DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE PENTRU ELEVI

●

DREV

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI — 1983

Lucrarea a fost aprobată de Comisia de limba și literatura română a M.E.Î.

Lucrarea a fost elaborată de următorul colectiv:

Redactori responsabili:

LUIZA SECHE **MIRCEA SECHE**

doctori în filologie, cercetători științifici principali

Autori:

profesor MIRCEA BĂDULESCU (muzică)
profesor VASILE BOBANCU (matematică, astronomie)
profesor SILVIA COLFESCU (desen)
profesor ELENA ISPAS (științe biologice)
profesor GHEORGHE ISPAS (științe biologice)
profesor CARMEN IVANOV (chimie)
profesor universitar doctor IGOR IVANOV (chimie)
profesor emerit CONSTANTIN MĂRCULESCU (geografie)
profesor CORVIN MIRCIOIU (educație fizică)
profesor ELENA PASCU (fizică)
profesor VALDEMAR POPA (filozofie)
cercetător principal doctor LUIZA SECHE
cercetător principal doctor MIRCEA SECHE
profesor VASILE SIGARTĂU (istorie)
profesor ION TĂNASE (limba și literatura română)
profesor MARIN TOMA (limba și literatura română)

Referenți: — Profesorii catedrelor de specialitate (matematică, fizică, chimie, științele naturii, geografie, istorie, filozofie, muzică) de la Liceul „Gheorghe Șincai" din București
— Prof. dr. Vasile Teodorescu

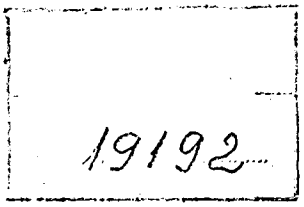

Redactor: profesor Eugenia Pârvu
Tehnoredactor: Vergilia Rusu
Coperta: Victor Wegeman

PREFAȚĂ

Dicționarul limbii române pentru elevi (DREV) *reprezintă rodul efortului colectiv al profesorilor și al cercetătorilor lexicografi. Scopul pe care și l-a propus lucrarea a fost acela de a contribui în mod eficient la corecta asimilare de către elevi a cuvintelor, sensurilor și expresiilor „dificile" cu care aceștia operează în procesul intensiv de acumulare a cunoștințelor, într-o perioadă hotărîtoare pentru formarea lor ca vorbitori competenți ai limbii naționale.*

Pentru întocmirea inventarului de cuvinte, sensuri și expresii al unui asemenea dicționar de tip special, autorii au pornit de la izvoarele fundamentale cu care elevii (și profesorii lor) vin în contact nemijlocit și permanent: manualele școlare. Au fost parcurse, analizate și excerptate toate manualele curente aparținînd școlii generale și învățămîntului liceal. Dicționarul de față oglindește, așadar, dificultățile lexicale din aceste manuale, fiind, în esență, un glosar al acestor dificultăți.

Pentru definitivarea inventarului lexical au avut loc discuții în colectivul de lucru și s-au făcut unele teste printre elevi. Criteriile de selecție aplicate au fost, prin forța lucrurilor, flexibile, în raport cu nivelul manualelor școlare: mai largi pentru terminologia din manualele adresate elevilor mici și mijlocii, mai restrictive pentru aceea din manualele învățămîntului liceal. În condițiile revoluției științifice, tehnologice și tehnice contemporane, oglindită reprezentativ în manualele școlare, ponderea cea mai mare în inventarul dicționarului o au neologismele cu conținut științific, tehnologic și tehnic, îndeosebi din domeniul chimiei, fizicii, matematicii și științelor naturii. Un număr relativ mare de termeni livrești, populari, regionali, arhaici și cu valoare figurată au fost selectați din manualele de limba și literatura română, cu precădere din textele beletristice cuprinse în ele. Mai puțin reprezentate sînt, în inventarul lexical al acestui dicționar, muzica, desenul și educația fizică, pentru care izvoarele însele rămîn încă deficitare. Cuvintele, sensurile și expresiile comune ale limbii române apar consemnate în dicționarul de față numai în mod cu totul excepțional, atunci cînd contribuie la lămurirea unor sensuri speciale dezvoltate pe baza lor și folosite în manualele școlare.

Deoarece lucrarea nu putea depăși spațiul tipografic ce-i fusese acordat, autorii s-au văzut nevoiți să opereze, pe materialul inițial elaborat, o selecție suplimentară a materialului lexical. Au fost eliminați, cu acest prilej, o serie

de termeni aparținînd aceleiași familii lexicale, menținîndu-se numai cuvîntul--bază al ei, cel care reprezintă mai bine noțiunea sau este mai frecvent folosit în disciplina respectivă; s-a renunțat la numeroase îmbinări de cuvinte al căror sens global poate fi dedus din analiza elementelor componente; de asemenea, la o serie de cuvinte și de sensuri aparținînd unor realități istorice perimate ori unor spații geografice străine; au fost contopite sub o definiție unică sensuri foarte înrudite, pentru a se reduce, astfel, volumul explicației unor cuvinte etc.

O problemă fundamentală pe care a ridicat-o Dicționarul limbii române pentru elevi (DREV) *a fost aceea a definiției. Într-o operă lexicografică explicativă destinată unui public în curs de formare intelectuală, definiția reprezintă cheia de boltă care poate asigura însușirea corectă a conținutului cuvintelor „dificile" folosite în manuale. Dar exemplaritatea științifică a explicațiilor nu este, singură, suficientă în acest tip de dicționar; autorii s-au străduit ca definițiile date să îmbrace formulări cît mai larg accesibile, care să poată fi însușite cu ușurință de beneficiarii lucrării. În aceste condiții, explicația redusă la simpla corespondență sinonimică apare, în lucrarea de față, ca un caz de excepție, numai la cuvintele, sensurile și expresiile cu circulație restrînsă pentru care, în limba română, există sinonime cu circulație largă, generală, literară. Definiția caracteristică din acest dicționar este aceea prin perifrază (ori prin perifrază și sinonime, cînd acestea există). Atragem atenția că partea explicativă a dicționarului are trei trăsături proprii care încearcă să concure la realizarea unei eficiențe sporite a acestei secțiuni. Mai întîi, ea are, de regulă, în vedere numai definirea sensurilor „dificile" existente în manuale, iar nu explicarea tuturor sensurilor speciale pe care cuvintele înregistrate le pot cumula în limba română; pentru un glosar al manualelor școlare, această soluție ni se pare cea mai adecvată, căci nu încarcă în mod excesiv lucrarea și totodată reprezintă un ajutor nemijlocit pentru înțelegerea și asimilarea materialului lexical „dificil" cu care elevii vin în contact, în procesul de învățămînt. În al doilea rînd, definițiile date în această lucrare sînt, în general, mai amănunțite decît acelea din dicționarele explicative generale, deoarece se adresează unor cititori aflați în curs de formare intelectuală, cărora lucrarea trebuie să le ofere cît mai multe trăsături caracteristice ale obiectelor, fenomenelor, acțiunilor etc. cu care acești cititori vin adesea pentru prima oară în contact. În al treilea rînd, în modul de formulare a definiției, autorii au luat în considerație nivelul manualului școlar în care termenul apare folosit: accesibilitatea explicației este, pe cît posibil, direct proporțională cu nivelul de cunoștințe al elevului căruia îi este adresat un anumit manual. Prin urmare, nu trebuie să mire caracterul eterogen al tipurilor de explicații folosite în dicționar, caracter impus de o stare de fapt prea adesea neglijată: vîrsta elevului și clasa căreia el îi aparține. Atunci cînd unul și același termen inclus în inventarul lucrării de față este extras din manuale de clase foarte diferite, definiția încearcă să reflecte aceste nivele didactice deosebite, de obicei cu ajutorul unei perifraze explicative cuprinzătoare a cărei primă parte*

— mai generală şi mai explicită — se adresează elevilor din clasele mai mici, iar a doua parte — mai analitică şi mai specială — celor din clasele mai mari.

Dicţionarul limbii române pentru elevi (DREV) *este o lucrare normativă, căci oferă indicaţii sistematice privitoare la scrierea şi la pronunţarea cuvintelor înregistrate, la formele gramaticale de bază, la circulaţia termenilor în timp şi în spaţiu, la proprietatea lor, la valoarea lor stilistică etc.*

Colectivul de autori îşi exprimă, în încheiere, speranţa că eforturile depuse pentru elaborarea acestui dicţionar se vor dovedi eficiente, contribuind la o mai exactă şi mai cuprinzătoare asimilare de către elevi a terminologiei specifice cu care ei se confruntă, în prezent, în procesul instructiv-educativ.

Autorii

CÎTEVA ÎNDRUMĂRI PENTRU CONSULTAREA DICȚIONARULUI

Cuvintele-titlu din dicționar apar în forma considerată corectă (normativă) și au indicația de accent (de exemplu: **LABORATÓR***).*

Formele secundare (nenormative) ale cuvintelor-titlu sînt înregistrate (numai dacă apar în manualele școlare) după definiție, precum și la locul alfabetic respectiv (ca trimiteri către formele normative).

*Cifra mică pusă, mai sus, după unele cuvinte-titlu (***LAC**[1]*) indică omonimele.*

Formele de feminin ale substantivelor, adjectivelor etc. se indică (prescurtat) alături de cele masculine, cînd sensurile înregistrate justifică acest procedeu (de exemplu: **AFÁBIL, -Ă***).*

Cuvîntul-titlu este însoțit de forma gramaticală normativă principală (pluralul sau prezentul indicativ persoana 1 ori a 3-a singulare).

Formele gramaticale secundare (nenormative) sînt înregistrate (numai dacă apar în manualele școlare) după definiția cuvîntului-titlu.

Se dau indicații prescurtate (vezi LISTA PRESCURTĂRILOR FOLOSITE) asupra părții de vorbire căreia îi aparțin cuvintele-titlu consemnate (adj., adv. etc.), asupra domeniului de cunoaștere pe care îl ilustrează (Bot., Chim. etc.), asupra poziției lor stilistice (fam., fig.) etc.

De cîte ori se impune, definițiile (explicațiile) sînt împărțite pe sensuri și pe subsensuri, înregistrate continuativ (fără paragraf). Sensurile îndepărtate ale unui cuvînt sînt notate cu cifre romane **(I, II)***, cele evident înrudite prin cifre arabe* **(1, 2)***, cele dependente de un sens principal se subordonează acestui sens cu ajutorul semnului ◆ (romb negru), iar îmbinările de cuvinte, precum și unele variații gramaticale ori stilistice dependente de un sens principal, se izolează de acesta prin semnul ◇ (romb alb); în sfîrșit, definițiile sensurilor foarte înrudite se despart între ele prin punct și virgulă (ca și sinonimele de definiție).*

Cifra pusă, în paranteză, pe lîngă un cuvînt dintr-o definiție, pe lîngă o formă gramaticală etc. trimite la sensul respectiv al acelui cuvînt (de exemplu, la **AROMÂN***, sensul* **2***: Care aparține aromânilor* **(1)***, ...).*

Indicațiile necesare de pronunțare, de despărțire a cuvîntului-titlu în silabe, de scriere și de accentuare a lui etc. sînt înregistrate (ca și unele forme secundare, amintite, ale cuvîntului-titlu) după definiția (explicația) fiecărui termen, între paranteze drepte.

LISTA PRESCURTĂRILOR FOLOSITE

Absol. = (verb) absolut
Acc. = accentuat
Adj. = adjectiv
Adv. = adverb
Agron. = agronomie
Anat. = anatomie
A.pl. = arte plastice
Arg. = (termen, sens) argotic
Arh. = (termen, sens) arhaizant
Arheol. = arheologie
Arhit. = arhitectură
Art. = (cuvînt) articulat
Astron. = astronomie
Biol. = biologie
Bis. = (termen, sens) bisericesc
Bot. = botanică
Chim. = chimie
Concr. = (sens) concretizat
Conj. = conjuncție
Depr. = (termen, sens) depreciativ
Ec. = economie
Ec. pol. = economie politică
Entom. = entomologie
Expr. = expresie
F. = genul feminin
Fact. = (verb tranzitiv) factitiv
Fam. = (termen, sens) familiar
Farm. = farmacie
Fig. = (sens) figurat
Fil. = filozofie
Fin. = finanțe
Fiz. = fizică
Fiziol. = fiziologie
Fon. = fonetică; fonologie
Geogr. = geografie
Geol. = geologie
Gram. = gramatică
Iht. = ihtiologie
Impers. = (verb) impersonal
Impr. = (termen, sens) impropriu
Ind. = industrie
Interj. = interjecție
Intranz. = (verb) intranzitiv
Invar. = (termen, sens) invariabil
Ir. = (termen, sens) ironic
Ist. = istorie
Înv. = (termen, sens) învechit
Jur. = științe juridice
Lingv. = lingvistică
Lit. = literatură
Livr. = (termen, sens) livresc
Loc. = locuțiune
Log. = logică
M. = genul masculin
Mar. = marină
Mat. = matematică
Med. = medicină
Med. vet. = medicină veterinară
Met. = meteorologie
Mil. = (termen, sens) militar
Min. = mineralogie
Mitol. = mitologie
Muz. = muzică
N. = genul neutru
Num. = numeral
Ornit. = ornitologie
P. anal. = prin analogie
Peior. = (termen, sens) peiorativ
Pers. = persoană (a unui verb)
P. ext. = prin extensiune
P. gener. = prin generalizare
Pict. = pictură
Pl. = plural
Pop. = (termen, sens) popular
Prep. = prepoziție

P. restr. = prin restricție
Prez. (ind.) = (indicativ) prezent
Pron. = pronume
Psih. = psihologie
Refl. = (verb) reflexiv
Refl. impers. = (verb) reflexiv impersonal
Refl. pas. = (verb) reflexiv pasiv
Refl. recipr. = (verb) reflexiv reciproc
Refl. unipers. = (verb) reflexiv unipersonal
Reg. = (termen, sens) regional
S. = substantiv
Sg. = singular
Silv. = silvicultură
Spec. = prin specializare
Subst. = substantiv (fără gen precizat)
Șt. nat. = științele naturii
Tehn. = tehnică
Tipogr. = tipografie
Tranz. = (verb) tranzitiv
Unipers. = (verb) unipersonal
V. = vezi (cuvîntul)
Vb. = verb
Zool. = zoologie

A

ABANDÓN, *abăndonuri*, s.n. **1.** Părăsire a copiilor sau a familiei. **2.** Părăsire a unui bun sau renunțare la un drept.

ABANDONÁ, *abandonez*, vb. I. Tranz. A părăsi pe cineva (lăsîndu-l fără sprijin sau fără ajutor); a renunța la ceva.

ABANÓS, *abanoși*, s.m. Nume dat mai multor specii de arbori din zonele tropicale și subtropicale, al căror lemn, de culoare neagră, greu și rezistent, se folosește la fabricarea unor instrumente muzicale, a unor mobile de lux, a unor obiecte sculptate etc. *(Diospyros)*.

ABATÁJ, *abataje*, s.n. **1.** Operație de tăiere sau de extragere a unui minereu sau a unei roci dintr-un zăcămînt. **2.** Operație de doborîre a arborilor (în exploatările forestiere).

ABĂTERE, *abateri*, s.f. **1.** Îndepărtare de la direcția, poziția etc. inițială sau normală. **2.** (Mat.) Diferența dintre valoarea efectivă sau valoarea-limită admisă a unei mărimi și valoarea ei nominală. ◇ *Abaterea variabilei aleatorii X*, variabila X-M(X), unde M(X) este valoarea medie a acestei variabile.

ABAȚÍE, *abații*, s.f. Mănăstire catolică (precum și averea și domeniile ei), cu statut special, condusă de un abate, și depinzînd de un episcop sau direct de papă.

ABDICÁ, *abdic*, vb.I. Intranz. A renunța la tron.

ABDOMÉN, *abdomene*, s.n. **1.** (La vertebratele tetrapode) Parte a corpului, între torace și bazin, în care se găsesc stomacul, ficatul, pancreasul, splina, rinichii și intestinul; pîntece, burtă, foale. **2.** (La artropode) Parte terminală, a doua sau a treia, a corpului, moale, nesegmentată (la arahnide), acoperită cu materie chitinoasă, tare (la crustacee, insecte), compusă din mai multe segmente articulate, mobile.

ABDOMINÁL, -Ă, *abdominali, -e*, adj. Care aparține abdomenului, care ține de abdomen. ◇ *Cavitate abdominală*, cavitate cuprinsă între pereții abdomenului, diafragmă și pelvis.

ABDŬCENS adj. invar. (Anat.; în expr.) *Nervi abducens*, nervi motori, avînd originea în puntea lui Varolio, care pun în acțiune mușchiul drept, extern al globului ocular.

ABELIÁN adj. (Mat.; în expr.) *Grup abelian*, grup a cărei lege de compoziție este comutativă; grup comutativ. [Pronunțat: *-li-an*]

ABERÁȚIE, *aberații*, s.f. **1.** Abatere de la ceea ce este normal sau corect. **2.** (Fiz.) Defecțiune a unui sistem optic care determină obținerea unor imagini neclare, deformate etc. ◇ *Aberație vizuală*, astigmatism. *Aberația luminii*, variația aparentă a poziției unui astru pe cer datorită mișcării pămîntului în jurul soarelui și faptului că lumina se propagă cu viteză finită. **3.** Ceea ce este inadmisibil, absurd; absurditate.

ABIETACÉE, *abietacee*, s.f. (Bot.) Pinacee. [Pronunțat: *-bi-e-ta-ce-e*]

ABILITÁTE s.f. Calitate a celui care execută rapid și precis o anumită mișcare, activitate, operație etc.; însușire a celui care dovedește mobilitate într-o acțiune, activitate etc.; îndemînare, iscusință, pricepere, dibăcie.

ABIOGÉN, -Ă, *abiogeni, -e*, adj. (Despre substanțe) Care se produce fără participarea materiei vii, pe cale anorganică. [Pronunțat: *-bi-o-*]

ABIÓTIC, -Ă, *abiotici, -ce*, adj. Lipsit de viață, incompatibil cu viața. [Pronunțat: *-bi-o-*]

ABÍS, *abisuri*, s.n. (Livr.; adesea fig.) Prăpastie; adîncime foarte mare.

ABISÁL, -Ă, *abisali, -e*, adj. **1.** Care aparține abisului, privitor la abis. ◆ Care se află sau care trăiește la mari adîncimi, în mări sau în oceane. **2.** Care se referă la subconștient, care aparține subconștientului.

ABITÍR adv. (Pop. și fam.) *Mai abitir (ca...* sau *decît...)*, mai mult, mai bine, mai tare (decît...).

ABJÉCT, -Ă, *abjecți, -te*, adj. Care provoacă dispreț, dezgust, indignare; josnic, netrebnic, mizerabil, ticălos, mîrșav, infam.

ABJÉCȚIE, *abjecții*, s.f. Faptă, atitudine abjectă; josnicie, netrebnicie, ticăloșie, mîrșăvie, infamie.

ABLATÍV, *ablative*, s.n. Caz al declinării, în unele limbi, care exprimă despărțirea de un loc, punctul de plecare, instrumentul, cauza sau alt complement circumstanțial. ◇ *Ablativ absolut*, construcție sintactică, specifică limbii latine, alcătuită dintr-un substantiv (sau pronume) și un participiu la cazul ablativ, avînd rol de propoziție circumstanțială.

ABNEGÁȚIE, *abnegații*, s.f. Atitudine de profund atașament față de o cauză, de o persoană etc. și hotărîrea fermă de a le servi fără rezerve și în orice împrejurare; devotament.

ABOLÍ, *abolesc*, vb. IV. Tranz. A desființa prin lege o instituție (social-politică), o stare de lucruri sau anumite obiceiuri statornicite; a anula în mod legal și oficial o lege, o hotărîre.

ABOLIȚIONÍSM s.n. Mișcare politică în favoarea desființării sclaviei negrilor, apărută, la sfîrșitul sec. XVIII, în Statele Unite ale Americii, Anglia și Franța, și care s-a întărit în Statele Unite ale Americii în veacul următor, cînd a îmbrăcat forma unui război civil în urma căruia sclavia a fost formal desființată. [Pronunțat: *-ți-o-*]

ABORDÁ, *abordez*, vb. I. Tranz. **1.** (Despre nave) A acosta la țărm. **2.** A începe studierea unei probleme, a trata o problemă, a începe o discuție. ◆ A se apropia de cineva pentru a-i vorbi.

ABORIGÉN, -Ă, *aborigeni, -e*, adj. (Adesea substantivat) Autohton, indigen, băștinaș.

ABRAZIÚNE, *abraziuni*, s.f. Proces de roadere a unui corp ca urmare a frecării lui de un alt corp abraziv sau mai dur; abrazare. [Pronunțat: *-zi-u-*]

ABRAZÍV, -Ă, *abrazivi, -e*, adj., s.n. (Corp, material dur) care are proprietatea de a roade prin frecare, însușire pentru care este folosit la șlefuirea metalelor, pietrelor etc.

ABREVIÁ, *abreviez*, vb. I. Tranz. A prescurta (în scris sau în vorbire) unul sau mai multe cuvinte; a nota ceva printr-un semn convențional. [Pronunțat: *-vi-a*]

ABROGÁ, *abróg*, vb. I. Tranz. A face să înceteze valabilitatea unei legi, a unei dispoziții oficiale, a unui tratat internațional.

ABRÚPT, -Ă, *abrupți, -te*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre forme de relief, terenuri etc.) Care are o înclinare foarte mare, care este (aproape) vertical, (aproape) drept. **2.** S.n. Formă de relief abruptă **(1)**. ◇ *Abrupt continen-*

tal, a doua parte componentă a fundului oceanic, situată între 1 800—3 000 m adîncime, cu pantă puternic înclinată, pe care se depun sedimente continentale. **3.** Adj. Fig. (Despre stil) Care este alcătuit din contraste puternice, din elemente net contrastante.

ABRUTIZÁ, *abrutizez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde însușirile morale, specific umane; a deveni sau a face să devină insensibil, asemănător cu un animal; a (se) îndobitoci.

ABSCÍSĂ, *abscise*, s.f. (Mat.; în expr.) *Abscisa unui punct de pe o axă*, numărul real care indică lungimea și orientarea segmentului cuprins între originea axei și punctul considerat, determinînd poziția acestuia. *Abscisa unui punct din plan* (raportat la reperul format de axele *Ox* și *Oy*), prima coordonată carteziană a punctului respectiv, măsurată pe segmentul dus din punct, paralel cu axa *Ox*, pînă la axa *Oy*. *Abscisa unui punct din spațiu* (raportat la reperul format de axele necoplanare *Ox*, *Oy*, *Oz*), prima coordonată carteziană a punctului respectiv, măsurată pe segmentul dus din acest punct, paralel cu axa *Ox* pînă în planul *yOz*.

ABSCÓNS, -Ă, *absconși*, *-se*, adj. (Livr.) Greu de înțeles; ascuns, tainic; (voit) obscur.

ABSÍDĂ, *abside*, s.f. Nișă semicirculară sau poligonală, care închidea nava centrală a unei bazilici romane.

ABSOLÚT, -Ă, *absoluți*, *-te*, adj., adv. **I.** Adj. **1.** Care este independent de orice condiții și relații, care nu este supus nici unei restricții, care nu are limite; necondiționat, perfect, desăvîrșit. ◆ (Substantivat, n.; în idealismul obiectiv) Principiu veșnic, imuabil, infinit, care ar sta la baza universului. ◆ (În filozofia idealistă) *Spirit absolut* sau *idee absolută*, *eu absolut*, presupus factor de bază al universului, identificat cu divinitatea. **2.** (Despre fenomene social-economice) Considerat în raport cu sine însuși și nu în comparație cu alte fenomene asemănătoare; care se află pe treapta cea mai de sus. **3.** (Chim.; în expr.) *Alcool absolut*, alcool (etilic) lipsit de apă și de alte impurități, cu un conținut de alcool de minimum 99,8% în greutate. **II.** Adv. (Servește la formarea superlativului) Cu totul, cu desăvîrșire; exact, întocmai, perfect.

ABSOLUTÍSM s.n. Regim politic în care întreaga putere se află în mîinile regelui, care poate dispune de viața supușilor, voința sa fiind ridicată la rangul de lege.

ABSOLUTÍST, -Ă, *absolutiști*, *-ste*, adj. Care aparține absolutismului, privitor la absolutism, bazat pe absolutism.

ABSOLUTIZÁ, *absolutizez*, vb. I. Tranz. A atribui în mod eronat unui fapt sau unei idei o valoare absolută.

ABSORBÁNT, *absorbanți*, adj. (Bot.; în expr.) *Perișor absorbant*, perișor care absoarbe apa și sărurile minerale.

ABSORBÍ, *absórb*, vb. IV. Tranz. **1.** A suge, a înghiți, a încorpora ceva, a se îmbiba cu ceva. **2.** A prelua cunoștințe, idei, elemente specifice etc., asimilîndu-le în propria sa structură. **3.** Fig. A preocupa în mod intens.

ABSÓRBȚIE, *absorbții*, s.f. **1.** Fenomen fizic prin care un corp, lichid sau solid, încorporează, prin difuzie din afară, o substanță lichidă sau gazoasă. **2.** Fenomen de micșorare sau de anulare a intensității unei radiații care străbate un mediu. **3.** (Anat.; în expr.) *Absorbție intestinală*, pătrundere, în sînge și în limfă, a produșilor rezultați din digestia alimentelor.

ABSTINÉNȚĂ, *abstinențe*, s.f. Faptul de a-și impune restricții de la mîncare, de la băutură, de la satisfacerea unor necesități fiziologice etc.; abstențiune.

ABSTRĂCT, -Ă, *abstracți, -te*, adj. Care este considerat independent, detașat de obiecte, de fenomene sau de relațiile în care există în realitate.

ABSTRACTIZÁRE, *abstractizări*, s.f. Operație a gîndirii prin care se desprind și se reține unele dintre caracteristicile și relațiile esențiale ale obiectului cercetării; abstracție.

ABSTRÁCȚIE, *abstracții*, s.f. **1.** Rezultat al abstractizării (noțiune, concept, categorie). **2.** Abstractizare.

ABSTRACȚIONÍSM s.n. Curent artistic, apărut în artele plastice europene, în cel de-al doilea deceniu al sec. XX, a cărui trăsătură dominantă o constituie încercarea de a elimina din reprezentarea operei de artă orice referire la realitatea exterioară, ideile și sentimentele fiind redate prin pete de culoare sau prin forme geometrice; artă abstractă, artă nonfigurativă. [Pronunțat: *-ți-o-*]

ABSÚRD, -Ă, *absurzi, -de*, adj., s.n. **1.** Adj. Care contrazice gîndirea logică în mod evident, care nesocotește legile naturii și ale societății; contrar bunului-simț, care nu are sens; ilogic. ◆(Mat.; Fil.) *Reducere la absurd*, metodă de demonstrare în care se presupune că ceea ce trebuia demonstrat nu este adevărat și, prin deducții logice, această presupunere duce la o absurditate (la o contradicție, de regulă, cu ipoteza dată sau cu o anumită axiomă), de unde se trage concluzia că presupunerea făcută este falsă, rămînînd adevărat enunțul a cărui demonstrație se urmărea de fapt. **2.** S.n. Ceea ce este absurd (1).

ABSURDITÁTE, *absurdități*, s.f. **1.** Însușirea de a fi absurd; situație, idee, afirmație, împrejurare etc. absurdă. **2.** Aberație, prostie, inepție.

ABULÍE, *abulii*, s.f. Boală psihică manifestată prin lipsa, mai mult sau mai puțin pronunțată, a voinței.

ABURCÁ, *abúrc*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) urca, a (se) sui. ◆ A (se) cățăra. ◆ A (se) ridica de jos, de la pămînt.

ABÚZ, *abuzuri*, s.n. **1.** Încălcare a legalității; faptă săvîrșită de cel care nu respectă o lege, o dispoziție etc. **2.** Întrebuințare fără măsură a unui lucru; exces.

ABUZÍV, -Ă, *abuzivi, -e*, adj. **1.** Exagerat, excesiv. **2.** (Despre acțiunile omului) Arbitrar, ilegal; (despre oameni) care abuzează de puterea sa.

AC, *ace*, s.n. **1.** Parte mobilă a unei busole, care arată cu exactitate, prin vîrful de culoare neagră, punctul cardinal nord. **2.** (La arahnide și la insectele himenoptere) Mic organ subțire, cu vîrf ascuțit, de natură chitinoasă, situat în partea terminală a abdomenului, pus în legătură cu o glandă cu venin și folosit ca armă de apărare și de atac. **3.** (Bot.) Frunză modificată, îngustă, ascuțită, caracteristică coniferelor.

ACADÉMIC, -Ă, *academici, -ce*, adj. **1.** Care ține de academie, privitor la academie. **2.** Distins, solemn; de o corectitudine exagerată; convențional.

ACADEMÍE, *academii*, s.f. **1.** Societate de învățați, de literați, de artiști etc. creată pentru dezvoltarea științelor, artelor și culturii; înaltă instituție culturală de stat, care reunește pe cei mai de seamă savanți și artiști, care sprijină și organizează cercetarea științifică și activitatea literară și artistică. **2.** Școală de învățămînt superior.

ACADEMÍSM s.n. Atitudine estetică manifestată în creația artistică și în aprecierea operelor de artă, caracterizată prin tendința conservatoare de a impune idealul estetic, canoanele și modalitățile de exprimare artistică promovate de un anumit curent sau de o anumită școală și prin refuzul spontaneității și al inovației.

ACÁNTĂ, *acante*, s.f. **1.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee decorative, ale căror frunze mari,

penate, uneori spinoase, și rădăcini sînt folosite în medicină *(Acanthus)*. 2. Ornament arhitectonic care imită forma frunzelor de acantă (1), caracteristic capitelurilor corintice și compoziie.

ACAPARÁ, *acaparez*, vb. I. Tranz. A pune stăpînire (în mod necinstit, prin forță etc.) pe ceva. ◆ A-și însuși totul pentru sine în dauna altora.

ACARENÁTĂ, *acarenate*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre păsări) Care are sternul lipsit de carenă. 2. S.f. (La pl.) Ordin de păsări alergătoare cu sternul lipsit de carenă și cu aripi reduse; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin; ratită.

ACARIÁN, *acarieni*, s.m. (La pl.) Arahnide mici, majoritatea parazitare, cu capul, cu toracele și cu abdomenul, de obicei, nediferențiate, unele dintre ele fiind purtătoare de germeni ai unor maladii grave; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-ri-an*]

ACAUSTOBIOLÍT, *acaustobiolite*, s.n. Rocă sedimentară de origine organică, avînd proprietatea de a fi necombustibilă. [Pronunțat: *-ca-us-to-bi-o-*]

ACCELERATÓR, -OÁRE, *accelératori, -oare*, adj., subst. 1. Adj. Care accelerează. 2. S.n. (Fiz.) Instalație complexă cu ajutorul căreia particulele încărcate electric sînt accelerate sub acțiunea unor cîmpuri electrice și magnetice, pînă la energii cinetice foarte mari. 3. S.m., adj. (Chim.) (Substanță) care, adăugată, în cantitate mică, unui amestec, grăbește începerea reacției dintre substanțele din amestec sau scurtează timpul lor de reacție.

ACCELERÁȚIE, *accelerații*, s.f. Variație a vitezei unui corp (mobil) în unitatea de timp.

ACCÉNT, *accente*, s.n. 1. Pronunțare mai intensă, pe un ton mai înalt etc. a unei silabe dintr-un cuvînt sau a unui grup de cuvinte. ◆ Semn special (de diverse feluri) care arată această pronunțare sau altă particularitate de pronunțare și care se pune de obicei deasupra unei vocale. 2. Scoatere în relief a unui sunet muzical prin amplificarea sonorității acestuia.

ACCEPTÓR, *acceptori*, s.m. Substanță chimică sau particulă materială (atom, ion) care poate fixa o substanță chimică sau o particulă materială (proton, electron). ◇ *Acceptor de hidrogen*, substanță chimică ce fixează hidrogenul eliberat de un compus organic care se dehidrogenează. *Acceptor de electroni*, atom sau ion care primește o pereche de electroni de la un donor de electroni, formîndu-se o legătură coordinativă.

ACCESÓRI adj. (Anat.; în expr.) *Nervi accesori*, cea de-a unsprezecea pereche de nervi cranieni, motori, cu originea în bulb și în măduva cervicală, care au rolul de a inerva mușchii somatici sternocleidomastoidieni și trapezi.

ACCIDENTÁL, -Ă, *accidentali, -e*, adj. 1. Întîmplător, incidental. 2. Secundar, neesențial, neimportant.

ACEFÁL, -Ă, *acefali, -e*, adj. (Zool.; despre unele animale inferioare) Lipsit de cap.

ACÉRB, -Ă, *acerbi, -e*, adj. Care se manifestă cu îndîrjire, cu înverșunare, fără cruțare; îndîrjit, înverșunat, necruțător.

ACETALDEHÍDĂ s.f. $CH_3—CHO$. Compus carbonilic alifatic din seria aldehidelor, care se prezintă ca un lichid incolor, cu miros de mere verzi și care se folosește la fabricarea acidului acetic, a alcoolului etilic, a unor acetați și a unor rășini sintetice; aldehidă acetică, etanal.

ACETALDÓL, *acetáldoli*, s.m. (Chim.) Aldol.

ACETAMÍDĂ s.f. $CH_3—CO—NH_2$. Amidă a acidului acetic, substanță cristalizată, de culoare albă, folosită în in-

dustria de medicamente și ca stabilizator antioxidant.

ACETANILÍDĂ, *acetanilide*, s.f. Substanță organică din clasa anilidelor, derivat de acilare al anilinei, care se prezintă sub formă de cristale incolore, inodore, amare și care se folosește la fabricarea sulfamidelor; acetilanilină, fenilacetamidă.

ACETÁT, *acetați*, s.m. $M^n(CH_3–COO)_n$. 1. Sare a acidului acetic, obținută prin tratarea oxizilor sau a hidroxizilor metalici cu acid acetic. ◇ *Acetat de plumb*, acetat folosit la fabricarea pigmenților pentru vopsele, în medicină, ca astringent etc. 2. Ester al acidului acetic. ◇ *Acetat de etil*, ester provenit din acid acetic și alcool etilic, lichid incolor, inflamabil, folosit ca solvent în industria de lacuri și în medicină. *Acetat de vinil*, ester care se prezintă ca un lichid volatil, incolor, folosit pentru fabricarea poliacetatului de vinil și a unor mase plastice. *Acetat de celuloză*, produs macromolecular, amestec de esteri ai acidului acetic cu celuloză, substanță solidă, incoloră pînă la slab-gălbuie, termoplastică, neinflamabilă, folosit la fabricarea firelor artificiale, materialelor plastice neinflamabile, benzilor de magnetofon etc.; acetilceluloză.

ACÉTIC, -Ă, *acetici*, *-ce*, adj. (În expr.) *Acid acetic*, CH_3COOH, acid alifatic monocarboxilic, obținut prin distilarea uscată a lemnului, prin fermentația acetică a alcoolului, și, sintetic, prin oxidarea acetaldehidei; se prezintă sub formă de lichid incolor, cu miros înțepător, cu gust acru, solubil în apă și în diferiți solvenți organici, folosit în industria alimentară, a materialelor plastice, a medicamentelor, în industria textilă etc.; acid etanoic. *Acid acetic tehnic*, acid acetic cu o concentrație de 30—50% sau de 95%. *Acid acetic glacial*, acid acetic cu o concentrație de 99,5%. *Fermentație acetică*, fermentație produsă de anumite enzime, care transformă alcoolul etilic în acid acetic, folosită la fabricarea oțetului, prin fermentarea vinului, a alcoolului etc.

ACETÍL, *acetili*, s.m. $CH_3CO—$. Radical acil monovalent, care derivă formal din acidul acetic, prin îndepărtarea grupării —OH.

ACETILANILÍNĂ, *acetilaniline*, s.f. (Chim.) Acetanilidă.

ACETILÁRE, *acetilări*, s.f. Reacție chimică de introducere a radicalului acetil în molecula unui compus organic cu ajutorul unor substanțe (acid acetic, anhidridă acetică, clorură de acetil etc.), folosită la fabricarea unor medicamente.

ACETILCELULÓZĂ, *acetilceluloze*, s.f. (Chim.) Acetat de celuloză.

ACETILCOLÍNĂ s.f. Substanță biochimică ce se produce la excitarea nervilor parasimpatici, avînd rolul de mediator chimic capabil să determine transmiterea influxului nervos la acești nervi spre organul efector, la nivelul terminațiilor, folosită ca medicament contra spasmelor vasculare.

ACETILÉNĂ s.f. C_2H_2. Hidrocarbură alifatică nesaturată, primul termen al seriei de alchine, gaz incolor, cu miros specific, toxic în cantități mai mari, folosită în industrie, în sinteze organice, la sudura oxiacetilenică etc.; etină.

ACETILÉNICĂ, *acetilenice*, adj. (Chim.; în expr.) *Hidrocarbură acetilenică*, alchină.

ACETILSALICÍLIC adj. (În expr.) *Acid acetilsalicilic*, pulbere albă, cu proprietăți febrifuge și analgezice, obținută prin acetilarea acidului salicilic și folosită ca medicament; aspirină.

ACETILÚRĂ, *acetiluri*, s.f. Derivat al alchinelor, în special al acetilenei, cu metale. ◇ *Acetilură de calciu*, CaC_2, carbid. *Acetilură de argint*, AgC_2, substanță cristalină, de culoare galbenă, explozibilă prin încălzire. *Acetilură de*

cupru, Cu_2C_2, substanță explozibilă prin încălzire.

ACETOFENÓNĂ s.f. $CH_3COC_6H_5$. Cetonă mixtă, cristalizată, solubilă în alcool, în eter etc., cu miros plăcut, folosită ca substanță hipnotică și în industria parfumurilor.

ACETÓNĂ s.f. $CH_3—CO—CH_3$. Derivat carbonilic alifatic din clasa cetonelor, care se prezintă ca un lichid incolor, volatil, inflamabil, cu miros eteric, solubil în apă, în alcool, în eter și care se folosește, ca solvent, în industria de lacuri și vopsele, a materialelor plastice, ca intermediar în sinteze organice etc.; propanonă, dimetilcetonă.

ACETONCIANHIDRÍNĂ s.f. Substanță organică, produs de condensare a acetonei cu acid cianhidric, lichid incolor, solubil în apă, în alcool și în eter, toxic, folosită în sinteze organice, ca intermediar la fabricarea metacrilatului de metil, ca insecticid etc. [Pronunțat: *-ci-an-*]

ACETONITRÍL s.m. (Chim.) Nitril acetic.

ACETONOXÍMĂ s.f. $(CH_3)_2C=NOH$. Produs de condensare a acetonei cu hidroxilamina, solubil în apă, în alcool, în eter.

ACHÉNĂ, *achene*, s.f. Tip de fruct uscat, indehiscent, cu o singură sămînță, nesudată de învelișul tare.

ACHIZÍȚIE, *achiziții*, s.f. Formă de comerț care constă în procurarea de produse (agroalimentare) sau de materiale (pe calea unor contracte speciale); achiziționare.

ACÍCLIC, *-Ă*, *aciclici*, *-ce*, adj. 1. (Bot.; despre flori) Ale cărui organe sînt așezate în spirală. 2. (Despre substanțe chimice) Care nu conține nici un ciclu de atomi în molecula sa.

ACICULÁT, *-Ă*, *aciculați*, *-te*, adj. (Despre limbul frunzelor la conifere) În formă de ac; acicular.

ACÍD, *-Ă*, *acizi*, *-de*, s.m., adj. 1. S.m. Substanță chimică, cu gust acru și cu miros înțepător, care, în soluție apoasă, înroșește hîrtia albastră de turnesol, reacționează cu metale, degajînd hidrogen, neutralizează bazele. 2. S.m. Substanță chimică capabilă să cedeze protoni; donor de protoni. 3. S.m. (Biol.; în expr.) *Acid esențial*, aminoacid asigurat prin alimentație, care nu este sintetizat de organism și care are rol important în metabolismul proteinelor. 4. Adj. Care are proprietățile unui acid (1); cu gust acru, înțepător.

ACIDITÁTE s.f. Mărime care arată conținutul de acid al unei soluții, exprimată prin *pH*-ul soluției.

ACIDOFÍL, *-Ă*, *acidofili*, *-e*, adj., s.f. 1. Adj. (În expr.) *Lapte acidofil*, produs lactat dietetic, de culoare albă-gălbuie, preparat din lapte de vacă sterilizat, cu un anumit conținut de bacterii și fermentat. 2. S.f. Leucocită polinucleară care are capacitatea de a fixa coloranții biochimici acizi.

ACIDOREZISTÉNT, *-Ă*, *acidorezistenți*, *-te*, adj., s.n. (Material, corp etc.) care rezistă la acțiunea agresivă a acizilor.

ACIDULÁRE, *acidulări*, s.f. Adăugare a unei cantități de acid într-o soluție pentru a o face să aibă proprietățile unui acid sau pentru a-i mări aciditatea.

ACIDULÁT, *-Ă*, *acidulați*, *-te*, adj. (Despre unele ape subterane) Care conține un acid, care are gust (înțepător) de acid.

ACÍL, *acili*, s.m. R—CO—. Radical organic monovalent, care derivă, formal, dintr-un acid carboxilic, prin îndepărtarea grupării —OH. ◇ *Grupa acil*, R—CO, grupă în care R este un radical alifatic sau aromatic.

ACILÁRE, *acilări*, s.f. Reacție chimică prin care se introduce un radical acil în molecula unui compus organic, în scopul obținerii de esteri, amide, ce-

tone sau al protejării unei grupări funcționale, în cursul efectuării altor reacții asupra restului moleculei.

ACILÁT, -Ă, *acilați, -te*, adj. (Despre molecule, substanțe, combinații organice) În care s-a introdus un radical acil.

ACÍN, *acini*, s.m. Mică formație anatomică în formă de boabă de strugure, care se găsește la capătul terminal al unei glande *(acin pancreatic)*, al glandei Brunner din intestinul subțire *(acin intestinal)* sau al unei bronhiole *(acin pulmonar)*.

ACINÓS, -OÁSĂ, *acinoși, -oase*, adj. (Anat.) Care are forma unor boabe de strugure.

ACIPENSERÍD, *acipenserizi*, s.m. (La pl.) Ordin de pești răpitori, de talie mare, cu scheletul incomplet osificat, cu corpul alungit, fără solzi, acoperit cu cinci șiruri longitudinale de plăci osoase, care trăiesc în mările și în apele dulci ale emisferei nordice și sînt pescuiți pentru carnea lor gustoasă, pentru icrele negre și pentru cleiul lor *(Acipenseridae)*; (și la sg.) pește care face parte din acest ordin; sturion, ganoid.

ACIUÁ, *aciuez*, vb. I. Refl. (Pop. și fam.) A se stabili (vremelnic) undeva sau pe lîngă cineva pentru a-și găsi un rost, un adăpost, un refugiu ; a se pripăși, a se oploși. [Pronunțat: *-ciu-a*]

ACLAMÁȚIE, *aclamații*, s.f. Manifestare de aprobare, de entuziasm, de simpatie a unei mulțimi față de cineva sau de ceva, care se exprimă prin strigăte, aplauze etc.

ACOLÁDĂ, *acolade*, s.f. Semn grafic { sau } prin care se arată că mai multe cuvinte, elemente, formule, ecuații, portative muzicale etc. sînt legate între ele; se folosește și cu funcția de paranteze, în formulele în care sînt necesare mai multe feluri de paranteze.

ACOLÍT, -Ă, *acoliți, -te*, s.m. și f. Persoană care urmează, care ajută pe cineva (într-o acțiune, într-un domeniu de activitate). ◆ Părtaș, complice la o uneltire (criminală).

ACOMODÁRE, *acomodări*, s.f. (Anat.) **1.** (În expr.) *Acomodarea cristalinului* (sau *acomodare vizuală)*, modificarea curburii cristalinului, care permite ochiului să vadă clar obiectele aflate la diferite distanțe de el. **2.** Autoreglare a organelor de simț în vederea percepерii optime a stimulilor.

ACOMPANIAMÉNT, *acompaniamente*, s.n. Parte muzicală (instrumentală sau vocală) care însoțește, susține sau completează vocile ori instrumentele care execută o melodie. [Pronunțat: *-ni-a-*]

ACÓNT, *aconturi*, s.n. Parte din suma de bani care se plătește înainte, la cumpărare sau la încheierea unei tranzacții, ca garanție; acontare, arvună. ◆ Parte din retribuție.

ACÓRD, *acorduri*, s.n. **1.** Învoială, convenție etc. între două sau mai multe părți în vederea încheierii, modificării sau desființării unui act juridic. ◆ Înțelegere între două sau mai multe state, partide politice, organizații cu privire la relațiile de colaborare dintre ele. **2.** (În expr.) *Plată* (sau *retribuție) în acord*, sistem de remunerare a muncii normative în raport cu rezultatele obținute. *Muncă în acord*, muncă normată retribuită în raport cu îndeplinirea normei. *Acord progresiv*, plata muncii în proporție crescîndă în raport cu depășirea normei. *Acord global*, formă de organizare și de retribuire a muncii prin care se determină mărimea veniturilor personale în funcție de cantitatea, calitatea și importanța muncii prestate. ◆ (Concr.) Sumă dată sau primită ca plată pentru munca prestată în acord. **3.** Potrivire, concordanță gramaticală (de persoană, număr, gen sau caz) care există între cuvintele ce alcătuiesc împreună o construcție (sintactică). **4.** (Fiz.) Egalitate a frecvențelor de oscilație a două sau mai multe aparate, sisteme fizice etc.; sintonie.

ACRANIÁT, *acraniate*, s.n. (La pl.) Grup de vertebrate primitive lipsite de craniu; (și la sg.) animal care face parte din acest grup. [Pronunțat: *-ni-at*]

ACREDITÁRE, *acreditări*, s.f. Procedură de numire și de intrare în funcție a unui reprezentant diplomatic permanent, într-o țară străină. ◇ *Scrisori de acreditare*, documente prin care se atestă împuternicirea unui reprezentant diplomatic.

ACRÍLIC adj. (În expr.) *Acid acrilic*, $CH_2=CH-COOH$, acid alifatic monocarboxilic nesaturat, care se prezintă ca un lichid incolor, cu miros înțepător și care se folosește la fabricarea poliacrilaților, a unor cauciucuri sintetice, în sinteze organice etc.

ACRILONITRÍL s.m. (Chim.) Nitril acrilic.

ACROLEÍNĂ s.f. $CH_2=CH-CHO$. Aldehidă alifatică nesaturată, produs de deshidratare internă a glicerinei, lichid incolor cu miros neplăcut, solubil în apă și în solvenți organici, care polimerizează ușor, folosită ca intermediar în sinteze organice; aldehidă acrilică, propenal.

ACROMÁTIC, -Ă, *acromatici*, *-ce*, adj. (Despre lentile sau despre un sistem de lentile) Care nu descompune raza de lumină în culorile ei componente, care nu prezintă aberație cromatică.

ACRONÍM, *acronime*, s.n. Cuvînt format din abrevieri (litere sau silabe).

ACRÓPOLĂ, *acropole*, s.f. Citadelă a unor orașe din Grecia antică, situată pe o înălțime și adăpostind între zidurile ei o serie de palate, temple și instituții.

ACROTÉRĂ, *acrotere*, s.f. **1.** Mic piedestal așezat în vîrful sau la extremitățile unui fronton pentru a susține vase, statuete sau alte ornamente. **2.** Statuie, vas sau ornament așezat pe un asemenea piedestal.

ACT, *acte*, s.n. **1.** Document eliberat, emis, întocmit, dat etc. de o instituție împuternicită, prin care se arată un fapt, o obligație, identitatea cuiva etc. ◇ *Act de acuzare*, concluzie scrisă întocmită de organele judiciare spre a dovedi vinovăția cuiva. **2.** Manifestare a activității umane; acțiune, faptă, fapt.

A.C.T.H. subst. (Biol.) Acronim pentru adrenocorticotrop. [Pronunțat: *a-ce-te-haș*]

ACTÍNĂ, *actine*, s.f. Proteină de forma unui filament subțire, situată la nivelul discurilor clare din constituția fibrelor musculare, avînd rol contractil.

ACTÍNIC, -Ă, *actinici*, *-ce*, adj. (Despre radiații) Capabil să producă reacții (foto)chimice. ◇ *Boală actinică*, boală provocată de radiații și manifestată prin dereglarea proceselor metabolice, descompunerea unor substanțe din celule, ionizarea unor atomi etc.

ACTINÍDE s.n. pl. Grup de 14 elemente radioactive situate, în sistemul periodic al elementelor, după actiniu.

ACTÍNIE, *actinii*, s.f. Animal marin, din încrengătura celenteratelor, solitar, fără schelet, fixat de stînci, cu aspect de floare, foarte frumos și divers colorat, cu orificiul bucal înconjurat de tentacule; anemonă de mare, dediței-de-mare, trandafir-de-mare *(Actinia)*.

ACTÍNIU s.n. Ac cu $Z = 89$. Element chimic radioactiv, foarte reactiv, obținut din minereu de uraniu sau prin reacții nucleare.

ACTINOMÓRF, -Ă, *actinomorfi*, *-e*, adj. (Despre flori) Cu simetrie radială.

ACTÍV, -Ă, *activi*, *-e*, adj., s.n. **I.** Adj. **1.** Care participă (în mod efectiv) la o acțiune; harnic, vrednic. **2.** (Despre operații, conturi, bilanțuri) Care se soldează cu un profit, cu un beneficiu. **3.** (Chim.; despre corpuri

sau substanțe) Care realizează (intens) un anumit fenomen, un anumit efect etc. ◇ *Cărbune activ*, cărbune a cărui putere de adsorbție a fost mărită printr-un tratament fizico-chimic. **II.** S.n. **1.** Totalitatea mijloacelor economice concrete care aparțin unei întreprinderi, instituții sau organizații economice; parte a bilanțului unde se înscriu aceste mijloace. **2.** Colectiv de persoane care activează intens în domeniul vieții politice și obștești sub conducerea organizațiilor partidului clasei muncitoare sau a organizațiilor de masă.

ACTIVÁRE, *activări*, s.f. Operație prin care se obține creșterea reactivității unei substanțe, a unui material, a unui sistem etc.

ACTIVÁT, -Ă, *activați, -te*, adj. (Despre substanțe) Care a fost făcut activ. ◇ *Moleculă activată*, moleculă care, prin activare, posedă un plus de energie față de energia sa inițială, fapt care o face aptă să intre într-o reacție.

ACTIVATÓR, -OÁRE, *activatori, -oare*, adj., s.m. **1.** Adj., s.m. (Substanță) care realizează activarea unei alte substanțe, a unui material sau a unui sistem; activant. **2.** S.m. Microelement care intră în alcătuirea materiei vii, cu rol de activare a fermenților; activant.

ACTIVITÁTE, *activități*, s.f. **1.** Ansamblu de acte fizice, intelectuale și morale făcute în scopul obținerii unui anumit rezultat; folosirea sistematică a forțelor proprii într-un anumit domeniu, participare activă și conștientă la ceva; muncă, ocupație, îndeletnicire, lucru. **2.** (Fiz.) Simbol A, numărul în particule emise de o sursă radioactivă timp de o secundă. ◆ *Activitate optică*, proprietatea fizică a unor substanțe de a roti spre stînga sau spre dreapta planul de vibrație al luminii polarizate. **3.** (Chim.; în expr.) *Activitate chimică*, capacitatea unei particule materiale (atom, moleculă, radical) de a lua parte la o reacție chimică.

ACTUÁL, -Ă, *actuali, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care există sau se petrece în prezent, în momentul de față. ◆ Care are importanță pentru vremea de față; de acum. ◆ De actualitate, la ordinea zilei. ◆ Real. [Pronunțat: *-tu-al*]

ACTUALÍSM s.n. Principiu metodologic de cercetare a istoriei pămîntului, bazat pe explicarea fenomenelor geologice din trecut prin comparație cu cele actuale. [Pronunțat: *-tu-a-*]

ACTUALIZÁ, *actualizez*, vb. I. Tranz. A face ca ceva să devină actual, a aduce în prezent; a face ca ceva să corespundă gusturilor, cerințelor prezentului. [Pronunțat: *-tu-a-*]

ACTUALIZÁRE, *actualizări*, s.f. Proces de bază al memoriei care constă în recunoașterea sau în reproducerea materialului păstrat în memorie. [Pronunțat: *-tu-a-*]

ACȚIÚNE, *acțiuni*, s.f. **I. 1.** Desfășurare a unei activități, cea mai mare subunitate a activității, constituită, la rîndul ei, din șiruri de operații și de mișcări; faptă întreprinsă (pentru atingerea unui scop). **2.** Efect, influență, exercitare a unei forțe fizice, chimice etc. asupra unui obiect, a unui fenomen, a unei persoane etc. **3.** Mărime fizică egală cu dublul produsului dintre valoarea medie a energiei cinetice totale a unui sistem de particule, într-un interval de timp, și durata intervalului respectiv de timp. **4.** (Chim.; în expr.) *Legea acțiunii maselor*, lege conform căreia raportul dintre produsul concentrațiilor substanțelor ieșite din reacție și produsul concentrațiilor substanțelor intrate în reacție, la echilibru, este o constantă. **II.** Hîrtie de valoare care reprezintă o parte anumită, fixă și dinainte stabilită, a capitalului unei societăți și care dă deținătorului dreptul să primească dividende. [Pronunțat: *-ți-u-*]

ACUARÉLĂ, *acuarele*, s.f. **1.** Tehnică picturală în care sînt întrebuin-

ţate culori diluate cu apă. 2. Vopsea solidă sau fluidă, solubilă în apă, care se întrebuinţează în acuarelă (1). 3. Pictură executată în acuarelă (1).

ACUITÁTE, s.f. Capacitate a organelor de simţ de a percepe excitaţii oricît de slabe şi de a diferenţia excitaţii foarte asemănătoare între ele; capacitate a minţii, a fanteziei etc. de a pătrunde esenţa unui lucru, nuanţele cele mai fine ale unui fenomen etc. [Pronunţat: *-cu-i-*]

ACUMULATÓR, *acumulatoare*, s.n. Aparat sau rezervor folosit pentru înmagazinarea energiei (sub diferite forme) sau a purtătorilor de energie, astfel încît energia înmagazinată să poată fi apoi eliberată. ◇ *Acumulator electric*, aparat sau rezervor care înmagazinează, sub formă chimică, energia electrică dată de un curent continuu, în timpul încărcării, şi pe care o restituie, în parte, în timpul descărcării, sub formă de curent continuu. *Acumulator de abur*, recipient metalic sub presiune, în care se înmagazinează abur produs de o instalaţie de cazane de abur, folosit pentru reglarea debitului şi, uneori, a presiunii în instalaţia de abur.

ACURATÉŢE s.f. Grijă deosebită, atenţie mare, exactitate în executarea unui lucru, a unei munci.

ACÚSTIC, -Ă, *acustici, -ce*, adj., s.f. 1. Adj. Care emite, transmite sau recepţionează sunete, care aparţine acusticii (2), privitor la acustică. ◇ *Nervi acustici*, a opta pereche de nervi cranieni, prin care se transmit senzaţiile auditive la scoarţa cerebrală. 2. S.f. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul producerii, propagării şi recepţionării sunetelor.

ACÚT, -Ă, *acuţi, -te*, adj. 1. (Despre durere) Intens, pătrunzător, violent. 2. (Despre boli) Cu evoluţie rapidă, cu caracter de criză; brusc. 3. Care are însuşirea de a distinge, de a înţelege nuanţele cele mai ascunse, cele mai subtile ale lucrurilor, fenomenelor etc. 4. (Despre sunete) Înalt, ascuţit, subţire.

ACUZATÍV, *acuzative*, s.n. Caz gramatical care exprimă complementul direct şi unele atribute. ◇ *Acuzativ cu infinitiv*, construcţie sintactică, specifică anumitor limbi, echivalentă cu o propoziţie completivă directă, în care subiectul este la acuzativ, iar predicatul la infinitiv.

ACVAFÓRTE s.f. invar. 1. Procedeu de gravură care constă în coroziunea, cu ajutorul acidului azotic, a unei plăci de cupru pe care, în prealabil, s-a trasat un desen. 2. (Concr.) Gravură obţinută prin acvaforte (1).

ACVÁRIU, *acvarii*, s.n. Vas sau bazin de sticlă sau din beton, cu apă, în care se ţin plante sau animale acvatice vii, în condiţii asemănătoare cu cele din natură, fără bază alimentară proprie, constituind un ecosistem.

ACVATERÁRIU, *acvaterarii*, s.n. Dispozitiv special amenajat, combinaţie între un acvariu şi un terariu, de forma unei cutii cu trei pereţi de sticlă şi unul din plasă de sîrmă, avînd în interior un vas cu apă, unde se cresc amfibieni pentru studiu.

ACVÁTIC, -Ă, *acvatici, -ce*, adj. 1. De apă, care trăieşte în apă. 2. Format din apă.

ACVATÍNTĂ s.f. 1. Procedeu de gravură cu acid azotic, care imită desenul în tuş. 2. (Concr.) Gravură obţinută prin acvatintă (1). 3. Procedeu de tipar de artă pentru imagini în semitonuri, în care forma de cupru se pregăteşte prin gravare manuală şi prin coroziune chimică.

ACVIFÉR, *acvifere*, adj. 1. (Geol.; în expr.) *Strat acvifer*, strat subteran care conţine apă (provenită de la suprafaţa pămîntului). 2. (Bot.; în expr.) *Parenchim acvifer*, parenchim care are înmagazinată apă în spaţiile intercelulare.

ÁCVILĂ, *acvile*, s.f. Gen de păsări răpitoare de zi, mari, puternice, cu ciocul drept la bază și încovoiat la vîrf, cu pene care acoperă picioarele pînă la degete, cu gheare puternice și cu aripi lungi și ascuțite; pajură, aceră *(Aquila)*.

ADAMÁNT, *adamante*, s.n. (Min.) Diamant.

ADAMANTÍN, -Ă, *adamantini, -e*, adj. (Despre minerale) Diamantin, cu luciul diamantului. ◇ *Luciu adamantin*, luciu prezentat de substanțele cristaline transparente, cu indice de refracție mare.

ADAPTÁ, *adaptez*, vb. I. Tranz. A transforma pentru a corespunde anumitor cerințe; a face să se potrivească. ◆ Tranz. și refl. A (se) obișnui cu noi condiții de viață, a(se) transforma în raport cu noile condiții de viață.

ADAPTÁRE, *adaptări*, s.f. Acțiunea de *a (se) adapta* și rezultatul ei. ◆ (Biol.) Proces de modificare a organismelor vii, în urma căruia rezultă o corelare a structurii morfologice și a funcțiilor fiziologice ale viețuitoarelor în raport cu factorii de mediu. ◆ (În expr.) *Adaptare literară*, modificare a unei opere literare, în vederea reprezentării ei pe scenă, la radio, la televiziune; dramatizare într-un film (ecranizare).

ADECVÁRE, *adecvări*, s.f. Mod în care un individ răspunde favorabil la acțiunea concretă a condițiilor de mediu, căpătînd trăsături individuale noi, premergătoare adaptării.

ADECVÁT, -Ă, *adecvați, -te*, adj. Potrivit, corespunzător, nimerit.

ADENÍNĂ s.f. Tip de bază purinică, azotată, existentă în structura chimică a acizilor nucleici.

ADENOZINDIFOSFÁT s.m. Substanță biochimică, de natură fosfatică, azotată, neproteică, existentă în compoziția mușchilor, avînd rol important în contracția acestora; A.D.P.

ADENOZINTRIFOSFÁT s.m. Substanță biochimică, de natură fosfatică, azotată, existentă în compoziția mușchilor și constituind sursa de energie necesară contracției acestora; A.T.P.

ADÉPT, -Ă, *adepți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care aderă la convingerile cuiva; partizan al unei idei, al unei teorii, al unei doctrine etc.

ADERÁ, *adér*, vb. I. Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. „la") 1. A deveni adeptul unui partid, al unei mișcări, al unei ideologii, cunoscîndu-le și împărtășindu-le principiile. 2. (Despre state) A deveni parte la un tratat pe care nu l-a semnat anterior.

ADERÉNT, -Ă, *aderenți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană sau colectivitate) care se declară de acord cu un partid, cu o mișcare etc. (susținîndu-le, luptînd pentru ele etc.).

ADERÉNȚĂ, *aderențe*, s.f. (Fiz.) Forță care menține alăturate două corpuri aflate în contact.

ADERMÍNĂ s.f. Vitamina B_6.

ADEVĂR, *adevăruri*, s.n. 1. Concordanță între cunoștințele noastre și realitatea obiectivă; oglindire fidelă a realității obiective în gîndire; ceea ce corespunde realității, ceea ce există sau s-a întîmplat în realitate. ◇ *Adevăr obiectiv*, conținutul obiectiv al reprezentărilor omului, care corespunde realității, lumii obiective, independent de subiectul cunoscător. *Adevăr relativ*, reflectare justă, însă aproximativă, limitată a realității. *Adevăr absolut*, proces reprezentînd suma adevărurilor relative în succesiunea lor istorică progresivă și infinită. 2. Justețe, exactitate. 3. (Mat.; în expr.) *Mulțime de adevăr* (asociată unui predicat), totalitatea elementelor din mulțimea elementelor cu care variabila (variabilele) de care depinde un predicat poate fi înlocuită și care conduc la propoziții adevărate.

ADEVĂRÁT, -Ă, *adevărați, -te*, adj. 1. (Adesea adverbial) Conform cu adevărul. ◆ De care nu se poate îndoi nimeni; netăgăduit, incontestabil, real. 2. (În opoziție cu *fals*) Veritabil, autentic. ◆ (În opoziție cu *eronat*) Exact. 3. (Adesea adverbial; în opoziție cu *greșit*) Drept, just, corect. 4. Sincer, neprefăcut.

ADEZIÚNE, *aderiuni*, s.f. Aderare, atașare (la ceva), solidarizare conștientă (cu ceva). [Pronunțat: *-zi-u-*]

ADEZÍV -Ă, *adezivi, -e*, adj., s.m. 1. Adj. (Despre materiale) Care stă strîns lipit de ceva, care aderă. 2. S.m. Produs care permite încleierea a două suprafețe din același material sau din materiale diferite.

AD-HÓC adv., adj. 1. Adv. Pentru un scop anume (și imediat). 2. Adj. (În expr.) *Divan* (sau *adunare*) *ad-hoc*, fiecare dintre adunările extraordinare convocate, la 1857, în Țara Românească și în Moldova, cu reprezentanți din toate păturile sociale, care aveau sarcina să hotărască organizarea politică și socială din țările române.

ADIABÁTĂ, *adiabate*, s.f. (Fiz.) Curbă care reprezintă grafic o transformare adiabatică. [Pronunțat: *-di-a-*]

ADIABÁTIC, -Ă, *adiabatici, -ce*, adj. (Despre fenomene, procese fizice) Care se produce în interiorul unui sistem închis, fără schimb de căldură cu exteriorul. [Pronunțat: *-di-a-*]

ADIACÉNT. *adiacente*, adj. (Mat.; în expr.) *Unghiuri adiacente*, două unghiuri proprii care au același vîrf, o latură comună și interioarele disjuncte. *Poliedre adiacente*, două poliedre care au una sau mai multe fețe (sau porțiuni de fețe) comune, fiind totodată în întregime exterioare unul față de celălalt. *Poligoane adiacente*, două poligoane care au una sau mai multe laturi (sau porțiuni de laturi) comune, fără să aibă puncte interioare comune. [Pronunțat: *-di-a-*]

AD-ÍNTERIM adj. invar. Care ține locul titularului, care este provizoriu; interimar.

ADÍPIC adj. (În expr.) *Acid adipic*, acid de tip alifatic dicarboxilic, incolor, cristalin, folosit ca materie primă la fabricarea fibrelor sintetice poliamidice de tip nailon.

ADIPÓS, -OÁSĂ, *adipoși, -oase*, adj. Care prezintă caracteristicile grăsimii, de sau cu grăsime; gras.

ADITÍV, -Ă, *aditivi, -e*, adj. Referitor la operația de adunare. ◇ *Notație aditivă*, notație, prin semnul +, a unei legi de compoziție care prezintă analogii cu adunarea numerică. *Grup aditiv*, grup a cărui lege de compoziție are notație aditivă.

ADÍȚIE, *aditii*, s.f. 1. (Chim.; și în expr. *reacție de aditie*) Reacție chimică specifică substanțelor nesaturate cu legături duble sau triple, în care moleculele reactantului, scindate în perechi de fragmente, se fixează, succesiv, la atomi legați cu legătură multiplă. 2. (Fiziol.; în expr.) *Aditie latentă*, apariție a unei reacții fiziologice într-un organism în urma mai multor excitații succesive; sumație. 3. (Mat.) Adunarea numerelor naturale.

ADIȚIONÁL, -Ă, *aditionali, -e*, adj. Care se adaugă sau care trebuie adăugat; care reprezintă un adaos. [Pronunțat: *-ți-o-*]

ADJECTÍV, *adjective*, s.n. Parte de vorbire flexibilă care arată o însușire a unui obiect sau a unei ființe și determină numele acestora, fiind acordată cu ele în gen, număr și caz.

ADJÚNCT, -Ă, *adjuncți, -te*, adj. Care face parte din conducerea unei instituții, a unei întreprinderi sau a unui serviciu din cuprinsul acestora, avînd funcția imediat subordonată titularului.

AD LÍTTERAM adv. Cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; întocmai, literal, textual.

ADMISIÚNE, *admisiuni*, s.f. (Tehn.) Fază a ciclului de funcționare a unor motoare, efectuată în timpul intrării agentului motor în mașină. [Pronunțat: *-si-u-*]

ADMONESTÁ, *admonestez*, vb. I. Tranz. A mustra cu severitate (în calitate oficială); a dojeni aspru (pe un subaltern).

A.D.N. subst. (Biol.) Acronim pentru acidul dezoxiribonucleic. [Pronunțat: *a-de-ne*]

ADNOTÁRE, *adnotări*, s.f. Însemnare, notă care explică sau întregește un text.

ADOLESCÉNT, -Ă, *adolescenți, -te*, s.m. și f. Persoană aflată în perioada adolescenței.

ADOLESCÉNȚĂ s.f. Perioadă a vieții omului cuprinsă între copilărie și tinerețe (12,13—17,18 ani) și în care are loc maturizarea treptată a funcțiilor fizice și psihice ale organismului.

ADOPTÁ, *adópt*, vb. I. Tranz. 1. A înfia un copil. 2. A-și însuși felul de a vedea, de a gîndi sau de a se comporta al cuiva, a accepta o părere, o metodă etc. 3. A accepta ceva în urma unui vot.

ADORÁ, *adór*, vb. I. Tranz. A iubi în cel mai înalt grad, fără limite; a-i plăcea extrem de mult.

ADORÁT, -Ă, *adorați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Foarte iubit.

A.D.P. subst. (Biol.) Acronim pentru adenozindifosfat. [Pronunțat: *a-de-pe*]

ADRENALÍNĂ s.f. $C_9H_{13}O_3N$. Hormon secretat de glandele suprarenale sau obținut pe cale sintetică, stimulator puternic al mușchiului inimii, determinînd vasodilatarea coronarelor, vasoconstricția tegumentului, mucoaselor și viscerelor, stimulînd sistemul reticular ascendent și punînd scoarța cerebrală în alertă; epinefrină.

ADRENOCORTICOTRÓP, (1) s.m., (2) *adrenocorticotropi*, adj. 1. S.m. Substanță care acționează asupra glandelor endocrine; A.C.T.H. 2. Adj. (În expr.) *Hormon adrenocorticotrop*, hormon secretat de lobul anterior al hipofizei, stimulator direct în dezvoltarea și în funcționarea glandelor suprarenale.

ADRESÁNT, -Ă, *adresanți, -te*, s.m. și f. Destinatar.

ADSORBÁNT, *adsorbanți*, s.m. Corp pe suprafața căruia se fixează o substanță, în urma procesului de adsorbție.

ADSORBÁT, *adsorbați*, s.m. Substanță fixată, prin adsorbție, pe suprafața unui corp sau a unei substanțe; adsorbtiv.

ADSÓRBȚIE, *adsorbții*, s.f. Fenomen al materiei vii prin care macromoleculele acumulează și fixează, la suprafața lor, molecule organice și anorganice, ușurînd determinarea și orientarea, într-un anumit sens, a diferitelor reacții biochimice.

ADUCTÓR, *aductori*, adj. (Anat.; în expr.) *Mușchi aductor*, **a)** mușchi care apropie un membru de planul de simetrie al corpului sau două organe unul de celălalt; **b)** (la lamelibranhiate) mușchi fixat cu un capăt pe valva opusă, și care, prin contracție, închide puternic valvele, avînd acțiune contrară ligamentului.

ADÚCȚIE, *aducții*, s.f. **1.** (Tehn.; în expr.) *Conductă de aducție*, conductă destinată transportării apei de la punctul de captare pînă la cel de folosire. **2.** (Anat.) Mișcare efectuată de un mușchi aductor.

ADULÁ, *adulez*, vb. I. Tranz. A linguși pe cineva din interes, a flata (în chip servil).

ADULMECÁ, *adúlmec*, vb. I. Tranz. (Despre animale) A simți sau a descoperi, cu ajutorul mirosului, prezența unei ființe, a hranei etc. ◆ Fig. (Despre oameni) A căuta să afle. ◆ Fig. A descoperi, a afla.

ADÚLT, -Ă, *adulți, -te*, adj., s.m. și f. (Organism) care și-a încheiat procesul de creștere și a ajuns în stadiul de reproducere; (persoană) aflată în perioada cuprinsă între 17—18 ani și 50 de ani.

ADULTÉR, -Ă, *adulteri, -e*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre soți) Care a încălcat fidelitatea conjugală. **2.** S.n. Infracțiune care constă în încălcarea fidelității conjugale de către unul dintre soți.

ADUNÁRE, *adunări*, s.f. **1.** (Mat.; în expr.) *Adunarea numerelor naturale*, operația care constă în reunirea într-un singur număr a tuturor unităților conținute în alte numere; adiție. *Adunarea elementelor unei mulțimi* (numerice, oarecare), operația algebrică prin care se asociază în mod unic, după o anumită regulă, la oricare două elemente x și y din mulțimea considerată, elementul $x + y$ din aceeași mulțime; legea de compoziție internă cu notație aditivă; se notează prin simbolul + (plus). **2.** Întrunire a mai multor persoane în scopul discutării unor probleme de interes general; grup format din aceste persoane. **3.** (Ist.; în expr.) *Adunare obștească*, organ de conducere din Transilvania feudală, format din nobili și clerici, care rezolva probleme judecătorești, de reglementare a raporturilor dintre biserică și nobilime cu privire la dijmele bisericești, de stabilire a vămilor feudale etc.

ADVENTÍV, -Ă, *adventivi, -e*, adj. **1.** (Bot.; despre plante) Originar din alte țări sau continente și care s-a răspîndit fără a fi cultivat. ◇ *Rădăcină adventivă*, rădăcină care se dezvoltă pe diferite părți ale plantei. **2.** (Geol.; în expr.) *Crater adventiv*, crater vulcanic secundar, care are altă deschidere decît craterul principal.

ADVÉRB, *adverbe*, s.n. Parte de vorbire, în general neflexibilă, care determină sensul unui verb, al unui adjectiv sau al altui adverb, arătînd locul, timpul, modul, cauza sau scopul.

ADVÉRS, -Ă, *adversi, -se*, adj. Așezat în față, opus; *fig.* potrivnic, ostil, dușmănos.

ADVERSÁR, -Ă, *adversari, -e*, s.m. și f. **1.** Persoană care luptă împotriva alteia sau împotriva unei concepții, a unei idei. **2.** Partener de întrecere într-o competiție sportivă.

AÉD, *aezi*, s.m. Poet epic, recitator și cîntăreț în Grecia antică.

ÁER s.n. Amestec complex de substanțe, cea mai mare parte în stare gazoasă, care alcătuiește straturile inferioare ale atmosferei, fiind constituit din componenți permanenți (oxigen, azot, gaze inerte, dioxid de carbon), componenți variabili (vapori de apă, particule fine de substanțe minerale, cărbune, polen, bacterii) și componenți accidentali cu caracter local (hidrogen sulfurat, amoniac, dioxid de sulf); atmosferă pămîntească.

AERIFÉR, *aerifere*, adj. (Bot.; în expr.) *Parenchim aerifer*, parenchimul plantelor acvatice cu spațiile intercelulare mari, pline cu aer. [Pronunțat: *a-e-*]

AERÓB, -Ă, *aerobi, -e*, adj. **1.** (Biol.; despre microorganisme) Care nu poate trăi fără oxigen; aerobiotic. **2.** (Chim.; în expr.) *Fermentație aerobă*, fermentație care are loc în prezența aerului. [Pronunțat: *a-e-*]

AERODINÁMIC, -Ă, *aerodinamici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul mișcării aerului și, în general, al gazelor, precum și cu studiul mișcării corpurilor într-un mediu gazos. **2.** Adj. Care aparține aerodinamicii, referitor la aerodinamică. ◇ *Rezistență aerodinamică (la înaintare)*, forță care se opune mișcării relative a unui corp solid într-un mediu gazos sau într-un mediu lichid. ◆ (Despre vehicule) Care este astfel construit încît să întîmpine

o rezistență minimă la înaintare prin fluide. [Pronunțat: *a-e-*]

AERONÁUTICĂ s.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu construirea avioanelor, planoarelor etc. și cu problemele zborului acestora. [Pronunțat: *a-e-*]

AERONÁVĂ, *aeronave*, s.f. Vehicul care se menține și se deplasează în aer. [Pronunțat: *a-e-*]

AEROPÓRT, *aeroporturi*, s.n. Ansamblu format dintr-un teren special amenajat, din construcțiile și instalațiile necesare pentru decolarea, aterizarea, adăpostirea și întreținerea avioanelor. [Pronunțat: *a-e-*]

AEROSÓL, *aerosoli*, s.m. **1.** Sistem coloidal dispers în care faza dispersă este solidă sau lichidă, iar mediul de dispersie este un gaz (de obicei, aerul), care apare în natură, constituind fumurile, cețurile etc., folosit în agricultură la combaterea unor dăunători, în medicină (dispersii de antibiotice în aer sterilizat) etc. **2.** Denumire comercială dată unor agenți tensioactivi. [Pronunțat: *a-e-*]

AEROSTÁTIC, -Ă, *aerostatici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul echilibrului aerului și, în general, al gazelor, precum și cu construirea și cu dirijarea aeronavelor. **2.** Adj. Care aparține aerostaticii **(1)** sau aerostatelor, privitor la aerostatică sau la aeronave. [Pronunțat: *a-e-*]

AFÁBIL, -Ă, *afabili, -e*, adj. (Livr.; despre oameni și manifestările lor) Binevoitor, cordial.

AFAZÍE, *afazii*, s.f. Pierdere totală sau parțială a facultății de a vorbi, datorită unor leziuni ale centrilor nervoși corespunzători.

AFÉCT, *afecte*, s.n. **1.** Reacție emoțională cu o desfășurare puternică și relativ de scurtă durată. **2.** (În sens larg) Denumirea generică pentru stările sau reacțiile afective (emoții, sentimente, pasiuni).

AFECTÍV, -Ă, *afectivi, -e*, adj. Care aparține afectivității, privitor la sentimente; emotiv. ◆ Care denotă afecțiune; sentimental, sensibil.

AFECTIVITÁTE s.f. **1.** Totalitatea emoțiilor, sentimentelor, afectelor, pasiunilor care caracterizează viața sufletească a cuiva. **2.** Comportare emotivă; sensibilitate sufletească a cuiva.

AFÉLIU s.n. (Astron.) Punctul cel mai depărtat de soare de pe orbita unei planete. [Pronunțat: *-li-u*]

AFERÁT, -Ă, *aferați, -te*, adj. Care este, care pare sau care se preface că este foarte ocupat.

AFERÉNT, -Ă, *aferenți, -te*, adj. **1.** Care este în legătură cu ceva, care depinde de ceva sau decurge din ceva. **2.** (Anat.; în expr.) *Vase aferente*, vase sangvine care se varsă în alte vase sangvine (mai mari) sau care pătrund într-un organ. *Nervi aferenți*, nervi care transmit excitațiile periferice centrilor nervoși. **3.** (Jur.) Care se cuvine sau revine cuiva.

AFERENTÁȚIE, *aferentații*, s.f. (Fiziol.) Transmitere a excitației de la neuronii receptori periferici la neuronii centrali. ◇ *Aferentație inversă*, conexiune inversă.

AFILIÁ, *afiliez*, vb. I. Refl. (Despre organizații, instituții etc.) A se alătura altei organizații, instituții etc., stabilind raporturi de subordonare sau de colaborare. [Pronunțat: *-li-a*]

ÁFIN, *afini*, s.m. Arbust pitic, foarte ramificat, cu ramurile avînd muchii ascuțite, cu frunze căzătoare oval-alungite, cu flori de culoare roz deschis, cu fructele bace negre-albăstrui brumate, comestibile, cu gust acrișor, răspîndit în regiunile de munte *(Vaccinium myrtillus)*.

AFINÁRE, *afinări*, s.f. Operație tehnologică folosită pentru îndepărtarea impurităților dintr-o topitură a unui material (metal, sticlă etc.), realizată prin procedee chimice (oxidare, redu-

cere etc.), fizice (diluare, segregare etc.) sau electrochimice (electroliză).

AFINĂ, *afine*, s.f. Fructul afinului.

AFINITÁTE, *afinități*, s.f. **1.** Potrivire, asemănare, înrudire între oameni sau între manifestările lor, datorită unor însușiri (spirituale) comune. **2.** (Chim.) Proprietate a două sau mai multe substanțe de a se combina între ele asigurînd stabilitatea combinației rezultate. ◇ *Afinitate față de electron*, energia necesară pentru formarea unui ion negativ.

AFIRMÁ, *afirm*, vb. I. **1.** Tranz. A susține (cu tărie), a declara (în mod hotărît). **2.** Refl. A se remarca, a se face cunoscut prin ceva; a se manifesta în chip deosebit.

AFÍȘ, *afișe*, s.n. Înștiințare, de obicei imprimată, expusă public, prin care se anunță ceva, prin care se dau informații privitoare la viața politică și culturală. ◆ Gen de artă grafică cu funcție mobilizatoare, de informare, de reclamă, de instructaj etc.

AFÍX, *afixe*, s.n. **1.** (Gram.) Nume generic pentru prefixe, sufixe și infixe. **2.** (Mat.) Numărul complex $z = a + bi$, atașat punctului din plan, care, raportat la un sistem de axe de coordonate rectangulare, are abscisa a și ordonata b.

AFÎNÁT, -Ă, *afînați, -te*, adj. (Despre pămînt, zăpadă etc.) Care este puțin compact.

AFLUÉNT, *afluenți*, s.m. Apă curgătoare mai mică, care se varsă în altă apă curgătoare mai mare. [Pronunțat: *-flu-ent*]

AFOCÁL, -Ă, *afocali, -e*, adj. (Despre sisteme optice) Care este format din două (grupuri de) lentile, așezate astfel încît focarul-imagine al uneia să coincidă cu focarul-obiect al celeilalte.

AFORÍSM, *aforisme*, s.n. Propoziție sau frază care exprimă, în puține cuvinte, păreri despre viață, principii etice, reguli de comportare etc. cu caracter general valabil; maximă, sentință, adagiu.

AFRÓNT, *afronturi*, s.n. Insultă, jignire adusă cuiva în public.

AGÁLE *adv.* Fără grabă; încet, domol, alene.

AGÁM, -Ă, *agami, -e* adj. (Biol.) Fără gameți, fără celule sexuale. ◇ *Reproducere agamă (asexuată)*, reproducere care se efectuează fără fecundare, în mod vegetativ, prin fragmente de tal, de rădăcini, tulpini sau frunze, prin rizomi, bulbi, tuberculi, muguri și spori. *Specie agamă*, specie care se reproduce asexuat, înmulțirea făcîndu-se fără fecundare.

AGAMÍE, *agamii*, s.f. Formă de înmulțire fără fecundare a două celule sexuale reproducătoare (gameții).

AGAR-AGÁR s.n. Substanță gelatinoasă extrasă din unele alge roșii marine și folosită în medicină, în bacteriologie (ca mediu de cultură), în industria alimentară, textilă etc.; gelozâ.

AGATÎRȘI s.m. pl. Populație scitică ce locuia, în sec. IV î.e.n., în regiunea cursului mijlociu al Mureșului.

ÁGĂ, *agi*, s.m. **1.** Ofițer (comandant) din armata otomană. **2.** Comandant de ostași pedeștri însărcinat, în orînduirea feudală din țările române, cu paza orașului de reședință, mai tîrziu cu menținerea ordinii în capitală.

AGÉNT, -Ă, *agenți, -te*, subst. **1.** S.m. și f. Reprezentant (oficial) al unei instituții, al unei organizații, al unui stat etc., care îndeplinește anumite însărcinări. ◇ *Agent diplomatic*, reprezentant oficial al unui stat în alt stat, care îndeplinește diverse însărcinări. **2.** S.m. Factor activ care provoacă diferite fenomene fizice, chimice etc. ◇ *Agenți geografici*, factori fizici sau biologici care, prin acțiunea lor, provoacă transformări continue în învelișul geografic. *Agent chimic*, reactiv. *Agent extern*, agent care acționează din afară asupra unui sistem fizico-

-chimic. *Agent patogen*, microorganism capabil să pătrundă și să se înmulțească într-un organism animal sau vegetal, provocînd anumite boli. *Agent biologic*, factor activ care, prin acțiunea pe care o exercită, provoacă diverse transformări în desfășurarea vieții dintr-o anumită zonă. **3.** S.n. (Lingv.; în expr.). *Nume de agent*, substantiv sau adjectiv care indică pe autorul acțiunii unui verb.

AGENȚÍE, *agenții*, s.f. Reprezentanță, filiala sau sucursală a unei întreprinderi sau instituții situată în alt punct decît acela în care se află sediul principal.

ÁGER, -Ă, *ageri*, *-e*, adj. **1.** Iute în mișcări, sprinten. **2.** Inteligent, deștept. ◆ (Despre ochi sau privire) Vioi, viu, pătrunzător, scrutător.

AGÉSTRU, *agestre*, s.n. (Geogr.) Con de dejecție.

AGHEÁSMĂ s.f. (În religia creștină) Apă sfințită.

AGHIÓS, *aghioși*, s.m. (Neobișnuit) Hagiu. [Pronunțat: *-ghi-os*]

AGITÁȚIE, *agitații*, s.f. **1.** Mișcare intensă încoace și încolo de oameni, de vehicule etc. **2.** Stare de neliniște excesivă, de tulburare, de tensiune nervoasă (manifestată prin mișcări grăbite și dezordonate). **3.** Mijloc de înrîurire politică, constînd dintr-o activitate sistematică, orală și scrisă, în scopul întăririi continue a legăturii cu masele, al educării lor politice și al mobilizării lor.

AGLICÓN, *agliconi*, s.m. Substanță care intră, alături de una sau de mai multe monozaharide, în structura moleculei de glicozidă.

AGLOMERÁ, *aglomerez*, vb. I. **1.** Refl. A se aduna la un loc în număr mare; a se îngrămădi; a se concentra. **2.** Tranz. A uni între ele părțile componente ale unui material.

AGLOMERÁT, -Ă, *aglomerați*, *-te*, adj., s.n. **1.** Adj. Îngrămădit, adunat, presat, suprapopulat. **2.** Adj., s.n. (Material) obținut prin presare, sub formă de placă, din rumeguș și clei sau din alte materiale.

AGLUTINÍNĂ s.f. (Biol.) Substanță specifică fiecărui individ, de tipul anticorpilor, care ia naștere în sistemele reticular și limfocitar, în momentul pătrunderii unui antigen.

AGLUTINOGÉN s.m. (Biol.) Substanță de natură proteică, conținută și în globulele roșii, care, introdusă în organism, provoacă alipirea și precipitarea hematiilor, stimulînd producerea aglutininei.

AGNÓSTIC, -Á, *agnostici*, *-ce*, adj. Care aparține agnosticismului, privitor la agnosticism, care susține agnosticismul.

AGNOSTICÍSM s.n. Concepție filozofică idealistă care neagă, parțial sau total, posibilitatea cunoașterii obiective a lumii, a esenței fenomenelor.

AGONÍE, *agonii*, s.f. (Adesea fig.) Stare a organismului imediat înaintea morții.

AGONISÍ, *agonisesc*, vb. IV. Tranz. A dobîndi, a cîștiga ceva prin muncă. ◆ A strînge, a pune deoparte; a economisi.

AGORÁ s.f. **1.** Adunarea poporului din Grecia antică, între sec. XII—VIII î.e.n. **2.** Piață publică din orașele Greciei antice, unde se aflau principalele instituții și unde se țineau adunările publice.

AGRAMÁT, -Ă, *agramați*, *-te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care face greșeli grave de exprimare. ◆ Ignorant, incult. **2.** Adj. Care cuprinde greșeli grave de exprimare și de ortografie.

AGRÁR, -Ă, *agrari*, *-e*, adj. Care se referă la proprietatea funciară și la problemele legate de această proprietate, care se sprijină în special pe agricultură; agrarian, agricol.

AGREGÁRE, *agregări*, s.f. Fiecare dintre stările de consistență și de rezistență diferite sub care se pot prezenta substanțele; starea în care se poate afla o substanță, caracterizată prin proprietăți mecanice, termice, electrice, magnetice etc.

AGREGÁT, *agregate*, s.n. **1.** Grup de mașini care lucrează împreună pentru realizarea unei anumite operații tehnice. **2.** Material mineral sau organic alcătuit din granule, fibre sau fișii, care intră în compoziția betoanelor, mortarelor sau a altor materiale aglomerate cu un liant.

AGREMÉNT, *agremente*, s.n. Plăcere, distracție, divertisment; recreare.

AGRESIÚNE, *agresiuni*, s.f. Folosire a forței armate de către un stat împotriva suveranității, independenței politice și integrității teritoriale a unui alt stat. [Pronunțat: *-si-u-*]

AGRÍCOL, -Ă, *agricoli*, *-e*, adj. **1.** Care aparține agriculturii, privitor la agricultură, folosit în agricultură. ◇ *An agricol*, perioadă de timp cuprinsă între începutul muncilor agricole de toamnă, care privesc recolta anului următor, și strîngerea recoltei din acel an. **2.** (Despre oameni) Care se ocupă cu agricultura, care lucrează în domeniul agriculturii.

AGRICULTÚRĂ, *agriculturi*, s.f. **1.** Cultivare a pămîntului. **2.** Ramură de bază a producției materiale care are ca obiect cultura plantelor și creșterea animalelor în vederea obținerii unor produse alimentare și a unor materii prime; totalitatea lucrărilor și a metodelor folosite în acest scop.

ÁGRIȘ, *agrișI*, s.m. Arbust cu ramuri spinoase, cu frunze adînc crestate și cu fructe mici, comestibile, care crește în regiunile de munte *(Ribes uva-crispa)*.

ÁGRIȘĂ, *agrișe*, s.f. Fructul agrișului, în formă de boabă verzuie, roșie sau galbenă, cu gust dulce-acrișor și cu multe semințe.

AGRONOMÍE s.f. Ansamblu de științe care cuprinde totalitatea cunoștințelor teoretice și practice referitoare la producția agricolă.

AGROTÉHNIC, -Ă, *agrotehnici*, *-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Știință care studiază legăturile existente între plantele cultivate, pămîntul în care ele se dezvoltă și condițiile de dezvoltare ale plantelor, în vederea obținerii unor producții cît mai ridicate. ◆ Totalitatea procedeelor tehnice de cultivare a unei plante. **2.** Adj. Care aparține agrotehnicii **(1)**, care se referă la agrotehnică.

AÍDOMA adv. La fel, ca și; asemenea, întocmai.

AIÉVEA adv., adj. **I.** Adv. **1.** În realitate. ◆ Cu adevărat, într-adevăr. **2.** În mod clar, limpede, lămurit. **3.** (Înv.) În văzul tuturor, pe față; deschis. **II.** Adj. Real; concret. [Pronunțat: *a-ie-*]

ÁISBERG, *aisberguri*, s.n. Ghețar polar de proporții mari ce se desprinde din calota de gheață polară sau dintr-o banchiză și care plutește spre ecuator purtat de curenții oceanici, constituind un pericol permanent pentru navigație; ghețar plutitor.

AIURÁ, *aiurez*, vb. I. Intranz. **1.** A delira. ◆ A vorbi fără sens, a spune lucruri absurde, a debita absurdități. **2.** (Rar) A se pierde în visări. [Pronunțat: *a-iu-*]

AJUTÁJ, *ajutaje*, s.n. Tub scurt și îngust, executat astfel încît curgerea fluidelor să se producă, în fiecare secțiune, la presiunile sau la vitezele dorite; duză.

ALABÁSTRU s.n. Varietate foarte pură de ghips, de culoare albă sau de alte culori, cu aspect de marmură, străbătută de vine transparente, fin granulară, compactă, folosită în sculptură, la confecționarea unor obiecte de ornament etc.

ALĂMĂ, **(2)** *alămuri*, s.f. **1.** Aliaj de cupru și de zinc, galben-auriu pînă

la roşu, maleabil, ductil, uşor de prelucrat, avînd numeroase şi variate întrebuinţări în industrie. 2. (La pl.) Obiecte de alamă (1).

ALAMBICÁT, -Ă, *alambicaţi, -te*, adj. Prea rafinat, excesiv de subtil, greu de înţeles, complicat.

ALANÍNĂ s.f. Aminoacid produs prin hidroliza proteinelor naturale; acid α- aminopropionic.

ALANTOÍDĂ, *alantoide*, s.f. (La reptile, păsări, mamifere) Organ embrionar anexă, în formă de sac rudimentar, cu pereţii vascularizaţi, cu funcţie limitată în dezvoltarea embrionară, avînd rol important în respiraţie şi în primirea de la embrion a produşilor de dezasimilaţie.

ALAÚN s.n. Sulfat dublu al unui metal trivalent (Al, Fe) şi al unui metal monovalent. ◇ *Alaun de potasiu*, sulfat dublu de aluminiu şi de potasiu, care se prezintă sub formă de cristale albe, solubile în apă, şi care se foloseşte la epurarea apelor potabile, în tăbăcărie, în industria textilă şi a hîrtiei, ca antidot în intoxicaţiile cu plumb etc.; piatră-acră. [Pronunţat: *-la-un*]

ALB, -Ă, *albi,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care are culoarea zăpezii, a laptelui; (despre culori) ca zăpada, ca laptele. ◇ (Fiz.) *Lumină albă*, lumină care conţine toate radiaţiile spectrului vizibil. 2. S.n. (Obiect, substanţă etc. de) culoare albă (1). ◇ (Chim.) *Alb de plumb*, $PbCO_3 \cdot Pb(OH)_2$, carbonat bazic de plumb, folosit ca pigment alb în industria vopselelor; ceruză. *Alb de zinc*, ZnO, oxid de zinc, folosit ca pigment alb în vopsitorie. *Alb de titan*, TiO_2, bioxid de titan.

ALBÁSTRU, -Ă, *albaştri, -stre*, adj., s.n. 1. Adj. Care are culoarea cerului senin. 2. S.n. (Obiect, substanţă etc. de) culoare albastră (1). ◇ (Chim.) *Albastru de Berlin* (sau *de Prusia*), ferocianură de fier, substanţă albastră a cărei formare serveşte ca reacţie de identificare a ionului feric. *Albastru de metilen* (sau *de metil*), colorant albastru, solubil în apă, folosit în vopsitorie, în lucrări de biologie, în medicină.

ALBĂSTRÍŢĂ, *albăstriţe*, s.f. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori albastre (rar roşii închis, roz sau galbene), care creşte prin semănături, fiind dăunătoare culturilor de cereale; albăstrea, zglăvoc *(Centaurea cyanus)*.

ÁLBIE, *albii*, s.f. Porţiune a unei văi acoperită permanent *(albie minoră)* sau temporar *(albie majoră)* de o apă curgătoare.

ALBILÍŢĂ, *albiliţe*, s.f. Fluture de culoare albă, cu vîrfurile aripilor anterioare negre, a cărui larvă trăieşte pe frunzele de varză fiind foarte stricătoare; fluture alb, fluture de varză *(Pieris brassicae)*.

ÁLBINĂ, *albine*, s.f. 1. Insectă din familia apidelor, cu aparatul bucal adaptat pentru supt şi pentru lins, iar cu picioarele posterioare pentru strîngerea polenului, cu abdomenul prevăzut cu un ac veninos, şi care trăieşte în familii, producînd miere şi ceară *(Apis mellifica)*. 2. Plantă erbacee cu frunze lanceolate şi cu flori violacee dispuse în spic, asemănătoare cu o albină (1) *(Ophrys cornuta)*.

ALBÍT s.n. Feldspat plagioclaz cu sodiu, alb-lăptos, verzui, roşiatic, cu luciu sidefiu sau sticlos, folosit în industria ceramicii.

ALBÚM, *albume*, s.n. Un fel de caiet, de dimensiuni mai mari decît cel obişnuit, cu foile dintr-o hîrtie specială şi mai groasă, în care se păstrează fotografii, ilustrate, mărci poştale etc.

ALBUMÉN, *albumene*, s.n. Ţesut vegetal secundar din seminţele unor plante, în care se depozitează substanţele nutritive de rezervă şi care serveşte embrionului ca hrană în timpul germinaţiei; endoderm.

ALBUMÍNĂ, *albumine*, s.f. Proteină macromoleculară termolabilă, solubilă în apă, în acizi, în alcalii diluate, care, prin hidroliză, se descompune în aminoacizi, iar prin încălzire, sub acțiunea acizilor anorganici, coagulează, și care intră în compoziția albușului de ou, a sîngelui și a altor lichide organice.

ALBUMINOÍD, -Ă, *albuminoizi, -de*, adj., s.m. **1.** Adj. De felul albuminei. **2.** S.m. Proteină insolubilă, de tipul scleroproteinei, care se găsește în țesuturile de natură cartilaginoasă.

ALCADIÉNĂ s.f. Hidrocarbură aciclică nesaturată cu două duble legături în moleculă. [Pronunțat: *-di-e-*]

ALCALICELULÓZĂ, *alcaliceluloze*, s.f. Produs tehnic obținut prin acțiunea soluțiilor de hidroxid de sodiu sau de hidroxid de potasiu asupra celulozei, folosit la obținerea unor eteri ai celulozei, xantogenatului de celuloză, la fabricarea mătăsii artificiale etc.; celuloză sodată.

ALCĂLIU, *alcalii*, s.n. Denumire dată hidroxizilor metalelor alcaline și ai ionului amoniu. ◇ *Alcalii caustice*, denumire dată hidroxizilor metalelor alcaline (în special ai sodiului și ai potasiului) care exercită o acțiune corosivă puternică.

ALCALÍN, -Ă, *alcalini, -e*, adj. **1.** (Despre substanțe chimice) Care are în soluție o reacție bazică, albăstrind hîrtia roșie de turnesol și neutralizînd acizii. **2.** (Despre ape, izvoare) Care conține (în soluție) o anumită cantitate de săruri de sodiu și de potasiu.

ALCALINITÁTE s.f. Calitate a unei substanțe de a fi alcalină. ◆ Conținutul de bază al unei soluții, exprimat prin concentrația în ioni de hidroxil.

ALCALINOREZISTÉNT, -Ă, *alcalinorezistenți, -te*, adj. (Despre materiale, corpuri etc.) Care rezistă la acțiunea agresivă a alcaliilor.

ALCALOÍD, *alcaloizi*, s.m. Substanță organică din clasa produșilor naturali de origine vegetală sau produșilor de sinteză, în a căror structură apar unul sau mai multe heterocicluri cu atomul de azot, ca heteroatom, și mai mulți atomi de carbon asimetrici, care se prezintă sub formă lichidă sau solidă, optic activă, cu gust amar, cu solubilitate redusă în apă, dar cu solubilitate bună în solvenți organici, cu acțiune fiziologică puternică, stimulatoare, curativă, calmantă sau toxică, în funcție de doza administrată.

ALCÁN, *alcani*, s.m. Denumire generică dată hidrocarburilor aciclice saturate; hidrocarbură parafinică, parafină.

ALCHÉNĂ, *alchene*, s.f. Denumire generică dată hidrocarburilor nesaturate aciclice cu o singură dublă legătură în moleculă; hidrocarbură olefinică, olefină.

ALCHÍL, *alchili*, s.m. Radical hidrocarbonat, aciclic, saturat, monovalent, care rezultă din eliminarea unui atom de hidrogen din molecula unui alcan.

ALCHILÁRE, *alchilări*, s.f. Reacție chimică prin care se introduce un radical alchil în molecula unui compus chimic și care se folosește în diverse sinteze organice.

ALCHIMÍE s.f. Denumire dată chimiei din evul mediu, ale cărei principale obiective erau obținerea aurului din metale comune, găsirea remediilor contra tuturor bolilor prin pretinse puteri miraculoase și descoperirea elixirului vieții, cu ajutorul „pietrei filozofale", despre care se credea că ar putea să execute toate aceste transformări.

ALCHÍNĂ, *alchine*, s.f. Denumire generică dată hidrocarburilor aciclice nesaturate cu o legătură triplă în moleculă; hidrocarbură acetilenică.

ALCOÓL, *alcooli*, s.m. Compus organic care conține în moleculă una sau mai multe grupări hidroxil, legate de

un radical hidrocarbonat, cu condiția ca gruparea —OH să nu fie legată de un atom de carbon inclus într-o legătură dublă sau să nu fie legată direct de un ciclu aromatic. ◇ *Alcool primar*, $R—CH_2—OH$, alcool în care grupa funcțională este legată de un carbon primar. *Alcool secundar*, $R_2—CH(OH)$, alcool în care grupa funcțională este legată de un carbon secundar. *Alcool terțiar*, $R_3C—OH$, alcool în care grupa funcțională este legată de un carbon terțiar. *Alcool industrial*, alcool obținut prin fermentarea cerealelor sau a cartofilor bogați în amidon. *Alcool denaturat*, alcool etilic brut sau rafinat căruia i s-au adăugat denaturanți pentru a-l face impropriu consumului alimentar, dar care este folosit în industrie și ca combustibil menajer. *Alcool sanitar*, alcool colorat cu albastru de metilen și denaturat cu salicilat de metil, folosit ca dezinfectant extern. *Alcool rafinat*, alcool brut rectificat prin îndepărtarea impurităților. *Alcool solidificat*, polimer al aldehidei acetice, întrebuințat drept combustibil solid. [Pronunțat: *-co-ol*]

ALCOOLĂT s.m. (Chim.) Alcoxid. [Pronunțat: *-co-o-*]

ALCOÓLICĂ, *alcoolice*, adj. (Chim.; în expr.) *Fermentație alcoolică*, fermentație a zaharurilor fermentabile în alcool și în bioxid de carbon, sub acțiunea unor drojdii. [Pronunțat: *-co-o-*]

ALCOOLÍSM s.n. Intoxicație cronică cu alcool a organismului, cauzată de consum excesiv și permanent de băuturi alcoolice; etilism. [Pronunțat: *-co-o-*]

ALCOXÍD s.m. R—OM. Substanță organică derivată din alcooli, prin înlocuirea hidrogenului din gruparea —OH cu metale, folosită în sinteze organice, în analiza compușilor organici etc.; alcoolat.

ALDĂMĂȘ, *aldămașuri*, s.n. (Pop.) Băutură (și gustare) oferită de cineva celui cu care a încheiat o tranzacție particulară.

ALDEHÍDĂ, *aldehide*, s.f. $R—C\begin{matrix}\diagup O \\ \diagdown H\end{matrix}$ Substanță organică ce conține în molecula sa una sau mai multe grupări funcționale carbonil $>C=O$, legate de un radical hidrocarbonat și de un atom de hidrogen și folosită la fabricarea unor coloranți, rășini sintetice, medicamente, produse cosmetice etc. ◇ *Aldehidă formică*, formaldehidă. *Aldehidă acetică*, acetaldehidă. *Aldehidă-alcool*, aldol.

ALDOHEXÓZĂ, *aldohexoze*, s.f. Aldoză cu șase atomi de carbon în moleculă.

ALDÓL, *aldoli*, s.m. Substanță organică, hidroxialdehidă, care conține în molecula sa grupările funcționale hidroxil și carbonil și care se obține prin condensarea a două molecule de aldehidă; acetaldol, aldehidă-alcool.

ALDÓLICĂ adj. (Chim.; în expr.) *Condensare aldolică*, reacție de condensare a aldehidelor (sau a cetonelor), în care, la gruparea carbonil a unei aldehide, se adiționează o altă aldehidă prin grupare metilenică din α, astfel că produsul de reacție este un aldol, substanță cu funcție mixtă de aldehidă aldehide și alcool.

ALDOXÍMĂ, *aldoxime*, s.f. $R—CH=N—OH$. Combinație organică obținută prin condensarea unei aldehide cu hidroxilamina.

ALDÓZĂ, *aldoze*, s.f. Substanță organică, hidroxialdehidă din clasa monozaharidelor, care se găsește în natură, în special sub formă de pentoze și de hexoze.

ALEATÓRIU, -IE, *aleatorii*, adj. Care depinde de o împrejurare viitoare și nesigură; întîmplător. ◇ (Mat.) *Experiență aleatorie*, experiență al cărei rezultat, variind întîmplător, este incert și nu poate fi anticipat. *Variabilă aleatorie*, funcție definită pe mulțimea

evenimentelor elementare Ω ale unui cîmp de probabilitate $\{\Omega, K\}$ (K fiind o mulțime de părți ale lui Ω), cu valori reale, care asociază un număr fiecărui eveniment aleatoriu posibil; se notează (în cazul unei variabile aleatorie discrete referitoare la un cîmp finit): $X \begin{pmatrix} x_1 & x_2 \dots x_n \\ p_1 & p_2 \dots p_n \end{pmatrix}$, unde $x_1, x_2, \dots, x_n$ sînt valorile ei posibile, iar $p_1, p_2, \dots, p_n$, probabilitățile cu care X ia, respectiv, valoarea corespunzătoare [Pronunțat: *-le-a-*]

ALEGÓRIC, -Ă, *alegorici, -ce*, adj. Caracteristic alegoriei, care reprezintă o alegorie; exprimat în pilde.

ALEGORÍE, *alegorii*, s.f. **1.** Procedeu artistic constînd în exprimarea unei idei abstracte prin mijloace concrete. **2.** Operă literară sau plastică ce folosește procedeul alegoriei (1).

ALÉLĂ, *alele*, adj. (Biol.; în expr.) *Genă alelă* (și substantivat), genă care posedă anumite caractere, în raport de reciprocitate cu altă genă, cu caractere diferite, de pe același cromozom.

ALÉNE adv. Fără grabă; încet, domol, agale.

ALERTÁ, *alertez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A da alarma, a anunța ivirea unui pericol. ◆ Refl. A intra în stare de alarmă.

ALEXANDRÍN, *alexandrini, -e*, adj. (În expr.) *Vers alexandrin* (și substantivat, m.), vers iambic de 12 silabe (cu cezura după silaba a șasea).

ALEZÁ, *alézez*, vb. I. Tranz. A prelucra interiorul unei piese cilindrice sau conice, dîndu-i diametrul cerut. ◆ A realiza dimensiunile exacte ale unui orificiu dintr-o piesă mecanică.

ÁLFA[1] s.m. invar. Numele primei litere a alfabetului grecesc, corespunzătoare sunetului *a*. ◇ (Chim.) *Poziția alfa*, poziția unui atom de carbon, 1, 8, 4 sau 5, în naftalină, care poate fi ocupată de un substituent.

ÁLFA[2] s.m. invar. Plantă graminee originară din Algeria, din ale cărei frunze se fabrică hîrtie, țesături, frînghii etc. *(Stipa tenacissima)*. ◇ *Hîrtie alfa*, hîrtie de calitate superioară, obținută din frunzele plantei definite mai sus.

ALFABÉT, *alfabete*, s.n. Totalitatea literelor unei limbi, așezate într-o anumită ordine (și reprezentînd sunetele de bază ale acelei limbi).

ALFABETIZÁ, *alfabetizez*, vb. I. Tranz. A învăța pe un analfabet să scrie și să citească.

ALFABETIZÁRE, *alfabetizări*, s.f. Acțiunea de *a alfabetiza;* instruire a analfabeților; combatere a analfabetismului.

ÁLGĂ, *alge*, s.f. Nume generic dat unor plante unicelulare sau pluricelulare, cu corpul simplu, nediferențiat în rădăcină, tulpină și frunze, caracterizate prin prezența clorofilei și răspîndirea în ape dulci, sărate și pe uscat. ◇ *Alge albastre*, cianoficee.

ALGÉBRĂ s.f. Ramură a matematicii avînd ca obiect studiul operațiilor algebrice (aplicate asupra numerelor sau a simbolurilor literale ce substituie numerele), rezolvarea ecuațiilor și a sistemelor de ecuații, calculul de matrice, teoria structurilor ș.a.

ALGÉBRIC, -Ă, *algebrici, -ce* adj. Privitor la algebră, care ține de algebră. ◇ *Expresie algebrică*, ansamblu de numere și de litere asupra cărora se aplică operații de adunare, scădere, înmulțire, împărțire, ridicare la putere sau de extragere a rădăcinii. *Număr algebric*, număr irațional care este rădăcină a unei ecuații algebrice cu coeficienți raționali.

ALGÓL subst. Limbaj de programare pentru calculatoare electronice adecvat scrierii algoritmelor, apropiat de notația matematică obișnuită.

ALGONKIÁN, -Ă, *algonkieni, -e*, s.n., adj. 1. S.n. Cea de-a doua perioadă a

erei precambriene, căreia îi aparţin formaţiile dintre arhaic şi paleozoic, caracterizată prin vulcanism accentuat, prin mişcări orogenice, prin şisturi cristaline ca roci dominante, prin apariţia crustaceelor inferioare din grupul trilobiţilor şi a algelor; proterozoic. 2. Adj. Care se referă la vîrsta sau la formaţiile algonkianului (1). [Pronunţat: *-ki-an*]

ALGORÍTM, *algoritme*, s.n. 1. Ansamblu de reguli şi de operatori pentru efectuarea unui sistem de operaţii într-o ordine dată în vederea rezolvării unei probleme de un anumit tip. 2. Succesiune determinată de prescripţii precise avînd ca obiectiv rezolvarea problemelor dintr-o anumită clasă, după un număr finit de faze. ◇ *Algoritmul lui Euclid*, procedeu prin care se determină cel mai mare divizor comun a două numere întregi sau a două polinoame cu coeficienţi într-un corp.

ALIÁJ, *aliaje*, s.n. Produs metalic elaborat, în general, prin solidificarea topiturii a două sau mai multe metale ori a unor metale cu nemetale. [Pronunţat: *-li-aj*]

ALIÁNŢĂ, *alianţe*, s.f. Înţelegere politică între două sau mai multe state, grupuri sociale, clase, organizaţii sau partide politice, în vederea atingerii unor obiective imediate sau mai îndepărtate, de interes comun (economice, politice, militare etc.). ◇ *Alianţă muncitorească-ţărănească*, forţă motrice principală a revoluţiei şi construcţiei socialismului, a edificării comunismului. [Pronunţat: *-li-an-*]

ÁLIAS adv. (Latinism) Zis şi..., pe nume şi... [Pronunţat: *-li-as*]

ALIÁT, -Ă, *aliaţi*, *-te*, adj. (Despre metale) Căruia i s-a adăugat o anumită cantitate din unul sau din mai multe elemente chimice, pentru a forma un aliaj. [Pronunţat: *-li-at*]

ALIBÍ, *alibiuri*, s.n. 1. Dovadă de nevinovăţie rezultată din constatarea că, la data săvîrşirii unei infracţiuni, cel socotit vinovat se afla în altă parte decît la locul săvîrşirii ei. 2. Mijloc de apărare faţă de o învinuire, care aduce în sprijin un alibi (1). 3. Fig. Pretext, scuză, justificare (neîntemeiată).

ALIDÁDĂ, *alidade*, s.f. Dispozitiv ataşat la diferite aparate topografice, care serveşte la măsurarea unghiurilor.

ALIENÁ, *alienez*, vb. I. 1. Tranz. (Jur.) A transmite cuiva un drept sau un lucru prin vînzare, cedare etc. 2. Refl. (Livr.) A înnebuni. ◆ A deveni ostil societăţii, factorilor de civilizaţie; a se simţi izolat în societatea modernă. [Pronunţat: *-li-e-*]

ALIENÁRE, *alienări*, s.f. 1. (Jur.) Înstrăinare a unui bun. 2. (Fil.) Categorie care desemnează procesul istoric al transformării activităţii omeneşti şi a produselor acesteia (produsele muncii şi ale conştiinţei sociale, instituţiile sociale) în forţe străine şi ostile omului; înstrăinare. [Pronunţat: *-li-e-*]

ALIENÁŢIE s.f. (Livr.; şi în expr. *alienaţie mintală*) Termen generic pentru orice boală mintală; nebunie, demenţă. [Pronunţat: *-li-e-*]

ALIFÁTIC, -Ă, *alifatici*, *-ce*, adj. (Despre substanţe chimice organice) Care este format din atomi de carbon legaţi între ei în catenă deschisă.

ALIGATÓR, *aligatori*, s.m. Numele a doi crocodili cu botul lat, lungi de 4—5 m, răspîndiţi în fluviile Americii, caiman *(Alligator mississippiensis)* sau ale Chinei, crocodil asiatic, crocodil american *(Alligator sinensis)*, a căror piele este folosită în marochinărie.

ALÍL, *alili*, s.m. $CH_2=CH-CH_2-$. Radical hidrocarbonat monovalent, derivat din propenă.

ALINEÁT, *alineate*, s.n. Rînd într-un text care începe mai la dreapta decît celelalte rînduri, pentru a sublinia schimbarea ideii; fragment de text care începe cu un asemenea rînd şi

merge pînă la un alt rînd de acest fel. [Pronunțat: *-ne-at*]

ALINIAMÉNT, *aliniamente*, s.n. **1.** Linie dreaptă determinată pe un teren prin poziția mai multor puncte sau obiecte. **2.** (Mat.; rar) Coliniaritate. **3.** Porțiune dreaptă din traseul unei căi de comunicație, cuprinsă între două curbe. [Pronunțat: *-ni-a-*]

ALIOTMÁN s.n. (Rar) Turcime. [Pronunțat: *-li-ot-*]

ALITERÁȚIE, *aliterații*, s.f. Procedeu stilistic care constă în repetarea aceluiași sunet sau aceluiași grup de sunete în cuvinte care urmează unul după celălalt.

ALIVÁNCĂ, *alivenci*, s.f. (Reg.) **1.** Un fel de plăcintă făcută din mălai strecurat fin amestecat cu lapte bătut și cu brînză de vaci și coaptă în cuptor cu unt sau cu smîntînă. **2.** (La pl.) Numele unei hore; melodie după care se execută această horă.

ALIZARÍNĂ s.f. $C_{14}H_8O_4$. Colorant natural existent, sub formă de glicozidă, în rizomii unor plante sau obținut sintetic, substanță cristalină, de culoare roșie, solubilă în alcool și în alcalii și insolubilă în apă, folosită mult, în trecut, la vopsirea bumbacului; 1,2 -dihidroxiantrachinonă.

ALIZÉU, *alizee*, s.n. Fiecare dintre vînturile regulate care bat în regiunile tropicale, în tot timpul anului, de la NE spre SV (în emisfera nordică) și de la SE spre NV (în emisfera sudică).

ALLÉGRO adv. (Indică modul de executare a unei piese muzicale) În tempo vioi; repede.

ALOCÁ, *alóc*, vb. I. Tranz. A prevedea într-un buget, pentru un anumit scop, o sumă de bani, materiale etc.

ALOCÁȚIE, *alocații*, s.f. Faptul de a aloca. ◆ (Concr.) Sumă acordată de stat sau de o instituție pentru un anumit scop. ◆ (Concr.) Indemnizație acordată de stat, în anumite condiții, unei persoane.

ALOCUȚIÚNE, *alocuțiuni*, s.f. Cuvîntare (ocazională) scurtă. [Pronunțat: *-ți-u-*]

ALÓDIU, *alodii*, s.n. (În orînduirea feudală) Proprietate funciară provenită din transformarea lotului de pămînt arabil al obștei în proprietate individuală deplină, liberă de orice sarcini de vasalitate și putînd fi transmisă urmașilor.

ALOGÁM, -Ă, *alogami, -e*, s.f., adj. **1.** S.f. Plantă a cărei fecundare se face cu polen provenit de la altă plantă din aceeași specie. **2.** Adj. Referitor la alogamie, în legătură cu alogamia.

ALOGAMÍE s.f. Fecundare a unei plante cu polen provenit de la alte plante din aceeași specie.

ALOGÉN, -Ă, *alogeni, -e*, adj. (Despre populații) De origine străină, venit din altă parte.

ALOPOLIPLOIDÍE, *alopoliploidii*, s.f. (Biol.) Fenomen caracterizat prin prezența a două sau mai multor seturi ori numere de bază de cromozomi, rezultate prin hibridare. [Pronunțat: *-plo-i-*]

ALOTRÓPIC, -Ă, *alotropici, -ce*, adj. (Chim.) Care aparține alotropiei, care se referă la alotropie.

ALOTROPÍE s.f. Proprietate a unor elemente chimice de a exista, în mai multe forme, diferite ca structură moleculară.

ALPACÁ[1], *alpacale*, s.f. Animal rumegător din America de Sud, forma domesticită a lamei, avînd corpul acoperit cu lînă fină, lungă și deasă *(Lama pacos)*. ◆ Stofă fină fabricată din lîna acestui animal sau din fibre combinate.

ALPACÁ[2] s.f. Aliaj inoxidabil de nichel, cupru și zinc, folosit la fabricarea unor instrumente medicale, obiecte casnice etc.

ALPÍN, -Ă, *alpini, -e*, adj. **1.** Care aparține munților Alpi ori regiunilor

muntoase înalte, care se referă la acești munți ori la aceste regiuni, caracteristic acestor munți ori acestor regiuni; alpestru. 2. (În expr.) *Orogeneză* (sau *cutare*) *alpină*, totalitatea mișcărilor de ridicare și de cutare a scoarței pămîntului, produse în timpurile geologice, în urma cărora s-au format munții Alpi, Apenini, Carpați, Balcani, Caucaz, Himalaia etc.

ALPINÍSM s.n. Ramură sportivă care cuprinde ascensiunile în munți, mai ales escaladarea părților greu accesibile ale acestora.

ALTER ÉGO subst. A doua înfățișare, al doilea aspect al unei persoane. ◆ Persoană care se aseamănă întru totul cu alta, încît i se poate substitui. ◆ Om de încredere, prieten nedespărțit al cuiva.

ALTÉRN, -Ă, *alterne*, adj. 1. (Mat.; în expr.) *Unghiuri alterne* (*interne*, respectiv, *externe*), fiecare dintre perechile de unghiuri formate în interiorul, respectiv, în exteriorul regiunii determinate de două drepte, tăiate de o secantă, de o parte și de alta a acesteia; în cazul cînd cele două drepte sînt paralele, unghiurile alterne interne, respectiv, alterne externe sînt congruente două cîte două. 2. (Bot.; în expr.) *Frunze* (sau *flori*) *alterne*, frunze (sau flori) așezate de o parte și de alta a tulpinii sau a ramurilor, la niveluri diferite.

ALTERNÂNȚĂ, *alternanțe*, s.f. 1. Succesiune repetată (în spațiu sau în timp) care face să reapară, rînd pe rînd și într-o ordine regulată, fiecare element dintr-o serie de elemente. 2. (Biol.; în expr.) *Alternanță de generații*, succesiune obligatorie a două generații, una gametofitică, producătoare de gameți, și alta sporofitică, producătoare de spori. 3. Procedeu folosit în arta decorativă, care constă în așezarea, în mod succesiv, de-a lungul unei frize, a unui chenar etc., a două sau mai multor motive decorative.

ALTERNATÍV, -Ă, *alternativi, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care revine unul după altul la intervale (aproximativ) regulate, egale.

ALTERNATÓR, *alternatoare*, s.n. Generator de curent electric alternativ, monofazat.

ALTIMÉTRU, *altimetre*, s.n. Instrument cu care se măsoară altitudinea față de un nivel de referință și care este un barometru etalonat în unități de altitudine.

ALTITUDINÁL, -Ă, *altitudinali, -e*, adj. Pe înălțime, pe verticală.

ALTITÚDINE, *altitudini*, s.f. Înălțime a unui punct de pe suprafața pămîntului, considerată în raport cu nivelul mării sau cu un alt punct de pe suprafața pămîntului.

ALTÍȚĂ, *altițe*, s.f. Porțiune ornamentală în partea de sus a mînecilor unei ii.

ALTÓI[1], *altoaie*, s.n. Mugur sau lăstar detașate dintr-o plantă-mamă și folosite pentru a altoi[2] o altă plantă. ◆ Plantă altoită. ◆ Plantă cultivată pentru a servi la altoire.

ALTOÍ[2], *altoiesc*, vb. IV. Tranz. A introduce un altoi[1] al unei plante în țesutul alteia, stabilind astfel un contact între țesuturile lor generatoare pentru a da plantei altoite însușirile altoiului[1].

ALTRUÍSM s.n. (În opoziție cu *egoism*) Atitudine morală sau dispoziție sufletească a celui care acționează dezinteresat în favoarea altora, a întregii colectivități; doctrină morală care preconizează o asemenea atitudine.

ALTRUÍST, -Ă, *altruiști, -ste*, adj., s.m. și f. (Persoană) care acționează dezinteresat în favoarea altora.

ALUMÍN s.n. Varietate de caolin, folosită în industria cauciucului.

ALUMÍNĂ s.f. Al_2O_3. Oxid de aluminiu, obținut industrial, folosit ca materie primă la fabricarea aluminiului, ca suport pentru catalizatori etc.

ALUMÍNIU s.n. Al cu Z = 13. Element chimic cu caracter metalic, de culoare argintie, maleabil, ductil, foarte bun conducător de căldură și de electricitate, care se întrebuințează în tehnică, la construcția de avioane și de automobile, la confecționarea cablurilor electrice, ca pigment în vopsitorie etc.

ALUMINOSILICÁT, *aluminosilicați*, s.m. Sare naturală a acizilor silicici, în molecula cărora o parte dintre atomii de siliciu au fost înlocuiți cu atomi de aluminiu; (rar) alumosilicat.

ALUMINOTERMÍE s.f. Procedeu tehnic pentru obținerea unor temperaturi înalte (prin reducerea oxizilor metalici cu pulbere de aluminiu), folosit la sudarea unor metale, în bombele incendiare etc.

ALUMOSILICÁT, *alumosilicați*, s.m. (Min.; rar) Aluminosilicat.

ALUNGÍRE, *alungiri*, s.f. Deformație care constă în mărirea lungimii unui corp sub acțiunea unei forțe exterioare. ◇ *Alungire elastică*, deformație ce dispare atunci cînd solicitarea care a provocat-o încetează să mai acționeze.

ALUNIZÁ, *alunizez*, vb. I. Intranz. A aseleniza.

ALUNIZÁRE, *alunizări*, s.f. Acțiunea de *a aluniza* și rezultatul ei; aselenizare.

ALUVIÁL, -Ă, *aluviali*, *-e*, adj. Format din aluviuni. [Pronunțat: *-vi-al*]

ALUVIU s.n. (Geol.) Holocen.

ALUVIÚNE, *aluviuni*, s.f. Material de mărimi și durități diferite (bolovăniș, pietriș, nisip și mîl fin) purtat de apele curgătoare și depus pe fundul albiei minore și majore pînă la vărsare, în ordinea greutății lui, sub formă de straturi. [Pronunțat: *-vi-u-*]

ALÚZIE, *aluzii*, s.f. Cuvînt, expresie, frază prin care cineva vorbește indirect despre o persoană, o situație, un eveniment, o idee etc.

ALVEÓLĂ, *alveole*, s.f. 1. (Anat.; în expr.) *Alveolă pulmonară*, fiecare dintre cavitățile sferice, situate la extremitatea unei bronhiole, de dimensiuni microscopice, cu peretele adaptat schimbului de gaze și prevăzut cu o bogată rețea de vase sangvine capilare. *Alveolă dentară*, cavitate, de formă relativ conică, de dimensiuni mici, situată în oasele maxilarului sau ale mandibulei, în care sînt înfipți dinții. 2. (Zool.) Celulă a fagurelui la unele himenoptere. [Pronunțat: *-ve-o-*]

AMALGÁM, *amalgame*, s.n. Aliaj solid sau lichid al unor metale cu mercurul, folosit la extragerea unor metale din minereuri, în stomatologie etc.

AMALGAMÁRE, *amalgamări*, s.f. 1. Procedeu de preparare, la rece, a unui amalgam. 2. Procedeu metalurgic de extragere, cu mercur, a unor metale (aur, argint) care se găsesc în stare nativă, în minereuri.

AMANÉT, *amanete*, s.n. Obiect de valoare care se predă cuiva pentru a garanta cu el plata unei datorii, îndeplinirea unei obligații etc.; garanție pe care o reprezintă acest obiect; gaj.

AMARANTACÉE, *amarantacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee, cu frunze întregi, alterne sau opuse, cu flori unisexuate sau hermafrodite, grupate în inflorescențe; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

AMARTIZÁRE, *amartizări*, s.f. Așezare a unei nave cosmice pe planeta Marte.

AMAZOÁNĂ, *amazoane*, s.f. 1. (Mitol.) Femeie aparținînd unui trib războinic legendar, din care erau excluși bărbații. 2. (Livr.) Călăreață.

AMBALÁ, *ambalez*, vb. I. 1. Tranz. A împacheta ceva într-un material protector în vederea ușurării manipulării lui și a transportului. 2. Refl. Fig. A se lăsa purtat de mînie, de entuziasm, a se avînta într-o discuție aprinsă; a se antrena, a se aprinde.

AMBARCÁȚIE, *ambarcații*, s.f. Vas plutitor de dimensiuni mici și de diferite forme, acționat cu vîsle, cu vele sau cu motor, folosit în practicarea unor sporturi nautice.

AMBASÁDĂ, *ambasade*, s.f. Instituție diplomatică ce reprezintă interesele unui stat pe teritoriul altui stat, condusă de un ambasador.

AMBIÁNT, -Ă, *ambianți, -te*, adj. Care se află în jur, în apropiere; înconjurător. ◇ *Mediu ambiant*, mediul înconjurător cu condițiile lui biologice. [Pronunțat: *-bi-ant*]

AMBIÁNȚĂ, *ambianțe*, s.f. Ceea ce se află în jurul cuiva, a ceva, alcătuind lumea lor naturală, materială, socială sau morală; mediu, atmosferă, climat, cadru. [Pronunțat: *-bi-an-*]

AMBIDÉXTRU, -Ă, *ambidextri, -e*, s.m. și f., adj. (Persoană) care se slujește cu aceeași îndemînare de ambele mîini.

AMBIENTÁL, -Ă, *ambientali, -e*, adj. Ce ține de ambianță, de mediul fizic, biologic, social, psihologic. [Pronunțat: *-bi-en-*]

AMBÍGUU, -UĂ, *ambigui, -ue*, adj. (Livr.; despre cuvinte, gînduri, idei etc.) Care se poate interpreta în mai multe feluri, cu două sau mai multe înțelesuri; echivoc, neclar, confuz. [Pronunțat: *-gu-u*]

ÁMBRĂ, *ambre*, s.f. Substanță ceroasă, brună-cenușie, cu miros de mosc, formată în intestinul unei specii de cașalot și folosită în parfumerie; chihlimbar cenușiu. ◇ *Ambră galbenă*, chihlimbar.

AMBREIÁJ, *ambreiaje*, s.n. Dispozitiv prin care se leagă solidar, pe un timp anumit, două mecanisme, permițînd cuplarea sau decuplarea lor în timpul funcționării. [Pronunțat: *-bre-iaj*]

AMBULACRÁR, -Ă, *ambulacrari, -e*, adj. Care aparține unui ambulacru, care se referă la ambulacru.

AMBULÁCRU, *ambulacre*, s.n. Organ alcătuit dintr-un sistem de tuburi subțiri, elastice, caracteristic echinodermelor, care se termină în exterior cu ventuze adezive, servind la locomoție, la respirație și la pipăit.

AMENAJÁRE, *amenajări*, s.f. Ansamblu de lucrări prin care elementele unui sistem (tehnic) sînt dispuse și folosite astfel încît să corespundă cît mai bine unui anumit scop.

AMENDAMÉNT, *amendamente*, s.n. 1. Modificare, îmbunătățire sau completare a textului unui proiect de program, de rezoluție, de lege, de tratat etc. 2. Operație de îmbunătățire a proprietăților fizice ale solului cultivat, în scopul obținerii unor recolte sporite. ◆ Substanță care se încorporează în sol în vederea ameliorării însușirilor nutritive ale acestuia, a îmbunătățirii condițiilor de nutriție ale plantelor.

AMÉNT, *amenți*, s.m. Inflorescență a unor arbori sau a unor arbuști, formată din flori foarte mici, unisexuate, înșirate de-a lungul unui ax și care atîrnă ca un ciucure; mițișor, mț.

AMENTIFÓRM, -Ă, *amentiformi, -e*, adj. (Bot.; despre inflorescențe) În formă de ament.

AMERÍCIU s.n. Am cu Z = 95. Element chimic cu caracter metalic, alb-argintiu, radioactiv, din grupa actinidelor, obținut artificial prin reacții nucleare.

AMERIZÁRE, *amerizări*, s.f. Evoluție a unui hidroavion prin care acesta coboară și alunecă pe suprafața unei ape pînă la oprire. ◆ Oprire pe apă a unei nave cosmice.

AMÉSTEC, *amestecuri*, s.n. **1.** (Chim.) Sistem format din două sau mai multe substanțe în stare gazoasă, lichidă sau solidă, în care fiecare component își păstrează proprietățile caracteristice și care, prin metode fizice sau mecanice, poate fi separat de ceilalți componenți. **2.** Reunire de lucruri diverse; complex format din elemente diferite; combinație, mixtură.

AMESTECÁRE, *amestecări*, s.f. Operație de omogenizare a mai multor substanțe pentru a se obține, în masa amestecului, aceeași compoziție medie și aceeași temperatură, folosită în laborator și în industrie pentru realizarea completă a reacțiilor, pentru mărirea vitezei de reacție etc.

AMESTECĂTÓR, *amestecătoare*, s.n. (Tehn.) Aparat care servește la realizarea operației de amestecare a unor materiale. ◇ *Amestecător biax*, amestecător la care amestecarea se realizează de către doi arbori prevăzuți cu palete oblice, care se rotesc într-un jgheab metalic. *Amestecător continuu*, amestecător la care amestecarea se efectuează neîntrerupt. *Amestecător discontinuu*, amestecător la care amestecarea se face pe șarje. *Amestecător monoax*, amestecător la care operația de amestecare se realizează cu un singur arbore cu elice-palete.

AMETÍST, *ametiste*, s.n. Varietate violacee de cuarț, întîlnită în geodele filoniene din rocile eruptive, folosită ca piatră semiprețioasă.

AMFIARTRÓZĂ, *amfiartroze*, s.f. Articulație a oaselor cu mobilitate redusă, care permite mișcări limitate, datorită interpunerii unei formații fibrocartilaginoase între oasele ce se articulează; articulație semimobilă. [Pronunțat: *-fi-ar-*]

AMFIBIÁN, *amfibieni*, s.m. (Zool.) Batracian. [Pronunțat: *-bi-an*]

AMFÍBIU, -IE, *amfibii*, adj. (Despre ființe) Care poate trăi și în apă și pe uscat, care are o fază de dezvoltare în apă și una pe uscat.

AMFIBÓL, *amfiboli*, s.m. Mineral cristalizat sau grup de minerale constituite din silicați hidratați de magneziu, fier, aluminiu, calciu sau sodiu, de culoare neagră, foarte răspîndite în rocile eruptive și în șisturile cristaline.

AMFIBOLÍT, *amfibolite*, s.n. Rocă metamorfică, de culoare negricioasă, alcătuită din amfiboli și din feldspați plagioclazi, uneori cu cuarț, epidot, magnetit etc.

AMFIBRÁH, *amfibrahi*, s.m. Unitate ritmică a unui vers alcătuită din trei silabe, dintre care prima și ultima sînt neaccentuate, iar cea de la mijloc este accentuată (— ⏑ —).

AMFINEÚRĂ, *amfineure*, s.f. (La pl.) Clasă de moluște actuale, marine, din regiunile de coastă, cu caractere primitive, avînd partea dorsală a tegumentului acoperită cu plăci calcaroase, cu larvă trocoforă și cu sistem nervos scalariform în jurul esofagului *(Amphineura)*; (și la sg.) animal care face parte din această clasă; amfineurian.

AMFINEURIÁN, *amfineurieni*, s.m. (Zool.) Amfineură. [Pronunțat: *-ne-u-ri-an*]

AMFIÓN, *amfioni*, s.m. Ion care posedă și sarcină electrică pozitivă și sarcină electrică negativă. [Pronunțat: *-fi-on*]

AMFIÓX, *amfiocși*, s.m. Acraniat marin din zona litorală, cu aspect de peștișor, transparent, lung de 5—8 cm, cu scheletul de susținere format din notocordă, cu importanță filogenetică, deoarece face trecerea de la nevertebrate la vertebrate *(Branhiostoma lanceolatum)*. [Pronunțat: *-fi-ox*]

AMFOLÍT, *amfoliți*, s.m. (Chim.) Electrolit amfoter.

AMFOTÉR, -Ă, *amfoteri*, *-e*, adj. (Despre substanțe, electroliți etc.) Care, în soluție apoasă, se comportă fie ca acid, fie ca bază, în funcție de concen-

tratia în ioni de hidrogen a soluției. ◇ *Oxid amfoter*, oxid care prezintă atît proprietăți ale oxizilor acizi, cît și ale oxizilor bazici.

AMIÁNT s.n. Varietate de azbest din grupul amfibolilor, cu numeroase întrebuințări în tehnică. [Pronunțat: *-mi-ant*]

AMIÁZĂ, *amiezi*, s.f. **1.** Mijlocul zilei, momentul înălțării maxime a soarelui deasupra orizontului (corespunzător aproximativ orei 12). **2.** (Concr.) Zenit.

AMÍBĂ, *amibe*, s.f. Protozoar microscopic, cu corpul unicelular, lipsit de membrană, format dintr-o masă protoplasmatică, liber sau parazit, care se mișcă cu ajutorul pseudopodelor care au și rolul de a îngloba hrana *(Amoeba proteus)*.

AMIBOIDÁL, -Ă, *amiboidali, -e*, adj. Care seamănă cu amiba. ◇ *Mișcări amiboidale*, mișcări prin care leucocitele emit prelungiri cu ajutorul cărora traversează pereții vaselor capilare. [Pronunțat: *-bo-i-*]

AMÍDĂ, *amide*, s.f. $R—CO—NH_2$. Derivat funcțional al unui acid, în care gruparea (—OH) carboxilică a fost înlocuită cu o grupare ($—NH_2$) aminică și care are diverse întrebuințări în industria medicamentelor, a sintezelor organice, a maselor plastice etc.

AMIDÓN s.n. $(C_6H_{10}O_5)_n$. Polizaharidă naturală care se găsește, ca substanță de rezervă, în plante, de unde se și extrage, constituită din resturi glucozice, și care se prezintă sub formă de granule, de mărimi și de forme diferite, caracteristice fiecărei plante, cu structură cristalină, insolubilă în apă rece, folosită ca materie primă pentru fabricarea dextrinei și a glucozei, în alimentație, la apretarea țesăturilor etc.

AMIDÚRĂ, *amiduri*, s.f. (La pl.) Clasă de substanțe organice care provin din amoniac, prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu metale, substanțe cristaline, stabile numai în stare solidă; (și la sg.) substanță care face parte din această clasă.

AMIELÍNIC, -Ă, *amielinici, -ce*, adj. (Anat.) Care este lipsit de mielină, fără mielină. ◇ *Nervi amielinici*, nervi ai căror axoni au fibrele fără teacă de mielină. [Pronunțat: *-mi-e-*]

AMIGDÁLĂ, *amigdale*, s.f. Formație anatomică pereche, de natură limfatică, situată de o parte și de alta a faringelui.

AMIGDALÍTĂ, *amigdalite*, s.f. Boală manifestată prin inflamația, acută sau cronică, a amigdalelor.

AMILÁZĂ, *amilaze*, s.f. Enzimă care hidrolizează amidonul, cu formare de maltoză și de dextrină, care se găsește în semințe, în salivă etc., produsă, în timpul digestiei, de pancreas sau obținută sub formă cristalizată și folosită în industria berii, a alcoolului etc.

AMÍLIC adj. (În expr.) *Alcool amilic*, alcool aciclic saturat, derivat din pentan; pentanol.

AMILODEXTRÍNĂ, *amilodextrine*, s.f. Polizaharidă obținută prin hidroliza parțială a amidonului.

AMILOPECTÍNĂ, *amilopectine*, s.f. Compus macromolecular natural, poliramificat, de tip polizaharidă, constituent de bază (circa 80%) al amidonului, care se găsește în învelișul exterior, insolubil, al granulelor de amidon.

AMILÓZĂ, *amiloze*, s.f. Compus macromolecular natural, neramificat, de tip polizaharidă, constituent secundar (circa 20%) al amidonului.

AMÍNĂ, *amine*, s.f. Compus organic, derivat al amoniacului, obținut prin substituirea atomilor de hidrogen cu radicali organici și folosit, în sinteze chimice, la fabricarea unor medicamente, detergenți, materiale plastice etc. ◇ *Amină primară*, $R—NH_2$, derivat monosubstituit al amoniacului cu un radical organic. *Amină secundară*,

R_2—NH, derivat disubstituit al amoniacului cu radicali organici. *Amină terțiară*, R_3N, derivat trisubstituit al amoniacului cu radicali organici.

AMÍNO subst. (În expr.) *Grupa amino*, NH_2, grupare funcțională monovalentă rezultată prin înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula amoniacului.

AMINOACÉTIC adj. (În expr.) *Acid aminoacetic*, glicocol.[Pronunțat:-*no-a*-]

AMINOACÍD, *aminoacizi*, s.m. $H_2N \cdot R \cdot COOH$. Substanță organică din clasa compușilor organici bifuncționali, în molecula căreia se găsesc una sau mai multe grupări carboxilice și aminice primare legate de un radical hidrocarbonat, cristalină, ușor solubilă în apă, greu solubilă sau insolubilă în solvenți organici, cu rol important în fiziologie. [Pronunțat: -*no-a*-]

AMINOALCOÓL, *aminoalcooli*, s.m. Compus organic bifuncțional, având în moleculă una sau mai multe grupări amino și grupări hidroxilice, răspîndit în regnul animal sau vegetal. [Pronunțat: -*no-al-co-ol*]

AMINOBENZÉN s.m. (Chim.) Anilină.

AMINOGLUTÁRIC adj. (În expr.) *Acid aminoglutaric*, acid glutamic.

AMINOPROPIÓNIC adj. (Biol.; în expr.) *Acid α-aminopropionic*, alanină. [Pronunțat: -*pi-o*-]

AMINOTIOPROPIÓNIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid aminotiopropionic*, $HSCH_2CH(NH_2)COOH$, acid considerat ca provenit din acid propionic în molecula căruia un atom de hidrogen din grupare metilen (poziția alfa) este înlocuit cu gruparea amino(—NH_2) și un atom de hidrogen din gruparea metil (poziția beta) este înlocuit cu gruparea tio (—HS); cisteină. [Pronunțat: -*ti-o-pro-pi-o*-]

AMINTÍRI s.f. pl. Gen literar în care scriitorul povestește fapte din propria viață și din epoca în care a trăit.

AMITÓZĂ, *amitoze*, s.f. Diviziune celulară directă, prin strangulare, fără apariția cromozomilor, care se produce simultan în nucleu și în citoplasmă, la unele celule din ficat, din cartilaje sau din leucocite; diviziune directă, sciziparitate.

AMNÁR, *amnare*, s.n. Bucată de oțel cu care, în trecut, se lovea o bucată de cremene, pentru a produce scîntei (și a aprinde focul).

AMNEZÍE, *amnezii*, s.f. Pierdere totală sau parțială a memoriei.

AMNIÓS, *amniosuri*, s.n. Organ embrionar anexă, de forma unui sac, ce învelește embrionul, la reptile, la păsări și la mamifere, avînd rol de protecție prin lichidul amniotic pe care îl conține. [Pronunțat: -*ni-os*]

AMNIÓT, -Ă, *amnioți*, -*te*, adj., s.f. (Zool.) **1.** Adj. Care are amnios și alantoidă. **2.** S.f. (La pl.) Grup de vertebrate al căror embrion are amnios și alantoidă; (și la sg.) animal care face parte din acest grup. [Pronunțat: -*ni-ot*]

AMNIÓTIC, -Ă, *amniotici*, -*ce*, adj. Care aparține amniosului, care ține de amnios. ◇ *Cavitate amniotică*, cavitate al cărei înveliș este amniosul și care se dezvoltă mult în timpul evoluției embrionare. *Lichid amniotic*, lichid care se află în cavitatea amniotică, avînd rol de protecție a embrionului și, în parte, rol trofic, eliminîndu-se înainte de naștere. [Pronunțat: -*ni-o*-]

AMNISTÍE, *amnistii*, s.f. Act al puterii de stat prin care se anulează pedepsele aplicate pentru nerespectarea prevederilor legilor statului, deținuții fiind puși în libertate.

AMONIÁC s.n. NH_3. Combinație a azotului trivalent cu hidrogenul, gaz incolor, cu miros caracteristic înțepător, înecăcios, foarte solubil în apă, cu

proprietăți bazice, obținută, industrial, prin sinteză directă, din elemente, și folosită la fabricarea acidului azotic, a sărurilor de amoniu, a îngrășămintelor azotoase etc. [Pronunțat: *-ni-ac*]

AMONÍT, *amoniți*, s.m. (La pl.) Ordin de moluște cefalopode fosile, cu cochilia în formă de spirală sau dreaptă, împărțită în mai multe camere prin septe, care au trăit în mările erei paleozoice și mezozoice; (și la sg.) moluscă care face parte din acest ordin.

AMÓNIU s.n. NH_4^+. Ion pozitiv, cu proprietățile unui metal monovalent, care se găsește numai în compuși.

AMÓNTE adv. (În expr.) *În amonte*, în susul apei curgătoare, către izvor.

AMORÁL, -Ă, *amorali*, *-e*, adj. Care nu are noțiunea moralității, indiferent față de morală.

AMÓRF, -Ă, *amorfi*, *-e*, adj. 1. (Despre unele substanțe solide) Care nu prezintă o structură cristalină regulată; necristalin. 2. Lipsit de formă, fără formă precisă, bine conturată; inform. 3. Fig. (Despre opere de artă) Care nu are o compoziție bine organizată, care nu reușește să exprime ideea artistică pe care și-a propus-o autorul ei. 4. Fig. Care este lipsit de o organizare diferențiată, regulată. 5. Fig. Indiferent, nepăsător.

AMORTISMÉNT, *amortismente*, s.n. Stingere treptată a unei datorii, a unei rente etc.

AMORTIZÁ, *amortizez*, vb. I. Tranz. 1. A împiedica propagarea unui zgomot, a unui șoc. ◆ A scădea, progresiv, în timp, amplitudinea unei oscilații sau a unei mărimi caracteristice unui fenomen ondulatoriu. 2. A stinge treptat creditele pe termen lung, prin plăți succesive sau prin răscumpărarea creanțelor. ◆ A recupera o investiție.

AMPÉR, *amperi*, s.m. Simbol *A*. Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu intensitatea curentului electric constant care, circulînd prin două conductoare rectilinii, paralele și foarte lungi, așezate în vid la 1 m unul de altul, produce între aceste conductoare o forță de $2 \cdot 10^{-7}$ newtoni pe un metru de lungime.

AMPERMÉTRU, *ampermetre*, s.n. Aparat pentru măsurarea intensității curentului electric. ◇ *Ampermetru electromagnetic*, ampermetru cu bobină fixă și cu magnet mobil, care funcționează pe baza forțelor de natură electromagnetică. *Ampermetru magnetoelectric*, ampermetru cu bobină mobilă și cu magnet fix, care funcționează pe baza forțelor de natură electromagnetică.

AMPLIFICÁRE, *amplificări*, s.f. (Mat.; în expr.) *Amplificarea unei fracții*, proprietate ce constă în înmulțirea numărătorului și a numitorului unei fracții cu același număr nenul sau cu aceeași expresie algebrică diferită de zero, obținîndu-se o fracție egală, respectiv, echivalentă cu cea inițială. *Amplificarea unui radical*, proprietate ce constă în înmulțirea cu același număr natural nenul a indicelui radicalului și a exponentului puterii de sub radical, obținîndu-se un radical egal cu cel inițial.

AMPLIFICATÓR, *amplificatoare*, s.n. Aparat sau dispozitiv electric care mărește valorile caracteristice ale unui fenomen cu ajutorul energiei luate de la o sursă separată.

AMPLITÚDINE, *amplitudini*, s.f. 1. Distanța dintre punctele extreme ale unui arc de curbă. 2. (Fiz.) Valoarea maximă a elongației unei mișcări oscilatorii. ◇ *Amplitudine unghiulară*, valoarea maximă a unghiului pe care îl face un corp ce oscilează cu poziția de echilibru. *Amplitudinea unei funcții periodice*, numărul dat de semidiferența dintre valoarea maximă și valoarea minimă a funcției. 3. (Biol.; în expr.) *Amplitudinea variabilității*, amploarea pe care o are diversitatea spe-

ciilor, raselor, varietăților din lumea animalelor și a plantelor.

AMPRÉNTĂ, *amprente*, s.f. Urmă lăsată, prin presare, pe o suprafață. ◇ *Amprente digitale*, urme lăsate de degete pe o suprafață, caracteristice pentru fiecare individ și care servesc la identificarea unei persoane.

ÁMPULĂ, *ampule*, s.f. **1.** (Anat.) Dilatație a canalelor semicirculare din urechea internă. **2.** (Zool.) Organ de mers la echinoderme.

AMÚRG, *amurguri*, s.n. Interval de timp care se scurge între apusul soarelui și apariția nopții; înserare, crepuscul.

AN, *ani*, s.m. **1.** Interval de timp care corespunde unei revoluții a pământului în jurul soarelui. ◇ *An (calendaristic) comun*, anul cu 365 de zile. *An (calendaristic) bisect* (sau *bisextil)*, anul cu 366 de zile, al cărui număr este divizibil cu 4. **2.** (Astron.; în expr.) *An-lumină*, unitate de măsură pentru distanțele mari, egală cu $9\,460\,800 \cdot 10^6$ km, reprezentînd lungimea drumului parcurs de lumină (cu viteza de 300 000 km/s) într-un an.

ANABOLÍSM s.n. Totalitatea proceselor biochimice care au loc în organismele vii, constituind prima etapă a metabolismului, care asigură transformarea substanțelor alimentare în substanțe asimilabile necesare vieții; asimilație.

ANACRONÍSM, *anacronisme*, s.n. Greșeală care constă în plasarea unor fapte, evenimente etc. în altă epocă decît în aceea în care ele s-au petrecut; introducere (greșită) în prezentarea unei epoci a unor aspecte din altă epocă.

ANAERÓB, -Ă, *anaerobi*, *-e*, adj. **1.** (Biol.; despre organisme) Capabil să trăiască fără oxigen liber molecular; anaerobiotic. **2.** (Chim.; în expr.) *Fermentație anaerobă*, fermentație care are loc în absența aerului. [Pronunțat: *-na-e-*]

ANAEROBIÓZĂ, *anaerobioze*, s.f. Formă de viață a organismelor anaerobe; anoxibioză. [Pronunțat: *-na-e-ro-bi-o-*]

ANAFÁZĂ, *anafaze*, s.f. Diviziune celulară indirectă, a treia fază a mitozei, cînd cromozomii migrează spre polii celulei.

ANAFÓRĂ, *anafore*, s.f. Procedeu stilistic care constă în repetarea aceluiași cuvînt sau a acelorași cuvinte la începutul mai multor fraze, propoziții, strofe sau versuri, pentru accentuarea unei idei sau pentru obținerea unor simetrii.

ANAFÓRIC, *anaforice*, s.n. Cuvînt sau grup de cuvinte care reia o noțiune, o idee exprimată anterior, în scopul accentuării ei sau pentru obținerea unor simetrii.

ANÁL, -Ă, *anali*, *-e*, adj. Care ține de anus, din regiunea anusului.

ANALFABÉT, -Ă, *analfabeți*, *-te*, s.m. și f., adj. (Persoană) care nu știe să scrie și să citească; neștiutor de carte. ◆ Fig. (Persoană) care are o cultură cu totul insuficientă, superficială; (om) ignorant, incult.

ANALFABETÍSM s.n. Situație în care se află analfabeții; neștiință de carte.

ANALGÉZIC, -Ă, *analgezici*, *-ce*, adj., s.n. (Medicament) care calmează sau înlătură temporar durerea.

ANALÍST, -Ă, *analiști*, *-ste*, s.m. și f. Persoană (mai ales scriitor) care dovedește o însușire deosebită în cunoașterea, înțelegerea și descrierea sufletului omenesc.

ANALÍTIC, -Ă, *analitici*, *-ce*, adj. **1.** Care se bazează pe analiză, care procedează prin analiză. ◇ *Chimie analitică*, ramură a chimiei care se ocupă cu analiza calitativă și cantitativă a elementelor chimice, a compușilor, precum și a diferitelor materiale. *Limbă*

analitică, limbă care exprimă raporturile gramaticale cu ajutorul unor cuvinte izolate. **2.** (Mat.; în expr.) *Geometrie analitică*, ramură a geometriei în care se studiază proprietăţile figurilor geometrice cu ajutorul calculului algebric.

ANALIZÁ, *analizez*, vb. I. Tranz. A cerceta un întreg, un fenomen etc., examinînd fiecare element în parte. ◆ A examina un text din diferite puncte de vedere (gramatical, literar, stilistic etc.).

ANALIZÁBIL, -Ă, *analizabili, -e*, adj. Care poate fi analizat.

ANALIZATÓR, *analizatori*, s.m. Aparat al organismului animal, constituit din receptorii senzoriali, căile nervoase de transmisie şi centrii corespunzători din scoarţa cerebrală, care culege, transmite, analizează şi sintetizează stimulii senzoriali.

ANALÍZĂ, *analize*, s.f. **1.** (Metodă generală de) cercetare a unui întreg (obiect sau proces) bazată pe descompunerea lui în elementele constitutive şi pe studierea (amănunţită a) fiecăruia dintre ele (în raport cu întregul). ◆ (Metodă de) cercetare a unei opere literare bazată pe descompunerea ei în elementele componente (conţinut şi formă), pe studierea amănunţită a fiecăruia dintre ele, urmată de recompunerea întregului în vederea stabilirii valorii generale a operei. **2.** Ansamblu de operaţii bazate pe metode chimice şi fizico-chimice, folosite pentru identificarea naturii componenţilor unei substanţe sau a unui amestec *(analiză calitativă)* sau pentru determinarea proporţiei elementelor care intră în compoziţia unei substanţe sau a unui amestec *(analiză cantitativă)*. **3.** (Mat.; în expr.) *Analiză matematică*, ramură a matematicii bazată pe noţiunile de număr, funcţie şi limită, cuprinzînd calculul diferenţial, calculul integral, studiul seriilor, al ecuaţiilor diferenţiale, al ecuaţiilor cu derivate parţiale, teoria ecuaţiilor integrale, teoria funcţiilor de variabilă reală, de variabilă complexă, calculul variaţiilor, analiza numerică, analiza funcţională, topologia. **4.** (Fiziol.; în expr.) *Analiză corticală*, funcţie a scoarţei cerebrale prin care se desprind însuşirile generale şi cele specifice ale obiectelor şi fenomenelor din natură, constituind o complexitate de stimuli care se adresează diferiţilor analizatori.

ANALIZÓR, *analizoare*, s.n. Instrument sau aparat cu ajutorul căruia se realizează o analiză. ◇ *Analizor electronic*, aparat electronic pentru analiza experimentală a semnalelor electronice.

ANALÓG, -OÁGĂ, *analogi, -oage*, adj. Asemănător, înrudit (cu...); similar.

ANALOGÍE, *analogii*, s.f. Asemănare (parţială) între două sau mai multe obiecte, noţiuni, situaţii, fenomene.

ANAMNIÓT, -Ă, *anamnioţi, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. Care nu are amnios şi alantoidă. **2.** S.f. (La pl.) Grup de vertebrate al căror embrion nu are amnios şi alantoidă; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup. [Pronunţat: *-ni-ot*]

ANANÁS, *ananaşi*, s.m. **1.** Plantă erbacee perenă, originară din regiunile tropicale ale Americii, cu frunze lungi aşezate în spirală, pe o tulpină scurtă, cu o inflorescenţă în formă de spic avînd florile purpurii-violacee şi cu fructe comestibile *(Ananas sativus)*. **2.** Fructul ananasului (1), mare şi cărnos, cu gust dulce-acrişor şi foarte aromat.

ANAPÉST, *anapeşti*, s.m. Unitate ritmică a unui vers alcătuită din trei silabe, dintre care primele două sînt neaccentuate iar ultima este accentuată (— — ⏑).

ANARHÍE s.f. Stare de dezorganizare, de dezordine, de nesiguranţă, de haos într-o ţară, într-o instituţie etc.

◆ Atitudine prin care cineva nu ia în considerație legile, organele de conducere, disciplina stabilită etc.

ANARHÍSM s.n. Doctrină și mișcare social-politică extremistă apărută pe la mijlocul sec. XIX, care susținea suprimarea imediată a statului, a guvernării și a oricăror forme de autoritate, considerate ca surse principale ale fenomenelor negative din viața socială.

ANASÓN s.m. Plantă erbacee aromatică, din familia umbeliferelor, cu flori mici și albe, cultivată pentru uleiul eteric și substanțele grase care se extrag din fructe *(Pimpinella anisum)*. ◆ Băutură alcoolică preparată din fructele acestei plante.

ANASTOMOZÁRE, *anastomozări*, s.f. Sistem de comunicare prin anastomoză.

ANASTOMÓZĂ, *anastomoze*, s.f. Comunicație naturală sau artificială (chirurgicală) între două sau mai multe vase sangvine, între două organe cavitare, între două segmente ale tubului digestiv, între canaliculele osoase fine etc. ◆ Trecere a fibrelor nervoase de la un nerv la altul.

ANATÓMIC, -Ă, *anatomici, -ce*, adj. Care se referă la anatomie, care aparține anatomiei. ◇ *Legătură anatomică*, legătură structurală, fiziologică între organe, aparate etc.

ANATOMÍE, (2, 3) *anatomii*, s.f. **1.** Știință care studiază structura organismului uman, animal sau vegetal, stabilind părțile componente și raporturile dintre diferitele organe constitutive. **2.** Structură a unui organ sau a unui organism. **3.** Conformație a unui corp.

ANCESTRÁL, -Ă, *ancestrali, -e*, adj. Care a aparținut strămoșilor, care s-a transmis de la strămoși; strămoșesc.

ANDÁNTE adv. (Indică modul de executare a unei piese muzicale) Cu o mișcare rară, liniștită.

ANDEZÍN s.n. Feldspat plagioclaz cu conținut mediu calcosodic, întîlnit frecvent în rocile eruptive.

ANDEZÍT, *andezite*, s.n. Rocă vulcanică, cenușie, negricioasă sau pestriță, alcătuită din feldspați plagioclazi, amfiboli (hornblendă), uneori cu biotit sau cu piroxeni, mai rar cu cuarț, folosită, frecvent, ca piatră de pavaj și de construcție.

ANDROCÉU, *androcee*, s.n. Totalitatea staminelor unei flori, care constituie partea bărbătească a florii.

ANDROGÍN, -Ă, *androgini, -e*, adj. Hermafrodit.

ANELÍD, *anelide*, s.n. (La pl.) Încrengătură de viermi inelați, cu corpul alcătuit dintr-un număr mare de segmente sau de inele *(Annellides)*; (și la sg.) vierme care face parte din această încrengătură.

ANEMÍE, *anemii*, s.f. Stare patologică manifestată prin scăderea cantitativă și calitativă a globulelor roșii și a hemoglobinei din sînge.

ANEMOFÍL, -Ă, *anemofili, -e*, adj., s.f. (Plantă) ale cărei flori se polenizează cu ajutorul vîntului.

ANEMÓNĂ, *anemone*, s.f. **1.** (La pl.) Gen de plante erbacee cu flori mari de diferite culori, care înfloresc de obicei primăvara *(Anemone)*; (și la sg.) plantă care aparține acestui gen. **2.** (Zool.; în expr.) *Anemonă de mare*, actinie.

ANESTEZÍE, *anestezii*, s.f. Procedeu medical, realizat prin agenți fizici sau chimici, de diminuare sau de suprimare a sensibilității la dureri.

ANEURÍNĂ s.f. Vitamina B_1, tiamină. [Pronunțat: *-ne-u-*]

ANEXÁ, *anexez*, vb. I. Tranz. A alipi, a alătura, a adăuga, a atașa la ceva. ◆ (Cu privire la un stat, la un teritoriu) A încorpora prin violență, a face un act de anexiune.

ANÉXĂ, *anexe*, s.f. (Anat.; în expr.) *Anexă embrionară*, formație anatomică

temporară a embrionului, la reptile, la păsări și la mamifere, care apare în cursul dezvoltării, avînd rol de protecție, de nutriție, de respirație și de excreție.

ANEXIÚNE, *anexiuni*, s.f. Încorporare prin violență de către un stat a unui teritoriu aparținînd altui stat. [Pronunțat: *-xi-u-*]

ANGARÁ, *angarale*, s.f. **1.** Obligație în muncă impusă, în evul mediu, țărănimii din țările române. **2.** (Pop. și fam.; mai ales la pl.) Sarcină, greutate materială pe care cineva o are de suportat; necaz, belea.

ANGÉLIC, -Ă, *angelici, -ce*, adj. (Ca) de înger, îngeresc. ◆ Fig. Care amintește perfecțiunea, frumusețea, puritatea, nevinovăția unui înger; de o excepțională frumusețe, puritate etc.

ANGIOSPÉRM, -Ă, *angiospermi, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre plante) Care are semințele închise în fructe. **2.** S.f. (La pl.) Încrengătură de plante cu flori, cu semințe închise în fructe, cuprinzînd dicotiledonatele și monocotiledonatele, răspîndite pe tot globul; (și la sg.) plantă care face parte din această încrengătură. [Pronunțat: *-gi-o-*]

ANGLICANÍSM s.n. Religie de stat cu caracter protestant introdusă, în sec. XVI, în Anglia, în locul religiei catolice.

ANGOÁSĂ, *angoase*, s.f. (Livr.) Neliniște, tulburare profundă, îngrijorare, teamă puternică.

ANGRÓ adv. În cantitate mare; cu ridicata, cu toptanul. [Scris și: *engros*]

ÅNGSTROM, *angstromi*, s.m. (Fiz.) Simbolul Å. Unitate de măsură tolerată pentru lungimi, egală cu 10^{-10} m.

ANGULÁR, -Ă, *angulari, -e*, adj. (Livr.) Unghiular.

ANHIDRÍDĂ, *anhidride*, s.f. **1.** (Și în expr. *anhidridă de acid*) Substanță anorganică, oxid al unui nemetal, care, reacționînd cu apa, formează un acid; oxid acid. ◇ *Anhidridă mixtă*, anhidridă **(1)** care, reacționînd cu apa, dă doi acizi. *Anhidridă sulfurică*, trioxid de sulf. *Anhidridă sulfuroasă*, bioxid de sulf. **2.** (Și în expr. *anhidridă de acid carboxilic*) Substanță organică, derivat funcțional al acizilor monocarboxilici sau bicarboxilici, obținută prin eliminarea apei între două grupuri carboxil. ◇ *Anhidridă acetică*, $(CH_3CO)_2O$, derivat funcțional al acidului acetic, substanță lichidă, cu miros acru și înțepător, insolubilă în apă, folosit ca agent de acilare, la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente etc.

ANHIDRÍT s.n. $CaSO_4$. Sulfat de calciu anhidru natural, fără apă, substanță cristalină, rombică, de culoare albă, ușor colorată în brun violaceu sau incoloră, sidefoasă, folosit la fabricarea unei varietăți de ipsos *(ciment de anhidrit)*, în industria chimică, la confecționarea unor obiecte de artă etc.

ANHÍDRU, -Ă, *anhidri, -e*, adj. (Despre unele substanțe chimice sau despre unele materiale) Din care a fost îndepărtată apa; lipsit de apă.

ANIHILÁ, *anihilez*, vb. I. Tranz. A înlătura, a anula efectul unui lucru, acțiunea cuiva sau a ceva.

ANILÍDĂ, *anilide*, s.f. Derivat de acilare al anilinei și al omologilor respectivi, obținut prin acțiunea acizilor, clorurilor acide, a anhidridelor asupra anilinei și a omologilor respectivi, și folosit la caracterizarea aminelor de la care derivă.

ANILÍNĂ s.f. $C_6H_5—NH_2$. Substanță organică, amină primară aromatică, ce se prezintă ca un lichid uleios, incolor sau slab gălbui, cu miros specific, toxică, folosită ca intermediar în sinteza coloranților, a unor medicamente, rășini sintetice etc.; aminobenzen, fenilamină.

ANIMALIÉR, -Ă, *animalieri, -e*, adj. **1.** Care se referă la animale, de animal.

2. (Despre opere de artă) Care reprezintă animale. 3. (Despre artiști) Care înfățișează animale în operele lor. [Pronunțat: *-li-er*]

ANIMÍSM s.n. Formă primitivă a religiei potrivit căreia oamenii credeau că obiectele și fenomenele ar fi însuflețite datorită unor forțe supranaturale, a unor spirite prezente în ele.

ANIMOZITÁTE, *animozități*, s.f. Atitudine ostilă față de cineva; neînțelegere între două persoane.

ANIÓN, *anioni*, s.m. Ion cu sarcină negativă, care, sub acțiunea curentului electric, se orientează spre anod; ion negativ. [Pronunțat: *-ni-on*]

ANISÓL s.m. (Chim.) Eter fenilmetilic.

ANIZOGAMÍE, *anizogamii*, s.f. Formă de înmulțire sexuată, efectuată prin unirea a doi gameți diferiți ca formă, structură și mărime; heterogamie.

ANIZOTRÓP, -Ă, *anizotropi, -e*, adj. (Despre corpuri cristalizate) Care au proprietăți fizice diferite, în funcție de direcția de-a lungul căreia au fost măsurate; eolotrop.

ANIZOTROPÍE, *anizotropii*, s.f. Proprietate a corpurilor cristalizate (cu excepția celor care cristalizează cubic) de a avea însușiri fizice diferite, în funcție de direcția din cristal de-a lungul căreia au fost măsurate.

ANÓD, *anozi*, s.m. Electrod pozitiv al unei pile electrice, al unui dispozitiv pentru electroliză.

ANOFÉL, *anofeli*, adj. (În expr.) *Țînțar anofel*, gen de țînțari caracterizați prin poziția lor oblică în timpul repausului și ale căror femele înțeapă oamenii și animalele, transmițînd malaria.

ANONÍM, -Ă, *anonimi, -e*, adj. (Despre un text, o operă) Al cărui autor nu este cunoscut. ◆ Fig. Care rămîne neștiut, necunoscut; care este lipsit de personalitate, de merite; obscur.

ANORGÁNIC, -Ă, *anorganici, -ce*, adj. (Despre corpuri) În compoziția căruia intră numai substanțe aparținînd regnului mineral. ◇ *Compus anorganic*, compus chimic care nu conține atomi de carbon în moleculă, cu excepția unor compuși simpli ai carbonului (oxizii, carburile și carbonații).

ANORTÍT, *anortite*, s.n. Feldspat plagioclaz cu calciu, cu aspect cenușiu, cu luciu sticlos, întîlnit în rocile eruptive bazice și în unele șisturi cristaline.

ÁNOST, -Ă, *anoști, -ste*, adj. Plictisitor, searbăd, banal, neinteresant; monoton, uniform. [Accentuat și: *anóst*]

ANOTÍMP, *anotimpuri*, s.n. Fiecare dintre cele patru diviziuni ale anului, care prezintă caractere specifice de climă și de lumină; *spec.* intervalul de timp necesar soarelui să descrie (în mișcarea sa aparentă) fiecare dintre cele patru arce determinate de punctele fundamentale consecutive ale eclipticii: $\widehat{\gamma\varepsilon}$ (primăvara), $\widehat{\varepsilon\omega}$ (vara), $\widehat{\omega\varepsilon'}$ (toamna), $\widehat{\varepsilon'\gamma}$ (iarna) — unde γ, ω și ε,ε' sînt punctele echinocțiale, respectiv solstițiale.

ANOXIBIÓZĂ, *anoxibioze*, s.f. (Biol.) Anaerobioză. [Pronunțat: *-bi-o-*]

ANSÁMBLU, *ansambluri*, s.n. **1.** Tot unitar rezultat din unirea mai multor elemente (de același gen); totalitate. **2.** Colectiv artistic (cor, orchestră etc.); compoziție muzicală scrisă pentru un astfel de colectiv.

ÁNSĂ, *anse*, s.f. (Anat.; în expr.) *Anse intestinale*, formații anatomice cu înfățișare de toartă ale intestinului subțire, reprezentînd segmente ale acestuia, așezate în două grupe, una orizontal și alta vertical, în cavitatea abdominală. *Ansa lui Henle*, al treilea segment al tubului urinifer, în formă de U, format dintr-o ramură descendentă, foarte subțire, care pătrunde în zona medulară, în piramida Malpighi, și dintr-o ramură ascendentă, mai groasă care, în zona corticală, se continuă cu tubul contort distal.

ANTAGÓNIC, -Ă, *antagonici, -ce,* adj. Care se află în antagonism (unul față de altul); antagonist.

ANTAGONÍSM, *antagonisme,* s.n. Conflict, contradicție de neîmpăcat între grupuri sociale, clase sociale, state, interese etc.

ANTAGONÍST, -Ă, *antagoniști, -ste,* adj. Antagonic.

ANTĂNTĂ, *antante,* s.f. Nume dat unor alianțe politico-militare între statele capitaliste.

ANTĂRCTIC, -Ă, *antarctici, -ce,* adj. Care este situat la Polul Sud, din regiunea Polului Sud, care posedă caractere proprii acestei regiuni.

ANTEBRĂȚ, *antebrațe,* s.n. Parte a membrului superior al corpului omenesc, de la articulația cotului la cea a pumnului, cuprinzînd oasele cubitus și radius.

ANTECEDÉNT, -Ă, *antecedenți, -te,* s.n., adj. **1.** S.n. Fapt, întîmplare anterioară unei anumite date sau stări. ◇ *Antecedent penal,* fapt penal existent în trecutul unui inculpat și de care instanța judecătorească ține seamă la stabilirea pedepsei. ◆ (La pl.) Simptome (personale sau ereditare) care precedă o boală și care trebuie să fie cunoscute de medic în vederea stabilirii diagnosticului și a tratamentului. **2.** Adj. Care se află înainte, care s-a întîmplat înainte. **3.** (Log.) Primul termen al unei judecăți ipotetice, introdus prin conjuncția „dacă". ◆ Tot ceea ce poate constitui punctul de plecare al unei demonstrații.

ANTECESÓR, -OÁRE, *antecesori, -oare,* s.m. și f. Persoană care a deținut o funcție sau a ocupat un post înaintea alteia sau care a desfășurat o anumită activitate înaintea altora, considerată în raport cu aceștia; premergător, înaintaș, predecesor, precursor.

ANTEMERIDIÁN, -Ă, *antemeridiani, -e,* adj. De dinainte de amiază, de dimineață; se notează (prescurtat): *a.m.* [Pronunțat: *-di-an*]

ANTENÁT, -Ă, *antenați, -te,* adj., s.f. **1.** Adj. (Despre insecte, crustacee sau miriapode) Care are antene. **2.** S.f. (La pl.) Subîncrengătură de artropode care posedă antene; (și la sg.) artropod din această subîncrengătură.

ANTÉNĂ, *antene,* s.f. **1.** Apendice articulat, pereche, situat în partea anterioară a capului unor insecte, al crustaceelor și al miriapodelor, care servește ca organ de simț. **2.** Conductă sau ansamblu de conducte electrice aeriene care formează un circuit electric (folosit în radiocomunicație), reprezentînd un sistem tehnic pentru emisiunea și recepția undelor electromagnetice.

ANTENÚLĂ, *antenule,* s.f. (Zool.) Cea de-a doua pereche de antene, mai mici și mai fine, care completează organul de simț la crustacee.

ANTEPROIÉCT, *anteproiecte,* s.n. Schiță a unui proiect, care cuprinde numai elementele esențiale și caracteristice ale unei lucrări. [Pronunțat: *-pro-iect*]

ANTÉRĂ, *antere,* s.f. Porțiune mai umflată în vîrful staminei, de forme diferite, în care se află polenul.

ANTERÍDIE, *anteridii,* s.f. Organ sexual bărbătesc la unele plante (alge, mușchi etc.), în formă de burduf, cu peretele unistratificat, în care se formează anterozoizii; gametangiu bărbătesc.

ANTERIÓR, -OÁRĂ, *anteriori, -oare,* adj. (Adesea adverbial) **1.** Care precedă o anumită dată; precedent. **2.** Care este așezat în partea dinainte. [Pronunțat: *-ri-or*]

ANTERIORITÁTE s.f. Calitatea de a se petrece, de a se produce, de a se situa înaintea unei anumite date sau perioade, a unui anumit eveniment etc. [Pronunțat: *-ri-o-*]

ANTERÍU, *anterie*, s.n. Haină lungă purtată de preoții ortodocși; sutană. ◆ Haină lungă pe care o purtau în trecut boierii români și (mai tîrziu) lăutarii.

ANTEROPOSTERIÓR, -OÁRĂ, *anteroposteriori*, *-oare*, adj. Care are direcția din față către spate. [Pronunțat: *-ri-or*]

ANTEROZOÍD, *anterozoizi*, s.m. Celulă sexuală masculină, mică și biflagelată, formată în anteridie.

ANTESTÉPĂ, *antestepe*, s.f. (Geogr.) Silvostepă.

ANTEVORBITÓR, -OÁRE, *antevorbitori*, *-oare*, s.m și f. Persoană care a vorbit, într-o adunare publică, înaintea altor persoane, considerată în raport cu acestea.

ANTIACÍD, -Ă, *antiacizi*, *-de*, adj. (Despre materiale) Care rezistă la acțiunea acizilor, a apelor acide etc. [Pronunțat: *-ti-a-*]

ANTIAERIÁN, -Ă, *antiaerieni*, *-e*, adj. Destinat să lupte sau să apere împotriva atacurilor aviației. [Pronunțat: *-ti-a-e-ri-an*]

ANTIATÓMIC, -Ă, *antiatomici*, *-ce*, adj. Care este împotriva războiului sau armelor atomice. [Pronunțat: *-ti-a-*]

ANTIBIÓTIC, -Ă, *antibiotici*, *-ce*, s.n., adj. 1. S.n. Substanță organică solubilă, produsă de diferite organisme vegetale sau animale ori preparată pe cale sintetică, avînd proprietatea de a distruge anumiți microbi sau de a le opri dezvoltarea, fapt pentru care se utilizează în tratamentul unor boli infecțioase. 2. Adj. Care ține de un antibiotic (1), care se face cu antibiotice. [Pronunțat: *-bi-o-*]

ANTÍC, -Ă, *antici*, *-ce*, adj., s.m. și f. I. Adj. 1. Care a existat în trecutul îndepărtat sau datează de atunci. ◆ Care aparține popoarelor din antichitate sau este caracteristic diferitelor aspecte ale culturii sau ale civilizației lor, care este specific antichității. 2. În genul creațiilor din antichitate. II. S.m. și f. Persoană aparținînd popoarelor din antichitate.

ANTICATÓD, *anticatozi*, s.m. Placă metalică în interiorul unui tub de radiații X, care, lovită de radiații catodice, devine izvor de radiații X.

ANTICHITÁTE s.f. Epocă din istoria omenirii care cuprinde orînduirea comunei primitive și orînduirea sclavagistă.

ANTICICLÓN, *anticicloane*, s.n. (Regiune care formează un) centru de presiune atmosferică mai înaltă decît în regiunile învecinate.

ANTICIPÁȚIE s.f. (În expr.) *Literatură de anticipație*, literatură în care elementul fantastic (predominant) este luat din realitățile presupuse ale viitorului.

ANTICOROSÍV, -Ă, *anticorosivi*, *-e*, adj., s.n. (Substanță, material) care se folosește pentru protecția diferitelor materiale de construcții împotriva degradării lor în respectivele medii, împiedicînd sau micșorînd coroziunea lor.

ANTICÓRP, *anticorpi*, s.m. Substanță proteică specială, de tip globulinic, sintetizată de organism, care reacționează cu antigenul omolog, neutralizînd infecțiile.

ANTIDÓT, *antidoturi*, s.n. Substanță care anulează acțiunea unei otrăvi, a unui virus etc. din organism; contraotravă. ◆ Fig. Ceea ce servește pentru a înlătura un rău social, moral etc.; leac, remediu, soluție.

ANTIGÉN, *antigeni*, s.m. (Biol.) Substanță de natură proteică, care determină, la introducerea în organism, apariția unui anticorp.

ANTIIMPERIALÍST, -Ă, *antiimperialiști*, *-ste*, adj. Care luptă împotriva imperialismului, potrivnic ideilor și politicii imperialismului. [Pronunțat: *-ti-im-pe-ri-a-*]

ANTILÓPĂ, *antilope*, s.f. Grup de animale rumegătoare cu corpul suplu

şi cu picioarele lungi şi subţiri, care trăiesc prin ţările calde şi din a căror piele tăbăcită se fabrică mănuşi, genţi, pantofi etc.

ANTIMATÉRIE s.f. Denumire dată unei substanţe ipotetice constituite din antiparticule, care, prin aspect şi prin însuşiri, seamănă cu substanţa corpurilor din jur, dar, în situaţia în care intră în contact cu materia propriu-zisă, ambele se anihilează spontan, degajînd o mare cantitate de energie.

ANTIMÓNIU s.n. Sb cu Z = 51. Element chimic cu caracter semimetalic, de culoare albă-argintie, cu luciu metalic, întrebuinţat la producerea unor aliaje speciale pentru litere tipografice, a unor lagăre de maşini etc.; stibiu.

ANTINEUTRÍNO s.m. (Fiz.) Antiparticula unui neutrino. [Pronunţat: *-ne-u-*]

ANTINOMÍE, *antinomii*, s.f. Contradicţie aparent de neînlăturat între două idei, două legi sau două principii (filozofice), care se exclud şi care totuşi pot fi demonstrate, fiecare în parte, la fel de convingător.

ANTIORÁR, -Ă, *antiorari*, *-e*, adj. (Despre sensul unei rotaţii) Care este invers sensului de rotaţie al acelor ceasornicului. [Pronunţat: *-ti-o-*]

ANTIOXIDÁNT, -Ă, *antioxidanţi*, *-te*, adj., s.m. (Substanţă sau amestec de substanţe) capabile să împiedice sau să micşoreze oxidarea cu oxigenul din aer a unor compuşi sensibili la oxidare. [Pronunţat: *-ti-o-*]

ANTIPARALÉL, -Ă, *antiparaleli*, *-e*, adj. (Mat.; în expr.) *Drepte antiparalele* (faţă de două drepte concurente D_1, D_2), două drepte concurente d_1, d_2 astfel încît intersecţiile lor cu dreptele D_1, D_2 sînt vîrfurile unui patrulater inscriptibil. *Vectori antiparaleli*, doi vectori paraleli şi cu sensuri opuse; se notează: ⇅

ANTIPARTÍCULĂ, *antiparticule*, s.f. Particulă elementară avînd aceeaşi masă şi aceeaşi viaţă medie cu o altă particulă elementară, de care diferă prin semnul sarcinii electrice şi prin alte însuşiri fizice.

ANTIPATÍE, *antipatii*, s.f. Sentiment de neplăcere, de aversiune, de silă (instinctivă) faţă de cineva; resentiment.

ANTIPIRÍNĂ, *antipirine*, s.f. $C_{11}H_{12}N_2O$. Substanţă chimică ce se prezintă sub formă de cristale incolore, fără miros, cu gust amărui, solubilă în apă, întrebuinţată ca medicament analgezic şi antitermic; (şi la pl.) mic comprimat din această substanţă.

ANTIPÓD, -Ă, *antipozi*, *-de*, s.m., s.f. **1.** S.m. Loc sau punct de pe suprafaţa pămîntului opus altuia. **2.** S.m. (Chim.; în expr.) *Antipozi optici*, denumire dată perechilor de compuşi chimici stereoizomeri, optic activi, deosebiţi unul de celălalt prin sensul în care se rotesc, în planul de vibraţie al luminii polarizate, unul spre dreapta, dextrogir (+), celălalt spre stînga, levogir (—). **3.** S.m. Fig. Fiinţă, lucru, fapt, idee etc., în totală opoziţie cu altă fiinţă, cu alt lucru, cu altă idee etc. **4.** S.f. (Bot.) Fiecare dintre cele trei celule care se găsesc în sacul embrionar, la polul opus faţă de oosferă.

ANTISEMITÍSM, s.n. Doctrină sau atitudine îndreptată împotriva evreilor, cărora li se contestă drepturile cetăţeneşti în cadrul naţiunii în care trăiesc; formă a şovinismului rasist care susţine o atitudine de intoleranţă faţă de evrei.

ANTISIMÉTRIC, -Ă, *antisimetrici*, *-ce*, adj. Opus simetriei. ◇ (Mat.) *Relaţie antisimetrică*, relaţie binară care are proprietatea de antisimetrie.

ANTISIMETRÍE s.f. Proprietate a unei relaţii binare R între elementele x, y ale unei mulţimi, astfel încît xRy şi yRx implică $x = y$.

ANTISOCIÁL, -Ă, *antisociali, -e*, adj. Care se abate de la regulile de bună convieţuire în societate, care constituie o primejdie pentru societate. [Pronunţat: *-ci-al*]

ANTITÉRMIC, -Ă, *antitermici, -ce*, adj., s.n. (Medicament) care înlătură sau reduce temperatura; febrifug.

ANTITÉZĂ, *antiteze*, s.f. **1.** Opoziţie dialectică între două fenomene, idei, judecăţi etc. **2.** (Fil.) Momentul al doilea al triadei teză-antiteză-sinteză. **3.** Procedeu stilistic care constă în opoziţia dintre două idei, fenomene, situaţii, personaje, expresii etc., care astfel se reliefează în mod reciproc.

ANTITOXÍNĂ, *antitoxine*, s.f. Substanţă elaborată de organism, prin globulele albe, capabilă să neutralizeze acţiunea toxinelor microbiene.

ANTIUMANÍSM s.n. Orientare în filozofie, în artă etc. care neagă posibilitatea de desăvîrşire a fiinţei umane, precum şi demnitatea, valoarea ei, cultivînd disprețul şi desconsiderarea omului. [Pronunţat: *-ti-u-*]

ANTIUMANITÁR, -Ă, *antiumanitari, -e*, adj. Care este împotriva sentimentelor omeneşti, duşman al drepturilor şi libertăţilor omului. [Pronunţat: *-ti-u-*]

ANTIUNIONÍST, -Ă, *antiunionişti, -ste*, adj., s.m. şi f. (Persoană provenită din rîndul marii boierimi) care se împotrivea unirii Principatelor Române. [Pronunţat: *-ti-u-ni-o-*]

ANTOLOGÍE, *antologii*, s.f. Culegere de texte reprezentative alese dintr-unul sau din mai mulţi autori; florilegiu, crestomaţie.

ANTONÍM, *antonime*, s.n. Cuvînt care, considerat în raport cu altul, are sens contrar.

ANTOZOÁR, *antozoare*, s.n. (Zool.) Coralier **(1)**. [Pronunţat: *-zo-ar*]

ANTRACÉN s.m. $C_{14}H_{10}$. Hidrocarbură aromatică, polinucleară, condensată liniar, izomeră cu fenantrenul, care se prezintă ca o substanţă cristalizată, de culoare albă-gălbuie, cu fluorescenţă albastră şi care se prepară prin distilarea fracţionată a gudronului obţinut din cărbuni; se întrebuinţează ca intermediar la fabricarea unor coloranţi.

ANTRACHINÓNĂ s.f. $C_{14}H_8O_2$. Substanţă organică derivată din antracen, alcătuită din cristale gălbui, care serveşte ca materie primă la fabricarea unor coloranţi.

ANTRACÍT s.n. Cărbune fosil de calitate superioară, cu un conţinut ridicat de carbon (peste 92%) şi redus de substanţe volatile şi de cenuşă, cu putere calorică ridicată, care se prezintă ca o masă solidă, de culoare neagră-verzuie, lucioasă, cu reflexe metalice, folosit la fabricarea cocsului.

ANTRÁCT, *antracte*, s.n. Pauză între două acte sau între două părţi ale unei reprezentaţii.

ANTRANÍLIC adj. (În expr.) *Acid antranilic*, $HOOC \cdot C_6H_4 \cdot NH_2$, acid orto-aminobenzoic, substanţă incoloră sau gălbuie, solubilă în apă (la cald), în alcool, în eter, folosit ca intermediar în sinteza coloranţilor şi a odoranţilor, ca reactiv în chimia analitică etc.

ÁNTRAX, *antraxe*, s.n. Boală infecţioasă şi contagioasă, la animale şi la oameni, manifestată prin abcese pulmonare, gastrointestinale şi cutanate; dalac, cărbune, pustulă malignă, (pop.) bubă-neagră.

ANTRENAMÉNT, *antrenamente*, s.n. Proces complex de instruire desfăşurat sistematic, continuu şi gradat, de către un sportiv, în vederea adaptării organismului la eforturile fizice şi psihice, în scopul obţinerii unor rezultate bune.

ANTRENÁNT, -Ă, *antrenanţi, -te*, adj. Care atrage, care stimulează, care distrează; atrăgător; distractiv.

ANTRENÁRE, *antrenări*, s.f. (Chim.) Operaţie de deplasare a unei substanţe, în orice stare de agregare, cu ajutorul

unui fluid. ◇ *Antrenare cu vapori*, distilare cu vapori.

ANTROPOFÁG, -Ă, *antropofagi*, *-ge*, adj., s.m. și f. (Persoană) care se hrănește cu carne de om; canibal.

ANTROPOÍD, -Ă, *antropoizi*, *-de*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre unele maimuțe) Care se aseamănă cu omul; antropomorf. 2. S.n. (La pl.) Grup de maimuțe superioare, asemănătoare cu omul, lipsite de coadă; (și la sg.) maimuță care face parte din acest grup.

ANTROPOLOGÍE s.f. Știință care se ocupă cu studiul originii, evoluției și variabilității biologice a omului, în legătură cu condițiile naturale, sociale și culturale.

ANTROPOMÓRF, -Ă, *antropomorfi*, *-e*, adj. Antropoid.

ANTROPOMORFÍSM s.n. Credință mistică potrivit căreia se atribuie lucrurilor și fenomenelor naturii forme și sentimente omenești. ◆ Reprezentare a zeilor și a divinității sub înfățișare omenească.

ANTÚM, -Ă, *antumi*, *-e*, adj. (Despre lucrări scrise) Publicat în timpul vieții autorului.

ANTURÁJ s.n. Totalitatea persoanelor care înconjură, în mod obișnuit, pe cineva și cu care acesta are relații; compania, societatea în care trăiește cineva.

ANȚI s.m. pl. Triburi slave care au locuit în sec. VI—VII în regiunea cuprinsă între Nistru și Nipru, iar apoi au migrat în partea de răsărit a Peninsulei Balcanice, ocupînd totodată și Dacia.

ANUCLEÁTĂ, *anucleate*, adj., s.f. (Celulă) lipsită de nucleu. [Pronunțat: *-cle-a-*]

ANULÁRE, *anulări*, s.f. Egalare cu zero a unei expresii matematice.

ÁNUS, *anusuri*, s.n. Orificiu cu care se termină intestinul gros și care comunică cu exteriorul.

ANVELÓPĂ, *anvelope*, s.f. Înveliș de protecție al camerei de aer a unei roți de vehicul, făcut din cauciuc.

ANVERGÚRĂ, *anverguri*, s.f. (Franțuzism) Desfășurare, întindere.

ANXIETÁTE s.f. Stare de neliniște, de așteptare încordată, de continuă tensiune nervoasă. [Pronunțat: *-xi-e-*]

ANXIÓS, -OÁSĂ, *anxioși*, *-oase*, adj. Neliniștit, îngrijorat, încordat. [Pronunțat: *-xi-os*]

ANZERIFÓRM, -Ă, *anzeriformi*, *-e*, adj., s.f. 1. Adj., s.f. (Pasăre) care are formă de gîscă, asemănătoare cu gîsca. 2. S.f. (La pl.) Ordin de păsări înotătoare, de talie mare și mijlocie, cu gîtul lung, cu ciocul drept și lățăreț, cu dințișori pe margini, cu picioarele scurte, avînd trei degete unite printr-o membrană interdigitală *(Anseriformes)*; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin; palmiped.

AÓRTĂ, *aorte*, s.f. (Și, adjectival, în expr. *arteră aortă*) Cea mai mare arteră a corpului la vertebrate, care duce sîngele oxigenat de la inimă în tot corpul.

AÓRTIC, -Ă, *aortici*, *-ce*, adj. Care aparține aortei, privitor la aortă. ◇ *Arc aortic*, arc constituit din artera aortă, care pleacă din ventriculul stîng, urcă 5—6 cm, se curbează, formînd cîrja aortică, apoi se îndreaptă în jos, ramificîndu-se în tot corpul.

APARÁT, *aparate*, s.n. 1. Sistem tehnic cu ajutorul căruia se realizează diverse operații, obiecte etc. ◆ Obiect special construit la care sportivii din anumite ramuri se pregătesc sau participă în concurs. 2. Ansamblu de organe anatomice care au structuri diferite, dar care funcționează împreună, îndeplinind funcții fundamentale ale organismului. ◇ *Aparat Golgi*, dictiozom. 3. (În expr.) *Aparat vulcanic*, structură geologică, de forma unui con înalt, rezultată prin răcirea și întărirea lavei provenite de la o erupție vulcanică.

APARATÚRĂ, *aparaturi*, s.f. Totalitatea mecanismelor care asigură funcționarea și controlul unei anumite instalații, mașini etc. ori folosite într-un anumit domeniu de activitate.

APARÉNT, -Ă, *aparenți, -te*, adj. **1.** Care este altfel decît pare la prima vedere, decît așa cum se arată. **2.** Care se vede (clar); vizibil.

APARÉNȚĂ, *aparențe*, s.f. Înfățișare exterioară, adeseori înșelătoare, a cuiva sau a ceva.

APARTENÉNȚĂ, *apartenențe*, s.f. **1.** Faptul de a ține, de a fi legat de cineva sau de ceva, de a face parte dintr-o organizație, dintr-un curent. **2.** (Mat.) Relația între un element *a* și mulțimea *A*, din care el face parte, ceea ce se scrie: $a \in A$ (citindu-se „*a* aparține lui *A*"); faptul că *a* nu aparține lui *A* se notează: $a \notin A$.

APÁRTHEID s.n. Doctrină și politică de discriminare rasială practicată de guvernul Republicii Africa de Sud împotriva populației băștinașe de culoare.

APATÍE, *apatii*, s.f. Stare de indiferență, lipsă de interes față de orice activitate și față de lumea înconjurătoare.

APATRÍD, -Ă, *apatrizi, -de*, s.m. și f., adj. (Persoană) care nu are cetățenia nici unui stat.

APĂ, (2) *ape*, s.f. **1.** H_2O. Combinație a oxigenului cu hidrogenul, lichid incolor în strat subțire, albastru-verzui în straturi mai groase, inodor și fără gust în stare pură; oxid de hidrogen. ◇ *Apă dură*, apă cu un conținut ridicat de săruri de calciu și de magneziu, peste limita admisă pentru a fi folosită ca apă potabilă sau industrială. *Apă moale*, apă cu un conținut scăzut de săruri dizolvate. *Apă potabilă*, apă limpede, incoloră, cu un conținut minim de substanțe minerale, folosită în alimentație. *Apă industrială*, apă folosită în industrie ca materie primă, reactant, agent de răcire etc. *Apă de alimentare*, apă folosită pentru alimentarea cazanelor de abur. *Apă de cristalizare*, apă care, la cristalizare, este reținută de unele substanțe, în rețeaua lor cristalină; apă conținută în hidrați (cristalohidrați). **2.** Cantitate mare de apă (1) care formează un rîu, un fluviu, un lac, o mare, un ocean etc., precum și unul dintre învelișurile pămîntului. **3.** (Urmat de determinări) Denumire dată unor soluții apoase, unor preparate lichide industriale, farmaceutice, de parfumerie etc. ◇ *Apă oxigenată*, peroxid de hidrogen. *Apă tare*, a) (ieșit din uz) denumire dată unei soluții concentrate de acid azotic; b) soluție de acid clorhidric stinsă cu zinc. *Apă grea*, combinație a oxigenului cu deuteriul, folosită în unele reactoare nucleare. *Apă de clor*, soluție gazoasă, galbenă-verzuie, care se păstrează la întuneric, obținută prin dizolvarea clorului în apă (1), conținînd clor elementar dizolvat fizic, acid clorhidric și acid hipocloros și care este un oxidant puternic folosit ca decolorant în industria textilă și a hîrtiei, în medicină și în laborator. *Apă amoniacală*, soluție apoasă care conține în special săruri de amoniu, rezultată din distilarea uscată a cărbunilor de pămînt și din care, prin separarea componenților, se obțin produse valoroase pentru industria chimică. *Apă de var*, soluție apoasă saturată de hidroxid de calciu, obținută din var nestins și apă (1) limpede, incoloră, cu reacție alcalină, care se tulbură în aer datorită absorbției bioxidului de carbon și formării carbonatului de calciu greu solubil, folosită în industriile alimentară și farmaceutică pentru proprietățile ei antidiareice, antiacide și antiseptice. *Apă de brom*, soluție apoasă obținută prin dizolvarea bromului în apă (1), folosită ca oxidant în laborator. *Apă de barit*, soluție saturată de hidroxid de bariu în apă (1), folosită ca reactiv

pentru identificarea bioxidului de carbon.

APEDÚCT, *apeducte*, s.n. **1.** Ansamblu de amenajări (specifice antichității romane) pentru aducerea apei de la locul de captare la cel de folosire. **2.** (Anat.; în expr.) *Apeductul lui Sylvius*, segment al cavității tubului neural, de forma unui canal strîmt, care unește ventriculul al treilea cu ventriculul al patrulea.

APELATÍV, -Ă, *apelativi*, *-e*, adj., s.n. (Termen, cuvînt) care denumește (prin trăsăturile cele mai generale) o ființă, un lucru, un fenomen.

APELPISÍT, -Ă, *apelpisiți*, *-te*, adj., s.m. și f. (Înv.) (Om) deznădăjduit, desperat, care nu se mai poate stăpîni.

APÉNDICE, *apendice*, s.n. **1.** Parte secundară a unui obiect, care se prezintă ca o prelungire sau ca o completare a acestuia. **2.** (Anat.) Mică prelungire a tubului intestinal, situată în partea de jos a cecului. ◇ *Apendice vermicular* (sau *vermiform*), organ rudimentar, lung de 6—8 cm, avînd forma unui deget de mănușă și reprezentînd o parte atrofiată a cecului, care se prinde de cec la intestinul gros, la maimuțele antropoide și la om. **3.** Organ sau parte componentă a unor aparate anatomice la artropode, la arahnide, la crustacee etc.

APENDICÍTĂ, *apendicite*, s.f. Boală care constă în inflamarea apendicelui (2) și care se manifestă prin crize dureroase.

APERCÉPȚIE, *apercepții*, s.f. Proces mintal care constă în integrarea percepțiilor în experiența individuală anterioară.

APETÁL, -Ă, *apetali*, *-e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre flori) Care este lipsit de petale; (despre plante) care are florile lipsite de petale. **2.** S.f. (La pl.) Grup de plante dicotiledonate cu florile fără petale; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

APETÍT, (rar) *apetituri*, s.n. Poftă de mîncare, cu rol important în digestie și în asimilație.

APEXIÁN, *apexiene*, adj. (Fiziol.; în expr.) *Șoc apexian*, lovitură executată de vîrful inimii în peretele toracic, determinată de sistola ventriculară în timpul revoluției cardiace. [Pronunțat: *-xi-an*]

APICÁL, -Ă, *apicali*, *-e*, adj. (Anat.) Care este situat la vîrful, la extremitatea unui organ. ◇ *Pol apical*, vîrful celulelor epiteliilor de resorbție din cavitățile stomacului și ale intestinelor.

APÍCOL, -Ă, *apicoli*, *-e*, adj. Provenit din albinărit; de albinărit; care aparține apiculturii, privitor la apicultură.

APICULTÓR, -OÁRE, *apicultori*, *-oare*, s.m. și f. Persoană care se ocupă cu apicultura; stupar, prisăcar, albinar.

APICULTÚRĂ s.f. (Știință care se ocupă cu) creșterea și îngrijirea albinelor, în scopul folosirii produselor lor; albinărit, prisăcărit, stupărit.

APLACENTÁRĂ, *aplacentare*, s.f. (Zool.; la pl.) Grup de mamifere femele care nu au placentă sau la care placenta nu este dezvoltată normal; (și la sg.) mamifer-femelă care face parte din acest grup; metateriană.

APLÍCĂ, *aplice*, s.f. **1.** Ornament în relief fixat pe suprafața unui perete, a unui obiect etc. **2.** Corp de iluminat care se fixează pe perete.

APLÓMB s.n. Siguranță absolută sau îndrăzneală (adesea nejustificată, nepermisă) manifestată în comportarea cuiva.

APOCALÍPS s.n. Capitol din Biblie în care este înfățișat în chip alegoric și în imagini îngrozitoare sfîrșitul lumii; înfățișare, imagine fantastică, înfiorătoare asupra sfîrșitului lumii.

APOCALÍPTIC, -Ă, *apocaliptici*, *-ce*, adj. Care aparține apocalipsului, spe-

cific apocalipsului. ◆ Groaznic, înspăimîntător, îngrozitor.

APOCATASTÁZĂ s.f. Sfîrşitul lumii conceput ca o revenire la haosul, la dezorganizarea de la începuturile ei.

APOCRÍF, -Ă, *apocrifi, -e,* adj. (Despre scrieri) A cărui autenticitate este pusă sub semnul îndoielii.

APODÍCTIC, -Ă, *apodictici, -ce,* adj. (Despre judecăţi, demonstraţii etc.) Care exprimă raporturi şi legături necesare între lucruri sau fenomene; care exclude posibilitatea unei opoziţii; neîndoielnic, de netăgăduit.

APOFERMÉNT, *apofermenţi,* s.m. Moleculă organică proteinică, care, împreună cu cofermentul, alcătuieşte compoziţia chimică a enzimelor.

APOFÍZĂ, *apofize,* s.f. Proeminenţă pe suprafaţa unui os.

APOGÉU, *apogee,* s.n. **1.** Cel mai înalt punct ori nivel atins în dezvoltarea unei acţiuni, a unui fenomen, în cariera cuiva etc. **2.** (Astron.) Punctul cel mai depărtat de pămînt al traiectoriei unui corp care se mişcă sub influenţa preponderentă a acestuia.

APOLÍNIC, -Ă, *apolinici, -ce,* adj. (Despre artă şi cultură) Care este orientat spre ordine, măsură şi armonie, caracterizat printr-o contemplare senină, detaşată, lucidă.

APOLÍTIC, -Ă, *apolitici, -ce,* adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Care este în afara politicii, care nu se ocupă cu politica. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care susţine apolitismul.

APOLITÍSM s.n. Atitudine socială caracterizată prin dezinteres faţă de problemele sociale şi naţionale, prin indiferenţă şi pasivitate faţă de activitatea politică, faţă de confruntările dintre partide, dintre clase sociale, dintre state.

APOLOGÉTIC, -Ă, *apologetici, -ce,* adj., s.f. **1.** Adj. Care conţine o apologie, care ţine de apologie. **2.** S.f. Sistem de apărare sau de justificare cu orice preţ şi adesea exagerată a unei idei, doctrine etc.

APOLOGÍE, *apologii,* s.f. **1.** Elogiu, laudă înflăcărată (şi adesea exagerată) adusă unei persoane, unei idei etc.; apărare (servilă şi interesată) a cuiva sau a ceva. **2.** Discurs, scriere care face apologia (1) cuiva sau a ceva.

APONEVRÓZĂ, *aponevroze,* s.f. (Anat.) Prelungire fibroasă a muşchilor laţi, în tendoane.

APORÍE, *aporii,* s.f. Termen desemnînd, la filozofii greci antici, o dificultate de ordin raţional greu sau imposibil de rezolvat.

APÓS, -OÁSĂ, *apoşi, -oase,* adj. **1.** Care conţine apă (1); bogat în apă; cu surplus de apă. **2.** (Chim.; în expr.) *Lichid apos,* produs lichid obţinut la distilarea uscată a lemnelor, care conţine, între altele, acid acetic.

A POSTERIÓRI adv., adj. invar. Bazat pe experienţă, dobîndit în urma experienţei. [Pronunţat: *-ri-o-*]

APÓSTOL, *apostoli,* s.m. **1.** Nume dat fiecăruia dintre cei doisprezece discipoli (legendari) ai lui Cristos, care răspîndeau religia creştină. **2.** Fig. Adept şi propagator înflăcărat al unei idei, al unei doctrine etc. ◆ Dascăl, învăţător, profesor care îşi profesează meseria cu mult entuziasm şi cu un devotament dus, la nevoie, pînă la sacrificiu.

APOSTRÓF, *apostrofuri,* s.n. Semn ortografic în formă de virgulă, care arată absenţa întîmplătoare în rostire a unor sunete ori silabe.

APOSTROFÁ, *apostrofez,* vb. I. Tranz. A mustra, a certa pe cineva (cu ton aspru).

APOSTRÓFĂ, *apostrofe,* s.f. **1.** Mustrare adresată cuiva (pe un ton aspru, violent). **2.** Figură retorică sau de stil prin care oratorul sau scriitorul, întrerupîndu-şi brusc şirul expunerii, se

adresează direct unei persoane sau unui lucru personificat.

APOTÉMĂ, *apoteme*, s.f. (În expr.) *Apotema unui poligon regulat*, segmentul de dreaptă care unește centrul poligonului cu mijlocul unei laturi. *Apotema unei piramide regulate*, segmentul de dreaptă care unește vîrful piramidei cu mijlocul uneia dintre laturile bazei. *Apotema unui trunchi de piramidă regulată*, segmentul de dreaptă care unește mijlocurile a două laturi ale poligoanelor bazelor de pe aceeași față laterală.

APOTEÓZĂ, *apoteoze*, s.f. Onoruri deosebite aduse cuiva; preamărire, slăvire, glorificare. [Pronunțat: *-te-o-*]

APOZÍȚIE, *apoziții*, s.f. (Gram.) Atribut (exprimat prin unul sau mai multe cuvinte) care se află pe același plan cu cuvîntul determinat (de obicei în cazul nominativ).

APRECIÉRE, *aprecieri*, s.f. Operație a gîndirii care efectuează o ierarhizare pe baza comparației unor obiecte sau fenomene din realitate și care se exprimă în forma cea mai simplă printr-o judecată de valoare. [Pronunțat: *-ci-e-*]

APRÉȚ, *apreturi*, s.n. Substanță care se folosește la tratarea țesăturilor sau fibrelor textile pentru a le conferi luciu, asprime, rigiditate, pentru a le face impermeabile, nesifonabile etc.

APRIÁT, -Ă, *apriați, -te*, adj. (Înv.) Care este limpede, clar; evident, precis. [Pronunțat: *-pri-at*]

APRIÓRIC, -Ă, *apriorici, -ce*, adj. Anterior experienței, independent de experiență; bazat numai pe rațiune. [Pronunțat: *-pri-o-*]

APRÓD, *aprozi*, s.m. Dregător al curții domnești din țările române, cu atribuții administrative, fiscale, juridice.

APROVIZIONÁRE, *aprovizionări*, s.f. 1. Activitate de procurare a unor bunuri materiale necesare. 2. Serviciu dintr-o întreprindere care se ocupă cu aprovizionarea (1). [Pronunțat: *-zi-o-*]

APTÉR, -Ă, *apteri, -e*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre unele insecte) Lipsit de aripi, fără aripi. 2. S.f. (La pl.) Grup de insecte inferioare din ordinul hemipterelor, lipsite de aripi; (și la sg.) insectă care face parte din acest grup.

APTITÚDINE, *aptitudini*, s.f. Însușire psihică individuală, relativ stabilă, care condiționează realizarea, la un nivel calitativ superior, a unei munci, a unei activități; aplicație, înclinație.

APÚLI s.m. pl. Trib dacic situat în centrul Transilvaniei. [Scris și: *appuli*]

APÚS, *apusuri*, s.n. 1. Trecere, dispariție a unui astru sub linia orizontului; asfințit. 2. Punct cardinal, opus răsăritului, situat în direcția în care apune soarele; vest.

AR, *ari*, s.m. Unitate de măsură pentru suprafețele de teren, egală cu 100 m^2.

ARABÉSC, *arabescuri*, s.n. Ornament specific decorației arabe, constînd din combinații de linii, motive geometrice și stilizări de frunze și de flori, adesea împletite cu litere din alfabetul arab.

ARÁBICĂ adj. (În expr.) *Gumă arabică*, substanță vîscoasă obținută din lichidul secretat de unele specii de salcîm (sau pe cale sintetică) și folosită la lipitul hîrtiei.

ARÁC, *araci*, s.m. Par de lemn sau stîlp de beton ori de metal care se folosește la susținerea viței de vie și a altor plante agățătoare.

ARAGÁZ, (2) *aragazuri*, s.n. 1. Denumire comercială dată gazelor petroliere conținînd circa 90% butan și circa 10% propan, cu cantități neînsemnate de etan și de pentan, lichefiate sub presiune, în butelii speciale, și folosite drept combustibil pentru uz casnic. 2. Mașină de gătit sau reșou

care folosește drept combustibil aragazul (1).

ARAGONÍT s.n. $CaCO_3$. Mineral cristalizat, divers colorat, constituit din carbonat de calciu și folosit pentru fabricarea unor obiecte ornamentale și decorative.

ARAHÍDĂ, *arahide*, s.f. 1. Plantă leguminoasă cultivată în regiunile sudice, cu flori galbene, cu fructe comestibile, bogate în grăsimi; alună de pămînt *(Arachis hypogaea)*. 2. Fructul acestei plante; alună de pămînt, alună americană.

ARAHNÍDĂ, *arahnide*, s.f. (La pl.) Clasă de animale din încrengătura artropodelor, cu corpul format dintr-un cefalotorace cu șase perechi de apendice și din abdomen, în general moale, nesegmentat; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

ARAHNOÍDĂ, *arahnoide*, s.f. Membrană mijlocie care învelește măduva spinării și encefalul, subțire și cu ochiuri, asemănătoare cu pînza de păianjen.

ARĂMĂ s.f. (Chim.) Cupru.

ARANJAMÉNT, *aranjamente*, s.n. (Mat.; în expr.) *Aranjamente de n elemente luate cîte k*, submulțimile ordonate cu k elemente distincte ($0 \leqslant k \leqslant n$) ale unei mulțimi cu n elemente; numărul lor este: $A_n^k = n(n-1)...(n-k+1) = \frac{n!}{(n-k)!}$.

ARĂMÍRE, *arămiri*, s.f. (Chim.) Cuprare.

ARBITRÁJ, *arbitraje*, s.n. Rezolvare a unui conflict, a unei neînțelegeri etc. de către o persoană sau o instituție special desemnată.

ARBITRÁR, **-Ă**, *arbitrari*, *-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care pornește dintr-o hotărîre luată după propria apreciere, după bunul plac (subiectiv, părtinitor) al cuiva, fără a ține seamă de părerea altuia, de adevăr etc.; abuziv. 2. Adj. Care este făcut, ales etc. la întîmplare. 3. S.n. Faptă, acțiune, situație arbitrară (1, 2).

ARBÍTRU, **-Ă**, *arbitri*, *-e*, s.m. și f. Persoană ori instituție care are sarcina de a cerceta și de a rezolva o neînțelegere, un conflict, un litigiu.

ÁRBORE, *arbori*, s.m. 1. Nume generic pentru orice plantă cu trunchi înalt și puternic, lemnos și cu (mai) multe ramuri cu frunze care formează o coroană; copac. ◇ *Arborele vieții*, a) arbore decorativ, originar din Extremul Orient, înalt și foarte rămuros, cu frunze mici, solzoase; tuia *(Thuja orientalis)*; b) *fig.* schemă reprezentînd evoluția omului de-a lungul vieții sale. *Arbore genealogic*, reprezentare grafică (de obicei sub forma unui copac cu ramuri), înfățișînd filiația și gradul de înrudire ale membrilor unei familii. 2. (Anat.; în expr.) *Arborele vieții*, substanță albă din interiorul cerebelului, de forma coroanei unui arbore (1). 3. (Și în expr. *arbore cotit*) Organ de mașină (sub formă de linie frîntă) care primește și transmite o mișcare prin rotația în jurul axei sale.

ARBORESCÉNT, **-Ă**, *arborescenți*, *-te*, adj. (Adesea fig.) Care are înfățișarea unui arbore (1), care este ramificat asemenea crengilor unui arbore.

ARBORÉT, *arboreturi*, s.n. Porțiune de pădure, deosebită de restul pădurii din jur, caracterizată printr-o vegetație omogenă ca specie, vîrstă etc.

ARBORÍCOL, **-Ă**, *arboricoli*, *-e*, adj. (Despre animale) Care trăiește pe arbori (1), prezentînd forme de adaptare la acest mod de viață.

ARBÚST, *arbuști*, s.m. Plantă lemnoasă în formă de arbore (1), dar mai mică decît acesta, care se ramifică de la rădăcină ca o tufă și nu formează o coroană distinctă.

ARC, (1, 2, 4—7) *arcuri*, (3, 4—7) *arce*, s.n. 1. Armă primitivă alcătuită dintr-o vargă flexibilă, ușor încovoiată, și o coardă prinsă de extremitățile vergii, cu care se aruncă săgeți, folo-

sită şi astăzi în unele probe sportive. **2.** (Tehn.) Resort. **3.** (Mat.; în expr.) *Arc mic de cerc*, $\overset{\frown}{AB}$, mulţimea punctelor unui cerc de centru O ($O \notin |AB|$) situate în interiorul unghiului $\widehat{AOB}$. *Arc mare de cerc*, $\overset{\frown}{AB}$, mulţimea punctelor unui cerc de centru O ($O \notin |AB|$) diferite de A şi B şi nesituate în interiorul unghiului $\widehat{AOB}$. **4.** (Arhit.) Curbă pe care o descrie o boltă. **5.** Element de construcţie de formă curbă care îşi sprijină extremităţile pe două puncte solide. ◇ *Arc de triumf*, monument în formă de portic arcuit, cu una sau mai multe arcade, ridicat în amintirea sau pentru sărbătorirea unui fapt însemnat. **6.** (Anat.; în expr.) *Arc reflex*, ansamblul elementelor nervoase care asigură realizarea reflexelor. **7.** (Fiz.; în expr.) *Arc electric* (sau *voltaic*), descărcare electrică luminoasă, autonomă, caracterizată prin densitate mare de curent şi tensiune mică, folosită ca sursă de temperaturi înalte (peste 3000°C) şi de lumină intensă.

ARCÁDĂ, *arcade*, s.f. **1.** Element arhitectural format din unul sau din mai multe arce şi din elementele care le susţin (coloane, stîlpi, ziduri). **2.** Formaţie anatomică de formă arcuită; (şi în expr. *arcadă orbitală*) proeminenţă curbă, la baza osului frontal, situată deasupra fiecărei orbite.

ÁRCTIC, -Ă, *arctici, -ce*, adj. Care este situat la Polul Nord sau în regiunea Polului Nord; care este specific acestei regiuni.

ARDÉNT, -Ă, *ardenţi, -te*, adj. (Livr.) Care este plin de pasiune, de înflăcărare sau de rîvnă; pasionat, înflăcărat, înfocat.

ÁRDERE, *arderi*, s.f. **1.** Reacţie chimică de oxidare, însoţită de degajare de căldură şi, uneori, de flacără, care are loc la temperatura obişnuită sau, de obicei, la temperatura de aprindere a substanţei combustibile. **2.** Operaţie, în procesul tehnologic de fabricare a unor materiale (produse ceramice, lianţi etc.), care constă în încălzirea materiei prime în cuptoare speciale pînă la temperatura la care materia primă se descompune sau îşi modifică structura ori compoziţia chimică.

ARDÉZIE, *ardezii*, s.f. Şist format din argile supuse unui metamorfism puternic, la presiuni mari şi la temperaturi înalte, în zonele puţin adînci ale scoarţei terestre, de culoare neagră, cenuşie, verde sau roşie, folosit la acoperirea sau la pardosirea caselor.

AREÁL, *areale*, s.n. Suprafaţă specifică de răspîndire a unui fenomen natural, a unor plante sau animale, a unei formaţii sau unităţi geologice. [Pronunţat: *-re-al*]

ARÉNĂ, *arene*, s.f. (Chim.) Hidrocarbură aromatică.

ARENDĂŞ, *arendaşi*, s.m. Persoană care ia în arendă (2) de la proprietarul funciar o suprafaţă de teren arabil.

ARÉNDĂ, *arenzi*, s.f. **1.** Sumă plătită de arendaş moşierului pentru pămîntul căpătat spre exploatare; sumă plătită de ţărani arendaşului pentru pămîntul luat de la acesta în folosinţă. **2.** Cedare temporară spre folosire a unor bunuri (în special a unei suprafeţe de teren arabil), în schimbul unei sume de bani.

AREOMÉTRU, *areometre*, s.n. Instrument care serveşte la determinarea densităţii unui lichid sau a concentraţiei unei soluţii, bazat pe legea lui Arhimede. [Pronunţat: *-re-o-*]

ARGÁT, -Ă, *argaţi, -te*, s.m. şi f. Muncitor agricol lipsit de mijloace de muncă şi nevoit să-şi vîndă forţa de muncă proprietarului funciar, în schimbul unui salariu; slugă.

ARGÍLĂ, *argile*, s.f. Rocă sedimentară cu compoziţie variabilă, conţinînd produse ale descompunerii aluminosilicaţilor naturali, cu diferite impurităţi minerale (cuarţ, mică etc.) şi cu resturi

de substanțe organice, întrebuințată în industria ceramică, la fabricarea cimentului, a materialelor refractare, ca decolorant etc.; lut.

ARGILÓS, -OÁSĂ, *argiloși, -oase*, adj. Care conține (multă) argilă; humos, lutos.

ARGÍNT s.n. Ag cu Z = 47. Element chimic, metal alb strălucitor, foarte maleabil și ductil, cu cea mai bună conductibilitate termică și electrică, și care se folosește la confecționarea unor instrumente medicale, a unor aparate tehnice, la fabricarea oglinzilor, la argintarea obiectelor etc. ◇ *Argint-viu*, mercur.

ARGÓN s.n. Ar cu Z = 18. Element chimic din grupa gazelor rare, incolor, inodor, care se găsește în atmosferă și care se folosește pentru producerea unei atmosfere inerte, pentru umplerea becurilor electrice etc.

ARGÓTIC, -Ă, *argotici, -ce*, adj. Care aparține argoului, privitor la argou, de argou.

ARGÓU, *argouri*, s.n. Limbaj special, cu caracter secret, folosit de un grup social restrîns (mai ales de vagabonzi, răufăcători etc.).

ARGUMÉNT, *argumente*, s.n. **1.** Ceea ce constituie o dovadă în sprijinul ori împotriva unei afirmații; probă. **2.** (Mat.; în expr.) *Argumentul unei funcții*, element al domeniului de definiție al unei funcții, notat adesea prin *x*; variabilă independentă. *Argumentul unui număr complex*, valoarea unghiului format de axa absciselor și raza vectoare a punctului al cărui afix este numărul complex (nenul) dat.

ARHÁIC, -Ă, *arhaici, -ce*, adj., s.n. **1.** Adj. Care aparține sau este caracteristic unor vremuri extrem de îndepărtate din trecut. ◆ (Despre cuvinte, expresii etc.) Foarte vechi, care nu se mai întrebuințează de (foarte) multă vreme. **2.** S.n. (Geol.) Prima perioadă a erei precambriene, care a durat de la constituirea primei cruste continue pe suprafața terestră și pînă la apariția vieții; arheian, azoic. **3.** Adj. Care aparține arhaicului (2), privitor la arhaic. [Pronunțat: *-ha-ic*]

ARHAÍSM, *arhaisme*, s.n. Cuvînt, expresie etc. arhaică.

ARHAIZÁNT, -Ă, *arhaizanți, -te*, adj. Cu aspect (voit) arhaic, care recurge la mijloace de exprimare care nu se mai folosesc de multă vreme. [Pronunțat: *-ha-i-*]

ARHÁNGHEL, *arhangheli*, s.m. (Bis.) Căpetenie a îngerilor.

ARHEGÓN, *arhegoane*, s.n. (Bot.) Organ feminin de reproducere, în interiorul căruia se formează oosfera, caracteristic pentru mușchi, ferigi și gimnosperme.

ARHEGONIÁTĂ, *arhegoniate*, adj., s.f. (La pl.) (Plante) care au ca organ vegetativ caracteristic arhegonul; (și la sg.) (plantă) care face parte din acest grup. [Pronunțat: *-ni-a-*]

ARHENTERÓN, *arhenteroane*, s.n. (Anat.) Cavitate internă a gastrulei, mărginită de endoderm.

ARHEOLOGÍE s.f. Știință care cercetează trecutul istoric al omenirii pe baza urmelor materiale păstrate ori scoase la iveală prin săpături. [Pronunțat: *-he-o-*]

ARHETÍP, *arhetipuri*, s.n. Model inițial sau ideal (după care se călăuzește cineva); forma cea mai veche a unei opere (scrise).

ARHITECTURÁL, -Ă, *arhitecturali, -e*, adj. Care aparține arhitecturii, din domeniul arhitecturii, privitor la arhitectură; folosit în arhitectură; arhitectonic.

ARHITECTÚRĂ s.f. Știința și arta de a proiecta și de a construi clădiri. ◆ Stilul, caracterul, planul unei clădiri. ◆ Fel în care este construit sau alcătuit ceva.

ARHÍVĂ, *arhive*, s.f. **1.** Totalitatea actelor sau documentelor unei instituții, unui oraș, unui stat etc. care se referă la activitatea lor din trecut. **2.** Birou, instituție etc. unde se păstrează asemenea acte.

ÁRHON s.m. (Înv.) Titlu de politețe cu care se adresa cineva unui boier.

ARHONDOLOGÍE s.f. Istorie a nobilimii; carte care cuprinde lista familiilor nobile dintr-o țară.

ARÍCI, *arici*, s.m. Mamifer placentar insectivor, cu botul ascuțit și cu corpul gros, de talie mică, acoperit cu țepi care îi servesc ca armă de apărare *(Erinaceus europaeus)*.

ARÍD, -Ă, *arizi, -de*, adj. (Despre regiuni, soluri etc.) Caracterizat printr-o mare uscăciune. ◆ Care este (foarte) puțin productiv; pe care nu cresc plante (de cultură).

ÁRIE[1], *arii*, s.f. **1.** (Mat.) Număr pozitiv atașat unei suprafețe, ca măsură a ei; măsură pentru suprafețe (exprimată în numere pozitive). **2.** Teritoriu pe care este răspîndit un fenomen, un element din natură etc. **3.** (Anat.; în expr.) *Arie striată*, suprafață situată în regiunea occipitală a creierului, pe care se proiectează imaginea reală și răsturnată formată pe retină.

ÁRIE[2], *arii*, s.f. Compoziție muzicală vocală cu structură bine închegată și cu acompaniament de pian, orchestră etc., care face parte dintr-o operă, dintr-o operetă, dintr-un oratoriu etc.

ARÍL, *arili*, s.m. Radical hidrocarbonat monovalent, derivat dintr-o arenă prin eliminarea unui atom de hidrogen.

ARÍN, *arini*, s.m. Nume dat mai multor specii de arbori și de arbuști cu frunze ovale, dințate, și cu flori verzui-roșietice, grupate în amenți *(Alnus)*.

ÁRIPĂ, *aripi*, s.f. **1.** (Zool.) Organ al păsărilor, al unor insecte și al unor mamifere, care le servește la zbor. ◆ (Iht.) Înotătoare. **2.** (Bot.) Membrană a unor fructe sau semințe, care servește la răspîndirea lor cu ajutorul vîntului. **3.** (Arhit.) Parte laterală a unui edificiu de proporții importante. **4.** Grupare cu o anumită orientare politică în cadrul unei organizații sau al unui partid.

ARIPIOÁRĂ, *aripioare*, s.f. (Iht.) Înotătoare.

ARÍSTĂ, *ariste*, s.f. Prelungire țepoasă a bracteelor apărătoare de la floarea de grîu.

ARISTOCRAȚÍE, *aristocrații*, s.f. Pătură a unei clase sociale sau a unui grup social care, datorită situației sale economice și originii sociale, beneficiază de mari privilegii.

ARITENOÍDĂ, *aritenoide*, s.f. (Anat.) Unul dintre cele două cartilaje ce alcătuiesc partea posterioară a laringelui, pe care se prinde unul dintre capetele coardelor vocale.

ARITMÉTIC, -Ă, *aritmetici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a matematicii care studiază proprietățile și operațiile cu numere (naturale, raționale, irraționale), teoria numerelor prime, a divizibilității, a rapoartelor și proporțiilor etc. **2.** Adj. Care aparține aritmeticii **(1)**, privitor la aritmetică. ◇ *Medie aritmetică* (a două sau mai multe numere), suma a două sau mai multe numere împărțită la numărul lor.

ARIVÍST, -Ă, *arivişti, -ste*, s.m. și f. Persoană care caută să parvină și să dețină o situație bună în societate prin mijloace necinstite.

ARMĂŞ, *armaşi*, s.m. Dregător din ţările române însărcinat cu comanda artileriei, cu execuţia pedepselor stabilite de domn, cu paza temniţelor etc.

ARMÁTĂ, *armate*, s.f. **1.** Totalitatea forţelor militare ale unui stat; oaste, oştire, armie. ◆ Serviciu militar. **2.** Colectivitate care acţionează în vederea unui scop comun. ◆ Mulţime, ceată, cîrd, şir.

ARMATÓR, *armatori*, s.m. Persoană care se ocupă cu exploatarea comercială a unei nave, de obicei în calitate de proprietar.

ÁRMĂ, *arme*, s.f. Obiect, unealtă, aparat, maşină care serveşte în lupta împotriva inamicului, la vînat, în unele probe sportive etc.

ARMĂTÚRĂ, *armături*, s.f. **1.** (Fiz.) Ansamblul conductoarelor unui condensator electric. **2.** (Anat.; şi în expr. *armătură bucală*) Totalitatea părţilor care alcătuiesc aparatul bucal al insectelor, crustaceelor etc.

ÁRMIE, *armii*, s.f. (Înv.) Armată, oaste.

ARMÍNDEN s.m. Nume popular dat zilei de 1 mai (considerată ca început al primăverii); sărbătoare populară de primăvară (ţinută de 1 mai).

ARMISTÍŢIU, *armistiţii*, s.n. Înţelegere încheiată între statele angajate în război prin care se întrerup temporar operaţiile militare dintre ele.

ARMÓNIC, -Ă, *armonici*, *-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Bazat pe principiul armoniei. ◇ *Oscilaţie armonică*, oscilaţie a unor mărimi care variază periodic după anumite legi. **2.** S.f. (Fiz.) Vibraţie care însoţeşte vibraţia fundamentală de acelaşi tip şi care are o frecvenţă egală cu un multiplu întreg al frecvenţei vibraţiei fundamentale.

ARMONÍE, *armonii*, s.f. **1.** Potrivire desăvîrşită a elementelor unui întreg. **2.** Înţelegere deplină care există în relaţiile dintre două persoane, două colectivităţi etc. **3.** Parte a teoriei muzicii care studiază acordurile în compoziţie, relaţiile dintre ele, legile înlănţuirii şi succesiunii lor.

ARMONIÓS, -OÁSĂ, *armonioşi*, *-oase*, adj. Care are armonie, plin de armonie, ale cărui părţi formează un întreg bine închegat. [Pronunţat: *-ni-os*]

A.R.N. subst. (Biol.) Acronim pentru acidul ribonucleic. [Pronunţat: *a-re-ne*]

ARNĂÚT, *arnăuţi*, s.m. Ostaş mercenar (de obicei albanez) care făcea parte din garda personală a domnului în ţările române.

AROGÁNT, -Ă, *aroganţi*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Care se poartă cu aroganţă; care arată, trădează aroganţă.

AROGÁNŢĂ s.f. Purtare obraznică şi sfidătoare; atitudine de mîndrie dispreţuitoare, lipsită de modestie şi îngîmfată.

AROMÁTIC, -Ă, *aromatici*, *-ce*, adj. **1.** Care conţine şi răspîndeşte un miros tare şi plăcut, o aromă. **2.** (Chim.; despre substanţe organice sau combinaţii) Care are, în moleculă, unul sau mai multe nuclee de 6 atomi de carbon cu o structură specifică şi cu proprietăţi, îndeosebi chimice, caracteristice.

AROMATIZÁRE, *aromatizări*, s.f. Denumire generică dată unor procedee catalitice industriale de dehidrogenare şi de ciclizare a unor alcani în vederea transformării lor în arene, folosite pentru obţinerea unor benzine cu cifra octanică ridicată, pentru producerea unor hidrocarburi aromatice (benzen, toluen, xilen) etc.

AROMÂN, -Ă, *aromâni*, *-e*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care aparține unei populații de origine română care a migrat înainte de sec. X de la Dunăre spre sudul Peninsulei Balcanice, stabilindu-se mai ales în Macedonia și în Epir; macedoromân. 2. Adj. Care aparține aromânilor (1), privitor la aromâni; macedoromân, aromânesc. ◆ (Substantivat, f.) Dialectul aromânilor (1).

ARSÉN s.n. As cu Z = 33. Element chimic, semimetal, de culoare cenușie cu luciu argintiu, foarte toxic, folosit în diferite aliaje, și, sub formă de combinații, ca insecticid, medicament și gaz de luptă.

ARSENÁL, *arsenale*, s.n. 1. Întreprindere sau clădire în care se fabrică, se repară sau se depozitează armament. 2. (Adesea fig.) Totalitatea mijloacelor de luptă. ◆ Fig. Totalitatea mijloacelor de care se servește cineva într-o acțiune, în exercitarea unei profesii etc.

ARSÉNIC s.n. As_2O_3. Anhidridă arsenioasă, pulbere fină, albă, cu miros de usturoi, foarte toxică, folosită pentru distrugerea rozătoarelor; șoricioaică. ◇ (Adjectival) *Acid arsenic*, H_3AsO_4, acid obținut prin oxidarea arsenului pentavalent cu acid azotic diluat, substanță cristalină, albă, higroscopică, solubilă în apă.

ARSENIÓS adj. (În expr.) *Acid arsenios*, H_3AsO_3, acid oxigenat al arsenului trivalent, necunoscut în stare liberă, ci numai ca anhidridă sau sub formă de arseniți.

ARSENÍT, *arseniți*, s.m. (Chim.) Sare a acidului arsenios.

ÁRTĂ, *arte*, s.f. 1. Formă a activității umane prin care se reflectă realitatea cu ajutorul unor mijloace capabile să trezească emoții, satisfacții, plăceri estetice; totalitatea creațiilor (dintr-o epocă, dintr-o țară etc.) care aparțin acestei forme de activitate. 2. Îndemînare deosebită într-o activitate; pricepere, măiestrie.

ARTÉRĂ, *artere*, s.f. 1. (Anat.) Vas sangvin care asigură circulația sîngelui oxigenat de la inimă la diverse organe și țesuturi. ◇ *Arteră cubitală* (sau *ulnară*), ramură a arterei branhiale, care se separă în dreptul articulației cotului, mergînd spre palmă, pe lîngă cubitus. *Arteră cefalică*, carotidă. *Arteră subclaviculară* (sau *branhială*), fiecare dintre cele două artere (dreaptă și stîngă) care intră în membrele superioare pînă în dreptul articulației cotului, unde, pe fața ei anterioară, se bifurcă. 2. Drum, cale (principală) de comunicație și de transport (pe uscat, pe apă, în aer).

ARTERIÁL, -Ă, *arteriali*, *-e*, adj. Care aparține arterelor (1), privitor la artere, care circulă prin artere. ◇ *Tensiune* (sau *presiune*) *arterială*, presiunea pe care sîngele o exercită asupra pereților arterelor, luînd naștere în timpul sistolei ventriculare și menținîndu-se datorită rezistenței întîlnite de sînge în timpul curgerii sale spre periferia sistemului vascular. [Pronunțat: *-ri-al*]

ARTERIÓLĂ, *arteriole*, s.f. (Anat.) Ramificație subțire a unei artere (1). [Pronunțat: *-ri-o-*]

ARTEZIÁNĂ, *arteziene*, adj. (În expr.) *Fîntînă arteziană* (și substantivat, f.), fîntînă din care apa țîșnește în sus, realizată prin mijloace tehnice, cu scop decorativ. [Pronunțat: *-zi-a-*]

ARTÍCOL, *articole*, s.n. 1. (Gram.) Parte de vorbire flexibilă care se pune pe lîngă un substantiv, adjectiv sau (mai rar) pe lîngă alte părți de vorbire pentru a individualiza obiectul, ființa, fenomenul etc. pe care aceste cuvinte le denumesc. ◇ *Articol hotărît* (sau *definit*), articol a cărui funcție principală este să arate că obiectul denumit de substantivul pe care îl determină este cunoscut de vorbitor sau este individualizat.

2. (Zool.; la pl.) Fragmente articulate între ele care alcătuiesc diferite părți ale corpului crustaceelor, insectelor și acarienilor.

ARTICULÁR, -Ă, *articulari, -e*, adj. Care aparține articulației, privitor la articulație, care formează o articulație. ◇ *Apofiză articulară*, apofiză care face articulația vertebrelor cu coastele.

ARTICULÁT, -Ă, *articulați, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre artropode) Care are corpul alcătuit din segmente. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de animale fosile cu două valve reunite pe o latură a lor; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

ARTICULÁȚIE, *articulații*, s.f. (Anat.) Legătură între două sau mai multe oase (prin intermediul ligamentelor); locul acestei legături; încheietură. ◇ *Articulație semimobilă*, amfiartroză.

ARTIFICIÁL, -Ă, *artificiali, -e*, adj. **1.** Care imită un produs al naturii, care nu este natural. **2.** (Despre oameni și manifestările lor) Nesincer; prefăcut, forțat. [Pronunțat: *-ci-al*]

ARTIFÍCIU, *artificii*, s.n. **1.** Mijloc, procedeu ingenios (dar lipsit de adîncime, de o bază solidă) folosit într-o anumită împrejurare. ◆ Procedeu folosit spre a înfrumuseța o operă de artă prin mijloace de expresie ingenioase. **2.** (Mat.; în expr.) *Artificiu de calcul*, procedeu prin care se ajunge la efectuarea unui calcul sau la rezolvarea unei probleme pe o cale mai scurtă și mai ingenioasă decît calea obișnuită. **3.** (Mai ales la pl.) Amestec de substanțe chimice colorate și substanțe carburante, folosit la semnalizări luminoase, în scop decorativ etc.

ARTÍST, -Ă, *artiști, -ste*, s.m. și f. **1.** Persoană de talent care lucrează în mod creator într-un domeniu al artei. **2.** Actor.

ARTIZANÁT s.n. Ansamblu de activități și de meșteșuguri prin care se execută obiecte de uz casnic-gospodăresc (țesături, covoare, obiecte de lemn, piele, ceramică etc.), avînd în vedere nu numai utilitatea lor, ci și aspectul lor artistic (cu specific național).

ARTROPÓD, *artropode*, s.n. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate cu corpul și membrele formate din inele articulate, cu schelet extern chitinos; (și la sg.) animal din această încrengătură.

ARȚÁR, *arțari*, s.m. Arbore rezistent, cu lemnul alb și tare, cu frunze caracteristice, lucioase, despicate în cinci lobi lungi și ascuțiți, cu fructul format din două samare alăturate *(Acer platanoides)*.

ARVÚNĂ, *arvune*, s.f. (Pop.) Acont.

ARZ, *arzuri*, s.n. Memoriu, plîngere, reclamație înaintată Porții otomane de către domnii, boierii sau mitropolitul din țările române.

ASAMBLÁ, *asamblez*, vb. I. Tranz. A reuni, a fixa, a îmbina două sau mai multe piese, mecanisme etc. ale unui sistem tehnic.

ASANÁ, *asanez*, vb. I. Tranz. A înlătura, a anula unele obligații împovărătoare stabilite anterior.

ASCARÍD, *ascarizi*, s.m. (Zool.) Limbric.

ÁSCĂ, *asce*, s.f. Organ de fructificație care produce și care poartă spori interni rezistenți, specific unor ciuperci.

ASCENDÉNT, -Ă, *ascendenți, -te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care urcă; suitor. ◇ (Anat.) *Fibre (nervoase) ascendente*, fibre nervoase care transmit la scoarța cerebrală informația dobîndită. ◆ Fig. Care se dezvoltă din ce în ce mai mult (de la inferior la superior, de la simplu la complex etc.). **2.** S.m. și f. Rudă în linie directă care face parte dintr-o generație anterioară.

ASCENSÓR, *ascensoare*, s.n. Instalație cu ajutorul căreia se transportă,

pe linie verticală, persoane sau obiecte (în clădirile cu mai multe etaje); lift.

ASCÉT, -Ă, *asceți, -te*, s.m. și f. (Livr.) Călugăr sau călugăriță care trăiesc izolați de lume și duc o viață aspră; pustnic, sihastru, schimnic, eremit, anahoret; *fig.* persoană care duce, în mijlocul societății în care trăiește, o viață retrasă și extrem de cumpătată.

ASCETÍSM s.n. **1.** Concepție religioasă sau morală care recomandă un mod de viață extrem de cumpătat, restrîngerea la maximum a satisfacerii trebuințelor materiale etc. **2.** Mod de viață recomandat de ascetism **(1)**; *fig.* viață extrem de cumpătată și retrasă pe care o duce cineva în mijlocul societății.

ASCOMICÉTĂ, *ascomicete*, s.f. (La pl.) Clasă de ciuperci cu corpul vegetativ format, de obicei, din filamente, care se înmulțesc prin spori produși de o ască; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă.

ASCÓRBIC adj. (În expr.) *Acid ascorbic*, numele științific al vitaminei C.

ASCOSPÓR, *ascospori*, s.m. Spor produs în interiorul unei asce care, prin germinare, dă naștere unei ciuperci.

ASCUȚÍT, *ascuțite*, adj. (Mat.; în expr.) *Unghi ascuțit*, unghi mai mic decît un unghi drept.

ASCUȚITÚNGHIC, *ascuțitunghice*, adj. (Mat.; în expr.) *Triunghi ascuțitunghic*, triunghi cu toate unghiurile ascuțite.

ASÉDIU, *asedii*, s.n. Încercuire și atacare cu forțe armate a unui loc întărit deținut de inamic, pentru a-l cuceri.

ASELENIZÁ, *aselenizez*, vb. I. Intranz. (Despre astronave sau despre astronauți) A lua contact cu suprafața lunii, a se așeza pe lună; a aluniza.

ASELENIZÁRE, *aselenizări*, s.f. Faptul de *a aseleniza;* alunizare.

ASEMĂNÁRE, *asemănări*, s.f. (Mat.) Relație binară între două figuri geometrice determinată de o corespondență biunivocă între punctele lor, astfel încît raportul dintre distanța oricăror două puncte ale unei figuri și distanța celor două puncte omoloage ale celeilalte figuri să fie constant. ◇ *Raport de asemănare*, raport constant dintre distanțele perechilor de puncte ale unei figuri și distanțele corespunzătoare ale perechilor de puncte omoloage ale figurii asemenea celeilalte. *Caz de asemănare* (pentru triunghiuri), propoziție care redă condițiile necesare și suficiente pentru ca două triunghiuri să fie asemenea.

ASÉMENEA adj. invar. (Mat.; în expr.) *Figuri asemenea*, pereche de figuri între punctele cărora există o corespondență biunivocă, astfel încît raportul distanței a două puncte ale unei figuri și distanței celor două puncte omoloage ale celeilalte figuri să fie constant. *Triunghiuri* (sau *poligoane*) *asemenea*, două triunghiuri (sau poligoane cu același număr de laturi) care au unghiurile congruente două cîte două, iar laturile omoloage proporționale. *Monoame asemenea*, monoame care au aceeași parte literală (aceleași litere ridicate la aceeași putere), oricare ar fi coeficienții lor. *Termeni asemenea*, monoame asemenea care apar într-o sumă.

ASERȚIÚNE, *aserțiuni*, s.f. Afirmație considerată ca exprimînd un adevăr. [Pronunțat: *-ți-u-*]

ASERVÍRE s.f. **1.** (În orînduirea feudală) Subordonare totală a țăranilor iobagi față de stăpînii feudali pentru lotul pe care țăranii îl aveau în folosință de la aceștia. **2.** Subordonare a unui stat sau a unui popor unor interese sau puteri străine.

ASESÓR, -OÁRE, *asesori, -oare*, s.m. și f. Reprezentant al oamenilor muncii în unele complete de judecată.

ASEXUÁTĂ, *asexuate*, adj. (Biol.; în expr.) *Înmulțire* (sau *reproducere*) *asexuată*, înmulțire (sau reproducere) care se face prin spori sau prin diviziune, fără fecundare. [Pronunțat: *-xu-a-*]

ASFÁLT, (2) *asfalturi*, s.n. **1.** Rocă sedimentară formată dintr-un amestec de hidrocarburi rășinoase și din compuși ai sulfului și ai azotului, amorfă, plastică sau compactă, cu luciu gras sau fără luciu, de culoare neagră sau brună-neagră. **2.** Material de construcție, asemănător cu asfaltul **(1)**, obținut din reziduu de păcură de țiței și folosit ca liant în betoane pentru lucrări de drumuri.

ASFALTÁT, -Ă, *asfaltați, -te*, adj. (Despre șosele, drumuri, cartoane etc.) Acoperit cu un strat de asfalt **(2)**.

ASFALTÓS adj. (În expr.) *Țiței asfaltos*, țiței sărac în parafină, dar bogat în asfalt **(1)**.

ASFIXÍE, *asfixii*, s.f. Imposibilitate de a respira (normal) datorită înecării, strangulării, gazelor toxice etc.

ASIDUITÁTE s.f. Calitate voluntară manifestată prin stăruință, silință, sîrguință, perseverență, tenacitate în vederea realizării unui scop. [Pronunțat: *-du-i-*]

ASÍDUU, -UĂ, *asidui, -ue*, adj. Care manifestă, arată stăruință, tenacitate, perseverență; stăruitor, insistent, perseverent, tenace. [Pronunțat: *-du-u*]

ASIMETRÍE, *asimetrii*, s.f. Lipsă de simetrie; disimetrie.

ASIMILÁ, *asimilez*, vb. I. **1.** Refl. și tranz. A se integra sau a face să se integreze în alt grup social sau național prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii (limbă, obiceiuri etc.). **2.** Tranz. A-și însuși cunoștințe, idei etc.

ASIMILÁȚIE, *asimilații*, s.f. (Fiziol.) Anabolism.

ASIMPTÓTĂ, *asimptote*, s.f. (Mat.) Dreaptă asociată unei curbe plane, cu puncte în domeniul de la infinit, astfel încît, atunci cînd un punct al curbei se deplasează spre domeniul de la infinit, distanța lui pînă la dreaptă tinde către zero.

ASÍN, *asini*, s.m. (Zool.; rar) Măgar.

ASINCRÓN, -Ă, *asincroni, -e*, adj. (Fiz.; despre motoare, mașini electrice sau despre modul lor de funcționare) Care are turația rotorului diferită de a cîmpului magnetic al statorului.

ASISTÉNȚĂ, *asistențe*, s.f. **1.** Totalitatea persoanelor care iau parte la o conferință, la un spectacol etc. **2.** Sprijin, ajutor (medical, material etc.).

ASOCIÁ, *asociez*, vb. I. Tranz. A pune laolaltă, împreună. ◆ Refl. A se uni, a se grupa cu cineva pentru a acționa în vederea unui scop comun. ◆ Refl. și tranz. A lua parte sau a face să ia parte, împreună cu alții, la o acțiune, la o inițiativă etc. [Pronunțat: *-ci-a*]

ASOCIÁT, *asociate*, adj. (Chim.; în expr.) *Lichid asociat*, lichid ale cărui molecule sînt unite mai multe la un loc. [Pronunțat: *-ci-at*]

ASOCIATÍV, -Ă, *asociativi, -e*, adj. (Despre unele operații algebrice) Care duce la același rezultat, independent de gruparea (marcată prin paranteze a) elementelor ce intervin în calcul. [Pronunțat: *-ci-a-*]

ASOCIATIVITÁTE s.f. **1.** (Mat.) Proprietate a unei legi de compoziție peste tot definită între elementele unei mulțimi, notată cu semnul, *, de a fi asociativă: $x * (y * z) = (x * y) * z$, oricare ar fi elementele x, y, z (distincte sau nu ale) mulțimii considerate. **2.** (Psih.) Relație mintală între noțiuni, informații etc. [Pronunțat: *-ci-a-*]

ASOCIÁȚIE, *asociații*, s.f. **1.** Grupare de persoane creată pentru a atinge un scop comun (științific, cultural, artistic, sportiv) și organizată pe baza unui statut. **2.** Proprietate a psihicului de a lega între ele mai multe imagini

senzoriale, idei etc., apariția unei reprezentări atrăgînd în conștiință o altă reprezentare, asemănătoare sau întîlnită anterior; legătură între idei, fapte, fenomene etc. făcută pe baza acestei proprietăți. [Pronunțat: *-ci-a-*]

ASOCIÉRE, *asocieri*, s.f. Grupare de mai multe organisme (plante sau animale) pe un anumit teritoriu, pentru a trăi împreună. [Pronunțat: *-ci-e-*]

ASOLAMÉNT, *asolamente*, s.n. Tehnică a împărțirii unui teren cultivat în mai multe loturi și cultivarea prin rotație a plantelor pe aceste loturi.

ASONÁNȚĂ, *asonanțe*, s.f. Rimă imperfectă.

ASPÉCT, *aspecte*, s.n. Felul cum arată cineva sau ceva; înfățișare. ◇ *Aspect sezonier*, înfățișare diferită a unui ecosistem în funcție de schimbarea anotimpurilor.

ASPERITÁTE, *asperități*, s.f. (Adesea fig.) Proprietatea de a avea o suprafață aspră, zgrunțuroasă; (concr.) parte aspră, zgrunțuroasă a unei suprafețe.

ASPERSÓR, *aspersoare*, s.n. Dispozitiv cu ajutorul căruia se împrăștie apa adusă prin conducte, sub formă de picături imitînd ploaia, asupra unei culturi agricole.

ASPÍDĂ, *aspide*, s.f. (Rar) Reptilă fabuloasă despre care se credea că are coada veninoasă.

ASPIRÁ, *aspir*, vb. I. **1.** Tranz. A trage aerul (sau unele pulberi) în plămîni; a inspira. ◆ (Despre o pompă) A trage în sus sau într-o conductă un lichid, un gaz, praful etc. **2.** Intranz. Fig. A dori mult să realizeze ceva, să ajungă undeva; a năzui.

ASPIRÁȚIE, *aspirații*, s.f. **1.** Faptul de a aspira. ◆ Deplasare a unui fluid într-o conductă prin micșorarea presiunii aerului din ea. **2.** Fig. Dorință vie de a realiza ceva, de a ajunge undeva; năzuință.

ASPIRÍNĂ, *aspirine*, s.f. Denumire comercială dată acidului acetilsalicilic.

ÁSPRU, *aspri*, s.m. Nume dat unor monede bizantine sau turcești de argint, cu circulație în țările române începînd din sec. XV.

ASTATÍNIU s.n. At cu Z = 85. Element chimic radioactiv din grupa halogenilor.

ASTENÍE, *astenii*, s.f. Stare de oboseală intensă și prelungită, însoțită de slăbiciune fizică, de scădere a capacității intelectuale de lucru etc.

ASTERÍDĂ, *asteride*, s.f. (La pl.) Clasă de animale marine din încrengătura echinodermelor, cu corpul alcătuit dintr-un disc central, de la care pornesc cinci brațe mobile, care îi dau aspect de stea; (și la sg.) animal care face parte din această clasă; stea-de-mare.

ASTEROÍD, *asteroizi*, s.m. Fiecare dintre micile planete aparținînd sistemului nostru solar, puțin strălucitoare, ale căror orbite se află de obicei între orbitele planetelor Marte și Jupiter.

ASTIGMATÍSM s.n. **1.** Aberație a unui sistem optic care formează o imagine întinsă pentru un obiect. **2.** Defect al lentilelor sau al corneei și al cristalinului ochiului omenesc, care constă într-o abatere de la forma sferică, ele avînd razele de curbură diferite în două planuri perpendiculare, fapt care duce la deformarea imaginilor; aberație vizuală.

ASTRAGÁL, *astragale*, s.n. (Anat.) Unul dintre cele două oase mai mari ale tarsului.

ASTRINGÉNT, -Ă, *astringenți, -te*, adj. (Despre substanțe) Care contractă țesuturile organismului.

ASTROFÍZICĂ s.f. Ramură a astronomiei care studiază structura și compoziția aștrilor și a materiei dintre stele, procesele din interiorul aștrilor, interacțiunea dintre ei etc.

ASTROLOGÍE s.f. Pretinsă ştiinţă, din antichitate şi din evul mediu, care susţinea că poate prezice evenimente pe baza observării poziţiei şi mişcării corpurilor cereşti sau pe baza altor fenomene cereşti.

ASTRONÁUT, -Ă, *astronauţi*, *-te*, s.m. şi f. Persoană care călătoreşte în spaţiul cosmic (interplanetar) cu un vehicul special (astronavă); cosmonaut.

ASTRONÁVĂ, *astronave*, s.f. Vehicul destinat deplasării omului în spaţiul cosmic; cosmonavă, navă cosmică.

ASTRONÓMIC, -Ă, *astronomici*, *-ce*, adj. Care aparţine astronomiei, care se referă la astronomie. ◇ *Unitate astronomică*, unitate de măsură pentru distanţe cereşti, egală cu distanţa medie de la pământ la soare, având 149 600 000 km; se notează *U.A.* ◆ Fig. De proporţii foarte mari.

ASTRONOMÍE s.f. Ştiinţă care studiază mişcările, structura şi evoluţia corpurilor cereşti şi a sistemelor formate de ele.

ĂSTRU, *aştri*, s.m. Corp ceresc natural situat pe boltă (planetă, satelit, stea etc.).

ASUMÁ, *asúm*, vb. I. Tranz. A lua ceva asupra sau pe seama sa; a se angaja să îndeplinească un anumit lucru.

ASUPRÍRE, *asupriri*, s.f. Acţiunea de a persecuta, de a exploata, de a prigoni (un grup social, o colectivitate).

ATÁCTIC, -Ă, *atactici*, *-ce*, adj. (Despre polimeri) Care are structură spaţială neregulată, succesiunea unităţilor structurale din lanţul macromoleculelor nerespectînd nici o ordine.

ATARAXÍE, *ataraxii*, s.f. Stare bolnăvicioasă de pasivitate a unui organ sau a unei funcţii.

ATAŞAMÉNT s.n. Sentiment (puternic şi durabil) care leagă o persoană de cineva sau de ceva.

ATAVÍSM s.n. Apariţie la un urmaş din regnul animal sau vegetal a unor particularităţi (fizice sau psihice) proprii ascendenţilor îndepărtaţi.

ATEÍSM s.n. Concepţie care respinge orice religie, orice credinţă în elemente supranaturale şi orice formă de misticism, afirmînd încrederea în valorile umane.

ATELIÉR, *ateliere*, s.n. Încăpere, construcţie etc. înzestrată cu maşini şi unelte, în care se desfăşoară o muncă practică organizată, meşteşugărească sau industrială. [Pronunţat: *-li-er*]

ATENTÁT, *atentate*, s.n. Încercare de ucidere a unei persoane (de obicei a unei personalităţi politice).

ATÉNŢIE s.f. Fenomen psihic de orientare, de activare selectivă şi de concentrare a activităţii în raport cu obiectele lumii înconjurătoare, în vederea reflectării lor mai adecvate.

ATENUÁNT, -Ă, *atenuanţi*, *-te*, adj. Care micşorează intensitatea unui fenomen, importanţa sau gravitatea unui fapt. ◇ (Jur.) *Circumstanţe atenuante*, împrejurări care contribuie la micşorarea vinovăţiei cuiva. [Pronunţat: *-nu-ant*]

ATESTÁ, *atést*, vb. I. Tranz. A dovedi că ceva este adevărat. ◆ A exista în scris.

ATESTÁRE, *atestări*, s.f. Acţiunea de *a atesta* şi rezultatul ei. ◆ (Concr.) Cuvînt, informaţie, mărturie care există într-un text (şi care serveşte pentru a dovedi ceva).

ATICÍSM s.n. Ansamblu de trăsături de stil care caracterizează vechile scrieri ateniene; stil caracterizat prin puritate, fineţe, eleganţă (atribuit vechilor scriitori atenieni).

ATITÚDINE, *atitudini*, s.f. 1. Ţinută sau poziţie a corpului. 2. Fel de a fi sau de a se comporta al cuiva (reprezentînd adesea o anumită concepţie); comportare.

ATLÁS, *atlase*, s.n. **I.** Culegere de hărți (geografice); culegere de planșe, planuri, grafice etc. **II.** (Anat.) Prima vertebră cervicală, de formă circulară, care se articulează în partea superioară cu occipitalul, iar în partea inferioară cu axisul, suportînd întreaga greutate a capului.

ATLÉT, -Ă, *atleți, -te*, s.m. și f. Sportiv cu o pregătire specială, care participă la concursuri într-una din probele de atletism.

ATLETÍSM s.n. Ramură sportivă care cuprinde diverse probe de alergări și de marșuri, de sărituri, de aruncări și probe combinate, la care participă atleții; atletică ușoară.

ATMOSFÉRĂ, (4, 5) *atmosfere*, s.f. **1.** Înveliș gazos care înconjură pămîntul (sau alt corp ceresc). ◇ *Atmosferă pămîntească*, aer. **2.** Masă de gaze (și de vapori) aflată într-un spațiu în care se produce o reacție fizico-chimică. ◇ *Atmosferă ionică*, pătură a ionilor de sarcină electrică contrară, care înconjură un ion într-o soluție de electrolit tare. *Atmosferă de electroni mobili*, înveliș de electroni mobili aflat în jurul ionilor pozitivi ai rețelei cristaline a metalelor; gaz electronic (sau de electroni). **3.** Fig. Ceea ce se află în jurul cuiva, a ceva, alcătuind lumea lor naturală, materială, socială sau morală; mediu, ambianță, cadru, climat care se creează în jurul cuiva sau a ceva. **4.** (Fiz.; și în expr. *atmosferă fizică*) Unitate de măsură tolerată pentru presiune (simbol atm), numeric egală cu forța exercitată pe centimetru pătrat de o coloană de mercur înaltă de 760 mm, la 0°C; în SI, valoarea este: 1 atm = 1,01325 · 10^5 N/m^2. **5.** (Fiz.; și în expr. *atmosferă tehnică*) Unitate de măsură tolerată a presiunii (simbol: at), numeric egală cu un kilogram-forță pe centimetru pătrat; în SI, are valoarea: 1 at = 9,860665 · 10^4 N/m^2.

ATMOSFÉRIC, -Ă, *atmosferici, -ce*, adj. Care aparține atmosferei, privitor la atmosferă, care provine din atmosferă. ◇ *Presiune atmosferică*, presiune exercitată de atmosferă **(1)** asupra suprafeței pămîntului și a corpurilor situate pe ea, pe baza căreia se poate aprecia stabilitatea sau schimbarea timpului.

ATÓL, *atoli*, s.m. Insulă în formă de inel, alcătuită din schelete calcaroase de corali, în apele puțin adînci și calde ale mărilor sau ale oceanelor.

ATÓM, *atomi*, s.m. Cea mai mică particulă dintr-o substanță care, prin procedee chimice obișnuite, nu poate fi fragmentată în particule mai simple; cea mai mică parte dintr-un element, păstrînd însușirile chimice ale elementului respectiv și putînd lua parte la reacții chimice sau intra în combinații chimice. ◇ *Atom neutru*, formație materială complexă constituită dintr-un nucleu încărcat pozitiv și dintr-un înveliș de electroni încărcați negativ, astfel că, în ansamblu, constituie un sistem neutru din punct de vedere electric. *Atom excitat*, atom care, față de atomul neutru de același fel, posedă un exces de energie. *Atom liber*, atom bogat în energie, foarte reactiv, format în anumite condiții (descompunere termică și fotochimică a moleculelor etc.). *Atom asimetric*, atom ale cărui valențe sînt saturate de atomi (sau de grupuri de atomi) diferiți, astfel că compusul rezultat prezintă activitate optică. *Atomul de carbon asimetric*, atomul de carbon legat de patru atomi sau de grupuri de atomi diferite. *Atom radicalic*, atom din structura unui radical liber care are un electron impar. *Atom gram*, cantitatea în grame dintr-un element, egală numeric cu masa atomică a acestuia.

ATÓMIC, -Ă, *atomici, -ce*, adj. Care aparține atomilor, privitor la atomi, alcătuit din atomi.

ATOMÍSM s.n. **1.** Concepție filozofică (apărută în antichitate) potrivit căreia materia este alcătuită din atomi

(la început consideraţi indivizibili) lipsiţi de calităţi sensibile, impenetrabili, în veşnică mişcare. **2.** Teorie ştiinţifică modernă a structurii şi proprietăţilor atomilor. **3.** Cercetare ştiinţifică sau concepţie care reduce un ansamblu la elementele lui componente, simple.

A.T.P. subst. (Biol.) Acronim pentru adenozintrifosfat.

ATRĂCŢIE, *atracţii*, s.f. **1.** Forţă (gravitaţională, electrică, magnetică etc.) care tinde să apropie corpurile între care se exercită. **2.** Înclinare puternică spre o persoană, spre un domeniu de activitate sau spre un lucru, decurgînd din interesele, convingerile şi pasiunile omului. ◆ Farmec sau ispită pe care cineva sau ceva le exercită asupra cuiva. ◆ Ceea ce atrage, farmecă, ademeneşte, distrează.

ATRIÁL, -Ă, *atriali, -e*, adj. (Anat.) Care aparţine atriului, privitor la atriu. ◇ *Diastolă atrială*, diastolă care precedă diastola ventriculară. [Pronunţat: *-tri-al*]

ATRIBÚT, *atribute*, s.n. **1.** (Livr.) Însuşire (esenţială) a unei fiinţe, a unui lucru, a unui fenomen. ◆ Semn distinctiv. **2.** (Gram.) Parte secundară a propoziţiei care determină un substantiv, un pronume, un adjectiv etc.

ATRIBUTÍV, -Ă, *atributivi, -e*, adj. Care are funcţie de atribut. ◇ *Propoziţie atributivă*, propoziţie secundară care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia.

ATRIOVENTRICULÁR, -Ă, *atrioventriculari, -e*, adj. (Anat.) Care aparţine atriului şi ventriculelor, privitor la atriu şi la ventricule. [Pronunţat: *-tri-o-*]

ÁTRIU, *atrii*, s.n. (Anat.) Auricul. [Pronunţat: *-tri-u*]

ÁTRIUM s.n. **1.** Curte interioară la casele romane, de obicei înconjurată de un portic acoperit. **2.** (Rar) Spaţiu deschis, înconjurat adesea de coloane, la intrarea unei bazilici. [Pronunţat: *-tri-um*]

ATRÓCE adj. invar. Care este de o mare cruzime; care este imposibil ori foarte greu de suportat; cumplit, înfiorător, îngrozitor, groaznic, înspăimîntător, fioros, teribil.

ATROCITÁTE, *atrocităţi*, s.f. Faptă atroce, cumplită, sîngeroasă, de o mare cruzime.

AUDIBILITÁTE s.f. (Fiz.) Proprietate a unei vibraţii sonore de a putea fi auzită. [Pronunţat: *a-u-*]

AUDIÉNŢĂ, *audienţe*, s.f. **1.** Întîlnire oficială acordată de o persoană cu funcţie de răspundere unei persoane care cere legal acest lucru. **2.** Atenţie, interes din partea publicului; succes, reuşită. [Pronunţat: *a-u-di-en-*]

AUDIOFRECVÉNŢĂ, *audiofrecvenţe*, s.f. (Fiz.) Frecvenţă a unei unde sonore percepută de auz. [Pronunţat: *a-u-di-o-*]

AUDITÍV, -Ă, *auditivi, -e*, adj. Care aparţine auzului, privitor la auz. [Pronunţat: *a-u-*]

AUGÍT, *augiţi*, s.m. Varietate de piroxen cu fier, sodiu şi titan, de culoare neagră, brună-neagră sau verzuie, cu luciu sticlos. [Pronunţat: *a-u-*]

AUGMENTÁ, *augmentez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A mări, a spori.

AUGÚST, -Ă, *auguşti, -ste*, adj. **1.** (Ca epitet dat regilor, împăraţilor etc. şi persoanelor din familiile domnitoare) Preamărit, slăvit. **2.** Fig. Care impresionează prin aspect, proporţii etc.; maiestuos, măreţ, impunător.

ÁULĂ, *aule*, s.f. Sală mare într-o clădire publică, destinată festivităţilor, conferinţelor, cursurilor etc. [Pronunţat: *a-u-*]

ÁUR s.n. Au cu Z = 79. Element chimic, metal preţios, galben, strălucitor, foarte maleabil şi ductil, bun conducător de căldură şi de electricitate, care se foloseşte la fabricarea unor aparate de laborator, a unor obiecte de podoabă, de artă etc.

ÁURĂ s.f. (Livr.) **1.** Aureolă. **2.** Fig. Strălucire pe care cineva pare s-o răs-

pîndească datorită gloriei, faimei, personalităţii etc. sale; aureolă. [Pronunţat: *a-u-*]

AUREOLÁT, -Ă, *aureolaţi, -te*, adj. **1.** Înconjurat cu o aureolă **(1). 2.** Fig. Plin de glorie, de faimă, de strălucire. [Pronunţat: *a-u-re-o-*]

AUREÓLĂ, *aureole*, s.f. **1.** Cerc luminos (aurit) cu care pictorii înconjură capetele unor personaje (considerate sfinte); nimb, aură. **2.** Fig. Strălucire pe care cineva pare s-o răspîndească datorită gloriei, faimei, personalităţii etc. sale; aură. [Pronunţat: *a-u-re-o-*]

AURÍCUL, *auricule*, s.n. Fiecare dintre cele două despărţituri din partea de sus a inimii (la om); atriu. [Pronunţat: *a-u-*]

AURICULÁR, -Ă, *auriculari, -e*, adj. **1.** Care aparţine urechii, care ţine de ureche, privitor la ureche; care seamănă cu urechea. **2.** Al auriculului, privitor la auricul. [Pronunţat: *a-u-*]

AURÓRĂ, *aurore*, s.f. Fenomen luminos care apare înainte de răsăritul soarelui pe mari porţiuni ale cerului, în regiunile Polului Nord *(auroră boreală)* sau ale Polului Sud *(auroră australă)*, sub formă de raze, benzi, draperii sau coroane, de culoare verzuie sau roşiatică, la înălţimea de 60—1 000 km. [Pronunţat: *a-u-*]

AUSTÉR, -Ă, *austeri, -e*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Care dovedeşte extremă cumpătare ori severitate cu sine însuşi în privinţa plăcerilor şi confortului vieţii. ◆ (Despre modul de viaţă al oamenilor) Caracterizat printr-o extremă cumpătare ori severitate. ◆ Care este lipsit de podoabe (inutile). [Pronunţat: *a-us-*]

AUSTERITÁTE s.f. Însuşirea de a fi auster. ◇ *Regim de austeritate*, ansamblu de măsuri privind reducerea consumului de materii prime, de energie, a cheltuielilor publice etc., impuse, în anumite ţări, de dificultăţi economice. [Pronunţat: *a-us-*]

AUSTRÁL, -Ă, *australi, -e*, adj. Care este spre (sau de la, dinspre) Polul Sud; din emisfera sudică; sudic. [Pronunţat: *a-us-*]

AUSTRALOÍD, -Ă, *australoizi, -de*, s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. (La m.pl.) Populaţie de rasă neagră din Australia şi din Oceania; (şi la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine australoizilor **(1)**, privitor la australoizi. [Pronunţat: *a-us-*]

AÚSTRU s.m. Vînt cald, secetos şi regulat, care bate, în toate anotimpurile, dinspre sud-vest în Banat, Oltenia şi Muntenia; (pop.) traistă-goală.

AUTÉNTIC, -Ă, *autentici, -ce*, adj. Care corespunde adevărului, a cărei realitate nu poate fi pusă la îndoială; recunoscut drept caracteristic unui autor sau unei epoci. ◆ (Despre acte) Întocmit cu toate formele legale. ◆ (Despre o operă de artă) Care corespunde celor mai înalte exigenţe; care cultivă, în mod desăvîrşit şi original, un înalt ideal estetic. [Pronunţat: *a-u-*]

AUTENTICITÁTE s.f. Faptul sau însuşirea de a fi (sau de a părea) autentic. [Pronunţat: *a-u-*]

AUTENTIFICÁ, *autentific*, vb. I. Tranz. A face ca un act să devină autentic; a legaliza. [Pronunţat: *a-u-*]

AUTOBIOGRAFÍE, *autobiografii*, s.f. Povestire, expunere orală sau scrisă a vieţii unei persoane, făcută de ea însăşi. [Pronunţat: *a-u-to-bi-o-*]

AUTOCLÁVĂ, *autoclave*, s.f. Recipient metalic închis ermetic, folosit la sterilizări, la efectuarea unor procese fizice sau chimice sub presiune şi, de obicei, la temperaturi ridicate. [Pronunţat: *a-u-*]

AUTOCONDENSÁRE, *autocondensări*, s.f. Reacţie chimică de condensare între molecule de acelaşi fel. [Pronunţat: *a-u-*]

AUTOCONDÚCERE, *autoconduceri*, s.f. Conducere a activității sociale, economice etc. de către colectivitatea respectivă însăși sau de către reprezentanții ei. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOCONSERVÁRE, *autoconservări*, s.f. Funcție esențială a organismelor de a-și menține și de a-și apăra propria viață (în orice condiții). [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOCONTRÓL, *autocontroale*, s.n. Control exercitat asupra propriei sale persoane sau a colectivului din care face parte. ◆ (Fiziol.) Supraveghere permanentă și control exercitat asupra funcționării proceselor metabolice care au loc în propriul organism. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOCRAȚÍE, *autocrații*, s.f. **1.** Formă de guvernare în care întreaga putere a statului este concentrată în mîna unei singure persoane nealese, putere pe care aceasta o folosește după bunul său plac. **2.** Stat care are forma de guvernare descrisă mai sus. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOCRÍTIC, -Ă, *autocritici*, *-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Analiză critică a activității și comportării proprii, care constituie o metodă de bază în acțiunea de îmbunătățire a muncii și de educare comunistă a oamenilor muncii. **2.** Adj. Făcut pe bază de autocritică, pătruns de spiritul autocriticii; de autocritică. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTODAFÉ, *autodafeuri*, s.n. Ceremonie, în evul mediu, în cadrul căreia cei condamnați de inchiziție pentru erezie erau puși să revină la credința părăsită, înainte de arderea pe rug, pentru a obține iertarea dincolo de moarte. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTODETERMINÁRE, *autodeterminări*, s.f. Principiu potrivit căruia un popor are dreptul de a-și hotărî singur destinele politice, regimul politic, organele de conducere etc., fără intervenție sau amestec din afară. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTODIDÁCT, -Ă, *autodidacți*, *-te*, s.m. și f. Persoană care și-a însușit prin mijloace proprii (fără ajutorul unui profesor sau al unei forme de învățămînt) cunoștințe științifice și o anumită cultură. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTODIZOLVA, pers. 3 *autodizólvă*, vb. I. Refl. (Despre o organizație, o societate etc.) A se desființa prin hotărîrea sa proprie. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTODOTÁ, *autodotez*, vb. I. Refl. (Despre întreprinderi, instituții) A-și procura prin propriile mijloace cele necesare pentru desfășurarea normală a activității. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOFECUNDÁȚIE, *autofecundații*, s.f. (La unele plante și la unele specii inferioare de animale) Fecundare rezultată în urma unirii a două celule sexuale provenite de la unul și același organism; autofecundare. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOFINANȚÁ, *autofinanțez*, vb. I. Refl. (Despre întreprinderi) A se finanța din fonduri proprii; a-și acoperi cheltuielile de producție sau de circulație, fondurile necesare pentru investiții etc. din propriile mijloace bănești. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOGESTIÚNE, *autogestiuni*, s.f. Gestiune sau administrare proprie. [Pronunțat: *a-u-to-ges-ti-u-*]

AUTOHTÓN, -Ă, *autohtoni*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care a apărut și s-a dezvoltat pe teritoriul unde trăiește (și în prezent); aborigen, indigen. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOIMPÚNERE, *autoimpuneri*, s.f. Contribuția voluntară în bani și în muncă a locuitorilor unei așezări, cu care aceștia participă la executarea unor lucrări de interes obștesc cu caracter local. [Pronunțat: *a-u-to-im-*]

AUTOINDÚCȚIE, *autoinducții*, s.f. (Fiz.) Inducție electromagnetică proprie; selfinducție. [Pronunțat: *a-u-to-in-*]

AUTOLINIȘTÍRE, *autoliniștiri*, s.f. 1. Atitudine pasivă adoptată în urma unor succese (reale sau aparente). 2. Proces de conștiință prin care o persoană își judecă propriile fapte, motivîndu-le, pentru a găsi împăcarea cu sine. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOMÁT, -Ă, *automați*, *-te*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre aparate, mașini etc.) Care este acționat printr-un dispozitiv mecanic; (despre anumite operații; adesea adverbial) care se efectuează prin acțiunea unui dispozitiv mecanic. ◆ (Adesea adverbial) Care se face, se execută de la sine, fără participarea rațiunii sau a voinței. 2. S.n. Dispozitiv, aparat, mașină care efectuează o anumită operație fără intervenția omului. ◆ Fig. Persoană fără voință, fără inițiativă, care face totul mecanic. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOMATÍSM, *automatisme*, s.n. Înlănțuire de reacții care se desfășoară în mod mecanic, fără controlul centrilor nervoși superiori; mișcare, gest, cuvînt sau expresie repetată inconștient (la infinit). [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOMATIZÁRE, *automatizări*, s.f. Înzestrare a unei instalații, a unei întreprinderi, a producției cu dispozitive, aparate și mașini care îndeplinesc diverse operații fără intervenția directă a omului; folosire a acestei înzestrări în procesul de producție. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOMIȘCÁRE, *automișcări*, s.f. Mișcare, dezvoltare, devenire neîntreruptă a naturii, societății și gîndirii, provocată de cauze, de contradicții interne. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOMORFÍSM, *automorfisme*, s.n. (Mat.) Izomorfism de la o mulțime cu structura dată (grup, inel, corp) la ea însăși. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTONÓM, -Ă, *autonomi*, *-e*, adj. Care se bucură de autonomie. ◆ Care este liber, care nu depinde de nimeni. ◇ (Fiz.) *Descărcare autonomă*, descărcare electrică care se întreține singură. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTONOMÍE s.f. Drept al unui stat, al unei provincii etc. de a-și alcătui singure legile și de a-și stabili organizarea administrativă pe care o consideră necesară. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOOBSERVÁRE, *autoobservări*, s.f. (Psih.) Introspecție. [Pronunțat: *a-u-to-ob-*]

AUTOPOLENIZÁRE, *autopolenizări*, s.f. Trecere a polenului unei flori din anteră pe stigmatul aceleiași flori. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOPOLIPLOÍD, -Ă, *autopoliploizi*, *-de*, adj., s.m. și f. (Organism) care are mai mult de două serii de cromozomi omologi, rezultați prin multiplicarea numărului de bază. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOPORTRÉT, *autoportrete*, s.n. Reprezentare a propriei persoane în pictură, desen, sculptură sau în literatură. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOREPRODÚCERE, *autoreproduceri*, s.f. Însușire caracteristică materiei vii, prin care organismele își asigură, în mod automat și sigur, urmași. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTORITÁTE, (2, 4) *autorități*, s.f. 1. Drept, putere, împuternicire de a comanda, de a da dispoziții sau de a impune cuiva ascultare. 2. Organ al puterii de stat competent să ia măsuri și să emită dispoziții cu caracter obligatoriu. 3. Prestigiu de care se bucură cineva sau ceva. 4. Persoană care se impune prin cunoștințele și munca sa, prin prestigiul său. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTORIZÁ, *autorizez*, vb. I. Tranz. A împuternici pe cineva cu o activitate (publică). ◆ A da cuiva dreptul de a face, de a spune etc. ceva. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOSTRÁDĂ, *autostrăzi*, s.f. Șosea modernă rezervată numai pentru autovehicule, prevăzută, de obicei, cu

2—3 benzi de circulație pentru fiecare sens și cu o zonă despărțitoare între cele două sensuri. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOSUGÉSTIE, *autosugestii*, s.f. Influențare a propriei conștiințe, voințe sau comportări prin reprezentări sau idei care capătă caracter predominant. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOTOMÍE, *autotomii*, s.f. Proces de mutilare a propriului organism, specific unor animale, care constă în însușirea de a-și detașa, în caz de primejdie, o parte a corpului (coadă, picior etc.), care ulterior se poate regenera. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOTRÓF, -Ă, *autotrofi, -e*, adj. (Despre organisme vegetale) Care este capabil să transforme substanțele anorganice în elemente organice necesare hranei. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTOUTILÁ, *autoutilez*, vb. I. Refl. (Despre întreprinderi) A se utila din fondurile proprii sau prin muncă proprie. [Pronunțat: *a-u-to-u-*]

AUTOZÓM, *autozomi*, s.m. (Biol.) Cromozom care nu ia parte la determinarea sexului. [Pronunțat: *a-u-*]

AUTUMNÁL, -Ă, *autumnali, -e*, adj. (Livr.) Care aparține toamnei, privitor la toamnă, specific toamnei, de toamnă; tomnatic. ◇ (Astron.) *Punct autumnal*, unul dintre cele două puncte de intersecție dintre ecliptică și ecuatorul ceresc; se notează: ω. [Pronunțat: *a-u-*]

AUXILIÁR, -Ă, *auxiliari, -e*, adj., s.n. (Element) care ajută la ceva, care se află pe plan secundar față de ceva principal; (element) ajutător. ◆ (Parte de vorbire, verb) care exprimă raporturi între cuvinte, ajută la formarea timpurilor și a modurilor compuse etc. [Pronunțat: *a-u-gzi-li-ar*]

AUXÍNĂ, *auxine*, s.f. Substanță hormonală vegetală, produsă de frunzele verzi, care condiționează și stimulează creșterea plantelor. [Pronunțat: *a-u-*]

AUXOCRÓM, -Ă, *auxocromi, -e*, s.m., adj. (Și în expr. *grupă auxocromă*) (Grupare de atomi) care, introdusă în molecula unei combinații organice colorate, închide și intensifică culoarea ei și îi conferă afinitate pentru materialul (fire textile, hîrtie, piele etc.) pe care se aplică. [Pronunțat: *a-u-*]

AÚZ s.n. Simț cu ajutorul căruia se pot percepe sunetele.

AVÁL s.n. (În expr.) *În aval*, spre vărsarea unei ape curgătoare, mai aproape de vărsare (în comparație cu un alt punct al apei, al văii).

AVALÁNȘĂ, *avalanșe*, s.f. **1.** Masă de zăpadă care se desprinde și se deplasează cu mare viteză pe pantele munților. **2.** (Fiz.; în expr.) *Avalanșă electronică*, cantitate de electroni care crește mereu. *Ionizare în avalanșe*, ionizare care crește foarte mult într-un timp foarte scurt.

AVANGÁRDĂ, *avangărzi*, s.f. **1.** Clasă socială, grup social, organizație politică conducătoare care se situează pe pozițiile cele mai înaintate în cadrul unei mișcări sociale, politice, naționale. **2.** Mișcare artistică (literară, plastică etc.) care tinde să înlocuiască canoanele tradiționale și care, prin noutățile aduse, poate avea rol de precursor; avangardism **(2)**.

AVANGARDÍSM s.n. **1.** Concepție și atitudine fals revoluționare caracterizate prin măsuri și prin acțiuni aventuriste, premature, care nu corespund cerințelor etapei istorice date. **2.** Avangardă **(2)**.

AVANGARDÍST, -Ă, *avangardiști, -ste*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (Creator) adept al avangardismului **(2)**. **2.** Adj. Care aparține avangardismului **(2)**, privitor la avangardism.

AVANPÓRT, *avanporturi*, s.n. Zonă amenajată la intrarea într-un port, pentru o scurtă staționare a navelor.

AVÁNS, *avansuri*, s.n. **1.** Plată anticipată a unei părți dintr-o sumă cuvenită. **2.** Interval de timp, distanță

în spațiu etc. cu care cineva sau ceva se află înaintea altuia.

AVANTÁJ, *avantaje*, s.n. 1. Folos mai mare pe care îl deține cineva sau ceva (în raport cu altcineva sau cu altceva). 2. Favoare, privilegiu de care se bucură cineva sau ceva.

AVÁRI s.m.pl. Populație turcică, originară din Asia Centrală, care, în timpul migrației popoarelor (sec. VI), își face apariția în regiunea de la nordul Caucazului, iar apoi se stabilește în Cîmpia Panoniei, unde va întemeia un stat care va dura pînă la sfîrșitul sec. VIII.

AVARÍE, *avarii*, s.f. Stricăciune suferită de o navă, de o mașină, de un aparat, de o construcție etc.

AVASCULÁRĂ, *avasculare*, adj. (Bot.; în expr.) *Criptogamă avasculară*, criptogamă care nu are vase de conducere a substanțelor hrănitoare (talofite și briofite).

AVATÁR, *avataruri*, s.n. (În unele concepții religioase) Reincarnare succesivă a unei ființe. ◆ Fig. Transformare (neprevăzută și chinuitoare) care intervine în evoluția unei ființe sau a unui lucru.

AVENTÚRĂ, *aventuri*, s.f. 1. Acțiune îndrăzneață și primejdioasă. 2. Legătură de dragoste (întîmplătoare și) trecătoare.

AVÉRS s.n. sg. (În opoziție cu *revers*) Fața unei monede sau a unei medalii, înfățișînd chipul emițătorului, stema țării etc.

AVÉRSĂ, *averse*, s.f. Ploaie abundentă (torențială) de scurtă durată.

AVERSIÚNE, *aversiuni*, s.f. Sentiment de dezgust față de cineva; senzație de dezgust față de ceva. [Pronunțat: *-si-u-*]

AVERTISMÉNT, *avertismente*, s.n. Înștiințare prin care se atrage cuiva atenția (că va suferi de pe urma unei acțiuni condamnabile pe care eventual are de gînd s-o săvîrșească). ◆ Sancțiune administrativă aplicată unui angajat pentru o abatere disciplinară și prin care se atrage atenția acestuia că va fi sancționat mai aspru la o nouă abatere.

AVERTIZÁ, *avertizez*, vb. I. Tranz. A atrage cuiva atenția, a preveni pe cineva (despre consecințele neplăcute ale unor eventuale acțiuni).

AVICULTÚRĂ s.f. Știință care se ocupă cu creșterea rațională a păsărilor de curte în scop economic; profesiune care se bazează pe această știință.

AVÍD, -Ă, *avizi*, *-de*, adj. Stăpînit de dorințe puternice, cuprins de interes, de pasiune (pentru lucruri folositoare). ◆ (Peior.) Lacom.

AVIDITÁTE, *avidități*, s.f. 1. Însușirea de a fi avid. ◆ (Peior.) Lăcomie. 2. Proprietate a unor substanțe chimice de a reacționa cu intensitate față de alte substanțe.

AVÎNT, *avînturi*, s.n. Însuflețire, elan, entuziasm care caracterizează activitatea, acțiunile cuiva.

AVÚT, -Ă, (1) *avuți*, *-te*, adj., (2) *avuturi*, s.n. 1. Adj. Care are o stare materială foarte bună; bogat. 2. S.n. Avere. ◇ *Avut obștesc*, totalitatea bunurilor aflate în proprietatea societății, a organizațiilor cooperatiste și a altor organizații obștești.

AVUȚÍE, *avuții*, s.f. Avere.

AX, *axuri*, s.n. 1. Bucată de oțel în formă de bară cilindrică, pe care se învîrtește butucul unei roți. 2. (Fiz.; în expr.) *Ax optic*, dreaptă de-a lungul căreia lumina se propagă deosebit față de alte direcții. 3. (Anat.; în expr.) *Ax longitudinal*, linie dreaptă care corespunde înălțimii corpului omenesc. *Ax transversal*, linie dreaptă care corespunde lățimii corpului omenesc.

ÁXĂ, *axe*, s.f. 1. (Mat.) Dreaptă care se consideră a fi orientată ca direcție și sens. ◇ *Axă de coordonate*, dreaptă orientată pe care se alege un

punct fix (originea) și o unitate de măsură. *Axa absciselor* (sau *icșilor*), una dintre axele de coordonate carteziene pe care se marchează abscisele punctelor ei, din plan sau din spațiu; se notează: *Ox*. *Axa ordonatelor* (sau *igrecilor*), una dintre axele de coordonate carteziene pe care se marchează ordonatele punctelor din plan sau din spațiu; se notează: *Oy*. *Axă radicală a două cercuri*, dreaptă ale cărei puncte au puteri egale față de două cercuri (coplanare, neconcentrice) și care reprezintă locul geometric al punctelor din care se pot duce tangente de lungimi egale la cele două cercuri (exceptînd punctele coardei comune, dacă cercurile sînt secante). **2.** Dreaptă închipuită care unește polii pămîntului, trecînd prin centrul lui și în jurul căreia se execută mișcarea de rotație. ◇ *Axa lumii*, dreaptă închipuită, în jurul căreia se rotește sfera cerească, prelungire a axei **(2)**. **3.** Parte componentă a conului angiospermelor, alungită, pe care sînt așezate, în spirală, florile.

AXEROFTÓL, *axeroftoli*, s.m. Vitamina A.

AXIÁL, -Ă, *axiali*, *-e*, adj. Care se referă la o axă, care se află pe o axă, în raport cu o axă. ◇ *Simetrie axială*, simetrie în raport cu o dreaptă (axă). [Pronunțat: *-xi-al*]

AXIOLOGÍE s.f. Disciplină filozofică ce studiază teoria generală a valorilor. [Pronunțat: *-xi-o-*]

AXIOMÁTIC, -Ă, *axiomatici*, *-ce*, adj. Care se întemeiază pe o axiomă sau pe un sistem de axiome; care are caracter de axiomă. ◇ *Metodă axiomatică* (și substantivat, f.), mod de construire a unei teorii (de deducere a proprietăților, teoremelor ei) pe baza unui sistem de axiome. [Pronunțat: *-xi-o-*]

AXIÓMĂ, *axiome*, s.f. **1.** Adevăr fundamental admis fără demonstrație, fiind evident prin el însuși. **2.** (Mat.) Enunț primar care exprimă un adevăr acceptat fără demonstrație și care, împreună cu alte propoziții, permite deducerea tuturor teoremelor unei anumite teorii. ◇ *Axioma paralelelor* sau *axioma lui Euclid*, propoziția care afirmă că printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la dreapta dată. [Pronunțat: *-xi-o-*]

ÁXIS, *axisuri*, s.n. A doua vertebră cervicală, care se articulează cu atlasul și a cărei apofiză constituie pivotul mișcărilor de rotație ale capului.

AXÓN, *axoni*, s.m. Prelungire fibroasă, subțire și lungă a neuronului, alcătuită dintr-un fascicul de neurofibrile (fără corpusculii lui Nissl), la capătul terminal avînd ramificații, dintre care cele mai fine prezintă cîte o umflătură (buton); cilindru-ax, neurit.

AXOSOMÁTIC, -Ă, *axosomatici*, *-ce*, adj. Care se referă la legătura directă dintre butonii terminali ai axonului unui neuron și corpul celular al altui neuron, care aparține acestei legături.

AZBÉST s.n. Silicat natural de magneziu, de culoare albă-gălbuie sau verzuie, fibros și mătăsos, format ca mineral metamorfic, necombustibil, folosit în industrie, la fabricarea unor piese sau a unor țesături neinflamabile, a unor materiale izolatoare etc.

AZBOCIMÉNT s.n. Material de construcție rezultat din întărirea obișnuită sau accelerată a produselor fasonate dintr-un amestec de ciment, fibre de azbest și apă, folosit la fabricarea tuburilor de canalizare, a materialelor de învelitori plane sau ondulate etc.

AZEOTRÓP, -Ă, *azeotropi*, *-e*, adj. (Chim.; despre amestecuri de lichide) Care prezintă azeotropism. [Pronunțat: *-ze-o-*]

AZEOTROPÍSM s.n. Proprietate a unui amestec de lichide de a fi format din componenți care fierb toți la aceeași temperatură, dînd vapori cu aceeași compoziție ca a amestecului

lichid din care provin; azeotropie. [Pronunțat: *-ze-o-*]

AZIMÚT, *azimuturi*, s.n. Una dintre coordonatele orizontale ale unui punct al sferei cerești, constînd din unghiul format de meridianul locului și planul vertical care trece prin locul respectiv și punctul considerat.

AZIMUTÁL, -Ă, *azimutali, -e*, adj. Care aparține azimutului, privitor la azimut.

ÁZO subst. (Chim.; în expr.) *Grupă azo*, grupă caracteristică azoderivaților, în care gruparea este legată de doi radicali hidrocarbonați.

AZODERIVÁT, *azoderivați*, s.m. R—N=N—R. Substanță organică din clasa de compuși organici, în molecula căreia există gruparea funcțională —N=N— legată de doi radicali alifatici sau aromatici, folosită în industria materiilor colorante.

AZÓIC[1], *azoici*, adj. (În expr.) *Coloranți azoici*, clasă importantă de coloranți care se formează prin cuplarea sărurilor de diazoniu cu amine aromatice sau cu fenoli. [Pronunțat: *-zo-ic*]

AZÓIC[2], **-Ă**, *azoici, -ce*, adj., s.n. (Geol.) **1.** Adj. (Despre straturi și epoci) Lipsit de viață. **2.** S.n. Arhaic (2). [Pronunțat: *-zo-ic*]

AZÓL, *azoli*, s.m. (La pl.) Denumire dată unei clase de compuși organici care conțin cicluri de cinci atomi, avînd ca heteroatomi, N și O, S sau N; (și la sg.) compus organic care face parte din această clasă.

AZONÁL, -Ă, *azonali, -e*, adj. (Despre soluri) Care este în curs de formare, în regiunile inundabile.

AZÓT s.n. N cu Z=7. Element chimic cu caracter nemetalic, gaz incolor, inodor și insipid care se găsește în atmosferă, în proporție de 78,4% în volume, parte componentă a țesuturilor vegetale și animale, în combinații organice și anorganice, reactiv la temperaturi ridicate; nitrogen.

AZÓTIC, -Ă adj. (În expr.) *Acid azotic*, acid oxigenat al azotului, lichid incolor, corosiv, oxidant puternic, care se folosește pentru obținerea îngrășămintelor agricole, a coloranților, a explozivilor și în diverse sinteze organice; acid nitric, apă tare. *Anhidridă azotică*, pentoxid de azot.

AZOTÍT, *azotiți*, s.m. Sare a acidului azotos; nitrit.

AZOTÓS, -OÁSĂ adj. (În expr.) *Acid azotos*, HNO_2, acid oxigenat al azotului, cu proprietăți oxidante și reducătoare; acid nitros. *Anhidridă azotoasă*, N_2O_3, oxid al azotului trivalent, anhidrida acidului azotos, lichid albastru închis, stabil numai la temperaturi joase; trioxid de azot.

AZOTÚRĂ, *azoturi*, s.f. Combinație binară a azotului cu unele metale, obținută prin reacție directă sau prin descompunerea termică a amidurilor; nitrură. ◇ *Azotură de magneziu*, Mg_3N_2, combinație binară a azotului cu magneziu, care se prezintă sub formă de cristale de culoare cenușie-verde, insolubile în apă.

B

BACANÁLE s.f. pl. Sărbătoare la romani, cu dansuri, jocuri și petreceri închinate lui Bachus, zeul vinului.

BÁCĂ, *bace*, s.f. Fruct cu pericarp cărnos, cu pieliță subțire și cu miezul zemos, în care se află semințele; boabă.

BACHELÍTĂ, *bachelite*, s.f. Denumire dată produselor macromoleculare sintetice obținute prin policondensarea fenolului cu aldehidă formică, în mediu bazic, deosebite prin structură, prin proprietăți și prin utilizările lor. ◇ *Bachelita A*, rezol. *Bachelita B*, rezitol. *Bachelita C*, rezită.

BACI, *baci*, s.m. Cioban care conduce o stînă.

BACÍL, *bacili*, s.m. Bacterie patogenă în formă de bastonaș.

BACTERIÁN, -Ă, *bacterieni*, *-e*, adj. De bacterii, produs de bacterii, privitor la bacterii. ◇ *Capsulă bacteriană*, înveliș de natură proteică a bacteriilor. [Pronunțat: *-ri-an*]

BACTERICÍD, -Ă; *bactericizi*, *-de*, adj., s.n. **1.** Adj., s.n. (Preparat, substanță) care are proprietatea de a distruge bacteriile. **2.** Adj. (În expr.) *Acțiune bactericidă*, acțiune letală asupra bacteriilor, exercitată de unele antibiotice și dezinfectante.

BACTÉRIE, *bacterii*, s.f. Organism microscopic unicelular, din grupul procariotelor, de natură vegetală, cu unele specii parazite și provocatoare de boli grave, cu altele saprofite și utile, care determină procese ca murarea, fermentarea, putrezirea etc.

BACTERIOFÁG, *bacteriofagi*, s.m. Organism microscopic care se hrănește cu bacterii, care distruge bacteriile. [Pronunțat: *-ri-o-*]

BACTERIOLOGÍE s.f. Ramură a biologiei care studiază bacteriile. [Pronunțat: *-ri-o-*]

BACTERIOVERDÍNĂ, *bacterioverdine*, s.f. Pigment asimilator folosit de bacteriile fotosintetizante pentru oxidarea compușilor anorganici. [Pronunțat: *-ri-o-*]

BĂFTĂ s.f. (Fam.) Noroc, șansă.

BAGÁ s.f. Substanță obținută prin prelucrarea carapacei de broască țestoasă de mare, folosită la fabricarea pieptenilor, plăselelor de cuțite, ramelor de ochelari, unor obiecte de podoabă etc.

BAGHÉTĂ, *baghete*, s.f. **1.** Piesă tehnică de laborator, în formă de cilindru subțire de sticlă, folosită pentru amestecarea și agitarea soluțiilor în timpul încălzirii lor, pentru prelingerea unui lichid în alt lichid. **2.** Vărguță de lemn, de metal sau de os cu care dirijorul conduce un ansamblu coral sau instrumental.

BĂIE, *băi*, s.f. **1.** (Chim.) Recipient, cu forme variate, confecționat din diverse materiale, umplut cu apă, soluție, ulei etc., care urmează să fie încălzite la diferite temperaturi, folo-

sit în laborator sau în unele operații tehnologice. ◇ *Baie de aer*, recipient de tablă care servește la încălzirea, pe un strat de aer, a vaselor de laborator, pentru efectuarea unei reacții chimice, a unor distilări etc. *Baie de apă*, recipient în care se fierbe apa ai cărui vapori servesc ca agent de încălzire, folosit pentru încălzirea vaselor de laborator care nu pot fi puse la flacără directă sau a căror temperatură nu trebuie să depășească 100°C. *Baie de nisip*, recipient cu nisip, care se încălzește cu o flacără, folosit pentru încălzirea vaselor de laborator care nu pot veni în contact direct cu flacăra, dar care pot fi încălzite la temperaturi superioare băii de apă. ◆ Lichidul, soluția, nisipul, aerul etc. în care se fac asemenea operații. ◇ *Baie electrolitică*, soluție preparată pentru realizarea electrolizei. *Baie de developare*, soluție pentru fixarea imaginii, folosită în arta fotografică. 2. (Reg.) Mină (din care se extrag minerale). [Pronunțat: *ba-ie*]

BAIRÁM, *bairamuri*, s.n. Numele a două mari sărbători religioase musulmane.

BALÁDĂ, *balade*, s.f. 1. Operă literară epică în versuri care povestește o acțiune eroică, o legendă, o întîmplare istorică însemnată etc. 2. Piesă muzicală (vocală sau instrumentală) cu caracter epic și cu tematică eroică sau legendară.

BALADÉSC, -Ă, *baladești*, adj. Care aparține baladei, care se referă la baladă; în genul baladei.

BALAMÁ, *balamale*, s.f. Mic dispozitiv metalic format din două piese articulate pe un ax, dintre care cel puțin una se învîrtește după montare în jurul axului, spre a permite închiderea sau deschiderea unei uși, unei ferestre etc.

BALÁNS, *balansuri*, s.n. Mișcare de pendulare a corpului sau a unor părți ale lui, în timpul unei acțiuni motrice; balansare.

BALANSIÉR, *balansiere*, s.n. 1. Organ-pereche de echilibru pentru zbor la insectele diptere, în formă de măciucă, situat înapoia aripilor, pe metatorace. 2. Piesă care reglează, prin oscilațiile ei, mișcarea unui mecanism; balansor. [Pronunțat: *-si-er*]

BALÁNȚĂ, *balanțe*, s.f. 1. Instrument pentru măsurarea greutății corpurilor prin echilibrarea lor cu greutăți etalonate. 2. (Fin.) Comparație, raport între mai mulți indicatori care trebuie echilibrați. ◆ (Concr.) Tabel, situație care conține o asemenea operație etc.

BALÁST, *balasturi*, s.n. Lest.

BALCANIÁDĂ, *balcaniade*, s.f. (Sport) Jocuri balcanice. [Pronunțat: *-ni-a-*]

BALCÁNIC, -Ă, *balcanici*, *-ce*, adj. (Sport; în expr.) *Jocuri balcanice*, întreceri sportive care au loc periodic, cu participarea sportivilor din țările Peninsulei Balcanice; balcaniadă.

BALCÎZ, -Ă, *balcîzi*, *-e*, adj. (Reg.; despre oameni) Urît, slut, diform, pocit.

BALDACHÍN, *baldachine*, s. n. 1. Acoperămînt decorativ, împodobit cu perdele, așezat deasupra unui tron, a unui amvon, a unui pat etc. 2. Lucrare de arhitectură care imită acest acoperămînt decorativ.

BALEIÁJ, *baleiaje*, s.n. 1. Eliminare forțată a gazelor de ardere din cilindrul unui motor cu ardere internă. 2. Deplasare a unui fascicul de electroni de-a lungul unei direcții. [Pronunțat: *-le-iaj*]

BALÉNĂ, *balene*, s.f. (La pl.) Gen de mamifere acvatice din ordinul cetaceelor, care trăiesc în oceanele înghețate, lungi de 10—30 m, cu lame cornoase lungi în loc de dinți *(Balaena)*; (și la sg.) animal din acest gen.

BALÉT, *balete*, s.n. Spectacol alcătuit din diferite dansuri executate după o compoziție muzicală cu un anumit subiect.

BALÍSTIC, -Ă, *balistici*, *-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Ştiinţă care studiază legile mişcării libere a unui corp greu aruncat în spaţiu sub un anumit unghi faţă de orizontală. 2. Adj. Care aparţine balisticii (1), privitor la balistică.

BALÍZĂ, *balize*, s.f. Semnal sau instalaţie de semnalizare care indică poziţia unui punct topografic, delimitează punctele navigabile, marchează un traseu etc.

BALNEĂR, -Ă, *balneari*, *-e*, adj. (Despre staţiuni, localităţi etc.) Prevăzut cu băi (pentru scopuri curative); (despre cură, tratamente) care se face în staţiuni special amenajate cu băi. [Pronunţat: *-ne-ar*]

BALNEOCLIMATÉRIC, -Ă, *balneoclimaterici*, *-ce*, adj. Care este balnear şi climateric; balneoclimatic. [Pronunţat: *-ne-o-*]

BALÓN, *baloane*, s.n. (Chim.) Recipient de sticlă format dintr-o parte bombată şi una îngustă, folosit pentru încălzirea lichidelor şi pentru efectuarea unor reacţii chimice (de laborator).

BALTÁG, *baltage*, s.n. Topor cu coadă lungă, mic şi uşor, întrebuinţat în trecut şi ca armă de luptă.

BĂLTĂ, *bălţi*, s.f. Întindere de apă stătătoare, de obicei nu prea adîncă, provenită din apa ploilor, din revărsarea rîurilor sau din topirea zăpezilor, cu o vegetaţie şi o faună specifică.

BALUSTRÁDĂ, *balustrade*, s.f. Îngrăditură scundă, cu rol de protecţie şi de decoraţie, aşezată pe marginea balcoanelor, teraselor, scărilor etc.

BÁMBUS, *bambuşi*, s.m. Nume generic dat plantelor exotice arborescente cu tulpină lemnoasă prevăzută cu noduri şi goală pe dinăuntru *(Bambusa)*.

BAN[1], *bani*, s.m. 1. Unitate monetară şi monedă egală cu a suta parte dintr-un leu. ◆ Monedă mărunţă, divizionară a leului. 2. (La pl.) Echivalent general al valorii mărfurilor, care se poate schimba oricînd cu orice altă marfă; monedă de metal sau de hîrtie recunoscută ca mijloc de schimb şi de plată. 3. Monedă de aramă de mică valoare, destinată schimburilor interne, emisă în Ţara Românească de Mircea cel Bătrîn.

BAN[2], *bani*, s.m. Dregător în Ţara Românească, care ocupa primul loc în divan începînd de la sfîrşitul sec. XV şi avea importante atribuţii administrative, judecătoreşti şi militare, ca reprezentant al divanului în Oltenia.

BANÁNĂ, *banane*, s.f. 1. Fructul bananierului, comestibil, de culoare galbenă cînd este copt, de formă lunguiaţă, puţin arcuită, dulce, cu miez făinos, aromat şi zaharos. 2. (Fiz.) Piesă de contact electric formată dintr-un mic cilindru metalic învelit pe jumătate în material izolant, care se montează la capătul unei conducte de curent.

BANANIÉR, *bananieri*, s.m. Plantă tropicală arborescentă, cu tulpina subţire şi înaltă, cu frunze mari alungite şi aşezate în formă de buchet în vîrful tulpinii şi cu fructele *(banane)* comestibile *(Musa paradisiaca)*. [Pronunţat: *-ni-er*]

BANATÍT s.n. Rocă magmatică intruzivă, de culoare cenuşie, cu structură granodioritică, care se găseşte în Banat şi în Munţii Apuseni, folosită ca piatră de construcţie.

BANC, *bancuri*, s.n. Masă sau platformă special amenajată pentru efectuarea de lucrări caracteristice unei profesiuni manuale.

BÁNCĂ, *bănci*, s.f. Întreprindere financiară care efectuează operaţiile de acumulare a mijloacelor băneşti temporar disponibile, de plăţi şi de acordare de credite (organizînd circulaţia bănească).

BANCHÉR, *bancheri*, s.m. Capitalist care, prin intermediul băncii, dă bani cu împrumut sau finanţează, în schimbul unei dobînzi sau al unei părţi din

profit, pe capitaliștii sau instituțiile lor din industrie, din comerț, din agricultură etc.; proprietar sau mare acționar al unei bănci.

BANCHÍZĂ, *banchize*, s.f. Întindere de gheață formată în regiunile polare, de-a lungul coastelor oceanului, din care se formează aisbergurile și care are o floră specială.

BANCNÓTĂ, *bancnote*, s.f. Hîrtie-monedă emisă de o bancă și folosită ca mijloc de plată.

BANCRÚTĂ, *bancrute*, s.f. Faliment însoțit de nereguli financiare în dauna creditorilor; crah.

BANDÁJ, *bandaje*, s.n. Fîșie de pînză sau de tifon folosită la fixarea și la protejarea unui pansament sau la imobilizarea unei părți bolnave a corpului.

BÁNDĂ[1], *bande*, s.f. Clan, clică, șleahtă.

BÁNDĂ[2], *benzi*, s.f. Fîșie de stofă, de metal, de cauciuc, de material plastic etc., care are diferite întrebuințări în tehnică. ◇ *Bandă de magnetofon* (sau *magnetică*), fîșie magnetică, pe care se imprimă și de pe care se pot reproduce sunete cu ajutorul magnetofonului.

BAR, *bari*, s.m. Unitate de măsură tolerată a presiunii atmosferice egală cu un milion de barii (v. *barie*).

BARÁ, *barez*, vb. I. Tranz. A împiedica trecerea, circulația cuiva sau a ceva.

BARÁJ, *baraje*, s.n. Construcție din beton sau din rocă impermeabilă care oprește cursul unei ape curgătoare, spre a ridica nivelul apei în amonte și a crea un lac de acumulare.

BÁRĂ, *bare*, s.f. Prag de nisip sau de mîl format sub apă, de obicei în fața gurii de vărsare a unui fluviu, prin depunerea materialului solid transportat de fluviu sau adus de valurile mării și de curenții marini.

BARBÁR, -Ă, *barbari, -e*, s.m. și f. Nume dat, în antichitate, de greci și de romani oricui nu era grec sau roman.

BARBARÍE, *barbarii*, s.f. **1.** Stare primitivă de dezvoltare social-culturală. **2.** Concepție, atitudine, comportare care dovedesc lipsă de respect, dispreț sau ură față de cultură și de civilizație; (concr.) faptă care rezultă dintr-o asemenea concepție; cruzime, sălbăticie.

BÁRBĂ, *barbe*, s.f. (Zool.) Fiecare dintre firele fine și lungi care alcătuiesc lamele unei pene, situate de o parte și de alta a axului penei.

BARBOTÁ, *barbotez*, vb. I. Tranz. A trece forțat un gaz printr-un lichid pentru a elimina impuritățile solide din gaz, pentru dizolvarea gazului (sau numai a unuia dintre componenții amestecului de gaze), pentru încălzirea lichidului cu gaze calde etc.

BARBOTÓR, *barbotoare*, s.n. Recipient folosit pentru a barbota un gaz.

BARBÚLĂ, *barbule*, s.f. Fiecare dintre firișoarele foarte fine și scurte situate pe barbele unei pene.

BARCÁNĂ, *barcane*, s.f. Dună în formă de potcoavă sau de semilună, bombată în partea de unde bate vîntul, caracteristică regiunilor de la marginea deșerturilor.

BARICÁDĂ, *baricade*, s.f. Întăritură și obstacol improvizat prin aglomerarea de saci cu nisip, vehicule, bîrne, pietre etc. și folosite în timpul unor lupte de stradă, unor insurecții ori pentru a împiedica trecerea cuiva sau a ceva.

BARICÉNTRU, *baricentre*, s.n. Punctul de aplicație al rezultantei unui sistem de forțe; centru de greutate.

BÁRIE, *barii*, s.f. Unitate de măsură tolerată pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de o forță de o dină pe un centimetru pătrat.

BARIÉRĂ, *bariere*, s.f. **1.** Obstacol natural sub forma unui uriaș prag submarin format din scheletele calcaroase ale coralilor, specific apelor calde și puțin adînci din Oceanul Pacific și Oceanul Indian. **2.** (În expr.) *Barieră vamală*, punct la intrarea într-un oraș, pe un teritoriu, într-o țară, unde trecerea de mărfuri (străine) este condiționată de plata unei taxe. [Pronunțat: *-ri-e-*]

BARISFÉRĂ s.f. Partea centrală a globului pămîntesc, cu o rază de circa 3 500 km, alcătuită din elemente chimice cu densitate mare.

BARÍTĂ, *barite*, s.f. (Chim.) Baritină.

BARITÍNĂ, *baritine*, s.f. Sulfat natural de bariu, incolor sau de culoare albă, galbenă, cenușie ori violetă deschis, cu luciu sidefos, apărînd în cristale prismatice tubulare specifice, folosit în industria petrolieră, în industria coloranților; barită, spat greu.

BÁRIU s.n. Ba cu Z = 56. Metal alcalino-pămîntos, alb-argintiu, moale, ai cărui compuși se întrebuințează la fabricarea vopselelor, a sticlei și în pirotehnie.

BARÓC, -Ă, *baroci*, *-ce*, adj., s.n. **1.** Adj., s.n. (Stil artistic) care a existat în Europa, în sec XVII și în prima jumătate a sec. XVIII și care s-a caracterizat prin cultivarea formelor și a dimensiunilor grandioase, prin libertatea liniilor, prin preferința pentru compozițiile dominate de mișcare și de tumult afectiv și prin exuberanța ornamentației arhitecturale. **2.** Adj. (Despre construcții, mobilă, pictură, sculptură etc.) Care a fost realizat în acest stil. **3.** S.n. Stil literar caracterizat printr-o mare libertate și fantezie în exprimare. **4.** Stil muzical apărut la finele Renașterii, caracterizat prin ritmica încărcată și varietatea sonoră strălucitoare.

BAROMÉTRU, *barometre*, s.n. Instrument folosit pentru măsurarea presiunii atmosferice.

BÁSCHET s.n. Joc sportiv care se desfășoară pe un teren special amenajat, între două echipe formate din cîte cinci jucători, care marchează punctele făcînd să treacă mingea prin coșul de sfoară împletită fixat de un panou înalt pe terenul echipei adverse; baschetbal.

BASM, *basme*, s.n. **1.** Narațiune (populară) cu elemente fantastice, supranaturale, care reprezintă forțele binelui și ale răului în lupta pentru fericirea și împotriva fericirii omului. **2.** (Înv. și pop.) Născocire, minciună, scornitură.

BÁSNĂ, *basne*, s.f. (Înv.) Povestire, relatare, afirmație mincinoasă, scornită, falsă.

BASORELIÉF, *basoreliefuri*, s.n. Lucrare de sculptură cu figuri scoase puțin în relief pe un fond cu care fac corp comun. [Pronunțat: *-li-ef*]

BASTIÓN, *bastioane*, s.n. (Adesea fig.) Fortificație cilindrică sau poligonală, construită, de obicei, la colțurile unei fortărețe. [Pronunțat: *-ti-on*]

BÁȘTINĂ s.f. (În expr.) *De baștină*, (care este) originar dintr-un anumit loc; autohton.

BATĂL, *batali*, s.m. Berbec castrat în vederea îmbunătățirii calității cărnii și a lînii.

BATALIÓN, *batalioane*, s.n. Unitate militară formată din mai multe companii[1]. [Pronunțat: *-li-on*]

BĂTĂR adv. (Reg.) Cel puțin, măcar, barem. ◆ (Cu valoare de conjuncție, urmat de „că") Cu toate că..., deși.

BATERÍE, *baterii*, s.f. Grup de aparate, de dispozitive sau de piese legate între ele corespunzător, în vederea executării unei operații tehnice. ◇ *Baterie de cocsificare*, baterie de cuptoare care servește la obținerea cocsului din cărbuni. *Baterie electrică*, **a)** baterie

alcătuită din pile electrice, umede sau uscate, folosită la alimentarea lămpilor de buzunar, receptoarelor radiofonice, aparatelor telefonice etc.; b) reunire a mai multor butelii de Leyda sau a mai multor elemente galvanice spre a produce electricitate.

BATISCĂF, *batiscafuri*, s.n. Navă de explorare a marilor adîncimi submarine.

BATOLÍT, *batoliți*, s.m. Formă de zăcămînt a rocilor magmatice intruzive, care apar ca masive imense în scoarța terestră.

BATRACIÁN, *batracieni*, s.m. (La pl.) Clasă de vertebrate tetrapode, cuprinzînd animale amifibii, care fac legătura dintre clasa peștilor și celelalte tetrapode terestre; (și la sg.) animal care face parte din această clasă; amfibian. [Pronunțat: *-ci-an*]

BAUXÍTĂ, *bauxite*, s.f. Minereu de aluminiu, cu compoziție complexă și de culori diferite, alcătuit din oxid de aluminiu hidratat, oxizi de fier, titan, magneziu și siliciu, folosit ca materie primă pentru obținerea aluminiului, la fabricarea materialelor refractare, a abrazivelor etc. [Pronunțat: *ba-u-*]

BAZÁL, -Ă, *bazali, -e*, adj. Referitor la bază, de bază, care ține de bază. ◇ (Fiziol.) *Metabolism bazal*, cantitatea de calorii produse într-o oră, în condiții de repaus al organismului, raportată la un metru pătrat din suprafața corpului.

BAZÁLT, *bazalturi*, s.n. Rocă magmatică efuzivă, de culoare cenușie, cenușie-neagră, neagră-albăstruie, constituită din minerale bazice, mai ales cu olivină, foarte compactă și grea, folosită la construcții și la pavaje.

BAZÁR, *bazaruri*, s.n. Complex comercial de tip oriental, alcătuit dintr-un șir de prăvălii precedate la fațadă de un portic.

BÁZĂ, *baze*, s.f. **I. 1.** Parte care susține ceva; ceea ce formează elementul fundamental, esențial, principal. ◇ (Mat.) *Baza puterii* (unui număr), numărul care se ridică la puterea indicată de exponent. *Baza logaritmului* (unui număr real și pozitiv), numărul real, pozitiv și diferit de 1, care trebuie ridicat la puterea al cărei exponent reprezintă logaritmul respectiv, pentru a obține numărul dat. *Baza unui sistem de numerație*, numărul natural, $b \geqslant 2$, cu ajutorul căruia un număr poate fi reprezentat sub formă polinomială, indicînd numărul de unități de un anumit ordin care dă o unitate de ordin imediat superior, precum și numărul de simboluri permise pentru reprezentarea unei cifre în sistemul de numerație respectiv. ◆ Latură a unui poligon (triunghi, patrulater) ori față a unui corp geometric, cu o poziție specifică (de obicei orizontală), cu ajutorul căreia se calculează aria, respectiv volumul figurii respective. ◆ *Baza unui spațiu vectorial*, sistem $(e_1, e_2, ..., e_n)$ de vectori ai unui spațiu vectorial V peste un corp K, dacă oricare ar fi $x \in V$ există scalarii $a_1, a_2, ..., a_n \in K$ astfel încît $x = a_1e_1 + a_2e_2 + ... + a_ne_n$, iar dacă $b_1e_1 + b_2e_2 + ... + b_ne_n = 0$, cu $b_1, b_2, ..., b_n \in K$, atunci $b_1 = b_2 = ... = b_n = 0$. **2.** Unul dintre cele trei elemente componente ale unui tranzistor. **3.** (Anat.; în expr.) *Baza craniului*, partea inferioară a craniului, care închide, spre ceafă, cutia craniană. **4.** (Și în expr. *bază economică*) Categorie fundamentală a materialismului istoric care reprezintă totalitatea relațiilor de producție într-o etapă determinată a dezvoltării sociale; relații de producție, orînduire economică, structură economică. ◇ *Baza (tehnică* sau *tehnico-)materială a societății*, totalitatea elementelor materiale ale forțelor de producție. **II.** Substanță chimică alcătuită dintr-un atom metalic legat cu unul sau cu mai mulți hidroxili, care, în soluție apoasă, are gust leșietic, albăstrește hîrtia roșie de turnesol, iar în combinație cu acizii formează săruri.

BĂZIC, -Ă, *bazici, -ce*, adj. (Despre substanțe) care are proprietățile unei baze (II).

BAZICITÁTE, *bazicități*, s.f. 1: Concentrație în ioni hidroxil a unei soluții. 2. Numărul total de ioni de hidrogen din molecula unui acid care pot fi substituiți cu ioni de metal.

BAZÍDIE, *bazidii*, s.f. Organ (celulă-ou specială) pe care se formează spori externi și care este situat pe lamelele radiare ale pălăriilor unor ciuperci.

BAZIDIOMICÉTĂ, *bazidiomicete*, s.f. (La pl.) Clasă de ciuperci saprofite sau parazite la care sporii se formează la exterior, pe bazidii; (și la sg.) ciupercă ce face parte din această clasă. [Pronunțat: *-di-o-*]

BAZIDIOSPÓR, *bazidiospori*, s.m. Spor extern format pe bazidiile unor ciuperci. [Pronunțat: *-di-o-*]

BAZILÁRĂ, *bazilare*, adj. (Anat.; în expr.) *Membrană bazilară*, membrană formată din fibre de diferite lungimi, care întregește lama spirală.

BAZÍLICĂ, *bazilici*, s.f. 1. Biserică catolică medievală de mari proporții, în formă de dreptunghi, împărțită în interior în trei părți prin șiruri de coloane. 2. Nume dat unei biserici sau unei catedrale impunătoare.

BAZÍN, *bazine*, s.n. 1. Regiune bogată în substanțe minerale utile, mai ales în cărbuni. 2. (Geogr.; în expr.) *Bazin intramontan*, regiune situată între șiruri de munți. *Bazin hidrografic*, regiune din care un rîu, un fluviu, un lac sau o mare își adună apele. *Bazin de alimentare*, circ (căldare) în care se acumulează gheața unui ghețar. 3. (În expr.) *Bazin portuar*, parte a unui port special amenajată pentru staționarea navelor, în vederea încărcării și descărcării lor. 4. (Anat.) Cavitate situată în partea inferioară a abdomenului, formată din oasele centurii pelviene, de care se prind oasele membrelor inferioare (la om) sau cele posterioare (la celelalte tetrapode); pelvis.

BAZINÉT, *bazinete*, s.n. (Anat.) Segment superior, dilatat, al căilor urinare, care face legătura dintre hilul renal și ureter, fiind alcătuit prin confluența celor trei calice renale; pelvis renal.

BAZOFÍL, -Ă, *bazofili, -e*, adj. (Despre celule) Care are proprietatea de a fixa coloranții bazici.

BĂJENÁR, *băjenari*, s.m. Persoană care își părăsea vremelnic casa, ținutul sau patria din pricina năvălirilor dușmane, a persecuțiilor politice sau a exploatării boierești.

BĂJÉNIE, *băjenii*, s.f. (În trecut) Fugă vremelnică (în masă) a populației de pe un anumit teritoriu din cauza năvălirilor dușmane, a persecuțiilor politice sau a exploatării boierești; părăsire vremelnică a locului stabil; timpul petrecut în această situație.

BĂLĂRÍE, *bălării*, s.f. Nume dat plantelor nefolositoare (mari și stufoase) care cresc (singure) pe locuri necultivate sau printre plantele de cultură.

BĂNÁT s.n. (Reg.) Supărare, necaz, ciudă. ◇ Expr. *A nu-i fi cuiva cu bănat*, se spune cuiva pentru a nu se supăra cînd i se adresează o rugăminte, o întrebare etc.

BĂNĂRÍT s.n. (Reg.) Bani mulți; bănet.

BĂNUIÁLĂ, *bănuieli*, s.f. 1. Presupunere, presimțire, supoziție. 2. Atitudine de neîncredere față de cineva sau de ceva, presupunere că cineva are o vină sau o intenție rea; suspiciune. [Pronunțat: *-nu-ia-*]

BĂNÚȚ, *bănuți*, s.m. (Biol.) Disc embrionar.

BĂȘÍCĂ, *bășici*, s.f. Sac membranos din corpul oamenilor și al animalelor în care se strîng unele secreții ale organismului; vezică. ◇ (Pop.) *Bășica fie-*

rii, vezica biliară. (Pop.) *Băşica udului*, vezica urinară.

BĂȘTINĂȘ, -Ă, *băştinaşi, -e*, adj., s.m. şi f. (Persoană) care se află din timpuri străvechi pe pămîntul pe care locuieşte.

BEATITÚDINE s.f. (Livr.) Stare de fericire deplină. [Pronunţat: *be-a-*]

BEC, *becuri*, s.n. **1.** Sferă sau pară de sticlă în care se află filamentul unei lămpi electrice. ◆ Lampă electrică. **2.** Orificiu prin care ţîşneşte un lichid vaporizat, un jet de gaz sau de amestec de gaze sub presiune, spre a putea fi aprinse. **3.** (Chim.; şi în expr. *bec de gaz*) Arzător folosit în laborator, confecţionat din metal, prevăzut cu un tub lateral pentru accesul combustibilului gazos şi cu un manşon exterior pentru reglarea cantităţii de aer necesar, arderea făcîndu-se cu flacără luminoasă sau neluminoasă. ◇ *Bec suflător*, bec special în care aerul este suflat cu putere de un mic compresor sau cu ajutorul foalelor, folosit atunci cînd în laborator sînt necesare temperaturi înalte.

BECÁR, *becari*, s.m. Semn muzical care, scris pe portativ înaintea unei note, readuce sunetul alterat corespunzător acelei note la înălţimea naturală, anulînd efectul diezului sau bemolului; alteraţie mixtă.

BECÍSNIC, -Ă, *becisnici, -ce*, adj., s.m. şi f. (Pop.) **1.** Slăbănog, neputincios, bolnăvicios, debil. **2.** (Om) vrednic de compătimire, lipsit de personalitate, de inteligenţă şi de energie.

BECHÉR, *becheri*, s.m. (Fam.) Om necăsătorit.

BEDUÍN, *beduini*, s.m. Arab nomad care se ocupă cu creşterea vitelor.

BEGÓNIE, *begonii*, s.f. Gen de plante ornamentale cu frunze verzi sau roşii, cu flori albe, roz sau roşii *(Begonia)*.

BEI, *bei*, s.m. **1.** Guvernator al unui oraş, al unei provincii din Imperiul otoman ori al unui teritoriu supus turcilor. **2.** Titlu dat de turci unor suverani vasali Imperiului otoman.

BEILERBÉI, *beilerbei*, s.m. Guvernator general al unei provincii din Imperiul otoman.

BEILÍC, *beilicuri*, s.n. **1.** Muncă efectuată gratuit în folosul unui bei sau al feudalilor autohtoni din Imperiul otoman. **2.** Dijmă în oi, în ţările române, dată sultanului la preţuri fixate de turci.

BEIZADEÁ, *beizadele*, s.f. (Înv.) Fiu de domn; principe.

BELADÓNĂ, *beladone*, s.f. (Bot.) Mătrăgună. ◆ Medicament preparat din rădăcinile şi din frunzele acestei plante.

BELEÁ, *belele*, s.f. (Pop. şi fam.) Întîmplare neprevăzută care aduce cuiva necaz, neplăcere, încurcătură; pacoste, bucluc.

BELEMNÍT, *belemniţi*, s.m. Nume dat unor moluşte fosile din clasa cefalopodelor, cu cochilia rotundă şi alungită ca un creion.

BELETRÍSTIC, -Ă, *beletristici, -ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care aparţine literaturii artistice, privitor la literatura artistică. **2.** S.f. Literatură artistică.

BELIGERÁNT, -Ă, *beligeranţi, -te*, adj. (Despre state, armate etc. duşmane; adesea substantivat) Care se află în stare de război.

BEMÓL, *bemoli*, s.m. Semn muzical care, scris pe portativ înaintea unei note, coboară cu un semiton sunetul reprezentat de nota respectivă.

BENEFICIÁR, -Ă, *beneficiari, -e*, s.m. şi f. Persoană, colectivitate sau instituţie care are folos din ceva; destinatar al unor bunuri materiale sau spirituale ori al unor servicii. [Pronunţat: *-ci-ar*]

BENEFÍCIU, *beneficii*, s.n. **1.** Cîştig, profit sau folos pe care îl are cineva din ceva; profit financiar al unei întreprinderi, reprezentînd diferenţa dintre veniturile realizate şi cheltuielile făcute. **2.** (În orînduirea feudală din apusul Europei) Proprietate atribuită de se-

niori vasalilor şi pe care aceştia o stăpîneau numai atîta timp cît îndeplineau diverse obligaţii (cu precădere militare) în folosul seniorilor.

BENÍGN, -Ă, *benigni, -e*, adj. (Despre boli) Lipsit de gravitate; uşor.

BENTONÍT s.n. Varietate de argilă, folosită ca material de umplutură, în industria cauciucului, ca pămînt decolorant, ca fluid de foraj, emulgator etc.

BÉNTOS s.n. Totalitatea organismelor care trăiesc pe fundul mărilor şi al oceanelor, fixate de substrat.

BENZALDEHÍDĂ s.f. $C_6H_5—CHO$. Aldehidă aromatică, existentă sub formă de glicozidă (amigdalină), lichid incolor, cu miros de migdale amare, folosită ca agent de odorizare, în parfumerie, în sinteza unor coloranţi etc.; aldehidă benzoică.

BENZALDEHID-OXÍMĂ s.f. Substanţă organică din clasa oximelor, care rezultă din condensarea benzaldehidei cu hidroxilamină şi care se foloseşte în sinteze organice.

BENZAMÍDĂ s.f. $C_6H_5—CO—NH_2$. Amidă a acidului benzoic, care se prezintă sub formă de cristale, solubilă în apă caldă, folosită în sinteze organice.

BENZÉN s.m. C_6H_6. Hidrocarbură aromatică mononucleară, a cărei moleculă este formată dintr-un ciclu hexagonal plan, de şase atomi de carbon legaţi prin legături simple şi în care se mai află un sistem de şase electroni mobili uniform repartizaţi între cele şase legături carbon-carbon ale inelului (sextet aromatic), lichid incolor, cu miros particular, insolubil în apă, solubil în solvenţi organici, folosită ca materie primă în sinteze de coloranţi, de medicamente, de mase plastice etc. şi ca solvent; benzol.

BENZEN-CARBOXÍLIC adj. (În expr.) *Acid benzen-carboxilic*, acid benzoic.

BENZENSULFONÁT, *benzensulfonaţi*, s.m. Sare a acidului benzensulfonic. ◇ *Benzensulfonat de sodiu*, $C_6H_5—SO_3Na$, sare a acidului benzensulfonic, folosită pentru obţinerea fenolului.

BENZENSULFÓNIC adj. (În expr.) *Acid benzensulfonic*, $C_6H_5SO_3H$, acid sulfonic obţinut prin reacţia de sulfonare a benzenului.

BENZÍL s.m. **1.** $C_6H_5CH_2—$. Radical monovalent provenit din toluen, prin îndepărtarea formală a unui atom de hidrogen din catena laterală. **2.** $C_6H_5CO—CO—C_6H_5$. Dicetonă aromatică, substanţă cristalizată, galbenă, insolubilă în apă, folosită în unele sinteze organice, la prepararea unor medicamente. **3.** (În expr.) *Clorură de benzil*, $C_6H_5CH_2Cl$, lichid incolor folosit în unele sinteze organice şi în industria de medicamente.

BENZILIDÉN s.m. Radical bivalent considerat ca provenind din toluen, prin eliminarea a doi atomi de hidrogen. ◇ *Clorură de benziliden*, $C_6H_5CHCl_2$, lichid iritant, folosit în unele sinteze organice.

BENZÍNĂ, *benzine*, s.f. Produs petrolier de distilare primară a ţiţeiului, de cracare a unor fracţiuni grele petroliere sau produs de sinteză, lichid incolor ori gălbui, cu miros caracteristic, uşor inflamabil, cu putere calorifică ridicată, folosit ca dizolvant, drept combustibil lichid pentru motoarele cu explozie etc.

BENZOÁT, *benzoaţi*, s.m. Sare sau ester al acidului benzoic. ◇ *Benzoat de sodiu*, pulbere albă, solubilă în apă, bactericidă, folosită ca dezinfectant, conservant alimentar, expectorant etc. [Pronunţat: *-zo-at*]

BENZOFENÓNĂ s.f. Substanţă organică, cetonă aromatică, folosită ca intermediar în industria coloranţilor şi a medicamentelor; difenilcetonă.

BENZÓIC, -Ă, *benzoici, -ce*, adj. (În expr.) *Acid benzoic*, C_6H_5COOH, acid

aromatic monocarboxilic, substanță solidă, cristalizată, care se găsește în natură, în unele rășini vegetale și care se folosește, în medicină, ca expectorant și antiseptic, la conservarea alimentelor și la fabricarea unor coloranți; acid benzen-carboxilic. *Aldehidă benzoică*, benzaldehidă. [Pronunțat: *-zo-ic*]

BENZOÍL s.m. C_6H_5CO-. Radical monovalent provenit de la acidul benzoic, din care s-a eliminat hidroxilul grupei carboxil. ◇ *Clorură de benzoil*, C_6H_5COCl, clorură acidă provenită din acidul benzoic.

BENZÓL s.m. Denumire improprie dată benzenului.

BERBÁNT, *berbanți*, s.m. (Înv. și fam.) Bărbat care umblă după femei, căruia îi plac femeile; crai.

BERBÉC, *berbeci*, s.m. **I.** Masculul oii. **II.** Mașină de război utilizată în antichitate pentru spargerea zidurilor și porților unei cetăți asediate.

BERBÉRI s.m. pl. Populație băștinașă din nordul Africii.

BERC, BEÁRCĂ, *berci, -ce*, adj. (Despre animale) Cu coada scurtă sau scurtată; fără coadă.

BERECHÉT, *berecheturi*, s.n., adv. (Din) belșug, (din) abundență.

BEREGÁTĂ, *beregate*, s.f. (Pop.) Laringe. ◆ Gîtlej.

BERÉTĂ, *berete*, s.f. Un fel de șapcă moale, fără cozoroc, care face parte din uniforma marinarilor. ◆ Bască.

BERI-BÉRI s.n. Boală din Extremul Orient, datorită lipsei vitaminei B_1 din organism, manifestată prin tulburări ale sistemului nervos, scăderea sensibilității și atrofia mușchilor.

BERÍL, *beriluri*, s.n. Silicat natural dublu de aluminiu și beriliu, mineral cristalizat, incolor sau divers colorat, transparent sau mat, folosit ca piatră prețioasă, ca minereu de beriliu, la elaborarea unor aliaje speciale etc.

BERÍLIU s.n. Be cu Z = 4. Element chimic, cu caracter metalic, alcalino-pămîntos, de culoare albă, foarte dur, ductil, maleabil, întrebuințat la aliaje și ca dezoxidant.

BERKÉLIU s.n. Bk cu Ż = 97. Element chimic, radioactiv, din grupa actinidelor, obținut prin reacții nucleare.

BERNEVÉCI s.m. pl. (Reg.) Pantaloni țărănești largi, făcuți din stofă groasă.

BESACTEÁ, *besactele*, s.f. (Înv.) Cutioară (de lemn) frumos ornamentată, în care se păstrau bijuterii, obiecte de cusut, tutun etc.

BESTIÁL, -Ă, *bestiali, -e*, adj. De o cruzime sălbatică. [Pronunțat: *-ti-al*]

BÉTA s.m. **1.** Numele celei de-a doua litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului *b*. **2.** (Fiz.; în expr.) *Radiație beta* (β), radiație emisă de nucleul izotopilor radioactivi, formată din electroni. *Poziția beta*, poziția unui atom de carbon, 2, 3, 7 sau 6 în naftalină, care poate fi ocupată de un substituent.

BETATRÓN, *betatroane*, s.n. (Fiz.) Instalație de accelerare a electronilor.

BETEÁLĂ s.f. (Adesea fig.) Mănunchi de fire lungi de metal auriu sau argintiu cu care se împodobesc, de obicei, miresele.

BETÓN, *betonuri*, s.n. **1.** Denumire dată unor materiale de construcție, amestecuri omogenizate de liant care, după întărirea liantului, se transformă într-un conglomerat artificial rezistent. **2.** (Și în expr. *beton de ciment*) Amestec omogenizat de ciment (ca liant), nisip și pietriș (ca agregate) și apă, folosit la turnarea elementelor de construcții. ◇ *Beton armat*, beton de ciment în masa căruia a fost inclusă o armătură alcătuită din bare de oțel, care îi conferă rezistență la întindere și la încovoiere.

BETULACÉE, *betulacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante lemnoase dicotiledo-

nate, cu flori unisexuate monoice, dispuse în inflorescențe amentiforme (cele bărbătești) sau adunate în amenți scurți (cele femeiești), care se polenizează prin intermediul vîntului; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

BEZ adv. (Înv.; astăzi glumeț) Afară de..., lăsînd la o parte..., fără a mai socoti și....

BEZMÉTIC, **-Ă**, *bezmetici*, *-ce*, adj. (Adesea adverbial) Care este, acționează, umblă zăpăcit, fără rost, fără căpătîi.

BIATÓMIC, **-Ă**, *biatomici*, *-ce*, adj. (Despre o substanță) A cărei moleculă este formată din doi atomi. [Pronunțat: *bi-a-*]

BIBÁN, *bibani*, s.m. Pește răpitor de apă dulce, cu dungi transversale, mai închise la culoare pe laturile corpului, cu carnea albă, gustoasă; baboi *(Perca fluviatilis)*.

BIBÁZIC, *bibazici*, adj. (În expr.) *Acid bibazic*, **a)** acid care conține, în moleculă, doi atomi de hidrogen ce pot fi înlocuiți printr-un metal; **b)** acid care cedează doi protoni (ionizează) în trepte.

BIBELÓU, *bibelouri*, s.n. Mic obiect (de artă) folosit pentru a împodobi un interior.

BIBILÍCĂ, *bibilici*, s.f. Pasăre domestică de mărimea unei găini, cu pene negre-cenușii împestrițate cu alb și cu o proeminență cornoasă pe cap *(Numida meleagris)*.

BIBÍLURI s.n. pl. (Pop.) Dantelă lucrată cu acul sau cusătură cu colțișori (aplicată ca garnitură la guler, la mîneci sau la poalele cămășii).

BÍBLIC, **-Ă**, *biblici*, *-ce*, adj. Care aparține Bibliei, privitor la Biblie; asemănător cu Biblia. ◆ Străvechi.

BÍBLIE, *biblii*, s.f. Carte care cuprinde legende, mituri și învățături religioase, alcătuită din Vechiul testament (recunoscut de creștini și de evrei) și din Noul testament (acceptat numai de creștini).

BIBLIOGRAFÍE, *bibliografii*, s.f. **1.** Descriere de specialitate sau înșiruire a lucrărilor unui autor sau a lucrărilor referitoare la o anumită problemă. **2.** Listă sau carte care cuprinde o bibliografie (1). **3.** Material informativ asupra unei probleme. [Pronunțat: *-bli-o-*]

BICAMERÁL, **-Ă**, *bicamerali*, *-e*, adj. **1.** (Zool.; despre inima batracienilor) Formată din două camere: un atriu și un ventricul. **2.** (Despre organele legislative ale unui stat) Care este format din două adunări (camere) reprezentative.

BICARBONÁT, *bicarbonați*, s.m. Denumire improprie pentru carbonat acid. ◇ *Bicarbonat (de sodiu)*, carbonat acid de sodiu, sare sub formă de pulbere albă, folosită în farmacie și în gospodărie. *Bicarbonat de calciu*, carbonat acid de calciu, care se găsește în apele dure calcaroase și care, prin încălzirea solului sau în contact cu aerul, se descompune, precipitînd carbonatul de calciu.

BÍCEPS, *bicepși*, s.m. Mușchi situat între umăr și cot, care are extremitatea superioară despărțită în două ligamente și care face să se îndoaie antebrațul.

BICÍCLIC, **-Ă**, *biciclici*, *-ce*, adj. (Chim.) Care conține două cicluri. ◇ *Compus biciclic*, compus care conține în molecula sa două cicluri formate din atomi de carbon sau din atomi de carbon și atomi ai altor elemente.

BICILIÁT, **-Ă**, *biciliați*, *-te*, adj. (Despre anterozoizi, spori) Care are doi cili, care este prevăzut cu doi cili vibratili. [Pronunțat: *-li-at*]

BICIÚȘCĂ, *biciuști*, s.f. Bici scurt și subțire.

BICONCÁV, **-Ă**, *biconcavi*, *-e*, adj. Care are două fețe concave opuse.

BICONVÉX, -Ă, *biconvecși, -xe*, adj. Care are două fețe convexe opuse.

BICROMÁT, *bicromați*, s.m. Sare obținută prin tratarea cu acid a cromatului unui metal, oxidant puternic în mediu acid. ◇ *Bicromat de potasiu*, substanță cristalizată, roșie-portocalie, folosită ca oxidant, în chimia analitică, în industria textilă, în tăbăcărie, în vopsitorie.

BICUSPÍD, -Ă, *bicuspizi, -de*, adj. (Despre unele formații anatomice) Cu două vîrfuri. ◇ *Valvulă bicuspidă*, valvulă care se găsește la orificiul atrioventricular stîng al inimii vertebratelor, formată din două valve cu două vîrfuri.

BIÉLĂ, *biele*, s.f. Organ de mașină în formă de bară articulată, care transformă mișcarea rectilinie în mișcare de rotație, și invers. [Pronunțat: *bi-e-*]

BIFÁZIC,-Ă, *bifazici, -ce*, adj. (Despre sisteme, amestecuri etc.) Care este format din două faze.

BIFILĂR, -Ă, *bifilari, -e*, adj. (Despre circuite) Format din două fire.

BIFLAGELÁT, -Ă, *biflagelați, -te*, adj. (Despre organe sexuale la unele alge inferioare) Care are doi flageli, cu doi flageli (ca organe de mișcare).

BIFUNCȚIONÁL, -Ă, *bifuncționali, -e*, adj. (Despre substanțe, compuși etc.) Care conține, în moleculă, două grupe funcționale. [Pronunțat: *-ți-o-*]

BIGÉMENI adj. (Anat.; în expr.) *Tuberculi bigemeni*, cele două mase nervoase voluminoase care alcătuiesc creierul mijlociu la pești, batracieni, reptile și păsări.

BIGÓT, -Ă, *bigoți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care urmează cu fanatism toate preceptele și întreg ritualul unei religii; (om) habotnic.

BIJECTÍVĂ, *bijective*, adj. (Mat.; în expr.) *Funcție* (sau *aplicație*) *bijectivă*, funcție $f : E \to F$, care este în același timp surjectivă și injectivă; bijecție; aplicație biunivocă a unei mulțimi E pe o mulțime F.

BIJÉCȚIE, *bijecții*, s.f. (Mat.) Funcție (sau aplicație) bijectivă.

BILABIÁTĂ, *bilabiate*, adj. (Bot.; în expr.) *Corolă bilabiată*, corolă care are două dintre cele cinci petale cu o conformație asemănătoare cu două buze (labii), una superioară și alta inferioară. [Pronunțat: *-bi-a-*]

BILÁNȚ, *bilanțuri*, s.n. **1.** Tablou contabil al activului și pasivului unei întreprinderi sau al unei activități financiare pentru o anumită perioadă de timp. **2.** Fig. Rezultatul sintetic al unei activități desfășurate într-o perioadă dată. **3.** (În expr.) *Bilanț hidrologic*, (calcul care exprimă) raportul dintre cantitatea de apă intrată și cea ieșită de pe un teritoriu, într-un anumit interval de timp.

BILATERÁL, -Ă, *bilaterali, -e*, adj. **1.** Care are două părți (sau două laturi) opuse, simetrice. **2.** Care privește, în același timp, două laturi sau două aspecte (fundamentale) ale unui întreg. **3.** (Despre date, contracte, convenții) Care obligă în mod reciproc părțile interesate.

BÍLĂ, *bile*, s.f. Lichid de culoare galbenă-verzuie, cu gust amar, secretat de ficat, cu rol în digestia și în absorbția grăsimilor și în excreția și epurarea organismului; fiere.

BILIÁR, -Ă, *biliari, -e*, adj. Care se referă la bilă, care aparține bilei, care formează bilă. ◇ *Litiază* (sau *calculoză*) *biliară*, boală caracterizată prin formarea patologică de nisip și de calculi în bilă sau în canalele excretoare aferente. [Pronunțat: *-li-ar*]

BILINGVÍSM s.n. Folosire curentă de către aceeași persoană a două limbi diferite.

BILOBÁT, -Ă, *bilobați, -te*, adj. (Bot.; despre frunze) Alcătuit din doi lobi.

BIMETALÍSM s.n. Sistem monetar bazat pe valoarea a două metale etalon, aur şi argint.

BINÁ, *binale*, s.f. Clădire în construcţie sau în reparaţie.

BINÁR, -Ă, *binari, -e*, adj. **1.** Compus din două unităţi, din două elemente; care se divide în cîte două elemente. ◇ (Mat.) *Sistem de numeraţie binar*, sistem a cărui bază este numărul doi şi în care se folosesc cifrele 0 şi 1. (Chim.) *Compus* sau *combinaţie binar(ă)*, compus sau combinaţie din două specii de atomi, prezente în proporţii definite. *Amestec binar*, amestec format din doi componenţi. **2.** (Despre culori) Compus din două culori primare, pure.

BINÍŞ, *binişuri*, s.n. Haină boierească lungă, cu mînecile largi şi despicate, de obicei căptuşită cu blană, care se purta în împrejurări solemne.

BINÓCLU, *binocluri*, s.n. Instrument optic alcătuit din două lunete terestre identice, paralele între ele şi deplasabile una faţă de cealaltă, pentru ca fiecare să poată fi adusă în dreptul pupilei ochiului observatorului, folosit pentru a vedea obiectele situate la (mare) distanţă.

BINOCULÁR, -Ă, *binoculari, -e*, adj. **1.** Care vede cu ambii ochi. **2.** (Fiz.; despre aparate) Prevăzut cu două oculare.

BINÓM, *binoame*, s.n. Polinom cu doi termeni. ◇ (Impr.) *Binomul lui Newton*, formula care dă dezvoltarea puterii a n-a ($n \in N$) a unui binom:

$$(a+b)^n = C_n^0 a^n + C_n^1 a^{n-1}b + C_n^2 a^{n-2}b^2 + \ldots + C_n^k a^{n-k}b^k + \ldots + C_n^n b^n = \sum_{k=0}^{n} C_n^k a^{n-k}b^k.$$

BINOMIÁL, -Á, *binomiali, -e*, adj. Referitor la binom. ◇ *Coeficient binomial*, fiecare dintre coeficienţii dezvoltării puterii a n-a ($n \in N$) a unui binom, adică numerele: $C_n^0, C_n^1, C_n^2, \ldots, C_n^n$. [Pronunţat: *-mi-al*]

BINUCLEÁTĂ, *binucleate*, adj. (În expr.) *Celulă binucleată*, celulă care are două nuclee. [Pronunţat: *-cle-a-*]

BIOBIBLIOGRAFÍE, *biobibliografii*, s.f. Biografie a unui autor împreună cu titlurile lucrărilor lui şi ale celor privitoare la viaţa şi la activitatea lui. [Pronunţat: *bi-o-bi-bli-o-*]

BIOCATALIZATÓR, *biocatalizatori*, s.m. (Biol.) Enzimă. [Pronunţat: *bi-o-*]

BIOCENÓZĂ, *biocenoze*, s.f. Populaţie de plante şi de animale specifice unui biotop. [Pronunţat: *bi-o-*]

BIOCHIMÍE s.f. Ştiinţă care studiază compoziţia şi procesele chimice ale materiei vii; chimie biologică. [Pronunţat: *bi-o-*]

BIOCURÉNT, *biocurenţi*, s.m. Activitate electrică prezentă în ţesuturile şi organele animalelor. [Pronunţat: *bi-o-*]

BIODÉRMĂ, *bioderme*, s.f. Pieliţă vie constituită din microorganisme care acoperă plantele acvatice şi care trăiesc pe ele. [Pronunţat: *bi-o-*]

BIOFÍZIC, -Ă, *biofizici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a biologiei care studiază fenomenele fizice din organisme, precum şi influenţa factorilor fizici asupra acestora. **2.** Adj. Care aparţine biofizicii. [Pronunţat: *bi-o-*]

BIOGEOCHÍMIC, *biogeochimice*, adj. (Biol.; în expr.) *Ciclu biogeochimic*, totalitatea proceselor în care unele elemente chimice migrează prin corpurile organismelor şi prin materia organică, sub diferite forme, revenind în corpurile organismelor respective pentru repetarea ciclului. *Proces biogeochimic*, succesiunea transformărilor complexe pe care substanţele organice şi anorganice din sol le suferă prin acţiunea vieţuitoarelor. [Pronunţat: *bi-o-ge-o-*]

BIOGEOGRAFÍE s.f. Ştiinţă care se ocupă cu legile distribuirii geografice a plantelor şi a animalelor pe glob. [Pronunţat: *bi-o-ge-o-*]

BIOGRAFÍE, *biografii*, s.f. Expunere (scrisă și, adesea, comentată) a vieții unei (sau unor) persoane. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOLOGÍE s.f. Știință care studiază organismele vii și diversele manifestări ale vieții din punct de vedere anatomic, fiziologic, zoologic etc. ◆ Știința organismelor vii, vegetale și animale. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOSFÉRĂ, *biosfere*, s.f. Totalitatea ecosistemelor în care există viață pe pământ, în apă și în partea inferioară a atmosferei. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOSINTÉZĂ, *biosinteze*, s.f. Formare a unei substanțe organice într-o ființă vie. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOSISTÉM, *biosisteme*, s.n. Totalitatea relațiilor pe baza cărora este constituit un sistem în natură, pe un anumit teritoriu. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIÓTIC, -Ă, *biotici, -ce*, adj. Referitor la viață, de viață. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOTÍT, *biotite*, s.n. Mică de culoare neagră, verde sau brună, feromagneziană, uneori titaniferă, conducătoare de electricitate, componentă a unor roci magmatice. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOTÓP, *biotopuri*, s.n. Porțiune de teritoriu cu înfățișare caracteristică și cu condiții de mediu particulare; habitat. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIOXÍD, *bioxizi*, s.m. MO_2. Denumire dată oxidului unui element tetravalent; dioxid. ◇ *Bioxid de carbon*, CO_2, substanță gazoasă care se găsește, în natură, în regiunile vulcanice și în apa unor izvoare, sau care se formează în procesele de oxidare a substanțelor organice, în procesele de fermentație, la arderea pietrei de var, întrebuințîndu-se la prepararea carbonatului de sodiu, a ureei, în industria zahărului, la producerea apei gazoase etc.; anhidridă carbonică, (impr.) acid carbonic. *Bioxid de siliciu*, cea mai răspîndită combinație a siliciului existentă în natură, în stare cristalină sau amorfă, ca mineral sau component al multor roci; silice. *Bioxid de sulf*, gaz incolor, cu miros sufocant, folosit la fabricarea acidului sulfuric, a sulfiților, ca decolorant, conservant al fructelor etc.; anhidridă sulfuroasă. *Bioxid de azot*, hipoazotidă. [Pronunțat: *bi-o-*]

BIPARTÍT, -Ă, *bipartiți, -te*, adj. Care este constituit din două părți. ◇ *Convenție* (sau *înțelegere* etc.) *bipartită*, convenție (sau înțelegere etc.) între două state, între două partide etc.

BIPÉD, -Ă, *bipezi, -de*, adj. (Adesea substantivat) Care stă sau care umblă în două picioare.

BIPOLĂR, *bipolari*, adj. (Anat.; în expr.) *Neuron bipolar*, neuron cu doi poli (din alcătuirea neuronilor situați în retina ochiului mamiferelor).

BIR, *biruri*, s.n. Cea mai apăsătoare dintre dările personale pe locuitor din statele feudale românești, plătită în bani, începînd din sec. XIV—XV.

BIRĂU, *birăi*, s.m. (Înv. și reg.) Primar al unei comune.

BÍRNIC, -Ă, *birnici, -ce*, s.m. și f. (Înv.) Persoană care plătea bir, impozit.

BIROCRAȚÍE, *birocrații*, s.f. Interpretare și aplicare a legilor, a dispozițiilor, a problemelor administrative, organizatorice etc. în chip formal, cu complicații inutile. ◆ Metodă de muncă sau de conducere caracterizată printr-o exagerată precumpănire a muncii de cancelarie, prin tergiversări, prin grijă excesivă pentru latura formală a problemelor și prin lipsa de interes pentru fondul lor, prin izolarea de popor și prin neglijarea cerințelor și nevoilor lui; birocratism.

BIRÓU, *birouri*, s.n. **1.** Masă de scris (cu sertare și cu compartimente pentru hîrtii, acte etc.). **2.** Local, parte dintr-un local sau dintr-o încăpere în care lucrează o persoană sau un colectiv de persoane. **3.** Organul executiv și

conducătorul activității curente a unei organizații de partid comunist sau muncitoresc sau a unei organizații de masă. ◆ Grup de persoane alese de o adunare constituită ca să-i organizeze lucrările și să asigure buna lor desfășurare.

BIRT, *birturi*, s.n. Restaurant mic și modest.

BIRTĂȘ, *birtași*, s.m. Proprietar al unui birt; persoană care servește într-un birt.

BISECTÓR, -OÁRE, *bisectoare*, s.f., adj. **1.** S.f. (Referitor la un unghi) Semidreaptă cu originea în vîrful unghiului, interioară lui și care face unghiuri congruente cu laturile unghiului. ◇ *Bisectoare a unui triunghi*, bisectoare a unui unghi al triunghiului; segment determinat de vîrful unghiului unui triunghi și intersecția bisectoarei (1); măsura acestui segment. **2.** Adj. (În expr.) *Plan bisector*, plan care trece prin dreapta de intersecție a două plane, făcînd cu acestea unghiuri diedre congruente.

BISERICÚȚĂ, *bisericuțe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *biserică*. **2.** Fig. Cerc îngust de oameni uniți prin dorința de a-și rezolva interesele lor personale, în dauna colectivității din care fac parte.

BISEXUÁL, -Ă, *bisexuali, -e*, adj. Hermafrodit. [Pronunțat: *-xu-al*]

BISEXUÁT, -Ă, *bisexuați, -te*, adj. Hermafrodit. [Pronunțat: *-xu-at*]

BÍSMUT s.n. Bi cu Z = 83. Element chimic cu caracter metalic, alb, lucios, cu reflexe roșietice, casant, care este folosit în aliaje ușor fuzibile și în medicină.

BISUBSTITUÍT, -Ă, *bisubstituiți, -te*, adj. (Despre molecule, combinații chimice etc.) În care doi atomi au fost înlocuiți cu alți doi atomi sau cu doi radicali.

BISULFÁT, *bisulfați*, s.m. Sare acidă a acidului sulfuric în care un atom de hidrogen este înlocuit cu un atom de metal; sulfat acid.

BISULFÍT, *bisulfiți*, s.m. Sare a acidului sulfuros în care un atom de hidrogen este înlocuit cu un atom de metal; (impr.) sulfit acid.

BISULFÍTICĂ, *bisulfitice*, adj. (Chim.; în expr.) *Leșie bisulfitică*, soluție de sulfit acid de calciu, cu exces de bioxid de sulf, folosită la fabricarea celulozei din lemn.

BIȘNIȚÁR, *bișnițari*, s.m. (Fam.) Persoană care practică afacerismul, realizînd profituri personale pe căi necinstite, meschine.

BITÚM, *bitumuri*, s.n. **1.** Rocă lichidă care se formează, în scoarța pămîntului, printr-un proces de oxidare și de dehidrogenare a hidrocarburilor din țiței, transformîndu-le în hidrocarburi complexe și macromoleculare. **2.** Produs artificial al prelucrării, prin cracare, a păcurii parafinoase (bitum de cracare) sau prin distilarea păcurii asfaltoase (bitum de petrol), de compoziție chimică complexă, de consistență variabilă (de la fluid vîscos pînă la solid), de culoare închisă.

BITÚMEN, *bitumene*, s.n. Material bogat în hidrocarburi, provenit din transformarea, în condiții naturale, a cerii și a rășinii de origine vegetală.

BITUMINÓS, -OÁSĂ, *bituminoși, -oase*, adj. Care este de natura bitumenului; care conține bitum sau bitumen.

BIUNIVÓC, -Ă, *biunivoci, -ce*, adj. Care se află în corelație exclusiv de la unu la unu. ◇ (Mat.) *Corespondență biunivocă*, corespondență între două mulțimi M și N, conform căreia, fiecărui element din M i se asociază un singur element din N și, reciproc, fiecare element din N corespunde unui singur element din M; este o funcție (sau aplicație) bijectivă. [Pronunțat: *bi-u-*]

BIURÉTĂ, *biurete*, s.f. Instrument de laborator, constituit dintr-un tub de sticlă cilindric, gradat în ml şi în subdiviziuni şi prevăzut, la partea inferioară, cu robinet de sticlă sau cu tub de cauciuc cu clemă, folosit în analiza cantitativă volumetrică, pentru măsurarea volumelor de soluţii sau de gaze.

BIV adj. invar. (Înv.; urmat de un titlu, de un nume de funcţie) Fost.

BIVALÉNT, **-Ă**, *bivalenţi*, *-te*, adj. (Despre un element sau un radical chimic) Care, în combinaţii, funcţionează în starea de valenţă doi; divalent.

BIVÁLV, **-Ă**, *bivalvi*, *-e*, adj. **1.** (Despre animale) Cu corpul acoperit de două valve. **2.** (Bot.; despre capsule) Compus din două părţi.

BÍVOL, *bivoli*, s.m. Animal rumegător asemănător cu boul, din subfamilia bubalinelor, cu păr negru, foarte rar alb, aspru şi rar, cu coarne inelate întoarse spre spate *(Bos bubalus)*.

BIZANTINÍSM, *bizantinisme*, s.n. Mod de a acţiona în viaţa publică şi particulară prin intrigi, prin subtilităţi inutile sau uşuratice etc.

BIZÁR, **-Ă**, *bizari*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Care iese (cu totul) din comun prin aspect, comportare etc.; ciudat, straniu, extravagant; supărător.

BIZÓN, *bizoni*, s.m. Animal rumegător sălbatic din subfamilia bovinelor, cu fruntea mare, bombată, cu coarne scurte, cu umerii mai ridicaţi decît crupa, cu o coamă deasă şi cu păr negru *(Bison bison)*.

BÎLCI, *bîlciuri*, s.n. Tîrg care se ţine la date fixe, la anumite sărbători etc. şi unde se vînd diverse produse, au loc petreceri şi spectacole populare etc.

BÎRSÁN, **-Ă**, *bîrsani*, *-e*, adj. (Despre oi; adesea substantivat) Cu lînă lungă şi aspră. ◆ (Despre lîna acestor oi) Lungă şi aspră.

BÎTLÁN, *bîtlani*, s.m. Pasăre de baltă din ordinul picioroangelor, înaltă de un metru şi chiar mai mult, cu pene cenuşii, cu gîtul, cu ciocul şi cu picioarele lungi şi cu un moţ de cîteva pene date pe ceafă; stîrc cenuşiu *(Ardea cinerea)*.

BLAGOSLOVÍ, *blagoslovesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A revărsa asupra cuiva graţia divină; a binecuvînta. **2.** A lăuda, a slăvi, a preamări. **3.** Fig. A ferici; a înzestra. **4.** Fig. (Glumeţ sau ir.) A lovi, a atinge.

BLAJÍN, **-Ă**, *blajini*, *-e*, adj. (Despre oameni) Blînd, omenos, bun, înţelegător; liniştit, paşnic. ◆ (Despre firea, înfăţişarea sau manifestările oamenilor) Care exprimă bunătate, blîndeţe, înţelegere.

BLAM, *blamuri*, s.n. Dezaprobare, condamnare publică a atitudinii, faptelor etc. cuiva.

BLAMÁ, *blamez*, vb. I. Tranz. A exprima în mod public dezaprobarea faţă de o atitudine, de un act, de un gest etc. considerate condamnabile.

BLÁNĂ, *blăni*, s.f. Părul sau lîna care acoperă pielea unor animale. ◆ Piele de animal cu păr sau cu lînă cu tot, prelucrată.

BLASTOMÉR, *blastomere*, s.n. Celulă rezultată în procesul de segmentaţie a oului, la metazoare, care rămîne asociată într-o unitate.

BLASTOPÓR, *blastopori*, s.m. (Anat.) Deschidere unică a arhenteronului.

BLASTÚLĂ, *blastule*, s.f. Stadiu embrionar la metazoare, de formă globulară, cu celulele dispuse într-un singur strat şi cu o cavitate în interior.

BLAZÁ, *blazez*, vb. I. Refl. şi tranz. A-şi pierde sau a face să-şi piardă intensitatea simţurilor şi a emoţiilor; a deveni sau a face să devină indiferent.

BLAZÁT, **-Ă**, *blazaţi*, *-te*, adj. Care şi-a pierdut vigoarea, prospeţimea sim-

țurilor și a emoțiilor, care nu mai simte plăcere pentru nimic.

BLAZÓN, *blazoane*, s.n. Ansamblu de elemente care constituie simbolul unui stat, al unei provincii, al unui oraș, al unei familii nobile, al unei bresle etc.

BLÉNDĂ, *blende*, s.f. Sulfură de zinc naturală, mineral cristalizat cu luciu sticlos, de culoare gălbuie, brună sau neagră, principalul mineral folosit la extragerea zincului și ca substanță fluorescentă.

BLEOJDÍT, -Ă, *bleojdiți, -te*, adj. (Reg. și fam.; despre ochi) Holbat, zgîit.

BLID, *blide*, s.n. Vas adînc de pămînt, de lemn sau de tablă, din care se mănîncă (la țară); strachină. ◆ Cantitate de mîncare cuprinsă într-un astfel de vas.

BLINDÁJ, *blindaje*, s.n. Înveliș de plăci metalice groase care protejează părțile exterioare ale unui vas de război, ale unui tanc, ale unui sistem tehnic etc.

BLINDÁT, -Ă, *blindați, -te*, adj., s.n. 1. Adj. Prevăzut, întărit cu un blindaj. 2. S.n. Vehicul de luptă prevăzut cu un blindaj.

BLOC, *blocuri*, s.n. 1. Bucată mare și rezistentă dintr-o materie solidă și grea; masă solidă și voluminoasă alcătuită dintr-o singură bucată. 2. (Med.; în expr.) *Bloc cardiac*, tulburare a ritmului inimii, datorită blocării fluxului nervos care străbate mușchiul cardiac.

BLOCÁDĂ, *blocade*, s.f. Sistem de măsuri prin care se urmărește (de către un stat sau un grup de state) izolarea unuia ori mai multor state, pentru a le impune anumite condiții.

BOÁBĂ, *boabe*, s.f. (Bot.) Bacă.

BOÁLĂ, *boli*, s.f. Proces patologic care afectează organismul; maladie, afecțiune.

BOÁRE s.f. Adiere de vînt (răcoritoare, plăcută).

BOBÍNĂ, *bobine*, s.f. (Fiz.) Ansamblu de spire format prin înfășurarea în serie a unuia sau a mai multor conductoare electrice, pe un suport de formă cilindrică. ◇ *Bobină de șoc*, bobină cu inductanță mare, care, conectată la o tensiune alternativă de înaltă frecvență, oprește trecerea curentului. *Bobină de inducție*, transformator de construcție specială, utilizat la producerea unei tensiuni electrice alternative înalte, cu alternanțe inegale, folosind o sursă de curent continuu de joasă tensiune.

BOBOȘÁT, -Ă, *boboșați, -te*, adj. (Reg.; despre ochi) Holbat, bulbucat.

BOCCEÁ, *boccele*, s.f. 1. Pachet cu diverse obiecte mărunte (casnice sau personale), puse de obicei într-o pînză ale cărei capete se leagă cruciș. 2. (Înv.) Șal mare pe care îl purtau femeile pe spate sau pe cap.

BÓCET, *bocete*, s.n. 1. Plîns zbuciumat, însoțit de vaiete, strigăte, tînguiri. 2. Poezie lirică populară (improvizată) care exprimă sentimente de jale și care se cîntă pe o melodie tărăgănată la moartea ori la înmormîntarea cuiva; cîntare de mort. 3. Lamentație improvizată, de obicei versificată și cîntată pe o singură voce, care însoțește manifestările folclorice funerare; cîntare de mort.

BOÉMĂ, *boeme*, s.f. Grup, cerc, mediu alcătuit din persoane (mai ales scriitori și artiști) care duc o viață de vagabond, neregulată, plină de lipsuri, fără grija zilei de mîine, intensă.

BOGDAPRÓSTE interj. (Pop.; adesea substantivat) Cuvînt de mulțumire adresat celui care îți dă ceva de pomană.

BOGHÉT, -Ă, *bogheți, -te*, adj. (Reg.) 1. (Despre găini) Cu un smoc de pene pe cap; moțat. 2. Fig. Frumos și mare.

BOGOMILÍSM s.n. Mișcare religioasă creștină apărută, în sec. X, pe teritoriul Bulgariei și răspîndită apoi în țările balcanice, în Rusia etc., care contesta treimea divină, ortodoxă,

existența umană a lui Cristos, respingea riturile ortodoxe și ierarhia bisericească.

BOÍ, *boiesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A vopsi.

BOICÓT, *boicoturi*, s.n. Încetare organizată (totală sau parțială) a relațiilor (comerciale) cu o persoană, cu o organizație, cu un stat etc., folosită ca mijloc de constrîngere ori ca sancțiune.

BOIÉR, *boieri*, s.m. Mare proprietar de pămînt care adesea deținea și o funcție înaltă de stat. [Pronunțat: *bo-ier*]

BOIERÉSC s.n. Obligație a țăranilor din Moldova medievală de a executa munci (agricole) în folosul boierului, în schimbul unui lot de pămînt primit în folosință de la acesta; clacă. [Pronunțat: *bo-ie-*]

BOIERÍME s.f. Clasă socială dominantă în orînduirea feudală, proprietară a întinse suprafețe de pămînt și exploatînd munca țăranilor. [Pronunțat: *bo-ie-*]

BOJÓC, *bojoci*, s.m. (Pop.) Plămîn (mai ales de animale).

BOL, *boluri*, s.n. (În expr.) *Bol alimentar*, cocoloș rezultat din mestecarea alimentelor cu saliva, în cavitatea bucală.

BOLÍD, *bolizi*, s.m. Meteorit format, în cea mai mare parte, din silicați, cu aspect de piatră, care cade pe pămînt cu o mare strălucire, datorită încălzirii prin frecare cu păturile de aer ale atmosferei terestre.

BÓLNIȚĂ, *bolnițe*, s.f. (Înv.) Spital sau azil (pe lîngă o mănăstire sau un așezămînt de binefacere).

BOLOMÉTRU, *bolometre*, s.n. Instrument folosit la măsurarea intensității radiațiilor electromagnetice, îndeosebi a celor din domeniul infraroșu, bazat pe dependența rezistenței electrice de temperatură.

BOLOVĂNÍȘ, *bolovănișuri*, s.n. Rocă sedimentară ceva mai mare decît pietrișul din albia rîurilor.

BÓLTĂ, *bolți*, s.f. **1.** Zidărie sau construcție cu partea superioară arcuită în formă de semicerc sau numai bombată în sus. **2.** (Anat.; în expr.) *Boltă craniană*, partea superioară a cutiei craniene.

BOLTÍRE, *boltiri*, s.f. Denivelare bombată a scoarței pămîntului, formată prin înălțarea ei, din care se exploatează gaz metan.

BOLȚÁR, *bolțare*, s.n. Bucată de piatră sau de beton special fasonată pentru construirea bolților.

BOMBARDÁ, *bombardez*, vb. I. Tranz. **1.** A arunca bombe, proiectile, rachete etc. asupra unei ținte dușmane; a trage cu tunul într-un obiectiv dușman. **2.** (Fiz.) A proiecta particule elementare (neutroni, protoni etc.) asupra unor nuclee atomice.

BOMBÁSTIC, **-Ă**, *bombastici*, *-ce*, adj. (Despre cuvinte, stil etc.) Care este pretențios, plin de afectare; umflat.

BOMBICÍDĂ, *bombicide*, s.f. (La pl.) Familia fluturilor-de-mătase, folositori pentru gogoșile lor din care se scoate mătasea; (și la sg.) fluture care face parte din această familie.

BON, *bonuri*, s.n. Bilet provizoriu pe baza căruia se eliberează o marfă, un bun etc.

BONDÁR, *bondari*, s.m. Nume dat unor insecte himenoptere mari, folositoare, asemănătoare cu albina; bărzăun *(Bombus)*.

BONÉTĂ, *bonete*, s.f. (În expr.) *Bonetă frigiană*, căciuliță de lînă cu vîrful îndoit înainte, devenită, în timpul revoluției franceze din 1789—1794, simbol al libertății.

BONÓM, *bonomi*, s.m. (Livr.) Om blînd și credul, cu gusturi și cu purtări simple.

BOR s.n. B cu Z = 5. Element chimic cu caracter semimetalic, negru-

-cenușiu, cristalin, care intră în compoziția unor aliaje, a unor oțeluri etc.

BORÁN, *borani*, s.m. Combinație a borului cu hidrogenul; hidrură de bor.

BORANGÍC, *borangicuri*, s.n. Fir depănat de pe gogoșile viermilor-de-mătase. ◆ Țesătură făcută în industria casnică din acest fir.

BORÁT, *borați*, s.m. Sare a acidului boric.

BÓRAX s.n. Sare de sodiu a acidului tetraboric, substanță cristalină incoloră, folosită în chimia analitică pentru identificarea unor metale, la sudarea metalelor, la obținerea unor emailuri și a unor sticle speciale, în medicină ca antiseptic etc.; tetraborat de sodiu.

BORD, *borduri*, s.n. Fiecare dintre părțile laterale ale punții unui vapor sau unei bărci.

BOREÁL, **-Ă**, *boreali*, *-e*, adj. Care este spre (sau de la, dinspre) Polul Nord, din emisfera nordică; nordic. [Pronunțat: *-re-al*]

BORHÓT, *borhoturi*, s.n. Ceea ce rămîne din amestecul fermentat de fructe sau de cereale, după ce a fost folosit la fabricarea țuicii, a berii, a spirtului etc.

BÓRIC adj. (În expr.) *Acid boric*, oxiacid al borului, care se prezintă ca o pulbere albă, cristalină, fără miros, solubilă în apă, folosit în medicină (ca antiseptic slab), la emailare, în industria textilă, a luminărilor, în tăbăcărie etc.

BÓRNĂ, *borne*, s.f. Piesă de contact montată la capătul unui conductor electric.

BOROBOÁȚĂ, *boroboațe*, s.f. (Pop. și fam.) Faptă regretabilă (dar lipsită de gravitate) pe care o săvîrșește cineva; poznă.

BÓRTĂ, *borte*, s.f. (Reg.) Gaură.

BÓRVIZ s.n. Apă minerală.

BOTÁNIC, **-Ă**, *botanici*, *-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a științelor biologice care se ocupă cu studiul plantelor, stabilind structura, dezvoltarea, originea, evoluția și clasificarea lor. **2.** Adj. Care aparține botanicii (1), care se referă la botanică.

BOTFÓR, *botfori*, s.m. (Reg.) Cizmă cu carîmbi tari și încrețiți la gleznă.

BOTGRÓS, *botgroși*, s.m. Pasăre mică, cu penele roșietice pe piept și brune pe restul corpului, cu ciocul conic, gros și tare, care se hrănește și cu fructe; cireșar *(Coccothraustes coccothraustes)*.

BOTÍNĂ, *botine*, s.f. Gheată (femeiască sau de copil) de obicei înaltă și încheiată cu butoni sau cu elastic; cizmuliță.

BOTRÍE, *botrii*, s.f. (Anat.) Organ special de fixare, de formă alungită (franj, paletă, fantă) la scolexul unor viermi paraziți; botridie.

BOȚÍT, **-Ă**, *boțiți*, *-te*, adj. **1.** Care este mototolit, cu dungi, cu încrețituri. **2.** Care are zbîrcituri, încrețituri (pe obraz); zbîrcit, încrețit.

BOU, *boi*, s.m. Taur castrat, cu talie mai mare decît a vacii, folosit ca animal de tracțiune și mai ales pentru carne *(Bos taurus)*.

BÓUR, *bouri*, s.m. Taur sălbatic, care trăia odinioară și în țara noastră. socotit strămoșul direct al vitelor cornute mari; bou sur *(Bos primigenius)*.

BOURÉL, *bourei*, s.m. (Zool.) Melc.

BOVÍN, **-Ă**, *bovini*, *-e*, adj., s.f. **1.** Adj. De bou, din familia sau din speța boului. **2.** S.f. (La pl.) Subfamilie din familia rumegătoarelor, avînd ca tip boul; (și la sg.) animal care face parte din această subfamilie.

BOX s.n. Ramură sportivă individuală în care doi adversari, respectînd anumite reguli, luptă între ei pe ring, cu pumnii îmbrăcați în mănuși speciale; pugilism, pugilistică, pugilat.

BRAC, *bracuri*, s.n. (Reg.) Rest, rămășiță; sfărîmătură.

BRACTEÁL, -Ă, *bracteali, -e*, adj. Care aparţine bracteei, care ţine de bractee. [Pronunţat: *-te-al*]

BRACTÉE, *bractee*, s.f. Frunzişoară verde sau divers colorată, care se află la baza florilor. [Pronunţat: *-te-e*]

BRACTEÓLĂ, *bracteole*, s.f. (Bot.) Bractee mică. [Pronunţat: *-te-o-*]

BRAD, *brăzi*, s.m. Arbore înalt pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă, cu frunze în formă de ace de culoare verde închis, persistente, cu florile şi seminţele în conuri care stau ridicate în sus *(Abies alba)*.

BRĂGĂ, *brăgi*, s.f. Băutură răcoritoare cu gust acrişor şi cu miros specific, preparată din făină de mei, de porumb sau de secară ori din bucăţi de pîine fermentate în apă.

BRAHIOPÓD, *brahiopode*, s.n. (La pl.) Clasă de animale nevertebrate marine cu cochilia formată din două valve şi cu două braţe pe laturile gurii *(Brachiopoda)*; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. [Pronunţat: *-hi-o-*]

BRAHMÁN, -Ă, *brahmani, -e*, s.m. şi f. Membru al castei preoţeşti indiene, considerată prima dintre cele patru caste indiene în antichitate.

BRANHIÁL, -Ă, *branhiali, -e*, adj. Care aparţine branhiilor, care ţine de branhii, format din branhii. ◇ *Plex branhial*, plexul care ia naştere prin anastomozarea ramurilor ventrale ale ultimelor patru perechi de nervi spinali cervicali cu prima pereche de nervi toracici, care inervează tegumentul umărului şi al membrului superior, nervii centurii scapulare şi ai extremităţii libere a membrului superior. *Sifon branhial*, sifon prin care apa pătrunde în camera paleală, la branhii, la unele animale acvatice. *Inimă branhială*, (la cefalopode) grup de vezicule pulsatile care pompează lichid celomic; (la cefalocordate) grup de vezicule alcătuite din mai multe dilataţii situate în partea anterioară a corpului, cu sînge conţinînd pigmenţi roşii. *Arc branhial*, os puţin curbat pe care sînt fixate branhiile la peşti. *Cameră branhială*, încăpere de pe partea laterală a corpului crustaceelor, în care se află branhiile. *Fantă branhială*, fiecare dintre deschizăturile situate de o parte şi de alta a capului, la peştii cartilaginoşi, ordinul rechinilor şi la unele cordate, prin care apa pătrunde în branhii. [Pronunţat: *-hi-al*]

BRÂNHIE, *branhii*, s.f. Organ de respiraţie, extern sau intern, întîlnit la majoritatea animalelor acvatice (crustacee, moluşte, peşti etc.).

BRANHIOPÓD, *branhiopode*, s.n. (La pl.) Ordin de crustacee inferioare de apă dulce, cu corpul segmentat şi cu apendice toracice prevăzute cu o excrescenţă care serveşte la respiraţie *(Branchiopoda)*; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pronunţat: *-hi-o-*]

BRÂNŞĂ, *branşe*, s.f. Ramură, specialitate, domeniu de activitate (în meserii, comerţ etc.).

BRAŞOÁVĂ, *braşoave*, s.f. (Fam.) Minciună, palavră.

BRAŞOVEÁNCĂ, *braşovence*, s.f. Căruţă sau trăsură mare (cu coviltir).

BRAŢ, *braţe*, s.n. Ramificaţie a cursului principal al unei ape curgătoare. ◇ *Braţ mort*, ramificaţie a unei ape curgătoare pe care apa curge numai la revărsări.

BRAV,-Ă, *bravi,-e*, adj. Viteaz; curajos, îndrăzneţ.

BRAVÁDĂ, *bravade*, s.f. Acţiune, atitudine, manifestare prin care cineva se expune în mod inutil (şi cu obrăznicie).

BRÁZDĂ, *brazde*, s.f. Fîşie îngustă de pămînt tăiată şi răsturnată de plug.

BRĂCINÁR, *brăcinare*, s.n. Şiret, curea sau sfoară cu care se strîng pantalonii (ţărăneşti) în jurul mijlocului.

BRĂZDĂR, *brăzdare*, s.n. **1.** Parte a plugului care taie brazda în plan orizontal. **2.** Dispozitiv fixat la mașinile de semănat, care introduce semințele în pămînt.

BREÁSLĂ, *bresle*, s.f. **1.** Corporație (1). **2.** (În Moldova, în evul mediu) Grupare cuprinzînd o categorie de oameni care plăteau dările împreună. **3.** (În Moldova, în evul mediu) Grupare de slujitori.

BREAZ,-Ă, *breji,-ze*, adj. **1.** (Despre animale) Cu o pată albă în frunte sau cu o dungă albă pe bot. ◇ Expr. *A cunoaște* (pe cineva) *ca pe un cal breaz*, a cunoaște foarte bine (pe cineva). **2.** Fig. (Despre oameni; adesea ir.) Deștept, inteligent, capabil.

BRÉCIE, *brecii*, s.f. Rocă în alcătuirea căreia intră elemente de roci colțuroase, grohotișuri (de dimensiuni diferite) și ciment de natură sedimentară sau eruptivă.

BREVÉT, *brevete*, s.n. Document oficial acordat de o autoritate (de stat), prin care se conferă unei persoane o distincție, o calitate (în virtutea căreia aceasta are anumite drepturi speciale).

BREVILÍN, -Ă, *brevilini,-e*, s.m. și f. Tip constituțional (în antropologie) caracterizat prin trup și prin membre scurte și groase.

BREZÁIE, *brezăi*, s.f. Persoană mascată (cu un cap de animal), care joacă prin gesturi pe la casele sătenilor în preajma Crăciunului; joc din teatrul folcloric avînd ca personaj principal această persoană. [Pronunțat: *-za-ie*]

BRIGÁDĂ, *brigăzi*, s.f. **1.** Unitate militară mai mare decît regimentul. **2.** Formație stabilă de lucru compusă din muncitori (organizați adesea pe echipe și pe schimburi sau pe faze și pe operații). **3.** (În expr.) *Brigadă artistică*, colectiv format din artiști amatori, care prezintă (scurte) programe artistice inspirate, de obicei, din viața colectivului din care face parte.

BRIGADIÉR,-Ă, *brigadieri,-e*, s.m. și f. **1.** Persoană care face parte dintr-o brigadă (2). **2.** Tehnician din administrația pădurilor, care conduce o echipă de lucru. [Pronunțat: *-di-er*]

BRIGÁND, *briganzi*, s.m. (Franțuzism) Tîlhar.

BRILIÁNT, *briliante*, s.n. **1.** Diamant șlefuit în formă de dublă piramidă, cu numeroase fațete pentru accentuarea reflexului luminii, folosit ca piatră prețioasă, montat în bijuterii. **2.** Numele celui mai mic corp de literă tipografică. [Pronunțat: *-li-ant*]

BRIOFÍTĂ, *briofite*, s.f. (La pl.) Încrengătură de plante cu corpul foarte mic, redus la un tal, sau diferențiat în tulpină și în frunze, răspîndite, de obicei, în locuri umede; (și la sg.) plantă care face parte din această încrengătură. [Pronunțat: *bri-o-*]

BRIZÁNȚĂ s.f. Proprietate a unui exploziv de a arde și a se descompune într-un timp foarte scurt, dînd o mare cantitate de gaze, astfel încît suflul gazelor poate distruge corpuri solide înconjurătoare.

BRÍZĂ, *brize*, s.f. Vînt ușor și regulat care suflă la țărmul mării, în timpul zilei de la mare spre uscat, iar în timpul nopții de la uscat spre mare.

BRÎNCĂ s.f. (Med.; pop.) Erizipel.

BROÁSCĂ, *broaște*, s.f. Nume dat mai multor animale tetrapode amfibii, din clasa batracienilor, fără coadă, cu picioarele dinapoi mai lungi, adaptate pentru sărit, cu gura largă și cu ochii bulbucați. ◇ *Broască țestoasă*, nume dat mai multor specii de reptile cu corpul închis într-o carapace osoasă, dintre care unele trăiesc pe uscat (*Testudo graeca*, *Testudo europaea* și *Testudo hermanni*), iar altele în apă (*Emys orbicularis*).

BRODÍ, *brodesc*, vb. IV. (Pop. și fam.) **1.** Tranz. A o nimeri bine

a duce ceva cu bine la capăt. 2. Refl. A se găsi din întîmplare undeva, la cineva; a se nimeri.

BRÓDNICI s.m.pl. Populație românească atestată de izvoare în părțile sudice ale Moldovei, în sec. XIII.

BROM s.n. Br cu Z = 35. Element chimic cu caracter de nemetal, din familia halogenilor, lichid roșu sau brun închis, cu miros înțepător, foarte toxic, care se întrebuințează în industria coloranților, a medicamentelor etc.

BROMBENZÉN s.m. Derivat monosubstituit cu brom al benzenului, lichid incolor, folosit ca dizolvant și în sinteze organice; monobrombenzen.

BROMHÍDRIC adj. (În expr.) *Acid bromhidric*, HBr, hidracid al bromului, substanță gazoasă, incoloră, cu miros înțepător, care fumegă în aer, iar în soluție apoasă se comportă ca un acid tare, folosit la obținerea bromurilor și a unor compuși organici.

BROMOVĂL s.n. Substanță organică din clasa ureidelor, cu efect hipnotic, care se folosește ca medicament.

BROMÚRĂ, *bromuri*, s.f. Sare a acidului bromhidric. ◇ *Bromură de argint*, substanță solidă, slab gălbuie, sensibilă la lumină, sare de argint a acidului bromhidric, folosită la fabricarea plăcilor, a filmelor și a hîrtiei fotografice. *Bromură de potasiu*, substanță solidă, incoloră, solubilă în apă, sare de potasiu a acidului bromhidric, folosită în medicină (drept calmant) și în industria fotografică.

BRONHIÁL,-Ă, *bronhiali,-e*, adj. Care ține de bronhii, privitor la bronhii; bronhic. [Pronunțat: *-hi-al*]

BRÓNHIC,-Ă, *bronhici,-ce*, adj. Bronhial. ◇ *Arbore bronhic*, ramificația bronhiilor și a bronhiolelor în plămîni, asemănătoare cu crengile unui arbore. *Artere bronhice*, arterele care aduc sînge nutritiv în plămîni.

BRÓNHIE, *bronhii*, s.f. (Anat.) Fiecare dintre cele două ramificații ale traheii, prin care aerul ajunge în plămîni.

BRONHIÓLĂ, *bronhiole*, s.f. (Anat.) Fiecare dintre ramificațiile bronhiilor, care pătrunde în profunzimea plămînilor. [Pronunțat: *-hi-o-*]

BRONȘÍTĂ, *bronșite*, s.f. Boală a căilor respiratorii care constă în inflamarea mucoasei bronhiilor și care se manifestă prin tuse.

BRÓNZ s.n. Aliaj de cupru cu staniu, plumb etc., mai dur și mai rezistent decît cuprul, avînd numeroase întrebuințări în tehnică. ◇ *Bronz de aluminiu*, aliaj al cuprului cu 5—12% aluminiu, mai ieftin decît bronzul obișnuit. *Bronz de mangan*, aliaj al cuprului cu 30% mangan. ◆ Pigment metalic de culoare galbenă, cu care se vopsește un obiect.

BRONZÁT,-Ă, *bronzați,-te*, adj. 1. (Despre oameni) Cu pielea înnegrită de soare, de vînt, de ger etc.; pîrlit. 2. (Med.; în expr.) *Boală bronzată*, boală endocrină rară și gravă, provocată de o hiposecreție a glandelor suprarenale și manifestată prin slăbire musculară, prin oboseală neobișnuită și prin culoarea galbenă-arămie a pielii.

BROȘÁ, *broșez*, vb. I. Tranz. 1. A lega împreună colile sau foile unei broșuri, ale unei cărți, ale unui caiet etc. (punîndu-le într-o copertă moale). 2. A prelucra prin așchiere o piesă din metal, găurind-o sau șănțuind-o.

BROȘÚRĂ, *broșuri*, s.f. Lucrare tipărită sub formă de carte, care cuprinde un număr redus de foi; filadă.

BROTĂCÉL, *brotăcei*, s.m. Animal tetrapod amfibiu, înrudit cu broasca, de culoare verde deschis, cu ventuze vîscoase adezive la vîrfurile degetelor, foarte sensibil la presiunea atmosferică, prevestind, prin orăcăit, schimbarea vremii; răcănel, broatec, buratic, brotac, brotan, florinte *(Hyla arborea)*.

BRÚMĂ, *brume*, s.f. 1. Cristale de zăpadă formate noaptea prin înghe-

țarea vaporilor de apă din atmosferă (în anotimpurile de tranziție) și care se depun pe pămînt, pe obiecte etc. 2. Strat fin, alburiu, care acoperă unele fructe (prune, struguri) sau unele plante.

BRUMĂRÍU,-ÍE, *brumării*, adj. 1. De culoarea brumei (1), alb-cenușiu; brumat. ◇ *Oaie brumărie*, varietate de oaie cu lîna pestriță, albă și neagră. ◆ Care aparține acestor oi sau pielicelelor acestor oi. 2. (Bot.; în expr.) *Prune brumării*, soi de prune acoperite cu brumă (2).

BRUN,-Ă, *bruni,-e*, adj. 1. (Despre ființe) Care are părul negru și culoarea pielii închisă. 2. De culoare cafenie închisă.

BRÚSTURE, *brusturi*, s.m. Numele mai multor plante erbacee cu frunze foarte mari și late, cu flori purpurii sau violete, folosite pentru proprietățile lor medicinale; lipan *(Lappa)*.

BRUT,-Ă, *bruți,-te*, adj. 1. Care se găsește în stare naturală, care nu este încă prelucrat, care nu a fost încă transformat în produs finit. 2. (Despre greutatea mărfurilor) Care este socotit împreună cu ambalajul, vasul etc. în care se află; (despre un venit, o retribuție) care a fost socotit împreună cu impozitele, reținerile etc.

BRUTALITÁTE, *brutalități*, s.f. Atitudine, purtare, vorbă sau faptă lipsită de delicatețe, manifestată față de o ființă (de obicei mai slabă . din punct de vedere fizic și incapabilă de apărare) sau față de simțămintele ei.

BRÚTO adv. Socotit împreună cu ambalajul, cu vasul, cu vehiculul etc. (la o marfă); socotit împreună cu reținerile, cu impozitele, cu cheltuielile (la un venit).

BUBALÍNĂ, *bubaline*, s.f. (La pl.) Subfamilia bivolilor, vite cornute înrudite cu taurul, cu capul mare, cu coarnele în formă de semilună, cu pielea groasă și cu părul de obicei negru; (și la sg.) animal care face parte din această subfamilie.

BÚBĂ s.f. (Med.; pop.; în expr.) *Bubă-neagră*, antrax.

BUBURÚZĂ, *buburuze*, s.f. Gîndăcel de formă semisferică, cu elitrele roșii, pătate cu șapte puncte negre; gărgăriță, paparugă, boul-lui-Dumnezeu, boul-Domnului, boul-popii *(Coccinella septempunctata)*.

BUCÁL,-Ă, *bucali,-e*, adj. Care ține de gură, privitor la gură, care se face cu gura, care se ia pe gură. ◇ *Cavitate bucală*, primul segment al tubului digestiv, în care se află aparatul mestecător, limba și glandele salivare, servind și drept cutie de rezonanță a aparatului vocal. *Aparat bucal*, totalitatea pieselor anatomice care alcătuiesc gura artropodelor.

BUCĂLÁIE, *bucălăi*, adj. (Zool.; în expr.) *Oaie bucălaie*, oaie țigaie care are jarul negru. [Pronunțat: *-la-ie*]

BUCĂLÁT,-Ă, *bucălați,-te*, adj. (Despre oameni) Cu obrazul grăsuț, durduliu; (despre obrazul oamenilor) grăsuliu, plinuț.

BÚCHE, *buchi*, s.f. A doua literă din alfabetul chirilic. ◆ Cunoștințe elementare de scris și de citit. ◇ Expr. *Buchea cărții*, exact ce scrie în carte, ca în carte.

BUCHISÍ, *buchisesc*, vb. IV. Tranz., intranz. și refl. A face un lucru cu mare efort și grijă (dar fără spor); (în special) a citi sau a învăța ceva cu greutate, cu efort (și cu grijă, cu atenție).

BÚCIUM, *buciume*, s.n. Instrument muzical popular de suflat în formă de tub foarte lung, drept sau (mai rar) curbat, construit din lemn sau din

coajă de copac și folosit (în special de ciobani) pentru chemări și semnale.

BÚCLĂ, *bucle*, s.f. (Mat.) Porțiune finită dintr-o curbă plană mărginită de un punct dublu al curbei (care nu este punct de întoarcere).

BUCLÚC, *buclucuri*, s.n. (Pop. și fam.) Belea, încurcătură; necaz, supărare.

BUF,-Ă, *bufi,-e*, adj. (Despre comedii, opere) Cu un caracter comic exagerat.

BÚFNIȚĂ, *bufnițe*, s.f. Cea mai mare pasăre răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, având penajul de culoare brună-argintie, cu dungi negre și galbene, cap mare și ochi galbeni-portocalii mari, apropiați unul de altul, cu smocuri de pene la urechi; buhă, bufnă, bou-de-noapte *(Bubo bubo)*.

BUFÓN, *bufoni*, s.m. Personaj comic, îmbrăcat în haine caraghioase, care întreținea o atmosferă de veselie la curțile suveranilor sau ale seniorilor; măscărici. ◆ (Peior.) Persoană care face pe alții să rîdă prin glume, gesturi caraghioase etc., care este obiect de batjocură într-o societate.

BÚGED,-Ă, *bugezi,-de*, adj. (Reg.; despre obrazul oamenilor) Buhăit, umflat, puhav.

BUGÉT, *bugete*, s.n. Balanță a veniturilor și a cheltuielilor unui stat, unei întreprinderi, unei familii, unei persoane etc., pe o anumită perioadă de timp.

BUGETĂR,-Ă, *bugetari,-e*, adj. Care aparține bugetului, privitor la buget, prevăzut în buget, de buget.

BUHĂI, (I) *buhai*, s.m., (II) *buhaiuri*, s.n. I. S.m. (Zool.; pop.) Taur. II. S.n. Instrument muzical popular format dintr-o putinică cu fundul de piele, prin care trece un smoc de păr de cal care se trage cu degetele umezite, producîndu-se astfel un sunet asemănător cu mugetul unui taur.

BÚHĂ, *buhe*, s.f. (Ornit.; pop.) Bufniță.

BUIÉSTRU s.n. Mers, umblet specific al calului sau al altor animale, în timpul căruia acestea pășesc în același timp cu ambele picioare din aceeași parte. [Pronunțat: *bu-ies-*]

BUIMÁC,-Ă, *buimaci,-ce*, adj. Amețit (de somn, de beție, de frică etc.); zăpăcit, năuc, descumpănit, uluit (de o împrejurare neașteptată).

BUJÍE, *bujii*, s.f. Piesă a unor motoare care servește la aprinderea combustibilului necesar funcționării acestor motoare.

BUJÓR, *bujori*, s.m. Nume dat mai multor plante erbacee, dintre care una (numită și *bujor de grădină)* are flori mari, roșii, roz sau albe, iar alta (numită și *bujor de cîmp)* are flori roșii ca sîngele *(Paeonia)*.

BÚLĂ, *bule*, s.f. **1.** Bășică de aer sau de alt gaz aflată în masa unui lichid sau a unui solid. **2.** Document regal sau papal întărit cu pecete de aur, de argint sau de plumb, prin care se confirmau drepturi și privilegii nobililor sau clerului.

BULB, *bulbi*, s.m. **1.** (Bot.) Tulpină subterană a unor plante, alcătuită din frunze în formă de tunici sau de solzi suprapuși (în care se depun substanțe de rezervă) având un înveliș membranos uscat. **2.** (Anat.; în expr.) *Bulb aortic*, dilatație a arterei aorte situată la ieșirea din inimă, existentă la pești și la batracieni. *Bulb pilos*, partea terminală, umflată, a rădăcinii firului de păr. *Bulb rahidian*, organ nervos situat în partea inferioară a encefalului, provenit din cea de-a cincea veziculă cerebrală.

BULBÁR, -Ă, *bulbari,-e*, adj. Care este specific bulbului, care ține de bulb. ◇ *Nucleu bulbar*, nucleu format din substanță specifică bulbului.

BULBOÁNĂ, *bulboane*, s.f. Loc adîncit în albia unei ape curgătoare, unde

apa formează vîrtejuri; vîltoare, bulboacă.

BULETÍN, *buletine*, s.n. 1. (Urmat de determinări) Scurt comunicat, raport, anunț sau notă oficială, care conține informații de actualitate și de interes public. ◆ Nume dat unei publicații periodice cu scurte dări de seamă, studii și informații de specialitate etc. ◆ (Adesea cu determinarea „de identitate") Act oficial care atestă identitatea unei persoane. 2. (În expr.) *Buletin de vot*, imprimat cuprinzînd numele și prenumele candidaților la o alegere, cu ajutorul căruia alegătorii își exercită dreptul de vot.

BULEVÁRD, *bulevarde*, s.n. Stradă largă și frumoasă, de intensă circulație, de obicei plantată pe margini cu arbori.

BULÚC s.n. (Pop.) Număr mare de oameni strînși la un loc; droaie, gloată. ◆ (Adverbial) În masă, în rînduri strînse, cu grămada; unul peste altul, înghesuindu-se; repede, iute (și în număr mare).

BULUCÍ, *bulucesc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A se îmbulzi, a se îngrămădi, a se înghesui.

BUMB, *bumbi*, s.m. (Pop.) Nasture.

BUMBÁC s.m. 1. Plantă textilă originară din țările calde, cu frunze palmate, cu flori gălbui sau roșietice și cu fructele capsule, care, la coacere, crapă în cîte cinci valve, scoțînd la iveală semințele acoperite cu peri pufoși *(Gossypium)*. 2. Fibră textilă sau țesătură obținută din perii pufoși ai semințelor de bumbac (1).

BUMERÁNG, *bumeranguri*, s.n. Armă de luptă și de vînătoare din lemn îndoit în formă de unghi obtuz, folosită de populația băștinașă a Australiei, și care, datorită formei sale și a felului în care este aruncată, dacă n-a atins ținta, revine la locul de aruncare.

BÚNCĂR, *buncăre*, s.n. Construcție specială folosită pentru depozitarea pe timp scurt a materialelor granulare, pulverulente sau formate din bulgări.

BURÁTIC, *buratici*, s.m. (Zool.) Brotăcel.

BURDÚF, *burdufuri*, s.n. Primul compartiment al stomacului animalelor erbivore rumegătoare, unde se depozitează iarba în timpul păscutului; burduhan.

BURÉTE, *bureți*, s.m. 1. Nume generic dat unor ciuperci (comestibile). 2. (Zool.; în expr.) *Burete-de-mare*, spongier.

BURGHÉZ,-Ă, *burghezi,-e*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține burgheziei, privitor la burghezie, creat de burghezie. ◇ *Burghezo-democratic*, (despre o mișcare, un regim politic etc.) care urmărește să realizeze (sau a realizat) lichidarea completă a relațiilor feudale (prin lupta revoluționară a maselor). 2. S.m. și f. Persoană care aparține burgheziei. ◇ *Mic-burghez*, a) persoană care face parte din mica burghezie; b) (fig.) persoană cu vederi înguste.

BURGHEZÍE, *burghezii*, s.f. 1. Clasă socială, opusă clasei muncitoare, în orînduirea capitalistă, care stăpînește principalele mijloace de producție, exploatează munca salariată (în scopul obținerii de profituri maxime) și deține puterea de stat. 2. (În expr.) *Mica burghezie*, categorie socială intermediară între burghezie și proletariat, formată în cea mai mare parte din micii producători și micii comercianți.

BURGHÍU, *burghie*, s.n. 1. Unealtă ascuțită de oțel în formă de spirală care, prin mișcări de înșurubare, servește la găurirea cilindrică a materialelor; sfredel. 2. (Fiz.; în expr.) *Regula burghiului*, regulă care stabilește orientarea produsului vectorial a doi vectori, direcția fiind perpendiculară pe planul vectorilor, iar sensul cel de înaintare a burghiului, cînd vectorii se rotesc în sensul indicat de produs.

BURÍC, *burice*, s.n. 1. (Anat.) Ombilic. ◆ Cordon ombilical prin care

fetusul primește hrana din corpul mamei. 2. (În expr.) *Buricul degetului*, vîrful degetului.

BURLÉSC,-Ă, *burlești*, adj., s.n. art. 1. Adj. De un comic exagerat, bizar (și adesea vulgar). 2. S.n. art. Specie de comic rezultat din contrastul dintre demnitatea personajului și limbajul lui grosolan, din alăturarea absurdă de cuvinte sau din folosirea lor în sensuri neobișnuite, din situații absurde, din amestecul problemelor serioase cu cele vesele etc.

BÚRSĂ[1], *burse*, s.f. Sumă de bani acordată (lunar) de stat, de o instituție etc. unui elev sau unui student, pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere în timpul studiilor; întreținere gratuită acordată de stat, de o instituție etc. unui elev sau unui student.

BÚRSĂ[2], *burse*, s.f. Instituție capitalistă unde se negociază hîrtii de valoare și valute străine sau unde se desfășoară tranzacții de mărfuri.

BURSÚC, *bursuci*, s.m. (Zool.; pop.) Viezure. ◆ Fig. Om sau copil mic, îndesat și greoi; om retras, izolat, ursuz.

BURUIÁNĂ, *buruieni*, s.f. Nume generic dat plantelor erbacee necultivate, de obicei fără valoare economică. [Pronunțat: *-ru-ia-*]

BUSÓLĂ, *busole*, s.f. Instrument alcătuit dintr-un ac magnetic (care se poate roti liber în jurul unui ax vertical) și un cadran, care indică, prin orientarea acului magnetic în cîmpul magnetic terestru, direcția nord-sud.

BUSUIÓC, -OÁCĂ, *busuioci*, *-oace*, s.m., adj. 1. S.m. Plantă erbacee de grădină, din familia labiatelor, cu tulpină păroasă, cu flori mici, albe sau trandafirii, cu miros plăcut *(Ocimum basilicum)*. 2. Adj. (Despre fructe, vin) Cu aromă de busuioc (1). ◆ (Substantivat, f.) Varietate de viță de vie; strugure produs de această viță, cu aromă de busuioc (1). [Pronunțat: *-su-ioc*]

BUȘÓN, *bușoane*, s.n. (Fiz.) Piesă cilindrică din porțelan, care face parte din dispozitivul de siguranță al unui circuit electric.

BUȘTEÁN, *bușteni*, s.m. Trunchi de copac tăiat și curățat de crengi; parte a trunchiului unui copac rămasă în pămînt după tăiere.

BUTADIÉNĂ s.f. Hidrocarbură nesaturată cu două duble legături, care se prezintă ca un gaz incolor și care se utilizează la fabricarea unor cauciucuri sintetice, a unor lacuri etc. [Pronunțat: *-di-e-*]

BUTADIENNITRILACRÍLIC adj. (Chim.; în expr.) *Cauciuc butadiennitrilacrilic*, cauciuc sintetic rezultat din copolimerizarea butadienei cu acrilonitril; buna N. [Pronunțat: *-di-en-*]

BUTADIENSTIRÉNIC adj. (Chim.; în expr.) *Cauciuc butadienstirenic*, cauciuc obținut prin copolimerizarea butadienei și a stirenului; buna S. [Pronunțat: *-di-en-*]

BUTÁN s.m. Hidrocarbură saturată cu patru atomi de carbon în moleculă, substanță gazoasă care se găsește în gazele de sondă și în gazele de cracare sau care se obține pe cale industrială, fiind folosită în sinteza cauciucului.

BUTANÓL s.m. Substanță organică din clasa alcoolilor, folosită ca dizolvant pentru lacuri, în sinteze organice etc.; alcool butilic.

BUTANÓNĂ s.f. (Chim.) Metiletilcetonă.

BUTÁȘ, *butași*, s.m. Porțiune de lăstar, de rădăcină sau de frunză detașată de la planta-mamă și sădită în pămînt, cu scopul de a se înrădăcina și de a forma o nouă plantă.

BUTĂȘÍRE, *butășiri*, s.f. Acțiunea de a înmulți o plantă prin butași.

BUTÉLIE, *butelii*, s.f. (Fiz.; în expr.) *Butelie de Leyda*, condensator electric în formă de cilindru sau de con, alcătuit dintr-un vas de sticlă cuprins între două armături metalice.

BUTÉNĂ s.f. Substanţă organică, alchenă cu patru atomi de carbon în moleculă, care se prezintă sub forma mai multor izomeri, gaz incolor, inodor, insolubil în apă, obţinut din gazele de cracare şi folosit ca materie primă în sinteze petrochimice; butilenă.

BUTÍL s.n. C_4H_9—. Radical hidrocarbonat monovalent provenit din butanul normal, prin eliminarea unui atom de hidrogen.

BUTILÉNĂ s.f. (Chim.) Butenă.

BUTÍLIC,-Ă, *butilici,-ce*, adj. (Despre substanţe) Care conţine, în moleculă, un radical obţinut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula butanului. ◇ *Alcool butilic*, butanol.

BUTÍNĂ, *butine*, s.f. Substanţă organică, alchină cu patru atomi de carbon în moleculă, care există în două forme izomere, după poziţia triplei legături în catenă.

BUTIRÁT, *butiraţi*, s.m. (Chim.) Sare a acidului butiric, cu miros de fructe sau de flori, întrebuinţat în parfumuri şi în industria alimentară

BUTÍRIC adj. (În expr.) *Acid butiric*, acid alifatic monocarboxilic, care se găseşte, sub formă de gliceride, în untul de vacă şi care se întrebuinţează la obţinerea unor esteri, a unor plastifianţi sau a unor materiale plastice.

BUTIRÍNĂ, *butirine*, s.f. Gliceridă naturală a acidului butiric, sub formă de grăsime, în special în untul de vacă, lichid uleios, incolor, cu gust amărui, insolubil în apă; tributirină.

BUTIROMÉTRU, *butirometre*, s.n. Instrument în formă de tub gradat utilizat pentru determinarea procentului de unt sau de grăsime din lapte.

BUTÓN, *butoni*, s.m. (Anat.; în expr.) *Buton terminal*, mică umflătură situată la capătul ramificaţiilor unui axon, care înlesneşte legătura dintre fibrele nervoase şi celule.

BUTÚC, *butuci*, s.m. **1.** Trunchi care servea călăului pentru tăierea capului condamnaţilor la moarte. **2.** Partea centrală a unui corp rotativ, care se montează pe un ax.

BÚZĂ, *buze*, s.f. **1.** Fiecare dintre cele două părţi cărnoase care mărginesc gura şi acoperă dinţii. ◇ *Buză inferioară*, labium. *Buză superioară*, labrum. *Buză de iepure*, anomalie congenitală care constă în faptul că buza superioară este despicată ca la iepure. **2.** Margine a unei răni pricinuite de o tăietură adîncă. **3.** (Tehn.; în expr.) *Buză de bandaj*, partea proeminentă a exteriorului roţilor vehiculelor de cale-ferată, care serveşte la menţinerea şi la conducerea vehiculului respectiv pe şină.

BUZDUGÁN, *buzdugane*, s.n. Armă de luptă de forma unui ciomag metalic scurt, cu un capăt bombat şi prevăzut cu numeroase vîrfuri ascuţite, folosită în trecut.

C

CABALÍN, -Ă, *cabalini, -e,* adj., s.f. 1. Adj. Care aparţine cailor, privitor la cai; cavalin. 2. S.f. Denumire ştiinţifică generică dată cailor.

CABÂNĂ, *cabane,* s.f. Casă (la munte) construită, de obicei, din lemn, care serveşte pentru adăpostirea turiştilor, a vînătorilor şi a sportivilor.

CABINÉT, *cabinete,* s.n. 1. Încăpere dintr-o locuinţă sau dintr-o instituţie, folosită pentru exercitarea unei profesiuni. ◆ Încăpere în care sînt expuse obiecte de muzeu, de studiu etc. 2. Secţie sau serviciu în organizaţiile politice, în întreprinderi, în instituţii de învăţămînt etc. destinate unor studii şi consultaţii de specialitate, de literatură română, de limbi străine, de ştiinţe sociale etc.

CACADÎR, *cacadîri,* s.m. (Bot.; reg.) Măceş.

CÁCTUS, *cactuşi,* s.m. Numele mai multor plante tropicale cu tulpini ramificate, prevăzute cu ţepi, şi cu flori mari de diferite culori, cultivate la noi ca plante ornamentale.

CADAVÉRIC, -Ă, *cadaverici, -ce,* adj. (Despre oameni) Care are faţa foarte palidă, ca de om mort; (despre faţa, obrazul oamenilor) extrem de palid.

CADÉNŢĂ, *cadenţe,* s.f. 1. Mişcare ritmică şi uniformă, regulată. 2. Succesiune ritmică a unor unităţi poetice (picioare, silabe, cuvinte, versuri etc.), care produce un efect auditiv armonios.

CADÎNĂ, *cadîne,* s.f. Femeie (sclavă) din haremurile mahomedane (mai ales turceşti).

CĂDMIU s.n. Cd cu Z = 48. Element chimic cu caracter metalic, moale, de culoare albă-argintie, care intră în compoziţia unor aliaje uşor fuzibile, a aliajelor tipografice, dentare etc.

CADRÂN, *cadrane,* s.n. 1. (Mat.) Fiecare dintre cele patru regiuni ale unui plan, determinate de două drepte perpendiculare. 2. Suprafaţă (de obicei circulară) prevăzută cu anumite diviziuni şi cifre, pe care se citesc indicaţiile arătate de acul indicator al unui instrument de măsură, al unui ceasornic etc.

CĂDRU, *cadre,* s.n. I. 1. Ramă în care se fixează un tablou, o fotografie. ◆ Tablou, fotografie etc. înrămate. 2. Pervaz al unei uşi sau al unei ferestre. 3. Fig. Mediu, ambianţă. 4. Spaţiu în limitele căruia este cuprinsă o imagine pe o peliculă cinematografică. II. (La pl.) Persoane calificate în diferite profesii şi specialităţi, care îşi desfăşoară activitatea în organizaţii politice, în unităţi economice, social-culturale etc. ◆ Efectiv de bază al oamenilor muncii dintr-o întreprindere, dintr-o instituţie, dintr-un sindicat etc.

CADÚC, -Ă, *caduci, -ce,* adj. 1. (Livr.) Lipsit de trăinicie; şubred, pieritor; trecător. ◆ Fig. Învechit, depăşit, perimat. 2. (Despre frunze, flori etc.) Care cade în fiecare an;

care cade înainte de vreme. **3.** (Despre acte cu valori juridice) Care nu mai are putere legală.

CAFTÁN, *caftane*, s.n. Veşmînt oriental, alb, lung şi larg, împodobit cu fire de aur sau de mătase, pe care îl purtau domnitorii şi boierii români în sec. XVII-XIX.

CAIÁC, *caiace*, s.n. **1.** Ambarcaţie pentru o singură persoană, construită de eschimoşi din piele şi din oase de focă. **2.** Ambarcaţie uşoară, ascuţită la ambele capete, la care se vîsleşte cu una sau cu două padele, din poziţia şezînd. **3.** Sport nautic care se practică cu caiacul (2). [Pronunţat: *ca-iac*]

CÁIER, *caiere*, s.n. Mănunchi de fibre de lînă, de borangic, de in sau de cînepă, care se leagă de furcă pentru a fi tors manual. [Pronunţat: *ca-ier*]

CAIMACÁM, *caimacami*, s.m. Locţiitor al domnitorului, însărcinat cu administrarea Moldovei şi Ţării Româneşti pînă la instalarea pe tron a noului domn sau în absenţa acestuia.

CAL, *cai*, s.m. **1.** Animal domestic erbivor, cu copita nedespicată, folosit la călărie şi la tracţiune *(Equus caballus)*. ◆ Armăsar castrat. **2.** (Entom.; în expr.) *Calul-dracului*, libelulă. (Ihț.) *Cal-de-mare*, mic peşte marin cu capul asemănător cu cel al calului; căluşel-de-mare, căluţ-de-mare *(Hippocampus hippocampus)*. **3.** (Fiz.; în expr.) *Cal-putere*, unitate de măsură tolerată pentru putere egală cu 75 de kilogrammetri pe secundă, folosită pentru a exprima puterea unui motor. **4.** Piesă la jocul de şah de forma unui cap de cal (1).

CALAICÁN s.n. (Chim.; pop.) Sulfat feros.

CALAMITÁTE, *calamităţi*, s.f. Nenorocire mare, dezastru care loveşte o colectivitate. ◆ Necaz, neplăcere mare.

CALCÁN, *calcani*, s.m. Peşte teleostean marin, care trăieşte la adîncime mai mare de 100 m, cu corpul rombic, lung pînă la 90 cm, turtit lateral şi asimetric, care stă culcat şi înoată pe partea dreaptă, avînd ambii ochi şi nările pe partea stîngă *(Scophthalmus maeoticus)*.

CALCANÉU, *calcanee*, s.n. Os care formează călcîiul, cel mai mare dintre cele şapte oase tarsiene.

CALCÁR, *calcare*, s.n. Rocă sedimentară de precipitaţie sau organogenă (biogenă), formată din carbonat de calciu, de culoare variată, folosită la fabricarea varului, a bioxidului de carbon, în metalurgie, în industria zahărului etc.; piatră-de-var.

CALCARÍNĂ, *calcarine*, adj. (Anat.; în expr.) *Fisură calcarină*, şanţ pe faţa internă a emisferelor cerebrale, în lobul occipital.

CALCAROS, -OÁSĂ, *calcaroşi, -oase*, adj. Care conţine calcar, format din calcar.

CÁLCE[1] s.f. (Bot.; în expr.) *Calcea calului*, plantă erbacee perenă, toxică, cu frunze groase şi lucioase, în formă de copită de cal, şi cu flori mari, galbene-aurii *(Caltha palustris)*.

CÁLCE[2] s.f. **1.** Var nestins. ◇ *Calce sodată*, amestec de oxid de calciu cu 5—20% hidroxid de sodiu, care se prezintă sub formă de granule albe sau albe-cenuşii şi absoarbe bioxidul de carbon şi umezeala din aer; fiind folosit la uscarea gazelor, la umplerea extinctoarelor etc. **2.** Material refractar obţinut prin calcinarea carbonatului de calciu natural.

CALCEDÓNIE, *calcedonii*, s.f. Varietate criptocristalină sau fibroasă de silice, translucidă, divers colorată, dură, folosită ca piatră semipreţioasă, la confecţionarea unor obiecte de artă, ca abraziv etc.

CALCHIÁ, *calchiez*, vb. I. Tranz. **1.** A reproduce un desen sau o schiţă prin copiere, cu ajutorul unei hîrtii speciale. **2.** A forma cuvinte sau expre-

sii noi ori a îmbogăți un cuvînt sau o expresie cu un sens nou după model străin. [Pronunțat: *-chi-a*]

CALCIFERÓL s.n. Vitamina D_2.

CALCIFIÉRE, *calcifieri*, s.f. **1.** (Anat.) Întărire a unor țesuturi, oase, leziuni pulmonare prin depunere de săruri de calciu, datorită activității fiziologice sau a unei stări patologice; calcificare. **2.** (Geol.) Depunere, pe fisurile rocilor, a carbonatului de calciu. [Pronunțat: *-fi-e-*]

CALCINÁRE, *calcinări*, s.f. **1.** Încălzire a unei substanțe la temperaturi ridicate, în scopul îndepărtării apei, substanțelor volatile etc. și a producerii unei reacții chimice. **2.** Încălzire, în aer sau în curent de oxigen, a unei substanțe, pentru arderea compușilor organici pe care îi conține, cînd se urmărește determinarea constituenților ei minerali.

CALCINÁT, -Ă, *calcinați, -te*, adj. Care a fost supus unui proces de calcinare.

CALCÍT s.n. $CaCO_3$. Varietate de carbonat natural de calciu, cristalizată în sistemul romboedric, transparentă, incoloră sau divers colorată, cu luciu sticlos, care se prezintă cristalizată sau în mase compacte, utilizată în industria optică sau la fabricarea varului, a cimentului etc.

CĂLCITONÍNĂ s.f. (Biol.) Hormon secretat de glanda tiroidă, cu rol în menținerea echilibrului fosfocalcic din sînge și din oase; tirocalcitonină.

CĂLCIU s.n. Ca cu Z = 20. Element chimic din grupa metalelor alcalino-pămîntoase, moale, de culoare albă-argintie, reactiv din punct de vedere chimic, intrînd în compoziția unor aliaje.

CALCOPIRÍTĂ s.f. $CuFeS_2$. Sulfură naturală de cupru și fier, substanță cristalizată în sistemul cubic, compactă, de culoare galbenă-verzuie sau verde-negricioasă, cu luciu metalic, frecvent întîlnită în filoanele hidrotermale, folosită ca minereu de cupru și la obținerea acidului sulfuric.

CĂLCUL, (I) *calcule*, s.n. , **(II)** *calculi*, s.m. **I.** S.n. **1.** Ansamblu de operații matematice efectuate cu scopul de a găsi valoarea uneia sau a mai multor mărimi. **2.** Capitol al matematicii întemeiat pe un anumit tip de operații. ◇ *Calculul propozițiilor*, capitol al logicii matematice în care se studiază propozițiile compuse din punctul de vedere al adevărului sau falsului lor în raport cu valorile logice ale propozițiilor simple care le compun. **II.** S.m. (Med.) Concrețiune formată în orice parte a organismului (mai frecvent în organele cavitare și în canale), compusă, de obicei, dintr-un nucleu de substanță organică peste care se depun substanțe anorganice.

CALCULATÓR, *calculatoare*, s.n. Mașină sau instalație, cu sisteme mecanice, electromecanice și electronice, destinată efectuării automate a operațiilor matematice și logice și prelucrării informațiilor.

CALCULÓZĂ, *calculoze*, s.f. Boală care constă în formarea unor calculi într-un organ intern; litiază.

CALD, -Ă, *calzi, -de*, adj. (Despre zone, regiuni, țări etc.) Care se caracterizează printr-o temperatură ridicată a aerului (aproximativ) în tot timpul anului, printr-o vară (relativ) permanentă.

CALDARÎM, *caldarîmuri*, s.n. Pavaj executat cu bolovani, cuburi etc. de piatră sau (în trecut) cu bucăți de lemn, așezate și fixate pe un strat de nisip.

CÁLE, *căi*, s.f. **1.** Veche denumire pentru unele străzi mai importante dintr-un oraș, care, de obicei, făceau legătura între centrul orașului și o șosea principală. **2.** (Astron.; expr.) *Calea lactee* (sau *laptelui*), brîu luminos format din circa două sute de miliarde de stele care se vede pe cer

în nopțile senine. 3. (Anat.; în expr.) *Căile respiratorii*, aparatul respirator. *Cale motoare* (sau *aferentă*), legătură anatomică nervoasă sau sangvină prin care ordinul circulă de la centrul de comandă la organul efector.

CALEÁȘCĂ, *caleşti*, s.f. (Înv.) Trăsură elegantă, spațioasă, montată pe arcuri foarte flexibile.

CALEDONIÁNĂ adj. (Geol.; în expr.) *Orogeneza caledoniană*, totalitatea mișcărilor orogenice manifestate din silurian pînă la începutul devonianului, datorită cărora s-au format munții Grampiani, Scandinavici etc. [Pronunțat: *-ni-a-*]

CALENDÁR, *calendare*, s.n. 1. Sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomenele periodice ale naturii. 2. Indicator sistematic (în formă de carte, agendă sau tablou) al succesiunii lunilor și zilelor unui an.

CALENDARÍSTIC, -Ă, *calendaristici*, *-ce*, adj. Privitor la calendar, după calendar. ◇ *An calendaristic*, an care are un număr întreg de zile, 365 sau 366 de zile, socotit de la 1 ianuarie la 31 decembrie, astfel ca echinocțiile și solstițiile să cadă pe aceleași date ale anului (adică să nu se decaleze față de anul tropic). *Lună calendaristică*, fiecare dintre cele 12 intervale de timp, apropiate de perioada de revoluție a lunii, în care este divizat anul calendaristic.

CÁLFĂ, *calfe*, s.f. (În trecut) Lucrător calificat după o perioadă de ucenicie și obligat (de obicei în cadrul unei bresle) să mai lucreze o vreme la patronul unde și-a făcut ucenicia; (astăzi) lucrător, meseriaș calificat.

CALÍCE, *calice*, s.f. (Anat.; în expr.) *Calice renală*, fiecare dintre cele trei cavități membranoase tubulare care se află la deschiderea papilelor și care, prin confluența lor, alcătuiesc bazinetul.

CALICIFÓRM,-Ă, *caliciformi*, *-e*, adj. (Anat.; despre celulele mucoase, papilele gustative) Care are formă de cupă, din fundul căreia se ridică o proeminență tronconică înconjurată de un șanț circular; circumvalat.

CALÍCIU, *calicii*, s.n. Înveliș extern al florilor, alcătuit din sepale libere sau unite.

CALÍF, *califi*, s.m. Titlu purtat, după moartea lui Mahomed, de succesorii lui la conducerea statului arab, care dețineau atît puterea politică cît și pe cea religioasă; persoană care avea acest titlu.

CALIFÁT, *califate*, s.n. Denumire a statului feudal-teocratic arab, după moartea lui Mahomed.

CALIFICÁ, *calific*, vb. I. Refl. și tranz. A dobîndi sau a ajuta să dobîndească un nivel adecvat de pregătire, prin însușirea unor cunoștințe și deprinderi de specialitate.

CALIFICATÍV, -Ă, *calificativi*, *-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care caracterizează, denumește, atribuie o calitate. 2. S.n. Termen prin care este caracterizată o ființă sau un lucru; apreciere. ◆ Sistem de notare a sîrguinței la învățătură și a conduitei elevilor și studenților; fiecare dintre indicațiile „excepțional", „foarte bine", „bine", „suficient" și „insuficient" cu care se notează sîrguința și conduita.

CALIFÓRNIU s.n. Cf cu Z=98. Element chimic radioactiv, cu caracter metalic, din grupa actinidelor, obținut pe cale sintetică.

CALIGRAFÍE, *caligrafii*, s.f. Arta și deprinderea de a scrie frumos. ◆ (Concr.) Scriere frumoasă.

CALITÁTE, *calități*, s.f. 1. Totalitatea însușirilor și laturilor esențiale în virtutea cărora un lucru sau un fenomen este ceea ce este, deosebindu-se de celelalte lucruri sau fenomene. 2. Totalitatea proprietăților unui produs, măsura în care el satisface necesitățile

societății ca rezultat al performanțelor tehnico-economice și estetice, al gradului de utilitate și de eficiență economică pe care le asigură. 3. (În expr.) *Calitatea vieții*, indice care exprimă totalitatea posibilităților pe care societatea le oferă oamenilor (în raport cu cerințele sau dorințele acestora).

CALM, -Ă, *calmi, -e*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre oameni, despre manifestările și stările lor sufletești) Care se stăpînește; stăpînit, cumpănit, liniștit. ◆ Potolit, domol, așezat. 2. S.n. Stăpînire de sine, sînge rece, tact în acțiuni, în vorbire.

CALMĂR, *calmari*, s.m. (La pl.) Gen de cefalopode comestibile, cu corpul alungit, conic, cu înotătoare triunghiulare, cu gura înconjurată de 10 tentacule, care trăiesc în Marea Mediterană și în Oceanul Atlantic *(Loligo);* (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

CALOFÍL, -Ă, *calofili, -e*, adj. Care ține de frumosul formal, gratuit, de suprafață.

CALOFILÍSM s.n. Tendința de a cultiva, într-o operă de artă, frumosul decorativ, formal, adesea gratuit, în dauna conținutului; calofilie.

CALOIÁN, *caloieni*, s.m. Obiect de lut în forma unei păpuși împodobite cu flori, care, în timp de secetă, se îngropa sau se arunca în apă ca să aducă ploaie, conform unor credințe populare. [Pronunțat: *-lo-ian*]

CALOMÉL s.n. Hg_2Cl_2. Clorură de mercur, care se prezintă sub formă de pulbere albă, insolubilă în apă, inodoră și care se folosește ca purgativ și ca vermifug; clorură mercuroasă.

CALOMNIÁ, *calomniez*, vb. I. Tranz. A vorbi pe cineva de rău, a spune lucruri compromițătoare și neadevărate despre o persoană; a defăima, a bîrfi, a cleveti, a ponegri. [Pronunțat: *-ni-a*]

CALOMNIATÓR, -OÁRE, *calomniatori, -oare*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care calomniază; defăimător, bîrfitor, ponegritor. 2. Adj. (Rar) Calomnios. [Pronunțat: *-ni-a-*]

CALOMNÍE, *calomnii*, s.f. Afirmație mincinoasă despre cineva, făcută cu scopul de a-i compromite onoarea, reputația; bîrfire, defăimare, ponegrire, clevetire.

CALOMNIÓS, -OÁSĂ, *calomnioși, -oase*, adj. (Despre afirmații, vorbe, scrieri etc.) Care cuprinde o calomnie, bazat pe calomnie; defăimător, calomniator. [Pronunțat: *-ni-os*]

CALORÍE, *calorii*, s.f. (Fiz.) Unitate de măsură tolerată pentru căldură, egală cu căldura necesară pentru a ridica temperatura unui gram de apă distilată de la 19,5° la 20,5°C. ◇ *Caloric mare*, kilocalorie.

CALORIFÉR, -Ă, *caloriferi, -e*, adj., s.n. 1. Adj. Care transportă căldură. 2. S.n. Instalație de încălzire centrală a unei clădiri, în care căldura este transmisă prin intermediul apei, aburului sau aerului la corpurile de încălzire. ◆ Radiator al unei astfel de instalații.

CALÓS, -OÁSĂ, *caloși, -oase*, adj. Care are îngroșări, întărituri. ◇ *Corp calos*, fascicul de fibre nervoase care unește cele două emisfere ale creierului mare.

CALÓTĂ, *calote*, s.f. 1. (Mat.; și în expr. *calotă sferică*) Fiecare dintre cele două părți ale unei sfere, obținute prin secționarea ei cu un plan; suprafață generată de un arc de cerc care se rotește în jurul diametrului ce trece printr-una dintre extremitățile lui. 2. (Geogr.; în expr.) *Calotă glaciară*, masă de gheață care acoperă întinse porțiuni în regiunile polare sau părțile superioare ale munților înalți.

CALÓZĂ s.f. Substanță organică care, spre iarnă, astupă orificiile vaselor ciuruite, la plante, întrerupînd circulația, și care, primăvara, se lichefiază, determinînd reînceperea circulației sevei.

CALOZITÁTE, *calozități*, s.f. Întărire și îngroșare a pielii.

CALP, -Á, *calpi, -e*, adj. (Înv.; despre monede) Fals, falsificat.

CALÚP, *calupuri*, s.n. Bucată dintr-un material solid (săpun, brînză etc.), de forma tiparului în care materialul a fost turnat în stare lichidă.

CALVÁR, *calvaruri*, s.n. Chin, suferință, durere îndelungată (și intensă).

CALVÍN, -Á, *calvini, -e*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține calvinismului, privitor la calvinism; calvinesc. 2. S.m. și f. Adept al cavinismului; calvinist.

CALVINÉSC, -EÁSCĂ, *calvinești*, adj. Calvin (1).

CALVINÍSM s.n. Doctrină religioasă creștină întemeiată în sec. XVI de Calvin, prin desprinderea de catolicism.

CAMARÁD, -Á, *camarazi, -de*, s.m. și f. Persoană cu care cineva este coleg de armată, de școală, de muncă etc., considerată în raport cu acesta.

CÁMĂNĂ, *camene*, s.f. (Înv.) Impozit anual plătit în Moldova asupra băuturilor alcoolice.

CĂMĂTĂ, *camete*, s.f. Dobîndă (excesivă) pe care o ia cineva pentru sumele date cu împrumut.

CÁMBIE, *cambii*, s.f. Act, document prin care cel care semnează se obligă să plătească necondiționat, la un anumit termen și într-un anumit loc fixat dinainte, o sumă de bani; bilet de ordin.

CÁMBIU, *cambii*, s.n. Țesut vegetal din zona generatoare, care asigură creșterea secundară, în grosime, a tulpinii și a rădăcinii plantelor.

CAMELEÓN, *cameleoni*, s.m. 1. Reptilă arboricolă insectivoră din regiunile tropicale, cu gheare ca un clește cu care se prinde de copaci, și cu proprietatea de a-și schimba culoarea pielii potrivit mediului înconjurător *(Chamaeleo vulgaris)*. 2. Fig. Persoană care își schimbă purtarea și convingerile după împrejurări. [Pronunțat: *-le-on*]

CAMELEONÍSM s.n. 1. Însușire a unor animale de a-și schimba culoarea pielii potrivit mediului înconjurător, folosită ca mijloc de apărare. 2. Fig. Schimbare a purtării și a convingerilor cuiva în funcție de împrejurări. [Pronunțat: *-le-o-*]

CAMELÍD, *camelide*, s.n. (La pl.) Familie de mamifere erbivore rumegătoare în Africa de Nord, Asia Centrală și în sud-vestul Americii, cu gîtul lung, cu cap fără coarne, cu buza superioară despicată, cu stomac cu trei camere, cuprinzînd genurile cămile și lame; (și la sg.) animal care face parte din această familie.

CÁMERĂ, *camere*, s.f. 1. Încăpere într-o clădire. ◇ *Muzică de cameră*, compoziție muzicală pentru un număr restrîns de instrumente. *Orchestră de cameră*, formație orchestrală cu un număr restrîns de instrumente. 2. (În unele țări) Denumire dată adunării legislative. 3. (Anat.) Cavitate anatomică în care se găsesc diferite organe sau în care se petrec unele procese fiziologice. 4. (Zool.; în expr.) *Cameră paleală* sau *camera mantalei*, spațiu cuprins între pereții mantalei și corpul moluștei. 5. Tub de cauciuc unit la capete, care se umflă cu aer și care se așază înăuntrul anvelopei, pe roata unor vehicule. ◆ (La mingi de sport) Balon de cauciuc situat înăuntrul anvelopei, care se umflă cu aer.

CÁMFOR s.n. Substanță organică, cetonă, biciclică, din clasa terpenilor, existentă în trei forme izomere, dintre care forma dextrogiră (camforul obișnuit), extrasă din lemnul unui arbore exotic *(Cinnamonum camphora)* sau obținută sintetic, este un produs cristalin, incolor, volatil, cu miros caracteristic și cu gust amar, folosită în farmacie, în industria celuloidului, a peliculelor fotografice etc.

CAMILÁFCĂ, *camilafce*, s.f. Potcap acoperit cu un văl, de obicei negru, care atîrnă pe spate, purtat de călugări sau de unii înalți demnitari ortodocși, la anumite solemnități.

CAMPÁNIE, *campanii*, s.f. **1.** Totalitatea operațiilor executate de forțele armate ale unei țări sau de o parte a lor, pe un cîmp de luptă, într-o anumită perioadă de timp, cu scopuri strategice parțiale. **2.** Acțiune organizată după un anumit plan, în vederea realizării unor sarcini politice, sociale etc., într-o anumită perioadă de timp. ◆ Timpul cît durează această acțiune.

CAMPIÓN, -OÁNĂ, *campioni*, *-oane*, s.m. și f. Persoană, echipă etc. care cucerește primul loc într-o competiție sportivă națională, internațională, continentală, mondială etc. [Pronunțat: *-pi-on*]

CAMPIONÁT, *campionate*, s.n. Competiție oficială organizată pe o probă sau pe o ramură de sport, pentru desemnarea celui mai bun sportiv sau celei mai bune echipe și pentru acordarea titlului de campion. [Pronunțat: *-pi-o-*]

CAMUFLÁ, *camuflez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) ascunde din raza vizuală a inamicului sau a cuiva care nu dorești să te vadă. ◆ Tranz. A acoperi și a ascunde o sursă de lumină, pentru ca razele ei să nu străbată afară în timpul nopții.

CANÁL, (1) *canaluri*, (1, 2) *canale*, s.n. **1.** Albie creată sau amenajată de om, care leagă între ele două fluvii, două mări, un rîu cu un lac etc. și care servește la navigație, la irigări sau la construcții hidrotehnice. ◆ Curs de apă îndiguit și drenat în scopul de a-l face navigabil, de a preveni inundațiile etc. ◆ Arteră de circulație navigabilă, în orașele așezate la mare sau pe fluvii. **2.** Formație organică, la animale sau la plante, asemănătoare cu un tub, cu un vas sau cu o altă cale de comunicație, prin care circulă substanțele nutritive, secrețiile, apa etc. ◇ (Anat.) *Canal rahidian* (sau *medular*), canal, în interiorul coloanei vertebrale, în care se află măduva spinării. *Canal ependimar* (sau *central*), canal foarte îngust care pornește de la ventriculul al patrulea, străbătînd, în lung, măduva spinării. *Canal inelar*, canal marginal din corpul circular al meduzelor, care, împreună cu alte canale, formează aparatul gastrovascular.

CANALÍCUL, *canalicule*, s.n. Nume dat canalelor mici din țesuturile organismelor.

CANÁLIE, *canalii*, s.f. Persoană care săvîrșește o faptă josnică; mișel, ticălos, netrebnic, nemernic.

CANALIZÁRE, *canalizări*, s.f. Ansamblu de lucrări tehnice executate pentru colectarea, purificarea și evacuarea apei întrebuințate într-o localitate, într-un sistem tehnic, pe un teren etc.

CANÁR, *canari*, s.m. Mică pasăre cîntătoare cu pene galbene *(Serinus canaria)*.

CÂNDELĂ, *candele*, s.f. Lampă mică cu ulei și cu fitil, care se pune la icoane sau la morminte și care, în trecut, servea și la iluminat în locuințe.

CANDÍD, -Á, *candizi*, *-de*, adj. Plin de candoare; curat, nevinovat, pur, neprihănit.

CANDOÁRE s.f. Curățenie, puritate morală, nevinovăție. ◆ Naivitate.

CANGRENÁ, pers. 3 *cangrenează*, vb. I. Refl. (Despre țesuturile sau organele unui organism animal) A face o cangrenă.

CANGRÉNĂ, *cangrene*, s.f. Moarte și putrezire a unei părți din țesutul sau organul unui organism. ◆ Fig. Stare de descompunere morală, de corupție, de viciu etc.

CÁNGUR, *canguri*, s.m. Mamifer erbivor din Australia, înalt pînă la 2 m,

cu coadă lungă, cu picioarele anterioare scurte, care fuge prin salturi şi a cărui femelă are sub pîntece un marsupiu, unde îşi ţine puii cînd sînt mici *(Macropus giganteus)*.

CANIBÁL, -Ă, *canibali, -e*, adj., s.m. şi f. 1. Adj. (Despre animale) Care se hrăneşte cu indivizi din aceeaşi specie. 2. Adj., s.m. şi f. Antropofag.

CANÍCULĂ, *canicule*, s.f. Căldură dogoritoare a aerului, specifică celor mai calde zile de vară; arşiţă, zăpuşeală, zăduf.

CANÍN, -Ă, *canini, -e*, adj., s.m. 1. Adj. De cîine, cînesc, privitor la cîine. 2. S.m. Fiecare dintre dinţii lungi şi ascuţiţi, cu coroana de formă aproape conică, situaţi între dinţii incisivi şi premolari, foarte dezvoltaţi la animalele carnivore.

CANIÓN, *canioane*, s.n. Vale adîncă şi foarte strîmtă, cu pereţi abrupţi şi cu fundul îngust, prin care rîurile curg vijelios.

CANÓE, *canoe*, s.f. 1. Ambarcaţie uşoară, construită cu prora şi cu pupa ascuţite şi înălţate, şi la care se vîsleşte cu ajutorul pagaielor, din poziţia pe un genunchi. 2. Sport nautic care se practică cu canoe (1). [Pronunţat: *-no-e*]

CANÓN, *canoane*, s.n. 1. Regulă, dogmă bisericească; tipic. ◆ Normă, regulă de vorbire, de scriere, de comportare etc. 2. Pedeapsă dată de biserică la călcarea unui canon (1). ◆ (Pop.) Suferinţă, chin.

CANOTÁJ s.n. Numele dat sporturilor nautice care se practică în ambarcaţii puse în mişcare, prin forţa braţelor, cu ajutorul vîslelor.

CANTARÍDĂ, *cantaride*, s.f. Insectă din ordinul coleopterelor, verde-aurie, cu miros caracteristic, care atacă frasinul şi liliacul şi care este folosită în industria farmaceutică; gîndacul-frasinului, gîndac-de-frasin, cătel-de-frasin *(Lytta vesicatoria)*.

CANTÁTĂ, *cantate*, s.f. Piesă muzicală de mari proporţii, cu caracter solemn sau liric, compusă pentru solişti vocali, cor şi orchestră.

CANTITÁTE, *cantităţi*, s.f. 1. Cîtime, număr, mărime. 2. Proprietate care poate fi reprezentată printr-un număr obţinut dintr-o măsurare sau dintr-o numărare. 3. Categorie filozofică desemnînd determinări inerente ale obiectelor şi fenomenelor, exprimate prin număr, mărime, suprafaţă, volum, masă, durată, ciclu, etape, faze etc. şi care caracterizează gradul de evoluţie al însuşirilor acestora în legătură indisolubilă cu calitatea.

CAOLÍN s.n. Rocă argiloasă rezultată din degradarea naturală a feldspaţilor, cu un conţinut ridicat de caolinit, care se prezintă sub formă de pulbere albă, fină, insolubilă în apă şi acizi diluaţi, folosită în industria ceramicii, sticlei, hîrtiei etc., precum şi ca material absorbant şi ca dezinfectant.

CAOLINÍT s.n. Silicat natural hidratat de aluminiu, component al caolinului şi al altor argile, alb mat sau uşor colorat, care apare în mase pămîntoase formate pe cale hidrotermală sau prin alterarea rocilor.

CAOLINIZÁRE, *caolinizări*, s.f. Proces de transformare a feldspatului în caolin, prin eliminarea alcaliilor, sub efectul agenţilor naturali (ape naturale încărcate cu bioxid de carbon, ape termale de origine magmatică etc.).

CAOLINÓS, -OÁSĂ, *caolinoşi, -oase*, adj. (Despre minerale şi roci) Care conţine caolin în compoziţie, care are aspect de caolin.

CAP, (1, 2) *capete*, (4) *capuri*, s.n. 1. Extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară a animalelor, unde se află creierul, principalele organe de simţ şi orificiul bucal. 2. Parte extremă cu care începe sau cu care se sfîrşeşte ceva. 3. (În expr.) *Cap de distilare*, parte care conţine componentele cele mai volatile ale

unui amestec și care se distilează primele, atunci cînd amestecul este supus operației de distilare. 4. Parte de uscat care înaintează mult în mare.

CAPACITÁTE, *capacități*, s.f. 1. Volum al unui recipient; mărime care reprezintă cantitatea maximă de materii sau de energie pe care o poate acumula un corp, un sistem etc. ◇ *Măsuri de capacitate*, măsuri cu care se determină volumul lichidelor, al cerealelor etc. 2. Posibilitatea de a lucra cu bune rezultate într-un domeniu, de a realiza ceva. ◆ Persoană (extrem de) capabilă, (de) pricepută într-un anumit domeniu de activitate.

CAPILÁR, -Ă, *capilari*, *-e*, adj. 1. Subțire (ca un fir de păr); fin, îngust. ◇ *Vase capilare* (și substantivat, n.; la pl.), cele mai mici vase de sînge, care servesc la hrănirea țesuturilor și care fac legătura între vene și artere. 2. Care aparține capilarității, privitor la capilaritate. ◇ *Tub capilar*, tub îngust în care se manifestă fenomenul de capilaritate.

CAPILARITÁTE s.f. Proprietate pe care o au lichidele de a se ridica sau de a coborî, fără intervenții din afară, în tuburi foarte subțiri sau în spații foarte fine ale solului.

CAPILAROCONSTRÍCȚIE, *capilaroconstricții*, s.f. Proces fiziologic care constă în micșorarea lumenului vaselor capilare, prin contractarea peretelui muscular sau a endoteliului capilar sub acțiunea unor mecanisme nervoase, hormonale sau medicamentoase; vasoconstricție.

CAPILARODILATÁȚIE, *capilarodilatații*, s.f. Proces fiziologic care constă în lărgirea lumenului vaselor capilare sub acțiunea unor mecanisme nervoase, hormonale sau medicamentoase; vasodilatație.

CĂPIȘTE, *capiști*, s.f. 1. (Înv.) Templu sau altar ridicat în cinstea zeităților antice. 2. Fig. (Rar) Loc considerat demn de cinste, de închinare.

CAPITÁL[1], *capitaluri*, s.n. Valoare care apare sub formă de avuție, ca o îngrămădire de bani, de mărfuri, de bunuri materiale în genere, de care dispun capitaliștii și de care se folosesc pentru ca, în cadrul unei anumite relații de producție sociale, să obțină plusvaloarea, prin exploatarea muncitorilor salariați. ◇ *Capital constant*, parte a capitalului folosită pentru cumpărarea de mijloace de producție (utilaje, mașini, materii prime, combustibil), care nu-și schimbă mărimea valorii în procesul de producție. *Capital variabil*, parte a capitalului folosită pentru cumpărarea forței de muncă, care își schimbă mărimea valorii în procesul de producție, fiind sursa plusvalorii. *Capital bancar*, sumele de bani puse de bancheri la dispoziția capitaliștilor întreprinzători sau a statului burghez, sub formă de credit, în schimbul dobînzii. *Capital industrial*, capital investit în orice ramură de producție exploatată pe baze capitaliste, inclusiv agricultura.

CAPITÁL[2], -Ă, *capitali*, *-e*, adj. De cea mai mare importanță; fundamental, esențial. ◇ *Reparație capitală*, refacere esențială a unui furnal, a unei mașini, a unei clădiri etc. *Pedeapsă capitală*, pedeapsă cu moartea.

CAPITÁLĂ, *capitale*, s.f. 1. Oraș în care își au sediul organele supreme ale puterii de stat. 2. Oraș în care își au sediul organele de conducere ale unei unități administrative teritoriale dintr-un stat.

CAPITALÍSM s.n. Orînduire socială care se întemeiază pe proprietatea privat-capitalistă asupra mijloacelor de producție și pe exploatarea muncitorilor salariați, ultima formațiune social-economică căreia îi este caracteristică exploatarea omului de către om.

CAPITALÍST, -Ă, *capitaliști*, *-ste*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține

capitalismului sau care are trăsăturile capitalismului, privitor la capitalism. **2.** S.m. și f. Persoană care posedă capital[1] și care își însușește plusvaloarea rezultată din exploatarea muncitorilor salariați.

CAPITÁȚIE, *capitații*, s.f. Impozit direct, sub formă de cote fixe, încasat, în evul mediu, pe fiecare cap de locuitor.

CAPITÉL, *capiteluri*, s.n. Partea superioară, mai groasă (și ornamentată), a unei coloane sau a unui pilastru, care face legătura între fusul coloanei și arhitravă.

CAPÍTOL, *capitole*, s.n. Fiecare dintre diviziunile mai mari ale unei lucrări științifice, literare, ale unei legi etc.

CAPÍTUL, *capitule*, s.n. Inflorescență cu receptaculul în formă de disc purtînd numeroase flori, foarte apropiate unele de altele.

CAPITULÁ, *capitulez*, vb. I. Intranz. A înceta acțiunile militare și a se preda învingătorului, ca urmare a înfrîngerilor suferite, a imposibilității de a rezista, de a continua lupta etc. ◆ Fig. (Despre oameni) A da înapoi în fața piedicilor sau a greutăților; a nu mai continua o acțiune, o discuție; a ceda.

CAPITULÁRII s.n. pl. Acte legislative date de regi, împărțite în capitole.

CAPITULÁȚIE, *capitulații*, s.f. Act internațional prin care un stat stabilește un regim de privilegii pentru cetățenii altui stat aflați pe teritoriul său.

CÁPIU, -IE, *capii*, adj. (Despre oameni) Năuc, zăpăcit.

CAPODÓPERĂ, *capodopere*, s.f. Operă artistică de o valoare excepțională.

CÁPRĂ, *capre*, s.f. **1.** (La pl.) Gen de mamifere rumegătoare paricopitate, cu păr lung, aspru și gros, cu coarne mai mari și diferențiate la mascul *(Capra)*; (și la sg.) animal care face parte din acest gen. ◆ Femela acestui animal. ◇ *Capră-neagră* sau *capră-de-munte*, capră sălbatică, cu blana brună-neagră, cu coarne scurte și curbate la vîrf și cu două dungi albe în partea anterioară a capului, care trăiește în regiunile alpine din Carpații Românieі, declarată monument al naturii *(Rupicapra rupicapra)*. **2.** (Art.) Formă de teatru popular mut care face parte din obiceiurile practicate de Anul nou, și care constă din executarea unor dansuri și figuri comice de către un personaj mascat cu cap de capră sau de cerb, care bate ritmic din fălci. ◆ Personaj mascat astfel.

CAPRICIÓS, -OÁSĂ, *capricioși, -oase*, adj. Cu manifestări inegale și neașteptate, cu toane; inconsecvent, schimbător. ◆ (Despre lucruri) Neobișnuit, ciudat. [Pronunțat: *-ci-os*]

CAPRÍCIU, *capricii*, s.n. Dorință trecătoare și adesea ciudată, manifestată cu încăpățînare; gust schimbător, neașteptat; toană.

CAPRICÓRN s.n. Numele unei constelații din emisfera australă. ◇ *Tropicul Capricornului*, paralela aflată la 23°27'27" latitudine sudică.

CAPRIMÚLG, *caprimulgi*, s.m. Pasăre migratoare insectivoră cu penajul asemănător cu trunchiul de copac, care trăiește în cele două Americi, în Europa, în estul și în sudul Africii; rîndunică-de-noapte, lipitoare *(Caprimulgus europaeus)*.

CAPROLACTÁMĂ s.f. $C_6H_{11}ON$. Substanță organică de tipul amidelor ciclice, care, polimerizînd, dă un compus macromolecular, policaprolactamă, din care apoi, prin filare din topitură, se obțin fibrele și firele sintetice poliamidice de tip relon, capron, perlon etc.

CAPSÚLĂ, *capsule*, s.f. **1.** Fruct uscat dehiscent, cu mai multe loji și cu numeroase semințe, provenit din ovare, format din unirea mai multor carpele și care, la maturitate, se des-

chide foarte diferit; (pop.) măciulie. 2. Înveliș al unor organe animale și vegetale sau al unor organisme inferioare. 3. Vas de laborator plat, cu fundul plan sau rotund, confecționat din porțelan, sticlă, cuarț, platină etc. și folosit pentru evaporarea unor soluții. ◇ (Fiz.; în expr.) *Capsulă manometrică* (sau *barometrică*), cutie cu capac care se deformează sub acțiunea variațiilor presiunii, constituind partea sensibilă a barometrelor sau a manometrelor.

CAPTÍV, -Ă, *captivi*, *-e*, adj. Prins și lipsit de libertate; prizonier.

CAPTIVÁ, *captivez*, vb. I. Tranz. A produce asupra cuiva o impresie, o atracție puternică (datorită însușirilor sale); a cuceri, a fermeca, a subjuga.

CAPTIVĂNT, -Ă, *captivanți*, *-te*, adj. Care captivează; cuceritor, fermecător.

CAPTIVITÁTE s.f. 1. Faptul de a fi captiv; starea în care se află un om captiv; lipsă de libertate. 2. Acțiunea de a ține închise animale sălbatice și de a le îngriji cu un anumit scop (economic).

CAPUCHEHÁIE s.f. Reprezentant sau agent diplomatic al domnitorilor români la Poarta otomană, în timpul dominației turcești. [Pronunțat: *-ha-ie*]

CARACÁTIȚĂ, *caracatițe*, s.f. Animal marin din încrengătura moluștelor, clasa cefalopodelor, cu corpul rotund, în formă de sac, lung de 40—100 cm, cu opt brațe puternice, prevăzute cu ventuze *(Octopus vulgaris)*.

CARACTÉR, *caractere*, s.n. 1. Ansamblul însușirilor fundamentale psihico-morale ale unei persoane, care se manifestă în modul de comportare, în ideile și în acțiunile sale. ◆ Personalitate morală fermă. ◆ Însușire morală care se manifestă prin perseverență, voință fermă și corectitudine. 2. Individualitate care prezintă trăsături psihice complexe, zugrăvită într-o operă literară. 3. Trăsătură distinctă, însușire specifică a unui lucru, a unei substanțe, a unui fenomen etc. 4. Însușire particulară a unui organism. ◇ *Caracter ereditar* (sau *moștenit*), ansamblu de însușiri care se transmit de la părinți la urmași. *Caracter de rasă*, totalitatea însușirilor moștenite de un grup de animale care seamănă între ele.

CARACTERÍSTIC,-Ă, *caracteristici*, *-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Însușire specifică predominantă, proprie unei ființe, unui lucru, unui fenomen etc. și care diferențiază o ființă de alta, un lucru de altul etc. ◇ (Mat.) *Caracteristica logaritmului unui număr pozitiv*, partea întreagă a acelui logaritm. 2. Adj. Care constituie trăsătura distinctivă a unei ființe, a unui lucru sau a unui fenomen. ◇ (Mat.) *Funcția caracteristică a unei submulțimi* A, funcția $f: E \to R$, notată f_A (unde $A \subset E$), pentru care: $f_A(x) = \begin{cases} 1, & \text{dacă } x \in A \\ 0, & \text{dacă } x \notin A \end{cases}$. 3. S.f. Curbă care reprezintă modul cum variază o proprietate a unui sistem sau a unui dispozitiv în funcție de o anumită variabilă.

CARACTERIZÁ, *caracterizez*, vb. I. Tranz. 1. A constitui caracteristica, specificul cuiva sau a ceva. 2. A înfățișa ceva sau pe cineva în ceea ce are esențial, propriu, specific.

CARAPÁCE, *carapace*, s.f. Înveliș osos, cornos sau calcaros, care protejează corpul unor animale.

CARÁS, *carași*, s.m. Pește de baltă, asemănător cu crapul, de culoare aurie, cu capul scurt și cu solzii mari *(Carassius auratus gibelio)*.

CARÁT, *carate*, s.n. 1. Indice pentru conținutul relativ în aur al aliajelor acestuia, egal cu a 24-a parte din masa totală. 2. Unitate de măsură a masei pietrelor prețioase, egală cu 205,876 mg.

CARBAMÁT, *carbamați*, s.m. Sare sau ester al acidului carbamic.

CARBĂMIC adj. (În expr.) *Acid carbamic*, $NH_2—CO—OH$, acid care nu se cunoaște decît sub formă de săruri sau de esteri.

CARBAMÍDĂ s.f. (Chim.) Uree.

CARBÍD s.n. CaC_2. Substanță chimică, solidă, formată din calciu și carbon, de culoare cenușie, folosită la fabricarea acetilenei și a cianamidei de calciu; acetilură de calciu, carbură de calciu.

CARBOCATENÁR,-Ă, *carbocatenari, -e*, adj. (Despre catene) Care este format numai din atomi de carbon.

CARBOCÍCLIC, -Ă, *carbociclici,-ce*, adj. (Despre combinații chimice) Care are în moleculă unul sau mai multe cicluri formate din atomi de carbon.

CARBOGAZOÁSĂ, *carbogazoase*, adj. (În expr.) *Apă carbogazoasă*, apă minerală care conține o cantitate mare de bioxid de carbon dizolvat; apă gazoasă.

CARBOHIDRÁT, *carbohidrați*, s.m. (Biol.) Glucidă, zaharidă.

CARBOHIDRÁZĂ, *carbohidraze*, s.f. Enzimă care degradează hidrații de carbon.

CÁRBON s.n. C cu Z = 6. Element chimic, cu caracter de nemetal, răspîndit în natură, component al tuturor substanțelor organice, vegetale și animale, al produșilor naturali fosili (cărbuni, gaze și țiței), apoi sub formă elementară (de diamant, grafit și cărbune negru), sub formă de bioxid de carbon (în aerul atmosferic). ◇ *Carbon 14*, izotop radioactiv al carbonului care ia naștere în atmosferă și se utilizează la stabilirea vîrstei vestigiilor materiale. *Carbon primar*, atom de carbon care are o singură valență satisfăcută de un alt atom de carbon. *Carbon secundar*, atom de carbon care are două dintre valențele sale satisfăcute cu alți doi atomi de carbon. *Carbon terțiar*, atom de carbon care are trei dintre valențele sale satisfăcute cu alți trei atomi de carbon. *Carbon cuaternar*, atom de carbon care are toate cele patru valențe ale sale satisfăcute de alți patru atomi de carbon.

CARBONÁDO s.n. Varietate tehnică, impură, de diamant, de culoare neagră sau cenușie, folosită la tăierea sticlei și a porțelanului, la armarea burghielor pentru metale dure, la extrudarea filamentelor pentru becurile electrice, ca material abraziv, la foraje etc.

CARBONÁR, *carbonari*, s.m. Membru al unor organizații revoluționare secrete din Italia care au luptat, la începutul sec. XIX, împotriva asupririi străine, pentru eliberare națională și pentru unificarea Italiei.

CARBONÁT, *carbonați*, s.m. Sare a acidului carbonic. ◇ *Carbonat acid*, sare a acidului carbonic în care un singur atom de hidrogen a fost înlocuit de metal; bicarbonat. *Carbonat neutru*, sare a acidului carbonic în care cei doi atomi de hidrogen au fost înlocuiți de metal. *Carbonat de sodiu*, Na_2CO_3, substanță cristalină, incoloră, ușor solubilă în apă, folosită în industria textilă, a sticlei, a săpunului etc.; sodă. *Carbonat de calciu*, $CaCO_3$, substanță care se găsește în natură, în cantități mari, în stare amorfă, sub formă de calcar (piatră-de-var), și cristalizată, sub numele de calcit și de aragonit de marmură. *Carbonat de amoniu*, $(NH_4)_2CO_3$, substanță cristalină, incoloră, cu miros puternic de amoniac, volatilă și ușor disociabilă, folosită la aluat, ca praf de copt. *Carbonat bazic de cupru*, $CuCO_3 \cdot Cu(OH)_2$, pulbere verde, amorfă, folosită ca fungicid. *Carbonat bazic de plumb*, $2PbCO_3 \cdot Pb(OH)_2$, substanță albă, cristalizată, cu luciu diamantin, folosită, mai ales, ca pigment în vopsitorie; ceruză, alb de plumb.

CARBONATÁRE, *carbonatări*, s.f. 1. Reacție chimică de transformare a hidroxizilor în carbonați, cu ajutorul dioxidului de carbon. 2. Operație teh-

nologică, în procesul de fabricare a zahărului, de eliminare a excesului de var și de descompunere a monozaharatului de calciu cu ajutorul dioxidului de carbon, folosită după tratarea zemurilor de difuziune cu lapte de var.

CARBÓNIC,-Ă, *carbonici,-ce,* adj. Care conține (mult) carbon. ◇ *Acid carbonic,* **a)** H_2CO_3, acid slab, existent numai în soluție, prin dizolvarea dioxidului de carbon în apă, folosit în industria alimentară; **b)** (impr.) dioxid de carbon.

CARBONIFÉR,-Ă, *carboniferi,-e,* adj., s.n. **1.** Adj. (Despre straturi, roci, terenuri, regiuni) Care conține zăcăminte de cărbuni, bogat în zăcăminte de cărbuni, care poartă cărbuni etc. **2.** S.n. Cea de a cincea perioadă a erei paleozoice, caracterizată prin depuneri mari de cărbuni.

CARBONIFICÁRE, *carbonificări,* s.f. Proces de formare a cărbunilor naturali prin ardere lentă, în lipsa oxigenului.

CARBONÍL, *carbonili,* s.m. **1.** (Și în expr. *grupare carbonil*) $>C=O$. Grupare funcțională divalentă, care apare în moleculele aldehidelor și ale cetonelor. **2.** Combinație a oxidului de carbon cu unele metale grele, care se folosește pentru obținerea metalului pur. ◇ *Carbonil de nichel,* $Ni(CO)_4$, lichid incolor, inflamabil, care se descompune la 180°—200° C, formînd nichel pur.

CARBONÍLIC,-Ă, *carbonilici,-ce,* adj. (Despre substanțe) Care conține, în moleculă, gruparea funcțională carbonil. ◇ *Compuși carbonilici,* aldehide și cetone.

CARBONIZÁ, pers. 3 *carbonizează,* vb. I. Refl. (Despre substanțe organice) A se descompune prin încălzire sau prin ardere; (despre cărbuni) a se descompune termic în lipsa oxigenului din aer sau în prezența unei cantități insuficiente de oxigen; (despre lemne) a se transforma în cărbune de lemn sau mangal (prin ardere) în prezența unei cantități mici de aer.

CARBONIZÁRE, *carbonizări,* s.f. Acțiunea de *a se carboniza* și rezultatul ei. ◇ *Carbonizare la temperatură înaltă,* cocsificare.

CARBORÚNDUM s.n. (Chim.) Carbură de siliciu.

CARBOXIHEMOGLOBÍNĂ s.f. Compus stabil care se formează în sînge din hemoglobină și oxidul de carbon, în cazul inspirării lui, și care duce la blocarea unei părți din hemoglobină, determinînd asfixia țesuturilor (din lipsă de oxigen transportat) și, respectiv, moartea.

CARBOXÍL, *carboxili,* s.m. (Și în expr. *grupare carboxil*) —COOH. Grupare funcțională caracteristică acizilor organici, în structura căreia gruparea —OH este legată direct de gruparea carbonil, iar atomul de hidrogen poate fi înlocuit cu un metal.

CARBOXÍLIC adj. (În expr.) *Acid carboxilic,* R—COOH, substanță organică ale cărei proprietăți acide se datoresc prezenței, în moleculă, a grupării carboxil (—COOH).

CARBURÁNT, *carburanți,* s.m. Combustibil lichid, volatil, care, în amestec cu aerul, este folosit la alimentarea motoarelor cu explozie.

CARBURÁRE, *carburări,* s.f. Proces de introducere a carbonului în fier sau într-un aliaj feros în stare topită. ◇ *Zonă de carburare,* zonă într-un furnal, unde are loc procesul de carburare a fierului cu carbon și cu oxid de carbon.

CARBURATÓR, *carburatoare,* s.n. Aparat al unui motor cu ardere internă, cu aprindere electrică, în care se formează amestecul carburant, în proporția dorită, prin difuzarea combustibilului într-un curent de aer.

CARBÚRĂ, *carburi,* s.f. Compus binar al carbonului cu metale sau cu

semimetale. ◇ *Carbură de calciu*, carbid. *Carbură de siliciu*, SiC, substanţă cu duritate apropiată de aceea a diamantului, folosită ca material abraziv, la confecţionarea pietrelor de polizor şi ca material refractar; carborundum. *Carbură de bor*, B_4C, substanţă cu duritate mai mare decît a diamantului, folosită ca material abraziv. *Carbură de fier*, Fe_3C, substanţă care se formează în furnal, în procesul de elaborare a fontei, fiind un constituent structural al aliajelor fier-carbon; cementită.

CARCÁSĂ, *carcase*, s.f. Înveliş al unei maşini, al unui aparat sau al unui instrument.

CARDIÁC,-Ă, *cardiaci,-ce*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Care aparţine inimii, privitor la inimă. ◇ *Plex cardiac*, plexul format dintr-un plex superficial, situat ventral faţă de arcul aortic şi la bifurcaţia arterei pulmonare, şi un plex profund, cuprins între arcul aortic şi bifurcaţia traheii. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care suferă de o boală de inimă. [Pronunţat: *-di-ac*]

CARDIÁLĂ, *cardiale*, adj. (Anat.; în expr.) *Glandă cardială*, glandă gastrică situată în stomac, în apropierea orificiului superior, care are formă tubulară, simplă sau ramificată, şi care secretă acid clorhidric, fermenţi şi mucine. [Pronunţat: *-di-a-*]

CARDINÁL,-Ă, *cardinali,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Principal, esenţial, fundamental. ◇ (Geogr.) *Punct cardinal*, fiecare dintre cele patru locuri de pe orizont (est, vest, sud, nord) care ajută la determinarea poziţiei unui punct de pe glob. (Gram.) *Numeral cardinal*, numeral care exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat de obiecte, de fiinţe etc. **2.** S.n. (Mat.; în expr.) *Cardinalul unei mulţimi*, număr ataşat unei mulţimi M şi clasei mulţimilor echivalente ei, notat $\overline{M}$, $n(M)$, sau *card* M; în cazul unei mulţimi finite, cardinalul său reprezintă numărul elementelor mulţimii.

CARDIOMOTÓRI adj. (Anat.; în expr.) *Centri nervoşi cardiomotori*, centri nervoşi bulbari, care pun în mişcare muşchii cardiaci şi reglează, permanent şi automat, activitatea lor în funcţie de informaţiile primite. [Pronunţat: *-di-o-*]

CARDIOVASCULÁR,-Ă, *cardiovasculari,-e*, adj. Privitor la legătura dintre inimă şi vasele viscerale şi periferice. [Pronunţat: *-di-o-*]

CARDÍTĂ, *cardite*, s.f. Inflamaţie a miocardului, datorită unei infecţii microbiene în organism, a tabagismului, a alcoolismului, a reumatismului etc.

CARÉNĂ, *carene*, s.f. **1.** (Zool.) Prelungire în formă de lamă a sternului păsărilor, mai mult sau mai puţin dezvoltată, pe care sînt fixaţi muşchii pieptului care acţionează aripile. **2.** (Bot.) Parte componentă a florii leguminoaselor, formată din două petale aşezate la partea inferioară, unite între ele.

CARÉNŢĂ, *carenţe*, s.f. Lipsă, deficienţă, neglijenţă.

CARÉU, *careuri*, s.n. **1.** Formaţie de adunare sau de lucru în care persoanele sînt dispuse pe laturile unui pătrat. **2.** Suprafaţă a terenului de fotbal, de tenis etc., marcată cu o culoare distinctă, de obicei albă, care delimitează anumite zone în cîmpul de joc.

CARICATÚRĂ, *caricaturi*, s.f. **1.** Reprezentare, mai ales în desen, a unei persoane sau a unei situaţii prin exagerarea unor trăsături, îndeosebi negative, cu o intenţie satirică sau umoristică. **2.** Imitaţie nereuşită, care denaturează originalul.

CÁRIE, *carii*, s.f. Leziune, de natură microbiană sau chimică, a dinţilor sau a oaselor care, prin evoluţie, formează o cavitate.

CARIÉRĂ[1], *cariere*, s.f. Exploatare minieră la zi (în care lucrările se execută sub cerul liber), de unde se extrag diverse substanţe minerale (nisip, pietriş, marmură, argilă etc.) folosite ca materiale de construcţie. [Pronunţat: *-ri-e-*]

CARIÉRĂ[2], *cariere*, s.f. Profesiune, ocupaţie; domeniu de activitate; timp cît cineva lucrează într-un anumit domeniu. ◆ Poziţie în societate; situaţie bună. [Pronunţat: *-ri-e-*]

CARIERÍSM s.n. Tendinţă de a parveni cu orice preţ şi prin orice mijloace (în carieră[2]). [Pronunţat: *-ri-e-*]

CARIOCHINÉZĂ, *cariochineze*, s.f. (Biol.) Mod de înmulţire a celulelor plantelor şi animalelor caracterizat prin transformări în structura nucleului; diviziune indirectă. [Pronunţat: *-ri-o-*]

CARIOFILACÉE, *cariofilacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, anuale sau perene, în general buruieni, cu noduri pronunţate pe tulpini, cu frunze înguste, frecvent păroase, cu flori albe, roz, liliachii, dispuse în inflorescenţe sau solitare în vîrful tulpinii, cu fructele capsule; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunţat: *-ri-o-fi-la-ce-e*]

CARIOLÍMFĂ, *cariolimfe*, s.f. Mediul lichid din carioplasmă în care sînt dispersate sau dizolvate molecule de substanţe. [Pronunţat: *-ri-o-*]

CARIOPLÁSMĂ, *carioplasme*, s.f. Parte constituentă în interiorul membranei nucleare, lichid viscos, cu structură coloidală, cu două faze, una de sol *(cariolimfa)* şi alta de gel *(cromatina)*, care cuprinde, într-o formă relaxată, substanţe proteice şi acizi nucleici; nucleoplasmă. [Pronunţat: *-ri-o-*]

CARIÓPSĂ, *cariopse*, s.f. Tip de fruct uscat, indehiscent, cu pericarpul lipit de sămînţa unică. [Pronunţat: *-ri-op-*]

CARITÁTE s.f. Atitudine miloasă, plină de generozitate faţă de cineva.

CARÎMB, *carîmbi*, s.m. Parte a cizmei care îmbracă piciorul de la genunchi pînă la gleznă.

CARNASIÉR,-Ă, *carnasieri,-e*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre animale) Carnivor. 2. S.f. Fiecare dintre cele patru măsele mari şi tăioase ale unor animale carnivore. [Pronunţat: *-si-er*]

CARNIVÓR,-Ă, *carnivori,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care se hrăneşte în special cu carne; carnasier (1). ◇ *Plante carnivore*, grup restrîns de plante care, pe lîngă nutriţia normală (asimilaţie clorofiliană), au însuşirea de a se hrăni cu animale (insecte, viermi etc.). 2. S.n. (La pl.) Ordin din clasa mamiferelor cuprinzînd animale care se hrănesc mai ales cu carne, avînd dentiţia adaptată; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

CAROLINGIÁN,-Á, *carolingieni,-e*, adj. Care aparţine dinastiei lui Carol cel Mare, privitor la această dinastie. [Pronunţat: *-gi-an*]

CAROSERÍE, *caroserii*, s.f. Parte a unui vehicul aşezată deasupra osiilor şi a roţilor şi servind pentru transportul oamenilor, materialelor, mărfurilor etc.

CAROTÁJ, *carotaje*, s.n. Determinare prin foraj a structurii şi compoziţiei straturilor scoarţei terestre, bazată pe analiza carotelor (2) sau pe măsurarea mărimilor fizice caracteristice ale rocii străbătute. ◇ *Carotaj radioactiv*, stabilire a caracteristicilor rocilor în timpul forării scoarţei terestre, folosind o sursă de neutroni care determină o radioactivitate indusă a acestor roci.

CARÓTĂ, *carote*, s.f. 1. Varietate de morcovi timpurii, cu rădăcini scurte, globuloase, de culoare galbenă-roşiatică. 2. Probă cilindrică de material, luată din fundul găurii unei sonde, pentru a determina structura stratului

străbătut. ◆ Probă cilindrică de material, luată din betonul de fundație al unei șosele, în vederea determinării proprietăților fizico-mecanice ale acesteia în laborator.

CAROTÉN s.n. $C_{40}H_{56}$. Pigment roșu-portocaliu care se găsește în unele vegetale și în unele produse animale, care, introdus în tubul digestiv, la nivelul mucoasei intestinale, se transformă în vitamina A. ◇ *α-caroten*, substanță cristalizată în prisme de culoare roșie închisă, care se găsește în frunze, în uleiul roșu de palmier etc., cu o activitate vitaminică mult redusă față de modificația β. *β-caroten*, pulbere cristalină roșie, solubilă în solvenți organici, în grăsimi, insolubilă în apă, care se oxidează ușor și se găsește în țesuturile animale, în plante, în special în lucernă și în morcov, de unde se extrage industrial, folosită la vitaminizarea și la colorarea margarinei, ca medicament în tratamentul avitaminozei; provitamina A.

CAROTÍDĂ, *carotide*, s.f. Fiecare dintre cele două artere principale, ramuri ale aortei, situate de o parte și de alta a gîtului, care transportă sîngele oxigenat de la inimă la cap; arteră cefalică.

CAROTINOÍDĂ, *carotinoide*, s.f. Denumire dată unei clase de materii colorante naturale, de origine vegetală, de culoare galbenă, portocalie sau roșie, dintre care unele sînt provitamine, altele sînt folosite drept coloranți alimentari sau textili.

CARP s.n. Grup de opt oase mici care alcătuiesc scheletul încheieturii mîinii, articulîndu-se cu oasele antebrațului și ale metacarpului.

CARPÉLĂ, *carpele*, s.f. Frunzuliță modificată care intră în alcătuirea ovarului unei flori și care poartă ovulele ei.

CÁRPEN, *carpeni*, s.m. Arbore înalt, cu frunze ovale, dințate pe margini, cu flori grupate în amenți, cu fructul o samară, cu lemnul tare și alb, întrebuințat la construcții și în rotărie *(Carpinus betulus)*.

CARPI s.m. pl. Populație geto-dacă ce locuia în sec. II — III e.n. în Moldova, în afara teritoriului dacic stăpînit de romani.

CARST, *carsturi*, s.n. Eroziune și dizolvare a calcarelor, ghipsurilor și sării, provocată de apele de suprafață sau subterane, care a contribuit la crearea unor forme specifice de relief; formă de relief rezultată din această acțiune.

CÁRSTIC,-Ă, *carstici,-ce*, adj. Care aparține carstului, privitor la carst, specific carstului. ◇ *Regiune carstică*, regiune cu carst foarte dezvoltat.

CARTAGINÉZ,-Ă, *cartaginezi,-e*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechii Cartagine sau era originară de acolo; pun. 2. Adj. Care aparține vechii Cartagine sau locuitorilor ei, privitor la vechea Cartagină sau la locuitorii ei; punic.

CÁRTĂ, *carte*, s.f. 1. Nume dat (în evul mediu, în anumite țări) actelor destinate a consemna privilegii și libertăți fundamentale ale unor clase sau pături sociale (și a servi drept constituție). 2. Manifest cuprinzînd revendicările unei organizații politice, sociale, profesionale etc. 3. Act care stă la baza organizării și funcționării unei organizații internaționale. [Scris și: *chartă*]

CARTÉL, *carteluri*, s.n. 1. Formă de monopol capitalist în care întreprinderile participante se înțeleg asupra aprovizionării cu materii prime, a vînzării mărfurilor, a prețurilor, a pieților de desfacere, a cantităților de marfă pe care să le producă și să le vîndă fiecare dintre ele etc. 2. Coaliție între două sau mai multe partide politice burgheze.

CARTÉLĂ, *cartele*, s.f. 1. Carnețel, bucată de hîrtie sau de carton cu bo-

nuri detaşabile, pe baza cărora se pot obţine produse raţionalizate sau se poate servi masa la o cantină. 2. (În expr.) *Cartelă perforată*, foaie de hîrtie sau de carton cu orificii ori bandă de hîrtie perforată care serveşte ca element de memorizare, la unele calculatoare numerice, la instalaţiile automate cu comandă directă etc. sau pentru programarea şi prezentarea rezultatelor.

CARTEZIÁN, -Ă, *carteziene*, adj. (Mat.; în expr.) *Coordonate carteziene*, pereche ordonată sau triplet ordonat de numere care stabileşte poziţia unui punct în plan sau în spaţiu, în raport cu două, respectiv trei axe concurente. *Sistem de referinţă cartezian* sau *reper cartezian*, sistem de două axe concurente, pentru plan, sau de trei axe concurente, în spaţiu, care serveşte la fixarea poziţiei punctelor unei mulţimi date (sisteme de puncte materiale, figuri, corpuri); dacă axele sînt perpendiculare două cîte două, sistemul de referinţă se numeşte *rectangular* sau *ortogonal*. *Ecuaţia carteziană* (a unei curbe sau a unei suprafeţe), ecuaţia $f(x, y) = 0$ sau $f(x, y, z) = 0$, unde (x, y), respectiv (x, y, z) sînt coordonatele carteziene ale unui punct curent al curbei, respectiv, al suprafeţei. *Produs cartezian* (a două mulţimi M, N), mulţimea perechilor ordonate de forma (x, y), unde $x \in M$ şi $y \in N$, notat $M \times N$, în cazul a n mulţimi $M_1, M_2, ..., M_n$ (în această ordine) produsul lor cartezian este format din toate grupele $(x_1, x_2, ..., x_n)$ de n elemente, în care $x_1 \in M_1$, $x_2 \in M_2$, ..., ..., $x_n \in M_n$ şi se notează $M_1 \times M_2 \times \times ... \times M_n$. [Pronunţat: *-zi-an*]

CARTILAGINÓS, -OÁSĂ, *cartilaginoşi, -oase*, adj., s.m. 1. Adj. Format din cartilaje, cu cartilaje. 2. S.m. (La pl.) Clasă de peşti cu scheletul cartilaginos (I), cu gură subterminală prevăzută cu două rînduri de dinţi, cu branhii ce se deschid în exterior, neacoperite de opercul, cu nări situate pe partea ventrală a capului; (şi la sg.) peşte din această clasă; condropterigian.

CARTILÁJ, *cartilaje*, s.n. Ţesut animal conjunctiv, elastic şi rezistent, care se găseşte în organisme, separat sau formînd scheletul peştilor cartilaginoşi, învelişul suprafeţelor articulare ale oaselor şi îndeplinind funcţia mecanică de susţinere; zgîrci.

CARTOTÉCĂ, *cartoteci*, s.f. Totalitatea fişelor de evidenţă care cuprind date privitoare la materialele sau la persoanele dintr-o instituţie, orînduite după anumite criterii; cartonieră. ◆ Cutie sau dulap în care se păstrează fişe clasate după anumite norme.

CARUSÉL, *carusele*, s.n. 1. Instalaţie formată din mai mulţi căişori de lemn (uneori înhămaţi la trăsurici) pe care sau unde se suie copiii şi care se învîrtesc mecanic; călăşei. 2. Fig. Mişcare, deplasare, circulaţie, rotire continuă a unor oameni, animale sau lucruri, în diverse scopuri.

CASÁ, *casez*, vb. I. Tranz. 1. A anula (în întregime sau parţial) o hotărîre judecătorească în urma admiterii recursului. 2. A efectua totalitatea operaţiilor privind scoaterea definitivă din folosinţă şi din inventar a unui mijloc fix a cărui folosire, reparare sau modernizare nu mai sînt economice; a lichida.

CASÁNT, -Ă, *casanţi, -te*, adj. Care se sparge, se rupe sau se sfărîmă uşor; fragil, casabil.

CASCÁDĂ, *cascade*, s.f. Cădere naturală de apă pe cursul unui rîu sau fluviu, provocată de întreruperea bruscă a albiei din cauza unei rupturi de pantă; cataractă.

CASITERÍT s.n. SnO_2. Oxid de staniu natural care se găseşte, sub formă de cristale brune-negre cu luciu adamantin, în filoane hidrotermale şi în aluviuni, fiind folosit ca minereu de staniu.

CAST, -Ă, *caşti, -ste*, adj. Pur, nepătat, neprihănit (din punct de vedere al relaţiilor fizice).

CÁSTĂ, *caste*, s.f. 1. Categorie socială închisă, strict delimitată de altele prin originea comună, ocupaţii, privilegii, cult religios, existentă (în trecut) în unele ţări orientale. 2. Grup social închis care încearcă să-şi păstreze privilegiile, obiceiurile, să-şi realizeze interesele (egoiste) etc. ◇ Expr. *Spirit de castă*, spirit îngust, exclusivitate.

CASTÉL, *castele*, s.n. 1. Clădire medievală impunătoare, prevăzută cu şanţuri de apărare, cu ziduri groase şi înalte, avînd din loc în loc turnuri mici şi creneluri, servind ca reşedinţă seniorilor feudali. 2. (În expr.) *Castel de apă* (sau *de echilibru*), construcţie specială (în formă de turn), care serveşte ca rezervor de apă.

CĂSTOR, *castori*, s.m. Mamifer rozător semiacvatic, lung de circa 80 cm, cu labele posterioare palmate şi cu coada lăţită, care trăieşte în colonii, clădindu-şi, cu măiestrie, cuibul pe marginea apelor, fiind vînat pentru blană; biber *(Castor canadensis)*.

CASTRĂ, *castrez*, vb. I. Tranz. A suprima, a extirpa (terapeutic sau accidental) glandele sexuale, provocînd sterilitatea.

CASTRAVÉTE, *castraveţi*, s.m. 1. Plantă legumicolă din familia cucurbitaceelor, cu tulpina agăţătoare, acoperită cu peri aspri, cu frunze mari şi cu flori galbene *(Cucumis sativus)*. ◆ Fructul acestei plante, de formă lunguiaţă, care se consumă crud, murat sau gătit. 2. (Zool.; în expr.) *Castraveţe-de-mare*, holoturie.

CÁSTRU, *castre*, s.n. Lagăr, tabără militară fortificată de formă pătrată, construită mai ales de-a lungul căilor de comunicaţie sau în punctele strategice importante din provinciile romane.

CAŞALÓT, *căşaloţi*, s.m. Mamifer asemănător cu balena, din ordinul cetaceelor, care trăieşte în mările calde, caracterizat prin dezvoltarea mare şi asimetrică a capului, cu dinţi pe falca inferioară, din grăsimea căruia se fabrică spermanţetul, iar din intestine se extrage ambra, folosită la fabricarea parfumurilor *(Physeter catodon)*.

CATABOLÍSM s.n. (Fiziol.) Dezasimilaţie.

CATACLÍSM, *cataclisme*, s.n. Fenomen cu caracter brusc şi distrugător care apare în natură, în urma unor cutremure, erupţii vulcanice, inundaţii, uragane etc.

CATACÓMBĂ, *catacombe*, s.f. Galerie subterană, naturală sau artificială, care servea primilor creştini drept refugiu, loc de cult şi de înmormîntare. ◆ Orice galerie subterană (în formă de coridor lung şi îngust).

CATALÍTIC, -Ă, *catalitici, -ce*, adj. Care se produce prin cataliză, de cataliză.

CATALIZÁ, *catalizez*, vb. I. Tranz. A produce o cataliză.

CATALIZATÓR, *catalizatori*, s.m. (Şi în expr. *catalizator pozitiv*) Substanţă care, în cantitate mică, modifică viteza unei reacţii chimice, deşi, aparent, nu participă la reacţie, şi se regăseşte, neschimbată, la sfîrşitul reacţiei. ◇ *Catalizator negativ*, inhibitor. *Catalizator organic*, enzimă.

CATALÍZĂ, *catalize*, s.f. (Şi în expr. *cataliză pozitivă*) Acţiune prin care se modifică viteza unei reacţii chimice, în prezenţa catalizatorilor. ◇ *Cataliză negativă*, proces catalitic în care viteza de reacţie este micşorată, în prezenţa catalizatorului negativ.

CATARÍN, -Ă, *catarini, -e*, adj., s.m. 1. Adj. Care are nările apropiate. 2. S.m. (La pl.) Grup de maimuţe superioare din ordinul primatelor, din Asia şi Africa, care au nările apropiate şi coada, de obicei, scurtă; (şi la sg.) maimuţă care face parte din acest grup; catarinian.

CATASTRÓFĂ, *catastrofe*, s.f. Eveniment tragic de mari proporţii (natural sau provocat), cu urmări dezastruoase, cu numeroase victime omeneşti, cu mari pagube materiale.

CATÉNĂ, *catene*, s.f. **1.** Şir de încreţituri ale scoarţei pămînteşti formate sub influenţa unei presiuni laterale. **2.** Lanţ de atomi legaţi între ei prin valenţe simple sau multiple.

CATÉTĂ, *catete*, s.f. Fiecare dintre laturile unghiului drept al unui triunghi dreptunghic.

CĂTHARSIS s.n. Acţiune pozitivă (purificatoare) pe care (după Aristotel) ar avea-o arta asupra pasiunilor umane. [Scris şi: *katharsis*]

CATIÓN, *cationi*, s.m. Ion cu sarcină pozitivă. [Pronunţat: *-ti-on*]

CAUCIÚC, **(2)** *cauciucuri*, s.n. **1.** Produs industrial, elastic şi rezistent, fabricat din latexul unor arbori tropicali sau obţinut pe cale sintetică, utilizat la confecţionarea anvelopelor, benzilor elastice, a tuburilor etc. **2.** Anvelopă (pneumatică) care îmbracă roţile automobilelor, bicicletelor etc. [Pronunţat: *ca-u-*]

CAVICÓRN, **-Ă**, *cavicorni*, *-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care are coarnele goale în interior. **2.** S.n. (La pl.) Grup de animale rumegătoare care au coarnele goale în interior şi persistente; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.

CAVITĂR, **-Ă**, *cavitari*, *-e*, adj. Care are un spaţiu gol în interior. ◇ *Organ cavitar*, organ care are, normal sau patologic, o cavitate.

CAVITÁTE, *cavităţi*, s.f. Spaţiu gol în interiorul organismului sau al unui organ din corpul omului sau al animalelor, în care se află anumite organe. ◇ *Cavitate generală*, celom.

CAZ, *cazuri*, s.n. (Gram.) Categorie specifică numelui, prin care se exprimă raporturile logice dintre nume şi diversele părţi ale propoziţiei. ◆ Fiecare dintre formele prin care se exprimă diferitele funcţii sintactice ale substantivului, adjectivului, articolului, pronumelui şi numeralului.

CAZEÍNĂ s.f. Fosfoproteidă conţinută în laptele de vacă, sub formă de sare de calciu, solubilă în apă, care, precipitîndu-se sub acţiunea unei enzime din stomacul animalelor tinere (cheagul sau renina), produce brînza; cazeinogen. ◇ *Cazeină tehnică*, cazeină folosită la fabricarea galalitului. [Pronunţat: *-ze-i-*]

CAZEINOGÉN s.n. (Biol.) Cazeină. [Pronunţat: *-ze-i-*]

CAZEMÁTĂ, *cazemate*, s.f. Lucrare de apărare, construită din lemn şi pămînt sau din beton armat, în care sînt protejate diferite mijloace de luptă (tunuri, mitraliere etc.) împotriva artileriei şi bombardamentelor aeriene inamice.

CĂDÉRE, *căderi*, s.f. Deplasare, mişcare de sus în jos a unui lucru, coborîre spre pămînt sub efectul gravitaţiei. ◇ *Cădere liberă*, mişcare uniform accelerată a corpurilor sub acţiunea propriei greutăţi, îndreptată de sus în jos, spre pămînt. *Cădere de potenţial*, tensiunea electrică la bornele unui consumator de energie al unui circuit electric.

CĂIMĂCĂMÍE, *căimăcămii*, s.f. Formă de guvernămînt provizoriu existentă în ţările române în timpul cît tronul rămînea vacant sau pe timpul absenţei domnului; locotenenţă domnească.

CĂLĂRÁŞ, *călăraşi*, s.m. (La pl.) Corp militar de slujitori auxiliari ai domniei, în evul mediu, în Ţara Românească şi în Moldova, proveniţi dintre ţăranii liberi care, în schimbul unor privilegii, aveau îndatorirea de a merge în război pe cheltuială proprie; (şi la sg.) persoană care făcea parte din acest corp militar.

CĂLDÁRE, *căldări*, s.f. (Geogr.) Depresiune rotundă, cu pereţi înalţi,

situată la mare altitudine. ◇ *Căldare glaciară*, circ.

CĂLDÚRĂ, (1) *călduri*, s.f. 1. Mărime scalară prin care se exprimă transferul de energie între sistemele fizico-chimice sau între diferite părți ale aceluiași sistem. ◇ *Căldură specifică*, mărime fizică egală cu căldura necesară unității de masă a unei substanțe pentru a-și ridica temperatura cu un grad. *Căldură molară*, mărime numeric egală cu căldura necesară unui mol dintr-o substanță pentru a-și ridica temperatura cu un grad. *Căldură latentă*, căldura dezvoltată la trecerea unității de masă dintr-o fază în alta, în condiții de temperatură și de presiune constante. 2. Parte a fizicii care studiază fenomenele termice.

CĂLIFÁR, *călifari*, s.m. Numele a două specii de păsări acvatice migratoare, asemănătoare cu rațele și cu gîștele: una cu pene albe, negre sau ruginii *(Tadorna tadorna)*, cealaltă cu pene roșii-ruginii *(Tadorna ferruginea)*.

CĂLÍRE, *căliri*, s.f. Tratament termic aplicat aliajelor (sau metalelor) care au cel puțin două structuri diferite, care constă în răcirea materialului de la o temperatură superioară punctului de transformare, cu o astfel de viteză de răcire, încît transformarea structurală să nu se mai producă, iar materialul să aibă, la temperatura obișnuită, structura pe care, în mod normal, o are numai deasupra punctului de transformare. ◇ *Călirea oțelului*, călirea aplicată oțelurilor cu scopul de a obține un oțel mai dur, în special în stratul de suprafață.

CĂLȚUNÁȘ, *călțunași*, s.m. (Mai ales la pl.) Numele a două plante: a) plantă decorativă cățărătoare, cu flori portocalii, avînd un fel de pinten; condurul-doamnei *(Tropaeolum majus)*; b) toporaș.

CĂLÚȘ, *călușuri*, s.n. (De obicei art.) Numele unui dans popular românesc cu ritm sincopat și cu figuri variate, jucat de un grup de flăcăi; melodie după care se execută acest dans.

CĂMÍLĂ, *cămile*, s.f. Mamifer erbivor rumegător din Africa de nord și din Asia, de talie mare, cu o cocoașă de grăsime pe spate *(cămila dromader)* sau cu două cocoașe *(cămila bactriană)*, folosit la transport *(Camelus dromedarius* și *Camelus bactrianus)*.

CĂMINÁR, *căminari*, s.m. Boier de rang inferior din țările române, care era însărcinat cu strîngerea unor impozite.

CĂPĂSTRU, *căpestre*, s.n. Bucată de frînghie sau de curea care se pune pe capul calului, al măgarului etc. pentru a lega animalul respectiv la iesle sau pentru a-l duce undeva.

CĂPĂTUÍ, *căpătuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A(-și) face un rost, o situație; a (se) chivernisi.

CĂPCĂÚN, *căpcăuni*, s.m. Ființă fantastică din mitologia românească, închipuită cu trup de om și cu cap de cîine, uneori cu două capete și cu două guri, mîncătoare de oameni. ◆ Epitet dat unui om rău, crud, lacom.

CĂPETÉNIE, *căpetenii*, s.f. Persoană care conduce un grup organizat de oameni; conducător, șef.

CĂPITANÁT, *căpitanate*, s.n. Unitate administrativ-teritorială cu regim de autonomie, în evul mediu, în țările române.

CĂPRĂRÍE, *căprării*, s.f. (Înv.) Mic grup de soldați sub comanda unui caporal.

CĂPTUȘEÁLĂ, *căptușeli*, s.f. 1. Material rezistent la temperaturi înalte, la coroziune sau la uzură, folosit ca îmbrăcăminte în interiorul cuptoarelor, al aparaturii chimice etc., pentru a le feri de degradare. 2. (În expr.) *Căptușeală vulcanică*, strat care îmbracă, în interior, coșul unui vulcan, întărit prin răcirea materialelor eliminate din interiorul vulcanului.

CĂPÚȘĂ, *căpușe*, s.f. (Zool.; la pl.) Ordin de artropode parazite, clasa arahnidelor, care se înfig în pielea animalelor și a omului și se hrănesc sugîndu-le sîngele, fiind, în același timp, și transmițătoare de agenți patogeni *(Ixodes);* (și la sg.) animal care face parte din acest ordin; circel (2).

CĂRĂBĂNÍ, *cărăbănesc*, vb. IV. Refl. (Pop. și fam.) A pleca repede (și pe furiș) de undeva.

CĂRĂBÚȘ, *cărăbuși*, s.m. (Și în expr. *cărăbuș de mai)* Insectă coleopteră foarte dăunătoare, de culoare cafenie, cu elitrele dure, care apare pe la începutul lunii mai și se hrănește cu frunzele arborilor (iar larvele ei, timp de trei ani, cu rădăcinile unor plante); gîndac-de-mai, găinușă *(Melolontha melolontha).*

CĂRĂMÍDĂ, *cărămizi*, s.f. Material de construcție, de obicei de formă paralelipipedică, produs plin sau cu goluri, obținut, de obicei, prin arderea formelor umede și uscate, fasonate manual sau mecanic, dintr-o masă ceramică din argilă, nisip și apă.

CĂRBÚNE, *cărbuni*, s.m. **1.** (Și în expr. *cărbune de pămînt, cărbune fosil, cărbune natural)* Rocă sedimentară, combustibilă, de culoare gălbuie, brună pînă la neagră, friabilă, formată în cursul erelor geologice din plante, printr-un proces de incarbonizare, și folosită drept combustibil și ca materie primă în industria chimică. ◇ *Cărbune artificial*, cărbune obținut din diferite substanțe organice prin carbonizare, descompunere la temperatură înaltă. *Cărbune de lemn*, mangal. *Cărbune activ*, cărbune obținut din cojile unor sîmburi de fructe sau din unele varietăți de lemn, care, supus unor tratamente speciale, a căpătat o suprafață de adsorbție mare, fapt pentru care este utilizat la separarea unor gaze, ca decolorant pentru diferite soluții, catalizator etc. *Cărbune animal* (sau *de oase)*, cărbune obținut prin calcinarea oaselor degresate, a sîngelui și a resturilor de animale, produs foarte poros, folosit ca adsorbant pentru gaze, ca decolorant în industria zahărului și a glucozei, ca dezinfectant stomacal etc.; negru animal (sau de oase). *Cărbune brun*, cărbune natural cu un conținut de 65—70% carbon. *Cărbune amorf*, denumire dată unor varietăți de cărbune cu aspect amorf, care au, însă, structura microcristalină. **2.** (Med.) Antrax. **3.** (Bot.) Tăciune. **4.** Creion negru obținut dintr-un lemn de esență foarte moale, carbonizat, folosit la desen pentru crochiuri, schițe etc.

CĂRPĂNÓS,-OÁSĂ, *cărpănoși,-oase*, adj., s.m. și f. (Depr. și fam.) Zgîrcit, avar.

CĂRTURÁR, *cărturari*, s.m. Om învățat, care știe multă carte; savant.

CĂRVUNÁR, *cărvunari*, s.m. Membru al mișcării reformatoare conduse de Ioniță Tăutu, în Moldova, în 1822, care a adoptat unele principii și metode de luptă ale carbonarilor.

CĂTĂNĂ, *cătane*, s.f. (Înv. și reg.) Soldat, ostaș.

CĂTINÉL adv. (Pop.) Încetinel, lin, domol.

CĂTRĂNÍT,-Ă, *cătrăniți,-te*, adj. De culoare închisă; tuciuriu, negru. ◆ Fig. Amărît, supărat, necăjit.

CĂTÚN, *cătune*, s.n. Așezare rurală mai mică decît satul, formată din cîteva gospodării țărănești, care nu constituie o unitate administrativă, depinzînd de o comună sau de un sat.

CĂTÚȘĂ, *cătușe*, s.f. **1.** Fiecare dintre cele două inele metalice legate între ele printr-un lanț, cu care se leagă mîinile (și picioarele) arestaților. **2.** Fig. Ceea ce frînează, împiedică în mod violent dezvoltarea, evoluția, progresul.

CEÁRĂ, *ceruri*, s.f. **1.** (Chim.) Substanță solidă sau păstoasă care conține un amestec de esteri ai acizilor

monocarboxilici superiori cu alcooli monohidroxilici superiori (ambii cu catene normale şi cu număr par de atomi de carbon în molecula lor), răspîndită în natură, în plante, ca straturi protectoare pe frunze sau pe fructe, şi în produse de origine animală. ◇ *Ceară de albine*, amestec de esteri ai alcoolilor cu acizi, substanţă de culoare gălbuie produsă de albine, cu miros plăcut, obţinută prin topirea fagurilor. 2. (Anat.) Cerumen.

CEASLÓV, *ceasloave*, s.n. Carte bisericească ortodoxă cuprinzînd anumite rugăciuni şi cîntări pentru diferite ceasuri ale zilei şi care servea, în trecut, şi ca abecedar.

CEÁTĂ, *cete*, s.f. 1. (În expr.) *Ceată primitivă*, grupare neorganizată de oameni formată în faza de început a comunei primitive, în scopul procurării hranei şi al apărării de animale sălbatice. 2. (În evul mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Grup organizat de oameni, alcătuit din subalternii de la sate ai dregătorilor domneşti, care avea sarcini militare în timp de război, iar în timp de pace contribuia la strîngerea dărilor; steag.

CEÁŢĂ, *ceţuri*, s.f. Picături foarte fine de apă în stare de vapori, care plutesc în aer la mică înălţime de pămînt şi care îngreuiază foarte mult vederea la distanţă; formă de condensare a vaporilor de apă din atmosferă.

CEAÚŞ, *ceauşi*, s.m. (În evul mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Comandant militar care îndeplinea funcţia de curier la turci sau care conducea un mic grup de slujitori cu diverse atribuţii. [Pronunţat: *cea-uş*]

CEC[1], *cecuri*, s.n. Mijloc de plată, document utilizat pentru ridicarea numerarului de la bancă.

CEC[2], *cecuri*, s.n. Prima parte a intestinului gros, în formă de fund de sac, cuprinsă între intestinul subţire şi colon. [Variantă: **cécum** s.n.]

CECITÁTE, *cecităţi*, s.f. Absenţă a vederii datorită unor leziuni ale mediilor transparente oculare, ale retinei, ale căilor nervoase sau ale centrilor vederii; ablepsie, orbire. ◇ *Cecitate psihică*, pierdere a capacităţii de recunoaştere a obiectelor cu ajutorul văzului. *Cecitate verbală*, pierdere a capacităţii de a citi sau de a înţelege sensul limbajului scris; alexie. *Cecitate diurnă*, hemeralopie.

CÉCUM s.n. v. cec[2].

CÉDRU, *cedri*, s.m. Nume dat mai multor arbori mediteraneeni din familia pinaceelor, cu lemnul tare, ce cresc la altitudine mai mare (1000—2000 m), cu ramuri orizontale, cu lemnul de culoare brună-gălbuie, tare, rezistent şi cu miros puternic, folosit în construcţiile navale, la fabricarea mobilelor, în sculptură etc. *(Cedrus)*.

CEFÁLIC,-Ă, *cefalici,-ce*, adj. Care aparţine capului, care se referă la cap. ◇ *Arteră cefalică*, carotidă.

CEFALOCORDÁT, *cefalocordate*, s.n. (La pl.) Încrengătură de animale marine cu scheletul corpului format din coarda dorsală, cu caractere de nevertebrate şi de vertebrate; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

CEFALOPÓD, *cefalopode*, s.n. (La pl.) Clasă de moluşte marine, animale de pradă cu gura înconjurată de braţe tentaculare prevăzute cu ventuze; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

CEFALORAHIDIÁN,-Ă, *cefalorahidieni,-e*, adj. Care aparţine capului şi coloanei vertebrale, care se referă la cap şi la coloana vertebrală. ◇ *Lichid cefalorahidian*, lichid incolor care se găseşte în ventriculii cerebrali şi în canalul rahidian, avînd rol mecanic şi de protecţie. [Pronunţat: *-di-an*]

CEFALOTORÁCE, *cefalotorace*, s.n. Segment al corpului, la arahnide şi la crustacee, format prin unirea capului

cu toracele, şi de care sînt prinse toate apendicele.

CÉGĂ, *cegi*, s.f. Peşte de apă dulce, din familia acipenseridelor, lung de 80—100 cm, cu botul lung şi ascuţit, avînd o serie de discuri osoase pe spate şi pe laturi *(Acipenser ruthenus)*.

CELENTERÁT, *celenterate*, s.n. (La pl.) Încrengătură de animale inferioare, marine şi de apă dulce, avînd corpul alcătuit din două straturi de celule şi cu o cavitate digestivă în interior; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

CELÉST, -Ă, *celeşti*, *-ste*, adj. (Livr. şi poetic) Ceresc. ◆ Fig. Foarte frumos; minunat, divin.

CELIBATÁR,-Ă, *celibatari*,*-e*, s.m. şi f. Persoană (în special bărbat) necăsătorită.

CELOBIÓZĂ s.f. $C_{12}H_{22}O_{11}$. Dizaharidă alcătuită din două molecule de glucoză, obţinută prin hidroliza celulozei, pulbere solidă, microcristalină, solubilă în apă, optic activă; zahăr din hidroliza celulozei. [Pronunţat: *-bi-o-*]

CELOFÁN s.n. Produs în formă de filme şi de folii transparente, impermeabile, insolubile în apă şi în alcool, obţinut prin filare din soluţii de viscoză şi prin plastifiere şi folosit la ambalarea mărfurilor (alimente, medicamente etc.).

CELOFÍBRĂ, *celofibre*, s.f. Fibră textilă sintetică obţinută din celuloză.

CELÓM, *celomuri*, s.n. Cavitate, la animalele didermice (spongieri şi celenterate), situată între cele două foiţe, una care căptuşeşte ectodermul, cealaltă care acoperă endodermul; cavitate generală.

CELOMÁT, *celomate*, s.n. (La pl.) Animale metazoare, începînd de la viermii cilindrici pînă la mamifere, care au celom; (şi la sg.) animal care face parte din această categorie.

CELÓMIC,-Ă, *celomici*,*-ce*, adj. Care aparţine celomului, care ţine de celom. ◇ *Lichid celomic*, lichid care se găseşte în celom şi care, la viermii laţi şi la cei cilindrici, ţine loc de sînge.

CELULÁR,-Ă, *celulari*,*-e*, adj. Care aparţine celulei, de natura celulei; alcătuit din celule.

CELULÁZĂ, *celulaze*, s.f. Ferment rezultat, în intestinul gros al animalelor, prin acţiunea florei intestinale asupra celulozei, care este transformată în glucoză prin eliberarea enzimei respective.

CELÚLĂ, *celule*, s.f. **1.** Cea mai simplă unitate structurală şi funcţională a organismelor, avînd diferite forme, după variatele funcţii pe care le îndeplineşte, alcătuită din citoplasmă, cu unul sau cu mai multe nuclee, cu sau fără membrană, şi din alte organite citoplasmatice. ◇ (Bot.) *Celulă vegetală*, celulă cu citoplasmă, cu sau fără membrană, cu sau fără nucleu, cu vacuole digestive şi cu cloroplaste. (Biol.) *Celulă-ou*, celulă rezultată în urma procesului de fecundare, prin contopirea celor două celule sexuale; zigot. *Celulă glială* (sau *nevroglică)*, celulă nervoasă cu formă şi de origini diferite, cu rol important în viaţa organismului (protecţie, susţinere, hrănire, secreţie, sinteză a mielinei, fagocitoză, antitoxică). *Celulă cu bastonaşe*, celulă nervoasă modificată din stratul celulelor vezicale din structura retinei, adaptată la vederea nocturnă. *Celulă cu conuri*, celulă cu prelungiri în formă de conuri, adaptată pentru vederea diurnă colorată. *Celulă hexagonală*, celulă de forma unei cămăruţe care intră în alcătuirea unui fagure de miere. *Celulă cu larvă*, celulă în care sînt adăpostite şi cresc larvele albinelor. *Celulă căpăcită*, celulă acoperită cu un căpăcel de ceară poros, de culoare stacojie, în interiorul căreia se află puiet în stadiu de nimfă. **2.** (Chim.; în expr.) *Celulă elementară*, cea mai mică porţiune dintr-un cristal, care are toate caracteristicile crista-

lului şi care, în cristal, se repetă de un număr nedefinit de ori. 3. Încăpere (strîmtă) în închisori, unde sînt ţinuţi închişi arestaţii sau condamnaţii.

CELULOÍD s.n. Material plastic obţinut din nitrat de celuloză şi camfor, solid, incolor, uneori transparent, lucios, solubil în acetonă, foarte inflamabil, folosit la fabricarea filmelor fotografice, a lacurilor şi a unor obiecte uzuale.

CELULÓZĂ s.f. $(C_6H_{10}O_5)_n$. Produs macromolecular natural din clasa polizaharidelor, format din unităţi de β-glucoză, eterificate între ele, constituind materialul de rezistenţă al pereţilor celulari din ţesuturile vegetale şi cu rol de schelet de susţinere al plantelor, avînd o largă utilizare în industria hîrtiei, a fibrelor artificiale, a lacurilor, a materialelor plastice etc.

CEMENTÍTĂ, *cementite*, s.f. (Chim.) Carbură de fier.

CENÁCLU, *cenacluri*, s.n. Grup de scriitori, de artişti etc. uniţi printr-un program estetic comun, uneori avînd şi o publicaţie proprie. ◆ Reunire periodică a unui asemenea grup.

CENESTEZÍE, *cenestezii*, s.f. Impresie generală nediferenţiată care rezultă din totalitatea senzaţiilor primite de la organele interne, caracterizîndu-se printr-o dispoziţie plăcută sau neplăcută.

CENTÁUR, *centauri*, s.m. Fiinţă imaginară, cu trup de cal şi cu bust omenesc, în mitologia greacă. [Pronunţat: *-ta-ur*]

CENTENÁR, *centenare*, s.n. Împlinire a o sută de ani de la un eveniment însemnat; celebrare a acestui eveniment. ◆ (Adjectival) Care datează de o sută (sau de mai multe sute) de ani.

CENTEZIMÁL,-Ă, *centezimali,-e*, adj. Care reprezintă a suta parte dintr-un întreg. ◇ *Grad centezimal*, măsură a unui unghi egală cu a suta parte din măsura unghiului drept; se notează: 1°. *Minut centezimal*, a suta parte dintr-un grad centezimal; se notează: 1ᶜ. *Secundă centezimală*, a suta parte dintr-un minut; se notează: 1ᶜᶜ.

CENTIÁR, *centiari*, s.m. Unitate subdivizionară de măsură pentru terenuri, egală cu a suta parte dintr-un ar. [Pronunţat: *-ti-ar*]

CENTIGRÁM, *centigrame*, s.n. Măsură subdivizionară de masă, care reprezintă a suta parte dintr-un gram; se notează: *cg*.

CENTILÍTRU, *centilitri*, s.m. Măsură subdivizionară de capacitate, care reprezintă a suta parte dintr-un litru; se notează: *cl*.

CENTIMÉTRU, (1) *centimetri*, s.m., (2) *centimetre*, s.n. 1. S.m. Măsură subdivizionară de lungime, care reprezintă a suta parte dintr-un metru; se notează: *cm*. 2. S.n. Panglică îngustă de muşama, de metal, de material plastic etc. lungă de un metru sau, mai frecvent, de un metru şi jumătate, cu diviziuni zecimale, care serveşte la măsurat în croitorie, în magazine textile etc.

CENTRÁL,-Ă, *centrali,-e*, adj., s.f. I. Adj. 1. Care se află (aproximativ) în centru, în mijloc; care provine dintr-un centru. 2. Fig. Care ocupă o poziţie principală, care constituie un nucleu în jurul căruia se grupează elementele secundare. ◆ Care se conduce sau se dirijează de la un centru. II. S.f. 1. Instituţie, unitate economică ce coordonează şi controlează activitatea şi buna desfăşurare a muncii într-o anumită ramură de activitate. 2. Instalaţie sau ansambluri de instalaţii tehnice în care se produce, în mod centralizat, energie, se efectuează o anumită operaţie tehnologică centralizată etc. 3. Staţie unde se efectuează punerea în legătură a posturilor unei reţele de electrocomunicaţii.

CENTRALÍSM s.n. Sistem de organizare administrativă, economică sau

politică potrivit căruia instituțiile locale se află (în orice problemă) în subordinea instituțiilor centrale și lucrează după dispozițiile acestora. ◇ *Centralism democratic*, principiu de bază al organizării și activității partidelor comuniste și muncitorești, al organizațiilor socialiste, care îmbină centralismul cu democrația, conducerea centralizată cu participarea largă și activă la conducere a membrilor colectivității.

CENTRALIZÁ, *centralizez*, vb. I. Tranz. **1.** A uni, a concentra într-un singur tot elemente preexistente. **2.** A face să depindă de o singură conducere. **3.** A înscrie date într-un centralizator (2).

CENTRALIZÁRE, *centralizări*, s.f. Acțiunea de *a centraliza* și rezultatul ei; concentrare. ◆ Proces de unire a mai multor unități economice.

CENTRALIZATÓR, -OÁRE, *centralizatori,-oare*, adj., s.n. **1.** Adj. Care centralizează. **2.** S.n. Document în care se centralizează diverse date, informații etc.

CENTRIFÚG,-Ă, *centrifugi,-ge*, adj., s.f. **1.** Adj. Care tinde să se îndepărteze de centru; centrifugal. ◇ *Forță centrifugă*, forță care acționează asupra unui corp aflat în mișcare de rotație tinzînd să-l depărteze de axa de rotație. *Mișcare centrifugă*, mișcare a unui corp care se depărtează de centrul lui de rotație. *Pompă centrifugă*, aparat bazat pe efectul forței centrifuge și folosit la pomparea apei. **2.** S.f. Aparat folosit în laborator și în industrie pentru separarea componenților cu densități diferite dintr-un amestec lichid eterogen, cu ajutorul forței centrifuge dezvoltate prin rotirea, în jurul unei axe, a recipientului în care se găsește amestecul.

CENTRIFUGÁL,-Ă, *centrifugăli,-e*, adj. Centrifug (1).

CENTRIFUGÁRE, *centrifugări*, s.f. Operație de separare, prin sedimentare sau prin filtrare, sub acțiunea forței centrifuge, a componenților cu densități diferite dintr-un lichid eterogen.

CENTRIÓL, *centrioli*, s.m. (Biol.) Unul dintre cei doi corpusculi care alcătuiesc centrozomul. [Pronunțat: *-tri-ol*]

CENTRIPÉT,-Ă, *centripeți,-te*, adj. Care tinde să se apropie de centru; centripetal. ◇ *Forță centripetă*, forță egală și opusă forței centrifuge, care menține un corp rotitor pe traiectoria circulară. *Mișcare centripetă*, mișcare a unui corp care se menține pe traiectoria circulară.

CENTRIPETÁL,-Ă, *centripetali,-e*, adj. Centripet.

CENTRÍSM s.n. Curent politic oportunist ivit în cadrul partidelor social-democrate ale Internaționalei a II-a, care, sub pretextul adoptării unei poziții de mijloc între oportuniștii fățiși și aripa revoluționară marxistă, încerca să subordoneze interesele proletariatului intereselor burgheziei.

CENTROLOBULÁRĂ, *centrolobulare*, adj. (Anat.; în expr.) *Venă centrolobulară*, fiecare dintre venele lobilor hepatici care își varsă sîngele în venele suprahepatice.

CENTROMÉRĂ, *centromere*, s.f. Zonă luminoasă ce apare ca o strangulare a cromozomului, cu care acesta se fixează de fibra procesului nuclear în timpul diviziunii.

CENTROSFÉRĂ, *centrosfere*, s.f. Zonă de citoplasmă mai densă care înconjură cei doi centrioli din centrozom.

CENTROSPÉRMĂ, *centrosperme*, s.f. (Bot.) Centrospermigenă.

CENTROSPERMIGÉNĂ, *centrospermigene*, s.f. (La pl.) Grup mare de plante, cu ovarul superior, cu semințe localizate pe o formație din centrul fructului și cu embrionul curbat, inelat sau spiralat; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup; centrospermă.

CENTROZÓM, *centrozomi*, s.m. Organit citoplasmatic, de formă ovală, situat lîngă nucleu, care poate fi observat cu microscopul optic, avînd rol important în diviziunea indirectă a celulei; centru celular.

CÉNTRU, **(1, 2, 4, 5, 6, 7)** *centre*, s.n., **(3)** *centri*, s.m. **1.** S.n. (Mat.; în expr.) *Centrul unui cerc* sau *al unei sfere*, punct în raport cu care toate punctele unui cerc sau ale unei sfere sînt la aceeași distanță. *Centrul de simetrie* (al unei figuri), punctul în raport cu care punctele figurii, asociate în perechi, sînt simetrice. *Centrul de greutate* (al unui sistem de puncte materiale sau al unei figuri, al unui corp), punctul în care acționează rezultanta forțelor de atracție gravitațională, pentru orice poziție a sistemului de puncte materiale, a figurii, a corpului considerat. *Centru de rotație*, punct în jurul căruia un alt punct sau un corp pot efectua o mișcare de rotație. *Centrul radical* (a trei cercuri), punctul care are aceeași putere față de trei cercuri coplanare cu centrele necoliniare, situat la intersecția axelor radicale ale cercurilor respective. **2.** S.n. Punct în care încep sau sînt localizate anumite acțiuni, funcții, un anumit fenomen, act etc. ◇ (Chim.) *Centre de cristalizare*, puncte în interiorul masei unei topituri, a unei soluții, a unui lichid, în care începe, în același timp, cristalizarea substanței, atunci cînd se atinge temperatura de solidificare sau de congelare. (Fiz.) *Centru de greutate*, baricentru. **3.** S.m. (Anat.) Punct în care sînt localizate anumite funcții sau acte. ◇ *Centru nervos*, grup de celule nervoase aflat în encefal, în bulb sau în măduvă, la care vin excitanții periferici și de la care pornesc excitațiile centrale. *Centru celular*, centrozom. **4.** S.n. (Biol.; în expr.) *Centru de activitate*, loc sau punct dintr-o zonă, cu hrană abundentă, unde se adună multe organisme formînd mai multe lanțuri trofice. **5.** S.n. Punct marcat în mijlocul terenului de joc (la fotbal, handbal etc.), de unde începe partida sau de unde se repune mingea în joc, după înscrierea unui gol. **6.** S.n. Localitate, parte dintr-o localitate, loc în care sînt concentrate și se desfășoară diferite activități (industrială, economică, culturală, administrativă, politică). ◇ *Centru universitar*, localitate în care se află (mai multe) instituții de învățămînt superior. **7.** S.n. Unitate de cercetare științifică mai mică decît un institut, în care se desfășoară o activitate de un anumit profil.

CENTÚRĂ, *centuri*, s.f. **1.** (Anat.) Ansamblu osos prin care scheletul membrelor se leagă de trunchi. **2.** (Astron.; în expr.) *Centură van Allen* (sau *naturală de radiații*), fiecare dintre zonele magnetosferice în care particulele de energie înaltă ating densități maxime, prezentînd nocivitate pentru astronauți.

CENTÚRIE, *centurii*, s.f. (În Roma antică) **1.** Unitate militară formată din o sută de ostași. **2.** Subdiviziune politică și administrativă compusă din o sută de cetățeni.

CENTURIÓN, *centurioni*, s.m. (În Roma antică) Ofițer care comanda o centurie; sutaș. [Pronunțat: *-ri-on*]

CENÚȘĂ, *cenuși*, s.f. Reziduu mineral solid, sub formă de pulbere, rezultat din arderea completă a substanțelor vegetale sau animale. ◇ *Cenușă de lemn*, cenușă rezultată din arderea lemnelor, de compoziție complexă, conținînd compuși de potasiu, fosfor, magneziu, calciu etc. și de microelemente, folosită ca îngrășămînt, în horticultură, în cultura tutunului etc. *Cenușă de pirită*, reziduu de la arderea piritelor, care conține cantități variabile de compuși ai cuprului, folosit ca îngrășămînt pentru soluri lipsite de cupru. *Cenușă de termocentrală*, cenușă rezultată din arderea cărbunilor naturali în centralele termice, folosită ca

adaos la unele cimenturi, la fabricarea unor materiale de zidărie, ca îngrăşământ etc.

CENZITÁR, -Ă, *cenzitari, -e*, adj. Care are la bază censul, adică averea cetăţenilor. ◇ *Sistem (electoral) cenzitar*, sistem electoral în care recunoaşterea dreptului de vot este în funcţie de îndeplinirea de către alegători a anumitor condiţii, în primul rînd în funcţie de avere.

CÉNZOR, *cenzori*, s.m. **1.** (În Roma antică) Magistrat ales din cinci în cinci ani, care avea misiunea de a stabili obligaţiile băneşti ale cetăţenilor, veniturile statului, de a supraveghea moravurile etc. **2.** Persoană care verifică gestiunea unei întreprinderi, a unei cooperative, bănci, organizaţii etc.

CENZÚRĂ, *cenzuri*, s.f. Control prealabil care în trecut asigura păstrarea secretului de stat; control prealabil exercitat în trecut de anumite organe ale statului asupra conţinutului publicaţiilor, spectacolelor, emisiunilor de radio şi de televiziune etc.; organ care exercita acest control.

CER[1], *ceri*, s.m. Arbore mare din familia fagaceelor, înrudit cu stejarul, înalt pînă la 30 m, cu scoarţa de culoare negricioasă şi crăpată adînc, cu frunze pieloase, dinţate, cu lobi ascuţiţi şi cu fructele ghinde, foarte căutat ca lemn de foc *(Quercus cerris)*.

CER[2], *ceruri*, s.n. **1.** (Şi în expr. *bolta cerului*) Spaţiu cosmic nesfîrşit în care se află aştrii; (mai ales) parte din acest spaţiu văzută deasupra orizontului, care are o formă aparent emisferică; bolta cerească, firmament. **2.** (Anat.; în expr.) *Cerul-gurii*, palatul[1] bucal.

CERĂMIC, -Ă, *ceramici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Tehnica şi arta prelucrării argilelor pentru a obţine, prin omogenizarea amestecului plastic, modelarea, decorarea, smălţuirea, uscarea şi arderea formelor crude, diverse obiecte de artă, de menaj sau materiale de construcţii. **2.** Adj. (Despre materiale sau obiecte) Obţinut prin tehnica ceramicii (1); referitor la ceramică, de ceramică.

CERB, *cerbi*, s.m. Mamifer erbivor rumegător, de talie mare, cu corpul zvelt, cu coarne bogat ramificate, cu coadă scurtă, care trăieşte la munte *(Cervus elaphus)*. ◇ *Cerb carpatin*, cerb care trăieşte în pădurile Munţilor Carpaţi.

CERBOÁICĂ, *cerboaice*, s.f. (Zool.) Ciută.

CERC, *cercuri*, s.n. **I. 1.** Curbă plană, loc geometric al punctelor situate la aceeaşi distanţă *r* (numită *raza cercului)* de un punct fix *O (centrul cercului)*; se notează *C(O,r)*. ◇ *Cerc mare al unei sfere*, cerc obţinut prin intersecţia sferei cu un plan care trece prin centrul ei. *Cerc trigonometric* (sau *unitate)*, cerc cu raza egală cu unitatea 1 şi cu centrul în originea *O* a reperului cartezian ortogonal. *Cercuri concentrice*, cercuri cu acelaşi centru şi cu raze diferite. **2.** (Geogr.; în expr.) *Cerc polar*, fiecare dintre cele două paralele situate la 66 grade şi 33 de minute la nord *(cerc polar arctic)* sau la sud *(cerc polar antarctic)* de ecuator, de la care începe zona polară. **3.** (Log.; în expr.) *Cerc vicios*, eroare de logică constînd în faptul de a defini sau de a demonstra un lucru printr-un alt lucru care nu poate fi definit sau demonstrat decît cu ajutorul primului lucru. **II.** Grup de oameni legaţi între ei prin preocupări, convingeri, idei etc. comune, de obicei în scop ştiinţific, artistic, social-politic sau instructiv-educativ; formă organizată de activitate susţinută de un asemenea grup.

CERCOPITÉC, *cercopiteci*, s.m. Maimuţă africană inferioară din ordinul primatelor, cu coada lungă, neprehensibilă, cu două calozităţi fesiere viu colorate, cu două pungi faringiene

unde ascunde hrana de rezervă; maimuță de menajerie *(Cercopithecus ruber)*.

CEREBÉL, *cerebele*, s.n. Parte a encefalului situată în regiunea inferioară a emisferelor cerebrale, la om, și în regiunea posterioară și dorsală, față de trunchiul cerebral, la animalele inferioare, avînd rol important în coordonarea mișcărilor; creierul mic.

CEREBELÓS, -OÁSĂ, *cerebeloși, -oase*, adj. Al cerebelului, care se referă la cerebel.

CEREBRÁL, -Ă, *cerebrali, -e*, adj. 1. Care aparține creierului, privitor la creier și la funcțiile lui 2. Intelectual, rațional, mintal. 3. (Despre oameni; adesea substantivat) Care se conduce (uneori exagerat) numai după criteriile rațiunii.

CEREBROÍD, -Ă, *cerebroizi, -de*, adj. Care se aseamănă cu creierul. ◇ *Ganglioni cerebroizi*, ganglioni nervoși situați în partea anterioară a corpului, care, la unele nevertebrate (viermi, moluște, artropode), au aceeași funcție ca sistemul nervos central la animalele superioare.

CEREBROSPINÁL adj. (Anat.; în expr.) *Ax cerebrospinal*, ansamblu anatomic și fiziologic format din encefal, din măduva spinării și din elementele periferice (constituite din ganglioni și din nervi).

CEREMONIÁL, *ceremoniale*, s.n. Totalitatea regulilor după care se desfășoară o ceremonie. [Pronunțat: *-ni-al*]

CEREMONÍE, *ceremonii*, s.f. Ansamblu de reguli, de forme exterioare obișnuite la solemnități; solemnitate la care se respectă asemenea reguli.

CERÉSC, -EÁSCĂ, *cerești*, adj. Privitor la cer[2], care se află pe cer[2]. ◇ *Sferă cerească*, sferă aparentă alcătuită prin contopirea bolților cerești, pe care se află, aparent, toate stelele și față de care dimensiunile pămîntului, situat în centrul ei, sînt neglijabile. *Boltă cerească*, cer[2]. *Ecuator ceresc*, cercul mare al sferei cerești, situat în planul perpendicular pe linia polilor pămîntului. *Paralel ceresc*, cerc paralel cu ecuatorul ceresc, descris de o stea în mișcarea sa diurnă aparentă. *Pol ceresc*, fiecare dintre cele două puncte fixe în care axa lumii, ce trece prin cei doi poli tereștri, intersectează sfera cerească. *Coordonate cerești*, sistem de numere, de valori ale unor unghiuri care servesc la determinarea poziției unui astru pe sfera cerească.

CÉRIU s.n. Ce cu Z = 58. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor, moale, ductil și strălucitor, folosit la fabricarea pietrelor de brichete, a gloanțelor și a proiectilelor.

CERNOZIÓM, *cernoziomuri*, s.n. Grup de soluri foarte fertile, bogate în humus, de culoare închisă (neagră, castanie etc.), formate sub o vegetație ierboasă, în condițiile unei clime continentale.

CERT, -Ă, *certi, -te*, adj. Care este sigur, neîndoios.

CERTITÚDINE, *certitudini*, s.f. Faptul, însușirea de a fi cert; siguranță, încredere deplină (în ceva sau în cineva).

CERÚMEN s.n. Substanță galbenă, unsuroasă, secretată de glandele din peretele canalului auditiv extern al urechii, avînd rolul de a păstra elasticitatea timpanului și de a reține impuritățile de afară; ceară (2).

CERUMINÓS, -OÁSĂ, *ceruminoși, -oase*, adj. Care ține de cerumen, de cerumen, al cerumenului. ◇ *Glande ceruminoase*, glande situate în peretele conductului auditiv extern al urechii vertebratelor, care secretă cerumenul.

CERÚZĂ s.f. (Chim.) Alb de plumb.

CERVICÁL, -Ă, *cervicali, -e*, adj. Care se referă la partea dindărăt a gîtului; de ceafă. ◇ *Plex cervical*, plexul situat în regiunea cervicală, rezultat prin anastomoza ramurilor primelor

patru perechi de nervi cervicali, care inervează tegumentul regiunii anterolaterale a gîtului, umărului şi regiunii parietale şi, parţial, al regiunilor occipitală şi pavilionului urechii.

CERVÍD, -Ă, *cervizi, -de*, s.m. şi f. (La m. pl.) Familie de mamifere rumegătoare, bune alergătoare, cu corpul zvelt, acoperit cu blană moale, masculii purtînd coarne ramificate, osoase, care cad anual; (şi la sg.) animal care face parte din această familie.

CÉSIU s.n. Cs cu Z = 55. Element chimic cu caracter metalic, monovalent, moale, alb-auriu, folosit la realizarea celulelor fotoelectrice.

CESTÓD, *cestode*, s.n. (La pl.) Clasă de viermi platelminţi, cu corpul în formă de panglică, paraziţi intestinali; (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă.

CETACÉU, *cetacee*, s.n. (La pl.) Ordin de mamifere acvatice care cuprinde cele mai mari animale actuale, adaptate exclusiv la viaţa acvatică, cu corpul pisciform, cu membrele anterioare transformate în lopeţi; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

CETACÉUM s.n. Grăsime extrasă din cavităţile pericraniene ale unei specii de balene, utilizată în cosmetică şi în farmacologie; alb de balenă. [Pronunţat: *-ce-um*]

CETĂTE, *cetăţi*, s.f. **1.** Construcţie sau oraş întărit împotriva atacurilor duşmane. **2.** (Înv.; în expr.) *Cetate de scaun*, reşedinţa permanentă a domnului, în ţările româneşti; capitală.

CETĂŢEÁN,-Ă *cetăţeni, -e*, s.m. şi f. Locuitor al unui stat, care se bucură de anumite drepturi civile şi politice şi care are anumite obligaţii faţă de acel stat.

CETĂŢENÍE, *cetăţenii*, s.f. Condiţia juridică de cetăţean, situaţia de cetăţean.

CÉTINĂ, *cetini*, s.f. Ramură, creangă de brad (sau de alte conifere). ◆ Nume dat unor specii de arbori şi de tufe din ordinul coniferelor.

CETOHEXÓZĂ, *cetohexoze*, s.f. Cetoză cu şase atomi de carbon în moleculă.

CETÓNĂ, *cetone*, s.f. Denumire dată unei clase de compuşi organici care conţin, în moleculă, una sau mai multe grupări carbonil, legate de doi radicali hidrocarbonaţi, substanţe lichide ori solide, cu miros plăcut, existente în unele uleiuri eterice din plante, sau preparate sintetic, şi folosite ca solvenţi, ca materie primă în sinteze organice şi la fabricarea unor medicamente, unor produse cosmetice etc.

CETÓNIC, -Ă, *cetonici, -ce*, adj. De cetonă, cu privire la cetonă. ◇ *Corpi cetonici*, produşi intermediari rezultaţi, în metabolismul lipidelor, prin oxidarea acizilor graşi în organismul animal, într-un proces chimic complicat.

CETOXÍNĂ, *cetoxine*, s.f. Combinaţie organică obţinută prin condensarea unei cetone cu hidroxilamină.

CETÓZĂ, *cetoze*, s.f. Substanţă organică, hidroxicetonă din clasa monozaharidelor, care se găseşte în natură, în special sub formă de hexoze.

CEVIÁNĂ, *ceviane*, s.f. Dreaptă care uneşte un vîrf al unui triunghi cu un punct al laturii opuse. [Pronunţat: *-vi-a-*]

CEZARO-CRĂIÉSC, -IÁSCĂ, *cezaro-crăieşti*, adj. (Înv.) Care aparţinea Imperiului austro-ungar (1867—1913), privitor la Imperiul austro-ungar. [Pronunţat: *cră-iesc*]

CEZÚRĂ, *cezuri*, s.f. **1.** Pauză ritmică în cuprinsul unui vers, care împarte versul în părţi de obicei egale (emistihuri), pentru a uşura recitarea şi a susţine cadenţa. **2.** (Muz.) Pauză (indicată) la sfîrşitul unui motiv me-

lodic, în scopul asigurării respirației și frazării.

CHEAG, *cheaguri*, s.n. **1.** Ferment extras din sucul gastric al animalelor rumegătoare tinere și al copilului, care are proprietatea de a închega laptele; labferment, lactoferment. **2.** (În expr.) *A prinde cheag*, a începe să se îmbogățească sau a se îmbogăți. **3.** (Med.) Masă de diverse forme și de consistență gelatinoasă, produsă prin coagularea plasmei și a diferitelor elemente figurate. **4.** Fig. Element care servește la stabilirea unei legături, a unei unități strînse și trainice.

CHEFÁL, *chefali*, s.m. Nume dat la două specii de pești teleosteeni cu corpul alungit, cu gura lată și obtuză, care trăiesc, de regulă, în apele dulci sau salmastre din golfurile marine mai puțin adînci *(Mugil cephalus* și *auratus)*.

CHEI, *cheiuri*, s.n. Construcție amenajată pe malul unei ape navigabile (într-un port), care servește la acostarea, încărcarea și descărcarea vapoarelor.

CHÉIE, *chei*, s.f. **1.** (La pl.) Vale îngustă cu pereți înalți și abrupți, printre care apa curgătoare se strecoară cu repeziciune și exercită o puternică eroziune de adîncire în roci compacte de calcar, de granit sau de bazalt. **2.** (Muz.) Semn convențional pus la începutul portativului pentru a indica poziția unei note de o anumită înălțime și, prin aceasta, a tuturor celorlalte note. **3.** (În expr.) *Cheie de boltă* (sau *de arc)*, **a)** bolțar, de obicei decorat, situat în punctul cel mai înalt al unei bolți sau al unui arc, avînd rolul de a încheia construcția și de a susține celelalte bolțare; **b)** *fig.* element de bază care explică sau rezolvă o problemă. [Pronunțat: *che-ie*]

CHELĂR, *chelari*, s.m. Persoană care avea cheile cămării sau pivniței unei gospodării boierești și care administra proviziile acesteia.

CHELÉN s.n. Denumire dată clorhidratului folosit ca anestezic local.

CHELICÉR, *chelicere*, s.n. Fiecare dintre cele două apendice ale majorității arahnidelor, devenite organe de atac și de apărare, prin modificarea primei perechi de maxile.

CHELICERÁT, -Ă, *chelicerați*, *-te*, adj., s.f. **1.** Adj. De chelicer, privitor la chelicer. **2.** S.f. (La pl.) Subîncrengătură de animale artropode care au chelicer, ca armă de apărare și de atac; (și la sg.) animal care face parte din această subîncrengătură.

CHELTUIÁLĂ, *cheltuieli*, s.f. Faptul de a cheltui; (concr.) bani cheltuiți. ◆ (Ec. pol.) Expresia valorică a consumului de mijloace de producție, de forță de muncă sau de mijloace bănești pentru satisfacerea necesităților de consum productiv sau neproductiv (social și individual). [Pronunțat: *-tu-ia-*]

CHEMORECEPTÓR, -OÁRE, *chemoreceptori*, *-oare*, adj. (Despre organe sau organite) Care poate deosebi reacțiile chimice ale lichidelor sau ale substanțelor cu care vine în contact direct. ◆ Care este impresionat de excitanți de natură chimică.

CHEMOSINTÉZĂ, *chemosinteze*, s.f. Fenomen prin care plantele sau animalele folosesc, în sinteza substanțelor necesare, energia chimică rezultată prin oxidarea unor substanțe minerale.

CHEMOSÓRBȚIE, *chemosorbții*, s.f. Proces de absorbție în care substanța absorbită este reținută pe suprafața absorbantă prin forțe chimice și prin legături de valență, formîndu-se adevărate combinații chimice de suprafață.

CHEMOTACTÍSM s.n. (Biol.) Deplasare a unui organism liber spre o sursă de excitație de natură chimică.

CHEMOTERAPÍE s.f. Procedeu de combatere a micozelor și a bacteriozelor cu substanțe chimice.

CHERATÍNĂ s.f. Proteină care intră în structura părului, epidermei, unghiilor, coarnelor, copitelor etc.

CHERATINIZÁRE, *cheratinizări*, s.f. Îngroşare a stratului cornos al pielii, ce apare în unele boli de piele.

CHERÉM s.n. (Pop. şi fam.; în expr.) *(A fi* sau *a se afla, a sta* etc.) *la cheremul cuiva*, (a fi sau a se afla, a sta) la totala dispoziţie a cuiva, la bunul plac al cuiva.

CHERESTEÁ s.f. (Cu sens colectiv) Material lemnos cu cel puţin două feţe plane şi paralele, rezultat din tăierea mecanică a buştenilor şi întrebuinţat, de obicei, în construcţii.

CHESTIONÁR, *chestionare*, s.n. Listă de întrebări alcătuită cu scopul de a obţine, pe baza răspunsurilor date, informaţii asupra unei persoane sau a unei probleme. [Pronunţat: *-ti-o-*]

CHÉSTOR, *chestori*, s.m. **1.** Magistrat roman care în perioada regalităţii îndeplinea funcţia de judecător, iar în perioada republicii era însărcinat cu socotelile privitoare la tezaurul statului. **2.** Şeful organului poliţienesc superior comisarului, în regimul burghezo-moşieresc din România.

CHEZÁŞ, -Ă, *chezaşi*, *-e*, s.m. şi f. (Pop.) Persoană care garantează cu averea sa pentru o datorie făcută de altul; garant; persoană care garantează cu prestigiul ei pentru cineva sau ceva.

CHIABÚR, -Ă, *chiaburi*, *-e*, s.m. şi f. Ţăran care aparţine chiaburimii.

CHIABURÍME s.f. Burghezie a satelor cuprinzînd pe ţăranii bogaţi care nu-şi pot lucra întregul pămînt cu propriile lor forţe de muncă şi, în consecinţă, folosesc muncă salariată şi exploatează ţărănimea săracă, sau care îşi arendează pămîntul, împrumută bani cu dobîndă excesivă etc.

CHIÁSMĂ, *chiasme*, s.f. (Şi în expr. *chiasmă optică*) Formaţie nervoasă din interiorul encefalului, alcătuită din încrucişarea parţială a fibrelor nervilor optici.

CHÍCIURĂ s.f. (Met.) Promoroacă.

CHICOTÍ, *chicotesc*, vb. IV. Intranz. A rîde pe ascuns, pe înfundate sau cu izbucniri zgomotoase, cu hohote (reţinute).

CHIHLIMBÁR, *chihlimbare*, s.n. Răşină fosilă, divers colorată, mai ales galbenă, provenită din unele specii de pini, transparentă sau semitransparentă, avînd frecvent incluse resturi sau chiar mici organisme; ambră galbenă. ◇ *Chihlimbar cenuşiu*, ambră.

CHIL s.n. (Anat.; în expr.) *Chil intestinal*, lichid vîscos rezultat din procesul de digestie intestinală, care urmează să fie resorbit din intestin şi transportat pe cale limfatică în circulaţia generală.

CHILÍE, *chilii*, s.f. Cameră mică din cuprinsul unei mănăstiri, în care locuieşte un călugăr sau o călugăriţă.

CHILIFÉR, -Ă, *chiliferi*, *-e*, adj. Care aparţine chilului, privitor la chil. ◇ *Vas chilifer*, vas limfatic central care se află în vilozităţile intestinului subţire şi prin care circulă chilul.

CHIM, *chimuri*, s.n. (Şi în expr. *chim gastric)* Masă semilichidă de alimente parţial digerate, omogenă, cu reacţie acidă, care se găseşte în timpul digestiei în stomac.

CHIMÉRIC, -Ă, *chimerice*, adj. (Geol.; în expr.) *Ciclu chimeric*, ciclu de mişcări orogenice cu intensitate slabă, de la sfîrşitul triasicului sau începutul jurasicului pînă la sfîrşitul malmului (sfîrşitul jurasicului), cuprinzînd două faze: *faza chimerică veche*, care a avut loc la începutul ciclului, în triasic-jurasic, şi *faza chimerică nouă*, de la sfîrşitul malmului.

CHÍMIC, -Ă, *chimici*, *-ce*, adj. Care aparţine chimiei, privitor la chimie.

◆ Care utilizează substanţe şi metode din domeniul chimiei. ◇ *Compus* (sau *combinaţie) chimic(ă)*, substanţă pură, omogenă, compusă din două sau din mai multe elemente chimice prezente în proporţii definite. *Acţiune chimică*, orice proces care produce o schimbare în aranjamentul atomilor din molecula unei substanţe. *Fenomen chimic* sau *reacţie*, *transformare chimică*, fenomen în cursul căruia, datorită variaţiei numerice a atomilor din moleculele lor sau a unei rearanjări a lor într-o formă nouă, unele substanţe se transformă în altele, suferind schimbări de stare şi de poziţie. *Caracter chimic*, ansamblu de proprietăţi fundamentale care caracterizează un element oarecare, o substanţă etc. şi care se manifestă în modul de comportare a lor. *Proces chimic*, proces de transformare a unor substanţe datorită reacţiilor chimice prin care trec.

CHIMÍE s.f. Ştiinţă care studiază compoziţia, structura, proprietăţile substanţelor, transformările lor (prin regruparea atomilor componenţi), precum şi combinaţiile noi ale substanţelor rezultate în urma acestor transformări. ◇ *Chimie anorganică* (sau *neorganică*, *minerală)*, ramură de bază a chimiei, care se ocupă cu studiul elementelor chimice şi al compuşilor lor, cu excepţia anumitor compuşi ai carbonului. *Chimie organică*, ramură de bază a chimiei, care se ocupă cu studiul hidrocarburilor şi al derivaţilor lor. *Chimie fizică*, ramură de bază a chimiei, care se ocupă cu studiul proprietăţilor substanţelor, al cursului reacţiilor chimice (în funcţie de compoziţia şi de structura corpurilor particulare sau de condiţiile de existenţă ale sistemului) şi al structurii substanţelor. *Chimie biologică*, biochimie.

CHIMILUMINESCÉNŢĂ s.f. Emisiune de lumină care însoţeşte unele reacţii chimice.

CHIMIÓN s.m. Plantă erbacee bienală, din familia umbeliferelor, înaltă de 30—50 cm, cu frunze penate, cu flori mici, albe-liliachii, ale cărei seminţe aromate se întrebuinţează în medicină, în bucătărie, la fabricarea lichiorurilor; chimen *(Carum carvi)*.

CHIMÍR, *chimire*, s.n. Brîu lat de piele, adesea ornamentat şi prevăzut cu buzunare, pe care îl poartă ţăranii; şerpar.

CHIMIZÁRE, *chimizări*, s.f. 1. Ansamblu de procedee industriale, chimice şi fizico-chimice, de prelucrare a materiilor prime naturale (gaze naturale, ţiţei, cărbuni fosili etc.) prin valorificarea lor superioară, în scopul obţinerii unor noi produse utile. 2. (Agron.) Folosire pe scară largă a îngrăşămintelor chimice, a insecticidelor etc., în scopul creşterii producţiei agricole.

CHINDÍE s.f. (Pop.) Moment al zilei către apusul soarelui. ◆ Loc de pe bolta cerească unde se află soarele pe înserat.

CHINESTÉZIC,-Ă, *chinestezici,-ce*, adj. Care aparţine chinesteziei, care se referă la chinestezie.

CHINESTEZÍE s.f. Totalitatea senzaţiilor care reflectă mişcările omului şi ale părţilor corpului său, precum şi poziţia, orientarea şi echilibrul lor.

CHÍNGĂ, *chingi*, s.f. Fîşie lată de piele sau de ţesătură (de cînepă), cu care se fixează şaua pe cal.

CHINÓNĂ, *chinone*, s.f. Dicetonă ciclică nesaturată, substanţă organică solidă, intens colorată, folosită la fabricarea unor materii colorante şi a unor medicamente.

CHINORÓZ s.n. Funingine foarte fină folosită la fabricarea unor vopsele, a cernelii de tipar etc.

CHINTÁL, *chintale*, s.n. Unitate de măsură pentru masă, egală cu o sută de kilograme, folosită îndeosebi pentru cîntărirea cerealelor; se notează: *q*.

CHINTESÉNȚĂ s.f. Ceea ce este esențial, de bază, profund într-un lucru, într-o concepție, într-o operă etc.

CHIONDORÎȘ adv. (Reg.) Chiorîș, sașiu; încruntat, posomorît; cu dușmănie.

CHIPARÓS, *chiparoși*, s.m. Arbore rășinos conifer, cu frunze persistente și solzoase și cu lemnul rezistent și parfumat, întrebuințat în industrie și cultivat și ca arbore ornamental, răspîndit în regiunea mediteraneană; (livr.) cipru *(Cupressus sempervirens)*.

CHÍPEȘ,-Ă, *chipeși,-e*, adj. (Pop.; despre ființe) Frumos, arătos.

CHIPÍU, *chipie*, s.n. Un fel de șapcă (de uniformă) cu fundul rotund și tare și cu cozoroc.

CHIR s.m. sg. (Înv.; înaintea unor nume proprii de persoană) Domn, jupîn.

CHIRCÍ, *chircesc*, vb. IV. Refl. A se dezvolta insuficient; a rămîne pipernicit; a se pipernici; a se face mic.

CHIRÍLIC,-Ă, *chirilici,-ce*, adj. (În expr.) *Alfabet chirilic*, vechi alfabet slav, compus de Chiril, în sec. IX, și întrebuințat la noi (oficial) pînă în anul 1860, care a stat la baza alfabetelor folosite de popoarele slave ortodoxe. *Literă chirilică*, literă din alfabetul chirilic. ◆ (Despre texte, scrieri etc.) Care este scris cu litere chirilice.

CHIRPÍCI s.n. Cărămidă de format mare, din argilă și din paie tocate, uscată la soare și nearsă, folosită la construirea locuințelor modeste.

CHISEÁ, *chisele*, s.f. Vas mic de sticlă, de cristal sau de porțelan în care se ține dulceața.

CHÍSELIȚĂ, *chiseliță*, s.f. Fiertură de fructe sau de anumite legume (știr, lobodă etc.). ◆ Fig. Amestec din care nu se mai poate alege nimic.

CHIST, *chisturi*, s.n. Tumoare benignă de forma unei pungi închise, de obicei avînd un conținut lichid sau semilichid.

CHIT, *chituri*, s.n. Pastă formată dintr-un amestec de pulberi minerale și un lichid vîscos (ulei de in, glicerină, silicat de sodiu etc.), care se întărește în contact cu aerul, fiind folosită în operațiile de chituire.

CHITÁNȚĂ, *chitanțe*, s.f. Act scris prin care se face dovada primirii unei sume de bani, a unor bunuri etc.

CHITÍ, *chitesc*, vb. IV. Tranz., intranz. și refl. (Pop.) A socoti, a chibzui, a crede, a gîndi. ◆ Tranz. A pregăti, a plănui ceva.

CHITÍNĂ s.f. Substanță organică asemănătoare cu celuloza, care formează partea scheletică din tegumentele unor artropode, fiind uneori impregnată cu carbonați sau cu silice.

CHITINÓS,-OÁSĂ, *chitinoși,-oase*, adj. Care conține chitină, format din chitină.

CHITUÍRE, *chituiri*, s.f. Operație de umplere cu chit a găurilor și de nivelare a suprafețelor care urmează să fie vopsite sau lăcuite; astupare cu chit a orificiilor în lemn, în zid etc.; fixare cu ajutorul chitului a geamurilor în cercevele.

CHIȚCÁN, *chițcani*, s.m. Mamifer insectivor asemănător cu șoarecele, cu blană brună-cenușie pe spate și mai deschisă pe pîntece, cu botul alungit, cu ochii mici și cu urechile ascunse în blană, care trăiește în păduri, săpînd galerii superficiale *(Sorex araneus)*.

CHÍVĂRĂ, *chivere*, s.f. Acoperămînt de cap în formă de chipiu înalt, purtat în trecut de ostașii unor unități militare.

CHIVERNISÍ, *chivernisesc*, vb. IV. (Pop. și fam.) **1.** Tranz. A administra, a conduce. **2.** Tranz. și refl. A face economii; a agonisi. **3.** Refl. și tranz. A ajunge sau a face să ajungă la o situație materială bună; a (se) căpătui, a (se) pricopsi.

CHIVÚȚĂ, *chivuțe*, s.f. (Reg.) Femeie (de obicei țigancă) ce se ocupă

cu văruitul caselor cu bidineaua sau care face comerț ambulant (cu haine vechi).

CIÁN s.n. (Chim.) 1. (Și în expr. *grupă cian*) —CN. Grupă care apare în molecula nitrililor. 2. Cianogen. [Pronunțat: *ci-an*]

CIANAMÍDĂ s.f. (Chim.) $H_2N—C≡N$. Amidă a acidului cianhidric, substanță cristalină, instabilă, din care se obține melamină. ◇ *Cianamidă de calciu*, $CaCN_2$, pulbere de culoare cenușie pînă la neagră, obținută prin acțiunea azotului asupra carburii de calciu, la temperaturi ridicate, folosită ca erbicid și la fabricarea amoniacului. [Pronunțat: *ci-a-*]

CIANHÍDRIC adj. (În expr.) *Acid cianhidric*, HCN, lichid incolor, volatil, cu miros de migdale amare, foarte toxic, folosit la fabricarea acrilonitrilului, metacrilatului de metil etc.; acid prusic. [Pronunțat: *ci-an-*]

CIANHIDRÍNĂ, *cianhidrine*, s.f. (Chim.) Denumire generică dată produșilor de adiție ai acidului cianhidric cu aldehide și cetone, compuși organici conținînd o grupare hidroxil și o grupare nitril, folosiți la obținerea aminoacizilor și a unor materiale plastice. [Pronunțat: *ci-an-*]

CIANOFICÉE, *cianoficee*, s.f. (La pl.) Grup de alge unicelulare procariote, în general de culoare albastră; alge albastre; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup. [Pronunțat: *ci-a-no-fi-ce-e*]

CIANOGÉN s.n. $(CN)_2$. Gaz incolor, lacrimogen, cu miros de migdale amare, toxic, obținut sintetic din carbon și din azot (în arcul electric), din descompunerea cianurii de mercur la roșu etc.; cian (2), dician. [Pronunțat: *ci-a-*]

CIANOMETÁN s.n. (Chim.) Nitril acetic. [Pronunțat: *ci-a-*]

CIANURÁRE, *cianurări*, s.f. Procedeu industrial de extragere a aurului și a argintului din minereuri sărace, cu ajutorul unor soluții diluate de cianuri alcaline. [Pronunțat: *ci-a-*]

CIANÚRĂ, *cianuri*, s.f. Sare a acidului cianhidric. ◇ *Cianură de sodiu*, NaCN, substanță cristalină, solubilă în apă, extrem de toxică, folosită la extragerea metalelor prețioase (aur, argint) din minereuri, ca insecticid și ca dezinfectant, în arta fotografică, în galvanoplastie etc. *Cianură de metil*, nitril acetic. [Pronunțat: *ci-a-*]

CIBERNÉTIC,-Ă, *cibernetici,-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Știință care are ca obiect studiul matematic al legăturilor, comenzilor și controlului în sistemele tehnice și în organismele vii din punctul de vedere al analogiilor lor formale. 2. Adj. Care aparține cibernetică (1), privitor la cibernetică.

CICATRÍCE, *cicatrice*, s.f. Urmă (formată din țesut conjunctiv) lăsată de o rană, de o tăietură etc., după vindecare.

CÍCLIC,-Ă, *ciclici,-ce*, adj. Care este în formă de ciclu, care conține un ciclu, care aparține unui ciclu, care se desfășoară în cicluri; care are catenele închise în ciclu. ◇ (Chim.) *Catenă ciclică*, lanț închis alcătuit dintr-un număr variabil de atomi ai elementelor organogene. *Compus ciclic*, compus care conține în moleculă unul sau mai multe cicluri de atomi ai elementelor organogene. (Fiz.) *Proces ciclic*, proces la care starea finală coincide cu starea inițială.

CICLÍSM s.n. Sport care se practică cu o bicicletă de construcție specială și care cuprinde probe de velodrom, probe de șosea și probe pe teren variat.

CICLIZÁRE, *ciclizări*, s.f. Reacție chimică prin care are loc transformarea compușilor organici aciclici în compuși ciclici și în care lanțul de atomi din molecula compusului aciclic se închide și formează un ciclu.

CICLOALCADIÉNĂ, *cicloalcadiene*, s.f. Hidrocarbură ciclică nearomatică

cu două duble legături în moleculă. [Pronunţat: *-clo-al-ca-di-e-*]

CICLOALCÁN, *cicloalcani*, s.m. C_nH_{2n}. Denumire generică dată hidrocarburilor ciclice saturate; cicloparafină, hidrocarbură cicloparafinică. [Pronunţat: *-clo-al-*]

CICLOALCHÉNĂ, *cicloalchene*, s.f. C_nH_{2n-2}. Hidrocarbură ciclică nesaturată cu o dublă legătură în moleculă. [Pronunţat: *-clo-al-*]

CICLOBUTADIÉNĂ s.f. C_4H_4. Cicloalcadienă cu patru atomi de carbon în moleculă şi cu cele două duble legături conjugate continuu, substanţă instabilă, care nu poate fi sintetizată datorită tensiunii prea mari din ciclu şi care se descompune în două molecule de acetilenă. [Pronunţat: *-di-e-*]

CICLOCRÓS, *ciclocrosuri*, s.n. Probă combinată de ciclism şi de cros, efectuată pe teren variat, în care rularea pe bicicletă este alternată cu cros pe anumite distanţe, pe care sportivul le parcurge alergînd pe lîngă bicicletă sau cu bicicleta pe umăr.

CICLOHEXÁN s.m. C_6H_{12}. Cicloalcan cu şase atomi de carbon în moleculă, lichid care se extrage din ţiţei sau se obţine sintetic prin reducerea catalitică a benzenului, folosit ca solvent şi ca materie primă la fabricarea unor fibre sintetice.

CICLOHEXANÓL s.m. $C_6H_{11}OH$. Alcool derivat din ciclohexan, substanţă organică, cristalizată, cu miros de camfor, solubilă în apă, folosit ca intermediar pentru fabricarea caprolactamei, ca solvent şi în industria celuloidului.

CICLOHEXANÓNĂ s.f. $(CH_2)_5CO$. Cetonă ciclică cu şase atomi de carbon în moleculă, ulei cu miros de mentă, folosită ca dizolvant şi ca materie primă pentru fabricarea caprolactamei.

CICLOHEXÉNĂ s.f. C_6H_{10}. Cicloalchenă cu şase atomi de carbon în moleculă; tetrahidrobenzen.

CICLOIDÁL,-Ă, *cicloidali,-e*, adj. Care se referă la cicloidă, care formează o cicloidă. [Pronunţat: *-clo-i-*]

CICLOÍDĂ, *cicloide*, s.f. Curbă plană descrisă de un punct dat al unui cerc care se rostogoleşte fără alunecare pe o dreaptă fixă.

CICLÓN, *cicloane*, s.n. **1.** Vînt puternic specific regiunilor tropicale, însoţit de ploi torenţiale, în care aerul se deplasează în spirală, de la dreapta spre stînga în emisfera nordică, şi invers, în emisfera sudică; uragan, taifun. **2.** (Chim.) Aparat constituit dintr-un corp cilindric de tablă, terminat la partea inferioară cu o porţiune tronconică, folosit în industrie pentru separarea particulelor de pulbere dintr-un gaz, prin efectul forţei centrifuge.

CICLONÁL,-Ă, *ciclonali,-e*, adj. Care aparţine unui ciclon **(1)**, privitor la un ciclon, specific unui ciclon, produs de un ciclon.

CICLÓP, *ciclopi*, s.m. **1.** Fiinţă închipuită ca un uriaş mîncător de oameni şi cu un singur ochi mare în mijlocul frunţii, în mitologia greacă. **2.** (La pl.) Gen de crustacee inferioare, de apă dulce, cu un singur ochi, situat pe cefalotorace, cu corpul oval, mic, cu două antene înotătoare lungi *(Cyclops)*; (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

CICLOPARAFÍNĂ, *cicloparafine*, s.f. (Chim.) Cicloalcan.

CICLOPARAFÍNICĂ adj. (Chim.; în expr.) *Hidrocarbură cicloparafinică*, cicloalcan.

CICLOPENTÁN s.m. C_5H_{10}. Cicloalcan cu cinci atomi de carbon în moleculă, lichid uleios, folosit ca materie primă în industria chimică.

CICLOSTÓM, *ciclostomi*, s.m. (La pl.) Clasă de vertebrate acvatice inferioare, cu corpul asemănător cu al peştilor) prevăzut cu gură rotundă; (şi la sg.)

animal care face parte din această clasă.

CICLOTRÓN, *ciclotroane*, s.n. Instalație care servește la accelerarea particulelor grele, pozitive (protoni, deuteroni etc.) folosite în reacțiile nucleare.

CÍCLU, *cicluri*, s.n. **1.** Succesiune, șir de operații, de fenomene, de stări, de manifestări etc. care se realizează într-un anumit interval de timp și care epuizează, în ansamblul lor, evoluția unui anumit proces (repetabil). ◇ *Ciclu solar*, perioadă de 28 de ani după care datele diferitelor zile ale anului cad în aceleași zile din săptămînă. **2.** (Chim.) Lanț închis de atomi din molecula unei substanțe. **3.** (Fiz.; în expr.) *Ciclu pe secundă*, hertz.

CICOÁRE, *cicori*, s.f. Plantă erbacee cu flori albastre, trandafirii sau albe, cultivată pentru rădăcinile sale din care se extrage un înlocuitor de cafea *(Cichorium intybus)*.

CICONIIFÓRMĂ, *ciconiiforme*, s.f. (La pl.) Ordin de păsări cu gîtul și cu picioarele lungi, cu ciocul mare, puternic, conic sau lățit, în general migratoare; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-ni-i-*]

CIFÓZĂ, *cifoze*, s.f. (Med.) Deformație a coloanei vertebrale care duce la o proeminență dorsală; cocoașă.

CÍFRĂ, *cifre*, s.f. **1.** Fiecare dintre cele zece simboluri grafice: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, care reprezintă numerele: zero, unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă și care este folosit pentru scrierea numerelor. ◆ (Impr.) Număr. **2.** Cifră **(1)** care indică valoarea unei mărimi caracteristice, a unei substanțe, a unui fenomen etc.

CIL, *cili*, s.m. (Și în expr. *cil vibratil*) Prelungire protoplasmatică mobilă în formă de fir subțire, caracteristică pentru unele protozoare, bacterii, alge și pentru unele celule din corpul metazoarelor, care servește, de obicei, la mers și la deplasarea unor secreții în organism.

CILIÁR, *ciliari*, adj. (Anat.; în expr.) *Corp ciliar*, prelungire a coroidei spre partea anterioară a globului ocular, avînd, în secțiune, formă triunghiulară și fiind învelită, pe partea internă, de retină. *Mușchi ciliar*, mușchi circular format din fibre netede, care ajută la acomodarea vizuală, la distanță, a cristalinului. [Pronunțat: *-li-ar*]

CILIÁT,-Ă, *ciliați,-te*, adj., s.n. **1.** Adj. Care are cili, prevăzut cu cili. **2.** S.n. (La pl.) Clasă de protozoare care au corpul acoperit cu cili, cu ajutorul cărora se deplasează în mediul acvatic în care trăiesc; (și la sg.) animal care face parte din această clasă; infuzor. [Pronunțat: *-li-at*]

CILÍNDRIC,-Ă, *cilindrici,-ce*, adj. Care are forma unui cilindru, referitor la un cilindru. ◇ *Suprafață cilindrică*, suprafață generată de o dreaptă mobilă (numită *generatoare*) care se sprijină pe o curbă dată (numită *directoare*); cilindru **(2)**.

CILÍNDRU, *cilindri*, s.m. **1.** Corp mărginit de o suprafață cilindrică închisă și de două plane paralele ce o intersectează, ale căror secțiuni în suprafața cilindrică sînt bazele cilindrului. **2.** Suprafață cilindrică. **3.** Obiect în formă de cilindru **(1)**. ◇ *Cilindru gradat*, recipient cilindric cu picior, din sticlă, gradat în volume, folosit în laborator pentru măsurarea volumelor de lichid. **4.** (Bot.; în expr.) *Cilindru central*, partea centrală a rădăcinilor și tulpinilor plantelor vasculare, formată din parenchim, în care se află fasciculele liberiene și lemnoase. **5.** (Anat.; în expr.) *Cilindru-ax*, axon. *Cilindru urinar*, uretră.

CÎMĂ, *cime*, s.f. Tip de inflorescență în care axul principal poartă în vîrf o singură floare.

CIMÉNT, *cimenturi*, s.n. **1.** Material de construcție în formă de pulbere fină, obținut prin măcinarea clincherului și care, amestecat cu apa, se întărește, căpătînd aspectul pietrei. ◇ *Ciment si-*

licios (sau *Portland*), material de construcție obținut prin măcinarea fină a clincherului silicios cu un adaos de ghips, pentru reglarea timpului de priză, folosit ca liant hidraulic. *Ciment metalurgic*, material de construcție obținut prin măcinarea fină a clincherului silicios cu un adaos de zgură de furnal și de ghips, pentru reglarea timpului de priză, folosit ca liant hidraulic. 2. Material natural care are rol de liant între granulele sau bucățile din care s-a format o rocă sedimentară (conglomerat, brecie etc.).

CIMERIÉNI s.m. pl. Populație de origine tracă ce a trăit în antichitate, înainte de venirea sciților, la nord de Marea Neagră, de unde a pătruns și pe teritoriul țării noastre. [Pronunțat: *-ri-eni*]

CIMÓS,-OÁSĂ, *cimoși,-oase*, adj. (Despre inflorescențe) Alcătuit din cime, care formează cime.

CIMPANZÉU, *cimpanzei*, s.m. Specie de maimuță antropomorfă, arboricolă, care ajunge pînă la 1,70 m înălțime, cu blana și cu pielea neagră, cu brațele scurte și cu picioarele lungi, care trăiește în podișurile din Africa Centrală *(Antropopithecus troglodytes)*.

CIMPÓI, *cimpoaie*, s.n. Instrument muzical popular alcătuit dintr-un burduf de piele și din mai multe tuburi sonore prin care trece, cu presiune, aerul din burduf.

CINÁBRU s.n. Sulfură naturală de mercur, de culoare roșie, folosită ca minereu de mercur și ca pigment roșu la prepararea vopselelor.

CINCI num. card. Număr natural care are în numărătoare locul între patru și șase și care se indică matematic prin cifrele 5 și V. ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.

CINCINÁL,-Ă, *cincinali,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care se întinde pe o perioadă de cinci ani. 2. S.n. Plan (economic) întocmit pe o perioadă de cinci ani.

CINEGÉTIC,-Ă, *cinegetici,-ce*, adj. Privitor la vînătoare sau la vînat, care aparține vînătorii sau vînatului; vînătoresc.

CINESCÓP, *cinescoape*, s.n. Tub de raze catodice pentru reproducerea imaginilor în televiziune. [Variantă: **kinescóp** s.n.]

CINÉTIC,-Ă, *cinetici,-ce*, adj., s.f. 1. Adj. Care ține de mișcare, privitor la mișcare. ◇ *Energie cinetică*, **a)** (Fiz.) energie dezvoltată de un corp în mișcare, egală cu semiprodusul dintre masa corpului și pătratul vitezei lui; **b)** (Fiziol.) energie rezultată în urma procesului de dezasimilație și folosită de organism în activitatea sa. *Moment cinetic*, produsul vectorial dintre vectorul de poziție al unui punct aflat în mișcare și vectorul impuls. *Artă cinetică*, tendință în arta plastică contemporană, ce atribuie mișcării reale aceeași importanță estetică pe care o acordă formei, culorii, liniei și compoziției. 2. S.f. Ramură a mecanicii care studiază legile fenomenelor fizice bazate pe mișcarea materiei.

CÍNIC,-Ă, *cinici,-ce*, adj. (Despre oameni și manifestările lor; adesea substantivat) Care mărturisește, trădează, exprimă etc., deschis și fără jenă, fapte sau gînduri condamnabile, care calcă, fără sfială, regulile moralei, ale bunei-cuviințe.

CINÍSM s.n. Atitudine specifică omului cinic, faptă de om cinic.

CÎNTEZĂ, *cinteze*, s.f. Mică pasăre cîntătoare, sedentară, din familia fringilidelor, de mărimea unei vrăbii, cu ciocul conic, scurt și tare, cu penajul cenușiu-albăstrui sau brun-roșcat, avînd pe aripi o dungă albă *(Fringilla coelebs)*.

CIOÁRECI s.m.pl. Pantaloni țărănești din postav gros de lînă, strînși pe picior, adesea împodobiți cu găitane.

CIOCĂNITOÁRE, *ciocănitori*, s.f. Nume dat mai multor specii de păsări agățătoare de pădure cu cioc conic și puternic, cu aripi scurte, cu două degete îndreptate înainte și două înapoi, cu penaj pestriț, care distruge insectele dăunătoare de pe copaci și larvele lor; ghionoaie.

CIOCÎRLÁN, *ciocîrlani*, s.m. Pasăre de culoare brună-cenușie, cu un moț în vîrful capului *(Galerida cristata)*.

CIOCÎRTÍ, *ciocîrtesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) **1.** A tăia în bucăți; a ciopîrți. **2.** A ciopli un lemn (fără pricepere, în mod neregulat).

CIÓCLU, *ciocli*, s.m. (Peior.) Persoană care transportă morții la groapă; (reg.) persoană care sapă groapa pentru morți, gropar.

CIOCNÍRE, *ciocniri*, s.f. (Fiz.) **1.** Contact brusc și de scurtă durată dintre două sau mai multe corpuri, urmat, în general, de modificarea vitezelor și a direcțiilor lor de mișcare. ◇ *Ciocnire elastică*, ciocnire în urma căreia corpurile nu se deformează. *Ciocnire plastică*, ciocnire în urma căreia corpurile capătă o deformație permanentă. **2.** Interacțiune între două particule materiale în mișcare, aflate la distanță suficient de mică una de cealaltă astfel încît să se poată influența reciproc.

CIOCÓI, *ciocoi*, s.m. Termen de dispreț pentru un exploatator (al populației de la sate) provenit din rîndul arendașilor, vătafilor etc. ◆ (Peior.) Boier.

CIONDĂNEÁLĂ, *ciondăneli*, s.f. (Fam.) Ciorovăială.

CIONDĂNÍ, *ciondănesc*, vb. IV. Refl. recipr. (Fam.) A se certa cu cineva pentru lucruri mărunte, fără a-și spune vorbe grele; a se ciorovăi.

CIORCHÍNE, *ciorchini*, s.m. **1.** Tip de inflorescență caracterizat prin dezvoltarea unui ax principal de-a lungul căruia se înșiră numeroase ramificații cu flori; grapă, racem. **2.** Grupare de fructe așezate corespunzător cu un ciorchine (1). ◆ Spec. Strugure.

CIOROVĂÍ, *ciorovăiesc*, vb. IV. Refl. recipr. (Fam.) A se certa ușor, pentru nimicuri, fără a-și spune cuvinte aspre; a se ciondăni.

CIOROVĂIÁLĂ, *ciorovăieli*, s.f. (Fam.) Ceartă ușoară (pentru nimicuri); ciondăneală. [Pronunțat: *-vă-ia-*]

CIOȘMOLÍ, *cioșmolesc*, vb. IV. Refl. (Reg.; despre oameni) A se frămînta, a se zvîrcoli (în pat). ◆ A ezita să facă ceva.

CIOT, *cioturi*, s.n. **1.** Parte rămasă dintr-un copac după ce a fost tăiat sau rupt. **2.** Rămășiță dintr-o formă de relief care a suferit multă vreme un proces de eroziune.

CÍPRU, *cipri*, s.m. (Bot.; livr.) Chiparos.

CIRÁC, *ciraci*, s.m. **1.** Ucenic, discipol (al unei personalități). **2.** (Depr.) Persoană care împărtășește în mod servil și mecanic vederile, părerile etc. cuiva.

CIRC, *circuri*, s.n. Depresiune circulară formată în regiunile înalte ale munților prin acțiunea de eroziune a unui ghețar; căldare glaciară.

CIRCUÍT, *circuite*, s.n. **1.** (Fiz.; în expr.) *Circuit electric*, sistem de medii prin care poate circula curentul electric furnizat de o sursă de alimentare. *Circuit oscilant*, circuit electric format dintr-un condensator și o bobină, în care se produc oscilații electromagnetice. *Circuit logic*, instalație electronică cu ajutorul căreia se pot efectua operații aritmetice în sistemul binar. **2.** (În expr.) *Circuitul apei în natură*, proces complex prin care apa trece pe rînd prin stadiile de evaporație, de nori, de precipitații, de infiltrație, de formare a apelor subterane și, în final, de izvoare.

CIRCULÂNT, -Ă, *circulanți, -te*, adj. Care circulă; pus, aflat în circulație.

CIRCULÁR,-Ă, *circulari,-e*, adj. În formă de cerc; care aparține cercului; care descrie un cerc. ◇ *Sector circular*, figură formată dintr-un arc de cerc și din razele acelui cerc cu capetele în capetele arcului. *Cilindru circular*, cilindru cu bazele în cercuri. *Con circular*, con a cărui bază este un cerc. *Con circular drept*, con circular a cărui înălțime trece prin centrul cercului de bază.

CIRCULÁȚIE, *circulații*, s.f. **1.** Deplasare a unei mase de aer, de nori etc. dintr-o regiune în alta a atmosferei. **2.** (Biol.) Mișcare, deplasare a lichidelor în corpul plantelor și al animalelor, sau a citoplasmei în interiorul celulelor. ◇ *Circulația mică*, deplasarea sîngelui, la tetrapode, de la inimă la plămîni și înapoi la inimă; circuitul mic. *Circulația mare* sau *marea circulație*, deplasarea sîngelui de la inimă la organism și reîntoarcerea lui la inimă; circuitul mare. **3.** (Ec. pol.; în expr.) *Circulație a mărfurilor*, schimb de mărfuri prin intermediul banilor, care face legătura între producție și repartiție, pe de o parte, și între producție și consum, pe de altă parte, ca faze ale reproducției. *Circulație bănească*, mișcarea continuă pe care circulația mărfurilor o imprimă în mod direct banilor.

CIRCUMFERÍNȚĂ, *circumferințe*, s.f. (Rar) Cerc; lungimea unui cerc.

CIRCUMSCRÍS,-Ă, *circumscriși,-se*, adj. (Despre poligoane) Cu toate laturile tangente la un cerc dat; (despre cercuri) care conține toate vîrfurile unui poligon.

CIRCUMSPÉCT,-Ă, *circumspecți,-te*, adj. (Despre oameni) Care vorbește și acționează cu prudență, cu rezervă; (despre faptele, manifestările oamenilor) care arată, trădează prudență, rezervă; precaut, prudent, rezervat.

CIRCUMSPÉCȚIE s.f. Atitudine specifică omului circumspect; prudență, precauție, rezervă.

CIRCUMSTÁNȚĂ, *circumstanțe*, s.f. Împrejurare în care are loc o întîmplare, un fapt, o acțiune, un fenomen; (la pl.) totalitatea unor condiții date.

CIRCUMSTANȚIÁL,-Ă, *circumstanțiali,-e*, adj. (Gram.; în expr.) *Complement circumstanțial*, complement care arată în ce împrejurare se petrece o acțiune sau se prezintă o însușire ori o acțiune. *Propoziție circumstanțială*, propoziție secundară care îndeplinește, în frază, rolul complementului circumstanțial din propoziție. [Pronunțat: *-ți-al*]

CIRCUMVALÁT,-Ă, *circumvalați,-te*, adj. (Anat.) Caliciform.

CIRCUMVOLÚȚIE, *circumvoluții*, s.f. Fiecare dintre cutele alungite și șerpuitoare de pe suprafața exterioară a creierului, mărginite de șanțuri; girus cerebral.

CIREÁDĂ, *cirezi*, s.f. Grup numeros de animale cornute mari, de obicei aflate la pășune.

CIRÓZĂ, *ciroze*, s.f. Boală cronică a ficatului, caracterizată prin înmulțirea anormală a țesutului conjunctiv și prin distrugerea treptată a celulelor hepatice.

CISALPÍN,-Ă, *cisalpini,-e*, adj. Care, din punctul de vedere al Romei, se află în nordul Italiei și dincoace de Alpi.

CÍSLĂ, *cisle*, s.f. Dare în bani fixată, în orînduirea feudală, unor comunități fiscale (județe, sate), în raport cu nivelul lor economic.

CISTEÍNĂ s.f. Acid aminotiopropionic, produs primar de scindare a proteinelor.

CISTÉRNĂ, *cisterne*, s.f. Rezervor cilindric din metal sau din alt material corespunzător, pus pe cadrul cu roți al unui vehicul și servind la depozitarea sau la transportarea unor lichide.

CÍSTIC,-Ă, *cistici,-ce*, adj. Care aparține vezicii biliare sau vezicii urinare, privitor la vezica biliară sau la vezica

urinară. ◇ *Canal cistic*, canal care conduce secreţia biliară din vezica biliară în canalul coledoc.

CISTICÉRC, *cisticerci*, s.m. Larvă a teniei, avînd aspectul unei vezicule de mărimea bobului de mazăre, plină cu un lichid transparent în care se află scolexul cu cîteva proglote, şi care se fixează în ţesuturile mamiferelor, provocînd boala parazitară cisticercoza.

CISTÍNĂ s.f. Aminoacid natural alcătuit din două molecule de cisteină legate la nivelul atomilor de sulf.

CITÁT, *citate*, s.n. Fragment dintr-o lucrare scrisă, reprodus întocmai şi, de obicei, cu indicarea exactă a izvorului, în scopul de a întări şi de a ilustra o idee sau o argumentare; citaţie, extras.

CITÁŢIE, *citaţii*, s.f. Invitaţie oficială, scrisă, prin care o persoană este chemată să se prezinte la o anumită dată la o instituţie (judecătorie, miliţie etc.).

CITOCHÍMIC,-Ă, *citochimici,-ce*, adj. (Despre unele procese chimice) Care are loc în celule.

CITOCRÓM, *citocromi*, s.m. (Biol.) Substanţă proteinică complexă cu rol determinant în procesele de respiraţie celulară din organism.

CITOLOGÍE s.f. Ramură a ştiinţelor biologice care studiază structura, dezvoltarea şi funcţiile celulei.

CITOPLÁSMĂ, *citoplasme*, s.f. Component fundamental al celulei, format, în primul rînd, din proteine, care conţine toţi constituenţii protoplasmei în afară de nucleu şi vacuom.

CITOPRÓCT, *citoprocţi*, s.m. Orificiu de eliminare a resturilor nedigerate rămase în vacuola digestivă, la parameci, opus citostomului.

CITOSTÓM, *citostomi*, s.m. Deschidere a peristomului către citoplasmă, la parameci, opus citoproctului.

CITOZÍNĂ s.f. (Biol.) Bază azotată pirimidinică, care ia parte la alcătuirea acizilor nucleici.

CÍTRIC,-Ă, *citrice*, adj. **1.** (Bot.; în expr.) *Plante citrice*, nume generic dat unor arbori şi arbuşti fructiferi răspîndiţi în regiunile mediteraneene şi subtropicale, cu frunze compuse, persistente, lucioase pe partea superioară, cu flori albe (mai rar roz) şi foarte parfumate, cu fructele bace, dulci-acrişoare (sau amărui), bogate în vitamine şi în uleiuri. **2.** (Chim.; în expr.) *Acid citric*, $C_6H_8O_7$, hidroxiacid tricarboxilic, care se găseşte în fructe, în special în lămîi, de unde se şi extrage, fiind folosit în industria alimentară şi textilă.

CIUBĂR, *ciubere*, s.n. Vas mare (în forma unui trunchi de con) făcut din doage şi prevăzut cu torţi, avînd diferite întrebuinţări.

CIUBÓTĂ, *ciubote*, s.f. (Reg.) **1.** Cizmă. **2.** Gheată.

CIUBÚC, *ciubuce*, s.n. **1.** Pipă (orientală) cu ţeava lungă. ◆ Ţeavă de lulea. **2.** Ornament în relief care marchează marginile unui perete, ale tavanului, ale ferestrei etc.; mulură.

CIUF, *ciufi*, s.m. (Şi în expr. *ciuf de cîmp*, *ciuf de pădure*) Pasăre răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, asemănătoare cu bufniţa, dar mult mai mică, cu două smocuri de pene deasupra ochilor, cu gheare lungi, acoperite cu pene, folositoare agriculturii, deoarece distruge rozătoarele *(Asio otus)*.

CIUGULÍ, *ciugulesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A obţine ceva de la cineva în mod abuziv sau a-şi însuşi de undeva mici sume de bani; a fura cîte puţin.

CIUHURÉZ, *ciuhurezi*, s.m. Pasăre răpitoare de noapte, din familia bufniţelor, răspîndită pe toată suprafaţa pămîntului, fără smocuri de pene la cap, care scoate un ţipăt caracteristic, prelung şi răguşit, şi care îşi face

cuibul în scorburi, hrănindu-se cu rozătoare; huhurez *(Strix aluco)*.

CIÚMĂ, *ciume*, s.f. Boală infecţioasă şi epidemică, acută, extrem de gravă, caracterizată prin febră mare, delir, diaree, umflarea ganglionilor, transmisă la om de la şobolani, prin purici; pestă.

CIUMĂFÁIE, *ciumăfaie*, s.f. Plantă erbacee medicinală foarte toxică, din familia solanaceelor, cu flori albe, singuratice, prinse la locul de bifurcare a ramurilor, cu seminţe negre, închise într-o capsulă cu ţepi moi, de la care se folosesc frunzele; laur *(Datura stramonium)*. [Pronunţat: *-fa-ie*]

CIUPEÁLĂ, *ciupeli*, s.f. (Fam.) Însuşire (repetată) a unor mici sume de bani, a unor obiecte mărunte etc. care aparţin altcuiva.

CIUR, *ciururi*, s.n. **1.** Ţesătură de sîrmă sau bucată de tablă perforată, cu ochiuri mai mari de 1 mm, folosite la sortarea materialelor după dimensiunea granulelor. **2.** Unealtă de cernut prevăzută cu un ciur (1), folosită la sortarea materialelor granulare. **3.** (Mat.; în expr.) *Ciurul lui Eratostene*, procedeu de determinare a numerelor prime mai mici decît un număr *n* dat, constînd în scrierea numerelor naturale pînă la *n* şi în suprimarea multiplilor numerelor prime mai mici decît $\sqrt{n}$.

CIÚTĂ, *ciute*, s.f. Femela cerbului, cu talia mai mică decît a masculului şi fără coarne; cerboaică.

CIÚTURĂ, *ciuturi*, s.f. Găleată sau vas făcut din doage sau dintr-un trunchi de copac scobit, care serveşte la scos apa din fîntînă.

CÍVIC,-Ă, *civici,-ce*, adj. Care aparţine cetăţenilor, privitor la cetăţeni; cetăţenesc.

CIVÍL,-Ă, *civili,-e*, adj. Care priveşte pe cetăţenii unui stat (cu excepţia militarilor şi a reprezentanţilor bisericii) sau care aparţine, este specific acestor cetăţeni, care se referă la raporturile juridice ale cetăţenilor între ei, precum şi la raporturile economice ale acestora cu organele şi organizaţiile statului. ◇ *Drepturi civile*, drepturi de care se bucură o persoană (fizică sau juridică), reglementate şi recunoscute ca atare. *Drept civil*, ramură a dreptului care studiază şi reglementează relaţiile sociale (convertite în raporturi juridice) existente între persoanele fizice sau juridice dintr-un stat. *Stare civilă*, situaţia unei persoane aşa cum rezultă din actele sale, privitoare la naştere, căsătorie, deces.

CIVILIZÁŢIE, *civilizaţii*, s.f. Nivel de dezvoltare materială şi spirituală a societăţii, a unui popor, a unui stat etc. dintr-o epocă dată; cultură (materială sau spirituală).

CIVÍSM s.n. (Livr.) Atitudine de bun cetăţean, care cultivă dragostea, zelul, spiritul de răspundere faţă de colectivitatea socială şi devotamentul, cinstea, datoria faţă de patrie.

CIZELÁ, *cizelez*, vb. I. **1.** Tranz. A prelucra, a finisa sau a ornamenta cu dalta, cu ciocanul etc. diferite obiecte pentru a le da forma sau aspectul dorit. **2.** Tranz. Fig. A aduce îmbunătăţiri (de stil, de exprimare) unei lucrări (literare, ştiinţifice); a şlefui. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A face să capete sau a căpăta deprinderi civilizate, cultură etc.

CÎBLĂ, *cible*, s.f. Dare în cereale percepută în Ţara Românească, în sec. XIV — XV.

CÎINE, *cîini*, s.m. Mamifer carnivor domesticit, cu multiple rase, folosit pentru pază, vînătoare etc. *(Canis familiaris)*.

CÎLŢI s.m.pl. Fire scurte rămase în urma trecerii fuiorului de cînepă sau de in printre dinţii daracului, din care se ţese pînză de saci şi de saltele, se fac funii etc.

CÎMP, *cîmpuri*, s.n. **1.** Suprafaţă de pămînt (sau formă de relief) joasă

(și întinsă) și în general netedă; șes, cîmpie. 2. (Fiz.) Regiune din spațiu în care fiecărui punct i se asociază o mărime fizică determinată, mărime care caracterizează o asemenea regiune. ◇ *Cîmp de gravitație* (sau *gravitațional*), cîmp vectorial care apare în jurul unui corp material, în raza sa de acțiune, asupra oricărei mase acționînd forțe îndreptate spre centrul de masă al corpului. *Cîmp electric*, cîmp vectorial purtător material al interacțiunii dintre sarcinile electrice. *Cîmp magnetic*, cîmp vectorial caracterizat, în fiecare punct al său, prin forțe care acționează asupra magneților conductorilor parcurși de curent electric sau a purtătorilor de sarcină electrică aflați în mișcare. *Cîmp electromagnetic*, formă de existență a materiei caracterizată printr-un cîmp electric și unul magnetic, variabile în timp, care se condiționează reciproc și se propagă cu viteza luminii. *Cîmp magnetic învîrtitor*, cîmp magnetic generat de un curent trifazat, constant în mărime, care se rotește cu viteză unghiulară constantă. *Cîmp mezonic*, cîmp purtător material al interacțiunilor dintre nucleoni. *Linie de cîmp*, curbă tangentă, în oricare punct al său, la vectorul intensitate al unui cîmp vectorial. 3. (Mat.) Mulțime de valori ale uneia sau mai multor mărimi (matematice, fizice etc.). ◇ *Cîmp de evenimente*, mulțimea tuturor evenimentelor aleatorii ce se pot realiza într-o experiență dată, inclusiv evenimentul sigur și evenimentul imposibil, adică mulțimea K a părților mulțimii Ω de evenimente elementare pusă în evidență de o experiență dată (și avînd 2^n evenimente diferite, dacă Ω are n elemente); se notează: $\{\Omega, K\}$. *Cîmp de probabilitate*, mulțimea tuturor evenimentelor aleatorii ce se pot realiza într-o experiență aleatorie, împreună cu probabilitățile respective; tripletul $\{\Omega, K, P\}$, unde $\{\Omega, K\}$ reprezintă un cîmp de evenimente, iar P, o probabilitate definită pe K. 4. (În expr.) *Cîmpul muncii*, sfera de activitate a oamenilor muncii; activitate, muncă, producție. 5. Fond (2).

CÎMPÍE, *cîmpii*, s.f. Suprafață de pămînt (sau formă de relief) joasă (și întinsă) și în general netedă; șes, cîmp.

CÎNEPĂ s.f. Plantă erbacee textilă, anuală, cu tulpină înaltă și dreaptă, acoperită cu peri scurți, cu frunze alterne cu 5—13 foliole, ascuțite și dințate pe margini, cu flori mici, verzui, cultivată pentru fibrele obținute din tulpini și pentru uleiul care se extrage din semințe (*Cannabis sativa*).

CÎNTEC, *cîntece*, s.n. Compoziție literară în versuri, adesea însoțită de melodie, care exprimă o mare varietate de sentimente. ◇ *Cîntec bătrînesc*, baladă populară veche, povestind întîmplări eroice, săvîrșite de personaje cu caractere opuse. *Cîntec de dor*, poezie lirică populară cu caracter trist. *Cîntec de lume*, poezie lirică populară care cîntă dragostea. *Cîntec satiric*, cîntec care critică defecte morale sau aspecte negative ale societății. *Cîntec de leagăn*, cîntec liric cu care sînt adormiți copiii mici.

CÎNTECÉL, *cîntecele*, s.n. Diminutiv al lui *cîntec*. ◇ *Cîntecel comic*, monolog comic, satiric (în care părțile recitate alternează cu cele cîntate). [Variantă: (reg.) cînticél s.n.]

CÎNTICÉL s.n. v. cîntecel.

CÎRC interj., subst. (Pop. și fam.; în expr.) *A nu (mai) zice* (sau *spune*) *(nici) cîrc*, a nu (mai) spune nici o vorbă, a tăcea chitic.

CÎRCÉL, *cîrcei*, s.m. 1. Organ vegetal care are aspectul unui fir răsucit în spirală, cu ajutorul căruia planta se agață de corpurile din jurul ei. 2. (Zool.) Căpușă.

CÎRD, *cîrduri*, s.n. Grup mare de animale de același fel, care se află împreună.

CÎRDĂȘÍE, *cîrdăşii*, s.f. Întovărăşire cu scopuri condamnabile.

CÎRMĂ, *cîrme*, s.f. Piesă mobilă a unui vapor, a unei bărci, a unui avion etc., care serveşte la menţinerea sau la schimbarea direcţiei de mers a acestora.

CÎRMÎZ, **(1)** *cîrmîzi*, s.m., **(2)** s.n. **1.** S.m. Plantă erbacee cu flori mici, albe sau albe-roz, cu fructe în formă de bobiţe mici de culoare roşie sau brună folosite drept colorant *(Phytolacca decandra)*. **2.** S.n. Materie colorantă extrasă din fructele de cîrmîz **(1)** sau din gogoşile unei insecte originare din Mexic; carmin.

CÎRMUÍ, *cîrmuiesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Înv. şi pop.) A (se) conduce, a (se) guverna, a (se) administra.

CÎRNÍ, *cîrnesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A (se) îndrepta în altă parte, a (se) întoarce sau a coti.

CÎRPÁCI, *cîrpaci*, s.m. Meseriaş care peticeşte, cîrpeşte încălţăminte, haine etc. ◆ Meseriaş prost, nepriceput.

CÎRTEÁLĂ, *cîrteli*, s.f. (Pop.) Faptul de a protesta, de a-şi exprima nemulţumirea prin murmure ori prin critici (adesea neîntemeiate).

CÎRTIŢĂ, *cîrtiţe*, s.f. Mic mamifer insectivor, cu ochi mici acoperiţi de o membrană, cu blană neagră, cu labele anterioare adaptate pentru săpat, care trăieşte în galerii subterane; sobol *(Talpa europaea)*.

CÎŞLÉGI s.f.pl. Interval de timp între două posturi religioase ortodoxe, în care credincioşii au voie să mănînce orice.

CÎT, *cîturi*, s.n. (Mat.) Rezultatul unei împărţiri; raport care există între două numere sau între două mărimi (de acelaşi fel).

CLÁCĂ, *clăci*, s.f. Obligaţie a ţăranilor din Ţara Românească de a munci (gratuit) cu unelte şi cu animale proprii, un număr de zile pe an, pentru proprietarul de pămînt, în schimbul unui lot de pămînt primit în folosinţă; boieresc.

CLÁIE, *căi*, s.f. Grămadă mare de fîn, de snopi de cereale etc., de obicei în formă conică. ◇ Expr. *Claie peste grămadă*, înghesuiţi unul peste altul, în dezordine, la întîmplare. [Pronunţat: *cla-ie*]

CLAN, *clanuri*, s.n. **1.** Comunitate caracteristică comunei primitive, formată din oameni legaţi prin relaţii de rudenie şi de limbă. **2.** (Livr.) Neam, familie (în care membrii sînt strîns legaţi între ei prin interese egoiste). **3.** (Livr.) Grup de persoane legate între ele în acţiuni condamnabile; clică, bandă, şleahtă.

CLÁPĂ, *clape*, s.f. Placă articulată care serveşte la închiderea sau la deschiderea unui orificiu.

CLAPÉTĂ, *clapete*, s.f. **1.** Clapă mică. **2.** Parte articulată minusculă care serveşte la închiderea anterelor şi care la maturitate se deschide, pentru a pune în libertate polenul.

CLARIFICÁRE, *clarificări*, s.f. (Chim.) Îndepărtare a particulelor solide aflate în suspensie într-un lichid sau într-o soluţie, prin procedee mecanice.

CLAROBSCÚR s.n. **1.** Procedeu grafic şi pictural cu ajutorul căruia se obţine redarea volumelor prin distribuirea gradată a umbrei şi a luminii sau prin efecte de contrast puternice. **2.** Gravură în lemn realizată în mai multe nuanţe ale aceleiaşi culori.

CLÁSĂ, *clase*, s.f. **1.** Ansamblu de elemente, de obiecte, de fiinţe, de fenomene etc. care au însuşiri comune. ◇ (Mat.) *Clasă de resturi (modulo m)*, submulţime a mulţimii numerelor întregi formată din toate numerele întregi care împărţite la m ($m \in N$) dau acelaşi rest $C_r = \hat{r} = \{x \in \mathbf{Z} | x \text{ mod } m = r\}$, (existînd, pentru un număr natural m dat, clasele de resturi $\hat{0}, \hat{1}, \ldots, m-1$). *Clasă de numeraţie*, fiecare dintre grupele de cîte trei

cifre considerate de la dreapta la stînga unui număr natural cu mai multe cifre dat în sistemul de numeraţie zecimal (clasa unităţilor, a miilor, a milioanelor, a miliardelor etc.). 2. (Şi în expr. *clasă socială)* Fiecare dintre marile grupuri sociale caracterizat prin locul pe care îl ocupă într-un anumit sistem de producţie istoriceşte determinat, prin raportul în care se află faţă de mijloacele de producţie, prin rolul pe care îl are în organizarea socială a muncii, prin felul în care participă la producţia socială, prin cantitatea de care dispune din această producţie, prin interesele şi prin ideile lui.

CLÁSIC,-Ă, *clasici,-ce*, adj. 1. (Despre opere literare, ştiinţifice, artistice) Care serveşte ca model de perfecţiune, care are o mare valoare; care este scris după regulile obişnuite, tradiţionale. ◆ (Despre scriitori, artişti, oameni de ştiinţă; adesea substantivat) De mare valoare, a cărui operă îşi păstrează importanţa de-a lungul veacurilor, rămîne în cultura sau în ştiinţa unui popor ori a lumii. 2. Care aparţine clasicismului, privitor la clasicism. 3. Care concentrează caracteristicile (bune sau rele) ale unui lucru, ale unei acţiuni, ale unei situaţii etc.; tipic, caracteristic; care este folosit în mod curent.

CLASICÍSM s.n. 1. Ansamblul culturii şi literaturii antice greco-latine din epoca de maximă înflorire a lor, caracterizat prin cultul armoniei, echilibrului, seninătăţii. 2. Curent în arta şi în literatura europeană din sec. XVII pînă la începutul sec. XIX, caracterizat prin imitarea modelelor antice greco-latine, prin supremaţia principiilor morale, prin triumful raţiunii asupra sentimentelor şi fanteziei, al intereselor generale asupra celor individuale, prin cultul pentru adevăr şi natural, prin dorinţa realizării unei forme desăvîrşite (unitate, armonie, claritate). 3. Perioadă din istoria culturii universale sau naţionale ale cărei creaţii reprezintă un maximum de realizare artistică şi modele demne de urmat.

CLASIFICĂ, *clasific*, vb. I. Tranz. A împărţi sistematic, a repartiza pe clase sau într-o anumită ordine; a sorta. ◆ Refl. şi tranz. A ocupa sau a stabili cuiva un anumit loc la un examen, la un concurs etc. pe baza notelor, calificativelor, rezultatelor obţinute.

CLÁSTIC,-Ă, *clastici,-ce*, adj. (Despre roci) Format din fragmente de minerale şi de roci provenite în urma proceselor de dezagregare şi de acumulare a materialului unor roci preexistente; detritic.

CLAUSTRÁ, *claustrez*, vb.I. Refl. şi tranz. (Livr.) A (se) închide într-o mănăstire sau a (se) izola într-un loc retras. [Pronunţat: *cla-us-*]

CLÁUZĂ, *clauze*, s.f. Dispoziţie (specială) prevăzută într-o convenţie, într-un tratat, într-un contract etc. [Pronunţat: *cla-u-*]

CLAVÍCULĂ, *clavicule*, s.f. Fiecare dintre cele două oase anterioare ale centurii scapulare, care, la mamifere, se articulează cu sternul şi cu omoplatul.

CLAVÍR, *clavire*, s.n. (Rar) Pian.

CLĂCĂŞ, *clăcaşi*, s.m. Ţăran liber din punct de vedere personal, dar obligat să facă clacă pe domeniul feudal, pentru lotul de pămînt primit în folosinţă de la proprietarul funciar.

CLEAN, *cleni*, s.m. Peşte răpitor de apă dulce cu botul rotunjit, cu corpul gros, aproape cilindric, acoperit cu solzi mari *(Leuciscus cephalus)*.

CLEI, *cleiuri*, s.n. Substanţă vîscoasă de natură organică, vegetală, animală sau sintetică, cu ajutorul căreia se pot lipi între ele diverse obiecte sau părţi de obiecte.

CLÉMĂ, *cleme*, s.f. Dispozitiv de strîngere care se montează pe tuburile

de cauciuc, într-o instalație de laborator, pentru reglarea debitului de gaz care circulă pe tub.

CLEPSÍDRĂ, *clepsidre*, s.f. Instrument cu ajutorul căruia, în trecut, se măsura scurgerea timpului după cantitatea de apă sau de nisip scurse (printr-un orificiu) dintr-un vas (de sticlă) în altul.

CLEȘTĂR[1], *cleștari*, s.m. Mic artropod din clasa arahnidelor, care se hrănește cu făina cerealelor depozitate în magazii; păianjenul-făinii *(Tyroglyphus farinae)*.

CLEȘTĂR[2] s.n. (Poetic) Cristal.

CLEVETÍ, *clevetesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A vorbi rău despre cineva (în absența acestuia); a calomnia, a ponegri, a bîrfi, a defăima.

CLÍCĂ, *clici*, s.f. Grup de oameni întovărășiți în vederea unui scop condamnabil; clan, bandă, șleahtă.

CLIÉNT, *clienți*, s.m. (În Roma antică) Plebeu protejat moral și material de către un patrician, căruia îi datora supunere, credință, participarea la diverse munci, în alegeri și în războaie. [Pronunțat: *cli-ent*]

CLIMÁT, *climate*, s.n. **1.** (Geogr.) Climă. **2.** Fig. Ceea ce se află în jurul cuiva, a ceva, alcătuind lumea lor naturală, materială, socială sau morală; mediu, atmosferă, ambianță, cadru.

CLIMATÉRIC, -Ă, *climaterici, -ce*, adj. (Despre stațiuni, localități, regiuni etc.) Cu climă potrivită pentru odihnă, tratarea unor boli, practicarea turismului etc.; climatic.

CLÍMĂ, *clime*, s.f. Totalitatea fenomenelor meteorologice (temperatură, vînturi, precipitații atmosferice) care caracterizează starea medie a unui loc, timp de mai mulți ani; climat.

CLÍNĂ, *cline*, s.f. Suprafață de teren sau coastă de deal cu înclinare domoală.

CLÍNCHER s.n. Produs intermediar obținut la fabricarea cimenturilor prin încălzirea materiei prime (calcar și argilă, calcar și bauxită etc.) la temperaturi înalte, și prin transformarea ei într-o masă compactă și dură.

CLINOSTÁT, *clinostate*, s.n. Aparat cu ajutorul căruia se demonstrează că o plantă așezată în poziție orizontală și rotită continuă să crească în poziție orizontală, fără curburi, din cauză că forța de atracție a pămîntului acționează succesiv și uniform asupra diferitelor părți ale ei.

CLIPOCÍ, pers. 3 *clipocește*, vb. IV. Intranz. (Despre ape) A face un zgomot caracteristic ușor; a susura, a murmura.

CLÍRING s.n. Sistem de plată (folosit mai ales în comerțul exterior) prin compensarea reciprocă a datoriilor și a creanțelor.

CLÍSĂ, *clise*, s.f. Pămînt argilos îmbibat cu apă, împreună cu care formează o pastă cleioasă.

CLIȘÉU, clișee, s.n. Formulă stilistică, expresie, exprimare etc. banalizată din cauza repetării excesive.

CLITÉLUM, *clitelumuri*, s.n. Grup de șase inele bine dezvoltate, la anelide, în vecinătatea cărora se află organele genitale; șa.

CLIVÁ, pers. 3 *clivează*, vb. I. Intranz. (Despre minerale, roci, cristale) A se desface în plăci sau în lamele cu suprafețe plane, sub acțiunea unor forțe exterioare.

CLIVÁJ, *clivaje*, s.n. **1.** Proprietate a unor minerale, roci, cristale de a cliva. **2.** Faptul de a cliva.

CLOACÁL, -Ă, *cloacali, -e*, adj. Care aparține cloacei, care intră în compunerea cloacei.

CLOÁCĂ, *cloace*, s.f. Cavitate în care se deschid tubul digestiv, conductele genitale și cele urinare, la batracieni, la reptile, la păsări, precum și la unele mamifere.

CLOISONNÉ subst. **1.** (Și în expr. *email cloisonné*) Tehnică de lucrare a

emailului, care constă în turnarea acestuia în mici despărțituri sau compartimente metalice, în funcție de motivul decorativ. 2. Obiect astfel realizat. [Pronunțat: *cloazoné*]

CLONȚ, *clonțuri*, s.n. (Pop.) Cioc de pasăre.

CLOR s.n. Cl cu Z = 17. Element chimic nemetalic, gaz de culoare galbenă-verzuie, mai greu decît aerul, cu miros înțepător, sufocant, toxic, cu proprietăți decolorante și dezinfectante, foarte reactiv, care se folosește, în industrie, la obținerea unui mare număr de compuși chimici, la sterilizarea apei potabile etc.

CLORACÉTIC adj. (În expr.) *Acid cloracetic*, $ClCH_2COOH$, halogenoacid provenit din halogenarea acidului acetic, care se folosește în sinteze organice.

CLORÁT, *cloрați*, s.m. Sare a acidului cloric, cu proprietăți oxidante și explozive. ◇ *Clorat de potasiu*, $KClO_3$, substanță solidă, cristalină, incoloră, solubilă în apă, folosită ca oxidant, la fabricarea chibriturilor, în pirotehnie etc. *Clorat de sodiu*, $NaClO_3$, substanță cristalină, foarte ușor solubilă în apă, folosită ca oxidant.

CLORBENZÉN s.m. C_6H_5Cl. Derivat monoclorurat al benzenului, folosit ca materie primă la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente, a insecticidului D.D.T. etc.

CLORETÁN s.m. C_2H_5Cl. Clorură de etil, lichid incolor, foarte inflamabil, folosit ca anestezic local, ca solvent, ca insecticid, în sinteze organice etc.

CLORHÍDRIC adj. (În expr.) *Acid clorhidric*, HCl, hidracid al clorului, gaz incolor, cu miros înțepător, obținut prin sinteză directă din elemente sau din clorură de sodiu și acid sulfuric, folosit ca decapant, la sinteze etc.

CLÓRIC adj. (În expr.) *Acid cloric*, $HClO_3$, oxiacid al clorului pentavalent, cunoscut numai în soluție, oxidant foarte puternic.

CLORINÁRE, *clorinări*, s.f. (Chim.) Clorizare.

CLORÍT, *cloriți*, s.m. Mineral natural, aluminosilicat de magneziu și fier, monoclinic, cu clivaj, de culoare verde, care s-a format hidrotermal, prin metamorfozarea unor roci.

CLORITÓS, -OÁSĂ, *clorițoși*, *-oase*, adj. (Despre roci) Care conține clorit, care are în structură clorit.

CLORIZÁRE, *clorizări*, s.f. Operație de sterilizare a apelor naturale cu ajutorul clorului sau al unor substanțe care pot elibera clor; clorinare.

CLORMETÁN s.n. CH_3Cl. Clorură de metil, gaz incolor, inflamabil, folosită ca agent frigorific în mașini de produs frig, ca dizolvant, ca anestezic local etc.

CLOROFICÉE, *cloroficee*, s.f. (La pl.) Clasă de alge verzi, de obicei acvatice, care conțin clorofilă; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă. [Pronunțat: *-ce-e*]

CLOROFÍLĂ s.f. Pigment care se găsește în părțile verzi ale plantelor și care are rol important în fotosinteză.

CLOROFILIÁNĂ, *clorofiliene*, adj. (În expr.) *Asimilație clorofiliană*, proces fiziologic de asimilație a substanțelor nutritive, care se produce în frunzele plantelor verzi, în prezența clorofilei și sub influența luminii solare, și care constă în combinarea apei, venită din pămînt prin rădăcini, cu bioxidul de carbon din aer; fotosinteză. [Pronunțat: *-li-a-*]

CLOROFÓRM s.n. $CHCl_3$. Derivat triclorurat al metanului, lichid incolor, cu miros caracteristic, întrebuințat ca narcotic, ca anestezic, ca solvent și în diferite sinteze organice; triclormetan.

CLOROPLÁST, *cloroplaste*, s.n. Corpuscul de culoare verde, cu clorofilă, care se găsește în citoplasma plantelor și în care se produce asimilația clorofiliană.

CLOROPRÉN s.n. $CH_2=C(Cl)-CH=CH_2$. Derivat clorurat alifatic nesaturat al butadienei, obținut prin adiția acidului clorhidric la vinilacetilenă, lichid incolor, greu solubil în apă, solubil în alcool și în eter, care polimerizează ușor, folosit la fabricarea cauciucului policloroprenic, cunoscut sub denumirea de neopren, sovpren etc.

CLORÓS adj. (În expr.) *Acid cloros*, $HClO_2$, oxiacid al clorului trivalent, obținut din dioxid de clor și apă oxigenată, substanță instabilă în stare liberă, cunoscută numai în soluție apoasă.

CLOROSÓDIC, -Ă, *clorosodici, -ce*, adj. (Despre produse) Care conține clor și sodiu; care se obține pe baza tratării chimice a sării.

CLORÓTIC, -Ă, *clorotici, -ce*, adj., s.m. și f. (Om) palid, anemic, bolnăvicios.

CLORURÁRE, *clorurări*, s.f. Reacție chimică prin care se introduc unul sau mai mulți atomi de clor în molecula unui compus organic, în scopul obținerii derivaților cu clor.

CLORÚRĂ, *cloruri*, s.f. Sare a acidului clorhidric; combinație a clorului cu un element chimic sau cu o substanță organică. ◇ *Clorură de sodiu*, NaCl, sare de sodiu a acidului clorhidric, substanță solidă, cristalină, incoloră, solubilă în apă, folosită în alimentație, la păstrarea și la conservarea alimentelor, ca materie primă, în industria clorosodică, pentru obținerea clorului, sodiului, hidrogenului etc., în industria săpunului, a coloranților etc.; sare (de bucătărie). *Clorură acidă*, derivat al acidului carboxilic în care gruparea —HO a carboxilului este înlocuită cu clor. *Clorură de acetil*, CH_3COCl, clorură acidă provenită din acidul acetic. *Clorură de aluminiu*, $AlCl_3$, substanță cristalină folosită drept catalizator în industria organică. *Clorură ferică*, $FeCl_3$, substanță cristalină, de culoare neagră-brună, foarte higroscopică, folosită ca hemostat, agent clorurant. *Clorură de metil*, CH_3Cl, gaz incolor, inflamabil, folosit ca anestezic local, refrigerent, solvent etc. *Clorură de metilen*, CH_2Cl_2, lichid incolor, folosit ca refrigerent, solvent, în unele sinteze organice. *Clorură de polivinil*, policlorură de vinil. *Clorură de var*, Ca(OCl)Cl, substanță obținută prin introducerea clorului în hidroxid de calciu, considerată ca sare mixtă a calciului cu acid hipocloros și acid clorhidric, folosită ca dezinfectant, decolorant etc. *Clorură de vinil*, $CH_2=CHCl$, gaz obținut prin adiția acidului clorhidric la acetilenă, folosit la fabricarea policlorurii de vinil.

CLOVN, *clovni*, s.m. Artist comic de circ.

CLUCÉR, *cluceri*, s.m. Dregător care supraveghea și conducea aprovizionarea curții domnești, în Țara Românească și în Moldova.

CNEÁGHINĂ, *cneaghine*, s.f. (Înv.) Soție sau fiică de cneaz sau de țar.

CNEAZ, *cneji*, s.m. **1.** Conducător al obștii sătești, în perioada anterioară cotropirii ei de către feudali. **2.** Conducător al unui cnezat.

CNEZÁT, *cnezate*, s.n. Formă de organizare politico-administrativă de tip statal, la români și la slavi, specifică perioadei de formare a orînduirii feudale.

CNIDOBLÁST, *cnidoblaste*, s.n. Celulă urzicătoare din ectodermul unor celenterate, de formă ovală, cu un filament lung și gol, răsucit în spirală, plină cu un lichid urzicător folosit de animal pentru paralizarea prăzii și pentru apărare.

COÁCERE, *coaceri*, s.f. (Chim.) Operație de încălzire a unei rășini termoreactive solubile și fuzibile, pentru a o transforma în rășină insolubilă și infuzibilă.

COACERVÁT, *coacervate*, s.n. (La pl.) Forme microscopice mărginite de o peliculă, prezentînd fenomene de metabolism, de creștere și de înmulțire, considerate forme intermediare între substanțele organice și primele organisme; (și la sg.) individ care face parte din aceste forme microscopice. [Pronunțat: *co-a-*]

COAGULÁ, pers. 3 *coagulează*, vb. I. Refl. (Despre soluții coloidale) A se transforma în gel. ◇ Tranz. *Agent care coagulează o soluție.* [Pronunțat: *co-a-*]

COAGULÁNT, -Ă, *coagulanți, -te*, adj. (Despre agenți fizici sau chimici) Care poate coagula o substanță. [Pronunțat: *co-a-*]

COALÍȚIE, *coaliții*, s.f. Alianță între două sau mai multe state, partide sau clase sociale care acționează împreună pentru realizarea unor scopuri politice sau militare comune. ◆ (Rar) Înțelegere, unire. [Pronunțat: *co-a-*]

COALIZÁ, *coalizez*, vb. I. Refl. recipr. (Despre state, partide, clase sociale, persoane etc.) A se uni, a se alia împotriva unui dușman sau în scopul unei acțiuni comune. [Pronunțat: *co-a-*]

COÁMĂ, *coame*, s.f. Parte componentă a unei comete, care apare luminoasă pe bolta cerească în prezența razelor solare.

COÁNĂ, *coane*, s.f. Fiecare dintre canalele interne de comunicație, între faringe și fosele nazale, la vertebrate; nară internă.

COANOCÍT, *coanocite*, s.n. Celulă flagelată cu guleraș, din care este alcătuit endodermul spongierilor. [Pronunțat: *co-a-*]

COÁPSĂ, *coapse*, s.f. (La oameni) Parte a piciorului cuprinsă între șold și genunchi; coxă. ◆ (La animale) Partea de sus a picioarelor din spate.

COÁRDĂ, (1, 2, 3, 5) *coarde*, (4) *corzi*, s.f. 1. (Mat.) Segment de dreaptă care unește două puncte ale unei curbe sau extremitățile unui arc de cerc. 2. (Biol.; în expr.) *Coardă vocală*, fiecare dintre cele două perechi de formații simetrice alcătuite din mucoasa laringiană și din mușchi, care fac parte din laringe și prin vibrarea cărora se produc sunete. *Coardă dorsală*, schelet axial intern situat în partea dorsală a corpului cordatelor, alcătuit dintr-un ax celular elastic învelit într-un manșon de țesut conjunctiv și avînd rol de susținere; notocordă. 3. (Bot.) Ramură tînără și elastică a butucului viței de vie. 4. Frînghie folosită de alpiniști în ascensiuni sau în coborîri. 5. (Muz.). Strună.

COÁRNĂ, *coarne*, s.f. 1. Fructul comestibil, roșu și acrișor, al cornului. 2. Varietate de struguri de masă cu boaba mare, lunguiață, neagră sau galbenă-verzuie, și cu coaja tare.

COÁSTĂ, *coaste*, s.f. 1. Pantă (1), povîrniș. 2. Mal, țărm (mai înalt) al unui continent, al unei insule, al unei regiuni, la contactul cu marea sau cu oceanul.

COBÁI, *cobai*, s.m. Mamifer rozător din familia caviidelor, cu corpul alungit, acoperit cu blană diferit colorată, cu gheare mari, cu coada în formă de ciot, foarte prolific, folosit, în laborator, pentru experimentări științifice *(Cavia cobaya)*.

COBALAMÍNĂ s.f. Vitamina B_{12}.

CÓBALT s.n. Co și Z = 27. Element chimic cu caracter metalic, foarte dur, alb-argintiu sau lucios, folosit la elaborarea unor oțeluri speciale, în radioterapie etc.

COBELIGERÁNT, -Ă, *cobeligeranți, -te*, adj., s.m. și f. (Stat, armată etc.) care se află în război alături de un aliat contra unui inamic comun.

COBLIZÁN, *coblizani*, s.m. (Reg. și peior.) Băiat (sau om tînăr) înalt, solid; lungan, vlăjgan, găligan.

COBÓL s.n. Limbaj de programare pentru calculatoarele electronice, folo-

sit pentru rezolvarea problemelor privind operaţii contabile, financiare, economice (care comportă calcule relativ simple asupra unui volum mare de date).

CÓBRĂ, *cobre*, s.f. Şarpe veninos care trăieşte în Africa şi în sudul Asiei, caracterizat printr-un gît foarte lăţit, şi care, în partea dorsală, are două pete negre mărginite cu alb, asemănătoare unor ochelari, ce ies în evidenţă atunci cînd atacă; şarpe cu ochelari *(Naja naja)*.

CÓBZĂ, *cobze*, s.f. Instrument muzical popular cu coarde, asemănător cu chitara, cu cutia de rezonanţă foarte bombată şi cu gîtul scurt şi încovoiat, întrebuinţat mai ales la acompaniament (prin ciupirea coardelor).

COC, *coci*, s.m. Bacterie sferică, izolată sau grupată împreună cu altele, dispuse cîte două *(pneumococ)*, în lanţ *(streptococ)* sau în formă de ciorchine *(stafilococ)*.

COCÁRDĂ, *cocarde*, s.f. Bucată de panglică (în culorile naţionale) sau insignă purtată de militari, la chipiu, sau de civili, la piept, în anumite împrejurări solemne.

COCCÍDĂ, *coccide*, s.f. (La pl.) Gen de insecte homoptere, minuscule, parazite sedentare pe plante, dăunătoare, caracterizate printr-un înveliş protector constituit din ceară şi lac sau din chitină; păduche ţestos *(Coccinea)*; (şi la sg.) insectă care face parte din acest gen.

COCCÍDIE, *coccidii*, s.f. (La pl.) Gen de protozoare parazite care trăiesc în celulele epiteliale ale organelor unor animale, provocîndu-le boli; (şi la sg.) protozoar care face parte din acest gen.

COCCIGIÁN, -Ă, *coccigieni, -e*, adj. Care aparţine coccisului, din regiunea coccisului. ◇ *Plex coccigian*, plexul care ia naştere din unirea ramurilor anterioare nervului al cincilea sacral cu nervul coccigian care inervează tegumentul regiunii anale şi al regiunii coccigiene. [Pronunţat: *-gi-an*]

CÓCCIS, *coccisuri*, s.n. Os mic, triunghiular, rezultat din sudura a patru-cinci vertebre de la extremitatea inferioară a sacrumului; (pop.) noadă.

COCHÍLIE, *cochilii*, s.f. Înveliş protector de natură calcaroasă (la gasteropode şi la foraminifere) sau de natură silicioasă şi chitinoasă (la radiolari).

COCLÁURI s.n.pl. Locuri neumblate sau puţin umblate, pustii, îndepărtate; locuri prăpăstioase. [Pronunţat: *-cla-uri*]

COCLEÁLĂ, *cocleli*, s.f. $CuCO_3 \cdot Cu(OH)_2$. Strat de carbonat bazic de cupru, de culoare verde, toxic, care se formează pe suprafaţa obiectelor de aramă şi de alamă, cînd acestea stau în aer umed şi în contact cu bioxidul de carbon.

COCLÍ, pers. 3 *cocleşte*, vb. IV. Refl. şi intranz. (Despre obiecte de aramă şi de alamă) A se acoperi cu un strat de cocleală. ◆ (Despre obiecte din alte metale) A se acoperi cu un strat de oxid; a se oxida, a rugini.

COCÓN, *coconi*, s.m. **1.** Înveliş protector alcătuit din fibre foarte subţiri secretate de larvele sau de pupele unor insecte. ◆ Spec. Gogoaşă de mătase. **2.** Înveliş protector făcut dintr-o substanţă gelatinoasă care se solidifică şi cu care îşi înfăşoară ouăle unele animale vertebrate.

COCÓR, *cocori*, s.m. Pasăre călătoare cu ciocul ascuţit, cu gîtul şi cu picioarele lungi, cu penele cenuşii, cu o pată roşie pe cap *(Grus grus)*.

CÓCOS s.m. (În expr.) *Nucă de cocos*, fructul cocotierului, drupă mare al cărui suc lăptos se întrebuinţează ca hrană şi a cărei coajă este folosită în industrie.

COCÓŞ, *cocoşi*, s.m. Masculul găinii, mai mare decît aceasta, cu cioc ascuţit, cu pene de culori diferite, cu creastă

roșie dezvoltată, cu pinteni puternici la picioare.

COCOTIÉR, *cocotieri*, s.m. Arbore tropical din familia palmierilor, cu tulpină cilindrică și înaltă, în vîrful căreia se găsește un buchet de frunze lungi cu multe foliole, cu numeroase flori mici așezate în ciorchini și apărate de un cornet, cu fructe drupe comestibile *(Cocos nucifera)*. [Pronunțat: *-ti-er*]

COCS, *cocsuri*, s.n. Produs solid obținut din cărbunele de pămînt, din reziduuri de țiței sau din gudroane, prin distilare uscată la temperaturi ridicate, folosit ca materie primă sau combustibil. ◇ *Cocs metalurgic*, cocs obținut prin distilarea huilei, material dur, rezistent, folosit în operațiile metalurgice în care încărcătura vine în contact cu combustibilul (furnale, cubilouri etc.).

COCSERÍE, *cocserii*, s.f. Ansamblul instalațiilor sau secție într-o întreprindere în care se fabrică cocsul. ◇ *Gaz de cocserie*, gaz obținut la distilarea cărbunilor de pămînt în instalațiile de fabricat cocsul.

COCSIFICÁRE, *cocsificări*, s.f. **1.** Operație de încălzire a cărbunelui, fără exces de aer, la temperaturi înalte de 800°-1300°C, pentru obținerea de cocs, de gudroane, de ape amoniacale și de gaze; carbonizare la temperatură înaltă. **2.** Proces de formare a cocsului în timpul distilării distructive a păcurii.

COD, *coduri*, s.n. **1.** Act normativ care cuprinde o culegere sistematică de reguli juridice sau morale privitoare la o anumită ramură de activitate. ◇ *Cod moral*, ansamblu de reguli privind comportarea cuiva. **2.** Sistem de semne sau de semnale convenționale care servește la transmiterea unui mesaj, a unei comunicări. **3.** (Biol.; în expr.) *Cod genetic*, mecanism prin care se înregistrează, se conservă și se transmite informația ereditară.

CODOMÉNIU, *codomenii*, s.n. (Mat.) Mulțimea F în care o funcție, f: E→F, ia valori.

CÓDRU, *codri*, s.m. Pădure (întinsă, deasă, cu copaci mari).

COEFICIÉNT, *coeficienți*, s.m. **1.** (Mat.) Constantă care multiplică o mărime variabilă într-o expresie matematică, o necunoscută sau un produs de necunoscute într-o ecuație sau într-o inecuație, o nedeterminată sau un produs de nedeterminate într-un monom sau într-un polinom. *Coeficient unghiular* (al unei drepte), tangenta trigonometrică a unghiului u($u < 180°$) cu care trebuie rotită axa Ox, în sens direct, pentru a se suprapune peste o paralelă la dreapta dată, dusă prin originea reperului; pantă. **2.** (Chim.) Cifră scrisă în fața formulelor substanțelor chimice participante la o reacție chimică, avînd rolul de a indica proporția în care reacționează sau în care rezultă substanțele chimice respective. [Pronunțat: *-ci-ent*]

COERCITÍV, -Ă, *coercitivi, -e*, adj. Care are puterea, dreptul de a constrînge. ◇ (Fiz.) *Cîmp coercitiv*, valoarea pe care trebuie să o aibă intensitatea cîmpului magnetic, astfel încît inducția magnetică să se anuleze.

COERÉNT, -Ă, *coerenți, -te*, adj. **1.** Care se compune din elemente strîns legate (și armonizate) între ele; închegat, unitar. **2.** (Fiz.; despre unde) Care are aceeași lungime de undă și diferență de fază constantă în timp.

COERÉNȚĂ, *coerențe*, s.f. **1.** Însușirea de a fi coerent; legătură strînsă (și armonioasă) între părțile sau între elementele unui întreg. **2.** (Fiz.) Proprietate a undelor de a avea aceeași lungime de undă și o diferență de fază constantă în timp. **3.** (Mat.) Proprietate a unui sistem de axiome de a nu prezenta contradicții între nici o pereche de propoziții care pot fi deduse din el; consistență.

COEXISTÉNȚĂ, *coexistențe*, s.f. Existență simultană a mai multor lucruri, ființe, fenomene, procese. ◇ *Coexistență pașnică*, principiu de bază al relațiilor internaționale dintre state cu sisteme sociale diferite, potrivit căruia aceste state se angajează să trăiască în pace și să rezolve litigiile dintre ele fără a apela la forța armată.

COEZIÚNE, *coeziuni*, s.f. Proprietate a particulelor constitutive ale unei substanțe în stare solidă, lichidă sau gazoasă, de a se menține unite datorită forțelor intermoleculare care se exercită între ele. [Pronunțat: *-zi-u-*]

CÓFĂ, *cofe*, s.f. Vas de formă cilindrică, făcut din doage de brad, cu o toartă, în care se ține, la țară, apa de băut; doniță.

COFERMÉNT, *cofermenți*, s.m. Moleculă organică de lipide sau de glucide, care, împreună cu apofermentul, alcătuiește compoziția chimică a enzimelor.

COGEÁMITE adj. invar. (Pop. și fam.) Foarte mare, foarte înalt.

COGNITÍV,-Ă, *cognitivi*, *-e*, adj. (Livr.) Care aparține cunoașterii, privitor la cunoaștere, capabil de a cunoaște.

COHLÉE s.f. Parte a urechii interne, care conține organele principale ale auzului, canal membranos ce se întinde pe toată lungimea melcului osos, răsucit de două ori și jumătate în jurul columelei; melc membranos, canal cohlear, duct cohlear. [Pronunțat: *-le-e*]

COHLEÁR, *cohleare*, adj. (Anat.; în expr.) *Canal* (sau *duct*) *cohlear*, cohlee. [Pronunțat: *-le-ar*]

COHÓRTĂ, *cohorte*, s.f. Unitate auxiliară de infanterie, din cadrul legiunii romane, formată din cinci sute sau o mie de provinciali fără cetățenie romană.

COINCÍDE, pers. 3 *coincide*, vb. III. Intranz. 1. (Despre evenimente, fenomene etc.) A se petrece în același timp, a se produce în același loc. 2. A fi identic, a se potrivi întocmai. ◆ (Despre linii, figuri, suprafețe) A se suprapune perfect. [Pronunțat: *co-in-*]

COINCIDÉNȚĂ, *coincidențe*, s.f. Faptul de a coincide; potrivire (întîmplătoare) a două laturi, evenimente, fapte etc. [Pronunțat: *co-in-*]

COINTERESÁ, *cointeresez*, vb. I. Tranz. A face ca cineva să fie interesat într-o acțiune comună împreună cu altul (sau cu alții); a stimula interesul cuiva pentru ceva (prin recompense materiale sau morale). [Pronunțat: *co-in-*]

COL, *coluri*, s.n. 1. (Anat.) Parte mai îngustă a unui organ sau a unui os. ◇ *Col uterin*, porțiunea inferioară a uterului, care se continuă cu vaginul. *Col femural*, porțiunea inferioară a capului femurului, care se continuă cu diafiza. 2. (Bot.) Zonă îngustă care face trecerea între rădăcină și baza tulpinii; gît, colet.

COLABORÁRE, *colaborări*, s.f. Participare, alături de alții, la realizarea unei acțiuni sau a unei opere care se desfășoară în comun.

COLABORAȚIONÍSM s.n. Atitudine sau politică de trădare a intereselor propriei țări, specifică celor care au colaborat cu ocupanții hitleriști în timpul celui de-al doilea război mondial. [Pronunțat: *-ți-o-*]

COLAGÉN s.n. Scleroproteină macromoleculară existentă în țesuturile conjunctiv, osos și cartilaginos, obținută industrial din piele, din zgîrciuri, din solzi de pește etc., prin fierbere cu apă, cu gelatină sau cu clei.

COLÁJ, *colaje*, s.n. Procedeu artistic care constă în compunerea unui tablou prin lipirea laolaltă a unor elemente eterogene. ◆ Tablou realizat prin acest procedeu.

COLB, *colburi*, s.n. (Reg.) Praf. ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *să-i meargă colbul*, a bate tare (pe cineva).

COLCHICÍNĂ s.f. Alcaloid extras dintr-o specie de brîndușă folosit, în genetică, pentru realizarea unor mutații artificiale, și, în medicină, ca medicament citostatic.

COLECISTOCHINÍNĂ s.f. Hormon elaborat de mucoasa duodenală în contact cu substanțele alimentare, în special cu lipidele, și care, alături de influxul nervos venit pe calea nervului vag, formează un dublu mecanism de golire a vezicii biliare.

COLECTÍV, -Ă, *colectivi*, *-e*, adj., s.n. I. Adj. 1. Care rezultă din participarea, din activitatea, din munca mai multor persoane. 2. Care aparține tuturor; comun, obștesc; social. II. S.n. Grup de persoane cu interese și cu concepții comune, organizat pe același loc de producție, în vederea unor scopuri bine determinate, și în care fiecare persoană poartă răspunderea muncii depuse, se supune unei discipline liber consimțite și acceptă o conducere unică.

COLECTIVÍSM s.n. Principiu de bază al moralei comuniste, care preconizează devotamentul față de colectivitate, recunoașterea liber consimțită a priorității intereselor colective, solidaritatea tovărășească, ajutorarea reciprocă.

COLECTIVITÁTE, *colectivități*, s.f. Grup de oameni care trăiesc și muncesc în comun. ◆ Societate.

COLECTÓR, -OÁRE, *colectori*, *-oare*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre vase, tuburi, bazine) În care se adună, se colectează gaze sau lichide. 2. Adj. (Zool.; în expr.) *Aparat colector*, coșulețele albinelor lucrătoare, rezultate din modificarea tibiilor celei de a treia perechi de picioare, în care albinele colectează și transportă polenul. 3. S.n. Organ al rotorului unor mașini electrice, care schimbă legăturile dintre înfășurarea rotorului și circuitul exterior. 4. S.n. Unul dintre cele trei elemente ale unui tranzistor.

COLEDÓC adj. (Anat.; în expr.) *Canal coledoc* (și substantivat, n.), canal prin care secreția bilei, împreună cu secrețiile hepatice, se varsă în duoden.

COLÉGIU, *colegii*, s.n. Organ de conducere colectivă a unor unități centrale ale administrației de stat sau a anumitor întreprinderi ori instituții, care examinează și hotărăște asupra problemelor de competența acestora.

COLENCHÍM, *colenchimuri*, s.n. Țesut viu de susținere, elastic, situat sub epidermă, în organele tinere, în curs de creștere, ale plantelor, format din celule alungite, fusiforme, cu membranele celulozice puternic și inegal îngroșate.

COLEOPTÉR, *coleoptere*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte cu patru aripi, dintre care cele superioare, tari, chitinoase (elitre), au rol de protecție pentru celelalte două, care sînt subțiri, membranoase și care servesc la zbor; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-le-op-*]

COLERGÁNG, *colerganguri*, s.n. Utilaj folosit la măcinarea sau la amestecarea materialelor, format din doi tăvălugi (rostogolitori) care se rotesc pe fundul unui taler, fix sau rotativ, plin sau parțial perforat.

COLÉRIC, -Ă, *colerici*, *-ce*, adj., s.m. și f. (Persoană) care se supără ușor, care are izbucniri de mînie, este neliniștită, impetuoasă, uneori impulsivă, care își iese repede din fire.

COLESTERÍNĂ s.f. (Biol.) Colesterol.

COLESTERÓL s.m. $C_{27}H_{46}O$. Steroid caracteristic animalelor superioare, care se găsește liber sau ca ester în untura de pește, în bilă, în măduva spinării, în sînge etc., reglementînd permeabilitatea față de lichide a membranelor celulare, depunîndu-se pe pereții arterelor (aterom) sau sub formă

de calculi biliari, întrebuințat ca medicament, în cosmetică etc.; colesterină.

COLÉT, *colete*, s.n. (Bot.) Col (2).

COLHÓZ, *colhozuri*, s.n. Formă de cooperativă agricolă de producție în U.R.S.S.

COLIBACÍL, *colibacili*, s.m. Specie de microorganisme prezente în intestinul gros al mamiferelor, care degradează proteinele și glucidele netransformate de fermenți, contribuind la formarea materiilor fecale, dar putînd, uneori, invada, la om, și alte regiuni ale corpului și deveni patogene.

COLIBRÍ s.m. invar. Nume dat la peste 400—500 de specii de păsări migratoare din ordinul micropodiformelor, cu pene viu colorate, care trăiesc în America tropicală, avînd forma ciocului variată, limba cu vîrful despicat ce se proiectează foarte departe, și care se hrănesc cu nectarul florilor și cu insecte; pasăre-muscă (*Trochilus*).

COLIMÁ, *colimez*, vb. I. Tranz. A transforma un fascicul de raze divergent sau convergent într-unul paralel.

COLIMATÓR, *colimatoare*, s.n. **1.** Dispozitiv optic folosit pentru a colima fasciculele de raze. **2.** Instrument optic pentru determinarea aproximativă a unei direcții.

COLINÁR, -Ă, *colinari, -e*, adj. Care este format din coline, în care predomină colinele.

COLÍNĂ, *coline*, s.f. Formă de relief mai puțin înaltă decît dealul; delușor, (pop.) colnic (2).

COLINIÁR, -Ă, *coliniari, -e*, adj. (Mat.; despre puncte) Situat pe aceeași dreaptă (cu alte puncte). [Pronunțat: *-ni-ar*]

COLINIARITÁTE s.f. (Mat.) Calitate a trei sau mai multe puncte de a fi coliniare; (rar) aliniament. [Pronunțat: *-ni-a-*]

COLMATÁRE, *colmatări*, s.f. Astupare, accidentală sau intenționată, a porilor, a fisurilor, a golurilor unui material poros, prin pătrunderea sau prin introducerea unei substanțe.

COLNÍC, *colnice*, s.n. **1.** Drum îngust care trece peste un deal sau prin pădure. **2.** (Pop.) Colină.

COLOÁNĂ, *coloane*, s.f. **1.** Stîlp cilindric de marmură, de piatră, de lemn etc. destinat să susțină o parte dintr-un edificiu sau să-l înfrumusețeze. **2.** Formație cu aspect de stîlp cilindric apărută în peșteri, prin unirea unei stalactite cu o stalagmită. **3.** (Fiz.) Masă cilindrică de fluid, închisă într-un tub sau țîșnind cu putere dintr-o conductă sau dintr-un rezervor. ◇ *Coloană pozitivă*, masă de gaz ionizat care face legătura între regiunile catodice și cele anodice ale descărcării electrice luminescente. **4.** (Chim.) Denumire dată unor aparate folosite în industria chimică, alcătuite dintr-o manta cilindrică verticală de metal, de sticlă etc. care conține, după caz, materiale absorbante, materiale filtrante sau talere de construcție specială. ◇ *Coloană de absorbție*, aparat folosit pentru absorbția unui gaz, dintr-un amestec de gaze, într-un absorbant lichid care se mișcă în contracurent cu amestecul de gaze. *Coloană de distilare fracționată* sau *coloană de fracționare*, aparat care servește la separarea, prin distilare, a componenților cu puncte de fierbere diferite ai unui amestec de substanțe lichide. *Coloană de rafinare*, coloană de fracționare folosită pentru rafinarea alcoolului etilic obținut prin fermentare. *Coloană de sinteză*, reactor catalitic. **5.** (Mat.) Șir de cifre sau de litere așezate unele sub altele (într-un tabel) pentru a putea fi înregistrate, adunate etc. ◇ *Coloana unei matrice* (sau *a unui determinant*), sistemul de elemente a_{ij} ale unei matrice sau ale unui determinant, unde j este fix, iar i ia, succesiv, valorile 1, 2, ..., n (fiind coloana j). **6.** Rubrică într-un formular, într-un registru etc.

COLÓCVIU, *colocvii*, s.n. Convorbire, discuție (pe o temă dată). ◆ Formă de control a cunoștințelor dobîndite de studenți, care constă în discuții, lucrări de laborator, lucrări practice.

COLÓDIU s.n. Nitrat de celuloză cu un procent redus de azot, total solubil în amestec de alcool și de eter, formînd o soluție limpede, transparentă, care lasă o peliculă aderentă după evaporarea solvenților, folosit în fotografie, în medicină, ca lac, clei etc., iar în amestec cu camfor, la fabricarea celuloidului.

COLOFÓNIU s.n. Rășină naturală, reziduu nevolatil rămas de la distilarea cu vapori de apă a rășinilor de conifere, după extragerea terebentinei, substanță solidă de culoare galbenă-roșcată, folosită în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului etc., precum și la frecarea arcușurilor instrumentelor muzicale cu coarde; sacîz.

COLOGARÍTM, *cologaritmi*, s.m. Opusul logaritmului unui număr pozitiv dat; logaritmul inversului numărului dat: $\operatorname{colog} x = \log \frac{1}{x} = -\log x$.

COLOÍD, -Ă, *coloizi*, *-de*, adj., s.m. **1.** Adj. (Despre unele substanțe sau materii) Ale cărei particule se află în stare de dispersie și nu difuzează prin membrană. **2.** S.m. Sistem dispers eterogen în care particulele fazei dispersate în mediul de dispersie au dimensiuni foarte mici (între 1 și 100 μm), astfel încît, la o asemenea stare de divizare a substanței, sistemul prezintă anumite proprietăți fizico-chimice specifice.

COLOIDÁL, -Ă, *coloidali*, *-e*, adj. (Chim.) Care se referă la coloizi. ◇ *Sistem coloidal*, sistem eterogen dispers în care faza dispersă este constituită din particule a căror mărime este cuprinsă între 10^{-6} și 10^{-3} μm, ceea ce îi conferă anumite proprietăți specifice, caracteristice acestui grad de dispersare a substanței. *Stare coloidală*, stare de diviziune a materiei în care particulele constitutive au dimensiuni cuprinse între aceea a moleculelor și aceea a suspensiilor. [Pronunțat: *-lo-i-*]

COLÓN[1], *coloni*, s.m. (În Imperiul roman și în evul mediu timpuriu) Cultivator de pămînt (provenit din oamenii liberi sau din sclavii eliberați) care se bucura de libertate personală, dar era lipsit de dreptul de proprietate asupra pămîntului și nevoit să ia pămînt în arendă de la latifundiari, pentru care avea obligații față de aceștia, mai ales în natură.

COLÓN[2], *colonuri*, s.n. Porțiune a intestinului gros situată între cec[2] și rect.

COLONIÁL, -Ă, *coloniali*, *-e*, adj. Care ține de colonii și de colonialism, privitor la colonii; aflat în colonii, provenind din colonii; în stare de colonie. [Pronunțat: *-ni-al*]

COLONIALÍSM s.n. Politică a țărilor imperialiste de înrobire și de exploatare a unor popoare slab dezvoltate din punct de vedere economic și social. [Pronunțat: *-ni-a-*]

COLONÍE, *colonii*, s.f. **1.** Centru economic, social, politic și cultural dependent de metropolă, întemeiat, în antichitate, de fenicieni, de greci sau de alte popoare, pe teritorii străine. **2.** Teritoriu, țară slab dezvoltată din punct de vedere economic și social, lipsită de independență politică și economică, înrobită și exploatată de o țară imperialistă. **3.** Grup de animale inferioare *(colonie de corali)* sau de plante unicelulare *(colonie de flagelate)* care își duc viața în asociații de mii de indivizi.

COLONÍST, -Ă, *coloniști*, *-ste*, s.m. și f. Persoană care pleacă din țara sa ori din locul de origine și se stabilește într-o regiune sau într-o țară străină.

COLONIZÁ, *colonizez*, vb. I. Tranz. **1.** A transforma un teritoriu, o țară într-o colonie. **2.** A popula o țară sau

o regiune cucerită cu oameni aduși din alte țări.

COLORÁNT, -Ă, *coloranți, -te*, adj., s.m. **1.** Adj. Care are proprietatea de a colora. **2.** S.m. Substanță organică, naturală sau sintetică, care, avînd culoare proprie, datorită prezenței, în structura moleculei ei, a uneia sau a mai multor grupări cromofore, are proprietatea de a colora diverse produse.

COLORATÚRĂ, *coloraturi*, s.f. Mod de interpretare a muzicii vocale care dă posibilitatea interpretului să-și valorifice virtuozitatea tehnică.

COLORÁȚIE, *colorații*, s.f. (În expr.) *Colorație de avertizare*, proprietate a unor animale sau a unor plante de a poseda culori vii ale corpului sau ale unor părți ale corpului, cu ajutorul cărora avertizează pe dușmani de pericol sau atrage insectele, în vederea polenizării.

COLPORTÁ, *colportez*, vb. I. Tranz. A răspîndi știri false, zvonuri etc.

COLȚ, (1, 2, 4) *colți*, s.m., **(3)** *colțuri*, s.n. **1.** S.m. (Anat.) Dinte al animalelor (și al oamenilor), în special caninul. **2.** S.m. (Bot.) Vîrful plantelor, îndeosebi al ierbii, la începutul vegetației lor, cînd încolțesc. **3.** S.n. (Geol.) Vîrf ascuțit și proeminent de stîncă, în special din roci eruptive. **4.** S.m. (Tehn.; în expr.) *Colți de malț*, resturi de malț rămase după fabricarea berii, foarte bogate în proteine și în vitamine, folosite drept hrană pentru vacile cu lapte.

COLUMBIFÓRM, -Ă, *columbiformi, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre păsări) Care are formă de porumbel, care seamănă cu porumbelul. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de păsări, bune zburătoare, răspîndite pe tot globul, monogame, granivore, cu pene tari, fără fulgi, care își hrănesc puii, în primele zile, cu un fel de lapte secretat de mucoasa gușii părinților; (și la sg.) pasăre din acest ordin.

COLUMÉLĂ, *columele*, s.f. Ax sau stîlp în jurul căruia sînt răsucite cochilia gasteropodelor sau melcul din urechea medie și internă a animalelor vertebrate tetrapode.

COMASÁ, *comasez*, vb. I. Tranz. A reuni, a strînge laolaltă loturi de teren, unități agricole, unități industriale, unități comerciale, instituții etc.; a concentra.

COMÁȚI s.m. pl. Nume dat de romani dacilor de rînd.

COMBINÁRE, *combinări*, s.f. **1.** (Mat.; în expr.) *Combinări de n luate cîte k*, submulțimile unei mulțimi cu n elemente, avînd fiecare cîte k elemente $(o \leqslant k \leqslant n)$, numărul lor fiind:

$$C_n^k = \frac{n(n-1) \ \ldots \ (n-k+1)}{k!} = \frac{n!}{k!(n-k)!}.$$

Combinări complementare, două combinări la care suma indicilor superiori este egală cu indicele inferior comun și care sînt egale între ele: $C_n^k = C_n^{n-k}$. **2.** (Psih.) Procedeul cel mai utilizat al imaginației de a îmbina elemente anterior disparate.

COMBINÁT[1], *combinate*, s.n. Mare întreprindere de producție care întrunește, într-un complex productiv, mai multe ramuri ale industriei, contribuind astfel la folosirea mai completă și mai economică a materiilor prime și a combustibilului, la reducerea cheltuielilor de producție și de transport, la accelerarea procesului de producție și, în final, la scăderea prețului de cost.

COMBINÁT[2], -Ă, *combinați, -te*, adj. (Chim.; despre atomi, molecule, radicali) Care s-a unit sau a fost unit printr-o reacție chimică.

COMBINÁȚIE, *combinații*, s.f. Reacție chimică în care doi atomi sau două molecule se unesc pentru a forma o nouă moleculă.

COMBÍNĂ, *combine*, s.f. Maşină de lucru agricolă care execută simultan mai multe operaţii.

COMBUSTÍBIL, -Ă, *combustibili, -e*, adj., s.m. **1.** Adj. (Despre materiale) Care are însuşirea de a arde. ◇ *Gaze combustibile*, substanţe sau amestec de substanţe în stare gazoasă, întrebuinţate drept combustibil. **2.** S.m. Material, în general organic, natural sau artificial, solid, lichid sau gazos, care arde dezvoltînd căldură, şi care este folosit ca sursă de energie în industrie şi în economia casnică. ◇ *Combustibil convenţional*, combustibil teoretic, cu putere calorică de 7 000 kcal/kg, utilizat la compararea diferiţilor combustibili reali, cu putere calorică diferită. *Combustibil nuclear*, material fisionabil, întrebuinţat ca sursă de energie nucleară.

COMBÚSTIE, *combustii*, s.f. **1.** (Chim., Tehn.) Ardere. **2.** Metodă de analiză cantitativă folosită în chimia organică pentru dozarea carbonului, hidrogenului, azotului şi a halogenilor dintr-o substanţă organică.

COMEDÍE[1], *comedii*, s.f. Operă dramatică cu caracter vesel, care provoacă rîsul.

COMÉDIE[2], *comedii*, s.f. (Pop. şi fam.) Întîmplare ciudată (şi care provoacă rîsul).

COMENSUALÍSM s.n. Formă de relaţii temporare între două animale, în care unul foloseşte resturile de hrană ale celuilalt. [Pronunţat:*-su-a-*]

COMENSURÁBIL, -Ă, *comensurabili, -e*, adj. (Mat.; despre două sau mai multe mărimi) Care pot fi măsurate cu aceeaşi unitate de măsură, valorile amîndurora fiind multipli întregi ai unităţii folosite.

COMÉRŢ, *comerţuri*, s.n. Schimb de produse prin cumpărarea şi prin vînzarea lor; ramură a economiei în cadrul căreia se desfăşoară circulaţia mărfurilor şi care realizează legătura dintre producţie şi consum.

COMÉTĂ, *comete*, s.f. Corp ceresc alcătuit dintr-un nucleu luminos înconjurat de gaze şi de pulberi, care, uneori, se prelungeşte sub forma unei cozi îndreptate în sens opus soarelui (din cauza presiunii luminii acestuia).

CÓMIC, -Ă, *comici, -ce*, adj., subst. **1.** Adj. Care aparţine comediei[1], privitor la comedie[1]. ◆ Care provoacă rîsul; hazliu, vesel. **2.** S.m. Actor care interpretează roluri de comedie[1]. **3.** S.n. Categorie estetică cuprinzînd manifestările (faptele, gesturile, limbajul etc.), caracterele, situaţiile în care apar personajele în viaţă sau în artă şi care provoacă rîsul; ceea ce constituie temeiul umorului, ironiei, ridicolului, caraghiosului, satirei etc.

CÓMIS, *comişi*, s.m. Dregător care avea în grija sa caii, grajdurile curţii domneşti şi aprovizionarea cu furaje a grajdurilor curţii în Moldova şi în Ţara Românească, în evul mediu.

COMÍSIE, *comisii*, s.f. **1.** Colectiv organizat care funcţionează pe lîngă o instituţie, o adunare etc. şi care are sarcina de a face propuneri, de a lua hotărîri sau de a executa mandate în cazuri speciale. **2.** Organism internaţional sau organ al unei organizaţii internaţionale.

COMISURÁLĂ, *comisurale*, adj. (Anat.; în expr.) *Fibră comisurală*, fibră care alcătuieşte o comisură de legătură între două regiuni cerebrale.

COMISÚRĂ, *comisuri*, s.f. **1.** Punct de legătură între două formaţii anatomice. **2.** Fascicul de fibre nervoase care uneşte două regiuni simetrice ale emisferelor cerebrale sau ale altor segmente din sistemul nervos central.

COMITÁT, *comitate*, s.n. Unitate administrativ-teritorială din unele state (în evul mediu).

CÓMITE, *comiţi*, s.m. Conducător al unui comitat, reprezentant local al regelui, cu atribuţii administrative, judecătoreşti, fiscale şi militare.

COMITÉT, *comitete*, s.n. Organ de conducere colectivă a anumitor organizații de stat, a unor organizații cooperatiste sau a altor organizații (politice sau obștești).

COMÍȚII s.n. pl. Adunări ale poporului în Roma antică, mai ales în perioada republicii, avînd atribuții politice, legislative, judecătorești și religioase. ◇ *Comiții curiate*, adunări formate din elemente aristocrate, în statul roman antic, care rezolvau probleme de drept familial. *Comiții centuriate*, organ suprem reprezentativ în statul roman antic, care a înlocuit adunarea curiată din vremea regalității, compus numai din magistrați cu funcții și avînd atribuții electorale, legislative, judiciare, hotărînd războiul și încheierea păcii. *Comiții tribute*, adunări pe triburi în perioada republicii romane, avînd rolul de a alege magistrații inferiori, edilii și chestorii.

COMPÁNIE[1], *companii*, s.f. Subunitate militară mai mică decît batalionul.

COMPANÍE[2], *companii*, s.f. Faptul de a se afla alături de cineva într-un loc, într-o călătorie etc.; tovărășie.

COMPARATÍV, -Ă, *comparativi*, *-e*, adj. Care este bazat pe comparație, care servește pentru o comparație. ◇ (Gram.) *Grad comparativ*, unul dintre gradele de comparație, care arată superioritatea *(grad comparativ de superioritate)*, inferioritatea *(grad comparativ de inferioritate)* sau egalitatea *(grad comparativ de egalitate)* mai multor obiecte (sau acțiuni) cu aceeași însușire sau caracteristică ori a aceluiași obiect (sau aceleiași acțiuni) în momente diferite.

COMPARATÓR, *comparatoare*, s.n. Segment al sistemului nervos central care compară efectul obținut cu forma optimă a acțiunii și care, prin compararea acestor doi parametri, dă semnalul de corecție pentru îndeplinirea exactă a scopului propus.

COMPARÁȚIE, *comparații*, s.f. **1.** Alăturare a două sau mai multor lucruri, ființe, idei etc., făcută cu scopul de a se stabili asemănările și deosebirile dintre ele. ◇ (Gram.) *Grad de comparație*, fiecare dintre formele pe care le ia adjectivul și unele adverbe pentru a arăta măsura mai mică sau mai mare în care un substantiv sau un verb posedă însușirea sau caracteristica exprimată de acel adjectiv sau adverb. **2.** Figură de stil care constă în alăturarea a două obiecte, ființe, acțiuni etc. pentru a scoate în evidență unele însușiri comune.

COMPÁS, *compasuri*, s.n. Instrument de măsură și de trasare a cercurilor sau a arcelor de cerc, format din două brațe de lemn sau de metal unite la un capăt printr-un șurub și prevăzute la celelalte capete cu un vîrf și cu un dispozitiv de desenat.

COMPATÍBIL, -Ă, *compatibili*, *-e*, adj. **1.** Care se poate împăca sau care poate exista împreună cu altceva; corespunzător, potrivit. ◆ (Despre o funcție, o calitate etc.) Care poate fi exercitat în același timp cu altă funcție, cu altă calitate etc. **2.** (Mat.; în expr.) *Ecuație compatibilă*, ecuație de gradul întîi cu o necunoscută, $ax = b$, care are cel puțin o soluție (rădăcină). *Ecuație (compatibilă) determinată*, ecuația $ax = b$ cu soluție unică: $x = \frac{b}{a}$ (unde $a \neq 0$). *Ecuație (compatibilă) nedeterminată*, ecuația $ax = b$ care admite o mulțime infinită de soluții; ecuația la care $a = 0$ și $b = 0$. *Sistem compatibil*, sistem de ecuații liniare care are cel puțin o soluție. *Sistem compatibil determinat*, sistem de ecuații liniare compatibil, avînd o singură soluție. *Sistem compatibil nedeterminat*, sistem de ecuații liniare care are mai mult decît o soluție.

COMPÉNDIU, *compendii*, s.n. Expunere sintetică a unei lucrări, a unei

discipline, a unei concepții; publicație, lucrare în care se face o asemenea expunere.

COMPENSÁ, *compensez*, vb. I. **1.** Tranz. A înlocui ceva consumat sau cheltuit prin altceva (egal în valoare); a completa, a înlocui ceva insuficient cu altceva; a echilibra. **2.** Tranz. (Fiz.) A micșora sau a anula efectul unei anumite acțiuni.

COMPENSATÓR, -OÁRE, *compensatori, -oare*, adj. Care compensează; compensatoriu.

COMPENSĂȚIE, *compensații*, s.f. Ceea ce servește pentru a despăgubi, a recompensa, a răsplăti pe cineva sau ceva.

COMPETÉNT, -Ă, *competenți, -te*, adj. **1.** Care este bine informat într-un domeniu; care este capabil, care este în măsură să judece bine un anumit lucru. **2.** Care are atribuția, căderea, autoritatea legală să efectueze ceva; îndreptățit.

COMPETÉNȚĂ, *competențe*, s.f. Capacitate a cuiva de a se pronunța asupra unei probleme pe baza cunoașterii ei adînci; capacitate a unei autorități, a unei persoane etc. de a exercita anumite atribuții.

COMPETITÍV, -Ă, *competitivi, -e*, adj. **1.** Susceptibil de a suporta concurența. **2.** Unde se poate concura, în care concurența este posibilă.

COMPETITIVITÁTE s.f. Însușirea de a fi competitiv.

COMPILÁ, *compilez*, vb. I. Tranz. A aduna fapte, idei, fragmente din operele mai multor autori pentru a alcătui o lucrare nouă, fără o contribuție personală.

COMPLEMÉNT, *complemente*, s.n. **1.** Ceea ce se adaugă la ceva spre a-l întregi. ◇ (Mat.) *Complement (al unui unghi)*, unghi a cărui măsură, împreună cu măsura unghiului dat, însumează 90°. *Complement algebric al unui element* a_{ij} (dintr-un determinant), numărul $(-1)^{i+j}\,\Delta_{ij}$, unde Δ_{ij} este determinantul minor al elementului considerat. **2.** (Gram.) Parte secundară a propoziției care determină un verb, un adjectiv sau un adverb.

COMPLEMENTÁR, -Ă, *complementari, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. Care completează, care se adaugă la ceva spre a-l întregi. ◇ (Mat.) *Unghiuri complementare*, două unghiuri a căror sumă a măsurilor este egală cu măsura unghiului drept. **2.** S.f. (Mat.; în expr.) *Complementara unei mulțimi M în raport cu o mulțime E* ($M \subset E$), mulțimea elementelor lui E care nu aparțin lui M; se notează: $C_E M$. **3.** Adj. (În expr.) *Culori complementare*, culori care, prin suprapunere, dau culoarea albă (de exemplu: roșu + verde, albastru + oranj, violet + galben).

COMPLEMENTARITÁTE s.f. Însușirea de a prezenta un caracter complementar, de a fi alcătuit din părți complementare.

COMPLETÍVĂ, *completive*, adj. (Gram.; în expr.) *Propoziție completivă* (și substantivat, f.), propoziție subordonată care are rol de complement pe lîngă verbul din altă propoziție.

COMPLÉX, -Ă, *complecși, -xe*, adj., s.n. **1.** Adj. Format din mai multe părți; care îmbrățișează sau care întrunește în sine mai multe elemente sau laturi diferite. ◇ (Mat.) *Număr complex*, număr de forma $x = a + bi$, unde a și b sînt numere reale, iar i este unitate imaginară (cu proprietatea $i^2 = -1$) sau, sub forma trigonometrică, $z = r(\cos u + i \sin u)$, unde $r = \sqrt{a^2 + b^2}$ este modulul, iar u, argumentul acelui număr. (Chim.) *Compus* sau *combinație complex(ă)*, compus sau combinație chimică rezultate, în general, din combinarea sărurilor cu molecule de apă, amoniac, amine, precum și din combinarea sărurilor între ele. **2.** S.n. Întreg, unitate for-

mată din mai multe părți; sistem care întrunește în sine mai multe laturi; combinare, asociere într-un tot a mai multor fenomene, stări de lucruri etc. **3.** S.n. Ansamblu de clădiri, de unități industriale, comerciale, de instituții de cultură etc. care alcătuiesc un tot ce servește aceluiași scop.

COMPLEXITÁTE s.f. Faptul de a fi complex, însușirea a ceea ce este complex.

COMPLIMÉNT, *complimente*, s.n. Afirmație prin care sînt lăudate însușirile, succesele etc. cuiva.

COMPLÓT, *comploturi*, s.n. Înțelegere secretă a unor persoane care pun la cale înlăturarea unui șef de stat, a unui guvern sau a unui regim politic; conspirație, (rar) conjurație.

COMPLOTÁ, *complotez*, vb. I. Intranz. A pune la cale, a organiza un complot.

COMPLOTÍST, -Ă, *complotiști*, *-ste*, s.m. și f. Persoană care participă la un complot; conspirator.

COMPONÉNT, -Ă, *componenți*, *-te*, adj., subst. **1.** Adj. Care intră ca parte, ca element într-un întreg; alcătuitor. **2.** S.f. Fiecare dintre vectorii în care se descompune un anumit vector și ale căror efecte însumate sînt echivalente cu efectul vectorului dat. **3.** S.n. Fiecare dintre substanțele sau speciile moleculare care alcătuiesc un sistem fizico-chimic.

COMPORTÁ, *compórt*, vb. I. **1.** Refl. A avea o anumită purtare, conduită. **2.** Tranz. A aduce cu sine, a avea drept rezultat. ◆ A necesita, a impune.

COMPORTAMÉNT, *comportamente*, s.n. **1.** Mod de a acționa în anumite împrejurări sau situații; conduită, purtare, comportare. **2.** Totalitatea manifestărilor obiective ale animalelor și ale oamenilor prin care se exteriorizează viața lor psihică.

COMPORTAMENTÁL, -Ă, *comportamentali*, *-e*, adj. Care ține de comportament.

COMPÓST, *composturi*, s.n. Îngrășământ organic natural, rezultat în urma fermentării lente a unor resturi din gospodărie, paie, coji, alte deșeuri vegetale și animale similare, pentru a mări gradul de asimilare a materiilor fertilizante, folosit la îngrășarea, în special, a culturilor de legume și a livezilor.

COMPOZÉE, *compozee*, s.f. Compozită (2). [Pronunțat: *-ze-e*]

COMPOZÍT, -Ă, *compoziți*, *-te*, adj., s.f. **1.** Adj. Alcătuit din elemente disparate, felurite. **2.** S.f. (La pl.) Familie de plante superioare, dicotiledonate, erbacee, rar lemnoase, cu frunze de obicei alterne, cu flori mici, simple și numeroase, dispuse în inflorescențe în formă de capitule, și adesea cu latex în organele vegetative; (și la sg.) plantă care face parte din această familie; compozee.

COMPOZITÓR, -OÁRE, *compozitori*, *-oare*, s.m. și f. Persoană care compune lucrări muzicale.

COMPOZÍȚIE, *compoziții*, s.f. **1.** Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate, un ansamblu, o substanță, un corp, exprimată, de obicei, în procente. **2.** Exercițiu școlar cu caracter literar prin care elevii tratează în scris o temă dată de profesor sau aleasă de ei înșiși; compunere. **3.** Operă, bucată, compunere artistică (în special muzicală).

COMPRADÓR, -ÓRĂ, *compradori*, *-ore*, adj., s.m. **1.** Adj. (În expr.) *Burghezie compradoră*, parte a burgheziei din țările coloniale și dependente care pactizează cu imperialiștii din metropolă. **2.** S.m. Membru al acestei burghezii

COMPREHENSÍBIL, -Ă, *comprehensibili*, *-e*, adj. (Livr.) Care se poate

înțelege ușor; clar, inteligibil, limpede, explicit.

COMPREHENSÍV, -Ă, *comprehensivi, -e*, adj. (Livr.) **1.** Care înțelege ceva repede și exact; inteligent, pătrunzător. **2.** Înțelegător, binevoitor.

COMPRESIBILITÁTE s.f. **1.** Proprietate a unui corp de a-și micșora volumul, sub acțiunea unei forțe exterioare. **2.** Raportul dintre micșorarea relativă a volumului unui corp comprimat și creșterea forței care a provocat-o.

COMPRESIÚNE, *compresiuni*, s.f. **1.** Micșorare a volumului unui corp; comprimare. **2.** Fază de funcționare a unei mașini, în timpul căreia fluidul din cilindrul unui motor este comprimat prin deplasarea unui piston în cilindru. **3.** Stare de solicitare a unei piese sub acțiunea a două forțe egale și de sens contrar. **4.** (Anat.; în expr.) *Compresiune digitală*, apăsare cu degetul pe o arteră sau pe o venă cu scopul de a opri o hemoragie externă. [Pronunțat: *-si-u-*]

COMPRESÓR, -OÁRE, *compresori, -oare*, adj., s.n. **1.** Adj. Care comprimă. **2.** S.n. Mașină de forță, cu piston și cu rotor, întrebuințată pentru ridicarea presiunii unui gaz. **3.** S.n. Cilindru metalic masiv, cu tracțiune animală sau mecanică, servind la îndesarea terasamentelor, la nivelarea șoselelor etc.

COMPRIMÁ, *comprím*, vb. I. **1.** Tranz. și refl. A (se) restrînge, a (se) reduce (ca proporții, ca volum etc.). **2.** Tranz. A micșora volumul unui gaz cu ajutorul presiunii exterioare; a presa.

COMPROMÍS[1], *compromisuri*, s.n. Înțelegere, acord bazat pe cedări reciproce; concesie. ◆ Înțelegere între două sau mai multe persoane sau state de a supune unui arbitru rezolvarea litigiului dintre ele.

COMPROMÍS[2], **-Ă**, *compromiși, -se*, adj. **1.** (Despre oameni, instituții etc.) Cu onoarea, reputația pierdută, pătată; discreditat. **2.** Primejduit; stricat, distrus.

COMPROMÍTE, *compromit*, vb. III. **1.** Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde buna reputație, onoarea; a (se) discredita. **2.** Tranz. A pricinui un rău, a primejdui; a strica, a distruge.

COMPÚNERE, *compuneri*, s.f. Alcătuire, îmbinare. ◇ (Mat.) *Compunerea funcțiilor*, lege de compoziție care asociază perechii de funcții $f: E \to F$, $g: F \to G$ funcția $g \circ f: E \to G$, adică $(g \circ f)(x) = g(f(x))$.

COMPÚS, -Ă, *compuși, -se*, adj. Alcătuit din mai multe elemente; rezultat al compunerii, al unei legi de compoziție. ◇ (Mat.) *Număr compus*, număr natural care admite o descompunere în factori primi. (Gram.) *Timp compus*, timp format cu ajutorul unui verb auxiliar. (Bot.) *Frunză compusă*, frunză cu limbul alcătuit din mai multe foliole, dispuse pe un ax principal. *Inflorescență compusă*, inflorescență alcătuită din mai multe inflorescențe simple. *Fruct compus*, fruct constituit din mai multe fructe concentrate.

COMÚN, -Ă, *comuni, -e*, adj. **1.** Care aparține mai multora sau tuturor; care privește sau interesează pe mai mulți sau pe toți; de care se folosesc mai mulți sau toți; obștesc. ◇ (Jur.) *Drept comun*, parte a dreptului care are aplicare generală. (Mat.) *Numitor comun* (al mai multor fracții), cel mai mic multiplu comun al numitorilor fracțiilor considerate. (Astron.) *An comun*, an calendaristic. (Gram.) *Nume* (sau *substantiv*) *comun*, substantiv care servește la indicarea substantivelor de același fel. **2.** Obișnuit, comun, firesc, frecvent. ◇ *Loc comun*, idee cunoscută de toată lumea, lucru știut; banalitate.

COMUNÁRD, -Ă, *comunarzi, -de,* s.m. şi f. Adept, partizan, membru al Comunei din Paris din 1871.

COMÚNĂ, *comune,* s.f. **1.** Aşezare umană rurală alcătuită din unul sau mai multe sate apropiate şi alcătuind o unitate administrativă şi economică de bază. **2.** (În expr.) *Comuna primitivă,* orînduire social-economică proprie epocii de început a societăţii omeneşti, caracterizată prin nivelul scăzut al forţelor de producţie, prin munca în comun, prin proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie, prin repartiţia egală a produselor muncii, prin egalitatea dintre membrii societăţii, prin inexistenţa claselor sociale şi a statului, prin existenţa unor relaţii de colaborare şi de ajutor reciproc între oameni.

COMUNICÁNT, *comunicante,* adj. (Fiz.; în expr.) *Vase comunicante,* sistem de tuburi sau de vase care comunică între ele, astfel încît un lichid turnat în unul dintre tuburi trece şi în celelalte, ridicîndu-se în toate la acelaşi nivel.

COMUNICÁRE, *comunicări,* s.f. **1.** Înştiinţare, ştire, veste; raport, relaţie, legătură. **2.** Prezentare, într-un cerc de specialitate, a unei contribuţii personale într-o problemă ştiinţifică.

COMUNICÁT, *comunicate,* s.n. Înştiinţare oficială specială difuzată prin presă, radio, televiziune etc. asupra unor evenimente importante de actualitate.

COMUNICATÍV, -Ă, *comunicativi, -e,* adj. **1.** (Despre oameni, despre firea lor etc.) Care se împrieteneşte uşor cu alţi oameni, căruia îi plac relaţiile cu semenii; sociabil. **2.** (Despre unele manifestări ale oamenilor) Care se transmite uşor de la o persoană la alta.

COMUNICATIVITÁTE s.f. Însuşirea de a fi comunicativ; sociabilitate.

COMUNICÁŢIE, *comunicaţii,* s.f. Mijloc prin care se poate realiza legătura între două puncte diferite din spaţiu.

COMUNÍSM s.n. **1.** Formaţie social-economică caracterizată prin proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie, avînd două faze în dezvoltarea sa: faza inferioară, *socialismul,* şi faza superioară, *comunismul* propriu-zis, dezvoltat din primul, cînd forţele de producţie ating un nivel foarte ridicat, mijloacele de producţie devin proprietatea unică a întregului popor, nu există clase sociale, apare poporul unic muncitor, dispar deosebirile esenţiale dintre sat şi oraş şi cele dintre munca fizică şi cea intelectuală şi cînd nivelul productivităţii muncii şi al conştiinţei sociale asigură condiţii pentru aplicarea în repartiţie a principiului „de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după nevoi". **2.** Ideologia, teoria înfăptuirii orînduirii comuniste.

COMUNÍST, -Ă, *comunişti, -ste,* adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Care ţine de comunism, care se bazează pe principiile comunismului, privitor la comunism. **2.** S.m. şi f. Membru al partidului revoluţionar al clasei muncitoare, militant politic şi social care îşi consacră întreaga sa activitate înfăptuirii ţelurilor comunismului.

COMUNITÁTE, (2) *comunităţi,* s.f. **1.** Faptul de a fi comun mai multor lucruri sau fiinţe; posesiune în comun. **2.** Grup de oameni cu interese, cu credinţe, cu norme de viaţă comune; totalitatea locuitorilor unei localităţi, unei ţări etc.

COMUNIÚNE, *comuniuni,* s.f. Legătură puternică, unire strînsă între două sau mai multe persoane, două sau mai multe popoare etc. [Pronunţat: *-ni-u-*]

COMUTÁ, *comút,* vb. I. Tranz. **1.** A schimba legăturile unei porţiuni de circuit electric cu altele sau a modifica succesiv conexiunile mai multor

circuite electrice. 2. A face racordarea unui circuit electric la rețea.

COMUTATÍV, -Ă, *comutativi, -e*, adj. (Mat.) Care prezintă comutativitate. ◇ *Inel* (sau *corp*) *comutativ*, inel (sau corp) în care înmulțirea este comutativă. *Grup comutativ*, grup abelian.

COMUTATIVITÁTE s.f. (Mat.) Proprietate a unei operații matematice, în general a unei legi de compoziție — notată, de exemplu, cu semnul ∘ — peste tot definită între elementele unei mulțimi, de a fi independentă de ordinea elementelor cu care se operează: $x \circ y = y \circ x$, oricare ar fi elementele x și y ale mulțimii considerate.

COMUTATÓR, *comutatoare*, s.n. Dispozitiv pentru închiderea sau deschiderea rețelei prin care trece un curent electric sau pentru schimbarea direcției lui; întrerupător, șaltăr.

CON, *conuri*, s.n. **1.** (Mat.) Corp mărginit de o suprafață conică închisă și de planul ce o intersectează prin toate generatoarele. **2.** (Mat.) Suprafață conică. **3.** (Geogr.; în expr.) *Con vulcanic*, formă de relief conică (de proporțiile unui munte) constituită, în urma erupțiilor vulcanice, din lavă, cenușă etc. *Con de dejecție*, formă de relief cu aspect de evantai, rezultată din acumularea materialului transportat de torenți și depus, în ordinea mărimii lui, acolo unde se micșorează panta; agestru. **4.** (Fiz.; în expr.) *Con de lumină*, mănunchi de raze care pleacă dintr-un punct luminos și cade pe o suprafață. **5.** (Bot.; și în expr. *con floral*) Organ caracteristic coniferelor, format dintr-un ax pe care sînt prinși numeroși solzi lemnoși, reprezentînd florile bărbătești și cele femeiești din care rezultă semințele.

CONCASÁ, *concasez*, vb. I. Tranz. A sfărîma un material solid în bucăți mici cu ajutorul concasorului.

CONCASÓR, *concasoare*, s.n. Mașină de lucru în care se concasează un material solid.

CONCÁV, -Ă, *concavi, -e*, adj. Care prezintă o scobitură; în formă de adîncitură. ◇ (Mat.) *Funcție concavă* (pe un interval I), funcție $f: E \to F$, $(E, F \subset \mathbf{R})$ derivabilă, la care tangenta, în orice punct al graficului ei din intervalul $I \subset E$, se află deasupra acestui grafic. *Curbă concavă*, graficul unei funcții concave. *Poligon concav*, poligon la care dreptele determinate de unele laturi ale sale îl traversează. *Poliedru concav*, poliedru pe care planele unor fețe îl traversează.

CONCÉDE, *concéd*, vb. III. Tranz. (Livr.) A admite, a recunoaște; a îngădui, a încuviința; a acorda sau a ceda un drept, un privilegiu.

CONCENTRÁ, *concentrez*, vb. I. Tranz. și refl. **1.** A (se) strînge, a (se) acumula într-un (singur) loc, a (se) aduna (în număr mare) în aceeași zonă; a (se) îndrepta spre un (singur) punct. **2.** Refl. A-și încorda întreaga atenție sau gîndire într-o (singură) direcție; a fi absorbit, preocupat de ceva.

CONCENTRÁT[1], *concentrate*, s.n. **1.** Produs minier bogat în minerale utile, îmbogățit pe cale mecanică, gravimetrică, magnetică etc., prin eliminare de steril. **2.** Produs alimentar caracterizat prin volum mic și printr-un conținut mare de substanțe hrănitoare, obținut prin metode speciale, în general prin hidroliza proteinelor vegetale sau animale, și care poate fi consumat după o prealabilă încălzire, fierbere în apă etc.

CONCENTRÁT[2], **-Ă,** *concentrați, -te*, adj. **1.** Care are o concentrare mare. ◇ *Furaje concentrate*, nutrețuri de origine vegetală, bogate în proteine și cu procent redus de apă. **2.** (Despre stil, exprimare etc.) Care spune ceva în puține cuvinte; concis.

CONCENTRÁȚIE, *concentrații*, s.f. Raport între cantitatea de solvat și cantitatea de solvent (sau de soluție) obținută. ◇ *Concentrație procentuală*,

numărul de grame de substanță dizolvată aflat în 100 g de soluție (procente în greutate) sau de volume de substanță dizolvată în 100 ml de soluție (procente în volume).

CONCÉNTRIC, -Ă. *concentrici, -ce*, adj. (Despre două sau mai multe cercuri, sfere, linii curbe care admit un centru) Care au același centru.

CONCÉPT, *concepte*, s.n. 1. Noțiune (1). 2. Formă logică reprezentînd cea mai înaltă treaptă de abstracție, susceptibilă de o continuă perfecționare prin ridicarea progresivă a gîndirii de la simplu la complex, prin oglindirea din ce în ce mai exactă a realității obiective și subiective în continuă transformare. 3. Lucrare, text scris în primă redactare, în mod provizoriu; ciornă, bruion, schiță.

CONCEPTÁCUL, *conceptacule*, s.n. (Bot.) Cavitate mică sau adîncitură situată la extremitățile ramificațiilor unor alge brune, în care se formează gameții.

CONCEPTUÁL, -Ă, *conceptuali, -e*, adj. Care ține de concept; abstract. [Pronunțat: *-tu-al*]

CONCÉPȚIE, *concepții*, s.f. Fel de a vedea sau ansamblu de păreri, de idei cu privire la probleme filozofice, morale, politice, științifice, tehnice, literare etc.

CONCÉRN, *concerne*, s.n. Formă de monopol constînd în unirea mai multor întreprinderi capitaliste din ramuri diferite ale economiei naționale, care colaborează între ele stabilindu-și producția, prețurile, împărțindu-și sferele de influență, și care sînt, formal, independente, în realitate depinzînd din punct de vedere financiar de grupul marilor capitaliști care le domină.

CONCÉRT, *concerte*, s.n. 1. Executare în public a unor piese muzicale. 2. Piesă muzicală scrisă pentru unul sau pentru mai multe instrumente solistice, cu acompaniament de orchestră, care se distinge prin complexitatea facturii și prin caracterul ei de virtuozitate tehnică.

CONCÉSIE, *concesii*, s.f. Îngăduință, cedare față de cineva, renunțare (la ceva) în folosul sau în interesul altuia. ◆ Compromis[1].

CONCESIÚNE, *concesiuni*, s.f. Convenție prin care un stat acordă unor persoane (fizice sau juridice), din țară sau din străinătate, cu anumite condiții și pe un anumit termen, dreptul de exploatare asupra unor bunuri ale statului și asupra unor servicii publice. [Pronunțat: *-si-u-*]

CONCHÍDE, *conchíd*, vb. III. Tranz. și intranz. A trage o concluzie, a încheia o expunere, o cercetare etc. indicînd rezultatele, constatările generale obținute.

CONCHIOLÍNĂ, *conchioline*, s.f. Substanță organică din cochilia gasteropodelor, care formează straturi ce alternează cu straturile de carbonat de calciu, producînd irizații sidefii. [Pronunțat: *-chi-o-*]

CONCHISTADÓR, *conchistadori*, s.m. Aventurier spaniol plecat să cucerească teritorii în America Centrală și în America de Sud, imediat după descoperirea acestora. [Scris și: *conquistador*]

CONCÍCLIC, -Ă, *conciclici, -ce*, adj. (Mat.; despre puncte) Care se află pe același cerc.

CONCILIÁ, *conciliez*, vb. I. Tranz. A pune de acord, a împăca, a înlătura neînțelegerile, contradicțiile dintre două sau dintre mai multe păreri, idei, doctrine etc. ◆ (Jur.) A încerca aplanarea sau evitarea unui litigiu prin împăcarea părților. [Pronunțat: *-li-a*]

CONCILIÁNT, -Ă, *concilianți, -te*, adj. Care se lasă ușor înduplecat, care este dispus să renunțe la o convingere, la o părere spre a evita neînțelegerile. [Pronunțat: *-li-ant*]

CONCILIÉRE, *concilieri*, s.f. Împăcare, unire, acord. [Pronunțat: *-li-e-*]

CONCÍLIU, *concilii*, s.n. Adunare a reprezentanților înaltului cler catolic dintr-o țară sau ai întregii biserici catolice din lume, care ia hotărîri privind dogmele, disciplina, morala și organizarea bisericii; sobor, sinod.

CONCÍS, -Ă, *concișI, -se*, adj. Care prezintă ceva în puține cuvinte; concentrat.

CONCÍZIE s.f. Calitatea de a fi concis; exprimare, formulare scurtă, concentrată.

CONCLUDÉNT, -Ă, *concludenți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care convinge; convingător. ◆ Pe baza căruia se poate trage o concluzie.

CONCLÚZIE, *concluzii*, s.f. 1. Încheiere a unui șir de judecăți; gîndire dedusă dintr-o serie de argumente sau de constatări. 2. Ultima parte a unei expuneri sau a unei opere, care cuprinde rezultatele globale. ◇ Expr. *A trage concluziile*, a rezuma ideile emise de participanți, în cadrul unei dezbateri, și a arăta consecințele care se impun în legătură cu problemele dezbătute. 3. (Mat.) Propoziție componentă a unei teoreme al cărei adevăr se deduce prin demonstrație.

CONCOIDÁL, -Ă, *concoidali, -e*, adj. (Geol.) Care are suprafață curbă, colțuroasă. [Pronunțat: *-co-i-*]

CONCOMITÉNT, -Ă, *concomitenți, -te*, adj. Care se petrece în același timp (cu altceva); simultan.

CONCORDÁ, pers. 3 *concórdă*, vb. I. Intranz. A fi de acord, a corespunde, a se potrivi.

CONCORDÁNȚĂ, *concordanțe*, s.f. Acord, potrivire, corespondență (între lucruri, fenomene etc.).

CONCORDÁT, *concordate*, s.n. Tratat, înțelegere încheiată între un stat și papă, cu scopul reglementării situației și privilegiilor bisericii catolice în acel stat.

CONCRÉT, -Ă, *concreți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care poate fi perceput, cunoscut cu simțurile; palpabil; real; care exprimă obiecte perceptibile prin simțuri. ◆ (Substantivat, n.) Categorie filozofică, opusă *abstractului*, care desemnează latura palpabilă, vizibilă a fenomenelor sau ansamblul desfășurării lor în timp și în spațiu. ◆ Precis, bine determinat.

CONCRETIZÁ, *concretizez*, vb. I. Tranz. A înfăptui (ceva abstract) în mod concret. ◆ Tranz. și refl. A (se) realiza în mod practic, efectiv; a (se) materializa.

CONCRETIZÁRE, *concretizări*, s.f. Acțiunea de *a (se) concretiza* și rezultatul ei; înfățișare, prezentare concretă; materializare. ◆ Operație mintală, opusă *abstractizării*, constînd din aplicarea noțiunilor, principiilor și legilor generale în analiza, interpretarea și explicarea realului în diversitatea laturilor și formelor sale particulare.

CONCURÁ, *concurez*, vb. I. Intranz. A participa la un concurs, la o competiție sportivă.

CONCURÉNT, -Ă, *concurenți, -te*, adj., s.m. și f. 1. Adj. (Despre linii, vectori etc.) Care trece prin același punct. 2. S.m. și f. Persoană (sau echipă) participantă la un concurs sau la o competiție sportivă.

CONCURÉNȚĂ, *concurențe*, s.f. 1. Proprietate a două sau mai multe linii (drepte sau curbe) de a avea un punct comun. ◇ *Punct de concurență*, punctul comun, de intersecție, a două sau mai multe linii. 2. Rivalitate comercială, luptă dusă, cu mijloace economice, între industriași, comercianți, monopoluri, țări etc. pentru acapararea pieței, pentru desfacerea unor produse, pentru clientelă și pentru obținerea unor cîștiguri cît mai mari. 3. Întrecere, rivalitate într-un cîmp de activitate.

CONDENSÁ, *condensez*, vb. I. 1. Refl. (Despre vapori) A se transforma (prin răcire, condensare) în lichid.

2. Tranz. Fig. A scurta o expunere (scrisă sau orală); a comprima, a prescurta.

CONDENSÁRE, *condensări*, s.f. **1.** Trecere a unei substanțe din stare de vapori în stare lichidă, prin răcire, prin comprimare sau prin răcire și comprimare. ◇ *Reacție de condensare*, reacție chimică ce duce la stabilirea unor noi legături între atomi aparținînd unor molecule identice sau diferite. **2.** Fig. Prezentare în puține cuvinte, prescurtare a unei expuneri.

CONDENSATÓR, *condensatoare*, s.n. **1.** Aparat în care se realizează condensarea vaporilor diferitelor substanțe prin cedarea căldurii de condensare unui agent de răcire (apă, aer), fie cu scopul de a recupera substanța, fie pentru a crea un vid parțial. ◇ *Condensator de amestec*, condensator în care agentul de răcire vine în contact direct cu vaporii. *Condensator de suprafață*, condensator în care transferul de căldură de la vapori la agentul de răcire se face indirect, prin suprafața de separare. **2.** Sistem de două conductoare, separate printr-un dielectric, avînd capacitatea de a înmagazina o anumită cantitate de electricitate.

CONDESCENDÉNT, -Ă, *condescendenți, -te*, adj. (Livr.) Care are o atitudine plină de respect, de atenție sau de bunăvoință față de cineva.

CONDESCENDÉNȚĂ s.f. (Livr.) Purtare, atitudine condescendentă. ◆ (Peior.) Aer, atitudine de superioritate, de îngîmfare, de semeție.

CONDÍL, *condili*, s.m. Proeminență osoasă, articulară, specifică scheletului unor vertebrate. ◇ *Condil occipital*, fiecare dintre cei doi condili prin care craniul se articulează cu atlasul. *Condil mandibular*, fiecare dintre condilii prin care cele două ramuri ale mandibulei se articulează la oasele temporale. *Condil femural*, fiecare dintre cei doi condili prin care femurul se articulează cu tibia.

CONDIMÉNT, *condimente*, s.n. Substanță care, adăugată unor produse alimentare, le dă un gust sau o aromă specifică, plăcută; mirodenie.

CONDÍȚIE, *condiții*, s.f. **1.** Fapt, împrejurare de care depinde apariția sau îndeplinirea unui fenomen sau care influențează desfășurarea unei acțiuni. ◆ (Chim.) Valorile mărimilor fizice de care depinde apariția și evoluția unui sistem fizico-chimic. **2.** (La pl.) Împrejurările în care are loc un fenomen. **3.** (Biol.; în expr.) *Condiții de mediu*, totalitatea factorilor abiotici și biotici în care sînt obligate să trăiască organismele. **4.** Situația socială a cuiva (condițiile *obiective* sau *subiective* în care trăiește un om). ◇ *Condiția umană*, factorii biologici, economici, istorici, sociali, psihologici, culturali, cosmologici care condiționează și influențează existența omului în lume. **5.** (Sport; în expr.) *Condiție fizică*, nivel superior al pregătirii fizice, indispensabil valorificării optime a indicilor teoretici, tehnici și tactici ai sportivului în concurs.

CONDIȚIONÁ, *condiționez*, vb. I. Tranz. **1.** A constitui factorul, elementul de care depinde ceva; a fi cauza unui lucru. **2.** A limita valabilitatea unui act printr-o condiție, a face să depindă executarea lui de o condiție, a-l supune uneia sau mai multor condiții. ◆ A admite un lucru cu anumite condiții, sub rezerva îndeplinirii unei anumite obligații. [Pronunțat: *-ți-o-*]

CONDIȚIONÁL, -Ă, *condiționali, -e*, adj. Care depinde de una sau de mai multe condiții; care cuprinde o condiție. ◇ (Gram.) *Mod condițional*, mod personal care exprimă o acțiune a cărei realizare depinde de îndeplinirea unei (sau unor) condiții. *Propoziție condițională*, propoziție subordonată circumstanțială care exprimă o acțiune de a cărei îndeplinire depinde realiza-

reą acțiunii din propoziția regentă. [Pronunțat: *-ți-o-*]

CONDÓR, *condori*, s.m. Pasăre de zi din ordinul falconiformelor, care trăiește în Munții Cordilieri, la altitudinea de 3 000—5 000 m, cu lungimea corpului de circa 1 m și cu deschiderea aripilor de 3 m, cu lobi pieloși roșii pe gît, complet mută *(Sarcorhamphus gryphus)*.

CONDOTIÉR, *condotieri*, s.m. Căpetenie de mercenari care se angaja în serviciul unui oraș, al unui principe sau al papei, în Italia medievală. [Pronunțat: *-ti-er*]

CONDRÍNĂ s.f. Substanță fundamentală a țesutului cartilaginos, alcătuită dintr-un amestec de substanțe organice, impregnate cu puține săruri de calciu și de sodiu, în care se găsesc fibre de colagen elastice și celule.

CONDRIÓM, *condriomi*, s.m. (Biol.; în expr.) *Condriom celular*, ansamblu de condriozomi cu aspecte diferite (sferice, bastonașe, șiraguri de granule), bogat în enzime. [Pronunțat: *-dri-om*]

CONDRIOZÓM, *condriozomi*, s.m. (Anat.) Formație organică ce intră în alcătuirea condriomului, avînd diferite aspecte (sferice, bastonașe, șiraguri de granule etc.), în continuă mișcare. [Pronunțat: *-dri-o-*]

CONDROCÍT, *condrocite*, s.n. Celulă cartilaginoasă de formă sferică din țesutul semidur.

CONDROPLÁST, *condroplaste*, s.n. Cavitate a țesutului cartilaginos în care sînt închise condrocitele.

CONDROPTERIGIÁN. *condropterigieni*, s.m. (Iht.) Cartilaginos. [Pronunțat: *-gi-an*]

CONDUCĂTÓR, -OÁRE, *conducători, -oare*, adj., s.m. și f. I. Adj. Care conduce, de conducere. II. S.m. și f. Persoană sau organ care conduce un partid, o organizație, o instituție sau o întreprindere.

CONDÚCE, *conduc*, vb. III. Tranz. A îndruma un grup de oameni, o instituție, o organizație etc., avînd întreaga răspundere în domeniul respectiv.

CONDÚCT, *conducte*, s.n. 1. Formație anatomică cu aspect de canal sau de tub. ◇ *Conduct auditiv extern*, formație în formă de tub care face legătura între mediul extern și urechea medie, prin intermediul timpanului. 2. (Rar) Ceea ce îndrumă, explică într-un domeniu necunoscut de știință sau de artă.

CONDUCTÂNȚĂ, *conductanțe*, s.f. (Fiz.) Simbol *G*. Mărime definită în curent continuu ca fiind egală cu inversul rezistenței.

CONDÚCTĂ, *conducte*, s.f. (Fiz.; în expr.) *Conductă forțată*, conductă foarte mult înclinată, întîlnită în construcția hidrocentralelor.

CONDUCTIBILITÁTE, *conductibilități*, s.f. 1. Proprietate a corpurilor de a transmite căldura, electricitatea etc. ◇ *Conductibilitate electrică*, proprietate a unor corpuri de a putea fi străbătute de curent electric sub acțiunea unei tensiuni electrice. *Conductibilitate termică*, proprietate a corpurilor de a mijloci transportul de căldură de la o regiune cu temperatură ridicată spre o regiune cu temperatură coborîtă. 2. Proprietate esențială și specifică a miocardului de a transmite, automat și ritmic, în toată masa sa, influxurile primite de la țesutul nodal propriu. 3. Proprietate însemnată a neuronilor de a transmite repede știrile de la și înspre periferia corpului.

CONDUCTIVITÁTE, *conductivități*, s.f. (Fiz.) Mărime egală cu inversul rezistivității.

CONDUCTÓR, -OÁRE, *conductori, -oare*, adj., s.n. (Corp sau material) care prezintă conductibilitate electrică sau termică. ◇ *Conductor electric*, piesă cu rezistență electrică mică, folosită pentru realizarea circuitelor electrice.

CONDÚCȚIE, *conducții*, s.f. (Fiz.) Denumire dată fenomenului de transmitere a căldurii sau a curentului electric prin masa unor corpuri, ca rezultat al deplasării ordonate, relativă la mediul considerat, a unor particule microscopice.

CONDUÍTĂ, *conduite*, s.f. **1.** Fel de a se purta, comportare politică, morală, profesională. **2.** Comportament.

CONDÚR, *conduri*, s.m. (Înv.) Pantof femeiesc cu toc înalt, împodobit adesea cu broderii.

CONECTÁ, *conectez*, vb.I. Tranz. A lega între ele două sau mai multe conducte electrice; a lega un aparat, o mașină etc. într-un circuit sau la o rețea electrică (pentru a le pune în funcțiune).

CONECTÍV,-Ă, *conectivi,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care poate fi unit. **2.** (Bot.) Parte a anterei care suportă și reunește cele două teci în care se află sacii polenici.

CONECTÓR,-OÁRE, *conectori,-oare*, adj. Care leagă.

CONEXÁ, *conexez*, vb.I. Tranz. (Livr.) A lega împreună, a alătura, a grupa, a asocia lucruri, probleme de aceeași natură.

CONEXIÚNE, *conexiuni*, s.f. **1.** (Livr.) Legătură existentă sau stabilită între două sau mai multe obiecte, fenomene sau procese; relație, raport reciproc, conexitate. ◇ *Conexiune generală* (sau *universală*), legitate obiectivă fundamentală, care exprimă totalitatea formelor de legătură, de condiționare reciprocă și de interacțiune a obiectelor și proceselor în mișcare din întregul univers. **2.** (Biol.; în expr.) *Conexiune inversă*, transmitere a comenzilor neuronilor de la efect la cauză, cu rol în procesul de autoreglare; aferentație inversă, feedback.

CONFÉCȚIE, *confecții*, s.f. Obiect de îmbrăcăminte (de același fel) fabricat și pus în vînzare (în mari cantități).

CONFECȚIONÁ, *confecționez*, vb. I. Tranz. A produce, a fabrica, a lucra diverse produse (de îmbrăcăminte sau de încălțăminte). [Pronunțat: *-ți-o-*]

CONFEDERÁȚIE, *confederații*, s.f. Uniune de state care își păstrează independența, avînd în comun anumite organe de conducere.

CÓNFER Termen prin care se face o referire, o trimitere comparativă la un text, la un izvor sau la o lucrare lămuritoare. [Scris și prescurtat: *cf.*]

CONFERÍ, *confér*, vb. IV. Tranz. A da, a atribui, a determina o anumită calitate, însușire, trăsătură etc.

CONFERÍNȚĂ, *conferințe*, s.f. **1.** Expunere făcută în public asupra unei teme din domeniul științei, artei, politicii etc. cu intenția de a informa, de a instrui, de a omagia etc. **2.** Reuniune a reprezentanților unor state, ai unor organizații politice, de masă, obștești, științifice etc. cu scopul de a dezbate și de a hotărî asupra unor probleme curente și de perspectivă ale activității lor. **3.** For superior al unei organizații de partid, care se întrunește pentru a dezbate probleme ale activității organizației, a alege organele sale de conducere etc. **4.** Consfătuire, convorbire. ◇ *Conferință de presă*, întîlnire în cadrul căreia o personalitate a vieții politice, sociale, culturale etc. face o expunere sau declarații și răspunde la întrebările reprezentanților presei.

CONFESIONÁL,-Ă, *confesionali, -e*, adj. **1.** Care este în legătură cu o confesiune religioasă. **2.** (Rar) Care are caracterul unei confesiuni, unei mărturisiri, unei destăinuiri intime. [Pronunțat: *-si-o-*]

CONFESIÚNE, *confesiuni*, s.f. **1.** Mărturisire a unor fapte, a unor gînduri sau sentimente intime. ◆ Scriere (literară) care conține mărturisirea unor gînduri și sentimente legate de viața intimă a autorului. **2.** Religie,

cult (îmbrăţişat de cineva). [Pronunţat: *-si-u-*]

CONFIÁ, *confiez*, vb.I. (Rar) *1.* Tranz. A încredinţa cuiva ceva, a lăsa ceva în grija cuiva. **2.** Refl. A se încrede în cineva; a se destăinui. [Pronunţat: *-fi-a*]

CONFIDÉNT,-Ă, *confidenţi,-te*, s.m. şi f. Persoană căreia i se fac confidenţe; prieten intim, apropiat.

CONFIDÉNŢĂ, *confidenţe*, s.f. Încredinţare, mărturisire a unor gînduri intime, a unei taine; destăinuire.

CONFIDENŢIÁL,-Ă, *confidenţiali,-e*, adj. Care se comunică cuiva în taină; secret. [Pronunţat: *-ţi-al*]

CONFIGURÁ, pers. 3 *configurează*, vb.I. Refl. A lua o anumită formă, a căpăta un anumit aspect.

CONFIGURÁŢIE, *configuraţii*, s.f. **1.** Formă exterioară a unui lucru, a unui proces etc.; înfăţişare, aspect, configurare. ◆ Totalitatea relaţiilor dintre părţile unui sistem sau dintre mai multe sisteme de aceeaşi categorie. **2.** (Chim.) Formă exterioară, ordine a aşezării, aşezare spaţială a constituenţilor unui atom sau a unei molecule. ◇ *Configuraţie sterică* (sau *spaţială*), aşezare spaţială a celor patru substituenţi diferiţi ai unui atom de carbon asimetric în jurul său. *Configuraţie moleculară*, modul în care sînt aşezaţi, în spaţiu, atomii dintr-o moleculă. *Configuraţie electronică*, distribuţia, în straturi şi în substraturi, a electronilor în învelişul de electroni al unui element. *Configuraţie electronică stabilă*, configuraţia de opt sau de doi electroni, în ultimul strat de electroni, pe care o au unele elemente şi pe care o pot dobîndi alte elemente, prin cedare sau prin acceptare de electroni.

CONFIRMÁ, *confirm*, vb. I. Tranz. A recunoaşte adevărul, justeţea unei afirmaţii făcute (de altcineva) mai înainte; a dovedi adevărul, autenticitatea, exactitatea unui lucru.

CONFLAGRÁŢIE, *conflagraţii*, s.f. Război în care sînt angrenate numeroase state.

CONFLÍCT, *conflicte*, s.n. **1.** Neînţelegere, ciocnire de interese, dezacord, antagonism; ceartă, diferend, discuţie (violentă). ◇ *Conflict de frontieră*, ciocnire între unităţi militare însărcinate cu paza frontierei între două state. ◆ Război. **2.** Contradicţie, ciocnire între ideile, interesele sau sentimentele diferitelor personaje dintr-o operă literară sau muzicală, care determină desfăşurarea acţiunii şi evidenţiază caracterele eroilor.

CONFLUÉNŢĂ, *confluenţe*, s.f. Loc, punct unde se unesc două (sau mai multe) cursuri de apă. [Pronunţat: *-flu-en-*]

CONFORMÁ, *conformez*, vb. I. F A se pune de acord cu..., a se adapta la... ◆ A se supune unui ordin, unei legi etc.

CONFORMÁŢIE, *conformaţii*, s.f. (Chim.) Structură fizică generală a unei substanţe; constituţie.

CONFORMAŢIONÁLĂ, *conformaţionale*, adj. (Chim.; în expr.) *Formulă conformaţională*, reprezentare grafică folosită pentru redarea structurii ciclice a zaharidelor (şi a altor combinaţii ciclice), cu respectarea valorilor normale ale unghiurilor de valenţă. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

CONFORMÍSM s.n. Atitudine specifică conformistului; acceptarea mecanică şi supunerea formală, docilă, neprincipială faţă de orice obiceiuri, idei, hotărîri etc.

CONFORMÍST, -Ă, *conformişti, -ste*, s.m. şi f., adj. (Persoană) care se conformează, din oportunism, părerilor, convingerilor altora, chiar dacă acestea nu corespund convingerilor sale.

CONFORMITÁTE s.f. Raportul dintre două lucruri asemănătoare ori identice. ◇ Expr. *În conformitate cu...*, potrivit cu..., de acord cu... *Pentru*

conformitate, formulă prin care se confirmă exactitatea copiei scoase după un act sau după un document.

CONFRÁTE, *confraţi*, s.m. Coleg, tovarăş de muncă, de profesiune (în domeniul literaturii, artei etc.).

CONFRUNTÁ, *confrúnt*, vb. I. Tranz. **1.** A pune faţă în faţă două sau mai multe persoane pentru a verifica adevărul spuselor lor. **2.** A pune faţă în faţă două sau mai multe obiecte, opere, fenomene, concepţii etc. pentru a le verifica sau pentru a le compara. **3.** Tranz. şi refl. recipr. A pune sau a se afla faţă în faţă într-o întrecere, într-o luptă.

CONFUCIANÍSM s.n. Doctrina filozofică, etică şi social-politică a lui Confucius şi a urmaşilor lui, transformată ulterior în doctrină religioasă, în centrul căreia se află problema conducerii armonioase a societăţii şi a statului, condiţionată de perfecţionarea propriei personalităţi. [Pronunţat: *-ci-a-*]

CONFÚZ, -Ă, *confuzi*, *-e*, adj. Neclar, neprecis, nelămurit, nedesluşit (ca înţeles, ca aspect).

CONGENITÁL, -Ă, *congenitali*, *-e*, adj. Care există în momentul naşterii; din naştere, înnăscut.

CONGLOMERÁT, *conglomerate*, s.n. **1.** Rocă sedimentară provenită din cimentarea pietrişurilor şi a bolovănişurilor cu calcar, argilă, silice. **2.** Fig. Adunătură, amestec, îngrămădire de lucruri, de aspecte etc. diferite.

CONGREGÁŢIE, *congregaţii*, s.f. Organizaţie religioasă catolică alcătuită din clerici şi din laici, în scopul intensificării propagandei religioase.

CONGRÉS, *congrese*, s.n. **1.** Reuniune naţională sau internaţională în care delegaţi sau invitaţi dezbat probleme importante de ordin politic, economic, social, organizatoric, ştiinţific, cultural etc. **2.** Organ suprem de conducere al unor partide, organizaţii de masă şi obşteşti. **3.** Denumire a parlamentului, în unele ţări, format din Camera reprezentanţilor şi din Senat. **4.** Denumire dată unor conferinţe internaţionale la nivelul statelor, convocate, de obicei, pentru încheierea de tratate de pace.

CONGRUÉNT, -Ă, *congruenţi*, *-te*, adj. **1.** (Livr.) Care concordă, care coincide; corespunzător, potrivit. **2.** (Mat.; în expr.) *Cercuri congruente*, două cercuri, $C(O, r)$ şi $C(O', r')$, care au razele egale, $r = r'$; se notează $C(O, r) \equiv C(O', r')$. *Segmente congruente*, două segmente, $|AB|$ şi $|A'B'|$, care au lungimile egale, $\|AB\| = \|A'B'\|$; se notează: $|AB| \equiv |A'B'|$. *Unghiuri congruente*, două unghiuri, $\widehat{AOB}$ şi $\widehat{A'O'B'}$, care au măsurile egale, $m(\widehat{AOB}) = m(\widehat{A'O'B'})$; se notează: $\widehat{AOB} \equiv \widehat{A'O'B'}$. *Triunghiuri congruente*, două triunghiuri, ABC şi $A'B'C'$, la care există (cel puţin) o congruenţă între ele, adică dacă $|AB| \equiv |A'B'|$, $|AC| \equiv |A'C'|$, $|BC| \equiv |B'C'|$ şi $\hat{A} \equiv \hat{A}'$, $\hat{B} \equiv \hat{B}'$, $\hat{C} \equiv \hat{C}'$; se notează: $\triangle ABC \equiv \triangle A'B'C'$. [Pronunţat: *-gru-ent*]

CONGRUÉNŢĂ, *congruenţe*, s.f. **1.** Însuşirea de a fi congruent. **2.** (Mat.) Relaţie binară între figuri geometrice, notată: $\equiv$. ◇ *Congruenţă modulo m*, relaţie binară definită pe mulţimea numerelor întregi, notată $a \equiv b \pmod m$, dacă întregii a şi b dau acelaşi rest la împărţirea cu numărul natural m. [Pronunţat: *-gru-en-*]

CÓNIC, -Á, *conici*, *-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care are forma unui con, privitor la con. ◇ *Suprafaţă conică*, suprafaţă generată de o dreaptă mobilă (numită *generatoare)* ce trece printr-un punct fix (numit *vîrful suprafeţei conice)* şi se sprijină pe o curbă dată (numită *directoare);* are două pînze, dacă generatoarea este nemărginită în ambele părţi ale vîrfului, şi o singură pînză,

dacă generatoarea este o semidreaptă mărginită de vîrf; con (2). 2. S.f. Curbă obținută prin secționarea unui con cu un plan, putînd fi: *elipsă*, cînd planul de secțiune întîlnește toate generatoarele unei pînze a conului, *hiperbolă*, cînd planul secant intersectează ambele pînze ale conului, sau *parabolă*, cînd planul de intersecție este paralel cu o generatoare a conului; secțiune conică.

CONÍDIE, *conidii*, s.f. Spor imobil care asigură înmulțirea asexuată a unor ciuperci inferioare.

CONIDIOFÓR, *conidiofori*, s.m. Ramificație a unor hife din miceliul unor ciuperci inferioare parazite, purtătoare de conidii. [Pronunțat: *-di-o-*]

CONIFÉR, *conifere*, s.n. (La pl.) Ordin de plante lemnoase, de arbori și de arbuști, cu canale secretoare de rășină, cu frunze aciculare sau solzoase, în general persistente, cu flori unisexuate în formă de conuri și cu semințe aripate; (și la sg.) arbore sau arbust care face parte din acest ordin.

CONIVÉNT, -Ă, *conivenți, -te*, adj. (Despre frunze, valvule intestinale etc.) Îndoit înăuntru, care tinde să se împreuneze.

CONJUGÁ, *conjúg*, vb. I. 1. Tranz. A modifica formele unui verb după persoană, timp, mod și diateză. ◆ Refl. (Despre verbe) A fi flexibil. 2. Refl. Fig. A se îmbina, a se împleti, a se uni.

CONJUGÁRE, *conjugări*, s.f. 1. (Biol.) Forma cea mai simplă de fecundație, care constă în unirea temporară a doi indivizi (la infuzori) sau a două celule (la unele alge), urmată de un schimb reciproc de substanțe nucleare. 2. (Fiz., Chim.) Denumire dată, uneori, fenomenului de rezonanță sau de mezomerie. 3. (Gram.) Faptul de a conjuga (1); fiecare dintre cele patru mari clase în care se împart verbele, după terminație.

CONJUGÁT, -Ă, *conjugați, -te*, adj. 1. Unit, legat împreună. ◇ (Mat.) *Numere complexe conjugate*, perechea de numere complexe $z = a + bi$, $\bar{z} = a - bi$, al căror produs este un număr real. *Numere* (sau *expresii*) *iraționale pătratice conjugate*, numerele (sau expresiile) de forma $\sqrt{a} + \sqrt{b}$, $\sqrt{a} - \sqrt{b}$ (unde b nu este pătrat perfect), al căror produs este rațional. *Hiperbole conjugate*, hiperbolele care au aceleași asimptote, iar axa transversală a uneia este axa netransversală a celeilalte. *Puncte conjugate armonic față de două puncte date*, pereche de puncte (M, N) care împart segmentul orientat determinat de punctele date (A, B) în rapoarte opuse; $\frac{\|MA\|}{\|MB\|} = -\frac{\|NA\|}{\|NB\|}$. 2. (Chim.; în expr.) *Legături conjugate*, legături duble, dispuse într-o catenă liniară sau ciclică, alternînd cu legături simple. 3. (Fiz.; în expr.) *Focare conjugate*, focare astfel așezate încît razele de lumină răsfrînte dintr-unul se unesc în celălalt, și invers. *Puncte conjugate*, oricare dintre punctele unui obiect și punctul corespunzător de pe imaginea obiectului obținută cu ajutorul unui sistem optic. 4. (Biol.; în expr.) *Nervi conjugați*, nervi care au aceeași funcție.

CONJUNCTÍV, -Ă, *conjunctivi, -e*, adj. 1. Care leagă, care unește. ◇ *Țesut conjunctiv*, țesut de susținere al corpului omului și al animalelor, care leagă celelalte țesuturi între ele și care este format din fibre și din substanță intercelulară fundamentală. 2. (Gram.; în expr.) *Mod conjunctiv* (și substantivat, n.), mod personal care exprimă o acțiune posibilă sau realizabilă.

CONJUNCTÍVĂ, *conjunctive*, s.f. Membrană subțire și lucioasă, mucoasă, care căptușește fața internă a pleoapelor și suprafața anterioară a globului ocular.

CONJUNCTIVÍTĂ, *conjunctivite*, s.f. Inflamaţie a conjunctivei cauzată de microbi, care se manifestă prin roşeaţă, mîncărime şi secreţie.

CONJUNCTÚRĂ, *conjuncturi*, s.f. Totalitatea factorilor de ordin obiectiv şi subiectiv, sumă de condiţii şi de împrejurări care exercită o influenţă asupra evoluţiei unui fenomen sau asupra unei situaţii, la un moment dat, într-un anumit sector de activitate; concurs de împrejurări.

CONJÚNCŢIE, *conjuncţii*, s.f. **1.** Parte de vorbire neflexibilă care leagă două propoziţii într-o frază sau două cuvinte cu acelaşi rol sintactic dintr-o propoziţie. **2.** (Astron.) Poziţia a doi aştri care, la un moment dat, au aceeaşi longitudine cerească. **3.** (Mat.; în expr.) *Conjuncţie (a două propoziţii p, q)*, propoziţia „p şi q", adevărată, cînd *p* şi *q* sînt simultan adevărate, fiind falsă în celelalte cazuri; se notează $p.q$, $p \wedge q$, $p \cap q$, $p \,\&\, q$.

CONJURĂŢIE, *conjuraţii*, s.f. (Rar) Complot.

CONLOCUITÓR, -OÁRE, *conlocuitori*, *-oare*, adj., s.m. şi f. (Rar) (Persoană) care locuieşte, împreună cu altele, un anumit teritoriu, considerată în raport cu acestea.

CONSACRÁ, *consácru*, vb. I. Tranz. **1.** A pune la dispoziţie, a dărui cu totul; a închina, a destina, a hărăzi. ◆ Tranz. şi refl. A (se) dedica, a (se) devota. **2.** A stabili; a consfinţi.

CONSACRÁRE, *consacrări*, s.f. Acţiunea de *a (se) consacra*; consfinţire. ◆ Recunoaştere a capacităţii, a meritelor deosebite ale cuiva într-un anumit domeniu de activitate.

CONSACRÁT, -Ă, *consacraţi*, *-te*, adj. **1.** Stabilit; consfinţit prin uz sau prin tradiţie; unanim recunoscut; dedicat, destinat. **2.** (Despre oameni) Care este considerat ca o autoritate într-un anumit domeniu, care se bucură de recunoaştere unanimă.

CONSECÍNŢĂ, *consecinţe*, s.f. Rezultat al unui principiu, al unei teoreme, al unui fapt, al unei acţiuni etc.; urmare.

CONSECUTÍV, -Ă, *consecutivi*, *-e*, adj. Care urmează după ceva.

CONSECVÉNT, -Ă. *consecvenţi*, *-te*, adj., adv., s.n. **1.** Adj., adv. (Care acţionează în mod statornic) conform cu principiile, cu părerile sale, credincios ideilor sale. **2.** Adj. (Fil.; despre fenomene) Care urmează unui alt fenomen. **3.** S.n. (Fil.) Propoziţie care decurge dintr-o altă propoziţie.

CONSEMNÁ, *consemnez*, vb. I. Tranz. A trece într-un proces-verbal, într-un act etc. anumite menţiuni în legătură cu un fapt (juridic) sau cu unele discuţii colective. ◆ A înregistra, a însemna, a nota, a menţiona.

CONSÉNS, *consensuri*, s.n. Înţelegere deplină, acord unanim, identitate de păreri.

CONSERVÁRE, *conservări*, s.f. (Chim.; în expr.) *Legea conservării masei*, lege după care, în cursul unei reacţii chimice, masa totală a substanţelor rămîne constantă. *Legea conservării atomilor*, lege după care, într-o reacţie chimică, atomii se conservă.

CONSERVATÓR[1], *conservatoare*, s.n. Instituţie de învăţămînt de grad superior, unde se studiază muzica şi unde se formează compozitori, interpreţi vocali şi instrumentali, dirijori, muzicologi, profesori de muzică etc.

CONSERVATÓR[2], -OÁRE, *conservatori*, *-oare*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care este ataşată de formele vechi ale vieţii politice, sociale, economice şi culturale; (persoană) care este refractară faţă de progres. **2.** S.m. şi f. Membru al partidului exponent al moşierimii, care se pronunţa pentru menţinerea rînduielilor vechi, fiind potrivnic oricărui progres.

CONSERVATORÍSM s.n. Atitudine de atașament față de formele vechi, perimate ale vieții politice, economice și culturale și tendința de menținere a lor și de împotrivire față de ceea ce este nou în viață și în gîndire; conservatism.

CONSFĂTUÍRE, *consfătuiri*, s.f. Întîlnire de lucru a angajaților unei instituții sau ai unei întreprinderi, a membrilor unei organizații, a reprezentanților unor domenii de activitate sau ai unor state etc. în care se discută probleme de interes comun, general.

CONSFINȚÍ, *consfințesc*, vb. IV. Tranz. A da un caracter durabil, solid; a stabili, a consacra.

CONSIDERÉNT, *considerente*, s.n. Punct de vedere; părere. ◆ Argument logic; motiv.

CONSÍLIU, *consilii*, s.n. 1. Colectiv organizat, cu sarcini de conducere, de administrare, de avizare sau de consultare etc. în activitatea unor organe sau organizații de stat, cooperatiste sau obștești, a unor instituții etc. 2. Denumire dată unor organe sau organisme centrale de partid și de stat din țara noastră.

CONSISTÉNȚĂ, *consistențe*, s.f. (Mat.) Coerență.

CONSOÁNĂ, *consoane*, s.f. Sunet al vorbirii produs în anumite puncte ale organului vorbitor prin închiderea și deschiderea bruscă a acestuia ori prin strîmtarea lui; literă care reprezintă un asemenea sunet.

CONSOLÁ, *consolez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) alina, a(-și) ușura durerea, necazul, întristarea; a (se) mîngîia (sufletește).

CONSOLÁRE, consolări, s.f. Acțiunea de *a (se) consola* și rezultatul ei; mîngîiere, alinare (sufletească).

CONSÓLĂ, *console*, s.f. 1. Mobilă în formă de policioară sau de măsuță rezemată de perete și pe care se așază vase, statuete etc. 2. Element arhitectural (ornamental) de lemn, de piatră etc., folosit la sprijinirea unor elemente ale construcției.

CONSOLIDÁ, *consolidez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) întări, a face să devină sau a deveni solid.

CONSOLIDÁRE, *consolidări*, s.f. Acțiunea de *a (se) consolida* și rezultatul ei.

CONSONÁNȚĂ, *consonanțe*, s.f. 1. Combinare, asociere armonioasă de sunete muzicale. 2. Potrivire de idei, de păreri; înțelegere, acord.

CONSPÉCT, *conspecte*, s.n. 1. Notare sintetică, schematică și sistematică a datelor esențiale ale unei probleme, pe baza unor materiale documentare. 2. Privire generală, vedere de ansamblu asupra unor probleme (realizată într-o lucrare).

CONSPIRÁ, *conspir*, vb. I. Intranz. A organiza o conspirație; a complota, a unelti.

CONSPIRATÍV, -Ă, *conspirativi, -e*, adj. Care aparține unei conspirații, privitor la o conspirație, cu caracter de conspirație. ◆ Ilegal, clandestin.

CONSPIRATÓR, -OÁRE, *conspiratori, -oare*, s.m. și f. Persoană care ia parte la o conspirație; complotist.

CONSPIRÁȚIE, *conspirații*, s.f. Complot.

CONSTÁNT, -Ă, *constanți, -te*, adj., s.f. 1. Adj. Care rămîne neschimbat; invariabil. ◇ (Mat.) *Funcție constantă*, funcție, $f:E\to F$, care face să corespundă fiecărui element din E un același element c din F: $f(x)=c$. 2. S.f. (Mat.) Mărime a cărei valoare rămîne neschimbată; se notează, de obicei, cu primele litere ale alfabetului latin. 3. S.f. (Fiz.; în expr.) *Constantă fizică*, mărime fizică ce caracterizează un fenomen, o substanță, un aparat etc. și a cărei valoare nu depinde decît de sistemul de unități în care este exprimată.

CONSTANTÁN s.n. Aliaj de cupru și de nichel, cu coeficient de dilatare mic și cu rezistență electrică mare, întrebuințat la confecționarea rezistențelor electrice, a reostatelor, a termoelementelor etc.

CONSTATATÍV, -Ă, *constatativi, -e,* adj. (Rar) Care constată, care consemnează, notează, înregistrează ca atare ceva.

CONSTELÁȚIE, *constelații,* s.f. Grupare aparentă de stele în aceeași regiune a cerului, având o configurație specifică, stabilă pe o perioadă lungă de timp.

CONSTITUÁNT, -Ă, *constituanți, -te,* adj. Privitor la constituție; constitutiv. ◇ *Adunare constituantă,* adunare formată din reprezentanți aleși de cetățeni, după anumite norme, pentru a vota sau pentru a modifica constituția. [Pronunțat: *-tu-ant*]

CONSTITUÉNT, -Ă, *constituenți, -te,* adj., s.n. (Biol.) **1.** Adj. Care intră în constituția organelor, organismelor, substanțelor, rocilor, plantelor, animalelor etc. **2.** S.n. Fiecare dintre substanțele organice sau anorganice care intră în constituția plantelor, animalelor sau rocilor. [Pronunțat: *-tu-ent*]

CONSTITUÍ, *constitui,* vb. IV. Tranz. A reprezenta, a prezenta, a însemna.

CONSTITUTÍV, -Ă, *constitutivi, -e,* adj. Care intră în compunerea unui lucru, care reprezintă un element esențial din structura lui.

CONSTITÚȚIE, *constituții,* s.f. **1.** (Biol.) Totalitatea particularităților morfologice, biofizice, biochimice, funcționale, fizice și chimice ale organismelor vii, ale mineralelor, ale rocilor etc. **2.** (Chim.) Conformație. **3.** Lege fundamentală a unui stat, învestită cu o forță juridică superioară celorlalte legi, care cuprinde principiile esențiale ale organizării lui, stabilește drepturile și datoriile principale ale cetățenilor, sistemul electoral, organizarea organelor supreme și locale etc., reflectînd astfel stadiul de dezvoltare socială, economică și politică, la un moment dat, a statului respectiv.

CONSTITUȚIONALITÁTE s.f. Însușire a unei legi, a unei acțiuni, a unui act, a unei politici etc. de a fi în conformitate cu constituția ori cu principiile generale ale acesteia, cerință fundamentală a legalității socialiste. [Pronunțat: *-ți-o-*]

CONSTRUCTÍV, -Ă, *constructivi, -e,* adj. Care construiește sau care servește spre a construi ceva. ◆ Care ajută la îmbunătățirea unei activități, a unei inițiative, a unei opere pozitive și folositoare etc.

CONSTRUCTIVÍSM s.n. Curent artistic apărut după primul război mondial, care concepe realitatea într-o viziune de forme geometrice, spațiale și care luptă pentru puritatea și simplitatea liniilor, pentru corelarea artei cu tehnica modernă.

CONSTRÚCȚIE, *construcții,* s.f. **1.** Clădire executată din zidărie, lemn, metal, beton etc., pe baza unui proiect, care servește la adăpostirea oamenilor, animalelor, obiectelor etc. ◆ Casă, edificiu, clădire. **2.** Faptul de a construi.

CÓNSUL, *consuli,* s.m. **1.** Fiecare dintre conducătorii republicii sclavagiste romane, ales din rîndul aristocraților, pe o perioadă de un an, avînd puteri nelimitate în timp de război (comanda armatei) și funcții administrative în timp de pace (sarcina de a convoca și de a prezida adunările și senatul și atribuția de a propune legile). **2.** Persoană numită de un stat în funcția de șef al unei reprezentanțe oficiale diplomatice cu rang de consulat **(3)** în alt stat.

CONSULÁT, *consulate,* s.n. **1.** Perioadă de guvernare a unui consul **(1),** în republica sclavagistă romană; funcția de consul **(1). 2.** Formă de guvernare, existentă în Franța, între anii

1799—1804, potrivit căreia întreaga putere executivă aparţinea primului consul, care era ajutat în conducerea statului de încă doi consuli cu drept de vot consultativ. 3. Reprezentanţă oficială diplomatică a unui stat în alt stat, inferioară ambasadei.

CONSÚM, *consumuri*, s.n. **1.** Folosire a unor bunuri rezultate din producţie pentru satisfacerea nevoilor producţiei şi ale oamenilor. **2.** Cantitate de materiale, materii prime, combustibil sau energie folosită pentru a realiza un produs tehnic, o lucrare.

CONŞTIÉNT, -Ă, *conştienţi, -te*, adj., s.n. **I.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care îşi dă seama de realitatea înconjurătoare, care are conştiinţă. **2.** Care este conştient **(II)** de posibilităţile sale, de rolul care-i revine în societate. ◆ Care realizează scopuri dinainte stabilite; care acţionează pe baza cunoaşterii legilor obiective ale vieţii sociale şi îşi dă seama de consecinţele sociale ale acţiunilor sale. **II.** S.n. (În opoziţie cu *spontan*) Ceea ce corespunde nu numai scopurilor individuale, imediate, ci şi scopurilor generale ale tuturor membrilor unei clase sau ale societăţii respective. [Pronunţat: *-şti-ent*]

CONŞTIENTIZÁRE, *conştientizări*, s.f. Proces intelectual prin care, antrenînd întregul sistem al activităţilor psihice, atît în ceea ce priveşte procesele senzoriale, primare, cît şi cele intelectuale, secundare, omul înţelege sau decodifică informaţiile primite din lumea exterioară sau interioară. [Pronunţat: *-şti-en-*]

CONŞTIINCIÓS, -OÁSĂ, *conştiincioşi, -oase*, adj. (Despre oameni) Care îşi face datoria; serios, corect, scrupulos. ◆ (Despre acţiuni ale oamenilor) Executat cu seriozitate, cu conştiinciozitate, făcut cu scrupulozitate. [Pronunţat: *-şti-in-*]

CONŞTIINCIOZITÁTE s.f. Însuşirea de a fi conştiincios; corectitudine, seriozitate, scrupulozitate. [Pronunţat: *-şti-in-*]

CONŞTIÍNŢĂ, *conştiinţe*, s.f. **1.** Forma cea mai înaltă de reflectare a realităţii, proprie omului, funcţie a creierului uman, apărută pe baza procesului muncii, a vieţii sociale şi caracterizată prin prezenţa limbajului şi a gîndirii, prin aceea că omul îşi dă seama de relaţiile sale cu lumea înconjurătoare şi acţionează asupra acesteia în conformitate cu anumite scopuri (dinainte stabilite). **2.** Faptul de a-şi da seama; înţelegere. ◇ *Conştiinţă de sine*, conştiinţa prin care ne dăm seama de propria persoană, de locul pe care îl ocupăm în relaţie cu alţii şi cu lumea.

CONT, *conturi*, s.n. Socoteală scrisă alcătuită din două părţi (debit şi credit), care exprimă valoric, în ordine cronologică şi sistematică, existenţa şi mişcările unui anumit proces economic pe o perioadă de timp determinată. ◆ Evidenţa acestei socoteli.

CONTABILITÁTE, *contabilităţi*, s.f. Ansamblul operaţiilor de înregistrare, pe baza unor norme şi reguli speciale, a mişcării fondurilor şi materialelor într-o instituţie sau într-o întreprindere; evidenţă contabilă.

CONTÁCT, *contacte*, s.n. **1.** Atingere directă, nemijlocită, între două corpuri, între două forţe, între două energii etc. ◇ *Contact electric*, legătură electrică între două piese sau între două elemente conductoare, realizată prin atingere. (Geogr.) *Depresiune de contact*, depresiune de legătură, de apropiere între două forme de relief înalte (un munte şi regiunea vecină); depresiunea de sub munte. (Chim.) *Insecticid de contact*, insecticid care pătrunde în corpul insectei prin învelişul ei. **2.** Apropiere între oameni; relaţie, legătură.

CONTAGIÓS, -OÁSĂ, *contagioşi, -oase*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj. (Despre boli) Care se transmite de la om la

om; molipsitor, epidemic. 2. S.m. și f., adj. (Persoană) care suferă de o boală ce se transmite de la om la om. [Pronunțat: *-gi-os*]

CONTAGIÚNE, *contagiuni*, s.f. (Med.) Epidemie. ◆ Fig. (Rar) Influență dăunătoare, nedorită (exercitată asupra unui grup mai mare de oameni). [Pronunțat: *-gi-u-*]

CONTÁINER, *containere*, s.n. Ladă de dimensiuni standardizate, folosită pentru transportul de mărfuri, de materiale etc.

CONTAINERIZÁ, *containerizez*, vb. I. Tranz. A depune și a transporta mărfurile și materialele cu ajutorul containerului.

CÓNTE, *conți*, s.m. 1. Conducător al unei provincii în orînduirea feudală, cu funcții administrative și militare. 2. Titlu de noblețe ereditar, intermediar între viconte și marchiz, în Occident, sau între baron și prinț, în Rusia țaristă; persoană care avea acest titlu.

CONTEMPLÁ, *contémplu*, vb. I. Tranz. și refl. (recipr.) A (se) privi îndelung, gînditor, adesea cu admirație și cu emoție.

CONTEMPLÁRE, *contemplări*, s.f. Atitudine de meditație sau de privire, de observare pasivă a fenomenelor, opusă atitudinii active. ◇ *Contemplare vie*, percepere nemijlocită, concretă a lucrurilor și a fenomenelor naturii, care apare în procesul interacțiunii dintre om și lumea înconjurătoare și care dă oamenilor, pe baza practicii, o justă reflectare a însușirilor obiectelor; intuire vie.

CONTEMPLATÍV, -Ă, *contemplativi, -e*, adj. Care contemplă, care este înclinat spre visare, spre meditație; meditativ, visător. ◆ Care se limitează să contemple ceva, neurmărind nici un scop practic.

CONTEMPLÁȚIE, *contemplații*, s.f. Atitudine, stare a celui care contemplă; faptul de a contempla; meditație, contemplativitate.

CONTEMPORÁN, -Ă, *contemporani, -e*, adj. 1. Care există, trăiește în zilele noastre, care se raportează la prezent, la epoca de față; actual. 2. (Despre oameni; adesea substantivat) Care trăiește sau care a trăit în același timp cu..., pe vremea...

CONTEMPORANEITÁTE s.f. Epoca contemporană, actuală; actualitate. [Pronunțat: *-ne-i-*]

CONTENÍ, *contenesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. A (se) întrerupe, a (se) opri (dintr-o acțiune, din mișcare etc.).

CONTÉNȚIE, *contenții*, s.f. Limitare a mișcărilor unor animale domestice, prin diferite mijloace, în vederea examinării, îngrijirii sau a dirijării lor în scopuri practice, utile omului.

CONTÉSĂ, *contese*, s.f. Soție sau fiică de conte.

CONTESTÁ, *contést*, vb. I. Tranz. A nu recunoaște dreptul sau valoarea cuiva sau a ceva, existența sau necesitatea unui lucru, a unei situații etc.; a tăgădui, a nega.

CONTESTÁBIL, -Ă, *contestabili, -e*, adj. Care poate fi contestat, care provoacă contestație.

CONTESTATÁR, -Ă, *contestatari, -e*, adj. Care contestă, care face obiecții, care protestează în fața unei situații (nedrepte).

CONTESTĂȚIE, *contestații*, s.f. Cale de atac prin care se face opunere la executarea unei hotărîri (judecătorești) sau prin care se cere anularea ei. ◆ (Concr.) Act întocmit în acest scop. ◆ Plîngere îndreptată către un organ ierarhic superior împotriva actelor ilegale (sau considerate nedrepte) comise de organul ierarhic inferior, fapt pentru care se solicită revizuirea sau anularea hotărîrii respective.

CONTÉXT, *contexte*, s.n. 1. Fragment dintr-o scriere (în cadrul căruia

se găsește un cuvînt, o expresie, un pasaj etc. interesant). ◆ Text, cuprins. 2. Fig. Situație specifică în care se află cineva sau ceva, în care se petrece ceva etc.; circumstanță; stare de lucruri existentă.

CONTINÉNT, *continente*, s.n. Suprafață foarte mare de uscat mărginită, total sau parțial, de mări sau de oceane, cuprinzînd adesea și insule sau arhipelaguri (vecine).

CONTINENTÁL, -Ă, *continentali, -e*, adj. Care se află pe un continent, care aparține unui continent, privitor la un continent. ◇ *Ape continentale*, nume generic dat apelor de la suprafața uscatului și apelor subterane. *Climă continentală*, climă temperată, uscată, cu schimbări bruște și mari de temperatură.

CONTINGÉNT, -Ă, *contingenți, -te*, s.n., adj. 1. S.n. Totalitatea cetățenilor (de sex masculin) născuți în același an și aflați în evidența comisariatelor militare. 2. Adj. (Livr.) Care poate să fie sau să nu fie, să se întîmple sau să nu se întîmple; întîmplător, ocazional, accidental.

CONTINGÉNȚĂ, *contingențe*, s.f. (Livr.) Însușirea de a fi contingent (2); relație între fenomene, evenimente contingente; întîmplare.

CONTINUITÁTE, *continuități*, s.f. Faptul, însușirea de a exista fără întrerupere, de a se produce neîncetat; legătură neîntreruptă. ◇ (Mat.) *Continuitate (a unei funcții)*, proprietate a unei funcții de a fi continuă; în cazul unei funcții reale de o variabilă reală, $f:E\to R$, continuitatea ei într-un punct $x_0\in E$ are loc dacă f are limită în x_0 și dacă această limită este egală cu valoarea numerică a funcției în punctul considerat: $\lim_{x\to x_0} f(x_0) = f(\lim_{x\to x_0} x)$; o funcție $f:E\to R$ este continuă pe o mulțime $A\subset E$ dacă este continuă în fiecare punct din A. [Pronunțat: *-nu-i-*]

CONTÍNUU, -UĂ, *continui, -ue*, adj. Care are loc fără întrerupere, care se prelungește fără pauză; neîntrerupt, neîncetat. [Pronunțat: *-nu-u*]

CONTÓR, *contoare*, s.n. Aparat cu ajutorul căruia se poate măsura cantitatea consumată de apă, de energie electrică, de gaze etc., sau se pot înregistra și număra particulele elementare prezente în mediul ambiant.

CONTORSIONÁT, -Ă, *contorsionați, -te*, adj. Sucit, răsucit. [Pronunțat: *-si-o-*]

CONTRÁCT, *contracte*, s.n. Act juridic încheiat ca urmare a înțelegerii intervenite între două sau mai multe persoane (fizice sau juridice), pentru crearea, modificarea sau stingerea unor drepturi și obligații în relațiile dintre ele; convenție.

CONTRACTÁ, pers. 3 *contráctă*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) strînge, a (se) reduce ca volum, a(-și) micșora volumul.

CONTRACTÍL, -Ă, *contractili, -e*, adj. Care se contractă, care are proprietatea de a se contracta, capabil de a se contracta.

CONTRÁCȚIE, *contracții*, s.f. (Anat.; în expr.) *Contracție musculară*, scurtare a unui mușchi, în urma excitării lui, avînd ca efect lucrul mecanic care asigură mișcările animalelor pluricelulare.

CONTRACURÉNT, *contracurenți*, s.m. Curgere, în sensuri opuse, a două fluide în contact, în vederea realizării unei acțiuni (de natură fizică sau chimică) între cele două fluide.

CONTRADICTÓRIU, -IE, *contradictorii*, adj. (Despre fenomene, idei, tendințe) Care se contrazic între ele, care se exclud reciproc, care sînt incompatibile unul cu altul.

CONTRADÍCȚIE, *contradicții*, s.f. Categorie care exprimă starea lăuntrică a tuturor obiectelor și proceselor (corelația de unitate, legătură, coexisten-

ță și luptă a laturilor, proprietăților și tendințelor contrare, proprii fiecărui obiect sau proces), constituind conținutul, motorul dezvoltării, cauza tuturor schimbărilor din univers.

CONTRAFÁCE, *contrafác*, vb. III. Tranz. A reproduce un document, o operă de artă, un obiect, un preparat original în scop fraudulos, dîndu-l drept autentic; a falsifica.

CONTRAFÓRT, *contraforturi*, s.n. Întăritură masivă de beton sau de zidărie în formă de pilastru, care formează corp comun cu un zid și care servește la mărirea rezistenței lui.

CONTRÁR, -Ă, *contrari, -e*, adj., adv., s.n. **1.** Adj. Care se opune altui element; opus. ◇ *Noțiuni contrare*, noțiuni care se află într-un asemenea raport, încît acceptarea uneia presupune înlăturarea celeilalte, fără însă ca înlăturarea uneia să presupună, în mod obligatoriu, admiterea celeilalte. *Teoremă contrară* (unei teoreme date), teoremă în care ipoteza și concluzia sînt negația ipotezei, respectiv concluziei teoremei date. **2.** Adv. Împotriva, în contra, neconform cu... **3.** S.n. (La pl.; în forma *contrarii*) Denumire dată noțiunii care desemnează laturi, însușiri sau tendințe ale obiectelor, fenomenelor și proceselor opuse unele altora, astfel încît se exclud reciproc, această opoziție constituind forța motrice și conținutul principal al dezvoltării acelor obiecte, fenomene sau procese; (și la sg.) fiecare dintre termenii unei contradicții. [Variantă: **contrárіu, -ie** adj., s.n.]

CONTRAREFÓRMĂ s.f. Alianță reacționară stabilită în sec. XVI între biserica catolică și conducătorii unor state feudale absolutiste, care a încercat înăbușirea reformei **(2)**, întărirea catolicismului și a dominației monarhiilor absolute.

CONTRAREVOLÚȚIE, *contrarevoluții*, s.f. Acțiune organizată, cu caracter reacționar, a claselor sociale înlăturate de la putere împotriva revoluției victorioase sau a orînduirii sociale instaurate după revoluție, în scopul reluării puterii politice și al restaurării vechilor relații sociale.

CONTRARIETÁTE, *contrarietăți*, s.f. Raport logic între două noțiuni sau între două judecăți care se exclud reciproc, dar care pot fi înlăturate ambele în favoarea unei a treia noțiuni sau judecăți. [Pronunțat: *-ri-e-*]

CONTRÁRIU, -IE adj., s.n. v. **contrar.**

CONTRÁST, *contraste*, s.n. **1.** Diferență, deosebire esențială între două sau mai multe lucruri, ființe, stări, procese, fenomene etc. **2.** Diferență între înnegrirea maximă și cea minimă a unei imagini fotografice.

CONTRASTÁ, *contrastez*, vb. I. Intranz. A fi în opoziție cu ceva sau cu cineva, a constitui un contrast; a nu se potrivi.

CONTRASTÁNT, -Ă, *contrastanți, -te*, adj. Care contrastează, care este în contrast, care este net deosebit.

CONTRAVENÍ, *contravin*, vb. IV. Intranz. A săvîrși o abatere de la o lege, de la un regulament, de la regulile de conviețuire socială etc.

CONTRAVÉNȚIE, *contravenții*, s.f. Călcare a dispozițiilor unei legi, ale unui regulament etc., care, avînd un grad redus de pericol social, este sancționată cu o pedeapsă mai ușoară.

CONTRIBÚȚIE, *contribuții*, s.f. Parte cu care cineva participă la o acțiune sau la o cheltuială comună; aport.

CONTRÓL, *controale*, s.n. **1.** Analiză permanentă sau periodică a unei activități, a unei situații etc. pentru a urmări mersul ei și pentru a lua măsuri de îmbunătățire. **2.** (Fiz.; în expr.) *Lumină de control*, indicație luminoasă care servește la controlul modului de funcționare a unei instalații.

CONTROVERSÁT, -Ă, *controversați, -te*, adj. Care formează obiectul unei controverse, în privința căruia există o controversă; discutat cu aprindere și de pe poziții (net) diferite.

CONTROVÉRSĂ, *controverse*, s.f. Discuție (asupra unei chestiuni principiale) în care părerile sînt (net) deosebite; discuție aprinsă.

CONTÚR, *contururi*, s.n. Linie închisă care mărginește o parte dintr-o suprafață. ◆ Reprezentare grafică a liniei care mărginește un obiect, un corp etc.

CONTURÁ, *conturez*, vb. I. 1. Tranz. A executa, a schița, a trasa conturul unui obiect. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) închega în forme precise, distincte, clare; a (se) preciza, a (se) profila.

CONȚINÚT, *conținuturi*, s.n. 1. Totalitatea elementelor din care se compune un obiect sau un proces, formînd o unitate dialectică cu *forma;* înțeles, pătrundere, semnificație. 2. Fondul de idei și afectiv al unei opere literare sau artistice; cuprins, temă, miez.

CONVÉCȚIE, *convecții*, s.f. (Fiz.) Mișcare de ansamblu a particulelor unui fluid. ◇ *Convecția căldurii*, transmiterea căldurii cu ajutorul curenților de fluid. *Curenți de convecție*, mișcare pe verticală a părților unui fluid, determinată de inegalitatea densităților acestor părți.

CONVÉIER, *conveiere*, s.n. (Agron.; în expr.) *Conveier verde*, sistem de organizare a producerii nutreturilor verzi pentru a se asigura hrănirea continuă a animalelor din primăvară pînă toamna. [Pronunțat: *-ve-ier*]

CONVENIÉNȚĂ, *convenience*, s.f. (Mai ales la pl.) Regulă de purtare impusă de o anumită societate sau de o anumită împrejurare; uzanță. [Pronunțat: *-ni-en-*]

CONVÉNȚIE, *convenții*, s.f. 1. Înțelegere, acord între două sau mai multe state, instituții sau persoane cu privire la anumite probleme sau la anumite obiective. ◆ Contract. 2. (În literatură sau în artă) Înțelegere tacită (consacrată prin uz) în legătură cu folosirea unor procedee specifice.

CONVENȚIONÁL, -Ă, *convenționali, -e*, adj. 1. Stabilit prin convenție, acceptat prin tradiție. 2. Provenit dintr-o convenție învechită sau practicată mecanic și contrazisă de realitate; artificial. ◆ (Despre caracter, fire etc.) Lipsit de naturalețe; nefiresc, artificial. 3. (Geogr.; în expr.) *Semn convențional*, fiecare dintre semnele speciale care, pe o hartă sau pe un plan, reprezintă un lucru din natură situat în acel loc. [Pronunțat: *-ți-o-*]

CONVENȚIONALÍSM s.n. Caracterul a ceea ce este convențional; *spec.* (în artă) tendință de a se conforma regulilor general acceptate, fără o percepere proprie, realistă a faptelor. [Pronunțat *-ți-o-*]

CONVÉRGE, pers. 3 *convérge*, vb. III. Intranz. A se îndrepta spre același punct, spre același loc sau spre același scop.

CONVERGÉNT, -Ă, *convergenți, -te*, adj. Care se îndreaptă spre același punct. ◇ (Mat.) *Șir convergent*, șir (infinit) de numere, $(a_n)_{n\in N}$, care tinde către un anumit număr finit (numit limita șirului). *Serie convergentă*, seria $\sum_{n=0}^{\infty} Mn$, la care șirul sumelor parțiale $(s_n)_{n\geq 0}$ este convergent.

CONVERGÉNȚĂ, *convergențe*, s.f. 1. Faptul de a converge, de a se îndrepta (și de a se întîlni) în același punct, în același loc, în același scop. 2. (Mat.) Proprietate a unui șir ori a unei serii de a fi convergente. 3. (Fiz.) Mărime inversă distanței focale. 4. (Biol.) Apariție a unor asemănări structurale și funcționale la organisme diferite ca specie, ca rezultat al adaptării lor la condiții de mediu relativ identice.

CONVERSIÚNE, *conversiuni*, s.f. 1. Schimbare a condițiilor unui împru-

mut emis sau făcut anterior de către un stat. 2. Preschimbare a unei valori de natură economică în alta. [Pronunţat: *-si-u-*]

CONVERTÍ, *convertesc*, vb. IV. 1. Refl. şi tranz. A adopta sau a determina pe cineva să adopte o anumită părere, o anumită convingere (religioasă). 2. Tranz. A schimba în aur sau în devize (banii de hîrtie). ◆ A transforma o valoare în altă valoare.

CONVERTIZÁRE, *convertizări*, s.f. Procedeu metalurgic prin care se urmăreşte înlăturarea unor impurităţi dintr-o masă metalică de fontă, de cupru, de plumb etc. aflată în stare de fuziune în convertizor, pe baza unor reacţii de oxidare, prin insuflarea unui curent de aer sau de oxigen şi fără folosirea vreunui combustibil; convertire.

CONVERTIZÓR, *convertizoare*, s.n. Cuptor căptuşit cu material refractar în care are loc procesul metalurgic de convertizare.

CONVÉX, -Ă, *convecşi, -xe*, adj. Care este bombat, care prezintă o proeminenţă. ◇ (Mat.) *Funcţie convexă* (pe un interval I), funcţia $f:E\to F$, derivabilă, la care tangenta, în orice punct al graficului ei din intervalul $I \subset E$, se află sub acest grafic. *Curbă convexă*, graficul unei funcţii convexe. *Poligon convex*, poligon care are proprietatea de a fi în întregime situat de aceeaşi parte a dreptei determinate de oricare dintre laturile lui. *Poliedru convex*, poliedru care are proprietatea de a fi în întregime situat de aceeaşi parte a planului oricărei feţe. *Mulţime convexă*, mulţime de puncte care are proprietatea că, o dată cu două puncte distincte oarecare ale ei, conţine toate punctele segmentului determinat de acele puncte.

CONVIEŢUÍ, *conviеţuiesc*, vb. IV. Intranz. A trăi laolaltă, în acelaşi loc cu cineva.

CONVÍNGERE, *convingeri*, s.f. Acţiunea de a (se) convinge; (rar) convicţiune. ◆ Părere fermă asupra unui lucru, a unei idei etc. adînc implantate şi trăite efectiv, care impulsionează pe cineva spre o acţiune, spre un anumit comportament.

CONVÓI, *convoaie*, s.n. Şir de vehicule sau de oameni care se deplasează în aceeaşi direcţie.

CONVÚLSIE, *convulsii*, s.f. 1. (Fiziol.) Succesiune de contracţii involuntare, puternice, ale unor grupe musculare sau ale întregii musculaturi. 2. Fig. Frămîntare, zvîrcolire; încordare.

CONVULSÍV, -Ă, *convulsivi, -e*, adj. Care se caracterizează prin frămîntare, prin încordare intensă şi repetată, care este însoţit de frămîntări, de încordare.

COOPERÁ, *cooperez*, vb. I. Intranz. A lucra împreună cu cineva, a avea relaţii cu cineva (pentru a realiza ceva în comun); a colabora, a conlucra. [Pronunţat: *co-o-*]

COOPERÁRE, *cooperări*, s.f. Faptul de *a coopera;* muncă în comun, cooperaţie (1). [Pronunţat: *co-o-*]

COOPERATÍST, -Ă, *cooperatişti, -ste*, adj. Care ţine de cooperaţie, privitor la cooperaţie, caracteristic cooperaţiei; care activează în cooperaţie. [Pronunţat: *-co-o-*]

COOPERATÍVĂ, *cooperative*, s.f. Unitate social-economică formată prin asocierea liber consimţită a unui grup de persoane (mici producători agricoli, meseriaşi, consumatori), care concentrează mijloace de producţie şi forţă de muncă pentru producerea, cumpărarea, desfacerea în comun a unor produse, pentru acordarea de credit sau pentru munca în comun. [Pronunţat: *-co-o-*]

COOPERATIVIZÁRE, *cooperativizări*, s.f. Proces de unire treptată şi liber consimţită a micilor producători în cooperative. [Pronunţat: *co-o-*]

COOPERATÓR, -OÁRE, *cooperatori, -oare*, s.m. și f. Membru al unei cooperative. ◇ (Adjectival) *Țăran cooperator.* [Pronunțat: *co-o-*]

COOPERÁȚIE, *cooperații*, s.f. **1.** Cooperare. **2.** Asociere, uniune liber consimțită de persoane în întreprinderi cooperatiste de producție, de consum, de desfacere, de credit, de prestări de servicii etc. ◆ Sistemul cooperativelor dintr-un anumit domeniu de activitate economică. [Pronunțat: *co-o-*]

COORDINATÍVĂ, *coordinative*, adj. (Chim.; în expr.) *Legătură coordinativă*, legătură chimică ce apare în combinațiile complexe și care se realizează prin intermediul unei perechi de electroni provenite numai de la unul dintre atomii participanți la legătură. [Pronunțat: *co-or-*]

COORDONÁ, *coordonez*, vb. I. Tranz. A pune de acord părțile unui tot, a îndruma în sens unitar o serie de activități desfășurate în vederea aceluiași scop. [Pronunțat: *co-or-*]

COORDONÁRE, *coordonări*, s.f. (Gram.; și în expr. *raport de coordonare*) Relație stabilită sau existentă în cadrul unei afirmații, între cuvinte, între construcții și între propoziții care stau pe același plan, fără ca vreunul dintre elementele afirmației să depindă gramatical de altul. [Pronunțat: *co-or-*]

COORDONÁT, -Ă, *coordonați, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. Pus de acord (cu toate celelalte părți sau în toate părțile sale). **2.** Adj. (Gram.; în expr.) *Propoziție coordonată* (și substantivat, f.), propoziție care stă în raport de coordonare cu alta. **3.** S.f. (Mat.) Fiecare dintre numerele (ce exprimă măsuri de segmente orientate sau de unghiuri) care caracterizează poziția unui punct în raport cu un sistem de referință, fiind necesare unul, două sau trei asemenea numere, după cum punctul se află pe o dreaptă, într-un plan sau în spațiul tridimensional. **4.** S.f. (Geogr.) Fiecare dintre cercurile imaginare (meridiane și paralele) trasate pe suprafața globului pămîntesc, cu ajutorul cărora se determină pe glob poziția exactă a unui punct. **5.** S.f. Fiecare dintre elementele care permit precizarea, determinarea, caracterizarea etc. unui proces, unui fenomen, unei situații. [Pronunțat: *co-or-*]

COORDONATÓR, -OÁRE, *coordonatori, -oare*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care coordonează. **2.** Adj. (Gram.; în expr.) *Conjuncție coordonatoare*, conjuncție care leagă propoziții sau părți de propoziție ce nu depind, din punct de vedere formal, una de alta. [Pronunțat: *co-or-*]

CÓPIE, *copii*, s.f. Reproducere exactă a unui text, a unei opere de artă, a unei fotografii.

COPILĂRÍE, *copilării*, s.f. **1.** Perioadă a vieții omenești de la naștere pînă la adolescență; timpul cînd este cineva copil. ◆ Fig. Început. **2.** Faptă, purtare, vorbe, apucături de copil; naivitate.

COPÍST, -Ă, *copiști, -ste*, s.m. și f. Persoană care, în trecut, se ocupa cu copierea unor lucrări, documente, acte etc.

COPLANĂR, -Ă, *coplanari, -e*, adj. (Despre puncte, drepte, vectori, figuri geometrice) Care se află în același plan.

COPOLIMÉR, *copolimeri*, s.m. Produs macromolecular rezultat prin polimerizarea concomitentă a două tipuri distincte de monomeri.

COPOLIMERIZÁRE, *copolimerizări*, s.f. Reacție chimică de polimerizare a unui amestec de cel puțin două tipuri de monomeri, din care rezultă un produs macromolecular mixt, cu proprietăți diferite de proprietățile polimerilor obținuți de la fiecare monomer în parte.

COPROPRIETÁTE, *coproprietăți*, s.f. Stăpînire în comun de către mai multe

persoane a unui bun neîmpărțit. [Pronunțat *-pri-e-*]

COPULATÍV, -Ă, *copulativi, -e,* adj. (Despre conjuncții) Care leagă părți de propoziție sau propoziții de același fel. ◇ *Verb copulativ,* verb care intră în alcătuirea predicatului nominal, făcînd legătura dintre subiect și numele predicativ. *Propoziție copulativă,* propoziție coordonată legată prin asociere de altă propoziție coordonată din aceeași frază.

COR, *coruri,* s.n. **1.** Grup de cîntăreți care execută împreună o compoziție muzicală corală. **2.** Compoziție muzicală vocală destinată să fie executată de mai multe persoane.

CORACOÍD, -Ă, *coracoide,* adj. (În expr.) *Os coracoid,* os pereche component al centurii scapulare, la batracieni, la reptile și la păsări. *Apofiză coracoidă,* proeminență a omoplatului, la mamifere, provenită prin sudarea osului coracoid la omoplat. *Plex coracoid,* plex format din prelungiri sangvine provenite din vascularizația pia materului cerebral, trimise în ventriculii cerebrali, cu rol în secreția lichidului cefalorahidian.

CORĂL[1], *corali,* s.m. Animal din încrengătura celenteratelor, care trăiește sub formă de polipi coloniali (sau solitari) în mările calde, la adîncimi mici, prins pe un schelet calcaros roșu sau alb; mărgean *(Corallium rubrum).*

CORĂL[2], **-Ă,** *corali, -e,* adj. De cor (1), pentru cor.

CORALIÉR, -Ă, *coralieri, -e,* s.m., adj. **1.** S.m. (La pl.) Grup de animale antozoare din încrengătura celenteratelor, care se caracterizează printr-un schelet calcaros; (și la sg.) animal care face parte din acest grup; antozoar. **2.** Adj. De coralieri (1), care are caracterul coralierilor; format din coralieri. [Pronunțat: *-li-er*]

CORALIGÉN, -Ă, *coraligeni, -e,* adj. Care rezultă din acumularea coloniilor de corali[1], produs de corali[1]. ◇ *Calcar coraligen,* calcar provenit din acumularea scheletelor unor colonii de corali[1].

CORÁN s.n. Carte care conține prezentarea dogmelor și a tezelor religiei musulmane, precum și diferite precepte religioase, etice și juridice, legende și mituri.

CORB, *corbi,* s.m. Pasăre semirăpitoare ocrotită de lege, omnivoră, mai mare decît cioara, cu penajul negru cu luciu metalic și cu reflexe violete, cenușii și verzi, cu ciocul negru, cu picioare puternice; croncan *(Corvus corax).*

CORCITÚRĂ, *corcituri,* s.f. Animal sau plantă rezultate prin încrucișarea (sau prin amestecul) a două specii; bastard.

CORCODÚȘ, *corcoduși,* s.m. Arbore sau arbust din familia rozaceelor, cu frunze eliptice, cu flori albe și cu fructe mici, de culoare galbenă, vînătă sau roșie; (reg.) zarzăr *(Prunus cerasifera).*

CORCODÚȘĂ, *corcodușe,* s.f. Fructul corcodușului, de formă sferică, galben, roșu sau vînăt, dulce-acrișor, comestibil; (reg.) zarzără.

CORD, *corduri,* s.n. (Anat.; livr.) Inimă.

CORDÁT[1], **-Ă,** *cordați, -te,* adj. (Despre unele frunze) Care are formă de inimă.

CORDÁT[2], **-Ă,** *cordați, -te,* adj., s.f. **1.** Adj. (Despre animale) Care are corpul susținut de o coardă dorsală. **2.** S.f. (La pl.) Grup de animale cu corpul susținut de coarda dorsală (la cele inferioare) și de coloana vertebrală (la cele superioare) și care au sistemul nervos așezat dorsal și simetrie bilaterală; (și la sg.) animal care face parte din acest grup.

CORDIÁL, -Ă, *cordiali, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care pornește din toată inima; afectuos, prietenesc. [Pronunțat: *-di-al*]

CORDIALITÁTE s.f. Însușirea de a fi cordial; afecțiune, prietenie. [Pronunțat: *-di-a-*]

CORDÓN, *cordoane*, s.n. **1.** (Anat.; în expr.) *Cordon nervos*, fasciculul de prelungiri ale neuronilor, care face legătura dintre diferiți ganglioni, la unele animale inferioare (viermi, moluște). **2.** (Geogr.; în expr.) *Cordon litoral*, fîșie îngustă de uscat pe țărmul unei mări sau al unui ocean, acoperită cu nisip, care închide un liman sau o lagună, despărțindu-le de apele mării; perisip.

CORÉCȚIE, *corecții*, s.f. Cantitatea ce trebuie adăugată sau scăzută din indicațiile date de un instrument de măsurare pentru a compensa erorile sistematice care afectează măsurarea.

CORECȚIONÁL, -Ă, *corecționali, -e*, adj. Care pedepsește un fapt nepermis de lege. [Pronunțat: *-ți-o-*]

COREGRAFÍE s.f. Arta de a crea (și de a interpreta) dansuri și spectacole de balet.

CORELÁ, *corelez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să fie sau a fi în corelație.

CORELATÍV, -Ă, *corelativi, -e*, adj. Care este în relație reciprocă cu ceva, care indică un raport reciproc. ◇ *Noțiuni corelative*, noțiuni care conțin note arătînd existența unei anumite legături reciproce între două obiecte ale gîndirii. (Gram.) *Conjuncții corelative* (și substantivat, f.), conjuncții care apar la ambii membri ai unei fraze, fiind coordonatoare sau, mai rar, subordonatoare.

CORELÁȚIE, *corelații*, s.f. **1.** Relație, legătură reciprocă între două sau mai multe lucruri sau fenomene; relație în care unul dintre elemente nu poate exista fără celălalt. **2.** Dependență reciprocă, relație a două fenomene sau procese între variațiile cărora există o anumită legătură. **3.** (Biol.) Legătură sau dependență reciprocă între două sau mai multe organe, fenomene sau procese biologice.

CORESPONDÉNT, -Ă, *corespondenți, -te*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care colaborează la un ziar sau la altă publicație periodică, trimițînd spre publicare informații, articole etc. din locul unde se află. **2.** Adj. Care se află situat în poziție similară cu altul. ◇ (Mat.) *Unghiuri corespondente*, perechile de unghiuri nealăturate, formate de aceeași parte a unei secante care intersectează două drepte, un unghi fiind situat între cele două drepte, altul în afara regiunii determinate de ele; dacă secanta intersectează două drepte paralele, unghiurile din fiecare pereche sînt egale.

CORESPONDÉNȚĂ, *corespondențe*, s.f. **1.** Raport, legătură între lucruri, fenomene, organe, părți ale unui întreg care se potrivesc între ele; concordanță. **2.** (Mat.) Relație între două mulțimi, M și N, conform căreia fiecare element al mulțimii M este pus în legătură cu unul sau cu mai multe elemente din mulțimea N (numite imaginea sau imaginile acelui element). ◇ *Lege de corespondență*, relație, $y = f(x)$ („igrec egal cu fe de ics"), care asociază fiecărui element x al unei mulțimi E un singur element y dintr-o mulțime F, fiind unul dintre cele trei elemente de definiție ale unei funcții $f: E \to F$.

CORESPÚNDE, *corespúnd*, vb. III. Intranz. A fi în legătură, a comunica cu ceva; a se afla în dreptul altui element sau obiect.

CORIÁLĂ, *coriale*, adj. (Anat.; în expr.) *Vilozitate corială*, formație a unui înveliș fetal din lacunele sangvine ale placentei embrionare, care ia parte la formarea placentei și în axul căreia se termină sau își au originea vasele ombilicale. [Pronunțat: *-ri-a-*]

CORIÁMB, *coriambi*, s.m Picior de vers antic de patru silabe, format dintr-un troheu și un iamb (— ⏑ ⏑ —). [Pronunțat: *-ri-amb*]

CORIÁNDRU, *coriandri*, s.m. Plantă erbacee anuală din familia umbeliferelor, cu flori albe sau roz, cu miros pătrunzător, cu fructe în formă de globulețe, bogate în uleiuri eterice, ale căror semințe uscate sînt folosite în industria farmaceutică, a parfumurilor sau drept condiment *(Coriandrum sativum)*. [Pronunțat: *-ri-an-*]

CORÍDĂ, *coride*, s.f. Formă de sport în care persoane special pregătite luptă cu taurii, practicată mai ales în Spania și în țările Americii Latine.

CORIDÓR, *coridoare*, s.n. (Geogr.) Depresiune îngustă și lungă prin care trece o apă curgătoare și care, de obicei, separă un munte de regiunea vecină.

CORIFÉU, -ÉE, *corifei, -ee*, subst. 1. S.m. Conducător al corului, în tragedia și în comedia greacă antică. 2. S.m. și f. Persoană cu rol conducător într-un domeniu de activitate; fruntaș; căpetenie.

CORÍMB, *corimbe*, s.n. Inflorescență în formă de umbrelă cu florile la același nivel, cele de la bază avînd pedunculii mai lungi decît cele din vîrf.

CORINDÓN s.n. Oxid de aluminiu natural, cristalin (foarte dur), incolor și transparent în stare pură, ori divers colorat (în nuanțe de galben și albastru), datorită prezenței unor oxizi metalici, folosit ca piatră semiprețioasă sau ca material abraziv.

CORÍNTIC, -Ă, *corintici, -ce*, adj. 1. (În expr.) *Stil* (sau *ordin*) *corintic*, stil arhitectonic folosit de eleni și de romani, caracterizat prin suplețea coloanei decorate cu caneluri și prin capitelul înalt, împodobit cu sculpturi care reprezintă două rînduri de frunze de acantă suprapuse, întoarse în partea de sus a capitelului, în formă de volute. 2. Care aparține stilului corintic (1), privitor la Corint; din Corint.

CORM, *cormuri*, s.n. Organism al plantelor superioare, format din rădăcină, din tulpină și din frunze, avînd o structură anatomică evoluată.

CORMOFÍT, -Ă, *cormofiți, -te*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre unele plante) Care are corm. 2. S.f. (La pl.) Grup de plante evoluate care posedă corm; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

CORMORÁN, *cormorani*, s.m. (La pl.) Gen de păsări acvatice palmipede, dăunătoare pentru că se hrănesc cu pește, de talie mare, cu pene negre-verzui împestrițate cu alb pe cap și pe gît, cu cioc lung și încovoiat la vîrf și cu coada lungă, rigidă; corb de mare *(Phalacrocorax)*; (și la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

CORN[1], *coarne*, s.n. 1. Fiecare dintre cele două excrescențe, de diferite tipuri, de pe partea frontală a craniului rumegătoarelor, de natură epidermică, simplă și persistentă (la familia cavicornelor), sau de natură dermică, ramificată și caducă (la familia cervidelor). ◆ Excrescență pe fruntea sau pe nasul rinocerilor. 2. Denumire dată unor formații anatomice cu aspect de corn[1] (1). ◆ Fiecare dintre cele patru organe tactile și vizuale ale gasteropodelor. ◆ Fiecare dintre cele două excrescențe chitinoase situate lîngă ochii unor cărăbuși. 3. (La sg.) Substanță de natură cornoasă (din care sînt constituite coarnele animalelor), folosită la fabricarea unor obiecte. 4. (Bot.; în expr.) *Cornul secarei* sau *corn de secară*, ciupercă parazită din clasa ascomicetelor, care trăiește în ovarul diferitelor plante graminee, apărînd pe spic ca formații tari, violete-negricioase, folosită în industria farmaceutică; pintenul-secarei *(Claviceps purpurea)*.

CORN[2], *corni*, s.m. Arbust sau arbore mic, cu lemnul foarte tare, cu frunze întregi, opuse, cu flori galbene și cu fructe drupe roșii, acrișoare, comestibile, ale căror frunze se întrebuințează la vopsit, lemnul în strun-

gărie, iar fructele în industria alimentară *(Cornus mas)*.

CORNÉE, *cornee*, s.f. Membrana anterioară, transparentă, a ochiului. [Pronunţat: *-ne-e*]

COROÁNĂ, *coroane*, s.f. **1.** Totalitatea crengilor unui arbore sau ale unui arbust (împreună cu frunzele lor); coronament. **2.** (Mat.; în expr.) *Coroană circulară*, domeniu plan cuprins între două cercuri concentrice, coplanare şi cu razele diferite. **3.** (Astron.; în expr.) *Coroană solară*, regiune luminoasă în jurul soarelui, formată din stratul exterior cel mai rarefiat şi cu temperatura de ordinul unui milion de grade al atmosferei solare, vizibilă cu ochiul liber în timpul unei eclipse totale de soare; ea produce radioundele solare cu lungimi de undă metrice. **4.** (Anat.) Partea vizibilă, superioară, a dintelui omului, care iese din gingie şi este acoperită cu smalţ. ◆ Îmbrăcăminte de metal, de porţelan, de acrilat etc. cu care se acoperă un dinte sau o măsea cariată. **5.** (Zool.) Partea de deasupra copitei la piciorul calului. **6.** Semn muzical de forma unui semicerc cu partea convexă în sus sau în jos şi cu un punct la mijloc care, aşezat deasupra unei note sau unei pauze, lasă deplină libertate interpretului asupra prelungirii duratei notei sau pauzei respective; fermată.

CORODÁBIL, -Ă, *corodabili, -e*, adj. (Despre materiale) Care poate fi degradat, distrus prin coroziune.

COROÍDĂ, *coroide*, s.f. Membrană subţire, vasculară şi pigmentată a ochiului, situată între sclerotică şi retină.

COROLÁR, *corolare*, s.n. Propoziţie care decurge dintr-o altă propoziţie demonstrată anterior. ◆ Idee care derivă dintr-o teorie, dintr-o afirmaţie etc.

COROLĂ, *corole*, s.f. Totalitatea petalelor, în general viu şi frumos colorate, ale unei flori, constituind învelişul floral intern la majoritatea angiospermelor.

CORONAMÉNT, *coronamente*, s.n. (Bot.) Coroană **(1)**.

CORONÁR, -Ă, *coronari, -e*, adj. (Despre vase sangvine) În formă de coroană **(1)** în jurul unui organ pe care îl irigă. ◇ *Artere coronare*, arterele care se desprind din artera aortă aproape de originea ei şi vascularizează inima. *Vase coronare*, artere şi vene care vascularizează inima.

COROSÍV, -Ă, *corosivi, -e*, adj. (Despre substanţe chimice) Care are un caracter chimic agresiv; care provoacă o coroziune. ◇ *Agent corosiv*, substanţă care exercită o acţiune chimică sau electrochimică asupra unui material cu care vine în contact, provocînd coroziunea. *Sublimat corosiv*, clorură mercurică.

COROZIÚNE, *coroziuni*, s.f. Proces chimic sau electrochimic de degradare, superficială sau în adîncime, a unui material sub acţiunea agenţilor chimici din mediul exterior (oxigen, apă, diverse substanţe chimice). [Pronunţat: *-zi-u-*]

CORP, *corpuri*, s.n. **1.** Totalitatea organelor unei fiinţe vii, care constituie un întreg anatomic şi funcţional; organism. **2.** (Chim.) Substanţă (organică sau anorganică). ◇ *Corp simplu*, substanţă ale cărei molecule sînt formate din atomi de acelaşi fel; element. *Corp compus*, substanţă chimică ale cărei molecule sînt formate din atomi ai mai multor elemente. *Corp străin*, impuritate. **3.** (Mat.; şi în expr. *structură de corp*) Mulţime K avînd cel puţin două elemente (distincte), pe care s-au definit două legi de compoziţie, una notată aditiv şi alta notată multiplicativ, astfel încît K este grup comutativ faţă de adunare şi $K - \{0\}$ este grup faţă de înmulţire (unde 0 este elementul neutru faţă de adunare), înmulţirea fiind distributivă faţă

de adunare; dacă înmulțirea este comutativă, corpul se numește comutativ. ◆ (Și în expr. *corp geometric*) Mulțimea punctelor spațiului, interioare unei suprafețe închise, inclusiv această suprafață. 4. (Astron.; în expr.) *Corp ceresc*, astru. 5. (Fiz.; în expr.) *Corp negru*, corp ce absoarbe complet radiațiile electromagnetice incidente, în particular lumina (radiațiile luminoase).

CORPORÁȚIE, *corporații*, s.f. 1. (În orînduirea feudală) Organizație de meșteșugari constituită (pe meserii) pentru apărarea drepturilor și intereselor comune de natură profesională; breaslă. 2. Organizație profesională ce cuprinde atît muncitori cît și patroni, înființată mai ales cu scopul abaterii muncitorilor de la lupta de clasă (în capitalism).

CORPÚSCUL, *corpușculi*, s.m. Corp de dimensiuni mici, uneori microscopice.

CORTÉGIU, *cortegii*, s.n. Șir de persoane (în mers) care participă la o ceremonie, la o solemnitate.

CÓRTEX, *cortexuri*, s.n. 1. Scoarță a unui copac. ◆ Coajă a unui fruct. 2. (Anat.; în expr.) *Cortex cerebral*, scoarța cerebrală. *Cortex suprarenal*, glandă corticosuprarenală.

CORTICÁL, -Ă, *corticali*, *-e*, adj. Care ține de scoarța sau de învelișul exterior al unui organ animal sau vegetal. ◆ Spec. Care ține de scoarța creierului mare.

CORTICOSUPRARENÁLĂ, *corticosuprarenale*, adj. (Anat.; în expr.) *Glandă corticosuprarenală*, glandă endocrină pereche, indispensabilă vieții, reprezentată de porțiunea corticală a glandei suprarenale, care secretă un mare număr de hormoni sterolici; cortex suprarenal.

CORTÍNĂ, *cortine*, s.f. Un fel de perdea care desparte o sală de spectacol de scenă și care se ridică sau se trage în părțile laterale ale scenei, la începerea spectacolului și a fiecărui act.

CORÚPE, *corúp*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A face să se abată ori a se abate de la linia moralității, corectitudinii sau datoriei; a (se) perverti, a (se) deprava. 2. A face să-și piardă sau a-și pierde integritatea, puritatea etc.; a (se) deforma, a (se) strica.

CORÚPT, -Ă, *corupți*, *-te*, adj. 1. (Despre oameni) Care se abate de la morală, de la corectitudine, de la datorie; pervertit. 2. (Despre cuvinte, fraze etc.) Deformat, stricat, alterat; incorect.

CORÚPȚIE, *corupții*, s.f. Încălcare a normelor sau a atribuțiilor legale și a îndatoririlor sociale și morale prin folosirea unor mijloace condamnabile.

COSÁȘ, *cosași*, s.m. Nume dat mai multor insecte din familia lăcustelor, care scot un țîrîit asemănător cu fîșîitul coasei.

COSECÁNTĂ, *cosecante*, s.f. Funcție trigonometrică dependentă de un unghi ascuțit al unui triunghi dreptunghic, ale cărei valori sînt date de raportul dintre lungimea ipotenuzei și lungimea catetei opuse acelui unghi; funcție trigonometrică avînd ca valori inversele valorilor nenule ale sinusului pentru același argument.

CÓSINUS, *cosinusuri*, s.n. Funcție trigonometrică dependentă de un unghi ascuțit al unui triunghi dreptunghic, ale cărei valori sînt date de raportul dintre lungimea catetei alăturate acelui unghi și lungimea ipotenuzei; funcția trigonometrică cos: $R \to [-1, 1]$, $f(t) = \cos t$, fiind abscisa x a punctului unic $F(t) = M(x, y)$, de pe cercul unitate, asociat prin funcția F de acoperire universală fiecărui număr real t.

COSITÓR s.n. (Chim.) Staniu.

COSÍȚĂ, *cosițe*, s.f. Părul lung al femeilor, împletit în una sau în două cozi.

CÓSMIC, -Ă, *cosmici*, *-ce*, adj. Privitor la cosmos, care ține de cosmos. ◇ (Referitor la un corp ceresc sferic de rază *R* și de centru *O*, care are o distribuție sferică a densității) *Prima viteză cosmică*, viteza pe care ar avea-o un punct material care s-ar mișca pe o traiectorie circulară de rază *R*, în jurul lui *O*, în cazul pământului $V_I = 7{,}9$ km/s. *A doua viteză cosmică*, viteza minimă ce trebuie imprimată unui punct material *M*, care se găsește pe suprafața corpului ceresc, pentru ca *M* să se îndepărteze la o distanță oricât de mare de *O*; în cazul pământului, $V_{II} = 11{,}2$ km/s. *A treia viteză cosmică*, viteza minimă ce trebuie imprimată punctului material *M* care se găsește inițial pe suprafața corpului ceresc, pentru ca *M* să poată ieși din sistemul planetar respectiv (din sistemul solar, în cazul pământului); $V_{III} = 16{,}7$ km/s. *Raze cosmice*, radiații ionizante cu mare putere de pătrundere, care străbat atmosfera în direcție aproape verticală. *Spațiu cosmic*, suprafață imensă în care se află planetele, stelele, galaxiile; spațiu interplanetar; spațiu aflat între planete; spațiu aflat în afara planetei noastre. *Radiație cosmică*, radiație corpusculară și electromagnetică provenită din spațiul cosmic. *Biologie cosmică*, ramură a biologiei care se ocupă cu cercetarea influenței diferiților factori cosmici asupra organismelor.

COSMOGONÍE s.f. Ramură a astronomiei care studiază originea și evoluția corpurilor cerești și ale sistemelor de corpuri cerești.

COSMOLOGÍE s.f. Ramură a astronomiei care studiază structura și evoluția cosmosului și legile generale care îl conduc.

COSMONÁUT, -Ă, *cosmonauți*, *-te*, s.m. și f. Astronaut.

COSMOPOLITÍSM s.n. Concepție care propagă indiferența față de patrie, neîncrederea în capacitatea creatoare a propriului popor, disprețul față de valorile culturii materiale și spirituale ale propriei națiuni, față de limba și de tradițiile naționale progresiste.

CÓSMOS s.n. 1. Lumea care ne înconjură, fără sfîrșit în spațiu și în timp; univers, macrocosm. 2. (La grecii antici) Universul, considerat ca un tot armonios organizat, infinit în timp și în spațiu, în opoziție cu haosul.

COST s.n. Sumă de bani cheltuită pentru producerea sau pentru cumpărarea unui bun, pentru efectuarea unei lucrări, pentru prestarea unui serviciu etc.

COSTĂL, -Ă, *costali*, *-e*, adj. (Anat.) Al coastei, care ține de coaste.

COSTÍȘ, -Ă, *costiși*, *-e*, adj. (Despre un teren, un loc; adesea adverbial) Înclinat, aplecat într-o parte, în jos.

COSTOBÓCI s.m. pl. Populație dacică situată în partea de nord-est a Daciei și menționată documentar în sec. I-II e.n.

COSTRÉI, *costrei*, s.m. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizom tîrîtor și cu flori purpurii *(Echinochloa crusgalli)*.

COȘÁRCĂ, *coșărci*, s.f. (Reg.) Coș (pentru ținut sau pentru transportat diverse obiecte).

COȘCOGEÁMITE adj. invar. (Pop. și fam.) Care este foarte mare, foarte înalt.

COȘMÁR, *coșmaruri*, s.n. Vis cu senzații de apăsare, de înăbușire, de groază. ◆ Fig. Grijă apăsătoare și obsedantă.

COȘMELÍE, *coșmelii*, s.f. (Reg. și fam.) Casă veche, mică și dărăpănată.

COȘULÉȚ, *coșulețe*, s.n. (Zool.; în expr.) *Coșulețe vibratile*, spațiile lărgite de la întretăierea canalelor din corpul spongierilor, căptușite cu celule ciliate, care efectuează mișcări neîncetate provocînd curentul de apă.

COT, *coturi*, s.n. Loc, porțiune unde un drum, un deal, un munte, o apă curgătoare etc. își schimbă brusc direcția.

COTANGÉNTĂ, *cotangente*, s.f. Funcție trigonometrică dependentă de un unghi ascuțit dintr-un triunghi dreptunghic, ale cărei valori sînt date de raportul dintre lungimea catetei alăturate unghiului și lungimea catetei opuse; funcția trigonometrică ctg:

$$R - \{k\pi\}_{k\in Z} \to R,\ \operatorname{ctg} x = \frac{\cos x}{\sin x}.$$

COTÁT, -Ă, *cotați*, *-te*, adj. (Mat.; despre puncte) Însemnat, marcat, numerotat potrivit unei anumite ordini; care are o anumită cotă.

CÓTĂ, *cote*, s.f. **1.** (Mat.) A treia coordonată carteziană a unui punct în spațiu, dată de lungimea segmentului dus din acel punct, paralel cu axa *Ox*, pînă la planul *xOy*, considerată pozitivă sau negativă, după cum punctul este situat deasupra sau dedesubtul acestui plan; se notează: *z*. **2.** Înălțimea (în metri) a unui punct de pe teren, a unei ape curgătoare, considerată în raport cu o suprafață de referință. **3.** (Concr.) Loc pe un teren, corespunzător unei altitudini marcate pe hartă; nivel la care se află un loc, o construcție etc. ◇ *Cota apelor*, nivelul unei ape curgătoare. **4.** Parte cu care cineva contribuie la formarea unui fond, la o cheltuială comună etc.; parte care îi revine cuiva în urma unei repartizări, a unei împărțeli etc. **5.** Contribuție obligatorie pe care statul o impune producătorilor, și care constă în anumite cantități de produse agricole ce urmează să fie predate, la termene și la prețuri fixate de stat.

COTIDIÁN, -Ă, *cotidieni*, *-e*, adj. De fiecare zi; zilnic. [Pronunțat: *-di-an*]

COTILEDÓN, *cotiledoane*, s.n. **1.** (Bot.) Frunză a embrionului plantelor fanerogame, care servește la hrănirea plantei, imediat după încolțire. **2.** (Anat.) Fiecare dintre cei doi lobi ai placentei.

COTILEDONÁT, -Ă, *cotiledonați*, *-te*, adj., s.f. pl. **1.** Adj. (Despre plante) Care are unul, două sau mai multe cotiledoane. **2.** S.f.pl. Nume generic dat plantelor care au cotiledoane.

COTIZÁȚIE, *cotizații*, s.f. Sumă fixă, proporțională, plătită periodic de membrii unei asociații, ai unei organizații etc. ◆ Contribuție bănească la o cheltuială comună.

COTLÓN, *cotloane*, s.n. Colț, loc ascuns, ferit, neumblat (care poate servi ca ascunzătoare).

COTROPÍ, *cotropesc*, vb. IV. Tranz. A ocupa un teritoriu străin prin violență, cu forța, pentru a-l exploata.

COTROPITÓR, -OÁRE, *cotropitori*, *-oare*, adj., s.m. și f. (Persoană, putere de stat, armată etc.) care ocupă prin violență un teritoriu străin; invadator, năvălitor.

COTRÚȚĂ, *cotruțe*, s.f. (Reg.) Vatră mică (pentru făcut focul) la casele țărănești; parte sau colț din vatră; adîncitură sub vatră.

COȚCÁR, *coțcari*, s.m. (Reg. și fam.) **1.** Șarlatan, pungaș, hoț. **2.** Om căruia îi plac poznele, glumele, farsele.

COULÓMB, *coulombi*, s.m. Simbol *C*. Unitate de măsură pentru sarcina electrică, egală cu sarcina electrică ce traversează într-o secundă secțiunea unui conductor străbătut de un curent electric constant de 1 amper.

COVALÉNT, -Ă, *covalenți*, *-te*, adj. (Despre substanțe chimice) Între care există legături de covalență. ◇ *Cristal covalent*, tip de cristal în rețeaua căruia se succedă, neîntrerupt, atomi legați prin covalențe. *Substanță covalentă*, substanță în molecula căreia atomii sînt legați prin covalențe.

COVALÉNȚĂ, *covalențe*, s.f. Legătură chimică ce se realizează între atomii unei molecule, prin punerea în comun a unuia sau a mai multor electroni de către fiecare atom participant

la formarea moleculei; legătură atomică.

COVÁTĂ, *coveți*, s.f. Ladă de scînduri în care curge făina la moară, în timpul măcinatului.

COVILTÍR, *coviltire*, s.n. Acoperiș la căruță făcut dintr-un schelet de nuiele curbate în formă de semicerc pe care se întind rogojini, pînză groasă etc.

COVÎRȘÍ, *covîrșesc*, vb. IV. Tranz. A depăși, a întrece (cu mult) în măsură, în număr, în forță etc.; a copleși, a învinge, a birui.

CÓVRU, *covruri*, s.n. (Reg.) Vizuină, bîrlog (pentru animalele sălbatice); locuință primitivă.

COXÁL, -Ă, *coxali, -e*, adj. Care aparține coapsei, referitor la coapsă.

CÓXĂ, *coxe*, s.f. (Anat.) **1.** Șold sau articulația șoldului. **2.** Unul dintre segmentele picioarelor la artropode.

CRAB, *crabi*, s.m. Nume dat mai multor specii de crustacee marine, decapode, cu abdomenul scurt și îndoit sub cefalotorace (care este mare și turtit); mai cunoscută este o specie din Marea Neagră, apreciată pentru carnea foarte gustoasă *(Carcinus moenas)*.

CRACÁRE, *cracări*, s.f. Procedeu industrial prin care se urmărește scindarea termică sau catalitică a moleculelor mari ale unor compuși organici în molecule mai simple, folosit, mai ales, în industria petrolieră, pentru obținerea benzinei, a unor hidrocarburi nesaturate, a bitumului de cracare etc.; cracaj. ◇ *Gaz de cracare*, gaz obținut la cracarea păcurii sau altor produse petroliere grele.

CRAH, *crahuri*, s.n. Fenomen economic, caracteristic sistemului capitalist, care se manifestă printr-o stare de dezorganizare bruscă a vieții economice (scăderea catastrofală a cursului acțiunilor la bursă, lipsa acută a creditului pe piață și devalorizarea monedei curente).

CRĂÍNIC, -Ă, *crainici, -ce*, s.m. și f. Persoană care citește informațiile, comunicările, știrile oficiale, programul etc. la o stație de radio, de televiziune sau la o manifestație.

CRANIÁT, -Ă, *craniați, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. Care are craniu. **2.** S.f. (Zool.) Vertebrat (2). [Pronunțat: *-ni-at*]

CRÁNIU, *cranii*, s.n. Totalitatea oaselor scheletului capului care adăpostește creierul, la vertebrate; țeastă.

CRAP, *crapi*, s.m. Pește teleostean de apă dulce, din familia ciprinidelor, cu corpul lung de 30—60 cm, acoperit cu solzi mari argintii-ruginii, cu buza groasă și cu două perechi de mustăți pe falca superioară *(Cyprinus carpio)*.

CRÁTER, *cratere*, s.n. Deschizătură în formă de pîlnie în conul unui vulcan, prin care se scurge lava vulcanică sau sînt azvîrlite gazele, vaporii de apă sau cenușa, în timpul unei erupții.

CRĂTIMĂ, *cratime*, s.f. Semn grafic de forma unei liniuțe folosit pentru a lega două sau mai multe cuvinte care se pronunță împreună, pentru a despărți cuvintele în silabe etc.; liniuță de unire.

CRĂÍȚĂ, *crăițe*, s.f. Numele a două plante erbacee decorative, cu frunze opuse, penate, cu flori galbene-brune sau portocalii, cu miros pătrunzător; vîzdoagă *(Tagetes erecta* și *patula)*.

CREÁ, *creez*, vb. I. Tranz. A face ceva ce nu exista înainte; a întemeia, a înființa; a organiza. ◆ Spec. A inventa, a născoci; a concepe, a executa, a compune o operă literară, o operă de artă plastică, o bucată muzicală etc.

CREÁNȚĂ, *creanțe*, s.f. Dreptul creditorului de a pretinde de la debitor să dea, să facă sau să nu facă ceva. ◆ (Concr.) Act care stabilește acest drept. [Pronunțat: *cre-an-*]

CREÁSTĂ, *creste*, s.f. **1.** Excrescență de natură conjunctivă sau osoasă, cărnoasă, de obicei roșie, ori moț de pene pe care le au la cap unele păsări. ◇ *Creste epidermice* (sau *papilare*), proeminențe conice ale dermei, de natură conjunctivă, situate la contactul cu epiderma, formînd rînduri paralele, caracteristice pentru fiecare deget, avînd rol tactil și termic. *Creasta tibiei*, proeminența osoasă a tibiei. **2.** Partea cea mai înaltă a unui munte, a unui deal etc., adesea alungită, îngustă (și cu povîrnișuri repezi).

CREATÍNĂ s.f. $C_4H_9O_2N_3$. Substanță organică azotată neproteică, existentă în țesutul muscular și în sistemul nervos al vertebratelor, cu rol important în contracția musculară. [Pronunțat: *cre-a-*]

CREATINÍNĂ s.f. Substanță organică bazică, derivat al creatinei, care se găsește în cantitate mai mică în sînge și în cantitate mai mare în urină (1 g la litru). [Pronunțat: *cre-a-*]

CREATÍV, -Ă, *creativi, -e*, adj. Care se referă la acțiunea de a crea, de a produce, de a înființa, de a întemeia, de a organiza. [Pronunțat: *cre-a-*]

CREATIVITÁTE, *creativități*, s.f. Caracteristică a personalității incluzînd aptitudini și motive, aspirații, atitudini a căror notă definitorie este originalitatea, producerea a ceva nou, deosebit de ceea ce era cunoscut și uzual. [Pronunțat: *cre-a-*]

CREATÓR, -OÁRE, *creatori, -oare*, adj., s.m. și f. (Persoană) care creează, care fundează ceva. [Pronunțat: *cre-a-*]

CREATÚRĂ, *creaturi*, s.f. Ființă vie; făptură. [Pronunțat: *cre-a-*]

CREĂȚIE, *creații*, s.f. Proces specific în cadrul căruia iau naștere operele de artă, operele științifice etc. ◆ (Concr.) Produs (valoros) al muncii creatoare, operă creată. ◆ Interpretare (cu măiestrie) a unui rol într-o piesă. [Pronunțat: *cre-a-*]

CREDÍBIL, -Ă, *credibili, -e*, adj. Care poate fi crezut; verosimil.

CRÉDIT, *credite*, s.n. Relație (economică) bănească ce se stabilește între o persoană *(creditor)* care acordă un împrumut în bani sau care vinde mărfuri sau servicii pe datorie, și o altă persoană *(debitor)* care primește împrumutul sau cumpără pe datorie; împrumut acordat cuiva (și condiționat, de obicei, de plata unei dobînzi); datorie a celui care a făcut un astfel de împrumut; sumă de bani care reprezintă această datorie.

CREDITÁ, *creditez*, vb. I. Tranz. A împrumuta pe cineva cu o sumă de bani sau a vinde cuiva ceva pe datorie.

CREDITÓR, -OÁRE, *creditori, -oare*, s.m. și f., adj. (Persoană sau instituție) care a acordat cuiva un credit, care creditează pe cineva.

CRÉIER, *creieri*, s.m. Partea cea mai importantă a sistemului nervos central la animale, organ al gîndirii și al conștiinței la om, situat în cutia craniană și compus din trunchiul cerebral, creierul mic și emisferele cerebrale. ◇ *Creierul mic*, cerebel. *Creierul mare*, parte a creierului situată în regiunea anterioară și superioară a craniului. [Pronunțat: *cre-ier*]

CREIONÁ, *creionez*, vb. I. Tranz. A executa cu creionul un desen, indicînd numai trăsăturile generale ale modelului; a schița. ◆ Fig. (În literatură) A reda în cîteva trăsături un portret, un caracter etc.; a schița. [Pronunțat: *cre-io-*]

CRÉMENE s.f. (Min.) Silex.

CRENÁT, -Ă, *crenați, -te*, adj. (Despre frunze) Care are marginile cu dinții rotunjiți.

CRENÉL, *creneluri*, s.n. Fiecare dintre deschizăturile înguste, făcute din distanță în distanță, în partea superioară a parapetului unui turn de apărare, a unui castel sau a unei cetăți

medievale, prin care se aruncau proiectilele asupra inamicului.

CREÓL, -Ă, *creoli, -e,* s.m. și f. Persoană născută în America Latină sau în colonii, urmașă a primilor coloniști spanioli, portughezi sau francezi. [Pronunțat: *cre-ol*]

CREP s.n. Cauciuc natural de culoare albă-gălbuie și translucid, obținut prin coagularea latexului cu acid acetic sau cu acid formic și folosit la confecționarea tălpilor pentru încălțăminte.

CREPÚSCUL, *crepuscule,* s.n. Perioadă de timp de după apusul soarelui sau de dinainte de răsăritul lui, în care se trece de la lumina zilei la întunericul nopții, sau invers; fenomen astronomic care are loc în această perioadă.

CREPUSCULÁR, -Ă, *crepusculari, -e,* adj. **1.** Care ține de crepuscul, privitor la crepuscul, specific crepusculului. ◆ Slab luminat, abia vizibil. **2.** (Despre plante și animale) Care își desfășoară activitatea în perioada de trecere de la zi la noapte, în timpul crepusculului.

CRESCĂTÓR, -OÁRE, *crescători, -oare,* adj. **1.** Care crește în volum, în valoare etc. ◇ (Mat.) *Funcție crescătoare* (pe o mulțime M), funcție reală de variabilă reală, $f : E \to R$ (unde $E \subset R$), care pentru valori crescătoare ale argumentului îi corespund valori crescătoare: $f(x_1) \leqslant f(x_2)$, oricare ar fi $x_1 \leqslant x_2$ din $M \subset E$. *Funcție strict crescătoare* (pe o mulțime M), funcția reală de variabilă reală, $f : E \to R$ (unde $E \subset R$), dacă $f(x_1) < f(x_2)$, oricare ar fi $x_1 < x_2$ din $M \subset E$. **2.** (Mat.; în expr.) *Șir crescător,* șirul de numere $(a_n)_{n \in N}$, la care fiecare termen este mai mic sau egal cu termenul următor: $a_n \leqslant a_{n+1}$, pentru orice $n \in \mathbf{N}$.

CRESTOMAȚÍE, *crestomații,* s.f. Culegere de texte din diferiți autori, importante pentru valoarea lor filologică, istorică, documentară etc.

CREȘTÍN, -Ă, *creștini, -e,* adj., s.m. și f. **I. 1.** Adj. Care aparține creștinismului, privitor la creștinism. **2.** S.m. și f. Adept al creștinismului. **II.** S.m. și f. (Pop.) Persoană, om, individ (cumsecade sau de rînd, necăjit).

CREȘTINÍSM s.n. Religie care are la bază Vechiul și Noul testament, apărută în sec. I e.n., în Palestina, de unde s-a răspîndit în interiorul și în afara frontierelor Imperiului roman și apoi în întreaga lume.

CRETÁCIC, -Ă, *cretacici, -ce,* s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Ultima perioadă a erei mezozoice, caracterizată în unele regiuni prin mari depuneri de calcar. **2.** Adj. Care se referă la cretacic (1), care aparține cretacicului.

CRÉTĂ, *crete,* s.f. Varietate de calcar poros, alb sau ușor colorat, provenită prin acumularea resturilor și cochiliilor unor animale sau unor plante marine microscopice. ◇ *Cretă furajeră,* nutreț de origine minerală preparat din săruri minerale, cu aspect de făină albă, care se amestecă cu alte nutrețuri.

CRETÍN, -Ă, *cretini, -e,* adj., s.m. și f. (Persoană) care suferă de cretinism. ◆ (Om) stupid.

CRETINÍSM s.n. Boală, de obicei moștenită sau dobîndită în primii ani ai copilăriei, cauzată de o dezvoltare insuficientă a facultăților mintale, asociată cu o insuficiență a glandei tiroide, care se manifestă prin tulburări în creștere, prin înapoiere mintală și care apare frecvent în regiunile în care este răspîndită gușa endemică.

CREUZÉT, *creuzete,* s.n. **1.** Vas de dimensiuni diferite, confecționat din materiale rezistente la căldură, folosit mai ales în laborator. **2.** Porțiune cilindrică, în formă de oală, situată în partea de jos a unui furnal, unde se colectează, în procesul metalurgic, fonta topită, iar, deasupra ei, zgura. [Pronunțat: *cre-u-*]

CREZ, *crezuri*, s.n. Totalitatea principiilor sau convingerilor cuiva.

CREZÓL, *crezoli*, s.m. $CH_3C_6H_4OH$. Fiecare dintre cei trei izomeri ai metilfenolului, substanțe lichide care se extrag din gudronul de cărbune sau de lemn și care sînt folosite la fabricarea bachelitei, a unor fungicide sau ca antiseptice; metilfenol.

CRICOÍD, -Ă, *cricoizi, -de*, adj. Care are formă de inel. ◇ *Cartilaj cricoid*, cartilaj inelar situat deasupra traheii.

CRÍDĂ, *cride*, s.f. (Reg.) Bucată de cretă (cu care se scrie pe tablă).

CRIMINÁL, -Ă, *criminali, -e*, s.m. și f. Persoană care a omorît pe cineva. ◇ *Criminal de război*, persoană care s-a făcut vinovată de crime împotriva păcii și a umanității, de încălcarea tratatelor internaționale sau a legilor și uzanțelor războiului.

CRIN, *crini*, s.m. **1.** Plantă erbacee ornamentală din familia liliaceelor, cu flori albe strălucitoare, în formă de pîlnie, cu miros foarte puternic *(Lilium candidum)*. **2.** (Zool.; în expr.) *Crin-de-mare*, (la pl.) clasă de animale marine, sedentare, fixate de substrat cu un peduncul, cu corpul asemănător unui potir sau unei flori de crin **(1)**, de culoare și de forme foarte variate, cu brațe bifurcate și penate, prinse pe marginea corpului; crinoide *(Pentacrinus)*; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

CRINOÍDE s.f.pl. (Zool.) Crini-de-mare.

CRIOLÍT s.n. Na_3AlF_6. Fluorură de aluminiu și sodiu existentă în natură, ca mineral, sau obținută sintetic, prin topirea fluorurii de sodiu cu sulfat de aluminiu, și folosită ca fondant, în metalurgie sau în industria sticlei; fluorură dublă de aluminiu și sodiu. [Pronunțat: *cri-o-*]

CRIOLOGÍE s.f. Capitol al fizicii care studiază procedeele de obținere a temperaturilor joase, proprietățile corpurilor și fenomenele specifice care se manifestă în apropiere de zero absolut. [Pronunțat: *cri-o-*]

CRÍPTĂ, *cripte*, s.f. Construcție subterană într-un templu antic, destinată păstrării obiectelor de cult, a tezaurului etc.

CRIPTOCRISTALÍN, -Ă, *criptocristalini, -e*, adj. (Despre structura mineralelor și a rocilor) Care este foarte fin cristalizat.

CRIPTOGÁMĂ, *criptogame*, s.f., adj. **1.** S.f. (La pl.) Grup mare de plante cormofite, lipsite de flori, cu înmulțire prin spori, cu vase lemnoase și liberiene; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup. **2.** Adj. Care aparține criptogamelor **(1)**, privitor la criptogame.

CRISALÍDĂ, *crisalide*, s.f. Stadiu de dezvoltare a unor insecte cu metamorfoză completă, caracterizat prin aceea că individul nu se mișcă, nu se hrănește și suferă schimbări foarte mari pentru a deveni adult; nimfă, pupă[2].

CRISOTÍL, *crisotili*, s.m. (Geol.) Azbest de serpentin, de culoare verde-gălbuie, uneori slab albăstruie, cu luciu mătăsos și sticlos, rău conducător de căldură și de electricitate, cu multiple întrebuințări în industrie.

CRISPÁ, *crispez*, vb. I. Refl. (Despre față, degete etc. sau despre oameni) A se contracta în mod involuntar, a se încleșta (din cauza unei tensiuni nervoase).

CRISPÁT, -Ă, *crispați, -te*, adj. (Despre față, degete etc.) Contractat, încleștat; (despre oameni) cu fața, cu degetele etc. contractate, încleștate (din cauza unei tensiuni nervoase).

CRISTĂL, *cristale*, s.n. Substanță minerală solidă, omogenă, cu o structură internă regulată, care se prezintă sub forma unor poliedre; (poetic) cleștar[2]. ◇ *Cristal de stîncă*, varietate de cuarț incolor, care se prezintă sub formă de prisme hexagonale, terminate cu forme piramidale transparente,

mari, folosită în industria optică, în radiotehnică, ca piatră semipreţioasă etc.

CRISTALÍN, -Ă, *cristalini, -e*, adj., s.n. 1. Adj. Limpede, curat, transparent asemenea cristalului; caracteristic cristalului. 2. Adj. (Despre roci, munţi etc.) Care este format din şisturi cristaline. ◇ *Şist cristalin*, rocă foarte veche şi foarte rezistentă formată prin transformarea în stare solidă a rocilor sedimentare şi eruptive, la o temperatură şi la o presiune foarte mari. 3. S.n. Parte a ochiului care are aspectul unei lentile transparente biconvexe, aşezată înapoia irisului şi care are un rol important în acomodarea vederii la diferite distanţe.

CRISTALÎT, *cristalite*, s.n. Monocristal microscopic de formă neregulată, care intră în alcătuirea unui corp policristalin, ca o aglomerare de cristale orientate în toate direcţiile; grăunte cristalin.

CRISTALIZĂ, *cristalizez*, vb. I. Refl. şi tranz. A lua sau a da o formă precisă, bine închegată, consolidată; a (se) închega, a (se) limpezi, a (se) clarifica.

CRISTALIZÁRE, *cristalizări*, s.f. Proces prin care substanţele se transformă dintr-o stare gazoasă, lichidă sau solidă-amorfă în starea solidă de cristal.

CRISTALIZÁT, -Ă, *cristalizaţi, -te*, adj. Care se prezintă sub formă de cristale.

CRISTALIZÓR, *cristalizoare*, s.n. Vas de laborator sau aparat industrial folosite pentru cristalizarea substanţelor dintr-o soluţie, în vederea separării sau purificării substanţelor; cristalizator.

CRISTALOGRAFÍE s.f. Ştiinţă care studiază formele şi proprietăţile fizice ale cristalelor.

CRISTALOHIDRÁT, *cristalohidraţi*, s.m. Substanţă chimică cristalizată (sare, acid, bază, element chimic) care conţine un număr oarecare de molecule de apă legate în mod diferit.

CRISTÉI, *cristei*, s.m. Pasăre călătoare cu penele brune-măslinii-roşcate, care trăieşte pe cîmp şi în stufărişul din apropierea bălţilor şi care se recunoaşte mai ales după sunetele ei scîrţîitoare *(Crex crex)*.

CRITÉRIU, *criterii*, s.n. Punct de vedere, principiu, normă pe baza cărora se face o clasificare, o definiţie, o apreciere etc. ◇ (Mat.) *Criteriu de divizibilitate*, enunţ care dă condiţia necesară şi suficientă pentru ca un număr natural să fie divizibil printr-un număr inferior lui (de obicei prin 2, 5, 3, 9, 4, 8, 25, 125, 7, 11, 13). *Criteriu de paralelism a două drepte*, enunţ care dă condiţia necesară şi suficientă pentru ca două drepte să fie paralele.

CRITICÁ, *critic*, vb. I. Tranz. A dezvălui lipsurile, greşelile, defectele unor persoane, ale unei opere, ale unor stări de lucruri etc. (arătînd cauzele şi indicînd mijloacele de îndreptare).

CRÍTICĂ, *critici*, s.f. (Metodă de) analiză şi apreciere a activităţii unei persoane sau a unor colectivităţi, în mod obiectiv, just, corect, cinstit, imparţial, prin arătarea greşelilor, lipsurilor, defectelor şi a cauzelor lor şi prin indicarea mijloacelor de înlăturare şi de îndreptare a lor.

CRÍVĂŢ s.n. Vînt puternic şi rece care bate iarna dinspre nord-est, în Moldova şi în Cîmpia Dunării, aducînd scăderi mari de temperatură (şi zăpadă).

CRÍZĂ, *crize*, s.f. 1. Manifestare ascuţită a unor neconcordanţe sau contradicţii (economice, politice, sociale, culturale etc.); perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) în care se manifestă evident neconcordanţele sau contradicţiile. 2. Moment sau perioadă de mare zbucium sufletesc, de mari dureri, suferinţe, nemulţumiri individua-

le (adesea manifestate prin izbucniri violente).

CRÎCNÍ, *crîcnesc*, vb. IV. Intranz. A protesta prin vorbe, fără prea multă hotărîre; a murmura cuvinte de protest, de amenințare, de nemulțumire.

CRÎMPÉI, *crîmpeie*, s.n. Parte (mică) ruptă, desprinsă sau rămasă din ceva.

CRÍNCEN, -Ă, *crînceni, -e*, adj. Cumplit, îngrozitor, înverșunat, aprig, crud, violent, nemilos.

CRÎNG, *crînguri*, s.n. Pădure tînără.

CROCHÍU, *crochiuri*, s.n. Desen care indică, în cîteva linii, trăsăturile esențiale ale unei figuri, ale unui obiect, ale unui peisaj etc.; schiță.

CROCODÍL, *crocodili*, s.m. Reptilă uriașă din ordinul crocodilienilor, care trăiește în fluviile din țările tropicale, cu corpul acoperit cu plăci osoase, cu coadă lungă și cu cap alungit, mare, cu bot lung și cu fălci prevăzute cu dinți puternici *(Crocodilus niloticus)*.

CROITÓR, *croitori*, s.m. Insectă coleopteră dăunătoare, de culoare cafenie-cenușie, uneori cenușie pînă la neagră, caracterizată prin antene noduroase și foarte lungi de o parte și de alta a corpului, care trăiește prin păduri și ale cărei larve sapă galerii în trunchiurile și în ramurile arborilor *(Cerambyx cerdo)*. [Pronunțat: *cro-i-*]

CROM s.n. Cr cu Z = 24. Element chimic cu caracter metalic, de culoare albă sau cenușie deschis, lucios, maleabil, ductil, rezistent, folosit la cromare, la fabricarea unor oțeluri speciale sau a unor aliaje, în vopsitorie, în tăbăcărie etc.

CROMÁ, *cromez*, vb. I. Tranz. A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de crom, pentru a-l face rezistent la coroziune, la uzură sau pentru a-i da un aspect plăcut.

CROMÁRE, *cromări*, s.f. Acțiunea de *a croma;* cromaj.

CROMÁT, *cromați*, s.m. Sare a acidului cromic. ◇ *Cromat de plumb*, $PbCrO_4$, pulbere galbenă sau galbenă-portocalie, greu solubilă în apă, folosită ca pigment în vopsele.

CROMÁTIC, -Ă, *cromatici, -ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care se referă la culori sau la colorit. **2.** S.f. Artă a preparării și a folosirii culorilor, în artele plastice, decorative etc. **3.** Adj. (Fiz.; în expr.) *Aberație cromatică*, fenomen optic care constă în formarea unei imagini deformate, prin apariția unor irizații pe marginea ei, datorită fenomenului de dispersie a luminii; cromatism.

CROMATÍDĂ, *cromatide*, s.f. Fiecare dintre cele două părți ale cromozomului, rezultată în timpul mitozei.

CROMATÍNĂ s.f. Substanță care reprezintă componenta chimică de bază a nucleului celular, la plante și la animale, avînd o mare afinitate pentru coloranții bazici.

CROMATÍSM s.n. (Fiz.) **1.** Proprietate a razelor albe de a se descompune în raze de culori diferite. **2.** Aberație cromatică.

CROMATOFÓR, *cromatofori*, s.m. **1.** (Biol.) Organit citoplasmatic care conține pigment colorat. **2.** Corpuscul din celulele plantelor superioare și ale unor alge, care conține clorofilă sau alți pigmenți.

CROMATOGRAFÍE s.f. Metodă de separare a componenților unui amestec de substanțe lichide sau gazoase pe baza adsorbției lor diferite pe anumiți adsorbanți, sau pe baza coeficientului lor de repartiție între două faze lichide nemiscibile sau parțial miscibile.

CRÓMIC adj. (În expr.) *Acid cromic*, H_2CrO_4, acid inexistent în stare liberă, ci numai în soluție, cu tendința de a trece (prin eliminare de apă) în poli acizi existenți, de asemenea, numai în soluție.

CRÓMLEH, *cromlehuri*, s.n. Monument megalitic cu caracter sacru, din epoca bronzului, alcătuit din mai multe pietre verticale dispuse în cerc, la distanțe egale, în jurul unei pietre mai mari.

CROMNÍCHEL s.n. Aliaj care conține 10—20% crom, 60—70% nichel, restul fier, folosit la construcția rezistențelor bobinate pentru temperaturi înalte.

CROMOFÓR, -Ă, *cromofori*, *-e*, s.m., adj. (Și în expr. *grupare cromoforă*) (Grupare de atomi) care, introdus(ă) în molecula combinațiilor organice, dă acestora culoare.

CROMOGÉN, -Ă, *cromogeni*, *-e*, adj., s.m. 1. Adj. Care produce, care dă culoare. ◇ *Bacterie cromogenă*, bacterie care produce pigmenți ce colorează în roșu, albastru, verde, galben etc. substanțele pe care trăiește. 2. S.m. Combinație biochimică ce conține în moleculă cromofori.

CROMOLITOGRAFÍE, (2) *cromolitografii*, s.f. 1. Procedeu de imprimat în mai multe culori. 2. (Concr.) Reproducere obținută prin acest procedeu.

CROMOPROTEÍDĂ, *cromoproteide*, s.f. (Chim.) Proteidă colorată în componența căreia intră un metal (fier, magneziu); metaloproteidă.

CROMOSFÉRĂ s.f. Strat de culoare roz, gros de cîteva mii de kilometri, compus din gaze și din aburi incandescenți avînd o temperatură ce crește spre exterior de la 4 000°C la 20 000°C, care înconjură soarele și este vizibil în timpul eclipselor totale, și în care se formează undele solare radio cu lungimea de undă scurtă.

CROMOZÓM, *cromozomi*, s.m. (Biol.) Corpuscul de substanță nucleară care se formează în timpul diviziunii celulare și care este variabil, ca formă, la fiecare specie.

CROMOZOMIÁL, -Ă, *cromozomiali*, *-e*, adj. Referitor la cromozomi, care aparține cromozomilor, format din cromozomi; cromozomic. ◇ *Aberație cromozomială*, modificare a unei porțiuni a cromozomilor, care afectează baza eredității în timpul diviziunii celulare, provocînd mutațiile, care dau naștere unor forme biologice noi. [Pronunțat: *-mi-al*]

CRÓNIC, -Ă, *cronici*, *-ce*, adj. (Despre boli) Care are o evoluție lentă și durează mult.

CRONICĂR, *cronicari*, s.m. 1. Autor de cronici (1). 2. Colaborator al unui ziar sau al unei reviste, însărcinat cu redactarea de cronici (2).

CRÓNICĂ, *cronici*, s.f. 1. Lucrare cu caracter istoric, obișnuită mai ales în evul mediu, care cuprinde o înregistrare în ordinea anilor (și în general necritică) a evenimentelor. 2. Articol de ziar sau de revistă care prezintă (și interpretează) evenimentele politice, sociale și culturale de actualitate.

CRONOLOGÍE, *cronològii*, s.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu datarea orînduirilor social-economice, a epocilor, a etapelor și a perioadelor istorice, a evenimentelor istorice, pentru a stabili ordinea în care acestea s-au desfășurat.

CRONOMÉTRU, *cronometre*, s.n. Instrument de precizie care funcționează pe principiul ceasornicului, permițînd măsurarea timpului pînă la fracțiuni de secundă.

CROS, *crosuri*, s.n. Probă sportivă de alergare pe teren variat și cu obstacole naturale și artificiale, pe un traseu și pe o distanță dinainte stabilite, cu respectarea anumitor norme tehnice.

CROȘÉTĂ, *croșete*, s.f. Semn de punctuație ori semn grafic de forma unei linii îndoite în unghi drept la capete, care se pune la începutul și la sfîrșitul unei explicații, unei precizări etc. suplimentare, pentru a indica un interval închis de numere

reale [*a*, *b*], precum şi pentru alte notaţii (matematice); paranteză dreaptă, paranteză mare.

CROTÁL, *crotali*, s.m. Şarpe veninos din America de Nord, care produce un sunet caracteristic datorită unor solzi cornoşi pe care îi are la coadă; şarpe-cu-clopoţei *(Crotalus horridus)*.

CROTÓNICĂ adj. (Chim.; în expr.) *Condensare crotonică*, reacţie de condensare a aldehidelor sau a cetonelor cu eliminarea unei molecule de apă între oxigenul grupării carbonil şi hidrogenul grupării metilenice a unei alte aldehide. *Aldehidă crotonică*, $CH_3 \cdot CH = CH \cdot CHO$, aldehidă nesaturată rezultată din condensarea crotonică a două molecule de acetaldehidă, lichid incolor, solubil în apă, în alcool, în eter, folosită în sinteze organice.

CROV, *crovuri*, s.n. Formă de relief cu aspect de mică depresiune circulară sau alungită.

CRUCÉR, *cruceri*, s.m. Mică monedă de argint sau de aramă care a circulat în unele ţări europene pînă la sfîrşitul sec. XIX; creiţar.

CRUCIÁDĂ, *cruciade*, s.f. Fiecare dintre cele opt expediţii militare de jaf şi de cotropire organizate şi întreprinse, între 1096 şi 1270, la îndemnul bisericii catolice, de către feudalii din Europa apuseană în Orientul Apropiat, sub pretextul eliberării de sub musulmani a „locurilor sfinte", adică a locurilor unde, după tradiţie, ar fi trăit şi ar fi murit Cristos. [Pronunţat: *-ci-a-*]

CRUCIÁL, **-Ă**, *cruciali*, *-e*, adj. De o importanţă excepţională, de care depinde întreaga dezvoltare, reuşită etc. a cuiva sau a ceva. [Pronunţat: *-ci-al*]

CRUCIÁT, *cruciaţi*, s.m. Participant la o cruciadă. [Pronunţat: *-ci-at*]

CRUCIFICÁ, *crucific*, vb. I. Tranz. A răstigni pe cruce.

CRÚPĂ, *crupe*, s.f. Partea de dinapoi şi de sus a trunchiului unor mamifere patrupede, cuprinsă între şale şi baza cozii.

CRUSTACÉU, *crustacee*, s.n. (La pl.) Clasă de animale artropode, în general acvatice, cu corpul alcătuit din segmente acoperite cu o carapace chitinoasă; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

CRÚSTĂ, *cruste*, s.f. Strat de săruri constituit, în cea mai mare parte, din compuşi de calciu şi de magneziu, depus pe pereţii unui recipient, ai unui cazan de abur, ai unei ţevi etc. în care se află sau prin care curge un lichid conţinînd săruri dizolvate.

CTÍTOR, **-Ă**, *ctitori*, *-e*, s.m. şi f. Persoană care suportă, în total sau în parte, cheltuielile pentru construirea şi pentru înzestrarea unei biserici sau a unei mănăstiri.

CTITORÍE, *ctitorii*, s.f. Biserică sau mănăstire întemeiată de un ctitor.

CUÁNTĂ, *cuante*, s.f. Unitate a unei mărimi fizice care poate lua doar valori egale cu multiplii întregi ai acestei unităţi. ◇ *Cuantă de energie*, cantitate determinată şi finită de energie care poate fi absorbită sau emisă de un sistem atomic sau nuclear, a cărei valoare este proporţională cu frecvenţa radiaţiei emise sau absorbite.

CUÁNTIC, **-Ă**, *cuantici*, *-ce*, adj. Referitor la cuantă sau la cuantificare. ◇ *Mecanică cuantică*, capitol al fizicii teoretice care se ocupă cu studiul legilor de mişcare a particulelor elementare (electroni, mezoni, nucleoni) sau a sistemelor de astfel de particule (nuclee, atomi, molecule). *Electrodinamică cuantică*, ramură a fizicii care studiază interacţiunile electromagnetice dintre particulele elementare, precum şi interacţiunea dintre cîmpul electromagnetic şi substanţe sau corpuri. *Chimie cuantică*, ramură a chimiei teoretice consacrată studiului na-

turii chimice şi a reactivităţii chimice pe baza concepţiilor, noţiunilor şi metodelor mecanicii cuantice. *Număr cuantic*, unul dintre cele patru numere care determină, definesc starea unui electron într-un atom. *Număr cuantic principal*, n, număr cuantic ce caracterizează stratul de electroni din care face parte electronul, putînd lua valorile 1, 2, 3, 4, 5, ..., care corespund reprezentării simbolice K, L, M, N, O,... *Număr cuantic secundar* (sau *azimutal*, *orbital*), l, număr cuantic ce caracterizează substratul de electroni din care face parte electronul, putînd lua valorile 0, 1, 2, 3, ..., care corespund reprezentării simbolice s, p, d, f,... *Număr cuantic de spin*, număr cuantic întreg sau fracţionar asociat proiecţiei spinului² particulei pe o direcţie privilegiată. *Număr cuantic magnetic*, număr cuantic ce poate lua valorile m = —l, ..., 0, ..., +l, asociat proiecţiei elementului cinetic pe direcţia unui cîmp magnetic.

CUANTIFICÁ, *cuantific*, vb. I. Tranz. A stabili valorile discrete (discontinue) pe care le poate lua o anumită mărime fizică; a impune astfel de condiţii unei mărimi fizice încît valorile sale să varieze în salturi (discontinuu).

CUANTIFICATÓR, *cuantificatori*, s.m. Simbol ataşat variabilei unui predicat pentru a menţiona existenţa sau universalitatea ei. ◇ *Cuantificator existenţial*, simbolul $(\exists x)$ ataşat variabilei x a unui predicat $p(x)$, semnificînd că „există cel puţin un x din mulţimea de valori specificată, astfel încît $p(x)$". Notaţia $(\exists^*)$ semnifică faptul că „există un singur x din mulţimea specificată la definirea predicatului, astfel încît $p(x)$". *Cuantificator universal*, simbolul $(\forall x)$ ataşat variabilei x a unui predicat $p(x)$, menţionînd că „oricare ar fi x din mulţimea valorilor specificate are loc $p(x)$".

CUÁNTUM, *cuantumuri*, s.n. Cantitate, nivel, sumă la care se urcă o cheltuială, un credit etc.

CUARŢ, *cuarţuri*, s.n. SiO_2. Dioxid de siliciu natural, foarte răspîndit în scoarţa terestră, constituent al celor mai variate roci şi minereuri, fie în stare amorfă, fie în formă de cristale hexagonale, transparente şi incolore (în stare pură) sau divers colorate (cînd conţin substanţe străine), utilizat în tehnică, în industria optică, în industria materialelor refractare.

CUARŢÍT, *cuarţite*, s.n. Rocă metamorfică alcătuită printr-o nouă cristalizare a rocilor de cuarţ (nisipuri, gresii etc.) cu mici cantităţi de mică, hornblendă etc., foarte dură, în general de culoare albă, galbenă-cenuşie, roşiatică, utilizată în construcţii, în industria ceramicii, în industria sticlei, a metalurgiei etc.

CUARŢÓS, -OÁSĂ, *cuarţoşi*, *-oase*, adj. Care conţine cuarţ; cu aspect de cuarţ.

CUATERNÁR, -Ă, *cuaternari*, *-e*, s.n., adj. 1. S.n. Ultima perioadă a erei neozoice, care durează de la sfîrşitul pliocenului pînă în zilele noastre, caracterizată prin apariţia omului şi răcirea climei. 2. Adj. Care se referă la cuaternar (1), care aparţine cuaternarului.

CUB, *cuburi*, s.n. 1. Paralelipiped dreptunghic care are toate muchiile congruente; hexaedru regulat. 2. Produs al înmulţirii unui număr (sau a unei expresii algebrice) prin el însuşi de trei ori. ◇ (Adjectival; în expr.) *Metru* (sau *decimetru*, *centimetru* etc.) *cub*, unitate de măsură pentru volum, egală cu volumul unui corp de formă cubică avînd muchia egală cu un metru (sau cu un decimetru, centimetru etc.).

CUBÁJ, *cubaje*, s.n. Determinare a volumului unui corp, recipient etc.;

volum al unui corp, recipient etc.

CÚBIC, -Ă, *cubici, -ce,* adj. **1.** În formă de cub **(1)**; privitor la cub. **2.** (Mat.; în expr.) *Rădăcină cubică* (a unui număr real, *a)*, număr real a cărei putere a treia este *a*; se notează: $\sqrt[3]{a}$.

CUBILÓU, *cubilouri,* s.n. Cuptor metalurgic vertical, cilindric, format dintr-o carcasă de tablă căptușită cu cărămidă refractară, în care se încălzește materialul pentru a obține fuziunea metalului sau pentru topirea și turnarea lui în forme.

CUBÍSM s.n. Curent artistic de la începutul sec. XX, care analizează și recompune obiectele din natură în volume și în planuri geometrice, încercînd să exprime simultan existența obiectului ca o totalitate, cu toate fețele, liniile și punctele sale.

CUBITÁL, -Ă, *cubitali, -e,* adj. Care aparține cubitusului, cu privire la cubitus.

CÚBITUS s.n. Os lung care, împreună cu radiusul, formează scheletul antebrațului; ulnă.

CUC, *cuci,* s.m. Pasăre călătoare cu penajul cenușiu, cu coada lungă cu pete albe, care își depune ouăle în cuiburi străine, și care este cunoscută pentru sunetele caracteristice pe care le scoate *(Cuculus canorus).* ◇ (Reg. și fam.) *Cuc armenesc,* pupăză.

CUCÉRNIC, -Ă, *cucernici, -ce,* adj. Care este foarte credincios și îndeplinește întocmai cerințele bisericești; evlavios, cuvios, religios, pios, smerit.

CUCURBITACÉE, *cucurbitacee,* s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu tulpini tîrîtoare sau agățătoare, cu frunze mari, cu fructul cărnos avînd coaja tare; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

CUCÚTĂ, *cucute,* s.f. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, foarte otrăvitoare, cu miros caracteristic, cu frunze mari, cu flori albe și cu fructe brune-verzui, întrebuințată ca medicament; dudău, buciniș *(Conium maculatum).*

CUFUNDÁC, *cufundaci,* s.m. Numele a două păsări palmipede: **a)** pasăre mai mare decît rața, cu pene negre strălucitoare, cu puncte albe pe spate, cu ciocul ascuțit și cu aripile înguste; cufundar *(Gavia arctica);* **b)** pasăre de mărimea răței, cu un smoc de pene în formă de guleraș, cu două smocuri de pene la cap în formă de urechi; corcodel *(Podiceps cristatus).*

CUFUNDÁR, *cufundari,* s.m. (Ornit.) Cufundac **(a)**.

CÚGET, *cugete,* s.n. **1.** Capacitatea de a gîndi; gîndire. **2.** Gînd, idee, părere. ◆ Imaginație, fantezie. **3.** Minte, intelect. ◆ Conștiință.

CUGETÁ, *cúget,* vb. I. Intranz. A urmări o idee; a medita, a se gîndi. ◆ Refl. (Rar) A sta pe gînduri; a chibzui, a cumpăni. ◆ A-și da seama, a ține seamă de..., a lua în considerare.

CUGETÁRE, *cugetări,* s.f. Gîndire; gînd, idee. ◆ Judecată, raționament. ◆ Meditație, reflecție; aforism, maximă.

CUIRASÁT, *cuirasate,* s.n. Navă de război de mare tonaj, protejată de o cuirasă și înarmată cu artilerie grea. [Pronunțat: *cu-i-*]

CUIRÁSĂ, *cuirase,* s.f. **1.** Înveliș de protecție format din plăci de oțel special, cu care se blindează marile nave de război. **2.** Platoșă. [Pronunțat: *cu-i-*]

CUIȘOÁRE s.n. pl. Condiment de forma unor cuie mici, obținut, prin uscare, din mugurii florali (aromatici) ai unei plante lemnoase exotice *(Eugenia caryophyllata).* [Pronunțat: *cu-i-*]

CÚLĂ, *cule,* s.f. Clădire în formă de turn, cu baza dreptunghiulară, care servea, în trecut, și ca loc de apărare.

CULBÉC, *culbeci*, s.m. (Zool.; reg.) Melc (1).

CULEGĂTÓR, -OÁRE, *culegători, -oare*, adj. Care culege, care adună, care strînge. ◇ (Entom.; în expr.; și substantivat, f.) *Albină culegătoare*, albină care aduce în stup nectarul și apa în gușă, iar polenul în coșulețele de pe picioarele posterioare.

CULÍSĂ, *culise*, s.f. **1.** Spațiu al unei scene de teatru situat îndărătul decorurilor, de unde intră actorii în scenă. **2.** Fig. (La pl.; peior.) Ceea ce se ascunde în spatele unor acțiuni sau a unei stări de fapt. ◇ Expr. *În culise*, în ascuns, în secret.

CÚLME, *culmi*, s.f. Partea cea mai de sus a unui munte sau a unui deal, netedă sau abruptă, de obicei prelungită pe orizontală.

CULMINĂ, pers. 3 *culminează*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre aștri) A atinge punctul de maximă înălțime deasupra orizontului. **2.** Fig. A atinge stadiul cel mai înalt al unei situații, al unui proces etc.

CULOÁRE, *culori*, s.f. **1.** Totalitatea radiațiilor de lumină de diferite frecvențe pe care le reflectă suprafața corpurilor și care creează asupra retinei ochiului o impresie specifică. **2.** Substanță întrebuințată pentru a vopsi, a picta etc.; materie colorantă. **3.** Fig. Fel de a descrie sau de a prezenta pe cineva sau ceva. ◇ *Culoare locală*, prezentarea trăsăturilor specifice ale unei țări, ale unei epoci, ale unui mediu etc. într-o operă literară.

CULPABILITÁTE, *culpabilități*, s.f. Situație a unei persoane care a comis un delict; vinovăție.

CÚLPĂ, *culpe*, s.f. (Jur.) Greșeală care constă în îndeplinirea neconformă a unei obligații sau în neîndeplinirea ei; faptă păgubitoare și pedepsită de lege. ◆ Greșeală, vină, vinovăție.

CULT[1], *culte*, s.n. **1.** Adorare mistică a unor ființe reale (eroi, strămoși, personalități), a unor ființe fantastice (Dumnezeu, zei) sau a unor noțiuni abstracte (frumusețea, rațiunea etc.). ◆ Ansamblu de practici religioase prin care, în cadrul unei biserici, se aduce slavă divinității. **2.** Sentiment de admirație, de respect, de dragoste profundă față de cineva sau de ceva.

CULT[2], **-Ă**, *culți, -te*, adj. **1.** (Despre oameni) Care are un nivel înalt și variat de cunoștințe; instruit. **2.** (Despre opere literare, artistice etc.) Care aparține unor scriitori, unor artiști etc. culți[2] (1); care aparține unor autori individuali instruiți și cunoscuți (și se transmite pe cale scrisă, documentară).

CULTIVĂ, *cultiv*, vb. I. **1.** Tranz. A se ocupa cu grijă, cu zel de ceva; a face să crească, să se dezvolte. ◆ A căuta să cîștige sau să mențină prietenia, bunăvoința, încrederea cuiva. **2.** Refl. și tranz. A (se) instrui, a învăța.

CULTÚRĂ, *culturi*, s.f. **1.** Totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire în procesul practicii social-istorice, precum și a instituțiilor necesare pentru crearea și comunicarea acestor valori. **2.** (Arheol.) Totalitatea uneltelor, vaselor, așezărilor, elementelor artistice și religioase etc., cu trăsături proprii unui anumit teritoriu și unei anumite perioade istorice, prin intermediul cărora se reconstituie imaginea unei comunități omenești din trecut, gradul ei de dezvoltare etc. **3.** Faptul de a poseda cunoștințe (variate) în diverse domenii; totalitatea acestor cunoștințe; nivel (ridicat) de dezvoltare intelectuală la care ajunge cineva. ◇ *Cultură generală*, ansamblu de cunoștințe (de un anumit nivel) (strict) necesare fiecărui individ în viața zilnică. **4.** Totalitatea lucrărilor agrotehnice folosite pentru a obține recolte bogate la plantele de cultură. ◇ *Cultura plantelor*, ramură a agriculturii care are

ca obiect cultivarea plantelor în vederea obținerii de alimente, de furaje sau de materii prime. *Cultura viermilor de mătase*, sericicultură. **5.** (În expr.) *Cultură fizică*, ansamblu de instituții și de sisteme de educație fizică având ca scop dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc.

CULTURÍSM s.n. Metodă de antrenament bazată pe exerciții complexe de gimnastică, de atletism și de ridicări de greutăți, ce urmărește dezvoltarea armonioasă și viguroasă a corpului, prin prelucrarea analitică a musculaturii fiecărui segment al corpului.

CUMÁNI s.m. pl. Popor de neam turcic care, migrînd dinspre est, a ajuns, în sec. XI, și pe teritoriul țării noastre.

CUMĂTRU, -Ă, *cumetri, -e*, s.m. și f. **1.** Nașul sau nașa considerați în raport cu părinții copilului botezat ori cu alte rude. **2.** Termen de adresare (la țară) între bărbați și femei (relativ) de aceeași vîrstă.

CÚMEN s.n. $C_6H_5—CH(CH_3)_2$. Substanță organică, izopropilbenzen, lichid incolor, insolubil în apă, solubil în alcool și în solvenți organici, obținută din țiței sau sintetizată din benzen și propilenă în prezența catalizatorilor, folosită ca intermediar la fabricarea fenolului și a acetonei.

CUMINECĂTÚRĂ, *cuminecături*, s.f. Ritual care constituie una dintre tainele religiei creștine și care constă în gustarea de către credincios a pîinii și a vinului sfințite de preot, simbol al trupului și sîngelui lui Cristos; împărtășanie, grijanie.

CÚMPĂNĂ, *cumpene*, s.f. **1.** Cîntar format dintr-o pîrghie cu brațe egale și cu o limbă care oscilează la cea mai mică aplecare a talerelor. ◆ Echilibru. ◆ Fig. Limită, măsură, moderație. **2.** Simbol al justiției, reprezentat printr-o balanță. ◆ Fig. Apreciere (justă) a dreptății cuiva; dreptate. **3.** (Geogr.; în expr.) *Cumpăna apelor* sau *cumpănă de ape*, linie care separă două bazine de ape curgătoare și care, de obicei, se află la cea mai mare înălțime din zona respectivă.

CÚMPĂT s.n. Stare de echilibru sufletesc, de judecată dreaptă, de stăpînire de sine a cuiva; cumpătare.

CUMPĂTĂRE, *cumpătări*, s.f. Atitudine prin care o persoană dovedește moderație în consumul de mîncare și de băutură. ◆ Cumpăt.

CUMPĂTĂT, -Ă, *cumpătați, -te*, adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Care dovedește măsură, stăpînire de sine, care nu exagerează, nu depășește o anumită limită.

CÚMUL, *cumuluri*, s.n. Ocupare de către o persoană a mai multor funcții sau atribuții (plătite) în același timp.

CUMULÁTĂ, *cumulate*, adj. (Chim.; în expr.) *Legătură cumulată*, legătură dublă, dispusă în catenă, la același atom de carbon.

CUNEIFÓRM, -Ă, *cuneiformi, -e*, adj. Care se referă la sistemul de scriere cu litere în formă de cuie săpate în piatră sau imprimate pe tăblițe de argilă, folosit de unele popoare orientale antice; care este scris cu acest sistem. [Pronunțat: *-ne-i-*]

CUNOÁȘTERE, *cunoașteri*, s.f. **1.** Reflectare, în conștiință, a realităților existente. ◇ *Teoria cunoașterii*, ramură a filozofiei care studiază posibilitatea, izvoarele, formele, nivelul și legitățile cunoașterii; gnoseologie. **2.** Faptul de a poseda informații, date asupra unui subiect, asupra unei probleme etc.

CUNOȘTÍNȚĂ, *cunoștințe*, s.f. **1.** Faptul de a cunoaște, de a ști ceva. **2.** (La pl.) Totalitatea noțiunilor, ideilor, informațiilor pe care le are cineva (într-un domeniu oarecare).

CÚPĂ, *cupe*, s.f. **1.** Piesă metalică montată la diverse mașini și în care se pot încărca diverse lichide, piatră,

nisip etc. 2. Obiect de metal (prețios), de cristal etc., de obicei în formă de vază de flori, care se atribuie ca premiu câștigătorului unei competiții sportive.

CUPÉU, *cupeuri*, s.n. Trăsură de lux închisă ca un automobil, în general cu două locuri, în care vizitiul stă pe capră în afara spațiului închis al vehiculului.

CUPLÁJ, *cuplaje*, s.n. Faptul de a lega între ele două sau mai multe circuite electrice prin rezistoare, bobine, condensatoare sau prin intermediul cîmpului electromagnetic variabil; legătură astfel realizată; ansamblu de două sau de mai multe sisteme mecanice oscilante, legate între ele prin elemente care le permit să se influențeze reciproc.

CUPLÉT, *cuplete*, s.n. **1.** Piesă muzicală vocală, cu conținut liric, vesel sau satiric, în care toate strofele se cîntă cu același refren. **2.** Strofă a unui cîntec sau a unei poezii alternată de un refren.

CÚPLU, *cupluri*, s.n. **1.** Pereche formată din persoane (de sex opus). **2.** (Mat.) Pereche ordonată de două elemente distincte sau nu; dacă prima componentă a ei este x și a doua este y, se notează: (x, y). **3.** (Fiz.; în expr.) *Cuplu de forțe*, sistem de două forțe paralele, egale și de sens contrar, care nu au același suport.

CUPÓLĂ, *cupole*, s.f. Partea de formă emisferică, poligonală sau eliptică ce alcătuiește acoperămîntul unei construcții monumentale.

CUPRÁRE, *cuprări*, s.f. Operație prin care suprafața unor obiecte metalice este acoperită, pe cale electrolitică, cu un strat de cupru; arămire.

CÚPRIC, -Ă, *cuprici*, *-ce*, adj. (Despre compușii cuprului) Care conține un ion de cupru bivalent. ◇ *Oxid cupric*, CuO, substanță cristalină, de culoare neagră, higroscopică, insolubilă în apă, solubilă în acizi, în cianură de potasiu etc., obținută prin încălzirea cuprului fin pulverizat în aer, sau prin încălzirea hidroxidului de cupru.

CUPRÓS, -OÁSĂ, *cuproși*, *-oase*, adj. (Despre compușii cuprului) Care conține un ion de cupru monovalent. ◇ *Oxid cupros*, Cu_2O, substanță cristalină, de culoare roșie, insolubilă în apă, în alcool, în eter, solubilă în acid clorhidric, în clorură de amoniu, obținută prin reducerea unei sări de cupru bivalent în soluție de hidroxid de sodiu cu o substanță reducătoare.

CUPROXÍD, *cuproxizi*, s.m. (Chim.) Oxid de cupru.

CÚPRU s.n. Cu cu Z = 29. Element chimic cu caracter metalic, de culoare roșiatică, maleabil, ductil, rezistent, foarte bun conducător de căldură și de electricitate, care se folosește în electrochimie, în fotogravură, galvanoplastie, la obținerea de aliaje etc.; aramă.

CUPTÓR, *cuptoare*, s.n. Instalație specială de forma unei camere metalice căptușite cu material refractar, în care se încălzesc, se tratează, se topesc etc. diverse materiale, în vederea transformării lor. ◇ *Cuptor înalt*, furnal. *Cuptor vertical*, cuptor pentru arderea pietrei de var, folosit la fabricarea varului. *Cuptor Martin*, cuptor cu vatră folosit pentru elaborarea oțelului prin procedeul Martin. *Cuptor rotativ*, cuptor tubular, înclinat și capabil să se rotească, folosit pentru fabricarea cimentului. *Cuptor cu arc electric*, cuptor în care încălzirea se realizează cu ajutorul căldurii dezvoltate de unul sau de mai multe arcuri electrice create între electrozi sau între electrozi și materialul topit, folosit mai ales pentru elaborarea aluminiului. *Cuptor cu vatră*, cuptor orizontal în care materialul se introduce pe vatra unei incinte alungite, folosit la fabricarea sticlei.

CURÁ, pers. 3 *cúră*, vb. I. Intranz. (Înv. și reg.; despre lichide) A curge.

CÚRĂ, *cure*, s.f. Tratament medical aplicat unui bolnav, care constă în băi, regim alimentar, odihnă etc.

CURB, -Ă, *curbi, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre linii și suprafețe) În formă de arc; arcuit, încovoiat; (despre un plan) boltit. **2.** S.f. Figură geometrică generată prin mișcarea unui punct a cărei poziție depinde de un singur parametru; este intersecția a două suprafețe. ◇ *Curbă integrală*, curba $y = y(x)$, unde $y(x)$ este o soluție a unei ecuații diferențiale de ordinul întîi, care, în fiecare punct (x, y) al ei, este tangentă la direcția definită de acea ecuație diferențială și asociată punctului. **3.** S.f. (În expr.) *Curbă de sacrificiu*, măsură luată de clasele dominante din România în timpul crizei economice de supraproducție din 1929—1933, prin care erau reduse salariile și pensiile muncitorilor și funcționarilor publici sau era amînată plata lor.

CURBILÍNIU, -IE, *curbilinii*, adj. Care urmează o linie curbă; alcătuit din (sau închis între) linii curbe.

CURBÚRĂ, *curburi*, s.f. **1.** Îndoitură în formă de arc. ◆ Regiune muntoasă, deluroasă etc. în formă de semicerc. **2.** (Anat.; în expr.) *Curbură fiziologică*, fiecare dintre cele patru îndoituri ale coloanei vertebrale, corespunzătoare unor necesități mecanice, de susținere a capului *(curbură cervicală)*, a toracelui *(curbură toracală)* și a abdomenului *(curbură lombară)*, precum și pentru menținerea poziției de echilibru a corpului *(curbură sacrală)*. *Curbură laterală*, îndoitură a coloanei vertebrale, la nivelul membrului superior, orientată cu convexitatea spre dreapta sau spre stînga. **3.** (Anat.; în expr.) *Marea curbură* și *mica curbură*, fiecare dintre cele două margini (mai mari ori mai mici) ale stomacului mamiferelor.

CURCUBÉU, *curcubeie*, s.n. Fenomen fizic care apare pe bolta cerească ca un uriaș arc de cerc în numeroase culori (și care se datorește refracției, reflexiei totale și dispersiei luminii soarelui în picăturile de apă din atmosferă).

CURÉCHI s.m. (Bot.; reg.) Varză (acră).

CURÉNT, **(1,5)** *curente*, s.n., adj., **(3, 4)** *curenți*, s.m., **(2)** s.m. **1.** S.n. Ansamblu de idei, de opinii (politice, științifice, artistice) care sînt adoptate la un moment dat de un număr mai mare de oameni. ◇ *Curent literar* (sau *artistic)*, mișcare literară (sau artistică) alcătuită dintr-un număr de scriitori (sau de artiști) care împărtășesc concepții artistice și ideologice comune și care dovedesc înclinații asemănătoare. **2.** S.m. (Fiz.; în expr.) *Curent electric*, deplasare ordonată, într-o anumită direcție, a purtătorilor de sarcină electrică. *Curent electric de conducție*, deplasare ordonată, dirijată a sarcinilor elementare (electroni) sau a particulelor microscopice încărcate electric. *Curent electric de deplasare*, flux electric variabil în timp, capabil să producă un cîmp magnetic rotațional. *Curent electric continuu*, curent electric al cărui sens și a cărei intensitate nu variază periodic în timp. *Curent electric alternativ*, curent electric al cărui sens și a cărei intensitate variază periodic în timp. **3.** S.m. Deplasare a unei ape curgătoare dinspre izvoare către vărsare. ◇ *Curent marin* (sau *oceanic)*, mișcare, deplasare a apei în mări și în oceane, pe orizontală și pe verticală (provocată de vînt, de gravitație etc.). **4.** S.m. (Biol.; în expr.) *Curenți protoplasmatici*, mișcări permanente ale citoplasmei, datorită reacțiilor biochimice care au loc în celulele unor animale inferioare (spongieri, celenterate). **5.** Adj. (Mat.; în expr.) *Punct curent*, punct mobil care parcurge o curbă.

CURGĂTÓR, -OÁRE, *curgători, -oare*, adj. (Despre ape) Care se deplasează necontenit pe suprafața pămîntului, dinspre izvoare către vărsare.

CÚRIE[1], *curii*, s.f. Diviziune a tribului, la romani, care cuprindea zece ginți.

CURÍE[2] s.m. Simbol *Ci*. Unitate de măsură pentru radioactivitate, echivalînd cu $3{,}7 \cdot 10^{10}$ dezintegrări pe secundă și reprezentînd activitatea unei mase de radiu de 1 g. [Pronunțat: *cüri*]

CURIÉR, -Ă, *curieri, -e*, s.m. și f. Persoană (în serviciul unei instituții) însărcinată să ducă la destinație corespondență, acte, materiale scrise etc. [Pronunțat: *-ri-er*]

CÚRIU s.n. Cm cu Z = 26. Element chimic radioactiv, cu caracter metalic, din grupa actinidelor, de culoare argintie, obținut numai pe cale sintetică. [Pronunțat: *cüriu*]

CURMÁ, *curm*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) întrerupe brusc; a (se) termina, a (se) sfîrși (pe neașteptate).

CURMÁL, *curmali*, s.m. Arbore tropical din familia palmierilor, înalt pînă la 25 m, care poartă în vîrf frunze mari de 2—3 m, cu numeroase flori mici și cu fructele brune-roșcate, comestibile, foarte gustoase, suculente și hrănitoare, care conțin pînă la 70% zahăr *(Phoenix dactylifera)*.

CURMÁLĂ, *curmale*, s.f. Fructul curmalului.

CURMĂTÚRĂ, *curmături*, s.f. Formă de relief cu aspect de adîncitură, situată în cadrul unei cumpene a apelor, între două vîrfuri de deal sau de munte, deschisă pe ambele direcții de curgere a apelor și permițînd trecerea dintr-o parte în alta; șa.

CURMÉI, *curmeie*, s.n. Bucată, capăt de funie sau de frînghie întrebuințate pentru a lega ceva; funie de calitate proastă (făcută din coajă de tei sau de răchită).

CURMEZÍȘ adv. (Pop.) De-a latul, transversal; pieziș. ◇ Expr. *În lungiș și (în) curmeziș* sau *și (în) cruciș și (în) curmeziș*, în lung și (în) lat, peste tot, pretutindeni. *A se pune (în) cruciș și (în) curmeziș*, a încerca prin orice mijloace să zădărnicească ceva, a împiedica pe cineva în acțiunile sale; a se opune.

CÚRPEN, *curpeni*, s.m. 1. Mlădiță la vița de vie sau la alte plante agățătoare, care se prinde de alte plante sau de araci, de garduri etc. ◆ Ramură tînără și flexibilă. 2. Arbust cu tulpina subțire, ramificată și agățătoare, cu frunze compuse și cu flori mari, violete sau albe, mirositoare, așezate în panicule *(Clematis vitalba)*.

CURS, *cursuri*, s.n. 1. Mișcare, deplasare a unei ape curgătoare dinspre izvoare către vărsare. ◆ Apă curgătoare. 2. Preț sau cost, la un moment dat, al unei hîrtii de valoare în raport cu altă hîrtie de valoare.

CURSÍV, -Ă, *cursivi, -e*, adj. (Despre modul de a scrie, de a vorbi; adesea adverbial) În care cuvintele, frazele, ideile etc. se succedă armonios, cu ușurință, curgător.

CURSIVITÁTE s.f. Caracterul curgător, fluent, bine închegat al vorbirii, al scrierii, al formulării ideilor.

CÚRTE, *curți*, s.f. 1. Palatul de reședință al unui suveran. 2. Reședința întărită a domnitorului și a boierilor, care asigura administrația centralizată a întregului teritoriu al țării. ◇ *Cronică de curte*, lucrare cu caracter istoric care prezintă, de obicei tendențios, evenimente în legătură cu familia și cu suita unui domnitor sau a unui boier de rang înalt. 3. (Urmat de determinări) Numele unor instanțe (superioare) judecătorești și administrative. ◆ Totalitatea membrilor unor astfel de instanțe.

CURTEÁN, -Ă, *curteni, -e*, s.m. și f. Slujitor cu atribuții militare sau fiscale aflat în serviciul regelui sau al

domnitorului (şi trăind la curtea acestora).

CURTEZÁN, *curtezani*, s.m. **1.** Bărbat care adresează unei femei omagii măgulitoare spre a-i cîştiga dragostea. ◆ Bărbat neserios, uşuratic. **2.** (Înv.) Curtean (linguşitor, intrigant).

CURÚŢI s.m. pl. **1.** Nume dat ţăranilor români şi unguri participanţi la războiul ţărănesc din 1514. **2.** Nume dat participanţilor la mişcarea împotriva Habsburgilor desfăşurată pe teritoriul Ungariei şi al Transilvaniei în sec. XVII—XVIII.

CÚSCRĂ, *cuscre*, s.f. Mama unuia dintre soţi considerată în raport cu părinţii celuilalt soţ.

CÚSCRU, *cuscri*, s.m. Tatăl unuia dintre soţi considerat în raport cu părinţii celuilalt soţ; (la pl.) părinţii unuia dintre soţi consideraţi în raport cu părinţii celuilalt soţ.

CUSTÓDE, *custozi*, s.m. Persoană însărcinată cu paza şi cu păstrarea unor bunuri (mobile).

CUSTÚRĂ, *custuri*, s.f. (Pop.) Cuţit sau briceag (mai grosolane); lamă, tăiş de cuţit sau de briceag.

CUTANÁT, -Ă, *cutanaţi, -te*, adj. Care ţine de piele, privitor la piele. ◆ (Despre tratamente medicale) Care se aplică pe piele.

CUTÁRE, *cutări*, s.f. (Geol.) Proces de îndoire a straturilor şi de formare a cutelor sub acţiunea mişcărilor scoarţei terestre.

CÚTĂ, *cute*, s.f. (Geol.) Încreţitură, îndoitură a straturilor din scoarţa pămîntului, formată sub acţiunea mişcărilor ei.

CUTEZÁNŢĂ, *cutezanţe*, s.f. Îndrăzneală, curaj.

CUTEZĂTÓR, -OÁRE, *cutezători, -oare*, adj. Îndrăzneţ, curajos.

CUTÍCULĂ, *cuticule*, s.f. **1.** Strat subţire şi rezistent care acoperă şi protejează suprafaţa unei celule epiteliale. **2.** Partea superficială, chitinoasă, a tegumentului la artropode, servind drept schelet extern. **3.** Strat ceros care acoperă suprafaţa unor fructe, a unor frunze şi a unor tulpini tinere.

CUTÍE, *cutii*, s.f. (Muz.; în expr.) *Cutie de rezonanţă*, parte (de lemn) a unui instrument cu coarde, de forma unei cutii, care serveşte la amplificarea sunetelor produse de coardele întinse deasupra sa.

CUTÍNĂ, *cutine*, s.f. Substanţă biochimică ce impregnează membranele celulare epidermice.

CUTINIZÁRE, *cutinizări*, s.f. Impregnare a membranelor celulare epidermice cu cutină.

CUTNÍE, *cutnii*, s.f. (Înv.) Ţesătură cu faţa din mătase şi cu dosul din bumbac.

CUTREMÚR, *cutremure*, s.n. Mişcare bruscă (şi puternică) a scoarţei pămîntului, verticală, orizontală sau de răsucire, provocată de erupţii vulcanice, de prăbuşiri subterane ale straturilor etc.; seism.

CUTÚMĂ, *cutume*, s.f. Obicei (3).

CUŢOVLÁH, -Ă, *cuţovlahi, -e*, s.m. şi f. (La m. pl.) Nume dat populaţiei aromâne din Macedonia de către populaţia greacă balcanică; (şi la sg.) aromân din Macedonia.

CÚVĂ, *cuve*, s.f. **1.** Recipient special, de mărimi şi de forme diferite, confecţionat din metal, lemn, beton, sticlă, material plastic etc. şi folosit în operaţii tehnice sau de laborator. ◇ *Cuvă electrolitică*, cuvă metalică, căptuşită cu material refractar şi folosită pentru efectuarea electrolizei. *Cuvă de developare*, cuvă folosită în operaţiile de developare a filmelor fotografice. *Cuvă de ulei*, rezervor de metal umplut cu ulei, în care se scufundă transformatoarele, reostatele etc. **2.** Partea superioară a unui furnal.

CUVÉTĂ, *cuvete*, s.f. (Geol.) Sinclinal în formă de căldare, cu lungimea

și cu lățimea aproape egale și cu secțiunea orizontală aproximativ rotundă.

CUVIÓS, -OÁSĂ, *cuvioși, -oase*, adj. Cucernic. [Pronunțat: *-vi-os*]

CUVÍNT, *cuvinte*, s.n. Unitate de bază a vocabularului, care reprezintă asocierea unui sens (sau a unui complex de sensuri) și a unui complex sonor; vorbă.

CVADRAGENÁR, -Ă, *cvadragenari, -e*, adj., s.m. și f. (Persoană) care a împlinit patruzeci de ani sau care are între patruzeci și cincizeci de ani.

CVADRATÚRĂ, *cvadraturi*, s.f. **1.** (Mat.) Calculul unei integrale definite, necesar uneori pentru aflarea ariei unui domeniu plan mărginit de o curbă. ◆ Construire, exclusiv cu rigla (negradată) și cu compasul, a unui pătrat care să aibă aria egală cu aria unei figuri date. ◇ *Cvadratura cercului*, problemă (nesoluționabilă) privind construcția cu rigla și cu compasul a laturii unui pătrat a cărui arie să fie egală cu a unui cerc dat. **2.** (Astron.) Poziție aparentă în care doi aștri priviți de pe pământ au o diferență de longitudine de 90°.

CVADRIGÉMENI adj. (În expr.) *Tuberculi* (sau *corpi*) *cvadrigemeni*, cele patru proeminențe anatomice nervoase, la mamifere, derivate din tuberculii bigemeni ai celorlalte vertebrate și situate în partea posterioară a bulbului rahidian, două superioare, mai mari, de care sînt legate reflexele vizuale, și două inferioare, de care sînt legate reflexele auditive.

CVADRIPARTÍT, -Ă, *cvadripartiți, -te*, adj. Constituit, format din patru părți.

CVADRÚPLU, -Ă, *cvadrupli, -e*, adj. (Livr.) De patru ori mai mare; împătrit.

CVARTÉT, *cvartete*, s.n. Formație muzicală alcătuită din patru voci sau din patru instrumentiști, care execută împreună o piesă muzicală; compoziție scrisă pentru o asemenea formație.

CVÁSI adj. invar., adv. (Livr.; precedă adjective și substantive) (Care este) aproximativ, cam, aproape, oarecum.

CVASISTÁTIC, *cvasistatice*, adj. (Fiz.; în expr.) *Proces cvasistatic*, proces care se desfășoară cu viteză foarte mică, astfel încît fiecare stare intermediară a sistemului care se transformă să poată fi considerată stare de echilibru.

CVIETÍSM s.n. **1.** Concepție etică-religioasă care preconizează contemplarea mistică și neagă importanța practicii rituale și a faptelor bune în vederea „izbăvirii". **2.** Orice concepție care recomandă dobîndirea liniștii sufletești prin adoptarea unei atitudini pasive și contemplative față de lume; nonacțiune. [Pronunțat: *cvi-e-*]

CVINTÉT, *cvintete*, s.n. Formație muzicală alcătuită din cinci voci sau din cinci instrumentiști, care execută împreună o piesă muzicală; compoziție scrisă pentru o asemenea formație.

D

DAC,-Ă, *daci,-ce*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La m. pl.) Nume dat de romani populației de neam tracic care a locuit, în antichitate, pe teritoriul țării noastre și care, împreună cu populația romană din Dacia, a dat naștere poporului român; (și la sg.) persoană care aparține acestei populații; get. **2.** Adj. Care aparține Daciei sau dacilor **(1)**, privitor la Dacia sau la daci; dacic, getic.

DA CÁPO adv. (Indică repetarea unei piese muzicale sau a unei acțiuni, a unei operații, a unui proces etc.) De la început, din nou, încă o dată. ◇ *Da capo al fine*, de la început pînă la sfîrșit, de la un capăt pînă la celălalt.

DACIÁDĂ, *daciade*, s.f. Competiție sportivă românească, organizată anual, care are drept scop stimularea și atragerea întregului tineret la practicarea sistematică a sportului. [Pronunțat: *-ci-a-*]

DÁCIC,-Ă, *dacici,-ce*, adj. Care aparține Daciei sau populației ei, privitor la Dacia sau la populația ei; dac **(2)**.

DACÍT, *dacite*, s.n. Rocă vulcanică de culoare cenușie, cenușie-negricioasă, porfirică, alcătuită din feldspați plagioclazi (cu andezin), uneori cu sanidină, cuarț, hornblendă, biotit, folosită ca piatră de construcție.

DACÍTIC,-Ă, *dacitici,-ce*, adj. (Despre unele roci, magme) Care conține dacit, care are compoziția chimică a dacitului.

DACOROMÂN,-Ă, *dacoromani,-e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La m.pl.) Populație de limbă latină formată în răsăritul Peninsulei Balcanice, mai ales pe teritoriul Daciei, ca urmare a procesului de romanizare a daco-geților; (și la sg.) persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține dacoromanilor **(1)**, privitor la dacoromani. [Scris și: *daco-roman*]

DACTÍL, *dactili*, s.m. (În versificația modernă) Unitate a versului formată dintr-o silabă accentuată urmată de două silabe neaccentuate; (în versificația antică) unitate a versului formată dintr-o silabă lungă urmată de două silabe scurte.

DADAÍSM s.n. Curent literar și artistic, fundat în 1916, care își propunea negarea și răsturnarea valorilor artistice existente, cultivînd ilogicul, arbitrarul irațional, suprimarea oricărui raport între gîndire și expresie; dada.

DÁFIN, *dafini*, s.m. Mic arbore din sudul Europei, cu frunze persistente, lucioase și aromatice și cu fructul o bacă ovoidă, frunzele fiind folosite drept condiment, iar semințele la extragerea unui ulei utilizat în industria farmaceutică; laur *(Laurus nobilis)*.

DÁJDIE, *dajdii*, s.f. Impozit în bani perceput pe cap de locuitor, în evul mediu, în Moldova și în Țara Românească.

DALĂC, (1) s.n., (2) s.m. **1.** S.n. (Med.) Antrax, pustulă malignă. **2.** S.m. (Bot.) Plantă erbacee otrăvitoare din familia liliaceelor, cu tulpină simplă, dreaptă, cu un verticil de patru frunze, terminată cu o singură floare, galbenă-verzuie, cu fructul o boabă neagră-albăstruie de mărimea unui bob de mazăre *(Paris quadrifolia)*.

DÁLĂ, *dale*, s.f. Placă poligonală de piatră folosită pentru pardosirea încăperilor, pentru executarea trotuarelor, a unor poteci în parcuri etc.

DALB,-Ă, *dalbi,-e*, adj (Pop. și poetic) Alb. ◆ Fig. Curat din punct de vedere moral, neprihănit; gingaș; grațios.

DÁLIE, *dalii*, s.f. (Bot.) Gherghină.

DALMÁTIC,-Ă, *dalmatici,-ce*, adj. Care aparține Dalmației, privitor la Dalmația (regiune în Iugoslavia).

DALTONÍSM s.n. Boală ereditară manifestată prin incapacitatea distingerii culorii roșii de cea verde sau a ambelor culori.

DAMBLÁ s.f. (Med.; pop.) Paralizie.

DAMNÁ, *damnez*, vb. I. Tranz. (Livr ; în mitologia greco-romană și în religia creștină) A condamna pe cineva la chinurile iadului. ◆ A blestema.

DAMNÁT,-Ă, *damnați,-te*, adj., s.m. și f. (Livr.; în mitologia greco-romană și în religia creștină) (Om) condamnat la chinurile iadului. ◆ (Om) blestemat, dezaprobat, disprețuit de semeni, de societate.

DÁNĂ, *dane*, s.f. Porțiune dintr-un port aflată de-a lungul unui chei sau a unui mal, amenajată pentru acostarea vaselor și pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor.

DANDANÁ, *dandanale*, s.f. (Fam.) **1.** Întîmplare neplăcută; încurcătură. **2.** Zgomot mare, tărăboi, tămbălău; petrecere zgomotoasă.

DÁNGĂT, *dangăte*, s.n. Sunet prelung produs de clopot; bangăt.

DÁNIE, *danii*, s.f. Proprietate ori alt bun pe care regele, domnitorul, boierii etc. le dăruiau supușilor lor, în orînduirea feudală.

DANS, *dansuri*, s.n. Ansamblu de mișcări ritmice, variate ale corpului omenesc, executate în ritmul unei melodii și avînd caracter religios, de artă sau de divertisment.

DANTÚRĂ, *danturi*, s.f. Dentiție (3).

DARĂ, *darale*, s.f. Greutatea ambalajului, a recipientului, a vehiculului etc. în care se păstrează, se transportă sau se cîntărește o marfă.

DARABÁNĂ, *darabane*, s.f. Tobă (mică).

DARÁC, *darace*, s.n. Unealtă de pieptănat și de scărmănat lîna, cînepa sau inul, formată dintr-un sistem de piepteni cu dinți mari de oțel, fixați pe un suport.

DARAVÉRĂ, *daraveri*, s.f. (Pop. și fam.) Pățanie, încurcătură, bucluc, belea.

DÁRDĂ, *darde*, s.f. Suliță scurtă, prevăzută cu un vîrf de oțel, pentru împuns sau pentru aruncat, folosită în evul mediu.

DARVINÍSM s.n. Concepție evoluționistă formulată de naturalistul englez Ch. Darwin, potrivit căreia originea și evoluția speciilor actuale de organisme animale și vegetale se explică prin transformarea treptată a altor specii care au trăit odinioară pe pămînt, drept urmare a interacțiunii dintre variabilitate, ereditate, suprapopulație, lupta pentru existență și selecția naturală.

DÁSCĂL, *dascăli*, s.m. **1.** (Înv.) Învățător (la țară). ◆ Profesor. ◆ (Rar) Om de știință; învățat, savant. **2.** Fig. Inițiator sau propagator al unei doctrine; îndrumător într-un anumit domeniu.

DATÁ, *datez*, vb. I. Tranz. A stabili data exactă a unui eveniment, a unui fapt din trecut. ◆ A pune data pe o scrisoare, pe un act etc.

DÁTĂ, *date*, s.f. (Mat.) Fiecare dintre valorile numerice sau nenumerice, mărimile, relațiile etc. care servesc pentru rezolvarea unei probleme sau care sînt obținute în urma unei cercetări și urmează să fie supuse unei prelucrări.

DÁTINĂ, *datini*, s.f. Obicei sau deprindere păstrată din timpuri vechi și devenită caracteristică pentru un popor, pentru o colectivitate de oameni; tradiție, uzanță.

DATÍV s.n. (Gram.) Caz al declinării care exprimă, de obicei, destinația acțiunii unui verb, avînd mai ales valoare de complement indirect și răspunzînd la întrebarea „cui". ◇ *Dativ etic*, dativul unui pronume care indică pe cel interesat în acțiune.

DATÓRNIC,-Ă, *datornici,-ce*, s.m. și f. Debitor (2).

DÁUNĂ, *daune*, s.f. 1. Pagubă, vătămare, prejudiciu (material sau moral). 2. Despăgubire. [Pronunțat: *da-u-*]

DAVA s.f. Cuvînt geto-dac care înseamnă „așezare", „localitate" și care intra în denumirea unor localități.

DĂBILÁR, *dăbilari*, s.m. (Înv.) Persoană care strîngea impozitele, birurile.

DĂLTUÍ, *dăltuiesc*, vb. IV. Tranz. (Adesea fig.) A lucra cu dalta (tăind, cioplind, scobind etc.) un material (din piatră sau din lemn), pentru a obține un obiect.

DĂRUÍRE, *dăruiri*, s.f. Act și normă morală de devotare, de consacrare deplină a capacităților și sentimentelor unei cauze, unei activități sau unei persoane care merită toate acestea; devotament, abnegație, sacrificiu.

DĂSCĂLÍ, *dăscălesc*, vb. IV. (Pop. și fam.) Tranz. 1. A învăța, a povățui, a sfătui pe cineva. 2. Fig. A nu lăsa pe cineva în pace cu observațiile, cu mustrările, cu reproșurile; a cicăli.

DĂUNÁ, *dăunez*, vb. I. Intranz. A pricinui (cuiva) o pagubă, o stricăciune. [Pronunțat: *dă-u-*]

D.D.T. subst. Acronim pentru diclordifeniltricloretan.

DEAL, *dealuri*, s.n. Formă de relief mai mică decît muntele, dar mai înaltă decît colina, avînd forma unei ridicături cuprinse în general între 200 și 750 m (cu coastele domoale).

DÉBIT[1], *debite*, s.n. (Fiz.) Cantitate de fluid sau de pulbere fină care trece, într-o unitate de timp, printr-o secțiune a albiei unei ape, a unei conducte sau a unui canal.

DÉBIT[2], *debite*, s.n. Datorie pe care o are o persoană creditată.

DEBITÁ[1], *debitez*, vb. I. Tranz. 1. (Fiz.) A furniza o cantitate de fluid, de material pulverulent, de energie etc. 2. A tăia un material în bucăți cu formele și cu dimensiunile adecvate pentru folosirea sau pentru prelucrarea lui ulterioară.

DEBITÁ[2], *debitez*, vb. I. Tranz. A trece, a înregistra în contul unei persoane, al unei întreprinderi etc. mărfurile care i-au fost predate sau sumele de bani care i-au fost plătite.

DEBITÓR,-OÁRE, *debitori,-oare*, adj. s.m. și f. 1. Adj. Care datorează cuiva ceva. 2. S.m. și f. Persoană (fizică sau juridică) care are de plătit cuiva o datorie; datornic.

DEBORDÁNT,-Ă, *debordanți,-te*, adj. Care nu poate fi stăpînit, care se manifestă cu putere nestăvilită; nestăpînit, năvalnic, furtunos.

DEBUȘÉU, *debușeuri*, s.n. Piață pe care producătorii își pot desface produsele (ușor și în mari cantități).

DEBÚT, *debuturi*, s.n. Începutul activității unei persoane într-o pro-

fesiune, într-un domeniu, într-un loc etc. ◆ Operă, creație, manifestare care constituie acest început.

DEBUTÁNT,-Ă, *debutanți,-te*, s.m. și f. Persoană care își face debutul.

DECADÉNT,-Ă, *decadenți,-te*, adj. **1.** Care se află în decădere, în declin. **2.** Care aparține decadentismului, privitor la decadentism; specific decadentismului.

DECADENTÍSM s.n. **1.** Mișcare literar-artistică europeană, apărută și teoretizată în Franța, la sfîrșitul sec. XIX și caracterizată prin revoltă împotriva vechilor concepții artistice, prin cultivarea brutală a unor inovații formale și a senzațiilor tari, prin rafinament stilistic, prin neglijarea unității și coeziunii operei în favoarea detaliului, printr-o tematică nouă. **2.** Denumire generală dată tendințelor unor curente literar-artistice de la sfîrșitul sec. XIX și din sec. XX, care opun realității obiective o lume a stărilor subiective (considerată ca singura autentică) sau care cultivă descompunerea morală, violența, formalismul etc.

DECADÉNȚĂ, *decadențe*, s.f. Proces sau stare de decădere socială, culturală, politică, economică, morală; stare (socială, culturală, politică etc.) mai rea decît aceea care exista înainte.

DECAÉDRU, *decaedre*, s.n. Poliedru cu zece fețe.

DECAGÓN, *decagoane*, s.n. Poligon cu zece laturi. ◇ *Decagon stelat*, decagon concav, obținut prin unirea vîrfurilor decagonului.

DECAGRÁM, *decagrame*, s.n. Unitate de măsură pentru masă, egală cu zece grame; se notează: *dag*.

DECAHIDRATÁT,-Ă, *decahidratați,-te*, adj. (Chim.; despre ionii sau moleculele substanțelor dizolvate) Care a legat, prin hidratare, zece molecule de apă.

DECAHIDRONAFTALÍNĂ s.f. (Chim.) Decalină.

DECALÁJ, *decalaje*, s.n. **1.** Distanțare în spațiu a două obiecte în raport cu poziția inițială a unuia față de celălalt; distanțare în timp a două sau mai multe fapte sau evenimente. **2.** Fig. Diferență, nepotrivire între situații, concepții, atitudini, fapte etc.

DECALÍNĂ s.f. $C_{10}H_{18}$. Substanță organică, hidrocarbură cicloalcanică conținînd două inele ciclohexanice condensate, lichid care, împreună cu aerul, formează amestecuri explozive și este folosit ca dizolvant; decahidronaftalină.

DECALÍTRU, *decalitri*, s.m. Unitate de măsură pentru volum, egală cu zece litri; se notează: *dal*.

DECAMÉTRU, *decametri*, s.m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu zece metri; se notează: *dam*.

DECÁN s.m. (Chim.) $C_{10}H_{22}$. Alcan, lichid incolor aproape fără miros, solubil în alcool și în eter, care formează amestecuri explozive cu aerul, întrebuințat în sinteze organice.

DECANTÁ, *decantez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A limpezi, a clarifica, a lămuri.

DECANTÁRE, *decantări*, s.f. Separare a particulelor solide dintr-o suspensie, prin depunerea lor sub acțiunea gravitației și îndepărtarea lichidului prin scurgere sau prin sifonare, după sedimentarea particulelor în partea inferioară a recipientului unde se găsește suspensia, operație folosită la limpezirea apei tulburi, a lichidelor tulburi etc.; decantație.

DECANTÓR, *decantoare*, s.n. Recipient sau instalație, cu funcționare continuă sau discontinuă, folosită pentru decantare.

DECAPÁ, *decapez*, vb. I. Tranz. A curăța de oxizi, de grăsimi etc. o suprafață (metalică) în vederea operațiilor ulterioare.

DECAPÁNT, *decapante*, s.n. Substanță sau amestec de substanțe chimice cu acțiune dizolvantă asupra oxi-

zilor, grăsimilor etc., folosit în operațiile de decapare a suprafețelor materialelor metalice.

DECAPÁRE, *decapări*, s.f. Operație de curățire mecanică, chimică, electrolitică a suprafeței obiectelor metalice de straturile de oxizi, grăsimi, vopsele vechi etc., în vederea operațiilor ulterioare de metalizare, emailare, vopsire etc., care impun suprafețe curate; decapaj.

DECAPITÁ, *decapitez*, vb. I. Tranz. A ucide sau a executa pe cineva prin tăierea capului.

DECARBOXILÁRE, *decarboxilări*, s.f. Eliminare a uneia sau a mai multor molecule de dioxid de carbon din molecula unui acid organic, metodă folosită în sinteza organică.

DECARBURÁRE, *decarburări*, s.f. Operație de reducere a conținutului de carbon dintr-un aliaj feros prin acțiunea oxigenului (sau hidrogenului) în masa topiturii de metal sau pe suprafața lui, folosită în siderurgie, la elaborarea oțelului; decarburație.

DECASTÉR, *decasteri*, s.m. Unitate de măsură pentru volumul lemnelor, egală cu zece steri; se notează: *das*.

DECÉNIU, *decenii*, s.n. Perioadă de zece ani.

DECÉNȚĂ s.f. Respect al bunelor moravuri, bună-cuviință; pudoare.

DECÉPȚIE, *decepții*, s.f. Înșelare a speranțelor cuiva, dezamăgire, deziluzie; amărăciune.

DECÍDE, *decid*, vb. III. **1.** Intranz. și refl. A lua o hotărîre; a alege (între mai multe alternative), a se fixa (între mai multe posibilități). ◆ Tranz. A hotărî, a soluționa în mod definitiv. **2.** Tranz. A determina, a convinge, a îndupleca pe cineva să facă ceva.

DECIGRÁM, *decigrame*, s.n. Unitate subdivizionară de măsură pentru masă, egală cu a zecea parte dintr-un gram; se notează: *dg*.

DECILÍTRU, *decilitri*, s.m. Unitate subdivizionară de măsură pentru capacitate, egală cu a zecea parte dintr-un litru; se notează: *dl*.

DECIMÉTRU, *decimetri*, s.m. Unitate divizionară pentru lungime, egală cu a zecea parte dintr-un metru; se notează: *dm*.

DECÍS,-Ă, *decizi,-se*, adj. Ferm în principiile sau în convingerile sale; hotărît.

DECISÍV,-Ă, *decisivi,-e*, adj. Care are un rol hotărîtor într-o împrejurare dată, de care depinde tot ceea ce urmează.

DECÍZIE, *decizii*, s.f. Hotărîre luată în urma examinării unei probleme, a unei situații etc., soluție adoptată (dintre mai multe posibile). ◆ Spec. Hotărîre luată de un organ al administrației de stat sau de un organ de jurisdicție.

DECLAMÁ, *declám*, vb.I. Tranz. A rosti cu voce tare un text literar (în versuri), folosind o intonație și gesturi corespunzătoare.

DECLAMATÓR, -OÁRE, *declamatori,-oare*, adj. (Despre cuvinte, expresii, stil) Care este prea căutat; bombastic, emfatic, retoric.

DECLAMÁȚIE, *declamații*, s.f. **1.** Faptul de a declama; arta de a declama. **2.** Vorbire (bombastică, umflată) cu ton și cu gesturi exagerate, teatrale, nenaturale.

DECLANȘÁ, *declanșez*, vb. I. Tranz. și refl. A determina, a pune în mișcare sau a se produce (în mod rapid, brusc) o acțiune, un fenomen etc.

DECLARÁȚIE, *declarații*, s.f. **1.** Mărturisire, afirmare deschisă a unor convingeri, a unor opinii sau a unor sentimente; ceea ce afirmă cineva cu un anumit prilej. **2.** Document oficial prin care un stat, un guvern sau un partid politic își precizează poziția în anumite probleme importante.

DECLASÁT,-Ă, *declasați,-te*, adj., s.m. și f. (Om) decăzut sub raport moral sau social, (om) care se află la marginea societății.

DECLÍN, *declinuri*, s.n. Stare de decădere în care se află o persoană, un popor, o civilizație etc.

DECLINÁRE, *declinări*, s.f. (Gram.) Totalitatea modificărilor suferite de forma unui substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol pentru exprimarea cazurilor (la singular și la plural).

DECODIFICÁRE, *decodificări*, s.f. Acțiunea de a descifra un cod ori un mesaj scris pe baza unui cod; decodare, decodaj; operație inversă codificării.

DECOLÁ, pers. 3 *decolează*, vb. I. Intranz. (Despre avioane, elicoptere etc.) A se desprinde de pământ sau de suprafața unei ape și a-și lua zborul.

DECOLONIZÁRE, *decolonizări*, s.f. Proces social, politic și economic, specific epocii contemporane, caracterizat prin destrămarea sistemului colonial al imperialismului, prin obținerea și consolidarea independenței de către fostele colonii, prin lichidarea subdezvoltării, a moștenirii trecutului etc. de pe aceste teritorii.

DECONTÁ, *decontez*, vb. I. Tranz. A justifica în mod detaliat, pe bază de acte, întrebuințarea unei sume (primite).

DECÓR, *decoruri*, s.n. (Adesea fig.). Ansamblu de obiecte care servesc la crearea cadrului în care se desfășoară un spectacol de teatru, de balet, un film.

DECORÁ, *decorez*, vb. I. Tranz. **1.** A împodobi o clădire, o cameră etc. cu diverse obiecte, ornamente, zugrăveli etc., destinate să înfrumusețeze; a împodobi un obiect cu motive ornamentale. **2.** A acorda, a conferi cuiva o decorație.

DECORATÍV,-Ă, *decorativi,-e*, adj. Care decorează; care servește la decorare; ornat, ornamental.

DECORÁȚIE, *decorații*, s.f. Distincție (ordin, medalie) care se acordă cuiva pentru merite deosebite într-un domeniu de activitate, pentru o faptă eroică sau pentru servicii excepționale aduse statului, societății.

DECORTICÁ, *decortichez*, vb. I. Tranz. A desprinde și a înlătura cojile de pe unele semințe, în vederea consumului sau prelucrării lor.

DECREPÍT,-Ă, *decrepiți,-te*, adj. (Livr.) Care se află în stare de decrepitudine; ramolit.

DECREPITÚDINE s.f. (Livr.) Stare de bătrînețe avansată, caracterizată prin slăbire maximă și prin pierderea aproape completă a funcțiilor vitale, mai ales a celor intelectuale; ramolisment. ◆ Fig. Decădere socială, morală etc. extremă.

DECRÉT, *decrete*, s.n. Act prin care se stabilesc dispoziții obligatorii sau prin care se reglementează anumite situații individuale, emanat de la organul suprem al puterii de stat.

DECRETÁ, *decretez*, vb.I. Tranz. A da un decret, a hotărî, a ordona prin decret. ◆ Fig. A declara ceva în mod sentențios; a emite o părere categorică.

DECUPÁ, *decupez*, vb.I. Tranz. A tăia bucăți dintr-un material (hîrtie, stofă, placaj etc.), urmînd conturul unui model; a tăia, a desprinde, a izola o parte (utilă, semnificativă etc.) dintr-un întreg.

DECUPÁJ, *decupaje*, s.n. Faptul de a decupa. ◆ Ceea ce a decupat cineva dintr-un material.

DECUSÁȚIE, *decusații*, s.f. (Anat.; în expr.) *Decusație piramidală*, încrucișare în formă de X a două fascicule simetrice de fibre nervoase care trec din bulb în măduva spinării.

DEDICÁ, *dedic*, vb.I. **1.** Tranz. A închina cuiva o operă proprie în semn de respect, de prețuire, de dragoste. **2.** Tranz. și refl. A (se) consacra cu

toate forțele, cu toată energia unei idei sau unei activități.

DEDICÁȚIE, *dedicații*, s.f. Text de proporții reduse scris pentru cineva pe o carte, pe un album, pe o fotografie etc. în semn de respect, de prețuire, de dragoste.

DEDIȚÉL, *dediței*, s.m. **1.** Plantă erbacee perenă otrăvitoare, din familia ranunculaceelor, cu frunze păroase și cu flori albastre-violete mari, cu proprietăți colorante și farmaceutice *(Pulsatilla pratensis)*. **2.** (Zool.; în expr.) *Dediței-de-mare*, actinie.

DEDUBLÁ, *dedublez*, vb.I. Refl. A se împărți în două; a căpăta (în același timp sau pe rînd) două stări, două aspecte sau două forme deosebite.

DEDUBLÁRE, *dedublări*, s.f. Acțiunea de *a se dedubla* și rezultatul ei. ◇ *Dedublarea personalității*, tulburare a conștiinței care se manifestă prin împărțirea personalității unui individ în una normală și alta anormală, fiecare impunîndu-se pe rînd în modul de comportare, în acțiuni.

DEDÚCE, *dedúc*, vb.III.Tranz. A extrage, a desprinde o judecată particulară din alta generală sau un fapt din altul; a trage o concluzie, pe calea deducției, din două sau mai multe premise.

DEDUCTÍV,-Ă, *deductivi,-e*, adj. Care procedează prin deducție, care folosește deducția.

DEDÚCȚIE, *deducții*, s.f. Formă fundamentală de raționament, care realizează trecerea de la propoziții generale la propoziții particulare.

DEDURIZÁRE, *dedurizări*, s.f. (Chim ; în expr.) *Dedurizarea apei*, proces tehnologic care folosește metode chimice sau fizico-chimice pentru eliminarea din apele naturale, în special, a sărurilor de calciu și de magneziu (care le dau duritate), conferindu-le calități care le fac apte să fie folosite ca apă potabilă, apă industrială, apă pentru alimentarea cazanelor de abur etc.

DEFAZÁJ, *defazaje*, s.n. (Fiz.) Diferența dintre fazele a două mărimi sinusoidale de aceeași frecvență.

DEFĂIMÁ, *defăimez*, vb.I. Tranz. A bîrfi, a calomnia, a cleveti, a ponegri.

DEFECÁȚIE, *defecații*, s.f. Evacuare a fecalelor din intestin.

DEFÉCT,-Ă, *defecți,-te*, s.n., adj. **1.** S.n. Lipsă, scădere, imperfecțiune materială, fizică sau morală; cusur, meteahnă, neajuns, beteșug, hibă. ◆ Spec. Deranjament, stricăciune care împiedică funcționarea unei mașini, a unui aparat. **2.** Adj. Care s-a defectat, s-a stricat; care are un defect.

DEFECTOLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studiul psihologic și pedagogic al persoanelor cu deficiențe senzoriale, intelectuale etc.

DEFERTILIZÁ, *defertilizez*, vb. I. Tranz. A face ca un teren să devină neproductiv, a provoca pierderea fertilității unui teren.

DEFETÍSM s.n. Opinie, părere, atitudine (condamnabilă) a celui ce nu are încredere în reușita unei acțiuni.

DEFICÍT, *deficite*, s.n. Diferență cu care cheltuielile întrec veniturile (și care reprezintă o pierdere materială). ◆ Pierdere (bănească); lipsă.

DEFICITÁR,-Ă, *deficitari,-e*, adj. Care este în deficit, care reprezintă un deficit.

DEFILÉU, *defileuri*, s.n. Vale îngustă, adîncă (și lungă), cu coaste prăpăstioase, săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase.

DEFINÍ, *definesc*, vb.IV. Tranz. A da o definiție. ◆ A determina, a delimita, a stabili cu precizie, a preciza ceva; a contura, a caracteriza pe cineva. ◆ Refl. A se caracteriza singur; a se autocaracteriza.

DEFINITIVÁ, *definitivez*, vb.I. Tranz. A da o ultimă formă unui obiect, unei lucrări etc.

DEFINITÓRIU,-IE, *definitorii*, adj. Care definește, care caracterizează ceva sau pe cineva. ◆ Care reprezintă caracteristica esențială, dominantă.

DEFINÍȚIE, *definiții*, s.f. Enunț prin care se pun în evidență însușirile esențiale, proprii ale unei noțiuni sau ale unui obiect, astfel încît acestea să se poată distinge de alte noțiuni sau obiecte.

DEFLECTÓR, *deflectoare*, s.n., adj. 1. S.n. Dispozitiv utilizat pentru modificarea direcției unui curent de fluid. 2. Adj. Care servește la producerea deflexiunii.

DEFLEXIÚNE, *deflexiuni*, s.f. 1. Abatere a unui curent de fluid din direcția lui de curgere, cu ajutorul unui deflector. 2. Schimbare a traiectoriei unui fascicul de particule încărcate electric, cînd se mișcă în vid sau într-un gaz rarefiat, cu ajutorul unui cîmp electric sau magnetic exterior; deviere. [Pronunțat: *-xi-u-*]

DEFORMÁRE, *deformări*, s.f. Acțiunea de a modifica forma, dimensiunile unui material; deformație. ◇ *Deformare elastică*, deformare a unui corp care se anulează o dată cu cauza ce o produce. *Deformare plastică*, deformare a unui corp, care se menține (parțial sau total) și după înlăturarea cauzei ce a provocat-o, și care se folosește la producerea unor modificări plastice în scopul obținerii de forme și de dimensiuni dorite.

DEFRIȘÁ, *defrișez*, vb.I.Tranz. A înlătura (prin tăiere sau prin ardere) arborii și alte plante lemnoase spre a obține un teren pentru agricultură, pășunat, construcții etc. sau pentru a-l împăduri din nou; a despăduri.

DEGAJÁ, *degajez*, vb.I. 1. Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) răspîndi, a (se) împrăștia; a (se) desprinde. 2. Tranz. A elibera, a descărca pe cineva de o sarcină, de o îndatorire.

DEGAJÁRE, *degajări*, s.f. (Chim.) Eliminare de gaze, de vapori de apă, de căldură, de miros etc. dintr-o reacție chimică.

DEGAZÁNT,-Ă, *degazanți,-te*, adj., s.m. 1. Adj. (Despre substanțe) Care realizează degazarea. 2. S.m. Substanță care se folosește pentru îndepărtarea, prin absorbție, a gazelor dintr-o incintă sau de pe o suprafață oarecare.

DEGAZÁRE, *degazări*, s.f. Operație de îndepărtare a gazelor dintr-o incintă sau de pe o suprafață oarecare, pe cale fizică (cu ajutorul unei pompe cu vid) sau pe cale chimică (prin intermediul unei substanțe absorbante).

DEGAZOLINÁRE, *degazolinări*, s.f. Operație de separare și de recuperare, printr-un mijloc oarecare, a gazolinei din gazele provenite din exploatările petroliere.

DEGENERÁ, *degenerez*, vb.I. Intranz. A se schimba în rău; a decădea, a se degrada.

DEGENERÁT,-Ă, *degenerați,-te*, adj. Schimbat în rău; decăzut, degradat. ◆ Decăzut, degradat din punct de vedere moral.

DEGLUTÍȚIE, *deglutiții*, s.f. Act fiziologic reflex prin care bolul alimentar trece din gură, prin esofag, în stomac; înghițire.

DEGRADÁRE, *degradări*, s.f. 1. Pedeapsă militară care constă în luarea gradului. 2. Proces de schimbare în rău; stricare, deteriorare, ruinare. ◇ *Degradarea solului*, totalitatea schimbărilor produse în solurile spălate intens prin apa de infiltrație, care determină scăderea fertilității acestora.

DEGRADÁT,-Ă, *degradați,-te*, adj. (Despre terenuri, soluri) Care și-a pierdut fertilitatea, capacitatea de producție, care a devenit neproductiv.

DEGRESÁ, *degresez*, vb.I.Tranz. A îndepărta petele de grăsime de pe suprafața unor obiecte.

DEGRESÁNT,-Ă, *degresanți,-te* adj., s.m. **1.** Adj. Care degresează. **2.** S.m. Substanță chimică ce dizolvă substanțele grase.

DEHIDROGENÁRE, *dehidrogenări*, s.f. Reacție de eliminare a hidrogenului din molecula compușilor organici (folosită pentru obținerea industrială a hidrocarburilor nesaturate).

DEHISCÉNT,-Ă, *dehiscenți,-te*, adj. (Despre fructe, antere, sporangi) Care se deschide spontan, cînd ajunge la maturitate și cînd este uscat și are pereții tari, eliberînd semințele.

DEIONIZÁT,-Ă, *deionizați,-te*, adj. (Chim.) Din care au fost îndepărtați anumiți ioni. ◇ *Apă deionizată*, apă din care, printr-un procedeu de purificare cu schimbători de ioni, au fost îndepărtați ionii străini, dizolvați. [Pronunțat: *de-i-o-*]

DEÎMPĂRȚÍT s.n. (Mat.) Primul termen al unei împărțiri, element al unei mulțimi care urmează să fie împărțit la un alt element. [Pronunțat: *de-îm-*]

DEÎNMULȚÍT s.n. (Mat.) Primul factor al unei înmulțiri, factor care urmează să fie înmulțit cu cel de-al doilea factor. [Pronunțat: *de-în-*]

DELAPIDÁ, *delapidez*, vb. I. Tranz. A sustrage, a-și însuși, a folosi în scopuri personale etc. bani, valori sau alte bunuri din avutul obștesc aflate în grija sa.

DELĂSÁRE, *delăsări*, s.f. Nepăsare, neglijență față de o muncă începută.

DELECTÁ, *delectez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) distra (în cel mai înalt grad), a (se) desfăta, a (se) încînta, a (se) bucura.

DELEGĂ, *delég*, vb. I. Tranz. A transmite cuiva dreptul de a acționa ca reprezentant al unei persoane sau al unei instituții. ◆ A însărcina pe cineva pe timp limitat, cu executarea, cu supravegherea sau cu organizarea unei lucrări.

DELEGÁT,-Ă, *delegați,-te*, s.m. și f. **1.** Persoană care a primit o delegație. **2.** Reprezentant sau trimis al unui stat ori al unui guvern la o conferință sau la o organizație națională sau internațională.

DELEGÁȚIE, *delegații*, s.f. **1.** Misiune sau însărcinare de a se prezenta sau de a acționa în numele cuiva. ◆ (Concr.) Act prin care cineva este desemnat ca delegat. **2.** Grup de persoane împuternicit cu o misiune specială.

DELFÍN, *delfini*, s.m. Mamifer marin, cetaceu răpitor, cu corpul fusiform, lung de circa 2,5 m, cu botul ascuțit și prevăzut cu dinți conici, bun înotător, înzestrat cu inteligență deosebită, care trăiește în toate mările, în grupuri compacte; porc-de-mare *(Delphinus delphis)*.

DELIBERÁ, *deliberez*, vb. I. **1.** Intranz. (Despre membrii unei instanțe judecătorești, ai unei adunări legiuitoare etc.) A chibzui, a discuta în comun (și în secret) asupra unei hotărîri de luat sau a unei chestiuni de rezolvat; a dezbate. **2.** Tranz. (Rar) A decide, a hotărî, a rezolva, a soluționa.

DELÍCT, *delicte*, s.n. Fapt nepermis de legea penală; infracțiune de mai mică gravitate, care se sancționează cu amendă penală sau cu închisoare corecțională.

DELICVESCÉNT,-Ă, *delicvescenți, -te*, adj. (Despre substanțe chimice solide) Care absoarbe vapori de apă din atmosferă pînă la transformarea într-o substanță ușor solubilă.

DELICVESCÉNȚĂ s.f. Proprietate a unor substanțe solide de a absorbi vaporii de apă din atmosferă pînă la dizolvarea lor.

DELIMITÁ, *delimitez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) stabili, a (se) fixa limitele unui lucru, ale unui fenomen etc ; a (se) mărgini, a (se) limita.

DELINCVÉNT,-Ă, *delincvenți,-te*, s.m. și f. Persoană care a săvîrșit un delict penal.

DELÍR, *deliruri*, s.n. **1.** Stare de tulburare a conștiinței, manifestată prin năluciri, aiurări, iluzii etc., determinate de unele boli (mintale). **2.** Fig. Stare de entuziasm nelimitat, de excitare excesivă (și de masă), de pasiune manifestată cu violență.

DELIRÁ, *delirez*, vb. I. Intranz. A fi în stare de delir; a aiura.

DÉLNIȚĂ, *delnițe*, s.f. (În evul mediu, în Țara Românească) **1.** Lot de pămînt agricol primit în folosință de țăranii șerbi. **2.** Parte din pămîntul agricol al unui sat care se afla în stăpînirea ereditară a unei familii de țărani ce locuia în satul respectiv; jirebie, sesie.

DÉLTA s.m. invar. A patra literă a alfabetului grecesc (în formă de triunghi).

DÉLTĂ, *delte*, s.f. Formă de relief rezultată prin depunerea, pe un teren cu pantă lină, a mîlului și a nisipului transportat de o apă curgătoare la vărsarea într-un lac, în mare sau în ocean.

DELTOÍD, -Ă, *deltoizi, -de*, adj., s.m. **1.** Adj. În formă de triunghi. **2.** S.m. Mușchi al articulației umărului, în forma literei delta, fixat pe omoplat, claviculă și capătul humerusului, care determină rotația internă și externă a brațului.

DELURÓS, -OÁSĂ, *deluroși, -oase*, adj. Cu (multe) dealuri, format din dealuri.

DEMAGÓG, *demagogi*, s.m. Persoană care practică demagogia.

DEMAGOGÍE, *demagogii*, s.f. Acțiune de influențare a maselor cu ajutorul unor principii și promisiuni false, prin prezentarea faptelor în mod inexact etc., pentru a le înșela și a realiza o serie de scopuri condămnabile nemărturisite.

DEMARCÁȚIE, *demarcații*, s.f. Delimitare, despărțire, separare. ◇ *Linie de demarcație*, (adesea fig.) linie care desparte două țări, două suprafețe de teren etc.

DEMASCÁ, *demăsc*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) da pe față (fără să vrea) intențiile, planurile, gîndurile (condamnabile) ascunse.

DEMATERIALIZÁT,-Ă, *dematerializați,-te*, adj. **1.** Care a pierdut caracterele specifice materiei. **2.** (Despre cuvinte, imagini) Care și-a pierdut caracterul concret și sensibil. [Pronunțat: *-ri-a-*]

DEMÉNT,-Ă, *demenți,-te*, adj., s.m. și f. (Livr.) **1.** Adj., s.m. și f. (Om) nebun. **2.** Adj (Ca) de om nebun; nebunesc.

DEMÉNȚĂ, *demențe*, s.f. (Livr.) Nebunie.

DEMÉRS, *demersuri*, s.n. Acțiune întreprinsă (pe lîngă cineva) în susținerea unei cauze; intervenție în scopul obținerii unui anumit rezultat.

DEMILITARIZÁRE, *demilitarizări*, s.f. Măsură prin care (în urma unei convenții internaționale ori din proprie inițiativă), pe un anumit teritoriu, sînt total sau parțial desființate forțele armate, armamentul, instalațiile militare, producția de armament etc.

DEMINERALIZÁRE, *demineralizări*, s.f. (Biol.) Desfacere a sărurilor minerale complexe insolubile în forme simple, solubile, și trecerea lor în sînge.

DEMITIZÁ, *demitizez*, vb. I. Tranz. **1.** A nega, a nesocoti valoarea miturilor. ◆ A contesta existența unor mituri tradiționale, înlocuind aceste mituri cu altele noi. **2.** A înlătura exagerările, deformările, iluziile despre originea și evoluția lucrurilor, fenomenelor etc. și a le prezenta în conformitate cu propria lor esență, cu realitatea; a reflecta realitatea în limitele obiectivității, lucidității.

DEMIÚRG s.m. Denumire dată, în filozofia lui Platon, divinității, ca pretins principiu rațional, organiza-

tor al universului, ca așa-zis creator al acestuia. ◆ Dumnezeu. ◆ Principiu activ și creator — omul. [Pronunțat: *-mi-urg*]

DEMN,-Ă, *demni,-e*, adj. **1.** Vrednic (de)... ◆ Capabil, destoinic. **2.** Care impune respect, care merită respect.

DEMNITÁR, *demnitari*, s.m. Înalt funcționar al unui stat.

DEMNITÁTE, *demnități*, s.f. **1.** Calitatea de a fi demn, de a impune respect; atitudine demnă. **2.** Funcție înaltă în stat.

DEMOBILIZÁ, *demobilizez*, vb. I. Tranz. **1.** A lăsa la vatră trupele mobilizate, a trece armata la stare de pace. **2.** Fig. A face să slăbească forța combativă, vigilența, tenacitatea cuiva în îndeplinirea unei sarcini, în urmărirea unui scop. ◆ A descuraja.

DEMOCRÁT,-Ă, *democrați,-te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Adept) al democrației, (persoană) care susține democrația. **2.** Adj. Care aparține democrației, privitor la democrație, specific democrației.

DEMOCRATÍSM s.n. Totalitatea principiilor care exprimă, garantează și asigură realizarea libertăților democratice.

DEMOCRATIZÁRE, *democratizări*, s.f. Proces social, politic și juridic care asigură participarea din ce în ce mai largă a cetățenilor la conducerea vieții politice, economice, sociale și culturale a țării.

DEMOCRAȚÍE, *democrații*, s.f. Formă de organizare și de conducere politică a societății caracterizată prin aceea că întreaga putere se află în mîinile poporului.

DEMODULÁȚIE, *demodulații*, s.f. (Fiz.) Separare a oscilației de joasă frecvență de unda purtătoare de înaltă frecvență.

DEMOGRÁFIC,-Ă, *demografici,-ce*, adj. Care aparține demografiei, privitor la demografie. ◇ *Factor demografic*, element constitutiv al societății, exprimat de densitatea populației, ritmul ei de creștere, structura și mobilitatea ei.

DEMOGRAFÍE s.f. Știință socială care studiază fenomene și procese privitoare la numărul, repartiția geografică, structura, densitatea și mișcarea populației.

DÉMON, *demoni*, s.m. **1.** (Livr.) Diavol, drac, satană. ◆ Fig. Om rău. ◆ Ființă imaginară considerată ca spirit al răului. **2.** (În literatura romantică) Ființă care personifică răzvrătirea împotriva destinului propriu sau al mulțimii nedreptățite, setea de iubire, extraordinara frumusețe fizică, măreția, existența misterioasă etc. ◆ (În mitologie și în poezie) Geniu (al binelui sau al răului) chinuit de neliniște și care stîrnește dorințe, pasiuni etc.

DEMONETIZÁ, *demonetizez*, vb. I. **1.** Tranz. A scoate, a retrage din circulație anumite monede. **2.** Refl. (Despre monede) A-și reduce valoarea (în raport cu aceea a aurului). ◆ Fig. A-și pierde, a-și reduce valoarea; a se deprecia, a se banaliza.

DEMÓNIC,-Ă, *demonici,-ce*, adj. (Livr.) (Ca) de demon; drăcesc, diabolic, satanic; infernal.

DEMONSTRÁ, *demonstrez*, vb. I. **1.** Tranz. A arăta în mod convingător, prin argumente, prin raționamente logice sau prin exemple concrete, adevărul sau neadevărul unei afirmații, al unui fapt etc.; a proba, a dovedi. ◆ A face dovada, prin calcule și prin raționamente, a adevărului exprimat într-o teoremă, într-o formulă etc. **2.** Intranz. (Despre mulțimi de oameni) A participa la o demonstrație **(3)**.

DEMONSTRATÍV,-Ă, *demonstrativi,-e*, adj. **1.** Care demonstrează sau servește să demonstreze ceva; ilustrativ. ◇ (Gram.) *Pronume demonstrativ*, pronume care arată locul în timp sau în spațiu al unui obiect față de

vorbitor. *Adjectiv demonstrativ*, adjectiv care arată depărtarea sau apropierea unui obiect față de un punct determinat. 2. (Despre gesturi, manifestări etc.) Care exprimă, în mod ostentativ, un sentiment, o părere etc.

DEMONSTRÁȚIE, *demonstrații*, s.f. 1. Dovedire, pe bază de argumente și de exemple concrete, a realității unui fapt; demonstrare, argumentare. ◆ Șir de calcule, de argumente, de raționamente etc. prin care se dovedește adevărul unei teoreme sau conținutul unei formule. 2. Procedeu de stabilire a adevărului unui enunț. 3. Acțiune prin care masele își exprimă diverse cereri cu caracter economic, social sau politic, atitudinea cu prilejul unui eveniment, unei sărbători, aniversări etc.

DEMORALIZÁ, *demoralizez*, vb. I. Tranz. și refl. A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde încrederea în sine; a (se) descuraja, a (se) deprima.

DENATURÁ, *denaturez*, vb. I. Tranz. A schimba (intenționat) înțelesul, natura sau caracterul real al unor cuvinte, al unor idei etc.; a deforma, a altera, a falsifica.

DENATURÁNT,-Ă, *denaturanți,-te*, adj., s.m. (Substanță) adăugată, în cantități mici, în unele produse pentru a le conferi acestora proprietăți (gust, miros etc.) incompatibile cu folosirea lor în alte scopuri decît cele pentru care au fost destinate inițial.

DENATURÁRE, *denaturări*, s.f. 1. Operație de adăugare, în unele produse, a unei cantități mici de denaturant, spre a le face improprii altor întrebuințări decît cele pentru care au fost inițial destinate. 2. Modificare reversibilă sau ireversibilă a proprietăților proteinelor (prin diferite metode).

DENDRÍTĂ, *dendrite*, s.f. 1. Prelungire arborescentă a protoplasmei celulei nervoase, prin care influxul nervos se propagă centripet în regiunea opusă cilindrului-ax. 2. (Geol.; la pl.) Agregate minerale în formă arborescentă depuse pe fisurile plane ale rocilor sau ale filoanelor, în special în zăcămintele aurifere.

DENDROMÉTRU, *dendrometre*, s.n. Instrument cu ajutorul căruia se determină, cu aproximație, înălțimea copacilor.

DENIGRÁ, *denigrez*, vb. I. Tranz. A vorbi pe cineva de rău, cu intenția de a-i atinge onoarea, reputația etc.; a ponegri, a defăima, a calomnia, a discredita.

DENIGRATÓR,-OÁRE, *denigratori, -oare*, adj., s.m. și f. (Persoană) care denigrează.

DENITRIFICÁRE, *denitrificări*, s.f. Proces de reducere a nitraților și nitriților din sol pînă la azot liber sau amoniac, datorat activității bacteriilor anaerobe, care duce la scăderea fertilității solului.

DENITRIFICATÓR,-OÁRE, *denitrificatori,-oare*, adj., s.m. și f. (Bacterie) care provoacă denitrificarea, care ia parte la procesul de denitrificare.

DENIVELÁ, pers. 3 *denivelează*, vb. I. Refl. (Despre terenuri, drumuri etc.) A-și pierde suprafața netedă, prin formare de gropi și de ridicături.

DENIVELÁRE, *denivelări*, s.f. Accident de teren (ridicat sau coborît) pe o suprafață relativ netedă. ◆ Diferență de nivel între două unități geografice învecinate.

DENOMINÁȚIE, *denominații*, s.f. (Livr.) Denumire, numire, nume.

DENOTÁ, pers. 3 *denótă*, vb. I. Tranz. A dovedi, a vădi, a indica, a arăta, a demonstra un anumit lucru.

DENOTÁȚIE, *denotații*, s.f. 1. (Log.) Sferă (3). 2. (Lingv.) Sens, semnificație.

DENS,-Ă, *denși,-se*, adj. Care are părțile, elementele componente strîns unite sau foarte apropiate între ele; compact, des.

DENSIMÉTRU, *densimetre*, s.n. Areometru care indică direct densitatea lichidului în care a fost cufundat.

DENSITÁTE, *densități*, s.f. **1.** Mărime fizică definită prin raportul dintre masa și volumul unui corp; masa unității de volum, masă specifică. ◇ *Densitate relativă*, raportul dintre densitatea unei substanțe și densitatea altei substanțe, considerată substanță de referință (de obicei apa distilată sau aerul uscat). *Densitate de curent electric*, raportul dintre intensitatea curentului electric care trece printr-un conductor și secțiunea transversală a acestuia. **2.** (Biol.; în expr.) *Densitatea (medie a) populației*, numărul de oameni (sau de animale) care revin (în medie) pe o unitate de suprafață a unui anumit teritoriu. *Densitatea plantelor*, numărul de plante din aceeași specie calculat pe o suprafață dată dintr-un teritoriu. *Densitatea vieții*, numărul de organisme de pe o suprafață dată.

DENTÁR,-Ă, *dentari,-e*, adj. **1.** De dinte, care aparține dinților, privitor la dinți. **2.** De dentist, care aparține dentistului, privitor la dentist.

DENTÍNĂ, *dentine*, s.f. Substanță proteică, bogat mineralizată, care constituie masa principală a dintelui; ivoriu.

DENTÍȚIE, *dentiții*, s.f. **1.** Totalitatea dinților mamiferelor, caracteristică, după structură, după formă și după număr, unui anumit tip de regim alimentar. **2.** Proces de formare și de apariție a dinților la om ◇ *Dentiție de lapte*, dentiție formată din 20 de dinți, care apare între 6 luni și 3 ani. *Dentiție definitivă*, dentiție formată din 8 incisivi, 4 canini, 4 premolari și 16 molari, care apare începînd de la 6-7 ani. **3.** Mod în care sînt așezați dinții (în gură); dantură.

DENUCLEARIZÁ, *denuclearizez*, vb. I. Tranz. A interzice, pe baza unui tratat internațional, producerea, stocarea, instalarea, experimentarea și folosirea armelor nucleare într-un spațiu, pe un teritoriu, într-o zonă, într-o țară, într-un grup de țări sau în lume. [Pronunțat: *-cle-a-*]

DENUNȚÁRE, *denunțări*, s.f. Desfacere a unui contract sau a unui tratat prin manifestarea de voință a uneia dintre părți.

DEONTOLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu îndatoririle ce trebuie îndeplinite în anumite profesiuni ; etică profesională. [Pronunțat: *de-on-*]

DEPANÁ, *depanez*, vb. I. Tranz. A repune în stare de funcționare un vehicul, o mașină, un aparat, în urma unei pene; a repara.

DEPĂȘÍ, *depășesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A întrece pe cineva sau ceva care merge în același sens; a lăsa în urmă. **2.** A trece peste o anumită limită; a întrece o anumită măsură, un anumit nivel. ◆ A întrece puterile sau competența cuiva.

DEPENDÉNT,-Ă, *dependenți,-te*, adj. Care depinde (de cineva sau de ceva).

DEPENDÉNȚĂ, *dependențe*, s.f. Situația, starea cuiva sau a ceva care depinde de altcineva sau de altceva, căruia îi este subordonat. ◇ (Mat.) *Dependență funcțională* (asociată unei funcții $f : A \to B$), corespondența dintre un element oarecare x al mulțimii A și imaginea sa $f(x)$, notată y, din mulțimea B (eventual, din aceeași mulțime, dacă $A = B$); se notează: $y = f(x)$. ◆ Spec. Stare de subordonare economică sau politică a unui stat față de o putere străină, caracterizată prin absența libertății naționale, a dreptului suveran de a hotărî asupra liniei politice și asupra activității interne și externe.

DEPERSONALIZÁT,-Ă, *depersonalizați,-te*, adj. (Livr.) Care și-a pierdut personalitatea; fără personalitate.

DEPÉȘĂ, *depeșe*, s.f. (Înv.) Înștiințare transmisă cuiva prin mijloacele cele mai rapide.

DEPISTÁ, *depistez*, vb.I. Tranz. A găsi urma unui lucru ascuns, tăinuit, necunoscut.

DEPLASÁRE, *deplasări*, s.f. (Mat.; în expr.) *Deplasare plană*, transformare punctuală care este produsul unei translații cu o rotație.

DEPLÎNGE, *deplîng*, vb.III. Tranz. A manifesta milă, părere de rău față de cineva sau de ceva; a găsi, a socoti pe cineva vrednic de compătimire.

DEPOETIZÁ, *depoetizez*, vb.I. Tranz. (Livr.; despre cuvinte, imagini etc.) A face să-și piardă însușirea poetică, expresivă, figurată. [Pronunțat: *-po-e-*]

DEPOLUÁ, *depoluez*, vb.I.Tranz. A reduce sau a înlătura poluarea ori sursele care o provoacă. [Pronunțat: *-lu-a*]

DEPÓU, *depouri*, s.n. Clădire în care se adăpostesc, se întreține și se repară locomotive și vagoane de tren sau de tramvai.

DEPOZÍȚIE, *depoziții*, s.f. Declarație a unui martor, în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală, cu privire la fapte care-i sînt cunoscute prin propriile simțuri (văz, auz) și de natură să aducă lămuriri în pricina respectivă.

DEPRECIÁ, *depreciez*, vb.I. **1.** Tranz. A considera ceva sub valoarea sa reală. **2.** Tranz. și refl. A(-și) micșora, a(-și) pierde valoarea sau calitatea. [Pronunțat: *-ci-a*]

DEPRESIÚNE, *depresiuni*, s.f. **1** Formă de relief aflată la un nivel mai coborît decît formele de relief din jur. **2.** (Chim.) Diferența dintre valoarea presiunii atmosferice și valoarea presiunii dintr-un loc oarecare (recipient, parte a atmosferei etc.), cînd aceasta este mai joasă decît presiunea atmosferică. **3.** (Livr.) Deprimare.

DEPRESÍV,-Ă, *depresivi,-e*, adj. **1.** Care provoacă depresiune. **2.** Care provoacă scăderea tensiunii cuiva.

DEPRIMÁ, *deprim*, vb.I. Tranz. A provoca (cuiva) o stare de descurajare sau de tristețe apăsătoare.

DEPRIMÁRE, *deprimări*, s.f. Stare sufletească (patologică) de tristețe și de descurajare adîncă și persistentă (asociate cu neliniște); (livr.) depresiune.

DEPRÍNDERE, *deprinderi*, s.f. **1.** Obișnuință, obicei. **2.** Ușurință căpătată de-a lungul timpului într-o îndeletnicire oarecare; dexteritate.

DEPUTÁT,-Ă, *deputați,-te*, s.m. și f. Persoană aleasă într-un organ reprezentativ (legislativ) al puterii de stat.

DERAIÁ, pers. 3 *deraiază*, vb.I. Intranz. (Despre mijloace de transport care circulă pe șine) A sări de pe șine. [Pronunțat: *-ra-ia*]

DERATIZÁRE, *deratizări*, s.f. Acțiunea de a stîrpi rozătoarele dăunătoare prin otrăvire cu substanțe chimice sau prin culturi microbiene.

DERIVÁ, *deriv*, vb.I. Intranz. A se trage, a proveni, a rezulta din... ◆ Spec. (Lingv.; despre limbă, cuvinte și sensul lor) A-și trage originea din...; (despre cuvinte) a se forma cu ajutorul unui afix. ◆ Spec. Tranz. (Lingv.) A arăta originea unui cuvînt din altul.

DERIVÁBILĂ, *derivabile*, adj. (Mat.; în expr.) *Funcție derivabilă într-un punct* (x_0), funcție $f : E \to R$ pentru care limita $\lim_{x \to x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$ (unde $x_0 \in E$) există și este finită. *Funcție derivabilă pe o mulțime* (M), funcție $f: E \to R$ derivabilă în orice punct din M (unde $M \subset E$). *Funcție derivabilă la stînga într-un punct* (x_0), funcție $f : E \to R$ pentru care limita $\lim_{x \nearrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$ ($x_0 \in E$) există și este finită. *Funcție derivabilă la dreapta într-un punct* (x_0), funcție $f : E \to R$

pentru care limita $\lim_{x \searrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$ ($x_0 \in E$) există și este finită.

DERIVABILITÁTE s.f. (Mat.) Proprietate a unei funcții $f: E \to F$ de a fi derivabilă într-un punct x_0 ($x_0 \in E$) sau pe o mulțime M ($M \subset E$).

DERIVÁRE, *derivări*, s.f. **1.** Provenire, rezultare a unui lucru din... ◆ Spec. (Lingv.) Provenire a unui cuvînt din altul; procedeu prin care se formează un cuvînt din altul cu ajutorul prefixelor sau al sufixelor. **2.** Operație folosită în calculul diferențial pentru obținerea derivatei unei funcții (derivabile).

DERIVÁT, -Ă, (1) *derivați, -te*, adj., (3) *derivați*, s.m., (2) *derivate*, s.f. **1.** Adj. Care derivă din ceva. ◆ Format prin derivare. **2.** S.f. (Mat.; în expr.) *Derivata unei funcții într-un punct* (x_0), limita (finită) a raportului dintre creșterea funcției și creșterea argumentului, cînd creșterea argumentului tinde către zero, adică:

$$f(x_0) = \lim_{x \to x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$$

(unde $f: E \to R$ este o funcție reală de variabilă reală, iar $x_0 \in E$). *Derivata la stînga a unei funcții într-un punct*

$$(x_0), f'_s(x_0) = \lim_{x \nearrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}.$$

Derivata la dreapta a unei funcții într-un punct

$$(x_0) = f'_d(x_0) = \lim_{x \searrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}.$$

Derivata unei funcții $f: E \to R$, funcția f' (sau $\frac{df}{dx}$) definită pe E, dacă fiecărui punct $x \in E$ îi corespunde numărul $f'(x)$. **3.** S.m. (Chim.) Substanță preparată din altă substanță și care, de obicei, păstrează structura de bază a substanței din care provine. ◇ *Derivat funcțional*, compus organic obținut prin eliminarea unei molecule de apă între două grupuri funcționale aparținînd aceleiași molecule organice sau unor molecule diferite.

DERIVÁȚIE, *derivații*, s.f. Ramificație secundară (temporară sau permanentă) a unui curs de apă, a unei conducte, a unui drum etc.

DERIZÓRIU, -IE, *derizorii*, adj. Care are o valoare extrem de mică; fără (nici o) însemnătate; ridicol.

DÉRMĂ, *derme*, s.f. Țesut fibros conjunctiv, stratul mijlociu al pielii vertebratelor, cel mai gros și cel mai adînc, așezat sub epidermă, conținînd vase sangvine și limfatice, terminații nervoase, corpusculi tactili, fibre musculare și conjunctive, glande sebacee și rădăcinile perilor.

DÉRMIC, -Ă, *dermici, -ce*, adj. Care se referă la dermă, care aparține dermei, care ține de dermă.

DEROGÁ, *deróg*, vb. I. Intranz. A se abate (în mod excepțional) de la o lege, de la un regulament etc.

DERULÁ, *derulez*, vb. I. Tranz. A desface, a desfășura, a întinde ceva care a fost înfășurat.

DESÁGĂ, *desagi*, s.f. Traistă formată din doi săculeți legați între ei care se poartă atîrnată pe umăr sau pe șa.

DESĂVÎRȘÍ, *desăvîrșesc*, vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni desăvîrșit, perfect; a (se) perfecționa. **2.** Tranz. A face ca o acțiune să capete formă definitivă, a o duce la completa dezvoltare; a împlini.

DESCĂLECÁT s.n. Deplasare în regiunile de dincoace de Carpați a unor populații românești venite de dincolo de munți, și stabilirea lor în aceste regiuni, în epoca întemeierii statelor feudale Țara Românească și Moldova.

DESCĂRCÁRE, *descărcări*, s.f. **1.** (Chim.) Pierdere a sarcinii electrice a ionilor pe electrozi de semn contrar,

în procesul electrolizei unui electrolit. 2. (Fiz.; în expr.) *Descărcare electrică*, fenomen de trecere a curentului electric printr-un dielectric, sub acțiunea unui cîmp electric extern.

DESCĂTUȘÁT,-Ă, *descătușați, -te*, adj. Care a fost eliberat din lanțuri, din cătușe. ◆ Fig. Care a devenit liber de exploatare, de asuprire etc.

DESCĂZÚT, *descăzuturi*, s.n. (Mat.) Primul termen al unei scăderi, elementul din care se scade alt element al aceleiași mulțimi.

DESCENDÉNT, -Ă, *descendenți, -te*, adj. 1. Care coboară, care se lasă în jos; coborîtor. 2. (Despre ființe) Care se înrudește direct, care se trage direct din..., care coboară direct din...

DESCENDÉNȚĂ, *descendențe*, s.f. 1. Înrudire în linie directă coborîtoare; filiație. 2. (Cu sens colectiv) Posteritate, urmași.

DESCENTRALIZÁ, *descentralizez*, vb. I. Tranz. A acorda autonomie (administrativă) unor organe locale ale administrației de stat.

DESCIFRĂ, *descifrez*, vb. I. Tranz. A reuși să citească și să înțeleagă un text neciteț sau scris într-o limbă străină, cu o scriere necunoscută etc. ◆ A înțelege sau a ghici ceva neclar, ascuns, neștiut.

DESCÍNDE, *descind*, vb. III. Intranz. 1. A-și avea originea, a proveni din... 2. A ajunge (și a se opri) într-un loc.

DESCÎNTEC, *descîntece*, s.n. Formulă magică (în versuri) însoțită de gesturi rituale, cu care se descîntă; vrajă, descîntătură, farmec. ◆ Specie a literaturii populare alcătuită din asemenea formule.

DESCOMPUNĂTÓR, -OÁRE, *descompunători, -oare*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care descompune, care ia parte la descompunere. 2. S.m. și f. Nume dat bacteriilor și ciupercilor microscopice care descompun substanțele organice din plantele moarte și din cadavrele animalelor și redau biotopului substanțele anorganice.

DESCOMPÚNE, *descompún*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A (se) desface în părțile din care este alcătuit. 2. Refl. (Despre materii și corpuri organice) A se altera, a se strica; a putrezi.

DESCOMPÚNERE, *descompuneri*, s.f. 1. (Mat.; în expr.) *Descompunere în factori ireductibili* (a unui polinom cu coeficienți într-un corp), scriere a polinomului ca produs de polinoame ireductibile. *Descompunere în factori primi*, scrierea unui număr natural sub forma unui produs de factori primi (la diverse puteri). 2. (Chim.) Desfacere de legături chimice, într-o combinație, provocată de diferite forme de energie (termică, radiantă etc.) și însoțită, eventual, de formare de legături între atomi sau între radicalii liberi ce rezultă. ◇ *Descompunere termică*, descompunere, sub acțiunea căldurii, a unei substanțe în elementele componente sau în alte substanțe cu masă moleculară mai mică. *Descompunere fotochimică*, proces de rupere a unor legături covalente dintr-o moleculă, sub acțiunea energiei radiante, cu formare de atomi sau radicali liberi, care se stabilizează apoi în alte structuri decît cele inițiale.

DESCRESCĂTÓR, -OÁRE, *descrescătoare*, adj. (Mat.; în expr.) *Funcție descrescătoare* (pe o mulțime M), funcție reală de variabilă reală, $f:E \to R$ (unde $E \subset R$), căreia pentru valori crescătoare ale argumentului îi corespund valori descrescătoare: $f(x_1) \geqslant f(x_2)$, oricare ar fi $x_1 < x_2$ din $M \subset E$. *Funcție strict descrescătoare* (pe o mulțime M), funcție reală de variabilă reală, $f:E \to R$ (unde $E \subset R$), dacă $f(x_1) > f(x_2)$, oricare ar fi $x_1 < x_2$ din $M \subset E$. *Șir descrescător*, șirul de numere $(a_n)_{n \in N}$ la care fiecare termen este mai mare sau egal cu succesorul său: $a_n \geqslant a_{n+1}$, pentru orice $n \in N$.

DESCRÍERE, *descrieri*, s.f. Scriere sau pasaj dintr-o scriere în care este înfățișat un aspect, un cadru din natură, o situație etc.; (rar) descripție.

DESCRIPTÍV, -Ă, *descriptivi*, *-e*, adj. Care descrie; care conține o descriere.

DESCUAMÁ, pers. 3 *descuamează*, vb. I. Refl. (Despre epidermă) A se coji în urma unei boli contagioase eruptive sau de piele.

DESECÁ, *deséc*, vb. I. Tranz. A elimina excesul de apă de pe terenurile mai joase, în vederea folosirii lor pentru culturi sau din motive de sănătate.

DESEMNÁ, *desemnez*, vb. I. Tranz. A indica, a numi o persoană considerînd-o cea mai potrivită pentru desfășurarea unei activități, pentru ocuparea unei demnități sau a unei funcții. ◆ A numi într-o funcție.

DESÉN, *desene*, s.n. 1. Reprezentare grafică a unui obiect, a unei figuri, a unui peisaj pe o suprafață prin linii, puncte, pete, simboluri etc. 2. Arta sau tehnica de a desena.

DESETÍNĂ, *desetine*, s.f. Impozit care reprezenta a zecea parte din unele produse obținute de țărani, perceput în Moldova, în sec. XV—XVIII.

DESFÁCERE, *desfaceri*, s.f. 1. (Mat.; în expr.) *Desfacerea evenimentului sigur (E)*, ansamblul evenimentelor aleatorii A_1, A_2, ..., A_n, dacă sînt disjuncte două cîte două și reuniunea tuturor este E, dacă la orice efectuare a experienței se realizează cu certitudine unul din ele și numai unul. 2. Descompunere, despărțire; dezorganizare; anulare; vînzare. ◇ *Desfacerea mărfurilor*, formă de circulație a mărfurilor destinate consumului în cadrul producției.

DESFĂTÁ, *desfăt*, vb. I. Refl. și tranz. A-și petrece sau a face să-și petreacă timpul în mod (extrem de) plăcut, cu mari satisfacții; a (se) delecta.

DESFOIÁ, *desfói*, vb. I. 1. Tranz. A desprinde, a smulge petalele unei flori. 2. Refl. (Despre flori sau boboci) A înflori, a se deschide. [Pronunțat: *-fo-ia*]

DESFRÎU, *desfrîuri*, s.n. Purtare, atitudine imorală; stare de imoralitate.

DESHIDRATÁRE, *deshidratări*, s.f. 1. Eliminare, parțială sau totală, a apei (de cristalizare) din moleculele cristalohidraților la temperatura obișnuită sau la temperatură mai ridicată. 2. Eliminare a apei dintr-un material prin încălzire, prin distilare, prin acțiune chimică etc.

DESÍGN s.n. Disciplină care urmărește armonizarea mediului uman, începînd de la conceperea obiectelor uzuale pînă la urbanism și peisaj. [Pronunțat: *di-záin*]

DESINCRONIZÁ, *desincronizez*, vb. I. Tranz. A face să nu se mai desfășoare, să nu se mai producă în același timp, a produce un decalaj între două elemente care, în mod normal, coexistă.

DESINÉNȚĂ, *desințe*, s.f. (Gram.) Element morfologic care, adăugat la tema unui cuvînt, arată cazul și numărul (la substantive, adjective etc.), genul (la adjective, pronume), numărul și diateza (la verbe).

DESÓRBȚIE, *desorbții*, s.f. (Chim.) Proces invers adsorbției, constînd în îndepărtarea unei substanțe adsorbite de pe suprafața unui adsorbant.

DESPĂDURÍ, *despădurésc*, vb. IV. Tranz. A tăia în mod nerațional pădurea de pe un anumit teritoriu. ◆ A defrișa.

DESPERÁ, *despér*, vb. I. Intranz. A se afla într-o stare sufletească foarte apăsătoare și de totală descurajare din cauza nerealizării unui lucru (multă vreme) așteptat, dorit; a deznădăjdui.

DESPÓT, *despoți*, s.m. 1. Conducător de stat cu puteri absolute, în anti-

chitate și în evul mediu. 2. Fig. Persoană care, în acțiunile sale, nu ține seama de alții, sau care vrea să-și impună cu orice preț și prin orice mijloace voința.

DESPÓTIC, -Ă, *despotici, -ce*, adj. (Despre un stat, un regim politic) În care conducerea se află în mîna unui despot (1).

DESPOTÍSM s.n. 1. Regim politic reacționar caracterizat prin puterea nelimitată, guvernarea arbitrară, neîngrădită de nici o lege, a despotului (1) și prin lipsa de drepturi a cetățenilor unui stat; despoție. 2. Fig. Comportare sau atitudine arbitrară; samavolnicie.

DESPRĂFUÍRE, *desprăfuiri*, s.f. Operație de separare și de eliminare a prafului din aerul unei încăperi, din gazele de ardere, impusă de necesități igienico-sanitare, economice sau tehnice.

DESPRIMĂVĂRÁ, pers. 3 *desprimăvărează*, vb. I. Refl. A veni primăvara, a se face primăvară.

DESTÍN, *destine*, s.n. Forță mai presus de voința omului care (în superstiții) ar hotărî dinainte întreaga viață a acestuia; soartă, viitor, fatalitate.

DESTINATÁR, -Ă, *destinatari, -e*, s.m. și f. Persoană căreia i se trimite ceva, îi este destinat ceva; adresant.

DESTÍNDERE, *destinderi*, s.f. Slăbire, încetare a unei încordări; relaxare. ◆ Fig. Încetare a unei tensiuni nervoase, a unei stări de surescitare, de încordare psihică; liniștire.

DESTÓINIC, -Ă, *destoinici, -ce*, adj. Vrednic, harnic; capabil.

DESȚELENÍ, *desțelenesc*, vb. IV. Tranz. A ara adînc un teren (multă vreme) necultivat sau cultivat cu plante perene, pentru a-l semăna.

DESUÉT, -Ă, *desueți, -te*, adj. Care nu se mai folosește, necorespunzător modei sau spiritului vremii; demodat, învechit, perimat. [Pronunțat: *-su-et*]

DEȘĂNȚÁT, -Ă, *deșănțați, -te*, adj. Care este nepotrivit, nelalocul lui, deplasat (în raport cu împrejurările).

DEȘÉRT, -ĂRTĂ, (I) *deșerți, -arte*, adj., (II) *deșerturi*, s.n. I. Adj. 1. Care nu conține nimic în interior; gol. 2. (Despre terenuri, țări, regiuni, zone) Lipsit de vietăți sau de vegetație; pustiu. ◆ Nelocuit, nepopulat. II. S.n. 1. Spațiu gol. 2. Regiune cu climă aspră, cu ploi foarte rare, cu vegetație puțină, cu animale rare și adaptate, cu populație umană foarte redusă; pustiu.

DEȘÉU, *deșeuri*, s.n. Rest dintr-un material croit, tăiat, fasonat etc. care nu mai poate fi valorificat direct pentru realizarea produsului respectiv. ◆ Rest, reziduu rezultat dintr-un proces industrial și care adesea poate fi valorificat în diverse scopuri.

DETALIÁ, *detaliez*, vb. I. Tranz. A arăta, a expune, a analiza, a demonstra ceva în mod amănunțit. [Pronunțat: *-li-a*]

DETÁLIU, *detalii*, s.n. Amănunt. ◆ Lucru mărunt, lipsit de importanță, secundar (în ansamblul celorlalte).

DETAȘÁ, *detașez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) desprinde, a (se) desface, a (se) separa (dintr-un ansamblu unitar). 2. A deplasa un angajat în mod temporar și în interes de serviciu de la o unitate la alta sau dintr-o localitate în alta.

DETAȘAMÉNT, *detașamente*, s.n. 1. Grup de subunități sau de unități militare (ori civile) sau formații de luptă reunite temporar sub o comandă unică pentru a îndeplini o misiune cu caracter independent. 2. Echipă, grup; colectiv.

DETECTÁ, *detectez*, vb. I. Tranz. A identifica, a descoperi, a determina existența unui element care este ascuns (vederii).

DETÉCȚIE, *detecții*, s.f. **1.** Operație de identificare a prezenței unui semnal util într-o recepție de unde electromagnetice. **2.** Demodulație a oscilațiilor de înaltă frecvență, modulate în amplitudine. **3.** Reducere a unei alternanțe pentru oscilațiile de înaltă frecvență, modulate în amplitudine.

DETÉNTĂ, *detente*, s.f. (Fiz.) Expansiune (1).

DETENȚIÚNE, *detențiuni*, s.f. (Jur.) **1.** Reținere a cuiva în stare de arest pentru cercetare. **2.** Pedeapsă prevăzută de lege care lipsește pe cineva de libertate pentru o perioadă dată. [Pronunțat: *-ți-u-*]

DETERGÉNT, -Ă, *detergenți, -te*, adj., s.m. (Substanță organică, amestec) care are moleculele compuse dintr-o grupă hidrocarbonată (cu 12—18 atomi de carbon în catenă) și o grupă hidrofilă (de obicei, o grupă sulfonică sau un rest de ester al acidului sulfonic), servind ca înlocuitor al săpunului, în scopuri menajere și industriale.

DETERMINĂ, *detérmin*, vb. I. Tranz. **1.** A condiționa în mod necesar apariția sau dezvoltarea unui fapt, a unui fenomen. **2.** A fixa (cu precizie); a stabili. ◆ A calcula, a deduce pe baza unor date.

DETERMINÁNT, -Ă, *determinanți, -te*, adj., s.m. **1.** Adj. Care determină sau este de natură să determine ceva; hotărîtor, determinativ. **2.** Adj. (Gram.; despre cuvinte sau propoziții; adesea substantivat) Care precizează sensul altui cuvînt sau al altei propoziții, fiind subordonat acestora. **3.** S.m. (Mat.; în expr.) *Determinant (de ordinul n)*, numărul (unic determinat) care se obține însumînd toate cele $n!$ produse formate cu elementele a_{ij} $(i,j = 1,2,\ldots, n)$ ale unei matrice pătratice A, luate cîte unul din fiecare linie și din fiecare coloană, produsele fiind precedate de semnul + sau —, după cum numărul de inversiuni în permutările indicilor secunzi (dacă indicii liniilor au fost aranjați în ordinea naturală) este par sau impar. *Determinant de ordinul doi*, numărul rezultat din matricea cu două linii și două coloane:

$$\Delta = \det A = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix} = a_{11}\, a_{22} - a_{12}\, a_{21}.$$

Determinant caracteristic, fiecare dintre determinanții care se obțin din determinantul principal, relativ la un sistem de m ecuații liniare cu n necunoscute, prin adăugarea unei linii secundare și a coloanei termenilor liberi corespunzători. *Determinant principal*, determinant nenul de ordin maxim, ce se poate forma cu elementele matricei atașate unui sistem de m ecuații cu n necunoscute.

DETERMINÁT, -Ă, *determinați, -te*, adj. **1.** Precizat, stabilit. **2.** Calculat, dedus pe baza unor date. **3.** (Despre cuvinte sau propoziții) Al cărui sens este precizat de un alt cuvînt sau de altă propoziție.

DETERMINÍSM s.n. Teorie, concepție și metodă potrivit cărora fenomenele și procesele sînt determinate de anumite condiții și cauze, sînt guvernate de legi obiective și se află în interdependență atît în natură, în societate, cît și în viața psihică.

DETESTĂ, *detést*, vb. I. Tranz. și refl. (recipr.) A nu (se) putea suferi, a (se) disprețui profund.

DETONÁNT, -Ă, *detonanți, -te*, adj. Care poate produce o detonație.

DETONÁȚIE, *detonații*, s.f. Explozie; zgomot produs de o explozie.

DETRACTÓR, -OÁRE, *detractori, -oare*, s.m. și f. (Livr.) Persoană care calomniază, care defăimează; calomniator, defăimător, denigrator.

DETRÍTIC, -Ă, *detritici, -ce*, adj. (Geol.) Clastic.

DETRÍTUS s.n. **1.** (Geol.) Material rezultat din sfărîmarea rocilor sau a mineralelor sub acțiunea agenților ex-

terni. 2. (Biol.) Totalitatea particulelor de materie organică moartă, rezultată din descompunerea organismelor și amestecată cu mîl, cu nisip etc. pe fundul apelor.

DETUNĂTÚRĂ, *detunături*, s.f. Zgomot puternic (ca al tunetului) produs de o explozie, de o armă de foc etc.; bubuit, bubuitură, detunare, detunet.

DEUTÉRIU s.n. Izotop greu al hidrogenului, gaz incolor, mult mai dens decît hidrogenul, cu proprietăți fizice diferite de ale acestuia, dar cu proprietăți chimice asemănătoare cu ale lui, folosit drept combustibil termonuclear în reactoarele nucleare; hidrogen greu.

DEUTERÓN, *deuteroni*, s.m. Nucleu al atomului de deuteriu, format dintr-un proton și un neutron.

DEVALORIZÁRE, *devalorizări*, s.f. (Adesea fig.) Scădere a valorii. ◆ Spec. Reducere de către stat a valorii monedei în raport cu aurul, cu argintul sau cu valutele străine.

DEVĂLMĂȘÍE, *devălmășii*, s.f. Formă de stăpînire în comun, de către moșneni și răzeși, a unor părți din pămîntul agricol situat la hotarul satului, specifică obștei sătești din Moldova și din Țara Românească.

DEVELOPÁRE, *developări*, s.f. Tratare cu un reactiv chimic a filmelor, plăcilor sau hîrtiei fotografice, astfel încît să apară clar imaginile formate la expunere.

DEVELOPATÓR, *developatoare*, s.n. Reactiv chimic folosit la developare; revelator.

DEVERSÁ, *deversez*, vb.I. Tranz. A scurge undeva surplusul de apă dintr-un rîu, dintr-un fluviu sau dintr-un lac (de acumulare).

DEVIÁ, *deviez*, vb.I. Intranz. și tranz. A (se) abate de la direcția dată sau avută. [Pronunțat: *-vi-a*]

DEVIÁȚIE, *deviații*, s.f. Abatere de la direcția dată sau normală. ◇ (Fiz.) *Unghi de deviație*, unghiul format de raza incidentă și de cea emergentă, în cazul unei prisme optice. [Pronunțat: *-vi-a-*]

DEVITRIFICÁRE, *devitrificări*, s.f. Proces de formare de microcristale în sticlă, sub acțiunea prelungită a căldurii, manifestat prin pierderea transparenței sticlei și uneori prin pulverizarea ei; devitrifiere.

DEVÍZ, *devize*, s.n. Document, act în care se prezintă, cu anticipație și în amănunt, cheltuielile necesare pentru executarea unei lucrări proiectate.

DEVÍZĂ, *devize*, s.f. Formulă scurtă care exprimă o idee îndrumătoare în comportarea sau în activitatea cuiva.

DEVÍZE s.n.pl. Documente de credit și de plată (cambii, cecuri etc.) emise în valută străină și pe baza cărora beneficiarul obține o anumită cantitate de valută dintr-o altă țară; mijloc de plată în valută străină.

DEVONIÁN,-Ă *devonieni,-e*, s.n., adj. 1. S.n. A treia perioadă a erei paleozoice, caracterizată prin existența plantelor cu organizație simplă (criptogame primitive), a nevertebratelor inferioare, a insectelor, iar dintre vertebrate, a peștilor și batracienilor. 2. Adj. Care se referă la perioada devonianului (1), care aparține devonianului. [Pronunțat: *-ni-an*]

DEVOTAMÉNT s.n. Atașament sincer față de o persoană sau față de o cauză și hotărîrea de a le servi în orice împrejurare și cu orice sacrificii; abnegație, (rar) devoțiune (2).

DEVOȚIÚNE s.f. 1. (Livr.) Atitudine de profund respect față de religie și de biserică, prin îndeplinirea întocmai a îndemnurilor și învățăturilor morale ale doctrinei religioase. 2. (Rar) Devotament. [Pronunțat: *-ți-u-*]

DEXTRÍNĂ, *dextrine*, s.f. Produs neunitar obținut prin degradare termică sau prin hidroliză parțială, enzimatică sau acidă, a amidonului, care

se prezintă sub formă de pulbere albă sau albă-gălbuie, formînd cu apa o suspensie coloidală lipicioasă și fiind folosită ca adeziv, ca apret pentru țesături, ca aglutinant la fabricarea unor cleiuri etc.

DEXTROGÍR,-Ă, *dextrogiri,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care are proprietatea de a roti la dreapta (în sensul mișcării acelor unui ceasornic) planul luminii polarizate. **2.** S.n. Compus chimic care are proprietatea de a fi dextrogir (1).

DEZAGREÁBIL,-Ă, *dezagreabili,-e*, adj. Care este neplăcut, supărător, nesuferit. [Pronunțat: *-gre-a-*]

DEZAGREGÁ, pers. 3 *dezagrégă*, vb. I. Refl. A se desface în părțile constitutive. ◆ (Despre nucleul atomic al unui element; impr.) A se dezintegra. ◆ (Despre roci) A se desface în părțile componente sau în părți mici, datorită dilatării și contracției. ◆ Fig. (Despre o comunitate) A-și pierde cu totul unitatea, coeziunea.

DEZAMALGATÓR, *dezamalgatoare*, s.n. Cuvă cu apă, în instalația pentru electroliza clorurii de sodiu, în care este pompat amalgamul de sodiu și în care se formează hidroxidul de sodiu și hidrogenul.

DEZAMĂGÍRE, *dezamăgiri*, s.f. Faptul de a-și pierde speranțele, iluziile; deziluzie, decepție.

DEZAMINÁRE, *dezaminări*, s.f. Transformare a azotului din combinațiile organice în amoniac, în cursul unor procese de putrezire, sub influența anumitor bacterii.

DEZARMÁRE, *dezarmări*, s.f. Sistem de măsuri menit să ducă la lichidarea sau la limitarea armatelor și a armamentelor statelor.

DEZASIMILÁȚIE, *dezasimilații*, s.f. Proces biologic în cursul căruia substanțele complexe, proprii organismului, sînt transformate în substanțe mai simple, nespecifice și degradate, pe care organismul le elimină; dezasimilare, catabolism.

DEZÁSTRU, *dezastre*, s.n. Nenorocire mare (cu însemnate pierderi materiale și de vieți omenești); catastrofă.

DEZAVUÁ, *dezavuez*, vb.I. Tranz. (Livr.) A dezaproba, a condamna spusele sau faptele cuiva, a se desolidariza de poziția sau de actele unei persoane, ale unei organizații politice sau ale unui stat. ◆ A refuza să recunoască un lucru. [Pronunțat: *-vu-a*]

DEZAXÁT,-Ă, *dezaxați,-te*, adj. (Despre oameni) Care are o comportare anormală; dezechilibrat moral (și mintal).

DEZBĂTE, *dezbát*, vb.III. Tranz. **1.** A discuta pe larg (și adesea în contradictoriu) o chestiune, o problemă etc. cu una sau mai multe persoane; a supune ceva discuției; **2.** A cerceta, a analiza, a judeca.

DEZECHILÍBRU s.n. Lipsă de echilibru. ◆ Fig. Tulburare mintală; lipsă de judecată clară.

DEZEMULSIONÁRE, *dezemulsionări*, s.f. Operație inversă emulsionării, care constă în separarea, printr-o metodă oarecare (încălzire, centrifugare etc.), a unei emulsii în cele două faze ale ei, folosită în industria petrolieră, a uleiurilor vegetale etc. [Pronunțat: *-si-o-*]

DEZGHIOCÁ, pers. 3 *dezghioácă*, vb.I. Refl. A se desface, a ieși din ghioc sau din cochilie.

DEZIDERÁT, *deziderate*, s.n. Ceea ce este de dorit să se întîmple, să se facă, să se realizeze; cerință, dorință.

DEZILÚZIE, *deziluzii*, s.f. Stare sufletească provocată de nerealizarea speranțelor puse într-o persoană sau într-o situație; decepție, dezamăgire.

DEZILUZIONÁT,-Ă, *deziluzionați,-te*, adj. Înșelat în așteptări, în speranțe, care are o deziluzie; decepționat, dezamăgit. [Pronunțat: *-zi-o-*]

DEZINFÉCȚIE, *dezinfecții*, s.f. Acțiunea de a distruge germenii patogeni din afara organismului pentru a îm-

piedica orice contaminare; dezinfectare.

DEZINFORMÁ, *dezinformez*, vb.I. Tranz. A informa (în mod intenţionat) greşit.

DEZINTEGRÁ, *dezintegrez*, vb.I. Refl. şi tranz. (Fiz.) A (se) transforma spontan în alte nuclee atomice.

DEZINTERÉS s.n. Lipsă de interes (faţă de cineva sau de ceva); indiferenţă, nepăsare.

DEZLOCUÍRE, *dezlocuiri*, s.f. 1. (Chim.) Înlocuire a unei substanţe elementare dintr-o combinaţie, printr-o altă substanţă elementară, prin desfacerea şi refacerea de legături chimice, folosită ca una dintre metodele generale de obţinere a substanţelor elementare; dislocare. 2. (Fiz.) Înlocuire a aerului dintr-un recipient cu un gaz mai greu.

DEZMIRIŞTÍT s.n. Acţiunea de a ara un strat superficial de pămînt, după strînsul recoltelor de păioase; dezmiriştire.

DEZMOŞTENÍT,-Ă, *dezmoşteniţi,-te*, adj. 1. Care a fost înlăturat de la o moştenire. 2. Fig. (Adesea substantivat) Lipsit de bucuriile, de satisfacţiile vieţii.

DEZNAŢIONALIZÁRE, *deznaţionalizări*, s.f. Politică dusă de un stat prin care se urmăreşte ca un popor sau o populaţie să-şi piardă caracterele naţionale (tradiţii, aspiraţii, limbă, obiceiuri etc.). [Pronunţat: *-ţi-o-*]

DEZNĂDÉJDE s.f. Stare sufletească extrem de apăsătoare şi de totală descurajare din cauza nerealizării unui lucru (de multă vreme) aşteptat, dorit sau din cauza unei anumite împrejurări; desperare.

DEZNODĂMÍNT, *deznodăminte*, s.n. Felul în care se sfîrşeşte, se rezolvă o situaţie, o încurcătură, un conflict etc. ◆ Spec. Parte finală a unei opere literare (epice sau dramatice), muzicale, a unui film cinematografic, care constituie sfîrşitul acţiunii şi aduce soluţia conflictului.

DEZOLÁNT,-Ă, *dezolanţi,-te*, adj. (Livr.) Care întristează, care mîhneşte profund; deprimant.

DEZONOÁRE s.f. Lipsă de onoare; necinste. ◆ Ocară, ruşine.

DEZÓRDINE, *dezordini*, s.f. 1. Lipsă de ordine; neorînduială. 2. Lipsă de organizare, de disciplină; debandadă. ◆ Tulburare (socială); revoltă, răscoală.

DEZOXIDÁ, *dezoxidez*, vb.I. Tranz. A îndepărta oxigenul dintr-o substanţă.

DEZOXIDÁNT,-Ă, *dezoxidanţi,-te*, adj., s.m. 1. Adj. Care dezoxidează. 2. S.m. Substanţă folosită în operaţia de rafinare a metalelor, care, oxidîndu-se mai uşor decît metalul topit, îndepărtează oxigenul din baia metalică.

DEZOXIRIBONUCLÉIC adj. (Biol.; în expr.) *Acid dezoxiribonucleic*, substanţă biochimică complexă, formată din patru tipuri de baze azotoase, o pentoză şi acid fosforic, care se găseşte, ca parte componentă, în nucleul celulelor vii, avînd rol important în transmiterea ereditară a unor caractere şi însuşiri; A.D.N. [Pronunţat: *-cle-ic*]

DEZOXIRIBÓZĂ, *dezoxiriboze*, s.f. Pentoză care intră în alcătuirea acizilor nucleici.

DEZRĂDĂCINÁ, *dezrădăcinez*, vb.I. Refl. A-şi părăsi locul natal, rupînd orice legătură cu el, şi a se stabili în altă parte, fără a se putea adapta.

DEZRĂDĂCINÁT,-Ă, *dezrădăcinaţi, -te*, adj. Care şi-a părăsit locurile natale fără a se putea adapta în noul loc în care s-a stabilit; care nu se poate adapta (la noile condiţii de mediu, de viaţă); înstrăinat.

DEZUMANIZÁT,-Ă, *dezumanizaţi, -te*, adj. Care şi-a pierdut trăsăturile specific umane.

DEZVĂLUÍ, *dezvălui*, vb.IV.Tranz. A face cunoscut (un lucru pînă atunci secret sau necunoscut).

DEZVOLTÁ, *dezvólt*, vb.I. **1.** Refl. (Despre materie şi despre fenomenele naturii, societăţii şi gîndirii) A trece de la o stare calitativă veche la alta nouă, de la o treaptă inferioară la alta superioară, de la simplu la complex. ◆ Tranz. A amplifica în mod creator (o doctrină, o teorie, o concepţie), a completa cu idei noi. ◆ A se extinde dobîndind proporţii, însemnătate, forţă; a creşte, a se mări. ◆ (Despre fiinţe) A evolua crescînd treptat (în sens fizic); a creşte; (despre oameni) a evolua treptat (în ceea ce priveşte intelectul). **2.** Tranz. A expune în mod amănunţit; a desfăşura.

DEZVOLTÁT,-Ă, *dezvoltaţi,-te*, adj. **1.** (Despre fiinţe şi însuşirile lor) Care a ajuns la gradul normal de dezvoltare. ◆ Ajuns într-un stadiu înalt, superior. **2.** Expus în mod amănunţit; amplu.

DIABÉT, *diabeturi*, s.n. Nume dat mai multor boli metabolice şi endocrine caracterizate prin eliminare abundentă de urină, prin senzaţie continuă de sete, prin prezenţa glucozei în urină etc.; boală de zahăr. [Pronunţat: *di-a-*]

DIABÓLIC,-Ă, *diabolici,-ce*, adj. **1.** De diavol, care vine de la diavol; ca de diavol; drăcesc, demonic, satanic. **2.** Care arată, manifestă, trădează o mare cruzime, răutate, viclenie. [Pronunţat: *di-a-*]

DIACRÍTIC, *diacritice*, adj. (În expr.) *Semn diacritic*, semn grafic adăugat unei litere, deasupra, dedesubtul sau la dreapta ei, pentru a reda un sunet diferit de cel redat în mod obişnuit prin litera respectivă.

DIACRÓNIC,-Ă, *diacronici,-ce*, adj. (Despre o metodă de studiu, un punct de vedere etc.) Care priveşte, expune, tratează fenomenele evolutiv, istoric, în succesiune. [Pronunţat: *di-a-*]

DIADÉMĂ, *diademe*, s.f. Podoabă în formă de cunună, făcută din metal preţios şi împodobită cu pietre scumpe, purtată pe cap de suverani, demnitari bisericeşti etc.; podoabă făcută din diverse materiale şi purtată de femei pe frunte. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAFÍZĂ, *diafize*, s.f. Corpul unui os lung, aproape cilindric, cuprins între cele două extremităţi numite epifize. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAFRÁGMĂ, *diafragme*, s.f. **1.** (Chim.) Perete din ceramică poroasă, pînză de azbest etc. care separă două spaţii, împiedicînd astfel amestecarea soluţiilor respective, dar permiţînd trecerea ionilor dintr-un spaţiu în celălalt. **2.** Organ muscular-tendinos care desparte cavitatea toracică de cea abdominală şi care participă la respiraţie. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAGNÓSTIC, *diagnostice*, s.n. Stabilire de către medic a bolii de care suferă cineva, pe baza datelor clinice, a analizelor medicale etc.; diagnoză. [Pronunţat: *di-ag-*]

DIAGONÁL,-Ă, *diagonali,-e*, adj.; s.f. (Mat.) **I.** Adj. Privitor la o diagonală; ca la diagonală. ◇ *Secţiune diagonală a unui paralelipiped*, paralelogramul determinat de două muchii care nu fac parte din aceeaşi faţă a paralelipipedului. **II.** S.f. **1.** Segment de dreaptă determinat de două vîrfuri ale unui poligon sau ale unui poliedru, care nu aparţin aceleiaşi laturi, respectiv feţe. **2.** (Pentru o matrice pătratică de ordinul n) Sistemul de elemente a_{ii} ($i = 1, 2, ..., n$) ale matricei. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAGRÁMĂ, *diagrame*, s.f. **1.** Reprezentare grafică schematică a unui obiect, a unui fenomen etc. ◇ (Mat.) *Diagrama lui Venn*, desen prin care se reprezintă elementele unei mulţimi de referinţă E ca puncte într-un dreptunghi, iar elementele oricărei submulţimi, $M \subset E$, prin interiorul unei curbe închise conţinută în dreptunghiul considerat. **2.** Linie lăsată pe o hîrtie de un aparat înregistrator, care reprezintă modul de desfăşurare a unor fenomene. [Pronunţat: *di-a-*]

DIALCOÓL, *dialcooli*, s.m. (Chim.) Diol. [Pronunţat: *di-al-co-ol*]

DIALDEHÍDĂ, *dialdehide*, s.f. Aldehidă cu două grupări carbonil de tip aldehide în moleculă. [Pronunţat: *di-al-*]

DIALÉCT, *dialecte*, s.n. Ramificaţie teritorială a unei limbi, cuprinzînd adesea mai multe graiuri. [Pronunţat: *di-a-*]

DIALECTÁL,-Ă, *dialectali,-e*, adj. (Despre cuvinte, expresii, vorbire) Caracteristic unui dialect, care aparţine sau se referă la un dialect. [Pronunţat: *di-a-*]

DIALÉCTIC,-Ă, *dialectici,-ce*, s.f., adj. **I.** S.f. **1.** (În filozofia marxistă) Teorie despre dezvoltare, concepută ca autodezvoltare determinată de contradicţiile interne ale obiectelor şi fenomenelor; ştiinţă care studiază legile generale de mişcare şi dezvoltare ale naturii, ale societăţii şi ale gîndirii. **2.** Procesul mişcării şi al dezvoltării fenomenelor realităţii. **II.** Adj. Care este conform cu dialectica (**I**) sau care o confirmă; care se bazează pe dialectică; care priveşte fenomenele de pe poziţiile dialecticii. [Pronunţat: *di-a-*]

DIALIPETÁL,-Ă, *dialipetali,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre plante cu flori) A cărei corolă are petalele libere, separate, neconcrescute. **2.** S.f. (La pl.) Subclasă de plante dicotiledonate cu corola dialipetală (**1**); (şi la sg.) plantă care face parte din această subclasă. [Pronunţat: *di-a-*]

DIALISEPÁL,-Ă, *dialisepali,-e*, adj. (Despre plante cu flori) Al cărui caliciu are sepalele separate, libere. [Pronunţat: *di-a-*]

DIALÓG, *dialoguri*, s.n. **1.** Discuţie care are loc între două sau mai multe persoane, între două sau mai multe personaje ale unei opere literare, muzicale etc. ◇ *Linie de dialog*, semn ortografic de punctuaţie care indică, într-un text, începutul vorbirii fiecărui participant la o discuţie. **2.** Convorbire (cu caracter oficial) care are loc între reprezentanţii a două părţi, a două ţări etc. **3.** Operă literară scrisă sub formă de dialog (**1**). [Pronunţat: *di-a-*]

DIAMAGNETÍSM s.n. (Fiz.) Proprietate a unui corp de a avea o magnetizare foarte slabă, de sens contrar intensităţii cîmpului magnetic exterior. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAMÁNT, *diamante*, s.n. Modificaţie alotropică, cristalină, a carbonului, substanţă în stare pură, incoloră, transparentă, cu indice de refracţie mare, cel mai strălucitor, cel mai pur şi cel mai dur dintre toate mineralele, folosit ca piatră preţioasă, iar varietăţile sale impure în tehnică, la tăierea sticlei şi a altor materiale dure, la armarea diferitelor unelte de găurit, tăiat etc., la şlefuirea pietrelor preţioase etc.; adamant. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAMANTIFÉR,-Ă, *diamantiferi,-e*, adj. (Despre minereuri, roci, terenuri etc.) Care conţine diamante, bogat în diamante. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAMANTÍN,-Ă, *diamantini,-e*, adj. Strălucitor ca diamantul, asemănător cu diamantul. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAMETRÁL,-Ă, *diametrali,-e*, adj. Care aparţine diametrului, privitor la diametru, care trece prin centrul unui cerc, unei sfere etc. ◇ *Puncte diametral opuse*, puncte ce sînt capetele unui diametru. ◆ (Adverbial) De la un capăt la altul; de-a curmezişul. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAMÉTRU, *diametre*, s.n. **1.** (Pentru un cerc sau o sferă) Segment de dreaptă determinat de două puncte ale unui cerc sau ale unei sfere şi care conţine centrul lor; lungimea acestui segment. **2.** (Pentru o conică cu centru) Dreaptă ce trece prin centrul conicei. **3.** (În expr.) *Diametru aparent* (al unui astru), unghi sub care un observator terestru vede diametrul (**1**) unui astru; în cazul soarelui, acest unghi este de $32' \pm 1/2'$. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAPAZÓN, *diapazoane*, s.n. Mic instrument acustic format dintr-o bară de oţel în formă de U, care vibrează la lovire, emiţînd, de obicei, nota muzicală *la* şi servind la acordarea instrumentelor muzicale sau la darea tonului pentru un ansamblu coral. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAPEDÉZĂ, *diapedeze*, s.f. Trecere a leucocitelor prin pereţii vaselor capilare, determinată de digestie sau de o infecţie. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAPÍRĂ, *diapire*, adj. (Geol.; în expr.) *Cută* sau *cutare diapiră*, boltire pe verticală a unor straturi ale scoarţei pămîntului, formată prin procesul de diapirism şi caracterizată prin prezenţa unui sîmbure de sare sau de alte roci plastice. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAPIRÍSM s.n. (Geol.) Proces prin care unele roci, devenite plastice sub influenţa presiunii, migrează spre suprafaţă şi boltesc sau străpung straturile acoperitoare, formînd astfel structuri favorabile acumulării unor zăcăminte de petrol şi de gaze. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAPOZITÍV, *diapozitive*, s.n. Imagine fotografică pozitivă realizată pe un film sau pe o placă transparentă, care este apoi proiectată pe un ecran cu ajutorul diascopului. [Pronunţat: *di-a-*]

DIARÉE, *diarei*, s.f. Stare patologică a tubului digestiv, manifestată prin eliminare frecventă de fecale moi sau lichide, cu dureri abdominale, cauzată adesea de unele protozoare parazite. [Pronunţat: *di-a-re-e*]

DIASCÓP, *diascoape*, s.n. Aparat care serveşte la proiecţia diapozitivelor. [Pronunţat: *di-a-*]

DIÁSTOLĂ, *diastole*, s.f. Relaxare fiziologică ritmică a inimii şi a arterelor, produsă imediat după faza de contractare a acestora, în timpul umplerii cavităţilor cardiace cu sîngele adus de vene. [Pronunţat: *-di-a-*]

DIASTÓLIC, -Ă, *diastolici*, *-ce*, adj. Care se referă la diastolă, care aparţine diastolei; care are loc în timpul diastolei. [Pronunţat: *di-a-*]

DIATÉZĂ, *diateze*, s.f. Categorie gramaticală verbală care exprimă raportul dintre subiect şi acţiunea verbului. [Pronunţat: *di-a-*]

DIATOMÉE, *diatomee*, s.f. (La pl.) Clasă de alge brune-gălbui, unicelulare, microscopice, cu corpul închis între două valve silicioase de forma unui capac de cutie, existente din devonian şi pînă azi, care trăiesc libere sau în colonii; (şi la sg.) algă aparţinînd acestei clase. [Pronunţat: *di-a-to-me-e*]

DIATOMÍT s.n. Rocă sedimentară silicioasă, sediment consolidat, formată prin depunerea cochiliilor de diatomee, folosită la fabricarea dinamitei, ca material de izolare termică, ca agregat pentru betoane etc.; pămînt de diatomee, tripoli, kieselgur, pămînţel. [Pronunţat: *di-a-*]

DIÁZO subst. **1.** —N = N—. Grupare funcţională care, legată de un radical, formează clasa compuşilor organici denumită diazoderivaţi. **2.** Element de compunere pentru denumirea diazoderivaţilor. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAZODERIVÁT, *diazoderivaţi*, s.m. Compus organic care conţine în molecula lui gruparea funcţională diazo, legată de un radical aromatic sau alifatic obţinut prin acţiunea acidului azotos asupra aminelor primare. [Pronunţat: *di-a-*]

DIAZÓNIU s.n. (Chim.; în expr.) *Sare de diazoniu*, produs ionic care conţine în molecula lui una sau mai multe grupări diazo. [Pronunţat: *di-a-*]

DIBĂZIC, -Ă, *dibazici*, *-ce*, adj. (Despre acizi) Care poate forma două categorii de săruri: acide şi neutre.

DICARBOXÍLIC adj. (În expr.) *Acid dicărboxilic*, acid organic cu două grupări carboxil în moleculă.

DICETÓNĂ, *dicetone*, s.f. Combinaţie chimică conţinînd în molecula ei două grupări cetonice.

DICHÍS, *dichisuri*, s.n. (Pop. și fam.; la pl.; adesea fig.) Obiecte mărunte care completează ceva.

DICIÁN s.n. (Chim.) Cianogen.

DICLORBENZÉN, *diclorbenzeni*, s.m. $C_6H_4Cl_2$. Derivat diclorurat al benzenului, cunoscut sub formă de trei izomeri, dintre care importanță mai mare prezintă izomerul *o-diclorbenzen*, lichid solubil în alcool, în eter, în benzen, folosit ca solvent în industria lacurilor, ca insecticid, și izomerul *p-diclorbenzen*, substanță cristalină, folosită ca insecticid pentru molii.

DICLORDIFENILTRICLORETÁN s.m. $(C_6H_4Cl)_2CHCCl_3$. Substanță solidă, albă, fără miros în stare pură, folosită, sub diferite forme (suspensii apoase, emulsii, aerosoli), ca insecticid de contact și de ingestie; D.D.T.

DICLORFENOXIACÉTIC adj. (În expr.) *Acid 2,4-diclorfenoxiacetic*, $C_6H_3Cl_2(O—CH_2—COOH)$, substanță organică folosită, sub formă de sare de sodiu sau de săruri cu baze organice, ca erbicid selectiv, la stîrpirea buruienilor; acid 2,4 D.

DICOTILEDONÁT, -Ă, *dicotiledonați, -te*, adj,. s.f. 1. Adj. (Despre plante) Al cărui embrion are două cotiledoane. 2. S.f. (La pl.) Clasă de plante angiosperme al căror embrion are două cotiledoane; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă.

DICOVALÉNT, -Ă, *dicovalenți, -te*, adj. (Despre elemente chimice) Care poate forma două covalențe cu elemente monovalente.

DICTAFÓN, *dictafoane*, s.n. Aparat folosit pentru înregistrarea automată a comunicărilor vorbite, de obicei în scopul dactilografierii lor ulterioare.

DICTĂRE, *dictări*, s.f. Lucrare școlară de control care constă în reproducerea cît mai corectă în scris a unui text citit rar și deslușit de cineva.

DICTÁT, *dictate*, s.n. Act de constrîngere exercitat asupra unui stat (prin presiuni politice, economice, amenințarea cu forța armată, blocadă economică sau militară, șantaj) pentru a-l determina să accepte anumite condiții împotriva voinței sale.

DICTATÓR, *dictatori*, s.m. Persoană care conduce un stat, avînd în această calitate puteri politice nelimitate.

DICTATÚRĂ, *dictaturi*, s.f. 1. (În Roma antică) Demnitatea, puterea, autoritatea exercitată de un dictator. 2. Instituție politică, putere de stat în care o persoană (sau o colectivitate restrînsă) este învestită cu putere nelimitată prin legi. 3. Dominație politică, economică, ideologică a unei sau a unor clase sociale într-o orînduire socială dată; conducerea de stat a societății realizată de clasa socială dominantă, în scopul apărării și dezvoltării avantajelor de care se bucură.

DICTÉU, *dicteuri*, s.n. (Rar) Reproducere fidelă, mecanică, automată a unui act de gîndire, fără controlul rațiunii și fără nici o preocupare de ordin estetic, moral etc.

DICTIOZÓM, *dictiozomi*, s.m. (Anat.) Organit celular fundamental așezat într-o rețea care formează un sistem de canalicule dense, fine, neregulate, ca niște saci turtiți și ca niște vezicule alungite confluente și anastomozate, ce ocupă zona citoplasmatică perinucleară a celulelor organismelor, avînd rol secretor; aparat Golgi. [Pronunțat: *-ti-o-*]

DICTÓN, *dictoane*, s.n. Expresie, constatare concentrată (formulată de o personalitate celebră) devenită proverb.

DICȚIONÁR, *dicționare*, s.n. Operă care cuprinde cuvintele unei limbi, ale unui dialect, ale unui domeniu de activitate, ale unui scriitor etc., așezate într-o anumită ordine (de obicei alfabetică) și explicate în aceeași limbă sau într-o limbă străină. [Pronunțat: *-ți-o-*]

DIDÁCTIC, -Ă, *didactici, -ce*, adj., s.f. 1. Adj. De sau pentru învățămînt, relativ la învățămînt. ◆ Care este menit să instruiască, să educe, să învețe. 2. S.f. Parte a pedagogiei care se ocupă cu principiile și metodele predării materiilor de învățămînt și cu organizarea învățămîntului.

DIDACTICÍSM s.n. Tendință de a instrui, de a învăța cu orice preț (pe cineva).

DIDAHÍE, *didahii*, s.f. (Bis.; înv.) Predică în care se explică un pasaj din evanghelie; carte care conține asemenea predici; cazanie.

DIDÉRMIC, *didermice*, adj. (În expr.) *Animale didermice*, animale care au peretele corpului format din două foițe celulare.

DIECÉL, *diecei*, s.m. Funcționar de rang inferior care îndeplinea diverse munci în cancelaria domnească, pe lîngă unii boieri etc. (mai ales la întocmirea și la copierea actelor). [Pronunțat: *di-e-*]

DIÉDRU, *diedre*, s.n. Figură geometrică formată din două semiplane limitate de dreapta lor de intersecție. ◇ (Adjectival) *Unghi diedru*, diedru. [Pronunțat: *di-e-*]

DIÉNĂ, *diene*, s.f. Substanță organică a cărei moleculă conține două duble legături care pot ocupa poziții cumulate (legăturile duble sînt vecine), conjugate (legăturile duble alternează cu cele simple) sau izolate. [Pronunțat: *di-e-*]

DIENCEFÁL, *diencefale*, s.n. Parte a creierului situată sub emisferele cerebrale, între telencefal și mezencefal, alcătuită din talamus și din hipotalamus, care apare în timpul dezvoltării embrionare din vezicula diencefalică, prin segmentarea prozencefalului. [Pronunțat: *di-en-*]

DIENCEFÁLIC, -Ă, *diencefalici, -ce*, adj. Care aparține diencefalului, care ține de diencefal. [Pronunțat: *di-en-*]

DIÉNICĂ adj. (În expr.) *Hidrocarbură dienică*, alcadienă. [Pronunțat: *di-e-*]

DÍESEL, (rar) *diesele*, s.n. (Fiz.; în expr.) *Motor diesel* (și eliptic), motor cu ardere internă la care combustibilul, pulverizat prin injectare în aerul din cilindru, se aprinde datorită temperaturii înalte a aerului comprimat. [Pronunțat: *dizel*]

DIÉTĂ[1], *diete*, s.f. Regim alimentar special, recomandat în caz de boală, pentru păstrarea sănătății, scăderea greutății corporale etc. [Pronunțat: *di-e-*]

DIÉTĂ[2], *diete*, s.f. Adunare legislativă sau adunare politică reprezentativă existentă în unele state feudale și capitaliste. [Pronunțat: *di-e-*]

DIETÉTIC, -Ă, *dietetici, -ce*, adj., s.f. 1. Adj. Care aparține dietei[1], privitor la dietă[1], de dietă[1]. 2. S.f. Ramură a medicinei care studiază și stabilește regimurile alimentare indicate în diferite stări de boală. [Pronunțat: *di-e-*]

DIÉZ, *diezi*, s.m. Semn muzical care, scris pe portativ înaintea unei note, ridică sunetul corespunzător cu un semiton; sunetul reprezentat de nota respectivă. [Pronunțat: *di-ez*]

DIFENILCETÓNĂ s.f. (Chim.) Benzofenonă.

DIFERÉND, *diferende*, s.n. Deosebire de păreri între două sau mai multe persoane, state etc.; neînțelegere, dezacord.

DIFERÉNȚĂ, *diferențe*, s.f. 1. Ceea ce deosebește o ființă de alta, un lucru de altul; deosebire. ◇ *Diferență specifică*, trăsătură caracteristică a unei noțiuni, care o deosebește de celelalte noțiuni cuprinse în genul ei proxim. 2. (Mat.) Rezultatul operației de scădere; numărul (elementul unui grup aditiv) care adunat cu scăzătorul dă pe descăzut. ◇ *Diferența a două mulțimi* (*A* și *B*), mulțimea elementelor care aparțin lui *A* și nu aparțin lui *B*; se

notează: $A \setminus B$. *Diferența simetrică a două mulțimi* (A și B), mulțimea $A \triangle B = (A \setminus B) \cup (B \setminus A)$.

DIFERENȚIÁ, *diferențiez*, vb. I. Tranz. (Mat.) A calcula o diferențială. [Pronunțat: *-ți-a*]

DIFERENȚIÁL, -Ă, *diferențiali, -e*, s.f., adj. I. S.f. (Mat.; în expr.) *Diferențiala unei funcții f, în punctul* x_0 (din intervalul ei de derivabilitate), funcția $f'(x_0)h$ (cu argumentul $h = x - x_0$); se notează: $(df)_{x=x_0}$. *Diferențiala unei funcții f*, produsul dintre derivata lui f și diferențiala argumentului ei: $df(x) = f'(x)dx$. II. Adj. Care face să se deosebească; care diferențiază. ◇ (Mat.) *Calcul diferențial*, capitol al analizei matematice care are ca obiect studiul derivatelor și al diferențialelor funcțiilor și al aplicațiilor acestora. *Geometrie diferențială*, ramură a geometriei în care se studiază figurile geometrice (curbe, suprafețe etc.) utilizînd metodele analizei matematice. *Ecuație diferențială*, ecuația de formă $F(x,y,y',\ldots, y^{(n)}) = 0$, conținînd variabila independentă x, o funcție $y(x)$ necunoscută și derivatele ei, y', y'', ..., $y^{(n)}$, pînă la ordinul n inclusiv (numit ordinul ecuației diferențiale). [Pronunțat: *-ți-al*]

DIFERENȚIÉRE, *diferențieri*, s.f. Faptul de a stabili deosebirea dintre două sau mai multe ființe sau lucruri și de a delimita trăsăturile lor specifice. [Pronunțat: *-ți-e-*]

DIFICÍL, -Ă, *dificili, -e*, adj. Care este greu de făcut, de realizat, de învins, de înțeles etc.

DIFRÁCȚIE, *difracții*, s.f. Fenomen caracteristic propagării undelor de lumină, de radio, acustice etc. în spatele unui obstacol, prin ocolirea marginilor lui și prin abaterea aparentă de la traiectoria rectilinie.

DIFTÓNG, *diftongi*, s.m. Pronunțare în aceeași silabă a unei vocale cu o semivocală; grup de două sunete format dintr-o vocală și o semivocală care se pronunță în aceeași silabă.

DIFÚZ, -Ă, *difuzi, -e*, adj. Răspîndit în toate părțile sau în diverse părți; împrăștiat, risipit. ◆ Care este lipsit de un contur clar, de o organizare riguroasă.

DIFUZIÚNE, *difuziuni*, s.f. 1. Împrăștiere, răspîndire (profundă și în toate direcțiile) a razelor unui fascicul de lumină, a undelor de radio etc. care trec printr-un mediu translucid sau care se reflectă cînd întîlnesc o suprafață cu asperități. 2. Pătrundere a moleculelor unui corp în masa altui corp cu care vine în contact. [Pronunțat: *-zi-u-*]

DIFUZÓR, *difuzoare*, s.n. Dispozitiv pentru redarea sunetelor transmise pe cale electrică și pentru răspîndirea lor în mediul înconjurător; traductor electroacustic ce transformă energia electrică în energie acustică.

DIG, *diguri*, s.n. Construcție de beton, de piatră sau de pămînt, făcută în lungul unei ape curgătoare, pe țărmul sau în largul mării etc. pentru a apăra un loc de inundație, pentru a corecta albia unui curs de apă, pentru a reduce forța valurilor etc.

DIGÉSTIE, *digestii*, s.f. Proces fiziologic complex în cursul căruia alimentele sînt transformate în substanțe asimilabile; mistuire, digerare.

DIGESTÍV, -Ă, *digestivi, -e*, adj. Referitor la digestie, care aparține digestiei. ◇ *Aparat* (sau *tub*) *digestiv*, ansamblul organelor care participă la digestie. *Cavitate digestivă*, cavitate internă, la hidrozoare, care se prelungește și în interiorul tentaculelor, în care se află celule digestive, celule flagelate, celule glandulare.

DIGITÁL, -Ă, *digitali, -e*, adj., s.f. 1. Adj. Care aparține degetelor, care se referă la degete. ◇ *Amprentă digitală*, urmă lăsată pe un obiect de liniile de pe suprafața interioară a vîrfurilor

degetelor de la mînă. 2. S.f. (Farm.) Digitalină.

DIGITALÍNĂ, *digitaline*, s.f. Substanţă extrasă din frunzele unei plante (degeţel-roşu), întrebuinţată ca tonic cardiovascular; digitală (2).

DIGITIGRÁD, *digitigrade*, s.n. (La pl.) Grup de mamifere care se sprijină în mers numai pe degete; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.

DIGLICERÍDĂ, *digliceride*, s.f. Ester al glicerinei cu acizi graşi la două grupări hidroxil.

DIGRESIÚNE, *digresiuni*, s.f. Abatere, îndepărtare de la subiectul tratat (în vorbire sau în scris); excurs. ◆ Parte a unei lucrări care conţine o asemenea abatere. [Pronunţat: *-si-u-*]

DIHÁNIE, *dihănii*, s f. 1. Animal sălbatic; fiară, jivină. 2. Fiinţă (reală sau fantastică) cu un aspect ciudat, respingător etc.

DIHIDRATÁT, -Ă, *dihidrataţi, -te*, adj. (Despre ioni şi moleculele substanţelor dizolvate) Care a legat, prin hidratare, două molecule de apă.

DIHIDROXIACÍD, *dihidroxiacizi*, s.m. Acid organic în molecula căruia există două grupări hidroxil. [Pronunţat: *-xi-a-*]

DIHIDROXIANTRACHINÓNĂ, *dihidroxiantrachinone*, s.f. Substanţă chimică, derivat dihidroxilat al antrachinonei, existentă sub forma a zece izomeri, după poziţia celor două grupări hidroxilice. ◇ *1,2-dihidroxiantrachinonă*, alizarină. [Pronunţat:*-xi-an-*]

DIHIDROXILÁT, -Ă, *dihidroxilaţi, -te*, adj. (Despre substanţe, compuşi etc.) Care a fost făcut să conţină sau care are în moleculă două grupări hidroxil.

DIHIDROXÍLIC, -Ă, *dihidroxilici, -ce*, adj. (Despre substanţe, compuşi, derivaţi etc.) Care conţine în moleculă două grupări hidroxil.

DIHÓNIE, *dihonii*, s.f. (Pop. şi fam.) Neînţelegere, ceartă (care duce la duşmănie, ură).

DIHÓR, *dihori*, s.m. Mamifer carnivor din familia mustelidelor, de mărimea unei pisici, cu corp lung şi subţire, cu picioare scurte, cu blană cafenie, mai închisă pe partea ventrală, care se apără de duşmani răspîndind un miros specific *(Putorius putorius)*.

DIHOTOMÍE s.f. (Log.) Diviziune în două părţi a unui concept, fără ca acesta să-şi piardă înţelesul iniţial.

DIJMÁŞ, *dijmaşi*, s.m. Ţăran dependent obligat să plătească dijmă stăpînului feudal.

DÍJMĂ, *dijme*, s.f. Impozit, dare care reprezenta a zecea parte din produsele obţinute, pe care ţăranii dependenţi trebuiau să o predea stăpînului feudal.

DILATÁ, *dilát*, vb.I. Refl. şi tranz. A-şi mări sau a face să-şi mărească dimensiunile sub influenţa căldurii.

DILATÁRE, *dilatări*, s.f. Dilataţie. ◇ *Dilatare liniară*, dilatare în lungime. *Dilatare superficială*, dilatare în suprafaţă. *Dilatare volumică*, dilatare în volum. *Dilatare aparentă*, dilatarea observabilă (măsurabilă) a lichidelor.

DILATÁŢIE, *dilataţii*, s.f. Variaţie a dimensiunilor unui corp sub acţiunea căldurii; dilatare. ◇ *Coeficient de dilataţie*, creşterea unităţii de lungime, de suprafaţă sau de volum a unui corp, raportată la 1°C de creştere a temperaturii.

DILATÓRIU, -IE, *dilatorii*, adj. Care pricinuieşte sau tinde să pricinuiască o întîrziere, o amînare, o tărăgănare (a unei acţiuni, a unui proces etc.).

DILÉMĂ, *dileme*, s.f. Raţionament care pune două alternative dintre care trebuie aleasă una, deşi ambele duc la aceeaşi concluzie. ◆ Încurcătură în care se află cineva cînd este obligat să aleagă între două alternative cu perspective (aproximativ) egale.

DILETÁNT, -Ă, *diletanţi, -te*, s.m. şi f. 1. Persoană care manifestă preocupări într-un domeniu al artei, al

științei sau al tehnicii, fără a avea pregătirea profesională corespunzătoare. 2. Persoană care se ocupă de ceva din afara profesiunii sale, numai din plăcere; amator. 3. (Peior.) Persoană care nu adîncește (sau nu are pregătirea științifică necesară pentru a adînci) problemele profesiunii sale, ale unei științe etc.

DILETANTÍSM s.n. Atitudine, manifestare, preocupare, comportare proprie diletantului.

DILUÁ, *diluez*, vb.I. Tranz. A micșora concentrația unei soluții prin adăugare de solvent (dizolvant). [Pronunțat: *-lu-a*]

DILUÁNT, *diluanți*, s.m. Substanță lichidă care, adăugată într-o soluție, îi micșorează concentrația. [Pronunțat: *-lu-ant*]

DILUÁRE, *diluări*, s.f. Operație fizică de micșorare a concentrației unei soluții, prin adăugare de dizolvant. [Pronunțat: *-lu-a-*]

DILUÁT,-Ă, *diluați,-te*, adj. (Despre soluții) Care este mai puțin concentrat. ◆ (Substantivat, n.) Soluție căreia i s-a micșorat concentrația prin adăugare de solvent. [Pronunțat: *-lu-at*]

DILÚVIU, *diluvii*, s.n. Potopul amintit în Biblie. ◆ (Livr.) Revărsare mare de ape; potop.

DIMENSIONÁL,-Ă, *dimensionali,-e*, adj. Care arată dimensiunea, privitor la dimensiune. ◇ (Mat.) *Spațiu n-dimensional*, spațiu cu *n* dimensiuni, ale cărui elemente sînt sisteme ordonate $(x_1, x_2, ..., x_n)$ de cîte n $(n \in N)$ numere (numite puncte). [Pronunțat: *-si-o-*]

DIMENSIÚNE, *dimensiuni*, s.f. Mărime (lungime, lățime sau înălțime) necesară la determinarea întinderii figurilor și a corpurilor (geometrice). ◇ *Dimensiunea unui spațiu liniar*, numărul maxim de elemente, liniar independente, din spațiul respectiv. [Pronunțat: *-si-u-*]

DIMÉR, *dimeri*, s.m. Compus chimic rezultat din combinarea a două molecule din aceeași categorie de substanțe.

DIMERIZÁRE, *dimerizări*, s.f. (Chim.) Unire, prin adiție, a două molecule de monomer, cu formarea unui dimer.

DIMERLÍE, *dimerlii*, s.f. (Reg.) Unitate de măsură de capacitate pentru cereale, egală cu circa 21 litri; vas (de lemn) care are această capacitate.

DIMETASILÍCIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid dimetàsilicic*, $H_2Si_2O_5$, acid provenit din policondensarea acidului silicic.

DIMETILAMÍNĂ s.f. $(CH_3)_2NH$. Substanță gazoasă, solubilă în apă, în alcool, în eter, foarte alcalină, folosită în sinteze organice, la fabricarea unor detergenți, ca accelerator de vulcanizare, în tăbăcărie etc.

DIMETILBENZÉN, *dimetilbenzeni*, s.m. (Chim.) Xilen.

DIMETILCETÓNĂ s.f. (Chim.) Acetonă.

DIMETILTEREFTALÁT, *dimetiltereftalați*, s.m. Ester metilic al acidului tereftalic, întrebuințat la fabricarea unor fire și fibre poliesterice.

DIMINUÁRE, *diminuări*, s.f. Micșorare, scădere din punct de vedere cantitativ, calitativ, intensiv etc. [Pronunțat: *-nu-a-*]

DIMINUTÍV,-Ă, *diminutivi,-e*, adj., s.n. (Substantiv, adjectiv sau, rar, altă parte de vorbire) care se formează cu ajutorul unui afix prin care se arată că obiectele, ființele, însușirile etc. denumite sînt considerate mai mici decît cele exprimate de cuvîntul de bază (sau prin care acestea capătă o valoare afectivă).

DIMORFÍSM s.n. **1.** Prezența, la aceeași specie, a două forme deosebite prin unele caractere morfologice, evidențiate la mascul și la femelă (permanente, în cazul dimorfismului sexual).

2. Proprietate a unor substanţe de a cristaliza în două forme deosebite, fie ale aceluiaşi sistem cristalin, fie aparţinînd la sisteme cristaline diferite.

DINÁM, *dinamuri*, s.n. Maşină electrică rotativă generatoare de curent continuu.

DINÁMIC,-Ă, *dinamici,-ce*, adj., s.f. I. Adj. 1. De mişcare, de forţă, privitor la mişcare, la forţă. 2. (Fiz.; în expr.) *Presiune dinamică*, presiune exercitată asupra corpurilor aflate într-un fluid în mişcare relativă faţă de acestea. II. S.f. 1. Dezvoltare, mişcare intensă, schimbare continuă. 2. (Fiz.) Parte a mecanicii care studiază legile mişcării corpurilor ţinînd seamă de masele lor şi de forţele care se exercită asupra lor. 3. (Geol.; în expr.) *Dinamica externă*, totalitatea proceselor geologice care au loc în scoarţa terestră sau la suprafaţa ei sub acţiunea factorilor externi. *Dinamica internă*, totalitatea proceselor geologice care au loc în scoarţa terestră sub acţiunea factorilor interni. 4. (Biol.; în expr.) *Dinamica populaţiei*, totalitatea schimbărilor cantitative suferite de o populaţie de plante sau de animale datorită factorilor de mediu.

DINAMÍSM s.n. Putere vitală, forţă de acţiune, de mişcare.

DINAMÍTĂ s.f. Exploziv detonant constituit din nitroglicerină, ca substanţă explozivă, absorbită într-un material de bază inert (diatomit, praf de cretă etc.) sau activ (nitrat de celuloză, fulmicoton, trinitrotoluen etc.).

DINAMOMÉTRU, *dinamometre*, s.n. (Fiz.) Instrument cu ajutorul căruia se măsoară forţele.

DINASTÍE, *dinastii*, s.f. Familie ai cărei membri moştenesc tronul unui stat din tată în fiu.

DINITROBENZÉN, *dinitrobenzeni*, s.m. $(NO_2)_2C_6H_4$. Derivat al benzenului, existent sub formă de trei izomeri, substanţă cristalină, incoloră, folosită în sinteze organice.

DINITROFENÓL, *dinitrofenoli*, s.m. $(NO_2)_2C_6H_3OH$. Substanţă organică cristalizată, existentă sub formă de doi izomeri, de culoare galbenă, folosită ca intermediar în sinteza unor coloranţi.

DINITROTOLUÉN s.n. $CH_3 \cdot C_6H_3 + +(NO_2)_2$. Substanţă organică, toxică, explozivă, obţinută prin nitrarea nitrotoluenului, care se prezintă sub formă de cristale aciculare, cu miros de migdale amare, solubile în alcool, în eter, în benzen şi folosită ca plastifiant şi ca gelatinizant pentru pulberi. [Pronunţat: *-lu-en*]

DINÓDĂ, *dinode*, s.f. Electrod suplimentar al unui fotomultiplicator.

DINOTÉRIU, *dinoterii*, s.m. Mamifer fosil proboscidian, de mărime uriaşă, cu doi fildeşi mari curbaţi în jos, fixaţi pe maxilarul inferior, care a trăit în miocen şi în pliocen, în Europa, în Asia şi în Africa *(Deinotherium)*.

DINOZÁUR, *dinozauri*, s.m. Reptilă terestră fosilă uriaşă, din ordinul dinozaurienilor, cel mai mare animal terestru cunoscut, care a trăit în era mezozoică. [Pronunţat: *-za-ur*]

DIÓDĂ, *diode*, s.f. Element al unui circuit electric cu doi electrozi, care are o rezistenţă mică faţă de un sens de trecere a curentului electric şi foarte mare faţă de sensul opus; tub electronic care are doi electrozi (dintre care unul emite electroni). [Pronunţat: *di-o-*]

DIÓIC, -Ă, *dioici, -ce*, adj. (Despre plante unisexuate) Care are florile bărbăteşti pe unii indivizi, iar florile femeieşti pe alţii, în cadrul aceleiaşi specii. [Pronunţat: *di-o-*]

DIÓL, *dioli*, s.m. Compus hidroxilic organic conţinînd două grupe hidroxil în moleculă; dialcool, glicol. [Pronunţat: *di-ol*]

DIONISIÁC, -Ă, *dionisiaci, -ce*, adj. **1.** (În artă și cultură) Care este mînat de voință oarbă, de forțe inconștiente, de impulsuri irațională, răscolit de pasiuni adînci, de stări de extaz profund. **2.** (În expr.) *Sărbătorile* (sau *serbările*) *dionisiace* (și substantivat, f. pl.), mari serbări care aveau loc periodic în Grecia antică, în cinstea zeului vinului și al viței de vie, Dionysos. [Pronunțat: *di-o-ni-si-ac*]

DIOPTRÍE, *dioptrii*, s.f. Simbolul *D*. **1.** Unitate de măsură a puterii unei lentile, avînd la bază convergența unui sistem optic centrat cu distanța focală de un metru. **2.** Unitate de măsură pentru puterea optică, reprezentînd puterea optică a unui instrument optic prin care imaginea unui obiect cu dimensiunea transversală de un metru se vede sub un unghi de 45°. [Pronunțat: *di-op-*]

DIÓPTRU, *dioptre*, s.n. (Fiz.) **1.** Suprafață care separă două medii transparente cu indici de refracție diferiți. **2.** Dispozitiv sau instrument optic care determină linia de vizare spre un punct dat. [Pronunțat: *di-op-*]

DIORÁMĂ, *diorame*, s.f. (Biol.) Reprezentare spațială a unei porțiuni din natură în care sînt expuse, în muzee, animale naturalizate, manechine de oameni etc. [Pronunțat: *di-o-*]

DIORÍT, *diorite*, s.n. Rocă magmatică intruzivă, grăunțoasă, cenușie, pestriță sau verzuie, alcătuită din feldspați plagioclazi, piroxeni și amfiboli, uneori cu biotit și chiar cu cuarț, folosită ca piatră de construcție și la pavaje. [Pronunțat: *di-o-*]

DIOXÍD, *dioxizi*, s.m. (Chim.) Bioxid. [Pronunțat: *di-o-*]

DIPEPTÍDĂ, *dipeptide*, s.f. Substanță rezultată din combinarea a două molecule de α-aminoacizi, în așa fel încît gruparea carboxil a unei molecule să formeze o amidă cu gruparea amino a altei molecule.

DIPLOFÁZĂ, *diplofaze*, s.f. (Biol.) Fază diploidă.

DIPLOÍDĂ adj. (Biol.; în expr.) *Fază diploidă*, perioadă în dezvoltarea unor organisme în care numărul de cromozomi ai celulelor obișnuite este dublu în raport cu acela al celulelor sexuale; diplofază. *Garnitură diploidă*, totalitatea celor 46 de cromozomi din celulele corpului omenesc.

DIPLOMÁT, -Ă, *diplomați, -te*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Reprezentant oficial al unui stat în relațiile cu alte state. **2.** S.m. și f. Persoană care știe cum să trateze o afacere, cum să se comporte într-o situație (pentru a-și atinge scopurile). **3.** Adj. Care este abil, subtil, șiret în relațiile sociale; care arată, trădează abilitate, subtilitate, șiretenie; diplomatic.

DÍPLOMĂ, *diplome*, s.f. Act oficial care dovedește pregătirea profesională a unei persoane, un anumit titlu obținut, succesul într-un concurs etc.

DIPLOPÓD, *diplopode*, s.n. (Zool.) Miriapod.

DIPNÓI, *dipnoi*, s.m. (La pl.) Grup de pești din Africa și din America de Sud care respiră atît prin branhii cît și prin plămîni; (și la sg.) pește care face parte din acest grup.

DIPÓL, *dipoli*, s.m. (Fiz.; în expr.) *Dipol electric*, **a)** sistem (molecular) care conține două sarcini electrice apropiate, egale și de semn contrar, situate la o distanță mică una de cealaltă; **b)** antenă de telecomunicații formată din două conductoare dispuse și alimentate simetric. *Dipol magnetic*, **a)** model fictiv al unui corp magnetizat, constituit din două sarcini magnetice punctiforme, egale și de numere contrare, foarte aproape una de alta; **b)** spiră de diametru mic, perfect conductoare, parcursă de un curent electric de conducție de intensitate constantă.

DIPOLMOMÉNT, *dipolmomente*, s.n. (Fiz.) Produsul dintre mărimea sarcinilor electrice şi distanţa dintre centrele sarcinilor pozitive şi negative ale unui dipol electric; moment dipol, moment electric.

DIPTÉR, -Ă, *dipteri*, *-e*, adj., s.n. 1. Adj. (În expr.) *Insectă dipteră*, insectă care are două aripi. 2. S.n. (La pl.) Ordin de insecte cu o singură pereche de aripi, cea de-a doua fiind atrofiată şi transformată în organ de echilibru, şi cu aparatul bucal adaptat pentru supt sau pentru înţepat şi supt; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

DIRÉCT, -Ă, *directe*, adj. (Mat.; în expr.) *Sens (de rotaţie) direct*, sens de rotaţie (adoptat convenţional ca cel) invers mişcării acelor de ceasornic; sens pozitiv, trigonometric. *Mărimi direct proporţionale*, două mărimi variabile care depind una de alta, astfel încît, dacă una dintre ele creşte (sau descreşte) de un număr de ori, atunci şi cealaltă creşte (sau descreşte) de acelaşi număr de ori. *Numere (direct) proporţionale*, mai multe numere a, b, c, d şi (tot atîtea) alte numere a', b', c', d' cu care se formează un şir de rapoarte egale: $\frac{a}{a'} = \frac{b}{b'} = \frac{c}{c'} = \frac{d}{d'}$, exprimînd faptul că numerele unui şir sînt produse, prin acelaşi factor k (nenul şi diferit de 1), ale numerelor corespunzătoare din celălalt şir: $a = ka'$, $b = kb'$, $c = kc'$ etc.

DIRECTÍVĂ, *directive*, s.f. Instrucţiune generală dată de un organ superior organelor în subordine, cu scopul de a îndruma, de a orienta sau de a determina activitatea, atitudinea, conduita acestora.

DIRECTÓR, -OÁRE, *directori*, *-oare*, adj., s.f. 1. Adj. Care conduce ceva (într-o anumită direcţie), care trasează direcţii; *p. ext.* care fixează linia de conduită, obiectivul de realizat, care îndrumează (activitatea). 2. S.f. (Mat.) Curbă pe care se sprijină generatoarele rectilinii ale unei suprafeţe riglate. ◇ *Directoare a unei conice*, dreaptă din planul conicei cu proprietatea că, pentru orice punct al conicei, raportul distanţelor sale la un focar şi la această dreaptă este constant.

DIRÉCŢIE, *direcţii*, s.f. 1. (Mat.) Proprietate comună tuturor dreptelor paralele cu o dreaptă fixă dată; clasă de echivalenţă determinată de relaţia de paralelism în mulţimea dreptelor din plan sau din spaţiu. 2. Orientare în spaţiu a unei fiinţe, a unui obiect, a unei acţiuni, a unui fenomen a unei mişcări; sens în care se desfăşoară ceva.

DIRIGENŢÍE, *dirigenţii*, s.f. Conducere, îndrumare şi supraveghere a unei clase de elevi de către un profesor (diriginte). ◆ Oră de clasă la care are loc în mod special această îndrumare.

DIRIJÁ, *dirijez*, vb. I. Tranz. 1. A conduce, a îndruma o instituţie, o organizaţie, o activitate etc. 2. A conduce o orchestră, un cor (sau ambele reunite).

DIRIJÓR, -OÁRE, *dirijori*, *-oare*, s.m. şi f. Persoană care conduce un cor, o orchestră (sau ambele reunite).

DISC, *discuri*, s.n. 1. (Anat.; în expr.) *Disc embrionar* (sau *germinativ*), formaţie a embrionului în stadiu de blastulă, la rechini, la peştii teleosteeni, la reptile şi la păsări; bănuţ. *Disc central*, parte anatomică la steaua-de-mare, de la care pornesc cele cinci braţe. *Disc clar*, zonă luminată, transversală din miofibrilele ţesutului muscular striat. *Disc interclar*, zonă întunecată din fibrele musculare striate ale miocardului, reprezentînd joncţiunea dintre două celule miocardice. 2. Placă circulară care serveşte la înregistrarea şi la reproducerea (cu ajutorul unui aparat special) a sunetelor,

a vocii etc. 3. (Mat.) Mulțimea-reuniune a unui cerc și a interiorului său.

DISCÉRNE, *discérn*, vb. III. Tranz. A deosebi, a distinge lucrurile, situațiile, fenomenele etc. unele de altele; a judeca limpede, cu pătrundere și cu precizie.

DISCERNĂMÎNT s.n. Capacitatea, însușirea de a discerne.

DISCIPLÍNĂ, *discipline*, s.f. Totalitatea regulilor de comportare și de ordine obligatorii pentru membrii unei colectivități; supunere liber consimțită a membrilor unei colectivități față de dispozițiile luate de organele superioare în scopul asigurării unei comportări și unei ordini corespunzătoare. ◆ Ordine; spirit de ordine, deprindere cu o ordine strictă.

DISCÍPOL, *discipoli*, s.n. Persoană care trăiește în preajma unei personalități, primind învățăturile ei și adesea continuîndu-le și dezvoltîndu-le. ◆ Persoană care adoptă, urmează și continuă doctrina, învățăturile, principiile cuiva.

DISCOIDÁL, -Ă, *discoidali, -e*, adj. 1. Care are formă de disc. 2. (La pești osoși; în expr.) *Lamă discoidală*, opercul (2). [Pronunțat: *-co-i-*]

DISCONTINUITÁTE, *discontinuități*, s.f. 1. (Mat.; în expr.) *Discontinuitate a unei funcții într-un punct* x_0, proprietate a unei funcții de a nu fi continuă în punctul x_0. 2. Categorie filozofică, opusă și corelativă *continuității*, care desemnează o latură internă, contradictorie, a materiei referitoare la starea și la organizarea ei structurală, precum și la mișcarea ei în timp sau în spațiu reprezentînd lipsa de continuitate. [Pronunțat: *-nu-i-*]

DISCONTÍNUU, -UĂ, *discontinui, -ue*, adj. Care este lipsit de continuitate; intermitent. [Pronunțat: *-nu-u*]

DISCORDÁNT, -Ă, *discordanți, -te*, adj. Nepotrivit; nearmonios, strident, distonant.

DISCORDÁNȚĂ, *discordanțe*, s.f. Nepotrivire evidentă, supărătoare între două sau mai multe elemente, fenomene etc. asociate; distonanță, dezacord.

DISCREDITÁ, *discreditez*, vb.I. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde considerația, prețuirea, încrederea altora prin săvîrșirea unor acte condamnabile; a (se) compromite.

DISCREPÁNȚĂ, *discrepanțe*, s.f. Nepotrivire, dezacord, deosebire izbitoare între două lucruri, două aspecte, două fenomene, două idei etc.

DISCRÉT, -Ă, *discreți, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Care știe să păstreze un secret ce i s-a încredințat sau pe care îl cunoaște; care este stăpînit, rezervat, reținut în vorbe și în acțiuni. 2. (Fiz., Fil.) Care este alcătuit din elemente distincte; care variază în salturi. 3. Fig. (Despre obiecte) Care nu atrage atenția, nu șochează.

DISCRÉȚIE, *discreții*, s.f. 1. Calitatea de a păstra o taină încredințată. ◆ Rezervă în atitudine, reținere în vorbe și în fapte. 2. Fig. Calitatea de a nu atrage atenția, de a nu șoca (prin aspect).

DISCREȚIONÁR, -Ă, *discreționari, -e*, adj. 1. Care acționează după bunul plac, fără a ține seamă de legi. 2. Care are prin lege întreaga libertate de acțiune. [Pronunțat: *-ți-o-*]

DISCRIMINÁNT, -Ă, *discriminanți, -te*, adj., s.m. 1. Adj. Care separă, care face deosebire. 2. S.m. (Mat.; în expr.) *Discriminantul unei ecuații de gradul doi* $(ax^2 + bx + c = 0)$, expresia: $-b^2 - 4ac$, al cărui semn dă distincția dintre natura rădăcinilor ecuației de gradul doi; realizantul ecuației.

DISCRIMINÁRE, *discriminări*, s.f. 1. Deosebire, distincție clară făcută între mai multe elemente. 2. Diferen-

țiere restrictivă de drepturi pentru o parte a populației unei țări, pentru o organizație sau pentru unele țări față de altele, care le pune astfel într-o situație de inegalitate în comparație cu altele.

DISCRIMINATÍV,-Ă, *discriminativi, -e*, adj. (Rar) Care face sau creează o discriminare, bazat pe o discriminare; discriminatoriu.

DISCÚRS, *discursuri*, s.n. Expunere, de obicei pe o temă politică, făcută în fața unei adunări; cuvîntare.

DISCURSÍV, -Ă, *discursivi, -e*, adj. **1.** Care deduce prin raționament o idee din alta, care ajunge la o concluzie trecînd prin mai multe etape sau operații preliminare. **2.** Care nu este supus în mod strict unei continuități riguroase, care conține numeroase digresiuni.

DISCÚȚIE, *discuții*, s.f. Cercetare, analiză, examinare minuțioasă a unei probleme (prin dezbateri). ◇ (Mat.) *Discuția unei ecuații* sau *a unui sistem de ecuații liniare*, cercetare privind caracterul de a fi compatibilă, respectiv compatibil, ori incompatibilă, respectiv incompatibil, sau privind natura și semnele rădăcinilor ecuației, după valorile coeficienților lor (care depind de un parametru).

DISECÁ, *diséc*, vb. I. Tranz. A efectua o disecție. ◆ Fig. A analiza ceva în mod minuțios pentru a scoate în evidență caracteristici sau aspecte necunoscute.

DISÉCȚIE, *disecții*, s.f. Deschidere a unui organism, urmată de separarea și de scoaterea în evidență metodică a diferitelor lui componente, cu ajutorul mijloacelor chirurgicale, în scopul studierii lor anatomice sau al realizării unei operații; disecare.

DISENSIÚNE, *disensiuni*, s.f. Neînțelegere, ceartă determinată de nepotrivirea de interese, de păreri etc.; dezacord. [Pronunțat: *-si-u-*]

DISERTÁȚIE, *disertații*, s.f. Expunere sau lucrare în care se tratează o problemă în mod științific (și amănunțit).

DISIMÉTRIC,-Ă, *disimetrici,-ce*, adj. Lipsit de simetrie, de asemănare (între părțile componente); asimetric.

DISIMETRÍE, *disimetrii*, s.f. Lipsă de simetrie; asimetrie.

DISIMULÁ, *disimulez*, vb. I. Tranz. A-și ascunde adevăratele gînduri, sentimente, fapte etc., dîndu-le aparențe înșelătoare sau amăgitoare; a camufla, a masca, a deghiza.

DISJÚNCT, -Ă, *disjuncți,-te*, adj. Care separă, care deosebește, care exclude. ◇ (Mat.) *Mulțimi disjuncte*, două mulțimi *(A* și *B)* care nu au nici un element comun, a căror intersecție este mulțimea vidă: $A \cap B = \phi$.

DISJÚNCȚIE, *disjuncții*, s.f. **1.** (Mat.; în expr.) *Disjuncție (a două propoziții p, q)*, propoziția „*p* sau *q*", adevărată dacă cel puțin una dintre propozițiile *p*, *q* este adevărată, fiind falsă cînd ambele propoziții sînt false; se notează: $p+q$, $p \vee q$, $p \cup q$. **2.** Relație logică între două enunțuri care, de obicei, se exclud reciproc; functor logic exprimat prin termenii „sau", „ori" și „fie".

DISLOCÁ, *dislóc*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) mișca, a (se) deplasa din locul unde se află; a (se) desprinde (din întregul din care face parte).

DISOCIÁ, *disociez*, vb. I. Tranz. **1.** (Chim.) A scinda în mod reversibil o moleculă în molecule mai simple sau în ioni; a descompune temporar și reversibil o combinație. **2.** A despărți, a separa, a delimita între ele noțiuni, probleme, idei care formează, de obicei, un ansamblu unic. [Pronunțat: *-ci-a*]

DISOCIÁȚIE, *disociații*, s.f. **1.** Despărțire, separare, delimitare între noțiuni, probleme, idei etc. care aparțin unui ansamblu unic, urmată adesea

de precizarea semnificației și relațiilor fiecărui element în parte. 2. (Chim.) Disociere. [Pronunțat: *-ci-a-*]

DISOCIÉRE, *disocieri*, s.f. Scindare, desfacere reversibilă a unei molecule în molecule mai simple sau în ioni; descompunere temporară și reversibilă a unei combinații; disociație. ◇ *Disociere termică*, descompunere reversibilă sub acțiunea căldurii a unei substanțe în alte substanțe cu masa moleculară mai mică, care, la scăderea temperaturii, se recombină cu formarea substanței inițiale. *Disociere electrolitică*, desfacere în ioni a unui electrolit slab, prin dizolvare. [Pronunțat: *-ci-e-*]

DISOLÚȚIE s.f. (Livr.) Descompunere, corupție, degradare (morală).

DISONÁNȚĂ, *disonanțe*, s.f. Lipsă de consonanță, de armonie între sunete; combinare, asociere nearmonioasă de sunete muzicale de înălțimi diferite.

DISPARÁT,-Ă, *disparați,-te*, adj. Lipsit de legătură, de armonie, de simetrie (în raport cu celelalte elemente ale unui ansamblu, în raport cu ansamblul).

DISPÉCER, *dispeceri*, s.m. Tehnician sau sistem automat care urmărește, coordonează și reglementează operativ mersul producției dintr-o întreprindere, supraveghează mișcarea trenurilor pe o anumită porțiune a liniei etc.

DISPENSÁ, *dispensez*, vb. I. **1.** Refl. A se lipsi de ajutorul, de concursul etc. cuiva sau a ceva; a renunța la... **2.** Tranz. A scuti pe cineva de o obligație, de o îndatorire etc.

DISPERSÁ, *dispersez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) împrăștia, a (se) răspîndi, a (se) risipi în toate părțile.

DISPÉRSIE, *dispersii*, s.f. Împrăștiere, răspîndire, risipire; mod în care sînt împrăștiate, răspîndite elementele de același fel ale unui tot. ◇ (Mat.) *Dispersia unei variabile aleatorii X*, indicator numeric al împrăștierii valorilor variabilei aleatorii în jurul valorii medii, reprezentat de momentul centrat de ordinul doi al variabilei aleatorii X: $D(X)=M[(X-M(X))^2]$, unde, $M(X)$ este valoarea medie a acestei variabile aleatorii.

DISPONIBILITÁTE, *disponibilități*, s.f. **1.** Însușirea de a fi disponibil; starea a ceea ce este disponibil. ◇ *În disponibilitate*, scos (temporar) dintr-o slujbă (cu posibilitatea de a fi rechemat în activitate.) **2.** Lucru sau bun de care se poate dispune. ◇ *Disponibilități bănești*, rezerve de bani. **3.** (Mai ales la pl.) Stare sufletească în care sentimentele și rațiunea se manifestă libere și în plenitudinea lor.

DISPOZÍȚIE, *dispoziții*, s.f. **1.** Prevedere obligatorie cuprinsă într-o lege sau într-un regulament; măsură sau hotărîre luată de un organ ierarhic superior și obligatorie pentru organul în subordine. **2.** Așezare a unor elemente într-un anumit loc, într-un anumit fel, într-o anumită ordine; alcătuire, construcție după un anumit plan. **3.** Stare sufletească (bună sau rea); dorință (momentană) de a face un anumit lucru.

DISPROPÓRȚIE, *disproporții*, s.f. Lipsă de proporție, de potrivire, de armonie între mai multe elemente (ale unui ansamblu).

DISPRÓSIU s.n. Dy cu Z=66. Element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor.

DISTÁL adj. (Anat.; în expr.) *Tub contort distal*, porțiunea sinuoasă a ramurii ascendente a ansei lui Henle, ultimul segment al tubului urinifer, prin care acesta se varsă în tubul colector din zona corticală a rinichiului.

DISTÁNȚĂ s.f. (Mat.; în expr.) *Distanță pe o mulțime (M)*, funcție

d: $M \times M \to [0,+\infty]$ care îndeplinește condițiile:

a) $d(x,y)=0$ dacă și numai dacă $x=y$;

b) $d(x,y)=d(y,x)$;

c) $d(x,z) \leqslant d(x,y)+d(y,z)$, oricare ar fi x, y și z din M. *Distanță între două mulțimi* (M și N), marginea inferioară a distanțelor punctelor x și y din aceste mulțimi:

$$(M,N)=\inf_{\substack{x \in M \\ y \in N}} d(x,y),$$

Distanța de la un punct la o dreaptă (sau *la un plan*), lungimea segmentului de perpendiculară dusă din punctul dat la o dreaptă (respectiv, la un plan).

DISTÍH, *distihuri*, s.n. Grup de două versuri cu structură metrică asemănătoare sau deosebită care au împreună un sens de sine stătător. ◆ (În poezia modernă) Parte a unei strofe (cu înțeles relativ independent).

DISTILÁRE, *distilări*, s.f. Vaporizare a unui lichid, urmată de condensarea vaporilor și de colectarea separată a lichidului condensat (distilatul) și a reziduului, folosită pentru separarea amestecurilor de lichide sau pentru separarea unui lichid de o substanță nevolatilă. ◇ *Distilare primară*, distilare a țițeiului (sau a altor materii prime) pentru separarea lui în diferite fracțiuni. *Distilare secundară*, distilare a unui reziduu sau a unei fracțiuni grele de la o distilare anterioară. *Distilare în vid* (sau *în vacuum*), distilare efectuată la presiuni mai scăzute decît presiunea atmosferică, folosită atunci cînd substanțele care se separă se descompun la punctul de fierbere. *Distilare cu vapori*, separare a unui component volatil dintr-un amestec de substanțe organice cu ajutorul vaporilor de apă; antrenare cu vapori. *Distilare uscată*, proces de piroliză a unui material combustibil (cărbune de pămînt, lemn), efectuată în absența aerului, în instalații speciale (cuptoare, retorte etc.), în scopul obținerii unor produse utile solide, lichide și gazoase.

DISTILATÓR, *distilatoare*, s.n. Aparat industrial cu care se efectuează operațiile de distilare.

DISTÍNCT,-Ă, *distincți,-te*, adj. Care se deosebește prin anumite trăsături proprii de alte lucruri de același fel sau asemănătoare; deosebit, diferit.

DISTINCTÍV,-Ă, *distinctivi,-e*, adj. Care caracterizează și deosebește un lucru de celelalte; prin care un lucru se distinge, diferă de altul; care servește pentru identificarea, recunoașterea cuiva; caracteristic, specific.

DISTÍNCȚIE, *distincții*, s.f. **1.** Deosebire, diferență (între două sau mai multe lucruri, fenomene etc.). **2.** Finețe, eleganță în înfățișare și comportare. **3.** Decorație sau titlu care se acordă unei persoane pentru merite deosebite.

DISTONÁNT,-Ă, *distonanți,-te*, adj. Nepotrivit, nearmonios, strident; discordant.

DISTONÁNȚĂ s.f. Nepotrivire evidentă, supărătoare între două sau mai multe elemente, fenomene etc. (ori între un element și ansamblul din care el face parte); discordanță, dezacord.

DISTRIBUITÓR,-OÁRE, *distribuitori,-oare*, subst. **1.** S.m. și f. Persoană care distribuie ceva, calificată să distribuie, să repartizeze ceva. **2.** S.n. Tub de conducere a semințelor la semănătorile de cereale. [Pronunțat: *-bu-i-*]

DISTRIBUTÍV,-Ă, *distributivi,-e*, adj. (Mat.) Caracterizat prin distributivitate.

DISTRIBUTIVITÁTE s.f. **1.** (Mat.) Proprietate a unei operații $f: M \times M \to M$, notată $f(x,y)=x \circ y$, față de o altă operație $g: M \times M \to M$, notată $g(x,y)=x * y$, astfel încît, pentru orice

$x,y,z \in M$ sînt satisfăcute egalitățile: $x \circ (y * z) = (x \circ y) * (x \circ z)$ — distributivitate la stînga, sau $(y * z) \circ x = (y \circ x) * (z \circ x)$ — distributivitate la dreapta; operația $\circ$ este distributivă față de operația $*$. 2. Proprietate a unei operații logice de a putea fi efectuată separat asupra diferiților termeni dintr-o expresie, rezultatul astfel obținut fiind același ca și în cazul cînd operația ar fi fost aplicată întregii expresii.

DISTRIBÚȚIE, *distribuții*, s.f. 1. (Mat.; în expr.) *Distribuție (a unei variabile aleatorii)*, exprimare a legii probabilistice a variabilei aleatorii considerate; pentru o variabilă aleatorie de tip discret, distribuția este dată, de regulă, sub forma unui tabel:

$$\begin{pmatrix} x_1, & x_2, \ldots, & x_n, \ldots \\ p_1, & p_2, \ldots, & p_n, \ldots \end{pmatrix},$$

unde x_i $(i \in \mathbf{N})$ sînt valorile posibile ale variabilei, iar p_i $(i \in \mathbf{N})$, probabilitățile cu care variabila ia aceste valori (întotdeauna $\sum_{i \in \mathbf{N}} p_i = 1$); repartiție, lege de repartiție. 2. Distribuire, repartizare; mod de distribuire, de repartizare. ◇ *Distribuția atenției*, calitate a atenției care se referă la posibilitatea de a desfășura simultan două sau mai multe activități.

DISTROFÍE, *distrofii*, s.f. Stare patologică constînd în alterarea structurii unui țesut, a unui organ, a unui sistem sau a organismului, în urma tulburărilor de nutriție.

DITIOCARBÓNIC adj. (În expr.) *Acid ditiocarbonic*, $CHO-C(SH)=S$, acid a cărui sare *(xantogenat de celuloză)*, în soluție, se utilizează la fabricarea fibrelor artificiale de viscoză, a filmelor și a foilor de celofan. [Pronunțat: *-ti-o-*]

DITIÓNIC adj. (În expr.) *Acid ditionic*, denumire dată compusului rezultat dintr-un acid organic în care ambii atomi de oxigen ai grupării carboxil sînt înlocuiți cu atomi de sulf bivalent, substanță care nu se cunoaște în stare liberă. [Pronunțat: *-ti-o-*]

DITIRÁMB, *ditirambi*, s.m. 1. Cîntare de slavă care însoțea dansurile rituale în onoarea lui Dionysos (la vechii greci) și a lui Bacchus (la romani); poem liric străbătut de entuziasm, de exuberanță. 2. Fig. Elogiu exagerat, cu nuanță retorică și afectată, adus cuiva.

DITIRÁMBIC,-Ă, *ditirambici,-ce*, adj. 1. Care aparține ditirambilor (1), privitor la ditirambi. 2. Fig. (Despre stil, vorbire, cuvinte etc.) Plin de elogii exagerate (și afectate, nenaturale).

DIÚRN,-Ă, *diurni,-e*, adj. 1. De zi, din timpul zilei; care are loc în timpul zilei, care durează o zi. ◇ *Mișcare (sau rotație) diurnă*, mișcare aparentă de rotație a sferei cerești (împreună cu aștrii care par fixați pe ea) în jurul axei polilor, care durează o zi siderală. 2. (Biol.; în expr.) *Fluture diurn*, fluture care își duce viața activă în timpul zilei, caracterizat prin forma măciucată a antenelor și prin poziția verticală a aripilor atunci cînd se află în stare de repaus. 3. (Anat.; în expr.) *Vedere diurnă*, vedere permisă la lumină mai intensă de celulele cu conuri din stratul celulelor vizuale din retină și din macula lui. [Pronunțat: *di-urn*]

DIÚRNĂ, *diurne*, s.f. 1. Indemnizație plătită cuiva pentru acoperirea cheltuielilor de deplasare în altă localitate în interes de serviciu. 2. Sumă zilnică plătită unui angajat cu ziua. [Pronunțat: *di-ur-*]

DIVAGÁ, *divaghez*, vb. I. Intranz. A se abate, a se îndepărta de la subiectul în discuție. ◆ A vorbi fără sens, aiurea, a bate cîmpii.

DIVAGÁȚIE, *divagații*, s.f. Faptul de a divaga; ceea ce spune, scrie etc. cel care divaghează.

DIVALÉNT,-Ă, *divalenți,-te*, adj. (Despre un element sau un radical

chimic) Care, în combinații, funcționează în starea de valență doi; bivalent.

DIVÁN, *divanuri*, s.n. (Ist.) Sfat domnesc.

DIVERGÉNT,-Ă, *divergenți,-te*, adj. **1.** (Mat.; în expr.) *Șir divergent*, șir de numere care nu are limită (finită) sau care tinde spre infinit. *Serie divergentă*, serie la care șirul sumelor parțiale nu are limită (finită) sau care tinde spre $+\infty$ sau $-\infty$. **2.** (Despre linii geometrice, raze luminoase dintr-un fascicul etc.) Care se depărtează dintr-un punct comun în direcții diferite; (despre fascicule de raze luminoase) a cărui secțiune crește pe măsura depărtării de un punct de referință; (despre un sistem optic) care produce un fascicul de raze de lumină ce se depărtează unele de altele. **3.** (Biol.; în expr.) *Adaptare divergentă*, adaptare diferită a organismelor, de la individ la individ, sau de la specie la specie, la condițiile de mediu, în lupta lor pentru existență. **4.** (Despre păreri, concepții, atitudini) Care se deosebesc, se contrazic între ele; care urmăresc scopuri diferite.

DIVERGÉNȚĂ, *divergențe*, s.f. (Biol.) Deosebire existentă între indivizi; între specii etc. în procesul de adaptare a lor la condițiile variate de mediu, în lupta pentru viață.

DIVÉRS,-Ă, *diverși,-se*, adj. Care prezintă aspecte, trăsături variate, diferite; diferit, variat, felurit.

DIVERSIFICĂ, *diversific*, vb. I. Tranz. și refl. A face sau a ajunge să prezinte aspecte (mai) numeroase și (mai) variate.

DIVERSITÁTE s.f. Caracterul sau însușirea a ceea ce este divers; varietate, felurime.

DIVERSIÚNE, *diversiuni*, s.f. **1.** Încercare de a schimba cursul unei acțiuni, de a abate (prin crearea unor false probleme) intențiile, gîndurile sau acțiunile cuiva. **2.** Acțiune cu caracter reacționar întreprinsă de un guvern, un partid, o grupare etc. în scopul distragerii atenției maselor de la acțiuni revendicative sau revoluționare. [Pronunțat: *-si-u-*]

DIVERTISMÉNT, *divertismente*, s.n. Compoziție muzicală instrumentală cu caracter distractiv.

DIVIDÉND, *dividende*, s.n. Parte din profitul unei societăți pe acțiuni care revine fiecărui acționar în raport cu acțiunile pe care le posedă.

DIVÍN,-Ă, *divini,-e*, adj. **1.** Considerat că provine de la Dumnezeu sau de la zei, în felul lui Dumnezeu sau al zeilor; dumnezeiesc, ceresc. ◆ Făcut de oameni în slujba sau pentru preamărirea lui Dumnezeu; bisericesc, religios. **2.** Fig. Înzestrat cu însușiri cu totul excepționale; minunat, ceresc, perfect.

DIVINITÁTE, *divinități*, s.f. Ființă imaginară cu însușiri supranaturale, considerată cîrmuitoare a lumii; Dumnezeu, zeu.

DIVINIZÁ, *divinizez*, vb. I. Tranz. **1.** A trece pe cineva în rîndul divinităților, a atribui cuiva putere divină. **2.** A iubi nespus de mult pe cineva; a adora, a venera.

DIVIZÁ, *divizez*, vb. I. Tranz. și refl. (recipr.) **1.** A (se) împărți în mai multe părți, fragmente, grupuri etc.; a (se) fragmenta. ◆ Tranz. Spec. A trasa diviziuni pe un instrument de măsură. **2.** A face să nu se mai înțeleagă sau a nu se mai înțelege între ei; a (se) despărți, a (se) izola; a (se) dezbina.

DIVIZÍBIL,-Ă, *divizibili,-e*, adj. (Mat.; despre numere întregi sau polinoame) Care se împarte exact (fără rest) cu un alt număr, respectiv polinom.

DIVIZIBILITÁTE s.f. Relație între două numere întregi (sau polinoame) a și b, care are loc atunci cînd există

un număr întreg (respectiv un polinom) c, astfel încît, $a = b \cdot c$; se notează $a : b$, $b|a$.

DIVIZIÚNE, *diviziuni*, s.f. **1.** Împărţire, fragmentare, separare. ◇ (Mat.) *Diviziune a unui interval*, sistem de puncte, $\Delta = (x_0, x_1, \ldots, x_n)$ dintr-un interval închis şi mărginit $[a,b]$, astfel încît $a = x_0 < x_1 < x_2 < \ldots < x_{n-1} < x_n = b$. *Diviziune armonică*, configuraţie geometrică formată din patru puncte coliniare A,B,M,N, astfel încît punctele M şi N să împartă segmentul AB în acelaşi raport (în valoare absolută): $\frac{\|MA\|}{\|MB\|} = -\frac{\|NA\|}{\|NB\|}$ (segmentele fiind orientate). **2.** Linioară care indică o anumită valoare pe scara sau pe cadranul unui instrument de măsură; valoare care corespunde acestei linioare. **3.** (Biol.; în expr.) *Diviziune directă*, amitoză. *Diviziune indirectă*, cariochineză. *Diviziune tipică*, mitoză. **4.** (În expr.) *Diviziunea socială a muncii*, proces economico-social obiectiv şi permanent de împărţire a producţiei sociale pe ramuri de producţie, ca urmare a desprinderii, diferenţierii şi separării din masa producătorilor a unor categorii sociale avînd fiecare o anumită activitate productivă specializată, de sine stătătoare. [Pronunţat: *-zi-u-*]

DIVIZÓR, *divizori*, s.m. (Mat.) (Pentru un număr întreg sau polinom, *a*) Număr întreg (sau polinom) *b*, dacă există un număr întreg (sau polinom) *c*, astfel încît: $a = b \cdot c$; factor al lui *a*. ◇ *Divizor comun* (a două numere întregi sau a două polinoame), număr întreg (polinom) care divide simultan numerele (polinoamele) date. *Cel mai mare divizor comun* (a două numere întregi sau polinoame, *a* şi *b*), număr întreg (polinom) *d*, care este divizor comun a lui *a* şi *b*, iar orice alt divizor comun al lui *a* şi *b* divide neapărat şi pe *d*; se notează: c.m.m.d.c. sau: (a,b). *Divizor impropriu* (al unui număr întreg), numărul 1 şi numărul însuşi. *Divizor impropriu* (al unui polinom, *f*), divizor de forma *k* şi *kf*, unde $k \neq 0$, $k \in C$, iar $f \in C[X]$. *Divizor propriu* (al unui număr întreg sau polinom), divizor care nu este impropriu. *Divizori ai lui zero*, elemente diferite de zero, într-un inel A, al căror produs este zero.

DIVÓRŢ, *divorţuri*, s.n. **1.** Desfacere, anulare pe cale legală a unei căsătorii. **2.** Fig. Nepotrivire, dezacord care se produce sau există între două însuşiri, acţiuni, idei etc.

DIZAHARÍDĂ, *dizaharide*, s.f. Compus organic din clasa zaharidelor, provenit din două monozaharide, identice sau diferite, prin eliminarea unei molecule de apă între două grupări hidroxil (eterificare) şi care, prin hidroliză cu acizi sau cu enzime, se descompune în monozaharidele componente.

DIZENTERÍE, *dizenterii*, s.f. Boală infecţioasă şi contagioasă care se manifestă prin ulceraţii intestinale, dureri abdominale violente şi diaree cu sînge, provocată de germeni dintr-un grup de bacili.

DIZGRÁŢIE s.f. Pierdere a favorii, a bunăvoinţei, a graţiei unui monarh, a unei persoane influente, a unui superior.

DIZOLVÁ, *dizólv*, vb. I. **1.** Tranz. A face ca o substanţă, aflată în stare gazoasă, lichidă sau solidă, să se disperseze omogen într-o altă substanţă gazoasă, lichidă sau solidă, spre a forma împreună o soluţie. **2.** Refl. Fig. A înceta să mai existe; a dispărea.

DIZOLVÁNT,-Ă, *dizolvanţi,-te*, adj., s.m. **1.** Adj. Care are însuşirea de a dizolva. **2.** S.m. Substanţă lichidă, gazoasă sau solidă, capabilă să dizolve în ea substanţe gazoase, lichide sau solide, şi care, după amestecare, îşi păstrează starea de agregare; solvent.

DIZOLVÁRE, *dizolvări*, s.f. Proces de dispersare şi de amestecare omogenă a moleculelor unei substanţe aflate în stare solidă, lichidă sau ga-

zoasă, printre moleculele altei substanţe, de asemenea în stare lichidă, gazoasă sau solidă, spre a forma împreună o soluţie; solvatare. ◇ *Dizolvare exotermă*, dizolvare a substanţelor, însoţită de degajare de căldură. *Dizolvare endotermă*, dizolvare a substanţelor însoţită de absorbţie de căldură.

DIZOLVÁT,-Ă, *dizolvaţi,-te*, adj., s.m. **1.** Adj. (Despre substanţe) Care se află dispersat omogen în altă substanţă, cu care formează o soluţie; solvat **(1). 2.** S.m. Substanţă care se dizolvă în masa altei substanţe; solvat **(2).**

DÎMB, *dîmburi*, s.n. Formă de relief mai mică decît dealul. ◆ Ridicătură mică de pămînt înălţată la marginea unui şanţ, a unei gropi etc.

DÎRDÁLĂ, *dîrdale*, s.f. (Reg.) Om vorbăreţ, flecar.

DÎRJÁLĂ, *dîrjale*, s.f. (Reg.) Nuia lungă; prăjină, par. ◆ Coadă (de sapă, de lopată, de coasă etc.).

DÎRZÉNIE s.f. **1.** Îndrăzneală, curaj, hotărîre, cutezanţă. ◆ Înverşunare. **2.** Neînduplecare, perseverenţă. ◆ Îndărătnicie, încăpăţînare. **3.** Mîndrie, semeţie.

DO s.m. invar. Unul dintre cele şapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta întîi din gama majoră tip.

DÓBĂ, *dobe*, s.f. (Înv. şi reg.) Tobă.

DOBÎNDĂ, *dobînzi*, s.f. **1.** Sumă de bani care se primeşte pentru un împrumut, reprezentînd un anumit procent din suma împrumutată pe o perioadă dată, de obicei un an, calculată prin formula: $D = \frac{p.S}{100}$ (unde *S* este suma împrumutată, iar *p* procentul de dobîndă pe an). **2.** Cîştig, folos, profit. ◆ Cantitate dintr-un produs oferit (cumpărătorului) în plus.

DOC, *docuri*, s.n. Ansamblu de construcţii şi de instalaţii dintr-un port care servesc la încărcarea, descărcarea şi depozitarea mărfurilor.

DOCÍL,-Ă, *docili,-e*, adj. (Adesea adverbial) Care se supune la orice cu uşurinţă, fără să protesteze; supus, ascultător.

DOCTRINÁR,-Ă, *doctrinari,-e*, adj. Care aparţine unei doctrine, privitor la o doctrină, cu caracter de doctrină.

DOCTRÍNĂ, *doctrine*, s.f. Sistem închegat de concepţii şi de principii prin care se exprimă o anumită orientare în domeniul politic, filozofic, economic, ştiinţific, artistic etc.

DOCUMÉNT, *documente*, s.n. **1.** Act prin care se adevereşte, se constată sau se preconizează un fapt, se conferă un drept, se recunoaşte o obligaţie. **2.** Text scris sau tipărit, inscripţie sau altă mărturie servind la cunoaşterea unui fapt real (actual sau din trecut).

DOCUMENTÁ, *documentez*, vb. I. Refl. A se informa amănunţit şi temeinic (pe bază de documente). ◆ Tranz. A dovedi, a susţine ceva pe bază de documente.

DODECAÉDRU, *dodecaedre*, s.n. Poliedru cu douăsprezece feţe care pot fi pentagoane sau romburi. ◇ *Dodecaedru pentagonal regulat*, dodecaedru cu feţele pentagoane regulate, avînd 30 de muchii care pornesc cîte trei din cele 20 de vîrfuri, iar măsura unghiului diedru format de două feţe adiacente este de 116° 33′54″,2.

DODECAGÓN, *dodecagoane*, s.n. Poligon cu douăsprezece laturi. ◇ *Dodecagon stelat*, dodecagon concav obţinut prin unirea din 5 în 5 a vîrfurilor unui dodecagon.

DÓDII s.f. pl. (Pop. şi fam.; în expr.) *A vorbi* (sau *a grăi*) *în dodii*, a vorbi fără şir, fără nici un sens; a aiura.

DOFTOROÁIE, *doftoroaie*, s.f. (Pop.) Femeie (bătrînă) care tratează bolile (la ţară) cu ajutorul unor buruieni, al descîntecelor etc.

DÓGE, *dogi*, s.m. Titlu purtat, în evul mediu, de conducătorii politici, aleşi pe viaţă, ai unor republici aristocratice italiene; persoană care avea acest titlu.

DOGÍ, pers. 3 *dogeşte*, vb. IV. Refl. 1. (Despre vasele de lemn făcute din doage) A avea doagele desfăcute, depărtate una de alta, rupte. 2. Fig. (Despre voce) A suna răguşit.

DOGMÁTIC,-Ă, *dogmatici,-ce*, adj., s.m. şi f. 1. Adj. Care ţine de dogme, privitor la dogme; care se sprijină pe dogme. 2. S.m. şi f. Persoană care susţine şi aplică dogmatismul; dogmatist.

DOGMATÍSM s.n. Mod de gîndire rigid, care operează cu idei acceptate necritic şi considerate valabile în orice condiţii şi veşnic.

DÓGMĂ, *dogme*, s.f. 1. Învăţătură, teză etc. fundamentală a unei religii, obligatorie pentru adepţii ei, care nu poate fi supusă criticii şi nu admite obiecţii. 2. Teză, doctrină politică, ştiinţifică, economică, artistică etc. (considerată de neschimbat, acceptată necritic şi aplicată rigid).

DOI, DÓUĂ num. card. Număr natural avînd în numărătoare locul între unu şi trei şi care se indică matematic prin cifrele 2 şi II. ◆ (Substantivat) Cifră care indică numărul doi.

DÓICĂ, *doici*, s.f. Femeie care alăptează şi îngrijeşte copilul mic al altei femei.

DOÍME, *doimi*, s.f. Fiecare dintre cele două părţi egale în care se poate împărţi un întreg; jumătate; se notează: $\frac{1}{2}$.

DOINÁŞ, *doinaşi*, s.m. (Pop.) Cîntăreţ de doine.

DÓINĂ, *doine*, s.f. Poezie lirică specifică folclorului românesc, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de revoltă, de dragoste etc., fiind însoţită, de obicei, de o melodie potrivită conţinutului poeziei; melodie care însoţeşte această poezie (împreună cu textul respectiv).

DOINÍ, *doinesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. (Pop.) A cînta doine (din gură, din fluier, din frunză etc.).

DOLEÁNŢĂ, *doleanţe*, s.f. Dorinţă, cerere, plîngere (expusă în scris sau oral). [Pronunţat: *-le-an-*]

DOLÍNĂ, *doline*, s.f. Formă de relief cu aspect de pîlnie, lărgită la suprafaţa pămîntului şi îngustată spre interiorul lui.

DOLOMÍTĂ s.f. $CaMg(CO_3)_2$. 1. Mineral format din carbonat de calciu şi carbonat de magneziu, cristalizat în sistemul romboedric, transparent, translucid sau sticlos, incolor, alb sau colorat. 2. Rocă monominerală cu aspect grăunţos, formată din dolomită (1), în urma fenomenului de dolomitizare, folosită ca material refractar, fondant în siderurgie, în industria chimică, a sticlăriei etc.

DOLOMITIZÁRE, *dolomitizări*, s.f. Fenomen natural de formare a dolomitei (2) prin îmbogăţirea cu carbonat de magneziu a rocilor calcaroase, sub influenţa soluţiilor de adîncime sau în mediul marin.

DOM, *domuri*, s.n. Catedrală impunătoare, biserică principală în unele oraşe italiene, germane etc.

DOMÉNIU, *domenii*, s.n. 1. Sector al unei ştiinţe, al unei arte, al unei activităţi practice etc. 2. (Mat.) Mulţime caracterizată prin aceea că, pentru fiecare punct (număr real sau sistem ordonat de numere reale) al ei, există o vecinătate a lui cuprinsă în mulţime şi prin faptul că oricare pereche de puncte din mulţime se pot uni printr-o curbă (continuă) cuprinsă în acea mulţime. ◆ (Termen folosit prin tradiţie în locul celui de) mulţime. ◇ *Domeniul de definiţie al unei expresii algebrice*, mulţimea valorilor ce se pot atribui literelor expresiei considerate, astfel încît operaţiile indicate

de semnele expresiei să aibă sens. *Domeniul de definiție al unei funcții*, mulțimea E, a unei funcții $f:E\to F$; mulțimea de definiție a funcției. *Domeniul maxim de definiție al unei funcții*, domeniul de definiție al unei funcții elementare format din toate valorile argumentului, pentru care au sens operațiile prin care este definită funcția. *Domeniu de integritate*, inel comutativ, asociativ, fără divizori ai lui zero.

DOMÉSTIC,-Ă, *domestici,-ce*, adj. **1.** (Despre animale) Care trăiește pe lîngă casă, fiind folosit în anumite scopuri. **2.** Care este legat de casă, de gospodărie, de familie.

DOMESTICÍRE, *domesticiri*, s.f. Proces îndelungat de transformare a animalelor sălbatice în animale care să trăiască alături de oameni, în gospodărie, prin modificarea caracteristicilor lor biologice, corespunzătoare intereselor economice ale omului; îmblînzire.

DOMINÁNT,-Ă, *dominanți,-te*, adj., s.f. **1.** Adj. Care domină. ◆ (Despre însușiri, factori, trăsături etc.) Predominant, specific, caracteristic. **2.** S.f. Trăsătură caracteristică a unei lucrări, a unui proces etc.

DOMINIÓN, *dominioane*, s.n. Denumire dată, în trecut, unor teritorii aflate sub dominația statului englez care se bucurau de o anumită independență. [Pronunțat: *-ni-on*]

DOMN, *domni*, s.m. Titlu purtat de suveranii (conducătorii) Țării Românești și ai Moldovei, care își socoteau puterea acordată de divinitate, aveau stăpînirea supremă asupra întregului teritoriu al țării, erau comandanți supremi ai armatei, conducători ai relațiilor externe, semnau tratate politice și comerciale, reprezentau ultima instanță de judecată, hotărau în problemele de ordin administrativ, exercitau tutela asupra bisericii, aveau însemnate atribuții legislative și dreptul de a emite monedă; persoană care avea acest titlu; domnitor.

DOMNÍE, *domnii*, s.f. Autoritate politică și juridică a domnului; demnitatea, titlul de domn.

DOMNITÓR, *domnitori*, s.m. Domn.

DOMÓL,-OÁLA, *domoli,-oale*, adj. (Despre forme de relief sau părți ale lor) Care este ușor înclinat, cu pantă lină.

DONDĂNÍ, *dondănesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. (Pop.) A vorbi încet, nedeslușit (și cu supărare); a bombăni, a mormăi, a bodogăni. ◆ A spune vorbe fără legătură.

DÓNIȚĂ, *doniță*, s.f. Cofă.

DONÓR, *donori*, s.m. Substanță chimică sau particulă materială (atom, ion) care poate ceda o particulă elementară (proton, electron) sau o substanță chimică. ◇ *Donor de protoni*, acid **(2)**. *Donor de electroni*, atom sau ion care cedează o pereche de electroni unui acceptor de electroni, formîndu-se o legătură coordinativă.

DÓRIC adj. (În expr.) *Stil* (sau *ordin*) *doric*, cea mai veche dintre cele trei forme arhitectonice antice grecești, apărută în perioada arhaică (sec. VII—VI î.e.n.), caracterizată prin sobrietate, prin masivitate și prin coloane fără bază, canelate, cu capiteluri simple, rotunde, lipsite de ornamente.

DORÍNȚĂ, *dorințe*, s.f. **1.** Stare sufletească a celui care tinde, rîvnește, aspiră la ceva; năzuință; dor, aspirație. ◆ Ceea ce constituie năzuința, aspirația cuiva. **2.** Poftă, gust (de a mînca, de a bea, de a citi sau de a cunoaște ceva etc.); voie.

DOROBÁNȚ, *dorobanți*, s.m. Ostaș dintr-un corp de infanterie din Țara Românească și din Moldova, angajat mai ales dintre străini, plătit cu leafă și bucurîndu-se de anumite scutiri de dări; dărăban.

DORSÁL, -Ă, *dorsali, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. Care se referă la regiunea superioară sau posterioară a animalelor sau a unui organ, privitor la această regiune. **2.** S.f. (Geol.; în expr.) *Dorsală marină*, lanț muntos submarin care se desfășoară pe zeci de mii de kilometri și corespunde accidentelor tectonice ale scoarței terestre submerse. *Dorsală orografică*, lanț muntos care se desfășoară pe spațiul unui continent sau al unui sector mai mare continental.

DORSOVENTRÁL, -Ă, *dorsoventrali, -e*, adj. (Anat.) Care are forma turtită din spate către abdomen.

DOSĂDÍ, *dosădesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A chinui.

DOSÍ, *dosesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Pop. și fam.) A (se) ascunde.

DOSPÍ, pers. 3 *dospește*, vb. IV. Intranz. (Despre unele materii organice) A fermenta în anumite condiții de căldură, de umezeală etc.

DOTÁ, *dotez*, vb. I. Tranz. **1.** A utila o instituție, o întreprindere etc. cu cele necesare desfășurării activității; a înzestra. **2.** A pune la dispoziția unei instituții sau unei întreprinderi fondurile bănești necesare desfășurării activității.

DOZÁ, *dozez*, vb. I. Tranz. A folosi ceva în proporții potrivite, bine echilibrate.

DRÁCILĂ, *dracile*, s.f. Arbust cu frunze simple, uneori transformate în spini, cu flori galbene și cu fructe roșii în formă de boabe, cultivat ca plantă decorativă sau ca gard viu; lemn-galben, măcriș-spinos *(Berberis vulgaris)*.

DRAGÓN, *dragoni*, s.m. **1.** Animal fantastic cu trup și cu coadă de șarpe, cu cap și cu aripi de acvilă și cu labe de leu. **2.** Reprezentare heraldică având profilul unui chip omenesc cu barba formată din șerpi încolăciți.

DRÁGOSTE, *dragoste*, s.f. Sentiment de afecțiune pentru cineva sau pentru ceva. ◆ Spec. Sentiment de afecțiune față de o persoană de sex opus; iubire, amor.

DRAMÁTIC, -Ă, *dramatici, -ce*, adj. **1.** Care ține de dramă sau de teatru, privitor la dramă sau la teatru. ◇ *Genul dramatic*, gen literar care cuprinde opere scrise (sub formă de dialog) pentru a fi reprezentate pe scenă. **2.** Fig. (Despre întîmplări, împrejurări, situații, momente etc.) Bogat în contraste și în conflicte, în stări de tensiune; impresionant, zguduitor.

DRAMATÍSM s.n. **1.** Încordare a acțiunii, intensitate a conflictului, profunzime și ciocnire a sentimentelor, care caracterizează o operă (dramatică), un spectacol etc. **2.** Fig. Situație, împrejurare etc. care creează o luptă ascuțită între sentimente și interese deosebite; tensiune.

DRÁMĂ, *drame*, s.f. Piesă de teatru cu caracter grav, în care se redă imaginea vieții (reale) în datele ei contradictorii, în conflicte puternice și complexe, adesea într-un amestec de elemente tragice și comice.

DRĂNIȚĂ, *dranițe*, s.f. Scîndurică subțire de brad, mai mare decît șindrila, folosită la acoperișul caselor țărănești; șiță.

DRAPERÍE, *draperii*, s.f. (Geol.) Formație carstică sub forma unor perdele ale căror falduri cad în jos, rezultată prin depunerea carbonatului de calciu în peșteri.

DRĂMUÍ, *drămuiesc*, vb. IV. Tranz. A măsura, a cîntări, a socoti, a împărți cu precizie (și cu economie) un material, o substanță etc.; a drămălui.

DREGĂTÓR, *dregători*, s.m. (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Slujbaș al statului care, inițial, a îndeplinit anumite însărcinări în cadrul curții domnești, iar mai tîrziu (sec. XVI) a făcut parte din sfatul domnesc. ◇ *Mare dregător*, demnitar (slujbaș înalt) la curtea domnească din Țara Românească și din

Moldova, avînd atribuții în sfatul domnesc, în administrație, justiție, armată.

DREGĂTORÍE, *dregătorii*, s.f. Demnitatea, funcția de dregător.

DREN, *drenuri*, s.n. Canal sau conductă care adună și evacuează apa de pe un teren cu surplus de umiditate, coborînd astfel nivelul pînzei de apă din sol.

DRENÁ, *drenez*, vb. I. Tranz. A aduna și a evacua apa de pe un teren, de pe un loc apos etc., cu ajutorul drenurilor. ◆ (Despre o apă curgătoare) A aduna apele provenite din ploi de pe suprafața unui teren, dintr-o rețea hidrografică.

DREPT, DREĂPTĂ, *drepți, -te*, s.f., adj. **I. 1.** S.f. Noțiune geometrică fundamentală, considerată a fi o mulțime de puncte (o submulțime a planului). ◇ *Dreaptă orientată*, axă (1). *Dreaptă reală*, mulțimea numerelor reale: $R = (-\infty, +\infty)$. *Dreaptă reală încheiată*, mulțimea formată din toate numerele reale împreună cu $-\infty$ și $+\infty$; se notează: $\bar{R}$. **2.** Adj. (Despre lucruri, ființe, părți ale lor etc.) Care are o poziție verticală față de un reper. ◇ (Mat.) *Cilindru drept*, cilindru ale cărui generatoare sînt perpendiculare pe planele bazelor. *Prismă dreaptă*, prismă ale cărei muchii laterale sînt perpendiculare pe planele bazelor. *Unghi drept*, orice unghi congruent cu un supliment al său. *Secțiune dreaptă* (într-o prismă sau într-un cilindru), secțiune realizată cu un plan perpendicular pe muchiile laterale ale prismei sau pe generatoarele cilindrului. **II.** S.n. **1.** Totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile sociale dintr-un stat și care reprezintă voința clasei dominante sau (în socialism) voința întregului popor, respectarea lor putînd fi impusă la nevoie prin forța de constrîngere a statului. **2.** Putere, prerogativă legal recunoscută unei persoane de a avea o anumită conduită, de a se bucura de anumite privilegii etc.

DREPTĂTE, (rar) *dreptăți*, s.f. Principiu și valoare morală, juridică și politică majoră, în funcție de care se aprobă sau se dezaprobă relațiile materiale, economice, sociale, juridice și morale dintre indivizi, grupuri, clase sociale, națiuni, într-o epocă sau într-o orînduire socială dată; echitate; faptul de a recunoaște drepturile fiecăruia și de a acorda fiecăruia ceea ce i se cuvine.

DREPTÚNGHI, *dreptunghiuri*, s.n. Paralelogram cu un unghi drept (deci cu toate unghiurile congruente).

DREPTÚNGHIC, -Ă, *dreptunghici, -ce*, adj. (Despre figuri geometrice) Care are unul sau mai multe unghiuri drepte. ◇ *Triunghi dreptunghic*, triunghi care are un unghi drept. *Trapez dreptunghic*, trapez cu una dintre laturile neparalele perpendiculară pe baze. *Paralelipiped dreptunghic*, paralelipiped cu toate fețele dreptunghice.

DREPTUNGHIULÁR, -Á, *dreptunghiulari, -e*, adj. Care are forma unui dreptunghi; care are un unghi drept. ◇ *Axe dreptunghiulare*, axe de coordonate care formează între ele un unghi drept.

DRESÁJ, *dresaje*, s.n. Învățarea sau deprinderea unui animal să execute, la solicitarea omului, anumite mișcări sau acțiuni; dresare.

DRÎMBĂ, *drîmbe*, s.f. Mic instrument muzical alcătuit dintr-un arc de fier prevăzut cu o lamă mobilă, elastică de oțel și care, fiind proptit de dinți și făcînd să vibreze lama cu degetul, produce un sunet ce poate fi modelat prin mișcarea buzelor și a limbii.

DROB, *drobi*, s.m. Bucată sau bulgăre mai mare (de sare).

DRÓJDIE, *drojdii*, s.f. **1.** Substanță formată din impuritățile aflate într-un lichid și depuse pe fundul unui vas.

2. Fig. Rămăşiţă, urmă. 3. Fig. (La sg., cu sens colectiv; peior.) Elemente corupte, imorale, de la periferia unei societăţi; pleavă, gunoi.

DROMADÉR, *dromaderi*, s.m. Cămilă cu o singură cocoaşă din nordul Africii şi din sud-vestul Asiei, folosită la călărit şi la transport *(Camelus dromedarius)*.

DRÓPIE, *dropii*, s.f. Pasăre mare de stepă, ocrotită de lege, bună alergătoare, cu penajul spatelui galben-ruginiu, cu pieptul, pîntecele şi vîrful aripilor albe, cu capul şi cu gîtul sur-deschis, a cărei carne este comestibilă *(Otis tarda)*.

DRÓŞCĂ, *droşte*, s.f. (Înv. şi reg.) Birjă, trăsură.

DRUMEÁG, *drumeaguri*, s.n. Drum îngust (şi lateral).

DRÚPĂ, *drupe*, s.f. Fruct indehiscent, cu mezocarpul de obicei cărnos şi zemos, colorat, cu endocarpul dur, formînd un singur sîmbure.

DRÚZĂ, *druze*, s.f. Asociaţie de cristale de minerale, bine dezvoltate, în formele lor de cristalizare proprii, concrescute în mod liber pe pereţii geodelor sau ai cavităţilor din roci.

DUALÍSM s.n. 1. Calitatea, caracterul a ceea ce este dublu, cu natură dublă, dualitate; coexistenţă a două principii sau a două elemente diferite, opuse. 2. Concepţie, doctrină idealistă care admite ca principiu al existenţei două elemente diferite şi ireductibile, materia şi spiritul. [Pronunţat: *du-a-*]

DUALÍST,-Ă, *dualişti,-ste*, adj., s.m. şi f. 1. Adj. Care aparţine dualismului, al dualismului, privitor la dualism; propriu, caracteristic dualismului. 2. S.m. şi f. Adept al dualismului. [Pronunţat: *du-a-*]

DUALITÁTE, *dualităţi*, s.f. 1. Calitatea, caracterul a ceea ce este dublu sau prezintă o natură dublă; coexistenţă a două elemente sau a două principii diferite sau opuse. ◆ Ansamblu format din două elemente diferite. 2. (În expr.) *Dualitatea puterii*, regim politic caracterizat prin existenţa concomitentă a două puteri politice în stat, fiecare exprimînd interese de clasă opuse. [Pronunţat: *du-a-*]

DUÁNT, *duanţi*, s.m. (Fiz.) Cavitate în formă de jumătate de cilindru plat, alimentată la o sursă de tensiune alternativă, parte componentă a ciclotronului. [Pronunţat: *du-ant*]

DUBLÁRE, *dublări*, s.f. Acţiunea de a face să devină sau a deveni de două ori mai mare. ◇ *Dublarea cubului*, problemă celebră din antichitate, nesoluţionabilă, care constă în a construi muchia unui cub al cărui volum să fie dublul volumului unui cub cu muchia cunoscută.

DUBLÉT, *dublete*, s.n. (Chim.; şi în expr. *dublet electronic)* Pereche de electroni din stratul electronic complet ocupat; pereche de electroni cuplaţi într-un orbital comun şi deosebiţi unul de altul prin valoarea numărului cuantic de spin. ◇ *Dublet de legătură*, pereche de electroni rezultată din punerea în comun a cîte unui electron de către doi atomi aparţinînd aceluiaşi element sau unor elemente diferite. *Dublet neparticipant*, pereche de electroni liberi care pot realiza legături coordinative sau semipolare.

DUBLU-DECALÍTRU, *dubli-decalitri*, s.m. Unitate de măsură de capacitate pentru cereale, egală cu doi decalitri; se notează: *ddal.*

DUCÁT, (1) *ducate*, s.n., (2) *ducaţi*, s.m. 1. S.n. Provincie, teritoriu, stat condus de un duce sau de o ducesă deţinînd puterea militară şi politică şi dispunînd de o suveranitate limitată. 2. S.m. Monedă de aur sau de argint, la origine italiană, care a circulat, în evul mediu, în mai multe ţări din Europa (şi în ţările române).

DÚCE, *duci*, s.m. Titlu purtat de conducătorul unui ducat (1); persoană avînd acest titlu.

DUCÉSĂ, *ducese*, s.f. Soția unui duce; femeie care stăpînește un ducat (1).

DÚCO s.n. 1. Lac fabricat pe bază de nitrat de celuloză. 2. Plastifiant, solvent sau colorant folosiți la fabricarea lacurilor de tip duco (1).

DUCTÍL,-Ă, *ductili,-e*, adj. (Despre metale și alte materiale) Care se poate prelucra în fire sau în foi foarte subțiri.

DUCTILITÁTE s.f. Proprietate a unor materiale, mai ales a metalelor, de a putea fi prelucrate în fire sau în foi foarte subțiri; ductibilitate.

DUD, *duzi*, s.m. Numele a două specii de arbori cu frunze lobate asimetric, cu fructe mici, cărnoase, albe *(Morus alba)* sau negre-roșietice *(Morus nigra)* cu un gust dulce fad, ale căror frunze constituie hrana viermilor de mătase; (reg.) agud, frăgar.

DUDĂU, *dudaie*, s.n. (Bot.) Cucută.

DUÉT, *duete*, s.n. Compoziție muzicală sau parte a unei compoziții muzicale care se execută pe două voci sau la două instrumente; grup vocal sau instrumental care execută o asemenea compoziție.

DUGHEÁNĂ, *dughene*, s.f. Prăvălie mică, sărăcăcioasă.

DUGHÍE, *dughii*, s.f. Plantă erbacee anuală din familia gramineelor, înaltă pînă la 100 cm, cu frunze alungite, aspre și ondulate pe margine, cultivată ca plantă furajeră; parîng *(Setaria italica)*.

DÚGLIȘ,-Ă, *dugliși,-e*, adj., s.m. și f. (Reg.) (Om) leneș, trîndav, puturos.

DUH, *duhuri*, s.n. 1. (În concepțiile religioase și în gîndirea superstițioasă) Ființă supranaturală, imaterială; arătare, strigoi, stafie. 2. Suflet, spirit (al unei ființe). ◆ (Înv.) Respirație, suflare, răsuflare.

DUHOÁRE, *duhori*, s.f. Miros urît și greu, de obicei produs de organisme intrate în descompunere.

DUHÓVNIC, *duhovnici*, s.m. Preot căruia credincioșii i se spovedesc. ◆ Fig. Persoană căreia cineva îi încredințează toate tainele, gîndurile, intențiile sale intime.

DUIÚM s.n. (Pop.) Mulțime, grămadă, droaie (de ființe, de obiecte, de întîmplări etc.). [Pronunțat: *du-ium*]

DÚMĂ s.f. Nume dat adunării legislative constituite, în anul 1905, în Rusia țaristă, care discuta proiectele de legi supuse sancțiunii țarului.

DUMBRĂVĂ, *dumbrăvi*, s.f. Pădure tînără (și nu prea deasă). ◆ Pădure de stejar.

DUMBRĂVEÁNCĂ, *dumbrăvence*, s.f. Pasăre călătoare cu pene albastre-verzui, cu ciocul negru și picioarele cafenii-gălbui, care se hrănește cu insecte; corb albastru *(Coracias garrulus)*.

DUMERÍ, *dumeresc*, vb.IV. Refl. și tranz. A pricepe sau a face să priceapă clar (după ce fusese nelămurit).

DÚMPING, *dumpinguri*, s.n. Politică practicată de un stat capitalist în relațiile economice internaționale, constînd în vînzarea mărfurilor pe piața externă la prețuri inferioare celor de pe piața internă și mondială, cu scopul înfrîngerii concurenței comerciale a altor state, al acaparării unor piețe de desfacere etc. și al impunerii ulterioare a unor prețuri ridicate, de monopol. [Pronunțat: *dámpin*]

DÚNĂ, *dune*, s.f. Formă de relief cu aspectul unor coame paralele, înalte între 10 și 100 de metri, apărută, sub acțiunea vîntului, în regiunile nisipoase.

DUODÉN, *duodenuri*, s.n. Porțiune a intestinului subțire, cuprinsă între pilor și jejun, a cărui mucoasă secretă fermenți și alte substanțe cu rol în digestie, și în care se varsă bila și sucul pancreatic. [Pronunțat: *du-o-*]

DUODENĂL,-Ă, *duodenali,-e,* adj. Al duodenului, care se formează în duoden. [Pronunţat: *du-o-*]

DUODENÍTĂ, *duodenite,* s.f. Inflamaţie a mucoasei care căptuşeşte duodenul. [Pronunţat: *du-o-*]

DUPLICITĂR,-Ă, *duplicitari,-e,* adj. (Livr.) Vinovat de duplicitate, cu caracter de duplicitate.

DUPLICITĂTE s.f. (Livr.) Atitudine specifică celui care acceptă sau tăgăduieşte, simultan sau succesiv, idei, situaţii sau comportări diferite, adesea contradictorii, în vederea realizării unor avantaje personale, în dauna altora.

DUR,-Ă, *duri,-e,* adj. **1.** (Despre corpuri solide) Greu de zgîriat sau de pătruns; tare. **2.** (Chim.; despre ape) Care conţine săruri de calciu şi de magneziu peste limita admisă pentru apa potabilă sau pentru apa industrială.

DURÁ, *durez,* vb.I. Tranz. A construi, a zidi, a clădi.

DURALUMÍNIU s.n. Aliaj al aluminiului cu cuprul (3—5%), cu magneziul (1%), cu manganul (0,5—0,8%) şi cu mici cantităţi de siliciu, material uşor, rezistent la coroziune şi la solicitări mecanice, folosit în construcţii aeronautice şi în construcţii mecanice.

DURA MÁTER s.f. Membrană rezistentă, formată din fibre colagene şi elastice, una dintre cele trei meninge care înveleşte spre exterior sistemul nervos cerebrospinal, avînd rol de protecţie spre peretele osos.

DURÁTĂ, *durate,* s.f. Intervalul de timp în care se petrece, se desfăşoară o acţiune; timpul cît durează ceva. ◇ *Durata medie a vieţii,* vîrsta mijlocie cît trăieşte populaţia unei ţări, într-o etapă istoricească determinată.

DÚRDĂ, *durde,* s.f. (Înv. şi reg.) Puşcă; flintă.

DURITÁTE, *durităţi,* s.f. **1.** Proprietate a unui material de a rezista la acţiunea mecanică de zgîriere, de străpungere, de deformare etc. care tinde să-i distrugă suprafaţa. **2.** Caracteristică a unei ape de a conţine săruri de calciu şi de magneziu peste limita admisă pentru apa potabilă sau pentru apa industrială.

DÚZĂ, *duze,* s.f. (Tehn.) Ajutaj.

DUZÍNĂ, *duzini,* s.f. Grup de douăsprezece obiecte de acelaşi fel.

E

EBONÍTĂ s.f. Produs de vulcanizare a cauciucului natural, cu un conţinut ridicat (25—47%) de sulf legat, de culoare albă pînă la neagră, rău conducător de căldură, dar bun izolator electric, folosit ca material electroizolator şi anticorosiv.

EBRÁIC,-Ă, *ebraici,-ce*, adj. Care aparţine vechilor evrei, privitor la vechii evrei. ◆ (Substantivat, f.) Limbă semitică vorbită de vechii evrei în Palestina, reintrodusă în prezent ca limbă oficială în Israel. [Pronunţat: *-bra-ic*]

ECHÉR, *echere*, s.n. Instrument în formă de triunghi dreptunghic, cu unghiurile ascuţite de 30° şi 60° sau de cîte 45°, întrebuinţat la trasarea dreptelor perpendiculare sau paralele, pentru multiplicarea şi divizarea segmentelor şi a unghiurilor etc.

ECHICURÉNT,-Ă, *echicurenţi,-te*, adj. (Despre fluide) Care curge în acelaşi sens cu altul.

ECHIDISTÁNT,-Ă, *echidistanţi,-te*, adj. (Despre puncte, drepte, plane etc.) Care se află la distanţe egale faţă de un punct, de o dreaptă, de un plan sau care sînt egal distanţate între ele.

ECHILATÉR,-Ă, *echilateri,-e*, adj. (Despre unele figuri geometrice) Care are elemente liniare congruente. ◇ *Cilindru* sau *con echilater*, cilindru circular drept, respectiv, con circular drept, care are generatoarea congruentă cu diametrul bazei. *Hiperbolă echilateră*, hiperbolă cu semiaxele congruente.

ECHILATERÁL, *echilaterale*, adj. (Mat.; în expr.) *Triunghi echilateral*, triunghi cu laturile congruente.

ECHILIBRĂ, *echilibrez*, vb.I. Tranz. şi refl. A aduce sau a fi în stare de echilibru; a (se) cumpăni. ◆ Tranz. A face ca două valori, elemente, bugete etc. să fie în proporţie justă unul faţă de altul; a armoniza.

ECHILIBRÍSTICĂ s.f. Capacitate de a efectua exerciţii de echilibru, în diferite poziţii statice sau pe diferite obiecte sau fiinţe în mişcare.

ECHILÍBRU, *echilibre*, s.n. **1.** Stare a unui corp asupra căruia se exercită forţe care nu-i schimbă starea de mişcare sau de repaus; stare a unui sistem în care toate forţele sau tendinţele prezente sînt neutralizate de forţe şi de tendinţe egale, însă opuse. ◇ *Echilibru dinamic*, echilibru determinat de două procese opuse care se desfăşoară simultan. *Echilibru termodinamic*, stare a unui sistem termodinamic în care parametrii de stare nu variază în timp. *Echilibru termic*, stare caracterizată prin temperatură constantă. *Echilibru chimic*, echilibru dinamic stabilit între două reacţii care decurg simultan, în direcţii opuse (reacţii reversibile), astfel că, la echilibru, vitezele reacţiilor opuse sînt egale şi nu se produce nici o modificare a compoziţiei amestecului (dacă condiţiile exterioare, tempe-

ratura și presiunea nu se schimbă). 2. (Biol.) Însușire importantă a organismelor sau a grupurilor de organisme, care constă în autoreînnoirea individuală sau a indivizilor din grupul, familia etc. din care fac parte, păstrîndu-se, în acest fel, integritatea lor. 3. Stare a unei balanțe economice în care părțile componente sau raportate sînt egale. 4. Fig. Proporție justă, raport just între două sau mai multe lucruri, elemente, valori etc. diferite sau opuse; stare de armonie care rezultă din această proporție. 5. Fig. Stare de liniște, de armonie, de stabilitate sufletească.

ECHIMOLECULÁR, *echimoleculare*, adj. (Chim.; în expr.) *Amestec echimolecular*, amestec de substanțe în care numărul de molecule al fiecăreia dintre substanțe este același.

ECHINÍDĂ, *echinide* s.f. (La pl.) Clasă de echinoderme marine cu corpul sferic, acoperit de spini; (și la sg.) animal din această clasă; arici-de-mare.

ECHINOCȚIÁL,-Ă, *echinocțiali,-e*, adj. (Astron.) Referitor la echinocțiu, care aparține echinocțiului. ◇ *Puncte echinocțiale*, fiecare dintre cele două puncte de intersecție ale eclipticii cu ecuatorul ceresc: punctul vernal (γ) și punctul autumnal (ω) — cînd, la momentul trecerii aparente a soarelui prin ele, ziua este egală cu noaptea. [Pronunțat: *-ți-al*]

ECHINÓCȚIU, *echinocții*, s.n. Fiecare dintre cele două momente ale anului cînd ziua este egală cu noaptea. ◇ *Echinocțiu de primăvară*, momentul din jurul zilei de 21 martie, cînd soarele trece prin punctul vernal (γ), din emisfera australă în cea boreală. *Echinocțiu de toamnă*, momentul din jurul zilei de 23 septembrie, cînd soarele trece prin punctul autumnal (ω), din emisfera boreală în cea australă.

ECHINODÉRM, *echinoderme*, s.n. (La pl.) Încrengătură de animale marine nevertebrate, cu schelet extern calcaros, format din plăci, și care se mișcă cu ajutorul ambulacrelor; (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

ECHIPAMÉNT, *echipamente*, s.n. 1. Ansamblu de piese, de dispozitive și de mecanisme tehnice, împreună cu elementele de legătură, care aparține unei instalații, unei mașini etc. și care îndeplinește o anumită funcție (industrială) în cadrul acestora. 2. Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte, de încălțăminte și a accesoriilor cu care este dotat un sportiv în vederea participării la antrenament sau la competiție.

ECHÍPĂ, *echipe*, s.f. Grup de oameni care, sub conducerea unui șef, îndeplinesc în același timp o muncă sau o acțiune comună. ◇ *Spirit de echipă*, legătură spirituală între membrii unei echipe, care stă la baza conlucrării lor.

ECHIPOLÉNT,-Ă, *echipolenți,-te*, adj. 1. (Fiz.) De forțe, de valori egale. 2. (Mat.; despre vectori) Care au dreptele-suport paralele sau confundate, sînt de același sens, iar segmentele ce îi reprezintă geometric sînt congruente; se notează: ∼.

ECHIPOLÉNȚĂ, *echipolențe*, s.f. Relație între vectori echipolenți.

ECHIPOTENȚIÁL,-Ă, *echipotențiali, -e*, adj. (Fiz.; despre o linie sau o suprafață) Pe care potențialul are aceeași valoare. [Pronunțat: *-ți-al*]

ECHITÁBIL,-Ă, *echitabili,-e*, adj. (Despre acțiuni, idei etc.) Întemeiat pe dreptate, pe adevăr; just, drept, nepărtinitor.

ECHITÁTE s.f. Dreptate, nepărtinire. ◆ Cinste; omenie.

ECHITÁȚIE s.f. (Sport) Călărie.

ECHIUNITÁR,-Ă, *echiunitari,-e*, adj. Care are valoarea egală cu unitatea; egal cu 1. [Pronunțat: *-chi-u-*]

ECHIVALÉNT,-Ă, *echivalenți,-te*, adj., s.n. **1.** Adj. Care are aceeași valoare, același efect, aceeași semnificație sau același sens cu altceva. ◇ (Mat.) *Fracții echivalente*, două fracții, $\frac{m}{n}$ și $\frac{p}{q}$, dacă $m \cdot q = n \cdot p$. *Expresii algebrice echivalente*, două expresii algebrice care iau valori numerice egale pentru același sistem de valori admisibile atribuite literelor ce le conțin. *Ecuații sau inecuații echivalente*, două ecuații, respectiv inecuații, care au aceeași mulțime de soluții. *Sisteme echivalente*, două sisteme de m ecuații cu n necunoscute ($m, n \geqslant 2$, distincte sau nu), care au aceeași mulțime de soluții. *Predicate echivalente*, două predicate $p(x,y,z,...)$ și $q(x,y,z,...)$, care pentru orice valori, $x_0, y_0, z_0, ...$, ale variabilelor, propozițiile $p(x_0, y_0, z_0, ...)$ și $q(x_0, y_0, z_0, ...)$ au aceeași valoare logică; se notează: $p(x,y,z,...) \Leftrightarrow q(x,y,z,...)$. *Segmente orientate echivalente*, două segmente care coincid sau care sînt paralele ori coliniare, de același sens și congruente. *Mulțimi echivalente*, două mulțimi între care se poate stabili o corespondență biunivocă, avînd același cardinal. ◆ (Despre figuri plane sau corpuri geometrice) Care au aceeași arie, respectiv același volum. **2.** S.n. Mărime, număr etc. care caracterizează egalitatea de valoare sau de semnificație, dintr-un anumit punct de vedere, a două efecte sau a două acțiuni. ◇ *Echivalent chimic*, cantitate dintr-un element, dintr-un radical sau dintr-o substanță compusă, care se combină sau care se substituie unui atom de hidrogen într-o reacție considerată. *Echivalent electrochimie*, cantitate de substanță eliberată la electrozi de cantitatea de electricitate de 1 coulomb. *Echivalent-gram*, cantitate în grame dintr-un element chimic sau dintr-o substanță compusă, numeric egală cu echivalentul chimic respectiv. **3.** S.n. Marfă care, avînd înglobată în ea aceeași cantitate de muncă socială cu o altă marfă, servește la exprimarea valorii acesteia din urmă.

ECHIVALÉNȚĂ, *echivalențe*, s.f. Egalitate (sau înrudire) de valoare, de semnificație, de sens etc. între două (sau mai multe) elemente; calitatea a ceea ce este echivalent. ◆ (Log.) Raport existent între două enunțuri sau între două judecăți care sînt adevărate sau false împreună. ◇ (Mat.) *Echivalență logică*, relație logică între două propoziții p și q, astfel încît p implică q și q implică p, adevărată cînd p și q sînt simultan adevărate sau simultan false, fiind falsă cînd una dintre aceste propoziții este falsă, iar cealaltă adevărată; se notează: $\Leftrightarrow$. *Relație de echivalență* (între elementele unei mulțimi), relație binară care este reflexivă, simetrică și tranzitivă.

ECHIVÓC,-Ă, *echivoci,-ce*, adj. Care poate fi interpretat în mai multe feluri; cu două sau mai multe înțelesuri (la fel de îndreptățite); ambiguu, neclar, confuz.

ECLATÓR, *eclatoare*, s.n. Aparat electric folosit pentru măsurarea tensiunilor înalte, format din doi electrozi între care se produce o descărcare electrică dacă tensiunea dintre ei depășește o anumită valoare.

ECLÉCTIC,-Ă, *eclectici,-ce*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care practică, susține eclectismul. **2.** Adj. (Despre opere, manifestări etc. ale oamenilor) Caracterizat prin eclectism.

ECLECTÍSM s.n. **1.** Îmbinare (mecanică, lipsită de unitate) a unor puncte de vedere, concepții, elemente eterogene sau opuse. **2.** Sistem de gîndire neunitar, care, fără a se întemeia pe idei originale, alege din diverse sisteme de gîndire existente ceea ce i se pare mai potrivit.

ECLEZIÁSTIC,-Ă, *ecleziastici,-ce*, adj. (Livr.) Bisericesc. [Pronunțat: *-zi-as-*]

ECLÍPSĂ, *eclipse*, s.f. Fenomen de dispariție totală sau parțială a imaginii unui astru fără lumină, datorită in-

trării acestuia în conul de umbră al unei planete care îl lipsește de lumina soarelui. ◇ *Eclipsă de lună*, eclipsă datorită intrării, parțiale sau totale, a lunii în conul de umbră al pămîntului. (Impr.) *Eclipsă de soare*, fenomen de dispariție a imaginii soarelui, datorită interpunerii discului lunar între pămînt și soare.

ECLÍPTIC,-Ă, *ecliptici,-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Cercul după care planul orbitei pămîntului intersectează sfera cerească, făcînd cu planul ecuatorului un unghi de circa 23°26'37", ce variază lent. 2. Adj. Privitor la ecliptică (1), raportat la ecliptică.

ECLOZIÚNE, *ecloziuni*, s.f. Ieșire a puiului din ou, în urma incubației. [Pronunțat: *-zi-u-*]

ECLÚZĂ, *ecluze*, s.f. Construcție hidrotehnică executată pe traseul unei căi navigabile, care permite trecerea navelor dintr-o porțiune a traseului cu nivel de apă mai ridicat în altă porțiune cu nivel de apă mai scăzut, și invers.

ECOLOGÍE s.f. Știință care se ocupă cu studiul interacțiunii dintre organisme și mediul lor de viață.

ECONOMETRÍE s.f. Ansamblul metodelor matematice și statistice folosite ca instrument de studiere a corelațiilor cantitative ale fenomenelor și proceselor economice.

ECONÓMIC,-Ă, *economici,-ce*, adj. Care aparține economiei, privitor la economie.

ECONOMÍE s.f. 1. Totalitatea ramurilor muncii sociale existente într-o anumită orînduire socială, determinate de stadiul de dezvoltare a forțelor de producție și a relațiilor de producție. ◆ Totalitatea relațiilor de producție care constituie cadrul desfășurării muncii sociale. 2. Știință care se ocupă cu studiul economiei (1). ◇ *Economie politică*, știință socială care studiază dezvoltarea relațiilor economice dintre oameni, legile care guvernează producția, repartiția și schimbul bunurilor materiale în societate.

ECONOMISÍ, *economisesc*, vb.IV. Tranz. A folosi cu chibzuială banii sau alte mijloace materiale; a agonisi.

ECONOMIZÓR, *economizoare*, s.n. 1. Instalație pentru încălzirea apei înainte de a o introduce în sistemul de fierbere al cazanului cu abur. 2. Dispozitiv adaptat la carburatorul unui motor cu explozie, pentru reducerea consumului de combustibil.

ECOSISTÉM, *ecosisteme*, s.n. Ansamblu format din biotop și biocenoză, în care se stabilesc relații strînse atît între organisme, cît și între acestea și factorii abiotici.

ECÓU, *ecouri*, s.n. Repetare a unui sunet datorită reflectării undelor sonore pe un obstacol. ◆ Unde reflectate care pot fi percepute în mod distinct în raport cu undele directe.

ECRÁN, *ecrane*, s.n. 1. Suprafață mată, de obicei albă, de pînză, de hîrtie etc., întinsă vertical, pe care se proiectează imagini produse de aparate de proiecție, folosită în cinematografie, în laboratoare etc. ◇ *Ecran luminescent*, perete de sticlă, plan sau ușor curbat, acoperit cu un strat care devine luminescent în punctele de incidență cu fasciculele de radiații electromagnetice, folosit în tuburile catodice, în instalații de radiații. 2. Perete sau înveliș de protecție împotriva anumitor acțiuni fizice.

ECRANÁ, *ecranez*, vb.I.Tranz. A proteja o anumită regiune din spațiu, un sistem tehnic etc. contra unei acțiuni fizice, cu ajutorul unui ecran (2).

ECTODÉRM, *ectoderme*, s.n. Învelișul extern al embrionului animalelor, din care provin tegumentele și sistemul nervos. ◆ Spec. Tegumentul extern al celenteratelor.

ECTOPARAZÍT,-Ă, *ectoparaziți,-te*, adj., s.f. 1. Adj. (Și substantivat) Care trăiește ca parazit pe suprafața

corpului omului sau animalelor. **2.** S.f. Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă la suprafața organelor atacate.

ECTOPLÁSMĂ, *ectoplasme*, s.f. Zonă periferică a citoplasmei celulare; hialoplasmă.

ECUATÓR s.n. (Geogr.) Cerc închipuit pe suprafața pământului, situat la egală distanță de cei doi poli. [Pronunțat: *-cu-a-*]

ECUATORIÁL,-Ă, *ecuatoriali,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care aparține ecuatorului, privitor la ecuator; specific, caracteristic ecuatorului. **2.** S.n. Lunetă astronomică cu un mecanism care îi permite să se rotească în jurul unei axe perpendiculare pe planul ecuatorului ceresc, în scopul urmăririi unui astru. [Pronunțat: *-cu-a-to-ri-al*]

ECUÁȚIE, *ecuații*, s.f. **1.** (Mat.) Propoziție cu variabilă (variabile), în care apare, o singură dată, semnul „=" (egal) — iar elementele din mulțimea în care variabila ia valori, cu care înlocuind-o în enunț, conduc la propoziții adevărate, reprezintă soluțiile (rădăcinile) ei. ◇ *Ecuație algebrică* (sau *ecuație polinomială*), ecuația care poate fi adusă la forma $f=0$, unde f este un polinom nenul (dintr-un inel numeric) de o nedeterminată sau de mai multe nedeterminate, care sînt necunoscutele ei. *Ecuație transcendentă*, ecuație care nu este algebrică. *Ecuația graficului unei funcții* $(f:E\to F)$, ecuația $y=f(x)$, unde $x\in E$, verificată de toate elementele (x,y) graficului funcției (și numai de acestea). *Ecuația graficului unei funcții reale de variabilă reală*, $f:E\to F$, ecuația $y=f(x)$, unde $x\in E$. *Ecuație incompatibilă* (sau *imposibilă*), ecuație de gradul întîi cu o necunoscută care nu are soluție (rădăcină); ecuația $ax=b$ la care $a=0$ și $b=0$. **2.** (Chim.; în expr.) *Ecuație chimică*, reprezentare prescurtată (simbolică) a reacției chimice, în care substanțele participante la reacție sau rezultate din reacție sînt desemnate prin formule și prin simboluri chimice. **3.** (Fiz.; în expr.) *Ecuație dimensională*, relație matematică prin care se stabilește legătura dintre o mărime dată și mărimile fundamentale. [Pronunțat: *-cu-a-*]

ECVÉSTRU,-Ă, *ecveștri,-stre*, adj. De călăreț, călare; (despre opere plastice) care reprezintă o persoană călare.

ECVIDÉU, *ecvidee*, s.n. (La pl.) Gen de mamifere imparicopitate erbivore caracterizate prin talie mare, dinți lungi, o singură copită și prin absența vezicii biliare, avînd ca reprezentanți actuali calul, măgarul, zebra etc.; (și la sg.) animal care face parte din acest gen; equus.

ECVISETACÉE, *ecvisetacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee, criptogame vasculare cu un singur gen în flora actuală (coada-calului), cu frunze foarte mici și solzoase, concrescute într-o teacă în jurul nodurilor, și care se înmulțesc prin spori *(Equisetum)*; (și la sg.) plantă care face parte din această familie; ecvisetină. [Pronunțat: *-ce-e*]

ECZÉMĂ, *eczeme*, s.f. Boală de piele, acută sau cronică, de natură infecțioasă sau alergică, caracterizată prin localizarea unor vezicule, leziuni sau abcese, pe porțiuni relativ întinse și prin senzații de mîncărime intense.

EDÉN s.n. (Livr.) Rai, paradis. ◆ Fig. Loc foarte frumos, foarte plăcut, minunat, încîntător.

EDÉNIC,-Ă, *edenici,-ce*, adj. (Livr.) De rai; paradiziac. ◆ Fig. Foarte frumos, foarte plăcut, minunat, încîntător.

EDENTÁT,-Ă, *edentați,-te*, adj., s.n. (Mamifer) fără dinți, cu dentiție redusă sau cu dinții atrofiați, din America de Sud, din Africa și din Asia.

EDÍCT, *edicte*, s.n. Act, decret cu caracter obligatoriu dat de o autoritate

civilă sau bisericească, în antichitate și în evul mediu.

EDÍCUL, *edicule*, s.n. Construcție de mici dimensiuni ridicată într-un loc public.

EDIFICÁ, *edific*, vb. I. (Livr.) 1. Tranz. (Adesea fig.) A zidi, a construi, a ridica, a clădi (construcții monumentale). 2. Tranz. și refl. A (se) lămuri, a (se) clarifica.

EDIFICATÓR,-OÁRE, *edificatori, -oare*, adj. (Livr.) Care lămurește, dovedește ceva în mod convingător.

EDILITÁR,-Ă, *edilitari,-e*, adj. Privitor la administrația sau la lucrările de folos public ale unui oraș.

EDITÁ, *editez*, vb. I. Tranz. 1. A publica (prin tipărire) și a pune în vînzare cărți sau periodice. 2. A îngriji (cu competență) apariția, în condiții științifice, a unei opere.

EDITORIÁL,-Ă, *editoriali,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care aparține editurii sau editării, privitor la edituri sau la editări. 2. S.n., adj. (Articol de ziar, de revistă etc., de obicei nesemnat) care exprimă părerea conducerii redacției față de o problemă importantă actuală. [Pronunțat: *-ri-al*]

EDITÚRĂ, *edituri*, s.f. Întreprindere care editează cărți, albume, publicații periodice sau alte materiale.

EDÍȚIE, *ediții*, s.f. Totalitatea exemplarelor unei opere tipărite prin folosirea aceluiași zaț tipografic.

EDUCÁȚIE s.f. Fenomen social fundamental apărut o dată cu societatea umană și specific fiecărei orînduiri sociale, îndeplinind funcția socială de informare și de formare a omului din punct de vedere intelectual, moral, artistic, sanitar și fizic; rezultatul acestei activități (pedagogice); *p. ext.* bună creștere, comportare civilizată în societate. ◇ *Educație fizică*, ansamblu de obiective, de mijloace, de metode și de forme de organizare care au ca scop asigurarea dezvoltării fizice armonioase, întărirea sănătății, formarea și perfecționarea cunoștințelor, priceperii și deprinderilor de mișcare, și care se aplică și se desfășoară în cadrul unui proces de instruire și de educație în concordanță cu cerințele sociale.

EFÉB, *efebi*, s.m. (În Grecia antică) Adolescent care făcea parte dintr-un colegiu (cu caracter militar). ◆ Tînăr ajuns la pubertate. ◆ (Azi) Tînăr de o deosebită frumusețe.

EFÉCT, *efecte*, s.n. Ceea ce rezultă în mod necesar dintr-o anumită cauză, ceea ce este produs de o cauză; rezultat, urmare, consecință.

EFECTÓR,-OÁRE, *efectori,-oare*, adj., s.m. și f. (Organ sau dispozitiv) care efectuează răspunsul la comanda primită de la centrul nervos.

EFECTUÁ, *efectuez*, vb. I. Tranz. A face, a realiza, a înfăptui (un exercițiu, un calcul, o operație etc.). [Pronunțat: *-tu-a*]

EFEMÉR,-Ă, *efemeri,-e*, adj. De scurtă durată, care durează (foarte) puțin; trecător, vremelnic.

EFERÉNT,-Ă, *eferenți,-te*, adj. Care duce, care transportă (în afară). ◇ *Fibre nervoase eferente*, fibre nervoase prin care excitația trece de la centrii nervoși spre periferia corpului.

EFERVESCÉNT,-Ă, *efervescenți,-te*, adj. 1. (Despre lichide) Care dezvoltă cu putere gaze în timpul unei reacții chimice. 2. Fig. Care este foarte agitat, frămîntat, viu, intens; clocotitor.

EFERVESCÉNȚĂ, *efervescențe*, s.f. 1. Degajare energică, zgomotoasă a unui gaz, într-o masă lichidă, datorită unei reacții chimice (sau fizice). 2. Fig. Agitație, frămîntare (neîncetată și vie), tumult.

EFICÁCE adj. invar. Care produce efectul așteptat, care dă un rezultat pozitiv; eficient.

EFICACITÁTE s.f. Calitatea de a fi eficace; eficiență.

EFICIÉNȚĂ, *eficiențe*, s.f. Eficacitate, calitatea de a produce efectul (pozitiv) așteptat. [Pronunțat: *-ci-en-*]

EFILÁT,-Ă, *efilați,-te*, adj. (Despre tuburi de sticlă) Care este subțiat prin tragere la un capăt.

EFLORESCÉNT,-Ă, *eflorescenți,-te*, adj. **1.** (Bot.) Care înflorește, care se află în eflorescență. ◆ Fig. Extrem de bogat în aspecte, în detalii. **2.** (Chim.; despre cristalohidrați) Care pierde o parte din apa de cristalizare, modificîndu-și rețeaua cristalină și căpătînd aspect de pulbere.

EFLORESCÉNȚĂ, *eflorescențe*, s.f. **1.** Începutul înfloririi unei plante. ◆ Fig. Înflorire, bogăție, varietate deosebită, neașteptată de aspecte, de detalii, de manifestări. **2.** (Chim.) Proprietate a cristalohidraților unor săruri de a pierde o parte din apa de cristalizare, la temperatura obișnuită sau la o temperatură mai ridicată, atunci cînd presiunea vaporilor din mediul înconjurător este mai mică decît tensiunea de disociație a cristalohidratului, fenomen însoțit de modificarea rețelei cristaline a substanței respective și de transformarea ei în pulbere fină.

EFLÚVIU, *efluvii*, s.n. **1.** Emanație gazoasă produsă de diferite corpuri, perceptibilă cu ajutorul mirosului. ◆ Fig. Ceea ce se degajă, se desprinde, se împrăștie din ceva; curent, flux, fluid, suflu. **2.** Descărcare electrică, sub forma unor șuvițe foarte slab luminoase, în jurul electrozilor aflați la o tensiune înaltă.

EFÓRT, *eforturi*, s.n. (Fiz.) Rezultantă a forțelor interioare dintr-o secțiune a unui corp deformabil, cauzată de solicitări exterioare, de căldură etc.

EFUZIÚNE, *efuziuni*, s.f. Manifestare, exteriorizare puternică, vie, spontană a unor sentimente lăudabile. [Pronunțat: *-zi-u-*]

EFUZÍV,-Ă, *efuzivi,-e*, adj. (Geol.) Vulcanic.

EGÁL,-Ă, *egali,-e*, adj. (Mat.) Care are aceeași valoare în aceeași unitate de măsură; care reprezintă același element al unei mulțimi. ◇ *Semn egal* (și substantivat, n.), semn grafic format din două liniuțe egale și paralele așezate orizontal (=), care indică o egalitate. ◆ (Despre două figuri geometrice) Care reprezintă mulțimi (de puncte) congruente. ◆ (Despre două funcții, *f*, *g*) Care au: a) același domeniu de definiție, b) aceeași mulțime în care funcțiile iau valori și c) $f(a)=g(a)$, oricare ar fi elementul *a* din domeniul lor (comun). ◆ (Despre două mulțimi) Care sînt formate din aceleași elemente (ordinea în care sînt considerate elementele mulțimilor nefiind importantă).

EGALITÁTE, *egalități*, s.f. **1.** (Mat.) Echivalență între două elemente, două mărimi, doi termeni etc. egali; expresie a acestei relații, scrisă cu ajutorul semnului egal. **2.** Stare a două sau mai multor lucruri egale între ele. ◇ *Egalitate socială*, stare caracterizată prin realizarea aceleiași situații sociale pentru toți membrii societății (drepturi și obligații egale, raporturi egale față de puterea de stat, față de legi, față de mijloacele de producție, față de valorile materiale și spirituale). *Egalitate în drepturi*, **a)** principiu de bază de rezolvare marxist-leninistă a problemei naționale, potrivit căruia se asigură și se garantează, prin lege, egalitatea deplină a tuturor cetățenilor unei țări, fără deosebire de naționalitate, sex sau rasă, participarea la întreaga viață economică, politică, socială, folosirea limbii materne și a culturii naționale; **b)** principiu de bază în relațiile internaționale contemporane, potrivit căruia toate statele trebuie să aibă aceleași drepturi și obligații în cadrul comunității mondiale.

EGALIZÁ, *egalizez*, vb. I. Tranz. A face ca două sau mai multe lucruri, situații etc. să fie egale între ele în anumite privințe.

EGÍDĂ, *egide*, s.f. (Livr.) Ocrotire, sprijin, protecție; îndrumare, îngrijire, grijă.

EGLÓGĂ, *egloge*, s.f. Poezie lirică de mică întindere, cu conținut pastoral, înrudită cu idila.

EGOCÉNTRIC,-Ă, *egocentrici,-ce*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Care privește totul prin prisma intereselor și a sentimentelor personale; (despre manifestările omului) care arată, trădează o asemenea concepție.

EGOCENTRÍSM s.n. (Livr.) Acțiune a celui care privește totul prin prisma intereselor și a sentimentelor personale, tendința de a face din sine „centrul universului".

EGOÍSM s.n. (În opoziție cu *altruism*) Atitudine de exagerată preocupare pentru interesele personale în dauna intereselor altora.

EGRENÁRE, *egrenări*, s.f. Acțiunea de a separa, cu ajutorul unor mașini speciale, semințele de fibrele de bumbac, pentru a obține puful de bumbac.

EGRÉTĂ, *egrete*, s.f. (La pl.) Gen de păsări migratoare de baltă, ciconiiforme, de culoare albă, cu spatele împodobit cu un mănunchi de pene ornamentale lungi; stârc alb *(Egretta)*; (și la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

EGÚMEN,-Ă, *egumeni,-e*, s.m. și f. (Bis.) Stareț(ă).

EINSTÉINIU s.n. Es cu Z=99. Element chimic cu caracter metalic din grupa actinidelor, obținut artificial prin bombardarea uraniului cu azot de energie mare. [Pronunțat: *ainștáiniu*]

EJECTÁ, *ejectez*, vb. I. Tranz. A evacua cu mare viteză, printr-un ajutaj, un curent de fluid.

EJECTÓR, *ejectoare*, s.n. Aparat care servește la evacuarea unui fluid dintr-un rezervor.

ELABORÁ, *elaborez*, vb. I. Tranz. A da formă definitivă unei idei, unei doctrine, unui text de lege etc.; a redacta, a compune o lucrare, o operă, un articol etc.

ELÁN, elani, s.m. Animal rumegător nordic, cel mai mare din familia cervidelor, cu coarne mari ramificate și lățite în formă de lopeți *(Alces alces)*.

ELÁSTIC,-Ă, *elastici,-ce*, adj. (Despre unele obiecte, materiale etc.) Care are proprietatea de a-și modifica forma și dimensiunile sub acțiunea unei forțe exterioare și de a reveni de la sine la forma și la dimensiunile inițiale, după încetarea acțiunii forței exterioare care l-a deformat; flexibil.

ELASTICITÁTE s.f. 1. Proprietate a unui corp de a se deforma sub acțiunea unei forțe exterioare și de a reveni la forma și la dimensiunile inițiale după încetarea acțiunii forței. 2. Fig. (Despre oameni) Însușirea de a se adapta cu ușurință împrejurărilor; adaptabilitate.

ELASTÍNĂ, *elastine*, s.f. Substanță organică albuminoidă care face parte din compoziția fibrelor elastice ale tendoanelor, ale vaselor sangvine, ale pielii etc.

ELASTOMÉR, *elastomeri*, s.m. Denumire dată materialelor din polimeri sintetici care prezintă, în anumite limite de temperatură, proprietăți elastice și plastice, asemănătoare cu ale cauciucului natural.

ELECTÍV,-Ă, *electivi,-e*, adj. Bazat pe alegeri, care are scopul sau dreptul de a alege; care se face, se acordă prin alegeri.

ELECTÓR,-OÁRE, *electori,-oare*, s.m. și f. Persoană care are mandat

din partea unui grup de oameni să aleagă prin vot pe cineva.

ELECTORÁL,-Ă, *electorali,-e*, adj. Privitor la alegeri, în vederea alegerilor, pentru alegeri.

ELECTRÉT, *electreți*, s.m. Material care prezintă polarizație electrică permanentă la temperatura ambiantă, fără a fi deformat.

ELÉCTRIC,-Ă, *electrici,-ce*, adj. Care aparține electricității, privitor la electricitate, care produce sau care are energie legată de prezența sarcinilor electrice. ◇ *Energie electrică*, energie proprie cîmpurilor electrice. *Lumină electrică*, sistem de iluminat în care sursele de lumină sînt alimentate cu energie electrică.

ELECTRICITÁTE s.f. **1.** Una dintre proprietățile fizice fundamentale ale materiei, care se manifestă prin ansamblul fenomenelor legate de apariția, de mișcarea și de interacțiunea corpurilor purtătoare de sarcină electrică. ◆ Totalitatea fenomenelor electrice. ◇ *Electricitate atmosferică*, ansamblul fenomenelor electrice din atmosferă (fulgere, trăsnete etc.). *Electricitate animală*, energie electrică produsă de țesuturile vii. ◆ Lumină electrică. **2.** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor electrice produse de sarcinile electrice în mișcare (electrocinetică) sau în repaus (electrostatică).

ELECTRIFICÁ, *electrific*, vb. I. Tranz. A introduce folosirea energiei electrice, lumina electrică.

ELECTRIZÁ, *electrizez*, vb. I. Tranz. A dezvolta, prin diverse procedee, electricitate în unele corpuri.

ELECTROCINÉTIC,-Ă, *electrocinetici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a electromagnetismului care studiază stările și fenomenele staționare din conductoarele electrice parcurse de curenți electrici de conducție. **2.** Adj. Care se referă la electrocinetică (1), care aparține electrocineticii.

ELECTROCUTÁRE, *electrocutări*, s.f. Străbatere a unui organism viu de către un curent electric de intensitate capabilă să-i provoace o vătămare sau chiar moartea.

ELECTRÓD, *electrozi*, s.m. Conductor electric prin care intră sau iese curentul electric dintr-un mediu conductor (solid, lichid sau gazos) sau din vid. ◇ *Electrod de referință* (sau *de comparație*), electrod cu potențial constant, folosit la măsurarea potențialului electrochimic al unui metal, la determinarea concentrației ionilor de hidrogen dintr-o soluție etc.

ELECTRODINÁMIC,-Ă, *electrodinamici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Referitor la stările și la fenomenele legate de prezența cîmpului electromagnetic variabil în timp; referitor la acțiunile care se exercită între conductoarele parcurse de curenții electrici; care aparține acestor stări, fenomene și acțiuni. **2.** S.f. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul proprietăților electrice și magnetice ale materiei.

ELECTROENCEFALOGRAFÍE, *electroencefalografii*, s.f. Procedeu de studiere a activității electrice a creierului, bazat pe aplicarea unor electrozi pe pielea capului și pe înregistrarea grafică, sub formă de unde, a curenților corespunzători acestei activități. [Pronunțat: *-tro-en-*]

ELECTROIZOLÁNT,-Ă, *electroizolanți,-te*, adj., s.m. (Material) care are calitatea de a izola din punct de vedere electric. [Pronunțat: *-tro-i-*]

ELECTROLÍT, *electroliți*, s.m. **1.** Substanță a cărei soluție sau topitură are proprietatea de a conduce curentul electric cu transport de materie. ◇ *Electrolit tare*, electrolit al cărui grad de disociere este mai mare de 30%. *Electrolit slab*, electrolit al cărui grad de disociere este egal sau mai mic de 5%. **2.** Lichid sau topitură supuse electrolizei, conținute într-un vas de

formă adecvată, în instalația pentru electroliză.

ELECTROLÍTIC,-Ă, *electrolitici-ce*, adj. Privitor la electroliză, produs prin electroliză; folosit la electroliză. ◇ *Cupru electrolitic*, cupru aproape pur obținut din cupru brut, prin rafinare, pe calea electrolizei. *Fier electrolitic*, fier obținut prin electroliza sărurilor de fier. *Rafinare electrolitică*, proces tehnologic prin care se îndepărtează prin electroliză impuritățile dintr-un metal.

ELECTROLÍZĂ, *electrolize*, s.f. Descompunere a unui electrolit cu ajutorul curentului electric care străbate substanța în stare dizolvată sau topită.

ELECTROLIZÓR, *electrolizoare*, s.n. Aparat sau instalație cu care se obțin produse chimice pe cale electrolitică, folosite pentru fabricarea clorului, hidroxidului de sodiu, hipocloriților etc.

ELECTROMAGNÉT, *electromagneți*, s.m. Dispozitiv format dintr-o bucată de fier moale care capătă proprietăți magnetice cînd, printr-un fir metalic care o înfășoară, trece un curent electric. ◆ Corp feromagnetic magnetizat temporar.

ELECTROMAGNÉTIC,-Ă, *electromagnetici,-ce*, adj. Privitor la electromagnetism, bazat pe electromagnetism.

ELECTROMAGNETÍSM s.n. Ramură a electricității care studiază cîmpul magnetic produs de sarcinile electrice în mișcare, acțiunea cîmpului magnetic asupra curentului electric, undele electromagnetice, fenomenul inducției electromagnetice etc.

ELECTROMÉTRU, *electrometre*, s.n. Instrument pentru măsurarea diferențelor de potențial electric.

ELECTROMIOGRÁMĂ, *electromiograme*, s.f. Înregistrare grafică, cu ajutorul unui aparat special, a biocurenților musculari produși în timpul contracției și al repausului muscular. [Pronunțat: *-mi-o-*]

ELECTROMOTÓR, -OÁRE, *electromotori,-oare*, adj., s.n. **1.** Adj. Care poate produce curent electric. ◇ *Tensiune* (sau *forță*) *electromotoare*, tensiune electrică la bornele unui generator, cînd circuitul exterior este deschis. **2.** S.n. Motor electric.

ELECTRÓN, *electroni*, s.m. Particulă elementară cu sarcină electrică negativă, care intră în alcătuirea atomilor tuturor substanțelor. ◇ *Electron de valență*, electron care aparține ultimului strat electronic al atomilor (la elementele din grupele principale) sau ultimelor două straturi electronice (la elementele din grupele secundare) ale sistemului periodic. *Electron neparticipant*, electron împerecheat care face parte dintr-un orbital atomic completat, neparticipînd însă la legăturile chimice în care este angajat atomul căruia îi aparține. *Electron sigma* (σ), electron specific legăturii covalente simple. *Electron pi* (π), electron caracteristic legăturii covalente multiple. *Electron nelegat* (sau *liber*), electron neîmperecheat cu electronul unui alt atom, într-o legătură covalentă. *Electron mobil* (sau *nelocalizat*), electron nelegat, nelocalizat în legătura covalentă dintr-o rețea cristalină, formînd cu alți electroni un nor electronic comun, care se întinde pe întreg planul de atomi din rețea. *Electron impar*, electron care se găsește singur într-un orbital. *Electron distinctiv*, electron care apare suplimentar în ultimul substrat al unui atom față de atomul precedent din sistemul periodic al elementelor; electron prin care se deosebește ultimul substrat al unui atom față de substratul atomului precedent din sistemul periodic al elementelor.

ELECTRONEGATÍV,-Ă, *electronegativi,-e*, adj. (Despre unele elemente chimice) Ai cărui atomi captează cu

ușurință electroni, transformîndu-se în ioni negativi.

ELECTRONEGATIVITÁTE s.f. **1.** Proprietate a elementelor chimice de a accepta electroni, transformîndu-se în ioni negativi. **2.** Mărime care indică într-o scară unică tendința elementelor chimice de a forma atît ioni pozitivi (electropozitivitate), cît și ioni negativi (electronegativitate **1**), exprimată prin diferența dintre energia de ionizare și afinitatea pentru electroni a elementului considerat.

ELECTRÓNIC,-Ă, *electronici,-ce,* adj., s.f. **1.** Adj. Care aparține electronilor sau electronicii, privitor la electroni sau la electronică. ◇ *Formulă electronică*, formulă chimică prin care se reprezintă configurația electronică a atomilor. **2.** S.f. Știință care studiază fenomenele legate de mișcarea în diferite medii a particulelor încărcate electric, interacțiunea dintre aceste particule, producerea lor etc., precum și construcția și studiul dispozitivelor și aparatelor care funcționează pe baza acestor fenomene. ◆ Ramură a tehnicii care se ocupă cu producerea dispozitivelor, aparatelor etc. electronice **(1)**.

ELECTRON-VÓLT, *electron-volți,* s.m. Simbol *eV*. Unitate de măsură tolerată a energiei, egală cu energia dobîndită de un electron accelerat la o diferență de potențial de un volt. 1 eV = $= 1{,}60210 \cdot 10^{-19}$ J.

ELECTROPOZITÍV,-Ă, *electropozitivi,-e,* adj. (Despre unele elemente chimice) Ai cărui atomi cedează cu ușurință electroni, transformîndu-se în ioni pozitivi.

ELECTROSCÓP, *electroscoape,* s.n. Aparat care servește la punerea în evidență a stării de electrizare a unui corp și a felului sarcinii electrice a unui corp.

ELECTROSTÁTIC,-Ă, *electrostatici, -ce,* adj., s.f. **1.** Adj. Referitor la sarcinile electrice aflate în stare de repaus. ◇ *Mașină electrostatică*, generator electric care funcționează pe baza fenomenului de electrizare. *Presiune electrostatică*, presiune ce se exercită datorită acumulării de sarcini electrice pe suprafața conductoarelor. **2.** S.f. Ramură a fizicii care studiază fenomenele ce însoțesc sarcinile electrice aflate în repaus.

ELECTROTÉHNIC,-Ă, *electrotehnici, -ce,* s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a științei care studiază fenomenele electrice și magnetice din punctul de vedere al aplicării lor în tehnică. ◆ Ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicațiile fenomenelor electrice și magnetice, precum și cu proiectarea, construcția și exploatarea utilajului respectiv. **2.** Adj. Care aparține electrotehnicii **(1)**, privitor la aplicarea tehnică a fenomenelor electrice și magnetice.

ELECTROVALÉNȚĂ, *electrovalențe,* s.f. Legătură chimică, stabilită în combinațiile ionice, între ioni cu sarcini electrice de semn contrar, datorită forțelor electrostatice de atracție dintre aceștia; legătură ionică, legătură electrostatică.

ELEGIÁC,-Ă, *elegiaci,-ce,* adj. Care are caracterele elegiei. ◆ (Despre poeți) Care scrie elegii sau lucrări cu caracter de elegie. ◆ Trist, melancolic, nostalgic. [Pronunțat: *-gi-ac*]

ELEGÍE, *elegii,* s.f. Specie a poeziei lirice în care sînt exprimate sentimente de melancolie, de tristețe, de jale, de regret.

ELEMÉNT, *elemente,* s.n. **1.** Parte componentă a unui întreg, a unui ansamblu, a unei colectivități etc.; parte care contribuie la formarea unui întreg, a unui ansamblu, a unei colectivități etc. **2.** (Mat.) Obiect fizic sau al gîndirii cu care se formează o mulțime. ◇ *Element generic al unei mulțimi*, element arbitrar, oarecare, al unei mulțimi. *Element neutru* (față de o lege de compoziție), element al unei mulțimi care, compus cu oricare ele-

ment al mulțimii, îl lasă neschimbat; se notează: *e* (față de adunarea numerică, 0; față de înmulțirea numerică, *1*). *Element simetric* (al unui element *x* dintr-o mulțime, față de o lege de compoziție), element care, compus cu elementul considerat, dă elementul neutru. 3. Principiu de bază, noțiune fundamentală (a unei discipline, concepții, teorii etc.). 4. (Chim.; și în expr. *element chimic*) Corp simplu.

ELEMENTÁR,-Ă, *elementari,-e*, adj. 1. De bază, esențial, fundamental. ◆ (Despre cărți, manuale etc.). Care cuprinde elementele de bază ale unei științe. 2. Foarte simplu, ușor.

ELEVÁT,-Ă, *elevați,-te*, adj. (Livr.; despre stil, limbaj etc.) Plin de rafinament; rafinat; (despre oameni și manifestările lor) nobil, superior, distins (din punct de vedere intelectual sau moral).

ELEVATÓR, *elevatoare*, s.n. Instalație pentru transportarea materialelor (grele) pe direcție verticală sau aproximativ verticală și pe distanțe relativ mici. ◇ *Elevator cu cupe*, dispozitiv de transport al materialului granular sau pulverulent, format din mai multe cupe fixate sau articulate pe un lanț fără sfîrșit sau pe o bandă de cauciuc sau metalică. *Elevator pneumatic*, elevator la care materialul pulverulent sau granular este transportat cu ajutorul aerului, prin refulare sau aspirație.

ELEVÁȚIE, *elevații*, s.f. (Livr.) Rafinament, noblețe, distincție (în exprimare, comportare etc.).

ELIBERÁRE, *eliberări*, s.f. Punere în libertate; înlăturarea oprimării (naționale, politice, sociale); dezrobire, descătușare.

ELÍCE, *elice*, s.f. Parte a unei mașini, de forma unor aripi sau a unor lopeți (fixate pe un ax rotativ), care servește la punerea în mișcare a unui avion, a unui vapor etc.

ELICOIDÁLĂ adj. (Biol.; în expr.) *Structură elicoidală*, structură a unei macromolecule de substanță proteică, unde aminoacizii sînt așezați în spirală, formînd un cilindru central extern. [Pronunțat: *-co-i-*]

ELIGÍBIL,-Ă, *eligibili,-e*, adj. Care întrunește condițiile spre a fi ales într-o funcție sau într-un organ reprezentativ.

ELÍPSĂ, *elipse*, s.f. 1. (Mat.) Curbă obținută prin secționarea unui con circular cu un plan care taie toate generatoarele unei pînze; locul geometric al punctelor din plan pentru care suma distanțelor la două puncte fixe (numite focare) este constantă, fiind o curbă închisă care admite două axe de simetrie perpendiculare și avînd ecuația $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - 1 = 0$, unde *a* și *b* sînt lungimile semiaxelor ei (reperul cartezian fiind format din cele două axe de simetrie). 2. (Figură de stil care constă în) omiterea din vorbire sau din scris a unuia sau mai multor cuvinte, fără ca sensul comunicării să se schimbe.

ELIPSOGRÁF, *elipsografe*, s.n. Instrument care servește la desenarea elipselor.

ELIPSOÍD, *elipsoide*, s.n. (Mat.) Suprafață generată de elipse mobile, omotetice, cu centrele pe o dreaptă *d*, perpendiculară pe planele lor și care se sprijină pe o elipsă ce are una dintre axe situată pe această dreaptă *d*; suprafață închisă în spațiu ale cărei secțiuni plane sînt elipse, cu un centru de simetrie și trei plane de simetrie, perpendiculare două cîte două și care se intersectează după trei axe de simetrie. ◇ *Elipsoid de rotație*, elipsoid rezultat prin rotația unei elipse în jurul unei axe a ei, avînd două dintre cele trei axe de simetrie de aceeași lungime.

ELIPSOIDÁL,-Ă, *elipsoidali,-e*, adj. Care are formă de elipsoid. [Pronunțat: *-so-i-*]

ELÍPTIC,-Ă, *eliptici,-ce*, adj. **1.** În formă de elipsă (1). **2.** Care conține o elipsă (2).

ELÍTRĂ, *elitre*, s.f. Fiecare dintre cele două aripi externe sau anterioare, tari și impregnate cu chitină, ale insectelor coleoptere.

ELOCVÉNT,-Ă, *elocvenți,-te*, adj. Care are darul de a prezenta ceva în mod frumos și convingător. ◆ (Adesea adverbial) Plin de înțeles, de semnificație; grăitor, concludent, semnificativ.

ELOCVÉNȚĂ s.f. Însușirea de a fi elocvent; darul, arta de a vorbi frumos, emoționant, convingător.

ELOGIÁ, *elogiez*, vb.I. Tranz. A aduce elogii, a lăuda (în cuvinte înflăcărate) pe cineva sau ceva. [Pronunțat: *-gi-a*]

ELÓGIU, *elogii*, s.n. Discurs prin care cineva sau ceva este lăudat în mod deosebit; laudă deosebită adusă unei persoane, unor fapte etc.

ELONGĂȚIE, *elongații*, s.f. (Fiz.) **1.** Valoarea, într-un moment dat, a unei mărimi care variază periodic în timp. **2.** Distanță la care se află la un moment dat un pendul în mișcare față de poziția inițială.

ELUCIDÁ, *elucidez*, vb.I. Tranz. A clarifica, a desluși, a limpezi, a lămuri o problemă pînă atunci confuză.

EMÁIL, *emailuri*, s.n. **1.** Masă sticloasă obținută prin topirea sau prin sinterizarea unui amestec de cuarț, feldspat, caolin etc., împreună cu oxizi metalici colorați, care se aplică pe suprafața unor obiecte metalice pentru a le proteja împotriva coroziunii, în scop decorativ etc.; smalț, glazură. **2.** Material de vopsitorie, dispersie de pigmenți și, eventual, de substanțe de umplutură în lacuri, care se aplică pe obiecte de lemn, de metal etc. și care, după uscare, dă pelicule colorate, dure și lucioase. **3.** Obiect emailat.

EMANÁ, *emán*, vb.I. **1.** Tranz. A degaja, a împrăștia, a răspîndi un gaz, vapori, un miros etc. **2.** Intranz. A proveni, a veni de la...; a izvorî, a-și avea originea.

EMANÁȚIE, *emanații*, s.f. **1.** Emitere, degajare (de gaze, de vapori, de mirosuri etc.); (concr.) ceea ce se degajează, ceea ce emană. ◇ *Emanație vulcanică*, **a)** emitere de produse gazoase legate de activitatea vulcanică; **b)** produs al activității vulcanice, constituit din bioxid de carbon, hidrogen, amoniac, hidrogen sulfurat, clor, azot, oxigen etc. **2.** Gaz radioactiv obținut prin dezintegrarea radiului, toriului sau actiniului.

EMANCIPÁ, *emancipez*, vb.I. Refl. și tranz. A-și cîștiga sau a face să-și cîștige independența; a (se) elibera (de dominația cuiva). ◆ Refl. (Despre copii și adolescenți) A-și lua unele libertăți nepotrivite cu vîrsta lor.

EMANCIPÁRE, *emancipări*, s.f. Acțiunea de *a (se) emancipa* și rezultatul ei; emancipație. ◆ Eliberare de sub o dominație, de sub o tutelă etc. și dobîndirea libertății de acțiune.

EMBARGÓ, *embargouri*, s.n. **1.** Interzicere de către un stat a exportului sau importului de mărfuri și de capital într-o sau dintr-o țară, ca sancțiune pentru încălcarea unor reguli sau principii (de drept internațional) sau ca mijloc de constrîngere politică. **2.** Reținere de către un stat a navelor comerciale sau a mărfurilor altui stat aflate pe teritoriul său (în condițiile în care a survenit un conflict între statele respective).

EMBATÍC, *embaticuri*, s.n. (În trecut) Formă de arendare a unui teren pe termen foarte lung, în intervalul căruia arendașul se bucura de toate drepturile de proprietate.

EMBATICÁR,-Ă, *embaticari,-e*, s.m. și f. (În trecut) Persoană care arenda un teren cu embatic.

EMBLÉMĂ, *embleme*, s.f. Obiect, imagine care poartă în mod convențional un anumit înțeles, care simboli-

zează o anumită idee. ◆ Simbol; figură alegorică.

EMBOLÍE, *embolii*, s.f. Astuparea bruscă a unui vas de sînge cu un cheag de sînge, bule de aer, picături de grăsime, paraziți etc., care poate duce la moarte.

EMBRIOGENÉZĂ, *embriogeneze*, s.f. Proces de dezvoltare succesivă a oului și a embrionului pînă la ecloziune sau pînă la naștere; dezvoltare embrionară. [Pronunțat: *-bri-o-*]

EMBRIOLOGÍE s.f. Parte a biologiei care se ocupă cu studiul embrionului, în toate fazele dezvoltării lui, de la formarea celulei-ou pînă la ecloziune sau pînă la naștere. [Pronunțat: *-bri-o-*]

EMBRIÓN, *embrioni*, s.m. Nume dat oricărui organism care ia naștere prin segmentarea oului, din momentul fecundării ovulului și pînă cînd toate organele sînt deplin formate și organismul este capabil de viață independentă. ◆ Germen al unei plante, existent în sămînța din care planta va lua naștere prin germinație. [Pronunțat: *-bri-on*]

EMBRIONÁR,-Ă, *embrionari,-e*, adj. De embrion, privitor la embrion, ca un embrion. [Pronunțat: *-bri-o-*]

EMERGÉNT,-Ă, *emergenți,-te*, adj. (Despre un corp, o radiație etc.) Care iese dintr-un mediu după ce l-a traversat.

EMERGÉNȚĂ, *emergențe*, s.f. 1. Ieșire a razelor luminoase, corpusculare etc. dintr-un mediu, după ce l-au traversat. 2. Formă a schimbării concepută ca naștere efectivă a ceva nou, a ceva ce nu a existat în acest fel pînă atunci.

EMERSIÚNE, *emersiuni*, s.f. Ieșire (parțială) a unui corp ceresc din conul de umbră al altui corp ceresc sau din spațiul aflat în dreptul altui corp ceresc. [Pronunțat: *-si-u-*]

EMETRÓP,-Ă, *emetropi,-e*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care are vederea normală. 2. S.m. și f. Persoană care are vederea bună, corectă.

EMFÁTIC,-Ă, *emfatici,-ce*, adj. (Despre oameni și manifestările lor; adesea adverbial) Plin de emfază; declamatoriu, nenatural, pretențios, bombastic, umflat.

EMFÁZĂ s.f. Manieră exagerată, pretențioasă, prea căutată, declamatorie, afectată în atitudini, gesturi, vorbire sau scris; ampolozitate.

EMIGRÁ, *emigrez*, vb.I. Intranz. A-și părăsi patria și a se stabili în altă țară; a se expatria.

EMIGRÁNT,-Ă, *emigranți,-te*, s.m. și f., adj. (Persoană) care emigrează.

EMIGRÁRE, *emigrări*, s.f. Părăsire a propriei țări, de către o persoană sau de către un grup de persoane, pentru a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară; expatriere, emigrație.

EMINAMÉNTE adv. (Livr.) În gradul cel mai înalt, prin excelență, cu deosebire.

EMINÉNT,-Ă, *eminenți,-te*, adj. Care se distinge prin calități (intelectuale, profesionale) deosebite; remarcabil, excelent.

EMÍR, *emiri*, s.m. 1. Titlu dat urmașilor lui Mahomed; persoană care purta acest titlu. 2. Titlu dat unui guvernator sau unui principe domnitor în unele țări musulmane; persoană care are acest titlu.

EMIRÁT, *emirate*, s.n. Stat arab condus de un emir.

EMISFÉRĂ, *emisfere*, s.f. 1. (Mat.) Jumătate dintr-o sferă. 2. (Astron.) Fiecare dintre cele două jumătăți ale sferei cerești, mărginite de ecuatorul ceresc sau de meridianul de referință.

EMISIÚNE, *emisiuni*, s.f. 1. Punere în circulație de către stat sau de către o instituție, o societate autorizată etc. a hîrtiilor de valoare, a bancnotelor, a acțiunilor etc.; emitere. ◆ Punere în circulație a unei noi serii de mărci poștale sau retipărirea la o anumită

dată a unei serii mai vechi. 2. Producere, de către un corp sau un dispozitiv, a unor gaze, a unor unde etc. care se pot propaga în mediul înconjurător. 3. Program transmis prin radio sau prin televiziune într-o ordine dinainte stabilită. [Pronunțat: *-si-u-*]

EMISTÍH, *emistihuri*, s.n. Fiecare dintre cele două jumătăți ale unui vers (despărțite între ele prin cezură).

EMITÁNȚĂ, *emitanțe*, s.f. (Fiz.) Radianță.

EMÍTE, *emit*, vb. III. Tranz. A produce, a crea ceva, răspîndind (în același timp sau ulterior) în exterior. ◆ A enunța, a exprima, a lansa o părere, o teorie etc.

EMITÓR, *emitoare*, s.n. Unul dintre cei trei electrozi ai tranzistorului.

EMIȚĂTÓR,-OÁRE, *emițători,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care emite. ◇ *Post emițător*, post de radioemisiune. 2. S.n. Dispozitiv, aparat sau instalație care emit unde sonore ori electromagnetice sau impulsuri de curent. ◇ *Emițător radio*, radioemițător.

EMOTÍV,-Ă, *emotivi,-e*, adj. 1. Care se referă la emoție sau la afectivitate; afectiv. 2. Care se emoționează ușor; sensibil, impresionabil.

EMOTIVITÁTE s.f. Faptul de a se emoționa ușor; stare emotivă; însușirea de a fi emotiv.

EMÓȚIE, *emoții*, s.f. Reacție afectivă de intensitate medie și de durată relativ scurtă, care oglindește atitudinea individului față de realitate. ◇ *Emoție estetică*, stare afectivă complexă, spontană și intensă, determinată de plăcerea sau neplăcerea în actul contemplării operei de artă, naturii etc.

EMOȚIONÁ, *emoționez*, vb. I. Tranz. și refl. A produce, a provoca sau a fi cuprins de emoție. [Pronunțat: *-ți-o-*]

EMOȚIONÁL,-Ă, *emoționali,-e*, adj. Care este propriu emoțiilor; provocat de o emoție; care produce emoție; emotiv. [Pronunțat: *-ți-o-*]

EMOȚIONÁNT,-Ă, *emoționanți,-te*, adj. Care emoționează; mișcător, tulburător. [Pronunțat: *-ți-o-*]

EMPÍRIC,-Ă, *empirici,-ce*, adj. Bazat (numai) pe simțuri sau pe experiență; care privește empirismul, care are la bază empirismul; nesistematic și necritic. ◇ *Formulă empirică*, formulă obținută prin prelucrarea pur matematică a unor date experimentale, fără substrat teoretic.

EMPIRIOCRITICÍSM s.n. Curent filozofic pozitivist de la sfîrșitul sec. XIX, care nega existența obiectivă a lumii materiale și considera lucrurile ca fenomene ale conștiinței, ca simple complexe de senzații; machism. [Pronunțat: *-ri-o-*]

EMPIRÍSM s.n. 1. Concepție filozofică ce consideră experiența senzorială ca sursă fundamentală a cunoașterii și a cunoștințelor, negînd valoarea abstracțiilor care nu au la bază senzațiile. 2. Folosirea exclusivă a experienței într-un domeniu oarecare de activitate; subapreciere a rolului teoriei sau al abstracției științifice.

EMPLÁSTRU, *emplastre*, s.n. Preparat farmaceutic solid, plastic, fabricat dintr-un amestec de săruri de plumb, rășini, cauciuc, medicamente, care se aplică pe piele pentru izolarea rănilor sau pentru fixarea pansamentelor; plasture.

EMULÁȚIE, *emulații*, s.f. Sentiment, dorință, efort de a egala sau de a întrece pe cineva într-o activitate; întrecere; competiție.

EMULGATÓR, *emulgatori*, s.m. (Chim.) Substanță care determină stabilitatea unei emulsii, prin formarea unor pelicule de adsorbție stabile în jurul picăturilor din emulsie, care împiedică contopirea lor; emulsionant.

EMÚLSIE, *emulsii*, s.f. (Chim.) 1. Amestec dispers format din două lichide insolubile unul în celălalt.

2. (Şi în expr. *emulsie fotografică*) Precipitat de halogenură de argint (bromură şi clorură), dispersat într-o soluţie vîscoasă de gelatină, formînd stratul sensibil la lumină depus pe plăcile şi pe filmele fotografice uscate, precum şi pe hîrtia fotografică. ◇ *Emulsie nucleară*, emulsie fotografică specială folosită pentru înregistrarea traiectoriilor particulelor ionizate.

EMULSIONÁ, *emulsionez*, vb. I. Intranz. şi tranz. A forma sau a prepara o emulsie. [Pronunţat: *-si-o-*]

EMULSIONÁRE, *emulsionări*, s.f. 1. Operaţie de trecere în emulsie a două lichide nemiscibile prin dispersare mecanică, ultrasonică etc., de obicei în prezenţa unui emulgator. 2. (Biol.) Proces prin care grăsimile sînt divizate de bilă în particule foarte mici. [Pronunţat: *-si-o-*]

ENANTIOMÉR, *enantiomeri*, s.m. (Chim.) Antipod optic al unei substanţe dotate cu activitate optică. [Pronunţat: *-ti-o-*]

ENCEFÁL, *encefale*, s.n. Parte a sistemului nervos central care se găseşte în cutia craniană şi care cuprinde creierul mare, pedunculii cerebrali şi bulbul rahidian.

ENCEFALÍTĂ, *encefalite*, s.f. Boală virotică provocată de virusuri foarte periculoase, transmisă, de la om la om, prin intermediul muştelor, al ţînţarilor, căpuşilor etc. şi manifestată prin inflamarea acută sau cronică a encefalului.

ENCÍCLICĂ, *enciclice*, s.f. Scrisoare a papei adresată credincioşilor şi clericilor catolici şi cuprinzînd directive oficiale în probleme religioase, etice, sociale şi politice.

ENCICLOPÉDIC,-Ă, *enciclopedici,-ce*, adj. Care are caracter de enciclopedie, specific unei enciclopedii. ◆ Vast, cuprinzător.

ENCICLOPEDÍE, *enciclopedii*, s.f. Tip de dicţionar, de proporţii diferite, care tratează sistematic termeni de bază (nume comune şi proprii), noţiuni din toate domeniile sau dintr-un anumit domeniu de cunoştinţe, fie în ordine alfabetică, fie pe probleme sau pe ramuri.

ENCICLOPEDÍSM s.n. Erudiţie vastă, multilaterală.

ENCLÍTIC,-Ă, *enclitici,-ce*, adj. (Despre cuvinte) Care este legat de un cuvînt aflat înaintea lui, cu care formează un singur termen. ◇ *Articol enclitic*, articol hotărît care se leagă de sfîrşitul unui cuvînt (cu care formează o unitate).

ENDECASILÁBIC,-Ă, *endecasilabici,-ce*, adj. (Despre versuri) Care are unsprezece silabe.

ENDÉMIC,-Ă, *endemici,-ce*, adj. (Despre plante sau animale) Care trăieşte numai pe un anumit teritoriu; (despre unele boli) care are cauze locale, specifice unei anumite regiuni, care are caracter permanent în anumite locuri. ◇ *Distrofie* (sau *guşă*) *endemică*, creştere în volum a glandei tiroide din cauza lipsei de iod din alimentaţie.

ENDOCÁRD, *endocarduri*, s.n. Membrană subţire, seroasă, care căptuşeşte cavităţile şi valvulele inimii.

ENDOCRÍN,-Ă, *endocrini,-e*, adj. 1. (Biol.; în expr.) *Glandă endocrină*, glandă care îşi varsă direct în sînge secreţiile ce conţin hormoni. 2. Care aparţine glandelor endocrine, privitor la glandele endocrine.

ENDOCRINOLOGÍE s.f. Ramură a biologiei şi a medicinei care studiază hormonii, glandele şi ţesuturile cu secreţie internă şi funcţiile lor, aflate în condiţii normale sau patologice.

ENDODÉRM, *endoderme*, s.n. 1. Foiţa interioară a embrionului animalelor superioare, din care provin tubul digestiv şi glandele anexe. 2. Strat unicelular al peretelui corpului la celenterate. 3. Albumen.

ENDOENERGÉTICĂ, *endoenergetice*, adj. (Fiz.; în expr.) *Reacție endoenergetică*, **a)** reacție în care se absoarbe energie; **b)** reacție în care energia de reacție este negativă. [Pronunțat: *-do-e-*]

ENDOLÍMFĂ s.f. Lichid care se află în labirintul urechii interne.

ENDOMÍSIUM s.n. Teacă conjunctivă care înconjură fiecare fibră musculară din compartimentele formate de septuri, suprapunîndu-se sarcolemei. [Pronunțat: *-si-um*]

ENDOPARAZÍT,-Ă, *endoparaziți,-te*, subst., adj. **1.** S.f. Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă în interiorul țesuturilor plantei-gazdă, provocînd boli grave. **2.** S.m. și f., adj. (Animal) care trăiește parazit în organele interne ale corpului omenesc și al animalelor.

ENDOPLÁSMĂ, *endoplasme*, s.f. Partea internă sau centrală a celulei organismelor monocelulare, înconjurată de ectoplasmă.

ENDOSCHELÉT, *endoschelete*, s.n. Schelet de natură chitinoasă, calcaroasă sau silicioasă, existent în interiorul unor animale nevertebrate.

ENDOSPÉRM, *endosperme*, s.n. Țesut vegetal situat în vecinătatea embrionului, în care se înmagazinează substanțele de rezervă necesare creșterii embrionului.

ENDOTÉLIU, *endotelii*, s.n. Înveliș intern al vaselor sangvine, alcătuit din celule turtite așezate pe o membrană bazală, în continuarea endocardului; tunică internă.

ENDOTÉRM,-Ă, *endotermi,-e*, adj. (În opoziție cu *exoterm;* despre unele fenomene chimice sau fizice) Care se produce cu absorbție de căldură din mediul exterior; endotermic.

ENERGÉTIC,-Ă, *energetici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Privitor la energie, la producerea și la folosirea diferitelor forme de energie. ◇ *Sistem energetic*, ansamblu de instalații organizat unitar în scopul producerii, transmisiunii și distribuției energiei electromagnetice pe un anume teritoriu. **2.** S.f. Ramură a fizicii care studiază fenomenele produse în sistemele fizice din punctul de vedere al transformărilor de energie dintr-o formă în alta; ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul surselor și al posibilităților tehnice, economice de exploatare și de utilizare a diferitelor forme de energie, cu construcția sistemelor energetice etc.

ENERGÍE, *energii*, s.f. **1.** Capacitate a unui sistem (fizic) de a efectua lucru mecanic în trecerea dintr-o stare dată în altă stare dată. ◇ (Fiz.) *Energie atomică* (sau *nucleară*), energie obținută prin dezintegrarea atomului în urma unor reacții nucleare. (Biol.) *Energie actuală* (sau *cinetică*), energie chimică acumulată în substanțele organice protoplasmatice și eliberată prin dezasimilație. *Energie potențială*, energie acumulată în substanța organică protoplasmatică și destinsă prin procesul de oxireducere. **2.** Forță morală, putere intelectuală, tărie, vigoare, capacitate de a acționa. ◆ Fermitate, hotărîre în atitudini, în acțiuni.

ENERVÁ, *enervez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde calmul, a-și ieși sau a scoate pe cineva din fire; a (se) înfuria, a (se) irita; a (se) indispune.

ENIGMÁTIC,-Ă, *enigmatici,-ce*, adj. Care constituie sau ascunde o enigmă; greu de înțeles, de explicat, de cunoscut; tainic, misterios.

ENÍGMĂ, *enigme*, s.f. Lucru greu de înțeles, de explicat, de cunoscut, nelămurit, ascuns; taină, mister. ◆ Ghicitoare; șaradă.

ENÓL, *enoli*, s.m. $R—C(OH)=CH_2$. Compus organic în molecula căruia gruparea hidroxil este legată de un atom de carbon care are o dublă legătură, substanță în general insta-

bilă, care trece spontan în forma ei tautomeră (derivat carbonilic).

ENTEROCHINÁZĂ, *enterochinaze*, s.f. Enzimă elaborată de glande din mucoasa duodenală, care activează acțiunea secreției pancreatice.

ENTEROCRINÍNĂ, *enterocrinine*, s.f. Hormon produs de mucoasa intestinală sub acțiunea produșilor de degradare ai alimentelor, care, absorbit în sînge și ajuns la glandele intestinale, declanșează secreția acestora.

ENTITÁTE, *entități*, s.f. Existență, realitate de sine stătătoare, determinată (ca întindere, importanță, valoare etc.).

ENTOMOLOGÍE s.f. Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor.

ENTOMOSTRACÉU, *entomostracee*, s.n. (La pl.) Grup de crustacee inferioare mici, marine și de apă dulce, caracterizate prin variabilitatea segmentelor corpului și picioarelor; (și la sg.) crustaceu care face parte din acest grup.

ENTÓRSĂ, *entorse*, s.f. Leziune traumatică a unei articulații, provocată de executarea unei mișcări dincolo de limitele fiziologice, fără a fi urmată de o deplasare definitivă a oaselor sau a ligamentelor.

ENTROPÍE, *entropii*, s.f. Mărime de stare termică a sistemelor fizice, care crește în cursul oricărei transformări ireversibile a lor și rămîne constantă în cursul oricărei transformări reversibile, egală cu variația căldurii reduse.

ENTUZIÁSM, *entuziasme*, s.n. Stare sufletească de însuflețire puternică, de emoție deosebită, de admirație nelimitată; avînt, înflăcărare. [Pronunțat: *-zi-asm*]

ENUMERÁ, *enúmer*, vb. I. Tranz. A număra sau a arăta pe rînd, unul cîte unul; a numi rînd pe rînd; a înșira.

ENUMERATÍV,-Ă, *enumerativi,-e*, adj. Care conține o enumerare, arată ceva rînd pe rînd; privitor la enumerare.

ENUMERÁȚIE, *enumerații*, s.f. 1. Faptul de a enumera; enumerare. 2. Figură de stil care constă în înșirarea unor argumente, fapte, elemente etc. privitoare la aceeași împrejurare sau temă.

ENÚNȚ, *enunțuri*, s.n. Formulare a datelor unei probleme, a unei judecăți etc.; formulă prin care se exprimă ceva. ◆ Ansamblu de semne cărora li s-au dat un sens.

ENUNȚÁ, *enúnț*, vb. I. Tranz. A formula, a exprima, a expune o idee, o teorie etc.

ENZIMÁTIC,-Ă, *enzimatici,-ce*, adj. Care este de natura enzimelor, referitor la enzime.

ENZÍMĂ, *enzime*, s.f. Substanță organică naturală, cu structură proteinică, prezentă în celulele vii sau în sucurile secretate de acestea, care, în concentrații foarte mici, are rol catalitic în diferite reacții biochimice *(in vivo* și *in vitro)*, dirijînd procesele de sinteză și de degradare din organismele animalelor și ale plantelor, producînd și păstrînd energie, folosită în numeroase aplicații practice, în procesele fermentative, la fabricarea vinului, berii, brînzeturilor, în panificație, în industria medicamentelor etc.; ferment, biocatalizator, catalizator organic.

EOCÉN,-Ă, *eoceni,-e*, s.n., adj. 1. S.n. Epocă geologică cuprinsă în prima parte a perioadei paleogene, caracterizată mai ales prin existența numuliților, lamelibranhiatelor, gasteropodelor, echinodermelor și mamiferelor. 2. Adj. Care se referă la epoca eocenului (1). [Pronuntat: *e-o-*]

EOLIÁN,-Ă, *eolieni,-e*, adj. Care este produs de vînt, care este pus în mișcare sau în funcție de vînt. [Pronunțat: *e-o-li-an*]

EPENDÍM, *ependime*, s.n. Epiteliu care căptușește canalul rahidian, trunchiul cerebral și ventriculii cerebrali.

ÉPIC,-Ă, *epici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care prezintă, în formă de narațiune, acțiuni, idei, sentimente etc. ale eroilor unei întîmplări reale sau imaginare. ◇ *Gen epic*, gen literar care cuprinde diverse specii de narațiuni în versuri sau în proză, dezvăluind cu o relativă obiectivitate portretul fizic și moral al personajelor, faptele lor, relațiile lor cu mediul înconjurător etc. ◆ Fig. Demn de o epopee, de proporții vaste; grandios. **2.** S.f. Totalitatea operelor literare aparținînd genului epic **(1).**

EPICÁRD, *epicarduri*, s.n. Învelișul extern al inimii.

EPICURIÁN,-Ă, *epicurieni,-e*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care ține de epicurism, privitor la epicurism; epicureic. **2.** S.m. și f. Adept al epicurismului; epicureu. ◆ (Fam.) Persoană care caută plăcerile alese, rafinate, spirituale; persoană înclinată spre plăceri. [Pronunțat: *-ri-an*]

EPICURÍSM s.n. Concepție filozofică materialistă (a lui Epicur), care explica lumea, fenomenele, cunoașterea în mod raționalist și care punea la baza moralei năzuința spre fericire, dobîndită prin practicarea cumpătată a plăcerilor, controlată de rațiune.

EPIDÉMIC,-Ă, *epidemici,-ce*, adj. (Despre unele boli) Contagios.

EPIDEMÍE, *epidemii*, s.f. Extindere pe un anumit teritoriu, într-un timp foarte scurt, a unei boli contagioase și infecțioase, răspîndite prin contaminare; molimă, contagiune.

EPIDÉRMĂ, *epiderme*, s.f. **1.** Epiteliu care acoperă corpul omului și al animalelor superioare, avînd, la animalele nevertebrate, un singur strat de celule, iar la vertebrate mai multe straturi. **2.** Țesut vegetal exterior de protecție al plantelor, format, de obicei, dintr-un singur strat de celule.

EPIDÉRMIC,-Ă, *epidermici,-ce*, adj. Care aparține epidermei, privitor la epidermă, de natura epidermei.

EPIDIASCÓP, *epidiascoape*, s.n. Aparat care proiectează pe un ecran imaginile unor obiecte opace (episcop) și a unor imagini transparente (diascop). [Pronunțat: *-di-a-*]

EPIDIDÍM, *epididime*, s.n. Organ alungit situat în partea posterioară a testiculului, care conține porțiunea inițială a canalului de excreție.

EPIFÍT,-Ă, *epifiți,-te*, adj. (Despre plante; și substantivat) Care trăiește fixat pe altă plantă, fără a fi parazit, aceasta servindu-i numai ca suport.

EPIFÍZĂ, *epifize*, s.f. **1.** Capătul oaselor lungi, format din țesut spongios. **2.** Glandă endocrină situată în interiorul craniului, influențînd dezvoltarea glandelor sexuale și procesele metabolice; glandă pineală.

EPIFÓRĂ, *epifore*, s.f. Figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt sau a unor cuvinte la sfîrșitul propozițiilor, frazelor sau al unor strofe.

EPIGLÓTĂ, *epiglote*, s.f. Membrană fibrocartilaginoasă așezată în partea superioară a laringelui, care acoperă glota în momentul înghițirii, împiedicînd pătrunderea alimentelor pe căile respiratorii.

EPIGÓN, *epigoni*, s.m. Scriitor, artist etc. (de valoare minoră) care imită (servil) teme, motive sau mijloacele de expresie specifice unui mare scriitor, artist etc., ale unui curent sau unei școli de prestigiu. ◆ Urmaș, succesor (lipsit de valoare).

EPIGONÍSM *s.n.* Imitare lipsită de valoare a operelor unor mari creatori din domeniul literaturii, artei etc.

EPIGRÁF, *epigrafe*, s.n. Fragment (sau text) scurt, de obicei dintr-o operă celebră, în versuri sau în proză, pus la începutul unei cărți sau al unui capitol pentru a sugera în mod concis

ideea artistică a lucrării sau a capitolului respectiv; moto.

EPIGRAFÍE s.f. Știință ajutătoare a istoriei având ca obiect de studiu descifrarea și interpretarea inscripțiilor vechi făcute de obicei pe piatră, metal, lemn etc.

EPIGRĂMĂ, *epigrame*, s.f. Specie a poeziei lirice care, în cîteva versuri și într-o formă spirituală, satirizează elementele negative ale unui caracter omenesc, ale unei situații etc., și care se termină cu o poantă ironică.

EPILEPSÍE, *epilepsii*, s.f. Boală a sistemului nervos caracterizată prin convulsii care apar la diferite intervale de timp, însoțite de pierderea cunoștinței, halucinații și de alte tulburări psihice.

EPILÉPTIC,-Ă, *epileptici,-ce*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. (Cu caracter) de epilepsie; asemănător cu manifestările epilepsiei. **2.** S.m. și f., adj. (Persoană) care suferă de epilepsie.

EPILÓG, *epiloguri*, s.n. **1.** Parte finală a unei opere literare (de mai mare întindere) în care autorul rezumă concluziile sale, subliniază anumite idei din opera sa și face cunoscută, pe scurt, evoluția viitoare a personajelor sale; încheiere. **2.** Fig. Sfîrșit al unei situații, al unei acțiuni, al unei întîmplări etc.

EPIMERÍE, *epimerii*, s.f. Stereoizomerie specifică monozaharidelor, determinată de existența unei configurații diferite la atomii de carbon C_1 și C_2, ceilalți atomi de carbon asimetrici din moleculă având configurația identică.

EPINEFRÍNĂ s.f. (Biol.) Adrenalină.

EPIROGENÉTIC,-Ă, *epirogenetici,-ce*, adj. (Despre mișcări ale scoarței pămîntului) Care se produce sub formă de oscilații și care determină, de obicei, ridicarea sau coborîrea unor blocuri continentale; epirogenic.

EPIROGENÉZĂ, *epirogeneze*, s.f. Proces de ridicare a unor porțiuni mari din scoarța terestră, deasupra nivelului mării, datorită mișcărilor tectonice oscilatorii, și care are drept rezultat formarea unor suprafețe continentale.

EPÍSCOP, *episcopi*, s.m. Grad înalt în ierarhia bisericească, subordonat mitropolitului sau arhiepiscopului; persoană care are acest grad (și conduce o unitate administrativă bisericească).

EPISCOPÍE, *episcopii*, s.f. Unitate administrativă bisericească al cărei teritoriu se află sub autoritatea religioasă a unui episcop; reședința episcopului; biserică în care oficiază un episcop.

EPISÓD, *episoade*, s.n. **1.** Acțiune secundară într-o operă epică sau dramatică, având un rol relativ independent. ◆ Parte a acțiunii în teatrul antic delimitată prin intervențiile corului și corespunzînd actului în dramaturgia modernă. **2.** Întîmplare din viața cuiva.

EPISÓDIC,-Ă, *episodici,-ce*, adj. Care ține de un episod, cu caracter de episod; secundar, întîmplător, incidental.

EPISTĂT, *epistați*, s.m. (În trecut) Cel mai mic grad de ofițer de poliție; persoană care avea acest grad; subcomisar. [Variantă: **ipistát** s.m.]

EPISTEMOLOGÍE s.f. **1.** Parte a gnoseologiei care studiază procesul cunoașterii așa cum se desfășoară în cadrul științelor; teorie a cunoașterii științifice. **2.** (Impr.) Gnoseologie.

EPISTOLÁR,-Ă, *epistolari,-e*, adj. Privitor la modul, la arta de a redacta scrisori; scris, compus în formă, în stil de scrisoare.

EPÍSTOLĂ, *epistole*, s.f. **1.** (Rar) Scrisoare. **2.** Specie literară aparținînd poeziei didactice, în care se tratează sub formă de scrisoare un subiect filozofic, moral, artistic etc.

EPITÁF, *epitafuri*, s.n. Inscripție pe un mormînt, în versuri sau în proză, cuprinzînd o laudă adusă celui mort sau o sentință morală; placă pe care se află această inscripție.

EPITÉLIU, *epitelii*, s.n. Țesut vascular format dintr-unul sau din mai multe straturi de celule, de diverse forme, care alcătuiește învelișul pielii, al mucoaselor, al canalelor excretoare, al glandelor etc.

EPITÉT, *epitete*, s.n. Cuvînt sau grup de cuvinte puse pe lîngă un substantiv sau pe lîngă un verb pentru a scoate în evidență mai nuanțat o trăsătură a obiectului sau a acțiunii și pentru a da mai multă expresivitate (artistică) afirmației, creației etc. respective.

EPÍTROP, *epitropi*, s.m. (Reg.) Administrator al averii unei instituții sau organizații, mai cu seamă al averii unei mănăstiri sau a unei biserici.

EPIZÓNĂ, *epizone*, s.f. (Geol.) Prima zonă de transformare a metamorfismului regional, cuprinsă între suprafața pămîntului și adîncimea de cîțiva kilometri, caracterizată prin temperatură relativ joasă, presiune litostatică mai scăzută, presiune orientată (stress) puternică și umiditate mare.

EPIZOOTÍE, *epizootii*, s.f. Extindere în masă și pe teritorii întinse a unei boli contagioase și infecțioase la animale; molimă. [Pronunțat: *-zo-o-*]

EPOCÁL,-Ă, *epocali*,*-e*, adj. Menit să marcheze o epocă; de mare răsunet, de o valoare covîrșitoare; memorabil.

ÉPOCĂ, *epoci*, s.f. **1.** Perioadă a dezvoltării istorice a societății caracterizată prin anumite trăsături specifice de ordin economic, social, politic, cultural etc. care o deosebesc fundamental de celelalte perioade istorice. ◇ *Epoca pietrei*, prima și cea mai lungă perioadă din istoria omenirii, care a durat sute de mii de ani, începînd cu desprinderea omului din lumea animală, și în care principalele materiale pentru confecționarea uneltelor și a armelor au fost piatra, osul și lemnul. *Epoca bronzului*, perioadă din istoria omenirii cuprinsă între mileniile IV — II î.e.n., în Orientul Apropiat, iar în Europa cuprinzînd cea mai mare parte a mileniului II î.e.n., caracterizată prin continuarea confecționării uneltelor din piatră, dar și prin generalizarea treptată a uneltelor, a armelor și a podoabelor din bronz, prin desfășurarea primei mari diviziuni a muncii. *Epoca fierului*, perioadă din istoria omenirii cuprinsă, în Europa, între sec. XII î.e.n. și sec. I e.n., caracterizată prin dezvoltarea rapidă a forțelor de producție, mai ales după generalizarea tehnicii prelucrării fierului, prin folosirea uneltelor și a armelor de fier, prin desfășurarea celei de a doua și a treia mari diviziuni sociale a muncii, prin apariția și dezvoltarea proprietății private. *Epoca metalelor*, perioadă din istoria omenirii care cuprinde *epoca bronzului* și *epoca fierului*. (Rar) *Epoca medie*, evul mediu. *Epoca modernă*, perioadă istorică cuprinsă aproximativ între izbucnirea revoluției burgheze din Anglia din 1642 și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (1917), caracterizată prin zdrobirea feudalismului și afirmarea orînduirii capitalist-private asupra mijloacelor de producție, prin existența a două clase fundamentale antagoniste, proletariatul și burghezia, și prin remarcabile progrese ale forțelor de producție. *Epoca contemporană*, perioadă din istoria omenirii, inaugurată de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 din Rusia și care reprezintă trecerea omenirii de la capitalism la socialism. **2.** Subdiviziune a unei perioade geologice, care se deosebește de celelalte prin anumite fenomene geologice, prin dominarea sau dispariția unor însemnate forme de viață.

EPOPÉE, *epopei*, s.f. Poem epic în versuri, de mari dimensiuni, în care se povestesc fapte eroice, legendare

sau istorice, dominate adesea de personaje cu însușiri extraordinare sau supranaturale; epos. ◆ Lucrare, producție epică de mare întindere. ◆ Șir de fapte, de întîmplări eroice și glorioase.

ÉPOS, *eposuri*, s.n. (Livr.) Epopee. ◆ Povestire. ◆ Ansamblul principalelor teme epice specifice unei culturi.

EPRUBÉTĂ, *eprubete*, s.f. Tub de sticlă, obișnuită sau de calitate superioară, cu pereți subțiri și rezistenți, închis la un capăt, folosit în lucrări de laborator.

EPUIZÁ, *epuizez*, vb.I. Tranz. A lămuri complet, a discuta în toate amănuntele, a isprăvi de studiat o problemă. [Pronunțat: *-pu-i-*]

EPURÁRE, *epurări*, s.f. Operație de îndepărtare pe cale fizică, chimică, fizico-chimică sau biologică, dintr-un amestec, dintr-o soluție etc., a corpurilor nefolositoare sau dăunătoare. ◇ *Epurarea apei*, operație de îndepărtare din apele naturale sau reziduale a substanțelor organice sau anorganice dizolvate sau în suspensie care le fac improprii pentru anumite întrebuințări.

EPURATÓR, *epuratoare*, s.n. Aparat cu ajutorul căruia se poate realiza epurarea unui fluid oarecare (apă, gaze, benzină etc.).

EPÚRĂ, *epure*, s.f. Desen liniar care reprezintă în proiecții diferitele părți ale unui corp geometric, ale unei mașini sau ale unei piese de mașină, ale unei case etc.

ÉRĂ, *ere*, s.f. 1. Perioadă istorică ce începe cu data unui anumit eveniment sau fapt, real sau legendar, de la care se pornește numărătoarea anilor. ◇ *Era noastră*, perioadă istorică ce începe din al 31-lea an al domniei împăratului roman Caius Caesar Augustus, an cînd, potrivit tradiției creștine, s-ar fi născut Iisus Cristos; se scrie prescurtat *e.n. Înaintea erei noastre*, perioadă istorică ce începe o dată cu apariția societății omenești și durează pînă în al 31-lea an al domniei împăratului roman Caius Caesar Augustus, an cînd, potrivit tradiției creștine, s-ar fi născut Iisus Cristos; se scrie prescurtat î.e.n. ◆ Epocă. 2. Cea mai mare subdiviziune a timpului geologic.

ERBICÍD, *erbicide*, s.n. Substanță chimică, organică sau anorganică, folosită (în agricultură) pentru distrugerea buruienilor.

ÉRBIU s.n. Er cu Z = 68. Element chimic, cu caracter metalic, din grupa lantanidelor, de culoare albă-argintie, care se găsește în natură numai combinat (în minerale rare).

ERBIVÓR,-Ă, *erbivori,-e*, adj., s.m. și f. (Mamifer) care se hrănește numai cu plante, în special cu iarbă.

EREDITÁR, -Ă, *ereditari,-e*, adj. (Despre particularități fizice sau psihice ale vietuitoarelor) Care se transmite urmașilor. 2. (Despre un bun, un privilegiu etc.) Care se transmite prin moștenire, care se moștenește din tată în fiu sau de la o rudă la alta (potrivit legii); moștenit.

EREDITĂTE, *eredități*, s.f. Proprietate a vietuitoarelor de a transmite urmașilor caracterele morfologice și fiziologice pe care le-au dobîndit în cursul evoluției lor pe pămînt.

EREMÍT, *eremiți*, s.m. (Livr.) Sihastru.

EREPSÍNĂ, *erepsine*, s.f. Complex de fermenți intestinali care desăvîrșesc digestia, ducînd la degradarea dipeptidelor și tripeptidelor pînă la aminoacizi.

ERÉS, *eresuri*, s.n. Credință în forțe miraculoase, supranaturale; concepție falsă (transformată în deprinderi); prejudecată, superstiție, eroare, rătăcire.

ERÉTE, *ereți*, s.m. (La pl.) Gen de păsări răpitoare de zi cu corpul zvelt, cu ciocul scurt și foarte încovoiat și cu

cîte un smoc de pene pe părțile laterale ale capului *(Circus);* (și la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

ERÉTIC,-Ă, *eretici,-ce,* s.m. și f. (Adesea adjectival) Adept, susținător, propovăduitor al unei erezii.

EREZÍE, *erezii,* s.f. **1.** Doctrină sau credință religioasă care ia naștere în sînul unei biserici, abătîndu-se de la dogmele consacrate, și care este condamnată de biserica respectivă. **2.** Fig. Greșeală, eroare, rătăcire.

ERGASTOPLÁSMĂ, *erga toplasme,* s.f. Organit comun tuturor celulelor vii, format din canalicule și din cisteine turtite, pe ale căror suprafețe dinspre citoplasmă sînt așezați ribozomii.

ERGONOMÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studiul condițiilor și al metodelor de muncă, al interacțiunii dintre om, mașină și mediul de muncă în diferite tipuri de sisteme industriale, condiționate de relațiile socio-economice ce caracterizează orînduirea respectivă.

ERGOSTERÍNĂ s.f. (Biol.) Ergosterol.

ERGOSTERÓL s.m. $C_{28}H_{44}O$. Steroid cu două duble legături, substanță cristalină insolubilă în apă, solubilă în alcool, în eter, în benzen etc., care se extrage din secară cornută, drojdie de bere etc. și care, prin iradiere cu radiații ultraviolete, trece în vitamina D_2; ergosterină.

ERITROCÍT, *eritrocite,* s.n. (Anat.) Globulă roșie.

ERIZIPÉL, *erizipele,* s.n. Boală infecțioasă și contagioasă datorită unui streptococ, care se manifestă prin inflamarea și prin înroșirea unei porțiuni delimitate a pielii, localizată cel mai des la față și la membre; brîncă, orbalț.

ERMÉTIC,-Ă, *ermetici,-ce,* adj. **1.** Care închide perfect sau care este perfect închis, care nu permite să pătrundă sau să iasă nimic. **2.** Fig. Greu de înțeles. ◇ *Poezie ermetică,* poezie caracterizată prin ermetism.

ERMETÍSM s.n. Tendință generală în artă (în special în poezia modernă și contemporană) manifestată prin cultivarea unui limbaj artistic concentrat, greu de înțeles, și care pretinde a înfățișa doar esențele.

EROÁRE, *erori,* s.f. **1.** Lipsă de concordanță între cunoștințele noastre și realitatea obiectivă, confirmată de practică; cunoștință greșită, denaturată despre realitatea obiectivă; idee, părere, opinie greșită; ceea ce e greșit; greșeală. **2.** Reprezentare greșită asupra unei situații de fapt ori asupra existenței unui act normativ. **3.** Diferența dintre valoarea reală a unei mărimi și valoarea calculată a acestei mărimi. ◇ *Eroare sistematică,* eroare condiționată de o aceeași cauză. *Eroare accidentală,* eroare care se datorește unor cauze necunoscute ce acționează în sensuri diferite. *Eroare relativă,* raportul dintre valoarea absolută a erorii și valoarea exactă a mărimii.

ERODÁ, pers. 3 *erodează,* vb.I. Tranz. și refl. A produce sau a suferi o eroziune; a (se) roade.

ERÓIC,-Ă, *eroici,-ce,* adj., s.n. **1.** Adj. Care ține de erou, caracteristic eroilor, cu calități de erou. ◆ Măreț, grandios. ◆ (Despre opere literare, artistice) Care are drept subiect faptele unor eroi. **2.** S.n. Formă a sublimului, expresie viguroasă a unității idealului etic cu cel estetic. [Pronunțat: *-ro-ic*]

EROÍSM s.n. Capacitatea de a săvîrși fapte mari (în împrejurări grele, mai ales în război) specifică unui erou **(1)**; atitudinea, acțiunea, fapta unui erou **(1)**; vitejie, bravură.

ERÓTIC,-Ă, *erotici, -ce,* adj. Privitor la dragoste, de dragoste, propriu dragostei. ◆ (Despre opere literare) Care conține sentimente de dragoste; care cîntă dragostea. ◆ (Substantivat, f.) Totalitatea creațiilor literare (ale unui

poet, ale unei literaturi etc.) care cîntă sentimentul iubirii.

ERÓU, *eroi*, s.m. **1.** Persoană care se distinge prin vitejie și prin curaj excepțional în lupta pentru eliberare socială, națională și pentru progres social, într-o împrejurare deosebit de grea etc. **2.** (În mitologia greco-romană) Persoană născută dintr-o zeitate și o ființă pămînteană, înzestrată cu puteri supraomenești sau celebră prin faptele sale deosebite; semizeu.

EROZIÚNE, *eroziuni*, s.f. Proces complex de degradare sub acțiunea mecanică de roadere și de săpare pe care o exercită diferiți agenți fizici exteriori (apa, vîntul, variațiile de temperatură) și organismele asupra scoarței pămîntului; erodare. ◆ Proces de degradare a corpurilor (conducte, aparate etc.) sub acțiunea mecanică de uzură, datorită frecării și roaderii provocate de fluide sau de materiale abrazive aflate în suspensie în aceste fluide. [Pronunțat: *-zi-u-*]

ERUDÍT,-Ă, *eruditi,-te*, adj. (Adesea substantivat) Care posedă cunoștințe temeinice și vaste în urma unui studiu îndelungat; savant, învățat. ◆ (Despre opere științifice) Care dovedește cunoștințe vaste și aprofundate.

ERUDÍȚIE s.f. Cunoaștere temeinică a uneia sau a mai multor științe; cultură vastă a cuiva.

ERUPTÍV,-Ă, *eruptivi,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Cu privire la o erupție (1), care provine dintr-o erupție, de origine vulcanică. **2.** Adj. (Despre boală) Însoțit de apariția unei erupții (2), care se manifestă printr-o erupție. **3.** S.n. (Geol.) Totalitatea erupțiilor vulcanice manifestate într-o epocă geologică sau pe un teritoriu.

ERUPTIVÍSM s.n. Erupție (vulcanică).

ERÚPȚIE, *erupții*, s.f. **1.** (Și în expr. *erupție vulcanică*) Fenomen prin care un vulcan aruncă sau revarsă în mod brusc și violent lavă sau materiale piroclastice, sau o sondă aruncă gaze sau țiței; eruptivism. ◆ Ieșire bruscă și violentă din pămînt a unui gaz; țîșnire, izbucnire. **2.** Apariție a unor pete, a unor bășicuțe, a unor plăci etc. pe piele sau pe mucoase, constituind simptomul unei boli (contagioase); (concr.) totalitatea acestor pete, plăci etc. apărute.

ESCÁLĂ, *escale*, s.f. Oprire (prevăzută în itinerar) a unei nave sau aeronave pentru aprovizionare, pentru debarcarea sau îmbarcarea călătorilor etc.

ESCAMOTÁ, *escamotez*, vb. I. Tranz. (Adesea fig.) A face ca ceva să dispară (fără să se bage de seamă), a ascunde ceva în mod sigur, binc.

ESCAPÁDĂ, *escapade*, s.f. Plecare de scurtă durată, uneori nepermisă și pe ascuns, din mediul de fiecare zi, pentru a se destinde, a petrece; aventură; petrecere organizată cu această ocazie.

ESCHIMÓS,-Ă, *eschimoși,-se*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La pl.) Populație mongolă care trăiește în ținuturile arctice din America de Nord, Europa și Asia; (și la sg.) persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține eschimoșilor (1), privitor la eschimoși.

ESCHIVÁ, *eschivez*, vb. I. Refl. A se sustrage de la îndeplinirea unei obligații; a se da în lături, a se feri. ◆ A se retrage pe furiș.

ESCÓRTĂ, *escorte*, s.f. **1.** Grup de oameni înarmați care însoțesc pe deținuți, pe prizonieri etc. pentru a-i împiedica să fugă. **2.** Grup de oameni care însoțesc o persoană cu funcție înaltă (de stat), în semn de prețuire, pentru a o proteja etc.

ESCRÓC,-OÁCĂ, *escroci*, *-oace*, s.m. și f. Persoană care înșală pe alții și își însușește, prin manopere frauduloase, bunuri străine; pungaș, șarlatan.

ESEÍST,-Ă, *eseiști,-ste*, s.m. și f. Autor de eseuri.

ESÉNȚĂ, *esențe*, s.f. **1.** Ceea ce exprimă principalul, necesarul, generalul și relativ stabilul din obiecte și din fenomene, natura lor internă, logică și ascunsă, latura lor care nu este dată sau perceptibilă nemijlocit; ceea ce poate fi cunoscut numai trecînd de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzînd în adîncul lor cu ajutorul gîndirii, prin înțelegere. **2.** Lichid volatil cu miros aromatic puternic, extras din plante sau preparat sintetic și întrebuințat în farmacie, în parfumerie sau pentru uzul casnic, mai ales în alimentație. **3.** Varietate de arbori care intră în alcătuirea unei păduri.

ESENȚIÁL,-Ă, *esențiali,-e*, adj. Care constituie partea cea mai importantă a unei probleme sau a unui lucru; care ține de esență **(1)**, privitor la esență; de prim ordin, fundamental, principal. [Pronunțat: *-ți-al*]

ESÉU, *eseuri*, s.n. Studiu de proporții reduse asupra unor probleme filozofice, literare, culturale, științifice, compus cu mijloace originale, într-o viziune personală și fără pretenția de a epuiza tema tratată.

ESOFÁG, *esofaguri*, s.n. Segment al tubului digestiv cuprins între faringe și stomac, prin care trec alimentele înghițite.

EST s.n. Punct cardinal aflat în partea unde răsare soarele, opus vestului; loc pe orizont unde răsare soarele; răsărit. ◆ Regiune geografică aflată spre acest punct cardinal; răsărit.

ESTÉR, *esteri*, s.m. R—COOR. Derivat funcțional al acizilor minerali oxigenați *(ester anorganic)* sau acizilor carboxilici *(ester organic)*, rezultat dintr-un alcool și un acid, prin eliminare de apă.

ESTERIFICÁRE, *esterificări*, s.f. Reacție chimică reversibilă între un alcool sau un fenol și un acid organic sau un derivat funcțional al său, cu eliminare de apă, sau dintre un alcool și un oxiacid anorganic, cu eliminare de apă, produsul reacției fiind un ester.

ESTÉT,-Ă, *esteți,-te*, s.m. și f. Adept (excesiv) al valorilor estetice.

ESTÉTIC,-Ă, *estetici,-ce*, subst., adj. **1.** S.f. Știință care studiază legile și categoriile artei, considerată cea mai înaltă formă de creare și de cunoaștere a frumosului; ansamblu de probleme privitoare la esența artei, la raporturile ei cu realitatea, la metoda creației artistice, la criteriile și genurile artei. **2.** S.n. art. Ansamblul însușirilor și al fenomenelor studiate de știința mai sus definită. **3.** Adj. Care aparține esteticii **(1)**, privitor la estetică; care aparține frumosului, privitor la frumos, corespunzător cerințelor estetice; frumos.

ÉSTIC,-Ă, *estici,-ce*, adj. Care se găsește spre est, care vine dinspre est; răsăritean.

ESTIMÁRE, *estimări*, s.f. Evaluare (aproximativă), apreciere a mărimii, valorii etc. pe baza unor date incomplete.

ESTIVÁL,-Ă, *estivali,-e*, adj. De vară, din timpul verii; estiv, văratic.

ESTOMPÁT,-Ă, *estompați,-te*, adj. (Adesea fig.) Cu conturul șters, ale cărei umbre sînt atenuate; pierdut în umbră.

ESTÓMPĂ, *estompe*, s.f. Sul mic de hîrtie sau din alt material moale cu care se atenuează, se șterge conturul unui desen executat în creion, în cărbune sau în culori, pentru a armoniza umbrele și contururile.

ESTRÁDĂ, *estrade*, s.f. Platformă (demontabilă) de dimensiuni mici pe care se desfășoară reprezentații artistice în săli sau în aer liber.

ESTUÁR, *estuare*, s.n. Gură de vărsare a unor fluvii, lărgită și adîncită

în formă de pîlnie, care se formează pe ţărmurile cu maree puternice. [Pronunţat: *-tu-ar*]

EŞAFÓD, *eşafoduri*, s.n. Platformă construită în evul mediu, în piețele publice, pe care erau executaţi condamnaţii la moarte. ◆ Condamnare la moarte, mai ales prin tăierea capului.

EŞAFODÁJ, *eşafodaje*, s.n. Ansamblu de date, de fapte şi de întîmplări, de argumente, de exemple etc. pe care se bazează o operă, o concepţie, o teorie, o ipoteză.

EŞALONÁ, *eşalonez*, vb. I. Tranz. A dispune, a repartiza un întreg în mai multe părţi la intervale succesive dinainte stabilite.

EŞANTIÓN, *eşantioane*, s.n. Cantitate mică luată dintr-un produs, pentru a da posibilitatea să se examineze felul, calitatea sau valoarea produsului; probă, mostră. [Pronunţat: *-ti-on*]

EŞÉC, *eşecuri*, s.n. Înfrîngere, insucces, neizbîndă, nereuşită într-o acţiune.

EŞUÁ, *eşuez*, vb. I. Intranz. A nu reuşi, a nu izbuti (într-o acţiune). [Pronunţat: *-şu-a*]

ETALÓN, *etaloane*, s.n. Mărime, greutate etc. acceptată oficial în ştiinţă, în tehnică sau în relaţiile economice şi care serveşte ca unitate de bază într-un sistem de măsurare. ◆ Model perfect al unei măsuri-tip, confecţionat cu mare precizie şi acceptat oficial spre a servi ca bază de comparaţie. ◆ Fig. Ceea ce poate servi drept model (de urmat).

ETÁN s.m. $CH_3 \cdot CH_3$. Alcan cu doi atomi de carbon în moleculă, substanţă gazoasă, incoloră, fără miros, care se găseşte în gazele naturale, în gazele de sondă sau în gazele de rafinărie, folosit la prepararea etenei, la obţinerea unor derivaţi cloruraţi, ca agent frigorigen sau drept combustibil.

ETANÁL s.m. (Chim.) Acetaldehidă.

ETANÓIC adj. (În expr.) *Acid etanoic*, acid acetic. [Pronunţat: *-no-ic*]

ETANÓL s.m. (Chim.) Alcool etilic.

ETÁNŞ,-Ă, *etanşi,-e*, adj. (Despre aparate, recipiente etc.) Care nu permite să pătrundă sau să iasă un fluid.

ETÁPĂ, *etape*, s.f. Interval de timp, stadiu, fază în dezvoltarea unui fenomen, a unui proces etc. caracterizate, de obicei, prin evenimente importante.

ETATIZÁRE, *etatizări*, s.f. Trecere în proprietatea statului a unor bunuri industriale, bancare, agrare sau a unor instituţii particulare (de cultură).

ETÉNĂ s.f. $H_2C{=}CH_2$. Alchenă cu doi atomi de carbon în moleculă, substanţă gazoasă, incoloră, inodoră, inflamabilă, obţinută din gazele de cocserie, gazele de cracare şi prin descompunerea termică a etanului şi propanului, folosită ca materie primă la fabricarea polietilenei, a alcoolului etilic, a cauciucului sintetic; etilenă.

ETÉR, *eteri*, s.m. R—O—R'. Derivat funcţional al alcoolilor, în care cei doi radicali pot fi alifatici sau aromatici, identici sau deosebiţi, obţinut din două molecule de alcool, prin pierderea unei molecule de apă sau prin tratarea fenoxizilor de sodiu cu un derivat halogenat, substanţă lichidă sau solidă, incoloră, cu miros aromatic specific, folosit ca dizolvant, mediu inert de reacţie etc. ◇ *Eter etilic* (sau *sulfuric*), $C_2H_5OC_2H_5$, eter alifatic simplu, derivat funcţional al alcoolului etilic, lichid incolor, foarte volatil şi inflamabil, folosit ca solvent, la fabricarea colodiului, a pulberii fără fum, a mătăsii artificiale, ca anestezic; etoxietan. *Eter fenilmetilic*, $C_6H_5{-}OCH_3$, substanţă organică, lichid insolubil în apă, folosită ca solvent şi ca materie primă în industria chimică; anisol, metoxibenzen.

ETÉRIC,-Ă, *eterici,-ce*, adj. Care are proprietăți asemănătoare eterului. ◇ *Ulei eteric*, substanță uleioasă, volatilă, cu miros puternic, plăcut, extrasă din florile, frunzele sau fructele anumitor plante (anason, levănțică, trandafir etc.) și folosită în industria parfumeriei, în medicină etc.

ETERIFICÁRE, *eterificări*, s.f. Reacție de formare a unui eter, prin eliminarea unei molecule de apă între două grupări hidroxil aparținînd la două molecule de alcooli, sau prin tratarea fenoxizilor de sodiu cu un derivat halogenat.

ETERÍE s.f. Nume dat unor societăți patriotice secrete grecești, create la începutul sec. XIX cu scopul organizării luptei de eliberare națională a poporului grec de sub jugul otoman.

ETÉRN,-Ă, *eterni,-e*, adj. (Adesea adverbial) Care există de totdeauna, care nu va înceta niciodată să existe; nepieritor, veșnic.

ETERNITÁTE, (rar) *eternități*, s.f. Faptul, însușirea de a fi etern, de a exista veșnic; durată veșnică sau foarte lungă; veșnicie.

ETEROGÉN,-Ă, *eterogeni,-e*, adj. **1.** (Despre elementele unui întreg) Diferit, felurit, deosebit; (despre un întreg) compus din elemente diferite, care nu se armonizează între ele. **2.** (Chim.; despre substanțe, amestecuri, sisteme de substanțe etc.) Care este format din componenți, substanțe nemiscibile între ele, compoziția și proprietățile amestecului nefiind aceleași în toată masa lui, iar componenții putînd fi separați mecanic sau prin simplă depunere.

ETERONÓM,-Ă, *eteronomi,-e*, adj. Care se supune unei legi venite din exterior, străină fenomenului respectiv.

ÉTIC,-Ă, *etici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Știință care se ocupă cu studiul principiilor morale, cu legile lor de dezvoltare istorică, cu conținutul lor de clasă și cu rolul lor în viața socială; morală; ramură a filozofiei care studiază problemele teoretice și practice ale moralei. **2.** S.f. Ansamblu de norme morale specifice unei comunități sociale, unei clase, unui individ. **3.** Adj. Privitor la etică (1), de etică, bazat pe etică, conform cu etica; moral.

ETÍL, *etili*, s.m. — C_2H_5. Radical hidrocarbonat aciclic saturat, monovalent, rezultat, teoretic, prin eliminarea unui atom de hidrogen din molecula de etan.

ETILAMÍNĂ s.f. $C_2H_5NH_2$. Substanță organică din clasa aminelor, lichid volatil, inflamabil, cu miros de amoniac, solubil în apă, în alcool, în eter, care trebuie păstrată la întuneric, în vase închise, și care este folosită în sinteze organice.

ETILÁRE, *etilări*, s.f. **1.** Introducere a grupării etil într-o moleculă a unui compus organic. **2.** Îmbunătățire a cifrei octanice și a calității antidetonante a benzinei prin adăugare, în benzină, a aditivului antidetonant etil fluid.

ETILBENZÉN s.m. $C_6H_5 \cdot CH_2 \cdot CH_3$. Hidrocarbură aromatică, omolog al benzenului, substanță lichidă, incoloră, cu miros aromatic, insolubilă în apă, folosită, în special, la fabricarea stirenului.

ETILÉNĂ s.f. (Chim.) Etenă.

ETILENGLICÓL s.m. $CH_2OH—CH_2OH$. Alcool alifatic saturat dihidroxilic, substanță lichidă, vîscoasă, cu aspect siropos, cu gust slab dulce, solubilă în apă, folosit ca solvent, în sinteza fibrelor poliesterice, ca lichid antigel, în imprimeria poligrafică, la prepararea pastelor de tipărit color etc.; glicol.

ETÍLIC,-Ă, *etilici,-ce*, adj. (Chim.) Care conține etil; pe bază de etil. ◇ *Alcool etilic*, C_2H_5OH, alcool monohidroxilic alifatic saturat obținut, sintetic, din etenă, sau, pe cale fermen-

tativă, din zaharurile conținute în fructele dulci, în melasă etc., sau din amidonul aflat în cereale, în cartofi etc. și care se prezintă sub forma unui lichid incolor, cu miros specific, solubil în apă și în solvenți organici, excitant în doze mici, dar toxic în doze mari; este folosit ca solvent, intermediar în sinteze, combustibil lichid în motoare cu explozie, în alimentație etc.; etanol.

ETILÍSM s.n. (Med.) Alcoolism.

ETIMOLOGÍE, *etimologii*, s.f. **1.** Stabilire a originii unui cuvînt; origine a unui cuvînt. **2.** Ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi. **3.** Termen din care provine un anumit cuvînt dintr-o limbă; etimon.

ETÍNĂ s.f. (Chim.) Acetilenă.

ETIOLÁRE, *etiolări*, s.f. Fenomen care apare la plantele crescute la întuneric, manifestat prin alungirea tulpinilor, micșorarea și albirea frunzelor etc., din cauza lipsei de clorofilă. [Pronunțat: *-ti-o-*]

ETIOLÁTĂ, *etiolate*, adj. (În expr.) *Plante etiolate*, plante crescute în lipsa luminii și care prezintă modificări morfologice ale celulelor și ale organelor. [Pronunțat: *-ti-o-*]

ETIRÁRE, *etirări*, s.f. Operație de tragere a metalelor în fire sau de întindere a fibrelor sintetice, în scopul orientării macromoleculelor și al creșterii rezistenței lor mecanice.

ÉTNIC,-Ă, *etnici,-ce*, adj. Referitor la apartenența la un popor; privitor la formele de cultură și de civilizație specifice unui popor.

ETNICÍSM s.n. Tendință a unor curente sau grupări literare românești de la începutul sec. XX, care subordonau cu totul aspectele etice și estetice celor etnice, cultivînd în mod exclusivist tradițiile, obiceiurile, credințele, felul de viață etc. specifice țărănimii.

ETNOGENÉZĂ s.f. Origine (și dezvoltare inițială) a unui popor, a unei colectivități umane; etnogenie.

ETNOGRÁFIC,-Ă, *etnografici,-ce*, adj. Care aparține etnografiei, privitor la etnografie.

ETNOGRAFÍE s.f. Știință care studiază originea, compoziția și răspîndirea teritorială a popoarelor, urmărește evoluția culturii lor naționale și spirituale, moravurile și particularitățile felului lor de viață, legăturile cultural-istorice reciproce.

ÉTOS s.n. **1.** Ansamblu de trăsături morale (sau spirituale) specifice unui grup social sau unei epoci. **2.** Specific cultural al unei colectivități. [Scris și: *ethos*]

ETÓXI s.n. $—OC_2H_5$. Grupare alchil-eterică care apare în unii compuși organici.

ETOXIBENZÉN s.m. (Chim.) Fenetol.

ETOXÍD, *etoxizi*, s.m. Alcoxid al alcoolului etilic. ◇ *Etoxid de sodiu*, C_2H_5ONa, substanță obținută prin dizolvarea sodiului în alcool etilic, bază puternic ionizată, folosită în diferite sinteze organice.

ETOXIETÁN s.m. (Chim.) Eter etilic. [Pronunțat: *-xi-e-*]

EU, *euri*, s.n. Ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva; reflectarea propriei existențe de către conștiința individuală a omului.

EUCALÍPT, *eucalipți*, s.m. (La pl.) Gen de arbori giganți, tropicali și subtropicali, cu flori mici, verzi, și cu frunze persistente, din frunzele și din scoarța cărora se extrag uleiuri eterice, folosite în farmacie și în parfumerie, iar lemnul, rezistent și dur, se utilizează în construcții *(Eucalyptus)*; (și la sg.) arbore care face parte din acest gen. [Pronunțat: *e-u-*]

EUCARIÓTĂ, *eucariote*, adj., s.f. (Plantă sau animal) care are nucleu individualizat. [Pronunțat: *e-u-ca-ri-o-*]

EUCLIDIÁN,-Ă, *euclidieni,-e*, adj. Referitor la geometria lui Euclid sau la principiile acesteia. ◇ *Geometrie eu-*

clidiană, ramură a geometriei dezvoltată pe baza postulatului (axiomei) lui Euclid. *Distanță euclidiană* (între două puncte), distanță definită pe un spațiu real *n-dimensional*, R^n, prin:

$$d(x,y) = \sqrt{\sum_{i=1}^{n} (x_i - y_i)^2},$$

unde $x=(x_1, x_2,..., x_n)$ și $y=(y_1,y_2,... ...,y_n)$ sînt două puncte ale spațiului considerat (ceea ce, pentru două puncte din plan, revine la:

$$d(x,y)=\sqrt{(x_1-y_1)^2+(x_2-y_2)^2},$$

iar pentru două puncte ale dreptei (reale), $d(x,y) = |x-y|$). *Spațiu euclidian (real) n-dimensional*, mulțime ale cărei elemente sînt sisteme ordonate $(x_1,x_2,..., x_n)$ de cîte $n (n \in N)$ numere reale (numite puncte), pe care s-a definit o distanță euclidiană între două puncte ale lui (ca $R^1=R$, dreapta reală; R^2, planul; R^3, spațiul nostru obișnuit); se notează: R^n. [Pronunțat: *e-u-cli-di-an*]

EUFONÍE, *eufonii*, s.f. Succesiune armonioasă de vocale și de consoane care produce o impresie auditivă plăcută. [Pronunțat: *e-u-*]

EUFÓRIC,-Ă, *euforici,-ce*, adj. De euforie, care se referă la euforie, specific euforiei, care provoacă euforie. [Pronunțat: *e-u-*]

EUFORÍE, *euforii*, s.f. Stare de bună dispoziție deplină (sau exagerată), de optimism (nemotivat). [Pronunțat: *e-u-*]

EUNÚC, *eunuci*, s.m. (În Orient) Bărbat castrat care făcea serviciul de paznic al unui harem. [Pronunțat: *e-u-*]

EURÍSTIC,-Ă, *euristici,-ce*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre procedee metodologice) Care servește la descoperirea unor cunoștințe noi. 2. S.f. Parte a științei care are ca obiect descoperirea de fapte noi. [Pronunțat: *e-u-*]

EURITMÍE, *euritmii*, s.f. Armonie realizată prin potrivirea, prin simetria sunetelor, a accentelor, a liniilor și proporțiilor, a mișcărilor etc. (în vorbire, în poezie, în muzică, arte plastice etc.). [Pronunțat: *e-u-*]

EURÓPIU s.n. Eu cu Z=63. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor, existent în natură în unele minerale rare. [Pronunțat: *e-u-*]

EUROPOÍD,-Ă, *europoizi,-de*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. (La m.pl.) Una dintre cele trei principale rase omenești, cu pielea de culoare albă, din care face parte populația Europei; (și la sg.) persoană care face parte din această rasă. 2. Adj. Care aparține europoizilor (1), privitor la europoizi. [Pronunțat: *e-u-*]

EUTERIÁN,-Ă, *euterieni,-e*, adj., s.m. și f. (Mamifer) care are placentă. [Pronunțat: *e-u-te-ri-an*]

EV, *evuri*, s.n. (Livr.) Perioadă din istoria omenirii caracterizată prin anumite trăsături care o deosebesc de altele. ◇ *Evul mediu*, epocă istorică căreia îi corespunde feudalismul ca orînduire social-economică și care, în linii mari, a început o dată cu prăbușirea Imperiului roman de apus (476) și a ținut pînă la revoluția burgheză din Anglia (1642); (rar) epoca medie.

EVACUÁ, *evacuez*, vb. I. Tranz. A îndepărta, a elimina surplusul de apă de pe un teren. [Pronunțat: *-cu-a*]

EVAGINÁRE, *evaginări*, s.f. Acțiune prin care se produce la un organ o dilatație tubulară pentru a da naștere unui alt organ sau unei alte părți din același organ, în timpul dezvoltării embrionare.

EVALUÁ, *evaluez*, vb. I. Tranz. A determina, a stabili prețul, valoarea, numărul, cantitatea etc. a ceva; a calcula, a socoti. [Pronunțat: *-lu-a*]

EVANGHELIÁR, *evangheliare*, s.n. Carte bisericească în care sînt cuprinse cele patru evanghelii; evanghelie. [Pronunțat: *-li-ar*]

EVANGHÉLIE, *evanghelii*, s.f. Parte a Bibliei, compusă din patru cărți,

recunoscută numai de creștini, care cuprinde povestiri privitoare la viața și la învățătura lui Iisus Cristos. ◆ Carte bisericească ce cuprinde aceste povestiri; evangheliar.

EVAPORÁ, *evápor*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) transforma în vapori, a (se) vaporiza numai la suprafață, la temperaturi inferioare temperaturii de fierbere a lichidului respectiv.

EVAPORATÓR, *evaporatoare*, s.n. Aparat pentru concentrarea soluțiilor prin fierberea lor, de obicei cu ajutorul aburului care circulă printr-o manta sau printr-un fascicul de țevi.

EVAZIONÍST,-Ă, *evazioniști,-ste*, s.m. și f. (Rar) Persoană care se sustrage de la plata unor obligații bănești către stat (impozite, taxe, contribuții). [Pronunțat: *-zi-o-*]

EVAZÍV,-Ă, *evazivi,-e*, adj. (Adesea adverbial) Care exprimă ceva în mod neprecis, vag, ocolit.

EVENIMÉNT, *evenimente*, s.n. **1.** Întîmplare importantă, fapt de mare însemnătate. **2.** (În teoria informației) Orice fenomen local și instantaneu sau orice stare locală și instantanee. **3.** (Mat.; și în expr. *eveniment aleatoriu* sau *probabilistic*) Noțiune primară, în teoria probabilităților, care constă în producerea sau neproducerea unui fenomen în cadrul unui experiment. ◇ *Eveniment elementar*, evenimentul care poate fi realizat de o probă și numai de una (în teoria axiomatică a probabilităților — noțiune primară); se notează: ω. *Eveniment imposibil*, eveniment care nu se realizează la nici o efectuare a experienței; se notează Φ. *Eveniment sigur*, eveniment care se realizează cu certitudine la fiecare efectuare a experienței; se notează: *E* sau Ω. *Eveniment opus* (unui eveniment aleatoriu *A*), eveniment care se realizează cînd *A* nu se realizează; se notează: $\bar{A}$ sau *CA*. *Evenimente egal posibile* (sau *egal probabile*), evenimente referitoare la aceeași experiență, care au aceeași șansă de a fi realizate. *Evenimente compatibile*, evenimente care se pot realiza simultan, adică pentru care există cel puțin o probă care realizează pe fiecare dintre ele. *Evenimente incompatibile*, două evenimente *A* și *B* care nu se pot realiza simultan, adică $A \cap B = \emptyset$.

EVENTUÁL,-Ă, *eventuali,-e*, adj. (Adesea advermal) Care poate să se întîmple; posibil, probabil. [Pronunțat: *-tu-al*]

EVIDÉNT,-Ă, *evidenți,-te*, adj. (Adesea adverbial) Care este atît de clar încît nu mai trebuie dovedit; clar, vădit, neîndoielnic.

EVIDÉNȚĂ, *evidențe*, s.f. **1.** Faptul de a fi evident, caracterul a ceea ce este evident; certitudine. **2.** Activitate care asigură informarea permanentă și precisă despre situația dintr-un anumit domeniu, prin înregistrarea și prin controlul proceselor, fenomenelor, lucrurilor, bunurilor, persoanelor, cărților etc. din punct de vedere cantitativ și calitativ.

EVIDENȚIÁ, *evidențiez*, vb. I. **1.** Refl. și tranz. A ieși sau a scoate în evidență; a (se) deosebi, a (se) distinge, a (se) remarca. **2.** Tranz. A recunoaște oficial meritele sau succesele obținute în muncă de cineva. [Pronunțat: *-ți-a*]

EVLÁVIE, *evlavii*, s.f. Sentiment religios manifestat printr-o supunere totală față de biserică și printr-o severă îndeplinire a practicilor bisericești. ◆ Fig. Comportare respectuoasă și admirativă față de cineva sau de ceva.

EVOCÁRE, *evocări*, s.f. Faptul de a reaminti (în scris sau oral) fapte, evenimente, întîmplări trecute. ◆ (Concr.) Compoziție literară în care se înfățișează, în mod sugestiv, fapte, evenimente, întîmplări din trecut (trăite sau auzite de autor).

EVOLÚȚIE, *evoluții*, s.f. Dezvoltarea, în natură, a plantelor, a animalelor sau a unor grupări de organisme,

a fenomenelor biologice sau geologice, constînd din schimbări cantitative neînsemnate, imperceptibile, necontenite, desfășurate timp îndelungat, care pregătesc schimbări calitative, radicale.

EVOLUȚIONÍSM s.n. **1.** Concepție după care universul, ființele, societatea etc. sînt supuse unui continuu proces de dezvoltare (și de transformare) istorică. **2.** (Biol.) Teoria lui Lamarck, Darwin etc. despre evoluția speciilor de plante și de animale, despre transformarea lor unele într-altele; transformism. [Pronunțat:-*ți-o-*]

EVOLUÁT,-Á, *evoluați,-te*, adj. Care a ajuns, se află într-o fază superioară, înaintată de dezvoltare. [Pronunțat: *-lu-at*]

EVOLÚȚIE, *evoluții*, s.f. Dezvoltare în timp a unui fenomen, a unui proces, a unui eveniment, a unei ființe etc.

ÉVRICA interj. (Livr.) (Exclamație de bucurie folosită mai ales la rezolvarea unei probleme dificile) Am găsit! Am descoperit!

EXACERBÁT,-Ă, *exacerbați,-te*, adj. (Livr.; despre dureri, senzații, sentimente) Intensificat, accentuat, exagerat.

EXÁCT,-Ă, *exacți,-te*, adj., adv. **I.** Adj. **1.** Care este conform cu realitatea, care este în deplină concordanță cu adevărul. ◆ *Științe exacte*, științe în care formulările pot fi prezentate în formă matematică. ◆ Care reproduce întocmai un model, care redă întocmai originalul. **2.** Punctual. **II.** Adv. **1.** În concordanță cu realitatea. ◆ Tocmai, chiar. **2.** În conformitate cu un program, fără abatere, cu punctualitate. [Pronunțat: *egzact*]

EXALÁ, pers. 3 *exálă*, vb. I. Tranz. A împrăștia, a degaja vapori, mirosuri etc. [Pronunțat: *egzala*]

EXALTÁ, *exált*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) înflăcăra, a (se) entuziasma peste măsură. [Pronunțat: *egzalta*]

EXALTÁRE, *exaltări*, s.f. Entuziasm, încîntare, înflăcărare duse pînă la limita maximă, exagerate. [Pronunțat: *egzaltare*]

EXÁMEN, *examene*, s.n. Mijloc de verificare și de apreciere a cunoștințelor dobîndite de elevi, de studenți, de candidați pentru ocuparea unui post, a unui loc etc. [Pronunțat: *egzamen*]

EXANTEMÁTIC adj. (În expr.) *Tifos exantematic*, boală infecțioasă și epidemică gravă, provocată de bacteriovirusuri (ricketsii) transmise omului de păduchele de corp și care se manifestă prin temperatură foarte ridicată, convulsii și erupție pe piele. [Pronunțat: *egzantematic*]

EXASPERÁ, *exasperez*, vb. I. Tranz. A irita, a enerva peste măsură; a (a)duce la desperare; a scoate din minți, din sărite. [Pronunțat: *egzaspera*]

EXASPERÁNT,-Ă, *exasperanți,-te*, adj. Care exasperează; înnebunitor. [Pronunțat: *egzasperant*]

EXASPERÁT,-Á, *exasperați,-te*, adj. Iritat, enervat peste măsură; adus în stare de desperare; înnebunit. [Pronunțat: *egzasperat*]

EXCAVATÓR, *excavatoare*, s.n. Mașină de lucru de mare putere întrebuințată pentru săpat și încărcat pămîntul (pe șantierele de construcție), minereul (în mine) etc.

EXCEDÉNT, *excedente*, s.n. Cantitate care depășește o anumită limită estimată, care rămîne după satisfacerea tuturor necesităților; surplus, prisos. ◆ Spec. Sumă, cantitate, valoare cu care încasările, veniturile sau resursele depășesc plățile, nevoile, cheltuielile sau consumul.

EXCEDENTÁR,-Á, *excedentari,-e*, adj. Care are ceva în plus, care are mai mult decît îi este necesar; care reprezintă un excedent.

EXCELÉNȚĂ s.f. (În expr.) *Prin excelență*, în cel mai înalt grad, în primul rînd.

EXCÉNTRIC,-Ă, *excentrici,-ce*, adj., s.n. **1.** Adj. Care iese din limitele obișnuitului, foarte original; neobișnuit, ciudat, bizar. **2.** (Mat.; despre un punct) Care se află în afara centrului unei figuri; (la pl.; despre figuri geometrice, piese etc.) care nu au un centru comun.

EXCENTRICITÁTE, *excentricități*, s.f. (Mat.) Calitatea unui punct de a se găsi în afara centrului unei figuri. ◇ *Excentricitatea (unei conice)*, raportul constant al distanțelor de la un punct al unei conice la focar și la directoarea corespunzătoare, avînd valoarea subunitară, echiunitară sau supraunitară, după cum conica este de genul elipsă, parabolă sau hiperbolă; se notează: *e*.

EXCÉS, *excese*, s.n. **1.** Cantitate de substanță, de reactiv, de material etc. care este în plus față de cantitatea necesară într-o operație chimică sau tehnică. ◆ P. gener. Cantitate în plus din ceva; surplus. **2.** Exagerare, abuz. ◆ Spec. Lipsă de cumpătare, de măsură (în regimul de viață, alimentar etc.).

EXCESÍV,-Ă, *excesivi,-e*, adj. Care depășește limita normală; exagerat; abuziv. ◆ (Adverbial) Din cale-afară de..., nespus de..., prea...

EXCIPIÉNT,-Ă, *excipienți,-te*, adj., s.n. (Substanță sau amestec de substanțe) care este inactiv(ă) față de organism și în care se încorporează diferite medicamente, pentru a servi ca mijloc de transport al substanței medicamentoase active. [Pronunțat: *-pi-ent*]

EXCITÁ, *excit*, vb. I. Tranz. **1.** A provoca (prin mijloace fizice, chimice sau biologice) reacția, intrarea în acțiune a unei celule, a unui țesut sau a unui organ. **2.** A atîța, a întărîta. ◆ A provoca, a stîrni o senzație, un sentiment. **3.** A produce un cîmp magnetic util într-o mașină electrică sau într-un aparat electric; a produce un surplus de energie.

EXCITÁNT,-Ă, *excitanți,-te*, adj., s.n. **1.** Adj. Care excită; excitator. **2.** S.n. Substanță care stimulează capacitatea funcțională a organismului; ceea ce provoacă o excitație. ◇ *Excitant complex*, obiect care acționează concomitent asupra mai multor analizatori, fiind purtătorul mai multor însușiri diferite.

EXCITATÓR,-OÁRE, *excitatori, -oare*, adj., s.f. **1.** Adj. Excitant. **2.** S.f. Mașină electrică pentru alimentarea înfășurării de excitație a altor mașini electrice.

EXCITÁȚIE, *excitații*, s.f. **1.** Proces fiziologic care se manifestă prin activitatea funcțională (contracție, secreție sau generare de impulsuri) a unei celule, a unui țesut sau a unui organ, ca răspuns la un factor stimulator intern sau extern. ◇ *Excitație nervoasă*, proces nervos de iradiere, de transmitere a unui impuls nervos din exterior spre interior. **2.** Prelucrare a unui cîmp magnetic util în mașini, aparate sau instrumente electrice. **3.** Producere a cîmpului magnetic inductor util în mașinile electrice, în unele aparate electrice și în instrumente electrice.

EXCLAMÁ, *exclám.* vb. I. Tranz. A spune ceva cu ton ridicat (și prelungit), ca urmare a unei stări afective (emoție, supărare etc.) puternice.

EXCLAMATÍVĂ, *exclamative*, adj. (Gram.; în expr.) *Propoziție exclamativă* (și substantivat, f.), propoziție care exprimă o stare afectivă.

EXCLAMÁȚIE, *exclamații*, s.f. **1.** Cuvînt (de obicei interjecție), propoziție, frază rostite cu un ton ridicat (și prelungit) pentru a exprima o stare afectivă puternică (emoție, supărare etc.). **2.** Figură de stil prin care autorul exprimă, cu ajutorul unei exclamații (1), un sentiment puternic (de bucurie, de indignare, de surpriză etc.).

EXCLUSÍV,-Ă, *exclusivi,-e*, adj., adv. 1. Adj. Care se elimină unul pe altul, care nu poate exista împreună cu altul. ◆ Care se referă, se limitează la un singur lucru, care nu admite nimic altceva. 2. Adv. Cu eliminarea oricăror altor posibilități. ◆ Numai (și numai). ◆ În afară de..., exceptînd.

EXCLUSIVÍSM s.n. 1. Atitudine condamnabilă a aceluia care refuză să țină seamă și de părerile sau ideile altora. 2. Caracterul, însușirea a ceea ce este exclusiv.

EXCOMUNICÁRE, *excomunicări*, s.f. Excludere (temporară sau definitivă) a unui credincios din comunitatea religioasă căreia îi aparține.

EXCREMÉNT, *excremente*, s.n. Materie rezultată din digestie, care se elimină din corpul oamenilor sau al animalelor prin anus; (materii) fecale.

EXCRESCÉNȚĂ, *excrescențe*, s.f. (Adesea fig.) Masă de țesut nou format pe suprafața unui organ, în organism etc., avînd adesea aspectul unei umflături.

EXCRETÓR,-OÁRE, *excretori,-oare*, adj. Care se referă la excreție. ◇ *Canal excretor*, formație organică în formă de tub sau de vas ori cale de comunicație prin care se face excreția. *Glandă excretoare*, organ anatomic în formă de tub care produce o secreție, conducînd-o în afara organismului. *Aparat excretor*, ansamblu de organe anatomice care servesc la îndeplinirea procesului de eliminare a produșilor rezultați din dezasimilația organismului animal.

EXCRÉȚIE, *excreții*, s.f. Eliminare a produșilor rezultați prin procesele de dezasimilație ale organismului animal. ◆ Substanță eliminată de organism, ca rezultat al proceselor biochimice.

EXCÚRSIE, *excursii*, s.f. Plimbare sau călătorie făcută, de obicei în grup, pe jos sau cu un mijloc de transport, în scop recreativ, educativ-patriotic și pentru cunoașterea frumuseților patriei, naturii și a realizărilor economico-sociale.

EXCURȘIONÍST,-Ă, *excursioniști, -ste*, s.m. și f. Persoană care participă la o excursie. [Pronunțat: *-si-o-*]

EXECUTÍV,-Ă, *executivi,-e*, adj. Care are sarcina de a executa dispozițiile organelor superioare. [Pronunțat: *egzecutiv*]

EXEGÉZĂ, *exegeze*, s.f. Interpretare, comentare, explicare istorică și filologică a unui text literar, religios, juridic, filozofic etc.

EXEMPLĂR[1], *exemplare*, s.n. Fiecare obiect dintr-o serie de obiecte identice (reproduse după un model comun). ◆ Reprezentant al unei categorii de ființe sau de obiecte asemănătoare, luat izolat. [Pronunțat: *egzemplar*]

EXEMPLÁR[2]**,-Ă,** *exemplari,-e*, adj. 1. Care poate servi drept model prin calitățile sale deosebite; pilduitor. 2. Care are un caracter sever, aspru (servind ca avertisment). [Pronunțat: *egzemplar*]

EXEMPLIFICÁ, *exemplific*, vb. I. Tranz. A lămuri, a demonstra, a ilustra prin exemple. [Pronunțat: *egzemplifica*]

EXERCITÁ, *exércit*, vb. I. Tranz. 1. A practica, a îndeplini o profesie, o funcție etc. 2. A face să fie simțit, a valorifica un drept, un privilegiu, o influență etc. [Pronunțat: *egzercita*]

EXERCÍȚIU, *exerciții*, s.n. 1. Acțiune fizică sau intelectuală, făcută sistematic și repetat, în scopul dobîndirii sau perfecționării unor deprinderi sau unor îndemînări. ◆ Temă servind ca mijloc pentru dobîndirea sau dezvoltarea îndemînării, cunoștințelor etc. într-un anumit domeniu. 2. (Despre un funcționar, o persoană oficială; în expr.) *În exercițiul funcțiunii*, în timpul îndeplinirii sarcinilor de serviciu. [Pronunțat: *egzercițiu*]

EXERSÁ, *exersez*, vb. I. Intranz. și tranz. A face exerciții, a încerca să învețe, să deprindă ceva (prin exerciții). [Pronunțat: *egzersa*]

EXFOLIÉRE, *exfolieri*, s.f. (Bot.; în expr.) *Exfolierea scoarței ramurilor*, boală a pomilor fructiferi și a arborilor de pădure, provocată de ciuperca *Physalospora cydoniae*, care se manifestă prin înnegrirea scoarței și prin apariția pe ea a unor crăpături neregulate. [Pronunțat: *-li-e-*]

EXHAUSTÍV,-Ă, *exhaustivi,-e*, adj. (Livr.) Care epuizează un subiect, care discută ceva din toate punctele de vedere; complet. [Pronunțat: *-ha-us-*]

EXHAUSTÓR, *exhaustoare*, s.n. Ventilator centrifugal folosit pentru evacuarea forțată a aerului sau a altor gaze dintr-o încăpere, dintr-o nișă, dintr-o instalație industrială, dintr-o exploatare minieră etc., în vederea aerisirii, a desprăfuirii, a transportului de materiale în suspensie în aer sau în gaze, a îmbunătățirii tirajului din cuptor etc. [Pronunțat: *-ha-us-*]

EXHIBÍȚIE, *exhibiții*, s.f. Faptul de a arăta ceva în public (în mod ostentativ); etalare. ◆ (La pl.) Jongleriii, scamatorii (la circ).

EXIGÉNT,-Ă, *exigenți,-te*, adj. Care pretinde multă grijă, strictețe, corectitudine de la alții (și de la sine însuși) în privința îndeplinirii unei datorii; pretențios, sever.

EXIGÉNȚĂ, *exigențe*, s.f. Faptul de a fi exigent; ceea ce pretinde cineva de la altul (și de la sine însuși) în privința îndeplinirii unei datorii; pretenție, cerință.

EXÍL, *exiluri*, s.n. **1.** Pedeapsă aplicată în unele țări pentru abateri politice, constînd în izgonirea unui cetățean din țara sau din localitatea în care trăiește; surghiun. ◆ Părăsirea voluntară a propriei țări sau a unei localități, de obicei pentru a scăpa de o persecuție, de o urmărire; pribegie. **2.** Situație în care se găsește o persoană obligată la exil (1). [Pronunțat: *egzil*]

EXÍNĂ, *exine*, s.f. (Bot.) Partea exterioară a membranei duble care învelește un grăuncior de polen și care prezintă, la suprafață, ridicături, șanțuri, țepi, creste, așezate într-un anumit fel, formînd ornamentații caracteristice fiecărei specii de plante.

EXISTÉNȚĂ, *existențe*, s.f. Faptul de a exista; categorie filozofică centrală, în ontologie, cu conținutul cel mai larg (căreia i se opune nonexistența, neantul), care cuprinde ființa, tot ceea ce există, se dezvoltă și devine, se structurează și se restructurează. ◆ Viață; mod de viață, fel de trai. [Pronunțat: *egzistență*]

EXISTENȚIÁL,-Ă, *existențiali,-e*, adj. Privitor la existență, care ține de existență, de faptul că ceva există, se află. [Pronunțat: *e-gzis-ten-ți-al*]

EXISTENȚIALÍSM s.n. Curent filozofic idealist contemporan care propagă o concepție tragică asupra existenței, generată de sentimentul înstrăinării individului în condițiile crizei societății burgheze, și care consideră că omul și-ar dobîndi libertatea și adevărata trăire prin desprinderea de relațiile social-istorice concrete. [Pronunțat: *e-gzis-ten-ți-a-lism*]

EXISTENȚIALÍST,-Ă, *existențialiști,-ste*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține existențialismului, privitor la existențialism. **2.** S.m. și f. Adept al existențialismului. [Pronunțat: *e-gzis-ten-ți-a-list*]

EXÎNSCRÍS,-Ă, *exînscriși,-se*, adj. Care este situat, desenat în afara unei figuri geometrice. ◇ *Cerc exînscris unui triunghi*, cerc tangent unei laturi a unui triunghi și prelungirilor celorlalte laturi, avînd centrul la intersecția bisectoarei (interioare a) unghiului opus laturii tangente cu bisectoarele exterioare ale celorlalte două unghiuri.

EXOCRÍN,-Ă, *exocrini,-e*, adj. Care are secreție externă. ◇ *Glandă exo-*

crină, glandă cu secreţie externă (sudoripară, sebacee, mamară, salivară, lacrimală etc.) al cărei conţinut se elimină printr-un canal excretor.

EXÓD, *exoduri*, s.n. Deplasare, fugă a unei populaţii din localitatea, regiunea ori ţara în care se află, în altă localitate, regiune sau ţară, pentru a se stabili acolo (definitiv ori pentru o vreme).

EXOENERGÉTICĂ, *exoenergetice*, adj. (Fiz.; în expr.) *Reacţie exoenergetică*, **a)** reacţie în care se degajă energie; **b)** reacţie în care energia de reacţie este pozitivă.

EXOFTALMÍE, *exoftalmii*, s.f. Proeminenţă accentuată a globilor oculari în afara orbitelor, constituind un simptom al anumitor boli.

EXOSCHELÉT, *exoschelete*, s.n. Schelet de natură chitinoasă, calcaroasă sau cornoasă, secretat de tegument şi situat la exteriorul corpului unor animale.

EXOTÉRIC,-Ă, *exoterici,-ce*, adj. (Despre doctrine filozofice sau ritualuri religioase) Accesibil sau destinat tuturor; public.

EXOTÉRM,-Ă, *exotermi,-e*, adj. (Despre unele fenomene chimice sau fizice) Care se produce cu degajare de căldură în mediul înconjurător; exotermic.

EXÓTIC,-Ă, *exotici,-ce*, adj. Care se află într-o regiune foarte îndepărtată (faţă de Europa) şi care adesea impresionează prin aspectele neobişnuite, ciudate pe cel venit din alte părţi; care provine dintr-o asemenea regiune, care aparţine, care este propriu acestei regiuni. [Pronunţat: *egzotic*]

EXOTÍSM s.n. Însuşirea de a fi exotic; aspect al unei regiuni exotice; plăcerea pentru ceea ce este exotic. ◆ Tendinţă specifică artei şi literaturii europene (mai ales a celei romantice) de a zugrăvi (în mod idilic) pitorescul peisajului geografic şi etnografic (ieşit din comun) specific regiunilor exotice. [Pronunţat: *egzotism*]

EXPANSÍBIL,-Ă, *expansibili,-e*, adj. Care tinde să ocupe un spaţiu sau o suprafaţă din ce în ce mai mare; (despre gaze) care se poate dilata.

EXPANSIONÍSM s.n. Politică şi tendinţă, specifice statelor imperialiste, de a-şi extinde dominaţia şi influenţa politică, economică şi ideologică asupra unor ţări şi popoare străine; politică de expansiune. [Pronunţat: *-si-o-*]

EXPANSIÚNE, *expansiuni*, s.f. **1.** Creştere a volumului ocupat de un sistem fizico-chimic, provocată de o cauză oarecare (creşterea temperaturii, scăderea presiunii, o reacţie chimică etc.); detentă. ◆ (În sens restrîns) Creştere a volumului unui gaz ca urmare a scăderii presiunii. **2.** Extindere a influenţei şi dominaţiei economice şi politice a unui stat asupra altuia; acaparare de teritorii străine. [Pronunţat: *-si-u-*]

EXPANSÍV,-Ă, *expansivi,-e*, adj. Care are tendinţa de a-şi împărtăşi deschis şi spontan impresiile şi sentimentele; vioi, exuberant, comunicativ, deschis.

EXPATRIÁ, *expatriez*, vb. I. Refl. A emigra. [Pronunţat: *-tri-a*]

EXPECTATÍVĂ, *expectative*, s.f. Aşteptare bazată pe anumite drepturi, promisiuni, probabilităţi sau calcule; neintervenţie în anumite chestiuni sau situaţii şi aşteptarea unui moment potrivit.

EXPEDIÁ, *expediez*, vb. I. Tranz. A trimite o scrisoare, bani, un pachet etc. la o anumită adresă (prin poştă, prin calea-ferată). [Pronunţat: *-di-a*]

EXPEDÍŢIE, *expediţii*, s.f. Călătorie de lungă durată (şi anevoioasă) făcută de un grup organizat, în regiuni îndepărtate, cu scop ştiinţific sau comercial.

EXPEDIÉNT, *expediente*, s.n. Mijloc ingenios cu ajutorul căruia se poate face faţă (temporar) unei situaţii di-

ficile, încurcate; mijloc improvizat (și adesea necinstit) prin care cineva își procură cele necesare existenței. [Pronunțat: *-di-ent*]

EXPERIÉNȚĂ, *experiențe*, s.f. **1.** Totalitatea cunoștințelor pe care oamenii le dobîndesc, în mod nemijlocit, despre realitatea înconjurătoare, în procesul practicii social-istorice, al interacțiunii materiale dintre om și lumea exterioară. **2.** Verificare a cunoștințelor pe cale practică, prin cercetarea fenomenelor din realitatea înconjurătoare. **3.** Procedeu, metodă de lucru în laborator, care constă în provocarea intenționată, de multe ori repetată, a unor fenomene în condiții optime pentru studierea lor și descoperirea legilor care le guvernează, pe baza corelării și interpretării rezultatelor obținute, precum și pentru verificarea unor cunoștințe teoretice pe cale practică. [Pronunțat: *-ri-en-*]

EXPERIMÉNT, *experimente*, s.n. Procedeu de cercetare în știință, care constă în provocarea intenționată a unor fenomene în condițiile cele mai propice pentru studierea lor și a legilor care le guvernează; observație provocată. ◆ Lucrare de factură nouă, cu caracter de experiență.

EXPERIMENTÁ, *experimentez*, vb.I. Tranz. A încerca, a verifica prin experiență.

EXPERIMENTÁL,-Ă, *experimentali,-e*, adj. (Adesea adverbial) De experiență, bazat pe experiență, rezultat din experiență; cu titlu de încercare. ◆ Care verifică în mod practic însușirile unor soiuri de plante, rase de animale etc. pentru îmbunătățirea și mărirea producției vegetale și animale.

EXPÉRT,-Ă, *experți,-te*, s.m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care posedă cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu; specialist de mare clasă. ◆ Spec. Persoană competentă într-un anumit domeniu, numită de un organ de stat sau de părțile interesate pentru a face o expertiză.

EXPERTÍZĂ, *expertize*, s.f. Cercetare cu caracter tehnic făcută de un expert, la cererea unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală ori a părților, asupra unei situații, unei probleme etc. a cărei lămurire interesează soluționarea cauzei.

EXPIRÁ, *expir*, vb. I. **1.** Tranz. A elimina din plămîni aerul (în procesul respirației). **2.** Intranz. (Despre un contract, o convenție etc.; la pers. 3) A înceta să mai fie valabil. **3.** Intranz. (Despre un termen, o perioadă de timp etc.; la pers. 3) A se împlini; a se termina.

EXPIRÁRE, *expirări*, s.f. Faptul de *a expira*. ◆ Scadență a unui termen.

EXPIRÁȚIE, *expirații*, s.f. Act fiziologic prin care se elimină din plămîni dioxidul de carbon rezultat din respirație.

EXPLICÍT,-Ă, *explicit,-te*, adj. (Adesea adverbial) Care este exprimat limpede, deslușit, lămurit, clar.

EXPLICITÁ, *explicitez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A reda explicit, a explica pînă la detalii, a clarifica totul.

EXPLOATÁ, *exploatez*, vb. I. Tranz. **1.** A folosi, a pune în valoare (lucrînd, prelucrînd, îngrijind, extrăgînd) o anumită bogăție a unei regiuni, a unei țări etc. **2.** A-și însuși o parte din rezultatul muncii producătorilor nemijlociți de bunuri materiale.

EXPLOATÁRE, *exploatări*, s.f. Însușire gratuită de către proprietarii individuali ai mijloacelor de producție a unei părți din munca producătorilor nemijlociți de bunuri materiale.

EXPLOATÁT,-Ă, *exploatați,-te*, adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Despre terenuri, mine, păduri etc.) De unde se exploatează o substanță utilă, un material folositor etc. **2.** Adj., s.m. și f. (Cel) pe care exploatatorul îl exploatează;

(cel) care este nevoit să-şi vîndă forţa de muncă.

EXPLOATATÓR,-OÁRE, *exploatatori,-oare*, s.m. şi f., adj. **1.** (Persoană) care exploatează munca altuia, însuşindu-şi fără echivalent o parte din produsul acestei munci. **2.** (Rar) (Persoană) care exploatează o mină, o pădure, o moşie etc.

EXPLORÁ, *explorez*, vb. I. Tranz. A cerceta o regiune necunoscută, puţin cunoscută ori puţin cercetată, în scopuri ştiinţifice, pentru a-i descoperi bogăţiile (solului şi subsolului), frumuseţile etc. ◆ Spec. A cerceta posibilităţile de a extrage, de a folosi un anumit zăcămînt.

EXPLORATÓR,-OÁRE, *exploratori,-oare*, s.m. şi f. Persoană (de obicei om de ştiinţă) care explorează (regiuni îndepărtate, greu accesibile).

EXPLOZÍBIL,-Ă, *explozibili,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Exploziv **(1). 2.** S.n. Exploziv **(2).**

EXPLÓZIE, *explozii*, s.f. **1.** Reacţie chimică sau fizică foarte rapidă, violentă, însoţită de efecte mecanice, sonore, termice, luminoase etc., provocate de descompunerea substanţelor explozive pe care le conţine un dispozitiv de distrugere. **2.** Proces fizico-chimic de ardere sau de descompunere a unei substanţe, însoţit de degajarea unei mari cantităţi de căldură, de creşterea bruscă a presiunii, de zgomot şi de lumină. **3.** (Impr.) Ardere a amestecului de carburant şi de aer din cilindrul unui motor cu ardere internă. ◇ *Motor cu explozie*, motor la care arderea combustibilului se face într-un timp foarte scurt şi este provocată de o scînteie.

EXPLOZÍV,-Ă, *exploziви,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care poate exploda, care produce explozie; explozibil **(1).** ◆ Fig. Care are loc în proporţii foarte mari într-un interval scurt de timp. **2.** S.n. Substanţă sau amestec de substanţe care, prin încălzire, prin lovire sau sub acţiunea altui factor mecanic, se descompune brusc şi violent, cu o mare dezvoltare de căldură, de lumină şi de gaze, provocînd o creştere puternică a presiunii la locul exploziei; explozibil **(2).**

EXPONÉNT,-Ă, *exponenţi,-te*, subst. **1.** S.m. şi f. Persoană sau grup social care reprezintă şi apără o idee, un curent etc.; reprezentant. **2.** S.m. (Mat.) Număr, scris cu caractere mai mici, la dreapta şi mai sus faţă de un număr sau o expresie matematică, indicînd operaţia de ridicare la putere a acestora. ◇ *Exponent natural*, exponent, număr natural care arată de cîte ori trebuie înmulţit un factor cu el însuşi.

EXPONENŢIÁL,-Ă, *exponenţiali,-e*, adj. Care are un exponent (variabil, necunoscut, nedeterminat). ◇ *Funcţie exponenţială*, funcţie de forma: $f(x) = a^x$ ($a > 0$, $a \neq 1$), definită pe mulţimea numerelor reale cu valori reale pozitive. *Ecuaţie exponenţială*, ecuaţie (transcendentă) în care necunoscuta figurează la exponent. [Pronunţat: *-ţi-al*]

EXPONOMÉTRU, *exponometre*, s.n. Instrument folosit pentru stabilirea duratei corecte de expunere la lumină a unui film sau a unei plăci fotografice.

EXPÓRT, *exporturi*, s.n. Faptul de a exporta; operaţie cu caracter comercial prin care o parte dintre mărfurile produse, prelucrate, completate sau reparate într-o ţară se vînd şi se scot pe piaţa altor ţări; exportare. ◆ (Concr.) Totalitatea mărfurilor exportate.

EXPORTÁ, *expórt*, vb. I. Tranz. A vinde în afara ţării mărfuri care au fost produse, prelucrate, completate sau reparate în ţară.

EXPOZÁNT,-Ă, *expozanţi,-te*, adj., s.m. şi f. (Persoană, ţară etc.) care prezintă, expune ceva (la o expoziţie).

EXPOZÉU, *expozeuri*, s.n. Prezentare dezvoltată, amănunțită și sistematică, expusă oral sau scris, a unor fapte, a unei situații, a unor idei etc.; dare de seamă, expunere.

EXPOZÍȚIE, *expoziții*, s.f. **I. 1.** Prezentare publică a unor obiecte (selecționate), pentru a pune în lumină specificul unei activități, realizările unor persoane, instituții, întreprinderi etc. sau în scop instructiv. **2.** Loc sau clădire special amenajate unde sînt expuse aceste obiecte. **II.** Parte a unei opere literare (în special dramatice), situată la începutul acesteia, în care se schițează datele fundamentale ale acțiunii, profilul personajelor etc.

EXPRÉS,-Ă, *expreși,-se*, adj. Care este exprimat clar, care nu lasă nici o îndoială. ◆ (Adverbial) Special pentru..., precis; anume.

EXPRÉSIE, *expresii*, s.f. **1.** Formulare în cuvinte a unor idei sau sentimente; exprimare. ◆ Construcție concisă (cu caracter fix) care exprimă, de obicei în mod sugestiv, o idee. **2.** Fig. Înfățișare exterioară a figurii, care arată starea sufletească a omului; reflectare a stării interioare a cuiva în privire, pe figură. **3.** (Mat.) Ansamblu de elemente (numere, litere etc.) legate între ele prin simboluri ce exprimă operații matematice.

EXPRESIONÍSM s.n. Curent artistic și literar întemeiat pe ideea exprimării spontane a trăirilor interioare și a protestului violent cu ajutorul lor împotriva modului de viață burghez, împotriva realismului, estetismului etc. [Pronunțat: *-si-o-*]

EXPRESIONÍST,-Ă, *expresioniști, -ste*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care ține de expresionism, care reprezintă expresionismul. **2.** S.m. și f. Adept al expresionismului. [Pronunțat: *-si-o-*]

EXPRESÍV,-Ă, *expresivi,-e*, adj. (Despre cuvinte, gesturi etc.) Care înfățișează ceva în mod viu, plastic, elocvent, sugestiv. ◆ (Despre opere literare, artistice) Care prezintă, evocă ceva sugestiv, în imagini vii. ◆ (Despre ochi, față etc.) Care reflectă în mod pregnant stări interioare.

EXPRESIVITÁTE s.f. Calitatea, capacitatea de a fi expresiv.

EXPROPRIÁ, *expropriez*, vb. I. Tranz. **1.** A trece un bun particular în proprietatea statului, a societății pentru nevoi de interes obștesc (prin acordarea unei despăgubiri). **2.** (În orînduirile bazate pe exploatare) A deposeda pe producători de produsele muncii lor și de mijloacele de subzistență. **3.** (În perioada revoluției socialiste) A deposeda pe exploatatori de mijloacele de producție și de bunurile dobîndite prin exploatare, trecîndu-le în proprietatea obștească a oamenilor muncii. [Pronunțat: *-pri-a*]

EXPROPRIÉRE, *exproprieri*, s.f. Acțiunea de *a expropria*. [Pronunțat: *-pri-e-*]

EXPÚLSIE, *expulsii*, s.f. **1.** Împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc. **2.** Eliminare din organism a unui produs fiziologic, patologic, a unui corp străin etc.

EXPULZÁRE, *expulzări*, s.f. Acțiune prin care un stat obligă pe unul sau mai mulți cetățeni ai altui stat aflați pe teritoriul său, să-l părăsească.

EXPÚNERE, *expuneri*, s.f. **1.** Faptul de a prezenta, de a înfățișa, de a povesti ceva prin cuvinte; (concr.) ceea ce se prezintă, se înfățișează, se povestește prin cuvinte. **2.** Faptul de a supune acțiunii luminii un material fotografic sensibil, pentru a obține un clișeu sau o fotografie.

EXSICATÓR, *exsicatoare*, s.n. Aparat de sticlă, folosit în laborator, pentru uscarea și pentru păstrarea în stare uscată a substanțelor, cu ajutorul altor substanțe foarte higroscopice, capabile să absoarbă apa din substanța care urmează să fie uscată.

EXTÁTIC,-Ă, *extatici,-ce*, adj. (Livr.) Care este în extaz, care ține de extaz, caracteristic extazului, provocat de extaz; fermecat, încîntat în gradul cel mai înalt; extaziat.

EXTÁZ, *extaze*, s.n. 1. Stare sufletească de mare intensitate, caracterizată prin admirație profundă, entuziasm nemărginit, adorație, venerație, prin pierderea aparentă a contactului cu realitatea, prin scăderea controlului asupra propriei persoane, sub influența unei creații artistice remarcabile, a unei măiestrii interpretative, a unui peisaj grandios, a unor ritualuri sau practici religioase etc. ◆ (Med.) Stare nervoasă în care bolnavul, urmărit de idei fixe și de exaltare mintală, este lipsit de senzații și incapabil de mișcări voluntare. 2. Admirație profundă, nețărmurită față de cineva sau de ceva; adorație, venerație.

EXTENSÍBIL,-Ă, *extensibili,-e*, adj. Care se poate extinde, care poate fi alungit fără să se rupă.

EXTENSIÚNE (EXTÉNSIE) s.f. 1. Dezvoltare, creștere; amplificare; extindere. ◆ Proces prin care un cuvînt își lărgește înțelesul. 2. (Mat.; în expr.) *Extensie* (a funcției $f : E \to F$ la mulțimea M, $M \supset E$), funcție $\bar{f} : M \to F$, astfel încît $\bar{f}(x) = f(x)$, pentru $x \in E$; prelungire. 3. (Anat.) Alungire sau întindere a unui membru ori a unui trunchi anatomic, în caz de luxație sau de fractură.

EXTENSÍV,-Ă, *extensivi,-e*, adj. 1. (În expr.) *Agricultură* (sau *cultură*) *extensivă*, agricultură (sau cultură) care dă o producție (relativ) mică în raport cu suprafața cultivată, care își bazează sporirea producției agricole pe mărirea suprafețelor cultivate. 2. Care are proprietatea de a (se) extinde.

EXTENSÓR,-OÁRE, *extensori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care are rolul de a întinde. ◇ *Mușchi extensor* (și substantivat, m.), mușchi de suprafață, care ajută la întinderea diferitelor părți ale corpului, în special a membrelor. 2. S.n. Aparat pentru dezvoltarea mușchilor, format dintr-unul sau din mai multe arcuri de oțel sau din benzi de cauciuc cu capetele prinse în două mînere, care trebuie întinse cu mîinile.

EXTENUÁ, *extenuez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) obosi peste măsură; a (se) istovi, a (se) epuiza. [Pronunțat: *-nu-a*]

EXTENUÁT,-Ă, *extenuați,-te*, adj. Extrem de obosit; istovit, epuizat. [Pronunțat: *-nu-at*]

EXTERIÓR,-OÁRĂ, *exteriori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care este pe din afară, aflat dincolo de o limită, de o frontieră. ◇ (Mat.) *Puncte exterioare* (față de o linie închisă p dintr-un plan π sau față de o suprafață închisă s din spațiul S), punctele E ale submulțimii $\{E\} \subset \pi - p$, respectiv $\{E\} \subset S - s$, din care se pot duce semidrepte care nu intersectează linia p sau suprafața s. *Unghi exterior* (unui poligon), unghi adiacent cu unul dintre unghiurile poligonului și suplimentar cu el; fiecare dintre unghiurile formate de o latură a poligonului și prelungirea celeilalte, dincolo de vîrful comun. *Unghi exterior* (unui cerc), unghi cu vîrful în exteriorul cercului, iar cu laturile sale, secante sau tangente la cerc. 2. S.n. (În expr.) *Exteriorul unui cerc*, $C(o\,r)$, sau *unei sfere*, $S(Or)$, mulțimea punctelor P din plan (din spațiu) pentru care $\|OP\| > r$. [Pronunțat: *-ri-or*]

EXTERIORIZÁ, *exteriorizez*, vb. I. Tranz. și refl. A comunica, a exprima, a manifesta gînduri, sentimente etc. prin cuvinte, gesturi, fizionomie. [Pronunțat: *-ri-o-*]

EXTÉRN,-Ă, *externi,-e*, adj. 1. Care se află așezat în afară; din afară, exterior; străin. 2. Care acționează din afară asupra suprafeței pămîntului, modificînd-o într-un anumit fel. 3. (Mat.; în expr.) *Unghi extern*, fiecare dintre unghiurile formate de o secantă

și două drepte, aflat în afara regiunii dintre drepte.

EXTEROCEPTÍVĂ, *exteroceptive*, adj. (Anat.; în expr.) *Căile sensibilității exteroceptive*, căi care duc la centrii nervoși stimulii tactili, termici, dureroși, olfactivi, gustativi, vizuali, auditivi din mediul extern.

EXTEROCEPTÓR, *exteroceptori*, s.m. Organ specializat de recepție din sistemul nervos central, care culege stimulii din mediul extern.

EXTINCTÓR,-OÁRE, *extinctori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care are proprietatea de a stinge o flacără, o scînteie, un foc. 2. S.n. Stingător de incendiu.

EXTÍNCȚIE, *extincții*, s.f. Micșorare sau anulare a intensității unui fascicul de lumină.

EXTÍNDE, *extind*, vb. III. Tranz. și refl. A face să ocupe sau a ocupa un spațiu mai mare decît cel inițial; a (se) lărgi (ca sferă de acțiune); a (se) întinde, a (se) mări.

EXTIRPÁRE, *extirpări*, s.f. Acțiunea de a scoate, de a înlătura, pe cale chirurgicală, un organ sau o porțiune dintr-un organ (bolnav).

EXTRABUGETÁR,-Ă, *extrabugetari,-e*, adj. Care nu este înscris în buget, care se face în afara bugetului.

EXTRACELULÁR,-Ă, *extracelulari, -e*, adj. Care se află în afara celulelor, care nu aparține celulelor, care nu ține de celule.

EXTRACONJUGÁL,-Ă, *extraconjugali,-e*, adj. Care se produce în afara căsătoriei.

EXTRACTÍV,-Ă, *extractivi,-e*, adj. Care servește la extragerea unor substanțe utile.

EXTRÁCȚIE, *extracții*, s.f. 1. (Chim.) Procedeu de separare, în echicurent sau în contracurent, a anumitor componenți dintr-un amestec solid sau lichid, în solvenți potriviți, folosit în laborator sau în industrie la obținerea uleiurilor vegetale, la rafinarea uleiurilor minerale etc. 2. (Med.) Îndepărtare a unui corp străin introdus în organism. ◆ Extragere a unei măsele sau a unui dinte.

EXTRADÓS, *extradosuri*, s.n. 1. Suprafața exterioară convexă a unei bolți. 2. Fața convexă a unei palete de turbină sau fața superioară a unei aripi de avion.

EXTRÁGERE, *extrageri*, s.f. (Mat.; în expr.) *Extragerea rădăcinii dintr-un număr*, operația prin care se calculează rădăcina de ordinul n ($n \geqslant 2$, $n \in \mathbb{N}$) dintr-un număr dat a ($a \in \mathbb{R}$; $a \geqslant 0$, dacă n este par), indicată prin semnul radical $\sqrt[n]{a}$.

EXTRAPOLÁRE, *extrapolări*, s.f. 1. (Mat.) Metodă de determinare aproximativă a unei funcții continue pentru valori situate în afara unui interval de valori continue. 2. (Fil.) Extindere ipotetică a unei noțiuni, legi, teorii etc. de la un domeniu la altul; trecerea de la o idee la alta, mai complexă, cu o sferă mai largă etc.

EXTRÁS, *extrase*, s.n. Citat.

EXTRAȘCOLÁR,-Ă, *extrașcolari,-e*, adj. În afara programului și activității școlare.

EXTRAVAGÁNT,-Ă, *extravaganți,-te*, adj. (Adesea substantivat). Care caută cu orice preț să iasă din comun; excentric. ◆ Neobișnuit, ciudat, bizar.

EXTRAVERTÍT,-Ă, *extravertiți,-te*, adj. (În expr.) *Tip extravertit*, tip psihologic caracterizat prin proiectarea tendințelor psihice interioare asupra lumii înconjurătoare, prin exteriorizarea sentimentelor; sociabil. ◆ (Despre oameni) Care este de tip extravertit.

EXTRĂDÁ, *extrădez*, vb. I. Tranz. A preda pe cineva (urmărit de justiție sau condamnat) altui stat, la cererea acestuia, în condițiile prevăzute de convențiile internaționale.

EXTRÉM,-Ă, *extremi,-e*, adj., subst. I. Adj. 1. Așezat în locul cel mai îndepărtat, la capăt, la margine, la

vîrf. 2. Care are cea mai mare sau cea mai mică dintre valorile pe care le poate avea o mărime. II. 1. S.n. Maximul sau minimul unei funcţii. 2. S.m. (La pl.; şi în expr. *extremii unei proporţii*) Numărătorul primului raport şi numitorul raportului al doilea dintr-o proporţie.

EXTREMÍSM s.n. Atitudine unilaterală, exagerată, rigidă în rezolvarea unor probleme (politice).

EXTREMÍST,-Ă, *extremişti,-ste*, adj., s.m. şi f. 1. Adj. Care ţine de extremism, care depăşeşte limitele normale, moderate; privitor la teoriile, ideile, opiniile, metodele, măsurile etc. împinse la extrem. 2. S.m. şi f. Adept al extremismului.

EXTREMITÁTE, *extremităţi*, s.f. Punct final, limită, parte situată la capătul unei suprafeţe, unui obiect etc.

EXTRINSÉC,-Ă, *extrinseci,-ce*, adj. Care vine din afară, care nu provine din esenţa lucrurilor.

EXTROSPÉCŢIE, *extrospecţii*, s.f. (În opoziţie cu *introspecţie*) Observare a fenomenelor, a trăirilor psihice ale altuia; observaţie psihologică aparţinînd altcuiva.

EXTRUDÁRE, *extrudări*, s.f. Procedeu tehnologic de prelucrare a materialelor prin deformare plastică, constînd din trecerea forţată a materialului printr-o matriţă de formă şi de construcţie corespunzătoare, în scopul obţinerii de fire, bare profilate, ţevi etc., folosit la fabricarea cărămizilor, ţevilor de plumb, ţevilor de polimeri, tuburilor din cauciuc etc.; extruziune.

EXTRUZIÚNE, *extruziuni*, s.f. Extrudare. [Pronunţat: *-zi-u-*]

EXUBERÁNT,-Ă, *exuberanţi,-te*, adj. Care îşi manifestă sentimentele prin numeroase demonstraţii exterioare; de o mare vioiciune sau intensitate, foarte vioi; expansiv.

EXUBERÁNŢĂ, *exuberanţe*, s.f. Însuşirea de a fi exuberant; manifestare exuberantă.

EXULTÁ, *exúlt*, vb.I. Intranz. (Livr.) A simţi o mare bucurie, a fi foarte fericit; a radia. [Pronunţat: *egzulta*]

EXULTÁNT,-Á, *exultanţi,-te*, adj. (Livr.) Care exultă; foarte vesel, extrem de fericit. [Pronunţat: *egzultant*]

EZITÁ, *ezít*, vb.I. Intranz. şi tranz. A sta la îndoială în luarea unei hotărîri; a şovăi, a se codi, a pregeta.

EZOTÉRIC,-Ă, *ezoterici,-ce*, adj. (Despre doctrine, ritualuri etc.) Care poate fi înţeles numai de cei iniţiaţi; ascuns, secret.

F

FA s.m. invar. Unul dintre cele şapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta a patra din gama majoră tip.

FABRICĂ, *fábric*, vb. I. Tranz. A produce o marfă în serie şi în cantităţi mari, prelucrînd materia primă într-o fabrică, într-o uzină etc. ◆ (Fam.) A face, a confecţiona, a realiza. ◆ Fig. A născoci, a plăsmui, a inventa.

FABRICĂŢIE, *fabricaţii*, s.f. Proces tehnologic de producere a mărfurilor într-o fabrică, într-o uzină etc.; producţia unei asemenea unităţi industriale.

FÁBRICĂ, *fabrici*, s.f. Întreprindere industrială care produce, în cantităţi mari, cu ajutorul unor maşini, diverse bunuri (finite).

FABULĂ, *fabulez*, vb. I. Tranz. A născoci, a inventa scurte povestiri alegorice, folosind procedeul personificării animalelor, plantelor şi lucrurilor.

FABULĂRE, *fabulări*, s.f. Operaţie a gîndirii, caracteristică copiilor, prin care se născocesc diferite întîmplări, folosind procedeul personificării lucrurilor, plantelor, animalelor sau oamenilor.

FABULĂŢIE, *fabulaţii*, s.f. Totalitatea faptelor şi întîmplărilor care alcătuiesc acţiunea unei opere literare (epice sau dramatice); afabulaţie. ◆ Subiectul unei opere literare (epice sau dramatice); (rar) fabulă (2).

FÁBULĂ, *fábule*, s.f. 1. Specie a genului epic, de obicei în versuri şi de mică întindere, cu caracter alegoric, în care autorul, plasînd acţiunea în lumea animalelor, a plantelor sau a lucrurilor, satirizează moravuri, deprinderi sau concepţii înapoiate, cu scopul de a le îndrepta. ◆ Istorisire, relatare inventată. 2. (Rar) Subiect al unei opere literare; fabulaţie.

FABULÓS,-OÁSĂ, *fabuloşi*, *-oase*, adj., s.n. 1. Adj. Care aparţine lumii fabulelor, a legendelor, a mitologiei; de basm, legendar, închipuit, fantastic. 2. S.n. art. Element fabulos (1), fantastic. 3. Adj. (Despre sume de bani, preţuri, averi) Care depăşeşte orice închipuire (prin proporţii, valoare etc.); enorm, extraordinar, de necrezut, nemaipomenit.

FACIÁL,-Ă, *faciali*, *-e*, adj. Care aparţine feţei, privitor la faţă. [Pronunţat: *-ci-al*]

FÁCIES, *faciesuri*, s.n. 1. Totalitatea particularităţilor mineralogice şi paleontologice ale unei roci sau ale unor depozite de roci, determinate de condiţiile genetice ale mediului în care s-a format roca respectivă. 2. Aspect caracteristic al feţei, în cursul unei boli, al unei stări emotive etc.; *p. gener.* fizionomie. [Pronunţat: *-ci-es*]

FACÍL,-Ă, *facili*, *-e*, adj. 1. Care se poate face, obţine, produce etc. fără eforturi, cu uşurinţă. 2. Care este lipsit de profunzime; superficial, uşor.

FACILITĂ, *facilitez*, vb. I. Tranz. A înlesni, a ușura îndeplinirea unei acțiuni.

FACILITĂTE, *facilități*, s.f. Însușirea de a realiza, de a face, de a obține ceva cu ușurință.

FÁCLĂ, *facle*, s.f. Băț (având la un capăt o substanță inflamabilă) care, aprins și ținut în mînă, servește la iluminat (mai ales cu prilejuri festive); torță.

FACSIMÍL, *facsimile*, s.n. Reproducere exactă a unui text, a unei semnături, a unui desen sau a unei picturi cu ajutorul fotografiei, al fototipiei, prin copiere manuală etc.

FÁCTIC,-Ă, *factici,-ce*, adj. (Rar) Care se referă la acțiunea de a crea, de a alcătui, de a forma, de a fabrica ceva.

FACTÍCE adj. invar. (Livr.) Artificial, nefiresc; prefăcut.

FÁCTOR, *factori*, s.m. **1.** Element, condiție, împrejurare care determină apariția unui proces, a unui fenomen. **2.** (Mat.) Fiecare dintre elementele care, prin înmulțire, formează un produs. ◇ *Factor comun*, factor numeric sau literal care apare în toți termenii unei sume neefectuate sau ai unui polinom. *Factor liniar normalizat* (al unui polinom), factor exprimat printr-un binom de gradul întîi la care coeficientul nedeterminatei este 1. **3.** Mărime caracteristică pentru un sistem tehnic, un material etc., stabilită prin raportul altor două mărimi diferite. **4.** (Fil.; în expr.) *Factor prim*, ceea ce este primordial, ceea ce are rol determinant. *Factor secund*, ceea ce urmează factorului prim, ceea ce este derivat, ceea ce este determinat. **5.** Cauză, împrejurare care determină apariția unui fenomen, care explică ceva.

FACTORIÁL, *factoriale*, adj., s.n. (Mat.; în expr.) *Factorial de n* sau *n factorial*, produs al primelor *n* numere naturale: $1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \ldots \cdot n$; se notează: $n!$ [Pronunțat: *-ri-al*]

FACTÓTUM s.m. invar. (Livr.) Persoană care (într-o instituție, într-o organizație etc.) inițiază, hotărăște și rezolvă (aproape) toate problemele care se ivesc.

FACTÚRĂ[1], *facturi*, s.f. Structură, constituție (intelectuală, psihică, morală etc.). ◆ Caracter, aspect exterior, specific al unei opere de artă plastică. ◆ Ansamblul mijloacelor de expresie care determină specificul unei opere literare sau muzicale.

FACTÚRĂ[2], *facturi*, s.f. Act justificativ privind vînzările și cumpărările de mărfuri, lucrările executate și serviciile prestate, precum și mărfurile lăsate în păstrare; formular tipărit pe care se întocmește un astfel de act.

FACTURIÉR, *facturiere*, s.n. Carnet care cuprinde formulare pentru facturi[2]. [Pronunțat: *-ri-er*]

FACȚIÚNE, *facțiuni*, s.f. Grup de persoane unite pe baza unor interese politice comune (și care, de obicei, se manifestă prin violență). [Pronunțat: *-ți-u-*]

FÁCULĂ, *facule*, s.f. Partea mai strălucitoare de pe discul solar.

FACULTĂTE, *facultăți*, s.f. **I.** Capacitate, posibilitate, însușire morală sau intelectuală a cuiva; aptitudine. ◆ Însușire, capacitate pe care o are un fenomen, un obiect, un sistem etc. de a acționa, de a se dezvolta, de a rezolva ceva. **II.** Unitate din cadrul unei instituții de învățămînt superior în care se predau materii dintr-un anumit domeniu de specialitate.

FACULTATÍV,-Ă, *facultativi,-e*, adj. Care este lăsat la alegerea, la voia cuiva, care nu este obligatoriu; benevol.

FAETÓN, *faetoane*, s.n. Trăsură înaltă, ușoară, cu patru roți și cu două bănci pentru persoane. [Pronunțat: *fa-e-*]

FAG, *fagi*, s.m. Arbore înalt pînă la 30 de m, cu tulpină puternică avînd scoarța netedă de culoare alburie sau cenușie, cu frunze ovale, netede și lucioase și cu perișori fini pe margini, cu fructul o achenă (numită jir), cu lemnul tare, folosit în industrie sau drept combustibil *(Fagus silvatica)*.

FAGOCÍT, *fagocite*, s.n. Globulă albă sangvină a animalelor, care apără organismul de infecție, digerînd elementele străine pătrunse în el.

FAGOCITÁR, -Ă, *fagocitari, -e*, adj. Cu privire la fagocite, referitor la fagocite.

FAGOCITÓZĂ, *fagocitoze*, s.f. Proces de înglobare și de digerare a microbilor și a altor corpuri străine din organism de către fagocite sau alte celule ale corpului.

FÁGURE, *faguri*, s.m. Strat de ceară format din celule mici hexagonale, produs de albine lucrătoare, în stup, pentru a-și depune ouăle și mierea.

FAIÁNȚĂ, *faianțe*, s.f. Produs ceramic alb, poros, glazurat, asemănător cu porțelanul, fabricat prin arderea unui amestec de caolin, feldspat, cuarț etc. și folosit pentru obiecte tehnico-sanitare, casnice, plăci pentru căptușirea pereților etc. [Pronunțat: *fa-ian-*]

FÁIMĂ, *faime*, s.f. Părere (bună, mai rar rea) pe care o colectivitate largă de oameni o are despre cineva sau ceva; reputație, renume.

FAIMÓS, -OÁSĂ, *faimoși, -oase*, adj. Extrem de cunoscut; renumit, celebru.

FÁIRPLAY s.n. Acceptare loială, deschisă și aplicată în fapt, a regulilor unei competiții sportive. [Pronunțat: *férplei*]

FALÁNGĂ, *falange*, s.f. Fiecare dintre oasele mici, alungite, care alcătuiesc scheletul degetelor.

FALANSTÉR, *falanstere*, s.n. Ansamblu de clădiri în care, potrivit concepției socialist-utopice a lui Ch. Fourier, aveau să fie concentrate locuințele, atelierele, bibliotecile, cantinele etc. destinate celor ce urmau să constituie nucleul (de producție și de consum al) orînduirii sociale preconizate.

FÁLĂ s.f. Faimă bună, glorie, renume.

FÁLCE, *fălci*, s.f. Unitate de măsură pentru suprafețele agricole, egală cu aproximativ un hectar și jumătate, folosită în Moldova, pînă la începutul sec. XX.

FALCONIFÓRM, -Ă, *falconiformi, -e*, adj., s.f. 1. Adj., s.f. (Pasăre) care are formă de șoim. 2. S.f. (La pl.) Ordin de păsări răpitoare de zi, cu corpul puternic, cu aripi lungi, cu ciocul gros și încovoiat, care se hrănesc cu pradă vie; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

FALÉZĂ, *faleze*, s.f. Mal înalt și abrupt (drept) al unei mări sau al unui lac, creat prin acțiunea (de eroziune a) valurilor.

FĂLIE, *falii*, s.f. (Geol.) Ruptură apărută în scoarța pămîntului (în lungul căreia se produc denivelări de straturi pe verticală, ca rezultat al mișcărilor tectonice).

FALIMÉNT, *falimente*, s.n. 1. Incapacitate de plată a datoriilor în care se află un comerciant, un industriaș, un bancher etc., constatată de o instanță judecătorească. 2. Fig. Nereușită, eșec total.

FALÍT, -Ă, *faliți, -te*, adj., s.m. și f. (Adesea fig.) (Persoană) care se află în stare de faliment.

FĂLNIC, -Ă, *falnici, -ce*, adj. Care impresionează prin mărime, aspect, frumusețe, ținută etc.

FALS, -Ă, *falși, -se*, adj. Care este contrar adevărului; mincinos, neîntemeiat; care are numai aparența adevărului, autenticității; imitat, artificial.

FALSITÁTE s.f. 1. Caracterul a ceea ce este fals, mincinos, neautentic,

lipsit de adevăr. 2. Atitudine, comportare fățarnică; ipocrizie, fățărnicie, prefăcătorie.

FAMÁT,-Ă, *famați,-te*, adj. (În expr.) *Rău famat*, care are o faimă, o reputație proastă; deocheat.

FÁMEN, *fameni*, s.m. (Înv.) Bărbat castrat. ◆ Fig. Bărbat decăzut din punct de vedere moral.

FAMILIÁL,-Ă, *familiali,-e*, adj. Care aparține familiei, privitor la familie, destinat familiei. [Pronunțat: *-li-al*]

FAMILIÁR,-Ă, *familiari,-e*, adj. 1. (Despre exprimare, limbaj, stil) Care este folosit, specific în (sau apropiat de) vorbirea obișnuită; simplu, fără pretenții. ◆ (Despre atitudini, comportări etc. sau despre oameni) Simplu, prietenos, apropiat; *p.ext.* care este prea puțin respectuos. 2. Care este bine cunoscut, obișnuit cuiva. [Pronunțat: *-li-ar*]

FAMILIARÍSM s.n. Atitudine de intimitate exagerată, neprincipială între membrii unui colectiv; familiaritate. [Pronunțat: *-li-a-*]

FAMILIARIZÁ, *familiarizez*, vb.I. Refl. și tranz. A (se) obișnui, a (se) deprinde cu ceva sau cu cineva, prin contact (mai) îndelungat, prin practică etc. [Pronunțat: *-li-a-*]

FAMÍLIE, *familii*, s.f. 1. Formă de comunitate umană, bazată pe căsătorie, care unește pe soți și pe urmașii acestora prin relații strînse (de ordin biologic, economic, psihologic și spiritual). 2. Totalitatea persoanelor care se trag dintr-un strămoș comun; neam, descendență. 3. Fig. Grup larg de oameni, de popoare etc. cu interese și idealuri comune. 4. Categorie sistematică în botanică și în zoologie, inferioară ordinului, care cuprinde mai multe genuri de organisme cu caractere comune. 5. (În expr.) *Familie de cuvinte*, grup de cuvinte derivate și compuse, formate de la același cuvînt de bază. ◆ Grup de limbi care provin dintr-o limbă comună, inițială. 6. (Mat.; în expr.) *Familie de curbe* (sau *de suprafețe*), mulțime de curbe (sau de suprafețe) care au o caracteristică intrinsecă comună (distinctă de faptul că ele aparțin mulțimii), ecuațiile lor conținînd un parametru real.

FANARIÓT,-Ă, *fanarioți,-te*, s.m., adj. 1. S.m. Grec din păturile orășenești înstărite care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol; demnitar al Porții otomane ori dregător sau domn în țările românești care provenea din această pătură greacă înstărită. 2. Adj. Care aparține fanarioților (1), privitor la fanarioți. ◇ *Epoca fanariotă*, perioadă din istoria Moldovei (1711—1821) și a Țării Românești (1716—1821), caracterizată prin conducerea acestor țări de către domni fanarioți (2), numiți direct de sultan, prin intensificarea exploatării și asupririi turcești, prin adîncirea dependenței politice față de Poarta otomană. [Pronunțat: *-ri-ot*]

FANÁTIC,-Ă, *fanatici,-ce*, adj., s.m. și f. 1. Adj., s.m. și f. (Om) dominat de fanatism. 2. Adj. (Despre manifestările oamenilor) Care exprimă, dovedește fanatism.

FANATÍSM s.n. Atașament excesiv, pătimaș, irațional pentru o convingere, o persoană etc., însoțit de o totală intoleranță față de alte convingeri, față de alte persoane etc.

FANEROGÁMĂ, *fanerogame*, s.f. (La pl.) Grup de plante cu flori care se înmulțesc prin semințe; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

FANFÁRĂ, *fanfare*, s.f. Ansamblu muzical format din persoane care cîntă la instrumente de suflat și de percuție.

FANFARÓN,-OÁNĂ, *fanfaroni,-oane*, s.m. și f., adj. (Persoană) care se laudă pe sine pentru merite închipuite, care face caz de acțiunile, realizările etc. sale; lăudăros.

FANÓN, *fanoane*, s.n. 1. Fiecare dintre lamele cornoase lungi fixate de maxilarul superior al balenelor. 2. Îndoitură a pielii de pe marginea infe-

rioară a gîtului, la bovine şi la unele rase de ovine; salbă.

FANTASMAGORÍE, *fantasmagorii*, s.f. **1.** Idee, teorie, afirmaţie, manifestare etc. ciudată, lipsită de bază reală. **2.** Imagine vizuală ciudată, închipuită, proprie unei imaginaţii bolnave; vedenie, nălucire.

FANTÁSMĂ, *fantasme*, s.f. Fiinţă fantastică, imaginară, închipuită, cu aspect ciudat, respingător sau înspăimîntător. ◆ Fig. Imagine, privelişte neclară, ciudată, aparţinînd parcă altei lumi.

FANTÁST,-Ă, *fantaşti,-ste*, s.m. şi f. (Livr.) Persoană stăpînită de idei fantastice, ireale sau nerealizabile.

FANTÁSTIC,-Ă, *fantastici,-ce*, adj., s.n. **1.** Adj. Care nu există în realitate; creat, plăsmuit de imaginaţie; ireal. **2.** S.n. art. Categorie a esteticii care dezvăluie frumosul prin crearea unui univers închipuit, prin zugrăvirea realităţii în lumina imaginaţiei, sau prin împletirea aspectelor reale cu cele supranaturale. **3.** Adj. Care pare o plăsmuire a imaginaţiei (atît este de ieşit din comun prin proporţii, aspect etc.); care este foarte mare, foarte frumos, foarte bun, foarte intens etc. ◇ *Literatură fantastică*, gen de literatură în care domină elementul fantastic.

FĂNTĂ, *fante*, s.f. (Fiz.) Deschidere sau crăpătură îngustă.

FANTEZÍE, *fantezii*, s.f. **1.** Imaginaţie. ◆ Imaginaţie bogată, liberă, specifică unui creator (în artă, literatură, ştiinţă, tehnică etc.). ◆ Produs al imaginaţiei; plăsmuire, născocire. **2.** Compoziţie muzicală instrumentală de formă liberă, avînd un caracter de improvizaţie şi de virtuozitate.

FANTEZÍST,-Ă, *fantezişti,-ste*, adj. **1.** Care nu are nimic comun cu realitatea, care este un produs al imaginaţiei. **2.** (Despre oameni) Care este dominat de idei fantastice, nerealizabile; care se conduce mai mult după fantezie.

FANTOMÁTIC,-Ă, *fantomatici,-ce*, adj. (Adesea adverbial) Cu aspect de fantomă, ca o fantomă.

FANTÓMĂ, *fantome*, s.f. Fiinţă ireală pe care cred (sau pretind) că o văd unii oameni cu imaginaţia tulburată sau pe care o creează fantezia scriitorului; nălucă, stafie, strigoi, vedenie.

FANTÓŞĂ, *fantoşe*, s.f. (Livr.; adesea fig.) Păpuşă sau figurină manevrată cu ajutorul unui fir de aţă; marionetă, paiaţă.

FAR, *faruri*, s.n. **1.** Construcţie (înaltă) prevăzută cu o sursă de lumină puternică, situată în apropierea coastelor primejdioase sau la intrarea în porturi şi servind la orientarea navelor (în timpul nopţii, pe vreme rea etc.). **2.** Corp de iluminat (la automobile, locomotive etc.) care proiectează lumina într-o anumită direcţie, sub forma unui fascicul divergent.

FARÁD, *farazi*, s.m. Simbol *F*. Unitate de măsură a capacităţii electrice în SI, egală cu capacitatea unui condensator care acumulează o sarcină de un coulomb la tensiunea de un volt.

FARÁDIC adj. (În expr.) *Curent faradic*, curent electric alternativ produs prin inducţie electromagnetică.

FARAÓN, *faraoni*, s.m. Titlu purtat de vechii regi ai Egiptului (care se considerau de natură divină şi erau stăpînii deplini ai teritoriului şi populaţiei ţării); persoană care avea acest titlu.

FARÍNGE, *faringe*, s.n. Canal membranos şi musculos, de forma unei pîlnii cu vîrful în jos, care porneşte din cavitatea bucală şi sfîrşeşte în esofag şi care constituie locul de încrucişare a căii respiratorii cu calea digestivă.

FARINGIÁN,-Ă, *faringieni,-e*, adj. Care aparţine faringelui, privitor la faringe, localizat în faringe. [Pronunţat: *-gi-an*]

FARINGÍTĂ, *faringite*, s.f. Boală care constă în inflamaţia faringelui.

FARISEÍSM s.n. Ipocrizie, fățărnicie, duplicitate.

FARISÉU, *farisei*, s.m. Om prefăcut, ipocrit, fățarnic.

FÁRMEC, *farmece*, s.n. 1. Folosire a unor mijloace, formule etc. ieșite din comun, supranaturale, care (mai ales în basme) ar avea puterea să transforme ființele, lucrurile, fenomenele, să ducă la obținerea unor lucruri deosebite; vrajă. 2. Plăcere deosebită, încîntare pe care o simte cineva sau pe care o produce cineva sau ceva.

FÁRSĂ, *farse*, s.f. 1. Comedie cu conținut ușor, în care comicul provine, în primul rînd, din vorbe de spirit și din situații amuzante, uneori burlești (și nu din studiul aprofundat al caracterelor). 2. Faptul de a păcăli pe cineva cu scopul de a se amuza; mijloace folosite în acest scop; păcăleală, festă.

FASCÍCUL, *fascicule*, s.n. Mulțime de mai multe elemente de același fel, așezate în formă de mănunchi. ◇ (Mat.) *Fascicul de cercuri*, mulțimea cercurilor din plan care trec prin punctele de intersecție a două cercuri distincte. *Fascicul de drepte*, mulțimea dreptelor dintr-un plan care trec printr-un punct dat. ◆ (Fiz.) Mănunchi de raze luminoase sau vizuale cu secțiune bine delimitată; ansamblu de particule aflate în mișcare ordonată. ◆ (Anat.) Grup de fibre care au aceeași așezare și aceeași distribuție, în vederea îndeplinirii aceleiași funcții.

FASCICULÁT,-Ă, *fasciculați,-te*, adj. Dispus în formă de fascicul, de mănunchi, de tufă.

FÁSCIE, *fascii*, s.f. Membrană conjunctivă care învelește mușchii sau alte regiuni anatomice.

FÁSCII s.f. pl. Mănunchi de nuiele de mesteacăn, legat cu o curea, avînd la mijloc, în partea superioară, o secure și purtat de lictorii care însoțeau pe unii magistrați romani.

FASCINÁ, *fascinez*, vb. I. Tranz. 1. A atrage pe cineva în mod irezistibil cu privirea. 2. A produce cuiva o impresie deosebită prin însușiri (atrăgătoare) ieșite din comun; a captiva, a subjuga, a fermeca.

FASCINÁNT,-Ă, *fascinanți,-te*, adj. Care fascinează, care captivează; captivant.

FASCÍSM s.n. Curent politic, ideologic și mișcare socială, expresie a celor mai reacționare și agresive interese și poziții ale burgheziei imperialiste, care promovau rasismul, discriminarea, șovinismul, demagogia socială, cultul forței, concepții mistice iraționale, anticomunismul, lichidarea oricăror drepturi și libertăți democratice, a mișcării muncitorești, a partidelor și organizațiilor democratice, crearea unei organizări statale dictatoriale, teroriste, militariste, agresive și expansioniste.

FASCÍST,-Ă, *fasciști,-ste*, adj., s.m. și f. 1. S.m. și f. Adept, susținător al fascismului. 2. Adj. Care aparține fascismului, privitor la fascism, specific fascismului.

FAST s.n. Splendoare, lux, măreție.

FASTIDIÓS,-OÁSĂ, *fastidioși,-oase*, adj. (Livr.) Plictisitor, searbăd, anost. [Pronunțat: *-di-os*]

FASTUÓS,-OÁSĂ, *fastuoși,-oase*, adj. (Livr.) Plin de măreție, de splendoare, de bogăție; măreț, splendid, bogat. [Pronunțat:*-tu-os*]

FATÁL,-Ă, *fatali,-e*, adj. 1. Care se crede că are urmări nenorocite pentru cineva sau ceva; care (se crede că) produce moartea cuiva. ◆ Nefericit, nenorocit; trist. 2. Care nu poate fi înlăturat; inevitabil.

FATALÍSM s.n. Doctrină filozofică, religioasă sau convingere falsă după care dezvoltarea istorică și, în general, toate evenimentele din viața oamenilor sînt dinainte determinate de o forță

pe care omul nu o înțelege și în fața căreia el este cu totul neputincios.

FATALITÁTE s.f. **1.** (În concepții filozofice, religioase, în practici superstițioase) Forță supranaturală care ar hotărî dinainte, definitiv și de neînlăturat, mersul lucrurilor și viața oamenilor; soartă, destin, fatum. ◆ Ceea ce este inevitabil. **2.** Concurs nefericit de împrejurări (care nu poate fi evitat).

FATA MORGÁNA s.f. Fenomen optic din regiunile călduroase, care face ca obiectele aflate la orizont sau dincolo de el să apară ca într-o apă (în imagini simple sau multiplicate, drepte ori răsturnate); miraj. ◆ Fig. Iluzie trecătoare, apariție înșelătoare.

FATÍDIC,-Ă, *fatidici,-ce*, adj. (Livr.) Hotărît de soartă; profetic. ◆ Care ar aduce nenorocire.

FÁTUM s.n. (Livr.) Fatalitate (1), soartă, destin.

FAȚÁDĂ, *fațade*, s.f. Fiecare dintre părțile exterioare (verticale), aflate la vedere, ale unei construcții.

FÁUNĂ, *faune*, s.f. Totalitatea speciilor de animale dintr-o regiune, de pe globul terestru, dintr-o epocă geologică, din perioada actuală etc. [Pronunțat: *fa-u-*]

FAVOÁRE, *favoruri*, s.f. Avantaj acordat cuiva, cu preferință față de alții; dovadă deosebită de bunăvoință față de cineva; hatîr.

FAVORITÍSM, *favoritisme*, s.n. Faptul de a acorda cuiva în mod abuziv avantaje nemeritate (nedreptățind pe alții); avantaj nemeritat făcut cuiva (prin abuz).

FÁZĂ, *faze*, s.f. **1.** Fiecare dintre etapele distincte din evoluția unui proces din natură sau din societate; fiecare dintre stările succesive ale unei transformări. ◆ Fiecare dintre aspectele succesive pe care le iau luna și unele planete, determinate de orientarea pe care o au față de pămînt părțile din suprafața lor iluminate de soare. **2.** (Fiz.) Fiecare dintre circuitele componente ale unui sistem de circuite electrice. ◆ Argument al unei mărimi care variază sinusoidal în timp și care caracterizează mărimea în orice moment. **3.** (Chim.) Porțiune omogenă dintr-un sistem eterogen, separată de restul sistemului prin suprafețe de separare.

FAZOTRÓN, *fazotroane*, s.n. (Fiz.) Ciclotron în care micșorarea perioadei de rotație a particulelor supuse accelerării este compensată prin micșorarea frecvenței tensiunii alternative de alimentare a acceleratorului.

FĂGÁȘ, *făgașe*, s.n. Formă de relief avînd aspectul unui șanț îngust (și puțin adînc) săpat de șuvoaiele apelor de ploaie pe părțile înclinate ale unui munte, ale unui deal etc.

FĂINÁRE, *făinări*, s.f. Boală a plantelor provocată de anumite ciuperci parazite și manifestată prin apariția, pe organele atacate, a unui strat făinos alb-cenușiu. [Pronunțat: *fă-i-*]

FĂLÓS,-OÁSĂ, *făloși,-oase*, adj. (Pop.) Mîndru, mulțumit (de cineva sau de ceva). ◆ (Peior.) Care are o încredere exagerată în propriile sale însușiri (disprețuind pe ceilalți); îngîmfat.

FĂRĂDELÉGE, *fărădelegi*, s.f. (Înv. și pop.) Faptă rea, care trebuie condamnată, dezaprobată; nelegiuire, ticăloșie, mișelie.

FĂT, *feți*, s.m. **1.** (Anat.) Fetus. **2.** (Pop. și poetic) Fecior, fiu, băiat; copil. ◆ (Și ca nume propriu) *Făt-Frumos*, erou principal din basme, înzestrat cu frumusețe fizică și morală, cu bunătate, simț al dreptății, curaj și vitejie ieșite din comun.

FĂTĂLĂU, *fătălăi*, s.m. (Pop.) Om care are caractere specifice ambelor sexe; hermafrodit. ◆ (Peior. și glumeț) Băiat căruia îi place mai mult compania fetelor, care este timid sau are apucături de fată.

FĂȚĂRNIC, -Ă, *fățarnici, -ce,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de sinceritate; prefăcut, ipocrit, fals.

FĂȚĂRNICÍE, *fățărnicii,* s.f. Lipsă de sinceritate (în purtare, atitudini etc.); purtare, atitudine prefăcută, ipocrită; prefăcătorie, ipocrizie, falsitate.

FĂURÁR, *făurari,* s.m. (Înv., reg. și poetic) Fierar. [Pronunțat: *fă-u-*]

FĂURÍ, *făuresc,* vb. IV. Tranz. A crea, a înfăptui, a realiza, a construi, a face. [Pronunțat: *fă-u-*]

FEBRÍL,-Ă, *febrili,-e* adj. (Adesea adverbial) Încordat, agitat; intens, viu.

FEBRILITÁTE s.f. Stare de încordare, de agitație; activitate intensă, vie.

FECÁLE s.f. pl. (Și, adj., în expr. *materii fecale*) Excremente.

FECIORÉLNIC,-Ă, *feciorelnici,-ce,* adj. Care este curat din punct de vedere moral; neprihănit, nepătat, nevinovat, imaculat.

FECÚND,-Ă, *fecunzi,-de,* adj. Fertil, productiv, roditor, mănos.

FECUNDÁȚIE, *fecundații,* s.f. Actul sau procesul de unire sau de contopire a două celule sexuale de sex diferit, având ca rezultat celula-ou sau zigotul, din care se formează un nou reprezentant al speciei; fecundare.

FECUNDITÁTE s.f. Capacitate a animalelor și a plantelor de a se reproduce și de a da descendenți normal dezvoltați. ◆ Capacitate a unui teren de a produce roade bogate; rodnicie, fertilitate. ◆ Fig. Capacitate a cuiva de a scrie, de a compune, de a crea mult (și cu ușurință).

FEDERÁȚIE, *federații,* s.f. Formă de stat reunind mai multe state republicane care își păstrează fiecare organizarea proprie, dar dispun de unele legi și organe politico-administrative comune.

FÉEDBACK s.n. (Biol.) Conexiune inversă. [Pronunțat: *fidbec*]

FEÉRIC,-Ă, *feerici,-ce,* adj. Cu aspect sau caracter de feerie, nespus de frumos, plin de poezie; minunat, încîntător.

FEERÍE, *feerii,* s.f. **1.** Privelițe nespus de frumoasă, încîntătoare, strălucitoare, ca în basme. **2.** Reprezentație teatrală, de circ etc. cu personaje și cu tematică luate din basme ori din mitologie, cu montare și costumație pline de fast, de strălucire (și cu numeroase trucaje și efecte scenice).

FÉLDSPAT, *feldspați,* s.m. Nume generic dat unor minerale din clasa aluminosilicaților alcalini sau alcalino-pămîntoși, formînd circa 50% din scoarța pămîntului, sub formă de roci eruptive și metamorfice, și care cristalizează în sistemele triclinic și monoclinic, cu luciu sticlos, fin, transparente, incolore sau divers colorate, întrebuințate ca fondant în industria ceramică, în industria sticlei etc.

FELEGEÁN, *felegene,* s.n. (Înv.) Ceașcă fără toartă, fixată într-un suport.

FELÍD, *felide,* s.n. (La pl.) Familie de mamifere carnivore, cu corpul zvelt, mlădios, cu capul rotund, gîtul scurt, coada lungă, digitigrade, cu gheare retractile, în general nocturne; (și la sg.) animal care face parte din această familie; felină.

FELÍN,-Ă, *felini,-e,* adj., s.f. **1.** Adj. Care aparține familiei felidelor. **2.** S.f. Felid.

FELODÉRM, *feloderme,* s.n. Țesut vegetal ale cărui celule au pereții celulozici și subțiri, proveniți din activitatea felogenului; scoarță secundară.

FELOGÉN, *felogene,* s.n. Țesut vegetal generator, format, în diferite părți ale plantei, din celulele periciclului, alcătuit din celule alungite care se divid tangențial, dînd naștere, spre

exterior, suberului, iar spre interior, felodermului.

FEMÉLĂ, *femele*, s.f. Animal de sex feminin.

FEMININ,-Ă, *feminine*, adj. (În expr.) *Gen feminin* (și substantivat, n.), gen gramatical care cuprinde numele de ființe de sex femeiesc, precum și numele de lucruri care, prin tradiție sau prin analogie cu cele dintîi, sînt socotite de același sex. *Substantiv feminin*, substantiv care are forme atribuite în gramatică numelor care denumesc ființe de sex femeiesc.

FEMINITÁTE s.f. Totalitatea însușirilor care alcătuiesc specificul caracterului feminin.

FEMÚR, *femururi*, s.n. Os lung care formează scheletul coapsei.

FENANTRÉN s.n. Hidrocarbură aromatică polinucleară, cu nuclee condensate angular, substanță cristalină, incoloră, obținută din gudronul rezultat la distilarea fracționată a cărbunilor și folosită la fabricarea coloranților, a produselor cosmetice etc.

FENETÓL s.m. $C_6H_5OC_2H_5$. Lichid insolubil în apă, solubil în alcool, în eter; etoxibenzen.

FÉNIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid fenic*, fenol (1).

FENÍL, *fenili*, s.m. (Chim.) C_6H_5-. Radical organic monovalent rezultat din benzen, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

FENILACETAMÍDĂ, *fenilacetamide*, s.f. (Chim.) Acetanilidă.

FENILACETILÉNĂ s.f. $C_6H_5C{\equiv}CH$. Hidrocarbură derivată de la acetilenă, prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un radical fenil.

FENILAMÍNĂ s.f. (Chim.) Anilină.

FENILETÉNĂ, *fenileteme*, s.f. (Chim.) Stiren.

FENÓL,(2) *fenoli*, s.m. 1. C_6H_5-OH. Compus organic, derivat monohidroxilic al benzenului, substanță cristalizată, incoloră, toxică și caustică folosită la fabricarea unor rășini sintetice, coloranți, tananți, erbicide, medicamente etc., iar în soluție diluată, ca dezinfectant cu acțiune bactericidă; acid fenic. 2. Nume generic dat compușilor organici, derivați, mono- sau polihidroxilici, ai hidrocarburilor aromatice, în care gruparea hidroxil este legată direct de un radical aril și care sînt folosiți în industria coloranților, medicamentelor, rășinilor sintetice etc.

FENOLÁT, *fenolați*, s.m. (Chim.) Fenoxid.

FENOLFTALEÍNĂ, *fenolftaleine*, s.f. Colorant sintetic de tip trifenilmetanic, obținut prin condensarea anhidridei ftalice cu fenolul, substanță cristalizată, albă, solubilă în alcool sau eter, folosit (în soluție alcoolică de 0,1%) ca indicator (incolor, în mediu acid și neutru; roșu-vișiniu, în mediu alcalin).

FENOLÓGIC,-Ă, *fenologici,-ce*, adj. Vizibil, care poate fi observat direct.

FENOMÉN, *fenomene*, s.n. 1. Manifestare exterioară a esenței unui lucru, unui proces etc., care este accesibilă, perceptibilă în mod nemijlocit. 2. Proces, transformare, evoluție din natură și din societate. ◇ *Fenomen de tranziție* (sau *tranzitoriu*), fenomen care se produce în cursul trecerii unui sistem fizic sau chimic de la un regim la altul.

FENOMENALÍSM s.n. Concepție filozofică idealistă după care omul poate cunoaște numai latura exterioară, aparentă a fenomenelor, iar nu esența lucrurilor, proceselor etc.

FENOMENOLOGÍE s.f. Doctrină filozofică idealistă care își propune să studieze fenomenele conștiinței prin prisma orientării și a conținutului lor, făcînd abstracție de omul real, de activitatea lui psihică concretă și de mediul social.

FENOPLÁST, *fenoplaste*, s.n. Denumire generică dată produșilor macro-

moleculari sintetici obținuți prin policondensarea, în mediu acid sau bazic, a fenolului cu aldehida formică sau cu alte aldehide.

FENOTÍP, *fenotipuri*, s.n. (Biol.) Ansamblu de însușiri și de caractere care se manifestă în mod vizibil la un individ și care este determinat de baza ereditară și de condițiile de mediu.

FENOXÍD, *fenoxizi*, s.m. Sare a fenolului cu metalele alcaline, obținută prin dizolvarea fenolului în hidroxid alcalin; fenolat.

FEREÁSTRĂ, *ferestre*, s.f. (Anat.; în expr.) *Fereastră ovală*, orificiu în vestibulul urechii medii, situat în osul temporal, care adăpostește urechea medie și prin care se face legătura cu ciocanul, nicovala și scărița. *Fereastră rotundă*, orificiu în vestibulul urechii medii, situat în osul temporal, prin care se face legătura cu urechea internă.

FERCHEZUÍ, *ferchezuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Pop. și fam.) A da sau a căpăta un aspect îngrijit; a (se) îmbrăca cu grijă, cu gust, elegant; a (se) dichisi, a (se) găti.

FERECÁ, *férec*, vb. I. Tranz. **1.** A acoperi, total sau parțial, cu metal un obiect de lemn, pentru a-i da rezistență și durabilitate; a întări un obiect (de lemn) prin legături metalice. ◆ A îmbrăca un obiect cu plăci din metal prețios, a împodobi ceva cu aur, cu argint sau cu pietre scumpe. **2.** A lega cu fiare, cu lanțuri, cu obezi etc. un om arestat sau condamnat; a încătușa. **3.** (Pop.) A încuia, a zăvorî o ușă, o încăpere.

FERECÁT,-Ă, *ferecați,-te*, adj. (Pop.) Încuiat, zăvorît; *fig.* ascuns, tăinuit (în adîncuri).

FEREGEÁ, *feregele*, s.f. Manta ori pelerină din stofă fină și subțire sau din mătase, purtată de boieri sau de soțiile lor, peste îmbrăcămintea obișnuită.

FERESTRUÍ, pers. 3 *ferestruiește*, vb. IV. Tranz. (Despre apele curgătoare) A-și face, a-și deschide, a-și tăia drum printre munți (prin eroziune).

FÉRIC,-Ă, *ferici,-ce*, adj. (Despre compuși chimici) Care conține fier trivalent.

FERICIANÚRĂ, *fericianuri*, s.f. Combinație complexă a fierului trivalent, substanță mai puțin stabilă decît ferocianura, cu caracter oxidant relativ puternic, toxică; hexacianoferat. ◇ *Fericianură de potasiu*, $K_3[Fe(CN)_6]$, fericianură obținută prin tratarea unei soluții apoase provenite dintr-o sare a fierului trivalent cu soluție de cianură de potasiu, care se prezintă sub formă de cristale de culoare roșie, solubile în apă; hexacianoferat (III) de potasiu. [Pronunțat: *-ci-a-*]

FERICÍRE, *fericiri*, s.f. Stare de mulțumire sufletească intensă și deplină.

FÉRIGĂ, *ferigi*, s.f. Nume dat mai multor specii de criptogame vasculare, în general erbacee, unele arborescente, cu frunze mari și dințate, pe dosul cărora se găsesc sporangi cu spori.

FERM, -Ă, *fermi,-e*, adj. Solid, stabil, sigur; plin de siguranță și de hotărîre; hotărît, nesovăitor, neclintit.

FÉRMĂ, *ferme*, s.f. **1.** Subunitate agricolă socialistă de producție în cadrul unei întreprinderi agricole de stat sau a unei cooperative agricole de producție, specializată în creșterea unor specii de animale, de vegetale sau în care se organizează atît producția animală cît și cea vegetală. **2.** (În țările capitaliste) Gospodărie agricolă particulară bine amenajată, alcătuită dintr-un teren și din amenajările, construcțiile, utilajele etc. necesare exploatării terenului respectiv.

FERMENEÁ, *fermenele*, s.f. Haină scurtă de stofă, împodobită cu broderii din fire de mătase sau de metal, purtată odinioară de boieri.

FERMÉNT, *fermenți*, s.m. 1. (Biol.) Enzimă. 2. Fig. Element care produce și dezvoltă o anumită stare, un anumit fenomen, aspect etc.

FERMENTÁȚIE, *fermentații*, s.f. Proces biochimic, spontan sau declanșat, de transformare, de descompunere, de alterare, sub acțiunea enzimelor, a unor produse organice naturale cu structuri complexe în produși cu structură mai simplă; fermentare. ◆ Substanță fermentată.

FERMIÉR, -Ă, *fermieri,-e*, s.m. și f. Proprietar sau arendaș al unei ferme (2). [Pronunțat: *-mi-er*]

FERMITÁTE s.f. Hotărîre neclintită, tărie morală, statornicie de care dă dovadă o persoană, un grup de persoane, o organizație etc.

FÉRMIU s.n. Fm cu Z=100. Element chimic cu caracter metalic, din grupa actinidelor, produs pe cale artificială.

FEROALIÁJ, *feroaliaje*, s.n. Aliaj de fier cu unul sau cu mai multe elemente chimice (metale sau nemetale), folosit în siderurgie ca adaos pentru elaborarea oțelurilor aliate și pentru afinarea băii metalice. [Pronunțat: *-ro-a-li-aj*]

FERÓCE, *feroci*, adj. De o mare cruzime.

FEROCIANÚRĂ, *ferocianuri*, s.f. Combinație complexă a fierului bivalent, substanță solidă, netoxică; hexacianoferat (II). ◇ *Ferocianură de potasiu*, $K_4[Fe(CN)_6]$, ferocianură obținută prin tratarea unei soluții apoase provenite dintr-o sare a fierului bivalent cu soluție de cianură de potasiu, care se prezintă sub formă de cristale galbene, solubile în apă și se folosește ca reactiv pentru fier, la cleirea vinurilor, pentru îndepărtarea excesului de fier; hexacianoferat (II) de potasiu. [Pronunțat: *-ci-a-*]

FEROMAGNÉTIC,-Ă, *feromagnetici,-ce*, adj. (Despre metale și aliaje) Care prezintă feromagnetism.

FEROMAGNETÍSM s.n. 1. Proprietate a unor substanțe de a fi atrase puternic de cîmpul magnetic și de a căpăta astfel o magnetizare permanentă, pe care nu o pierd decît prin încălzire deasupra unei temperaturi determinate (punct Curie) pentru fiecare substanță. 2. Ansamblul fenomenelor magnetice. 3. Capitol al fizicii în care se studiază proprietățile corpurilor feromagnetice.

FERONERÍE, *feronerii*, s.f. Artă a prelucrării fierului prin ciocănire și modelare la cald. ◆ Lucrare artistică executată din fier prin ciocănire sau prin deformare la cald, din care rezultă grilaje ornamentale, balustrade etc.

FERÓS,-OÁSĂ, *feroși,-oase*, adj. (Despre compuși chimici) Care conține fier bivalent.

FEROSILÍCIU s.n. Feroaliaj cu 12—90% siliciu, folosit la elaborarea oțelului silicios (pentru industria electrotehnică), a fontei silicioase antiacide, ca dezoxidant la elaborarea oțelului etc.

FEROTIPÍE s.f. Procedeu de reproducere fotografică în care materialul sensibil este format dintr-o emulsie de colodiu aplicată pe o tablă smălțuită.

FEROVANÁDIU s.n. Feroaliaj cu un conținut ridicat (40—60%) de vanadiu, folosit ca adaos la elaborarea oțelurilor aliate speciale.

FEROVIÁR,-Ă, *feroviari,-e*, adj., s.m. și f. 1. Adj. (Despre întreprinderi, instalații, transporturi) Care este legat de calea-ferată, care se face pe calea-ferată. 2. S.m. și f., adj. (Persoană) care lucrează la căile-ferate. [Pronunțat: *-vi-ar*]

FERTÍL,-Ă, *fertili,-e*, adj. (Despre terenuri agricole) Care dă (multe) roade, care produce mult; roditor, productiv, fecund, mănos.

FERTILITÁTE, *fertilități*, s.f. Însușire a pămîntului de a produce

multe roade, de a asigura din belşug plantelor (cultivate) apa şi substanţele organice de care acestea au nevoie pentru a se dezvolta; rodnicie, fecunditate.

FERTILIZÁ, *fertilizez*, vb. I. Tranz. A mări fertilitatea unui teren (prin îngrăşăminte, irigaţii etc.).

FERUGINÓS, -OÁSĂ, *feruginoşi, -oase*, adj. 1. Care conţine oxizi de fier. 2. (În expr.) *Bacterii feruginoase*, bacterii care trăiesc în soluri şi în ape cu nămol ruginiu şi oxidează sărurile care conţin fier, punînd în libertate energie.

FERVOÁRE s.f. (Livr.) Ardoare, înflăcărare, înfocare, pasiune, zel.

FÉSĂ, *fese*, s.f. Fiecare dintre cele două părţi posterioare, cărnoase, ale corpului omenesc sau ale unor animale; bucă.

FESIÉR,-Ă, *fesieri,-e*, adj. Care aparţine feselor, din regiunea feselor. [Pronunţat: *-si-er*]

FESTIVÁL, *festivaluri*, s.n. Manifestaţie artistică cuprinzînd o serie de reprezentaţii (şi avînd caracter sărbătoresc).

FESTÓN, *festoane*, s.n. Motiv decorativ constînd din mici semicercuri înlănţuite, aplicat pe marginea unei broderii sau a unei piese sculptate.

FEŞTÍLĂ, *feştile*, s.f. Fitil (de lumînare, de lampă, de opaiţ). ◆ (Rar) Lumînare.

FETÍD,-Ă, *fetizi,-de*, adj. (Livr.) Care împrăştie un miros puternic şi respingător; puturos, împuţit.

FETÍŞ, *fetişuri*, s.n. Obiect considerat, în credinţele superstiţioase, ca fiind înzestrat cu o putere magică, supranaturală şi capabil să dea ajutor celui care îl posedă sau îl poartă. ◆ Fig. Idee, principiu, normă etc. care constituie obiectul unei adoraţii oarbe, nejustificate.

FETIŞÍSM s.n. Faptul de a venera fetişuri, cultul fetişurilor. ◆ Fig. Venerare exagerată lipsită de discernămînt, faţă de o idee, de un principiu etc.

FETIŞIZĂ, *fetişizez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A transforma în fetiş, a venera ca pe un fetiş, în mod exagerat, fără discernămînt.

FÉTUS, *fetuşi*, s.m. Produs de concepţie din uterul mamiferelor, din momentul în care începe să aibă mişcări proprii şi formele caracteristice speciei pînă cînd se naşte; făt.

FEUDÁL,-Ă, *feudali,-e*, s.m., adj. 1. S.m. Reprezentant al clasei dominante în feudalism (mare proprietar de pămînt). 2. Adj. Care aparţine feudalului (1) sau feudalismului, privitor la feudal sau la feudalism. [Pronunţat: *fe-u-*]

FEUDALÍSM s.n. Orînduire social-economică situată, în general, între sec. V-XVII, caracterizată prin proprietatea feudalului asupra pămîntului, proprietatea incompletă a feudalului asupra iobagului şi exploatarea iobagilor de către feudali; orînduire feudală. [Pronunţat: *fe-u-*]

FEÚDĂ, *feude*, s.f. Domeniu sau moşie pe care regele sau seniorul din orînduirea feudală le dădea în stăpînire vasalului lor, în schimbul îndeplinirii de către acesta a anumitor obligaţii.

FIABILITÁTE s.f. Ansamblul calităţilor unui sistem tehnic care determină caracteristica acestuia de a fi utilizat un timp cît mai îndelungat în scopul pentru care a fost construit. [Pronunţat: *fi-a-*]

FÍBRĂ, *fibre*, s.f. 1. Fir sau filament de natură vegetală, animală sau minerală, constituind fie o celulă vegetală alungită cu pereţii îngroşaţi şi lignificaţi *(fibră lemnoasă)*, fie o celulă vegetală alungită, cu lumenul redus şi cu pereţii nelignificaţi, dispusă izolat sau în fascicule în tulpini şi în frunze, fie formaţii alungite care alcătuiesc ţesuturi reprezentate prin celule modificate *(fibră musculară)* sau printr-o prelungire celulară *(fibră ner-*

voasă). **2.** Corp în formă de fir subțire, netors, de proveniență vegetală, animală ori minerală, sau produs pe cale sintetică, folosit, de obicei, ca materie primă la fabricarea țesăturilor. ◇ *Fibră sintetică*, fibră obținută prin filarea polimerilor din soluție sau din topitură. *Fibră artificială*, fibră obținută prin transformarea parțială a unor produse macromoleculare naturale.

FIBRÍLĂ, *fibrile*, s.f. Fir foarte subțire din citoplasma unei celule musculare, care dă fibrei musculare un aspect striat.

FIBRÍNĂ, *fibrine*, s.f. Substanță organică, de culoare albă-cenușie, care se găsește în sînge și în limfă și care provine din fibrinogen, în timpul procesului de coagulare a sîngelui.

FIBRINOGÉN s.n. Substanță organică proteică dizolvată în plasmă și care se transformă în fibrină, în timpul coagulării sîngelui.

FIBROCARTILAGINÓS,-OÁSĂ, *fibrocartilaginoși,-oase*, adj. Care este format din fibre conjunctive specifice cartilajelor.

FIBRÓS,-OÁSĂ, *fibroși,-oase*, adj. Alcătuit din fibre, cu aspect de fibre. ◇ *Țesut fibros*, țesut conjunctiv elastic care are rolul de a susține elementele mobile ale organelor.

FÍBULĂ, *fibule*, s.f. Agrafă (ornamentală) de metal, întrebuințată, în antichitate, pentru a încheia un obiect de îmbrăcăminte.

FICOERITRÍNĂ, *ficoeritrine*, s.f. Pigment colorat din celulele algelor roșii, care dă acestora culoarea respectivă.

FICTÍV,-Ă, *fictivi,-e*, adj. Care nu există în realitate, care este creat în mod convențional; imaginar, aparent, fals.

FICȚIÚNE, *ficțiuni*, s.f. Reprezentare produsă de imaginația cuiva și care nu corespunde realității (existente la un moment dat); recreare a unei realități închipuite, pornind de la realitatea existentă; plăsmuire a imaginației în limitele realului. [Pronunțat: *-ți-u-*]

FÍCUS, *ficuși*, s.m. Plantă lemnoasă, tropicală și subtropicală, cu frunze mari, groase, lucioase, totdeauna verzi, răspîndită în țara noastră ca plantă ornamentală de cameră *(Ficus elastica)*.

FIDEÍSM s.n. Concepție care dă prioritate credinței religioase față de știință ori le pune pe același plan sau acordă o anumită valoare credinței religioase.

FIDÉL,-Ă, *fideli,-e*, adj. **1.** Statornic în sentimente, în convingeri etc.; foarte devotat, credincios (față de ceva sau de cineva). **2.** Care reproduce, urmează cu exactitate un model, o normă, un obicei; care păstrează (ceva) întocmai. ◆ (Adverbial) În mod exact, cu exactitate.

FIDELITÁTE s.f. Însușirea, calitatea de a fi fidel. ◇ *Fidelitatea memoriei*, însușirea memoriei de a recunoaște, păstra și reproduce materialul întipărit.

FIDUCIÁR,-Ă, *fiduciari,-e*, adj. Care are o valoare fictivă, convențională. ◇ *Monedă fiduciară*, monedă de hîrtie avînd o valoare convențională și servind ca mijloc de schimb doar în interiorul unei țări. *Circulație fiduciară*, circulație a monedei fiduciare. [Pronunțat: *-ci-ar*]

FIER s.n. Fe cu Z = 26. Element chimic cu caracter metalic, metal greu, de culoare cenușie, cu luciu albăstrui, maleabil, ductil, cu proprietăți feromagnetice, care, aliat cu carbonul și cu alte elemente, se folosește pe scară largă în industrie.

FIERBĂTÓR, *fierbătoare*, s.n. Aparat care servește la fierberea unor lichide; plonjor.

FIÉRBE, *fierb*, vb.III. Intranz. și tranz. A face să treacă un lichid în stare de vapori, prin formarea, sub

acțiunea căldurii, în întreaga masă a lichidului, a unor bule de vapori care se ridică la suprafață; a (se) vaporiza în toată masa lichidului.

FIÉRBERE, *fierberi*, s.f. **1.** Acțiunea de *a fierbe* și rezultatul ei; vaporizare în toată masa lichidului. **2.** Fig. Stare de agitație, de neliniște puternică, de așteptare încordată a rezolvării unei situații dificile.

FIÉRE s.f. (Anat.) Bilă.

FIGURÁT,-Ă, *figurați,-te*, adj. (Despre cuvinte, expresii sau despre sensul lor) Întrebuințat în alt sens decît cel obișnuit, propriu, de obicei pentru obținerea unor efecte stilistice. ◇ (Substantivat, n.) *La figurat*, într-un sens deosebit de cel propriu. ◆ (Despre stil, limbă etc.) Figurativ (1).

FIGURATÍV,-Ă, *figurativi,-e*, adj. **1.** Care conține (multe) figuri de stil; figurat. **2.** (Despre unele arte) Care se bazează pe reprezentarea plastică și ușor identificabilă a ființelor și a obiectelor din realitate.

FIGURÁȚIE, *figurații*, s.f. (Rar) Ansamblul figurilor de stil dintr-un text, dintr-o operă literară; folosire a figurilor de stil într-un text, într-o operă literară.

FIGÚRĂ, *figuri*, s.f. **1.** Înfățișare a feței, a obrazului cuiva; chip, față, obraz. **2.** Imagine plastică a unei ființe sau a unui obiect, redată prin desen, pictură, sculptură etc. **3.** (Mat.; în expr.) *Figură geometrică*, o anumită mulțime de puncte: un punct, o linie, o suprafață sau un corp. **4.** (În expr.) *Figură de stil* (sau *poetică*), procedeu stilistic prin care se modifică înțelesul propriu al unui cuvînt sau se asociază cuvintele în așa fel, încît sensurile vechi să se îmbogățească, pentru a da mai multă forță, culoare, expresivitate imaginii sau expunerii prezentate într-o operă literară.

FIGURÍNĂ, *figurine*, s.f. Mic obiect (de artă) de marmură, de bronz, de porțelan etc., reprezentînd plastic o ființă și servind ca ornament; bibelou.

FIINȚÁ, *ființez*, vb.I. Intranz. A exista, a fi în ființă; a-și desfășura activitatea. [Pronunțat: *fi-in-*]

FIÍNȚĂ, *ființe*, s.f. **1.** Tot ceea ce are viață (și se mișcă); vietuitoare, vietate. ◆ Spec. Om; persoană. **2.** Existență; viață.

FILÁBIL,-Ă, *filabili,-e*, adj. (Despre materiale) Care poate fi transformat, prin filare, în fire.

FILÁDĂ, *filade*, s.f. (Înv.) Broșură.

FILAMÉNT, *filamente*, s.n. Formație în formă de fir lung și subțire a unor celule din țesuturile animale sau vegetale. ◆ Spec. Piciorușul sau codița unor stamine.

FILAMENTÓS,-OÁSĂ, *filamentoși, -oase*, adj. Care are filamente, format din filamente; cu aspect de filamente.

FILANTROPÍE s.f. Acțiune de binefacere, de ajutor făcută în folosul oamenilor săraci.

FILÁRE, *filări*, s.f. **1.** Acțiunea de a transforma, prin răsucire (mecanică), fibrele textile în fire textile; toarcere. **2.** (Chim.) Procedeu industrial de transformare a polimerilor în fibre, care se execută din soluție sau din topitură de polimer.

FILÁRIE, *filarii*, s.f. Nume dat mai multor viermi lungi și subțiri ca o ață, care trăiesc paraziți, la oameni și la animale *(Filaria)*.

FILARMÓNIC,-Ă, *filarmonici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care se referă la activitatea de răspîndire a culturii muzicale prin concerte, recitaluri, spectacole muzicale. **2.** S.f. Orchestră simfonică (aparținînd unei instituții filarmonice **1**).

FILATÓR,-OÁRE, *filatori,-oare*, s.m. și f. Muncitor din industria textilă

care lucrează la transformarea fibrelor textile în fire.

FILATÚRĂ, *filaturi*, s.f. Ramură industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire textile; torcătorie. ◆ Întreprindere în care se desfăşoară această transformare.

FÍLDEŞ, (1) *fildeşi*, s.m., (2) *fildeşuri*, s.n. 1. S.m. Fiecare dintre dinţii incisivi ai unui elefant. 2. S.n. Substanţă osoasă de culoare albă din care sînt alcătuiţi dinţii incisivi de elefant, de hipopotam etc. şi din care se fac diferite obiecte ornamentale, de toaletă etc.; ivoriu.

FILÉT, *fileturi*, s.n. Şanţ elicoidal tăiat pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese cilindrice sau conice, servind pentru asamblarea, prin înşurubare, a acesteia cu o altă piesă care are un şanţ corespunzător.

FILIÁŢIE, *filiaţii*, s.f. Legătură de rudenie între copii şi părinţi; descendenţă. ◆ Legături de rudenie în linie dreaptă. ◆ Fig. Legătură între lucruri, întîmplări, fenomene, idei etc. care derivă unul sau unele din celelalte. [Pronunţat: *-li-a-*].

FILIÉRĂ, *filiere*, s.f. 1. Piesă în formă de placă de oţel perforată prin care se trage, în fire (trefilare) sau în bare (etirare), un metal ductil. 2. Piesă de metal cilindrică, avînd fundul prevăzut cu orificii, prin care se trage în fire (filare) soluţia de mătase artificială sau de fibre textile obţinută pe cale chimică. 3. Unealtă sau portunealtă folosită pentru tăierea (filetarea) unui filet pe o bară sau pe o ţeavă. 4. Fig. Succesiune de mijloace, de trepte, de etape etc. care intervine pînă la ajungerea la un anumit rezultat. [Pronunţat: *-li-e-*]

FILIFÓRM,-Ă, *filiformi,-e*, adj. Care are forma unui fir.

FILIGRÁN, *filigrane*, s.n. 1. Lucrătură artistică de giuvaergerie, asemănătoare ca aspect cu o dantelă, realizată din fire subţiri de aur, de argint etc. sudate între ele. 2. Marcă transparentă imprimată în timpul procesului de fabricaţie în structura unei hîrtii.

FILIGRANÁ, *filigranez*, vb.I. Tranz. 1. A prelucra un metal preţios sub formă de filigran (1). 2. A aplica un filigran (2) în timpul fabricării hîrtiei.

FILÍPICĂ, *filipice*, s.f. (Livr.) Discurs violent şi cu caracter de acuzaţie, pronunţat împotriva unei persoane.

FILISTÍN, *filistini*, s.m. (Livr.) Om mulţumit de sine, mărginit, făţarnic şi laş.

FILÍT, *filite*, s.n. Rocă metamorfică fin cristalină, foarte şistoasă, formată în condiţii de epizonă şi alcătuită din cuarţ, sericit, uneori şi clorit, calcit, grafit, turmalină etc.

FILODÓRMĂ, *filodorme*, s.f. Sumă de bani pretinsă în mod abuziv de cineva pentru obţinerea unui privilegiu, cedarea unui beneficiu etc.

FILOGENÍE, *filogenii*, s.f. 1. Procesul evoluţiei formelor organice (ori a unui grup de animale sau de plante) în decursul dezvoltării istorice a lumii vii; filogeneză. 2. Ramură a biologiei care studiază filogenia (1).

FILOLOGÍE s.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul culturii scrise a popoarelor, în special cu studiul textelor vechi şi al operelor literare, din punctul de vedere al limbii, al influenţelor suferite, al modului în care ni s-au transmis şi al autenticităţii, precum şi cu publicarea lor.

FILOMÉLĂ, *filomele*, s.f. (Ornit.; înv.) Privighetoare.

FILÓN, *filoane*, s.n. Corp geologic cu formă tabulară, format prin injecţia şi consolidarea magmei în crăpăturile scoarţei terestre sau prin depunerea mineralelor din soluţii hidrotermale; vînă. ◆ Fig. Sursă, izvor, origine.

FILOXÉRĂ, *filoxere*, s.f. 1. Insectă mică, dăunătoare, din ordinul homopterelor, cu forme aripate şi nearipate,

care produc excrescenţe pe frunzele şi pe rădăcinile viţei de vie *(Phylloxera vastatrix)*. 2. Boală a viţei de vie cauzată de filoxeră (1).

FILOZOFÍE, *filozofii*, s.f. Domeniu distinct al cunoaşterii constituit dintr-un ansamblu închegat de noţiuni şi de idei care reflectă şi interpretează realitatea sub aspectele ei cele mai generale; concepţie generală despre lume şi viaţă, formă a conştiinţei sociale avînd o funcţie ontologică, gnoseologică, metodologică, axiologică şi praxiologică.

FILTRÁ, *filtrez*, vb.I. Tranz. 1. A separa părţile omogene dintr-un amestec eterogen cu ajutorul unui filtru. 2. A împiedica trecerea printr-un mediu a unora dintre componentele monocromatice ale luminii incidente. 3. A selecta dintr-un complex de oscilaţii cu frecvenţe diferite oscilaţiile care au frecvenţe cuprinse între anumite limite.

FILTRÁNT,-Ă, *filtranţi,-te*, adj. Care filtrează, care serveşte la filtrare.

FILTRÁRE, *filtrări*, s.f. Separare a unui fluid de corpurile solide aflate, în suspensie, în el, efectuată cu ajutorul unui filtru, care reţine corpul solid, însă este străbătut de lichid.

FÍLTRU, *filtre*, s.n. 1. Dispozitiv, aparat sau instalaţie folosite pentru separarea unui fluid de particulele solide aflate în suspensie în masa lui, cu ajutorul unui material poros filtrant. ◇ *Hîrtie (de) filtru*, hîrtie poroasă specială, fabricată din celuloză pură sau din bumbac, folosită în laborator, ca material filtrant pentru filtrarea anumitor suspensii, pentru separarea unui precipitat dintr-o soluţie etc. *Filtru-presă*, filtru industrial în care filtrarea este accelerată cu ajutorul presiunii produse de pompe sau de compresoare. 2. Dispozitiv format din medii transparente, colorate, care lasă să treacă numai unele componente monocromatice ale luminii incidente. 3. Sistem de circuite electrice, sonore etc. cu care se selectează, dintr-un complex de oscilaţii cu frecvenţe diferite, oscilaţiile cu frecvenţe cuprinse între anumite limite.

FINĂL,-Ă, *finali,-e*, adj. Care reprezintă sfîrşitul, încheierea, care marchează ultima fază (a unui proces, a unei acţiuni, a unui eveniment etc.); care se află în urmă, la sfîrşit.

FINALÍSM s.n. Concepţie filozofică idealistă, opusă determinismului, conform căreia orice fenomen sau proces reprezintă realizarea unui scop dinainte stabilit.

FINALITÁTE s.f. Scop în vederea căruia are loc o activitate. ◆ Tendinţă sau orientare a cuiva sau a ceva spre un anumit scop.

FINANCIÁR,-Ă, *financiari,-e*, adj. Care ţine de organizarea finanţelor, privitor la finanţe, la circulaţia banilor, a creditului etc.; bănesc. [Pronunţat: *-ci-ar*]

FINANŢÁ, *finanţez*, vb.I. Tranz. A întreţine sau a susţine cu bani o persoană, o instituţie, o întreprindere etc. ◆ (Fam.) A împrumuta pe cineva cu bani.

FINĂNŢE s.f.pl. Totalitatea mijloacelor băneşti care se găsesc la dispoziţia unui stat şi care sînt necesare pentru îndeplinirea funcţiilor şi sarcinilor sale; relaţii sociale de natură economică ce apar în procesul repartiţiei produsului social şi a venitului naţional în legătură cu îndeplinirea funcţiilor şi sarcinilor statului.

FINÍT,-Ă, *finiţi,-te*, adj. 1. Care are o existenţă limitată, care s-a sfîrşit, s-a isprăvit, s-a încheiat. ◇ (Rar) *Număr finit*, fiecare dintre numerele reale. ◆ (Substantivat, n.) Categorie filozofică ce se referă la stările relative ale materiei care au o existenţă limitată şi se pot transforma unele într-altele. 2. (Despre produse, mărfuri etc.) Care a trecut prin toate fazele de transformare a materiei prime şi poate

fi întrebuințat în scopul pentru care a fost făcut.

FIONG, *fionguri*, s.n. (Înv. și reg.) Fundă (făcută din panglici cu ciucuri) purtată de femei ca podoabă (pe cap).

FIÓR, *fiori*, s.m. Emoție puternică (manifestată printr-un tremur ușor). [Pronunțat: *fi-or*]

FIÓRD, *fiorduri*, s.n. Golf al mării care pătrunde mult în interiorul uscatului, strîmt și întortocheat, cu pereții țărmului abrupți.

FIORÓS,-OÁSĂ, *fioroși,-oase*, adj. Care sperie, înspăimîntă, îngrozește; înspăimîntător, groaznic, îngrozitor. [Pronunțat: *fi-o-*]

FIR, *fire*, s.n. 1. Produs de torcătorie sau de filatură, de formă lungă și subțire, obținut prin toarcerea unor fibre textile. ◇ *Fir cu plumb*, dispozitiv pentru determinarea sau pentru verificarea direcției verticale, format dintr-o sfoară subțire avînd atîrnată la un capăt o greutate metalică. 2. Sîrmă de telefon, de telegraf etc., alcătuită din două, uneori din trei conductoare subțiri, izolate și de obicei răsucite. 3. (Anat.; în expr.) *Fir terminal*, partea extremă a măduvei spinării, de la conul medular pînă la coccis.

FÍRAV,-Ă, *firavi,-e*, adj. Care este slăbuț, plăpînd, puțin rezistent.

FÍRE, *firi*, s.f. Mod de a fi, de a se purta, de a reacționa caracteristic naturii (psihice, sufletești, morale a) unei ființe; caracter, temperament.

FIRFIRÍC, *firfirici*, s.m. Monedă mică de argint, care a circulat în trecut.

FIRMAMÉNT s.n. (Livr.; adesea fig.) Cer.[2]

FIRMÁN, *firmane*, s.n. Decret, ordin al sultanilor Imperiului otoman (prin care erau numiți sau maziliți domnii în țările române).

FIROSCÓS,-OÁSĂ, *firoscoși,-oase*, adj. (Pop. și fam.) Care se pricepe (sau pretinde că se pricepe) la toate, învățat și deștept.

FIROSEÁLĂ, *firoseli*, s.f. (Înv. și pop.) Risipă, pagubă.

FISIONÁ, *fisionez*, vb. I. Tranz. A diviza, a scinda un nucleu atomic în mai multe fragmente (cu mase de valori comparabile). [Pronunțat: *-si-o-*]

FISIONÁBIL,-Ă, *fisionabili, -e*, adj. (Despre nuclee atomice) Care poate fi fisionat, care se poate fisiona. [Pronunțat: *-si-o-*]

FISIÚNE, *fisiuni*, s.f. Fenomen spontan sau indus de scindare a nucleului atomic în mai multe fragmente (cu mase de valori comparabile). [Pronunțat: *-si-u-*]

FISTICHÍU,-ÍE, *fistichii*, adj. (Fam.) Care este neobișnuit, ieșit din comun; curios, ciudat, bizar.

FÍSTULĂ, *fistule*, s.f. (Med.) Canal format accidental sau în urma unei operații, care comunică spre interior cu o glandă sau cu o cavitate naturală sau patologică și care drenează în afară secreția acestora; ulcerație adîncă într-un țesut al organismului.

FISURÁ, *fisurez*, vb.I. Tranz. și refl. A produce sau a căpăta fisuri.

FISÚRĂ, *fisuri*, s.f. Crăpătură foarte îngustă la suprafața sau în interiorul unui corp solid (rocă, beton, metal, aliaj etc.) sau adîncitură naturală într-un organ, într-un țesut etc.

FÍȘĂ, *fișe*, s.f. 1. Foaie (mică) de hîrtie sau de carton pe care își face însemnări cel ce strînge material pentru elaborarea unei opere, pe care se redau extrase dintr-o lucrare etc. ◆ (În biblioteci) Foaie de carton de format unitar pe care se trec datele bibliografice fundamentale privitoare la o carte sau la o publicație periodică. 2. (Fiz.) Piesă de la capătul unui cordon de rețea, care se introduce într-o priză, într-un cuplu etc. spre a stabili legătura cu o linie electrică, telefonică etc.

FIȘÍC, *fișicuri*, s.n. Teanc de monede de aceeași valoare (și mărime)

așezate una peste alta și înfășurate în hîrtie sub forma unui cilindru.

FITÍL, *fitiluri*, s.n. Fir de bumbac răsucit sau țesut, în formă de sfoară, șiret, panglică sau tub, care se introduce, spre a fi aprins, în mijlocul lumînărilor, într-un lichid care arde (la o lampă) etc.

FITOFÁG,-Ă, *fitofagi,-ge*, adj., s.m. (Animal) care se hrănește cu plante, provocînd pagube.

FITOPATOLOGÍE s.f. Ramură a biologiei care studiază bolile plantelor, agenții care le produc și metodele de combatere și de prevenire a îmbolnăvirilor.

FIXÁ, *fixez*, vb. I. Tranz. **1.** A așeza ceva (rar pe cineva) într-un loc determinat, astfel încît să nu mai poată fi mișcat, clintit. ◆ A se uita țintă la cineva sau la ceva; a pironi cu privirea. ◆ Refl. A se stabili, a se statornici undeva. **2.** A stabili o oră, un preț etc. anumit; a determina. ◆ Refl. A se hotărî, a se decide. **3.** A trata cu un reactiv chimic materialele fotografice developate, pentru a le face insensibile la acțiunea luminii.

FIXATÍV,-Ă, *fixativi,-e*, adj., s.n. (Substanță, soluție) care fixează.

FIXÍSM s.n. (Biol.) Concepție care neagă procesul evoluției lumii vii și care consideră că speciile de animale și de plante sînt invariabile în decursul întregii istorii a pămîntului.

FIXÍST,-Ă, *fixiști,-ste*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține fixismului, privitor la fixism. **2.** S.m. și f. Adept al fixismului.

FÍZIC,-Ă, *fizici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care aparține materiei, alcătuirii, aspectului unui corp, privitor la materia, la alcătuirea, la aspectul unui corp. ◇ *Fenomen fizic*, fenomen în cursul căruia substanțele își păstrează identitatea, suferind numai o schimbare de stare sau de poziție. **2.** S.f. Știință fundamentală din ciclul științelor naturii, care studiază proprietățile și structura materiei, formele mișcării ei și legile generale ale fenomenelor naturii anorganice, precum și transformările reciproce ale acestor forme de mișcare.

FIZIOLÓGIC,-Ă, *fiziologici,-ce*, adj. Care aparține fiziologiei, privitor la fiziologie. [Pronunțat: *-zi-o-*]

FIZIOLOGÍE, *fiziologii*, s.f. **1.** Ramură a biologiei care studiază funcțiile organismului viu (animal sau vegetal). **2.** Scriere de mică întindere, cu intenții vădit satirice, în care se prezintă un caracter uman, considerat ca tip reprezentativ pentru categoria sa, prin zugrăvirea însușirilor fizice, dar mai ales morale. [Pronunțat: *-zi-o-*]

FIZIONOMÍE, *fizionomii*, s.f. **1.** (Biol.) Înfățișare particulară a mediilor naturale, a animalelor și a plantelor sau a grupărilor lor. **2.** Totalitatea trăsăturilor feței cuiva, care determină expresia ei particulară; chip. **3.** Fig. Caracter distinctiv, înfățișare particulară a unei epoci, a unei colectivități umane, a unei activități artistice, culturale, sociale etc. [Pronunțat: *-zi-o-*]

FIZIOTERAPÍE s.f. Metodă de tratament medical cu ajutorul agenților fizici (aer, lumină, apă, electricitate etc.). [Pronunțat: *-zi-o-*]

FÎN s.n. Iarbă cosită și uscată, servind ca nutreț pentru vite; fînaț.

FÎNEÁȚĂ, *fînețe*, s.f. Teren (în regiunea de deal sau de munte) acoperit cu ierburi cultivate sau crescute spontan, care se cosesc și din care se obține fînul.

FÎRTÁT, *fîrtați*, s.m. (Pop.) Prieten nedespărțit al cuiva, legat de el prin jurămînt pînă la moarte. ◆ Tovarăș (de muncă, de drum etc. al cuiva).

FLAGÉL, (1) *flageli*, s.m., (2) *flageluri*, s.n. **1.** S.m. (Biol.) Filament protoplasmatic mobil, existînd la unele protozoare și la spermatozoizi, care

servește ca organ de locomoție. 2. S.n. Calamitate, dezastru, sinistru.

FLAGELÁT,-Ă, *flagelați,-te*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre organisme, celule) Care are flagel (1), prevăzut cu flagel. 2. S.n. (La pl.) Clasă de protozoare microscopice unicelulare prevăzute cu unul sau cu mai mulți flageli (1), unele avînd cromatofori cu clorofilă; (și la sg.) protozoar care face parte din această clasă.

FLAGRÁNT,-Ă, *flagranți,-te*, adj. Care este izbitor, evident. ◇ *Flagrant delict*, infracțiune descoperită în momentul săvîrșirii ei sau înainte ca efectele ei să se fi consumat.

FLAMÍNGO, *flamingi*, s.m. Pasăre călătoare de apă, de mărimea unei berze, cu gîtul și picioarele foarte lungi și cu pene de culoare albă cu nuanțe roz *(Phoenicopterus ruber)*.

FLÁMURĂ, *flamuri*, s.f. (Astăzi poetic) Steag, drapel.

FLANC, *flancuri*, s.n. Partea din stînga sau din dreapta a unei unități militare, a unei armate.

FLASH s.n. Tub electric care produce o luminație puternică de scurtă durată, folosit în arta fotografică, în construcția laserelor etc. [Pronunțat: *fleș*]

FLAȘNÉTĂ, *flașnete*, s.f. Mică orgă mecanică mobilă, care execută diverse melodii prin învîrtirea cu mîna a unei manivele.

FLATÁ, *flatez*, vb. I. Tranz. A măguli, a linguși.

FLÁUT, *flaute*, s.n. Instrument muzical de suflat alcătuit dintr-un cilindru îngust de lemn sau de metal, prevăzut cu găuri și cu clape.

FLECÁR,-Ă, *flecari,-e*, s.m. și f. Persoană căreia îi place să vorbească mult și despre lucruri neimportante; limbut, guraliv, palavragiu.

FLEGMÁTIC,-Ă, *flegmatici,-ce*, adj. (Despre oameni și caracterul, temperamentul lor) Care este (sau rămîne) nepăsător, liniștit, calm.

FLER, *fleruri*, s.n. Simț de orientare rapidă într-o împrejurare sau într-o situație dificilă; perspicacitate.

FLEȘCĂÍT,-Ă, *fleșcăiți,-te*, adj. Moale, fără consistență. ◆ Fig. (Despre oameni) Lipsit de forță, de vigoare; moleșit.

FLEXÍBIL,-Ă, *flexibili,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care are proprietatea de a se îndoi, de a se încovoia ușor (și de a-și reveni la forma inițială); mlădios. ◆ Elastic. ◆ (Gram.) Care are flexiune; flexionar. 2. S.n. Grup de lamele flexibile (1) de cupru, folosit în legăturile electrice.

FLEXIÚNE, *flexiuni*, s.f. (Gram.) Fiecare dintre modificările pe care le suferă forma unui cuvînt pentru a exprima diverse raporturi. [Pronunțat: *-xi-u-*]

FLÍNTĂ, *flinte*, s.f. Pușcă cu țeavă lungă, folosită în trecut; sîneață.

FLIȘ, *flișuri*, s.n. Formație geologică tipică de geosinclinal, alcătuită dintr-o alternanță de depozite marine de mare adîncime (2000—3000 m) conținînd argile, marne, gresii, conglomerate, în general foarte sărace în fosile, formată în timpul cînd fundul mării era în continuă ridicare, și care a devenit un lanț muntos.

FLOÁRE, *flori*, s.f. 1. Parte a plantei care cuprinde organele de reproducere sexuată și care are, în general, o corolă frumoasă și divers colorată. 2. Orice plantă erbacee care face flori (1) colorate. ◇ *Floarea-soarelui*, plantă erbacee dicotiledonată, din familia compozitelor, cu tulpină înaltă, cu florile grupate într-un capitul mare, rotund ca un disc, de culoare galbenă, heliotropică, cultivată pentru semințele ei oleaginoase; (reg.) sora-soarelui *(Helianthus annuus)*. 3. (Geol.; în expr.) *Flori de mină*, depuneri de cristale de cuarț, calcit, ghips, baritină, blendă, galenă, pirită, calcopirită, stibină etc. în geodele din roci sau din filoane. 4. (Chim.; în expr.) *Floare de sulf* (sau *de pucioasă*), pulbere crista-

lină de sulf, obținută prin sublimarea sulfului; sulf farmaceutic.

FLOCÓN, *flocoane*, s.n. (Chim.) Particulă, relativ mare, rezultată din aglomerarea particulelor mai mici, la coagularea unei soluții sau unei suspensii coloidale.

FLORÁL,-Ă, *florali,-e*, adj. Care ține de floare (1), format din flori. ◇ *Formulă florală*, mod de reprezentare a părților componente ale unei flori prin litere, cifre și semne convenționale. ◆ Care înfățișează o floare; în formă de floare.

FLORĂR, *florare*, s.n. Instrument confecționat din lemn, tablă sau celuloid, care prezintă curbe variate, folosit de desenatori pentru trasarea curbelor plane.

FLÓRĂ, *flore*, s.f. Totalitatea plantelor care se găsesc într-o regiune a globului, într-o anumită perioadă geologică, într-un anumit mediu etc. ◇ *Floră microbiană* (sau *bacteriană*), totalitatea microorganismelor vegetale dintr-un mediu natural, din cavitatea bucală, din intestin etc.

FLORÍN, *florini*, s.m. Monedă de aur și de argint care a circulat în diverse țări din Europa (și la noi), pînă în sec. XIX.

FLOTÁ, *flotez*, vb. I. Tranz. A îndepărta, prin decantare, substanțele care plutesc la suprafața unui lichid.

FLOTÁBIL,-Ă, *flotabili,-e*, adj. 1. (Despre corpuri) Care poate pluti la suprafața unui lichid. 2. (Despre ape curgătoare) Care permite deplasarea plutelor.

FLOTÁNT,-Ă, *flotanți,-te*, adj. Care plutește; plutitor.

FLOTÁȚIE, *flotații*, s.f. Procedeu de separare, pe cale umedă, a mineralelor utile din minereuri sau a cărbunilor de steril; flotare.

FLÓTĂ, *flote*, s.f. Totalitatea navelor (și aeronavelor) care aparțin unui stat, care se află într-o anumită regiune etc.

FLOTÓR, *flotoare*, s.n. Nume dat unor obiecte care plutesc la suprafața apei, destinate să efectueze măsurători sau reglaje sau să susțină la suprafață corpuri submersibile; plutitor.

FLUCTUÁ, pers. 3 *fluctuează*, vb. I. Intranz. A fi schimbător; a oscila, a varia. [Pronunțat: *-tu-a*]

FLUCTUÁȚIE, *fluctuații*, s.f. Abatere foarte mică, întîmplătoare și temporară față de o anumită stare, față de un anumit reper. ◆ Schimbare neîntreruptă, oscilație; mutare dintr-un loc în altul. [Pronunțat: *-tu-a-*]

FLUÉNT,-Ă, *fluenți,-te*, adj. În care elementele componente se succedă în mod armonios, curgător, limpede.

FLUÍD,-Ă, *fluizi,-de*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre corpuri) Cu coeziune slabă între molecule. 2. S.n. Corp în stare lichidă sau gazoasă ce ia forma vasului în care este conținut, schimbîndu-și aspectul sub acțiunea unei forțe exterioare foarte mici și tinzînd să atingă, prin curgere, un nivel minim de energie potențială.

FLUIDITÁTE s.f. 1. Stare, însușire a ceea ce este fluid, curgător. 2. Armonie, coerență, muzicalitate a expresiei (într-o operă literară). [Pronunțat: *flu-i-*]

FLUIDIZÁRE, *fluidizări*, s.f. Procedeu industrial prin care un material pulverulent este dispersat într-un fluid și adus într-o stare pseudolichidă, folosit în transportul pneumatic al materialelor pulverulente, pentru uscarea lor, pentru obținerea unui amestec intim în care se pot produce reacții chimice etc. [Pronunțat: *flu-i-*]

FLUIDIZÁT,-Ă, *fluidizați,-te*, adj. (Despre materiale pulverulente) Adus, prin fluidizare, într-o stare pseudolichidă, cu proprietăți asemănătoare lichidului. [Pronunțat: *flu-i-*]

FLUÓR s.n. F şi Z=9. Element chimic, din grupa halogenilor, cu caracter nemetalic, gaz de culoare galbenă-verzuie, cu miros înăbuşitor, toxic, caracterizat printr-o reactivitate chimică neobişnuit de mare, fiind elementul cel mai electronegativ.

FLUORESCÉNT,-Ă, *fluorescenţi,-te*, adj. Care prezintă fluorescenţă; bazat pe fluorescenţă. ◇ *Tub fluorescent*, izvor de lumină bazat pe principiul descărcării electrice într-un amestec de gaze şi de vapori de mercur aflat într-un tub de sticlă. [Pronunţat: *flu-o-*]

FLUORESCÉNŢĂ, *fluorescenţe*, s.f. Proprietate a unor substanţe (de obicei în soluţie) de a absorbi, cînd sînt iradiate cu radiaţii luminoase, ultraviolete, radiaţii cu o anumită lungime de undă, şi de a emite, în schimb, atîta timp cît sînt iradiate, radiaţii cu lungime de undă diferită, de obicei mai mare. [Pronunţat: *flu-o-*]

FLUORHÍDRIC adj. (În expr.) *Acid fluorhidric*, hidracid al fluorului, care se prezintă sub formă de gaz incolor, cu miros înăbuşitor, toxic, care, în soluţie apoasă, atacă sticla şi majoritatea metalelor, folosit la gravarea pe sticlă, la solubilizarea silicaţilor, la obţinerea unor mase plastice etc. [Pronunţat: *flu-or-*]

FLUORÍNĂ s.f. (Chim.) Fluorită. [Pronunţat: *flu-o-*]

FLUORÍTĂ s.f. CaF_2. Fluorură de calciu naturală, substanţă cristalizată, transparentă sau diferit colorată, fluorescentă, folosită la prepararea acidului fluorhidric; fluorină. [Pronunţat: *flu-o-*]

FLUORÚRĂ, *fluoruri*, s.f. Compus binar al fluorului cu metale sau cu nemetale, considerat ca sare a acidului fluorhidric. ◇ *Fluorură de sodiu*, NaF, substanţă cristalină, incoloră, solubilă în apă şi în alcool, folosită ca antiseptic, în industria alcoolului, la impregnarea lemnului, a tapetelor etc. *Fluorură de calciu*, fluorită. *Fluorură dublă de aluminiu şi sodiu*, criolit. [Pronunţat: *flu-o-*]

FLÚTURE, *fluturi*, s.m. Nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, care au corpul bombat sau alungit şi catifelat, patru aripi membranoase acoperite cu solzi mărunţi de culori diferite şi aparat bucal adaptat pentru supt, a căror larvă este o omidă.

FLÚVIU, *fluvii*, s.n. Apă curgătoare foarte mare, cu mulţi afluenţi, care se varsă într-o mare, într-un ocean sau într-un lac.

FLUX, *fluxuri*, s.n. **1.** Fază de ridicare periodică, timp de $6^h12^m30^s$ a nivelului apei oceanelor sau a mărilor deschise, în cadrul fenomenului de maree, sub influenţa perturbaţiilor mişcării de rotaţie a pămîntului şi a atracţiei lunii şi a soarelui. **2.** (Fiz.) Curent, mişcare de particule. ◇ *Flux de căldură* (sau *termic*), energie termică transferată dintr-o suprafaţă dată în unitatea de timp. *Flux luminos*, energia radiantă pe care o emite un izvor de lumină într-o unitate de timp. *Flux electric* (sau *al inducţiei electrice*), produsul dintre inducţia electrică şi aria suprafeţei perpendiculare pe ea pe care o străbate. *Flux magnetic* (sau *al inducţiei magnetice*), produsul dintre inducţia magnetică şi aria suprafeţei perpendiculare pe ea pe care o străbate. **3.** (În expr.) *Flux tehnologic*, circulaţia continuă a materiei prime, a semifabricatelor etc. în succesiunea operaţiilor dintr-un proces tehnologic. *Producţie în flux*, formă de organizare superioară a producţiei, în cadrul căreia produsele se obţin în condiţii de adîncă divizare a procesului tehnologic. *Flux de informaţie*, raport între cantitatea de informaţie şi timpul în care ea este transmisă.

FLUXMÉTRU, *fluxmetre*, s.n. Instrument folosit pentru măsurarea fluxului luminos sau a fluxului magnetic.

FOÁIE, *foi*, s.f. (Bot.) Frunză. [Pronunțat: *foa-ie*]

FOBÍE, *fobii*, s.f. Stare patologică de neliniște și de frică obsedantă, lipsită de o cauză obiectivă sau precisă. ◆ Repulsie, antipatie pentru ceva.

FOC, *focuri*, s.n. **1.** Ardere violentă cu flacără și cu dezvoltare de căldură; (concr.) materie în curs de ardere. ◇ *Foc de artificii* sau *foc bengal*, ardere de materii inflamabile care produc jerbe de flăcări colorate. **2.** (În expr.) *Foc grecesc*, lichid foarte inflamabil alcătuit dintr-un amestec de bitum natural, rășină și sulf, lansat de către bizantini (începînd din sec. VII) în timpul asediilor, cu ajutorul unor mașini de război.

FOCÁL,-Ă, *focali,-e*, adj. (Fiz.) Privitor la focarul lentilelor sau al oglinzilor. ◇ *Distanță focală*, distanța dintre centrul unei lentile sau al unei oglinzi și focarul său. *Plan focal*, plan perpendicular pe axa optică, în focar.

FOCALIZÁ, *focalizez*, vb. I. Tranz. A face să treacă printr-un singur punct toate razele unui fascicul.

FOCÁR, *focare*, s.n. **1.** (Mat.; referitor la o conică) Punct (în cazul parabolei) din planul conicei având proprietatea că raportul distanțelor unui punct al curbei la el și la o dreaptă fixă (directoarea) este constant; (pentru elipsă și hiperbolă) suma sau diferența distanței de la un punct oarecare al curbei la cele două focare având proprietatea de a fi constante. **2.** Punct situat pe axa optică a unui sistem optic în care se întîlnesc razele reflectate sau refractate ce au căzut paralele pe sistem. ◇ *Focar real*, punctul în care se strînge un fascicul de lumină convergent, obținut prin reflexia pe o oglindă sau prin refracția printr-o lentilă a unui fascicul luminos paralel. *Focar virtual*, punctul în care se strîng prelungirile virtuale ale razelor ce formează un fascicul divergent obținut prin deflexiunea pe o oglindă convexă sau prin refracția printr-o lentilă divergentă. **3.** Parte a cuptoarelor, a căldărilor de abur sau a instalațiilor de încălzit în care se produce arderea combustibilului.

FÓCĂ, *foci*, s.f. (La pl.) Nume dat mai multor genuri de mamifere acvatice din ordinul pinipidelor, carnivore, cu corpul fusiform și membrele transformate în lopeți, care trăiesc mai ales în regiunile polare *(Phoca)*; (și la sg.) animal care face parte din unul dintre aceste genuri.

FOILETÓN, *foiletoane*, s.n. Articol (de literatură, de știință, de artă) sau fragmente de roman tipărite în partea de jos a paginilor unui ziar, unei reviste etc. ◆ Articol de ziar (cu caracter satiric) care tratează teme de actualitate. [Pronunțat: *fo-i-*]

FOIÓS,-OÁSĂ, *foioși,-oase*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre arbori) Care are frunze late și căzătoare și care face parte din încrengătura angiospermelor. ◆ (Substantivat, f. pl.) Denumire dată unor specii de arbori și de arbuști care au astfel de frunze. **2.** S.n. Una dintre cele patru încăperi ale stomacului animalelor rumegătoare, în care trece hrana după cea de-a doua rumegare. [Pronunțat: *fo-ios*]

FOIȘÓR, *foișoare*, s.n. **1.** Construcție exterioară, situată de obicei în axul fațadei, destinată să protejeze intrarea și să creeze un spațiu de observație. **2.** Turn de observație prevăzut la ultimul etaj cu un foișor **(1)**. ◇ (Înv.) *Foișor de foc*, turn de observație pentru incendii. [Pronunțat: *fo-i-*]

FOÍȚĂ, *foițe*, s.f. (Biol.; în expr.) *Foițe embrionare*, straturile de celule (endodermul, mezodermul și ectoder-

mul) din care este format embrionul în stadiul de gastrulă şi din care se dezvoltă ţesuturile şi organele noii fiinţe.

FOLCLÓR s.n. **1.** Totalitatea operelor artistice, literare, muzicale etc. create şi răspîndite de popor, în primul rînd de ţărani. **2.** Ştiinţă care studiază folclorul **(1)**.

FOLIÁR,-Ă, *foliari,-e*, adj. Privitor la frunze, care este în legătură cu frunzele unei plante. [Pronunţat: *-li-ar*]

FOLÍCUL, *foliculi*, s.m. Nume generic dat formaţiilor anatomice în formă de săculeţ, avînd diferite funcţii.

FOLICULÁR,-Ă, *foliculari,-e*, adj. Privitor la foliculi, care este în legătură cu foliculii. ◇ *Hormon folicular*, foliculină.

FOLÍCULĂ, *folicule*, s.f. Fruct uscat dehiscent, de tipul capsulei, format dintr-o singură carpelă îndoită în formă de cornet, cu mai multe seminţe în interior, deschiderea făcîndu-se pe o singură linie.

FOLICULÍNĂ, *foliculine*, s.f. Hormon secretat de glandele sexuale feminine; hormon folicular.

FOLIÓLĂ, *foliole*, s.f. Fiecare dintre frunzuliţele care intră în alcătuirea unei frunze compuse. [Pronunţat: *-li-o-*]

FON, *foni*, s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru nivelul de intensitate al unui sunet, apreciat după senzaţia auditivă pe care o produce acesta.

FONAŢIÚNE, *fonaţiuni*, s.f. Ansamblul fenomenelor care produc vocea. [Pronunţat: *-ţi-u-*]

FONCIÉRĂ, *fonciere*, s.f. (Înv.) Impozit care se plătea pentru proprietăţile agricole. [Pronunţat: *-ci-e-*]

FOND, *fonduri*, s.n. **1.** Conţinut. **2.** Culoare de bază a unui tablou, a unei ţesături etc. pe care se conturează desenele sau figurile; cîmp. **3.** (Fiz.) Radiaţie greu de înlăturat sau inevitabilă, cu caracter parazit, în prezenţa căreia se efectuează o experienţă sau o măsurare.

FONDÁNT,-Ă, *fondanţi,-te*, adj., s.m. **1.** Adj. Care se moaie, care se topeşte uşor. **2.** S.m. Substanţă sau amestec de substanţe care se adaugă la topirea sau la arderea unui amestec de materiale pentru a coborî punctul de topire al acestora sau pentru a separa impurităţile.

FONÉM, *foneme*, s.n. Cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcţia de a diferenţia cuvintele între ele, precum şi formele gramaticale ale aceluiaşi cuvînt. ◆ (În trecut) Sunet.

FONÉTIC,-Ă, *fonetici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a lingvisticii care studiază producerea, transmiterea, audiţia şi evoluţia sunetelor unei limbi. **2.** Adj. Privitor la sunetele unei limbi; care ţine de fonetică **(1)**, privitor la fonetică.

FONOIZOLATÓR,-OÁRE, *fonoizolatori,-oare*, adj. Care izolează împotriva zgomotelor şi sunetelor. ◇ *Material fonoizolator*, material cu densitate aparentă mică, poros, cu absorbţie fonică bună, folosit în construcţii pentru izolarea încăperilor împotriva zgomotelor de orice fel, asigurînd desfăşurarea normală a activităţilor din încăperile respective. [Pronunţat: *-no-i-*]

FONÓN, *fononi*, s.m. (Fiz.) Particulă fictivă asociată vibraţiilor care se propagă prin masa unui corp cristalin, avînd frecvenţe comparabile cu cele ale sunetelor; cuantă de sunet.

FÓNTĂ, *fonte*, s.f. Aliaj fier-carbon cu peste 1,7% carbon şi cu cantităţi mici de alte elemente, produs în furnalele înalte şi folosit, fie direct, la turnarea unor piese, fie indirect, la elaborarea oţelului; (pop.) tuci.

FOR, (2) *foruri*, s.n. **1.** Piaţă publică în Roma antică, unde era concentrată viaţa socială, politică, religioasă şi economică a oraşului şi unde

se judecau procesele. 2. Autoritate, instanță, organ de stat. 3. (În expr.) *For interior*, conștiință. [Variantă: fórum s.n.].

FORÁ, *forez*, vb. I. Intranz. A săpa găuri de sondă (pentru cercetarea structurilor geologice, explorarea sau exploatarea unor zăcăminte de substanțe minerale etc.).

FORAMINIFÉR, *foraminifere*, s.n. (La pl.) Ordin de protozoare rizopode marine, cu corpul învelit într-o cochilie calcaroasă, alcătuită din cămăruțe care comunică între ele prin mici orificii, constituind o caracteristică paleontologică pentru diferite etaje ale mezozoicului, paleogenului și miocenului; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

FORESTIÉR,-Ă, *forestieri,-e*, adj. Care aparține pădurilor, privitor la păduri, care formează păduri; (despre întreprinderi, industrie etc.) care prelucrează lemnul pădurilor. [Pronunțat: *-ti-er*]

FORFETÁR,-Ă, *forfetari,-e*, adj. (Despre tarife, taxe, impozite etc.) Care este dinainte stabilit la o sumă globală și invariabilă.

FÓRFOTĂ s.f. Mișcare grăbită și zgomotoasă de colo pînă colo (a unei mulțimi).

FORJÁ, *forjez*, vb. I. Tranz. A lucra, a prelucra un metal sau un aliaj prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul unui ciocan sau al unei prese.

FÓRJĂ, *forje*, s.f. Instalație pentru încălzirea metalelor care urmează să fie forjate.

FORMÁL,-Ă, *formali,-e*, adj. 1. Privitor la formă, care ține de formă, de aparență. ◆ (Adverbial) În aparență, aparent. 2. Formulat precis; categoric, expres. 3. Pătruns de formalism; făcut numai de formă, pentru a salva aparențele.

FORMALDEHÍDĂ s.f. HCHO. Compus carbonilic alifatic, primul termen al clasei de aldehide aciclice saturate, gaz incolor, cu miros înțepător, solubil în apă, cu reactivitate chimică ridicată, cu caracter puternic reducător și cu mare tendință de polimerizare, folosit la fabricarea rășinilor sintetice, coloranților, medicamentelor, explozivelor, în tăbăcărie, ca dezinfectant etc.; aldehidă formică, metanal.

FORMALÍNĂ s.f. (Chim.) Formol.

FORMALÍSM s.n. 1. Orientare în artă care rupe forma de conținut, tinzînd să supraaprecieze forma operei de artă în dauna conținutului, să considere forma un scop în sine și nu ca o expresie a conținutului. 2. Atitudine caracterizată prin respectarea strictă a aspectelor de formă în dauna fondului problemelor, într-o activitate oarecare. ◆ Atitudine conformistă, exagerat protocolară.

FORMALÍST,-Ă, *formaliști,-ste*, s.m. și f., adj. (Persoană) care aderă la formalism; (persoană) care, într-o activitate, pune accent pe formă, în dauna conținutului.

FORMALITĂTE, *formalități*, s.f. Condiție de formă impusă de o dispoziție legală pentru îndeplinirea și valabilitatea unui act juridic.

FORMALIZÁRE, *formalizări*, s.f. 1. (Log.) Procedeu prin care se dau regulile de formare a enunțurilor și de derivare a lor unele din altele. 2. Supărare, jignire pricinuită de nerespectarea unor reguli (neînsemnate) de politețe.

FORMÁT, *formate*, s.n. Ansamblul dimensiunilor care caracterizează forma și mărimea unei hîrtii de desen, a unui corp plat; dimensiune. ◆ Totalitatea dimensiunilor unei tipărituri în funcție de modul în care sînt împăturite colile de tipar care o alcătuiesc; dimensiunile zațului pe o pagină.

FORMÁȚIE, *formații*, s.f. 1. Alcătuire, întocmire, organizare, consti-

tuire. 2. (Concr.) Strat de roci caracterizate prin anumite particularități ale constituției lor și care s-au format în anumite condiții geologice dintr-o anumită perioadă de timp. 3. Categorie a economiei politice și a materialismului istoric care desemnează o treaptă istorică determinată, concretă a dezvoltării societății, definită în esență prin nivelul forțelor de producție și relațiile de producție și schimb corespunzătoare, prin structura socială determinată de acestea, prin formele de comunitate umană și prin suprastructura respectivă; orînduire. 4. Fel în care este dispusă o unitate militară pentru adunare, marș sau luptă. 5. Pregătire într-un anumit domeniu obținută prin efort sistematic. 6. Ansamblu, echipă artistică, sportivă etc. [Variantă: **formațiúne** s.f.]

FORMAȚIÚNE s.f. v. **formație.**

FÓRMĂ, *forme*, s.f. 1. Categorie care desemnează modul de existență, de organizare și de structurare a elementelor constitutive ale obiectului sau fenomenului, structura lui internă și externă. 2. (Geogr.; în expr.) *Formă de relief*, neregularitate a suprafeței pămîntului, rezultat al interacțiunii agenților geografici interni și externi. 3. Totalitatea mijloacelor de exprimare a conținutului unei opere artistice. 4. (Lingv.) Complex de sunete prin care se exprimă un sens; aspectul exterior al unui cuvînt pentru a exprima o valoare sau o funcție gramaticală. 5. Mod de organizare, de conducere politică, socială etc. ◇ *Formă de guvernămînt*, mod de organizare și de funcționare a conducerii statului. 6. (Mat.) Aspectul unei figuri în care nu se ține seamă de mărimea ei. 7. (Tehn.) Piesă (metalică) prevăzută cu o cavitate corespunzătoare, în care se toarnă un material și care reprezintă negativul obiectului obținut prin turnare.

FORMIÁT, *formiați*, s.m. Compus al acidului formic cu metale sau cu radicali organici. ◇ *Formiat de sodiu*, HCOONa, substanță cristalină obținută prin neutralizarea acidului formic cu hidroxid de sodiu și prin evaporarea în soluție, folosită la obținerea acidului formic și a acidului oxalic, în unele sinteze organice. [Pronunțat: *-mi-at*]

FÓRMIC adj. (În expr.) *Acid formic*, HCOOH, acid alifatic monocarboxilic, lichid incolor, volatil, cu miros puternic înțepător, caustic pentru piele, care se găsește în unele plante și animale (urzici, furnici roșii) și care se prepară și sintetic, folosit în industria textilă, farmaceutică, alimentară, în tăbăcărie și în sinteze organice.

FORMÓL s.n. Denumire dată unei soluții apoase de 40% formaldehidă, lichid incolor, volatil, cu miros înțepător, iritant, folosită ca dezinfectant, germicid, fungicid și antiseptic, precum și la fabricarea rășinilor fenolice, a mătăsii artificiale, a esterilor celulozici, a explozivelor etc.; formalină.

FORMULÁR, *formulare*, s.n. Imprimat cu mai multe spații albe, care se completează în vederea întocmirii unui act, a unui tabel etc.

FORMÚLĂ, *formule*, s.f. 1. Enunț precis al regulii de urmat pentru efectuarea unei anumite operații; expresie precisă generală și invariabilă a unei legi, a unei relații etc. 2. Relație alcătuită din numere, litere și semne matematice, constituind o identitate în care unul dintre membri este considerat ca expresie a celuilalt sau ca regulă de urmat pentru a calcula valoarea celuilalt. 3. (Chim.) Reprezentare simbolică a compoziției substanțelor chimice. ◇ *Formulă chimică*, formulă în care se indică prin simboluri chimice compoziția calitativă și cantitativă a unei substanțe. *Formulă brută*, formulă chimică ce indică natura elementelor și proporția relativă a numărului de atomi din aceste elemente care compun molecula. *Formulă structurală* (sau

de structură), reprezentare simbolică a compoziției unui compus chimic, în care se indică legăturile de valență ale atomilor componenți, succesiunea legării lor în moleculă și locul pe care îl ocupă în moleculă o anumită particularitate structurală.

FORT, *forturi*, s.n. Lucrare de fortificație construită din zidărie, cu contur poligonal, care face parte dintr-un sistem de întărituri și care este menită să apere un centru important sau o linie strategică.

FORTĂREÁȚĂ, *fortărețe*, s.f. Loc important din punct de vedere militar, puternic întărit, pregătit pentru apărare circulară și pentru luptă îndelungată în caz de asediu.

FORTIFICÁȚIE, *fortificații*, s.f. Construcție special făcută pentru apărarea așezărilor omenești și a luptătorilor împotriva atacurilor militare sau a pătrunderii de trupe inamice din afară.

FORTRÁN s.n. Limbaj de programare pentru calculatoarele electronice, folosit la rezolvarea problemelor tehnico-științifice și economice care necesită un volum mare de calcule numerice.

FORTUÍT,-Ă, *fortuiți,-te*, adj. (Livr.) Venit pe neașteptate; neprevăzut, inopinat, întîmplător.

FÓRȚĂ, *forțe*, s.f. **I. 1.** Capacitate pe care o au ființele vii de a depune un efort, de a executa acțiuni fizice prin încordarea mușchilor; putere fizică, vigoare, tărie. ◇ *Tur de forță*, acțiune greu de realizat, care cere multă putere fizică, multă abilitate și multă energie morală. **2.** Tărie, putere. ◆ Energie (morală). ◆ Aptitudine, capacitate, putință de a realiza ceva. **3.** Persoană înzestrată cu putere și cu energie, care acționează intens într-un anumit domeniu de activitate; grup, organizație politică sau clasă socială care se manifestă ca un element social și politic activ. **4.** (De obicei la pl. și urmat de determinarea „armată") Totalitatea unităților militare ale unui stat; armată. **5.** (Ec. pol.; în expr.) *Forță de muncă*, **a)** capacitatea de muncă a omului, totalitatea aptitudinilor fizice și intelectuale care există în organismul omului și pe care el le pune în funcție atunci cînd îndeplinește o activitate socială utilă; **b)** totalitatea persoanelor care dispun de capacitate de muncă. *Forțe de producție*, latură a modului de producție care include forța de muncă și mijloacele de producție, privite în unitatea și în interacțiunea lor dialectică, exprimînd conținutul material al producției, raporturile oamenilor față de obiectele și de forțele naturii, pe care le folosesc în scopul producerii de bunuri materiale necesare satisfacerii nevoilor de consum; infrastructură. **II.** Energie existentă în natură. ◆ (Fiz.) Mărime fizică ce măsoară interacțiunea dintre corpuri care le schimbă starea de repaus sau de mișcare sau le deformează; acțiune mecanică ce schimbă starea de mișcare a unui corp; mărime dirijată care reprezintă această acțiune. ◇ *Forță aplicată*, forță exercitată prin contact sau prin intermediul cîmpului. *Forță coulombiană* (sau *electrostatică)*, forța de interacțiune dintre purtătorii de sarcină electrică. *Forță de legătură*, forța exercitată de legătura ce limitează posibilitățile de mișcare ale unui sistem. *Forță motoare*, energie folosită pentru punerea în mișcare a corpurilor. *Forță de schimb*, forță care se manifestă între particulele identice aflate la mică distanță (nucleoni în nucleu, electroni în atom etc.). *Forță de tracțiune*, forță exercitată de un vehicul motor (locomotivă, navă, tractor etc.) asupra unei mașini sau a unui vehicul pe care le remorchează. *Forță elastică*, forță avînd la origine o deformație elastică, proporțională cu deformația, dar de sens contrar. *Forță electrodinamică*, forță de natură electromagnetică ce se exercită între conductorii prin

care circulă curenţi electrici. *Forţă electromagnetică*, forţă ce acţionează asupra unui conductor parcurs de un curent aflat într-un cîmp magnetic. *Forţă exterioară*, interacţiunea dintre un sistem şi un altul. *Forţă interioară*, rezultatul interacţiunii dintre părţile componente ale aceluiaşi sistem. *Forţă lorentziană* (sau *Lorentz)*, forţa care acţionează asupra unui purtător de sarcină în cîmp magnetic. *Forţă nucleară*, forţă care acţionează între particulele elementare pe care le conţin nucleele atomice.

FÓRUM s.n. v. **for.**

FÓSĂ, *fose*, s.f. (Anat.) Cavitate sau scobitură (largă şi puţin adîncă) de pe suprafaţa unei structuri anatomice. ◇ *Fosă nazală*, fiecare dintre cele două despărţituri ale cavităţii nazale, separate prin sept.

FOSÉTĂ, *fosete*, s.f. (Anat.; în expr.) *Fosetă olfactivă*, gropiţă cu două deschideri, unde se află ramificaţii ale nervilor olfactivi care transmit stimulii la lobii olfactivi din creierul mare.

FOSFÁT, *fosfaţi*, s.m. Sare a acidului fosforic. ◇ *Fosfat (neutru)*, sare neutră a acidului fosforic în care cei trei atomi de hidrogen sînt înlocuiţi cu atomi de metale. *Fosfat monoacid*, sare a acidului fosforic în care doi atomi de hidrogen sînt înlocuiţi cu atomi de metale. *Fosfat biacid*, sare a acidului fosforic în care un atom de hidrogen este înlocuit cu un atom de metal.

FOSFATÍDĂ, *fosfatide*, s.f. (Biol.) Fosfolipidă.

FOSFÍNĂ s.f. PH_3. Substanţă gazoasă, incoloră, cu miros caracteristic neplăcut, foarte toxică, foarte puţin solubilă în apă, agent reducător puternic, folosită în unele sinteze organice; hidrogen fosforat.

FOSFOCÁLCIC,-Ă, *fosfocalcici,-ce*, adj. (Despre substanţe biochimice) Care este constituit din fosfor şi calciu.

FOSFOCREATÍNĂ s.f. Substanţă organică, azotat neproteic, cu rol important în contracţia musculară; fosfagen. [Pronunţat: *-cre-a-*]

FOSFOLIPÍDĂ, *fosfolipide*, s.f. Substanţă din grupul lipidelor, ester al acizilor graşi cu alcooli polivalenţi, în a cărei moleculă intră fosforul, prezentă mai ales în ţesutul nervos; fosfatidă.

FOSFOPROTEÍDĂ, *fosfoproteide*, s.f. Ester al acidului fosforic cu diverşi aminoacizi.

FÓSFOR s.n. P şi Z=15. Element chimic cu caracter nemetalic, care se găseşte în natură numai sub formă de compuşi şi care se prezintă în mai multe modificaţii alotropice. ◇ *Fosfor alb*, substanţă cristalină, moale, albă, toxică, inflamabilă, fosforescentă, solubilă în sulfură de carbon, foarte activă din punct de vedere chimic. *Fosfor roşu*, formă alotropică a fosforului, cea mai stabilă la temperatura obişnuită, care se prezintă ca un praf roşu închis, fără miros, neotrăvitor, insolubil în apă şi în sulfură de carbon, întrebuinţată la fabricarea chibriturilor. *Fosfor negru*, formă alotropică a fosforului, formată din macromolecule uriaşe alcătuite din atomi de fosfor legaţi covalent, de culoare cenuşie pînă la neagră, fără toxicitate.

FOSFORÁT,-Ă, *fosforaţi,-te*, adj. Care conţine fosfor combinat cu hidrogen. ◇ *Hidrogen fosforat*, fosfină.

FOSFORESCÉNT,-Ă, *fosforescenţi, -te*, adj. Care poate produce fenomene de fosforescenţă.

FOSFORESCÉNŢĂ, *fosforescenţe*, s.f. Proprietate a unor substanţe de a emite radiaţii cu lungimi de undă diferite, de obicei mai mari decît cele ale radiaţiilor absorbite, emisiunea continuînd şi după încetarea iradierii; calitatea de a lumina şi în întuneric.

FOSFÓRIC,-Ă, adj. (În expr.) *Acid fosforic*, H_3PO_4, oxiacid tribazic al fosforului pentavalent, substanţă cris-

talină incoloră, solubilă în apă, folosit la fabricarea de îngrășăminte mixte, la acidularea unor băuturi răcoritoare etc.; acid ortofosforic. *Acid fosforic glacial*, acid metafosforic. *Anhidridă fosforică*, pentoxid de fosfor.

FOSFORÍT, *fosforite*, s.n. Rocă sedimentară, produs de transformare lentă a apatitului sub acțiunea agenților atmosferici, compusă, în special, din fosfat de calciu, folosită, ca materie primă, pentru fabricarea îngrășămintelor fosfatice și, uneori, pentru extragerea fosforului.

FOSFORÓS,-OÁSĂ adj. (În expr.) *Acid fosforos*, $H_2(HPO_3)$, oxiacid bibazic al fosforului trivalent, substanță cristalină, incoloră, delicvescentă, solubilă în apă, în alcool și în eter, folosit ca agent reducător puternic; acid ortofosforos. *Anhidridă fosforoasă*, trioxid de fosfor.

FOSFOTEMÍE, *fosfotemii*, s.f. Concentrație a fosforului în sînge.

FOSFÚRĂ, *fosfuri*, s.f. Combinație a fosforului cu un metal. ◇ *Fosfură de calciu*, Ca_3P_2, fosfură care apare în fabricația cianamidei de calciu. *Fosfură de zinc*, Zn_3P_2, fosfură folosită pentru combaterea rozătoarelor.

FOSGÉN s.n. $COCl_2$. Diclorură a acidului carbonic, obținută din reacția dintre oxid de carbon și clor, gaz incolor, ușor lichefiabil, cu miros slab de fîn umed, extrem de toxic, iritânt puternic al ochilor, folosită în industria medicamentelor, coloranților etc. și ca gaz de luptă.

FOSÍL,-Ă, *fosili,-e*, s.f., adj. 1. S.f. Rest sau urmă a unui animal sau a unei plante dintr-o epocă geologică anterioară celei actuale, conservate în straturile pămîntului. 2. Adj. (Despre organisme, formații geologice etc.) Care a existat, care s-a format în trecutul geologic al pămîntului. ◇ *Apă fosilă*, strat de apă subterană care însoțește zăcămintele petrolifere.

FÓTĂ, *fote*, s.f. Parte a costumului popular femeiesc formată dintr-o țesătură dreptunghiulară de lînă, de obicei bogat ornamentată, care se petrece în jurul corpului, de la talie în jos, ținînd locul fustei.

FÓTBAL s.n. Joc sportiv între două echipe formate din cîte 10 jucători de cîmp și cîte un portar, ce se desfășoară pe o durată de timp determinată, pe un teren special amenajat.

FOTOAUTOTRÓF,-Ă, *fotoautotrofi, -e*, adj., s.f. (Plantă) care folosește energia luminii în procesul de sinteză a substanțelor hrănitoare; fotosintetizant. [Pronunțat: *-to-a-u-*]

FOTOCATÓD, *fotocatozi*, s.m. Catod a cărei emisiune de electroni se face prin efect fotoelectric.

FOTOCELÚLĂ, *fotocelule*, s.f. (Fiz.) Celulă fotoelectrică.

FOTOCHÍMIC,-Ă, *fotochimici,-ce*, adj. Care ține de fotochimie, relativ la reacțiile chimice ale luminii.

FOTOCHIMÍE s.f. Parte a chimiei care se ocupă cu studiul reacțiilor chimice declanșate, ajutate sau accelerate de lumină.

FOTOCONDUCTIBILITÁTE, *fotoconductibilități*, s.f. Conductibilitate electrică a semiconductorilor, produsă prin iluminarea suprafeței acestora; fotoconducție, efect fotoconductiv.

FOTODIÓDĂ, *fotodiode*, s.f. 1. Diodă a cărei funcționare este dependentă de fluxul luminos care cade asupra ei. 2. Celulă fotoelectrică. [Pronunțat: *-di-o-*]

FOTOELÉCTRIC,-Ă, *fotoelectrici,-ce*, adj. 1. (Despre emisiunea de electroni din metale) Provocat de incidența radiației luminoase. ◇ *Efect fotoelectric extern*, emisiune de electroni de pe suprafața metalelor sau a semiconductorilor sub acțiunea luminii. *Efect fotoelectric intern*, variație a conductibilității unui semiconductor (sau a unui dielectric) sub acțiunea luminii.

2. Referitor la efectul fotoelectric intern sau extern; bazat pe acest efect. ◇ *Celulă fotoelectrică*, element de circuit electric, cu doi electrozi, care se bazează pe efectul fotoelectric și care lasă să treacă prin el un curent mai mare sau mai mic, după cum fluxul luminos ce cade asupra lui este mai mare sau mai mic; fotodiodă (2), fotocelulă.

FOTOELEMÉNT, *fotoelemente*, s.n. Generator electric care realizează transformarea energiei cuantelor de lumină în energie electrică, prin efectul fotoelectric; pilă fotovoltaică, celulă fotovoltaică.

FOTOGÉNĂ, *fotogene*, adj. (Bot.; în expr.) *Bacterie fotogenă*, bacterie saprofită pe alimente, pe trunchiuri de copaci putrezi, care emite radiații luminoase, observabile pe întuneric, datorită unui proces de oxidare care se petrece în citoplasmă.

FOTOGRÁFIC,-Ă, *fotografici,-ce*, adj. Care ține de fotografie, privitor la fotografie. ◇ *Hîrtie fotografică*, hîrtie specială, acoperită pe o față cu un strat sensibil la acțiunea luminii, pe care se obțin copiile fotografice.

FOTOGRÁMĂ, *fotograme*, s.f. Fotografie (luată din avion sau din puncte înalte) care îndeplinește condiția de a oferi o perspectivă centrală, pe baza căreia se pot face măsurători precise asupra obiectului a cărui imagine o reproduce, și care se folosește, mai ales, în topografie și în cartografie.

FOTOGRAVÚRĂ, *fotogravuri*, s.f. 1. Procedeu fotografic cu care se pot obține clișee în vederea imprimării planșelor în tipografie; gravură obținută prin acest procedeu. 2. Heliogravură (2).

FOTOLUMINESCÉNȚĂ, *fotoluminescențe*, s.f. Luminescență provocată de excitarea, prin iluminare, a unei anumite substanțe, cu radiații de lungime de undă convenabilă.

FOTOMETRÍE s.f. Parte a opticii care se ocupă cu măsurarea intensității izvoarelor de lumină, a iluminării etc.

FOTOMÉTRU, *fotometre*, s.n. Instrument care servește la măsurarea intensității izvoarelor de lumină.

FOTOMONTÁJ, *fotomontaje*, s.n. 1. Ansamblu de fotografii și de fragmente de fotografii, reunite cu scopul de a obține un nou clișeu fotografic. 2. Mijloc de agitație vizuală care constă dintr-o serie de fotografii și de ilustrații aranjate pe un panou spre a ilustra un subiect sau o problemă.

FOTOMULTIPLICATÓR, *fotomultiplicatoare*, s.n. Dispozitiv folosit pentru amplificarea fluxurilor luminoase, în care curentul fotoelectric, provenit de la fotocatod, crește foarte mult datorită amplificării repetate a electronilor.

FOTÓN, *fotoni*, s.m. (Fiz.) Particulă asociată cîmpului electromagnetic, potrivit dualismului undă-corpuscul, care posedă energie și impuls și care are masă de repaus și sarcină electrică nule.

FOTONASTÍE, *fotonastii*, s.f. Mișcare a plantelor provocată de variația intensității luminii.

FOTOREZISTÍV,-Ă, *fotorezistivi,-e*, adj. Care se referă la dependența rezistenței electrice a conductoarelor sau a semiconductorilor de iluminarea suprafeței lor.

FOTOREZISTÓR, *fotorezistoare*, s.n. Element de circuit electric realizat prin depunerea unui strat semiconductor pe un suport izolant care prezintă proprietăți de conducție diferite la iluminări diferite.

FOTOSENSÍBIL,-Ă, *fotosensibili,-e*, adj. (Despre substanțe sau materiale) Care este sensibil la lumină.

FOTOSFÉRĂ s.f. Stratul exterior al globului solar sau al unei stele, format

din gaze și din vapori metalici cu temperaturi înalte, și care radiază lumină.

FOTOSINTÉZĂ, *fotosinteze*, s.f. (Bot.) Asimilație clorofiliană.

FOTOTACTÍSM s.n. Proces prin care microorganismele mobile se orientează, reacționînd la intensitatea luminii.

FOTOTIPÍE, (2) *fototipii*, s.f. **1.** Procedeu prin care se execută reproduceri, apropiate ca aspect de fotografie, cu ajutorul unui clișeu format dintr-un strat subțire de gelatină bicromatată, așezat pe o placă de cupru. **2.** Reproducere obținută prin acest procedeu.

FOTOTROPÍSM s.n. Însușire a unor plante de a-și îndrepta florile, frunzele etc. într-o anumită direcție determinată de orientarea luminii; heliotropism.

FOTOVOLTÁIC,-Ă, *fotovoltaice*, adj. (Fiz.; în expr.) *Efect fotovoltaic*, apariție a unei tensiuni electromotoare într-o joncțiune semiconductoare sau într-un contact metal-semiconductor. *Pilă* (sau *celulă*) *fotovoltaică*, fotoelement. [Pronunțat: *-ta-ic*]

FOURIERÍSM s.n. Doctrină socialistă utopică franceză, creată de Ch. Fourier și de discipolii lui, în prima jumătate a sec. XIX. [Pronunțat: *fu-ri-e-rism*]

FRÁCȚIE, *fracții*, s.f. (Adesea urmat de determinarea „ordinară") Număr format din una sau mai multe unități fracționare; o pereche de numere naturale m și $n \neq 0$, scrisă sub forma $\frac{m}{n}$. ◇ *Fracție algebrică rațională*, o pereche de polinoame f și g, scrisă $\frac{f}{g}$, unde g trebuie să fie diferit de polinomul nul. *Fracție algebrică simplă*, fracție algebrică rațională la care numărătorul este o constantă sau un binom de gradul întîi (eventual fără termen liber), iar numitorul, un binom de gradul întîi (complet sau nu), respectiv un trinom de gradul doi, ireductibil în mulțimea R.

FRACȚIONÁR,-Ă, *fracționari,-e*, adj. (Mat.) Care are forma unei fracții, care conține o fracție sau se compune din fracții. ◇ *Număr fracționar*, fracție. *Unitate fracționară*, o parte dintr-un întreg împărțit în părți la fel de mari. *Partea fracționară a unui număr real*, a, diferența dintre numărul a și partea sa întreagă $[a]$; se notează: $\{a\}$. [Pronunțat: *-ți-o-*]

FRACȚIONÁRE, *fracționări*, s.f. Separare a unui amestec de două sau mai multe substanțe în componente pure sau în fracțiuni bogate în anumite componente, care se poate realiza prin distilare, cristalizare, centrifugare, filtrare etc. [Pronunțat: *-ți-o-*]

FRACȚIONÁT,-Ă, *fracționați,-te*, adj. Separat în fracțiuni. ◇ *Distilare fracționată*, separare, prin distilare, a componenților unui amestec de lichide, colectînd separat fracțiuni de distilare, care fierb fiecare la o altă temperatură. *Cristalizare fracționată*, cristalizare treptată a unui amestec de componenți cu temperaturi de solidificare diferite, care pot fi separați unul de altul în stare solidă, sau a unui amestec de substanțe dizolvabile, folosind diferența lor de solubilitate într-un solvent. [Pronunțat: *-ți-o-*]

FRACȚIONÍSM s.n. Acțiune politică în cadrul unui partid politic (revoluționar) prin care se creează o neînțelegere profundă (în probleme de principiu, de orientare) între mai multe grupuri, ducînd la fărîmițarea unității partidului. [Pronunțat: *-ți-o-*]

FRACȚIÚNE, *fracțiuni*, s.f. **1.** Parte distinctă (mică) dintr-un întreg; frîntură, fragment. **2.** (Chim.) Porțiune obținută prin fracționarea unui amestec de două sau mai multe substanțe. **3.** Grupare de membri, în cadrul unui partid politic, care își organizează un centru conducător aparte, își stabilește un program diferit de linia poli-

tică fundamentală a partidului și o disciplină proprie, luptînd împotriva majorității membrilor acelui partid. [Pronunțat: *-ți-u-*]

FRAGMÉNT, *fragmente*, s.n. 1. Bucată, parte (ruptă, desprinsă, izolată) dintr-un tot. 2. Parte dintr-o scriere.

FRAGMENTÁ, *fragmentez*, vb. I. Tranz. A rupe, a tăia, a împărți un tot în mai multe părți.

FRANCHÉȚE s.f. Faptul de a-și spune deschis gîndurile; calitatea de a fi sincer, loial, cinstit, de a spune pe față, fără înconjur ceea ce gîndește.

FRANCISCÁN,-Ă, *franciscani,-e*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Călugăr catolic sau călugăriță catolică din ordinul întemeiat de Francisc din Assisi, la începutul sec. XIII. 2. Adj. Care ține de franciscani (1), privitor la franciscani.

FRÁNCIU s.n. Fr cu Z = 87. Element chimic radioactiv cu caracter metalic, din grupa metalelor alcaline, care a fost produs pe cale artificială și care, în comportare, se aseamănă mult cu cesiul.

FRANCMASONERÍE s.f. Asociație secretă cu scopuri etico-religioase, politice și filantropice, care a îmbinat, la origine, tradițiile de solidaritate ale unor corporații medievale cu diverse tradiții oculte și care, mai tîrziu, a căpătat un caracter retrograd.

FRÁNCO adv., adj. În care toate cheltuielile de transport al mărfurilor, de asigurare etc. sînt cuprinse în prețul de vînzare. ◆ Francat.

FRÁNJĂ, *franje*, s.f. (Fiz.) Fiecare dintre dungile alternativ luminoase și întunecoase obținute pe un ecran prin fenomenul de interferență sau de difracție în lumină monocromatică.

FRANȚUZÍT,-Ă, *franțuziți,-te*, adj. (Adesea substantivat) Care imită obiceiurile franceze și folosește (nejustificat) multe cuvinte și expresii franceze (în propria limbă); (despre limbaj) plin de cuvinte și expresii franceze.

FRAPÁ, *frapez*, vb.I. Tranz. A se impune atenției cuiva prin caracteristici izbitoare; a impresiona puternic.

FRAPÁNT,-Ă, *frapanți,-te*, adj. Care frapează; izbitor, șocant.

FRATERNITÁTE s.f. Legătură strînsă de rudenie (între frați și surori) și de solidaritate, de prietenie și ajutor reciproc între oameni, colectivități sau popoare; frăție, frățietate.

FRATERNIZÁRE, *fraternizări*, s.f. Faptul de a face cauză comună cu adversarul, în timpul unui război, al unor manifestații etc., ca protest împotriva dușmanului comun.

FRÁUDĂ, *fraude*, s.f. Înșelăciune, act de rea-credință săvîrșit de cineva, de obicei pentru a realiza un profit material de pe urma atingerii drepturilor altcuiva; hoție. ◆ Sumă sustrasă prin înșelăciune, prin defraudare. [Pronunțat: *fra-u-*]

FRÁZĂ, *fraze*, s.f. Îmbinare de propoziții (aflate în raporturi de coordonare sau de subordonare) care exprimă una sau mai multe judecăți.

FRAZEOLOGÍE s.f. (Rar) Vorbire fără conținut, care ascunde sărăcia de idei; vorbe goale și umflate; pălăvrăgeală, flecăreală. [Pronunțat: *-ze-o-*]

FREÁTIC,-Ă. *freatici,-ce* adj. (Despre ape sau pînze de apă subterane) Care se găsește pe primul strat impermeabil de la suprafața pămîntului și care alimentează izvoarele, fîntînile etc., influențînd formarea și proprietățile solului. [Pronunțat: *fre-a-*]

FRECVÉNȚĂ, *frecvențe*, s.f. 1. Repetare deasă și regulată a unui fapt, a unei acțiuni. 2. (Mat.; în expr.) *Frecvență relativă* (a unui eveniment aleatoriu într-o serie de *n* probe), raportul dintre frecvența absolută a evenimentului și numărul *n* de probe considerate; probabilitate posteriori. *Frecvență relativă* (a unei valori a caracteristicii la o

populație statistică), raportul dintre frecvența absolută a acelei valori și efectivul total al populației. *Frecvență absolută* (a unui eveniment aleatoriu într-o serie de *n* probe), numărul probelor în care evenimentul s-a realizat. *Frecvență absolută* (a unei valori a caracteristicii la o populație statistică), numărul de unități ale populației corespunzătoare acelei valori. 3. (Fiz.) Mărime care arată de cîte ori se produce un fenomen periodic într-o unitate de timp. ◇ *Curent de înaltă* (sau *de joasă) frecvență*, curent electric care își schimbă sensul de un număr mare (sau mic) de ori într-o unitate de timp. *Frecvență proprie*, frecvența oscilației proprii a unui sistem. *Frecvență fundamentală*, frecvența sunetului fundamental. *Frecvență de prag*, frecvența minimă (a luminii) la care se poate produce efect fotoelectric.

FRECVENȚMÉTRU, *frecvențmetre*, s.n. (Fiz.) Instrument folosit pentru măsurarea frecvenței unei mărimi care variază periodic.

FRENÉTIC,-Ă, *frenetici,-ce*, adj. Care se află în stare de frenezie, care exprimă, trădează o asemenea stare. ◆ (Adesea adv.) Puternic, violent; pasionat.

FRENEZÍE, *frenezii*, s.f. Stare de excitare excesivă, de patimă violentă, greu de stăpînit. ◇ *Cu frenezie*, ca în delir, frenetic, violent, pasionat.

FRÉNIC,-Ă, *frenici,-ce*, adj. Care este în legătură cu diafragma. ◇ *Nerv frenic* (și substantivat, m.), nervul motor principal al diafragmei.

FREÓN, *freoni*, s.m. Substanță gazoasă, stabilă, netoxică și necorosivă, folosită ca agent frigorific de calitate superioară, precum și la prepararea aerosolilor cosmetici.

FRÉSCĂ, *fresce*, s.f. 1. Tehnică de a picta cu culori dizolvate în apă de var pe tencuiala încă udă a unui zid. ◆ Pictură murală decorativă (de dimensiuni mari) realizată prin această tehnică. 2. Fig. Compoziție literară sau muzicală de proporții mari, care înfățișează tabloul de ansamblu al unei epoci, al unei societăți etc.

FREUDÍSM s.n. (Psih.) Psihanaliză (1). [Pronunțat: *froi-dism*]

FRIÁBIL,-Ă, *friabili,-e*, adj. (Despre roci, materiale; și fig.) Care se sparge ușor, care se fărîmițează repede. [Pronunțat: *fri-a-*]

FRICȚIÚNE, *fricțiuni*, s.f. (Fiz.) Interacțiune a două corpuri aflate în contact; frecare. [Pronunțat: *-ți-u-*]

FRIG, (2) *friguri*, s.n. 1. Temperatură scăzută a aerului, care dă senzația de rece. ◆ Senzație de rece provocată de temperatura scăzută a aerului. 2. (Med.; la pl., și în expr. *friguri de baltă* sau *friguri palustre)* Malarie.

FRIGIDÉR, *frigidere*, s.n. Dulap de construcție specială echipat cu un agregat frigorigen, care menține o temperatură scăzută produsă cu ajutorul energiei electrice, al gazului metan sau al unui combustibil lichid, destinat răcirii și păstrării temporare a alimentelor și a produselor ușor alterabile.

FRIGORIFÉR,-Ă, *frigoriferi,-e*, adj. (Despre un sistem fizico-chimic sau tehnic) Care transferă frigul. ◇ *Lanț frigorifer*, serie de instalații frigorifice prin care se asigură conservarea și transportul la rece al alimentelor. *Agent frigorifer*, agent frigorific care transferă frig la un mediu ce trebuie răcit de la un mediu care se află la o temperatură mai joasă. ◆ (Substantivat, n.) Clădire sau încăpere prevăzute cu instalații de răcire sub temperatura mediului înconjurător și folosite pentru conservarea unor cantități mari de alimente, medicamente etc.

FRIGORÍFIC,-Ă, *frigorifici,-ce*, adj. Care ține de frig, privitor la frig; care servește la producerea frigului. ◇ *Agent frigorific*, substanță sau amestec de substanțe care produc sau transportă

frig. *Instalație frigorifică*, sistem tehnic alcătuit dintr-un agent frigorigen, o încăpere răcită, o instalație de comandă și de control și dispozitive anexe, utilizat pentru răcire.

FRIGORIGÉN,-Ă, *frigorigeni,-e*, adj. Care poate produce frig. ◇ *Agent frigorigen*, substanță cu putere de vaporizare mare, care absoarbe căldura. *Instalație frigorigenă*, parte componentă a unei instalații frigorifice, în care, prin consum de energie, agentul frigorigen își modifică continuu starea de agregare, producînd frig.

FRIGOTÉHNICĂ s.f. Ramură a tehnicii care studiază mijloacele și instalațiile de producere a frigului și procedeele de utilizare în practică a acestuia.

FRINGILÍDĂ, *fringilide*, s.f. (La pl.) Familie de păsări cîntătoare cu cioc conic și scurt; (și la sg.) pasăre care face parte din această familie.

FRIPTURÍSM s.n. (Peior. și fam.) Tendință de a se îmbogăți pe orice cale, cu orice preț; goană după profituri (ilegale).

FRIVÓL,-Ă, *frivoli,-e*, adj. (Despre oameni) Care este preocupat de lucruri neserioase, care umblă după plăceri ușoare; ușuratic. ◆ (Despre lucruri, fapte, atitudini) Lipsit de seriozitate, de temeinicie, de importanță; ușuratic.

FRÎNC,-Ă, *frînci,-ce*, s.m. și f. (Adesea adjectival) Nume atribuit, în trecut, la noi, apusenilor de origine română.

FRÎNTĂ, *frînte*, adj. (În expr.) *Linie frîntă*, linie formată din segmente de dreaptă consecutive și de direcții diferite.

FRONT, *fronturi*, s.n. **1.** Teritoriu pe care se desfășoară acțiuni militare în timpul războiului. **2.** Alianță a unor organizații politice și de masă creată pe baza unui program de acțiune comun. **3.** Fig. Grup organizat de oameni în vederea unei lupte comune, a unui scop comun. **4.** (Fiz.; în expr.) *Front de undă*, ansamblul punctelor pînă la care ajunge o oscilație la un moment dat.

FRONTĂL,-Ă, *frontali,-e*, adj. **1.** Care ține de regiunea frunții. **2.** Din față, așezat în față. **3.** (În expr.) *Dreaptă frontală* (și substantivat, f.), dreaptă paralelă cu planul vertical de proiecție.

FRONTIÉRĂ, *frontiere*, s.f. **1.** Linie naturală sau convențională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său; graniță, hotar. **2.** (Mat.; în expr.) *Frontiera unui semiplan*, dreaptă, *d*, care limitează semiplanul (deschis) $|dA$ $(A \in |\, dA)$. [Pronunțat: *-ti-e-*]

FRONTISPÍCIU, *frontispicii*, s.n. **1.** Partea superioară a fațadei principale a unui edificiu sau a unui monument. ◆ Fațada principală a unui edificiu. **2.** Prima pagină a unei cărți, care, pe lîngă titlu, poartă adesea numele autorului, gravuri simbolizînd cuprinsul lucrării etc. ◆ Partea de sus, de pe prima pagină, a unui ziar, cuprinzînd titlul și unele indicații.

FRUCT, *fructe*, s.n. Organ al unei plante care apare și se dezvoltă din pistilul unei flori fecundate și care conține semințele.

FRUCTIFÉR,-Ă, *fructiferi,-e*, adj. (Despre pomi) Care produce fructe comestibile; roditor. ◆ (Despre organele unei plante) Care poartă fructele.

FRUCTIFICÁȚIE, *fructificații*, s.f. **1.** Proprietate a plantelor de a produce fructe; proprietate a pomilor fructiferi și a viței de vie de a da lăstari fertili; fructificare. **2.** Totalitatea organelor reproducătoare la criptogame. **3.** Perioadă în care se formează fructele.

FRUCTÓZĂ s.f. $C_6H_{12}O_6$. Monozaharidă de tipul cetohexozelor, substanță cristalizată, cu gust dulce, care apare, în stare liberă, în fructele dulci și în miere, sau, în combinații, în di-,

tri- și polizaharide; zahăr de fructe, levuloză.

FRUCTUÓS,-OÁSĂ, *fructuoși,-oase*, adj. Care dă rezultate bune; folositor, avantajos. [Pronunțat: *-tu-os*]

FRUGIVÓR,-Ă, *frugivori,-e*, adj., s.m. și f. (Animal) care se hrănește în special cu fructe.

FRUMÓSUL s.n. art. Categorie fundamentală a esteticii referitoare la creațiile umane ori la obiectele naturii care provoacă o satisfacție estetică datorită organizării lor armonioase.

FRUNZÁR, *frunzare*, s.n. 1. Desiș format din crengile pline de frunze ale unui copac sau ale unei tufe. 2. Umbrar făcut din crengi bogate în frunze. 3. Frunze uscate servind ca așternut sau ca nutreț pentru vite.

FRÚNZĂ, *frunze*, s.f. Organ principal al plantei, care îi servește la respirație, la transpirație și la asimilație, format, de obicei, dintr-o lamă verde (limb) prinsă de tulpină printr-o codiță (pețiol); foaie.

FRUST,-Ă, *fruști,-ste*, adj. (Livr.) Brut, neprelucrat; rudimentar; natural; simplu.

FRUSTRÁ, *frustrez*, vb. I. Tranz. A lipsi pe cineva (în special statul sau o instituție a lui) de un drept sau de un bun; a păgubi. ◆ A înșela.

FTÁLIC,-Ă adj. (În expr.) *Acid ftalic*, $C_6H_4(COOH)_2$, acid aromatic dicarboxilic, substanță cristalină, albă, solubilă în apă și în alcool, folosit, sub formă de ester dibutilic, ca plastifiant și la fabricarea anhidridei ftalice. *Anhidridă ftalică*, anhidridă a acidului ftalic, cu un ciclu de cinci atomi în moleculă, care se folosește în cantități mari pentru obținerea unor rășini sintetice (rășini gliptalice), a unor materiale plastice și a unor coloranți.

FTIZÍE, *ftizii*, s.f. (Med.) Tuberculoză pulmonară; oftică.

FUIÓR, *fuioare*, s.n. Mănunchi de cinepă, de in, de lînă sau de borangic gata pentru tors. [Pronunțat: *fu-ior*]

FÚLGER, *fulgere*, s.n. 1. (Met.) Descărcare electrică în scînteie care se produce în atmosfera terestră, între doi nori. 2. Fig. Lumină, sclipire puternică și trecătoare; scăpărare, străfulgerare.

FULMICOTÓN s.n. Denumire dată nitratului de celuloză cu un conținut ridicat de azot (12,5—13,5%), corespunzînd aproximativ trinitratului de celuloză, substanță cu aspect fibros, solubilă în solvenți organici, care este folosit la fabricarea pulberii fără fum și a mătăsii artificiale.

FULMINÁNT,-Ă, *fulminanți,-te*, adj. (Despre vorbe, discursuri, scrieri etc.) Care este plin de violență, de amenințări, care arată o mînie nestăvilită.

FULMINÁT, *fulminați*, s.m. Sare a acidului fulminic. ◇ *Fulminat de mercur*, $Hg(CNO)_2$, sare de mercur a acidului fulminic, exploziv detonant, foarte toxic, care se prezintă sub forma unui praf cenușiu, cu gust metalic.

FULMÍNIC adj. (În expr.) *Acid fulminic*, C =N—OH, izomer al acidului cianic, care, împreună cu unele metale, formează săruri foarte explozibile.

FÚMANS adj. (Despre acizi) Care fumegă în contact cu aerul. ◇ *Acid azotic fumans*, acid azotic în concentrație de 98%.

FUMÁRIC adj. (În expr.) *Acid fumaric*, HOOC—CH=CH—COOH, acid organic dicarboxilic nesaturat, izomerul trans- al acidului maleic, produs cristalin acicular, solubil în apă, intermediar în metabolismul glucidelor și al acizilor grași.

FUMARÓLĂ, *fumarole*, s.f. Produs gazos (hidrogen, azot, clor, oxigen, oxizi de carbon etc.) cu temperatură ridicată, emis de vulcani, prin cratere și prin crăpături laterale, sau degajat din curgerile de lavă; degajare a acestor gaze.

FUMĂRÍT s.n. Impozit încasat în trecut pentru fiecare coș de fum al caselor sau al bordeielor locuite de țărani.

FUNAMBULÉSC,-ÉSCĂ, *funambulești*, adj. (Livr.) Echilibristic, acrobatic. ◆ Bizar, excentric, extravagant.

FUNCIÁR,-Ă, *funciari,-e*, adj. **1.** Care se referă la proprietatea particulară, la averi imobiliare. **2.** Fig. Care aparține naturii, firii, structurii intime a cuiva; de bază. [Pronunțat: *-ci-ar*]

FÚNCTOR, *functori*, s.m. Semn sau simbol care realizează legătura logică între propoziții (din propoziții simple formîndu-se propoziții compuse); conector, operator logic propozițional.

FÚNCȚIE, *funcții*, s.f. **1.** Activitate administrativă pe care o prestează cineva în mod regulat și organizat într-o instituție, în schimbul unei retribuții; serviciu, slujbă. **2.** Sarcină, rol. ◇ *Funcțiile statului*, activitățile esențiale pe care le desfășoară statul pentru a-și îndeplini rolul său pe plan politic-economic, social-cultural și de apărare. **3.** (Mat.; în expr.) *Funcție definită pe o mulțime E cu valori într-o mulțime F*, lege (procedeu sau convenție etc.) prin care oricărui element x (numit argument sau variabilă) din E i se asociază un unic element y (notat $f(x)$) din F; E fiind domeniul de definiție, F domeniul valorilor (codomeniul) ei, iar f (sau g, h, φ ori *log*, *sin*, *arcsin* etc.) legea (de corespondență); notație: $f : E \to F$. *Funcție de gradul întîi*, funcție liniară. *Funcție de gradul doi*, funcție (polinomială), $f : \mathbf{R} \to \mathbf{R}$, $f(x) = ax^2 + bx + c$ (unde a, b, $c \in \mathbf{R}$ și $a \neq 0$), al cărei grafic este o parabolă. *Funcția-semn* (sau *funcția signum*), funcția $sgn: \mathbf{R} \to \{-1, 0, 1\}$, astfel încît:

$$sgn\ x = \begin{cases} -1 \text{ dacă } x < 0 \\ 0 \text{ dacă } x = 0 \\ 1 \text{ dacă } x > 0. \end{cases}$$

Funcția de acoperire universală a cercului-unitate C, funcția $F : \mathbf{R} \to C$, $F(t) = M(x, y)$, astfel încît:

dacă $t \in [0, \pi]$, atunci $x = \cos t$, $y = \sin t$

dacă $t \in (\pi, 2\pi)$, atunci $x = -\cos(t - \pi)$, $y = -\sin(t - \pi)$

dacă $t \in t' + 2k\pi$, $t' \in [0, 2\pi)$, $k \in \mathbf{Z}$, atunci $F(t) = F(t')$; se folosește la definirea funcțiilor trigonometrice de argument real. **4.** Ansamblu de proprietăți fizico-chimice ale unui compus organic, determinat de prezența unui anumit element sau unei grupe de elemente (grupare funcțională) din molecula sa. ◆ (Și în expr. *funcție organică*) Clasă de substanțe organice care conțin în molecula lor, în afară de carbon și de hidrogen, una sau mai multe grupări funcționale. ◇ *Funcție simplă*, clasă de substanțe care conține o singură grupare funcțională de un anumit tip. *Funcție multiplă*, clasă de substanțe care conține două sau mai multe grupări funcționale de un anumit tip. *Funcție mixtă*, clasă de substanțe care conține două sau mai multe grupări funcționale diferite. **5.** (Fiz.; în expr.) *Funcție de stare*, funcție care depinde de parametrii de stare ai sistemului. *Funcție de undă*, funcție de probabilitate care descrie starea unui sistem în mecanica cuantică. **6.** Activitate proprie unui organ, aparat, țesut al unui animal sau al unei plante. [Variantă: **funcțiúne** s.f.]

FUNCȚIONÁL,-Ă, *funcționali,-e*, adj. **1.** (Mat.) Care ține de o funcție, privitor la o funcție. ◆ (Substantivat, f.) Funcție definită pe o mulțime de funcții avînd valori reale. **2.** (Chim.) Care conține o funcție organică. ◇ *Grupare* (sau *grupă*) *funcțională*, atom sau ansamblu de atomi străini din molecula unui compus organic, purtătoare a unui ansamblu de proprietăți chimice specifice, pe care le imprimă moleculelor ce o conțin. ◆ Care provine dintr-o funcție organică.

◇ *Analiză funcțională*, ansamblu de metode folosite în chimie pentru recunoașterea grupărilor funcționale dintr-o substanță organică, în scopul identificării sau al stabilirii structurii substanței respective. [Pronunțat: *-ți-o-*]

FUNCȚIONARÍSM s.n. Tendință birocratică de a considera problemele din punct de vedere individual, nu general; atitudine indiferentă, lipsită de interes și de devotament față de muncă. [Pronunțat: *-ți-o-*]

FUNCȚIÚNE s.f.v. funcție.

FUNDÁ, *fundez*, vb.I. Tranz. A pune la bază; a întemeia, a înființa, a institui, a crea, a realiza.

FUNDAMÉNT, *fundamente*, s.n. **1.** Element de construcție sau ansamblu de astfel de elemente prin intermediul cărora se sprijină o construcție, o lucrare etc.; fundație, bază, temelie. **2.** Fig. Element care servește de sprijin, pe care se întemeiază ceva; bază, temei.

FUNDÁȚIE, *fundații*, s.f. **1.** Element sau ansamblu de elemente de construcție care servesc ca suport sau ca bază de susținere a unei construcții, a unui utilaj, a unei mașini etc. **2.** Instituție cu caracter obștesc căreia, pentru realizarea scopurilor sale, i se afectează un fond special; așezământ. ◆ Fond constituit pentru întreținerea unei activități de interes obștesc.

FÚNDICĂ, *fundice*, adj. (Anat.; în expr.) *Glande fundice*, glandele principale ale stomacului, situate în fundul și în corpul stomacului, tubuloase, ramificate sau simple, care secretă acid clorhidric, pepsină, labferment și mucină.

FUNDÚC, *funduci*, s.m. Monedă turcească de aur care a circulat în țările românești în timpul stăpînirii otomane.

FUNERÁLII s.n. pl. Ceremonie fastuoasă a înmormîntării sau a incinerării unei (mari) personalități.

FUNERÁR,-Ă, *funerari,-e*, adj. Care ține de funeralii, privitor la funeralii; de înmormîntare. ◇ *Urnă funerară*, vas în care se păstrează cenușa unui mort incinerat. *Piatră funerară* sau *monument funerar*, lespede sau monument care se așază pe un mormînt.

FUNGÍBIL,-Ă, *fungibili,-e*, adj. (Jur.; despre lucruri) Care poate fi înlocuit cu altul de același fel, de aceeași calitate și în aceeași cantitate, în cazul cînd formează obiectul unei obligații.

FUNGICÍD,-Ă, *fungicizi,-de*, s.n., adj. (Substanță) folosită pentru combaterea ciupercilor vătămătoare plantelor.

FUNGIFÓRM,-Ă, *fungiformi,-e*, adj. În formă de ciupercă. ◇ *Papile fungiforme*, papile asemănătoare cu niște ciuperci, care se găsesc pe limbă, reprezentînd receptori gustativi.

FUNÍCUL, *funiculi*, s.m. Mic picioruș care prinde ovulul de pereții placentei.

FUNICULÁR, *funiculare*, s.n. Mijloc de transport aerian format din unul sau mai multe cabluri suspendate pe stîlpi, pe care circulă cabinele cu pasageri și vagonetele sau cărucioarele cu materiale, folosit în regiunile muntoase greu accesibile.

FUNÍNGINE, *funingini*, s.f. Materie de culoare neagră, ca o pulbere (rezultată din arderea incompletă a corpurilor organice), care se depune pe partea interioară a coșurilor de sobe, a sobelor etc.

FURÁJ, *furaje*, s.n. Totalitatea nutreturilor vegetale, animale sau minerale folosite pentru hrana animalelor; masă verde.

FURAJÉR,-Ă, *furajeri,-e*, adj. **1.** Care este folosit pentru hrana animalelor; în care cresc (ori sînt cultivate) plante ce servesc la hrana animalelor. **2.** Care aparține furajelor, cu privire la furaje. ◇ *Balanță furajeră*, planificare a hranei, pe o perioadă mai în-

delungată, cu întocmirea raţiilor şi a tainurilor pentru toate animalele dintr-o fermă.

FURÁN s.m. C_4H_4O. Compus heterociclic cu ciclu de cinci atomi, heteroatomul fiind atomul de oxigen, substanţă care se prezintă sub formă lichidă, incoloră, foarte volatilă, insolubilă în apă, dar solubilă în solvenţi organici (alcool, eter), folosit ca solvent, ca intermediar în sintezele organice şi de medicamente.

FURANÓZICĂ, *furanozice*, adj. (Chim.; în expr.) *Formă furanozică*, formă structurală a unor monozaharide, asemănătoare furanului, întîlnită mai ales la pentoze şi la hexoze.

FURFURÓL, *furfuroli*, s.m. Combinaţie heterociclică, aldehidă provenită din furan sau obţinută industrial din pentozanii conţinuţi în unele deşeuri agricole, prin hidroliză cu acid sulfuric, lichid uleios, cu miros caracteristic, folosită ca solvent selectiv de rafinare a uleiurilor minerale şi vegetale, la fabricarea unor mase plastice, ca insecticid, fungicid, vermicid etc.

FURNÁL, *furnale*, s.n. **1.** (Şi în expr. *furnal înalt*) Cuptor de dimensiuni mari, în formă de turn cu profil special, folosit la elaborarea fontei, prin topirea minereului de fier amestecat cu combustibil solid, cu fondant şi, eventual, cu diferite adaosuri; cuptor înalt. ◇ *Gaz de furnal*, gaz produs în furnal (1), la elaborarea fontei. **2.** Instalaţie industrială prevăzută cu un asemenea cuptor.

FURNICÁR, *furnicare*, s.n. **1.** Ridicătură mică de pămînt care adăposteşte o colonie de furnici; muşuroi. ◆ Totalitatea furnicilor dintr-un muşuroi. **2.** Fig. Mulţime (de oameni) care mişună.

FURNÍR, *furnire*, s.n. Produs lemnos sub formă de foi subţiri (0,2—6 mm), de calitate superioară, folosit în industria mobilei şi la fabricarea placajelor, panelelor sau altor materiale lemnoase.

FURNIZÁ, *furnizez*, vb. I. Tranz. A procura mărfuri, a oferi diferite articole, bunuri, servicii etc. (contra plată).

FURNIZÓR,-OÁRE, *furnizori,-oare*. s.m. şi f. Persoană fizică sau juridică ce furnizează, ce procură (diverse materiale).

FURTÚNĂ, *furtuni*, s.f. Vînt puternic însoţit, în mod obişnuit, de ploi mari, de grindină şi de descărcări electrice; vijelie.

FUS, *fusuri*, s.n. **1.** (Mat.; în expr.) *Fus sferic*, porţiune din suprafaţa unei sfere cuprinsă între două cercuri mari care au un diametru comun. (Geogr.) *Fus orar*, fiecare dintre cele 24 de porţiuni în care este împărţită suprafaţa pămîntului prin meridiane, distanţate la 15° unul de altul (sau prin alte linii de demarcaţie convenţionale) şi pe care soarele o străbate (aparent) în timp de $\frac{360°}{24 \cdot 15°} = 1$ oră. *Fus orar de origine* sau *fusul O*, fusul orar al cărui meridian mijlociu trece prin Observatorul astronomic din Greenwich. **2.** (Anat.; în expr.) *Fus neuromuscular*, formaţie receptoare nervoasă alcătuită din fibre musculare modificate, înconjurate, în spirală, de ramificaţiile neuronilor spinali. **3.** (Bot.; în expr.) *Fus nuclear* (sau *de diviziune*), formaţie celulară apărută în profază, în timpul diviziunii celulare, cînd firişoarele citoplasmatice se unesc la cei doi poli.

FUTURÍSM s.n. Curent literar-artistic apărut în Italia, la începutul sec. XX, ca o reacţie violentă împotriva formelor tradiţionale reci, care a încercat să sugereze, în literatură, ritmul trepidant al vieţii moderne, care a recomandat deplina libertate a expresiei (înlăturarea legăturilor sintactice, a punctuaţiei etc.).

FUZÁNT,-Ă, *fuzanţi,-te*, adj. (Despre proiectile) Care explodează în aer într-un anumit punct al traiectoriei.

FUZÉL s.m. Amestec de alcooli superiori, acetaldehidă, glicerină etc., care rămîne în reziduul de la distilarea alcoolului etilic industrial, obținut prin fermentație alcoolică, folosit ca solvent pentru rășini, lacuri, grăsimi, uleiuri, la fabricarea substanțelor aromatizante și a parfumurilor.

FUZELÁJ, *fuzelaje*, s.n. Parte componentă a avionului sau a planorului, care face legătura între aripi și ampenaj și care susține încărcătura, postul de pilotaj, comenzile etc.

FUZÍBIL,-Ă, *fuzibili,-e*, adj., s.m. 1. Adj. (Despre metale) Care poate fi topit (ușor). 2. S.m. Element al unei siguranțe electrice în formă de fir sau de lamelă, care se topește atunci cînd este parcurs de un curent mai mare decît cel admis.

FUZIONÁ, *fuzionez*, vb. I. Intranz. A realiza o fuziune; a se contopi, a se reuni. [Pronunțat: *-zi-o-*]

FUZIONÁRE, *fuzionări*, s.f. Acțiunea de *a fuziona* și rezultatul ei. [Pronunțat: *-zi-o-*]

FUZIÚNE, *fuziuni*, s.f. 1. (Fiz.) Reacție nucleară de sinteză a unui nucleu greu, mai stabil, din două nuclee ușoare, însoțită de eliberarea unei energii egale cu diferența dintre energia de legătură a nucleului rezultat și cea a nucleelor ușoare. 2. (Chim.) Topire. 3. Contopire a două sau mai multor state, partide, organizații, grupări, instituții, întreprinderi etc. 4. Îmbinare, reunire, contopire strînsă, structurală între mai multe elemente. [Pronunțat: *-zi-u-*]

G

GABARÍT, *gabarite*, s.n. Şablon în al cărui contur, format din linii drepte sau curbe, trebuie să se cuprindă dimensiunile unui profil; contur, format din linii drepte sau curbe, care limitează dimensiunile maxime ale profilului unui obiect, ale unei construcţii etc. ◆ Greutate care depăşeşte limita maximă admisă sau pe cea normală.

GABRÓU, *gabrouri*, s.n. Rocă magmatică intruzivă bazică, alcătuită din feldspaţi plagioclazi bazici, piroxeni, olivină şi, uneori, biotit, holocristalină, masivă, compactă şi dură, de culoare cenuşie-închisă pînă la neagră, folosită în construcţie şi la pavaje.

GADOLÍNIU s.n. Gd şi Z = 64. Element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor.

GÁIE, *găi*, s.f. Nume dat unor păsări răpitoare de zi, asemănătoare cu uliul, cu ciocul coroiat, cu gheare puternice şi cu coada bifurcată *(Milvus)*. [Pronunţat: *ga-ie*]

GAJ, *gajuri*, s.n. Garanţie depusă în contul unei datorii sau al executării unei lucrări; bun care se depune drept garanţie; amanet, zălog. ◆ Asigurare, garanţie morală dată cuiva.

GALACTOFÓR, -Ă, *galactofori*, *-e*, adj. (Anat.) Care conduce laptele spre exterior.

GALÁNT, -Ă, *galanţi*, *-te*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Darnic, generos; (despre bărbaţi şi manifestările lor) curtenitor, deosebit de politicos, de plăcut, de tandru, de amabil cu femeile. ◇ *Aventură* (sau *intrigă*, *poezie*) *galantă*, aventură (sau intrigă, poezie) de dragoste.

GALANTÁR, *galantare*, s.n. Vitrină (a unui magazin).

GALAXÍE, *galaxii*, s.f. Fiecare dintre sistemele stelare din univers, conţinînd sute de miliarde de stele, a căror structură interioară este de formă spirală (peste 80% din totalitatea lor) ori eliptică sau de forme neregulate (acestea fiind mai rare, circa 3%). ◇ *Galaxia noastră*, sistemul spiral de aproximativ 150 miliarde de stele, între care şi soarele, ce cuprinde sistemele solare, materia interstelară şi razele cosmice, avînd configuraţia unui disc foarte turtit cu diametrul de circa 100 000 ani-lumină şi grosimea maximă de 16 000 ani-lumină (a cărui proiecţie pe sfera cerească este Calea Lactee) şi care are o mişcare de rotaţie (diferenţiată, cu viteze mai mari spre centru) cu o perioadă de 200 milioane de ani.

GÁLĂ, *gale*, s.f. Spectacol (sau şir de spectacole) cu caracter festiv, sărbătoresc, organizat în anumite împrejurări şi la care participă persoane oficiale.

GÁLBEN, -Ă, *galbeni*, *-e*, adj., s.m. 1. Adj. De culoarea aurului sau a lămîii. ◇ *Rasă galbenă*, grup de po-

poare care se caracterizează prin culoarea galbenă-brună a pielii. 2. S.m. Nume dat mai multor monede străine de aur, de valori variate, care au circulat în trecut și în țările românești.

GALÉNĂ s.f. PbS. Sulfură naturală de plumb, substanță cristalizată în sistemul cubic, de culoare cenușie sau albă-argintie, cu luciu metalic, cu duritate mică, cu greutate specifică mare, de origine hidrotermală, folosită ca minereu de plumb, în radiotehnică, la prepararea unor vopsele etc.

GALÉRĂ, *galere*, s.f. Veche corabie comercială sau militară, lungă și cu puntea joasă, cu vîsle (și cu pînze auxiliare), pusă de obicei în mișcare de către sclavi sau condamnați.

GALERÍE, *galerii*, s.f. **1.** Coridor subteran în formă de tunel care permite accesul minerilor la zăcămînt și îngăduie executarea lucrărilor miniere. **2.** Canal subteran de comunicație care face legătura între două puncte ale unei lucrări hidrotehnice.

GÁLEȘ, -Ă, *galeși*, *-e*, adj. (Despre privire, ochi) Care exprimă duioșie, dragoste sau o ușoară tristețe.

GÁLIC adj. (În expr.) *Acid galic*, $C_6H_2(OH)_3COOH$, hidroxiacid aromatic monocarboxilic, substanță solidă, cristalizată, solubilă în apă, astringentă, hemostatică, antiseptică, extras din gogoșile de ristic și din coaja de stejar, folosit în tăbăcărie, la fabricarea cernelurilor de culoare neagră, a coloranților și a unor medicamente.

GALIFÓRM, -Ă, *galiformi*, *-e*, adj., s.f. **1.** Adj. Care are formă asemănătoare cu găina. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de păsări asemănătoare cu găina, tericole sau arboricole, unele domestice, altele sălbatice, greoaie la zbor, cu talie variată, cu gheare la picioare pentru scormonit; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

GÁLIU s.n. Ga cu Z = 31. Element chimic cu caracter metalic, alb-argintiu, foarte ușor fuzibil, nemaleabil, care se folosește la obținerea unor aliaje ușor fuzibile și la umplerea termometrelor pentru temperaturi între 500° și 1 200°C.

GALVANIZĂRE, *galvanizări*, s.f. (Procedeu de) acoperire, prin depunere electrolitică, a pieselor metalice (în special de oțel) cu un strat subțire metalic pentru a le mări rezistența la coroziune.

GALVANOMÉTRU, *galvanometre*, s.n. Instrument cu care se constată prezența și se măsoară intensitatea unui curent electric continuu slab; poate fi folosit și ca voltmetru sau pentru detectarea sarcinii electrice.

GALVANOPLASTÍE s.f. Procedeu tehnic de reproducere în relief a obiectelor, constînd în acoperirea lor sau a tiparului lor cu un strat de metal depus electrolitic.

GALVANOSTEGÍE s.f. Procedeu tehnic de depunere pe cale electrolitică a unui strat metalic aderent pe un obiect metalic, în scopul protejării sau înfrumusețării lui.

GALVANOTÉHNICĂ s.f. Parte a electrometalurgiei care se ocupă cu galvanoplastia și cu galvanostegia.

GÁMA s.f. (Fiz.; în expr.) *Raze* (sau *radiație*) *gama*, radiație electromagnetică de natura luminii, emisă de nucleele radioactive, avînd o putere de pătrundere extrem de mare.

GÁMĂ, *game*, s.f. **1.** Succesiune de sunete (și note) care cuprinde toate sunetele unei scări muzicale, dispuse în ordinea ascendentă sau descendentă a sunetelor și luînd tonul și numele notei cu care începe succesiunea. **2.** Fig. (Pict.) Serie de tonuri și de culori dispuse într-o succesiune armonioasă. **3.** Fig. Serie, succesiune de obiecte, de fenomene, de elemente, de situații etc. care alcătuiesc un întreg sau un sistem (armonios).

GÁMBĂ, *gambe*, s.f. (La om) Parte a piciorului, de la genunchi pînă la

labă; (la cal) parte a membrelor posterioare cuprinsă între încheietura genunchiului şi copită.

GAMÉT, *gameţi*, s.m. Denumire generică dată celulelor sexuale ale animalelor şi ale plantelor.

GAMETÁNGIU, *gametangii*, s.m. (Bot.; în expr.) *Gametangiu bărbătesc*, anteridie. *Gametangiu femeiesc*, oogon.

GAMETOFÍT, *gametofiţi*, s.m. Una dintre cele două generaţii din ciclul de dezvoltare a plantelor sexuate, cea producătoare de gameţi.

GAMEXÁN s.n. (Chim.) Hexaclorciclohexan.

GANG, *ganguri*, s.n. Loc de trecere (lung şi îngust) aflat sub o construcţie. ◆ Coridor, galerie, culoar.

GÁNGĂ, *gange*, s.f. Partea sterilă, conţinînd minerale, în general inutilizabile, care însoţeşte mineralele utile dintr-un minereu, şi care, în procesul de concentrare a minereului, se îndepărtează prin procedee mecanice sau prin flotaţie; steril.

GANGLIÓN, *ganglioni*, s.m. Formaţie anatomică, de formă sferică sau alungită, alcătuită dintr-o masă de celule, situată pe traiectul unui nerv sau al unui vas de sînge. [Pronunţat: *-gli-on*]

GANGLIONÁR, -Ă, *ganglionari*, *-e*, adj. Cu privire la ganglioni, care este alcătuit din ganglioni, care aparţine ganglionilor; cu ganglioni. ◇ (Zool.) *Lanţ ganglionar*, şir de ganglioni nervoşi legaţi prin fire nervoase şi constituind sistemul nervos al multor nevertebrate. [Pronunţat: *-gli-o-*]

GANOÍD, *ganoizi*, s.m. (Iht.) Acipenserid.

GARÁNT, -Ă, *garanţi*, *-te*, s.m. şi f. Chezaş.

GARANŢÍE, *garanţii*, s.f. Obligaţie în virtutea căreia o persoană sau o instituţie răspunde de ceva; mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligaţii (materiale); (concr.) ceea ce serveşte drept asigurare că o obligaţie luată va fi ţinută.

GÁRDĂ, *gărzi*, s.f. Pază, supraveghere într-o unitate militară sau într-o instituţie civilă.

GARDÍST, *gardişti*, s.m. (În trecut) Persoană însărcinată cu paza unei instituţii, unei străzi, unei personalităţi politice etc.; gardian.

GARNITÚRĂ, *garnituri*, s.f. Piesă confecţionată dintr-un material adecvat (piele, cauciuc, carton etc.), care se montează la îmbinarea a două elemente ale unei instalaţii, ale unei aparaturi etc. prin care circulă un fluid, pentru a realiza sau pentru a îmbunătăţi etanşeitatea lor, prevenind astfel scăparea de gaze, scurgerea fluidului etc.

GÁRNIŢĂ, *garniţe*, s.f. Vas de metal cu care se transportă lapte şi alte lichide.

GARNIZOÁNĂ, *garnizoane*, s.f. Unitate sau ansamblu de unităţi şi de instituţii militare stabilite într-o localitate sau (în timp de război) într-un loc întărit (pentru a-l apăra).

GAROÁFĂ, *garoafe*, s.f. Plantă erbacee ornamentală, dicotiledonată, din familia cariofilaceelor, cu frunze opuse şi liniare, cu flori de culori diverse şi cu miros specific, plăcut; floare-domnească *(Dianthus caryophyllus)*.

GARÓU, *garouri*, s.n. Bandă sau tub, de obicei din cauciuc, care serveşte la întreruperea temporară a circulaţiei sîngelui într-o anumită regiune a corpului (mai ales la braţ).

GASTEROPÓD, *gasteropode*, s.n. (La pl.) Clasă de moluşte cu corpul moale, adăpostit într-o cochilie şi care se mişcă cu ajutorul unui picior cărnos, situat sub pîntece *(Gastropoda)*; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă; melc.

GÁSTRIC, -Ă, *gastrici*, *-ce*, adj. Care aparţine stomacului, privitor la

stomac. ◇ *Suc gastric*, suc secretat de glandele stomacale, cu rol în digestie.

GASTRÍNĂ, *gastrine*, s.f. Substanță biochimică secretată de mucoasa gastrică din regiunea pilorică, ușor absorbită de sînge, stimulînd puternic, pe această cale, secreția glandelor gastrice, în special secreția acidului clorhidric.

GASTROCNEMIÁN, *gastrocnemieni*, adj. (Anat.; în expr.) *Mușchi gastrocnemian*, mușchiul situat, la tetrapode, pe partea dorsală a membrului posterior, prins cu un tendon de femur și cu celălalt tendon de oasele gambei. [Pronunțat: *-mi-an*]

GASTROLÍT, *gastroliți*, s.m. Granulă de calcar existentă în stomacul racului și care ajută la refacerea crustei.

GASTROSECRETÓRI adj. (Anat.; în expr.) *Centri gastrosecretori*, centri nervoși situați în bulb, la care vin influxuri pe căi senzitive de la receptorii din cavitatea bucală, din faringe, din esofag și din stomac.

GASTROVASCULÁR, *gastrovasculare*, adj. (In expr.) *Aparat gastrovascular*, aparat cu rol în digestie, care îndeplinește și funcția de circulație, de respirație și de excreție, caracteristic celenteratelor.

GASTROZOÍD, *gastrozoizi*, s.m. Individ cu rol de hrănire într-o colonie de sifonofore.

GASTRÚLĂ s.f. (Biol.) Stadiu de segmentare a oului, la metazoare, în formă de sac, care are două straturi de celule: ectodermul și endodermul.

GĂTER, *gatere*, s.n. Ferăstrău mecanic format dintr-un cadru în care sînt prinse și întinse perfect 1—24 de pînze, care transformă bușteanul în scînduri; joagăr.

GAZ, *gaze*, s.n. **1.** Nume generic dat corpurilor fluide, de densitate redusă, ușor deformabile și expansibile, care, din cauza coeziunii moleculare slabe, nu au formă proprie stabilă și tind să ocupe întregul volum în care se află. ◇ *Gaz perfect* (sau *ideal*), gaz (ipotetic) care se comportă după legea Boyle-Mariotte. *Gaz real*, gaz a cărui comportare este descrisă de legea Van der Waals. *Gaz nobil* (sau *rar*, impropriu, *inert*), element chimic situat în grupa zero, în sistemul periodic al elementelor, și caracterizat prin inerția lui chimică. **2.** Substanță sau amestec de substanțe în stare gazoasă, întrebuințate drept combustibil. ◇ *Gaz aerian* (sau *de iluminat*), gaz obținut prin distilarea distructivă a huilei. **3.** (La pl.) Nume dat unor substanțe toxice, iritante sau asfixiante, folosite în război. **4.** (Pop.) Petrol lampant.

GAZÁRE, *gazări*, s.f. Expunere a unui spațiu limitat acțiunii unor gaze toxice pentru distrugerea anumitor organisme vii dăunătoare (șoareci, insecte).

GÁZDĂ, *gazde*, s.f. (Biol.; în expr.) *Gazdă intermediară*, organism pe care (sau în care) trăiește un animal parazit aflat în stare larvară. *Gazdă definitivă*, organism sau organ în care ori pe care trăiește un animal parazit în stare adultă.

GAZÉL, *gazeluri*, s.n. Poezie cu formă fixă, de origine orientală, alcătuită din distihuri, în care al doilea vers din fiecare distih are aceeași rimă cu versul primului distih și care de obicei cîntă dragostea și vinul.

GAZÉLĂ, *gazele*, s.f. Nume dat mai multor genuri de mamifere din ordinul paricopitatelor rumegătoare, familia antilopelor, cu corpul suplu, cu picioarele lungi, cu coarne în formă de liră, care trăiesc prin stepele și prin deșerturile africane și asiatice *(Gasella)*; (și la sg.) animal care face parte din unul dintre aceste genuri.

GAZODÚCT, *gazoducte*, s.n. Conductă pentru transportarea gazelor naturale.

GAZOGÉN, *gazogene*, s.n. Aparat sau instalație folosite pentru transformarea unui combustibil solid în combustibil gazos; generator de gaze.

GAZOMÉTRU, *gazometre*, s.n. 1. Rezervor folosit în industrie pentru înmagazinarea gazelor. 2. Aparat folosit pentru măsurarea cantității de gaz care trece printr-o conductă.

GAZÓS, -OÁSĂ, *gazoși*, *-oase*, adj. 1. Care are structura gazului (1), care este format din gaz (1). ◇ *Stare gazoasă*, stare de agregare a substanțelor, caracterizată printr-o mișcare liberă, dezordonată a particulelor constitutive, care ocupă întreg spațiul disponibil și exercită o presiune pe pereții care delimitează spațiul ocupat. 2. (Despre lichide) Care conține dizolvat, sub presiune, un anumit gaz. ◇ *Apă gazoasă*, apă care conține o cantitate mare de dioxid de carbon dizolvat.

GĂBUÍ, *găbuiesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A prinde, a înhăța pe cineva care a fugit, s-a ascuns etc.

GĂÍNĂ, *găini*, s.f. Pasăre domestică din ordinul galiformelor, familia fazanilor, terestră, slab zburătoare, cu aripi scurte și rotunjite, cu picioarele tetradactile prevăzute cu gheare puternice. *(Gallus bankiwa domestica)* ◆ Femela cocoșului.

GĂITÁN, *găitane*, s.n. Șiret țesut, împletit ori răsucit, din fire de metal, de lînă, mătase etc., cusut ca ornament pe unele obiecte de îmbrăcăminte. [Pronunțat: *gă-i-*]

GĂLBEÁZĂ, *gălbeze*, s.f. 1. Vierme parazit din clasa trematodelor, de forma unei semințe de dovleac, mare de 3—4 cm, care trăiește în ficatul ovinelor și bovinelor, înmulțindu-se prin ouă și folosind gazde intermediare *(Fasciola hepatica* sau *Distomum hepaticum)*. 2. Boală de ficat a ovinelor și a bovinelor, provocată de gălbează (1).

GĂLBEJÍ, *gălbejesc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A deveni palid, tras la față.

GĂLBENÚȘ, *gălbenușuri*, s.n. Partea centrală, sferică, de culoare galbenă, a oului de pasăre și de reptilă, bogată în substanțe nutritive; vitellus.

GĂLBINĂRE, *gălbinări*, s.f. (Med.; pop.) Icter.

GĂLETĂRÍT s.n. Dijmă în cereale plătită de țăranii din Țara Românească, în sec. XV.

GĂRGĂRIȚĂ, *gărgărițe*, s.f. (Entom.) Buburuză.

GĂSĔLNIȚĂ, *găselnițe*, s.f. Fluture mic de circa 5 cm, cenușiu-roșiatic, cu pete încercuite cu alb, ale cărui larve rod fagurii de miere, în special pe cei vechi; molia-stupului *(Galleria melonella)*.

GĂȚĔJ, *găteje*, s.n. Creangă subțire și uscată ruptă dintr-un copac, care servește la aprinderea focului; vreasc.

GEAMÍE, *geamii*, s.f. Construcție destinată celebrării cultului la musulmani, de obicei mai mare decît moscheea.

GEAMLÍC, *geamlîcuri*, s.n. Perete format din geamuri (fixate pe un schelet metalic sau din lemn).

GEAMPARÁLE s.f. pl. Numele unui dans popular românesc cu mișcare vioaie; melodie după care se execută acest dans.

GEANABÉT, *geanabeți*, s.m. (Rar) Om rău, afurisit, ticălos.

GEL, *geluri*, s.n. (Chim.) Sistem dispers coloidal, de lichid în solid, de consistență vîscoasă, cu proprietăți specifice deopotrivă lichidelor și solidelor, obținut prin gelificare din soluții coloidale.

GELATÍNĂ, *gelatine*, s.f. Substanță proteică coloidală extrasă, prin fierbere cu apă, din piele, din oase, din cartilaje etc., folosită în industria alimentară (jeleuri, limpezirea vinului etc.), la fabricarea adezivilor, cernelurilor, unor mase plastice etc.

GELATINIZÁRE, *gelatinizări*, s.f. (Chim.) Transformare reversibilă a soluției coloidale de gelatină în gel de gelatină.

GELATINÓS, -OÁSĂ, *gelatinoși*, *-oase*, adj. Ca gelatina, de gelatină, care conține gelatină.

GELÉP, *gelepi*, s.m. Negustor oriental din evul mediu care cumpăra vite și oi din țările române spre a le vinde la Constantinopol.

GELIFICÁRE, *gelificări*, s.f. Transformare a unei soluții coloidale în gel, sub acțiunea diferiților factori externi (căldură, electroliți etc.); gelifiere.

GELÓZĂ, *geloze*, s.f. (Biol.) Agar-agar.

GELOZÍE, *gelozii*, s.f. 1. Sentiment chinuitor și obsedant pe care îl provoacă în sufletul cuiva bănuiala sau certitudinea că ființa iubită îi este necredincioasă. 2. (Rar) Invidie, pizmă.

GENÚLĂ, *genule*, s.f. Grup de celule nediferențiate, învelite într-o pătură de spicule silicioase suprapuse, constituind o formă de rezistență a spongierilor la unele condiții nefavorabile.

GEN, *genuri*, s.n. 1. Fel, soi, tip (pe care le reprezintă un obiect, o ființă, un fenomen, un proces etc.). ◆ Fel de a fi al cuiva. 2. Diviziune obținută prin clasificarea creațiilor artistice după formă, stil, temă. ◇ *Pictură de gen*, pictură care înfățișează aspecte ale vieții de toate zilele. 3. Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare și care cuprind creațiile asemănătoare prin modul specific de a reprezenta realitatea; mod de a reflecta, de a recrea aspecte ale realității (într-o operă literară). 4. Categorie gramaticală bazată pe deosebirea dintre ființe și obiecte, precum și dintre ființele de sex masculin și cele de sex feminin. 5. (Biol.) Categorie sistematică, subordonată familiei, care cuprinde una sau mai multe specii înrudite de plante sau de animale. 6. (Log.) Clasă de obiecte care au note esențiale comune și cuprind cel puțin două specii.

GÉNĂ, *gene*, s.f. (Biol.) Element din molecula de A.D.N. a unui cromozom, care asigură transmiterea caracterelor de la ascendenți la descendenți.

GENEALÓGIC, -Ă, *genealogici*, *-ce*, adj. Care aparține genealogiei, privitor la genealogie. [Pronunțat: *-ne-a-*]

GENEALOGÍE, *genealogii*, s.f. Înșiruire sistematică a înaintașilor unei familii, pentru stabilirea originii, filiației și gradului de rudenie al membrilor ei. [Pronunțat: *-ne-a-*]

GENERÁ, pers. 3 *generează*, vb. I. Tranz. A produce, a determina, a da naștere la...

GENERÁL, -Ă, *generali*, *-e*, adj. Care este comun tuturor (sau marii majorități a) ființelor sau obiectelor dintr-o anumită categorie. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este comun tuturor (sau marii majorități a) ființelor sau obiectelor dintr-o anumită categorie; categorie filozofică reflectînd trăsăturile esențiale comune obiectelor dintr-o clasă. ◆ Care privește pe toți, care cuprinde pe toți, la care participă toți (sau marea majoritate). ◆ Care privește ceva în ansamblu, în trăsăturile fundamentale, care se ocupă în linii mari de ceva.

GENERALIZÁ, *generalizez*, vb. I. Tranz. 1. A da o formulare concentrată, sintetică mai multor situații particulare care au unele trăsături comune; a extinde prin gîndire însușirile comune ale unui grup de obiecte sau de fenomene asupra tuturor obiectelor și fenomenelor din categoria respectivă. 2. Tranz. și refl. A face să capete sau a căpăta un caracter general.

GENERALIZÁRE, *generalizări*, s.f. Acțiunea de *a generaliza* și rezultatul

ei. ◆ Operație logică prin care se trece de la noțiuni cu o sferă mai restrînsă la noțiuni cu o sferă mai largă.

GENERATÓR, -OÁRE, *generatori, -oare*, adj., subst. 1. Adj. Care generează, produce, determină ceva. 2. S.n. Aparat, mașină sau instalație care servește la producerea unei forme de energie, folosind o altă formă de energie. 3. S.n. (Chim.; în expr.) *Generator de săruri*, halogen. *Generator de gaze*, gazogen. *Gaz de generator*, amestec combustibil de oxid de carbon, hidrogen și azot (și dioxid de carbon) obținut în generatoare (2), prin trecerea unui curent de aer și de abur peste cocs încălzit la roșu. 4. S.f. (Geom.) Dreaptă sau curbă care, deplasîndu-se după o anumită lege, generează o suprafață.

GENERÁȚIE, *generații*, s.f. 1. Totalitatea oamenilor (dintr-o comunitate socială dată) care sînt cam de aceeași vîrstă. 2. Totalitatea indivizilor care aparțin aceleiași specii sau rase și care s-au născut în același an. 3. (În expr.) *Teoria generației spontanee*, teorie materialistă naivă, conform căreia, din materii minerale sau organice pot lua naștere unele organisme vii în mod spontan.

GENÉRIC, -Ă, *generici, -ce*, adj. Care aparține unei categorii întregi, privitor la o categorie întreagă (de obiecte, de ființe, de fenomene); care cuprinde toate cazurile de același fel.

GENERÓS, -OÁSĂ, *generoși, -oase*, adj., s.m. 1. Adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care ajută dezinteresat pe alții; mărinimos, darnic. ◆ Însuflețit de sentimente alese, de idei progresiste, de dorința vie de a se dărui umanității (pînă la jertfă). 2. S.m. pl. art. Denumire dată socialiștilor din România, de la sfîrșitul sec. XIX, proveniți din rîndurile burgheziei liberale, care au renunțat la privilegiile conferite de apartenența de clasă, dedicîndu-se idealurilor de progres și îmbrățișînd socialismul, dar care, pînă la urmă, au părăsit mișcarea muncitorească.

GENEROZITÁTE s.f. Calitatea omului generos; mărinimie, dărnicie.

GENÉTIC, -Ă, *genetici, -ce*, s.f., adj. 1. S.f. Ramură a biologiei care studiază fenomenele și legile eredității și variabilității organismelor. ◇ *Genetică moleculară*, știință care studiază ereditatea, la nivelul subcelular, căutînd să descifreze mecanismele intime ce stau la baza eredității și a modificării eredității la microorganisme, la plante și la animale. 2. Adj. Care aparține geneticii (1) sau genezei, privitor la genetică sau la geneză.

GENÉZĂ, *geneze*, s.f. Proces de naștere și de formare a unei ființe, a unui lucru, a unui fenomen; origine. ◆ Ansamblu de fapte, de împrejurări, de elemente care au dus la apariția, la formarea unui lucru, a unui fenomen etc.

GENIÁL, -Ă, *geniali, -e*, adj. Înzestrat cu geniu (1); de geniu; care dovedește geniu. [Pronunțat: *-ni-al*]

GÉNIC, -Ă, *genici, -ce*, adj. Privitor la gene, care aparține genelor.

GENITÁL, -Ă, *genitali, -e*, adj. Care servește la reproducerea, la procrearea organismului animal.

GENITÍV, *genitive*, s.n. (Gram.) Caz al declinării care indică dependența, apartenența, posesiunea și care îndeplinește funcția sintactică de atribut.

GENITÓR, -OÁRE, *genitori, -oare*, adj., s.m. și f. (Rar) (Element, factor) care determină, produce, provoacă ceva.

GÉNIU, *genii*, s.n. 1. Cea mai înaltă formă de dezvoltare a aptitudinilor, care, pe lîngă realizarea creatoare, originală a activității, permite obținerea unor produse noi, de importanță istorică pentru viața societății, pentru progresul cunoașteri umane, care creează epocă într-un anumit domeniu

de activitate; persoană care are o asemenea înzestrare. 2. Fire, natură, caracter specific.

GENOCÍD, *genociduri*, s.n. Act criminal care constă în exterminarea, în întregime sau în parte, a unui grup național, etnic, rasial sau religios.

GENOTÍP, *genotipuri*, s.n. (Biol.) Totalitatea genelor și plasmogenelor unui organism. ◆ Constituție genetică, informație genetică.

GENTÍL, -Ă, *gentili, -e*, adj. Amabil, politicos; curtenitor; îndatoritor.

GENTILÉȚE s.f. Calitatea omului gentil; comportare, faptă de om gentil; amabilitate, politețe.

GENTÍLIC, -Ă, *gentilici, -ce*, adj. Care aparține gintei, privitor la gintă.

GENTILÓM, *gentilomi*, s.m. (În societatea feudală apuseană) Nobil, aristocrat. ◆ Fig. (Adesea ironic) Om cu maniere alese; persoană distinsă.

GENȚIÁNĂ, *gențiane*, s.f. Nume generic dat mai multor specii de plante erbacee montane, cu frunze întregi, cu flori mari, decorative, de culoare albastră sau galbenă, cu fructul o capsulă; (pop.) ghințură *(Gentiana)*. [Pronunțat: *-ți-a-*]

GENUÍN, -Ă, *genuini, -e*, adj. (Livr.) Natural, veritabil, pur.

GENÚNE, *genuni*, s.f. (Livr.) Prăpastie adîncă.

GEOCÉNTRIC, -Ă, *geocentrici, -ce*, adj. Privitor la centrul pămîntului; care are pămîntul drept centru. ◇ *Mișcare geocentrică*, mișcare aparentă a unui astru împrejurul pămîntului, considerat ca centru. *Sistem geocentric*, geocentrism. [Pronunțat: *-ge-o-*]

GEOCENTRÍSM s.n. Concepție după care pămîntul ar fi centrul imobil al universului, în jurul căruia s-ar învîrti soarele și ceilalți aștri; sistem geocentric. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEOCHIMÍE s.f. Ramură a chimiei care studiază răspîndirea și distribuția elementelor chimice din scoarța pămîntului. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEÓDĂ, *geode*, s.f. Cavitate într-o rocă, de formă neregulată și cu dimensiuni diferite, care adăpostește agregate de minerale cristalizate sau concreționate, depuse succesiv, de la pereți spre centru, întîlnită frecvent în filoanele hidrotermale. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEODÉZIC, -Ă, *geodezici, -ce*, adj. Care aparține geodeziei, privitor la geodezie. ◇ *Linie geodezică*, curbă mai scurtă decît oricare altă curbă situată pe aceeași suprafață și trecînd prin aceleași puncte. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEODEZÍE s.f. Știință aplicată care are ca obiect determinarea formei și dimensiunilor globului pămîntesc, măsurarea suprafeței terestre și a distanțelor dintre diferitele ei puncte, în scopul reprezentării acesteia pe planuri și pe hărți. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEOFÍZIC, -Ă, *geofizici, -ce*, s.f., adj. 1. S.f. Știință care studiază structura și proprietățile fizice ale globului terestru. 2. Adj. Care aparține geofizicii (1), privitor la geofizică. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEOGRAFÍE s.f. Știință care studiază și descrie învelișul pămîntului, cu toate elementele sale, din punct de vedere fizic, economic, al populației etc. ◇ *Geografie umană*, geografie care studiază populațiile și așezările umane; antropogeografie. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEOÍD, *geoizi*, s.m. Corp geometric care reprezintă forma teoretică a pămîntului, redusă la nivelul oceanelor, aproximativ ca un elipsoid de rotație. [Pronunțat: *ge-o-*]

GEOLOGÍE s.f. Știință care studiază structura și compoziția pămîntului și modul de formare a mineralelor și rocilor, determinînd raporturile dintre roci și așezarea lor în scoarță, procesele care produc modificări în structura, compoziția și relieful scoarței, precum și fazele de dezvoltare ale

faunei şi florei, stabilind, în timp şi în spaţiu, evoluţia pămîntului. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOMÉTRIC, -Ă, *geometrici, -ce,* adj. **1.** Care aparţine geometriei, privitor la geometrie. ◇ *Loc geometric,* mulţimea punctelor din plan sau spaţiu care au o proprietate caracteristică comună. *Media geometrică* (a *n* numere pozitive), rădăcina de ordinul *n* din produsul celor *n* numere. *Desen geometric,* desen executat fără a ţine seamă de perspectivă. *Transformare geometrică,* corespondenţă între elementele a două mulţimi de puncte; funcţie definită pe plan cu valori în plan. **2.** Care are forma figurilor din geometrie; schematic. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOMETRÍE, *geometrii,* s.f. Ramură a matematicii în care se studiază figurile geometrice, formele şi proprietăţile corpurilor, precum şi raporturile lor spaţiale. ◇ *Geometrie absolută,* geometrie ale cărei teoreme sînt independente de axioma paralelelor. *Geometrie în spaţiu,* geometrie în care se studiază figurile ale căror elemente sînt situate în plane diferite. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOPOLÍTICĂ s.f. Teorie care susţine, în mod neştiinţific, că politica unui stat ar fi determinată în primul rînd de situaţia sa geografică, iar nu de cea economică. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOSFÉRĂ, *geosfere,* s.f. Fiecare dintre învelişurile concentrice ale pămîntului, cu formă aproximativ sferică, care, după ipotezele actuale, ar intra în alcătuirea scoarţei terestre. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOSINCLINĂL, *geosinclinale,* s.n. Regiune mobilă a scoarţei terestre, care suferă în decursul timpului geologic o scufundare intensă, însoţită de modificări vulcanice şi de acumulare de depozite sedimentare de mare grosime, transformîndu-se, ca urmare a mişcărilor tectonice, într-un lanţ muntos cutat. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOTECTÓNICĂ s.f. Ramură a geologiei care studiază alcătuirea scoarţei pămîntului şi cauzele mişcărilor şi deformărilor pe care le suferă aceasta. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOTÉRMIC, -Ă, *geotermici, -ce,* adj. Care aparţine căldurii din interiorul scoarţei pămîntului, privitor la această căldură. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEOTROPÍSM s.n. Însuşire a (organelor) unor plante de a creşte cu o anumită orientare faţă de verticala locului, sub influenţa gravitaţiei. [Pronunţat: *ge-o-*]

GEPÍZI s.m.pl. Populaţie germanică originară din Scandinavia, care, pe la mijlocul sec. III, a migrat spre sud şi s-a aşezat temporar şi în nordul şi vestul Daciei.

GER, *geruri,* s.n. Temperatură foarte scăzută a aerului (specifică perioadei din mijlocul iernii); frig mare.

GERANIÓL s.n. $C_{10}H_{17}OH$. Alcool din clasa terpenoidelor, component principal al uleiului de trandafir. [Pronunţat: *-ni-ol*]

GERIATRÍE s.f. Ramură a medicinei care studiază şi tratează bolile bătrîneţii. [Pronunţat: *-ri-a-*]

GERMÁNIU s.n. Ge cu $Z = 32$. Element chimic cu caracter semimetalic, de culoare cenuşie deschisă, folosit la fabricarea semiconductoarelor electrice, a tranzistoarelor şi a redresoarelor.

GÉRMEN, *germeni,* s.m. Corpuscul sau sămînţă care, puse în condiţii favorabile, se dezvoltă şi dau naştere unei fiinţe vii; oul fecundat; embrionul plantei.

GERMICÍD, *germicide,* s.n. Substanţă, agent care distruge germenii dăunători omului, animalelor şi plantelor.

GERMINATÍV, -Ă, *germinativi, -e,* adj. Care aparţine germinaţiei, privitor la germinaţie; care poate produce germinaţia; germinator.

GERMINATÓR, -OÁRE, *germinatori, -oare*, adj., s.n. **1.** Adj. (Adesea fig.) Germinativ. **2.** S.n. Aparat, instalație sau vas folosite pentru germinația semințelor sau care determină, în mod natural sau pe cale artificială, procesul de germinație a semințelor.

GERMINÁȚIE, *germinații*, s.f. Proces fiziologic de trecere a unui germen de la viața latentă la viața activă și care duce la nașterea unei plante sau a unui organ vegetal; germinare.

GERÚNZIU, *gerunzii*, s.n. (Gram.) Mod verbal care exprimă o acțiune în curs de desfășurare, fără a arăta nici autorul și nici momentul acțiunii.

GEST, *gesturi*, s.n. **1.** Mișcare a mîinii, a capului etc. care exprimă o idee, un sentiment, o intenție, înlocuind uneori vorbele sau dînd mai multă expresivitate vorbirii. **2.** Faptă sau purtare dictată de un anumit scop, de anumite interese, avînd o anumită semnificație etc.

GESTÁNTĂ, *gestante*, adj. (Despre femele vivipare) Care poartă în uter, de la concepție pînă la naștere, embrionul.

GESTÁȚIE, *gestații*, s.f. Perioadă din viața organismelor femele, care ține de la fecundarea ovulului pînă la nașterea fătului.

GESTIONÁR, -Ă, *gestionari, -e*, s.m. și f. Persoană însărcinată cu o gestiune. ◆ Persoană încadrată în muncă și care are ca atribuții principale de serviciu primirea, păstrarea și eliberarea de bunuri ale unei unități socialiste. [Pronunțat: *-ti-o-*]

GESTIÚNE, *gestiuni*, s.f. Administrare a bunurilor unei întreprinderi, instituții sau persoane; răspundere a păstrării bunurilor și a mînuirii fondurilor unei întreprinderi, instituții sau persoane; ansamblu de operații privind primirea, păstrarea și eliberarea unor bunuri materiale aparținînd altcuiva; (concr.) totalitate a bunurilor încredințate cuiva în vederea administrării lor. [Pronunțat: *-ti-u-*]

GET, -Ă, *geți, -te*, s.m. și f. Nume dat de greci dacilor. ◇ (Adjectival) *Populația getă.*

GHEÁRĂ, *gheare*, s.f. Formație cornoasă, ascuțită și curbată, crescută la vîrful degetelor unor reptile, păsări și mamifere, care folosește mai ales la apărare și la atac. ◇ *Gheară retractilă*, gheară, la unele feline, care poate fi ascunsă într-o teacă.

GHEÁȚĂ s.f. **1.** Apă aflată în stare solidă, în urma înghețării, substanță cristalizată, în condiții obișnuite de temperatură și de presiune, în sistemul hexagonal, folosită, în special, ca agent de răcire, ca atare sau împreună cu alte substanțe. **2.** Denumire dată unor substanțe cu aspect de gheață **(1).** ◇ *Gheață uscată*, dioxid de carbon în stare solidă, presat în formă de blocuri sau de cuburi compacte, folosit pentru producerea de temperaturi scăzute.

GHÉIZER, *gheizere*, s.n. Izvor de origine vulcanică, care aruncă la intervale regulate coloane de apă fierbinte și vapori (datorită încălzirii și vaporizării rapide a apei din golurile subterane). [Scris și: *geiser*]

GHEPÁRD, *gheparzi*, s.m. Mamifer carnivor din familia felinelor, cu capul mic, coada lungă, picioarele înalte, blana gălbuie cu pete mici închise, care se hrănește cu rumegătoare mici și mijlocii și cu iepuri, foarte șiret și abil la vînat, specific stepelor din Africa și din sud-estul Asiei *(Acinonyx jubatus)*.

GHERÉTĂ, *gherete*, s.f. Construcție mică, de obicei cu o singură încăpere, făcută din materiale ușoare, în care se vînd alimente, ziare etc.; chioșc, tonetă.

GHERGHÉF, *gherghefuri*, s.n. Cadru de lemn sau de metal pe care se întinde o țesătură pentru a fi brodată sau firele de urzeală pentru țeserea unor stofe sau a covoarelor.

GHERGHÍNĂ, *gherghine*, s.f. Plantă erbacee perenă cu tulpina înaltă, cu flori mari, de culori şi forme variate, cultivată ca plantă decorativă; dalie *(Dahlia variabilis)*.

GHETÓU, *ghetouri*, s.n. Cartier al unui oraş în care erau constrînse să trăiască anumite grupuri de populaţie din unele ţări, în urma discriminărilor (rasiale).

GHEŢĂR, *gheţari*, s.m. Bucată uriaşă de gheaţă (1) formată în regiunile muntoase înalte şi în cele polare, care adesea se deplasează încet (sub influenţa gravitaţiei), în lungul unei văi sau pe o pantă. ◇ *Gheţar plutitor*, aisberg.

GHICITOÁRE, *ghicitori*, s.f. Specie scurtă a literaturii populare, de obicei în versuri, în care se cere să se ghicească un obiect, o fiinţă sau un fenomen care sînt prezentate indirect, în cuvinte învăluite, metaforice etc.; cimilitură.

GHIDÁ, *ghidez*, vb.I. 1. Tranz. şi refl. A (se) călăuzi, a (se) conduce, a (se) orienta. 2. Tranz. A determina o anumită mişcare unei piese, unui mecanism etc. (cu ajutorul ghidajului).

GHIDÁJ, *ghidaje*, s.n. 1. Faptul de a ghida. 2. Dispozitiv mecanic fix al unui mecanism, care permite deplasarea unei piese mobile doar într-o anumită direcţie şi între anumite limite.

GHIDÚŞ,-Ă, *ghiduşi,-e*, adj., s.m. şi f. (Fam.) (Persoană) care face ghiduşii, căreia îi plac ghiduşiile.

GHIDUŞÍE, *ghiduşii*, s.f. (Fam.) Poznă, ştrengărie, năzdrăvănie, glumă, farsă.

GHÍLDĂ, *ghilde*, s.f. Uniune, asociaţie, corporaţie a negustorilor constituită, în evul mediu, în unele ţări din apusul Europei, în scopul apărării împotriva feudalilor, al înlăturării concurenţei pe piaţă, al monopolizării comerţului etc.

GHILIMÉLE s.f. pl. Semn de punctuaţie în formă de două mici unghiuri sau de două mici virgule, dispuse alăturat şi paralel, care închid între ele citate, o vorbire directă, titluri de opere ori nume de instituţii, cuvinte cărora li se dă un sens (stilistic) special sau asupra cărora vorbitorul vrea să insiste etc.; semnele citării.

GHILOTÍNĂ, *ghilotine*, s.f. Instrument folosit (în unele ţări) pentru executarea condamnaţilor la moarte prin tăierea capului.

GHÍMPE, *ghimpi*, s.m. Fiecare dintre prelungirile tari şi ascuţite, uneori încovoiate, care cresc pe tulpinile, pe ramurile sau pe frunzele unor plante; spin.

GHÍNDĂ, *ghinde*, s.f. Fructul stejarului sau al altor copaci, o achenă mare, oval-cilindrică, avînd la bază o cupă provenită din axa florală, cu o singură sămînţă, bogată în substanţe uleioase.

GHINIÓN, *ghinioane*, s.n. Întîmplare, conjunctură nefavorabilă pentru cineva; nenoroc, neşansă. [Pronunţat: *-ni-on*]

GHÍNŢURĂ, *ghinţure*, s.f. (Bot.; pop.) Genţiană.

GHIOÁGĂ, *ghioage*, s.f. Armă veche de luptă, alcătuită dintr-un fel de ciomag (de lemn sau de fier) cu capătul umflat în care erau fixate cuie speciale.

GHIÓC, *ghiocuri*, s.n. Gasteropod marin cu cochilie mare cît pumnul, ovală, cu aspect de porţelan, folosită ca ornament *(Cypraea tigris)*; cochilie a melcilor din acest gen. [Pronunţat: *ghi-oc*]

GHIOL, *ghioluri*, s.n. Lac sau baltă (mare) cu apă dulce ori sărată şi cu fundul plin de mîl.

GHIONOÁIE, *ghionoi*, s.f. (Ornit.; pop.) Ciocănitoare. [Pronunţat: *ghi-o-noa-ie*]

GHIPS s.n. $CaSO_4 \cdot 2H_2O$. Sulfat de calciu dihidratat natural, incolor sau divers colorat, cu aspect sticlos, sidefos sau mătăsos, cu duritate mică, folosit la fabricarea ipsosului, ca adaos la fabricarea cimenturilor, în industria porțelanului, la fabricarea acidului sulfuric etc.

GHIRLÁNDĂ, *ghirlande*, s.f. Împletitură în formă de lanț sau de cunună, făcută din frunze, flori (și fructe), hîrtie colorată etc., folosită ca podoabă. ◆ Element ornamental, în arhitectură și în artele decorative, avînd aspectul unei astfel de împletituri.

GHIȘÉU, *ghișee*, s.n. Mică fereastră ori deschizătură special făcută în ușa sau în peretele unui birou, prin care publicul poate vorbi cu funcționarii unei instituții.

GHIUJ, *ghiuji*, s.m. (Reg. și peior.) Bărbat bătrîn (și ramolit, neputincios).

GHIULEÁ, *ghiulele*, s.f. Proiectil sferic, din metal sau din piatră, folosit la tunurile de tip vechi.

GHÍZDAV,-Ă, *ghizdavi,-e*, adj. (Înv.) Frumos, grațios, plăcut (la înfățișare).

GIGÁNT, *giganți*, s.m. Ființă (reală sau închipuită) de proporții uriașe; uriaș. ◆ Fig. Persoană cu însușiri excepționale (într-un domeniu de activitate).

GIGÁNTIC,-Ă, *gigantici,-ce*, adj. Care este de proporții uriașe; colosal, enorm.

GIGANTÍSM s.n. 1. Însușirea de a fi gigantic, uriaș. 2. Boală endocrină provocată de hipersecreția lobului anterior al hipofizei, la copii, care constă în creșterea excesivă în lungime a corpului sau a unor părți ale lui.

GIMNÁSTICĂ s.f. Formă de practicare a exercițiilor fizice, reprezentată printr-un ansamblu de mișcări avînd drept scop dezvoltarea armonioasă a corpului, întărirea sănătății, corectarea deficiențelor fizice și realizarea obiectivelor antrenamentului sportiv, ea constituind, în același timp, și o ramură sportivă.

GIMNOSPÉRMĂ, *gimnosperme*, s.f. (La pl.) Încrengătură a spermatofitelor, cuprinzînd plante lemnoase, cu frunze persistente, întregi, rar divizate, aciculare sau solziforme, cu semințe care se dezvoltă pe o carpelă deschisă; (și la sg.) plantă care face parte din această încrengătură.

GINECÉU, *ginecee*, s.n. (Bot.) Pistilul unei flori.

GÍNGAȘ,-Á, *gingași,-e*, adj. Plăpînd, firav; delicat, fin.

GINGĂȘÍE, *gingășii*, s.f. 1. Calitate a ceea ce este gingaș, plăpînd, firav, delicat, fin; frăgezime, grație, delicatețe. ◆ Manifestare plină de delicatețe, de sensibilitate, de duioșie. 2. Însușire a unei plante de a nu putea rezista frigului sau căldurii excesive. 3. Situație delicată care cere tact și pricepere pentru a putea fi rezolvată.

GINGIRÍCĂ, *gingirici*, s.f. Mic pește marin, asemănător cu scrumbia de Dunăre sau cu hamsia (*Clupeonella delicatula*).

GÍNTĂ, *ginți*, s.f. Grupare socială și economică fundamentală a societății primitive, alcătuită din urmașii recunoscuți ai aceluiași strămoș. ◇ *Gintă matriarhală* (sau *matriliniară*), formă de organizare socială specifică epocii pietrei și caracterizată prin rolul deosebit al femeii în viața economică, prin stabilirea înrudirii din cadrul gintei după mamă. *Gintă patriarhală* (sau *patriliniară*), formă de organizare socială specifică epocii bronzului și caracterizată prin creșterea rolului bărbatului în viața economică și prin stabilirea înrudirii din cadrul gintei după tată.

GIR, *giruri*, s.n. 1. Semnătură pusă pe o cambie, prin care proprietarul cambiei dispune plata sumei prevăzute în document către o anumită persoană și la o dată anumită. 2. Mijloc, act prin care cineva garan-

tează pentru acțiunile, cinstea, angajamentele etc. cuiva.

GIRÁFĂ, *girafe*, s.f. Gen de mamifere rumegătoare, din ordinul paricopitatelor, cu gîtul și cu picioarele de dinainte foarte lungi, cu capul mic, cu coarne goale și acoperite cu piele, cu blană albicioasă cu pete brune, care trăiesc exclusiv în Africa, la sud de Sahara *(Giraffa)*; animal care face parte din acest gen.

GIRATÓRIU,-IE, *giratorii*, adj. (Despre o mișcare) De rotație, circular.

GIRÁȚIE, *girații*, s.f. (Tehn.) Mișcare circulară, de rotație.

GIREÁDĂ, *girezi*, s.f. (Reg.) Șiră, stog, claie (de grîu, de paie, de fîn etc.).

GIROSCÓP, *giroscoape*, s.n. **1.** Corp rigid avînd o axă de simetrie care, atunci cînd acesta se rotește în jurul ei, păstrează o direcție fixă în spațiu indiferent de mișcarea (de translație sau de rotație) în care este antrenat corpul. **2.** Dispozitiv care asigură stabilitatea și orientarea în spațiu a unui avion, a unui submarin etc.

GIRUÉTĂ, *giruete*, s.f. Instrument cu care se determină direcția și intensitatea vîntului; anemoscop. [Pronunțat: *-ru-e-*]

GÎRUS, *girusuri*, s.n. (Anat.; în expr.) *Girus cerebral*, circumvoluție.

GIUBEÁ, *giubele*, s.f. Haină lungă și largă din postav, adesea căptușită cu blană, purtată, în trecut, de boieri.

GIÚLGIU, *giulgiuri*, s.n. Pînză (subțire și fină) care se așterne peste ceva, care acoperă ceva (mai ales un mort).

GIUMBUȘLÚC, *giumbușlucuri*, s.n. Faptă, gest, atitudine, vorbă care înveselește, distrează; ghidușie.

GÎDE, *gîzi*, s.m. (Pop.) Călău (care execută condamnații la moarte).

GÎLCEÁVĂ, *gîlcevi*, s.f. (Pop.) Ceartă (zgomotoasă, aprinsă).

GÎLCEVITÓR,-OÁRE, *gîlcevitori,-oare*, adj., s.m. și f. (Pop.) (Om) certăreț.

GÎND, *gînduri*, s.n. Proces de gîndire sau rezultatul procesului de gîndire; idee, cuget.

GÎNDÁC, *gîndaci*, s.m. Nume generic popular dat insectelor din ordinul coleopterelor și ortopterelor.

GÎNDÎRE, *gîndiri*, s.f. **1.** Formă superioară a psihicului omenesc care reflectă în mod nemijlocit și generalizat-abstract realitatea prin noțiuni, judecăți, teorii etc. ◇ *Gîndire inductivă*, formă a gîndirii caracterizată prin aceea că pornește de la analiza unor cazuri particulare și se desfășoară în direcția desprinderii și formulării unor concluzii ori reguli generale. *Gîndire deductivă*, formă a gîndirii care se desfășoară de la general spre particular, bazîndu-se pe regula: „ceea ce se aplică universalului se aplică și particularului". *Gîndire analogică*, formă a gîndirii care se desfășoară în direcția apropierii, a stabilirii unor punți de legătură între domenii foarte diferite ale realității, în zonele de intersecție ale fenomenelor. **2.** Idee, gînd, cuget; meditare, reflecție. **3.** Imaginație, fantezie.

GÎNDIRÍSM s.n. Curent ideologic din România, din sec. XX, care, în ciuda unor preocupări acceptabile (dezvoltarea unei literaturi cu pronunțat specific național, cultivarea valorilor estetice autentice), a propovăduit misticismul religios, tradiționalismul înapoiat, naționalismul și unitatea națională deasupra claselor sociale, sub îndrumarea bisericii.

GÎNDITÓR,-OÁRE, *gînditori,-oare*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care este cufundat în gînduri, predispus la meditație; îngîndurat. ◆ Absent; distrat. **2.** S.m. Persoană care reflectează asupra problemelor vieții, străduindu-se să descopere legile naturii, societății și gîndirii, să contribuie la dezvoltarea cunoașterii etc. ◆ Spec. Filozof.

GÎNJ, *gînjuri*, s.n. (Pop.) Nuia mlădioasă trecută prin flacără şi apoi răsucită, folosită de ţărani ca frînghie.

GÎRBOV,-Ă, *gîrbovi,-e*, adj. Gîrbovit.

GÎRBOVÍT,-Ă, *gîrboviţi,-te*, adj. (Despre oameni) Care are spinarea încovoiată (de bătrîneţe, de muncă aspră); gîrbov.

GÎRLĂ, *gîrle*, s.f. Apă curgătoare (mai mică); braţ (mic) al unei ape curgătoare.

GÎRLÍCI, *gîrliciuri*, s.n. Intrare cu scară spre pivniţă, frecvent situată sub foişorul casei, caracteristică arhitecturii vechi româneşti.

GÎRNIŢĂ, *gîrniţe*, s.f. Arbore înrudit cu stejarul, cu tulpina dreaptă a cărei scoarţă are la exterior un strat solzos, care se fărîmiţează uşor, cu frunze mari, cu fruct mic cilindric şi cu lemn tare şi rezistent care se utilizează în construcţii *(Quercus frainetto)*.

GÎT, *gîturi*, s.n. **1.** Parte a corpului (la om şi la unele animale) care uneşte capul cu trunchiul. ◆ Gîtlej. **2.** (Bot.) Col (2).

GÎTIŢĂ, *gîtiţe*, s.f. (Reg. şi fam.) Partea interioară a gîtului; gîtlej.

GÎZĂ, *gîze*, s.f. Nume dat insectelor mici zburătoare.

GLACIÁL,-Ă, *glaciali,-e*, adj. (Livr.) **1.** De gheaţă; rece ca gheaţa; care îngheaţă. **2.** Fig. (Despre acţiuni, manifestări ale oamenilor) Lipsit de orice căldură, de bunăvoinţă, de prietenie; distant, rece. [Pronunţat: *-ci-al*]

GLACIÁR,-Ă, *glaciari,-e*, adj. **1.** (În expr.) *Perioadă* (sau *epocă*) *glaciară*, perioadă de timp, din diferite ere geologice, în care gheţarii ocupau suprafeţe foarte întinse pe pămînt şi în care alternau intervalele reci cu cele calde. ◆ Care aparţine acestei perioade, privitor la această perioadă. **2.** Provenit din topirea gheţarilor. [Pronunţat: *-ci-ar*]

GLACIÁŢIE, *glaciaţii*, s.f. Perioadă de timp în care condiţiile climatice au determinat formarea, înaintarea şi apoi retragerea gheţarilor pe suprafeţe mai mult sau mai puţin întinse. [Pronunţat: *-ci-a-*]

GLADIATÓR, *gladiatori*, s.m. (În Roma antică) Luptător în spectacolele publice, recrutat dintre condamnaţii la moarte sau la munci grele, dintre sclavi sau chiar dintre voluntari, care lupta în arenă cu alt gladiator sau cu animale sălbatice. [Pronunţat: *-di-a-*]

GLAGÓRE subst. (Pop.) Minte; isteţime, pricepere.

GLÁNDĂ, *glande*, s.f. Organ în formă de tub care produce o secreţie, conducînd-o în exteriorul organismului, în sînge, în limfă etc.

GLANDULÁR,-Ă, *glandulari,-e*, adj. Care aparţine glandelor, privitor la glande, care are aspectul sau constituţia unei glande. ◇ *Folicul glandular*, mică veziculă, parte componentă a unui lobul din glanda tiroidă, care conţine coloidul tiroidian.

GLAZURÁ, *glazurez*, vb.I. Tranz. A acoperi cu un strat de email; a emaila, a smălţui.

GLAZÚRĂ, *glazuri*, s.f. Amestec de substanţe, în suspensie apoasă, care se depune pe suprafaţa unui produs ceramic, care apoi se arde, astfel că, după topirea amestecului şi după răcirea lui se obţine, pe suprafaţa produsului ceramic, un strat subţire de sticlă colorată, care îi conferă un aspect estetic; smalţ, email.

GLICEMÍE, *glicemii*, s.f. Prezenţă a glucozei în sîngele din organismul uman; cantitatea de glucoză din sînge.

GLICERÍDĂ, *gliceride*, s.f. Ester al glicerinei cu acizi graşi carboxilici superiori, substanţă răspîndită în natură (constituind, ca amestecuri, grăsimile) obţinută, prin sinteză, din glicerină şi din acid gras sau, prin izolare, din grăsimi. ◇ *Glicerídă simplă*, ester al

glicerinei cu un singur acid gras. *Glicerid㠠mixtă*, ester al glicerinei cu doi sau cu trei acizi graşi diferiţi.

GLICERÍNĂ s.f. $C_3H_8O_3$. Alcool trihidroxilic, derivat din propan, substanţă lichidă, cu consistenţă siropoasă, solubilă în apă şi în alcool, incoloră, inodoră, cu gust dulceag, obţinut prin hidroliza gliceridelor din grăsimi sau, sintetic, din propenă, şi folosit ca solvent, în parfumerie, în medicină etc.

GLICÍL s.m. $NH_2—CH_2—CO—$. Radical monovalent rezultat prin eliminarea grupării OH din grupa carboxil a glicocolului.

GLICILALANÍNĂ, *glicilalanine*, s.f. Dipeptidă rezultată din combinarea glicocolului cu alanină.

GLICILGLICÍNĂ, *glicilglicine*, s.f. Dipeptidă rezultată prin combinarea a două molecule de glicocol, substanţă cristalină solubilă în apă.

GLICÍNĂ, (2) *glicine*, s.f. 1. (Chim.) Glicocol. 2. (Bot.) Arbust agăţător decorativ din familia leguminoaselor, având flori asemănătoare cu ale salcîmului, albastre sau violete şi parfumate *(Wistaria sinensis)*.

GLICOCÓL s.m. $H_2N—CH_2—COOH$. Aminoacid alifatic saturat, substanţă cristalină, incoloră, solubilă în apă, cu gust uşor dulceag, component structural al majorităţii proteinelor, folosit în analiza chimică, ca medicament, ca revelator fotografic; glicină, acid α-aminoacetic.

GLICOGÉN s.m. $(C_6H_{10}O_5)_n$. Polizaharidă naturală specifică organismului animal, depozitată în ficat, având o structură ramificată, pulbere albă, solubilă în apă, puternic dextrogiră, constituind rezerva de zaharide a organismului animal.

GLICOGENOGENÉZĂ, *glicogenogeneze*, s.f. Funcţie a ficatului care constă în formarea glicogenului din glucoză şi în depunerea acestuia în diferite depozite (ficat, muşchi etc.); glicogeneză.

GLICOGENOLÍZĂ, *glicogenolize*, s.f. Transformare a glicogenului în glucoză.

GLICÓL, *glicoli*, s.m. (Chim.) 1. Diol. 2. Etilenglicol.

GLICÓLIC adj. (În expr.) *Acid glicolic*, $CH_2OH—COOH$, acid hidroxiacetic, substanţă cristalină incoloră, solubilă în apă, folosit la fabricarea lacurilor, răşinilor etc., în imprimeria textilă; acid hidroxiacetic.

GLICOLÍZĂ, *glicolize*, s.f. Proces de descompunere a glucozei, care are loc în două faze: una anaerobă, cînd rezultă acidul lactic, şi alta aerobă, cînd se ajunge la dioxid de carbon şi apă.

GLICOPROTEÍNĂ, *glicoproteine*, s.f. Proteină complexă alcătuită din principalii constituenţi organici celulari, care conţine glucoză.

GLICOZÍDĂ, *glicozide*, s.f. Denumire dată unor compuşi naturali din plante sau obţinuţi sintetic, care conţin, în moleculă, una sau mai multe monozaharide şi o substanţă care nu este o zaharidă, hidrolizabili cu acizi diluaţi (la cald) sau cu enzime (la rece).

GLICOZURÍE, *glicozurii*, s.f. Prezenţă (normală sau patologică) a glucozei în urina din organism; cantitate de glucoză aflată în urină.

GLÍE, *glii*, s.f. (Pop.) Pămînt (arabil), ogor; *fig.* pămînt strămoşesc, patrie.

GLIOXÁL s.n. CHO—CHO. Dialdehidă, substanţă cristalină, de culoare galbenă, solubilă în solvenţi organici anhidri, care polimerizează, prin şedere sau în aer, obţinută prin oxidarea catalitică a glicolului şi folosită în sinteze organice. [Pronunţat: *gli-o-*]

GLIPTÁL, *gliptali*, s.m. Produs macromolecular de tip poliesteric, rezultat din condensarea glicerinei cu an-

hidrida ftalică, folosit la fabricarea unor lacuri de calitate superioară.

GLIPTÁLICĂ adj. (În expr.) *Rășină gliptalică*, polimer sintetic rezultat din condensarea anhidridei ftalice cu glicerina, folosit la fabricarea unor lacuri și vopsele.

GLISÁ, pers. 3 *glisează*, vb. I. Intranz. 1. (Mai ales despre piese tehnice) A aluneca, a se deplasa de-a lungul altei piese (printr-o frecare minimă). 2. (Despre hidroavioane) A aluneca la suprafața apei.

GLISÁNT, -Ă *glisanți, -te*, adj. (Tehn.; despre o suprafață) Pe care poate aluneca un corp (printr-o frecare minimă); (despre o piesă) care alunecă (printr-o frecare minimă) de-a lungul altei piese cu care se află în contact.

GLOÁBĂ, *gloabe*, s.f. Sumă de bani plătită pentru răscumpărarea unei pedepse, în Țara Românească și în Moldova.

GLOB, (1) *globuri*, s.n., (2) *globi*, s.m. 1. S.n. Corp sferic sau sferoidal. ◆ Planetă locuită de oameni; pământul. ◇ (Geogr.) *Glob terestru* (sau *pământesc, geografic*), obiect sferic pe a cărei suprafață exterioară este înfățișat aspectul continentelor, mărilor și oceanelor care alcătuiesc planeta noastră. (Astron.) *Glob ceresc*, obiect sferic pe a cărei suprafață exterioară este înfățișat aspectul sferei cerești. 2. S.m. (Anat.; în expr.) *Glob ocular* sau *globul ochiului*, parte a ochiului, de formă sferoidală, adăpostită în orbită.

GLOBÁL, -Ă, *globali, -e*, adj. Care ține seamă de toate elementele unui întreg, care rezultă din toate elementele componente; total, de ansamblu.

GLOBIGERÍNĂ, *globigerine*, s.f. (La pl.) Gen de foraminifere cu cochilia perforată și împărțită în mai multe camere; (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

GLOBÍNĂ, *globine*, s.f. Proteină complexă, incoloră, constituent al hemoglobinei, bogată în numeroși aminoacizi.

GLOBÚL s.m. v. **globulă**.

GLOBÚLĂ, *globule*, s.f. Fiecare dintre particulele minuscule, de formă sferică sau ovoidală, în general turtite ca un disc, care alcătuiesc sau se găsesc în diverse lichide organice. ◇ *Globulă roșie*, celulă roșie, anucleată, la mamifere, și nucleată, la celelalte vertebrate, care conține hemoglobină și care intră în alcătuirea sîngelui, avînd funcție dublă în respirație, de a duce oxigenul de la plămîni la țesuturi și de a aduce la plămîni bioxidul de carbon de la țesuturi; hematie, eritrocit. *Globulă albă*, celulă mononucleară sau polinucleară, fără hemoglobină, care intră în compoziția sîngelui, cu citoplasma bogată în enzime, omogenă sau cu granulații, de formă schimbătoare, avînd rol important în apărarea organismului; leucocită. *Globulă polară*, organit citoplasmatic care apare în timpul diviziunii reducționale. [Variantă: **globúl** s.m.]

GLOBULÍNĂ, *globuline*, s.f. Denumire dată unei clase de proteine globulare simple, insolubile în apă, care dau, prin hidroliză enzimatică sau acidă, numai aminoacizi și care se găsesc în plasma sangvină, în lapte, în vegetale, folosite în medicină.

GLOD, *gloduri*, s.n. (Pop.) Noroi; loc, drum noroios.

GLOMERÚL s.m. v. **glomerulă**.

GLOMERULÁR, -Ă, *glomerulari, -e*, adj. Care aparține glomerulelor, privitor la glomerule, format din glomerule, cu glomerule.

GLOMERÚLĂ, *glomerule*, s.f. 1. Agregat de pămînt, de mici dimensiuni, format prin alipirea unor particule elementare ale solului. 2. (În expr.) *Glomerulă renală*, formație anatomică reprezentînd un ghem de capilare sangvine, tuburi capilare, nervi, care participă la filtrarea sîngelui. 3. Tip de inflorescență, la plantele chenopodia-

cee, în care florile par a fi prinse la același nivel de o axă; tip de fruct, dezvoltat în aceste inflorescențe, alcătuit din cîteva fructe uscate, concrescute. [Variantă: **glomerúl** s.m.]

GLÓRIE, *glorii*, s.f. Onoare, mărire, slavă adusă unei persoane, unui eveniment etc.; faimă, renume obținute de cineva sau de ceva pentru fapte ori pentru însușiri excepționale.

GLÓSĂ, *glose*, s.f. Poezie cu formă fixă, în care fiecare vers din prima strofă este comentat pe rînd în cîte o strofă ulterioară, încheiată cu versul respectiv, iar ultima strofă reia, în ordine inversă, versurile din prima strofă.

GLOSOFARINGIÉNI adj. (Anat.; în expr.) *Nervi glosofaringieni*, nervi micști, care au originea în bulb și care asigură inervația mușchilor faringelui, sensibilitatea gustativă și secreția glandei parotide. [Pronunțat: *-gi-eni*]

GLÓTĂ, *glote*, s.f. (Anat.) Porțiunea cea mai îngustă a laringelui, cuprinsă între cele două coarde vocale.

GLUCAGÓN, *glucagoni*, s.m. Hormon secretat de pancreasul endocrin, care intervine în metabolismul glucidelor, cu acțiune hiperglicemiantă, antagonică efectului insulinei.

GLUCÍDĂ, *glucide*, s.f. (Biol.) Zaharidă.

GLUCOCORTICOÍD, *glucocorticoizi*, s.m. Hormon secretat de glanda corticosuprarenală, cu rol în reglarea metabolismului glucidelor, lipidelor și protidelor, precum și în cel al apei și al electroliților.

GLUCÓZĂ s.f. $C_6H_{12}O_6$. Monozaharidă de tipul aldohexozelor, care se găsește liberă în fructele dulci, în miere, în organismul animal, în sînge și în toate țesuturile, iar combinată în majoritatea dizaharidelor și în toate polizaharidele; substanță cristalizată, dextrogiră, solubilă în apă și în alcool, cu gust dulce, care se obține, industrial, prin hidroliza acidă a amidonului și se folosește în industria alimentară și în medicină; zahăr din struguri. ◇ *Glucoză cristalizată*, glucoză cu puritate de 99%. *Glucoză tehnică*, glucoză cu puritate de 65—70%. *Sirop de glucoză*, glucoză de concentrație 32—40%.

GLUCOZÍDĂ, *glucozide*, s.f. Glicozidă în care monozaharida componentă este glucoza.

GLÚMĂ, *glume*, s.f. Frunză bracteală situată la baza fiecărui spiculeț al unei plante graminee, cu funcția de a apăra spiculețul.

GLUTACÍD s.m. (Chim.) Acid glutamic.

GLUTÁMIC adj. (În expr.) *Acid glutamic*, aminoacid dicarboxilic, substanță cristalină albă, solubilă în apă, extrasă din proteine vegetale și animale, component al moleculei glutationului, al acidului folic, al insulinei, folosit ca materie primă pentru fabricarea unor fibre sintetice; acid aminoglutaric, glutacid.

GLUTÁRIC adj. (În expr.) *Acid glutaric*, HOOC $(CH_2)_3$COOH, acid dicarboxilic saturat cu cinci atomi de carbon în moleculă.

GLUTATIÓN s.n. Tripeptidă compusă din acid glutamic, cisteină și glicină, substanță cristalină, solubilă în apă, extrasă din drojdia de bere, țesuturi musculare, ficat, din unele plante etc., cu un rol foarte important în oxidările fiziologice. [Pronunțat: *-ti-on*]

GLUTÉN s.n. Substanță proteică complexă, vîscoasă, moale și elastică, existentă în boabele și în făina cerealelor.

GNAIS, *gnaisuri*, s.n. Rocă metamorfică constituită din cuarț, feldspat și mică, uneori și amfiboli, șistoasă sau granulară, provenită din metamorfozarea rocilor granitice sau argiloase. ◇ *Gnais ocular*, gnais în care cuarțul sau feldspatul formează ochiuri

între suprafeţele paralele de şistuozitate.

GNATOSTÓM, *gnatostomi*, s.m. (La pl.) Subîncrengătură de vertebrate acvatice şi terestre care au gura prevăzută cu fălci mobile; (şi la sg.) animal care face parte din această subîncrengătură.

GNÓMIC,-Ă, *gnomici,-ce*, adj. Care exprimă un adevăr general sub formă de proverbe, maxime, reflecţii morale.

GNOMÓN, *gnomoane*, s.n. Instrument antic folosit pentru determinarea direcţiei meridianului locului (direcţia nord-sud).

GNOSEOLOGÍE s.f. Teoria cunoaşterii; teorie filozofică asupra principiilor, izvoarelor şi formelor cunoaşterii, asupra capacităţii omului de a cunoaşte realitatea şi de a ajunge la adevăr. [Pronunţat: *-se-o-*]

GOBLÉN, *goblenuri*, s.n. Tapiserie, broderie, ţesătură artistică executată din fire colorate şi reprezentînd o imagine plastică.

GOGOÁŞĂ, *gogoşi*, s.f. Înveliş protector alcătuit din fire de mătase, în care are loc transformarea larvelor unor insecte în nimfe. ◇ *Gogoaşă de mătase*, gogoaşă a viermelui de mătase; cocon.

GOGOMÁN,-Ă, *gogomani,-e*, adj., s.m. şi f. (Fam. şi depr.) (Om) prost, nătărău.

GOLF, *golfuri*, s.n. Crestătură largă şi adîncă a ţărmului, în care apele unui ocean, ale unei mări sau ale unui lac pătrund mult în interiorul uscatului; parte a unui ocean, a unei mări sau a unui lac care pătrunde într-o asemenea crestătură a uscatului.

GONÁDĂ, *gonade*, s.f. Glandă sau organ care produce gameţi.

GONADOTRÓP, *gonadotropi*, s.m. Hormon secretat de lobul anterior al hipofizei, cu acţiune stimulatoare asupra dezvoltării glandelor sexuale.

GONOZOÍD, *gonozoizi*, s.m. Individ care asigură reproducerea sexuată a sifonoforelor.

GORÍLĂ, *gorile*, s.f. Cea mai mare dintre maimuţele antropoide, care trăieşte în pădurile Africii ecuatoriale, are părul lung şi îşi poartă puiul în braţe *(Gorilla gorilla)*.

GOSPODĂRÍE, *gospodării*, s.f. Totalitatea bunurilor care constituie averea (imobilă a) unui locuitor, îndeosebi a unui ţăran (şi a familiei lui). ◆ Unitate formată dintr-o locuinţă şi din persoanele (înrudite) care o locuiesc, trăind în comun; persoanele (înrudite) care locuiesc împreună, avînd buget comun şi valorificînd în comun bunurile dobîndite prin munca lor.

GÓŞTINĂ, *goştini*, s.f. Dare reprezentînd a zecea parte din numărul porcilor sau vacilor proprietate personală, plătită de ţărani în ţările române, în evul mediu.

GÓTIC,-Ă, *gotici,-ce*, adj. Al goţilor, privitor la goţi. ◇ *Scriere gotică* sau *litere gotice*, *alfabet gotic*, scriere, litere sau alfabet cu caractere colţuroase, întrebuinţate în evul mediu, în apusul Europei, astăzi mai ales în Germania.

GOŢI s.m. pl. Neam germanic originar din Scandinavia, care prin sec. II a început să migreze spre sud, fiind semnalat în secolul următor între Nipru şi Don, iar în sec. IV reprezentînd elementul politic dominant în Dacia.

GRAD, *grade*, s.n. **1.** Nume dat mai multor unităţi de măsură pentru diverse mărimi, în cadrul unor sisteme sau scări de reper. ◇ *Grad de libertate*, indice care arată posibilităţile de mişcare ale (elementelor) unui sistem mecanic (Mat.) *Gradul unui monom* (în raport cu o nedeterminată sau cu mai multe nedeterminate), exponentul acelei nedeterminate, respectiv, suma exponenţilor nedeterminatelor. *Gradul unui polinom* (în raport cu o nedeterminată sau cu mai multe nedetermi-

nate, eventual cu toate nedeterminatele), cel mai mare dintre exponenții acelei nedeterminate, respectiv, cel mai mare dintre gradele monoamelor componente în raport cu acele nedeterminate. *Gradul unei ecuații* (algebrice), gradul polinomului prin care se redă ecuația, în raport cu necunoscuta (sau cu necunoscutele). **2.** Fiecare dintre diviziunile în care se împarte un sistem sau o scară de reper, de măsură. **3.** Etalon sau criteriu de apreciere a felului cum se realizează un proces tehnic, o însușire a unui material etc. **4.** (Urmat de determinări) Treaptă, nivel, stadiu într-un proces, într-o situație etc. **5.** (Chim.) Valoare a mai multor mărimi considerate în raport cu o valoare de referință. ◇ *Grad de disociație* (sau *de disociere*, *de ionizare*), raportul dintre moleculele disociate și numărul total de molecule dizolvate în soluția unui electrolit oarecare, la echilibru. *Grad de polimerizare*, indice valoric care arată numărul de molecule de monomer care alcătuiesc un lanț polimeric de macromolecule, determinat ca valoare medie din raportul dintre masa moleculară medie a polimerului și masa moleculară a monomerului.

GRADÁ, *gradez*, vb. I. Tranz. **1.** A marca gradele (2), a împărți în grade (un instrument sau o scară). **2.** A repartiza, a împărți în raport cu o scară sau cu un punct fix; a mări sau a micșora treptat în raport cu un punct de plecare, cu un nivel.

GRADÁT,-Ă, *gradați,-te*, adj. **1.** (Despre scări, instrumente etc.) Împărțit în grade (2). **2.** Care suie sau coboară treptat, care are loc, se produce pe rînd, într-o succesiune ascendentă sau descendentă.

GRADÁȚIE, *gradații*, s.f. **1.** Creștere sau descreștere treptată, progresivă, înaintare succesivă (a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc.). **2.** Fiecare dintre diviziunile care se găsesc pe suportul unui instrument de măsură cu scări gradate. **3.** Figură de stil constînd în trecerea treptată, crescîndă sau descrescîndă, de la o idee la alta.

GRÁFIC,-Ă, *grafici,-ce*, adj., s.n., s.f. **1.** Adj. Care ține de sau privitor la felul în care se realizează o tipăritură; care se referă la aranjarea elementelor unui text, la așezarea cuvintelor într-o pagină. **2.** S.n. Reprezentare prin linii, prin figuri geometrice, hărți, cifre etc. a unor date din diverse domenii de activitate. **3.** S.f. Ramură a artelor plastice la baza căreia se află desenul de sine stătător.

GRAFÍE, *grafii*, s.f. Mod de redare în scris a cuvintelor; scriere. ◆ Fel specific de a scrie al cuiva; scris. ◆ Linie specifică a unui desen, care caracterizează pe autorul lui.

GRAFÍT s.n. Modificare alotropică a carbonului nativ, cristalizat în sistemul hexagonal, care se prezintă sub forma unei mase cenușii-negre, opace, moi și unsuroase la pipăit, cu luciu metalic, cu densitate și cu duritate mică, corp bun conducător de căldură și de electricitate, care se găsește în șisturile bituminoase-cărbunoase metamorfozate și care este folosită ca material refractar, lubrifiant, anticorosiv, la fabricarea minelor de creion, a electrozilor etc.

GRAFITÁT,-Ă, *grafitați,-te*, adj. Acoperit cu grafit; asemănător cu grafitul. ◇ *Cărbune grafitat*, material asemănător cu grafitul, cu structură microcristalină de grafit, bun conducător de electricitate, obținut, prin încălzirea, în anumite condiții, a unui amestec de cărbune praf, aglomerat cu un liant organic (gudron sau smoală de petrol).

GRAFOLOGÍE s.f. Studiul particularităților individuale ale scrisului, cu aplicații în criminalistică, în psihologie, psihiatrie etc.

GRAFOMÉTRU, *grafometre*, s.n. Instrument pentru jalonarea și măsurarea unghiurilor dintre două direcții.

GRAI, *graiuri*, s.n. **1.** Glas, voce. **2.** Însușirea de a vorbi. **3.** Limbă. ◆ Fel de a vorbi. ◆ Unitate a limbii subordonată dialectului, caracteristică pentru o regiune mai puțin întinsă.

GRAM, *grame*, s.n. Unitate de măsură pentru masa unui corp, egală cu a mia parte dintr-un kilogram; se notează: *g*.

GRAMATICÁL,-Ă, *gramaticali,-e*, adj. Care aparține gramaticii, privitor la gramatică. ◇ *Instrument gramatical* sau *unealtă gramaticală*, cuvînt care nu se poate întrebuința singur în vorbire, ci numai împreună cu cuvintele pe care le leagă, exprimînd raporturi.

GRAMATICALIZÁ, pers. 3 *gramaticalizează*, vb. I. Refl. (Despre cuvinte cu sens lexical) A se transforma în instrument gramatical, în cuvînt de legătură, a ajunge să exprime doar o relație gramaticală.

GRAMÁTICĂ, *gramatici*, s.f. Ansamblu de reguli cu privire la modificarea formei cuvintelor și la îmbinarea lor în propoziții. ◆ Ramură a lingvisticii care stabilește acest ansamblu de reguli.

GRANDILOCVÉNT,-Ă, *grandilocvenți,-te*, adj. (Livr.; despre stil, exprimare, expresii etc.) Caracterizat prin grandilocvență; pompos, umflat, bombastic.

GRANDILOCVÉNȚĂ s.f. (Livr.) Folosire (în scris sau în vorbire) a unor cuvinte sau fraze afectate, căutate, bombastice, umflate, care să producă efect.

GRANDOÁRE, *grandori*, s.f. (Livr.) Aspect măreț, falnic, impunător; măreție.

GRANDOMANÍE, *grandomanii*, s.f. Mania de a se crede om însemnat, valoros, de a-și acorda o importanță nejustificată.

GRANÍT, *granituri*, s.n. Rocă magmatică, intruzivă, acidă, constituită din cuarț, feldspat, mică etc., cu structură granulară, masivă, foarte dură, de culoare cenușie, folosită ca piatră de drumuri, piatră ornamentală, material de construcție etc.

GRĂNIȚĂ, *granițe*, s.f. Linie naturală sau convențională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său; frontieră, hotar.

GRANIVÓR,-Ă, *granivori,-e*, adj., s.m. și f. (Animal) care se hrănește predominant cu semințe, cu grăunțe etc.

GRANODIORÍT, *granodiorite*, s.n. Rocă magmatică, intruzivă, acidă, cu compoziție intermediară între granit și diorit, grăunțoasă, alcătuită din cuarț, feldspat potasic și plagioclaz, mică sau hornblendă, utilizată ca piatră de construcție, de pavaj, de ornament etc. [Pronunțat: *-di-o-*]

GRANULÁT,-Ă, *granulați,-te*, adj. Care a fost transformat în granule; compus din granule; care are aspect de granule.

GRANÚLĂ, *granule*, s.f. Particulă solidă, de dimensiuni reduse, care intră în componența unui corp solid cu structură eterogenă sau care rezultă din sfărîmarea, tăierea unui corp solid. ◇ (Astron.) *Granulă solară*, formație mai strălucitoare pe un fond întunecat, care apare intermitent pe suprafața soarelui.

GRÁPĂ, *grape*, s.f. (Bot.) Ciorchine (1).

GRAS, *grași*, adj. (Chim.; în expr.) *Acid gras*, acid monocarboxilic saturat aciclic, care se combină cu glicerina, formînd glicerida, component principal al grăsimii.

GRĂTIE, *gratii*, s.f. Fiecare dintre barele de metal care se fixează (paralel)

în tocul (sau în fața) ușilor, ferestrelor, vitrinelor etc., ca măsură de siguranță.

GRATIFICÁȚIE, *gratificații*, s.f. Recompensă bănească ce se acordă unui om al muncii peste retribuirea obișnuită, de obicei la sfîrșitul anului, pentru îndeplinirea în bune condiții a sarcinilor de muncă sau pentru depășirea lor.

GRATITÚDINE, *gratitudini*, s.f. (Livr.) Recunoștință.

GRATUÍT,-Á, *gratuiți,-te*, adj. Care se dovedește inutil, nejustificat.

GRATUITÁTE, *gratuități*, s.f. Inutilitate, zădărnicie sau netemeinicie a unei acțiuni, a unei fapte , preocupări, împrejurări etc. [Pronunțat: *-tu-i-*]

GRAȚIÁ, *grațiez*, vb. I. Tranz. A acorda unui condamnat iertarea, parțială sau totală, în executarea pedepsei printr-un act emis de șeful statului. [Pronunțat: *-ți-a*]

GRÁȚIE, *grății*, s.f. **1.** Drăgălășenie, gingășie, finețe, dovedite de o ființă în atitudini, în mișcări, în gesturi etc.; atracție pe care o provoacă cineva sau ceva prin aspect, mișcare, comportare etc.; farmec ascuns. **2.** Bunăvoință, preferință, favoare de care se bucură cineva.

GRAȚIÓS,-OÁSĂ, *grațioși,-oase*, adj. **1.** Plin de grație, de gingășie, de farmec. **2.** (Înv.) Binevoitor, prietenos. [Pronunțat: *-ți-os*]

GRĂUR, *grauri*, s.m. Pasăre migratoare din ordinul paseriformelor, mai mare decît o vrabie, cu ciocul ascuțit și gălbui și cu pene negre-verzui, cu pete mici albe *(Sturnus vulgaris)*.

GRAVÁ, *gravez*, vb. I. Tranz. A săpa o imagine, ornamente, litere etc. într-un material, cu ajutorul unor instrumente sau al unor mijloace tehnice speciale, pentru a obține un clișeu de imprimare sau în scop decorativ.

GRAVITÁ, *gravitez*, vb. I. Intranz. **1.** A fi sau a se mișca în cîmpul de gravitație al altui corp. **2.** Fig. A evolua, a trăi, a avea loc în jurul sau în apropierea (și sub influența) cuiva sau a ceva.

GRAVITÁTE s.f. Aspect extrem de important prin consecințele neplăcute, primejdioase pe care le poate avea.

GRAVITÁȚIE s.f. (Fiz.) Fenomen de atracție reciprocă a corpurilor, dependent de masa lor. ◇ *Centru de gravitație*, **a)** punctul de aplicație al rezultantei forțelor de gravitație exercitate asupra forțelor care alcătuiesc un corp; **b)** (fig.) loc în jurul (și sub influența) căruia evoluează, trăiește cineva sau ceva.

GRAVÚRĂ, **(2)** *gravuri*, s.f. **1.** Gen al graficii **(3)** în care imaginea este obținută prin reproducerea după o placă pe a cărei suprafață a fost trasat și gravat desenul, în adîncime sau în relief. **2.** Placă de cupru, de piatră, de lemn, de linoleum etc. pe care s-a gravat o imagine spre a fi reprodusă. ◆ Imagine reprodusă după o astfel de placă.

GRĂDÍNĂ, *grădini*, s.f. Suprafață de teren plantată cu iarbă și flori (și amenajată cu alei, bănci), care servește, și ca loc de plimbare. ◇ *Grădină botanică*, instituție științifică prevăzută cu o suprafață de teren pe care sînt cultivate colecții de plante vii (în scopul prezentării și studierii lor). *Grădină zoologică*, instituție științifică prevăzută cu o suprafață de teren pe care sînt crescute animale vii din diverse regiuni ale globului (spre a fi expuse publicului sau studiate).

GRĂDINÍȚĂ, *grădinițe*, s.f. Instituție pentru educarea și instruirea copiilor între 3 și 6 ani.

GRĂITÓR,-OÁRE, *grăitori,-oare*, adj. Convingător, elocvent, concludent. [Pronunțat: *gră-i-*]

GRĂMĂTÍC, *grămătici*, s.m. Persoană care îndeplinea funcția de secretar într-o cancelarie domnească sau boierească.

GRĂNICÉR, *grăniceri*, s.m. Militar care păzeşte graniţele unei ţări.

GRĂSÍME, *grăsimi*, s.f. Amestec natural, solid sau lichid, de compoziţie complexă, alcătuit, în cea mai mare parte, din gliceride, în special trigliceride mixte, alături de ceruri, coloranţi, proteine, glicozide, vitamine, acizi graşi liberi etc., sintetizat de organisme animale sau de unele organe ale vegetalelor, şi folosit în alimentaţie, în industria săpunului, a lacurilor şi vopselelor etc.

GRĂÚNTE, *grăunţi*, s.m. **1.** Sămînţa unor plante, mai ales a cerealelor; bob. **2.** (Chim.; în expr.) *Grăunte cristalin*, cristalit.

GRĂUNŢÓS,-OÁSĂ, *grăunţoşi*, *-oase*, adj. Care este format din grăunţi, din boabe sau care are aspectul unor grăunţi, unor boabe. [Pronunţat: *gră-un-*]

GREÁBĂN, *grebene*, s.n. Regiune a corpului unor bovine şi cabaline, situată între gît şi spinare.

GREGÁR,-Ă, *gregari*, *-e*, adj. (Despre animale) Care trăieşte în turme, în cete, în cîrduri. ◇ *Spirit gregar*, atitudine de supunere oarbă a cuiva.

GREGORIÁN, *gregorieni*, adj. (În expr.) *Calendar gregorian*, calendar întocmit la sfîrşitul sec. XVI din ordinul papei Grigore al XIII-lea şi adoptat, în prezent, de toate ţările Europei. [Pronunţat: *-ri-an*]

GRENĂDĂ, *grenade*, s.f. Proiectil uşor, alcătuit dintr-un corp metalic alungit, o încărcătură explozivă şi un focos, care se aruncă cu mîna, cu puşca sau cu un dispozitiv special.

GRÉSIE, *gresii*, s.f. **1.** Rocă sedimentară foarte dură, formată prin cimentarea nisipurilor cu diverse materiale şi folosită în construcţii, în industrie etc. **2.** Nume dat unor obiecte de olărie dure şi opace, avînd la bază o argilă plastică.

GREUTÁTE, *greutăţi*, s.f. **1.** Forţă cu care sînt atrase spre pămînt (sau spre o altă planetă) corpurile aflate în cîmpul său gravitaţional; apăsare pe care o exercită un corp asupra unei suprafeţe (orizontale) pe care se sprijină; însuşirea unui corp de a fi greu. ◇ *Greutate specifică*, greutatea unităţii de volum dintr-un anumit corp; mărime care indică, în procente, raportul în care se află o parte a unei colectivităţi faţă de întreaga colectivitate; valoare proprie a unui lucru. *Centru de greutate* al unui corp, punct de aplicaţie al rezultantei greutăţilor tuturor punctelor materiale care alcătuiesc corpul. *Greutate atomică*, număr care arată de cîte ori atomul unui element este mai greu decît a 12-a parte din masa atomului de carbon; masă atomică. *Greutate moleculară*, număr egal cu suma greutăţilor atomice ale elementelor unei molecule; masă moleculară. *Greutate aparentă*, diferenţa dintre greutatea unui corp şi forţa arhimedică în cazul în care corpul se găseşte cufundat într-un fluid. **2.** Corp, obiect etc. avînd o masă relativ mare. [Pronunţat: *gre-u-*]

GRÉVĂ, *greve*, s.f. Formă a luptei sociale, specifică în orînduirea capitalistă, constînd în încetarea lucrului de către oamenii muncii în scopul satisfacerii revendicărilor lor economice *(grevă economică)*, sociale sau politice. ◇ *Grevă generală*, grevă la care participă (aproape) toţi oamenii muncii dintr-o ţară sau din mai multe ţări. *Greva foamei*, refuzul de a mînca, folosit de cineva ca semn de protest împotriva unor acte abuzive ale autorităţilor.

GRIFÓN, *grifoni*, s.m. Monstru mitologic cu corp de leu, cu aripi, cap şi gheare de vultur şi cu urechi de cal. ◆ Motiv decorativ reprezentînd acest monstru.

GRIJÂNIE, *grijanii*, s.f. (Bis.; pop.; adesea în imprecații) Taina cumineciturii, împărtășanie.

GRÍLĂ, *grile*, s.f. Electrod în formă de sită, de spirală, intercalat între anodul și catodul unui tub electronic sau între alți doi electrozi, prin deschiderile căruia poate trece un flux de electroni sau de ioni.

GRIND, *grinduri*, s.n. Formă de relief nu prea înaltă (alungită sau lată ca un evantai) rezultată din depunerile aluvionare ale unei ape curgătoare sau ale mării. ◇ *Grind continental*, grind format în lungul unei ape curgătoare, de o parte și de alta a malurilor.

GRÍNDĂ, *grinzi*, s.f. Element de construcție din lemn, oțel, beton armat etc., cu lungimea mare în raport de celelalte dimensiuni, folosit de obicei la asigurarea rezistenței unei construcții.

GRÍNDINĂ, *grindine*, s.f. Precipitație atmosferică din particule de gheață, sub formă de pietricele, cu diametrul între 5—50 mm.

GRIȘ, *grișuri*, s.n. Denumire dată, în industrie, granulelor (cărbune, metal etc.) de dimensiuni mici, convențional acceptate. ◇ *Griș de cărbune*, cărbuni mărunți (sub 10 mm) obținuți din cărbuni bruți, prin ciuruire sau prin spălare. *Griș de zinc*, produs subsidiar obținut în metalurgia zincului, constituit din pulbere de zinc oxidat, amestecat cu resturi de alte metale, folosit în vopsirea metalelor.

GRIZÚ s.n. Amestec natural gazos, inflamabil și explozibil, în care predomină metanul și care se degajă în timpul lucrărilor miniere.

GRÎNÁR, *grînare*, s.n. Regiune (de cîmpie) sau țară care produce mari cantități de cereale.

GRÎUȘÓR, *grîușori*, s.m. Mică plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu flori galbene-aurii, cu frunze groase, lucioase, cordate sau reniforme întregi, folosite ca salată, cu rădăcini adventive tuberizate; sălățică, untișor *(Ranunculus ficaria)*. [Pronunțat: *grî-u-*]

GROBIANÍSM, *grobianisme*, s.n. (Rar) Faptă, atitudine specifică unui om lipsit de bună creștere; grosolănie, bădărănie, mitocănie. [Pronunțat: *-bi-a-*]

GROF, *grofi*, s.m. Latifundiar maghiar sau german din Transilvania (în evul mediu).

GROHOTÍȘ, *grohotișuri*, s.n. Îngrămădire de fragmente colțuroase de roci, de forme și mărimi diferite, pe versanții munților și la poalele pantelor abrupte, formată prin dezagregarea stîncilor.

GRÓPNIȚĂ, *gropnițe*, s.f. 1. Încăpere situată între pronaosul și naosul unei biserici, în care de obicei se găsesc mormintele ctitorilor. 2. Cavou, criptă, mormînt sau cimitir situate lîngă o biserică.

GROS, *groși*, s.m. Monedă de argint de largă circulație europeană între sec. XIII—XIX.

GROSIÉR,-Ă, *grosieri,-e*, adj. (Livr.) Care este făcut fără grijă, fără finețe; grosolan. ◆ Fig. Care este lipsit de educație, de cultură, de bune maniere; grosolan. [Pronunțat: *-si-er*]

GROSÍME, *grosimi*, s.f. Diametrul secțiunii transversale a unui corp cilindric; distanța dintre fețele unui corp, unui strat etc.

GROSISMÉNT, *grosismente*, s.n. Raportul dintre unghiul sub care se vede un obiect cu ajutorul unui instrument optic și unghiul sub care se vede același obiect cu ochiul liber pentru obiecte foarte îndepărtate; raportul dintre tangenta unghiului sub care se vede un obiect cu ajutorul unui instrument optic și tangenta unghiului sub care se vede același obiect cu ochiul liber, pentru obiecte apropiate.

GRÓTĂ, *grote*, s.f. (Livr.) Peșteră.

GROTÉSC,-Ă, *groteşti*, adj. Care este de un comic exagerat prin aspectul caricatural, neobişnuit de caraghios; burlesc. ◆ (Substantivat, n.) Categorie estetică, opusă sublimului, reflectînd realitatea în forme fantastice, bizare, caricaturale, uneori monstruoase, cu contraste violente.

GRUI, *gruie*, s.n. (Reg.) Vîrf al unui deal; parte înclinată, coastă a unui deal; formă de relief mai mică decît dealul, movilă, colină.

GRUMĂZ, *grumaji*, s.m. (Pop.) Gît; ceafă; partea superioară a gîtului (la unele animale); cerbice.

GRUND, *grunduri*, s.n. **1.** Primul strat de material special aplicat pe suprafaţa unei piese, a unui obiect, a unui element de construcţie care urmează să fie finisată. **2.** Strat de vopsea albă care se aplică pe pînza, pe cartonul, pe scîndura pe care apoi se pictează.

GRUNZ, *grunji*, s.m. Bucată dintr-o materie tare şi sfărîmicioasă; bulgăre. ◆ Spec. Bulgăre de noroi îngheţat.

GRUP, *grupuri*, s.n. (Mat.; şi în expr. *structură de grup*) Mulţime nevidă G, între elementele căreia s-a definit o lege de compoziţie, astfel încît: *a)* este peste tot definită, *b)* este asociativă, *c)* există în G element neutru faţă de acea lege de compoziţie şi *d)* orice element din G admite un simetric în raport cu legea de compoziţie definită; dacă această lege de compoziţie este comutativă, grupul se numeşte *comutativ* sau *abelian*; se notează: (G, ∗), (dacă prin ∗ s-a notat legea de compoziţie dată).

GRÚPĂ, *grupe*, s.f. **1.** Şir vertical din sistemul periodic al elementelor, care cuprinde elementele cu aceeaşi configuraţie electronică pe ultimul strat de electroni şi deci cu proprietăţi chimice asemănătoare. ◇ *Grupă analitică*, totalitatea cationilor (sau a anionilor) care precipită în soluţie cu un anumit reactiv, specific lor. *Grupă principală*, oricare dintre şirurile verticale I — VIII din sistemul periodic al elementelor. *Grupă secundară*, fiecare dintre cele 10 şiruri verticale de cîte 3 elemente tranzitoriale ale sistemului periodic al elementelor; subgrupă. **2.** Subdiviziune (în ştiinţă) care cuprinde elemente cu trăsături comune. ◇ *Grupă sangvină*, fiecare dintre categoriile de clasificare a sîngelui, întemeiate pe ansamblul de caracteristici ale globulelor roşii şi ale plasmei sangvine.

GUANÍNĂ s.f. (Biol.) Bază purinică ce intră în alcătuirea A.D.N. şi A.R.N.

GUÁNO s.n. Îngrăşămînt organic natural, bogat în fosfor (şi în azot), provenit din depozitarea şi descompunerea (în peşteri a) excrementelor de lilieci şi a cadavrelor de păsări.

GUÁŞĂ, *guaşe*, s.f. **1.** Culoare preparată din pigmenţi minerali, gumă arabică şi apă, folosită în pictură. **2.** Tablou executat cu guaşă **(1)**.

GÚBAV,-Ă, *gubavi,-e*, adj. (Reg.; despre fiinţe) Bolnăvicios; lipsit de putere, slab.

GUDRÓN, *gudroane*, s.n. **1.** Lichid uleios, vîscos, de culoare închisă, neagră sau brună, de compoziţie complexă, cu miros specific, obţinut prin distilarea uscată a unor materii organice. ◇ *Gudron de lemn*, gudron obţinut la distilarea uscată a lemnului pentru fabricarea mangalului, folosit la impregnarea lemnului, gudronarea ambarcaţiilor de lemn, a pavajelor de lemn, drept combustibil etc. *Gudron de cărbune* (sau *de cocserie, de huilă*), gudron rezultat la fabricarea cocsului prin distilarea uscată a cărbunilor de pămînt, folosit ca materie primă pentru obţinerea unor produse (benzen, toluen, fenol, crezol, antracen etc.). **2.** (Şi în expr. *gudron acid*) Reziduu rezultat la rafinarea cu acid sulfuric a unor produse petroliere.

GUGIUMÁN, *gugiumane*, s.n. Căciulă din blană de sămur cu fundul alb pentru domnitor și cu fundul roșu pentru boieri, purtată pînă la începutul sec. XIX.

GUGUȘTIÚC, *guguștiuci*, s.m. Specie de turturică de culoare cenușie-brună pe spate și pe pîntece, cu o dungă neagră la gît *(Streptopelia decaocto)*.

GÚMĂ, *gume*, s.f. Substanță vîscoasă, obținută pe cale sintetică sau din secreția unor plante, care se întărește în contact cu aerul, cu diverse întrebuințări în industrie.

GÚRĂ, *guri*, s.f. **1.** Deschizătură a unui obiect, a unei incinte, a unui aparat, a unei instalații etc., prin care intră, se introduce, se varsă, iese etc. ceva, prin care se stabilește o comunicație etc. ◇ *Gură de alimentare* (sau *de încărcare)*, deschidere la partea superioară a unui furnal, a unui cuptor etc., prin care se introduce șarja de materii prime necesare efectuării procesului tehnologic. *Gură de var*, deschidere la partea inferioară a cuptorului vertical pentru fabricarea varului, prin care acesta este evacuat. *Gură de aer*, deschidere practicată în cuptorul de var, prin care se suflă aerul necesar combustiei. *Gură de vînt*, deschidere practicată în furnal, prin care se suflă aerul necesar combustiei. **2.** Ultima parte a cursului unui fluviu, prin care apele sale se varsă în mare sau în ocean.

GÚREȘ,-Ă, *gureși*,-*e*, adj. (Despre oameni) Care vorbește (prea) mult; guraliv.

GUST, *gusturi*, s.n. **I.** Simț prin care organismul primește (cu ajutorul limbii și al mucoasei bucale) informații asupra proprietăților chimice ale unor substanțe cu care vine în contact; senzația produsă de o substanță (alimentară) prin excitarea limbii și mucoasei bucale; proprietatea unor substanțe (alimentare) de a provoca această senzație. **II.** Fig. **1.** Capacitate de a înțelege sau de a aprecia frumosul (în natură, în societate, în artă). **2.** Înclinație, predispoziție, pornire. ◆ Preferință. **3.** Plăcere, dorință, poftă.

GUSTATÍV,-Ă, *gustativi*,-*e*, adj. Care aparține gustului **(I)**, privitor la gust, care provoacă senzația de gust.

GÚȘĂ, *guși*, s.f. **I. 1.** (La păsări) Dilatație a esofagului, sub formă de pungă, în care alimentele stau temporar și se moaie înainte de a trece în stomac. **2.** (La albine) Prelungire a părții anterioare a tubului digestiv, unde nectarul, sub acțiunea unor fermenți, este transformat în miere. **II.** (La oameni; și în expr. *gușă exoftalmică)* Umflătură patologică formată în partea anterioară a gîtului, prin mărirea glandei tiroide; boală care provoacă această umflătură.

GUȘOGÉN,-Ă, *gușogeni*,-*e*, adj. Care produce gușa **(II)**.

GÚȘTER, *gușteri*, s.m. Specie de șopîrlă de culoare verde, cu coada lungă *(Lacerta viridis)*.

GUTAPÉRCĂ s.f. Substanță macromoleculară, izomer al cauciucului natural, extrasă din latexul unor plante tropicale, folosită ca material dielectric, ciment dentar, la confecționarea unor instrumente medicale etc.

GUTĂȚIE, *gutații*, s.f. Eliminare a apei la unele plante, sub formă de picături.

GÚTĂ, *gute*, s.f. Boală de nutriție provocată de depunerea sărurilor de acid uric în regiunea unor articulații, care se manifestă prin umflături ale articulațiilor, însoțite de dureri violente; podagră.

GUVÉRN, *guverne*, s.n. **1.** (În statele socialiste) Organ suprem al administrației de stat constituit de către organul suprem al puterii de stat și avînd putere executivă și de dispo-

ziție; Consiliu de Miniștri. 2. (În statele capitaliste sau feudale) Organ de stat care exercită puterea executivă; cabinet.

GUVERNÁ, *guvernez*, vb.I. Tranz. A conduce, a administra, a dirija un stat, un teritoriu, un popor.

GUVERNATÓR, *guvernatori*, s.m. Persoană care conduce, în numele șefului statului, o provincie, un teritoriu, o colonie etc., avînd largi atribuții pe plan local.

GUVÍD, *guvizi*, s.m. Nume generic dat la circa 600 de specii de pești mici, teleosteeni, cu lungimea de 6—24 cm, cu pielea fără solzi, cu înotătoarele legate între ele, la rădăcină sau pe toată lungimea lor, formînd o ventuză sau un disc, cu capul rotunjit, care trăiesc în mări sau în lacurile salmastre de pe litoral *(Gobius)*.

H

HABITÁT, *habitate*, s.n. Suprafață locuită de o populație, de o specie de plante sau de animale; biotop.

HABITÚDINE, *habitudini*, s.f. (Livr.) Obișnuință, deprindere, obicei.

HÁFNIU s.n. Hf cu Z = 72. Element chimic cu caracter metalic, de culoare albă-argintie strălucitoare, greu fuzibil, cu proprietăți mecanice foarte bune, cu o activitate chimică redusă, care intră în compoziția unor aliaje și este folosit în tehnica nucleară, în turboreactoare, în rachete etc.

HAGEALÍC, *hagealicuri*, s.n. Călătorie făcută de un creștin la Ierusalim sau de un mahomedan la Meka, locuri socotite sfinte, pentru iertarea păcatelor.

HAGIOGRAFÍE s.f. Ramură a teologiei care se ocupă cu viețile sfinților. [Pronunțat: *-gi-o-*]

HAGÍU, *hagii*, s.m. Creștin sau mahomedan care a fost în hagealic.

HÁHNIU s.n. Hn cu Z = 105. Element chimic din grupa elementelor transuranice, obținut artificial prin bombardarea californiului cu nuclee de azot.

HAIDAMÁC, *haidamaci*, s.m. (Fam.) Om zdravăn, solid, puternic (și derbedeu, bătăuș, haimana).

HAIDÚC, *haiduci*, s.m. Bărbat (mai ales țăran) care, răzvrătindu-se împotriva asupririi, își părăsea casa și trăia în păduri, singur sau în cete, jefuind pe bogați și ajutînd pe săraci.

HAIDUCÍE, *haiducii*, s.f. Formă a luptei sociale, manifestată, la sfîrșitul evului mediu, în țările române și în Peninsula Balcanică, și caracterizată prin lupta armată a unor cete de haiduci împotriva asupritorilor.

HAÍN,-Ă, *haini,-e*, adj. (Despre oameni) Care se poartă fără milă, cu cruzime; crud, cîinos.

HAIT, *haituri*, s.n. Iaz artificial creat prin colectarea unor ape de munte cu ajutorul unui baraj, pentru a permite, la deschiderea barajului, pornirea plutelor spre vărsarea apei.

HAL, *háluri*, s.n. Stare rea, vrednică de plîns. ◆ (Înv.) Categorie.

HALEBÁRDĂ, *halebarde*, s.f. Armă medievală în formă de lance cu un vîrf de fier ascuțit, prevăzut pe o parte cu o secure, iar pe partea opusă cu un cîrlig.

HALÓ, *halouri*, s.n. **1.** Cerc luminos, colorat, care apare, în anumite condiții atmosferice, în jurul soarelui sau al lunii, și care se datorește reflexiei și refracției luminii în cristalele de gheață aflate în atmosferă, la mari înălțimi. **2.** Zonă luminoasă care încercuiește imaginea fotografică a unui punct strălucitor.

HALOGÉN,-Ă, *halogeni,-e*, s.m., adj. **1.** S.m. Nume generic dat elementelor fluor, clor, brom, iod și astatiniu, din grupa a VII-a principală a sistemului periodic al elementelor, foarte active, cele mai electronegative elemente, care

se pot combina direct cu metalele, dînd săruri; generator de săruri. ◇ *Halogen reactiv*, halogen dintr-un compus halogenat, care, datorită reactivității sale, participă la reacții de alchilare. 2. Adj. Care dă naștere la săruri.

HALOGENÁRE, *halogenări*, s.f. Reacție chimică de introducere a halogenilor în molecula unui compus organic. ◇ *Halogenare directă*, substituirea unui atom de hidrogen dintr-o hidrocarbură, prin reacție directă între aceasta și un halogen.

HALOGENÁT,-Ă, *halogenați,-te*, adj. (Despre substanțe) Care conține în moleculă (sau în molecula căruia s-a introdus prin halogenare) unul sau mai mulți atomi de halogen. ◇ *Acid halogenat*, hidracid al halogenilor. *Compus halogenat*, combinație organică a unui halogen.

HALOGENOACÍD, *halogenoacizi*, s.m. Combinație organică în molecula căreia se află una sau mai multe grupări carboxil și unul sau mai mulți atomi de halogen, obținută fie prin halogenarea directă a acizilor dicarboxilici, fie prin tratarea oxiacizilor sau a acizilor nesaturați cu hidracizi. [Pronunțat: *-no-a-*]

HALOGENÚRĂ, *halogenuri*, s.f. Compus al unui halogen cu un alt element chimic, cu un radical organic sau anorganic. ◇ *Halogenură acidă*, derivat funcțional al unui acid carboxilic, în care gruparea hidroxil carboxilic este înlocuită cu un halogen.

HALUCINÁNT,-Ă, *halucinanți,-te*, adj. Care provoacă halucinații. ◆ Fig. Care impresionează puternic; impresionant, uluitor, înnebunitor.

HALUCINÁȚIE, *halucinații*, s.f. Tulburare psihică sub stăpînirea căreia cineva are convingerea că ar percepe un obiect sau un fenomen, fără ca acesta să existe în realitate și care poate afecta toate simțurile; nălucire, vedenie.

HAMÁDĂ, *hamade*, s.f. Podiș în deșerturile din zonele intertropicale, în special în Sahara, acoperit cu pietre colțuroase, rezultat al dezagregării; deșert de piatră.

HÁLTĂ, *halte*, s.f. Gară mică.

HAMBÁR, *hambare*, s.n. Construcție specială (mare) în care se păstrează diferite produse agricole, în special cereale.

HAMÉI s.m. Plantă dicotiledonată dioică, cultivată și sălbatică, din ordinul urticalelor, cu tulpină volubilă, cu florile femeiești grupate la subsuoara unor bractee alcătuind conuri de culoare verzuie-galbenă, cu bracteele prevăzute cu glande care secretă o substanță uleioasă, aromatică, numită lupulină, cu gust amărui, folosită la prepararea berii *(Humulus lupulus)*.

HAN[1], *hani*, s.m. Titlu purtat, în evul mediu, de conducătorii mongoli și preluat de suveranii multor țări feudale din Orient; persoană care avea acest titlu.

HAN[2], *hanuri*, s.n. Construcție cu restaurant și cu camere de dormit, unde poposeau, în trecut, drumeții pentru a mînca și a se odihni peste noapte (împreună cu animalele de tracțiune și cu vehiculele lor).

HANÁT, *hanaturi*, s.n. Formă de stat feudal condus de un han[1].

HÁNDBAL s.n. Joc sportiv ce se desfășoară pe un teren special amenajat și pe o durată de timp determinată, între două echipe formate fiecare din cîte șase sau zece jucători de cîmp și cîte un portar.

HANDICÁP, *handicapuri*, s.n. (Sport) Avantaj acordat unui concurent mai slab sau unei echipe sportive inferioare ca valoare.

HANG s.n. (Pop. și fam.; în expr.) *A ține* (cuiva) *hangul*, **a)** a acompania o melodie executată de cineva; **b)** (fig.) a însoți, a întovărăși (pe cine-

va) în tot ce face, ce spune; c) (fig.) a aproba (pe cineva) în tot ce face, ce spune (pentru a-i fi pe plac).

HANGÉR, *hangere*, s.n. Pumnal mare, încovoiat.

HANGÍU, *hangii*, s.m. Proprietar al unui han[2].

HÁNTRU, *hantri*, s.m. Unitate convenţională de măsură comuna a lucrărilor agricole mecanizate, care exprimă necesarul energetic la tracţiune pentru executarea arăturii cu tractorul pe un hectar, la o adîncime de 18—20 cm, pe un sol cu rezistenţă medie.

HÁOS, *haosuri*, s.n. 1. Stare de dezordine generală în care s-ar fi aflat materia înainte de apariţia universului cunoscut de om. 2. Fig. Stare generală de confuzie, de dezordine într-un anumit domeniu.

HAÓTIC, **-Ă**, *haotici*, *-ce*, adj. În care domneşte haosul, dezordinea, confuzia.

HAPLOFÁZĂ, *haplofaze*, s.f. (Biol.) Fază haploidă.

HAPLOÍDĂ, *haploide*, adj. (Biol.; în expr.) *Fază haploidă*, stare în care se află celulele, ţesuturile sau organismele în nucleele cărora există o jumătate din numărul de cromozomi caracteristic celulelor somatice; haplofază.

HAPPY-END s.n. (Englezism) Sfîrşit, epilog fericit al (acţiunii) unei opere dramatice, cinematografice etc. [Pronunţat: *hépi-end*]

HAPSÎN, **-Ă**, *hapsîni*, *-e*, adj., s.m. şi f. (Om) rău sau lacom.

HAR, *haruri*, s.n. 1. (În religia creştină) Dar, ajutor, milă acordată omului de Dumnezeu. 2. Însuşire, înzestrare naturală care face pe cineva sau ceva vrednic de admiraţie.◆ Talent, vocaţie, dar.

HARABÁ, *harabale*, s.f. (Reg.) Căruţă mare folosită mai ales pentru transportul cerealelor.

HARABAGÍU, *harabagii*, s.m. (Reg.) Căruţaş (care conduce o haraba).

HARÁCI, *haraciuri*, s.n. Tribut pe care ţările române îl plăteau anual Imperiului otoman, în sec. XV—XIX.

HARÁM s.n. (Pop.) Jaf, pradă. ◇ *De haram*, a) lăsat la voia întîmplării, fără stăpîn, expus jafului; b) (obţinut) cu sila, pe nedrept.

HARÁPNIC, *harapnice*, s.n. (Reg.) Bici cu coadă scurtă şi cu împletitură lungă de cînepă sau de curele, terminat în vîrf cu un şfichi (de mătase), ca să pocnească tare sau să lovească usturător.

HARBÚZ, *harbuji*, s.m. (Reg.) Pepene verde.

HARÉM, *haremuri*, s.n. Totalitatea cadînelor unui mahomedan poligam.

HARNAŞAMÉNT, *harnaşamente*, s.n. Ansamblu de materiale şi de obiecte folosite pentru înhămarea, înşeuarea sau conducerea calului.

HÁRPĂ, *harpe*, s.f. Instrument muzical format dintr-o ramă mare triunghiulară pe care sînt fixate coarde, diferite ca lungime şi ca acordaj, puse în vibraţie prin ciupire cu degetele de la ambele mîini.

HARPÓN, *harpoane*, s.n. Unealtă în formă de lance, constituită dintr-o bară metalică sau de lemn, cu vîrf în formă de săgeată, prinsă cu o frînghie lungă şi groasă şi folosită la vînarea balenelor, a rechinilor etc.

HÁRTĂ, *hărţi*, s.f. Reprezentare (în plan orizontal şi la scară redusă) a suprafeţei totale sau parţiale a globului pămîntesc.

HÁRŢĂ s.f. Încăierare; ceartă.◆ (Înv.) Ciocnire uşoară (şi repetată) între două unităţi militare duşmane.

HAŞURÁ, *haşurez*, vb. I. Tranz. A acoperi cu haşuri un desen sau o hartă ori numai o porţiune dintr-un desen sau dintr-o hartă.

HAŞÚRĂ, *haşuri*, s.f. Fiecare dintre liniile paralele sau întretăiate, continue sau întrerupte, de aceeaşi grosime, trasate la distanţe egale, înclinate de obicei la 45°, la dreapta sau la stînga faţă de o linie de contur sau de o axă a unui desen.

HATIŞERÍF, *hatişerifuri*, s.n. Document, ordin, decret important emis de cancelaria Porţii otomane în numele sultanului, purtînd pecetea acestuia.

HATÎR, *hatîruri*, s.n. (Pop. şi fam.) **1.** Plăcere, poftă, plac. **2.** Favoare, concesie; serviciu. ◇ Expr. *A face (cuiva) hatîrul* (sau *un hatîr)*, a acorda (cuiva) o favoare; a satisface (cuiva) o dorinţă, un capriciu.

HÁTMAN, *hatmani*, s.m. **1.** Titlu dat în Moldova, în evul mediu, dregătorului însărcinat cu funcţia de pîrcălab, de portar al Sucevei şi de comandant al armatei; persoană care avea acest titlu. **2.** Titlu purtat, în evul mediu, de marii comandanţi ai oştilor polone şi căzăceşti; persoană care avea acest titlu.

HAUSTÓR, *haustori*, s.m. Prelungire celulară la plantele parazite, pînă la vasele de lemn şi de liber din tulpina plantei-gazdă, de unde îşi iau apa şi substanţele organice necesare hranei.

HAVALEÁ, *havalele*, s.f. Prestaţie în bani sau în natură, făcută de ţările române către Imperiul otoman, în contul haraciului.

HAVERSIÁN, *haversiene*, adj. (În expr.) *Ţesut osos haversian*, ţesut osos alcătuit din canale cu vase de sînge şi cu ţesut conjunctiv lax, înconjurate de lame concentrice, care se îmbracă unele pe altele. [Pronunţat: *-si-an*]

HAVÚZ, *havuzuri*, s.n. Bazin de apă descoperit, construit în parcuri, de obicei cu fîntînă arteziană în mijloc. ◆ Fîntînă arteziană.

HAZĂRD, *hazarduri*, s.n. Împrejurare (favorabilă sau nefavorabilă) a cărei cauză este necunoscută şi care poate determina un anumit efect.

HAZARDÁ, *hazardez*, vb. I. Refl. A întreprinde ceva bazîndu-se pe întîmplare, pe noroc; a risca, a se expune, a se aventura, a se încumeta.

HAZNÁ, *haznale*, s.f. **1.** Bazin subteran pentru colectarea apei şi resturilor menajere. **2.** (Înv.) Încăpere în care se păstra tezaurul public sau obiecte de preţ; vistierie.

HĂLĂDUÍ, *hălăduiesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A trăi într-un loc în libertate, în linişte, ferit de primejdie.

HĂMESÍT, -Ă, *hămesiţi, -te*, adj. (Fam.) Foarte flămînd.

HĂRĂZÍ, *hărăzesc*, vb. IV. Tranz. A hotărî, a stabili dinainte cui să fie dat, pentru ce să fie folosit; a destina.

HĂŢÍŞ, *hăţişuri*, s.n. Loc greu de străbătut (mai ales într-o pădure), format din arbuşti spinoşi, mărăcini şi tufişuri.

HĂU, *hăuri*, s.n. Prăpastie adîncă, abis, genune. ◇ Expr. (Pop.) *Cît (e) hăul*, niciodată; cu nici un preţ.

H.C.H. subst. (Chim.) Hexaclorciclohexan.

HECTÁR, *hectare*, s.n. Unitate de măsură pentru suprafeţe agrare, egală cu o sută de ari (10 000 m^2); se notează: *ha.*

HECTOGRÁF, *hectografe*, s.n. Şapirograf.

HECTOGRÁM, *hectograme*, s.n. Unitate de măsură pentru masă, egală cu o sută de grame; se notează: *hg.*

HECTOLÍTRU, *hectolitri*, s.m. Unitate de măsură pentru capacităţi, egală cu o sută de litri, folosită mai ales pentru măsurarea cerealelor; se notează: *hl.*

HECTOMÉTRU, *hectometri*, s.m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu o sută de metri; se notează: *hm.*

HECTOWÁTT, *hectowați*, s.m. (Fiz.) Unitate de măsură a puterii, egală cu 100 de wați.

HEDONÍSM s.n. Concepție etică potrivit căreia scopul vieții este plăcerea; cultul plăcerii.

HEGEMONÍE s.f. Întîietate, superioritate în forță, în influență; poziție dominantă sau rol conducător al unei clase sociale față de alta, al unui partid politic față de altul etc.

HELEȘTÉU, *heleșteie*, s.n. Bazin cu apă sau iaz special amenajat, pentru creșterea și înmulțirea peștilor.

HELICOTRÉMĂ, *helicotreme*, s.f. (Anat.) Deschidere, în urechea internă, la vîrful melcului, prin care comunică între ele rampa vestibulară cu cea cohleară.

HELIOCÉNTRIC,-Ă, *heliocentrici,-ce*, adj. Care aparține heliocentrismului, referitor la heliocentrism; care are soarele drept centru. ◇ *Sistemul heliocentric*, teorie fundamentată de Copernic, conform căreia soarele se află în centrul sistemului nostru planetar, iar pămîntul și celelalte planete se rotesc în jurul său; heliocentrism. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOGRÁF, *heliografe*, s.n. Nume dat mai multor aparate servind la: **a)** reproducerea, prin copiere, a desenelor executate pe hîrtie de calc cu ajutorul unei hîrtii speciale, impregnată cu o soluție sensibilă la lumină, developarea făcîndu-se cu vapori de amoniac; **b)** transmiterea semnalelor luminoase prin dirijarea, cu ajutorul unei oglinzi, a reflectării razelor solare; **c)** măsurarea puterii calorice a soarelui și înregistrarea perioadelor din zi cu timp însorit; **d)** fotografierea soarelui. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOGRÁFIC,-Ă, *heliografici,-ce*, adj. Referitor la heliografie. ◇ *Hîrtie heliografică*, hîrtie specială, sensibilă la acțiunea luminii, pe care se copiază, la heliograf, desene făcute pe hîrtie de calc. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOGRAFÍE s.f. **1.** Reproducere în mai multe exemplare a unei imagini cu ajutorul heliografului. **2.** Procedeu de tipar care folosește clișee pe plăci de cupru obținute pe cale fotochimică și acoperite cu un strat de granule foarte fine de asfalt. ◆ (Înv.) Heliogravură (1). [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOGRAVÚRĂ, *heliogravuri*, s.f. **1.** Ansamblu de procedee chimice și fizice cu care se execută clișeele de cupru pentru imprimarea heliografică; (înv.) heliografie. ◆ Gravură obținută printr-un astfel de procedeu. **2.** Procedeu fotomecanic de gravare a formelor de tipar adînc; fotogravură. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOMÉTRU, *heliometre*, s.n. Instrument optic pentru determinarea diametrului aparent al soarelui și al planetelor. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIÓN, *helioni*, s.m. Nucleu al atomului de heliu. [Pronunțat: *-li-on*]

HELIOPLASTÍE, *helioplastii*, s.f. Procedeu de gravură fotografică, prin care se obțin planșe gravate în relief. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOSCÓP, *helioscoape*, s.n. Aparat sau dispozitiv optic care se atașează la o lunetă pentru a proteja vederea în timpul observării soarelui. [Pronunțat: *-li-o-*]

HELIOTROPÍSM s.n. (Bot.) Fototropism. [Pronunțat: *-li-o-*]

HÉLIU s.n. He cu Z = 2. Element chimic din familia gazelor nobile, rare, incolor, inodor, neinflamabil, cel mai ușor dintre toate gazele din atmosferă, întrebuințat la umplerea baloanelor dirijabile, iar, sub forma unui amestec de heliu și de oxigen, la respirația scafandrilor etc.

HEM s.n. $C_{34}H_{32}O_4N_4Fe$. Compus organic care constituie grupul prostetic al hemoglobinei și substanța colorantă propriu-zisă din globulele roșii ale sîngelui vertebratelor.

HEMATÍE, *hematii*, s.f. Globulă roșie; eritrocit.

HEMATÍT s.n. α-Fe_2O_3. Oxid natural de fier, cristalizat, foarte dur, de culoare roșie sau brună, cu luciu, fără proprietăți magnetice, folosit ca minereu de fier și ca pigment roșu în vopsitorie.

HEMATOFÁG,-Ă, *hematofagi*, *-ge*, adj., s.m. și f. (Animal) care se hrănește cu sîngele altui animal.

HEMATOPOIÉTIC,-Ă, *hematopoietici,-ce*, adj. (Despre organe) Care produce celule sangvine; care se referă la hematopoieză. [Pronunțat: *-po-ie-*]

HEMATOPOIÉZĂ s.f. Proces de formare și de dezvoltare a celulelor sangvine, care constă într-o diferențiere celulară specială și care are loc în organele cu funcția de a produce aceste celule din corpul vertebratelor; hemopoieză. [Pronunțat: *-po-ie-*]

HEMERALOPÍE, *hemeralopii*, s.f. Slăbire sau pierdere a vederii în condiții de iluminare redusă, datorită incapacității rodopsinei de a se mai reface din cauza lipsei vitaminei A; cecitate diurnă.

HEMICÍCLU, *hemicicluri*, s.n. Spațiu mare sau construcție în formă de semicerc, pentru săli de cursuri, de spectacole etc.

HEMIPTÉR, *hemiptere*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte cu prima pereche de aripi parțial chitinizată și a doua membranoasă; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

HEMOCIANÍNĂ, *hemocianine*, s.f. Proteină de culoare albastră, conținînd cupru, prezentă în hemolimfa unor protozoare și a crustaceelor. [Pronunțat: *-ci-a-*]

HEMOFILÍE, *hemofilii*, s.f. Boală ereditară transmisă de mamă numai băieților, determinată de o genă recesivă (alela h), situată în cromozomul X, și caracterizată prin hemoragii.

HEMOGLOBÍNĂ s.f. Proteidă cu funcție respiratorie a hematiilor, alcătuită din 94% globină și 6% hem, care fixează, reversibil, în aparatul respirator, oxigenul (oxihemoglobină) și dioxidul de carbon (carbohemoglobină) determinînd procesul respirator, dar ireversibil oxidul de carbon (carboxihemoglobină stabilă), putînd provoca asfixia țesuturilor și, respectiv, moartea.

HEMOLÍMFĂ, *hemolimfe*, s.f. Lichid organic care are aceleași proprietăți cu ale sîngelui și care se găsește în aparatul circulator al nevertebratelor, bogat în celule amiboidale ce fac schimburile de substanțe.

HEMOLÍTIC,-Ă, *hemolitici,-ce*, adj. Care distruge hematiile.

HEMOPOIÉZĂ s.f. (Biol.) Hematopoieză. [Pronunțat: *-po-ie-*]

HEMORAGÍE, *hemoragii*, s.f. Ieșire a sîngelui din vase, internă sau externă, în urma ruperii sau tăierii peretelui unui vas de sînge.

HEMOSTÁTIC, -Ă, *hemostatici*, *-ce*, adj., s.n. (Substanță) care are însușirea de a opri o hemoragie.

HEMOSTÁZĂ, *hemostaze*, s.f. Oprire a unei hemoragii prin procedee medicale sau chirurgicale; hemeostazie. ◇ *Hemostază fiziologică*, totalitatea mecanismelor fiziologice care se opun pierderilor de sînge (vasoconstricția, aglutinarea trombocitelor și coagularea sîngelui).

HÉNRY s.m. (Fiz.) Simbol *H*. Unitate de măsură a inductanței; reprezintă inductanța unui circuit electric format dintr-o spiră care, fiind străbătut de un curent continuu cu intensitatea de un amper, produce un flux magnetic propriu de un weber.

HEPÁTIC,-Ă, *hepatici,-ce*, adj. **1.** Care aparține ficatului, de ficat, referitor la ficat. ◇ *Hil hepatic*, locul pe unde pătrund în și ies din ficat vasele, nervii și canalul hepatic. **2.** (Bot.; în

expr.) *Mușchi hepatici*, clasă de mușchi inferiori, cu organizație simplă, cu caractere care o apropie de alge.

HEPATÍTĂ, *hepatite*, s.f. Denumire generică dată afecțiunilor inflamatorii de natură virotică, microbiană sau toxică ale ficatului.

HEPATOCRINÍNĂ, *hepatocrinine*, s.f. Hormon secretat de mucoasa duodenală în contact cu produsele de digestie gastrică, cu rol în mecanismul secreției biliare.

HEPATOPANCREÁS, *hepatopancreasuri*, s.n. Glandă anexă a tubului digestiv, la moluște și la unele artropode, care își varsă secreția, ce conține fermenți digestivi, în intestinul mediu, și care are rol de depozit al substanțelor nutritive de rezervă (glucide și lipide). [Pronunțat: *-cre-as*]

HEPTAHIDRATÁT,-Ă, *heptahidrați,-te*, adj. (Chim.; despre ioni și moleculele substanțelor dizolvate) Care a legat, prin hidratare, șapte molecule de apă.

HEPTÓDĂ, *heptode*, s.f. Tub electronic cu vid, care are șapte electrozi.

HEPTOXÍD, *heptoxizi*, s.m. Oxid al elementelor cu valența șapte. ◇ *Heptoxid de clor*, Cl_2O_7, oxid al clorului cu valența șapte, anhidrida acidului percloric, lichid uleios, incolor, solubil în apă, care se descompune cu explozie. *Heptoxid de mangan*, Mn_2O_7, anhidrida acidului permanganic, lichid uleios, de culoare brună, solubil în apă, oxidant puternic, care se descompune cu explozie la încălzire.

HERÁLDIC,-Ă, *heraldici,-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul stemelor statelor, al semnelor convenționale ale caselor domnitoare, familiilor nobiliare, orașelor etc. 2. Adj. Care aparține heraldicii (1), privitor la heraldică.

HERCÍNIC,-Ă, *hercinici,-ce*, adj. (Geol.; în expr.) *Orogeneza hercinică*, totalitatea mișcărilor de cutare a scoarței terestre, manifestate din devonian până în permian, în urma cărora s-au format Munții Hercinici. ◆ Care s-a format prin (sau în) orogeneza hercinică.

HERGHELÍE, *herghelii*, s.f. Creșcătorie de cai.

HÉRING, *heringi*, s.m. Pește marin migrator, din ordinul teleosteenilor, care trăiește în Oceanul Atlantic, în Oceanul Pacific și în Marea Nordului, ajungînd la lungimi mai mari de 30 cm, cu spinarea verde-albăstrie și laturile argintii, foarte prolific, de o mare importanță economică *(Clupea harengus)*

HERMAFRODÍT,-Ă, *hermafroditi,-te*, adj. (Despre plante și animale) Care are organele de reproducere de ambele sexe pe același individ; androgin, bisexual, bisexuat.

HERMÍNĂ, *hermine*, s.f. Mamifer carnivor din familia mustelidelor plantigrade, cu blană cafenie vara și albă iarna, și cu vîrful cozii mereu negru, care se hrănește cu rozătoare, trăiește în nordul Europei și Asiei și este vînat pentru blana lui foarte scumpă; hermelină, cacom, helge *(Mustela erminea)*.

HERTZ, *hertzi*, s.m. (Fiz.) Simbol *Hz*. Unitate de măsură pentru frecvență, egală cu frecvența unei mișcări periodice a cărei perioadă este de o secundă; ciclu pe secundă. [Pronunțat: *herț*]

HERTZIÁN,-Ă, *hertzieni,-e*, adj. Referitor la undele electromagnetice radio, care aparține acestor unde. ◇ *Undă* (sau *rază*) *hertziană*, undă electromagnetică prin care se fac transmisiile radiofonice. *Cablu hertzian*, sistem de transmisie a mesajelor prin unde hertziene. [Pronunțat: *-ți-an*]

HÉRȚOG, *herțogi*, s.m. (Înv.) Duce transilvănean.

HETEROATÓM, *heteroatomi*, s.m. Atom bivalent sau polivalent (în afară de atomul de carbon), care înlocuiește

un atom de carbon dintr-un ciclu. [Pronunțat: *-ro-a-*]

HETEROAUXÍNĂ, *heteroauxine*, s.f. Hormon vegetal care stimulează creșterea, prezent în porumb, în ciuperci, mai ales în drojdie și care poate fi sintetizat artificial. [Pronunțat: *-ro-a-u-*]

HETEROCATENÁR,-Ă, *heterocatenari,-e*, adj. (Despre catene) Care este format din atomi de carbon și din alte specii de atomi ai elementelor cel puțin bivalente (oxigen, azot, sulf).

HETEROCÍCLIC, *heterociclici*, adj. (În expr.) *Compus heterociclic*, compus organic ciclic (aromatic), care conține în ciclu, pe lîngă atomi de carbon 4, atomi ai altor elemente; heterociclu **(2)**.

HETEROCÍCLU, (1) *heterocicluri*, s.n., **(2)** *heterocicli*, s.m. **1.** S.n. Ciclu de atomi de carbon și atomi ai altor elemente (azot, sulf, oxigen etc.). **2.** S.m. Compus heterociclic.

HETEROCROMOZÓM, *heterocromozomi*, s.m. (Biol.) Heterozom.

HETERODÍNĂ, *heterodine*, s.f. Generator electronic cu ajutorul căruia se produc oscilații de înaltă frecvență.

HETEROGAMÉT, *heterogameți*, s.m. Gamet inegal, raportat la alt gamet, din punct de vedere morfofiziologic.

HETEROGAMÍE, *heterogamii*, s.f. (Biol.) Anizogamie.

HETEROMÓRF,-Ă, *heteromorfi,-e*, adj. (Despre unele substanțe) Care are două sau mai multe forme cristaline diferite.

HETEROPROTEÍNĂ, *heteroproteine*, s.f. Proteină formată din aminoacizi și o substanță străină (lipidă etc.).

HETEROTRÓF,-Ă, *heterotrofi,-e*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. (Despre organisme) Care este obligat să preia substanțele organice din mediul înconjurător, sintetizate de organismele autotrofe. **2.** S.m. și f. Organism care are ca sursă de hrană plante sau animale vii și materie organică rezultată după moartea organismelor.

HETEROZIGÓT, *heterozigoți*, s.m. Organism care formează mai multe tipuri de gameți, posedînd diferite alele ale aceleiași gene.

HETEROZÓM, *heterozomi*, s.m. Cromozom sexual (xx și xy); heterocromozom.

HEXACIANOFERÁT, *hexacianoferați*, s.m. (Chim.) Ferocianură. ◇ *Hexacianoferat (II) de potasiu*, ferocianură de potasiu. *Hexacianoferat (III) de potasiu*, fericianură de potasiu. [Pronunțat: *-ci-a-*]

HEXACLORÁN s.m. (Chim.) Hexaclorciclohexan.

HEXACLORBENZÉN s.m. C_6Cl_6. Compus organic obținut prin substituirea atomilor de hidrogen din benzen cu atomi de clor, substanță cristalină, folosit la combaterea mălurii grîului, prin tratarea semințelor, și ca intermediar în unele sinteze organice.

HEXACLORCICLOHEXÁN s.m. $C_6H_6Cl_6$. Substanță organică obținută prin adiția clorului, în prezența luminii (de obicei ultravioletă), amestec de 5 stereoizomeri geometrici, folosită ca insecticid; gamexan, H.C.H., hexacloran.

HEXAÉDRU, *hexaedre*, s.n. Poliedru cu șase fețe. ◇ *Hexaedru regulat*, cub.

HEXAGÓN, *hexagoane*, s.n. Poligon cu șase laturi.

HEXAGONÁL,-Ă, *hexagonali,-e*, adj. În formă de hexagon; care ține de hexagon. ◇ *Piramidă* (sau *prismă*) *hexagonală*, piramidă sau prismă cu baza, respectiv bazele, în formă de hexagon.

HEXAMETILENTETRAMÍNĂ s.f. $(CH_2)_6N_4$. Substanță chimică, cristalizată, solubilă în apă, folosită ca antiseptic, ca accelerator de vulcanizare, ca intermediar în fabricarea unor rășini sintetice, ca reactiv pentru identificarea unor metale etc.; urotropină.

HEXĂN s.m. C_6H_{14}. Hidrocarbură din clasa alcanilor, existentă în fracțiunile ușoare din petrol, de unde se extrage.

HEXANDIAMÍNĂ s.f. $H_2N\text{-}(CH_2)_6\text{-}NH_2$ Diamină a acidului adipic, substanță cristalizată, higroscopică, solubilă în apă, folosită ca intermediar la fabricarea fibrelor de nailon; hexametilendiamină. [Pronunțat: *-di-a-*]

HEXAPÓD,-Ă, *hexapozi,-de*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre insecte) Care are șase picioare. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de insecte cu șase picioare; (și la sg.) insectă care face parte din această clasă. ◆ Denumire veche dată insectelor.

HEXAVALÉNT,-Ă, *hexavalenți,-te*, adj. (Despre elemente chimice sau radicali) Care are valența șase.

HEXÓDĂ, *hexode*, s.f. Tub electronic cu vid, care are șase electrozi.

HEXÓZĂ, *hexoze*, s.f. Monozaharidă cu șase atomi de carbon în moleculă.

HIALÍN,-Ă, *hialini,-e*, adj. Care are înfățișarea și transparența sticlei. ◇ *Cartilaj hialin*, cartilaj care conține un procent mai ridicat de condrină și care se găsește în coaste. *Țesut hialin*, țesut rezultat din transformarea patologică a substanței țesutului conjunctiv într-o masă sticloasă, omogenă. [Pronunțat: *hi-a-*]

HIALOÍDĂ, *hialoide*, s.f. Membrană subțire care învelește corpul vitros. [Pronunțat: *hi-a-*]

HIALOPLÁSMĂ, *hialoplasme*, s.f. (Anat.) Partea nestructurală a citoplasmei, fibroasă și granulară, în care se află organitele celulare; ectoplasmă. [Pronunțat: *hi-a-*]

HIBERNÁRE, *hibernări*, s.f. Stare de amorțeală, de somnolență, de viață latentă, în care petrec unele animale iarna, cînd metabolismul este încetinit și temperatura corpului scăzută; hibernație.

HIBRÍD,-Ă, *hibrizi,-de*, s.m., adj. **1.** (Organism) provenit din încrucișarea a doi indivizi de specii, de soiuri, de genuri sau de rase diferite. **2.** Fig. (Idee, faptă, realizare etc.) alcătuită din elemente disparate, luate la întîmplare, lipsite de armonie.

HIBRIDÁRE, *hibridări*, s.f. Proces spontan sau artificial de încrucișare sexuată sau vegetativă între doi indivizi de specii, de soiuri sau de rase diferite; hibridizare (2).

HIBRIDIZÁRE, *hibridizări*, s.f. **1.** Fenomen prin care orbitalii atomici din stratul exterior al unui atom, deosebiți prin formă, orientare spațială și stare energetică, se transformă în tot atîția orbitali (hibrizi) echivalenți din punct de vedere geometric și energetic. **2.** (Biol.) Hibridare.

HIDÁLGO s.m. Titlu purtat, în Spania feudală, de cavalerii mici și mijlocii; persoană care avea acest titlu.

HIDÓS,-OÁSĂ, *hidoși,-oase*, adj. Care are un aspect sau o comportare extrem de urîtă, de respingătoare; dezgustător, oribil, groaznic, monstruos.

HIDRACÍD, *hidracizi*, s.m. Nume dat acizilor formați numai din hidrogen și un element electronegativ. ◇ *Hidracid al halogenilor*, acid format numai din hidrogen și un halogen; acid halogenat.

HIDRÁNT, *hidrante*, s.n. Dispozitiv, la conductele de distribuție a apei sub presiune, care permite deschiderea și închiderea unuia sau a mai multor furtunuri în același timp.

HIDRARGÍR s.n. (Chim.) Mercur.

HIDRÁT, *hidrați*, s.m. **1.** Formă de existență a ionului în soluție. **2.** Compus chimic anorganic solid, de obicei o sare, cristalizat cu un număr oarecare de molecule de apă de cristalizare. **3.** (Impr.) Hidroxid. **4.** (În expr.; înv.) *Hidrat de carbon*, zaharidă.

HIDRATÁRE, *hidratări*, s.f. **1.** Proces exoterm de interacțiune prin care se stabilesc legături ion-dipol (dintre ionii) sau dipol-dipol (dintre molecu-

lele) unei substanțe dizolvate în soluție apoasă și moleculele polare ale apei. **2.** Reacție de combinare a substanțelor chimice cu apa. **3.** Reținere a apei de către corpurile, materialele etc. solide, prin absorbție.

HIDRATĂT,-Ă, *hidratați,-te*, adj. **1.** (Despre ioni) Care a interacționat în soluție apoasă cu molecule de apă, reținînd în jurul său moleculele de apă prin legături ion-dipol. **2.** (Despre substanțe chimice) Care s-a combinat cu apa. **3.** (Despre corpuri și materiale solide) Care a reținut apa în interiorul său, prin absorbție.

HIDRAÚLIC,-Ă, *hidraulici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Știință care studiază legile de echilibru și de mișcare ale lichidelor și aplicarea lor în tehnică. **2.** Adj. Care aparține hidraulicii **(1)**, referitor la hidraulică. ◇ *Presă hidraulică*, presă al cărui mecanism este alcătuit dintr-un cilindru cu piston acționat de apă sub presiune. **3.** Adj. Care rezistă la acțiunea apei. ◇ *Var hidraulic*, var obținut prin arderea calcarelor marnoase, folosit ca liant hidraulic **(3)** în construcții, la mortare hidraulice, la betoane de fundație și de umplutură etc.

HIDRAZÍDĂ s.f. $R—CO—NH—NH_2$. Substanță organică din grupa amidelor, derivată din hidrazină, cristalizată, cu caracter bazic pronunțat și cu proprietăți reducătoare, folosită în sinteze organice și ca medicament.

HIDRAZÍNĂ s.f. $H_2N—NH_2$. Substanță organică obținută din amoniac și din hipoclorit de sodiu, lichid incolor, care fumegă în aer, solubil în apă, în alcool etc., toxic, bază tare, puternic reducător, folosită ca agent reducător, antioxidant, anticorosiv și de vulcanizare etc.

HIDRAZOBENZÉN s.m. $C_6H_5—NH—NH—C_6H_5$. Substanță organică, difenilhidrazină simetrică, cristalizată, incoloră, solubilă în alcool, folosită ca intermediar în sinteza coloranților și a medicamentelor.

HIDRAZÓNĂ s.f. $R_2C=N—NH_2$. Substanță organică din clasa compușilor organici rezultați din condensarea hidrazidei cu un compus carbonilic, care se prezintă în stare solidă, cristalină.

HÍDRĂ, *hidre*, s.f. (Mitol.) Monstru închipuit ca un șarpe uriaș, cu mai multe capete, care, tăiate, creșteau la loc.

HIDROBIOLOGÍE s.f. Ramură a biologiei care studiază viața animală și vegetală din mediul acvatic, precum și toate procesele care au loc în apă. [Pronunțat: *-bi-o-*]

HIDROCARBONĂT, *hidrocarbonați*, adj. (În expr.) *Radical hidrocarbonat*, rest al unei hidrocarburi legat de o grupă funcțională într-o moleculă a unui compus organic.

HIDROCARBÚRĂ, *hidrocarburi*, s.f. Compus organic alcătuit numai din carbon și din hidrogen, în care atomii de carbon se leagă între ei prin cei patru electroni de valență, cu legături covalente simple sau multiple, valențele rămase libere fiind satisfăcute cu atomi de hidrogen; hidrură de carbon.

HIDROCELULÓZĂ, *hidroceluloze*, s.f. Produs obținut prin hidroliza parțială a celulozei, sub acțiunea acizilor minerali, și care se prezintă ca o pulbere amorfă, de culoare albă.

HIDROCENTRÁLĂ, *hidrocentrale*, s.f. Ansamblu de clădiri cu instalațiile lor tehnice aferente, în care se produce energie electrică, folosind, ca agregat motor, turbine hidraulice, în care apa acționează pe firul ei sau pornind din acumulări realizate prin baraje sau prin pompare, iar ca agregat generator de energie, generatoare electrice de mare putere; centrală hidroelectrică.

HIDROCHINÓNĂ s.f. $C_6H_4(OH)_2$. Substanță cristalină, foarte so-

lubilă în alcool și în eter, agent reducător, folosită ca revelator fotografic (în soluție slab alcalină), în medicină, ca antioxidant și ca intermediar în unele sinteze organice.

HIDROCINEMÁTICĂ s.f. Ramură a hidrodinamicii care studiază mișcarea fluidelor, independent de forțele care se exercită asupra lor.

HIDRODINÁMIC,-Ă, *hidrodinamici*, *-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile de mișcare ale fluidelor. **2.** Adj. Care se referă la legile mișcării fluidelor.

HIDROELÉCTRIC,-Ă, *hidroelectrici*, *-ce*, adj. (Despre instalații) Care transformă energia hidraulică în energie electrică. ◇ *Centrală hidroelectrică*, hidrocentrală. ◆ (Despre centrale electrice) Care folosește debitul și căderea unui rîu sau al unui fluviu. [Pronunțat: *-dro-e-*]

HIDROENERGÉTIC,-Ă, *hidroenergetici,-ce*, adj. Care produce energie cu ajutorul apei, care folosește energia apei. [Pronunțat: *-dro-e-*]

HIDROFÍL,-Ă, *hidrofili,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre materiale) Care absoarbe apa în mare cantitate; care se îmbibă ușor cu apă; care manifestă afinitate pentru apă, avid de apă. ◇ *Grupă hidrofilă*, grupă cu puternică afinitate pentru apă, dotată cu capacitatea de a se solvata cu molecula de apă, mărind astfel solubilitatea substanței organice care o conține în moleculă. **2.** Adj., s.f. (Bot.) (Plantă) la care florile se polenizează în apă sau la suprafața apei; hidrogamă.

HIDROFILÍE s.f. Proprietate a unei substanțe (a unui material) etc. de a fi hidrofilă.

HIDROFINÁRE, *hidrofinări*, s.f. Operație de eliminare, prin hidrogenare catalitică, a sulfului sau a combinațiilor sulfului, precum și a altor elemente (oxigen, carbon, azot) din unele produse petroliere.

HIDROFÓB, -Ă, *hidrofobi*, *-e*, adj. (Despre materiale) Care nu se îmbibă de apă, care nu manifestă afinitate pentru apă; hidrofug. ◇ *Grupă hidrofobă*, grupă lipsită de capacitatea de a se solvata cu molecula de apă, diminuînd astfel, pînă la anulare, posibilitatea dizolvării substanței în apă.

HIDROFÓN, *hidrofoane*, s.n. Aparat pentru semnalizarea sub apă cu ajutorul sunetelor, format din microfoane acționate electromagnetic.

HIDROFÓR, (1) *hidrofore*, adj., (2) *-oare*, s.n. **1.** Adj. (Zool.; în expr.) *Canal hidrofor*, canal în care circulă apa în sistemul ambulacrar, la echinoderme, și care începe de la placa madreporică și se deschide într-un tub circular din jurul esofagului. **2.** S.n. Instalație care asigură presiunea necesară în rețeaua de distribuție a apei dintr-un cartier, dintr-o clădire înaltă etc.

HIDROFÚG, -Ă, *hidrofugi*, *-ge*, adj. Hidrofob.

HIDROFUGÁRE, *hidrofugări*, s.f. Operație de micșorare a capacității de umezire a materialelor, a elementelor de construcție, a clădirilor etc.

HIDROGÁMĂ, *hidrogame*, adj., s.f. (Bot.) Hidrofil(ă) (2).

HIDROGÉL, *hidrogeluri*, s.n. (Chim.) Gel în care faza dispersă este apa.

HIDROGÉN s.n. H cu Z = 1. Element chimic cu caracter nemetalic, gaz biatomic, inodor, cel mai ușor dintre toate gazele, care se găsește în stare liberă în cantități mici în atmosferă, în unele gaze de emanație din scoarța pămîntului, și se obține industrial prin electroliza apei, din gazul de apă etc., folosit în sinteza amoniacului, la hidrogenarea unor substanțe organice, la obținerea combustibililor lichizi sintetici etc. ◇ *Hidrogen activ*, atom de hidrogen dintr-o moleculă organică, ce poate fi substituit cu metale. *Hidrogen molecular*, hidro-

gen sub formă moleculară. *Hidrogen în stare născîndă*, hidrogen considerat, în momentul formării lui într-o reacție chimică, mai reactiv decît hidrogenul molecular, datorită existenței atomilor de hidrogen care nu s-au unit încă în molecule. *Hidrogen atomic*, hidrogen în stare de atomi, care se recombină în hidrogen molecular cu mare degajare de căldură, fapt pentru care este folosit în aparatul de sudură cu hidrogen atomic.

HIDROGENÁRE, *hidrogenări*, s.f. Introducere a hidrogenului în molecula compușilor organici, prin reacții de adiție sau de substituție. ◇ *Hidrogenare catalitică*, hidrogenare efectuată în prezența catalizatorilor, prin adiția hidrogenului la legăturile duble sau triple ale combinațiilor organice nesaturate, folosită la hidrogenarea benzinelor, grăsimilor, acizilor grași etc.

HIDROGENÁT, -Ă, *hidrogenați, -te*, adj. (Despre compuși organici) În molecula căruia s-a introdus hidrogen; care s-a combinat cu hidrogenul; care conține hidrogen.

HIDROGENBACTÉRIE, *hidrogenbacterii*, s.f. Bacterie care trăiește în unele ape și în nămolul acestora unde se produce hidrogen și care oxidează hidrogenul cu oxigenul, punînd în libertate mari cantități de energie.

HIDROGRAFÍE s.f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor de suprafață (curgătoare și stătătoare) dintr-o regiune.

HIDROLÁZĂ, *hidrolaze*, s.f. Denumire dată unei clase de enzime care produc hidroliza legăturii C—O sau a legăturii C—N a diferitelor substanțe organice.

HIDROLIZÁ, pers. 3 *hidrolizează*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre ionii unor săruri dizolvate în apă) A interacționa cu apa, în urma căreia soluția capătă caracter acid sau bazic. **2.** (Despre unii derivați funcționali și, în general, despre produși de condensare însoțiți de eliminare de apă) A interacționa cu apa în mediu acid sau bazic, în urma căreia are loc descompunerea compusului organic.

HIDROLÍZĂ, *hidrolize*, s.f. Reacție chimică între ionii unei sări (provenite din acizi și din baze de tării diferite sau ambele slabe) dizolvate și ionii apei, în urma căreia soluția capătă caracter chimic, acid sau bazic, determinat de componentul sării cu grad maxim de ionizare. ◇ *Reacție de hidroliză*, reacție chimică între un compus organic (derivat funcțional și, în general, produși rezultați din reacții de condensare) și apă, produsă în prezența unui catalizator, în urma căreia are loc descompunerea compusului organic. *Hidroliză enzimatică*, reacție enzimatică de hidroliză a unor substanțe organice, sub influența hidrolazelor.

HIDROLOGÍE s.f. Știință care studiază proprietățile generale ale apelor de la suprafața scoarței terestre, legile generale care dirijează procesele din hidrosferă, influența reciprocă dintre hidrosferă, atmosferă, litosferă și biosferă, precum și prognoza evoluției elementelor hidrologice, în vederea folosirii lor raționale în economie.

HIDROMECÁNIC, -Ă, *hidromecanici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Știință care studiază legile echilibrului și ale mișcării fluidelor, precum și acțiunea corpurilor solide cu care fluidele vin în contact. **2.** Adj. Care aparține hidromecanicii **(1)**.

HIDRÓNIU, *hidronii*, s.m. H_3O^+. Ion rezultat din unirea protonului cu o moleculă de apă; hidroxoniu, oxoniu.

HIDROPEROXÍD, *hidroperoxizi*, s.m. R—O—OH. Nume dat unei clase de compuși organici conținînd grupa —O—O—H, care rezultă din oxidarea hidrocarburilor saturate sau nesaturate, din alchilarea apei oxigenate în prezența hidroxizilor alcalini etc., substanțe, în general, instabile, unele cu

caracter exploziv în mediu apos, agenți oxidanți și reducători.

HIDROSFÉRĂ s.f. Învelișul de apă al globului terestru, alcătuit din oceane, mări, lacuri, ghețari, ape curgătoare, ape subterane, zăpezi și ghețuri, în care își desfășoară viața diferite organisme adaptate acestui mediu.

HIDROSÓL, *hidrosoli*, s.m. (Chim.) Sol (soluție coloidală) în care mediul de dispersie este apa.

HIDROSTÁTIC, -Ă, *hidrostatici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile echilibrului fluidelor și ale corpurilor scufundate în ele. **2.** Adj. Care se referă la echilibrul fluidelor. ◇ *Balanță hidrostatică*, balanță cu brațe egale, întrebuințată pentru determinarea densității solidelor și lichidelor.

HIDROTÉHNIC, -Ă, *hidrotehnici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea apei și cu proiectarea și executarea lucrărilor de folosire a apei, a energiei hidraulice și a lucrărilor de prevenire a distrugerilor provocate de ape. **2.** Adj. Privitor la hidrotehnică **(1)**, care aparține hidrotehnicii.

HIDROXIACÉTIC adj. (În expr.) *Acid hidroxiacetic*, acid glicolic. [Pronunțat: *-xi-a-*]

HIDROXIACÍD, *hidroxiacizi*, s.m. HO—R—COOH. Compus organic bifuncțional, care conține în molecula lui una sau mai multe grupări hidroxil și grupări carboxil legate de un radical hidrocarbonat; oxiacid. [Pronunțat: *-xi-a-*]

HIDROXIALDEHÍDĂ, *hidroxialdehide*, s f. Compus organic bifuncțional cu grupări hidroxil și grupare carbonil (aldehidică) în moleculă; oxialdehidă. [Pronunțat: *-xi-al-*]

HIDROXICETÓNĂ, *hidroxicetone*, s.f. Compus organic bifuncțional cu grupări hidroxil și grupare carbonil (cetonică) în moleculă; oxicetonă.

HIDROXICHINÓNĂ, *hidroxichinone*, s.f. Denumire dată unei clase de combinații organice rezultate prin introducerea uneia sau mai multor grupări hidroxil în nucleul chinonelor, fapt care determină intensificarea și închiderea culorii inițiale a chinonelor și de la care derivă coloranții naturali ai unor fructe, ciuperci și plante; oxichinonă.

HIDROXÍD, *hidroxizi*, s.m. Denumire dată produșilor rezultați în urma reacției dintre un oxid și apă, după comportarea lor putînd fi unii baze, alții acizi. ◇ *Hidroxid de sodiu*, NaOH, substanță albă foarte higroscopică, solubilă în apă, cu degajare mare de căldură, bază tare, folosită în industria săpunului, a mătăsii artificiale, a hîrtiei, în industria petrolieră, în industria organică de sinteză etc.; sodă caustică. *Hidroxid de potasiu*, KOH, substanță albă, higroscopică, solubilă în apă, cu degajare mare de căldură, bază tare, folosită la fabricarea săpunurilor moi și de ras, la uscarea gazelor, la fabricarea sărurilor de potasiu etc.; potasă caustică. *Hidroxid de calciu*, $Ca(OH)_2$, substanță obținută prin reacția dintre oxidul de calciu (var nestins) cu apă, substanță cristalină, incoloră, puțin solubilă în apă, bază tare, folosită în construcții. *Hidroxid de amoniu*, NH_4OH, denumire dată unei soluții apoase de amoniac, care nu poate fi obținută în stare pură deoarece, la concentrarea soluției, amoniacul se elimină complet, folosită ca reactiv, în laborator. *Hidroxid alcalin*, hidroxid al metalelor alcaline.

HIDROXÍL, *hidroxili*, s.m. —OH. Radical monovalent format dintr-un atom de hidrogen și un atom de oxigen, a cărui prezență, în compoziția unei substanțe, îi conferă acesteia anumite proprietăți; grupare hidroxil, (impr.) oxidril.

HIDROXILAMÍNĂ s.f. NH_2OH. Derivat al amoniacului, substanță cristalizată sub formă de ace de culoare albă, delicvescentă, solubilă în apă, se descompune, prin încălzire, cu explozie, în mediu alcalin, agent reducător puternic, folosit la sinteza oximelor, iar, sub formă de săruri, în fotografie și în analiza chimică.

HIDROZOÁR, *hidrozoare*, s.n. (La pl.) Clasă de celenterate marine și de apă dulce, care trăiesc solitare sau în colonii, cuprinzînd hidrele și sifonoforele; (și la sg.) animal din această clasă. [Pronunțat: *-zo-ar*]

HIDROTERMÁL, -Ă, *hidrotermali, -e*, adj. Care se referă la ape fierbinți, provenite prin răcirea topiturilor magmatice.

HIDRÚRĂ, *hidruri*, s.f. Combinație a hidrogenului cu alte elemente chimice. ◇ *Hidrură covalentă*, hidrură a elementelor electronegative și slab electropozitive, în care hidrogenul este legat covalent de element. *Hidrură ionică*, hidrură a elementelor puternic electropozitive care conține ionul negativ de hidrogen (ion hidrură), alături de cationii metalici respectivi. *Hidrură interstițială*, hidrură a metalelor tranziționale, în care atomii de hidrogen sînt intercalați între atomii din rețeaua cristalină a metalului. *Hidrură de carbon*, hidrocarbură. *Hidrură de bor*, boran. *Hidrură de siliciu*, silan.

HIERÁTIC, -Ă, *hieratici, -ce*, adj. **1.** Care ține de lucruri sfinte. **2.** (În artă; despre concepții, orientări, opere etc.) Care reprezintă sau susține reprezentarea personajelor în atitudini convenționale, solemne, rigide, conform regulilor fixate de canoanele religioase. [Pronunțat: *hi-e-*]

HIERATÍSM s.n. Spirit sau sistem hieratic; caracter, aspect hieratic. [Pronunțat: *hi-e-*]

HIEROGLÍFĂ, *hieroglife*, s.f. Semn sau desen din scrierea vechilor egipteni, care reprezenta cuvintele sau noțiunile prin figuri de ființe și de obiecte. ◆ Fig. Scris neciteț, indescifrabil. [Pronunțat: *hi-e-*]

HÍFĂ, *hife*, s.f. Filament de celule, alungit, de obicei ramificat, care constituie miceliul majorității ciupercilor, care ia naștere din spori și pe care se dezvoltă organele de reproducere.

HIGROGRÁF, *higrografe*, s.n. Aparat folosit pentru înregistrarea gradului de umiditate a aerului din atmosferă.

HIGROLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studiul umidității aerului.

HIGROMETRÍE s.f. Ramură a meteorologiei care se ocupă cu descrierea metodelor și aparatelor utilizate în determinarea umidității aerului atmosferic.

HIGROMÉTRU, *higrometre*, s.n. Aparat cu care se măsoară umiditatea gazelor.

HIGROSCÓP, *higroscoape*, s.n. Instrument folosit pentru studierea variației umidității aerului atmosferic.

HIGROSCOPICITÁTE s.f. **1.** Proprietate a unor substanțe anhidre de a absorbi vaporii de apă din atmosferă, trecînd în cristalohidrați. **2.** Proprietate a unor materiale poroase de a absorbi apa sau vaporii de apă dintr-un mediu oarecare.

HIGROTROPÍSM, *higrotropisme*, s.n. Mișcare de orientare a rădăcinilor plantelor superioare și a miceliilor de ciuperci spre locurile mai umede ale solului.

HIL, *hiluri*, s.n. **1.** (Anat.) Regiune pe suprafața unui organ pe unde pătrund vasele de sînge și nervii. **2.** (Bot.) Cicatrice aflată pe tegumentul seminței, la locul unde aceasta s-a desprins de piciorul ovulului.

HIMENOPTÉR, *himenoptere*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte cu ambele perechi de aripi membranoase, transparente și foarte fine, cu aparat bucal pentru

supt şi pentru lins, bune zburătoare, care duc o viaţă solitară sau organizată în colonii, la care se observă un accentuat polimorfism, corespunzător specializării pe funcţii, cu metamorfoză completă; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

HIMÉRĂ, *himere*, s.f. 1. Închipuire fără temei, fantezie irealizabilă; iluzie. 2. Monstru, în mitologia antică greacă, închipuit ca un animal cu cap de leu, cu corp de capră şi cu coadă de şarpe.

HIMÉRIC, -Ă, *himerici, -ce*, adj. Care se bazează pe himere (1); lipsit de orice temei real. ◆ (Substantivat, n. art.) Element himeric.

HIPERBARÍSM s.n. Presiune atmosferică ridicată. ◇ *Condiţii de muncă în hiperbarism*, activitate în subteran, sub apă etc., unde presiunea atmosferică este ridicată, iar mecanismul umoral este intens solicitat, trecerea la condiţii normale de muncă şi de viaţă trebuind să se facă gradat.

HIPÉRBOLĂ, *hiperbole*, s.f. 1. (Mat.) Curbă obţinută prin secţionarea unui con circular cu un plan care taie ambele pînze ale conului; locul geometric al punctelor din plan pentru care diferenţa distanţelor la două puncte fixe (numite focare) este constantă, fiind o curbă cu ramurile infinite, care admite două asimptote şi două axe de simetrie perpendiculare (axa transversă şi axa netransversă), a cărei ecuaţie este $\frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2} - 1 = 0$, unde a şi b sînt lungimile semiaxelor ei (reperul cartezian fiind format din cele două axe de simetrie). ◇ *Hiperbolă echilateră raportată la axele ei*, hiperbolă cu semiaxele egale, situate pe axele reperului cartezian rectangular, avînd ecuaţia $x^2 - y^2 - a^2 = 0$ (unde a este valoarea comună a semiaxelor). *Hiperbolă echilateră raportată la asimptote*, hiperbolă cu semiaxele egale ale cărei asimptote sînt situate pe axele reperului cartezian rectangular, avînd ecuaţia $xy = k^2$ (unde $k = \frac{a}{\sqrt{2}}$, a fiind valoarea comună a semiaxelor). 2. Figură de stil prin care se exagerează intenţionat însuşirile unei fiinţe sau caracteristicile unui obiect, unui fenomen sau ale unei întîmplări.

HIPERBÓLIC, -Ă, *hiperbolici, -ce*, adj. 1. (Mat.) De forma hiperbolei (1). 2. Care conţine hiperbole (2). ◆ Care are însuşirile hiperbolei, care formează o hiperbolă, cu hiperbole. ◆ Exagerat.

HIPERBOLOÍD, *hiperboloizi*, s.m. Suprafaţă generată de elipse mobile, omotetice, cu centrele pe o dreaptă perpendiculară pe planele lor şi care se sprijină pe o hiperbolă ce are una dintre axe situată pe acea dreaptă. ◇ *Hiperboloid de rotaţie*, suprafaţă generată de o hiperbolă care se roteşte în jurul axei transverse (hiperboloid cu două pînze) sau în jurul axei netransverse (hiperboloid cu o pînză).

HIPEREMOTÍV, -Ă, *hiperemotivi, -e*, adj. (Livr.) Foarte emotiv, excesiv de impresionabil.

HIPERFÚNCŢIE, *hiperfuncţii*, s.f. Activitate peste limitele normale ale unui ţesut sau ale unui organ.

HIPERGLICEMÍE, *hiperglicemii*, s.f. Creştere a concentraţiei glucozei sangvine peste valorile normale (0,9—1,2‰), întîlnită în diabetul zaharat.

HIPERMETRÓP, -Ă, *hipermetropi, -e*, adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de hipermetropie. ◇ (Adjectival) *Ochi hipermetropi*, ochi la care focarul imaginii este situat dincolo de retină; ochi care suferă de hipermetropie.

HIPERMETROPÍE, *hipermetropii*, s.f. Defect de vedere care se datoreşte faptului că razele paralele se focalizează înapoia retinei; hipermetropism, hiperopie.

HIPERPARAZITÍSM s.n. Fenomen biologic care constă în instalarea unui parazit într-un alt parazit.

HIPERSECRÉȚIE, *hipersecreții*, s.f. Secreție exagerată a unei glande.

HIPERTENSIÚNE, *hipertensiuni*, s.f. Creștere, trecătoare sau constantă, a presiunii sangvine în sistemul arterial sau în cel venos, datorită unor stări nervoase, boli renale, cardiovasculare, endocrine etc.; hipertonie, boală hipertonică. [Pronunțat: *-si-u-*]

HIPERTÓNIC,-Ă, *hipertonici,-ce*, adj. (Despre țesuturi și organe) Cu tonicitate exagerată. ◇ *Boală hipertonică*, hipertensiune.

HIPERTROFÍE, *hipertrofii*, s.f. Dezvoltare excesivă a volumului unui organ sau al unui țesut, fără înmulțirea celulelor acestuia, datorită unei funcții nutritive exagerate ori din cauza unui proces maladiv.

HIPERVENTILÁȚIE, *hiperventilații*, s.f. (Fiziol.) Ventilație pulmonară disproporționat de mare față de aportul de oxigen de care dispune.

HIPNÓTIC,-Ă, *hipnotici,-ce*, adj. Care provoacă un somn artificial; provocat de hipnoză.

HIPNOTIZÁT,-Ă, *hipnotizați,-te*, adj. Care este în stare de hipnoză. ◆ Fig. Care simte o atracție puternică, nestăpînită pentru cineva sau ceva; captivat, fascinat.

HIPNÓZĂ, *hipnoze*, s.f. Stare asemănătoare cu somnul, provocată artificial (prin sugestie), în timpul căreia persoana hipnotizată se supune voinței celui care i-a provocat această stare. ◆ Fig. Atracție puternică, nestăpînita pentru cineva sau ceva; fascinație.

HIPOAZOTÍDĂ s.f. NO_2. Anhidridă mixtă a azotului tetravalent; bioxid de azot. [Pronunțat: *-po-a-*]

HIPOBARÍSM s.n. Presiune atmosferică scăzută, la 4000—5000 m altitudine, pe munte sau în avion.

HIPOCLORÍT, *hipocloriți*, s.m. Sare a acidului hipocloros, obținută prin acțiunea clorului asupra unei soluții de hidroxid alcalin sau pe cale electrolitică. ◇ *Hipoclorit de sodiu*, NaOCl, sare de sodiu a acidului hipocloros, oxidant foarte puternic, în soluție apoasă, folosită ca dezinfectant și ca decolorant.

HIPOCLORÓS adj. (În expr.) *Acid hipocloros*, HOCl, oxiacid al clorului monovalent, care nu poate fi izolat și nu este cunoscut în stare pură, obținut numai în soluție apoasă, ușor descompus, sub acțiunea luminii, în acid clorhidric și în oxigen, acid foarte slab, oxidant foarte puternic, folosit ca decolorant și ca oxidant.

HIPOCRISTALÍN,-Ă, *hipocristalini, -e*, adj. (Despre structura unor roci magmatice) Care este alcătuit din cristale mari prinse într-o masă microcristalină sau amorfă sticloasă; porfiric.

HIPOFÍZĂ, *hipofize*, s.f. Glandă endocrină, la vertebrate, situată la baza encefalului, care secretă diverși hormoni cu o mare influență asupra organismului și a celorlalte glande, în special asupra glandelor sexuale și a tiroidei; glandă pituitară.

HIPOFÚNCȚIE, *hipofuncții*, s.f. Diminuare a activității unui organ, a unui aparat, a unui sistem, a intensității unei funcții.

HIPOGLICEMÍE, *hipoglicemii*, s.f. Scădere a concentrației de glucoză din sînge sub valorile normale.

HIPOGLÓS, *hipogloși*, adj. (În expr.) *Nerv hipoglos*, nerv motor cu originea în bulbul rahidian, situat dedesubtul limbii, care inervează musculatura limbii.

HIPOPOTÁM, *hipopotami*, s.m. Mamifer erbivor nerumegător, din ordinul paricopitatelor, cu corpul greoi, cilindric, cu capul enorm și cu botul turtit de sus în jos, cu pielea groasă lipsită de păr, cu picioarele scurte, terminate cu patru degete învelite în copite, care trăiește în fluviile și în lacurile din Africa ecuatorială, în turme mari, ieșind din apă la păscut numai noaptea *(Hippopotamus amphibius)*.

HIPOSECRÉȚIE, *hiposecreții*, s.f. Scădere a secreției unei glande sub valorile normale.

HIPOTALÁMUS s.n. Formație cenușie a creierului, care corespunde părții bazale a encefalului, despărțită de talamus prin șanțul hipotalamic, avînd un rol important în reglarea funcțiilor organelor interne, precum și în unele reacții legate de instincte sau de stări emoționale; neurohipofiză.

HIPOTENSIÚNE, *hipotensiuni*, s.f. Tensiune redusă. ◇ *Hipotensiune arterială*, scădere trecătoare sau menținere constantă a tensiunii arteriale sub limitele fiziologice; hipotonie. [Pronunțat: *-si-u-*]

HIPOVENTILÁȚIE, *hipoventilații*, s.f. (Fiziol.) Ventilație pulmonară redusă; scăderea frecvenței și a amplitudinii respirației.

HIRUDINÉE, *hirudinee*, s.f. (La pl.) Clasă de viermi din încrengătura anelidelor, cu corpul segmentat, puțin turtit dorsoventral, cu cîte o ventuză la cele două extremități, care trăiesc, în general, în apele dulci stătătoare și se hrănesc cu sînge, prezentînd un parazitism temporar; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. [Pronunțat: *-ne-e*]

HIRUDINÍNĂ, *hirudinine*, s.f. Substanță anticoagulantă și hemolitică secretată de glandele care se deschid în faringele hirudineelor.

HISTERÉZIS s.n. Fenomen cu caracter ireversibil care constă în faptul că succesiunea stărilor unei substanțe, determinate de variația unui parametru, diferă de succesiunea stărilor determinate de variația în sens contrar a aceluiași parametru.

HISTOGRÁMĂ, *histograme*, s.f. Reprezentare grafică a unei repartiții statistice, constînd dintr-o succesiune de dreptunghiuri verticale.

HISTOLOGÍE s.f. Disciplină biologică ce studiază caracterele structurale și funcționale ale celulelor, ale țesuturilor și ale formațiilor necelulare, la plante și la animale.

HITÍȚI s.m. pl. Populație indo-europeană care a pătruns către sfîrșitul mileniului II î.e.n. în Asia Mică și care este considerată prima care a folosit fierul.

HÎRCIÓG, *hîrciogi*, s.m. Mamifer rozător care trăiește pe toată suprafața globului, animal robust cu blană frumoasă, pufoasă, roșcată-cafenie, cu coada scurtă și cu două buzunare la amîndoi obrajii, care îi servesc la transportul proviziilor în galeriile subterane unde hibernează, acumulînd rezerve pînă la 50 kg; grivan *(Cricetus cricetus)*.

HÎRȚOÁGĂ, *hîrțoage*, s.f. (Depr.) Hîrtie scrisă, document, act vechi, uzat sau fără mare valoare.

HÎTRU,-Ă, *hîtri,-e*, adj., s.m. și f. (Reg.) 1. (Om) glumeț, mucalit, poznaș. 2. (Om) isteț, deștept. ◆ (Om) șiret, viclean.

HLAMÍDĂ, *hlamide*, s.f. Obiect de îmbrăcăminte în formă de mantie, făcut dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă albă sau roșie prinsă cu o agrafă pe umăr, purtat de vechii greci și romani în călătorii, la ocazii solemne etc.

HLIZÍ, *hlizesc*, vb. IV. Refl. (Reg. și fam.) A rîde mult și fără rost.

HOÁRDĂ, *hoarde*, s.f. 1. Grupare în care erau organizate popoarele nomade mongole primitive. 2. Ceată primitivă.

HOIT, *hoituri*, s.n. (Adesea fig.) Cadavru intrat în decompunere; mortăciune, stîrv, leș.

HÓJMA adv. (Reg.) Mereu.

HÓLMIU s.n. Ho cu Z=67. Element chimic din grupa lantanidelor, cu caracter metalic și cu valența III.

HOLOCÉN,-Ă, *holoceni,-e*, subst., adj. 1. Subst. Ultima epocă a perioadei cuaternare; aluviu. 2. Adj. Care apar-

ţine holocenului (1), care se referă la holocen.

HOLOCRISTALÍN,-Ă, *holocristalini,-e*, adj. (Despre structura rocilor cristaline) Care este în întregime cristalizat.

HOLOPROTEÍNĂ, *holoproteine*, s.f. Proteină formată numai din aminoacizi.

HOLOTURÍD, *holoturide*, s.n. (La pl.) Clasă de animale marine, din încrengătura echinodermelor libere, fără schelet, cu o coroană de tentacule în jurul gurii, care trăiesc la coastă şi în mări adînci, fiind folosite pentru hrană *(Cucumaria)*; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

HOLOTÚRIE, *holoturii*, s.f. Animal echinoderm cu corpul moale şi alungit; castravete-de-mare.

HOLTÉI, *holtei*, s.m. Bărbat necăsătorit; burlac, becher, celibatar. ◆ (Rar) Tînăr bun de însurat; flăcău.

HOMÁR, *homari*, s.m. Crustaceu marin comestibil, din ordinul decapodelor, cu lungimea de 30—50 cm, de culoare albastră marmorată, care posedă un cleşte mai mare şi altul mai mic *(Homarus vulgaris)*.

HOMEOSTAZÍE, *homeostazii*, s.f. Proprietate a organismului de a menţine la valoarea normală constantele fiziologice ale mediului intern; homeostază. [Pronunţat: *-me-o-*]

HOMEOTÉRM,-Ă, *homeotermi,-e*, adj., s.m. şi f. (Organism) care îşi păstrează temperatura internă a corpului constantă, indiferent de variaţiile mediului ambiant. [Pronunţat: *-me-o-*]

HOMÉRIC,-Ă, *homerici,-ce*, adj. **1.** Al lui Homer, privitor la Homer, în genul epopeii lui Homer. ◆ De proporţii neobişnuite, extraordinare, grandioase. **2.** (În expr.) *Epoca homerică*, perioadă din istoria Greciei antice cuprinsă între sec. XII—VIII î.e.n., căreia îi corespund destrămarea comunei primitive şi afirmarea democraţiei militare.

HOMINÍD, *hominizi*, s.m. **1.** (La pl.) Familie de primate din subordinul catarinilor, care cuprinde omul actual şi precursorii săi fosili din perioada cuaternară *(Hominidae)*; (şi la sg.) reprezentant al acestei familii. **2.** (La pl.) Oameni-maimuţă care au trăit în faza de început a comunei primitive.

HOMOCROMÍE, *homocromii*, s. f. Potrivire de culoare şi de formă între un animal şi mediul său de viaţă, folosită ca mijloc de apărare.

HOMOPTÉR, *homoptere*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte cu două perechi de aripi membranoase asemănătoare; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

HOMOZIGÓT, *homozigoţi*, s.m. Organism cu caractere stabile în descendenţă, rezultat din unirea a doi gameţi genetic identici.

HOMÚNCULUS, *homunculuşi*, s.m. Omuleţ artificial pe care alchimiştii pretindeau că au reuşit să-l realizeze pe cale artificială. ◆ Om foarte mic de statură, nedezvoltat, pipernicit; fetus uman. ◇ *Homunculus senzitiv*, proiecţie corticală senzitivă, reprezentînd un om în miniatură răsturnat, mult deformat ca proporţii în ceea ce priveşte diferitele componente ale corpului. *Homunculus motor*, silueta răsturnată a corpului omenesc în zona corticală motoare, ca o reprezentare monstruoasă, la care ies în relief elementele predominante din corp: mîna cu degetele ei şi capul.

HORMÓN, *hormoni*, s.m. Substanţă biochimică, secretată de glandele endocrine sau de alte ţesuturi animale şi vegetale, care stimulează şi coordonează activitatea anumitor organe sau a întregului organism.

HORN, *hornuri*, s.n. Parte a coşului de fum la o casă, formată din canalul îngropat în zidărie (şi din por-

ţiunea ieşită în afară prin acoperiş); cămin.

HORNBLÉNDĂ, *hornblende*, s.f. Mineral în formă de cristale de culoare verde sau brună închis, cu luciu sticlos, format din silicaţi de magneziu, de fier, de calciu, de aluminiu etc.

HORST, *horsturi*, s.n. Regiune mai înaltă a scoarţei terestre, delimitată de falii, care a rămas ridicată după scufundarea regiunilor vecine.

HORTICULTÓR,-OÁRE, *horticultori,-oare*, s.m. şi f. Persoană care se ocupă cu cultivarea pomilor fructiferi, a legumelor, a florilor, a plantelor de grădină.

HOTNÓG, *hotnogi*, s.m. Vechi grad militar în Moldova, comandant peste o sută de ostaşi; persoană care avea acest grad.

HRĂPĂRÉŢ, -EĂŢĂ, *hrăpăreţi, -e*, adj. Care încearcă să se îmbogăţească cu orice preţ, prin orice mijloace; care încearcă să supună pe alţii pentru a le lua bunurile.

HRIB, *hribi*, s.m. Ciupercă comestibilă, cu pălăria de culoare brună-gălbuie şi cu piciorul alb, gros; mănătarcă *(Boletus edulis)*.

HRISÓV, *hrisoave*, s.n. Act emis de cancelaria domnească în Ţara Românească şi Moldova şi întărit cu pecetea mare a ţării, iar începînd din a doua jumătate a sec. XVI şi cu iscălitura domnului, prin care domnul (împreună cu sfatul domnesc) acorda sau confirma cuiva anumite privilegii.

HRÓNIC, *hronice*, s.n. (Înv.) Cronică (1); letopiseţ.

HRÚBĂ, *hrube*, s.f. Încăpere sau galerie construită sub pămînt.

HUCEÁG, *huceaguri*, s.n. (Reg.) Pădure mică, tînără şi deasă; tufiş, cring.

HUHURÉZ, *huhurezi*, s.m. Numele a două păsări răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, care seamănă cu bufniţa, fără smocuri de pene pe cap, care scot un strigăt caracteristic şi trăiesc în scorburi de copaci; ciuhurez *(Strix aluco* şi *urelensis)*.

HÚIET, *huiete*, s.n. Zgomot puternic şi prelungit; vuiet. [Pronunţat: *hu-iet*]

HUÍLĂ, *huile*, s.f. Varietate de cărbune fosil cu un conţinut de 80—90% C, cu putere calorică de 7500—8200 kcal/kg, care se prezintă ca o masă compactă, de culoare neagră strălucitoare, dură şi fragilă, folosită drept combustibil superior, dar mai ales la fabricarea cocsului metalurgic, a gazului de iluminat şi a gudroanelor de cărbune.

HULÍ, *hulesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A aduce cuiva jigniri; a batjocori pe cineva sau ceva; a ponegri, a calomnia.

HULIGANÍSM s.n. Tulburare a ordinii şi a moralei publice prin manifestări care arată lipsă de cuviinţă sau de respect faţă de regulile de convieţuire socială.

HÚLPAV,-Ă, *hulpavi,-e*, adj. (Reg.; adesea adverbial) Foarte lacom (la mîncare).

HÚMĂ, *hume*, s.f. Argilă (întrebuinţată la spoitul caselor).

HÚMERUS s.n. Os lung, pereche, din scheletul tetrapodelor, cuprins între umăr şi cot, formînd scheletul braţului.

HÚMUS s.n. Amestec de substanţe organice amorfe aflat în stratul afînat de la suprafaţa scoarţei pămîntului, care rezultă din transformarea vegetalelor (sub acţiunea microorganismelor) şi care asigură permanent fertilitatea solului.

HUNI s.m. pl. Triburi nomade de origine asiatică, de neam turanic,

care în sec. IV au migrat în Europa, trecînd şi prin ţara noastră.

HURÁL, *hurale*, s.n. Denumire dată organelor locale ale puterii de stat în R.P. Mongolă.

HURDUCÁ, pers. 3 *hurdúcă*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) clătina, a (se) scutura (tare); a (se) zdruncina, a (se) zgudui (în timpul mersului).

HUSITÍSM s.n. Mişcare religioasă şi social-politică iniţiată de cehul Jan Hus, la începutul sec. XV, care s-a ridicat împotriva exploatării, abuzurilor bisericii catolice, feudalilor germani şi orăşenimii bogate, preconizînd instaurarea dreptăţii sociale şi libertăţii, răsturnarea prin luptă armată a orînduirii feudale şi înlăturarea asupririi naţionale.

HUZÚR s.n. Viaţă îmbelşugată, lipsită de griji (şi de preocupări serioase) pe care o duce cineva.

I

IAC, *iaci*, s.m. Gen de mamifer erbivor, rumegător, din familia cavicornelor, cu capul masiv, acoperit cu păr lung, de culoare cafenie închisă, cu o cocoașă pe ceafă, care trăiește în stare sălbatică și domesticit în regiunile înalte din Tibet, din Asia Centrală și din Altai și care este folosit ca animal de povară; bou grohăitor *(Poephagus grunniens)*.

IÁDEȘ, *iadeșuri*, s.n. Os, în formă de furcă, de la pieptul păsărilor, format din oasele claviculelor sudate în partea inferioară.

IÁMA s.f. art. (Pop. și fam.; în expr.) *A da iama*, a năvăli, a se repezi (risipind, distrugînd).

IAMB, *iambi*, s.m. Unitate ritmică a unui vers alcătuită din două silabe, dintre care prima este neaccentuată iar a doua accentuată sau (în prozodia antică) dintre care prima este scurtă și a doua lungă.

IÁRBĂ, *ierburi*, s.f. Nume generic dat plantelor erbacee anuale sau perene, cu părțile aeriene verzi, subțiri și mlădioase, mai frecvent gramineelor de pe pajiști, utilizate pentru hrana animalelor.

IARMARÓC *iarmaroace*, s.n. Tîrg ținut în anumite locuri și la date fixe; bîlci.

IÁRNĂ, *ierni*, s.f. Anotimpul cel mai friguros, care urmează după toamnă și precedă primăvara, cuprins între solstițiul de la 22 decembrie și echinocțiul de la 21 martie.

IAROVIZÁRE, *iarovizări*, s.f. Unul dintre stadiile de dezvoltare individuală a plantelor, care urmează după germinare, și care se desfășoară la o temperatură specifică fiecărei plante.

IÁSCĂ s.f. Nume dat mai multor ciuperci parazite din clasa bazidiomicetelor, de consistență cărnoasă sau lemnoasă, de forme variate, majoritatea saprofite sau parazite pe rănile copacilor, în care caz provoacă pagube în economia forestieră, folosite, în trecut, la aprins focul sau, în medicina populară, ca hemostatic.

IASOMÍE, *iasomii*, s.f. Mic arbust originar din India, cu ramuri lungi, subțiri, verzi și cu frunze opuse, formate din 7—9 foliole, cu flori albe plăcut mirositoare și cu fructul o bacă, adesea cultivat ca plantă decorativă *(Jasminum officinale)*.

IATAGÁN, *iatagane*, s.n. Sabie turcească, de lungime mijlocie, cu lama curbă și lată și cu două tăișuri.

IAZ, *iazuri*, s.n. **1.** Lac artificial format printr-un baraj de pămînt care stăvilește un curs de apă, folosit pentru creșterea peștilor, pentru irigații, morărit etc. **2.** Lac natural mic format într-o adîncitură de teren în albia unui rîu, prin adunarea apelor.

ÍBIS, *ibiși*, s.m. Pasăre asemănătoare cu barza, de culoare albă *(Thres-*

kiornis aethiopica) sau roșie *(Guara rubra)* pe corp și neagră pe cap și pe coadă, cu cioc lung și curbat în jos, care trăiește în țările calde și se hrănește cu insecte.

IBRIȘÍN, *ibrișine*, s.n. Fir de ață albă sau colorată, răsucită, din bumbac sau din mătase, înfășurat pe un sul subțire de carton și întrebuințat la cusut, la brodat sau la împletit.

ICNÍ, *icnesc*, vb. IV. Intranz. A geme, a gîfîi adînc și scurt (din cauza efortului, a unei izbiri, a durerii etc.).

ICOÁNĂ, *icoane*, s.f. **1.** Reprezentare pictată a unor divinități, sfinți sau scene cu temă religioasă și care servește ca obiect de cult. ◆ (Înv.) Tablou, desen, ilustrație. **2.** Fig. Imagine, reprezentare a cuiva sau a ceva rămasă în amintirea unei persoane (și evocată de ea).

ICONOGRAFÍE, *iconografii*, s.f. **1.** Disciplină care se ocupă cu studiul operelor realizate în diverse arte plastice; studiu al operelor de acest fel privitoare la un anumit subiect. **2.** Totalitatea imaginilor documentare referitoare la o epocă, la o problemă, la o localitate etc.

ICONOSTÁS, *iconostase*, s.n. **1.** Peretele despărțitor (împodobit cu icoane) dintre altar și restul bisericii; catapeteasmă, tîmplă. **2.** Pupitru în biserică, pe care se pune o icoană.

ICOSAÉDRU, *icosaedre*, s.n. Poliedru cu douăzeci de fețe. ◇ *Icosaedru regulat*, icosaedru cu fețele triunghiuri echilaterale ce fac, două cîte două, unghiuri diedre de cîte 138°11'26",6, avînd 30 de muchii și 12 vîrfuri din care pornesc cîte 5 muchii.

ÍCRĂ, *icre*, s.f. (Mai ales la pl.) Denumire generică dată ovulelor de pește. ◇ *Icre negre*, icre de culoare cenușie închis sau neagră, produse de morun, de nisetru sau de păstrugă; caviar. *Icre de Manciuria*, icre de culoare galbenă-portocalie, produse de unii pești din mările Extremului Orient.

ÍCTER, *ictere*, s.n. Boală a ficatului și a veziculei biliare, caracterizată prin colorația în galben a pielii și a mucoaselor bolnavului, provocată de impregnarea acestora cu pigmenți biliari; (pop.) gălbinare.

IDEĂL,-Ă, **(1, 2)** *ideali,-e*, adj., **(3)** *idealuri*, s.n. **1.** Adj. Care atinge perfecțiunea; perfect, desăvîrșit. **2.** Adj. Care ține de domeniul ideilor, privitor la gîndire; care există numai în mintea, în sensibilitatea omului; spiritual. **3.** S.n. Scopul suprem spre care se îndreaptă conștient și sistematic năzuințele și activitatea creatoare umană în toate domeniile ei; reprezentare a acestui scop. [Pronunțat: *-de-al*]

IDEALÍSM s.n. Orientare fundamentală în filozofie, opusă materialismului, care consideră spiritul, conștiința, gîndirea ca factor primordial, iar materia, natura, existența obiectivă ca factor secund, derivat. ◇ *Idealism obiectiv*, idealism care concepe factorul spiritual, pus la baza existenței, ca o realitate de sine stătătoare, independentă de conștiința individuală. *Idealism subiectiv*, idealism care identifică spiritul cu conștiința individuală, negînd existența independentă de aceasta a realității materiale. [Pronunțat: *-de-a-*]

IDEALIZÁ, *idealizez*, vb. I. Tranz. A atribui unui lucru sau unei ființe calități ideale **(1)**. ◆ A transforma realitatea într-o operă de artă, potrivit unui ideal **(3)**. [Pronunțat: *-de-a-*]

IDEALIZÁRE, *idealizări*, s.f. Acțiunea de *a idealiza* și rezultatul ei; încercare de a atribui unei ființe, unui lucru sau unui proces însușiri deosebite. ◆ Proces de schematizare, de simplificare a realității, întîlnit în orice proces de abstractizare. [Pronunțat: *-de-a-*]

IDEÁTIC,-Ă, *ideatici,-ce*, adj. (Livr.) Referitor la idei, de idei. [Pronunţat: *-de-a-*]

IDEÁŢIE, *ideaţii*, s.f. Proces (psihic) de formare şi de înlănţuire a ideilor. [Pronunţat: *-de-a-*]

IDÉE, *idei*, s.f. **1.** Termen general pentru diferite forme ale cunoaşterii raţionale, logice; noţiune, concept. ◆ Tot ceea ce este dat în minte ca produs al activităţii de gîndire. **2.** (În expr.) *Idee artistică*, atitudinea şi aprecierea estetică asupra realităţii, cuprinsă într-o creaţie artistică.

IDEMPOTÉNŢĂ s.f. (Mat.) Proprietate a unei legi de compoziţie internă, $*$, potrivit căreia compusul unui element a cu el însuşi este elementul considerat: $a * a = a$.

IDÉNTIC,-Ă, *identici,-ce*, adj. Care coincide întru totul cu ceva sau cu cineva; la fel cu altcineva sau cu altceva; exact, întocmai. ◇ (Mat.) *Polinom identic nul*, polinomul format cu termeni neasemenea, în care toţi coeficienţii lui sînt zero (luînd valoarea zero pentru orice valoare a nedeterminatei sale). *Funcţia identică* (sau *aplicaţia identică* a unei mulţimi M), funcţia $f : M \to M$, astfel încît $f(x) = x$ pentru orice $x \in M$; se mai notează: 1_M.

IDENTIFICÁ, *identífic*, vb. I. Tranz. **1.** A considera mai multe noţiuni, obiecte, fiinţe etc. diferite ca fiind identice. **2.** A constata, a stabili identitatea unei persoane; a constata, a preciza natura unui lucru, care îl deosebeşte de altul. ◆ Refl. A se transpune în situaţia altuia, a simţi şi a acţiona aşa cum ar face-o altul; a deveni acelaşi cu...

IDENTITÁTE, *identităţi*, s.f. **1.** Calitatea de a fi la fel cu sine însuşi, de a rămîne ceea ce este, deosebindu-se de altul. ◆ Asemănare, similitudine perfectă, potrivire totală. **2.** Ansamblu de date prin care se identifică o persoană. **3.** (Mat.) Egalitate între două funcţii de una sau mai multe variabile, care este verificată pentru orice valori din domeniul lor de definiţie. ◇ *Identitate condiţionată*, egalitate între două funcţii, care este verificată pentru o submulţime din domeniul lor de definiţie, în cazul în care variabilele satisfac o anumită condiţie.

IDEOGRÁMĂ, *ideograme*, s.f. Semn grafic din unele limbi care notează un cuvînt nu prin litere, ci prin desemnarea noţiunii. [Pronunţat: *-de-o-*]

IDEOLOGÍE, *ideologii*, s.f. Totalitatea ideilor şi concepţiilor care reflectă, într-o formă teoretică, interesele şi aspiraţiile unei clase sau ale unei pături sociale, determinate de condiţiile obiective de existenţă ale acestora şi care servesc la consolidarea sau la schimbarea relaţiilor sociale existente. ◆ Totalitatea ideilor şi concepţiilor care constituie partea teoretică a unui curent, a unui sistem etc. ◆ Ştiinţă care are ca obiect de cercetare studiul ideilor, al legilor şi al originii lor. [Pronunţat: *-de-o-*]

IDÍLĂ, *idile*, s.f. Poezie lirică de mică întindere, care prezintă în mod optimist ori idealizat sentimentul iubirii sau scene de viaţă în toată simplitatea şi puritatea lor, într-un cadru natural, rustic; bucolică. ◆ Iubire curată, naivă şi tinerească.

IDÍLIC,-Ă, *idílici,-ce*, adj. Care este specific unei idile; bucolic, pastoral. ◆ (Despre natură) De la ţară; cîmpenesc, rustic. ◆ (Despre sentimente) Simplu, naiv. ◆ Care scrie idile.

IDILIZĂ, *idilizez*, vb. I. Tranz. A vedea sau a prezenta un fapt de viaţă mai frumos sau mai bun decît este în realitate, a prezenta ceva în mod exagerat optimist, fără rezerve critice.

IDIÓM, *idiomuri*, s.n. Termen general care denumeşte o limbă, un dialect sau un grai. [Pronunţat: *-di-om*]

ÍDOL, *idoli*, s.m. Divinitate păgînă, zeu; figură, statuie care reprezintă o asemenea divinitate, servind ca obiect

de cult în religiile politeiste. ◆ Fig. Ființă sau lucru pentru care cineva manifestă admirație deosebită, adorație sau iubire puternică.

IDOLATRIZÁ, *idolatrizez*, vb. I. Tranz. A slăvi pe cineva sau ceva ca pe un idol, a iubi cu pasiune, în mod nelimitat; a diviniza, a adora. ◆ A iubi în mod exagerat.

ÍE, *ii*, s.f. Bluză femeiască, caracteristică portului popular românesc, făcută din pînză albă de bumbac, de in sau de borangic și împodobită la guler, la piept și la mîneci cu cusături alese, cu mărgele etc.

IÉDERĂ, *iedere*, s.f. Arbust tîrîtor sau agățător din ordinul ranalelor, cu frunze verzi strălucitoare și cu flori mici galbene-verzui, cultivat frecvent ca plantă decorativă *(Hedera helix)*.

IENIBAHĂR s.n. Fructe mici, sferice și negre ale unei plante exotice *(Myrthus pimenta)*, care se folosesc drept condiment.

IENICÉR, *ieniceri*, s.m. Soldat care făcea parte dintr-un corp de elită al infanteriei turcești (creat la mijlocul sec. XIV și menținut pînă la începutul sec. XIX), recrutat dintre prizonierii de război, iar mai tîrziu dintre copiii turciți ai populațiilor creștine.

IENÚPĂR, *ienuperi*, s.m. Arbust rășinos, foarte ramificat, cu frunzele totdeauna verzi, aciculate, așezate cîte trei, tari și persistente, cu flori lipsite de înveliș floral și cu fructele cărnoase de formă sferică, de culoare neagră-albăstruie; jneapăn (2) *(Juniperus communis)*.

IÉPURE, *iepuri*, s.m. Gen de mamifere din ordinul rozătoarelor, cu urechile lungi, cu doi dinți incisivi suplimentari pe falca superioară, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte și cu coada foarte scurtă; (și la sg.) animal care face parte din acest gen, vînat pentru carnea și pentru blana lui.

IERARHÍE, *ierarhii*, s.f. Organizare socială în care fiecare persoană, instituție etc. se află pe o anumită treaptă și într-un anumit raport (de subordonare) față de alte persoane, instituții etc.

IERARHIZÁ, *ierarhizez*, vb. I. Tranz. A așeza, a organiza pe baza unei ierarhii; a stabili o ierarhie.

IERBÁR[1], *ierbare*, s.n. Colecție de plante uscate, presate între foi de hîrtie (sugativă) și păstrate în cutii sau în mape etichetate și orînduite pe grupe sistematice, constituind un material pentru studiile de botanică. ◆ Catalogul sau mapa în care se păstrează o asemenea colecție.

IERBÁR[2], *ierbare*, s.n. Cel mai mare dintre cele patru compartimente ale stomacului rumegătoarelor, în care alimentele se înmagazinează și se macerează sub acțiunea florei bacteriene, a fermenților și a peristaltismului pereților; rumen.

IERBICÍD, *ierbicide*, s.n. Substanță chimică, cu efect distrugător numai asupra plantelor sălbatice din culturi, folosită în combaterea buruienilor.

IEREMIÁDĂ, *eremiade*, s.f. (Livr.) Plîngere, tînguire, văicăreală (fără sfîrșit). [Pronunțat: *-mi-a-*]

IERÚNCĂ, *ierunci*, s.f. Pasăre puțin mai mare decît o cioară, cu pene de culoare brună-roșcată cu pete albe, negre și cenușii, cu un cerc roșu în jurul ochilor și cu un moț pe cap, vînată pentru carne *(Tetrastes bonasia)*.

IÉSLE, *iesle*, s.f. Jgheab în care se pune hrana animalelor (în grajd).

IEȘÍRE, *ieșiri*, s.f. Parte a unei rețele electrice, a unui element de automatizare, a unui sistem de transmisie etc., pe unde sînt transferate, spre exterior, puterea sau semnalul, pe unde se leagă cu un circuit exterior etc.

IEZĂTÚRĂ, *iezături*, s.f. Baraj (de pămînt, de piatră etc.) construit de-a

curmezişul unei văi pentru a opri apa şi a forma un iaz.

IÉZER, *iezere*, s.n. Lac adînc (de munte).

IEZÍ, *iezesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A stăvili o apă printr-un baraj. ◆ Refl. (Despre ape) A se aduna, formînd un iaz.

IEZUITÍSM s.n. Lipsă de principii morale în alegerea mijloacelor pentru atingerea scopurilor; ipocrizie, perfidie. [Pronunţat: *-zu-i-*]

ÍFOS, *ifose*, s.n. (Fam.) Mîndrie neîntemeiată faţă de însuşirile proprii; orgoliu, înfumurare.

IGIÉNĂ s.f. Ramură a medicinei umane şi veterinare care studiază normele de păstrare a sănătăţii omului şi a animalelor domestice. [Pronunţat: *-gi-e-*]

IGNIFÚG,-Ă, *ignifugi,-ge*, adj. (Despre materiale) Care se aprinde şi arde foarte greu sau nu arde deloc, împiedicînd propagarea focului.

IGNORÁ, *ignorez*, vb.I. Tranz. 1. A nu şti, a nu cunoaşte ceva. 2. A neglija în mod voit ceva sau pe cineva, a nu ţine seamă, a trece cu vederea.

IGNORÁNT,-Ă, *ignoranţi,-te*, adj., s.m. şi f. (Om) lipsit de cunoştinţe (elementare); (om) incult, neştiutor.

IGNORÁNŢĂ s.f. 1. Lipsă de cunoştinţe (elementare), de învăţătură; incultură. 2. (Înv.) Faptul de a ignora, de a nu şti ceva.

IGUÁNĂ, *iguane*, s.f. (La pl.) Gen de şopîrle arboricole gigantice, care ajung la 1,40—2 m lungime, viu colorate, cu capul mare, cu corpul turtit lateral, cu coadă lungă, cu picioarele puternice, cu o creastă dinţată cu ţepi moi, de la ceafă pînă la vîrful cozii şi pe gușă, care sînt vînate pentru carnea şi ouăle lor comestibile *(Iguana);* (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

IHTIOLOGÍE s.f. Ramură a zoologiei care se ocupă cu studierea peştilor. [Pronunţat: *-ti-o-*]

ILÁR,-Ă, *ilari,-e*, adj. (Rar) Ilariant.

ILARIÁNT,-Ă, *ilarianţi,-te*, adj. 1. Care stîrneşte rîsul general; hazliu, ilar; ridicol. 2. (Chim.; în expr.) *Gaz ilariant*, N_2O, gaz incolor, cu gust dulceag, care, inspirat în cantităţi mici, provoacă o stare de veselie, folosit, asociat cu oxigenul, ca anestezic; protoxid de azot. [Pronunţat: *-ri-ant*]

ILARITÁTE s.f. Explozie generală de rîs, la auzul sau la vederea unui lucru amuzant, caraghios, ridicol.

ILÁU, *ilaie*, s.n. (Reg.) Nicovală.

ILEGÁL,-Ă, *ilegali,-e*, adj. 1. Care nu este în conformitate cu legea, care calcă legea. 2. Care nu este recunoscut, admis de lege, aprobat de autorităţile unei ţări, care desfăşoară în ascuns o activitate (politică). ◆ Care serveşte acestei activităţi; conspirativ, clandestin.

ILEGALÍST,-Ă, *ilegalişti,-ste*, s.m. şi f. Persoană care luptă, activează în ilegalitate împotriva regimului capitalist.

ILEGALITÁTE s.f. Situaţie ilegală în care se află, activează o organizaţie (politică), o persoană.

ILEOCECÁL, ileocecale, adj. (Anat.; în expr.) *Orificiu ileocecal*, orificiul dintre ileon şi cec, închis de o valvulă. [Pronunţat: *-le-o-*]

ILEÓN, *ileonuri*, s.n. Porţiunea terminală a intestinului subţire. [Pronunţat: *-le-on*]

ILIÁC,-Ă, *iliaci,-ce*, adj. (Anat.) Care este aşezat în partea de mijloc a corpului, în regiunea şoldurilor. ◇ *Arteră iliacă*, ramificaţie a aortei abdominale, care se divide în artera iliacă internă şi artera iliacă externă sau femurală. [Pronunţat: *-li-ac*]

ILÍC, *ilice*, s.n. Pieptar (ţărănesc) fără mîneci, încheiat în faţă, confec-

ționat de obicei din catifea sau din postav roșu sau negru (și împodobit cu găitane, cu mărgele etc.).

ILICÍT,-Ă, *ilicіți,-te*, adj. Interzis de lege, contrar unei legi sau unei norme. ◆ Necinstit.

ILIÓN, *ilionuri*, s.n. Unul dintre cele trei oase sudate care formează osul coxal. [Pronunțat: *-li-on*]

ILÓGIC,-Ă, *ilogici,-ce*, adj. Care nu este conform cu logica, care contrazice logica lucrurilor; absurd.

ILUMINÁ, *iluminez*, vb. I. **1.** Tranz. A (produce și a) răspîndi lumină (artificială) într-o încăpere, pe o stradă etc. **2.** Refl. Fig. (Despre față, ochi etc. sau despre oameni) A deveni strălucitor de bucurie, de mulțumire etc.

ILUMINÁRE, *iluminări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a ilumina* și rezultatul ei. **2.** Mărime fotometrică ce caracterizează suprafețele iluminate, reprezentînd limita raportului dintre fluxul luminos incident și aria suprafeței iluminate, cînd aceasta tinde către zero.

ILUMINÁT s.n. Faptul de *a ilumina*. ◆ Tehnica (producerii și a) răspîndirii luminii (artificiale). ◇ *Iluminat electric*, tehnica producerii și răspîndirii luminii electrice.

ILUMINÁȚIE, *iluminații*, s.f. Iluminare puternică a unui oraș, a unei străzi etc. cu ocazia unei sărbători, a unei festivități etc.

ILUMINÍSM s.n. Mișcare ideologică și culturală, antifeudală și anticlericală, a burgheziei în ascensiune, desfășurată în sec. XVII — XIX în țările Europei și ale Americii, care a luptat pentru înlocuirea regimului feudal printr-o orînduire bazată pe rațiune, pe libertate, pe drepturile naturale ale omului, promovînd o concepție idealistă a fenomenelor sociale, condiționînd înlăturarea exploatării, asupririi sociale, schimbarea vieții oamenilor, a întregii dezvoltări sociale de răspîndirea culturii, a „luminilor" în rîndul maselor, interpretînd materialist fenomenele naturii.

ILUSTRÁ, *ilustrez*, vb. I. **1.** Tranz. A împodobi cu ilustrații o carte, un text etc. **2.** Tranz. A lămuri mai bine o problemă, a dovedi, a întemeia o afirmație, o părere, o acțiune etc. prin exemple, prin fapte, prin gesturi etc. ◆ A reprezenta (printr-un desen, printr-o imagine etc.) pentru a lămuri. **3.** Refl. A se remarca într-un anumit domeniu.

ILÚSTRU,-Ă, *iluștri,-stre*, adj. Care a ajuns celebru, vestit prin calitățile sale deosebite.

ILÚZIE, *iluzii*, s.f. Percepție falsă sau deformată a unui obiect existent, determinată fie de legile de formare a percepțiilor, fie de anumite stări organice; cunoaștere falsă sau deformată, considerată adevărată; aparență înșelătoare. ◆ (În literatură, artă) Imagine din realitate, intenționat deformată, transfigurată pentru a spori stările emoționale sau semnificația operei de artă. ◆ Fig. Speranță neîntemeiată, dorință neîndeplinită; amăgire.

ILUZIONÁ, *iluzionez*, vb. I. Refl. și tranz. (Rar) A(-și) face iluzii; a (se) amăgi. [Pronunțat: *-zi-o-*]

ILUZÓRIU,-IE, *iluzorii*, adj. Care nu poate fi realizat, care nu există în realitate; amăgitor, înșelător.

IMACULÁT,-Ă, *imaculați,-te*, adj. Care este fără pată; curat. ◆ Fig. Pur, neprihănit, cast.

IMAGINÁ, *imaginez*, vb. I. Tranz. A-și închipui ceva. ◆ A concepe, a crea, a inventa, a născoci.

IMAGINÁR,-Ă, *imaginari,-e*, adj. **1.** Care există numai în imaginație; creat de imaginație; închipuit, născocit, fictiv. ◆ (Substantivat, n.) Domeniu al imaginației; ceea ce este imaginat. **2.** (Mat.; învechit; despre numere) Care reprezintă rădăcina pătrată a unui

număr real negativ. ◇ *Unitate imaginară*, numărul (convențional) *i*, cu proprietatea $i^2 = -1$ (sau $i = \sqrt{-1}$).

IMAGINAȚIE, *imaginații*, s.f. Proces psihic prin care se creează reprezentări sau idei noi pe baza experienței anterioare; capacitate a unor oameni de a desfășura o activitate creatoare pe baza acestui proces; imaginea sau produsul astfel realizat; închipuire, fantezie.

IMÁGINE, *imagini*, s.f. **1.** Reflectare a realității înconjurătoare în mintea omenească pe baza impresiilor dobîndite prin simțuri; reprezentare vizuală sau auditivă; obiect perceput prin simțuri. ◆ Reflectare concretă (prin cuvinte, sunete culori etc.) și subiectivă a realității înconjurătoare, cu ajutorul unor procedee specifice artei. **2.** Figură obținută prin intersecția direcțiilor de propagare ale razelor provenite de la un obiect, după ce acestea au străbătut un sistem optic. ◇ *Imagine reală*, imagine obținută direct cu razele emergente. *Imagine virtuală*, imagine obținută prin prelungirea razelor emergente. **3.** (Mat.) Elementul *b* din mulțimea *F* ce corespunde elementului *a* din mulțimea *E* printr-o funcție $f : E \to F$; elementul *b*, transformatul lui *a* prin funcția *f*; valoarea funcției *f* în *a*.

IMAGÍSTIC,-Ă, *imagistici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Privitor la imagini, de imagini, cu imagini (artistice). **2.** S.f. Gen de poezie sau de proză în care predomină imaginile; ansamblu de imagini care există în asemenea creații.

IMANÉNT,-Ă, *imanenți,-te*, adj. Care este propriu naturii obiectului, care acționează în interiorul obiectului, care este condiționat de esența obiectului; intrinsec.

IMĂȘ, *imașuri*, s.n. Teren necultivat pe care crește iarbă, folosit ca pășune pentru vite; izlaz.

IMATERIÁL,-Ă, *imateriali,-e*, adj. Care există numai în conștiință; spiritual. ◆ Care nu are formă precisă, lipsit de contur sau de consistență. [Pronunțat: *-ri-al*]

IMBIBÍȚIE, *imbibiții*, s.f. Pătrundere a apei în celule vegetale (tinere, fără vacuole) bogate în substanțe coloidale hidrofile deshidratate.

IMBÓLD, *imbolduri*, s.n. Ceea ce îndeamnă la o acțiune; îndemn, stimulent, impuls.

IMEMORIÁL,-Ă, *imemoriali,-e*, adj. Care aparține unei epoci foarte îndepărtate, străvechi, uitate. [Pronunțat: *-ri-al*]

IMÉNS,-Ă, *imenși,-se*, adj. Care este foarte mare, foarte întins; enorm, colosal.

IMENSITÁTE, *imensități*, s.f. Însușirea a ceea ce este imens; întindere uriașă; număr, cantitate foarte mare.

IMERGÉNT,-Ă, *imergenți,-te*, adj. (Despre raze luminoase) Care străbate un mediu oarecare.

IMERSIÚNE, *imersiuni*, s.f. **1.** Afundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid; stare a unui corp afundat într-un lichid. **2.** Pătrundere a unui corp ceresc în conul de umbră al altui corp ceresc. [Pronunțat: *-si-u-*]

IMIGRÁNT,-Ă, *imigranți,-te*, s.m. și f. Persoană care vine să se stabilească într-o țară străină.

IMIGRÁRE, *imigrări*, s.f. Deplasare a unei persoane sau a unui grup de persoane dintr-o țară în altă țară și stabilirea în această țară.

IMINÉI s.m. pl. Pantofi cu vîrful ascuțit, purtați, în trecut, de țărani; pantofi de modă turcească (făcuți din marochin) și purtați odinioară de boieri.

IMINÉNT,-Ă, *iminenți,-te*, adj. Care este gata să se producă, să se întîmple (și nu se poate amîna sau evita); inevitabil.

IMITÁ, *imít*, vb. I. Tranz. **1.** A adopta întocmai felul de gîndire, de comportare etc. al cuiva; a lua pe ci-

neva ca exemplu. ◇ A reproduce felul de a vorbi, de a cînta sau gesturile caracteristice ale cuiva. 2. A lua ca model opera sau felul de a lucra al unui artist, al unui scriitor etc. ◆ A reproduce cu fidelitate; a copia.

IMIXTIÚNE, *imixtiuni*, s.f. Amestec nemotivat și nedorit în treburile altuia. [Pronunțat: *-ti-u-*]

IMN, *imnuri*, s.n. 1. Poezie lirică, cu caracter solemn, compusă pentru preamărirea unei idei, a unui eveniment, a unui erou etc. 2. Cîntec solemn (și festiv) compus pentru preamărirea unei idei, a unui eveniment, a unui erou (legendar) etc. ◆ Cîntec solemn adoptat oficial de un stat ca simbol al unității sale naționale.

ÍMNIC,-Ă, *imnici,-ce*, adj. (Livr.) Care are caracterul imnului, care aparține imnului, privitor la imn.

IMOBÍL,-Ă, *imobili,-e*, adj. Care stă, se află în nemișcare; neclintit, fix.

IMOBILIÁR,-Ă, *imobiliari,-e*, adj. 1. (Despre bunuri materiale) Care nu poate fi transportat. 2. Care se ocupă de bunuri fixe, imobile. [Pronunțat: *-li-ar*]

IMOBILÍSM s.n. Atitudine de opoziție sistematică și permanentă, față de orice inovație, invenție, progres etc.; închistare.

IMOBILIZÁ *imobilizez*, vb. I. Tranz. A aduce pe cineva sau ceva în stare de nemișcare, de neclintire, a face să nu se mai poată mișca, să nu mai poată acționa; a ținti.

IMORÁL,-Ă, *imorali,-e*, adj. Care este contrar moralei, care nu respectă principiile ei, care nu are nici un principiu moral.

IMORALITÁTE, *imoralități*, s.f. Atitudine, comportare etc. imorală a unui individ sau a unei colectivități; caracterul a ceea ce este imoral.

IMORTALIZÁ, *îmortalizez*, vb. I. Tranz. A face ca cineva sau ceva să trăiască veșnic în memoria oamenilor; a face nemuritor.

IMPACIÉNT,-Ă, *impacienți,-te*, adj. (Livr.) Nerăbdător; neliniștit, îngrijorat. [Pronunțat: *-ci-ent*]

IMPACIENTÁ, *impacientez*, vb. I. Refl. (Livr.) A-și pierde răbdarea, a deveni nerăbdător sau a se îngrijora, a se neliniști. [Pronunțat: *-ci-en-*]

IMPÁCT, *impacturi*, s.n. Influență, creștere a influenței unui fenomen, a unui proces.

IMPÁR,-Ă, *impari,-e*, adj. (Despre numere întregi) Care nu este divizibil cu doi; care este fără soț; se notează, în general, $n = 2k - 1$ $(k \in N)$. ◇ *Funcție impară*, funcție reală, f, de variabilă reală x, al cărei domeniu de definiție, I, este simetric față de zero și care are proprietatea că $f(-x) = -f(x)$ pentru orice $x \in I$. *Permutare impară*, permutare la care numărul de inversiuni este impar.

IMPARICOPITÁT,-Ă, *imparicopitați,-te*, adj. (Despre animale) Care are un număr impar de degete; imparidigitat. ◆ (Substantivat, n.pl.) Ordin de mamifere erbivore nerumegătoare, adaptate la fugă, care prezintă această caracteristică; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

IMPARITÁTE s.f. Însușirea, calitatea de a fi impar.

IMPARȚIÁL,-Ă, *imparțiali,-e*, adj. Care este capabil să facă o apreciere justă, obiectivă; nepărtinitor, obiectiv, drept. [Pronunțat: *-ți-al*]

IMPÁS, *impasuri*, s.n. Situație dificilă în care se află cineva și din care nu știe cum să iasă; încurcătură.

IMPECÁBIL,-Ă, *impecabili,-e*, adj. Care este fără cusur, ireproșabil, perfect, desăvîrșit.

IMPEDÁNȚĂ, *impedanțe*, s.f. Mărime caracteristică unui circuit electric de curent alternativ, egală cu raportul dintre tensiunea eficace la bornele unui circuit electric prin care

trece un curent alternativ și intensitatea eficace a acestuia.

IMPENETRÁBIL,-Ă, *impenetrabili, -e*, adj. 1. Care nu lasă să treacă ceva prin el. ◆ Prin care nu se poate străbate cu privirea; de nepătruns. ◆ Fig. De neînțeles; ascuns. ◆ Fig. Care își ascunde gîndurile sau sentimentele. 2. (Fiz.) Care ocupă un asemenea spațiu încît exclude de acolo prezența oricărui alt corp.

IMPERATÍV,-Ă, *imperativi,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care poruncește, ordonă; poruncitor. ◇ *Mod imperativ* (și substantivat, n.), mod verbal personal prin care se exprimă un ordin, o interzicere, un sfat, un îndemn, o rugăminte etc. a subiectului. *Propoziție imperativă*, propoziție care exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte etc. 2. S.n. Necesitate categorică și necondiționată, care cere o rezolvare imediată; obligație.

IMPERCEPTÍBIL,-Ă, *imperceptibili, -e*, adj. Care nu poate fi (sau care poate fi cu greu) observat cu ajutorul simțurilor. ◆ Care este abia perceptibil, care trece aproape neobservat, insesizabil.

IMPERFÉCT adj. (În expr.) *Timpul imperfect* (și substantivat, n.), timp verbal al modului indicativ care exprimă o acțiune din trecut, neterminată în momentul la care se referă vorbirea.

IMPERIALÍSM s.n. 1. Capitalismul ajuns în stadiul de dezvoltare în care s-a statornicit dominația monopolurilor și a capitalului financiar, a căpătat o însemnătate deosebit de mare exportul de capital, a început împărțirea lumii între uniunile monopoliste internaționale, a luat sfîrșit împărțirea întregului teritoriu al globului între cele mai mari țări capitaliste și a început lupta pentru reîmpărțirea lui. 2. Politică de cotropire a unor teritorii străine (de către un stat imperialist). [Pronunțat: *-ri-a-*]

IMPERIÓS,-OÁSĂ, *imperioși,-oase*, adj. (Adesea adverbial) Care este absolut necesar, care cere o rezolvare imediată, obligatorie. [Pronunțat: *-rios*]

IMPÉRIU, *imperii*, s.n. Stat (întins) condus de un împărat.

IMPERMEÁBIL,-Ă, *impermeabili,-e*, adj. Care nu lasă să treacă prin el un fluid. [Pronunțat: *-me-a-*]

IMPERSONÁL,-Ă, *impersonali,-e*, adj. Care nu se referă la nici o persoană; desprins de propria persoană; care are un caracter obiectiv (general, universal). ◆ (Despre verbe, forme și construcții verbale) Care exprimă o acțiune ce nu este atribuită nici unei persoane, care nu are subiect propriu-zis și se întrebuințează numai la persoana a treia singular. ◆ Fig. Lipsit de personalitate.

IMPERTURBÁBIL, -Ă, *imperturbabili, -e*, adj. Care își păstrează calmul, liniștea, care nu poate fi tulburat de nimic; liniștit, stăpîn pe sine; care arată stăpînire de sine.

IMPETUÓS, -OÁSĂ, *impetuoși, -oase*, adj. Care dovedește o forță sau se manifestă ca o forță de nestăpînit; năvalnic, tumultuos, nestăvilit. [Pronunțat: *-tu-os*]

IMPIEGÁT, -Ă, *impiegați, -te*, s.m. și f. 1. Persoană care organizează și controlează mișcarea trenurilor într-o gară. 2. (Înv.) Funcționar de stat de grad inferior.

IMPIETÁ, *impietez*, vb. I. Intranz. A interveni în treburile altuia, nesocotindu-i drepturile; a leza. [Pronunțat: *-pi-e-*]

IMPLACÁBIL, -Ă, *implacabili, -e*, adj. Care nu poate fi înduplecat, îmblînzit, atenuat; neîndurător, inexorabil.

IMPLICÁ, *implic*, vb. I. Tranz. 1. (La pers. 3) A atrage după sine, a avea ceva drept consecință (imediată). 2. A amesteca pe cineva într-o situație neplăcută, într-un proces.

IMPLICÁT, -Ă, *implicați, -te*, adj. Inclus.

IMPLICÁȚIE, *implicații*, s.f. 1. (Mat.) Relație logică între două propoziții *p* și *q*, astfel încît din *p* rezultă *q*, fiind falsă dacă *p* este adevărată și *q* falsă, și adevărată în celelalte cazuri; se notează: $p \Rightarrow q$ (citit: „*p* implică (atrage) *q*“, „din *p* rezultă *q*“, „dacă *p* atunci *q*“). 2. Idee, fapt urmînd în mod implicit din altul sau apărînd ca o consecință imediată a acestuia. ◆ (Log.) Relație între două concepte în care adevărul ori falsitatea unui concept atrage după sine, cu necesitate, adevărul ori falsitatea celuilalt concept.

IMPLICÍT, -Ă, *implicîți*, *-te*, adj. (Adesea adverbial) Care este inclus, cuprins în altceva (fără a mai fi exprimat direct); care se înțelege de la sine (fără a mai fi exprimat).

IMPOLITÉȚE, *impoliteți*, s.f. Lipsă de politețe; faptă, atitudine sau comportare nepoliticoasă; necuviință, mojicie, bădărănie.

IMPONDERÁBIL, -Ă, *imponderabili*, *-e*, adj. Care nu are greutate. ◆ Care nu poate fi observat, cunoscut sau sesizat; care trece aproape neobservat; subtil, fin.

IMPONDERABILITÁTE s.f. Caracterul sau starea unui corp asupra căruia nu acționează forțe gravitaționale sau a cărui greutate a fost anihilată de alte forțe.

IMPÓRT, *importuri*, s.n. Totalitatea operațiilor cu caracter comercial prin care se introduc într-o țară mărfuri produse în și cumpărate din alte țări.

IMPORTÁ, pers. 3 *impórtă*, vb. I. Tranz. și intranz. A prezenta importanță, interes (pentru cineva).

IMPOSÍBIL, -Ă, *imposibili*, *-e*, adj. Care nu este posibil, care nu se poate îndeplini.

IMPOSTÓR, -OÁRE, *impostori*, *-oare*, s.m. și f. Persoană care încearcă să înșele, profitînd de neștiința sau de buna-credință a unor oameni; șarlatan, pungaș. ◆ Individ care se dă drept altcineva pentru a obține anumite avantaje la care altfel nu ar avea dreptul.

IMPOSTÚRĂ, *imposturi*, s.f. Faptă săvîrșită de impostor; șarlatanie, pungășie; înșelătorie; minciună.

IMPOZÁBIL, -Ă, *impozabili*, *-e*, adj. Care poate fi sau este impus la plata unui impozit.

IMPOZÁNT, -Ă, *impozanți*, *-te*, adj. Care impune respect sau admirație prin înfățișare, ținută, comportare; impunător, mîndru.

IMPÓZIT, *impozite*, s.n. Plată obligatorie către stat, în bani sau în produse, stabilită prin lege. ◇ *Impozit direct*, impozit încasat de stat direct de la persoane sau de la instituții, și fixat în raport cu averea, venitul etc. acestora. *Impozit indirect*, impozit fixat asupra vînzării unor bunuri (mai ales de consum), asupra unor servicii etc. și suportat indirect de persoane și de instituții.

IMPRECÁȚIE, *imprecații*, s.f. Blestem; ocară; înjurătură. ◆ Figură de stil care cuprinde un blestem sau o înjurătură.

IMPREGNÁRE, *impregnări*, s.f. Operație de îmbibare a unui material poros oarecare cu o substanță sau cu un amestec de substanțe lichide, în vederea îmbunătățirii sau obținerii anumitor însușiri ale acestuia (impermeabilitate, inflamabilitate, rezistență etc.).

IMPRESCRIPTÍBIL, -Ă, *imprescriptibili*, *-e*, adj. Care nu se poate prescrie, care nu poate înceta, care rămîne valabil totdeauna.

IMPRÉSIE, *impresii*, s.f. Efect lăsat în conștiința omului de ființe, de lucruri sau de întîmplări din jurul lui cu care vine în contact; (la pl.) gînduri, imagini întipărite în amintire. ◆ Senzație, părere. ◆ (La pl.) Puncte de vedere, aprecieri (fugitive) asupra unui fapt, asupra unei întîmplări, asupra

unor opere de artă etc.; păreri personale (neaprofundate).

IMPRESIONÁ, *impresionez*, vb. I. Tranz. (Despre lumină) A acționa asupra substanței sensibile de pe o placă, de pe un film sau de pe o hîrtie fotografică, dînd naștere unui proces chimic datorită căruia se înregistrează o imagine. [Pronunțat: *-si-o-*]

IMPRESIONÁNT, -Á, *impresionanți, -te*, adj. Care produce o puternică impresie, un efect puternic. [Pronunțat: *-si-o-*]

IMPRESIONÍSM s.n. Mișcare artistică apărută către sfîrșitul sec. XIX, caracterizată prin surprinderea (printr-o acută interiorizare) și evocarea directă a impresiilor fugitive, prin jocuri de culoare și lumină, prin atenuarea treptată a contururilor și detaliilor, prin interes pentru nuanțe și ambianță, pentru clipa care fuge etc., pentru a sugera mișcarea continuă a vieții, fiorul ei spontan, exuberanța de moment. [Pronunțat: *-si-o-*]

IMPRESIONÍST, -Á, *impresioniști, -ste*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține impresionismului, privitor la impresionism, specific impresionismului. **2.** S.m. și f. Adept al impresionismului; creator care aparține impresionismului. [Pronunțat: *-si-o-*]

IMPREVIZÍBIL, -Ă, *imprevizibili, -e*, adj. Care nu poate fi prevăzut, ḑedus, ghicit; de neprevăzut.

IMPRIMÁ, *imprim*, vb. I. Tranz. **1.** A face, a lăsa urme prin apăsare; a întipări. **2.** Fig. A impune, a determina.

IMPROBITÁTE, *improbități*, s.f. (Livr.) Lipsă de cinste, de corectitudine, de integritate morală; act, faptă care demonstrează această lipsă.

IMPROPRIETÁTE, *improprietăți*, s.f. Lipsă de corectitudine, greșeală în folosirea unui cuvînt, a unei construcții lexicale etc.; cuvînt, construcție lexicală etc. folosite în mod incorect. [Pronunțat: *-pri-e-*]

IMPRÓPRIU, -IE, *improprii*, adj. **1.** (Despre cuvinte, expresii etc.; adesea adverbial) Care nu este propriu, potrivit, corect sau indicat. **2.** Care nu este corespunzător, recomandabil (pentru ceva).

IMPROVIZÁ, *improvizez*, vb. I. Tranz. A compune, a alcătui repede, pe nepregătite o bucată literară sau muzicală, un discurs etc.; a face, a pregăti, a confecționa, a construi ceva la repezeală, din ce se găsește.

IMPROVIZÁȚIE, *improvizații*, s.f. Faptul de a improviza; ceea ce improvizează cineva. ◆ Lucru făcut la repezeală, la moment. ◆ (Concr.) Termen, construcție etc. folosite impropriu. ◆ Executare spontană, nepregătită a unei compoziții muzicale, pe care interpretul o creează pe măsură ce o cîntă în fața publicului; (concr.) compoziție muzicală astfel creată.

IMPRUDÉNȚĂ, *imprudențe*, s.f. Lipsă de prudență; nesocotință; neprevedere. ◆ Faptă, vorbă etc. nesocotită, riscantă.

IMPÚDIC, -Ă, *impudici, -ce*, adj. Lipsit de rușine; nerușinat, necuviincios.

IMPÚLS, *impulsuri*, s.n. **1.** Ceea ce îndeamnă la o acțiune; îndemn, stimulent, imbold. **2.** Mărime fizică egală cu produsul dintre masa și viteza unui corp în mișcare. **3.** Variație bruscă, intensă și de scurtă durată a unei mărimi variabile.

IMPULSIONÁ, *impulsionez*, vb. I. Tranz. A da impuls, a provoca un impuls. ◆ A imprima o mișcare, a stimula, a îndemna, a îmboldi la o acțiune. [Pronunțat: *-si-o-*]

IMPULSÍV, -Á, *impulsivi, -e*, adj. (Despre oameni) Care acționează violent sub influența primului impuls.

IMPUNĂTÓR, -OÁRE, *impunători, -oare*, adj. Care impune respect sau

admirație prin înfățișare, ținută, comportare; impozant.

IMPÚNE, *impún*, vb. III. 1. Tranz. A face ca o idee, o măsură, o directivă, un exemplu etc. să fie acceptate și urmate; a face necesară îndeplinirea unei acțiuni; a obliga pe cineva să accepte, să execute ceva. 2. Intranz. A insufla cuiva respect. ◆ Tranz. A determina respectul, stima sau teama față de cineva. ◆ Refl. A căpăta prestigiu, a se afirma; a învinge, a birui.

IMPÚR, -Ă, *impuri, -e*, adj. (Adesea fig.) Care nu este pur, curat; murdar.

IMPURITÁTE, *impurități*, s.f. Substanță străină care se găsește în masa altui corp sau a unui material și a cărei prezență determină modificarea proprietăților respectivului material, depășirea unei anumite limite fiind, de obicei, dăunătoare; corp străin. ◇ *Impuritate donoare*, impuritate ce determină o conducție dominant electronică unui semiconductor. *Impuritate acceptoare*, impuritate ce determină o conducție dominant lacunară unui semiconductor.

IMPUTÁRE, *imputări*, s.f. Reproș, învinuire; mustrare, ceartă, dojană.

IMPUTÁȚIE, *imputații*, s.f. Faptul de a atribui cuiva o vină; învinovățire; măsură prin care se dispune reținerea, din cîștigul unui angajat sau al unui cooperator, a despăgubirilor pentru paguba cauzată de aceștia instituției sau întreprinderii unde lucrează. ◆ (Concr.) Sumă care trebuie plătită pentru această pagubă; imputare.

IMUÁBIL, -Ă, *imuabili, -e*, adj. Care rămîne veșnic același, care nu se schimbă; permanent, constant. [Pronunțat: *-mu-a-*]

IMUNITÁTE, *imunități*, s.f. Rezistență a organismului față de acțiunea factorilor patogeni sau a produselor toxice ale acestora.

IN s.m. Plantă erbacee cu tulpina subțire, ramificată în partea superioară, din care se extrag fibre textile, cu frunze mici, înguste și cu flori albastre sau albe, cu fructul o capsulă cu semințe turtite, netede și lucioase, de culoare brună, din care se obține un ulei folosit în pictură și în industria vopselelor și a lacurilor *(Linum usitatissimum)*.

INACCESÍBIL, -Ă, *inaccesibili, -e*, adj. 1. La care nu se poate ajunge, de care nu te poți apropia; neaccesibil, inabordabil. 2. (Sport; despre piscuri, creste, vîrfuri ale munților) Care nu poate fi, teoretic, atins sau escaladat.

INACTIVIZÁ, *inactivizez*, vb. I. Tranz. (Chim.) A micșora sau a anula reactivitatea unei substanțe oarecare; a inactiva.

INACTIVIZÁRE, *inactivizări*, s.f. (Chim.) Acțiunea de *a inactiviza* și rezultatul ei; inactivare. ◇ *Inactivizarea catalizatorului*, operație prin care se scoate catalizatorul din uz, prin care „se otrăvește" catalizatorul.

INACTUÁL, -Ă, *inactuali, -e*, adj. Care nu este actual sau de actualitate; depășit, învechit. [Pronunțat: *-tu-al*]

INADAPTÁBIL, -Ă, *inadaptabili, -e*, adj. Care nu se poate deprinde, acomoda, obișnui cu o situație (nouă sau existentă); neadaptabil.

INADECVÁT, -Ă, *inadecvați, -te*, adj. Care nu corespunde, nu este potrivit; nepotrivit, neadecvat.

INADERÉNȚĂ, *inaderențe*, s.f. (Livr.) Imposibilitate sau incapacitate de a adera la ceva, de a împărtăși ceva, de a prețui ceva la justa valoare.

INALIENÁBIL, -Ă, *inalienabili, -e*, adj. (Despre bunuri, drepturi) Care, potrivit legii sau voinței părților, nu poate fi înstrăinat. [Pronunțat: *-li-e-*]

INAMÍC, -Ă, *inamici, -ce*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f., adj. (Stat, țară, putere etc.) care se află în stare de război sau de dușmănie cu alt stat, cu

altă țară, putere etc. **2.** Adj. Dușmănos, ostil. ◆ Care produce neplăceri, neajunsuri.

INAMOVÍBIL, -Ă, *inamovibili, -e,* adj. Care nu poate fi transferat, înlocuit sau destituit din funcție. ◆ (Despre o funcție) Din care nu poate fi destituit cineva.

INANÍȚIE s.f. Stare anormală a organismului provocată de lipsa mai îndelungată de hrană, manifestată prin pierderea în greutate, scăderea forței fizice, amețeli etc.

INAPETÉNȚĂ, *inapetențe,* s.f. Lipsă de poftă de mîncare.

INCANDESCÉNT, -Ă, *incandescenți, -te,* adj. (Adesea fig.) Care se află în stare de incandescență. ◇ *Cărbune incandescent,* cărbune adus la roșu.

INCANDESCÉNȚĂ s.f. Stare a unui corp care, datorită temperaturii ridicate, emite lumină (și radiații infraroșii). ◇ *Lampă cu incandescență,* lampă electrică în care lumina este produsă cu ajutorul încălzirii electrice a unui fir metalic, la temperaturi înalte și într-un spațiu vidat.

INCANTÁȚIE *incantații,* s.f. (Livr.) (Stare de) încîntare; farmec, vrajă; delectare.

INCAPÁBIL, -Ă, *incapabili, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care nu este în stare, nu este capabil, nu se pricepe, nu are competența să facă un lucru.

INCAPACITÁTE s.f Lipsă de capacitate, de pricepere, de pregătire, de competență a cuiva.

INCARBONIZÁRE s.f. Proces care are loc la formarea cărbunilor de pămînt din plante, în cursul erelor geologice, și care constă în creșterea lentă a conținutului în carbon, ca urmare a eliminării de hidrogen, oxigen și azot, sub acțiunea microorganismelor, la temperatura și la presiunea înaltă din interiorul scoarței pămîntului.

INCARNÁ, *incarnez,* vb. I. Refl. și tranz. A căpăta sau a da formă concretă, materială, reală; a (se) întrupa.

INCATENÁT, *incatenați,* adj. (Despre atomi) Care există în catena de atomi.

INCENDIÁ, *incendiez,* vb. I. Tranz. A da foc, a provoca un incendiu (în scopul distrugerii). ◆ Fig. A îndemna la acțiuni violente. [Pronunțat: *-di-a*]

INCENDIÁR, -Ă, *incendiari, -e,* adj. Care provoacă (sau poate provoca) un incendiu. ◆ Fig. Care îndeamnă la acțiuni violente; de o extremă violență. [Pronunțat: *-di-ar*]

INCÉNDIU, *incendii,* s.n. Foc mare care cuprinde (și distruge parțial sau total) o clădire, o pădure etc.; pîrjol.

INCÉRT, -Ă, *incerți, -te,* adj. Care nu este sigur, cert; nesigur, îndoielnic; schimbător.

INCERTITÚDINE, *incertitudini,* s.f. Lipsă de siguranță, de certitudine; nesiguranță, îndoială; ezitare, șovăială.

INCÉST, *incesturi,* s.n. Legătură sexuală, oprită de legile juridice și de principiile morale, între părinți și copii sau între frați și surori.

INCHIZITÓR, *inchizitori,* s.m. Judecător al inchiziției.

INCHIZÍȚIE s.f. Instituție a bisericii catolice creată în sec. XIII, de papa Inocențiu al III-lea și folosită, pînă la începutul sec. XIX, pentru judecarea, torturarea și arderea pe rug a celor considerați necredincioși ori dușmani ai catolicismului.

INCIDÉNT, -Ă, *incidenți, -te,* s.n., adj. **1.** S.n. Întîmplare neașteptată (și neplăcută) care apare în desfășurarea unei acțiuni, putînd schimba atitudini, destine, mersul acțiunii etc. **2.** Adj. (Despre cuvinte sau propoziții) Care este intercalat între părțile unei propoziții sau unei fraze. **3.** Adj. (Fiz.; în expr.) *Rază incidentă,* rază de lumină care cade pe suprafața unui corp sau pe suprafața care separă două medii.

INCIDÉNȚĂ, *incidențe*, s.f. Întîlnire a unor raze (sau a unor fascicule de raze) de lumină între ele sau cu o suprafață. ◇ *Punct de incidență*, punct în care o rază de lumină întîlnește un corp sau suprafața de separație a două medii. *Unghi de incidență*, unghi format de raza incidentă cu perpendiculara în punctul de incidență.

INCÍNTĂ, *incinte*, s.f. Ansamblul zidurilor (de apărare) care înconjură un castel, o mănăstire, o cetate, un oraș etc. (în evul mediu). ◆ Spațiu închis între aceste ziduri. ◆ Spațiu mare închis în interiorul unei construcții.

INCINERÁȚIE, *incinerații*, s.f. Ardere a cadavrelor umane (în cadrul unor ceremonii funerare); incinerare.

INCIPIÉNT, -Ă, *incipienți*, *-te*, adj. Care se află la început, în prima fază; începător. [Pronunțat: *-pi-ent*]

INCISÍV[1], *incisivi*, s.m. (Și, adjectival, în expr. *dinte incisiv*) Fiecare dintre dinții lați ai mamiferelor, cu rădăcinile neramificate, așezați în partea anterioară a arcadei dentare, sus și jos sau numai jos la (rumegătoare), cu număr variabil, folosiți pentru tăierea alimentelor.

INCISÍV[2], -Ă, *incisivi*, *-e*, adj. Pătrunzător, tăios, mușcător. *Critică incisivă.*

INCITÁ, *incit*, vb. I. Tranz. (Livr.) A atîța, a îndemna pe cineva la acțiuni condamnabile; a instiga.

INCITÁRE, *incitări*, s.f. (Livr.) Acțiunea de *a incita* și rezultatul ei; atîțare, întărîtare, instigare, incitație.

INCÍZIE, *incizii*, s.f. Tăietură, secționare făcută într-un țesut cu un instrument sau cu un obiect foarte ascuțit.

INCLÚDE, *inclúd*, vb. III. Tranz. A cuprinde, a conține, a îngloba (într-un ansamblu).

INCLUZIÚNE, *incluziuni*, s.f. 1. Particulă de metal străin conținută în masa unui corp solid. 2. Defect de fabricație al unei piese, datorat prezenței unor incluziuni (1) sau unor particule metalice izolate în masa ei. 3. (Mat.) Relație între două mulțimi *A* și *B*, desemnînd că orice element al lui *A* este și un element al lui *B;* se notează: ⊂. [Pronunțat: *-zi-u-*]

INCOERÉNT, -Ă, *incoerenți*, *-te*, adj. Lipsit de legătură logică (în gîndire, în exprimare, în acțiuni). [Pronunțat: *-co-e-*]

INCOERÉNȚĂ, *incoerențe*, s.f. Lipsă de legătură logică (în gîndire sau în acțiune). [Pronunțat: *-co-e-*]

INCOGNOSCÍBIL, -Ă, *incognoscibili*, *-e*, adj. (Livr.) Care nu poate fi cunoscut de rațiunea omenească (deși se presupune că există în realitate).

INCOLÓR, -Ă, *incolori*, *-e*, adj. Care nu are culoare, care nu e colorat. ◆ Fig. Fără personalitate, fără strălucire; șters, searbăd.

INCOMENSURÁBIL, -Ă, *incomensurabili*, *-e*, adj. 1. (Mat.; despre mărimi, segmente etc.) Care nu are o unitate de măsură comună, care să se cuprindă de un număr întreg de ori în fiecare dintre ele. 2. Care nu poate fi măsurat (atît e de mare); nemăsurat, nelimitat. ◆ Care nu poate fi evaluat (atît e de valoros).

INCOMPATÍBIL, -Ă, *incompatibili*, *-e*, adj. Care nu poate exista în același timp cu altceva, care nu este compatibil cu altceva; care nu se împacă, nu se potrivește cu altceva.

INCOMPRESÍBIL, -Ă, *incompresibili*, *-e*, adj. Care nu este compresibil, care nu se poate comprima; necompresibil.

INCOMUNICÁBIL, -Ă, *incomunicabili*, *-e*, adj. Care nu poate fi comunicat, exprimat în cuvinte; inexprimabil, inefabil. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce nu poate fi comunicat, exprimat în cuvinte (ținînd de natura intimă a omului).

INCONSECVÉNT, -Ă, *inconsecvenți, -te*, adj. Care își schimbă (des) ideile, părerile, atitudinea etc,; schimbător, nestatornic, instabil, inconstant.

INCONSECVÉNȚĂ, *inconsecvențe*, s.f. Lipsă de statornicie în idei, în păreri, în atitudini, în acțiuni etc.; neconsecvență, instabilitate, nestatornicie, inconstanță.

INCONSISTÉNT, -Ă, *inconsistenți, -te*, adj. Care este lipsit de tărie, de soliditate. ◆ Fig. Care este lipsit de temeinicie.

INCONȘTIÉNT, -Ă, *inconștienți, -te*, adj., s.n. 1. Adj. Care nu este conștient; care și-a pierdut cunoștința ca urmare a unei stări patologice. 2. S.n. Totalitatea fenomenelor psihice care scapă conștiinței, activitate psihică a omului de care el nu-și dă seama. [Pronunțat: *-și-ent*]

INCONȘTIÉNȚĂ s.f. 1. Lipsă sau pierdere a cunoștinței, care apare în diferite boli neuropsihice. 2. Lipsa unei atitudini conștiente, rationale față de realitatea înconjurătoare; stare sufletească în care omul nu-și dă seama de actele sale. [Pronunțat: *-și-en-*]

INCONTESTÁBIL, -Ă, *incontestabili, -e*, adj. Care nu poate fi contestat, tăgăduit, care nu poate fi pus la îndoială; de netăgăduit, indiscutabil, sigur.

INCONVENIÉNT, *inconveniente*, s.n. Dificultate, obstacol, piedică în realizarea unui lucru; neajuns, dezavantaj. [Pronunțat: *-ni-ent*]

INCORUPTÍBIL, -Ă, *incoruptibili, -e*, adj. Care nu poate fi corupt; integru, onest, cinstit.

INCREÁT s.n. Ceea ce există fără să fi fost creat; starea inițială a universului, concepută prin nediferențiere, prin nemișcare și liniște totală. [Pronunțat: *-cre-at*]

INCREDÍBIL, -Ă, *incredibili, -e*, adj. Care nu poate fi crezut, care este de necrezut.

INCRIMINÁ, *incriminez*, vb. I. Tranz. A acuza o persoană de săvîrșirea unor fapte criminale sau pentru comiterea unor greșeli, abuzuri, ilegalități etc.

INCRIMINÁT, -Ă, *incriminați, -te*, adj., s.m. și f. (Om) care este învinuit de crimă sau pentru comiterea unor greșeli, abuzuri, ilegalități etc.; (om) care este pedepsit de lege; acuzat.

INCRUSTÁRE, *incrustări*, s.f. Tehnică decorativă constînd din introducerea și fixarea în adînciturile unui motiv ornamental incizat pe suprafața unui obiect a unor materiale diferite (de obicei mai prețioase) de culori contrastante față de obiectul suport.

INCUBATÓR, *incubatoare*, s.n. Instalație, special amenajată, de clocire artificială, pentru asigurarea condițiilor de temperatură, umiditate, ventilație, întoarcerea ouălor, securitate etc., necesare dezvoltării normale a embrionului de ou. ◆ Cameră special amenajată în care se poate asigura dezvoltarea, în condiții optime, a copiilor născuți prematur.

INCUBÁȚIE, *incubații*, s.f. 1. Proces de dezvoltare, naturală sau artificială, a embrionului de păsări, sub influența anumitor factori fizici (temperatură, umiditate, lumină etc.). 2. Timpul cuprins între primul contact al unui organism cu un agent patogen și apariția primelor simptome ale bolii provocate de acesta.

INCULTÚRĂ s.f. Lipsă de cultură, de cunoștințe, sau cultură insuficientă a unui om.

INCUNÁBUL, *incunabule*, s.n. Exemplar dintr-o carte tipărită în primele decenii ale existenței tiparului (1440 — 1520). ◆ Carte foarte veche, rară (și prețioasă).

INCURSIÚNE, *incursiuni*, s.f. Cercetare, documentare, studiu făcut de cineva într-un domeniu, într-un subiect străin de preocupările obișnuite sau de tema tratată. [Pronunțat: *-si-u-*]

IN-CVÁRTO adj. invar. (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie imprimată este îndoită în patru, formînd patru foi sau opt pagini.

INDANTRÉN s.m. (Și în expr. *albastru de indantren*) Pulbere albastră, insolubilă în apă și în cei mai mulți solvenți organici, care prezintă rezistență excepțională față de lumină și față de căldură și care se folosește drept colorant în industria textilă.

INDECÉNT, -Ă, *indecenți, -te,* adj. Care calcă sau contrazice legile decenței; lipsit de pudoare; necuviincios, nerușinat, impudic.

INDECÉNȚĂ, *indecențe,* s.f. Lipsă de decență, de bună-cuviință; vorbă, faptă, purtare necuviincioasă; necuviință, nerușinare.

INDEHISCÉNT, -Ă, *indehiscenți, -te,* adj. (Despre fructe) Care nu se deschide spontan la maturitate, spre a pune în libertate semințele.

INDEMNIZÁȚIE, *indemnizații,* s.f. Sumă de bani care se acordă cuiva, în afara retribuției, destinată să acopere cheltuielile făcute de un angajat în scopul îndeplinirii unei sarcini de serviciu; indemnizare.

INDEPENDÉNT, -Ă, *independenți, -te,* adj. 1. Care nu depinde de cineva sau de ceva; (despre un popor, un stat) nestăpînit de alt stat, care se bucură de independență, liber, autonom. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Care se bizuie pe puterile proprii, cu inițiativă personală.

INDEPENDÉNȚĂ s.f. Situație a unui stat sau a unui popor care își hotărăște singur soarta, modul de dezvoltare, problemele interne etc.

INDETERMINÍSM s.n. Concepție filozofică idealistă, opusă determinismului, care respinge cauzalitatea, legitatea obiectivă, nu recunoaște necesitatea și absolutizează întîmplarea, afirmînd că oamenii dispun de o libertate absolută a voinței.

ÍNDEX, *indexuri,* s.n. Listă alfabetică sau pe materii, pusă la sfîrșitul sau la începutul unei cărți ori apărută în volum separat, cuprinzînd materiile, autorii sau cuvintele (semnificative) conținute în carte, cu indicarea paginilor (și a volumelor) unde acestea se găsesc; indice.

INDICÁ, *indic,* vb. I. Tranz. A arăta, a face cunoscut, a semnala ceva sau pe cineva.

INDICATÍV adj. (În expr.) *Mod indicativ* (și substantivat, n.), mod personal care exprimă, de obicei, o acțiune prezentată de către vorbitor ca adevărată, reală.

INDICATÓR, -OÁRE, *indicatori, -oare,* adj., s.n., s.m. 1. Adj. Care indică, care face cunoscut. 2. S.n. Aparat, instrument, dispozitiv care servește la indicarea anumitor mărimi, fenomene, informații etc. ◇ *Indicator de acord,* ochi magic. ◆ Semnal, simbol etc. care servește la indicarea direcției, distanței sau etapelor unui drum. 3. S.n. (Mat.; în expr.) *Indicatorul* sau *funcția lui Euler* (al unui număr natural, *n*), funcția șir care asociază fiecărui număr $n \in N$, numărul a_n al numerelor naturale mai mici decît n și prime cu n; se notează: $\varphi(n)$. 4. S.m. (Chim.) Substanță organică cu ajutorul căreia se determină caracterul acid sau bazic al altei substanțe ori sfîrșitul unei reacții chimice. 5. S.m. Expresie numerică cu ajutorul căreia se caracterizează cantitativ un fenomen social-economic din punctul de vedere al compoziției, structurii, schimbării în timp, al legăturii reciproce cu alte fenomene etc.

ÍNDICE, *indici,* s.m. (Mat.) Număr, literă sau simbol literal, așezat la dreapta, mai jos (indice inferior) sau mai sus (indice superior) față de simbolul numeric sau literal, căruia îi precizează semnificația sau valoarea. ◇ *Indicele unui radical,* numărul natural $n \geqslant 2$ atașat semnului radical pentru a-i specifica ordinul.

INDIFERÉNT, -Ă, *indiferenți, -te*, adj. (Chim.) Care nu manifestă nici o afinitate chimică, care nu reacționează în nici un fel. ◇ *Oxid indiferent*, oxid care nu formează hidroxizi nici pe cale directă, nici pe cale indirectă, care nu reacționează nici cu acizii, nici cu bazele.

INDIGÉN, -Ă, *indigeni, -e*, adj., s.m. și f. 1. Adj., s.m. și f. (Persoană) care este originară dintr-o anumită țară, care se află din moși-strămoși pe pământul pe care îl locuiește; autohton, băștinaș, aborigen. 2. Adj. (Despre animale, plante, mărfuri, materii prime etc.) Care crește sau se produce în propria țară.

INDIGNÁRE, *indignări*, s.f. Stare de revoltă amestecată cu amărăciune, mînie și dispreț, provocată de o faptă nedreaptă, rușinoasă etc.

INDIGÓ, *indigouri*, s.n. Colorant natural, extras din frunzele unor plante tropicale, sau sintetic, pulbere albastră cu reflexe arămii, folosit pentru vopsirea fibrelor textile, lînii, bumbacului și mătăsii în albastru intens și foarte rezistent. ◆ Culoare de la marginea spectrului undelor electromagnetice în domeniul vizibil.

INDIRÉCT, -Ă, *indirecți, -te*, adj. (Mat.; în expr.) *Sens (de rotație) indirect*, sens de rotație (adoptat convențional) asemănător cu mișcarea acelor de ceasornic; sens negativ, retrograd.

INDISCRÉT, -Ă, *indiscreți, -te*, adj. Care se amestecă din curiozitate și nedelicat în secretele cuiva (comunicîndu-le altora).

INDISOLÚBIL, -Ă, *indisolubili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi desfăcut, rupt, destrămat (de rest), care este de nezdruncinat.

INDISPENSÁBIL, -Ă, *indispensabili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care este absolut necesar, neapărat trebuincios, de care nu te poți lipsi.

ÍNDIU s.n. In cu Z = 49. Element chimic cu caracter metalic, alb-argintiu, moale, maleabil, semănînd în comportarea chimică cu galiul, folosit la acoperirea suprafețelor metalice și în unele aliaje ușor fuzibile, aliaje de lipit și dentare.

INDIVÍD, -Ă, *indivizi, -de*, s.m. și f. 1. Persoană privită ca unitate distinctă față de alte persoane; ins. ◆ (Peior.) Om necunoscut, suspect sau vrednic de dispreț. 2. Ființă de origine animală sau vegetală privită ca unitate distinctă a speței din care face parte; exemplar dintr-o categorie de ființe. 3. (Mat.) Unitate statistică.

INDIVIDUÁL, -Ă, *individuali, -e*, adj. 1. Care este propriu, specific unui individ; personal. ◆ Care privește un sau aparține unui singur exemplar dintr-o categorie de lucruri sau de ființe. ◆ (Substantivat, n.) Concept estetico-literar care desemnează exemplarul (individul, situația, fenomenul etc.) izolat, cazul particular, subordonat cazului general, reprezentativ, etern. 2. (Biol.; în expr.) *Nivel individual*, nivel de organizare a materiei vii, avînd drept unități reprezentative indivizi biologici sau sisteme individuale — microorganisme, plante și animale. [Pronunțat: *-du-al*]

INDIVIDUALÍSM s.n. 1. Denumire generică pentru concepțiile care iau ca punct de plecare individul izolat, considerat independent de societate. 2. Atitudine a celui care subordonează interesele generale celor personale, care este preocupat exclusiv sau excesiv de propria sa persoană. [Pronunțat: *-du-a-*]

INDIVIDUALITÁTE, (3) *individualități*, s.f. 1. Însușire esențială universală a obiectelor, fenomenelor și proceselor, care rezultă din diversitatea și din caracterul lor irepetabil. 2. Totalitatea particularităților specifice unui individ sau unei persoane care deosebește un individ de altul sau o

persoană de alta. 3. Persoană cu însușiri morale sau intelectuale deosebite; personalitate. [Pronunțat: *-du-a-*]

INDIVIDUALIZĂ, *individualizez*, vb. I. Tranz. 1. A scoate în evidență trăsăturile specifice ale unei ființe, ale unui fapt, ale unei situații etc. ◆ A caracteriza, a defini. 2. A considera pe cineva sau ceva în mod individual, a-i da un caracter propriu, făcîndu-l să se deosebească de ceilalți. ◆ A distinge. 3. A determina un lucru prin caracterele sale individuale. [Pronunțat: *-du-a-*]

INDIVIDUALIZÁRE, *individualizări*, s.f. Adaptare și aplicare a unei concepții, a unei legi etc. la cazuri particulare. ◆ Principiu estetico-literar prin care o idee artistică este întruchipată într-o imagine concretă, individuală. [Pronunțat: *-du-a-*]

INDIVIDUALIZÁT, -Ă, *individualizați, -te*, adj. Care este conturat prin trăsături specifice individuale. ◇ *Nucleu individualizat*, substanță nucleară organizată într-un nucleu bine conturat. [Pronunțat: *-du-a-*]

INDIVIZÍBIL, -Ă, *indivizibili, -e*, adj. Care nu este divizibil, care nu poate fi divizat, împărțit; de neîmpărțit, nedivizibil.

INDO-EUROPEÁN, -Ă, *indo-europeni, -e*, s.m.pl., adj. 1. S.m.pl. Denumire dată unui grup de populații răspîndite în regiunile Asiei Centrale, care la sfîrșitul mileniului III și începutul mileniului II î.e.n. au migrat spre vest și spre sud-vest și au asimilat străvechile populații de pe aceste teritorii. 2. Adj. Care aparține indo-europenilor (1), privitor la indo-europeni. [Pronunțat: *-e-u-*]

INDÓL s.m. C_8H_7N. Compus heterociclic care conține un inel benzenic și un inel de pirol, izolat din gudroane de cărbune, din plante și obținut sintetic.

INDOLÉNT, -Ă, *indolenți, -te*, adj. Care este lipsit de energie, nepăsător sau leneș.

INDÚCE, *indúc*, vb. III. Tranz. (În expr.) *A induce în eroare*, a înșela, a amăgi.

INDUCTÁNȚĂ, *inductanțe*, s.f. (Fiz.) Mărime caracteristică unui circuit electric sau unei perechi de circuite alăturate, egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate suprafața mărginită de conturul unuia dintre circuite și intensitatea curentului electric care produce acest flux; inductivitate.

INDUCTÍV, -Ă, *inductivi, -e*, adj. Care procedează prin inducție, care se bazează pe inducție. ◇ *Metodă inductivă*, metodă de cercetare care procedează de la particular la general, de la efect la cauză.

INDUCTÓR, -OÁRE, *inductori, -oare*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre procese fizice) Care produce sau care influențează un alt proces cu care evoluează concomitent. 2. S.n. Organ al unei mașini electrice, al unui aparat electric etc. care produce fluxuri magnetice inductoare. 3. S.n. Mic generator de curent alternativ, cu magneți permanenți, acționat manual și folosit în instalațiile telefonice pentru producerea semnalului de apel.

INDÚCȚIE, *inducții*, s.f. 1. Formă fundamentală de raționament, care realizează trecerea de la propoziții particulare la o oarecare propoziție generală. ◇ *Inducție matematică*, procedeu de demonstrare a unei proprietăți, $P(n)$, depinzînd de un număr natural, prin parcurgerea următoarelor etape: *a)* stabilirea celui mai mic număr natural n_0 pentru care proprietatea are sens; *b)* verificarea proprietății în cazul $n = n_0$; *c)* demonstrarea faptului că $P(n+1)$ este adevărată, pe baza presupunerii că $P(n)$ este adevărată. 2. Producere sau influențare a unui fenomen de către un alt fenomen altfel decît printr-o acțiune me-

canică nemijlocită. ◇ *Inducție electrică*, mărime fizică vectorială care determină macroscopic starea electrică a cîmpului electromagnetic dintr-un mediu. *Inducție electromagnetică*, fenomen de apariție a unei tensiuni electromotoare într-un circuit electric, datorită variației în timp a fluxului magnetic care străbate conturul circuitului. *Inducție electrostatică*, electrizare prin influență. *Inducție magnetică*, mărime fizică vectorială care determină macroscopic starea magnetică a cîmpului electromagnetic dintr-un mediu. **3.** Mecanism nervos prin care o stare de excitație sau de inhibiție aflată într-un centru nervos favorizează sau determină apariția stării opuse într-un alt centru nervos.

INDULGÉNȚĂ, *indulgențe*, s.f. Act, document eliberat de papă prin care, în schimbul unei sume de bani, se iertau păcatele credincioșilor catolici.

INDÚS, -Ă, *induși*, *-se*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre fenomene fizice) Care este produs sau influențat de un alt proces fizic cu care evoluează concomitent. ◆ (Despre tensiuni electromotoare și curenți electrici) Care se produce prin inducție electromagnetică. **2.** Adj. (Biol.; în expr.) *Mutație indusă*, mutație obținută în laborator în mod artificial. **3.** S.n. Parte componentă a unui sistem electromagnetic în care se produc tensiunile electromotoare induse de cîmpul magnetic al inductorului.

INDUSTRIÁL, -Ă, *industriali*, *-e*, adj. Care ține de industrie sau se bazează pe industrie, care este produs de (sau în) industrie; cu o industrie dezvoltată. [Pronunțat: *-tri-al*]

INDUSTRIALIZÁRE, *industrializări*, s.f. Proces de apariție și de dezvoltare a marii producții industriale, pe baza căruia industria devine ramura principală și conducătoare a economiei naționale; prin industrializare, o țară agrară se transformă la început în agrar-industrială, apoi în industrial-agrară. ◆ Prelucrare industrială a unor materii prime, transformarea lor în produse industriale. ◆ Aplicare a unor metode, procedee (tehnice, organizatorice etc.) specific industriale în alte ramuri. ◇ *Industrializare socialistă*, proces de dezvoltare planificată, pe baza proprietății socialiste și a tehnicii celei mai înalte, a marii industrii moderne și, în primul rînd, a industriei grele, cu ramurile ei principale, în vederea reconstrucției tuturor ramurilor economiei, a făuririi bazei tehnico-materiale a socialismului, a dezvoltării armonioase, echilibrate și în ritm rapid a întregii economii naționale. [Pronunțat: *-tri-a-*]

INDÚSTRIE, *industrii*, s.f. **1.** Ramură a producției materiale și a economiei naționale, în cadrul căreia au loc activitățile de exploatare și de transformare a bunurilor naturale și a altor bunuri în mijloace de producție și în bunuri de consum. **2.** (Urmat de determinări) Subdiviziune a industriei (1), cuprinzînd un anumit domeniu de activitate.

INDÚZIE, *induzii*, s.f. (Bot.) Înveliș membranos care protejează sporangii de la ferigi și care se desprinde din frunză.

INECHITÁTE, *inechități*, s.f. (Livr.) Nedreptate.

INECUÁȚIE, *inecuații*, s.f. (Mat.) Propoziție cu variabilă (variabile), în care apare, o singură dată, unul din semnele: „$<$“ (mai mic) sau „$>$“ (mai mare) ori „$\leqslant$“ (mai mic sau egal) ori „$\geqslant$“ (mai mare sau egal) — iar elementele din mulțimea în care variabila ia valori, cu care înlocuind-o în enunț, fac ca acesta să exprime un adevăr, reprezintă soluțiile ei. [Pronunțat: *-cu-a-*]

INEDÍT, -Ă, *inediți*, *-te*, adj. Care nu a mai fost publicat, care se publică pentru prima dată. ◆ Fig. Necunoscut mai înainte; original; neobișnuit.

INEFÁBIL, -Ă, *inefabili*, *-e*, adj. Care nu poate fi exprimat în cuvinte; inexprimabil. ◆ (Substantivat, n.) Categorie estetică desemnînd o stare sufletească, o trăire absolut personală, care nu poate fi exprimată direct, ci doar sugerată.

INEGALÁBIL, -Ă, *inegalabili*, *-e*, adj. Care nu poate fi egalat sau comparat cu nimic (atît e de mare, de frumos, de profund etc.); neegalabil.

INEGALITÁTE, *inegalități*, s.f. Lipsă de egalitate între două sau mai multe elemente. ◇ (Mat.) *Inegalitate strictă*, relație între două elemente ale unei mulțimi, care arată că unul este mai mic sau mai mare decît celălalt; se notează: $<$ sau $>$ (ceea ce se citește: „mai mic decît", respectiv, „mai mare decît"). *Inegalitate nestrictă*, relație între două elemente ale unei mulțimi, care arată că unul dintre ele este mai mic sau egal, ori mai mare sau egal, decît celălalt; se notează: $\leqslant$ ori $\geqslant$ (se mai citește: „mai mic sau egal" sau „cel mult egal", respectiv „mai mare sau egal" sau „cel puțin egal"). *Inegalitatea triunghiului*, proprietate a modulului numerelor reale, conform căreia modulul sumei a două numere este mai mic sau egal decît (cu) suma modulelor acelor numere: $|a + b| \leqslant |a| + |b|$.

INÉL, *inele*, s.n. **1.** (Zool.) Fiecare dintre segmentele din care este alcătuit corpul unor viermi. ◆ Fiecare dintre striurile concentrice de pe solzii, de pe operculele și de pe alte formații osoase ale peștilor, care permit evaluarea vîrstei acestora. **2.** (Bot.) Fiecare dintre zonele inelare concentrice care se observă într-o secțiune transversală făcută în tulpina sau în rădăcina plantelor lemnoase, rezultate din activitatea cambiului, care indică creșterea în grosime și vîrsta acestora. **3.** (Mat.; și în expr. *structură de inel*) Mulțime nevidă A, înzestrată cu două legi de compoziție, numite adunare și înmulțire (notate cu $+$ și $\cdot$), care satisfac axiomele: *a)* A este grup abelian față de adunare; *b)* înmulțirea este asociativă; *c)* există în A un element neutru față de înmulțire, 1; *d)* înmulțirea este distributivă față de adunare, la stînga și la dreapta. ◇ *Inel cu divizori ai lui zero*, inel în care produsul a două (sau mai multe) elemente este egal cu 0, fără ca nici unul dintre factori să fie 0.

INELÁR, -Ă, *inelari*, *-e*, adj., s.m., s.n. **1.** Adj. Care are aspectul sau forma unui inel. **2.** S.m. Fluture dăunător, de culoare galbenă-cafenie, care depune ouă în formă de inel pe ramurile pomilor fructiferi și ale stejarilor și a cărui larvă provoacă mari pagube (*Malacosoma neustria*). **3.** S.n. Degetul aflat între degetul mijlociu și cel mic, pe care se poartă, de obicei, inelul.

INEPȚÍE, *inepții*, s.f. Faptă sau vorbă prostească, stupidă; prostie, stupiditate, absurditate.

INEPUIZÁBIL, -Ă, *inepuizabili*, *-e*, adj. (Adesea fig.) Care nu se termină niciodată. ◆ Extrem de abundent, de bogat. [Pronunțat: *-pu-i-*]

INERÉNT, -Ă, *inerenți*, *-te*, adj. Care face parte integrantă din ceva, care aparține în mod firesc la ceva, care este nedespărțit de un lucru sau de o ființă.

INÉRT, -Ă, *inerți*, *-te*, adj. **1.** Nemișcat, fără viață, neînsufletit. ◆ Lipsit de vigoare, de vioiciune. **2.** (Chim.; despre elemente sau substanțe) Lipsit de reactivitate față de alte elemente sau față de alte substanțe. ◇ *Gaz inert*, gaz care nu arde și nu întreține arderea, folosit la stingerea incendiilor provocate de produse petroliere. **3.** (Fiz.; despre corpuri) Care are inerție **(2)**; (despre masa corpurilor) care se referă la inerție.

INERȚIÁL, -Ă, *inerțiali*, *-e*, adj. (Fiz.; despre un sistem de referință)

În raport cu care se verifică principiul inerției (3). [Pronunțat: *-ți-al*]

INERȚÍE, *inerții*, s.f. 1. Stare de inactivitate, de pasivitate sau de lipsă de energie. 2. (Fiz.) Proprietate a corpurilor de a-și păstra starea de repaus relativ sau de mișcare rectilinie și uniformă atîta timp cît nu sînt supuse acțiunii unei forțe exterioare. ◇ *Forță de inerție*, forță care apare în virtutea legii acțiunii și reacțiunii atunci cînd un punct (sau un corp) material se află în mișcare accelerată. 3. Proprietate a unui sistem fizico-chimic sau tehnic de a reacționa slab sau cu întîrziere la acțiunea factorilor externi.

INERVÁȚIE, *inervații*, s.f. 1. Ansamblul formațiilor nervoase periferice, care constituie aparatul nervos al unui țesut sau al unui organ, cuprinzînd receptori și fibre senzitive, fibre motorii și uneori ganglioni nervoși. 2. Activitate fiziologică caracteristică nervilor.

INESTÉTIC, -Ă, *inestetici, -ce*, adj. Care este urît, respingător.

INESTIMÁBIL, -Ă, *inestimabili, -e*, adj. Care nu poate fi prețuit (atît este de valoros); de neprețuit, foarte valoros, de mare preț.

INEVITÁBIL, -Ă, *inevitabili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi evitat, care este de neînlăturat, de neocolit; ineluctabil, neevitabil.

INEXISTÉNT, -Ă, *inexistenți, -te*, adj. Care lipsește total, care nu există. ◆ Fig. (Despre oameni) Care nu se face remarcat; lipsit de importanță, de valoare; șters, neglijabil.

INEXORÁBIL, -Ă, *inexorabili, -e*, adj. Care nu poate fi înduplecat sau înlăturat, evitat.

INFÁM, -Ă, *infami, -e*, adj. Care merită disprețul societății; josnic, ticălos, mîrșav. ◆ Oribil, groaznic.

INFAMÍE, *infamii*, s.f. Caracterul a ceea ce este infam; faptă sau vorbă josnică, ticăloasă; josnicie, ticăloșie, mîrșăvie.

INFANTÍL, -Ă, *infantili, -e*, adj. De copii, pentru copii, referitor la copii, al copiilor; specific copiilor.

INFÁRCT, *infarcte*, s.n. Boală care constă în distrugerea unui organ sau a unei părți dintr-un organ, ca urmare a astupării unei artere sau a unei vene. ◇ *Infarct miocardic*, boală care constă în producerea unui infarct în miocard, în urma astupării unei ramuri a arterei coronare.

INFATUÁT, -Ă, *infatuați, -te*, adj. Plin de sine însuși, îngîmfat, încrezut. [Pronunțat: *-tu-at*]

INFECTÁ, *infectez*, vb. I. Refl. A face sau a contracta o infecție.

INFÉCȚIE, *infecții*, s.f. Proces rezultat prin pătrunderea și dezvoltarea în organismul animal sau vegetal a unor agenți patogeni (microbi, paraziți sau viruși) și din reacția țesuturilor la acest atac (manifestată prin inflamații, supurații, cangrene etc.).

INFECȚIÓS, -OÁSĂ, *infecțioși, -oase*, adj. (Despre boli) Care se transmite foarte repede de la o ființă la alta și care provoacă infecție. [Pronunțat: *-ți-os*]

INFERÁ, *inferez*, vb. I. Intranz. (Rar) A trage o concluzie generală din mai multe fapte particulare.

INFERÉNȚĂ, *inferențe*, s.f. Operație logică de trecere de la un enunț la altul și în care ultimul enunț este dedus din primul.

INFÉRN s.n. 1. Loc închipuit unde, după religia creștină și necreștină, ar trăi sufletele celor păcătoși, după moarte, supuse la chinuri veșnice; iad, gheenă. 2. Fig. Loc de dezordine și de confuzie; viață mizerabilă, plină de chinuri; chin sufletesc extrem. 3. (În expr.) *Infern verde*, denumire dată regiunilor de pădure virgină situate în zonele cu climă caldă, ecuatorială.

INFERNÁL, -Ă, *infernali, -e*, adj. De infern (1), din infern; drăcesc, diabolic. ◆ Fig. Înspăimîntător, groaznic, teribil.

INFESTÁ, pers. 3 *infestează*, vb. I. Tranz. (Despre elemente nocive, dăunătoare sănătății) A invada, a bîntui, a vicia, a otrăvi, a contamina un organism, un mediu de viață etc.

INFIDELITÁTE s.f. Lipsă de credință, de devotament; nestatornicie în sentimente; (în special) încălcare a devotamentului față de soț sau de soție.

INFILTRÁ, pers. 3 *infiltrează*, vb. I. Refl. (Despre lichide) A pătrunde, a străbate, a trece, a se strecura treptat (într-un mediu poros).

INFILTRĂȚIE, *infiltrații*, s.f. Pătrundere a apei în adîncime (în pămînt sau în roci) prin pori, găuri sau crăpături, sub influența gravitației, a presiunii hidrostatice etc.

INFINÎT, -Ă, (1) *infiniți, -te*, adj., (3) s.m., (2) *infinituri*, s.n. **1.** Adj. Care nu are margini, limite; nesfîrșit, nemărginit; foarte mare, considerabil. **2.** S.n. (Fil.) Categorie care exprimă natura absolută a materiei, proprietatea ei de a fi nelimitată în spațiu și în timp și inepuizabilă pentru cunoaștere; spațiu și timp nemărginit. ◇ Expr. *La infinit*, fără încetare, întruna, mereu. **3.** S.m. (Mat.) Denumire dată simbolului ∞ sau $+\infty$ (plus infinit) considerat ca fiind limita șirului numerelor naturale, și simbolului $-\infty$ (minus infinit) considerat ca fiind limita șirului numerelor întregi strict negative.

INFINITÁTE s.f. Cantitate, număr nelimitat sau foarte mare dè...

INFINITEZIMÁL,-Ă, *infinitezimali, -e*, adj. **1.** Foarte mic, infim. **2.** (Mat.; înv.; despre mărimi variabile) Care tinde către zero. ◇ *Calcul infinitezimal*, denumire tradițională a calculului diferențial și integral.

INFINITÍV adj. (În expr.) *Mod infinitiv* (și substantivat, n.), mod nepersonal, considerat drept forma de bază a verbului și care denumește acțiunea exprimată de verb fără nici o indicație privitoare la mod, timp sau persoană.

INFIRMÁ, *infirm*, vb. I. Tranz. A anula, a respinge, a declara nevalabil; a dovedi ca neadevărat.

INFIRMIÉR,-Ă, *infirmieri,-e*, s.m. și f. Persoană din personalul medical ajutător care lucrează într-un spital, într-o policlinică, într-un dispensar. [Pronunțat: *-mi-er*]

INFIRMITÁTE, *infirmități*, s.f. Defect fizic înnăscut sau dobîndit în urma unei boli, a unui accident etc.; beteșug. ◆ Fig. Slăbiciune, scădere morală.

INFLAMÁBIL,-Ă, *inflamabili,-e*, adj. Care se aprinde ușor, care ia foc și arde repede. ◆ (Chim.) Care produce, la o temperatură relativ joasă, gaze sau vapori care, împreună cu aerul atmosferic, pot da un amestec combustibil, ce se aprinde nu numai de la o flacără, ci și de la obiecte calde.

INFLAMÁȚIE, *inflamații*, s.f. Înroșire și umflare a unei părți din organismul omenesc sau animal, datorită unui agent patogen care acționează în corp, provocînd temperatură și durere; umflătură.

INFLÁȚIE, *inflații*, s.f. Fenomen specific perioadelor de criză din economia capitalistă, constînd în deprecierea banilor de hîrtie aflați în circulație, ca urmare, fie a emiterii unei mase băneștі peste nevoile reale ale circulației, fie a reducerii volumului producției și circulației mărfurilor, fapt care duce la scăderea puterii de cumpărare a banilor.

INFLEXÍBIL,-Ă, *inflexibili,-e*, adj. Care nu poate fi îndoit; neflexibil. ◆

Fig. Care nu poate fi convins să cedeze, să facă concesii; neînduplecat, ferm, intransigent.

INFLEXIÚNE, *inflexiuni*, s.f. Schimbare a înălțimii unui sunet (în cursul vorbirii); schimbare a tonului, a accentului în vorbire sau în cînt; ușurința cuiva de a-și modela tonul vorbirii. [Pronunțat: *-xi-u-*]

INFLORESCÉNȚĂ, *inflorescențe*, s.f. Ansamblu de flori dispuse pe un ax sau pe un sistem de axe în diferite moduri, specific diferitelor familii de plante cărora le aparține.

INFLUENȚÁ, *influențez*, vb. I. Tranz. și intranz. A face sau a convinge pe cineva să ia o anumită hotărîre în vederea săvîrșirii unui act; a înrîuri. [Pronunțat: *-flu-en-*]

INFLUÉNȚĂ, *influențe*, s.f. Acțiune exercitată asupra unui lucru sau asupra unei ființe și care poate duce la schimbarea, la modificarea acestora. ◇ (Fiz.) *Electrizare prin influență*, separare a sarcinilor electrice și redistribuirea lor pe suprafața unui conductor, datorită acțiunii unui cîmp electric; inducție electrostatică. [Pronunțat: *-flu-en-*]

INFLÚX, *influxuri*, s.n. (Fiziol.; în expr.) *Influx nervos*, propagare a unei excitații de-a lungul unei fibre nervoase, în sens centripet și centrifug.

INFÓRM,-Ă, *informi,-e*, adj. Care nu are o formă determinată, precisă, fără formă; care este lucrat grosolan, care are o formă lipsită de armonie, primitivă, dizgrațioasă. ◆ Fig. Imperfect, nedesăvîrșit, necizelat.

INFORMÁTICĂ s.f. Știință care are ca obiect studiul metodelor și al mijloacelor de prelucrare a informației cu ajutorul sistemelor automate de calcul.

INFORMÁȚIE, *informații*, s.f. Fiecare dintre elementele noi, în raport cu cunoștințele prealabile, cuprinse în semnificația unui simbol sau a unui grup de simboluri (text scris, mesaj vorbit, indicație a unui instrument, imagini plastice etc.). ◇ *Teoria informației*, teoria matematică a proprietăților generale ale surselor de informație, ale canalelor de transmisie și ale instalațiilor de păstrare și de prelucrare a informațiilor.

INFORMAȚIONÁL,-Ă. *informaționali,-e*, adj. Care conține sau dă informații înlăturînd o incertitudine; de informație. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INFRACELULÁR,-Ă, *infracelulari, -e*, adj. (Biol.; despre microorganisme) Incomplet organizat, care își realizează metabolismul numai ca parazit în celula vie.

INFRACȚIÚNE, *infracțiuni*, s.f. Faptă care prezintă pericol social, săvîrșită cu vinovăție și pedepsită de lege în raport cu gravitatea ei. [Pronunțat: *-ți-u-*]

INFRAMICROBIOLOGÍE s.f. Virusologie. [Pronunțat: *-bi-o-*]

INFRARÓȘU,-IE, *infraroșii*, adj., s.n. 1. Adj. (În expr.). *Radiații infraroșii*, radiații electromagnetice invizibile, penetrante, cu proprietăți termice pronunțate, situate în spectru între limita roșie a domeniului luminii vizibile și microundele radio. 2. S.n. Domeniu spectral al radiațiilor infraroșii (1), situat între limita roșie a spectrului vizibil și radiațiile hertziene.

INFRASTRUCTÚRĂ, *infrastructuri*, s.f. 1. Ansamblul elementelor care susțin partea principală a unei construcții, care o fixează de teren și care transmite acestuia forțele. 2. (În expr.) *Infrastructură socială*, forțele de producție (în totalitatea laturilor lor interne și în raport cu natura). 3. (Rar) Baza tehnică materială a unei societăți, v. *bază*.

INFRASÚNET, *infrasunete*, s.n. Vibrație mecanică a unui mediu, nepercepută de urechea umană, care se propagă sub formă de unde, ca și sunetele,

dar având o frecvență mai mică decît a acestora.

INFUZĂ, *infuzez*, vb. I. Tranz. A introduce, a face să pătrundă în ceva (determinînd prospețime, noi semnificații, adîncime etc.).

INFUZÍBIL,-Ă, *infuzibili,-e*, adj. (Despre unele substanțe, materiale, corpuri etc.) Care nu se poate topi sau care se topește extrem de greu din cauza temperaturii sale de topire foarte înalte.

INFÚZIE, *infuzii*, s.f. Soluție apoasă obținută dintr-o plantă prin opărirea ei cu apă clocotită, în scopul extragerii principiilor active pe care le conține; medicament astfel obținut. ◇ *Infuzie de fîn*, fîn înmuiat în apă, la temperatura camerei de laborator, pentru obținerea bacilului fînului.

INFUZÓR, *infuzori*, s.m. (La pl.) Clasă de protozoare care au corpul acoperit cu cili, cu ajutorul cărora se deplasează; (și la sg.) animal care face parte din această clasă; ciliat.

INGAMBAMÉNT, *ingambamente*, s.n. Procedeu poetic, impus de necesități prozodice sau de dorința de a scoate în relief anumite cuvinte, care constă într-o abatere de la exprimarea logică normală prin deplasarea unor cuvinte care, sintactic, aparțin unui vers, în versul următor.

INGENIÓS,-OÁSĂ, *ingenioși,-oase*, adj. Care este înzestrat cu imaginație bogată, scormonitoare, care găsește soluții iscusite, cu minte ageră; iscusit, dibaci, isteț. ◆ Făcut, realizat cu măiestrie, cu iscusință. [Pronunțat: *-ni-os*]

INGENIOZITÁTE, *ingeniozități*, s.f. Calitatea de a fi ingenios; iscusință, dibăcie; procedeu, lucru, faptă, acțiune etc. ingenioasă. [Pronunțat: *-ni-o-*]

INGENUITÁTE s.f. Simplitate, naturalețe împletită cu sinceritate și naivitate în comportare; puritate, candoare, inocență. [Pronunțat: *-nu-i-*]

INGÉNUU,-UĂ, *ingenui,-ue*, adj. Care vădește ingenuitate, plin de ingenuitate; pur, candid, inocent. [Pronunțat: *-nu-u*]

INGERÍNȚĂ, *ingerințe*, s.f. Amestec ilegal, nedorit, forțat, intervenție în treburile unei persoane sau în viața unui stat, tinzînd la știrbirea libertății și a independenței de acțiune și la impunerea arbitrară a unui anumit punct de vedere.

INGÉSTIE, *ingestii*, s.f. Înghițire, introducere pe cale bucală a alimentelor sau a altor substanțe (în stomac). ◇ *Insecticid de ingestie*, insecticid care pătrunde în corpul insectei pe cale bucală.

INGRĂT,-Ă, *ingrați,-te*, adj., s.m. și f. 1. Adj., s.m. și f. (Persoană) care nu-și manifestă recunoștința pentru serviciile pe care i le-a făcut cineva, pentru bunăvoința pe care cineva i-a arătat-o; (om) nerecunoscător. 2. Adj. Care nu satisface, nu corespunde eforturilor făcute. ◆ Greu, dificil.

INHALÁNT, *inhalante*, adj. (Zool.; în expr.) *Sifon inhalant*, sifon situat în partea inferioară a corpului lamelibranhiatelor, prin care apa intră în camera mantalei.

INHIBÁ, *inhib*, vb. I. 1. Tranz. A frîna, a împiedica, a încetini un proces fiziologic, o reacție chimică etc. 2. Refl. A se abține, a se reține.

INHIBITÓR,-OÁRE, *inhibitori, -oare*, adj., s.m. 1. Adj. Care inhibă; inhibitiv. 2. S.m. Substanță chimică, care, adăugată în cantități mici într-un mediu de reacție, este capabilă să încetinească sau chiar să împiedice anumite reacții chimice; catalizator negativ.

INHIBÍȚIE, *inhibiții*, s.f. 1. Proces fundamental al activității nervoase, opus excitației, care se manifestă prin diminuarea, frînarea sau suprimarea efectelor excitației. 2. Fenomen de oprire, de întîrziere sau de micșorare a

vitezei de desfășurare a unei reacții chimice cu ajutorul inhibitorilor.

INIMAGINÁBIL,-Ă, *inimaginabili, -e*, adj. Care întrece orice închipuire, care nu se poate imagina, de neînchipuit; extraordinar, neimaginabil.

ÎNIMĂ, *inimi*, s.f. Organ intern musculos central al aparatului circulator, situat în partea stîngă a toracelui, care are rolul de a asigura, prin contracțiile sale ritmice, circulația sîngelui în organism, la om și la animalele superioare; cord. ◇ *Inimă tubulară*, inimă multicamerală sau poligonală, așezată dorsal, la artropode și la cordate. *Inimă bicamerală*, inimă cu un atriu și un ventricul, înconjurată de pericard, la gasteropode și la pești. *Inimă tricamerală*, inimă cu două atrii și un ventricul, la lamelibranhiate, la cefalopode și la reptile (cu excepția crocodililor). *Inimă tetracamerală*, inimă cu două atrii și două ventricule, la crocodili, păsări, mamifere și om.

INIMITÁBIL,-Ă, *inimitabili,-e*, adj. Care nu poate fi (ușor) imitat; neimitabil; unic.

INIȚIÁ, *inițiez*, vb. I. Tranz. și refl. A da cuiva sau a căpăta primele cunoștințe într-un domeniu, a (se) introduce într-un domeniu de activitate în care nu a mai lucrat. [Pronunțat: *-ți-a*]

INIȚIÁL,-Ă, *inițiali,-e*, adj., s.f. 1. Adj. (Adesea adverbial) Care este la început, de la început; începător. 2. S.f. Literă cu care începe un cuvînt. [Pronunțat: *-ți-al*]

INIȚIATÍVĂ, *inițiative*, s.f. Faptul de a propune, de a organiza sau de a începe o acțiune, antrenînd după sine și pe alții, însușirea celui care îndrăznește sau este dispus să întreprindă cel dintîi ceva, din îndemn propriu. [Pronunțat: *-ți-a-*]

INIȚIATÓR, *inițiatori*, s.m. (Chim.; în expr.) *Inițiator de polimerizare*, substanță organică ce conține o legătură foarte slabă în moleculă și care se rupe ușor în radicali liberi, folosită în procesul industrial de polimerizare pentru a o iniția și pentru a o conduce, controlat, pînă la gradul de polimerizare dorit; promotor de polimerizare. [Pronunțat: *-ți-a-*]

INIȚIÉRE, *inițieri*, s.f. (Chim.) Punere a bazelor, organizare și conducere, uneori controlată, a unei reacții chimice (explozie, reacție de polimerizare etc.), în sensul dorit. [Pronunțat: *-ți-e-*]

INJECTÁ, *injectez*, vb. I. Tranz. A introduce, sub presiune, în masa unui material sau într-un spațiu închis, un fluid sau o suspensie.

INJECTÍVĂ, *injective*, adj. (Mat.; în expr.) *Funcție* (sau *aplicație*) *injectivă*, funcția $f : E \to F$ care, la valori diferite ale argumentului, ia valori diferite, adică oricare ar fi $x_1 \in E$ și $x_2 \in E$, astfel încît $x_1 \neq x_2$, rezultă $f(x_1) \neq f(x_2)$ sau, ceea ce este același lucru: $f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow x_1 = x_2$; aplicație biunivocă a mulțimii E în mulțimea F; injecție (2).

INJECTÓR, *injectoare*, s.n. 1. Dispozitiv care servește la injectarea combustibilului lichid sau pulverulent în camera de ardere a motoarelor cu ardere internă sau a amestecului carburant în focar, la instalațiile cu focar. 2. Dispozitiv folosit la alimentarea cu apă a cazanelor de abur în care apa este antrenată de un curent de abur sub presiune; dispozitiv folosit la unele turbine.

INJÉCȚIE, *injecții*, s.f. 1. Introducere, sub presiune, a unui fluid, a suspensiilor unui corp pulverulent sau a unor particule într-un material sau într-un spațiu închis. 2. (Mat.) Funcție sau aplicație injectivă.

INJÚRIE, *injurii*, s.f. Infracțiune care constă în atingerea adusă onoarei sau reputației unei persoane prin cuvinte, prin gesturi sau prin acte jignitoare; insultă, jignire (gravă), invectivă.

INOCÉNT,-Ă, *inocenți,-te*, adj. Curat la suflet; nevinovat; candid. ◆ Care arată, demonstrează nevinovăție, candoare.

INOCÉNȚĂ s.f. (Adesea fig.) Puritate, curățenie sufletească; nevinovăție, candoare.

INOCULÁ, *inoculez*, vb. I. Tranz. A introduce (încetul cu încetul, pe neobservate) în mintea cuiva anumite concepții, idei etc.

INODÓR,-Ă, *inodori,-e*, adj. Care nu emană miros; fără miros.

INOFENSÍV,-Ă, *inofensivi,-e*, adj. Care nu face rău; nevătămător.

INOPINÁT,-Ă, *inopinați,-te*, adj. La care nu te aștepți, care vine deodată, neanunțat; neprevăzut, neașteptat.

INOPORTÚN,-Ă, *inoportuni,-e*, adj. Care nu este sau nu se petrece la timpul potrivit; nepotrivit, neoportun.

INORÓG, *inorogi*, s.m. Animal fabulos, imaginat sub forma unui cal cu un corn în frunte, considerat, în evul mediu, ca simbol al purității și virginității, întîlnit mai ales în arta și în literatura medievală.

INOVÁȚIE, *inovații*, s.f. Noutate, înnoire, schimbare, prefacere. ◆ Rezolvare a unei probleme de tehnică sau de organizare a muncii cu scopul îmbunătățirii (productivității) muncii, perfecționării tehnice sau raționalizării soluțiilor aplicate.

INOXIDÁBIL,-Ă, *inoxidabili,-e*, adj. (Despre substanțe) Care nu se poate combina cu oxigenul; (despre metale sau aliaje) care este rezistent la oxidare sau la contactul cu apa, care nu ruginește; neoxidabil. ◇ *Oțel inoxidabil*, oțel înalt aliat, cu un conținut ridicat de crom, nichel etc., rezistent la coroziunea agenților chimici.

ÎNPUT subst. Cuvînt englezesc care înseamnă „intrare" și care este folosit frecvent în limbajul cibernetic.

INSALÚBRU, -Ă, *insalubri, -e*, adj. Dăunător sănătății (prin nerespectarea regulilor de igienă); neigienic, nesănătos.

INSATISFÁCȚIE, *insatisfacții*, s.f. Nemulțumire, neplăcere, nesatisfacție.

ÎNSCRIPTÍBIL, -Ă, *inscriptibili, -e*, adj. Care poate fi înscris într-un cerc, într-o sferă sau într-o suprafață dată. ◇ *Patrulater inscriptibil*, patrulater pentru care există un cerc care să treacă prin toate vîrfurile lui.

INSCRÍPȚIE, *inscripții*, s.f. Text scurt, de obicei gravat pe piatră, pe metal sau în lemn, care vorbește despre o persoană, o întîmplare etc.

INSECTÁR, *insectare*, s.n. Colecție de insecte conservate prin anumite procedee și clasate după anumite criterii; cutie specială în care se păstrează o astfel de colecție.

INSÉCTĂ, *insecte*, s.f. (La pl.) Clasă de animale mici nevertebrate din încrengătura artropodelor, cu corpul format din segmente diferențiate în cap, torace și abdomen, cu trei perechi de picioare articulate, respirînd prin trahee sau prin tegumentul care este chitinizat și avînd dezvoltare prin metamorfoză; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

INSECTICÍD, -Ă, *insecticide*, adj., s.n. 1. Adj. Care distruge insectele dăunătoare sau parazite. 2. S.n. Substanță chimică toxică (sau amestec de substanțe), organică sau anorganică, sintetică sau naturală, folosită pentru combaterea insectelor, larvelor sau ouălor dăunătoare sau parazite.

INSECTIVÓR, -Ă, *insectivori, -e*, adj., s.n. 1. Adj., s.n. (Animal) care se hrănește cu insecte. 2. S.n. (La pl.) Ordin de mamifere de talie în general mică, cu dentiție slab dezvoltată și adaptată, plantigrade, cu forme terestre, arboricole, subterane și acvatice, care se hrănesc în special cu insecte și cu larvele acestora și care sînt răspîndite pe toate continentele, cu excepția

Australiei și a unei părți din America de Sud; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

INSECTOFUNGICÍD, -Ă, *insectofungicizi, -de*, adj., s.n. 1. Adj. Care combate insectele dăunătoare și ciupercile parazite. 2. S.n. Substanță chimică (sau amestec de substanțe) folosită pentru combaterea insectelor dăunătoare și a ciupercilor parazite.

INSERÁ, *inserez*, vb. I. Tranz. A introduce, a adăuga, a include un adaos într-un text, într-un șir de numere, într-un tabel etc.; a introduce o informație într-un ziar.

INSÉRȚIE, *inserții*, s.f. (Anat.) Fixare pe os a capătului terminal al unui mușchi.

INSIGNIFIÁNT, -Ă, *insignifianți, -te*, adj. (Livr.) Care nu înseamnă nimic sau care are o foarte mică însemnătate; neînsemnat. [Pronunțat: *-fi-ant*]

INSINUÁ, *insinuez*, vb. I. Tranz. A strecura cu dibăcie o aluzie, o idee răutăcioasă, jignitoare (la adresa cuiva). [Pronunțat: *-nu-a*]

INSINUÁRE, *insinuări*, s.f. Acțiunea de *a insinua* și rezultatul ei; aluzie (răutăcioasă, calomnioasă, jignitoare etc.). [Pronunțat: *-nu-a-*]

INSIPÍD, -Ă, *insipizi, -de*, adj. (Despre substanțe chimice, alimente etc.) Fără gust.

INSISTÉNȚĂ, *insistențe*, s.f. Stăruință pe care o depune cineva pentru atingerea unui scop.

INSOLÉNT,-Ă, *insolenți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Obraznic, impertinent; nerușinat; necuviincios.

INSOLÍT, -Ă, *insoliți, -te*, adj. (Livr.) Care uimește, surprinde prin caracterul său neobișnuit, contrar uzului.

INSOLVÁBIL,-Ă, *insolvabili,-e*, adj. Care nu este solvabil, care nu-și poate plăti datoriile; nesolvabil.

INSOMNÍE, *insomnii*, s.f. Stare bolnăvicioasă care se manifestă prin lipsă de somn sau prin reducerea duratei și a profunzimii somnului și care este întîlnită în astenii, boli psihice, nevroze etc.

INSONDÁBIL,-Ă, *insondabili,-e*, adj. Cu neputință de cercetat sau de lămurit; de nepătruns.

INSPIRÁ, *inspir*, vb. I. 1. Tranz. A face să se trezească în conștiința cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre. 2. Refl. A-și găsi un izvor de inspirație în...; a se orienta, a se conduce după...

INSPIRÁȚIE, *inspirații*, s.f. 1. Tragere, inhalare a aerului în plămîni, primul timp al respirației. 2. Fig. Avînt, forță, entuziasm creator; complex de idei creatoare, stare de maximă tensiune creatoare. 3. Fig. Idee, soluție apărută pe neașteptate în conștiință, în minte (după căutări sau după încercări).

INSTABÍL, -Ă, *instabili,-e*, adj. (Despre sisteme fizico-chimice, tehnice, despre obiecte) Care nu este stabil, care nu prezintă stabilitate; schimbător, variabil; nestabil.

INSTALÁȚIE, *instalații*, s.f. Ansamblu de construcții, de mașini, de aparate, de mecanisme etc. montate astfel încît să formeze un tot în scopul executării unei anumite funcții sau operații, în procesul de producție.

INSTANTANÉU,-ÉE *instantanei, -ee*, adj., s.n. 1. Adj. (Adesea adverbial) Care se produce foarte repede (și durează foarte puțin), care se ivește brusc, pe neașteptate; pe moment. 2. Adj. (Fiz.; despre mărimi) Care se referă la un anumit moment sau care este definit pentru un anumit moment. 3. S.n. Fig. Imagine (fugară) surprinsă într-un moment dat, redusă la un singur aspect esențial.

INSTÁNȚĂ, *instanțe*, s.f. Organ de stat însărcinat cu rezolvarea neînțelegerilor dintre diferite părți și cu aplicarea legilor în cazul infracțiunilor.

INSTAURÁ, *instaurez*, vb. I. Tranz. A statornici, a stabili o nouă stare de fapt; a întrona. [Pronunțat: *-sta-u-*]

INSTIGÁ, *instig*, vb. I. Tranz. A provoca la acțiuni dușmănoase, la violență; a ațița, a incita.

INSTIGATÓR,-OÁRE, *instigatori, -oare*, adj., s.m. și f. (Persoană) care instigă; aținător, provocator.

INSTÍNCT, *instincte*, s.n. Complex de reflexe înnăscute, necondiționate, proprii indivizilor dintr-o anumită specie și care le asigură dezvoltarea organismului, alimentarea, apărarea, reproducerea.

INSTINCTÍV,-Ă, *instinctivi,-e*, adj. 1. Instinctual. 2. (Adesea adverbial) Făcut din instinct, pe negîndite; inconștient.

INSTINCTUÁL,-Ă, *instinctuali,-e*, adj. Care aparține instinctelor, privitor la instincte, determinat de instincte; instinctiv. [Pronunțat: *-tu-al*]

INSTITUTÓR,-OÁRE, *institutori, -oare*, s.m. și f. Învățător la oraș.

INSTITÚȚIE, *instituții*, s.f. 1. Organ sau organizație de stat care desfășoară activități din domeniul conducerii statului sau al serviciilor publice care nu contribuie (direct) la producția sau la circulația produsului social. 2. Formă de organizare a raporturilor sociale, repetate și tipizate potrivit normelor juridice, stabilite pe domenii de activitate și oglindind caracterul istoric al orînduirii societății respective.

INSTITUȚIONÁL,-Ă, *instituționali, -e*, adj. Care ține de instituții, privitor la instituții; care se face în cadrul unei instituții. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INSTRUCTÁ, *instructez*, vb. I. Tranz. A îndruma, a instrui, a pregăti o persoană sau un colectiv în vederea desfășurării unei activități.

INSTRÚCȚIE, *instrucții*, s.f. Ansamblu de cunoștințe, priceperi și deprinderi predate cuiva sau căpătate de cineva, prin care se urmărește însușirea unei culturi generale și a unei specializări profesionale; învățătură; învățămînt.

INSTRUCȚIÚNE, *instrucțiuni*, s.f. 1. Indicație dată cuiva cu privire la îndeplinirea unui lucru. 2. (La pl.) Îndrumări date de către conducerea unui organ ierarhic superior organelor administrative în subordine; textul sau broșura care cuprinde aceste îndrumări. [Pronunțat: *-ți-u-*]

INSTRUÍ, *instruiesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) pregăti într-un domeniu; a învăța. 2. Tranz. A pregăti ostașii în vederea însușirii teoriei și practicii militare. 3. Tranz. (Jur.) A cerceta, a ancheta, a analiza (culegînd probe, mărturii).

INSTRUMÉNT, *instrumente*, s.n. 1. Unealtă, aparat cu ajutorul căruia se poate executa o anumită operație (tehnică). 2. Aparat construit pentru a produce sunete muzicale. 3. (În expr.) *Instrument de ratificare*, document special prin care se ratifică un tratat internațional.

INSTRUMENTÁL,-Ă, *instrumentali, -e*, adj. 1. Făcut, executat cu ajutorul instrumentelor (2). 2. (Gram.; în expr.) *Complement circumstanțial instrumental*, complement circumstanțial care arată mijlocul prin care se realizează o acțiune.

INSUFICIÉNȚĂ, *insuficiențe*, s.f. (Med.; în expr.) *Insuficiență cardiacă*, stare patologică manifestată prin imposibilitatea miocardului de a mai asigura un debit cardiac suficient în raport cu nevoile organismului. [Pronunțat: *-ci-en-*]

INSUFLÁ, *insúflu*, vb. I. Tranz. A stîrni cuiva un sentiment, o idee; a inspira.

ÎNSULĂ, *insule*, s.f. Suprafață de pămînt înconjurată din toate părțile de apele unui ocean, ale unei mări, ale unui lac sau ale unui rîu ori fluviu.

INSULÍNĂ s.f. Hormon secretat de pancreas, care reglează metabolismul

glucidelor, lipidelor, protidelor și mineralelor din organism, lipsa ei producînd o acumulare de glucoză în sînge și eliminarea ei în urină, și provocînd boala denumită diabet.

INSURÉCȚIE, *insurecții*, s.f. Formă de luptă armată și organizată a forțelor sociale progresiste, patriotice, revoluționare, cu sprijinul larg al maselor populare, avînd ca scop înlăturarea unui regim politic reacționar, izgonirea unei armate ocupante etc.

INSURGÉNT, -Ă, *insurgenți, -te*, s.m. și f. Persoană care participă la o insurecție.

INTÁCT, -Ă, *intacți, -te*, adj. Întreg, neatins, neștirbit.

INTEGRÁ, *integrez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) include, a (se) îngloba, a (se) încadra într-un tot, într-un ansamblu unitar (constituit). 2. Tranz. (Mat.) A calcula primitivele unei funcții (care admite primitive).

INTEGRÁBIL, -Ă, *integrabili, -e*, adj. Care poate fi integrat. ◇ *Funcție integrabilă* (pe un interval $[a, b]$), orice funcție $f: [a, b] \to \mathbf{R}$, care admite o integrală definită.

INTEGRÁL, -Ă, *integrali, -e*, adj., s.f. 1. Adj. (Adesea adverbial) Întreg, complet. 2. S.f. Simbolul matematic $\int$ folosit pentru a indica operația de integrare. 3. S.f. Funcție care se obține prin integrarea unei ecuații diferențiale. ◇ *Integrală definită* (a unei funcții $f: [a, b] \to \mathbf{R}$), limita (deci, numărul):

$$I_f = \lim_{p \to +\infty} \sum_{i=1}^{n_p} f(\xi_i^{(p)}) \ (x_i^{(p)} - x_{i-1}^{(p)}),$$

dacă există și este finită, unde $a = x_0^{(p)} \leqslant x_1^{(p)} < x_2^{(p)} < \ldots < x_{n_p-1}^{(p)} < x_{n_p}^{(p)} = b$ este o diviziune din șirul de diviziuni $\{I\}_p$, $p = 1, 2, \ldots$, a intervalului $[a, b]$, $\xi_i^{(p)} \in (x_{i-1}^{(p)}, x_i^{(p)})$, $i = 1, 2, \ldots, n_p$ și $\lim_{p \to \infty} [\max_{1 \leqslant i \leqslant n_p} (x_i^{(p)} - x_{i-1}^{(p)})] = 0$; se notează: $\int_a^b f(x)dx$. *Integrală nedefinită* (a unei funcții $f: I \to \mathbf{R}$, cu $I \subset \mathbf{R}$ (I interval), mulțimea $F + C$, $C \in \mathbf{R}$, a tuturor primitivelor funcției $f(x)$, unde F este o primitivă a lui $f(x)$; se notează: $\int f(x)dx = F(x) + C$. 4. Adj. (În expr.) *Calcul integral*, capitol al analizei matematice în care se studiază integralele funcțiilor și aplicațiile lor.

INTEGRÁNTĂ, *integrante*, adj. (În expr.) *Parte integrantă*, parte care intră în mod necesar în alcătuirea unui tot.

INTEGRÁRE, *integrări*, s.f. 1. Acțiunea de *a (se) integra* și rezultatul ei; integrație. 2. (Ec.,; în expr.) *Integrarea producției*, reunirea, în același loc, în cadrul uneia și aceleiași unități de producție, a activităților de producție succesive, începînd cu obținerea materiei prime, pînă la fabricarea produsului finit. *Integrarea învățămînt-producție-cercetare*, stabilire a unei unități reale și efective între însușirea cunoștințelor teoretice cu activitatea practică productivă și cercetarea științifică. *Integrare economică*, proces concret istoric și complex de dezvoltare a economiei mondiale în condițiile contemporane, care, în esență, constă în dezvoltarea interdependențelor dintre economiile diferitelor state și este determinat de un ansamblu de factori, între care revoluției științifice-tehnice îi revine un rol esențial. *Integrare socială*, proces de încadrare a unei persoane, a unui tînăr în diferitele aspecte ale vieții sociale pe planul producției, profesional, moral, politic, ideologic, civic etc. 3. (Mat.) Determinare a integralei (definite sau nedefinite) a unei funcții continue f. ◆ Determinare a soluției unei ecuații diferențiale sau cu derivate parțiale.

INTEGRITÁTE, *integrități*, s.f. 1. (Ist.; în expr.) *Integritate teritorială*, principiu de bază al dreptului internațional, care obligă statele să se

abţină de la orice acţiune de natură să ducă la dezmembrarea teritorială a unui stat, care interzice pătrunderea cu forţa armată pe teritoriul altui stat, ocuparea acestuia în totalitate sau în parte, impune respectarea suveranităţii statului şi a frontierelor de stat. **2.** Însuşirea de a fi integru; cinste, probitate, onestitate.

INTÉGRU, -Ă, *integri, -e,* adj. Cinstit, onest; care nu poate fi corupt; incoruptibil.

INTEGUMÉNT, *integumente,* s.n. (Biol.) Înveliş al ovulului.

INTELÉCT, *intelecte,* s.n. Capacitatea de a gîndi, de a cunoaşte, de a avea activitate raţională, de a opera cu noţiuni; minte, gîndire, raţiune.

INTELECTUÁL, -Ă, *intelectuali, -e,* adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Care aparţine intelectului, care se referă la activitatea minţii, la intelect. **2.** S.m. şi f. Persoană care posedă o pregătire de specialitate temeinică şi lucrează în domeniul ştiinţei, tehnicii, artei etc.; persoană care aparţine intelectualităţii. [Pronunţat: *-tu-al*]

INTELECTUALITÁTE s.f. **1.** Categorie socială formată din oameni ai muncii, parte a poporului, cu pregătire şi cu calificare superioare (obţinute în instituţii de învăţămînt superior), a căror activitate o constituie munca intelectuală. **2.** Totalitatea intelectualilor; mulţime de intelectuali. [Pronunţat: *-tu-a-*]

INTELIGÉNT, -Ă, *inteligenţi, -te,* adj. Înzestrat cu inteligenţă; deştept, ager la minte, pătrunzător. ◆ Care denotă inteligenţă.

INTELIGÉNŢĂ, *inteligenţe,* s.f. Aptitudine generală complexă care constă în capacitatea de utilizare suplă a experienţei proprii, de stabilire rapidă şi uşoară a relaţiilor, în vederea adaptării la situaţii noi şi variate; deşteptăciune. ◆ Persoană inteligentă.

INTELIGÍBIL, -Ă, *inteligibili, -e,* adj. Care poate fi înţeles cu ajutorul gîndirii logice; clar, limpede.

INTEMPERÁNŢĂ, *intemperanţe,* s.f. (Livr.) Lipsă de cumpătare; necumpătare, exces, abuz.

INTEMPERÍE, *intemperii,* s.f. Stare atmosferică neprielnică, nefavorabilă (cu ploi, vînturi etc.); vreme rea.

INTEMPESTÍV, -Ă, *intempestivi, -e,* adj. (Livr.) Care se produce pe neaşteptate şi într-un moment nepotrivit; neaşteptat şi nedorit.

INTÉNS, -Ă, *intenşi, -se,* adj. Care este puternic, viu.

INTENSIFICÁ, *intensific,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) face mai intens, mai puternic, mai viu; a (se) înteţi, a (se) întări, a (se) mări.

INTENSITÁTE, *intensităţi,* s.f. **1.** Însuşirea de a fi intens; grad de tărie, de putere, de forţă. **2.** (Fiz.) Valoare a anumitor mărimi. ◇ *Intensitatea cîmpului electric,* mărime vectorială ce caracterizează cîmpul electric, egală cu raportul dintre forţa care acţionează asupra unei sarcini electrice şi această sarcină. *Intensitatea cîmpului gravitaţional,* mărime ce reprezintă forţa ce acţionează asupra unui corp de masă egală cu unitatea. *Intensitatea cîmpului magnetic,* mărime vectorială ce caracterizează cîmpul magnetic, care nu depinde de proprietăţile magnetice ale mediului. *Intensitatea curentului electric,* mărime fundamentală în SI, egală numeric cu raportul dintre sarcina electrică ce străbate un conductor într-un interval de timp şi acest interval. *Intensitatea luminoasă,* mărime fotometrică, egală numeric cu raportul dintre fluxul luminos şi unghiul solid în care se propagă lumina. *Intensitatea sunetului,* însuşire a senzaţiei auditive, care permite ordonarea sunetelor pe o scară de la slabe la puternice şi care depinde de energia undelor sonore.

INTENSÍVĂ, *intensive,* adj. (În expr.) *Agricultură* (sau *cultură) intensivă,*

agricultură (sau cultură agricolă) care folosește mijloace tehnice avansate pentru a obține o producție cît mai ridicată în raport cu suprafața cultivată.

INTÉNȚIE, *intenții*, s.f. Dorință, gînd de a face, de a întreprinde ceva; proiect, plan. ◆ Atitudine psihică a unei persoane care își dă seama de caracterul (ilicit al) faptei sale, prevăzîndu-i și dorindu-i sau acceptîndu-i efectele.

INTENȚIONÁ, *intenționez*, vb. I. Tranz. A avea de gînd să facă ceva; a plănui. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTENȚIONÁT, -Ă, *intenționați*, *-te*, adj. Cu intenție, cu un anumit gînd; anume plănuit, voit. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTERACȚIÚNE, *interacțiuni*, s.f. 1. Categorie a determinismului dialectic care exprimă cea mai generală formă de legătură între obiecte și fenomene etc., care se manifestă printr-o influențare, condiționare sau acțiune cauzală reciprocă, în care cauza și efectul își schimbă reciproc locul. 2. (Fiz.) Influență reciprocă între două particule, sisteme de particule, corpuri, fenomene etc. ◆ Formă de legătură între corpuri realizată direct sau prin intermediul cîmpurilor fizice. 3. (Biol.; în expr.) *Interacțiunea genelor*, fenomenul de conlucrare a două sau mai multe gene nealele, avînd drept rezultat manifestarea unui caracter. [Pronunțat: *-ți-u-*]

INTERBÉLIC, -Ă, *interbelici*, *-ce*, adj. Dintre două războaie (mai ales dintre cele două războaie mondiale).

INTERCALÁ, *intercalez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) introduce ceva într-un șir, a (se) adăuga între altele, a (se) pune ceva printre...

INTERCALÁR, -Ă, *intercalari*, *-e*, adj. 1. (Agron.; în expr.) *Cultură intercalară*, cultură a unei plante timpurii printre rîndurile de plante tîrzii ale unei alte culturi. 2. (Anat.; în expr.) *Discuri intercalare*, articulație a fibrelor mușchiului inimii, care reprezintă funcția dintre două celule miocardice.

INTERCARDINÁL, *intercardinale*, adj. (În expr.) *Punct intercardinal*, fiecare dintre cele patru direcții aflate între punctele cardinale principale, care ajută la determinarea mai precisă a unui punct de pe glob.

INTERCEPTÓR, *interceptori*, s.m. Ramificație nervoasă care culege stimulii de la nivelul organelor interne.

INTERCONDIȚIONÁRE, *intercondiționări*, s.f. Formă specifică a legăturii generale dintre fenomene, în care un fenomen îl condiționează pe altul, și invers. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTERCONEXIÚNE, *interconexiuni*, s.f. 1. Legătură stabilită între mai multe rețele electrice prin intermediul unor linii de transport de energie electrică; interconectare. 2. Ansamblul mijloacelor tehnice necesare pentru realizarea interconexiunii (1) unor sisteme energetice. [Pronunțat: *-xi-u-*]

INTERCOOPERATÍST, -Ă, *intercooperatiști*, *-ste*, adj. Care se referă la legăturile de asociere între două sau mai multe cooperative agricole de producție. [Pronunțat: *-co-o-*]

INTERDEPENDÉNT, -Ă, *interdependenți*, *-te*, adj. Care se află în stare de dependență reciprocă cu alt lucru, fenomen, proces etc.

INTERDEPENDÉNȚĂ s.f. Categorie a dialecticii care desemnează totalitatea formelor de legătură dintre obiectele și fenomenele naturii, ale societății și ale gîndirii; legătură și condiționare reciprocă între obiecte, fenomene, procese etc.; legătură universală.

INTERDÍCȚIE, *interdicții*, s.f. Prevedere legală prin care se interzice cuiva săvîrșirea unor fapte sau acte.

INTERDIGITÁL, -Ă, *interdigitali*, *-e*, adj. Între (sau dintre) două degete. ◇ *Membrană interdigitală*, membrană care unește degetele păsărilor înotătoare, a mamiferelor pinipede și a cetaceelor.

INTERDISCIPLINÁR,-Ă, *intèrdisciplinari,-e*, adj. Care se află sau care are loc între două sau mai multe discipline, care privește două sau mai multe discipline.

INTERDISCIPLINARITÁTE s.f. Concept care vizează raportul de interacțiune între disciplinele școlare sau științifice, dar care au statut științific autonom și un specific epistemologic și metodologic propriu.

INTERFÁȚĂ, *interfețe*, s.f. Suprafață de separare a porțiunilor care reprezintă faze diferite într-un sistem fizico-chimic.

INTERFERÁ, pers. 3 *interferează*, vb. I. 1. Intranz. și refl. recipr. A se încrucișa, a se combina, a se întîlni; a se suprapune. 2. Intranz. (Despre mișcări vibratorii, despre unde) A se suprapune compunîndu-și efectele, a produce fenomenul interferenței.

INTERFERÉNȚĂ, *interferențe*, s.f. 1. Încrucișare, combinare, întîlnire, întrepătrundere a două sau mai multe fenomene, întîmplări, fapte etc. 2. Fenomen de suprapunere, în același punct din spațiu, a două sau mai multe unde provenite de la surse reale sau virtuale. ◇ *Interferență staționară*, interferență în cazul undelor coerente.

INTERFEROMETRÍE, *interferometrii*, s.f. Ansamblul metodelor de măsură a unor mărimi fizice, care se bazează pe fenomenul de interferență.

INTERFEROMÉTRU, *interferometre*, s.n. Instrument optic de măsurat sau de control, bazat pe fenomenul de interferență. ◆ Instrument pentru determinarea vitezei de propagare a sunetelor într-un fluid, bazat pe fenomenul de interferență staționară (a undelor sonore).

INTERFERÓN, *interferoni*, s.m. Substanță proteică antivirală, secretată de celula-gazdă în timpul infecției virale, capabilă să inhibe multiplicarea virusului.

INTERFRÂNJĂ, *interfranje*, s.f. (Fiz.) Distanța dintre două maxime de interferență consecutive.

INTERFUNCȚIONÁL,-Ă, *interfuncționali,-e*, adj. Care se referă la relațiile dintre funcțiile unui proces, ale unui organism etc. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTERIMÁR,-Ă, *interimari,-e*, s.m. și f., adj. (Persoană) care exercită provizoriu o funcție în locul titularului.

INTERIÓR,-OÁRĂ, *interiori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care este situat înăuntrul unui spațiu limitat, al unui lucru etc. ◇ *Puncte interioare* (față de o linie închisă p dintr-un plan P sau față de o suprafață închisă s din spațiul S), punctele I ale submulțimii $\{I\} \subset P - p$, respectiv $\{I\} \subset S - s$, din care orice semidreaptă dusă intersectează linia p, respectiv suprafața s, în cel puțin un punct. 2. S.n. Parte interioară (1) a unui obiect, a unui anumit spațiu. ◇ (Mat.; în expr.) *Interiorul unui unghi propriu*, $\measuredangle (h, k)$, mulțimea-intersecție a semiplanului deschis limitat de suportul laturii h și care conține latura k, și a semiplanului deschis limitat de suportul laturii k și care conține latura h. *Interiorul unui poligon convex*, mulțimea-intersecție a semiplanelor deschise limitate de suporturile laturilor poligonului și care conțin vîrfurile nesituate pe laturile respective. *Interiorul unui cerc*, $C(O, r)$ sau *unei sfere* $S(O, r)$, mulțimea punctelor P din plan (din spațiu) pentru care $\| OP \| < r$. [Pronunțat: *-ri-or*]

INTERIORIZÁ, *interiorizez*, vb. I. Tranz. A înfățișa, a transfigura elemente ale realității obiective prin prisma propriei sensibilități, a eului său intim, profund. [Pronunțat: *-ri-o-*]

INTERJÉCȚIE, *interjecții*, s.f. Parte de vorbire neflexibilă care exprimă

sentimente și manifestări de voință sau care imită sunete și zgomote.

INTERLOCUTÓR,-OÁRE, *interlocutori,-oare*, s.m. și f. Persoană care participă la o discuție, considerată în raport cu ceilalți participanți la discuție.

INTERLÚDIU, *interludii*, s.n. Fragment muzical care face legătura între două momente mai importante ale unei compoziții muzicale; piesă muzicală care leagă între ele două momente ale unei lucrări dramatice.

INTERMEDIÁR,-Ă, *intermediari,-e*, s.m. și f. Element, factor care mijlocește un proces de cunoaștere, de informare. [Pronunțat: *-di-ar*]

INTERMETÁLIC, -Ă, *intermetalici, -ce*, adj. (În expr.) *Combinație intermetalică* (sau *compus intermetalic*), combinație care se formează în unele aliaje între elementele lor, de compoziție constantă, dar în care metalele nu dezvoltă valențele lor normale, așa cum sînt ele cunoscute în combinațiile chimice obișnuite.

INTERMÉZZO s.n. Divertisment muzical (care se intercalează într-o reprezentație teatrală). [Pronunțat: *intermețo*]

INTERMITÉNT, -Ă, *intermitenți, -te*, adj. Care încetează și reîncepe la anumite intervale de timp, care acționează cu întrerupere. ◆ (Adverbial) Din cînd în cînd, la anumite intervale.

INTERMITÉNȚĂ, *intermitențe*, s.f. Întrerupere, discontinuitate.

INTÉRN, -Ă, *interni, -e*, adj. Care se află în interior, în limitele a ceva. ◇ (Fiz.) *Motor cu ardere internă*, motor care folosește energia unui combustibil ars în interiorul cilindrului. *Energie internă*, funcție de stare a unui sistem termodinamic ce înglobează totalitatea formelor de energie pe care le posedă particulele sale.

INTERNAȚIONÁL, -Ă, *internaționali, -e*, adj. Care are loc între mai multe națiuni ori state, care angajează sau privește mai multe țări, privitor la raporturile dintre națiuni ori state; la care participă reprezentanții mai multor state; care are o importanță ce depășește granițele unei singure țări. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTERNAȚIONALÍSM s.n. Principiu actual al politicii tuturor forțelor revoluționare, democratice, progresiste și antiimperialiste contemporane care preconizează solidaritatea, colaborarea și cooperarea liber consimțită între partide, organizații revoluționare și democratice, națiuni independente și egale, popoare și țări în lupta pentru lichidarea subdezvoltării și inegalității, pentru făurirea noii ordini economice internaționale, pentru dezarmare, pentru eliberarea omenirii de coșmarul unor noi războaie, pentru pace în lume prin participare activă la soluționarea democratică, corespunzător intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de azi. ◇ *Internaționalism proletar*, unul dintre principiile fundamentale ale ideologiei marxist-leniniste, care exprimă unitatea și solidaritatea de clasă, internațională a oamenilor muncii din toate țările în lupta împotriva exploatării și asupririi, pentru înlăturarea capitalismului și construirea socialismului și comunismului în propria țară și în întreaga lume. *Internaționalism socialist*, solidaritatea și unitatea țărilor socialiste, a forțelor sociale și politice progresiste, întemeiată pe colaborarea și întrajutorarea tovărășească dintre națiuni și state independente și suverane. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTERNAȚIONALÍST, -Ă, *internaționaliști, -ste*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care are caracterul internaționalismului, care aplică principiile internaționalismului, care aparține internaționalismului. 2. S.m. și f. Partizan al internaționalismului; organizație sau persoană care luptă pentru triumful internaționalismului. [Pronunțat: *-ți-o-*]

INTERNÓD, *internoduri*, s.n. Porțiune a tulpinii unor plante, cuprinsă între două noduri.

INTEROGATÓRIU, *interogatorii*, s.n. Totalitatea întrebărilor puse de judecător unei părți implicate într-un proces și a răspunsurilor date de acesta, care contribuie la rezolvarea cazului; (concr.) act în care sînt consemnate aceste întrebări și răspunsuri.

INTEROGÁȚIE, *interogații*, s.f. Figură de stil constînd în adresarea unei întrebări (sau unei serii de întrebări) unei persoane sau mai multor persoane reale sau imaginare, nu pentru a obține un răspuns, ci spre a comunica o idee sau o atitudine.

INTEROSOÁSĂ, *interosoase*, adj. (Anat.; în expr.) *Membrană interosoasă*, membrană care leagă două oase între ele.

INTERPARLAMENTÁR, -Ă, *interparlamentari*, *-e*, adj. Care privește mai multe parlamente; care reunește membrii mai multor parlamente.

INTERPELÁ, *interpelez*, vb. I. Tranz. A cere cuiva să dea un răspuns, să dea socoteală asupra unui fapt.

INTERPOLÁ, *interpolez*, vb. I. Tranz. A introduce într-un text (manuscris) cuvinte, pasaje sau capitole străine de acest text.

INTERPOLÁRE, *interpolări*, s.f. 1. Acțiunea de *a interpola* și rezultatul ei; ceea ce interpolează cineva într-un text (manuscris). 2. (Mat.) Operație de intercalare, într-un șir de valori cunoscute, a una sau mai multor valori determinate sau estimate. ◆ Determinare a unei funcții, de obicei polinom, care să aproximeze pe un interval $[a, b]$ o funcție ale cărei valori sînt cunoscute numai în anumite puncte $a = x_0 < x_1 < \ldots < x_n = b$.

INTERPRÉT, -Ă, *interpreți*, *-te*, s.m. și f. Persoană care traduce pe loc și oral ceea ce spune cineva în altă limbă, mijlocind astfel înțelegerea dintre două sau mai multe persoane; translator, tălmaci.

INTERPRETÁ, *interpretez*, vb. I. Tranz. A da un anumit înțeles, o anumită semnificație unei idei, unei teorii etc. ◆ A comenta și a explica (într-o viziune proprie) un text (literar).

INTERPRETATÍV, -Ă, *interpretativi*, *-e*, adj. Care servește pentru a interpreta, care poate fi interpretat; care explică.

INTERPÚNE, *interpún*, vb. III. Tranz. A pune ceva între...

INTERRÉGN, *interregnuri*, s.n. Perioadă în care un stat monarhic este lipsit de suveran.

INTERSÉCȚIE, *intersecții*, s.f. (Mat.) 1. Mulțimea punctelor comune a două linii, a două suprafețe ori corpuri sau a oricare dintre acestea. 2. Operație care asociază la două (sau mai multe) mulțimi date mulțimea elementelor comune tuturor mulțimilor date; se notează $M \cap N$ (pentru mulțimile M și N) sau $\bigcap_{i=1}^{n} M_i$ (în cazul a n mulțimi M_i, $i = 1, \ldots, n$) sau $\bigcap_{i=1}^{\infty} M_i$ (în cazul unui șir de mulțimi M_i, $i = 1, \ldots, n, \ldots$).

INTERSPECÍFICĂ, *interspecifice*, adj. (Biol.; în expr.) *Relație interspecifică*, legătură între indivizi de specii diferite.

INTERSTADIÁL, -Ă, *interstadiali*, *-e*, adj. Care privește mai multe stadii, faze, etape, cicluri ale aceluiași fenomen. [Pronunțat: *-di-al*]

INTERSTATÁL, -Ă, *interstatali*, *-e*, adj. Care privește mai multe state, care are loc între mai multe state.

INTERVÁL, *intervale*, s.n. 1. Distanță în timp între două fenomene, între două perioade, între două faze, între două evenimente; răstimp. 2. (Mat.; în expr.) *Interval deschis* (de extremi-

tăți a, b, cu $a < b$), mulțimea numerelor reale cuprinse între a și b, adică $\{x \mid a < x < b\}$; se notează: (a, b). *Interval închis* (de extremități a, b, cu $a < b$), mulțimea numerelor reale cuprinse între a și b, inclusiv a și b, adică $\{x \mid a \leqslant x \leqslant b\}$; se notează: $[a, b]$. *Interval deschis la stînga și închis la dreapta* (de extremități a, b, cu $a < b$), mulțimea numerelor reale cuprinse între a și b, inclusiv numărul b, adică $\{x \mid a < x \leqslant b\}$; se notează: $(a, b]$. *Interval închis la stînga și deschis la dreapta* (de extremități a, b, cu $a < b$), mulțimea numerelor reale cuprinse între a și b, inclusiv numărul a, adică $\{x \mid a \leqslant x < b\}$; se notează: $[a, b)$. *Interval nemărginit*, semidreaptă; dreaptă reală. *Interval de monotonie* (al unei funcții reale de variabilă reală), interval pe care funcția este monotonă.

INTERVÉNȚIE, *intervenții*, s.f. Amestec al unui stat în treburile interne ale altui stat sau ale unui popor, în scopul impunerii propriei sale dominații.

INTERVERTEBRÁL, -Ă, *intervertebrali*, -*e*, adj. (Anat.) Care se află între două vertebre. ◇ *Disc intervertebral*, cartilaj fibroelastic interpus între corpurile a două vertebre alăturate și contribuind la solidarizarea lor.

INTERVÍU, *interviuri*, s.n. Convorbire, discuție între o personalitate politică, culturală etc. și un publicist, la cererea acestuia, în cursul căreia publicistul pune întrebări spre a afla părerile personalității respective în diverse probleme (de actualitate), în vederea publicării lor în presă sau a difuzării lor la radio și la televiziune. ◆ Text al acestei convorbiri apărut în presă sau difuzat prin radio sau prin televiziune.

INTESTÍN, *intestine*, s.n. Parte a aparatului digestiv, la oameni și la unele animale, în formă de tub, care se întinde de la orificiul piloric pînă la anus, fiind alcătuită din două părți distincte.

INTESTINÁL, -Ă, *intestinali*, -*e*, adj. Care aparține intestinului, care se referă la intestin, care se produce sau se află în intestin.

ÎNTIM, -Ă, *intimi*, -*e*, adj. 1. Care constituie partea esențială, profundă a unui lucru, a unei probleme etc.; lăuntric. 2. (Despre oameni; adesea substantivat) Legat de cineva printr-o prietenie strînsă, prin relații foarte apropiate. ◆ (Despre relațiile dintre oameni) Familiar, apropiat, prietenos, afectuos, cordial. 3. Care se referă la viața particulară sau familială a cuiva; personal, secret. ◆ Caracteristic unui mediu restrîns, unui cadru limitat, familial; care are loc într-un cadru restrîns. [Accentuat și: *íntim*]

INTIMITÁTE s.f. 1. Prietenie bazată pe legături strînse, apropiate. ◆ Profunzime, adîncime (a unui sentiment, a unui gînd etc.). 2. Cadru social limitat la familie și la prietenii apropiați.

INTOLERÁBIL, -Ă, *intolerabili*, -*e*, adj. Care nu se poate îngădui, admite sau suporta; de neîngăduit, de nesuferit, netolerabil, inadmisibil.

INTOLERÁNT, -Ă, *intoleranți*, -*te*, adj. Care nu îngăduie, nu admite sau nu suportă ceva; neîngăduitor, netolerant.

INTONÁȚIE, *intonații*, s.f. Schimbare de înălțime a vocii în timpul vorbirii, al citirii sau al interpretării unui text etc.; inflexiune, ton.

INTOXICÁȚIE, *intoxicații*, s.f. Rezultat al introducerii sau al acumulării în organism a unor substanțe toxice; stare a celui intoxicat; otrăvire.

INTRACELULÁR, -Ă, *intracelulari*, -*e*, adj. Care se află, care se petrece în interiorul celulei.

INTRADUCTÍBIL, -Ă, *intraductibili*, -*e*, adj. Care nu poate fi tradus exact dintr-o limbă într-alta.

INTRALOBULÁR, -Ă, *intralobulari*, *-e*, adj. (Despre canalele biliare) Care este așezat între lobulii hepatici.

INTRAMOLECULÁRĂ, *intramoleculare*, adj. (Chim.; în expr.) *Reacție intramoleculară*, reacție în care transferul electronilor se produce în interiorul aceleiași molecule.

INTRAMONTÁN, -Ă, *intramontani*, *-e*, adj. (Despre depresiuni, regiuni, drumuri etc.) Care se află înconjurat de munți, care are loc între munți.

INTRANSIGÉNT, -Ă, *intransigenți*, *-te*, adj. Care nu se abate de la o anumită linie adoptată, care nu acceptă concilieri sau compromisuri; incoruptibil.

INTRANSIGÉNȚĂ s.f. Însușire, atitudine a celui care nu acceptă compromisuri, concesii, care nu se abate de la o anumită linie.

INTRANZITÍV, -Ă, *intranzitivi*, *-e*, adj., s.n. 1. Adj., s.n. (Gram.) (Verb) care nu poate fi construit cu un complement direct din cauză că acțiunea lui nu se exercită în mod nemijlocit asupra unui obiect. 2. Adj. (Mat.; despre o relație binară, R) Care nu este tranzitivă, adică din *aRb* și *bRc*, nu rezultă *aRc* (cazul relației de perpendicularitate).

INTRAUTERÍN, -Ă, *intrauterini*, *-e*, adj. Care are loc, care se află în interiorul uterului. [Pronunțat: *-tra-u-*]

ÎNTRIGĂ, *intrigi*, s.f. 1. Acțiune (ascunsă) care folosește mijloace nepermise pentru realizarea sau pentru împiedicarea unui plan; uneltire. 2. Acțiune, subiect al unor opere literare, prezentate în liniile lor generale.

INTRINSÉC, -Ă, *intrinseci*, *-ce*, adj. Care constituie partea lăuntrică, proprie și esențială a unui lucru; care există prin sine însuși (independent de relațiile sale cu alte obiecte).

INTRODÚCERE, *introduceri*, s.f. Partea de la început a unei lucrări scrise, a unei scrisori, a unei opere muzicale etc.

INTROSPECTÍV, -Ă, *introspectivi*, *-e*, adj. Care se folosește de introspecție, bazat pe introspecție, care ține de introspecție, care se referă la introspecție.

INTROSPÉCȚIE, *introspecții*, s.f. (În opoziție cu *extrospecție*) Observare, analiză a fenomenelor propriilor trăiri psihice; autoobservare. ◆ Studiu psihologic bazat pe această metodă.

INTROVERTÍT, -Ă, *introvertiți*, *-te*, s.m., adj. 1. S.m. Tip temperamental care se caracterizează printr-o viață psihică orientată spre interior, spre lumea sa lăuntrică. 2. Adj. Care este concentrat sau obsedat de propria sa lume interioară, neglijînd-o pe cea exterioară.

INTRÚS, -Ă, *intruși*, *-se*, s.m. și f., adj. (Persoană) care intră, se duce undeva sau la cineva fără a avea vreo calitate, fără a fi chemată sau dorită.

INTRUZIÚNE, *intruziuni*, s.f. 1. Faptul de a intra fără drept într-o societate, într-o funcție etc. 2. Proces de pătrundere și de consolidare a magmei în crăpăturile scoarței terestre sau de-a lungul suprafețelor cu rezistență slabă. 3. Corp de roci magmatice formate în urma acestui proces [Pronunțat: *-zi-u-*]

INTRUZÍV, -Ă, *intruzivi*, *-e*, adj. Format prin intruziune (2).

INTUÍ, *intuiesc*, vb. IV. Tranz. A înțelege, a sesiza, a pătrunde ceva prin intuiție, în mod nemijlocit, ori pe baza unor cunoștințe anterioare temeinice sau a experienței acumulate.

INTUÍRE, *intuiri*, s.f. Faptul de *a intui*. ◇ *Intuire vie*, reflectarea directă, nemijlocită, prin senzații a realității înconjurătoare; contemplare vie.

INTUITÍV, -Ă, *intuitivi*, *-e*, adj. Care se bazează pe intuiție, pe cunoașterea nemijlocită a realității prin observarea directă a obiectelor sau feno-

menelor. ◇ *Metodă intuitivă*, metodă folosită în pedagogie, care îmbină prezentarea teoretică a problemelor cu observarea directă a obiectelor sau fenomenelor. [Pronunțat: *-tu-i-*]

INTUÍȚIE, *intuiții*, s.f. 1. Capacitate a conștiinței de a descoperi (în mod spontan), pe cale senzorială sau rațională, esența, sensul unei probleme, al unei situații, al unui obiect, inefabilul unei opere de artă etc. ◆ Principiu didactic conform căruia procesul predării și însușirii cunoștințelor trebuie să pornească de la reflectarea senzorială nemijlocită a obiectelor și a fenomenelor studiate. 2. Descoperire bruscă, neașteptată a unui adevăr, a unei soluții etc. [Pronunțat: *-tu-i-*]

INUMÁN, -Ă, *inumani, -e*, adj. Care nu este uman; care este neomenos, rău, fără suflet; crud, feroce, neuman. ◆ Care nu este caracteristic sau propriu oamenilor.

INUNDÁȚIE, *inundații*, s.f. Revărsare neregulată și temporară a apelor unui rîu, unui fluviu sau unui lac peste maluri, produsă de topirea bruscă a zăpezilor sau în urma unor ploi abundente și de lungă durată.

INUTILIZÁBIL, -Ă, *inutilizabili, -e*, adj. Care nu poate fi folosit, întrebuințat; neutilizabil.

INVADÁ, *invadez*, vb. I. Tranz. A intra prin violență (și cu mari forțe) pe un teritoriu străin (ocupînd, pustiind, prădînd); a cotropi.

INVAGINÁRE, *invaginări*, s.f. Pătrundere spre interior a unei părți dintr-o formație anatomică, formînd o pungă deschisă pe suprafața inițială; invaginație.

INVALIDÁ, *invalidez*, vb. I. Tranz. A constata și a declara nevalabile anumite acte de procedură; a declara nevalabilă alegerea membrilor organelor reprezentative la congrese sau la conferințe interne sau internaționale.

INVALIDITÁTE, *invalidități*, s.f. 1. Stare a celui invalid; infirmitate. 2. (Jur.) Lipsă de validitate (a unui act, a unui mandat etc.).

INVARIÁBIL, -Ă, *invariabili, -e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care nu este variabil, care nu se schimbă; neschimbător, constant, fix. 2. (Gram.; despre cuvinte) Care este lipsit de flexiune. 3. (Mat.) Constant. [Pronunțat: *-ri-a-*]

INVÁZIE, *invazii*, s.f. 1. Acțiune de pătrundere armată masivă și rapidă a unui stat pe teritoriul altui stat, însoțită de controlul forțat asupra teritoriului și populației respective. 2. Moment în care, după incubația unui virus sau a unui microb într-un organism, apar primele semne importante de boală.

INVECTÍVĂ, *invective*, s.f. Expresie violentă, jignitoare, vorbă de ocară la adresa cuiva; injurie. ◆ Expresie, exprimare violentă, directă, folosită într-o scriere literară în scopuri satirice sau polemice.

INVENTARIÉRE, *inventarieri*, s.f. (Rar) Înșirare, enumerare a unor fapte, a unor procedee etc. [Pronunțat: *-ri-e-*]

INVENTÍV, -Ă, *inventivi, -e*, adj. (Despre oameni, despre mintea lor etc.) Care poate inventa, care are talentul de a inventa; ingenios, ager.

INVÉNȚIE, *invenții*, s.f. 1. Rezolvare sau realizare tehnică într-un domeniu al cunoașterii care prezintă noutate și progres față de stadiul cunoscut pînă atunci. 2. Afirmație care susține ca adevărate lucruri inexistente, imaginare, mincinoase; minciună.

ÎNVERS, -Ă, *inverși, -se*, adj. (Mat.; în expr.; adesea substantivat) *Element* (sau *număr*, *matrice* etc.) *invers(ă)* (altui element dat, x, față de o lege de compoziție notată multiplicativ), elementul (din aceeași mulțime, dacă există), care, înmulțit cu cel dat, dă elementul unitate față de legea de compoziție considerată; se notează:

x^{-1} (în cazul unui număr real $x \neq 0$, $x^{-1} = \frac{1}{x}$ și $x \cdot x^{-1} = 1$). *Matrice inversă* (a unei matrice nesingulare A), matricea A^{-1}, obținută din matricea reciprocă a lui A împărțită la determinantul matricei date A, cu proprietatea: $A \cdot A^{-1} = A^{-1}A = U$, unde U este matricea unitate. *Funcție inversă* (sau *reciprocă* a unei funcții bijective, $f : E \to F$), funcția $f^{-1} : F \to E$, care, compusă cu cea dată, dă funcția identică: $f \circ f^{-1} = 1_F$ și $f^{-1} \circ f = 1_E$.

INVÉRSIE s.f. v. **inversiune**.

INVERSIÚNE, *inversiuni*, s.f. **1.** Schimbare a ordinii obișnuite a cuvintelor în frază (pentru a obține efecte stilistice). **2.** (Log.) Operație prin care dintr-o judecată dată se derivă o nouă judecată care are ca subiect contradictoriul subiectului judecății inițiale. **3.** (Mat.) Transformare geometrică punctuală determinată de un punct O (numit centrul sau polul ei) și de un număr real k (numit modulul ei), astfel că unui punct M îi corespunde punctul M′, coliniar cu O și M, pentru care: $OM \cdot OM' = \pm k^2$, segmentele OM și OM′ (numite raze vectoare reciproce) fiind de același sens sau de sens contrar, după cum k^2 este precedat de semnul + sau —. ◇ *Inversiune* (într-o permutare, σ), pereche de numere naturale (i_m, i_n) cu $i_m > i_n$ și $m < n$, unde $\sigma = \begin{pmatrix} 1 & 2 & \dots & m & n \\ i_1 & i_2 & \dots & i_m & i_n \end{pmatrix}$ este o permutare. **4.** (Chim.; în forma *inversie*) Hidroliză a zaharozei, sub acțiunea enzimei (invertază din drojdia de bere) sau a acizilor tari; cu formarea unui amestec de două monozaharide, glucoză și fructoză, soluția transformîndu-se din dextrogiră în levogiră; invertire. [Pronunțat: *-si-u-*. — Variantă: **invérsie** s.f.]

INVERSÓR, *inversoare*, s.n. Aparat sau dispozitiv folosite pentru inversarea sensului mișcării organelor mobile ale unei mașini, ale unui vehicul etc.

INVERTÁZĂ, *invertaze*, s.f. (Biol.) Zaharază.

INVERTÍRE, *invertiri*, s.f. (Chim.) Inversie.

INVESTIGÁRE, *investigări*, s.f. Însușirea de a cerceta. ◆ Studiu minuțios cu scopul de a descoperi ceva; investigație.

INVESTIGÁȚIE, *investigații*, s.f. Cercetare, studiere amănunțită și sistematică făcută cu scopul de a descoperi ceva; investigare.

INVESTÍȚIE, *investiții*, s.f. Plasare a unor sume de bani în domeniul economic, social-cultural, administrativ, militar etc., cu scopul de a asigura baza tehnică-materială și forța de muncă necesare desfășurării și lărgirii activității acestora. ◆ Sumă alocată, fondurile alocate pentru această operație.

INVETERÁT, -Ă, *inveterați, -te*, adj. (Despre oameni) Învechit în rele, în vicii. ◆ (Despre defecte, vicii etc.) Învechit, înrădăcinat.

INVÍDIE, *invidii*, s.f. Sentiment egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă, provocat de succesele sau de situația bună a altuia; pizmă.

INVINCÍBIL, -Ă, *invincibili, -e*, adj. (Adesea fig.) Care nu poate fi învins; de nebiruit.

INVIOLÁBIL, -Ă, *inviolabili, -e*, adj. Care nu poate fi atins, încălcat; care se bucură de ocrotire legală pentru a nu fi urmărit, atins sau pedepsit. [Pronunțat: *-vi-o-*]

INVIOLABILITÁTE, *inviolabilități*, s.f. Normă de drept internațional care prevede respectarea, ocrotirea suveranității naționale, a frontierelor de stat etc. împotriva oricăror agresiuni sau încălcări. [Pronunțat: *-vi-o-*]

IN VÍTRO adv. (În legătură cu modul de experimentare a unui pro-

ces fiziologic, biofizic etc.) În afara organismului viu; în laborator.

IN VÍVO adv. (În legătură cu modul de experimentare a unui proces fiziologic, biofizic etc.) În interiorul organismului viu.

INVIZÍBIL, -Ă, *invizibili, -e,* adj. Care nu se poate vedea.

INVOCÁȚIE, *invocații,* s.f. Chemare adresată (în mod convențional) de un poet, de obicei la începutul operei sale, unei divinități, unei muze, ca să-i dea ajutorul să ducă la bun sfîrșit opera începută. ◆ Procedeu artistic prin care poetul sau oratorul se adresează unei persoane imaginare, unei personalități dispărute sau absente ori unui obiect.

INVOLÚCRU, *involucre,* s.n. (Bot.) 1. Totalitatea bracteelor grupate la baza unor flori sau a unor inflorescențe. 2. Membrană care învelește pălăria tînără la unele bazidiomicete, înainte ca aceasta să iasă din pămînt.

INVOLUNTÁR, -Ă, *involuntari, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care este făcut fără voie; neintenționat.

INVOLÚȚIE, *involuții,* s.f. Proces de transformare de la un stadiu superior la altul inferior.

INVULNERÁBIL, -Ă, *invulnerabili, -e,* adj. Care nu poate fi rănit. ◆ Care nu poate fi atacat sau învinuit; de care nu te poți atinge cu nimic; nevulnerabil.

IOANÍȚI s.m. pl. Membri ai unui ordin monaho-cavaleresc înființat în Palestina, la începutul sec. XII. [Pronunțat: *i-oa-*]

IOBÁG, *iobagi,* s.m. Țăran lipsit de proprietate asupra pămîntului, dependent de stăpînul feudal, lipsit de dreptul de strămutare și obligat să plătească rentă feudală pentru lotul de pămînt avut în folosință; șerb, rumân, vecin.

IOBĂGÍE s.f. Sistem de relații feudale bazat pe proprietatea feudalului asupra pămîntului și celorlalte mijloace de producție, pe proprietatea incompletă asupra iobagului și pe însușirea de către feudal a celei mai mari părți a roadelor muncii iobagului, sub forma rentei feudale; șerbie, rumânie, vecinie.

IOD s.n. J sau I cu Z = 53. Element chimic cu caracter de nemetal, solid, cu aspect de cristale lamelare, de culoare brună închis, formînd, la încălzire, vapori violeți, foarte volatil, puțin solubil în apă, solubil în alcool și în alți solvenți organici, mai puțin reactiv decît ceilalți halogeni, întrebuințat în industria coloranților, în medicină etc. ◇ *Tinctură de iod,* soluție de iod în alcool, folosită la dezinfectarea rănilor.

IODÁT, *iodați,* s.m. Sare a acidului iodic.

IODETÁN s.m. (Chim.) Iodură de etil.

IODHÍDRIC adj. (În expr.) *Acid iodhidric,* HI, hidracid al iodului, gaz incolor, cu miros înțepător, care fumegă în aer umed, ușor solubil în apă, ușor oxidant, cu eliberare de iod elementar, agent reducător, folosit în sinteze organice.

IÓDIC adj. (În expr.) *Acid iodic,* HIO_3, substanță cristalină, incoloră, foarte solubilă în apă, insolubilă în eter, în cloroform, obținută prin oxidarea iodului sau prin reacție de dezlocuire din iodați.

IODMETÁN s.m. (Chim.) Iodură de metil.

IODOCAPTÁRE, *iodocaptări,* s.f. Reținere a iodului radioactiv de un țesut, în special de țesutul tiroidian.

IODOFÓRM s.n. CHI_3, triiodmetan, substanță cristalină, de culoare galbenă, cu miros caracteristic, neplăcut și persistent, foarte puțin solubilă în apă, solubilă în alcool, eter, glicerină etc., folosit, în medicină, ca antiseptic, anestezic, cicatrizant etc.

IODÚRĂ, *ioduri*, s.f. Sare a acidului iodhidric; combinație a iodului cu un element chimic sau cu o substanță organică. ◇ *Iodură de sodiu*, NaI, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă și în alcool. *Iodură de potasiu*, KI, substanță cristalină, solubilă în apă și în alcool, folosită în radiografie. *Iodură de metil*, CH_3I, lichid incolor, care se îngălbenește la lumină, folosit în microscopie, în sinteze organice; iodmetan. *Iodură de metilen*, CH_2I_2, lichid incolor, puternic refrigerent, care se închide la culoare la lumină și la aer, se hidrolizează în apă, formînd aldehidă formică, folosit în microscopie și la determinări mineralogice. *Iodură de etil*, C_2H_5I, lichid incolor, solubil în apă, în alcool și în solvenți organici, folosit în sinteze organice, în medicină, în inhalații, în iodoterapie; iodetan.

IÓN, *ioni*, s.m. Particulă materială (atom, grupare de atomi, radical sau moleculă) încărcată cu sarcină electrică de un anumit semn, existentă în diferite medii (în apă, în solvenți ionizanți, în cristale, în gaze ionizate). ◇ *Ion pozitiv*, cation. *Ion negativ*, anion. *Ion monoatomic* (sau *simplu*), ion care poartă una sau mai multe sarcini pozitive sau negative. *Ion poliatomic* (sau *compus*), ion format dintr-o grupă de atomi care poartă una sau mai multe sarcini pozitive sau negative. *Ion complex*, ion rezultat din unirea unui ion (anion sau cation) cu molecule nedisociate. *Ion hidratat*, ion care leagă molecule de apă în soluție apoasă; formă de existență a ionilor în soluție. *Ion de hidrură*, H^-, ion negativ al hidrogenului care apare în hidrurile metalelor alcaline. *Ion de hidroniu* (sau de *oxoniu*, *de hidroxoniu*), H_3O^+, ion care se formează prin stabilirea unei legături covalent coordinative între proton și oxigenul moleculei de apă. *Ion solvatat*, ion care leagă molecule polare de solvent din soluția respectivă. *Ion de hidrogen*, H^+, ion pozitiv de hidrogen; proton. *Ion de amoniu*, NH^+, amoniu. *Ion clorură*, Cl—, ion negativ de clor. *Ion carboxilat*, $—COO^-$, ion negativ obținut din grupa carboxil prin pierderea unui proton. *Ion hidroxil*, OH^-, ion negativ format din oxigen și hidrogen; hidroxil. *Ion azotură* (sau *ion nitrură*), N^{3-}, ion negativ de azot. [Pronunțat: *i-on*]

IÓNIC[1], **-Ă**, *ionici*, *-ce*, adj., s.m. **1.** Adj. (Arhit.; în expr.) *Ordin* (sau *stil*) *ionic*, ordin sau stil caracterizat prin coloane zvelte cu capitelul împodobit cu volute și prin ornamentarea antablamentului cu o friză continuă. **2.** Adj. (Despre construcții sau elemente arhitectonice) Care ține de ionic[1] **(1)**, care se referă la ionic[1]. **3.** S.m., adj. (Picior de vers antic) format din patru silabe, două lungi și două scurte. [Pronunțat: *i-o-*]

IÓNIC[2], **-Ă**, *ionici*, *-ce*, adj. (Chim.) Care aparține ionilor, care se referă la ioni, care conține ioni. ◇ *Compus ionic* sau *combinație ionică*, compus chimic care ia naștere prin transfer de electroni, între atomi sau între grupe de atomi. *Cristal ionic*, cristal al unei substanțe, constituit din ioni, menținuți în rețeaua cristalină prin forțe electrostatice. *Lichid ionic*, lichid format din ioni, bun conducător de electricitate. *Formulă ionică*, formulă chimică ce indică tipul și numărul de ioni din care este formată substanța ionică. *Concentrație ionică*, numărul de ioni-gram dintr-un anumit ion, conținut într-un litru de soluție. [Pronunțat: *i-o-*]

IONIZÁ, *ionizez*, vb. I. Tranz. A produce ionizarea unui mediu, unei substanțe, unei particule materiale (atom, moleculă, radical), transformîndu-le în ioni; a folosi ionizarea. [Pronunțat: *i-o-*]

IONIZÁBIL, **-Ă**, *ionizabili*, *-e*, adj. (Despre atomi, molecule, radicali etc.)

Care se poate transforma în ioni prin procesul de ionizare. [Pronunțat: *i-o-*]

IONIZÂNT, -Ă, *ionizanți, -te*, adj. (Despre agenți sau factori fizici) Care poate produce ionizarea. [Pronunțat: *i-o-*]

IONIZÁRE, *ionizări*, s.f. Proces de transformare a unei particule materiale (atom, moleculă, radical) în ion, prin captare sau prin cedare de electroni, sub acțiunea descărcărilor electrice sau sub acțiunea radiațiilor ionizante ale gazelor, prin dizolvarea sau prin topirea unui electrolit etc. [Pronunțat: *i-o-*]

IONOSFÉRĂ s.f. Pătură superioară a atmosferei, cuprinsă aproximativ între 100 și 1 000 km, în care particulele de gaze componente sînt ionizate, în măsură apreciabilă, prin radiațiile solare ultraviolete (densitatea maximă de ioni situîndu-se la circa 300 km) și care are proprietatea de a reflecta undele radio, permițînd realizarea de comunicații terestre la mare distanță. [Pronunțat: *i-o-*]

IORGOVÁN, *iorgovani*, s.m. (Bot.; reg.) Liliac[1].

IPOCRÍT, -Ă, *ipocriți, -te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care se arată altfel de cum este, pentru a înșela pe cei din jur; (om) prefăcut, fățarnic. **2.** Adj. (Despre manifestări ale oamenilor, fizionomie etc.) Care arată, trădează pe omul ipocrit **(1)**.

IPOHONDRÍE, *ipohondrii*, s.f. Stare psihică bolnăvicioasă, manifestată prin neliniște continuă, teamă exagerată și preocupare obsesivă de starea sănătății proprii; idee fixă a cuiva care crede că suferă de o boală pe care în realitate nu o are.

IPOSTÁZĂ, *ipostaze*, s.f. Situație, stare, înfățișare sub care se prezintă una și aceeași ființă, unul și același fenomen, lucru etc.

IPOSTAZIÉRE, *ipostazieri*, s.f. Transformare mintală a unei relații, a unei însușiri sau a unei noțiuni într-o realitate de sine stătătoare. [Pronunțat: *-zi-e-*]

IPOTENÚZĂ, *ipotenuze*, s.f. Latură care se opune unghiului drept într-un triunghi dreptunghic.

IPOTÉTIC, -Ă, *ipotetici*, -ce, adj. Bazat (numai) pe o ipoteză; prezumtiv, presupus; nesigur. ◇ *Compus ipotetic*, compus a cărui apariție intermediară într-o reacție chimică trebuie admisă, deși nu se poate izola, pentru a putea explica formarea produsului final al reacției din produsele inițiale.

IPOTÉZĂ, *ipoteze*, s.f. **1.** Presupunere, enunțată pe baza unor fapte și legi cunoscute, cu privire la anumite fenomene care nu pot fi observate direct sau cu privire la esența fenomenelor, la cauza sau la mecanismul intern care le produce; presupunere cu caracter provizoriu, formulată pe baza datelor experimentale existente la un moment dat sau pe baza intuiției, impresiei etc. și care urmează să fie confirmată ulterior. **2.** (Mat.) Ansamblul elementelor care sînt date și pe baza cărora se demonstrează o teoremă sau se rezolvă o problemă.

IPSO FÁCTO Expresie latinească însemnînd „prin însuși acest fapt, chiar prin aceasta".

ÍPSOS, *ipsosuri*, s.n. Praf alb obținut prin arderea pînă la deshidratarea parțială sau totală a ghipsului, folosit ca liant nehidraulic. ◇ *Ipsos de construcții*, ipsos obținut prin arderea ghipsului, pînă la 180°C, amestec de sulfat de calciu semihidratat și sulfat de calciu anhidru, care, cu apă, se întărește rapid formînd o masă compactă de cristale mici de ghips, folosit ca liant nehidraulic la mortare, modele de tipare și forme pentru reproducerea obiectelor de artă, în ortopedie etc.

IRADIÁ, *iradiez*, vb. I. Tranz. și intranz. A trimite, a împrăștia raze de lumină, de căldură etc.; a (se) propaga. ◆ Intranz. (Despre radiații) A

cădea pe suprafața unui corp. [Pronunțat: *-di-a*]

IRADIÁȚIE, *iradiații*, s.f. Emisiune de raze de lumină, de căldură etc. de către un corp; fasciculul de raze luminoase sau calorice emise de un izvor. [Pronunțat: *-di-a-*]

IRADIÉRE, *iradieri*, s.f. Acțiunea de *a iradia* și rezultatul ei. ◆ (Fiz.) Expunere a unui corp, a unui material etc. la acțiunea unui flux de fotoni sau de particule. [Pronunțat: *-di-e-*]

IRASCÍBIL, -Ă, *irascibili*, *-e*, adj. Care se supără, se înfurie ușor, iute la mînie; iritabil.

IRASCIBILITÁTE s.f. Caracter, stare a celui irascibil; iritabilitate.

IRAȚIONÁL, -Ă, *irașionali*, *-e*, adj. 1. Care nu se conduce după gîndirea logică, contrar rațiunii; lipsit de rațiune, de justificare. 2. (Mat.; în expr.) *Număr irațional*, număr real care nu este rațional, care nu se poate reprezenta printr-un raport de numere întregi. *Ecuație irațională*, ecuație care conține necunoscuta sub semnul radical. [Pronunțat: *-ți-o-*]

IRAȚIONALÍSM s.n. Concepție filozofică, apărută în sec. XIX, care neagă ori subapreciază posibilitatea rațiunii de a cunoaște realitatea și afirmă primatul intuiției, credinței, voinței, instinctului, trăirii etc. asupra cunoașterii raționale. [Pronunțat: *-ți-o-*]

IRAȚIONALÍST, -Ă, *irașionaliști*, *-ste*, adj. Care aparține iraționalismului, privitor la iraționalism, specific iraționalismului. [Pronunțat: *-ți-o-*]

IREÁL, -Ă, *ireali*, *-e*, adj. Care nu există (sau pare că nu există) în realitate; nereal, imaginar, fantastic. [Pronunțat: *-re-al*]

IRECONCILIÁBIL, -Ă, *ireconciliabili*, *-e*, adj. Care nu se poate împăca, nu poate fi pus de acord cu nici un preț (cu ceva, cu cineva); de neîmpăcat. [Pronunțat: *-li-a-*]

IREDENTÍSM s.n. Mișcare politică de eliberare a teritoriilor și populațiilor naționale de sub ocupație străină, devenită, după primul război mondial, mișcare naționalistă, șovinistă și expansionistă.

IREDUCTÍBIL, -Ă, *ireductibili*, *-e*, adj. Care nu poate fi redus la o formă mai simplă, care nu mai poate fi simplificat. ◇ *Fracție ireductibilă*, fracție la care numărătorul și numitorul nu au un divizor comun, care nu se poate simplifica. *Polinom ireductibil* (într-un corp), polinomul cu coeficienți într-un corp numeric, care nu se poate scrie ca un produs de polinoame cu coeficienți în același corp.

IREFLEXÍV, -Ă, *ireflexivi*, *-e*, adj. Care este lipsit de reflexie, de reflexivitate. ◇ (Mat.) *Relație ireflexivă*, relație lipsită de proprietatea de reflexivitate; XXX (cazul inegalității stricte $x \not< x$).

IREMEDIÁBIL, -Ă, *iremediabili*, *-e*, adj. Care nu se poate remedia, îndrepta; care este fără leac, fără soluție. ◆ (Adverbial) Cu desăvîrșire, categoric, definitiv. [Pronunțat: *-di-a-*]

IREPETÁBIL, -Ă, *irepetabili*, *-e*, adj. Care nu se repetă; nerepetabil, unic.

IREVERSÍBIL, -Ă, *ireversibili*, *-e*, adj. (Despre fenomene, transformări, reacții etc.) Care nu se poate produce în sensul invers al fazelor sale de desfășurare; nereversibil. ◇ *Proces ireversibil*, proces de trecere dintr-o stare în alta, fără posibilitatea realizării lui și în sens invers. ◆ Ale cărui urme nu mai pot fi înlăturate după revenirea la starea inițială.

IREVOCÁBIL, -Ă, *irevocabili*, *-e*, adj. Care nu se poate anula, amîna sau schimba.

IRÍDIU s.n. Ir cu Z = 77. Element în stare metalică, din grupa elementelor tranziționale, alb-argintiu, foarte dur, puțin ductil, greu fuzibil, întrebuințat la confecționarea unor instrumente folosite în fizică și în chirurgie,

a vîrfurilor de peniță pentru stilouri sau, sub formă de aliaje cu platina, pentru cupluri termoelectrice.

IRIGÁ, *irighez*, vb. I. Tranz. A asigura apa necesară unui teren cultivat, cu ajutorul irigațiilor. [Prez. ind. și: *irig*]

IRIGÁȚIE, *irigații*, s.f. Ansamblu de lucrări de îmbunătățiri funciare, care asigură aprovizionarea dirijată cu apă a culturilor de plante, în vederea sporirii productivității.

ÍRIS, (1) *irisuri*, s.n., (2) *irișI*, s.m. 1. S.n. Formație discoidală a globului ocular, străbătută la mijloc de pupilă și de celule conjunctive ce conțin pigmentul care dă culoarea ochiului. 2. S.m. Plantă monocotiledonată din familia iridaceelor, cu rizom, cu frunze în formă de sabie, cu nervațiune paralelă, cu floare violetă și cu fructul o capsulă, cultivată în parcuri și în grădini; stînjenel *(Iris germanica)*.

IRITÁ, *irit*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) enerva, a (se) supăra, a (se) necăji (în urma situației create).

IRITABILITÂTE, *iritabilități*, s.f. Proprietatea de a se irita (ușor); stare a celui iritabil; irascibilitate. ◆ (Fiziol.) Proprietate generală a materiei vii de a reacționa la acțiunea anumitor factori externi prin modificarea metabolismului.

IRITÁȚIE, *iritații*, s.f. 1. Stare de enervare, de surescitare nervoasă. 2. Congestie ușoară sau inflamație (dureroasă) a unui organ, a pielii etc.

IRIZÁ, *irizez*, vb. I. Intranz. A emite culori asemănătoare cu ale curcubeului; a luci în lumini multicolore.

IRIZÁȚIE, *irizații*, s.f. Colorație similară curcubeului, apărută în urma unui proces de interferență a luminii albe prin straturi transparente subțiri.

IRMILÍC, *irmilici*, s.m. Monedă turcească de argint sau de aur, care a circulat și la noi (mai ales în Moldova), în prima jumătate a sec. XIX.

IRÓD, *irozi*, s.m. (Rar) Comedian, paiață; (ir.) om caraghios.

IRONÍE, *ironii*, s.f. Expresie, afirmație etc. care conține o (ușoară) batjocură la adresa cuiva sau a ceva, folosind, de obicei, semnificații opuse sensului obișnuit.

IROSÍ, *irosesc*, vb. IV. Tranz. A consuma, a risipi, fără rost, fără folos. ◆ Refl. A depune eforturi zadarnice.

IRÚPE, *irúp*, vb. III. Intranz. A ieși la iveală, a se manifesta brusc și cu putere; a izbucni; a năvăli.

ISCÁ, pers. 3 *iscă*, vb. I. Refl. A se naște, a lua ființă, a se ivi, a se produce, a apărea (pe neașteptate, deodată).

ISCHIÓN, *ischionuri*, s.n. Os care, împreună cu ilionul și cu pubisul, formează osul iliac. [Pronunțat: *-chi-on*]

ISCOÁDĂ, *iscoade*, s.f. (Pop.) Spion.

ISCODÍ, *iscodesc*, vb. IV. Tranz. A cerceta ceva sau pe cineva cu atenție (și în ascuns) pentru a afla un secret, adevărul etc.

ISCODITÓR,-OÁRE, *iscoditori,-oare*, adj. Care iscodește.

ISCUSÍNȚĂ, *iscusințe*, s.f. Îndemînare, dibăcie, pricepere.

ISCUSÍT,-Ă, *iscusiți,-te*, adj. Îndemînatic, dibaci, priceput, talentat.

ISÓN, (rar) *isoane*, s.n. Sunete prelungite folosite în scopul acompanierii unei melodii vocale sau instrumentale. ◇ Expr. *A ține* (cuiva) *isonul*, a aproba, a susține (orbește) vorbele sau faptele cuiva, a-i face pe plac.

ISOSCÉL, *isoscele*, adj. (Despre un triunghi) Care are două laturi congruente; (despre un trapez) ale cărui laturi neparalele sînt congruente.

ISPĂȘÍ, *ispășesc*, vb. IV. Tranz. A executa o pedeapsă cu închisoarea, în urma condamnării.

ISPITÍ, *ispitesc*, vb. IV. Tranz. A atrage (spre rău); a ademeni, a tenta.

ISPRÁVNIC, *ispravnici*, s.m. Dregător, în Țara Românească și în Moldova,

care aducea la îndeplinire o poruncă domnească, asigura stăpînirea unui proprietar feudal asupra pămîntului și țăranilor săi, iar, mai tîrziu, avea conducerea administrației într-un județ sau într-un ținut.

ISPRĂVNICÉL, *isprăvnicei*, s.m. Ajutor al vătafului, care supraveghea munca robilor sau argaților de pe o moșie.

ISTERICÁLE s.f. pl. (Fam.; adesea cu sens atenuat) Criză, acces de isterie.

ISTERÍE, *isterii*, s.f. Boală nervoasă manifestată prin accese (aparent) nemotivate de rîs sau de plîns, prin convulsii, sufocări etc. (determinate de șocuri emotive, sugestie, autosugestie etc.); (cu sens atenuat; mai ales la pl.) ieșire, manifestare nervoasă.

ISTÉȚ, -EÁȚĂ, *isteți,-e*, adj. Inteligent, deștept; iscusit, priceput.

ISTM, *istmuri*, s.n. **1.** Fîșie îngustă de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent, separînd două mări sau două golfuri. **2.** (Anat.) Denumire generică pentru gîtul sau partea îngustată a unui organ.

ISTÓRIC,-Ă, *istorici,-ce*, adj. Care aparține istoriei, privitor la istorie. ◆ Care are importanță deosebită (în dezvoltarea societății).

ISTÓRIE s.f. Știință care studiază apariția și dezvoltarea societății omenești.

ISTORIOGRĂF, *istoriografi*, s.m. Persoană însărcinată oficial să scrie istoria unei epoci sau a unei domnii. [Pronunțat: *-ri-o-*]

ISTORIOGRAFÍE, *istoriografii*, s.f. Totalitatea scrierilor istorice (dintr-o țară, dintr-o anumită perioadă de timp, cu privire la o anumită problemă etc.). [Pronunțat: *-ri-o-*]

ISTORÍSM s.n. Unul dintre principiile de bază ale metodei dialectice de cercetare, potrivit căruia evenimentele și fenomenele trebuie studiate în procesul apariției și dezvoltării lor, în legătura lor indisolubilă cu condițiile concrete care le-au generat.

ISTÓV s.n. (Înv. și pop.) Sfîrșit, capăt.

ISTOVÍ, *istovesc*, vb. IV. **1.** Tranz. (Înv. și pop.) A sfîrși, a termina, a duce la capăt. **2.** Refl. și tranz. A (se) obosi foarte tare; a (se) extenua.

ISTROROMÂNI s.m. pl. Populație de origine română stabilită în peninsula Istria (Iugoslavia).

IȘLÍC, *ișlice*, s.n. Căciulă din blană scumpă sau din postav, cilindrică sau în patru colțuri, purtată de domnitori sau de boieri (la care mărimea era în funcție de rang) și, mai tîrziu, de negustori, de lăutari etc.

ITERÁȚIE, *iterații*, s.f. Repetare a unui anumit procedeu de calcul, prin aplicarea lui la rezultatul calculului din etapa precedentă.

ITINERÁR, *itinerare*, s.n. Traseu, drum pe care îl parcurge cineva, cu indicarea localităților, a punctelor prin care trece, a opririlor etc.

IȚÁRI s.m. pl. Pantaloni țărănești lungi, strîmți și încrețiți pe picior, specifici portului popular românesc.

IÚGĂR, *iugăre*, s.n. Unitate de măsură pentru suprafețele agrare, folosită în trecut, în Transilvania, egală cu 0,5775 hectare (5775 m²).

IÚNCHER, *iuncheri*, s.m. **1.** Membru al clasei moșierilor germani. **2.** Elev al unei școli militare, în vechea terminologie a unor armate. [Scris și: *juncher*]

IÚREȘ, *iureșuri*, s.n. Asalt, năvală, atac; fugă, goană.

IÚTĂ, *iute*, s.f. Numele a două plante anuale tropicale, înalte pînă la 3 m, cu frunze ovale la baza tulpinii, lobate la mijloc și lanceolate la vîrf, cu flori galbene, cu fructul o capsulă rotundă sau alungită, cu semințe numeroase, de culoare verde sau brună și foarte mici, cultivate pentru fibrele

lor textile care se extrag din tulpină *(Corchorus olitorius* și *capsularis)*.

ÍVĂR, *ivăre*, s.n. (Pop.) Clanță (de la ușă); zăvor, încuietoare (la ușă).

IVÓRIU s.n. **1.** (Livr.) Fildeș. **2.** (Anat.) Dentină.

IZBÚC, *izbucuri*, s.n. Izvor carstic, care curge la anumite intervale (cu perioade de pauză).

IZLÁZ, *izlazuri*, s.n. Teren necultivat pe care crește iarbă, folosit ca pășune pentru vite; imaș.

ÍZMĂ, *izme*, s.f. Plantă dicotiledonată erbacee, perenă, din familia labiatelor, cu frunzele pețiolate și cu florile roșii-violete, dispuse în spice la vîrful tulpinilor sau ramurilor, cu fructul o tetrachenă, întreaga plantă conținînd ulei cu miros plăcut, caracteristic; mentă *(Mentha piperita)*.

IZNOÁVĂ, *iznoave*, s.f. (Pop.; în expr.) *De iznoavă*, din nou, încă o dată.

IZOALCÁN, *izoalcani*, s.m. Denumire dată hidrocarburii aciclice saturate, ramificate. [Pronunțat: *-zo-al-*]

IZOBÁR,-Ă, *izobari,-e*, adj., s.m. **1.** Adj. (Despre procesele sau transformările unui sistem fizic) Care are loc la presiune constantă. ◇ *Linie* (sau *curbă) izobară*, linie care unește pe o hartă, pe o diagramă etc., punctele cu aceeași presiune. **2.** Adj., s.m. (Fiecare dintre atomii) care au aceeași masă atomică, dar care diferă prin numărul atomic.

IZOBUTÁN s.m. C_4H_{10}. Izomer al butanului, gaz incolor, greu solubil în apă, solubil în alcool, în eter, inflamabil, obținut din gazele de sondă, de rafinărie sau din gazolină, folosit drept combustibil (gaze lichefiate), în sinteza organică, în carburanți sintetici cu cifra octanică mare etc.

IZOBUTÍLIC adj. (În expr.) *Alcool izobutilic*, $(CH_3)_2CH \cdot CH_2OH$, alcool primar, care derivă din izobutan prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un hidroxil, lichid obținut din fuzel sau, catalitic, dintr-un amestec de oxid de carbon și hidrogen, puțin solubil în apă, folosit în sinteze organice.

IZOCÓR,-Ă, *izocori,-e*, adj. (Despre procesele sau transformările sistemelor fizice) Care are loc la un volum constant. ◇ *Linie* (sau *curbă) izocoră*, linie care unește, pe o hartă, pe o diagramă etc., punctele cu același volum.

IZOCRÓN,-Ă, *izocroni,-e*, adj. (Despre procesele sau transformările de stare fizică sau chimică) Care are durată egală.

IZOGAMÉT, *izogameți*, s.m. Gamet care se aseamănă morfologic cu alt gamet.

IZOGAMÍE, *izogamii*, s.f. Formă primitivă de înmulțire sexuată, la plantele inferioare, în care cei doi gameți care participă la fecundare sînt asemănători din punct de vedere morfologic.

IZOLÁ, *izolez*, vb. 1. Tranz. (Fiz.) A împiedica transmiterea căldurii, a umezelii, a zgomotului etc. dintr-un mediu (sau corp) în altul; a separa un corp prin care trece curentul electric de alt corp bun conducător de electricitate.

IZOLÁRE, *izolări*, s.f. (Chim.) Operație de separare a unei anumite substanțe din amestec sau de purificare a unei substanțe prin îndepărtarea impurităților pe care le conține.

IZOLÁT,-Ă, *izolați,-te*, adj. Separat; (despre sisteme fizice) care nu interacționează cu mediul.

IZOLATÓR,-OÁRE, *izolatori,-oare*, adj., s.n. **1.** Adj. Care izolează. **2.** S.n. Corp, material rău conducător de electricitate sau de căldură; piesă fabricată dintr-un astfel de material, care servește la izolare.

IZOLÁȚIE, *izolații*, s.f. (Biol.; în expr.) *Izolație reproductivă*, izolare datorită deosebirilor foarte accentuate dintre populațiile unor specii, astfel încît indivizii acestor populații, deși din aceeași specie, nu se mai pot încrucișa între ei.

IZOMÉR, *izomeri*, s.m. Unul dintre doi sau mai mulți compuși care au aceeași formulă moleculară (aceeași compoziție chimică), dar care diferă prin structură (modul de aranjare a atomilor în moleculă) și prin proprietățile fizice și chimice. ◇ *Izomeri de poziție*, izomeri care diferă prin poziția grupei funcționale în moleculă. *Izomeri de catenă*, izomeri care diferă prin ramificația catenei de atomi de carbon. *Izomer cis*, izomer geometric specific derivaților etenei, la care substituenții de la cei doi atomi de carbon, uniți prin dublă legătură, sînt situați de aceeași parte a planului care trece prin dubla legătură. *Izomer trans*, izomer geometric specific derivaților etenei, la care substituenții de la cei doi atomi de carbon, uniți prin dublă legătură, sînt situați la ambele părți ale planului care trece prin dubla legătură.

IZOMERÍE s.f. Proprietate a unor substanțe cu aceeași formulă moleculară de a avea însușiri fizice și chimice diferite, datorită modului diferit de așezare a atomilor în moleculă. ◇ *Izomerie de catenă*, izomerie prezentată de hidrocarburile aciclice, cu cel puțin patru atomi de carbon, bazată pe ramificația catenei de atomi de carbon, care afectează în special proprietățile fizice ale substanțelor. *Izomerie de poziție*, izomerie prezentată de compuși organici, determinată de poziția diferită pe care o poate ocupa în moleculă o anumită particularitate în structură (grupare funcțională, radical, legătură multiplă, heteroatom etc.), care afectează proprietățile fizice și chimice ale substanțelor. *Izomerie geometrică*, izomerie prezentată de compuși organici în care, datorită prezenței unei particularități în structură (dublă legătură, ciclu etc.), apare un plan de referință al moleculei, față de care substituenții de la doi atomi de carbon, legați direct, ocupă poziții diferite în spațiu, determinate de imposibilitatea rotirii libere a celor doi atomi de carbon în jurul legăturii care îi unește. *Izomerie cis-trans*, izomerie geometrică specifică derivaților etenei, manifestată prin așezarea diferită în spațiu a substituenților de la cei doi atomi de carbon uniți prin dublă legătură, în raport cu planul care trece prin dubla legătură. *Izomerie optică*, izomerie specifică substanțelor cu structură asimetrică, manifestată prin sensul diferit (la dreapta sau la stînga) în care rotesc (în soluție sau în topitură) planul de vibrație al luminii polarizate. *Izomerie de conformație* (sau *de rotație*), izomerie determinată de posibilitatea rotirii libere a doi atomi de carbon în jurul legăturii lor simple, fără modificarea unghiurilor de valență, și care generează conformații elipsate sau intercalate. *Izomerie de funcție*, izomerie datorită căreia substanțele aparținînd unor clase de compuși complet deosebiți prezintă aceeași compoziție. *Izomerie dinamică*, tautomerie.

IZOMÉTRICĂ, *izometrice*, adj. Fiziol.; în expr.) *Contracție izometrică*, contracție musculară voluntară de maximă intensitate, prin care se realizează creșterea tensiunii fibrelor musculare fără ca acestea să se scurteze, tensiunea fiind variabilă și nedeterminînd mișcarea, iar lucrul mecanic realizat, static.

IZOMETRÍE, *izometrii*, s.f. (Mat.) Transformare geometrică ce duce puncte diferite în puncte diferite și orice segment într-unul congruent cu el.

IZOMORFÍSM, *izomorfisme*, s.n. **1.** Relație, corespondență între două obiecte, fenomene etc. care au aceeași structură; identitate de structură. **2.** (Chim.) Proprietate a unor substanțe. cu compoziție chimică diferită, dar cu structură moleculară înrudită, de a se prezenta în aceeași formă cristalină. **3.** (Mat.; în expr.) *Izomorfism de grupuri*, funcția bijectivă definită pe un grup *G* (la care legea de compo-

ziție este notată cu $\top$), cu valori în grupul G' (la care legea de compoziție este notată cu $\perp$), astfel încît: $f(x \top y) = f(x) \perp f(y)$, pentru orice $x \in G$, $y \in G$. *Izomorfism de inele*, funcție bijectivă definită pe un inel A, cu valori în inelul A', astfel încît: a) $f(x+y)=f(x)+f(y)$, b) $f(x \cdot y) = f(x) \cdot f(y)$, pentru orice $x \in A$, $y \in A$. *Izomorfism de corpuri*, funcție bijectivă definită pe corpul K, cu valori în corpul K', astfel încît: a) $f(x+y) = f(x)+f(y)$, b) $f(x \cdot y) = f(x) \cdot f(y)$, pentru orice $x \in K$, $y \in K$. Se notează prin semnul $\simeq$.

IZOOCTÁN s.m. C_8H_{18}. Alcan, unul dintre izomerii de catenă ai octanului, lichid incolor, solubil în solvenți organici, puternic antidetonant în motoarele cu explozie, cu cifra octanică 100, folosit, în amestec cu heptanul, la stabilirea cifrei octanice a carburanților lichizi și la corectarea cifrei octanice a unor benzine. [Pronunțat: *-zo-o-*]

IZOPRÉN s.m. C_5H_8. Alcadienă, 2-metil-butadienă, monomerul cauciucului natural, obținut și sintetic, sub formă de lichid incolor, puțin stabil, ușor oxidabil, cu tendință de polimerizare, folosită în sinteza unor cauciucuri sintetice și ca intermediar în alte sinteze organice.

IZOPROPILBENZÉN s.m. C_9H_{12}. Hidrocarbură din clasa arenelor, omolog superior al benzenului, lichid incolor, insolubil în apă, solubil în alcool și în alți solvenți, ușor inflamabil, folosită la fabricarea fenolului și a acetonei; cumen.

IZOPROPÍLIC adj. (În expr.) *Alcool izopropilic*, $(CH_3)_2—CH_2—OH$, alcool secundar, care derivă din propan, prin înlocuirea atomului de hidrogen din poziția 2 cu gruparea hidroxil, lichid incolor, solubil în apă, în alcool, în eter, folosit la fabricarea acetonei și ca dizolvant.

IZOTÁCTIC, -Ă, *izotactici, -ce*, adj. (Despre polimeri) Care are o structură spațială regulată, în ale cărui lanțuri macromoleculare, succesiunea unităților structurale respectă aceeași ordine.

IZOTÉRM, -Ă, *izotermi, -e*, adj. (Despre transformările sistemelor fizico-chimice) Care se produce la o temperatură constantă. ◇ *Linie* (sau *curbă*) *izotermă*, linie (sau curbă) care unește pe o hartă, pe o diagramă etc. punctele cu aceeași temperatură medie a aerului, a apei sau a solului, într-o anumită perioadă.

IZOTÓNICĂ, *izotonice*, adj. (Fiziol.; în expr.) *Contracție izotonică*, contracție în timpul căreia fibrele musculare se scurtează efectuîndu-se un lucru mecanic, tensiunea rămînînd aceeași.

IZOTÓP, -Ă, *izotopi, -e*, s.m., adj. (Atom, nucleu atomic) care are același număr de ordine ca și alt atom ori nucleu atomic, dar diferă de acest atom sau nucleu prin masa atomică.

IZOTRÓP, -Ă, *izotropi, -e*, adj. (Despre corpuri, substanțe etc.; adesea substantivat, m.) Care are proprietăți independente de direcția în spațiu. ◆ (Despre materiale) Care are, pe toate direcțiile, aceleași proprietăți mecanice, optice etc.

IZVÓD, *izvoade*, s.n. (Înv.) Manuscris; text. ◆ Document.

IZVODÍ, *izvodesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A traduce sau a extrage (traducînd) dintr-un text (străin); a scrie.

IZVÓR, *izvoare*, s.n. 1. Apă subterană care iese sau care țîșnește la suprafața pămîntului. 2. Loc unde o apă subterană iese la suprafața pămîntului, dînd naștere unui pîriiaș. 3. Sursă de lumină sau de căldură. ◇ *Izvor cald*, sursă de căldură a unei mașini termice. *Izvor rece*, sursă ce preia căldura care nu este transformată în lucru mecanic la o mașină termică. 4. Document scris sau nescris care înfățișează fapte, lucruri, aspecte din trecutul istoric.

Î

ÎMBĂLSĂMÁRE, *îmbălsămări*, s.f. Conservare a unui cadavru omenesc prin introducerea (prin artere) în interiorul său a unor substanțe care împiedică procesul de putrezire.

ÎMBĂRBĂTÁ, *îmbărbătez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) da curaj; a (se) încuraja.

ÎMBIBĂ, *îmbíb*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) pătrunde, a (se) umple de un lichid, de un gaz etc.

ÎMBINÁ, *îmbin*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) lega, a (se) uni, a (se) împreuna, a (se) asocia strîns între ele pentru a forma un singur element.

ÎMBÎCSÍT, -Ă, *îmbîcsiți, -te*, adj. **1.** Care este plin de praf, de murdărie etc. **2.** (Rar) Care este umplut pînă la refuz; ticsit.

ÎMBLÎNZÍRE, *îmblînziri*, s.f. (Zool.) Domesticire.

ÎMBUCĂTÚRĂ, *îmbucături*, s.f. Loc în care se împreunează două elemente ale unui obiect, pentru a forma împreună un tot.

ÎMBUFNÁT, -Ă, *îmbufnați, -te*, adj. (Fam.) Supărat.

ÎMBUIBÁT, -Ă, *îmbuibați, -te*, adj. Ghiftuit de mîncare și de băutură.

ÎMBUJORÁT, -Ă, *îmbujorați, -te*, adj. (Despre obraji, față) Roșu, aprins; (despre oameni) care are obrajii roșii, aprinși.

ÎMBULZEÁLĂ, *îmbulzeli*, s.f. Îngrămădire mare de oameni; înghesuială, aglomerație.

ÎMBURGHEZÍ, *îmburghezesc*, vb. IV. Refl. A deveni burghez, a căpăta deprinderi, năravuri de burghez; a se burghezi.

ÎMPĂCIUITORÍSM s.n. Atitudine conciliatoristă, de aplanare a conflictelor de clasă prin concesii făcute claselor exploatatoare sau ideologiei lor. [Pronunțat: *-ciu-i-*]

ÎMPĂRÁT, *împărați*, s.m. Conducătorul unui imperiu.

ÎMPĂRȚÍRE, *împărțiri*, s.f. (Mat.) **1.** (Pentru numere) Operație care asociază, după anumite reguli, perechii de numere a și b ($b \neq 0$) numărul c (care, în mulțimea N sau Z, există numai dacă a este multiplu lui b), astfel încît: $a = b \cdot c$. **2.** (Pentru polinoame cu o nedeterminată și cu coeficienții într-un corp numeric dat) Operație care asociază perechii formate din polinoamele f și g (considerate pentru orice nedeterminată reală sau complexă ale cărei valori nu anulează pe g) polinomul h, astfel încît: $f = g \cdot h$. **3.** (Pentru un grup multiplicativ G) Operație care asociază unei perechi de elemente $a, b \in G$ elementul $a \cdot b^{-1}$, unde b^{-1} este simetricul (inversul) lui b.

ÎMPĂRȚITÓR, *împărțitori*, s.m. (Mat.) Număr, element prin care se

împarte deîmpărțitul; al doilea termen al unei împărțiri.

ÎMPIETRÍ, *împietresc*, vb. IV. Intranz. A rămîne pe loc, nemișcat; a încremeni, a înlemni, a înmărmuri.

ÎMPILÁ, *împilez*, vb. I. Tranz. A asupri, a oprima un popor, o populație, o clasă socială etc.

ÎMPÎNZÍ, *împînzesc*, vb. IV. Tranz. și refl. **1.** A (se) acoperi, a (se) întinde, a (se) răspîndi peste tot și în mare număr. **2.** A (se) tulbura, a face să-și piardă sau a-și pierde claritatea vederii.

ÎMPOPOȚONÁ, *împopoțonez*, vb. I. Refl. și tranz. (Fam. și peior.) A (se) găti cu (prea) multe podoabe nepotrivite, caraghioase; a (se) înzorzona.

ÎMPRESURÁ, *împresór*, vb. I. Tranz. A înconjura din toate părțile (de obicei pentru a prinde, a cuceri). ◆ A cuprinde cu brațele, cu mîinile; a îmbrățișa.

ÎMPRICINÁT, -Ă, *împricinați, -te*, adj., s.m. și f. (Cel) care este implicat, acuzat într-un proces; (cel) care este parte într-un proces.

ÎMPROPRIETĂRÍRE, *împroprietăriri*, s.f. Act prin care statul atribuie unei persoane un teren agricol, un loc de casă sau o locuință (cu sau fără plată).

ÎMPROSPĂTÁRE, *împrospătări*, s.f. Faptul de a înnoi, de a înviora etc. prin schimbare, prin înlocuire.

ÎMPURPURÁ, *împurpurez*, vb. I. Refl. A se înroși (tare, viu).

ÎNADÎNS adv. (Pop.) Cu un anumit scop; anume, intenționat.

ÎNÁLT, -Ă, *înalți, -te*, adj. **1.** (Despre sunete) Ascuțit, subțire, acut. **2.** (Despre tensiunea curentului electric, despre presiuni) Care are valoare mare. ◆ (Despre frecvență) Cu un număr mare de perioade pe unitatea de timp.

ÎNAPOIÁT, -Ă, *înapoiați, -te*, adj. (Despre popoare, țări etc.) Care a rămas în urmă în economie, în cultură, în politică; care este puțin dezvoltat. [Pronunțat: *-po-iat*]

ÎNĂBUȘITÓR, -OÁRE, *înăbușitori, -oare*, adj. Care împiedică pe cineva să respire (normal); sufocant.

ÎNĂLBĂSTRÍ, *înălbăstresc*, vb. IV. Intranz. și refl. (Despre oameni) A se învineți (de mînie).

ÎNĂLȚÍME, *înălțimi*, s.f. **1.** Distanță de la nivelul pămîntului (sau de la un nivel orizontal) pînă la un punct situat deasupra lui; altitudine. **2.** Formă de relief care are o înălțime (1) oarecare. **3.** (Pentru un triunghi) Perpendiculara prin vîrful unui triunghi pe dreapta determinată de latura opusă; segmentul determinat de vîrf și piciorul perpendicularei; lungimea acestui segment. ◆ (Pentru un trapez) Distanța dintre laturile paralele. ◆ (Pentru prismă, cilindru, trunchi de piramidă, trunchi de con) Distanța dintre planele bazelor. ◆ (Pentru o piramidă sau un con) Distanța de la vîrf la planul bazei. ◆ (Pentru o calotă sferică) Distanța de la centrul bazei la polul corespunzător planului bazei (situat pe calotă). ◆ (Pentru o zonă sferică) Distanța dintre planele paralele care o delimitează. **4.** (Astron.; în expr.) *Înălțimea deasupra orizontului*, una dintre coordonatele orizontale ale unui punct al sferei cerești, constînd în unghiul format de raza vizuală a punctului (a stelei) cu planul orizontului, care se măsoară de la orizont spre zenit prin valori de la 0° la 90°; se notează: *h*. **5.** (Fiz.; în expr.) *Înălțimea sunetului*, numărul de vibrații pe secundă ale unui sunet.

ÎNCÁI adv. (Reg.) Cel puțin, măcar, barem.

ÎNCĂLTEA adv. (Reg.) Măcar, barem, cel puțin.

ÎNCARTIRUÍRE, *încartiruiri*, s.f. Stabilire temporară a locuințelor trupelor și ofițerilor dintr-o unitate mi-

litară într-o localitate situată în afara sediului acestei unități.

ÎNCĂTUȘÁ, *încătușez*, vb. I. Tranz. A pune cuiva cătușe; a lega pe cineva cu lanțuri. ◆ Fig. (Despre sentimente, preocupări) A pune cu totul stăpînire pe cineva.

ÎNCETINITÓR, *încetinitoare*, s.n. Dispozitiv care micșorează viteza unor sisteme tehnice.

ÎNCHEGÁT, **-Ă**, *închegați*, *-te*, adj. Care formează o unitate, cu elemente bine legate între ele.

ÎNCHIABURÍRE, *închiaburiri*, s.f. Faptul de a deveni chiabur; *p. gener.* îmbogățire.

ÎNCHINÁTĂ, *închinate*, adj. (În expr.) *Mănăstire închinată*, mănăstire ortodoxă din țările române, subordonată, din punct de vedere administrativ și economic, unei patriarhii sau unei mănăstiri străine.

ÎNCHIPUÍRE, **(2)** *închipuiri*, s.f. 1. Faptul, puterea, capacitatea de a(-și) închipui; imaginație, fantezie. 2. Produs al imaginației; plăsmuire, ficțiune; iluzie; halucinație. ◆ Idee, gînd, părere, opinie, presupunere (subiectivă, lipsită de temei). ◆ (Rar) Chip, imagine.

ÎNCHISTÁRE, *închistări*, s.f. (Biol.) Acoperire a corpului unor bacterii, alge, protozoare etc. cu o membrană, închidere a acestora într-un chist și trecere la o viață latentă, pentru a rezista astfel la uscăciune, la temperaturi ridicate sau scăzute etc.

ÎNCHISTÁT, **-Ă**, *închistați*, *-te*, adj. Care rămîne ori persistă să rămînă izolat, neschimbat (în ciuda unor cerințe contrare).

ÎNCIFRÁRE, *încifrări*, s.f. Faptul de a reda o idee, un sentiment etc. în mod indirect, simbolic, metaforic.

ÎNCÎLCÍ, *încîlcesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) încurca (fire de ață, de păr etc.). 2. Refl. Fig. (Despre gînduri, idei, acțiuni) A deveni neclar, confuz.

ÎNCÎNTÁT, **-Ă**, *încîntați*, *-te*, adj. Plin de bucurie, de mulțumire, de entuziasm; fermecat, vrăjit.

ÎNCLINÁT, **-Ă**, *înclinați*, *-te*, adj. Care este aplecat într-o parte sau în jos; care formează o pantă.

ÎNCLINÁȚIE, *înclinații*, s.f. Vocație, atracție, dispoziție naturală pentru ceva.

ÎNCORDÁT, **-Ă**, *încordați*, *-te*, adj. Care se află în stare de tensiune, de încordare; cu coarda întinsă. ◆ Fig. Concentrat, atent, vigilent; înfrigurat. ◆ Fig. (Despre raporturile dintre oameni, dintre state etc.) Ajuns într-o stare de tensiune maximă; înăsprit, neprietenos.

ÎNCORPORÁ, *încorporez*, vb. I. Tranz. A încadra recruții într-o unitate, pentru efectuarea stagiului militar.

ÎNCORSETÁ, *încorsetez*, vb. I. Tranz. A împiedica sau a îngrădi pe cineva în acțiunile sau în gîndurile sale.

ÎNCOTOȘMĂNÁT, **-Ă**, *încotoșmănați*, *-te*, adj. Îmbrăcat (prea) gros; înfofolit.

ÎNCOVRIGÁ, *încovrig*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) răsuci, a (se) prinde înfășurîndu-se pe ceva.

ÎNCRÉDERE s.f. Sentiment de siguranță față de cinstea, buna-credință sau sinceritatea cuiva; credință. ◇ Expr. *Om* (sau *persoană*) *de* (*mare*) *încredere*, persoană căreia i se poate încredința orice secret; orice misiune. *A pune chestiunea de încredere*, a cere deputaților să-și precizeze, în anumite împrejurări, prin vot, atitudinea față de politica guvernului. *A da vot de încredere*, a aproba în parlament activitatea sau programul unui guvern.

ÎNCRENGĂTÚRĂ, *încrengături*, s.f. Diviziune a regnului animal sau a celui vegetal, superioară clasei.

ÎNCREZÚT, -Ă, *încrezuți, -te*, adj. Care are o idee foarte bună despre sine; îngîmfat, înfumurat.

ÎNCRÎNCENÁRE, *încrîncenări*, s.f. Încordare îndîrjită, îndîrjire, înverșunare (în acțiuni, în atitudine).

ÎNCROPÍ, *încropesc*, vb. IV. Tranz. 1. A încălzi puțin un lichid. 2. A aduna un bun (cu greu, puțin cîte puțin); a înjgheba, a înfiripa.

ÎNCRUCIȘÁRE, *încrucișări*, s.f. Proces de unire, pe calea reproducerii sexuate, a unor indivizi aparținînd unor specii, rase sau soiuri diferite, obținîndu-se urmași cu însușiri superioare.

ÎNCRUCIȘÁTĂ, *încrucișate*, adj. (Biol.; în expr.) *Fecundație încrucișată*, fecundație a ovulului de la celenterate cu spermatozoizi proveniți de la alt individ.

ÎNCRUȘÍT, -Ă, *încrușiți, -te*, adj. (Reg.) Înroșit, roșu.

ÎNDATORÍRE, *îndatoriri*, s.f. 1. (Înv.) Obligație bănească. 2. Obligație morală; sarcină obligatorie.

ÎNDE prep. (Înv. și reg.) Între; laolaltă, împreună. *Ei înde ei.*

ÎNDELETNICÍRE, *îndeletniciri*, s.f. Ocupație permanentă a cuiva; profesiune, meserie.

ÎNDEMÎNÁTIC, -Ă, *îndemînatici, -ce*, adj. Priceput să facă orice lucru; iscusit.

ÎNDÎRJÍT, -Ă, *îndîrjiți, -te*, adj. Care arată dîrzenie, înverșunare, stăruință.

ÎNDOBITOCÍT, -Ă, *îndobitociți, -te*, adj. Care și-a pierdut facultățile intelectuale și morale; prostit.

ÎNDOIÁLĂ, *îndoieli*, s.f. Atitudine, stare de neîncredere, de ezitare, de șovăială. [Pronunțat: *-do-ia-*]

ÎNDREPTÁ, *îndrept*, vb. I. Tranz. A arăta cuiva drumul bun, a îndruma pe cineva pe drumul cel bun.

ÎNDUPLECÁ, *îndúplec*, vb. I. Tranz. A convinge pe cineva să facă ceva sau să fie de acord cu ceva.

ÎNFĂPTUÍ, *înfăptuiesc*, vb. IV. Tranz. A îndeplini, a realiza ceva; a obține rezultatul dorit.

ÎNFEUDÁRE, *înfeudări*, s.f. Subordonare economică și personală a țăranilor de către feudali. [Pronunțat: *-fe-u-*]

ÎNFIERÁ, *înfierez*, vb. I. Tranz. 1. A însemna un animal cu ajutorul fierului înroșit. 2. Fig. A condamna cu toată severitatea, a osîndi în public; a stigmatiza.

ÎNFIRIPÁ, *înfiripez*, vb. I. Tranz. A alcătui, a face ceva la repezeală, din elemente puține, modeste, diferite sau necorespunzătoare; a înjgheba.

ÎNFLĂCĂRÁT, -Ă, *înflăcărați, -te*, adj. 1. Care este aprins, care dogorește. ◆ De culoare roșie ca focul. 2. Care este avîntat, pasionat, entuziasmat.

ÎNFLORITÓR, -OÁRE, *înfloritori, -oare*, adj. Care este în plină dezvoltare economică, socială, culturală; care a atins un înalt grad de dezvoltare.

ÎNFOCÁRE s.f. Stare sufletească de mare entuziasm, de intensă pasiune.

ÎNFRĂȚÍT, -Á, *înfrățiți, -te*, adj. (Despre popoare, oameni etc.) Care se află în relații de strînsă prietenie.

ÎNFRUNTÁ, *înfrúnt*, vb. I. Tranz. A avea curajul să se opună cuiva, să reziste în fața unei primejdii.

ÎNFULECÁ, *înfúlec*, vb. I. Tranz. (Fam.) A mînca sau a înghiți mîncarea lacom și repede.

ÎNFUMURÁRE, *înfumurări*, s.f. Îngîmfare, mîndrie nejustificată; orgoliu, aroganță.

ÎNGÂIMÁ, *îngâim*, vb. I. Tranz. A vorbi, a rosti vorbele cu greutate, nedeslușit, încurcat; a bolborosi, a îndruga.

ÎNGEMĂNÁ, *îngémăn*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) uni, a (se) împreuna, a (se) îmbina strîns.

ÎNGHÉȚ, *înghețuri*, s.n. Fenomen de trecere a apei din stare lichidă în stare solidă, datorită faptului că temperatura (aerului) scade sub 0°C. ◆ Stare de frig (a mediului).

ÎNGHIȚÍRE, *înghițiri*, s.f. (Fiziol.) Deglutiție.

ÎNGÎMFĂRE, *îngîmfări*, s.f. Atitudine de încredere exagerată în propriile sale însușiri; trufie, orgoliu.

ÎNGOGOȘÁRE, *îngogoșări*, s.f. Închidere a larvelor unor fluturi într-o gogoașă rezultată dintr-un fir secretat de glandele sericigene.

ÎNGRĂDÍRE, *îngrădiri*, s.f. Măsură de limitare a unui drept, a unei libertăți, a unei acțiuni; restricție.

ÎNGRĂȘĂMÎNT, *îngrășăminte*, s.n. Produs natural sau sintetic, mineral sau organic, care conține unul sau mai multe elemente nutritive pentru plantele de cultură și care se adaugă în solul agricol cultivat, pentru a mări fertilitatea acestuia, în scopul sporirii și îmbunătățirii calității recoltelor agricole.

ÎNHUMÁRE, *înhumări*, s.f. Îngropare a unui om mort; înmormîntare.

ÎNJGHEBÁ, *înjghebez*, vb. I. Tranz. A alcătui, a face ceva la repezeală, din elemente puține, modeste, diferite sau necorespunzătoare; a înfiripa.

ÎNJUMĂTĂȚÍ, *înjumătățesc*, vb. IV. Tranz. A împărți, a tăia, a desface etc. în două; a reduce la jumătate.

ÎNJUMĂTĂȚÍRE s.f. Acțiunea de *a înjumătăți* și rezultatul ei. ◇ (Fiz.) *Timp de înjumătățire*, timpul mediu necesar pentru dezintegrarea a jumătate din nucleele unei cantități oarecare dintr-un izotop radioactiv.

ÎNLESNÍ, *înlesnesc*, vb. IV. Tranz. A ușura munca, eforturile cuiva; a sprijini pe cineva pentru a realiza un lucru.

ÎNLUMINÁ, *înluminez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A împodobi o carte (manuscris) cu miniaturi, viniete, litere colorate.

ÎNMĂNUNCHEÁ, *înmănunchez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) aduna, a (se) strînge la un loc.

ÎNMIRESMĂT, -Ă, *înmiresmați*, *-te*, adj. Care miroase frumos; parfumat.

ÎNMLĂDIÁ, *înmlădiez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) îndoi ușor; a (se) legăna (ușor) într-o parte și în alta; a (se) mlădia. [Pronunțat: *-di-a*]

ÎNMUGURÍRE, *înmuguriri*, s.f. **1.** (Bot.) Faptul de a se forma pe tulpini muguri axilari și terminali. ◆ Mod de înmulțire asexuată la unele plante. **2.** (Zool.) Mod de înmulțire asexuată la spongieri și la celenterate.

ÎNMULȚÍRE, *înmulțiri*, s.f. **1.** (Mat.; pentru numere naturale) Operație care asociază perechii formate din numerele a și b numărul c, astfel încît: $c = a + a + \ldots + a$, unde suma are b termeni. ◆ Operație definită pe o mulțime M, prin analogie cu înmulțirea numerelor naturale, asocierea $(a \cdot b) \rightarrow c$ făcîndu-se după anumite reguli specifice mulțimii cu ale cărei elemente se operează; se notează: $a \times b$ sau $a \cdot b$ sau ab (semnul înmulțirii suprimîndu-se cînd cel puțin unul dintre factori este literal). **2.** (Biol.) Reproducere a organismelor vii prin formare de noi indivizi.

ÎNMULȚITÓR, *înmulțitori*, s.m. (Mat.) Element cu care se înmulțește un alt element; factor al operației de înmulțire **(1)**.

ÎNNOPTĂT, -Ă, *înnoptați*, *-te*, adj. Peste care s-a lăsat noaptea. ◆ Fig. Întunecat, posomorît.

ÎNOTĂTÓR, -OÁRE, *înotători*, *-oare*, adj., subst. **1.** Adj., s.m. și f. (Ființă) care știe să înoate. **2.** S.f. Aripioară în formă de membrană susținută de raze scheletice, la pești sau la alte

animale acvatice, care servește la propulsie și la stabilitate.◇ *Înotătoare pectorală*, aripioară pereche situată în partea anterioară a corpului, imediat după cap. *Înotătoare abdominală*, aripioară pereche situată în regiunea abdomenului. *Înotătoare dorsală*, aripioară nepereche situată pe muchea dorsală, aproximativ în regiunea mijlocie a spatelui. *Înotătoare anală*, aripioară nepereche așezată înapoia anusului. *Înotătoare codală*, aripioară așezată în prelungirea cozii, împărțită în doi lobi, egali sau inegali. *Înotătoare membranoasă*, bandă flexibilă situată împrejurul abdomenului, la sepie. *Înotătoare interdigitală*, membrană interdigitală, la unii batracieni, la unele reptile, păsări și mamifere acvatice. ◆ Parte terminală a corpului cetaceelor. **3.** Adj. (În expr.) *Vezică înotătoare*, vezică membranoasă, la pești, formată din două compartimente pline cu gaze, legată de faringe, care servește la echilibru, la ridicarea și la coborîrea peștelui în apă și, uneori, la respirație. **4.** S.m. (Zool.) Necton.

ÎNRÎURÍ, *înrîuresc*, vb. IV. Tranz. și intranz. A avea o influență asupra cuiva sau a ceva; a influența. [Pronunțat: *-rî-u-*]

ÎNROBITÓR, -OÁRE, *înrobitori, -oare*, adj., s.m. și f. (Persoană) care înrobește, supune, aservește pe cineva.

ÎNSĂMÎNȚÁRE, *însămînțări*, s.f. Acțiunea de a răspîndi semințele de plante agricole în sol.

ÎNSĂMÎNȚÁT, -Ă, *însămînțați, -te*, adj. (Chim.; despre soluții sau topituri) În care s-a introdus un cristal, cu scopul de a provoca cristalizarea respectivei substanțe dizolvate sau topite.

ÎNSCENÁ, *înscenez*, vb. I. Tranz. **1.** A regiza un spectacol, a pune în scenă. **2.** Fig. A pune la cale acțiuni rău intenționate spre a aduce cuiva prejudicii.

ÎNSCRÍE, *înscriu*, vb. III. Tranz. **1.** A trece numele (și alte date) într-un catalog, într-o condică etc.; a înregistra, a înmatricula. **2.** A construi o figură geometrică în perimetrul alteia, astfel încît unele puncte ale celei dintîi să fie tangente la cealaltă. **3.** A marca unul sau mai multe goluri, seturi, coșuri etc., la fotbal, hochei, handbal etc.

ÎNSCRÍS[1], *înscrisuri*, s.n. Act, dovadă, document.

ÎNSCRÍS[2], **-Ă**, *înscriși, -se*, adj. (Despre poligoane) Cu vîrfurile situate pe cerc; (despre poliedre) cu vîrfurile situate pe suprafața unei sfere, a unui con sau a unui cilindru.◇ *Unghi înscris* (unui cerc), unghi ale cărei laturi sînt coarde ale cercului avînd cîte un capăt comun. *Cilindru înscris în sferă*, cilindru circular drept ale cărui baze sînt cercuri ale sferei. *Con înscris în sferă*, con circular avînd ca bază un cerc al sferei și vîrful pe sferă. *Cerc înscris* (într-un triunghi sau într-un poligon regulat), cerc tangent la toate laturile triunghiului sau ale poligonului. *Sferă înscrisă* (într-un poliedru regulat), sferă tangentă la toate fețele poliedrului.

ÎNSÉMN, *însemne*, s.n. Semn distinctiv al unei demnități, al unui rang; insignă.

ÎNSORÍ, pers. 3 *însorește*, vb. IV Refl. A apărea iarăși soarele (după ce vremea fusese întunecată); a se înseninа.

ÎNSPICÁRE, *înspicări*, s.f. Faptul de a face spic, faptul de a da în spic.

ÎNSPICÁT, -Ă, *înspicați, -te*, adj. (Despre plante) Care a făcut spic, care a dat în spic, care are spic.

ÎNSPUMÁT, -Ă, *înspumați, -te*, adj. Plin de spumă, cu spumă.

ÎNSTRĂINÁ, *înstrăinez*, vb. I. 1. Tranz. A trece cuiva (prin vînzare) stăpînirea unui lucru; a aliena un

bun material. ◆ A sustrage, a fura. **2.** Refl. A-și părăsi familia, locul de naștere sau de reședință, stabilindu-se în altă parte. ◆ A se îndepărta sufletește; a pierde afecțiunea, simpatia cuiva. [Pronunțat: *-stră-i-*]

ÎNSUMÁ, *însumez*, vb. I. Tranz. A aduna laolaltă, a totaliza, a cuprinde.

ÎNȘFĂCÁ, *înșfăc*, vb. I. Tranz. A apuca brusc, a prinde cu putere și cu violență pe cineva sau ceva; a înhăța.

ÎNTEȚÍ, *întețesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) face mai puternic, mai intens, mai viu; a (se) intensifica.

ÎNTIPĂRÍ, *întipăresc*, vb. IV. Refl. A se imprima, a lăsa o urmă într-un material prin apăsare. ◆ Fig. A se fixa (pentru totdeauna) în mintea, în conștiința cuiva.

ÎNTÎMPINÁ, *întîmpin*, vb. I. Tranz. A-i ieși cuiva înainte pentru a-l primi. ◆ Fig. A avea de suportat necazuri, piedici, obstacole în calea unei realizări.

ÎNTÎMPLĂRE, *întîmplări*, s.f. **1.** Ceea ce se întîmplă; fapt, eveniment. ◆ Peripeție, aventură (neplăcută). **2.** Categorie a determinismului dialectic, corelativă cu *necesitatea*, care desemnează însușiri și legături, raporturi care au temei, fie extern, fie intern, dar sînt neesențiale, individuale, singulare, vremelnice, accidentale, netipice, nerepetabile ale obiectelor și proceselor, avînd însă întotdeauna un caracter obiectiv și o determinare cauzală; hazard, contingență.

ÎNTRAJUTORÁRE, *întrajutorări*, s.f. Ajutorare reciprocă, ajutor mutual.

ÎNTRÉCERE, *întreceri*, s.f. (În expr.) *Întrecere socialistă*, mișcare cu caracter de masă, specifică orînduirii socialiste, care stimulează inițiativa creatoare și entuziasmul oamenilor muncii, îi mobilizează la realizarea și depășirea sarcinilor profesionale.

ÎNTRÉG, -EÁGĂ, *întregi*, adj., s.n. **1.** Adj. (Mat.; în expr.) (Și substantivat, m.) *Număr întreg*, fiecare dintre numerele ..., $-n$,..., -2, -1, 0, 1, 2, ..., n, ... a căror mulțime se notează cu *Z*. *Partea întreagă a unui număr real*, *a*, cel mai mare număr întreg care este cel mult egal cu *a;* se notează: [a]. **2.** S.n. Totalitatea elementelor, aspectelor, fenomenelor etc. care constituie un ansamblu sau se organizează (într-un anumit mod) într-un tot unitar.

ÎNTREPĂTRÚNDE, *întrepătrúnd*, vb. III. Refl. recipr. A pătrunde, a intra unul în altul; a se amesteca unul cu altul.

ÎNTREPRÍNDERE, *întreprinderi*, s.f. Unitate economică de producție, de construcții, de prestări de servicii sau de comerț. ◇ *Întreprindere socialistă,* unitate de bază în care se desfășoară activitatea economico-socială și în care oamenii muncii își exercită prerogativele ce decurg din tripla lor calitate de proprietari, de producători și beneficiari ai bunurilor materiale. *Întreprindere de stat,* întreprindere în care mașinile, utilajele, clădirile, materiile prime, respectiv mijloacele de producție, se găsesc în proprietatea statului și sînt date întreprinderilor pentru a le folosi în vederea desfășurării unei activități necesare societății (în industrie, agricultură, transporturi, construcții etc.). *Întreprindere agricolă de stat*, unitate agricolă socialistă bazată pe gestiunea economică, în care pămîntul și celelalte mijloace de producție, precum și producția obținută se află în proprietatea întregului popor, activitatea este organizată pe bază de plan, iar retribuția lucrătorilor se face în mod global, după cantitatea și calitatea muncii și a rezultatelor obținute în producție. *Întreprindere cooperatistă*, întreprindere în care mijloacele de producție sînt proprietate cooperatistă (de grup), adică a cooperatorilor care lucrează în uni-

tatea respectivă. *Întreprindere mixtă*, unitate economică bazată pe cooperarea țării noastre cu alte țări sau cu întreprinderi din alte țări.

ÎNTREPRINZĂTÓR,-OÁRE, *întreprinzători,-oare*, adj. Care are spirit de acțiune; care are inițiativă.

ÎNTRERUPĂTÓR,-OÁRE, *întreruptători,-oare*, adj., s.n. (Aparat, dispozitiv) care servește la întreruperea sau la restabilirea unui circuit electric, hidraulic etc.; comutator.

ÎNTRETĂIÁT,-Ă, *întretăiați,-te*, adj. Care se încrucișează, se intersectează cu altul. [Pronunțat: *-tă-iat*]

ÎNTRETĂIÉRE, *întretăieri*, s.f. Loc unde se încrucișează două drumuri, două linii etc. (Pronunțat: *-tă-ie-*]

ÎNTREVEDEÁ, *întrevăd*, vb. II. Tranz. A vedea ceva în mod neclar, vag, cu greutate; a întrezări. ◆ Fig. A avea darul să bănuiască ceea ce se va întîmpla; a prevedea.

ÎNTRUCHIPÁ, *întruchipez*, vb. I. Tranz. A înfățișa în forme concrete; a reprezenta. ◆ Refl. A-și găsi o expresie concretă în cineva sau în ceva, a lua formă concretă; a se realiza, a se concretiza.

ÎNTRÚLP,-Ă, *întrulpi,-e*, adj. (Neobișnuit) Voinic, robust, trupeș.

ÎNTRUNÍ, *întrunesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) uni la un loc, a (se) strînge laolaltă, a (se) aduna, a (se) însuma.

ÎNTRUPÁ, *întrupez*, vb. I. Refl. și tranz. A căpăta sau a da formă concretă, materială, reală; a (se) concretiza.

ÎNȚELÉGERE, *înțelegeri*, s.f. **1.** Proces mintal care implică posibilitatea de a pune, conștient, în evidență, articulațiile, posibilitatea de a explica rolul fiecărui element în cadrul ansamblului și de a justifica această organizare. **2.** Comuniune de idei, de sentimente; acord, învoială.

ÎNȚELEPCIÚNE s.f. Capacitate superioară de înțelegere și de judecare a lucrurilor. ◆ Cumpătare, prudență, moderație determinată de experiență; spirit de prevedere.

ÎNȚELÉPT,-EÁPTĂ, *înțelepți,-te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care are însușirea de adîncă înțelegere și de judecare a lucrurilor.

ÎNȚELÉS, *înțelesuri*, s.n. Semnificație (a unui lucru, a unei vorbe, a unui gest etc.); sens, tîlc, noimă.

ÎNVĂȚÁRE, *învățări*, s.f. Activitate specială destinată achiziționării unei experiențe noi, formării unor capacități și a unor deprinderi care să permită individului să rezolve situațiile problematice înainte inaccesibile, sau să-și optimizeze raporturile sale cu lumea externă.

ÎNVĂȚĂCÉL, *învățăcei*, s.m. (Fam.) Școlar, elev, ucenic (al unei mari personalități).

ÎNVĂȚĂMÍNT, (2) *învățăminte*, s.n. **1.** Domeniu și activitate organizată de instruire și de educare (prin școli). ◆ Totalitatea instituțiilor școlare dintr-o țară, dintr-un județ, dintr-un oraș etc. **2.** Învățătură **(4)**.

ÎNVĂȚĂTÚRĂ, (1, 4) *învățături*, s.f. **1.** Sistem de îndrumări teoretice și practice într-un anumit domeniu de activitate; doctrină; principiu teoretic sau practic. **2.** Cunoștințe, cultură; erudiție, înțelepciune. **3.** Pregătire, studiu, școală; ucenicie. **4.** Concluzie la care cineva ajunge prin experiență practică sau prin pregătire teoretică; învățămînt **(2)**, povață, sfat.

ÎNVEDÉRÁ, *învederez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) arăta în mod clar, evident; a (se) evidenția.

ÎNVEDERÁT,-Ă, *învederați,-te*, adj. (Și adverbial) Care se poate vedea sau înțelege bine; care este vizibil sau evident.

ÎNVELÍȘ, *învelișuri*, s.n. Strat exterior al unui obiect, al unui organism etc. ◇ *Înveliș geografic*, ansamblu alcătuit din partea externă solidă a globului pămîntesc, din aer, apă și din viețuitoare, care se întrepătrund în permanență. *Înveliș electronic* (sau *de electroni*), totalitatea electronilor care gravitează în jurul nucleului unui atom; regiunea exterioară a atomului. *Înveliș electronic stabil*, înveliș electronic realizat atunci cînd grupul exterior de substraturi cu energie apropiată este ocupat în întregime cu electroni. *Înveliș de valență*, învelișul exterior al unui atom, în care se găsesc electroni de valență.

ÎNVESTÍ, *învestesc*, vb. IV. Tranz. A acorda cuiva în mod oficial un drept, o autoritate, o demnitate, o atribuție. ◆ (În evul mediu) A da cuiva învestitura.

ÎNVESTITÚRĂ, *învestituri*, s.f. Act solemn prin care seniorul acorda vasalului său o feudă sau o slujbă.

ÎNVÎLTORÍ, pers. 3 *învîltorește*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se ridica în vîrtejuri.

ÎNVÎRTEJÍ, *învîrtejesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) mișca, a (se) învîrti în vîrtejuri; a (se) învolbura.

ÎNVOLBURÁ, pers. 3 *învolburează*, vb. I. Refl. (Despre ape, furtuni etc.) A se mișca, a se ridica în vîrtejuri.

ÎNVOLBURÁT,-Ă, *învolburați,-te*, adj. (Despre ape, furtuni etc.) Care se mișcă, se ridică în vîrtejuri.

ÎNVRĂJBÍ, *învrăjbesc*, vb. IV. Refl. recipr. A se certa și a se dușmăni cu cineva. ◆ Tranz. A face să se certe și să se dușmănească.

ÎNZĂUÁT,-Ă, *înzăuați,-te*, adj. (Rar) Care are aspectul, strălucirea unor zale. [Pronunțat: *-ză-uat*]

J

JAD, *jaduri*, s.n. Piatră semipreţioasă compusă din silicat natural de sodiu şi aluminiu, de culoare albă-verzuie pînă la verde închis, cu luciu sticlos. ◆ Obiect de artă făcut din această piatră.

JAF, *jafuri*, s.n. Furt săvîrşit prin violenţă; jefuire.

JAGUÁR, *jaguari*, s.m. Animal carnivor feroce din familia felidelor, cu blana galbenă-roşiatică cu pete negre circulare, cu capul rotund, cu fălcile scurte şi puternice, digitigrad, cu ghearele ascuţite şi retractile, cu pupila dilatată, activ mai mult noaptea, cu mişcări graţioase, care trăieşte în America Centrală şi în America de Sud *(Felix onca)*.

JÁLBĂ, *jalbe*, s.f. (Înv. şi pop.) Plîngere, reclamaţie (făcută în scris).

JALÓN, *jaloane*, s.n. Bară lungă de lemn sau de metal, care, înfiptă vertical în pămînt, serveşte la marcarea şi la semnalizarea unor puncte de pe teren.

JANDÁRM, *jandarmi*, s.m. Militar din corpul de poliţie de la sate, care avea în trecut sarcina de a păzi şi de a menţine ordinea.

JÁNTĂ, *jante*, s.f. Partea exterioară periferică a unei roţi de automobil, de bicicletă etc., construită astfel încît să permită montarea pe roată a unui pneu; geantă. ◇ Expr. *A rămîne (sau a fi) pe jantă*, a) a avea cauciucul dezumflat; b) (fig.) a rămîne fără bani, a fi lefter.

JAR s.n. Părul scurt de pe partea din faţă a capului şi de pe extremităţile membrelor, la ovine.

JARÉT, *jarete*, s.n. Articulaţie a membrului posterior, la mamiferele patrupede, situată între gambă şi fluierul piciorului.

JARGÓN, *jargoane*, s.n. Limbaj specific anumitor categorii sociale sau profesionale, caracterizat prin abundenţa de cuvinte şi de expresii pretenţioase sau de strictă specialitate.

JASP s.n. Rocă silicioasă compactă, variat colorată, alcătuită din calcedonie şi din compuşi ai fierului, întrebuinţată ca piatră semipreţioasă, în arta decorativă.

JAVÉL s.n. (În expr.) *Apă de javel*, soluţie apoasă de hipoclorit de sodiu, folosită ca dezinfectant.

JAZ, (2) *jazuri*, s.n. **1.** Muzică uşoară (de dans), adesea cu caracter de improvizaţie, provenită din împletirea elementelor folclorice nord-americane (muzica populară a negrilor) cu muzica popoarelor europene, caracterizată printr-un ritm vioi, sincopat. **2.** Orchestră formată, de obicei, din instrumente de suflat şi de percuţie care execută această muzică; jazband. [Scris şi: *jazz*]

JDER, *jderi*, s.m. Mamifer carnivor din familia mustelidelor, asemănător cu dihorul, cu corpul mic, alungit, cu picioarele scurte, cu blana castanie cu o pată galbenă-portocalie la gît, digitigrad, cu coada lungă și stufoasă, bun cățărător, care trăiește în pădurile din Europa și este căutat pentru blana lui scumpă *(Martes martes)*.

JEFUÍ, *jefuiesc*, vb. IV. Tranz. A stoarce pe cineva de bani sau de alte bunuri materiale prin forță, prin înșelătorie sau prin exploatare.

JEJÚN, *jejunuri*, s.n. Parte a intestinului subțire, cuprinsă între duoden și ileon.

JELÉR, *jeleri*, s.m. (În evul mediu, în Transilvania) Țăran fără pămînt sau cu pămînt puțin, care muncea pe moșiile nobililor, fără a avea regimul juridic al iobagilor.

JENÁNT,-Ă, *jenanți,-te*, adj. Supărător, neplăcut; stînjenitor; penibil.

JEP, *jepi*, s.m. Arbust din familia pinului, cu tulpini ramificate flexibile, adesea culcate la pămînt, cu frunze aciculare, răspîndit în zona alpină, sub formă de tufe dese; jneapăn **(1)** *(Pinus mugo)*.

JÉRTFĂ, *jertfe*, s.f. (În unele ritualuri religioase) Ceea ce se aducea ca dar divinității (mai ales vietăți sacrificate pe altar). ◆ Fig. Persoană care suferă (și e sacrificată) pe nedrept.

JET, *jeturi*, s.n. Curent de lichid sau de gaz care țîșnește cu presiune printr-un orificiu.

JEȚ, *jețuri*, s.n. Scaun înalt cu spetează și brațe.

JGHEAB, *jgheaburi*, s.n. **1.** Canal sau conductă de scurgere pentru apă. ◆ Șanț adîncit de apele curgătoare repezi provenite din ploi și prin care acestea cară aluviunile. **2.** Un fel de vas lung de lemn din care vitele beau apă.

JICLÓR, *jicloare*, s.n. Parte a carburatorului, de forma unui dop, cu un orificiu care dozează debitul de combustibil necesar formării amestecului carburant la motoarele cu ardere internă.

JIGĂRÍT,-Ă, *jigăriți,-te*, adj. (Fam.) Cu aspect urît, neîngrijit, degradat.

JÍLAV,-Ă, *jilavi,-e*, adj. Umed.

JILÉTCĂ, *jiletci*, s.f. Vestă (la un costum bărbătesc).

JIR s.n. Fructul fagului, achenă cu trei muchii, ascuțită la vîrf, de culoare brună-roșcată, care conține trei semințe bogate în ulei, prinse într-o cupă ghimpoasă, ruginie, hrana preferată a mistreților.

JITÁR, *jitari*, s.m. (Reg.) Persoană angajată să păzească semănăturile (ca să nu le strice vitele).

JITNICÉR, *jitniceri*, s.m. Mic boier care administra magaziile cu grîne ale curții domnești moldovene.

JIVÍNĂ, *jivine*, s.f. Animal sălbatic; fiară, dihanie, lighioană.

JNEÁPĂN, *jnepeni*, s.m. (Bot.) **1.** Jep. **2.** Ienupăr.

JOÁGĂR, *joagăre*, s.n. Ferăstrău mecanic pus în mișcare de o apă curgătoare, cu mai multe pînze drepte, verticale, care taie bușteanul în mai multe scînduri; gater.

JOÁRDĂ, *joarde*, s.f. Nuia lungă, subțire și flexibilă; vargă, jordie.

JOIMĂRÍȚĂ, *joimărițe*, s.f. Ființă imaginară, închipuită sub înfățișarea unei femei urîte, zdrențăroase, despre care se credea, în popor, că pedepsește, în noaptea care precedă joia mare din săptămîna Paștilor, fetele și femeile lenește la tors.

JONCȚIÚNE, *joncțiuni*, s.f. Legătură, unire; locul unde se realizează legătura, unirea unor părți, unor elemente etc. ◇ (Fiz.) *Joncțiune p.n.*, regiune de tranziție între cele două

regiuni ale unei diode semiconductoare. [Pronunțat: *-ți-u-*]

JONGLÉR, *jongleri*, s.m. Artist și muzicant (vocal și instrumental) din evul mediu.

JOULE, *jouli*, s.m. (Fiz.) Unitate de măsură a energiei, egală cu lucrul mecanic efectuat de forța de un newton, cînd punctul ei de aplicație se deplasează cu un metru în direcția și în sensul forței; se notează: *J.* [Pronunțat: *jul*]

JOVIÁL,-Ă, *joviali,-e*, adj. Bine dispus, vesel, voios; care exprimă bună dispoziție, veselie, voioșie. [Pronunțat: *-vi-al*]

JÚDE, *juzi*, s.m. **1.** (În evul mediu, în Transilvania) Conducător al sfatului orășenesc. **2.** Demnitar cu atribuții judecătorești și administrative, în vechea organizare a țărilor românești; cneaz.

JÚDEC, *judeci*, s.m. Țăran devenit liber, în Țara Românească, după răscumpărarea din rumânie.

JUDECÁ, *júdec*, vb. I. **1.** Tranz. A-și forma o opinie, o părere despre cineva sau despre ceva, examinînd argumentele, luînd în considerare împrejurările, urmările etc.; a discerne, a chibzui. **2.** Tranz. A aprecia, a prețui, a califica. ◆ A considera, a socoti drept... **3.** Tranz. și refl. (recipr.) A (se) critica, a (se) condamna, a (se) mustra. **4.** Tranz. A examina o cauză sau o persoană în calitate de judecător și a da o hotărîre judiciară. ◆ A hotărî, a decide ca arbitru, a soluționa un litigiu. ◆ Refl. recipr. A fi în proces, în litigiu cu cineva.

JUDECÁTĂ, *judecăți*, s.f. **1.** Facultatea de a gîndi logic; rațiune, inteligență, gîndire. ◇ Loc. *Cu judecată*, cu bun-simț, cu tact; serios, temeinic. ◆ Părere, idee, socoteală. **2.** Formă logică fundamentală a gîndirii care reflectă raporturile existente, în realitatea obiectivă, între lucruri și însușiri, exprimată printr-o propoziție în care se afirmă sau se neagă ceva despre ceva.

JUDECĂTÓR,-OÁRE, *judecători, -oare*, s.m. și f. **1.** Funcționar de stat, numit sau ales, care soluționează pe calea justiției procesele, prin pronunțarea unei hotărîri. **2.** Persoană solicitată să-și dea părerea într-o chestiune în vederea stabilirii adevărului; arbitru.

JUDÉȚ, (1) *județi*, s.m., (2, 3) *județe*, s.n. **1.** S.m. Conducător al sfatului orășenesc în Țara Românească, în evul mediu. **2.** S.n. (Înv.) Proces (5). **3.** S.n. Unitate administrativ-teritorială alcătuită din mai multe comune și orașe.

JUDICIÁR, -Ă, *judiciari, -e*, adj. **1.** Care ține de justiție, privitor la justiție; judecătoresc. **2.** Făcut prin autoritatea justiției. [Pronunțat: *-ci-ar*]

JUDICIÓS,-OÁSĂ, *judicioși,-oase*, adj. Care judecă cu pătrundere și cu discernămînt; înțelept. ◆ (Despre acțiuni, idei etc.) Bine gîndit, chibzuit, socotit. [Pronunțat: *-ci-os*]

JÚG, *juguri*, s.n. **1.** Dispozitiv de lemn care se pune pe grumazul animalelor cornute care trag la car, la plug etc. sau, în unele țări, se fixează de coarnele lor. ◇ Expr. *A munci la jug*, (despre oameni) a munci din greu, peste puteri. ◆ Fig. Muncă grea, neplăcută; robie, dominație, tiranie. **2.** Șir de culmi muntoase puțin înalte, formate din șisturi cristaline, alcătuind un fel de punte de legătură între două șiruri de munți mai înalți.

JUGULÁR,-Ă, *jugulari,-e*, adj. Care aparține gîtului, privitor la gît, din regiunea gîtului. ◇ *Venă jugulară*, venă a gîtului care colectează sîngele din regiunea gîtului și a capului.

JUMĂTÁTE, *jumătăți*, s.f. Fiecare dintre cele două părți egale în care se poate diviza un întreg; doime.

JUNCÁN, *juncani*, s.m. Bou tînăr (între doi și patru ani).

JUNCÁNĂ, *juncane*, s.f. Vacă tînără (între trei și patru ani); juncancă.

JÚNCĂ, *junei*, s.f. Vacă tînără (între doi și trei ani) care nu a avut încă vițel.

JUNGHÉR, *junghere*, s.n. (Înv.) Pumnal.

JÚNGLĂ, *jungle*, s.f. Pădure tropicală sau subtropicală deasă și umedă, greu de străbătut datorită lianelor și tufișurilor, de multe ori extinsă în regiuni mlăștinoase.

JUNÍNCĂ, *juninci*, s.f. Vițea tînără (între un an și doi ani).

JUNIÓR,-OÁRĂ, *juniori,-oare*, s.m. și f., adj. (Persoană) care practică sportul de performanță într-o anumită ramură sportivă, la una dintre categoriile de vîrstă cuprinse între 13 și 19 ani, acestea variind de la o specialitate sportivă la alta. ◆ (Substantivat) Categorie de clasificare sportivă. [Pronunțat: *-ni-or*]

JUPÂN, *jupani*, s.m. **1.** Persoană care făcea parte din vîrfurile nobilimii de dinaintea formării statelor române. **2.** Titlu dat, în evul mediu, în țările române, celor mai de seamă boieri și dregători; persoană care avea acest titlu.

JÚPĂ, *jupe*, s.f. (Livr.) Fustă.

JUPÍ, *jupesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A jupui.

JUPÎN, *jupîni*, s.m. Titlu de politețe (mai ales de adresare) dat (în trecut) unei persoane, echivalînd cu „domn".

JURÁSIC,-Ă, *jurasici,-ce*, s.n., adj. **1.** S.n. A doua perioadă a mezozoicului, în care predomină gimnospermele și apar angiospermele, fauna fiind reprezentată prin aproape toate tipurile de viețuitoare. ◆ Grup de roci formate în această perioadă. **2.** Adj. Care aparține jurasicului (1), privitor la jurasic.

JURÁT[1], *jurați*, s.m. Membru al sfatului orășenesc în Transilvania, în evul mediu.

JURÁT[2]**,-Ă,** *jurați,-te*, adj. (Înv.) Care a făcut un jurămînt de credință; legat printr-un jurămînt de credință; fidel, credincios.

JURĂMÎNT, *jurăminte*, s.n. **1.** Afirmare, promisiune, făgăduială solemnă făcută de o persoană de a spune adevărul în legătură cu anumite fapte. **2.** Angajament solemn, exprimat, de obicei, printr-o anumită formulă, prin care cineva se obligă să-și facă datoria (față de popor, de stat etc.). **3.** Promisiune, făgăduială fermă de a face ceva.

JURÍDIC,-Ă, *juridici,-ce*, adj. Care ține de justiție sau de drept, privitor la justiție sau la drept. ◇ *Persoană juridică*, organizație cu patrimoniu propriu și administrație de sine stătătoare, care se bucură de capacitatea de a avea drepturi și obligații.

JURISCONSÚLT,-Ă, *jurisconsulți,-te*, s.m. și f. **1.** Specialist în științele juridice, de mare autoritate, care este consultat în probleme dificile de drept. **2.** Specialist în științele juridice angajat de o organizație socialistă, care se ocupă de problemele cu caracter juridic ale organizației respective.

JURISDÍCȚIE, *jurisdicții*, s.f. **1.** Putere, competență de a judeca a unui judecător sau a unei instanțe. **2.** Totalitatea instanțelor judecătorești de același grad. **3.** Ansamblul organelor care au competența de a judeca pricini de aceeași categorie. **4.** Teritoriu în care un judecător sau o instanță judecătorească își exercită puterea.

JURISPRUDÉNȚĂ, *jurisprudențe*, s.f. Totalitatea hotărîrilor pronunțate de organele de jurisdicție într-un anumit domeniu.

JURÍST,-Ă, *juriști,-ste*, s.m. și f. Specialist în științele juridice; persoană care se îndeletnicește cu dreptul.

JÚRIU, *jurii*, s.n. Comisie de specialiști desemnată pentru clasificarea candidaților sau a concurenților și pentru decernarea unor premii la examene, la competiții științifice, culturale, artistice etc.

JURNÁL, *jurnale*, s.n. Însemnări zilnice ale cuiva despre anumite evenimente curente legate, de obicei, de împrejurări din viața sa.

JURNALÍSTIC,-Ă, *jurnalistici,-ce*, adj. Care ține de presă, privitor la presă; ziaristic, gazetăresc.

JUST,-Ă, *juști,-ste*, adj. (Adesea adverbial) 1. Conform cu adevărul sau cu echitatea; drept, adevărat, echitabil. ◆ (Despre oameni) Care acționează și judecă în conformitate cu dreptatea. ◆ Fundat, legitim, legal. 2. Potrivit, corespunzător.

JUSTÉȚE s.f. Însușirea a ceea ce este just (1); dreptate. ◆ Precizie, exactitate.

JUSTIFICÁBIL,-Ă, *justificabili,-e*, adj. Care poate fi justificat, motivat.

JUSTIȚIÁR,-Ă, *justițiari,-e*, adj. Care face dreptate, care urmărește să facă dreptate. [Pronunțat: *-ți-ar*]

JUSTÍȚIE, *justiții*, s.f. 1. Totalitatea organelor de jurisdicție dintr-un stat; ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești; sistemul de funcționare a acestor instanțe. 2. Una dintre formele fundamentale ale activității statului, care constă în judecarea pricinilor civile sau penale și în aplicarea pedepselor prevăzute de lege. 3. Dreptate, echitate.

JUVĂȚ, *juvețe*, s.n. (Pop.) Laț făcut la capătul unei funii.

JUVENÍL,-Ă, *juvenili,-e*, adj. Care aparține tinereții, specific tinereții; tineresc.

JUXTAPÚNE, *juxtapún*, vb. III. Tranz. A pune mai multe obiecte, mai mulți termeni etc. unul lîngă altul; a alătura.

JUXTAPÚNERE, *juxtapuneri*, s.f. Acțiunea de *a juxtapune* și rezultatul ei; alăturare.

K

KÁLIU s.n. (Chim.) Potasiu.

KÁTHARSIS s.n. v. **catharsis.**

KENOTRÓN, *kenotroane*, s.n. Tub electronic cu doi electrozi, folosit pentru redresarea curenților alternativi de înaltă tensiune.

KEYNESÍSM s.n. Principalul curent de gîndire economică burgheză contemporană, a cărui doctrină economică a servit drept bază teoretică unor țări capitaliste dezvoltate, rezultat al reflectării stării de criză generală a societății burgheze, și care propagă speranța posibilității evitării catastrofei, dacă se realizează un anumit gen de unire a forței monopolurilor cu forța statului. [Pronunțat: *ke-y-*]

KIESELGÚR s.n. (Min.) Diatomit. [Pronunțat: *chizelgur*]

KILOCALORÍE, *kilocalorii*, s.f. Unitate de măsură pentru căldură, egală cu o mie de calorii; calorie mare; se notează: *kcal.*

KILOGRÁM, *kilograme*, s.n. Unitate de măsură pentru masă în sistemul internațional, reprezentînd masa prototipului internațional, confecționat în formă de cilindru cu diametrul și cu înălțimea de 39 mm, din aliaj de platină 90% cu iridiu 10% (adoptat, în 1889, la Conferința Internațională de Măsuri și Greutăți de la Paris și depozitat la Pavilionul din Sèvres).

KILOGRAMMÉTRU, *kilogrammetri*, s.m. Unitate de măsură tolerată pentru lucrul mecanic, egală cu lucrul mecanic efectuat pentru ridicarea unei greutăți de un kilogram la înălțimea de un metru; se notează: *kgm.*

KILOHÉRTZ, *kilohertzi*, s.m. Unitate de măsură pentru frecvență, egală cu o mie de hertzi; se notează: *kHz.* [Pronunțat: *-herț*]

KILOLÍTRU, *kilolitri*, s.m. Unitate de măsură pentru volume (capacități), egală cu o mie de litri; se notează: *kl.*

KILOMETRÁJ, *kilometraje*, s.n. Instrument de măsură montat la unele vehicule pentru a înregistra distanțele parcurse de vehicul sau viteza de deplasare.

KILOMÉTRU, *kilometri*, s.m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu o mie de metri; se notează: *km.*

KILOMÓL, *kilomoli*, s.m. Cantitate de substanță a cărei masă, exprimată în kg, este numeric egală cu masa moleculară; se notează: *kmol.*

KILOVÓLT, *kilovolți*, s.m. Unitate de măsură pentru tensiunea electrică sau diferența de potențial electric, egală cu o mie de volți; se notează: *kV.*

KILOVOLTAMPÉR, *kilovoltamperi*, s.m. Unitate de măsură pentru puterea electrică aparentă, egală cu o mie de voltamperi; se notează: *kVA.*

KILOWÁTT, *kilowați*, s.m. Unitate de măsură a puterii, egală cu o mie de wați; se notează: *kW.* ◇ *Kilowatt-oră,*

unitate de măsură a energiei, egală cu energia produsă într-o oră de o sursă cu puterea de un kilowatt; se notează: *kWh*.

KINESCÓP s.n. v. cinescop.

KITSCH s.n. Cuvînt german care definește arta de prost gust și prostul gust în general, apărute datorită alterării gustului estetic în condițiile vulgarizării, industrializării, confecționării în serie și comercializării masive a producției de artă și a celei artizanale. [Pronunțat: *chici*]

KÎWI s.f. invar. Pasăre acarinată din Noua Zeelandă, pe cale de dispariție, înaltă de 30 cm, cu aripile atrofiate, lipsită de claviculă, care se hrănește cu larve de insecte și duce o viață nocturnă *(Apteryx australis)*.

KRIPTÓN s.n. Kr cu Z = 36. Element chimic din grupa gazelor rare, gaz incolor, monoatomic, care se găsește în cantități mici în aerul atmosferic și care se extrage din aerul lichid, prin distilare fracționată.

L

LA[1] s.m. invar. Unul dintre cele șapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta a șasea din gama majoră tip.

LA[2], *lau*, vb. I. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) spăla (pe cap); a (se) scălda. [Prez. ind.: *lau*, *lai*, *lă*, *lăm*, *lați*, *lau*]

LABFERMÉNT, *labfermenți*, s.m. (Biol.) Cheag **(1)**.

LABIĂT,-Ă, *labiați,-te*, adj. (Despre corole și calicii) Care are forma unei pîlnii cu marginea tăiată în doi lobi principali, așezați unul deasupra celuilalt ca niște buze. ◆ (Despre plante) Care are corola și caliciul de forma descrisă mai sus. ◆ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante dicotiledonate cu frunze opuse, cu peri glandulari ce secretă uleiuri eterice, cu flori în inflorescențe compuse, cu tulpini în patru muchii, de la care se folosesc frunzele în industria farmaceutică și în cea alimentară; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-bi-at*]

LABÍL,-Ă, *labili,-e*, adj. (Livr.) **1.** Nestatornic, schimbător, instabil. **2.** (Despre un sistem fizic) Care se află în stare de echilibru instabil.

LABIRÍNT, *labirinturi*, s.n. **1.** Construcție cu un mare număr de camere și coridoare, care, prin așezarea lor complicată, îngreuiază orientarea în interior și ieșirea. ◆ Grup decorativ de arbuști care alcătuiesc alei întortocheate. ◆ Fig. Încurcătură, încîlceală de drumuri în care te orientezi cu greutate. ◆ Fig. Problemă, situație încurcată, fără ieșire. **2.** (Anat.) Totalitatea cavităților (și a organelor) care formează urechea internă. ◇ *Labirint osos*, parte a urechii interne, prezentînd un sistem de camere săpate în osul temporal (vestibul, canale semicirculare, cohlee sau melc osos), pline cu perilimfă. *Labirint membranos*, parte a urechii interne constituind un sistem de camere cu pereți membranoși (canale semicirculare membranoase, utricula, sacula și canalul cohlear), pline de endolimfă.

LĂBIUM s.n. **1.** (Zool.) Piesă chitinoasă din aparatul bucal al insectelor și al unor miriapode; buză inferioară. **2.** (Bot.) Fiecare dintre cele două frunzișoare, una superioară și alta inferioară, care formează lobii principali ai labiatelor. [Pronunțat: *-bi-um*]

LABORATÓR, *laboratoare*, s.n. Local sau încăpere prevăzute cu instalații speciale (apă, gaz, curent electric, ventilație etc.), mobilier adecvat, aparate și instrumente, destinate activității științifice experimentale și lucrărilor practice în domeniul științelor experimentale sau aplicate.

LÁBRUM s.n. Piesă chitinoasă din aparatul bucal al insectelor și al unor miriapode; buză superioară.

LAC[1], *lacuri*, s.n. Apă stătătoare mai adîncă aflată într-o depresiune și avînd izvoare proprii.

LAC², *lacuri*, s.n. **1.** Material de vopsitorie, soluție de substanță peliculogenă (rășini naturale sau sintetice, ulei vegetal sicativ, bitum etc.) într-un solvent volatil, cu sau fără adaos de colorant, care, întins în strat subțire pe o suprafață, formează, după evaporarea solventului, o peliculă incoloră sau colorată, lucioasă, transparentă, rezistentă la acțiunea mediului exterior, folosită pentru acoperirea diferitelor obiecte, în scop decorativ sau de protecție. ◇ *Lac de garanță*, vopsea pentru pictură de culoare roșie închisă. **2.** Piele (sau imitație de piele) cu fața netedă, lucioasă, acoperită cu un strat de lac² **(1)**.

LACHÉU, *lachei*, s.m. Bărbat aflat în serviciul personal al unui stăpîn bogat (și îmbrăcat, de obicei, într-o uniformă specială). ◆ Fig. Persoană slugarnică, servilă.

LACOLÍT, *lacolite*, s.n. Corp intruziv în formă de ciupercă, concordant cu straturile de roci sedimentare în care a fost injectat.

LACÓNIC,-Ă, *laconici,-ce*, adj. (Despre vorbire, stil) Care se exprimă în puține cuvinte; scurt, succint, concis, lapidar. ◆ (Despre oameni) Care vorbește puțin (și precis).

LACTÁMĂ, *lactame*, s.f. Denumire dată amidelor interne ale unor aminoacizi, rezultate prin eliminarea unei molecule de apă între gruparea carboxilică și gruparea aminică a aminoacizilor respectivi, astfel încît conțin o grupare caracteristică — NH—CO—, legată de restul moleculei.

LACTÁT,-Ă, *lactați,-te*, adj. Făcut, preparat sau format din lapte; care fabrică, prepară diverse produse alimentare pe bază de lapte.

LACTÁȚIE, *lactații*, s.f. **1.** Proces de formare și de secreție a laptelui prin glandele mamare ale femelelor mamiferelor. **2.** Acțiunea de a alăpta un copil. ◇ *Perioadă de lactație*, timpul necesar de hrănire a fătului cu lapte matern.

LĂCTIC,-Ă, *lactice*, adj. (Chim.; în expr.) *Acid lactic*, $CH_3CHOH\,COOH$, hidroxiacid alifatic monocarboxilic, care apare în natură în stare liberă, în unele produse de fermentare (lapte acru, iaurt, varză acră), ca produs de degradare a zaharidelor (în mușchii animalelor superioare) și care se obține industrial prin fermentația lactică a zaharidelor sau prin sinteze; substanță lichidă, siropoasă, incoloră, inodoră, solubilă în apă și în alcool, folosită în industria alimentară, în medicină etc. *Bacterie lactică*, bacterie care provoacă fermentarea laptelui. *Fermentație lactică*, fermentație a zaharurilor fermentabile cu formare de acid lactic, folosită la fabricarea produselor lactate și a brînzeturilor fermentate.

LACTIFÉR,-Ă, *lactiferi,-e*, adj. (Anat.) Care poartă laptele.

LACTODENSIMÉTRU, *lactodensimetre*, s.n. Aparat cu ajutorul căruia se determină calitatea laptelui.

LACTOFERMÉNT, *lactofermenți*, s.m.(Biol.) Cheag **(1)**.

LACTOFLAVÍNĂ s.f. Vitamina B_2.

LACTÓZĂ s.f. $C_{12}H_{22}O_{11}$. Compus organic natural din clasa dizaharidelor, care se găsește în laptele mamiferelor, obținîndu-se ca produs secundar la fabricarea brînzeturilor, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă, cu gust dulce, prin hidroliză formează glucoză și galactoză; folosit ca aliment pentru convalescenți, la producerea penicilinei, ca excipient la tabletarea unor medicamente etc.; zahăr de lapte.

LACUNÁR,-Ă, *lacunari,-e*, adj. Care prezintă lacune, goluri.

LACÚNĂ, *lacune*, s.f. **1.** Spațiu gol în interiorul unui corp; gol, lipsă în continuitatea, în integritatea unui lucru. **2.** (Bot.) Spațiu mare umplut cu aer, situat între celulele unui țesut din

limbul frunzelor. 3. (Zool.) Spațiu prin care trece lichidul circulant la unii viermi și la moluște. 4. (Anat.; în expr.) *Lacună sangvină*, fiecare dintre spațiile placentei în care se deschid vasele sangvine ale mamei.

LACUNÓS, *lacunoase*, adj. (Bot.; în expr.) *Țesut lacunos*, țesut din frunzele plantelor, situat sub țesutul palisadic și format din mai multe straturi de celule ovale, poliedrice sau alungite, care lasă între ele goluri.

LACÚSTRU,-Ă, *lacustri,-stre*, adj. Privitor la lac[1], specific lacului[1], care aparține lacului[1]; care trăiește sau care crește în lacuri[1]; format din lacuri[1]. ◇ *Locuință* (sau *așezare* etc.) *lacustră*, locuință (sau așezare etc.) clădită pe stîlpi la suprafața apei unor lacuri[1], caracteristică mai ales pentru epoca preistorică.

LĂGĂR, *lagăre*, s.n. **I. 1.** Loc de staționare a trupelor în corturi sau în barăci. 2. Loc în care sînt ținuți închiși și sub supraveghere prizonierii de război sau (în unele țări) persoanele considerate primejdioase pentru stat. **II.** Organ de mașină pe care se sprijină, se ghidează și, uneori, se mișcă o axă, o osie, un arbore.

LAGÉNĂ, *lagene*, s.f. Mică prelungire a saculei din urechea peștilor.

LAGUNĂR,-Ă, *lagunari,-e*, adj. Care aparține lagunelor, privitor la lagune; format din sau în lagune. ◇ *Facies lagunar*, facies care cuprinde roci de precipitație fizico-chimică depuse în lagune.

LAGÚNĂ, *lagune*, s.f. Parte din bazinul unei mări sau al unui ocean separată aproape complet de acestea printr-o fîșie îngustă de uscat.

LAI, LÁIE, *lăi*, adj., s.f. (Oaie) de culoare neagră sau de culoare neagră amestecată cu alb.

LĂIC,-Ă, *laici,-ce*, adj. (Adesea substantivat) Care este din afara religiei și a slujitorilor ei, specific acestui domeniu; mirean, lumesc. [Pronunțat: *la-ic*]

LÁIE s.f. Grup, ceată dezorganizată și zgomotoasă (de copii, de oameni). [Pronunțat: *la-ie*]

LÁINIC,-Ă, *lainici,-ce*, s.m. și f. (Reg.) Om care umblă fără rost; hoinar, haimana.

LÁITMOTIV, *laitmotive*, s.n. **1.** Motiv ritmic, melodic sau armonic dintr-o compoziție muzicală, care caracterizează un personaj, o situație etc. și care revine ori de cîte ori apare în scenă personajul sau situația dată. ◆ Fragment sau motiv muzical repetat. 2. Fig. Idee călăuzitoare a unei lucrări literare, științifice etc., reluată în mai multe rînduri în acea lucrare. [Scris și: *leit-motiv*]

LALEÁ, *lalele*, s.f. Plantă erbacee monocotiledonată din familia liliaceelor, cu bulb alungit, cu frunze sesile lanceolate, groase și late, dispuse altern, cu tulpina înaltă, care face o singură floare mare de diverse culori în vîrful tulpinii, cu fructul o capsulă; trăiește sălbatic, în stepa din Asia Mică, sau cultivată, ca plantă decorativă *(Tulipa gesneriana)*.

LAMARCKÍSM s.n. Teorie biologică după care evoluția viețuitoarelor se explică prin influența variațiilor de mediu asupra comportamentului și morfologiei lor și care consideră că însușirile astfel dobîndite se transmit ereditar.

LĂMĂ[1], *lame*, s.f. **1.** Placă mică și subțire de sticlă pe care se așază substanțele ce urmează să fie examinate la microscop. 2. Unealtă de forma unei aschii obținute prin cioplire, avînd lungimea de circa două ori mai mare decît lățimea, folosită în epoca de piatră.

LĂMĂ[2], *lame*, s.f. (La pl.) Gen de mamifere rumegătoare din familia camelidelor, care trăiesc pe platourile din America de Sud, de talie mică, cu

capul relativ mare, cu picioare înalte și zvelte, cu lînă de culoare albă, neagră, roșiatică, cafenie-închisă și care, domesticite, sînt folosite ca animale de povară (masculii), iar femelele pentru lîna lor fină *(Lama)*; (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

LAMBRÍU, *lambriuri*, s.n. Îmbrăcăminte din plăci de marmură, de lemn sau de stuc (deseori împodobite cu motive decorative sculptate), cu care se acoperă, total sau parțial, pereții unei încăperi.

LAMÉLĂ, *lamele*, s.f. Mică placă subțire de metal, de sticlă sau de lemn, cu diferite întrebuințări tehnice.

LAMELIBRANHIÁT,-Ă, *lamelibranhiați,-te*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre unele moluște) Cu branhiile în formă de lamele. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de moluște cu corpul turtit lateral, cu cochilia bivalvă, cu un picior pentru deplasare și pentru fixare și cu branhiile în formă de lamelă *(Lamellibranchiata)*; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. [Pronunțat: *-hi-at*]

LAMENTÁ, *lamentez*, vb. I. Refl. A se plînge (în mod zgomotos și adesea exagerat) de cineva sau de ceva; a se tîngui, a se văicări, a se jeli.

LAMENTÁBIL,-Ă, *lamentabili,-e*, adj. **1.** Care este vrednic de plîns, de compătimit. **2.** (Adesea adverbial) Rău, prost, mizerabil (în comportare, în aspect etc.).

LAMINÁ, *laminez*, vb. I. Tranz. **1.** A prelucra un material (în special un metal) prin deformare plastică, cu ajutorul laminorului. **2.** A reduce secțiunea de curgere a unui fluid.

LAMINÁR,-Ă, *laminari,-e*, adj. Care este alcătuit din lamele sau din straturi paralele. ◇ *Curgere laminară*, curgere a unui fluid care are loc prin deplasarea pe traiectorii paralele a straturilor componente.

LAMINÁRE, *laminări*, s.f. **1.** Procedeu tehnologic de prelucrare a metalelor, prin deformare plastică, cu ajutorul laminorului, realizîndu-se o întindere longitudinală a materialului și, concomitent, o creștere a densității lui, o structură cristalină mai fină, o micșorare a unor defecte de turnare etc., folosit pentru transformarea lingourilor în semifabricate sau a acestora în produse finite (laminate). **2.** Operație de întindere, de subțiere, de paralelizare și de omogenizare, cu laminorul, a fibrelor textile, în procesul de filare, în vederea toarcerii lor.

LAMINÁT,-Ă, *laminați,-te*, adj., s.n. **1.** Adj. Care a fost supus operației de laminare. **2.** S.n. Produs metalic obținut prin laminare.

LAMINÓR, *laminoare*, s.n. **1.** Instalație constituită din cilindri speciali, prin care se trece materialul metalic care urmează să fie laminat. **2.** Mașină de lucru care servește la laminarea benzilor de materie primă textilă, pentru a-i uniformiza grosimea și pentru a-i face firele paralele.

LAMPADÁR, *lampadare*, s.n. Suport sau stîlp vertical înalt pe care sînt montate una sau mai multe lămpi ori unul sau mai multe becuri.

LAMPADOFÓR, *lampadofori*, s.m. (Neobișnuit) Persoană care continuă, extinde și consolidează o concepție, un mod de gîndire, un stil etc. (în artă, în literatură etc.).

LÁMPĂ, *lămpi*, s.f. Aparat sau dispozitiv care produce lumină prin arderea unui combustibil sau cu ajutorul curentului electric. ◇ *Lampă de radio*, tub electronic. *Lampă de lipit*, aparat care produce o flacără foarte puternică, necesară în operația de lipire a unor piese metalice.

LÁMURĂ s.f. Partea cea mai bună, mai curată, mai aleasă dintr-un lucru (comestibil).

LÁNCE, *lănci*, s.f. Veche armă de atac, formată dintr-o prăjină lungă de lemn prevăzută cu un vîrf metalic ascuțit.

LANCEOLÁT,-Ă, *lanceolați,-te*, adj. (Bot.; mai ales despre frunze) Care are forma asemănătoare cu un vîrf de lance. [Pronunțat: *-ce-o-*]

LANGURÓS,-OÁSĂ, *languroși, -oase*, adj. (De obicei peior. sau ir.; adesea adverbial) Plin de duioșie, de dragoste, de melancolie (visătoare).

LANGÚSTĂ, *languste*, s.f. Crustaceu marin din ordinul decapodelor, asemănător cu racul, dar de talie mai mare, cu carapacea spinoasă, de culoare violacee, a cărui carne este foarte gustoasă; trăiește în Oceanul Atlantic și în Marea Mediterană *(Palinurus vulgaris)*.

LANSÁ, *lansez*, vb. I. Tranz. **1.** A da drumul pe apă unui vas nou construit sau reparat, a-l face să plutească pentru prima oară (după construire sau după reparare). **2.** A arunca, a azvîrli (spre un obiectiv).

LANTÁN s.n. La cu Z=57. Element chimic cu caracter metalic, alb-argintiu, maleabil și ductil, chimic foarte activ, și care, fiind atacat de aer, se păstrează în benzen.

LANTANÍDĂ. *lantanide*, s.f. (La pl.) Nume dat unei grupe de 14 elemente chimice cu numerele de ordine între 58 și 71, care, în sistemul periodic al elementelor, urmează după lantan, și care fac parte din grupa pămînturilor rare; (și la sg.) element chimic care aparține acestei grupe.

LANTÉRNĂ, *lanterne*, s.f. **1.** (Rar) Felinar. **2.** Turn mic construit deasupra unei turle, unei cupole cu scopul de a le lumina și de a le împodobi.

LANȚ, *lanțuri*, s.n. **1.** Șir continuu de elemente, ființe, lucruri, stări asemănătoare. **2.** (Fiz.; în expr.) *Reacție în lanț*, reacție care, producîndu-se într-un anumit punct al unui corp, se propagă în toată masa lui, dînd naștere unei succesiuni de reacții elementare. **3.** Șir de munți format din mai multe culmi paralele, de lungimi și cu înălțimi relativ mari.

LAPIDÁ, *lapidez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A lovi sau a omorî pe cineva cu pietre (ca pedeapsă sau ca răzbunare).

LAPIDÁR,-Ă, *lapidari,-e*, adj. (Despre stil, vorbire etc.) Care exprimă ceva în puține cuvinte; scurt, concis, laconic.

LAPIDÁRIU, *lapidarii*, s.n. Colecție de pietre de mari dimensiuni, sculptate sau gravate (basoreliefuri, statui, lespezi funerare etc.); loc în care se păstrează o astfel de colecție.

LAPIÉZ, *lapiezuri*, s.n. Formă de relief cu aspect de mici șănțulețe ramificate, despărțite prin creste scunde, formate de apele de ploaie care curg pe unele povîrnișuri din calcar, ghips ori sare. [Pronunțat: *-pi-ez*]

LAPISLAZÚLI s.n. Silicat natural de aluminiu și de sodiu, asociat cu sulfură de sodiu, de culoare albastră intensă, cristalizat, folosit la confecționarea unor obiecte de artă, la prepararea unor vopsele; lapis, lazurit.

LAPÓN,-Ă, *laponi,-e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care aparține populației băștinașe din regiunile extreme ale nordului Europei. **2.** Adj. Care aparține laponilor **(1)**, care se referă la laponi, caracteristic laponilor.

LÁPOVIȚĂ, *lapoviță*, s.f. Ploaie amestecată cu ninsoare.

LÁPSUS, *lapsusuri*, s.n. Incapacitate momentană a cuiva de a-și aduce aminte de un lucru știut. ◆ Eroare, inadvertență comisă din neatenție de o persoană care vorbește sau scrie ceva.

LÁPTE s.n. **1.** Lichid alb-gălbui, produs al secreției glandelor mamare ale femelelor mamiferelor, constituind o emulsie de grăsime într-o soluție apoasă de cazeină și de săruri minerale,

foarte hrănitoare, fiind folosit în alimentație, ca atare sau ca materie primă pentru prepararea și pentru fabricarea unor produse derivate. ◇ *Lapte integral*, lapte nesmîntînit. **2.** (Agron.; în expr.) *Coacere în lapte*, stadiu de coacere a cerealelor păioase cînd conținutul bobului este lăptos. **3.** Suc al unor plante sau fructe, asemănător ca aspect laptelui **(1)**, folosit ca materie primă în industria chimică sau farmaceutică. **4.** Suspensie apoasă de pulbere fină dintr-un material oarecare, asemănătoare ca aspect cu laptele **(1)**. ◇ *Lapte de var*, suspensie foarte fluidă de var stins în apă, folosită la zugrăveli, la dezinfectări, în industrie etc.; apă de var. *Lapte de ciment*, amestec format din praf de ciment și apă, folosit în lucrările de asfaltare, de construcții etc. *Lapte de malț*, malț măcinat și amestecat cu apă, folosit la prepararea berii.

LAPȚI s.m. pl. Produse sexuale ale peștilor masculi, conținînd spermatozoizi, cu aspectul unor mase gelatinoase lăptoase.

LÁRICE, *larici*, s.f. (Bot.) Zadă.

LARÍNGE, *laringe*, s.n. Partea superioară a traheii, de forma unei cutii cartilaginoase, în structura căreia intră și coardele vocale; beregată.

LARINGÍTĂ, *laringite*, s.f. Boală care constă în inflamația mucoasei laringelui.

LÁRMĂ s.f. Zgomot mare (de glasuri); gălăgie.

LÁRVĂ, *larve*, s.f. Stadiu de dezvoltare individuală a unor animale inferioare după ieșirea din ou, deosebit prin formă și prin mod de viață de stadiul adult.

LASCÍV,-Ă, *lascivi,-e*, adj. (Despre gesturi, cuvinte etc.) Care atîță la plăceri senzuale; senzual, voluptuos; obscen, imoral.

LASCIVITÁTE s.f. Caracterul a ceea ce este lasciv; înclinare spre senzualism; senzualitate, voluptate; obscenitate, imoralitate.

LÁSER, *lasere*, s.n. Instalație pentru generarea și amplificarea radiațiilor electromagnetice din domeniul vizibil, bazată pe fenomenul de emisie stimulată a radiației.

LAȘ,-Ă, *lași,-e*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Om) lipsit de curaj și de sentimentul onoarei; (om) fricos, mișel. **2.** Adj. Care demonstrează, trădează lipsă de curaj și de sentiment al onoarei.

LAȘITÁTE, *lașități*, s.f. Atitudine, purtare sau faptă a omului lipsit de curaj și de onoare.

LATENIÁNĂ adj. (În expr.) *Epoca lateniană*, a doua perioadă a epocii fierului din Europa, cuprinsă între sec. V î.e.n. și sec. I e.n., caracterizată prin generalizarea metalurgiei fierului, prin intensificarea utilizării uneltelor și armelor de fier, prin folosirea pe scară largă a roții olarului; a doua vîrstă a fierului. [Pronunțat: *-ni-a-*]

LATÉNT,-Ă, *latenți,-te*, adj. **1.** (Livr.) Care există dar nu se manifestă în exterior, putînd izbucni oricînd; potențial. **2.** (Bot.; în expr.) *Viață latentă*, perioadă din viața unei plante, înainte de încolțire, cînd funcțiile vitale ale seminței sînt mult încetinite.

LATÉNȚĂ, *latențe*, s.f. (Livr.) Stare latentă.

LATERÁL,-Ă, *laterali,-e*, adj. Situat pe (una dintre) laturi, pe o parte a unui obiect sau a unui corp geometric; situat la margine.

LÁTEX, *latexuri*, s.n. Suc lăptos alb-gălbui (sau portocaliu) secretat de părțile laticifere ale unor plante. ◇ *Latex natural* (sau *de cauciuc*), suc lăptos obținut din arbori producători de cauciuc, constituit dintr-o dispersie coloidală, emulsie de cauciuc în apă, cu mici cantități de alte substanțe, cu aspect lăptos, și din care, prin coagulare, se obține cauciucul natural

brut. *Latex sintetic*, dispersie coloidală de rășini sintetice în apă, folosită pentru fabricarea adezivilor, a vopselelor, a materialelor plastice poroase etc.

LATICIFÉR,-Ă, *laticiferi,-e*, adj. (Despre țesuturi, vase, tuburi ramificate ale unor plante) Care secretă sau poartă latex.

LATICIGÉN,-Ă, *laticigeni,-e*, adj. Care secretă lapte.

LATIFUNDIÁR, -Ă, *latifundiari, -e*, s.m. și f. Mare proprietar de pămînt. [Pronunțat: *-di-ar*]

LATIFÚNDIU, *latifundii*, s.n. Suprafață întinsă de pămînt arabil care aparține unui proprietar individual.

LATÍN, -Ă, *latini, -e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La pl.) Triburi care populau, la sfîrșitul mileniului II î.e.n. și în mileniul I î.e.n., zona de litoral al Latiumului — regiune situată în Italia centrală, la sud de gurile fluviului Tibru. **2.** Adj. Care aparține latinilor (1), privitor la latini.

LATINITÁTE s.f. Caracterul latin sau originea latină a unei limbi.

LATINIZÁNT, -Ă, *latinizanți, -te*, adj. Care urmărește să dea limbii un caracter cît mai apropiat de acela al limbii latine; care a primit o formă, un aspect apropiat de acela din limba latină.

LATITÚDINE, *latitudini*, s.f. Distanța unui punct de pe glob față de ecuator (măsurată pe meridianul locului care trece prin punctul respectiv și) exprimată în grade, minute și secunde.

LĂTURĂ, *laturi*, s.f. (Mat.; în expr.) *Latură a unui unghi* sau *a unui poligon*, fiecare dintre semidreptele care formează un unghi sau dintre segmentele determinate de vîrfurile poligonului.

LAUDATÍV, -Ă, *laudativi, -e*, adj. Care laudă; favorabil, elogios. [Pronunțat: *la-u-*]

LÁUR, *lauri*, s.m. **1.** (Bot.) Dafin. ◆ (La pl.) Frunzele dafinului (cu care se încununau, odinioară, eroii, poeții, oratorii). ◆ Fig. Glorie în lupte, într-un domeniu, într-o întrecere. **2.** Arbust cu frunze persistente și lucioase și cu fructe roșii *(Ilex aquifolium)*. **3.** Plantă anuală medicinală, dicotiledonată, din familia solanaceelor, cu tulpina în partea superioară bifurcată, ramificată, cu frunze ovate, cu margini neregulat dințate, cu flori singulatice avînd caliciul tubulos și corola albă, și cu fructul o capsulă țepoasă; ciumăfaie *(Datura stramonium)*.

LAVÁNDĂ, *lavande*, s.f. (Bot.) Levănțică.

LÁVĂ, *lave*, s.f. Materie minerală în stare lichidă și fierbinte pînă la incandescență, azvîrlită din interiorul pămîntului de un vulcan în erupție.

LAVÍNĂ, *lavine*, s.f. Masă de zăpadă care se desprinde din partea de sus a unui munte și se deplasează cu mare forță la vale; avalanșă.

LÁVIȚĂ, *laviță*, s.f. Scîndură lată fixată pe țăruși de-a lungul unui perete, în casele țărănești, pe care se stă.

LAWRÉNȚIU s.n. Lw cu Z = 103. Element chimic radioactiv, din grupa actinidelor, obținut artificial, prin bombardarea californiului cu ioni de bor accelerați.

LAX, -Ă, *lacși, -xe*, adj. Întins, care nu este strîns. ◇ *Țesut conjunctiv lax*, țesut conjunctiv alcătuit din unele celule fixe cu forme variate și dințate, iar altele libere, printre ele fiind și fibre cu substanță fundamentală, care are rolul de a lega diferite țesuturi și organe.

LAZURÍT s.n. (Min.) Lapislazuli, lapis.

LĂCRIMIÓARĂ, *lăcrimioare*, s.f. Plantă erbacee monocotiledonată din familia liliaceelor, cu flori albe, mici, plăcut mirositoare, înșirate ca niște

clopoței la partea superioară a tulpinii, care crește, primăvara, spontană sau cultivată în grădini; mărgăritar, mărgăritărel *(Convallaria majalis)*.

LĂICÉR, *lăicere*, s.n. (Reg.) Covor țărănesc de lînă, lung și îngust, care se așterne pe jos sau cu care se împodobesc lavițele și pereții. [Pronunțat: *lă-i-*]

LĂLÍU, -ÍE, *lălii, -ie*, adj. (Mai ales despre femei) Care are mișcări greoaie, leneșe, lipsite de eleganță.

LĂPTIȘÓR s.n. (În expr.) *Lăptișor de matcă*, produs secretat de glandele faringiene ale albinelor-doici, care constituie hrana larvelor de matcă, utilizat în medicină și în cosmetică.

LĂPTÓC, *lăptoace*, s.n. Jgheab de scînduri prin care curge apa la moară pentru a învîrti roata; scoc.

LĂSTÁR, *lăstari*, s.m. Ramură tînără dezvoltată dintr-un mugur aflat pe rădăcina sau tulpina unei plante (lemnoase).

LĂSTÚN, *lăstuni*, s.m. Pasăre migratoare mică, asemănătoare cu rîndunica, avînd însă coada mai despicată decît a acesteia *(Delichon urbica)*.

LĂTURÁȘ, -Ă, *lăturași, -e*, s.m. și f. (În orînduirea feudală) Țăran liber lipsit de pămînt, aflat, de obicei, în slujba domniei sau a unor boieri.

LĂȚÍME, *lățimi*, s.f. Însușirea de a fi lat; cea mai mică dintre cele două dimensiuni ale unui dreptunghi. ◆ Dimensiunea mijlocie a unui corp paralelipipedic.

LĂÚTĂ, *lăute*, s.f. Instrument muzical cu coarde, asemănător cu cobza, cu cutia de rezonanță foarte bombată, cu gîtul lung și încovoiat și care produce sunete prin ciupirea coardelor.

LĂÚZĂ, *lăuze*, s.f. Femeie care se află imediat după naștere.

LĂUZÍE, *lăuzii*, s.f. Starea lăuzei; timpul cît femeia este lăuză. [Pronunțat: *lă-u-*]

LEAC, *leacuri*, s.n. (Pop.) Mijloc folosit pentru vindecarea unei boli; medicament, doctorie; tratament.

LEĂGĂN, *leagăne*, s.n. Loc de origine; loc unde s-a născut, a apărut, s-a format (cineva sau ceva).

LEAH, -Ă, *leși, -e*, s.m. și f. (Înv.) Polonez.

LEÁL, -Ă, *leali, -e*, adj. Care își respectă cuvîntul, care este fidel față de angajamentul luat; corect, cinstit, sincer, franc. [Pronunțat: *le-al*]

LÉBĂDĂ, *lebede*, s.f. Gen de păsări acvatice migratoare din ordinul anseriformelor, de talie mare, cu gîtul lung și arcuit, cu penele albe, mai rar negre *(Cygnus)*; (și la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

LECTÍCĂ, *lectici*, s.f. Vehicul în formă de pat sau de scaun, purtat de cai sau de oameni, întrebuințat mai întîi în Orient și preluat de romani.

LÉCTOR, -Ă, *lectori, -e*, s.m. și f. (Livr.) Cititor.

LEFEGÍU, *lefegii*, s.m. Mercenar din țările române, în evul mediu.

LEGALITÁTE, *legalități*, s.f. Principiu potrivit căruia respectarea legilor este obligatorie pentru toate organele și organizațiile de stat sau obștești, pentru cetățeni și pentru toți ceilalți locuitori ai unei țări.

LEGALIZÁ, *legalizez*, vb. I. Tranz. A atesta autenticitatea; a da formă legală unui act, unui document. ◆ A da caracter legal unui fapt, unei situații, a face să fie recunoscut în mod oficial.

LEGĂȚIE, *legații*, s.f. Reprezentanță diplomatică permanentă inferioară în rang unei ambasade, condusă de un ministru plenipotențiar sau de un însărcinat cu afaceri.

LEGĂTÚRĂ, *legături*, s.f. 1. (Și în expr. *legătură chimică*) Mod în care se leagă între ei atomii elementelor; interacțiune care se exercită între ato-

mii elementelor, prin intermediul electronilor de valență, și care conduce la formarea substanțelor chimice. ◆ Simbol utilizat în formulele de constituție ale substanțelor pentru a arăta legăturile de valență între atomi. ◇ *Legătură ionică* (sau *heteropolară*, *electrovalentă*), legătură chimică nedirijată, neorientată, care apare în combinațiile ionice și care constă în atracția electrostatică dintre ioni cu sarcini electrice de semn contrar, proveniți din atomi participanți la legătură, prin transfer de electroni care se face în direcția ce dă învelișuri electronice exterioare complete pentru ambii atomi; electrovalență. *Legătură atomică* (sau *homeopolară*, *covalentă*), legătură chimică ce se realizează prin intermediul unuia sau mai multor dubleți de electroni, prin punerea în comun a aceluiași număr de electroni de către fiecare dintre cei doi atomi participanți la legătură; covalență. *Legătură covalentă nepolară*, legătură atomică ce se realizează în molecule formate din atomi ce nu diferă prin electronegativitatea lor. *Legătură covalentă polară*, legătură atomică ce se realizează în molecule formate din atomi ce diferă prin electronegativitatea lor și în care dubletul electronic de legătură este deplasat spre atomul cel mai electronegativ, conferind moleculei o anumită polaritate. *Legătură simplă*, legătură atomică ce se realizează prin intermediul unui dublet de electroni de valență, între atomi de specii identice sau diferite. *Legătură dublă*, legătură atomică ce se realizează prin cuplarea a două perechi de electroni de valență, între atomi de specii identice sau diferite a căror covalență este egală cu cel puțin doi. *Legătură triplă*, legătură atomică ce se realizează prin cuplarea a trei perechi de electroni de valență, între atomi identici sau diferiți a căror covalență este egală cu cel puțin trei. *Legătura coordinativă* (sau *covalent coordinativă*), legătură atomică ce se realizează prin intermediul unui dublet de electroni proveniți numai de la unul dintre atomii participanți la legătură. *Legătură semipolară*, denumire folosită uneori pentru legătura atomică în care dubletul electronic de legătură provine de la un singur atom (atom donor). *Legătură metalică*, legătură de tip special, nedirijată, care se stabilește între atomii unui metal, în rețeaua cristalină a acestuia, prin punerea în comun a electronilor de valență între foarte mulți atomi, astfel încît electronii nelocalizați se mișcă liber între toți atomii din rețea. **2.** (Și în expr. *legătură fizică*) Mod în care se leagă între ei atomii sau moleculele, interacțiune care se exercită între atomii elementelor sau moleculelor prin intermediul forțelor fizice slabe, de natură electrostatică. ◇ *Legătură de hidrogen*, legătură de natură electrostatică inter- sau intramoleculară, caracteristică combinațiilor care conțin în moleculă atomi de hidrogen legați de atomi puternic electronegativi. *Legătură ion-dipol*, legătură fizică ce se stabilește în soluție între ionii unui compus chimic ionizabil și dipolii moleculelor solicitantului, care duce la fenomenul de solvatare; legătură care se stabilește în hidrații sărurilor ionice, moleculele polare ale apei fiind fixate în general de cationi. *Legătură dipol-dipol*, legătură fizică ce se realizează între moleculele polare datorită atracției electrostatice dintre polii electrici opuși ai moleculelor. *Legătura Van der Waals*, legătură fizică care se stabilește între atomii gazelor rare sau între moleculele substanțelor solide, lichide și gazoase și explică posibilitatea lichefierii și solidificării lor. **3.** (Fiz.) Mod de a uni două corpuri, prin care se limitează mobilitatea lor relativă și care permite, de obicei, transmiterea unor mișcări de la unul la celălalt; legare. ◆ Cuplare a mai multor conductoare elec-

trice, a mai multor acumulatoare, pile etc. ◆ Unire a unor particule care constituie o moleculă, un atom, un nucleu etc. ◇ *Energie de legătură*, energie eliberată la formarea unui sistem material. **4.** Relație între fenomene, persoane, colectivități etc. ◇ *Legătură universală*, interdependență. *Legătură inversă*, conexiune inversă. ◆ Contact stabilit și menținut între diferite persoane, instituții, state etc.

LÉGE, *legi*, s.f. **I.** Categorie a determinismului dialectic care exprimă raporturile sau legăturile esențiale, necesare, generale, repetabile și relativ stabile dintre laturile interne ale aceluiași obiect, dintre procese și fenomene diferite sau dintre stadiile succesive ale unui anumit proces. ◆ Modificare cu caracter regulat care intervine într-un fenomen, într-un proces etc., exprimînd esența lui. ◇ *Lege economică*, relație care exprimă legăturile legice dintre fenomenele și procesele economice. *Legea creșterii productivității muncii*, lege economică generală care reflectă mișcarea ascendentă a eficienței muncii umane, respectiv raportul dintre rezultatele utile dobîndite și efortul de muncă depus. *Legea economiei de timp*, lege obiectivă, care acționează în toate orînduirile sociale, exprimînd relația cauză-efect dintre dezvoltarea părților de producție și economia de timp de muncă (concretizată în micșorarea cheltuielilor de muncă pe unitate de produs și în obținerea unor rezultate maxime într-o anumită unitate de timp). *Legea repartiției după muncă*, lege economică specifică socialismului, care exprimă relațiile dintre membrii societății socialiste ce se stabilesc în legătură cu crearea și cu repartizarea acelei părți a produsului social (respectiv, a venitului național) destinată consumului individual în funcție de cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii depuse de fiecare. **II. 1.** Normă cu caracter obligatoriu, stabilită și apărată de puterea de stat. ◇ *Lege juridică*, normă care exprimă necesitatea și libertatea socială, organizarea rațională a activităților socialiste a colectivelor și a indivizilor. *Lege nescrisă*, lege morală, tradiție, obicei al pămîntului. *Omul legii*, *a)* reprezentant al autorității de stat; *b)* persoană care respectă cu strictețe prevederile legale. *Om de lege*, jurist; avocat. **2.** Legalitate; constituționalitate. **III.** (Mat.; în expr.) *Lege de compoziție internă* (pe o mulțime M), funcție f definită pe o parte a produsului cartezian $M \times M$ cu valori în M, asociind cuplurilor de elemente $(a, b) \in M$ un element și numai unul $c \in M$ și care se notează printr-unul din semnele: $+$, $-, \times, \cdot, :, \circ, *, \top, \perp$; operație algebrică internă. *Lege de compoziție externă* (între elementele unei mulțimi M și elementele unei mulțimi K), funcția definită pe o parte a produsului cartezian $K \times M$ cu valori în M. *Legea numerelor mari*, lege statistică prin care se afirmă că raportul dintre numărul de apariții ale unui eveniment aleatoriu A și numărul total n de experiențe, în care evenimentul poate apărea, tinde spre probabilitatea lui A, cînd n crește foarte mult.

LEGÉNDĂ, *legende*, s.f. **1.** Specie a genului epic (popular), în proză sau în versuri, care, folosind întîmplări miraculoase, fantastice, încearcă să dea o explicație asupra originii unor fenomene, ființe, lucruri, construcții monumentale etc., asupra faptelor unor eroi sau asupra unor însușiri ale oamenilor, animalelor, plantelor. **2.** Text, inscripție prin care se explică semnele convenționale de pe o hartă, de pe un plan, de pe o imagine desenată sau fotografiată etc. ◆ Completare sub formă de memoriu anexată la o schemă etc., privind unele date care nu se pot exprima grafic.

LÉGIC, -Ă, *legici*, *-ce*, adj. Care are caracter de lege obiectivă.

LEGIFERÁ, *legiferez*, vb. I. Tranz. A stabili ceva prin lege, a redacta și a adopta legi.

LEGIONÁR, -Ă, *legionari, -e*, subst. **1.** S.m. Soldat care făcea parte dintr-o legiune romană. **2.** S.m. și f. Membru al unei organizații teroriste de tip fascist din România, între cele două războaie mondiale. [Pronunțat: *-gi-o-*]

LEGISLATÍV, -Ă, *legislativi, -e*, adj. Referitor la legi, la legiferarea legilor, la elaborarea și la adoptarea lor. ◇ *Organ legislativ*, organ care are împuternicirea de a elabora și a adopta legile. *Putere legislativă*, una dintre cele trei puteri în care se împarte puterea statului constituțional burghez, care are atribuția de a face legi. *Consiliu legislativ*, consiliu care cercetează proiectele de lege și contribuie la îmbunătățirea și la definitivarea lor.

LEGISLATÚRĂ, *legislaturi*, s.f. Perioadă legală pentru care este ales sau în care a funcționat un organ legislativ (sau organul suprem al puterii).

LEGISLÁȚIE, *legislații*, s.f. Totalitatea legilor (și a decretelor, hotărîrilor etc.) dintr-o anumită țară.

LEGITÁTE, *legități*, s.f. (Fil.) Însușire a fenomenelor de a se desfășura în conformitate cu anumite legi (obiective); ansamblul legilor din natură, din societate și din gîndire.

LEGÍTIM, -Ă, *legitimi, -e*, adj. **1.** Care este întemeiat pe lege, care se justifică prin lege. ◇ *Legitimă apărare*, situație în care cineva comite un act de violență pedepsit de lege, dar justificat ca act de apărare împotriva unei agresiuni imediate și injuste. **2.** Care este justificat, îndreptățit; just, echitabil.

LEGIÚNE, *legiuni*, s.f. Unitate militară romană permanentă care cuprindea 4 200—6 000 de soldați, recrutați din rîndul cetățenilor. [Pronunțat: *-gi-u-*]

LEGUMÍCOL, -Ă, *legumicoli, -e*, adj. Care aparține culturilor de legume sau legumiculturii, privitor la culturile de legume sau la legumicultură.

LEGUMICULTÚRĂ s.f. Ramură a agriculturii care se ocupă cu teoria și cu practica culturii legumelor; cultivarea legumelor.

LEGUMÍNĂ s.f. Globulină care se găsește în semințele plantelor cu păstăi.

LEHÁMITE s.f. (Pop. și fam.) Plictiseală, silă, dezgust (față de cineva sau de ceva).

LÉLE s.f. **1.** Termen de respect cu care se adresează, la țară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă sau cu care vorbește despre ea. **2.** (În expr.) *Fecior* (sau *pui, fiu*) *de lele*, om șmecher, șiret, haimana sau ticălos.

LELÍȚĂ, *lelițe* s.f. (Pop.) Diminutiv al lui *lele*.

LÉMĂ, *leme*, s.f. **1.** Enunț preliminar, ajutător, folosit la demonstrarea unei teoreme. **2.** Propoziție preliminară a unei demonstrații, care trebuie demonstrată la rîndul ei.

LEMURIÁN, *lemurieni*, s.m. (La pl.) Ordin de mamifere arboricole, asemănătoare cu maimuțele; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin; prosimian. [Pronunțat: *-ri-an*]

LENTICÉLĂ, *lenticele*, s. f. Fiecare dintre porii care străbat scoarța arborilor, de forma unei butoniere alungite, prin care se face respirația țesuturilor interne.

LENTICULÁR, -Ă, *lenticulari, -e*, adj. Care are forma unei lentile.

LENTÍLĂ, *lentile*, s.f. Piesă optică transparentă, de obicei mărginită de două suprafețe curbate (sau de una sferică și de una plană), care dă imaginea reală sau virtuală a unui obiect. ◇ *Lentilă subțire*, lentilă cu grosime foarte mică față de razele suprafețelor care mărginesc lentila. *Lentilă convergentă*, lentilă ce transformă un fasci-

cul paralel de lumină într-un fascicul convergent, la trecerea acestuia prin lentilă. *Lentilă divergentă*, lentilă ce transformă un fascicul paralel de lumină într-un fascicul divergent, la trecerea acestuia prin lentilă. *Lentilă electrică*, dispozitiv utilizat în optica electronică ce creează un cîmp electric. *Lentilă magnetică*, dispozitiv utilizat în optica electronică ce creează un cîmp magnetic.

LEOPÁRD, *leoparzi*, s.m. Animal carnivor din familia felidelor, cu blană de culoare gălbuie cu pete roşcate sau negre, care trăieşte în Asia şi în Africa; panteră (africană) *(Felis pardus)*. [Pronunţat: *le-o-*]

LEPIDOPTÉR, *lepidoptere*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte cuprinzînd fluturii, care au patru aripi membranoase acoperite cu solzişori microscopici, adesea viu colorați, şi aparat bucal cu aspect de trompă spirală adaptat pentru supt, cu larvă omidă; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

LEPTURÁRIU *lepturarii*, s.n. (Înv.) Antologie.

LÉSNE adv. Uşor (de făcut, de realizat), cu uşurinţă.

LESNICIÓS, -OÁSĂ, *lesnicioşi, -oase*, adj. Care este uşor de făcut sau de respectat; care uşurează efectuarea unei munci, a unei acţiuni etc.

LEST, *lesturi*, s.n. Încărcătură formată din nisip, pietriş, plumb etc., care asigură stabilitatea navelor de apă sau aeriene; balast.

LEŞÍE, *leşii*, s.f. **1.** Soluţie alcalină de hidroxid de sodiu sau de hidroxid de potasiu. **2.** Soluţie alcalină obţinută din cenuşă de plante terestre (care conţin carbonat de potasiu) sau de plante marine (care conţin carbonat de sodiu) şi care este folosită la spălatul rufelor, în diverse procese industriale etc.

LETÁL, -Ă, *letali, -e*, adj. Care provoacă moartea; mortal, de moarte.

LETARGÍE, *letargii*, s.f. Indiferenţă; inerţie, inactivitate totală.

LÉTCON, *letcoane*, s.n. Unealtă în formă de ciocan pentru încălzirea pieselor metalice în vederea lipirii lor cu cositor, cu plumb etc.; ciocan de lipit.

LETOPISÉŢ, *letopiseţe*, s.n. Scriere veche cu caracter istoric, în care evenimentele sînt arătate an cu an.

LEU[1], *lei*, s.m. Mamifer carnivor de talie mare, din familia felidelor, cu corpul acoperit cu blană scurtă, de culoare gălbuie şi cu o coamă bogată în jurul gîtului şi capului, deosebit de puternic şi de feroce, care trăieşte în Africa şi în Asia meridională *(Panthera leo)*.

LEU[2], *lei*, s.m. Unitate monetară principală în R.S. România, egală cu 100 de bani şi definită printr-un conţinut de 148,112 mg aur fin.

LÉUCĂ, *leuci*, s.f. Parte a carului sau a căruţei formată dintr-un lemn puţin încovoiat, cu capătul de jos îmbucat în osie, iar cu cel de sus prins de loitră.

LEUCEMÍE, *leucemii*, s.f. Boală a sîngelui caracterizată prin creşterea patologică a numărului de leucocite din organism şi prin apariţia unor leucocite imature; leucoză. [Pronunţat: *le-u-*]

LEUCÍNĂ, *leucine*, s.f. Aminoacid constituent al unui lanţ peptidic din codul genetic al organismelor vii. [Pronunţat: *le-u-*]

LEUCOCITÁR, -Ă, *leucocitari, -e*, adj. Care ţine de leucocite, privitor la leucocite. ◇ *Formulă leucocitară*, exprimare procentuală a diferitelor categorii de leucocite în sîngele normal, care dă indicaţii despre starea de sănătate a organismului. [Pronunţat: *le-u-*]

LEUCOCÍTĂ, *leucocite*, s.f. Globulă albă din sînge şi din limfă, care are un rol important în protejarea

organismului împotriva microbilor. [Pronunțat: *le-u-*]

LEUCÓM, *leucoame*, s.n. (Med.) Albeață. [Pronunțat: *le-u-*]

LEUCOPLÁST, *leucoplaste*, s.n. Plastidă incoloră, sferică sau alungită, care se găsește din abundență în celulele sexuale, în celulele embrionului și în cele tinere de la vîrful rădăcinii. [Pronunțat: *le-u-*]

LEUCÓZĂ, *leucoze*, s.f. (Med.) Leucemie. [Pronunțat: *le-u-*]

LEVĂNȚÍCĂ s.f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori albastre plăcut și puternic mirositoare, întrebuințată în medicină și în industria parfumurilor; lavandă *(Lavandula angustifolia)*.

LEVOGÍR, -Ă, *levogiri, -e*, adj. (Despre substanțe optic active) Care rotește planul de vibrație al luminii polarizate în sens invers acelor unui ceasornic.

LEVULÓZĂ s.f. (Chim.) Fructoză.

LÉXIC s.n. Totalitatea cuvintelor dintr-o limbă, dintr-un limbaj, dintr-o operă etc.; vocabular.

LEXICÁL, -Ă, *lexicali, -e*, adj. Care aparține lexicului, privitor la lexic, de lexic.

LEXICÓN, *lexicoane*, s.n. Dicționar (dintr-un anumit domeniu de specialitate).

LEZÁ, *lezez*, vb. I. Tranz. **1.** (Livr.) A vătăma, a răni. ◆ Fig. A ofensa. **2.** A aduce (cuiva) un prejudiciu, a păgubi (pe cineva).

LEZIÚNE, *leziuni*, s.f. Rană provenită prin lovire sau boală; plagă. [Pronunțat: *-zi-u-*]

LIÁNĂ, *liane*, s.f. Nume generic dat plantelor cu tulpina foarte lungă, subțire și flexibilă, care se agață sau se încolăcesc pe trunchiurile sau pe ramurile copacilor, pe ziduri etc., în special în zonele tropicale. [Pronunțat: *li-a-*]

LIÁNT, *lianți*, s.m. **1.** Material de natură minerală sau organică, natural sau artificial, fluid sau adus în stare fluidă, care are proprietatea de a lega, prin întărire fizică sau fizico-chimică, diferite alte materiale solide cu care a fost amestecat, folosit la producerea unor mortare, a unor betoane, la brichetarea cărbunilor, în lucrări de drumuri etc. **2.** Substanță care servește la fixarea unui pigment pe fibra textilă. **3.** Element care leagă între ele părțile unui ansamblu (contribuind la unitatea acestuia). [Pronunțat: *li-ant*]

LIBELÚLĂ, *libelule*, s.f. (La pl.) Grup de insecte carnivore din ordinul odonatelor, cu capul mare, cu abdomenul lung, subțire și zvelt, prezentînd culori strălucitoare, cu reflexe metalice, cu două perechi de aripi membranoase și transparente, neegale și îndreptate lateral, care trăiesc pe lîngă apele dulci; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

LÍBER, -Ă, *liberi, -e*, adj. **1.** (Despre oameni și manifestările lor) Care se bucură de libertate, de independență individuală și cetățenească, care are drepturi politice și cetățenești depline. ◆ (Despre popoare, state, orașe) Independent, neatîrnat, nesupus (unei puteri străine); autonom. **2.** (Despre oameni) Care are posibilitatea de a acționa după voința sa, de a face sau de a nu face ceva; care nu este supus unei restricții cu caracter arbitrar. **3.** (În expr.) *Versuri libere*, versuri care nu sînt supuse unei măsuri regulate. **4.** (Despre timp) De care se poate dispune la bunul plac, care este în afara obligațiilor (profesionale). **5.** Care este lipsit de artificialitate, natural, degajat, armonios, ușor.

LIBERALÍSM s.n. Concepție (burgheză) despre libertate potrivit căreia trebuie lăsată omului posibilitatea de a întreprinde orice dorește (inclusiv posibilitatea de exploatare și asuprire).

LIBER ARBÍTRU subst. Noţiune filozofică şi etică, în concepţiile idealiste, care susţine libertatea absolută a voinţei omului, independenţa ei totală faţă de orice determinare.

LIBER-CUGETĂTÓR, *liberi-cugetători*, s.m. Adept al unui curent ideologic care promovează o atitudine critică faţă de religie şi faţă de biserică.

LIBERIÁN, -Ă, *liberieni, -e*, adj. 1. (Despre ţesuturile, vasele etc. plantelor) Prin care circulă substanţele organice din frunze spre diverse părţi ale plantei. 2. (Despre fibrele plantelor) Care formează ţesutul liberian (1), vasele liberiene etc. [Pronunţat: *-ri-an*]

LIBEROLEMNÓS, -OÁSĂ, *liberolemnoşi, -oase*, adj. (Bot.; despre fascicule şi cambii) Care este format din ţesut liberian şi lemnos.

LIBER-SCHIMBÍSM s.n. Curent în politica economică a burgheziei, promovat mai ales în sec. XIX, urmărind asigurarea libertăţii comerţului şi neamestecului statului în activitatea comercială a capitaliştilor.

LIBERTÁTE, *libertăţi*, s.f. 1. Posibilitate de a acţiona după propria voinţă sau dorinţă, în cunoştinţă de cauză. ◆ Categorie a determinismului social, specific umană, exprimînd raportul în care se află activitatea oamenilor faţă de legile obiective ale naturii şi ale societăţii, presupunînd posibilitatea de acţiune conştientă a oamenilor în condiţiile cunoaşterii (şi stăpînirii prin acţiune a) legilor de dezvoltare ale realităţii obiective şi subiective. 2. Stare a unei persoane libere, care se bucură de deplinătatea drepturilor politice şi civile în stat; lipsă de exploatare şi de asuprire. ◆ Starea celui care nu este supus unui stăpîn. 3. Independenţă, neatîrnare (a unui stat faţă de o putere străină).

LIBERTÍN, -Ă, *libertini, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care sfidează regulile decenţei şi ale moralei; indecent, uşuratic, desfrînat.

LIBERTINÁJ s.n. Comportare, viaţă de libertin; desfrîu, destrăbălare.

LIBIDINÓS, -OÁSĂ, *libidinoşi, -oase*, adj. Care se lasă fără ruşine stăpînit de pofta plăcerilor senzuale, înclinat spre lascivitate.

LIBRÉT, *librete*, s.n. Textul unei creaţii muzicale ample (operă, operetă, oratoriu).

LICÉNŢĂ, *licenţe*, s.f. 1. Titlu obţinut la terminarea studiilor superioare, pe baza unui examen, prin care se dobîndeşte dreptul de a exercita profesiunea corespunzătoare studiilor făcute; examen dat pentru obţinerea acestui titlu. 2. Contract prin care posesorul unui brevet de invenţie acordă dreptul altei persoane sau statului de a folosi sau de a valorifica invenţia sa, care a fost brevetată. 3. (În domeniul comercial) Aprobare specială eliberată, în anumite condiţii, de organele de stat competente, prin care se acordă unei persoane fizice sau juridice dreptul de a importa sau de a exporta anumite mărfuri. 4. (În expr.) *Licenţă poetică*, abatere (de mică importanţă) de la regulile limbii, cerută de necesitatea rimei, ritmului, de dorinţa de a realiza o notă stilistică particulară, de probleme de conţinut etc.

LICENŢIÁT, -Ă, *licenţiaţi, -te*, s.m. şi f. Persoană care a obţinut o licenţă (1). [Pronunţat: *-ţi-at*]

LICENŢIÓS, -OÁSĂ, *licenţioşi, -oase*, adj. Care calcă regulile bunei-cuviinţe şi ale moralei; indecent, impudic, imoral. [Pronunţat: *-ţi-os*]

LICÉU, *licee*, s.n. Şcoală de cultură generală, în care sînt admişi absolvenţi ai şcolilor generale (gimnaziului) şi unde se predau cunoştinţele necesare încadrării în producţie, în diverse specialităţi, sau continuării studiilor în învăţămîntul postliceal sau superior.

LICHEÁ, *lichele*, s.f. Om fără caracter, lipsit de demnitate; netrebnic; secătură.

LICHEFIÁ, *lichefiez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni lichid, a trece (un corp gazos) în stare lichidă. [Pronunțat: *-fi-a*]

LICHEFIÁT, -Ă, *lichefiați, -te*, adj. (Despre corpuri gazoase) Care a fost adus în stare lichidă, care a devenit lichid. ◇ *Gaz lichefiat*, amestec din propan și din butan obținut, prin extragere directă, din gaze de sondă sau, prin distilare, din unele produse petroliere, distribuit în stare lichidă, la presiune de cîteva atmosfere, în butelii, și folosit drept combustibil. [Pronunțat: *-fi-at*]

LICHÉN, *licheni*, s.m. (La pl.) Încrengătură de plante inferioare, al căror tal este alcătuit dintr-o ciupercă și o algă (verde sau albastră) aflate în simbioză, care cresc pe scoarța arborilor bătrîni, pe ziduri, pe stînci etc.; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

LICHENÍNĂ, *lichenine*, s.f. Substanță organică complexă de natură glucidă, care se extrage din unele specii de licheni și se folosește în alimentația omului.

LICHÍD, -Ă, *lichizi, -de*, adj., s.n. 1. Adj., s.n. (Corp, substanță) care se află într-o stare de agregare intermediară, prin proprietățile sale, între starea solidă și starea gazoasă, fără o formă stabilă proprie, fapt pentru care curge, sub greutatea proprie, sau ia forma vasului în care se află. ◇ (Fiz.) *Lichid ideal*, lichid incompresibil și fără viscozitate. *Lichid real*, lichid compresibil și vîscos. 2. Adj. (În expr.) *Avere lichidă*, avere alcătuită din bani (aflați la dispoziția titularului). *Bani lichizi*, bani aflați ca atare în posesia cuiva și de care posesorul poate dispune oricînd; bani peșin, bani gheață.

LICHIDÁ, *lichidez*, vb. I. Tranz. 1. A termina, a pune capăt unei acțiuni, unui fapt, unei activități etc. 2. A îndeplini toate formele necesare pentru ca o situație juridică sau financiară să ia sfîrșit. ◆ A plăti (o datorie).

LICITÁȚIE, *licitații*, s.f. Vînzare a unui bun făcută în public, după reguli speciale, avînd drept rezultat atribuirea obiectului de vînzare persoanei care a oferit prețul cel mai mare; (pop.) mezat.

LICOPODÍNĂ, *licopodine*, s.f. (La pl.) Clasă de pteridofite, cu frunze mici, solzoase, cu spice sporifere așezate la extremitatea tulpinilor, răspîndite mai ales în zone montane; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă; licopodială.

LICUÁȚIE, *licuații*, s.f. Fenomen de separare a compușilor sau a elementelor (în special a metalelor) cu puncte de topire diferite dintr-un amestec sau dintr-un aliaj, prin încălzire, unul dintre compuși topindu-se înaintea celuilalt. [Pronunțat: *-cu-a-*]

LÍDER, *lideri*, s.m. Conducător (și exponent) al unui partid politic, al unei organizații de masă etc.

LIDÍTĂ, *lidite*, s.f. (Chim.) Melinită.

LIED, *lieduri*, s.n. Compoziție muzicală (vocală) cu caracter de obicei liric, creată pe textul unei poezii scurte. [Pronunțat: *lid*]

LIFT, *lifturi*, s.n. Ascensor.

LÍFTĂ, *lifte*, s.f. Denumire injurioasă sau depreciativă dată, în trecut, unei persoane, mai ales străinilor.

LIGAMÉNT, *ligamente*, s.n. Fascicul de fibre conjunctive, tare și puțin elastic, care leagă între ele, în articulații diferite, părți ale scheletului osos sau care ajută la fixarea viscerelor.

LÍGĂ, *ligi*, s.f. 1. Alianță politico-militară a statelor grecești din antichitate, sub conducerea unuia dintre ele, care căuta să-și impună supremația în lumea greacă. 2. Confedera-

ție medievală, cu caracter economic și politic, care cuprindea mai multe orașe. **3.** Asociație de persoane, de orașe, de state etc., creată în scopul realizării unor interese comune.

LIGNIFICÁT,-Ă, *lignificați,-te*, adj. (Despre fibre, membrane etc.) Care este transformat în lemn; care este impregnat cu lignină.

LIGNÍNĂ, *lignine*, s.f. Compus macromolecular, cu caracter aromatic complex, care însoțește celuloza în țesuturile plantelor lemnoase, la cele tinere umplînd spațiile dintre celule și formînd cu ele un agregat rigid, la cele mature apărînd în interiorul celulelor și căptușind pereții, cărora le dă impermeabilitate și rigiditate.

LIGNÍT s.n. Cărbune natural, cu un conținut mediu de carbon de 66—78%, de culoare brună-negricioasă, cu structură pămîntoasă sau lemnoasă, cu putere calorifică relativ mică, sfărîmicios, folosit drept combustibil, în special în termocentralele din apropierea minelor.

LIGULÁT,-Ă, *ligulați,-te*, adj. (Despre unele corole) Care are forma unei limbi.

LIGÚLĂ, *ligule*, s.f. Membrană transparentă, situată în unghiul format de limbul și de teaca frunzei de grîu, care oprește pătrunderea apei în teacă.

LIHNÍT,-Ă, *lihniți,-te*, adj. Foarte flămînd, chinuit de foame; slăbit, sfîrșit de foame.

LILIÁC[1], *lilieci*, s.m. Arbust înalt cu frunze ovale, cu flori plăcut mirositoare, albe sau colorate în diferite nuanțe de violet sau albastru-violet, crescute în formă de buchete, cultivat ca plantă ornamentală; iorgovan, scumpie *(Syringa vulgaris)*. [Pronunțat: *-li-ac*]

LILIÁC[2], *lilieci*, s.m. Animal mamifer insectivor, asemănător cu șoarecele, cu aripi adaptate la zbor, formate dintr-o membrană care leagă degetele membrelor anterioare cu cele posterioare și cu coada, și care trăiește prin locuri întunecoase, de unde iese numai noaptea *(Plecotus auritus* și *Nyctalus noctula)*. [Pronunțat: *-li-ac*]

LILIACÉE, *liliacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee monocotiledonate, cu bulbi, rizomi sau tuberculi, cu frunze întregi avînd nervuri paralele și cu fructul, de obicei, o capsulă sau o bacă; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-li-a-ce-e*]

LIMÁN, *limanuri*, s.n. **1.** Lac rezultat prin bararea cu aluviuni a gurii de vărsare a unei ape curgătoare. **2.** Țărm, mal (al unei ape mari). ◇ Expr. *A ieși la liman*, a scăpa dintr-o primejdie; a ajunge la o situație mai bună.

LIMÁX, *limacși*, s.m. Numele mai multor gasteropode terestre, lipsite de cochilie, dăunătoare, cu corpul alungit, colorat în cenușiu, negru sau brun-roșcat și cu două perechi de tentacule pe cap; melc fără casă.

LIMB, *limburi*, s.n. Partea lățită și în general verde a frunzei, legată de ramură (sau de tulpină) prin codiță, avînd forme foarte variate, și fiind importantă pentru funcțiile de fotosinteză, de respirație și de transpirație.

LIMBĂJ, *limbaje*, s.n. **1.** Sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor, prin care aceștia își exprimă gîndurile, sentimentele și dorințele; limbă. **2.** Limbaj (1) specific unei comunități umane istorice constituite. **3.** Mod specific de exprimare a sentimentelor și a gîndurilor în cadrul limbii comune sau naționale. ◇ *Limbaj comun*, **a)** fel de a se exprima simplu, nepretențios; limba obișnuită; **b)** mijloc, bază de înțelegere. *Limbaj artistic*, modalitate de comunicare specifică artei, în cadrul căreia ideile, sentimentele etc. sînt exprimate prin culoare, sunete muzicale etc. *Limbaj formalizat*, limbaj artificial alcătuit dintr-un

sistem de semne convenționale și adecvat scopului de a exprima precis structura formală a unei teorii, în constituirea căruia se pleacă de la limbajul natural.

LÍMBĂ, *limbi*, s.f. **I.** (Anat.) Organ musculo-membranos, mobil, situat în cavitatea bucală, servind la perceperea gustului, la mestecarea și la înghițirea alimentelor, la om fiind și organul principal de vorbire. **II. 1.** Sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor, prin care aceștia își exprimă gîndurile, sentimentele și dorințele; limbaj. **2.** Limba (**II 1**) specifică unei comunități umane istoricește constituite. **3.** Totalitatea altor mijloace și procedee (decît sunetele articulate) folosite spre a comunica oamenilor idei și sentimente.

LIMBRÍC, *limbrici*, s.m. Numele unor viermi nematelminți, cu lungimea de circa 25 cm, paraziți în intestinul subțire la om *(Ascaris lumbricoides)*, la porci *(Ascaris suum)* etc. și putînd provoca tulburări grave; ascarid.

LIMBÚT,-Ă, *limbuți,-te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care vorbește mult (și fără rost); guraliv, flecar, vorbăreț.

LIMFÁTIC,-Ă, *limfatici,-ce*, adj. Care se referă la limfă, care conține limfă. ◇ *Ganglion limfatic*, formație anatomică. constînd dintr-o rețea de celule reticulare, în ochiurile cărora se găsesc numeroase limfocite, în toate stadiile de dezvoltare. *Folicul limfatic*, folicul din zona corticală a unui ganglion limfatic, ale cărui celule dau naștere la limfocite.

LÍMFĂ, *limfe*, s.f. (Biol.) Lichid transparent sau gălbui, ușor alcalin, din sistemul lacunar și din vasele și ganglionii limfatici, care are rolul de a transporta diferite substanțe între sînge și țesuturi.

LIMFOCÍT, *limfocite*, s.n. Tip de leucocită voluminoasă, care se găsește în limfă și în sînge, cu rol important în procesul de imunitate.

LIMFOÍD,-Ă, *limfoizi,-de*, adj. (Despre țesuturi) În care se formează limfocitele. ◇ *Organ limfoid*, organ bogat în țesuturi limfoide.

LÍMITĂ, *limite*, s.f. **1.** Punct extrem, margine. ◇ *Limită teritorială*, linie care marchează granița unui stat, a unei provincii, a unui județ etc. **2.** (Mat.; în expr.) *Limita unui șir* (de numere reale, a_n), numărul a, dacă există, unic, astfel încît, în afara oricărei vecinătăți a lui a se află (cel mult) un număr finit de termeni ai șirului; se folosesc notațiile: $\lim a_n = a$ sau $a_n \to a$. *Limita unei funcții* (într-un punct de acumulare x_0 al domeniului de definiție E al funcției, f), numărul l, dacă există, unic, astfel încît, oricare ar fi șirul $x_n \to x_0$ format din puncte $x_n \neq x_0$ din E, șirul $(f(x_n))$ al valorilor funcției tinde către l; se notează $\lim_{x \to x_0} f(x) = l$.

LIMNÉE, *limnee*, s.f. (La pl.) Gen de gasteropode, cu cochilie elicoidală, ascuțită la vîrf, care trăiesc în bălți și în lacuri *(Limnaea)*; (și la sg.) gasteropod din acest gen. [Pronunțat: *-ne-e*]

LIMONÍT s.n. $Fe_2O_3 \cdot H_2O$. Oxid feric hidratat, natural, substanță cristalină sau amorfă, de culoare galbenă-brună sau roșcată pînă la negru, cu aspect compact, pămîntos, oolitic etc. folosit ca minereu de fier.

LIN, *lini*, s.m. Pește din apele stătătoare, cu corpul gros, de culoare brună-roșcată, cu solzi mici *(Tinca tinca)*.

LINACÉE, *linacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunze întregi, cu flori hermafrodite, actinomorfe, cu fructele capsule; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

LÍNGAV,-Ă, *lingavi,-e*, adj. (Pop.; adesea fig.) Slab, firav, plăpînd, neputincios.

LINGÓU, *lingouri*, s.n. Bloc de metal sau de aliaj obținut prin turnare într-o formă metalică (lingotieră) și care urmează să fie prelucrat ulterior prin laminare, prin forjare etc.

LINGÚLĂ, *lingule*, s.f. (La pl.) Gen de brahiopode nearticulate, cu cochilie mică, ovală sau alungită, cu valvele aproape egale, netedă sau ornamentată cu striuri concentrice, cunoscute din silurian pînă astăzi; (și la sg.) animal din acest gen.

LINGUREÁ, *lingurele*, s.f. (Pop.) **1.** Extremitatea inferioară a osului stern, împreună cu cele două cartilaje ale coastelor fixate de acest os; furca-pieptului. **2.** Cavitate situată în partea inferioară a lingurelei **(1)**.

LINGUȘÍ, *lingușesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A căuta să cîștige bunăvoința, favoarea etc. cuiva satisfăcîndu-i vanitatea, a se pune bine cu cineva prin atitudini și prin vorbe măgulitoare la adresa lui, prin laude exagerate și ipocrite; a flata, a măguli, a peria.

LINGVÍSTIC,-Ă, *lingvistici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Știință care studiază limba și legile ei de dezvoltare. **2.** Adj. Care aparține lingvisticii **(1)**, privitor la lingvistică.

LINIÁR,-Ă, *liniari,-e*, adj. **1.** Care este în formă de linie dreaptă. **2.** (Mat.; în expr.) *Funcție liniară* (sau *funcție de gradul întîi*), funcție $f: \mathbf{R} \to \mathbf{R}$, $f(x)=ax+b$ (unde $a,b \in \mathbf{R}$ și $a \neq 0$), al cărei grafic este o (linie) dreaptă. *Combinație liniară* (a două sau mai multe expresii, E_1 și E_2), suma acelor expresii, existente la puterea întîi, înmulțite fiecare cu cîte un factor, a și b, adică: aE_1+bE_2. *Spațiu liniar*, spațiu vectorial. *Relație de dependență liniară*, egalitate de forma $a_1v_1+a_2v_2+\ldots+a_nv_n=0$, unde $v_1,v_2,\ldots,v_n$ sînt elemente (vectori) ale unui spațiu vectorial V peste un corp K, iar $a_1,a_2,\ldots,a_n$ sînt scalari, nu toți nuli, din K. *Transformare liniară*, aplicația $f: V \to V'$, unde V și V' sînt două spații vectoriale peste același corp K, astfel încît: $f(x+y)=f(x)+f(y)$, oricare ar fi x și y din V, și $f(ax)=af(x)$, pentru orice a din K și x din V. **3.** (Chim.; în expr.) *Catenă liniară* sau *lanț liniar*, lanț de atomi ai elementelor organogene, legați între ei prin legături covalente, așezați în linie dreaptă. **4.** (Fiz.; în expr.) *Mișcare liniară*, mișcare rectilinie. [Pronunțat: *-ni-ar*]

LÍNIE, *linii*, s.f. **1.** Trăsătură simplă și continuă, în formă de fir, făcută pe o suprafață cu tocul, cu creionul, cu creta etc. ◆ (Mat.) Intersecție a două suprafețe; curbă. **2.** Trăsătură ce dă forma, aspectul, caracterul unui obiect, unui tot, unei figuri, unei siluete; contur, profil.

LINIÚȚĂ, *liniuțe*, s.f. Linie **(1)** scurtă; linioară. ◇ *Liniuță de unire*, a) semn ortografic care servește pentru a arăta rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte sau pentru a despărți cuvintele în silabe; b) semn de punctuație folosit pentru a uni două sau mai multe cuvinte legate între ele printr-un strîns raport lexical, morfologic sau sintactic; cratimă. [Pronunțat: *-ni-u-*]

LINOGRAVÚRĂ, *linogravuri*, s.f. Tehnică a gravurii în care imaginea este obținută prin imprimarea unei plăci gravate de linoleum; (concr.) imagine obținută prin acest procedeu.

LINȘÁJ, *linșaje*, s.n. Ucidere fără judecată a unei persoane de către un grup de indivizi sau de către o mulțime ațițată.

LÍNTIȚĂ, *lintițe*, s.f. Nume dat mai multor plante acvatice lipsite de frunze și de rădăcini, cu tulpina scurtă și lățită, care formează colonii pe suprafața bălților sau a apelor care curg lin *(Lemna)*.

LINȚÓLIU, *lințolii*, s.n. (Livr.) Giulgiu.

LÍOTĂ, *liote*, s.f. (Pop. și fam.) Grămadă, mulțime, droaie (de ființe, mai ales de copii).

LIPÁZĂ, *lipaze*, s.f. Enzimă care hidrolizează esterii acizilor grași cu glicerina, secretată și prezentă în sucurile digestive din gură, stomac, intestin, ficat, pancreas, avînd un rol important în metabolismul lipidelor.

LIPÍDĂ, *lipide*, s.f. Substanță organică grasă, insolubilă în apă, solubilă în eter, în alcool, în cloroform, constituentă principală a organismelor vii.

LIPITOÁRE, *lipitori*, s.f. **1.** (Zool.) Anelid parazit acvatic cu două ventuze *(Hirudo medicinalis)*. **2.** (Ornit.) Caprimulg.

LIPITÚRĂ s.f. (În credințe populare) Boală din dragoste care se manifestă prin fiori, prin moleșeală, prin aiurări, prin slăbire fizică etc.

LIPOÍDĂ, *lipoide*, s.f. Lipidă complexă insolubilă în acetonă, căreia substanțele organice din constituție îi conferă proprietăți diferite de cele ale lipidelor simple.

LIPOPROTEÍNĂ, *lipoproteine*, s.f. Substanță organică rezultată prin combinarea lipidelor cu proteinele, care intră în constituția protoplasmei și a membranelor celulare, avînd rol plastic.

LÍRĂ, *lire*, s.f. Nume dat mai multor unități monetare principale folosite în diferite țări și în diverse epoci.

LÍRIC,-Ă, *lirici,-ce*, adj. **1.** (Mai ales despre poezii) Care exprimă direct sentimente și emoții personale. ◆ (Substantivat, f.) Poezie lirică **(1)**; genul reprezentat de această poezie. ◆ (Substantivat, f.) Totalitatea operelor lirice **(1)** ale unui poet, ale unui popor, ale unei epoci etc. **2.** Care aparține poeziei (sau literaturii) lirice **(1)**, care este caracteristic creației lirice, privitor la creația lirică. ◆ (Despre scriitori) Care scrie poezii lirice **(1)** sau literatură lirică.

LIRÍSM s.n. Conținutul liric **(1)** al unei opere; inspirație, atitudine lirică; mod exagerat, aprins peste măsură de a trăi sau de a-și exprima sentimentele.

LÍȘIȚĂ, *lișițe*, s.f. Pasăre călătoare de baltă, cu pene negre și cu o pată albă între ochi, vînată pentru carnea ei comestibilă *(Fulica atra)*.

LITÁNIE, *litanii*, s.f. **1.** Rugăciune lungă (rostită sau cîntată alternativ de preot și de credincioși). **2.** Fig. Expunere, enumerare lungă, monotonă, plictisitoare.

LITÁRGĂ s.f. PbO. Oxid de plumb, substanță cristalină, de culoare galbenă-roșiatică, puțin solubilă în apă, solubilă în acizi, folosit la fabricarea sticlei optice, a glazurii, ca pigment în vopsitorie etc.

LITERÁL,-Ă, *literali,-e*, adj. **1.** Care se face, se reproduce etc. cuvînt cu cuvînt, literă cu literă, întocmai; textual, exact. **2.** (Mat.; despre ecuații, probleme etc.) Care conține coeficienți, mărimi, date notate cu litere.

LITERÁR,-Ă, *literari,-e*, adj. Care aparține literaturii, care se referă la literatură, care corespunde cerințelor literaturii. ◇ *Limbă literară*, aspectul cel mai corect al unei limbi naționale, produs al unei continue prelucrări din partea scriitorilor, a publiciștilor, a oamenilor de știință etc. și constituind o sinteză a posibilităților de exprimare ale limbii întregului popor, la un moment dat.

LITERATÚRĂ, *literaturi*, s.f. **1.** Artă sau creație artistică al cărei mijloc de exprimare este limba. **2.** Totalitatea operelor literare ale unei epoci, ale unei țări, ale unui scriitor etc.

LÍTERĂ, *litere*, s.f. Fiecare dintre semnele care împreună alcătuiesc alfabetul unei limbi.

LITIÁZĂ, *litiaze*, s.f. Boală caracterizată prin formarea patologică de nisip şi de calculi în anumite organe sau în canalele excretoare; calculoză. [Pronunţat: *-ti-a-*]

LITÍGIU, *litigii*, s.n. Conflict între persoane, instituţii, state etc. care poate forma obiectul unui proces, unui arbitraj etc.

LÍTIU s.n. Li cu Z=3. Element chimic, cu caracter metalic, din familia metalelor alcaline, puţin răspîndit în natură, în special sub formă de aluminosilicaţi, de culoare albă-argintie, care îşi pierde repede luciul în aer, moale, foarte uşor, folosit în unele aliaje speciale, ca dezoxidant şi degazant, precum şi în fonte superioare.

LITOGRAFIÁT,-Ă, *litografiaţi,-te*, adj. Imprimat, multiplicat prin litografie. [Pronunţat: *-fi-at*]

LITOGRAFÍE, *litografii*, s.f. Metodă de reproducere şi de multiplicare pe hîrtie a textelor, desenelor, figurilor etc., prin folosirea de negative gravate sau desenate pe o placă specială, calcaroasă. ◆ (Concr.) Text, desen, pictură etc. obţinute prin această metodă.

LITORÁL,-Ă, (1) *litoraluri*, s.n., (2) *litorali,-e*, adj. **1.** S.n. Porţiune (îngustă) de teren situată de-a lungul ţărmului unui ocean, al unei mări sau al unui lac, acoperită cu nisip sau cu pietriş (pe care, de obicei, o udă apele continuu). **2.** Adj. Privitor la litoral (1), care formează litoralul.

LITOSFÉRĂ s.f. Învelişul extern solid al globului terestru, alcătuit din silicaţi, pe care sau într-o parte a căruia se manifestă, sub diverse forme, viaţa.

LITÓTĂ, *litote*, s.f. Figură de stil care constă în exprimarea unei idei sau a unui sentiment prin negarea contrariului lor sau care lasă să se înţeleagă mult în cuvinte puţine.

LÍTRU, *litri*, s.m. Unitate de măsură pentru volume (capacităţi), egală cu volumul ocupat de un kilogram de apă distilată la temperatura de +4°C şi la presiunea de o atmosferă; se notează *l*.

LÍŢĂ, *liţe*, s.f. Fascicul de fire subţiri de metal, răsucite sau nerăsucite, folosit drept conductor electric.

LIVÍD,-Ă, *livizi,-de*, adj. (Despre faţa omului) Vînăt, învineţit (de emoţie, de frig, de oboseală); (despre oameni) care are faţa vînătă, învineţită (de emoţie, de frig etc.).

LIVRÁ, *livrez*, vb. I. Tranz. A transmite, a preda, a furniza (mărfuri, materiale etc.).

LIVRÉSC,-Ă, *livreşti*, adj. Care se limitează numai la cunoştinţele din cărţi. ◆ (Despre cuvinte, expresii, limbaj etc.) Folosit numai în cărţi şi de către oamenii culţi.

LIZIÉRĂ, *liziere*, s.f. Margine a unei păduri unde se interferează pădurea cu terenul neîmpădurit, loc cu condiţii biologice optime pentru găzduirea unei bogate micro- şi macrofaune. [Pronunţat: *-zi-e-*]

LIZÍNĂ s.f. $NH_2(CH_2)_4CHNH_2COOH$. Diaminoacid esenţial, prezent în multe proteine animale şi vegetale, care nu poate lipsi din hrană, substanţă solidă, solubilă în apă şi în alcool.

LIZOZÍMĂ, *lizozime*, s.f. Proteină cristalizabilă, prezentă în salivă, în lacrimi şi în albuşul de ou, cu puternică activitate enzimatică asupra unor germeni patogeni.

LOB, *lobi*, s.m. **1.** Diviziune anatomică şi funcţională a unui organ intern, de obicei despărţită de rest prin cute adînci. ◆ Partea inferioară a urechii externe. **2.** (Bot.) Diviziune, prelungire, excrescenţă a unei frunze, a unei petale sau a unei sepale, separată de rest prin crestături adînci.

LOBÁT,-Ă, *lobați,-te*, adj. (Despre frunze) Care are limbul divizat în lobi (2), alcătuit din lobi.

LOBÚL, *lobuli*, s.m. Subdiviziune anatomică și funcțională, macroscopică sau microscopică, a unui lob (1).

LOCALITÁTE, *localități*, s.f. Așezare omenească (cătun, sat, comună sau oraș).

LOCALIZÁ, *localizez*, vb. I. Tranz. (Despre scriitori) A da (unei opere literare) un caracter local, a adapta (o operă literară) la specificul local, la împrejurările specifice (istorice, sociale etc.) ale unei epoci, ale unei țări sau ale unei regiuni.

LOCALIZÁRE, *localizări*, s.f. Acțiunea de *a localiza* și rezultatul ei. ◆ (Concr.) Operă literară adaptată la condițiile specifice dintr-un anumit loc sau timp.

LOCÁȘ, *locașuri*, s.n. Loc unde trăiește cineva sau în care își are sediul ceva.

LOCATÁR,-Ă, *locatari,-e*, s.m. și f. 1. Persoană care locuiește într-o casă (ca chiriaș). 2. Persoană care primește un lucru în folosință.

LOCATÍV,-Ă, *locativi,-e*, s.n., adj. 1. S.n. Caz al flexiunii nominale, în unele limbi, care arată locul unde se petrece acțiunea verbului. 2. Adj. Privitor la casele închiriate; al caselor închiriate.

LOCÁȚIE, *locații*, s.f. 1. Închiriere. ◆ Chirie plătită pentru anumite lucruri luate în folosință temporară. ◇ *Taxă de locație*, taxă care se plătește drept sancțiune în caz de depășire a termenului de încărcare sau de descărcare a vagoanelor de cale-ferată sau a autovehiculelor. 2. (Jur.) Contract prin care una dintre părți se obligă să procure și să asigure celeilalte părți folosința unui lucru pentru un timp determinat în schimbul unei sume de bani.

LOCOMOTÍVĂ, *locomotive*, s.f. Vehicul motor de cale-ferată, cu sursă de energie proprie sau străină, folosit pentru a remorca și a deplasa vagoanele.

LOCOMOTÓR, *locomotoare*, adj. (Anat.; în expr.) *Aparat locomotor*, aparat alcătuit din sistemul osos și sistemul muscular, servind pentru deplasarea vertebratelor.

LOCOMÓȚIE s.f. Deplasare, mișcare dintr-un loc într-altul.

LOCOTENÉNȚĂ s.f. (În expr.) *Locotenență domnească*, căimăcămie.

LOCUȚIÚNE, *locuțiuni*, s.f. Grup de cuvinte cu înțeles unitar, care se comportă din punct de vedere gramatical ca un cuvînt unic, ca o singură parte de vorbire. [Pronunțat: *-ți-u-*]

LOCVÁCE adj. invar. (Livr.) Care vorbește mult (și cu ușurință).

LÓDBĂ, *lodbe*, s.f. (Reg.) Bucată lungă de lemn, de obicei despicată dintr-un trunchi de copac.

LOESS, *loessuri*, s.n. Rocă sedimentară neconsolidată, de origine eoliană, de culoare galbenă-cenușie, cu aspect poros, formată mai ales din praf silicios și argilos. [Pronunțat: *lös*]

LOGARÍTM, *logaritmi*, s.m. (Referitor la un număr real pozitiv, *a)* Exponentul la care trebuie ridicat un număr pozitiv și diferit de 1, *b* (numit bază), pentru a obține numărul dat *a;* se notează $\log_b a$. ◇ *Logaritm natural* (sau *neperian)*, logaritm a cărui bază este numărul *e*; (în loc de $\log_e x$) se notează: *ln x*.

LOGARÍTMIC,-Ă, *logaritmici,-ce*, adj. Care se referă la logaritmi; care cuprinde logaritmi, care se face cu ajutorul logaritmilor. ◇ *Ecuație logaritmică*, ecuație (transcendentă) în care expresiile ce conțin necunoscuta apar ca bază sau ca argument al unor logaritmi. *Funcție logaritmică*, func-

ție de forma: $f(x)=\log_a x$ (unde $a\in R$, $a>0$, $a\neq 1$), definită pe $(0, +\infty)$ cu valori în R.

LÓGIC,-Ă, *logici,-ce*, s.f., adj. **I.** S.f. **1.** Știință a demonstrației, al cărei obiect este stabilirea condițiilor corectitudinii gîndirii, a formelor și a legilor generale ale raționării corecte, conforme prin ordinea ideilor cu organizarea legică a realității obiective. **2.** Gîndire justă, raționament corect, consecvent și temeinic. ◆ Fel de a gîndi al cuiva. **II.** Adj. Care este în concordanță cu regulile logicii (I); rațional, just, întemeiat, corect.

LOGOFĂT, *logofeți*, s.m. Titlu de mare dregător în ierarhia boierilor români, membru al sfatului domnesc în timpul orînduirii feudale din Țara Românească și din Moldova; persoană care avea acest titlu. ◇ *Mare logofăt*, șeful cancelariei domnești, în Moldova și în Țara Românească, în evul mediu, care avea ca atribuții principale redactarea actelor domnești, păstrarea sigiliului domnesc, iar, în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida divanul.

LOGOPEDÍE s.f. Ramură a medicinei și a pedagogiei care studiază, tratează și corectează defectele de pronunțare și de emisiune vocală (mai ales la copii).

LÓGOS, *logosuri*, s.n. **1.** Termen folosit în filozofia materialistă antică pentru a denumi ordinea cosmică, rațiunea cosmică sau destinul, o ipostază a divinității; formă superioară a gîndirii omenești. **2.** (Ir. și fam.) Cuvîntare, discurs.

LOIÁL,-Ă, *loiali,-e*, adj. Care își îndeplinește corect obligațiile pe care le are ori pe care și le-a luat; sincer, cinstit, leal. [Pronunțat: *lo-ial*]

LÓITRĂ, *loitre*, s.f. Fiecare dintre cele două părți laterale ale carului sau ale căruței.

LÓJĂ, *loji*, s.f. **1.** Compartiment cuprinzînd un număr redus de locuri pentru spectatori, așezat, alături de altele, în jurul unei săli de spectacol și deschis către scenă. **2.** (Bot.) Denumire dată uneia sau mai multor camere ale ovarului, în care se află ovulele.

LOMBÁR,-Ă, *lombari,-e*, adj. Care se referă la șale, din regiunea șalelor, care ține de șale. ◇ *Vertebră lombară*, vertebră din regiunea șalelor, voluminoasă, lipsită de apofize transversale, avînd apofize care reprezintă resturi de coaste. *Curbură lombară*, curbură a coloanei vertebrale în regiunea șalelor. *Plex lombar*, plexul rezultat din anastomozarea ramurilor ventrale ale primelor trei perechi de nervi lombari și parțial al patrulea și al doisprezecelea nerv intercostal, care inervează tegumentul membrului inferior, mușchii anterolaterali și posteriori ai abdomenului, mușchii șoldului și ai coapsei.

LONGITUDINÁL,-Ă, *longitudinali, -e*, adj. Care se întinde de-a lungul, așezat în direcția lungimii.

LONGITÚDINE, *longitudini*, s.f. Distanța unui punct de pe glob față de primul meridian (măsurată pe ecuator și exprimată în grade, minute și secunde).

LORD, *lorzi*, s.m. **1.** Denumire dată în Anglia medievală unui mare proprietar funciar. **2.** (În Anglia) Titlu nobiliar ereditar sau acordat de rege; persoană care are acest titlu. **3.** Membru al Camerei Lorzilor a parlamentului englez.

LORDÓZĂ, *lordoze*, s.f. Deficiență fizică ce constă în curbarea accentuată, cu convexitatea anterioară a coloanei vertebrale, în regiunea lombară, datorită rahitismului, malformației, paraliziei sau altor cauze.

LÓTCĂ, *lotci*, s.f. Barcă pescărească îngustă, cu cele două capete ascuțite și ridicate în sus.

LÓTRU, LOÁTRĂ, *lotri, loatre*, s.m. și f. (Inv. și pop.) Hoț; tîlhar. ◆ (Pop.) Om șiret, șmecher.

LÓTUS, *lotuși*, s.m. Nume dat mai multor plante acvatice, cu flori mari, plăcut mirositoare, albastre *(Nymphaea coerulea)*, trandafirii *(Nymphaea nucifera)* sau albe *(Nymphaea lotus thermalis)*.

LOZINCÁRD,-Ă, *lozincarzi,-de*, adj. (Peior.) Care are caracter de lozincă; care arată un entuziasm fără temei, de paradă.

LOZÍNCĂ, *lozinci*, s.f. Formulare concisă și pregnantă a unei idei călăuzitoare, a unei chemări pentru îndeplinirea unei sarcini. ◆ Placardă, afiș etc. pe care se află o inscripție cu un astfel de conținut.

LUBRIFIÁNT, *lubrifianți*, s.m. Material de natură minerală sau organică, natural sau sintetic, sub formă lichidă, păstoasă sau solidă, capabil să realizeze o peliculă aderentă între suprafețele în contact direct și în mișcare relativă ale unui mecanism, ale unei mașini etc., menită să înlocuiască frecarea uscată cu una fluidă și, astfel, să împiedice sau să reducă la minim frecarea, uzura, încălzirea etc., asigurînd funcționarea optimă și prelungită a mecanismului, a mașinii etc. [Pronunțat: *-fi-ant*]

LUCEÁFĂR, *luceferi*, s.m. Numele popular al planetei Venus și al altor stele strălucitoare. ◆ Epitet dat unui bărbat cu însușiri deosebite.

LUCÉRNĂ s.f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din trei foi și cu flori albastre-violete, cultivată pentru hrana animalelor *(Medicago sativa)*.

LUCÍD,-Ă, *lucizi*, *-de*, adj. Care judecă limpede, care este conștient de realitate, care înțelege și exprimă clar situațiile, faptele, fenomenele etc. ◆ (Adverbial) În mod conștient sau rațional.

LUCIDITÁTE s.f. Însușire a unei persoane sau a unei minți lucide; claritate în gîndire.

LÚCIU,-IE, (1) *lucii*, adj., (2) *luciuri*, s.n. **1.** Adj. (Despre ape) Care are suprafața strălucitoare (și liniștită). **2.** S.n. Aspect prezentat de suprafața unui corp solid, legat de modul în care aceasta reflectă lumina.

LÚCRU, *lucruri*, s.n. **1.** Tot ceea ce există (în afară de ființe) și care este conceput ca o unitate de sine stătătoare. ◇ *Lucru în sine*, noțiune a filozofiei lui Kant, desemnînd realitatea obiectivă existentă independent de cunoașterea noastră, care, deși percepută, sub formă de reprezentare, nu poate fi cunoscută în esența ei; noumen. **2.** (Fiz.; în expr.) *Lucru mecanic*, mărime ce măsoară variația de energie a corpurilor sau sistemelor, egală cu produsul dintre componenta forței care acționează asupra corpului în direcția deplasării punctului ei de aplicație și mărimea acestei deplasări. *Lucru mecanic motor*, lucru mecanic cu valoare pozitivă. *Lucru mecanic rezistent*, lucru mecanic cu valoare negativă.

LUÉTĂ, *luete*, s.f. Apendice cărnos, mobil și contractil, aflat în fundul cavității bucale, care reprezintă marginea liberă a vălului palatin; omușor, uvulă. [Pronunțat: *lu-e-*]

LUGÚBRU, -Ă, *lugubri*, *-e*, adj. Care exprimă sau provoacă groază; care amintește de moarte; înfiorător, macabru, sinistru.

LÚJER, *lujeri*, s.m. Tulpină sau porțiune de tulpină subțire (la plantele erbacee); ramură tînără (de 1—2 ani) la plantele lemnoase.

LÚMEN, (1) *lumeni*, s.m., (2) *lumene*, s.n. **1.** S.m. Unitate de măsură a fluxului luminos, reprezentînd fluxul luminos emis într-un unghi solid de un steradian de către o sursă punctiformă cu intensitatea de o candelă. **2.** S.n. Spațiu din interiorul unui organ sau al unei formațiuni cavitare, la animale (intestin, vas sangvin),

sau al unor fibre textile, la plante (vase liberiene și vase lemnoase).

LUMENMÉTRU, *lumenmetre*, s.n. Instrument folosit la determinarea fluxului luminos.

LUMINÁNȚĂ, *luminanțe*, s.f. (Fiz.) Strălucire.

LUMINATÓR, *luminatoare*, s.n. Panou translucid sau transparent care înlocuiește o porțiune dintr-un perete, dintr-un plafon sau din învelitoarea unui acoperiș, în scopul asigurării iluminării naturale a unei încăperi.

LUMÍNĂ, *lumini*, s.f. Radiație sau complex de radiații electromagnetice emise de corpuri incandescente (cu sau fără flacără) sau luminescente și care impresionează ochiul omenesc; efectul acestei radiații. ◇ *Presiune a luminii*, presiune exercitată de radiația luminoasă asupra corpurilor, pusă în evidență prin lucrul mecanic efectuat de radiația luminoasă.

LUMINESCÉNT, -Ă, *luminescenți, -te*, adj. Care prezintă luminescență.

LUMINESCÉNȚĂ, *luminescențe*, s.f. Emisie de radiație luminoasă, vizibilă sau invizibilă, obținută prin descărcare electrică în gaze *(electroluminescență)*, printr-o reacție chimică *(chimiluminescență)*, prin iluminare sau prin radiații de lungime de undă convenabilă *(fotoluminescență)*, prin încălzire la o temperatură inferioară celei de incandescență a unui corp *(termoluminescență)* etc.

LUMINÍSM s.n. Iluminism.

LUMINÍȘ, *luminișuri*, s.n. 1. Suprafață fără arbori și cu iarbă în cuprinsul unei păduri; poiană. 2. Întindere de apă (stătătoare) situată într-o regiune cu papură sau cu stuf.

LUMINÍȚĂ, *luminițe*, s.f. Plantă dicotiledonată perenă, meliferă, din familia oenoteraceelor, cu tulpina dreaptă și înaltă, cu frunze alterne, cu flori mari, plăcut mirositoare, de culoare galbenă și cu fructul o capsulă păroasă *(Oenothera biennis)*.

LUMINOFÓR, *luminofori*, s.m. Substanță care are proprietatea de luminescență, folosită la acoperirea tuburilor fluorescente.

LUMINOZITÁTE, *luminozități*, s.f. Însușirea unui corp de a fi luminos; strălucire. ◆ (Fiz.) Caracteristică a instrumentelor optice, exprimată prin raportul dintre iluminarea imaginii și strălucirea obiectului.

LUMPENPROLETARIÁT s.n. Pătură socială alcătuită din elemente declasate, provenite din diferite categorii sociale împinse la „periferia" societății (cerșetori, vagabonzi, aventurieri etc.), consecință a șomajului și a sărăcirii maselor. [Pronunțat: *-ri-at*]

LÚNĂ, (2) *luni*, s.f. 1. Astru, satelit natural al pământului, cu diametrul de 3 476 km, situat la distanța de 384 400 km de pământ, în jurul căruia se rotește, ca și în jurul propriei axe, cu aceeași perioadă de 27,3 zile. ◇ *Lună nouă*, momentul în care luna este în conjuncție cu soarele, cînd se vede o mică porțiune din suprafața sa iluminată de acesta; faza, înfățișarea lunii în acest moment. *Lună plină*, momentul în care luna este în opoziție cu soarele și se vede în întregime datorită iluminării de către acesta; faza, înfățișarea lunii în acest moment. 2. (Și în expr. *lună calendaristică*) Interval de timp egal cu fiecare dintre cele 12 diviziuni ale anului calendaristic, cu o durată de 28 pînă la 31 de zile.

LÚNCĂ, *lunci*, s.f. Zona inundabilă a unui rîu sau a unui fluviu, care corespunde albiei majore și unde se depun aluviunile aduse de ape.

LUNÉTĂ, *lunete*, s.f. Instrument optic alcătuit din mai multe lentile (și prisme) dispuse într-un tub și destinat observării obiectelor îndepărtate, prin formarea unei imagini virtuale ale

acestora, mai apropiată. ◇ *Lunetă astronomică*, lunetă alcătuită dintr-un sistem obiectiv (convergent) și un sistem ocular (convergent), care formează imagini virtuale, răsturnate față de obiect. *Lunetă terestră*, lunetă care conține pe lîngă sistemul ocular și obiectiv, întîlnite la luneta astronomică, și un sistem ce îndreaptă imaginea. *Lunetă Galilei*, lunetă caracterizată de un sistem ocular divergent.

LUNGÍME, *lungimi*, s.f. Mărime fizică fundamentală care exprimă distanța; dimensiunea cea mai mare a unui corp, a unui paralelipiped sau a unui dreptunghi.

LÚNTRE, *luntre*, s.f. Ambarcație cu fundul plat și cu prora și pupa înclinate, folosită pe apele liniștite.

LUNÚLĂ, *lunule*, s.f. (Anat.) Zonă albă, în formă de semilună, care se află la baza unghiei de la mîna omului.

LUP, *lupi*, s.m. Mamifer carnivor din familia canidelor, cu corpul lung, acoperit cu blană sură, cu gîtul gros, cu capul mare, cu botul și urechile ascuțite și cu coadă mare și stufoasă *(Canis lupus)*.

LÚPĂ, *lupe*, s.f. Instrument optic format dintr-o lentilă convergentă sau dintr-un sistem convergent de lentile care formează imagini virtuale și mai mari ale obiectelor observate.

LÚPTĂ, *lupte*, s.f. Ciocnire armată între două părți inamice; bătălie. ◇ *Luptă de clasă*, înfruntare ireductibilă (pe plan economic, politic și ideologic) între clase sociale cu interese fundamentale opuse, determinată, în mod obiectiv, de contradicțiile inerente ale modurilor de producție antagoniste, întemeiate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, care scindează societatea în proprietari și deposedați, exploatatori și exploatați, asupritori și asupriți.

LUT, (rar) *luturi*, s.n. Argilă.

LUTEÍNĂ s.f. Hormon galben secretat de corpul galben din ovarul mamiferelor, cu rol important în nidația și în dezvoltarea oului, precum și în formarea placentei; progesteron.

LUTÉȚIU s.n. Lu cu Z = 71. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor.

LUTÓS,-OÁSĂ, *lutoși*, *-oase*, adj. Argilos.

LÚTRĂ, *lutre*, s.f. Animal carnivor din familia mustelidelor, cu corpul acoperit cu blană deasă, cenușie-roșcată, cu degetele unite cu o membrană interdigitală, animal dăunător deoarece consumă mult pește, vînat pentru blana sa mult apreciată; vidră *(Lutra lutra)*.

LUX[1], *lucși*, s.m. (Fiz.) Unitate de măsură a iluminării, egală cu iluminarea unei suprafețe care primește un flux luminos de un lumen, repartizat uniform pe un metru pătrat.

LUX[2], (rar) *luxuri*, s.n. Nivel de viață excesiv de costisitor; risipă. ◆ Fast, eleganță, somptuozitate, splendoare.

LUXÁȚIE, *luxații*, s.f. Deplasare a extremităților osoase ale unei articulații din poziția obișnuită, însoțită de pierderea mișcărilor normale, ca urmare a unui efort dur și în afara limitelor de mișcare ale articulației respective; luxare, scrîntitură.

LUXMÉTRU, *luxmetre*, s.n. Instrument fotometric pentru măsurarea iluminării.

LUXURIÁNT, -Ă, *luxurianți*, *-te*, adj. (Despre vegetație) Care este extrem de bogat (specific regiunilor ecuatoriale). [Pronunțat: *-ri-ant*]

M

MACÁBRU, -Ă, *macabri, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care stîrneşte groază; groaznic, înfiorător, lugubru, sinistru. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce provoacă groază.

MACARĂ, *macarale*, s.f. Aparat, dispozitiv sau sistem tehnic construit pe principiul scripeţilor, cu care se ridică şi se deplasează greutăţi (mari) pe distanţe scurte.

MACARAGÍU, *macaragii*, s.m. Muncitor care manipulează o macara; macaragist.

MACĂZ, *macazuri*, s.n. Dispozitiv montat în locul unde se ramifică două linii de cale-ferată sau de tramvai, cu ajutorul căruia trenul sau tramvaiul este îndrumat pe una dintre aceste linii; porţiune de şină mobilă care se deplasează cu ajutorul acestui dispozitiv.

MACEDOROMÂN,-Ă, *macedoromâni, -e*, s.m. şi f., adj. Aromân.

MACHÉTĂ, *machete*, s.f. Reproducere, de obicei la scară redusă, a unei lucrări de arhitectură, a unei opere de artă, a unei piese tehnice etc. ◆ Text integral sau fragmentar al unei opere (ştiinţifice), destinat discuţiei înainte de publicare.

MACHIAVÉLIC,-Ă, *machiavelici, -ce*, adj. Care este abil şi fără scrupule; perfid, viclean. [Pronunţat: *-chi-a-*]

MACHIAVERLÍC, *machiaverlîcuri*, s.n. (Rar) Acţiune vicleană; perfidie; machiavelism. [Pronunţat: *-chi-a-*]

MACROANIÓN, *macroanioni*, s.m. Anion, anorganic sau organic, cu masă moleculară mare; anion macromolecular. [Pronunţat: *-cro-a-ni-on*]

MACROCATIÓN, *macrocationi*, s.m. Cation, anorganic sau organic, cu masă moleculară mare; cation macromolecular. [Pronunţat: *-ti-on*]

MACROCÓSM s.n. (În opoziţie cu *microcosm*) Cosmos.

MACROELEMÉNT, *macroelemente*, s.n. Fiecare dintre cele nouă elemente chimice care alcătuiesc, în cantitate relativ mare şi în diverse combinaţii, corpul plantelor (C, O, N, P, S, H, K, Ca şi Mg).

MACROÉRGIC,-Ă, *macroergici, -ce*, adj. Care pune în libertate o mare cantitate de energie. ◇ *Legătură macroergică*, legătură chimică prin ruperea căreia se pune în libertate o mare cantitate de energie.

MACROIÓN, *macroioni*, s.m. Ion cu catenă lungă, care se formează în procesul polimerizării (ionice). [Pronunţat: *-cro-i-on*]

MACROMÉR, *macromere*, s.n. Celulă (mare) bogată în vitellus, situată la polul vegetativ al blastulei, în procesul de segmentare a oului, la metazoare.

MACROMOLECULÁR,-Ă, *macromoleculari, -e*, adj. Care este alcătuit din macromolecule. ◇ *Anion macromolecular*, macroanion. *Cation macromolecular*, macrocation. *Produs macro-*

molecular, combinație chimică, anorganică sau organică, naturală sau de sinteză, alcătuită din macromolecule.

MACROMOLECÚLĂ, *macromolecule*, s.f. Moleculă de dimensiuni mari (comparativ cu moleculele obișnuite), alcătuită dintr-un mare număr de atomi (peste 1 500 de atomi în moleculă), legați prin covalență, cu masă moleculară foarte mare (cuprinsă, în general, între 10^4 și 10^6), care poate fi naturală sau obținută sintetic (prin polimerizare sau prin policondensare).

MACRONUCLÉU, *macronuclee*, s.n. Nucleu mai mare, cu rol important în procesele vegetative, la ciliate.

MACRORADICÁL, *macroradicali*, s.m. Radical cu catenă lungă, care se formează în procesul polimerizării prin radicali (cu inițiatori) și care conține, în general, un atom de carbon cu valență liberă.

MACROSCÓPIC,-Ă, *macroscopici, -ce*, adj. Care se referă la cercetările făcute cu ochiul liber; care se poate vedea cu ochiul liber, care se poate cerceta direct, folosind simțurile noastre.

MACROSPÓR, *macrospori*, s.m. (Bot.) Spor femel la unele criptogame vasculare.

MACROSPORÁNGE, *macrosporangi*, s.m. Unul dintre cele două ovule fixate pe macrosporofila din floarea femeiască a unor criptogame vasculare.

MACROSPOROFÍLĂ, *macrosporofile*, s.f. Solz fertil care poartă cele două ovule din floarea femeiască a coniferelor.

MACROSPOROGENÉZĂ s.f. (Bot.) Proces de naștere și de formare cu ajutorul macrosporilor, la unele criptogame vasculare.

MACROSTRUCTÚRĂ, *macrostructuri*, s.f. Structura unui metal sau a unui aliaj, așa cum apare la examinarea cu ochiul liber sau cu o lupă.

MÁCULĂ s.f. (Anat.; în expr.) *Macula lutea*, zonă ovală, de culoare galbenă, situată la polul posterior al axului vizual în ochiul unor vertebrate, în retină, care reprezintă locul de pe retină unde se formează imaginile cele mai clare; pată galbenă.

MADÓNĂ, *madone*, s.f. **1.** Reprezentare plastică a Maicii Domnului (având în brațe pe Iisus). ◆ Maica Domnului. **2.** Fig. Personificare a perfecțiunii feminine. ◆ (Ir.) Femeie cu atitudini solemne, rigide sau prefăcute; mironosiță.

MADREPORÁR, *madreporari*, s.m. (La pl.) Ordin de hexacoralieri coloniali din clasa antozoarelor, cu schelet calcaros, care formează recife coraliere în mările tropicale *(Madrepora)*; (și la sg.) hexacoralier care aparține acestui ordin; madrepor.

MADRIGÁL, *madrigale*, s.n. Poezie lirică scurtă, cu caracter idilic sau galant, curtenitor (pentru o femeie), de obicei cu un limbaj și un stil căutat.

MAÉSTRU,-Ă, *maeștri, -stre*, s.m. și f. Persoană cu calități excepționale și cu contribuții deosebit de valoroase într-un anumit domeniu de activitate (mai ales artistic), considerată, de obicei, model, creator de școală, de curent, de mișcare etc.

MAGHIÁR,-Ă, *maghiari, -e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Ungariei sau este originară de acolo; ungur. **2.** Adj. Care aparține maghiarilor (1) sau Ungariei, privitor la maghiari sau la Ungaria; unguresc.

MAGHIRÁN, *maghirani*, s.m. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori albe sau roșietice, cultivată în grădini pentru mirosul ei plăcut *(Origanum majorana)*.

MÁGIC,-Ă, *magici, -ce*, adj. **1.** Care aparține magiei, cu privire la magie. **2.** Fig. Fermecător, încântător.

MAGÍE, *magii*, s.f. **1.** Ansamblu de acțiuni, ritualuri, formule, gesturi, atitudini izvorîte din credința omului primitiv în posibilitatea de a obține minuni prin invocarea unor forțe supranaturale; vrăjitorie. **2.** Fig. Putere de atracție deosebită (și oferind mari satisfacții); farmec, încîntare.

MAGÍSTRU, *magiștri*, s.m. (Livr.) Profesor.

MAGISTRÁL,-Ă, *magistrali*, *-e*, adj. Excepțional; perfect, desăvîrșit.

MAGISTRÁLĂ, *magistrale*, s.f. Cale principală de circulație pe uscat, pe apă, aeriană.

MAGMÁTIC,-Ă, *magmatici*, *-ce*, adj. Care se referă la fenomenul de apariție, de erupție și de solidificare a magmei. ◇ *Strat magmatic*, strat geologic provenit din solidificarea magmei. *Proces magmatic*, proces de mișcare și de consolidare a magmei în zonele de minimă rezistență a scoarței terestre. *Zăcămînt magmatic*, zăcămînt care este legat prin geneză de activitatea magmatică. *Rezervor* (sau *bazin*) *magmatic*, **a)** spațiul din interiorul scoarței terestre unde este acumulată magmă topită și de unde aceasta, în anumite condiții, se deplasează spre suprafață; **b)** acumulare de magmă în interiorul scoarței terestre.

MÁGMĂ, *magme*, s.f. Masă incandescentă, fluidă sau viscoasă, din interiorul scoarței pămîntului, formată din silicați, cu un anumit conținut de vapori de apă și de alte gaze, și care, prin solidificare, dă naștere rocilor magmatice; topitură.

MAGNÁLIU s.n. Aliaj ușor de aluminiu și de magneziu, folosit, în special, în industria aeronautică.

MAGNÁT, *magnați*, s.m. **1.** Mare latifundiar din Ungaria sau din Polonia medievală. **2.** Mare capitalist (în domeniul industriei, finanțelor). **3.** (Rar) Persoană influentă, bogată, care ocupă o funcție înaltă.

MAGNÉT, *magneți*, s.m. Corp din material feromagnetic sau ferimagnetic aflat în stare de magnetizare și producînd, în spațiul înconjurător, un cîmp magnetic, care are proprietatea de a atrage obiectele din fier sau de a acționa asupra conductoarelor parcurse de curent. ◇ *Magnet natural*, magnet care are proprietăți magnetice prin natura substanței din care este confecționat. *Magnet artificial*, magnet care are proprietăți magnetice provocate (induse). *Magnet permanent*, magnet care își păstrează în timp proprietățile magnetice. *Magnet molecular*, magnet care se datorește existenței unor curenți moleculari.

MAGNÉTIC, -Ă, *magnetici*, *-ce*, adj. (Despre fenomene, forțe etc.) Care se referă la magnet sau la magnetism; (despre corpuri) care este feromagnetic, care poate fi magnetizat. ◇ *Pol magnetic*, **a)** fiecare dintre cele două puncte sau regiuni de la extremitatea unui magnet; **b)** fiecare dintre cele două puncte ale globului pămîntesc către care se orientează vîrfurile unui ac magnetic.

MAGNETÍSM s.n. **1.** Proprietate pe care o au corpurile magnetice de a se magnetiza și de a interacționa la scară macroscopică prin intermediul cîmpului magnetic. ◇ *Magnetism terestru* (sau *pămîntesc*), totalitatea fenomenelor magnetice caracteristice pămîntului, care se datorează faptului că pămîntul se comportă ca un magnet permanent uriaș. **2.** Parte a fizicii care studiază proprietățile magnetice ale substanței.

MAGNETÍT s.n. Fe_3O_4. Oxid feroferic natural, substanță cristalizată în sistemul cubic, de culoare neagră sau cenușie închis, greu solubilă în acizi, feromagnetică, care apare în cristale octoedrice sau în agregate grăunțoase, cu un conținut de aproximativ 72% fier, folosit ca principal minereu de fier.

MAGNETIZÁ, *magnetizez*, vb. I. Tranz. A face ca un corp să capete, permanent sau temporar, proprietăți de magnet; a transforma în magnet.

MAGNETIZÁRE, *magnetizări*, s.f. Stare a unui corp magnetizat concretizată prin modificarea structurii magnetice a corpului datorită orientării într-o anumită direcție a magneților elementari, sub acțiunea unui cîmp magnetic exterior, sau datorită unei deformări.

MAGNETIZĂȚIE, *magnetizații*, s.f. Mărime care caracterizează starea de magnetizare a corpurilor; intensitate de magnetizare.

MAGNETOFÓN, *magnetofoane*, s.n. Aparat care înregistrează și reproduce sunetele cu ajutorul unei benzi acoperite cu o substanță feromagnetică.

MAGNETÓN, *magnetoni*, s.m. (Fiz.; în expr.) *Magneton Bohr-Procopiu*, simbol μ_B, valoare minimă a momentului magnetic al electronului într-un atom. *Magneton nuclear*, simbol μ_N, moment magnetic elementar egal cu a 1836,12 parte din magnetonul Bohr-Procopiu.

MAGNETOSFÉRĂ s.f. Regiune îndepărtată a atmosferei, la peste 650—700 km înălțime, în care materia se află în special sub formă de plasmă, care, supusă influenței cîmpului magnetic al pămîntului, se așază după direcția liniilor lui de forță.

MAGNETOSTRICTÍV adj. (Fiz.; în expr.) *Efect magnetostrictiv*, deformare a unui corp prin aplicarea unui cîmp magnetic; magnetostricțiune.

MAGNEZÍT s.n. $MgCO_3$. Carbonat de magneziu natural, substanță cristalizată, de culoare albă-gălbuie sau brună, cu luciu sticlos, solubil în acizi, folosit ca minereu de magneziu, materie primă pentru fabricarea produselor refractare magnezitice etc.

MAGNÉZIU s.n. Mg cu Z=12. Metal alb-argintiu, strălucitor, care își păstrează luciul la aer, acoperindu-se cu un strat protector de oxid, ușor ductil, rezistent, bun conducător de electricitate, activ din punct de vedere chimic, cu mare afinitate pentru oxigen; în formă de pulbere sau de sîrmă arde, dezvoltînd o lumină orbitoare; folosit la elaborarea multor aliaje ușoare cu o largă utilizare în aviație, în fotografie etc.

MAGNÍFIC,-Ă, *magnifici,-ce*, adj. (Livr.) Măreț, grandios; superb, minunat.

MAGNÓLIE, *magnolii*, s.f. Nume dat mai multor arbori exotici cu flori frumoase, mari, albe sau roșii, uneori roz, plăcut mirositoare, cu frunzele totdeauna verzi, cultivați ca plante decorative *(Magnolia)*.

MAHMUDEÁ, *mahmudele*, s.f. Monedă turcească de aur care a avut putere de circulație și în țările românești.

MAHOMEDÁN,-Á, *mahomedani,-e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Adept al mahomedanismului; musulman. **2.** Adj. Care aparține mahomedanismului, privitor la mahomedanism; musulman.

MAHOMEDANÍSM s.n. Cult religios întemeiat în sec. VII de Mahomed și răspîndit în Asia și în Africa; islamism, islam.

MAI, *maiuri*, s.n. Nume pentru diferite unelte sau părți de unelte în formă de ciocan (de lemn), care servesc la bătut, îndesat, nivelat etc.

MÁIA s.m. invar. Denumire dată unor triburi de indieni din America Centrală, care au creat o strălucită civilizație în antichitate. [Scris și: *maya*. — Pronunțat: *ma-ia*]

MAIDÁN, *maidane*, s.n. Teren deschis în interiorul sau la marginea unei localități, folosit în trecut și ca loc de vînzare a mărfurilor.

MAIESTUÓS,-OÁSĂ, *maiestuoși, -oase*, adj. Care atrage, domină prin înfățișarea măreață, solemnă, prin di-

mensiunile impunătoare; falnic. [Pronunțat: *ma-ies-tu-os*]

MAIEÚTICĂ s.f. Metodă prin care se urmărește ajungerea la adevăr pe calea discuțiilor, a dialogului. [Pronunțat: *ma-ie-u-*]

MAIMÚȚĂ, *maimuțe*, s.f. Denumire generică dată mamiferelor simiene, cu mîinile și labele picioarelor prehensibile, terminate cu unghii, cu fața fără păr, foarte asemănătoare cu omul, inteligente, sociabile, cu spirit de imitație foarte dezvoltat, în general vegetariene, care trăiesc în Asia, în Africa și în America de Sud.

MĂISTRU, *maiștri*, s.m. 1. Persoană care are (și practică) o meserie; meșter, meseriaș. ◆ Muncitor calificat care conduce, de obicei, o secție productivă într-o întreprindere sau într-un atelier; maestru. ◆ Persoană iscusită, îndemînatică, abilă, pricepută. 2. Persoană care învață, instruiește pe cineva.

MAJORITĂR,-Ă, *majoritari,-e*, adj. Care face parte din majoritate, care reprezintă cel mai mare număr, cea mai mare parte dintr-o colectivitate; care întrunește majoritatea.

MAJORITÁTE, *majorități*, s.f. Partea sau numărul cel mai mare dintr-o colectivitate. ◆ Superioritatea numerică cerută (prin lege) sau deținută în alegeri. ◇ *Majoritate absolută*, număr (de voturi) egal cu cel puțin jumătate plus unu din total. *Majoritate relativă*, numărul cel mai mare de voturi obținut de cineva în raport cu voturile obținute de fiecare dintre ceilalți candidați.

MAJÚSCUL,-Ă, *majuscule*, s.f., adj. (Literă sau caracter de literă) care se folosește pentru a scrie inițiala numelor proprii și a cuvintelor cu care începe o propoziție sau o frază, pentru a individualiza un cuvînt într-un text etc., și care diferă de celelalte prin corpul mai mare; (literă) mare.

MAL, *maluri*, s.n. Fîșie de pămînt situată (de o parte și de alta) de-a lungul unei ape; țărm.

MALADÍE, *maladii*, s.f. Boală. ◇ *Maladie ereditară*, boală transmisă de la părinți la copii.

MALADÍV,-Ă, *maladivi,-e*, adj. Care este provocat de o boală; care are sau arată, denotă, trădează o constituție fragilă; cu aspect bolnăvicios.

MALAHÍT s.n. $CuCO_3 \cdot Cu(OH)_2$. Carbonat bazic de cupru natural, de culoare verde, cristalizat, întrebuințat la fabricarea unor obiecte decorative, a unor vopsele, ca minereu de cupru etc.

MALÁRIE, *malarii*, s.f. Boală infecțioasă provocată de infecția cu hematozoarul palustru (transmis prin înțepătura femelei țînțarului anofel) și manifestată prin febră foarte ridicată, accese puternice de friguri; paludism, friguri (palustre).

MALAXÁRE, *malaxări*, s.f. Operație de amestecare sau de frămîntare în malaxor a unuia sau a mai multor materiale în formă de granule, de pulbere sau de pastă, pentru a obține un produs omogen.

MALAXÓR, *malaxoare*, s.n. Mașină alcătuită dintr-un recipient în care se introduc materialele ce urmează a fi supuse malaxării și care funcționează fie prin rotirea recipientului, fie prin rotirea unui agitator cu palete în interiorul recipientului.

MALEÁBIL,-Ă, *maleabili,-e*, adj. (Despre metale) Care poate fi deformat, fără să se fisureze, sub acțiunea unor forțe exterioare. ◆ Care poate fi prelucrat în foi subțiri la o temperatură inferioară aceleia de topire. ◆ (Despre alte materiale) Care poate fi ușor modelat. [Pronunțat: *-le-a-*]

MALEABILITÁTE s.f. Proprietate a metalelor de a se deforma, fără a se fisura, sub acțiunea unor forțe exterioare. ◆ Proprietate a unor metale

de a putea fi prelucrate în foi subțiri. ◆ Proprietate a unor materiale, altele decît metalele, de a se modela. [Pronunțat: *-le-a-*]

MALÉFIC,-Ă, *malefici,-ce,* adj. Care are o influență nefastă, fatală.

MALÉIC,-Ă adj. (În expr.) *Acid maleic,* HOOC—CH=CH—COOH, acid alifatic nesaturat dicarboxilic, izomer geometric (cis) al acidului fumaric (trans), obținut prin oxidarea catalitică, la temperaturi ridicate, a benzenului, și care se prezintă sub formă de cristale solubile în apă, folosit pentru obținerea rășinilor alchidice. *Anhidridă maleică,* anhidridă obținută prin încălzirea acidului maleic, substanță cristalină de culoare albă, solubilă în apă, folosită la fabricarea rășinilor alchidice. [Pronunțat: *-le-ic*]

MĂLIC adj. (În expr.) *Acid malic,* $HOOC \cdot CH_2 \cdot CHOH \cdot COOH$, hidroxid dicarboxilic, derivat monohidroxilat al acidului succinic, izolat din mere.

MALÍGN,-Ă, *maligni,-e,* adj. (Despre boli sau procese patologice) De natură gravă, foarte primejdios, adesea fatal. ◇ *Tumoare malignă,* tumoare canceroasă. *Pustulă malignă,* antrax.

MALIȚIÓS,-OÁSĂ, *malițioși,-oase,* adj. (Livr.; despre oameni și manifestările lor; adesea adverbial) Răutăcios, caustic, usturător. [Pronunțat: *-ți-os*]

MALÓNIC adj. (În expr.) *Acid malonic,* $HOOC \cdot CH_2 \cdot COOH$, acid alifatic saturat, dicarboxilic, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă, în alcool și în eter, folosit în sinteze organice.

MALTHUSIANÍSM s.n. Teorie reacționară potrivit căreia populația globului ar crește în progresie geometrică, în timp ce mijloacele de existență cresc în progresie aritmetică. [Pronunțat: *-si-a-*]

MALTÓZĂ s.f. $C_{12}H_{22}O_{11}$. Compus organic natural din clasa dizaharidelor, constituit din două molecule de glucoză eterificate între ele, substanță cristalizată în ace fine, incoloră, cu gust dulce, solubilă în apă, cu activitate optică și cu proprietăți reducătoare, care, prin hidroliză acidă sau enzimatică, se transformă în glucoză; zahăr din malț.

MALTRATĂ, *maltratez,* vb. I. Tranz. A provoca cuiva dureri fizice sau morale, a trata cu violență pe cineva; a brutaliza.

MALȚ s.n. Produs obținut din boabe de cereale (mai ales de orz) încolțite, uscate și măcinate, folosit la fabricarea berii și a spirtului sau, prăjit, la fabricarea unui surogat de cafea; slad.

MALVACÉE, *malvacee,* s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, având flori hermafrodite cu cinci petale și multe stamine, iar fructul o capsulă cu multe semințe, cu mare importanță economică; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

MAMÁR,-Ă, *mamari,-e,* adj. Referitor la mamelă, de mamelă; mamelar. ◇ *Glandă mamară,* organul secreției lactate la mamifere.

MAMÉLĂ, *mamele,* s.f. Organ care secretă lapte la mamiferele femele; sîn, piept, țîță.

MAMIFÉR, *mamifere,* s.n. (La pl.) Clasă de vertebrate superioare caracterizate prin prezența mamelelor, cu corpul acoperit cu păr, cu temperatura relativ constantă, care nasc pui vii și îi hrănesc cu lapte matern; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

MAMÚT, *mamuți,* s.m. Specie de elefant fosil din a doua jumătate a pleistocenului, de talie mare, cu corpul acoperit cu păr lung de culoare brună-roșcată sau galbenă-cenușie, cu fildeși mari curbați *(Elephas primigenius).*

MANÁGEMENT s.n. **1.** Activitatea și arta de a conduce. **2.** Ansamblul

activităților de organizare și de conducere în scopul adoptării deciziilor optime în proiectarea și în reglarea proceselor microeconomice. **3.** Știința organizării și conducerii unei întreprinderi. [Pronunțat: *menigiment*]

MÁNĂ s.f. **1.** Lichen comestibil care crește pe stînci, în forma unor mici gheme cenușii *(Lecanora esculenta)*. **2.** Denumire dată mai multor boli provocate de unele ciuperci parazite. **3.** Rouă sau ploaie de vară pe vreme însorită, care aduce pagube în dezvoltarea plantelor cultivate; pagubă provocată plantelor de cultură de soarele prea fierbinte care apare imediat după o ploaie.

MÁNCO s.n. Ceea ce lipsește. ◆ Spec. Lipsă de bani constatată la încheierea unor socoteli; pierdere (estimată) la o marfă, cu prilejul transportului, al desfacerii etc.

MANDÁT, *mandate*, s.n. **1.** Însărcinare, împuternicire dată unei persoane de a reprezenta o colectivitate, de a încheia un act politic, juridic etc. în numele altei persoane. **2.** (Jur.) Dispoziție, ordin.

MANDATÁR,-Ă, *mandatari,-e*, s.m. și f. Persoană căreia i s-a încredințat un mandat **(1)**, care a primit o împuternicire. ◆ Persoană căreia i s-a încredințat administrarea unei unități comerciale (de obicei alimentare).

MANDÍBULĂ, *mandibule*, s.f. **1.** Os în formă de potcoavă (la om) sau de V (la celelalte vertebrate), situat în partea anteroinferioară a craniului și articulat cu osul temporal; maxilar inferior. **2.** Fiecare dintre cele două părți ale ciocului păsărilor. **3.** Fiecare dintre cele două piese bucale chitinoase, la insecte, servind la rupt, la supt, la mestecat, la înțepat sau ca armă de apărare și de atac.

MANDRÍNĂ *mandrine*, s.f. Dispozitiv de fixare pe o mașină-unealtă a unei piese, în vederea prelucrării acesteia, sau a unei scule cu care se efectuează operația de prelucrare.

MANECHÍN, *manechine*, s.n. Figură de lemn, de ceară, de material plastic etc. care înfățișează corpul omenesc sau o parte a lui și este folosită ca model în pictură sau în sculptură, ca suport pentru a drapa o țesătură, pentru a proba sau pentru a expune o haină etc.

MANGÁL s.n. Cărbune artificial obținut prin descompunerea termică a lemnului, la temperatură relativ joasă, în absența aerului, combustibil ușor, sfărîmicios, fabricat, fie primitiv, prin arderea incompletă a lemnelor în grămezi acoperite cu pămînt, fie modern, prin distilarea uscată a lemnului în retorte.

MANGÁN s.n. Mn cu Z=25. Element chimic cu caracter metalic, cenușiu-deschis, prezentînd patru modificări alotropice, activ din punct de vedere chimic, întrebuințat în metalurgie, la fabricarea unor aliaje.

MANGANÍN s.n. Aliaj din cupru, mangan și nichel, folosit, în special, la fabricarea rezistențelor electrice, pentru valoarea foarte scăzută a coeficientului său termic (practic nulă).

MANGOSÍT,-Ă, *mangosiți,-te*, adj., s.m. și f. (Reg. și fam.) (Om) nătărău, care nu valorează nimic; tont.

MANGRÓVE s.f. pl. Fitocenoză tropicală de arbori și de arbuști, cu rădăcini adventive, caracteristică țărmurilor marine mlăștinoase, inundate în timpul fluxului, și care conține o faună interesantă.

MANIÁC,-Ă, *maniaci,-ce*, adj., s.m. și f. (Persoană) care suferă sau care este obsedată de o manie. ◆ (Om) care este obsedat de o idee fixă sau care manifestă o preocupare exagerată pentru ceva, avînd adesea deprinderi ciudate; tipicar. [Pronunțat: *-ni-ac*]

MANIAMÉNT, *maniamente*, s.n. Loc de depozitare a grăsimii sub pielea

corpului, la animale, prin palparea căruia se apreciază gradul de îngrășare a animalului. [Pronunțat: *-ni-a-*]

MANÍE, *manii*, s.f. **1.** Boală mintală care se manifestă prin agitație excesivă, prin halucinații, prin vorbire continuă, inutilă, lipsită de legături logice etc. **2.** Preocupare exagerată și obsedantă pentru ceva, deprindere ciudată.

MANIÉRĂ, *maniere*, s.f. **1.** (La pl.) Mod de a se comporta sau de a se prezenta în societate; comportare, ținută. **2.** Fel, chip, mod, procedeu; modalitate. **3.** Ansamblu de mijloace de expresie și de procedee caracteristice unui artist. ◆ Folosire mecanică a unor procedee stilistice într-o operă literară, din care cauză se ajunge la artificialitate. [Pronunțat: *-ni-e-*]

MANIERÍSM s.n. **1.** Comportare manifestată prin lipsă de naturalețe; artificialitate, afectare. **2.** Tendință a unuia sau a mai multor artiști de a copia, imita, combina mijloacele de expresie și procedeele altor artiști sau de a le reproduce mereu pe cele proprii, ceea ce duce la formalism în realizarea operelor de artă și a celor literare. [Pronunțat: *-ni-e-*]

MANIFÉST,-Ă, *manifești,-ste*, s.n., adj. **1.** S.n. Declarație prin care șeful statului, guvernul, un partid politic, o grupare literară etc. își fac cunoscute, în mod public, programul, hotărîrile, concepțiile, intențiile etc. ◆ Text cu conținut politic, răspîndit în public, reprezentînd un mijloc de agitație pentru a determina desfășurarea unor acțiuni imediate. **2.** Adj. (Adesea adverbial) Vădit, clar, evident; indiscutabil. ◆ Care a fost declarat, exprimat în mod categoric; fățiș.

MANIFESTÁRE, *manifestări*, s.f. Acțiunea de a (se) manifesta și rezultatul ei. **1.** Exteriorizare (prin vorbe, fapte, acțiuni) a gîndurilor, sentimentelor, personalității etc. cuiva. **2.** (De obicei la pl.) Acțiune, fapt prin care cineva își manifestă existența, activitatea.

MANIFESTÁȚIE, *manifestații*, s.f. Demonstrație cu caracter de masă pentru exprimarea aprobării, a atașamentului, a simpatiei, a solidarității sau a protestului față de un regim politic, de un eveniment social, politic, față de activitatea unui partid, a unui om politic etc.

MANIÓC s.m. Plantă tropicală erbacee din familia euforbiaceelor, care produce tuberculi mari subterani, din care se prepară tapioca, o făină bogată în amidon *(Manihot esculenta)*. ◆ Tapiocă. [Pronunțat: *-ni-oc*]

MANIPULÁNT,-Ă, *manipulanți,-te*, s.m. și f. Persoană care mînuiește comenzile unei mașini, aparate, mecanisme, sisteme tehnice etc.; manipulator **(3)**.

MANIPULATÓR,-OÁRE, *manipulatori,-oare*, subst. **1.** S.n. Aparat cu care se apucă și se manipulează piesele calde, într-o uzină sau într-un atelier. **2.** S.n. Dispozitiv cu ajutorul căruia se întrerupe și se restabilește circuitul electric într-o instalație telegrafică. **3.** S.m. și f. Manipulant.

MANIVÉLĂ, *manivele*, s.f. Dispozitiv alcătuit dintr-un braț și dintr-un mîner care servește (prin învîrtire) la punerea în mișcare a unui mecanism, la transformarea unei mișcări de rotație într-o mișcare rectilinie (și invers) etc.

MANOMETRÍE s.f. Tehnică a măsurării presiunii gazelor sau a vaporilor dintr-un spațiu închis cu ajutorul manometrului.

MANOMÉTRU, *manometre*, s.n. Instrument cu care se măsoară presiunea și diferențele de presiune ale fluidelor închise în recipiente.

MANÓPERĂ, *manopere*, s.f. Muncă manuală depusă pentru efectuarea unei lucrări; remunerație plătită pentru această muncă.

MANTĂ, *mantale*, s.f. **1.** (Zool.) Răsfrîngere a tegumentului care căptușește cochilia moluștelor; palium. **2.** Înveliș solid al pămîntului, gros de circa 1700 km, acoperind nucleul, format din nichel, fier și silicați de magneziu. **3.** Înveliș care servește la protejarea unei piese, a unui sistem tehnic (furnal, cazan, cutie de foc etc.).

MANTÍSĂ, *mantise*, s.f. Partea zecimală (totdeauna pozitivă, prin convenție) a logaritmului unui număr pozitiv.

MANUÁL,-Ă, *manuali,-e*, s.n., adj. **1.** S.n. Carte (de școală) care cuprinde noțiunile de bază ale unei științe, ale unei arte sau ale unei îndeletniciri practice. **2.** Adj. Care este făcut cu mîna; de mînă, **3.** Adj. (Despre oameni) Care execută lucrări de mînă. [Pronunțat: *-nu-al*]

MANÚBRIU, *manubrii*, s.n. Formație tubulară a corpului meduzelor, pe care se află orificiul bucal-anal.

MANUFACTÚRĂ, *manufacturi*, s.f. **1.** Formă de producție capitalistă, premergătoare marii industrii, bazată pe predominarea muncii manuale, pe diviziunea socială a muncii și pe folosirea muncii salariate. **2.** Întreprindere industrială în care predomină munca manuală, în care un rol important îl au abilitatea și talentul lucrătorului și care este destinată în special producerii unor bunuri de larg consum.

MANUSCRÍS,-Ă, *manuscriși,-se*, s.n., adj. (Text) scris de mînă sau dactilografiat.

MARAFÉT, *marafeturi*, s.n. (Înv.) Meșteșug, dibăcie, iscusință; abilitate.

MARÁMĂ, *marame*, s.f. Bucată dreptunghiulară de țesătură din fire de borangic cu marginile împodobite, cu care (mai ales în Oltenia și în Muntenia) își acoperă capul femeile de la țară, cînd se îmbracă în costum național.

MARCASÍT, *marcasite*, s.n. Sulfură naturală de fier, galbenă-verzuie, cristalizată și cu luciu metalic, ale cărei cristale sînt utilizate la confecționarea bijuteriilor.

MARCATÓR,-OÁRE, *marcatori, -oare*, subst. **1.** S.n. Unealtă agricolă folosită pentru trasarea rîndurilor și pentru marcarea cuiburilor în care se pun răsadurile sau sămînța. **2.** S.m. și f. Persoană care marchează (un semn pe) diverse obiecte.

MÁRCĂ, *mărci*, s.f. **1.** Semn distinctiv aplicat pe un obiect, pe un produs, pe un animal etc. pentru a-l deosebi de altele, pentru a-l recunoaște etc. ◆ Tip, model, inscripție (care indică sursa) de fabricație. **2.** Fișă de metal cu număr de ordine cu care lucrătorii își dovedesc prezența la lucru sau pe care o lasă în schimbul uneltelor primite. **3.** Fig. Semn distinctiv, trăsătură specifică, însușire caracteristică; particularitate.

MARCOTÁJ, *marcotaje*, s.n. Operație de înmulțire a plantelor, în special a viței de vie, prin înrădăcinarea ramurilor de la plantele vecine, pentru completarea golurilor dintre rînduri.

MARCÓTĂ, *marcote*, s.f. Lăstar al unei plante, nedesprins de ea, înfipt cu capătul liber în pămînt pentru a prinde rădăcină, și care, tăiat și răsădit, după ce a făcut rădăcină, dă o plantă nouă.

MÁRE, *mări*, s.f. Apă stătătoare de mare întindere, adîncă și sărată, localizată în scobiturile mari ale scoarței pămîntului, în imediata vecinătate a unui continent, care comunică de obicei cu oceanul (prin strîmtori).

MARÉE, *maree*, s.f. Mișcare oscilatorie zilnică (de înaintare și de retragere de la țărm) a apelor mărilor și oceanelor, datorită atracției lunii și soarelui. [Pronunțat: *-re-e*]

MÁRFĂ, *mărfuri*, s.f. Produs al muncii care satisface o nevoie a omului și este destinat schimbului prin intermediul vînzării-cumpărării.

MARGARÍNĂ s.f. Produs alimentar asemănător cu untul, folosit ca înlocuitor al acestuia, emulsie în apă sau în lapte a unui amestec de grăsime (vegetală hidrogenată sau animală) și de substanțe de însoțire (coloranți, vitamine); unt artificial.

MÁRGINE, *margini*, s.f. **1.** Loc unde se termină o suprafață; extremitate. **2.** (Mat.; în expr.) *Margine inferioară* (a unei mulțimi $M \subset \mathbf{R}$), număr a cu proprietățile: a) $a \leqslant x$, pentru orice $x \in M$; b) pentru orice $\varepsilon > 0$ există un element $x_\varepsilon \in M$, astfel încît $a + \varepsilon > x_\varepsilon$; se notează: inf M sau $\inf\limits_{x \in M} \{x\}$. *Margine superioară* (a unei mulțimi $M \subset \mathbf{R}$), număr a cu proprietățile: a) $a \geqslant x$, pentru orice $x \in M$; b) pentru orice $\varepsilon > 0$ există un element $x_\varepsilon \in M$, astfel încît $a - \varepsilon < x_\varepsilon$; se notează: sup M sau $\sup\limits_{x \in M} \{x\}$.

MARIÁJ, *mariaje*, s.n. (Livr.) Căsătorie, căsnicie. [Pronunțat: *-ri-aj*]

MARÍN,-Ă, *marini,-e*, adj. Care ține de mare, care trăiește sau crește în mare, care este produs de acțiunea unei mări; caracteristic mării, de mare.

MARIONÉTĂ, *marionete*, s.f. Păpușă sau figurină acționată de o persoană (cu ajutorul unei sfori) spre a interpreta diferite roluri în teatrul de păpuși. ◆ Fig. Persoană care execută orbește ceea ce i se cere. [Pronunțat: *-ri-o-*]

MARÍTIM,-Ă, *maritimi,-e*, adj. Care este pentru navigația pe mări și pe oceane, care se face pe mări și pe oceane.

MÁRJĂ, *marje*, s.f. (Livr.) Rezervă de care se poate dispune între anumite limite.

MÁRKETING s.n. Ansamblul activităților, metodelor și tehnicilor care au ca obiect studiul cererii consumatorilor și satisfacerea acestor cereri cu produse și servicii care, prin caracteristicile lor, prin prețurile și prin disponibilitatea lor în timp și în locurile unde sînt cerute, pot oferi o serie de avantaje prin care se asigură cumpărarea lor repetată de către consumatori.

MÁRMURĂ, **(2,** rar) *marmuri*, s.f. **1.** Rocă metamorfică calcaroasă, cristalizată, formată din granule de calcit, uneori și de dolomit, de culoare uniformă albă sau cu un desen natural multicolor (datorită impurităților pe care le conține), care se taie, se cioplește și se lustruiește relativ ușor, folosită în lucrări de sculptură, în arhitectură, în construcții etc. **2.** Bloc sau bucată de marmură **(1)** cioplită și lustruită; sculptură, statuie de marmură.

MÁRNĂ, *marne*, s.f. Rocă sedimentară formată dintr-un amestec de argilă și de calcar, în proporții variabile, de culoare cenușie, vineție, negricioasă etc., folosită la fabricarea cimentului.

MARNÓS,-OÁSĂ, *marnoși,-oase*, adj. Care conține multă marnă, care, prin compoziție, se aseamănă cu compoziția marnei. ◇ *Calcar marnos*, rocă formată dintr-un amestec de calcar și 10—30% argilă, folosită la fabricarea varului hidraulic.

MAROCHÍN s.n. Piele fină de capră tăbăcită vegetal, pentru a căpăta finețe și lustru.

MARSUPIÁL,-Ă, *marsupiali,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre animale) Care are marsupiu, care posedă marsupiu. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere inferioare aplacentare, caracterizate prin prezența, la femele, a marsupiului, și care trăiesc în Australia și în America de Sud; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-pi-al*]

MARSÚPIU, *marsupii*, s.n. Pungă abdominală, la femelele din ordinul marsupialelor, în care sînt adăpostiți puii, după naștere, și în care se găsesc mamelele pentru alăptare.

MARTÍR,-Ă, *martiri,-e*, s.m. și f. Persoană care îndură suferințe, chi-

nuri îngrozitoare sau moartea pentru credința, ideile, convingerile sale.

MĂRTOR,-Ă, *martori,-e*, s.m. și f. Persoană care se află de față la o întîmplare, la o discuție, la un eveniment etc. (și care poate arăta cum au decurs ele).

MARȚIÁL,-Ă, *marțiali,-e*, adj. (Livr.; despre acțiunile, comportarea etc. oamenilor) Care exprimă multă seriozitate, care impune prin seriozitate. [Pronunțat: *-ți-al*]

MARUFLÁRE, *maruflări*, s.f. Tehnică de lipire a unei pînze pictate pe un suport mai rezistent (altă pînză, lemn, perete). ◆ Lipire a unei pînze pe perete în vederea pictării ei.

MARXÍSM s.n. Concepție științifică materialistă despre lume a proletariatului revoluționar, întemeiată de K. Marx și F. Engels; teoria și practica comunismului științific.

MARXISM-LENINÍSM s.n. Învățătura lui K. Marx ș. F. Engels, dezvoltată de V.I. Lenin în noile condiții istorice ale epocii imperialismului și revoluțiilor proletare.

MARXIST-LENINÍST,-Ă, *marxist-leniniști,-ste*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Adept al marxism-leninismului. 2. Adj. Care aparține marxism-leninismului, privitor la marxism-leninism.

MAS, *masuri*, s.n. (Reg.) Popas pe care cineva îl face undeva (peste noapte); găzduire (peste noapte).

MÁSĂ, *mase*, s.f. 1. Mulțime compactă de oameni, considerată ca o unitate; grupare mare de oameni cu anumite caractere comune; cercurile largi ale populației. 2. (Zool.; în expr.) *Masă germinativă*, grup diferențiat de celule în interiorul sporocistului, la viermele de gălbează, din care iau naștere rediile. *Masă viscerală*, parte a corpului gasteropodelor, în interiorul cochiliei, care cuprinde organele interne. 3. Îngrămădire de elemente (de aceeași natură sau diferite) care alcătuiesc împreună un singur corp; corp format printr-o asemenea îngrămădire de elemente. 4. Cantitate de materie a unui corp considerată ca o mărime caracteristică (în raport cu volumul); cantitate de materie care ia parte la o reacție chimică ori la un proces oarecare. ◇ *Masă atomică (relativă)*, numărul care arată de cîte ori masa unui atom este mai mare decît unitatea de masă atomică (a 12-a parte din masa atomului de 120); greutate atomică. *Masă atomică absolută*, masa proprie a unui atom reprezentînd raportul dintre masa atomică și numărul lui Avogadro. *Masă moleculară*, suma maselor atomice relative ale tuturor atomilor care intră în compoziția moleculei unui corp compus. *Masă moleculară medie*, masa moleculară a unui corp neomogen (aer, polimer etc.), calculată ca medie, în funcție de compoziție. *Masa unui mol* sau *masă molară*, număr exprimat în grame, numeric egal cu masa relativă a unității de structură (atom, moleculă, grup de ioni). *Masă de aer*, porțiune imensă, relativ omogenă, a troposferei, cu proprietăți distincte față de porțiunile înconjurătoare. 5. Mărime caracteristică unui corp, măsură a inerției și a capacității acestuia de a crea cîmpuri gravitaționale. ◇ *Masă critică*, masa minimă a unei substanțe fisionabile pentru producerea reacției în lanț. *Masă inertă*, masă ce caracterizează proprietățile inerțiale ale corpurilor. *Masă de repaus*, masa unui corp sau particulă în repaus, egală cu masa inertă. *Masă de mișcare*, masa unui corp (sau particulă) în mișcare, care pentru viteze mari ale corpului (particulei) diferă de masa de repaus. *Masă gravitațională*, masă a corpurilor ce intervine în legea atracției universale, caracterizînd capacitatea lor de a crea cîmpuri gravitaționale și de a suferi acțiunea lor, egală cu masa inertă. *Masă specifică*, densitate.

MASCARÁDĂ, *mascarade*, s.f. Acțiune sau atitudine care încearcă să ascundă adevărul sub aparențe false, pozitive.

MÁȘCĂ, *măști*, s.f. **1.** Bucată de stofă, de mătase, de carton etc. (înfățișînd o figură omenească sau figura unui animal) cu care își acoperă cineva fața sau o parte a ei (pentru a nu fi recunoscut), lăsînd numai ochii descoperiți. ◇ *Mască mortuară*, mulaj în ghips al feței unei persoane, luat îndată după deces. ◆ Expresie neobișnuită a feței, provocată de o emoție, de un sentiment puternic etc. **2.** Machiaj.

MASCULÍN, *masculine*, adj. (Gram.; în expr.) *Gen masculin* (și substantivat, n.), gen gramatical care cuprinde numele de ființe de sex bărbătesc, precum și numele de lucruri care, prin tradiție sau prin analogie cu cele dintîi, sînt socotite de același sex. *Substantiv masculin*, substantiv care are forma atribuită în gramatică numelor care denumesc ființe de sex bărbătesc.

MÁSER, *masere*, s.n. (Fiz.) Dispozitiv pentru generarea și amplificarea cuantică a undelor electromagnetice din domeniul microundelor.

MASETÉR, *maseteri*, adj., s.m. (Și în sintagma *mușchi maseter*) Mușchi al feței, ridicător al mandibulei, cu rol important în masticație.

MASÍV, -Ă, *masivi, -e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care se prezintă ca o masă bine închegată, cu elemente strîns unite; format dintr-un material fără goluri, plin. ◆ Care are aspectul unei mase unitare, impunătoare (prin proporții). **2.** S.n. Unitate de relief care înmănunchează mai multe șiruri sau culmi muntoase alcătuind împreună un ansamblu bine individualizat față de relieful din jur.

MASS-MÉDIA s.n.pl. Comunicațiile de masă (presa, afișul publicitar, radioul, cinematograful, televiziunea, magnetofonul etc.). [Pronunțat: *-di-a*]

MASTÍC, *masticuri*, s.n. Material (fluid sau vîscos) alcătuit dintr-un amestec de substanțe minerale sau vegetale, care are proprietatea de a se întări în contact cu aerul și care servește la lipit, chituit, nivelat etc. ◆ Preparat vîscos obținut pe bază de colofoniu și întrebuințat pentru acoperirea pomilor fructiferi în locurile unde aceștia sînt tăiați, găuriți etc.

MASTICATÓR, -OÁRE, *masticatori, -oare*, adj. Care servește la masticație, care se referă la masticație. ◇ *Mușchi masticator*, fiecare dintre mușchii situați între cele două maxilare, care iau parte la procesul de masticație prin mișcările pe care le imprimă mandibulei.

MASTICÁȚIE, *masticații*, s.f. Proces de fragmentare și de triturare a alimentelor în cavitatea bucală, care se efectuează (la om și la mamifere) cu ajutorul dinților, al limbii și al mușchilor masticatori, implicînd și acțiunea secreției salivare.

MASTOÍDĂ, *mastoide*, s.f. Fiecare dintre cele două proeminențe ale osului temporal, situate în partea postero-inferioară a conductului auditiv extern.

MAȘÍNĂ, *mașini*, s.f. Sistem tehnic alcătuit din piese cu mișcări relativ determinate, care transformă o formă de energie în altă formă de energie sau în lucru mecanic util. ◇ *Mașină-unealtă*, mașină de lucru înzestrată cu scule, care permite prelucrarea, prin operații mecanice, a materialelor metalice. ◆ Dispozitiv, instrument, aparat; mecanism, mașinărie.

MATAHÁLĂ, *matahale*, s.f. (Pop. și fam.) Ființă sau lucru de proporții foarte mari, prea mari; namilă, colos.

MĂTCĂ, *mătci*, s.f. **1.** Fîșie de teren pe care un pîrîu, un rîu sau un fluviu își poartă în mod normal apele; albie minoră a unei ape curgă toare. **2.** (Entom.) Albină femelă mai mare decît albinele lucrătoare, cu organele

sexuale complet dezvoltate, care are rolul de a depune ouă; regină, mamă.

MATEMÁTIC, -Ă, *matematici, -ce,* adj. Care se referă la matematică, care ține de matematică, bazat pe principiile matematicii.

MATEMÁTICĂ, *matematici,* s.f. Știință în care se studiază mărimile, relațiile cantitative și formele spațiale, furnizînd metoda generală de investigație a aspectelor structurale.

MATERIÁL, -Á, *materiali, -e,* adj., s.n. **1.** Adj. Care aparține realității obiective, existînd independent de conștiință și în afara ei; care este alcătuit din materie. ◇ *Particulă materială,* totalitatea particulelor (atomi, ioni, molecule etc.) din care este alcătuită o substanță. ◆ Care constă în bunuri economice, care ține de venit, de avere, de aspectul economic sau pecuniar; care se referă la trai sau la întreținerea vieții. ◇ *Cultură materială,* totalitatea bunurilor și a deprinderilor de producție existente pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății. **2.** S.n. Totalitatea materiilor prime sau semifabricate (și prelucrate în piese) din care pot fi executate diverse bunuri. ◇ *Material auxiliar,* material folosit la producerea unui bun, care nu se regăsește sub nici o formă în bunul produs. ◆ Ceea ce constituie fondul, substanța unei lucrări. [Pronunțat: *-ri-al*]

MATERIALÍSM s.n. Orientare fundamentală în filozofie, care (în opoziție cu idealismul) dă un răspuns adecvat problemei fundamentale a filozofiei (a raportului dintre materie și conștiință), considerînd materia, natura, existența ca factor primordial, iar conștiința, spiritul, gîndirea ca factor secund, derivat. ◇ *Materialism dialectic,* concepția filozofică științifică, care îmbină organic rezolvarea consecvent materialistă a problemei fundamentale a filozofiei cu dialectica. *Materialism istoric,* parte integrantă a filozofiei materialist-dialectice, reprezentînd concepția filozofică despre istorie și societate, despre legitățile generale și forțele motrice ale dezvoltării sociale. [Pronunțat: *-ri-a-*]

MATERIALITÁTE s.f. Atribut principal al existenței materiale; însușirea de a fi material, de a fi alcătuit din materie, de a avea existență materială, reală; natura materială a ceva. [Pronunțat: *-ri-a-*]

MATERIALIZÁ, *materializez,* vb. I. Tranz. și refl. A da sau a căpăta formă materială, reală, efectivă, a (se) transpune în viață; a (se) concretiza, a (se) întrupa. [Pronunțat: *-ri-a-*]

MATÉRIE, *materii,* s.f. **1.** (Fil.) Realitatea obiectivă fundamentală, entitate prin care există toate obiectele, însușirile, fenomenele și relațiile acestor obiecte; realitatea obiectivă care există în afară și independent de conștiința omenească și care este reflectată de aceasta; diversitatea fenomenelor reprezentînd diferite forme de mișcare ale acestei realități. **2.** Substanță din care sînt făcute diverse obiecte; obiect, corp, element considerat din punctul de vedere al compoziției sale. ◇ *Materie primă,* produs natural sau material semifabricat care constituie un material de fabricație. *Materie colorantă,* colorant, culoare. *Materie cenușie,* parte a sistemului nervos central situată la suprafața creierului și în interiorul măduvei spinării, care dă naștere fluxului nervos. **3.** Totalitatea cunoștințelor care se predau în cadrul unui obiect de studiu (în învățămînt).

MATINÁL,-Ă, *matinali,-e,* adj. (Livr.) De dimineață. ◆ (Despre oameni) Care se scoală de dimineață, care își începe activitatea devreme.

MATRIARHÁT s.n. Treaptă istorică în dezvoltarea orînduirii comunei primitive în care descendența se stabilește pe linie maternă, femeia avînd rolul

principal în viața economică și socială. [Pronunțat: *-tri-ar-*]

MATRÍCE, *matrice*, s.f. **1.** (Mat.; și în expr.) *Matrice de tip (m,n)*, tablou format din $m \cdot n$ numere reale sau complexe a_{ij} $(i=1, 2,...,m;\ j=1, 2,...,n)$, dispuse în m linii și n coloane; se notează:

$$A_{m,n} = \|a_{ij}\| (i=1, 2,...,m;\ j=1, 2,...,n)$$

sau

$$\left\| \begin{matrix} a_{11} & a_{12}...a_{1n} \\ a_{21} & a_{22}...a_{2n} \\ \dots\dots\dots\dots \\ a_{m1} & a_{m2}...a_{m_n} \end{matrix} \right\|$$

◇ *Matrice-coloană*, matrice de tip $(m,1)$, deci de forma

$$\left\| \begin{matrix} a_{11} \\ a_{21} \\ \vdots \\ a_{m1} \end{matrix} \right\|$$

Matrice-linie, matrice de tip $(1,n)$, deci de forma

$$\|a_{11}\ a_{12}...a_{1n}\|$$

Matrice pătratică, matrice la care numărul liniilor este egal cu numărul coloanelor $(m=n)$; se notează: $\|a_{ij}\|_n$. *Matrice nesingulară*, matrice pătratică al cărei determinant este diferit de zero. *Matrice singulară*, matrice pătratică al cărei determinant este zero. *Matrice transpusă* (a unei matrice A), matrice care se obține schimbînd în A liniile în coloane. *Matrice reciprocă* (a unei matrice A sau *matricea adjunctă* a lui A), matricea care se obține înlocuind în matricea transpusă fiecare element cu complementul său algebric. *Matricea-unitate*, matrice pătratică de ordinul n, care are pe diagonala principală numerele 1, iar restul elementelor sînt 0; se notează I_n. *Matricea zero*, matricea cu toate elementele egale cu zero; se notează: $0_{m,n}$. **2.** (Log.) Tabel reprezentînd valoarea de adevăr a unui enunț pe baza valorii de adevăr a elementelor sale componente. **3.** (Anat.) Uter. ◆ Fig. Obîrșie, origine.

MATRIMONIÁL,-Ă, *matrimoniali,-e*, adj. (Livr.) De căsătorie. [Pronunțat: *-ni-al*]

MATRÍȚĂ, *matrițe*, s.f. **1.** Unealtă cu o cavitate interioară, alcătuită din unul sau din mai multe elemente, folosită la fasonarea, prin deformare plastică sub presiune, a unor materiale. **2.** Formă în care se toarnă literele de tipografie.

MATÚR,-Ă, *maturi,-e*, adj. Care se află la o deplină dezvoltare (fizică și intelectuală); care arată multă judecată, multă experiență.

MATURITÁTE s.f. **1.** (Biol.) Stare de dezvoltare deplină (fizică sau intelectuală) a unui organ sau a unui organism întreg; calitatea de a fi matur. ◇ *Maturitate sexuală*, stare de dezvoltare a organismului animal capabil de reproducere. ◆ Stare de deplină dezvoltare a plantelor, în special a fructelor; coacere. **2.** Fig. Stadiu înaintat de experiență, de însușire a cunoștințelor; seriozitate, profunzime (determinată de vîrstă, de experiență).

MAUSOLÉU, *mausolee*, s.n. Monument funerar de proporții mari, ridicat în memoria unui om ilustru, a unor eroi etc.

MAXILĂR, *maxilare*, s.n. Fiecare dintre cele două oase ale feței, pe marginea inferioară a cărora se află alveolele dentare și dinții; falcă. ◇ *Maxilar inferior*, mandibulă **(1)**.

MAXÍLĂ, *maxile*, s.f. (Zool.) Fiecare dintre cele două piese bucale chitinoase situate înapoia mandibulelor, la artropode, la unii viermi și la moluște.

MAXILIPÉD, *maxilipede*, s.n. Fiecare dintre cele șase apendice, la crustacee, grupate în trei perechi, situate în partea anterioară a toracelui și folosite pentru prins hrana.

MÁXIM,-Ă, *maximi,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care are cea mai mare valoare, dimensiune, durată, intensitate etc.;

maximal (1). 2. S.n. (Mat.; în expr.) *Punct de maxim* (local, al unei funcții), valoare a a argumentului unei funcții reale, f, de variabilă reală, x, cu proprietatea că există o vecinătate U a lui, astfel încît $f(a) \geqslant f(x)$, pentru orice $x \in U \cap I$, unde I este intervalul pe care este definită funcția. *Maximul unei funcții*, numărul $f(a)$, unde a este un punct de maxim ($\hat{}$,I) al funcției reale de variabilă considerată.

MAXIMÁL,-Ă, *maximali,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Maxim (1). ◇ *Preț maximal*, preț a cărui depășire este interzisă de lege. 2. S.n. Tabel care conține prețurile curente fixate de stat pentru mărfurile micilor producători.

MÁXIMĂ, *maxime*, s.f. Propoziție sau frază care exprimă, în puține cuvinte, păreri despre viață, principii etice, reguli de comportare etc. cu caracter general valabil; adagiu, aforism, sentință.

MÁXWELL, *maxwelli*, s.m. (Fiz.) Unitate de măsură a fluxului magnetic egală cu 10^{-8} Wb. Simbol: *Mx*. [Pronunțat: *maxuel*]

MAZÍL, *mazili*, s.m. (În evul mediu, în țările române) Mic boier sau urmaș de mic boier (fără funcție publică). ◆ Persoană (de obicei răzeș) însărcinată cu strîngerea birurilor.

MAZILÍ, *mazilesc*, vb. IV. Tranz. A înlătura de la tron un domn sau a scoate din slujbă un boier.

MĂCÉȘ, *măcești*, s.m. Denumire dată unor specii spontane de plante din familia rozaceelor, cu frunze penate-compuse, cu flori roz, albe sau galbene, cu fructe mici roșii, bogate în vitamina C; cacadîr, rujă, răsură, trandafir sălbatic *(Rosa)*.

MĂCIULÍE, *măciulii*, s.f. (Bot.; pop.) Capsulă.

MĂCRÍȘ, *măcrișă*, s.m. Plantă erbacee perenă, înaltă pînă la 1 m, cu frunze alungite cu gust acrișor, folosite în alimentație și în medicină *(Rumex acetosa)*.

MĂDUVĂ, *măduve*, s.f. 1. (Anat.) Substanță moale, de culoare gălbuie sau roșie, aflată în canalul oaselor, care ajută la formarea sîngelui și a țesutului osos. ◇ *Măduva spinării*, măduvă situată în canalul vertebral, la animalele vertebrate, care, împreună cu encefalul, formează sistemul nervos cerebrospinal, constituită din substanță albă (la periferie) și cenușie (în partea internă) și îndeplinind funcția de centru reflex. *Măduvă osoasă*, măduvă aflată în canalele sau în alte cavități ale oaselor, constituită din țesut conjunctiv reticulat, bogată în vase sangvine și în terminații nervoase. *Măduvă osoasă roșie*, măduvă cu rol în osteogeneză și în hematopoieză. *Măduvă osoasă galbenă*, măduvă alcătuită din celule adipoase, provenită din măduva nervoasă roșie, la adulți, prin procesul de metaplazie. *Măduva părului*, formație constituită din celule mari, ovale, situată în axul tulpinii părului. 2. (Bot.; în expr.) *Măduva lemnului*, partea centrală, alcătuită din țesut parenchimatic, situată în cilindrul central al tulpinii și al rădăcinii și servind, uneori, la depozitarea unor materii nutritive de rezervă.

MĂGĂR, *măgari*, s.m. Animal din familia calului, mai mic decît acesta, cu părul de obicei sur, cu capul mare și cu urechile lungi, folosit ca animal de povară și de tracțiune; asin *(Equus asinus)*.

MĂGULÍ, *măgulesc*, vb. IV. 1. Tranz. A satisface amorul propriu sau vanitatea cuiva prin vorbe sau prin fapte; a flata; a linguși. 2. Refl. (Înv.) A se amăgi cu..., a se împăca cu..., a se încînta cu...

MĂGURĂ, *măguri*, s.f. Formă de relief bine conturată, alungită și mai înaltă față de tot ce se găsește în jurul ei, avînd aspectul unei movile, provenită prin acțiunea unei ape curgătoare.

care și-a deschis o vale transversală printr-o culme deluroasă sau muntoasă.

MĂIESTRÍE, *măiestrii*, s.f. Pricepere, iscusință deosebită; talent, dibăcie. ◇ *Măiestrie artistică*, totalitatea elementelor pe care le pune în valoare artistul în procesul desăvîrșirii unei opere literare sau de artă. [Pronunțat: *mă-ies-*]

MĂIÉSTRU, MĂIÁSTRĂ, *măieștri, măiestre*, adj. (Despre oameni) Talentat, priceput, iscusit; (despre realizări ale oamenilor) care este făcut cu talent, cu pricepere. [Pronunțat: *mă-ies-*]

MĂLÚRĂ, *măluri*, s.f. Boală a grîului și a altor păioase, cauzată de unele specii de ciuperci, care distruge boabele și le umple cu o pulbére neagră, formată din sporii ciupercii.

MĂNÓS,-OÁSĂ, *mănoși,-oase*, adj. (Despre pămînt) Care dă rod bogat; fertil, roditor. ◆ (Despre recolte) Îmbelșugat, bogat.

MĂNÚNCHI, *mănunchiuri*, s.n. **1.** Cantitate de fire de grîu, de iarbă etc. care poate fi cuprinsă cu palma. **2.** Legătură de mai multe obiecte de același fel (sau asemănătoare) strînse laolaltă.

MĂRĂCÍNE, *mărăcini*, s.m. Nume generic dat unor plante a căror tulpină este acoperită cu spini.

MĂRE interj. (Pop.) Exclamație care arată mirare, curiozitate, nedumerire, surprindere, uimire, admirație etc. sau cu care cineva se adresează cuiva.

MĂRGĂRITÁR, (1) *mărgăritare*, s.n., (2) s.m. **1.** S.n. Perlă. ◆ Fig. Lucru de mare valoare, fără cusur. **2.** S.m. (Bot.) Lăcrimioară.

MĂRGĂRITĂRÉL, *mărgăritărele*, s.n. (Bot.) Lăcrimioară.

MĂRGEÁN s.n. (Zool.) Coral[1].

MĂRGINÍT,-Ă, *mărginiți,-te*, adj. Care are o putere de înțelegere limitată, îngustă, un nivel cultural scăzut.

MĂRÍME, *mărimi*, s.f. **1.** Însușirea de a fi mare. **2.** Proprietate comună a unor obiecte, pe baza căreia acestea pot fi ordonate într-un șir. ◇ (Astron.) *Mărime stelară*, măsură a strălucirii unei stele.

MĂRINIMÍE s.f. Bunăvoință, înțelegere, bunătate, generozitate, dărnicie arătate de cineva.

MĂRÍRE, *măriri*, s.f. (Fiz.) **1.** Operație de copiere fotografică prin proiecție, în scopul obținerii unor pozitive mai mari decît negativele copiate. **2.** (În expr.) *Mărire transversală*, raportul dintre dimensiunea transversală a imaginii obținute printr-un instrument optic și dimensiunea transversală a obiectului.

MĂRTURÍE, *mărturii*, s.f. Declarație făcută de o persoană despre un lucru văzut, știut, cunoscut.

MĂRTURISÍ, *mărturisesc*, vb. IV. Tranz. A face o mărturie.

MĂSCĂRÍCI, *măscărici*, s.m. Bufon.

MĂSLÍN, *măslini*, s.m. Plantă arborescentă dicotiledonată, din familia oleaceelor, înaltă de 10—20 m, cu frunze persistente, lanceolate și pieloase, de culoare verde deschis pe partea superioară și albă-argintie pe partea inferioară, cu flori albe, cu fructe ovoide, drupe comestibile, cultivată, în țările din bazinul mediteranean, pentru lemn, fructe și uleiul valoros extras din fructe *(Olea europaea)*.

MĂSLÍNĂ, *măsline*, s.f. Fructul măslinului, comestibil, de culoare brună-verzuie, foarte bogat în ulei.

MĂSURÁ, *măsór*, vb. I. Tranz. A determina (cu instrumente sau cu aparate de măsură, etaloane, unități

de măsură etc.) valoarea unei mărimi (lungime, masă, greutate, temperatură etc.); a lua măsura.

MĂSURÁBIL,-Ă, *măsurabili,-e*, adj. Care se poate măsura.

MĂSURÁRE, *măsurări*, s.f. Acțiunea de *a măsura;* determinare a valorii unei mărimi; măsură; măsurătoare, măsurat. ◆ Metodă științifică ce realizează trecerea de la descriere și clasificare la explicarea teoretică a faptelor pentru formularea legilor, de la datele cantitative și empirice la datele calitative și raționale.

MĂSURÁT,-Ă, *măsurați,-te*, adj. (Despre corpuri, fenomene, mărimi) Determinat, evaluat prin măsurare.

MĂSÚRĂ, *măsuri*, s.f. **1.** Valoare pozitivă a unei mărimi, determinată prin raportare la o unitate dată. ◇ (Mat.) *Măsura unui segment orientat*, $\overrightarrow{AB}$ (de pe o axă), lungimea segmentului $|AB|$, cu semnul + sau −, după cum $|AB|$ are același sens sau nu cu al axei. *Măsura unui vector*, $\overrightarrow{AB}$, măsura segmentului orientat $\overrightarrow{AB}$ ce conține vectorul dat. *Măsura unui unghi* (în grade), funcție m: $U \to [0, 180]$, unde U este mulțimea unghiurilor, care satisface următoarele axiome: $m(\widehat{AOB}) = 0$, dacă și numai dacă $\widehat{AOB}$ este un unghi nul și $m(\widehat{AOB}) = 180$, dacă și numai dacă $\widehat{AOB}$ este un unghi alungit, iar pentru orice număr $\alpha \in (0, 180)$ există o semidreaptă unică $|OB$ inclusă într-un semiplan limitat de o semidreaptă dată $|OA$, astfel încît $m(\widehat{AOB}) = \alpha$ și pentru două unghiuri adiacente $\widehat{AOB}$ și $\widehat{BOC}$ există egalitatea $m(\widehat{AOB}) + m(\widehat{BOC}) = m(\widehat{AOC})$. *Măsura unui arc* $\overset{\frown}{AB}$ *al unui cerc* $C(O, r)$, număr real nenegativ, astfel încît: $m(\overset{\frown}{AB}) = \begin{cases} m(\widehat{AOB}), \text{ dacă } \overset{\frown}{AB} \text{ este arc mic (situat în interiorul } \widehat{AOB}), \\ 360 - m(\widehat{AOB}), \text{ dacă } \overset{\frown}{AB} \text{ este arc mare (nesituat în interiorul } \widehat{AOB}), \\ 180, \text{ dacă } \overset{\frown}{AB} \text{ este semicerc.} \end{cases}$ **2.** Unitatea convențională peatru măsurarea dimensiunilor, cantităților etc. **3.** Unitate metrică alcătuită dintr-un anumit număr de silabe accentuate și neaccentuate sau (în versificația antică) dintr-un anumit număr de silabe lungi și scurte, care determină ritmul unui vers. **4.** Categorie a dialecticii care reflectă legătura dintre cantitate și calitate, cuprinzînd intervalul în limitele căruia schimbările cantitative pe care le suferă un anumit lucru sau un anumit fenomen nu duc la o transformare a calității lor.

MĂTÁSE, *mătăsuri*, s.f. Fibră textilă naturală de borangic prelucrat; țesătură făcută din aceste fibre. ◇ *Mătase artificială*, fibră textilă, similară ca aspect celei naturale, obținută pe cale chimică (din nitrat de celuloză, viscoză, cazeină etc.); țesătură făcută din aceste fibre.

MĂTRĂGÚNĂ, *mătrăgune*, s.f. Plantă erbacee otrăvitoare din familia solanaceelor, cu flori brune-violete (care conțin atropină) și cu fructe negre, întrebuințată în medicină pentru proprietățile ei antispastice și cardiace; beladonă, (pop.) doamnă-mare *(Atropa belladona)*.

MĂTREÁȚĂ s.f. Părticele din stratul cornos al epidermei, celule complet cheratinizate, de culoare albicioasă, care se desprind de pe pielea capului.

MĂZĂRÍCHE s.f. Nume dat mai multor specii de plante furajere din familia leguminoaselor.

MEÁNDRU, *meandre*, s.n. Fiecare dintre cotiturile mari ale albiei unei ape curgătoare care străbate o formă de relief foarte puțin accidentată. [Pronunțat: *me-an-*]

MEÁT, *meaturi*, s.n. 1. (Anat.) Canal îngust și subțire sau orificiul acestuia, aflate între două organe. ◇ *Meat nazal*, fiecare dintre cele trei spații delimitate de peretele lateral și de cornetele nazale. *Meat nasofaringian*, șănțuleț între cavitatea nazală și faringe. *Meat acustic*, mic canal care leagă între ele utricula și sacula. *Meat urinar*, spațiul dintre nefroni. 2. (Bot.) Spațiu, interstițiu între celulele unui țesut vegetal. [Pronunțat: *me-at*]

MÉCA s.f. (Rar) Localitate considerată drept centru spiritual, cultural.

MECÁNIC,-Ă, *mecanici,-ce*, s.f., adj. I. S.f. 1. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul celei mai simple mișcări, denumită *mișcare mecanică;* tehnica procedeelor în care intervin mișcarea sau echilibrul corpurilor sub acțiunea forțelor. ◇ *Mecanica fluidelor*, capitol al mecanicii care se ocupă cu studiul lichidelor în echilibru sau în mișcare. *Mecanică cuantică*, capitol al fizicii care se ocupă cu studiul legilor de mișcare a particulelor elementare sau al sistemelor de particule elementare, avînd la bază proprietățile ondulatorii și corpusculare ale microparticulelor. *Mecanică relativistă*, capitol al fizicii în care se studiază interdependența dintre spațiu, timp și materia în mișcare, atît la viteze relativ mici, cît și în cazul vitezelor relativ foarte mari, comparabile cu viteza luminii. 2. Disciplină tehnică al cărei obiect îl constituie construcția și funcționarea mașinilor, îndeosebi a pieselor și a mecanismelor care servesc la transmiterea mișcării. II. Adj. 1. Care aparține mecanicii (I), privitor la mecanică, de mecanică. 2. Care este pus în mișcare de o mașină sau de un mecanism; mecanizat.

MECANICÍSM s.n. Concepție care explică fenomenele biologice, sociale, psihice etc. pe baza principiilor și legilor mecanicii (I), reducînd întreaga diversitate calitativă a fenomenelor și a proceselor naturii la fenomene și la procese mecanice.

MECANÍSM, *mecanisme*, s.n. Sistem tehnic alcătuit din mai multe piese fixe și mobile care sînt angrenate între ele, astfel încît unele elemente mobile, transmițînd forțele de la elementul conducător la elementele conduse, pot antrena mișcarea acestora.

MECANIZÁ, *mecanizez*, vb. I. Tranz. A introduce în procesul de producție mașini, aparate etc. pentru a ușura și a grăbi executarea unor operații.

MECI, *meciuri*, s.n. Întrecere sportivă care se desfășoară între două echipe sau între doi sportivi, pe baza unor reguli stabilite în cadrul fiecărei ramuri sportive; întîlnire, partidă, joc.

MEDÁLIE, *medalii*, s.f. Piesă de metal în formă de monedă, gravată cu figuri și cu inscripții, emisă în cinstea unei personalități, în memoria unei acțiuni glorioase etc. ◆ Piesă de metal dată ca premiu la diferite concursuri sau ca distincție pentru merite (deosebite) într-un anumit domeniu de activitate.

MEDALIÓN, *medalioane*, s.n. Bijuterie de formă rotundă sau ovală, care încadrează sau care închide între două capace o fotografie, o pictură, o șuviță de păr etc. și care se poartă, de obicei, pe un lănțișor, la gît. ◆ Ramă ovală sau rotundă în care este fixată o fotografie sau un tablou. [Pronunțat: *-li-on*]

MEDELNICÉR, *medelniceri*, s.m. Titlu dat, în trecut, boierului care turna domnului apă ca să se spele pe mîini (înainte de masă) și care servea mîncărurile la masă; persoană care avea acest titlu.

MEDIÁN, -Ă, *mediani, -e*, s.f., adj. 1. S.f. Fiecare dintre cele trei drepte

ce unesc un vîrf al triunghiului cu mijlocul laturii opuse vîrfului; segmentul determinat de vîrf și mijlocul laturii opuse; lungimea acestui segment. ◆ Fiecare dintre cele patru drepte care unesc un vîrf al tetraedrului cu centrul de greutate al feței opuse. 2. Adj. Care se află la mijloc; medial. [Pronunțat: *-di-an*]

MEDIATÓR, -OÁRE, *mediatori, -oare*, subst., adj. (Mat.) 1. S.f. Perpendiculară dusă prin mijlocul unui segment. ◇ *Mediatoarele unui triunghi*, mediatoarele laturilor triunghiului. 2. Adj. (În expr.) *Plan mediator* (al unui segment de dreaptă), plan perpendicular pe segment și care trece prin mijlocul acestuia. 3. S.n. *Mediator chimic*, substanță secretată de veziculele aflate în butonii ramificației terminale ale axonului unui neuron, care mijlocește transmiterea influxului nervos. [Pronunțat: *-di-a-*]

MEDICAMÉNT, *medicamente*, s.n. Substanță de origine animală, vegetală sau sintetică, folosită pentru prevenirea, tratarea sau vindecarea bolilor.

MEDICÍNĂ, *medicine*, s.f. Știință care are ca obiect păstrarea și restabilirea sănătății și care studiază, în acest scop, procesele biofizice și biochimice, structurile și fenomenele organismului, cauzele și mecanismele de producere a bolilor, precum și mijloacele de diagnosticare, de tratare și de prevenire a lor.

MEDIEVÁL, -Ă, *medievali, -e*, adj. Care aparține evului mediu, privitor la evul mediu, specific evului mediu. [Pronunțat: *-di-e-*]

MEDÍMNĂ, *medimne*, s.f. Unitate de măsură de capacitate (pentru cereale) echivalentă cu 52,5 l, folosită de greci, în antichitate.

MEDIÓCRU, -Ă, *mediocri, -e*, adj. 1. Care se află între două limite extreme; mijlociu, potrivit; care nu iese din comun, nu se evidențiază prin nimic; modest, banal. 2. Lipsit de inteligență, de capacitate, de cultură, de spirit; fără valoare. [Pronunțat: *-di-o-*]

MEDITÁ, *meditez*, vb. I. 1. Intranz. A cugeta, a gîndi adînc asupra unui lucru. 2. Tranz. (Înv.) A examina ceva din toate punctele de vedere; a studia. 3. Tranz. (Înv.) A pune ceva la cale; a plănui, a urzi.

MEDITATÍV, -Ă, *meditativi, -e*, adj. Înclinat spre meditație; care se caracterizează prin meditație (1).

MEDITÁȚIE, *meditații*, s.f. 1. Faptul de a gîndi îndelung și profund; meditare, cugetare, reflecție. 2. Specie a poeziei lirice în care lirismul se împletește cu cugetarea filozofică asupra problemelor fundamentale ale existenței umane.

MEDITERANEÁN, -Ă, *mediteraneeni, -e*, adj. Care aparține Mării Mediterane sau regiunilor înconjurătoare, privitor la Marea Mediterană sau la regiunile din jurul ei. ◇ *Climă mediteraneană*, climă cu ierni blînde (+6°C) și cu veri foarte călduroase (pînă la +40°C), caracteristică regiunilor din jurul Mării Mediterane. [Pronunțat: *-ne-an*]

MÉDIU[1], *medii*, s.n. 1. (Și în expr. *mediu geografic*) Natura înconjurătoare în care se află ființele și lucrurile, precum și totalitatea factorilor de climă, de relief, bogățiile solului și subsolului, căile naturale de comunicație etc. ◇ (Biol.) *Mediu de viață*, totalitatea forțelor și energiilor lumii materiale care influențează viața unei ființe. *Mediu abiotic*, totalitatea factorilor fizici și chimici care determină viața unui organism. *Mediu biotic*, totalitatea plantelor și animalelor care condiționează viața unui organism. *Mediu aerian*, totalitatea factorilor abiotici și biotici oferiți de atmosferă unor viețuitoare. *Mediu subteran*, condițiile abiotice și biotice de care depinde viața animalelor subpămîntene. *Mediu biologic*, mediu alcătuit din plantele și din animalele din jur, care oferă

omului produse alimentare sau produse din care el își confecționează îmbrăcămintea, obiecte de uz casnic, de adăpost, medicamente etc. *Mediu intern*, totalitatea umorilor care scaldă celulele organismului. *Mediu de cultură*, soluție nutritivă sterilă, utilizată pentru înmulțirea microbilor în laborator. *Mediu social*, lumea, societatea în mijlocul căreia trăiește cineva; ambianță. 2. Substanță solidă, lichidă sau gazoasă, cîmp electromagnetic sau gravitațional etc. în care se desfășoară fenomenele fizice. 3. Persoană care poate fi trecută în stare de hipnoză, de transă și despre care, în practicile oculte, se crede că poate comunica cu spiritele și poate servi ca intermediar între ele și cei vii.

MÉDIU², **-IE**, *medii*, adj., s.f. 1. Adj. Care se află la mijloc; de mijloc, mijlociu. ◆ Fig. Moderat, echilibrat, ponderat. 2. Adj. Care reprezintă o medie² (3). 3. S.f. Valoarea mijlocie a mai multor mărimi. ◆ Rezultatul obținut din adunarea notelor primite de un elev, de un student etc. și împărțirea acestora prin numărul lor total. 4. S.f. (Mat.) Număr asociat, prin anumite procedee de calcul, unui grup de numere, astfel încît: *a)* este cuprins între cel mai mic și cel mai mare dintre numerele considerate; *b)* este egal cu numerele considerate, dacă acestea sînt egale între ele. ◇ *Medie proporțională*, media geometrică a două numere pozitive; rădăcina pătrată din produsul acelor numere. *Medie armonică* (a *n* numere), inversa mediei aritmetice a inverselor acelor numere; în cazul a două numere

$$x_1,\ x_2 : m_{arm} = \frac{1}{\frac{\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x_2}}{2}} = \frac{2x_1\,x_2}{x_1 + x_2}.$$

MEDULÁR, **-Ă**, *medulari*, *-e*, adj. 1. Care aparține măduvei spinării sau măduvei osoase, care se referă la măduva spinării sau la măduva osoasă ori care are caracterul lor; care alcătuiește măduva. 2. Care aparține măduvei lemnului, care se referă la măduva lemnului. ◇ *Raze medulare*, grup de celule alungite, așezate radiar, generate de celulele cu cambiu din structura secundară a gimnospermelor, dicotiledonatelor lemnoase și erbacee perene.

MEDULOSUPRARENÁLĂ, *medulosuprarenale*, adj. (În expr.) *Glandă medulosuprarenală* (și substantivat, f.), glandă endocrină care formează porțiunea centrală a glandelor suprarenale.

MEDÚZĂ, *meduze*, s.f. (Și în expr. *meduză fără văl*) Nume generic dat unor celenterate marine, reprezentînd generația sexuată a hidrozoarelor și sifonoforelor, cu corpul în formă de ciupercă, gelatinos și transparent, care trăiesc și în Marea Neagră.

MEFISTOFÉLIC, **-Ă**, *mefistofelici*, *-ce*, adj. (Livr.; adesea adverbial) Diabolic; răutăcios, perfid.

MEGAFÓN, *megafoane*, s.n. 1. Difuzor de mare putere, folosit pentru transmiterea programelor sonore în piețe, pe stadioane etc. 2. Instrument de forma unei pîlnii, folosit pentru comunicări verbale la distanță.

MEGALÍT, *megaliți*, s.m. Monument (funerar sau religios) construit, în epoca neolitică și la începutul epocii bronzului, din unul ori din mai multe blocuri mari suprapuse de piatră brută sau cioplită sumar.

MEGALÍTIC, **-Ă**, *megalitici*, *-ce*, adj. Care aparține megaliților sau epocii lor de construire, privitor la megaliți sau la epoca construirii lor.

MEGALOMÁN, **-Ă**, *megalomani*, *-e*, adj., s.m. și f. (Persoană) care are o părere exagerat de bună despre calitățile sale; grandoman.

MEGAWÁTT, *megawați*, s.m. (Fiz.) Simbol *MW*. Unitate de măsură pentru putere, egală cu un milion de wați.

MEGIÉŞ, -Ă, *megieşi, -e*, s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Ţăran liber, stăpîn de pămînt, în Moldova şi în Ţara Românească, în evul mediu. **2.** Adj. (Pop.) Vecin. [Pronunţat: *-gi-eş*]

MEGLENOROMÂN, -Ă, *meglenoromâni, -e*, s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de origine românească stabilită în provincia Meglen din Macedonia. **2.** Adj. Care aparţine meglenoromânilor (1), privitor la meglenoromâni.

MEI s.m. Plantă erbacee monocotiledonată din familia gramineelor, cu inflorescenţă ramificată, cu flori albe-gălbui, cu fructul o cariopsă, folosită ca nutreţ pentru vite, iar fructele pentru hrana păsărilor *(Panicum miliaceum)*.

MEIÓZĂ, *meioze*, s.f. Proces de diviziune prin mitoză, în urma căruia, prin separarea de perechi de cromozomi din nucleu, se formează gameţi cu nucleul haploid; diviziune reducţională. [Pronunţat: *me-io-*]

MELAMÍNĂ s.f. $C_3(NH_2)_3N_3$. Substanţă organică obţinută prin încălzirea ciandiamidei sub presiune sau a ureei cu amoniac, puţin solubilă în apă, insolubilă în alcool şi în eter, folosită la fabricarea unor răşini.

MELÁNĂ s.f. Denumire dată, în ţara noastră, fibrelor textile sintetice poliacrilonitrilice, cu proprietăţi asemănătoare lînii.

MELANCÓLIC, -Ă, *melancolici, -ce*, adj. **1.** (Adesea adverbial) Stăpînit de melancolie (1); înclinat spre melancolie. ◆ Care exprimă melancolie; care rezultă dintr-o stare de melancolie. ◆ (Despre lucruri, peisaje etc.; adesea adverbial) Care inspiră melancolie, care predispune la melancolie; trist, posomorît. **2.** Care este bolnav de melancolie (2).

MELANCOLÍE, *melancolii*, s.f. **1.** Stare de tristeţe, de deprimare, amestecată cu visare şi cu dorinţa de izolare. ◆ Tristeţe (uşoară). **2.** Boală psihică ce se manifestă printr-o continuă depresiune, prin tristeţe morbidă, prin apatie, delir, halucinaţii, anxietate şi obsesia sinuciderii.

MELANÍNĂ, *melanine*, s.f. Pigment organic de culoare neagră sau brună-închis, care conţine fier şi azot şi care se găseşte, în concentraţii diferite, în piele, în păr, în coroida oculară şi în anumite regiuni din sistemul nervos central.

MELANÍSM s.n. Fenomen prin care unele organisme, plante sau animale capătă, sub influenţa mediului, o culoare mai închisă.

MELANOCÍT, *melanocite*, s.n. Celulă dermică ce formează melanina.

MELÁSĂ, *melase*, s.f. Reziduu siropos, de culoare brună, provenit de la extragerea zahărului din sfecla de zahăr sau din trestie de zahăr şi care serveşte ca materie primă la fabricarea spirtului, a romului etc. şi ca hrană pentru vite.

MELC, *melci*, s.m. **1.** Nume dat mai multor specii de moluşte din clasa gasteropodelor, care trăiesc pe uscat şi în ape, cu corpul moale, de obicei apărat de o cochilie răsucită în spirală, şi cu patru tentacule sensibile la cap; culbec, bourel. ◆ Gasteropod. ◇ *Melc fără casă*, limax. **2.** Partea osoasă a labirintului urechii interne. ◇ *Melc membranos*, cohlee.

MELEÁG, *meleaguri* s.n. (De obicei la pl.) Loc, ţinut, regiune.

MELIFÉR, -Ă, *meliferi, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre plante) Care are flori cu mult nectar şi polen, pe care albinele le culeg şi din care produc mierea şi ceara. **2.** Adj. (Despre regiuni) Bogat în plante melifere (1). **3.** S.f.pl. Grup de insecte himenoptere (cuprinzînd albinele şi viespile) care culeg nectarul şi polenul din flori, producînd apoi mierea şi ceara.

MELINÍTĂ, *melinite*, s.f. Nume dat acidului picric topit, substanţă folo-

sită ca exploziv, la confecționarea fitilurilor detonante; lidită.

MELODÍE, *melodii*, s.f. Succesiune de sunete de înălțimi și durate diferite, îmbinate după regulile ritmului și ale modulației, pentru a alcătui o unitate cu sens expresiv. ◆ Compoziție muzicală; cîntec.

MELODRAMÁTIC, -Ă, *melodramatici, -ce*, adj. **1.** Care se referă la melodramă, privitor la melodramă, de melodramă, specific melodramei. **2.** (Depr.) Cu un caracter patetic exagerat, fals.

MELODRĂMĂ, *melodrame*, s.f. Piesă de teatru cu acțiune neverosimilă, cu situații exagerate și rezolvate artificial (adeseori fericit), cu tendință moralizatoare, cu personaje schematice aflate în conflicte violente.

MELOPÉE, *melopei*, s.f. Melodie lentă, monotonă, tărăgănată (care acompania, în trecut, o declamație). [Pronunțat: *-pe-e*]

MÉLOS s.n. **1.** Melodie, cîntec; muzică. **2.** Aspect cantabil, melodios, expresiv al muzicii.

MEMBRĂNĂ, *membrane*, s.f. **1.** Peliculă subțire și simplă, foarte diferită ca structură, care acoperă, căptușește, leagă, susține sau delimitează anumite celule, organe sau părți din organe; pieliță. ◇ *Membrană celulară*, diferențiere citoplasmatică sau celulozică care învelește și delimitează celula animală și cea vegetală. **2.** (Chim.) Corp foarte subțire, în formă de foaie, folosit pentru a separa două medii. ◇ *Membrană permeabilă*, membrană care lasă să treacă atît solventul, cît și substanțele dizolvate. *Membrană semipermeabilă*, membrană prin care trece solventul, însă nu pot trece substanțele dizolvate sau substanțele în stare coloidală, folosită pentru determinarea presiunii osmotice a soluțiilor. **3.** (Fiz.) Corp subțire, elastic și omogen, întins în toate direcțiile de o tensiune egală (fixată de-a lungul conturului), care vibrează cu frecvențe ce depind de tensiunea mecanică, de masa distribuită pe unitatea de suprafață, de mărimea și de forma conturului, folosit la recepția, la înregistrarea și la reproducerea sunetelor (la telefon, microfon etc.).

MEMBRANÓS, -OÁSĂ, *membranoși, -oase*, adj. Care are structura, aspectul membranei **(1)**; format din una sau din mai multe membrane.

MÉMBRU, *membri*, s.m. (Mat.) Fiecare dintre cele două părți ale unei egalități, ale unei ecuații sau ale unei inecuații.

MEMORÁBIL, -Ă, *memorabili, -e*, adj. Care merită să fie ținut minte. ◆ Foarte important; remarcabil.

MEMORÁNDUM, *memorandumuri*, s.n. Document care cuprinde fapte sau argumente juridice privitoare la problemele relațiilor dintre state.

MEMORIÁL, *memoriale*, s.n. Specie literară, asemănătoare cu însemnările de călătorie și cu memoriile, care consemnează observații științifice, amintiri ori impresii personale asupra faptelor sau evenimentelor la care a participat autorul sau care s-au petrecut în timpul vieții sale. [Pronunțat: *-ri-al*]

MEMORIALÍSTIC, -Ă, *memorialistici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Gen de scriere literară care cuprinde memorii; (cu sens colectiv) totalitatea lucrărilor literare care conțin memorii, însemnări de călătorie, amintiri. **2.** Adj. Care aparține memorialisticii **(1)**, care se referă la memorialistică. [Pronunțat: *-ri-a-*]

MEMÓRIE, *memorii*, s.f. **1.** Proces psihic care reflectă lumea și relațiile omului cu lumea prin întipărirea, păstrarea și reactualizarea experienței anterioare (senzații, sentimente, mișcări, cunoștințe etc.). ◆ Minte considerată ca sediu al procesului de memorare. **2.** Păstrarea în amintire, reprezentare mintală, aducere-aminte, amin-

tire. ◆ Amintire pe care posteritatea o păstrează oamenilor iluștri sau evenimentelor de seamă. **3.** Parte a calculatorului electronic în care se înregistrează instrucțiunile, cuvintele, valorile numerice etc., după o codificare prealabilă; memorator.

MEMÓRIU, *memorii*, s.n. **1.** Expunere scrisă, amănunțită și documentată, asupra unei probleme, unei situații etc. **2.** (La pl.) Lucrare literară cu caracter evocator, prezentînd însemnări asupra evenimentelor principale petrecute în timpul vieții autorului (și la care el a luat parte).

MENAJERÍE, *menajerii*, s.f. Loc în care sînt ținute animale vii, mai ales sălbatice, pentru a fi arătate publicului; totalitatea animalelor care se află într-un asemenea loc.

MENDELEÉVIU s.n. Md cu Z=101. Element chimic cu caracter metalic, din grupa actinidelor, obținut prin bombardarea einsteiniului cu nuclee de heliu. [Pronunțat: *-le-e-*]

MENESTRÉL, *menestreli*, s.m. Poet și muzicant (ambulant) din Franța evului mediu, care cînta și recita versuri acompaniindu-se cu un instrument muzical. ◆ Cîntăreț popular.

MÉNGHINĂ, *menghine*, s.f. Dispozitiv de prindere a unor piese care urmează să fie prelucrate, alcătuit din două fălci și dintr-un șurub cu manivelă cu ajutorul căruia se face apropierea și depărtarea fălcilor.

MENHÍR, *menhire*, s.n. Monument megalitic (cu caracter funerar sau religios, întîlnit mai ales în provincia franceză Bretagne și în sudul Angliei), format dintr-un bloc înalt de piatră necioplită, înfipt vertical în pămînt, izolat sau în grup.

MENÍNGE, *meninge*, s.n. Fiecare dintre cele trei membrane care învelesc creierul și măduva spinării.

MENÍRE, *meniri*, s.f. Rol, funcție pe care trebuie s-o îndeplinească cineva sau ceva. ◆ Soartă, destin.

MENÍSC, *meniscuri*, s.n. **1.** (Anat.) Formație semicirculară fibrocartilaginoasă, existentă între unele articulații ale scheletului, care corijează diverse nepotriviri dintre capetele oaselor. **2.** Lentilă subțire convexă pe o parte și concavă pe partea opusă. **3.** Curbură a suprafeței unui lichid, care apare din cauza aderenței sau a lipsei de aderență în punctele de contact cu un corp solid.

MENOPÁUZĂ, *menopauze*, s.f. Fenomen fiziologic complex, care constă în încetarea definitivă a menstruației la femei, ca urmare a încetării funcției ovariene. [Pronunțat: *-pa-u-*]

MENSTRUÁL, -Ă, *menstruali*, *-e*, adj. Care se referă la menstruație, de menstruație. ◇ *Ciclu menstrual*, menstruație. [Pronunțat: *-stru-al*]

MENSTRUÁȚIE, *menstruații*, s.f. Hemoragie fiziologică din mucoasa uterină, care apare regulat, lunar, la primatele femele, începînd din epoca pubertății și pînă la menopauză; ciclu menstrual, period, (pop.) soroc. [Pronunțat: *-stru-a-*]

MENȘEVÍC, *menșevici*, s.m. Adept al menșevismului.

MENȘEVÍSM s.n. Curent oportunist apărut în mișcarea muncitorească din Rusia, la începutul sec. XX, care era potrivnic luptei revoluționare și organizării partidului revoluționar al clasei muncitoare pe baza principiilor marxist-leniniste, pronunțîndu-se pentru o politică de subordonare a proletariatului față de burghezie.

MENTALITÁTE, *mentalități*, s.f. Felul propriu de a gîndi al unui individ, al unei colectivități, al unei epoci.

MÉNTĂ s.f. (Bot.) Izmă.

MENTÓL s.n. Substanță volatilă, cu miros aromatic caracteristic, cristalizată, obținută din ulei de mentă și pe cale sintetică, folosită în farmacie și în cosmetică.

MÉNTOR, *mentori*, s.m. (Livr.) Persoană care îndrumă, povățuiește pe cineva (avînd capacitatea și autoritatea necesare).

MENȚIÚNE, *mențiuni*, s.f. Distincție, recompensă materială sau morală (mai mică decît premiul) acordată cuiva pentru rezultatele meritorii obținute într-un domeniu de activitate.

MENUÉT, *menuete*, s.n. Vechi dans francez (de origine populară), cu caracter ceremonios și cu ritm moderat, devenit dans de curte și de salon; melodie după care se execută acest dans. [Pronunțat: *-nu-et*]

MER, *meri*, s.m. (Chim.) Unitate elementară constitutivă, fragment molecular cu structură și cu masă dată și invariabilă, care se repetă, în mod constant, de un număr oarecare de ori, într-un lanț macromolecular al unui polimer.

MERCANTÍL, -Ă, *mercantili, -e*, adj. (Livr.) **1.** Comercial, negustoresc. **2.** (Peior.) Care se preocupă numai de cîștigul material, care urmărește, în orice împrejurare, să profite; interesat, materialist. ◆ (Despre sentimente) Bazat pe interese materiale.

MERCANTILÍSM s.n. (Livr.) Spirit negustoresc, interes comercial; (peior.) preocupare, tendință de a cîștiga bani prin orice mijloace.

MERCAPTÁN, *mercaptani*, s.m. (Chim.) Tioalcool.

MERCENÁR, *mercenari*, s.m. **1.** Ostaș angajat cu leafă într-o armată străină. **2.** Fig. Persoană care se angajează în slujba cuiva și comite fapte condamnabile în schimbul unor avantaje materiale.

MERCEOLOGÍE, *merceologii*, s.f. Disciplină al cărei obiect îl constituie studierea proprietăților fizice și chimice ale mărfurilor în vederea stabilirii calității lor și a condițiilor de păstrare. [Pronunțat: *-ce-o-*]

MERCERIZÁRE, *mercerizări*, s.f. Operație de tratare a firelor sau țesăturilor de bumbac cu o soluție concentrată de hidroxid de sodiu pentru a le face mai netede, mai mătăsoase, mai compacte și pentru a le mări afinitatea față de coloranți și rezistența față de intemperii.

MERCÚR s.n. Hg cu Z = 80. Element chimic cu caracter metalic, lichid la temperatura obișnuită, de culoare albă-argintie, cu luciu puternic, cu densitate mare, mobil, slab conducător de căldură și de electricitate, toxic, folosit la umplerea termometrelor, barometrelor, a lămpilor cu vapori de mercur, la obținerea amalgamelor etc.; hidrargir, argint-viu.

MERCURIÁL, *mercuriale*, s.n. Lista zilnică oficială de prețuri la produsele alimentare, care se afișează în piețe. [Pronunțat: *-ri-al*]

MERCÚRIC, -Ă, *mercurici, -ce*, adj. (Despre compușii mercurului) Care conține un ion de mercur divalent; în care mercurul este bivalent. ◇ *Clorură mercurică*, $HgCl_2$, substanță care se obține prin combinarea directă a mercurului cu clorul și care se prezintă sub formă de cristale incolore sau de pulbere albă, greu solubile în apă, dar ușor solubile într-o soluție de clorură de sodiu (cu care formează un complex), toxică, folosită ca dezinfectant extern; sublimat corosiv. *Sulfură mercurică*, HgS, sare a acidului sulfhidric, existentă în două forme cristaline, una naturală, mineral de culoare roșie *(cinabru)* și cealaltă rezultată din precipitarea cu hidrogen sulfurat a soluției apoase, acide, a unei sări mercurice.

MERCURÓS, -OÁSĂ, *mercuroși, -oase*, adj. (Despre compușii mercurului) Care conține un ion de mercur monovalent, în care mercurul este monovalent. ◇ *Clorură mercuroasă*, calomel.

MEREMETISÍ, *meremetisesc*, vb.IV. Tranz. (Înv. și reg.) A pune în ordine; a aranja, a dichisi într-un anumit fel.

MERIDIÁN, -Ă, *meridiane*, s.n., adj. 1. S.n. Fiecare dintre liniile imaginare care rezultă din intersecția suprafeței pământului cu semiplanul ce trece prin axa polilor geografici. ◇ *Meridian ceresc*, cerc mare, imaginar, al sferei cerești, care trece prin zenitul locului și prin polii cerești. *Meridianul locului*, linia de intersecție a planului meridianului ceresc al locului respectiv cu planul orizontului. 2. Adj. Referitor la un meridian (1), care trece printr-un meridian. [Pronunțat: *-di-an*]

MERIDIONÁL, -Ă, *meridionali*, *-e*, adj. Sudic. [Pronunțat: *-di-o-*]

MERÍNDE, *merinde*, s.f. (Pop.) Hrană, mîncare (rece) pe care o ia cineva cînd pleacă la drum sau la lucru.

MERISTÉM, *meristeme*, s.n. Țesut vegetal tînăr situat la extremitatea rădăcinii, tulpinii și ramurilor, care se înmulțește în vederea creșterii acestora.

MERITÓRIU, -IE, *meritorii*, adj. (Despre acțiuni sau realizări ale oamenilor) Care este vrednic de apreciere, care are merite, merituos; care este destul de bun, de reușit, de valoros.

MÉSA adv. (Fam.; în expr.) *A băga* (pe cineva) *mesa*, a face (ca cineva) să ajungă într-o situație neplăcută, într-o încurcătură, într-un necaz.

MESAGERÍE, *mesagerii*, s.f. 1. Oficiu, întreprindere, loc de unde se expediază mărfurile sau, în trecut, de unde plecau diverse mijloace de transport pentru călători. 2. Sistem de transport al mărfurilor sau, în trecut, al călătorilor, cu trenul, cu vaporul sau cu autocamionul, organizat de o mesagerie (1).

MESÁJ, *mesaje*, s.n. 1. Apel oral sau scris (cu caracter oficial) adresat poporului, armatei etc. 2. Însărcinare de a comunica ceva cuiva, comunicare (care trebuie) încredințată cuiva. ◆ Ceea ce se predă sau se comunică cuiva, ceea ce trebuie predat sau comunicat cuiva; știre, veste, comunicare. ◇ *Mesaj artistic*, încărcătura de idei și de sentimente, de sensuri, de semnificații și de atitudini pe care o comunică opera de artă; semnificație profundă a unei opere literare, artistice.

MESCHÍN, -Ă, *meschini*, *-e*, adj. 1. Care este preocupat de interese personale mărunte; mic la suflet, egoist, josnic. ◆ Care arată micime sufletească. 2. Lipsit de importanță, de valoare.

MESCHINĂRÍE, *meschinării*, s.f. 1. Caracter, atitudine, faptă de om meschin (1). 2. Lipsă de importanță, de valoare; fapt banal.

MESERIÁȘ, -Ă, *meseriași*, *-e*, s.m. și f. Persoană care are (și practică) o meserie; meșteșugar. [Pronunțat: *-ri-aș*]

MESÍA s.m. art. Personaj legendar căruia i se atribuie, în textele biblice, rolul de mîntuitor, de salvator al lumii.

MESTEÁCĂN, *mesteceni*, s.m. Arbore din clasa dicotiledonatelor, familia betulaceelor, cu coaja albă, cu lemnul alb-gălbui sau roșiatic, cu ramuri flexibile, cu frunze ovale, verzi-cenușii, cu flori grupate în amenți, cu fructul o achenă aripată, care crește în regiunea de coline și de munte *(Betula verrucosa)*.

MÉȘĂ, *meșe*, s.f. Bucată de tifon sau de vată care se introduce într-o rană pentru a o curăța, pentru oprirea unei hemoragii, pentru grăbirea vindecării ei etc.

MEȘÍNĂ, *meșine*, s.f. (Bucată de) piele de oaie sau de capră, tăbăcită cu substanțe vegetale și folosită pentru căptușirea încălțămintei, a poșetelor și genților, la legătoria de cărți etc.

MEȘTEȘÚG, *meșteșuguri*, s.n. Meserie, profesiune, ocupație care se bazează de obicei pe o muncă manuală calificată.

MEȘTEȘUGÁR, *meșteșugari*, s.m. Persoană calificată într-un meșteșug;

persoană care are (și practică) un meșteșug; meseriaș.

MÉTA subst. (Chim.; în expr.) *Poziția meta*, poziția a doi atomi, 1 și 3, în nucleul benzenic, care poate fi ocupată de doi substituenți.

METABÓLIC, -Ă, *metabolici, -ce*, adj. Care se referă la metabolism, care aparține metabolismului. ◇ *Proces metabolic*, metabolism. *Lanț metabolic*, șir de reacții succesive care duc la apariția unui produs final și în care intervin o serie de gene, fiecare inducînd sinteza enzimei ce intră în șirul reacțiilor succesive.

METABOLÍSM s.n. Totalitatea proceselor complexe de sinteză, de asimilare (cu înmagazinare și cu eliberare de energie), de degradare și dezasimilare, cu caracter continuu, pe care le suferă organismul viu, avînd drept rezultat perpetuarea vieții; proces metabolic.

METACÁRP, *metacarpuri*, s.n. Parte din scheletul mîinii cuprinsă între carp și falange, formată din cinci oase dispuse radiar. ◆ Os care formează baza fluierului la picioarele din față ale unor animale.

METACARPIÁN, -Ă, *metacarpieni, -e*, adj. Care aparține metacarpului, privitor la metacarp. [Pronunțat: *-pi-an*]

METACRILÁT, *metacrilați*, s.m. Ester al acidului metacrilic. ◇ *Metacrilat de metil*, ester metilic al acidului metacrilic, lichid incolor, cu miros neplăcut, insolubil în apă, care polimerizează ușor, folosit la fabricarea polimetacrilatului de metil și a unor copolimeri cu alți compuși nesaturați.

METACRÍLIC adj. (În expr.) *Acid metacrilic*, $CH_2=C(CH_3)-COOH$, acid alifatic monocarboxilic nesaturat, obținut sintetic din acetonă și din acid cianhidric, care se prezintă ca un lichid incolor, cu miros specific neplăcut, solubil în apă și în alcool, cu mare tendință de polimerizare, folosit la fabricarea polimerilor de tip acrilic (plexiglas, stiplex etc.); acid metilacrilic.

METADERIVÁT, *metaderivați*, s.m. Derivat disubstituit al benzenului în care cei doi substituenți ocupă poziția meta (1, 3) în nucleul benzenic.

METAFÁZĂ, *metafaze*, s.f. Fază, în mitoză și în meioză, în care dispare membrana nucleară și se formează fusul central, iar cromozomii bicromatici se condensează.

METAFÍZIC, -Ă, *metafizici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Parte a filozofiei avînd drept obiect studierea fenomenelor care nu pot fi percepute cu simțurile noastre, care depășesc cadrul experienței; metodă generală de cunoaștere a realității caracterizată prin cercetarea izolată, unilaterală, rigidă a obiectelor și fenomenelor, prin subaprecierea mișcării, dezvoltării. ◆ Atitudine, concepție avînd la bază metafizica **(1). 2.** Adj. Care aparține metafizicii **(1)**, privitor la metafizică; care nu poate fi perceput cu simțurile noastre, depășind cadrul realității.

METÁFORĂ, *metafore*, s.f. Figură de stil care constă în înlocuirea unui cuvînt sau unei expresii proprii prin alt cuvînt sau prin altă expresie figurată, pe baza unei comparații subînțelese.

METAFÓRIC, -Ă, *metaforici, -ce*, adj. Care ține de metaforă; exprimat prin metafore; bogat în metafore. ◆ Figurat.

METAFOSFÁT, *metafosfați*, s.m. Sare a acidului metafosforic, cu moleculă polimerizată. ◇ *Metafosfat de sodiu*, sare de sodiu a acidului metafosforic, care se prezintă ca o masă amorfă, sticloasă, solubilă în apă, folosită la dedurizarea apei, în tăbăcărie etc.

METAFOSFÓRIC adj. (În expr.) *Acid metafosforic*, HPO_3, acid oxigenat al fosforului, obținut din acidul fosforic prin eliminare de apă, sub-

stanță solidă, incoloră, cu aspect sticlos, solubilă în alcool și în eter, care există numai în stare polimerizată; acid fosforic glacial.

METÁL, *metale*, s.n. 1. Nume generic dat elementelor chimice electropozitive caracterizate printr-un ansamblu de proprietăți generale fizice, chimice și tehnologice bine definite (luciu caracteristic, opacitate, conductibilitate termică și electrică, maleabilitate, ductilitate etc.) și prin proprietăți specifice proprii fiecărui element în parte, elemente situate în sistemul periodic în partea din stînga și în toată partea de jos; element metalic. ◇ *Metale alcaline*, denumire dată metalelor din grupa I, principală, a sistemului periodic, datorită caracterului bazic, alcalin, al hidroxizilor lor. *Metale alcalino-pămîntoase*, denumire dată metalelor din grupa a II-a, principală, a sistemului periodic, datorită faptului că oxizii și hidroxizii lor au o comportare intermediară între cei ai metalelor alcaline și ai aluminiului, reprezentantul unei grupe de oxizi cunoscuți sub denumirea de „pămînturi". *Metale rare*, metale care se găsesc în natură în cantități mici în raport cu metalele cele mai folosite, sau se află în stare dispersă în scoarța pămîntului. *Metale nobile*, metale rare care se oxidează sau se corodează greu, mai puțin electropozitive, ușor dezlocuite din combinațiile lor. *Metale comune*, metale care formează ușor săruri dezlocuind alte metale, ușor oxidabile și corodabile. *Metal prețios*, aurul, platina și argintul. 2. Denumire dată, în practică, metalelor (1) și aliajelor lor, cînd diferența dintre ele nu este esențială, precum și amestecurilor sinterizate de pulberi metalice, compușilor intermetalici etc.

METÁLIC, -Ă, *metalici, -ce*, adj. 1. Făcut din metal, de metal. ◇ *Element metalic*, metal (1). ◆ Care are însușiri asemănătoare cu ale metalului, care are luciul sau culoarea metalului. ◇ *Luciu metalic*, luciu puternic, caracteristic corpurilor cu reflexie aproape totală. 2. (Despre sunete, zgomote) Produs prin ciocnirea sau prin lovirea obiectelor de metal; cu rezonanță (ca) de metal.

METALIFÉR, -Ă, *metaliferi, -e*, adj. Care conține metale, bogat în metale.

METALIMBÁJ, *metalimbaje*, s.n. Totalitatea enunțurilor despre o anumită limbă (naturală sau formalizată) supusă analizei; propoziție despre o propoziție ce aparține limbajului studiat; metalimbă.

METALOÍD, *metaloizi*, s.m. Denumire improprie dată nemetalelor.

METALOPROTEÍDĂ, *metaloproteide*, s.f. (Biol.) Cromoproteidă.

METALÚRGIC, -Ă, *metalurgici, -ce*, adj. Care aparține metalurgiei, privitor la metalurgie; folosit în metalurgie.

METALURGÍE s.f. 1. Știință care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale metalelor (și aliajelor lor), al proceselor fizico-chimice care au loc în operațiile industriale de extragere, de preparare din minereuri și de elaborare, pînă la obținerea de semifabricate. 2. Tehnică a extragerii metalelor și a elaborării aliajelor tehnice, precum și a prelucrării lor în semifabricate.

METAMÉR, *metamere*, s.n. (Anat.) Fiecare dintre elementele constitutive ale corpului viermilor anelizi, artropodelor, miriapodelor, embrionului și coloanei vertebrale, la vertebrate, așezate succesiv; segment.

METAMERÍE, *metamerii*, s.f. (Anat.) Împărțire a corpului de-a lungul axei anteroposterioare în segmente mai mult sau mai puțin asemănătoare, care se succed, caracteristică viermilor, artropodelor, miriapodelor, vertebratelor în stare embrionară etc.; segmentare.

METAMÓRFICĂ, *metamorfice*, adj. (Geol.; în expr.) *Rocă metamorfică*, rocă rezultată din metamorfozarea ro-

cilor sedimentare sau a rocilor magmatice.

METAMORFÍSM, (rar) *metamorfisme*, s.n. Totalitatea transformărilor mineralogice structurale și chimice suferite de rocile în stare solidă, sub acțiunea căldurii și a presiunii magmei terestre, a reacțiilor chimice, sau în timpul mișcărilor scoarței. ◇ *Metamorfism de contact termic* (sau *regional*), metamorfism rezultat în urma mișcărilor scoarței, care determină presiuni laterale sau verticale asupra rocilor.

METAMORFOZÁ, *metamorfozez*, vb. I. Refl. și tranz. A suferi sau a face să sufere o metamorfoză; a (se) transforma.

METAMORFÓZĂ, *metamorfoze*, s.f. **1.** Totalitatea transformărilor pe care le suferă unele animale în cursul dezvoltării lor, de la ieșirea din ou pînă la faza de adult. ◇ *Metamorfoză completă*, proces prin care, de la ieșirea din ou pînă la stadiul adult, larvele trec prin mai multe stadii. *Metamorfoză incompletă*, metamorfoză în care stadiile de dezvoltare sînt ou, larvă și apoi adult. **2.** Transformare morfologică și funcțională a unor organe ale plantelor. **3.** Transformare, schimbare a înfățișării sau, *fig.*, a caracterului, a felului de a fi al unei persoane. ◆ Transformare a unei ființe, a unui obiect etc. **4.** (Mitol.) Transformare a unei ființe umane în animal, în plantă sau într-un lucru neînsuflețit.

METÁN s.n. CH_4. Primul termen din seria alcanilor, foarte răspîndit în natură, în zăcăminte de gaze naturale (gaz metan), în minele de cărbuni (gaz grizu), în emanațiile gazoase ale bălților (gaz de baltă), în gazele de sondă, de cocserie și de iluminat, ce se prezintă sub formă de gaz incolor, inodor, inflamabil, insolubil în apă, solubil în alcool și în hidrocarburi, cu o putere calorică ridicată, folosit drept combustibil, ca materie primă pentru obținerea unor substanțe chimice și a unor produse de larg consum.

METANÁL s.m. (Chim.) Formaldehidă, aldehidă formică.

METANEFRÍDIE, *metanefridii*, s.f. Organ excretor tubular deschis spre cavitatea generală a corpului prin pavilioane vibratile, iar spre exterior prin pori excretori, caracteristic anelidelor și moluștelor, și servind atît pentru eliminarea produșilor toxici, cît și pentru expulzarea gameților.

METANÓIC adj. (În expr.) *Acid metanoic*, acid formic. [Pronunțat: *-no-ic*]

METANÓL s.m. (Chim.) Alcool metilic.

METASILÍCIC adj. (În expr.) *Acid metasilicic*, H_2SiO_3, pulbere amorfă, incoloră, stabilă la circa 0°C, care formează ușor geluri în apă, iar la temperatura obișnuită se transformă în acid dimetasilicic, substanță cristalizată.

METASTABÍL, -Ă, *metastabili, -e*, adj. (Despre echilibru) Care aparent este stabil, dar care, la cea mai ușoară perturbație exterioară, se distruge.

METATÁRS, *metatarsuri*, s.n. **1.** Primul articol de la piciorul insectelor, care leagă restul tarsului de tibie. **2.** Parte a scheletului membrului posterior, la tetrapode și la om, situată între tars și falange, formată din cinci oase dispuse radial.

METATARSIÁN, -Ă, *metatarsieni, -e*, adj. Care aparține metatarsului, privitor la metatars. [Pronunțat: *-si-an*]

METATEORÍE, *metateorii*, s.f. Teorie asupra unei teorii date, aplicată mai ales asupra sistemelor formalizate. [Pronunțat: *-te-o-*]

METATERIÁNĂ, *metateriene*, s.f. (Zool.) Aplacentară. [Pronunțat: *-ri-a-*]

METAZOÁR, *metazoare*, s.n. (La pl.) Subregn de animale constituite dintr-un număr mare de celule, specializate funcțional și diferențiate struc-

tural; (și la sg.) animal care face parte din acest grup. [Pronunțat: *-zo-ar*]

METEÁHNĂ, *metehne*, s.f. (Pop.) **1.** Defect, cusur, lipsă, imperfecțiune. ◆ Pasiune, patimă, slăbiciune. **2.** Boală, infirmitate, beteșug.

METÉC, *meteci*, s.m. Străin liber stabilit într-un polis grecesc, care nu participa la viața politică, fiind lipsit de calitatea de cetățean al polisului.

METENCEFÁL, *metencefale*, s. n. Subdiviziune a creierului encefal, din care se formează, pe partea ventrală, puntea lui Varolio, iar pe partea dorsală, cerebelul.

METEÓR, *meteori*, s.m. Fenomen care constă în apariția, pe bolta cerească, a unui punct luminos (reprezentînd corpuscule cosmice pătrunse în atmosfera terestră, încălzite pînă la incandescență); punct luminos, corpuscul cosmic etc. prin care se manifestă acest fenomen. [Pronunțat: *-te-or*]

METEÓRIC, -Ă, *meteorici, -ce*, adj. Care aparține meteorilor, referitor la meteori. ◇ *Apă meteorică*, apă provenită din ploi sau din zăpezi, nepotabilă din cauză că conține microbi și este lipsită de săruri minerale. [Pronunțat: *-te-o-*]

METEORÍT, *meteoriți*, s.m. Bucată desprinsă dintr-un corp cosmic, care, străbătînd atmosfera, cade, izolat sau în grupuri, pe suprafața pămîntului. [Pronunțat: *-te-o-*]

METEOROLOGÍE s.f. Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul proprietăților atmosferei și cu fenomenele care au loc în aceasta. [Pronunțat: *-te-o-*]

METERÉZ, *metereze*, s.n. **1.** Val de pămînt întărit cu material lemnos sau cu nuiele, prevăzut cu mici deschizături pentru tragere. **2.** Partea superioară a zidurilor și turnurilor de apărare ale unei cetăți, prevăzută cu deschizături pe unde se trage împotriva inamicului. **3.** (Rar) Întăritură la stîlpii unui pod.

METÍL, *metili*, s.m. Radical organic monovalent, derivat din metan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

METILACRÍLIC adj. (În expr.) *Acid metilacrilic*, acid metacrilic.

METILAMÍNĂ s.f. CH_3NH_2. Substanță gazoasă, incoloră, solubilă în apă și în alcool, inflamabilă, folosită ca intermediar în sinteze de coloranți, medicamente, insecticide etc.; monometilamină.

METILÁRE, *metilări*, s.f. (Chim.) Operație de introducere a grupării metil într-un compus organic. ◇ *Agent de metilare*, reactiv prin care se introduce gruparea metil în diferiți compuși organici.

METILBENZÉN s.m. (Chim.) Toluen.

METILÉN, *metileni*, s.m. Radical organic bivalent, derivat din metan prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen.

METILETILCETÓNĂ s.f. $CH_3COC_2H_5$. Cetonă cu doi radicali diferiți legați de gruparea carbonil, lichid inflamabil cu miros de acetonă, obținută prin oxidarea butanolului secundar, prin fermentație sau sintetic, și folosită ca solvent, ca intermediar la fabricarea pulberii fără fum, a unor rășini sintetice incolore, a unor medicamente; butanonă.

METILFENÓL, *metilfenoli*, s.m. (Chim.) Crezol.

METÍLIC, -Ă, *metilici, -ce*, adj. (Despre compuși organici) Care derivă din metan. ◇ *Alcool metilic*, CH_3OH, alcool monohidroxilic alifatic obținut, industrial, din fracțiunea de acid pirolignos rezultată la distilarea uscată a lemnului, sau, prin sinteză, din oxid de carbon și hidrogen, care se prezintă ca un lichid incolor, cu miros slab, solubil în apă, toxic, folosit ca solvent, la fabricarea formaldehidei și a unor intermediari în industria coloranților, drept combustibil etc.; metanol, spirt de lemn.

METILORĂNJ s.n. Substanță colorantă acidă de tip azoic[1], solidă, solubilă în apă, folosită ca indicator la titrarea acizilor și a bazelor tari; heliantină.

METILSTIRÉN s.m. $C_6H_5—C(CH_3)=CH_2$. Substanță organică, derivat metilat al stirenului, lichid incolor, greu solubil în apă, care polimerizează ușor, folosită ca monomer, în copolimerizare cu butadienă, la fabricarea cauciucului sintetic carom.

METILURÉE s.f. $CH_3 \cdot NH \cdot CO \cdot NH_2$. Substanță chimică cristalină, solubilă în apă, în alcool, insolubilă în eter, instabilă la încălzire, folosită în unele sinteze organice. [Pronunțat: *-re-e*]

METILVIOLÉT s.n. (Chim.) Violet cristalizat. [Pronunțat: *-vi-o-*]

METÍS, *metiși*, s.m. Persoană care provine din căsătoria a doi indivizi de rase diferite.

METÓDĂ, *metode*, s.f. **1.** Mod (sistematic) de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității obiective. **2.** Procedeu sau ansamblu de procedee folosite pentru a obține un rezultat concret.

METÓDIC, -Ă, *metodici, -ce*, adj. (Adesea adverbial) Care se conformează unei metode, făcut după un plan organizat; sistematic.

METODOLOGÍE s.f. **1.** Parte a filozofiei care se ocupă cu analiza teoretică a metodelor de cunoaștere. **2.** Totalitatea metodelor de cercetare folosite într-o știință. **3.** Metodă de cunoaștere cu maximum de generalitate; metoda cea mai generală de cunoaștere.

METONIMÍE, *metonimii*, s.f. Figură de stil care constă în exprimarea părții prin întreg sau a întregului prin parte, a cauzei prin efect și a efectului prin cauză, a unei idei abstracte prin una concretă și invers etc.

METOXÍ s.m. (Chim.) $—OCH_3$. Grupare alchileterică ce apare în diferiți compuși organici.

METOXIBENZÉN, *metoxibenzeni*, s.m. (Chim.) Eter fenilmetilic.

MÉTRIC, -Ă, *metrici, -ce*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre sisteme de unități de măsură) Care are metrul drept unitate fundamentală pentru lungime. ◇ *Sistem metric internațional*, sistem internațional de unități de măsură pentru lungimi, masă, timp, capacități, bazat pe unități fixe, ai căror multipli și submultipli se formează după sistemul zecimal. *Relație metrică*, relație care privește măsurile unor segmente. **2.** Adj., s.f. (Care se referă la) structura ritmică a versurilor, (care are o anumită) structură ritmică.

METROLOGÍE s.f. Ramură a fizicii care se ocupă cu măsurarea exactă a mărimilor fizice, cu stabilirea unităților de măsură ale acestor mărimi, cu activitățile legate de supravegherea și de exploatarea aparatelor și instrumentelor de măsură.

METRONÓM, *metronoame*, s.n. Instrument care marchează, prin bătăile regulate ale unui pendul, intervale egale de timp și care se întrebuințează în laborator, în muzică etc.

METRÓPOLĂ, *metropole*, s.f. **1.** Stat-oraș antic, considerat în raport cu coloniile pe care le-a întemeiat. **2.** Stat imperialist considerat în raport cu coloniile sale. **3.** Denumire dată marilor orașe ale lumii, de obicei marilor capitale.

METRÓU, *metrouri*, s.n. Mijloc de transport în comun în unele orașe mari, alcătuit din cîteva vagoane, care circulă rapid pe o cale-ferată subterană.

MÉTRU, *metri*, s.m. Unitate fundamentală de măsură pentru lungime (în sistemul metric), egală cu 1650·763,73 lungimi de undă, în vid, ale radiației care corespunde tranziției atomului de kripton 86 între nivelele $2p_{10}$ și $5d_5$; se notează: *m*.

MEZÁT, *mezaturi*, s.n. **1.** (Jur.) Licitație. **2.** Acordare a tronului țărilor

române de către sultan celui care oferea mai mulți bani.

MEZENCEFÁL, *mezencefale*, s.n. Veziculă mijlocie a creierului embrionar, la vertebrate, din care se dezvoltă, ventral, pedunculii cerebrali, și, dorsal, lama sau, respectiv, corpii bigemeni sau cvadrigemeni, implicată în controlul tonusului muscular, al reflexelor de redresare și de orientare și, parțial, în perceperea luminii și sunetelor.

MEZENTÉR, *mezentere*, s.n. Porțiune a peritoneului care leagă intestinul subțire de peretele posterior al abdomenului și în care se găsesc vase sangvine și limfatice, nervi și ganglioni limfatici; mezoblast, prapur.

MEZENTÉRIC, -Ă, *mezenterici, -ce*, adj. Care aparține mezenterului, privitor la mezenter. ◇ *Arteră mezenterică*, arteră (superioară și inferioară) care alimentează cu sînge oxigenat intestinul gros. *Venă mezenterică*, venă (superioară și inferioară) care colectează sînge de la intestinul subțire și de la intestinul gros.

MEZI s.m. pl. (Mat.; în expr.) *Mezii unei proporții*, numărătorul primului raport și numitorul celui de al doilea raport dintr-o proporție.

MEZÍN, -Ă, *mezini, -e*, adj., s.m. și f. (Fratele) cel mai tînăr dintre mai mulți frați și surori, considerat în raport cu aceștia.

MEZOBLÁST, *mezoblaste*, s.n. (Anat.) Mezenter.

MEZODÉRM, *mezoderme*, s.n. Foiță embrionară mijlocie a metazoarelor tridermice, situată între ectoderm și endoderm, formată în cea mai mare parte din mezenchim și care este generatoare a țesutului conjunctiv muscular, a sîngelui, a aparatului circulator și a aparatului urogenital.

MEZODÉRMIC, -Ă, *mezodermici, -ce*, adj. Care aparține mezodermului, privitor la mezoderm. ◇ *Muguri mezodermici*, evaginări ale peretelui endodermic al gastrulei, bilateral simetrice, din care se dezvoltă mezodermul.

MEZOFÍL, *mezofile*, s.n. 1. Țesut situat între epiderma superioară și cea inferioară a frunzei, cuprinzînd parenchimul cu vase conducătoare și cu celule clorofiliene. 2. Microorganism care se dezvoltă la temperaturi medii.

MEZOFÍTĂ, *mezofite*, adj., s.f. (Plantă) care se dezvoltă în regiuni cu climă temperată și în condiții de umiditate moderată.

MEZOGLÉE, *mezoglee*, s.f. Strat celular, gelatinos, intermediar între straturile celulare extern și intern ale corpului spongierilor și celenteratelor. [Pronunțat: *-gle-e*]

MEZOLÍTICĂ adj. (În expr.) *Epoca mezolitică* (și substantivat, n.), perioadă din istoria omenirii care face trecerea între epoca *paleolitică* și epoca *neolitică*, cuprinsă între mileniile X-VIII î.e.n. în Orientul Apropiat, și între mileniile X-VII î.e.n. în Europa, caracterizată prin folosirea uneltelor și armelor mici de piatră, prin practicarea culesului, pescuitului, vînătorii și domesticirii animalelor, prin inventarea arcului și săgeții, prin marea dezvoltare pe care o iau uneltele de os și corn, prin inventarea primelor mijloace de transport pe apă și pe uscat.

MEZOMÉR, -Ă, *mezomeri, -e*, adj. Care se referă la mezomerie. ◇ *Structură* (sau *formulă*) *mezomeră*, structură limită, fictivă, cu ajutorul căreia se tinde să se dea o imagine a structurii electronice reale a unor molecule organice.

MEZOMERÍE s.f. Fenomen imaginat pentru reprezentarea fictivă a structurii moleculelor unor substanțe organice, a căror comportare nu poate fi explicată în întregime prin formule structurale obișnuite, clasice sau electronice. ◆ Fenomen potrivit căruia structura electronică reală a unor molecule este intermediară unor structuri limită (structuri mezomere) ireale,

reprezentate însă prin structuri clasice; rezonanţă, (rar) conjugare.

MEZÓN, *mezoni*, s.m. Particulă elementară instabilă, cu masa cuprinsă între cea a electronului şi a protonului, cu sarcină pozitivă sau negativă (egală în valoare absolută cu cea a electronului), sau neutră.

MEZOTÁRTRIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid mezotartric*, dihidroxiacid alifatic dicarboxilic, izomer steric, optic inactiv, al acidului tartric, substanţă cristalină, de culoare albă, solubilă în apă şi în alcool.

MEZOZÓIC, -Ă, *mezozoici*, *-ce*, s.n., adj. **1.** S.n. Eră geologică (subîmpărţită în triasic, jurasic şi cretacic) caracterizată prin apariţia plantelor cu flori, a peştilor osoşi, prin evoluţia maximă a reptilelor, prin apariţia primelor păsări şi mamifere, şi în care au loc mişcări epirogenetice, marcînd începutul orogenezei alpine şi acoperind perioada de la dezvoltarea amoniţilor şi belemniţilor pînă la apariţia mamiferelor superioare; era secundară. **2.** Adj. Care aparţine mezozoicului **(1)**, privitor la mezozoic. [Pronunţat: *-zo-ic*]

MI s.m. invar. Unul dintre cele şapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta a treia din gama majoră tip.

MIÁSMĂ, *miasme*, s.f. (Adesea fig.) Miros neplăcut (şi nesănătos), emanaţie rău mirositoare; duhoare, putoare. [Pronunţat: *mi-as-*]

MIAZĂNOĂPTE s.f. (Geogr.) Nord.

MIAZĂZÍ s.f. (Geogr.) Sud.

MICAŞÍST, *micaşisturi*, s.n. Rocă metamorfică cu structură şistoasă, alcătuită, în cea mai mare parte, din straturi paralele de cuarţ şi de mică.

MÍCĂ, *mice*, s.f. Familie de minerale cristalizate conţinînd aluminosilicaţi de potasiu sau de sodiu şi de metale (fier, magneziu etc.), de culoare diferită, de la alb (mică albă, muscovit) la negru (mică neagră, biotit), care clivează uşor în foiţe subţiri, de obicei elastice, transparente, cu luciu sidefos, argintiu, folosite în industria electrotehnică, ca materie primă la fabricarea unor sorturi de hîrtie şi vopsele etc.

MICÉLĂ, *micele*, s.f. Agregat de particule foarte mici de substanţe organice dispersate în sistemul coloidal sau în soluţiile citoplasmatice, putîndu-se grupa în complexe mai mari şi în continuă mişcare.

MICELIÁN, -Ă, *micelieni*, *-e*, adj. Care aparţine miceliului, care seamănă cu miceliul. [Pronunţat: *-li-an*]

MICÉLIU, *micelii*, s.n. Sistem de filamente subţiri şi ramificate care alcătuieşte aparatul vegetativ al majorităţii ciupercilor.

MICORÍZĂ, *micorize*, s.f. Simbioză a unor ciuperci cu rădăcinile unei plante superioare, pentru realizarea unei nutriţii.

MICÓZĂ, *micoze*, s.f. **1.** Nume generic dat bolilor infecţioase provocate de ciuperci microscopice; microsporie. **2.** Boală infecţioasă şi contagioasă a plantelor, provocată de ciuperci parazite.

MICROAMPÉR, *microamperi*, s.m. 10^{-6} *A*. Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o milionime de amper. [Pronunţat: *-cro-am-*]

MICRÓB, *microbi*, s.m. Nume generic dat unor fiinţe vii unicelulare, microscopice, care trăiesc în sol, în apă, în aer, în corpul plantelor şi al animalelor şi care sînt agenţi ai bolilor infecţioase, ai fermentaţiilor, ai putrefacţiilor etc.

MICROBIÁN, -Ă, *microbieni*, *-e*, adj. Care se referă la microbi; care este cauzat de microbi; care răspîndeşte microbi. [Pronunţat: *-bi-an*]

MICROBIOLOGÍE s.f. Ramură a biologiei care studiază morfologia şi fiziologia microorganismelor, precum şi metodele de combatere a microorga-

nismelor patologice pentru animale şi pentru plante şi de folosire a celor utile. [Pronunţat: *-bi-o-*]

MICROCENTRÁLĂ, *microcentrale*, s.f. Centrală electrică sau centrală de alimentare cu căldură de mică putere, folosită mai ales la ţară.

MICROCLIMÁT, *microclimate*, s.n. Totalitatea condiţiilor de climă specifice unor spaţii mici.

MICROCÓSM, (rar) *microcosmosuri*, s.n. (Chim.; în opoziţie cu *macrocosm*) Lumea particulelor elementare, în care au loc fenomene calitativ diferite, guvernate de legi deosebite de cele din macrocosm, energia sistemelor de aici variind întotdeauna discontinuu (prin cuante). ◆ Omul, considerat ca o reprezentare redusă a universului.

MICROCRISTALÍN, -Ă, *microcristalini*, *-e*, adj. (Despre minerale, roci etc.) Care este format din cristale microscopice.

MICROELEMÉNT, *microelemente*, s.n. Element chimic care intră în compoziţia hormonilor, a enzimelor, a fermenţilor etc. şi care se găseşte, în cantităţi foarte mici, în sol şi în organism.

MICROFÁUNĂ, *microfaune*, s.f. Totalitatea animalelor microscopice dintr-o regiune sau dintr-un spaţiu restrîns de pe globul terestru. [Pronunţat: *-fa-u-*]

MICROFÍL, -Ă, *microfili*, *-e*, adj. (Despre plante) Care are frunze mici sau foarte mici.

MICROFÍLM, *microfilme*, s.n. Film fotografic pe care sînt copiate documente sau cărţi, la o scară foarte mică, obţinîndu-se o mare economie de spaţiu.

MICROFÓN, *microfoane*, s.n. Aparat care transformă vibraţiile sonore în oscilaţii electrice, folosit în radiotelevizіune şi în telecomunicaţii.

MICROLÍTE s.n. pl. Unelte şi arme mici din piatră cioplită, folosite în comuna primitivă (mai ales în epoca mezolitică).

MICROMÉR, *micromere*, s.n. Celulă mai mică a blastulei, situată în jurul polului animal.

MICROMÉTRIC, -Ă, *micrometrici*, *-ce*, adj. 1. Care aparţine micrometrului sau micrometriei, privitor la micrometru sau la micrometrie; care serveşte la măsurarea dimensiunilor mici şi foarte mici. 2. (Despre şuruburi) Care are filetul foarte fin şi precis prelucrat, putînd fi utilizat la construcţia instrumentelor de măsură.

MICROMÉTRU, (1) *micrometre*, s.n., (2) *micrometri*, s.m. 1. S.n. Instrument de măsură pentru măsurarea dimensiunilor mici şi foarte mici. 2. S.m. Micron.

MICROMILIMÉTRU, *micromilimetri*, s.m. Micron.

MICRÓN, *microni*, s.m. Unitate de măsură pentru lungimi egală cu a mia parte dintr-un milimetru; micrometru (2), micromilimetru.

MICROÓHM, *microohmi*, s.m. Unitate electrică de rezistenţă, egală cu a milioana parte dintr-un ohm. [Pronunţat: *-om*]

MICROORGANÍSM, *microorganisme*, s.n. Denumire generală dată organismelor unicelulare vegetale şi animale de dimensiunea micronului. [Pronunţat: *-cro-or-*]

MICROPARTÍCULĂ, *microparticule*, s.f. Particulă de dimensiuni foarte mici.

MICROPÍL, *micropile*, s.n. 1. (Bot.) Deschidere microscopică în învelişurile ovulului, la plantele superioare, situată la polul apical, prin care tubul polinic pătrunde la oosferă. 2. (Zool.) Deschidere în membrana ovulului prin care pătrund spermatozoizii în procesul fecundării.

MICRORECEPTÓR, *microreceptoare*, s.n. Ansamblu format de microfonul şi de receptorul telefonic cu legăturile aferente, reunite printr-un mîner şi

legate de aparatul telefonic printr-un cordon.

MICROSCÓP, *microscoape*, s.n. Aparat optic construit pe baza unui sistem de lentile și folosit pentru observarea obiectelor foarte mici, care nu pot fi distinse cu ochiul liber.

MICROSCÓPIC, -Ă, *microscopici, -ce*, adj. **1.** Care nu se poate vedea sau cerceta decît cu microscopul. **2.** Care aparține microscopului, privitor la microscop. **3.** Fig. Foarte mic; minuscul.

MICROSFÉRĂ, *microsfere*, s.f. (Biol.) Sferă microscopică ce ia naștere prin aglomerarea proteinoizilor în contact cu apa, constituind stadiul spre geneza materiei vii.

MICROSPÓR, *microspori*, s.m. Spor foarte mic, format în microsporange, la unele plante criptogame.

MICROSPORÁNGE, *microsporange*, s.n. Sporange în care se dezvoltă microsporii la unele criptogame vasculare.

MICROSTRUCTÚRĂ, *microstructuri*, s.f. Structură de amănunt a materialelor, observată cu ajutorul microscopului sau prin alte procedee.

MICROVILOZITÁTE, *microvilozități*, s.f. Proeminență a citoplasmei celulare ce contribuie la mărirea suprafeței celulei, favorizînd schimbul de substanțe dintre celule și lichidul interstițial și sporind suprafața de aderență a celulelor între ele.

MICROVÓLT, *microvolți*, s.m. $10^{-6}V$. Unitate de forță electromotoare sau de rezistență diferită de potențial, egală cu a milioana parte dintr-un volt.

MICROVOLTMÉTRU, *microvoltmetre*, s.n. Instrument de măsură a tensiunilor joase de ordinul milionimilor de volt.

MICSÁNDRĂ, *micsandre*, s.f. Numele a două plante erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina simplă sau ramificată, cu frunzele acoperite cu peri cenușii, cu flori albe, roșii, roz, albastre sau violete, plăcut mirositoare; micșunea (*Matthiola incana* și *annua*).

MICȘUNEÁ, *micșunele*, s.f. **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori parfumate, galbene-aurii, cultivată ca plantă ornamentală (*Cheiranthus cheiri*). **2.** (Pop.) Micsandră.

MICȚIÚNE, *micțiuni*, s.f. Actul fiziologic de eliminare a urinei; urinare. [Pronunțat: *-ți-u-*]

MIDRIÁTIC, -Ă, *midriatici, -ce*, adj. Care provoacă mărirea (diametrului) pupilei ochiului. [Pronunțat: *-dri-a-*]

MÍE, *mii*, num. card. Număr natural egal cu 10^3; se notează: *1000* sau (cu cifră romană) *M*.

MIELENCEFÁL, *mielencefale*, s.n. A cincea veziculă a encefalului vertebratelor, rezultată din diviziunea rombencefalului și care devine bulbul rahidian. [Pronunțat: *mi-e-*]

MIELÍNĂ s.f. Substanță de culoare albă, constituită din colesterol, fosfolipide și acizi grași, care formează teaca medulară a unor fibre nervoase. [Pronunțat: *mi-e-*]

MIELOBLÁST, *mieloblaste*, s.n. Celulă nediferențiată din măduva osoasă hematogenă, cu citoplasmă bazofilă, fără granulații și nucleu, sferică sau ovoidală, capabilă de diviziune. [Pronunțat: *mi-e-*]

MIÉRLĂ, *mierle*, s.f. Pasăre din ordinul paseriformelor, familia cinclidelor, care prezintă dimorfism sexual, masculul avînd penaj negru și cioc galben, femela penaj brun și cioc brun, și care se hrănește, în special, cu insecte acvatice (*Turdus merula*).

MIERÓS, -OÁSĂ, *mieroși, -oase*, adj. (Pop. și fam.; despre vorbe, privire etc.) Care arată (multă) prietenie, dragoste, politețe, respect, prețuire (prefăcută, nesinceră).

MIÉRȚĂ, *mierțe*, s.f. Unitate de capacitate pentru cereale folosită în

trecut, în țările românești, echivalentă aproximativ cu zece bani.

MIGÁLĂ s.f. Grijă deosebită, atenție, răbdare în efectuarea unei munci; muncă făcută cu multă grijă, atenție, răbdare.

MIGDÁL, *migdali*, s.m. Arbore fructifer mediteranean, din familia rozaceelor, înalt de 6—8 m, cu frunze lanceolate sau îngust-ovale și cu fructe drupe comestibile *(Amygdalus communis)*.

MIGDALÁT,-Ă, *migdalați,-te*, adj. (Despre ochi) Care are forma migdalei, ca migdala; alungit.

MIGDÁLĂ, *migdale*, s.f. Fruct al migdalului, de formă alungită, al cărui sîmbure, cu gust dulce sau amar, este comestibil. ◆ Sîmburele acestui fruct.

MIGRÁ, *migrez*, vb. I. Intranz. A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta.

MIGRATÓR,-OÁRE, *migratori, -oare*, adj. Care migrează, care își schimbă habitatul în funcție de anotimp, de climat, de hrană, de adăpost, de necesitate de reproducere.

MIGRÁȚIE s.f. v. migrațiune.

MIGRAȚIÚNE, *migrațiuni*, s.f. **1.** Fenomen biologic constînd în deplasarea în masă a unor insecte, pești, păsări, în funcție de anotimp, climat, necesitate de hrană, de adăpost și de reproducere, de obicei cu caracter ritmic și cu trasee relativ stabile. **2.** Acțiune de deplasare în masă a unor triburi, a unor populații, a unor popoare de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici, naturali; migrare. [Variantă: **migráție** s.f.]

MIÍME, *miimi*, s.f. Număr egal cu a mia parte dintr-o unitate; o parte dintr-un întreg care a fost împărțit în o mie de părți egale. [Pronunțat: *mi-i-*]

MIJÍ, pers. 3 *mijește*, vb. IV. Intranz. A începe să se zărească, să apară, să crească. ◇ Expr. *A(-i) miji (cuiva) mustața*, a începe să-i crească (unui tînăr) mustața, a fi pe punctul de a deveni bărbat.

MÍJLOC, *mijloace*, s.n. **1.** Ceea ce servește ca unealtă pentru realizarea unui scop; (la pl.) posibilități (materiale sau morale) de care dispune cineva pentru un anumit scop. ◆ Cale, metodă, procedeu. **2.** (Concr.; la pl.) Unelte, utilaj.

MÍLĂ[1], *mile*, s.f. **1.** Sentiment de înțelegere față de suferința sau de nenorocirea cuiva; compătimire, îndurare; milostenie. **2.** Ajutor, binefacere. **3.** Stare jalnică, de compătimit în care se află cineva; mizerie. ◆ Tristețe, melancolie, jale.

MÍLĂ[2], *mile*, s.f. Unitate de măsură pentru distanțe terestre, egală cu 1609 m, folosită în unele țări. ◇ *Milă marină*, unitate de măsură pentru lungimi, folosită în navigație, egală cu 1852 m.

MILENÁR,-Ă, *milenari,-e*, adj. Care există de o mie (sau de mii) de ani, care durează de un mileniu (sau de mii de ani).

MILÉNIU, *milenii*, s.n. Perioadă de timp de o mie de ani; interval de timp socotit de la unitate pînă la completarea miei.

MILIAMPÉR, *miliamperi*, s.m. Unitate de măsură a intensității curentului electric, egală cu a mia parte dintr-un amper; se notează: *mA*. [Pronunțat: *-li-am-*]

MILIAMPERMÉTRU, *miliampermetre*, s.n. Ampermetru pentru măsurarea intensităților reduse ale curentului electric. [Pronunțat: *-li-am-*]

MILIÁRD, *miliarde*, num. card. Număr natural egal cu o mie de milioane (10^9); bilion; se notează: *1 000 000 000*. [Pronunțat: *li-ard*]

MILIGRÁM, *miligrame*, s.n. Unitate de măsură pentru masă, reprezen-

tind a mia parte dintr-un gram; se notează: *mg*.

MILILÍTRU, *mililitri*, s.m. Unitate de măsură pentru capacităţi, reprezentînd a mia parte dintr-un litru; se notează: *ml*.

MILIMÉTRU, *milimetri*, s.m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a mia parte dintr-un metru; se notează: *mm*.

MILIÓN, *milioane*, num. card. Număr natural egal cu o mie de mii (10^6); se notează: *1 000 000*. [Pronunţat: *-li-on*]

MILITÁ, *militez*, vb. I. Intranz. A activa intens într-un domeniu social, politic, cultural; a lupta pentru înfăptuirea unui principiu, unui ideal (al colectivităţii) etc.

MILITANT,-Ă, *militanţi,-te*, s.m. şi f. Persoană care militează.

MILITARIZÁRE, *militarizări*, s.f. Acţiune de subordonare a întreprinderilor, teritoriilor etc. unui scop sau unui regim militar.

MILÍŢIE, *miliţii*, s.f. Organ de stat care are drept scop menţinerea ordinii şi a securităţii publice, apărarea proprietăţii socialiste, precum şi a drepturilor şi a libertăţilor cetăţenilor. ◆ Reprezentanţii acestui organ.

MILIVÓLT, *milivolţi*, s.m. Unitate de măsură a tensiunii electrice şi electromotoare, egală cu a mia parte dintr-un volt; se notează: *mV*.

MILIVOLTMÉTRU, *milivoltmetre*, s.n. Instrument de măsură pentru tensiuni electrice foarte joase (de ordinul milivoltului).

MIMÁ, *mimez*, vb. I. Tranz. A imita gesturile, vocea, felul de a fi al cuiva.

MIMÉTIC,-Ă, *mimetici,-ce*, adj. Care imită, care rezultă dintr-o imitaţie.

MIMETÍSM s.n. **1.** Însuşire dobîndită în cursul selecţiei naturale de unele animale lipsite de mijloace active de apărare, de a avea sau de a lua forma, culoarea, comportamentul unor animale ce posedă asemenea mijloace. **2.** Capacitatea, însuşirea, atitudinea celui care imită; manifestare care rezultă dintr-o imitaţie.

MÍMICĂ, *mimici*, s.f. Arta de a exprima (pe scenă, în film etc.) prin mişcările feţei (şi prin gesturi), sentimente, stări sufleteşti, idei.

MIMÓZĂ, *mimoze*, s.f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee exotice din familia leguminoaselor, cu frunze compuse, cu flori mici cu simetrie radiară, roz sau albe, dispuse în capitule sau în spice, foarte sensibile la atingere, cu fructul o păstaie *(Mimosa)*.

MINARÉT, *minarete*, s.n. Turn înalt alipit unei moschei, amenajat în partea superioară cu un foişor sau cu un balcon, de unde preoţii musulmani cheamă credincioşii la rugăciune.

MÍNĂ, *mine*, s.f. Loc subteran cu zăcăminte de substanţe minerale utile, care constituie obiectul unei exploatări (miniere).

MINDÍR, *mindire*, s.n. (Reg.) **1.** Saltea (umplută cu paie). **2.** Coş de formă lungă, făcut din trestie.

MINERÁL,-Ă, *minerali,-e*, s.n., adj. **1.** S.n. Corp solid, cu compoziţie chimică bine definită şi cu proprietăţi fizice şi chimice constante, care se găseşte în natură, în stare cristalină sau amorfă, în componenţa rocilor şi a minereurilor. **2.** Adj. Care conţine minerale **(1)**, care ţine de minerale, privitor la minerale, de natura mineralelor. ◇ *Apă minerală* sau *ape* (ori *izvoare) minerale*, apă (sau ape, izvoare) ce conţin în soluţie săruri, gaze sau substanţe radioactive cu proprietăţi terapeutice; loc, staţiune în care se găsesc asemenea ape; tratament făcut cu astfel de ape. *Ulei mineral*, ulei obţinut prin distilarea fracţionată a ţiţeiului, folosit ca

lubrifiant, material dielectric, lichid răcitor, insecticid în agricultură etc.

MINERALOCORTICOÍD, *mineralocorticoizi*, adj. (Biol.; în expr.) *Hormon mineralocorticoid*, hormon secretat de glanda corticosuprarenală, care intervine în metabolismul sărurilor minerale și al apei, ușurînd eliminarea potasiului.

MINERALOGÍE s.f. Disciplină geologică fundamentală care se ocupă cu studierea formării structurii caracterelor morfologice, fizice și chimice ale mineralelor, precum și cu modul de formare a acestora și a asociațiilor lor naturale.

MINERÉU, *minereuri*, s.n. Zăcămînt de rocă alcătuit din unul sau din mai multe minerale cu un conținut care justifică exploatarea lor tehnico-economică.

MINIATURÁL,-Ă, *miniaturali,-e*, adj. Care se referă la miniaturi, privitor la miniaturi, de proporțiile unei miniaturi. [Pronunțat: *-ni-a-*]

MINIATÚRĂ, *miniaturi*, s.f. Operă de artă plastică (în special pictură) de dimensiuni reduse, lucrată cu multă finețe și cu minuțiozitate. [Pronunțat: *-ni-a-*]

MINIÉR,-Ă, *minieri,-e*, adj. Care se referă la mine, care aparține minelor. ◆ În care se găsesc (multe) mine. [Pronunțat: *-ni-er*]

MÍNIM,-Ă, *minimi,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care are cea mai mică valoare, dimensiune, durată, intensitate etc.; minimal. **2.** S.n. (Mat.; în expr.) *Punct de minim* (local, al unei funcții), valoare a a argumentului unei funcții reale, f, de variabilă reală, x, cu proprietatea că există o vecinătate U a lui, astfel încît $f(a) \leqslant f(x)$, pentru orice $x \in U \cap I$, unde I este intervalul pe care este definită funcția. *Minimul unei funcții*, numărul $f(a)$, unde a este un punct de minim (II,1) al funcției reale de variabilă reală considerată.

MINIMÁL,-Ă, *minimali,-e*, adj. Minim (1). ◇ *Definiție minimală*, definiție care trebuie să conțină numai elementele strict necesare caracterizării obiectului de definit.

MINIMALIZÁ, *minimalizez*, vb. I. Tranz. A micșora fără temei meritele, valoarea, importanța cuiva sau a ceva; a subaprecia.

MINISTÉR, *ministere*, s.f. **1.** Organ central al administrației de stat care se ocupă de o anumită ramură a activității statului și care este condus de un ministru; instituția respectivă; localul acestei instituții. **2.** (Înv.) Guvern (2).

MÍNIU s.n. Denumire dată unor pigmenți de culoare roșie-portocalie, insolubili în apă, cu putere mare de acoperire și cu proprietăți anticorosive bune, folosiți în grunduri și în vopsele. ◇ *Miniu (de plumb)*, Pb_3O_4, oxid mixt al plumbului bi- și tetravalent, folosit, în special, ca pigment în grunduri și în vopsele pentru construcții metalice, poduri, vagoane, rezervoare. *Miniu de fier*, Fe_2O_3, oxid de fier, pigment folosit în grunduri și în vopsele pe metal, la zugrăveli, în lucrări de ciment colorat etc.

MINÓR, *minori*, adj. (Mat.; în expr.) *Determinant minor* (al unui element a_{ij}, într-un determinant dat), determinant de ordinul $n-1$ care se obține dintr-un determinant de ordinul n suprimîndu-i linia i și coloana j.

MINORITÁTE, *minorități*, s.f. Partea mai puțin numeroasă a unei colectivități.

MINTÁL,-Ă, *mintali,-e*, adj. **1.** Care aparține minții, privitor la minte. ◇ *Alienație mintală*, nebunie. *Debil mintal*, persoană care prezintă întîrzieri sau opriri în dezvoltarea facultăților psihice. **2.** Care se face, se produce, se petrece în minte.

MINUNÁT,-Ă, *minunați,-te*, adj. (În basme) Care face minuni, lucruri

pe care nu le pot face oamenii; care are însușiri mai presus de cele omenești. ◆ Vrăjit, fermecat.

MINÚNE, *minuni*, s.f. **1.** (În credințele religioase și în superstiții) Fenomen ieșit din comun, surprinzător, atribuit forței divine sau altor forțe supranaturale; miracol **(1)**. **2.** Lucru, fapt, fenomen uimitor, neobișnuit, extraordinar; miracol **(2)**, minunăție.

MÍNUS, **(1, 2)** *minusuri*, s.n., **(3)** adv. **1.** S.n. Semn de forma unei liniuțe orizontale, folosit pentru indicarea operației de scădere sau pentru caracterizarea numerelor negative. **2.** S.n. Deficit, lipsă. **3.** Adv. Mai puțin, fără.

MINÚSCUL,-Ă, *minusculi,-e*, adj. De dimensiuni (foarte) mici.

MINÚT, *minute*, s.n. **1.** Unitate de măsură a timpului egală cu a 60-a parte dintr-o oră și care cuprinde 60 de secunde. **2.** (Mat.) Unitate de măsură pentru unghiuri și pentru arce de cerc, submultiplu al gradului.

MINUTÁR, *minutare*, s.n. Ac care indică minutele pe ceasornic. ◆ (La pl.) Fiecare dintre cele două ace ale ceasornicului.

MINÚȚIE s.f. (Livr.) Grijă, atenție deosebită (și perseverentă) în cercetarea sau în realizarea unui lucru.

MINUȚIÓS,-OÁSĂ, *minuțioși,-oase*, adj. (Adesea adverbial) Care supune lucrurile unei cercetări amănunțite, atente (și răbdătoare); făcut cu multă atenție, cu deosebită grijă, cu migală. [Pronunțat: *-ți-os*]

MIOCÁRD, *miocarduri*, s.n. Mușchiul inimii, alcătuit din fibre musculare striate cu un singur nucleu central, așezate în zigzag, și din celule nervoase care îi asigură funcționarea independentă automată. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOCÁRDIC,-Ă, *miocardici,-ce*, adj. Care aparține miocardului, care se referă la miocard. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOCÉN s.n. Una dintre cele patru diviziuni ale erei terțiare, caracterizată prin floră și prin faună asemănătoare cu cele actuale, în care s-au format contururile actuale ale continentelor și principalele lanțuri de munți (Alpi, Anzi, Himalaia); în țara noastră, s-a continuat adîncirea Podișului Transilvaniei, s-a izolat bazinul dacic de bazinul panonic, au fost puși în evidență munții vulcanici Oaș, Gutîi, Căliman, Gurghiului și Harghita. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOEPITELIÁL,-Ă, *mioepiteliali,-e*, adj. (Despre celule musculare) Care este situat printre celulele epiteliale ce alcătuiesc ectodermul animalelor celenterate. [Pronunțat: *mi-o-e-pi-te-li-al*]

MIOFIBRÍLĂ, *miofibrile*, s.f. Diferențiere filamentoasă ectoplasmatică a fibrei musculare, alcătuită din proteine contractile, actină și miozină și care determină contracția musculară. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOFILAMÉNT, *miofilamente*, s.n. Diferențiere a miofibrilelor, mai groasă, formată din miozină, la nivelul discurilor opace, sau mai subțire, formată din actină, la nivelul discurilor clare, cu rol important în contracția mușchiului. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOGLOBÍNĂ, *mioglobine*, s.f. Proteină necontractilă, asemănătoare cu hemoglobina, care dă culoarea roșie a mușchiului și care transportă oxigenul necesar reacțiilor biochimice musculare. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOMÉR, *miomere*, s.n. Segment al benzilor musculare longitudinale, la acraniate și la pești, separate prin miosepte, și care ușurează îndoirea corpului în plan orizontal, în timpul înotului. [Pronunțat: *mi-o-*]

MIOPÍE, *miopii*, s.f. Defect al vederii caracterizat prin imposibilitatea de a distinge clar obiectele situate la o distanță mai mare, datorită unui viciu de refracție sau alungirii globu-

lui ocular, fapt care face ca imaginea unui obiect îndepărtat să se formeze înaintea retinei; miopism, vedere scurtă. [Pronunţat: *mi-o-*]

MIOSÉPT, *miosepte*, s.f. Membrană subţire, conjunctivă, îndoită în unghiuri ascuţite, care separă miomerele; miocom. [Pronunţat: *mi-o-*]

MIOZÍNĂ, *miozine*, s.f. Substanţă proteică de tipul globulinei, reprezentînd 40% din totalul proteinelor musculare. [Pronunţat: *mi-o-*]

MIRÁBIL,-Ă, *mirabili,-e*, adj. (Rar) Minunat; care merită să fie admirat.

MIRÁCOL, *miracole*, s.n. **1.** Minune (1). **2.** Minune (2).

MIRACULÓS,-OÁSĂ, *miraculoşi, -oase*, adj. Care are aspectul unui miracol, rezultat dintr-un miracol. ◆ (Substantivat, n. art.) Totalitatea elementelor supranaturale din basme, legende etc.

MIRÁJ, *miraje*, s.n. **1.** Fata morgana. ◆ Imagine înşelătoare; închipuire. **2.** Fig. Farmec, atracţie.

MÍRĂ, *mire*, s.f. **1.** Imagine-tip transmisă pe ecranul televizoarelor pentru reglarea imaginii acestora. **2.** Riglă cu diviziuni speciale care serveşte la măsurarea indirectă a distanţelor sau a înălţimilor.

MIREÁN,-Ă, *mireni,-e*, s.m. şi f., adj. (Persoană) care nu aparţine clerului; laic.

MIREÁSMĂ, *miresme*, s.f. **1.** Miros foarte plăcut şi puternic (al florilor); aromă, parfum. **2.** (La pl.) Substanţe plăcut mirositoare cu care se unge corpul, se parfumează în casă etc.

MIRIAPÓD, *miriapode*, s.n. (La pl.) Clasă de artropode cu corpul alcătuit din numeroase segmente sau din inele, fiecare prevăzut cu o pereche sau cu două perechi de picioare, şi avînd respiraţie traheală *(Myriapoda)*; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă; diplopod. [Pronunţat: *-ri-a-*]

MIRÍFIC,-Ă, *mirifici,-ce*, adj. (Livr.) Minunat; măreţ.

MÍRIŞTE, *mirişti*, s.f. Teren agricol pe care au rămas după recoltare părţile inferioare (cu rădăcina în sol) ale tulpinilor unor plante cultivate.

MIRODÉNIE, *mirodenii*, s.f. Condiment.

MIRT, *mirţi*, s.m. Arbust ornamental mediteranean din familia mirtaceelor, cu frunze lanceolate, persistente, lucioase, cu miros aromatic, cu flori mici, albe, solitare, cu fructe bace negre *(Myrtus communis)*.

MISCELANÉU, -ÉE, *miscelanee*, adj., s.n. şi f. (Livr.) (Rubrică în unele publicaţii, sau carte) care are un conţinut divers.

MISCÍBIL,-Ă, *miscibili,-e*, adj. (Despre substanţe) Care poate forma (împreună cu alte substanţe) un amestec omogen.

MISIONÁR,-Ă, *misionari,-e*, s.m. şi f. Persoană, de obicei călugăr sau preot, trimisă să răspîndească creştinismul în ţări cu altă religie dominantă. [Pronunţat: *-si-o-*]

MISÍT, *misiţi*, s.m. Persoană care mijloaceşte afaceri comerciale; samsar.

MISIÚNE, *misiuni*, s.f. **1.** Însărcinare, împuternicire, sarcină pe care o primeşte sau şi-o ia cineva de a face un anumit lucru. **2.** Grup de persoane (oficiale) trimis într-o ţară străină cu un anumit scop (de obicei diplomatic); delegaţie. [Pronunţat: *-si-u-*]

MISTÉR, *mistere*, s.n. Ceea ce este (încă) necunoscut, nedescoperit sau neînţeles; taină, secret.

MISTERIÓS,-OÁSĂ, *misterioşi, -oase*, adj. Care este (încă) necunoscut, neînţeles, de nepătruns, tainic; enigmatic. [Pronunţat: *-ri-os*]

MÍSTIC,-Ă, *mistici,-ce*, adj., subst. **1.** Adj. Care aparţine misticismului, care se referă la misticism; care vădeşte misticism. **2.** S.m. şi f. Adept al misticismului. **3.** Adj. Care are un înţeles

ascuns; care rămîne neînțeles; inexplicabil pe cale rațională; secret, tainic. 4. S.f. Totalitatea orientărilor și practicilor propagate de misticism sau de o doctrină mistică (1).

MISTICÍSM s.n. Formă a concepției idealiste despre lume, de natură religioasă, care propagă credința în existența unor forțe supranaturale și posibilitatea omului de a comunica direct cu aceste forțe (prin revelație, intuiție, extaz).

MISTUÍ, *mistui*, vb. IV. 1. Tranz. A transforma alimentele introduse în organism în substanțe direct asimilabile de organism; a digera. 2. Refl. A înceta să mai existe; a dispărea, a pieri. ◆ Tranz. și refl. Fig. A (se) chinui sufletește, a (se) distruge moral și fizic (încetul cu încetul).

MIȘCÁRE, *mișcări*, s.f. 1. (Fil.) Ansamblu de procese și de schimbări care au loc în univers, în natură, în societate, în gîndire. 2. (Biol.) Deplasare a unui organism dintr-un loc în altul. ◇ *Mișcare elicoidală*, mișcare de înșurubare efectuată de un infuzor în mediul în care trăiește. *Mișcare reflexă*, reacție de răspuns a organismului la o excitație a unui stimul, realizată cu participarea sistemului nervos. 3. (Geol.; în expr.) *Mișcări tectonice* (sau *ale scoarței*), deplasări ale scoarței terestre provocate de forțele interne sau de gravitație și care duc la modificarea structurii geologice a scoarței. *Mișcare epirogenetică*, mișcare ondulatorie de ridicare a unor blocuri continentale din scoarța terestră. *Mișcări orogenice*, mișcări ale scoarței terestre provocate de procesele tectonice de mare anvergură, avînd ca rezultat formarea de lanțuri muntoase. 4. Acțiune sau curent care grupează un număr mare de oameni în jurul unei activități de interes (mai) general, al unei idei sau al unei concepții. ◆ Acțiune (organizată) de masă cu caracter revendicativ; agitație, revoltă, revoluție. ◇ *Mișcare comunistă*, mișcare socială, politică și ideologică reprezentată de partidele comuniste și muncitorești, care urmărește, ca țeluri principale, promovarea intereselor vitale ale oamenilor muncii, ale popoarelor, înlocuirea revoluționară a capitalismului cu socialismul și comunismul, apărarea păcii și securității internaționale. *Mișcare de eliberare națională*, ansamblu de acțiuni organizate (politice, diplomatice, economice, militare etc.) întreprinse de popoarele din țările coloniale și semicoloniale în lupta lor pentru înlăturarea dominației imperialiste și cucerirea independenței naționale. *Mișcare muncitorească*, mișcare politică, socială, ideologică a clasei muncitoare pentru condiții mai bune de muncă și de viață, pentru eliberare socială și națională, pentru pace, democrație și socialism. *Mișcare revoluționară*, totalitate a forțelor sociale și a organizațiilor politice al căror scop este schimbarea orînduirii sociale perimate și făurirea unei noi orînduiri; activitatea practică și ideologică transformatoare desfășurată de acestea. *Mișcare țărănească*, totalitatea acțiunilor desfășurate de țărănime pentru apărarea intereselor sale economice, sociale, politice, pentru eliberare socială și națională, pentru progres social.

MIȘÉL,-EÁ, *mișei,-ele*, adj., s.m. și f. (Om) care face fapte nedemne, condamnabile, demne de dispreț; ticălos, nemernic; (om) fricos, laș.

MIȘELÉȘTE adv. Ca un ticălos, ca un nemernic; ca un laș, ca un fricos.

MIȘUNÁ, pers. 3 *mișună*, vb. I. Intranz. (Despre ființe) A se mișca, a umbla în număr mare de colo pînă colo; a forfoti, a viermui, a se foi, a colcăi.

MIT, *mituri*, s.n. (Adesea fig.) 1. Povestire fabuloasă care cuprinde credințele popoarelor (antice) despre originea universului și a fenomenelor

naturii, despre zei şi eroi legendari etc. ◆ Poveste; legendă; basm. 2. Reprezentare deformată a unui lucru, a unui fenomen, a unei situaţii etc.

MÍTIC,-Ă, *mitici,-ce*, adj. Care aparţine unui mit, referitor la mit; legendar, fabulos,

MÍTING, *mitinguri*, s.n. Întrunire publică ţinută în scopul exprimării aprobării sau a protestului faţă de un eveniment politic.

MITOCÁN, *mitocani*, s.m. Bărbat cu comportări grosolane, vulgare; bădăran, mojic.

MITOCONDRIÁL, -Ă, *mitocondriali, -e*, adj. Care aparţine mitocondriilor, cu privire la mitocondrii. ◇ *Creste mitocondriale*, cute în interiorul unei mitocondrii, care o compartimentează în numeroase încăperi. [Pronunţat: *-dri-al*]

MITOCÓNDRIE, *mitocondrii*, s.f. Organit citoplasmatic de formă sferică sau ovoidală, cu membrană dublă, cea internă cutată, care conţine enzime, cu rol important în desfăşurarea fenomenelor de oxidoreducere, fiind centrul respirator şi energetic al celulelor.

MITOLOGÍE, *mitologii*, s.f. Totalitatea miturilor create de un popor sau de un grup de popoare înrudite. ◆ Disciplină care se ocupă cu explicarea, compararea şi clasificarea miturilor, cu originea şi evoluţia lor etc.

MITOMÁN,-Ă, *mitomani,-e*, s.m. şi f. Persoană care suferă de mitomanie.

MITOMANÍE, *mitomanii*, s.f. Boală psihică ce se caracterizează prin tendinţa de a denatura adevărul, de a inventa fapte care nu s-au petrecut în realitate. ◆ Mania de a minţi.

MITÓZĂ, *mitoze*, s.f. Diviziune celulară indirectă, care are drept rezultat apariţia cromozomilor şi separarea conţinutului citoplasmatic în două celule diploide; diviziune tipică.

MITROPOLÍT, *mitropoliţi*, s.m. Rang înalt în ierarhia bisericii ortodoxe, imediat inferior patriarhului; persoană care are acest rang.

MIŢÓS,-OÁSĂ, *miţoşi,-oase*, adj. (Despre blănuri, lînă sau obiecte de blană, de lînă) Cu fire lungi, (creţe şi) bogate, flocos; (despre animale) care are blana, lîna cu fire lungi, (creţe şi) dese.

MIXOTRÓF,-Ă, *mixotrofi,-e*, adj. (Despre organisme) Care se hrăneşte atît cu substanţe organice preparate de ele însele cît şi cu cele luate din mediul înconjurător; care sînt atît autotrofe, cît şi heterotrofe.

MIXT,-Ă, *micşti,-xte*, adj. Alcătuit din elemente deosebite (ca natură, ca funcţie, ca origine etc.).

MIXTÚRĂ, *mixturi*, s.f. (Livr.) Amestec de elemente deosebite; amestecătură.

MIZANTRÓP,-Ă, *mizantropi,-e*, s.m. şi f. Persoană stăpînită de mizantropie; persoană nesociabilă, neprietenoasă, ursuză.

MIZANTROPÍE s.f. Neîncredere, dispreţ, ură faţă de oameni; tendinţă bolnăvicioasă de a ocoli, de a evita oamenii şi societatea.

MIZÉRIE, *mizerii*, s.f. 1. Stare de extremă sărăcie; situaţie nenorocită, vrednică de plîns. ◆ Aspect exterior care arată o mare sărăcie, murdărie ori dezordine. 2. Ceea ce provoacă neplăceri, greutăţi, suferinţă, griji, necazuri.

MÎL, *mîluri*, s.n. Nămol.

MÎNĂTÁRCĂ, *mînătărci*, s.f. Ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, foarte bombată, de culoare brună-gălbuie, şi cu piciorul solid, de obicei umflat la bază; hrib *(Boletus edulis)*.

MÎNDRÍE, *mîndrii*, s.f. Sentiment de mulţumire, de satisfacţie, de plăcere, de bucurie; ceea ce produce mulţumire, satisfacţie, plăcere, bucurie; sentiment de demnitate, de încredere în calităţile proprii. ◆ Ceea ce con-

stituie prilej de laudă, de fală, de mulțumire.

MÎNEÁ, *mîn*, vb. II. Intranz. (Pop.) A petrece undeva noaptea; a rămîne, a poposi peste noapte.

MÎNGÎIETÓR,-OÁRE, *mîngîietori, -oare*, adj. **1.** Care potolește, liniștește durerea, supărarea, suferința cuiva. **2.** Care produce plăcere, încîntare. [Pronunțat: *-gî-ie-*]

MÎNÍE, *mînii*, s.f. Izbucnire de iritare violentă, dar trecătoare, împotriva cuiva sau a ceva; furie, supărare mare. ◆ Necaz, ciudă.

MÎNTUIÁLĂ s.f. (În expr.) *De mîntuială*, (care se face sau a fost făcut) în mod superficial, grăbit, prost. [Pronunțat: *-tu-ia-*]

MÎȚ, *mîți*, s.m. (Bot.) Ament.

MÎȚIȘÓR, *mîțișori*, s.m. (Bot.) Ament.

MLÁCĂ, *mlăci*, s.f. (Reg.) Mlaștină, smîrc.

MLÁDĂ, *mlăzi*, s.f. (Cu sens colectiv) Vegetație formată din arbori (tineri și deși); pădure tînără și deasă.

MLĂJĂ, *mlăji*, s.f. Arbust cu ramurile flexibile, cenușii sau verzi, cu frunzele puțin ondulate și acoperite cu peri mătăsoși, care crește mai ales pe malurile rîurilor; răchită *(Salix viminalis)*.

MLĂȘTINÁ, *mlaștini*, s.f. Depresiune fără scurgere, în care se adună și rămîne mai mult timp apa provenită din precipitații, din inundații sau din pînza freatică; smîrc, (reg.) mlacă.

MLĂDIÓS,-OÁSĂ, *mlădioși,-oase*, adj. Care se îndoaie foarte ușor (fără să se frîngă); flexibil. [Pronunțat: *-di-os*]

MLĂDÍȚĂ, *mlădițe*, s.f. Lăstar. ◆ Ramură tînără, subțire și flexibilă, a unei plante lemnoase.

MLĂȘTINÓS,-OÁSĂ, *mlăștinoși,-oase*, adj. (Despre terenuri) Cu mlaștini.

MNEMOTÉHNIC,-Ă, *mnemotehnici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ansamblu de procese care înlesnesc memorarea cunoștințelor pe baza unor asociații dirijate; mnemotehnie. **2.** Adj. Care aparține mnemotehnicii **(1)**, privitor la mnemotehnică.

MOÁRĂ, *mori*, s.f. Mașină de lucru folosită la măcinarea materiilor prime. ◇ *Moară cu bile*, moară, cu funcționare continuă sau periodică, constituită dintr-un tambur metalic, cilindric sau cilindro-conic, căptușit cu plăci de uzură, în care măcinarea se produce prin căderea și prin rostogolirea unor bile de metal, de silex, de porțelan etc. *Moară cu ciocane*, moară constituită dintr-un ax prevăzut cu brațe echipate la capăt cu ciocane articulate cu bolțuri care se rotesc și lovesc materialul, fărîmițîndu-l, folosită la sfărîmarea materialelor semitari și friabile. *Moară cu impact*, moară cu ciocane, la care sfărîmarea se realizează prin proiectarea materialului către organele de mărunțire. *Moară tubulară*, moară de formă cilindrică lungă, uneori compartimentată în interior, avînd drept corpuri de măcinare bile sau bare cilindrice. *Moară vibratoare cu bile*, moară formată dintr-un corp cilindric pus în vibrație printr-un dispozitiv elastic, folosită la măcinarea foarte fină a materialelor.

MOÁRE s.f. (Reg.) Apă cu sare sau cu oțet (folosită la conservarea legumelor); lichid acru în care se țin ori s-au ținut murături, mai ales varză.

MOBÍL,-Ă, *mobili,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care se mișcă, se deplasează sau care poate fi mișcat ori deplasat. **2.** S.n. Corp aflat în mișcare. **3.** S.n. Cauză care provoacă un anumit efect.

MOBILITÁTE, *mobilități*, s.f. (Adesea fig.) Capacitatea de a fi mobil **(1)**, de a se mișca, de a-și schimba locul sau poziția; proprietatea de a fi mișcat, deplasat.

MOCÁN, *mocani*, s.m. Locuitor (român) din regiunile muntoase (în special ale Transilvaniei).

MOCÍRLĂ, *mocirle*, s.f. **1.** Apă stătătoare cu o suprafață restrînsă și

puțin adîncă, plină de mîl și noroi, provenită din ploi sau din revărsarea apelor curgătoare. 2. Fig. Decădere morală; mediu decăzut din punct de vedere moral; faptă, atitudine care arată decăderea morală a cuiva.

MOCNÍT,-Ă, *mocniți,-te*, adj. Care este lipsit de vioiciune, de viață (fiind adesea gata să izbucnească).

MOD, *moduri*, s.n. 1. Fel de a fi, de a se manifesta al cuiva sau a ceva; fel în care se efectuează ceva; cale, procedeu, metodă, modalitate. ◇ *Mod de producție*, modul istoricește determinat în care se produc bunurile materiale necesare existenței societății și dezvoltării ei; unitatea dialectică dintre forțele de producție (care exprimă raportul dintre oameni și natură) și relațiile de producție (care exprimă raportul dintre oameni în procesul general de producție). *Mod de viață*, conținutul și formele specifice de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale grupurilor, colectivităților, claselor sociale dintr-o anumită societate, în funcție de nivelul de trai (resurse economice), precum și mentalitățile, obiceiurile, tradițiile corespunzătoare, determinate istoric. 2. Categorie gramaticală specifică verbului, prin care se exprimă felul cum prezintă vorbitorul acțiunea; fiecare dintre formele flexionare ale verbului, prin care se exprimă această categorie.

MODÁL,-Ă, *modali,-e*, adj. (Gram.) Care aparține modului (2), care se referă la mod, care exprimă modul. ◆ Care indică modul (2), de mod.

MODALITÁTE, *modalități*, s.f. Procedeu, mijloc, metodă folosită în vederea realizării unui scop; mod (1), manieră.

MÓDĂ, *mode*, s.f. Obicei, deprindere colectivă specifică la un moment dat unui mediu social. ◆ Spec. Gust, preferință generalizată la un moment dat pentru un anumit fel de a se îmbrăca.

MODÉL, *modele*, s.n. 1. Ceea ce poate servi ca orientare pentru reproduceri sau pentru imitații; tipar. ◆ Sistem teoretic sau material cu ajutorul căruia pot fi studiate indirect proprietățile și transformările altui sistem, mai complex, cu care primul sistem prezintă o analogie. 2. Persoană, realizare, operă care, prin valoare sau calități, poate servi ca exemplu. ◆ Exemplu, pildă servită de o asemenea persoană, realizare, operă; realizare, operă.

MODELÁ, *modelez*, vb. I. Tranz. 1. A da unui material plastic forma dorită sau cerută de un model. 2. (Despre agenți externi) A da unei forme de relief un anumit aspect.

MODELÁRE, *modelări*, s.f. Procedeu metodic de optimizare a procesului de pregătire și de perfecționare a sportivilor, care structurează și ordonează conținutul domeniului educației fizice și sportului, în scopul elaborării modelelor celor mai corespunzătoare, în funcție de care este dirijată pregătirea sportivă.

MODERÁT,-Ă, *moderați,-te*, adj. 1. Care este potrivit ca intensitate, valoare, mărime etc. 2. Care arată cumpătare, chibzuială, care nu cade în extreme, care are o poziție de mijloc.

MODERATÓR,-OÁRE, *moderatori, -oare*, subst., adj. 1. S.m. și f., adj. (Element) care moderează, frînează, potolește. 2. S.m. (Chim.) Inhibitor mai stabil care încetinește reacția de polimerizare. 3. S.m. Substanță folosită pentru încetinirea mișcării neutronilor. 4. S.n. Dispozitiv de reglare a vitezei de mișcare a unui mecanism.

MODERÁȚIE, *moderații*, s.f. Însușirea de a fi moderat; atitudine moderată; cumpătare, măsură.

MODERNÍSM s.n. 1. Însușirea de a fi modern, caracterul a ceea ce este modern; atitudine modernă; preferință (exagerată) față de tot ce este nou, modern. 2. Tendință din arta și din

literatura sec. XX care neagă tradiția și susține principii de creație noi.

MODERNITÁTE s.f. Caracterul a ceea ce este modern, nou.

MODERNIZĂ, *modernizez*, vb. I. Tranz. A adapta la cerințele, la exigențele prezentului, a face să devină modern, să corespundă progresului actual, gusturilor și cerințelor actuale; a înnoi.

MODÉST, -Ă, *modești, -ste*, adj. De dimensiuni mici; de valoare sau de importanță redusă. **2.** Care este lipsit de îngîmfare.

MODÚL, *module*, s.n. **1.** Fiecare dintre părțile principale (și detașabile) ale unei nave cosmice. ◇ *Modul lunar*, parte a vehiculului de explorare lunară. **2.** (Mat.; în expr.) *Modulul unui număr real* (sau *valoarea absolută*), număr nenegativ, $|x|$, atașat unui număr real, x, astfel încît:

$$|x| = \begin{cases} x, \text{ dacă } x > 0, \\ 0, \text{ dacă } x = 0, \\ -x, \text{ dacă } x < 0. \end{cases}$$

Modulul unui număr complex, număr real nenegativ, $|z|$, atașat unui număr complex, $z = a + bi$, dat de egalitatea:

$$|z| = \sqrt{a^2 + b^2}.$$

3. Unitate de lungime convențională folosită în arhitectura clasică pentru determinarea proporțiilor elementelor componente ale unei construcții, ale unui ordin arhitectonic.

MOFÉTĂ, *mofete*, s.f. Produs gazos constituit, în cea mai mare parte, din bioxid de carbon, care se degajă, prin crăpăturile scoarței terestre, în unele regiuni vulcanice, în faza finală a activității vulcanice.

MOFLÚZ, -Ă, *mofluji, -ze*, s.m. și f., adj. (Pop. și fam.) (Om) înșelat, păgubit. ◆ (Om) nemulțumit, dezamăgit.

MOFT, *mofturi*, s.n. (Fam.) Lucru, problemă, afirmație etc. fără valoare, fără însemnătate; fleac, nimic, bagatelă.

MOFTANGÍU, *moftangii*, s.m. (Fam.; rar) Moftolog.

MOFTOLÓG, *moftologi*, s.m. (Fam.; rar) Om neserios, flecar și șmecher; moftangiu.

MOHÓR s.m. Nume dat mai multor plante erbacee cu frunze liniare și cu flori galbene-ruginii așezate în spice cilindrice, folosite la hrana animalelor (*Setaria*).

MOHORÎT, -Ă, *mohorîți, -te*, adj. **1.** Lipsit de lumină (suficientă); întunecos. **2.** De culoare închisă.

MOJÁR, *mojare*, s.n. Vas de formă semisferică cu pereții groși, din porțelan, sticlă, metal etc., care servește, în farmacii și în laboratoare, la mărunțirea fină a diferitelor substanțe.

MOJICÍE, *mojicii*, s.f. Comportare grosolană; obrăznicie, grosolănie.

MOL, *moli*, s.m. (Chim.) **1.** Cantitate de substanță exprimată în grame, numeric egală cu masa moleculară a compusului respectiv; moleculă-gram. **2.** Cantitate de substanță care cuprinde $6{,}023 \cdot 10^{23}$ molecule (numărul lui Avogadro). **3.** (În expr.) *Mol de atomi*, cantitate de substanță care conține $6{,}023 \cdot 10^{23}$ atomi.

MOLALITÁTE s.f. Numărul de moli dintr-o substanță, dizolvați într-un kilogram de dizolvant, constituind una dintre modalitățile de exprimare a concentrației unei soluții.

MOLÁR[1], *molari*, adj. (În expr.) *Dinte molar* (și substantivat, m.), dinte mare cu suprafața lată, cu mai multe rădăcini, care servește la sfărîmarea și la măcinarea alimentelor.

MOLÁR[2], **-Ă**, *molari, -e*, adj. (Chim.) Care aparține molului, privitor la mol. ◇ *Soluție molară*, soluție care conține un mol substanță la un litru de soluție. ◆ (Substantivat, n.) Substanță conținută într-un litru de soluție.

MOLARITÁTE s.f. Numărul de moli dintr-o substanță dizolvați într-un litru de soluție, constituind una dintre

modalităţile de exprimare a concentraţiei unei soluţii.

MOLÁTIC, -Ă, *molatici, -ce*, adj. (Cam) moale (în mişcări), lent, lin, domol; cu mişcări potolite, domoale sau leneşe; lipsit de energie.

MÓLCOM, -Ă, *molcomi, -e*, adj. (Pop.; adesea adverbial) Liniştit, domol, potolit.

MOLCOMÍ, *molcomesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Pop.) A (se) linişti, a (se) potoli, a (se) calma.

MOLECULÁR, -Ă, *moleculari, -e*, adj. **1.** Care aparţine moleculei, privitor la moleculă; de natura moleculei. ◇ *Formulă moleculară*, formulă chimică ce indică tipul şi numărul de atomi care intră în compoziţia unei molecule. *Strat molecular*, strat de substanţe de mărimea unei molecule care se formează prin adsorbţie la suprafaţa unui adsorbat. **2.** Care aparţine moleculei-gram, privitor la molecula-gram; de natura moleculei-gram. ◇ *Volum molecular*, volum ocupat de o moleculă-gram din orice gaz, la temperatura de 0°C şi la presiunea de 760 mm Hg, o constantă a tuturor substanţelor în stare gazoasă, şi egală cu 22,412 litri. **3.** (Biol.; în expr.) *Arhitectură moleculară*, mod de aşezare a moleculelor în macromolecula acizilor nucleici.

MOLECÚLĂ, *molecule*, s.f. Particulă materială alcătuită din doi sau mai mulţi atomi, identici sau diferiţi, legaţi între ei prin legături covalente. ◇ *Moleculă activă* (sau *reactivă*), moleculă care posedă suficientă energie pentru a intra în reacţii. *Moleculă asociată*, agregat de două sau mai multe molecule din aceeaşi substanţă, legate prin legături fizice. *Moleculă biatomică* (sau *diatomică*), moleculă formată din doi atomi, identici sau diferiţi, legaţi între ei prin legături covalente. *Moleculă ionizată*, molecula substanţei gazoase, care a pierdut sau a cîştigat electroni, ca urmare a procesului de ionizare. *Moleculă dublă*, dimer. *Moleculă-gram*, mol (1). *Moleculă marcată*, moleculă în care cel puţin unul dintre atomii constituenţi este radioactiv.

MOLIBDÉN s.n. Mo cu Z = 42. Element chimic cu caracter metalic, obţinut prin reducerea oxidului de molibden cu hidrogen, metal de culoare albă-argintie, lucios, maleabil, ductil, rezistent, care se foloseşte la elaborarea oţelurilor speciale şi a altor aliaje.

MOLÍD, *molizi*, s.m. Arbore răşinos, înalt pînă la 50 de metri, cu rădăcina lemnoasă şi foarte ramificată la suprafaţa solului, cu tulpina dreaptă şi cu ramuri de jur-împrejurul ei, din ce în ce mai scurte spre vîrf (de unde şi coroana de formă conică), acoperite cu o coajă de culoare brună-roşiatică, cu frunze persistente, lungi, subţiri, în patru muchii, de culoare verde închis *(Picea excelsa)*.

MÓLIE, *molii*, s.f. Nume dat mai multor specii de fluturi mici de noapte ale căror larve rod diverse obiecte (mai ales de îmbrăcăminte). ◇ *Molia-stupului*, găselniţă.

MÓLIMĂ, *molime*, s.f. (Med.; pop.) (la oameni) Epidemie; (la animale) epizootie.

MOLIPSITÓR, -OÁRE, *molipsitori, -oare*, adj. (Despre unele boli; adesea fig.) Care se transmite de la o fiinţă la alta; contagios, epidemic.

MOLÚSCĂ, *moluşte*, s.f. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate, cu corpul moale, de obicei protejat de o cochilie şi cu un picior musculos; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

MOMÎIE, *momîi*, s.f. Schelet de lemn (înfăşurat în paie şi) acoperit cu zdrenţe, înfăţişînd un om, fixat (într-un par) pe un teren cultivat, pentru a speria păsările şi animalele sălbatice dăunătoare; sperietoare. ◆ Epitet dat unei fiinţe urîte. [Pronunţat: *-mî-ie*]

MONÁDĂ, *monade*, s.f. **1.** Termen care desemnează, la diverşi filozofi

(Pitagora, Nicolaus Cusanus, G. Bruno, Leibniz), unități simple, materiale sau spirituale, din care ar fi alcătuită lumea. 2. Organism inferior, microscopic, unicelular, care face trecerea de la plante la animalele cele mai simple.

MONÁH, *monahi*, s.m. Bărbat care trăiește într-o mănăstire; călugăr.

MONÁRH, *monarhi*, s.m. Conducător al unei monarhii; suveran. ◇ *Monarh absolut*, despot **(1)**.

MONARHÍE, *monarhii*, s.f. Formă de guvernare în care conducerea aparține, total sau parțial, unei singure persoane (care o poate transmite urmașilor săi).

MONARHÍST, -Ă, *monarhiști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Care susține, sprijină monarhia.

MONDÉN, -Ă, *mondeni, -e*, adj. Care aparține cercurilor care duc o viață intensă de vizite, distracții, petreceri (costisitoare și cu pretenții); privitor la aceste cercuri, specific acestor cercuri.

MONDIÁL, -Ă, *mondiali, -e*, adj. Care aparține lumii întregi, privitor la lumea întreagă; răspîndit, cunoscut în toată lumea; care antrenează și interesează lumea întreagă. ◆ La care participă întreaga lume (sau majoritatea țărilor). [Pronunțat: *-di-al*]

MONÉDĂ, *monede*, s.f. Ban de metal (rar de hîrtie) care are sau care a avut curs legal pe teritoriul unui stat. ◆ Ban de metal (de valoare mică); mărunțiș.

MONETÁR, -Ă, *monetari, -e* adj., s.n. **1.** Adj. Care aparține monedei, privitor la monedă. ◇ *Sistem monetar*, ansamblul reglementărilor legale cu privire la moneda unui stat. **2.** S.n. Inventar al banilor, sortați după valoare, pe fișicuri și pe monede, întocmit de un mînuitor de bani la predarea casei (într-o întreprindere).

MONETĂRÍE, *monetării*, s.f. Întreprindere de stat prevăzută cu instalațiile necesare pentru fabricarea monedelor.

MONGOLOÍD, -Ă, *mongoloizi, -de*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La m.pl.) Una dintre cele trei mari rase omenești, răspîndită îndeosebi în Asia Centrală, Asia de est și de sud-est, caracterizată prin statură mică, prin culoarea galbenă a pielii, prin nasul turtit și ochii oblici; (și la sg.) persoană care aparține acestei rase. **2.** Adj. Care aparține mongoloizilor **(1)**, privitor la mongoloizi, specific mongoloizilor.

MONÍSM s.n. Concepție filozofică potrivit căreia la baza tuturor fenomenelor lumii s-ar afla un singur principiu (material ori spiritual); *p. gener.* concepție care explică printr-un singur principiu multiplicitatea fenomenelor dintr-un anumit domeniu.

MONITÓR, -OÁRE, *monitori, -oare*, subst. **1.** S.m. și f. (Ieșit din uz) Elev sau elevă care menținea ordinea și disciplina în clasă, în lipsa profesorului. ◆ Elev foarte bun la învățătură care ajuta pe profesor la predare (instruind o grupă de elevi). **2.** S.n. Aparat de control al unei instalații de telecomunicații, care urmărește imaginea proiectată de aparatele de luat vederi.

MONOACÍD, -Ă, *monoacizi, -de*, adj. (Despre baze) Care poate primi un singur proton de la un acid. ◆ (Despre săruri) Care mai conține un atom de hidrogen neînlocuit cu atom de metal. ◇ *Fosfat monoacid de sodiu*, Na_2HPO_4, sare a acidului fosforic H_3PO_4, în care unul dintre atomii de hidrogen nu este înlocuit cu atomi de sodiu. [Pronunțat: *-no-a-*]

MONOATÓMIC, -Ă, *monoatomici, -ce*, adj. (Despre molecule) Constituit dintr-un singur atom; (despre substanțe) cu molecule formate dintr-un singur atom. [Pronunțat: *-no-a-*]

MONOBÁZIC, -Ă, *monobazici*, *-ce*, adj. (Despre acizi) Care are în moleculă un singur atom de hidrogen, apt de a fi înlocuit cu un metal și formînd numai o singură serie de săruri; care poate ceda bazelor un singur proton.

MONOBROMBENZÉN s.m. (Chim.) Brombenzen.

MONOCARBOXÍLIC, -Ă, *monocarboxilici*, *-ce*, adj. (Despre acizi carboxilici) Care conține o singură grupare carboxil în moleculă.

MONOCELULÁR, -Ă, *monocelulari*, *-e*, adj. Care este alcătuit dintr-o singură celulă; unicelular.

MONOCÍT, *monocite*, s.n. Tip de globulă albă din sîngele vertebratelor, avînd dimensiunile globulare cele mai mari și intervenind activ în focarele de infecție.

MONOCLÍNIC, -Ă, *monoclinici*, *-ce*, adj. (Despre cristale) Care cristalizează în prisme oblice cu baza dreptunghiulară. ◇ *Sistem monoclinic*, sistem cristalografic cu simetrie inferioară, în care se încadrează cristalele definite mai sus.

MONOCLORURÁT, -Ă, *monocloruraţi*, *-te*, adj. (Despre substanțe chimice, compuși, molecule) În structura căruia s-a introdus, prin clorurare, un atom de clor.

MONOCÓRD, -Ă, *monocorzi*, *-de*, adj. (Despre opere literare, artistice) Lipsit de expresivitate; uniform, monoton.

MONOCOTILEDONÁT, -Ă, *monocotiledonaţi*, *-te*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre plante) Al cărui embrion are un singur cotiledon; monocotiledon. 2. S.f. (La pl.) Clasă de plante superioare erbacee, rar lemnoase, cu frunze care prezintă nervuri paralele, cu flori de tipul trei sau șase elemente și cu embrionul alcătuit dintr-un singur cotiledon; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă.

MONOCOVALÉNT, -Ă, *monocovalenţi*, *-te*, adj. (Despre elemente) Care are covalență egală cu unitatea.

MONOCRÓM, -Ă, *monocromi*, *-e*, adj. 1. Monocromatic (1). 2. (Despre picturi) Executat în valorile apropiate ale aceluiași ton. ◆ Fig. Uniform, monoton; plictisitor.

MONOCROMÁTIC, -Ă, *monocromatici*, *-ce*, adj. 1. Cu o singură culoare; monocrom (1). 2. (Fiz.; în expr.) *Lumină monocromatică*, lumină alcătuită din radiații de o singură lungime de undă și care este percepută de ochi ca avînd o singură culoare.

MONOELECTROVALÉNT, -Ă, *monoelectrovalenţi*, *-te*, adj. (Despre elemente) Care are electrovalență egală cu unitatea.

MONOGÁM, -Ă, *monogami*, *-e*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f., adj. (Bărbat) căsătorit cu o singură femeie; (femeie) căsătorită cu un singur bărbat. 2. Adj. (Despre căsătorie, familie) Bazat pe monogamie (1). 3. Adj. (Bot.) Unisexuat.

MONOGAMÍE, *monogamii*, s.f. 1. Formă de căsătorie în care un bărbat are o singură soție, iar femeia un singur bărbat. 2. Stare a unei flori sau plante monogame (3).

MONOGLICERÍDĂ, *monogliceride*, s.f. (Biol.) Gliceridă cu o singură grupare hidroxil esterificată.

MONOGRAFÍE, *monografii*, s.f. Studiu științific întins care își propune să epuizeze un anumit subiect. ◆ Reflectare artistică cuprinzătoare a unui aspect social, a unui fenomen, a unei stări sufletești etc.

MONOGRÁMĂ, *monograme*, s. f. Semn scris, gravat, cusut etc. format prin alăturarea sau prin împletirea inițialelor. ◆ Combinație de litere sau semn cu care unii artiști își semnează operele.

MONOHALOGENÁT, -Ă, *monohalogenaţi*, *-te*, adj. (Despre substanțe

organice, compuși organici etc.) În molecula căreia s-a introdus un halogen prin reacția de halogenare.

MONOHIDRÁT, *monohidrați*, s.m. Hidrat al unei substanțe solide care conține o singură moleculă de apă (de cristalizare). ◇ (Adjectival) *Clorură de calciu monohidrat*, $CaCl_2 \cdot H_2O$, clorură de calciu cristalizată cu o singură moleculă de apă.

MONOHIDROXÍLIC, -Ă, *monohidroxilici, -ce*, adj. (Chim.; despre fenoli) Care conține în moleculă o singură grupare hidroxil legată de nucleul aromatic.

MONÓIC, -Ă, *monoici, -ce*, adj. (Despre plante) Care are flori unisexuate, masculine sau feminine, dispuse pe același individ. [Pronunțat: *-no-ic*]

MONOÍD, *monoizi*, s.m. (Mat.; și în expr. *structură de monoid)* Mulțime nevidă M pe care s-a definit o lege de compoziție, $f: M \times M \to M$, asociativă și cu element neutru. [Pronunțat: *-no-id*]

MONOLÍT, -Ă, *monoliți, -te*, adj. **1.** Care este constituit dintr-o singură bucată, dintr-un singur bloc. ◆ (Substantivat, n.) Monument format dintr-un singur bloc de piatră. **2.** Fig. Care formează un ansamblu bine închegat, un tot unitar.

MONOLÓG, *monoloage*, s.n. Moment al acțiunii unei opere dramatice în care un personaj, aflat singur pe scenă, își exprimă cu glas tare gîndurile, sentimentele etc. ◆ *Monolog interior*, procedeu literar folosit frecvent în romane sau în nuvele (de analiză psihologică), prin care un personaj discută cu sine însuși situația sa, într-un anumit moment, își analizează gîndurile și sentimentele hotărîtoare pentru existența sa; dialog interiorizat.

MONOLOGÁ, *monologhez*, vb. I. Intranz. A vorbi singur, a vorbi cu sine însuși (cu glas tare sau în gînd).

MONÓM, *monoame*, s.n. Expresie algebrică reprezentînd produsul dintre un număr sau un element dintr-un inel (coeficientul) și un număr finit de nedeterminate ridicate la puteri naturale (partea literală).

MONOMÉR, *monomeri*, s.m. Substanță chimică, de obicei organică, cu masă moleculară relativ mică, cu compoziție simplă și cu caracter nesaturat, capabilă, prin combinarea repetată a moleculelor sale, să formeze polimeri, iar prin combinarea repetată cu moleculele altor compuși nesaturați, să formeze copolimeri.

MONOMETALÍSM s.n. Sistem monetar bazat pe un singur etalon metalic (aurul sau argintul).

MONOPÓL, *monopoluri*, s.n. **1.** Drept exclusiv al cuiva, de obicei al statului, de a dispune de ceva, de a efectua ceva; dominație într-un domeniu, într-una sau în mai multe ramuri economice. **2.** (În capitalism) Întreprindere mare sau uniune de întreprinderi care concentrează producția și desfacerea unor produse importante, cu scopul stabilirii unor prețuri mari și al obținerii unor profituri ridicate.

MONOSUBSTITUÍT, -Ă, *monosubstituiți, -te*, adj. (Despre substanțe organice, compuși organici etc.) În molecula căreia un atom de hidrogen este înlocuit cu un alt atom sau cu o grupare funcțională, prin reacție de substituție.

MONOTEÍSM s.n. Religie, opusă *politeismului*, care recunoaște existența unei singure divinități.

MONOTÍP, -Ă, (1) *monotipi, -e*, adj., **(2, 3)** *monotipuri*, s.n. **1.** Adj. (Rar) Făcut după un singur model, de un singur tip. **2.** S.n. (Tipogr.) Mașină care culege și toarnă literele una cîte una. **3.** S.n. (În pictură și grafică) Procedeu care constă în pictarea rapidă a unei suprafețe și, înainte de uscarea culorilor, în presarea și în imprimarea picturii pe suprafața unui tablou, obținîndu-se astfel o impresie de spontaneitate.

MONOTÓN, -Ă, *monotoni, -e*, adj. (Mat.; despre funcţii sau şiruri de numere) Care este crescător sau descrescător. ◇ *Funcţie strict monotonă*, funcţie numerică strict crescătoare sau strict descrescătoare.

MONOTONÍE, *monotonii*, s.f. (Mat.) Proprietate a unei funcţii sau a unui şir de numere de a fi monotone.

MONOTRÉM, *monotreme*, s.n. (La pl.) Ordin de mamifere inferioare, primitive, ovipare, caracterizate prin prezenţa cloacei, cu ciocul şi cu corpul acoperit cu păr sau cu ţepi, cărora le lipsesc mameloanele; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin; prototerian.

MONOVALÉNT, -Ă, *monovalenţi, -te*, adj. (Despre un element, un ion, un radical sau o grupare) Care are valenţa egală cu unitatea.

MONOXÍD, *monoxizi*, s.m. Oxid al unui element bivalent. ◇ *Monoxid de azot*, NO, oxid al azotului, gaz incolor, puţin solubil în apă, solubil în alcool, în acid sulfuric, şi care, în contact cu aerul, trece în hipoazotidă brună. *Monoxid de fier*, FeO, pulbere cristalină, de culoare neagră, insolubilă în apă şi în baze, solubilă în acizi, care nu se găseşte în stare liberă (întrucît trece în oxizi superiori).

MONOZAHARÍDĂ, *monozaharide*, s.f. Substanţă organică din clasa zaharidelor, compus cu funcţie mixtă, ce conţine în moleculă o grupă carbonil şi mai multe grupe hidroxil, care poate fi obţinută prin hidroliza di- sau polizaharidelor, dar nu se descompune într-o zaharidă mai simplă şi care se prezintă sub formă cristalină, incoloră, cu gust dulce, solubilă în apă; monoză.

MONSTRUÓS, -OÁSĂ, *monstruoşi, -oase*, adj. **1.** Care are un aspect respingător ieşit din comun; urît, oribil, hidos. **2.** (În expr.) *Monstruoasa coaliţie*, alianţă politică temporară a unei părţi a burgheziei cu o parte a moşierimii, realizată în 1862, în România, în scopul răsturnării domnitorului Al.I. Cuza, al aducerii la conducerea statului român a unui prinţ străin şi al rezolvării problemei agrare în sensul intereselor de clasă ale acestei alianţe. [Pronunţat: *-stru-os*]

MONSTRUOZITÁTE, *monstruozităţi*, s.f. Ceea ce provoacă groază, scîrbă, repulsie. [Pronunţat: *-stru-o-*]

MONTÁN, -Ă, *montani, -e*, adj. Care aparţine muntelui, privitor la munte, specific muntelui; care se practică pe munte.

MONTÁNT, -Ă, *montanţi, -te*, adj. Ridicat în sus, înălţat, înalt.

MÓNTĂ, *monte*, s.f. Împreunare a două animale de sex opus în vederea reproducerii. ◇ *Montă liberă*, montă nedirijată de om. *Montă dirijată*, montă în care perechile sînt potrivite în aşa fel încît urmaşii să aibă calităţi ereditare superioare.

MONTEJÚS, *montejusuri*, s.n. Dispozitiv folosit la transportul şi la ridicarea, la înălţime, a lichidelor corosive, cu ajutorul aerului comprimat.

MONTMORILLONÍT, *montmorillonite*, s.n. Aluminosilicat hidratat din grupa mineralelor argiloase, de culoare albă, moale, gras, care se umflă mult prin absorbţia apei, component principal al argilelor comune folosite ca lianţi, al marnelor utilizate la fabricarea varului hidraulic şi cimentului silicios etc.

MONTÚRĂ, *monturi*, s.f. Piesă sau parte a unui sistem tehnic în care se montează o altă piesă a acestuia.

MONUMÉNT, *monumente*, s.n. **1.** Operă de sculptură sau de arhitectură destinată să perpetueze amintirea unui eveniment sau a unei personalităţi remarcabile. ◆ Construcţie arhitectonică de proporţii mari sau de o deosebită valoare. ◆ Fig. Orice operă, document istoric sau creaţie culturală de însemnătate naţională sau internaţională. **2.** (Biol.; în expr.) *Monument*

al naturii, plantă, animal, formație geologică, teritoriu etc. de mare importanță științifică sau estetică, considerate bunuri ale omenirii, ocrotite de lege și păstrate pentru posteritate.

MONUMENTÁL, -Ă, *monumentali, -e*, adj. Care aparține monumentelor, privitor la monumente; *p. ext.* grandios, măreț, impunător prin proporțiile sale.

MORÁL, -Ă, *morali, -e*, adj., s.n. **I.** Adj. **1.** Care aparține moralei, conduitei admise și practicate într-o societate, care se referă la morală; etic; care este conform cu morala; cinstit, bun; moralicesc. ◆ Care conține o învățătură; moralizator. **2.** Care aparține psihicului, spiritului, intelectului, care se referă la psihic, la spirit sau la intelect; spiritual, intelectual. **II.** S.n. **1.** Ansamblul facultăților sufletești și spirituale. **2.** Stare afectivă, dispoziție sufletească temporară care privește puterea, dorința, fermitatea de a suporta pericolele, oboseala, dificultățile. ◆ Curaj, tărie sufletească.

MORÁLĂ, *morale*, s.f. **1.** Ansamblul deprinderilor, sentimentelor, convingerilor, atitudinilor și normelor care privesc raporturile dintre individ și colectivitate (familie, clasă, națiune, societate etc.) și care se manifestă în fapte, în modul de comportare; etică. ◆ Comportare (lăudabilă); moravuri. **2.** Etică. **3.** (Fam.) Dojană, mustrare. ◆ Concluzie moralizatoare cuprinsă într-o scriere, mai ales într-o fabulă; învățătură.

MORALÍST, -Ă, *moraliști, -ste*, s.m. și f. Filozof, gînditor, scriitor etc. preocupat de probleme de morală.

MORATÓRIU, *moratorii*, s.n. Amînare a plății datoriilor publice și particulare scadente, stabilită prin lege pe un anumit timp (și în împrejurări speciale), specifică economiei capitaliste.

MORĂVURI s.n. pl. Totalitatea obiceiurilor și deprinderilor unui popor, ale unei clase, ale unui mediu social sau ale unei persoane; conduită morală, moralitate.

MORBÍD, -Ă, *morbizi, -de*, adj. Bolnăvicios, nesănătos.

MORBIDITÁTE s.f. **1.** Faptul de a fi bolnav. **2.** Caracterul a ceea ce este morbid.

MORDÂNT, -Ă, *mordanți, -te*, adj., s.m. (Substanță chimică, de obicei de natură minerală) care, în soluție, se impregnează bine pe fibra textilă și favorizează fixarea colorantului prin formarea unor combinații rezistente și insolubile.

MORÉNĂ, *morene*, s.f. Mic depozit de pietriș, nisip, sfărîmături de stînci și argilă, transportat de ghețari, în alunecarea lor, sau depus de ghețarii dispăruți.

MORFÍNĂ s.f. $C_{17}H_{19}O_3N$. Substanță chimică ce face parte din clasa alcaloizilor, extrasă din opiu (capsule de mac), întrebuințată în medicină, ca narcotic, analgezic, calmant, sau ca stupefiant, de către morfinomani.

MORFINOMÁN, -Ă, *morfinomani, -e*, s.m. și f. Persoană care folosește în mod obișnuit (și în doze progresive) morfină.

MORFOANATÓMIC, -Ă, *morfoanatomici, -ce*, adj. Care se referă la forma externă și la structura internă a unui organ sau a unui organism. [Pronunțat: *-fo-a-*]

MORFOFIZIOLÓGIC, -Ă, *morfofiziologici, -ce*, adj. Care ține de morfofiziologie, privitor la morfofiziologie, care se referă la structura și la funcția unui organism sau a unui organ. [Pronunțat: *-zi-o-*]

MORFOFIZIOLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studierea raportului dintre structura celulelor, a țesuturilor, a organelor și a funcțiilor lor. [Pronunțat: *-zi-o-*]

MORFOFUNCȚIONÁL, -Ă, *morfofuncționali, -e*, adj. Care ține de morfo-

logia și de funcționarea unui organism. [Pronunțat: *-ți-o-*]

MORFOLÓGIC, -Ă, *morfologici, -ce,* adj. **1.** Privitor la structura vizibilă a organismelor vegetale și animale. **2.** (Lingv.) Care privește studiul părților de vorbire și flexiunea lor, care ține de morfologie (2).

MORFOLOGÍE, *morfologii,* s.f. **1.** Știință care se ocupă cu studiul formelor și structurilor unui organism animal sau vegetal. **2.** Parte a structurii gramaticale alcătuită din totalitatea regulilor de modificare a formei cuvintelor în diferitele lor întrebuințări; parte a gramaticii care se ocupă cu studiul acestor reguli.

MORMĂÍ, *mórmăi,* vb. IV. Intranz. și tranz. A vorbi nedeslușit din cauza unei stări sufletești (nemulțumire, teamă etc.).

MORMOLÓC, *mormoloci,* s.m. Larvă a batracienilor, avînd în primul stadiu al metamorfozei coadă și branhii externe.

MOROCĂNÍ, *morocănesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A certa, a mustra pe cineva mereu; a cicăli.

MÓRSĂ, *morse,* s.f. Gen de mamifer carnivor din ordinul pinipedelor, care trăiește în mările polare, cu corpul lung de 3—4 m, gros și greoi, cu urechile fără pavilioane, cu mustăți pe ambele părți ale botului, cu membrele transformate în lopeți, care se hrănește în special cu scoici; este vînat pentru carne, piele, untură, dinți etc.; vacă-de-mare *(Odobaenus rosmarus).*

MORTÁR, *mortare,* s.n. Material de construcție constituit dintr-un amestec, fluid sau păstos, bine omogenizat de liant (ciment, var etc.), nisip și apă, care se folosește, fie pentru a lega într-un tot materiale de zidărie (mortar de zidărie), fie pentru a fi aplicat pe zidărie, în scopul înfrumusețării, al protejării împotriva intemperiilor etc. (mortar de tencuială).

MORTUÁR, -Ă, *mortuari, -e,* adj. Care ține de mort, de moarte sau de înmormîntare. [Pronunțat: *-tu-ar*]

MORÚLĂ, *morule,* s.f. Primul stadiu în dezvoltarea embrionară a metazoarelor, în timpul căruia embrionul capătă aspectul de mură.

MORÚN, *moruni,* s.m. Pește marin migrator din ordinul sturionilor, de culoare cenușie, fără solzi, cu capul mic și cu botul scurt, conic și turtit lateral, cu mustăți fără franjuri, avînd scuturile de pe corp mici; trăiește în Marea Neagră și în Marea Caspică și este apreciat pentru carnea și pentru icrele sale negre *(Huso huso).*

MOSC, (1) *moști,* s.m., (2) *moscuri,* s.n. **1.** S.m. Gen de mamifer rumegător din familia paleomericidelor, mai mic decît cerbul, fără coarne, cu canini mari, cu picioare lungi și puternice, cele posterioare sensibil mai lungi, cu coadă scurtă, triunghiulară, masculul avînd pe abdomen o pungă care, în timpul împreunării, secretă mosc (2) *(Moschus moschiferus).* **2.** S.n. Substanță cu miros pătrunzător și plăcut, secretată de masculul moscului (1) și folosită în industrie.

MOSCHÉE, *moschei,* s.f. Templu de cult mahomedan. [Pronunțat: *-che-e*]

MÓSTRĂ, *mostre,* s.f. Obiect dintr-o serie de obiecte identice sau cantitate mică dintr-o marfă, dintr-un material etc., după care se pot aprecia anumite însușiri ale acestora; probă, eșantion. ◆ Model.

MOȘÍE, *moșii,* s.f. Denumire a unei mari întinderi de pămînt agricol, proprietate particulară (exploatată fie pe baza folosirii muncii în dijmă, fie prin cedarea dreptului de folosință a terenului către arendaș, în schimbul unei sume de bani).

MOȘIERÍME s.f. Clasă socială exploatatoare alcătuită din marii proprietari de pămînt agricol. [Pronunțat: *-și-e-*]

MOȘNEÁN, *moșneni*, s.n. Țăran liber, în evul mediu, în Țara Românească, ce avea în stăpînire proprie locul de casă, grădina și livada, stăpînea în comun păduri, iazuri, fînețe și avea în folosință o suprafață arabilă din terenul agricol al satului împărțit în loturi și redistribuit periodic; răzeș.

MOTÍV, *motive*, s.n. **1.** Cauza, rațiunea, pricina unei acțiuni; imboldul care împinge la o acțiune sau care determină o acțiune; mobil. **2.** Temă a unei opere literare.

MOTIVÁ, *motivez*, vb. I. Tranz. A arăta cauzele, justificările unui fapt, ale unei atitudini, ale unei acțiuni; a aduce explicații, argumente în favoarea unei acțiuni, a unei hotărîri; a justifica.

MOTIVĂȚIE, *motivații*, s.f. Totalitatea cerințelor și cauzelor interne care îl activizează pe individ, îmboldindu-l la acțiune și determinîndu-i în același timp direcția acțiunii.

MÓTO, *motouri*, s.n. Citat (fragment dintr-o lucrare consacrată, aforism, proverb, expresie celebră etc.) așezat la începutul unei scrieri, al unui capitol etc. pentru a sublinia ideea fundamentală a lucrării sau a capitolului respectiv. [Scris și: *motto*]

MOTORÎNĂ, *motorine*, s.f. Fracțiune petrolieră obținută la distilarea primară a țițeiului, în intervalul de distilare 270—370°C, amestec de hidrocarburi grele cu 12 pînă la 20 atomi de carbon în moleculă, care se prezintă ca un lichid de culoare brună, cu putere calorică mare; folosită drept combustibil (în motoare tip Diesel) sau ca materie primă în unele procese de cracare termică sau catalitică pentru obținerea benzinei.

MOTRÍCE adj. invar. (În expr.) *Forță motrice*, forță care produce, determină, comandă o mișcare.

MOȚ, MOĂȚĂ, *moți, moațe*, s.m. și f. Român din regiunea Munților Apuseni.

MOȚIÚNE, *moțiuni*, s.f. **1.** Hotărîre adoptată de o adunare, o consfătuire, o conferință, un congres etc., care exprimă atitudinea, revendicările, doleanțele participanților în problemele politice, sociale, culturale sau profesionale discutate. **2.** Procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau a celor masculine de la feminine prin adăugarea unui sufix, pentru a exprima deosebirea de sex la oameni și la animale. [Pronunțat: *-ți-u-*]

MOVÍLĂ, *movile*, s.f. Formă de relief puțin înaltă, avînd vîrful rotunjit, care se află, de obicei, în cîmpie.

MOZAÍC, *mozaicuri*, s.n. Lucrare de tehnică decorativă (folosită în decorarea unor pereți, a unor pavimente, a unor mobile, a unor bijuterii etc.) care constă în asamblarea artistică a unor bucăți mici de marmură, de ceramică, de sticlă etc. de diferite culori, fixate printr-un liant pe o suprafață preparată în prealabil.

MOZAÍSM s.n. Cult religios monoteist (practicat de evrei), ale cărui principii sînt cuprinse în Vechiul testament; religie mozaică, iudaism.

MREĂNĂ, *mrene*, s.f. Pește teleostean de apă dulce, din familia ciprinidelor, cu corpul alungit, cu solzi de culoare verde-cenușie pe spate și albărie pe abdomen, cu patru mustăți pe maxilarul superior al gurii, situate ventral, și cu înotătoarele dorsală și anală scurte *(Barbus barbus)*.

MUCALÍT, -Ă, *mucaliți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care știe să stîrnească rîsul, păstrînd un aer serios.

MUCARÉR, *mucareruri*, s.n. Sumă de bani plătită Porții otomane de către domnii țărilor române, începînd din sec. XVII, pentru a obține, la fiecare trei ani, reînnoirea domniei. ◇ *Mucarer mic*, sumă plătită Porții otomane de către domnii țărilor române pentru confirmarea anuală a domniei.

MÚCHIE, *muchii*, s.f. 1. (Mat.) Linie de intersecție a două fețe ale unui poliedru. ◆ (Pentru o suprafață prismatică sau piramidală) Fiecare dintre generatoarele care conțin vîrfurile liniei directoare. 2. (În expr.) *Pe muchie de cuțit*, într-o situație grea, plină de primejdii (din care abia scapă).

MUCIGÉN, -Ă, *mucigeni, -e*, adj. (Despre celule, țesuturi, glande) Care produce mucus, care secretă mucus.

MUCÍNĂ, *mucine*, s.f. Glicoproteină din mucus, substanță semifluidă, prezentă în secrețiile unor celule și a unor glande din mucoasa gastrică, genitală etc.

MUCOÁSĂ, *mucoase*, s.f. Membrană epitelială, uni- sau pluristratificată, cutată, care căptușește, la vertebrate, organele cavitare și canalele ce se deschid în exterior și care secretă mucus.

MUCOZITÁTE, *mucozități*, s.f. 1. Cantitate mare de mucus. 2. Lichid vîscos pe care îl conțin unele plante.

MÚCUS s.n. Lichid lipicios alcătuit din apă, diferite săruri minerale și mucină, secretat de celulele mucoase din glande sau din membrane mucoase, avînd rolul de a le menține umede; pituită.

MUEZÍN, *muezini*, s.m. Preot musulman care cheamă credincioșii la rugăciunile zilnice (din minaret). [Pronunțat: *mu-e-*]

MÚGUR, *muguri*, s.m. 1. Organ al plantelor superioare format dintr-un vîrf vegetativ și din frunze tinere acoperite de frunzulițe solzoase. ◇ *Muguri vegetativi*, muguri din care se dezvoltă frunzele. *Muguri florali*, muguri din care se dezvoltă florile. *Muguri mixți*, muguri din care se dezvoltă frunze și flori. *Muguri terminali*, muguri așezați la vîrful tulpinii. *Muguri axiali*, muguri situați la subsoara frunzelor. *Muguri dorminzi*, muguri axiali rămași în stare latentă pînă la îndepărtarea coroanei lor. *Muguri adventivi*, muguri care iau naștere pe rădăcini sau pe frunze. 2. (În expr.) *Muguri senzitivi*, mici organe compuse din celule senzoriale care se găsesc pe liniile laterale ale corpului, la pești. *Muguri gustativi*, grupări de celule specializate care se găsesc în pereții mucoasei bucale, pe buze, pe mustăți și în piele, la pești și la unele vertebrate.

MUJDEÁ, *mujdele*, s.f. (Înv.) Știre, veste.

MULÁ, *mulez*, vb. I. Tranz. 1. A da formă unui obiect prin presarea materialului plastic în tipare sau în matrițe. ◆ Fig. A da forma dorită, a modela, a fasona; a transforma. 2. A scoate în relief, a contura corpul sau o parte a corpului omenesc. ◆ Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A se lipi de corp (scoțînd în evidență formele).

MULÁJ, *mulaje*, s.n. 1. Reproducere după un obiect, obținută prin mulare cu ajutorul unui material plastic (pastă de ipsos, ceară etc.). 2. Model executat din pînză sau din hîrtie, după care se croiește un obiect de îmbrăcăminte.

MULTICOLÓR, -Ă, *multicolori, -e*, adj. Colorat în culori variate; care are mai multe culori.

MULTIDIMENSIONÁL, -Ă, *multidimensionali, -e*, adj. Care are multiple și variate dimensiuni. [Pronunțat: *-si-o-*]

MULTILATERÁL, -Ă, *multilaterali, -e*, adj. Care are numeroase întrebuințări; care are loc, se remarcă pe mai multe planuri, în mai multe direcții.

MULTINAȚIONÁL, -Ă, *multinaționali, -e*, adj. (Despre un stat) În care trăiesc mai multe naționalități. [Pronunțat: *-ți-o-*]

MULTIPLICÁ, *multiplic*, vb. I. 1. Tranz. (Mat.) A efectua operația de înmulțire; a înmulți. 2. Tranz. și refl. A face să fie sau a deveni mai numeros.

MULTIPLICATÍV, -Ă, *multiplicativi, -e,* adj. Referitor la operația de înmulțire; care multiplică. ◇ *Notație multiplicativă,* notație, prin semnele operației de înmulțire, a unei legi de compoziție care prezintă analogii cu înmulțirea numerică. *Grup multiplicativ,* grup a cărui lege de compoziție este notată multiplicativ.

MULTÍPLU, -Ă, *multipli, -e,* s.m., adj. (Mat.) **1.** S.m. (Pentru un număr întreg sau polinom, *b)* Număr întreg (sau polinom) *a,* dacă există un număr întreg (sau polinom) *c,* astfel încît: $a=b\cdot c$. ◇ *Multiplu comun* (a două numere întregi sau a două polinoame), număr întreg (polinom) care este divizibil prin fiecare dintre numerele (polinoamele) date. *Cel mai mic multiplu comun* (a două numere întregi sau polinoame, *a* și *b*), număr întreg (polinom) *m,* care este multiplu comun al lui *a* și *b,* iar orice alt multiplu comun al lui *a* și *b* este multiplu și al lui *m*; se notează: c.m.m.m.c. sau [*a, b*]. **2.** S.m. Fiecare dintre unitățile de măsură mai mari (de un anumit număr de ori) decît unitatea-tip la care se raportează. **3.** Adj. Care este în număr mare, de multe feluri; numeros; felurit.

MULTITÚDINE, *multitudini,* s.f. Mulțime; număr mare; aspect variat.

MULȚÍME, *mulțimi,* s.f. Noțiune primară a matematicii, desemnînd un ansamblu de obiecte de natură arbitrară (numite elemente), grupate fie prin indicarea tuturor elementelor, fie prin formularea unei proprietăți caracteristică lor și numai lor.

MUMBAȘÍR, *mumbași,* s.m. (Înv.) Slujbaș însărcinat cu încasarea dărilor, amenzilor, despăgubirilor etc., avînd dreptul la executări silite.

MUMÍE, *mumii,* s.f. Cadavru conservat mult timp printr-o îmbălsămare specială (mai ales la vechii egipteni).

MÚNCĂ, *munci,* s.f. Activitate fizică și intelectuală conștientă (specifică omului) îndreptată spre un anumit scop, în procesul căreia omul efectuează, reglementează și controlează, prin acțiunea sa, schimbul de materii dintre el și natură pentru satisfacerea trebuințelor sale.

MUNCÉL, *muncele,* s.n. Treaptă mai coborîtă a unui lanț sau a unui masiv muntos, alcătuită din roci dure și cu o structură cutată.

MUNCITÓR, -OÁRE, *muncitori, -oare,* adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care muncește. ◇ *Clasa muncitoare,* (în capitalism) proletariat; (în socialism) clasă socială alcătuită din totalitatea oamenilor care muncesc în producție, folosind direct mijloacele de producție proprii mașinismului și industriei moderne și care constituie forța conducătoare a societății. **2.** S.m. și f., adj. (Persoană) care ia parte nemijlocit în procesul obținerii bunurilor materiale, la întreținerea și la repararea acestora sau în procese de muncă similare acestora.

MUNDÍR, *mundire,* s.n. (Înv.) Tunică militară.

MURÁL, -Ă, *murali, -e,* adj. Aflat pe un zid; destinat să stea pe un perete. ◇ *Pictură murală,* pictură executată direct pe zid. *Hartă murală,* hartă mare de atîrnat pe perete.

MÚRĂ, *mure,* s.f. Fructul comestibil, dulce-acrișor, negru și lucios, al murului, arbust cu tulpina plină de spini și cu flori albe *(Rubus).*

MURG, -Ă, *murgi, -ge,* adj. (Despre animale, mai ales despre cai sau despre părul lor) De culoare castanie pe corp și neagră pe coadă, pe coamă și pe extremități.

MURIBÚND, -Ă, *muribunzi, -de,* s.m. și f., adj. (Persoană) care se află pe moarte.

MUSCÁL, *muscali,* s.m. (Înv. și pop.) Locuitor din Moscova; moscovit. ◆ Rus.

MÚSCĂ, *muște,* s.f. Insectă din ordinul dipterelor, cu corpul format din cap, torace și abdomen, pe cap avînd

doi ochi mari, compuși, două antene scurte, armătura bucală transformată într-o trompă pentru supt, pe torace purtînd, dorsal, o pereche de aripi membranoase și o pereche de balansiere, și, ventral, trei perechi de picioare terminate cu două gheare *(Musca domestica)*.

MUSCÉL, *muscele*, s.n. Culme deluroasă prelungă, puțin înaltă și cu povîrnișuri domoale, care face trecerea de la munte la deal, fiind acoperită, de obicei, cu pășuni, fînețe, vii și livezi.

MUSCOVÍT, *muscovite*, s.n. Varietate de mică, incoloră sau albă-gălbuie, potasică, cu clivaj perfect, desfăcîndu-se în foițe foarte subțiri, utilizată ca izolant termic și electric.

MUSCULÁR,-Ă, *musculari,-e*, adj. Care aparține mușchilor[2], privitor la mușchi[2]; chinestezic.

MUSCULOCUTANÉU,-ÉE, *musculocutanei, -ee*, adj. Care aparține mușchilor[2] și tegumentului în același timp. ◇ *Teacă musculocutanee*, înveliș caracteristic viermilor, rezultat din sudarea mușchilor[2] cu tegumentul.

MUSÓN, *musoni*, s.m. Vînt periodic stabil, caracteristic pentru părțile sudice ale Asiei, care bate șase luni dinspre continent spre ocean (iarna), rece și uscat, și șase luni dinspre ocean spre continent (vara), cald și umed.

MUSTELÍDĂ, *mustelide*, s.f. (La pl.) Familie de mamifere carnivore, mici și mijlocii, cu corpul suplu, cu coada lungă și cu picioarele scurte, a căror blană, la unele specii, este prețioasă; (și la sg.) animal care aparține acestei familii.

MUSTRÁ, *mústru*, vb. I. Tranz. A certa, a dojeni pe cineva pentru o greșeală săvîrșită. ◇ Expr. *A-l mustra* (pe cineva) *cugetul* (sau *conștiința*), a regreta, a-i părea rău pentru faptele rele săvîrșite, a avea remușcări.

MUȘCHI[1], *mușchi*, s.m. (La pl.) Clasă de plante criptogame din încrengătura briofitelor, fără rădăcină, cu tulpină și cu frunze lunguiețe, cu organe de reproducere formate din anteridii și arhegoane, care cresc în păduri, pe scoarța copacilor, pe stînci și în locurile umede; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă.

MUȘCHI[2], *mușchi*, s.m. **1.** Organ al corpului, la toate vertebratele și la majoritatea nevertebratelor, format dintr-un țesut fibros și cărnos, care, datorită proprietăților lui fundamentale, contractilitatea și elasticitatea, pune în mișcare diferite organe și părți ale corpului.

MUȘEȚÉL s.m. Plantă erbacee anuală, medicinală, din familia compozitelor, cu frunze divizate și cu inflorescența care are pe margine flori albe și în centru flori galbene, plăcut mirositoare, grupate în capitule terminale; romaniță *(Matricaria chamomilla)*.

MUȘTERIU, *mușterii*, s.m. Cumpărător, client (într-un magazin).

MUȘUROÍ, *mușuroaie*, s.n. Movilită formată din țărîna pe care o aruncă la suprafața pămîntului furnicile, șobolanii, cîrtițele etc. cînd își sapă coridoarele subterane; furnicar.

MUTÁȚIE, *mutații*, s.f. **1.** Prefacere; transformare, schimbare, modificare (radicală). **2.** (Biol.) Orice schimbare a patrimoniului genetic, care este capabilă să modifice fenotipul unui individ, ca urmare a încrucișărilor dintre specii, și care nu este provocată de recombinarea genelor; variație ereditară. ◇ *Mutație cromozomică*, mutație care provoacă modificări în structura și în numărul cromozomilor speciei respective. *Mutație genică*, mutație care afectează funcțiile unei singure gene și care nu este rezultatul unei modificări structurale vizibile a cromozomului.

MUTAȚIONÍSM s.n. Teoria biologică a mutațiilor, care susține că organis-

mele vii suferă în mod întîmplător, dar, statistic, previzibil, variații spontane bruște în materialul eredității genetice, și ca urmare apar indivizi net diferiți de părinții lor. [Pronunțat: *-ți-o-*]

MUTITÁTE s.f. Suspendarea totală sau parțială, pe o durată variabilă de timp, a comunicării orale cu cei din jur, ca efect al unei traume psihice; mutism.

MUTUÁL, -Ă, *mutuali, -e,* adj. Care se face în mod reciproc și simultan. [Pronunțat: *-tu-al*]

MUTUALÍSM s.n. Relație între doi indivizi de specii diferite, constînd într-o asociere utilă amîndurora. [Pronunțat: *-tu-a-*]

MÚZĂ, *muze,* s.f. Fiecare dintre divinitățile alegorice ocrotitoare și inspiratoare ale artelor și ale științelor, în mitologia greacă.

MUZEÁL, -Ă, *muzeali, -e,* adj. Care aparține unui muzeu, care se referă la un muzeu, de muzeu. [Pronunțat: *-ze-al*]

MUZÉU, *muzee,* s.n. Instituție care se ocupă cu strîngerea, păstrarea și expunerea obiectelor care prezintă un interes istoric, științific, artistic etc.; clădire în care sînt păstrate și expuse astfel de obiecte.

MÚZICĂ s.f. **1.** Arta de a exprima sentimente și idei cu ajutorul sunetelor combinate într-o manieră specifică. **2.** Știință a sunetelor considerate sub raportul melodiei, al ritmului și al armoniei.

MUZICOLOGÍE s.f. Știință care studiază muzica în toate domeniile și manifestările ei.

N

NACAFÁ. *nacafale*, s.f. (Înv. și reg.) Necaz, supărare, neajuns; pacoste, belea.

NACÉLĂ, *nacele*, s.f. **1.** Cabină închisă sau deschisă în care se transportă echipajul, lestul, instrumentele sau motoarele baloanelor sau dirijabilelor. **2.** (Chim.) Recipient de dimensiuni mici, de formă alungită, fabricat dintr-un material refractar (cuarț, platină, material ceramic refractar), folosit în laborator pentru operații de calcinare.

NÁDĂ, *nade*, s.f. Hrană naturală sau imitație de hrană care se pune într-o unealtă de pescuit sau într-o cursă pentru a atrage și a prinde peștii sau alte animale sălbatice; momeală.

NAFT s.n. (Reg.) **1.** Țiței. **2.** Petrol lampant.

NAFTALÍNĂ s.f. $C_{10}H_8$. Hidrocarbură aromatică polinucleară, cu nuclee condensate, obținută prin distilarea fracționată a gudronului de cărbune, care se prezintă sub formă de lamele de culoare albă, lucioase, cu miros caracteristic pătrunzător, foarte puțin solubilă în apă, solubilă în solvenți organici, volatilă la temperatură obișnuită, folosită pentru prepararea unor produși intermediari din industria coloranților, ca insecticid, dezinfectant, antiseptic etc.

NAFTÉNĂ. *naftene*, s.f. Denumire veche dată cicloalcanilor din fracțiunile petroliere ușoare.

NAFTÓL, *naftoli*, s.m. **1.** Denumire generică dată fenolilor cu scheletul naftalinei. **2.** Fenol monohidroxilic al naftalinei (nesubstituite), existent sub două forme izomere: α-naftol (1-hidroxinaftalină) și β-naftol (2-hidroxinaftalină), substanță solidă, folosit în industria coloranților, a produselor odorante, a tananților, în industria farmaceutică etc.

NAGÎȚ, *nagîți*, s.m. Pasăre migratoare de baltă de mărimea unui porumbel, cu penele negre-verzui pe piept și pe spate, albe pe pîntece și cu un moț de pene lungi și negre pe cap *(Vanellus vanellus)*.

NAI, *naiuri*, s.n. Instrument compus dintr-un grup puțin concav de fluiere de dimensiuni diferite, așezate în ordinea mărimii lor; flautul lui Pan.

NÁILON s.n. Denumire comercială dată fibrelor textile sintetice poliamidice, rezistente la solicitări mecanice, cu rezistență bună la apă, soluții alcaline, oxigen, alcool, bacterii, molii etc., dar cu rezistență slabă la căldură, acizi, fenol etc., folosite la fabricarea țesăturilor subțiri și a numeroase produse tehnice. [Scris și: *naylon*]

NAÍV, -Ă, *naivi, -e*, adj. (Despre oameni și manifestările lor; adesea adverbial sau substantivat) Care este simplu și plin de încredere în cineva sau în ceva din cauza lipsei de experiență ori a neștiinței; care are o încredere exagerată în cineva sau în ceva.

NAMIÁZĂ, *nămiezi*, s.f. (Pop.) Amiază, mijlocul zilei. ◆ Loc, punct unde ajunge soarele pe cer (aproximativ) la amiază.

NÁMILĂ, *namile*, s.f. Ființă sau lucru foarte mare; matahală, colos.

NANÍSM s.n. **1.** (Biol.) Anomalie caracterizată prin creștere insuficientă în înălțime raportată la media vîrstei și a speciei sau a rasei respective. **2.** Încetinire sau oprire a creșterii plantelor ca rezultat al unor condiții nefavorabile sau al acțiunii unor agenți patogeni.

NÁOS, *naosuri*, s.n. Parte principală a unei biserici, situată în mijlocul clădirii, între pronaos și altar; navă.

NARATÍV, -Ă, *narativi*, *-e*, adj. Care aparține narațiunii, privitor la narațiune, specific narațiunii.

NARAȚIÚNE, *narațiuni*, s.f. Expunere, relatare (scrisă și) amănunțită asupra unui șir de fapte, într-o anumită ordine și în formă literară; scriere, operă literară care cuprinde o asemenea expunere; povestire. [Pronunțat: *-ți-u-*]

NÁRĂ, *nări*, s.f. Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale cavității nazale, prin care respiră și miros oamenii și unele animale; narină, orificiu nazal. ◇ *Nară internă*, coană.

NARCÍSĂ, *narcise*, s.f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee monocotiledonate din familia amarilidaceelor, cu bulb ovoid, cu frunze lungi, ușor îndoite pe nervura principală, cu flori solitare, albe sau galbene, fin parfumate, care cresc spontan prin pajiști umede sau sînt cultivate în grădini, ca plante decorative *(Narcissus)*.

NARCISÍSM s.n. Iubire și admirație excesivă pentru propria persoană fizică, constituind, uneori, o stare patologică.

NARCOTIZÁ, *narcotizez*, vb. I. Tranz. A adormi pe cineva cu ajutorul unor substanțe medicamentoase, de obicei pentru a-l opera.

NARODNICÍSM s.n. Mișcare social-politică a intelectualității mic-burgheze din Rusia, în a doua jumătate a sec. XIX, care susținea că principala forță revoluționară este țărănimea și intelectualitatea, negînd rolul de conducător al clasei muncitoare în lupta revoluționară, și care acorda personalităților, eroilor rolul de creatori ai istoriei.

NAS, *nasuri*, s.n. Parte proeminentă a feței, de forma unei piramide triunghiulare cu baza în jos, situată între obraji, frunte și gură, servind ca organ al respirației și mirosului; organ olfactiv.

NASTÍE, *nastii*, s.f. Mișcare a organelor plantelor, spontană sau provocată de variațiile de lumină, de temperatură sau de excitanți mecanici.

NATÁL, -Ă, *natali*, *-e*, adj. (Despre țări, ținuturi, așezări etc.) În care s-a născut cineva; de baștină, de origine.

NATALITÁTE s.f. Numărul de copii născuți vii, într-un anumit loc și într-o anumită perioadă, socotit în raport cu numărul populației respective.

NATÍV, -Ă, *nativi*, *-e*, adj. (Chim.; despre elemente, mai ales despre metale) Care se găsește în zăcămintele din scoarța pămîntului în stare pură, necombinat cu alte substanțe.

NÁTRIU s.n. (Chim.) Sodiu.

NATURÁL, -Ă, *naturali* *-e*, adj. **1.** (Mat.; în expr.) *Număr natural*, fiecare dintre numerele 1, 2, 3, ..., *n*, ..., a căror mulțime se notează cu **N**. **2.** (Fiz.; în expr.) *Lumină naturală*, lumină complet nepolarizată, caracterizată prin diversitatea direcțiilor de oscilație ale radiațiilor electromagnetice care o compun, distribuite uniform în jurul direcției de propagare. **3.** (Chim.; în expr.) *Gaze naturale*, gaze combustibile care emană din pămînt, formate aproape numai din metan și care se

găsesc în zăcăminte subterane independente, în zăcăminte de ţiţei, de cărbuni de pământ etc. 4. (Despre copii) Născut în afara căsătoriei; nelegitim, bastard.

NATURALÍSM s.n. Curent şi tendinţă în artă şi literatură, caracterizate prin observarea riguroasă a faptelor din realitatea (socială) obiectivă, a manifestărilor fiziologice umane, a cazurilor patologice, şi prin redarea lor fidelă.

NATURALÍST, -Ă, *naturalişti, -ste,* s.m. şi f., adj. 1. S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu studiul ştiinţelor naturii. 2. Adj. Care aparţine naturalismului, privitor la naturalism; caracteristic naturalismului.

NATURALIZÁT, -Ă, *naturalizaţi, -te,* adj. (Despre plante şi animale) Care a devenit apt să trăiască într-un mediu nou.

NATÚRĂ, *naturi,* s.f. (A. pl.; în expr.) *Natură moartă* (sau *statică*), a) grup de obiecte mărunte, neînsufleţite, de uz curent (fructe, flori, vînat etc.); b) pictură care înfăţişează un astfel de grup.

NATURÍSM s.n. Curent literar-artistic sau atitudine caracterizate prin atenţia acordată reflectării naturii, prin cultul pentru natură. ◆ Cult religios al naturii sau al unor forţe personificate ale ei.

NAŢIONÁL, -Ă, *naţionali, -e,* adj. Care este propriu sau aparţine unei naţiuni, unui stat, care caracterizează o naţiune sau un stat; care se referă la o naţiune, la un stat sau le reprezintă; care este întreţinut sau instituit de stat; (despre instituţii de cultură) în care se vorbeşte limba naţiunii respective. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

NAŢIONALÍSM s.n. Ideologie şi politică a burgheziei în problema naţională, care se manifestă prin nerecunoaşterea drepturilor altor naţiuni sau naţionalităţi, printr-un regim de inegalitate şi de încălcare a intereselor lor legitime, prin persecutarea şi asuprirea altor popoare. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

NAŢIONALÍST, -Ă, *naţionalişti, -ste,* adj., s.m. şi f. 1. Adj. Care propagă naţionalismul, care are la bază sau susţine naţionalismul, referitor la naţionalism. 2. S.m. şi f. Adept al naţionalismului. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

NAŢIONALITÁTE, *naţionalităţi,* s.f. Apartenenţă a unei persoane la o anumită naţiune. ◇ *Naţionalitate conlocuitoare,* grup de oameni pe teritoriul unui stat care vorbesc aceeaşi limbă, au aceeaşi origine şi locuiesc în acel stat ca minoritate naţională. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

NAŢIONALIZÁ, *naţionalizez,* vb.I. Tranz. A trece din proprietate particulară în proprietatea statului unele întreprinderi, pământul, unele bogăţii ale subsolului etc. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

NAŢIÚNE, *naţiuni,* s.f. Formă de comunitate umană stabilă apărută pe scena istoriei în perioada trecerii de la feudalism la capitalism, ca urmare a dezvoltării forţelor de producţie şi evoluţiei istorice a popoarelor şi care se caracterizează prin unitatea de limbă, de teritoriu, de viaţă economică, de cultură, şi prin conştiinţa originii comune. [Pronunţat: *-ţi-u-*]

NAUFRAGIÁ, *naufragiez,* vb. I. Intranz. (Despre vapoare sau despre oamenii aflaţi pe ele) A suferi un naufragiu. [Pronunţat: *na-u-fra-gi-a*]

NAUFRÁGIU, *naufragii,* s.n. Accident suferit de un vapor (şi de oamenii aflaţi pe el), care duce la scufundarea lui sau la imposibilitatea de a-şi continua călătoria. [Pronunţat: *na-u-*]

NAUTÍL, *nautili,* s.m. Nume dat mai multor animale cefalopode (fosile) cu cochilia externă şi spiralată. [Pronunţat: *na-u-*]

NAVÁL, -Ă, *navali, -e,* adj. Care aparţine navelor (1) sau navigaţiei, privitor la nave sau la navigaţie; care construieşte nave.

NĂVĂ, *nave*, s.f. 1. Vehicul construit, amenajat și echipat pentru a pluti și a se deplasa pe (și pe sub) apă, în scopul efectuării transporturilor de mărfuri sau de oameni, executării unor lucrări tehnice etc.; vas. 2. (Adesea urmat de determinări) Aeronavă (pentru zborurile extraterestre).

NAVIGÁBIL, -Ă, *navigabili, -e*, adj. Care permite navigația navelor (1), pe care poate pluti și se poate deplasa o navă (1).

NAVIGÁȚIE, *navigații*, s.f. Știința și tehnica de a conduce o navă (1) sau o aeronavă; transport organizat de mărfuri sau de persoane cu ajutorul navelor sau al aeronavelor.

NĂCLĂÍ, *năclăiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu substanțe cleioase, unsuroase, murdare sau care se încheagă.

NĂFRÂMĂ, *năframe*, s.f. Bucată de pînză sau de borangic (adesea împodobită cu cusături), folosită la țară ca basma, batistă, ștergar etc.

NĂIMÍT, -Ă, *năimiți, -te*, adj. (Înv. și pop.; despre oameni) Care este angajat cu plată pentru a efectua o muncă, o acțiune. [Pronunțat: *nă-i-*]

NĂLBÁR, *nălbari*, s.m. Fluture mare cu aripile albe cu nervuri negre, cu corpul negru și antene măciucate, cu metamorfoză completă, dăunător, în stadiul larvar, pentru frunzele pomilor fructiferi, pentru varză etc.; fluture alb *(Aporia crataegi)*.

NĂLÚCĂ, *năluci*, s.f. Ființă fantastică, închipuită cu diverse înfățișări; vedenie, fantomă, arătare.

NĂLUCÍRE, *năluciri*, s.f. Imagine fugară și înșelătoare. ◆ Nălucă.

NĂMÉȚE, *nămeți*, s.m. (Mai ales la pl.) Grămadă mare de zăpadă (ninsă sau adunată de vînt); troian, noian.

NĂMÓL, *nămoluri*, s.n. Substanță naturală de diverse origini, cu aspect de pastă neagră și cu miros caracteristic, ce se depune mai ales pe fundul apelor stătătoare sau curgătoare; mîl.

NĂPĂSTUÍ, *năpăstuiesc*, vb. IV. Tranz. A face cuiva o nedreptate, un rău; a nedreptăți, a persecuta, a asupri pe cineva.

NĂPÎRCĂ, *năpîrci*, s.f. (Zool.) Viperă.

NĂPÎRLÍ, pers. 3 *năpîrlește*, vb. IV. Intranz. (Despre animale) A-și schimba (periodic) părul, penele sau pielea; (despre păr, pene, piele) a cădea (periodic) de pe corp (și a fi înlocuite cu alt păr, alte pene, altă piele).

NĂPRÁSNIC,-Á, *năprasnici ,-ce*, adj. (Adesea adverbial) Care apare, se produce, are loc în mod neprevăzut, dintr-o dată (și în mod neplăcut). ◆ Care are o mare intensitate, forță, violență.

NĂPUSTÍ, *năpustesc*, vb. IV. Refl. A se repezi asupra cuiva sau undeva, adesea cu violență.

NĂRÁV, *năravuri*, s.n. Obicei, deprindere rea; cusur, viciu.

NĂRUÍ, *nărui*, vb. IV. Refl. și tranz. A cădea sau a face să cadă la pămînt; a (se) dărîma, a (se) surpa, a (se) prăbuși.

NĂSCĂRE, *născări*, s.f. (Pop.) Naștere. ◇ Expr. *Din născare*, de la începutul existenței cuiva; de cînd s-a născut cineva.

NĂUCÍT, -Ă, *năuciți, -te*, adj. Ametit, buimăcit, dezorientat, zăpăcit, năuc (de băutură, de o lovitură, de o veste neașteptată etc.). [Pronunțat: *nă-u-*]

NĂVÁLNIC, -Ă, *năvalnici, -ce*, adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi domolit, stăpînit (atît este de puternic, de violent, de repede etc.).

NĂZUÎNȚĂ, *năzuințe*, s.f. Dorință puternică de a realiza ceva: aspirație.

NEA s.f. (Înv., reg. și în limbajul poetic) Zăpadă.

NEADAPTÁT,-Ă, *neadaptați,-te*, adj. (Adesea substantivat) Care nu se poate încadra armonic într-un mediu dat, fără a fi ajutat; neintegrat. [Pronunțat: *ne-a-*]

NEAGRESIÚNE, *neagresiuni*, s.f. Principiu fundamental al dreptului internațional contemporan, care condamnă recurgerea la agresiune în relațiile dintre state. ◇ *Pact de neagresiune*, pact prin care două sau mai multe state se obligă să nu întreprindă nici o acțiune armată între ele. [Pronunțat: *ne-a-gre-si-u-*]

NEALINIÁT, -Ă, *nealiniați, -te*, adj. **1.** Care nu este aliniat. **2.** (Despre țări, state, mișcări) Care duce o politică de nealiniere. [Pronunțat: *ne-a-li-ni-at*]

NEALINIÉRE, *nealinieri*, s.f. Concepție de politică externă, care tinde să evite participarea obligatorie la înfruntările dintre diferite state mari sau dintre blocuri politico-militare; neangajare, neutralitate activă. [Pronunțat: *ne-a-li-ni-e-*]

NEALTERÁT, -Ă, *nealterați, -te*, adj. **1.** Care nu este alterat. **2.** Care nu și-a schimbat înfățișarea, aspectul, firea, structura etc.; care nu este fals sau falsificat. [Pronunțat: *ne-al-*]

NEAMÉSTEC s.n. Faptul de a nu se amesteca. ◆ Principiu de drept internațional care interzice unui stat sau unui grup de state să se amestece în treburile interne ale altui stat; neintervenție. [Pronunțat: *ne-a-*]

NEÂNT s.n. Noțiune filozofică care desemnează vidul, neființa, inexistența, nimicul. [Pronunțat: *ne-ant*]

NEANTAGÓNIC, -Ă, *neantagonici, -ce*, adj. Care nu este antagonic; neantagonist.

NEĂOȘ, -Ă, *neaoși, -e*, adj. Autentic, adevărat, veritabil. ◆ Care s-a născut, s-a format și s-a dezvoltat pe teritoriul pe care trăiește și în prezent; autohton, băștinaș, indigen. [Pronunțat: *nea-oș*]

NEATÎRNÁRE s.f. Independență (a unui stat, a unui popor).

NEBULÓS, -OÁSĂ, *nebuloși, -oase*, s.f., adj. **1.** S.f. Materie interstelară formată din gaze și praf, care, uneori, iluminată de stele, ne apare sub forma unei pete luminoase difuze. **2.** Adj. Care este lipsit de claritate, de precizie, de limpezime; neclar, imprecis, nedefinit, neguros, nedeslușit, confuz, vag.

NEBULOZITÁTE, *nebulozități*, s.f. **1.** Gradul de acoperire cu nori a cerului; stare a cerului acoperit cu nori. **2.** Însușirea de a fi nebulos.

NECESÁR, -Ă, *necesari, -e*, adj. De care este nevoie, de care nu se poate lipsi cineva; indispensabil, trebuincios.

NECESITÁTE, *necesități*, s.f. **1.** Ceea ce se cere, se impune să se facă; ceea ce este de deosebită trebuință; nevoie. **2.** Categorie a determinismului dialectic, corelativă cu *întîmplarea*, care desemnează însușirile și raporturile care au un temei intern, decurgînd din esența lucrurilor, din legile lor de dezvoltare care se manifestă sub forma cauzalității și legității, a ceea ce este tipic, permanent și fundamental. **3.** Utilitate, oportunitate.

NECHIBZUÍT, -Ă, *nechibzuiți, -te*, adj. Fără judecată, lipsit de înțelepciune.

NECOERÉNT, -Ă, *necoerenți, -te*, adj. (Despre unități de măsură) Care este definit în funcție de alte unități de măsură decît cele fundamentale.

NECONDIȚIONÁT, -Ă, *necondiționați, -te*, adj. Care se acceptă fără condiții, fără rezerve. [Pronunțat: *-ți-o-*]

NECONFORMÍST, -Ă, *neconformiști, -ste*, adj. Caracterizat prin lipsă de conformism.

NECONTENÍT, -Ă, *neconteniți, -te*, adj., adv. (Care se întîmplă, are loc, acționează etc.) fără întrerupere, mereu, continuu.

NECOPLANÁR, -Ă, *necoplanari, -e*, adj. (Mat.; despre puncte, drepte etc.) Care nu este situat în același plan cu altul sau cu altele.

NECRISTALÍN, -Ă, *necristalini, -e*, adj. (Chim.) Amorf (1).

NECROLÓG, *necrologuri*, s.n. Discurs, articol sau anunț cu caracter

funebru în care adesea sînt arătate calităţile morale şi sociale ale unei persoane decedate de curînd.

NECRÓPOLĂ, *necropole*, s.f. Cimitir mare din antichitate (cu caracter monumental).

NECROZÁ, pers. 3 *necrozează*, vb.I. Refl. (Despre ţesuturi sau organe) A suferi, a fi atins de necroză.

NECRÓZĂ, *necroze*, s.f. Distrugere a unor ţesuturi sau a unor organe vii ale plantelor sau ale animalelor, provocată de întreruperea circulaţiei sevei, respectiv a sîngelui, de infecţii, de arsuri, de traumatisme etc.

NECTĂR s.n. **1.** Substanţă dulce secretată de glandele nectarifere ale plantelor, situate, în special, în florile angiospermelor, dar şi pe frunze şi pe ramuri, cu rol în atragerea insectelor polenizatoare, îndeosebi a albinelor, care o colectează şi o prefac în miere. **2.** (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, despre care se credea că dă nemurire celor care o gustă.

NECTARIFÉR, -Ă, *nectariferi, -e*, adj. (Despre plante sau părţi ale lor) Care secretă şi poartă nectar. ◇ *Glande nectarifere*, nectarii.

NECTÁRII s.f.pl. Glande în formă de pungi constituite din ţesut nectarifer, care produc şi conţin nectar; glande nectarifere.

NECTÓN s.n. (Cu sens colectiv) Totalitatea vieţuitoarelor acvatice din zona pelagială a lacurilor, a mărilor şi a oceanelor, care se pot mişca liber în apa în care trăiesc.

NECUNOSCÚT, -Ă, *necunoscuţi, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. Care nu este cunoscut, despre care nu se ştie nimic. **2.** S.f. (Mat.) Mărime a cărei valoare nu este cunoscută şi care trebuie aflată pe baza datelor problemei sau exerciţiului. ◇ *Necunoscuta unei ecuaţii*, sau *inecuaţii*, variabila (variabilele) propoziţiei prin care se redă o ecuaţie sau o inecuaţie; se notează, de obicei, cu ultimele litere ale alfabetului latin: *x, y, z*.

NECUPRÍNS s.n. Spaţiu, întindere nemărginită; nemărginire, imensitate, infinit.

NEDEFINÍT, -Ă, *nedefiniţi, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care nu este definit; care nu poate fi definit, precizat, clarificat cu exactitate.

NEDÉIE, *nedei*, s.f. Serbare cîmpenească populară de origine pastorală, anuală, făcută de obicei cu prilejul unei sărbători şi însoţită de tîrg. [Pronunţat: *-de-ie*]

NEDETERMINÁT, -Ă, *nedeterminaţi, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. Care nu este determinat, clar, precis; neclar, imprecis. ◇ *Ecuaţie nedeterminată*, ecuaţie de gradul întîi cu o necunoscută, care are o mulţime infinită de soluţii (rădăcini); ecuaţia $ax = b$ la care $a = b = 0$. **2.** S.f. (Mat.) Polinomul unui monom sau polinom (care, de regulă, reprezintă un număr); se notează: X (şi cu indici).

NEEUCLIDIÁNĂ adj. (În expr.) *Geometrie neeuclidiană*, geometrie care diferă de geometria euclidiană prin axioma de paralelism, ca: geometria Lobacevski-Bolyai dezvoltată pe axioma: printr-un punct exterior unei „drepte", în „planul" care le conţine, există două „drepte" distincte paralele cu cea dată; geometria lui Riemann dezvoltată pe axioma: printr-un punct exterior unei „drepte", în „planul" care le conţine, nu există nici o „dreaptă" care să fie paralelă cu cea dată. [Pronunţat: *ne-e-u-cli-di-an*]

NEFÁST, -Ă, *nefaşti, -ste*, adj. Care aduce nenorocire, supărare, necaz etc.; fatal.

NEFERÓS, -OÁSĂ, *neferoşi, -oase*, adj. Care nu conţine fier; care extrage şi prelucrează materiale care nu conţin fier.

NEFLEXÍBIL, -Ă, *neflexibili, -e*, adj. Inflexibil.

NEFRIDIÁN, -Ă, *nefridieni, -e*, adj. Care aparține nefridiei, privitor la nefridie. ◇ *Tub nefridian*, element anatomic care intră în alcătuirea rinichilor, la cordate. [Pronunțat: *-di-an*]

NEFRÍDIE, *nefridii*, s.f. Organ excretor prezent la platelminți, în larva unor moluște și la amfiox, format dintr-un tub ce se deschide cu un capăt în cavitatea generală, celălalt capăt conducînd la exterior excrețiile sau gameții.

NEFRÍTĂ, *nefrite*, s.f. Boală care constă în inflamația mucoasei care căptușește nefronul.

NEFRÍTIC, -Ă, *nefritici, -ce*, adj. (Despre boli) Care este localizat la rinichi; renal. ◆ Care este folosit în bolile de rinichi.

NEFRÓN, *nefroni*, s.m. Parte structurală a rinichiului, la nevertebrate, alcătuită din glomerul, tuburile urinifere și formațiile vasculare adiacente.

NEGÁRE, *negări*, s.f. (Fil.) Negație **(2)**. ◇ *Negarea negației*, una dintre cele trei legi dialectice principale, care determină direcția de ansamblu a dezvoltării ca mișcare ascendentă, de la simplu la complex și de la inferior la superior.

NEGATÍV, -Ă, *negativi, -e*, adj. (Mat.; despre numere) Care este mai mic decît zero.

NEGATIVÍSM s.n. **1.** Atitudine de ignorare voită sau de respingere sistematică și fără discernămînt a ceva care de fapt are și elemente pozitive. **2.** Simptom care apare în unele boli mintale și care se caracterizează prin tendința bolnavului de a se împotrivi oricăror solicitări din exterior.

NEGÁȚIE, *negații*, s.f. **1.** Faptul de a contesta existența, necesitatea, valabilitatea, obligativitatea unui lucru, a unui fenomen etc. **2.** (Fil.) Proces obiectiv de înlocuire a unor calități ale obiectelor prin altele, de înlăturare a vechiului și de impunere a noului, care asigură dezvoltării un sens ascendent; negare.

NEGHÍNĂ, *neghine*, s.f. Plantă anuală, dicotiledonată, din familia cariofilaceelor, cu tulpina și cu frunzele păroase, cu flori roșii-purpurii, solitare în vîrful tulpinii sau al ramificațiilor, cu fructe capsule cu semințe reniforme, mari, negre, care conțin substanțe toxice, răspîndite mai ales în culturile de grîu *(Agrostemma githago)*.

NEGHINÍȚĂ, *neghinițe*, s.f. (Pop.) Diminutiv al lui *neghină*.

NEGHIÓB, -OÁBĂ, *neghiobi, -oabe*, adj., s.m. și f. (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acționează, procedează fără judecată.

NEGHIOBÍE, *neghiobii*, s.f. Faptă, vorbă, comportare de neghiob; prostie, nerozie. ◆ (Fam.) Lucrare lipsită de orice valoare.

NEGOCIÁ, *negociez*, vb. I. Tranz. **1.** A trata cu cineva încheierea unei convenții economice, politice, culturale etc. ◆ A intermedia, a mijloci o afacere, o căsătorie. **2.** A efectua diverse operații comerciale (de vînzări de titluri, de rente etc.). [Pronunțat: *-ci-a*]

NEGRÉSĂ, *negrese*, s.f. Femeie care aparține rasei negre.

NEGROÍD, -Ă, *negroizi, -de*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La m.pl.) Una dintre rasele umane, care prezintă caractere asemănătoare cu cele ale rasei negre; (și la sg.) persoană care face parte din această rasă. **2.** Adj. Care aparține acestei rase, care prezintă caracterele acestei rase.

NÉGRU, NEÁGRĂ, *negri, -e*, adj., s.n., s.m. **1.** Adj. (Despre obiecte, ființe etc.) Care are culoarea cea mai închisă; de culoarea funinginii, a cărbunelui. ◆ (Despre oameni) Care aparține rasei negre. ◇ (Biol.) *Rasă neagră*, una dintre rasele umane, care se

caracterizează prin culoarea foarte închisă a pielii. **2.** S.n. Substanță colorantă sau colorată de culoare neagră. ◇ *Negru de anilină*, substanță colorantă neagră intens, foarte rezistentă la lumină, care se obține direct pe fibră textilă, de bumbac sau de lînă, prin oxidarea catalitică a clorhidratului de anilină. *Negru de platină*, pulbere neagră, foarte fină, obținută prin reducerea sărurilor de platină, folosită ca absorbant pentru hidrogen, oxigen, oxid de carbon. *Negru de paladiu*, pulbere neagră obținută prin reducerea sărurilor de paladiu, folosită drept catalizator de hidrogenare și de dehidrogenare. *Negru animal* (sau *de oase)*, cărbune animal (sau de oase). *Negru de fum*, pulbere foarte fină de cărbune obținută prin descompunerea termică la arderea incompletă, cu cantități insuficiente de aer, a diferitelor substanțe organice (gaz metan, motorină etc.), folosită ca material de umplutură în industria de prelucrare a cauciucului, la fabricarea cernelei tipografice, a tușului, a vopselelor etc. **3.** S.m. Bărbat care aparține rasei negre.

NÉGURĂ, *neguri*, s.f. Ceață deasă care se formează mai ales dimineața și seara. ◆ Întuneric, beznă.

NEGURÓS, -OÁSĂ, *neguroși*, *-oase*, adj. Învăluit, acoperit de negură. ◆ Întunecat, mohorît, posomorît.

NEHIDRAÚLIC, -Ă, *nehidraulici*, *-ce*, adj. Care nu rezistă la acțiunea apei.

NEHOTĂRÎT, -Ă, *nehotărîți*, *-te*, adj. **1.** Care este lipsit de hotărîre, care șovăie. **2.** (Gram.; în expr.) *Articol nehotărît*, articol care arată că obiectul numit de substantiv este reprezentantul unei categorii mai generale. *Adjectiv nehotărît*, adjectiv (provenit din pronume) care însoțește un substantiv, fără a individualiza obiectul denumit de acesta. *Pronume nehotărît*, pronume care dă indicații neprecise asupra obiectului denumit de substantivul pe care îl înlocuiește. *Numeral nehotărît*, numeral care arată un număr imprecis de obiecte sau de ființe.

NEINERȚIÁL, -Ă, *neinerțiali*, *-e*, adj. (Despre sisteme) Aflat în mișcare accelerată. [Pronunțat: *ne-i-ner-ți-al*]

NEINTENȚIONÁT, -Ă, *neintenționați*, *-te*, adj. (Adesea adverbial) Care este făcut fără intenție, fără să vrea. [Pronunțat: *ne-in-ten-ți-o-*]

NEINTERVÉNȚIE, *neintervenții*, s.f. Lipsă de intervenție. ◆ Principiu fundamental al dreptului și relațiilor internaționale contemporane, conform căruia nici un stat nu are căderea să se amestece în treburile interne sau externe ale altui stat sau ale altui popor.

NEIZOLÁBIL, -Ă, *neizolabili*, *-e*, adj. (Despre elemente, componenții unui amestec etc.) Care nu poate fi izolat, separat, îndepărtat. [Pronunțat: *ne-i-*]

NEÎNDUPLECÁT, -Ă, *neînduplecați*, *-te*, adj. Care rămîne hotărît la părerile, ideile, deciziile sale. [Pronunțat: *ne-în-*]

NEÎNFRICÁT, -Ă, *neînfricați*, *-te*, adj. Care nu se teme (de nimic); curajos. [Pronunțat: *ne-în-*]

NEÎNTINÁT, -Ă, *neîntinați*, *-te*, adj. Care și-a păstrat curățenia, puritatea; curat, nepătat. [Pronunțat: *ne-în-*]

NELEGIUÍRE, *nelegiuiri*, s.f. Faptă care contravine legilor juridice sau preceptelor morale; fărădelege, infamie, crimă.

NELEGIUÍT, -Ă, *nelegiuiți*, *-te*, adj. (Pop.) Ticălos, nemernic.

NEMAIPOMENÍT, -Ă, *nemaipomeniți*, *-te*, adj. (Adesea adverbial) Care nu s-a mai pomenit, care este cu totul neobișnuit (prin însușirile sale); formidabil, extraordinar.

NEMATELMÍNT, *nematelminți*, s.m. (La pl.) Încrengătură care cuprinde viermi cilindrici, cu corpul nesegmentat, cu celomul plin de lichid celomic

care ține loc de sînge și în dezvoltarea cărora, pentru prima oară, apare anusul *(Nemathelmintes);* (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

NEMATÓD, *nematozi,* s.m. (La pl.) Clasă de viermi cilindrici din încrengătura nematelminților, cu corpul fusiform sau filiform, cu cel mai mare număr de specii, de mărime variată, de la dimensiuni microscopice pînă la zeci de centimetri, agenți patogeni ai omului, ai animalelor domestice și ai plantelor cultivate, pe care le pot afecta direct sau indirect; (și la sg.) vierme care face parte din această clasă.

NEMÉRNIC, -Ă, *nemernici, -ce,* adj. (Înv.) Pribeag, străin.

NÉMEȘ, -Ă, *nemeși, -e,* s.m. și f. Denumire dată în Transilvania și în Ungaria, în evul mediu, nobililor mici și mijlocii.

NEMETÁL, *nemetale,* s.n. Denumire dată elementelor chimice electronegative, gaze, lichide sau solide la temperatură obișnuită, situate în partea dreaptă și de sus a grupelor principale din sistemul periodic al elementelor, care nu prezintă conductibilitate termică și electrică, se combină cu hidrogenul, formînd combinații volatile, iar cu oxigenul formează oxizi acizi; (impr.) metaloid.

NEMETÁLIC, -Ă, *nemetalici, -ce,* adj. (Despre materiale) Care nu conține metale. ◆ (Despre elemente sau substanțe chimice) Care nu este metal; care nu se aseamănă, nu are proprietăți metalice.

NEMIJLOCÍT, -Ă, *nemijlociți, -te,* adj., adv. (Care se face) fără mijlocirea vreunei persoane, fără interpunerea vreunei fapte, întîmplări etc. din afară, pe o cale neocolită, direct, fără intermediar.

NEMISCÍBIL, -Ă, *nemiscibili, -e,* adj. (Despre substanțe) Care nu poate forma (împreună cu o altă substanță sau cu alte substanțe) un amestec omogen.

NEMURÍRE s.f. **1.** Calitatea de a fi nemuritor; faptul de a trăi veșnic în amintirea oamenilor; stare a celui ce este nemuritor. **2.** Amintire menită să reziste timpului, destinată să trăiască veșnic; glorie veșnică.

NENEGATÍV, -Ă, *nenegativi, -e,* adj. (Mat.; despre numere) Care este pozitiv sau zero.

NENÚL, -Ă, *nenuli, -e,* adj. Care nu este egal cu zero; care este diferit de zero.

NEOCLÁSIC, -Ă, *neoclasici, -ce,* adj. Care aparține neoclasicismului, privitor la neoclasicism, specific neoclasicismului. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOCLASICÍSM s.n. Curent și stil artistic apărute în a doua jumătate a sec. XVIII, care încearcă revenirea la clasicismul antic, preconizînd idealurile antice de simetrie, calm, echilibru, armonie. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOCOLONIALÍSM s.n. Politică promovată de marile puteri imperialiste pe tărîm economic, social, ideologic, militar cu scopul de a-și menține influența și dominația asupra fostelor țări coloniale, de a conserva sau de a reînvia colonialismul în forme noi, mai rafinate, mascate. [Pronunțat: *ne-o-co-lo-ni-a-*]

NEODÍM s.n. Nd cu Z = 60. Element chimic, în stare metalică, ce face parte din grupa lantanidelor. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOGÉN, -Ă, *neogeni, -e,* s.n., adj. **1.** S.n. A doua perioadă a erei neozoice, care cuprinde timpul scurs de la dispariția numuliților din faună pînă la apariția primei glaciațiuni, caracterizată prin forme noi de animale, asemănătoare cu cele actuale. **2.** Adj. Care aparține neogenului (1), care se referă la neogen. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOIOBĂGÍE s.n. Concepție social-politică, fundamentată de militantul

socialist C. Dobrogeanu-Gherea, avînd o dublă semnificație: **a)** (în sens mai larg) tipul specific de dezvoltare istorică a României, în a doua jumătate a sec. XIX și începutul sec. XX; **b)** (în sens restrîns) ansamblul caracteristicilor sistemului agrar din România din aceeași perioadă. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOLÍTIC, -Ă, *neolitici, -ce*, s.n., adj. **1.** S.n. Perioadă din istoria omenirii care a urmat după mezolitic și a precedat epoca metalelor, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră lustruită și de bronz, prin apariția agriculturii primitive, a creșterii vitelor și a olăriei; epoca pietrei lustruite. **2.** Adj. Care aparține neoliticului **(1)**, care se referă la neolitic. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOLOGÍSM, *neologisme*, s.n. Cuvînt împrumutat recent dintr-o altă limbă sau creat de curînd prin mijloace proprii în interiorul unei limbi date. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEÓN s.n. Ne cu Z = 10. Element chimic cu caracter nemetalic, din grupa gazelor rare, gaz incolor, monoatomic, fără miros, care se găsește în cantități mici și în aerul atmosferic, din care se și extrage, folosit la umplerea tuburilor pentru reclame luminoase, dînd o culoare roșie. [Pronunțat: *ne-on*]

NEOPENTÁN s.n. $(CH_3)_4C$. Substanță chimică, unul dintre izomerii pentanului, tetrametilmetan, care se prezintă sub formă de lichid sau de gaz, insolubilă în apă, solubilă în alcool și în eter, și care se găsește în cantități mici în gazolină. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOPOZITIVÍSM s.n. Orientare idealist-subiectivă în filozofia nemarxistă contemporană, care acordă o atenție deosebită cunoașterii raționale și logicii (pe care le interpretează însă, adesea, în spirit convenționalist), precum și analizei logice a limbajului științei. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOPRÉN s.n. Denumire comercială dată cauciucului policloroprenic, obținut prin polimerizarea, în emulsie, a cloroprenului, stabil în uleiuri, la căldură, la lumina solară, neinflamabil. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOREALÍSM s.n. **1.** Curent filozofic contemporan care identifică conștiința cu existența, redusă la un complex de senzații independente. **2.** Curent în literatură, în artele plastice și în cinematografia italiană contemporană, care se manifestă printr-o tendință de apropiere de faptul real, de viața cotidiană a oamenilor obișnuiți. [Pronunțat: *ne-o-re-a-*]

NEOXIDÁBIL, -Ă, *neoxidabili, -e*, adj. (Chim.) Inoxidabil. [Pronunțat: *ne-o-*]

NEOZÓIC, -Ă, *neozoici, -ce*, s.n., adj. **1.** S.n. Ultima eră geologică, care cuprinde timpul scurs de la sfîrșitul mezozoicului (cu dispariția amoniților, belemniților, reptilelor mari și păsărilor cu caractere de reptilă și apariția numuliților) și pînă în zilele noastre. **2.** Adj. Care se referă la neozoic **(1)**, care aparține neozoicului. [Pronunțat: *ne-o-zo-ic*]

NEPALPÁBIL, -Ă, *nepalpabili, -e*, adj. (Rar) Care nu poate fi pipăit; abstract.

NEPERSONÁL, *nepersonale*, adj. (În expr.) *Mod nepersonal*, mod gramatical care prezintă acțiunea fără precizarea persoanei care o săvîrșește, și ale cărui forme nu se modifică după cele trei persoane.

NEPIERITÓR, -OÁRE, *nepieritori, -oare*, adj. Care rezistă timpului; care este destinat să trăiască veșnic în amintirea oamenilor; nemuritor.

NEPOLÁRĂ, *nepolare*, adj. (Chim.; în expr.) *Moleculă nepolară*, moleculă al cărei dipol-moment este zero.

NEPOTÍSM s.n. Faptul de a uza de autoritatea sau de influența personală în favoarea rudelor sau a prietenilor; promovare prin protecția rudelor și a prietenilor influenți.

NEPRIÉLNIC, -Ă, *neprielnici, -ce,* adj. Care nu este prielnic, favorabil, potrivit pentru ceva sau cineva; nefavorabil. [Pronunțat: *-pri-el-*]

NEPRIHĂNÍT, -Ă, *neprihăniți, -te,* adj. Care este fără păcat, fără vină, pur, curat, nepătat (din punct de vedere moral).

NEPRODUCTÍV, -Ă, *neproductivi, -e,* adj. (Despre terenuri, soluri) Care nu rodește, neroditor; care rodește puțin, sărac.

NEPROLIFERÁRE s.f. Faptul de a nu mai crea, de a nu mai răspîndi ceva. ◇ *Neproliferarea armelor atomice,* concepție de politică internațională care tinde să împiedice mărirea numărului statelor posesoare de arme atomice.

NEPROTÉIC, -Ă, *neproteici, -ce,* adj. (Despre unele substanțe) Care nu-și schimbă forma; statornic. [Pronunțat: *-te-ic*]

NEPTÚNIU s.n. Np cu Z = 93. Element chimic cu caracter metalic, din grupa actinidelor, radioactiv, obținut pe cale sintetică prin reacții nucleare.

NEPUTINCIÓS, -OÁSĂ, *neputincioși, -oase,* adj. Care este lipsit de puterea de a face ceva, care nu are posibilitatea, capacitatea, libertatea etc. de a realiza ceva; incapabil.

NERÍTIC, -Ă, *neritici, -ce,* adj. **1.** (În expr.) *Regiune* (sau *zonă*) *neritică,* regiune a fundului marin situată în apropierea țărmului continental, caracterizată prin adîncimi ale apei mai mici de 200 m și populată în special de pești ca hamsia și scrumbia albastră. **2.** Care provine din regiunea neritică, care este specific, propriu acestei regiuni.

NERV, *nervi,* s.m. Formație anatomică rezultată din gruparea unor fascicule de fibre cu rol în conducerea influxului nervos, constituite fie din fibre aferente sau senzitive (care conduc influxul nervos spre centru), fie din fibre eferente sau motorii (care conduc influxul nervos de la centrii motori la periferie), fie din fibre mixte (alcătuite și din fibre senzitive și din fibre motorii). ◇ *Nerv vag* (sau *pneumogastric*), nerv din sistemul vegetativ parasimpatic, cu rol important în funcționarea aparatului respirator, a aparatului circulator și a celui digestiv.

NERVÁȚIE, *nervații,* s.f. **1.** (Bot.) Ansamblul nervurilor (1) de pe o frunză. ◆ Mod în care sînt dispuse nervurile (1) la o frunză. **2.** (Entom.) Ansamblul nervurilor (2) de pe aripile unei insecte. ◆ Mod de dispunere a nervurilor (2).

NERVÓS, -OÁSĂ, *nervoși, -oase,* adj. Care se referă la nervi, care aparține nervilor; provocat de nervi. ◆ Care manifestă nervozitate.

NERVOZITÁTE s.f. Stare de enervare, de încordare nervoasă; iritare, surescitare. ◆ Nerăbdare.

NERVÚRĂ, *nervuri,* s.f. **1.** (Bot.) Fascicul libero-lemnos care străbate limbul frunzelor și prin care circulă seva. **2.** (Entom.) Fibră cornoasă ramificată în formă de rețea, care străbate membrana aripii unor insecte.

NESATURÁNT, -Ă, *nesaturanți, -te,* adj. (Fiz.; despre vapori) Care nu saturează, care are o presiune inferioară presiunii maxime pentru substanța dată și pentru temperatura dată.

NESATURÁT, -Ă, *nesaturați, -te,* adj. (Despre un sistem fizico-chimic) Care conține, într-unul dintre constituenții săi, o cantitate mai mică decît cantitatea corespunzătoare stării de saturație. ◆ (Despre combinații chimice organice) Care conține în moleculă duble sau triple legături între atomii de carbon. ◇ *Acid nesaturat,* acid organic în care gruparea carboxil este legată de un radical hidrocarbonat nesaturat. *Catenă nesaturată,* catena laterală a unei combinații chimice

care conține una sau mai multe duble sau triple legături între atomii de carbon.

NESĂBUÍNȚĂ, *nesăbuințe*, s.f. Lipsă de judecată, de chibzuință într-o împrejurare dată; faptă, atitudine, vorbă lipsită de judecată, de chibzuință; nesocotință.

NESOCOTÍT, -Ă, *nesocotiți, -te*, adj. (Despre oameni și acțiunile lor) Care este lipsit de judecată, de chibzuință; prostesc.

NESTABÍL, -Ă, *nestabili, -e*, adj. Instabil.

NESTÁTIC, -Ă, *nestatici, -ce*, adj. (Despre procese fizice) Care se desfășoară cu viteză mare, astfel încît stările intermediare nu pot fi considerate stări de echilibru.

NESTINGHERÍT, -Ă, *nestingheriți, -te*, adj. Care nu este împiedicat, oprit, stînjenit de nimeni sau de nimic.

NEȘÁNSĂ, *neșanse*, s.f. Întîmplare nefavorabilă; nenoroc, ghinion.

NEȘTIÍNȚĂ s.f. (În expr.) *Neștiință de carte*, analfabetism.

NEȘTIUTÓR, -OÁRE, *neștiutori, -oare*, adj. (În expr.) *Neștiutor de carte*, analfabet. [Pronunțat: *-ști-u-*]

NET, -Ă, *neți, -te*, adj. **1.** (Adesea adverbial) Clar, evident, deslușit, precis; hotărît, categoric. **2.** (Despre venituri) Din care s-au scăzut cheltuielile, impozitele; curat. **3.** (Despre greutatea mărfurilor) Din care s-a scăzut daraua, ambalajul.

NÉTED, -Ă, *netezi, -de*, adj. (Despre forme de relief) Care are o suprafață dreaptă, fără ridicături sau adîncituri (mari).

NÉTO adv. (Și adjectival) Fără impozite, rețineri sau alte cheltuieli; fără dara.

NETRÉBNIC, -Ă, *netrebnici, -ce*, adj., s.m. și f. (Om) lipsit de caracter, ticălos, mizerabil.

NEURÁL, -Ă, *neurali, -e*, adj. (Anat.) Care face parte din sistemul nervos, care este în legătură cu sistemul nervos. ◇ *Canal neural*, șanț care brăzdează endodermul embrionului din pereții căruia ia naștere sistemul nervos. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEURÍT, *neuriți*, s.m. (Anat.) Axon. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUROCIBERNÉTICĂ s.f. Disciplină care își propune să cerceteze activitatea creierului, ca organ al gîndirii, cu ajutorul mijloacelor cibernetice. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUROFIBRÍLĂ, *neurofibrile*, s.f. Structură fibrilară fină, de natură lipoproteică, ce formează o rețea în corpul neuronului și care se extinde și în prelungirile citoplasmatice, cu rol mecanic și de susținere. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUROHIPOFÍZĂ, *neurohipofize*, s.f. (Anat.) Hipotalamus. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEURÓN, *neuroni*, s.m. Element structural și funcțional de bază al sistemului nervos, celulă nervoasă compusă dintr-un corp celular și din prelungiri protoplasmatice de două tipuri (axon și dendrite). [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUROPSIHIATRÍE s.f. Disciplină medicală care se ocupă cu studiul fenomenelor psihice în legătură cu sistemul nervos central. [Pronunțat: *ne-u-ro-psi-hi-a-*]

NEUROSECRÉȚIE, *neurosecreții*, s.f. Secreție a sistemului nervos cu rol mediator între activitatea nervoasă și cea hormonală. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUTRÁL, -Ă, *neutrali, -e*, adj. **1.** (Chim.) Neutru **(3)**. **2.** (Rar) Care nu se încadrează în nici o tabără, nu adoptă nici o poziție (fermă), care se abține să se pronunțe pentru cineva sau ceva ori împotriva cuiva sau a ceva. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUTRALITÁTE s.f. Situație politică și juridică a unui stat care se abține de a se amesteca în conflictul

dintre două sau mai multe state, nu participă la alianțe sau pacte militare, la războaie între state, întreține relații normale cu toate statele, chiar dacă acestea se află în stare de război unele cu altele. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUTRALIZÁRE, *neutralizări*, s.f. **1.** Reacție chimică exotermă între un acid și o bază, cu formare de săruri și de apă, folosită ca o cale generală de obținere a sărurilor. **2.** Anulare a sarcinilor electrice ale ionilor pe electrozii de semn contrar, în procesul de electroliză. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUTRÍNO s.m. Particulă elementară cu masa practic nulă, fără sarcină electrică, stabilă, care apare în dezintegrările radioactive, cu emisie de pozitroni, precum și în dezintegrările unor mezoni. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUTROFÍL, -Ă, *neutrofili*, *-e*, adj., s.n. (Globulă albă) care posedă în citoplasmă granulații cu afinitate pentru coloranți neutri. ◇ *Granulocit neutrofil* sau *celulă polimorfonucleară neutrofilă*, globulă albă cu diametrul de 10—15μ și cu formă variabilă, care emite pseudopode și conține un mare număr de enzime, cu rol important în cadrul mecanismelor de apărare antiinfecțioasă. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEUTRÓN, *neutroni*, s.m. Particulă elementară neutră din nucleul atomului, cu masa aproximativ egală cu a protonului, fără sarcină electrică stabilă. ◇ *Neutron liber*, neutron obținut în reacțiile de fisiune nucleară, cu durată de viață de 1040 s, care se dezintegrează spontan într-un proton, un electron și un antineutrino, și care, pătrunzînd prin straturile electronice ale atomilor, provoacă diferite reacții nucleare. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEÚTRU, -Ă, *neutri*, *-e*, adj. **1.** (Despre state, popoare etc.) Care este în stare de neutralitate, care nu face parte dintre beligeranți sau dintre părțile adverse. ◆ Care nu poate fi calificat nici în sens pozitiv, nici în sens negativ; care nu trezește nici un interes deosebit, care este nesemnificativ, indiferent; care manifestă indiferență, lipsă de participare. **2.** (Gram.; în expr.) *Gen neutru* (și substantivat, n.), formă a unor părți de vorbire atribuită numelor de lucruri. *Substantiv neutru* (și substantivat, n.), substantiv de genul neutru. **3.** (Chim.) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic; neutral. [Pronunțat: *ne-u-*]

NEVEROSÍMIL, -Ă, *neverosimili*, *-e*, adj. Care nu pare adevărat; de necrezut.

NEVÓLNIC, -Ă, *nevolnici*, *-ce*, adj., s.m. și f. (Pop.) (Om) care este lipsit de putere fizică, (om) neputincios, slab. ◆ (Om) incapabil să facă ceva util, să muncească.

NEVRÉDNIC, -Ă, *nevrednici*, *-ce*, adj. (Despre oameni) Care nu este vrednic, capabil de ceva; care nu merită ceva.

NEVROGLÍE s.f. Țesut conjunctiv situat între neuroni, cu rol de suport, de protecție, trofic (în fenomenele de cicatrizare a țesutului nervos lezat) și fagocitar.

NEVRÓTIC, -Ă, *nevrotici*, *-ce*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care suferă de nevroză. **2.** Adj. Care aparține nevrozei, privitor la nevroză, care are caracterul unei nevroze. ◆ Care provoacă nevroză.

NEVRÓZĂ, *nevroze*, s.f. Boală manifestată prin diverse și îndelungate tulburări nervoase, provocată de solicitări psihice excesive.

NÉWTON, *newtoni*, s.m. Simbol *N*. Unitate de măsură a forței egală cu forța care acționînd asupra unui corp cu masa de un kilogram îi imprimă o accelerație de un metru pe secundă la pătrat. [Pronunțat: *niúton*]

NEX, *nexuri*, s.n. **1.** (Livr.) Legătură, înlănțuire (între lucruri, fenomene etc.); relație, raport. ◇ *Nex*

cauzal, raport cauzal, legătură de la cauză la efect. **2.** (Jur.) Contract de vînzare, de cesiune; drept de a aliena ceva.

NÍCHEL s.n. Ni cu Z = 28. Element chimic cu caracter metalic, de culoare albă-cenușie, feromagnetic, maleabil, ductil, cu activitate chimică redusă, care intră în compoziția unor aliaje, se întrebuințează la prepararea unor catalizatori și la nichelarea suprafețelor corodabile.

NICHELÁRE, *nichelări*, s.f. Procedeu electrolitic prin care se depune un strat subțire, aderent, lucios și inoxidabil de nichel metalic pe suprafața unor piese metalice (oțel, cupru etc.), pentru a le conferi un aspect estetic, decorativ și pentru a le face inoxidabile.

NICHELÍNĂ, *nicheline*, s.f. **1.** Aliaj de nichel, de cupru și de zinc, de compoziție variabilă în privința celor trei componenți, cu rezistivitate mare și cu rezistență la coroziune ridicată, în special față de apele corosive (ca, de exemplu, apa de mare), folosit, sub formă de sîrmă, la fabricarea rezistențelor electrice și a unor piese de precizie utilizate în medii corosive. **2.** NiAs. Mineral de culoare roșie-arămie, folosit ca minereu de nichel.

NICOTINAMÍDĂ s.f. Vitamina PP.

NICOTÍNĂ s.f. Derivat important al piridinei cu caracter bazic și cu acțiune fiziologică puternică, existent în frunzele de tutun, lichid incolor sau galben deschis, toxic, folosit ca insecticid.

NICOTÍNIC, -Ă, *nicotinici*, *-ce*, adj. Care se referă la nicotină; care conține nicotină; care este produs din nicotină. ◇ *Acid nicotinic*, compus organic, derivat al piridinei, cristalizat, incolor, obținut pe cale sintetică și folosit la prepararea vitaminei PP. ◆ (Substantivat; f. pl.) Grupă de substanțe care, ca și nicotina, acționează asupra neuronilor din ganglionii vegetativi și asupra receptorilor din sistemul nervos central.

NICOTINÍSM s.n. (Med.) Tabagism.

NICOVÁLĂ, *nicovale*, s.f. **1.** Unealtă de oțel sau de fontă folosită în atelierele de forjă pentru sprijinirea pieselor de metal supuse prelucrării, în operațiile de deformare plastică prin batere cu ciocanul. ◆ Unealtă de oțel pe care se bate tăișul coasei. **2.** (Anat.) Unul dintre cele patru oscioare ale urechii mijlocii, de formă asemănătoare cu cea a unei nicovale **(1)**.

NIDÁȚIE, *nidații*, s.f. Fixare a oului în mucoasa uterină.

NIDÍCOL, -Ă, *nidicoli*, *-e*, adj. (Despre puii unor păsări) Care la ieșirea din ou este incomplet dezvoltat, golaș, orb și trebuie să rămînă în cuib, sub îngrijirea părinților, pînă la dezvoltarea completă.

NIDIFÚG, -Ă, *nidifugi*, *-ge*, adj. (Despre puii unor păsări) Care după ieșirea din ou este suficient de dezvoltat pentru a părăsi imediat cuibul.

NIHILÍSM s.n. Concepție, tendință, atitudine care tăgăduiește rînduielile, instituțiile, morala, tradițiile culturale, stările de lucruri existente într-o societate, fără să le opună, în schimb, altele superioare; atitudine de negare absolută.

NIHILÍST, -Ă, *nihiliști*, *-ste*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Adept al nihilismului. **2.** Adj. Care aparține nihilismului, privitor la nihilism; care dovedește nihilism.

NIMB, *nimburi*, s.n. **1.** Cerc (luminos) convențional cu care sînt înconjurate, în pictura bisericească, capetele sfinților și, în general, în artele plastice, capetele unor personaje importante; aureolă. ◆ Cerc luminos; zonă luminoasă, strălucitoare **2.** Fig. Nor (de praf). **3.** Fig. (Aspect, semn, manifestare care marchează) prestigiu, măreție, glorie, slavă.

NIMBÁT, -Ă, *nimbați, -te*, adj. Care are capul înconjurat de un nimb (1); aureolat. 2. Fig. Plin de glorie, de faimă.

NÍMFĂ, *nimfe*, s.f. 1. Denumire dată, în mitologia greacă, fiecăreia dintre zeițele naturii (ale apelor, ale pădurilor, ale crîngurilor, ale munților etc.), reprezentate ca niște femei tinere și grațioase. ◆ Fig. Fată sau femeie tînără, plină de grație, de farmec. 2. (Entom.) Crisalidă.

NIMICNICÍE, *nimicnicii*, s.f. Lipsă de valoare, de importanță, de sens etc.

NINSOÁRE, *ninsori*, s.f. Precipitație atmosferică sub formă de fulgi (de zăpadă), care se formează cînd temperatura aerului și a solului scade sub 0 grade; zăpadă, nea, omăt.

NIÓBIU s.n. Nb cu Z = 41. Element chimic cu caracter metalic din grupa elementelor tranziționale, obținut prin reducerea pentoxidului sau a halogenurilor alcaline, metal alb-argintiu, dur, cu densitate ridicată, greu fuzibil, cu activitate chimică redusă, folosit, în special, pentru elaborarea unor aliaje cu proprietăți mecanice deosebite, aliaje refractare pentru avioane cu reacție etc. [Pronunțat: *ni-o-*]

NIPÓN, -Ă, *niponi, -e*, s.m. și f., adj. (Livr.) Japonez.

NIRVÁNA s.f. art. (În budism, în unele concepții filozofice indiene etc.) Eliberare definitivă de suferințe, de grijile vieții, încetare a reincarnărilor, dobîndite cu ajutorul contemplației și al unui mod aspru de viață.

NISÉTRU, *nisetri*, s.m. Pește migrator răpitor marin din familia acipenseridelor, cu botul ascuțit și scurt, lat și obtuz, cu mustățile rotunde, fără franjuri, care ajunge pînă la lungimea de 2 m și la greutatea de 200 kg, căutat pentru carnea sa gustoasă și pentru icrele negre, și care trăiește în Marea Caspică, Marea de Azov, Marea Neagră, dar își depune icrele în fluviile afluente, ajungînd pînă la Porțile de Fier *(Acipenser güldenstaedti)*.

NISÍP, *nisipuri*, s.n. Rocă sedimentară neconsolidată, provenită din depuneri de granule pînă la 7 mm rezultate prin sfărîmarea de roci, de minerale sau de organisme, care se găsește sub formă de straturi în scoarța pămîntului, sub formă de dune, pe fundul și pe plaja mărilor, în albiile rîurilor, folosită ca material de construcții, la fabricarea sticlei, ca material abraziv etc. ◇ *Nisip cuarțos* (sau *de cuarț*), nisip format din bioxid de siliciu mai mult sau mai puțin pur. *Nisip aurifer*, nisip cu un conținut mai ridicat de aur nativ.

NISIPÓS,-OÁSĂ, *nisipoși,-oase*, adj. Care conține (mult) nisip; care este acoperit cu nisip.

NÍȘĂ, *nișe*, s.f. (Chim.) Construcție specială, în formă de dulap sau de încăpere, cu pereți de sticlă, legată de un coș de evacuare a gazelor cu tiraj natural sau forțat, folosită în laboratoare pentru lucrul cu substanțe care emană gaze vătămătoare.

NITRÁRE, *nitrări*, s.f. (Chim.) Introducere a unei grupări nitro în molecula unei substanțe organice.

NITRÁT,-Ă, *nitrați,-te*, adj., s.m. 1. Adj. (Despre substanțe organice) În care s-a introdus gruparea nitro. 2. S.m. Sare a acidului azotic obținută prin acțiunea acidului azotic asupra unor metale, oxizi, hidroxizi, săruri; azotat. ◇ *Nitrat de argint*, $AgNO_3$, substanță cristalină, sare a acidului azotic cu argintul, folosită la fabricarea oglinzilor, în industria fotografică, în medicină, ca reactiv de grupă în chimia analitică; azotat de argint, (pop.) piatra-iadului. *Nitrat de sodiu*, $NaNO_3$, sare de sodiu a acidului azotic, întrebuințată ca îngrășămînt agricol; azotat de sodiu, salpetru de Chile. *Nitrat de potasiu*, KNO_3, sare de po-

tasiu a acidului azotic, întrebuințată ca îngrășământ agricol și ca agent oxidant; azotat de potasiu, salpetru de India, silitră. *Nitrat de amoniu*, NH_4NO_3, substanță solidă cristalizată, folosită ca îngrășământ agricol și la fabricarea explozibilelor. **3.** S.m. Ester al acidului azotic cu alcool. ◇ *Nitrat de metil*, CH_3NO_3, ester al acidului azotic, obținut prin acțiunea directă a acidului azotic asupra alcoolului metilic, lichid solubil în alcool și în eter, ușor explozibil la încălzire. *Nitrat de celuloză*, amestec de esteri ai acidului azotic cu celuloza, cu diferite grade de esterificare, corespunzătoare unui anumit conținut de azot (1,2—-13,5%), având proprietăți și utilizări diferite.

NITRATBACTÉRIE, *nitratbacterii*, s.f. Bacterie care oxidează acidul azotos format în sol, transformîndu-l în acid azotic; nitrobacterie.

NÍTRIC adj. (În expr.) *Acid nitric*, acid azotic.

NITRIFICÁRE, *nitrificări*, s.f. Proces complex de oxidare a amoniacului din sol, în mediu neutru sau alcalin, sub acțiunea bacteriilor nitrificatoare: în prima etapă, bacteriile din genul *Nitrosomonas*, care oxidează amoniacul transformîndu-l în nitriți, iar în etapa a doua, bacteriile din genul *Nitrobacteria*, care continuă oxidarea pînă la nitrați, care sînt folosiți de plante la sinteza materiei organice.

NITRIFICATÓR,-OÁRE, *nitrificatori,-oare*, adj. (Despre microorganisme) Care descompune amoniacul pînă la obținerea nitriților.

NITRÍL, *nitrili*, s.m. $R—C{\equiv}N$. Denumire dată compușilor organici care conțin în molecula lor una sau mai multe grupări funcționale cian, considerați ca fiind derivați ai acizilor carboxilici. ◇ *Nitril acrilic*, $CH_2{=}CH—CN$, lichid solubil în apă, folosit la obținerea poliacrilonitrilului, a unor cauciucuri sintetice etc.; acrilonitril. *Nitril acetic*, $CH_3—C{\equiv}N$, lichid solubil în apă, folosit ca solvent pentru lacuri, rășini etc., ca intermediar în sinteze organice; acetonitril, cianometan, cianură de metil. *Nitril poliacrilic*, poliacrilonitril.

NITRÍT, *nitriți*, s.m. (Chim.) Azotit.

NÍTRO subst. (Chim.; în expr.) *Grupă* (sau *grupare*) *nitro*, NO_2, grupă funcțională caracteristică nitroderivaților.

NITROANILÍNĂ, *nitroaniline*, s.f. Nitroderivat al anilinei, substanță cristalină, existentă în trei forme izomere, de culoare galbenă, solubilă în apă, în alcool și în eter, folosit ca intermediar în industria coloranților și în unele sinteze organice. [Pronunțat: *-tro-a-*]

NITROBACTÉRIE, *nitrobacterii*, s.f. Nitratbacterie.

NITROBENZÉN s.m. $C_6H_5NO_2$. Monoderivat al benzenului, obținut prin nitrarea directă a benzenului cu un amestec sulfonitric, lichid slab gălbui, uleios, cu miros de migdale amare, insolubil în apă, solubil în alcool sau în eter, folosit ca solvent, la fabricarea unor coloranți, iar, sub numele de *esență de mirban*, ca substanță odorantă ieftină.

NITROCELULÓZĂ, *nitroceluloze*, s.f. (Impr.) Nitrat de celuloză.

NITRODERIVÁT, *nitroderivați*, s.m. $R—NO_2$. Denumire dată unei clase de compuși organici care conțin în molecula lor una sau mai multe grupări funcționale nitro, legate direct de atomul de carbon al unui radical hidrocarbonat alchilic sau arilic.

NITROGÉN s.m. (Chim.) Azot.

NITROGLICERÍNĂ s.f. Denumire improprie pentru trinitratul de glicerină.

NITROMETÁN s.m. CH_3NO_2. Nitroderivat al metanului monosubstituit, lichid uleios, incolor, solubil în apă,

în eter, în baze, folosit în unele sinteze organice.

NITRÓS, *nitroși*, adj. (În expr.) *Acid nitros*, acid azotos. *Vapori nitroși*, vapori ai oxidului de azot.

NITROTOLUÉN s.n. Nitroderivat al toluenului, existent în două forme izomere, folosit pentru obținerea trotilului, a unor amine etc. [Pronunțat: *-lu-en*]

NITROZÓ subst. (Chim.; în expr.) *Grupă* (sau *grupare*) *nitrozo*, NO, grupă funcțională caracteristică nitrozoderivaților.

NITROZODERIVÁT, *nitrozoderivați*, s.m. R—NO. Compus organic care conține în moleculă una sau mai multe grupări nitrozo, legate de un radical hidrocarbonat alifatic sau aromatic.

NITRÚRĂ, *nitruri*, s.f. (Chim.) Azotură.

NITUÍ, *nituiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A îmbreuna, a fixa două sau mai multe piese cu ajutorul niturilor. **2.** A forma un al doilea cap al nitului, după ce acesta a fost trecut prin găurile pieselor care trebuie îmbreunate.

NITUITÓR,-OÁRE, *nituitori,-oare*, s.m. și f. Lucrător calificat care nituiește. [Pronunțat: *-tu-i-*]

NIVÉL, *niveluri*, s.n. **1.** Înălțime la care se găsește un punct, o linie sau o suprafață a unui loc, a unui obiect etc. în raport cu un plan orizontal dat. **2.** (În expr.) *Nivel de bază*, loc unde un torent sau o apă curgătoare și-a încheiat activitatea de eroziune formînd un con de dejecție, respectiv vărsîndu-se într-un lac sau într-o mare. **3.** (Chim.) Valoarea intensivă a unei mărimi, în raport cu o valoare de referință. ◇ *Nivel de energie* (sau *energetic*), valoarea energiei care caracterizează straturile de electroni, substraturile de electroni și orbitalii atomici. **4.** Fig. Stadiu, grad (de pregătire, de dezvoltare), treaptă (a calității), indice (al cantității). ◇ *Nivel de trai*, gradul de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale populației unei țări, ale unor clase sau ale unei persoane, în condiții istorice date.

NIVELÁRE, *nivelări*, s.f. Acțiunea prin care două sau mai multe lucruri, fenomene, procese sînt aduse la același nivel. ◆ Fig. Punere pe același plan; egalizare.

NIVÉLĂ, *nivele*, s.f. Nume dat mai multor unelte, instrumente, dispozitive care servesc la determinarea liniei orizontale, sau cu care se măsoară pe teren diferențele de înălțime între două sau mai multe puncte de pe suprafața pămîntului. ◇ *Nivelă cu apă*, instrument construit pe principiul vaselor comunicante, care servește la determinarea planului orizontal după înălțimea la care se ridică apa în două tuburi gradate.

NÍXIS, *nixisuri*, s.n. (Grecism înv.) **1.** Supărare; plictiseală. **2.** Înțepătură, junghi (prin corp).

NIZNÁI adv. (Pop. și fam.) Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, ca și cînd n-ar ști nimic, arătînd indiferență, nepăsare. ◇ Expr. *A se face niznai* sau (substantivat) *a face pe niznaiul*, a se preface că nu știe nimic (într-o problemă neplăcută).

NOÁDĂ, *noade*, s.f. (Anat.; pop.) Coccis.

NOÁPTE, *nopți*, s.f. Interval de timp cuprins între apusul soarelui și răsăritul lui.

NOBÉLIU s.n. No cu Z=102. Element chimic cu caracter metalic, din grupa actinidelor, obținut pe cale artificială.

NÓBIL,-Ă, *nobili,-e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din nobilime. **2.** Adj. Care dă dovadă de cinste și este capabil de sentimente înalte, alese, generoase. ◆ Distins, elegant; grațios. **3.** Adj. (Despre metale, gaze etc.) Care se distinge prin anumite caracteristici de superioritate.

NOBILÍME s.f. Pătură socială formată din elemente ale claselor exploa-

tatoare purtînd (începînd din evul mediu) diferite titluri.

NOBLÉȚE s.f. Distincție, eleganță (în aspect, comportare etc.).

NOCÍV,-Ă, *nocivi,-e*, adj. Vătămător, distrugător (pentru sănătatea, viața, dezvoltarea cuiva).

NOCIVITÁTE s.f. Calitatea unor substanțe sau a unor fenomene (fum, gaze, praf, mirosuri, zgomote, trepidații etc.) de a fi nocive, cînd depășesc o anumită limită de concentrație, respectiv de intensitate.

NOCTÚRN,-Ă, *nocturni,-e*, adj. Care se face sau se întîmplă noaptea; de noapte, din timpul nopții; noptatic. ◆ (Despre păsări răpitoare, animale, insecte) Care își desfășoară activitatea în timpul nopții (și doarme ziua).

NOD, *noduri*, s.n. **1.** Loc în care se leagă două fire, două sfori etc. ca să se țină împreună. ◇ *Nod de rețea*, loc de intersecție a trei sau mai multe ramuri ale unei rețele electrice. **2.** Fiecare dintre punctele în care sînt dispuși atomii, moleculele unei rețele cristaline. **3.** Punct dintr-un sistem de unde staționare, în care amplitudinea oscilației rezultante este mereu nulă. **4.** Loc în care se întretaie două sau mai multe căi de comunicație, avînd direcții diferite. **5.** (Bot.) Regiune mai îngroșată a tulpinii, din dreptul căreia se dezvoltă frunzele. **6.** (Anat.) Strangulațiile (sau gîtuirile) (lui) Ranvier. ◇ *Nodul lui Adam*, proeminență a cartilajului tiroidian, vizibilă la bărbați, în partea anterioară a gîtului; mărul lui Adam. *Nod vital*, unul dintre cei doi centri respiratori din substanța reticulată bulbară. **7.** (Biol.; în expr.) *Nod filogenetic*, grup de viețuitoare cu caractere colective intermediare și care evoluează în direcții diferite, explicînd astfel, pe de o parte, unitatea lumii vii, pe de altă parte, evoluția acesteia.

NODÁL,-Ă, *nodali,-e*, adj. Care se referă la locul de intersecție a mai multor căi de comunicație (artere, ligamente etc.). ◇ *Țesut nodal*, tip de țesut muscular special, cuprins în pereții inimii, format din celule musculare cardiace embrionare.

NODOZITÁTE, *nodozități*, s.f. **1.** Formație patologică rezultată din înmulțirea celulelor din rădăcinile plantelor leguminoase, sub influența excitantă a unor bacterii fixatoare de azot cu care rădăcinile trăiesc în simbioză. **2.** Proeminență la articulațiile corpului sau a unei părți a lui.

NODÚL, *noduli*, s.m. Mică umflătură bine circumscrisă, care apare în diferite regiuni ale corpului, însoțind adesea unele boli cronice. ◇ *Nodul limfatic*, mică îngroșare pe traseul unui vas limfatic. *Nodul sinoatrial (Keith-Flach)*, țesut muscular situat în peretele atriului drept, în apropiere de orificiul de vărsare al venei cave superioare. *Nodul atrioventricular (Aschoff-Towara)*, țesut nodal situat pe planșeul atriului drept, lîngă valva tricuspidă, de la care pleacă fasciculul Hiss, și care, împreună cu nodulul sinoatrial, formează sistemul de comandă al inimii.

NOIÁN, (rar) *noiane*, s.n. Întindere mare, nemărginită. [Pronunțat: *no-ian*]

NÓIMĂ, *noime*, s.f. **1.** (Pop. și fam.) Înțeles, sens, conținut (al unei afirmații, al unui cuvînt etc.). **2.** (Rar; și fig.) Simbol; convenție.

NOJÍȚĂ, *nojițe*, s.f. Curelușă sau șiret cu care se leagă opincile de picior.

NOMÁD,-Ă, *nomazi,-de*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană sau grup de persoane care se mută dintr-un loc în altul, care nu are o așezare stabilă. **2.** Adj. Caracteristic nomazilor (1). **3.** Adj. (Despre mamifere) Care nu are adăpost permanent.

NOMADÍSM s.n. Mod de viață al unei colectivități umane caracterizat prin lipsa unor așezări stabile.

NOMENCLATÚRĂ, *nomenclaturi*, s.f. **1.** Totalitatea termenilor întrebuințați

într-o anumită specialitate sau într-un anumit domeniu de activitate, de obicei organizați metodic. ◇ (Biol.) *Nomenclatură binară*, sistem științific de denumire a speciilor de plante și de animale cu doi termeni, primul reprezentînd denumirea genului, cel de al doilea denumirea speciei. **2.** Listă, catalog etc. conținînd titluri de opere, nume proprii, denumiri ale obiectelor dintr-un domeniu (organizate într-un anumit fel). **3.** Spec. Schemă de organizare a unei instituții, conținînd enumerarea posturilor sau a instituțiilor în subordine.

NOMINÁL,-Ă, *nominali,-e*, adj. **1.** Care conține nume, care indică un nume, de nume; după nume; pe nume. ◇ (Fiz.) *Putere* (sau *valoare*) *nominală*, putere pentru care a fost conceput un anumit sistem tehnic. ◆ Care figurează (numai) cu numele; care este de formă. **2.** (Gram.) Care face parte din categoria numelui, care ține de categoria numelui, care se adaugă la nume. ◇ *Flexiune nominală*, declinare.

NOMINATÍV, *nominative*, s.n. (Gram.) Caz al declinării avînd funcția specifică de subiect, considerat forma de bază a substantivului.

NOMOGRAFÍE s.f. Ramură a matematicii aplicate care studiază modul de întocmire și de utilizare a nomogramelor, care permit înlocuirea calculelor numerice prin utilizarea reprezentărilor grafice ale dependențelor funcționale.

NOMOGRÁMĂ, *nomograme*, s.f. (Mat.) Reprezentare grafică în plan, folosind linii sau puncte cotate, a unei relații dintre două sau mai multe variabile.

NONCONFORMÍSM s.n. Atitudine a celui care nu acceptă moravurile, mentalitatea, tradițiile, uzanțele unui anumit mediu; neconformism.

NONCONFORMÍST,-Ă, *nonconformiști,-ste*, adj., s.m. și f. (Persoană) care nu acceptă, nu se conformează uzanțelor stabilite, care are convingeri proprii; persoană care dovedește originalitate.

NONÉU s.n. (Fil.) Ceea ce există în afara eului; ceea ce nu este eu.

NONEXISTÉNȚĂ, *nonexistențe*, s.f. Ceea ce nu este existență; inexistență.

NONFIGURATÍVĂ adj. (În expr.) *Artă nonfigurativă*, abstracționism.

NONSÉNS, *nonsensuri*, s.n. Ceea ce este lipsit de înțeles sau de logică; vorbă sau faptă fără rost; absurditate.

NONVALOÁRE, *nonvalori*, s.f. Lipsă de valoare.

NOOSFÉRĂ s.f. Înveliș pămîntesc suprapus biosferei, desemnînd omenirea în ansamblu, alcătuită din ființe inteligente, cu rațiune. [Pronunțat: *no-os-*]

NOPTÁTIC,-Ă, *noptatici,-ce*, adj. (Rar) Nocturn.

NOR, *nori*, s.m. Masă densă și mobilă de substanțe diferite (de praf, de fum etc.). ◇ (Chim.) *Nor electronic*, zonă din jurul unui nucleu atomic, cu densitate electronică maximă, situată la diferite distanțe de nucleu și avînd diferite forme geometrice, în funcție de valorile numerelor cuantice care caracterizează electronul respectiv.

NORADRENALÍNĂ s.f. (Biol.) Hormon secretat de medulosuprarenală, cu rol de mediator chimic în transmiterea influxului nervos spre organul efector, la nivelul terminațiilor sistemului nervos simpatic.

NORD s.n. Unul dintre cele patru puncte cardinale principale, aflat în direcția stelei polare; miazănoapte. ◆ Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. situată spre acest punct.

NORD-ÉST s.n. Punct cardinal secundar situat între nord și est; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată între nord și est.

NÓRDIC,-Ă, *nordici,-ce*, adj. Care este situat în (sau la, spre) nord, care

provine (sau este originar) din nord; care aparține nordului; boreal.

NORDÍST, *nordiști*, s.m. Persoană provenită din rîndul industriașilor, fermierilor, intelectualilor și muncitorilor din nordul Statelor Unite ale Americii, care, din interese economice, politice sau umanitare, a luptat pentru desființarea sclaviei negrilor, pentru transformarea statului american într-un stat democratic, în timpul războiului civil din 1861—1865.

NORD-VÉST s.n. Punct cardinal secundar situat între nord și vest; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată între nord și vest.

NORMÁ, *normez*, vb. I. Tranz. A supune unei norme, a stabili ceva prin norme; a reglementa, a fixa.

NORMÁL,-Ă, *normali,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. Care este așa cum trebuie să fie, potrivit cu starea firească; obișnuit, firesc, natural. **2.** Adj. Care este conform cu o normă. ◆ (Despre mărimi) A cărei valoare este apropiată de valoarea întîlnită cel mai des. ◇ *Presiune normală*, presiune atmosferică egală cu o atmosferă fizică. **3.** Adj. (Chim.; în expr.) *Concentrație normală*, cantitatea de substanță conținută într-o soluție, exprimată în echivalenți-gram la litru de soluție. *Catenă normală*, catenă liniară (neramificată). *Lichid normal*, lichid în care moleculele constitutive nu sînt asociate. *Soluție normală*, soluție care conține un echivalent-gram substanță la litru de soluție. **4.** Adj. (Mat.; în expr.) *Secțiune normală*, secțiune realizată cu un plan care conține normala (5) într-un punct dat la suprafața secționată. **5.** S.f. a) (Pentru o curbă plană) Dreapta perpendiculară pe o tangentă la curbă, dusă în punctul de contact. b) (Pentru o suprafață) Dreapta perpendiculară pe un plan tangent la suprafață, dusă în punctul de contact.

NORMALITÁTE s.f. (Chim.) Modalitate de exprimare a concentrației soluțiilor, prin numărul de echivalenți-gram de substanță dizolvată la litru de soluție.

NORMALIZÁT,-Ă, *normalizați,-te*, adj. Supus unei norme, care face să se conformeze unei norme.

NORMATÍV, -Ă, *normativi, -e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care servește ca normă sau stabilește o normă, care are caracterul unei norme; prescriptiv. **2.** S.n. Îndrumare, indicație, dispoziție (sau ansamblu de îndrumări, de indicații etc.) cu caracter de normă.

NÓRMĂ, *norme*, s.f. **1.** Regulă sau dispoziție obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; rînduială. **2.** Cantitate de lucru sau sarcină de muncă pe care cineva trebuie să le execute într-un anumit timp. ◆ Produs realizat în acest timp. **3.** (Mat.; în expr.) *Norma unei diviziuni* (a unui interval $[a,b]$), numărul pozitiv care reprezintă maximul lungimilor intervalelor $\{x_1-a, x_2-x_1, \ldots, b-x_{n-1}\}$ corespunzătoare diviziunii Δ, realizate prin punctele $a=x_0<x_1<x_2<\ldots<x_{n-1}<x_n=b$, a intervalului $[a, b]$ din domeniul de definiție al unei funcții date; se notează: $||\Delta||$.

NORÓC, (pop.) *noroace*, s.n. **1.** Soartă, ursită, destin (favorabil). **2.** Întîmplare neașteptată sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reușita unei acțiuni, îndeplinirea unei dorințe etc.; șansă, baftă. **3.** Stare sufletească sau situație în care omul se simte fericit. ◆ Bunăstare.

NORÓD, *noroade*, s.n. **1.** (Pop.) Popor, națiune, neam; persoană sau grup de oameni care fac parte dintr-un anumit popor, dintr-o anumită națiune. **2.** Număr mare, mulțime, masă de oameni. **3.** Grosul populației; țărănime; masa muncitoare.

NOSTÁLGIC, -Ă, *nostalgici, -ce*, adj. Plin de nostalgie, care predispune la nostalgie.

NOSTALGÍE, *nostalgii*, s.f. Sentiment de tristețe, de melancolie provocat de dorința arzătoare de a revedea o ființă iubită, un loc de care te leagă amintiri scumpe, sau de a retrăi clipe dragi din trecut. ◆ Dorință fierbinte (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat, pentru o aspirație neîmplinită.

NOSTIMÁDĂ, *nostimade*, s.f. Lucru, întîmplare, glumă etc. plină de haz sau caraghioasă.

NOTÁBIL,-Ă, *notabili*, *-e*, adj. Vrednic de a fi luat în seamă, de a fi reținut (prin importanța lui); remarcabil, important.

NOTABILITÁTE, *notabilități*, s.f. (Mai ales la pl.) Persoană cu o situație politică sau socială importantă; om cu prestigiu, cu vază (sub raport social sau politic).

NOTARIÁT, *notariate*, s.n. Instituție publică în care se redactează, se legalizează și se autentifică acte. ◆ Funcția și activitatea notarului sau a autorității însărcinate cu redactarea, cu autentificarea și cu legalizarea actelor. [Pronunțat: *-ri-at*]

NOTÁȚIE, *notații*, s.f. Însemnare, consemnare; text cuprinzînd scurte însemnări sau observații.

NÓTĂ, *note*, s.f. **1.** Însușire, trăsătură, nuanță caracteristică; particularitate. **2.** Semn convențional pentru reprezentarea grafică a sunetelor muzicale, indicînd înălțimea și durata lor; sunet care corespunde acestui semn.

NOTIFICÁ, *notific*, vb. I. Tranz. A aduce la cunoștință (în mod oficial); a înștiința (în scris); a trimite o notificare. ◆ A nota.

NOTIFICÁRE, *notificări*, s.f. Acțiunea de *a notifica* și rezultatul ei. ◆ Comunicare scrisă adresată unei persoane, prin organul competent, în scopul de a o informa că un fapt sau un act juridic a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit; notificație. ◆ Înștiințare oficială făcută de un stat altor state, printr-o notă diplomatică, cu privire la poziția sa într-o anumită problemă internațională.

NOTOCÓRD s.n.v. notocordă.

NOTOCÓRDĂ, *notocorde*, s.f. (Anat.) Coardă dorsală. [Variantă: **notocórd** s.n.]

NOTORIETÁTE s.f. Calitatea de a fi notoriu, faptul de a fi cunoscut de multă lume (datorită calităților, valorii sale); reputație, faimă. [Pronunțat: *-ri-e-*]

NOTÓRIU, -IE, *notorii*, adj. Cunoscut de multă lume (datorită calităților, valorii sale); reputat, faimos; remarcabil, renumit.

NOȚIÚNE, *noțiuni*, s.f. **1.** Formă logică fundamentală a gîndirii omenești, care reflectă caracterele generale, esențiale și necesare ale unei clase de obiecte; concept. **2.** Cunoștință generală despre valoarea, sensul, însemnătatea unui lucru; idee, concepție despre ceva. **3.** (La pl.) Cunoștințe, principii generale de bază într-un anumit domeniu. [Pronunțat: *-ți-u-*]

NOU, NÓUĂ, *noi*, adj. **1.** Făcut sau creat (relativ) de curînd; care apare pentru prima dată. **2.** Care apare în locul unui lucru, unei ființe, unui proces etc. mai vechi; de azi, contemporan, actual. ◇ *Noua ordine economică și politică internațională*, concept de politică externă care implică o schimbare radicală, calitativ superioară, a esenței raporturilor internaționale, urmărind, ca scop primordial, dezvoltarea tuturor statelor și națiunilor și, în acest context, înlocuirea vechilor structuri politice și economice mondiale, aflate în flagrantă contradicție față de realitățile lumii din zilele noastre, cu noi relații interstatale, juste și echitabile. ◆ (Substantivat, n.) Element care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen și care, în luptă cu elementele vechi, iese învingător. ◇ *Nou și vechi*, categorii polare ale

dialecticii, care exprimă contradicția universală dintre schimbare și stabilitate, dintre progres și conservatorism în viața socială.

NÓUĂ num. card. Număr natural având în numărătoare locul între opt și zece, indicat prin cifra 9 (sau IX). ◆ (Substantivat) Semn grafic care reprezintă numărul nouă. [Pronunțat: *no-uă*]

NOVATÓR, -OÁRE, *novatori, -oare*, adj. (Livr.) Care aduce sau cuprinde idei noi; înnoitor.

NOVÁȚIE, *novații*, s.f. **1.** Act juridic prin care o obligație nouă și cu alt conținut se substituie unei obligații vechi (ce se restrînge pe o cale voluntară). **2.** (Rar) Inovație.

NOVOCAÍNĂ s.f. $C_{13}H_{20}N_2O_2$, substanță chimică în formă de ace incolore, inodore, cu gust ușor amar, puțin solubilă, întrebuințată ca anestezic.

NOVOLÁC, *novolacuri*, s.n. Rășină sintetică fenolformaldehidică, obținută prin policondensarea fenolului cu formaldehidă, în mediu acid, produs macromolecular cu structură filiformă sau puțin ramificată, substanță solidă, solubilă în alcool, termoplastică, folosită, sub formă de soluție, la fabricarea unor lacuri, iar sub formă de pulbere de presare, la fabricarea unor obiecte de uz comun.

NUANȚÁ, *nuanțez*, vb. I. Tranz. **1.** A reproduce, a reda nuanțele unei culori, ale unui ton etc.; a reda ceva în diverse nuanțe. **2.** Fig. A pune în evidență (prin treceri subtile, gradate); a reliefa prin mijloace expresive; a colora, a da expresie. [Pronunțat: *nu-an-*]

NUANȚÁT, -Ă, *nuanțați, -te*, adj. **1.** Cu varietăți de tonuri, de culori; bogat în nuanțe. ◆ (Despre culori) Combinat în chip armonios și variat. **2.** Fig. Care prezintă variații marcate prin treceri subtile, gradate. ◆ (Despre stil, limbă etc.) Expresiv, colorat. [Pronunțat: *nu-an-*]

NUÁNȚĂ, *nuanțe*, s.f. **1.** Fiecare dintre varietățile unei culori, determinată de compoziția ei cromatică. ◆ Culoare. **2.** Fig. Diferență foarte mică între aspecte sau între lucruri de același gen; varietate de manifestare a unei acțiuni, a unui sunet, a unei senzații etc. ◆ Aspect ușor deosebit al sensului de bază al unui cuvînt. ◆ Ceea ce se adaugă esențialului, modificîndu-l ușor; caracter, notă particulară. [Pronunțat: *nu-an-*]

NUC, *nuci*, s.m. Pom fructifer originar din Asia (Persia), înalt de 18—20 m, cu coroana bogată, cu frunze penat-compuse având un miros pătrunzător, cu fructul o drupă cu sîmburele comestibil, bogat în grăsimi, proteine, zaharuri și vitamine, cu lemnul trunchiului folosit la fabricarea mobilelor *(Juglans regia)*.

NUCÉLĂ, *nucele*, s.f. Partea centrală din ovulul unei plante fanerogame, în care se găsește sacul embrionar.

NUCLEÁR, -Ă, *nucleari, -e*, adj. Care aparține nucleului, privitor la nucleu. ◇ *Fizică nucleară*, ramură a fizicii care se ocupă cu studiul nucleului atomic și al fenomenelor în care nucleul are rolul principal. *Reacție nucleară*, fenomen de interacțiune între două sau mai multe nuclee atomice (ori constituenți ai lor), în urma căruia se modifică natura, structura, numărul etc. particulelor participante și se dezvoltă o mare cantitate de energie. [Pronunțat: *-cle-ar*]

NUCLÉIC, -Ă, *nucleici, -ce*, adj. Care aparține nucleului, privitor la nucleu. ◇ *Acid nucleic*, substanță biochimică macromoleculară de două tipuri, A.D.N. și A.R.N., purtătoare a informației ereditare, cu rol esențial în sinteza proteinelor, rezultînd din sinteza nucleotizilor. [Pronunțat: *-cle-ic*]

NUCLEÓL, *nucleoli*, s.m. Organit dens și sferic din nucleul celular,

constituit din proteine și A.R.N., cu rol în sinteza A.R.N.-ului și a proteinelor, fiind atașat de un cromozom specific. [Pronunțat: *-cle-ol*]

NUCLEÓN, *nucleoni*, s.m. Denumire generică dată celor două particule elementare (protonul și neutronul) care alcătuiesc nucleele atomilor. [Pronunțat: *-cle-on*]

NUCLEOPLÁSMĂ, *nucleoplasme*, s.f. (Biol.) Carioplasmă. [Pronunțat: *-cle-o-*]

NUCLEOPROTÉIC,-Ă, *nucleoproteici, -ce*, adj. Care aparține nucleoproteidelor, cu privire la nucleoproteide. ◇ *Complex nucleoproteic*, combinație chimică între acizii nucleici și unele substanțe proteice bazice, care intră în structura tuturor celulelor animale și vegetale. [Pronunțat: *-cle-o-pro-te-ic*]

NUCLEOPROTEÍDĂ, *nucleoproteide*, s.f. Compus organic alcătuit din proteine bazice și acizi nucleici, care intră în structura tuturor celulelor animale și vegetale. [Pronunțat: *-cle-o-*]

NUCLEOPROTEÍNĂ, *nucleoproteine*, s.f. Compus organic rezultat din unirea proteinelor și a acizilor nucleici. [Pronunțat: *-cle-o-*]

NUCLEOTÍD, *nucleotizi*, s.m. **1.** Compus biochimic alcătuit dintr-o bază azotată purinică sau pirimidinică legată de o pentoză și de un radical fosforic. **2.** Substanță biochimică, esterul fosforic al unui nucleotid (1), constituind monomerul din care sînt alcătuiți acizii nucleici. [Pronunțat: *-cle-o-*]

NUCLÉU, *nuclee*, s.n. **1.** (Și în expr. *nucleu atomic*) Parte constitutivă centrală a atomului, în care este concentrată aproape întreaga masă a atomului și care este alcătuită (cu excepția atomului de hidrogen) din două tipuri de nucleoni, protonul și neutronul. **2.** Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri de atomi alipite, care formează scheletul moleculelor unei substanțe și care rămîn neschimbate la toți derivații substanței respective. ◇ *Nucleu benzenic*, structură ciclică plană alcătuită din șase atomi de carbon în starea de hibridizare sp^2, stabilizată prin conjugarea a șase electroni π, caracteristică benzenului și derivaților lui. **3.** Element constitutiv al celulelor organismelor, de formă sferică sau ovoidală, situat în membrană, alcătuit din cromatină și din suc nuclear, cu rol important în ereditate.

NUCLÍD, *nuclizi*, s.m. Specie de nucleu (1) caracterizat printr-un anumit număr de masă A (egal cu suma protonilor și neutronilor) și un anumit număr atomic Z (egal cu numărul protonilor din nucleu).

NUCÚLĂ, *nucule*, s.f. Tip de fruct, de forma unei nuci mici, uscat și indehiscent.

NUD,-Ă, (1, 3) *nuzi, -de*, adj., (2) *nuduri*, s.n. **1.** Adj. (Despre oameni sau despre corpul lor) Fără nici un veșmînt, complet dezbrăcat; gol. **2.** S.n. Persoană sau corp omenesc complet dezbrăcate. ◆ Reprezentare, în artele plastice, a omului complet dezbrăcat. **3.** Adj. Fără ornamente; simplu; neted.

NÚFĂR, *nuferi*, s.m. Nume a două plante erbacee, dicotiledonate, perene, din familia nimfeaceelor, acvatice, cu rizom, cu frunzele lung pețiolate, cu limbul plutitor, cu flori mari solitare: una, cu învelișurile florale de culoare albă, cu miros plăcut, cu întrebuințări în farmacie *(Nymphaea alba)*, și alta cu flori galbene, din petalele căreia se prepară dulceață și șerbet *(Nuphar luteum)*.

NUL, -Ă, *nuli, -e*, adj., s.f. (Mat.) **1.** Adj. Care reprezintă valoarea zero. ◇ *Polinom nul*, polinomul constant cu toți coeficienții nuli. **2.** S.f. (Cifra) zero.

NÚMĂR, *numere*, s.n. **1.** Noțiune fundamentală din matematică, reprezentînd conceptul de cantitate formată din anumite unități sau rezultată din diferite extinderi ale unei asemenea

cantități astfel încît, anumite operații să aibă sens, oricare ar fi elementele la care se referă din categoria conceptelor considerate; semn grafic sau grup de semne grafice care indică un asemenea concept. ◇ *Numărul e*, numărul irațional și transcendent, care desemnează limita $\lim_{n\to\infty}\left(1+\frac{1}{n}\right)^n = 2{,}718281...$ *Numărul* π, numărul irațional și transcendent, care reprezintă raportul constant dintre lungimea unui cerc și diametrul său, 3,141592..., în fizică și în tehnică. **2.** (Fiz.; în expr.) *Număr de masă*, numărul total de nucleoni (protoni și neutroni) din care este alcătuit nucleul unui atom. **3.** (Chim., Fiz.; în expr.) *Număr atomic* (sau *de ordine*), Z, numărul de protoni dintr-un nucleu atomic, egal cu numărul de electroni din atomul considerat și cu numărul de ordine al elementului respectiv din sistemul periodic al elementelor. *Numărul lui Avogadro*, N, numărul de molecule conținute într-un mol din orice gaz, la 0°C și 760 mm Hg; *p. gener.* numărul de particule (atomi, ioni, molecule etc.) care se găsesc într-o cantitate echivalentă (atom-gram, ion-gram, moleculă-gram) de substanță egal cu $6{,}023\cdot10^{23}$, fiind o constantă universală a cărei valoare nu depinde de starea de agregare a substanței. *Numărul lui Loschmidt*, L, numărul de molecule conținute într-un centimetru cub de orice gaz, la 0°C și 760 mm Hg, egal cu $2{,}6872\cdot10^{19}$. *Număr de coordinație*, **a)** (în rețele cristaline) numărul de particule (atomi, ioni, molecule) care înconjură, într-o rețea cristalină, la distanță egală și cea mai apropiată, o anumită particulă; **b)** (în combinații complexe) numărul de atomi, de grupe de atomi, molecule neutre sau molecule și atomi, care se fixează de atomul central al unui complex, în sfera I a complexului; cifră de coordinație, indice de coordinație. *Numărul lui Faraday*, F, cantitatea de electricitate, exprimată în coulombi, necesară pentru a depune, prin electroliză, la unul dintre electrozi, un echivalent-gram din orice substanță și a cărei valoare este de 96 500 coulombi. **4.** Categorie gramaticală prin care se exprimă deosebirea dintre un singur exemplar și două sau mai multe exemplare ale aceluiași obiect.

NUMĂRÁ, *númăr*, vb. I. Tranz. **1.** A socoti cîte unități sînt într-un grup; a determina numărul de elemente dintr-o mulțime (finită). **2.** A enunța pe rînd un șir de numere în ordine crescîndă sau descrescîndă.

NUMĂRÁBIL,-Ă, *numărabili,-e*, adj. (Mat.) Care se poate număra. ◇ *Mulțime numărabilă*, mulțime echivalentă cu mulțimea numerelor naturale, al cărei cardinal este $\aleph_0$ (alef zero).

NUMĂRĂTÓR, (1) *numărători*, s.m., (2) *-oare*, s.n. **1.** S.m. Termen al unei fracții scris deasupra liniei de fracție; în cazul fracției (ordinare), acest termen numără unitățile fracționare. **2.** S.n. Aparat care servește la numărare.

NÚME, *nume*, s.n. Cuvînt, parte de vorbire care se declină (mai ales substantiv).

NÚMEN s.n. (În filozofia idealistă) Esență cognoscibilă numai prin rațiune, în opoziție cu *fenomenul*, cunoscut senzorial.

NUMERÁL, *numerale*, s.n. (Gram.) Parte de vorbire care exprimă, sub diferite aspecte, un număr, o determinare numerică.

NUMERÁR s.n. Valoare bănească în monede sau în hîrtie-monedă, care poate servi direct pentru plată; bani lichizi, bani gheață.

NUMERÁȚIE, *numerații*, s.f. (Mat.) Sistem de simboluri grafice, denumiri și reguli care permite redarea vorbită și scrisă a numerelor întregi.

NUMÉRIC,-Ă, *numerici, -ce*, adj. Care aparține numerelor, privitor la numere; exprimat prin numere. ◇ *Valoare (numerică) a unei expresii alge-*

brice (pentru anumite valori atribuite literelor), numărul care se obține prin înlocuirea literelor expresiei cu numere date (din domeniul ei de definiție) și efectuînd operațiile indicate de semne.

NUMISMÁTIC, -Ă, *numismatici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Disciplină care se ocupă cu istoricul monedelor, al medaliilor vechi etc., studiind evoluția acestora din punct de vedere al formei, al gravurii, al baterii, al circulației etc., precum și documentele conținînd date referitoare la monede. **2.** Adj. Care aparține numismaticii **(1)**, referitor la numismatică.

NUMITÓR, *numitori*, s.m. Termen al unei fracții scris sub linia de fracție; în cazul fracției (ordinare), acest termen numește felul unităților fracționare.

NUMULÍT, *numuliți*, s.m. (La pl.) Gen fosil de foraminifere care au trăit în era neozoică, perioada paleogenă, și care cuprinde specii în formă de lentilă, ale căror cochilii sînt constituite dintr-o lamă calcaroasă în formă de spirală; (și la sg.) animal din acest gen.

NUMULÍTIC, -Ă, *numulitici, -ce*, s.n., adj. **1.** S.n. (Geol.) Paleogen. **2.** Adj. (Despre roci, straturi ale scoarței terestre etc.) Care aparține numuliticului **(1)**, privitor la numulitic.

NÚNȚIU, *nunții*, s.m. Reprezentant diplomatic al Vaticanului într-o țară străină, cu rang de ambasador.

NÚRCĂ, *nurci*, s.f. Mic mamifer carnivor semiacvatic din familia mustelidelor, cu corpul alungit de 50—60 cm, cu blana cafenie-roșcată, deasă, mătăsoasă, foarte apreciată, cu picioarele scurte, cu degetele unite printr-o membrană interdigitală, care trăiește în regiunile mlăștinoase și se hrănește cu animale de apă *(Lutreola lutreola)*.

NUTÁȚIE, *nutații*, s.f. Mișcare oscilatorie a axei polilor pămîntului în jurul poziției sale medii cu $\pm 9''$ într-o perioadă de 18,6 ani.

NUTRÉȚ, *nutrețuri*, s.n. Plante recoltate care servesc ca hrană animalelor domestice erbivore.

NUTRÍ, *nutresc*, vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A da de mîncare sau a mînca. **2.** Tranz. Fig. A avea un anumit sentiment, gînd etc. în legătură cu cineva sau cu ceva.

NÚTRIA, *nutrii*, s.f. Mamifer rozător acvatic din familia castoridelor, cu corpul relativ mic, acoperit cu blană brună-cenușie, foarte apreciată, cu gîtul scurt, cu coada lungă, cu cîte doi dinți incisivi rozători, mult mai mari decît ceilalți și încovoiați în formă de arc, care se hrănește cu vegetale *(Myocastor coypus)*. [Pronunțat: *-tri-a*]

NUTRITÍV, -Ă, *nutritivi, -e*, adj. Care hrănește, bogat în substanțe hrănitoare. ◆ Care aparține nutriției, privitor la nutriție, de nutriție.

NUTRÍȚIE, *nutrții*, s.f. Totalitatea fenomenelor fiziologice complexe constînd în ingestia, digestia și asimilația substanțelor hrănitoare de către plante și animale, în vederea creșterii și dezvoltării lor, a obținerii energiei pentru desfășurarea proceselor vitale etc. ◆ Nutrire, hrănire; hrană.

NUVÉLĂ, *nuvele*, s.f. Specie literară în proză a genului epic, cu acțiune mai amplă și mai complexă decît schița și mai redusă și mai simplă decît romanul, la acțiunea căreia participă mai multe personaje (prezentate în mediul lor de viață).

O

OÁCHEȘ, -Ă, *oacheși, -e*, adj. (Despre oameni) Cu ochii, părul și sprîncenele negre și cu pielea (fetei) de culoare închisă; (despre pielea, fața, tenul etc. oamenilor) de culoare închisă; brunet.

OÁIE, *oi*, s.f. Mamifer erbivor rumegător din familia cavicornelor, subfamilia ovinelor, de mărime mijlocie, masculii (berbecii) purtînd coarne cu trei muchii și răsucite, cu corpul acoperit cu lînă moale și lungă, diferit colorată, crescut pentru carne, lînă și lapte *(Ovis aries)*; femela acestei specii. [Pronunțat: *oa-ie*]

OÁLĂ, *oale*, s.f. Vas de construcție specială, de metal, de obicei cu gură largă și cu înălțimea mai mare decît lărgimea, uneori căptușit cu material refractar, folosit în diverse operații tehnice, industriale, de laborator etc. ◇ *Oală de turnare*, vas din tablă de oțel, căptușit cu material refractar, folosit pentru a transporta metalul topit, de la cuptor la formele de turnătorie.

OÁSPETE, *oaspeți*, s.m. Persoană care vizitează pe cineva în casa (sau în țara) acestuia; persoană care este primită, găzduită (și hrănită) o vreme în casa (sau în țara) cuiva; musafir.

OÁSTE, *oști*, s.f. (Înv. și pop.) Armată. ◇ *Oastea cea mare*, armata Moldovei și Țării Românești, în evul mediu, organizată în vremuri de mare primejdie cu asentimentul sfatului domnesc și formată din întregul efectiv militar, la care se adăuga și o parte a țărănimii aservite. *Oastea cea mică*, parte din armata Moldovei și a Țării Românești, în evul mediu, alcătuită din oastea domnului și steagurile marilor boieri. *Oastea domnului*, armata de care dispunea în mod obișnuit domnul Moldovei și Țării Românești, în evul mediu, formată din curteni, țărani liberi, tîrgoveți și constituind trupe de cavalerie ușoară. *Oastea voinicilor*, armata marilor boieri din Moldova și Țara Românească, în evul mediu, compusă din slujitorii lor, avînd rolul de a reprima lupta țărănimii aservite și de a-i da ajutor domnului în caz de război.

OÁZĂ, *oaze*, s.f. **1.** Suprafață restrînsă de teren cu vegetație bogată (și cu așezări omenești) în cuprinsul unui pustiu nisipos, datorită existenței apei la mică adîncime, sub formă de izvoare, fîntîni etc. **2.** Fig. Loc, moment sau lucru agreabil, desfătător, odihnitor (într-un mediu ostil, într-o situație dificilă etc.).

ÓBCINĂ, *obcini*, s.f. Culme, coamă muntoasă prelungă, cu înălțimea de 1 000—1 500 m, pe care se ridică din loc în loc vîrfuri nu prea înalte. [Pl. și: *obcine*]

OBELÍSC, *obeliscuri*, s.n. Monument comemorativ, de origine egipteană, de forma unui stîlp înalt cu muchii drepte și cu vîrful piramidal, alcătuit,

de obicei, dintr-un singur bloc de piatră și acoperit cu inscripții.

OBEZITÁTE s.f. Stare (bolnăvicioasă) caracteristică persoanelor (foarte) grase.

OBIÁLĂ, *obiele*, s.f. (Mai ales la pl.) Bucată de pînză sau de postav cu care țăranii (uneori și militarii) își înfășoară laba piciorului în loc de ciorap sau peste ciorap.

OBICÉI, *obiceiuri*, s.n. **1.** Deprindere individuală cîștigată prin repetarea deasă a aceleiași acțiuni; fel particular de a se purta sau de a face ceva; obișnuință, învățătură. **2.** Deprindere consacrată; mod de a se purta, de a se îmbrăca, rînduială, uz etc. comune unui popor sau unei comunități omenești; datină, tradiție, uzanță, uz, rînduială. **3.** (Înv.) Lege nescrisă, drept sau obligație statornicite prin tradiție; cutumă. ◇ *Obiceiul pămîntului*, denumire dată normelor dreptului nescris, rezultate dintr-o practică îndelungată, în țările române, în orînduirea feudală.

OBÍDĂ, *obide*, s.f. (Pop.) Întristare adîncă, durere sufletească, mîhnire, amărăciune, jale; necaz, ciudă; mînie.

OBIDÍT, -Ă, *obidiți, -te*, adj., s.m. și f. (Înv. și pop.) **1.** Adj. (Despre oameni) Amărît, mîhnit, chinuit; zdrobit de durere. **2.** Adj., s.m. și f. (Om) nedreptățit, asuprit, oprimat.

OBIÉCT, *obiecte*, s.n. **1.** Corp solid, de obicei prelucrat, fabricat, confecționat etc., care are o anumită întrebuințare. **2.** Element, materie asupra căreia este îndreptată gîndirea, activitatea intelectuală a omului. **3.** (Fil.) Ceea ce se află în afara eului; lucru care afectează simțurile sau asupra căruia se îndreaptă percepția sau gîndirea noastră. ◆ Conținutul asupra căruia se îndreaptă cunoașterea; ceea ce este cunoscut. **4.** Ceea ce formează materia unei discipline; disciplină de studiu; materie. **5.** Scop, țintă, obiectiv.

OBIECTÁ, *obiectez*, vb. I. Tranz. A aduce o obiecție; a arăta argumentele pentru care se contestă ceea ce susține altcineva; a contesta, a invoca motive, a găsi pricină.

OBIECTÍV, -Ă, *obiectivi, -e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care există în afara conștiinței și independent de ea. **2.** Adj. Care redă realitatea în mod just, fidel, desprins de impresiile subiective; nepărtinitor, imparțial. **3.** S.n. Sistem optic convergent ce intră în alcătuirea unui instrument optic (de fotografiat, microscop, lunetă etc.) și care este îndreptat spre obiectul de studiat. **4.** S.n. Fig. Scop, țintă, țel, proiect. ◆ (Concr.) Întreprindere, uzină, fabrică etc. cuprinse în planul economiei naționale și care urmează să fie realizate sau sînt în curs de realizare.

OBIECTIVÁ, *obiectivez*, vb. I. Tranz. (În artă) A transforma propriile gînduri și sentimente în valori obiective (2), în conformitate cu însușirile, cu caracterele realității; a da impresiilor și trăirilor individuale un caracter general.

OBIECTIVÁRE, *obiectivări*, s.f. Faptul de *a obiectiva*. ◆ Categorie filozofică ce desemnează, în filozofia marxistă, transpunerea forțelor, aptitudinilor, gîndirii omenești, în cursul procesului muncii manuale sau intelectuale, în produse sau în valori care au o existență obiectivă.

OBIECTIVÁT, -Ă, *obiectivați, -te*, adj. Concretizat, materializat; transformat în element obiectiv.

OBIECTIVÍSM s.n. Atitudine (socială) de pretinsă nepărtinire politică sau ideologică, de nesituare pe poziții de clasă în aprecierea evenimentelor și fenomenelor social-politice, pretenție neștiințifică de a elimina din sfera științelor social-umaniste ideologia, tot ceea ce privește interesele, scopu-

rile, ţelurile claselor sociale, atitudinea critică.

OBIECTIVITÁTE s.f. **1.** Categorie a teoriei cunoaşterii desemnînd valoarea de adecvare a cunoştinţelor la obiectul dat. **2.** Nepărtinire, imparţialitate.

OBIECTIVIZĂ, pers. 3 *obiectivizează*, vb. I. Refl. A trece conştient de la subiectiv la obiectiv, prin renunţarea la orice participare afectivă, în scopul cunoaşterii cît mai autentice a realităţii; a reflecta rece realitatea.

OBIECTUĂL, -Ă, *obiectuali, -e*, adj. (Livr.) **1.** Care are natura unui obiect, care există independent de subiect; obiectiv, material. **2.** Care aparţine lucrurilor, obiectelor. [Pronunţat: *-tu-al*]

OBIECTUALITĂTE, *obiectualităţi*, s.f. (Livr.) Însuşire a obiectului estetic care constă în a fi cu totul independent de subiect şi care ţine de caracterul material al obiectului estetic, existent în afara oricărei valorizări. [Pronunţat: *-tu-a-*]

OBIÉCŢIE, *obiecţii*, s.f. Argument pe care îl invocă cineva împotriva unei teze, unei propuneri sau unei pretenţii; observaţie prin care cineva îşi manifestă dezacordul faţă de ceva.

OBIJDUÍT, -Ă, *obijduiţi, -te*, adj., s.m. şi f. (Înv.) (Om) nedreptăţit, asuprit, exploatat.

OBÎRŞIE, *obîrşii*, s.f. (Înv. şi pop.) **1.** Punct de plecare; început, origine. **2.** Loc unde s-a născut cineva; familia, neamul din care se trage cineva. **3.** Loc de unde izvorăşte o apă curgătoare; izvor.

OBLĂDUÍRE, *oblăduiri*, s.f. (Înv. şi pop.) Acţiunea de a proteja, de a ocroti, de a apăra pe cineva sau ceva.

ÓBLIC, -Ă, *oblici, -ce*, adj. Înclinat faţă de o dreaptă sau faţă de un plan. ◆ (Despre cilindri şi prisme) Care are generatoarele, respectiv muchiile laterale, înclinate faţă de planele bazelor. ◆ (Substantivat, f.) Dreaptă care intersectează o dreaptă dată sau un plan dat şi nu este perpendiculară pe ele.

OBLIGÁŢIE, *obligaţii*, s.f. **1.** Datorie, sarcină, îndatorire. **2.** Raportul juridic în virtutea căruia o persoană fizică sau juridică (debitor) se angajează faţă de altă persoană (creditor) să îndeplinească o anumită prestaţie, în condiţii convenite, cu sau fără plată prealabilă. **3.** Hîrtie de valoare care conferă posesorului ei calitatea de creditor al statului, al unei instituţii publice, al unei întreprinderi etc., precum şi dreptul de a primi pentru suma împrumutată un venit fix, sub formă de dobîndă.

OBLÓNG, -Ă, *oblongi, -ge*, adj. Care este mai mult lung decît lat; lunguieţ, alungit.

ÓBLU, OÁBLĂ, *obli, oable*, adj. (Pop.; despre înălţimi, urcuşuri) Aproape vertical; alungit.

OBSCÉN, -Ă, *obsceni, -e*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Neruşinat, indecent, trivial, vulgar.

OBSCENITÁTE, *obscenităţi*, s.f. Ceea ce este obscen; vorbă, atitudine, faptă obscenă; trivialitate, indecenţă.

OBSCÚR, -Ă, *obscuri, -e*, adj. **1.** Care nu este străbătut de lumină, lipsit de lumină; întunecos, întunecat. **2.** Fig. Nedesluşit, nelămurit, neclar (ca înţeles, ca sens). **3.** Fig. Necunoscut sau prea puţin cunoscut; de mică importanţă; fără merite sau calităţi deosebite, mediocru.

OBSCURANTÍSM s.n. Stare de înapoiere culturală; atitudine refractară raţiunii şi progresului. ◆ Atitudine de împotrivire la acţiunea de răspîndire a ştiinţei şi culturii în popor.

OBSCURITÁTE, *obscurităţi*, s.f. **1.** Lipsă de lumină; întuneric. **2.** Fig. Lipsă de claritate (în idei, în conţinut, în stil etc.). **3.** Fig. Lipsă de renume; lipsă de importanţă, de merite, de calităţi; mediocritate.

OBSEDÁ, *obsedez*, vb. I. Tranz. A urmări, a preocupa intens, permanent, chinuitor pe cineva; a avea mereu în minte ceva care preocupă, chinuieşte etc.

OBSEDÁNT, -Ă, *obsedanţi, -te*, adj. Care obsedează; care nu poate fi uitat.

OBSEDÁT, -Ă, *obsedaţi, -te*, adj., s.m. şi f. (Om) preocupat intens, urmărit sau chinuit neîncetat de o idee, de un sentiment, de o pasiune etc.

OBSERVÁ, *obsérv*, vb. I. Tranz. **1.** A băga de seamă, a remarca. ◆ A exprima o observaţie; a constata. ◆ A atrage cuiva atenţia. **2.** A examina cu atenţie, a studia, a cerceta; a scruta.

OBSERVATÓR[1], *observatoare*, s.n. Construcţie special amenajată pentru a vedea şi a studia corpurile cereşti, fenomenele atmosferice, meteorologice, astronomice etc.

OBSERVATÓR[2], **-OÁRE**, *observatori, -oare*, s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care observă, cercetează, studiază ceva. **2.** Adj. Care observă, scrutează; pătrunzător, perspicace. **3.** Adj. Prin care se atrage cuiva atenţia asupra unui abuz de serviciu, asupra unei greşeli etc. săvîrşite.

OBSERVÁŢIE, *observaţii*, s.f. **1.** Metodă ştiinţifică ce constă în urmărirea atentă şi intenţionată a unui fenomen cu scopul de a-i determina însuşirile caracteristice; observare, cercetare, examinare; studiu. ◆ Supraveghere, urmărire. **2.** Remarcă, constatare. **3.** Obiecţie, critică; mustrare, dojană, reproş.

OBSÉSIE, *obsesii*, s.f. Tulburare mintală care se manifestă prin idei fixe, prin tendinţa exagerată de a face doar un anumit lucru. ◆ Imagine sau idee care preocupă insistent, neîncetat, chinuitor pe cineva; preocupare chinuitoare.

OBSIDIÁN, *obsidiane*, s.n. Rocă vulcanică de culoare neagră sau brună-cenuşie, cu înfăţişarea sticlei topite, care a fost folosită în epoca de piatră pentru confecţionarea armelor şi a uneltelor şi, în unele culturi primitive şi din antichitate, pentru incrustarea în ochii unor statui. [Pronunţat: *-di-an*]

ÓBŞTE, *obşti*, s.f. Comunitate, mulţime de oameni. ◇ *Obşte gentilică*, formă de organizare socială apărută în comuna primitivă, bazată pe legături de sînge între oameni, pe proprietatea comună asupra mijloacelor de muncă, pe egalitatea deplină între membrii societăţii, pe munca în comun şi pe repartiţia egală a bunurilor. *Obşte sătească* (sau *teritorială, vicinală*), formă de organizare socială apărută în perioada descompunerii comunei primitive, caracterizată prin înlocuirea legăturilor de rudenie cu legături de vecinătate, prin munca în comun şi prin îmbinarea proprietăţii private cu cea colectivă.

OBŞTÉSC, -EÁSCĂ, *obşteşti*, adj. Care priveşte poporul, care aparţine poporului. ◆ Comun, general, colectiv, public. ◇ (Înv.) *Obşteasca adunare*, a) organ legislativ suprem, în ţările româneşti, adunare naţională; b) consiliu consultativ.

OBTURATÓR, *obturatoare*, s.n. Dispozitiv folosit pentru a reduce sau pentru a opri trecerea unui material fluid sau mărunt printr-o conductă, a unui fascicul de lumină printr-o deschidere etc.

OBTÚZ, -Ă, *obtuzi, -e*, adj. **1.** (Mat.; în expr.) *Unghi obtuz*, unghi propriu mai mare decît un unghi drept. **2.** Fig. (Despre oameni sau despre mintea, spiritul etc. lor) Care pricepe greu; redus, mărginit.

OCĂ, *ocale*, s.f. Unitate de măsură pentru capacităţi şi greutăţi, folosită în trecut, echivalentă cu circa un litru şi jumătate sau cu un kilogram şi un sfert.

OCÁRĂ, *ocări*, s.f. (Pop.) Vorbă sau faptă care ceartă, rușinează, supără, jignește etc. pe cineva.

OCAZIONÁL, -Ă, *ocazionali*, *-e*, adj. Care are loc cu prilejul unui anumit eveniment, într-o anumită împrejurare. ◆ Care apare sau se face întîmplător; de ocazie; accidental. [Pronunțat: *-zi-o-*]

OCĂRÎ, *ocărăsc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A mustra, a certa, a dojeni.

OCCIDÉNT s.n. Apus, vest. ◆ Regiune geografică situată în vestul Europei (și în Statele Unite ale Americii).

OCCIPITÁL, -Ă, *occipitali*, *-e*, s.n., adj. 1. S.n. Os lat nepereche, situat în partea posterioară a cutiei craniene. 2. Adj. Care aparține occipitalului (1), care se referă la occipital, din regiunea occipitalului. ◇ *Lob occipital*, lob situat în partea posterioară a creierului mare, unde se află centrii vederii. *Orificiu occipital*, deschidere circulară în occipital (1), prin care trec măduva spinării și nervii spinali.

OCEÁN, *oceane*, s.n. Întindere foarte mare de apă stătătoare sărată și adîncă de pe suprafața globului, mărginită de continente. ◇ *Ocean planetar*, totalitatea oceanelor și mărilor, cu legătură între ele, formînd o singură masă lichidă enormă.

OCEÁNIC, -Ă, *oceanici*, *-ce*, adj. Care aparține oceanului, privitor la ocean; care trăiește în ocean. ◆ Care este specific regiunilor de uscat aflate în apropierea oceanului.

OCÉL, *oceli*, s.m. Receptor simplu de lumină care se găsește, în număr variat (de la o singură pereche pînă la 6—7 perechi), la meduze, viermi, arahnide, miriapode, la insecte și la larvele acestora.

OCHEÁN, *ocheane*, s.n. Instrument optic care servește la mărirea obiectelor aflate la distanță, pentru a putea fi observate mai bine.

OCHI, (1,2) *ochi*, s.m., (2) *ochiuri*, s.n. 1. S.m. Fiecare dintre cele două organe ale vederii, de formă globulară, așezate simetric în partea din față a capului omului și a unor animale; globul ocular împreună cu orbita, cu pleoapele și cu genele; irisul colorat al acestui organ; organul vederii unui animal sau al unei insecte, indiferent de structura lui, de la oceli pînă la ochii compuși ai cefalopodelor și ai vertebratelor. ◇ *Ochi compuși*, ochi la care celulele retiniene și celulele pigmentare nu formează pături uniforme, ci sînt dispuse în grupe (denumite omatidii), caracteristici crustaceelor și insectelor. *Bulbii ochilor*, globii ochilor. 2. S.n. și m. (Fiz.; în expr.) *Ochi de rețea*, parte a unei rețele electrice cuprinsă între două sau mai multe noduri. *Ochi magic*, tub electronic cu ecran fluorescent, la aparatele de recepție radiofonică sau radiotelegrafică, care arată în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită. *Ochi de pisică*, a) disc de sticlă sau de material plastic care reflectă razele de lumină proiectate asupra lui, folosit la semnalizare; b) varietate de minerale care, șlefuite într-un anumit mod, capătă o luminozitate neobișnuită.

ÓCINĂ, *ocini*, s.f. Denumire dată, în evul mediu, în țările române, proprietății ereditare de pămînt.

OCITOCÍNĂ s.f. Oxitocină.

OCÎRMUÍRE, *ocîrmuiri*, s.f. (Înv.) Conducere, guvernare a unei țări, a unui popor etc.

ÓCNĂ, *ocne*, s.f. Mină (de sare); salină.

ÓCNIȚĂ, *ocnițe*, s.f. 1. Adîncitură într-o sobă de zid, în cuptorul sau în pereții caselor țărănești, în care se păstrează diferite obiecte; firidă, nișă. 2. Firidă de mici dimensiuni folosită ca element decorativ în partea exterioară a zidului unei clădiri.

OCÓL, *ocoale*, s.n. Subdiviziune administrativă a unui ținut în Moldova, în evul mediu, cuprinzînd, de obicei, mai multe sate care depindeau, din punct de vedere administrativ, de un tîrg sau de un oraș.

ÓCRU s.n. **1.** Varietate de argilă de culoare galbenă, roșiatică sau brună, formată din hidroxizi de fier și folosită ca pigment în fabricarea unor vopsele. **2.** Vopsea preparată din ocru **(1)**. **3.** (Adesea adjectival) Culoare galbenă-brună.

OCTAÉDRU, *octaedre*, s.n. Poliedru cu opt fețe. ◇ *Octaedru regulat*, octaedru cu fețele triunghiuri echilaterale unite cîte 4 în același vîrf, și cu cele 12 muchii strînse (cîte 4) în cele 6 vîrfuri, măsura unghiului diedru format de două fețe fiind de 109°20′16″,4.

OCTÁN, *octani*, s.m. Alean cu opt atomi de carbon în moleculă, existent în mai multe forme izomere. ◇ *Octan normal*, $CH_3(CH_2)_6CH_3$, octan cu catenă normală (sau liniară) neramificată, conținînd în catenă toți cei opt atomi de carbon, lichid inflamabil, insolubil în apă, solubil în solvenți organici (alcool, eter, benzen etc.), folosit ca solvent.

OCTÁNIC, -Ă, *octanice*, adj. (Chim.; în expr.) *Cifră octanică* (sau *număr octanic)*, C.O., număr care indică puterea antidetonantă a unei benzine, apreciată prin ardere într-un motor standardizat în comparație cu un amestec de heptan normal (cifra octanică 0) și de izooctan (cifra octanică 100), calitatea unei benzine fiind cu atît mai bună cu cît cifra octanică este mai mare.

OCTÉT, *octete*, s.n. (Chim.; și în expr. *octet electronic)* Configurație electronică stabilă de opt electroni de valență în stratul periferic al unui atom, caracteristică gazelor rare (cu excepția heliului) și spre care tinde, în cursul reacțiilor chimice, majoritatea elementelor din grupele principale ale sistemului periodic al elementelor, prin transfer de electroni sau prin punerea în comun de electroni.

OCTOGÓN, *octogoane*, s.n. Poligon cu opt laturi. ◇ *Octogon stelat*, octogon concav ce se obține unind din trei în trei vîrfurile octogonului.

OCTOÍH, *octoihuri*, s.n. Carte de cîntări bisericești pe opt glasuri; osmoglasnic.

OCTOSILÁB, *octosilabe*, s.n. Vers de opt silabe.

OCULÁR, -Ă, *oculari*, *-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care ține de ochi, privitor la ochi, al ochiului. **2.** S.n. Sistem optic convergent sau divergent care intră în alcătuirea unui instrument optic (microscop, lunetă etc.) și care servește la observarea imaginii date de obiectiv.

OCULOMOTÓR, -OÁRE, *oculomotori*, *-oare*, adj. Care pune în acțiune unele organe anexe ale globului ocular. ◇ *Nervi oculomotori*, perechea a treia de nervi cranieni, care își au originea în pedunculii cerebrali și care pun în acțiune mușchii drepți, inferiori, superiori și interni, și ridică pleoapa superioară.

OCÚLT, -Ă, *oculți*, *-te*, adj. **1.** Care aparține ocultismului, privitor la ocultism. **2.** Ascuns, tainic, misterios.

OCULTÍSM s.n. Ansamblu de concepții și de practici superstițioase privitoare la pretinse forțe supranaturale, misterioase, cu care unii oameni inițiați în anumite „secrete“ sau înzestrați cu facultăți tainice ar putea comunica. ◆ Totalitatea riturilor legate de această concepție.

OCUPÁȚIE, *ocupații*, s.f. **1.** Luarea (temporară) în stăpînire, de către forțele armate ale unui stat, a unei părți de teritoriu sau a totalității teritoriului unui alt stat; cucerire. ◆ (Jur.) Luarea în stăpînire, în posesiune a unui bun; dobîndire a unei proprietăți. **2.** Îndeletnicire, treabă, activitate; preocupare. ◆ Slujbă, post; profesiune, meserie.

ÓDĂ, *ode*, s.f. Specie a poeziei lirice prin care se exprimă sentimente de admirație, de venerație, de entuziasm față de patrie, de persoane, de fapte eroice, de idealuri etc.

ODĂIÁȘ, *odăiași*, s.m. (Înv.) Om de serviciu la un tribunal, la o prefectură, la alte instituții publice. [Pronunțat: *-dă-iaș*]

ODÍHNĂ, *odihne*, s.f. Întrerupere temporară a unei activități în scopul refacerii și întăririi forțelor; (stare sau timp de) repaus.

ODIÓS, -OÁSĂ, *odioși, -oase*, adj. (Adesea adverbial) Care provoacă ură, indignare, dezgust; dezgustător, respingător, detestabil. [Pronunțat: *-di-os*]

ODOLEÁN, *odoleni*, s.m. Nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori mari, trandafirii sau albe, dintre care una, cu miros neplăcut, servește la prepararea unor medicamente *(Valeriana officinalis)*.

ODONÁT, *odonate*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte din care fac parte libelulele, cu două perechi de aripi membranoase, transparente, cu ochi foarte mari, bune zburătoare și cu metamorfoză incompletă; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

ODONTOCÉT, *odontocete*, s.n. (La pl.) Ordin de cetacee cu dinți; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

ODÓR, *odoare*, s.n. Persoană dragă, iubită, scumpă.

ODORÁRE, *odorări*, s.f. (Chim.) Odorizare.

ODORIZÁNT, *odorizanți*, s.m. Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros gazelor combustibile (inodore) în scopul detectării pierderilor accidentale de gaze din conducte, din recipiente etc.

ODORIZÁRE, *odorizări*, s.f. Operație prin care un gaz combustibil este făcut să exale un miros puternic, prin adăugarea unor odorizanți, în scopul detectării pierderilor accidentale de gaze din conducte, din recipiente etc.; odorare.

ODRÁSLĂ, *odrasle*, s.f. Copil, urmaș al unei persoane.

OFÉNSĂ, *ofense*, s.f. Cuvînt, comportare, faptă care jignește, insultă pe cineva sau ceva; insultă, jignire.

OFENSÍVĂ, *ofensive*, s.f. Puternică acțiune de luptă a unei armate, prin care se urmărește distrugerea sau prinderea armatei dușmane și cucerirea terenului pe care aceasta îl ocupă. ◆ Fig. Acțiune puternică, susținută, cu participarea multor persoane, pentru realizarea unui anumit lucru.

OFERTÁNT, -Ă, *ofertanți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care face o ofertă.

OFÉRTĂ, *oferte*, s.f. 1. Propunere făcută de o persoană altei persoane pentru vînzarea-cumpărarea unor mărfuri, pentru angajarea într-o slujbă, participarea la o acțiune, prestarea unor servicii etc. ◆ (Concr.) Act, document scris prin care se face o astfel de propunere. 2. Totalitatea mărfurilor produse și destinate desfacerii.

OFICIÁ, *oficiez*, vb. I. Tranz. A face o slujbă religioasă. ◆ A îndeplini, cu o anumită solemnitate, un act; a celebra. [Pronunțat: *-ci-a*]

OFICIÁL, -Ă, *oficiali, -e*, adj. Care este declarat, stabilit prin lege; care are caracter de lege. [Pronunțat: *-ci-al*]

OFÍCIU s.n. (În expr.) *Din oficiu*, a) (care este) în conformitate cu o dispoziție dată de o autoritate (și nu la cererea cuiva); b) care se face în mod automat, fără ca cineva să fi cerut anume.

OFIURÍDĂ, *ofiuride*, s.f. (La pl.) Clasă de echinoderme pedunculate, cu cinci brațe lungi și foarte mobile, bine delimitate de discul central; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. [Pronunțat: *-fi-u-*]

OFRÁNDĂ, *ofrande*, s.f. Sacrificare a unei victime în templul unei divini-

tăți; prinos, dar făcut bisericii. ◆ Dar oferit unei persoane în semn de devotament, de respect, de recunoștință; omagiu.

OFSAID, *ofsaiduri*, s.n. Situație, penalizată de arbitru, în care, un jucător, aflat în jumătatea de teren a adversarului, primește mingea de la un coechipier, în momentul în care se găsește în zona formată de linia ultimului jucător — exclusiv portarul — al echipei adverse și linia porții adverse.

OGÁR, *ogari*, s.m. Specie de câine de vînătoare cu botul lung, cu corpul înalt, subțire și zvelt, cu picioarele lungi, foarte iute la fugă.

OGHEÁL, *oghealuri*, s.n. (Reg.) 1. Cuvertură. 2. Plapumă.

OGIVÁL, -Ă, *ogivali, -e*, adj. În formă de ogivă, ca o ogivă.

OGÍVĂ, *ogive*, s.f. Sistem de construcție caracteristic arhitecturii gotice, format din intersecția a două arce de cerc dispuse diagonal, care formează osatura unei bolți; boltă a cărei curbă este determinată de arce ogivale.

OGLÍNDĂ, *oglinzi*, s.f. Piesă optică având o suprafață puternic reflectătoare de diferite forme (plană, concavă, convexă), realizată prin depunerea unui strat metalic subțire (argint sau aluminiu) pe o suprafață de sticlă bine șlefuită și lustruită.

OGLINDÍ, *oglindesc*, vb. IV. Refl. (Despre stări, fenomene, acțiuni etc.) A se vedea, a se arăta, a se reflecta. ◆ Tranz. A înfățișa, a reprezenta.

OGOÍ, *ogoiesc*, vb. IV. Refl. și tranz. (Pop.) A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) domoli, a (se) calma.

OGÓR, *ogoare*, s.n. Suprafață de teren cultivată sau pregătită pentru cultivarea unor plante agricole; țarină.

OGRÁDĂ, *ogrăzi*, s.f. (Pop.) Curte a unei case (de țară).

OHÁBĂ, *ohabe*, s.f. Denumire a imunității boierești și mănăstirești, în evul mediu, în Țara Românească.

OHM, *ohmi*, s.m. Simbol Ω. Unitate de măsură a rezistenței electrice, egală cu rezistența unui conductor electric străbătut de un curent de un amper la tensiunea de un volt. [Pronunțat: *om*]

OHMMÉTRU, *ohmmetre*, s.n. Instrument pentru măsurarea rezistențelor electrice, alcătuit dintr-o sursă de curent continuu și un voltmetru etalonat în unități de rezistență. [Pronunțat: *ommetru*]

OIERÍT s.n. Impozit pe turmele de oi, perceput de domn în Țara Românească, la început în natură, iar apoi în bani. [Pronunțat: *o-ie-*]

OLEÁCĂ adv. (Pop.) Puțin, nițel.

OLEAGINÓS, -OÁSĂ, *oleaginoși, -oase*, adj. (Despre plante și semințele lor) Care conține ulei; din care se poate extrage ulei. [Pronunțat: *-le-a-*]

OLEÁNDRU, *oleandri*, s.m. Arbust mediteranean dicotiledonat, din familia apocinaceelor, înalt pînă la cinci metri, cu frunze lanceolate, cu flori albe, roz sau roșii, plăcut mirositoare, cultivat la noi ca plantă ornamentală *(Nerium oleander)*.

OLEÁT, *oleați*, s.m. Sare sau ester al acidului oleic. ◇ *Oleat de aluminiu*, pulbere albă sau masă gălbuie vîscoasă, insolubilă în apă, solubilă în benzen, în terebentină etc., folosită la impermeabilizarea țesăturilor, la impregnarea materialelor ceramice poroase, la fabricarea uleiurilor lubrifiante, a materialelor plastice, în medicină. *Oleat de plumb*, pulbere albă, unsuroasă, toxică, insolubilă în apă, solubilă în solvenți organici, folosită la fabricarea lubrifianților, a lacurilor, la impermeabilizarea țesăturilor etc. [Pronunțat: *-le-at*]

OLECĂÍ, *olécăi*, vb. IV. Refl. (Înv. și reg.) A se văicări, a se tîngui.

OLEFÍNĂ, *olefine*, s.f. (Chim.; înv.) Alchenă.

OLEFÍNICĂ, *olefinice*, adj. (Chim.; în expr.) *Hidrocarbură olefinică*, alchenă.

OLÉIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid oleic*, acid alifatic monocarboxilic nesaturat, cu 18 atomi de carbon în moleculă și o dublă legătură, care, sub formă de gliceride, este principalul constituent al uleiurilor vegetale și al grăsimilor animale, prezentîndu-se sub forma unui lichid incolor sau gălbui, insolubil în apă, solubil în solvenți organici, folosit la fabricarea săpunului, în cosmetică, în industria textilă etc. [Pronunțat: *-le-ic*]

OLÉUM s.n. Soluție de acid sulfuric cu 8% anhidridă sulfurică, produs obținut la fabricarea acidului sulfuric și din care, prin diluare cu apă, se obține acid sulfuric de concentrația dorită; acid sulfuric fumans. [Pronunțat: *-le-um*]

OLFACTÍV, -Ă, *olfactivi, -e*, adj. Care se referă la simțul mirosului. ◇ *Mucoasă* (sau *membrană) olfactivă*, partea superioară a mucoasei nazale, care căptușește pereții cavităților nazale, bogată în celule olfactive fusiforme de origine nervoasă. *Nervi olfactivi*, prima pereche de nervi cranieni senzitivi, reprezentați prin axonii celulelor senzitive din mucoasa nazală, care primesc impresiile de miros și le conduc spre scoarța cerebrală. *Celule olfactive*, celule nervoase din mucoasa olfactivă. *Organ olfactiv*, organ al mirosului capabil să recepționeze stimulii de miros; nas.

OLIGARHÍE, *oligarhii*, s.f. Dominație politică și economică a unui grup restrîns de persoane sau de familii, în societățile bazate pe clase antagoniste. ◆ Persoane sau familii care exercită o asemenea dominație.

OLIGOCHÉT, *oligochete*, s.n. (La pl.) Clasă de anelide terestre, dulcicole, lipsite de parapode și cu puțini peri; (și la sg.) anelid care face parte din această clasă.

OLIMPIÁDĂ, *olimpiade*, s.f. **1.** Interval de patru ani dintre două serbări succesive ale jocurilor olimpice, în Grecia antică, devenit unitate cronologică convențională. **2.** Competiție sportivă internațională, cu caracter complex, la care pot participa numai sportivii amatori și care se organizează o dată la patru ani; jocuri olimpice. [Pronunțat: *-pi-a-*]

OLÍVĂ, *olive*, s.f. **1.** (Bot.) Măslină. **2.** (Anat.; în expr.) *Oliva bulbară*, umflătură ovoidală proeminentă, situată pe cordoanele laterale ale bulbului rahidian.

OLIVÍNĂ, *olivine*, s.f. Silicat natural de magneziu și fier, cristalizat în sistemul rombic, de culoare verde-măslinie, cu luciu sticlos, care se folosește ca materie primă pentru produse refractare.

OLOGRÁF, -Ă, *ografi, -e*, adj. (Despre acte, scrisori etc.) Scris de mîna autorului.

OLÓI, *oloiuri*, s.n. (Înv. și pop.) Ulei.

OM, *oameni*, s.m. Ființă superioară, socială, care se caracterizează prin gîndire, limbaj articulat și prin capacitatea de a făuri unelte și idealuri cu ajutorul cărora transformă realitatea înconjurătoare.

OMÁGIU, *omagii*, s.n. (În evul mediu) Ceremonial care cuprindea jurămîntul de credință și de supunere al unui vasal față de suzeranul său. ◆ P. gener. Manifestare (prin cuvinte, gesturi etc.) a credinței, respectului, admirației sau recunoștinței față de cineva.

OMATIDÍE, *omatidiri*, s.f. Fațetă a corneei ochilor compuși de la artropode, formată din grupe de celule retiniene și pigmentare.

OMĂT, *omături*, s.n. (Pop.) Zăpadă. ◆ (Reg.) Nămete, troian.

OMBILÍC, *ombilicuri*, s.n. Orificiu abdominal prin care trece cordonul ombilical la fetus; buric. ◆ Cordon ombilical.

OMBILICÁL, -Ă *ombilicali, -e*, adj. Care ține de ombilic, cu privire la ombilic. ◇ *Cordon ombilical*, formație anatomică în formă de tub, care conține vase sangvine și care leagă placenta fătului de mamă, asigurînd schimburile nutritive dintre mamă și făt; ombilic.

OMENÍE s.f. Calități alese ale unei persoane (sau ale unei colectivități), care se manifestă printr-o adîncă înțelegere, dragoste, respect etc. față de oameni.

OMÍDĂ *omizi*, s.f. Larva fluturilor (cu corpul alcătuit din segmente și uneori acoperit cu peri).

OMILÍE, *omilii*, s.f. Cuvîntare cu conținut religios; predică.

OMNIVÓR, -Ă, *omnivori, -e*, adj., s.m. și f. (Animal) care se hrănește atît cu substanțe vegetale, cît și cu substanțe animale; (animal) care mănîncă de toate.

OMNIPREZÉNT, -Ă, *omniprezenți, -te*, adj. Care este prezent, activ pretutindeni.

OMOGÉN, -Ă *omogeni, -e*, adj. Care are o alcătuire sau o structură unitară, care are omogenitate; nediferențiat. ◇ (Mat.) *Polinom omogen*, polinom (în mai multe nedeterminate) cu toți termenii de același grad. *Sistem omogen*, sistem de ecuații cu două sau mai multe necunoscute, în care termenii ce conțin necunoscutele sînt de același grad, iar termenii liberi sînt toți egali cu zero. (Chim.) *Amestec omogen*, amestec sau sistem de substanțe care au aceeași compoziție și aceleași proprietăți în toată masa lor, în tot cuprinsul lor, în orice punct.

OMOGENITÁTE *omogenități*, s.f. Însușirea de a fi omogen. ◆ Însușire a unui obiect, a unui grup, a unui sistem fizico-chimic de a avea aceleași proprietăți în toate punctele sale. ◆ Proprietate a unei formule (fizice) de a avea aceleași dimensiuni în cei doi membri ai săi.

OMOGENIZÁRE, *omogenizări*, s.f. Operație de amestecare a componenților unui sistem eterogen pentru a se obține un amestec care să aibă aceeași compoziție mijlocie în toată masa lui. ◇ *Omogenizare socială*, proces de apropiere și de întrepătrundere a unor caracteristici ale claselor, ale grupurilor sau ale categoriilor sociale, înfăptuit pe scară națională.

OMOLÓG, -OÁGĂ, *omologi, -oage*, adj., s.m. **1.** Adj. (Despre două elemente aparținînd unor figuri geometrice între care există o corespondență determinată) Care corespunde, care se află în corespondență. ◇ *Laturi omoloage* (în două triunghiuri sau poligoane congruente ori asemenea), perechea de laturi (cîte una din fiecare figură) care se opun la unghiuri congruente sau care unesc unghiuri congruente. **2.** Adj. (Despre substanțe organice) Care are o structură chimică diferită de structura altei substanțe, din aceeași clasă de substanțe, prin prezența unei grupe în care carbonul se află legat de doi atomi de hidrogen; care diferă de altă substanță, din aceeași clasă de substanțe, printr-o grupă CH_2. **3.** S.m. Substanță dintr-o clasă de substanțe, care diferă de alte substanțe din aceeași clasă de substanțe prin prezența unei grupe CH_2. ◇ *Omolog superior*, omologul unei anumite substanțe dintr-o clasă de substanțe, care are în plus o grupă CH_2 față de respectiva substanță. *Omolog inferior*, omologul unei anumite substanțe dintr-o clasă de substanțe, care are în minus o grupă CH_2 față de respectiva substanță. **4.** Adj. (Biol.; despre unele organe) Care are structură asemănătoare și origine comună, dar formă externă și funcții diferite. **5.** S.m. Persoană care deține o funcție oficială

într-o organizație sau într-un stat, privită în raport cu altă persoană care deține aceeași funcție oficială într-o altă organizație sau într-un alt stat.

OMOLOGÁ, *omologhez*, vb. I. Tranz. **1.** A confirma, în baza autorității conferite de lege, valoarea sau autenticitatea unui act scris. ◆ A accepta un tip de produs și a aproba fabricarea lui curentă. **2.** A recunoaște oficial o performanță, un rezultat al unui joc sportiv, în urma verificării foilor de arbitraj.

OMOMORFÍSM, *omomorfisme*, s.n. (Mat.) Funcție f între două mulțimi de aceeași structură, astfel încît compunerii a două elemente dintr-o mulțime să-i corespundă compunerea imaginilor lor din cealaltă mulțime. ◇ *Omomorfism de grupuri*, funcție f definită pe un grup G (la care legea de compoziție este notată cu $\top$), cu valori în grupul G' (la care legea de compoziție este notată cu $\perp$), avînd proprietatea: $f(x \top y) = f(x) \perp f(y)$, pentru orice x și y din G. *Omomorfism de inele*, funcție f definită pe un inel A, cu valori în inelul A', astfel încît: a) $f(x+y) = f(x) + f(y)$; b) $f(x \cdot y) = f(x) \cdot f(y)$, pentru orice x și y din A; c) $f(1) = 1'$. *Omomorfism de corpuri*, omomorfism de inele între două corpuri. Se mai numește morfism.

OMONÍM, *omonime*, s.n. Cuvînt care are aceeași formă (și aceeași pronunțare) cu alt cuvînt sau cu alte cuvinte, de care diferă (net) ca sens (și ca origine).

OMOPLÁT, *omoplați*, s.m. Os pereche triunghiular, care formează partea posterioară a articulației umărului; spată, scapulă.

OMOTETÍE, *omotetii*, s.f. (Mat.) Transformare geometrică punctuală, definită de un punct fix O (numit centru) și de un număr real k (numit puterea sau modulul ei), care asociază unui punct M un punct M', de pe dreapta OM, astfel încît: $\frac{\|OM'\|}{\|OM\|} = k$.

OMUCÍDERE, *omucideri*, s.f. Omor, crimă, asasinat.

OMUȘÓR, *omușoare*, s.n. Apendice cărnos, mobil și contractil, situat în cavitatea bucală, în partea posterioară a palatului moale; luetă, uvulă.

ONDULÁ, pers. 3 *ondulează*, vb. I. Intranz. A se mișca, a se legăna ca valurile unei ape; a se încreți.

ONDULATÓRIU, -IE, *ondulatorii*, adj. **1.** (Fiz.) Care se propagă în formă de unde sau de valuri; referitor la unde. **2.** (Zool.; în expr.) *Mișcare ondulatorie*, mișcarea de șerpuire pe care o efectuează flagelatele.

ONDULÁȚIE, *ondulații*, s.f. Buclă; încrețitură, cută.

ONERÓS, -OÁSĂ, *oneroși, -oase*, adj. (Despre contracte, convenții etc.) Care impune cuiva sarcini. ◆ Împovărător, apăsător; necinstit.

ONÉST, -Ă, *onești, -ste*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Cinstit, corect.

ONESTITÁTE s.f. Cinste, corectitudine.

ONÍRIC, -Ă, *onirici, -ce*, adj. **1.** Privitor la vise, care aparține visului; de vis. ◇ *Delir oniric*, delir asemănător cu visul, care se manifestă în unele boli psihice și în care bolnavul se comportă ca un somnambul. **2.** (În literatură) Care arată, dezvoltă, tratează, se bazează pe stări psihice asemănătoare visului. ◆ (Substantivat) Scriitor oniric (2).

ONIRÍSM s.n. Delir, aiurare asemănătoare visului, provocată de obsesii sau de halucinații.

ÓNIX s.n. Varietate neagră de agat fin, adesea cu striații de diferite culori (albe, roșii, cenușii etc.), folosită ca piatră semiprețioasă. ◆ Obiect făcut din acest material.

ONOÁRE s.f. **1.** Integritate morală, probitate, corectitudine, cinste. **2.** Prețuire deosebită; considerație, respect, stimă.

ONOMÁSTIC,-Ă, *onomastici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care aparține numelor proprii (de persoane), privitor la aceste nume. **2.** S.f. Totalitatea numelor proprii (de persoane) dintr-o limbă, dintr-o regiune, dintr-o creație literară etc.

ONOMATOPÉE, *onomatopee*, s.f. Cuvînt care imită sunete, zgomote etc. din natură; cuvînt imitativ. [Pronunțat: *-pe-e*]

ONOMATOPÉIC,-Ă, *onomatopeici,-ce*, adj. (Despre cuvinte, versuri, fraze etc.) Cu caracter de onomatopee; care cuprinde onomatopee. [Pronunțat: *-pe-ic*]

ONORÍFIC,-Ă, *onorifici,-ce*, adj. **1.** (Despre titluri, distincții etc.) Care aduce onoare (2); acordat în semn de cinste, de respect, de considerație față de cineva. ◆ (Despre funcții, servicii etc.) Care aduce onoare, cinste (fără a produce un profit material). **2.** (Despre persoane) Căruia i s-a acordat un titlu (de onoare) în semn de respect, de considerație pentru merite deosebite; care îndeplinește o funcție, o sarcină de onoare, fără a fi retribuit; de onoare.

ONTOGENÉTIC,-Ă, *ontogenetici,-ce*, adj. Care aparține ontogenezei, privitor la ontogeneză, specific ontogenezei; ontogenic.

ONTOGENÉZĂ, *ontogeneze*, s.f. Dezvoltare individuală a organismelor vegetale și animale, care cuprinde toate transformările organismului, de la stadiul de embrion pînă la sfîrșitul existenței lui; ontogenie.

ONTOLÓGÍC,-Ă, *ontologici,-ce*, adj. Care aparține ontologiei, privitor la ontologie.

ONTOLOGÍE s.f. Ramură a filozofiei care studiază trăsăturile cele mai generale ale existenței; teoria existenței.

OOCÍT, *oocite*, s.n. Celulă sexuală animală femelă, diploidă, care provine din oogoane, după o fază de multiplicare și de creștere a acestora, în care are loc meioza pentru formarea ovulelor.

OOGÁMÍE s.f. Proces sexual caracteristic algelor, ciupercilor și tuturor metazoarelor, care constă în contopirea unui gamet femel, mare și mobil, cu un gamet mascul, mic și mobil.

OOGENÉZĂ, *oogeneze*, s.f. Formarea, dezvoltarea și maturizarea ovulului.

OOGÓN, *oogoane*, s.n. **1.** (La plante) Organ sexual femel de reproducere a unor talofite (alge și ciuperci), care conține cîteva oosfere; gametangiu femeiesc. **2.** (La animale) Celulă a ovarului care suferă frecvente diviziuni mitotice și din care rezultă oocitul.

OOLÍT, *oolite*, s.n. Formație sferică sau elipsoidală constituită din calcit, aragonit, fosfat de calciu etc., prin precipitarea ritmică a mineralelor în jurul unui grăunte de nisip, a unui fragment de cochilie etc.

OOLÍTIC,-Ă, *oolitici,-ce*, adj. (Despre roci) Care conține oolite, format din oolite. ◇ *Calcar oolitic*, rocă de culoare albă sau gălbuie, rezultată prin depunerea carbonatului de calciu din apele marine în jurul granulelor de nisip sau a resturilor de cochilii de scoici, sub formă de pelicule concentrice, avînd aspect de boabe sferice.

OOSFÉRĂ, *oosfere*, s.f. Gamet femel al plantelor, situat în sacul embrionar, în arhegon sau în oogon.

OP, *opuri*, s.n. (Livr.) Operă (literară sau științifică); carte, lucrare, scriere.

OPÁC,-Ă, *opaci,-ce*, adj. **1.** Prin care nu poate trece lumina, lipsit de transparență; nestrăveziu. ◆ Lipsit de

strălucire; întunecat. ◆ Care nu permite trecerea unei radiaţii electromagnetice sau corpusculare. 2. Fig. Cu orizont mărginit, îngust la minte, obtuz.

OPÁIŢ, *opaiţe*, s.n. Lampă mică, primitivă, care luminează prin arderea unui fitil introdus într-un vas mic umplut cu grăsime. [Pronunţat: *-pa-iţ*]

OPÁL, *opale*, s.n. $SiO_2 \cdot H_2O$. Bioxid de siliciu hidratat, natural, compact, cu luciu sticlos, incolor sau variat colorat, transparent sau opalescent, folosit ca piatră semipreţioasă.

OPALESCÉNT,-Ă, *opalescenţi,-te*, adj. Care prezintă fenomenul de opalescenţă; care răspîndeşte o lumină slabă, difuză; opalin. ◇ *Sticlă opalescentă*, sticlă în compoziţia căreia s-a folosit fosfat de calciu sub formă de făină de oase, care i-a conferit un aspect alb-lăptos.

OPALESCÉNŢĂ, *opalescenţe*, s.f. 1. Fenomen de difuzie a luminii în sisteme coloidale şi în unele medii tulburi (opal, apă cu un conţinut mic de lapte etc.) care conţin particule fin dispersate sau bule de gaz microscopice, cu dimensiuni apropiate de lungimea de undă a luminii. 2. Aspect lăptos ca urmare a opalescenţei (1), care apare roşcat, cînd este observat prin transparenţă, şi albăstrui, cînd este observat lateral.

OPALÍN,-Ă, *opalini,-e*, adj. Opalescent.

OPERĂŢIE, *operaţii*, s.f. 1. Activitate efectuată de unul sau de mai mulţi oameni (cu o anumită calificare) în vederea atingerii unui anumit scop. ◆ (Psih.) Mijloc de realizare a unei acţiuni. ◆ Acţiune efectuată de un aparat, de o maşină etc. în cadrul unei munci specifice; lucrare. 2. Intervenţie chirurgicală. 3. Acţiune militară de mare amploare. 4. (Mat.) Funcţie definită pe un produs cartezian (finit sau nu) cu valori într-o mulţime căreia îi aparţine un element (sau toate elementele) din produsul cartezian pe care este definită, sau cu valori în alt produs cartezian. ◇ *Operaţie algebrică internă*, lege de compoziţie internă. *Operaţie fără sens*, fiecare dintre operaţiile: $\infty - \infty$, $0 \cdot \infty$, $\frac{a}{0}$ $(a \in \mathbf{R})$, $\frac{\infty}{\infty}$, 1^{∞}, $0^{0}, \infty^{0}$. ◆ Regulă după care se face un calcul sau se aplică o construcţie matematică.

OPERAŢIONÁL,-Ă, *operaţionali,-e*, adj. Referitor la operaţii (militare). ◇ *Cercetare operaţională*, tehnica analizei unei probleme administrative, comerciale, industriale sau logice prin metoda matematică. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

ÓPERĂ, *opere*, s.f. 1. Acţiune conştientă îndreptată spre un scop; rezultat al unei activităţi creatoare; lucrare, fapt. 2. Lucrare originală de artă, de ştiinţă etc.; creaţie (artistică). ◆ (La sg., cu sens colectiv) Totalitatea lucrărilor unui artist sau ale unui om de ştiinţă, ale unui creator în general. 3. Compoziţie muzicală (de mari proporţii) scrisă pentru solişti, cor şi orchestră pe textul unui libret dramatic, destinată a fi reprezentată pe scenă; reprezentare scenică a acestei lucrări. ◇ *Operă bufă* (sau *comică*), operă cu un conţinut spiritual, plin de haz. 4. Clădire destinată reprezentării unei opere (3).

OPÉRCUL, *opercule*, s.n. 1. (Bot.) Căpăcel care acoperă capsula în care se găsesc sporii la muşchi. 2. (Zool.) Pliu tegumentar care acoperă deschiderea branhială la peşti; lamă discoidală. ◆ Căpăcel care acoperă gura cochiliei la gasteropode. ◆ Prima pereche de apendice lăţite la unele artropode, avînd rol protector.

OPERÉTĂ, *operete*, s.f. Compoziţie muzicală (de mari proporţii), scrisă pentru solişti, cor şi orchestră pe textul unui libret dramatic, destinată a fi reprezentată pe scenă, cu conţinut uşor, agreabil, în care părţile cîntate

alternează cu cele vorbite; reprezentare scenică a acestei compoziții.

OPINÁ, *opinez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A exprima o părere; a socoti, a crede, a considera.

OPÍNCĂ, *opinci*, s.f. (La sg.; cu sens colectiv) Țărănime.

OPÍNIE, *opinii*, s.f. Părere, judecată, idee, considerație. ◇ *Opinia publică*, fenomen de natură psihosocială care se produce la nivelul grupurilor mai restrînse sau mai largi, în raport cu variate fapte și evenimente concrete din viața economico-socială, politică, juridică, cultural-artistică, morală etc., exprimînd aprecierile, opțiunile, reacțiile publicului referitoare la aceste fapte și evenimente.

ÓPIU s.n. Substanță narcotică toxică, obținută prin uscarea latexului extras, prin incizie, din capsulele necoapte ale unei specii de mac și folosită ca somnifer, calmant, analgezic, stupefiant, tranchilizant.

OPLOȘÍ, *oploșesc*, vb. IV. (Pop. și fam.) **1.** Refl. A-și găsi un refugiu (comod), a se pune la adăpost; a se pripăși. **2.** Tranz. A găzdui, a adăposti.

OPONÉNT, -Ă, *oponenți, -te*, s.m. și f. Persoană care își exercită dreptul de opoziție; opozant.

OPORTÚN, -Ă, *oportuni, -e*, adj. Care se întîmplă, care se face la momentul potrivit; adecvat situației, împrejurărilor; potrivit, indicat, nimerit, favorabil.

OPORTUNÍSM s.n. **1.** Atitudine lipsită de principialitate a unei persoane, care, pentru a-și satisface interesele personale, adoptă și aplică, după împrejurări, principii și păreri diferite. **2.** Curent în mișcarea muncitorească, urmărind îndepărtarea de la lupta de clasă și subordonarea intereselor clasei muncitoare față de politica și de interesele burgheziei.

OPORTUNÍST, -Ă, *oportuniști, -ste*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține oportunismului, privitor la oportunism, specific oportunismului. **2.** S.m. și f. Adept al oportunismului.

OPOZÁBIL, -Ă, *opozabili, -e*, adj. Care poate fi opus, care se opune. ◆ (Despre degetul mare de la mîna omului sau de la membrele unor maimuțe) Care poate fi adus în fața celorlalte patru degete.

OPOZÁNT, -Ă, *opozanți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care face parte dintr-un partid sau dintr-o grupare politică, opusă altui partid sau altei grupări (și considerată în raport cu acestea).

OPOZÍȚIE, *opoziții*, s.f. **1.** Raportul dintre două lucruri, două ființe, două fenomene, două însușiri, două situații opuse, contradictorii; deosebire categorică, izbitoare, contrast. **2.** Atitudine de împotrivire, de opunere, de rezistență a unor persoane, partide politice, organizații (politice) de masă față de programul de guvernare al unor partide politice, față de politica promovată de aceste partide etc.

OPRESIÚNE, *opresiuni*, s.f. Asuprire, oprimare, împilare. [Pronunțat: *-si-u-*]

OPRIMÁT, -Ă, *oprimați, -te*, adj. Asuprit, împilat, exploatat.

OPT num. card. Număr natural situat în numărătoare între șapte și nouă, care se reprezintă prin cifra 8 (sau VIII). ◆ (Substantivat) Semn grafic care reprezintă numărul opt.

OPTÁ, *optez*, vb. I. Intranz. A alege, a prefera din două sau mai multe lucruri, persoane, soluții, situații etc. pe cea considerată mai convenabilă, mai potrivită; a se hotărî pentru cineva sau pentru ceva.

OPTATÍV, -Ă, *optativi, -e*, adj. Care exprimă o dorință. ◇ (Gram.) *Mod optativ* (și substantivat, n.), mod al verbului care exprimă acțiunea ca dorită. *Propoziție optativă* (și substantivat, f.), propoziție care exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită.

ÓPTIC, -Ă, *optici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a fizicii care se ocupă cu

studierea naturii luminii, a emisiunii și absorbției ei, a mărimilor ce caracterizează lumina, cu fenomenele legate de propagarea și de interacțiunea luminii cu diverse substanțe, cu studiul radiațiilor de aceeași natură cu lumina (radiații infraroșii, ultraviolete etc.). 2. Adj. Care se bazează pe fenomene luminoase, care ține de lumină sau de senzațiile vizuale, privitor la astfel de fenomene sau de senzații; care aparține opticii (1). ◇ *Nervi optici*, cea de-a doua pereche de nervi cranieni senzitivi, care transmit impulsul determinat de stimulii vizuali la scoarța cerebrală, în lobul occipital, fiind formați din axonii neuronilor multipolari ai retinei. *Centru optic*, punct pe axa unei lentile prin care raza de lumină trece fără să-și schimbe direcția. ◆ (Adverbial; în expr.) *Substanță optic activă*, substanță care are însușirea de a-și roti planul de polarizare atunci cînd este străbătută de lumină polarizată liniar.

OPTICIAN,-Ă, *opticieni,-e*, s.m. și f. Specialist în optică; persoană care face, repară sau vinde instrumente optice. [Pronunțat: *-ci-an*]

OPTIM,-Ă, *optimi,-e*, adj. Care este cel mai (sau foarte) bun, potrivit, indicat etc. ◆ Care asigură cea mai mare eficiență economică, care corespunde cel mai bine intereselor economice urmărite.

OPTIMISM s.n. Concepție filozofică, opusă *pesimismului*, potrivit căreia în lume binele precumpănește asupra răului, iar lumea ar fi aproape perfect întocmită, ar cunoaște un progres și s-ar îndrepta spre un viitor mai bun; atitudine a omului care privește cu încredere viața și pe semenii săi; tendință de a vedea latura bună, favorabilă a lucrurilor.

OPȚIUNE, *opțiuni*, s.f. Faptul de a (putea) alege din două sau din mai multe lucruri, situații, posibilități etc. pe acela sau pe aceea care convine mai mult; preferință. [Pronunțat: *-ți-u-*]

OPULÉNȚĂ, *opulențe*, s.f. (Livr.) Bogăție, belșug, abundență (excesivă).

OPUS,-Ă, *opuși,-se*, adj. **1.** Care este așezat în fața cuiva sau a ceva; în partea cealaltă; (substantivat, n. art.) ceea ce se opune altuia. ◇ *Element opus* (sau *opusul unui element*), element din aceeași mulțime cu un element dat, x, care se notează $-x$, a căror sumă este egală cu zero: $x+(-x)=(-x)+x=0$. *Opusul unui polinom* $f \in C[x]$, polinomul $-f \in C[x]$. *Semidrepte opuse*, semidreptele $[BA$ și $[BC$ (sau $|BA$ și $|BC$), dacă $B \in |AC|$. *Semiplane opuse*, semiplanele limitate de aceeași dreaptă a unui plan.

ORACOL, *oracole*, s.n. (În antichitate, la greci și la romani) Sanctuar al unei divinități care, potrivit credinței vremii, avea atribuția să dezvăluie viitorul cuiva în forme și modalități diferite; profeție obținută de cineva în urma consultării zeilor.

ORAL,-Ă, *orali,-e*, adj. Care se face, se transmite verbal, prin viu grai, din gură în gură. ◆ (Și substantivat, n.; despre examene) Care se desfășoară prin întrebări și răspunsuri expuse verbal, prin viu grai.

ORAR,-Ă, *orari,-e*, adj. Care arată orele; privitor la ore; care se face sau se calculează pe timp de o oră. ◇ (Astron.) *Plan orar* (al unui astru), planul care trece printr-un astru și prin axa polilor cerești.

ORAȘ, *orașe*, s.n. Formă complexă de așezare omenească, mai mare decît comuna, avînd de obicei o funcție administrativă, industrială, comercială, politică și culturală importantă; urbe.

ORATÓR, *oratori*, s.m. Persoană care rostește un discurs, care vorbește unui public. ◆ Persoană care are darul de a vorbi (în public) frumos, convingător, nuanțat.

ORATORIU, *oratorii*, s.n. (Adesea fig.) Compoziție muzicală vocal-simfonică de mare întindere, scrisă pe o

temă dramatică, pentru orchestră, cor și soliști vocali și destinată a fi interpretată în concert.

ORĂȚIE, *orații*, s.f. Specie a literaturii populare în versuri care se spune în diferite momente ale ceremonialului nunții, pentru a-i întări caracterul spectacular.

ÓRĂ, *ore*, s.f. Unitate de măsură a timpului egală cu a 24-a parte dintr-o zi, cuprinzînd 60 de minute sau 3 600 de secunde; ceas; se notează: *h*.

ORĂTĂNIE, *orătănii*, s.f. (Pop. și fam.) Pasăre de curte.

ORBICULÁR,-Ă, *orbiculari,-e*, adj. Rotund, circular, globular. ◆ (Substantivat, m.) Mușchi de formă circulară care înconjură pleoapele și buzele, determinînd, prin contracție, închiderea și deschiderea acestora.

ORBÍRE, *orbiri*, s.f. (Med.) Cecitate.

ORBITÁL,-Ă, *orbitali,-e*, adj., s.m. **1.** Adj. Care aparține unei orbite cerești, privitor la orbita unui corp ceresc. ◆ (Despre un mobil) Care parcurge o orbită. **2.** Adj. Care aparține sau se află în orbita oculară. **3.** S.m. (Chim.; și în expr. *orbital atomic*) Regiune (zonă) din jurul unui nucleu atomic în care probabilitatea de existență a unui electron este maximă. ◇ *Orbital s*, orbital de formă sferică. *Orbital p*, orbital de formă bilobară. *Orbital d*, orbital de formă tetralobară. *Orbital hibrid* (sau *hibridizat*), orbital rezultat prin hibridizarea unor orbitali atomici. *Orbital molecular*, orbital rezultat din contopirea a doi sau a mai mulți orbitali atomici proveniți de la atomi identici sau diferiți, care se unesc prin legături covalente; orbital corespunzînd regiunii din sfera de atracție a nucleelor, în care probabilitatea de existență a dubletului electronic de legătură este maximă. *Orbital de legătură*, orbital molecular ocupat de cei doi electroni avînd spinul opus. *Orbital de antilegătură*, orbital molecular ocupat de cei doi electroni avînd spinul de același sens.

ORBÍTĂ, *orbite*, s.f. **1.** Traiectorie de forma unei curbe închise pe care o parcurge o particulă sau un corp care se deplasează. ◆ Drumul real parcurs de un astru sub influența unei forțe centrale. ◆ (Fiz.; în expr.) *Orbită staționară*, traiectoria electronului într-un atom cînd acesta nu emite și nu absoarbe energie, conform teoriei lui Bohr. **2.** (Anat.) Fiecare dintre cele două cavități din osul frontal al craniului, în care se află globul ochiului.

ORCHÉSTRĂ, *orchestre*, s.f. Colectiv de instrumentiști care execută împreună piese muzicale (la diferite instrumente).

ÓRDIN, *ordine*, s.n. **1.** Dispoziție obligatorie, scrisă sau orală, dată de o autoritate sau de o persoană oficială pentru a fi executată întocmai; (pop.) poruncă. **2.** Decorație superioară medaliei. **3.** Categorie sistematică în zoologie și în botanică, superioară familiei și subordonată clasei. **4.** Rang, categorie (după importanță). ◆ Regulă, ordine. **5.** (Mat.; în expr.) *Ordin de multiplicitate* (al rădăcinii unei ecuații algebrice), număr natural, $n \geqslant 2$, care arată de cîte ori apare o rădăcină (soluție) într-o ecuație algebrică. *Ordinul unui radical*, numărul natural $n \geqslant 2$, marcat de indicele radicalului, care reprezintă exponentul puterii la care se ridică rădăcina obținută pentru a da numărul (expresia) de sub radical.

ORDINÁL, *ordinale*, adj. (Gram.; în expr.) *Numeral ordinal*, numeral care indică locul, ordinea numerică într-o serie de obiecte, de fenomene etc.

ORDINÁR,-Ă, *ordinari,-e*, adj. Obișnuit, normal; de rînd, comun. ◇ *Sesiune ordinară*, sesiune convocată conform regulamentului de funcționare.

ORDINATÓR, *ordinatoare*, s.n. Calculator numeric universal, compus dintr-un număr variabil de unități specializate și comandate de același program înregistrat, care permite efec-

tuarea unor operaţii aritmetice şi logice, fără intervenţia omului în timpul lucrului, şi rezolvă probleme ştiinţifice, economice etc.

ÓRDINE,(rar) *ordini*, s.f. **1.** Dispoziţie, succesiune regulată, cu caracter spaţial, temporal, logic, moral, estetic; organizare, înşiruire, rînd, rînduire, orînduială. ◇ *Ordine de zi*, program care cuprinde totalitatea problemelor care urmează să fie discutate într-o şedinţă, într-o adunare. **2.** Principiu de cauzalitate a lumii, lege proprie naturii. **3.** Organizare, orînduire socială, politică, economică; regim. ◆ Stabilitate socială; respect acordat instituţiilor sociale stabilite.

ORDONÁNŢĂ,*ordonanţe*, s.f. Dispoziţie scrisă care emană de la o autoritate administrativă, judecătorească etc.; act care conţine această dispoziţie.

ORDONÁT,-Ă*ordonaţi,-te*, adj. (Despre obiecte) (Pus) în ordine, rînduit după anumite criterii; aranjat. ◇ (Mat.) *Mulţime ordonată*, mulţime înzestrată cu o ordine bine determinată de dispunere a elementelor ei. *Mulţime total ordonată*, mulţime ordonată în care pentru orice pereche de elemente x, y are loc una dintre relaţiile xRy, yRx, unde cu R s-a notat relaţia de ordine.

ORDONÁTĂ, *ordonate*, s.f. (Mat.) **1.** (Pentru un punct din plan raportat la reperul format de axele concurente *Ox* şi *Oy*) A doua coordonată carteziană a punctului respectiv, măsurată pe segmentul dus din punct, paralel cu axa *Oy*, pînă la axa *Ox*. **2.** (Pentru un punct din spaţiu, raportat la reperul format din axele necoplanare *Ox*, *Oy*, *Oz*) A doua coordonată carteziană a punctului respectiv, măsurată pe segmentul dus din acest punct, paralel cu axa *Oy*, pînă la planul *xOz;* se notează: *y*.

ORDONATÓR,-OÁRE- *ordonatori, -oare*, s.m. şi f. Conducător al unei instituţii bugetare, centrală sau locală, care are dreptul să dispună de creditele bugetare aprobate prin planul de venituri şi de cheltuieli al instituţiei.

ORÉZs.m. Plantă alimentară din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, cu frunze liniare alungite şi cu inflorescenţă în formă de panicul, mică, cultivată în terenuri umede pentru seminţele ei foarte hrănitoare, bogate în amidon *(Oryza sativa)*.

ORFELINÁT*orfelinate*, s.n. (În trecut) Instituţie în care erau crescuţi copiii fără părinţi, orfani.

ORFEVRĂRÍE,*orfevrării*, s.f. Meşteşugul creării obiectelor de artă aplicată (vase, bijuterii etc.) din metale (şi din pietre) preţioase.

ORGÁN*organe*, s.n. **1.** (Biol.) Parte a unui organism vegetal sau animal alcătuită din unul sau din mai multe ţesuturi, formînd o unitate morfostructurală adaptată la îndeplinirea uneia sau mai multor funcţii. ◇ *Organul (lui) Corti*, organ special, situat în melcul membranos al urechii interne, la mamifere, alcătuit din diferite celule epiteliale, care adăposteşte receptorii auditivi ai stimulilor acustici. **2.** Fig. Mijloc, instrument de acţiune, de comunicare etc. ◆ (Urmat de determinări care indică felul sau apartenenţa) Ziar; revistă. **3.** Grup de persoane care îndeplineşte o funcţie politică, socială, administrativă etc.; instituţie politică, socială, administrativă etc. reprezentată de aceste persoane. ◇ *Organ de stat*, formă organizatorică creată prin lege şi învestită cu o anumită competenţă, în scopul realizării puterii de stat.

ORGÁNIC,-Ă*organici,-ce*, adj. (Despre substanţe, materii, materiale, solvenţi etc.) Care este alcătuit din carbon şi din hidrogen, uneori şi din alte elemente chimice (oxigen, azot etc.). ◇ *Compus* (sau *combinaţie) organic(ă)*, compus sau combinaţie chimic(ă) ce conţine în moleculă atomi de carbon legaţi, în catene sau în

cicluri (inele), alături de atomi ai altor elemente (hidrogen, azot, oxigen, sulf, clor etc.), legătura dintre atomi fiind, în general, covalentă.

ORGANIGRĂMĂ, *organigrame*, s.f. Redare schematică (grafică), în toate detaliile, a organizării, a subordonării și a legăturilor dintre compartimente din cadrul unei întreprinderi sau instituții; colectiv de angajați care figurează (fără nominalizări) în această schemă.

ORGANÍSM, *organisme*, s.n. **1.** Totalitatea organelor și părților indisolubil legate între ele care constituie un animal sau o plantă. ◇ *Organism monocelular*, organism vegetal sau animal format dintr-o singură celulă. *Organism pluricelular*, organism vegetal sau animal format din mai multe celule. **2.** Fig. Ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcționează în mod organizat. ◆ Organizație **(1).**

ORGANÍT, *organite*, s.n. Fiecare dintre elementele structurale permanente, cu funcții caracteristice, ale citoplasmei celulei.

ORGANIZÁ, *organizez*, vb. I. Tranz. A face ca un grup social, o instituție etc. să funcționeze sau să acționeze organic (repartizînd însărcinările și coordonîndu-le conform unui plan adecvat); a stabili și a coordona mijloacele tehnice, economice, administrative astfel încît să permită executarea, în condiții optime, a unui proces. ◆ Refl. A proceda metodic și ordonat în acțiunile sale, a-și coordona acțiunile orientîndu-se după un plan; a-și strînge și a-și întări forțele. ◆ A pregăti temeinic o acțiune etc. după un plan bine chibzuit; a întocmi, a alcătui, a aranja, a orîndui.

ORGANIZÁRE, *organizări*, s.f. Acțiunea de *a (se) organiza* și rezultatul ei. ◆ Rînduială, disciplină, ordine. ◆ Orînduire, alcătuire.

ORGANIZÁȚIE, *organizații*, s.f. **1.** Asociație de oameni cu concepții sau cu preocupări comune, uniți conform unui regulament sau unui statut în vederea depunerii unei activități. **2.** Mod de organizare; orînduire; aranjare; rînduială, alcătuire.

ORGANOGÉN,-Ă, *organogeni,-e*, adj. **1.** Care intră în compoziția substanțelor organice din structura animalelor și a vegetalelor; care formează substanțele organice. ◇ *Element organogen*, element care participă la formarea moleculelor compușilor organici. **2.** (Despre minerale, roci) Care constă din resturi sau din urme de organisme animale sau vegetale; care s-a format din organisme (ori din părți de organisme) sau sub acțiunea organismelor.

ORGANOGENÉZĂ, *organogeneze*, s.f. Proces de formare a organelor în timpul dezvoltării individuale a organismelor.

ORGANOLÉPTIC, *organoleptice*, adj. (În expr.) *Examen organoleptic*, apreciere a calității produselor alimentare cu ajutorul văzului, mirosului, gustului, și, uneori, al pipăitului.

ORGANOMAGNEZIÁN,-Ă, *organomagnezieni,-e*, adj. (Chim.; în expr.) *Combinație* (sau *derivat) organomagnezian(ă)*, combinație organometalică în care metalul legat direct de atomul de carbon este magneziul, folosită în sinteze organice. [Pronunțat: *-zi-an*]

ORGANOMETÁLIC,-Ă, *organometalici,-ce*, adj. (Chim.; în expr.) *Combinație* (sau *derivat) organometalic(ă)*, combinație organică ce conține un atom al unui metal legat direct de un atom de carbon, folosită în sinteze organice.

ÓRGANON s.n. (Livr.) Instrument, mijloc de muncă și de cercetare științifică.

ÓRGĂ, *orgi*, s.f. Instrument muzical complex al cărui mecanism se compune dintr-un sistem de tuburi de diverse mărimi, puse în acțiune cu ajutorul unor pedale sau al unui compresor de aer, al unei claviaturi și al

unor manete care reglează trecerea aerului prin tuburi, pentru obținerea unor sonorități diverse.

ORGÍE, *orgii*, s.f. Petrecere desfrînată; desfrîu.

ORGOLIÓS,-OÁSĂ, *orgolioși,-oase*, adj. Plin de orgoliu, vanitos; mîndru, încrezut, trufaș, îngîmfat. [Pronunțat: *-li-os*]

ORGÓLIU, *orgolii*, s.n. Trăsătură de caracter sau sentiment care constă în mîndrie de sine exagerată, în supraaprecierea valorii propriei persoane, în amor-propriu excesiv; îngîmfare, mîndrie, trufie, vanitate, înfumurare.

ORHIDÉE, *orhidee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee monocotiledonate, perene, cu rădăcini adesea tuberizate, cu tulpină simplă, cu frunze întregi, alterne, cu flori mari divers colorate, cu fructul o capsulă globuloasă, în genere tropicale, la noi existînd puține specii *(Orchidaceae)*; (și la sg.) plantă care face parte din această familie; orhidacee. [Pronunțat: *-de-e*]

ORIENTĂ, *orientez*, vb. I. Refl. A afla, a ști drumul, direcția pentru a ajunge într-un anumit loc. ◆ Tranz. A îndrepta pe cineva spre locul pe care îl caută. ◆ Tranz. A îndrepta pe cineva sau ceva către soluția, ținta etc. propusă. [Pronunțat: *-ri-en-*]

ORIENTÁL,-Ă, *orientali,-e*, adj. Care aparține Orientului sau părții răsăritene a unui continent, a unei țări, a unei regiuni, privitor la Orient, caracteristic Orientului; răsăritean, estic. [Pronúnțat: *-ri-en-*]

ORIENTÁRE, *orientări*, s.f. Acțiunea de *a (se) orienta* și rezultatul ei; direcție, sens. ◆ (Psih.) Mecanism fundamental al atenției care presupune direcționarea activității psihice (în recepționarea unui stimul nou). ◆ Fig. Părere, convingere. [Pronunțat: *-ri-en-*]

ORIENTÁT, *orientate*, adj. (Mat.; în expr.) *Unghi orientat*, figură formată din două semidrepte *h*, *k* cu aceeași origine, nu neapărat diferite, considerate în această ordine; se notează: $\widehat{hk}$. *Segment orientat*, figură formată din două puncte *A*, *B*, nu neapărat diferite, luate în această ordine; se notează: $\overrightarrow{AB}$. [Pronunțat: *-ri-en-*]

ORIFÍCIU, *orificii*, s.n. Deschidere prin care o cavitate sau un spațiu închis comunică cu exteriorul, cu alt spațiu închis sau cu altă cavitate.

ORIGINÁL,-Ă, *originali,-e*, adj., s.n. **1.** Adj., s.n. (Act, document, operă artistică, literară etc.) care reprezintă întîiul exemplar, care a servit sau poate servi drept bază pentru copii, reproduceri sau multiplicări, care a fost produs pentru prima oară într-o anumită formă. **2.** Adj. Care reprezintă ceva nou (și valoros).

ORIGINÁR,-Ă, *originari,-e*, adj., adv. În forma de la început; inițial.

ORÍGINE, *origini*, s.f. **1.** (Mat.) Punct fix al unei axe, față de care se raportează poziția oricărui punct al axei. ◆ (Pentru o semidreaptă) Punctul care limitează semidreapta. **2.** Punct de plecare, moment inițial în apariția, în formarea unui lucru, a unui fenomen; început, proveniență; izvor, obîrșie. ◆ Punct sau reper de pe un aparat tehnic dotat cu un sistem de numerotație sau cu o gradație, de la care începe numerotația sau gradația. **3.** Apartenență, prin naștere, la o anumită încrengătură, clasă, ordin, familie etc.

ORIZÓNT, *orizonturi*, s.n. **1.** (Astron.) Linie care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței terestre cu bolta cerească; limită în spațiu pînă unde poate ajunge vederea noastră; zare. ◇ *Planul orizontului*, plan perpendicular pe verticala locului, într-un punct de pe pămînt. **2.** Fig. Volum, nivel de cunoștințe al unei persoane; însușire a unei persoane de a înțelege lucrurile, de a se putea orienta.

ORIZONTÁL,-Ă, *orizontali,-e*, adj. **1.** (Despre o dreaptă sau un plan) Paralel cu suprafața unui lichid în stare de imobilitate; perpendicular pe verticala unui loc. ◆ (Substantivat, f.) Dreaptă care este într-o astfel de poziție. **2.** Referitor la orizont (1). ◇ *Coordonate orizontale* (ale unui astru), coordonate raportate la planul orizontului și la planul vertical al astrului.

ORÎNDUÍRE, *orînduiri*, s.f. **1.** Așezare, grupare într-o anumită ordine, într-un anumit fel; aranjare, repartizare, clasare. ◆ Organizare; întocmire; stabilire. **2.** (Adesea cu determinările „socială" sau „social-economică") Treaptă a dezvoltării istorice a societății, caracterizată printr-un nivel determinat al forțelor de producție, prin relațiile de producție corespunzătoare acestuia și prin suprastructura generată de aceste relații; formație.

ORNÁ, *ornez*, vb. I. Tranz. A înfrumuseța un lucru adăugîndu-i o podoabă, un ornament; a împodobi, a decora.

ORNAMÉNT, *ornamente*, s.n. Detaliu sau obiect adăugate la un ansamblu pentru a-l înfrumuseța; accesoriu, element decorativ folosit în artele plastice, în arhitectură, în tipografie pentru a întregi o compoziție și pentru a-i reliefa semnificația.

ORNAMENTÁL,-Ă, *ornamentali,-e*, adj. Care servește ca ornament, ca podoabă; care înfrumusețează; decorativ.

ORNÁNT,-Ă, *ornanți,-te*, adj. Care servește drept podoabă, care împodobește. ◇ *Epitet ornant*, epitet care generalizează caracterele, însușirile etc. unor obiecte la clasa sau la categoria întreagă cărora aparțin acele obiecte; epitet generalizator.

ÓRNIC, *ornice*, s.n. (Înv.) Ceasornic (mare, de perete); orologiu, pendulă.

ORNITOLOGÍE s.f. Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul sistematicii, morfologiei și ecologiei păsărilor.

ORNITORÍNC, *ornitorinci*, s.m. Mamifer semiacvatic din Australia, din ordinul monotremelor, cu corpul turtit, cu membrele foarte scurte, cu cinci degete cu gheare și cu membrană interdigitală, cu coadă turtită, cu capul mic, caracterizat prin ciocul lat, ochii mici, urechile fără pavilioane, cu blana constituită din peri deși și aspri, care se hrănește cu viermi, insecte, moluște, se înmulțește prin ouă, iar puii se hrănesc cu secrețiile de lapte ale mamei *(Ornithorhynchus anatinus)*.

OROGÉN, *orogene*, s.n. Regiune întinsă de pe suprafața pămîntului caracterizată prin puternice mișcări ale scoarței care au dus la transformarea unor geosinclinale în lanțuri muntoase cutate; cutare.

OROGENÉZĂ, *orogeneze*, s.f. Ansamblu de procese tectonice care se produc în zonele mobile ale scoarței terestre și care au drept rezultat formarea unui lanț de munți cutați; orogenie, cutare.

OROGRÁFIC,-Ă, *orografici,-ce*, adj. Care ține de orografie, privitor la orografie. ◇ *Nod orografic*, ansamblu montan din care pornesc radial culmi încadrate de o rețea hidrografică complexă.

OROGRAFÍE s.f. Parte a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea, clasificarea și studierea formelor de relief ale uscatului.

OROLÓGIU, *orologii*, s.n. Ceas de dimensiuni mari, fixat pe fațada unei clădiri sau pe un perete interior, pe o coloană etc. și, de obicei, prevăzut cu un mecanism sonor care anunță principalele unități de timp.

OROPSÍT,-Ă, *oropsiți,-te*, adj. (Adesea substantivat) Asuprit, prigonit, urgisit; chinuit.

ORT, *orți*, s.m. Monedă de valoare mică, reprezentînd a patra parte dintr-un leu vechi (sau dintr-un taler), care a circulat în trecut în țările ro-

mâne. ◇ Expr. (Fam.) *A (-şi) da ortul popii*, a muri.

ORTÁC, *ortaci*, s.m. (Reg.) Tovarăş (de drum, de muncă etc.); camarad.

ÓRTO subst. (Chim.; în expr.) *Poziţia orto*, poziţia de doi atomi de carbon, în nucleul benzenic, formată din orice doi atomi de carbon vecini, 1 şi 2 sau 2 şi 3 etc., care poate fi ocupată de doi substituenţi.

ORTOACÍD, *ortoacizi*, s.m. Denumire folosită pentru forma stabilă cea mai hidratată a unui oxiacid. [Pronunţat: *-to-a-*]

ORTOCÉNTRU, *ortocentre*, s.n. (Mat.) Punctul de concurenţă al înălţimilor unui triunghi; se notează: H.

ORTOCLÁZ, -Ă, *ortoclazi, -e*, adj. (Despre feldspaţi) Care se taie, se rupe, se despică drept.

ORTODERIVÁT, *ortoderivaţi*, s.m. Denumire dată derivaţilor disubstituiţi ai benzenului în poziţia orto, în care substituenţii se găsesc legaţi la atomi de carbon învecinaţi.

ORTODÓX, -Ă, *ortodocşi, -xe*, s.m. şi f. Persoană de religie creştină răsăriteană; adept al ortodoxiei.

ORTODOXÍE s.f. Religie creştină care a păstrat neschimbate dogmele, tradiţia, cultul şi organizarea bisericească fixate prin cele şapte sinoade ecumenice (sec. IV — VIII); ortodoxism.

ORTOFOSFÁT, *ortofosfaţi*, s.m. Sare a acidului ortofosforic.

ORTOFOSFÓRIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid ortofosforic*, acid fosforic.

ORTOFOSFORÓS adj. (Chim.; în expr.) *Acid ortofosforos*, acid fosforos.

ORTOGONÁL, -Ă, *ortogonali, -e*, adj. (Despre figuri geometrice) Care formează unghiuri drepte. ◇ *Proiecţie ortogonală*, proiecţie dată de picioarele perpendicularelor duse din fiecare punct de proiectat pe planul de proiecţie. ◆ (Despre curbe) Care se intersectează astfel încît tangentele lor în punctul comun sînt perpendiculare. ◆ (Despre suprafeţe) Care se intersectează astfel încît planele lor tangente în orice punct al curbei de intersecţie sînt perpendiculare.

ORTOGRAFÍE, *ortografii*, s.f. Ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a unei limbi; aplicarea acestor reguli în scris.

ORTOHIDROXIBENZÓIC adj. (În expr.) *Acid ortohidroxibenzoic*, acid salicilic. [Pronunţat: *-zo-ic*]

ORTOPEDÍE s.f. Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi cu tratamentul bolilor şi deformaţiilor congenitale sau dobîndite ale oaselor şi articulaţiilor corpului.

ORTOPTÉR, *ortoptere*, s.n. (La pl.) Ordin de insecte cu aripile anterioare pergamentoase, cu cele posterioare late, membranoase şi pliate, cu picioarele posterioare lungi şi adaptate pentru sărit *(Orthoptera)*; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

ORTOSILÍCIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid ortosilicic*, acid silicic.

ORTÓZĂ, *ortoze*, s.f. Mineral din grupul feldspaţilor ortoclazi, potasici, component important al rocilor magmatice acide şi al unor şisturi cristaline, cristalizat în sistemul monoclinic, incolor sau cu aspect lăptos gălbui-roşiatic, roz sau verzui, cu luciu sticlos sau sidefos, cu clivaj perfect, întrebuinţat în ceramică şi în industria sticlei.

ORZ s.m. Gen de plantă erbacee din familia gramineelor, cu boabele adunate pe mai multe rînduri în panicul, cultivate ca plante furajere şi industriale *(Hordeum)*; plantă care face parte din acest gen. ◆ Boabele acestor plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie şi în alimentaţia omului.

ORZOÁICĂ, *orzoaice*, s.f. Specie de orz al cărei spic este format numai din două rînduri de boabe, mai bogate în amidon decît ale orzului, folosite la fabricarea berii; orzoaie *(Hordeum distichon)*.

OS, *oase*, s.n. Element de bază al scheletului vertebratelor, caracterizat prin structura lui dură, solidă şi rezistentă, de culoare albă. ◇ *Os iliac* (sau *coxal)*, fiecare dintre cele două oase care formează partea exterioară şi internă a bazinului. *Os hioid* (sau *hioidian)* (şi substantivat), os mic în formă de potcoavă, aşezat în partea anterioară şi superioară a gîtului, între baza limbii şi laringe.

OSATÚRĂ, *osaturi*, s.f. Structură, alcătuire a unui ansamblu.

OSCILÁ, *oscilez*, vb. I. Intranz. **1.** A se mişca alternativ în direcţii opuse; a se legăna, a se balansa, a pendula. **2.** (Despre un sistem fizic) A evolua în aşa fel încît una sau mai multe dintre mărimile sale caracteristice să ia succesiv valori pozitive şi negative, simetrice în raport cu valoarea zero.

OSCILÁNT,-Ă, *oscilanţi,-te*, adj. Care evoluează în aşa fel încît ia succesiv valori pozitive şi negative; care oscilează. ◇ (Fiz.) *Ciur oscilant*, ciur care funcţionează prin mişcări de du-te-vino, produse de un excentric.

OSCILATÓR, *oscilatoare*, s.n. **1.** Sistem fizic care poate efectua oscilaţii libere. **2.** Aparat sau dispozitiv care produce oscilaţii electromagnetice, alimentat de la o sursă de energie (electrică).

OSCILÁŢIE, *oscilaţii*, s.f. **1.** Mişcare periodică alternativă şi simetrică a unui corp în raport cu o anumită poziţie a sa; vibraţie, pendulare, oscilare. **2.** Variaţie în timp a mărimilor caracteristice unui sistem fizic, însoţită de o transformare a energiei dintr-o formă în alta, în mod periodic sau aproape periodic, reversibil sau parţial reversibil.

OSCILOGRÁF, *oscilografe*, s.n. Aparat care indică sau înregistrează grafic variaţia unei mărimi fizice variabile în funcţie de timp.

OSCILOGRÁMĂ, *oscilograme*, s.f. Diagramă obţinută cu ajutorul oscilografului.

OSCÚL, *osculi*, s.m. Orificiu la suprafaţa unor spongieri, mai mare decît porul, prin care este eliminată apa încărcată cu hrana nedigerată şi cu produşii de dezasimilaţie.

OSEÍNĂ s.f. Substanţă organică proteică (scleroproteina), cu moleculă complexă, care formează partea fundamentală a oaselor.

ÓSIE, *osii*, s.f. Bară cilindrică de oţel pe care, la capetele cu fusuri, sînt montate roţile unui vehicul.

OSIFICÁRE, *osificări*, s.f. Transformare în os a părţilor membranoase şi cartilaginoase ale corpului; osteogeneză (2), osificaţie.

OSÎRDIE s.f. (Pop.) Stăruinţă, perseverenţă pentru îndeplinirea unui lucru; rîvnă, sîrguinţă, străduinţă; zel.

ÓSMIU s.n. Os cu Z = 76. Element chimic cu caracter metalic, metal alb-argintiu, cu densitate foarte ridicată, foarte dur, dar casabil, motiv pentru care nu se poate prelucra decît în pulbere, foarte greu fuzibil, cu activitate chimică redusă, neatacat de nici un acid, folosit la elaborarea unor aliaje (alături de alte metale platinice).

OSMÓTIC,-Ă, *osmotici,-ce*, adj. (Adesea fig.) Care are caracterul, aspectul unei osmoze. ◇ (Chim.) *Fenomen osmotic*, osmoză.

OSMÓZĂ, *osmoze*, s.f. **1.** Proces de difuzie a unui solvent într-o soluţie a lui sau de la o soluţie mai diluată la una mai concentrată, cînd cele două lichide sînt separate printr-o membrană semipermeabilă; fenomen osmotic. **2.** Întrepătrundere şi influenţă reciprocă între două sau mai multe elemente.

OSÓS, OSOÁSĂ, *osoşi*, *osoase*, adj. Privitor la oase, de oase; asemănător cu oasele. ◇ *Sistem osos*, totalitatea oaselor din organismul vertebratelor; schelet.

OSPĂŢ, *ospeţe*, s.n. Masă mare, îmbelşugată (organizată în diverse împrejurări festive); petrecere cu masă mare.

OSPEŢÍE s.f. Primire bună făcută oaspeţilor; ospitalitate.

OSPÍCIU, *ospicii*, s.n. Spital ori sanatoriu în care sînt îngrijiţi bolnavii mintali; casă de nebuni, balamuc.

OSTÁTIC, *ostatici*, s.m. Persoană din rîndul populaţiei civile oferită sau reţinută de către un stat, de către o organizaţie etc. drept garanţie pentru îndeplinirea unor obligaţii asumate sau impuse ori pentru prevenirea unor acte de ostilitate împotriva statului, a organizaţiei etc. respective.

OSTENTÁŢIE, *ostentaţii*, s.f. Punere în valoare, etalare, afişare în mod provocator a unei însuşiri; prezentare demonstrativă, plină de pretenţii a ceva.

OSTEOBLÁST, *osteoblaste*, s.n. Celulă osoasă tînără, nediferenţiată complet, cu nucleu mare, care secretă oseina şi din care, prin diferenţiere, se formează osteocitul. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTEOCÍT, *osteocite*, s.n. Celulă osoasă matură, formată prin diferenţierea osteoblastelor şi care posedă prelungiri citoplasmatice ramificate, care se anastomozează cu prelungirile altor osteocite aflate în osteoblast. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTEOCLÁST, *osteoclaste*, s.n. Celulă multinucleată cu rol în decalcifierea spaţiilor intercelulare osoase, care contribuie la remodelarea oaselor în timpul creşterii. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTEOGENÉZĂ, (2) *osteogeneze*, s.f. 1. Parte a embriologiei care studiază formarea ţesutului osos. 2. Osificare. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTEOMALACÍE, *osteomalacii*, s.f. Formă de decalcifiere a oaselor provocată de tulburări profunde în metabolismul fosforului şi al calciului din substanţa osoasă. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTEOTENDINÓS, -OÁSĂ, *osteotendinoşi*, *-oase*, adj. Care aparţine receptorilor musculari şi tendinoşi, cu privire la receptorii musculari şi tendinoşi. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTEÓZĂ, *osteoze*, s.f. Afecţiune datorată unei secreţii exagerate de hormon, caracterizată prin decalcifiere osoasă generală, prin depuneri de calciu etc. [Pronunţat: *-te-o-*]

OSTÍL, -Ă, *ostili*, *-e*, adj. Care arată împotrivire, duşmănie, ură, lipsă de simpatie faţă de cineva sau de ceva; duşmănos, vrăjmaş.

OSTIÓLĂ, *ostiole*, s.f. Por sau deschidere mică în corpii de fructificare, la ciuperci şi la alge, prin care sînt eliminaţi sporii, iar la antere, grăunţii de polen. ◆ Deschidere între cele două celule stomatice, la nivelul epidermei, prin care are loc schimbul de gaze dintre atmosferă şi ţesuturile intercelulare din frunze sau din tulpinile verzi. [Pronunţat: *-ti-o-*]

ÓSTIUM, *ostiumuri*, s.n. (Anat.) Por (1). [Pronunţat: *-ti-um*]

OSTOÍ, *ostoiesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. (Înv. şi pop.) A (se) domoli, a (se) potoli, a (se) calma.

OSTRACIZÁ, *ostracizez*, vb. I. Tranz. A înlătura pe cineva temporar din viaţa publică, dintr-un mediu etc.

OSTRÓV, *ostroave*, s.n. Insulă (mai mare) formată pe cursul unei ape în urma unui proces lent de acumulare.

OTÍTĂ, *otite*, s.f. Inflamaţie acută sau cronică a urechii.

OTOLÍT, *otolite*, s.n. Corpuscul calcaros din urechea internă a vertebratelor sau din vezicula auditivă a nevertebratelor, care serveşte la formarea senzaţiei de echilibru sau la transmiterea vibraţiilor sonore.

OTOMÁN,-Ă, *otomani, -e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La m. pl.) Populație turcă din Asia Mică, de religie mahomedană, care, sub conducerea emirului Osman (Otoman), a creat, în 1281, un stat feudal militar; osmanlîi; (și la sg.) persoană aparținînd acestei populații. **2.** Adj. Care aparține otomanilor **(1)**, privitor la otomani

OTRĂVÍRE, *otrăviri*, s.f. (Chim.; în expr.) *Otrăvirea catalizatorului*, inactivarea catalizatorului datorită adsorbției moleculelor unei substanțe care impurifică mediul de reacție, pe suprafața catalizatorului, în centrele sale cele mai active.

OȚĂRÎRE, *oțărîri*, s.f. (Pop.) Supărare mare, mînie.

OȚÉL, *oțeluri*, s.n. Aliaj al fierului cu maximum 1,7% carbon, care poate conține și alte elemente, ca impurități sau adăugate intenționat pentru a da materialului proprietăți fizico-mecanice speciale, cu o largă întrebuințare în tehnică datorită rezistenței, durității, elasticității etc. sale. ◇ *Oțel-carbon*, aliaj fier-carbon cu maximum 1,7% carbon, care, în afară de componentele principale, nu conține decît elemente însoțitoare (siliciu, mangan, fosfor, sulf), ca impurități normale, a căror prezență este determinată de condițiile elaborării oțelului. *Oțel aliat*, oțel în compoziția căruia s-au introdus, intenționat, unul sau mai multe elemente de aliere care îmbunătățesc unele proprietăți fizico-mecanice și lărgesc posibilitățile de utilizare a materialului în domenii în care oțelul-carbon nu dă rezultate satisfăcătoare

OȚETÁR, *oțetari*, s.m. Arbore cu frunze compuse, cu flori galbene-verzui și cu fructe roșii-purpurii, ale cărui frunze și scoarță se folosesc în tăbăcărie, iar fructele pot fi folosite și la fabricarea oțetului *(Rhus typhina)*.

OU, *ouă*, s.n. **1.** Celulă diploidă rezultată în urma procesului de fecundare a gametului femel cu un gamet mascul și din care, prin diviziuni repetate, rezultă un nou organism; zigot. **2.** Oul **(1)** de pasăre, protejat de o coajă calcaroasă, alcătuit din două membrane, din albuș și din gălbenuș, care este folosit ca aliment.

OVĂR, *ovare*, s.n. **1.** Fiecare dintre cele două glande de reproducere ale femelei, care conține celulele germinative și ovulele. **2.** Partea bazală a pistilului, formată din carpele, care conține ovulele și care, după fecundație, se transformă în fruct.

OVARIÁN,-Ă, *ovarieni,-e*, adj. Care aparține ovarelor **(1)**, privitor la ovare. ◇ *Foliculi ovarieni*, vezicule de mărimi și de forme diferite, în care se formează ovulul și foliculina. [Pronunțat: *-ri-an*]

OVÁT,-Ă, *ovați,-te*, adj. (Despre frunze, petale, sepale) Care are formă de ou.

OVĂȚIE, *ovații*, s.f. Manifestare publică entuziastă de admirație și de aprobare, exprimată prin aclamații și prin aplauze în cadrul unei adunări, al unei serbări etc., față de o persoană, o acțiune, o inițiativă etc.

OVĂZ s.m. Numele mai multor plante erbacee de nutreț, din familia gramineelor, cu paiul drept și cu inflorescența ramificată *(Avena)*.

OVIDÚCT, *oviducte*, s.n. Conduct care transportă ovulele (ajunse la maturitate) din ovar sau din celom spre exterior sau în cloacă, și care, la mamifere, se deschide în uter, purtînd numele de *trompă uterină*.

OVÍN,-Ă, *ovini,-e*, adj. (Despre animale) Din familia oii și a caprei; (despre produse) care provine de la oi sau de la capre; de oaie sau de capră.

OVIPÁR,-Ă, *ovipari,-e*, adj. (Despre animale) Care se înmulțește, se reproduce prin ouă. ◆ (Substantivat; mai ales la pl.) Animal care se înmulțește prin ouă.

OVIPOZITÓR, *ovipozitoare*, s.n. Organ extern în formă de tub, la insectele

femele, de origine tegumentară, care poate fi înfipt în diferite substanțe și prin lumenul căruia ouăle pot fi eliminate și depuse în locuri inaccesibile, pentru eclozare; oviscapt.

OVOVIVIPÁR,-Ă, *ovovivipari,-e*, adj. (Despre animale) Care se înmulțește prin ouă pe care femela le clocește în oviduct. ◆ (Substantivat, f.; mai ales la pl.) Animal care face parte din categoria animalelor ovovivipare.

OVÚL, *ovule*, s.n. **1.** Gametul femel al animalelor, care se dezvoltă în ovar și care are o masă citoplasmatică bogată în vitellus și un nucleu haploid. ◇ *Ovul fecundat*, zigot. **2.** Element sexual femel, produs al carpelelor, la plantele fanerogame, care, după fecundare, se transformă în sămînță.

OVULÁȚIE, *ovulații*, s.f. Stadiu din ciclul ovarian, care constă în eliminarea ovulului matur (apt de a fi fecundat) din ovar.

OXALÁT, *oxalați*, s.m. Sare sau ester al acidului oxalic. ◇ *Oxalat de amoniu*, sare de amoniu a acidului oxalic, substanță cristalizată, solubilă în apă, folosită ca reactiv în chimia analitică, la determinarea unor metale (calciu, plumb, metale rare), la fabricarea explozivelor, în boiangerie etc.

OXÁLIC adj. (În expr.) *Acid oxalic*, HOOC—COOH, acid alifatic dicarboxilic, substanță cristalizată, incoloră, solubilă în apă și în alcool, toxică, folosit în chimia analitică, în vopsitorie (ca mordant), în industria textilă (ca decolorant) etc.; (pop.) sare de măcriș.

OXIACÍD, *oxiacizi*, s.m. Acid care conține și oxigen în moleculă. [Pronunțat: *-xi-a-*]

OXIALDEHÍDĂ, *oxialdehide*, s.f. (Chim.) Hidroxialdehidă. [Pronunțat: *-xi-al-*]

OXICETÓNĂ, *oxicetone*, s.f. (Chim.) Hidroxicetonă.

OXICHINÓNĂ, *oxichinone*, s.f. (Chim.) Hidroxichinonă.

OXÍD, *oxizi*, s.m. Compus binar al oxigenului cu alt element chimic. ◇ *Oxid acid*, anhidridă (de acid). *Oxid de carbon*, CO, substanță rezultată prin arderea incompletă a carbonului, obținută, industrial, din gazul de generator și gazul de apă, prin reacții de descompunere etc., gaz incolor, inodor, greu lichefiabil, toxic, puțin solubil în apă, folosită ca reducător (în procesele metalurgice) și drept combustibil. *Oxid de aluminiu*, Al_2O_3, oxid al aluminiului trivalent, substanță albă, greu fuzibilă, greu solubilă în apă și în acizi. *Oxid salin*, nume generic dat oxizilor acizi, oxizilor bazici și oxizilor amfoteri, avînd proprietatea de a forma săruri. *Oxid de calciu*, var nestins. *Oxid feroferic*, magnetit. *Oxid de cupru*, cuproxid.

OXIDÁ, *oxidez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) combina cu oxigenul; a reacționa cu alte substanțe, cedînd electroni; a (se) cocli.

OXIDÁNT,-Ă, *oxidanți,-te*, adj., s.m. **1.** Adj. (Despre substanțe chimice, elemente electronegative, ioni) Care are proprietatea de a oxida, care produce oxidare; care poate capta unul sau mai mulți electroni, reducîndu-se. **2.** S.m. Substanță care are proprietatea de a produce o oxidare, folosită pentru a provoca o reacție de oxidare; substanță chimică ce captează electroni, reducîndu-se.

OXIDÁRE, *oxidări*, s.f. **1.** (În sens restrîns) Proces de combinare a unei substanțe, a unui element etc. cu oxigenul. ◇ *Oxidare uscată*, prăjire. *Oxidare lentă*, combinare lentă a unei substanțe cu oxigenul, la care, datorită timpului lung în care decurge procesul, căldura degajată este absorbită de mediul înconjurător. *Oxidare catalitică*, oxidare în prezența unui catalizator. **2.** (În sens larg) Proces prin care un atom sau un ion își mă-

reşte valenţa pozitivă sau îşi micşorează valenţa negativă ca urmare a pierderii unui anumit număr de electroni, oxidîndu-se, iar reactantul în prezenţa căruia decurge procesul, cu caracter oxidant, capabil să capteze electronii pierduţi, se reduce.

OXIDOREDUCĂTÓR,-OÁRE, *oxidoreducători,-oare*, adj. (Despre unele enzime) Care ia parte la reacţia de reducere şi de oxidare, avînd rol însemnat în fotosinteză şi în respiraţie, la plante.

OXIDRÍL *oxidrili*, s.m. (Chim.) Denumire improprie dată hidroxilului.

OXIGÉN s.n. O cu Z = 8. Element chimic cu caracter nemetalic din grupa a VI-a a sistemului periodic al elementelor, cel mai răspîndit element din natură, care intră în compoziţia aerului atmosferic (în proporţie de $^1/_5$ în volume), în apă, în roci, în numeroase minerale, în ţesuturi animale şi vegetale, în compuşii organici şi anorganici; obţinut industrial, prin distilarea fracţionată a aerului lichid şi prin electroliza apei, iar în laborator, prin descompunerea termică a unor combinaţii; se prezintă sub formă de gaz biatomic, incolor, inodor, insipid, puţin solubil în apă; folosit în tehnica sudurii, în procesele metalurgice, în medicină etc.

OXIGENÁT,-Ă, *oxigenaţi,-te*, adj. (Despre substanţe, compuşi chimici) Care conţine (mult) oxigen; transformat cu ajutorul oxigenului. ◇ *Apă oxigenată*, peroxid de hidrogen.

OXIHEMOGLOBÍNĂ s.f. Combinaţie labilă a hemoglobinei cu oxigenul molecular, care se leagă reversibil şi slab de atomul de fier al hemului, substanţă de culoare roşie deschis, uşor disociabilă, în capilarele plămînilor, în componentele sale, punînd în libertate oxigenul, folosită ca medicament în anemii.

OXIHIDROXÍD, *oxihidroxizi*, s.m. XO(OH). Compus chimic al unor metale trivalente (X), în care unii atomi de oxigen sînt legaţi covalent, pe de o parte, de atomul central şi, pe de altă parte, de un atom de hidrogen, ce poate fi cedat ca proton.

OXÍMĂ, *oxime*, s.f. Denumire dată unei clase de compuşi organici, derivaţi funcţionali ai aldehidelor şi ai cetonelor, rezultaţi prin condensarea acestora cu hidroxilamină şi prin eliminarea unei molecule de apă, astfel încît, în structura compuşilor respectivi, apare gruparea =N—OH, substanţe cu proprietăţi slab acide şi foarte slab bazice, folosite în sinteze organice, la caracterizarea şi la dozarea aldehidelor şi cetonelor.

OXIMORÓN *oximoroane*, s.n. Figură de stil care constă în îmbinarea a două cuvinte în aparenţă contradictorii, cu scopul de a da expresiei un caracter neaşteptat *(Tăcere grăitoare)*.

OXITOCÍNĂ s.f. $C_{43}H_{66}N_{12}O_{12}S_2$. Hormon polipeptidic izolat din lobul posterior al glandei pituitare, cu un conţinut variat de aminoacizi, folosit ca medicament stimulator al muşchilor netezi, îndeosebi ai uterului (în momentul naşterii), în obstrucţia glandelor mamare etc.

OXIÚR, *oxiuri*, s.m. Nematod din familia oxiuridelor, parazit care îşi depune ouăle în partea inferioară a intestinului gros al omului, mai ales al copiilor şi al unor animale, mic de 3—9 mm *(Oxiurus vermicularis)*. [Pronunţat: *-xi-ur*]

OXIURIÁZĂ, *oxiuriaze*, s.f. Boală provocată de prezenţa oxiurilor în organism şi manifestată prin iritaţii anale supărătoare. [Pronunţat: *-xi-u-ri-a-*]

OXIURÍD, *oxiuride*, s.n. (La pl.) Familie de viermi nematozi, paraziţi la om şi la unele animale, de mărimi milimetrice, care provoacă diferite boli; (şi la sg.) vierme care face parte din această familie.

OZOCHERÍTĂ *ozocherite*, s.f. Ceară minerală alcătuită din hidrocarburi

parafinice, de culoare galbenă, galbenă-brună, verzuie sau negricioasă, cu miros aromatic şi uşor fuzibilă, folosită la fabricarea lumînărilor, a cerurilor etc.

OZÓN s.n. O_3. Modificaţie alotropică a oxigenului, cu molecula formată din trei atomi de oxigen, substanţă în stare gazoasă, de culoare albăstruie, cu miros caracteristic, iritantă, nocivă, antiseptică, puţin solubilă în apă, care se găseşte în straturile superioare ale atmosferei, provenind din oxigen, sub acţiunea radiaţiilor ultraviolete, şi se obţine în laborator prin descărcări electrice în oxigen, folosită pentru sterilizarea apei de băut, ca agent oxidant, în sinteze şi în analize organice, ca antiseptic.

OZONÍDĂ, *ozonide*, s.f. Combinaţie organică rezultată din adiţia ozonului la dubla legătură a alchenelor sau a derivaţilor lor, substanţă cu aspect uleios, insolubilă în apă, care explodează uşor în stare pură, hidrolizează cu apa, formînd compuşi carbonilici, reacţie care serveşte pentru precizarea locului dublei legături într-o moleculă organică.

OZONIZÁRE, *ozonizări*, s.f. **I.** Procedeu de sterilizare a apei cu ajutorul ozonului. **2.** Adăugare de ozon în aerul unei încăperi închise, rău ventilate, în scopul măririi conţinutului de oxigen.

P

PÁCE, *păci*, s.f. **1.** Stare de bună înțelegere între popoare; situație în care nu există conflicte armate, războaie între state, popoare, populații. **2.** Acord al părților beligerante asupra încetării războiului, tratat de încheiere a unui conflict armat. **3.** (Într-o comunitate socială) Lipsă de tulburări, de conflicte, de vrajbă; armonie, împăciuire.

PACIÉNȚĂ, *pacienție*, s.f. (Livr.) Răbdare (manifestată în muncă, în comportare, în relațiile cu ceilalți etc.). [Pronunțat: *-ci-en-*]

PACIFÍSM s.n. Curent politic, concepție, atitudine care susține pacea și condamnă orice război, indiferent de caracterul lui.

PACT, *pacte*, s.n. Tratat, acord încheiat între două sau mai multe state, partide etc. pentru susținerea unor interese (politice, economice) comune.

PACTIZÁRE, *pactizări*, s.f. Înțelegere între partide, state etc. în vederea înlăturării unor conflicte ori diferende, pentru stabilirea aceleiași poziții în lupta împotriva dușmanului comun etc.

PADÉLĂ, *padele*, s.f. Vîslă de formă specială, folosită, la caiac, pentru înaintarea rapidă pe apă.

PADIȘÁH, *padișahi*, s.m. Titlu purtat, în trecut, de unii principi musulmani, în special de sultanii otomani; persoană care avea acest titlu.

PADÓC, *padocuri*, s.n. Loc îngrădit într-o pășune, rezervat pentru unele animale domestice; teren împrejmuit și amenajat în mod special, în apropierea grajdurilor, destinat întreținerii și mișcării animalelor domestice în aer liber.

PAFTÁ, *paftale*, s.f. **1.** Încheietoare ornamentală, la haine sau la cingători, lucrată, de obicei, din metal (prețios și împodobită cu pietre scumpe). ◆ Dispozitiv (metalic) de închidere a unui obiect (carte, cutie etc.). **2.** Piesă din tablă de oțel folosită pentru fixarea cablurilor pe zidurile clădirilor.

PAGÁIE, *pagaie*, s.f. Vîslă mai scurtă, care se manevrează cu ambele mîini și numai pe o singură parte a ambarcației, folosită în probele de canoe, pentru înaintarea rapidă pe apă. [Pronunțat: *-ga-ie*]

PAGINÁ, *paginez*, vb. I. Tranz. **1.** A numerota paginile sau foile unui caiet, ale unei cărți, ale unui manuscris etc. **2.** A așeza în format de pagini un text cules (și aflat în șpalturi), pentru a obține forma definitivă a lucrării care se tipărește. ◆ A schița planul de dispunere a materialului unui periodic, înainte de culegere, fixînd pe pagină locul fiecărui articol.

PÁGINĂ, *pagini*, s.f. **1.** Fiecare dintre cele două fețe ale unei foi de hîrtie dintr-o carte, dintr-un caiet, ziar, registru etc. ◆ Cuprinsul textului unei

asemenea feţe. 2. Fragment, capitol dintr-o scriere sau din cuprinsul unei opere mai mari.

PAGÓDĂ, *pagode*, s.f. Templu hindus, budist sau brahman, la unele popoare din Orient, în formă de turn piramidal, compus din mai multe etaje suprapuse, care se retrag succesiv şi ale căror streşini sînt întoarse în sus.

PAHÁRNIC, *paharnici*, s.m. Dregător, în Ţara Românească şi în Moldova, în evul mediu, care se îngrijea de aprovizionarea cu băutură a curţii domneşti, iar, în împrejurări deosebite, îl servea personal pe domn, gustînd băutura înaintea acestuia pentru a se convinge că nu este otrăvită.

PAIÁŢĂ, *paiaţe*, s.f. Personaj comic din spectacolele de circ sau din teatrul popular, care stîrneşte rîsul prin înfăţişarea sa caraghioasă, prin imitarea altora, prin glume şi gesturi etc.; măscărici, saltimbanc, clovn. ◆ Păpuşă îmbrăcată caraghios (ca personajul mai sus definit). [Pronunţat: *pa-ia-*]

PAJ, *paji*, s.m. (În feudalism, mai ales în Europa apuseană) Tînăr nobil aflat în serviciul unui senior, al unui rege, al unui principe etc., pentru a învăţa meşteşugul armelor şi pentru a se deprinde cu manierele de la curte.

PÁJIŞTE, *pajişti*, s.f. Suprafaţă de teren acoperită cu vegetaţie ierboasă perenă, crescută de la sine sau cultivată, folosită ca nutreţ sau pentru păşunat; vegetaţie aflată pe această suprafaţă de teren.

PÁJURĂ, *pajuri*, s.f. **1.** Pasăre răpitoare, mai mică decît vulturul, cu cioc puternic, tăios şi încovoiat la vîrf, cu gheare lungi şi ascuţite, care trăieşte în regiunile de munte; acvilă *(Aquila chrysaëtos)*. ◆ (În mitologia populară) Pasăre uriaşă, cu înfăţişări variate, de obicei fioroase, înzestrată cu puteri miraculoase. **2.** Figură simbolică reprezentînd o pajură **(1)** sau un vultur (cu unul sau două capete, de obicei cu aripile întinse), care serveşte ca semn convenţional distinctiv pe stemele, steagurile, peceţile sau monedele unei ţări. ◆ Stemă, emblemă avînd o asemenea figură.

PAL,-Ă, *pali,-e*, adj. (Despre oameni) Care are faţa albă sau galbenă în urma unei boli, a unei stări sufleteşti etc.; (despre faţa oamenilor) albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări sufleteşti etc.; palid.

PALÁDIU s.n. Pd cu Z = 46. Element chimic cu caracter metalic, din familia metalelor platinice, metal alb-argintiu, maleabil, uşor prelucrabil, rezistent la acţiunea acizilor (cu excepţia acidului azotic), folosit în unele aliaje speciale şi drept catalizator de hidrogenare.

PALÁT[1] s.n. Peretele superior al cavităţii bucale a vertebratelor, în formă de boltă. ◇ *Palatul dur* (sau *bucal)*, perete osos acoperit de o membrană mucoasă, care constituie partea de sus a cavităţii bucale, pe care o separă de fosele nazale; cerul-gurii. *Palatul moale* sau *vălul palatului*, văl palatin.

PALÁT[2], *palate*, s.n. Clădire impunătoare în care îşi are sediul o autoritate ori o instituţie sau care serveşte ca reşedinţă unui suveran, ca locuinţă unei personalităţi etc. ◆ P. gener. Clădire mare, luxoasă.

PALATÍN,-Ă, *palatini,-e*, adj. Care ţine de palat[1], privitor la palat[1]. ◇ *Bolta palatină*, parte a cavităţii bucale constituită anterior de palatul[1] dur, iar posterior de vălul palatin.

PÁLĂ, *pale*, s.f. **1.** Cantitate de fîn, de iarbă etc. cît se taie dintr-o singură tragere cu coasa sau cu secera ori cît se poate lua o dată cu furca. ◆ Grămadă mică de fîn, de paie etc. (cosită, secerată). **2.** Adiere, suflare. *Pală de vînt.*

PALEÁL,-Ă, *paleali,-e*, adj. Care ține de palium, privitor la palium. [Pronunțat: *-le-al*]

PALÉE, *palee*, s.f. Înveliș floral la graminee, alcătuit din două frunzișoare, una superioară și alta inferioară, situate pe axa spiculețului, la baza fiecărei flori. [Pronunțat: *-le-e*]

PALEOBOTÁNICĂ s.f. Parte a paleontologiei care se ocupă cu studierea plantelor fosile. [Pronunțat: *-le-o-*]

PALEOCÉN,-Ă, *paleoceni,-e*, s.n., adj. 1. S.n. Prima epocă a paleogenului (1) sau a eocenului, caracterizată prin apariția primelor genuri de numuliți, prin creșterea numărului de genuri ale fanerogamelor și prin începutul activității vulcanice și a mișcărilor orogenice și epirogenetice. 2. Adj. Care aparține paleocenului (1), referitor la paleocen. [Pronunțat: *-le-o-*]

PALEOCREȘTÍN,-Ă, *paleocreștini,-e*, adj., s.m. și f. 1. Adj., s.m. și f. (Creștin) de la începuturile creștinismului. 2. Adj. (În expr.) *Artă paleocreștină*, ansamblul manifestărilor artistice legate de cultul creștin din sec. I — III, din Imperiul roman, care au un caracter funerar și care s-au păstrat în catacombe. [Pronunțat: *-le-o-*]

PALEOGÉN,-Ă, *paleogeni,-e*, s.n., adj. 1. S.n. Prima perioadă a neozoicului, care începe o dată cu apariția numuliților (după dispariția din faună a amoniților, belemniților, a reptilelor mari și a păsărilor cu caractere de reptilă), și ține pînă la dispariția numuliților, caracterizată printr-o floră în care predomină fanerogamele și printr-o faună variată; numulitic. 2. Adj. Care aparține paleogenului (1), privitor la paleogen. [Pronunțat: *-le-o-*]

PALEOGEOGRAFÍE s.f. Ramură a geologiei care are ca obiect reconstituirea și reprezentarea pe hartă a condițiilor fizico-geografice care au existat în diferite epoci ale istoriei geologice a pămîntului. [Pronunțat: *-le-o-ge-o-*]

PALEOGRAFÍE s.f. Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu citirea corectă, datarea și stabilirea autenticității textelor vechi, cu istoria scrisului etc. [Pronunțat: *-le-o-*]

PALEOLÍTIC,-Ă, *paleolitici,-ce*, adj. (În expr.) *Epoca paleolitică* (și substantivat, n.), cea mai veche perioadă din istoria omenirii, caracterizată prin folosirea uneltelor și armelor de piatră cioplită, prin afirmarea culesului, vînatului și pescuitului ca ocupații principale. [Pronunțat: *-le-o-*]

PALEONTOLÓGIC,-Ă, *paleontologici,-ce*, adj. Care aparține paleontologiei, privitor la paleontologie. [Pronunțat: *-le-on-*]

PALEONTOLOGÍE s.f. Știință care se ocupă cu studiul complex al organismelor fosile animale și vegetale. [Pronunțat: *-le-on-*]

PALEOZÓIC,-Ă, *paleozoici,-ce*, s.n., adj. 1. S.n. Cea de a doua eră geologică în istoria pămîntului, care cuprinde perioadele cambrian, silurian, devonian, carbonifer și permian, și care începe o dată cu apariția trilobiților și ține pînă la dispariția acestora, a cărei floră se caracterizează prin prezența talofitelor, prin predominanța criptogamelor vasculare și prin apariția gimnospermelor și în a cărei faună se întîlnesc toate grupele de nevertebrate și primele vertebrate (reprezentate prin pești, batracieni și reptile). 2. Adj. Care aparține paleozoicului (1), privitor la paleozoic. [Pronunțat: *-le-o-zo-ic*]

PALEOZOOLOGÍE s.f. Parte a zoologiei care studiază animalele fosile. [Pronunțat: *-le-o-zo-o-*]

PALÉTĂ, *palete*, s.f. 1. Plăcuță de lemn, de porțelan etc., de obicei ovală, avînd o mică deschizătură pentru a fi ținută între degete, pe care pictorii își întind și își combină culorile cînd lucrează. ◆ Fig. Măiestrie a unui pictor, a unui scriitor, compozi-

tor etc. (privită îndeosebi sub aspectul diversității sale). **2.** Instrument de formă rotundă sau puțin ovală, confecționat din lemn și acoperit pe ambele fețe cu cauciuc sau cu plută, prevăzut cu un mîner, cu care se lovește mingea, la jocul de tenis de masă.

PALIATÍV,-Ă, *paliativi,-e*, adj., s.n. **1.** (Medicament sau tratament) care ameliorează sau înlătură temporar manifestările unei boli, fără a-i suprima cauzele. **2.** Fig. (Soluție, măsură) care rezolvă aparent sau temporar o dificultate. [Pronunțat: *-li-a-*]

PÁLID,-Á, *palizi,-de*, adj. **1.** Pal. **2.** (Despre surse de lumină, despre corpuri luminoase) Care răspîndește o lumină slabă, fără strălucire.

PALISÁNDRU, *palisandri*, s.m. Arbore cu lemn tare și dens, de culoare neagră-violetă și cu miros plăcut, răspîndit în India, Madagascar și în America de Sud, înalt de 10—15 m, folosit la fabricarea mobilelor fine, a unor instrumente muzicale etc. *(Jacaranda obtusifolia)*.

PÁLIUM, *paliumuri*, s.n. (Zool.) Manta.

PALMÁT,-Ă, *palmați,-te*, adj. **1.** (Despre lobii unei frunze simple, foliolele unei frunze compuse sau despre nervuri) Care pornește de la un punct comun și se ramifică apoi ca degetele de la palmă; palmiform. ◇ *Palmat-compuse*, (despre frunze) la care foliolele se prind toate la un loc de pețiolul frunzei. **2.** (Despre degetele unor animale) Unite printr-o membrană interdigitală.

PALMIÉR, *palmieri*, s.m. (La pl.) Numele mai multor specii de arbori tropicali și subtropicali, din clasa monocotiledonatelor, cu trunchiul drept, neramificat, avînd în vîrf o coroană bogată de frunze mari, penate sau palmate, cu florile grupate în inflorescențe, cu fructe bace (curmalele), dulci și gustoase, sau nuci (nucile de cocos), folosite în alimentație, în industria uleiurilor, a fibrelor textile etc.; (și la sg.) arbore care face parte dintr-una din aceste specii; (rar) palm. [Pronunțat: *-mi-er*]

PALMIFÓRM,-Ă, *palmiformi,-e*, adj. (Bot.) Palmat.

PALMIPÉD,-Ă, *palmipede*, s.n., adj. (Ornit.) Anzeriform.

PALMITÁT, *palmitați*, s.m. Sare sau ester al acidului palmitic. ◇ *Palmitat de aluminiu*, $Al(C_{16}H_{31}O_2)_3$, pulbere sau masă albă pînă la galbenă, folosită la impermeabilizarea țesăturilor, pentru a da luciu hîrtiei și pielii, ca adaos la lubrifianți (în scopul măririi viscozității lor) etc.

PALMÍTIC adj. (În expr.) *Acid palmitic*, $CH_3(CH_2)_{14}COOH$, acid alifatic monocarboxilic, prezent, sub formă de gliceride, în multe grăsimi vegetale sau animale, din care se obține, prin saponificare, o substanță solidă, incoloră, insolubilă în apă, solubilă în solvenți organici, folosită la fabricarea săpunului, în cosmetică, în medicină etc.

PALOÁRE, *palori*, s.f. Aspect al unei persoane care are fața pală; faptul de a fi pal.

PÁLOȘ, *paloșe*, s.n. Sabie lată cu două tăișuri, adesea încovoiată spre vîrf, care se folosea în trecut.

PALP, *palpi*, s.m. Un fel de plăcuță membranoasă, cu diferite funcții, la unele genuri și specii de animale.

PALPÁBIL,-Ă, *palpabili,-e*, adj. Care poate fi pipăit; concret. ◆ A cărui existență este sigură; evident, clar, neîndoios, sigur.

PALPITÁ, *palpit*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre oameni) A fi stăpînit de o emoție puternică. **2.** Fig. A se manifesta cu putere; a fremăta, a pulsa, a vibra.

PALPITÁȚIE, *palpitații*, s.f. Mișcare anormală, puternică, rapidă și neregulată a inimii, provocată de o emoție, de un efort etc.

PALUDÍSM s.n. (Med.) Malarie, friguri palustre.

PAMBRÍU, *pambriuri*, s.n. (Înv.) Stofă de lînă fină (merinos).

PAMFLÉT, *pamflete*, s.n. Specie literară (în versuri sau în proză) cu caracter satiric, în care, de obicei prin limbaj violent, se condamnă defecte morale, concepții politice înapoiate, aspecte negative ale realității sociale etc.

PAMFLETÁR, *pamfletari*, s.m. Autor de pamflete.

PÁMPAS, *pampasuri*, s.n. Regiune de cîmpie întinsă acoperită cu ierburi (și cu tufișuri), caracteristică regiunilor cu climă subtropicală și temperată din America de Sud.

PAN, *pani*, s.m. Denumire dată, în evul mediu, nobililor polonezi și, uneori, marilor dregători și boieri din Moldova.

PÁNĂ[1], *pene*, s.f. 1. Produs cornos al pieii păsărilor, diferit colorat, format dintr-un ax și din barbe (pe care sînt inserate, tangențial, barbule), avînd rol de protecție a corpului și servind la zbor. 2. Piesă de lemn sau de metal (de forma unei prisme), întrebuințată la despicarea lemnelor, la fixarea sau la înțepenirea unor piese etc.

PÁNĂ[2], *pene*, s.f. Oprire accidentală a unui automobil sau a unei motociclete, fie datorită unei defecțiuni la motor, fie la unul dintre pneuri.

PANCREÁS, *pancreasuri*, s.n. Glandă mixtă, anexă a tubului digestiv, indispensabilă vieții, situată în cavitatea abdominală, înapoia stomacului, cu funcție exocrină, prin elaborarea sucului pancreatic, și endocrină, prin secreția hormonilor (insulină și glucagon). [Pronunțat: *-cre-as*]

PANCREÁTIC,-Ă, *pancreatici,-ce*, adj. Care ține de pancreas, care aparține pancreasului. [Pronunțat: *-cre-a-*]

PANDANTÍV, *pandantive*, s.n. 1. Bijuterie care se poartă la gît, atîrnată de un lănțișor, de un șnur sau de o panglică. 2. Element arhitectural în formă de triunghi sferic cu vîrful în jos.

PANDÚR, *panduri*, s.m. Soldat provenit dintr-un corp de oaste neregulată din Țara Românească, în sec. XIX, recrutat dintre moșneni, care a format baza oștirii lui Tudor Vladimirescu, în timpul revoluției de la 1821.

PANÉL, *panele*, s.n. Placă de lemn formată dintr-un miez de talaș, de șipci sau de scînduri înguste, acoperit și încleiat pe ambele părți cu cîte o foaie de furnir, și folosită mai ales la fabricarea mobilelor.

PANEGÍRIC, *panegirice*, s.n. Discurs public ori scriere în care se subliniază meritele unei personalități, se preamăresc faptele eroice ale unor persoane sau ale unor comunități sociale etc.

PANÉR, *panere*, s.n. Obiect făcut dintr-o împletitură de nuiele, de frunze de papură etc., de obicei mai mic decît coșul, în care se transportă sau se păstrează diverse obiecte, mai ales alimente.

PANERÁȘ, *panerașe*, s.n. Scobitură de pe fața externă a tibiei de la picioarele posterioare ale albinelor, care servește la adunat și la transportat polenul; coșuleț.

PÁNGLICĂ, *panglici*, s.f. 1. Fișie îngustă de bumbac, de mătase, de catifea etc., folosită mai ales ca podoabă (la îmbrăcămintea feminină). 2. (Zool.) Tenie.

PANÍCUL, *panicule*, s.n. Tip de inflorescență în formă de ciorchine compus, la care axul principal se ramifică, iar pe axele secundare se formează spiculețe uniforme; racem compus.

PANICULÁT,-Ă, *paniculați,-te*, adj. (Despre plante sau despre inflorescențe) Care are florile în panicul, cu panicul; (despre inflorescențe) care are

formă de panicul, care formează un panicul.

PANIFICÁȚIE, *panificații*, s.f. Proces de transformare a făinii de grîu sau de secară în pîine, cornuri, chifle etc.; panificare.

PANOPLÍE, *panoplii*, s.f. Colecție de arme (de valoare artistică) aranjate pe un panou; panou pe care sînt așezate aceste arme.

PANORÁMIC,-Ă, *panoramici,-ce*, adj. Care ține de panoramă **(1)**, privitor la panoramă, cu aspect de panoramă. ◇ *Fotografie panoramică*, fotografie luată, de obicei, din avion, care cuprinde un peisaj vast. *Ecran panoramic*, ecran de cinematograf de formă semicirculară, cu lățimea mult mai mare în raport cu înălțimea.

PANORÁMĂ, *panorame*, s.f. **1.** Priveliște din natură cu orizont larg, văzută de departe și de la înălțime. **2.** Fig. Privire de ansamblu consacrată unui domeniu, unei probleme etc. **3.** Spectacol popular de bîlci cu acrobații, scamatorii, expoziție de animale exotice etc.

PANÓU, *panouri*, s.n. **1.** Planșă de lemn, de carton etc., de mărimi variate, pe care se lipesc afișe, se scriu lozinci etc. ◆ Planșetă de lemn servind ca suport unei picturi. **2.** Porțiune plană din suprafața unei construcții sau a unui element de construcție, limitată de rest prin fîșii de altă culoare, cu alt aspect, din alt material etc.

PÁNTĂ, *pante*, s.f. **1.** Porțiune de teren cu suprafața înclinată față de planul orizontal și care formează, de obicei, versantul unei forme de relief; povîrniș, coastă. **2.** (Mat.) Coeficient unghiular. ◆ Unghi ascuțit format de o dreaptă sau de un plan cu dreapta sau cu planul orizontal.

PANTEÍSM s.n. Concepție filozofică monistă potrivit căreia divinitatea se identifică cu întreaga natură; panism.

PANTEÓN, *panteonuri*, s.n. **1.** (La greci și la romani) Templu consacrat cultului tuturor zeilor. **2.** Clădire considerată monument național, în care se depun rămășițele pămîntești ale oamenilor iluștri din țara respectivă. ◆ Fig. Totalitatea oamenilor iluștri ai unei țări, a figurilor reprezentative dintr-un anumit domeniu. [Pronunțat: *-te-on*]

PANTÉRĂ, *pantere*, s.f. Mamifer carnivor din familia felidelor, cu corpul suplu și musculos, ajungînd pînă la 2,5 m lungime, cu blană gălbuie-roșiatică cu pete închise, foarte șiret, setos de sînge, care trăiește în Asia și în Africa; pardos *(Felis pardus)*.

PANTOGRÁF, *pantografe*, s.n. **1.** Aparat utilizat pentru reproducerea unui desen, a unei hărți etc., fie la aceeași mărime, fie la o scară diferită. **2.** Dispozitiv montat pe acoperișul unor vehicule electrice, care face legătura între instalația electrică a vehiculului și conducta electrică.

PANTOMÍM,-Ă, *pantomimi,-e*, s.f., s.m. **1.** S.f. Exprimare a ideilor și sentimentelor prin gesturi, mimică, dans; pantomimică. ◆ Ansamblu de gesturi, de mișcări prin care se exprimă anumite idei și sentimente. **2.** S.f. Gen de reprezentație teatrală în care actorii exprimă diverse acțiuni dramatice (numai) prin gesturi sau prin mimică; scenariul unei astfel de reprezentații. **3.** S.m. Actor de pantomimă **(2)**.

PAPAGÁL, *papagali*, s.m. Numele mai multor păsări tropicale, în general arboricole, din ordinul psitaciformelor, cu o singură mare familie, care cuprinde peste 100 de genuri, cu penele felurit și viu colorate, cu ciocul gros și încovoiat, cu unele specii care, dresate, pot imita vorbirea omenească.

PAPALITÁTE s.f. Instituție centrală de conducere religioasă și politică a catolicismului, avînd în frunte un papă.

PAPÁRĂ s.f. (Fam.; în expr.) *A mînca papară*, a mînca bătaie.

PAPARÚDĂ, *paparude*, s.f. (Pop.) Fată care, în timpul secetei, își înfășoară corpul (gol) în verdeață, cîntă și joacă pe ulițele satului, invocînd ploaia, fiind stropită cu apă de țărani. ◆ (La pl.) Jocul și ritualul practicat de aceste fete.

PAPARÚGĂ, *paparuge*, s.f. (Entom.; reg.) Buburuză.

PAPAVERACÉE, *papaveracee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, anuale sau perene, cu frunze alterne, cu flori solitare sau grupate în inflorescențe, cu fructul o capsulă cu foarte multe semințe, bogate în ulei, comestibile; (și la sg.) plantă din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

PÁPĂ, *papi*, s.m. Conducătorul bisericii catolice și al statului Vatican.

PAPILÁR,-Ă, *papilari,-e*, adj. Cu papile, format din papile; care ține de papile, privitor la papile; care se produce prin papile.

PAPÍLĂ, *papile*, s.f. Mică proeminență de diferite forme, situată pe suprafața pielii, a unei mucoase de pe fața externă sau internă a unui organ sau în masa unor țesuturi, îndeplinind diferite funcții (senzitive).

PAPILIONACÉU,-CÉE, *papilionacei, -cee*, s.f., adj. 1. S.f. (La pl.) Subfamilie de plante dicotiledonate leguminoase, care au florile cu cinci petale, asemănătoare cu un fluture, cuprinzînd plante erbacee, arbuști și, mai rar, arbori; (și la sg.) plantă care face parte din această subfamilie. 2. Adj. (Despre corola unei flori) Care seamănă cu un fluture; (despre plante) care are flori cu o asemenea corolă. [Pronunțat: *-li-o-*]

PAPILIONÍDĂ, *papilionide*, s.f. (La pl.) Familie de lepidoptere de mărime mijlocie, cuprinzînd două specii (*Papilio machaon* și *Papilio podalirius*), cu aripile frumos colorate, galbene, albastre, negre și portocalii, perechea a doua de aripi avînd cîte două prelungiri; (și la sg.) lepidopter care face parte din această familie; coada-rîndunicii. [Pronunțat: *-li-o-*]

PAPÍRUS, (2) *papirusuri*, s.n. 1. Plantă erbacee acvatică, cu tulpina formată din foițe membranoase, care crește mai ales în Delta Nilului și în Africa Centrală (*Cyperus papyrus*). 2. Material sub formă de foiță, prelucrat din tulpina acestei plante, pe care scriau, în antichitate, unele popoare. ◆ Vechi manuscris, document, text scris pe un astfel de material.

PAPISTÁȘ,-Ă, *papistași,-e*, s.m. și f., adj. (Înv. și reg.) Catolic.

PÁPURĂ, *papuri*, s.f. Gen de plante erbacee perene cu rizom, acvatice, monocotiledonate, din familia tifaceelor, cu tulpina înaltă, neramificată, cu frunze lungi, liniare și înguste, cu flori unisexuate, cele femeiești grupate dens în inflorescențe groase, cilindrice, cafenii, urmate de inflorescențe bărbătești terminale, care cresc în locuri mlăștinoase și ale căror frunze sînt folosite la împletituri; plantă din acest gen.

PÁPUS, *papuși*, s.m. Grupare de perișori, sub formă de umbreluță, la capătul filamentului fructului unor plante compozite, servind la răspîndirea semințelor.

PAR,-Ă, *pare*, adj. (Mat.; despre numere întregi) Care este divizibil cu doi; care este cu soț; se notează, în general, $n = 2k$ ($k \in Z$). ◇ *Funcție pară*, funcție reală, f, de variabilă reală, x, al cărei domeniu de definiție, I, este simetric față de axa ordonatelor și care are proprietatea că $f(-x) = f(x)$ pentru orice $X \in I$. *Permutare pară*, permutare la care numărul de inversiune este par.

PÁRA[1] subst. (Chim.; în expr.) *Poziția para*, poziție de doi atomi de carbon, 1 și 4, în nucleul benzenic, care poate fi ocupată de doi substituenți.

PARĂ², *parale*, s.f. Mică monedă turcească de argint care a circulat și în țările române.

PARAACETALDEHÍDĂ, *paraacetaldehide*, s.f. Produs de polimerizare a acetaldehidei, trimer ciclic, lichid incolor, cu miros aromatic, solubil în apă, folosit în unele sinteze organice. [Pronunțat: *-ra-a-*]

PARAAMBULACRÁR, *paraambulacrare*, adj. (În expr.) *Aparat paraambulacrar*, sistem de lacune mărginit de un țesut care se află în jurul sistemului ambulacrar, la echinoderme. [Pronunțat: *-ra-am-*]

PARÁBOLĂ¹, *parabole*, s.f. (Mat.) Curbă obținută prin secționarea unui con circular cu un plan paralel cu o generatoare; locul geometric al punctelor din plan egal depărtate de un punct fix (numit *focar)* și de o dreaptă fixă (numită *directoare);* graficul funcției de gradul doi, $f(x) = ax^2 + bx + c$, având vîrful $V\left(-\frac{b}{2a}, -\frac{\Delta}{4a}\right)$, focarul $F\left(-\frac{b}{2a}, \frac{1-\Delta}{4a}\right)$, axa de simetrie de ecuație $x + \frac{b}{2a} = 0$, iar directoarea, $y + \frac{1+\Delta}{4a} = 0$ (unde $\Delta = b^2 - 4ac$).

PARÁBOLĂ², *parabole*, s.f. Povestire alegorică cu conținut religios sau moral, din care se desprinde o anumită învățătură; pildă.

PARABÓLIC¹,-Ă, *parabolici,-ce*, adj. De forma unei parabole¹.

PARABÓLIC²,-Ă, *parabolici,-ce*, adj. Care ține de parabolă², privitor la parabolă², specific parabolei²; care cuprinde un anumit tîlc, o anumită învățătură; alegoric.

PARABOLOÍD, *paraboloizi*, s.m. (Mat.) Suprafață descrisă de o parabolă¹ care se deplasează astfel încît planul ei rămîne mereu paralel cu el însuși, iar vîrful descrie o parabolă¹ fixă. ◇ *Paraboloid de rotație*, suprafața generată prin rotația unei parabole¹ în jurul axei de simetrie.

PARABOLOIDÁL,-Ă, *paraboloidali, -e*, adj. Care are formă de paraboloid, ca paraboloidul. [Pronunțat: *-lo-i-*]

PARACLÍS, *paraclise*, s.n. Biserică de mici dimensiuni care face parte din ansamblul unei curți domnești (sau boierești), dintr-un complex monastic sau care este construită într-un cimitir.

PARACLISÉR, *paracliseri*, s.m. Persoană care îngrijește și păzește o biserică, îndeplinind și unele servicii în oficierea slujbei religioase; țîrcovnic.

PARĂDĂ, *parade*, s.f. Festivitate militară la care defilează trupele; defilare a trupelor la o festivitate militară; mulțime de oameni care participă (și defilează) la o sărbătoare, însoțește o personalitate (formînd alaiul său) etc. ◇ *De paradă*, (care se face, este etc.) de formă, de ochii lumii.

PARADERIVÁT, *paraderivați*, s.m. Derivat disubstituit al benzenului în poziția para¹.

PARADÍS, **(2)** *paradisuri*, s.n. **1.** Grădină închipuită din cer, în care, potrivit credințelor religioase, ar fi trăit Adam și Eva, pînă cînd, încălcînd cuvîntul lui Dumnezeu, au fost izgoniți și în care ajung, după moarte, sufletele oamenilor fără păcate; rai, eden. **2.** Fig. Priveliște (din natură) încîntătoare; loc foarte frumos și atractiv.

PARADIZIÁC,-Ă, *paradiziaci,-ce*, adj. (Livr.) Ca în paradis **(1)**; splendid, minunat, încîntător. [Pronunțat: *-zi-ac*]

PARADÓX, *paradoxuri*, s.n. Enunț contradictoriu și în același timp demonstrabil; părere contrară adevărului unanim recunoscut; afirmație care poate fi demonstrată și ca adevărată și ca falsă. ◆ Ciudățenie, enormitate, absurditate a unei situații, a unei afirmații etc.

PARADOXÁL,-Ă, *paradoxali,-e*, adj. Care ține de paradox, care constituie

sau care foloseşte un paradox; plin de contradicţii. ◆ Ciudat, bizar, absurd.

PARĂFĂ, *parafe*, s.f. Ştampilă cu iscălitura sau cu numele cuiva (prescurtat sau cu iniţiale); ştampilă a unei instituţii.

PARAFÍNĂ, *parafine*, s.f. Substanţă solidă, albă, translucidă, formată dintr-un amestec de alcani cu 25—35 atomi de carbon în moleculă, extrasă din fracţiunile petroliere grele sau obţinută sintetic din gaz de sinteză sau din alte gaze, insolubilă în apă şi greu solubilă în solvenţi organici, folosită la fabricarea lumînărilor, hîrtiei, cartonului parafinat, în medicină.

PARAFÍNIC,-Ă, *parafinici,-ce*, adj. Care aparţine parafinei, privitor la parafină, din parafină. ◇ *Hidrocarbură parafinică*, alcan.

PARAFINÓS,-OÁSĂ, *parafinoşi,-oase*, adj. Care conţine parafină. ◇ *Ţiţei parafinos*, ţiţei avînd un conţinut ridicat de parafină. *Păcură parafinoasă*, păcură cu conţinut relativ ridicat de parafină, obţinută prin prelucrarea ţiţeiurilor parafinoase.

PARAFORMALDEHÍDĂ s.f. $(CH_2O)_n$. Produs de polimerizare liniară a formaldehidei, obţinut prin evaporare în vid a soluţiei apoase de formaldehidă, pulbere de culoare albă, cu miros înţepător, folosit în sinteza bachelitei, ca dezinfectant etc.

PARÁGINĂ, *paragini*, s.f. Stare a unei construcţii aflate într-un stadiu de degradare avansată; construcţie aflată într-o asemenea stare.

PARALÁXĂ, *paralaxe*, s.f. (Astron.; pentru un punct) Unghiul dintre dreptele care unesc un punct depărtat cu extremităţile unei baze de observare. ◆ Unghiul sub care se vede de pe un astru raza terestră corespunzătoare locului de observare.

PARALÉL,-Ă, *paraleli,-e*, subst., adj. **1.** S.f. Fiecare dintre cercurile de intersecţie ale unei suprafeţe de rotaţie cu plane perpendiculare pe axa ei de rotaţie. **2.** S.f. Fiecare dintre cercurile imaginare care unesc punctele cu aceeaşi latitudine de pe suprafaţa pămîntului. **3.** Adj. (Despre plane) Care nu se intersectează. **4.** Adj., s.f. (Drepte) care sînt coplanare şi nu au nici un punct comun. **5.** S.n. (Fiz.; în expr.) *Legare* (sau *grupare*) *în paralel*, grupare a unor dispozitive, în tehnică, prin legarea în acelaşi punct a extremităţilor dispozitivelor. **6.** S.f. Comparare a două fiinţe, a două opere, fenomene etc. pentru a stabili asemănările şi deosebirile dintre ele; paralelism (2). **7.** S.f. Înfăţişare simultană a aspectului moral şi fizic a două personaje şi compararea lor, în scopul stabilirii trăsăturilor specifice fiecărui personaj.

PARALELIPIPÉD, *paralelipipede*, s.n. Prismă ale cărei baze sînt paralelograme.

PARALELÍSM, (2) *paralelisme*, s.n. **1.** (Mat.) Proprietate a două drepte, a două plane sau a unei drepte şi un plan de a fi paralele. ◇ *Relaţie de paralelism*, relaţie simetrică şi tranzitivă între mulţimea tuturor dreptelor (sau planelor) paralele între ele; se notează prin simbolul ‖ (citit „paralel cu"). **2.** Paralelă (6). **3.** (Procedeu de) compoziţie prin care se alătură, se pun faţă în faţă două idei, două sentimente, două aspecte din realitate, prin construcţii sintactice asemănătoare.

PARALELOGRÁM, *paralelograme*, s.n. Patrulater cu laturile opuse paralele.

PARALIZÁT,-Ă, *paralizaţi,-te*, adj. **1.** Atins de paralizie. **2.** Fig. Încremenit, înţepenit (de emoţie, de spaimă etc.).

PARALIZÍE, *paralizii*, s.f. Pierdere totală sau parţială a posibilităţilor de mişcare sau a sensibilităţii corpului (sau a unei părţi a lui), datorită lezării centrilor sau căilor nervoase motorii; dambla. ◇ *Paralizie infantilă*, poliomielită.

PARAMAGNÉTIC,-Ă, *paramagnetici,-ce*, adj. Care prezintă paramagnetism; referitor la paramagnetism, de paramagnetism.

PARAMAGNETÍSM s.n. Proprietate a unor substanțe de a se magnetiza slab în sensul cîmpului magnetic în care se află.

PARAMÉCI, *parameci*, s.m. (La pl.) Gen de protozoare ciliate microscopice din clasa infuzorilor, în formă ovală-alungită (de papuc), care trăiesc în apele dulci stătătoare și se înmulțesc asexuat sau prin conjugare; (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

PARAMÉTRU, *parametri*, s.m. **1.** Literă ce poate lua diferite valori, dar care în calcule este considerată constantă. **2.** Mărime proprie unui obiect, unui mecanism, unui sistem, unui fenomen etc., care servește la caracterizarea unor proprietăți ale acestora. ◇ *Parametru de stare*, parametru care caracterizează starea unui sistem fizic (ex. presiunea, volumul, temperatura). *Parametru economic*, unitate de măsură a laturilor cantitative și calitative ale proceselor și fenomenelor economice.

PARANÓIA s.f. Nume generic dat unui grup de boli psihice cronice, care se manifestă prin lipsa de logică în gîndire, prin idei fixe, prin susceptibilitate, prin orgoliu exagerat, prin mania persecuției, prin halucinații etc. [Pronunțat: *-no-ia*]

PARANTÉZĂ, *paranteze*, s.f. **1.** Semn de punctuație prin care se izolează o explicație, se face o completare, se dă un amănunt etc. și care se indică grafic prin două arcuri de cerc sau prin două dreptunghiuri lipsite de cîte o latură. ◇ *Paranteză mare* (sau *dreaptă*), croșetă. **2.** (Și în expr. *paranteză mică, paranteză rotundă*) Semn grafic (sau) care, cuprinzînd o expresie algebrică, indică faptul că acelei expresii urmează să i se aplice o nouă operație, folosindu-se și la unele notații matematice.

PARAPÉT, *parapete*, s.n. Întăritură de pămînt sau de zid la redute și la tranșee, pentru protejarea luptătorilor aflați în spatele ei.

PARAPITÉC, *parapiteci*, s.m. (Gen de) maimuță fosilă, de dimensiunea unei pisici, strămoșul comun cel mai îndepărtat al maimuțelor antropoide actuale și al omului, care a trăit acum 30 de milioane de ani, în oligocen.

PARAPÓD, *parapode*, s.n. Apendice bilobat al unor viermi inelați, care servește la deplasare.

PARAROZANILÍNĂ s.f. Reprezentant caracteristic al coloranților trifenilmetanici, care se prezintă sub formă de cristale cu luciu metalic verzui și care se dizolvă în apă și în alcool, dînd soluții de culoare roșie.

PARATÁCTIC,-Ă, *paratactic,-ce*, adj. (Gram.) Care este exprimat prin parataxă, care formează o parataxă; care reprezintă unul dintre elementele parataxei; juxtapus.

PARATÁXĂ, *parataxe*, s.f. (Gram.) Juxtapunere.

PARATÍFOS s.n. Boală infecțioasă acută cu simptome intestinale, însoțită cu febra tifoidă, provocată de bacili; febră paratifoidă.

PARATIROÍDĂ, *paratiroide*, adj. (În expr.) *Glandă paratiroidă* (și substantivat, f.), fiecare dintre cele patru glande endocrine, formații sferice situate pe fața posterioară a lobilor tiroidei.

PARAVERTEBRÁL, *paravertebrali, -e*, adj. (În expr.) *Ganglioni paravertebrali* sau *lanț paravertebral*, ganglionii simpatici care se află de-a lungul ambelor părți ale coloanei vertebrale.

PARAXIÁL,-Ă, *paraxiali,-e*, adj. (Despre razele de lumină) Care este paralel cu axa unui sistem optic. [Pronunțat: *-xi-al*]

PARAZÍT,-Ă, *paraziți,-te*, adj., subst. **1.** Adj., s.m. și f. (Organism animal sau vegetal) care trăiește și se hrănește,

permanent sau temporar, în interiorul *(endoparazit)* unui organism viu sau pe alt *(ectoparazit)* organism viu (gazdă), provocîndu-i daune, boli sau chiar moartea. **2.** Adj. Fig. Care nu are un rol util, efectiv; de prisos, inutil. **3.** S.m. (La pl.) Perturbaţii electromagnetice, de origine externă, în transmisiile radiofonice, de telecomunicaţii etc., datorate unor fenomene din alte aparate electrice sau din atmosferă.

PARAZITÁR,-Ă, *parazitari,-e,* adj. **1.** (Despre organisme animale şi vegetale) Care trăieşte şi se hrăneşte pe seama altui organism. **2.** (Despre boli, simptome etc.) Care este pricinuit de un parazit **(1).**

PARAZITÍSM s.n. Formă de convieţuire în care un organism (parazitul) trăieşte pe seama altui organism de specie diferită (gazda), putînd fi uneori tot parazit, care îi serveşte ca mediu de viaţă, parţial sau în totalitate, şi de la care obţine hrana.

PARAZITOLOGÍE s.f. Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul organismelor parazite şi al relaţiilor dintre ele şi gazde, precum şi al metodelor de combatere a paraziţilor.

PÁRĂ s.f. Flacără; văpaie, vîlvătaie.

PARBRÍZ, *parbrize,* s.n. Placă transparentă (din sticlă sau din material plastic) montată în partea din faţă a unui vehicul, pentru a feri pe cei din interiorul vehiculului de praf, de vînt etc.

PARCHÉT, *parchete,* s.n. Pardoseală, podea la o casă, formată prin îmbinarea unor bucăţi de lemn tare (stejar, fag, nuc), de dimensiuni mici şi de formă paralelipipedică, prelucrate special; fiecare dintre bucăţile de lemn care formează acest fel de pardoseală.

PARCIMONÍE, *parcimonii,* s.f. (Livr.) Avariţie, zgîrcenie, calicie. ◆ Fig. Măsură, pondere, reţinere (în manifestări).

PARCÚRS, *parcursuri,* s.n. **1.** Drum, traseu pe care îl străbate sau pe care trebuie să-l străbată cineva sau ceva pentru a ajunge de la un punct la altul. ◆ Lungimea spaţiului străbătut de o particulă încărcată electric într-o substanţă omogenă, pînă cînd valoarea energiei sale cinetice devine egală cu cea corespunzătoare agitaţiei termice. **2.** Distanţa dintre punctul de plecare şi linia de sosire, într-o probă sportivă.

PAREMIOLÓGIC,-Ă, *paremiologici, -ce,* adj. Care ţine de proverbe sau de studiul lor, privitor la proverbe sau la studiul lor. [Pronunţat: *-mi-o-*]

PAREMIOLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studiul proverbelor. [Pronunţat: *-mi-o-*]

PARENCHÍM, *parenchime,* s.n. **1.** Ţesut vegetal fundamental, alcătuit din celule vii, mari, în general izometrice, cu pereţii celulozici subţiri, în citoplasmă cu numeroase plastide şi incluziuni, cu multe spaţii intercelulare, pline cu aer sau cu apă, care formează cea mai mare parte a organelor moi ale plantelor. ◇ *Parenchim cortical,* ţesut situat sub epiderma tulpinii, care are în citoplasma celulelor clorofilă. **2.** Substanţa fundamentală a unui organ animal, cu aspect spongios, bogată în vase sangvine, cu însuşiri fiziologice caracteristice.

PÁRIA s.m. invar. Categorie socială în India, la brahmani, aflată în afara castelor, lipsită de orice drepturi sociale şi religioase; persoană care aparţine acestei categorii. [Pronunţat: *-ri-a*]

PARICOPITÁT, *paricopitate,* s.n. (La pl.) Ordin de mamifere erbivore mari, rumegătoare şi nerumegătoare, cu piciorul adaptat pentru fugă şi terminat cu două degete copitate, dezvoltate, şi cu două degete mici, opuse; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

PARIETÁL,-Ă, *parietali,-e,* adj., s.f. **1.** Adj. Care se referă la peretele unei cavităţi a organismului, care aparţine

acestui perete. ◇ *Foiță parietală*, foiță care învelește peretele cavității toracice. *Os parietal* (și substantivat, n.), fiecare dintre oasele-pereche, simetrice, care formează partea mijlocie a cutiei craniene. 2. S.f. (La pl.) Ordin de plante dicotiledonate, erbacee și lemnoase, anuale, bienale și perene, cu înveliș floral dublu, galben, alb sau roșiatic, cu ovulele dispuse pe pereții ovarului, cu fructul o capsulă, care cresc spontan în zonele tropicale sau subtropicale, spontan sau cultivate ca plante ornamentale; (și la sg.) plantă din acest ordin. [Pronunțat: *-ri-e-*]

PARIMÍE, *parimii*, s.f. **1.** (Rar) Proverb, pildă, învățătură. 2. Carte bisericească în care sînt incluse fragmente din proverbele lui Solomon și alte extrase cu pilde din Vechiul testament.

PARITÁTE, *parități*, s.f. **1.** Egalitate numerică. ◆ (Mat.) Proprietate a unui număr întreg de a fi par sau a unei funcții numerice de a fi pară. 2. Egalitate valorică, echivalență în valoare. ◇ *Paritate valutară* (sau *monetară*), **a)** raport între unitățile bănești a două țări, în funcție de conținutul (greutatea) lor de metal pur de același fel (aur sau argint); **b)** raport între diferite valute, pe baza conținutului lor în aur, stabilit prin lege.

PARLAMÉNT, *parlamente*, s.n. Organ legislativ din unele țări, compus din una sau din două camere și alcătuit din reprezentanți ai diferitelor partide politice, aleși, total sau parțial, prin votul cetățenilor. ◆ Sesiune, ședință de lucru în care se întrunește acest organ. ◆ Clădire în care au loc ședințele acestui organ.

PARLAMENTÁR, *parlamentari*, s.m. Persoană delegată să ducă tratative (cu inamicul sau cu reprezentanții altei țări).

PARLAMENTARÍSM s.n. Regim politic în care guvernul răspunde față de parlament, votul de neîncredere al acestuia putînd conduce la demisia guvernului.

PARMEZÁN s.n. Specialitate italienească de caşcaval (uscat); caşcaval ras.

PARNASIÁN,-Ă, *parnasieni,-e*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține parnasianismului, privitor la parnasianism, specific parnasianismului. 2. S.m. și f. Adept sau reprezentant al parnasianismului. [Pronunțat: *-si-an*]

PARNASIANÍSM s.n. Curent poetic apărut în Franța, pe la jumătatea secolului XIX, avînd predilecție pentru evocarea grandioasă a civilizațiilor și mitologiilor străvechi, pentru natura exotică, văzută static, pentru strălucirea exterioară a lucrurilor, prezentate în imagini picturale, și manifestînd un cult deosebit pentru formă. [Pronunțat: *-si-a-*]

PARODÍE, *parodii*, s.f. Creație literară în care sînt preluate teme, motive și mijloace de expresie proprii altei opere literare, prin deformarea lor caricaturală, în scopul de a obține efecte comice ori satirice.

PARÓL interj. (Rar) Pe cuvînt!(?), zău!(?), serios!(?).

PARÓLĂ, *parole*, s.f. Cuvînt secret sau formulă secretă, cunoscute și folosite de militarii aflați în misiune pentru a fi recunoscuți de alți militari ce cunosc cuvîntul sau formula.

PARONÍM, *paronime*, s.n. Cuvînt asemănător cu altul ca formă, dar deosebit de acesta ca sens.

PAROTÍDĂ, *parotide*, adj. (În expr.) *Glandă parotidă* (și substantivat, f.), fiecare dintre cele două glande salivare, voluminoase, situate înapoia mandibulei, în vecinătatea conductului auditiv extern, care secretă un produs fluid, lipsit de mucină.

PAROXÍSM, *paroxisme*, s.n. Intensitate maximă pe care o poate atinge o senzație, un sentiment, un proces sufletesc, o stare, o boală etc.

PARSÉC, *parseci*, s.m. Unitate de lungime, folosită în astronomie, egală cu 3,26 ani-lumină sau cu 206265 unități astronomice.

PÁRTE, *părți*, s.f. **1.** Ceea ce se desprinde dintr-un tot, dintr-un ansamblu, dintr-un grup etc., în raport cu întregul; fragment, bucată, porțiune. **2.** Element constitutiv, precis delimitat din structura unui tot, a unui ansamblu; element indisolubil legat de componența sau de esența unui lucru. **3.** Fig. Punct de vedere într-o problemă dată; privință. **4.** Categorie socială, profesională etc.; tabără, grup, colectivitate; persoanele care alcătuiesc o asemenea categorie, tabără etc. **5.** (Gram.; în expr.) *Parte de vorbire*, fiecare dintre categoriile de cuvinte grupate după sensul lor (lexical) fundamental și după caracteristicile morfologice și sintactice. *Parte de propoziție*, cuvînt (sau grup de cuvinte) din alcătuirea unei propoziții, care poate fi identificat ca unitate sintactică aparte după funcția specifică îndeplinită în cadrul propoziției.

PARTENOGENÉZĂ s.f. Proces biologic de formare a unui embrion și de dezvoltare a unui organism dintr-un gamet nefecundat, întîlnit la unele plante și la unele animale inferioare.

PARTICIPÁȚIE, *participații*, s.f. Contribuție în bani sau în natură a oamenilor muncii, investită într-o întreprindere economică de stat sau cooperatistă, care dă dreptul acestora să participe la sporirea fondurilor întreprinderii și la beneficiile ei.

PARTICÍPIU, *participii*, s.n. Mod verbal impersonal care nu poate forma predicatul, cu forme deosebite după gen și după număr, denumind acțiunea suferită de un obiect. ◇ (În vechea terminologie a gramaticii limbii române) *Participiu prezent*, gerunziu.

PARTICULÁR,-Ă, *particulari,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care este propriu (în primul rînd) unei singure ființe, unui singur lucru sau unei singure categorii de ființe sau de lucruri; specific, caracteristic. **2.** S.n. Categorie, în filozofia materialist-dialectică, reprezentînd treapta superioară de generalitate a singularului în raport cu el însuși. **3.** S.n. (În expr.) *În particular*, fără a urma zi de zi cursurile unei școli, dar pregătindu-se singur (acasă) pentru examenele cerute.

PARTICULARITÁTE, *particularități*, s.f. Ceea ce deosebește o ființă, un obiect, un fenomen sau un grup de ființe, de obiecte, de fenomene de alte ființe, obiecte, fenomene etc.

PARTÍCULĂ, *particule*, s.f. Parte foarte mică dintr-o substanță, dintr-o materie. ◇ (Fiz.) *Particulă elementară*, porțiune foarte mică de substanță sau de cîmp, parte constitutivă a materiei, care se prezintă ca o unitate cu însușiri specifice și care interacționează ca o entitate cu alte sisteme fizice. *Particulă alfa* (α), nucleu de heliu constituit din patru nucleoni (doi protoni și doi neutroni). *Particulă beta* (β), electron sau pozitron emis de nucleul unui element radioactiv în procesul dezintegrării beta.

PARTÍD, *partide*, s.n. (Și în expr. *partid politic*) Grupare de oameni uniți prin aceleași concepții politice, ideologice și prin interese sociale, reprezentînd partea cea mai activă și cea mai organizată a unei clase sau pături sociale. ◇ *Partid comunist*, partid revoluționar al clasei muncitoare, forma cea mai înaltă de organizare a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii de la orașe și sate, avînd ca scop făurirea societății socialiste și comuniste.

PARTÍDĂ, *partide*, s.f. **1.** Întrecere sportivă între doi concurenți sau între două echipe, care se desfășoară după normele stabilite de regulamentul fiecărei ramuri sportive; joc, întîlnire, meci. **2.** Căsătorie sau proiect de căsă-

torie (avantajos pentru cel în cauză). 3. (Înv.) Partid.

PARTÍNIC,-Ă, *partinici,-ce,* adj. Care reprezintă şi apără interesele unui partid (comunist sau muncitoresc), care corespunde cu spiritul, ideologia, programul şi statutul acestui partid.

PARTINITÁTE s.f. Principiu care exprimă apartenenţa de clasă, de partid a oricărei ideologii; însuşire a ideologiei de a reflecta interesele şi aspiraţiile unei clase sociale.

PARTITÚRĂ, *partituri,* s.f. Notaţie cuprinzînd toate părţile vocilor sau ale instrumentelor unei compoziţii muzicale, astfel dispuse încît să poată fi urmărite concomitent. ◆ Compoziţie muzicală.

PARTÍŢIE, *partiţii,* s.f. (Mat.; în expr.) *Partiţie a unei mulţimi,* mulţime formată din submulţimi ale unei mulţimi date, disjuncte două cîte două şi a căror reuniune este mulţimea dată.

PARTIZÁN,-Ă, *partizani,-e,* s.m. şi f. Persoană care, fără a face parte din forţele armate regulate, participă la lupta populară organizată împotriva inamicului în spatele frontului, în scopul eliberării teritoriului ocupat de inamic.

PARTURÍŢIE, *parturiţii,* s.f. Act fiziologic caracteristic organismelor vivipare, prin care embrionul ajuns la maturitate (în cazul mamiferelor, fătul) este expulzat, pe cale naturală, din cavitatea uterină; fătare; naştere.

PARŢI s.m. pl. Populaţie de origine iraniană stabilită în vestul Asiei, între fluviile Eufrat şi Ind, unde a întemeiat un puternic stat sclavagist, în sec. III î.e.n.

PARVENÍ, *parvin,* vb. IV. Intranz. A ajunge, prin folosirea unor mijloace necinstite sau prin exploatarea unor împrejurări favorabile, la o bună situaţie materială, la o remarcabilă poziţie politică sau socială; a pătrunde pe căi necinstite într-o pătură socială înaltă.

PARVENÍT,-Ă, *parveniţi,-te,* adj., s.m. şi f. (Persoană) care a reuşit să parvină.

PARVENITÍSM s.n. Tendinţa sau dorinţa de a parveni cu orice preţ; mod de comportare, atitudine de parvenit.

PAS, *pasuri,* s.n. Loc îngust şi mai coborît, de-a lungul unei văi, care permite trecerea unui munte sau a unui deal dintr-o parte în alta; trecătoare.

PASÁ, *pasez,* vb. I. Tranz. **1.** A face să ajungă, să treacă în mîna, în proprietatea altuia; a face să treacă de la unul la altul. **2.** A transmite obiectul de joc (mingea, pucul etc.) unui coechipier, cu mîna, cu piciorul, cu crosa, cu capul etc., în funcţie de prevederile regulamentului jocului respectiv.

PASÁJ, *pasaje,* s.n. Spaţiu amenajat între două rînduri de clădiri sau coridor al unei clădiri aşezat la nivelul străzii, care servesc pietonilor (sau, rar, vehiculelor) să treacă dintr-o stradă în alta. ◆ Loc de trecere (de pe un trotuar pe celălalt).

PASARÉLĂ, *pasarele,* s.f. Pod îngust construit la înălţime peste o linie de cale-ferată, peste un canal etc., pentru a permite trecerea pietonilor.

PÁSĂRE, *păsări,* s.f. (La pl.) Clasă de vertebrate aeriene, terestre şi acvatice, amniote, ovipare şi homeoterme, cu corpul fusiform, acoperit cu pene, cu membrele anterioare transformate în aripi pentru zbor, cu fălcile lipsite de dinţi, fiind transformate în cioc şi acoperite cu formaţii cornoase, care trăiesc, în stare sălbatică sau domestică, pe tot globul; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

PASCÁL, *pascali,* s.m. Unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de un newton pe un metru pătrat.

PASEÍSM s.n. Atitudine, concepție care reprezintă o întoarcere (exagerată) spre trecut; idealizare a trecutului.

PASERIFÓRMĂ, *paseriforme*, s. f. (La pl.) Cel mai numeros și mai răspîndit ordin de păsări, cu predominarea taliei mari și mijlocii, producînd pui nidicoli, goluși și orbi, insectivore sau granivore, unele sedentare, altele migratoare, majoritatea bune cîntătoare; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

PASIONÁL,-Ă, *pasionali,-e*, adj. (Despre temperamente, caractere, sentimente, acțiuni etc.) Produs sau determinat de o pasiune, care se referă la o pasiune. [Pronunțat: *-si-o-*]

PASIÚNE, *pasiuni*, s.f. **1.** Sentiment foarte precis orientat care se distinge printr-o deosebită intensitate, statornicie și eficiență, ce se manifestă ca o tendință polarizatoare a proceselor psihice ale omului, dominîndu-l prin tăria efectelor sau prin permanența acțiunii lor. **2.** Înclinație vie însoțită de plăcere pentru obiectul studiat sau pentru profesiunea exercitată. ◆ Dorință, aspirație, înclinație vie, arzătoare (pentru cineva sau pentru ceva). [Pronunțat: *-si-u-*]

PASÍV,-Ă, *pasivi,-e*, adj., s.n. **I.** Adj. **1.** Care nu reacționează în nici un fel, care este lipsit de inițiativă și de interes pentru ceea ce face, vede etc.; dezinteresat, apatic; inactiv. ◆ *Apărare pasivă*, ansamblul măsurilor luate pentru a feri un oraș, o clădire etc. de atacuri aeriene inamice. **2.** (Gram.; despre diateze, forme verbale, conjugări etc.) Care arată că subiectul gramatical suferă acțiunea făcută de altcineva. **II.** S.n. (Adesea adjectival) Totalitatea mijloacelor economice ale unei întreprinderi, privite sub aspectul proveniență lor, la un moment dat, și al destinației lor. ◆ Parte a bilanțului contabil în care sînt înscrise fondurile unei întreprinderi sau ale unei instituții la un moment dat.

PASIVITÁTE s.f. **1.** Stare a celui pasiv (I 1); lipsă de activitate, de inițiativă, de interes; renunțarea la acțiune; inactivitate; resemnare. **2.** (Chim.) Proprietate a unor metale de a nu fi atacate de unii acizi concentrați, ca urmare a formării unui strat protector, în special de oxid, pe suprafața metalului în contact cu acidul concentrat.

PASIVIZÁRE, *pasivizări*, s.f. Fenomen, operație prin care unele metale capătă pasivitate (2) în contact cu acizi concentrați; pasivare.

PASPARTÚ, *paspartuuri*, s.n. **1.** Chenar alb sau de culoare neutră montat în jurul unui desen, al unei picturi etc. **2.** Cheie cu care se poate deschide orice broască obișnuită; speraclu. **3.** Fig. Mijloc de pătrundere într-un anumit cerc, într-o anumită problemă etc. [Scris și: *passe-partout*]

PÁSTĂ, *paste*, s.f. **1.** Material, omogen sau eterogen, care, la o temperatură dată, se prezintă ca o masă vîscoasă, lipsită de elasticitate și cu o rezistență mică la pătrunderea unor corpuri solide. **2.** Materie densă și foarte maleabilă, cu aspect omogen, rezultată, de obicei, din măcinarea unor substanțe și din amestecul lor (cu un lichid), pînă la obținerea consistenței dorite. **3.** Culoare (folosită în pictură) preparată, de obicei, cu ulei.

PASTÉL, *pasteluri*, s.n. **1.** Creion colorat, moale, pentru desen, obținut din pudră de pigmenți amestecată cu talc și cu gumă arabică. ◆ Desen executat cu acest fel de creioane. **2.** Specie a genului liric, prin esență descriptivă, în care se prezintă un tablou din natură.

PASTELÁT,-Ă, *pastelați,-te*, adj. (Despre culori, desene etc.) În tonuri pale, delicate.

PASTÍLĂ, *pastile*, s.f. Preparat farmaceutic sau alimentar de forma unei

tablete sau a unei bomboane mici (rotunde).

PASTIȘĂ, *pastișez*, vb. I. Tranz. A imita în mod servil o lucrare literară sau artistică, a lua ca model fără a se ridica deasupra originalului. ◆ (Rar) A imita în mod voit ironic, pentru a scoate în evidență scăderile modelului.

PASTÍȘĂ, *pastișe*, s.f. Lucrare literară, plastică sau muzicală, de obicei lipsită de originalitate și de valoare, în care autorul preia servil temele sau mijloacele de expresie ale unui mare creator.

PASTORÁL,-Ă, *pastorali,-e*, adj., s.f. (Operă literară sau muzicală) care zugrăvește crîmpeie din viața păstorilor sau, în general, din viața de la țară; bucolic(ă).

PAȘALÎC, *pașalîcuri*, s.n. Provincie sau regiune din Imperiul otoman condusă de un pașă (și al cărei teritoriu reprezenta proprietatea funciară a sultanului).

PÁȘĂ, *pași*, s.m. Guvernator al unui pașalîc din Imperiul otoman; titlu dat vizirilor și altor înalți demnitari otomani (ori din țările musulmane); persoană avînd acest titlu.

PAȘOPTÍST,-Ă, *pașoptiști,-ste*, s.m. și f., adj. (Persoană) care aparținea generației participanților la revoluția de la 1848 din țările române sau care exprima, reflecta idealurile acestei generații.

PAT, *paturi*, s.n. **1.** Partea de lemn a unei puști sau a unui pistol pe care sînt fixate țeava și accesoriile și care servește la fixarea acestor arme în poziția dorită, în timpul tragerii. **2.** (Bot.; în expr.) *Pat germinativ*, strat de gunoi de grajd, nisip și mraniță, în care se pun diferite semințe la germinat pentru obținerea răsadurilor.

PÁTĂ, *pete*, s.f. **1.** Urmă lăsată pe suprafața unui obiect de un corp gras, de o materie colorată, de murdărie etc.; suprafața pe care se întinde o astfel de urmă; substanță care a lăsat această urmă. ◇ (A. pl.) *Pată de culoare*, porțiune diferit colorată față de cele înconjurătoare, într-un tablou. **2.** (Biol.; în expr.) *Pată galbenă*, macula lutea. *Pată oarbă*, loc în care se concentrează fibrele nervului optic, lipsit de receptori senzitivi; papilă optică.

PATENTÁT,-Ă, *patentați,-te*, adj. (Despre oameni) Care este cunoscut, recunoscut de toată lumea prin trăsăturile sale negative.

PATÉNTĂ, *patente*, s.f. Drept exclusiv pe care îl are un inventator de a pune în fabricație și în vînzare produsul invenției sale; act, diplomă prin care se acordă acest drept; brevet de invenție. ◆ (Rar) Certificat, dovadă.

PATÉRN,-Ă, *paterni,-e*, adj. Care aparține tatălui, privitor la tată, de tată, specific tatălui; părintesc.

PATÉTIC,-Ă, *patetici,-ce*, adj. **1.** Plin de patos, care emoționează puternic, impresionează profund, înduioșează; plin de emfază, de afectare. **2.** (Despre nervi) Care inervează mușchii oblici ai ochiului.

PATOGÉN,-Ă, *patogeni,-e*, adj. Care se referă la boală; care provoacă boli, infecții; purtător de boli.

PATOLÓGIC,-Ă, *patologici,-ce*, adj. Care implică sau indică o boală (psihică ori fizică).

PATOLOGÍE s.f. Ramură a medicinei care studiază cauzele și simptomele bolilor.

PÁTOS s.n. Însuflețire extremă; avînt, entuziasm, înflăcărare.

PATRIÁRH, *patriarhi*, s.m. **1.** Bărbat în vîrstă, cu rol de șef al familiei, în perioada gintei patriarhale. **2.** Cel mai înalt rang în ierarhia unor biserici ortodoxe; persoană care are acest rang. [Pronunțat: *-tri-arh*]

PATRIARHÁL,-Ă, *patriarhali,-e*, adj. Care amintește simplitatea vieții și a obiceiurilor din trecut; liniștit, tihnit;

străvechi, tradiţional; rustic. ◆ Care se practică cu mijloace tradiţionale, vechi sau învechite. [Pronunţat: *-tri-ar-*]

PATRIARHÁT s.n. Formă de organizare socială caracteristică epocii bronzului, din comuna primitivă, în care bărbatul avea rolul preponderent în viaţa economică şi socială şi în care apartenenţa la gintă era stabilită pe linie paternă. [Pronunţat: *-tri-ar-*]

PATRICIÁN,-Ă, *patricieni,-e*, s.m. şi f. Reprezentant al aristocraţiei din Roma antică, descendent al unei vechi familii, care exploata sclavii şi plebeii, se bucura de toate drepturile politice şi ocupa funcţii în stat. [Pronunţat: *-ci-an*]

PÁTRIE, *patrii*, s.f. **1.** Mediu natural, social, politic, cultural în care s-a afirmat şi îşi desfăşoară viaţa şi lupta fiecare popor, făurindu-şi propria sa istorie, realizîndu-şi idealurile sale sociale şi naţionale; ţara în care s-a născut cineva şi al cărei cetăţean este. ◆ Oraşul, satul, regiunea în care s-a născut cineva; pămînt natal, loc de baştină. ◆ Loc de origine a unei idei, a unui curent etc. **2.** Loc, climat propice dezvoltării cuiva sau a ceva.

PATRIMONIÁL,-Ă, *patrimoniali,-e*, adj. Care aparţine unui patrimoniu, privitor la un patrimoniu; care se moşteneşte, ereditar; de familie. [Pronunţat: *-ni-al*]

PATRIMÓNIU, *patrimonii*, s.n. (Jur.) Totalitatea drepturilor şi a obligaţiilor cu valoare economică, precum şi a bunurilor materiale la care se referă aceste drepturi, care aparţin unei persoane (fizice sau juridice). ◆ Spec. Bun moştenit prin lege de la părinţi (sau de la rude); avere părintească. ◆ Spec. Totalitatea bunurilor care aparţin colectivităţii şi sînt administrate de către organele statului; bun public. ◆ Bunuri spirituale care aparţin întregului popor (fiind transmise de la strămoşi); moştenire culturală. ◆ Bunuri spirituale care aparţin omenirii întregi.

PATRIÓT,-Ă, *patrioţi,-te*, s.m. şi f. Persoană care îşi iubeşte patria, munceşte şi luptă pentru fericirea ei. [Pronunţat: *-tri-ot*]

PATRIOTÍSM s.n. Sentiment al dragostei faţă de patrie, faţă de propriul popor statornicit în decursul istoriei. [Pronunţat: *-tri-o-*]

PATRÓN[1]**,** *patroane*, s.n. (Tehn.) Corp cilindric de porţelan care conţine firul fuzibil al unei siguranţe electrice; buşon.

PATRÓN[2]**,-OÁNĂ,** *patroni,-oane*, s.m. şi f. Proprietar al unei întreprinderi care exploatează munca (salariată a) altora.

PATRONÁJ, *patronaje*, s.n. Protecţie, ocrotire; sprijin. ◆ Acţiune de ocrotire a săracilor şi a celor incapabili de muncă, pe care o desfăşoară societăţile de binefacere din unele ţări; asociaţie, societate de binefacere.

PÁTRU num. card. Număr natural care, în numărătoare, are locul între trei şi cinci şi care se indică prin cifrele 4 (şi IV). ◆ (Substantivat) Semn grafic care reprezintă numărul patru.

PATRULÁ, *patrulez*, vb. I. Intranz. A se deplasa, a merge, după un anumit program, pe un traseu pentru a supraveghea, a păzi, a controla ceva sau pe cineva.

PATRULATÉR, -Ă *patrulatere*, s.n., adj. **1.** S.n. Poligon cu patru laturi. **2.** Adj. Referitor la patrulater (1), care ţine de patrulater. ◇ *Piramidă* (sau *prismă*) *patrulateră*, piramidă sau prismă cu baza, respectiv bazele, un patrulater (1).

PAUPÉR, -Ă, *pauperi, -e*, adj. (Livr.) Lipsit de mijloace de existenţă; redus la mizerie, la o stare de sărăcie (prin exploatare); foarte sărac.

PAUPERÍSM s.n. Stare de sărăcie extremă a unor pături largi ale populaţiei de la oraşe şi de la sate, caracte-

ristică tuturor societăţilor bazate pe exploatarea omului de către om.

PAUPERIZÁRE, *pauperizări*, s.f. Înrăutăţire a situaţiei economice şi social-politice a clasei muncitoare, în condiţiile capitalismului, ca rezultat al acţiunii legii generale a acumulării capitaliste.

PÁUZĂ, *pauze*, s.f. Semn muzical care se scrie pe portativ pentru a indica întreruperea, pe o anumită durată, a unei fraze muzicale. [Pronunţat: *pa-u-*]

PAVÁJ, *pavaje*, s.n. Îmbrăcăminte rutieră formată din blocuri de piatră, de lemn, din bolovani etc. aşezate într-un strat de nisip sau, uneori, de mortar, executată peste o fundaţie pregătită special (după natura pavajului).

PÁVĂZĂ, *paveze*, s.f. Armă din metal, din piele etc., de forma unei plăci plate sau bombate, pe care războinicii din trecut o ţineau cu o mînă în faţă pentru a se apăra de loviturile duşmanului; scut. ◆ Fig. Ocrotire, apărare, sprijin, protecţie.

PAVILIÓN, *pavilioane*, s.n. **1.** Formaţie anatomică cu aspect de cornet, situată la extremitatea unui conduct. ◇ *Pavilionul urechii*, cornet cartilaginos acoperit cu piele sau cu blană, caracteristic, în general, mamiferelor, care face parte din urechea externă şi în care se deschide canalul auditiv extern. *Pavilionul trompei uterine*, partea dilatată de la extremitatea oviductului. **2.** Partea largă, ca o pîlnie, a unor instrumente muzicale (de suflat). [Pronunţat: *-li-on*]

PAVIMÉNT, *pavimente*, s.n. Pardoseală a unei încăperi sau pavaj al unei curţi interioare, făcute din (dale de) piatră, mozaic etc., avînd şi o funcţie decorativă.

PAVIMENTÓS, -OÁSĂ, *pavimentoase*, adj. (În expr.) *Ţesut pavimentos*, tip de ţesut epitelial de acoperire, uni- sau multistratificat, alcătuit din celule de formă rombică alungită, dispuse unele lîngă altele, avînd aspect de pavaj, care se găseşte în endotelii. *Celulă pavimentoasă*, celulă care intră în constituţia ţesutului pavimentos.

PAZVANGÍU, *pazvangii*, s.m. Ostaş de sub comanda rebelului turc Pazvan-Oglu, care a participat la dese incursiuni de pradă în Ţara Românească (mai ales în Oltenia), la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX.

PĂCURĂR, *păcurari*, s.m. (Înv. şi reg.) Păstor, cioban.

PĂCURĂ s.f. Fracţiune grea, obţinută ca reziduu la distilarea primară a ţiţeiului, lichid vîscos, negru sau brun, de compoziţie complexă, în funcţie de natura ţiţeiului, folosită drept combustibil, ca materie primă la fabricarea unor produse petroliere foarte utile (motorine, uleiuri minerale, bitum etc.).

PĂDÚCHE, *păduchi*, s.m. Gen de insectă din ordinul phthiraptera, care trăieşte parazit pe păsări şi pe mamifere.

PĂDÚRE, *păduri*, s.f. Suprafaţă mare de teren acoperită de una sau de mai multe specii de copaci crescuţi în stare sălbatică, pe lîngă care se mai găsesc arbuşti, plante erbacee, muşchi, şi unde trăiesc diferite specii de animale.

PĂDUREÁN, -Ă, *pădureni*, *-e*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Referitor la pădure, care trăieşte sau se găseşte în pădure. **2.** S.m. şi f. Persoană care trăieşte într-o regiune de pădure (sau de munte) ori este originară de acolo.

PĂDURÉŢ, -EÁŢĂ, *pădureţi*, *-e*, adj. (Despre plante, pomi fructiferi, fructe) Care creşte în pădure sau într-un loc necultivat; sălbatic. ◆ Fig. (Despre oameni) Ursuz, retras, izolat, nesociabil.

PĂGÎN, -Ă, *păgîni*, *-e*, s.m. şi f. **1.** Persoană care se închină zeilor sau idolilor; nume dat de creştini celor

care aparțin altor religii. **2.** Fig. Om rău la suflet, crud, nemilos.

PĂGUBÁȘ, -Ă, *păgubași, -e*, s.m. și f. Persoană care a suferit o pierdere materială.

PĂIÁNJEN, *păianjeni*, s.m. (La pl.) Ordin de artropode din clasa arahnidelor, cu corpul alcătuit din cefalotorace, cu patru perechi de picioare lungi și subțiri, cu două perechi de maxile, cu abdomen nesegmentat, care se hrănesc cu insecte mici, prinse într-o pînză țesută cu ajutorul unui lichid cleios pe care îl secretă; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin [Pronunțat: *pă-ian-*]

PĂIENJENÍȘ, *păienjenișuri*, s.n. Desiș sau împletitură deasă. [Pronunțat: *pă-ien-*]

PĂIÓS, -OÁSĂ, *păioși, -oase*, adj., s.f. (Plantă, mai ales cereală) care are tulpina un pai. [Pronunțat: *pă-ios*]

PĂLĂMÍDĂ[1], *pălămide*, s.f. Plantă erbacee dicotiledonată, perenă, din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu rădăcini ramificate, cu frunze întregi sau crestate, acoperite pe margini cu spini, cu flori violete, cu fruct prevăzut cu papus, una dintre buruienile cel mai greu de distrus *(Cirsium arvense)*.

PĂLĂMÍDĂ[2], *pălămide*, s.f. Pește marin teleostean răpitor, lung de 60—80 cm, fusiform, cu spatele albastru, cu o cuirasă toracică formată din solzi mari cu terminații ascuțite și cu mulți dinți pe fălci *(Sarda sarda)*.

PĂLĂRÍE, *pălării*, s.f. **1.** (Bot.) Partea superioară, de forma unei calote, susținută de un picioruș, care reprezintă corpul de fructificație al unor ciuperci din clasa bazidiomicetelor. ◆ Capitul mare în care sînt grupate florile (și semințele) florii-soarelui. **2.** (Geol.; în expr.) *Pălărie de fier*, partea superficială din zona de oxidație a zăcămintelor metalifere, bogată în limonit, conținînd adesea și minerale silicioase, oxizi, hidroxizi sau alte minerale metalice greu solubile.

PĂLÍ[1], *pălesc*, vb. IV. Intranz. **1.** (Despre oameni) A deveni alb sau galben la față (de emoție, din cauza unei boli etc.). **2.** (Despre surse luminoase) A-și pierde strălucirea, a deveni puțin intens; a se stinge.

PĂLÍ[2], *pălesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) izbi, a (se) lovi tare.

PĂLIMÁR, *pălimare*, s.n. (Pop.) Pridvor, cerdac; foișor.

PĂLMÁȘ, -Ă, *pălmași, -e*, s.m. și f. Țăran sărac, fără vite de muncă, fără unelte agricole și, de cele mai multe ori, fără pămînt, care își cîștigă existența muncind cu brațele pe pămîntul moșierilor și chiaburilor.

PĂMÎNT s.n. Planetă a sistemului solar, avînd o formă de geoid, cu raza la ecuator de 6 378,388 km, iar cu cea de la poli de 6 356,912 km, în suprafață de 510 100 933 km^2, cu volumul de 1 083,3 $\cdot 10^8$ km^3 și cu masa de 5979,8 $\cdot 10^{18}$ t și care execută o mișcare de rotație în jurul axei sale, cu viteza (la ecuator) de 1674 km/h, și o mișcare de revoluție în jurul soarelui, cu viteza medie de 107 208 km/h pe o orbită eliptică, cu lungimea de 940 000 000 km (soarele fiind într-unul dintre focarele ei la distanța maximă de 152 029 000 km și la cea minimă de 147 035 000 km).

PĂMÎNTÍU, -ÍE, *pămîntii*, adj. (Despre fața omului) De culoarea pămîntului, de culoarea (albă, galbenă sau întunecată a) feței unui mort.

PĂMÎNȚÉL s.n. (Min.) Diatomit.

PĂNÚȘĂ, *pănuși*, s.f. Fiecare dintre foile (frunzele modificate) care înfășoară știuletele de porumb.

PĂPĂDÍE, *păpădii*, s.f. Plantă perenă erbacee, dicotiledonată, din familia compozitelor, cu frunze lungi, crestate, dispuse în rozetă bazală, cu flori galbene, cu fructul o achenă cu papus,

care are în frunze sau în alte părți latex *(Taraxacum officinale)*.

PĂPURÍȘ, *păpurișuri*, s.n. Loc acoperit cu papură; desiș de papură.

PĂPUȘÓI, *păpușoi*, s.m. (Bot.; reg.) Porumb.

PĂRÉRE, *păreri*, s.f. **1.** Opinie, punct de vedere; concepție, idee, credință. **2.** Iluzie, închipuire. ◆ (Concr.) Arătare, nălucire, vedenie, fantomă.

PĂRÉSIMI s.f. pl. (Înv. și pop.) Post pe care îl țin creștinii, timp de șase săptămîni, înaintea Paștilor; postul mare.

PĂRUIÁLĂ, *păruieli*, s.f. (Fam.) Faptul de a (se) bate trăgînd (sau trăgîndu-se) de păr. ◆ Bătaie; încăierare. [Pronunțat: *-ru-ia-*]

PĂS, *păsuri*, s.n. (Pop.) Durere (sufletească) greu de suportat; suferință, chin; supărare, necaz.

PĂSÁ, pers. 3 *pas*, vb. I. Intranz. (Pop.; în expr.) *Pas să...* (sau *de...*), caută, încearcă, îndrăznește să...; nici vorbă să...

PĂSÁT s.n. Mîncare preparată din terci de mălai sau de făină de mei.

PĂSTÁIE, *păștăi*, s.f. Fruct uscat dehiscent, monocarpelar, cu una sau mai multe semințe prinse de-a lungul liniei de sudură a carpelelor, care se deschide prin separare în două valve și care este caracteristic majorității leguminoaselor. [Pronunțat: *-ta-ie*]

PĂSTORÍ, *păstoresc*, vb. IV. Tranz. A conduce, a îndruma pe credincioși după morala bisericească.

PĂSTÓS, -OÁSĂ, *păstoși*, *-oase*, adj. Care are aspectul, consistența unei paste, ca pasta; moale.

PĂSTRĂV, *păstrăvi*, s.m. (Și în expr. *păstrăv de rîu*) Pește teleostean de apă dulce, din familia salmonidelor, cu corpul alungit, acoperit în întregime cu solzi mici, verzui dorsal, albăstrui pe laturi și albi-gălbui pe abdomen, presărați cu pete punctiforme negre, roșii și portocalii, lung de 20—30 cm, foarte apreciat pentru carnea sa gustoasă *(Salmo trutta fario)*.

PĂSTRÚGĂ, *păstrugi*, s.f. Pește migrator din ordinul acipenseridelor, cu corpul lung pînă la 2 m și avînd greutatea de 20—60 kg, subțire, cu botul lung și lat de rață, cu mustățile fără franjuri, foarte căutat pentru icrele sale negre și pentru carnea gustoasă, răspîndit în Marea Caspică, Marea Azov și Marea Neagră *(Acipenser stellatus)*.

PĂSTÚRĂ s.f. Polen adunat de albine și amestecat cu miere, depozitat în celulele fagurilor, care servește ca hrană albinelor și puietului din stup.

PĂȘTÍȚĂ, *păștițe*, s.f. Plantă erbacee perenă, dicotiledonată, toxică, din familia ranunculaceelor, cu rizom, cu trei frunze trilobate spre vîrf, cu flori solitare, galbene *(Anemone ranunculoides)*.

PĂȘÚNE, *pășuni*, s.f. Loc acoperit cu vegetație ierboasă perenă, unde pasc vitele.

PĂTĂRÁNIE, *pătăranii*, s.f. (Pop.) Întîmplare neplăcută pentru cineva.

PĂTIMÁȘ, -Ă, *pătimași*, *-e*, adj., s.m. și f. (Om) stăpînit de porniri. de sentimente puternice, greu de învins, de potolit; (om) care acționează condus numai de propriile sale sentimente, de simpatiile și antipatiile sale.

PĂTLĂGEÁ, *pătlăgele*, s.f. **1.** Plantă erbacee dicotiledonată legumicolă, anuală, cultivată, din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu frunze mari penate, cu flori galbene, cu fructul o bacă sferică, roșie sau galbenă, zemoasă, bogată în vitamine; tomată *(Solanum lycopersicum)*. **2.** (În expr.) *Pătlăgea vînătă*, plantă erbacee anuală, dicotiledonată, din familia solanaceelor, cu frunze mari întregi, cu flori violacee, cu fructul o bacă mare, alungită, de culoare albăstruie-neagră, originară din India; vînătă *(Solanum melongena)*.

PĂTRÁR, *pătrare*, s.n. Fiecare dintre cele două faze ale lunii cînd, datorită orientării pe care o are față de pămînt partea din suprafața ei luminată de soare, este vizibilă numai o jumătate a discului lunar; perioadă de timp corespunzătoare fiecăreia dintre aceste două faze ale lunii.

PĂTRÁT, -Ă, *pătrați, -te*, s.n., adj. **I. 1.** S.n. Paralelogram cu (oricare) două laturi consecutive congruente. **2.** Adj., s.n. (Obiect) care are formă de pătrat **(I 1)**. ◇ *Metru* (sau *decimetru* etc.) *pătrat*, unitate de măsură pentru suprafețe, echivalentă cu aria unui pătrat **(I 1)** cu latura de un metru (sau de un decimetru etc.). **II. 1.** S.n. Produs obținut prin înmulțirea unui număr (sau a unei expresii algebrice sau a unui element al unei mulțimi) cu el însuși; operație de ridicare la puterea a doua. ◇ *Pătrat perfect*, număr pozitiv care este puterea a doua a altui număr. *Număr liber de pătrate*, număr întreg diferit de 0 și 1, care nu se divide prin pătratul nici unui număr. **2.** Adj. (În expr.) *Rădăcină* (sau *rădăcina) pătrată a unui număr real*, $a \geqslant 0$, număr real nenegativ a cărui putere a doua este numărul dat a; se notează: $\sqrt{a}$.

PĂTRĂTIC, -Ă. *pătratici, -ce*, adj. Care are formă de pătrat **(I 1)**, referitor la pătrat. ◇ *Număr pătratic*, număr de forma $m + n\sqrt{p}$, la care m și n sînt numere raționale, iar p, număr întreg liber de pătrate.

PĂTRÍME, *pătrimi*, s.f. A patra parte dintr-un întreg împărțit în părți egale; sfert; se notează: $\frac{1}{4}$.

PĂTUCEÁN, *pătucene*, s.n. (Pop.) Pat mic; pătuț.

PĂTÚL, *pătule*, s.n. Construcție cu pereții din șipci, din nuiele împletite etc., puțin ridicată de la pămînt (pentru circulația aerului), care servește la depozitarea porumbului (în știuleți).

PĂTURĂ, *pături*, s.f. **1.** Strat dintr-o substanță, dintr-o materie (care acoperă ceva în mod uniform); fiecare dintre straturile suprapuse care alcătuiesc un tot. ◇ (Fiz.) *Pătură electronică*, grup de electroni ai unui atom, caracterizați prin aceeași valoare a numărului cuantic principal *n*. *Pătură superficială*, stratul de la suprafața unui fluid, de grosime egală cu raza de acțiune a moleculelor fluidului. **2.** (Geol.) Strat. **3.** Fig. (Și în expr. *pătură socială*) Grup social care se deosebește de principalele clase sociale din societate prin structura profesională variată, prin activitatea pe care o desfășoară și prin mediul divers de proveniență.

PĂÚN, *păuni*, s.m. Pasăre domestică mare, originară din India, cu penajul masculului viu colorat, albastru-verzui cu reflexe metalice, cu coada de pene foarte lungă, pe care o poate ridica și răsfira în formă de evantai *(Pavo cristatus)*.

P.C.V. subst. Acronim pentru policlorura de vinil. [Pronunțat: *pe-ce-ve-*]

PECÉTE, *peceți*, s.f. Placă de metal (cu mîner sau montată pe un inel) pe a cărei față liberă este gravată o monogramă, o emblemă, un semn distinctiv și care, aplicată pe ceară roșie sau cu tuș pe un act, pe o scrisoare sau pe un colet, dă acestora caracter de autenticitate și le asigură integritatea. ◆ Fig. Semn caracteristic, trăsătură specifică, distinctivă.

PECETLUÍ, *pecetluiesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A decide, a determina, a hotărî (definitiv) soarta, destinul etc. cuiva. **2.** Tranz. și refl. A (se) întări, a (se) definitiva, a (se) recunoaște.

PECTORÁL, -Ă, *pectorali, -e*, adj. **1.** Din regiunea pieptului, de la piept. **2.** Care se folosește ca remediu în bolile de piept.

PECUNIÁR, -Ă, *pecuniari, -e*, adj. (Livr.) Bănesc. ◆ Material. [Pronunțat: *-ni-ar*]

PEDAGÓG, -Ă, *pedagogi, -ge*, s.m. și f. **1.** Persoană cu pregătire specială,

care se ocupă, teoretic şi practic, cu munca didactică şi educativă; educator. **2.** Persoană care supraveghează şi ajută pe elevi la pregătirea lecţiilor, în anumite şcoli sau în internate.

PEDAGÓGIC, -Ă, *pedagogici, -ce,* adj. Care se referă la pedagogie, care aparţine pedagogiei. ◆ Care corespunde cerinţelor şi normelor pedagogiei, care respectă regulile pedagogiei; educativ.

PEDAGOGÍE, *pedagogii,* s.f. Ştiinţa educaţiei care constă în formarea omului (mai ales a tînărului) pentru a deveni un bun membru al societăţii.

PEDÁNT, -Ă, *pedanţi, -te,* adj., s.m. şi f. **1.** Adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Care are pretenţii (nejustificate) de erudiţie sau de competenţă deosebită. **2.** S.m. şi f. Persoană care face caz de erudiţia sa şi care deranjează prin tonul superior şi prin preocuparea excesivă pentru lucruri neînsemnate.

PEDEPSÍE, *pedepsii,* s.f. (Med.; pop.) Epilepsie.

PEDESTRÁŞ, *pedestraşi,* s.m. (Înv. şi pop.) Militar, ostaş din infanterie; infanterist.

PEDESTRÍME s.f. (Înv.) (Unitate militară de) infanterie.

PEDÉSTRU, -Ă, *pedeştri, -stre,* adj. (Rar) Care merge, care călătoreşte pe jos.

PEDÍCUL, *pedicule,* s.n. **1.** Parte îngustă sau formaţie specială (în formă de cordon) care conţine artera, vena, nervul etc. unui organ, care serveşte ca suport sau care leagă un organ, o parte a corpului de restul organismului etc. ◇ *Pedicul pulmonar,* cordon care conţine bronhiile, arterele, venele şi nervii pulmonari, la nivelul hilului pulmonar. *Pedicul hepatic,* cordon format din vena portă, artera hepatică şi canalul hepato-coledoc, care leagă duodenul de hilul ficatului. **2.** Cel de al doilea segment al antenei insectelor.

PEDIÓS, *pedioşi,* adj. (În expr.) *Ganglioni pedioşi,* cea de-a doua pereche de ganglioni nervoşi care se găsesc în regiunea piciorului, la moluşte, avînd rolul de a inerva această regiune. [Pronunţat: *-di-os*]

PEDOLOGÍE s.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul genezei, al evoluţiei şi al distribuţiei solurilor şi cu cunoaşterea constituţiei lor fizice, chimice şi biologice, în scopul stabilirii gradului de fertilitate şi a posibilităţilor de ridicare a acesteia.

PEDÚNCUL, *pedunculi,* s.m. **1.** Codiţă a unei flori solitare, a unei inflorescenţe sau a unui fruct; piciorul sporangelui la muşchi. **2.** Denumire dată unor formaţii din encefal, cu aspect de cordon, constituite, în general, din substanţă nervoasă albă. ◇ *Pedunculi cerebrali,* cea de a treia parte a trunchiului cerebral, formată din două cordoane de substanţă albă, care leagă puntea lui Varolio de creierul mare, îndeplinind funcţia de centru reflex (prin nucleii cenuşii) şi de conducere a influxului nervos (prin substanţa albă).

PEHBLÉNDĂ s.f. U_3O_8. Oxid natural de uraniu cristalizat, de culoare neagră, cu nuanţe verzui-brune şi cu luciu gras, insolubil în apă, solubil în acid azotic şi în acid sulfuric, radioactiv, folosit ca sursă principală pentru obţinerea uraniului, radiului etc.

PEHLIVĂNÍE, *pehlivănii,* s.f. (Fam.) **1.** Şmecherie, şarlatanie. **2.** Glumă; ştrengărie.

PEIORATÍV, -Ă, *peiorativi, -e,* adj. (Despre cuvinte, expresii etc.) Care are sens defavorabil, depreciativ, dispreţuitor. [Pronunţat: *pe-io-*]

PEISAGÍSTIC, -Ă, *peisagistici, -ce,* adj. **1.** Care aparţine peisajului, privitor la peisaj, de peisaj. ◆ (Substantivat, f.) Peisaj **(1).** **2.** (Despre pictură, opere literare sau muzicale) Care îşi propune cu precădere descrierea unor privelişti din natură. ◆ (Substantivat,

f.) Ramură a picturii care cuprinde peisajul (2). [Pronunţat: *pe-i-*]

PEISÁJ, *peisaje*, s.n. 1. Parte din natură care (formează un ansamblu artistic şi) poate fi cuprinsă dintr-o singură privire; privelişte; aspect propriu unui teritoriu oarecare, rezultînd din combinarea factorilor naturali cu factorii creaţi de om. 2. Gen de pictură sau de grafică avînd ca obiect reprezentarea, cu precădere, a privelиştilor din natură. ◆ (Concr.) Tablou, fotografie care reprezintă un peisaj (1). 3. Descriere, reprezentare a naturii în opere literare; operă literară care conţine asemenea descrieri. [Pronunţat: *pe-i-*]

PELAGIÁL, -Ă, *pelagiali*, *-e*, s.n., adj. 1. S.n. Zonă oceanică şi marină care cuprinde masele de apă din largul mării, în grosimea şi pe suprafaţa căreia se află un imens număr de alge verzi şi de diatomee ce funcţionează ca o uriaşă fabrică de substanţă organică şi de oxigen, şi în care organismele alcătuiesc planctonul, pleustonul şi nectonul; pelagic. 2. Adj. Care aparţine pelagialului (1), privitor la pelagial; pelagic. [Pronunţat: *-gi-al*]

PELÁGRĂ, *pelagre*, s.f. Boală provocată de lipsa din alimentaţie a unor vitamine (în special complex B şi PP) şi a unor proteine, care se manifestă prin inflamaţia pielii, plăgi pe corp, tulburări gastrice şi nervoase etc.

PELERINÁJ, *pelerinaje*, s.n. Călătorie pe care adepţii unei religii o fac într-un loc considerat sfînt; călătorie făcută, de obicei în semn de omagiu, într-un loc important din punct de vedere istoric, cultural etc.

PELICÁN, *pelicani*, s.m. Pasăre acvatică migratoare din familia pelicanidelor, lungă de 160—180 cm, cu penaj alb, cu cioc lung prevăzut cu un sac gutural (în care adună peştii ce-i servesc drept hrană), cu degetele unite printr-o membrană interdigitală, care trăieşte în zonele tropicale şi temperate, la noi, în Delta Dunării, fiind monument al naturii; babiţă *(Pelecanus onocrotalus)*.

PELÍCULĂ, *pelicule*, s.f. 1. Strat foarte subţire dintr-o substanţă sau dintr-un material oarecare, depus pe suprafaţa unui corp. 2. (Şi în expr. *peliculă fotografică*) Bandă subţire şi flexibilă din celuloid sau din alt material sintetic, acoperită cu un strat subţire de substanţă fotosensibilă, întrebuinţată în industria fotografică şi în cinematografie. 3. Membrană foarte subţire.

PELICULOGÉN, -Ă, *peliculogeni*, *-e*, adj. (Despre substanţe, materiale) Care, aplicat în stare lichidă şi în strat subţire pe suprafaţa unui corp solid, formează pe aceasta o peliculă (1).

PELÍN s.m. Plantă erbacee dicotiledonată, perenă, din familia compozitelor, de culoare cenuşie, cu frunze penat-sectate, cu flori de culoare galbenă, mici, tubuloase, dispuse în raceme, cu fructele achene lipsite de papus, întrebuinţată în medicină şi la prepararea unor băuturi, datorită unei substanţe aromate (amărui) pe care o conţine *(Artemisia absinthium)*.

PELTÍC, -Ă, *peltici*, *-ce*, adj. (Despre oameni) Care rosteşte defectuos anumite consoane sau le substituie cu alte sunete.

PELVIÁN, -Ă, *pelvieni*, *-e*, adj. Care aparţine pelvisului, din regiunea pelvisului. ◇ *Oase pelviene*, oasele care alcătuiesc bazinul animalelor vertebrate superioare. *Centură pelviană*, centură osoasă, formată din cele două oase coxale, care leagă scheletul membrelor inferioare de coloana vertebrală. *Prezentare* (sau *poziţie*) *pelviană*, poziţie anormală a fătului, la naştere, cu bazinul înainte. [Pronunţat: *-vi-an*]

PÉLVIS, *pelvisuri*, s.n. (Anat.) Bazin. ◇ *Pelvis renal*, bazinet.

PEMBÉ adj. invar. (Înv.) Roşu deschis; roz.

PENÁJ, *penaje*, s.n. Totalitatea penelor unei păsări.

PENĂL, -Ă, *penali, -e*, adj. (Despre dispoziții cu caracter de lege) Care are un caracter represiv, care se ocupă de infracțiuni și prevede pedepsele care trebuie aplicate, în raport cu gravitatea infracțiunii. ◇ *Drept penal*, ramură a științei dreptului care se ocupă de normele juridice cu caracter represiv. *Cod penal*, ansamblul principalelor norme juridice care definesc infracțiunile și stabilesc sancțiunea lor.

PENĂT, -Ă, *penați, -te*, adj. (Despre frunze) Care are nervurile secundare sau foliolele așezate de o parte și de alta a nervurii principale sau a pețiolului.

PENDÍNTE adj. invar. **1.** Care este subordonat cuiva, care depinde de... **2.** Care nu a fost încă soluționat, care urmează să fie rezolvat; (despre probleme în litigiu) care este în curs de cercetare, care așteaptă să fie judecat.

PENDÚL, *pendule*, s.n. Corp solid care poate oscila în jurul unui punct fix sau al unei axe fixe, cînd este scos din poziția de echilibru stabil. ◇ *Pendul matematic*, punct material suspendat într-un punct fix, prin intermediul unui fir inextensibil de masă neglijabilă. *Pendul fizic*, corp de masă *m* ce poate oscila în jurul unei axe. *Pendul electric*, bobiță de soc suspendată printr-un fir de masă neglijabilă, cu care se pot pune în evidență interacțiunile dintre corpurile caracterizate de sarcină electrică.

PENDULĂ, *pendulez*, vb. I. Intranz. A se legăna, a se mișca rînd pe rînd (la intervale regulate), într-o parte și în alta. ◆ Fig. A trece (cu ușurință) de la o stare sufletească la alta; a oscila.

PENETRÁ, *penetrez*, vb. I. Tranz. și intranz. (Livr.) A pătrunde (undeva, la ceva, la cineva, prin ceva etc.).

PENETRÁNȚĂ, *penetranțe*, s.f. (Rar) Penetrație. ◆ (Fiz.) Efect produs prin pătrunderea liniilor de cîmp electric printr-un electrod.

PENETRÁȚIE, *penetrații*, s.f. Pătrundere, infiltrare, extindere etc. (prin ceva, în spațiu etc.); (rar) penetranță.

PENÍBIL, -Ă, *penibili, -e*, adj. Care lasă o impresie neplăcută; greu de suportat, jenant; care face ca cineva să se simtă (foarte) încurcat, stînjenit, jenat.

PENICÍLIC adj. (În expr.) *Acid penicilic*, substanță acidă toxică, prezentă în culturile de *penicillium*, cu acțiune antibiotică și bacteriostatică puternică.

PENICILÍNĂ, *peniciline*, s.f. Antibiotic extras din culturile unor specii de ciuperci de mucegai, care se prezintă sub formă de pulbere albă sau galbenă, cu puternică acțiune bacteriostatică sau bactericidă asupra unor microbi, și folosit împotriva infecțiilor cu stafilococi, streptococi, gonococi etc.

PENICÍLLIUM s.m. Specie de ciuperci din clasa ficernicetelor, saprofită pe diferite substanțe organice, cu tal unicelular foarte ramificat, cu mulți nuclei, cu sporangi în formă de ciucuri, cultivată pentru extragerea penicilinei.

PENÍNSULĂ, *peninsule*, s.f. Întindere de pămînt care înaintează adînc în mare, ca o prelungire a uscatului, rămînînd înconjurată din trei părți de apă.

PENITÉNȚĂ, *penitențe*, s.f. Pedeapsă pe care și-o impune cineva sau pe care i-o dă cuiva preotul, la spovedanie, pentru ispășirea păcatelor; canon.

PÉNSĂ, *pense*, s.f. Mic instrument de metal compus din două brațe îmbinate la un capăt sau încheiate în formă de foarfece, folosit pentru a prinde sau pentru a fixa obiecte mici sau substanțe care nu pot fi luate cu mîna.

PENSÉTĂ, *pensete*, s.f. Pensă mică.

PÉNSIE, *pensii*, s.f. Indemnizație (bănească) lunară acordată persoane-

lor care au ieșit din producție sau din activitate pentru limită de vîrstă, pentru invaliditate etc. sau care și-au pierdut susținătorul și sînt incapabile de muncă.

PENSIÓN, *pensioane*, s.n. (În trecut) Unitate școlară particulară pentru elevii din păturile sociale înstărite, unde aceștia erau de obicei interni în perioada școlarizării. [Pronunțat: *-si-on*]

PENTACLORÚRĂ, *pentacloruri*, s.f. Clorură a elementelor pentavalente. ◇ *Pentaclorură de fosfor*, PCl_5, substanță cristalină, de culoare galbenă, care fumegă în aer, se disociază termic, se hidrolizează, solubilă în cloroform și în sulfură de carbon, folosită ca agent de clorurare în unele sinteze organice.

PENTAFOLIÁT, -Ă, *pentafoliați, -te*, adj. (Despre frunze) Care este alcătuit din cinci foliole. [Pronunțat: *-li-at*]

PENTAGÓN, *pentagoane*, s.n. Poligon cu cinci laturi.

PENTAGONÁL, -Ă, *pentagonali, -e*, adj. (Despre prisme și piramide) Care are ca bază un pentagon.

PENTAHIDRATÁT, -Ă, *pentahidratați, -te*, adj. (Despre ionii sau moleculele substanțelor dizolvate) Care a legat, prin hidratare, cinci molecule de apă.

PENTÁN, *pentani*, s.m. Alcan cu cinci atomi în moleculă, lichid incolor, insolubil în apă, inflamabil, obținut prin fracționarea gazolinei și folosit ca solvent în sinteza organică.

PENTANÓL s.m. (Chim.) Alcool amilic.

PENTARADIÁRĂ adj. (Zool.; în expr.) *Simetrie pentaradiară*, simetrie cu cinci raze, caracteristică animalelor din încrengătura echinodermelor. [Pronunțat: *-di-a-*]

PENTATLÓN, *pentatloane*, s.n. Probă atletică combinată, alcătuită din cinci probe selecționate de alergări, de sărituri și de aruncări.

PENTAVALÉNT, -Ă, *pentavalenți, -te*, adj. (Despre elemente chimice) Care are valența egală cu cinci.

PENTÉNĂ, *pentene*, s.f. Alchenă cu cinci atomi de carbon în moleculă.

PENTÍNĂ, *pentine*, s.f. Alchină cu cinci atomi de carbon în moleculă.

PENTÓDĂ, *pentode*, s.f. Tub electronic cu cinci electrozi.

PENTOXÍD, *pentoxizi*, s.m. Oxid al unui element pentavalent. ◇ *Pentoxid de azot*, N_2O_5, oxid al fosforului pentavalent, substanță solidă, de culoare albă, stabilă sub 0°C, care se descompune și se colorează în brun, datorită dioxidului de azot; anhidridă azotică. *Pentoxid de fosfor*, P_2O_5, substanță solidă, de culoare albă, care sublimează prin încălzire și reacționează energic cu apa, folosită ca agent deshidratant energic; anhidridă fosforică. *Pentoxid de vanadiu*, V_2O_5, substanță solidă care, depusă pe un suport inert, se folosește drept catalizator la fabricarea acidului sulfuric.

PENTOZÁN, *pentozani*, s.m. Compus organic din clasa polizaharidelor macromoleculare rezultate prin polimerizarea pentozelor care se găsesc în celuloza din plante.

PENTÓZĂ, *pentoze*, s.f. Compus organic din clasa monozaharidelor, cu cinci atomi de carbon în moleculă.

PENÚLTIM, -Ă, *penultimi, -e*, adj. Care este înaintea celui din urmă, al doilea din urmă.

PENÚMBRĂ, *penumbre*, s.f. Zonă cuprinsă între zona de umbră și zona luminată din spatele unui corp opac, din care izvorul luminos este observat numai parțial (spre deosebire de zona luminoasă, de unde izvorul luminos se vede în întregime, și de zona de umbră, de unde izvorul luminos nu se vede deloc).

PENURÍE s.f. (Livr.) Lipsa unor lucruri necesare; lipsă de mijloace de trai; sărăcie, mizerie.

PEÓN, *peoni*, s.m. Unitate ritmică, în versificaţia antică, alcătuită din patru silabe, dintre care una lungă. [Pronunţat: *pe-on*]

PÉPENE, *pepeni*, s.m. Plantă erbacee dicotiledonată, anuală, cultivată, din familia cucurbitaceelor, cu tulpină tîrîtoare lungă cu perişori, cu flori unisexuate monoice, galbene, cu fructul o bacă mare, comestibilă, originară din Africa şi din India tropicală *(Cucumis)*, cu speciile: *pepene galben (Cucumis melo)* şi *pepene verde (Citrullus vulgaris)*.

PEPINIÉRĂ, *pepiniere*, s.f. Teren rezervat pentru înmulţirea şi formarea plantelor erbacee sau lemnoase, pînă la plantarea lor pe locul definitiv. [Pronunţat: *-ni-e-*]

PEPONÍDĂ, *peponide*, s.f. Fructul cucurbitaceelor, o bacă mare, ovoidă sau sferică, cu miezul dulce, suculent, galben, galben-verzui sau roşu, comestibil, folosit în alimentaţie, pentru om, şi ca nutreţ, pentru animale, cu multe seminţe, din care (cu cele de dovleac) se prepară un ulei comestibil.

PEPSÍNĂ, *pepsine*, s.f. Enzimă formată în stomacul vertebratelor din pepsinogenul secretat de glandele gastrice şi activat de acidul clorhidric, care hidrolizează proteinele în albumoze şi peptone.

PEPSINOGÉN s.m. Pepsină inactivă secretată de glandele gastrice din mucoasa stomacală a vertebratelor, care, sub acţiunea acidului clorhidric, trece în pepsină activă.

PEPTÍDĂ, *peptide*, s.f. Substanţă organică din clasa de compuşi organici rezultaţi prin combinarea a două sau mai multe molecule de aminoacizi (cu eliminare de apă din gruparea carboxilică a unei molecule şi gruparea amino a altei molecule) sau din hidroliza parţială a proteinelor.

PEPTÍDIC, -Ă, *peptidici, -ce*, adj. Care se referă la peptide, care aparţine peptidelor. ◇ *Legătură peptidică*, legătură care se stabileşte între carboxilul unui aminoacid şi gruparea aminică a celuilalt, cu eliminarea unei molecule de apă.

PEPTÓNĂ, *peptone*, s.f. Substanţă rezultată din acţiunea pepsinei asupra proteinelor, în procesul de digestie.

PERCÉPE, *percép*, vb. III. Tranz. **1.** A sesiza ceva cu ajutorul simţurilor (şi al gîndirii), prin reflectare nemijlocită. ◆ A înţelege, a pricepe. **2.** A încasa un impozit sau o taxă oficială.

PERCEPTÍBIL, -Ă, *perceptibili, -e*, adj. Care poate fi perceput cu ajutorul simţurilor (şi al gîndirii).

PERCEPTÍV, -Ă, *perceptivi, -e*, adj. Care aparţine facultăţii de a percepe (1); care poate percepe.

PERCEPTÓR, *perceptori*, s.m. (În trecut) Funcţionar de stat însărcinat cu încasarea impozitelor şi a taxelor oficiale.

PERCÉPŢIE, *percepţii*, s.f. Proces psihic de sinteză, prin care obiectele şi fenomenele care acţionează nemijlocit asupra organelor de simţ sînt reflectate în conştiinţă în totalitatea însuşirilor lor, ca un întreg unitar; capacitatea de a percepe fenomenele lumii exterioare; înţelegere, cunoaştere.

PERCHEZÍŢIE, *percheziţii*, s.f. Cercetare, căutare amănunţită pentru a găsi ceva; scotocire.

PERCLORÁT, *perclorati*, s.m. Sare a acidului percloric. ◇ *Perclorat de potasiu*, $KClO_4$, sare de potasiu a acidului percloric, substanţă cristalină, greu solubilă în apă, obţinută prin încălzirea cloratului de potasiu, folosită la prepararea unor substanţe explozive. *Perclorat de amoniu*, NH_4ClO_4, substanţă cristalină, solubilă în apă, care se descompune prin încălzire, folosită în pirotehnie (la fabricarea explozivelor), în chimia analitică etc. *Perclorat de hidroniu*, sare de hidroniu cristalizată, asemănătoare

percloratului de amoniu, dar stabilă numai la temperaturi joase.

PERCLÓRIC adj. (În expr.) *Acid percloric*, $HClO_4$, oxiacid al clorului heptavalent, obținut din perclorat de potasiu și din acid sulfuric, lichid incolor, care fumegă în aer și explodează la încălzire, oxidant puternic, stabil în soluție apoasă, folosit ca reactiv în laborator.

PERCÚȚIE, *percuții*, s.f. Procedeu de producere a sunetelor prin lovirea cu un ciocănel a unei membrane, a unei lame, a unor plăci metalice sau a unei corzi de la un instrument muzical.

PERDÍȚIE, *perdiții*, s.f. Stare de decădere morală în care a ajuns cineva.

PEREGRÍN, *peregrini*, s.m. Denumire dată, la romani, persoanelor care locuiau în provinciile imperiului și care erau lipsite de dreptul de a alege și de a fi alese.

PEREGRINÁ, *peregrinez*, vb. I. Intranz. A merge prin diverse locuri (îndepărtate); a colinda, a călători prin lume.

PEREGRINÁRE, *peregrinări*, s.f. Călătorie lungă, de obicei prin locuri (îndepărtate) diverse.

PEREMPTÓRIU, -IE, *peremptorii*, adj. (Livr.) Care nu poate fi pus cu nimic la îndoială; care nu poate fi combătut.

PERÉN, -Ă, *pereni, -e*, adj. **1.** (Despre plante) Care trăiește și rodește mai mulți ani. **2.** Fig. Care are o valoare durabilă, care durează mult timp.

PERENITÁTE s.f. Însușirea de a fi peren; însușirea de a avea o valoare durabilă.

PERÉTE, *pereți*, s.m. **1.** Masiv muntos calcaros, lipsit de vegetație, care se ridică (aproape) vertical. **2.** Element anatomic membranos, musculos sau osos, care înconjoară o cavitate sau desparte două cavități.

PERFÉCT s.n. (Gram.; în expr.) *Perfectul compus*, timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau apropiind-o, în anumite împrejurări, de acest moment. *Perfectul simplu*, timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportînd-o la un trecut mai apropiat. *Mai mult ca perfectul*, timp trecut folosit pentru a exprima o acțiune încheiată înaintea altei acțiuni, petrecută tot în trecut.

PERFÍD, -Ă, *perfizi, -de*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care, sub aparența bunăvoinței, blîndeții, generozității sau indiferenței, ascunde o intenție necinstită; viclean.

PERFIDÍE, *perfidii*, s.f. Trăsătură de caracter, faptă, manifestare care denotă răutate, viclenie, necinste, în ciuda aparențelor (binevoitoare).

PERFORÁ, *perforez*, vb. I. Tranz. A găuri, a străpunge într-un material dur cu ajutorul unor unelte speciale.

PERFORATÓR, *perforatoare*, s.n. Mașină, aparat, unealtă cu care se perforează.

PERFORMÁNȚĂ, *performanțe*, s.f. Rezultat deosebit obținut de cineva într-un anumit domeniu.

PERGAMÉNT, *pergamente*, s.n. **1.** Piele (de oaie, de vițel etc.) prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea, folosită, în trecut, în loc de hîrtie. **2.** Document, text scris pe pergament (1). **3.** Hîrtie specială translucidă care nu lasă să pătrundă grăsimile sau umezeala, folosită mai ales la ambalarea alimentelor; hîrtie pergaminată.

PERHIDRÓL s.n. Denumire comercială dată unei soluții de 30% peroxid de hidrogen, folosită ca dezinfectant (în medicină), în cosmetică și ca decolorant.

PERIÁNT, *periante*, s.n. Înveliș floral extern, cu rol protector, alcătuit dintr-un număr variabil de frunzulițe modificate, libere sau concrescute, adesea colorate, simplu (perigon) sau dublu, diferențiat în caliciu și în corolă,

înconjurînd androceul și gineceul. [Pronunțat: *-ri-ant*]

PERICÁRD, *pericarduri*, s.n. Încăpere împrejurul inimii, la moluște și la artropode, derivată, în procesul evoluției, din cavitatea generală. ◇ *Pericard fibros*, învelișul exterior al inimii, la vertebrate, avînd rol protector și de fixare. *Pericard seros*, membrană alcătuită din două foițe, *parietală*, aderentă la pericardul fibros, și *viscerală*, aderentă de peretele muscular al inimii.

PERICÁRDIC, -Ă, *pericardici*, *-ce*, adj. Care aparține pericardului, privitor la pericard. ◇ *Cavitate pericardică*, spațiu virtual, la vertebrate, mărginit de foița parietală și de foița viscerală.

PERICÁRP, *pericarpuri*, s.n. Ansamblul straturilor de țesuturi care alcătuiesc pereții unui fruct și care sînt exocarpul (epicarpul), mezocarpul și endocarpul.

PERICÍCLU, *pericicluri*, s.n. Strat extern al cilindrului central al rădăcinii și al tulpinii plantelor, uni- sau multistratificat, din care se diferențiază rădăcinile laterale, parțial cambiul și felogenul, în întregime laticiferele la unele compozite, canalele secretoare la umbelifere, iar, în cazul tulpinii, razele medulare și mugurii adventivi.

PERICÓNDRU, *pericondri*, s.m. Membrană conjunctivo-vasculară care îmbracă țesutul cartilaginos al oaselor, avînd rol în creștere.

PERICRANIÁN, -Á, *pericranieni*, *-e*, adj. Care aparține pericraniului, privitor la pericraniu. [Pronunțat: *-ni-an*]

PERICRÁNIU, *pericranii*, s.n. Periostul suprafeței externe a craniului.

PÉRIE, *perii*, s.f. Piesă componentă a mașinilor electrice, care face contactul electric alunecător cu colectorul sau cu inelele de contact.

PERIÉCI s.m. pl. Categorie socială în Sparta antică, alcătuită din oameni liberi (crescători de vite, meșteșugari, corăbieri, negustori), lipsiți de pămînt, care plăteau impozite spartanilor, le furnizau arme și unelte, participau la războaie, se bucurau de drepturi civile, dar nu aveau drepturi politice. [Pronunțat: *-ri-eci*]

PERIESOFAGIÁN, -Ă, *periesofagieni*, *-e*, adj. Care este situat în jurul esofagului. ◇ *Inel periesofagian*, cordon nervos situat în jurul esofagului, la viermii platelminți. [Pronunțat: *-ri-e-so-fa-gi-an*]

PERIFARINGIÁN, *perifaringiene*, adj. (În expr.) *Inel perifaringian*, inel constituit din ganglioni nervoși, situat în jurul faringelui, la amfineure. [Pronunțat: *-gi-an*]

PERIFÉRIC, -Ă, *periferici*, *-ce*, adj. Care se află la margine; mărginaș.

PERIFERÍE, *periferii*, s.f. Parte a unui oraș aflată la margine față de centrul orașului; mahala.

PERIFRÁSTIC, -Ă, *perifrastici*, *-ce*, adj. Exprimat prin perifrază; care conține perifraze.

PERIFRÁZĂ, *perifraze*, s.f. Procedeu gramatical și stilistic de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce se poate reda și printr-un singur cuvînt, pentru a înlătura eventualele neclarități sau pentru a da forță de sugestie comunicării; grup de cuvinte care (conform acestui procedeu) înlocuiește un termen unic.

PERIGÉU, *perigee*, s.n. Punctul cel mai apropiat de pămînt al traiectoriei unui corp ceresc (de obicei a lunii sau a unui satelit artificial); în cazul lunii, acesta se află la 57 raze terestre (circa 363 100 km de pămînt). ◆ Moment, timp în care astrul sau satelitul se află în acest punct.

PERIGÍNĂ, *perigine*, adj. (Bot.; în expr.) *Dispoziție perigină*, mod de așezare a părților unei flori în așa fel încît la mijloc se află ovarul, iar în jurul lui învelișul floral și staminele.

PERIGÓN, *perigoane*, s.n. Înveliș floral simplu, cu frunzulițele nediferențiate în caliciu și în corolă.

PERILÍMFĂ s.f. Lichid care se găsește între labirintul osos și labirintul membranos al ureșchii medii.

PERILOBULÁR, -Ă, *perilobulari, -e*, adj. (Anat.) Care înconjoară lobii. ◇ *Arteră perilobulară*, ramificație a arterei hepatice din care se desprinde o rețea de capilare ce pătrund în interiorul lobului hepatic.

PERIMÁT, -Ă, *perimați, -te*, adj. (Despre idei, concepții, teorii etc.) Care și-a pierdut actualitatea, care nu mai corespunde, a ieșit din uz; învechit, depășit.

PERIMÉTRU, *perimetre*, s.n. 1. (Mat.) Suma lungimilor laturilor unui poligon. 2. Limită a teritoriului unei localități, a unei zone etc.

PERIMÍSIUM s.n. (Anat.) Teacă conjunctivă care învelește pîntecele mușchiului *(perimisium extern)* și care se prelungește în grosimea mușchiului prin septuri *(perimisium intern)*.

PERIOÁDĂ, *perioade*, s.f. 1. Interval de timp în cursul căruia se desfășoară anumite fenomene sau se petrec anumite evenimente. 2. (Fiz.; în expr.) *Perioadă de înjumătățire*, interval de timp mediu necesar pentru dezintegrarea a jumătate din nucleele unui izotop radioactiv. 3. Interval de timp după care se repetă un fenomen, reproducîndu-se consecutiv valorile unei mărimi caracteristice acelui fenomen. 4. (Mat.; pentru o fracție zecimală periodică) Grupul de cifre (format, eventual, numai dintr-o cifră) care se repetă necontenit. ◆ (Pentru o funcție periodică) Numărul nenul T care se adaugă argumentului x al funcției considerate, astfel încît $f(x + T) = f(x)$, oricare ar fi x din domeniul de definiție al funcției. ◇ *Perioadă principală*, cea mai mică perioadă (pozitivă) a unei funcții periodice. 5. (Chim.) Șir orizontal în care sînt aranjate elementele în sistemul periodic al elementelor. 6. Subdiviziune a timpului geologic, mai mică decît era, marcată de fenomene geologice, căreia îi corespunde în spațiu un sistem de straturi. 7. (Bot.; în expr.) *Perioadă de vegetație*, intervalul de timp în care plantele își desăvîrșesc întregul ciclu biologic în funcție de factorii climatici și de specificul fiecăreia dintre ele.

PERIÓDIC, -Ă, *periodici, -ce*, adj., s.n. 1. Adj. Care revine, care se repetă (regulat) după anumite intervale de timp (egale); care constă în parcurgerea repetată a aceleiași succesiuni. ◇ (Fiz.) *Mișcare periodică*, mișcare a unei particule care se repetă după un anumit interval de timp. ◆ Care se referă la perioadă, privitor la perioadă. ◇ *Fracție zecimală periodică simplă*, fracție zecimală la care perioada (care poate fi o zecimală sau un grup de zecimale) urmează imediat după virgulă. *Fracție zecimală periodică mixtă*, fracție zecimală la care, după virgulă, pînă la perioadă, se găsesc și alte zecimale. *Funcție periodică*, funcție reală, f, de variabilă reală, x, cu proprietatea: $f(x) = f(x + T)$, pentru orice x din domeniul ei de definiție, T fiind perioada funcției. 2. S.n. Publicație (ziar, revistă) care apare la date fixe. [Pronunțat: *-ri-o-*]

PERIODICITATE, *periodicități*, s.f. Proprietate a unui fenomen, a unei mărimi, a unei funcții, a unei acțiuni de a fi periodică; repetare periodică a valorilor unui fenomen, a unei mărimi, a unei acțiuni. [Pronunțat: *-ri-o-*]

PERIODIZÁ, *periodizez*, vb. I. Tranz. A stabili perioade (1) în studiul istoriei, al științelor sociale etc.; a împărți pe perioade. [Pronunțat: *-ri-o-*]

PERIÓST, *periosturi*, s.n. Membrană conjunctivo-fibroasă, vascularizată și inervată, care învelește oasele acolo unde nu este cartilaj și la nivelul căreia se formează calusul, după fracturi. [Pronunțat: *-ri-ost*]

PERIPATÉTIC, -Ă, *peripatetici, -ce,* adj. Care este întemeiat de Aristotel; care susține doctrina lui Aristotel; întemeiat pe doctrina lui Aristotel.

PERIPEȚÍE, *peripeții,* s.f. Întîmplare sau serie de întîmplări, de incidente, de schimbări neașteptate și impresionante prin care trece un individ, un personaj literar etc.

PERIPRÓCT, *periprocturi,* s.n. Orificiu anal, la echinide, situat în partea dorsală, în mijlocul unei plăci madreporice.

PERIPROCTÁL, -Ă, *periproctali, -e,* adj. (La echinoderme) Care se află în jurul anusului, situat în jurul anusului. ◇ *Membrană periproctală,* membrană flexibilă, care include periproctul.

PERISÁBIL, -Ă, *perisabili, -e,* adj. (Despre alimente) Care se alterează sau se degradează relativ ușor, repede.

PERISCÓP, *periscoape,* s.n. Instrument optic care servește la observarea cîmpului de operații dintr-o tranșee, dintr-un submarin etc.

PERISÍP, *perisipuri,* s.n. (Geogr.) Cordon litoral.

PERISTÁLTICĂ, *peristaltice,* adj. (În expr.) *Mișcare peristaltică,* peristaltism.

PERISTALTÍSM s.n. Tip de mișcare de contracție și de relaxare periodică a musculaturii stomacului (și intestinului), care se propagă, sub formă de unde, în același sens, de la cardie la pilor, provocînd înaintarea alimentelor în tubul digestiv; mișcare peristaltică.

PERISTÍL, *peristiluri,* s.n. Galerie interioară sau exterioară formată dintr-un șir de coloane sau de stîlpi care mărginește o clădire, o grădină, o sală; ansamblul acestor coloane. ◆ A doua curte interioară a clădirilor romane, închisă și mărginită de porticuri și rezervată vieții familiale.

PERISTÓM, *peristomuri,* s.n. **1.** Regiune în jurul gurii, la ciliate. ◆ Îngroșare, în jurul deschiderii cochiliei gasteropodelor, bogată în glande care secretă cochilia. ◆ Orificiu bucal mai larg, situat în partea ventrală și în mijlocul unei plăci madreporice, la echinide. **2.** (Bot.) Formație situată pe partea superioară a capsulei, avînd rol în determinarea speciilor, la mușchi.

PERISTOMÁL, -Ă, *peristomali, -e,* adj. (La echinide) Care se află în jurul gurii, situat în jurul gurii. ◇ *Membrană peristomală,* membrană flexibilă care închide orificiul bucal.

PERIȘÓR, *perișori,* s.m. (Și în expr. *perișori absorbanți*) Parte anatomică a rădăcinii plantelor, care ia naștere din celule ale rădăcinii, avînd rol de absorbție.

PERITONÉU, *peritonee,* s.n. Membrană seroasă subțire care căptușește peretele cavității abdominale și acoperă organele din această cavitate.

PERIÚȚĂ, *periuțe,* s.f. Formație alcătuită dintr-o mulțime de fire păroase situate, în rînduri transversale, pe primul articol al tarsului, la perechea a treia de picioare a albinelor, și care servește la adunat polenul. [Pronunțat: *-ri-u-*]

PÉRJĂ, *perje,* s.f. Specie de prună a cărei carne se dezlipește ușor de pe sîmbure. ◆ (Reg.) Prună.

PERLÁT, -Ă, *perlați, -te,* adj. **1.** Care este împodobit cu perle; care are aspectul sau strălucirea perlelor, ca de perle. **2.** (Ec. pol.; în expr.) *Grevă perlată,* grevă în care muncitorii dintr-o întreprindere opresc sau încetinesc lucrul la o fază, la un stadiu de producție.

PÉRLĂ, *perle,* s.f. Formație, de obicei sferică, de culoare argintie, cu luciu sidefiu, produsă de scoica de perle, în manta, sub cochilie, constituită din pături concentrice de sidef, depuse ca o reacție de izolare în jurul unui grăunte de nisip sau a unui parazit și folosită ca piatră semiprețioasă; mărgăritar. ◆ Imitație a acestei pietre, folosită ca podoabă. ◆ Fig. Persoană cu merite deosebite; lucru de

mare valoare. ◆ Fig. (Ir.) Eroare grosolană (și ridicolă).

PERLÓN s.n. Denumire comercială dată fibrelor textile sintetice din clasa poliamidelor filabile, de tip relon.

PERMALLÓY s.n. Aliaj de fier și nichel folosit la confecționarea de miezuri magnetice pentru aparate de măsură, la amplificatoare magnetice etc., fiind caracterizat printr-o permeabilitate magnetică foarte mare.

PERMANÉNT, -Ă, *permanenți, -te,* adj. Care există, durează, se întîmplă fără întrerupere sau mult timp. ◇ (Chim.) *Gaz permanent,* denumire veche dată unor gaze care, în trecut, nu au putut fi lichefiate.

PERMANGANÁT, *permanganați,* s.m. Sare a acidului permanganic. ◇ *Permanganat de potasiu,* $KMnO_4$, sare de potasiu a acidului permanganic, substanță cristalină, de culoare violetă închis, aproape neagră, cu luciu metalic, solubilă în apă, oxidant puternic, folosită ca antiseptic, în medicină, ca decolorant, în industria textilă, ca oxidant, în chimia analitică, la sterilizarea apei etc.

PERMANGÁNIC adj. (În expr.) *Acid permanganic,* $HMnO_4$, oxiacid al manganului heptavalent, stabil numai în soluții apoase diluate, acid și oxidant foarte puternic.

PERMEÁBIL,-Ă, *permeabili,-e,* adj. Care permite trecerea prin el a unui fluid. [Pronunțat: *-me-a-*]

PERMEABILITÁTE s.f. Mărime ce caracterizează proprietățile magnetice ale unui mediu, egală cu raportul dintre inducția magnetică și intensitatea cîmpului magnetic. [Pronunțat: *-me-a-*]

PERMIÁN,-Ă, *permieni, -e,* s.n., adj. 1. S.n. Ultima perioadă a erei paleozoice, caracterizată prin dezvoltarea reptilelor și declinul plantelor uriașe criptogame vasculare (preponderente în carbonifer), prin climă caldă, deșertică. 2. Adj. Care aparține permianului (1), care se referă la permian, caracteristic permianului. [Pronunțat: *-mi-an*]

PERMITIVITÁTE, *permitivități,* s.f. Mărime ce caracterizează proprietățile electrice ale unui mediu, egală cu raportul dintre inducția electrică și intensitatea cîmpului electric.

PERMUTÁRE, *permutări,* s.f. (Mat.) Funcție bijectivă, *f,* definită pe o mulțime finită *E,* cu valori în *E*; fiecare din mulțimile ordonate care se formează cu cele *n* elemente ale unei mulțimi (cu *n* elemente). ◇ *Permutări de n,* numărul permutărilor unei mulțimi cu *n* elemente; se calculează cu formula $P_n = n!$ *Permutări ciclice,* grupele obținute prin mutarea fiecărui element al unei mulțimi ordonate în locul celui următor.

PERMUTÍT, *permutiți,* s.m. Aluminosilicat de sodiu hidratat, obținut prin topirea unui amestec de cuarț, de caolin și de carbonat de sodiu, care, după granulare, se prezintă ca o masă poroasă albă-gălbuie, folosit, în special, ca masă schimbătoare de ioni, în operația de dedurizare a apei de alimentare a cazanelor de abur.

PERNICIÓS, -OÁSĂ, *pernicioși, -oase,* adj. (Livr.) Vătămător, dăunător. ◇ *Anemie pernicioasă,* formă gravă de anemie, în care numărul globulelor roșii din sînge scade, proporțional, mai mult decît cantitatea de hemoglobină. [Pronunțat: *-ci-os*]

PERÓXID, *peroxizi,* s.m. Denumire dată unor compuși, anorganici sau organici, care conțin în moleculă gruparea peroxi- (—O—O—). ◇ *Peroxizi ionici,* compuși formați din cationi de metale și ioni peroxid O_2^{2-}, considerați săruri ai peroxidului de hidrogen. *Peroxid de hidrogen,* H_2O_2, compus obținut prin tratarea peroxidului de sodiu sau de bariu cu un acid diluat sau industrial, prin electroliza soluției apoase de acid sulfuric, lichid incolor, siropos, foarte

nestabil, descompunîndu-se în apă și în oxigen, folosit ca atare, în soluție 30% (denumită perhidrol), ca oxidant în laborator, iar în soluție diluată (de 3%) ca dezinfectant în medicină, în cosmetică și ca decolorant; apă oxigenată.

PEROXIDÁZĂ, *peroxidaze*, s.f. Enzimă prezentă mai ales în celulele vegetale, care catalizează oxidarea unui substrat, prin transferul hidrogenului la peroxidul de hidrogen.

PERPENDICULÁR, -Ă, *perpendiculari, -e*, adj., s.f. (Mat.) **1.** Adj. (Despre drepte sau plane) Care formează între ele unghiuri adiacente congruente sau unghiuri diedre adiacente congruente; ortogonal, rectangular, dreptunghiular. **2.** S.f. **a)** (În raport cu o dreaptă) Dreaptă care formează cu dreapta dată unghiuri adiacente congruente; **b)** (în raport cu o dreaptă din spațiu) dreaptă cu proprietatea că paralelele duse la ea și la dreapta dată, printr-un punct arbitrar, formează un unghi drept; **c)** (în raport cu un plan) dreaptă care formează unghiuri drepte cu două drepte neparalele din planul dat.

PERPENDICULARITÁTE s.f. (Mat.) Faptul sau însușirea de a fi perpendicular (1). ◇ *Relație de perpendicularitate*, relație simetrică (și intranzitivă) între două drepte, respectiv între două plane, perpendiculare; se notează prin simbolul ⊥ (citit „perpendicular pe").

PÉRPER, *perperi*, s.m. Monedă bizantină de aur care a circulat, bătută cu stemă proprie, și în țările române, în sec. XIV-XV.

PERPÉTUU, -UĂ, *perpetui, -ue*, adj. Care durează veșnic sau vreme îndelungată, care nu încetează, nu se sfîrșește niciodată sau mult timp. [Pronunțat: *-tu-u*]

PERPETUUM MÓBILE s.n. Sistem mecanic, termic, electric etc. imaginar, care ar fi capabil să funcționeze neîncetat, efectuînd lucru mecanic sau producînd energie, fără să primească energie din exterior sau consumînd numai din energia termică a unui singur corp, fără a se afla în contact și cu un alt corp mai rece decît primul.

PERPLEXITÁTE s.f. Surprindere, uimire amestecată cu nedumerire; dezorientare (a cuiva în fața unei situații, a unei afirmații neașteptate, dificile, șocante).

PERSEVERÁ, *perseverez*, vb. I. Intranz. A urmări cu răbdare și cu stăruință, adesea multă vreme, realizarea unui scop, terminarea unei acțiuni începute (în ciuda greutăților).

PERSEVERÉNȚĂ *perseverențe*, s.f. Calitate a cuiva care constă în urmărirea stăruitoare, adesea îndelungată, neclintită și (tot mai) energică a unei acțiuni începute, a scopului propus etc., în ciuda unor greutăți; stăruință, tenacitate.

PERSIFLÁ, *persiflez*, vb. I. Tranz. A lua în rîs pe cineva sau ceva, a-și bate joc, a lua peste picior; a zeflemisi.

PERSIFLÁNT, -Ă, *persiflanți, -te*, adj. Care persiflează, care își bate joc de cineva sau de ceva.

PERSISTÁ, pers. 3 *persístă*, vb. I. Intranz. A se menține, a dura, a dăinui (mult timp).

PERSISTÉNT,-Ă, *persistenți,-te*, adj. Care continuă să se mențină, să existe, să dureze (timp îndelungat).

PERSISTÉNȚĂ, *persistențe*, s.f. Acțiunea sau faptul de a persista; însușirea de a fi persistent.

PERSOÁNĂ, *persoane*, s.f. **1.** Individ al speciei umane, om considerat prin totalitatea însușirilor sale fizice și psihice; ființă omenească, ins. **2.** Categorie gramaticală specifică verbului și unor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire), prin care se indică vorbitorul, interlocutorul și orice obiect deosebit de vorbitor și de interlocutor; fiecare dintre formele flexionare ale

verbului şi ale unor pronume prin care se indică raporturile de mai sus.

PERSONÁJ, *personaje*, s.n. 1. Persoană care deţine o funcţie importantă în viaţa politică, socială, culturală; personalitate. 2. Fiecare dintre persoanele care apar într-o operă literară; erou într-o operă literară, cinematografică, plastică sau muzicală. ◆ Persoană care are un rol în anumite întîmplări.

PERSONÁL,-Ă, *personali,-e*, adj., s.n. 1. Adj. Care aparţine unei anumite persoane, care este specific pentru o persoană, care interesează o anumită persoană; individual, propriu. ◆ Cu individualitate puternică, nestăpînită. 2. Adj. (Gram.; în expr.) *Pronume personal*, pronume care arată diferitele persoane şi care îşi schimbă forma după persoană, număr şi caz. *Mod personal*, mod ale cărui forme se modifică după cele trei persoane. 3. S.n. (Colectiv) Totalitatea persoanelor care lucrează într-o întreprindere, într-o instituţie, pe un vehicul etc.

PERSONALITÁTE, *personalităţi*, s.f. 1. Om considerat prin totalitatea însuşirilor şi a funcţiilor lui psihice şi fizice, aflate într-o unitate indisolubilă; ansamblu de trăsături morale, intelectuale şi fizice prin care se defineşte o persoană. 2. Persoană cu însuşiri deosebite, care aduce o contribuţie importantă într-un anumit domeniu de activitate.

PERSONIFICÁRE, *personificări*, s.f. Figură de stil prin care se atribuie lucrurilor, plantelor, animalelor sau fenomenelor din natură însuşiri omeneşti.

PERSPECTÍVĂ, *perspective*, s.f. Reprezentare tridimensională prin desen a unui corp din spaţiu pe o suprafaţă plană, prin proiecţie conică sau cilindrică. ◇ *În perspectivă*, respectînd regulile de reprezentare a obiectelor în spaţiu, ţinînd seama de depărtarea relativă a obiectelor. ◆ Fig. Fel particular de a vedea lucrurile, aspect sub care se prezintă lucrurile; punct de vedere.

PERSPICÁCE adj. invar. (Despre oameni) Care este înzestrat cu o minte ageră, pătrunzătoare, care este capabil să surprindă şi să înţeleagă ceea ce scapă majorităţii; ascuţit (la minte), ager; (despre mintea sau manifestările oamenilor) care dovedeşte agerime, pătrundere, subtilitate, isteţime, fineţe spirituală; pătrunzător.

PERSPICACITÁTE s.f. Agerime, isteţime, putere de pătrundere a minţii.

PERSUASIÚNE s.f. (Livr.) Acţiunea, darul sau puterea de a convinge pe cineva să creadă, să gîndească sau să facă un anumit lucru. [Pronunţat: *-su-a-si-u-*]

PERŞI s.m. pl. Populaţie de origine indo-europeană stabilită, către sfîrşitul mileniului II—începutul mileniului I î.e.n., în Podişul Iran, unde a pus, în sec. VI — IV î.e.n., bazele statului independent Persia.

PERTURBĂ, *perturbez*, vb. I. Tranz. 1. A tulbura ordinea, liniştea, mersul normal al unor fapte, fenomene etc. 2. A împiedica funcţionarea normală a unui sistem tehnic, a unui organism etc.

PERTURBÁŢIE, *perturbaţii*, s.f. (Fiz.) Modificare, neregularitate, deranjament în funcţionarea unui sistem, în evoluţia unui sistem. ◇ (Met.) *Perturbaţie atmosferică*, ansamblu de fenomene electrice şi magnetice din atmosferă care anunţă schimbarea în rău a vremii.

PERUZEÁ, *peruzele*, s.f. Piatră semipreţioasă opacă, de culoare vie albastră deschis sau albastră-verzuie, varietate de fosfat de aluminiu natural; turcoază.

PERVÁZ, *pervazuri*, s.n. 1. Cadru de scînduri care acoperă spaţiul dintre perete şi tocul unei uşi, al unei ferestre etc. ◆ Deschizătură în care este situată o uşă, o fereastră. 2. (Rar) Ramă,

cadru (din lemn) pentru un tablou, o oglindă etc.

PERVÉRS,-Ă, *perverşi,-se*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Care este înclinat spre fapte rele, spre lucruri imorale, spre corupţie; (despre faptele oamenilor) care arată, trădează perversitate.

PERVERSITÁTE, *perversităţi*, s.f. Înclinare (patologică) spre rău, plăcere înnăscută sau dobîndită de a face rău, de a comite acte imorale sau anormale biologic etc.; faptă comisă de un om pervers.

PERVERTÍ, *pervertesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A face să se schimbe sau a se schimba în rău sub aspect moral; a (se) deprava, a (se) strica.

PESIMÍSM s.n. Concepţie filozofică potrivit căreia răul, iluzia, suferinţa predomină în lume şi nu pot fi înlăturate, fiindu-i inerente; atitudine a omului care aderă la această concepţie. ◆ Sentiment de tristeţe, de amărăciune şi de nelinişte apăsătoare; deprimare sufletească.

PESIMÍST,-Ă, *pesimişti,-ste*, s.m. şi f., adj. (Persoană) care manifestă pesimism, înclinată spre pesimism sau care aderă la pesimism.

PÉSTĂ, *peste*, s.f. (Med.) Ciumă.

PESTRÍŢ,-Ă, *pestriţi,-ţe*, adj. (Pop. şi fam.; în expr.) *Pestriţ la maţe*, (despre oameni) **a)** rău la suflet; **b)** foarte zgîrcit.

PEŞ s.n. (Pop.; în expr.) *Într-un peş*, pe o parte, într-o latură; înclinat, pieziş; oblic.

PEŞCHEŞ, *peşcheşuri*, s.n. Dar anual (în bani sau în natură) pe care domnii ţărilor române îl trimiteau sultanului sau înalţilor demnitari turci o dată cu plata haraciului.

PÉŞTE, *peşti*, s.m. (La pl.) Clasă de animale vertebrate acvatice, cu corpul de obicei fusiform, acoperit cu solzi, cu pielea bogată în secreţii mucoase, cu membrele transformate în înotătoare, în general cu respiraţie branhială; (şi la sg.; adesea colectiv) animal care face parte din această clasă.

PÉŞTERĂ, *peşteri*, s.f. Gol subteran de dimensiuni mari format în regiunile calcaroase prin dizolvarea rocilor solubile de către apele de infiltraţie, şi care, de obicei, comunică cu exteriorul; grotă.

PETÁLĂ, *petale*, s.f. Fiecare dintre frunzişoarele modificate, în general divers şi viu colorate, care alcătuiesc corola unei flori.

PETALOÍD,-Ă, *petaloizi,-de*, adj. Cu aspect de petală, asemănător petalelor. ◇ *Periant petaloid*, periant în care toate elementele învelişului floral au culoarea petalelor.

PETÍŢIE, *petiţii*, s.f. Cerere scrisă adresată de o persoană sau de un grup de persoane unei instituţii, unei organizaţii, unei autorităţi, în care se formulează o cerere, o revendicare, un punct de vedere etc.

PETIŢIONÁR,-Ă, *petiţionari,-e*, s.m. şi f. Persoană care face o petiţie. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

PETRÉCERE, *petreceri*, s.f. (Înv.) Mod de viaţă, fel de a trăi; trai, existenţă.

PETROCHÍMIC,-Ă, *petrochimici,-ce*, adj. Care aparţine petrochimiei, privitor la petrochimie, specific petrochimiei şi produselor sale. ◆ Care se fabrică din ţiţei şi din derivate ale acestuia.

PETROCHIMÍE s.f. Ramură a industriei chimice care prelucrează ţiţeiul cu derivatele lui, gazele de sondă şi de rafinărie, gazul metan, în scopul transformării lor în diverse produse chimice.

PETROGRAFÍE s.f. Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor din scoarţa terestră din punctul de vedere al compoziţiei mineralogice şi chimice, al formării, al transformărilor pe care le suferă, al răspîndirii, al relaţiilor dintre ele etc.

PETRÓL s.n. **1.** Nume impropriu dat ţiţeiului. ◇ *Petrol brut*, ţiţei. *Petrol sintetic*, combustibil sintetic cu proprietăţi asemănătoare cu ale ţiţeiului, obţinut din cărbune sau din oxid de carbon, prin hidrogenare catalitică. **2.** (Şi în expr. *petrol lampant)* Produs petrolier, fracţiune medie izolată la distilarea primară a ţiţeiului, într-un anumit interval de distilare, folosit drept carburant la anumite motoare cu electroaprindere, la iluminatul şi la încălzitul casnic, în lămpi cu fitil, ca materie primă la fabricarea unor detergenţi; (pop.) gaz, (reg.) naft.

PETROLIÉR,-Ă, *petrolieri,-e*, adj. (Despre produse) Care ţine de petrolul brut, de ţiţei; care provine din petrolul brut, din ţiţei; (despre industrie, instalaţii, procese tehnologice etc.) care extrage sau prelucrează ţiţeiul, privitor la extragerea, la prelucrarea şi la transportul ţiţeiului şi al produselor obţinute din petrol. [Pronunţat: *-li-er*]

PETROLIFÉR,-Ă, *petroliferi,-e*, adj. (Despre roci, zăcăminte etc.) Bogat în petrol.

PETÚNIE, *petunii*, s.f. Plantă erbacee decorativă, anuală, dicotiledonată, din familia solanaceelor, cu tulpina înaltă, cu flori mari, diferit colorate, cu corola în formă de pîlnie, plăcut mirositoare, cu fructul o capsulă *(Petunia hybrida)*.

PEŢIÓL, *peţioluri*, s.n. Parte a frunzei, cilindrică, uşor turtită, care susţine limbul şi care se prinde de tulpină sau de ramuri; codiţă. [Pronunţat: *-ţi-ol*]

PEŢIOLÁT,-Ă, *peţiolaţi,-te*, adj. (Despre frunze) Care are peţiol, cu peţiol. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

pH subst. (Chim.) Simbol folosit pentru logaritmul zecimal cu semn schimbat al concentraţiei ionilor de hidrogen dintr-o soluţie, măsurat cu numărul de ioni-gram de hidrogen existenţi într-un litru de soluţie. ◇ *pH-metru*, aparat folosit pentru măsurarea, pe cale electrometrică, a *p*H-ului.

PI s.m. invar. Simbol matematic (π) reprezentînd raportul constant dintre lungimea unui cerc şi diametrul său (egal cu circa 3,14).

PIA MÁTER s.f. Membrană internă, fin vascularizată, a învelişului meningian al sistemului nervos cerebrospinal, care aderă intim la suprafaţa substanţei nervoase, avînd rol nutritiv. [Pronunţat: *pi-a*]

PIÁN, *piane*, s.n. Instrument muzical format dintr-o cutie de rezonanţă fixată pe trei picioare şi dintr-o serie de coarde metalice care vibrează cînd sînt lovite de nişte ciocănele acţionate prin apăsarea cu degetele a unor clape; clavir, clavecin, pianoforte.

PIÁSTRU, *piaştri*, s.m. Monedă turcească de argint, din sec. XVI—XVII, care a circulat şi în ţările române. [Pronunţat: *pi-as-*]

PIÁTRĂ, *pietre*, s.f. **1.** (La sg.; şi în expr. *piatră naturală)* Nume generic pentru orice rocă comună, solidă, dură, uneori casantă, răspîndită la suprafaţa sau în interiorul pămîntului; (şi la pl.) bucată dintr-o astfel de rocă. ◇ *Piatră-de-var*, calcar. **2.** (Şi în expr. *piatră artificială)* Nume generic dat materialelor fabricate artificial pentru a înlocui piatra naturală. **3.** (În expr.) *Piatră de construcţie*, piatră naturală sau artificială folosită la executarea construcţiilor de orice fel. *Piatră preţioasă* (sau *scumpă*, *nestemată)*, mineral cristalizat, cu aspect frumos, foarte dur, în culori variate, de valoare deosebită, care se găseşte rar în natură, folosit la confecţionarea bijuteriilor şi în industrie. *Piatră semipreţioasă*, mineral cristalizat, cu aspect frumos, în culori variate, dur, relativ puţin răspîndit în natură, întrebuinţat la confecţionarea bijuteriilor de mai mică valoare şi în industrie. *Piatră de polizor*, produs fasonat, de diferite forme, fabricat prin aglomerarea unor gra-

nule abrazive (diamant, cuarț, corindon, carborundum etc.) și combinat, folosit în operații de așchiere, polizare, ascuțire, lustruire etc. **4.** Crustă de săruri minerale care se depune, în timp, pe pereții unui recipient în care se fierbe apa sau în care se păstrează un lichid și care are aspectul și unele proprietăți asemănătoare cu ale pietrei naturale. ◇ *Piatră de cazan*, crustă de săruri depuse, în urma evaporării apei care le conține, pe pereții cazanelor de abur, ale turbinelor de abur, în conductele de apă etc., formată din carbonați de calciu și de magneziu, sulfați de calciu și de magneziu, din silicați etc. *Piatră-de-vin*, tartru. **5.** Nume dat unor săruri. ◇ *Piatră-acră*, alaun de potasiu. *Piatră-vînătă*, sulfat de cupru cristalizat.

PIÁȚĂ, *piețe*, s.f. **1.** Loc deschis și larg, de obicei în centrul orașelor sau al cartierelor principale, unde se întretaie mai multe străzi și unde adesea se află spații verzi, monumente de artă, fîntîni arteziene etc. **2.** Loc special amenajat unde se face comerț cu mărfuri, mai ales cu produse agroalimentare. **3.** Totalitatea actelor de vînzare-cumpărare și a relațiilor ce se stabilesc în cadrul acestora, într-un spațiu determinat; cererea și oferta de mărfuri.

PICÁJ, *picaje*, s.n. Coborîre a unui avion pe o traiectorie (aproape) verticală.

PICÁNT,-Ă, *picanți,-te*, adj. **1.** (Despre mîncăruri) Care conține condimente (iuți, usturătoare). **2.** Fig. (Despre glume, anecdote etc.) (Ușor) indecent, obscen. **3.** Fig. (Despre persoane) Nostim, atrăgător, seducător.

PÍCĂ s.f. (Pop.) Ură ascunsă, nemărturisită, dușmănie; ciudă, necaz pe cineva; pizmă.

PICHÉT, *pichete*, s.n. **1.** Mică unitate militară însărcinată, în trecut, cu paza unui sector al frontierei. ◆ Clădire în care își avea sediul această mică unitate. **2.** (În expr.) *Pichet de grevă*, grup de muncitori greviști care stau de gardă la poarta întreprinderii lor pentru a aduce la cunoștința muncitorilor din afară știrea despre declanșarea grevei și pentru a împiedica pătrunderea în întreprindere a spărgătorilor de grevă.

PICIFÓRM,-Ă, *piciformi,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre păsări) Care are formă asemănătoare cu ciocănitoarea, care seamănă cu ciocănitoarea. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de păsări cunoscute sub numele de ciocănitori, cu degetele îndreptate două înainte și două înapoi pentru agățat, terminate cu gheare ascuțite, cu coadă lungă, formată din 10—12 pene rigide, cu ciocul conic, lung, drept și puternic, cu limba lungă, mobilă și cleioasă și care se hrănesc cu insecte; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

PICIÓR, *picioare*, s.n. **1.** Organ locomotor pereche, la majoritatea animalelor, cu excepția moluștelor, la care este nepereche, cu structuri, forme și adaptări variabile, care servește la susținerea corpului și la deplasarea în spațiu. **2.** (Bot.) Partea inferioară spre pămînt sau în pămînt a unei plante. ◆ Organ de susținere a pălăriei la corpul de fructificație al unor ciuperci. **3.** (Mat.; în expr.) *Piciorul unei perpendiculare* (sau *al unei oblice*), punctul de intersecție al perpendicularei, respectiv al oblicei, cu dreapta sau cu planul pe (față de) care sînt duse. **4.** Unitate ritmică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte sau accentuate și neaccentuate.

PICIORÓNG, *picioroange*, s.n. **1.** Pasăre acvatică migratoare din ordinul ciconiiformelor, cu picioare foarte lungi și roșii, cu penele colorate în alb pe spate și cu aripile negre cu reflexe violete-verzui, cu ciocul lung și ascuțit la vîrf, care trăiește în bălțile și în Delta Dunării, fiind declarată monument al

naturii *(Himantopus himantopus)*. **2.** Nume generic dat păsărilor cu picioare lungi.

PÍCRIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid picric*, trinitrofenol.

PICTÁ, *pictez*, vb. I. Tranz. **1.** A reprezenta o imagine pe o suprafață plată (pînză, lemn, carton, zid etc.), cu ajutorul pensulei și al culorilor; a zugrăvi. **2.** Fig. A caracteriza (sugestiv), a înfățișa (plastic) prin cuvinte, într-o operă literară, ființe, situații, întîmplări; a descrie, a zugrăvi.

PÍCTOR, *pictori*, s.m. Artist plastic care se ocupă cu pictura **(1)**.

PÍCTORIȚĂ, *pictorițe*, s.f. Artistă plastică ce se ocupă cu pictura **(1)**.

PICTURÁL,-Ă, *picturali,-e*, adj. Care aparține picturii, privitor la pictură. ◆ (Despre opere de artă din domeniul sculpturii, graficii, arhitecturii) Care evocă culoarea prin jocurile luminii (elemente specifice limbajului picturii)

PICTÚRĂ, (2) *picturi*, s.f. **1.** Ramură a artelor plastice care interpretează realitatea în imagini vizuale, prin forme colorate, bidimensionale, desfășurate pe o suprafață plană. **2.** Lucrare artistică executată de un pictor; tablou, pînză. ◆ Ansamblul creațiilor plastice care definesc personalitatea unui pictor. **3.** Fig. Descriere sugestivă (într-o operă literară) a fizicului și a caracterului personajelor, a unor scene din viața reală și din natură etc.

PÍCUP, *picupuri*, s.n. Aparat care redă și care reglează sunetele înregistrate pe un disc cu ajutorul dozei de redare; electrofon. ◆ Doză de redare. [Acc. și: *picáp*. — Scris și: *pick-up*]

PIEFÍGI s.m. pl. Trib de geți menționat în partea de răsărit a Daciei.

PIÉLE, *piei*, s.f. Înveliș conjunctiv epitelial al întregului corp, la vertebrate și la unele nevertebrate, alcătuit din epidermă, dermă și hipodermă, cu rol de protecție, de percepție tactilă, termică, dureroasă etc., de respirație, termoreglare, excreție, transpirație, și care dă naștere la unele elemente de natură cornoasă (solzii, părul și unghiile), și la altele de natură glandulară (sudoarea, sebumul).

PIÉLIȚĂ, *pieliță*, s.f. (Anat.) Membrană **(1)**.

PIEMÓNT, *piemonturi*, s.n. Formă de relief creată de apele curgătoare, prin depuneri de aluviuni la contactul dintre un munte și o depresiune sau o cîmpie, acolo unde apare o schimbare de nivel.

PIÉPTENE, *piepteni*, s.m. **1.** Organ pereche caracteristic unor arahnide, cu 3—4 dinți, localizat abdominal, cu rol în împerechere. **2.** Organ în umoarea sticloasă a ochiului păsărilor, alcătuit din mai multe lamele alăturate, puternic vascularizate, cu rol în nutriția ochiului.

PIEPTÍȘ adv. De-a dreptul (în sus), drept în sus sau înainte; direct (fără a mai ocoli).

PIETÁTE s.f. Sentiment de mare respect față de cineva sau de ceva. [Pronunțat: *pi-e-*]

PIETÓN, *pietoni*, s.m. Persoană care umblă pe jos (într-un oraș). [Pronunțat: *pi-e-*]

PIETRÍȘ, *pietrișuri*, s.n. Rocă sedimentară mobilă formată din particule rotunjite, de mărimi cuprinse între 2 și 10 mm, ce se găsește mai ales în albiile apelor curgătoare.

PIEZ, *piezi*, s.m. Simbol *pz*. Unitate de măsură a presiunii numeric egală cu presiunea exercitată de o mie de newtoni pe metru pătrat.

PIEZÍȘ,-Ă, *piezișI,-e*, adj., adv. (Care este) oblic, aplecat într-o parte.

PIEZOELÉCTRIC,-Ă, *piezoelectrici, -ce*, adj. (Fiz.) Care aparține piezoelectricității, privitor la piezoelectricitate, propriu piezoelectricității. [Pronunțat: *-zo-e-*]

PIEZOELECTRICITÁTE s.f. (Fiz.) Polarizare electrică a unor substanțe

cristaline sub acțiunea unei deformări mecanice, sau modificare a dimensiunilor acestor cristale sub acțiunea unui cîmp electric variabil. [Pronunțat: *-zo-e-*]

PIGMÉNT, *pigmenți*, s.m. **1.** Substanță organică colorată, prezentă în organisme, sintetizată de celulele vegetale și animale, care colorează țesuturile și organele, cu rol asimilator în respirație, în fotosinteză, cu rol biocromatic (la pigmenții biliari, în colorarea urinei), melanic etc. **2.** Pulbere minerală (naturală sau de sinteză) colorată, folosită la fabricarea lacurilor și a vopselelor, a sticlei colorate, a glazurii pentru produsele ceramice etc.

PIGMÉU,-ÉE, *pigmei*, *-ee*, s.m. și f. Persoană foarte scundă (sub 1,50 m înălțime) care aparține unor populații din bazinul fluviului Congo (Africa Centrală).

PÍLĂ, *pile*, s.f. **1.** Dispozitiv care transformă energia chimică, termică sau luminoasă în energie electrică. ◇ *Pilă atomică*, ansamblu de instalații care servește la producerea unei reacții de fisiune controlate; reactor (nuclear). *Pilă electrochimică*, pilă de curent electric continuu. **2.** Unealtă din oțel călit, de forme diferite, avînd una sau mai multe fețe prevăzute cu numeroși dinți mărunți și ascuțiți, folosită la ajustarea suprafețelor unor piese dure, prin desprinderea sau prin răzuirea așchiilor de pe suprafața lor.

PÍLDĂ, *pilde*, s.f. **1.** Ceea ce poate servi ca model, ca exemplu, ca dovadă, ca probă, ca indiciu. **2.** Parabolă[2].

PILEÁT, *pileați*, s.m. Nume dat de către romani nobililor daco-geți (care aveau capul acoperit cu o căciulă de lînă sau de pîslă). [Pronunțat: *-le-at*]

PILIFÉRĂ, *pilifere*, adj. (Bot.; în expr.) *Zonă piliferă*, porțiune din rădăcină (sau din ramificațiile ei) care poartă perișori absorbanți.

PILITÚRĂ, *pilituri*, s.f. Masă de așchii rezultate de la pilirea unui material metalic.

PILÓN, *piloni*, s.m. **1.** (Adesea fig.) Stîlp puternic care susține o construcție sau o parte a unei construcții. ◆ Element decorativ în formă de stîlp prismatic, așezat la capătul unui pod (de o parte și de alta), la intrarea într-o expoziție etc. **2.** Suport de metal, de beton armat sau de lemn care servește la susținerea conductelor și izolatoarelor liniilor electrice aeriene, a antenelor electromagnetice etc.

PILÓR, *pilori*, s.m. Orificiu, la vertebrate, format în mucoasă din mușchi cilindrici, avînd glande pilorice, prin care stomacul comunică cu intestinul subțire; orificiu piloric.

PILÓRIC,-Ă, *pilorici,-ce*, adj. Care aparține pilorului, care ține de pilor. ◇ *Glandă pilorică*, glandă tubuloasă simplă, situată în pereții pilorului, care secretă labferment și mucus, uneori și pepsină, lipază.

PILORÍZĂ, *pilorize*, s.f. (Bot.) Strat de celule parenchimatice care acoperă vîrful rădăcinii; scufie, caliptră.

PILÓS,-OÁSĂ, *piloși,-oase*, adj. (Pop.; despre ființe) Tare, rezistent (la muncă, la greutăți, la condiții defavorabile); tenace, perseverent; răbdător.

PILÓT, *piloți*, s.m. Stîlp de susținere al unei construcții.

PILOZITÁTE, *pilozități*, s.f. Prezența părului pe față, pe corpul și pe membrele unei persoane, care constituie unul dintre caracterele ei sexuale secundare.

PIN, *pini*, s.m. (Și în expr. *pin de pădure*) Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 40 m, cu frunze persistente, aciculare, lungi, cu scoarță roșcată și cu lemnul rezistent (*Pinus silvestris*).

PINACÉE, *pinacee*, s.f. (La pl.) Familie de conifere, arbori rășinoși din încrengătura gimnospermelor, cu tul-

pină în general dreaptă, cu frunze aciculare, persistente la majoritatea speciilor, cu flori grupate în inflorescenţe (conuri) femeieşti şi bărbăteşti; (şi la sg.) arbore care face parte din această familie; abietacee. [Pronunţat: *-ce-e*]

PINACOTÉCĂ, *pinacoteci*, s.f. Colecţie mare de tablouri; muzeu în care se expune şi se păstrează o asemenea colecţie.

PINEÁLĂ, *pineale*, adj. (În expr.) *Glandă pineală*, epifiză. *Decusaţie pineală*, încrucişare în formă de X a două fascicule simetrice de fibre nervoase din glanda pineală. [Pronunţat: *-ne-a-*]

PINGUÍN, *pinguini*, s.m. Nume dat unor genuri diferite de păsări palmipede marine din ordinul înotătoarelor, avînd corpul în poziţie verticală, pe uscat, cu mersul legănat, cu ciocul lung, cu aripile scurte, negre şi improprii pentru zbor, servind ca înotătoare, cu picioarele scurte, cu patru degete prevăzute cu gheare şi unite cu membrană interdigitală, pe piept şi pe abdomen cu pene albe, ihtiofage, care trăiesc în colonii mari pe ţărmurile Antarcticii *(Aptenodytes patagonica, Spheniscus, Pygoscelis)*; pasăre care aparţine unuia dintre aceste genuri.

PINIPÉD, *pinipede*, s.n. (La pl.) Ordin de mamifere carnivore, placentare, cu corpul fusiform, adaptate la viaţa acvatică, avînd membrele transformate în lopeţi pentru înot, venind pe uscat pentru odihnă, pentru reproducere şi pentru alăptarea puilor, ihtiofage, care trăiesc în regiunile polare, unde sînt vînate pentru carne, grăsime şi piele; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

PÍNTEN, *pinteni*, s.m. **1.** (Bot.) Prelungire a petalei inferioare, la floarea de toporaş, avînd formă de cornet, în care pătrund expansiuni nectarifere de la cele două stamine. ◆ Parte a unor plante care prezintă protuberanţe, proeminenţe, excrescenţe etc. **2.** (Zool.) Formaţie cornoasă situată în partea de dinapoi a piciorului, deasupra labei, la cocoş sau la alte specii de păsări (la masculi). ◆ Protuberanţă în partea de dinapoi şi de jos a piciorului calului sau a boului, deasupra gleznei. **3.** (Geol., Geogr.) Porţiune de teren (vîrf sau culme) care se desprinde dintr-un ansamblu deluros sau muntos unitar, depăşind nivelul din jur.

PIODERMÍTĂ, *piodermite*, s.f. Nume generic dat inflamaţiilor supurative ale pielii, provocate de stafilococi şi de streptococi; foliculită, furunculoză. [Pronunţat: *pi-o-*]

PIONIÉR, -Ă, *pionieri, -e*, s.m. şi f. **1.** S.m. şi f. Membru al organizaţiei de masă a elevilor de la 7—14 ani, care, îndrumată de partid, are ca scop educarea comunistă multilaterală a elevilor. **2.** S.m. şi f. Persoană care face parte dintr-un grup (de colonişti sau de emigranţi) care pune bazele unei vieţi civilizate într-un ţinut nelocuit. ◆ Fig. Persoană care lucrează cea dintîi într-un domeniu nou, încă necercetat, care pune bazele unei metode noi, unei activităţi noi; deschizător de drumuri într-un domeniu oarecare de activitate.

PIÓS, PIOÁSĂ, *pioşi, pioase*, adj. Care se manifestă prin sentimente de adîncă credinţă (religioasă) sau prin afecţiune plină de respect. [Pronunţat: *pi-os*]

PIPĂRÚŞ, *pipăruşi*, s.m. (Pop.) Ardei iute.

PIPÉR s.m. Plantă erbacee tropicală, cu tulpină lungă, subţire şi flexibilă, tîrîtoare sau agăţătoare, cu fructe în formă de boabe, verzi la început, apoi roşii, iar la maturitate negre *(Piper nigrum)*; fructele acestei plante, folosite drept condiment.

PIPÉTĂ, *pipete*, s.f. Tub de sticlă, subţiat la un capăt, uneori gradat, prevăzut cu un reper aproape de

extremitatea superioară și cu o pară de cauciuc, folosit pentru a lua, a picura, a măsura etc. o cantitate mică de lichid; picătoare.

PIPERNICÍT, -Ă, *pipernicíți, -te*, adj. (Despre plante și animale) Care a rămas nedezvoltat, s-a oprit din creștere sau a degenerat din cauza unor condiții nefavorabile.

PIPIRÍG, *pipirigi*, s.m. Nume dat mai multor plante erbacee care cresc pe malul apelor sau prin locuri umede și mlăștinoase.

PÍPOTĂ, *pipote*, s.f. Stomac musculos, la unele păsări, unde hrana este amestecată și măcinată și unde începe să se facă și digestia chimică; stomac măcinător, (pop.) rînză.

PIRAMIDÁL, -Ă, *piramidali, -e*, adj. **1.** Care are forma unei piramide **(1)**, ca o piramidă. ◇ (Mat.) *Suprafață piramidală*, suprafață generată de o dreaptă mobilă (numită *generatoare*) ce trece printr-un punct fix (numit *vîrful suprafeței*) și se sprijină pe o linie poligonală închisă (numită *directoare*, care este conținută într-un plan ce nu trece prin punctul fix considerat). **2.** (Anat.; în expr.) *Os piramidal* (și substantivat, m.), unul dintre oasele mici care formează carpul. *Celulă piramidală* sau *neuron piramidal*, celulă nervoasă a substanței cenușii din creier.

PIRAMÍDĂ, *piramide*, s.f. **1.** (Mat.) Corp mărginit de o suprafață piramidală și de porțiunea de plan care conține directoarea ei. ◇ *Piramidă regulată*, piramidă cu baza un poligon regulat și a cărei înălțime trece prin centrul bazei. **2.** (Anat.; în expr.) *Piramidă bulbară*, fiecare dintre proeminențele cordoanelor anterioare ale măduvei spinării, la nivelul bulbului rahidian. *Piramidele Malpighi*, formațiile structurale din zona medulară a parenchimului renal, prin care se scurge urina. **3.** Monument funerar de piatră, de mari dimensiuni, în formă de piramidă **(1)**.

PIRAMIDÓN, *piramidoane*, s.n. $C_{13}H_{17}N_3O$, 1-Fenil-2,3-dimetil-4-dimetilaminopirazolonă-5, substanță organică sub formă de (comprimate din) pulbere cristalină albă, fără miros, solubilă în apă, folosită ca medicament analgezic și antitermic.

PIRANOZÓICĂ, *piranozoice*, adj. (Chim.; în expr.) *Formă piranozoică*, formă structurală a unor monozaharide, specifică hexozelor. [Pronunțat: *-zo-i-*]

PIRATERÍE, *piraterii*, s.f. Faptă prin care membrii echipajului unui vas, prin amenințări și prin violență, răpesc un alt vas ori bunurile sau persoanele aflate la bordul lui.

PIRAZÓL s.m. $C_3H_4N_2$. Combinație heterociclică cu caracter aromatic, cu cinci atomi în ciclu, care derivă, formal, din pirol, prin înlocuirea grupei =CH cu un atom de azot, substanță cristalină, solubilă în apă, în alcool, în eter, în benzen, folosită ca intermediar în sinteza a numeroase medicamente și a unor materii colorante.

PIRIDÍNĂ s.f. Combinație heterociclică cu caracter aromatic, cu ciclu de șase atomi (heteroatomul fiind atomul de azot), izolată din gudroane de cărbuni, lichid incolor, inflamabil, cu miros caracteristic, miscibil cu apa, cu alcoolul, cu eterul, cu unele uleiuri, bază puternică, folosită ca intermediar în sinteze organice, ca solvent pentru săruri minerale anhidre etc.

PIRIDOXÍNĂ s.f. Vitamina B_6.

PIRIMIDÍNĂ, *pirimidine*, s.f. (Biol.) Bază azotată cu alcătuire simplă din macromolecula acizilor nucleici, formată dintr-un heterociclu de 6 atomi, dintre care 4 de carbon și 2 de azot.

PIRIMIDÍNIC, -Ă, *pirimidinici, -ce*, adj. Care provine din pirimidină. ◇ *Bază pirimidinică*, bază azotată simplă,

componentă a unui nucleotid din molecula acizilor nucleici din materia vie.

PIRÍTĂ, *pirite*, s.f. FeS_2. Disulfură de fier naturală, substanţă solidă, cristalină, de culoare galbenă, cu luciu metalic, folosită ca materie primă pentru fabricarea acidului sulfuric şi, uneori, pentru extragerea sulfului.

PIROCATECHÍNĂ s.f. $C_6H_6O_2$. Compus organic din clasa fenolilor, derivat dihidroxilic al benzenului, substanţă cristalină, solubilă în apă şi în coloranţi organici (alcool, benzen, eter etc.), cu caracter reducător, folosit ca revelator în tehnica fotografică, la fabricarea unor coloranţi pentru păr şi pentru blănuri etc.

PIROFÓRIC, -Ă, *piroforici, -ce*, adj. (Despre corpuri, materiale, substanţe) Care se aprinde spontan în aer, formînd o ploaie de scîntei. ◇ *Fier piroforic*, fier în stare de diviziune foarte fină, care, răspîndit în aer, se aprinde spontan, formînd o ploaie de scîntei.

PIROFOSFÁT, *pirofosfaţi*, s.m. Sare a acidului pirofosforic. ◇ *Pirofosfat de magneziu*, $Mg_2P_2O_7$, sare de magneziu a acidului pirofosforic, substanţă insolubilă în apă, folosită în chimia analitică pentru determinarea fosforului şi a magneziului.

PIROFOSFÓRIC adj. (În expr.) *Acid pirofosforic*, $H_4P_2O_7$, substanţă solidă, sticloasă, moale, incoloră, higroscopică, solubilă în apă, care, în apă caldă, trece în acid ortofosforic, iar încălzită la temperaturi ridicate, trece în acid metafosforic; acid tare.

PIROGÁLIC adj. (În expr.) *Acid pirogalic*, pirogalol.

PIROGALÓL s.m. $C_6H_6O_3$. Substanţă organică din clasa fenolilor, derivat trihidroxilat al benzenului (trihidroxibenzen), obţinută prin decarboxilarea acidului galic, din taninuri, substanţă cristalină, de culoare albă, inodoră, cu gust amar, solubilă în apă, în alcool, în eter, toxică, folosită în medicină (ca antiseptic), în tehnica fotografică (ca revelator), în industrie (drept colorant pentru piei) etc.; acid pirogalic.

PIRÓGĂ, *pirogi*, s.f. Ambarcaţie rudimentară construită prin scobirea sau cioplirea unui trunchi de copac, din scoarţă de copac sau făcută din piei cusute, folosită mai ales de indienii din America de Nord şi de populaţia insulelor din Oceanul Pacific.

PIROGRAVÁ, *pirogravez*, vb. I. Tranz. A grava desene pe un obiect de lemn, de piele, de os etc., cu ajutorul unui vîrf de metal înroşit în foc sau cu un termocauter.

PIROGRAVÁRE, *pirogravări*, s.f. Acţiunea de *a pirograva* şi rezultatul ei.

PIROGRAVÚRĂ, *pirogravuri*, s.f. **1.** Tehnica, arta de a decora suprafaţa unor obiecte din lemn, din piele, din os, prin pirogravare. **2.** Gravură, desen decorativ executate prin pirogravare. ◆ Obiect pirogravat.

PIRÓL s.m. C_4H_5N. Compus heterociclic, cu ciclu alcătuit din patru atomi de carbon şi unul de azot, izolat din fracţiunea de ulei uşor rezultată la distilarea gudroanelor de cărbune de pămînt, substanţă lichidă, incoloră, cu miros dulceag de cloroform, puţin solubilă în apă, foarte solubilă în alcool, în eter, în benzen, constituent important al unor compuşi naturali (clorofilă, indigou, hem, aminoacizi, proteine).

PIROLIGNÓS adj. (În expr.) *Acid pirolignos*, denumire dată fracţiunii lichide obţinute la distilarea uscată a lemnului, amestec apos de acetonă, alcool metilic, acid acetic etc., lichid de culoare închisă, brun pînă la negru, cu miros specific, folosită ca sursă pentru componenţii preţioşi pe care îi conţine, şi ca antiseptic.

PIROLÍZĂ, *pirolize*, s.f. Proces industrial de descompunere termică a substanţelor organice prin ruperea unor legături covalente din molecula lor, fapt care duce la formarea altor

substanţe, folosit la transformarea hidrocarburilor superioare sau a unor materii prime (cărbuni etc.) în amestecuri de termeni inferiori, care pot fi separaţi.

PIROMETRÍE s.f. Ramură a fizicii care studiază problemele legate de măsurarea temperaturilor înalte.

PIROMÉTRU, *-pirometre*, s.n. 1. Instrument folosit (în metalurgie) pentru măsurarea temperaturilor înalte. 2. Dispozitiv utilizat pentru punerea în evidenţă a dilatării liniare a solidelor.

PIROSFÉRĂ s.f. Zonă din interiorul globului terestru unde se consideră că materia este în stare fluidă sau plastică şi care reprezintă sediul activităţii fenomenelor vulcanice, fiind alcătuită predominant din silicaţi de fier şi de magneziu; sima.

PIROSTRÍE, *pirostrii*, s.f. (Mai ales la pl.) Obiect făcut dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier, sprijinit pe trei picioare, pe care se pune căldarea, ceaunul sau oala la foc, în gospodăriile ţărăneşti.

PIROTEHNÍE, (2) *pirotehnii*, s.f. 1. Tehnică a fabricării şi utilizării unor dispozitive, a unor materiale care servesc la aprinderea muniţiilor, a armelor de foc, a unor explozibile, a artificiilor. 2. Fabrică de muniţii.

PIROXÉN, *piroxeni*, s.m. Grup de silicaţi naturali, de fier, magneziu, aluminiu, calciu, sodiu etc., cristalizaţi în sistemul monoclinic sau rombic, de culoare verde pînă la negru, cu luciu sticlos, cu clivaj caracteristic după două direcţii, constituenţi importanţi ai rocilor eruptive şi ai unor roci metamorfice.

PIROXENÍT, *piroxenite*, s.n. Rocă intruzivă ultrabazică constituită, în general, din piroxeni.

PIRPIRÍU, -ÍE, *pirpirii*, adj. Care este sau a rămas mic, nedezvoltat, pipernicit.

PIRÚVIC adj. (În expr.) *Acid piruvic*, $CH_3COCOOH$, produs al metabolismului animalelor superioare, un intermediar al degradării glicogenului, întîlnit şi în fermentaţia alcoolică, obţinut şi sintetic, lichid cu miros de acid acetic, solubil în apă, în alcool, în eter şi folosit în unele sinteze organice şi de medicamente.

PISÁNIE, *pisanii*, s.f. Inscripţie sculptată în piatră, în metal, pictată etc. pe morminte, la intrarea într-o biserică, într-o clădire etc., cuprinzînd o invocaţie religioasă, numele ctitorului, motivarea zidirii sau date asupra monumentului respectiv.

PISC, *piscuri*, s.n. Creastă colţuroasă şi ascuţită a unui munte sau vîrf golaş la altitudine mai mică, care domină o adîncitură (prăpastie, rîpă).

PISCÍCOL, -Ă, *piscicoli, -e*, adj. Referitor la peşti, la creşterea lor sau la pescuit, care aparţine peştilor, creşterii lor sau pescuitului.

PISCIFÓRM, -Ă, *pisciformi, -e*, adj. (Despre unele animale) Care are formă de peşte sau care se aseamănă cu peştele.

PISÉTĂ, *pisete*, s.f. (Chim.) Stropitor (1).

PISÍCĂ, *pisici*, s.f. 1. Mamifer domestic carnivor din familia felidelor, cu corpul suplu, acoperit cu blană deasă şi moale, de diferite culori, cu capul rotund, cu botul foarte scurt, cu maxilarele puternice şi cu ghearele retractile şi ascuţite; (pop.) mîţă *(Felis domestica)*. ◆ Femela acestui animal. 2. Blană de pisică (1) prelucrată.

PISTÍL, *pistiluri*, s.n. Organ femel de reproducere a plantelor fanerogame, format din ovar, stil şi stigmat.

PISTÓL, *pistoale*, s.n. Armă de foc de dimensiuni mici, mînuită cu o singură mînă.

PISTÓN, *pistoane*, s.n. Organ de maşină care efectuează o mişcare alter-

nativă de translație într-un cilindru în care se găsește un fluid sub presiune.

PISTRUIÁT, -Ă, *pistruiați, -te*, adj. Care are (pe piele) mici pete de culoare castanie. [Pronunțat: *-tru-iat*]

PIȘICHÉR, *pișicheri*, s.m. (Fam.; adesea adjectival) Om șiret, viclean, șmecher.

PITÁC[1], *pitace*, s.n. (Înv.) Act de înălțare în rang boieresc.

PITÁC[2], *pitaci*, s.m. **1.** Monedă austriacă de argint, care a circulat odinioară și la noi; monedă rusească de argint sau de aramă din trecut. **2.** Ban, gologan.

PITAGÓRIC, -Ă, *pitagorici, -ce*, adj., s.m. **1.** Adj. Care aparține școlii de matematică sau curentului filozofic idealist din Grecia antică întemeiate de Pitagora; privitor la Pitagora, la școala sau la doctrina lui filozofică; pitagoreic. ◇ (Mat.) *Numere pitagorice*, trei numere naturale, a, b, c, care satisfac teorema lui Pitagora, $a^2 = b^2 + c^2$, fiind de forma: $a = m^2 + n^2$, $b = m^2 - n^2$, $c = 2mn$ (unde m și n sînt numere naturale, iar $m > n$). **2.** S.m. Adept al filozofiei sau al școlii de matematică a lui Pitagora.

PITÁR, *pitari*, s.m. Dregător în Moldova și în Țara Românească, în evul mediu, însărcinat cu supravegherea pregătirii și distribuirii pîinii la curtea domnească.

PÎTĂ, *pite*, s.f. (Reg.) **1.** Pîine. **2.** Fig. (Fam.) Mijloace de existență; slujbă, funcție.

PITECANTRÓP, *pitecantropi*, s.m. Nume dat omului fosil descoperit în insula Java, cu caractere intermediare între maimuțele antropoide și omul primitiv, care a trăit în pleistocenul inferior *(Pithecanthropus erectus)*.

PÎTICE adj. (În expr.) *Jocuri pitice*, jocuri care aveau loc din patru în patru ani la Delfi, în Grecia antică, în cinstea zeului Apolo.

PITÓN[1], *pitoane*, s.n. Instrument metalic în formă de țăruș, de țeavă, de teu, de lamelă etc., de diferite dimensiuni, avînd la capăt un inel prin care se introduce coarda și care este folosit de alpiniști, în timpul escaladărilor.

PITÓN[2], *pitoni*, s.m. (La pl.) Gen de șerpi marini, neveninoși, răspîndiți în regiunile tropicale, în general arboricoli, care se hrănesc cu mamifere mici și cu păsări, pe care le omoară prin sufocare, încolăcindu-se de două-trei ori în jurul prăzii *(Python)*; (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

PITORÉSC, -EÁSCĂ, *pitorești*, adj. (Despre fenomene, obiecte, medii naturale și sociale, personaje, limbaj, stil etc.; adesea substantivat) Care impresionează prin bogăția coloritului, prin diversitatea formelor, prin originalitatea și farmecul aspectelor particulare, prin plasticitate, expresivitate etc.; plin de farmec.

PITUITÁR, -Ă, *pituitari, -e*, adj. Care secretă pituită; pituitiv, mucigen. ◇ *Mucoasă pituitară* (și substantivat, f.), mucoasă a cavității nazale, constituită dintr-un epiteliu cilindric cu cili vibratili, care cuprinde elementele senzoriale ale mirosului. *Glandă pituitară*, hipofiză. [Pronunțat: *-tu-i-*]

PITUÍTĂ, *pituite*, s.f. (Biol.) Mucus.

PIȚIGÓI, *pițigoi*, s.m. (La pl.) Gen de păsări insectivore, sedentare și rătăcitoare, vioaie, din ordinul paseriformelor, unele mai mari, altele mai mici decît o vrabie, cu cioc conic, scurt și gros, cu pieptul și capul negru, cu spatele albastru-verzui și cenușiu, cu abdomenul galben, care trăiesc în zonele nordice temperate; (și la sg.) pasăre din acest gen; (regional) pițigoș.

PÍUĂ, *pive*, s.f. Instalație întrebuințată pentru îndesarea țesăturilor de lînă, prin frecarea și presarea acestora între doi cilindri rotitori și prin lovirea acestor țesături cu ciocane de lemn, într-un mediu cald și umed. [Pronunțat: *pi-uă*]

PIVÓT, *pivoturi*, s.n. Element central, punct de atracţie sau de sprijin esenţial în jurul căruia are loc desfăşurarea unei acţiuni, a unei activităţi, a unui proces.

PIVOTÁNT, -Ă, *pivotanţi, -te*, adj. (Despre rădăcinile unei plante) Care s-a dezvoltat mult, avînd forma aproximativ conică şi pătrunzînd vertical şi adînc în sol.

PÎZMĂ s.f. (Pop.) Pică, ciudă, invidie; duşmănie, ură.

PIZMĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *pizmăreţi, -e*, adj. (Înv. şi reg.) Care simte pică pe cineva; pizmaş.

PÎCLĂ, *pîcle*, s.f. Ceaţă deasă care apare, de obicei, dimineaţa şi seara; negură.

PÎLC, *pîlcuri*, s.n. Grup (restrîns) de oameni, de animale, de plante etc.

PÎLPÎÍ, pers. 3 *pîlpîie*, vb. IV. Intranz. (Despre foc) A arde încet, cu o flacără tremurătoare, aproape stinsă.

PÎNDÁR, *pîndari*, s.m. Persoană care păzeşte o pădure, o vie, o livadă, un teren cu semănături etc.; paznic.

PÎNTECE, *pîntece*, s.n. **1.** (Pop.) Abdomen, burtă. **2.** Porţiune cilindrică din corpul furnalului care face legătura dintre cele două porţiuni în formă de trunchi de con, cuva la partea superioară, şi etajul la partea inferioară, şi în care, la elaborarea fontei, are loc alierea fierului cu carbonul, constituind zona de carburare.

PÎRCĂLÁB, *pîrcălabi*, s.m. **1.** Dregător în Moldova şi Ţara Românească, în evul mediu, care conducea un judeţ, un ţinut, o cetate, avînd însemnate atribuţii militare, administrative şi judecătoreşti, reprezentînd pe domn în teritoriul supus autorităţii lui. **2.** Administrator al satelor boiereşti şi mănăstireşti, în evul mediu, în Ţara Românească.

PÎRDÁLNIC, -Ă, *pîrdalnici, -ce*, adj. (Pop. şi fam.) Afurisit, blestemat, rău.

PÎRGÁR, *pîrgari*, s.m. Membru în sfatul administrativ al unui oraş sau al unui tîrg, în ţările române, în evul mediu.

PÎRGAV, -Ă, *pîrgavi, -e*, adj. (Reg.; despre fructe) Care se coace mai repede decît altele din acelaşi gen; timpuriu, văratic.

PÎRGĂ s.f. Fază de început a coacerii unor fructe, legume sau cereale, înainte de coacerea deplină, de maturizare; starea fructelor, a legumelor şi a cerealelor în această fază.

PÎRGHIE, *pîrghii*, s.f. Bară rigidă care se sprijină pe un punct fix şi asupra căreia se exercită o forţă activă şi o forţă rezistentă; bară care serveşte la ridicarea sau la mişcarea unei greutăţi.

PÎRÎU, *pîraie*, s.n. Apă curgătoare mai mică decît rîul.

PÎRJÓL, *pîrjoluri*, s.n. Foc mare şi iute care distruge multe bunuri; incendiu violent şi mistuitor.

PÎRJOLÍ, *pîrjolesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) usca, a (se) ofili, a (se) veşteji din cauza căldurii prea mari (şi a secetei).

PÎRLEÁZ, *pîrleazuri*, s.n. Loc îngust de trecere peste un gard (mai ales la ţară), făcut din una sau din mai multe scînduri (ca nişte trepte) care se sprijină la capete pe cîte un ţăruş bătut în pămînt.

PÎRLOÁGĂ, *pîrloage*, s.f. Teren arabil lăsat nelucrat unul sau mai mulţi ani, pentru refacerea (fertilităţii) lui. ◆ (Colectiv) Ierburi crescute pe un teren arabil nelucrat; brazdă cosită pe terenuri cultivate sau necultivate.

PÎRPĂLÍ, *pîrpălesc*, vb. IV. Refl. A se frămînta sufleteşte, a se chinui, a se zbuciuma, a nu-şi găsi astîmpăr, linişte.

PÎSLĂ s.f. Material textil presat obţinut din fire de lînă sau de păr animal netoarse bătute la piuă, întrebuinţat la confecţionarea pălăriilor, a

încălțămintei călduroase, ca izolant etc.

PLACĂJ, *placaje*, s.n. Semifabricat din lemn, în formă de placă, realizat prin încleierea, sub presiune cu adezivi de calitate, a unui număr impar de foi de furnir suprapuse, alternativ, cu fibre încrucișate (de obicei la 90°), folosit la fabricarea mobilei, a ambalajelor, a ambarcațiilor etc.

PLACÁRDĂ, *placarde*, s.f. **1.** Bucată de carton, de hîrtie, panou de lemn etc. pe care se scrie o lozincă, un îndemn, o cugetare etc. **2.** (Înv.) Afiș, anunț.

PLĂCĂ, *plăci*, s.f. **1.** Material cu fețe plane și cu grosime uniformă și mult mai mică decît celelalte două dimensiuni. ◇ *Placă aglomerată*, placă obținută prin presarea așchiilor de lemn sau a deșeurilor de la exploatarea și industrializarea lemnului. *Placă fotografică*, placă de sticlă cu una dintre fețe acoperită cu o emulsie fotosensibilă, utilizată îndeosebi pentru realizarea negativelor fotografice. *Placă funerară* (sau *țombală*), placă de metal, de marmură etc., fixată pe un mormînt, pe care este scris numele persoanei decedate, anii de viață, un epitaf etc. *Placă comemorativă*, placă de marmură, de metal etc., cu o inscripție care celebrează amintirea unei personalități sau a unui eveniment important, așezată în locul în care a trăit acea personalitate sau în care s-au întîmplat faptele celebrate. **2.** (Zool.; în expr.) *Placă osoasă*, **a)** placă (1) de natură osoasă ce acoperea corpul peștilor placodermi fosili, apăruți la sfîrșitul perioadei cambriene din paleozoic; **b)** placă (1) de origine dermică, dispusă pe cinci șiruri longitudinale pe suprafața corpului, la nisetru; **c)** placă (1) de origine dermică acoperită de straturi cornoase de origine epidermică, care formează carapacea broaștelor țestoase.

PLACENTÁR, -Ă, *placentari, -e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care aparține placentei, privitor la placentă. **2.** S.n. (La pl.) Subclasă de mamifere care cuprinde animale cu placentă; (și la sg.) animal care face parte din această subclasă.

PLACENTÁȚIE, *placentații*, s. f. (Bot.) Felul în care sînt așezate placentele în ovar. ◇ *Placentație parietală*, placentație în care placentele sînt dispuse pe pereții ovarului. *Placentație axilară*, placentație în care placentele sînt așezate pe axa ovarului. *Placentație centrală*, placentație în care placenta pe care sînt prinse ovulele se află în mijlocul ovarului.

PLACÉNTĂ, *placente*, s.f. **1.** (Anat.) Organ musculos și spongios, vascular, dublu, format din unirea țesuturilor fetale și materne, în timpul gestației, la mamiferele placentare, făcînd legătura între mamă și embrion, pentru nutriția și respirația acestuia, și care la naștere se expulzează din uter; casă, căiță, cămașă, loc. **2.** (Bot.) Parte sau porțiune din pereții ovarului, rezultate din unirea marginilor carpelelor, pe care se fixează ovulele.

PLACHÉTĂ, *plachete*, s.f. **1.** Volum mic de versuri. **2.** Medalie care se oferă, ca recompensă, primilor (trei) clasați la unele competiții sportive.

PLACÍD, -Ă, *placizi, -de*, adj. (Livr.; adesea adverbial) Calm, potolit, liniștit; indiferent, nepăsător.

PLACODÉRM, *placodermi*, s.m. (La pl.) Subclasă de pești fosili, paleozoici, cu scheletul cartilaginos, care aveau capul și partea anterioară a corpului acoperite cu plăci osoase, primele vertebrate cu maxilar inferior; (și la sg.) pește care face parte din această subclasă.

PLAFÓN, *plafoane*, s.n. **1.** Suprafața interioară a planșeului superior al unei încăperi; tavan. **2.** Cifră-limită, limită valorică (maximă) în cadrul unor operații financiare, care nu poate fi depășită. **3.** Nivel maxim al unei

mărimi (viteză, turații etc.) pe care îl poate atinge un sistem tehnic. **4.** Înălțime la care se găsește, la un moment dat, suprafața inferioară a norilor față de sol. **5.** Altitudinea maximă la care poate urca o aeronavă.

PLÁGĂ, *plăgi*, s. f. (Med.) Rană.

PLAGIÁ, *plagiez*, vb. I. Tranz. A copia (integral sau parțial) ideile, operele etc. cuiva, prezentîndu-le drept creație personală. [Pronunțat: *-gi-a*]

PLAGIÁT, *plagiate*, s.n. Acțiunea de *a plagia*. ◆ (Concr.) Operă literară, artistică sau științifică a altcuiva, însușită (integral sau parțial) de cineva și prezentată drept creație personală. [Pronunțat: *-gi-at*]

PLAGIOCLÁZ, *plagioclazi*, s.m. (La pl.) Serie izomorfă de aluminosilicați naturali de natriu și calciu, din grupa feldspaților, cristalizați în sistemul triclinic, de culoare albă, cenușie-albăstrie cu reflexe și luciu sticlos, foarte răspîndiți în scoarța terestră, folosiți ca materie primă în industria ceramicii, ca piatră semiprețioasă sau de ornament etc. [Pronunțat: *-gi-o-*]

PLAGIOFOTOTRÓP, -Ă, *plagiofototropi, -e*, adj. (Despre rădăcina, tulpina și frunzele plantelor) Care crește orientîndu-se oblic sau perpendicular pe direcția și sensul razelor de lumină. [Pronunțat: *-gi-o-*]

PLAGIOGEOTRÓP, -Ă, *plagiogeotropi, -e*, adj. (Despre ramurile tulpinii și rădăcinii plantelor) Care crește oblic în sus sau oblic în jos, datorită direcției și sensului de atracție a pămîntului. [Pronunțat: *-gi-o-ge-o-*]

PLAI, *plaiuri*, s.n. Regiune de munte sau de deal înalt, cu întinse suprafețe aproape plane, acoperită, în general, cu pășuni.

PLÁJĂ, *plaje*, s.f. Porțiune de teren de pe malul unei ape, acoperită cu nisip fin.

PLAN, -Ă, (I 1, 2, 4, 5) *planuri*, s.n., (I 3, 4) *plane*, s.n., (II) *plani, -e*, adj. I. S.n. **1.** Proiect elaborat cu anticipare, cuprinzînd o suită ordonată de operații destinate să ducă la atingerea unui scop; program (de lucru). **2.** Distribuție metodică a părților componente ale unei lucrări științifice, literare, ale unei expuneri etc. **3.** Noțiune fundamentală din geometrie; suprafață plană **(II)**. ◇ *Plan de proiecție*, plan pe care se obține imaginea unui corp printr-o proiecție oarecare. *Plan complex*, plan raportat la un sistem de două axe ortogonale Ox, Oy, ale cărui puncte (x, y) sînt în corespondență biunivocă cu mulțimea numerelor complexe $x + iy$. **4.** (Astron.; în expr.) *Plan meridian*, plan **(I3)** determinat de verticala locului și de axa lumii. **5.** Desen tehnic care cuprinde reprezentarea grafică, la o anumită scară, a unui teren, a unei construcții etc. II. Adj. Referitor la plan **(I 3)**, care reprezintă un plan. ◇ *Figură plană*, figură care poate fi conținută cu toate punctele pe același plan **(I 3)**. *Geometrie plană*, ramură a geometriei care studiază figurile ale căror elemente sînt așezate în același plan **(I 3)**.

PLANCTÓN s.n. Totalitatea organismelor animale și vegetale, în general microscopice, care trăiesc în apă pînă la adîncimea de 200 m și care plutesc duse de valuri, constituind hrana peștilor sau a altor animale acvatice.

PLANCTONOFÁG, -Ă, *planctonofagi, -ge*, adj. (Despre animale acvatice) Care se hrănește cu plancton.

PLANETÁR, *planetare*, adj. (Fiz.; în expr.) *Model planetar*, model adoptat pentru atom, care consideră nucleul drept element central, iar electronii orbitînd în jurul acestuia ca planetele în jurul soarelui.

PLANÉTĂ, *planete*, s.f. Corp ceresc rece, fără lumină proprie, satelit al soarelui.

PLÁNIC, -Ă, *planici, -ce*, adj. Conform unui plan **(I 1)**; privitor la un plan.

PLANIFICÁ, *planific*, vb. I. Tranz. 1. A întocmi un plan (I 1); a programa, a organiza și a conduce pe bază de plan; a organiza o activitate, întocmind planul după care să se desfășoare diferitele ei faze. 2. A determina cantitatea de materiale, materii prime etc. necesare unei activități. ◆ A repartiza timpul de muncă (pe diferite ramuri de activitate). ◆ A prevedea, a include într-un plan (I 1).

PLANÓR, *planoare*, s.n. Aparat de zbor fără motor, la care deplasarea se realizează datorită construcției aerodinamice, curenților de aer și manevrelor de pilotaj.

PLANORÍSM s.n. 1. Ramură sportivă care se practică cu planorul. 2. Îndeletnicirea de a construi planoare.

PLANȘÉTĂ, *planșete*, s.f. 1. Placă dreptunghiulară făcută din lemn sau din metal și folosită ca suport pentru desen sau pentru diferite lucrări tehnice. 2. (În expr.) *Planșetă topografică*, aparat utilizat pentru trasarea pe un plan, fără calcule prealabile, a unor figuri asemenea celor de pe teren.

PLANTÁR, *plantari*, adj. (În expr.) *Mușchi plantar*, mușchi situat în talpa piciorului și care pune în mișcare degetele de la picioare.

PLANTÁȚIE, *plantații*, s.f. Suprafață de teren special amenajată în vederea cultivării pomilor fructiferi, a arborilor de pădure, a viței de vie; plante care cresc pe această suprafață de teren.

PLÁNTĂ[1], *plante*, s.f. Nume generic dat organismelor vegetale, cu o organizare mai simplă decît a animalelor, care trăiesc, în general, fixate de sol, de unde își extrag apa și sărurile minerale necesare pregătirii hranei prin fotosinteză, avînd nutriție autotrofă (cu excepția acelora saprofite sau parazite), structură celulară specifică, celulozică, sensibilitate și mișcări mult reduse.

PLÁNTĂ[2], *plante*, s.f. Fața inferioară, ușor boltită, cu care piciorul se sprijină pe sol, avînd mai mulți mușchi ce pun în mișcare degetele; talpa piciorului.

PLANTIGRÁD, -Ă, *plantigrazi, -de*, adj. (Despre unele mamifere terestre) Care merge călcînd pe toată talpa piciorului, avînd o deplasare greoaie.

PLANTÚLĂ, *plantule*, s.f. Nume dat plantelor[1] mici, în faza embrionară, cînd au rădăciniță, tulpiniță și cotiledoane.

PLASAMÉNT, *plasamente*, s.n. 1. Achiziționare a unui bun care are valoare intrinsecă, fie pentru a preveni o eventuală depreciere monetară, fie pentru revinderea sa ulterioară în scopul realizării unui beneficiu. 2. Faptul de a-și găsi sau de a procura cuiva o slujbă, un post; postul, serviciul, slujba, locul de muncă în care cineva este plasat.

PLASMAGÉNĂ, *plasmagene*, s.f. Genă din citoplasmă.

PLASMÁTIC, -Ă, *plasmatici, -ce*, adj. 1. Care se referă la plasmă (1), de plasmă; format din plasmă. 2. Care este puțin închegat, conturat, precizat; difuz, imprecis.

PLÁSMĂ s.f. 1. Parte lichidă, oarecum vîscoasă (fără elemente figurate), a sîngelui, a limfei sau a lichidului seminal, ușor alcalină, formată din apă, săruri minerale, protide, lipide, glucide, anticorpi etc., constituind substanța fundamentală a acestora. ◇ *Plasmă germinativă*, germen. 2. Substanță aflată într-o stare de agregare asemănătoare stării gazoase, puternic ionizată, alcătuită din electroni, ioni, atomi neutri și fotoni, considerată a fi a patra stare de agregare a materiei.

PLASMÓDIU, *plasmodii*, s.n. Masă protoplasmatică multinucleată, fără membrană celulară, avînd numai membrană albuminoidală. ◇ *Plasmodiul malariei*, gen de protozoare din clasa

sporozoarelor, parazite în sîngele unui numeros grup de animale (păsări, reptile, rozătoare, maimuțe și om), care provoacă malaria.

PLASMOGLOBULÁR, -Ă, *plasmoglobulari, -e*, adj. Care se referă la plasmă și la globulele din sînge.

PLASMOLÍZĂ, *plasmolize*, s.f. Fenomen de contracție și de desprindere a citoplasmei de membrană, provocat de pierderea (prin osmoză) a apei din celula vegetală vie, datorită prezenței unei soluții hipertonice extracelulare.

PLASMOTRÓN, *plasmotroane*, s.n. Generator de plasmă (2) realizat dintr-un arc electric într-o atmosferă de gaz, la o temperatură foarte ridicată.

PLÁSTIC, -Ă, *plastici, -ce*, adj. (Despre materiale) Care poate fi ușor deformat ireversibil fără a crăpa, a se sfărîma și a se rupe; căruia i se poate da, prin modelare, forma dorită. ◇ *Mase* (sau *materiale*) *plastice*, nume generic dat unui grup de materiale de sinteză avînd anumite particularități de structură, de compoziție și fizico-mecanice și calitatea de a prezenta, în faza de prelucrare, o anumită plasticitate (1); materiale din polimeri.

PLASTICITÁTE s.f. **1.** Proprietate a unui material de a se deforma ireversibil, sub acțiunea unei forțe exterioare, fără a crăpa, a se sfărîma sau a se rupe, și de a putea fi modelat ușor prin apăsare. ◆ Proprietate a unei materii prime ceramice de a forma cu apa o pastă care își menține coeziunea, după ce a fost frămîntată și uscată. **2.** Capacitate, calitate a unei opere literare, a unei imagini, a stilului, a unei expresii, a unui cuvînt etc. de a evoca ceva cît mai viu, cît mai sugestiv; vioiciune, expresivitate puternică a imaginilor artistice, a stilului, a limbajului etc.

PLASTÍDĂ, *plastide*, s.f. (La pl.) Constituent celular caracteristic plantelor (superioare), care posedă, în general, pigmenți colorați (cloroplaste, cromoplaste) sau necolorați (leucoplaste), avînd rol important în procesele biochimice.

PLASTIDÓM s.n. (Bot.) Totalitatea plastidelor incluse în citoplasmă.

PLASTIFIÁNT, *plastifianți*, s. m. Substanță sau amestec de substanțe care, adăugate în masa produșilor macromoleculari, îmbunătățesc unele proprietăți fizico-mecanice ale acestor produși (plasticitatea, flexibilitatea, alungirea etc.) ușurînd, concomitent, și capacitatea lor de a fi prelucrați.

PLASTILÍNĂ, *plastiline*, s.f. Material plastic, ușor maleabil, constituit dintr-un amestec de caolin, substanțe grase, rășini naturale sau sintetice, colorat cu diferiți pigmenți și folosit la mici lucrări de modelare.

PLASTOGRÁF, -Ă, *plastografi, -e*, s.m. și f. Persoană care falsifică acte sau semnături pe acte, prezentîndu-le drept autentice, cu scopul de a înșela.

PLASTOGRAFÍE, *plastografii*, s.f. Falsificare a unui act sau a semnăturii de pe un act; fals în acte publice. ◆ (Concr.) Document falsificat.

PLASTRÓN, *plastroane*, s.n. Parte abdominală, constituită din plăci osoase, formînd un fel de plasă, care, împreună cu carapacea, alcătuiește țesutul broaștelor țestoase.

PLÁSTURE, *plasturi*, s.m. (Farm.) Emplastru. ◆ (Pop.) Cataplasmă.

PLATÁN, *platani*, s.m. Arbore exotic cu frunze lung pețiolate, palmat-lobate, cu fructe compuse și persistente, sferice, ce rămîn în timpul iernii pe arbori, cu scoarța trunchiului descojită, cultivat la noi ca arbore de ornament *(Platanus acerifolia)*.

PLATELMÍNT, *platelminți*, s.m. (La pl.) Încrengătură de viermi cu corpul lat, turtit dorso-ventral, nesegmentat, cu simetrie bilaterală, lipsit de aparat respirator și circulator, cu un singur orificiu buco-anal, în general paraziți

și hermafroditi *(Plathelminthes)*; (și la sg.) vierme care face parte din această încrengătură.

PLATFÓRMĂ, *platforme*, s.f. **1.** Teritoriu întins, rigid (și mai ridicat) al scoarței terestre, alcătuit dintr-o bază cristalină cutată și dintr-un strat sedimentar subțire la suprafață. **2.** Construcție sau suprafață de teren plană, amenajată pentru efectuarea unor lucrări cu caracter tehnic, pentru instalarea unui utilaj, pentru verificarea unor mașini sau aparate, pentru depozitarea unor materiale etc. ◇ *Platformă industrială*, zonă în care sînt concentrate mai multe unități industriale cu profiluri diferite sau asemănătoare. **3.** Program, expunere de principii a unei organizații politice sau obștești, a unei (unor) grupări, a unor coaliții politice.

PLÁTINĂ s.f. Pt cu Z = 78. Element chimic cu caracter metalic, care face parte din grupa metalelor tranziționale, de culoare albă-argintie strălucitoare, maleabil și ductil, cu activitate chimică redusă, folosit la confecționarea unor ustensile de laborator, a termometrelor electrice cu rezistență, a termoelementelor, a bijuteriilor, drept catalizator etc.

PLATÍNIC, -Ă, *platinici, -ce*, adj. (Despre metale) Care se situează în triada a doua și a treia a grupei a VIII-a a sistemului periodic al elementelor, găsindu-se în natură împreună cu platina și asemănîndu-se, prin proprietățile lor fizico-chimice, cu ea.

PLATITÚDINE, *platitudini*, s.f. Banalitate, mediocritate; (concr.) vorbă, idee banală, comună, fără valoare.

PLATÓNIC, -Ă, *platonici, -ce*, adj. **1.** Care aparține platonismului, privitor la platonism; platonian, platonician. ◆ (Despre sentimente) Pur, ideal, spiritualizat. **2.** Care nu se poate realiza, care nu se concretizează, care nu poate fi pus în practică; formal, abstract.

PLATONÍSM s.n. Concepție filozofică a lui Platon și a adepților săi, potrivit căreia singura realitate ar fi lumea ideilor.

PLĂTOȘĂ, *platoșe*, s.f. Armură de zale, de fier, de piele etc., de forma unui pieptar, cu care se îmbrăcau ostașii, în antichitate și în evul mediu, spre a se apăra de loviturile dușmanilor; cuirasă.

PLATÓU, *platouri*, s.n. (Geogr.) Podiș.

PLĂUR, *plauri*, s.m. Vegetație acvatică compactă, constituită dintr-o acumulare de rădăcini, rizomi de stuf și diverse elemente organice și minerale, care formează insule plutitoare la suprafața apei; (reg.) plav.

PLĂVIE, *plavii*, s.f. Insuliță plutitoare (sau fixată la malul apei) formată din stuf, ierburi, rădăcini de arbori etc. amestecate cu nămol.

PLĂIÉȘ, *plăieși*, s.m. Locuitor de la graniță însărcinat cu paza frontierei țării în părțile de munte, în Moldova și în Țara Românească, în sec. XV — — XVIII. [Pronunțat: *plă-ieș*]

PLĂMÎN, *plămîni*, s.m. Fiecare dintre cele două organe principale cu aspect spongios, înconjurate de pleură, situate simetric în cavitatea toracică, cu ajutorul cărora se face respirația, la om și la vertebrate; pulmon.

PLĂPÎND, -Ă, *plăpînzi, -de*, adj. (Despre oameni, animale și plante) Lipsit de rezistență; care are o dezvoltare sub cea normală.

PLĂSEÁ, *plăsele*, s.f. Fiecare dintre cele două părți de metal, de os, de lemn etc. care acoperă mînerul unui cuțit, al unui briceag, al unui pumnal etc. ◆ Mîner al unui cuțit, al unui briceag, al unui pumnal etc.

PLĂSMUÍ, *plăsmuiesc*, vb. IV. Tranz. A face, a crea, a produce, a făuri, a alcătui, a inventa, a născoci, a scorni.

PLĂVÁN, -Ă, *plăvani, -e,* adj. (Care are părul) de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie.

PLĂVÍȚ, -Ă, *plăviți, -e,* adj. (Despre animale) Care are părul sau lîna de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie.

PLÉBE s.f. **1.** Categorie socială din Roma antică alcătuită din supușii ginților și triburilor vecine care nu făceau parte din poporul roman propriu-zis, și care se bucura de libertate personală, putea avea proprietăți funciare, era obligată să plătească impozite, să presteze servicii în timp de război, dar care era lipsită de drepturi politice; categorie socială din Imperiul roman alcătuită din romani liberi fără o activitate productivă permanentă, care trăia din cîștiguri întîmplătoare, poseda o mică proprietate, făcea parte din armata romană și plătea impozite. **2.** Pătura cea mai săracă a populației orășenești, în evul mediu, în apusul Europei, aflată în afara ierarhiei feudale și care, alături de țărănime, a avut un rol important în revoluțiile din sec. XVI—XVIII.

PLEBÉU, *plebei,* s.m. Persoană care făcea parte din plebe.

PLEBICÍST s.n. v. **plebiscit.**

PLEBISCÍT, *plebiscite,* s.n. Acțiune de consultare directă (prin vot) a maselor populare dintr-o anumită țară pentru rezolvarea unor importante probleme de stat. [Variantă: (impr.) **plebicíst** s.n.]

PLEDÁ, *pledez,* vb. I. Intranz. și tranz. A vorbi în fața unei instanțe judecătorești (ca avocat), apărînd cauza uneia dintre părțile aflate în litigiu. ◆ A susține (înflăcărat) o cauză, a apăra (cu convingere) o idee, un interes.

PLEDOARÍE, *pledoarii,* s.f. Expunere orală făcută în fața instanței de judecată de fiecare dintre părțile aflate în proces, cu privire la cauza supusă judecății și pentru susținerea punctului de vedere propriu. ◆ Apărare, susținere călduroasă (orală sau scrisă) a unei cauze, a unei idei, a unui principiu etc.

PLEIÁDĂ, *pleiade,* s.f. **1.** Grup de oameni (iluștri) legați prin preocupări comune, unitate de concepție și de năzuință etc. **2.** Grup de elemente chimice din sistemul periodic al elementelor, cu proprietăți chimice asemănătoare între ele. **3.** Totalitatea (amestecul) izotopilor aceluiași element chimic. [Pronunțat: *ple-ia-*]

PLEIN-ÁIR s.n. Pictură practicată în aer liber, a cărei tehnică și gamă cromatică sugerează atmosfera și lumina specifică peisajului natural. [Pronunțat: *plenér*]

PLEISTOCÉN, -Ă, *pleistoceni, -e,* s.n., adj. **1.** S.n. Prima epocă a cuaternarului, care reprezintă timpul scurs de la apariția primilor indicii de climat rece și pînă la sfîrșitul glaciațiilor, caracterizată prin alternări de glaciații cu perioade calde, prin răspîndirea unor mamifere mari și, mai ales, prin apariția omului; cuaternar inferior. **2.** Adj. Care aparține pleistocenului **(1),** privitor la pleistocen. [Pronunțat: *ple-is-*]

PLENÁR, -Ă, *plenari, -e,* adj. **1.** (Despre ședințe, adunări, reuniuni) Care se ține cu participarea tuturor membrilor. ◆ (Substantivat, f.) Consfătuire, adunare, ședință la care participă toți membrii unui for de conducere, ai unei organizații etc. și care se convoacă potrivit regulilor înscrise în statutul acelui for, acelei organizații etc. **2.** (Livr.) Total, întreg, complet, desăvîrșit, deplin.

PLENIPOTENȚIAR, *plenipotențiari,* s.m., adj. (Persoană) care reprezintă, în anumite împrejurări, conducerea unui stat pe lîngă guvernele altor țări și care are, în această calitate, puteri depline; plenipotent. [Pronunțat: *-ți-ar*]

PLENITÚDINE s.f. Dezvoltare completă, integrală; deplinătate, totalitate. ◆ Însușire a ceea ce a ajuns la o asemenea dezvoltare, la desăvîrșire.

PLEOÁPĂ, *pleoape*, s.f. Organ anex de protecție a globului ocular al vertebratelor tetrapode (lipsind la pești).

PLEOȘTÍT, -Ă, *pleoștiți, -te*, adj. (Pop. și fam.) Lăsat într-o parte sau în jos.

PLESNITOÁRE, *plesnitori*, s.f. Plantă dicotiledonată erbacee, din familia cucurbitaceelor, monoică, cu flori galbene, cu fructul o peponidă care, la maturitate, plesnește cu zgomot, aruncînd în afară semințele *(Ecballium elaterium)*.

PLEȘÚV, -Ă, *pleșuvi, -e*, adj. (Despre munți, dealuri etc.) Lipsit (total) de vegetație.

PLETÓRIC, -Ă, *pletorici, -ce*, adj. Care este în număr prea mare, care este prea abundent.

PLÉURĂ, *pleure*, s.f. Membrană seroasă dublă care învelește plămînii mamiferelor, partea externă sau parietală fiind în contact cu pereții cutiei toracice, cea internă (pulmonară sau viscerală) cu plămînii, iar spațiul dintre cele două pleure, plin cu lichid seros interpleural, care favorizează mișcările plămînilor. [Pronunțat: *ple-u-*]

PLEUROSCOPÍE, *pleuroscopii*, s.f. Examinare vizuală a cavității pleurei cu ajutorul unui instrument special. [Pronunțat: *ple-u-*]

PLEUSTÓN s.n. Subdiviziune a pelagialului, formată din taluri pluricelulare și alge roșii sau brune care plutesc ca niște insule pe apă. [Pronunțat: *ple-us-*]

PLEX, *plexuri*, s.n. Rețea de fibre nervoase, vase sangvine sau vase limfatice împletite nesistematizat între ele, care se află în diferite puncte ale organismului.

PLÉXIGLAS s.n. Polimetacrilat de metil.

PLEZIOZAURIÁN, *pleziozaurieni*, s.m. Reptilă fosilă acvatică, jurasică, ce avea lungimea de 3—5 m, membrele transformate în lopeți înotătoare, craniul mic și gîtul șerpuitor. [Pronunțat: *-zi-o-za-u-ri-an*]

PLIÁ, *pliez*, vb. I. Tranz. A îndoi o hîrtie, o țesătură etc., suprapunînd părțile într-o anumită ordine; a împături. [Pronunțat: *pli-a*]

PLÍCĂ, *plice*, s.f. Cută, îndoitură a pielii ori a unor membrane nervoase sau seroase.

PLIOCÉN, -Ă, *plioceni, -e*, s.n., adj. 1. S.n. A doua (și ultima) epocă a neogenului, situată între miocen și cuaternar, reprezentata, în partea de vest a Europei, prin depozite marine, iar în cea de est, prin depozite lacustre, și care ține pînă la apariția primilor indicii de climat rece. 2. Adj. Care ține de pliocen (1), care aparține pliocenului, care se referă la pliocen, caracteristic pliocenului. [Pronunțat: *pli-o-*]

PLIU, *pliuri*, s.n. Cută la baza ochiului celor mai multe mamifere, rest din membrana nictitantă care s-a atrofiat.

PLOÁIE, *ploi*, s.f. Precipitație sub formă de picături de apă ce cad din atmosferă datorită condensării vaporilor de apă. [Pronunțat: *ploa-ie*]

PLOCÓN, *plocoane*, s.n. Denumire dată unor dări și unor daruri, în evul mediu.

PLOP, *plopi*, s.m. Gen de arbore dicotiledonat din familia salicaceelor, cu lemn moale, fără duramen, cu scoarța albă-cenușie, netedă, cu frunze simple, alterne, lung pețiolate, cu limb lat, zimțate pe margini, cu flori unisexuate dioice, dispuse în amenți, cu fructul o capsulă cu multe semințe prevăzute cu un smoc de perișori albi mătăsoși *(Populus)*; arbore din acest gen.

PLÓSCĂ, *ploști*, s.f. Vas de lemn, de argilă arsă, de metal sau de piele, cu

capacitate mică, rotund și turtit, cu gîtul scurt și strîmt, în care se ține băutură și care se poartă, de obicei, atîrnat de o curea.

PLOȘNIȚĂ, *ploșnițe*, s.f. Nume dat mai multor insecte parazite din ordinul heteropterelor posedînd, pe abdomen, glande ce produc o substanță urît mirositoare, cu aparatul bucal specializat pentru înțepat și supt.

PLUGUȘOR, *plugușoare*, s.n. (La sg.) Datină a uratului de Anul nou, în folclorul românesc; (și la pl.) urare, versuri care se rostesc cu această ocazie.

PLUMB s.n. **1.** Pb cu Z = 82. Element chimic cu caracter metalic din grupa a IV-a, principală, din sistemul periodic al elementelor, obținut prin prăjirea oxidantă a sulfurii de plumb și prin reducerea, cu cărbune, a oxidului format, metal compus, cu luciu cenușiu-albăstrui (care, în aer, dispare rapid), cu densitate mare, cu duritate mică, ductil, maleabil, deformîndu-se plastic ușor la temperatura obișnuită, toxic, folosit la elaborarea diferitelor aliaje, la fabricarea acumulatoarelor, a țevilor pentru unele conducte de apă etc. **2.** Greutate de plumb **(1)**, de diferite forme.

PLUMBURÍU,-ÍE, *plumburii*, adj. Cenușiu (ca plumbul).

PLUMÚLĂ, *plumule*, s.f. Muguraș primar al embrionului unei semințe, din care se dezvoltă tulpinița.

PLURĂL,-Ă, *plurali,-e*, adj., s.n. (Gram.) **1.** Adj. (În expr.) *Număr plural* (și substantivat, n.), categorie gramaticală care indică două sau mai multe ființe sau lucruri de același fel. **2.** S.n. (În expr.) *Pluralul autorității* (sau *al maiestății*), pluralul folosit în locul singularului în vechile acte oficiale, cînd autoritățile vorbeau despre ele însele. *Pluralul autorului*, pluralul folosit în locul singularului, în opere științifice, publicistice și oratorice. *Pluralul modestiei*, plural (folosit mai ales în vorbirea populară) de referire la persoana proprie, în discuția cu cineva considerat superior. *Pluralul politeții* (sau *al reverenței*), pluralul folosit în locul singularului în opere științifice, în formule de adresare respectuoasă către cineva etc.

PLURICELULĂR,-Ă, *pluricelulari,-e*, adj. Care este format din mai multe celule.

PLUS, **(1)** *plusuri*, s.n., **(2)** adv. **1.** S.n. (Mat.) Semn grafic care indică operația de adunare sau caracterizează numerele (sau mărimile) pozitive. **2.** Adv. Mai mult, și încă.

PLUSPRODÚS s.n. Produs creat de lucrătorii din sfera productivă în timpul de muncă suplimentar.

PLUSVALOÁRE s.f. Valoare nou creată de către muncitorii salariați, în procesul de producție, peste echivalentul valorii forței lor de muncă, și însușită gratuit de către capitaliști; rezultatul valoric al exploatării muncitorilor de către capitaliști.

PLÚTĂ[1], *plute*, s.f. Ambarcație construită din trunchiuri de copaci prinse împreună și destinată transportului de bușteni pe apele curgătoare.

PLÚTĂ[2], *plute*, s.f. **1.** Țesut secundar de protecție format din celule moarte, cu membrane impermeabile și cu lemnul gol (la stejarul de plută) sau plin cu substanțe tanante ori cu rășini (la brad), care se formează pe rădăcini, tulpini, fructe și care se folosește ca material termoizolant, la confecționarea colacilor de salvare, la fabricarea dopurilor; suber. **2.** Specie de plop ale cărui ramuri cresc aproape de la baza trunchiului, dînd coroanei o formă de piramidă lungă și îngustă *(Populus pyramidalis)*.

PLUTĂRÍT s.n. Transportul pe apele curgătoare al buștenilor legați între ei, în plute[1].

PLUTITÓR, *plutitoare*, s.n. (Tehn.) Flotor.

PLUTOCRAȚÍE, *plutocrații*, s.f. Grup al celor mai bogați membri ai unei clase exploatatoare, în mîinile căruia se află concentrată (direct sau indirect) puterea economică și politică în stat.

PLUTÓNIU s.n. Pu cu Z = 94. Element chimic radioactiv cu caracter metalic din grupa actinidelor, prezentînd numeroși izotopi, dintre care cel mai important este izotopul cu masa atomică 239, fisionabil prin captare de electroni, capabil să întrețină reacții nucleare în lanț, folosit la obținerea energiei nucleare prin bombardarea cu neutroni.

PLUVIÁL,-Ă, *pluviali,-e*, adj. (Livr.) De ploaie; despre ploaie. [Pronunțat: *-vi-al*]

PLUVIOMÉTRU, *pluviometre*, s.n. Aparat pentru măsurarea cantității de precipitații căzute pe o anumită suprafață de teren într-un anumit interval de timp. [Pronunțat: *-vi-o-*]

PLUVIÓS,-OÁSĂ, *pluvioși,-oase*, adj. (Livr.) Cu (multă) ploaie; ploios. [Pronunțat: *-vi-os*]

PNEUMATOFÓR, *pneumatofori*, s.m. **1.** (Zool.) Individ din colonia de sifonofore situat la capătul superior al stolonului, de forma unei vezicule pline cu aer și avînd rol de plutitor al coloniei. **2.** (Bot.) Rădăcină respiratoare la plantele din zona tropicală umedă, în mangrove, în care predomină țesutul lax, cu spații intercelulare și cu geotropism negativ. [Pronunțat: *pne-u-*]

PNEUMOGÁSTRIC, *pneumogastrici*, adj. (Anat.; în expr.) *Nerv pneumogastric*, nerv vag. [Pronunțat: *pne-u-*]

PNEUMONÍE, *pneumonii*, s.f. Grupă de boli pulmonare caracterizate prin inflamația unui lob sau a unui segment pulmonar, provocată mai ales de virusuri și manifestată prin febră, tuse, junghiuri, frisoane, expectorație. ◇ *Dublă pneumonie*, pneumonie care afectează ambii plămîni. [Pronunțat: *pne-u-*]

PNEUMOSTÓM, *pneumostomi*, s.m. Orificiu respirator care se află la marginea deschiderii cochiliei, la gasteropode. [Pronunțat: *pne-u-*]

PNEUMOTÁXIC, *pneumotaxici*, adj. (În expr.) *Centru pneumotaxic*, centru nervos situat în puntea lui Varolio, care reglează centrii respiratori bulbari. [Pronunțat: *pne-u-*]

PÓAMĂ, *poame*, s.f. Fruct fals, cărnos, indehiscent, cu endocarpul membranos și mezocarpul cărnos, provenit din dezvoltarea și din modificarea receptaculului, caracteristic mărului, părului și gutuiului. ◆ (Reg.) Struguri.

POÁNTĂ, *poante*, s.f. **I.** Finalul unei epigrame, unei glume, al unei anecdote etc., care cuprinde nota spirituală, de efect, determinată de ciocnirea de idei și situații neprevăzute, de reliefarea unor contraste, de asociații surprinzătoare etc., și care dezvăluie atitudinea lirică, optimistă sau ironică a creatorului, constituind momentul culminant al creației sale. **II.** Vîrful degetelor de la picioare, pe care stau balerinele în diverse momente ale executării unui dans; poziție de balet care constă în ridicarea (și deplasarea) balerinei pe vîrful degetelor de la picioare.

POANTILÍSM s.n. Procedeu folosit în pictură care constă în descompunerea petei de culoare în puncte și în liniuțe de culori pure, ca un mozaic, din al căror amestec optic rezultă tonul dorit. ◆ Școală, în pictura modernă, care folosește acest procedeu. [Scris și: (după fr.) *pointilism*]

POÁRTĂ s.f. Reședința, curtea sultanului sau a unui pașă, în epoca suzeranității turcești asupra țărilor române. ◆ Imperiul otoman.

POCÁL, *pocale*, s.n. Vas (metalic) de diferite forme și mărimi, cu deschizătură largă (și cu picior), folosit mai ales pentru băut.

POCLÁDĂ, *poclăzi*, s.f. (Reg.) Țesătură de casă (mițoasă), de obicei din

lînă nevopsită, întrebuinţată ca învelitoare sau ca aşternut.

POD, *poduri*, s.n. **1.** Porţiune de teren cuprinsă între două văi învecinate, situată într-o regiune de podiş. **2.** (În expr.) *Pod natural* (sau *carstic*), porţiune a tavanului unei peşteri rămasă suspendată în urma prăbuşirii acestuia.

PODÁGRĂ s.f. (Med.) Gută.

PODBÁL, *podbeli*, s.m. Plantă perenă, dicotiledonată, sălbatică, din familia compozitelor, cu rizom cărnos, cu flori galbene, cu frunze avînd limbul mare şi întreg, folosită ca ceai contra tusei *(Tussilago farfara)*.

PODGÓRIE, *podgorii*, s.f. Regiune întinsă, de obicei deluroasă, cu mari plantaţii de viţă de vie, care asigură producerea unui anumit tip de vin.

PODIDÍ, *podidesc*, vb. IV. Tranz. (Despre lacrimi, sînge etc.) A porni să curgă brusc şi cu putere; a ţîşni, a izbucni.

PODÍŞ, *podişuri*, s.n. Formă de relief întinsă, relativ înaltă şi, de obicei, netedă, despărţită de regiunile din jur prin văi lungi sau închisă între munţi; platou.

PODÍŞCĂ, *podişti*, s.f. Pod mic peste ape sau peste şanţuri, aflat mai ales la intrarea în curtea unei case ţărăneşti.

PODVĂDĂ, *podvezi*, s.f. Obligaţie la care erau supuşi ţăranii dependenţi, în evul mediu, în ţările române, în folosul domniei, mai ales în timp de război, care consta în transport, în punerea la dispoziţie a animalelor de tracţiune etc.

PODZÓL, *podzoluri*, s.n. Sol nisipos şi lutos, de culoare cenuşie-negricioasă, sărac în calciu, cu fertilitate naturală slabă, care se formează sub vegetaţia pădurilor, într-un climat rece şi umed.

PODZÓLIC,-Ă, *podzolici,-ce*, adj. (Despre soluri) Care conţine nisip şi lut, care este sărac în calciu, care conţine podzol.

POÉM, *poeme*, s.n. **1.** Specie a poeziei epice, de mare întindere, cu conţinut eroic, istoric, filozofic, legendar etc. ◇ *Poem în proză*, specie a prozei literare în care predomină notaţia lirică. *Poem dramatic*, operă dramatică (în proză sau în versuri) în care predomină lirismul, expresia vibrantă, patetică. **2.** Mică piesă muzicală instrumentală, vocală sau vocal-simfonică, de construcţie liberă, cu caracter liric sau liric-narativ.

POETĂSTRU, *poetaştri*, s.m. (Depr.) Poetaş. [Pronunţat: *po-e-*]

POETÁŞ, *poetaşi*, s.m. (Depr.) Poet mediocru, lipsit de talent; poetastru. [Pronunţat: *po-e-*]

POÉTIC,-Ă, *poetici,-ce*, adj. Care aparţine poeziei, privitor la poezie, caracteristic poeziei. ◆ Fig. Care poate inspira pe poeţi, demn de a fi motiv de inspiraţie (prin aspect, farmec, gingăşie etc.).

POETIZÁ, *poetizez*, vb. I. Tranz. A înfrumuseţa; a idealiza. [Pronunţat: *po-e-*]

POEZÍE, *poezii*, s.f. Creaţie literară în versuri. [Pronunţat: *po-e-*]

POFÍDĂ, *pofide*, s.f. Ciudă, necaz. ◇ Expr. *În pofida (cuiva* sau *a ceva)*, în ciuda, împotriva...; cu toate că...

POFTEÁLĂ, *pofteli*, s.f. (Pop.) Faptul de a pofti, de a dori (ceva sau pe cineva); poftire.

POGÁCE, *pogăci*, s.f. (Pop.) Turtă de mălai sau de făină de grîu, de obicei cu jumări de porc, coaptă în cuptor sau pe plită.

POGHIÁZ, *poghiazuri*, s.n. **I.** (Înv. şi reg.) Formaţie militară trimisă într-o ţară străină ca să jefuiască; ceată de jefuitori. **II.** (Reg.; la pl.) Locuri cu rîpe, locuri pustii, neumblate.

POGÓN, *pogoane*, s.n. Unitate de măsură pentru suprafeţe de teren agri-

col, a cărei mărime variază, după epoci şi după regiuni, în jurul unei jumătăţi de hectar; teren agricol cu această suprafaţă.

POGONĂRÍT s.n. Impozit care se plătea, în ţările române, în evul mediu, în favoarea domniei, pentru fiecare pogon cultivat cu viţă de vie, cu tutun sau cu porumb.

POGRIBÁNIE, *pogribanii*, s.f. (Înv.) Slujba şi ceremonia religioasă a înmormîntării.

POGRÓM, *pogromuri*, s.n. Acţiune teroristă organizată de elementele ultrareacţionare, şovine dintr-un stat, care constă în uciderea în masă a membrilor unui grup minoritar naţional sau rasial, însoţită de jafuri şi devastări.

POIÁNĂ, *poieni*, s.f. Suprafaţă de teren fără arbori în interiorul unei păduri, acoperită numai cu plante ierboase; luminiş. [Pronunţat: *po-ia-*]

POICHILOTÉRM,-Ă, *poichilotermi,-e*, adj., s.n. (Animal) care are temperatura corpului variabilă, în funcţie de temperatura mediului înconjurător.

POJÁR, (2) *pojaruri*, s.n. **1.** Boală contagioasă (la copii), caracterizată prin temperatură ridicată, stare de rău şi apariţia unor pete roşii pe piele; rujeolă, vărsat mic. **2.** (Înv. şi reg.) Foc mare care distruge terenuri (şi vieţi); incendiu.

POJGHÍŢĂ, *pojghiţe*, s.f. Înveliş al unor legume sau fructe.

POL, *poli*, s.m. **1.** Fiecare dintre cele două puncte de pe o sferă în care această este intersectată de o axă ce trece prin centrul ei. ◇ *Pol terestru*, fiecare dintre cele două puncte ale pămîntului în care acesta este intersectat de axa sa de rotaţie şi în care se reunesc toate meridianele geografice. **2.** Punct fix la care se raportează coordonatele unui punct într-un sistem de coordonate polare. **3.** Punct singular al unei transformări geometrice. **4.** Fiecare dintre cele două puncte sau regiuni ale unui corp opuse una celeilalte din punctul de vedere al unei anumite proprietăţi. ◇ *Pol electric*, regiune a unui corp electrizat sau a unui circuit electric, de la care diverg (polul pozitiv) sau către care converg (polul negativ) liniile de cîmp electric. *Pol magnetic*, regiune a unui corp aflat în stare de magnetizare sau a unui circuit magnetic, de la care diverg (polul nord) sau către care converg (polul sud) liniile de cîmp magnetic. **5.** Parte componentă a unei maşini electrice, care contribuie la magnetizarea circuitului magnetic al maşinii. **6.** Piesă a unei pile galvanice, care stabileşte contactul cu circuitul exterior.

POLÁR,-Ă, *polari,-e*, adj. **1.** (Geogr., Astron.) Privitor la cei doi poli tereştri, de la poli, caracteristic polilor, din regiunea sau din zona polilor. ◇ *Steaua polară*, steaua principală din constelaţia carul-mic, situată pe prelungirea boreală a axei terestre, care serveşte ca mijloc de orientare şi după care se poate stabili direcţia nordului. *Noapte polară*, noapte de iarnă care se întîlneşte în regiunile de dincolo de cercurile polare şi care poate dura pînă la o jumătate de an. **2.** (Mat.; în expr.) *Coordonate polare (în plan)*, coordonate al căror sistem de referinţă este alcătuit dintr-un punct (numit pol) şi o semiaxă cu originea în acel punct. **3.** (Fiz.) Privitor la polii unui magnet sau ai unei pile electrice. **4.** (Fiz.) Referitor la un corp sau la un mediu care prezintă polaritate. **5.** (Chim.; în expr.) *Moleculă polară*, moleculă în care centrul de greutate al sarcinilor electrice pozitive nu coincide cu centrul de greutate al sarcinilor electrice negative; moleculă care prezintă un dipol-moment electric diferit de zero. *Lichid polar*, lichid format din molecule polare.

POLARIMÉTRU, *polarimetre*, s.n. Aparat pentru măsurarea unghiului de rotaţie cu care o substanţă optic activă roteşte planul luminii monocro-

matice polarizate, precum și pentru determinarea concentrațiilor soluțiilor de substanțe optic active, dacă se cunosc dinainte valorile unghiurilor de rotație corespunzătoare unei anumite scări de concentrații.

POLARITÁTE, *polarități*, s.f. 1. Proprietate a unui sistem fizic de a avea, în două puncte ale sale, caracteristici de aceeași natură, dar opuse una celeilalte. 2. Proprietate a unui organism vegetal sau a unei părți din el de a forma două puncte de creștere cu proprietăți diferite. 3. (Fil.) Specie a contradicției care constă în relația dintre doi termeni care prezintă cel mai mare grad de opoziție și care, totodată, se presupun reciproc, unul neputînd fi conceput fără celălalt.

POLARIZÁ, *polarizez*, vb. I. Tranz. 1. (Fiz.) A transforma lumina naturală (prin fenomene de reflexie, refracție, birefringență etc.) în lumină polarizată, în care vectorul cîmp electric și vectorul cîmp magnetic prezintă direcții preferențiale de oscilație. ◆ Intranz. și refl. A dobîndi proprietatea de a avea poli electrici sau magnetici. 2. Fig. A aduna, a strînge, a concentra în jurul său.

POLARIZÁRE, *polarizări*, s.f. 1. Acțiunea de *a polariza* și rezultatul ei; transformare a unei radiații electromagnetice din stare naturală în stare polarizată. ◇ *Polarizare rotatorie*, fenomen de rotire a planului de polarizare al luminii liniar polarizate la trecerea ei printr-o substanță optic activă. ◆ Polarizație. 2. Proces prin care un corp sau un sistem fizic dobîndește proprietatea de polaritate (1); stare a unui corp sau a unui sistem fizic care a suferit un astfel de proces. ◇ *Polarizare electrică*, obținere a unei asimetrii în distribuția sarcinilor electrice pozitive și negative ale unui mediu, ale unui corp sau ale unui sistem fizic. *Polarizare magnetică*, magnetizare. *Polarizare electrochimică*, acumularea la electrozi a ionilor care realizează conducția într-o baie electrolitică sau într-o pilă galvaniçă, micșorînd, prin aceasta, intensitatea curentului.

POLARIZÁT,-Ă, *polarizați,-te*, adj. (Fiz.) Care a fost supus acțiunii de polarizare. ◇ *Lumină polarizată*, lumină alcătuită din radiații electromagnetice ale căror direcții de oscilație nu sînt uniform distribuite în jurul direcției de propagare. *Lumină plan* (sau *liniar*) *polarizată*, fascicul de lumină în care vectorul electric prezintă un plan unic de oscilație (sau o direcție unică).

POLARIZÁȚIE, *polarizații*, s.f. Mărime vectorială care caracterizează starea de polarizare a unui corp sau a unui mediu; polarizare.

POLARIZÓR,-OÁRE, *polarizori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care (poate) produce polarizarea luminii; polarizant. 2. S.n. Dispozitiv care servește la polarizarea luminii.

POLAROÍD, *polaroizi*, s.m. Polarizor confecționat sub formă de plăcuță sau de peliculă.

PÓLCĂ, *polci*, s.f. Numele unui dans popular originar din Boemia, în ritm viu, sprinten, care, în a doua jumătate a sec. XIX, a devenit dans de bal; melodie după care se execută acest dans.

POLCÓVNIC, *polcovnici*, s.m. (Înv.) Comandant al unei unități militare, corespunzător colonelului de azi.

PÓLDER s.n. Porțiune joasă de teren, din Olanda, smulsă mării sau unui lac maritim și redată agriculturii, după îndiguire și după eliminarea apei prin drenare.

POLEÍ, *poleiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subțire de aur sau de argint (în scopul protejării sau al înfrumusețării).

POLÉMIC,-Ă, *polemici,-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Discuție în contradictoriu pe o temă literară, științifică, politică etc.

2. Adj. Care ține de polemică (1), specific unei polemici, cu tendință de polemică; combativ.

POLEMÍST,-Ă, *polemiști,-ste*, s.m. și f. Persoană care susține, întreține o polemică.

POLEMIZÁ, *polemizez*, vb. I. Intranz. A duce, a susține, a întreține o polemică; a discuta în contradictoriu.

POLEMOLOGÍE s.f. Ramură a științelor politice care studiază cauzele și tipologia războaielor, procesele sociale determinate de ele, modalitățile care permit încetarea lor etc.

POLÉN, *polenuri*, s.n. Gametofitul bărbătesc al gimnospermelor și angiospermelor, produs în antere, în urma meiozei, care, ajuns pe stigmat, germinează, nucleul său suferind două diviziuni succesive și obținîndu-se, după prima, un nucleu generativ și unul vegetativ, iar după cea de a doua, la care participă numai nucleul vegetativ, rezultă gameții bărbătești.

POLÉNIC,-Ă, *polenici,-ce*, adj. Care ține de polen, referitor la polen. ◇ *Sac polenic*, fiecare dintre cavitățile din antera staminei în care se formează polenul. *Tub polenic*, evaginare a grăuntelui de polen, rezultată în urma germinării, sub forma unui canal, care străbate stigmatul și stilul și ajunge la ovul, pătrunde prin micropil și nucelă pînă la sacul embrionar, unde se scurge conținutul grăuntelui de polen. *Cameră polenică*, încăpere situată spre vîrful ovulului unor gimnosperme, în care germinează grăunciorul de polen.

POLENIZÁ, pers. 3 *polenizează*, vb. I. Tranz. A transporta polenul de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului pentru a produce fertilitatea plantei.

POLENIZÁRE, *polenizări*, s.f. Proces care asigură transportul polenului din stamine pe stigmat; polenizație.

POLENIZATÓR, *polenizatori*, s.m., adj. 1. S.m. Soi de plantă al cărei polen fecundează florile altor soiuri de plante din aceeași specie sau din specii diferite, asigurînd fertilitatea acestora. 2. Adj. (În expr.) *Agent polenizator*, orice factor (vînt, apă, animale, inclusiv omul) care realizează polenizarea.

POLIACRILONITRÍL s.m. $[-CH_2-CH(CN)-]_n$. Polimer sintetic obținut din polimerizarea acrilonitrilului, substanță solidă, incoloră, solubilă în anumiți solvenți organici, folosit la fabricarea fibrelor sintetice de tip melană; nitril poliacrilic. [Pronunțat: *-li-a-*]

POLIACÍD,-Ă, *poliacizi,-de*, adj. (Despre baze) Care conține în moleculă mai multe grupe hidroxil, respectiv mai mulți ioni hidroxil, pe care molecula bazei îi poate pune în libertate în soluție apoasă. [Pronunțat: *-li-a-*]

POLIALCOÓL, *polialcooli*, s.m. Alcool care conține în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil; poliol, alcool polihidroxilic. [Pronunțat:*-li-al-*]

POLIAMÍDĂ, *poliamide*, s.f. Polimer sintetic obținut prin policondensarea aminoacizilor, a amidelor ciclice, a acizilor dicarboxilici cu diamine, sau prin polimerizarea lactamelor aminoacizilor, caracterizat prin prezența în macromolecule a grupărilor —CO—NH—, substanță solidă, incoloră, hidrofobă, cu stabilitate chimică ridicată, cu rezistență mecanică bună, folosit la fabricarea diferitelor obiecte tehnice, a unor fibre sintetice etc. [Pronunțat: *-li-a-*]

POLIATÓMIC,-Ă, *poliatomici,-ce*, adj. Care conține, în structură, doi sau mai mulți atomi, identici sau diferiți. [Pronunțat: *-li-a-*]

POLIBÁZIC, *polibazici*, adj. 1. (Despre acizi minerali) Care conține în moleculă mai mulți atomi de hidrogen ce pot fi înlocuiți cu atomi de metale. 2. (Despre acizi organici) Care conține în moleculă mai multe grupări carboxil; policarboxilic.

POLIBUTADIÉNĂ s.f. Polimer sintetic obținut prin polimerizarea butadienei, substanță solidă solubilă în solvenți organici (benzen, derivați halogenați), stabilă la o gamă largă de agenți chimici, folosit, în tehnică, sub formă de cauciuc sintetic. [Pronunțat: *-di-e-*]

POLICALIFICÁRE, *policalificări*, s.f. Calificare care creează posibilitatea ca o persoană să poată fi utilizată în prestarea mai multor tipuri de activități profesionale.

POLICĂNDRU, *policandre*, s.n. Suport cu mai multe brațe, de obicei ornamentat, prins de tavan și pe care se montează becuri electrice.

POLICAPROLACTÁMĂ s.f. Polimer sintetic din clasa poliamidelor, rezultat din polimerizarea, la cald, a caprolactamei, substanță solidă, incoloră, folosit la fabricarea fibrelor sintetice, comercializate sub denumirea de *relon*.

POLICARBOXÍLIC, *policarboxilici*, adj. (Chim.) Polibazic (2).

POLICHÉT, *polichete*, s.n. (La pl.) Clasă de viermi inelați (anelide), caracterizați prin împărțirea corpului (prin pereți transversali) în segmente sau în inele, cu parapode bine dezvoltate, cu peri, cu indivizi unisexuați, răspîndiți în special în mediul marin, în mîl și în nisip; (și la sg.) vierme care face parte din această clasă.

POLICLOROPRÉN s.n. Polimer sintetic obținut prin polimerizarea cloroprenului, produs elastic, stabil la uleiuri, la acțiunea căldurii și a luminii, neinflamabil, folosit în tehnică drept cauciuc sintetic, sub denumirea de *neopren*.

POLICLOROPRÉNIC adj. (În expr.) *Cauciuc policloroprenic*, neopren.

POLICLORÚRĂ s.f. (Chim.; în expr.) *Policlorură de vinil*, $(-CH_2=CH(Cl)-)_n$, polimer sintetic obținut prin polimerizarea clorurii de vinil, substanță foarte rezistentă la acțiunea agenților chimici, a radiațiilor solare, a căldurii, solubilă în cetone, în derivați halogenați, în esteri etc., termoplastică, folosit în amestec cu materiale inerte de umplutură, cu coloranți etc., prelucrat sub formă de foi, plăci, covoare, țevi, la producerea unor fibre sintetice etc.; P.C.V., clorură de polivinil.

POLICONDENSÁRE, *policondensări*, s.f. Reacție chimică în urma căreia se formează produși macromoleculari, prin condensarea multiplicată (de un număr nedefinit de ori) a unor molecule mici, însoțită de eliminarea unor produse secundare (apă, amoniac, hidroacizi etc.).

POLICRÓM,-Ă, *policromi,-e*, adj. (A desea fig.) Care se prezintă în mai multe culori, care este realizat în mai multe culori, care are mai multe culori; multicolor.

POLIDRAMÁTIC,-Ă, *polidramatici, -ce*, adj. (Rar) Care are mai multe conflicte dramatice; bogat în dramatism.

POLIDRÚPĂ, *polidrupe*, s.f. Tip de fruct cărnos format din mai multe drupe.

PÓLIE, *polii*, s.f. Formă de relief carstică evoluată, cu aspect de depresiune deschisă și cu fundul neted sau vălurit, neinundabilă sau periodic inundabilă.

POLIÉDRIC,-Ă, *poliedrici,-ce*, adj. Care are forma unui poliedru.

POLIÉDRU, *poliedre*, s.n. Corp mărginit de o suprafață poliedrală închisă, ale cărei poligoane reprezintă fețele lui, laturile lor—muchiile, iar vîrfurile lor—vîrfurile lui. ◇ *Poliedru regulat*, poliedru avînd toate fețele poligoane regulate și toate unghiurile diedre congruente. ◆ (Adjectival) *Unghi poliedru*, figură geometrică formată de mai multe plane care trec prin același punct (numit vîrf), mărginite de intersecțiile lor succesive (numite muchii), cuprinzînd o porțiune de spațiu infinită într-un sens. [Pronunțat: *-li-e-*]

POLIÉNĂ, *poliene*, s.f. Nume dat substanțelor organice a căror moleculă conține mai multe duble legături. [Pronunțat: *-li-e-*]

POLIESTÉR, *poliesteri*, s.m. Denumire generică dată unor clase de produși macromoleculari obținuți prin policondensarea acizilor dicarboxilici cu alcooli dihidroxilici (sau a acizilor și alcoolilor cu funcționalitate mai ridicată), substanțe solide, incolore, cu rezistență mecanică, chimică și termică bună, folosiți la fabricarea fibrelor sintetice de tip *terom*, a materialelor plastice armate etc. [Pronunțat: *-li-es-*]

POLIETÉNĂ s.f. Polimer sintetic obținut prin polimerizarea etenei, în diferite condiții de presiune, de temperatură și de catalizatori, care se prezintă ca o substanță solidă, albă, cu densitate mică, insolubilă în solvenți, cu stabilitate chimică ridicată, cu proprietăți fizico-mecanice și dielectrice ridicate, folosit ca material anticorosiv și dielectric, la fabricarea foilor și peliculelor pentru ambalaje, a unor obiecte tehnice și de uz casnic etc.; polietilenă. [Pronunțat: *-li-e-*]

POLIETILÉNĂ s.f. (Chim.) Polietenă. [Pronunțat: *-li-e-*]

POLIFENÓL, *polifenoli*, s.m. Compus aromatic care conține în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil legate de nucleul aromatic; fenol polihidroxilic.

POLIFOLÍCULĂ, *polifolicule*, s.f. Fruct uscat, dehiscent, format din mai multe folicule.

POLIFOSFÁT, *polifosfați*, s.m. Sare a acidului polifosforic.

POLIFOSFÓRIC adj. (În expr.) *Acid polifosforic*, $(HPO_3)_n$, denumire dată acidului metafosforic în stare polimerizată.

POLIGLOBULÍE, *poliglobulii*, s.f. Creștere anormală a numărului hematiilor din sînge, cauzată în special de scăderea presiunii atmosferice și a bioxidului de carbon din aer.

POLIGLÓT,-Ă, *poligloți,-te*, adj. (Adesea substantivat) Care vorbește mai multe limbi; scris în mai multe limbi; cu corespondențe în mai multe limbi.

POLIGÓN, *poligoane*, s.n. Linie poligonală simplu închisă. ◇ *Poligon regulat*, poligon cu toate laturile și toate unghiurile congruente.

POLIGONÁL,-Ă, *poligonali,-e*, adj. Care are forma unui poligon; referitor la poligon. ◇ *Linie poligonală*, mulțimea-reuniune de segmente închise. *Linie poligonală închisă*, linie poligonală la care extremitatea ultimei laturi coincide cu originea primei laturi. *Linie poligonală simplu închisă*, linie poligonală închisă la care oricare două laturi vecine nu au un punct comun și au suporturi diferite; poligon.

POLIGRÁFIC,-Ă, *poligrafici,-ce*, adj. Care aparține poligrafiei, care se referă la poligrafie.

POLIGRAFÍE, *poligrafii*, s.f. Ramură a tehnicii sau întreprindere care se ocupă cu tipărirea cărților, revistelor, ziarelor, afișelor etc.

POLIHIDROXIALDEHÍDĂ, *polihidroxialdehide*, s.f. Compus chimic în molecula căruia există o grupare carbonil cu caracter de aldehidă și mai multe grupări hidroxil. [Pronunțat: *-xi-al-*]

POLIHIDROXICETÓNĂ, *polihidroxicetone*, s.f. Compus chimic în molecula căruia există o grupare carbonilică cu caracter de cetonă și mai multe grupări hidroxil.

POLIHIDROXÍLIC, *polihidroxilici*, adj. **1.** (Despre fenoli) Care conține în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil legate de nucleul aromatic. **2.** (Despre alcooli) Care conține în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil.

POLIIZOPRÉN s.m. Polimer sintetic obținut prin polimerizarea izoprenului în prezența catalizatorilor orga-

nometalici, compus din macromolecule filiforme cu structură cis, asemănător pînă la identitate cu cauciucul natural. [Pronunţat: *-li-i-*]

POLIMÉR, *polimeri*, s.m. Compus macromolecular, natural sau sintetic, obţinut prin polimerizare, cu aceeaşi compoziţie procentuală ca şi a monomerilor din care provin, substanţă solidă, termoplastică, cu densitate mică, cu rezistenţă la coroziune foarte ridicată, folosit la fabricarea fibrelor sintetice, a materialelor utilizate în tehnică, la fabricarea bunurilor de larg consum etc.

POLIMERIZÁRE, *polimerizări*, s.f. Reacţie chimică în urma căreia se formează produşi macromoleculari, prin adiţia multiplicată (de un număr nedefinit de ori) a unor molecule, aceleaşi sau diferite, cu un grad minim de nesaturare (cel puţin o legătură dublă). ◇ *Promotor* (sau *iniţiator*) *de polimerizare*, substanţă organică ce pune în libertate, prin descompunere termică sau fotochimică, radicali liberi, care iniţiază reacţiile înlănţuite în procesele de polimerizare.

POLIMETACRILÁT, *polimetacrilaţi*, s.m. Polimer sau copolimer al acidului metacrilic. ◇ *Polimetacrilat de metil*, polimer obţinut prin polimerizarea metacrilatului de metil, care se prezintă ca o substanţă solidă, sticloasă, incoloră, perfect transparentă, material termoplastic, folosit în producţia de sticlă organică, în chirurgia ortopedică (la confecţionarea protezelor dentare) etc.; plexiglas.

POLIMÓRF, -Ă, *polimorfi*, *-e*, adj. (Despre minerale cristalizate) Care se prezintă sub mai multe stări cristaline; (despre vieţuitoare) care prezintă fenomenul de polimorfism.

POLIMORFÍSM s.n. **1.** (Zool.) Existenţă, în cadrul aceleiaşi specii, a unor tipuri diferite de indivizi (la albine, la furnici, la celenterate etc.). **2.** (Bot.) Proprietate a unor plante de a prezenta, la unele organe, două sau mai multe forme: **a)** *polimorfism foliar*, existenţa a două forme de frunze la săgeata-apei; **b)** *polimorfism radicular*, existenţa a două sau mai multe feluri de rădăcini, în special la plantele din zonele tropicale. **3.** (Min.) Proprietate a unor minerale cristalizate de a se prezenta în natură în două sau în mai multe forme cristaline.

POLINÍE, *polinii*, s.f. Organ floral rezultat prin unirea staminelor în unul sau în două mănunchiuri, la plantele fanerogame.

POLINÓM, *polinoame*, s.n. Expresie algebrică redată printr-o sumă finită de monoame ce nu sînt asemenea. ◇ *Polinom de grad n într-o nedeterminată X* (cu coeficienţi într-un inel *A*), expresia de forma: $P(X) = a_0X^n + a_1X^{n-1} + ... + a_{n-1}X + a_n$, unde $a_0, a_1, ..., a_n \in A$ şi $a_0 \neq 0$.

POLINOMIÁL, -Ă, *polinomiali*, *-e*, adj. Care are forma unui polinom; referitor la polinom. ◇ *Funcţie polinomială*, funcţia: $f : E \to F$ (cu E, F din C) de forma: $f(x) = a_0x^n + a_1x^{n-1} + ... + a_{n-1}x + a_n$ (unde coeficienţii $a_0, a_1, ..., a_n$ aparţin unei submulţimi a lui C). [Pronunţat: *-mi-al*]

POLINUCLEÁR, -Ă, *polinucleari*, *-e*, adj. (Despre celule, protoplasmă etc.) Care are mai multe nuclee. ◇ *Fibră musculară polinucleară*, fibră musculară striată ale cărei nuclee sînt situate în sarcoplasma care le înconjoară. [Pronunţat: *-cle-ar*]

POLINUCLEOTÍDIC, -Ă, *polinucleotidici*, *-ce*, adj. (Despre acizii nucleici) Care este format din foarte mulţi nucleotizi. [Pronunţat: *-cle-o-*]

POLINUCÚLĂ, *polinucule*, s.f. Fruct uscat indehiscent format din mai multe nucule.

POLIÓL, *polioli*, s.m. (Chim.) Polialcool. [Pronunțat: *-li-ol*]

POLIOMIELÍTĂ, *poliomielite*, s.f. Boală infecțioasă, epidemică sau contagioasă, provocată de un virus specific, care produce leziuni anatomice în substanța cenușie a măduvei spinării, atingînd celulele nervoase motorii; paralizie infantilă. [Pronunțat: *-li-o-mi-e-*]

POLÍP, *polipi*, s.m. **I.** Denumire generică dată animalelor celenterate care trăiesc fixate de substrat, solitare sau în colonii, au corpul în formă de săculeț, la un capăt cu orificiul bucо-anal înconjurat de tentacule, iar la celălalt capăt avînd un disc adeziv, cu care se fixează, și care se reproduc prin înmugurire sau prin diviziune. **2.** (Med.) Excrescență epitelială pedunculată benignă, care apare prin hipertrofie pe mucoase.

POLIPEPTÍDĂ, *polipeptide*, s.f. Peptidă compusă dintr-un număr mare de aminoacizi, identici sau diferiți.

POLIPEPTÍDIC, **-Ă**, *polipeptidici*, *-ce*, adj. Care este format din polipeptide. ◇ *Lanț polipeptidic*, lanț de molecule de aminoacizi, rezultate prin polimerizarea aminoacizilor.

POLIPLOÍD, **-A**, *poliploizi*, *-de*, adj. (Biol.; despre organisme) Caracterizat prin fenomenul de poliploidie.

POLIPLOIDÍE s.f. Fenomen care se manifestă prin creșterea numărului de cromozomi în celulele organismelor animale și vegetale inferioare, ducînd la multiplicarea numărului de seturi caracteristice fiecărei specii (n) și avînd ca rezultat mărirea taliei. [Pronunțat: *-plo-i-*]

POLIPROPÉNĂ, *polipropene*, s.f. Polimer sintetic obținut prin polimerizarea catalitică a propenei, substanță solidă cu proprietăți mecanice și termice superioare polietenei, folosit la fabricarea de fibre artificiale, a unor obiecte tehnice și tehnico-sanitare; polipropilenă.

POLIPROPILÉNĂ, *polipropilene*, s.f. (Chim.) Polipropenă.

PÓLIS, *polisuri*, s.n. Cetate-oraș specifică societății sclavagiste grecești, în care puterea politică se afla în mîinile aristocrației proprietare de pămînt și de vite, și care avea un centru religios, deținea un teritoriu funciar, avea o independență economică și politică, constituind o formă de stat (oraș-stat).

POLISEMÁNTIC, **-Ă**, *polisemantici*, *-ce*, adj. (Despre cuvinte) Care are mai multe sensuri, cu mai multe înțelesuri.

POLISILÍCIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid polisilicic*, $XSiO_2 \cdot yH_2O (X > 1)$, acid oxigenat al siliciului, cu structură macromoleculară.

POLISÍNDETON s.n. Figură de stil care constă în repetarea unei conjuncții (de obicei, *și*) la începutul fiecăreia din părțile coordonate ale unei fraze sau înaintea fiecăruia dintre termenii unei enumerări, pentru a da comunicării mai multă forță.

POLISILOGÍSM, *polisilogisme*, s.n. Raționament deductiv complex, alcătuit dintr-o înlănțuire de silogisme, în care concluzia silogismului anterior devine una dintre premisele silogismului următor.

POLISTIRÉN, *polistireni*, s.m. Polimer sintetic obținut prin polimerizarea stirenului, substanță solidă, incoloră sau slab gălbuie, transparentă, solubilă în benzen, folosit ca material electroizolant, în radiotehnică și în televiziune, la fabricarea a numeroase obiecte de larg consum etc.

POLITÉHNIC, -Ă, *politehnici, -ce,* adj. Care cuprinde sau se referă la mai multe științe tehnice.

POLITEHNIZĂRE, *politehnizări,* s.f. Orientare a învățământului (de cultură generală) către dezvoltarea cunoștințelor tehnice și spre obținerea unor deprinderi practice în diverse ramuri ale tehnicii.

POLITEÍSM s.n. Religie, opusă *monoteismului,* care recunoaște existența mai multor divinități.

POLITÉȚE s.f. Atitudine, comportare conformă cu buna-cuviință, amabilă, politicoasă; amabilitate. ◆ Ansamblu de reguli de comportare în spiritul bunei-cuviințe, al amabilității și al respectului reciproc.

POLÍTIC, -Ă, *politici, -ce,* s.f., adj. **I. 1.** S.f. Activitate a claselor sociale, a partidelor, a grupărilor sociale, în raport cu statul, determinată de interesele și de scopurile lor; activitate a organelor puterii și conducerii de stat, care reflectă orînduirea socială și structura economică a țării. ◇ *Politică economică,* totalitatea principiilor, normelor, măsurilor, mijloacelor folosite de stat în vederea realizării unor anumite obiective în economie. *Politică externă,* totalitatea scopurilor pe care le urmărește și a sarcinilor pe care și le asumă un stat, pe planul relațiilor internaționale, precum și a metodelor și a mijloacelor prin care acesta acționează pentru realizarea lor. *Politică internă,* formă de organizare, de activitate și de conducere social-istorică a comunităților umane în limitele teritoriului național dat, de instituire și de menținere a unei ordini interne, în scopul asigurării dominației unei clase asupra altora ori al organizării și conducerii claselor sociale (în socialism), potrivit unui program care reflectă idealurile unei (unor) clase. ◇ Expr. *A face politică,* a lua parte, în mod activ, la discutarea și la rezolvarea treburilor statului. **2.** Tactică, comportare folosită de cineva pentru atingerea unui scop. **II.** Adj. Care aparține politicii **(I 1),** care se referă la politică, de politică.

POLITICIANÍSM s.n. Activitate politică bazată pe practici imorale și demagogice, orientată spre realizarea unor anumite interese personale, de grup sau de partid. [Pronunțat: *-ci-a-*]

POLITICÓS, -OÁSĂ, *politicoși, -oase,* adj. Care are o atitudine amabilă, binevoitoare, îndatoritoare, care se poartă cuviincios, delicat cu cei din jur; cuviincios, binecrescut, manierat, civilizat, curtenitor. ◆ Care arată, demonstrează politețe.

POLITOLOGÍE s.f. Știința politică.

PÓLIȚĂ, *polițe,* s.f. **1.** (În sistemul financiar capitalist) Formă de cambie prin care o persoană dispune debitorului ei să plătească o sumă de bani unei alte persoane sau la ordinul acesteia; trată. **2.** (În expr.) *Poliță de asigurare,* act prin care se certifică încheierea unui contract de asigurare a vieții sau a bunurilor materiale ale cuiva.

POLIVALÉNȚĂ, *polivalențe,* s.f. Însușirea de a avea valori multiple, de a fi complex.

POLIZAHARÍDĂ, *polizaharide,* s.f. Nume dat unor produși macromoleculari naturali proveniți din policondensarea anumitor monozaharide, în procesul de fotosinteză din plante, substanțe solide, cu structură macromoleculară liniară sau ramificată, fără gustul dulce al zaharidelor, și care, prin hidroliză, se descompune în monozaharidele constituente.

POLIZÓR, *polizoare,* s.n. Mașină-unealtă folosită la prelucrarea prin așchiere a suprafețelor cu ajutorul unei pietre abrazive în formă de disc, de cilindru, de trunchi de con etc. care are o mișcare de rotație.

PÓLO s.n. (Adesea urmat de determinarea „pe apă") Sport care se desfășoară pe apă, într-un bazin în care este delimitată suprafața de joc, între două echipe care își dispută mingea, folosind diferite procedee de înot.

POLOBÓC, *poloboace*, s.n. (Pop.) Butoi.

POLÓG, *poloage*, s.n. 1. (Pop.) Cantitate de iarbă, de fîn etc., cosită dintr-o singură tragere cu coasa; mănunchi de fîn sau de grîu secerat, care urmează să fie legat în snop. 2. (Reg.) Iarbă bună de cosit; teren pe care se află această iarbă.

POLÓNIU s.n. Po cu Z=84. Element chimic radioactiv cu caracter metalic, asemănător, prin proprietățile sale chimice, cu telurul, dar mai electropozitiv decît acesta, care, în natură, se găsește în cantități mici, alături de radiu, în pehblendă uranică.

POLTRÓN, -Ă, *poltroni, -e*, adj., s.m. și f. (Livr. și fam.) (Om) lipsit de curaj și de sentimentul onoarei; (om) laș, fricos.

POLUÁ, *poluez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni dăunător pentru existența ființelor vii (din cauza răspîndirii unor substanțe chimice, industriale etc.). [Pronunțat: *-lu-a*]

POLUÁNT, -Ă, *poluanți, -te*, adj. Care poluează aerul, apa, mediul de viață. [Pronunțat: *-lu-ant*]

POMÁDĂ, *pomezi*, s.f. Preparat cosmetic parfumat cu care se unge părul, barba, mustățile, pielea.

POMÍCOL, -Ă, *pomicoli, -e*, adj. Care aparține pomiculturii, privitor la pomicultură, de pomicultură; în care cresc mulți pomi fructiferi.

POMICULTÚRĂ s.f. Cultivare a pomilor fructiferi; știință agricolă care studiază cultivarea pomilor fructiferi.

PÓMINĂ s.f. Veste, faimă, renume.

PÓMPĂ, *pompe*, s.f. 1. Mașină de forță sau aparat compuse, de obicei, dintr-un cilindru cu piston, cu rotor etc., manevrate cu mîna sau acționate mecanic, folosite pentru a comprima un fluid *(pompă de compresie)*, pentru a scoate aerul dintr-o incintă închisă și pentru a produce o presiune mai joasă decît presiunea atmosferică *(pompă de vid)*, pentru a deplasa un fluid *(pompă aspiratoare, respingătoare)* etc. 2. Aparat compus dintr-un cilindru cu piston cu o garnitură de piele sau de cauciuc și manevrat manual, care este folosit la umflarea mingilor sau a camerelor de cauciuc ale roților de bicicletă, de motocicletă etc.

POMPÓS, -OÁSĂ, *pompoși, -oase*, adj. (Despre stil, expresii etc.) Excesiv de înflorit, de încărcat, de căutat, de pretențios; plin de afectare.

PÓNCE adj. invar. (În expr.) *Piatră ponce*, rocă magmatică, sticloasă, foarte ușoară, de culoare cenușie sau albă, formată prin întărirea bruscă a lavei vulcanice, folosită ca agregat la producerea betoanelor ușoare, ca material abraziv, la curățatul petelor de pe mîini etc.

PÓNDERE, *ponderi*, s.f. (Livr.) Greutate. ◆ Greutate specifică. ◆ Fig. Importanță, valoare (în cadrul unui ansamblu de elemente și în raport cu acestea).

PONEGRÍ, *ponegresc*, vb. IV. Tranz. A vorbi de rău pe cineva (pe nedrept); a bîrfi, a defăima, a calomnia, a cleveti.

PONÓR, *ponoare*, s.n. Formă de relief rezultată prin asocierea mai multor coline, care dă terenurilor calcaroase un aspect adîncit.

PONOSÍ, *ponosesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Pop. și fam.) A face să-și piardă sau a-și pierde culoarea, aspectul de la început; a (se) strica, a (se) uza, a (se) degrada.

PONTÁJ, *pontaje*, s.n. Operație prin care se înregistrează prezența munci-

torilor la locul de muncă, cantitatea produselor efectuate într-un anumit interval de timp sau timpul folosit pentru efectuarea unei lucrări, în vederea calculării retribuţiei sau a plăţii; pontare.

PONTÁŞ, *pontaşi*, s.m. (Înv.) Ţăran clăcaş.

PÓNTĂ, *ponte*, s.f. Proces biologic de depunere a ovulelor, icrelor, ouălor (la insecte, la peşti, la reptile, la păsări etc.).

PONTÍF, *pontifi*, s.m. Preot din colegiul sacerdotal suprem, la romani, avînd ca atribuţii supravegherea cultului şi întocmirea calendarului.

PONTIFICÁT, *pontificate*, s.n. Demnitate, rang de papă; putere, autoritate a unui papă; perioadă de timp în care un papă îşi exercită funcţia; papalitate.

PONTÍNĂ, *pontine*, adj. (Anat.) Care face parte, care se află în puntea lui Varolio. ◇ *Piramidă pontină*, fiecare dintre cele două proeminenţe situate de o parte şi de alta a punţii lui Varolio, de la care pleacă pedunculii cerebeloşi mijlocii.

POPÁS, *popasuri*, s.n. Oprire scurtă pentru odihnă, în timpul unei deplasări (excursie, călătorie).

POPÎNDĂU, *popîndăi*, s.m. Specie de mamifer rozător mic, cu blană galbenă-cenuşie, cu ochi mari şi negri, cu corpul lung de circa 25 cm, cu coadă stufoasă şi mai scurtă decît a veveriţei, care sapă galerii unde hibernează *(Citellus citellus)*.

POPÓR, *popoare*, s.n. **1.** Formă istorică de comunitate umană, superioară tribului şi anterioară naţiunii, ai cărei membri locuiesc pe acelaşi teritoriu, vorbesc aceeaşi limbă şi au aceeaşi tradiţie culturală. **2.** Totalitatea locuitorilor unei ţări, a cetăţenilor unui stat.

POPORANÍSM s.n. Curent social-politic dezvoltat în România, la sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX, care susţinea desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice, rezolvarea problemei rurale şi înfăptuirea unităţii statale, dar care considera masa ţărănească drept elementul de bază al dezvoltării sociale. ◆ Tendinţă în literatură care şi-a îndreptat atenţia mai ales spre ţărănime, privită prin prismă realistă.

POPÓTĂ, *popote*, s.f. Cantină pentru ofiţeri şi subofiţeri.

POPRÍRE, *popriri*, s.f. (Rar) Împiedicare; interzicere, oprire. ◆ (Jur.) Procedură prin care un creditor urmăreşte (pe bază de hotărîre judecătorească) sumele datorate datornicului sau de către o a treia persoană; reţinere din retribuţia cuiva (în contul unei datorii). ◆ Sechestru.

POPULÁR, **-Ă**, *populari*, *-e*, adj. Care aparţine poporului, privitor la popor, specific poporului; realizat de popor; care se bucură de simpatia, de stima poporului, a opiniei publice.

POPULARITÁTE s.f. Simpatie, stimă, iubire de care se bucură cineva sau ceva în popor, în ochii opiniei publice.

POPULÁŢIE, *populaţii*, s.f. Totalitatea locuitorilor unei ţări, ai unei regiuni, ai unui oraş etc., într-o anumită perioadă de timp. ◆ Totalitatea indivizilor animali sau vegetali (din aceeaşi specie), răspîndiţi pe un anumit biotop. ◇ *Populaţie de plante*, vegetaţie.

POR, *pori*, s.m. **1.** Mic orificiu în piele, care comunică cu canalul secretor al glandelor sudoripare şi sebacee; ostium. **2.** Orificiu, în membrana primară a celulelor vegetale sau în membrana nucleului celular, prin care se asigură schimbul de gaze, de apă, de substanţe nutritive etc. **3.** Mică deschidere în vîrful ascelor, la ascomicete, la spori etc., sau în vîrful capsulelor unor plante cu flori, prin care se pun în libertate seminţele (la mac, la măselariţă etc.). **4.** (În expr.) *Por ex-*

eretor, mică deschidere la capătul canaliculelor excretoare ale aparatului excretor nefridian, la viermi. **5.** Mică deschidere în vîrful piramidelor renale din rinichii mamiferelor. **6.** (În expr.) *Por gustativ*, mic orificiu al canalului gustativ, din mugurii gustativi, prin care acesta comunică cu exteriorul. **7.** Mic gol în masa unui corp solid.

PORC, *porci*, s.m. Mamifer domestic din ordinul paricopitatelor, familia suinelor, omnivor, cu capul conic, cu botul alungit, cu corpul acoperit cu păr aspru, scurt și rar, crescut pentru carne și pentru grăsime *(Sus scrofa domestica)*.

PORCÍN, -Ă, *porcini*, *-e*, adj., s.f. **1.** Adj. De porc, privitor la porci, caracteristic, propriu porcilor; ca de porc. **2.** S.f. (La pl.) Nume generic dat porcilor; (și la sg.) porc.

PORFÍR, *porfire*, s.n. Rocă vulcanică dură, formată din cristale mari de ortoză, cuarț, mică, hornblendă, prinse într-o masă microcristalină, de culoare galbenă, verzuie-roșiatică sau chiar brună, care se folosește ca piatră de construcție și, prin tăiere și șlefuire, ca piatră ornamentală.

PORFÍRIC, -Ă, *porfirici*, *-ce*, adj. Care conține porfir, care are compoziția sau structura porfirului.

PORFIRÍNĂ, *porfirine*, s.f. Substanță proteică ce formează structura de bază a hemoglobinei și clorofilei.

PORNOGRAFÍE, *pornografii*, s.f. Scriere, cuvînt, afirmație, desen, fotografie etc. lipsite de bună-cuviință, imorale, obscene.

PORODÍȚĂ s.f. (Reg.) Neam, rudă (cu cineva).

PORÓINIC, *poroinici*, s.m. Plantă monocotiledonată din familia orhideelor, care crește spontan în țara noastră, în regiunea de dealuri, cu rădăcini tuberizate, cărnoase, cu tulpină neramificată, cu numeroase frunze alungite și înguste, cu flori roz, cu fructul o capsulă conținînd multe semințe *(Orchis maculata)*.

PORÓS, -OÁSĂ, *poroși*, *-oase*, adj. Care are pori.

PORT[1], *porturi*, s.n. Îmbrăcăminte caracteristică țăranilor (sau locuitorilor) dintr-o anumită regiune, dintr-o țară etc.

PORT[2], *porturi*, s.n. Loc adăpostit contra curenților și a furtunilor, la țărmul mării sau pe malul apelor curgătoare, care dispune de instalații de încărcare și descărcare a mărfurilor, de reparare și aprovizionare cu combustibil a navelor, cît și de docuri pentru păstrarea mărfurilor; oraș care are un asemenea loc amenajat.

PORTÁL, *portaluri*, s.n. **1.** Intrare principală monumentală într-un edificiu, de obicei încadrată cu un chenar de piatră, de zid sau de lemn și bogat împodobită. **2.** Deschidere din piatră sau din metal la intrarea unor poduri mari de cale-ferată.

PORTALTÓI, *portaltoaie*, s.n. Plantă pe care se face operația de altoire.

PORTÁNȚĂ, *portanțe*, s.f. (Fiz.) Forță care asigură sustentația unui corp aflat în mișcare într-un fluid; forță portantă.

PORTÁR, *portari*, s.m. Dregător în Moldova și în Țara Românească, însărcinat cu paza curții domnești, cu luarea jurămîntului pentru judecată, iar în Țara Românească și cu executarea hotărniciilor, cu primirea solilor străini etc. ◇ *Portar al Sucevei*, mare dregător însărcinat cu apărarea capitalei și a curții domnești moldovene, mai tîrziu și cu comanda întregii armate moldovene.

PORTATÍV, *portative*, s.n. Grup de cinci linii drepte, orizontale, paralele și la distanță egală, pe care se scriu notele muzicale.

PORTAVIÓN, *portavioane*, s.n. Navă de luptă de mare tonaj, construită

special pentru a permite gararea, decolarea și aterizarea avioanelor. [Pronunțat: *-vi-on*]

PORTAVÓCE, *portavoce*, s.n. Tub metalic (uneori prevăzut cu megafoane) care face legătura între cabina de comandă și diferitele compartimente sau posturi de lucru de pe o navă și prin care se transmit comunicări verbale în ambele sensuri.

PÓRTĂ, *porte*, adj. (Anat.; în expr.) *Venă portă*, venă care colectează sîngele încărcat cu substanțe alimentare de la organele digestive (splină, pancreas, stomac, intestinul subțire etc.) și îl transportă la ficat.

PORTOCÁL, *portocali*, s.m. Pom fructifer mediteranean și subtropical, originar din Asia, dicotiledonat, din familia rutaceelor, înalt de 2—4 m, cu frunze ovale, lucioase, persistente, cu flori albe, cu fructul o bacă *(Citrus aurantium)*.

PORTOCÁLĂ, *portocale*, s.f. Fructul portocalului, de mărimea unui pumn, de formă aproape sferică, de culoare oranj, o bacă bogată în vitamina C, zaharuri, acid citric etc.

PORTOFÓLIU, *portofolii*, s.n. Funcție de ministru. ◇ *Ministru fără portofoliu*, ministru care nu are în sarcină un anumit domeniu de activitate.

PORTO-FRÁNCO s.n. Port[2] în care, potrivit unei convenții speciale, mărfurile importate, exportate sau aflate în tranzit nu sînt supuse taxelor vamale.

PORTRÉT, *portrete*, s.n. **1.** Pictură, desen, sculptură, fotografie etc. care înfățișează chipul unei persoane. **2.** Prezentare a aspectului fizic și moral al unui personaj, într-o operă literară.

PORTUÁR, -Ă, *portuari, -e*, adj. Care aparține unui port[2], referitor la un port[2]. [Pronunțat: *-tu-ar*]

PORȚELÁN, *porțelanuri*, s.n. **1.** Produs ceramic alb, translucid, compact și dur, obținut prin arderea formelor crude și uscate fasonate dintr-o masă ceramică, amestec de caolin, cuarț și feldspat, acoperite cu un strat de glazură și arse a doua oară, folosit la fabricarea izolatoarelor, a unor obiecte tehnico-sanitare, de uz casnic, de artă etc. **2.** Obiect realizat din porțelan **(1)**.

PORÚMB, *porumbi*, s.m. Plantă cerealieră de cultură, originară din Mexic, anuală, monoică, monocotiledonată, din familia gramineelor, cu tulpină înaltă, cu frunze cu limb liniar lat, cu nervațiuni paralele, cu fructul cariopsă, care se întrebuințează în hrana omului și a animalelor, în industria alcoolului și a uleiului comestibil; (reg.) păpușoi, cucuruz *(Zea mays)*.

PORUMBÁC, -Ă, *porumbaci, -ce*, adj. (Despre păsări sau penele lor) Care are dungi de culoare închisă și dungi de culoare (mai) deschisă.

PORUMBÉL, *porumbei*, s.m. Gen de păsări sălbatice sau domestice din familia columbiformelor, răspîndite pe toată suprafața pămîntului, de talie mijlocie, cu penaj diferit colorat, uneori cu strălucire metalice mai accentuate la mascul, granivore, cu pui nidicoli, hrăniți de părinți, bune zburătoare *(Columba)*; pasăre din acest gen; hulub, porumb, porumbaș.

PORUMBÍȚĂ, *porumbițe*, s.f. Femela porumbelului, avînd corpul, capul și ciocul ceva mai mici decît ale acestuia.

POSÁDĂ, *posade*, s.f. (Pop.) Trecătoare îngustă în munți.

POSIBILITÁTE s.f. Categorie a dialecticii (corelativă *realității*) care desemnează premisele obiective ale unei realități viitoare; ceea ce poate deveni, în cursul dezvoltării, realitate.

POSLÚȘNIC, *poslușnici*, s.m. Slujitor boieresc sau mănăstiresc din Moldova și din Țara Românească, în evul mediu, care era scutit de impozite.

POSMÁG, *posmagi*, s.m. (Reg.) Pîine uscată (tăiată felii).

POSTBÉLIC, -Ă, *postbelici, -ce*, adj. Privitor la perioada de după un război, care aparține acestei perioade, specific acestei perioade.

POSTÉLNIC, *postelnici*, s.m. Dregător, membru al sfatului domnesc în Țara Românească și în Moldova, în evul mediu, care avea grijă de palat și de camera de dormit a domnului, organiza audiențele la domn, executa hotărîrile acestuia, iar, mai tîrziu, îndeplinea funcții asemănătoare cu acelea ale unui ministru al afacerilor externe.

POSTERITÁTE s.f. Succesiune de generații viitoare (considerată în raport cu înaintașii); urmași.

POSTFÁȚĂ, *postfețe*, s.f. Text explicativ pentru cititori, așezat la sfîrșitul unei cărți.

POSTMERIDIÁN, -Ă, *postmeridieni, -e*, adj. Care are loc în cursul după-amiezii, de după-amiază; se notează (prescurtat): *p.m.* [Pronunțat: *-di-an*]

POST-MÓRTEM adv., adj. invar. (Care se acordă, se face) după moartea cuiva (în amintirea meritelor celui mort).

POSTORÓNCĂ, *postoronci*, s.f. (Reg.) Funie, lanț sau curea fabricate pentru a lega unele părți ale căruței. ◆ Fig. Om de nimic, om bun de spînzurătoare; pungaș.

POSTULÁ, *postulez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A da unei afirmații sau unei demonstrații caracter de postulat; a formula normele unei teze, unei teorii, unui principiu etc., ca evidente și fără nevoie de demonstrație.

POSTULÁT, *postulate*, s.n. Adevăr fundamental admis fără demonstrație; principiu de bază, normă.

POSTÚM, -Ă, *postumi, -e*, adj. Care se întîmplă după moartea cuiva; publicat după moartea autorului.

POȘIDÍC, *poșidicuri*, s.n. (Reg.) Mulțime, droaie, gloată (de copii).

POȘTALIÓN, (1) *poștalioane*, s.n. (2,3) *poștalioni*, s.m. **1.** S.n. Un fel de trăsură mare, închisă, trasă de mai multe perechi de cai, care servea, în trecut, la transportul în comun al persoanelor și al poștei și coletelor. **2.** S.m. Cal de poștalion (1). **3.** S.m. Vizitiu al unui poștalion (1).

PÓȘTĂ, *poște*, s.f. Unitate de măsură a distanțelor, folosită în trecut, egală cu 20—25 de km.

POTÁBIL, -Ă, *potabili, -e*, adj. Care îndeplinește toate calitățile necesare pentru a putea fi băut; bun de băut.

POTÁSĂ s.f. Denumire populară dată unor compuși ai potasiului (carbonat, clorură etc.). ◇ *Potasă caustică*, hidroxid de potasiu.

POTÁSIU s.n. K cu Z = 19. Element chimic cu caracter metalic, din grupa metalelor alcaline, obținut prin electroliza clorurii sau a hidroxidului de potasiu, prezentînd, în tăietură proaspătă, un luciu alb-argintiu, bun conducător de căldură și de electricitate, moale, foarte activ din punct de vedere chimic, folosit la obținerea unor aliaje; kaliu.

POTENTÁT, *potentați*, s.m. Suveran sau șef de stat atotputernic, care își exercită puterea în mod despotic și arbitrar; despot. ◆ Om puternic, influent (prin poziția sa politică ori socială).

POTENȚÁ, *potențez*, vb. I. Tranz. și refl. (Livr.) A (se) amplifica, a (se) intensifica, a (se) întări, a (se) accentua.

POTÉNȚĂ, *potențe*, s.f. (Livr.) Putere, forță, tărie. ◆ Posibilitate (de dezvoltare).

POTENȚIÁL, -Ă, (I) *potențiali, -e*, adj., (II) *potențiale*, s.n. **I.** Adj. **1.** Care are în sine toate condițiile esențiale pentru realizare, care există ca posibilitate, care există în mod virtual. ◇ *Energie potențială*, **a)** energie care depinde de poziția relativă a părților

unui sistem; b) energie a unui corp capabil să efectueze lucru mecanic, datorită schimbării poziției într-un cîmp de forțe, în urma deformației. 2. (Gram.; despre moduri, propoziții etc.) Care prezintă o acțiune posibilă, fără să precizeze dacă se realizează sau nu. II. S.n. 1. Mărime fizică a cărei variație în spațiu și în timp caracterizează un cîmp fizic și permite determinarea acestuia. ◇ *Potențial electric*, mărime a cărei variație caracterizează cîmpul electric, numeric egală cu lucrul mecanic necesar transportării unității de sarcină dintr-un punct al cîmpului la infinit. *Potențial de electrod*, diferența de potențial dintre un metal și o soluție electrolitică în contact cu metalul. *Potențial de ionizare*, diferența de potențial necesară accelerării unui electron pentru a căpăta energia necesară astfel încît, prin ciocnirea cu un atom sau cu o moleculă, să provoace ionizarea acestora. *Potențial de descărcare*, potențial electric minim care trebuie să se aplice unui electrod, în procesul de electroliză, ca să producă o depunere a ionilor în jurul său. 2. (Biol.; în expr.) *Potențial de înmulțire*, capacitate a unor organisme vegetale sau animale de a fi (foarte) prolifice. 3. Capacitate de muncă, de producție, de acțiune; randament calitativ și cantitativ al unei munci. ◆ Forță, putere. [Pronunțat: *-ți-al*]

POTENȚIOMÉTRU, *potențiometre*, s.n. Aparat folosit pentru divizarea tensiunii electrice. [Pronunțat: *-ți-o-*]

PÓTERĂ, *poteri*, s.f. Grup de oameni (mai ales soldați) înarmați care avea misiunea de a prinde pe răufăcători și pe haiduci.

POTÍR, *potire*, s.n. 1. (Adesea fig.) Cupă de metal (prețios) cu gura largă și marginea răsfrîntă. 2. Parte a unei flori alcătuită din corolă și caliciu.

POTÎNG, *potînguri*, s.n. Lanț, curea etc. care leagă roțile și osia plugului de celelalte părți ale lui.

POTÎRNÍCHE, *potîrnichi*, s.f. Pasăre sălbatică, asemănătoare cu porumbelul, cu un penaj frumos, brun-pestriț pe spate, cenușiu pe piept și alb pe burtă, care trăiește în stoluri mici prin holde și prin tufișuri, fiind vînată pentru carnea ei gustoasă *(Perdix perdix)*.

POTOPÍ, *potopesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) 1. (Despre ape) A inunda, a îneca, a acoperi totul. 2. A nimici, a distruge; a pustii.

POTPURÍU, *potpuriuri*, s.n. Suită muzicală formată din fragmente cu caracter asemănător din opere, operete etc., sau din mai multe melodii ori cîntece grupate fără o legătură strînsă între ele.

POVÁRĂ, *poveri*, s.f. Suferință morală, chin sufletesc, apăsare, zbucium.

POVÁRNĂ, *poverne*, s.f. (Reg.) Instalație simplă pentru fabricat rachiu, țuică, spirt.

POVÁȚĂ, *povețe*, s.f. (Pop.) Îndrumare, sfat dat cuiva sau primit de la cineva.

POVESTÍRE, *povestiri*, s.f. Narațiune literară de dimensiuni relativ reduse, care conține un fond liric.

POVÎRNÍȘ, *povîrnișuri*, s.n. (Geogr.) Pantă.

POZÁ, *pozez*, vb. I. 1. Intranz. A lua o anumită atitudine pentru a servi de model unui pictor sau unui sculptor sau spre a fi fotografiat. 2. Intranz. (Peior.) A-și controla, a-și schimba (după împrejurări) ideile, comportarea, gesturile, limbajul, pentru a produce o anumită impresie; a lua o atitudine prea studiată, artificială, afectată, pentru a face impresie. 3. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) fotografia.

POZITÍV, -Ă, *pozitivi, -e*, adj. 1. (Mat.; despre numere, mărimi scalare etc.) Care este mai mare decît zero; care se notează în scris cu semnul plus. 2. (Despre sarcina electrică) De același fel cu sarcina nucleelor atomice

sau cu sarcina obținută prin frecarea unui baston de ebonită cu un postav. ◆ Prin care iese curentul electric sau care se leagă de acest loc. 3. Care se bazează pe experiență, pe fapte, pe realități; care are un caracter de certitudine; cert, adevărat, real. ◆ Care are o semnificație justă, valoare; valoros; demn de urmat, de imitat. 4. (Gram.; în expr.) *Grad pozitiv* (și substantivat, n.), formă a adjectivului sau a adverbului cu ajutorul căreia se exprimă însușirea unui obiect sau a unui proces privită izolat, fără referire la alte obiecte sau procese.

POZITIVÍSM s.n. Curent filozofic idealist care neagă rolul filozofiei ca o concepție teoretică generală despre lume, susținînd că ea trebuie bazată numai pe faptele „pozitive", verificabile experimental. ◇ *Pozitivism logic*, neopozitivism.

POZITRÓN, *pozitroni*, s.m. Particulă elementară avînd masa egală cu a electronului și sarcina electrică egală în valoare absolută cu cea a electronului, dar pozitivă; antiparticula electronului.

PRÁCTICĂ, *practici*, s.f. 1. Activitate a oamenilor prin care ei transformă realitatea obiectivă, naturală și socială, transformîndu-se, astfel, pe ei înșiși. 2. (În expr.) *Practici magice*, ansamblu de fapte, de mișcări, de gesturi, de cuvinte etc., specifice epocii primitive, executate după anumite rînduieli, păstrate prin tradiție, pentru a cîștiga bunăvoința forțelor supranaturale, în vederea realizării unor cerințe materiale sau spirituale.

PRACTICÍSM s.n. Înclinare (exagerată) spre activitatea practică. ◆ Simț, spirit practic. ◆ Dispreț față de teorie, goana exclusivă după rezultate practice imediate, lipsa unei perspective generale fundamentate teoretic.

PRÁDĂ, *prăzi*, s.f. Vietuitoare care servește ca hrană animalelor sălbatice carnivore sau păsărilor răpitoare.

PRAF, *prafuri*, s.n. (De obicei urmat de determinări) Nume dat diferitelor materiale solide reduse la starea de particule foarte fine, folosite în diferite scopuri; pulbere. ◇ *Praf de pușcă*, specie de pulbere neagră.

PRÁFTURĂ, *prafturi*, s.f. (Reg.) Ceartă, mustrare, dojană.

PRAG, *praguri*, s.n. 1. Porțiune mai înaltă a fundului albiei unei ape curgătoare, a unui bazin marin sau oceanic, a unei văi glaciare etc. 2. (Fiz.) Valoarea maximă sau minimă a unei mărimi caracteristice unui fenomen, deasupra sau dedesubtul căreia fenomenul nu se mai poate petrece.

PRAGMÁTIC, -Ă, *pragmatici, -ce*, adj. Care aparține pragmatismului, referitor la pragmatism, bazat pe pragmatism; care ia în considerație eficacitatea, utilitatea practică. ◆ Care judecă exclusiv în funcție de utilitatea practică (reală sau aparentă), prin sacrificarea factorului obiectiv.

PRAGMATÍSM s.n. Orientare idealist-subiectivistă, în filozofia nemarxistă contemporană, care neagă adevărul obiectiv, proclamînd drept unic criteriu al adevărului ceea ce este util și avantajos din punct de vedere practic. ◆ Atitudine a celui care ia în considerare (numai) eficacitatea, utilitatea practică.

PRĂPUR, *prapuri*, s.m. (Anat.) Mezenter.

PRASEODÍM s.n. Pr cu Z=59. Element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. [Pronunțat: *-se-o-*]

PRĂȘILĂ, *prașile*, s.f. Faptul de a săpa spațiul dintre unele plante de cultură pentru a distruge buruienile, a afina pămîntul etc.

PRAV s.n. (Înv. și reg.) Praf, pulbere.

PRĂVILĂ, *pravile*, s.f. Veche culegere de legi, de hotărîri, de regulamente etc., cu caracter civil sau religios.

PRAVOSLÁVNIC, -Ă, *pravoslavnici*, *-ce*, adj. (Înv. şi pop.) Care aparţine religiei ortodoxe· ortodox.

PRAXIOLOGÍE s.f. Disciplină ştiinţifică ce studiază acţiunile umane şi condiţiile eficienţei acestor acţiuni. [Pronunţat: *-xi-o-*]

PRĂZNIC, *praznice*, s.n. Masă mare făcută după o înmormîntare, după un parastas sau pentru pomenirea unui mort.

PRĂDĂLNIC, -Ă, *prădalnici*, *-ce*, adj. Care se face fără milă, fără cruţare; care are caracter de jaf, care distruge.

PRĂJÍNĂ, *prăjini*, s.f. Veche unitate de măsură pentru lungimi, echivalentă cu circa 5—7 metri; veche unitate de măsură pentru suprafaţă, egală cu circa 180—210 metri pătraţi.

PRĂJÍRE, *prăjiri*, s.f. Operaţie metalurgică preliminară la care sînt supuse unele minereuri, singure sau în prezenţa unor substanţe de adaos, pe cale uscată, efectuată prin încălzire la o temperatură inferioară temperaturii de topire, cu scopul de a obţine un produs care să poată fi tratat mai uşor în operaţiile metalurgice ulterioare; oxidare uscată. ◇ *Prăjire simplă*, prăjire a minereurilor, fără altă substanţă străină decît combustibilul, folosită la transformarea carbonaţilor în oxizi. *Prăjire oxidantă*, prăjire a minereurilor în prezenţa oxigenului din aer, folosită pentru transformarea sulfurilor, a arseniurilor, a stibiurilor etc. în oxizi.

PRĂPĂSTIE, *prăpăstii*, s.f. Povîrniş înalt şi abrupt, situat într-o regiune muntoasă care domină o vale; abis, hău, genune.

PRĂPĂD, *prăpăduri*, s.n. Dezlănţuire de forţe care provoacă mari distrugeri de bunuri sau de vieţi omeneşti.

PRĂSÍLĂ, *prăsile*, s.f. Animal domestic tînăr.

PRĂZNUÍ, *prăznuiesc*, vb. IV. Tranz. A sărbători un eveniment religios sau de altă natură.

PREADOLESCÉNŢĂ s.f. Perioadă din viaţa unui om cuprinsă între pubertate şi adolescenţă. [Pronunţat: *pre-a-*]

PREALÁBIL, -Ă, *prealabili*, *-e*, adj. Care trebuie sau este pregătit, făcut, spus etc. înainte de începerea unei acţiuni (principale); anticipat, preliminar. [Pronunţat: *pre-a-*]

PREAMBÚL, *preambuluri*, s.n. **1.** Parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, a unei convorbiri, în care sînt expuse rezumativ problemele ce vor fi dezbătute pe larg ulterior; introducere, precuvîntare, prefaţă, cuvînt înainte. ◆ Fig. Ceea ce constituie partea introductivă, premergătoare a unei acţiuni, manifestări etc. **2.** Parte introductivă a unui act important, a unui tratat internaţional, care lămureşte utilitatea sau necesitatea lor sau care prezintă sumar dispoziţiile lor generale; expunere de motive (a unui proiect de lege). [Pronunţat: *pre-am-*]

PREAVÍZ, *preavize*, s.n. Înştiinţare prealabilă de concediere făcută unui angajat. ◆ Interval de timp cît un angajat mai lucrează, după primirea acestei înştiinţări; retribuţie care se cuvine celui concediat, de la primirea înştiinţării pînă la concedierea lui. [Pronunţat: *pre-a-*]

PRECAMBRIÁN, -Ă, *precambrieni*, *-e*, s.n., adj. **1.** S.n. Prima eră din istoria pămîntului, dinaintea paleozoicului, cu o durată de circa două miliarde de ani, care corespunde timpului scurs de la consolidarea scoarţei terestre şi pînă la ivirea trilobiţilor în primele straturi de roci, caracterizată prin apariţia primelor vieţuitoare. **2.** Adj. Care aparţine precambrianului (1), privitor la precambrian. [Pronunţat: *-bri-an*]

PRECAPITALÍST, -Ă, *precapitalişti*, *-ste*, adj. Care este anterior apariţiei

capitalismului, care datează din epoca premergătoare capitalismului.

PRECÁR, -Ă, *precari, -e*, adj. (Livr.) Lipsit de siguranță, de trăinicie, de rezistență sau de temei.

PRECÁRIA s.f. sg. art. Drept de posesiune asupra unui lot de pămînt care se acorda, mai ales în evul mediu timpuriu, în apusul Europei, unei persoane de către proprietarul funciar, cu condiția prestării unor obligații față de acesta. ◇ *Precaria data*, formă de aservire constînd în dobîndirea de la feudal a unui lot în folosință de către țăranii lipsiți de pămînt, pentru care aceștia plăteau rentă. *Precaria oblata*, formă de aservire prin care țăranul ceda lotul său marelui proprietar pentru a-și asigura protecția, și primea de la acesta lot în folosință pe viață. [Pronunțat: *-ri-a*]

PRECAUȚIE, *precauții*, s.f. Atitudine prudentă, plină de atenție, de grijă într-o acțiune, pentru a evita orice pericol, neplăcere etc. care ar putea interveni.

PRECEDÁ, *precéd*, vb. I. Tranz. A exista, a se produce înainte de altceva; a pune, a așeza ori a fi înainte de altceva.

PRECÉPT, *precepte*, s.n. Formulă, principiu, învățătură care stă la baza unei doctrine (mai ales morale); normă, regulă de conduită. ◆ Recomandare, sfat, povață.

PRECEPTÓR, *preceptori*, s.m. Persoană însărcinată cu educarea și cu instruirea particulară a unui copil (dintr-o familie bogată).

PRECÉSIE, *precesii*, s.f. **1.** (Fiz.) Deplasare lentă a axei de rotație a unui corp care se rotește rapid și are doar un punct fix. **2.** (Astron.; în expr.) *Precesia echinocțiilor*, deplasare lentă și în sens retrograd a punctelor echinocțiale pe ecliptică cu 50″ pe an.

PRECIPITÁ, *precípit*, vb. I. **1.** Tranz. A provoca (printr-o reacție chimică) depunerea unor substanțe dizolvate într-un lichid. ◆ Refl. și intranz. (Despre o substanță solidă dizolvată într-un lichid) A se separa, a se depune sub forma unui precipitat. **2.** Tranz. și refl. A face să se desfășoare sau a se desfășura într-un timp mai scurt sau într-un ritm mai rapid decît cel obișnuit sau decît cel așteptat; a (se) grăbi.

PRECIPITÁRE, *precipitări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) precipita* și rezultatul ei; precipitație. **2.** Zor, grabă.

PRECIPITÁT, *precipitate*, s.n. Denumire dată oricărei substanțe solide care s-a separat și s-a depus în masa soluției prin precipitare. ◆ Substanță solidă, produs al unei reacții chimice, insolubilă în mediul de reacție, și care, după aspectul ei, poate fi cristalină, amorfă sau geliformă.

PRECIPITÁȚIE, *precipitații*, s.f. Vapori de apă condensați care cad din atmosferă pe suprafața pămîntului sub formă de ploaie, ceață, brumă, zăpadă, grindină, rouă, lapoviță etc.

PRECOLUMBIÁN, -Ă, *precolumbieni, -e*, adj. Care a existat în America înainte de venirea lui Cristofor Columb pe acest continent, care aparține acestei perioade. *Civilizația precolumbiană. Arta precolumbiană.* [Pronunțat: *-bi-an*]

PRECONCEPÚT, -Ă, *preconcepuți, -te*, adj. (Despre idei, păreri etc.) Admis, adoptat fără o cercetare sau o experimentare prealabilă.

PRECONIZÁ, *preconizez*, vb. I. Tranz. A formula, a susține o idee, o ipoteză; a indica, a recomanda, a propune ceva (nou).

PRECUMPĂNITÓR, -OÁRE, *precumpănitori, -oare*, adj. Care întrece, depășește ca greutate, cantitate, importanță, influență etc.

PRECUPÉȚ, -EÁȚĂ, *precupeți, -e*, s.m. și f. Persoană care cumpără de la producător zarzavaturi, fructe, păsări

etc. și le revinde cu preț mai ridicat în piață sau pe străzi.

PRECURSÓR, -OÁRE, *precursori, -oare*, s.m. și f. Persoană care, prin activitatea sa, pregătește terenul pentru o dezvoltare ulterioară mai largă, într-un anumit domeniu; deschizător de drumuri; înaintaș, premergător, corifeu.

PREDAVÉNSI s.m. pl. Trib de geți localizat în partea de apus a Daciei.

PREDECESÓR, -OÁRE, *predecesori, -oare*, subst. 1. S.m. și f. Persoană care s-a aflat înaintea altei persoane într-o funcție, într-o activitate etc., considerată în raport cu aceasta. 2. S.m. (Mai ales la pl.) Strămoș; înaintaș.

PREDESTINÁRE, *predestinări*, s.f. Concepție filozofică idealistă potrivit căreia fiecare om ar avea destinul lui fixat de mai înainte de o forță supranaturală.

PREDESTINÁT, -Ă, *predestinați, -te*, adj. A cărui soartă ar fi dinainte hotărîtă de o forță supranaturală; sortit, menit, ursit unui anumit destin.

PREDICÁ, *prédic*, vb. I. Tranz. (Mai ales peior.) A recomanda ceva cu insistență; a propaga idei, concepții etc.

PREDICÁT, *predicate*, s.n. 1. (Gram.) Parte principală a propoziției, care arată o acțiune, o stare sau o însușire a subiectului. ◇ *Predicat verbal*, predicat exprimat printr-un verb la un mod personal (sau printr-o interjecție). *Predicat nominal*, predicat format dintr-un verb copulativ la un mod personal și un nume predicativ. 2. (Log.) Element al unei judecăți care se afirmă sau se neagă despre subiectul judecății. 3. (Mat.) Enunț care depinde de una sau mai multe variabile și căruia, pentru orice valoare dată (e) variabilelor, îi corespunde o propoziție (adevărată sau falsă); se notează: $p(x)$, $q(x, y)$ etc.; propoziție cu variabile.

PREDICATÍV, -Ă, *predicativi, -e*, adj. 1. (Gram.) Care formează sau poate forma predicatul (1); referitor la predicat. ◇ *Verb predicativ*, verb care poate forma singur predicatul unei propoziții. *Nume predicativ*, nume care, împreună cu un verb copulativ, formează predicatul unei propoziții. *Propoziție predicativă*, propoziție care îndeplinește rolul de nume predicativ. 2. (Log.) Care se referă la predicat (2), care aparține predicatului.

PREDICATÓR, *predicatori*, s.m. Persoană care predică (o religie); propovăduitor.

PREDICĂȚIE, *predicații*, s.f. Faptul de a enunța ceva despre un anumit lucru; enunț care reflectă raportul dintre un obiect și o însușire a sa.

PRÉDICĂ, *predici*, s.f. Cuvîntare rostită de un preot în biserică, în care se comentează un text biblic și se dau credincioșilor îndrumări morale, spirituale; omilie. ◆ Expunere cu conținut moralizator.

PREDICTÍV, -Ă, *predictivi, -e*, adj. Care se referă la predicție, la posibilitatea de a anticipa un fenomen sau un eveniment.

PREDÍCȚIE, *predicții*, s.f. Operație rațională de anticipare a producerii unui eveniment, fenomen, a unei acțiuni; prevedere, pronostic. ◆ Prevedere a conduitei ulterioare a unei persoane sau a liniei sale de dezvoltare.

PREDILÉCT, -Ă, *predilecți, -te*, adj. (Livr.) Care constituie o preferință a cuiva; preferat, favorit.

PREDILÉCȚIE, *predilecții*, s.f. Înclinație, atracție sau preferință pentru cineva sau pentru ceva.

PREDISPOZÍȚIE, *predispoziții*, s.f. 1. Înclinare, dispoziție, înzestrare înnăscută pentru ceva, care stă la baza talentului. 2. Sensibilitate crescută sau receptivitate a organismului față de anumite boli.

PREDOMINÁ, *predómin*, vb. I. Intranz. A întrece în număr, în mărime, în intensitate, în valoare etc. ceva sau pe cineva.

PREDOMINÁNT, -Ă, *predominanți, -te*, adj. Care predomină, care întrece în număr, în mărime, în intensitate, în valoare etc.; dominant, preponderent, predomnitor.

PREELECTORÁL, -Ă, *preelectorali, -e*, adj. Care se petrece, care are loc înainte de alegeri. [Pronunțat: *pre-e-*]

PREEXISTÉNT, -Ă, *preexistenți, -te*, adj. Care există de mai înainte. [Pronunțat: *pre-e-*]

PREFABRICÁT, *prefabricate*, s.n. Element de construcție care se fabrică mai întîi (în serie) într-o întreprindere și apoi se montează pe șantier în ansamblul construcției.

PREFÁCE, *prefác*, vb. III. Tranz. și refl. A (se) transforma, a (se) modifica, a (se) schimba.

PREFÉCT, *prefecți*, s.m. 1. Conducător al unor orașe și municipii în Imperiul roman. 2. Șef al administrației și poliției într-un județ, în vechea organizație administrativă a țării, care exercita atribuții de conducere și control, putînd dispune de forța armată pentru a asigura ordinea publică.

PREFECTÚRĂ, *prefecturi*, s.f. Instituție din trecut care avea conducerea administrativă și de poliție dintr-un județ (reprezentînd aici puterea centrală a statului).

PREFERÁNS, *preferansuri*, s.n. Numele unui joc de cărți.

PREFERÍNȚĂ, *preferințe*, s.f. Întîietate acordată unui obiect, unei situații, unei ființe, atunci cînd există posibilitatea de a alege între mai multe obiecte, situații sau ființe; înclinație pentru o anumită ființă.

PREFIGURÁ, *prefigurez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A prezenta, a schița ceva în linii mari, înainte de realizare, de aplicare; a înfățișa ceva cu anticipație. ◆ A avea sau a sugera toate trăsăturile unui lucru, unui fenomen etc. din viitor.

PREFIRÁT, -Ă, *prefirați, -te*, adj. (Rar) Răsfirat, împrăștiat, risipit, răspîndit (peste tot sau ici și colo).

PREFÍX, *prefixe*, s.n. (Gram.) Afix care se pune înaintea unui cuvînt, pentru a forma un nou cuvînt.

PRÉGET s.n. (Pop.) Lipsă de activitate, încetare a unei activități; răgaz, tihnă. ◇ Expr. *Fără (de) preget*, fără întrerupere; fără șovăială, repede, imediat.

PREGETÁ, *préget*, vb. I. Intranz. (Pop.) A sta pe gînduri înainte de a face ceva; a șovăi, a ezita, a se codi.

PREGNÁNT, -Ă, *pregnanți, -te*, adj. Care iese în relief, care este foarte vizibil, clar, evident, expresiv (și se impune).

PREGNÁNȚĂ s.f. Însușirea de a fi pregnant.

PREISTÓRIC, -Ă, *preistorici, -ce*, adj. Care aparține preistoriei, privitor la preistorie, din timpul preistoriei. ◇ *Artă preistorică*, manifestări de artă caracteristice preistoriei, constînd în picturi rupestre, gravuri pe os și corn, monumente megalitice, ceramică. ◆ Fig. Extrem de vechi, foarte vechi; învechit, perimat. [Pronunțat: *pre-is-*]

PREISTÓRIE s.f. 1. Perioadă din istoria omenirii de la originea omului pînă la apariția primelor documente (scrise). 2. Parte a istoriei care studiază preistoria (1). [Pronunțat: *pre-is-*]

PREIMPERIALÍST, -Ă, *preimperialiști, -ste*, adj. Care este anterior fazei imperialismului. [Pronunțat: *pre-im-pe-ri-a-*]

PREÎNCĂLZITÓR, *preîncălzitoare*, s.n. Instalație industrială folosită pentru încălzirea prealabilă a unei substanțe, a unui material cu ajutorul gazelor de ardere, aburului etc., înainte de întrebuințare. [Pronunțat: *pre-în-*]

PREJUDECÁTĂ, *prejudecăți*, s.f. Părere, idee preconceptă (adesea eronată) pe care și-o face cineva asupra unui lucru, adoptată, de obicei, cu ușurință, înainte de cunoașterea directă a faptelor.

PREJUDICIÁ, *prejudiciez*, vb. I. Tranz. A provoca cuiva un prejudiciu, o pagubă. [Pronunțat: *-ci-a*]

PREJUDÍCIU, *prejudicii*, s.n. Pagubă, daună materială sau morală provocată cuiva. ◆ Știrbire a onoarei, a reputației, a prestigiului cuiva.

PRELÁT, *prelați*, s.m. Denumire dată unui reprezentant de rang înalt al bisericii.

PRELÉGERE, *prelegeri*, s.f. Curs, lecție ținută într-o instituție de învățământ superior; conferință publică (aparținînd unui ciclu); (înv.) prelecție.

PRELEVÁ, *prelév*, vb. I. Tranz. (Livr.) A detașa, a extrage, a lua (cu anticipație) o parte dintr-un tot, dintr-un ansamblu.

PRELIMINÁR, -Ă, *preliminari,-e*, adj. Care are loc înaintea unei acțiuni, a unui fapt; care servește ca introducere.

PRELUCRÁ, *prelucrez*, vb. I. Tranz. **1.** A modifica forma, dimensiunile, constituția sau aspectul unui material, pentru a obține produse finite, materii prime etc. ◆ A adapta unor scopuri determinate o operă literară, științifică etc. **2.** A expune, a explica, a analiza în fața unei adunări conținutul unor documente, al unei rezoluții, al unui articol din presă etc. ◆ A căuta să convingă pe cineva să facă ceva, să recunoască ceva etc.

PRELÚDIU, *preludii*, s.n. **1.** Partea introductivă a unei compoziții muzicale (mai ample). **2.** Fig. Ceea ce anunță, precedă sau pregătește o acțiune sau un eveniment; acțiune premergătoare.

PRELÚNG, -Ă, *prelungi*, adj. Care are formă alungită, lunguiață.

PRELUNGÍRE, *prelungiri*, s.f. (Mat.; în expr.) *Prelungire f a unei funcții f: $E \to F$ la mulțimea M, $M \supset E$, $f : M \to F$*, astfel încît $f(x) = f(x)$ pentru $x \in E$; extensie.

PREMARXÍST, -Ă, *premarxiști,-ste*, adj. Care precedă marxismul, imediat anterior marxismului.

PREMATÚR, -Ă, *prematuri,-e*, adj., s.m. **1.** Adj. Care se întîmplă, se face, apare înainte de vreme ori prea devreme. **2.** Adj., s.m. (Copil) născut înainte de vreme.

PREMEDITÁT, -Ă, *premeditați,-te*, adj. Pus la cale, plănuit dinainte; săvîrșit în mod deliberat.

PREMERGĂTÓR, -OÁRE, *premergători,-oare*, adj. Care premerge ceva sau pe cineva.

PREMÉRGE, pers. 3 *premérge*, vb. III. Intranz. A exista, a se întîmpla înainte de...

PREMIÁL, -Ă, *premiali,-e*, adj. De premii, privitor la premii, pentru premii. ◇ *Sistem premial*, parte a sistemului de retribuție care se referă la condițiile de acordare a premiilor și a primelor. [Pronunțat: *-mi-al*]

PREMIÉR, -Ă, *premieri,-e*, s.m., s.f. **I.** S.m. (În unele țări) Prim-ministru. **II.** S.f. Prima reprezentație a unei piese de teatru, a unei opere, a unui film. ◆ Inaugurare a unei activități. [Pronunțat: *-mi-er*]

PREMILITÁRĬE s.f. Pregătire militară organizată în România, înainte de cel de-al doilea război mondial, pentru tinerii între 18 și 21 de ani.

PREMÍSĂ, *premise*, s.f. **1.** (Log.) Fiecare dintre propozițiile inițiale ale unui raționament, din care se deduce concluzia. **2.** Idee de bază, punct de plecare; condiție de bază.

PRÉMIU, *premii*, s.n. Recompensă materială sau distincție acordată cuiva pentru merite deosebite obținute într-un domeniu de activitate, la un concurs etc.

PREMODÉRN,-Ă, *premoderni,-e*, adj. Care precedă epoca modernă, anterior modernismului.

PREMONOPOLÍST,-Ă, *premonopoliști, -ste*, adj. Care precedă monopolismul, care este imediat anterior dezvoltării monopolurilor.

PREOPINÉNT,-Ă, *preopinenți,-te*, s.m. și f. Persoană care emite o părere, afirmă ceva înaintea altora; antevorbitor. ◆ Adversar de opinii. [Pronunțat: *pre-o-*]

PREPARÁ, *prepár*, vb. I. **1.** Tranz. A pregăti din timp ceva, a face ca ceva să fie gata (în vederea unei acțiuni sau a unei prelucrări ulterioare). ◆ Refl. A fi pe punctul de a..., a fi gata să... **2.** Tranz. și refl. A (se) pregăti în vederea unui examen, în vederea unei activități; a învăța temeinic. **3.** Tranz. A preveni pe cineva asupra unui eveniment; a anunța pe ocolite, cu menajamente. **4.** Tranz. A găti (o mîncare).

PREPARÁNDIE, *preparandii*, s.f. (Înv.) Școală pentru pregătirea învățătorilor; școală normală.

PREPARANDÍST, *preparandiști*, s.m. (Înv.) Elev sau absolvent al unei preparandii.

PRÉPELIȚĂ, *prepeliță*, s.f. Pasăre călătoare de culoare brună, cu dungi albe pe spate, care se vînează pentru carnea ei gustoasă; pitpalac *(Coturnix coturnix)*.

PREPONDERÉNT,-Ă, *prepondenți,-te*, adj. (Livr.) Predominant.

PREPOZÍȚIE, *prepoziții*, s.f. Parte de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependență între părțile unei propoziții, legînd două părți de propoziție diferite.

PREPÚS,-Ă, *prepuși,-se*, adj. **1.** Adăugat, pus înainte; pus mai mare peste... **2.** (Pop.) Bănuit, suspectat.

PREREVOLUȚIONÁR,-Ă, *prerevoluționari,-e*, adj. Care a existat, a fost, s-a întîmplat înainte de revoluție; care caracterizează perioada dinaintea unei revoluții. [Pronunțat: *-ți-o-*]

PRERÍE, *prerii*, s.f. Vegetație de stepă caracteristică unor regiuni ale Americii de Nord; regiune pe care crește această vegetație.

PREROGATÍVĂ, *prerogative*, s.f. (Adesea fig.) Împuternicire, privilegiu acordate în exclusivitate șefului unui stat sau unui funcționar înalt.

PREROMÁN,-Ă, *preromani,-e*, adj. Care a existat înainte de apariția romanilor, care aparține acestei perioade.

PREROMÁNTIC,-Ă *preromantici,-ce*, adj., s.m. **1.** Adj. Care aparține preromantismului, privitor la preromantism, specific preromantismului. **2.** S.m. Adept al preromantismului.

PREROMANTÍSM s.n. Curent literar dezvoltat la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX în Franța, din ale cărui preocupări, unele (predominanța sensibilității asupra rațiunii, motivul ruinelor și al mormintelor, peisaje nocturne, pline de mister și de fior, singurătatea, deznădejdea pentru scurgerea timpului etc.) au pătruns și în literatura română, la începutul sec. XIX.

PRESÁRE, *presări*, s.f. Procedeu de prelucrare, la rece sau la cald, prin exercitarea unei presiuni prin apăsare asupra unui material, obiect etc., pentru a-i reduce volumul, a-i da o anumită formă, a îndepărta lichidul din el etc., efectuat cu ajutorul unei prese, al unei mașini de prelucrare prin deformare plastică etc.

PRÉSĂ, *prese*, s.f. **I.** Dispozitiv, unealtă, mașină cu care se execută operația de presare a unui material, a unui obiect. ◆ Spec. Mașină tipografică simplă care tipărește prin presarea hîrtiei pe un zaț acoperit de cerneală. **II.** Totalitatea publicațiilor periodice (cotidiene, hebdomadare, lunare, semestriale, anuale etc.), folosite ca

mijloace de informare, de educare etc. a publicului. ◆ Activitate de informare publică realizată prin forme variate de înregistrare, de transmitere și de comunicare: ziare, reviste, buletine periodice, emisiuni de radio și de televiziune etc.

PRESCRÍE, *prescriu*, vb. III. 1. Tranz. A stabili, a fixa, a recomanda ceea ce se cere sau trebuie să se facă. 2. Refl. pas. (Despre pedepse penale, drepturi de proprietate) A înceta, a se anula prin faptul că nu a fost executat sau exercitat în termenul prevăzut de lege.

PRESCRÍPȚIE, *prescripții*, s.f. 1. Obligație, dispoziție, prevedere (impusă printr-o lege, printr-un regulament etc.); (înv.) prescript. ◆ Instrucțiune scrisă cuprinzînd condițiile (tehnice) care trebuie respectate la proiectarea, verificarea, executarea sau folosirea unui sistem tehnic, a unui produs. 2. Dispoziție legală în virtutea căreia, după un anumit timp și în anumite condiții, se cîștigă ori se pierde un drept sau încetează efectele unei hotărîri judecătorești neexecutate.

PRESCURTÁRE, *prescurtări*, s.f. Scurtare a unui cuvînt; abreviație.

PRESENTIMÉNT, *presentimente*, s.n. Presimțire.

PRESIMȚÍRE, *presimțiri*, s.f. Sentiment vag, confuz și instinctiv pe care îl are cineva în legătură cu ceea ce urmează să se întîmple; presentiment.

PRESIÚNE, *presiuni*, s.f. Mărime fizică egală cu raportul dintre mărimea forței care apasă normal și uniform pe o suprafață și aria acestei suprafețe. [Pronunțat: *-si-u-*]

PRESOCIALÍST,-Ă, *presocialiști*, *-ste*, adj. Care este anterior socialismului. [Pronunțat: *-ci-a-*]

PRESPAPIÉR, *prespapieruri*, s.n. Obiect (de artă) care se pune peste hîrtiile în lucru de pe un birou, pentru a le împiedica să se împrăștie. [Pronunțat: *prespapié*]

PRESTÂNȚĂ, *prestanțe*, s.f. Ținută, înfățișare, atitudine impunătoare, demnă.

PRESTÁRE, *prestări*, s.f. Îndeplinire a unei munci, desfășurare a unei activități; prestație. ◇ *Prestări de servicii*, activitate economică constînd în operații de confecționare, reparare, întreținere etc. a unor bunuri materiale, precum și în efectuarea unor servicii pure (transporturi de călători, spectacole, activități ale unităților de frizerie-coafură etc.), în scopul satisfacerii unor nevoi de consum productiv sau neproductiv.

PRESTÁȚIE, *prestații*, s.f. 1. Prestare. 2. Muncă de scurtă durată (de obicei gratuită) efectuată pentru lucrări de interes obștesc.

PRESTIGIÓS,-OÁSĂ, *prestigioși,-oase*, adj. Care se bucură de (mult) respect, de admirație, de apreciere; care impune prin valoare, frumusețe etc. [Pronunțat: *-gi-os*]

PRESTÍGIU s.n. 1. Autoritate morală, considerație, influență de care se bucură cineva sau ceva; vază, importanță. 2. (Rar) Strălucire, farmec, atracție.

PRESUPÚNERE, *presupuneri*, s.f. Ceea ce este admis în mod prealabil drept posibil, real, adevărat (urmînd a fi confirmat ulterior); supoziție, ipoteză.

PRÉSURĂ, *presuri*, s.f. (La pl.) Gen de păsări cîntătoare migratoare, de mărimea unei vrăbii, cu ciocul scurt și gros, cu coada lungă și bifurcată, cu spatele brun-verzui, cenușiu dungat *(Emberiza)*; (și la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

PRESVÍTERĂ, *presvitere*, s.f. (Înv. și pop.) Soție de preot; preoteasă.

PREȘCOLÁR,-Ă, *preșcolari,-e* adj. Care nu a atins încă vîrsta de școală; care se referă la educația, la învățămîntul preșcolar.

mîntul copiilor sub această vîrstă. ◆ (Substantivat) Copil care are vîrsta între 3 și 6 ani.

PREȘEDÍNTE,-Ă, *președinți,-te*, s.m. și f. **1.** Persoană care conduce un organ de stat, o instituție, o organizație de masă, o asociație; persoană care prezidează o adunare, o dezbatere, o comisie etc.; (înv.) prezident. **2.** Denumire oficială dată șefului de stat al unor republici.

PRETÉXT, *pretexte*, s.n. Motiv neîntemeiat sau neadevărat arătat de cineva pentru a-și justifica o acțiune sau pentru a ascunde adevăratul motiv.

PREȚ, *prețuri*, s.n. **1.** Expresie bănească a valorii unei mărfi; sumă care se cere sau care se plătește pentru o marfă. ◇ *Preț cu amănuntul*, prețul la care se vînd bunurile de consum, alimentare și nealimentare, prin rețeaua comerțului către populație. *Preț de livrare*, preț la nivelul căruia circulă produsele între unitățile socialiste. *Preț de producție*, preț care înglobează costul produsului și beneficiul pe care el urmează să-l aducă. *Preț mondial*, preț al unei mărfi pe piața mondială. **2.** Ceea ce se dă cuiva sau primește cineva pentru o muncă prestată, pentru un serviciu făcut; plată, răsplată.

PREȚIÓS,-OÁSĂ, *prețioși,-oase*, adj. **1.** Care are, reprezintă o mare valoare materială, spirituală, morală etc., care este de mare preț, de mare importanță; scump. **2.** (Despre stil, limbaj etc.) De un rafinament exagerat, căutat, lipsit de naturalețe; afectat. [Pronunțat: *-ți-os*]

PREȚIOZITÁTE s.f. (Rar) Faptul de a fi prețios (2), căutat, lipsit de naturalețe; afectare. [Pronunțat: *-ți-o-*]

PREȚUÍ, *prețuiesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A stabili prețul sau valoarea aproximativă a unui bun (destinat vînzării).

PREVĂZĂTÓR,-OÁRE, *prevăzători, -oare*, adj. Care ia din timp măsuri pentru a evita unele neplăceri care i s-ar putea întîmpla; care știe să evite neplăcerile; prudent, precaut.

PREVEDEÁ, *prevăd*, vb. II. **1.** Tranz. A stabili, a aprecia modul cum se vor desfășura ori întîmpla evenimente viitoare pe baza unor fapte din prezent. **2.** Tranz. (Despre legi, regulamente, îndrumări etc.) A specifica, a prescrie; a indica, a menționa. **3.** Refl. (Înv. și reg.) A se vedea neclar prin ceva; a se întrezări.

PREVEDÉRE, *prevederi*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) prevedea*. ◆ (Mai ales la pl.) Indicație, dispoziție dintr-un tratat, dintr-un act normativ etc. ◆ *Prevederi sociale*, ansamblu de măsuri privitoare la acordarea asistenței sociale unor persoane care și-au pierdut capacitatea de muncă sau minorilor rămași fără susținători. **2.** Prudență, precauție.

PREVENÍ, *previn*, vb. IV. Tranz. A atrage cuiva din timp atenția asupra urmărilor neplăcute ale unei acțiuni; a avertiza.

PREVESTÍ, *prevestesc*, vb. IV. Tranz. A anunța, a vesti dinainte apariția, producerea etc. unor evenimente, fenomene etc.

PREVESTITÓR,-OÁRE, *prevestitori,-oare*, adj. (Adesea substantivat) Care prevestește ceva.

PREVIZIÚNE, (2) *previziuni*, s.f. **1.** Facultatea, posibilitatea de a prevedea apariția sau evoluția evenimentelor viitoare din analiza anumitor date cunoscute în prezent. **2.** Enunțare a unei judecăți, a unei teorii care se bazează pe previziune (1); ceea ce prevede cineva. [Pronunțat: *-zi-u-*]

PREZBITÍSM s.n. Defect de vedere caracterizat prin imposibilitatea de a vedea clar obiectele situate în apropiere, cauzat de scăderea pronunțată a puterii de acomodare a cristalinului, la persoanele în vîrstă; prezbiție.

PREZÉNT s.n. Timp al verbului care arată că o acțiune se petrece în momentul vorbirii sau că este de durată. ◇ *Prezent istoric*, prezent cu valoare de perfect, care se întrebuințează, de obicei, în narațiune pentru a da stilului o mai mare forță de evocare.

PREZÍCE, *prezic*, vb. III. Tranz. A spune, a anunța dinainte ce se va întîmpla, orientîndu-se după anumite indicații prezente, după intuiție, raționament etc.

PREZIDÉNT, *prezidenți*, s.m. (Înv.) Președinte (1).

PREZÍDIU, *prezidii*, s.n. Organ colectiv de conducere a unei adunări, a unei instituții, a unui stat etc.; grup de persoane care prezidează unele adunări, ședințe solemne etc.

PREZÚMȚIE, *prezumții*, s.f. (Livr.) 1. Părere întemeiată pe aparențe, pe ipoteze, pe deducții; presupunere, supoziție. ◆ Recunoaștere a unui fapt ca autentic din punct de vedere juridic, pînă la proba contrară. 2. Părere exagerat de bună despre sine; înfumurare, aroganță, infatuare.

PRIBEÁG,-Ă, *pribegi,-ge*, adj. (Rar) Singur, izolat, răzleț.

PRICĂJÍT,-Ă, *pricăjiți,-te*, adj. (Reg. și fam.) Care a rămas mic, nedezvoltat, pipernicit, sfrijit; care este insuficient dezvoltat.

PRICÉPE, *pricép*, vb. III. 1. Tranz. A înțelege, a pătrunde ceva cu mintea. ◆ Refl. (Reg.) A se dumeri, a se lămuri (asupra unui lucru). 2. Refl. A avea (multe) cunoștințe într-un domeniu; a dovedi iscusință, îndemînare, experiență într-o acțiune, într-o situație; a fi capabil, în stare să facă ceva.

PRICÉPERE, *priceperi*, s.f. 1. Însușirea de a înțelege, de a pătrunde ceva (ușor) cu mintea; înțelegere. ◆ Judecată, inteligență. 2. Îndemînare, abilitate, iscusință; capacitatea de a efectua cu succes o acțiune, de a îmbina în mod optim deprinderile și cunoștințele și de a le restructura pentru a face față unor situații noi.

PRICHÍCI, *prichiciuri*, s.n. (Pop.) Margine îngustă, în formă de poliță, ieșită în afară, la horn, la cuptor sau la vatra țărănească.

PRICOPSEÁLĂ, *pricopseli*, s.f. (Pop.) Situație materială bună a cuiva, bunăstare, bogăție; cîștig ușor, profit (fără muncă).

PRICOPSÍ, *pricopsesc*, vb. IV. Tranz. 1. (Pop.) A face pe cineva bogat; a oferi cuiva o situație bună. 2. (Înv.) A oferi acces la învățătură; a învăța, a instrui.

PRICOPSÍT,-Ă, *pricopsiți,-te*, adj. (Pop.) Ajuns la o situație materială bună; îmbogățit, înstărit.

PRIDVÓR, *pridvoare*, s.n. 1. Galerie exterioară deschisă (mai rar închisă), cu acoperișul sprijinit pe stîlpi, așezată în partea din față a unei clădiri sau de jur-împrejurul ei; cerdac. 2. Încăpere de la intrarea unei biserici, închisă sau deschisă prin arcade susținute de stîlpi sau de coloane și care precedă pronaosul. 3. Prima încăpere (de trecere) în unele case țărănești; tindă.

PRIÉLNIC,-Ă, *prielnici,-ce*, adj. Care favorizează apariția sau desfășurarea unei acțiuni, a unui fenomen, a unui eveniment; favorabil, priincios. [Pronunțat: *pri-el-*]

PRIÉR s.m. (Înv. și pop.) Luna aprilie. [Pronunțat: *pri-er*]

PRIETENÍE, *prietenii*, s.f. Sentiment de simpatie, de stimă, de respect, de atașament reciproc care leagă două persoane; legătură care se stabilește între persoane, pe baza acestor sentimente; amiciție, prietășug. ◆ Atitudine plină de bunăvoință, prietenoasă față de cineva. ◆ Legătură între grupuri sociale, între popoare, între țări bazată pe aspirații, năzuințe, interese comune. [Pronunțat: *pri-e-*]

PRIGOÁNĂ, *prigoane*, s.f. Urmărire aprigă, pornire împotriva cuiva; mă-

suri represive luate de o autoritate împotriva cuiva; asuprire, persecuție, prigonire.

PRIGONITÓR,-OÁRE, *prigonitori, -oare*, s.m. și f. Persoană care persecută, asuprește, exploatează.

PRIGORÍ, *prigoresc*, vb. IV. Refl. (Înv. și reg.) A se expune la căldura focului sau a soarelui.

PRIGÓRIE, *prigorii*, s.f. Pasăre migratoare zveltă, din ordinul coraciformelor, de mărimea unei turturele, viu colorată cu roșu, galben, negru, albastru-verzui, cu ciocul lung, subțire și puțin adus la vîrf, care trăiește pe malurile lutoase ale apelor, hrănindu-se mai ales cu albine și cu viespi; albinărel *(Merops apiaster)*.

PRIGORÎT,-Ă, *prigoriți,-te*, adj. (Înv. și reg.) Expus la căldura focului sau a soarelui; încălzit, înfierbîntat (de foc sau de soare).

PRIHÁNĂ, *prihane*, s.f. (Rar) Vină morală; necinste; păcat.

PRÍ, pers. 3 *prieste*, vb. IV. Intranz. unipers. A-i fi cuiva de folos, a-i ajuta, a-i face bine.

PRIINCIÓS,-OÁSĂ, *priincioși,-oase*, adj. (Pop.) Prielnic. [Pronunțat: *pri-in-*]

PRIÍNȚĂ, *priințe*, s.f. (Pop.) Folos, ajutor, serviciu.

PRIM,-Ă, *primi,-e*, num. ord. (Adesea cu valoare de adjectiv) **1.** Cel dintîi (în spațiu sau în timp); care se află la început, în fruntea unei serii; întîi, dintîi. ◇ *Număr prim* (p), număr natural, $p \geqslant 2$, la care singurii săi divizori sînt $+1$ și $+p$. *Numere (polinoame) relativ prime*, două numere întregi nenule (sau două polinoame nenule) al căror c.m.m.d.c. este 1. **2.** Care este înaintea tuturor în privința însemnătății, a rangului, a calităților, a valorii; important, principal. ◇ *Prim-ministru*, președinte al Consiliului de Miniștri; premier.

PRIMADÓNĂ, *primadone*, s.f. Prima solistă a unui teatru de operă sau de operetă.

PRIMÁR[1], *primari*, s.m. Persoană care conduce, din punct de vedere administrativ, un municipiu, un oraș sau o comună (ca reprezentant al puterii centrale).

PRIMÁR[2],**-Ă**, *primari,-e*, adj. De la început; inițial, primordial, originar.

PRIMÁT[1] s.n. Importanță primordială; întîietate.

PRIMÁT[2], *primate*, s.n. (La pl.) Ordin de mamifere superioare caracterizate prin dezvoltarea mare a creierului, omnivore, hipede, plantigrade, cu degetul mare opozabil, cu două mamele pectorale, care nasc, de obicei, un singur pui, cuprinzînd maimuțele și omul; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

PRÍMĂ, *prime*, s.f. Retribuție (bănească) suplimentară acordată cuiva ca recompensă pentru contribuția adusă la creșterea calitativă și cantitativă a producției; premiu (acordat în sistemul de retribuire).

PRÍMĂVARĂ, *primăveri*, s.f. Anotimpul care urmează după iarnă și durează, în emisfera noastră, de la 21 martie (echinocțiul de primăvară) pînă la 21 iunie (solstițiul de vară).

PRIMENÍ, *primenesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A înlocui sau a fi înlocuit (parțial ori total) cu altceva (nou), a (se) reînnoi; a face să-și schimbe sau a-și schimba (în bine) înfățișarea, conținutul etc., a (se) preface.

PRIMITÍV,-Ă, *primitivi,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. Care este foarte simplu, foarte puțin dezvoltat, care are un caracter rudimentar. **2.** S.f. (Mat.; în expr.) *Primitivă a unei funcții* $f(x)$, orice funcție $F(x)$ care admite ca derivată pe $f(x)$.

PRIMORDIÁL,-Ă, *primordiali,-e*, adj. **1.** De la început, de la origine; inițial, originar, primar. **2.** De mare importan-

ță; esențial, principal. [Pronunțat: *-di-al*]

PRIMORDIALITÁTE s.f. Faptul de a fi primordial; întîietate, prioritate; superioritate. [Pronunțat: *-di-a-*]

PRÍNCEPS[1] adj. invar. (În expr.) *Ediție princeps*, prima ediție a operelor unui scriitor (clasic).

PRÍNCEPS[2], *principși*, s.m. Termen care desemna, în Imperiul roman, pe împărat. ◇ *Princeps senatus*, magistrat suprem în Roma antică, învestit cu conducerea supremă a armatei, cu publicarea legilor, cu administrarea Romei și a provinciilor, cu încheierea tratatelor internaționale, dispunînd de vistieria statului.

PRINCIPÁLĂ, *principale*, adj. (Gram.; în expr.) *Propoziție principală* (și substantivat, f.), propoziție independentă dintr-o frază, care poate comunica singură ceva, și de care depind propozițiile subordonate.

PRINCIPÁT, *principate*, s.n. **1.** Formă de organizare de stat instituită de August, în anul 27 î.e.n., care concentra în mîinile împăratului roman întreaga putere militară, civilă și religioasă. **2.** Teritoriu condus de un suveran avînd titlul de principe. ◆ (La pl.) Nume purtat de Țara Românească și de Moldova în perioada dinaintea Unirii (1859).

PRÍNCIPE, *principi*, s.m. **1.** (Titlu purtat de) conducătorul unui principat (2). **2.** Mare feudal din Germania medievală, care deținea puterea în stat.

PRINCIPIÁL,-Ă, *principiali,-e*, adj. Care corespunde unui principiu, care decurge dintr-un principiu; care se conduce după principii juste. [Pronunțat: *-pi-al*]

PRINCIPIALITÁTE s.f. Însușirea de a fi principial; aplicarea și respectarea neabătută a sistemului de principii politice, ideologice și morale care călăuzesc activitatea membrilor unei organizații, a unei societăți. [Pronunțat: *-pi-a-*]

PRINCÍPIU, *principii*, s.n. **1.** Element fundamental, idee, lege de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un concept artistic, un sistem politic, juridic, o normă de conduită etc. ◇ *În principiu*, din punct de vedere teoretic, în general. ◆ (La pl.) Totalitatea legilor și a noțiunilor de bază ale unei discipline. **2.** Idee fundamentală de organizare, teză călăuzitoare în abordarea, explicarea și soluționarea unor probleme. **3.** Element primordial, cauză primară sau punct de plecare a ceva. ◇ *Principiu activ*, substanță existentă într-un produs de origine vegetală sau animală care imprimă un caracter specific acelui produs. **4.** Convingere intimă, punct de vedere propriu.

PRINÓS, *prinosuri*, s.n. Manifestare, dovadă a respectului, admirației sau recunoștinței față de cineva sau de ceva.

PRINSOÁRE, *prinsori*, s.f. (Pop.) Înțelegere între două sau mai multe persoane care susțin lucruri diferite în aceeași problemă și prin care cel ce se va dovedi că are dreptate va primi din partea celui sau celor care nu o au o răsplată stabilită conform înțelegerii; rămășag, pariu.

PRIORITÁR,-Ă, *prioritari,-e*, adj. Care are întîietate; care trebuie făcut, realizat înaintea celorlalte. [Pronunțat: *pri-o-*]

PRIPÁS s.n. (Înv. și pop.; în expr.) *De pripas* (despre animale domestice), care rătăcește de colo pînă colo, fără stăpîn.

PRIPĂȘÍT,-Ă, *pripășiți,-te*, adj. (Pop. și fam.) Care s-a stabilit undeva sau pe lîngă cineva (venind din altă parte).

PRIPÓN, *pripoane*, s.n. Funie, frînghie, odgon care servește la legarea de mal sau pentru tragerea la mal a unei ambarcații.

PRIPONÍ, *priponesc*, vb. IV. Tranz. A lega, a fixa sau a imobiliza ceva

sau pe cineva cu ajutorul unui pripon sau prin alte mijloace.

PRIPÓR, *pripoare*, s.n. (Geogr.) Pantă (abruptă).

PRIPORÓS,-OÁSĂ, *priporoşi,-oase*, adj. Cu pripoare; care are ripe, prăpăstii.

PRISÁCĂ, *prisăci*, s.f. Loc unde sînt aşezaţi stupii, unde se cresc albine; totalitatea stupilor aflaţi pe acest loc.

PRISÁCĂR, *prisăcari*, s.m. Persoană care se ocupă cu creşterea albinelor; stupar, apicultor.

PRISMÁTIC,-Ă, *prismatici,-ce*, adj. Care are forma unei prisme. ◇ *Suprafaţă prismatică*, suprafaţă generată de o dreaptă mobilă (numită *generatoare)* de direcţie dată, care se sprijină pe o linie poligonală închisă (numită *directoare).*

PRÍSMĂ, *prisme*, s.f. **1.** (Mat.) Corp mărginit de o suprafaţă prismatică şi de două plane paralele care intersectează generatoarele suprafeţei prismatice. ◇ *Prismă regulată*, prismă la care muchiile laterale sînt perpendiculare pe planele bazelor, iar bazele sînt poligoane regulate. **2.** (Fiz.) Piesă de sticlă, de cuarţ sau de alt material transparent, de forma unei prisme (1) triunghiulare, folosită la aparatele optice pentru descompunerea sau reflexia luminii.

PRISTÁV, *pristavi*, s.m. (Înv.) Persoană care era mai mare peste slugile de pe moşia unui boier; vătaf.

PRISTÓL, *pristoluri*, s.n. Masă din mijlocul altarului unei biserici, pe care se ţin obiectele de cult. ◆ (Rar) Altar al unei biserici.

PRIVÁT,-Ă, *privaţi,-te*, adj. (Livr.) Particular, individual.

PRIVAŢIÚNE, *privaţiuni*, s.f. (Livr.; de obicei la pl.) Lipsă, sărăcie, mizerie. [Pronunţat: *-ţi-u-*]

PRIVEGHEÁ, *priveghez*, vb. I. Tranz. (Pop.) A supraveghea; a avea grijă de... sau să...

PRIVÉGHI, *priveghiuri*, s.n. (Pop.) Veghe, pază, strajă. ◆ Faptul de a sta noaptea în preajma unui mort, în ajunul înmormîntării.

PRIVÉLIŞTE, *privelişti*, s.f. Tablou, aspect din natură; peisaj.

PRIVILÉGIU, *privilegii*, s.n. Avantaj, scutire de obligaţii către stat, drept sau distincţie socială care se acordă, în situaţii speciale, unei persoane, unui grup sau unei clase sociale etc. ori, în feudalism, oraşelor şi mănăstirilor.

PRÍZĂ, *prize*, s.f. **1.** (Fiz.) Dispozitiv de conectare cu ajutorul căruia se realizează legătura electrică a unui receptor la o reţea electrică prin intermediul unei fişe de curent. ◇ *Priză aeriană de curent*, priză în formă de bară, de liră etc., prin care se realizează legătura dintre o linie electrică aeriană şi un tramvai, o locomotivă electrică etc. *Priză de pămînt*, dispozitiv prin intermediul căruia se realizează legătura dintre o instalaţie şi pămînt. **2.** (Chim.) Proces de transformare a pastei plastice de liant într-o masă rigidă, determinat de creşterea viscozităţii structurale a pastei pînă la dispariţia plasticităţii ei, caracterizat printr-un început de priză şi un sfîrşit de priză, exprimate în unităţi de timp, socotite din momentul amestecării liantului cu apa.

PRIZĂRÍT,-Ă, *prizăriţi,-te*, adj. **1.** (Pop. şi fam.) Care s-a dezvoltat insuficient, care a rămas nedezvoltat; pipernicit, firav. **2.** Fig. (Rar) Lipsit de importanţă; neînsemnat, minor.

PRIZONIÉR,-Ă, *prizonieri,-e*, s.m. şi f. Militar prins de inamic în timpul unui război şi reţinut de acesta pentru a nu mai participa la război; captiv ◆ Fig. Om robit, îngrădit, subordonat total. [Pronunţat: *-ni-er*]

PROBÁ, *probez*, vb.I. Tranz. **1.** (Folosit şi absol.) A supune ceva sau pe cineva la o probă, la o încercare, pentru a vedea dacă este corespunzător unui

scop, unor cerințe etc.; a încerca un obiect de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc. **2.** A dovedi, a demonstra (cu probe), a pune în evidență.

PROBÁBIL,-Ă, *probabili,-e*, adj. Care se poate produce, întîmpla; care poate corespunde realității.

PROBABILÍSM s.n. Concepție potrivit căreia nu se poate stabili categoric dacă o afirmație este sau nu adevărată.

PROBABILÍSTIC,-Ă, *probabilistici, -ce*, adj. Care ține de teoria probabilităților; care apare în calculul probabilităților.

PROBABILITÁTE, *probabilități*, s.f. (Mat.; în expr.) *Probabilitatea unui eveniment A*, numărul $P(A)$, raport dintre numărul de evenimente elementare egal posibile care realizează evenimentul A și numărul total de evenimente elementare egal posibile, avînd proprietățile:

$0 \leqslant P(A) \leqslant 1$;

$P(\Omega) = 1$, dacă Ω este evenimentul sigur;

$P(\emptyset) = 0$, dacă $\emptyset$ este evenimentul imposibil;

$P(A \cup B) = P(A) + P(B)$, dacă evenimentele A și B sînt incompatibile;

$P(A) = 1 - P(\bar{A})$, dacă $\bar{A}$ este evenimentul opus lui A. *Teoria* (sau *calculul*) *probabilităților*, ramură a matematicii care are ca obiect studiul matematic al fenomenelor aleatorii și care permite aprecierea dacă un eveniment aleatoriu se va realiza sau nu, în funcție de eventualitatea unor evenimente elementare, presupuse, cunoscute.

PROBÁNT,-Ă, *probanți,-te*, adj. (Livr.) Care probează, dovedește, convinge; edificator, concludent.

PRÓBĂ, *probe*, s.f. (Mat.; în expr.) *Proba unui calcul* (sau *a unei operații aritmetice*), metodă prin care se constată justețea unui calcul (sau prin care se verifică exactitatea unei operații date.) *Probă (a unei experiențe aleatorii)*, rezultat al experienței considerate. (Chim.) *Probă (a unui aliaj)*, numărul care exprimă de 1 000 de ori titlul aliajului.

PROBITÁTE, *probități*, s.f. (Livr.) Cinste, integritate, onestitate.

PROBLEMÁTIC,-Á, *problematici,-ce*, adj., s.f. **1.** Care constituie (încă) o problemă, o enigmă; care nu a fost încă rezolvat, care este (încă) nesigur. **2.** S.f. Ansamblu de probleme **(3)** legate de aceeași temă; tematică.

PROBLEMATIZÁRE, *problematizări*, s.f. Principiu și metodă ale didacticii moderne care își găsesc utilitatea acolo unde apar situații contradictorii ce urmează să fie soluționate prin gîndire, prin analiză, prin descoperirea unor reguli de ordin superior.

PROBLÉMĂ, *probleme*, s.f. **1.** Chestiune care prezintă aspecte neclare, discutabile, care necesită o lămurire, o precizare, care se pretează la discuții. **2.** Chestiune importantă care constituie o sarcină, o preocupare (majoră) și care cere o soluționare (imediată). **3.** Chestiune care intră în sfera preocupărilor, cercetărilor cuiva; obiect principal al preocupărilor cuiva; temă, materie. **4.** (Mat.) Enunț care, conținînd anumite date, ipoteze, necesită, de regulă, una sau mai multe soluții ce se pot obține pe baza unor calcule sau raționamente.

PROBOSCIDIÁN, *proboscidieni*, s.m. (La pl.) Ordin de mamifere placentare, cunoscute sub numele de elefanți, caracterizate prin trompa lor lungă și mobilă, care servește ca organ de prins, tactil și olfactiv, provenită prin dezvoltarea buzei superioare și a nasului, avînd incisivii foarte dezvoltați, transformați în colți lungi din fildeș și neposedînd caninii inferiori; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-di-an*]

PROCARIÓT, *procariote*, s.n. (La pl.) Grup de organisme primitive (viruși, bacterii, alge albastre), unicelulare, cu structură simplă, lipsite de nucleu in-

dividualizat; (și la sg.) specie care face parte din acest grup. [Pronunțat: *-ri-ot*]

PROCEDÉU, *procedee*, s.n. **1.** Mijloc folosit pentru a ajunge la un anumit rezultat, mod de a proceda; mijloc, metodă, modalitate, procedură. **2.** Soluție practică, sistematică, adoptată pentru efectuarea, executarea sau producerea unui lucru, a unei operații sau a unei serii de operații dintr-un proces tehnologic. ◇ (Ind.) *Procedeu Bessemer*, procedeu de elaborare a oțelului, care constă în afinarea fontei lichide într-un convertizor acid printr-un curent de aer insuflat la baza convertizorului. *Procedeu Thomas*, procedeu de elaborare a oțelului, prin afinarea fontelor bogate în fosfor într-un convertizor bazic, prin insuflare de aer. *Procedeu Martin* (sau *Siemens-Martin*), procedeu de elaborare a oțelurilor-carbon de calitate și a oțelurilor speciale prin afinarea fontei brute, amestecate cu fier vechi sau cu minereu, printr-o topire oxidantă, în cuptor Martin cu căptușeală (acidă sau bazică). *Procedeul camerelor de plumb*, procedeu de obținere a acidului sulfuric în camere căptușite cu tablă de plumb, din bioxid de sulf, în prezența oxizilor de azot drept catalizator. *Procedeu prin contact*, procedeu de obținere a acidului sulfuric prin oxidarea bioxidului de sulf, în sobă de contact, în prezența pentoxidului de vanadiu drept catalizator. *Procedeul Solvay*, procedeu folosit pentru fabricarea sodei calcinate.

PROCEDÚRĂ, *proceduri*, s.f. **1.** Totalitatea actelor și a formelor îndeplinite în cadrul activității desfășurate de un organ de jurisdicție, de executare sau de alt organ de stat. **2.** Ramură a dreptului care are ca obiect studiul procedurii **(1)**.

PROCÉNT, *procente*, s.n. A suta parte dintr-o cantitate dată; sutime, procentaj. ◆ (Mat.) Raportul dintre un număr și 100; se notează *p%*.

PROCÉS, *procese*, s.n. **1.** Succesiune de operații, de stări sau de fenomene prin care se efectuează o lucrare, se produce o transformare; evoluție; dezvoltare; desfășurare; acțiune. **2.** Ansamblu de fenomene produse în serie, eventual și în paralel, prin care se realizează o transformare de stare fizico-chimică. **3.** (Biol.; în expr.) *Proces de evoluție* (sau *evolutiv*), desfășurare, în timp, a fenomenelor biologice care produc schimbări cantitative neînsemnate, imperceptibile, necontenite, pregătind schimbările calitative, radicale. **4.** Totalitate a schimbărilor care se produc într-o societate determinată, generate de interacțiunea componentelor sale contradictorii. ◇ *Proces de producție*, activitate socială în care oamenii, cu ajutorul mijloacelor de producție, exploatează și modifică elementele din natură în vederea satisfacerii necesităților de consum de bunuri materiale. **5.** Activitate desfășurată în vederea soluționării unor litigii sau a stabilirii și sancționării faptelor care încalcă legea. ◇ *Proces-verbal*, înscris (cu caracter oficial) în care se consemnează un fapt de natură juridică; act cu caracter oficial în care se redau pe scurt discuțiile și hotărîrile unei adunări constituite. **6.** (Psih.; în expr.) *Proces afectiv*, proces **(1)** psihic prin care se reflectă atitudinea omului față de obiectele și fenomenele realității.

PROCESIONÁL,-Ă, *procesionali,-e*, adj. (Rar) Care îmbracă diverse aspecte succesive. [Pronunțat: *-si-o-*]

PROCESUÁL,-Ă, *procesuali,-e*, adj. Referitor la procese **(5)**, care aparține proceselor, care constituie un proces. [Pronunțat: *-su-al*]

PROCESUALITÁTE, *procesualități*, s.f. Însușire care arată că o acțiune are caracterul unui proces, desfășurîndu-se succesiv în timp. [Pronunțat: *-su-a-*]

PROCITÍ, *procitesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A asculta pe un elev din lecțiile

învățate într-o anumită perioadă de timp.

PROCLAMÁ, *proclám*, vb. I. Tranz. A acorda cuiva în mod oficial un titlu, un drept, o calitate.

PROCLAMÁȚIE, *proclamații*, s.f. Document prin care un șef de stat, un guvern sau o mișcare politică aduce la cunoștința publică un eveniment de importanță deosebită.

PROCLÍTIC,-Ă, *proclitici,-ce*, adj. (Despre unele cuvinte) Care nu are accent propriu și este așezat înaintea altui cuvînt.

PROCÓNSUL, *proconsuli*, s.m. Magistrat roman care, după încheierea consulatului, era însărcinat cu guvernarea unei provincii.

PROCURATÓR, *procuratori*, s.m. Magistrat roman care administra o provincie.

PROCURATÚRĂ, *procuraturi*, s.f. Ansamblu de organe de stat care exercită activitatea de supraveghere a aplicării legilor, decide trimiterea infractorilor în fața justiției, susține acuzarea înaintea instanțelor judecătorești, reprezintă interesele statului în instanță.

PROCÚRĂ, *procuri*, s.f. Împuternicire legalizată prin care cineva poate acționa în numele altcuiva. ◆ (Concr.) Act prin care se dă această împuternicire; mandat.

PROCUSTIÁN,-Ă, *procustieni,-e*, adj. Care aparține personajului legendar Procust, referitor la legenda lui Procust (care îi culca pe cei jefuiți într-un pat prea mic sau prea mare, retezîndu-le sau zdrobindu-le picioarele ca să încapă exact în el). [Pronunțat: *-ti-an*]

PRODIGIÓS,-OÁSĂ, *prodigioși,-oase*, adj. Ieșit din comun (prin cantitate, varietate, calitate); uluitor, uimitor. [Pronunțat: *-gi-os*]

PRODUCĂTÓR,-OÁRE, *producători, -oare*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care produce ceva, care dă naștere la ceva. 2. Adj., s.m. și f. (La pl.) (Plante verzi) care produc substanțe organice, acumulîndu-le ca materie ce servește drept hrană pentru animalele fitofage.

PRODUCTÍV,-Ă, *productivi,-e*, adj. Care produce (mult), care dă randament.

PRODUCTIVITÁTE, *productivități*, s.f. 1. Capacitatea sau însușirea de a fi productiv; capacitatea de a produce (mult); randament. ◇ *Productivitatea muncii*, rodnicia sau eficacitatea cu care este cheltuită munca omenească în procesul de producție sau cantitatea de produse obținute într-o unitate de timp; timpul de muncă necesar pentru executarea unui anumit produs. 2. Capacitate a unor cuvinte de a forma (multe) sensuri sau derivate noi.

PRODÚCȚIE, *producții*, s.f. Procesul creării bunurilor necesare existenței și dezvoltării societății, în cursul căruia oamenii transformă sau modifică obiectele din natură potrivit trebuințelor lor; (concr.) totalitatea produselor (1) obținute într-o unitate de timp, într-un anumit domeniu etc. ◇ *Producție de mărfuri*, sistemul de relații sociale în care produsele se creează de către diferiți producători, separați unii de alții, fiecare dintre ei fiind specializat în confecționarea unui produs oarecare, astfel încît, pentru satisfacerea nevoilor sociale, este necesară vînzarea și cumpărarea de produse (care, în virtutea acestui drept, devin mărfuri) pe piață. *Producție globală*, volumul total (în expresie valorică) al producției întreprinderilor sau ramurilor economiei naționale, obținut într-o anumită perioadă de timp, ca urmare a activității productive. *Producția marfă*, producția întreprinderilor sau a ramurilor economiei naționale, în expresie bănească, obținută într-o anumită perioadă de timp și livrată sau destinată desfacerii. *Producția netă*, valoarea producției marfă minus cheltuielile materiale de producție.

PRODÚS, *produse*, s.n. **1.** Bun material rezultat dintr-un proces de muncă; totalitatea obiectelor sau a bunurilor obținute în procesul de producție; bun, (înv.) product. ◇ *Produs finit*, bun material al cărui proces de fabricație s-a încheiat în întreprinderea respectivă și care corespunde întocmai standardelor, normelor interne sau altor condiții tehnice-calitative stabilite. *Produs social*, totalitatea valorilor de întrebuințare create într-o țară, în decursul unei perioade de timp determinate, de obicei un an. **2.** Rezultat material al unui proces social sau material, al unui proces fiziologic sau de creație; rezultat material al unui complex de fenomene sau de acțiuni. **3.** (Mat.) Rezultatul unei înmulțiri. ◆ Mărime fizico-chimică, rezultat al înmulțirii a doi factori (numere, mărimi scalare, vectoriale etc.). ◇ *Produs de solubilitate* (sau *ionic*), produsul dintre concentrațiile ionilor unui electrolit greu solubil dintr-o soluție pură saturată, mărime constantă pentru o temperatură dată și caracteristică solubilității unei substanțe. *Produs ionic al apei*, produsul concentrațiilor ionilor hidroniu și ionilor hidroxil dintr-o soluție apoasă, mărime constantă la o anumită temperatură. **4.** Corp sau substanță obținute pe cale naturală sau sintetică în urma unei reacții chimice.

PROEMINÉNT,-Ă, *proeminenți,-te*, adj. Care iese (mult) în afară, în relief. ◆ Fig. (Despre oameni și realizările lor) Care iese din comun (prin însușiri); remarcabil.

PROEMINÉNȚĂ, *proeminențe*, s.f. Ceea ce iese (mult) în afară, în relief; ridicătură, ieșitură.

PROFÁN,-Ă, *profani,-e*, adj. (Adesea substantivat) **1.** Care este ignorant într-un domeniu oarecare; neștiutor, nepriceput, ageamiu. **2.** Care nu ține de religie, care nu reprezintă sau nu exprimă un punct de vedere religios; lumesc, laic. **3.** Care nu respectă lucrurile considerate sacre; necredincios.

PROFASCÍST,-Ă, *profasciști,-ste*, adj. Care este favorabil fascismului, care susține fascismul.

PROFÁZĂ, *profaze*, s.f. (Biol.) Fază de început a diviziunii mitotice și meiotice, în care cromozomii se scurtează și cresc în grosime, nucleolii și membrana nucleară dispar, cariolimfa se amestecă cu citoplasma și apar firișoare citoplasmatice în număr egal cu cel al cromozomilor, care se așază pe meridiane, formînd fusul nuclear.

PROFEMINÍST,-Ă, *profeminiști,-ste*, adj. Care susține drepturile femeilor, favorabil femeilor.

PROFERÁ, *proferez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A rosti, a pronunța (în mod amenințător, cu ton ridicat etc.) blesteme, amenințări etc.

PROFESÁ, *profesez*, vb. I. Tranz. și intranz. A practica, a exercita o meserie, o profesiune.

PROFESIONÁL,-Ă, *profesionali,-e*, adj. Care ține de o profesiune, privitor la o profesiune; care este legat de o profesiune. ◇ *Secret profesional*, informație pe care o deține cineva grație profesiunii sale și pe care nu are dreptul să o divulge nimănui. *Învățămînt profesional*, învățămînt pentru pregătirea și pentru specializarea muncitorilor calificați. *Școală profesională*, instituție de învățămînt care pregătește cadrele de muncitori calificați. *Boală profesională*, boală specifică unei profesiuni sau provocată de o anumită profesiune. [Pronunțat: *-si-o-*]

PROFESIONÍSM s.n. **1.** Practicare competentă a unei îndeletniciri, ca profesionist; profesionalism. **2.** Formă de practicare a sportului de performanță în care sportivii sînt remunerați pentru activitatea desfășurată și pentru rezultatele obținute, pe baza unui statut și unui regulament propriu clubului sau asociației respective. [Pronunțat: *-si-o-*]

PROFESIÚNE, *profesiuni*, s.f. **1.** Ocupație, îndeletnicire cu caracter permanent, pe care o exercită cineva în baza unei calificări corespunzătoare; gen de muncă pe care o persoană o poate exercita, pe baza unei pregătiri teoretice și practice speciale; meserie. **2.** (În expr.) *Profesiune de credință*, declarație publică pe care o face cineva cu privire la principiile sau la convingerile sale. [Pronunțat: *-si-u-*]

PROFÉT, *profeți*, s.m. **1.** Persoană considerată drept trimis al lui Dumnezeu pe pămînt și capabilă să prezică viitorul; proroc. **2.** Persoană care intuiește (sau pretinde că intuiește) apariția, desfășurarea sau deznodămîntul unor evenimente din viitor.

PROFÉTIC,-Ă, *profetici,-ce*, adj. De profet, ca de profet; care prevestește.

PROFETIZÁ, *profetizez*, vb. I. Tranz. A prevesti ceva (grație unei presupuse inspirații divine).

PROFEȚÍE, *profeții*, s.f. Ceea ce prevestește, profetizează cineva.

PROFÍL, *profiluri*, s.n. **1.** Contur, aspect al feței cuiva, privit dintr-o parte. ◇ Loc. adv. *Din* (sau *în*) *profil*, dintr-o parte. ◆ Fig. Portret figură. **2.** Înfățișare, aspect, formă. ◆ Contur al unui lucru, al unei forme de relief etc. ◇ *Profil morfologic*, reprezentare grafică în plan vertical, la o anumită scară, a reliefului unei regiuni. **3.** Conturul unei secțiuni plane a unui obiect, a unui edificiu, a unui corp geometric. ◆ Conturul aparent al unui obiect, rezultat dintr-o proiecție ortogonală pe un plan. **4.** Desen care reprezintă o secțiune verticală făcută într-o construcție sau în sol, pentru a indica distribuția sau structura acestora. ◆ Dispozitiv sau ansamblu de piese folosite pentru a indica, într-un plan vertical, limitele pînă la care trebuie să se întindă o lucrare. **5.** Piesă decorativă, în relief, folosită la ornamentarea unei clădiri, la consolidări aparente, la îmbunătățirea acusticii unei săli etc. **6.** Obiectivul de bază al producției unei întreprinderi, al activității unei instituții, căruia îi corespunde un anumit mod de organizare. **7.** Denumire folosită în practică pentru produse laminate din oțel, din alte metale sau din mase plastice, de diferite forme (în T, în I, în U etc.).

PROFILÁ, *profilez*, vb. I. **1.** Tranz. și refl. A (se) înfățișa (în linii generale), a (se) reliefa, a (se) contura. **2.** Tranz. și refl. A face să iasă ori a ieși în evidență (prin trăsăturile generale). **3.** Tranz. A stabili obiectivul de bază al producției unei întreprinderi, al activității unei instituții, organizîndu-le în mod corespunzător. **4.** Tranz. A lamina un drug de metal, dîndu-i un profil uniform pe toată lungimea lui. ◆ A fasona, a prelucra un obiect sau un material pentru a-i da un anumit profil.

PROFÍT, *profituri*, s.n. Ceea ce reprezintă un folos (material sau spiritual) pentru cineva sau pentru ceva; cîștig, beneficiu, avantaj. ◆ (Ec. pol.) Formă transformată a plusvalorii, reprezentînd beneficiul capitalistului; plusvaloarea privită ca un rezultat al întregului capital investit.

PROFÚND,-Ă, *profunzi,-de*, adj. (Adesea fig.) Care are (o mare) adîncime; adînc.

PROFUNDITÁTE s.f. (Livr. și fig.) Însușirea de a fi profund, adînc; adîncime, profunzime.

PROGENITÚRĂ, *progenituri*, s.f. Urmaș al cuiva; odraslă, vlăstar.

PROGESTERÓN s.n. (Biol.) Luteină.

PROGLÓTĂ, *proglote*, s.f. Fiecare dintre segmentele corpului cestodelor.

PROGNÓZĂ, *prognoze*, s.f. Anticipare a desfășurării în viitor a unor fenomene și procese din domeniul economiei, tehnologiei, științei etc., plecînd de la experiența anterioară și

folosind un ansamblu de metode și de tehnici necesare obținerii de cunoștințe privind evoluția acestora într-o perspectivă mai îndepărtată (legînd într-un singur tot trecutul, prezentul și viitorul); prevedere a valorilor pe care le vor lua în viitor unele mărimi din prezent.

PROGRÁM, *programe*, s.n. **1.** Plan de activitate în care sînt stabilite (în ordinea desfășurării lor) etapele propuse pentru o perioadă dată; desfășurare a activității (individuale, dintr-o instituție) după un astfel de plan. **2.** Totalitatea principiilor, opțiunilor și scopurilor după care se conduce un partid politic, o organizație, un guvern, un candidat la o funcție politică etc. **3.** Ordinea după care se desfășoară o emisiune de radio sau de televiziune, un spectacol; ansamblul părților unei asemenea emisiuni, ale unui spectacol. ◆ Foaie de hîrtie, publicație, broșură în care este prezentat un astfel de program.

PROGRAMÁRE, *programări*, s.f. Acțiunea de a stabili, în ordinea desfășurării lor, etapele unor activități pentru o anumită perioadă de timp.

PROGRAMÁTIC,-Ă, *programatici, -ce*, adj. (Adesea adverbial) Care se face pe baza unui plan precis, care reflectă un asemenea plan, o anumită concepție, viziune etc.

PROGRÉS, **(2)** *progrese*, s.n. **1.** Dezvoltare ascendentă, avînd ca rezultat transformări de ordin calitativ, trecerea de la inferior la superior, de la simplu la complex, în diferite domenii ale activității (sociale); mers înainte, evoluție în care apare și se consolidează noul. **2.** Dezvoltare, schimbare în bine datorită căreia se ajunge la un rezultat dorit, scontat ori se atinge un anumit scop.

PROGRÉSIE, *progresii*, s.f. (Mat.) Succesiune finită de numere (numite *termeni)* care derivă unul din altul urmînd anumite reguli. ◇ *Progresie aritmetică*, șir de numere în care fiecare termen, cu excepția primului, se obține din precedentul prin adăugarea aceluiași număr (numit *rație)*; se notează: $\div a_1, a_2, ..., a_n$. *Progresie geometrică*, șir de numere în care fiecare termen, cu excepția primului (totdeauna nenul), se obține din precedentul prin înmulțirea cu același număr nenul (numit *rație);* se notează: $\div\div a_1, a_2, ..., a_n$.

PROGRESÍST,-Ă, *progresiști,-ste*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Partizan al progresului pe plan politic, social, economic, tehnic, științific, moral, intelectual etc.; persoană care promovează progresul. **2.** Adj. Care ține de progres ori de progresiști **(1)**, privitor la progres sau la progresiști; care promovează, susține progresul.

PROHIBÍT,-Ă, *prohibiți,-te*, adj. (Despre mărfuri) A căror producere, vînzare, export sau import sînt interzise.

PROHIBITÍV,-Ă, *prohibitivi,-e*, adj. Care interzice, care oprește ceva în mod legal; care introduce prohibiția.

PROHIBÍȚIE, *prohibiții*, s.f. Măsură (legislativă sau administrativă) prin care se interzice producerea, vînzarea, exportul sau importul unor mărfuri.

PROHÓD, *prohoduri*, s.n. Slujbă religioasă la înmormîntările creștine (ortodoxe).

PROIÉCT, *proiecte*, s.n. **1.** Plan sau intenție de a întreprinde ceva, de a organiza, de a face un lucru. **2.** Prima formă (de dimensiuni reduse) a unei sculpturi monumentale, care urmează să fie apoi executată la scară de monument. **3.** Lucrare tehnică întocmită pe baza unei teme date, care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile etc. necesare executării unei construcții, unei mașini etc. **4.** Prima formă a unui plan (economic, social, financiar etc.), care urmează să fie discutat și aprobat pentru a primi

un caracter oficial și a fi pus în aplicare. [Pronunțat: *pro-iect*]

PROIECTĂ, *proiectez*, vb. I. **1.** Tranz. A avea intenția să facă ceva; a intenționa, a plănui ceva. **2.** Tranz. A face o proiecție **(1)**, a reprezenta schematic un corp pe o suprafață sau pe un plan, după anumite reguli geometrice. **3.** Tranz. și refl. A face să apară sau a apărea în trăsăturile sale (generale) caracteristice, definitorii; a (se) reflecta, a (se) profila, a (se) contura. [Pronunțat: *pro-iec-*]

PROIECTÁNT,-Ă, *proiectanți,-te*, adj. Care servește la proiecție **(1)**, de proiecție. [Pronunțat: *pro-iec-*]

PROIECTÓR, *proiectoare*, s.n. Aparat care concentrează (cu ajutorul unor oglinzi, lentile etc.), într-un fascicul intens, razele produse de o sursă de lumină și care se folosește pentru semnalizări ori pentru luminare la autovehicule, în săli de spectacol etc.

PROIÉCȚIE, *proiecții*, s.f. **1.** Operație geometrică de reprezentare a unei figuri, a unui obiect etc. pe o dreaptă, pe un plan; figură obținută prin această operație. ◇ *Proiecție cilindrică* (sau *paralelă*), proiecție realizată cu drepte de direcție dată. *Proiecție conică* (sau *centrală*), proiecție realizată cu drepte care trec printr-un punct fix. **2.** Reproducere pe ecran a imaginilor înregistrate pe un film transparent, cu ajutorul unui fascicul luminos care străbate pelicula. [Pronunțat: *pro-iec-*]

PROLEGÓMENĂ. *prolegomene*, s.n. (Livr.) Expunere succintă care servește ca introducere în problematica unei anumite științe. ◆ Ansamblu de noțiuni preliminare aparținând unui domeniu științific.

PROLETÁR,-Ă, *proletari,-e*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține proletariatului, privitor la proletariat. **2.** S.m. și f. Cetățean sărac din Roma antică, ale cărui bunuri nu depășeau o limită foarte scăzută. **3.** S.m. și f. Muncitor salariat din societatea capitalistă, care, neavînd mijloace de producție proprii pentru a-și cîștiga existența, este obligat să-și vîndă forța de muncă.

PROLETARIÁT s.n. **1.** Masele sărace ale cetățenilor liberi din Roma antică. **2.** Una dintre cele două clase fundamentale ale societății capitaliste, formată din muncitori salariați, lipsiți de mijloace de producție, nevoiți să-și vîndă forța de muncă pentru a-și cîștiga existența; clasa proletarilor **(3)**. [Pronunțat: *-ri-at*]

PROLETARIZÁRE, *proletarizări*, s.f. Proces de ruinare a micilor producători și a unei părți a burgheziei și transformarea acestora în proletari, în condițiile capitalismului.

PROLETCULTÍSM s.n. Curent cultural, ivit după prima revoluție proletară victorioasă, ale cărui principii estetice se reduceau la ideea formării unei culturi „pur proletare" și care respingea întreaga moștenire culturală a trecutului.

PROLIFERÁ, *proliferez*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre celule sau țesuturi) A se înmulți (în mod anormal) prin diviziune. **2.** (Despre organisme) A se reproduce, a procrea. **3.** (Despre arme de distrugere în masă) A se fabrica, a se răspîndi tot mai mult.

PROLÍFIC, -Ă, *prolifici, -ce*, adj. (Despre ființe) Care se înmulțește foarte repede. ◆ Care posedă însușirea de a se înmulți.

PROLÍX, -Ă, *prolicși, -xe*, adj. (Despre vorbire, stil etc.) Încărcat cu detalii sau cu podoabe inutile (și neclar); prea complicat.

PROLÓG, *prologuri*, s.n. **1.** Parte introductivă a unei opere literare, dramatice sau muzicale, care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elemente care înlesnesc înțelegerea ei. **2.** Parte a unei piese antice de teatru care preceda intrarea corului în scenă și în care se expunea subiectul

și se făcea apel la bunăvoința spectatorilor.

PROMENÁDĂ, *promenade*, s. f. (Livr.) Plimbare; loc de plimbare.

PROMÉȚIU s.n. Pm cu Z=61. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor, izolat din produșii de fisiune ai uraniului.

PROMONTÓRIU, *promontorii*, s.n. Porțiune de uscat înaltă și stîncoasă care înaintează (mult) în mare.

PROMOROÁCĂ s.f. Strat subțire format din cristale mici de gheață, care se depune, iarna, pe arbori, pe case etc., cînd temperatura este scăzută și vîntul slab; chiciură.

PROMOTÓR, -OÁRE, *promotori, -oare*, subst. 1. S.m. și f. Inițiator și animator al unei acțiuni, al unui curent etc. 2. S.m. (Chim.) Substanță solidă care, adăugată în cantități mici catalizatorilor în curs de preparare, mărește activitatea catalitică a acestora, fără a fi ea însăși catalizator.

PROMOVÁ, *promovez*, vb. I. Tranz. A susține, a stimula, a încuraja pentru a face să progreseze, să se dezvolte.

PROMPTITÚDINE s.f. Rapiditate (și punctualitate) în executarea unui lucru.

PROMULGÁRE, *promulgări*, s.f. Acțiune prin care un organ (prevăzut de constituție) constată și atestă existența unei legi adoptate de parlament, hotărînd publicarea și intrarea ei în vigoare.

PRONÁOS, *pronaosuri*, s.n. 1. Încăpere a bisericilor creștine care precedă naosul. 2. Încăpere a unui templu grec, situată în fața sanctuarului.

PRONATÓR, *pronatori*, adj. (În expr.) *Mușchi pronatori*, mușchi situați pe fața anterioară și laterală a gambei, care efectuează rotația mîinii și, respectiv, ridicarea și coborîrea piciorului.

PRONÁȚIE, *pronații*, s.f. Mișcare de rotație pe care o execută mîna și antebrațul pentru a aduce palma înapoi și degetul mare spre corp.

PRONOMINÁL, -Ă, *pronominali, -e*, adj. Care ține de pronume, privitor la pronume; care are valoare de pronume.

PRONÚME, *pronume*, s.n. Parte flexibilă de vorbire care ține locul unui substantiv.

PROPAGÁNDĂ, *propagande*, s.f. Acțiune sau activitate desfășurate, în mod sistematic și perseverent, pentru răspîndirea în mase a unor idei, doctrine politice, economice, filozofice, morale etc., cu ajutorul cărora indivizii își formează anumite atitudini, opinii și comportamente sociale.

PROPAGANDÍST, -Ă, *propagandiști, -ste*, s.m. și f. 1. Persoană care face propagandă. 2. Activist de partid care conduce un cerc sau un seminar de învățămînt politico-ideologic.

PROPÁN s.m. C_3H_8. Alcan cu trei atomi de carbon în moleculă, substanță gazoasă, inodoră în stare pură, solubilă în apă, în alcool, în benzen, extrasă din gazele de sondă sau de cracare, utilizat, împreună cu butanul, drept combustibil lichefiat (aragaz) și ca intermediar în unele sinteze organice.

PROPANÓL, *propanoli*, s.m. Denumire dată celor doi alcooli alifatici saturați, primari, izomeri de poziție: *propanol-1*, alcool propilic; *propanol-2*, alcool izopropilic.

PROPANÓNĂ s.f. (Chim.) Acetonă.

PROPANTRIÓL s.m. (Chim.) Glicerină.

PROPEDÉUTICĂ s.f. (Rar) Disciplină care constituie o introducere necesară în studiul altei discipline.

PROPENÁL s.m. (Chim.) Acroleină.

PROPÉNĂ, *propene*, s.f. Alchenă cu trei atomi de carbon și o dublă legătură în moleculă, substanță gazoasă, incoloră, solubilă în apă, în alcool, în acetonă, care se extrage din gazele de cracare a țițeiului, folosită la fabri-

carea alcoolului izopropilic, a glicerinei și a altor produse valoroase; propilenă.

PROPÍCE adj. invar. (Livr.) Favorabil, prielnic, potrivit.

PROPÍL s.n. — C_3H_7. Radical alchilic monovalent, considerat că derivă formal de la propan.

PROPILÉE s.f. pl. Intrare monumentală a unui templu sau a unui palat (în antichitate), formată din mai multe încăperi și porți legate între ele cu porticuri și cu scări. [Pronunțat: *-le-e*]

PROPILBENZÉN, *propilbenzeni*, s.m. Denumire dată celor doi derivați ai benzenului cu grupare propil legată de benzen: *n-propil-benzen*, $C_6H_5CH_2 \cdot CH_2CH_3$, propilbenzen normal, folosit în unele sinteze organice. *Izopropilbenzen*, cumen.

PROPILÉNĂ, *propilene*, s.f. (Chim.) Propenă.

PROPÍLIC adj. (În expr.) *Alcool propilic (normal)*, $CH_3 \cdot CH_2 \cdot CH_2 \cdot OH$, alcool aciclic saturat primar obținut prin fracționarea fuzelului brut sau, ca produs secundar, în reacția dintre oxid de carbon și hidrogen, lichid miscibil cu apă, cu alcool, cu eter, folosit ca dizolvant pentru rășini, esteri celulozici etc., și ca intermediar în unele sinteze organice; propanol-1.

PROPÍNĂ, *propine*, s.f. Alchină cu trei atomi de carbon și o triplă legătură în moleculă, substanță gazoasă, greu solubilă în apă, solubilă în alcool și în eter, inflamabilă.

PROPIONÁT, *propionați*, s.m. Sare sau ester al acidului propionic. [Pronunțat: *-pi-o-*]

PROPIÓNIC adj. (În expr.) *Acid propionic*, $CH_3 \cdot CH_2COOH$, acid monocarboxilic saturat, lichid incolor, solubil în apă, folosit în unele sinteze organice. [Pronunțat: *-pi-o-*]

PROPIONITRÍL s.m. $C_2H_5C{\equiv}N$. Nitril al acidului propionic, lichid incolor, cu miros de migdale amare, solu il în apă, în eter etc., folosit ca intermediar în unele sinteze organice și de medicamente. [Pronunțat: *-pi-o-*]

PROPLIOPITÉC, *propliopiteci*, s.m. Descendent direct al parapitecului, de mărimea unui câine, din care s-au separat gibonul, urangutanul și omul. [Pronunțat: *-pli-o-*]

PROPÓLIS s.n. Substanță rășinoasă aromată colectată de albine și folosită de ele pentru acoperirea pereților interiori din stup, la astuparea găurilor și a crăpăturilor, la lipitul ramelor și la acoperirea dăunătorilor intrați și omorîți în stup.

PROPÓRȚIE, *proporții*, s.f. **1.** (Mat.) Egalitate între două rapoarte. **2.** Raport între dimensiunile unor obiecte, între părțile unui întreg sau între fiecare dintre aceste părți și întreg, între valorile unor mărimi etc. ◇ (Chim.) *Legea proporțiilor definite*, lege după care substanțele reacționează sau rezultă din reacții în raporturi de masă bine definite și constante. *Legea proporțiilor multiple*, lege după care, dacă două elemente se combină între ele pentru a forma mai multe combinații, între diferitele cantități dintre un element ce se combină cu aceeași cantitate din celălalt element există raporturi exprimate prin numere întregi și mici. **3.** Raport, relație (echilibrată) între fenomene, noțiuni etc. **4.** (La pl.) Dimensiune, mărime; extindere (mare), amploare. ◇ Expr. *A lua proporții*, a se dezvolta, a crește foarte mult; (fam.) a se îngrășa. ◆ Cantitate, măsură.

PROPORȚIONÁL, -Ă, *proporționali, -e*, adj. Care formează o proporție sau mai multe rapoarte egale. ◇ *Mulțimi direct proporționale*, două mulțimi ordonate de numere reale, $(a_1, a_2, ..., a_n)$ și $(b_1, b_2, ..., b_n)$, cu $n \geq 2$, $n \in \mathbf{N}$,

dacă există un număr real nenul k (numit coeficient de proporționalitate), astfel încît: $a_1 = kb_1$, $a_2 = kb_2$, ..., $a_n = kb_n$ sau: $\frac{a_1}{b_1} = \frac{a_2}{b_2} = \ldots = \frac{a_n}{b_n}$ (dacă numerele b_1, b_2, ..., b_n nu sînt nule). *Segmente proporționale*, segmentele a două mulțimi ordonate, ($|A_1B_1|$, $|A_2B_2|$, ..., $|A_nB_n|$) și ($|A'_1B'_1|$, $|A'_2B'_2|$, ..., $|A'_nB'_n|$), cu $n \geqslant 2$, $n \in \mathbf{N}$, dacă cele două mulțimi ordonate de numere ce reprezintă corespunzător lungimile lor sînt proporționale. *Mulțimi invers proporționale*, două mulțimi ordonate de numere reale, (a_1, a_2, ..., a_n) și (b_1, b_2, ..., b_n), cu $n \geqslant 2$, $n \in \mathbf{N}$, cu care se poate forma șirul de produse egale: $a_1b_1 = a_2b_2 = \ldots = a_nb_n$ sau: $\frac{a_1}{\frac{1}{b_1}} = \frac{a_2}{\frac{1}{b_2}} = \ldots = \frac{a_n}{\frac{1}{b_n}}$ (dacă numerele b_1, b_2, ..., b_n nu sînt nule). [Pronunțat: *-ți-o-*]

PROPORȚIONÁT, -Ă, *proporționați, -te*, adj. Care are proporții echilibrate, armonioase; potrivit, armonios. [Pronunțat: *-ți-o-*]

PROPOZÍȚIE, *propoziții* s.f. **1.** Cea mai mică unitate sintactică prin care se exprimă o idee, o judecată etc. ◇ *Propoziție simplă*, propoziție formată numai din predicat (și subiect). *Propoziție dezvoltată*, propoziție care cuprinde (pe lîngă predicat și subiect) și unul sau mai multe atribute, complemente. *Propoziție intercalată*, propoziție care este introdusă în structura altei propoziții. **2.** (Mat.) Enunț despre care se știe că este sau adevărat sau fals (însă nu și una și alta simultan). ◇ *Propoziție cu variabile*, predicat (3). [Variantă: **propozițiúne** s.f.]

PROPOZIȚIÚNE s.f. v. **propoziție**.

PROPRIETÁTE, *proprietăți*, s.f. **1.** Relație socială (istoricește determinată) ce ia naștere în legătură cu însușirea și stăpînirea de către oameni (ca indivizi, ca grup etc.) a unui bun material; stăpînire deplină a unui bun material; (concr.) bun material aflat în stăpînirea cuiva. ◇ *Proprietate privată*, tip istoric de proprietate, caracterizat prin însușirea mijloacelor de producție și a producției de către anumite persoane autonome unele față de altele, cu excluderea majorității membrilor societății de la aceasta. *Proprietate privat-capitalistă*, proprietate în care relațiile sociale sînt bazate pe exploatarea muncii proletariatului și pe excluderea acestuia de la proprietate. *Proprietate socialistă*, proprietate în care raporturile se stabilesc în funcție de însușirea, stăpînirea în comun a mijloacelor de producție și a rezultatelor producției de către întreaga societate sau de către colective de producători socialiști, în interesul satisfacerii nevoilor materiale și spirituale ale oamenilor muncii. **2.** Trăsătură predominantă care caracterizează o ființă, un lucru, un fenomen etc. și care diferențiază o ființă de alta, un lucru de altul etc.; caracteristică, trăsătură, însușire. **3.** Calitate a stilului, a exprimării, a unui cuvînt etc. de a reda exact ideea care trebuie comunicată. [Pronunțat: *-pri-e-*]

PROPRIOCEPTÍVĂ, *proprioceptive*, adj. (În expr.) *Căile sensibilității proprioceptive conștiente*, căile nervoase care conduc stimulii proveniți de la nivelul mușchilor, tendoanelor, articulațiilor și vaselor pînă la scoarța cerebrală. *Căile sensibilității proprioceptive inconștiente*, căile nervoase care conduc impulsurile proprioceptorilor pînă la cerebel. [Pronunțat: *-pri-o-*]

PROPRIOCEPTÓR, *proprioceptori*, s.m. Organ nervos de recepție care culege stimulii de la nivelul mușchilor, tendoanelor, articulațiilor. [Pronunțat: *-pri-o-*]

PRÓPRIU, *proprii*, adj. (Gram.; în expr.) *Nume* (sau *substantiv*) *propriu*, nume care se dă unui lucru sau unei ființe spre a le deosebi de alte lucruri

și de alte ființe din aceeași categorie, și care se scrie cu inițială mare.

PROPULSÁ, *propulsez*, vb. I. Tranz. **1.** A imprima unui obiect (de obicei unui vehicul) o mișcare de înaintare (cu ajutorul unui propulsor). **2.** A proiecta departe, cu violență; a arunca. ◆ Fig. A stimula, a da avînt, a ridica.

PROPÚLSIE, *propulsii*, s.f. Acțiune de deplasare (a unui vehicul) prin exercitarea unei forțe de împingere sau de tracțiune. ◆ Sistem tehnic prin care se realizează această acțiune.

PROPULSÓR, *propulsoare*, s.n. Organ de mașină (sau aparat) care servește la propulsia unui vehicul.

PRÓRĂ, *prore*, s.f. Partea din față a unei nave, a unei ambarcații; provă.

PROROC, *proroci*, s.m. Persoană considerată ca purtătoare a voinței lui Dumnezeu și capabilă să prezică viitorul.

PROSCRÍPȚIE, *proscripții*, s.f. Acțiune de punere în afara legii sau de osîndire la moarte și de confiscare a averii cuiva, fără forme de judecată, pentru infracțiuni politice, practicată în antichitatea romană.

PROSCRÍS, -Ă, *proscriși, -se*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Scos de sub apărarea legilor, izgonit din patrie; exilat, surghiunit.

PROSLĂVÍ, *proslăvesc*, vb. IV. Refl. (Înv. și reg.) A se simți bine, a se odihni în voie; a se răsfăța.

PROSPÉCT, *prospecte*, s.n. Afiș, anunț, scrisoare, pliant sau broșură în care sînt prezentate sumar planul unei lucrări în curs de apariție, condițiile de vînzare și de folosire ale unui produs, intențiile unor instituții sau ale unor întreprinderi.

PROSPECTÁ, *prospectez*, vb. I. Tranz. **1.** A cerceta un teren cu scopul de a descoperi și de a localiza zăcămintele minerale utile. **2.** A cerceta cererea și oferta de mărfuri de pe o piață dată.

PROSPECTÍV, -Ă, *prospectivi, -e*, adj., s.f. **1.** Adj. Cu privire la viitor; în viitor. **2.** S.f. Proiect asupra viitorului constînd în studierea factorilor tehnici, științifici, economici, sociali etc. și în stabilirea influenței lor asupra evoluției accelerate a lumii moderne.

PROSPERITÁTE s.f. Bunăstare, belșug, înflorire.

PROSTÁTĂ, *prostate*, s.f. Organ musculo-glandular situat sub vezica urinară, la bărbat, înconjurînd porțiunea inițială a uretrei (în care-și varsă produsul de secreție).

PROSTÁTIC, -Ă, *prostatici, -ce*, adj. (Înv.) **1.** Care trădează prostie; prostesc. **2.** Simplu, nevinovat, naiv.

PROSTÉTIC, -Ă, *prostetice*, adj. (În expr.) *Grup prostetic* (sau *grupare prostetică*), substanță (organică sau neorganică) ce, legată cu o proteină, dă o proteidă.

PROSTÍL, *prostiluri*, adj., s.n. (Edificiu antic) care avea coloane numai pe fațada principală.

PROSTITUÁTĂ, *prostituate*, s.f. Femeie care practică prostituția. [Pronunțat: *-tu-a-*]

PROSTITÚȚIE s.f. Faptă comisă de femeia care întreține în mod obișnuit relații sexuale cu diverse persoane pentru a-și procura mijloacele de existență.

PROTAGONÍST, -Ă, *protagoniști, -ste*, s.m. și f. Reprezentant de frunte al unei mișcări, al unei teorii etc.; promotor, inițiator; cap, fruntaș.

PROTACTÍNIU s.n. Pa cu Z = 91. Element chimic cu caracter metalic din grupa actinidelor, care se găsește în natură în pehblendă, de unde a fost izolat.

PROTÁL, *protale*, s.n. Corp vegetal în formă de lamă, rezultat prin germinarea sporilor criptogamelor vasculare,

pe a cărui față inferioară se formează anteridiile și arhegoanele.

PROTECTORÁT, *protectorate*, s.n. Formă de dependență politică a unui stat față de altul, în virtutea unei convenții, conform căreia statul protector conduce politica externă a statului protejat, acesta păstrîndu-și, de obicei, autonomia internă.

PROTÉCȚIE, *protecții*, s.f. Faptul de a proteja, de a ocroti, de a apăra; ansamblu de măsuri care protejează; persoană, instituție etc. care protejează; dispozitiv, sistem tehnic etc. care servește la protejare.◆ Sprijin dat cuiva de o persoană influentă, pentru obținerea unui avantaj. ◆ Persoană care acordă acest sprijin.

PROTECȚIONÍSM s.n. Politică economică a unui stat, care urmărește protejarea industriei și a agriculturii indigene prin aplicarea unui regim vamal cu tarife ridicate la mărfurile de import, prin restricții valutare etc. [Pronunțat: *-ți-o-*]

PROTÉIC[1], **-Ă**, *proteici*, *-ce*, adj. Care conține proteine, care are natura proteinelor. [Pronunțat:*-te-ic*]

PROTÉIC[2], **-Ă**, *proteici*, *-ce*, adj. Care își schimbă necontenit forma, aspectul, conținutul; schimbător, nestatornic, fluctuant. [Pronunțat: *-te-ic*]

PROTEÍDĂ, *proteide*, s.f. (Biol.) Compus macromolecular natural, cu importanță biologică deosebită, alcătuit dintr-o proteină legată de o componentă neproteică cu structură chimică diferită, substanță care se degradează ireversibil la încălzire, iar prin hidroliză acidă conduce la amestec de aminoacizi și la grupul prostetic respectiv; proteină conjugată.

PROTEÍNĂ, *proteine*, s.f. (Biol.) Substanță macromoleculară naturală de tip poliamidic, rezultată din policondensarea aminoacizilor între ei, cu structură peptidică, resturile de aminoacizi fiind legate între ele prin grupa-rea peptidică —CO—NH—; intră în componența protoplasmei celulelor animale și vegetale, îndeplinind, în organism, funcții variate fundamentale; se prezintă sub formă solidă sau lichidă-vîscoasă, incoloră și se hidrolizează sub acțiunea enzimelor sau a acizilor minerali, conducînd la aminoacizi. ◇ *Proteină solubilă*, proteină care apare în celule în stare dizolvată sau de gel hidratat, solubilă în apă sau în soluții de electroliți. *Proteină fibroasă*, proteină insolubilă, solidă, cu structură fibroasă, component din scheletele și din tegumentele animalelor; scleroproteină. *Proteină globulară*, proteină cu macromolecule în formă de globule mici, existentă în sînge, în mușchii animalelor, în cereale, în hormoni și în enzime. *Proteină conjugată*, proteidă.

PROTEÍNIC, -Ă, *proteinici*, *-ce*, adj. Care aparține proteinei, privitor la proteină.

PROTEINOÍD, *proteinoizi*, s.m. Combinație organică cu moleculă mare, asemănătoare cu proteinele, obținută prin sinteză, la temperaturi ridicate, dintr-un amestec de aminoacizi. [Pronunțat: *-te-i-*]

PROTEROZÓIC, -Ă, *proterozoici*, *-ce*, s.n., adj. (Geol.) Algonkian. [Pronunțat: *-zo-ic*]

PROTÉST, *proteste*, s.n. Manifestare energică împotriva unei acțiuni considerate ca nejustă; opoziție hotărîtă. ◆ Act scris prin care se exprimă o asemenea manifestare.

PROTESTÁNT, -Ă, *protestanți*, *-te*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Adept al protestantismului. 2. Adj. Privitor la protestantism, care aparține protestantismului.

PROTESTANTÍSM s.n. Denumire generică pentru doctrinele religioase desprinse de catolicism prin reformele din sec. XVI.

PROTÉU, *protei*, s.m. (Și în expr. *proteul de peșteră*) Amfibian acvatic

din familia proteidelor, locuitor al peșterilor din regiunile carstice din Balcani, cu corp cilindric, lung de circa 25 cm, cu cap de știucă, cu patru membre mult distanțate, cu pielea albă-gălbuie, transparentă, cu ochii atrofiați, cu branhiile de culoare roșie deschis ce se păstrează și la adulți, cu plămînii slab dezvoltați care naște doi pui deodată *(Proteus anguinus)*.

PROTÉZĂ, *proteze*, s.f. Dispozitiv sau aparat medical care înlocuiește un organ, un membru sau o parte dintr-un membru al corpului omenesc.

PROTIÓDĂ, *protiode*, s.f. (Biol.) Proteină. [Pronunțat: *-ti-o-*]

PROTIPENDÁDĂ s.f. Categorie socială alcătuită din vîrfurile claselor privilegiate, în orînduirile bazate pe exploatare; elită.

PRÓTIU s.n. (Chim.) Hidrogen ușor.

PROTOCÓL, *protocoale*, s.n. **1.** Act, document în care sînt consemnate rezoluțiile unei adunări, ale unei dezbateri, ale unei conferințe internaționale. **2.** Totalitatea formelor și practicilor de ceremonial care se aplică, conform uzanțelor, la festivități oficiale, în relațiile diplomatice etc.; serviciu însărcinat cu organizarea oficială a ceremonialului. ◆ Reguli (de conduită) care trebuie respectate în societate.

PROTOCOLÁR, *-Ă*, *protocolari*, *-e*, adj. Care ține de protocol, potrivit protocolului. ◆ Care respectă anumite reguli de politețe.

PROTOCRANIÁT, *protocraniate*, s.n. (La pl.) Grup de animale, primele vertebrate apărute încă din paleozoic, al căror schelet prezintă o cutie craniană de natură cartilaginoasă, fără regiunea occipitală, din care au evoluat vertebratele gnatostome; (și la sg.) animal care făcea parte din acest grup. [Pronunțat: *-ni-at*]

PROTÓN, *protoni*, s.m. Particulă elementară cu sarcină electrică pozitivă, care constituie nucleul atomului de hidrogen; ion de hidrogen.

PROTONEFRIDIÁN, *-Ă*, *protonefridieni*, *-e*, adj. Care aparține protonefridiei, referitor la protonefridie. [Pronunțat: *-di-an*]

PROTONEFRÍDIE, *protonefridii*, s.f. Aparat excretor primitiv alcătuit din canalicule și din canale excretoare, caracterizat prin existența unei celule flagelate la extremitățile canaliculelor.

PROTONÉMĂ, *protoneme*, s.f. (Bot.) Filament verde, mult ramificat și fixat de substrat prin rizoizi, dezvoltat dintr-un spor, pe care se formează mugurași din care vor crește noi mușchi.

PROTOPLASMÁTIC, *-Ă*, *protoplasmatici*, *-ce*, adj. Protoplasmic.

PROTOPLÁSMĂ, *protoplasme*, s.f. Conținut al celulelor animale și vegetale, alcătuit din citoplasmă, nucleu și organite citoplasmatice, cu compoziție chimică complexă, în care se manifestă fenomenele biologice ale materiei vii.

PROTOPLÁSMIC, *-Ă*, *protoplasmici*, *-ce*, adj. Care ține de protoplasmă, privitor la protoplasmă; compus din protoplasmă; protoplasmatic.

PROTOTERIÁN, *prototerieni*, s.m. (Zool.) Monotrem. [Pronunțat: *-ri-an*]

PROTOTÍP, *prototipuri*, s.n. Exemplar, exemplu sau model desăvîrșit, reprezentativ.

PROTOXÍD, *protoxizi*, s.m. Denumire dată unor oxizi inferiori. ◇ *Protoxid de azot*, N_2O, oxid al azotului, gaz incolor, cu miros plăcut și cu gust dulceag, solubil în apă, puțin activ din punct de vedere chimic, care, în cantități mici, produce o stare de bună dispoziție; gaz ilariant.

PROTOZOÁR, *protozoare*, s.n. (La pl.) Încrengătură de animale microsco-

pice unicelulare, cu cea mai simplă structură anatomică, fiind primele animale apărute pe pământ; (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură. [Pronunțat: *-zo-ar*]

PROTROMBÍNĂ, *protrombine*, s.f. Formă inactivă a trombinei din plasma sangvină, globulină plasmatică formată de ficat, în prezența vitaminei K.

PROTUBERÁNȚĂ, *protuberanțe*, s.f. Nor de gaz incandescent care apare pe fondul coroanei solare în forma unor limbi de foc.

PROȚÁP, *proțapuri*, s.n. **1.** Fiecare dintre cele două bețe, despicate în formă de furcă și înfipte în pământ, lîngă jar, între care se atîrnă carnea sau se fixează peștele pentru a se frige. **2.** Prăjină cu vîrful despicat în care se înfigea, în trecut, o reclamație prezentată domnitorului, pe deasupra capetelor mulțimii.

PROVENSÁLĂ s.f. Limbă romanică vorbită de locuitorii din sudul Franței, din regiunea Provence.

PROVÉRB, *proverbe*, s.n. Expresie populară care cuprinde, într-o formă foarte concentrată și sugestivă, o învățătură morală sau o experiență de viață.

PROVÍNCIE, *provincii*, s.f. Teritoriu cucerit de romani în afara Italiei și supus legilor și organizării romane.

PROVITAMÍNĂ, *provitamine*, s.f. (Biol.; în expr.) *Provitamina A*, β-caroten.

PROVÍZIE, *provizii*, s.f. Lucru util sau necesar întreținerii vieții, care constituie o rezervă pentru o perioadă de timp.

PROVOCATÓR, -OÁRE, *provocatori, -oare*, adj. Care provoacă, întărîtă, atîță, incită, atacă; care atrage atenția asupra sa prin ținută, extravaganță, impertinență, obrăznicie; sfidător, obraznic. ◆ (Substantivat) Persoană care atîță la comiterea unui act condamnabil. ◆ Care constituie cauza a ceva, care determină, care pricinuiește ceva.

PRÓXIM, -Ă, *proximi, -e*, adj. Care este cel mai apropiat (în spațiu sau în timp).

PROZÁIC, -Ă, *prozaici, -ce*, adj. (Despre opere literare, stil etc.) Lipsit de calități artistice; banal, plat. [Pronunțat: *-za-ic*]

PROZAÍSM s.n. Caracterul a ceea ce este prozaic, lipsit de calități artistice; banalitate, platitudine.

PRÓZĂ, *proze*, s.f. **1.** Mod de exprimare care nu este supus regulilor de versificație; compunere literară care folosește acest mod de exprimare. **2.** Totalitatea operelor literare în proză (1) ale unui scriitor, ale unui popor etc. **3.** Fig. Lucruri comune, banale, vulgare etc. aparținînd realității de fiecare zi.

PROZELITÍSM s.n. Acțiunea de a atrage adepți la o doctrină (religioasă); devotament fanatic pentru o doctrină de curînd adoptată.

PROZENCEFÁL, *prozencefale*, s.n. Veziculă anterioară în dezvoltarea sistemului nervos al vertebratelor, care rezultă din segmentarea veziculei cerebrale primitive și care, într-un stadiu următor, se segmentează în alte două vezicule, telencefalul și diencefalul.

PROZENCHÍM, *prozenchime*, s.n. Țesut vegetal cu celule alungite, de obicei ascuțite la capete și cu pereții îngroșați, care intră în alcătuirea hifei ciupercii.

PROZÓDIC, -Ă, *prozodici, -ce*, adj. Care aparține prozodiei, privitor la prozodie, de prozodie.

PROZODÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studiul versificației, cu structura versurilor (ritm, măsură, accent, rimă etc.).

PRUDÉNT, -Ă, *prudenți, -te*, adj. Care se ferește de tot ce ar putea să-i producă un neajuns, să-l primejduiască; prevăzător, circumspect, precaut.

PRUNĂR, *prunari*, s.m. Insectă din ordinul coleopterelor, mică, acoperită cu perișori cafenii, care atacă prunul, caisul și alți pomi fructiferi, femela înțepînd fructele tinere; gărgărița-prunului *(Rhynchites bacchus)*.

PRUND, *prunduri*, s.n. Pietriș (mărunt, amestecat cu nisip) care se găsește pe fundul și pe malul apelor sau, în straturi, în scoarța pămîntului; mal al unei ape sau al unui teren format din pietriș.

PRÚSIC adj. (În expr.) *Acid prusic*, acid cianhidric.

PSALM, *psalmi*, s.m. **1.** Specie a liricii religioase, cu caracter de odă sau de rugăciune (cîntată). **2.** Specie a poeziei lirice (laice) în care autorul își exprimă frămîntările spirituale determinate de raporturile cu divinitatea.

PSALTÍRE, *psaltiri*, s.f. Carte bisericească de ritual care cuprinde cei 151 de psalmi atribuiți regelui David, și care face parte din Vechiul testament.

PSEUDOCULTÚRĂ, *pseudoculturi*, s.f. Cultură aparentă, falsă. [Pronunțat: *pse-u-*]

PSEUDONÍM, *pseudonime*, s.n. Nume fictiv (uneori adoptat definitiv) cu care unii scriitori sau artiști își semnează creațiile lor. [Pronunțat: *pse-u-*]

PSEUDOPÓD, *pseudopode*, s.n. Prelungire citoplasmatică, temporară și mobilă, a unor protozoare (amibele) sau a unor celule (globulele albe din sînge), care servește la locomoție și la prinderea și înglobarea hranei. [Pronunțat: *pse-u-*]

PSEUDOPROBLÉMĂ, *pseudoprobleme*, s.f. Falsă problemă. [Pronunțat: *pse-u-*]

PSEUDOȘTIÍNȚĂ, *pseudoștiințe*, s.f. Falsă știință, pretinsă cunoaștere a realității. [Pronunțat: *pse-u-*]

PSIHANALÍZĂ s.f. **1.** Concepția psihologică a lui Sigismund Freud, după care tendințele sau dorințele profunde ale individului vin în conflict cu convingerile sale morale și sînt alungate în subconștient, de unde tind să reapară sub o formă travestită; psihologie abisală, freudism. **2.** Metodă de analiză psihologică și de tratament al bolilor neuropsihice care își propune, prin diverse probe (asociații de cuvinte, relatări de vise, interpretări de figuri confuze etc.), să descopere cauzele nevrozelor și psihozelor și să vindece aceste boli.

PSIHASTENÍE, *psihastenii*, s.f. Formă de nevroză caracterizată prin obsesii și fobii, prin stări de nehotărîre și de nesiguranță etc.

PSIHIATRÍE s.f. Disciplină medicală care se ocupă cu studiul bolilor psihice. [Pronunțat: *-hi-a-*]

PSÍHIC, -Ă, *psihici*, *-ce*, s.n., adj. **1.** S.n. Reflectare subiectivă a realității obiective, funcție specifică a tuturor animalelor superioare înzestrate cu sistem nervos. **2.** Adj. Care aparține psihicului (1), privitor la psihic; specific vieții sufletești, spirituale.

PSIHOLÓG, -ÓGĂ, *psihologi*, *-oge*, s.m. și f. **1.** Observator fin, dotat cu capacitatea de a sesiza și de a analiza viața sufletească a cuiva; cunoscător al sufletului omenesc. **2.** Persoană specializată în studiul psihologiei.

PSIHOLÓGIC, -Ă, *psihologici*, *-ce*, adj. Care aparține psihologiei, privitor la psihologie sau la fenomenele care fac parte din domeniul ei de cercetare; sufletesc. ◇ *Moment psihologic*, moment potrivit pentru a influența pe cineva sau pentru a determina producerea unui anumit fapt.

PSIHOLOGÍE s.f. **1.** Știință care studiază psihicul, funcțiile și legitatea proceselor psihice (cognitive, afective, volitionale) și a însușirilor psihice ale persoanei (temperament, aptitudini, caracter), urmărind să formuleze explicații prin care să se poată ajunge la optimizarea activităților și personalităților umane în diferite domenii. ◇ *Psihologie abisală*, psihanaliză. **2.** Totalitatea fenomenelor psihice care carac-

terizează un individ sau o colectivitate; concepție, mentalitate. **3.** Totalitatea proceselor psihice care condiționează o activitate.

PSIHOTERAPÍE s.f. Mod de tratare a bolnavilor prin influențarea psihicului lor, utilizîndu-se metoda convingerii, hipnoza, sugestia etc.

PSIHÓZĂ, *psihoze*, s.f. Termen generic pentru bolile psihice caracterizate prin tulburări ale comportamentului, gîndirii sau afectivității bolnavului și prin lipsa conștiinței bolii. ◆ Stare sufletească bolnăvicioasă caracterizată printr-o sensibilitate și o nervozitate anormală, obsedantă și contagioasă, creată de cauze exterioare; obsesie, idee fixă.

PTERIDOFÍTĂ, *pteridofite*, s.f. (La pl.) Încrengătură de compozite lipsite de flori, cu înmulțire sporofitică, cu vase lemnoase și liberiene; (și la sg.) plantă care face parte din această încrengătură; criptogamă vasculară.

PTERIGOIDIÁN, *pterigoidieni*, adj. (Anat.; în expr.) *Mușchi pterigoidian*, fiecare dintre cei doi mușchi masticatori, situați unul medial și altul lateral, care servesc la ridicarea și la coborîrea mandibulei în timpul actului de masticație. [Pronunțat: *-go-i-di-an*]

PTIALÍNĂ, *ptialine*, s.f. Enzimă secretată de glandele salivare ale unor mamifere, inclusiv omul, care realizează degradarea polizaharidelor (amidon, glicogen) pînă la dextrină, maltoză și glucoză. [Pronunțat: *pti-a-*]

PUBERTÁTE s.f. Etapă din viața omului situată între copilărie și adolescență, cuprinsă între 13—15 ani la băieți, și 11—14 ani la fete, caracterizată printr-o accelerare a creșterii organismului, prin dezvoltarea caracterelor sexuale primare și secundare și printr-o dezvoltare psihică intensă.

PUBIÁN, -Ă, *pubieni, -e*, adj. Care aparține pubisului, privitor la pubis. [Pronunțat: *-bi-an*]

PÚBIS, *pubise*, s.n. Os pereche care, împreună cu osul ileon și cu osul ischion, intră în alcătuirea osului coxal, formînd partea antero-inferioară a centurii pelviene.

PÚBLIC, -Ă, *publici, -ce*, s.n., adj. **1.** S.n. Colectivitate mare de oameni, masa populației; mulțime, lume. ◆ Totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferință etc. **2.** Adj. Care aparține unei colectivități umane sau provine dintr-o asemenea colectivitate; care privește pe toți; la care participă toți. ◆ Care are loc în prezența unui mare număr de oameni. **3.** Adj. Al statului, de stat; care privește întregul popor; pus la dispoziția tuturor. ◇ *Viață publică*, viață politico-administrativă a unui stat; activitatea cuiva în legătură cu funcțiile de stat pe care le ocupă. *Forță publică*, poliție. *Învățămînt public* sau *instrucție, școală publică*, învățămînt sau școală organizate și controlate de stat. ◆ (Despre persoane) Care ocupă o funcție de stat.

PUBLICÍST, -Ă, *publiciști, -ste*, s.m. și f. Persoană care publică opere cu caracter politic, social, cultural. ◆ Persoană care publică articole în presă.

PUBLICITÁTE s.f. Faptul de a face cunoscut un lucru publicului; difuzare de informații în public; caracterul a ceea ce este public.

PUCHINÓS, -OÁSĂ, *puchinoși, -oase*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Care are o secreție gălbuie (solidificată) pe marginea pleoapelor; urduros. ◆ Jegos, murdar, împuțit.

PUCHIȚÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *puchițel, -ele*, s.m. și f. (Pop.) Mic desen (pe un material), de obicei rotund, pe un fond de altă culoare; picățea.

PUCI, *puciuri*, s.n. Încercare a unui grup politic militar de a răsturna, prin violență, un regim politic, o ordine statală.

PUCIOÁSĂ s.f. (Chim.; pop.) Sulf.

PÚDIC, -Ă, *pudici, -ce*, adj. Plin de pudoare; ruşinos, sfios.

PUDOÁRE s.f. Sentiment de sfială morală, atitudine de curăţenie morală, de ruşine manifestate în comportarea cuiva.

PUERÍL, -Ă, *puerili, -e*, adj. Caracteristic copilului sau copilăriei, de copil; copilăresc, copilăros. ◆ Naiv; neserios. [Pronunţat: *pu-e-*]

PUF s.n. Pană mică, moale şi fină, cu barbele foarte lungi în comparaţie cu rahisul, şi cu barbulele fără cîrlige care să le lege între ele, constituind primul penaj al puilor sau cel care acoperă corpul păsărilor, în partea ventrală şi sub aripi, folosită la umplerea pernelor şi a plăpumilor.

PUFULÍŢĂ, *pufuliţe*, s.f. Plantă erbacee, perenă, dicotiledonată, meliferă, din familia onagracèelor, cu tulpini păroase, cu frunze mari lanceolate, cu flori roşii, cu fructul o capsulă, care trăieşte prin locuri umede *(Epilobium hirsutum)*.

PUGILÁT s.n. Luptă cu pumnii neacoperiţi, în antichitate, care, evoluînd de-a lungul timpului, a condus la boxul actual, ca ramură sportivă.

PUGILÍSM s.n. (Sport) Box.

PUGILÍSTICĂ s.f. (Sport) Box.

PUHÓI, *puhoaie*, s.n. Mulţime mare de fiinţe care se deplasează (repede) în aceeaşi direcţie.

PÚLBERE, *pulberi*, s.f. **1.** Material solid care se prezintă sub forma unor particule foarte fine; praf; pudră. ◇ *Pulbere neagră*, pulbere compusă dintr-un amestec de azotat de potasiu, sulf şi cărbune de lemn, folosită la fabricarea unor explozive miniere, a prafului de puşcă etc. *Pulbere fără fum*, pulbere compusă dintr-un amestec de nitrat de celuloză cu un anumit conţinut de azot (fulmicoton), de substanţă stabilizatoare şi de substanţă care micşorează brizanţa. *Pulbere metalică*, pulbere de metal obţinută în urma unei reacţii chimice. **2.** Praf (format mai ales pe drumurile de ţară, în timpul verii).

PULMOCUTANÁT, -Ă, *pulmocutanaţi, -te*, adj. (Despre vasele de sînge) Care aduce sau care duce sîngele (de) la piele şi (de) la plămîni. ◇ *Arteră pulmocutanată*, arteră existentă în aparatul circulator al amfibienilor, care duce sîngele încărcat cu bioxid de carbon la plămîni şi la piele, spre oxigenare.

PULMÓN, *pulmoni*, s.m. (Anat.) Plămîn.

PULMONÁR, -Ă, *pulmonari, -e*, adj. Care aparţine plămînilor, privitor la plămîni, de plămîni; localizat în plămîni. ◇ *Arteră pulmonară*, vas de sînge caracteristic reptilelor, păsărilor şi mamiferelor, care porneşte din ventriculul drept, se bifurcă şi duce sînge încărcat cu bioxid de carbon la plămîni. *Venă pulmonară*, vas care aduce sînge oxigenat de la plămîni în atriul stîng al inimii, întîlnit la unii amfibieni, la reptile, păsări şi mamifere. *Hil pulmonar*, locul de pătrundere sau de ieşire a elementelor care alcătuiesc pedicului pulmonar. *Lob pulmonar*, fiecare dintre cele trei subdiviziuni anatomice şi funcţionale ale plămînului, formate din mai mulţi lobuli. *Lobul pulmonar*, sac membranos în care se termină ramificaţii ale arborelui bronhic, de formă piramidală, cu baza îndreptată spre periferia plămînului. *Acin pulmonar*, subdiviziune anatomică a lobului pulmonar, alcătuită din bronhiola respiratorie şi din toate formaţiile ce derivă din ea. *Alveolă pulmonară*, cavitate mică, aeroforă, terminală a conductului bronhioalveolar, la nivelul căreia au loc schimburile respiratorii. *Plex pulmonar*, plex rezultat din anastomozarea ramurilor parasimpatice provenite din nervul vag şi ganglionii simpatici şi toracali şi din nervii cardiaci, care inervează musculatura netedă a bronhiilor, a vaselor de sînge, pleura, ajun-

gînd pînă la alveolele pulmonare. *Parenchim pulmonar*, țesut conjunctiv elastic, alcătuit din vase de sînge, vase limfatice și nervi, și care se găsește între sistemul de tuburi și sacii membranoși ai plămînului. *Respirație pulmonară*, respirație în care are loc schimbul de gaze între mediul extern și sînge, la nivelul alveolelor pulmonare, și care se desfășoară în două etape (inspirație și expirație).

PÚLPĂ, *pulpe*, s.f. **1.** Partea musculoasă posterioară a piciorului, situată între genunchi și gleznă. ◇ *Pulpa mușchiului*, partea voluminoasă a unui mușchi lung, cuprinsă între tendoane. **2.** (În expr.) *Pulpă dentară*, țesut conjunctiv, bogat în vase de sînge și nervi, care ocupă cavitatea internă a unui dinte, la vertebrate. **3.** Partea cărnoasă, suculentă și comestibilă a unor fructe (bacă, poamă etc.).

PULS, *pulsuri*, s.n. Mișcare fiziologică ritmică de dilatare și de contractare a pereților arterelor, determinată de creșterea volumului de sînge pompat de inimă; undă pulsatilă. ◆ Fig. Stare de spirit.

PULSÁ, pers. 3 *pulsează*, vb. I. Intranz. A se manifesta continuu și într-un ritm foarte viu.

PULSATÍL, -Ă, *pulsatili, -e*, adj. (Anat.) Care aparține pulsului, privitor la puls. ◇ *Undă pulsatilă*, puls.

PULSĂȚIE, *pulsații*, s.f. **1.** (Fiz.) Numărul de perioade pe care le efectuează o mărime periodică într-un anumit interval de timp (de obicei 2π sec.). **2.** Fig. Desfășurare a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni într-un ritm viu, trepidant și continuu.

PULSOREACTÓR, *pulsoreactoare*, s.n. Tip de reactor pentru vehicule aeriene, care funcționează prin combustie discontinuă. [Pronunțat: *-re-ac-*]

PULVERIZÁ, *pulverizez*, vb. I. Tranz. **1.** A preface un material solid în pulbere. **2.** A împrăștia particule fine dintr-un corp solid sau dintr-un lichid cu ajutorul unui pulverizator.

PULVERIZATÓR, *pulverizatoare*, s.n. Aparat folosit pentru împrăștierea de particule fine dintr-un corp solid sau lichid.

PULVERULÉNT, -Ă, *pulverulenți, -te*, adj. (Despre corpuri solide) Care se prezintă sub formă de pulbere.

PÚMA s.f. Mamifer carnivor din familia felidelor, cu corpul ce depășește 1 m lungime, cu blana galbenă-roșcată, care trăiește izolat, este extrem de feroce și abil (noaptea vînează și ziua doarme în copaci), răspîndit în America de Sud, în Mexic și în S.U.A. *(Felis concolor)*.

PUNCT, *puncte*, s.n. **1.** (Mat.) Noțiune fundamentală din geometrie. ◇ *Punct de inflexiune* (al unei curbe), punct în care tangenta traversează curba. *Punct de întoarcere* (al unei curbe), punct dublu în care cele două semitangente sînt confundate. *Punct unghiular* (al unei curbe), punct în care curba are două semitangente distincte. *Punctul x*, punctul care are abscisa x; numărul real x. *Punct de extrem* (local, al unei funcții numerice), punct de minim sau de maxim al funcției considerate. *Punct de acumulare* (al unei mulțimi), punct x avînd proprietatea că, pentru orice vecinătate V_x a lui, mulțimea $V_x - \{x\}$ conține un punct din mulțime. ◆ Element al unui spațiu euclidian (real) n-dimensional, R^n, constînd în sistemul ordonat $(x_1, x_2, ..., x_n)$ de n numere reale. **2.** (Chim.) Valoare a unei mărimi la care se produce un anumit fenomen. ◇ *Punct de fierbere*, temperatura la care presiunea vaporilor unui lichid devine egală cu presiunea de 760 mm Hg. *Punct de topire*, temperatura la care o substanță solidă trece în stare lichidă, la presiunea de 760 mm Hg. *Punct de aprindere*, temperatura minimă la care trebuie încălzit un amestec gazos combustibil pentru ca arderea,

începută într-un punct al amestecului, să se poată continua și propaga în masa amestecului. 3. (Fiz.; în expr.) *Punct material*, corp cu dimensiuni neglijabile în care este concentrată masa corpului. *Punct critic*, situație caracterizată de coordonatele: presiune critică, volum critic, temperatură critică. *Punct triplu*, situație caracteristică unui sistem cu o singură componentă, în care fazele solidă, lichidă și gazoasă se găsesc în echilibru. 4. Semn de punctuație mic și rotund folosit, de obicei, pentru a indica pauza între propoziții sau între fraze independente, pentru prescurtarea unor cuvinte etc. ◇ *Două puncte*, semn de punctuație format din două puncte (4) așezate unul deasupra celuilalt, folosit, de obicei, înainte de a reda vorbirea cuiva, de a înșira ceva etc. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte*, semn de punctuație constînd din trei (sau din mai multe) puncte (4) așezate unul după altul în linie orizontală, folosit, de obicei, pentru a arăta o întrerupere în șirul gîndirii, al acțiunii sau o porțiune sărită dintr-un text reprodus. *Punct și virgulă*, semn de punctuație constînd dintr-un punct (4) așezat deasupra unei virgule, folosit, de obicei, pentru a despărți părțile componente ale unei fraze mai lungi.

PUNCTIFÓRM, -Ă, *punctiformi, -e*, adj. Care are forma sau dimensiunile unui punct (4).

PUNCTUÁL, -Ă, *punctuali, -e*, adj. 1. (Mat.) Referitor la punct (1). ◇ *Transformare punctuală* (a planului), funcție care face ca oricărui punct din planul dat să-i corespundă un punct și numai unul din același plan. 2. (Despre oameni) Care respectă întocmai o dată, un termen, o promisiune etc. [Pronunțat: *-tu-al*]

PUNCTUALITÁTE s.f. Însușirea de a fi punctual (2); element de bază al disciplinei, care constă în îndeplinirea îndatoririlor la termen și în bune condiții. [Pronunțat: *-tu-a-*]

PUNCTUÁȚIE, *punctuații*, s.f. Sistem de semne grafice convenționale care au rolul de a marca în scris propozițiile, frazele, pauzele, intonația, întreruperea șirului vorbirii etc. [Pronunțat: *-tu-a-*]

PÚNGĂ, *pungi*, s.f. 1. (Anat.; în expr.) *Pungă marsupială*, buzunar tegumentar, caracteristic mamiferelor marsupiale, situat în regiunea abdominală a femelelor (în care se află mameloanele), susținut de două oase (marsupiale) fixate de bazin și în care sînt adăpostiți și purtați puii după naștere, pînă la deplina lor dezvoltare. *Pungă faringiană*, sac așezat de o parte și de alta a faringelui, la maimuțele din familia circopitecidelor, în care este adăpostită hrana. 2. (Bot.; în expr.) *Pungă acviferă*, spațiu plin cu apă, caracteristic frunzelor unor plante. 3. (Geol.) Cavitate naturală existentă în scoarța terestră, în care sînt depozitate țițeiul, apa etc.

PUNI s.m. pl. Nume dat cartaginezilor de către romani.

PÚNIC, -Ă, *punici, -ce*, adj. Care aparține Cartaginei sau locuitorilor ei, privitor la Cartagina sau la locuitorii ei; cartaginez.

PÚNTE, *punți*, s.f. 1. Pod îngust, suspendat sau mobil, care leagă navele de chei. 2. (Fiz.) Dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru elemente, o sursă de energie și un instrument de măsură. 3. (Anat.; în expr.) *Puntea lui Varolio*, parte a trunchiului cerebral derivată din porțiunea ventrală a metencefalului (vezicula a IV-a), situată anterior bulbului rahidian, care are aspectul unei benzi de substanță albă, îndeplinind funcția de centru reflex (prin substanța cenușie) și de conducere a influxului nervos (prin substanța albă).

PÚPĂ[1], *pupe*, s.f. Partea de dinapoi a unui nave sau a unei ambarcații.

PÚPĂ[2], *pupe*, s.f. (Entom.) Crisalidă.

PÚPĂZĂ, *pupeze*, s.f. Pasăre din ordinul coraciformelor, arboricolă, migratoare, insectivoră, de talie mijlocie, de culoare portocalie, cu aripile negre dungate cu alb şi cu coada neagră cu o dungă transversală albă, cu ciocul lung, uşor curbat, cu un moţ de pene portocalii în vîrful capului, care, cînd este atacată, împroaşcă o secreţie urît mirositoare; (reg. şi fam.) cuc armenesc *(Upupa epops)*.

PUPILÁR, -Ă, *pupilari*, *-e*, adj. Care aparţine pupilei, care se referă la pupilă, de pupilă.

PUPÍLĂ, *pupile*, s.f. Deschidere circulară în mijlocul irisului, prin care trec razele de lumină în ochi şi prin care se face adaptarea ochiului, în funcţie de intensitatea luminii, de distanţă etc., datorită muşchilor radiari şi circulari ai irisului.

PUR, -Ă, *puri*, *-e*, adj. **1.** (Chim.) Care nu conţine elemente străine într-o cantitate care să poată modifica proprietăţile dorite ale substanţei; curat, neamestecat. **2.** Nealterat, neviciat, nestricat. ◆ Fără pete, imaculat, limpede. ◆ Fig. Nepătat din punct de vedere moral; curat, neprihănit. **3.** Veritabil, autentic, adevărat.

PURCÉDE, *purcéd*, vb. III. Intranz. (Pop.) A pleca, a porni la drum.

PURCÉS, *purcesuri*, s.n. (Înv. şi pop.) Plecare, pornire (la drum).

PURIFICĂ, *purific*, vb. I. Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină pur, curat sau, *fig.*, fără vină, fără pată, nevinovat.

PURÍNĂ, *purine*, s.f. Compus organic cu caracter bazic, cu structură complicată, format dintr-un heterobiciclu de nouă atomi, dintre care cinci de carbon şi patru de azot, constituent în macromolecula acizilor nucleici.

PURÍNIC, -Ă, *purinici*, *-ce*, adj. Care rezultă, care provine, care este produs din purină. ◇ *Bază purinică*, compus organic cu structura heterociclică de tip purinic, component al unui nucleotid din macromolecula acizilor nucleici.

PURITÁN, -Ă, *puritani*, *-e*, s.m. şi f. Adept al puritanismului.

PURITANÍSM s.n. Doctrină religioasă desprinsă, în sec. XVI, din anglicanism, caracterizată prin înlăturarea oricăror rămăşiţe ale catolicismului, printr-o morală severă etc.

PURITÁTE s.f. **1.** Faptul de a fi pur. **2.** Fig. Curăţenie sufletească, morală; candoare.

PURÓI, *puroaie*, s.n. Materie vîscoasă de culoare galbenă-verzuie care se formează în răni, în organe etc., datorită microbilor, unor agenţi iritanţi etc.; (pop.) coptură.

PÚRPUR, *purpuri*, s.m. (În expr.) *Purpur retinian*, substanţă fotosensibilă aflată în celulele cu bastonaşe ale retinei, care înlocuieşte vederea nocturnă la lumină slabă; rodopsină.

PÚRPURĂ[1], **(3)** *purpuri*, s.f. **1.** Culoare roşie închis. **2.** Materie colorantă roşie închis spre violet (extrasă în vechime dintr-o moluscă, iar astăzi preparată pe cale sintetică). **3.** Stofă scumpă vopsită cu purpură[1] **(2)**; haină (domnească) făcută dintr-o astfel de stofă.

PÚRPURĂ[2], *purpure*, s.f. Boală caracterizată prin apariţia unor pete hemoragice subcutanate.

PURPURÍU, -ÍE, *purpurii*, adj. De culoare roşie închis (ca a purpurii[1]).

PURTĂTÓR, -OÁRE, *purtători*, *-oare*, adj. Care poartă, care duce sau aduce ceva cu sine. ◇ (Fiz.) *Undă purtătoare*, undă electromagnetică de înaltă frecvenţă, care, fiind modulată de un semnal de mesaj, serveşte la transmiterea acestuia.

PÚRURI adv. (Înv. şi pop.) Totdeauna, veşnic, mereu, în permanenţă.

PUSTIETÁTE, *pustietăţi*, s.f. Loc izolat, nelocuit şi puţin umblat de oameni. [Pronunţat: *-ti-e-*]

PUSTÍU, -IE, **(1)** *pustiuri*, s.n., **(2)** *pustii*, adj. **1.** S.n. (Geogr.) Deşert **(II 2). 2.** Adj. (Despre locuri, ţinuturi) Care este secetos, lipsit de vegetaţie, nepopulat şi acoperit cu nisip. **3.** S.n. Fig. Singurătate apăsătoare pe care o simte cineva.

PUTÉRE, *puteri*, s.f. **1.** (Mat.) Produsul a n ($n \in N$) factori egali a; se notează: a^n (a numindu-se bază, iar n exponent). ◇ *Putere întreagă*, putere cu exponent întreg, definită, pentru orice bază, dacă exponentul este pozitiv, şi pentru bază $a \neq 0$, dacă exponentul este negativ sau nul, prin egalităţile: $a^0 = 1$, $a^{-n} = \frac{1}{a^n}$. *Putere raţională*, putere cu exponent raţional, $r = \frac{m}{n}$ ($m \in Z$, $n \in N$), definită pentru bază $a > 0$ prin egalitatea: $a^{\frac{m}{n}} = \sqrt[n]{a^m}$ (pentru $a = 0$ şi $r > 0$: $0^{\frac{m}{n}} = 0$). *Putere reală*, putere cu exponent real x, definită pentru bază $a > 0$. *Ridicare la putere*, operaţia care constă în calculul unei puteri. *Puterea unei mulţimi*, cardinalul unei mulţimi. *Puterea punctului* (faţă de un cerc), produsul constant (pozitiv, negativ sau nul, după cum punctul este exterior, interior cercului sau pe cerc) dintre distanţele de la punctul dat la cele două puncte în care o secantă mobilă ce trece prin acel punct intersectează cercul. **2.** Citul între lucrul mecanic efectuat de un sistem fizic sau tehnic şi intervalul de timp în care a fost efectuat; energia primită ori cedată de un sistem fizic sau tehnic într-o unitate de timp; raportul dintre valoarea pe care o are o mărime fizico-chimică la un moment dat şi valoarea maximă pe care o poate avea acea mărime; raportul dintre energia primită, transformată sau cedată de un sistem fizic şi timpul în care s-a desfăşurat acest proces; capacitătea de a produce un anumit efect; mărime care caracterizează această capacitate. ◇ *Putere de absorbţie*, raportul dintre energia unei radiaţii absorbite de un corp pe suprafaţa căruia cade şi energia radiaţiei care cade pe acea suprafaţă. *Putere de reflecţie*, raportul dintre energia unei radiaţii reflectate pe o suprafaţă şi energia radiaţiei incidente pe acea suprafaţă. *Putere calorică*, căldura produsă prin arderea completă a unităţii de masă dintr-un combustibil solid sau lichid sau a unităţii de volum dintr-un combustibil gazos. *Putere rotatorie specifică*, rotaţie specifică. *Putere rotatorie moleculară*, rotaţie moleculară. *Putere instalată*, suma puterilor nominale ale maşinilor unei instalaţii producătoare de energie. *Putere electrică*, putere dezvoltată prin trecerea unui curent electric continuu. *Putere activă*, puterea consumată în curent alternativ de rezistenţele chimice ale unui circuit. *Putere reactivă*, puterea disipată pe reactanţele unui circuit de curent alternativ. *Putere aparentă*, puterea obţinută prin însumarea geometrică a puterii active şi reactive. *Putere optică*, raportul dintre tangenta unghiului sub care se vede imaginea unui obiect printr-un instrument optic şi dimensiunea transversală a obiectu-

lui. *Putere separatoare*, mărime ce caracterizează capacitatea unui sistem optic de a pune în evidență distinct, separat, două puncte vecine. 3. Capacitate, însușire, posibilitate fizică, morală, intelectuală de a realiza ceva; putință, forță, tărie. 4. Valoare, valabilitate. 5. Autoritate, stăpînire, dominație. ◆ Influență. 6. Conducere de stat, guvernare.

PUZDÉRIE, *puzderii*, s.f. (Pop. și fam.) Număr foarte mare, mulțime nenumărată.

R

RABÁT, *rabaturi*, s.n Reducere de preţ faţă de preţul curent cu amănuntul al unei mărfi.

RABATÁBIL,-Ă, *rabatabili,-e*, adj. (Despre un element de construcţie, un organ de maşină etc.) Care se poate roti în jurul unei axe.

RAC s.m. (Geogr.; în expr.) *Tropicul racului*, paralela de 23°27′ latitudine nordică.

RACÉM, *raceme*, s.n. (Bot.) Ciorchine. ◇ *Racem compus*, panicul.

RACÉMIC s.n. (Chim.) Amestec echimolecular de doi enantiomeri, optic inactiv şi cu proprietăţi fizice diferite de ale celor doi enantiomeri componenţi.

RACHÉTĂ, *rachete*, s.f. Aparat de zbor propulsat prin reacţie directă, cu ajutorul unui motor, la distanţe foarte mari de pămînt. ◇ *Rachetă cosmică*, rachetă de mari dimensiuni, folosită pentru plasarea pe orbite a sateliţilor artificiali şi a navelor cosmice.

RÁCLĂ, *racle*, s. f. (Pop.) **1.** Sicriu, coşciug. **2.** Cutie din lemn sau din metal preţios, în care sînt păstrate moaştele unui sfînt.

RACÓRD, *racorduri*, s.n. (Tehn.) Legătură, contact între două părţi ale unei lucrări sau între două elemente ale unui întreg.

RACORDÁ, *racordez*, vb. I. Tranz. A stabili un racord. ◆ (Mat.) A uni între ele două drepte sau două curbe printr-o curbă tangentă la fiecare dintre dreptele sau curbele între care se face legătura.

RACORDÁRE, *racordări*, s.f. (Mat.) Construire a unei curbe de un anumit tip, determinată astfel încît în punctul în care se întîlneşte cu o curbă dată să aibă tangentă comună cu aceasta.

RADÁR, *radare*, s.n. Aparat care emite unde electromagnetice şi apoi le recepţionează, după ce acestea au fost reflectate de un obiect, folosit pentru a detecta şi a localiza un obiect îndepărtat prin măsurarea timpului trecut între emisiunea şi recepţia undelòr.

RÁDĂ, *rade*, s.f. Zonă de apă din apropierea unui port, servind la adăpostirea navelor împotriva vînturilor, valurilor sau curenţilor.

RADIÁ, *radiez*, vb. I. Intranz. şi tranz. A emite, a împrăştia radial, în toate direcţiile, raze de lumină, de căldură, de unde sonore sau fascicule de particule. [Pronunţat: *-di-a*]

RADIÁL,-Ă, *radiali,-e*, adj. **1.** (Anat.) Care aparţine radiusului, privitor la radius, din zona radiusului. ◇ *Arteră radială*, una dintre arterele antebraţului, care se ramifică din artera branhială, străbate primul spaţiu interosos şi se anastomozează cu o ramură profundă din artera ulnară, formînd arcada sau arcul palmar profund. **2.** (Adesea adverbial) Care pleacă dintr-un centru, ca razele unui cerc sau ale

unei sfere, care are aspectul unor raze; dispus în formă de raze; radiar, radiat. [Pronunțat: *-di-al*]

RADIÁN, *radiani*, s.m. Unitate de măsură a unghiurilor (în sistemul de unități internaționale SI), egală cu măsura unghiului care, avînd vîrful în centrul unui cerc, limitează cu laturile lui un arc a cărui lungime este egală cu raza cercului; se notează: *rd* sau *rad.* [Pronunțat: *-di-an*]

RADIÁNT,-Ă, *radianți,-te*, adj. **1.** (Despre energie) Care se răspîndește prin radiații. **2.** (Despre corpuri) Care emite radiații, lumină etc.; care radiază. ◆ (Substantivat, m.) Radiator cu gaz, cu radiații infraroșii. [Pronunțat: *-di-ant*]

RADIÁNȚĂ, *radianțe*, s.f. Mărime fizică egală cu raportul dintre fluxul de lumină emis de suprafața unui corp și aria acestei suprafețe; emitanță. [Pronunțat: *-di-an-*]

RADIÁR,-Ă, *radiari,-e*, adj. Radial (2). [Pronunțat: *-di-ar*]

RADIATÓR, *radiatoare*, s.n. **1.** Corp, aparat sau dispozitiv care emite radiații. **2.** Corp de încălzire format din tuburi sau din coloane tubulare prin care circulă apa caldă sau aburul, într-o instalație de încălzire centrală. [Pronunțat: *-di-a-*]

RADIÁȚIE, *radiații* s.f. (Fiz.) Emisiune de unde sau de particule în spațiu, însoțită de un transport de energie. ◇ *Radiație canal*, radiație compusă din ioni pozitivi care, după ce au fost accelerați în cîmpul electric intens al unei descărcări electrice, se propagă în spatele catodului perforat al unui tub de descărcare; raze canal. *Radiație catodică*, radiație alcătuită din electroni emiși de catodul unui tub de descărcare, însoțită uneori de emisiune de lumină. *Radiație electromagnetică*, cîmp electromagnetic variabil în timp, care se propagă sub formă de unde electromagnetice, însoțit de un transport de energie radiantă. *Radiație vizibilă*, radiație electromagnetică cu lungimea de undă cuprinsă între aproximativ 4 000 și 7 600 *Å*, care impresionează retina ochiului uman. *Radiație ultravioletă*, radiație electromagnetică invizibilă cu lungimea de undă mai mică decît a radiației vizibile. *Radiație ics (X)* (sau *Röntgen)*, radiație electromagnetică cu lungimea de undă cuprinsă în domeniul 0,01 —100 Å; raze X. [Pronunțat: *-di-a-*]

RADICÁL,-Ă, *radicali,-e*, adj., s.m. **1.** Adj. Fundamental; esențial. **2.** Adj. Care recomandă, susține reforme adînci, schimbări fundamentale, acțiuni hotărîte. **3.** S.m. Semnul matematic „$\sqrt[n]{}$", care indică operația de extragere a rădăcinii de ordin n dintr-un număr dat (numărul natural n, $n \geqslant 2$, numindu-se indicele radicalului). ◇ *Radical de ordin n* ($n \in N$, $n \geqslant 2$) *al unui număr pozitiv*, numărul pozitiv a cărui putere a n-a este numărul dat; rădăcină de ordinul n ($n \in N$, $n \geqslant 2$) dintr-un număr pozitiv. *Radical de ordin impar n* ($n \in N$, $n \geqslant 3$) *dintr-un număr negativ*, numărul negativ a cărui putere a n-a este numărul dat. *Funcția radical*, funcția de forma $f(x)=\sqrt[n]{x}$ ($n \in N, n \geqslant 2$), avînd domeniul de definiție $[0, +\infty)$, dacă n este par, și R, dacă n este impar, iar codomeniul R. **4.** S.m. (Chim.) Rest de hidrocarbură, alifatică sau aromatică, rezultat teoretic prin îndepărtarea unuia sau mai multor atomi de hidrogen din molecula hidrocarburii. ◇ *Radical liber*, atom sau moleculă care posedă la unul dintre atomii componenți cel puțin un electron neîmperecheat (impar) într-un orbital parțial ocupat, entitate foarte reactivă, cu viață foarte scurtă.

RADICÉLĂ, *radicele*, s.f. (Bot.) Rădăcină secundară, ramificație laterală a rădăcinii principale.

RADICULÁR,-Ă, *radiculari,-e*, adj. (Bot.) Care aparține radiculei, care se referă la radiculă.

RADÍCULĂ, *radicule*, s.f. Mică rădăcină a plantulei din sămînță care, după încolțirea seminței, se transformă în rădăcină.

RÁDIO, *radiouri*, s.n. **1.** Instalație de transmitere a sunetelor prin unde electromagnetice, cuprinzînd aparatele de emisiune și pe cele de recepție. **2.** Radioreceptor. **3.** Sistemul și activitatea de difuzare a programelor de știri, de muzică etc. prin radio **(2). 4.** Instituție care dirijează problemele referitoare la radio **(1, 2).** [Pronunțat: *-di-o*]

RADIOACTÍV, -Ă, *radioactivi, -e*, adj. **1.** (Despre unele elemente chimice) Cu proprietăți de radioactivitate. ◇ *Serie* (sau *familie*) *radioactivă*, ansamblu de elemente chimice radioactive constituit dintr-un element inițial și din alte elemente, care se formează succesiv, în urma unor dezintegrări alfa sau beta. ◆ (Despre zăcăminte, izvoare) Care conține corpuri cu proprietăți de radioactivitate. **2.** Care aparține radioactivității, privitor la radioactivitate. [Pronunțat: *-di-o-ac-*]

RADIOACTIVITÁTE s.f. Proprietate a unor elemente chimice cu nuclee grele de a emite continuu, prin dezintegrare spontană, unele radiații corpusculare și electromagnetice. ◇ *Radioactivitate naturală*, radioactivitate prezentată de nuclizii unor elemente naturale. *Radioactivitate artificială (indusă)*, radioactivitate prezentată de nuclizii sintetizați în mod artificial. [Pronunțat: *-di-o-ac-*]

RADIOAMPLIFICÁRE, *radioamplificări*, s.f. Recepția, amplificarea și distribuirea prin fire a programelor de radiodifuziune cu ajutorul unei instalații de amplificare. [Pronunțat: *-di-o-am-*]

RADIOCOMUNICÁȚIE, *radiocomunicații*, s.f. Transmitere și recepție la distanță a unor sunete, semnale și imagini cu ajutorul undelor electromagnetice. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIODIFUZIÚNE, *radiodifuziuni*, s.f. Radiocomunicație unilaterală care constă în transmiterea sistematică, prin unde electromagnetice neghidate, a unui program (sonor și vizual) destinat recepției publice. [Pronunțat: *-di-o-di-fu-zi-u-*]

RADIOELECTRICITÁTE s.f. Parte a fizicii care studiază oscilațiile de înaltă frecvență și undele electromagnetice, precum și aplicațiile acestora în radiocomunicații, în radiolocație etc. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOELEMÉNT, *radioelemente*, s.n. Element chimic radioactiv. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOEMISIÚNE, *radioemisiuni*, s.f. **1.** Producere a undelor electromagnetice în scopul realizării unei radiocomunicații. **2.** Emisiune radiofonică cu ajutorul căreia se transmit știri, programe culturale etc. [Pronunțat: *-di-o-e-mi-si-u-*]

RADIOEMIȚĂTÓR, *radioemițătoare*, s.n. Instalație cu ajutorul căreia se produc unde electromagnetice folosite în radiocomunicații; emițător radio. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOFICÁRE, *radioficări*, s.f. Instalare în orașe și în sate a posturilor de radioficație; generalizare a transmiterii programelor de radiodifuziune sonoră prin radioficație. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOFICĂȚIE, *radioficații*, s.f. Sistem de radiorecepție în care un singur aparat receptor servește mai multe difuzoare instalate la distanță și legate de el prin conductoare electrice. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOFÍZICĂ s.f. Disciplină care studiază producerea și propagarea undelor electromagnetice, influența stării atmosferei asupra acestora și care constituie baza fizică a radiotehnicii. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOFÓNIC, -Ă, *radiofonici, -ce*, adj. Care aparține radiofoniei, privitor la

radiofonie, care utilizează radiofonia. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOFONÍE s.f. Sistem special de transmitere și de recepție a mesajelor sonore prin unde electromagnetice, fără a folosi fire conducătoare între postul de emisiune și cel de recepție. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOGRAFÍE, *radiografii*, s.f. Fotografiere a interiorului unui corp opac, în special a unor regiuni din interiorul corpului omenesc, cu ajutorul unor radiații de tip special. ◆ Fotografie obținută cu ajutorul acestor radiații; radiogramă. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOIZOTÓP, *radioizotopi*, s.m. Izotop (instabil) radioactiv. [Pronunțat: *-di-o-i-*]

RADIOLÁR, *radiolari*, s.m. (La pl.) Ordin de protozoare marine din clasa rizopodelor, care au o cochilie silicioasă cu prelungiri subțiri, foarte fine, dispuse ca niște raze; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOLARÍT, *radiolarite*, s.n. Rocă sedimentară silicioasă acaustobiolitică, cenușie-gălbuie sau roșiatică, rezultată din consolidarea depozitelor de radiolari și utilizată ca material abraziv și absorbant. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOLOGÍE s.f. Ramură a medicinei care se ocupă cu examinarea corpului omenesc cu ajutorul razelor Röntgen sau X și cu aplicarea lor în precizarea diagnosticului și în terapia unor boli. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOMÉTRIC,-Ă, *radiometrici,-ce*, adj. **1.** Care aparține radiometrului, privitor la radiometru. **2.** (În expr.) *Efect radiometric*, creștere a presiunii aerului pe suprafața unui corp iluminat, datorită încălzirii locale a corpului și a aerului produse de energia luminoasă absorbită de corp. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOMÉTRU, *radiometre*, s.n. **1.** Instrument folosit pentru măsurarea presiunii exercitate de o radiație sonoră. **2.** Aparat folosit pentru punerea în evidență a efectului radiometric (a presiunii de radiație electromagnetică). [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIORECEPTÓR, *radioreceptoare*, s.n. Aparat pentru recepția undelor radiofonice (prin antene), pentru transformarea lor în semnale sonore și pentru transmiterea acestor semnale prin intermediul difuzoarelor; radio (2). [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIÓS,-OÁSĂ, *radioși,-oase*, adj. (Despre figura omenească) Care exprimă seninătate, veselie, fericire, încîntare; (despre oameni) vesel, fericit, încîntat. [Pronunțat: *-di-os*]

RADIOSCOPÍE, *radioscopii*, s.f. Examinare vizuală a unui corp opac, în special a unor regiuni din corpul omenesc, cu ajutorul umbrei proiectate pe un ecran fluorescent de razele X care trec prin acel corp; imagine obținută în acest fel. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOTÉHNIC, -Ă, *radiotehnici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicațiile oscilațiilor și undelor electromagnetice de înaltă frecvență pentru transmiterea și recepția informațiilor. **2.** Adj. Care ține de radiotehnică, privitor la radiotehnică. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOTELESCÓP, *radiotelescoape*, s.n. Instrument folosit la recepția și la studierea undelor radiofonice emise de corpurile cerești. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOTERAPÍE s.f. Metodă de tratare a unor boli prin expunerea unor părți ale corpului la acțiunea razelor X. [Pronunțat: *-di-o-*]

RADIOTRANSMISIÚNE, *radiotransmisiuni*, s.f. Transmitere la distanță, prin unde electromagnetice, a unor sunete, a unor semnale sau a unor imagini. [Pronunțat: *-di-o-trans-mi-si-u-*]

RÁDIU s.n. Ra cu Z = 88. Element chimic radioactiv cu caracter metalic, din grupa a II-a, principală, a siste-

mului periodic al elementelor, existent în cantități mici în minereurile de uraniu și de toriu, metal alb-argintiu, foarte activ din punct de vedere chimic, folosit ca substanță emițătoare de radiații (alfa) în medicină și în fizica nucleară.

RÁDIUS s.n. Os lung care, împreună cu cubitusul, formează scheletul antebrațului. [Pronunțat: *-di-us*]

RADÓN s.n. Rn cu Z = 86. Element chimic radioactiv cu caracter nemetalic, din grupa gazelor rare, obținut în procesul de transformare radioactivă a radiului, gaz monoatomic, incolor; (înv.) emanație de radiu.

RADÚLĂ, *radule*, s.f. Placă chitinoasă cu numeroși zimțișori, asemănătoare cu o pilă, de pe limba unor moluște, servind la roaderea hranei.

RAFÁLĂ, *rafale*, s.f. Dezlănțuire bruscă, foarte puternică (și scurtă) de vînt, de ploaie sau de ninsoare.

RAFINAMÉNT, *rafinamente*, s.n. **1.** Finețe, delicatețe, subtilitate a gustului, a simțirii etc. **2.** Viclenie, perfidie, șiretenie.

RAFINÁRE, *rafinări*, s.f. Proces tehnologic prin care se îndepărtează impuritățile din unele produse, în scopul îmbunătățirii calității lor.

RAFINÁT,-Ă, *rafinați,-te*, adj. Fin, delicat, subtil.

RAFINĂRÍE, *rafinării*, s.f. Unitate industrială sau instalație în care se îndepărtează impuritățile din unele produse, în scopul îmbunătățirii calității lor.

RAHIANESTEZÍE, *rahianestezii*, s.f. Anestezie obținută în urma injectării în canalul rahidian a unei substanțe anestezice; anestezie rahidiană. [Pronunțat: *-hi-a-*]

RAHIDIÁN,-Ă, *rahidieni,-e*, adj. Care aparține coloanei vertebrale sau măduvei spinării, privitor la coloana vertebrală sau la măduva spinării. [Pronunțat: *-di-an*]

RAHITÍSM s.n. Boală caracteristică mamiferelor domestice, inclusiv omului, în prima copilărie, provocată de lipsa vitaminei D_2 și care se manifestă prin tulburări în metabolismul fosforului și calciului, prin deformări osoase, întîrzieri în apariția dinților etc.

RAI s.n. Loc plin de încîntare și de fericire, unde, potrivit credințelor religioase, ar ajunge, după moarte, sufletele celor care respectă preceptele religioase; paradis, eden. ◆ Fig. Loc din natură deosebit de frumos. ◆ Fig. Loc în care cineva se simte deplin fericit.

RAIÁ, *raiale*, s.f. Teritoriu (din jurul unei cetăți) din afara Imperiului otoman care era supus direct stăpînirii turcești. [Pronunțat: *ra-ia*]

RALIÁ, *raliez*, vb. I. Refl. A adera la o concepție, la o atitudine, la o părere, la o propunere etc. [Pronunțat: *-li-a*]

RÁMĂ, *rame*, s.f. **1.** Cadru de lemn, de metal etc. în care se pune o fotografie, un tablou etc. **2.** Schelet de formă, de mărime și din materiale diferite, în care se fixează ceva.

RAMBÚRS, *rambursuri*, s.n. Sistem de expediere a unei mărfi conform căruia destinatarul este obligat, la primire, să achite expeditorului contravaloarea mărfii sau a taxei de transport. ◆ Contravaloarea mărfii sau a taxelor de transport plătită de către destinatar expeditorului, la primirea mărfii.

RAMIFICÁ, pers. 3 *ramifică*, vb. I. Refl. (Despre arbori, ape curgătoare, drumuri etc.) A se desface, a se despărți în mai multe ramuri, părți etc.

RAMIFICÁT,-Ă, *ramificați,-te*, adj. Cu una sau mai multe ramificații. ◇ (Chim.) *Catenă ramificată*, schelet structural format dintr-o catenă liniară de bază pe care se găsesc una sau mai multe catene laterale.

RAMIFICÁȚIE, *ramificații*, s.f. Loc unde un curs de apă, un drum etc. se

desparte în mai multe părți; parte a unui curs de apă, a unui drum despărțită din cursul sau din drumul principal.

RÁMPĂ, *rampe*, s.f. **1.** Platformă care înlesnește încărcarea și descărcarea mărfurilor; loc înălțat (lîngă linia-ferată) destinat încărcării și descărcării mărfurilor. **2.** Balustradă de lemn, de fier sau de piatră, de-a lungul unei scări sau al unui pod. **3.** Partea din față a unei scene de teatru, unde sînt instalate luminile. **4.** (În expr.) *Rampă de lansare*, suport sau platformă prevăzute cu dispozitive de orientare și de ghidare, folosite pentru lansarea avioanelor catapultate sau a rachetelor. **5.** (Anat.; în expr.) *Rampă cohleară*, compartimentul inferior al cohleei, spre fereastra rotundă din urechea internă a mamiferelor, inclusiv a omului. *Rampă vestibulară*, compartimentul superior al cohleei, spre fereastra ovală din urechea internă a mamiferelor, umplut cu perilimfă.

RÁMURĂ, *ramuri*, s.f. **1.** Fiecare dintre ramificațiile unei tulpini sau ale unei crengi de plantă. **2.** Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului, renului etc. **3.** Ramificație a unei artere, a unei vene sau a unui nerv. ◇ *Ramură cohleară*, ramificație acustică a nervilor vestibulo-cohleari, care culege de la urechea internă impulsul produs de excitațiile auditive. *Ramură vestibulară*, a doua ramificație a nervilor vestibulo-cohleari, care culege din urechea internă informații în legătură cu poziția corpului în spațiu. **4.** Fig. Ramificație a unei familii, a unui popor. **5.** Fig. Diviziune, sector al unei discipline științifice, al unei activități practice etc.

RANCHIÚNĂ, *ranchiune*, s.f. Ură ascunsă; dușmănie și dorință ascunsă de răzbunare; pizmă, pică.

RANDAMÉNT, *randamente*, s.n. Capacitate de producție a unui muncitor, a unei mașini, a unui utilaj etc. într-o unitate de timp dată (și în raport cu consumul de energie, de materii etc.); raportul dintre efectul obținut și efortul depus într-o activitate.

RANG, *ranguri*, s.n. **1.** Loc ocupat de cineva sau de ceva într-o ierarhie socială, administrativă, militară etc., după criteriul importanței, funcției etc.; treaptă într-o ierarhie. **2.** (Mat.) Număr natural, indice al unui termen dintr-un șir, care arată poziția ce o ocupă acel termen în șir. ◇ *Rang al unei matrice* ($A_{m, n}$), numărul natural, $r \leqslant \min(m, n)$, egal cu cel mai mare ordin al determinantului nenul care se poate forma cu elementele matricei considerate. *Rang al unui sistem de m ecuații liniare cu n necunoscute*, rangul matricei formate cu coeficienții necunoscutelor sistemului; ordinul determinantului principal al sistemului.

RĂNIȚĂ, *ranițe*, s.f. Un fel de sac de pînză, de piele sau de material plastic, purtat în spate de militari, turiști etc., care servește la transportarea unor lucruri necesare la drum; rucsac.

RANUNCULACÉE, *ranunculacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, perene sau anuale, cu tuberculi sau cu rizomi, cu frunze alterne, cu flori bisexuate, așezate la vîrful ramurilor, cu fructul o nucută, o foliculă sau o bacă, în general plante otrăvitoare; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

RAPÁCE, *rapaci,-ce*, adj. (Livr.; despre ființe) Lacom, hrăpăreț.

RÁPIȚĂ, *rapițe*, s.f. Numele a două plante din familia cruciferelor, cu tulpina înaltă, subțire și ramificată, cu flori galbene-aurii și cu semințe mici, bogate în ulei, una dintre ele cu frunze păroase, crescînd sălbatic *(Brassica rapa)*, cealaltă fiind cultivată pentru semințele ei (folosite la fabricarea uleiurilor) sau ca plantă furajeră *(Brassica napus)*.

RAPÓRT, (I) *raporturi,* (II, III) *rapoarte,* s.n. **I. 1.** Legătură între două sau mai multe persoane, obiecte, fenomene, noțiuni pe care gîndirea omenească o poate constata și stabili; relație. ◇ *Raport de schimb,* relație între prețurile de export și cele de import, în care își găsește expresie puterea de cumpărare a unei țări în comerțul exterior. **2.** (Mai ales la pl.) Contact, legătură între mai multe persoane, instituții etc.; relație. **3.** (Gram.; în expr.) *Raport de coordonare,* relație stabilită între cuvinte, construcții și propoziții care stau pe același plan, fără ca unul dintre elemente să depindă, din punct de vedere gramatical, de celălalt. *Raport de subordonare,* relație care există între cuvinte, construcții și propoziții aflate pe planuri diferite, și în care unul dintre elemente depinde, din punct de vedere gramatical, de alt element. **II.** Comunicare scrisă sau orală făcută de cineva în fața unei adunări, a unei autorități etc., cuprinzînd o relatare (oficială) asupra unei activități personale sau colective; textul acestei comunicări. **III.** (Pentru două numere) Cîtul celor două numere; se notează $\frac{a}{b}$ (unde $b \neq 0$). ◆ (Pentru două mărimi de aceeași natură) Cîtul măsurilor celor două mărimi măsurate cu aceeași unitate de măsură.

RAPORTÓR, *raportoare,* s.n. Instrument construit dintr-o placă semicirculară, cu semicercul periferic divizat în 180° (grade sexagesimale) sau în 200^g (grade centesimale), folosit la desenarea și la măsurarea unghiurilor.

RAPSÓD, *rapsozi,* s.m. Autor de poeme epice care evocă evenimente de seamă din viața unui popor.

RAPSODÍE, *rapsodii,* s.f. Compoziție muzicală instrumentală, de obicei de formă liberă, alcătuită din motive și teme variate, inspirate adesea din folclor.

RAREFIÁT,-Ă, *rarefiați,-te,* adj. (Despre gaze) Care are presiune scăzută; cu densitate micșorată. [Pronunțat: *-fi-at*]

RÁRIȘTE, *rariști,* s.f. Pădure sau porțiune dintr-o pădure cu copacii foarte rari.

RÁSĂ, *rase,* s.f. **1.** Grup de indivizi aparținînd aceleiași specii de animale, cu caractere comune, constante, conservate ereditar, care se deosebesc de alte varietăți din aceeași specie prin anumite caractere specifice. **2.** Fiecare dintre grupurile biologice de populații umane, formate din cele mai vechi timpuri ale preistoriei, caracterizate prin culoarea pielii, a părului, prin talie, forma ochilor și prin alte particularități exterioare.

RASIÁL,-Ă, *rasiali,-e,* adj. Care aparține rasismului, privitor la rasism, specific rasismului; rasist. [Pronunțat: *-si-al*]

RASÍSM s.n. Concepție social-politică antiștiințifică, reacționară care susține, fără temei, ideea inegalității biologice și intelectuale a raselor umane, afirmînd că particularitățile rasiale ale oamenilor și lupta dintre rase ar avea rol hotărîtor în istorie.

RATÁT,-Ă, *ratați,-te,* adj., s.m. și f. (Om) care nu a izbutit să se afirme, să se realizeze, să creeze ceva de valoare, la nivelul posibilităților sale.

RÁTĂ, *rate,* s.f. Cotă, parte eșalonată care urmează a fi vărsată sau distribuită, la un termen dinainte fixat, în contul unei datorii sau al unei obligații.

RATIFICÁ, *ratific,* vb. I. Tranz. (Despre un stat) A-și manifesta printr-un act acordul de a fi parte la un tratat, la o convenție etc.

RÁȚIE, *rații,* s.f. (Mat.) Număr care se adaugă la un termen al unei progresii aritmetice sau cu care se înmulțește un termen al unei progresii geo-

metrice pentru a obține termenul următor.

RAȚIONÁL,-Ă, *rațională,-e*, adj. **1.** (Adesea adverbial) Conform cu principiile și cu cerințele rațiunii; care arată, demonstrează rațiune; care poate fi conceput cu ajutorul rațiunii. **2.** (Despre oameni) Cumpănit, chibzuit, cu judecată, cu rațiune. **3.** (Adesea adverbial) Care se face cu judecată, cu măsură, cu respectarea unor principii sistematice, metodice. **4.** (Mat.; în expr.) *Număr rațional*, număr de forma $\frac{m}{n}$, cu m și n numere întregi ($n \neq 0$). *Mulțimea numerelor raționale*, nume dat clasei de numere raționale, din care fac parte numerele întregi și fracționare, pozitive și negative, precum și numărul zero; se notează: Q. *Funcție rațională*, funcție exprimată printr-un raport de polinoame: $f(x) = \frac{P(x)}{Q(x)} = \frac{a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \ldots + a_0}{b_m x^m + b_{n-1} x^{m-1} + \ldots + b_0}$, definită pe mulțimea numerelor reale x pentru care $Q(x) \neq 0$. [Pronunțat: *-ți-o-*]

RAȚIONALÍSM s.n. **1.** Curent, în teoria cunoașterii, care consideră rațiunea ca singurul izvor al cunoașterii, atribuindu-i elemente apriorice, universale și necesare. **2.** Încredere în capacitatea rațiunii de a cunoaște realitatea. [Pronunțat: *-ți-o-*]

RAȚIONALIZÁ, *raționalizez*, vb. I. Tranz. **1.** A folosi metodele și procesele tehnologice cele mai eficiente, a utiliza la maximum mijloacele de producție în vederea creșterii productivității muncii și a reducerii prețului de cost. **2.** A supune anumite produse (de primă necesitate) unui consum dirijat, conform unor norme stabilite dinainte. **3.** A transforma o expresie algebrică ce cuprinde extrageri de rădăcini într-o expresie echivalentă, fără radical. [Pronunțat: *-ți-o-*]

RAȚIONALIZÁRE, *raționalizări*, s.f. (Mat.; în expr.) *Raționalizarea numitorului unei fracții*, operația de eliminare (prin transformări) a radicalilor de la numitorul unei fracții. [Pronunțat: *-ți-o-*]

RAȚIONAMÉNT, *raționamente*, s.n. Formă logică a gîndirii prin care din două sau mai multe judecăți poate fi derivată o nouă judecată, o nouă cunoștință; șir de argumente de care se servește cineva în judecarea unei chestiuni sau pentru a-și susține punctul de vedere. ◇ *Raționament deductiv*, raționament în care operația gîndirii se îndreaptă de la adevăruri generale spre adevăruri mai puțin generale. *Raționament inductiv*, raționament în care gîndirea progresează de la particular spre general. *Raționament transductiv* (sau *traductiv*), raționament în care tranziția se face de la adevăruri cu un anumit grad de generalitate spre adevăruri cu același grad de generalitate. [Pronunțat: *-ți-o-*]

RAȚIÚNE, (2) *rațiuni*, s.f. **1.** Facultate a omului de a cunoaște, de a gîndi logic, de a înțelege sensul și legătura fenomenelor. ◆ Judecată, gîndire, minte. **2.** Temei, motiv, justificare. [Pronunțat: *-ți-u-*]

RÁZĂ, *raze*, s.f. **1.** (Mat.; referitor la cerc sau la sferă) Distanța de la centrul cercului sau al sferei la un punct oarecare al cercului, respectiv, al sferei; segmentul determinat de centru și un punct al cercului sau al sferei. ◇ *Rază vectoare* (a unui punct M raportat la un reper de origine O), segmentul orientat $\overrightarrow{OM}$ (numit vector de poziție al punctului). **2.** (Fiz.) Linie dreaptă după care se propagă lumina; fasciculul de radiații sau corpuscular foarte îngust, astfel încît secțiunea sa să poată fi neglijată în raport cu dimensiunile sistemului în care se propagă fasciculul. **3.** (Fiz.; la pl.) Radiație. ◇ *Raze ics (X)* (sau *Röntgen*), radiație X (sau Röntgen) *Raze canal*, radiație canal.

4. Distanță pînă la care se exercită o acțiune (în jurul centrului de unde pornește). ◇ *Rază de acțiune moleculară*, distanță pînă la care se manifestă interacțiunile dintre moleculele unui corp.

RĂBÓJ, *răbojuri*, s.n. Bucată de lemn (cilindrică) pe care, în trecut, se însemnau, prin crestături, diferite calcule, socoteli.

RĂCHÍTĂ, *răchite*, s.f. Numele mai multor specii de salcie, cu ramuri lungi, subțiri, elastice și fragile, cu frunze lanceolate, alungite, cu flori dispuse în amenți, care cresc pe malul apelor la șes și în zona deluroasă și ale căror ramuri sînt folosite ca material de împletit *(Salix)*.

RĂDĂȘCĂ, *rădaște*, s.f. Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră-castanie, masculul prezentînd două mandibule puternice ca niște coarne de cerb; răgace, (pop.) boul-lui-Dumnezeu, boul-Domnului *(Lucanus cervus)*.

RĂDĂCÍNĂ, *rădăcini*, s.f. **1.** Parte a unei plante superioare prin care aceasta se fixează de sol și își absoarbe substanțele hrănitoare. **2.** (Mat.; referitor la o ecuație) Fiecare dintre valorile necunoscutei care verifică ecuația; soluție. ◇ *Rădăcină multiplă de ordinul n* (a unei ecuații algebrice $P(x) = 0$), rădăcina a a ecuației, astfel încît $P(x) = (x-a)^n Q(x)$, unde $Q(a) \neq 0$, $n \in N$ și $n \geqslant 2$. *Rădăcină de ordinul n* ($n \in N$, $n \geqslant 2$) *a unui număr real a*, radical de ordinul n ($n \in N$, $n \geqslant 2$ și $a \geqslant 0$ dacă n este par) din acel număr. *Rădăcină de ordinul n* ($n \in N$, $n \geqslant 2$) *a unui număr complex z*, fiecare dintre cele n numere complexe

$$z_k = \sqrt[n]{r}\left(\cos\frac{u+2k\pi}{n} + i\sin\frac{u+2k\pi}{n}\right),$$

$k = 0,1,2, \ldots, n-1$, unde $z = r(\cos u + i \sin u)$.

RĂDVÁN, *rădvane*, s.n. (Înv.) Trăsură de lux închisă, mare, trasă de mai mulți cai.

RĂGÁZ, (rar) *răgazuri*, s.n. Timp liber pe care îl are cineva. ◆ Liniște, tihnă.

RĂPCIUGÓS,-OÁSĂ, *răpciugoși,-oase*, adj. (Despre animale) Care este slab, neîngrijit, bolnav, bătrîn.

RĂSÁD, *răsaduri*, s.n. Plantă tînără (crescută din sămînță în seră sau în răsadniță) care urmează să fie răsădită.

RĂSĂDÍ, *răsădesc*, vb. IV. Tranz. A transplanta un răsad, din seră sau din răsadniță, în cîmp, într-un parc etc.

RĂSĂRÍ, pers. 3 *răsáre*, vb. IV. Intranz. (Despre aștri) A apărea pe cer, a se ivi la orizont.

RĂSĂRÍT s.n. Punct cardinal aflat în partea unde răsare soarele, opus vestului; loc pe orizont unde răsare soarele; est. ◆ Regiune geografică aflată spre acest punct cardinal; est.

RĂSCOÁLĂ, *răscoale*, s.f. Formă de luptă spontană și neorganizată a maselor oprimate (mai ales a țărănimii) împotriva exploatatorilor; (pop.) răzmeriță.

RĂSCRÚCE, *răscruci*, s.f. Loc unde se încrucișează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri, culmi muntoase etc.; răspîntie.

RĂSFĂȚÁT,-Ă, *răsfățați,-te*, adj. **1.** Dezmierdat, alintat în mod exagerat; capricios, cu toane. **2.** Căruia îi merge foarte bine, care huzurește; îmbuibat.

RĂSPÍNTIE, *răspîntii*, s.f. Răscruce.

RĂSPÚNDERE, *răspunderi*, s.f. Responsabilitate.

RĂSTÍMP, *răstimpuri*, s.n. Interval de timp, perioadă de timp.

RĂSTOÁCĂ, *răstoace*, s.f. Loc unde o apă (curgătoare) este puțin adîncă.

RĂȘÍNĂ, *rășini*, s.f. Nume generic dat unor substanțe sau unor amestecuri de substanțe organice, naturale sau sintetice, în general cu structură ma-

cromoleculară, de consistență variabilă, de la fluide pînă la solide. ◇ *Răşină naturală*, nume generic dat unor substanțe organice naturale, rezultate din procese vitale, fiziologice sau patologice, care se produc în anumite plante sau insecte, de consistență moale pînă la solidă, solubile în solvenți organici, care, după evaporarea solventului, dau o peliculă transparentă, folosite (ca atare sau modificate) la fabricarea lacurilor, adezivelor și chiturilor, ca materiale dielectrice etc. *Răşină sintetică*, nume generic dat unor substanțe macromoleculare obținute prin polimerizare sau prin policondensare, folosite, ca atare sau cu diferite substanțe de adaos, în numeroase domenii.

RĂȘINÓS,-OÁSĂ, *răşinoşi,-oase*, adj., s.f. pl. 1. Adj. (Despre arbori) Care conține, care produce răşină. 2. S.f. pl. Denumire generică dată unor arbori sau unor arbuști care produc răşină și care formează păduri întinse; conifere. 3. Adj. Care are aspectul și proprietățile răşinii.

RĂȚOÍ, *răţoiesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A se răsti la cineva; a amenința pe cineva.

RĂZBÓI, *războaie*, s.n. Conflict armat (de durată) între două sau mai multe grupuri, clase sociale sau state pentru realizarea unor interese sociale, economice și politice. ◇ *Război drept*, război care urmărește apărarea unui stat împotriva agresiunii externe, eliberarea socială și națională, apărarea unei orînduiri sociale noi etc. *Război nedrept*, război care urmărește cotropirea de teritorii străine, subjugarea altor popoare, înăbușirea unor mișcări de eliberare etc. *Război civil*, formă a luptei de clasă constînd în confruntarea militară, în cadrul unei țări, a unor forțe social-politice în scopul cuceririi puterii politice, al obținerii sau apărării unor drepturi democratice, al zdrobirii acțiunilor contrarevoluționare desfășurate de forțele reacționare etc. *Război colonial*, conflict armat provocat de statele imperialiste pentru cucerirea unor teritorii străine și transformarea lor în colonii sau în semicolonii, pentru înăbușirea unor mișcări de eliberare națională etc. *Război mondial*, război la care sînt antrenate, direct sau indirect, numeroase state din lume. *Război imperialist*, luptă armată dusă de marile puteri imperialiste pentru dominație în lume, pentru acaparare de noi sfere de influență, pentru lărgirea pieței de desfacere și obținerea de noi surse de materii prime, pentru înăbușirea mișcării revoluționare a proletariatului, a maselor asuprite și exploatate etc. *Război de partizani*, luptă dusă de detașamente armate sau de unități militare regulate în spatele frontului armatei dușmane, pentru zdrobirea acesteia. *Război țărănesc*, formă superioară a luptei țărănimii împotriva exploatării feudale, caracterizată prin amploarea acțiunilor, prin existența unui program de revendicări social-economice și politice, prin existența unor forme de organizare etc. *Război rece*, stare de încordare în relațiile internaționale, provocată de politica de pregătiri intense de război a cercurilor imperialiste, de recurgere la amenințarea cu folosirea forței etc. *Război vamal*, ansamblu de măsuri protecționiste stabilite de o țară sau de mai multe țări în domeniul tarifar, pentru mărfurile importate, cu scopul determinării altor țări să accepte anumite concesii sau acorduri economice.

RĂZÉȘ, *răzeşi*, s.m. Țăran liber, membru al unei obști, în Moldova medievală, care stăpînea în comun pămîntul satului de care aparținea, dar lucra independent, împreună cu familia, lotul agricol repartizat.

RĂZLÉȚ,-EÁȚĂ, *răzleți,-e*, adj. Care este izolat, singur sau care este doar ici și colo, din loc în loc.

RĂZMERIȚĂ, *răzmerițe*, s.f. (Pop.) Răscoală.

RĂZÓR, *răzoare*, s.n. Fîșie îngustă de pămînt nelucrat, servind drept hotar între două terenuri agricole; hat.

RĂZVRĂTÍ, *răzvrătesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Pop.) A face să izbucnească sau a declanșa o răscoală.

RE s.m. invar. Unul dintre cele șapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta a doua din gama majoră tip.

REABILITÁ, *reabilitez*, vb. I. **1.** Tranz. și refl. A face să-și recapete sau a-și recăpăta stima, prețuirea celor din jur. **2.** Tranz. A repune pe cineva în drepturile civile de care a fost lipsit în urma unei condamnări. [Pronunțat: *re-a-*]

REACTÁNT, *reactanți*, s.m. Fiecare dintre substanțele care participă la o reacție chimică. [Pronunțat: *re-ac-*]

REACTÁNȚĂ, *reactanțe*, s.f. Mărime caracteristică circuitelor electrice care lucrează în curent alternativ și conțin ca elemente reactive bobine și condensatoare, definită prin produsul dintre impedanța circuitului și sinusul unghiului de defazaj dintre tensiune și curent. ◇ *Reactanță inductivă*, reactanța unei bobine, definită prin produsul dintre inductanța bobinei și pulsația curentului alternativ. *Reactanță capacitivă*, reactanța unui condensator, definită prin inversul produsului dintre capacitatea condensatorului și pulsația curentului alternativ. [Pronunțat: *re-ac-*]

REACTÍV,-Ă, *reactivi,-e*, adj., s.m. **1.** Adj. Referitor la reactivitate chimică; (despre corpuri, substanțe, radicali etc.) care intră ușor în reacții, care reacționează ușor. **2.** S.m. Substanță sau amestec de substanțe care dă o reacție caracteristică (de precipitare, de culoare etc.) cu o anumită substanță (ion, grupă de ioni), folosite în analiza chimică (calitativă sau cantitativă, anorganică sau organică) pentru identificarea anionilor și a cationilor, precum și pentru determinarea lor cantitativă; agent chimic. [Pronunțat: *re-ac-*]

REACTIVITÁTE, *reactivități*, s.f. Însușirea de a fi reactiv; reacție la o excitație. ◆ (Fiz.) Mărime care caracterizează funcționarea unui reactor nuclear. ◆ (Chim.) Capacitate a unei particule materiale (atom, moleculă, radical) de a lua parte la o reacție chimică. ◆ (Med.) Proprietate a unui țesut de a reacționa la un stimul oarecare. [Pronunțat: *re-ac-*]

REACTÓR, *reactoare*, s.n. **1.** Aparat propulsor (industrial sau de laborator) cu o cameră de ardere, la care propulsia se realizează prin reacție, datorită unui jet de gaze rezultate din arderea unui combustibil ce părăsește camera de ardere cu viteză foarte mare. ◇ *Reactor catalitic*, reactor în formă de coloană (recipient metalic) în care, în prezența catalizatorului, în anumite condiții de temperatură și de presiune, are loc sinteza unui compus; coloană de sinteză. *Reactor nuclear* (sau *atomic*), pilă atomică. *Reactor nuclear regenerativ (reproducător)*, reactor nuclear pentru producerea de combustibil nuclear, care transformă un material mai puțin fisionabil (ex. ^{238}U) într-unul mult mai eficient (ex. în ^{239}Pu). **2.** Bobină sau condensator folosite ca sisteme fizice ce prezintă reactanță într-un circuit; bobină cu reactanță. [Pronunțat: *re-ac-*]

REÁCȚIE, *reacții*, s.f. **1.** Proces în care una sau mai multe substanțe chimice, în anumite condiții de temperatură, de presiune și de concentrație, se pot transforma în alte substanțe, diferite de fiecare dintre cele inițiale. ◇ *Reacție catalitică* (sau *catalizată*), reacție chimică la care, în afară de reactanți, participă și o substanță străină (catalizatorul), a cărei prezență modifică viteza de reacție a

procesului și care, la sfîrșitul reacției, apare nemodificată. *Reacție de combinare*, reacție chimică între atomii unor elemente diferite, care are loc cu modificarea nivelului de oxidare al atomilor participanți și al cărui produs îl constituie o substanță compusă. *Reacție înlănțuită*, reacție chimică ce decurge, după un anumit mecanism, în trei etape distincte: inițierea lanțului de reacție (reacție de inițiere), propagarea lanțului de reacție (reacția lanțului) și întreruperea lanțului de reacție (reacție de întrerupere). *Reacție de inițiere*, reacție de pornire a lanțului de reacții, într-o reacție înlănțuită, în care specia moleculară din sistem cu energia de activare mai mică se scindează, cu formare de radicali liberi. *Reacția lanțului* sau *reacție de propagare*, reacție de propagare a lanțului de reacție, în care radicalii liberi, formați anterior, reacționînd cu moleculele stabile din sistem, formează noi molecule stabile și alți radicali capabili să continue lanțul de reacție. *Reacție de întrerupere*, reacție finală în cadrul reacției înlănțuite, cînd procesul se oprește. *Reacție de complexare*, reacție în care se formează o combinație complexă. *Reacție de substituție*, reacție chimică, specifică compușilor organici saturați, în care un atom de hidrogen sau o grupare funcțională este înlocuită de un alt atom sau de o grupă de atomi. *Reacție de adiție*, reacție chimică caracteristică sistemelor nesaturate care conțin duble și triple legături. *Reacție de oxidare*, reacție care are loc cu pierdere de electroni. *Reacție de reducere*, reacție care are loc cu cîștig de electroni. *Reacție de oxidare-reducere* (ori *de oxidoreducere*) sau *reacție redox*, reacție formată din două reacții contrare, una de oxidare, cealaltă de reducere, care au loc concomitent. *Reacție reversibilă*, reacție în care între produșii inițiali și produșii finali formați se stabilește un echilibru chimic. *Reacție ireversibilă*, reacție în care produșii de reacție nu pot reacționa între ei pentru a reface reactanții inițiali. *Reacție acid-bază*, reacție în care un acid reacționează cu o bază pentru a forma un acid mai slab (conjugat bazei) și o bază mai slabă (conjugată acidului). *Reacție de cuplare*, reacție între sărurile de diazoniu și fenoli sau amine aromatice, folosită la fabricarea unor coloranți. *Reacție enzimatică*, reacție care se produce cu ajutorul enzimelor, care au rol de catalizatori. *Reacție de (dublu) schimb*, reacție chimică, specifică compușilor ionici, în care din două substanțe inițiale se formează alte două substanțe noi. *Reacție xantoproteică*, reacție de culoare care are loc atunci cînd sînt tratate proteine cu acid azotic, nitrarea resturilor fenolice din proteină făcînd să apară o colorație galbenă intensă. *Reacție de disproporționare*, reacție chimică în care, din perechi de particule (ioni, molecule, radicali liberi) de aceeași specie se obțin două specii chimice noi cu stabilitate mai mare, procesul decurgînd pe seama transferului de electroni (autooxidoreducere) sau a transferului de atomi (autostabilizare a radicalilor). *Reacție de cracare*, reacție în care are loc scindarea termică sau catalitică a unei molecule organice mari în molecule mai mici. *Reacție de descompunere*, reacție prin care o substanță se descompune în două sau în mai multe substanțe noi. *Reacție de deplasare*, reacție în care un metal dintr-un compus este înlocuit cu un metal mai electropozitiv sau în care un element nemetalic este înlocuit cu un element nemetalic mai electronegativ. *Reacție de identificare* (sau *de recunoaștere*), reacție în care se folosește un reactiv caracteristic (de precipitare, de culoare etc.) pentru identificarea anionilor și cationilor unei substanțe și pentru determinarea lor cantitativă. *Produs de reacție*, substanță sau substanțe

care rezultă în urma reacțiilor chimice. 2. (Fiz.) Forță (sau cuplu de forțe) exercitat(ă) de un sistem de corpuri asupra altui sistem de corpuri, ca răspuns la acțiunea unei forțe (sau a unui cuplu de forțe) exercitată asupra sistemului. ◇ *Reacție nucleară*, interacțiune produsă în urma ciocnirii a două sau a mai multor nuclee atomice (ori constituenți ai acestora), care modifică energia, impulsul, natura și numărul particulelor aflate în interacțiune, în primul rînd ducînd la o degajare enormă de energie. *Reacție nucleară în lanț*, reacție nucleară care se susține și se propagă prin ea însăși, neutronii emiși la fisiunea unui nucleu provocînd fisiunea altor nuclee. *Reacție fotonucleară*, reacție nucleară produsă de fotoni. [Pronunțat: *re-ac-*]

REACȚIONÁ, *reacționez*, vb. I. Intranz. A răspunde într-un anumit fel la o excitare sau la o acțiune din afară. ◆ A lua o atitudine față de o situație sau de o împrejurare; a replica, a riposta. [Pronunțat: *re-ac-ți-o-*]

REACȚIONÁR,-Ă, *reacționari,-e*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care se referă la reacțiune, care aparține reacțiunii. 2. S.m. și f. Adept al reacțiunii. [Pronunțat: *re-ac-ți-o-*]

REACȚIÚNE, *reacțiuni*, s.f. Împotrivire politică a claselor în declin față de orice manifestare a progresului social; luptă a claselor exploatatoare înfrînte pentru a-și redobîndi privilegiile pierdute și pentru revenirea la vechile rînduieli; forțe social-politice care manifestă această împotrivire sau care duc o asemenea luptă. [Pronunțat: *re-ac-ți-u-*]

REÁL,-Ă, *reali,-e*, adj. 1. Care are o existență obiectivă, independentă de conștiință sau de voință, care există în realitate; obiectiv, adevărat. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce există, ceea ce este real; realitate. 2. Efectiv, indiscutabil; veritabil. 3. (Mat.; în expr.) *Număr real*, numărul-limită al unui șir de numere raționale. *Mulțimea numerelor reale*, nume dat clasei de numere reale, din care fac parte numerele raționale și iraționale; se notează: **R.** ◆ *Funcție reală de variabilă reală* sau *funcție numerică*, funcție $f : E \to F$, unde $E \subset \mathbf{R}$, $F \subset \mathbf{R}$. [Pronunțat: *re-al*]

REALÍSM s.n. Mișcare, curent sau atitudine în creația sau în teoria literară și artistică, avînd ca principiu de bază reflectarea realității în datele ei esențiale, obiective, caracteristice. ◆ Nume generic pentru concepțiile filozofice care recunosc existența independentă a obiectului de subiect, precum și posibilitatea de a cunoaște obiectul. [Pronunțat: *re-a-*]

REALÍST,-Ă, *realiști,-ste*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care este bazat pe principiile realismului; specific realismului. ◆ (Despre scriitori, artiști etc.) Care aderă la realism, care reprezintă realismul în artă, în literatură. ◆ Care reproduce fidel realitatea. ◆ (Despre oameni; adesea substantivat). Cu spirit practic, cu simțul realității. 2. S.m. și f. Adept al realismului. [Pronunțat: *re-a-*]

REALITÁTE, *realități*, s.f. Existență efectivă, obiectivă a cuiva sau a ceva; fapt concret, lucru real, stare de fapt. [Pronunțat: *re-a-*]

REALIZÁNT, *realizanți*, s.m. (Mat.) Discriminantul ecuației de gradul doi. [Pronunțat: *re-a-*]

REAȘEZÁRE s.f. (În expr.) *Reașezarea prețurilor*, schimbare a prețului unei mărfi în funcție de modificarea valorii mărfii și de o situație economică și socială nouă. [Pronunțat: *re-a-*]

REÁVĂN, -Ă, *reveni, -e*, adj. (Despre pămînt) Care are suficientă umiditate pentru ca lucrările de cultură să se poată executa în condiții bune. ◆ Umed, jilav.

REBÉL, -Ă, *rebeli, -e*, adj. Care nu se supune, nu ascultă; nesupus. ◆

Care arată nesupunere, care exprimă revoltă.

REBELIÚNE, *rebeliuni*, s.f. Desfășurare a unor acte violente, teroriste, de amenințare gravă cu forța față de organele de stat, în scopul împiedicării acestora de a-și exercita atribuțiile. [Pronunțat: *-li-u-*]

REBÚT, *rebuturi*, s.n. Produs care nu corespunde condițiilor calitative stabilite prin standarde, norme interne, caiete de sarcini, contracte etc. și care nu poate fi utilizat direct în scopul pentru care a fost realizat, reprezentînd o pierdere economică.

RECALCITRÁNT, -Ă, *recalcitranți, -te*, adj. Care se opune, care nu se lasă convins; încăpățînat, îndărătnic, nesupus.

RECAPITULÁRE, *recapitulări*, s.f. Revedere sistematică a materiei parcurse într-o anumită perioadă de învățămînt, în scopul însușirii ei temeinice.

RÉCE, *reci*, adj. **1.** Cu o temperatură scăzută (de obicei sub 0°C). ◇ *Climă rece*, climă polară. **2.** (Fiz.; în expr.) *Lumină rece*, lumină care conține un număr foarte mic de radiații infraroșii.

RECENSĂMÎNT, *recensăminturi*, s.n. Operație administrativă care constă în înregistrarea statistică a populației, a animalelor, a vehiculelor etc. dintr-o țară sau dintr-o regiune dată; catagrafie.

RECÉNT, -Ă, *recenți, -te*, adj. Care s-a petrecut, s-a întîmplat, a apărut etc. de curînd; care datează de puțină vreme.

RECENZÁ, *recenzez*, vb. I. Tranz. A face o scurtă dare de seamă, a analiza sau a prezenta critic o lucrare literară, științifică, un spectacol etc.

RECÉNZIE, *recenzii*, s.f. Prezentare succintă, de obicei la apariție, a unei opere literare sau științifice, cu comentarii și aprecieri critice.

RECEPTÁCUL, *receptacule*, s.n. Partea terminală dilatată a pedunculului floral, în formă de disc, de cupă, de con etc., pe care se prind, după o linie spiralată sau în cercuri concentrice, sepalele, petalele, staminele și pistilul.

RECEPTÍV, -Ă, *receptivi, -e*, adj. (Despre oameni, despre mintea lor etc.) Capabil, predispus de a primi cu ușurință impresii din afară, idei, sugestii etc.

RECEPTÓR, -OÁRE, *receptori, -oare*, subst., adj. **1.** S.n. Sistem tehnic destinat să primească (și să dirijeze) un anumit material. **2.** S.n. Aparat, instalație, mașină, dispozitiv destinate să primească energie de o anumită formă și să o transforme în energie utilă. **3.** S.m. Terminație periferică a nervilor, situată în organele de simț, care primește excitațiile adecvate din mediu; celulă senzitivă sau senzorială; parte a organelor de simț care vine în contact cu stimulii. **4.** Adj. Care primește un stimul, o excitație, o acțiune mecanică, un curent, un semnal etc.

RECÉPȚIE, *recepții*, s.f. Primire a unei anumite forme de energie.

RECESIÚNE, *recesiuni*, s.f. Retragere. ◆ Scădere a producției în perioada crizelor economice; stagnare temporară a afacerilor. ◆ Criză (economică, politică). [Pronunțat: *-si-u-*]

RECHÍN, *rechini*, s.m. (La pl.) Nume generic dat unui gen de pești marini răpitori din ordinul selacienilor, cu corpul fusiform, acoperit cu o piele groasă, cu solzi mici, aspri, placoizi, cu schelet cartilaginos, cu coadă groasă, formată din doi lobi inegali, în general vivipari, care trăiesc în toate mările și oceanele; (și la sg.) pește care face parte din acest ordin.

RECHIZITÓRIU, *rechizitorii*, s.n. **1.** Cuvîntare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea. **2.** Fig. Acuzație gravă și violentă adusă cuiva.

RECHIZÍȚIE, *rechiziții*, s.f. Măsură excepțională prin care un organ al

administrației de stat obligă pe cetățeni la cedarea temporară a unor bunuri mobile sau imobile pentru nevoile armatei sau ale statului, cu sau fără despăgubire.

RECIDÍVĂ, *recidive*, s.f. **1.** Săvîrșire de către aceeași persoană a unei noi infracțiuni. **2.** Reapariție, revenire a unei boli, după ce aceasta s-a vindecat clinic; recădere.

RECÍF, *recife*, s.n. Formație de stînci submarine, de natură calcaroasă biogenă, construită de organisme, mai ales de corali (madreporari).

RECIPIÉNT, *recipiente*, s.n. Vas destinat pentru păstrarea și pentru transportarea unui lichid, a unui gaz sau a unui material solid sub formă de granule sau de pulbere. [Pronunțat: *-pi-ent*]

RECIPRÓC, -Ă, *reciproci, -ce*, adj. **1.** Care acționează unul asupra celuilalt. **2.** (Mat.; în expr.) *Ecuație reciprocă*, ecuație algebrică, de grad $n \geq 2$, $n \in \mathbb{N}$ care, o dată cu o soluție a, admite și pe inversa acesteia, $\frac{1}{a}$ *Teoremă reciprocă* (și substantivat, f.), teoremă care are drept concluzie o parte a ipotezei unei teoreme date, iar drept ipoteză concluzia teoremei date împreună cu partea rămasă din ipoteza ei.

RECIRCULÁT, -Á, *recirculați, -te*, adj. (Despre materii prime, materiale, substanțe) Care se reintroduce într-un ciclu de fabricație în care are loc transformarea unei părți din acesta, în vederea măririi cantității de material transformat.

RECITÁ, *recit*, vb. I. Tranz. A spune (cu voce tare), din memorie, un text (în versuri), cu intonațiile potrivite; a declama.

RECOÁCERE, *recoaceri*, s.f. Tratament termic aplicat unor piese sau unor materiale metalice, în scopul îmbunătățirii structurii lor cristaline, a proprietăților fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc., și care constă în încălzirea lor pînă la o anumită temperatură, în menținerea un timp la această temperatură și apoi în răcirea lor lentă.

RECÓLTĂ, *recolte*, s.f. Cantitate de cereale sau de alte produse ale solului, adunate într-o anumită perioadă; rod.

RECOMBINÁRE, *recombinări*, s.f. **1.** (Fiz.) Neutralizare reciprocă a purtătorilor de sarcină electrică de semn contrar, produsă direct la întîlnirea acestora, sau, indirect, prin mijlocirea unei particule neutre. **2.** (Biol.) Fenomen, în procesul reproducerii sexuate la organismele encariote, care constă în schimbul de gene între cromozomii omologi cu doi heterozigoți, în profaza I, avînd rol important în producerea variației genetice și contribuind la evoluția lumii vii.

RECRISTALIZÁRE, *recristalizări*, s.f. Operație de purificare a unei substanțe chimice impure, prin dizolvarea acesteia la cald, urmată de filtrarea soluției obținute și de cristalizarea ei prin răcire.

RECRUDESCÉNȚĂ, *recrudescențe*, s.f. Reluare sau reapariție, într-un ritm mai viu, mai intens, a unei activități, a unui proces etc.

RECT, *recturi*, s.n. Ultima porțiune a tubului digestiv, care se întinde de la colon pînă la orificiul anal.

RECTANGULÁR, -Á, *rectangulari, -e*, adj. (Mat.) Dreptunghiular, ortogonal, perpendicular. ◇ *Coordonate rectangulare*, coordonate raportate la un sistem de axe rectangulare.

RECTIFICÁ, *rectific*, vb. I. Tranz. (Mat.) A determina lungimea unui arc de curbă.

RECTIFICÁBILĂ, *rectificabile*, adj. (Mat.; în expr.) *Curbă rectificabilă*, curbă căreia i se poate determina lungimea unui arc al ei.

RECTILÍNIU, -IE, *rectilinii*, adj. (Despre o mișcare) Care este în linie dreaptă.

RÉCTO s.n. invar. (În opoziție cu *verso*) Prima pagină a unei foi (scrise, tipărite etc.); pagina din dreapta a unei cărți, a unui manuscris etc.

RECUPERÁRE, *recuperări*, s.f. Folosire (parțială sau totală) a deșeurilor rezultate din prelucrări sau a energiei pierdute dintr-o instalație de prelucrare.

RECURÉNȚĂ, *recurențe*, s.f. Revenire, reîntoarcere; repetiție. ◇ (Mat.) *Formulă de recurență*, formulă care exprimă orice termen al unui șir, de la un rang oarecare, prin unul sau mai mulți termeni precedenți.

RECÚRS, *recursuri*, s.n. (Jur.) Cale de atac prin care se cere unei instanțe superioare să verifice legalitatea și temeinicia unei hotărîri judecătorești nedefinitive, în vederea anulării sau a modificării ei.

RECUZÍTĂ, *recuzite*, s.f. Totalitatea obiectelor auxiliare (mobilier, costume etc.) necesare la montarea unui spectacol sau a unui film. ◆ Fig. Totalitatea elementelor auxiliare, de decor, de expresie etc. specifice unei creații artistice.

RECVIÉM, *recviemuri*, s.n. (În biserica romano-catolică) Slujbă religioasă pentru pomenirea unei persoane decedate. ◆ Compoziție muzicală pentru cor (și orchestră), alcătuită din mai multe părți, scrisă pe textul liturgic al slujbei mai sus definite. [Scris și: *requiem*. — Pronunțat: *-vi-em*]

REDÁCTOR, -OÁRE, *redactori*, *-oare*, s.m. și f. Persoană care lucrează în mod permanent în redacția unui ziar, a unei reviste, a unei edituri sau care scrie articole, studii etc. pentru acestea.

RÉDOX s.n. (Chim., Fiz.; și în expr. *reacție redox*) Reacție de oxidare-reducere. ◇ *Reacții redox interatomice* (sau *intermoleculare*), reacții redox în care transferul electronilor se produce între atomi, molecule sau ioni diferiți. *Reacții redox de autooxidare-autoreducere*, reacții redox în care transferul de electroni are loc între două molecule, doi atomi sau doi ioni identici ai aceleiași substanțe. *Reacții intramoleculare*, reacții în care transferul electronilor se produce în interiorul aceleiași molecule.

REDRESÁ, *redresez*, vb. I. Tranz. (Fiz.) A transforma curentul electric alternativ în curent continuu.

REDRESÓR, *redresoare*, s.n. **1.** Aparat sau dispozitiv care transformă curentul electric alternativ în curent electric continuu. **2.** Sistem optic (lentilă, sistem de lentile sau de prisme) care îndreaptă imaginea răsturnată dată de obiectivul unui instrument optic. **3.** Dispozitiv care readuce în direcția inițială un curent de fluid abătut de un obstacol oarecare.

REDUCĂTÓR, -OÁRE, *reducători*, *-oare*, adj., s.m. (Substanță, element electropozitiv, ion) care, într-o reacție redox, pierde unul sau mai mulți electroni, oxidîndu-se.

REDÚCERE, *reduceri*, s.f. **1.** (Mat.; în expr.) *Reducerea termenilor asemenea*, operație de înlocuire a monoamelor asemenea prin suma lor. *Metoda reducerii* (pentru rezolvarea unui sistem de două ecuații), metodă care constă în transcrierea succesivă a sistemului în altele echivalente, prin înmulțirea ambelor părți ale unei perechi de ecuații cu cîtul dintre c.m.m.m.c. al coeficienților (luați în modul) ai necunoscutei care trebuie să apară în monoame cu coeficienți opuși, pentru a se reduce (să aibă suma 0) la adunarea acelor ecuații. *Reducere la primul cadran*, procedeu prin care se calculează valorile funcțiilor trigonometrice prin cele ale argumentului $t \in \left(0, \frac{\pi}{2}\right)$. **2.** (Chim.) Fenomen caracterizat în mai multe moduri: a) scădere a stării de oxidație a substanțelor ionice și covalente; b) cîștig de electroni de către un atom sau un ion; c) scădere a sarcinii pozitive a unui element într-o combinație a sa sau creștere a

sarcinii negative a unui ion sau a unui atom; **d)** introducere de hidrogen în molecula unei substanțe; **e)** scoatere de oxigen dintr-o substanță oxigenată, cu ajutorul unui agent chimic avid de oxigen.

REDUCTÓR, -OÁRE, *reductori, -oare*, adj., s.n. (Aparat, mecanism etc.) care reduce, micșorează o viteză, o presiune etc.

REDUCȚIONÁLĂ, *reducționale*, adj. (Biol.; în expr.) *Diviziune reducțională*, meiază.-[Pronunțat: *-ți-o-*]

REDUNDÁNȚĂ, *redundanțe*, s.f. Surplus de informație transmis față de strictul necesar și care asigură exactitatea transmiterii informației în telecomunicații. ◆ Abundență inutilă de expresii, de cuvinte sau de imagini în formularea unei idei.

REDUTÁBIL, -Ă, *redutabili, -e*, adj. De temut; puternic; valoros.

REFERÁT, *referate*, s.n. Dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărți, a unei activități etc. ◆ Raport (de cîteva rînduri) scris pe marginea unei cereri, a unui act etc. (în care se propune o soluție).

REFERÉNDUM, *referendumuri*, s.n. Formă de consultare a alegătorilor sau a tuturor cetățenilor majori ai unei țări asupra unor probleme politice de stat, internaționale etc. și care constă în exprimarea deschisă, prin „da" sau „nu", a poziției în problema care face obiectul acestei consultări.

REFERÍNȚĂ, *referințe*, s.f. Faptul de a raporta un lucru la altul sau o chestiune la alta. ◇ (Mat.) *Sistem de referință*, ansamblu de elemente geometrice (puncte, linii, suprafețe), imobile unul față de celelalte, care servește la fixarea poziției punctelor ce aparțin unei mulțimi date; reper.

REFLECTÁ, (1, 2) pers. 3 *reflécta*, **(3)** *reflectez*, vb. I. 1 Tranz. și refl. A (se) schimba direcția de propagare a luminii, a undelor în general, la suprafața de separare a două medii diferite, prin întoarcerea în mediul din care au venit. **2.** Tranz. și refl. A (se) arăta, a (se) reda, a (se) oglindi o anumită stare, situație, semnificație etc. **3.** Intranz. A gîndi profund, îndelung; a cugeta, a medita.

REFLECTÁNT, -Á, *reflectanți, -te*, adj. (Despre corpuri) A cărui suprafață reflectă **(1)** (bine) lumina, sunetele etc.; reflectorizant.

REFLECTÁRE, *reflectări*, s.f. Acțiunea de *a (se) reflecta* și rezultatul ei. ◇ *Reflectare în artă* (sau *artistică*), oglindire, redare a realității prin intermediul conștiinței artistului; oglindire transfigurată, idealizată a realității.

REFLECTÁT, -Ă, *reflectați, -te*, adj. (Despre raze, radiații corpusculare) Care a suferit fenomenul de reflexie **(1)**.

REFLECTÓR, *reflectoare*, s.n. Parte a unui dispozitiv de iluminat sau a unui proiector care, folosind fenomenul reflexiei **(1)** regulate sau difuze, dirijează fluxul luminos al unei surse de lumină pe o anumită direcție sau într-o anumită zonă mai întinsă.

REFLECTORIZÁNT, -Ă, *reflectorizanți, -te*, adj. Reflectant. ◇ *Placă reflectorizantă*, strat alcătuit din numeroase bile mici de sticlă înglobate într-un material plastic transparent și colorat, care reflectă bine lumina incidentă, îndeosebi aceea care vine normal, și care se utilizează în semnalizarea rutieră.

REFLÉCȚIE, *reflecții*, s.f. Proces de gîndire (profundă); meditare, cugetare.

REFLÉX, -Ă, *reflecși, -xe*, adj., s.n. **1.** Adj. (Fiziol.; despre acte sau mișcări ale organismului) Produs în mod spontan, independent de voință. ◇ *Act reflex*, reacție de răspuns, promptă și automată, a organismului animal (și uman), la o excitație venită din mediul extern sau intern, săvîrșită pe calea unui arc reflex. **2.** S.n. (Fiziol.) Reacție

care reprezintă un act reflex (1). ◇ *Reflex condiționat*, reflex dobîndit în cursul vieții, datorită asocierii și coincidenței a doi excitanți, care nu are cale nervoasă preformată, se închide la nivelul scoarței cerebrale, este temporar și individual și poate provoca reflexe necondiționate. *Reflex necondiționat*, reflex înnăscut, moștenit, care are cale preformată, al cărui arc reflex se închide la nivelele inferioare ale axului cerebrospinal, este constant și invariabil și este reflex de specie. *Reflex cutanat*, reflex obținut prin excitarea tegumentelor. *Reflex osteotendinos* (sau *tendinos*), reflex inconștient, involuntar, independent de voință, obținut prin lovirea puternică a tendonului unui mușchi. 3. S.n. Rază reflectată; sclipire, strălucire, lucire. 4. S.n. Fig. Oglindire, reflectare, redare a unei stări de lucruri sau a unei stări sufletești.

REFLÉXIE, *reflexii*, s.f. 1. (Fiz.) Fenomen de întoarcere parțială a luminii, a undelor, a radiațiilor în mediul din care au venit la suprafața de separare a două medii; reflecție. 2. Cugetare, cunoaștere mijlocită, experiență interioară prin care se obțin cunoștințele conștiinței despre propriile sale stări.

REFLEXÍV,-Ă, *reflexive*, adj. 1. (Mat.; în expr.) *Relație reflexivă*, relație care are proprietatea de reflexivitate (2). 2. Care este înclinat spre reflecție; meditativ, gînditor; visător. 3. (Gram.; în expr.) *Pronume reflexiv*, pronume care ține locul numelui unui obiect asupra căruia se exercită (direct sau indirect) acțiunea unui verb și care este identic cu subiectul verbului. *Verb reflexiv*, verb însoțit de un pronume reflexiv. *Diateză reflexivă*, diateză în care subiectul este în același timp autorul și obiectul acțiunii.

REFLEXIVITÁTE s.f. 1. Predispoziție, înclinație spre meditație. 2. (Mat.) Proprietate a unei relații R de a avea loc întotdeauna între un element x și el însuși: xRx.

REFLÚX, *refluxuri*, s.n. 1. Fază de coborîre periodică, timp de $6^h12^m30^s$, a nivelului apei oceanelor și a mărilor deschise, în cadrul fenomenului de maree, sub influența perturbațiilor mișcării de rotație a pămîntului și a atracției lunii și a soarelui. 2. (Chim.) Reîntoarcere la baza coloanei de fracționare a unei părți din vapori, sub formă condensată și îmbogățită, în componentul mai puțin volatil al amestecului supus fracționării. 3. Lichid obținut prin fenomenul de reflux (2) sau condensatul care se introduce artificial într-o coloană de fracționare, în scopul unei mai bune rectificări.

REFOLOSÍRE, *refolosiri*, s.f. Reintroducere în procesul de fabricație a unor materii prime recuperate din procesul de fabricație primar.

REFORMÁRE, *reformări*, s. f. (Chim.) Ansamblu de procedee tehnice, termice sau catalitice prin care hidrocarburile nearomatice din produsele petroliere sînt transformate în hidrocarburi aromatice.

REFÓRMĂ, *reforme*, s.f. 1. Acțiune legiferată de transformare, reorganizare politică, economică, socială, cu caracter limitat sau structural. 2. (Art.) Mișcare social-politică și religioasă îndreptată împotriva feudalității laice și clericale, apărută în numeroase țări (catolice) din Europa, în sec. XV—XVI, care a susținut principiul mîntuirii prin credință, secularizarea averilor clerului, crearea unei biserici necostisitoare cu un cult și o organizare simplificată, introducerea limbilor naționale în serviciile de cult etc.

REFORMÍSM s.n. 1. Atitudine sau poziție politică întemeiată pe introducerea reformelor, în sensul schimbării legale, în cadrul social dat, a unor stări de lucruri. 2. Curent politic oportunist în mișcarea muncitorească, po-

trivnic marxismului, care urmăreşte înlocuirea luptei revoluţionare a clasei muncitoare pentru răsturnarea capitalismului, pentru socialism, cu lupta pentru reforme care nu ating bazele orînduirii capitaliste.

REFORMÍST, -Ă, *reformişti,-ste*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Care preconizează reformismul, care se face în spiritul reformismului. **2.** S.m. şi f. Adept al reformismului.

REFRACTĂ, pers. 3 *refráctă*, vb. I. (Fiz.) **1.** Refl. (Despre unde, raze de lumină) A se frînge, a devia la trecerea dintr-un mediu în altul; a suferi fenomenul refracţiei. **2.** Tranz. (Despre corpuri, medii) A produce fenomenul refracţiei.

REFRACTÁR, -Ă, *refractari, -e*, adj. **1.** (Despre materiale) Care rezistă la temperaturi înalte fără a-şi schimba compoziţia, fără a se înmuia, a se sfărîma sau a se topi. ◇ *Cărămidă refractară*, produs ceramic rezultat din arderea formelor crude şi uscate fasonate dintr-un material refractar (silicios, argilos, magnezian etc.) aglomerat cu un liant, folosit ca material de zidărie şi de căptuşire la focarele cuptoarelor industriale, ale cazanelor de încălzire centrală, ale locomotivelor etc. **2.** (Despre oameni, caractere etc.) Care se împotriveşte la ceva, care opune rezistenţă faţă de ceva, care respinge ceva.

REFRÁCŢIE, *refracţii*, s.f. (Fiz.) Fenomen de schimbare a direcţiei de propagare a luminii, a undelor în general, la traversarea suprafeţei de separare dintre două medii diferite. ◇ *Indice de refracţie*, mărime optică ce caracterizează materialele transparente, definită ca raportul dintre viteza unei unde în vid şi într-un anumit mediu omogen. *Indice de refracţie absolut*, mărime ce caracterizează fenomenul de refracţie a radiaţiei luminoase, definit prin raportul dintre viteza luminii în vid şi viteza luminii în mediul considerat. *Indice de refracţie relativ*, mărime ce caracterizează fenomenul de refracţie a radiaţiei luminoase, definit prin raportul dintre indicele de refracţie absolut al mediului în care lumina pătrunde şi indicele de refracţie absolut al mediului din care lumina provine.

REFRÉN, *refrene*, s.n. Cuvînt, vers sau grup de versuri care se repetă într-o poezie sau într-un cîntec la anumite intervale, spre a sublinia o idee poetică sau pentru a spori expresivitatea, puterea de sugestie a unei creaţii poetice sau muzicale.

REFRIGERÉNT, -Ă, *refrigerenţi, -te*, adj., s.n. **1.** Adj. Care răceşte, care produce scăderea temperaturii. **2.** S.n. Aparat de laborator (din sticlă) care face parte dintr-o instalaţie de distilare, intercalat între recipientul în care se fierbe lichidul şi cel în care se adună distilatul, şi în care se răcesc, pînă la condensare, vaporii produşi prin fierbere.

REFRINGÉNT, -Ă, *refringenţi, -te*, adj. (Despre un mediu) Care refractă razele luminoase.

REFULÁ, *refulez*, vb. I. Tranz. **1.** A deplasa sau a împinge, cu ajutorul unei pompe, un fluid într-o conductă sau într-un recipient. **2.** A respinge, a înlătura, din domeniul conştientului în subconştient, imagini, dorinţe, reprezentări, idei sau tendinţe neplăcute, care contrazic conştiinţa morală a individului.

REGÁLĂ adj. (Chim.; în expr.) *Apă regală*, amestec de acid clorhidric concentrat (trei părţi) şi azotic (o parte), care are proprietatea de a ataca metalele nobile (aurul, platina etc.).

REGENERÁRE, *regenerări*, s.f. Capacitate a organismelor vii de a-şi reface, în cazul unei leziuni, unele ţesuturi, unele organe sau chiar corpul întreg (la celenterate, la unii viermi,

la plante etc.), reprezentînd o proprietate fundamentală a materiei vii.

REGÉNTĂ, *regente*, adj. (Gram.; în expr.) *Propoziţie regentă* (şi substantivat, f.), propoziţie de care depinde o altă propoziţie.

REGÉNŢĂ, *regenţe*, s.f. Guvernare provizorie exercitată de una sau de mai multe persoane în timpul minoratului, absenţei sau bolii unui monarh.

REGÍE, *regii*, s.f. **1.** Concepţie a interpretării scenice a unui text dramatic, a unui scenariu sau a unui libret destinat să devină spectacol; îndrumare a jocului actorilor şi a montării unui spectacol de teatru, de operă, de cinema etc. **2.** Sistem de executare a unei lucrări sau de exploatare a unui bun public sau particular de către un administrator care urmează să justifice conturile faţă de organele superioare sau faţă de proprietar.

REGÍM, *regimuri*, s.n. **1.** Ansamblu de modalităţi şi de metode care stau la baza sistemului de organizare şi de conducere a vieţii economice, sociale şi politice avînd rolul de a asigura exercitarea puterii în stat de către clasa dominantă; formă de guvernămînt a unui stat. **2.** Sistem de norme sau de reguli proprii activităţii sau vieţii dintr-o instituţie, dintr-o întreprindere, şcoală etc.; convenţie prin care se stabilesc anumite drepturi şi obligaţii. ◆ Mod de viaţă; totalitatea condiţiilor de viaţă, de lucru etc. dintr-un anumit loc. ◆ Totalitatea regulilor impuse modului de viaţă sau de alimentare a unei persoane (suferinde). **3.** (Tehn.) Ansamblu de condiţii externe constante care, pentru un anumit interval de timp, determină dispoziţia, funcţionarea sau modul de utilizare a unor sisteme tehnice. ◇ *Regim hidrologic*, ansamblul mărimilor variabile caracteristice unei ape sau unui bazin. *Regim hidric*, ansamblul fenomenelor de mişcare şi de reţinere a apei în sol. **4.** Raport gramatical între două cuvinte care sînt în aşa fel legate între ele, încît unul depinde de celălalt şi capătă forma cerută de cuvîntul de care depinde.

REGIONALÍSM, *regionalisme*, s.n. Cuvînt, expresie etc. specifice unei regiuni dintr-o ţară. [Pronunţat: *-gi-o-*]

REGIÚNE, *regiuni*, s.f. Porţiune determinată a unei fiinţe sau a unui organ, a unui schelet, a unui membru. ◇ *Regiune cervicală*, porţiune a corpului (sau a coloanei vertebrale) care aparţine gîtului. *Regiune toracală*, porţiunea care aparţine toracelui. *Regiune lombară*, porţiunea care aparţine şalelor. *Regiune sacrală*, porţiunea care cuprinde sacrumul. *Regiune coccigiană*, porţiunea care aparţine coccisului. [Pronunţat: *-gi-u-*]

REGIZÁ, *regizez*, vb. I. Tranz. A organiza, a conduce un spectacol din punct de vedere artistic şi tehnic; a îndruma jocul actorilor şi montarea unui spectacol (de teatru, de operă, de film etc.); a pune în scenă.

REGIZÓR, -OÁRE, *regizori*, *-oare*, s.m. şi f. Specialist care se ocupă cu regia (1) spectacolelor, filmelor etc.

REGLÁ, *reglez*, vb. I. Tranz. A reface starea unui sistem tehnic ale cărui mărimi caracteristice s-au abătut de la anumite condiţii impuse. ◆ A stabili (în prealabil) valorile mărimilor unui sistem tehnic care trebuie să rămînă constante în timpul funcţionării sistemului; a potrivi.

REGLEMENTÁ, *reglementez*, vb. I. Tranz. A supune ceva unor reguli, unor norme, unui regulament; a stabili raporturi legale, a legaliza; a pune în ordine, a aranja.

REGN, *regnuri*, s.n. Cea mai mare unitate sistematică utilizată în biologie, care clasifică lumea vie în două părţi: a) animală, care cuprinde totalitatea animalelor, şi b) vegetală, care înglobează toate plantele; la ele se adaugă adesea şi mineralele (care intră în alcătuirea rocilor).

REGRÉS, *regrese*, s.n. Întoarcere de la o stare sau o formă superioară (de dezvoltare) la una inferioară; decădere, declin.

REGRESIÚNE, *regresiuni*, s.f. Proces de retragere a apelor marine de pe unele suprafețe continentale, provocat de ridicarea lentă a uscatului sau de scăderea nivelului fundului oceanic. [Pronunțat: *-si-u-*]

REGRÉT, *regrete*, s.n. Părere de rău cauzată de pierderea unui lucru sau a unei ființe, de o nereușită sau de săvîrșirea unei fapte nesocotite.

REGULAMÉNT, *regulamente*, s.n. Totalitatea instrucțiunilor, normelor și regulilor care stabilesc și asigură ordinea și bunul mers al unei organizații, al unei instituții etc.; (înv.) reglement. ◇ *Regulament de ordine interioară*, regulament prin care se stabilesc, în cadrul unei organizații socialiste (școli, internate, ateliere), dispoziții privitoare la disciplina muncii și, în general, la raporturile dintre această organizație și angajații săi. ◆ Norme elaborate de puterea executivă pentru aplicarea și completarea dispozițiilor unei legi.

REGULATÓR, *regulatoare*, s.n. Aparat sau instalație care reglează un proces tehnic. ◇ *Regulator centrifugal*, dispozitiv atașat, de obicei, mașinilor cu abur, care efectuează o mișcare de rotație și care permite reglarea automată a admisiunii aburului în cilindrul unei mașini termice.

RÉGULĂ, *reguli*, s.f. **1.** Normă, lege pe baza căreia are loc un proces, se desfășoară o activitate sau se produce un fenomen. **2.** (Mat.) Mod de a rezolva o serie de probleme care au anumite caracteristici comune. ◇ *Regula de trei simplă*, procedeu pentru determinarea numărului necunoscut dintr-o mulțime de două numere, din două mulțimi de cîte două numere, între care există o proporționalitate directă sau o proporționalitate inversă. *Regula de trei compusă*, procedeu pentru determinarea numărului necunoscut dintr-o mulțime de două numere, din mai multe mulțimi de cîte două numere, între unele existînd o proporționalitate directă, iar între altele o proporționalitate inversă.

REIFICÁRE, *reificări*, s.f. Proces în cursul căruia relațiile sociale îmbracă forma unor relații între obiecte, iar omul însuși devine, din subiect al proceselor sociale, obiectul acestora, asemenea unui lucru; formă specifică a înstrăinării omului de esența sa umană; dezumanizarea omului. [Pronunțat: *re-i-*]

REINCARNÁT, -Ă, *reincarnați, -te*, adj. (În unele concepții mistice) Al cărui suflet ar fi trecut, după moarte, în alt corp (de om sau de animal). [Pronunțat: *re-in-*]

RELATÍV, -Ă, *relativi, -e*, adj. **1.** Care se referă, se raportează la ceva sau la cineva, care are legătură cu ceva sau cu cineva. ◆ (Fil.) Care există în cadrul condițiilor și relațiilor, reprezentînd o realitate finită (imperfectă) și variabilă. **2.** (Gram.; în expr.) *Pronume* (sau *adverb*) *relativ*, pronume (sau adverb) care face legătura dintre propoziții subordonate și cuvinte din propozițiile regente pe care aceste propoziții le determină. *Propoziție relativă* (și substantivat, f.), **a)** propoziție subordonată introdusă print-un pronume sau printr-un adverb relativ; **b)** propoziție atributivă. **3.** Care are o valoare dependentă de anumite condiții, de un sistem de referință etc.; evaluat, determinat cu aproximație; condiționat, limitat, variabil.

RELATIVÍSM s.n. Doctrină idealist-subiectivă care exagerează aspectul relativ (variabil, trecător) și legătura dialectică dintre adevărurile relative și adevărul absolut.

RELATIVITÁTE s.f. **1.** Faptul de a fi relativ, aproximativ, condiționat, limitat, variabil. **2.** Proprietate a mări-

milor fizice de a avea valori dependente de condițiile concrete în care se efectuează măsurarea lor sau de sistemul de referință la care sînt raportate. ◇ *Teoria relativității*, teorie fizică a interdependenței dintre spațiu, timp și materia în mișcare, prin care se stabilesc legile generale ale tuturor fenomenelor fizice și pentru cazurile în care vitezele corpurilor nu sînt neglijabile față de viteza de propagare a luminii în vid; relația dintre masa și energia unui corp.

RELÁȚIE, *relații*, s.f. **1.** Legătură, conexiune, raport între lucruri, fapte, idei, procese sau între însușirile acestora. **2.** (Mat.; în expr.) *Relație binară* (pe o mulțime M), parte R a produsului cartezian $M \times M$; se notează xRy, dacă elementele x, $y \in R$ sînt asociate de această relație (citit: „x în relație cu y"). *Relație de ordine* (între elementele unei mulțimi), relație binară reflexivă, antisimetrică și tranzitivă; se notează, de obicei, printr-unul din simbolurile $\leqslant$ (mai mic sau egal), $\ll$ (precedă), $\subset$ (inclus). *Relație de preordine*, relație binară între elementele unei mulțimi, care este reflexivă și tranzitivă. **3.** (În logica matematică) Conexiune între doi sau mai mulți termeni (în mulțimea perechilor ordonate de elemente ale unei mulțimi date). **4.** (La pl.) Legătură între două sau mai multe persoane, popoare, state etc. **5.** (Anat.; în expr.) *Funcție de relație*, funcție prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, în vederea existenței și perpetuării speciei.

RELAXÁRE, *relaxări*, s.f. (Fiz.) Proces de restabilire a regimului de echilibru termodinamic, electric etc. al unui sistem, după încetarea unei perturbații exterioare.

RELÉU, *relee*, s.n. **1.** Aparat sau dispozitiv care realizează anumite comenzi, folosit în instalațiile automate, caracterizat prin faptul că determină o variație bruscă, în salt, a mărimii de ieșire, atunci cînd mărimea de intrare atinge anumite valori. ◇ *Releu electromagnetic*, releu care realizează comanda prin intermediul unui electromagnet. *Releu fotoelectric*, releu electromagnetic comandat de un fascicul luminos care cade pe o celulă fotoelectrică.

RELEVÁ, *relév*, vb. I. Tranz. A pune în lumină, a scoate în evidență; a evidenția, a sublinia, a remarca.

RELEVÁNT,-Ă, *relevanți,-te*, adj. Care relevă, care scoate sau care iese în evidență.

RELEVÉU, *relevee*, s.n. Măsurare, desenare și reprezentare, la scară, a elementelor unei construcții, ale unui ansamblu de construcții sau ale unui detaliu constructiv. ◆ Schiță în care sînt reprezentate la scară aceste elemente.

RELÍCT,-Ă, *relicți,-te*, adj., s.m. și f. (Plantă sau animal) care a supraviețuit dispariției unei flore sau unei faune în decursul timpurilor geologice.

RELICVÁRIU, *relicvarii*, s.n. Cutie sau casetă, de forme variate, în care se păstrează rămășițe din trupul sau din obiectele unui sfînt.

RELÍCVĂ, *relicve*, s.f. **1.** Obiect din trecut păstrat ca o amintire scumpă, valoroasă; vestigiu. ◆ Plantă sau animal care a supraviețuit dispariției unei flore sau unei faune în decursul timpurilor geologice. **2.** (La pl.) Moaște.

RELIÉF, (rar) *reliefuri*, s.n. **1.** (Adesea fig.) Felul în care se prezintă suprafața pămîntului (cu toate neregularitățile ei). **2.** Ridicătură, proeminență pe o suprafață. **3.** (Fiz.; în expr.) *Relief de potențial*, electrizare neuniformă (a unei plăci de material dielectric) caracterizată de potențiale variate în diferite puncte ale corpului electrizat. [Pronunțat: *-li-ef*]

RELIEFÁ, *reliefez*, vb. I. Tranz. A scoate în evidență, a sublinia, a accentua însușirile, caracterele. [Pronunțat: *-li-e-*]

RELÍGIE, *religii*, s.f. Formă istorică a conștiinței sociale caracterizată prin credința mistică în ființe sau în forțe supranaturale, prin adorarea lor și prin existența unor organizații și instituții corespunzătoare în care se întreține cultul acestor forțe.

RELÓN s.n. Denumire comercială dată fibrelor textile sintetice, de tip poliamidic, obținute din policaprolactamă, prin filare din topitură.

REMANÉNȚĂ, *remanențe*, s.f. (În expr.) *Remanență electrică*, stare de polarizare a unui corp electric păstrată, de acesta, după anularea cîmpului electric polarizator extern. *Remanență magnetică*, stare de magnetizare a unui corp feromagnetic păstrată, de acesta, după anularea cîmpului de magnetizare exterior.

REMANIÁ, *remaniez*, vb. I. Tranz. **1.** A face modificări în organizarea unei instituții, în compoziția unui guvern etc. **2.** A transforma parțial o mașină, o instalație sau o construcție, după o deteriorare, cu scopul readucerii lor în starea de funcționare sau pentru a le îmbunătăți caracteristicile funcționale. **3.** A înlătura defectele unor materiale sau ale unor produse care nu corespund prescripțiilor tehnice impuse, dar care nu sînt considerate nici rebut total. [Pronunțat: *-ni-a*]

REMINISCÉNȚĂ, *reminiscențe*, s.f. Amintire vagă, neclară a unor fapte sau imagini din trecut. ◆ Rămășiță, rest, urmă (greu de sesizat).

REMÍTE, *remit*, vb. III. Tranz. **1.** A preda, a înmîna, a da. **2.** A renunța la o sumă de bani datorată de un debitor, a face să se stingă o datorie.

REMUȘCÁRE, *remușcări*, s.f. Părere de rau, regret pentru propria faptă (condamnabilă) săvîrșită.

REN, *reni*, s.m. Mamifer rumegător din familia cervidelor, cu coarnele în formă de arc, ramificate, avînd concavitatea îndreptată înainte, cu smocuri lungi de păr aspru între copite, care trăiește în regiunile arctice, sălbatic sau domesticit, fiind crescut pentru carne, blană și lapte și pentru transporturi *(Rangifer tarandus)*.

RENÁL,-Ă, *renali,-e*, adj. Care ține de rinichi, privitor la rinichi; nefritic. ◇ *Hil renal*, porțiune de la suprafața rinichiului pe unde pătrund vasele sangvine și nervii. *Litiază* (sau *calculoză) renală*, boală caracterizată prin formarea de nisip sau de calculi în rinichi sau în canalele excretoare.

RENÁȘTERE, *renașteri*, s.f. **1.** Trezire la o viață nouă; refacere; avînt; reînflorire, reviriment. **2.** (Și ca nume propriu) Mișcare social-politică și culturală, expresie a intereselor burgheziei, manifestată în sec. XIV — XVI în Europa occidentală, în condițiile formării și extinderii relațiilor capitaliste, ale intensificării luptei împotriva feudalismului, și caracterizată prin mari invenții și descoperiri geografice, prin înflorirea culturii burgheziei în ascensiune, printr-un progres remarcabil al științelor naturii și filozofiei, prin punerea rațiunii mai presus de credință, de tradiție și de autoritatea spirituală a bisericii etc.

RENEGÁ, *renég*, vb. I. Tranz. A tăgădui, a contesta, a dezminți ceva; a se lepăda de cineva sau de ceva; a nu mai recunoaște ceva ca fiind al său.

RENIFÓRM,-Ă, *reniformi,-e*, adj. (Bot.; despre frunze, fructe) În formă de rinichi.

RÉNIU s.n. Re cu Z = 75. Element chimic cu caracter metalic, metal alb-argintiu, maleabil și ductil, cu densitate foarte mare, puțin activ din punct de vedere chimic, foarte greu fuzibil, folosit la elaborarea unor aliaje speciale pentru tuburi electronice, termoelemente, tranzistoare etc.

RENTABILITÁTE, *rentabilități*, s.f. Însușirea, capacitatea, posibilitatea unei întreprinderi de a aduce cîștig, venit, de a crea plusprodus.

RÉNTĂ, *rente*, s.f. Venit, profit obținut cu regularitate de către un proprietar de pe urma unei proprietăți asupra unui teren, de pe urma unui capital etc. și care nu este legat de o activitate productivă a proprietarului acestora.

REOSTÁT, *reostate*, s.n. Aparat care servește la reglarea intensității curentului electric din circuite, format dintr-o rezistență a cărei valoare se poate modifica prin deplasarea unui cursor, unei manete etc. [Pronunțat: *re-o-*]

REPARTÍȚIE, *repartiții*, s.f. **1.** Distribuire, repartizare. **2.** (Ec. pol.) Sferă a reproducției sociale care, alături de schimb, mijlocește legătura între producție și consum; repartizare, împărțire a bunurilor materiale și a oamenilor în societate. ◆ Repartizare a mijloacelor de producție în societate (între membrii ei, între clase și grupuri sociale, în funcție de relațiile de producție din acea societate).

REPÁUS, *repausuri*, s.n. **1.** Stare în care orice funcție sau orice activitate a omului este temporar întreruptă și care are rolul de a reface capacitatea de muncă a organismului; odihnă, inactivitate. **2.** (Fiz.) Stare a unui corp în raport cu alt corp sau cu un alt sistem de referință, în care distanțele dintre punctele corpului sau ale sistemului de referință nu variază cu timpul. **3.** (Fil.) Moment integrant al mișcării, întreruperea relativă a acesteia, condiționînd stabilitatea relativă a lucrurilor. **4.** (Biol.; în expr.) *Repaus mamar*, perioada dintre încheierea unei lactații și următoarea fătare, specifică unor animale. [Pronunțat: *-pa-us*]

RÉPEDE, *repezi*, adj. (Despre forme de relief) Care este în pantă, foarte înclinat, abrupt.

REPÉR, *repere*, s.n. **1.** (Adesea fig.) Corp sau sisteme de corpuri la care se raportează poziția unui corp fix sau mobil; semn sau obiect care ușurează orientarea, recunoașterea unui sistem tehnic etc. ◇ (Mat.; în expr.) *Reper al sistemului de coordonate pe o dreaptă*, o pereche ordonată de puncte distincte (O, A) asociat unei drepte, care determină în mod unic sistemul de coordonate pe dreaptă, O reprezentînd originea sistemului ($x_0 = 0$), iar A precizînd sensul (pozitiv) de parcurgere pe dreaptă ($x_A > 0$). *Reper al sistemului de coordonate în plan*, un triplet ordonat de puncte (O, A, B) asociat dreptelor perpendiculare OA și OB, pe care se consideră cîte un sistem de coordonate $x_0 = 0$, $x_A > 0$ și $y_0 = 0$, $y_B > 0$. ◆ Semn trasat pe un obiect pentru a permite recunoașterea poziției pe care trebuie să o ocupe acel obiect într-un ansamblu; semn trasat pe diferite piese care trebuie să fie asamblate. ◆ Recunoaștere a unui loc pe baza unui reper (**1**). *Punct de reper*. **2.** (Tehn.) Mecanism, aparat de orientare.

REPERÁ, *reperez*, vb. I. Tranz. A marca puncte de reper; a determina cu ajutorul unui punct de reper poziția exactă a unui loc.

REPERCUSIÚNE, *repercusiuni*, s.f. (Folosit mai ales la pl.) Urmare, consecință. [Pronunțat: *-si-u-*]

REPETÍȚIE, *repetiții*, s.f. Procedeu stilistic care constă în întrebuințarea de mai multe ori a aceluiași sunet, a aceluiași cuvînt sau a aceluiași grup de sunete ori de cuvinte pentru a sublinia o idee sau un sentiment.

REPEZÍȘ, *repezișuri*, s.n. Porțiune din cursul unei ape curgătoare, unde (datorită pantei abrupte) apa curge foarte repede.

REPÓRT, *reporturi*, s.n. Trecere a unei sume (reprezentînd un total parțial) din josul unei coloane în fruntea coloanei următoare, pentru a fi adunată în continuare.

REPORTÁJ, *reportaje*, s.n. Specie publicistică, apelînd adesea la modalități literare de expresie, care, pe baza

anchetei și a documentării la fața locului, informează cititorii asupra unor situații, evenimente, realități economice, politice, sociale, culturale etc., insistînd asupra semnificației lor.

REPRESÁLII s.f. pl. Măsuri drastice, de constrîngere, luate de anumite organe de stat împotriva unor grupări sociale, ca urmare a săvîrșirii, de către acestea, a unor acte grave; măsuri cu caracter de constrîngere luate împotriva unui stat, pentru a-l determina să renunțe la actele pe care acesta le-a comis (și care contravin dreptului internațional).

REPRESIÚNE, *represiuni*, s.f. Acțiune de înăbușire prin violență a unei opoziții politice, a unei revolte, a unei demonstrații, greve etc., de către cercurile conducătoare reacționare ale unui stat. [Pronunțat: *-si-u-*]

REPRIMÁ, *reprim*, vb. I. Tranz. A înăbuși, a împiedica prin mijloace drastice, violente o opoziție politică, o revoltă, o demonstrație, o grevă etc.

REPROBÁBIL,-Ă, *reprobabili,-e*, adj. Care merită să fie sau trebuie să fie dezaprobat, respins. condamnat.

REPRODUCĂTÓR,-OÁRE, *reproducători,-oare*, adj. (Despre animale domestice) Care se reproduce, se înmulțește (ușor). ◆ (Substantivat) Animal domestic, selecționat după criterii biologice și productive. în vederea reproducției **(2).**

REPRODÚCERE, *reproduceri*, s.f. **1.** Acțiunea de a reproduce, de a reda ceva în mod exact. **2.** (Concr.) Copie după o lucrare de artă originală (desen, pictură, sculptură etc.). **3.** (Psih.) Proces al memoriei prin care se evocă, se reactualizează mintal (în lipsa obiectelor, a textelor etc. respective) imagini, idei, cunoștințe însușite în cursul experienței anterioare. **4.** (Biol.) Însușire de bază a organismelor vii de a da naștere la noi indivizi, asemenea lor, pornind de la zigot, pentru perpetuarea speciilor; reproducție, înmulțire.

REPRODÚCȚIE, *reproducții*, s.f. **1.** Repetare continuă a procesului de producție prin mai multe momente sau faze (producție, repartiție, schimbul și consumul de bunuri). **2.** (Biol.) Proces de perpetuare a speciei; reproducere **(4).**

REPRÓȘ, *reproșuri*, s.n. Imputare, dojană, mustrare, învinuire.

REPTÍLĂ, *reptile*, s.f. (La pl.) Clasă de vertebrate ovipare, de obicei terestre, tîrîtoare, cu temperatura corpului variabilă, cu corpul acoperit de o piele groasă, solzoasă, unele fără picioare, altele tetrapode, cu picioare scurte și dispuse lateral, cu inimă tricamerală (cu două auricule și un ventricul) *(Reptilia)*; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

REPÚBLICĂ, *republici*, s.f. Formă de guvernămînt în care conducerea este deținută de un organ suprem al puterii de stat ori de un președinte ales sau numit pentru un anumit termen. ◆ Țară în care există o astfel de formă de stat.

REPUDIÁ, *repudiez*, vb. I. Tranz. A respinge, a nu mai recunoaște pe cineva sau ceva; a îndepărta, a alunga; a desconsidera. [Pronunțat: *-di-a*]

REPUGNÁ, pers. 3 *repúgnă*, vb. I. Intranz. (Livr.) A-i produce cuiva silă, dezgust, a-i displăcea profund.

REPÚLSIE, *repulsii*, s.f. Dezgust, silă, oroare, aversiune instinctivă pentru cineva sau pentru ceva.

REPUTÁȚIE, *reputații*, s.f. Părere publică, favorabilă sau defavorabilă, despre cineva sau despre ceva. ◆ Felul în care cineva este cunoscut sau apreciat. ◆ Renume, faimă.

RESEMNÁT,-Ă, *resemnați,-te*, adj. Care se împacă cu o situație grea, care suportă un rău fără împotrivire.

RESENTIMÉNT, *resentimente*, s.n. Sentiment de neplăcere sau de dușmă-

nie pe care ți-l provoacă cineva (determinat de o mai veche nemulțumire).

RESÓRBȚIE, *resorbții*, s.f. (Anat.) Fenomen prin care celulele epiteliale din cavitățile interne ale stomacului, intestinului etc. captează o substanță prin polul lor apical și o elimină prin polul lor bazal în mediul intern.

RESÓRT, *resorturi*, s.n. Organ al unui mecanism executat dintr-un material cu proprietăți elastice mari și care, sub acțiunea unei forțe exterioare, se deformează, revenind la forma inițială cînd acțiunea exterioară încetează; arc.

RESPÉCT s.n. Atitudine sau sentiment de stimă, de considerație sau de prețuire deosebită față de cineva sau de ceva; deferență.

RESPIRATÓR,-OÁRE, *respiratori, -oare*, adj. (Anat., Fiziol.) Care ține de respirație, privitor la respirație; care folosește la respirație. ◇ *Centri respiratori*, centri ai respirației situați în bulb, constituind două grupe: *centrii inspiratori* și *centrii expiratori*, care activează alternativ. *Aparat respirator*, sistem de organe care asigură respirația, avînd structura adaptată modului de viață și tipului de inspirație al animalului respectiv.

RESPIRÁȚIE, *respirații*, s.f. **1.** Fenomen fiziologic prin care viețuitoarele iau din mediul lor de viață (aer sau apă) oxigen și elimină dioxid de carbon și apă; act fiziologic prin care organismele vii (plante și animale) efectuează schimbul de gaze între ele și mediul lor de viață, avînd ca efect producerea de energie necesară funcțiilor lor vitale. ◇ *Respirație aerobă*, respirație efectuată la majoritatea organismelor terestre și acvatice, care constă în oxidarea substanțelor organice, în prezența unor enzime, cu ajutorul oxigenului molecular. *Respirație anaerobă*, respirație, la unele bacterii și la unii viermi paraziți, care constă în oxidarea substanțelor organice, fără consum de oxigen. *Respirație cutanată (sau cutanee)*, respirație efectuată prin piele, la celenterate, viermi, artropode, echinoderme, amfibieni. *Respirație cutanee-aerobă*, respirație mixtă, cutanee și aerobă, la unii viermi platelminți liberi (turbelariate) și la anelide. *Respirație cutanee-anaerobă*, respirație mixtă, cutanee și anaerobă, la viermii platelminți paraziți (trematode și cestode) și la nematelminți. *Respirație ambulacrară*, respirație efectuată prin pereții sistemului ambulacrar. *Respirație traheeană* (sau *traheală*), respirația miriapodelor și a insectelor. *Respirație branhială*, respirația animalelor acvatice (în general), a anelidului Nereis, a lamelibranhiatelor, cefalopodelor, crustaceelor, echinodermelor, ciclostomilor, peștilor, a batracienilor în stare larvară. *Respirație pulmonară*, respirație existentă la gasteropodele pulmonate, la arahnide (cu două organe respiratorii numite plămîni, la păianjeni), la peștii dipnoi și crasopterigieni, la batracieni, reptile, păsări și mamifere. (Chim.) *Insecticid de respirație*, insecticid care pătrunde în corpul insectei pe căile respiratorii. **2.** (În expr.) *Respirație artificială*, mijloc de reanimare care constă în efectuarea unui ansamblu de mișcări care se execută asupra corpului unei persoane, pentru a provoca reluarea mișcărilor respiratorii normale întrerupte, în caz de asfixie, de sincopă etc., în vederea introducerii și scoaterii alternative și ritmice a aerului în sau din plămîni.

RESPONSABILITÁTE, *responsabilități*, s.f. Atitudine conștientă, simț de răspundere față de obligațiile sociale (civice, etice, juridice, profesionale, familiale etc.); răspundere.

REST, *resturi*, s.n. (Mat.) **1.** Diferență (la scădere). **2.** (În expr.) *Rest al împărțirii (a două numere întregi)*, număr natural (unic) r asociat perechii de numere a și b ($b \neq 0$) cărora, prin împărțire, le corespunde întregul (cîtul

unic) c, astfel încît: $a = b \cdot c + r$ și $0 \leqslant r \leqslant |b|$. *Rest al împărțirii (a două polinoame)*, polinom (unic) r asociat perechii de polinoame f și g (considerate pentru orice nedeterminată reală sau complexă ale cărei valori nu anulează pe g și care au coeficienții într-un corp numeric dat) cărora, prin împărțire, le corespunde cîtul (unic) q, astfel încît: $f = gq + r$ și grad $r <$ grad g.

RESTAURÁ, *restaurez*, vb. I. Tranz. A repara, a aduce în bună stare, a reface în forma inițială un monument de arhitectură, o pictură, o sculptură etc. [Pronunțat: *-ta-u-*]

RESTRÍCȚIE, *restricții*, s.f. (Mat.; în expr.) *Restricție a unei funcții* $f: E \to F$ *la mulțimea* M, $M \subset E$, funcție $g: M \to F$ definită de egalitatea $g(x) = f(x)$ pentru orice $x \in M$; se notează: $f_M(x)$ sau $f|M$.

RESTRÍȘTE, (rar) *restriști*, s.f. (Pop.) Situație grea, primejdie în care se află cineva.

RESTRÎNGE, *restrîng*, vb. III. Tranz. și refl. A (se) face mai mic, mai redus, mai limitat.

RESTRUCTURÁ, *restructurez*, vb. I. Tranz. și refl. A da sau a căpăta o nouă structură, o nouă organizare, un nou aspect fundamental.

RESURÉCȚIE, *resurecții*, s.f. (Livr.) Reînviere; trezire, deșteptare (la activitate, către progres etc.).

RESÚRSĂ, *resurse*, s.f. Rezervă sau sursă de mijloace susceptibile de a fi valorificate într-o împrejurare dată. ◆ (Ec. pol.) Potențialul material, natural, financiar și uman de care dispune societatea, la un moment dat, și care exprimă posibilitățile ei de dezvoltare.

REȘEDÍNȚĂ, *reședințe*, s.f. Sediu, loc unde se află, unde își desfășoară activitatea o autoritate sau o persoană oficială.

RETÉNȚIE, *rețenții*, s.f. **1.** Acumulare a apei pe calea unui curs de apă, în bazine special amenajate. **2.** Reținere și acumulare în organism a unor substanțe (lichide sau gaze) care, în mod obișnuit, sînt eliminate prin orificiile naturale. **3.** (Chim.) Proprietate a unor substanțe de a încetini evaporarea solventului cu care au fost amestecate omogen.

RETICÉNT,-Ă, *reticenți,-te*, adj. (Despre oameni și despre cuvintele lor) Care lasă să se înțeleagă că ar mai fi ceva de spus, că s-a trecut ceva sub tăcere; care manifestă sau care arată reținere.

RETICÉNȚĂ, *reticențe*, s.f. Omisiune voită, trecere sub tăcere a unui lucru care trebuia spus; reținere, rezervă într-o anumită chestiune; ezitare de a săvîrși ceva. ◆ Figură retorică prin care vorbitorul, întrerupîndu-și brusc expunerea, trece la altă idee, lăsînd numai să se înțeleagă ceea ce a voit să spună.

RETÍCUL, *reticule*, s.n. **1.** (Biol.; în expr.) *Reticul endoplasmatic*, sistem circulator intracitoplasmatic format din canalicule dispuse sub formă de rețea, organit comun tuturor celulelor organismelor (animale și vegetale), avînd rolul de a realiza legătura dintre nucleu, hialoplasmă și exteriorul celulei. **2.** (Fiz.) Ansamblu de linii încrucișate, de scări gradate sau de alte semne, care intră în construcția unor instrumente optice, avînd rolul de a permite vizarea unei direcții, efectuarea unei măsurări.

RETICULÁR,-Ă, *reticulari,-e*, adj. Care se întretaie în formă de rețea, de puncte sau de linii; care se aseamănă cu o rețea. ◆ Care aparține unui reticul; reticulat. ◇ (Anat.; în expr.) *Sistem nervos reticular*, sistem nervos care se prezintă sub formă de rețea, alcătuit din celulele nervoase și epiteliale și constituind cea mai simplă formă de sistem nervos din seria animală, existent la celenterate (hidrozoare).

RETICULÁT,-Ă, *reticulate*, adj. **1.** (Bot.; în expr.) *Vas reticulat*, tip de vas lemnos din țesuturile de conducere a apei în corpul plantelor superioare, prevăzut cu diferite îngroșări în formă de rețea. **2.** (Anat.; în expr.) *Țesut reticulat*, tip de țesut conjunctiv moale, alcătuit din celule cu multe prelungiri și din fibre de reticulină, ce formează o rețea. *Substanță reticulată*, substanță nervoasă cenușie, formată din celule dispuse în rețea, apărînd ca niște insule în măduva spinării, în puntea lui Varolio, în pedunculii cerebrali, avînd funcția de a primi și de a transmite impulsuri de la scoarța cerebrală, măduva spinării și cerebel și menținînd starea de veghe a scoarței cerebrale.

RETICULÍNĂ, *reticuline*, s.f. Substanță organică de natură proteică, cu fosfor, care se găsește în țesuturile reticulate.

RETÍNĂ, *retine*, s.f. Membrană nervoasă situată în fundul ochiului, la vertebrate, care prezintă papila optică (pata oarbă), insensibilă la lumină, neposedînd receptori, și macula lutea (pata galbenă), sensibilă la lumină, constituită din foarte mulți receptori.

RETINIÁN,-Ă, *retinieni,-e*, adj. Care aparține retinei, privitor la retină. [Pronunțat: *-ni-an*]

RETINÓL s.m. Vitamina A.

RETÓRIC,-Ă, *retorici,-ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Arta de a vorbi frumos; arta de a convinge pe ascultători de adevărul ideilor expuse, printr-o argumentație bogată, riguroasă, pusă în valoare de o exprimare aleasă; ansamblu de procedee folosite de această artă. **2.** Adj. Care aparține retoricii **(1)**, privitor la retorică. **3.** Adj. (Despre stil sau despre felul de a vorbi al cuiva) Care se caracterizează prin fraze ample, simetrice, prin prezența figurilor de stil specifice artei oratorice etc., pentru a imprima comunicării avînt liric înflăcărat, tonalitate vibrantă, entuziastă, patetică; înflăcărat, vibrant, patetic. ◆ Care este prea încărcat, pretențios, căutat, nenatural.

RETORÍSM s.n. Însușire a stilului, a exprimării retorice; abuz de elemente retorice, pretențioase, artificiale în stilul retoric, în exprimare.

RETOROMÁN,-Ă, *retoromani,-e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La m. pl.) Populație romanică ce trăiește în sud-estul Elveției, în nord-estul Italiei și în unele regiuni ale Alpilor Dolomitici; (și la sg.) persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține retoromanilor **(1)**, privitor la retoromani. ◆ (Substantivat, f.) Limbă romanică vorbită de retoromani **(1)**.

RETÓRTĂ, *retorte*, s.f. Vas de sticlă, în formă de balon cu gît lung și îndoit față de axa balonului, care se îngustează aproape de capăt, folosit în laborator pentru operații de distilare. ◆ Vas de forme diferite, din metal, din materiale refractare și anticorosive, folosit în industrie, pentru distilări. ◇ *Cărbune de retortă*, cărbune dur, care se depune pe pereții retortelor în care se distilează cărbunele de pămînt, la fabricarea gazului de iluminat, material bun conducător de electricitate, folosit în electrotehnică.

RETRACTÍL,-Ă, *retractili,-e*, adj. (Despre unele organe sau despre părți ale corpului) Care are însușirea de a se strînge, de a se trage înapoi sau în interior.

RETRIBUÍRE, *retribuiri*, s.f. Modalitate concretă de repartizare între membrii societății a bunurilor de consum individual.

RETRIBÚȚIE, *retribuții*, s.f. (Categorie economică a socialismului care cuprinde acea) parte din venitul național destinată consumului individual, repartizată (de obicei în bani) oamenilor muncii în mod planificat, în raport cu cantitatea, calitatea și valoarea muncii prestate.

RETROACTÍV,-Ă, *retroactivi,-e*, adj. Care se aplică unor fapte din trecut. [Pronunțat: *-tro-ac-*]

RETROGRÂD,-Ă, *retrograzi,-de*, adj. **1.** (Despre oameni) Care se opune progresului, tinzînd să readucă stările de lucruri din trecut. ◆ (Despre idei, concepții) Contrar progresului, învechit. **2.** Care merge în sens invers decît cel inițial, care revine spre punctul de plecare.

RETROSPECTÍV,-Ă, *retrospectivi,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. Care privește în urmă, care se referă la fapte, la situații, la aspecte din trecut. **2.** S.f. Privire în urmă, în trecut; reactualizare a trecutului.

RETROVIZÓR, *retrovizoare*, s.n. Oglindă mobilă fixată la autovehicule în așa fel încît să permită conducătorului auto să vadă ce se petrece în spatele vehiculului.

RETÚȘ, *retușuri*, s.n. Îndreptare, corectare (executată de obicei manual) a unui tablou, a unei fotografii, a unui desen, a unei piese tehnice etc.; retușare.

REȚEÁ, *rețele*, s.f. **1.** (Chim., Fiz.; și în expr. *rețea spațială*) Ansamblu tridimensional format din linii care se întretaie între ele în spațiu. ◇ *Rețea cristalină*, rețea spațială tridimensională, ordonată, după care sînt aranjate particulele componente (ioni, atomi sau molecule) ale unui cristal. *Rețea ionică*, rețea cristalină în nodurile căreia se găsesc, alternativ, ioni pozitivi și negativi între care se exercită forțe de atracție electrostatice puternice care asigură stabilitatea edificiului cristalin. *Rețea atomică*, rețea cristalină în nodurile căreia se găsesc atomi menținuți în rețea prin covalențe. *Rețea moleculară*, rețea cristalină în nodurile căreia se găsesc molecule sau atomi reținuți în rețea prin forțe de atracție slabe (forțe Van der Waals, legături de hidrogen etc.). *Rețea de difracție*, dispozitiv optic constînd dintr-un număr mare de linii (trăsături) foarte apropiate între ele, paralele și echidistante, realizat, de obicei, prin zgîrierea unei plăcuțe de sticlă. *Rețea electrică*, circuit electric care prezintă ramificații. **2.** (Geogr.; în expr.) *Rețea hidrografică*, totalitatea văilor prin care se scurg apele curgătoare de pe un anumit teritoriu.

REUMATÍSM, *reumatisme*, s.n. Denumire generală pentru o serie de afecțiuni ale organelor aparatului locomotor (în special ale articulațiilor și țesuturilor înconjurătoare), precum și a inimii, manifestate prin dureri și tulburări diverse, influențate de factorii climatici și cauzate de o infecție streptococică, o inflamație articulară etc.; (pop.) reumă. [Pronunțat: *re-u-*]

REUNIÚNE, *reuniuni*, s.f. **1.** Întîlnire a unui grup de persoane, întrunire; adunare convocată spre a discuta probleme de interes comun. **2.** (Mat.) Operație care asociază la două (sau mai multe) mulțimi date mulțimea tuturor elementelor care aparțin cel puțin uneia dintre ele; se notează: $M \bigcup N$ (pentru mulțimile M și N) sau $\bigcup_{i=1}^{n} M_i$ (în cazul a n mulțimi M_i, $i = 1, ..., n$) sau $\bigcup_{i=1}^{\infty} M_i$ (în cazul unui șir de mulțimi M_i, $i = 1, ..., n, ...$). [Pronunțat: *re-u-ni-u-*]

REVELÁ, *revelez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) face cunoscut, știut; a (se) dezvălui; a (se) destăinui.

REVELATÓR,-OÁRE, *revelatori,-oare*, adj., s.n. **1.** Adj. Care dezvăluie, descoperă sau duce la descoperirea unui adevăr, a unei taine; care dezvăluie ceva extrem de semnificativ. **2.** S.n. (Chim.) Developator.

REVELÁȚIE, *revelații*, s.f. Dezvăluire, descoperire (neașteptată) a unui fenomen neobservat, a unei idei, a unui adevăr pînă atunci ascuns etc. ◆ Lucru revelat. ◆ (În concepțiile reli-

gioase) Fenomen prin care divinitatea și-ar dezvălui, în mod supranatural, natura și voința sa unor persoane dotate cu facultăți supranaturale.

REVENDÍCĂRE, *revendicări*, s.f. Acțiune (de masă) prin care se pretinde un drept întemeiat, necesar, dar nerecunoscut ori neprevăzut de legislația existentă, de documentele contractuale, de tratatele internaționale.

REVERBERÁȚIE, *reverberații*, s.f. (Fiz.) **1.** (Adesea fig.) Fenomen de persistență a unui sunet într-o încăpere închisă, după ce izvorul sonor a încetat să mai emită unde, datorită reflexiilor multiple suferite pe pereții încăperii, înainte de absorbția totală a sunetului. **2.** Reflexie a luminii.

REVERÉNȚĂ, *reverențe*, s.f. **1.** Salut ceremonios care se execută prin înclinarea bustului, a capului (și prin îndoirea genunchilor); plecăciune în semn de respect. **2.** Respect, considerație, stimă (manifestate față de cineva); venerație.

REVERÍE, *reverii*, s.f. Stare de visare cu ochii deschiși; stare de destindere în care imaginația rătăcește pe căi susținute de dorințe și de speranțe.

REVÉRS, *reversuri*, s.n. **1.** Dos al unei medalii, al unei monede, al unei foi (scrise) etc. **2.** Fig. Partea nevăzută, ascunsă și în contrast izbitor cu aspectul cunoscut al unui lucru, al unei situații etc.

REVERSÍBIL,-Ă, *reversibili,-e*, adj. (Despre unele transformări) Care se poate produce atît într-un sens, cît și în sens invers, fenomenul trecînd succesiv prin aceleași stări, pentru a reveni la starea inițială. ◆ (Despre reacții chimice) În care corpurile ce rezultă din combinarea unor substanțe pot să se recombine, pentru a forma din nou o anumită cantitate din substanțele inițiale.

REVIRIMÉNT, *revirimente*, s.n. Schimbare rapidă în bine a cursului unui fenomen.

REVITALIZÁ, *revitalizez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A face să capete din nou viață, putere, vigoare; a readuce la starea de înflorire dinainte.

REVÍZIE, *revizii*, s.f. Control, verificare, revizuire. ◆ Corectură, făcută în pagini, a unui text ce urmează să fie tipărit. ◆ Inspecție.

REVIZIONÍSM s.n. **1.** Atitudine sau acțiune care urmărește revizuirea și modificarea unei legi, a unui tratat etc. **2.** Curent ideologic-politic, variantă a oportunismului, apărut în mișcarea muncitorească, ce revizuiește bazele filozofiei, economiei și politicii marxist-leniniste, denaturînd conținutul lor revoluționar. [Pronunțat: *-zi-o-*]

REVIZÓR,-OÁRE, *revizori,-oare*, s.m. și f. Persoană (împuternicită) care revizuiește, care controlează ceva.

REVOCÁRE, *revocări*, s.f. Retragere, anulare a unei legi, a unui mandat, a unui ordin, a unei dispoziții.

REVÓLTĂ, *revolte*, s.f. **1.** Sentiment de mînie provocat de o nedreptate sau de o acțiune nedemnă a cuiva; indignare. **2.** Formă de protest care constă într-o mișcare de masă violentă, spontană, neorganizată, cu scopul obținerii unor revendicări, a unor drepturi politice, economice și sociale. ◆ Puci.

REVOLÚȚIE, *revoluții*, s.f. **1.** Etapă a dezvoltării în care se produc transformări calitative, profunde, esențiale, structurale, în toate domeniile vieții sociale, determinînd trecerea de la o formație social-economică inferioară la alta superioară. **2.** Acțiune organizată și condusă de o clasă progresistă care antrenează la luptă masele populare, avînd adesea ca rezultat o schimbare radicală a vieții economice, sociale, politice. **3.** Schimbare, transformare radicală într-un anumit domeniu. ◇ *Revoluție științifico-tehnică* (sau *tehnico-științifică*), proces complex de dezvoltare accelerată și interdependentă a științei și tehnicii, în condițiile lumii

contemporane, în care ştiinţa se situează tot mai mult în fruntea progresului tehnic, transformîndu-se astfel ea însăşi într-o forţă de producţie nemijlocită şi determinînd revoluţionarea forţelor de producţie. 4. (Astron.; în expr.) *Mişcare de revoluţie*, mişcare completă de rotaţie a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc. *Perioadă de revoluţie*, timpul necesar unui corp ceresc pentru a parcurge întreaga sa orbită.

REVOLVÉR, *revolvere*, s.n. Armă de foc portativă mînuită cu o singură mînă şi cu care se pot trage mai multe gloanţe succesive.

REZERVÁŢIE, *rezervaţii*, s.f. (În expr.) *Rezervaţie naturală*, teritoriu ocrotit prin lege, pe cuprinsul căruia se află plante, animale, minereuri sau formaţii geologice rare, de importanţă ştiinţifică sau geologică, şi pe care sînt oprite orice fel de transformări.

REZERVÓR, *rezervoare*, s.n. Bazin, vas mare în care se depozitează o cantitate de lichid, de materiale sub formă de pulberi sau de granule etc.

REZIDĂ, pers. 3 *rezidă*, vb. I. Intranz. A se afla, a exista în...; a consta în...

REZIDUÁL,-Ă, *reziduali,-e*, adj. Care rămîne (ca reziduu). ◇ *Apă reziduală*, apă de scurgere, în oraşe, conţinînd impurităţi organice care o fac improprie pentru băut şi pentru spălat; apă de scurgere din industrie, conţinînd substanţe chimice nocive, care nu pot fi evacuate în canal sau deversate în ape curgătoare fără o epurare corespunzătoare prealabilă.[Pronunţat: *-du-al*]

REZÍDUU, *reziduuri*, s.n. 1. Rest rămas în urma unui proces chimic sau fizic efectuat asupra unui material brut. 2. Depunere solidă, vîscoasă sau lichidă, la fundul sau pe pereţii recipientelor în care se păstrează substanţe lichide. [Pronunţat: *-du-u*]

REZILIÁ, *reziliez*, vb. I. Tranz. A desface, a anula un contract, o convenţie. [Pronunţat: *-li-a*]

REZISTÉNŢĂ, *rezistenţe*, s.f. 1. Împotrivire, opoziţie, apărare împotriva unui atac. 2. Calitatea de a fi rezistent, de a ţine mult. 3. Proprietate a unui corp de a suporta, fără modificări în masa lui, acţiunea altui corp sau a unei forţe exterioare. ◇ *Rezistenţa materialelor*, ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul comportării corpurilor deformabile, cînd se exercită asupra lor forţe exterioare, şi cu studiul dimensiunilor pe care acestea trebuie să le aibă ca să nu-şi modifice forma. 4. Mărime ce caracterizează gradul în care un conductor se opune trecerii curentului electric şi care depinde de natura conductorului, de lungimea şi de secţiunea sa.

REZISTIVITÁTE s.f. (Fiz.) Mărime caracteristică fiecărui material, egală cu rezistenţa electrică a unui cub din materialul respectiv avînd latura egală cu unitatea.

REZISTÓR, *rezistoare*, s.n. Element de circuit electric cu inductanţă şi cu capacitate neglijabile, dar care, avînd rezistenţă electrică, poate fi introdus într-un circuit electric şi care este folosit la aparatele electrice de încălzit, la reostate etc.; rezistenţă.

REZÍTĂ, *rezite*, s.f. Produs de policondensare a fenolului şi a formaldehidei în mediu alcalin, constituind stadiul C, final, la fabricarea răşinilor fenolformaldehidice, cu structură tridimensională, în care nucleele fenolice sînt legate între ele prin punţi metilenice (—CH_2—), substanţă slab colorată, termorigidă, infuzibilă şi insolubilă în acetonă; bachelita C.

REZITÓL, *rezitoli*, s.m. Produs intermediar de policondensare a fenolului şi a formaldehidei în mediu alcalin, constituind stadiul B, intermediar, la fabricarea răşinilor fenolformaldehidice,

insolubil în acetonă, termoplastic; bachelita B.

REZÓL, *rezoli*, s.m. Produs de policondensare a fenolului şi a formaldehidei în mediu alcalin, constituind stadiul A la fabricarea răşinilor fenolformaldehidice, răşină cu macromolecule liniare, filiforme, cu grupări metilol (—CH_2—OH) pe nuclee fenolice şi cu punţi metilen (—CH_2—) între nuclee, de culoare galbenă, termoplastică, solubilă în alcool şi în acetonă, care, prin încălzire, trece ireversibil în structură tridimensională de rezită; bachelita A.

REZOLÚŢIE, *rezoluţii*, s.f. 1. Document adoptat prin vot de un congres, de o conferinţă, de o plenară etc., care sintetizează problemele majore, stabileşte principalele orientări şi direcţii de acţiune etc. 2. Rezolvare pe care cel în drept o dă unei cereri, unui act etc.

REZOLVĂ, *rezólv*, vb. I. Tranz. (Mat.) A găsi răspunsul unei probleme, a determina soluţia (soluţiile) unei ecuaţii, inecuaţii sau a (ale) unui sistem de ecuaţii ori inecuaţii cu ajutorul elementelor cunoscute (sau al coeficienţilor) pe care le (îi) conţine.

REZONÁBIL,-Ă, *rezonabili,-e*, adj. (Despre oameni) Care are o judecată sau o comportare raţională; cu judecată; cumpănit, cuminte. ◆ (Despre acţiuni, fapte etc.) Care se menţine în limitele normale, obişnuite; care nu are nimic ieşit din comun; fără exagerări; cumpătat.

REZONÁNŢĂ, *rezonanţe*, s.f. 1. Proprietate a unui sistem fizic de a oscila în raport cu una dintre mărimile sale de stare, pe seama energiei primite (în mod direct sau prin intermediul unor unde) de la un alt sistem fizic care oscilează cu o frecvenţă apropiată de cea a oscilaţiilor proprii ale primului sistem. ◇ *Rezonanţă mecanică*, rezonanţa sistemelor mecanice (resorturi, pendule etc.). *Rezonanţă acustică*, rezonanţă realizată între sistemul ce oscilează (sursa sonoră) şi o cutie de rezonanţă. *Cutie de rezonanţă*, cavitate al cărei volum de aer este capabil să oscileze şi să amplifice sunetele. *Rezonanţă electrică*, proprietate a circuitelor electrice de curent alternativ care se manifestă printr-o valoare maximă sau minimă a intensităţii curentului. 2. Proprietate a unor corpuri sau a unor încăperi de a intensifica şi de a prelungi sunetele; răsunet. 3. Fig. Ecou, răsunet pe care îl are în sufletul, în conştiinţa cuiva un fapt, un eveniment etc.

REZONATÓR,-OÁRE, *rezonatori, -oare*, s.n., adj. 1. S.n. Aparat sau sistem fizic capabil să intre în rezonanţă (1) când este excitat cu oscilaţii de frecvenţă egală cu frecvenţa proprie. 2. Adj. (În expr.) *Organ rezonator*, organ asemănător cu un buzunar sau cu o pungă, situat sub coardele vocale superioare, la maimuţele antropoide şi la unele animale rumegătoare (oi, capre, bovine), care amplifică sunetele emise de acestea. 3. Fig. (Rar) Care oferă o imagine amplificată a realităţii, a vieţii, a unei epoci.

REZORCÍNĂ s.f. $C_6H_4(OH)_2$. Compus organic din clasa fenolilor, derivat dihidroxilic al benzenului, substanţă cristalină, de culoare albă, care se roşeşte în contact cu aerul sau cu fierul, solubilă în apă, în alcool, în eter etc., folosit la fabricarea unor coloranţi, a unor medicamente etc.

REZULTÁNTĂ, *rezultante*, s.f. 1. (Fiz.) Forţă al cărei efect este echivalent cu efectul produs de mai multe forţe date care se aplică în acelaşi timp asupra aceluiaşi punct material. 2. Efect combinat al mai multor cauze.

REZUMÁT, *rezumate*, s.n. Redare, prezentare pe scurt, scrisă sau orală, a ideilor unei lucrări, ale unei expuneri etc.; recapitulare succintă.

rH subst. Simbol a cărui valoare caracterizează puterea redox a unui

sistem, reprezentînd logaritmul cu semnul schimbat al presiunii hidrogenului, exprimată în atmosfere, şi avînd un rol esenţial în microbiologie şi în biologie în general.

RÍAS(S) s.n. Tip de ţărm marin care s-a format prin pătrunderea apelor marine pe văile largi ale rîurilor din anumite regiuni muntoase cu culmi orientate perpendicular pe linia ţărmurilor.

RIBOFLAVÍNĂ s.f. Vitamina B_2.

RIBONUCLEÁZĂ s.f. Enzimă prezentă în celule şi în sucul intestinal digestiv, cu acţiune specifică asupra acidului ribonucleic, pe care îl scindează în mononucleotizi. [Pronunţat: *-cle-a-*]

RIBONUCLÉIC adj. (În expr.) *Acid ribonucleic*, acid care conţine riboză, prezent în toate celulele vegetale şi animale, avînd rol deosebit de important în transmiterea informaţiei genetice; A.R.N. [Pronunţat: *-cle-ic*]

RIBÓZĂ s.f. Monozaharidă pentozică caracteristică acizilor ribonucleici, component esenţial al tuturor celulelor vii.

RIBOZÓM, *ribozomi*, s.m. (Biol.) Organit celular vizibil numai cu microscopul electronic, sub formă de granule, cu rol activ în sinteza proteinelor şi contribuind la decodificarea mesajului genetic.

RICÍN, *ricini*, s.m. Plantă dicotiledonată din familia euforbiaceelor, cu tulpină înaltă de 1—2 m, cu rădăcină pivotantă, cu frunze verzi sau puţin roşcate, palmat-lobate, cu flori unisexuate, verzi, roşii sau violete, grupate în inflorescenţe cimoase, cu fructul o capsulă cu seminţe toxice bogate în ulei (pînă la 65%), folosite în medicină şi în industrie; căpuşă *(Ricinus communis)*.

RÍCŞĂ, *ricşe*, s.f. Trăsurică cu două roţi, trasă de un om, folosită în unele ţări din Orient.

RIDÍCOL,-Ă, *ridicoli,-e*, adj. **1.** Care stîrneşte rîsul sau batjocura; caraghios. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este vrednic de rîs, de batjocură; aspect caraghios, absurd. **2.** (Despre sume de bani, cifre etc.) Foarte mic, neînsemnat, derizoriu.

RIDICULIZÁ, *ridiculizez*, vb. I. Tranz. A scoate în evidenţă ridicolul, a-şi bate joc de cineva sau de ceva.

RIGÍD,-Ă, *rigizi,-de*, adj. **1.** Care este lipsit de flexibilitate, care nu se deformează sub acţiunea unor forţe exterioare; ţeapăn, inflexibil. **2.** Fig. (Despre oameni) Care nu admite nici un fel de abateri; dur, sever, neînduplecat, neflexibil, intransigent.

RIGIDITÁTE, *rigidităţi*, s.f. **1.** Însuşirea de a fi rigid **(1)**, proprietate a corpurilor de a nu se deforma sub acţiunea forţelor care se exercită asupra lor. ◇ *Rigiditate dielectrică*, mărime ce caracterizează rezistenţa unui mediu material izolant la trecerea curentului electric. **2.** Fig. Însuşire, atitudine, comportare a omului rigid **(2)**.

RÍGLĂ, *rigle*, s.f. Instrument folosit pentru trasarea liniilor drepte, cu lungimea (de obicei gradată) mare în raport cu dimensiunile secţiunii transversale. ◇ *Riglă de calcul*, riglă folosită pentru efectuarea rapidă şi cu o aproximare admisibilă a unor operaţii matematice.

RIGLÉTĂ, *riglete*, s.f. Rigla mobilă a unei rigle de calcul.

RIGOÁRE, *rigori*, s.f. Asprime, severitate, strictеţe, străşnicie. ◆ (La pl.) Principii severe; rigurozitate.

RIGORÍSM s.n. **1.** Concepţie etică ce opune în mod rigid normele morale necesităţilor fizice şi spirituale ale omului. **2.** Severitate extremă în stabilirea, în interpretarea sau în aplicarea normelor morale, a principiilor ştiinţifice etc.

RIGORÍST,-Ă, *rigorişti,-ste*, adj. Care împinge prea departe, pînă la ex-

trem, strictețea principiilor; excesiv de sever în principii.

RIGURÓS,-OÁSĂ, *riguroși,-oase*, adj. (Adesea adverbial) Care nu se abate de la ceva; sever, strict, aspru. ◆ Făcut cu multă grijă, cu exigență.

RÍMĂ, *rime*, s.f. Potrivire, repetare a sunetelor cuvintelor de la sfîrșitul a două sau mai multe versuri (începînd cu ultima silabă accentuată).

RINÍCHI, *rinichi*, s.m. Fiecare dintre cele două organe interne ale omului și ale mamiferelor, de forma unui bob de fasole, situate în regiunea lombară, în afara cavității peritoneale, de fiecare parte a coloanei vertebrale, care produc și elimină urina.

RINOCÉR, *rinoceri*, s.m. Numele a două mamifere pahiderme imparicopitate din familia rinoceridelor mari, unul din sudul Asiei, cu un corn pe nas, *rinocerul indian (Rhinocerus unicornis)*, și altul din Africa, cu două coarne pe nas, *rinocerul african (Diceros bicornis)*.

RIOLÍT, *riolite*, s.n. Rocă vulcanică acidă alcătuită din cristale de feldspați și de cuarț, de culoare galbenă-alburie sau galbenă-verzuie, prinse într-o masă sticloasă sau microcristalină. [Pronunțat: *ri-o-*]

RIPÓSTĂ, *riposte*, s.f. Răspuns prompt și energic, replică; acțiune hotărîtă prin care se respinge un atac.

RISC, *riscuri*, s.n. Posibilitate de a ajunge într-o primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de suportat o pagubă (în cazul că va face ceva); pericol posibil.

RISCÁ, *risc*, vb. I. Tranz. și intranz. A face ceva punîndu-și viața, sănătatea, onoarea etc. în pericol.

RISTÍC s.n. (În expr.) *Gogoașă de ristic*, mică excrescență sferică bogată în tanin, care se formează pe frunzele și pe ramurile tinere ale unor stejari în urma înțepăturii făcute de o specie de viespe, și care se întrebuințează în medicină (sub formă de tinctură), în industria chimică și în industria tăbăcăriei.

RIT, *rituri*, s.n. Ceremonial străvechi de natură religioasă sau laică, avînd și implicații folclorice, practicat, după anumite reguli, în momentele considerate importante din viața unei comunități sociale; ritual.

RITM, *ritmuri*, s.n. 1. Succesiune regulată, armonioasă și periodică a silabelor accentuate și neaccentuate, a pauzelor etc. într-un vers sau într-o frază; efect obținut prin această succesiune. 2. Așezare simetrică și periodică a accentelor într-o frază muzicală; succesiune regulată a timpilor tari și a celor slabi într-o piesă muzicală. 3. Desfășurare gradată, treptată a unei acțiuni, evoluție mai rapidă sau mai lentă a unei activități, condiționată de anumiți factori.

RITMICITÁTE, *ritmicități*, s.f. Desfășurare uniformă, fără întreruperi, a unei activități (de producție, de aprovizionare, de desfacere etc.).

RITUÁL,-Ă, (1) *rituali,-e*, adj., (2) *ritualuri*, s.n. 1. Adj. Care aparține ritului, privitor la rituri; care se face după anumite rituri. 2. S.n. Rînduială a unor slujbe, ceremonii religioase sau laice, felul cum decurge o slujbă religioasă (sau altă ceremonie). ◆ Rit. [Pronunțat: *-tu-al*]

RIVÁL,-Ă, *rivali,-e*, s.m. și f. Persoană care se află în concurență sau în dușmănie cu alta (ori cu altele) și dorește, încearcă să iasă învingătoare.

RIVALITÁTE, *rivalități*, s.f. Concurență (sau dușmănie) între două sau mai multe persoane care aspiră la același lucru.

RIZEÁFCĂ, *rizeafce*, s.f. Specie de scrumbie lungă de 18—20 cm, care trăiește în Marea Neagră, în Marea de Azov și în Marea Caspică, de unde pătrunde în fluviile europene, pentru re-

producere şi pentru hrană *(Alosa caspia nordmanni)*.

RIZÍNĂ, *rizine*, s.f. Prelungire în formă de firişor a tubului lichenilor, cu ajutorul căreia aceştia se fixează de substrat, şi care serveşte şi la absorbţia soluţiilor minerale.

RIZODÉRMĂ, *rizoderme*, s.f. Epidermă a rădăcinii formată dintr-un singur strat de celule parenchimatice, dintre care cele mai multe se transformă în perişori absorbanţi.

RIZOÍD, *rizoizi*, s.m. Organ de fixare şi de absorbţie al unor plante inferioare (muşchi), constituit din filamente simple sau ramificate, cu peretele foarte subţire.

RIZÓM, *rizomi*, s.m. Tulpină subterană, simplă sau ramificată, lipsită de clorofilă, articulată, a anumitor plante, cu aspect asemănător rădăcinii, de care se deosebeşte însă prin prezenţa mugurilor, din care cresc tulpini aeriene şi rădăcini adventive, care serveşte la înmagazinarea substanţelor de rezervă şi ca organ de înmulţire vegetativă.

RIZOPÓD, *rizopode*, s.n. (La pl.) Clasă de protozoare unicelulare, libere şi parazite, care trăiesc în apele dulci, în mări şi în sol, unde se mişcă cu ajutorul unor prelungiri protoplasmatice *(Rhizopoda)*; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

RÎMĂ, *rîme*, s.f. Vierme anelid oligochet, cu corpul de circa 25 cm, aproape cilindric, de culoare roşcată, care trăieşte în pămînt sau pe sub pietre, hrănindu-se cu pămînt bogat în resturi vegetale *(Lumbricus terrestris)*.

RÎNCED, -Ă, *rîncezi, -de*, adj. (Despre grăsimi; şi fig.) Care s-a alterat, s-a descompus (căpătînd un gust şi un miros neplăcut).

RÎNCHEZÁ, pers. 3 *rînchează*, vb. I. Intranz. (Despre cai) A scoate strigăte caracteristice speciei; a necheza.

RÎNDÁŞ, *rîndaşi*, s.m. Om de serviciu folosit în trecut la muncile brute într-o gospodărie (rurală).

RÎNDUNÍCĂ, *rîndunici*, s.f. Pasăre călătoare insectivoră, cu coada adînc bifurcată, cu pene albe-gălbui pe burtă şi negre-albăstrii pe spate *(Hirundo rustica)*.

RÎPĂ, *rîpe*, s.f. Coastă dreaptă a unui deal, făcută de torente şi de şuvoaie de apă de la ploi şi zăpezi.

RÎS, *rîşi*, s.m. Mamifer sălbatic carnivor din familia felidelor, mai mare decît pisica sălbatică, cu blana galbenă-roşcată cu pete negre-cafenii, cu cîte un smoc de păr în vîrful urechilor, iar pe părţile laterale ale capului cu un fel de favoriţi, care trăieşte în toate pădurile Eurasiei, fiind cel mai feroce felid din pădurile noastre, ocrotit de lege *(Lynx lynx)*.

RÎŞCOV, *rîşcovi*, s.m. Ciupercă comestibilă din familia agaricaceelor, cu pălăria de culoare portocalie-cărămizie şi cu picior galben-portocaliu, care secretă un latex portocaliu, dulce, şi care creşte în pădurile de brad şi de fag *(Lactarius deliciosus)*.

RÎU, *rîuri*, s.n. Apă curgătoare permanentă care se scurge printr-o vale pe suprafaţa scoarţei pămîntului şi care se varsă în alt rîu sau într-un fluviu ori într-un lac.

ROÁTĂ, *roţi*, s.f. (În expr.) *Roata olarului*, maşină de lucru rudimentară a olarului, constituită dintr-un disc orizontal, fixat pe un arbore rotitor vertical, pe care olarul rotunjeşte lutul muiat, dînd diferite forme vaselor pe care le face.

ROB, ROÁBĂ, *robi, roabe*, s.m. şi f. (În evul mediu, în ţările române) Persoană aflată în dependenţă totală faţă de stăpînul feudal, care nu avea însă dreptul s-o omoare.

ROBÍE, *robii*, s.f. Stare, condiţie socială de rob.

ROBÓT, *roboți*, s.m. Sistem automatizat care acționează pe baza unui program de lucru stabilit sau care reacționează (programat) la anumite influențe exterioare, dînd impresia executării unor acțiuni omenești.

RÓBOTĂ s.f. Denumire dată obligației în muncă a iobagilor și jelerilor către stăpînul feudal, în Transilvania medievală.

RÓCĂ, *roci*, s.f. Agregat mineral sau asociație de unul sau mai multe minerale, cristalizate sau amorfe, de natură anorganică sau organică, de compoziție aproape constantă, care, sub formă solidă, lichidă sau gazoasă, formează scoarța pămîntului. ◇ *Rocă magmatică* (sau *eruptivă*), rocă rezultată din solidificarea magmei. *Rocă utilă*, rocă folosită ca material de construcție, ca material abraziv, absorbant, refractar, ca piatră de ornament etc. *Rocă mamă (de petrol)*, rocă rezultată prin consolidarea unor sedimente bogate în materii organice pe fundul unui bazin marin neaerisit și din transformarea cărora au luat naștere gaze, petrol, asfalt etc. *Rocă magazin*, rocă poroasă aflată în apropierea gazelor, petrolului etc., în care acestea migrează, îmbibîndu-le.

ROD, *roade*, s.n. Nume generic dat produselor vegetale obținute de la plantele cultivate, în special fructelor.

RODANHÍDRIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid rodanhidric*, acid tiocianic.

RODÁNIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid rodanic*, acid tiocianic.

RODANÚRĂ, *rodanuri*, s.f. (Chim.) Tiocianat.

RÓDIE, *rodii*, s.f. Fructul rodiului[1], de mărimea unui măr, cu coaja roșiatică și cu numeroase semințe înconjurate de un înveliș cărnos și roșiatic, comestibil.

RÓDIU[1], *rodii*, s.m. Arbust mediteranean ornamental, cu frunze lanceolate, cu flori roșii și cu fructe comestibile; rodier *(Punica granatum)*.

RÓDIU[2] s.n. Rh cu Z=45. Element chimic cu caracter metalic, din familia metalelor platinice, metal dur, ductil, maleabil, foarte puțin activ din punct de vedere chimic, folosit la fabricarea unor aliaje pentru termocupluri.

RÓDNIC, -Ă, *rodnici, -ce*, adj. Care produce multe roade, multe fructe.

RODOPSÍNĂ, *rodopsine*, s.f. (Anat.) Purpur retinian.

ROGÓZ s.m. Gen de plante erbacee, monocotiledonate, din familia ciperaceelor, cu tulpina în trei muchii, cu frunze liniare, lungi, cu flori monoice, grupate în spice, care crește, de obicei, în locuri umede *(Carex)*; plantă care face parte din acest gen.

ROI, *roiuri*, s.n. **1.** Grup compact de albine ieșite din stup, împreună cu matca lor (în căutarea unui adăpost nou). **2.** Mulțime de insecte sau de păsări mici care zboară în grupuri sau care trăiesc împreună. ◆ Grup compact de oameni care se mișcă.

ROIB, ROÁIBĂ, *roibi, roaibe*, adj. (Despre cai) Cu părul roșcat.

RÓIBĂ, *roibe*, s.f. Plantă erbacee cu frunze lanceolate și cu flori albe-gălbui, care conține în rădăcină alizarina (materie colorantă roșie, folosită la vopsirea firelor de bumbac); garanță, otrățel *(Rubia tinctorum)*.

ROL, *roluri*, s.n. **1.** Parte (de text, melodică etc.) ce revine unui actor într-o piesă de teatru, unui cîntăreț într-o operă etc., pentru interpretarea unui personaj. ◆ Personaj interpretat de un actor într-o piesă, într-o operă etc. **2.** Atribuție, sarcină care îi revine cuiva, în cadrul unei acțiuni comune.

ROLÁN s.n. Denumire comercială dată fibrei textile sintetice de tip policaprolactamă, cu proprietăți asemănătoare lînii.

ROMÁN[1], *romane*, s.n. Specie a genului epic, de mare întindere, cu

acțiune complexă, la care participă de obicei un număr mare de personaje, cu conflicte sociale și cu procese sufletești, oferind, de obicei, o imagine amplă și profundă asupra vieții (reale sau fictive).

ROMÁN², **-Ă**, *romani*, *-e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a Imperiului roman și care se bucura de drepturi depline de cetățenie. **2.** S.m. și f. Locuitor al Romei. **3.** Adj. Care aparține Romei sau Imperiului roman, propriu Romei antice sau imperiului întemeiat de Roma, care se referă la Roma sau la Imperiul roman. ◇ (Mat.) *Cifră romană*, fiecare dintre semnele (literele): *I*(=1), *V*(=5), *X*(=10), *L*(=50), *C*(=100), *D*(=500), *M*(=1000), $\overline{M}$(=10 000), $\overline{\overline{M}}$(=100 000), folosite pentru scrierea numerelor, care, actualmente, redau îndeosebi numerale cardinale (la indicarea secolelor, la numerotarea capitolelor din cărți, a claselor, a coloanelor etc.).

ROMÁNIC, **-Ă**, *romanici*, *-ce*, adj. Care provine din poporul roman², care are legătură cu poporul roman², care aparține specificului vieții, culturii, civilizației poporului roman².

ROMANITÁTE s.f. **1.** Totalitatea popoarelor romanice. **2.** Însușire specific română². **3.** Origine, descendență romanică.

ROMANÍȚĂ, *romanițe*, s.f. (Bot.; reg.) Mușețel.

ROMANIZÁ, *romanizez*, vb. I. Tranz. și refl. A imprima, a impune (unei țări, unei regiuni, unei populații) sau a-și asimila caracterul lumii romane², civilizația română², limba latină.

ROMÁNTIC, **-Ă**, *romantici*, *-ce*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care se inspiră din romantism, care ține de romantism sau prezintă aspecte caracteristice acestuia; care aparține romantismului, privitor la romantism. **2.** S.m. și f. Creator romantic **(1)**. **3.** Adj., s.m. și f. (Om) visător, melancolic, neliniștit, zbuciumat.

ROMANTÍSM s.n. Mișcare literară și artistică de mare amploare, apărută la sfîrșitul sec. XVIII, în epoca luptei generale pentru eliberare națională și socială, pentru unitate națională, care a susținut cultul pentru trecutul istoric, pentru folclor, pentru natura pitorească și exotică, dînd frîu liber imaginației, visului, subiectivității, bogăției limbajului și stilului avîntat.

ROMÁNȚĂ, *romanțe*, s.f. **1.** Poezie lirică de mică întindere, simplă, de obicei cu conținut erotic și melancolic. **2.** Compoziție muzicală vocală cu acompaniament instrumental, avînd un conținut liric, sentimental, de romanță **(1)**; piesă instrumentală cu un conținut asemănător.

ROMANȚIÓS, **-OÁSĂ**, *romanțioși*, *-oase*, adj. (Despre opere literare) Care tratează teme sentimentale, de un lirism excesiv, care cuprinde note (excesive) de melancolie, de visare. [Pronunțat: *-ți-os*]

ROMB, *romburi*, s.n. Paralelogram cu (oricare) două laturi consecutive congruente.

ROMBENCEFÁL, *rombencefale*, s.n. Cea de-a treia porțiune (posterioară) a veziculei cerebrale primitive, care, într-un stadiu următor, se împarte în metencefal și în mielencefal.

RÓNDĂ adj. (În expr.) *Scriere rondă*, fel de scriere cu litere rotunde și groase.

RONDÉL, *rondeluri*, s.n. Specie a poeziei lirice cu formă fixă, avînd 13 (sau 14) versuri repartizate în trei strofe (două de 4 versuri), în care primul vers este identic cu al șaptelea (și al treisprezecelea), iar al doilea cu al patrulea și cu ultimul vers.

RÓPOT, *ropote*, s.n. Zgomot produs de căderea cu forță a ploii sau a grindinei; ploaie torențială de scurtă dura-

tă sau grindină multă (venită pe neașteptate).

ROTACÍSM s.n. Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane intervocalice în *r*; transformare a lui *n* intervocalic în *r*, la cuvintele românești moștenite din limba latină.

ROTATÍV, -Ă, *rotativi, -e,* adj. **1.** (Despre mișcări) Circular. **2.** (Despre sisteme tehnice sau despre elemente ale acestora) Care poate efectua o mișcare de rotație parțială; care are părți rotitoare. ◇ *Ciur rotativ*, ciur cu funcționare continuă care se rotește în jurul unui ax ușor înclinat față de orizontală.

ROTÁȚIE, *rotații,* s.f. **1.** Mișcare în jurul unui punct fix sau al unei axe, în cursul căreia fiecare punct al corpului sau figurii care se mișcă rămîne la distanță constantă de punctul fix sau de axa respectivă. ◆ Mișcare de rotire a unui corp ceresc în jurul axei sale sau în jurul altui corp ceresc; azimut. **2.** (Mat.; în plan) Transformare punctuală determinată de un punct O și de un unghi orientat $\mathcal{O}$, care atașează unui punct M punctul M', astfel încît $|OM| = |OM'|$ și $\widehat{MOM'} = \mathcal{O}$. **3.** (Mat.; în spațiu) Transformare punctuală determinată de o dreaptă d și un unghi orientat $\mathcal{O}$, care atașează unui punct M punctul M', astfel încît, dacă O este piciorul perpendicularei din M pe dreapta d, punctele M, O, M' să fie coplanare, iar $|OM| = |OM'|$ și $\widehat{MOM'} = \mathcal{O}$. **4.** (Chim., Fiz.; în expr.) *Rotație specifică*, constantă fizică a substanțelor optic active, indicînd valoarea în grade a unghiului cu care se rotește planul de vibrație al luminii polarizate de către soluția substanței avînd concentrația de 1 g/cm³, într-un tub cu lungimea de 1 dm; putere rotatorie specifică. *Rotație moleculară*, constantă fizică a substanțelor optic active indicînd valoarea produsului dintre rotația specifică și masa moleculară a substanței împărțită prin o sută; putere rotatorie moleculară.

ROTÍ, pers. 3 *rotește*, vb. IV. Refl. (Despre ape) A se mișca în formă de cerc, formînd ochiuri, vîrtejuri.

ROTÓNDĂ, *rotonde*, s.f. Sală mare, circulară, înglobată unei construcții, avînd acoperișul în formă de cupolă, folosită mai ales ca sală de expoziție, sală de sport etc. ◆ Construcție de zidărie, în plan circular, avînd acoperișul în formă de cupolă.

ROTÓR, *rotoare*, s.n. Organ de mașină înzestrat cu palete, cupe etc. care se rotește într-o mașină de forță rotitoare, motoare sau generatoare.

ROTÚLĂ, *rotule*, s.f. **1.** Os scurt, turtit anteroposterior, de formă aproximativ triunghiulară, așezat în partea anterioară a genunchiului (și care închide în așa fel încheietura, încît flexiunea se face numai într-un singur sens, prezent la majoritatea mamiferelor, la unele păsări și la reptile. **2.** Articol al piciorului, între femur și tibie, la unele arahnide.

ROTULIÁN, -Ă, *rotulieni, -e*, adj. Care aparține rotulei, care se referă la rotulă. [Pronunțat: *-li-an*]

RÓUĂ s.f. **1.** Picături de apă care se formează dimineața la suprafața pămîntului în urma condensării vaporilor de apă din atmosferă. **2.** (Fiz.; în expr.) *Temperatură de rouă*, temperatură la care trebuie răcit, sub presiune constantă, un amestec de vapori și gaze cu conținut constant de vapori, pentru ca, din cauza saturației cu vapori, să apară primele picături de lichid. [Pronunțat: *ro-uă*]

ROVÍNĂ, *rovine*, s.f. Loc, teren mlăștinos.

ROZACÉE, *rozacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase și erbacee, din care fac parte specii cultivate, precum și specii spontane, cu frunze simple sau compuse, alterne sau opuse, cu flori hermafrodi-

te, rar unisexuate, dialipetale, cu fructe nucule, folicule, drupe sau poame; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunţat: *-ce-e*]

RÓZĂ, *roze*, s.f. (Bot.; livr.) Trandafir.

ROZMARÍN, *rozmarini*, s.m. Mic arbust dicotiledonat din familia labiatelor, cu miros plăcut, cu frunze persistente, aciculate, pieloase şi cu flori albastre, rar albe sau roşii, cultivat ca plantă ornamentală, ori întrebuinţat în medicină şi în industria parfumurilor *(Rosmarinus officinalis)*.

RUBELÍT, *rubelite*, s.n. Varietate de turmalină, de culoare roz, care conţine litiu, folosită ca piatră semipreţioasă.

RUBEÓLĂ, *rubeole*, s.f. Boală virotică, infecţioasă şi contagioasă, care apare la vîrsta copilăriei şi care se manifestă prin erupţie cutanată, prin febră, prin mărirea ganglionilor limfatici cervicali, prin tuse etc. [Pronunţat: *-be-o-*]

RUBIÁ, *rubiele*, s.f. Veche monedă turcească de aur care a circulat şi în ţările române, în prima jumătate a sec. XIX.

RUBÍDIU s.n. Rb cu Z=37. Element chimic cu caracter metalic din grupa I, principală, a sistemului periodic al elementelor, din familia metalelor alcaline, metal cu luciu alb-argintiu care dispare la aer, uşor fuzibil, foarte activ din punct de vedere chimic, care se păstrează în petrol.

RUBÍN, *rubine*, s.n. Varietate naturală a oxidului de aluminiu, cristalizată, colorată în roşu datorită urmelor de oxid de crom, care poate fi obţinută şi artificial, folosită ca piatră preţioasă şi în industria ceasurilor.

RÚBLĂ, *ruble*, s.f. Unitate principală a sistemului monetar sovietic, care a fost folosită şi în Rusia, începînd din sec. XIII (sub formă de lingouri de argint); monedă care reprezintă această unitate.

RÚCSAC, *rucsacuri*, s.n. Raniţă.

RÚDĂ, *rude*, s.f. Persoană care face parte din aceeaşi familie cu alte persoane.

RUDIMÉNT, *rudimente*, s.n. (De obicei la pl.) Primele noţiuni ale unei ştiinţe, ale unei arte.

RUDIMENTÁR, -Ă, *rudimentari, -e*, adj. Care este abia la începutul dezvoltării sale, care este puţin evoluat.

RUGÍNĂ, *rugini*, s.f. **1.** FeO(OH). Amestec de oxid de fier anhidru şi hidratat, produs al oxidării fierului în aer umed, cu oxigen, în prezenţa apei, care se formează pe obiectele din materiale feroase, substanţă de culoare brună-roşcată, sfărîmicioasă şi poroasă, care, fiind permeabilă pentru gaze, procesul de oxidare continuă pînă la distrugerea completă a materialului. **2.** (Bot.) Boală infecţioasă a plantelor, provocată de ciuperci microscopice, patogene *(Puccinia)*, care se manifestă prin apariţia unor pete brune-ruginii pe frunze, pe tulpini sau pe inflorescenţe, împiedicînd dezvoltarea normală a plantelor.

RUJEÓLĂ, *rujeole*, s.f. Boală virotică, contagioasă, care apare la vîrsta copilăriei, caracterizată prin erupţie generalizată, de culoare roşie, pe piele şi pe mucoase, care dă imunitate organismului, şi care, în perioada de convalescenţă, poate da complicaţii destul de grave; pojar, (reg.) cori. [Pronunţat: *-je-o-*]

RULÉTĂ, *rulete*, s.f. Instrument folosit pentru măsurarea lungimilor şi distanţelor, format dintr-o panglică lungă de pînză sau de oţel, împărţită în centimetri, şi care se strînge, prin rulare, într-o casetă cilindrică, prin acţionarea unei manivele.

RULMÉNT, *rulmenţi*, s.m. Organ de maşină constituit din două inele concentrice, separate prin bile sau prin cilindri avînd acelaşi diametru, care transformă mişcarea de alunecare în

mișcare de rostogolire, micșorînd prin aceasta rezistența la forța de frecare.

RUMÂN, *rumâni*, s.m. Termen folosit, din sec. XV, în Țara Românească, pentru desemnarea țăranului dependent de stăpînul feudal.

RUMÂNÍE s.f. Stare de aservire a țărănimii din Țara Românească, în evul mediu, caracterizată prin dreptul de stăpînire al feudalului asupra țăranului și averii sale, prin păstrarea mai departe de către țăran a dreptului de folosință asupra unei părți a pămîntului, prin obligația sa de a plăti stăpînului dijmă, de a presta muncă gratuită, prin legarea sa de pămînt.

RUMEGÁ, pers. 3 *rúmegă*, vb. I. Intranz. (Despre unele animale) A mesteca a doua oară hrana întoarsă din stomac.

RUMEGĂTÓR, -OÁRE, *rumegători, -oare*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre animale) Care rumegă. 2. S.f. (La pl.) Subordin de mamifere paricopitate, cu conformația dinților și cu stomacul (alcătuit din mai multe camere) adaptate pentru a rumega; (și la sg.) animal care face parte din acest subordin.

RUMOÁRE, *rumori*, s.f. Zgomot confuz de voci care se aud în același timp (exprimînd protest, uimire etc.).

RUPÉSTRU, -Ă, *rupeștri, -stre*, adj. 1. (Despre locuințe, temple, morminte etc.) Care este săpat în stîncă, care este amenajat în grote, în peșteri. 2. (În expr.) *Artă rupestră*, denumire dată manifestărilor artistice (pictură, desen, gravură sau sculptură) de pe pereții peșterilor sau de pe stînci.

RURÁL, -Ă, *rurali, -e*, adj. Care aparține satelor, privitor la sate, specific satelor; sătesc.

RÚSTIC, -Ă, *rustici, -ce*, adj. De la țară, ca la țară; imitînd anumite aspecte ale vieții de țară; cîmpenesc.

RUȘFÉT, *rușfeturi*, s.n. Formă de exploatare a țărănimii, derivată din contractele de învoieli agricole încheiate între moșieri sau marii arendași și țărani, constînd în obligația suplimentară a țăranilor de a presta muncă gratuită, de a da diferite daruri, plocoane etc.

RUTÉNIU s.n. Ru cu Z = 44. Element chimic cu caracter metalic din grupa elementelor tranziționale, metal alb-argintiu, dur, casant, greu, greu fuzibil, cu activitate chimică redusă, neatacat de acizi și de apă regală, folosit la elaborarea unor aliaje pentru ace, la aparatele de înregistrat sunete, pentru contacte electrice, vîrfuri de peniță etc.

RUTÍNĂ, *rutine*, s.f. Capacitate cîștigată printr-o practică îndelungată; obișnuință (păgubitoare) de a acționa sau de a gîndi întotdeauna în același fel.

S

SABÓT, *saboți*, s.m. Organ al frînei care servește la micșorarea vitezei sau la oprirea unei mașini. ◆ Dispozitiv care se montează pe o șină de cale-ferată pentru a frîna sau pentru a opri vagoanele.

SABOTÁJ, *sabotaje*, s.n. Acțiune de împiedicare sau de frînare intenționată a unei acțiuni sociale, politice, a unui proces de producție.

SAC, *saci*, s.m. **1.** (Zool.; în expr.) *Sac aerian* (sau *pulmonar*), organ în formă de sac, caracteristic păsărilor, care are rolul de a regla respirația și de a micșora greutatea corpului în timpul zborului. *Sac vitelin*, formație care apare în timpul dezvoltării embrionare la pești, reptile, păsări, mamifere, reprezentînd masa oului, nesegmentată, alcătuită din vitellus, și care servește la hrănirea embrionului. **2.** (Bot.; în expr.) *Sac embrionar*, cavitate din nucela ovulului plantelor angiosperme, în care au loc procesele de macrosporogeneză.

SACADÁT, -Ă, *sacadați, -te*, adj. (Despre mișcări, sunete, vorbire etc.; adesea adverbial) Cu întreruperi bruște, dese și scurte (repetate la intervale regulate); cadențat.

SACÍZ s.n. (Chim.) Colofoniu.

SACRÁL, -Ă, *sacrali, -e*, adj. (Anat.) Care aparține sacrumului, privitor la sacrum.

SACRALIZÁ, *sacralizez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A atribui un caracter sacru, sfînt.

SACRAMENTÁL, -Ă, *sacramentali, -e*, adj. Solemn (1).

SACRIFÍCIU, *sacrificii*, s.n. Renunțare voluntară la ceva (prețios sau considerat ca atare) pentru binele sau pentru interesul cuiva sau a ceva; jertfă. ◆ Jertfire de sine (din devotament, din abnegație).

SACRILÉGIU, *sacrilegii*, s.n. Necinstire a lucrurilor considerate sfinte sau scumpe, care trebuie respectate; pîngărire, profanare.

SACROSÁNCT, -Ă, *sacrosancți, -te*, adj. (Livr.) Sacru, sfînt. ◆ De care nu trebuie sau nu poate să se atingă nimeni; intangibil, inviolabil.

SÁCRU, -Ă, *sacri, -e*, adj. **1.** Cu caracter religios; privitor la religie, care aparține religiei. ◆ Sfînt. **2.** (În expr.) *Foc sacru*, vocație, talent. (Rar) *Cugetare sacră*, meditație filozofică. **3.** Care inspiră sentimente de profund respect, de venerație; scump.

SĂCRUM, *sacrumuri*, s.n. Os de formă triunghiulară, alcătuit din trei-cinci vertebre sudate între ele, situat în partea posteroinferioară a coloanei vertebrale, la vertebratele tetrapode, și care, împreună cu oasele coxale, formează bazinul.

SACÚL, *saculi*, s.m. (Anat.) **1.** Organit celular de dimensiuni foarte

mici, văzut la microscopul electronic. 2. Rest de colon², existent la unele artropode.

SACÚLĂ, *sacule*, s.f. (Anat.) Una dintre cele două componente ale urechii interne la vertebrate, în formă de veziculă sferică.

SÁDIC, -Ă, *sadici, -ce*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Care chinuieşte sau torturează pe cineva din plăcerea bolnăvicioasă de a-l vedea suferind; care se bucură de suferinţa cuiva; (despre acţiunile, caracterul etc. oamenilor) plin de sadism; crud.

SADÍSM s.n. Înclinaţie, plăcere bolnăvicioasă a cuiva de a vedea pe altcineva suferind sau de a pricinui cuiva suferinţe.

SAFÍR, *safire*, s.n. Varietate de corindon de culoare albastră (datorită urmelor de oxid de titan şi de fier), transparentă, folosită ca piatră preţioasă.

SAGITÁL, -Ă, *sagitali, -e*, s.f., adj. (Anat.) 1. S.f. Plan care include axul de simetrie al corpului, împărţindu-l în două jumătăţi. 2. Adj. (În expr.) *Ax sagital*, linie dreaptă care corespunde grosimii corpului omenesc. *Sutură sagitală*, sutură care uneşte cele două oase parietale.

SAGITÁT, -Ă, *sagitaţi, -te*, adj. (Despre frunze) Care are formă de săgeată.

SAIVÁN, *saivane*, s.n. Adăpost de iarnă pentru oi (sau pentru alte animale domestice).

SALAMÁNDRĂ, *salamandre*, s.f. Batracian din ordinul urodelelor, cu corpul lung de 15—20 cm, acoperit de un tegument de culoare neagră, cu pete galbene sau portocalii, inelat, care secretă o substanţă toxică (iritantă) şi care trăieşte ascuns sub frunze sau sub pietre *(Salamandra salamandra)*.

SALÁRIU, *salarii*, s.n. Expresie bănească a valorii forţei de muncă în relaţiile de exploatare capitaliste; leafă. ◆ Retribuţie.

SALÁTĂ, *salate*, s.f. Plantă legumicolă erbacee din familia compozitelor, cu frunze mari, rotunde şi fragede, comestibile *(Lactuca sativa)*.

SÁLBĂ, *salbe*, s.f. 1. Podoabă feminească de purtat la gît, alcătuită dintr-unul sau din mai multe şiraguri de monede, medalii, mărgele etc. 2. Şirag, şir, succesiune de obiecte, de forme de relief, de aşezări etc. 3. (Zool.) Fanon (2).

SÁLCIE, *sălcii*, s.f. Numele mai multor specii de arbori şi de arbuşti din familia salicaceelor, cu ramuri lungi, subţiri şi flexibile, cu frunze lanceolate, cu flori galbene-verzui, dispuse în amenţi, care cresc pe marginea apelor, ramurile unor varietăţi fiind folosite la împletituri *(Salix)*.

SALCÎM, *salcîmi*, s.m. Arbore melifer din familia leguminoaselor, înalt pînă la 30 m, cu ramurile prevăzute cu spini, cu frunze imparipenate-compuse, care au la bază cîte doi ghimpi, cu flori albe mirositoare, bogate în nectar, dispuse în racem, cu fructe păstăi, cu lemnul tare (folosit în gospodărie, rezistent la umezeală); (reg.) acaţ *(Robinia pseudacacia)*.

SALEDÚCT, *saleducte*, s.n. Conductă prin care se transportă saramura (1) din salină.

SALICACÉE, *salicacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate amentifere, care cuprinde arbori şi arbuşti, cu lemn moale (ca salcia şi ca plopul), cu fructul o capsulă cu multe seminţe şi prevăzută cu un smoc de perişori albi, mătăsoşi; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunţat: *-ce-e*]

SALICILÁT, *salicilaţi*, s.m. Sare sau ester al acidului salicilic. ◇ *Salicilat de sodiu*, sare de sodiu a acidului salicilic, substanţă cristalină, albă, cu gust caracteristic şi cu miros slab,

solubilă în apă, în glicerină, în alcool, folosită ca medicament, drept conservant etc.

SALICÍLIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid salicilic*, HOC_6H_4COOH, acid ortohidroxibenzoic, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă, folosit ca antiseptic slab, drept conservant, în unele sinteze organice, ca intermediar în fabricarea unor coloranți, a aspirinei etc.; acid ortohidroxibenzoic.

SALÍN, -Ă, *salini, -e*, adj. Care conține sare (4).

SALÍNĂ, *saline*, s.f. Mină din care se extrage sare (4); ocnă.

SALIVÁR, -Ă, *salivari, -e*, adj. Care aparține salivei, care se referă la salivă, de salivă. ◇ *Glandă salivară*, fiecare dintre glandele situate în cavitatea bucală și care secretă saliva.

SALÍVĂ s.f. Lichid puțin vîscos, secretat de glandele salivare și eliminat în cavitatea bucală ca răspuns reflex la prezența hranei, alcătuit din apă, mucoproteine, săruri minerale și fermentul ptialină, cu rol în masticație, în deglutiție și în digestia bucală.

SALPÉTRU s.n. Nume generic, mai vechi, dat azotaților naturali (de sodiu și de potasiu) și celor sintetici (de calciu și de amoniu), folosiți ca îngrășăminte agricole, la fabricarea acidului azotic etc. ◇ *Salpetru de Chile*, nitrat de sodiu. *Salpetru de India*, nitrat de potasiu.

SALT, *salturi*, s.n. **1.** Mișcare bruscă prin care corpul se desprinde de la pămînt, sărind pe loc sau deplasîndu-se; mișcare de deplasare bruscă în zbor. **2.** Trecere bruscă de la o situație ori stare la alta (superioară).

SALUTÁR, -Ă, *salutari, -e*, adj. Care este potrivit, binevenit într-o anumită împrejurare.

SÁLVĂ, *salve*, s.f. Serie de lovituri de tun sau de pușcă trase în același timp.

SALVGARDÁ, *salvgardez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A apăra, a proteja, a lua sub ocrotire un bun moral, social etc. ◆ A salva.

SALVCONDÚCT, *salvconducte*, s.n. Document care acorda cuiva, în trecut, liberă trecere pe un teritoriu străin sau într-o zonă de război.

SÁLVIE, *salvii*, s.f. Plantă erbacee anuală, ornamentală, din familia labiatelor, dicotiledonată, cu frunze mari, dințate și opuse, cu flori colorate în roșu aprins *(Salvia splendens)*.

SAMÁRĂ, *samare*, s.f. Tip de fruct uscat indehiscent, cu o singură sămînță, prevăzut cu aripi laterale (la ulm, arțar, frasin), care sînt prelungiri ale pericarpului.

SAMÁRIU s.n. Sm cu Z=62. Element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor.

SAMAVÓLNIC, -Ă, *samavolnici, -ce*, adj. (Despre acțiunile oamenilor; adesea adverbial) Făcut după bunul plac personal și nesocotind voința, dorința, drepturile altora; arbitrar, abuziv.

SAMÚR, (1) *samuri*, s.m., (2) *samururi*, s.n. **1.** S.m. Mamifer carnivor cu blana prețioasă, de culoare cenușie cu o pată albă pe piept; zibelină *(Martes zibellina)*. **2.** S.n. Blană de samur (1) prelucrată.

SANATÓRIU, *sanatorii*, s.n. Instituție medicală pentru tratarea bolilor care cer o perioadă lungă de tratament.

SANCTUÁR, *sanctuare*, s.n. Loc într-un templu sau într-o biserică socotit sfînt și interzis laicilor. ◆ (Livr.) Biserică; templu. [Pronunțat: *-tu-ar*]

SANCȚIÚNE, *sancțiuni*, s.f. **1.** Aprobare dată unei legi de către șeful statului, pentru a o face executorie; confirmare a unui act de către o autoritate sau de către o instanță superioară celei care l-a emis, pentru a-i da valabilitate. ◆ Aprobare, întărire, confirmare; consfințire. **2.** Pedeapsă pre-

văzută de lege pentru cei care calcă dispoziţiile ei. [Pronunţat: *-ţi-u-*]

SANGUÍNĂ s.f. Mineral de culoare roşiatică-brună care conţine oxid feric natural.

SANGVÍN, -Ă, *sangvini, -e,* adj. **1.** Care aparţine sîngelui, privitor la sînge, la compoziţia sau la circulaţia sa în organism. ◇ *Circuit sangvin* sau *circulaţie sangvină,* deplasare a sîngelui în vasele sangvine. **2.** (Despre oameni) La care circulaţia sîngelui este foarte activă; sangvinic. ◇ *Temperament sangvin,* tip temperamental vioi, mobil, cu mare capacitate de adaptare la orice fel de împrejurări, aproape întotdeauna bine dispus, stabilind cu uşurinţă contacte cu alte persoane, neînclinat spre sentimente puternice şi stabile, care poate fi stăpînit cu uşurinţă şi educat în acest sens.

SANIDÍNĂ s.f. Feldspat potasic incolor, alb, roz ori cenuşiu, cu luciu sticlos, cristalizat în sistemul monoclinic.

SANSCRÍT, -Ă, *sanscriţi, -te,* adj. **1.** (În expr.) *Limba sanscrită* (şi substantivat, f.), veche limbă indo-europeană din India, în care este scrisă cea mai mare parte din vechea literatură clasică indiană. **2.** Care este scris în limba sanscrită, care aparţine limbii sanscrite, privitor la limba sanscrită.

SANTÁL, *santali,* s.m. Nume dat mai multor arbori tropicali cu rădăcini puternice, cu lemn alb, dens, mirositor şi foarte rezistent, sau brun-roşiatic şi fără miros, cu frunze mari şi cu flori grupate în ciorchini, din a căror rădăcină şi lemn alb se extrage, prin distilare, un ulei folosit în medicină şi în parfumerie, şi din al căror lemn se execută mobilă de lux *(Santalum).*

SANTINÉLĂ, *santinele,* s.f. Militar înarmat care asigură serviciul de pază a unui post, a unei instituţii etc.

SAPONIFICÁRE, *saponificări,* s.f. Reacţie chimică de hidroliză bazică a grăsimilor, în urma căreia rezultă sarea acidului gras superior şi glicerina.

SAPROFÁG, -Ă, *saprofagi, -gc,* adj. (Despre unele organisme) Care se hrăneşte cu substanţe organice moarte.

SAPROFÍT, -Ă, *saprofiţi, -te,* s.n., adj. (Organism vegetal sau microorganism) care îşi procură hrana din substanţe organice în descompunere (din cadavrele animalelor şi din plante).

SAPROPÉL, *sapropeluri,* s.n. Mîl bogat în substanţe organice aflate în diferite stadii de descompunere, format în ape sărace în oxigen (mări, lagune, lacuri), care are efecte terapeutice şi din care iau naştere rocile-mamă de petrol, bitumenele etc.

SARAMÚRĂ, *saramuri,* s.f. **1.** Soluţie apoasă de clorură de sodiu, de diferite concentraţii, folosită în industria chimică, în agricultură, în tăbăcărie şi în gospodărie. **2.** Apă naturală care conţine sare (4); izvor de apă sărată; slatină.

SARCÁSM, *sarcasme,* s.n. (Atitudine de) ironie aspră, usturătoare; batjocură necruţătoare.

SARCÁSTIC, -Ă, *sarcastici, -ce,* adj. (Adesea adverbial) Plin de sarcasm.

SĂRCINĂ, *sarcini,* s.f. **1.** Noţiune care indică, la femeie, existenţa zigotului, adică produsul rezultat din unirea ovulului cu spermatozoidul; graviditate. ◆ Stare a femeii (şi perioadă care durează) din momentul fixării în uter a ovulului fecundat de spermatozoid şi pînă la naştere. **2.** Mărime fizică ce produce o stare de solicitare mecanică într-un corp solid deformabil sau într-un sistem fizic. ◇ *Sarcină electrică,* mărime scalară ce caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul său un cîmp electric sau de a fi acţionat atunci cînd se află în cîmpul electric al altui corp. ◆ Putere activă dată sau luată de un sistem tehnic generator, transmiţător sau transfor-

mator de energie. **3.** Legătură (de lemne, de paie etc.) care poate fi dusă de cineva în spinare sau cu brațele.

SARCOFÁG, *sarcofage*, s.n. Sicriu monumental (antic) făcut din piatră, bronz etc. și, de obicei, ornamentat artistic.

SARCOLÉMĂ, *sarcoleme*, s.f. Membrană care învelește fibra musculară (netedă sau striată).

SARCOPLÁSMĂ, *sarcoplasme*, s.f. Citoplasmă a fibrelor musculare netede, care conține miofibrile, mai abundentă în jurul nucleului.

SARCÓPT, *sarcopți*, s.m. Parazit microscopic din clasa arahnidelor, care trăiește în galerii săpate în pielea oamenilor și a animalelor și provoacă scabia *(Sarcoptes scabiae)*.

SÁRDĂ adj. (În expr.) *Limba sardă* (și substantivat, f.), limbă romanică vorbită în Sardinia.

SARDÓNIC, -Ă, *sardonici, -ce*, adj. (Livr.; despre rîs, zîmbet etc.; adesea adverbial) Care exprimă batjocură necruțătoare sau satisfacție răutăcioasă.

SÁRE, (1-3) *săruri*, s.f. (Chim.) **1.** Substanță compusă, în structura căreia intră atomi de metal și radicali acizi, rezultată prin înlocuirea, totală sau parțială, a hidrogenului ionizabil al unui acid cu un element electropozitiv sau cu radical pozitiv. **2.** Substanță care, în soluție apoasă, pune în libertate ioni de metal și de radical acid. **3.** Substanță care rezultă în urma unei reacții de neutralizare ce are loc între un acid și o bază sau între anhidridele lor. ◆ *Sare acidă*, sare provenită dintr-un acid ai cărui atomi de hidrogen nu au fost complet înlocuiți cu un metal sau cu un radical și care, prin ionizare, dă ioni de hidrogen, astfel că soluția ei are reacție acidă. *Sare bazică*, sare în molecula căreia intră grupa hidroxil. *Sare complexă*, compus format din unirea a două sau a mai multor săruri, putînd fi considerat ca sarea normală a unui acid complex. *Sare neutră*, sare provenită dintr-un acid al cărui atom de hidrogen ionizabil a fost înlocuit total cu metale sau cu radicali bazici. *Sare amară*, sulfat de magneziu. *Sare de lămîie*, **a)** acid citric; **b)** (impr.) acid tartric. *Sare de măcriș*, acid oxalic. *Sarea lui Glauber*, sulfat de sodiu. *Sare dublă*, sare formată prin cristalizarea împreună, în raporturi definite, a două săruri simple. *Sare mixtă*, sare a unui acid polibazic ai cărui atomi de hidrogen ionizabili au fost înlocuiți cu atomi de metal diferiți sau cu radicali pozitivi diferiți. *Sare Seignette*, tartrat dublu de sodiu și potasiu. *Sare cuaternară de amoniu*, produs de alchilare totală a amoniacului, în care cei patru radicali pot fi identici sau diferiți. **4.** (Și în expr. *sare de bucătărie*) Clorură de sodiu. ◇ *Sare gemă*, clorură de sodiu naturală.

SÁRICĂ, *sarici*, s.f. Manta țărănească lungă și mițoasă pe care o poartă oamenii de la munte (mai ales ciobanii).

SARMAȚIÁN, -Ă, *sarmațieni, -e*, s.n., adj. **1.** S.n. Ultimul etaj al miocenului din sud-estul Europei, reprezentat, în țara noastră, prin depozite de nisipuri și de argile, caracterizat printr-o faună de lamelibranhiate, gasteropode, foraminifere etc. adaptate la un regim de ape puțin sărate, adesea depozitele conținînd zăcăminte de petrol, de gaze naturale și de cărbuni. **2.** Adj. Care aparține sarmațianului (1), privitor la sarmațian. [Pronunțat: *-ți-an*]

SAS, *sași*, s.m. Persoană care face parte din populația germană colonizată, între sec. XII și XIII, în unele regiuni ale Transilvaniei.

SAȘÍU, -ÍE, *sași*, adj. (Despre oameni) Care se uită cruciș; strabic.

SAT, *sate*, s.n. Așezare rurală, mai mare decît cătunul și de obicei mai mică decît comuna, a cărei populație

se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura.

SATANÍSM s.n. Motiv literar (larg abordat în romantism) potrivit căruia Satana (Diavolul) este eroul neînțeles, nedreptățit, care se revoltă împotriva ordinii divine sau a oricărei ordini prestabilite, pentru a restabili adevărul și dreptatea, dar care, neizbutind din cauza însingurării, cade în blazare, reflexivitate, melancolie; demonism.

SATELÍT, *sateliți*, s.m. Corp ceresc care se rotește în jurul altui corp ceresc, însoțindu-l în cursul mișcării lui de revoluție; satelit natural. ◇ *Satelit artificial*, corp metalic de forme diverse (prevăzut cu aparataj), lansat de oameni în spațiul interplanetar cu ajutorul unei rachete și care apoi se rotește în jurul pământului fără a mai avea nevoie de propulsie.

SÁTIRĂ, *satire*, s.f. Specie a poeziei lirice în care sînt condamnate și ridiculizate defecte morale ale oamenilor, aspecte negative ale societății etc.

SATÍRIC, -Ă, *satirici, -ce*, adj. Cu caracter de satiră; care aparține satirei; care satirizează.

SATIRIZÁ, *satirizez*, vb. I. Tranz. A critica și a ridiculiza pe cineva sau ceva (pentru defecte, aspecte negative etc.).

SATISFÁCȚIE, *satisfacții*, s.f. **1.** Sentiment de mulțumire, de plăcere. ◆ Ceea ce provoacă mulțumire; motiv, prilej de a fi satisfăcut. **2.** Act prin care cineva repară o jignire adusă cuiva; act prin care cineva obține sau dă cuiva ceea ce pretinde, ceea ce dorește sau ceea ce i se cuvine.

SATÍR, *sattre*, s.n. Unealtă formată dintr-un corp de oțel cu tăiș fixat într-o coadă (scurtă) de lemn, folosită în trecut ca armă de luptă sau de călăul care tăia capul condamnaților la moarte.

SATURÁ, *saturez*, vb. I. Tranz. A aduce un sistem fizico-chimic sau tehnic în stare de saturație. ◇ Refl. *O soluție care s-a saturat.*

SATURÁNT, -Ă, *saturanți, -te*, adj. (Fiz.; despre vapori) Care se află în contact cu lichidul care i-a produs și care are presiune maximă.

SATURÁT, -Ă, *saturați, -te*, adj. (Chim.; despre soluții) În care, în anumite condiții, nu se mai poate dizolva o nouă cantitate de substanță. ◆ (Despre compuși organici) În care valența tuturor atomilor din moleculă este complet satisfăcută, atomii fiind legați între ei prin legături de valență simple; care nu mai are valențe libere.

SATURÁȚIE s.f. **1.** Stare a unui mediu gazos în care nu se mai poate vaporiza o nouă cantitate dintr-un anumit lichid; stare a unui sistem fizic în care o anumită mărime caracteristică a atins o valoare maximă. **2.** Saț, săturare, îndestulare; îmbuibare.

SATURNÍSM s.n. Boală profesională provocată de o intoxicație cronică cu plumb, sau cu combinațiile lui.

SAȚ s.n. (Pop.) Senzație, stare a celui sătul de ceva; saturație, săturare.

SAȚIETÁTE s.f. (Rar) Saț. [Pronunțat: *-ți-e-*]

SAVÁNĂ, *savane*, s.f. Fitocenoză erbacee caracteristică regiunilor tropicale aride de cîmpie, formată din graminee înalte de 2—3 m și din arbuști spinoși, copaci pitici sau arbori rezistenți la secetă, care adăpostește ca animale specifice girafe, elefanți, lei etc.

SAVÁNT, -Ă, *savanți, -te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) cu cunoștințe vaste și temeinice, care creează în domeniul științei; erudit. **2.** Adj. Care conține multă știință; care denotă știință, artă, pricepere, măiestrie.

SAVOÁRE s.f. Gust plăcut, deosebit al unui aliment. ◆ Fig. Farmec; haz.

SAXIFRÁGĂ, *saxifragi*, s.f. Plantă erbacee dicotiledonată din familia sa-

xifragaceelor, perenă, cu frunze ovate sau alungite, dispuse bazal în rozetă, cu flori albe sau purpurii punctate, cu fructul o capsulă, care creşte pe stînci pietroase în zona alpină *(Saxifraga aizoon)*.

SĂGETĂ, *săgetez*, vb. I. Tranz. A se uita la cineva cu o privire ascuţită, concentrată, pătrunzătoare; a străpunge pe cineva cu privirea.

SĂLĂŞ, *sălaşe*, s.n. (Pop.) Adăpost unde cineva capătă (pentru o vreme) găzduire.

SĂLĂŞLUÍ, *sălăşluiesc*, vb. IV. Tranz. şi intranz. (Pop.) A-şi găsi sau a da cuiva (pentru o vreme) adăpost.

SĂLBĂTIC, -Ă, *sălbatici*, *-ce*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj. (Despre animale) Care nu este domesticit, îmblînzit; greu de stăpînit, nedomolit, aprig, fioros; sperios. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care aparţine unor grupuri de oameni aflaţi în prima perioadă de dezvoltare a societăţii omeneşti; (om) primitiv. **3.** Adj. (Despre ţinuturi, terenuri, pămînturi) Pustiu nelocuit; neumblat.

SĂMĂNĂTORÍSM s.n. Curent ideologic-literar manifestat la începutul sec. XX, în România, în revista „Sămănătorul", care condamna stările sociale existente, opunînd oraşului „viciat" de civilizaţie imaginea idilică a satului patriarhal cu aşa-zisa armonie socială, militînd pentru unitate naţională, pentru ridicarea nivelului cultural al satului, preţuind valorile naţionale (conservate de ţărănime), cultivînd o literatură de inspiraţie rurală şi istorică.

SĂMÎNŢĂ, *seminţe*, s.f. **1.** Organ al plantelor superioare (spermatofite, gimnosperme şi angiosperme) închis în fruct, care conţine embrionul, din care, în condiţii favorabile, se dezvoltă o nouă plantă; parte a plantelor superioare închisă în fruct, care conţine embrionul provenit din ovul, din care se dezvoltă o nouă plantă. **2.** Nume dat ouălor unor insecte (lepidoptere). **3.** Produs al glandelor genitale ale animalelor şi ale oamenilor, din care se dezvoltă fătul; spermă. **4.** (Pop.) Progenitură, urmaş, descendent. **5.** (Pop.) Specie, gen, fel, soi. **6.** (Pop.) Viţă, neam, seminţie. **7.** Germen.

SĂPTĂMÎNĂ, *săptămîni*, s.f. Perioadă de şapte zile consecutive, care se socoteşte (la noi) de luni dimineaţa pînă duminică seara.

SĂPUN, *săpunuri*, s.n. Sare a acizilor graşi superiori, obţinută prin saponificarea grăsimilor vegetale sau animale cu baze (în special alcalii).

SCĂBIE s.f. Boală parazitară a pielii, la oameni şi la animale, provocată de arahnidul sarcoptul scabiei, care se manifestă prin mîncărime, iritaţie, căderea părului etc.; rîie.

SCADÉNŢĂ, *scadenţe*, s.f. Termen de plată, soroc; expirare a datei la care trebuie onorată o datorie. ◆ Termen pînă la care cineva este obligat să facă ceva.

SCAFÁNDRU, **(1)** *scafandri*, s.m., **(2)** *scafandre*, s.n. **1.** S.m. Persoană specializată în lucrări sub apă cu ajutorul unui aparataj special; scafandrier. **2.** S.n. Costum special, impermeabil, închis ermetic, prevăzut cu aparat respirator, cu care se îmbracă scafandrii **(1)** cînd coboară sub apă, aviatorii care zboară la altitudini înalte şi cosmonauţii.

SCALÁR, -Ă, *scalari*, *-e*, adj., s.m. **1.** Adj., s.m. (Mărime) care este caracterizată printr-o anumită valoare numerică (obţinută cu ajutorul unei unităţi de măsură) şi reprezentată printr-un număr real. **2.** S.m. (Mat.) Element al unui corp peste care se consideră un spaţiu vectorial; număr.

SCALARIFÓRM, -Ă, *scalariformi*, *-e*, adj. **1.** (Bot.; în expr.) *Ţesut* sau *vas scalariform*, ţesut sau vas cu structură transversală, asemenea unei scări. **2.** (Zool.; în expr.) *Sistem nervos scalari-*

form, sistem nervos cu ganglionii dispuși pereche și uniți între ei prin fibre nervoase, în lung și în lat, dînd aspectul unei scări (la anelide, amfineurieni).

SCÂMĂ, *scame*, s.f. Fir subțire și scurt, destrămat dintr-o țesătură.

SCANDĂ, *scandez*, vb. I. Tranz. A recita versuri (de obicei grecești sau latine), descompunîndu-le în diferitele lor unități metrice sau silabice.

SCANDALIZĂ, *scandalizez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) indigna, a (se) revolta în fața unei fapte rușinoase, a unui abuz, a unei nedreptăți etc.

SCÂNDIU s.n. Sc cu Z = 21. Element chimic cu caracter metalic, din grupa elementelor tranziționale a sistemului periodic al elementelor, alb-argintiu, refractar și casant.

SCAPULÁR, -Ă, *scapulari*, *-e*, adj. Care aparține scapulei, care se referă la scapulă, din regiunea scapulei. ◇ *Centură scapulară*, centură formată din clavicule și omoplați, care leagă membrele superioare de trunchi.

SCÁPULĂ, *scapule*, s.f. Os de formă lată, triunghiulară, situat posterior, care, împreună cu clavicula și cu coracoidul, formează centura scapulară, la animalele tetrapode (batracieni, reptile și păsări), și omoplatul (la mamifere și la om). ◆ Omoplat.

SCARABÉU, *scarabei*, s.m. 1. Insectă din ordinul coleopterelor, cu corpul lat și turtit, de culoare neagră, cu capul și cu picioarele dințate, care se hrănește cu excremente *(Scarabaeus sacer)*. 2. Pecete, piatră gravată, bijuterie care înfățișează un scarabeu (1), simbol al reînvierii la egiptenii antici.

SCÁRĂ, *scări*, s.f. 1. Succesiune, șir, serie ordonată de elemente (mărimi, cifre etc.), așezate în ordine crescîndă, descrescîndă sau cronologică, servind la stabilirea valorii unei mărimi. ◇ *Scara durităților* (sau *de duritate*, *Mohs*), sistem convențional de notare a durității unor materiale solide, clasificate în ordinea crescîndă a durității lor, în care se atribuie talcului duritate minimă (1) și diamantului duritate maximă (10), în scara cu 10 valori (scara Mohs, 1818), sau talcului duritate minimă (1) și diamantului duritate maximă (15), în scara cu 15 valori (scara Mohs, 1949). 2. Serie de diviziuni, la unele aparate și instrumente (termometru, barometru etc.), formînd o linie gradată, cu ajutorul căreia se face determinarea unei mărimi, prin deplasarea unei părți mobile. 3. Raportul dintre lungimea unui segment de pe hartă și lungimea reală a acelui segment, notat sub forma unei fracții, $\frac{1}{n}$, al cărei numitor indică gradul de micșorare a detaliilor din natură reprezentate pe hartă. 4. Măsură, proporție, nivel. 5. (Zool.; în expr.) *Scara zoologică* (sau *animală*), șirul neîntrerupt al animalelor organizate, de la cele mai simple pînă la cele mai complicate, adică de la protozoare la om. 6. (În expr.) *Scară muzicală*, succesiunea sunetelor muzicale cuprinzînd aproximativ opt octave.

SCARLATÍNĂ, *scarlatine*, s.f. Boală infecțioasă, contagioasă și epidemică (mai ales la copii), care se manifestă prin febră, dureri în gît și o erupție roșie pe tot corpul, urmată de descuamare; vărsat mare.

SCÁUN, *scaune*, s.n. Unitate teritorial-administrativă a sașilor și a secuilor din Transilvania, în evul mediu, cu caracter militar.

SCĂDÉRE, *scăderi*, s.f. (Mat.) 1. (Pentru numere) Operație care asociază, după anumite reguli, perechii de numere a și b numărul c (care, în mulțimea N, există numai dacă $a \geqslant b$, altfel operația nu este posibilă în această mulțime), astfel încît: $a = b + c$. 2. (Pentru un grup aditiv G) Operație care asociază unei perechi de elemente a, $b \in G$ elementul $a + (-b)$, unde $-b$ este simetricul

(opusul) lui *b*; se notează prin semnul — (minus).

SCĂPĂRÁ, *scápăr*, vb. I. Intranz. A produce scîntei (prin lovirea cremenei cu amnarul). ◆ Fig. (Despre ochi) A avea o privire vie, scînteietoare.

SCĂPĂTÁ, pers. 3 *scápătă*, vb. I. Intranz. (Pop.; despre soare) A coborî aproape de sau sub linia orizontului; a apune, a asfinți.

SCĂRÎȚĂ, *scăriţe*, s.f. (Anat.) Unul dintre cele trei oscioare ale urechii mijlocii, situat între membrana timpanului şi membrana ferestrei ovale, avînd rolul de a transmite vibraţiile timpanului, prin fereastra ovală, la receptorii acustici.

SCĂZĂTÓR, *scăzători*, s.m. (Mat.) Al doilea termen al unei scăderi, elementul care se scade din alt element al aceleiaşi mulţimi.

SCENÁRIU, *scenarii*, s.n. Textul succint al unei piese de teatru, al unui spectacol sau al unui film (după o operă literară), inclusiv indicaţiile de decor, de regie etc.

SCÉNĂ, *scene*, s.f. **1.** Partea din faţă, mai ridicată şi special amenajată, în incinta unei săli de spectacole sau în aer liber, unde se desfăşoară reprezentaţiile. **2.** Subdiviziune a unui act dintr-o operă dramatică, marcată prin intrarea sau ieşirea unui personaj.

SCENOGRAFÍE s.f. Arta de a executa decoruri, costume etc. pentru un spectacol.

SCÉPTIC, -Ă, *sceptici, -ce*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care nu are încredere în nimic, care se îndoieşte de toate. **2.** Adj. Care aparţine scepticismului, privitor la scepticism, care este adept al scepticismului.

SCEPTICÍSM s.n. **1.** Concepţie filozofică sau atitudine care susţine că omul nu poate cunoaşte adevărul lumii şi vieţii, că nu are posibilitatea să deosebească binele de rău, dreptul de nedrept etc. **2.** Atitudine de neîncredere, de îndoială (exagerată).

SCÉPTRU, *sceptre*, s.n. Un fel de baston (împodobit) purtat de suverani ca simbol al puterii lor; (înv.) schiptru.

SCHELÉT, *schelete*, s.n. Partea osoasă sau calcaroasă a unui animal (vertebrat); sistem osos.

SCHEMÁTIC, -Ă, *schematici, -ce*, adj. Care are în vedere numai liniile generale, fără prezentarea amănuntelor. ◆ (Depr.) Care nu iese din tipare fixe, din şabloane; fără adîncime, superficial; rigid, dogmatic.

SCHEMATÍSM s.n. Tendinţă, mod de a concepe, de a înfăţişa o construcţie, o doctrină, o operă etc. într-o formă schematică ori simplistă; respectarea rigidă, dogmatică a unor formule, a unor tipare existente.

SCHEMATIZÁRE, *schematizări*, s.f. Procedeu analitico-sintetic în creaţia ştiinţifică şi tehnică, cu ajutorul căruia imaginea obiectelor este redusă la anumite însuşiri esenţiale.

SCHÉMĂ, *scheme*, s.f. **1.** Plan redus la cîteva linii sau idei generale principale, care permite o vedere de ansamblu asupra unei lucrări. **2.** Reprezentare grafică simplificată prin simboluri, figuri geometrice şi linii a unui proces tehnolgic, a unei instalaţii etc.

SCHÉPSIS s.n. (Fam.) Minte, pricepere, judecată; perspicacitate.

SCHÍJĂ, *schije*, s.f. Bucăţică de metal rezultată prin sfărîmarea, în urma exploziei, a unei bombe, a unei grenade etc.

SCHÍMĂ, *schime*, s.f. (Reg. şi fam.) Gest. ◆ Mişcare ori strîmbătură a feţei.

SCHIMB, *schimburi*, s.n. **1.** Înlocuire a cuiva cu altcineva sau a ceva cu altceva (de aceeaşi natură). **2.** Faptul de a ceda un lucru, un bun etc. pentru a lua altul în locul lui. ◆ (Ec. pol.) Sferă a reproducţiei sociale care mijloceşte legătura dintre producţie şi

repartiție, pe de o parte, și consum, pe de altă parte. ◆ Transformare a unei sume de bani în alta de aceeași valoare, dar constînd din alte monede. **3.** (Fiz.) Trecere a unei energii, a unei sarcini electrice, a unei particule etc. de la un sistem fizic la altul, dintr-o parte în alta.

SCHIMBĂTÓR, -OÁRE, *schimbători, -oare,* adj., s.n. **1.** Adj. Care se schimbă ușor; nestabil, variabil. **2.** S.n. Sistem tehnic (aparat, dispozitiv, instalație etc.) sau fizico-chimic (substanță) care permite să se modifice valoarea mărimilor caracteristice altui sistem tehnic sau fizico-chimic, direcția mersului unui vehicul etc. ◇ *Schimbător de căldură*, aparat sau instalație folosite pentru a transfera căldura de la un corp mai cald către altul mai rece. *Schimbător de ioni*, substanță, naturală sau sintetică, anorganică sau organică, avînd proprietatea de a schimba ionii lor cu ionii unei soluții cu care vine în contact și în care nu se dizolvă, folosită la dedurizarea apelor naturale, la purificarea siropului de zahăr, a glicerinei, la decolorări etc.

SCHÍMNIC, -Ă, *schimnici, -ce,* s.m. și f. (Rar) Persoană (călugăr sau călugăriță) retrasă departe de lume, într-un loc pustiu și ducînd o viață de posturi și de rugăciuni; pustnic, sihastru.

SCHÍSMĂ, *schisme,* s.f. Dezbinare, conflict, neînțelegere pe chestiuni (religioase) de principiu între grupuri sau între persoane unite pînă atunci.

SCHIT, *schituri,* s.n. Mănăstire sau așezare călugărească mică situată într-un loc retras.

SCHIȚÁ, *schițez,* vb. I. Tranz. **1.** A desena ceva în mod schematic, a executa în cîteva linii generale un desen preliminar, fugitiv. **2.** A fixa punctele principale ale unui plan, ale unei lucrări, a proiecta în linii mari; a concepe.

SCHÍȚĂ, *schițe,* s.f. **1.** Desen, sculptură, plan arhitectural în care autorul conturează în linii mari și caracteristice un subiect care îl preocupă (și care servește la realizarea formei definitive); crochiu. ◆ Plan inițial și sumar al unei lucrări; schemă. **2.** Specie literară a genului epic, de dimensiuni mai reduse decît nuvela, care zugrăvește un moment de viață, o împrejurare caracteristică etc. la care participă unul sau mai multe personaje.

SCHIZOGONÍE, *schizogonii,* s.f. (Biol.) Reproducere prin despicare sau prin fisiune, la protozoare și la plantele inferioare (fitoflagelate); înmulțire prin separare sau prin diviziune multiplă.

SCHIZOPÓD, *schizopode,* s.n. (La pl.) Ordin de crustacee inferioare (entomostracee), terestre sau marine, mici, cu picioarele ramificate; (și la sg.) crustaceu care face parte din acest ordin.

SCIÉNTICĂ s.f. Știința despre știință, ramură nouă a științei contemporane. [Pronunțat: *sci-en-*]

SCIFOZOÁR, *scifozoare,* s.n. (La pl.) Clasă de celenterate marine solitare care înoată activ prin apă, cu corpul gelatinos și transparent, cuprinzînd meduzele fără văl. [Pronunțat: *-zo-ar*]

SCINDÁRE, *scindări,* s.f. Descompunere a unui compus chimic în compuși mai simpli, sub acțiunea unui agent fizic sau chimic. ◆ Împărțire a unui tot în mai multe părți.

SCINTILÁȚIE, *scintilații,* s.f. **1.** Modificare de intensitate și de coloratie a luminii stelare, datorită refracției sale neregulate în atmosferă. **2.** Lumină emisă de o substanță fluorescentă sub influența particulelor ionizante. **3.** Scînteiere, sclipire.

SCIȚI s.m. pl. Populație iraniană (făcînd parte din marele grup de populație indo-europeană) care a trăit timp de mai multe secole, înaintea erei noastre, în regiunile din nordul Mării Negre, fiind supusă de sarmați în sec. III î.e.n.

SCIZIPARITÁTE s.f. Formă de reproducere asexuată, la unele organisme pluricelulare celenterate şi la diferiţi viermi, care constă în scindarea lor în două sau în mai multe părţi aproximativ egale.

SCIZIÚNE, *sciziuni*, s.f. Despărţire, ruptură intervenită în urma unor grave neînţelegeri pe chestiuni de principiu între persoane sau între grupuri de persoane care formau înainte un întreg organizat. [Pronunţat: *-zi-u-*]

SCÎNTÉIE, *scîntei*, s.f. **1.** Mică particulă aprinsă, luminoasă, care se stinge repede. **2.** Fig. Părticică neînsemnată din ceva; fărîmă, pic. [Pronunţat: *-te-ie*]

SCLAV, -Ă, *sclavi, -e*, s.m. şi f. Persoană lipsită complet de mijloace de producţie şi de orice drepturi, aflată în proprietatea deplină a unui stăpîn pentru care munceşte.

SCLAVAGÍSM s.n. Orînduire social-economică ce a urmat comunei primitive, caracterizată prin existenţa proprietăţii private a stăpînului de sclavi asupra mijloacelor de producţie şi asupra sclavilor.

SCLAVÍE, *sclavii*, s.f. Stare de totală dependenţă economică, socială şi politică în care este ţinută o ţară, o clasă socială, un individ; sclavaj.

SCLERENCHÍM, *sclerenchimuri*, s.n. Ţesut vegetal mecanic alcătuit din celule moarte, lungi, cu pereţi îngroşaţi şi lignificaţi, avînd rol de susţinere.

SCLEROPROTEÍNĂ, *scleroproteine*, s.f. (Biol.) Proteină fibroasă.

SCLERÓT, *scleroţi*, s.m. Organ de rezistenţă, la unele ciuperci, format din îngrămădiri de hife întreţesute, învelit de un strat protector şi care, în condiţii favorabile, produce organe de fructificaţie.

SCLERÓTICĂ, *sclerotice*, s.f. Înveliş exterior al globului ocular, la vertebrate, opac, dur şi rezistent, constînd dintr-o membrană fibroasă care, în partea anterioară, se continuă cu corneea, iar în partea posterioară este străbătută de nervul optic, avînd rol protector; (pop.) albul ochiului, albuş.

SCLIFOSÍ, *sclifosesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A se arăta nemulţumit fără motiv, prin manifestări zgomotoase, forţate, nefireşti.

SCOÁRŢĂ, *scoarţe*, s.f. **1.** (Bot.) Înveliş extern al plantelor, ţesut parenchimatic format din straturi de celule vii şi mari, cu spaţii intercelulare, care se găseşte în rădăcină, în tulpină şi în crengi; coajă. ◇ *Scoarţă secundară*, feloderm. **2.** (Anat.; în expr.) *Scoarţa cerebrală*, pătură de substanţă nervoasă cenuşie situată la suprafaţa emisferelor cerebrale, constituind sediul activităţii nervoase superioare, existentă la animalele vertebrate, în special la mamifere; cortex cerebral. **3.** (Geol.; şi în expr. *scoarţa terestră*) Înveliş extern solid al globului pămîntesc, cu o grosime care variază între 5—10 km, sub zonele oceanice, şi între 30—100 km, în regiunile platformelor continentale, divizat, prin marile fracturi profunde, în mai multe porţiuni (plăci), în continuă mişcare.

SCÓICĂ, *scoici*, s.f. **1.** Nume dat mai multor specii de moluşte care au corpul moale, ocrotit de două valve calcaroase, de obicei cenuşii, care formează scheletul extern al animalului; lamelibranhiat. **2.** Scheletul calcaros al scoicii (1); cochilie. ◆ Cochilie de melc.

SCOLÁSTIC, -Ă, *scolastici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Mod de gîndire şi de activitate intelectuală bazat pe cunoştinţe formale, rupte de practică. **2.** Adj. Care aparţine scolasticii (1), privitor la scolastică, specific scolasticii.

SCÓLEX, *scolexuri*, s.n. Extremitatea anterioară a teniei, pe care se află organele de fixare (ventuze, cîngi).

SCOLIÓZĂ, *scolioze*, s.f. Deficiență fizică constînd în deviația laterală a coloanei vertebrale, datorită întinderii ligamentelor și atrofiei mușchilor intervertebrali, sau îmbolnăvirii structurii osoase a vertebrelor. [Pronunțat: *-li-o-*]

SCOLOPÉNDRĂ, *scolopendre*, s.f. Miriapod mic, de culoare galbenă-cafenie deschisă, lung de 8—10 cm, care trăiește în locuri umede și întunecoase și se hrănește cu larve de insecte sau cu gasteropode; cîrcăiac *(Scolopendra cingulata)*.

SCONCS, (1) *sconcși*, s.m., (2) *sconcsuri*, s.n. 1. S.m. Mic mamifer carnivor din America, înrudit și asemănător cu dihorul, vînat sau crescut pentru blana sa prețioasă, de diverse culori *(Mephitis mephitis)*. 2. S.n. Blana prelucrată a sconcsului (1).

SCONT, *sconturi*, s.n. Operație de credit care constă în cumpărarea efectelor de comerț de către bănci, cu reținerea din valoarea lor nominală a dobînzii pînă la scadență și a unui comision. ◆ Sumă de bani reprezentînd dobînda la un împrumut, pe care o bancă și-o reține cu anticipație la acordarea împrumutului.

SCOP, *scopuri*, s.n. Categorie a determinismului social care exprimă raportul dintre factorii obiectivi și cei subiectivi, dintre legitate și activitatea oamenilor, devenită interes, care determină, pe planul conștiinței, țelurile și programele de acțiune ale oamenilor; imaginea ideală, anticipativă a rezultatelor activității omului, care acționează ca o lege psihologică și socială.

SCÓRBURĂ, *scorburi*, s.f. Gaură, scobitură (mare) în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru.

SCORBÚT, *scorbuturi*, s.n. Boală datorată lipsei de vitamina C din alimentație, care se manifestă prin slăbirea forței musculare, anemie, sîngerarea gingiilor, căderea dinților, apariția unor plăgi deschise etc.

SCORIACÉU, -ÉE, *scoriacei*, *-cee*, adj. (Despre roci) Care are aspectul unei scorii (2). [Pronunțat: *-ri-a-*]

SCÓRIE, *scorii*, s.f. 1. Zgură. 2. (Geol.; în expr.) *Scorie (vulcanică)*, material provenit din lava vulcanilor, avînd forma unui burete cu multe găuri (datorită unei răciri bruște) sau multe crăpături, caracteristic pentru piatra ponce.

SCÓRPIE, *scorpii*, s.f. 1. (Zool.) Scorpion. 2. (În basme) Ființă închipuită, cu însușiri supranaturale, de obicei ca un monstru feminin cu mai multe capete, care scoate flăcări pe nări și al cărei sînge ar avea însușiri miraculoase.

SCORPIÓN, *scorpioni*, s.m. Numele mai multor specii de arahnide inferioare, cu înfățișarea unui răcușor, care au, la extremitatea posterioară a abdomenului, o glandă cu venin care se deschide într-un ac, răspîndite în special în zonele tropicale, în România existînd specia *Euscorpius carpathicus;* scorpie. [Pronunțat: *-pi-on*]

SCORȚIȘOÁRĂ s.f. Scoarța aromatică, de culoare roșcată-cenușie, a scorțișorului, folosită drept condiment și în medicină.

SCORȚIȘÓR, *scorțișori*, s.m. Numele mai multor specii de arbori și de arbuști exotici a căror scoarță este folosită drept condiment sau în medicină; arbore de scorțișoară *(Cinnamomum)*.

SCORÚȘ, *scoruși*, s.m. Arbore din familia rozaceelor, cu frunze compuse, cu flori albe și cu fructe comestibile, brune sau galbene, cu lemnul foarte dens, dur și omogen, folosit în industria mobilelor *(Sorbus domestica)*.

SCORÚȘĂ, *scorușe*, s.f. Fructul comestibil al scorușului, poamă globuloasă, brună sau galbenă, cu gust astringent.

SCRIB, *scribi*, s.m. Termen prin care era denumit, în antichitate, de către egipteni, copistul sau funcționarul inferior (cu atribuții de contabil).

SCRÍPCĂ, *scripci*, s.f. (Pop.) Vioară.

SCRÍPETE, *scripeți*, s.m. Mecanism alcătuit dintr-o roată cu un șanț periferic, care servește la transmiterea unei forțe prin intermediul unui cablu sau al unui lanț ce rulează pe șanț; dispozitiv bazat pe mecanismul descris mai sus, care servește la ridicarea unor greutăți. ◇ *Scripete fix*, scripete fixat de un suport rezistent, caracterizat printr-o relație de egalitate între forța activă și rezistență. *Scripete mobil*, scripete ce se deplasează o dată cu rezistența, caracterizat de o forță activă egală cu jumătate din rezistență. *Scripete compus*, sistem format dintr-un scripete fix și din unul sau mai mulți scripeți mobili.

SCRIPTÚRĂ, *scripturi*, s.f. 1. (Astăzi rar) Biblie. 2. Fig. Operă literară, științifică etc. (de mare valoare, fundamentală).

SCRISOÁRE, *scrisori*, s.f. 1. Comunicare scrisă trimisă cuiva prin poștă sau prin intermediul unei persoane; epistolă, răvaș. 2. (Înv.) Hîrtie scrisă, document, act. 3. (La pl.) Operă literară în proză adresată unei persoane reale sau fictive, scrisă într-o formă familiară, agreabilă, în care se prezintă păreri personale asupra unei probleme de interes general, sînt înfățișate impresii (adesea critice) culese din medii sociale cunoscute, se evocă întîmplări sau chipuri de oameni etc.

SCRÎNCIOB, *scrîncioburi*, s.n. Leagăn de lemn (sau construcție cu mai multe leagăne fixate pe același schelet) care se balansează sau se învîrtește în jurul axului construcției, servind ca mijloc de distracție; dulap.

SCRÎȘNÍ, *scrîșnesc*, vb. IV. Tranz. A rosti, a spune ceva printre dinți (cu ură, cu mînie).

SCRUMBÍE, *scrumbii*, s.f. Nume dat mai multor (genuri de) pești teleosteeni, cu corpul alungit și turtit lateral, cu lungimi de 30—60 cm, care trăiesc în mările europene, de unde pătrund în fluviile din jur pentru a-și depune icrele.

SCRÚPUL, *scrupule*, s.n. Grad înalt de dezvoltare a conștiinței morale, a cinstei, a corectitudinii etc., manifestat în munca, în comportarea, în realizările cuiva. ◇ Expr. *Fără* (sau *lipsit de*) *scrupule*, (care se comportă, acționează) fără să țină seama de nici un considerent moral în atingerea unui scop.

SCRUTÁ, *scrutez*, vb. I. Tranz. A privi atent; a căuta să pătrundă cu privirea; a cerceta minuțios cu privirea. ◆ Fig. A încerca să pătrundă cu mintea, a analiza, a cerceta atent.

SCRUTÍN, *scrutine*, s.n. (Mod de) alegere a deputaților în organele puterii de stat.

SCUFÍE, *scufii*, s.f. (Bot.) Strat de celule parenchimatice care protejează conul de creștere al rădăcinii (meristemul); piloriză; țesut care înconjură și apără capsulele, sporogonul provenind din arhegoane, la licheni și la mușchi; caliptră.

SCUFUNDĂTÚRĂ, *scufundături*, s.f. (Geogr.) Adîncitură (a terenului).

SCULPTURÁL, -Ă, *sculpturali*, *-e*, adj. Care aparține sculpturii, referitor la sculptură; care sugerează o sculptură; lucrat ca o sculptură. ◆ Care este demn de a fi sculptat (datorită formelor sale); care are frumusețea formală a sculpturilor clasice.

SCULPTÚRĂ, (2) *sculpturi*, s.f. 1. Ramură a artelor plastice care are drept specific crearea de obiecte cioplite în trei dimensiuni din materiale dure (piatră, lemn, metal, fildeș etc.) sau modelate în materiale plastice, și care înfățișează cu predilecție reprezentări umane, de animale sau alte

forme. **2.** Operă artistică din domeniul sculpturii (1); lucrare a unui sculptor; ornament sculptat.

SCUND, -Ă, *scunzi, -de*, adj. Care este puțin înalt, care are înălțime mică.

SCURTCIRCUÍT, *scurtcircuite*, s.n. **1.** Legătură electrică între două puncte ale unei rețele sau instalații, avînd o rezistență foarte mică. **2.** Fenomen fizic care constă în întreruperea accidentală a curentului electric într-o rețea sau într-o instalație prin stabilirea unui scurtcircuit (1).

SCURTÉICĂ, *scurteici*, s.f. Haină scurtă (pînă la genunchi), de obicei îmblănită, purtată mai ales la țară.

SCUT, *scuturi*, s.n. **1.** Armă defensivă de metal, de piele etc., de diverse forme și mărimi, cu care luptătorii din antichitate și din evul mediu se apărau de lovituri. **2.** Fig. Sprijin, ocrotire, apărare. **3.** Formație de natură chitinoasă sau osoasă, de origine epidermică, ce acoperă părțile moi ale corpului unor animale (crustacee, insecte, pești). **4.** (Geol.) Regiune întinsă din cadrul unei platforme continentale, în care apare, la suprafață, fundamentul platformei, cutat, alcătuit din șisturi cristaline și vechi roci magmatice.

SEÁRBĂD, -Ă, *serbezi, -de*, adj. (Despre alimente) Care este lipsit de gust.

SEBACÉU, -ÉE, *sebacee*, adj. Care se referă la sebum. ◇ *Glandă sebacee*, glandă în formă de ciorchine, situată la rădăcina firelor de păr, care secretă sebumul.

SÉBUM s.n. Lichid gras secretat de glandele sebacee.

SEC, SEÁCĂ, *seci*, adj. Care este lipsit de apă (în parte sau în total).

SECÁ, *sec*, vb. I. Tranz. și intranz. A face să dispară sau a dispărea apa dintr-un rîu, dintr-un lac, de pe un teren etc.

SECÁNT, -Ă, *secanți, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre cercuri) Care au două puncte distincte comune. ◆ (Substantivat, f.) (Pentru un cerc, pentru drepte) Dreaptă care intersectează în două puncte distincte un cerc (sau o curbă oarecare) sau care intersectează două ori mai multe drepte în puncte distincte. **2.** S.f. Funcție trigonometrică dependentă de un unghi ascuțit al unui triunghi dreptunghic, ale cărei valori sînt date de raportul dintre lungimea ipotenuzei și lungimea catetei alăturate unghiului; funcție trigonometrică avînd ca valori inversele valorilor nenule ale cosinusului, pentru același argument; se notează: sec.

SÉCERĂ, *seceri*, s.f. Unealtă agricolă manuală formată dintr-o lamă de oțel îngustă și curbată, cu tăișul în interior și dințat, fixată într-un mîner de lemn, folosită la recoltarea unor plante (mai ales a unor cereale) prin retezarea (cît mai de jos) a tulpinilor acestora.

SECESIÚNE, *secesiuni*, s.f. Acțiune de separare, de despărțire administrativ-teritorială a unui grup dintr-o colectivitate din care a făcut parte, în vederea reunirii cu alt stat sau a întemeierii unui stat nou. [Pronunțat: *-si-u-*]

SÉCETĂ, *secete*, s.f. Stare a solului și a atmosferei caracterizată printr-o umiditate (foarte) scăzută față de normal și care împiedică dezvoltarea firească a plantelor (cultivate); perioadă, vreme caracterizată printr-o astfel de stare.

SECHÉSTRU, *sechestre*, s.n. Măsură de asigurare ordonată de justiție sau de fisc în cazurile de neplată a unei datorii, constînd în sigilarea bunurilor debitorului sau în darea lor în păstrare unei a treia persoane (pînă la vînzarea lor silită).

SÉCOL, *secole*, s.n. Perioadă de o sută de ani (socotită de la unitate pînă la completarea sutei inclusiv); veac.

SECRÉȚIE, *secreții*, s.f. **1.** Produs biochimic, lichid sau solid, elaborat de celule specializate sau de glande, la plante și la animale. **2.** Proces de elaborare și de eliminare a unei secreții (1).

SECTÁR, -Ă, *sectari*, *-e*, s.m., adj. **1.** S.m. Partizan înflăcărat și intolerant al unei doctrine (politice, religioase etc.). **2.** Adj. De sectă sau de sectar (1); intolerant față de cei cu alte convingeri; caracteristic sectarismului; exclusivist.

SECTARÍSM s.n. Atitudine politică rigidă de izolare, caracterizată prin neluarea în considerare a raportului real al forțelor de clasă, prin necunoașterea specificului etapelor luptei revoluționare, prin neînțelegerea necesității stabilirii (chiar și vremelnice) a unor alianțe cu alte forțe politice și a îmbinării diferitelor forme de luptă pentru înfăptuirea scopului propus. ◆ Intoleranță față de alte doctrine, de alte concepții decît a sa.

SÉCTĂ, *secte*, s.f. Comunitate religioasă desprinsă dintr-o biserică oficială existentă. ◆ Grup (închis) alcătuit din adepții unei doctrine (filozofice sau politice).

SECTÓR, *sectoare*, s.n. **1.** Fiecare dintre zonele corespunzătoare unei delimitări de orice natură a unei suprafețe; porțiune limitată dintr-o suprafață. ◆ Subîmpărțire administrativă (și teritorială) în cadrul unui oraș mai mare. **2.** Domeniu sau ramură de activitate.

SÉCȚIE, *secții*, s.f. Subunitate organizatorică stabilită pe ramuri de activitate, pe specialități, pe operații etc. în întreprinderi, în instituții etc.; sală, atelier, loc în care își desfășoară activitatea o astfel de subunitate.

SECȚIÚNE, *secțiuni*, s.f. Curbă obținută prin intersectarea unei suprafețe cu un plan. ◆ Suprafață rezultată prin intersecția unui corp cu o suprafață plană sau curbă. [Pronunțat: *-ți-u-*]

SECÚI, *secui*, s.m. Persoană care face parte dintr-o populație de limbă turcică asimilată de triburile maghiare pe care le-a însoțit în migrația spre Europa și care locuiește în partea de răsărit a Transilvaniei.

SECULÁR, -Ă, *seculari*, *-e*, adj. Care durează mai multe secole, care există de unul sau de mai multe secole; care exprimă, care numără secolele. ◇ *An secular*, an al cărui număr exprimă un număr întreg de secole. ◆ Extrem de vechi.

SECULARIZÁ, *secularizez*, vb. I. Tranz. A trece în proprietatea statului (prin despăgubire) bunuri aparținînd bisericilor sau mănăstirilor.

SECÚND, -Ă, *secunzi*, *-de*, num. ord., adj. (Cel) care vine imediat după primul în ordinea locului, a timpului, a rangului, a importanței etc.; al doilea.

SECUNDÁ, *secundez*, vb. I. Tranz. A fi alături de cineva în acțiunile sale, sprijinindu-l, ajutîndu-l.

SECUNDÁNT, -Ă, *secundanți*, *-te*, s.m. și f. Persoană care secundează pe cineva.

SECUNDÁR, -Ă, *secundari*, *-e*, adj. **1.** Care ocupă locul al doilea (în timp) într-o succesiune. ◇ (Geol.) *Era secundară*, era mezozoică. **2.** Care se plasează pe al doilea plan din punct de vedere al importanței; de mai mică importanță. ◇ (Gram.) *Propoziție secundară* (și substantivat, f.), propoziție care nu este de sine stătătoare, depinzînd în frază de propoziția principală (din punct de vedere al înțelesului); propoziție subordonată.

SECÚNDĂ, *secunde*, s.f. **1.** Unitate de măsură fundamentală a timpului, egală cu a 60-a parte din durata unui minut, reprezentînd durata a 9 192 631 770 perioade ale radiației corespunzătoare tranziției între cele

două nivele hiperfine ale stării fundamentale a atomului de cesiu 133. 2. Unitate de măsură a unghiurilor (și a arcelor de cerc), submultiplu al minutului.

SECURITÁTE s.f. 1. Faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol. ◆ Protecție, apărare. 2. Totalitatea organelor de stat care au sarcina de apărare a orînduirii sociale și de stat prin descoperirea, urmărirea și lichidarea uneltirilor și acțiunilor dușmănoase îndreptate împotriva orînduirii socialiste.

SECVÉNȚĂ, *secvențe*, s.f. Serie de fapte, de evenimente, de stări etc. care se succedă într-o anumită ordine și formează un tot unitar.

SEDATÍV, -Ă, *sedativi, -e*, adj., s.n. (Medicament) care produce o liniștire a stărilor de excitație psihică sau motorie, care calmează durerile; calmant.

SEDENTÁR, -Ă, *sedentari, -e*, adj. 1. (Despre populații) Care s-a stabilit (definitiv) pe un anumit teritoriu; stabil. 2. (Despre animale, în special nevertebrate) Care își duce viața într-un singur loc, în general fixat de substrat; lipsit de mișcare. ◇ *Păsări sedentare*, păsări care nu migrează în timpul iernii. *Animale sedentare*, animale inferioare care stau ascunse temporar în locuri ferite, de unde ies în jur pentru hrană.

SEDIMÉNT, *sedimente*, s.n. Acumulare, în general stratificată, de minerale, de fragmente de roci și de resturi organice, depozitată la suprafața pămîntului; depozit de roci sedimentare.

SEDIMENTÁR, -Ă, *sedimentari, -e*, adj., s.n. (Geol.) 1. Adj. Cu caracter de sediment; format prin sedimentare. ◇ *Rocă sedimentară*, rocă provenită din alterarea, dezagregarea, transportul și depunerea materialului rezultat din distrugerea rocilor preexistente (magmatice, metamorfice sau sedimentare) sau din depunerea resturilor de viețuitoare. 2. S.n. Totalitatea rocilor sedimentare depuse într-o subdiviziune a timpului geologic.

SEDIMENTÁRE, *sedimentări*, s.f. 1. (Geol.) Totalitatea proceselor fizice, chimice, biochimice și biologice care se desfășoară la suprafața scoarței terestre și în urma cărora are loc depunerea elementelor care alcătuiesc rocile sedimentare; sedimentație. 2. Fenomen de depunere a particulelor solide dintr-o suspensie, dintr-o emulsie etc. prin cădere liberă sau prin centrifugare.

SÉDIU, *sedii*, s.n. Clădire sau loc unde își desfășoară activitatea o organizație, o instituție etc.

SEDUCĂTÓR, -OÁRE, *seducători, -oare*, s.m. și f. Persoană care încîntă, captivează, cucerește prin aspect, prin felul de a fi, prin vorbe etc.

SEGMÉNT, (1, 3) *segmente*, s.n., (2) *segmenți*, s.m. 1. S.n. Porțiune dintr-o figură, dintr-un corp. ◇ (Mat.) (Referitor la o dreaptă) *Segment deschis*, mulțimea punctelor între două puncte distincte, A și B, exclusiv acestea; se notează: $|AB|$. *Segment închis*, mulțimea punctelor între două puncte distincte, A și B, inclusiv acestea; se notează: $[AB]$. *Segment de cerc* (sau *circular*), figură formată dintr-un arc de cerc și din coarda cu capetele în capetele arcului. *Segment de sferă* (sau *sferic*), corp mărginit de o zonă (eventual, de o calotă) sferică și de două cercuri paralele (respectiv, de un cerc). *Lungimea unui segment* $|AB|$ sau $[AB]$, distanța dintre A și B; se notează: $\|AB\|$. 2. S.m. (Tehn.) Garnitură metalică a unui piston, care servește la etanșarea spațiului liber dintre acesta și cilindrul în interiorul căruia se deplasează, sau la răzuirea uleiului de pe pereții interiori ai cilindrului respectiv. 3. S.n. Fiecare dintre părțile (articole, inele etc.) care

alcătuiesc organele sau organismul viețuitoarelor.

SEGMENTÁRE, *segmentări*, s.f. **1.** Diviziune totală sau parțială a oului (sau zigotului) animalelor și plantelor într-o masă de celule din ce în ce mai mici, care vor forma foițele embrionare. **2.** (Mod de) împărțire a corpului unor animale, de-a lungul axei anteroposterioare, în segmente mai mult sau mai puțin asemănătoare; segmentație.

SEGREGÁRE, *segregări*, s.f. (Biol.) Separare a perechilor de gene alele omoloage ale unui organism heterozigot, în meioză, cînd apar indivizi cu caractere distincte. ◆ Separare a caracterelor materne și paterne în a doua generație hibridă (a doua lege a lui Mendel); segregație.

SEGREGÁȚIE, *segregații*, s.f. **1.** Lipsă de omogenitate a compoziției chimice a unui aliaj solidificat. **2.** (Biol.) Segregare. **3.** (În expr.) *Segregație rasială*, formă a discriminării rasiale constînd în separarea populației de culoare de aceea a albilor (privind cartierele de locuit, școlile, sălile de spectacole, mijloacele de transport în comun, asistența medicală etc.); discriminare rasială.

SEIMÉN, *seimeni*, s.m. Soldat din corpul de ostași mercenari infanteriști din țările române (sec. XVII — XVIII) a cărui obligație principală era paza curții domnești.

SEÍSM, *seisme*, s.n. (Geol.) Cutremur (de pămînt).

SEÍSMIC,-Ă, *seismici,-ce*, adj. Care se referă la seisme, care aparține seismelor, provocat de seisme. ◇ *Stație seismică*, aparatură pentru înregistrarea seismelor. *Zonă seismică*, suprafață a scoarței pămîntești unde cutremurele de pămînt sînt numeroase (și puternice).

SEISMOGRÁF, *seismografe*, s.n. Aparat care înregistrează grafic, în mod automat, cutremurele de pămînt. [Pronunțat: *se-is-*]

SEJÚR, *sejururi*, s.n. Concediu sau vacanță pe care cineva le petrece (cu concursul unei organizații turistice) pe un itinerar turistic, într-o stațiune balneară sau climaterică etc.

SÉLBĂ, *selbe*, s.f. (Rar) Pădure tînără (și deasă).

SELECTIVITÁTE s.f. **1.** Capacitate a unui sistem tehnic, fizic sau chimic de a face o alegere adecvată între mai multe clase. **2.** (Biol.) Însușire a plantelor și animalelor de a face selecție naturală (în procesele biologice și în comportarea lor față de condițiile de mediu).

SELÉCȚIE, *selecții*, s.f. Proces care favorizează supraviețuirea anumitor indivizi dotați cu cele mai apte însușiri în lupta pentru existență. ◇ *Selecție naturală*, mecanism fundamental al evoluției speciilor și populațiilor de animale și de vegetale în urma căruia, în lupta pentru existență, dispar indivizii mai puțin dotați și supraviețuiesc cei cu o mai mare putere de adaptare la mediu. *Selecție artificială*, metodă de ameliorare a speciilor animale și vegetale, constînd în alegerea indivizilor care întrunesc cele mai multe calități biologice, în vederea înmulțirii lor și a îmbunătățirii raselor de animale și soiurilor de vegetale.

SELÉNIU s.n. Se cu Z = 34. Element chimic cu caracter semimetalic, din grupa a VI-a, principală, a sistemului periodic al elementelor, existent în trei modificații alotropice, obținut din depunerile din camerele de desprăfuire și din nămolul din camerele de plumb de la fabricarea acidului sulfuric. ◇ *Seleniu cenușiu* (sau *metalic*), modificația alotropică cea mai stabilă a seleniului, cu proprietăți de semiconductor, folosită în celulele fotoelectrice.

SEMAFÓR, *semafoare*, s.n. Semnalizator (cu lumini colorate) pentru reglementarea circulației în orașe; stop.

SEMÁNTIC,-Ă, *semantici,-ce*, s.f., adj. **I.** S.f. **1.** Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studierea sensurilor cuvintelor și a evoluției acestor sensuri; semasiologie, semantism. **2.** (Log.) Teoria interpretării unui anumit sistem formalizat prin alt sistem formalizat. **II.** Adj. Care ține de semantică (I 1), care se referă la sensurile cuvintelor; semasiologic.

SEMEȚ,-EĂȚĂ, *semeți,-e*, adj. Care are un aspect mîndru, impunător, măreț; care impresionează prin aspect.

SEMICARBONIZÁRE, *semicarbonizări*, s.f. (Chim.) Semicocsificare.

SEMICÉRC, *semicercuri*, s.n. Arc de cerc determinat de intersecția dintre un cerc și un semiplan limitat de o dreaptă ce trece prin centrul cercului.

SEMICIRCULÁR,-Ă, *semicirculari,-e*, adj. În formă de semicerc. ◇ (Anat.) *Canale semicirculare*, cele trei canale care alcătuiesc partea superioară a urechii interne, unde se află receptorii simțului echilibrului.

SEMICOCSIFICÁRE, *semicocsificări*, s.f. Operație de încălzire a cărbunilor la temperaturi joase (de 450—550°C), prin care se obțin varietăți de cocs, gudroane și gaze; semicarbonizare.

SEMICONDUCTÓR,-OÁRE, *semiconductori,-oare*, s.m., adj. **1.** S.m. Material a cărui conductibilitate electrică este mai slabă decît cea a conductoarelor (metalelor) și mai bună decît cea a izolatoarelor. **2.** Adj. (Despre materiale) Care are o rezistență electrică relativ mare în raport cu aceea a metalelor, dar mai mică în raport cu cea a materialelor izolante; cu însușiri de semiconductor (1); (despre dispozitive) bazat pe utilizarea semiconductorilor (1).

SEMIDÓCT,-Ă, *semidocți,-te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Om) care are o cultură superficială, care este puțin instruit, dar care se pretinde cult. **2.** Adj. Care este specific persoanelor semidocte (1).

SEMIDREÁPTĂ, *semidrepte*, s.f. (Mat.; în expr.) *Semidreaptă închisă* (de suport *AB* și origine *A*), mulțimea punctelor dreptei *AB* ale căror abscise sînt mai mari sau egale cu a lui *A*; se notează: [AB. *Semidreaptă deschisă* (de suport *AB* și origine *A*), mulțimea punctelor dreptei *AB* ale căror abscise sînt strict mai mari decît a lui *A*; se notează:]*AB*.

SEMIDÚR, *semidure*, adj. (Anat.; în expr.) *Țesut semidur*, țesut care are o duritate medie, o rigiditate relativă.

SEMIFABRICÁT, *semifabricate*, s.n. Produs cu un anumit grad de prelucrare, care se livrează altei secții sau altei întreprinderi pentru a fi prelucrat în continuare, în vederea obținerii unui produs finit.

SEMILUNÁR,-Ă, *semilunari,-e*, adj **1.** (Anat.; în expr.) *Pliu semilunar*, cută situată la colțul intern al ochiului, la majoritatea mamiferelor, reprezentînd un rest al celei de-a treia pleoape atrofiate. **2.** (Despre nucleul unor celule vegetale) Care are formă de semilună.

SEMILÚNĂ, *semiluni*, s.f. Semn simbolic al mahomedanismului, reprezentînd forma pe care o are luna în faza de creștere de la început. ◆ Fig. Imperiul otoman; turcii.

SEMIMETÁL, *semimetale*, s.n. Element chimic care, prin proprietățile și prin caracterul chimic, ocupă o poziție intermediară între metale și nemetale.

SEMINÁL,-Ă, *seminali,-e*, adj. **1.** (Anat., Zool.) De spermă, care se referă la spermă, care aparține spermei vertebratelor. ◇ *Canal seminal*, canal prin care spermatozoizii sînt conduși spre uretră, de unde trec mai departe spre exterior. **2.** (Bot.) Care se referă la sămînța plantelor, care aparține seminței.

SEMINÁR, *seminarii*, s.n. **1.** Formă de activitate didactică, în cadrul în-

vățământului superior, prin care studenții fixează și adîncesc cunoștințele ce întregesc cursul sau execută lucrări practice, sub conducerea unui cadru didactic. ◆ Cerc de studii, pe lîngă o organizație de masă sau pe lîngă o instituție, care are ca scop ridicarea calificării profesionale a membrilor săi sau pregătirea lor ideologică. **2.** Școală de grad mediu în care învață cei care urmează să devină preoți.

SEMINIFÉR,-Ă, *seminiferi,-e*, adj. Care secretă, conține ori conduce sămînța sau lichidul seminal.

SEMINȚÍE, *seminții*, s.f. (Înv. și pop.) Popor, neam; naționalitate.

SEMIOBSCURITÁTE s.f. (Stare a unui) spațiu slab luminat care face ca obiectele să fie abia vizibile; penumbră, semiîntuneric. [Pronunțat: *-mi-ob-*]

SEMIÓTICĂ s.f. Știință care studiază semnele (ca mijloace de comunicare) întrebuințate în cadrul vieții sociale; semiologie. [Pronunțat: *-mi-o-*]

SEMIPLÁN, *semiplane*, s.n. (Mat.; în expr.) *Semiplan deschis* (limitat de dreapta *d* și conținînd punctul *A*), mulțimea punctelor situate de aceeași parte a unei drepte *d* (numită frontiera lui) ca și un punct $A \notin d$ și punctul *A*; se notează: $]dA$. *Semiplan închis* (limitat de dreapta *d* și conținînd un punct *A*), mulțimea-reuniune a unui semiplan deschis cu frontiera sa; se notează: $[dA$.

SEMISPAȚIU, *semispații*, s.n. (Mat.; în expr.) *Semispațiu deschis* (limitat de planul α și conținînd punctul *A*), mulțimea formată de toate punctele situate de aceeași parte a planului α (numit frontiera lui) ca și un punct $A \notin \alpha$ și punctul *A*; se notează: $]\alpha A$. *Semispațiu închis*, reuniunea unui semispațiu deschis cu frontiera sa; se notează: $[\alpha A$.

SEMÍȚI s.m.pl. Grup de popoare, apropiate între ele prin limbă și prin aspect fizic, din sud-vestul Asiei și din nordul și estul Africii, căruia îi aparțin astăzi arabii, sirienii, evreii etc.

SEMIVOCÁLĂ, *semivocale*, s.f. Sunet intermediar între vocală și consoană, cu însușiri comune amîndurora.

SEMIZÉU, *semizei*, s.m. Zeitate mitologică de rang inferior; erou mitologic născut dintr-un zeu și o muritoare sau dintr-o zeiță și un muritor.

SEMN, *semne*, s.n. **1.** Tot ceea ce arată, ceea ce indică ceva. ◇ *Semne de punctuație* (sau *ortografice*, *de ortografie*), semne grafice (punct, virgulă, două puncte etc.) întrebuințate pentru a despărți, în scris, părțile unei propoziții sau ale unei fraze ori propozițiile și frazele între ele. *Semn diacritic*, semn adăugat unei litere (deasupra, dedesubtul sau la dreapta ei) pentru a reda un sunet diferit de cel redat prin litera respectivă. *Semnul exclamării*, semn de punctuație (!) întrebuințat după o interjecție, după un vocativ sau după o propoziție care arată mirarea, o poruncă, un îndemn etc. *Semnul întrebării*, semn de punctuație (?) care se pune la sfîrșitul unei întrebări. *Semnele citării*, ghilimele. **2.** Gest, mișcare care exprimă un gînd, o intenție, o stare sufletească sau sugerează cuiva o acțiune. **3.** Notă specifică, trăsătură distinctă după care se recunoaște un lucru, o ființă; semnalment.

SEMNÁL, *semnale*, s.n. **1.** Semn convențional (sonor sau vizual) sau grup de astfel de semne, folosite pentru a transmite, la distanță, o informație, un avertisment, o comandă etc. **2.** Fig. Tot ceea ce anunță (sau determină) începerea unei acțiuni ori îi servește ca impuls. **3.** (Psih., Fiziol.) Indiciu al prezenței unui fenomen sau al unui obiect din mediul înconjurător care, prin intermediul scoarței cerebrale, determină organismul să reacționeze într-un anumit fel.

SEMNALIZÁRE, *semnalizări*, s.f. **1.** Înștiințare, comunicare prin semnale. **2.** (Psih., Fiziol.) Punere a organismu-

lui în legătură cu mediul, prin anumite semnale. ◇ *Activitate de semnalizare*, activitatea generală de bază a scoarței cerebrale, unde vin semnale recepționate de organele de simț cu privire la modificările mediului extern și intern. *Sistem de semnalizare*, totalitatea semnalelor prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, prin intermediul scoarței cerebrale. *Primul sistem de semnalizare*, activitatea de semnalizare legată de semnalele directe, adică de însușirile optice, acustice, olfactive etc. ale obiectelor din realitate. *Al doilea sistem de semnalizare*, activitatea de semnalizare specifică oamenilor, legată de cuvinte; limbajul („un semnal al semnalelor").

SEMNIFICÁ, pers. 3 *semnifică*, vb. I. Intranz. și tranz. A avea înțelesul de..., a însemna, a arăta.

SEMNIFICÁNT,-Ă, *semnificanți,-te*, adj., s.m. **1.** Adj. Care are o semnificație, un sens, un mesaj. **2.** S.m. Ansamblu de sunete care constituie suportul unui conținut, unui sens.

SEMNIFICÁT, *semnificați*, s.m. Conținut de idei, sens pe care îl exprimă un semnificant **(2)**.

SEMNIFICATÍV,-Ă, *semnificativi,-e*, adj. Care exprimă (cu claritate) ceva, care evidențiază ceva; sugestiv, grăitor; care are importanță, valoare prin ceea ce exprimă.

SEMNIFICÁȚIE, *semnificații*, s.f. Sens al unui cuvînt, al unei expresii etc.; înțeles. ◆ Însemnătate, importanță, valoare a unui fapt, a unui lucru, a unei opere etc.; înțeles, noimă, tîlc.

SENILITÁTE s.f. Stare patologică provocată de îmbătrînire și caracterizată prin modificări structurale și funcționale regresive, fizice și psihice, ale organismului uman.

SENS, *sensuri*, s.n. **1.** Ceea ce exprimă, comunică un cuvînt, o expresie etc., semnificație, înțeles; conținut al unui cuvînt, al unei expresii, al unei forme sau al unei construcții gramaticale. ◆ Rost, scop, menire. **2.** Direcție, orientare. **3.** (Mat., Fiz.) Fiecare dintre cele două posibilități de succesiune a elementelor unui ansamblu continuu ordonat cu o singură dimensiune.

SENSÍBIL, -Ă, *sensibili, -e*, adj. **1.** (Despre oameni) Care resimte (puternic) orice impresie fizică sau morală; care are o sensibilitate deosebită. ◆ Care poate fi ușor emoționat, impresionat; simțitor, emotiv. ◆ (Despre organisme) Care reacționează la cea mai ușoară excitație exterioară; senzitiv. **2.** (Despre materie, lucruri, fenomene etc.) Care poate fi perceput și cunoscut la nivelul treptei senzoriale (perceptive) a cunoașterii, prin intermediul senzației. ◆ (Substantivat, n.) Domeniul lucrurilor sensibile **(2)**.

SENSIBILITÁTE, *sensibilități*, s.f. **1.** (Fiziol.) Funcție care asigură înregistrarea și transformarea în semnale informaționale a acțiunii stimulilor din mediul extern sau intern. **2.** Capacitate de reacție afectivă; intensitate afectivă; emotivitate, afectivitate. ◆ Spec. (În artă și în literatură) Capacitatea de a transmite, de a provoca emoții artistice; receptivitate artistică. **3.** (Chim.) Mărimea concentrației unei soluții, în substanța de analizat, care produce în timpul reacției de recunoaștere un efect situat la pragul percepției senzoriale. **4.** Predispoziție a organismelor la diferite boli.

SENTENȚIÓS, -OÁSĂ, *sentențioși, -oase*, adj. **1.** (Despre stil, ton, fraze, opere etc.) Care conține multe sentințe **(2)**, maxime, aforisme. **2.** (Adesea adverbial) Care folosește un ton, un limbaj pretențios, afectat, emfatic (și sigur de sine). [Pronunțat: *-ți-os*]

SENTIMÉNT, *sentimente*, s.n. **1.** Trăire afectivă intensă, de lungă durată, relativ stabilă, specific umană. ◆ Afec-

țiune, iubire. **2.** Facultatea de a simți, de a cunoaște, de a aprecia ceva; conștiință. ◆ Credință, impresie intimă; convingere.

SENTIMENTALÍSM, (2, 3) *sentimentalisme*, s.n. **1.** Tendință de a exagera rolul și valoarea sentimentelor, de a aprecia lucrurile (numai) din punct de vedere afectiv sau de a da în mod obișnuit precădere acestui criteriu. **2.** Manifestare a sentimentelor prin declarații verbale. **3.** Gest, atitudine, comportare de om dominat de sentimente **(1)**.

SENTÍNȚĂ, *sentințe*, s.f. **1.** Hotărîre, decizie a unui tribunal (într-un proces). **2.** Maximă, aforism, adagiu.

SENZÁȚIE, *senzații*, s.f. **1.** Reflectare nemijlocită a unor proprietăți izolate, singulare ale obiectelor și fenomenelor care acționează asupra unuia dintre organele de simț. ◇ *Senzație chinestezică* (sau *musculară*), senzație care informează despre poziția și mișcările membrelor și diferitelor părți ale corpului. *Senzație internă* (sau *organică*), senzație care reflectă modificările de ordin biochimic, metabolic și fiziologic care au loc la nivelul viscerelor. *Senzație ortostatică* (sau *de echilibru*), senzație care ia naștere îndeosebi după ce s-a produs o schimbare de poziție a corpului sau a intervenit o nouă viteză de deplasare; vestibulare. *Senzație proprioceptivă*, senzație a receptorilor din interiorul organismului care reflectă starea membrelor, trunchiului și capului în repaus. ◆ Percepție. ◆ Simțire, sentiment. **2.** Ceea ce are un caracter ieșit din comun și impresionează în mod puternic simțurile, imaginația; ceea ce constituie un prilej de emoții violente. ◇ Expr. *A face senzație*, a produce o impresie foarte puternică, a trezi un interes deosebit, a face vîlvă.

SENZITÍV, -Ă, *senzitivi, -e*, adj. **1.** (Fiziol.) Senzorial **(2)**. **2.** Înzestrat cu sensibilitate; sensibil. ◆ (Bot.; substantivat f.) Specie de mimoză.

SENZORIÁL, -Ă, *senzoriali, -e*, adj. **1.** Care este în legătură cu sistemul nervos și cu organele de simț. **2.** Care are legătură cu producerea senzațiilor, cu recepția stimulilor externi sau interni; senzitiv **(1)**. [Pronunțat: *-ri-al*]

SENZUÁL, -Ă, *senzuali, -e*, adj. **1.** (Despre oameni; adesea substantivat) Înclinat spre plăcerile trupești, spre senzualitate. **2.** Care trădează, exprimă senzualitate. [Pronunțat: *-zu-al*]

SENZUALÍSM s.n. **1.** Concepție gnoseologică bazată pe recunoașterea senzației ca singura sursă a cunoștințelor noastre despre lume; aspect, variantă, formă radicală a empirismului. **2.** Înclinare spre plăcerile simțurilor; erotism. [Pronunțat: *-zu-a-*]

SENZUALITÁTE, (2) *senzualități*, s.f. **1.** Înclinare spre plăcerile trupești, spre voluptate. **2.** Sensibilitate senzorială. [Pronunțat: *-zu-a-*]

SEPÁLĂ, *sepale*, s.f. Fiecare dintre frunzulițele modificate, libere sau unite, verzi sau divers colorate, care alcătuiesc caliciul unei flori.

SEPALOÍD, -Ă, *sepaloizi, -de*, adj. Care aparține sepalelor, care se referă la sepale; care este format din sepale; care seamănă cu sepalele. ◇ *Periant sepaloid*, periant care are toate elementele de culoarea sepalelor.

SEPARÁRE, *separări*, s.f. (Chim.) Izolare a unei substanțe sau a unui grup de substanțe dintr-un amestec, omogen sau eterogen, prin diferite metode (decantare, filtrare, distilare, cristalizare etc.).

SEPARATÓR, *separatoare*, s.n. Dispozitiv, aparat sau mașină care servește la separarea, prin mijloace fizice, a unuia sau mai multor componenți (substanțe, materiale etc.) dintr-un amestec.

SEPARÁȚIE, *separații*, s.f. Despărțire, separare. ◇ *Separația puterilor*,

principiu fundamental de organizare a statului burghez, potrivit căruia cele trei puteri (executivă, legislativă și judecătorească) dintr-un stat există în mod paralel și se controlează reciproc, avînd o relativă independență una față de alta.

SÉPIA s.f. invar. Vopsea cafenie închisă preparată din viscerele sepiei sau fabricată pe cale artificială, întrebuințată în pictură sau în grafică. [Pronunțat: *-pi-a*]

SÉPIE, *sepii*, s.f. Moluscă marină răpitoare din clasa cefalopodelor, cu corpul oval, lung de 20—40 cm, prevăzut cu zece brațe dispuse în jurul gurii, dintre care opt sînt mai scurte, acoperite cu ventuze, iar două mai lungi, lățite la capete, unde au ventuze, cu cochilia internă redusă la sepion, și care, în momentul cînd este atacată, elimină o secreție roșie-brună care tulbură apa; trăiește în mările și în oceanele cu salinitate ridicată, în zonele calde sau temperate *(Sepia officinalis)*. ◇ *Os de sepie*, sepion.

SEPIÓN, *sepioni*, s.m. Cochilie internă a sepiei, redusă la o lamă oval-alungită, turtită, de natură calcaroasă și cu aspect spongios; os de sepie. [Pronunțat: *-pi-on*]

SEPT, *septuri*, s.n. (Anat.) Perete despărțitor între două cavități sau între două spații.

SEPULCRÁL, -Ă, *sepulcrali, -e*, adj. (Livr.) **1.** Care aparține mormîntului, privitor la mormînt. **2.** Ca din mormînt; ca de mort.

SEQUÓIA s.m. Arbore gigant din familia taxodiaceelor, originar din California, conifer cu frunze mici, solzoase, care atinge înălțimea de 150 m, diametrul tulpinii de 12 m și vîrsta de 5 000 de ani, cultivat în cîteva exemplare și la noi *(Sequoia gigantea)*. [Pronunțat: *-cvo-ia*]

SER, *seruri*, s.n. (Anat., Fiziol.; și în expr. *ser sangvin*) Lichid clar, transparent, ușor colorat în galben, slab alcalin, provenit din plasma sangvină din care s-a extras fibrinogenul. ◆ Lichid extras din sînge sau preparat artificial, care conține un anumit anticorp sau o secreție glandulară, folosit în scopuri terapeutice. ◇ *Ser fiziologic*, soluție alcalină, foarte diluată, cu compoziția chimică apropiată de cea a serului sangvin, folosită pentru a înlocui pierderile mari de lichide sau de sînge, în diferite boli, pentru dizolvarea unor antibiotice etc. *Ser imun*, ser sangvin provenit de la un animal vaccinat, care, introdus în organism, conferă o imunitate pasivă.

SERÁI, *seraiuri*, s.n. Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci.

SERÁT, -Ă, *serați, -te*, adj. (Despre frunze și despre unele organe ale plantelor) Care are marginile dințate, cu dinții îndreptați către vîrful organului respectiv.

SÉRĂ, *sere*, s.f. Construcție specială, cu acoperișul (și cu pereții) de sticlă sau din material plastic, prevăzută cu sisteme de încălzire, de aerisire și de udare, destinată cultivării florilor și legumelor care nu suportă frigul.

SERENÁDĂ, *serenade*, s.f. Compoziție muzicală, vocală sau instrumentală, alcătuită (de obicei) din mai multe părți, cu caracter liric, executată seara sau noaptea sub ferestrele cuiva, în semn de omagiu sau de dragoste.

SERICICULTÚRĂ s.f. Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea viermilor de mătase, în vederea obținerii gogoșilor destinate prelucrării pentru obținerea firelor de mătase; cultura viermilor de mătase.

SERICIGÉN, -Ă, *sericigeni, -e*, adj. (Despre glande) Care secretă mătasea.

SÉRIE, *serii*, s.f. Înșiruire de termeni care se succedă potrivit unei anumite legi; succesiune neîntreruptă de lucruri, de fapte etc. de același fel, care formează un ansamblu sau care

sînt considerate astfel; șir; mulțime, sumă formată din elemente succesive. ◇ (Fiz.) *Serie spectrală*, ansamblul liniilor spectrale corespunzătoare tranzițiilor unui atom sau ale unei molecule de la o singură stare energetică sau către aceeași stare energetică. (Tehn.) *Legare* (sau *grupare*) *în serie*, grupare a unor dispozitive în tehnică sub formă de șir. (Chim.) *Serie omoloagă*, serie care cuprinde substanțe organice din aceeași clasă de substanțe, în care fiecare termen următor diferă de cel anterior prin prezența unei grupe în care carbonul se află legat de doi atomi de hidrogen. *Seria tensiunilor* (sau *activității*) *electrochimice* sau *seria potențialelor electrice*, serie în care sînt orînduite metalele, după capacitatea lor de a trimite ioni în soluție, față de hidrogen, luat ca element de referință; serie în care fiecare element dezlocuiește pe cele care îl urmează, din combinațiile lor, și este dezlocuit de cele care îl precedă, din combinațiile sale. *Seria D-L*, grup de termeni înrudiți ai unei clase de substanțe dotate cu activitate optică, în structura cărora, în trecerea de la un termen la altul, se păstrează o anumită configurație. (Mat.) *Serie de numere*, șir de numere despărțite între ele prin semnul +, de forma:

$$a_1 + a_2 + \dots a_n + \dots;$$

se notează (prescurtat): $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$.

SERÍNGĂ, *seringi*, s.f. Instrument medical folosit pentru a introduce în sau pentru a scoate din organism un lichid, pentru a lua probe de sînge etc., care constă dintr-o mică pompă aspiratoare-respingătoare portativă, cu cilindru de sticlă sau de plastic, la care se adaptează un ac tubular.

SEROTERAPÍE s.f. Metodă de tratare și de prevenire a unor boli infecțioase prin administrarea serului recoltat de la animale imunizate împotriva acestor boli.

SERPENTÍN s.n. Silicat hidratat de magneziu, mineral cristalizat în sistemul monoclinic, uneori amorf, de culoare verzuie, negricioasă, brună sau pestriță, provenit prin alterarea olivinei, în timpul transformării hidrotermale a rocilor ultrabazice.

SERPENTÍNĂ, *serpentine*, s.f. **1.** Traseu șerpuit al unui drum care străbate un teren în pantă; fiecare dintre cotiturile unui astfel de traseu. ◆ Drum cotit, șerpuit. **2.** Tub (sau țeavă) de metal sau de sticlă, îndoite în formă de spirală sau de elice, prin care trece un fluid, încălzindu-se sau răcindu-se prin schimb de căldură cu un alt fluid în care este introdus tubul (sau țeava), folosite în unele aparate de laborator sau în tehnică.

SERV, -Ă, *servi*, *-e*, s.m. și f. **1.** (Rar; în orînduirea feudală) Șerb. **2.** (Livr.) Slujitor, servitor.

SERVÍCIU, *servicii*, s.n. **1.** Muncă prestată în folosul, în interesul cuiva. ◆ (La pl.) Sector al economiei în care se desfășoară o activitate utilă, menită să satisfacă o anumită nevoie socială, fără să se materializeze obligatoriu în produse. **2.** Ocupație pe care o are cineva în calitate de om al muncii; slujbă. ◆ Îndatorire care revine cuiva (în calitate de om al muncii); îndeplinirea acestei îndatoriri. ◇ *Serviciu militar*, stagiu la care sînt obligați, prin lege, cetățenii unui stat pentru a se instrui din punct de vedere militar în rîndurile forțelor armate. **3.** Subdiviziune în administrația internă a unei instituții, a unei întreprinderi etc., cuprinzînd mai multe secții; colectivul de muncă corespunzător.

SERVÍL, -Ă, *servili*, *-e*, adj. **1.** Care manifestă o atitudine de umilință și de lingușire față de cineva. **2.** Care se conformează în mod prea fidel unui model; lipsit de originalitate.

SERVILÍSM s.n. Caracter servil, umil și lingușitor, atitudine servilă; slugărnicie, servilitate.

SERVITÚTE, *servituți*, s.f. Stare de dependență, de aservire a iobagului față de stăpînul feudal; servitudine. ◆ Obligație, constrîngere.

SESÍL, -Ă, *sesili, -e*, adj. (Despre frunze) Lipsit de pețiol sau de pedunchi.

SESIÚNE, *sesiuni*, s.f. Perioadă de timp în care membrii unui organ reprezentativ, ai unei instituții științifice sau ai altui colectiv organizat se întrunesc pentru a dezbate sau a rezolva împreună unele probleme; ședințele ținute în această perioadă de timp. [Pronunțat: *-si-u-*]

SÉTĂ, *sete*, s.f. Axă verticală care susține capsula cu spori, protejată de scufie, la mușchiul de pămînt.

SÉVĂ, *seve*, s.f. **1.** Lichid care circulă prin vasele de conducere ale plantei. ◇ *Sevă brută*, lichid încărcat cu săruri minerale care circulă prin vasele lemnoase. *Sevă elaborată*, suc bogat în substanțe organice care circulă prin vasele liberiene, la diferite organe ale plantei, hrănindu-le. **2.** Fig. Energie, vigoare, putere.

SEVERITÁTE s.f. Însușire a caracterului, opusă toleranței, care se manifestă prin asprime, străşnicie, exigență, austeritate, rigiditate.

SEX, *sexe*, s.n. **1.** Totalitatea caracteristicilor morfologice și fiziologice care separă animalele și plantele în două categorii distincte, masculi și femele. **2.** Fiecare dintre cele două categorii de viețuitoare, masculi și femele, diferențiate după organele genitale și după unele caractere morfofiziologice.

SEXAGESIMÁL, -Ă, *sexagesimali, -e*, adj. (Despre modul de diviziune sau despre subdiviziuni) Care împarte un întreg în 60 de părți egale; care reprezintă a 60-a parte dintr-un întreg. ◇ *Grad sexagesimal*, unitate de măsură pentru arce de cerc sau unghiuri, egală cu măsura arcului ce reprezintă a 360-a parte din cerc sau cu a unghiului congruent avînd a 90-a parte dintr-un unghi drept; se notează: 1°. *Minut sexagesimal*, a 60-a parte dintr-un grad sexagesimal; se notează: 1′. *Secundă sexagesimală*, a 60-a parte dintr-un minut sexagesimal; se notează: 1″.

SEXTÁNT, *sextante*, s.n. Instrument format dintr-un sector de cerc cu arcul gradat avînd 60°, prevăzut cu două oglinzi și cu o lunetă mică, ce se întrebuințează la măsurarea unghiului a două direcții.

SEXTÎNĂ, *sextine*, s.f. Strofă de șase versuri.

SEXUÁL, -Ă, *sexuali, -e*, adj. Care se referă la sex (și îl caracterizează); care este privit din punctul de vedere al raportului dintre sexe. ◇ *Organe sexuale*, organe complexe, diferențiate în bărbătești și femeiești, existente la viețuitoarele separate în sexe, și care asigură reproducerea speciei. *Glande sexuale*, părțile principale ale organelor reproducătoare, care generează celule sexuale. *Celule sexuale*, celule diferențiate, bărbătești și femeiești. [Pronunțat: *-xu-al*]

SEXUÁT, -Ă, *sexuați, -te*, adj. Care reprezintă unul dintre cele două sexe. ◇ *Înmulțire sexuată*, reproducere realizată cu participarea gameților și cu alternarea, în ciclul vital, a haplofazei și a diplofazei. *Reproducere sexuată*, reproducere a viețuitoarelor (animale și plante) care au organe sexuale. [Pronunțat: *-xu-at*]

SEZONIÉR, -Ă, *sezonieri, -e*, adj. Care ține de un anumit sezon (anotimp, perioadă intensă de muncă etc.) și durează cît sezonul, privitor la un anumit sezon. [Pronunțat: *-ni-er*]

SFANȚ, *sfanți*, s.m. (Pop. și fam.) Monedă de mică valoare; ban, para.

SFAT, *sfaturi*, s.n. **1.** Vorbe, argumente adresate cuiva pentru a-l convinge să procedeze într-un anumit fel

(într-o împrejurare dată); povață, îndemn, îndrumare. 2. Organ de conducere format, în trecut, dintr-un grup (restrîns) de persoane. ◇ *Sfatul bătrînilor*, organ politic permanent, cu rol consultativ, în cadrul unui trib sau al unei uniuni de triburi, în etapa democrației militare. *Sfat domnesc*, organ central de conducere, funcționînd pe lîngă domn, în Moldova și în Țara Românească, în evul mediu, exponent al intereselor feudalilor, alcătuit, la început, din mari proprietari feudali (avînd sau nu dregătorii), iar mai tîrziu numai din dregători ai curții domnești, care era convocat și prezidat de domn, avînd ca atribuții întărirea tuturor actelor interne și externe de interes major și garantarea respectării acestora, precum și sfătuirea domnului în problemele de politică internă și externă; divan.

SFENOÍD, *sfenoide*, s.n. Os nepereche în formă de șa situat la baza craniului, articulat, anterior, cu etmoidul și cu frontalul și, posterior, cu occipitalul, care are pe fața superioară, în șaua turcească, glanda hipofiză, și care cuprinde sinusurile[1] (sfenoidale) ce se deschid în cavitatea nazală.

SFÉRĂ, *sfere*, s.f. 1. (Mat.) Suprafață ce reprezintă locul geometric al punctelor din spațiu care se află la aceeași distanță $r > 0$ (numită rază) de un punct fix O (numit centru); se notează: $S\ (O, r)$; suprafață sferică. 2. Corp geometric mărginit de o astfel de suprafață 3. Element logic care reprezintă capacitatea de referință a unei noțiuni la ansamblul de indivizi ce posedă însușirile reflectate în conținutul noțiunii. 4. (Fiz.; în expr.) *Sferă de acțiune moleculară*, domeniul, limitele în cadrul cărora se exercită interacțiunile dintre molecule. 5. Fig. Domeniu, sector, limite în cadrul cărora există, acționează sau se dezvoltă cineva sau ceva.

SFÉRIC, -Ă, *sferici, -ce*, adj. De forma unei sfere (1, 2), referitor la sferă. ◇ (Mat.) *Sector sferic*, corp generat prin rotirea unui sector în jurul unui diametru care nu îl traversează. *Suprafață sferică*, sferă (1).

SFERICITÁTE s.f. Însușirea de a fi sferic.

SFEROMÉTRU, *sferometre*, s.n. Instrument de măsură, de forma unui trepied cu un șurub central, folosit pentru măsurarea grosimilor mici sau a curburii suprafețelor sferice.

SFERT, *sferturi*, s.n. Pătrime.

SFÉȘNIC, *sfeșnice*, s.n. Suport special pentru lumînări, cu unul sau cu mai multe brațe.

SFÉTNIC, *sfetnici*, s.m. Înalt dregător sau boier cu care se sfătuia domnitorul țării în probleme de conducere.

SFIÁLĂ, *sfieli*, s.f. Atitudine, purtare lipsită de îndrăzneală, rușinoasă, timidă; timiditate. [Pronunțat: *sfi-a-*]

SFIDÁ, *sfidez*, vb. I. Tranz. A înfrunta pe cineva sau ceva cu dispreț, fără teamă.

SFÍNCTER, *sfinctere*, s.n. Mușchi inelar care înconjură un orificiu natural și care, prin contracție, îi reglează deschiderea, după necesități.

SFINX, *sfincși*, s.m. Monstru înaripat fabulos din mitologia antică (greacă și egipteană), închipuit cu corp de leu și cu cap de om.

SFIÓS, -OÁSĂ, *sfioși, -oase*, adj. Lipsit de îndrăzneală; timid, rușinos, sfielnic. [Pronunțat: *sfi-os*]

SFÎNT, -Ă, *sfinți, -te*, adj. Care întruchipează o valoare și o normă supremă, care constituie un obiect de venerație, care se cuvine cinstit, slăvit, venerat; sacru.

SFRÉDEL, *sfredele*, s.n. (Tehn.) Burghiu.

SFREDELÍ, *sfredelesc*, vb. IV. Tranz. 1. A găuri ceva cu sfredelul. 2. Fig. (Despre ochi, privire) A pătrunde

dincolo de ceea ce se vede în mod clar, încercînd să surprindă, să înțeleagă etc. ceea ce este esențial, profund, ascuns.

SI s.m. invar. Unul dintre cele șapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta a șaptea din gama majoră tip.

SIBÍLĂ, *sibile*, s.f. Nume dat în antichitatea greco-romană unor femei legendare cărora li se atribuia darul profeției.

SICATÍV, *sicativi*, *-e*, adj., s.m. **1.** Adj. (În expr.) *Ulei sicativ*, ulei care, întins în strat subțire pe un obiect oarecare, se usucă rapid. **2.** S.m. Substanță, de obicei un săpun al metalelor grele, solubilă în ulei vegetal, care, adăugată în ulei, accelerează reacția de oxidare și de polimerizare a uleiului, folosită în vopsele pe bază de ulei.

SIDÉF s.n. Materie dură, albă, lucioasă și cu irizații, care formează stratul interior al cochiliilor moluștelor, secretată de manta și din care se fac nasturi, mînere, ornamente etc.

SIDEFÓS adj. (Chim.; în expr.) *Luciu sidefos*, luciu prezentat de substanțele solide constituite din fibre paralele, asemănător cu acela al sidefului.

SIDERÁL, -Ă, *siderali*, *-e*, adj. Care ține de aștri, privitor la aștri, în raport cu poziția acestora. ◇ *An sideral*, interval de timp de 365 zile, 6 ore, 9 minute și 9 secunde, în care soarele descrie, în mișcarea sa aparentă, 360°. *Lună sideral*, interval de timp de $27^z7^h43^m11^s$, în care luna efectuează o rotație completă în jurul pămîntului. *Zi sideral*, interval de timp între două treceri consecutive ale unei stele la același meridian (care, datorită fenomenului precesiei, diferă cu $0{,}8^s$ față de durata de rotație a pămîntului).

SIDERÍT s.n. (Min.) Sideroză.

SIDERÓZĂ s.f. $FeCO_3$. Carbonat de fier natural cristalizat, de culoare gălbuie, cu luciu sticlos, fotoluminescent, slab feromagnetic, folosit ca minereu de fier în industria siderurgică; siderit.

SIDERURGÍE s.f. **1.** Ansamblu de operații constînd în extragerea fierului, în elaborarea aliajelor sale, precum și în prelucrarea acestora (prin laminare și prin forjare); metalurgia fierului. **2.** Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale fierului și ale aliajelor lui și cu studiul metodelor siderurgiei (1).

SÍEMENS s.m. (Fiz.) Simbol *S*. Unitate de măsură a conductanței, egală cu conductanța unui conductor cu rezistența de un ohm. [Pronunțat: *zimăns*]

SIENÍT, *sienite*, s.n. Rocă magmatică formată din feldspați alcalini și din alte minerale, cu structură holocristalină, cu textură masivă, de culoare roșie-verzuie, folosită ca material de construcție, mai ales de drumuri, și ca piatră de ornament. [Pronunțat: *si-e-*]

SÍFILIS, *sifilisuri*, s.n. Boală venerică provocată de un spirochet *(Treponema pallidum)*, care se transmite prin contagiune sau prin ereditate, și care se caracterizează prin apariția ulcerațiilor și a unor leziuni la diferite organe (interne) ale corpului; lues.

SIFÓN, *sifoane*, s.n. **1.** Tub îndoit în formă de U răsturnat, folosit pentru trecerea unui lichid dintr-un recipient în altul, situat la un nivel inferior, operația începînd cînd tubul se umple cu lichid și continuînd prin egalizarea nivelurilor de lichid din ambele recipiente. **2.** Piesă în formă de S, de U sau de P, din diferite materiale, care se montează pe o conductă de canalizare la punctul de asamblare dintre un obiect tehnico-sanitar și conductă, pentru a opri trecerea gazelor din canal în încăperea unde se montează piesa. **3.** Butelie de sticlă, de aluminiu, de material plastic

etc., folosită pentru păstrarea și debitarea sub presiune a apei potabile saturate cu bioxid de carbon. ◆ Denumire dată apei gazoase obținute prin saturarea cu bioxid de carbon a apei potabile. 4. Organ în formă tubulară sau de pîlnie, care servește pentru locomoție, circulație, hrănire (la moluște, echinide, sifonofore).

SIFONOFÓR, *sifonofore*, s.n. (La pl.) Ordin de celenterate marine, clasa hidrozoarelor, planctonice, coloniale, cu indivizii coloniei diferențiați după funcții, divers colorați, prezentînd fenomenul de polimorfism colonial; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

SIGÍLIU, *sigilii*, s.n. Obiect alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mîner sau, mai rar, pe un inel) pe care este gravată o monogramă, o emblemă, o efigie și care se aplică pe un act (oficial), ca dovadă a autenticității acestuia. ◆ Semn imprimat pe ceva (cu tuș sau cu ceară roșie), prin aplicarea unui sigiliu.

SIGMOÍD, -Ă, *sigmoizi, -de*, adj. Care este de forma literei grecești sigma (σ). ◇ (Anat.) *Colon sigmoid*, parte a colonului, de forma literei sigma, situată între colonul descendent și rect. *Valvulă sigmoidă*, fiecare dintre cutele membranoase situate la originea arterei aorte și a arterei pulmonare.

SIGURÁNȚĂ, *siguranțe*, s.f. (Fiz.) Dispozitiv care întrerupe automat un circuit electric la trecerea unui curent prea intens. ◇ *Siguranță fuzibilă*, siguranță care prezintă în alcătuirea sa un fir metalic care se topește (datorită căldurii degajate) la trecerea curentului electric prea intens.

SIHÁSTRU, -Ă, *sihaștri, -stre*, s.m. și f. Om care trăiește retras departe de lume, într-un loc pustiu, numai în post și în rugăciuni; pustnic, anahoret, eremit, schimnic.

SILÁBĂ, *silabe*, s.f. Unitate fonetică fundamentală a cuvîntului, formată din una sau mai multe consoane și vocale care se pronunță printr-o singură emisiune (deschidere) a vocii.

SILABISÍ, *silabisesc*, vb. IV. Tranz. A pronunța sau a citi rar, cu greutate etc., despărțind cuvintele în silabe.

SILÁN, *silani*, s.m. Nume dat combinațiilor siliciului cu hidrogenul, asemănătoare, prin compoziție, cu alcanii, dar cu proprietăți diferite, substanțe gazoase sau lichide, incolore, care în contact cu aerul se aprind spontan cu explozie, iar în contact cu apa hidrolizează, toxice, folosite în sinteza derivaților lor, din care se obțin produși macromoleculari valoroși, cu numeroase utilizări în tehnică; hidrură de siliciu.

SÍLEX s.n. Rocă silicioasă, varietatea comună a opalului amestecat cu silice fin cristalizată, amorfă, de culoare cenușie, gălbuie sau brună, foarte dură; cremene.

SILICÁT, *silicați*, s.m. Denumire generică dată sărurilor acizilor silicici, larg răspîndite în natură, în scoarța pămîntului, și obținute, în general, prin topirea silicei cu oxizi metalici, folosite ca materie primă în industria materialelor de construcții, a produselor ceramice, a sticlei etc. ◇ *Silicat de sodiu*, Na_2SiO_3, sare de sodiu a acidului metasilicic, substanță cristalină, incoloră, amorfă, solubilă în apă, insolubilă în alcool, în eter, folosită, în soluție, ca adaos pentru săpun și pentru fabricarea de cleiuri și de chituri, ca substanță ignifugă etc.; sticlă solubilă. *Silicat de zirconiu*, $ZrSiO_4$, sare naturală de zirconiu a acidului ortosilicic, substanță cristalină, divers colorată, foarte greu fuzibilă, insolubilă în apă, în acizi, în baze, folosită ca minereu de zirconiu; zircon. *Silicat de magneziu*, Mg_2SiO_4, sare naturală de magneziu a acidului ortosilicic, sub formă de cristale incolore, insolubile în apă, folosită ca materie primă

pentru fabricarea produselor refractare ceramice.

SILÍCE s.f. (Min.) Bioxid de siliciu.

SILÍCIC adj. (În expr.) *Acid silicic*, H_4SiO_4, oxiacid al siliciului tetravalent, instabil, obținut numai în soluție apoasă (întrucît singur policondensează, transformîndu-se în acizi polisilicici macromoleculari), acid foarte slab, care formează ușor soluții coloidale; acid ortosilicic.

SILICIFIÉRE, *silicifieri*, s.f. Proces natural de îmbogățire cu siliciu a unei roci, a unui lemn, a unei plante, a resturilor fosile etc.; silicificare. [Pronunțat: *-fi-e-*]

SILICIÓS, -OÁSĂ, *silicioși, -oase*, adj. Format din siliciu, cu siliciu.

SILÍCIU s.n. Si cu Z = 14. Element chimic cu caracter de semimetal, din grupa a IV-a, principală, a sistemului periodic al elementelor, foarte răspîndit în natură sub formă de combinații, insolubil în solvenți, puțin reactiv, reducător puternic, cu proprietăți de semiconductivitate, folosit ca semiconductor și ca agent dezoxidant în metalurgie.

SILÍTRĂ s.f. (Chim.; pop.) Nitrat de potasiu.

SÍLNIC, -Ă, *silnici, -ce*, adj. Care este greu de suportat, care este apăsător; care este impus, forțat, silit.

SILÓN s.n. Denumire comercială dată fibrei poliamidice de tip capron, relon, nailon, fabricată în Republica Socialistă Cehoslovacă.

SILÓZ, *silozuri*, s.n. Construcție de mari dimensiuni, cu secțiune poligonală sau circulară, din lemn, din beton, din cărămidă sau din tablă, prevăzută cu instalații mecanizate de umplere, de transport, de golire etc., care servește la depozitarea și la păstrarea unor cantități mari de materiale granulare sau pulverulente.

SILUÉTĂ, *siluete*, s.f. **1.** Imagine neclară a unei ființe, a unui lucru etc., de obicei proiectată (ca o umbră) pe un fond mai luminos. **2.** Desen unicolor, de obicei negru, lucrat în creion, în tuș sau decupat din hîrtie, pînză etc., reprezentînd conturul unei ființe sau al unui lucru, pe un fond de altă culoare. [Pronunțat: *-lu-e-*]

SILUMÍN s.n. Aliaj de aluminiu cu circa 13% siliciu, rezistent la coroziune, folosit, în special, ca aliaj de turnătorie pentru fabricarea unor piese de automobile, avioane etc.

SILURIÁN, -Ă, *silurieni, -e*, s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. A doua perioadă a paleozoicului, situată între cambrian și devonian, caracterizată prin depuneri masive de calcar, șisturi cristaline, gresii etc., prin apariția primelor plante și animale terestre, și prin dominația celor mai multe genuri și specii de nevertebrate marine. **2.** Adj. Care aparține silurianului (1), care datează din silurian; care este caracteristic silurianului; siluric. [Pronunțat: *-ri-an*]

SILÚRIC, -Ă, *silurici, -ce*, adj. (Geol.) Silurian (2).

SILVÉSTRU, -Ă, *silvești, -stre*, adj. (Livr.) Care aparține pădurilor; care este specific regiunilor păduroase.

SÍLVIC, -Ă, *silvici, -ce*, adj. Care aparține pădurii sau silviculturii, privitor la pădure sau la silvicultură; care activează în domeniul silviculturii.

SILVICULTÚRĂ s.f. Știință care se ocupă cu studiul culturii, amenajării și exploatării pădurilor; ramură a economiei forestiere care cuprinde amenajarea și protecția pădurilor și care asigură materialul lemnos pentru industria forestieră.

SÍLVIE, *silvii*, s.f. Nume dat mai multor păsări din familia silvidelor, cu ciocul scurt și turtit, cu picioare puternice și cu aripi ascuțite, cu penele de culoare cenușie, caracterizate prin cîntecul lor armonios, clar și puternic *(Sylvia)*.

SILVÍNĂ s.f. KCl. Clorură naturală de potasiu, cristalizată în sistemul cubic, asemănătoare cu sarea gemă, de culoare roz, cu gust sărat-amar, astringent, folosită în industria sticlei, a coloranților, la fabricarea îngrășămintelor.

SILVOSTÉPĂ, *silvostepe*, s.f. Regiune de trecere de la o zonă de pădure la o zonă de stepă, în care predomină vegetația de stepă (ierburi, arbori și arbuști mici și rari), și cu un amestec de faună de stepă și de pădure; antestepă.

SÍMA s.f. (Geol.) Pirosferă.

SIMBIÓZĂ, *simbioze*, s.f. (Biol.) Formă de conviețuire reciproc avantajoasă între două specii diferite de organisme. [Pronunțat: *-bi-o-*]

SIMBÓL, *simboluri*, s.n. **1.** Semn, obiect, imagine etc. care reprezintă indirect (în mod convențional sau în virtutea unei analogii) un obiect, o ființă, o noțiune, o idee, un sentiment, o însușire etc. ◆ Spec. (În literatură și în artă) Procedeu de expresie care, înlocuind o serie de reprezentări explicite prin altele indirecte, sugerează idei sau stări sufletești, datorită unor corespondențe de semnificații, unor asociații (statornicite prin tradiție sau create de imaginația artistului) între reprezentarea explicită și cea care a înlocuit-o. **2.** (Mat.) Semn convențional, grafic sau literal, folosit pentru desemnarea (notarea) anumitor noțiuni, operații, relații matematice, pentru indicarea caracterului de generalitate sau particularitate al propozițiilor etc. **3.** (Chim.; și în expr. *simbol chimic*) Denumire prescurtată (internațională) a elementelor chimice, având în același timp și o semnificație cantitativă, reprezentînd un atom-gram din aceste elemente chimice, folosită la scrierea formulelor chimice și a ecuațiilor chimice.

SIMBÓLIC, -Ă, (1) *simbolici*, *-ce*, adj., **(2)** s.f. **1.** Adj. Care constituie un simbol **(1)**, care are caracter de simbol, exprimat printr-un simbol, care servește de simbol, care nu are eficacitate sau valoare în sine, ci prin ceea ce simbolizează. **2.** S.f. Ansamblu de simboluri **(1)**; exprimare (a unor idei sau sentimente) prin simboluri; semnificație simbolică **(1)**; simbolistică.

SIMBOLÍSM s.n. **1.** Sistem de simboluri **(1)**, reprezentare prin simboluri. **2.** Curent programatic în literatura și arta universală, constituit la sfîrșitul sec. XIX, potrivit căruia valoarea fiecărui obiect și fenomen din lumea înconjurătoare poate fi exprimată și descifrată cu ajutorul simbolurilor **(1)**; mod de exprimare, de manifestare propriu acestui curent.

SIMBOLÍST, -Ă, *simboliști*, *-ste*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Poet, literat, artist care aparține simbolismului **(2)**; adept al simbolismului. **2.** Adj. Care aparține simbolismului **(2)**, privitor la simbolism, caracteristic simbolismului.

SIMBOLÍSTICĂ s.f. (Livr.) Diversitate de simboluri **(1)**, comunicare a unor idei și sentimente prin simboluri; simbolică.

SIMBOLÍZĂ, *simbolizez*, vb. I. Tranz. A fi simbolul **(1)** a..., a constitui un simbol; a exprima, a reprezenta printr-un simbol.

SIMBRÍE, *simbrii*, s.f. (Pop.) Răsplată în bani (sau în natură) care se dădea unei persoane angajate pentru un timp în serviciul cuiva.

SIMÉTRIC, -Ă, *simetrici*, *-ce*, adj. (Adesea adverbial) Care are, prezintă simetrie, proporție, concordanță, care se caracterizează prin simetrie, ale cărui părți sînt așezate cu simetrie. ◇ (Mat.) *Element simetric* (al unui element dintr-o mulțime față de o lege de compoziție) (și substantivat, n.), element din aceeași mulțime cu un element dat, al căror compus este elementul neutru (față de legea de

compoziție considerată); se notează: x' sau $-x$ sau x^{-1} (dacă elementul dat este x).

SIMETRÍE, *simetrii*, s.f. **I.** (Mat.) **1.** Proprietate a două puncte aparținînd aceleiași figuri sau la două figuri diferite de a fi așezate la aceeași distanță de un plan, de o dreaptă sau de un punct. **2.** (În raport cu un punct) Transformare geometrică, determinată de un punct fix O, care face să-i corespundă unui punct M punctul M', astfel încît punctele M, O, M' sînt coliniare și O este mijlocul segmentului $|MM'|$. **3.** (În raport cu o dreaptă) Transformare geometrică, determinată de o dreaptă fixă d, care face să-i corespundă unui punct M punctul M', astfel încît dreapta d să fie mediatoarea segmentului $|MM'|$. **4.** (În raport cu un plan) Transformare geometrică, determinată de un plan, care face să-i corespundă unui punct M punctul M', astfel încît planul considerat să fie planul mediator al segmentului $|MM'|$. **5.** (Referitor la o relație) Proprietate a unei relații binare, R, între elementele x și y ale unei mulțimi M, astfel încît $x\mathrm{R}y$ implică $y\mathrm{R}x$, oricare ar fi x, y din M. **II. 1.** Proprietate a unui ansamblu spațial de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente și de a prezenta, pe această bază, anumite regularități; proporționalitate, concordanță, armonie între părțile unui tot, între elementele unui ansamblu etc.; distribuție egală, regulată, armonioasă a părților unui tot, a elementelor unui ansamblu; corespondență exactă (ca formă, poziție etc.) între părțile (opuse ale) unui tot. **2.** Proprietate a unor organisme sau a unor organe alcătuite din elemente corespondente așezate de o parte și de alta a unui plan sau a unui ax, care permite divizarea lor în părți echivalente. ◇ *Simetrie bilaterală*, simetrie care permite divizarea unor organisme în două părți identice, separate de un plan de simetrie (la toate vertebratele, artropodele, la florile zigomorfe etc.). *Simetrie radiară*, simetrie care indică o structură ordonată după mai multe planuri care se întretaie în jurul unui ax central, rezultînd sectoare echivalente (la celenterate, la echinoderme și la flori actinomorfe).

SIMFONÍE, *simfonii*, s.f. Compoziție muzicală amplă pentru orchestră, care cuprinde, de obicei, trei sau patru părți.

SIMIÁN, *simieni*, s.m. (La pl.) Subordin de mamifere care cuprinde maimuțele propriu-zise *(Simioidea)*; (și la sg.) mamifer care face parte din acest subordin. [Pronunțat: *-mi-an*]

SIMILÁR, -Ă, *similari*, *-e*, adj. De aceeași natură, de același fel (cu altceva sau cu altcineva); asemănător, analog.

SIMILIGRAVÚRĂ, *similigravuri*, s.f. Procedeu tehnic de gravură foto prin care se obțin clișee pentru tipar, împărțite în puncte; (concr.) clișeu obținut prin acest procedeu.

SIMILITÚDINE, *similitudini*, s.f. Potrivire, asemanare, analogie (între două lucruri, două ființe, două fenomene etc.).

SIMPATÉTIC, -Ă, *simpatetici*, *-ce*, adj. Care provoacă o anumită stare sufletească (tainică).

SIMPATÍE, *simpatii*, s.f. **1.** Atracție, înclinare, afinitate pe care cineva o simte față de o persoană sau față de o cauză etc.; afecțiune; obiectul acestui sentiment. ◆ Aprobare; sprijin; devotament **2.** (Fam.) Persoană față de care cineva simte afecțiune sau dragoste.

SIMPATIZÁNT, -Ă, *simpatizanți*, *-te*, s.m. și f. Persoană care împărtășește ideile, sentimentele, aspirațiile unei grupări politice, artistice, unei asociații sportive etc., fără a fi membrul lor.

SIMPLIFICÁRE, *simplificări*, s.f. (Mat.; în expr.) *Simplificare a unei fracții* (ordinare sau algebrice), împărțire a numărătorului și a numitorului cu un același număr nenul sau cu o aceeași expresie algebrică nenulă, obținîndu-se o echivalentă cu cea dată. *Simplificarea unui radical*, împărțire a indicelui radicalului și a exponenților expresiei de sub radical cu un același număr natural ($n \neq 0$), fără ca valoarea radicalului să se schimbe.

SIMPÓZION, *simpozioane*, s.n. Discuție organizată pe baza unor scurte expuneri (asupra unei teme literare, filozofice, științifice etc. de actualitate) făcute de cîțiva vorbitori, în fața și cu participarea publicului. [Pronunțat: *-zi-on*]

SIMPTÓM, *simptome*, s.n. Manifestare, tulburare funcțională sau senzație anormală resimțite de o ființă și care pot indica prezența unei boli. ◆ Fig. Semn, indiciu al unei stări anormale (individuale sau sociale).

SIMPTOMÁTIC, -Ă, *simptomatici, -ce*, adj. Care constituie simptomul unei boli. ◆ Fig. Care indică (în mod semnificativ) existența unei anumite stări de lucruri (anormale).

SIMȚ, *simțuri*, s.n. **1.** Facultate a oamenilor și a animalelor de a percepe impresii din lumea exterioară cu ajutorul unor organe specifice; funcție a organismului prin care acesta recepționează și prelucrează o anumită categorie de stimuli externi sau interni; simțire. ◇ *Organe de simț*, organe periferice de percepție senzorială. ◆ (Mai ales la pl.) Instinct; pornire senzuală; senzualitate. ◆ Delectare a simțurilor; gust. **2.** Capacitate a omului de a înțelege, de a judeca, de a aprecia; înclinare, aptitudine pentru ceva.

SIMȚĂMÎNT, *simțăminte*, s.n. Sentiment.

SIMULÁ, *simulez*, vb. I. Tranz. A face să pară drept adevărat ceva nereal; a da, în mod intenționat, o impresie falsă; a se preface.

SIMULÁCRU, *simulacre*, s.n. Aparență înșelătoare a realității; ceea ce dă o falsă impresie a realității.

SIMULTÁN, -Ă, *simultani, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care are loc în același timp (cu altceva); concomitent.

SINAGÓGĂ, *sinagogi*, s.f. Casă de rugăciuni, templu pentru cultul mozaic (evreiesc).

SINÁPSĂ, *sinapse*, s.f. (Anat., Fiziol.) Punct de contact între două celule nervoase sau între doi neuroni, la nivelul căruia se face transmiterea influxului nervos, într-un singur sens, de la o celulă nervoasă la alta. ◇ *Sinapsă axodendritică*, sinapsă în care, la locul de contact, ramificațiile terminale ale axonului unui neuron vin în legătură cu dendritele altui neuron, prin butonii terminali. *Sinapsă axosomatică*, sinapsă în care ramificația terminală a axonului unui neuron vine în contact cu corpul altui neuron. *Sinapsă receptoare*, sinapsă în care o celulă receptoare dintr-un organ de simț este în contact cu dendrita unui neuron receptiv sau senzitiv. *Sinapsă efectoare*, sinapsă în care ramificația terminală a axonului unui neuron motor sau efector este în contact cu un organ efector.

SINCLINÁL, *sinclinale*, s.n. (Geol.) Cută a straturilor scoarței pămîntului care se înfățișează ca o albie cu concavitatea îndreptată în sus.

SINCRETÍSM s.n. **1.** Îmbinare a unor elemente eterogene (religioase, filozofice, literare, artistice) în fazele primitive ale dezvoltării culturii. **2.** Îmbinare organică dintre vers, poezie, melodie, dans, mimică, obicei, caracteristică (unor genuri ale) artei populare.

SINCROFAZOTRÓN, *sincrofazotroane*, s.n. (Fiz.) Accelerator ciclic rezonant utilizat pentru obținerea parti-

culelor grele, încărcate electric și de energie foarte mare, la care condiția de sincronizare este asigurată atît prin modificarea frecvenței tensiunii de accelerare cît și prin creșterea intensității cîmpului magnetic.

SINCRÓN,-Ă, *sincroni, -e,* adj. (Despre fapte, fenomene sau evenimente) Sincronic. ◆ (Despre sisteme fizice sau chimice) Care este sediul unor fenomene periodice cu evoluție sincronică. ◇ *Mașină sincronă*, mașină electrică de curent alternativ (monofazat sau trifazat), a cărei turație de regim este constantă și proporțională cu frecvența tensiunii la borne.

SINCRÓNIC, -Ă, *sincronici, -ce,* adj. **1.** (Despre fapte, fenomene sau evenimente) Care există sau se petrece în același timp; simultan, concomitent; sincron. ◆ (Fiz.; despre evoluția fenomenelor periodice) Care se produce în mod sincronic **(1). 2.** Care se referă la fapte, la fenomene sau la evenimente existente sau petrecute în același timp.

SINCRONIZÁ, *sincronizez,* vb. I. Tranz. A face ca două sau mai multe acțiuni, evenimente, fenomene etc. să se petreacă în același timp; a face ca ceva să se dezvolte simultan și la același nivel cu altceva.

SINCROTRÓN, *sincrotroane,* s.n. Accelerator ciclic rezonant de electroni, folosit în fizica nucleară, în care mișcarea de rotație a electronilor și variația tensiunii acceleratoare sînt sincronice **(1).**

SINDICÁT, *sindicate,* s.n. Organizație profesională de masă a clasei muncitoare, al cărei scop este apărarea și promovarea intereselor oamenilor muncii.

SINDIOTÁCTIC,-Ă, *sindiotactici,-ce,* adj. (Chim.; despre polimeri) Care are o structură spațială regulată, în ale căror lanțuri macromoleculare succesiunea unităților structurale se repetă constant de-a lungul lanțului, în poziție alternantă. [Pronunțat: *-di-o-*]

SINÉCDOCĂ, *sinecdoce,* s.f. Figură de stil care constă în lărgirea sau în restrîngerea sensului unui cuvînt, prin folosirea întregului în locul părții (și invers), a particularului în locul generalului (și invers), a singularului în locul pluralului (și invers), a materiei din care este făcut un lucru în locul lucrului respectiv etc.

SINECÚRĂ, *sinecuri,* s.f. Slujbă, funcție bine retribuită, care cere o muncă minimă sau nu cere nici o muncă.

SINERGÍE s.f. Asociere a mai multor organe sau substanțe biochimice pentru îndeplinirea unei anumite funcții.

SINESTEZÍE, *sinestezii,* s.f. Asociere între senzații de natură diferită (auditive, vizuale, olfactive, tactile) care dau impresia că una se transpune în locul celeilalte, că una devine simbolul celeilalte.

SINGULÁR,-Ă, *singulari,-e,* adj., s.n. **1.** Adj. (Gram.; în expr.) *Număr singular* (și substantivat, n.), categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de ființe, de obiecte etc. *Persoana întîi* (sau *a doua, a treia) singular*, persoană gramaticală care indică numărul singular **(1). 2.** Adj. Care iese din comun în raport cu ceilalți indivizi, cu celelalte fenomene, cu celelalte aspecte, cu celelalte însușiri etc. din aceeași categorie. **3.** S.n. (Fil.; art.) Categorie care reflectă un singur exemplar dintr-o clasă de lucruri, în totalitatea însușirilor lui, care îl deosebesc de celelalte lucruri din acea clasă; individualul.

SINÍSTRU,-Ă, *sinistri,-stre,* adj. Care trezește sentimente de spaimă, de groază; groaznic, înspăimîntător.

SINONÍM,-Ă, *sinonimi,-e,* adj., s.n. (Cuvînt, expresie etc.) care are (aproape) același înțeles cu alt cuvînt, cu altă expresie etc.

SINÓPTIC,-Ă, *sinoptici,-ce,* adj. (Despre rubrici, date, tabele etc.) Care este

întocmit astfel încît permite o imagine de ansamblu clară. ◇ *Hartă sinoptică*, hartă cu date meteorologice culese, simultan, în diferite localități, servind la stabilirea timpului probabil pentru următoarele ore sau zile.

SINOVIÁL,-Ă, *sinoviali,-e*, *adj.* Privitor la sinovie; care secretă sinovie. ◇ *Membrană sinovială*, membrană seroasă, formată din celule, care căptușește fața internă a capsulei articulare a oaselor, care servește la alunecarea suprafețelor libere ale acestora și care secretă sinovia. [Pronunțat: *-vi-al*]

SINOVÍE s.f. Lichid incolor și vîscos, de culoare galbenă, secretat de membranele sinoviale din articulații și din tecile tendoanelor, care protejează suprafețele netede cartilaginoase ale oaselor, înlesnind alunecarea și înlăturînd erodarea acestora; lichid sinovial.

SINTÁGMĂ, *sintagme*, s.f. Unitate semantică-sintactică stabilă, formată din două sau mai multe cuvinte între care există raporturi de subordonare.

SINTÁXĂ s.f. Parte a gramaticii care studiază funcțiile cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.

SINTERIZÁRE, *sinterizări*, s.f. Procedeu de aglomerare sau de lipire a pulberilor metalice, ceramice etc. prin încălzirea și, uneori, și prin presarea lor.

SINTÉTIC,-Ă, *sintetici,-ce*, adj. **1.** (Adesea adverbial) Care ține de sinteză, privitor la sinteză; obținut prin sinteză, care alcătuiește o sinteză. **2.** (Despre produse chimice, industriale) Fabricat pe cale artificială.

SINTETIZÁ, *sintetizez*, vb. I. Tranz. A realiza o sinteză, a prezenta într-o sinteză.

SINTÉZĂ, *sinteze*, s.f. **1.** Metodă de cercetare care constă în reunirea într-un tot a elementelor date la început în mod separat; îmbinare a două sau mai multe elemente care pot forma un tot. ◆ (Concr.) Lucrare, operă care abordează datele esențiale ale unei probleme, ale unei discipline etc. **2.** (Chim.) Operație prin care se obține un compus chimic din elementele lui componente sau din compuși chimici mai simpli. **3.** (Biol.) Proces care se petrece în celulele organismelor, in vitro, și care constă în polimerizarea aminoacizilor, în refacerea glucidelor, a lipidelor etc.; biosinteză.

SINUÓS,-OÁSĂ, *sinuoși,-oase*, adj. Care are un curs sau un aspect șerpuitor, cu multe cotituri. [Pronunțat: *-nu-os*]

SÍNUS¹, *sinusuri*, s.n. **1.** Cavitate sau adîncitură neregulată pe suprafața unor oase craniene (frontal, sfenoidal, maxilar, etmoidal). **2.** Ansamblu de dilatații pe traiectul vaselor sangvine, în special al venelor și al vaselor limfatice. **3.** Totalitatea adîncimilor (spațiilor libere) dintre doi lobi ai frunzei sau dintre alte organe alungite, la unele plante.

SÍNUS², *sinusuri*, s.n. (Mat.) Funcție trigonometrică dependentă de un unghi ascuțit al unui triunghi dreptunghic, ale cărei valori sînt date în raportul dintre lungimea catetei opuse unghiului și lungimea ipotenuzei; funcție trigonometrică $\sin: \mathbf{R} \to [-1, 1], f(t) = \sin t$, fiind ordonata y a punctului unic $F(t) = M(x, y)$, de pe cercul unitate, asociat prin funcția F de acoperire universală fiecărui număr real t.

SINUSOÍDĂ¹, *sinusoide*, s.f. (Anat.). Tip de vase capilare la nivelul ficatului, al glandelor cu secreție internă, care au lumen neregulat și perete discontinuu (pentru a efectua un schimb mare între sînge și țesuturi).

SINUSOÍDĂ², *sinusoide*, s.f. (Mat.) Graficul funcției trigonometrice sin x sau cos x.

SIONÍSM s.n. Doctrină politică și mișcare naționalistă apărute în rîndurile burgheziei evreiești din țările europene, la sfîrșitul sec. XIX, la baza cărora a stat ideea întemeierii unui stat evreiesc pe teritoriul Palestinei. [Pronunțat: *si-o-*]

SÍPET, *sipete*, s.n. Cufăr de lemn (înflorat sau vopsit simplu), cu capac boltit, în care se păstrează haine sau obiecte de valoare.

SÍRE s.m. (La vocativ) Titlu cu care cineva se adresează unui rege sau unui împărat.

SIREÁP,-Ă, *sirepi,-e*, adj. (Despre cai) Greu de stăpînit, sălbatic; extrem de iute.

SIRÉNĂ, *sirene*, s.f. Aparat care produce sunete de mare intensitate și care este folosit la diverse semnalizări.

SISTÉM, *sisteme*, s.n. **1.** Ansamblu de elemente (principii, reguli, forțe, organe, instituții etc.), dependente între ele și formînd un întreg organizat, care pune ordine într-un domeniu de gîndire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu de științe, face ca o activitate practică să funcționeze potrivit scopului urmărit etc. ◆ Totalitatea relațiilor pe baza cărora este constituit un sistem (1). **2.** Ansamblu de fenomene condiționate între ele sau de un fenomen din afară; ansamblu de corpuri, de elemente, de substanțe etc. între care se exercită o interacțiune, există o interdependență între părțile componente sau între acestea și ansamblu, și reciproc. ◇ *Sistem cristalin* (sau *cristalografic, de cristalizare)*, ansamblu de forme cristaline care se pot deduce din aceeași formă cristalină de bază; mod de așezare spațială a atomilor care intră în structura unui mineral. *Sistem dispers*, amestec de două sau de mai multe substanțe, în care particulele unei substanțe (fază dispersă, dispersoid) sînt intercalate între particulele celeilalte sau celorlalte substanțe (mediu de dispersie). *Sistem chimic*, sistem format din substanțe chimice care reacționează între ele. *Sistem fizic*, sistem format din substanțe și din cîmpuri de forță care nu reacționează între ele. *Sistem fizico-chimic*, sistem în care au loc schimburi în compoziția corpurilor sau a fazelor componente. *Sistem solar*, ansamblu format din soare, din planetele care gravitează în jurul lui, din sateliții planetelor etc. *Sistemul periodic al elementelor*, sistemul de clasificare a elementelor chimice, după proprietățile lor (masă atomică, număr de ordine), propus de D.I. Mendeleev, pe baza legii de periodicitate a schimbării proprietăților fizico-chimice ale elementelor chimice, descoperită de el. **3.** Ansamblu de elemente de mașini, de piese, de aparate, de mașini, de instalații etc. asociate. ◇ *Sistem de răcire*, sistem folosit în laborator și în industrie, pentru a realiza o răcire a unui aparat, a unei instalații etc. **4.** (Mat.; în expr.) *Sistem de ecuații*, mulțime ale cărei elemente sînt ecuații. *Sistem liniar*, sistem de ecuații liniare, de forma:

$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \ldots + a_{1n}x_n = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \ldots + a_{2n}x_n = b_2 \\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \ldots + a_{mn}x_n = b_m, \end{cases}$$

în care a_{ij} $(i = 1,2, \ldots, m, j = 1,2, \ldots, n)$ sînt coeficienții necunoscutelor sistemului, iar b_i $(i = 1, \ldots, m)$ sînt termenii săi liberi. *Sistem incompatibil* (sau *imposibil)*, sistem de ecuații liniare care nu are nici o soluție. *Sistem de numerație (pozițional)*, ansamblu format de o mulțime de b numere nenegative ($b \geqslant 2$, $b \in N$, baza de numerație) și de o mulțime de b simboluri (cifre), între care există o corespondență biunivocă, precum și anumite reguli, cu ajutorul cărora orice număr poate fi reprezentat printr-o succesiune determinată de acele simboluri. *Sistem de coordonate pe o dreaptă d*,

funcție bijectivă $f : d \to \mathbf{R}$, definită prin $f(M) = x_M$, care asociază fiecărui punct $M \in d$ un număr real unic x_M (abscisa sa), pe dreapta d fiind date două puncte distincte O și A, astfel încît $x_0 = 0$ și $x_A > 0$ (prin x_0 și x_A notîndu-se coordonata (abscisa) punctului O și a punctului A). *Sistem de coordonate în plan*, funcție bijectivă $f: P \to \mathbf{R} \times \mathbf{R}$, care asociază fiecărui punct $M \in P$ o singură pereche de numere reale (x, y) — abscisa și ordonata punctului —, în planul P fiind alese două drepte perpendiculare OA și OB, astfel încît $x_0 = 0$, $x_A > 0$ și $y_0 = 0$, $y_B > 0$ (prin x_0, x_A și y_0, y_A notîndu-se coordonatele (abscisele, respectiv, ordonatele) punctelor O și A). **5.** (Fiz.; în expr.) *Sistem de unități*, ansamblu de unități de măsură format dintr-un număr restrîns de unități fundamentale din care se pot obține, pe baza unor legi fizice, unitățile derivate. *Sistem optic central*, succesiune de suprafețe sferice care separă o serie de medii optice diferite. *Sistem termodinamic*, ansamblu format dintr-un număr mare de molecule și a cărui stare este definită cu ajutorul unui grup de mărimi (numite *parametri de stare*). **6.** Totalitatea depozitelor de roci formate în decursul unei perioade geologice. ◆ (Și în expr. *sistem muntos*) Ansamblul șirurilor de munți generați de mișcările orogenice dintr-o perioadă geologică.

SISTEMATIZÁRE, *sistematizări*, s.f. Ansamblu de măsuri tehnice, economice și legislative referitoare la spațiile de locuit și de muncă, de circulație a oamenilor etc., care au drept scop asigurarea unor condiții de viață optime pentru populația de pe un anumit teritoriu.

SÍSTOLĂ, *sistole*, s.f. Fază de contracție fiziologică periodică și ritmică a musculaturii inimii, în timpul căreia sîngele este împins din atrii în ventricule, iar din ventricule în artere, determinînd circulația sangvină.

SISTÓLIC,-Ă, *sistolici,-ce*, adj. Care ține de sistolă, privitor la sistolă; care are loc în timpul sistolei.

SÎTĂ, *site*, s.f. **1.** Țesătură din fire textile sau metalice sau piesă de tablă perforată, cu ochiuri sau găuri mici (cu dimensiuni sub 1 mm), prinse într-un cadru oarecare, folosite la separarea, prin cernere, a unui material granular sau pulverulent după dimensiunea granulelor care îl alcătuiesc. **2.** (În expr.) *Sită de azbest*, sită **(1)** din sîrmă de oțel, în mijlocul căreia se află un strat de azbest, care este folosită la încălzirea vaselor de laborator pentru ca flacăra să bată egal pe tot fundul vasului, ferind astfel vasul de o supraîncălzire locală sau de spargere.

SITUÁȚIE, *situații*, s.f. **1.** Totalitatea împrejurărilor care determină, la un moment dat, condițiile de existență și de dezvoltare ale unei ființe, ale unei colectivități, ale unei activități; stare de fapt care decurge de aici pentru cineva sau pentru ceva. **2.** Prezentare detaliată a unor date privind rezultatele unei activități economice sau financiare dintr-un domeniu (comparativ cu sarcinile planificate); dare de seamă, raport; inventar. **3.** Document în care se prezintă o stare de lucruri etc. [Pronunțat: *-tu-a-*]

SÎMBURE, *sîmburi*, s.m. **1.** Parte din interiorul unor fructe, cu învelișul lemnos, care conține sămînța. ◆ Partea moale a seminței, care conține substanța germinativă. **2.** (Geol.; în expr.) *Sîmbure de sare*, strat de sare din axul unei cute diapire, ce străpunge formațiile sedimentare mai noi.

SÎNEÁȚĂ, *sînețe*, s.f. Flintă.

SÎNGE s.n. Lichid circulant de importanță vitală pentru organism, alcătuit din plasmă și din elemente figurate celulare, incolor sau colorat în albastru sau roșu, existent la unele nevertebrate, precum și la toate cor-

datele, avînd multiple roluri: în respirație, în nutriție, în excreție, în dezasimilație, în reglarea temperaturii și acidității, în apărarea antimicrobiană etc. ◇ *Sînge incolor*, lichid celomic puțin complex, alcătuit din plasmă și din leucocite, cu pigmenți respiratori dizolvați în soluție, fără rol în respirație, existent la arahnide, miriapode, insecte și echinoderme. *Sînge albastru*, lichid celomic, la crustacee și la gasteropode, avînd și rol în respirație (datorită hemocianinei). *Sînge roșu*, lichid complex, colorat în roșu, datorită hematiilor, alcătuit din plasmă și eritrocite, leucocite și trombocite (ca elemente celulare), existent la anelide (pentru prima dată în seria animală), precum și la cordate, unde îndeplinește toate funcțiile sîngelui.

SÎNGERÁ, *sîngerez*, vb. I. Intranz. A suferi mult (sub aspect moral).

SÎNZIÁNĂ, *sînziene*, s.f. Plantă erbacee perenă dicotiledonată din familia rubiaceelor, cu tulpina în patru muchii, înaltă de 30—100 cm, cu frunze liniare, înguste, dispuse cîte 8—12 în verticil, cu flori mici, galbene-aurii, cu miros specific, care crește în fînețe, la șes și la munte; drăgaică *(Galium verum)*. [Pronunțat: *-zi-a-*]

SÎRBĂ, *sîrbe*, s.f. Dans popular românesc de grup, cu ritm binar, foarte vioi (în grupe ritmice de cîte trei măsuri), care se joacă, de obicei, cu dansatorii prinși în cerc; melodie după care se execută acest dans.

SÎRGUÍNȚĂ, *sîrguințe*, s.f. Însușire a omului care se străduiește să lucreze bine; străduință; silință; hărnicie.

SLAB,-Ă, *slabi,-e*, adj. (Chim.) Care ionizează puțin, parțial. ◇ *Acid slab*, acid care ionizează parțial, în care protonul este legat mai tare și se desparte mai greu de restul moleculei, astfel că soluția lui conține ioni de hidroniu în concentrație mică. *Bază slabă*, bază care ionizează parțial, care nu reacționează decît în mică măsură cu protonul cedat de apă, astfel că soluția ei conține ioni hidroxil în concentrație mică. ◆ (Despre soluții, amestecuri) Care cuprinde elementele caracteristice în cantitate redusă; diluat.

SLAV,-Ă, *slavi,-e*, subst., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a republicilor sovietice rusă, ucraineană, bielorusă, precum și a Poloniei, Bulgariei, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține slavilor **(1, 3)**, privitor la slavi. **3.** S.m. pl. Triburi indo-europene care au populat teritoriul situat între Nipru, Munții Carpați, Oder și Marea Baltică, de unde ulterior s-au extins.

SLÁVĂ, (2) *slăvi*, s.f. **1.** Glorie, faimă, renume de care se bucură cineva. **2.** Văzduh, atmosferă, aer.

SLAVÓN,-Ă, *slavoni,-e*, adj. Care aparține slavilor, referitor la slavi. ◇ *Limba slavonă* (și substantivat, f.), limba slavă bisericească și literară care s-a dezvoltat în Rusia, în Serbia și în Bulgaria, folosită în evul mediu ca limbă de cult și de cancelarie în aceste țări, precum și în țările române.

SLEÍT,-Ă, *sleiți,-te*, adj. Foarte obosit, cu puterile sfîrșite de oboseală.

SLÓBOD,-Ă, *slobozi,-de*, adj. (Pop.) Liber.

SLOGÁN, *sloganuri*, s.n. Formulă pregnantă, concludentă, care exprimă, în chip lapidar, țelurile politice, economice ale unor grupuri, organizații etc. sau o problemă de actualitate.

SLOI, *sloiuri*, s.n. Bucată de gheață ruptă dintr-o suprafață mai mare, care plutește pe apele curgătoare sau pe cele stătătoare.

SLÓVĂ, *slove*, s.f. (Pop.) **1.** Literă. **2.** Fel de a scrie al cuiva; scris.

SLÚGER, *slugeri*, s.m. Dregător, în Țara Românească și în Moldova medievală, însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei.

SLUJITÓR, *slujitori*, s.m. Ostaş în slujba domnului ţării sau a unui boier, în ţările române.

SLUT,-Ă, *sluţi,-te*, adj., s.m. şi f. **1.** (Om) care are un defect fizic, căruia îi lipseşte o parte a corpului. **2.** (Om) foarte urît.

SMALŢ, *smalţuri*, s.n. **1.** (Anat.) Substanţă minerală albă, lucioasă şi dură, care acoperă coroana dinţilor, protejînd dentina. **2.** (Adesea fig.) Email.

SMARÁLD, *smaralde*, s.n. (Adesea fig.) Varietate de beril de culoare verde, cu urme de crom, transparentă, strălucitoare, foarte dură, folosită ca piatră preţioasă.

SMĂLŢÁ, *smălţez*, vb. I. Tranz. (Rar) A împodobi, a împestriţa cu diferite culori; a smălţui **(2)**.

SMĂLŢUÍ, *smălţuiesc*, vb.IV. Tranz. **1.** A acoperi un obiect cu un strat de smalţ **(2)**; a emaila. **2.** A smălţa.

SMEAD,-Ă, *smezi,-de*, adj. (Despre faţa oamenilor) Negricios şi palid.

SMERÉNIE s.f. Atitudine plină de respect, de supunere, de umilinţă faţă de cineva sau de ceva.

SMERÎT,-Ă, *smeriţi,-te*, adj. Plin de respect, de supunere, de umilinţă faţă de cineva sau de ceva.

SMINTÎT,-Ă, *smintiţi,-te*, adj. (Despre oameni şi manifestări ale lor) Care arată lipsă de judecată, nechibzuinţă, nebunie; nechibzuit.

SMITHSONÍT s.n. Carbonat de zinc natural, care se prezintă sub formă de cristale incolore, galbene-brune, cenuşii sau albastre-verzui, cu luciu sidefos, sticlos, fotoluminescent, folosit ca minereu de zinc şi la confecţionarea unor obiecte de podoabă.

SMÎRC, *smîrcuri*, s.n. Suprafaţă de apă pe un teren mlăştinos; loc mlăştinos format de apele de ploaie.

SMÎRCÎÍ, *smîrcîi*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A plînge fără motiv, prefăcut, încercînd să impresioneze; a se smiorcăi.

SMOÁLĂ s.f. Substanţă organică de culoare neagră, solidă şi casantă la temperatură obişnuită, vîscoasă cînd se topeşte, de compoziţie foarte complexă, care se obţine ca reziduu la distilarea păcurii sau a gudronului de cărbuni, folosită în lucrări de drumuri, ca material izolant hidrofug în construcţii, la conservarea şi la etanşarea navelor de lemn etc.

SMOCHÍN, *smochini*, s.m. Arbore dicotiledonat din familia moraceelor, cu frunze mari lobate, cu flori închise în cupe care, la maturitate, devin fructe cărnoase, comestibile, şi care creşte în zonele mediteraneene *(Ficus carica)*.

SMOCHÍNĂ, *smochine*, s.f. Fructul smochinului, piriform, cărnos, dulce, suculent, cu multe seminţe, comestibil, cu gust specific.

SMOG s.n. Ceaţă deasă amestecată cu fum şi cu praf industrial, formată în regiunile puternic industrializate şi în marile oraşe de pe glob, cu efecte dăunătoare asupra populaţiei umane, a animalelor şi a vegetaţiei.

SMUCÍ, *smucesc*, vb. IV. Tranz. A trage brusc şi cu putere spre a scoate, a smulge, a desprinde, a deplasa ceva sau pe cineva din locul unde se află.

SNOÁVĂ, *snoave*, s.f. Specie a literaturii populare constînd dintr-o naraţiune scurtă cu conţinut umoristic şi satiric.

SNOB, SNOÁBĂ, *snobi, snoabe*, s.m. şi f., adj. (Persoană) care admiră şi adoptă fără discernămînt şi cu orice preţ tot ce este la modă.

SOÁRE s.m. Corp ceresc principal al sistemului nostru planetar, incandescent şi luminos, în jurul căruia gravitează şi se învîrtesc pămîntul şi celelalte planete ale sistemului, avînd formă sferică, cu diametrul de 1 392 400 km, volumul de 1 300 000 de ori mai mare decît al pămîntului, iar masa de $1{,}99 \cdot 10^{27}$ t (99,86% din masa întregu-

lui sistem solar), a cărui densitate este de 1,41 (în raport cu apa) și cu temperatura (la suprafața sa) de 6 000°K, executînd o mișcare de rotație cu o perioadă de 25 zile.

SOÁRTĂ, *sorți*, s.f. 1. (În concepțiile mistice) Forță supranaturală despre care se crede că hotărăște irevocabil, fatal, toate acțiunile și întîmplările din viața oamenilor; destin, fatalitate, noroc, scrisă, ursită. 2. Totalitatea evenimentelor (accidentale sau nu) care compun viața (sau o parte a vieții) unei persoane sau a unei colectivități; condiție de viață. ◆ Evoluție, desfășurare a unei acțiuni (privită din perspectiva sfîrșitului ei).

SÓBĂ, *sobe*, s.f. 1. Instalație pentru încălzit (cu lemne, cărbuni, gaze etc.) încăperile de locuit sau pentru gătit, făcută din cărămidă, din teracotă, din tablă de oțel sau din fontă. 2. (Chim.) Parte a unei instalații tehnologice în care are loc un proces de ardere, de oxidare; reactor. ◇ *Sobă de ardere* (sau *de combustie*), sobă în care are loc arderea hidrogenului în clor (la fabricarea acidului clorhidric), oxidarea catalitică a amoniacului (la fabricarea acidului azotic). *Sobă de contact*, sobă în care are loc oxidarea catalitică a dioxidului de sulf în trioxid de sulf, prin procedeul de contact, la fabricarea acidului sulfuric.

SOBÓL, *soboli*, s.m. (Zool.) Cîrtiță.

SOBÓR, *soboare*, s.n. (Înv.) Adunare, întrunire, consfătuire; sfat. ◆ (Bis.) Conciliu.

SOBRIETÁTE s.f. 1. Însușirea de a fi sobru în comportări; simplitate, austeritate. 2. Cumpătare, moderație în felul de a mînca, de a bea, de a se îmbrăca etc. [Pronunțat: *-bri-e-*]

SÓBRU,-Ă, *sobri*,-e, adj. 1. Lipsit de ornamente de prisos; simplu. 2. Care păstrează măsura, care nu exagerează (în felul de a fi); cumpătat, moderat.

SOCIÁBIL,-Ă, *sociabili*,-e, adj. Capabil să trăiască în relații permanente cu semenii săi, în societate. ◆ Căruia îi plac relațiile cu semenii săi; care se împrietenește ușor cu alții; comunicativ, apropiat, prietenos. [Pronunțat: *-ci-a-*]

SOCIÁL,-Ă, *sociali*,-e, adj. Creat de societate; propriu societății; care este legat de viața oamenilor în societate, de raporturile lor în societate sau față de societate; care privește societatea. [Pronunțat: *-ci-al*]

SOCIAL-DEMOCRÁT,-Ă, *social-democrați*,-*te*, s.m. și f. Adept al social-democrației. [Pronunțat: *-ci-al*]

SOCIAL-DEMOCRAȚÍE s.f. Mișcare politică a clasei muncitoare, apărută spre sfîrșitul sec. XIX, avînd o orientare marxistă și ducînd la crearea partidelor socialiste. [Pronunțat: *-ci-al*]

SOCIALÍSM s.n. 1. Doctrină, concepție social-politică ce susține necesitatea desființării proprietății private asupra mijloacelor de producție și a exploatării omului de către om. 2. Prima fază a orînduirii comuniste, care se caracterizează prin existența puterii de stat a clasei muncitoare, aliată cu țărănimea și cu ceilalți oameni ai muncii, prin dominația proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție sub două forme (a întregului popor și cooperatistă), prin desființarea oricăror forme de exploatare și prin instaurarea unor relații de colaborare și de ajutor reciproc între oameni, repartiția făcîndu-se după cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii depuse, potrivit principiului „de la fiecare după capacitate, fiecăruia după muncă". [Pronunțat: *-ci-a-*]

SOCIALÍST,-Ă, *socialiști*,-*ste*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține socialismului, privitor la socialism, caracteristic socialismului. 2. S.m. și f. Adept al socialismului. [Pronunțat: *-ci-a-*]

SOCIALIZÁ, *socializez*, vb. I. 1. Tranz. A trece în proprietatea între-

gului popor principalele mijloace de producție sau alte bunuri aflate în proprietate privată. **2.** Refl. (Despre muncă, producție) A dobîndi un caracter social, datorită dezvoltării forțelor de producție. [Pronunțat: *-ci-a-*]

SOCIETÁTE, *societăți*, s.f. **1.** Totalitatea oamenilor care trăiesc laolaltă, fiind legați între ei prin anumite raporturi de producție, morale și spirituale. ◆ Ansamblu unitar, sistem organizat de relații între oameni, istorice ste determinate, bazate în primul rînd pe relațiile de producție; orînduire socială. **2.** Asociație de persoane constituită într-un anumit scop (științific, literar, filozofic, sportiv etc.). **3.** (Comerț; în orînduirea capitalistă) Asociație de oameni de afaceri alcătuită pe baza unor investiții de capital, în vederea obținerii unor beneficii comune. **4.** Grup de oameni care petrec un anumit timp împreună. [Pronunțat: *-ci-e-*]

SOCIOLOGÍE s.f. Știință care studiază procesele sociale, relațiile dintre oameni și instituțiile din orînduirea socială existentă. [Pronunțat: *-ci-o-*]

SÓCLU, *socluri*, s.n. Suport sau postament (din piatră) care susține o coloană, o statuie etc.

SOCOTEÁLĂ, *socoteli*, s.f. Calculare, calcul (numeric), evaluare (numerică).

SODÁT,-Ă, *sodați,-te*, adj. (Chim.; despre substanțe) În molecula căreia s-a introdus sodiu. ◇ *Amidă sodată*, amidă în care hidrogenul amidic a fost substituit cu sodiu. *Celuloză sodată*, alcaliceluloză.

SÓDĂ, *sode*, s.f. **1.** Nume dat unor substanțe, combinații ale sodiului. **2.** Carbonat de sodiu. ◇ *Sodă calcinată*, carbonat de sodiu anhidru. *Sodă (de rufe) cristalizată*, $Na_2CO_3 \cdot 10H_2O$, carbonat de sodiu decahidratat. *Sodă caustică*, hidroxid de sodiu.

SÓDIU s.n. Na cu Z = 11. Element chimic cu caracter metalic, din grupa I, principală, a sistemului periodic al elementelor, foarte răspîndit în natură sub formă de combinații, alb-argintiu, cu luciu care dispare la aer, de duritate extrem de mică, de densitate mai mică decît a apei, maleabil, ductil, ușor fuzibil, bun conducător de electricitate, foarte reactiv, folosit ca agent reducător în metalurgie, în sinteze organice etc.; natriu.

SOFÍSM, *sofisme*, s.n. Silogism (sau raționament) corect din punct de vedere formal, dar greșit din punctul de vedere al conținutului, fiind bazat pe un echivoc, pe utilizarea aspectelor neesențiale ale fenomenelor etc., adesea folosit pentru a induce în eroare.

SOI, *soiuri*, s.n. Grup de plante sau de animale care aparțin aceleiași specii ori varietăți, avînd anumite însușiri morfologice sau fiziologice ereditare comune; plantă sau animal care face parte din acest grup.

SÓIA s.f. Plantă erbacee dicotiledonată din familia leguminoaselor, cu flori mici, albe sau violete, și cu fructul o păstaie cu semințele bogate în grăsimi și în protide, folosite în industria alimentară, în farmacie etc. *(Glycine hispida)*. [Pronunțat: *so-ia*]

SOL¹ s.m. invar. Unul dintre cele șapte sunete ale gamei muzicale, situat pe treapta a cincea din gama majoră tip.

SOL² s.m. (Chim.) Sistem coloidal dispers în care faza dispersă este formată din particule alcătuite din atomi identici nelegați chimic între ei, din macromolecule sau din micele, iar mediul de dispersie este un lichid; soluție coloidală.

SOL³, *soluri*, s.n. Strat afînat, moale și friabil de la suprafața scoarței terestre (sau a altor planete), care (împreună cu atmosfera din jur) constituie (pe planeta noastră) mediul de viață al plantelor și al unor animale, și care ia naștere prin descompunerea plante-

lor şi a animalelor, precum şi a rocilor de suprafaţă.

SOLANACÉE, *solanacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate erbacee, bianuale sau perene, caracterizate prin frunze simple, prin flori solitare sau grupate în inflorescenţe şi prin fructe bace sau capsule, unele dintre ele cu mare importanţă economică, folosite ca plante alimentare, industriale şi medicinale; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunţat: *-ce-e*]

SOLÁR,-Ă, *solari,-e*, adj. **1.** Care aparţine soarelui, privitor la soare, emis de soare. ◇ *Sistem (planetar) solar*, sistemul format din soare, 9 planete mari (Mercur, Venus, pămîntul, Marte, Iupiter, Saturn, Uranus, Neptun şi Pluton), 32 de sateliţi naturali ai planetelor (plus alţi sateliţi artificiali), circa 2 000 de planete mici, aproximativ 100 de miliarde de comete şi materia meteorică. **2.** (Anat.; în expr.) *Plex solar*, plex vegetativ rezultat din anastomozarea fibrelor nervoase simpatice şi parasimpatice, cel mai mare plex abdominal, din care iau naştere şi merg, pe calea vaselor, la viscere, plexurile secundare (mezenteric, gastric, hepatic, frenic, aortic, iliac etc.).

SÓLĂ, *sole*, s.f. Nume dat, în industrie, soluţiei saline folosite în maşinile frigorifice.

SOLD, *solduri*, s.n. **1.** Diferenţă între totalul sumelor înscrise în debitul unui cont şi totalul sumelor înscrise în creditul acelui cont. ◆ Rest de plată la lichidarea unei obligaţii. **2.** Marfă rămasă nevîndută (şi care se desface cu preţ redus).

SOLDÁ, *soldez*, vb. I. Refl. (Despre tratative, acţiuni etc.) A se încheia cu..., a avea drept rezultat, a se termina (într-un anumit fel).

SOLÉMN,-Ă, *solemni,-e*, adj. (Adesea adverbial) **1.** Care are loc după un anumit ceremonial; sărbătoresc. **2.** Important; grav, serios. ◆ Măreţ, grandios.

SOLEMNITÁTE, *solemnităţi*, s.f. Ceremonie, adunare publică pentru sărbătorirea sau pentru comemorarea unui eveniment ori a unei persoane.

SOLENOÍD, *solenoizi*, s.m. Bobină electrică cilindrică, fără miez de fier, ale cărei spire sînt dispuse în unul sau în mai multe straturi.

SOLFATÁRĂ, *solfatare*, s.f. Emanaţie vulcanică constituită, în special, din hidrogen sulfurat cu vapori de apă şi bioxid de carbon.

SOLFÉGIU, *solfegii*, s.n. Mică piesă muzicală fără cuvinte, compusă în vederea exercitării cîntatului pe note; exerciţiu vocal executat fără cuvinte, menit să dezvolte auzul şi deprinderea de a citi şi de a executa corect notele muzicale.

SOLICITÁ, *solícit*, vb. I. Tranz. A cere (cu stăruinţă) ceva.

SOLICITÚDINE, s.f. Atitudine plină de grijă, de bunăvoinţă, de prietenie faţă de cineva sau de ceva; înţelegere, atenţie deosebită faţă de cineva sau de ceva.

SOLÍD,-Ă, *solizi,-de*, adj., s.n. (Corp) care îşi menţine forma şi dimensiunile, se opune acţiunii forţelor deformatoare, avînd o structură compactă şi o mare coeziune.

SOLIDÁR,-Ă, *solidari,-e*, adj. **1.** Care este strîns legat de cineva sau de ceva, printr-o responsabilitate sau printr-un interes comun; unit. ◆ De care răspund, în egală măsură şi împreună, mai multe persoane. **2.** Care este legat prin construcţie de altă piesă sau de alt obiect, formînd împreună un tot unic.

SOLIDARITÁTE s.f. Faptul de a fi solidar (cu cineva sau cu ceva).

SOLIDIFICÁRE, *solidificări*, s.f. Transformare (de fază) din stare lichidă în stare solidă.

SOLÍE, *solii*, s.f. Însărcinare încredinţată uneia sau mai multor persoane

trimise să ducă discuții cu reprezentanții altui stat.

SOLÍST,-Ă, *soliști,-ste*, s.m. și f. Cîntăreț sau instrumentist care execută o compoziție muzicală (sau o parte dintr-o compoziție muzicală) concepută pentru o singură voce sau pentru un singur instrument.

SOLITÁR,-Ă, *solitari,-e*, adj. Care se găsește singur; izolat, singuratic. ◆ (Despre ființe; adesea substantivat) Care trăiește sau căruia îi place să trăiască singur, izolat, departe de celelalte ființe.

SÓLO s.n. invar. Compoziție muzicală (sau parte a ei) concepută pentru un singur instrument sau pentru o singură voce. ◆ (Adjectival) Care se execută fără acompaniament.

SOLSTÍȚIU, *solstiții*, s.n. Fiecare dintre cele două momente ale anului cînd, în mișcarea sa aparentă, soarele se află în poziția cea mai îndepărtată de planul ecuatorului (deasupra tropicelor). ◇ *Solstițiu de vară*, momentul, în jurul zilei de 21 iunie, cînd declinația soarelui ia cea mai mare valoare pozitivă (23°26′37″), marcînd ziua cea mai lungă din an. *Solstițiu de iarnă*, momentul, în jurul zilei de 22 decembrie, cînd declinația soarelui este cea mai mică (—23°26′37″), marcînd ziua cea mai scurtă din an.

SOLÚBIL,-Ă, *solubili,-e*, adj. (Despre substanțe, elemente chimice, materiale etc.) Care se poate dizolva într-un solvent.

SOLUBILITÁTE, *solubilități*, s.f. Proprietate a unor corpuri de a se putea dizolva într-un solvent. ◆ Cantitate maximă de substanță care se poate dizolva, la o temperatură dată, într-o anumită cantitate de solvent.

SOLÚȚIE, *soluții*, s.f. **1.** Rezolvare a unei dificultăți, a unei probleme dificile. **2.** (Mat.) Rezolvare, răspuns la o problemă. **3.** (Mat.; referitor la o ecuație cu o necunoscută) Fiecare dintre elementele mulțimii în care ia valori necunoscuta, făcînd ca enunțul să exprime un adevăr; rădăcină. **4.** (Mat.; referitor la un sistem de ecuații) Sistem ordonat de n numere $(a_1, a_2, ..., a_n)$ cu care, înlocuind necunoscutele $x_1, x_2, ..., x_n$ ale sistemului, fiecare dintre ecuațiile lui este verificată. ◇ *Mulțimea soluțiilor (rădăcinilor) unei ecuații sau inecuații*, totalitatea elementelor din mulțimea în care ia valori necunoscuta (necunoscutele), cu care înlocuind-o (înlocuindu-le) în enunț, se ajunge la o propoziție adevărată. **5.** (Chim.) Sistem omogen dispers, amestec omogen format din doi sau mai mulți componenți, substanță sub formă gazoasă, lichidă sau solidă. ◇ *Soluție lichidă*, soluție rezultată prin dizolvarea unei substanțe gazoase, lichide sau solide într-un dizolvant lichid. *Soluție solidă*, sistem solid omogen format din doi sau din mai mulți componenți (metale, substanțe chimice), complet miscibili în stare solidă. *Soluție tampon*, soluție care conține un acid slab și o sare a acestuia cu o bază tare, sau o bază slabă și o sare a ei cu un acid tare, caracterizată prin valoarea determinată a pH-ului, care variază foarte puțin la adăugarea unor cantități mici dintr-un acid tare, respectiv dintr-o bază tare.

SOLUȚIONÁ, *soluționez*, vb. I. Tranz. A rezolva o problemă (dificilă). [Pronunțat: *-ți-o-*]

SOLVÁBIL,-Ă, *solvabili,-e*, adj. Care dispune de suficiente mijloace bănești sau de bunuri pentru a-și îndeplini la termen obligațiile; care plătește prompt, bun de plată; solvent.

SOLVÁT,-Ă, *solvați,-te*, adj., s.m. (Chim.) **1.** Adj. Dizolvat. **2.** S.m. Dizolvat.

SOLVATÁRE, *solvatări*, s.f. (Chim.) Dizolvare.

SOLVÉNT, *solvenți*, s.m. Substanță chimică, de obicei lichidă, care are proprietatea de a dizolva în masa ei

alte substanțe, sub formă gazoasă, lichidă sau solidă; unul dintre componenții soluției, de regulă, cel care se găsește în cantitatea cea mai mare, folosit ca mediu de reacție, în extracții, în cristalizări etc.; dizolvant. ◇ *Solvent selectiv*, solvent care dizolvă numai anumiți componenți dintr-un amestec, folosit la extragerea unor componenți utili din amestec sau la îndepărtarea componenților de calitate inferioară sau dăunători, în procesul de rafinare a unor produse.

SOLZ, *solzi*, s.m. **1.** Formație tegumentară de natură chitinoasă, cornoasă sau osoasă, întîlnită pe aripile fluturilor, la pești, la păsări (pe picioare), la reptile și la unele mamifere. **2.** Frunzuliță care învelește și protejează bulbii, mugurii, rizomii sau alte organe ale plantelor.

SOMÁTIC,-Ă, *somatici,-ce*, adj. Care se referă la corpul organismelor vii considerat ca un ansamblu unitar.

SOMATOTRÓP, *somatotropi*, adj. (Biol.; în expr.) *Hormon somatotrop*, hormon sintetizat de adenohipofiză, avînd rol important în procesul de creștere; hormonul creșterii, somatotrofină.

SOMÁȚIE, *somații*, s.f. Ordin sau invitație (oficială) prin care se pune cuiva în vedere să execute, să facă (sau să nu execute, să nu facă) ceva.

SOMN, *somni*, s.m. Pește teleostean răpitor de apă dulce, cu corpul lung, fără solzi, lățit în partea anterioară, cu capul turtit, cu gura armată cu numeroși dinți ascuțiți și puternici și cu trei perechi de mustăți care îi servesc la pipăit și ca momeală pentru peștișori, cu carnea foarte gustoasă *(Silurus glanis)*.

SOMNAMBULÍSM s.n. Stare de automatism inconștient manifestată prin părăsirea patului în timpul somnului și prin executarea unor acte coordonate, de care individul în cauză nu-și mai amintește la trezire; noctambulism.

SOMNOLÉNȚĂ s.f. Stare intermediară între aceea de veghe (trezie) și de somn.

SOMPTUÓS,-OÁSĂ, *somptuoși,-oase*, adj. (Livr.) Care impresionează prin eleganță, lux, proporții etc. [Pronunțat: *-tu-os*]

SOMPTUOZITÁTE s.f. (Livr.) Însușirea, caracterul a ceea ce este somptuos. [Pronunțat: *-tu-o-*]

SONÁTĂ, *sonate*, s.f. Piesă muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită din trei sau patru părți, deosebite între ele ca structură, tonalitate, ritm etc., dar care se completează într-o succesiune logică și unitară.

SONDÁ, *sondez*, vb. I. Tranz. A încerca să afle gîndurile, sentimentele, intențiile cuiva; a iscodi, a ispiti; a investiga.

SÓNDĂ, *sonde*, s.f. **1.** Gaură cilindrică făcută în interiorul scoarței pămîntului, în vederea exploatării unui zăcămînt de hidrocarburi fluide, a explorării unor straturi etc. ◇ *Gaz de sondă*, gaz natural provenit din zăcămîntul de țiței, care, după îndepărtarea fracțiunii lichide (gazolină), se folosește drept combustibil sau la fabricarea gazului lichefiat. ◆ Instalație de extracție situată deasupra unei sonde (1). **2.** Aparat care servește la extragerea unei mici cantități dintr-un material compact sau granulos. **3.** Instrument chirurgical în formă de tub cilindric de metal, de cauciuc etc., care servește la explorarea sau la evacuarea conținutului unor canale sau unor cavități din organism, ori la drenarea plăgilor.

SONERÍE, *sonerii*, s.f. Dispozitiv de semnalizare sonoră care emite sunete (intermitente), de obicei cu ajutorul unui mic clopot atins de un ciocănel special. ◇ *Sonerie electrică*, sonerie la care ciocănelul este acționat de un electromagnet.

SONÉT, *sonete*, s.n. Poezie cu formă fixă, alcătuită din 14 versuri repartizate în două catrene cu rimă îmbrățișată urmate de două terține cu rimă liberă.

SÓNIC,-Ă, *sonici,-ce*, adj. Care aparține sunetelor, privitor la sunete. ◇ *Poluare sonică*, poluare datorită zgomotelor de orice fel produse de automobile, tramvaie, mașini, uzine etc., care provoacă o deteriorare a calmului biologic, punînd în evident pericol echilibrele biologice ale biotopilor, în general, și ale biotopului uman, în special.

SONÓR,-Ă, *sonori,-re*, adj. **1.** Care răsună sau face să răsune. **2.** Care are un sunet plăcut, armonios, muzical. **3.** (În expr.) *Coloană* (sau *pistă*) *sonoră*, ansamblu de sunete (cuvinte, muzică etc.) care însoțesc imaginile unui film.

SOR, *sori*, s.m. Grup de sporangi (vizibil cu ochiul liber) situat pe fața inferioară a frunzelor, la ferigi.

SORDÍD,-Ă, *sordizi,-de*, adj. (Livr.) Cu aspect murdar, neîngrijit, dezgustător.

SORG s.m. Plantă furajeră anuală din familia gramineelor, monocotiledonată, rezistentă la secetă, cu frunze lungi, drepte și mari, cu inflorescențe în formă de panicul (*Sorghum vulgare*).

SORT, *sorturi*, s.n. Obiect produs sau grup de obiecte ori de produse care aparțin ca varietăți unei categorii mai mari; fel, gen, varietate, categorie, calitate (de mărfuri, de produse).

SORTIMÉNT, *sortimente*, s.n. Ansamblu de mărfuri de același fel, de același gen. ◆ Sort.

SOVIÉT, *soviete*, s.n. Organ al puterii de stat centrale și locale în U.R.S.S. [Pronunțat: *-vi-et*]

SPAHÍU, *spahii*, s.m. Soldat dintr-un corp de cavalerie otomană, recrutat din rîndurile aristocrației.

SPASM, *spasme*, s.n. Contracție involuntară, bruscă (și violentă) a unor mușchi; convulsie.

SPAT s.n. (Min.; în expr.) *Spat de Islanda*, varietate de calcit, cu cristale mari, perfect transparente și birefringente, folosită la construirea polarizoarelor și a analizoarelor din aparatele optice. *Spat greu*, baritină.

SPÁTĂ, *spete*, s.f. (Anat.; pop.) Omoplat.

SPATULÁT,-Ă, *spatulați,-te*, adj. În formă de spatulă, de lopățică. ◇ *Ac spatulat*, mică ustensilă de oțel, nichelată, lungă de 15—16 cm, în formă de lopățică folosită la disecție, în laborator etc.

SPATÚLĂ, *spatule*, s.f. Mică unealtă în formă de lopățică, folosită în laborator, în farmacie, în sculptură, pentru a lua, a amesteca și a întinde substanțe pulverulente sau vîscoase.

SPAȚIÁL,-Ă, *spațiali,-e*, adj. Care ține de spațiu, privitor la spațiu. ◇ (Chim.) *Formulă spațială*, formulă în care se indică structura în spațiu a diferiților compuși chimici. [Pronunțat: *-ți-al*]

SPÁȚIU, *spații*, s.n. **1.** (Fil.) Formă obiectivă și universală a existenței materiei, inseparabilă de materie, care are aspectul unui întreg neîntrerupt cu trei dimensiuni și care exprimă ordinea coexistenței obiectelor lumii reale, poziția, distanța, mărimea, forma, întinderea lor. **2.** (Mat.) Mulțimea tuturor punctelor luate în considerare; mulțime de numere sau sisteme ordonate de numere care prezintă anumite proprietăți. **3.** Lungime a traiectoriei parcurse de un mobil, într-un anumit interval de timp. **4.** (În expr.) *Spațiu verde*, suprafață acoperită de vegetație (ornamentală) în perimetrul unei așezări. *Spațiu aerian*, porțiune din atmosferă corespunzătoare limitelor teritoriale ale unui stat, și în care acesta își exercită suveranitatea. **5.** (În expr.) *Spațiu vital*, teorie politică reacționară care, susținînd în mod denaturat neconcordanța dintre granițele unui stat și spațiul necesar existenței

populației sale, urmărește să justifice politica agresivă de expansiune.

SPĂRTÚRĂ, *spărturi*, s.f. Proprietate a mineralelor și a rocilor de a se desface în bucăți, după o linie caracteristică, în urma unei acțiuni mecanice.

SPĂTÁR, *spătari*, s.m. Dregător la curtea domnească din evul mediu, în țările române, care purta, la festivități, sabia și buzduganul domnesc, iar pe cîmpul de luptă avea comanda cavaleriei. ◇ *Mare spătar*, comandant suprem al armatei, în lipsa domnitorului, în țările române.

SPÉCIE, *specii*, s.f. **1.** (Biol.) Unitate fundamentală, subordonată genului, folosită în clasificarea plantelor și animalelor, care cuprinde un grup de indivizi cu însușiri comune, capabili să se încrucișeze între ei, în vederea perpetuării. **2.** Soi, fel, varietate; clasă, categorie. **3.** (În expr.) *Specie literară*, categorie de opere literare, grupate după criterii unitare, tematice sau formale, subordonată genului literar.

SPECÍFIC,-Ă, *specifici,-ce*, adj., s.n. **1.** Adj. Care este caracteristic, propriu unei ființe, unui lucru sau unui fenomen. **2.** S.n. Caracter propriu, distinct al cuiva sau a ceva.

SPECIFICĂRE, *specificări*, s.f. Indicație, mențiune, specificație. ◆ (Log.) Operație a determinării, privită sub raportul sferei, ca trecere de la noțiuni mai generale la noțiuni mai puțin generale.

SPECIFICITÁTE s.f. **1.** Ceea ce constituie specificul cuiva sau a ceva; notă aparte, distinctivă. **2.** (Biol.) Însușire de seamă a metabolismului, prin care fiecare organism folosește în mod specific factorii din mediul înconjurător în elaborarea propriilor sale substanțe.

SPECTACULÓS,-OÁSĂ, *spectaculoși,-oase*, adj. Care impresionează prin aspect, care atrage privirile.

SPECTRÁL,-Ă, *spectrali,-e*, adj. Care aparține spectrului **(1-3)**, privitor la spectru; de culoarea spectrului; ca de spectru. ◇ *Analiză spectrală*, metodă de identificare a diferitelor elemente dintr-un corp cu ajutorul analizei spectrului luminii emise de corp.

SPECTROSCÓP, *spectroscoape*, s.n. Aparat destinat observării spectrului luminii.

SPÉCTRU, *spectre*, s.n. **1.** (Fiz.) Mulțime de valori, discrete sau continue, pe care le poate avea o anumită mărime, în condiții determinate. **2.** (Fiz.) Totalitatea liniilor de fluid, a liniilor de cîmp dintr-un magnet etc. **3.** (Fiz.) Totalitatea imaginilor fantei de intrare a unui aparat spectral, obținute prin descompunerea luminii albe. ◇ *Spectru de linii*, spectru discontinuu, caracteristic substanțelor în stare atomică. *Spectru de bandă*, spectru discontinuu, caracteristic substanțelor în stare moleculară, format din grupe de linii ce alcătuiesc benzile. *Spectru de emisiune*, totalitatea radiațiilor emise de o substanță prin excitarea acesteia. *Spectru continuu*, spectru ce cuprinde linii spectrale adiacente datorită faptului că lumina descompusă cuprinde toate radiațiile. *Spectru de absorbție*, spectru continuu din care lipsesc radiațiile absorbite de substanță la trecerea luminii albe prin substanța absorbantă. **4.** Ființă supranaturală, cu diverse reprezentări, care pare a se arăta privirii cuiva, provocînd spaimă; stafie, nălucă, fantasmă, fantomă. **5.** Fig. Ceea ce provoacă îngrijorare, spaimă (anunțînd un pericol iminent).

SPECULÁ, *speculez*, vb. I. Tranz. A trage foloase (în mod necinstit) dintr-o anumită situație; a profita.

SPECULÁNT,-Ă, *speculanți,-te*, s.m. și f. Persoană care face specule.

SPECULATÍV,-Ă, *speculativi,-e*, adj. Care se ocupă numai (sau în mod exagerat) de teorie, neglijînd legătura cu

practica și cu experiența; abstract; imaginativ.

SPECULĂȚIE, *speculații*, s.f. **1.** Studiu, cercetare abstractă, considerație pur teoretică asupra unei probleme. **2.** Speculă în afaceri, afacere bazată pe înșelătorie.

SPÉCULĂ, *specule*, s.f. Comerț ilicit care constă în vinderea sau în revinderea, cu prețuri exagerate, a unor mărfuri (care nu fac obiectul comerțului particular).

SPEOLOGÍE s.f. Știință care se ocupă cu explorarea și cu studiul complex al peșterilor. [Pronunțat: *spe-o-*]

SPERÁNȚĂ, *speranțe*, s.f. Sentiment de încredere în realizarea favorabilă a unei acțiuni, în realizarea unei dorințe; nădejde. ◆ Încredere în viitor, în reușita cuiva. ◆ (Concr.) Persoană tînără și talentată ori capabilă, de la care se așteaptă realizări mari.

SPERJÚR,-Ă, **(1)** *sperjuri,-e*, s.m. și f., **(2)** *sperjururi*, s.n. **1.** S.m. și f. Persoană care jură fals sau care își calcă jurămîntul. **2.** S.n. Faptul de a-și călca jurămîntul; nesocotire a unui jurămînt făcut; jurămînt fals făcut în fața justiției (și pedepsit de lege).

SPERMANȚÉT s.n. Substanță grasă, de culoare albă, cu aspect de ceară, obținută din craniul de cașalot, de balenă sau de delfin, întrebuințată în cosmetică și la fabricarea lumînărilor.

SPERMÁTIC,-Ă, *spermatici,-ce*, adj. Care aparține spermei, privitor la sperma, care conține sau produce spermă. ◇ *Lichid spermatic*, substanță lichidă, cu compoziție complexă, secretată de glandele sexuale masculine, care conține ca elemente esențiale spermatozoizii; spermă.

SPERMATÍDĂ, *spermatide*, s.f. Celulă haploidă care rezultă, la animale, dintr-o spermatocită secundară, după a doua diviziune meiotică, și din care se dezvoltă spermatozoizii.

SPERMATOCÍTĂ, *spermatocite*, s.f. Celulă sexuală masculină diploidă (2^n cromozomi) în care are loc prima diviziune meiotică.

SPERMATOFÍTĂ, *spermatofite*, s.f. (La pl.) Grup de plante superioare cu structura diferențiată în rădăcină, tulpină, frunze, flori, și care produc semințe; plante care au semințe; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

SPERMATOGÉN, -Ă, *spermatogeni, -e*, adj. (Despre celulele seminale) Care secretă, care produce spermatozoizi.

SPERMATOZOÍD, *spermatozoizi*, s.m. Celulă sexuală mobilă constituind gametul mascul al animalelor și al unor mușchi, ferigi etc.

SPÉRMĂ s.f. Substanță lichidă, cu compoziție complexă, secretată de glandele sexuale masculine, care conține ca elemente esențiale spermatozoizii; lichid spermatic.

SPERMÍE, *spermii*, s.f. (Anat.) Celulă flagelată, cu un cap care conține nucleul, cu gît și cu coadă, mobilă numai în contact cu lichidul spermatic.

SPIC, *spice*, s.n. Inflorescență caracteristică gramineelor, alcătuită din mai multe flori mici prinse pe un ax, la baza bracteelor, adesea cu un peduncul floral. ◇ *Spic compus*, spic alcătuit din mai multe spice mai mici.

SPICUÍ, *spicuiesc*, vb. IV. Tranz. A culege (de ici, de colo), a extrage (materiale documentare, informații etc.) din diferite locuri, izvoare etc.

SPICÚL, *spicule*, s.n. (Anat.) Formație mică, subțire, de forma unui ac, alcătuită dintr-o substanță cornoasă, din calcar sau silice (la spongieri), din bioxid de siliciu și sulfat de stronțiu (la radiolari).

SPIN[1], *spini*, s.m. **1.** Organ în formă de ac sau de țeapă, care crește pe tulpina, pe ramurile, pe frunzele sau pe fructele unor plante, fiind frunze

modificate și avînd rol de apărare sau de răspîndire (la fructe); ghimpe. **2.** Nume dat mai multor plante erbacee sau lemnoase care au spini[1] **(1).** ◆ Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu tulpina ramificată, spinos-aripată, cu frunze penate, spinos-dințate, și cu flori roșii dispuse în capitule *(Carduus acanthoides)*.

SPIN², *spini*, s.m. (Fiz.) Moment cinetic al electronului sau al oricărei alte particule elementare, asociat mișcării de rotație în jurul axei proprii.

SPINÁL, -Ă, *spinali*, *-e*, adj. (Anat.) Care aparține coloanei vertebrale sau spinării, privitor la coloana vertebrală sau la spinare.

SPINOBULBĂR, -Ă, *spinobulbari*, *-e*, adj. (Anat.) Care aparține măduvei spinării și bulbului; care se extinde în măduva spinării și în bulb. ◇ *Cale spinobulbară*, traiectul axonilor care străbat măduva spinării și bulbul rahidian.

SPINOCEREBELÓS, -OÁSĂ, *spinocerebeloși*, *-oase*, adj. (Anat.) Care aparține coloanei vertebrale și creierului, care se extinde în coloana vertebrală și în creier. ◇ *Cale spinocerebeloasă*, traiectul nervilor care străbat măduva spinării și trunchiul cerebral și se termină în scoarța cerebeloasă, alcătuind calea sensibilității proprioceptive inconștiente.

SPINÓS, -OÁSĂ, *spinoși*, *-oase*, adj. **1.** (Bot.) Care are spini[1], țepi, prevăzut cu spini[1]. **2.** (Anat.) Care ține de coloana vertebrală. ◇ *Apofiză spinoasă*, apofiză dorsală a unei vertebre, pe care sînt inserați mușchii. **3.** Fig. Complicat, dificil; greu de rezolvat.

SPINOTALÁMIC, -Ă, *spinotalamici*, *-ce*, adj. (Anat.) Care aparține măduvei spinării și talamusului; care se extinde în măduva spinării și în talamus. ◇ *Calea spinotalamică*, fibre nervoase care străbat măduva spinării, bulbul, puntea și pedunculii cerebrali ajungînd în talamus, unde fac joncțiunea cu cel de al treilea neuron.

SPIÓN, -OÁNĂ, *spioni*, *-oane*, subst. **I.** S.m. și f. **1.** Persoană însărcinată să culeagă clandestin informații secrete privitoare la un stat și să le transmită altui stat. **2.** Persoană care pîndește, observă pe alții (pentru a furniza cuiva informații). **II.** S.m. Lamă de oțel, cu o grosime variabilă, folosită la determinarea și la verificarea jocului sau a distanței dintre suprafețele a două piese asamblate. [Pronunțat: *spi-on*]

SPIRÁLĂ, *spirale*, s.f. Curbă plană deschisă care se rotește (sau se înfășoară) în jurul unui punct fix.

SPIRIDÚȘ, *spiriduși*, s.m. Copil zburdalnic, vioi, neastîmpărat.

SPIRÍL, *spirili*, s.m. Nume generic dat unor bacterii în formă de fire în spirală mobilă, avînd la unul dintre capete cili, care se găsesc în apele stătătoare, unde trăiesc ca saprofite.

SPÍRIT, *spirite*, s.n. **1.** Factor ideal al existenței (opus materiei); conștiință, gîndire. ◆ Minte, rațiune, intelect. ◆ Inteligență, deșteptăciune, istețime; capacitate de imaginație, fantezie. ◆ (În filozofia idealistă și în concepțiile mistico-religioase) Element considerat ca factor de bază al universului, opus materiei, identificat cu divinitatea sau cu spiritul **(1).** ◆ (În concepțiile religioase) Ființă imaterială, supranaturală, duh; (în superstiții) stafie, strigoi, fantomă. **2.** Persoană considerată sub raportul capacității sale intelectuale sau din punctul de vedere al însușirilor morale, de caracter etc.; însușire a unei astfel de persoane.

SPIRITÍSM s.n. Doctrină și practică superstițioasă bazate pe credința în posibilitatea de comunicare a celor vii cu duhurile, spiritele celor morți (prin mijlocirea unui mediu).

SPIRITUÁL, -Ă, *spirituali*, *-e*, adj. **1.** Care aparține spiritului, privitor la

spirit; ideal, imaterial; sufletesc. ◆ Intelectual; cultural; moral. 2. Inteligent, deştept, ager; dotat cu umor. [Pronunţat: *-tu-al*]

SPIRITUALIZÁT, -Ă, *spiritualizaţi, -te*, adj. Care este (sau pare a fi) detaşat de orice element material, corporal, senzual. [Pronunţat: *-tu-a-*]

SPIROCHÉT, *spirocheţi*, s.m. Numele mai multor bacterii în formă de filament în spirală, subţire, mobil, dintre care unele specii sînt saprofite, iar altele parazite (producătoare de boli grave la animale şi la om).

SPIROMÉTRU, *spirometre*, s.n. Aparat pentru măsurarea capacităţii de respiraţie a plămînilor.

SPIRT s.n. (Pop.; în expr.) *Spirt de lemn*, alcool metilic.

SPIRTÓS, -OÁSĂ, *spirtoşi, -oase*, adj. (Despre băuturi) Care conţine spirt, alcool; alcoolic.

SPÎŢĂ, *spiţe*, s.f. 1. Fiecare dintre bucăţile de lemn sau dintre barele subţiri de metal care leagă cercul sau obezile unei roţi de butucul sau de centrul ei. 2. Fig. Grad de rudenie; neam; totalitatea oamenilor care provin din aceeaşi persoană.

SPÎN, -Ă, *spîni, -e*, adj. (Despre bărbaţi; adesea substantivat) Căruia nu îi creşte părul pe obraz.

SPÎNZ, *spînzi*, s.m. Plantă erbacee foarte toxică, dicotiledonată, din familia ranunculaceelor, cu rizomul gros şi ramificat în numeroase fibre lungi, cu frunze palmate, cu flori verzui sau purpurii-verzui, aplecate în jos, cu miros specific, care se foloseşte în medicină; (reg.) bozoţel *(Helleborus purpurescens)*.

SPLENDOÁRE, *splendori*, s.f. Frumuseţe deosebită, excepţională (prin aspect, proporţii, fast, strălucire etc.).

SPLÉNIC, -Ă, *splenici, -ce*, adj. Care aparţine splinei, privitor la splină. ◇ *Arteră splenică*, arteră care alimentează splina, ramură a aortei abdominale.

SPLÎNĂ, *spline*, s.f. Organ anatomic limfoid intern, moale şi spongios, de culoare roşie-violetă, situat în partea superioară stîngă a cavităţii abdominale, de formă ovoidă, mobil în timpul respiraţiei, cu rol important în reglarea compoziţiei sîngelui, care produce limfocite, anticorpi, distruge globulele roşii îmbătrînite şi depozitează globulele roşii (pe care le expulzează în sînge).

SPOIÁLĂ, *spoieli*, s.f. Însuşire superficială a unor maniere civilizate, a unor noţiuni de cultură. [Pronunţat: *spo-ia-*]

SPOLIÁ, *spoliez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A lua cuiva (cu forţa sau prin înşelăciune) bunurile de care dispune, a prăda, a jefui, a jecmăni; a lipsi pe cineva în mod abuziv de drepturi. [Pronunţat: *-li-a*]

SPOLIATÓR, -OÁRE, *spoliatori, -oare*, s.m. şi f. (Livr.) Persoană, clasă socială etc. care spoliază. [Pronunţat: *-li-a-*]

SPONCI s.f. pl. (Pop. şi fam.; în expr.) *Pe sponci*, (care este) în cantitate mică, puţin; (care a lucrat, a fost făcut) în puţinele momente de răgaz.

SPONGIÉR, *spongieri*, s.m. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate inferioare, sedentare, acvatice, în general marine, solitare sau în colonii, cu corpul format dintr-o masă compactă de fibre elastice, rezistente, străbătută de un sistem de canale anastomozate şi de o reţea de spiculi de natură cornoasă, calcaroasă sau silicioasă; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură; burete-de-mare. [Pronunţat: *-gi-er*]

SPONGÍNĂ s.f. Substanţă cornoasă secretată de celulele (mezenchimatice) din corpul spongierilor.

SPONGIÓS, -OÁSĂ, *spongioşi, -oase*, adj. Care este poros ca un burete; care are proprietatea de a absorbi lichidele, gazele. [Pronunţat: *-gi-os*]

SPONTÁN, -Ă, *spontani, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care se face, se produce de la sine, fără vreo cauză exterioară aparentă sau fără vreo intervenție dinafară; care se face de bunăvoie, fără a fi silit de nimeni; care apare brusc, pe neașteptate.

SPONTANEITÁTE s.f. Însușirea de a fi spontan. ◆ Promptitudine, vioiciune, naturalețe promptă în comportare. [Pronunțat: *-ne-i-*]

SPÓR[1], *spori*, s.m. **1.** Organ microscopic specializat, de înmulțire sau de rezistență, unicelular sau pluricelular, cu forme și cu structuri variate, care se formează, pe cale asexuată, la bacterii și la unele ciuperci, și, în urma unui proces sexual, la ciuperci și la licheni. **2.** Organ de înmulțire sau de rezistență la sporozoare, unde reprezintă un stadiu în ciclul lor evolutiv.

SPOR[2], **(3)** *sporuri*, s.n. **1.** Faptul de a progresa ușor, de a avea randament în muncă; progres. **2.** Abundență, belșug, prosperitate; folos, cîștig. **3.** Creștere, mărire, majorare; adaos, supliment. ◆ (Concr.) Ceea ce reprezintă o creștere, o mărire, un adaos.

SPORÁDIC, -Ă, *sporadici, -ce*, adj. (Adesea adverbial) Care apare, care se manifestă din cînd în cînd sau pe ici, pe colo; întîmplător, fără continuitate.

SPORÁNGE, *sporangi*, s.m. (Bot.) Organ sau corpuscul de forma unei capsule sau a unui săculeț, în care se produc spori[1] asexuați, la pteridofite și la unele ciuperci.

SPORIFÉR, -Ă, *sporiferi, -e*, adj. (Despre organe vegetale) Care poartă sau produce spori[1].

SPOROCÍST, *sporocişti*, s.m. Formă larvară în care se află spori[1] animali sau numeroase celule germinative animale.

SPOROFÍLĂ, *sporofile*, s.f. Frunză pe care se formează sporangi cu spori[1].

SPOROFÍT, *sporofiți*, s.m. Organism vegetal la plantele inferioare, care produce spori[1] (în faza diploidă, din alternarea generațiilor).

SPOROFÍTIC, -Ă, *sporofitici, -ce*, adj. (Despre organe vegetale) Care produce spori[1], producător de spori[1] (într-o anumită fază).

SPOROGÓN, *sporogoni*, s.m. Sporofit al mușchilor, capsulă în care se produc spori[1] asexuați

SPOROZOÁR, *sporozoare*, s.n. (Zool.; la pl.) Clasă de protozoare caracterizată prin prezența stadiului de spor[1] în ciclul lor evolutiv, care trăiesc ca parazite intracelulare provocînd boli grave, la oameni și la animale; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. [Pronunțat: *-zo-ar*]

SPORT, *sporturi*, s.n. Ansamblu de exerciții fizice și de jocuri practicate metodic, în scopul formării și perfecționării unor calități fizice și morale specifice, precum și pentru latura lor spectaculară; fiecare dintre exercițiile sau jocurile înglobate în acest ansamblu.

SPRINȚÁR, -Ă, *sprințari, -e*, adj. (Pop. și fam.) Plin de zburdălnicie; zglobiu, nebunatic.

SPULBERÁ, *spúlber*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) ridica în vîrtej și a (se) împrăștia în aer. ◆ A (se) risipi, a (se) împrăștia.

SPUMÁNT, -Ă, *spumanți, -te*, adj., s.m. (Substanță) care, adăugată unui sistem dispers de gaz în lichid, micșorează tensiunea de suprafață și se adsoarbe la limita de separație gaz-lichid, stabilizînd spuma.

SPUMÁRE, *spumări*, s.f. Operație de formare a unei spume prin dispersarea unui gaz (constituind faza dispersă) într-un lichid (mediu de dispersie), în prezența unui spumant solubil în lichid (care ușurează procesul și stabilizează spuma).

SPÚMĂ, *spume*, s.f. **1.** Sistem dispers de gaz în lichid obținut, accidental sau intenționat, prin amestecarea

și prin agitarea lichidului cu aer, cu ajutorul unor spumanți, printr-o reacție chimică etc. și folosit la stingerea incendiilor, în flotație, la fabricarea unor materiale poroase etc. **2.** Nume dat unor substanțe, unor materiale foarte ușoare. ◇ *Spumă de mare*, $2\,MgO \cdot 3SiO_2 \cdot 2H_2O$, silicat de magneziu hidratat natural.

STABÍL, *stabile*, adj. (Fiz.; în expr.) *Echilibru stabil*, echilibru caracterizat prin faptul că un corp scos din starea de echilibru revine la starea inițială.

STABILITÁTE s.f. **1.** Însușirea de a fi stabil, solid, trainic, de a dura mult (fără să se schimbe). **2.** (Fiz.) Proprietate a unui corp de a-și menține starea sau de a reveni la starea inițială cînd este deplasat din această stare.

STABILIZÁRE, *stabilizări*, s.f. **1.** Consolidare, întărire, statornicire. ◇ *Stabilizare bănească*, reformă bănească care constă în trecerea de la bani depreciați la bani noi, stabili, ca premisă pentru stabilitatea economiei. **2.** (Chim.) Operație de prevenire a descompunerii unei substanțe, a unui explozibil, a coagulării unei soluții coloidale, a sedimentării unei suspensii, a dezemulsionării unei emulsii etc. prin adăugarea unui stabilizator.

STABILIZATÓR, -OÁRE, *stabilizatori, -oare*, adj., s.m. **1.** Adj. Care face stabil, care dă stabilitate. **2.** S.m. (Chim.) Substanță care se adaugă unui sistem fizico-chimic (soluție coloidală, suspensie, emulsie etc.) pentru a-i mări stabilitatea, împiedicînd sau încetinind, după caz, coagularea, sedimentarea, dezemulsionarea etc.; stabilizant.

STADIÓN, *stadioane*, s.n. Teren special amenajat, dotat cu instalații și cu materiale sportive, vestiare etc. și înconjurat de tribune pentru spectatori, destinat desfășurării competițiilor sportive. [Pronunțat: *-di-on*]

STÁDIU, *stadii*, s.n. Fiecare dintre perioadele distincte în dezvoltarea unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc. din natură sau din societate; fază.

STAFÍE, *stafii*, s.f. Ființă supranaturală închipuită cu diverse înfățișări, care pare a se arăta privirii cuiva, producînd spaimă; fantomă, nălucă, fantasmă, spectru.

STAGIÁR, -Ă, *stagiari, -e*, adj. **1.** (Despre oameni; adesea substantivat) Care își face stagiul (într-un domeniu de activitate). **2.** Care ține de stagiu, privitor la stagiu. [Pronunțat: *-gi-ar*]

STÁGIU, *stagii*, s.n. **1.** Perioadă de timp în cursul căreia un om al muncii începător lucrează pentru a dobîndi experiență în profesiunea sau în specialitatea lui, pentru a-și dovedi aptitudinile profesionale și capacitatea de muncă. ◆ Vechimea în muncă a unui angajat (începător). **2.** Perioadă de timp care constituie o etapă în desfășurarea unei acțiuni, a unui proces etc.

STAGNÁRE, *stagnări*, s.f. Oprire, rămînere pe loc. ◆ Fig. Lipsă de activitate (în economie, societate, cultură etc.); încremenire.

STALACTÍTĂ, *stalactite*, s.f. Coloană calcaroasă fixată prin baza sa de tavanul unei galerii subterane, formată prin depunerea carbonatului de calciu din picăturile de apă.

STALAGMÍTĂ, *stalagmite*, s.f. Coloană calcaroasă formată pe podeaua unor galerii subterane, prin depunerea carbonatului de calciu din picăturile de apă căzute din tavan.

STAMÍNĂ, *stamine*, s.f. Organ bărbătesc de reproducere a florii, alcătuit din filament și din anteră cu polen.

STÁNDARD, *standarde*, s.n. **1.** Normă sau ansamblu de norme care reglementează calitatea, caracteristicile, forma etc. unui produs; (concr.) document în care sînt consemnate aceste norme. ◆ (Concr.) Produs realizat pe baza unui standard (1). ◆ Fig. (Adjecti-

val) Lipsit de originalitate, făcut după un șablon; comun. 2. (În expr.) *Standard de viață*, grad de dezvoltare a condițiilor de viață caracteristice unei persoane sau unei colectivități; nivel de trai; standing.

STANDARDIZÁRE, *standardizări*, s.f. Acțiune organizată de stat pentru reglementarea, prin intermediul standardelor de stat, a calității, caracteristicilor, formei etc. produselor din economia națională, în scopul îmbunătățirii și asigurării calității produselor, al creșterii productivității muncii și reducerii prețului de cost.

STÁNDING s.n. Standard de viață. [Pronunțat: *sténding*]

STÁNIC, -Ă, *stanici, -ce*, adj. (Despre compuși ai staniului) Care conține staniu tetravalent.

STANIÓL, *stanioluri*, s.n. Foaie subțire de staniu (sau de aluminiu), folosită la împachetarea unor alimente, a unor țigarete etc., în scopul unei bune conservări. [Pronunțat: *-ni-ol*]

STÁNIU s.n. Sn cu Z = 50. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a IV-a, principală, a sistemului periodic al elementelor, care se prezintă în trei modificații alotropice; sub forma cea mai stabilă este de culoare albă-argintie, ușor fuzibil, foarte maleabil, cu duritate mică, cu rezistențe mecanice slabe, cu activitate chimică relativ redusă; folosit pentru elaborarea unor aliaje, la fabricarea staniolului, în operațiile de cositorire etc.; cositor.

STANÓS, -OÁSĂ, *stanoși, -oase*, adj. (Despre compuși ai staniului) Care conține staniu bivalent.

STÁRE, *stări*, s.f. 1. Situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă cineva sau ceva. ◆ Situație a unui corp sau a unui sistem determinată de structura sa, de condițiile exterioare etc. și definită prin anumite mărimi sau prin anumiți parametri. 2. (Fiz.; în expr.) *Stare fundamentală*, starea unui electron dintr-un atom caracterizată prin cea mai joasă energie. *Stare excitată*, stare caracteristică unei substanțe, unei molecule, unui atom realizată în urma absorbției de energie.

STÁREȚ, -Ă, *stareți, -e*, s.m. și f. Călugăr sau călugăriță care conduce o mănăstire; egumen.

STAS, *stasuri*, s.n. Acronim pentru standard de stat.

STAT[1], *state*, s.n. 1. Organizație politică a societății împărțite în clase sociale, cu caracter istoric și de clasă, element principal al suprastructurii, cuprinzînd armata, justiția, închisorile și alte instituții administrative, cu ajutorul cărora clasa dominantă își exercită puterea politică în scopul asigurării intereselor sale economice și politice, interne și externe. ◇ *Stat socialist*, statul democrației muncitorești, revoluționare, reprezentantul suprem al proprietarilor și producătorilor, organizatorul vieții comune a întregului popor, al întregii națiuni, expresia cea mai democratică a conducerii societății de către popor. 2. (Mil.; în expr.) *Stat-major*, organ de conducere a trupelor format dintr-un număr de ofițeri (repartizați în birouri sau secții) sub conducerea unui șef.

STAT[2], *state*, s.n. Listă, tabel. ◆ Spec. Tabel în care sînt specificate drepturile bănești pe care le au de primit oamenii muncii sau colaboratorii unei întreprinderi sau ai unei instituții.

STAT[3], *staturi*, s.n. (Pop.) Înălțime a corpului omenesc; statură. ◆ Trup, corp omenesc.

STÁTIC, -Ă, *statici, -ce*, adj., s.f. 1. Adj. Care nu se mișcă, nu se schimbă, nu se dezvoltă; imuabil, fix; lipsit de dinamism. ◇ (Fiz.) *Presiune statică*, presiune exercitată în toate direcțiile, în interiorul unui fluid în echilibru, determinată de greutatea fluidului. 2. S.f. Parte a fizicii care studiază echili-

brul corpurilor aflate în stare de mișcare sau de repaus.

STATÍSTIC, -Ă, *statistici, -ce*, s.f., adj. **I.** S.f. **1.** Evidență numerică, situație cifrică referitoare la diverse fenomene (izolate sau de masă). **2.** Culegere, prelucrare și valorificare a unor date legate de fenomene de masă. **3.** Știință care culege, sintetizează, descrie și interpretează date referitoare la fenomene de masă. **4.** Teorie fizică ce urmărește și descrie comportarea generală a unui sistem format din numeroase particule. **II.** Adj. Care aparține statisticii **(I)**, privitor la statistică, bazat pe statistică. ◇ *Populație statistică*, orice mulțime care formează obiectul unei analize statistice. *Unitate statistică*, element al unei populații statistice; individ.

STATÍV, *stative*, s.n. Dispozitiv folosit la montarea și la susținerea unor piese și aparate de laborator.

STÁTIVE s.f. pl. (Reg.) Război de țesut țărănesc, manual.

STATOCÍST, *statociste*, s.n. Organ de echilibru și de auz, în formă de veziculă, la celenterate, viermi, gasteropode, cefalopode etc., conținînd un lichid cu statolite.

STATOLÍT, *statolite*, s.n. **1.** Incluziune de grăunciori de calciu, de silice sau de alte substanțe, conținute în statocist, care stimulează celulele senzoriale, în timpul mișcării animalului. **2.** Incluziune de grăunciori de amidon, solidă, intracelulară, la plante.

STATÓR, *statoare*, s.n. Parte fixă a unei mașini electrice.

STATOREACTÓR, *statoreactoare*, s.n. Reactor cu flux continuu de gaze, care funcționează fără compresor și care este adus la viteza de regim de un motor auxiliar, folosit pentru propulsia unor avioane supersonice. [Pronunțat: *-re-ac-*]

STATÓRNIC,-Ă, *statornici,-ce*, adj. Care este mereu la fel, care nu se schimbă.

STATORNICÍ, *statornicesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) așeza, a (se) stabili (pentru totdeauna sau pentru multă vreme) într-un anumit loc.

STATUÁ, *statuez*, vb. I. Tranz. (Livr.) A hotărî, a decide în mod oficial (printr-un statut, printr-o lege etc.). [Pronunțat: *-tu-a*]

STATUĂR,-Ă, *statuari,-e*, adj., s.f. **1.** Adj. Privitor la statui, care ține de sculptarea statuilor. ◆ Ca o statuie, monumental. **2.** S.f. Arta statuară **(1)**. ◆ (Concr.) Operă statuară **(1)**. [Pronunțat: *-tu-ar*]

STATÚIE, *statui*, s.f. Sculptură care reprezintă, în trei dimensiuni, imaginea (integrală a) unor ființe, a unor figuri alegorice etc. (expusă, de obicei, într-un spațiu deschis). [Pronunțat: *-tu-ie*]

STATU-QUÓ s.n. Stare care a existat mai înainte, care se menține și în momentul de față și în raport cu care se apreciază efectele unui tratat, ale unei convenții etc. [Pronunțat: *-cvo*]

STATÚT, *statute*, s.n. Act sau ansamblu de dispoziții cu caracter oficial, prin care se reglementează scopul, structura și modul de funcționare ale unei organizații, asociații etc. ◆ Lege; regulament.

STÁȚIE, *stații*, s.f. Punct de oprire (anume amenajat) pentru traseul unor vehicule. ◆ *Stație interplanetară*, stație ipotetică pentru zborurile cosmice, pe care navele cosmice ar putea ateriza, în drumul către alte planete (păstrîndu-și viteza). *Stație cosmică* (sau *spațială*), vehicul cosmic sau satelit artificial plasate pe o orbită în jurul pămîntului, folosite, de obicei, pentru cercetări.

STAȚIÚNE, *stațiuni*, s.f. Localitate în care se găsesc condiții de climă,

ape minerale, nămol etc. favorabile sănătății. [Pronunțat: *-ți-u-*]

STAVRÍD, *stavrizi*, s.m. Mic pește teleostean marin, răpitor, cu corpul fusiform, acoperit cu solzi mărunți și având linia laterală cu o curbură la jumătatea ei *(Trachurus ponticus)*.

STĂRUÍ *stărui*, vb. IV. Intranz. A ruga insistent și în mod repetat ceva pe cineva; a insista.

STĂRUÍNȚĂ, *stăruințe*, s.f. **1.** Faptul de a stărui; rugăminte, cerere repetată și insistentă; insistență. **2.** Perseverență, tenacitate (într-o acțiune, într-un sentiment etc.). ◆ Silință, străduință într-o acțiune.

STĂTĂTÓR,-OÁRE, *stătători,-oare*, adj. (Despre ape) Care nu curge, care este localizat într-o scobitură a scoarței pământești.

STĂVILÁR, *stăvilare*, s.n. Construcție ridicată de-a latul unei ape curgătoare, pentru a menține un anumit nivel al apei situate mai sus de această construcție.

STEA, *stele*, s.f. **1.** Corp ceresc cu lumină proprie, format dintr-o masă de gaze incandescente aflată la o temperatură foarte ridicată (între 3 000° și 50 000°K), având formă sferică și care se rotește cu viteze mari (unele cu 900 000 km/h). **2.** Obiect, desen etc. care are o formă asemănătoare cu aceea prin care este reprezentată în mod convențional o stea (1). ◇ *Steaua culorilor*, formă geometrică cu înfățișare de stea în șase colțuri, având colțurile colorate în cele șase culori principale (primare și binare), folosită, în teoria culorilor, pentru a evidenția resorturile clasificării culorilor; cerc cromatic. **3.** (Zool.; în expr.) *Stea-de-mare*, (la pl.) clasă de echinoderme marine, animale de pradă, cu corpul alcătuit dintr-un disc central de la care pornesc cinci (sau mai multe) brațe mobile, în direcție radială, care îi dau aspect de stea *(Asterias)*; (și la sg.) animal care face parte din această clasă; asteridă.

STEAG, *steaguri*, s.n. Mică unitate militară din țările române, în evul mediu, alcătuită din slujitorii marii boierimi (care formau călărimea) și care avea drapel propriu.

STEARÁT, *stearați*, s.m. Sare sau ester al acidului stearic. [Pronunțat: *ste-a-*]

STEÁRIC adj. (În expr.) *Acid stearic*, $CH_3 \cdot (CH_2)_{16}COOH$, acid alifatic monocarboxilic, răspîndit în natură sub formă de gliceride (în grăsimi animale și în unele uleiuri vegetale), din care se obține, prin saponificare, substanță solidă, incoloră, inodoră, insolubilă în apă, solubilă în solvenți organici, folosit la fabricarea unor produse cosmetice, a lumînărilor, a stearaților. [Pronunțat: *ste-a-*]

STEGOCEFÁL, *stegocefali*, s.m. (La pl.) Ordin de amfibieni fosili apăruți în devonian, cu dezvoltare maximă în carbonifer, caracterizați prin prezența unei cuirase de plăci osoase care le acoperea capul, cu numeroși reprezentanți de dimensiuni mari; (și la sg.) animal care făcea parte din acest ordin.

STEJÁR, *stejari*, s.m. (La pl.) Gen de arbori înalți din familia fagaceelor, cu tulpina dreaptă, cu coroana largă, cu frunzele adînc crestate, cu florile grupate în amenți, cu fructul o achenă mare oval-cilindrică (ghinda), cu lemnul rezistent și dur, folosit în industria construcțiilor, a mobilelor, la calea-ferată, în industria minieră, iar frunzele la extragerea unor substanțe tanante *(Quercus)*; (și la sg.) arbore care face parte din acest gen.

STELÁT,-Ă, *stelați,-te*, adj. **1.** (Anat.; în expr.) *Celulă stelată*, celulă în formă de stea din țesutul conjunctiv. **2.** (Bot.; în expr.) *Mușchi stelat*, specie de mușchi care trăiește în locurile umede din păduri, având frunzulițele

dispuse ca o rozetă sau ca o stea, la vîrful tulpiniței.

STÉNIC,-Ă, *stenici,-ce*, adj. (Livr.) Întăritor.

STENOGRAFIÁ, *stenografiez*, vb. I. Tranz. (Și fig.) A înregistra vorbirea cuiva cu ajutorul unor semne convenționale. [Pronunțat: *-fi-a*]

STENOTÉRM,-Ă, *stenotermi,-e*, adj. (Despre unele animale) Care este adaptat la variații limitate de temperatură; care nu suportă variații mari de temperatură.

STÉPĂ, *stepe*, s.f. Regiune întinsă (în special de cîmpie) din zonele temperate aride, care cuprinde asociații vegetale de ierburi xerofile, între care domină gramineele; vegetație specifică acestei regiuni.

STER, *steri*, s.m. Unitate de măsură pentru volume, egală cu un metru cub, întrebuințată la măsurarea lemnelor așezate în stive; se notează: *st.*

STEREOCHIMÍE s.f. Ramură a chimiei care se ocupă cu forma spațială a moleculelor. [Pronunțat: *-re-o-*]

STEREOFONÍE s.f. Procedeu de reproducere a sunetelor (înregistrate) caracterizat printr-o reconstituire a repartiției spațiale a surselor sonore, care dă ascultătorului senzația că se află chiar în apropierea (sau în mijlocul) acestor surse. [Pronunțat: *-re-o-*]

STEREOIZOMÉR,-Ă, *stereoizomeri,-e*, adj., s.m. (Substanță izomeră) care se caracterizează prin modul diferit de așezare în spațiu a atomilor sau a radicalilor din moleculă. [Pronunțat: *-re-o-i-*]

STEREOIZOMERÍE s.f. Izomerie determinată de așezarea diferită în spațiu a atomilor sau a radicalilor din moleculă. [Pronunțat: *-re-o-i-*]

STEREOSPECÍFIC,-Ă, *stereospecifici,-ce*, adj. (Despre catalizatori de polimerizare) Care dirijează reacția de polimerizare în sensul obținerii unor polimeri cu structură regulată în spațiu. ◆ (Despre enzime) Care dirijează reacția catalizată de enzime spre formarea numai a unuia dintre stereoizomerii posibili. [Pronunțat: *-re-o-*]

STEREOTÍP,-Ă, (I) *stereotipuri*, s.n., (II) *stereotipi,-e*, adj. I. S.n. 1. Placă plană sau semicilindrică, turnată din metal, mulată în cauciuc sau în alt material plastic, reprezentînd reproducerea unui text sau a unui clișeu și întrebuințată ca formă de tipar la tipărirea edițiilor unei lucrări de mare tiraj. 2. (Fiziol.; în expr.) *Stereotip dinamic*, sistem de reflexe condiționate care se formează datorită repetării, în aceeași succesiune, a condițiilor din mediul înconjurător. II. Adj. 1. Tipărit după un stereotip (I 1). 2. Fig. Care se repetă în aceleași condiții, care este mereu la fel, neschimbat, obișnuit, banal; stereotipic; banalizat prin repetare. [Pronunțat: *-re-o-*]

STERÍL,-Ă, *sterili,-e*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre animale) Care nu poate procrea; (despre plante) care nu face roade sau semințe. 2. S.n. Gangă. 3. Adj. Care a fost sterilizat sau dezinfectat. 4. Fig. Care nu duce la nimic, care nu dă nici un rezultat; inutil, zadarnic.

STERILITÁTE s.f. 1. Starea, însușirea de a fi steril (1); incapacitate de a procrea, de a face roade. 2. Fig. Incapacitate de a crea, de a produce ceva (din punct de vedere spiritual).

STERILIZÁ, *sterilizez*, vb. I. Tranz. A distruge sau a elimina microbii ori fermenții dintr-un mediu sau de pe un obiect; a face să fie steril (3), prin încălzire, cu ajutorul dezinfectanților, prin filtrare, sub acțiunea ultrasunetelor, a radiațiilor ultraviolete etc.

STERLÍNĂ, *sterline*, adj. (În expr.) *Liră sterlină*, monedă de aur sau de argint, constituind principala unitate monetară din Marea Britanie.

STERN, *sternuri*, s.n. Os lung și plat, median și impar, așezat în mijlocul părții anterioare a toracelui, de care se prind primele șapte perechi de coaste, precum și claviculele.

STEROÍD, *steroide*, s.n. Denumire a unei clase de substanţe organice a căror moleculă este formată din trei inele ciclohexanice şi un inel ciclopentanic condensate, cu funcţii foarte diferite, larg răspîndite în natură şi din care fac parte sterolii (ergosterolul, colesterolul etc.), hormonii (sexuali, suprarenali), vitamina D etc.

STERP, STEÁRPĂ, *sterpi,-e*, adj. (Pop.) Steril (1). ◆ Fig. Care nu creează, nu produce nimic (din punct de vedere spiritual), care nu dă nici un rezultat; zadarnic.

STETOSCÓP, *stetoscoape*, s.n. Instrument medical cu ajutorul căruia sînt percepute zgomotele produse de diverse organe interne.

STIBÍNĂ s.f. Trisulfură de stibiu naturală, substanţă cristalină, care apare în filoanele hidrotermale, asociată cu cuarţ, cu minerale de plumb şi de argilă, folosită ca minereu pentru stibiu.

STÍBIU s.n. (Chim.) Antimoniu.

STÍCLĂ, *sticle*, s.f. 1. (Şi în expr. *sticlă de silicat*) Amestec de dioxid de siliciu şi silicaţi complecşi ai diferitelor metale, obţinut prin solidificarea topiturii formate, în principal, din nisip silicios, carbonat de sodiu (sau de potasiu) ca fondant, carbonat de calciu (sau oxid de plumb) ca stabilizator, folosit la fabricarea materialelor de construcţii, a produselor de larg consum, a vaselor de laborator, în optică etc. ◇ *Sticlă obişnuită*, sticlă de silicat, silico-calco-sodică, folosită la fabricarea materialelor de construcţii (geamuri, piese presate, vată de sticlă etc.), a produselor de larg consum. *Sticlă de Boemia*, sticlă de silicat, silico-calco-potasică, folosită la fabricarea vaselor de laborator. *Sticlă cristal*, sticlă de silicat, silico-plumbo-potasică, folosită pentru fabricarea de obiecte ornamentale, de lux etc. *Sticlă de cuarţ*, sticlă obţinută prin solidificarea topiturii de cuarţ, folosită la aparatura de laborator (care trebuie să reziste la variaţii mari de temperatură), la fabricarea lămpilor de cuarţ pentru radiaţii ultraviolete. *Sticlă optică*, sticlă cu proprietăţi speciale folosită la fabricarea lentilelor, a prismelor aparatelor optice etc. *Sticlă organică* (sau *sticlă plexi*, *stiplex*, *plexiglas*), material plastic sub formă de foi, transparent, folosit ca înlocuitor al geamurilor incasabile, în optică etc. *Sticlă solubilă*, silicat de sodiu. *Sticlă vulcanică* (sau *naturală*), rocă cu structură amorfă, sticloasă, provenită din răcirea bruscă a magmei. 2. Obiect sau piesă componentă a unui obiect, realizate din sticlă (1). ◇ *Sticlă de ceas*, piesă din placă de sticlă, uşor bombată, folosită pentru acoperirea vaselor de laborator în timpul fierberii lichidelor (pentru a nu pierde substanţa prin stropii aruncaţi). *Sticlă picătoare*, vas de sticlă din care se poate turna un lichid picătură cu picătură.

STICLÉTE, *sticleţi*, s.m. Mică pasăre cîntătoare din ordinul paseriformelor, cu penele viu şi divers colorate în roşu, negru, alb şi galben (*Carduelis carduelis*).

STICLÓS,-OÁSĂ, *sticloşi,-oase*, adj. Ca de sticlă, lucios (şi neted) ca sticla; strălucitor. ◇ *Spărtură sticloasă*, spărtura unui material (porţelan etc.), lucioasă, ca de sticlă. *Luciu sticlos*, luciu prezentat de substanţele transparente cu indice de refracţie mic.

STIGMÁT, *stigmate*, s.n. 1. Partea superioară terminală a stilului, acoperită cu un lichid lipicios şi vîscos secretat de papile, pe care se prinde şi germinează polenul, la plantele cu flori. 2. Fiecare dintre cele două deschizături ale traheelor, aşezate pe părţile laterale ale corpului unor insecte, miriapode etc. 3. Fig. Urmă (ruşinoasă) lăsată de ceva.

STIGMATIZĂ, *stigmatizez*, vb. I. Tranz. A arunca asupra cuiva sau a

ceva dispreţul public, a condamna cu toată severitatea; a înfiera, a dezonora.

STÍGMĂ, *stigme*, s.f. Organit fotosensibil, la flagelate, ca o pată roşie, situat lîngă corpusculul bazal, care serveşte pentru orientarea animalului spre lumina cea mai potrivită.

STIH, *stihuri*, s.n. (Înv., pop. şi poetic) Vers; (la pl.) poezie.

STIHÍE, *stihii*, s.f. **1.** Fenomen al naturii care se manifestă ca o forţă distrugătoare. **2.** (În mitologia populară şi în superstiţii) Duh rău personificînd o forţă oarbă, distrugătoare a naturii.

STIHÍNIC,-Ă, *stihinici,-ce*, adj. Care ţine de stihie, care se manifestă ca o forţă irezistibilă, distrugătoare.

STIL, *stiluri*, s.n. **I. 1.** Mod specific de exprimare într-un anumit domeniu al activităţii (spirituale) omeneşti. **2.** Totalitatea mijloacelor lingvistice pe care le foloseşte, într-un mod specific, un scriitor pentru ca să ne comunice (şi să ne convingă despre) modul său propriu de a resimţi lumea şi viaţa. ◆ Talentul, arta de a exprima ideile şi sentimentele într-o formă corectă, aleasă, personală. **3.** (A. pl.; în expr.) *Stil gotic* (sau *ogival*), stil arhitectural apărut în sec. XII, în Europa Occidentală, şi care s-a dezvoltat pînă în sec. XVII, caracterizat prin predominarea formelor arhitectonice înalte şi zvelte, printr-un număr mare de deschideri în ziduri, prin arcuri şi bolţi ogivale, prin contraforturi, prin vitralii şi prin bogăţia sculpturilor în piatră. **4.** (În expr.) *Stil de conducere*, ansamblu complex de comportamente individuale (atitudini, maniere, modalităţi proprii de acţiune), precum şi tehnicile specifice pe care le dezvoltă un conducător în diferite momente ale actului său de conducere şi în relaţiile directe cu colaboratorii. **II.** Prelungire subţire şi cilindrică a pistilului, situată între ovar şi stigmat, cu rol de legătură între acestea două, existentă la majoritatea plantelor cu flori.

STILÍSTIC,-Ă, *stilistici,-ce*, adj., s.f. **1.** Adj. Care ţine de stil (**I 1, 2**), privitor la stil, specific stilului. **2.** S.f. Disciplină care studiază mijloacele lingvistice de exprimare ale unei colectivităţi, ale unui domeniu de activitate, ale unui scriitor din punctul de vedere al conţinutului lor afectiv, al expresivităţii sau al corectitudinii.

STILIZÁ, *stilizez*, vb. I. Tranz. A da unui text o formă mai corectă, mai îngrijită.

STILIZÁRE, *stilizări*, s.f. Acţiunea de *a stiliza* şi rezultatul ei.

STILIZÁT,-Ă, *stilizaţi,-te*, adj. (Despre motive ornamentale, desene etc.) Realizat în linii simplificate după un model din natură; (despre obiecte) schematizat într-o formă adecvată, în vederea obţinerii unui efect decorativ.

STILOÍDĂ, *stiloide*, adj. (Anat.; în expr.) *Apofiza stiloidă*, apofiză situată în partea hioidiană a osului temporal, de formă conică, lungă de 2,5 cm, servind ca punct de inserţie pentru muşchi şi pentru ligamente.

STÍMĂ, *stime*, s.f. Sentiment de preţuire (plină de respect) determinat de meritele sau de calităţile cuiva sau a ceva; consideraţie, respect; atitudine respectuoasă.

STÍMUL, *stimuli*, s.m. Factor fizic, chimic, biologic sau psihologic, din mediu (extern sau intern), care provoacă o stimulare sau o excitare a substanţei vii, declanşînd o reacţie sau o schimbare în activitatea unui organism sau a unei părţi a acestuia; excitaţie, excitator, excitant.

STIMULÁ, *stimulez*, vb. I. Tranz. A da avînt, a îndemna, a încuraja, a impulsiona; a face să progreseze.

STIMULATÍV,-Ă, *stimulativi,-e*, adj. Care stimulează; stimulator.

STIMULATÓR,-OÁRE, *stimulatori, -oare*, adj., s.m. (Substanţă, agent, ele-

ment) care stimulează. ◆ (Substanță organică) ce accelerează creșterea plantelor.

STIMULÉNT, *stimulente*, s.n. 1. Ceea ce stimulează; impuls, imbold, îndemn. ◇ *Stimulent material*, recompensă bănească sau de natură materială acordată oamenilor muncii, în vederea cointeresării în rezultatele activității lor. *Stimulent moral*, recompensă de ordin nematerial, utilizată în socialism, care, împreună cu stimulentul material, asigură cointeresarea în sporirea producției și în creșterea eficienței economice a activității unităților. 2. Medicament, substanță care excită activitatea unui organ ori a unui sistem sau care se ia ca reconfortant împotriva oboselii.

STINDÁRD, *stindarde*, s.n. 1. (Astăzi rar sau poetic) Steag, drapel. 2. Petala cea mai mare, superioară, lățită, asemănătoare cu un stindard (1), la florile plantelor din familia leguminoaselor; steag, steguleț.

STINGĂTÓR, *stingătoare*, s.n. Dispozitiv, aparat etc. folosit pentru stingerea unor scîntei, a unei flăcări, a unui foc. ◇ *Stingător de incendiu*, aparat folosit pentru stingerea focului, prin împroșcarea asupra materialelor care ard a unei substanțe gazoase, lichide, pulverulente sau înspumate, care împiedică contactul materialelor cu aerul; extinctor. *Stingător de scîntei*, dispozitiv pentru stingerea scînteilor și a arcurilor electrice de la contactele întrerupătoarelor electrice.

STÎNGERE, *stingeri*, s.f. Amestecare a două substanțe (dintre care una este un lichid), ce decurge cu efervescență și cu dezvoltare de căldură și care încetează cînd reacția a încetat. ◇ *Stingerea varului*, operația de hidratare a varului, în care are loc transformarea oxidului de calciu în hidroxid de calciu și obținerea, după cantitatea de apă folosită, a varului stins în pastă sau a varului stins în pulbere, folosite în construcții.

STINGHÉR,-Ă, *stinghéri*,-*e*, adj. 1. Care este izolat, doar ici și colo; răzleț. ◆ Care se simte străin, stînjenit, jenat. 2. Care a rămas fără pereche.

STÍPLEX s.n. Denumire comercială dată *sticlei organice* și produselor din polimetacrilat de metil; plexiglas.

STIRÉN s.m. $C_6H_5CH=CH_2$. Hidrocarbură din clasa arenelor, cu catenă laterală nesaturată, lichid incolor, insolubil în apă, solubil în alcool și în benzen, folosită la fabricarea polistirenului, a cauciucului butadienstirenic etc.; vinilbenzen, feniletenă.

STIRIGOÁIE, *stirigoi*, s.f. Numele a două plante erbacee robuste, otrăvitoare, monocotiledonate, din familia liliaceelor, dintre care una cu flori albe și cu frunze mari (*Veratrum album*), iar cealaltă cu flori purpurii închis (dispuse în raceme) și cu frunze mai mici (*Veratrum nigrum*). [Pronunțat: *-goa-ie*]

STÎNJEN, *stînjeni*, s.m. Unitate de măsură pentru lungime, folosită înaintea introducerii sistemului metric, care a variat, după epocă și după regiune, de la 1,96 m la 2,23 m. ◆ Unitate de măsură pentru volumul lemnelor așezate în stivă, egală cu opt steri.

STÎNJENÉL, *stînjenei*, s.m. Numele mai multor plante erbacee perene, monocotiledonate, din familia iridaceelor, cu frunze lungi, drepte, în formă de sabie și cu flori mari violete, albastre, albe sau gălbui, care cresc în locuri mlăștinoase; iris, stînjen (*Iris*).

STÎRC, *stîrci*, s.m. Nume dat mai multor păsări de baltă din ordinul ciconiiformelor, cu penele colorate în cenușiu, alb sau roșiatic, cu ciocul, cu gîtul și cu picioarele lungi, de obicei cu un smoc de pene lungi pe cap (și care se hrănesc cu pește).

STOC, *stocuri*, s.n. Cantitate de bunuri existente ca rezervă în depozitul

unui magazin, al unei întreprinderi, într-o piață etc.

STOCĂ, *stochez*, vb. I. Tranz. A depozita un bun în stoc, a crea un stoc.

STOCÁSTIC,-Ă, *stocastici,-ce*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre fenomene, legi) Care se produce întîmplător, care este legat de hazard. 2. S.f. Disciplină matematică ce pune în valoare statisticile cu ajutorul calculului probabilităților.

STOICÍSM s.n. Curent filozofic în Grecia și în Roma antică, ce conținea elemente materialiste (în problema cunoașterii) și care, în domeniul eticii, susținea că oamenii trebuie să trăiască potrivit rațiunii, să renunțe la pasiuni și la plăceri, să considere virtutea ca singurul bun adevărat și să se dovedească neclintiți în fața greutăților vieții. [Pronunțat: *sto-i-*]

STOL, *stoluri*, s.n. Grup mai mare sau mai mic de păsări zburătoare, din același gen sau din aceeași specie, care trăiesc și zboară grupate în vederea găsirii hranei, a apărării de dușmani etc.

STÓLNIC, *stolnici*, s.m. Dregător din țările române, în evul mediu, care purta grija mesei domnești, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor și gustînd mîncarea înaintea domnului.

STOLÓN, *stoloni*, s.m. 1. Tulpină sau ramură tîrîtoare, care crește orizontal sau oblic, datorită lipsei de țesuturi de susținere, și care uneori se înrădăcinează, dînd naștere unei noi plante. 2. Tub subțire de care sînt prinși indivizii dintr-o colonie de sifonofore.

STOLONÁRE, *stolonări*, s.f. Mod de roire artificială, care constă în luarea a două-trei rame cu faguri cu puiet căpăcit, împreună cu albinele de pe ele, și în introducerea acestora într-un stup gol, în care, spre seară, se introduce și o matcă împerecheată.

STOMÁC, *stomacuri*, s.n. Parte sau segment al aparatului digestiv, la om și la majoritatea animalelor, în formă de tub puțin dilatat (la cele inferioare) sau de pungă (la cele superioare), avînd rol de rezervor sau rol digestiv, în digerarea alimentelor. ◇ *Stomac simplu*, stomac cu rol digestiv, la majoritatea animalelor. *Stomac compus*, stomacul rumegătoarelor, alcătuit din patru camere: ierbarul (burduful), ciurul, foiosul și cheagul (stomacul glandular). *Stomac glandular*, **a)** dilatație a tubului digestiv, situată înaintea pipotei, la păsări, cu glande care secretă sucul gastric; **b)** ultima încăpere a stomacului rumegătoarelor. *Stomac măcinător*, pipotă (la păsări).

STOMĂTĂ, *stomate*, s.f. Formație epidermică vegetală alcătuită din două celule, de obicei reniforme, care lasă între ele o deschidere (ostiolă), servind la schimbul de gaze dintre plantă și mediu și la eliminarea apei din plantă.

STOMOCÓRD, *stomocorduri*, s.n. Formație anatomică primitivă a (embrionului) cordatelor, cu rol de schelet de susținere, precursoarea notocordului.

STOS, *stosuri*, s.n. Numele unui joc de cărți.

STRĂCHINĂ, *străchini*, s.f. Vas de pămînt ars, de ceramică etc., ușor adîncit, întrebuințat (la țară) în loc de farfurie; blid.

STRANGULÁȚIE, *strangulații*, s.f. (Anat.; în expr.) *Strangulațiile lui Ranvier*, întreruperile tecii de mielină care învelește ca un manșon fasciculul de neurofibrile; nod (6).

STRÁNIU, -IE, *stranii*, adj. (Livr.; adesea adverbial) Care iese din comun prin aspect, prin manifestare etc.; neobișnuit, ciudat, bizar.

STRAT, *straturi*, s.n. 1. Fișie formată dintr-un singur rînd de celule identice, care îndeplinește anumite funcții în alcătuirea organismelor vegetale și animale. ◇ *Strat bazal* (sau *generator*), strat de celule de la baza epidermei, format din celule de formă cilindrică, cu citoplasmă bogată în

ribozomi şi cu nucleu sferic sau oval, cu granulaţii de mielină (care dă culoarea pielii), avînd proprietatea de a se divide mereu după planuri paralele cu suprafaţa pielii şi de a forma astfel celule noi. *Strat cornos*, stratul de la exteriorul epidermei, format din celule care şi-au încheiat activitatea şi din celule moarte, şi avînd rol de protecţie a pielii; pătură cornoasă. **2.** (Ecologie; în expr.) *Strat organic*, strat de organisme vegetale sau animale de la un anumit nivel trofic. *Strat mineral*, strat de sol de la suprafaţa scoarţei terestre, cu o anumită compoziţie mineralogică, pe care se desfăşoară viaţa anumitor ecosisteme. **3.** (Geol.) Depozit de roci sedimentare sau metamorfice, cu o compoziţie granulometrică relativ omogenă, care se găseşte, sub forma unei pînze, între alte depozite; pătură. **4.** Fişie compactă dintr-o substanţă, aflată în interiorul unei mase de natură diferită. **5.** (Fiz.; în expr.) *Strat electronic* (sau *de electroni*), grup de electroni din învelişul electronic al atomilor care au acelaşi număr cuantic principal. *Strat de valenţă*, ultimul strat electronic al atomilor, care conţine electroni de valenţă.

STRATAGÉMĂ, *stratageme*, s.f. Procedeu şiret, viclean, ingenios prin care cineva urmăreşte să înşele pe altcineva, pentru a-şi realiza scopul; şiretlic, vicleşug, tertip.

STRATEGÍE, *strategii*, s.f. **1.** Parte componentă a artei militare, care se ocupă cu problemele pregătirii, planificării şi ducerii războiului şi operaţiilor militare. **2.** Ştiinţa conducerii luptei revoluţionare a clasei muncitoare, care stabileşte sarcinile fundamentale pentru atingerea obiectivelor etapei, politica faţă de celelalte clase şi pături sociale, alegerea aliaţilor în revoluţie, în funcţie de raporturile de clasă, de situaţia politică internă şi internaţională.

STRATIFICÁŢIE, *stratificaţii*, s.f. Însuşire caracteristică rocilor sedimentare de a se prezenta în straturi, rezultate din depunerea succesivă a materialului detritic.

STRATIGRAFÍE s.f. Ramură a geologiei care studiază formaţiile geologice ale scoarţei terestre pentru a le determina compoziţia, succesiunea petrografică şi vîrsta.

STRATOSFÉRĂ s.f. Parte a atmosferei care începe de la circa 11 km înălţime faţă de suprafaţa pămîntului şi unde predomină deplasările orizontale ale aerului.

STRĂBÚN, -Ă, *străbuni*, *-e*, s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Strămoş. **2.** Adj. Al strămoşilor.

STRĂJUÍ, *străjuiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** (Pop.) A păzi, a apăra. **2.** Fig. A se afla la marginea unui teritoriu; a mărgini, a delimita.

STRĂLUCÍRE, *străluciri*, s.f. (Fiz.) Mărime care caracterizează un izvor de lumină, egală cu raportul dintre intensitatea luminoasă a izvorului şi proiecţia ariei sale pe direcţia de observaţie; luminanţă.

STRĂMÓŞ, -OÁŞĂ, *strămoşi*, *-oaşe*, s.m. şi f. Persoană care a trăit cu mult timp înainte de alta sau de altele (şi care face parte din aceeaşi familie ori din acelaşi neam cu acestea); străbun (1).

STRĂMUTÁ, *strămút*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) muta în alt loc, în altă parte (cu locuinţa).

STRĂŞNICÍE s. f. Asprime, severitate; exigenţă.

STRĂVÉCHI, -E, *străvechi*, adj. Care există, care s-a întîmplat etc. de foarte multă vreme.

STRES, *stresuri*, s.n. **1.** Factor (sau ansamblu de factori) de mediu care provoacă organismului uman o reacţie anormală. ◆ Ansamblul reacţiilor fiziologice prin care organismul uman răspunde unui stres (1), încercînd să se apere şi să-şi menţină echilibrul de bază. **2.** Efort, încordare, tensiune

neuropsihică. 3. Ansamblu de perturbaţii organice şi psihice. [Scris şi: *stress*]

STRIÁT, -Ă, *striaţi*, *-te*, adj. (Anat.; în expr.) *Muşchi striat (de tip scheletic)*, muşchi format din fibre ale căror miofibrile prezintă o alternanţă de zone clare cu zone întunecate (aşezate transversal). *Muşchi striat (de tip cardiac)*, muşchiul miocardului, alcătuit din fibre dispuse în reţea şi care se articulează între ele prin discuri intercalare. *Corpi striaţi*, muşchi situaţi între talamus şi scoarţa cerebrală, cu rol în coordonarea mişcărilor automate şi semivoluntare; nuclei bazali. [Pronunţat: *stri-at*]

STRICT, -Ă, *stricţi*, *-te*, adj. (Adesea adverbial) Care este sau trebuie respectat fără excepţie, care nu admite abatere.

STRIDÉNT, -Ă, *stridenţi*, *-te*, adj. (Despre sunete; adesea adverbial) Care este ascuţit şi puternic; lipsit de armonie, neplăcut la auz. ◆ Care deranjează, supără; supărător.

STRIDÉNŢĂ, *stridenţe*, s.f. Caracterul a ceea ce este strident. ◆ (Concr.) Sunet, culoare, ton, element etc. strident.

STRÍDIE, *stridii*, s.f. Moluscă comestibilă, cu valvele inegale, una dorsală şi alta ventrală, cu îngroşări neregulate şi ondulate, care trăieşte în mările calde şi temperate fixată pe stînci *(Ostrea edulis)*.

STRÍGĂ, *strigi*, s.f. 1. Pasăre răpitoare de noapte, de culoare galbenă-roşcată, cu pete brune închis, care se hrăneşte mai ales cu şoareci, şi care clocește începînd imediat după depunerea primului ou, scoţînd pui de diferite vîrste *(Tyto alba guttata)*. 2. Fluture mare cu pete albe pe aripi, asemănător cu un cap de mort, care zboară numai în amurg şi care, cînd este prins, scoate un zgomot ascuţit ca un strigăt; (fluture)-cap-de-mort *(Acherontia atropos)*.

STRIGĂTÚRĂ, *strigături*, s.f. Specie a liricii populare, de obicei în versuri, care se strigă la ţară, în timpul execuţiei unor jocuri populare, pentru a crea voie bună, pentru a satiriza, pentru a da glas unor sentimente de dragoste, pentru a îndemna la joc etc.; chiuitură, (reg.) ţipurítură.

STRIGIFÓRMĂ, *strigiforme*, s.f. (La pl.) Ordin de păsări răpitoare de noapte, cu capul mare, cu ochii mari şi aşezaţi în faţă, cu pupila dilatată, cu auzul foarte fin, cu penele foarte subţiri şi moi, cu aripi late şi lungi, cu coada scurtă, cu ciocul puternic, care se hrănesc numai cu pradă vie; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

STRINGÉNT, -Ă, *stringenţi*, *-te*, adj. (Livr.) Care trebuie să fie luat neapărat în seamă, care trebuie rezolvat cît mai repede, care nu suferă amînare; presant.

STRÎMTOÁRE, *strîmtori*, s.f. Loc îngust între munţi sau între dealuri (pe unde se poate trece dintr-o parte în alta); trecătoare.

STRÓMĂ, *strome*, s.f. (Bot.) 1. Masă fundamentală plasmatică, nepigmentată, cu structură lamelară, pe unele lamele avînd grăuncioare lenticulare (grana) cu clorofilă. 2. Organ de rezistenţă al unor ciuperci, în care se află elementele de înmulţire.

STRÓNŢIU s.n. Sr cu Z=38. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a II-a a sistemului periodic al elementelor, din familia metalelor alcalino-pămîntoase, alb-cenuşiu, care îşi pierde luciul la aer, oxidîndu-se, foarte reactiv, fapt pentru care se păstrează în ulei de parafină sau în petrol.

STROPITÓR, *stropitoare*, s.n. Dispozitiv de laborator format dintr-un balon (de sticlă) şi un tub de stropire, folosit pentru obţinerea unei suviţe înguste de lichid pentru spălarea precipitatelor de pe vasele de laborator

în care s-a efectuat o precipitare, sau de pe un filtru; pisetă.

STROPȘÍT, -Ă, *stropșiți*, *-te*, adj. (Reg.; despre oameni; adesea substantivat) Zăpăcit, smintit, aiurit.

STRUCTURĂ, *structurez*, vb. I. Tranz. A organiza ceva într-un anumit fel, a sistematiza ceva, a da o structură.

STRUCTURÁL, -Ă, *structurali*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Care aparține structurii, privitor la structură; care formează o structură.

STRUCTURALÍSM s.n. Orientare metodologică aplicată în diverse științe, care își propune să descopere sistemele de relații din știința respectivă, structura ei.

STRUCTÚRĂ, *structuri*, s.f. **1.** Mod de organizare internă, de alcătuire a unui corp, a unui sistem; mod de asociere a componenților unui corp sau a unui întreg organizat, caracterizat prin forma și prin dimensiunile fiecărui element component, precum și prin aranjarea lor unul față de celălalt. **2.** Dispoziție relativă, aranjament spațial, mod de organizare, de alcătuire a unui corp, a unui sistem; natura, proporția și modul de asociere a componenților unui corp sau ai unui sistem. ◇ *Structura moleculei*, dispoziția relativă a atomilor în moleculă. *Structura atomului*, dispoziția relativă a particulelor elementare în atom. *Structura substanței*, dispoziția relativă a moleculelor în masa substanței, natura și proporția atomilor care o compun, precum și modul cum sînt legați între ei atomii. *Structura electronică a elementelor*, modul de repartiție a electronilor din învelișul de electroni al atomilor (pe straturi și pe substraturi). *Structura tetraedrică a atomului de carbon*, dispoziția spațială a celor patru valențe ale atomului de carbon, în combinațiile sale organice, cu unghiuri între valențe de 109°28′. *Structură chimică*, aranjament spațial al atomilor componenți ai unei molecule oarecare. *Structură cristalină*, mod de organizare a moleculelor sub forma unor poliedre. **3.** (Mat.; în expr.) *Structură algebrică* (pe o mulțime), denumire comună pentru noțiunile de grup, inel, corp, spațiu vectorial ș.a., care pot fi determinate (fiecare în parte) pe o anumită mulțime dată de o familie de legi de compoziție interne sau externe (cînd este dat un domeniu de operatori) și înzestrate cu anumite proprietăți. *Structură de ordine* (pe o mulțime), proprietate a unei mulțimi caracterizată prin existența unei relații de ordine între elementele ei. **4.** (Biol.) Mod de alcătuire și de așezare a părților componente ale corpurilor animalelor, plantelor sau ale țesuturilor lor. ◇ *Structură protoplasmatică*, modul de așezare a substanțelor exogene în protoplasma celulelor, pentru a putea fi folosite în reacțiile biochimice. **5.** (Geol.) Mod de așezare spațială a atomilor care alcătuiesc mineralele în natură. ◇ *Structură sticloasă* (sau *vitroasă*), structură care apare la unele roci efuzive (piatră ponce, scorii vulcanice, obsidiare), care prezintă o masă amorfă, asemănătoare cu sticla. **6.** Mod de alcătuire a unei opere literare sau artistice.

STRÚGURE, *struguri*, s.m. Grupare de mai multe boabe în ciorchine, la vița de vie; (reg.) poamă.

STRUJITÚRĂ, *strujituri*, s.f. Deșeu sub formă de fîșii, de așchii etc. de metal sau de lemn, care cad la prelucrarea (manuală sau mecanică a) materialului metalic ori lemnos.

STRÚNĂ, *strune*, s.f. (Adesea fig.) Fir elastic (din metal sau din alt material) care este întins pe cutia de rezonanță a unor instrumente muzicale provocînd, prin vibrare, sunete; coardă.

STRUNG, *strunguri*, s.n. Mașină-unealtă folosită pentru prelucrarea, prin așchiere, a suprafețelor exterioare

sau interioare ale unei piese din metal, lemn etc.

STRUȚ, *struți*, s.m. Pasăre alergătoare mare, de stepă, din ordinul ratitelor (acarenatelor), cu picioarele lungi și puternice, prevăzute numai cu două degete, cu gît lung și golaș, cu aripi mici, inapte pentru zbor, cu pene frumoase, moi, negre sau brune-cenușii, întrebuințate ca podoabă, care trăiește îndeosebi în zonele tropicale ale Africii *(Struthio camelus)*.

STUC s.n. Mortar de ipsos amestecat cu praf de marmură, clei și pigmenți, care, după întărire și după lustruire, capătă aspect de marmură, folosit în lucrări interioare de finisaj și decorative.

STUCATÚRĂ, *stucaturi*, s.f. Ornament arhitectonic în relief (pentru interiorul clădirilor) executat din stuc sau din mortar simplu de ipsos.

STUDIÓ, *studiouri*, s.n. 1. Atelier special amenajat în care lucrează pictorii, sculptorii, fotografii etc. 2. Ansamblu de clădiri, de instalații și de amenajări speciale care servește în procesul de turnare a filmelor. 3. Încăpere special amenajată din punctul de vedere al acusticii (și al iluminatului), și echipată cu utilajul necesar captării unor programe sonore sau de sunete și imagini, destinată transmisiunii (sau înregistrării în vederea unei transmisiuni ulterioare) la radio și la televiziune. [Pronunțat: *-di-o*]

STÚDIU, *studii*, s.n. 1. Muncă intelectuală susținută depusă în vederea însușirii de cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu. ◆ Însușire de cunoștințe științifice; învățătură. 2. Materie de învățămînt. 3. Lucrare, operă științifică.

STUF s.m. Plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și dreaptă pînă la 4 m, cu frunze lanceolate, cu flori violete sau gălbui, cu panicule în vîrful tulpinii, care crește în regiunile umede *(Phragmites communis)*.

STUP, *stupi*, s.n. 1. Adăpost (natural sau special amenajat) pentru albine, unde acestea trăiesc în familii, formează fagurii și depun mierea. ◆ Adăpostul împreună cu albinele și cu fagurii; știubei. 2. Totalitatea albinelor dintr-un stup (1); familie de albine.

STUPEFIÁNT, -Ă, *stupefianți*, *-te*, adj., s.n. (Substanță medicamentoasă) care inhibă centrii nervoși, provocînd o stare de inerție fizică și psihică și care, folosită mult timp, duce la obișnuință și la necesitatea unor doze crescînde. ◆ P. gener. (Substanță) care, prin folosire repetată, dă naștere fenomenului de obișnuință. [Pronunțat: *-fi-ant*]

STUPÍD, -Ă, *stupizi*, *-de*, adj. (Adesea adverbial) Lipsit de sens, de rațiune, de conținut; absurd.

STUPIDITĂTE s.f. Însușirea de a fi stupid; lipsă de sens, de rațiune, de conținut; nerozie; absurditate.

STUPOÁRE s.f. (Livr.) Stare de mirare, de surprindere extraordinară; uimire, uluire, stupefacție.

STURIÓN, *sturioni*, s.m. (Iht.) Acipenserid. [Pronunțat: *-ri-on*]

STURZ, *sturzi*, s.m. Numele mai multor păsări de pădure cu talie mică, din ordinul paseriformelor, cu cioc conic și puternic, cu pene brune pe spate și albe-gălbui cu pete brune pe piept, care se hrănesc cu insecte, viermi, fructe etc. *(Turdus)*.

SUÁV, -Ă, *suavi*, *-e*, adj. Care produce o impresie de gingășie, de finețe; delicat, grațios, fin. [Pronunțat: *su-av*]

SUAVITÁTE s.f. Însușirea a ceea ce este suav; delicatețe, gingășie, grație, finețe. [Pronunțat: *su-a-*]

SUBACVÁTIC, -Ă, *subacvatici*, *-ce*, adj. Care este, se face sub apă. ◇ *Mediu subacvatic*, pătura inferioară de adîncime a bălților și lacurilor, cu temperatură constantă, unde supra-

vieţuiesc, în timpul iernii, plante şi animale.

SUBALTÉRN, -Ă, *subalterni, -e*, adj., s.m. şi f. (Persoană) care este subordonată altei persoane (într-o slujbă, într-o muncă), care lucrează sub ordinele altuia (mai mare în grad).

SUBAPRECIÁ, *subapreciez*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) subestima. [Pronunţat: *-ci-a*]

SUBCARPÁTIC, -Ă, *subcarpatici, -ce*, adj. Care se găseşte în imediata vecinătate sudică a Carpaţilor; caracteristic acestei regiuni.

SUBCLAVICULÁR, -Ă, *subclaviculari, -e*, adj. Situat sub claviculă, privitor la regiunea de sub claviculă.

SUBCONŞTIÉNT s.n. Sferă a fenomenelor psihice care se desfăşoară în afara conştiinţei şi care au putut fi anterior conştiente sau ar putea deveni ulterior conştiente (deprinderile, atenţia postvoluntară etc.). [Pronunţat: *-şti-ent*]

SUBDEZVOLTÁRE s.f. Fenomen social-economic specific unui mare grup de ţări ale lumii contemporane, constînd în insuficienta dezvoltare a forţelor de producţie, în predominarea agriculturii sau a industriei extractive, în subnutriţie sau malnutriţie, în slaba dezvoltare a asistenţei şi a serviciilor sociale, a învăţămîntului şi culturii, rezultate din politica imperialistă, colonialistă şi neocolonialistă de dominaţie şi de asuprire a popoarelor, de jefuire a bogăţiilor lor naţionale (şi care duce la o puternică luptă pentru independenţă naţională).

SUBECUATORIÁL, -Ă, *subecuatoriali, -e*, adj. Care se află în apropierea ecuatorului (între 5°—12° latitudine nordică şi sudică), specific acestei regiuni. [Pronunţat: *-cu-a-to-ri-al*]

SÚBER s.n. Ţesut de apărare, elastic, impermeabil la apă şi la gaze, rău conducător de căldură, care se formează la suprafaţa organelor plantelor, de obicei în scoarţa tulpinilor, a rădăcinilor şi a tuberculilor (unde epiderma este înlocuită cu celule moarte, turtite, fără spaţii intercelulare şi cu membrana impregnată cu suberină), avînd rol în creşterea rezistenţei plantelor la acţiunile factorilor externi; plută.

SUBERÍNĂ s.f. Substanţă organică ceroasă rezultată din oxidarea şi din condensarea acizilor graşi, care se găseşte în membrana celulară a suberului, unde produce impermeabilitatea.

SUBESOFAGIÁN, -Ă, *subesofagieni, -e*, adj. Care este situat, care se află sub esofag. ◇ *Ganglioni subesofagieni*, cei doi ganglioni situaţi sub esofag, în partea ventrală, la crustacee, de la care pleacă lanţul nervos ganglionar scalariform pînă în partea posterioară a corpului. [Pronunţat: *-gi-an*]

SUBESTIMÁ, *subestimez*, vb. I. Tranz. şi refl. A(-şi) atribui o importanţă sau o valoare mai mică decît cea reală; a (se) subaprecia, a (se) subevalua.

SUBEVALUÁ, *subevaluez*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) subestima. [Pronunţat: *-lu-a*]

SUBFAMÍLIE, *subfamilii*, s.f. Categorie sistematică, în zoologie şi în botanică, subordonată familiei, care cuprinde mai multe genuri şi specii de organisme cu caractere comune.

SUBGRÚPĂ, *subgrupe*, s.f. (Chim.) Fiecare dintre cele zece coloane verticale formate din cîte trei elemente tranziţionale ale sistemului periodic al elementelor; grupă secundară.

SUBIÉCT, *subiecte*, s.n. **1.** Fiinţă aflată sub observaţie, supusă anchetei, experimentului etc.; individ care prezintă anumite caracteristici. **2.** (Fil.) Categorie polară a procesului cunoaşterii, în raport cu obiectul, care este omul activ, capabil să cunoască şi să modifice obiectul în cursul activităţii sale practice. **3.** (Log.) Termen al judecăţii,

reprezentînd noţiunea ce desemnează obiectul gîndirii despre care se afirmă sau se neagă ceea ce se exprimă în predicat. 4. Succesiunea ori totalitatea evenimentelor, întîmplărilor dintr-o operă literară sau artistică. 5. Parte principală a propoziţiei care arată cine săvîrşeşte acţiunea exprimată de predicatul verbal, cine suferă acţiunea (cînd predicatul verbal este la diateza pasivă) sau cui i se atribuie o însuşire sau o caracteristică (exprimată de numele predicativ, în cazul predicatului nominal).

SUBIECTÍV, -Ă, *subiectivi, -e*, adj. 1. (Fil.) Care consideră că baza a tot ce există este conştiinţa individuală, eul; care neagă faptul că îndărătul senzaţiilor se află obiectele reale, independente de om. 2. Care are un caracter personal, care se petrece în conştiinţa cuiva; care, într-o judecată, într-o acţiune etc., ţine seamă numai de sentimentele, de pornirile şi de ideile sale; părtinitor. 3. (Gram.; în expr.) *Propoziţie subiectivă* (şi substantivat, f.), propoziţie care îndeplineşte funcţia de subiect al propoziţiei regente.

SUBIECTIVÍSM s.n. 1. Orientare filozofică idealistă care neagă existenţa lumii obiective, reducînd realitatea la conştiinţă. 2. Tendinţă de interpretare a fenomenelor social-politice, de desfăşurare a activităţii politice, sociale şi teoretice prin ignorarea sau prin subaprecierea realităţii obiective şi a legilor ei.

SUBIECTIVITÁTE s.f. Însuşirea de a fi subiectiv (2); atitudine subiectivă, părtinitoare faţă de cineva sau de ceva.

SUBLÍM, -Ă, *sublimi, -e*, adj., s.n. 1. Adj. Care se ridică sau se află la o mare înălţime în ierarhia valorilor (morale, estetice, intelectuale), la cel mai înalt grad de desăvîrşire, de frumuseţe; măreţ, superb, înălţător, minunat. 2. S.n. art. Forma cea mai înaltă a perfecţiunii (în estetică, artă); desăvîrşire, grandoare.

SUBLIMÁ, *sublimez*, vb. I. 1. Intranz. (Despre substanţe) A trece (prin încălzire) din starea solidă direct în stare gazoasă, fără a mai trece prin starea lichidă. 2. Tranz. A da o imagine, o formulare concentrată, sintetică, esenţială; a reduce la esenţă.

SUBLIMÁRE, *sublimări*, s.f. Trecere (prin încălzire) a unui corp din starea solidă direct în stare gazoasă, fără a mai trece prin starea lichidă. ◆ Trecerea dintr-o stare cristalină în stare de vapori şi apoi din nou în stare cristalină, prin condensarea vaporilor.

SUBLIMÁT, *sublimaţi*, s.m. Corp solid obţinut prin sublimarea unei substanţe şi prin readucerea vaporilor ei în stare solidă. ◇ *Sublimat corosiv*, clorură mercurică.

SUBLINGUÁL, -Ă, *sublinguali, -e*, adj. Care se află sub limbă. ◇ *Glandă sublinguală*, glandă pereche, mixtă, situată în grosimea planşeului bucal, a cărei secreţie salivară se varsă de o parte şi de alta a frîului limbii.

SUBMANDIBULÁR, -Ă, *submandibulari, -e*, adj. Care se află sub mandibulă. ◇ *Glandă submandibulară*, glandă salivară pereche, mixtă, situată sub planşeul bucal, pe faţa internă a mandibulei, producînd o secreţie vîscoasă de salivă şi mucină, pe care o elimină de o parte şi de alta a frîului limbii.

SUBMARÍN, -Ă, *submarini, -e*, adj., s.n. 1. Adj. Care se găseşte sau se produce sub suprafaţa mării sau a oceanului ori pe fundul lor; referitor la regiunea de sub suprafaţa mării sau a oceanului. 2. S.n. Navă de luptă sau de cercetare care poate naviga atît la suprafaţa cît şi sub suprafaţa apei; submersibil.

SUBMERSÍBIL, -Ă, *submersibili, -e*, adj., s.n. 1. Adj. Care este adaptat pentru a se scufunda şi a se deplasa sub apă. 2. S.n. Submarin.

SUBMINÁ, *subminez*, vb. I. Tranz. A ataca (pe ascuns, indirect, cu abili-

tate) pentru a discredita, a anula realizările, principiile, intențiile etc. cuiva.

SUBMULTÍPLU, *submultipli*, s.m. Mărime care se cuprinde de un număr întreg de ori într-o mărime de aceeași natură. ◆ Unitate de măsură derivată care reprezintă o asemenea mărime.

SUBMULȚÍME, *submulțimi*, s.f. (Mat.) (A unei mulțimi *M*) Mulțime *A* ale cărei elemente aparțin mulțimii *M*: $A \subset M$. ◇ *Submulțimi improprii* (ale unei mulțimi), mulțimea vidă și mulțimea dată.

SUBNUTRÍT, -Ă, *subnutriți, -te*, adj. Care suferă de subnutriție.

SUBNUTRÍȚIE s.f. Alimentare (sistematic) insuficientă din punct de vedere cantitativ și calitativ; subalimentație.

SUBORDONÁ, *subordonez*, vb. I. Tranz. A face ca cineva sau ceva să depindă de altcineva sau de altceva, a stabili o ordine de dependență de la inferior la superior.

SUBORDONÁRE, *subordonări*, s.f. Acțiunea de *a subordona* și rezultatul ei; dependență. ◆ (Log.) Raport de concordanță între două noțiuni, de la noțiunea subordonată specie la noțiunea gen. ◆ Raport sintactic între două elemente lingvistice (cuvinte, construcții, propoziții), dintre care unul depinde, din punct de vedere gramatical, de celălalt. ◆ Raport de ierarhie între organele puterii de stat sau între cele ale administrației de stat ori între acestea și organele puterii care le-au ales, în temeiul căruia organul superior îndrumează și controlează activitatea organului inferior.

SUBORDONÁT, -Ă, *subordonați, -te*, adj. Care se subordonează. ◇ *Propoziție subordonată* (și substantivat, f.), propoziție care depinde din punct de vedere gramatical de altă propoziție, îndeplinind funcția unei părți de propoziție a regentei; propoziție secundară.

SUBORDONATOÁRE, *subordonatoare*, adj. (Gram.; în expr.) *Conjuncție subordonatoare*, conjuncție care leagă de propoziția regentă propozițiile subordonate.

SUBPOLÁR, -Ă, *subpolari, -e*, adj. Care se găsește în zona unuia dintre cele două cercuri polare (între 60°—66°30′ latitudine nordică și sudică); care este specific acestei zone.

SUBPRODÚS, *subproduse*, s.n. Produs util obținut într-un proces de fabricație al unui alt produs, fără a se urmări fabricarea lui; produs secundar.

SUBSCRÍPȚIE, *subscripții*, s.f. Faptul de a se angaja sau de a cere cuiva să se angajeze printr-o semnătură la o contribuție bănească pentru o operă de interes public sau particular; subscriere. ◇ *Listă de subscripție*, act, document pe care îl semnează cei care contribuie la adunarea unor fonduri pentru o operă de interes public sau particular.

SUBSIDIÁR, -Ă, *subsidiari, -e*, adj. Care se adaugă, ca element secundar, la ceva. [Pronunțat: *-di-ar*]

SUBSÓL, *subsoluri*, s.n. Partea de pământ care se găsește imediat sub suprafața solului; totalitatea formațiunilor geologice mai vechi decît pătura actuală de sol și care sînt accesibile cercetărilor geologice.

SUBSPÉCIE, *subspecii*, s.f. Subdiviziune a unei specii de plante sau de animale.

SUBSTANTÍV, *substantive*, s.n. Parte de vorbire care denumește lucruri, ființe sau noțiuni abstracte și care se modifică, în cele mai multe limbi, după număr și caz.

SUBSTÂNȚĂ, *substanțe*, s.f. **1.** Corp (omogen) alcătuit din atomi și din molecule și care are anumite însușiri fizice (formă, culoare, miros, gust etc.). ◆ (Și în expr. *substanță chimică*) Porțiune de materie omogenă și de compoziție definită și invariabilă; element

sau compus chimic omogen şi de compoziţie definită şi invariabilă. ◇ *Substanţă pură*, substanţă formată dintr-o singură specie de molecule, care nu poate fi fracţionată şi ale cărei proprietăţi nu se schimbă prin operaţii fizice (distilare, cristalizare, încălzire, răcire etc.). *Substanţă simplă*, substanţă alcătuită din atomi de acelaşi fel. *Substanţă elementară*, element. 2. Fig. Conţinutul profund, semnificativ al unei creaţii artistice.

SUBSTITUÉNT, *substituenţi*, s.m. Element care poate înlocui un alt element (similar). ◆ (Chim.) Particulă materială (atom, radical, grupare de atomi) care înlocuieşte, într-o substanţă organică, un atom de hidrogen sau o grupare funcţională. ◇ *Substituent de ordinul I*, atom sau grupare funcţională a căror prezenţă în nucleul benzenic orientează un nou substituent în poziţiile orto şi para, obţinîndu-se prin aceasta un amestec de doi izomeri. *Substituent de ordinul II*, atom sau grupare funcţională a căror prezenţă în nucleul benzenic orientează un nou substituent în poziţia meta. [Pronunţat: *-tu-ent*]

SUBSTITÚŢIE, *substituţii*, s.f. 1. Înlocuire a ceva prin altceva similar. ◆ Fenomen prin care un atom sau un grup de atomi din molecula unui corp chimic compus este înlocuit de alt atom sau de un alt grup de atomi provenind de la alt corp chimic. 2. Înlocuire a unui element sau a mai multor elemente dintr-o expresie matematică prin alt(e) element(e). ◇ *Metoda substituţiei* (pentru rezolvarea unui sistem de ecuaţii), metodă care constă în transcrierea sistemului în altul echivalent, în care o ecuaţie are una dintre necunoscute exprimată în funcţie de celelalte necunoscute şi de coeficienţii respectivi, iar celelalte ecuaţii conţin expresia acelei necunoscute şi restul de necunoscute.

SUBSTRÁT, *substraturi*, s.n. 1. Substanţă (bio)chimică asupra căreia acţionează fermenţii, microorganismele etc. 2. Strat mineral care suportă straturile biotice pe care acestea îşi desfăşoară viaţa. 3. Moleculă organică ce participă la o reacţie chimică, în timpul căreia este atacată de un reactant oarecare. 4. (Şi în expr. *substrat electronic*) Nivel de energie caracterizat prin numărul cuantic secundar (orbital), electronii din unul şi acelaşi substrat avînd aceeaşi energie. 5. Ansamblul elementelor de limbă ale unei populaţii autohtone pătrunse în limba pe care ea o adoptă în urma unei cuceriri, a unei migraţii sau a unei colonizări. 6. Fig. Esenţă, motiv, cauză adevărată (dar ascunsă) a unei creaţii, a unui fenomen, a unei acţiuni etc.

SUBSUMÁ, *subsumez*, vb. I. Tranz. A introduce o noţiune, o imagine etc. mai restrînsă în sfera alteia mai largi; a subordona.

SUBTERÁN, -Ă, *subterani*, *-e*, adj. 1. Care se află la o oarecare adîncime sub suprafaţa pămîntului; de sub pămînt, din pămînt. 2. Fig. Care se află, se produce etc. în adîncul conştiinţei, vieţii sufleteşti, simţirii; ascuns, tainic.

SUBTERFÚGIU, *subterfugii*, s.n. (Livr.) Mijloc abil (şi ocolit) de a depăşi o situaţie dificilă.

SUBTÍL, -Ă, *subtili*, *-e*, adj. 1. (Despre oameni şi despre însuşirile lor; adesea adverbial) Care sesizează, pătrunde cele mai mici amănunte, care poate face distincţiile cele mai fine; ager, pătrunzător, ascuţit, perspicace, fin. 2. Care se descoperă numai printr-o cercetare atentă, amănunţită; greu de distins, de recunoscut, de sesizat.

SUBTROPICÁL, -Ă, *subtropicali*, *-e*, adj. Care se află în vecinătatea celor două tropice (între 30°—40° latitudine nordică şi sudică); specific acestei regiuni.

SUBURBÁN, -Ă, *suburbani, -e*, adj. Care ține de o suburbie, privitor la o suburbie, specific unei suburbii. ◇ *Comună suburbană*, comună situată în imediata apropiere a unui oraș și depinzînd administrativ de acesta.

SUBURBÍE, *suburbii*, s.f. Cartier mărginaș al unui oraș mare.

SUBVERSÍV, -Ă, *subversivi, -e*, adj. Care pune în pericol ordinea de stat. ◆ Care se ridică împotriva ideilor, a valorilor unanim acceptate.

SUC, *sucuri*, s.n. 1. Lichid conținut în substanțele vegetale, în special în fructe, de unde poate fi extras prin presare sau prin stoarcere pentru diferite întrebuințări; zeamă. 2. Lichid secretat de celulele vii, avînd o compoziție chimică variabilă (apă, săruri, minerale, vitamine, fermenți, baze, acizi etc.), în raport cu funcția pe care o îndeplinește. ◇ *Suc celular* (sau *vacuolar*), soluție apoasă care umple vacuolele celulelor și conține substanțe minerale și organice, avînd reacție acidă și rol de regulator al presiunii osmotice în celule. *Suc intestinal*, suc secretat de glandele mucoasei intestinale, conținînd fermenți (lipaza, peptidazele etc.) cu rol în digestia intestinală a alimentelor. *Suc pancreatic*, suc secretat de acinii pancreasului și transportat, prin canalul lui Wiersung, în duoden, conținînd fermenți (tripsina, lipaza și amilaza) cu rol în digestia produșilor alimentari (glucide, protide, lipide) ajunși din stomac în intestin.

SUCCEDANÉU, *succedanee*, s.n. Substanță, produs, idee etc. care poate înlocui la nevoie o altă substanță, un alt produs etc. cu proprietăți asemănătoare, dar, evident, inferioare.

SUCCÉS, *succese*, s.n. Rezultat favorabil, pozitiv (al unei acțiuni); reușită, izbîndă.

SUCCESIÚNE, *succesiuni*, s.f. 1. Faptul de a prelua funcția sau bunurile cuiva prin moștenire. ◆ (Concr.) Funcție sau bun moștenit de cineva; moștenire. 2. (Geol.; în expr.) *Succesiune petrografică*, mod de orînduire a rocilor care alcătuiesc scoarța terestră. [Pronunțat: *-si-u-*]

SUCCESÍV, -Ă, *succesivi, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care urmează (imediat) unul după altul (în spațiu sau în timp).

SUCCÍNIC, -Ă adj. (În expr.) *Acid succinic*, $HOOC(CH_2)_2 \cdot COOH$, acid alifatic saturat dicarboxilic care se găsește, în cantități mici, în organismul animal (avînd rol fiziologic important), în chihlimbar și în unii ligniți, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă și în alcool, folosit în unele sinteze organice, la prepararea unor medicamente, în tratamentul diabetului etc. *Anhidridă succinică*, anhidridă provenită din eliminarea unei molecule de apă din acidul succinic, conținînd un ciclu de cinci atomi, dintre care unul de oxigen, substanță cristalină, incoloră, greu solubilă în apă, folosită în unele sinteze organice.

SUCCÍNT, -Ă, *succinți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care se exprimă pe scurt; sumar, concis, laconic (dar esențial).

SUCRÁZĂ s.f. (Chim.) Zaharoză.

SUCULÉNT, -Ă, *suculenți, -te*, adj. Care are mult suc (1), multă zeamă; zemos. ◆ Fig. Plin de conținut, de savoare, bogat în idei.

SUCURSÁLĂ, *sucursale*, s.f. Întreprindere comercială sau bancară dependentă de alta de același fel.

SUD s.n. Punct cardinal opus nordului; miazăzi; regiune geografică situată spre acest punct cardinal.

SUDÁRE, *sudări*, s.f. Operație de îmbinare nedemontabilă a două sau mai multe piese metalice, executată la cald, prin topire sau prin presare, cu sau fără metal de adaos, căldura necesară putînd fi obținută printr-o flacără de gaze, electric, aluminoter-

mic, prin jet de plasmă, fascicul de laser etc.

SUD-ÉST s.n. Punct cardinal secundar aflat între sud şi est (în direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile sud şi est).

SÚDIC, -Ă, *sudici*, *-ce*, adj. Care se găseşte la (sau spre) sud; meridional. ◆ Austral.

SUDÍST, -Ă, *sudişti*, *-ste*, s.m. şi f. Proprietar al unor plantaţii de bumbac, tutun sau cafea, adept al politicii de menţinere a sistemului muncii cu sclavi negri, în sudul Statelor Unite ale Americii, în cursul războiului civil din 1861—1865.

SUDOÁRE, *sudori*, s.f. Secreţie a glandelor sudoripare prin care se elimină o parte din substanţele rezultate în procesele de metabolism ale organismului; transpiraţie.

SUDORIPÁRĂ, *sudoripare*, adj. (În expr.) *Glandă sudoripară*, glandă care secretează sudoarea, alcătuită dintr-un tub care se deschide la suprafaţa pielii, printr-un por.

SUDUÍ, *súdui*, vb. IV. Intranz. şi tranz. (Pop.) A înjura pe cineva; a certa aspru pe cineva.

SUDÚRĂ, *suduri*, s.f. **1.** Sudare; rezultat al operaţiei de sudare. ◇ *Sudură electrică*, sudură realizată prin folosirea arcului electric ca sursă de căldură. **2.** Loc în care s-a realizat îmbinarea prin sudare a două metale, cu sau fără metal de adaos.

SUD-VÉST s.n. Punct cardinal secundar aflat între sud şi vest (în direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile sud şi vest).

SUFÍX, *sufixe*, s.n. Unul sau mai multe sunete adăugate la sfîrşitul unui cuvînt pentru a crea cuvinte sau forme gramaticale noi.

SUFLÁNTĂ, *suflante*, s.f. Compresor de aer sau de alte gaze, debitate în cantităţi mari şi folosite la alimentarea cu aer a furnalelor, a convertizoarelor, a gazogenelor etc.

SÚFLET s.n. Totalitatea proceselor afective, intelectuale şi voliţionale ale omului; psihic. ◆ Trăsătură de caracter (bună sau rea). ◆ Caracter.

SUFRÁGIU, *sufragii*, s.n. **1.** Declaraţie care exprimă voinţa sau părerea cuiva într-o alegere sau într-o adunare constituită; drept de vot. ◇ *Sufragiu universal*, drept de vot acordat tuturor cetăţenilor majori ai unei ţări. **2.** Sistem de votare. **3.** Aprobare, asentiment.

SUGERÁ, *sugerez*, vb. I. Tranz. A face să se nască în mintea cuiva (printr-o aluzie, o asociaţie de idei etc.) un gînd, o idee, un sentiment.

SUGESTÍBIL, -Ă, *sugestibili*, *-e*, adj. (Rar; despre persoane) Receptiv, sensibil la sugestie, uşor de influenţat.

SUGÉSTIE, *sugestii*, s.f. **1.** Influenţă exercitată asupra voinţei cuiva, înrîurire şi dirijare a voinţei cuiva, fără ca acesta să-şi dea seama de originea acestei influenţe. **2.** Ceea ce se sugerează cuiva.

SUGESTÍV, -Ă, *sugestivi*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Care are capacitatea de a trezi sugestii, imagini, idei; care sugerează; evocator; expresiv.

SUI-GÉNERIS adj. invar. Unic în felul său; original, special, particular. [Pronunţat: *su-i-*]

SÚLF s.n. S cu Z=16. Element chimic cu caracter nemetalic, din grupa a VI-a, principală, a sistemului periodic al elementelor, prezent în natură ca sulf elementar (în regiunile vulcanice) şi sub formă de combinaţii, existent în mai multe modificaţii alotropice, folosit la fabricarea acidului sulfuric, a unor coloranţi ieftini, a prafului de puşcă, la combaterea unor dăunători în agricultură, la vulcanizarea cauciucului etc.; (pop.) pucioasă. ◇ *Sulf rombic* sau *sulf* α, modificaţie alotropică a sulfului, stabilă pînă la

temperatura de 95,5° C, forma obișnuită sub care e cunoscut sulful, de culoare galbenă, insolubilă în apă, în alcool și în eter, solubilă în benzen și în petrol, ușor solubilă în sulfură de carbon. *Sulf monoclinic* sau *sulf* β, modificație alotropică a sulfului stabilă la peste 95,5° C, care pierde în timp luciul, transparența, trecînd în sulf rombic. *Sulf plastic* sau *sulf* μ, modificație alotropică a sulfului cu structura macromoleculară spiralată de elice, obținută din răcirea bruscă a sulfului lichid, substanță amorfă, brună, insolubilă în sulfură de carbon. *Sulf coloidal*, preparat comercial format din sulf și din substanțe coloidale protectoare, ce dau în apă amestecuri foarte dispersate, folosit ca fungicid. *Sulf farmaceutic*, floare de sulf. *Sulf măcinat*, praf de sulf cu minimum 95% S, folosit pentru prăfuirea viței de vie. *Sulf elementar* (sau *nativ*), sulf natural care se găsește în zăcămînt, în scoarța pămîntului, în stare pură.

SULFAMÍDĂ, *sulfamide*, s.f. $R \cdot SO_2 \cdot NH_2$. Nume generic dat unei clase importante de amide ale acizilor sulfonici, folosite ca medicament, sub formă de pastile, de injecții sau de praf, pentru combaterea anumitor infecții; sulfonamidă.

SULFANILAMÍDĂ, *sulfanilamide*, s.n. $H_2N \cdot C_6H_4 \cdot SO_2NH_2$. Substanță organică, cel mai simplu reprezentant al clasei de sulfamide, de culoare albă, netoxică pentru organismul omenesc, folosită ca medicament (în infecții streptococice); prontosil alb.

SULFĂT, *sulfați*, s.m. Sare sau ester al acidului sulfuric. ◇ *Sulfat de calciu*, sare de calciu a acidului sulfuric, care se găsește în natură sub formă anhidră (anhidrit) sau dihidratată (ghips), folosită ca materie primă pentru fabricarea ipsosurilor. *Sulfat de cupru*, sare de cupru a acidului sulfuric, care sub formă anhidră este o substanță albă, cristalizată, ce se hidratează sub acțiunea umidității, folosită ca deshidratant, iar sub formă hidratată (de pentahidrat) este de culoare albastră, folosită în soluție ca fungicid (zeamă bordeleză), pentru conservarea lemnului, în băi galvanice pentru cuprare, în imprimerie, în vopsitorie etc.; piatră-vînătă. *Sulfat de aluminiu*, $Al_2(SO_4)_3 \cdot 18H_2O$, substanță cristalină, albă, solubilă în apă, utilizată la fabricarea hîrtiei, la epurarea apei etc. *Sulfat de bariu*, $BaSO_4$, substanță albă, insolubilă în apă, folosită ca pigment în pictură, în industria hîrtiei și a cauciucului, în radiologie etc. *Sulfat de sodiu*, $Na_2SO_4 \cdot 10H_2O$, sare de sodiu a acidului sulfuric decahidratată, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă, eflorescentă, folosită în industria sticlei, în industria textilă, ca purgativ etc.; sarea lui Glauber. *Sulfat de magneziu*, $MgSO_4 \cdot 7H_2O$, sare de magneziu a acidului sulfuric heptahidratată, substanță cristalină, incoloră, solubilă în apă, folosită ca purgativ, ca adaos în îngrășăminte, la fabricarea explozibilelor, a chibriturilor etc.; sare amară. *Sulfat feros*, $FeSO_4 \cdot 7H_2O$, sulfat al fierului bivalent, heptahidratat, substanță cristalină, albastră-verzuie, solubilă în apă, folosită la combaterea dăunătorilor în agricultură, la vopsitul țesăturilor, la fabricarea cernelii și în tăbăcărie; (pop.) calaican. *Sulfat dublu*, nume generic dat sării duble a sulfaților izomorfi. *Sulfat acid*, bisulfat.

SULFATIAZÓL s.n. $C_9H_9N_3O_2S_2$. p-Aminobenzensulfonamidotiazol, sulfamidă folosită ca medicament pentru combaterea unor infecții. [Pronunțat: *-ti-a-*]

SULFHÍDRIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid sulfhidric*, hidrogen sulfurat.

SULFÍNĂ, *sulfine*, s.f. Numele a două plante erbacee, melifere și medicinale, cu flori plăcut mirositoare, galbene (*Melilotus officinalis*) sau albe (*Melilotus albus*).

SULFÍT, *sulfiți*, s.m. Sare a acidului sulfuros. ◇ *Sulfit de sodiu*, Na_2SO_3, sare neutră de sodiu a acidului sulfuros, substanță sub formă de cristale sau de pulbere albă, solubilă în apă, folosită în fotografie (pentru stabilizarea revelatorului și a fixatorului) și în medicină (ca antiseptic). *Sulfit acid*, sare acidă a acidului sulfuros; (impr.) bisulfit. *Sulfit acid de sodiu*, $NaHSO_3$, sare acidă de sodiu a acidului sulfuros, substanță cristalină, albă, cu miros de dioxid de sulf la depozitare îndelungată, foarte solubilă în apă, folosită ca decolorant al țesăturilor albite cu hipoclorit, la albirea fibrelor textile, a paielor, a pielii, în fotografie; (impr.) bisulfit de sodiu.

SULFÍTICĂ, *sulfitice*, adj. (Chim.; în expr.) *Leșie sulfitică*, reziduu lichid cu conținut de lignină, zaharide, acid sulfuros etc., folosit la fabricarea unor produse utile (drojdie furajeră, vanilină), ca extract tanant, spumant, adeziv etc.

SULFOCIANHÍDRIC adj. (În expr.) *Acid sulfocianhidric*, acid tiocianic. [Pronunțat: *-ci-an-*]

SULFOCIÁNIC adj. (În expr.) *Acid sulfocianic*, acid tiocianic. [Pronunțat: *-ci-a-*]

SULFOCIANÚRĂ, *sulfocianuri*, s.f. (Chim.) Tiocianat. [Pronunțat: *-ci-a-*]

SULFONAMÍDĂ, *sulfonamide*, s.f. (Farm.) Sulfamidă.

SULFONÁRE, *sulfonări*, s.f. Proces de introducere în molecula unei substanțe organice a uneia sau mai multor grupări sulfonice, legate direct de un atom de carbon.

SULFÓNIC,-Ă, *sulfonici,-ce*, adj. (Chim.; în expr.) *Grupare sulfonică*, grupare $—HSO_3$. *Acid sulfonic*, substanță care conține una sau mai multe grupări sulfonice în moleculă, legate de un radical alifatic sau aromatic.

SULFURÁT,-Ă, *sulfurați,-te*, adj. Combinat cu sulf. ◇ *Hidrogen sulfurat*, H_2S, hidracid al sulfului, gaz incolor, mai greu decît aerul, cu miros neplăcut, foarte toxic, solubil în apă, reducător puternic; în soluție apoasă se comportă ca un acid bibazic foarte slab; întrebuințat ca reactiv în chimia analitică; acid sulfhidric.

SULFÚRĂ, *sulfuri*, s.f. **1.** Sare a acidului sulfhidric, compus al sulfului cu un metal. **2.** Compus al sulfului cu un element nemetalic sau cu un radical organic. ◇ *Sulfură de plumb*, PbS, sare de plumb a acidului sulfhidric, care se găsește în natură sub formă de galenă. *Sulfură de carbon*, CS_2, combinație a carbonului cu sulful, lichid incolor, cu miros neplăcut în stare impură, foarte ușor inflamabil, insolubil în apă, solubil în alcool și în benzen, folosită ca solvent, ca insecticid și la fabricarea fibrelor artificiale de tip viscoză.

SULFÚRIC,-Ă, *sulfurici,-ce*, adj. Care aparține grupului compușilor sulfului hexavalent. ◇ *Acid sulfuric*, H_2SO_4, oxiacid al sulfului hexavalent, obținut prin dizolvarea anhidridei sulfurice în apă, lichid uleios, incolor, foarte higroscopic, avid de apă, complet miscibil cu apa, cu degajare mare de căldură, oxidant și deshidratant puternic, acid bibazic tare în soluție apoasă, folosit la obținerea unor produși chimici anorganici și organici, la fabricarea îngrășămintelor agricole, a coloranților, a explozivelor, la rafinarea petrolului etc.; (pop.) vitriol. *Acid sulfuric concentrat*, soluție de 98% acid sulfuric. *Acid sulfuric fumans*, oleum.

SULFURÓS,-OÁSĂ, *sulfuroși,-oase*, adj. **1.** Care aparține grupului compușilor oxigenați ai sulfului tetravalent. ◇ *Acid sulfuros*, H_2SO_3, oxiacid al sulfului tetravalent, obținut numai în soluție, prin dizolvarea anhidridei sulfuroase în apă, acid bibazic de tărie mijlocie, reducător puternic, folosit ca decolorant, conservant în industria pulpelor de fructe, în vinificație etc. **2.** Care conține sulf dizolvat.

SULTÁN, *sultani*, s.m. Titlu dat monarhului din Imperiul otoman și din alte țări musulmane; persoană avînd acest titlu.

SUMÁ, *sumez*, vb. I. Tranz. (Mat.) A efectua o operație de adunare sau a calcula limita unei serii convergente.

SUMÁN, *sumane*, s.n. Haină țărănească lungă (pînă la genunchi), făcută din stofă groasă de lînă, din postav etc.

SUMÁR,-Ă, *sumari,-e*, adj. Care este redus la strictul necesar (sau la prea puțin).

SUMATÓR, *sumatoare*, s.n. Dispozitiv al calculatoarelor care poate efectua operațiile de adunare și de scădere.

SUMÁȚIE, *sumații*, s.f. (Fiziol.) Adiție latentă.

SÚMĂ, *sume*, s.f. (Mat.) **1.** Rezultatul operației de adunare a unor numere, a unor elemente sau a unor cantități; total. **2.** Simbolul „Σ" folosit pentru scrierea prescurtată a unor sume (1):

$$\sum_{k=n_0}^{n} a_k = a_{n_0} + a_{n_0+1} + a_{n_0+2} + \ldots + a_n,$$

unde k se numește indice de sumare.

SÚMBRU,-Ă, *sumbri,-e*, adj. Întunecat, închis, posomorît. ◆ Fig. Chinuit de gînduri; îngîndurat.

SÚMMUM s.n. Gradul, punctul cel mai înalt atins (de cineva) într-un anumit domeniu.

SÚNET, *sunete*, s.n. **1.** Vibrație a particulelor unui mediu elastic care poate fi înregistrată de ureche. **2.** Vibrație produsă de un instrument muzical sau de voce, percepută de ureche prin efectele ei specifice, de obicei melodioase. **3.** Element al vorbirii rezultat din modificarea curentului de aer împins afară de cel care vorbește, care articulează cuvintele.

SUPÁPĂ, *supape*, s.f. Organ de mașină montat în dreptul unui orificiu și folosit pentru întreruperea sau restabilirea circuitului unui fluid care trece prin acest orificiu.

SUPERFICIÁL,-Ă, *superficiali,-e*, adj. Care apare, se produce, rămîne la suprafața unui obiect, a unei ființe, a unui fenomen etc.; *fig.* care apare, se produce, rămîne la suprafață, fără să atingă miezul, esența lucrurilor. [Pronunțat: *-ci-al*]

SUPERFLÚU,-ÚĂ, *superflui,-ue*, adj. (Livr.) Care este inutil, de prisos. [Pronunțat: *-flu-u*]

SUPERFOSFÁT, *superfosfați*, s.m. **1.** Denumire comercială dată unor îngrășăminte minerale cu fosfor, ale căror componente principale active sînt fosfatul monoacid de calciu hidratat și fosfatul biacid de calciu. **2.** (Și în expr. *superfosfat simplu*) Produs obținut prin descompunerea apatitelor și fosforitelor cu acid sulfuric, pulbere cenușie conținînd, în principal, fosfat biacid de calciu și sulfat de calciu, cu un conținut de 14—19% pentoxid de fosfor asimilabil. ◇ *Superfosfat concentrat*, produs obținut prin descompunerea apatitelor și fosforitelor cu acid fosforic (astfel că nu mai conține sulfat de calciu), cu un conținut de 38—50% pentoxid de fosfor asimilabil. *Superfosfat precipitat*, produs obținut prin precipitarea laptelui de var sau a calcarului măcinat cu acid fosforic, conținînd, în principal, fosfat monoacid de calciu hidratat, cu un conținut de 29—40% pentoxid de fosfor.

SUPERLATÍV,-Ă, *superlativi,-e*, adj. Care exprimă o însușire în cel mai înalt grad. ◇ (Gram.) *Grad superlativ* (și substantivat, n.), unul dintre gradele de comparație (ale adjectivelor și ale adverbelor) care arată că însușirea exprimată este la un grad foarte înalt *(superlativ absolut)* sau la gradul cel mai înalt ori cel mai scăzut *(superlativ relativ)* în comparație cu altele de aceeași natură.

SUPERSTÍȚIE, *superstiții*, s.f. Prejudecată care decurge din credința primitivă, înapoiată, în spirite bune și rele, în farmece și în vrăji, în semne prevestitoare, în numere fatidice sau în alte rămășițe ale animismului și ale magiei; practică superstițioasă.

SUPÎN, *supine*, s.n. (Gram.) Mod nepersonal al unui verb, precedat, în mod obligatoriu, de una dintre prepozițiile „de", „la" etc., avînd aceeași formă ca participiul, de care se deosebește prin aceea că nu este variabil.

SUPINÁȚIE, *supinații*, s.f. Mișcare de rotație a brațului care apropie mîna de axul median al corpului. ◆ Poziție a brațului și a mîinii rezultînd din mișcarea de rotație.

SUPLEÁNT,-Ă, *supleanți, -te*, s.m. și f., adj. (Persoană) care ține locul titularului într-o funcție ori care îl ajută pe titularul unei funcții. [Pronunțat: *-ple-ant*]

SUPLIMENTÁR,-Ă, *suplimentari,-e*, adj. Care completează ceva; folosit ca supliment. ◇ (Mat.) *Unghiuri suplimentare*, două unghiuri a căror sumă a măsurilor lor este 180°.

SUPÓRT, *suporturi*, s.n. Ceea ce susține sau sprijină un obiect; piesă sau dispozitiv care servește la susținerea unei piese, a unui sistem tehnic etc. ◇ (Mat.) *Suportul unui vector, unui segment* sau *unei semidrepte*, dreapta care conține vectorul, segmentul sau semidreapta. ◆ Material (pînză, lemn, carton etc.) pe care este executată o pictură. ◆ Fig. Ajutor, sprijin, reazem.

SUPOZÍȚIE, *supoziții*, s.f. (Livr.) Presupunere, ipoteză.

SUPRABUGETÁR, -Ă, *suprabugetari, -e*, adj. Care nu este prevăzut în (sau plătit din) buget; extrabugetar.

SUPRACONDUCTIBILITÁTE s.f. Stare atinsă, la temperaturi joase, de unele substanțe, caracterizată prin anularea rezistenței electrice sub o anumită temperatură (critică).

SUPRAFAȚĂ, *suprafețe*, s.f. 1. Figură geometrică în spațiu, avînd două dimensiuni, generată prin mișcarea unui punct a cărei poziție depinde de doi parametri independenți; ceea ce mărginește un corp. 2. (Fiz.; în expr.) *Suprafață nodală*, locul geometric al punctelor în care amplitudinea undei asociate electronului este totdeauna zero.

SUPRAFLUIDITÁTE s.f. Stare deosebită a heliului lichid, la temperaturi joase, caracterizată, în special, prin valoarea extrem de mică a viscozității. [Pronunțat: *-flu-i-*]

SUPRAHEPÁTIC, -Ă, *suprahepatici, -ce*, adj. (Anat.) Care este situat deasupra ficatului, care se află pe suprafața ficatului. ◇ *Vene suprahepatice*, venele de la periferia ficatului, care adună toate venele centrolobulare și care, la rîndul lor, se varsă în vena cavă inferioară.

SUPRAÎNCĂLZÍRE, *supraîncălziri*, s.f. (Fiz.; despre lichide sau vapori) Stare de încălzire a lichidului sau a vaporilor la o temperatură superioară temperaturii de fierbere a lichidului respectiv. [Pronunțat: *-pra-în-*]

SUPRAMÚNCĂ s.f. Munca prestată de muncitori peste munca necesară, prin care se creează plusprodusul.

SUPRANATURÁL, -Ă, *supranaturali, -e*, adj. (În concepțiile mistice) Care pare mai presus de forțele și de legile naturii sau în contradicție cu acestea; care ar exista în afara naturii, a lumii percepute prin simțuri; care este atribuit unor forțe miraculoase; miraculos, fantastic. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce se pretinde a fi mai presus de legile naturii.

SUPRANORMATÍV, -Ă, *supranormativi, -e*, adj. Care depășește o anumită cantitate prevăzută, fixată etc.

SUPRAOMENÉSC, -EÁSCĂ, *supraomeneşti*, adj. Care întrece puterile omeneşti, care pare mai presus de puterile omeneşti.

SUPRAPRÉŢ, *supraprețuri*, s.n. Preţ mai mare decît cel obişnuit; preţ de speculă (mai mare decît preţul legal).

SUPRAPRODÚCŢIE, *supraproducții*, s.f. Producţie de mărfuri care depăşeşte necesităţile pieţei, în sistemul economic capitalist.

SUPRAPROFÍT, *supraprofituri*, s.n. Formă transformată a plusvalorii suplimentare, care se produce prin reducerea, în anumite întreprinderi, a valorii individuale a mărfurilor sub valoarea lor socială; profit suplimentar.

SUPRAPÚNE, *suprapún*, vb. III. Tranz. A aşeza, a pune un lucru deasupra altuia; a plasa, a aşeza ceva peste altceva. ◆ (Mat.) A pune o figură deasupra alteia pentru a le verifica egalitatea. ◆ Refl. (Despre două suprafeţe) A se afla aşezat deasupra altuia; *p. ext.* a avea loc în acelaşi timp; a coincide.

SUPRAREALÍSM s.n. Curent literar şi artistic apărut în prima jumătate a sec. XX, care exclude gîndirea logică şi activitatea premeditată a raţiunii în procesul creaţiei artistice, care renunţă la orice preocupare estetică sau morală, preconizînd o totală libertate de expresie, punînd accentul pe elemente iraţionale, pe vise, pe automatismul psihic şi verbal. [Pronunţat: *-re-a-*]

SUPRAREALÍST, -Ă, *suprarealişti, -ste*, adj., s.m. şi f. 1. Adj. Care ţine de suprarealism, privitor la suprarealism. 2. S.m. şi f. Adept al suprarealismului. [Pronunţat: *-re-a-*]

SUPRARENÁL, -Ă, *suprarenali, -e*, adj. Care se află situat deasupra rinichilor. ◇ *Glandă suprarenală* (şi substantivat, f.), fiecare dintre cele două glande endocrine care produc, în porţiunea medulară, adrenalina şi noradrenalina, iar în porţiunea corticală, hormonii glucorticoizi, mineralocorticoizi şi androgeni, situate deasupra rinichilor. ◆ Relativ la glandele suprarenale sau la secreţia acestora.

SUPRASTRUCTÚRĂ, *suprastructuri*, s.f. Totalitatea ideilor politice, juridice, morale, estetice, filozofice, religioase, educative etc., a relaţiilor care se statornicesc în societate în funcţie de aceste idei, precum şi a instituţiilor şi organizaţiilor sociale corespunzătoare ideilor respective (statul, partidele, organizaţiile politice, instituţiile cu caracter cultural etc.), generate de baza economică a unei formaţiuni social-economice.

SUPRÉM, -Ă, *supremi, -e*, adj. Care există în cel mai înalt grad, care este deasupra tuturor prin însuşirile sale; *p. ext.* extrem, ultim.

SUPREMAŢÍE, *supremaţii*, s.f. Superioritate absolută, unită cu autoritate şi cu putere; poziţie dominantă; preponderenţă.

SUPRIMÁ, *suprim*, vb. I. Tranz. A face să dispară, a înlătura; a elimina, a anula.

SUPURÂNT, -Ă, *supuranți, -te*, adj. (Despre ţesuturi, răni etc.) Care elimină puroi.

SUPURÁŢIE, *supuraţii*, s.f. Formare şi eliminare de puroi (dintr-o rană), datorită unei infecţii.

SURÁTĂ, *surate*, s.f. (Pop.) Prietenă bună. ◆ Termen de adresare folosit de femeile de la ţară în relaţiile dintre ele.

SURD, -Ă, *surzi, -de*, adj. (Despre sunete, zgomote; adesea adverbial) Cu intensitate atenuată, lipsit de rezonanţă; slab, înăbuşit, înfundat, confuz. ◆ Fig. (Despre culori, despre coloritul unui tablou etc.) Lipsit de strălucire, de intensitate, de luminozitate.

SURDÍNĂ s.f. (În expr.) *În surdină*, fără să facă zgomot; cu glasul abia auzit.

SURESCITÁ, *surescít*, vb. I. Tranz. A excita peste măsură; a aduce într-o stare de iritaţie maximă, de nervozitate extremă, anormală.

SURGHIÚN, *surghiunuri*, s.n. Izgonire sau fugă a cuiva într-un loc îndepărtat, departe de casă sau de patrie şi adesea lipsit de libertatea de deplasare.

SURGHIUNÍ, *surghiunesc*, vb. IV. Tranz. A pedepsi pe cineva obligîndu-l să plece departe de casă sau de patrie şi adesea lipsindu-l de libertate.

SURJECTÍVĂ, *surjective*, adj. (Mat.; în expr.) *Funcţie* (sau *aplicaţie*) *surjectivă*, funcţie $f : E \to F$, la care mulţimea valorilor este egală cu mulţimea în care ia valori, dacă pentru orice element $y_0 \in F$ există cel puţin un element $x_0 \in E$, astfel încît: $f(x_0) = y_0$; surjecţie.

SURMENÁJ, *surmenajuri*, s.n. Stare de oboseală extremă a omului, caracterizată prin somnolenţă, dureri de cap, nervozitate, scădere a posibilităţilor de concentrare etc., în urma unui efort fizic sau psihic excesiv şi prelungit; surmenare.

SURPLÚS, *surplusuri*, s.n. Ceea ce este în plus, ceea ce depăşeşte necesarul; prisos, excedent.

SURPRINZĂTÓR, -OÁRE, *surprinzători, -oare*, adj. Care provoacă uimire, care impresionează puternic.

SÚRSĂ, *surse*, s.f. Loc de unde se produce, unde se poate găsi sau de unde se propagă ceva; sediul sau obîrşia unui lucru. ◆ Corp, sistem etc. care emite sunete, lumină, radiaţii nucleare etc. ◆ Începutul existenţei cuiva sau a ceva; origine.

SURTÚC, *surtuce*, s.n. Haină bărbătească (din postav) care acoperă partea de sus a corpului şi care se poartă mai ales la ţară (peste cămaşă sau peste vestă).

SURTUCÁR, *surtucari*, s.m. (Depr.) Orăşean.

SURVOLÁ, *survolez*, vb. I. Tranz. A zbura cu un vehicul aerian pe deasupra unui anumit teritoriu.

SUSÁI s.m. Numele mai multor plante erbacee anuale, bienale sau perene, din familia compozitelor, dăunătoare culturilor, cu frunze sesile, cu flori galbene, a căror tulpină conţine un suc lăptos în vase laticifere *(Sonchus)*.

SUSÁN s.m. Plantă anuală erbacee din ţările calde, păroasă, cu frunze mari, dantelate şi cu flori galbene, cultivată pentru seminţele sale oleaginoase, comestibile, folosite în simigerii *(Sesamum indicum)*.

SUSCEPTÍBIL, -Ă, *susceptibili, -e*, adj. 1. (Despre oameni) Care se supără repede, supărăcios; sensibil. 2. Capabil, în stare să... 3. (Despre lucruri) Care poate să fie modificat, care poate lua diferite forme.

SUSCITĂ, pers. 3 *suscită*, vb. I. Tranz. A provoca, a produce, a dezlănţui, a stîrni, a da naştere.

SUSPENDĂ, *suspénd*, vb. I. Tranz. 1. A atîrna. 2. Fig. A întrerupe, a amîna, a opri temporar o activitate. ◆ A face să înceteze temporar o acţiune judiciară; a interzice temporar exercitarea unor drepturi; a amîna fără termen executarea unei pedepse. ◆ A destitui provizoriu din funcţie un angajat. 3. Fig. A interzice, a face să înceteze, a suprima o acţiune.

SUSPÉNSIE, *suspensii*, s.f. (Chim.) Sistem dispers bifazic, de solid în fluid, în care faza dispersă (solid) este în echilibru cu mediul de dispersie (gaz sau lichid) sau are o tendinţă de sedimentare neglijabilă.

SUSPENSÓR, *suspensoare*, adj. (Anat.; în expr.) *Ligament suspensor*, ligament care fixează marginile capsulei conjunctive a cristalinului de procesele ciliare.

SUSPICIÚNE, *suspiciuni*, s.f. Lipsă de încredere în cineva, îndoială în

ceea ce privește corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intențiilor cuiva; bănuială, neîncredere. [Pronunțat: *-ci-u-*]

SÚSUR, *susure*, s.n. Zgomot continuu, ușor și plăcut, produs de o apă curgătoare (mică), de frunzele mișcate de vînt etc.

SÚTĂ, *sute*, num. card. (Adesea cu valoare substantivală sau adjectivală) Număr natural care, în numărătoare, are locul între nouăzeci și nouă și o sută unu; se notează: 100 (sau C). ◇ *La sută*, (despre procente, dobînzi), corespunzător, proporțional unei cantități de o sută de unități sau unei sume de o sută de lei.

SUTÍME, *sutimi*, s.f. Număr egal cu a suta parte dintr-o unitate; o parte dintr-un întreg care a fost împărțit în o sută de părți la fel de mari.

SUTÚRĂ, *suturi*, s.f. Tip de articulație, la craniul vertebratelor, în care oasele sînt fixate printr-un sistem de dinți.

SUVERANITÁTE s.f. Calitatea de a dispune liber de soarta sa; independență; putere supremă. ◇ *Suveranitate națională*, independență a unui stat față de alte state. *Suveranitate de stat*, supremație a puterii de stat, în interiorul țării, și independența față de puterea altor state; dreptul statului de a-și rezolva, în mod liber și conform voinței sale, problemele interne și externe, fără vreun amestec din afară și fără a încălca suveranitatea altor state sau principiile dreptului internațional.

SUZERÁN, -Ă, *suzerani*, *-e*, s.m., adj. 1. S.m. Denumire dată, în evul mediu, unui mare senior de care depindeau alți seniori, ca urmare a relațiilor de suzeranitate (1). 2. Adj. (Despre state; în trecut) Care exercita autoritatea asupra unui stat mai slab, amestecîndu-se în politica internă a acestuia și impunîndu-i anumite obligații politice și financiare.

SUZERANITÁTE s.f. 1. Dreptul suzeranului (1) asupra seniorilor vasali. 2. Dreptul unui stat asupra altui stat care avea guvern propriu, dar nu avea autonomie completă.

Ş

ŞA, *şei*, s.f. 1. Piesă de harnaşament confecţionată din piele, care se fixează pe spinarea calului şi pe care şade călăreţul. 2. (Anat.) Clitelum. ◇ *Şaua turcească*, scobitură în grosimea osului sfenoid, în care se află situată glanda hipofiză. 3. (Geogr.) Curmătură.

ŞABLÓN, *şabloane*, s.n. 1. Model în mărime naturală al unei piese, al unei litere etc. 2. Fig. Formulă stereotipă; clişeu verbal.

ŞÁGĂ, *şăgi*, s.f. (Pop.) Glumă.

ŞAH, (1) *şahi*, s.m., (2) *şahuri*, s.n. 1. S.m. Titlu purtat de suveranii Iranului, corespunzător titlului de împărat; persoană care avea acest titlu; şahinşah. 2. S.n. Joc sportiv de origine orientală, care se dispută între doi parteneri, pe o suprafaţă de joc împărţită în 64 de pătrăţele, albe şi negre, cu 32 de piese; (înv.) şatrange.

ŞALĂU, *şalăi*, s.m. Peşte teleostean de apă dulce, răpitor, lung de 30—70 cm, cu corpul fusiform, acoperit cu solzi mărunţi de culoare cenuşie-gălbuie, cu gura mare şi cu dinţi ascuţiţi *(Stizostedion lucioperca)*.

ŞÁLTĂR, *şaltăre*, s.n. (Fiz.) Comutator.

ŞALÚPĂ, *şalupe*, s.f. Mică ambarcaţie cu motor, care serveşte la transportul persoanelor şi al mărfurilor.

ŞAMÓTĂ, *şamote*, s.f. Material refractar obţinut din argilă arsă şi măcinată sau spartă, folosit la fabricarea unor produse (cărămizi, plăci etc.). ◆ Cărămidă, placă (refractară) etc. fabricată din astfel de material.

ŞÁNSĂ, *şanse*, s.f. Împrejurare favorabilă pentru cineva, posibilitate de reuşită, de succes; noroc.

ŞANTÁJ, *şantaje*, s.n. Constrîngere exercitată asupra cuiva prin ameninţarea cu divulgarea unui secret compromiţător pentru el sau prin alte mijloace de intimidare, cu scopul de a dobîndi un folos pentru sine sau pentru altul.

ŞANTIÉR, *şantiere*, s.n. Loc pe care se construieşte sau se repară o clădire, un obiectiv industrial, un pod, un baraj etc., împreună cu materialele şi cu instalaţiile necesare desfăşurării acestei activităţi. ◇ *Şantier naval*, întreprindere industrială specializată în construirea şi în repararea navelor, situată pe malul unei ape navigabile. ◆ Fig. Proces în plină desfăşurare de creare a unei opere literare, artistice sau ştiinţifice. [Pronunţat: *-ti-er*]

ŞAPIROGRÁF, *şapirografe*, s.n. Aparat de multiplicat texte sau desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială, pe care se imprimă textul sau figura care trebuie să fie reproduse; hectograf.

ŞÁPTE num. card. Număr natural care are, în numărătoare, locul între

şase şi opt şi care se indică prin cifra 7 (sau VII). ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.

ŞARJÁ, *şarjez*, vb. I. Intranz. A exagera, a deforma, a denatura (realitatea).

ŞÁRJĂ, *şarje*, s.f. Încărcătură normală de materii prime a unui cuptor metalurgic. ◆ Cantitate de metal lichid obţinută într-un cuptor metalurgic la o singură operaţie de elaborare. ◆ Proces de încărcare, prelucrare şi scoatere a materialului din cuptorul metalurgic.

ŞARLATÁN, *şarlatani*, s.m. Persoană necinstită care profită de naivitatea sau de buna-credinţă a cuiva pentru a o înşela; impostor, farsor; escroc.

ŞÁRPE, *şerpi*, s.m. (La pl.) Ordin de reptile, veninoase şi neveninoase, lipsite de membre, cu corpul cilindric, adaptate la tîrîre prin mişcări ondulatorii; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest ordin.

ŞÁSE num. card. Număr natural avînd, în numărătoare, locul între cinci şi şapte, redat prin cifra 6 (sau VI). ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.

ŞASÍU *şasiuri*, s.n. Cadru rigid de rezistenţă care se montează pe osiile unui vehicul cu tracţiune mecanică şi care susţine caroseria.

ŞĂGĂLNIC, -Ă, *şăgalnici, -ce*, adj. (Pop.; despre oameni) Glumeţ, hazliu, poznaş.

ŞCOÁLĂ, *şcoli*, s.f. 1. Instituţie de învăţămînt public unde se predau elemente de bază ale principalelor (sau ale unor) discipline; *p. ext.* activitate legată de această instituţie; învăţătură, învăţămînt. ◆ Localul, clădirea în care funcţionează instituţia de mai sus. ◆ Totalitatea elevilor şi a cadrelor didactice dintr-o asemenea instituţie de învăţămînt. 2. Fig. Izvor, sursă de cunoştinţe, de învăţături; mijloc, sistem de instruire într-un anumit domeniu. ◆ Învăţătură, experienţă dobîndită pe această cale. 3. Fig. Curent, mişcare ştiinţifică, literară, artistică etc. care grupează în jurul lor numeroşi adepţi; baza teoretică a acestui curent, a acestei mişcări.

ŞEF, -Ă, *şefi, -e*, s.m. şi f. Persoană care conduce o organizaţie, o instituţie, un compartiment de muncă etc.; conducător.

ŞENÍLĂ, *şenile*, s.f. Bandă rulantă alcătuită din plăci metalice mobile, articulate între ele, înfăşurate peste roţile unor vehicule, tancuri, utilaje mecanice etc., pentru ca acestea să poată circula pe orice fel de teren.

ŞEPTÉL, *şepteluri*, s.n. Totalitatea animalelor domestice crescute într-o gospodărie, într-o comună, într-o ţară (pentru a obţine un beneficiu economic).

ŞERB, *şerbi*, s.m. Ţăran legat de pămîntul moşierului, depinzînd, cu persoana şi cu bunurile sale, de acesta, în orînduirea feudală; iobag, (rar) serv (1).

ŞERBÍE s.f. Iobăgie.

ŞERPÁR, *şerpare*, s.n. Brîu lat de piele (prevăzut cu buzunare) pe care îl poartă ţăranii; chimir.

ŞES, ŞÁSĂ, (1) *şese*, adj., (2) *şesuri*, s.n. 1. Adj. (Despre pămînturi) Neted, întins; plan. 2. S.n. Întindere (vastă) de pămînt fără diferenţe (mari) de nivel, situată la mică altitudine; cîmpie.

ŞEVALÉT, *şevalete*, s.n. Suport de lemn pe care pictorul fixează cartonul sau pînza pe care lucrează, pentru a le menţine în poziţie (relativ) verticală.

ŞEZĂTOÁRE, *şezători*, s.f. Adunare restrînsă la sate, mai ales în serile lungi de iarnă, la care participanţii lucrează, spun glume, snoave, ghicitori etc. ◆ Reuniune literară.

ŞFICHIUÍ, *şfichiuiesc*, vb. IV. Tranz. A biciui, a plesni (cu biciul). ◆ Fig. A ironiza.

ŞICÁNĂ, *şicane*, s.f. 1. Obstacol montat pe circuitul unui fluid pentru a-i micşora viteza, pentru a-i imprima un drum ocolit sau pentru a-i uniformiza debitul, dîndu-i astfel posibilitatea să se răcească, să depună suspensiile pe care le poartă etc. 2. Acţiune prin care cineva sîcîie, agasează, enervează pe altcineva cu tot felul de mărunţişuri. ◆ Pricină neîntemeiată, subtilitate falsă; tertip, alibi.

ŞIR, *şiruri*, s.n. 1. Rînd; şirag. ◆ Lanţ de munţi. 2. (Mat.) Funcţie definită pe mulţimea numerelor naturale cu valori într-o mulţime oarecare; se notează: $a_1, a_2, ..., a_n, ...$ (putîndu-se folosi orice literă în locul lui a) sau $(a_n)_n \in \mathbb{N}$ sau (a_n). ◇ *Şir constant*, şirul cu toţi termenii egali. *Şir mărginit*, şir de numere reale, cu proprietatea că $\alpha \leqslant a_n \leqslant \beta$, pentru orice $n \in \mathbb{N}(\alpha, \beta \in \mathbb{R})$.

ŞIRÁG, *şiraguri*, s.n. Mulţime de mărgele înşirate pe un fir pentru a fi purtate ca podoabă la gît; şir.

ŞÎRĂ, *şire*, s.f. 1. Grămadă mare de paie, de fîn, de snopi etc., clădită în formă de prismă şi terminată în partea superioară cu o coamă. 2. (Anat.; în expr.) *Şira spinării*, coloana vertebrală.

ŞIST, *şisturi*, s.n. Rocă metamorfică sau sedimentară care are proprietatea de a se desface uşor în plăci sau în foi subţiri, cu suprafeţe paralele. ◇ *Şist cristalin*, rocă metamorfică, cu o anumită structură, textură, compoziţie chimică şi mineralogică, determinate de natura rocilor din care a provenit şi de adîncimea la care s-a format.

ŞISTÓS,-OÁSĂ, *şistoşi,-oase*, adj. (Despre roci şi despre structura lor) Cu caracter de şist, alcătuit din şist.

ŞLEÁHTĂ, *şlehte*, s.f. (Peior.) Clică, bandă; gloată, ceată.

ŞLEFUÍ, *şlefuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A prelucra o suprafaţă dură prin frecare, pilire, tăiere sau rindeluire, pentru a o netezi sau pentru a-i da o anumită formă (regulată); a lustrui. 2. A tăia suprafaţa unei pietre (preţioase) în faţete fine (pentru a-i mări valoarea şi strălucirea).

ŞLEP, *şlepuri*, s.n. Navă fără propulsie proprie, de diferite mărimi, folosită pentru transportul mărfurilor pe fluvii, pe canale sau pe lacuri.

ŞMÎRGHEL s.n. 1. Rocă metamorfică formată în cea mai mare parte dintr-o masă de granule (fine) de corindon alternînd cu magnetit. 2. Material abraziv în stare de pulbere, obţinut din şmirghel (1) sau fabricat pe cale sintetică. ◆ Hîrtie acoperită cu un astfel de material, folosită pentru a freca, a curăţa sau a lustrui suprafaţa unor obiecte, în industria lemnului, în lăcătuşerie etc.

ŞOÁRECE, *şoareci*, s.m. (Şi în expr. *şoarece de casă*) Animal rozător din familia muridelor, de culoare cenuşie închis, de talie mică, cu botul ascuţit, cu coada lungă şi subţire, dăunător şi transmiţător de boli *(Mus musculus)*.

ŞOBOLÁN, *şobolani*, s.m. Mamifer rozător omnivor din familia muridelor, mai mare decît şoarecele, care trăieşte mai ales în jurul gospodăriilor, provocînd mari stricăciuni şi care este periculos din cauză că poate răspîndi ciuma; guzgan *(Rattus norvegicus)*.

ŞOC, *şocuri*, s.n. 1. Ciocnire, izbire bruscă şi violentă între două corpuri. 2. Tulburare generală, bruscă şi violentă, a funcţiilor organismului, care se manifestă printr-un dezechilibru fizic şi psihic.

ŞOCÁT,-Ă, *şocaţi,-te*, adj. Impresionat în mod neplăcut, contrariat. ◆ Zguduit, traumatizat, zdruncinat sufleteşte.

ŞOFRÁN, *şofrani*, s.m. Mică plantă erbacee perenă, monocotiledonată, din familia iridaceelor, cu frunze liniare şi

cu flori violete deschis, din care se extrage o substanţă aromatică, folosită în medicină şi în industrie; brînduşă galbenă *(Crocus sativus)*.

ŞOIM, *şoimi*, s.m. 1. Numele mai multor păsări răpitoare de zi, din ordinul falconiformelor, de mărime variată, agere şi puternice, cu ciocul scurt şi curbat, care se hrănesc mai ales cu păsări *(Falco)*. 2. Epitet pentru un bărbat curajos, viteaz, mîndru, semeţ; (pop.) şoiman. 3. Membru al organizaţiei de masă a copiilor preşcolari de 4—6 ani.

ŞOLTÚZ, *şoltuzi*, s.m. Cîrmuitor al unui oraş, în evul mediu, în Moldova, care era ajutat în activitatea sa de un sfat format din 6—12 pîrgari, şi care avea atribuţii administrative şi judecătoreşti.

ŞOMÁJ s.n. Fenomen social-economic caracteristic societăţii capitaliste, care constă în aceea că o parte dintre salariaţi rămîn fără lucru, ca urmare a decalajului dintre cererea şi oferta de forţă de muncă.

ŞOMÉR, -Ă, *şomeri, -e*, s.m. şi f. Persoană aptă de muncă, pusă, în condiţiile economice din ţările capitaliste, în situaţia de a nu putea găsi de lucru, de a nu se putea angaja nicăieri, de a suporta rigorile şomajului.

ŞOPÎRLĂ, *şopîrle*, s.f. 1. Numele mai multor reptile insectivore din ordinul saurienilor, cu pielea acoperită de solzi cornoşi, de culoare verde sau pestriţă, cu plăci cornoase pe cap şi pe abdomen, cu corpul sprijinit pe patru picioare scurte, cu coadă lungă, regenerabilă *(Lacerta)*. 2. Fig. Greşeală (cu implicaţii grave) strecurată într-un material publicat sau pe cale de a fi publicat.

ŞÓPOT, *şopote*, s.n. Zgomot uşor produs de curgerea apei, de bătaia vîntului, de mişcarea frunzelor etc. ◇ Loc. *În şopot*, în şoaptă, pe şoptite.

ŞOPOTÍ, pers. 3 *şopoteşte*, vb. IV. Intranz. (Despre apă, vînt, frunze) A murmura, a susura.

ŞOPRÓN, *şoproane*, s.n. Construcţie (din scînduri) care serveşte drept adăpost pentru unelte agricole, nutreţ, vite.

ŞORICIOÁICĂ, (1) *şoricioaice*, s.f. 1. Femela şoarecelui. 2. (Chim.; pop.) Arsenic.

ŞÓTIE, *şotii*, s.f. (Pop. şi fam.) Poznă, năzbîtie, ghiduşie, farsă; boroboaţă, bazaconie.

ŞOVĂÍ, *şóvăi*, vb. IV. Intranz. 1. A merge cu pas nesigur, a se împletici, a se clătina în mers. 2. Fig. A fi nehotărît, a sta la îndoială, a ezita, a se codi (să facă ceva).

ŞOVINÍSM s.n. Atitudine politică retrogradă constînd în afirmarea duşmănoasă a superiorităţii unei naţiuni asupra altora, în manifestarea rasismului, a exclusivismului naţional, în aţîţarea urii şi duşmăniei între oamenii muncii de diferite naţionalităţi.

ŞPÁLT, *şpalturi*, s.n. Zaţ aşezat în formă de coloană lungă, pe copia căruia se fac corecturile tipografice, înainte de punerea în pagină. ◆ Probă de tipăritură luată de pe acest zaţ.

ŞPAN, *şpanuri*, s.n. Aşchie provenită din prelucrarea pe maşini-unelte a metalelor, a lemnului etc.

ŞPARLÍ, *şparlesc*, vb. IV. Tranz. (Arg.) A şterpeli, a fura.

ŞPERŢ, *şperţuri*, s.n. Sumă de bani sau daruri primite de cineva sau oferite, incorect şi ilegal, cuiva, pentru a-i cîştiga bunăvoinţa, pentru a face sau a primi o favoare; mită, mituială.

ŞROT, *şroturi*, s.n. Primul produs obţinut în timpul măcinării grîului. ◆ Material furajer provenit din resturile de seminţe rămase după extragerea uleiului din diferite seminţe.

ŞTERPELÍ, *şterpelesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A sustrage, a fura ceva (cu abilitate).

ȘTIÍNȚĂ, *științe*, s.f. **I.** Faptul de a avea cunoștință (de ceva), de a fi informat; cunoaștere. ◆ (Pop.) Veste, știre. **II. 1.** Pregătire intelectuală, instrucție; învățătură; erudiție. **2.** Ansamblu sistematic de cunoștințe veridice despre realitatea obiectivă și subiectivă; ansamblu de cunoștințe dintr-un anumit domeniu al cunoașterii; domeniu al cunoașterii bazat pe un asemenea ansamblu de cunoștințe. ◇ *Știința viitorului*, denumire dată explorării sau cercetării viitorului, care operează cu conceptele de previziune, planificare pe termen lung etc.; futurologie, viitorologie.

ȘTIÚCĂ, *știuci*, s.f. Pește teleostean răpitor de apă dulce, cu corpul aproape cilindric, cu o serie de dungi transversale, cu gura mare, prevăzută cu fălci lungi, înarmate cu dinți ascuțiți, cu botul turtit *(Esox lucius)*.

ȘTIULÉTE, *știuleți*, s.m. Inflorescență femelă la porumb, rezultată din concrețterea mai multor spice compuse, pe care sînt inserate, în șiruri paralele, spiculețe cu flori în care se dezvoltă numai gineceul.

ȘÚBLER, *șublere*, s.n. Instrument de măsurat lungimi sau grosimi mici, alcătuit dintr-o riglă grădată cu două brațe, între care se prinde piesa care trebuie măsurată.

ȘÚBRED,-Ă, *șubrezi,-de*, adj. (Despre lucruri) Lipsit de rezistență, de trăinicie, care este gata să se prăbușească.

ȘUGUBÁȚ,-EÁȚĂ, *șugubești,-e*, adj. **1.** (Pop.) Glumeț, hazliu, poznaș. **2.** (Înv.) Primejdios; înșelător, amăgitor.

ȘUGUÍ, *șuguiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A glumi.

ȘUI, ȘÚIE, *șui, șuie*, adj. (Fam.) Strîmb, diform.

ȘUNT, *șunturi*, s.n. Rezistor electric conectat între două puncte ale unui circuit electric, pentru protejarea porțiunii de circuit cuprinse între aceste puncte.

ȘURÚB, *șuruburi*, s.n. Dispozitiv format dintr-o tijă cilindrică de lemn sau de oțel filetată, care servește la asamblarea a două ori a mai multor piese.

ȘUVÍȚĂ, *șuvițe*, s.f. Smoc de fire de păr, de lînă etc.

ȘUVÓI, *șuvoaie*, s.n. Cantitate mare de apă, temporară, care se formează și se scurge cu repeziciune pe pantele înclinate ale scoarței pămîntului, după ploi puternice (provocînd pagube mari).

TABAGÍSM s.n. Intoxicație cronică a organismului cu nicotina din tutun, specifică fumătorilor; nicotinism.

TABÉL, *tabele*, s.n. Desen alcătuit din linii și din coloane având anumite specificații și în care sînt cuprinse cifre, date, denumiri etc.; tablă, tablou.

TABÉLĂ, *tabele*, s.f. Ansamblu de numere, de simboluri și de cuvinte așezate în linii și în coloane (într-un tabel), executat de obicei în cadrul unei tipărituri; *p. ext.* tabel.

TÁBLĂ, *table*, s.f. **1.** Placă dreptunghiulară, vopsită în negru (sau în altă culoare închisă), pe care se scrie cu cretă, mai ales la școală și la universitate. **2.** Tabel. **3.** Foaie sau placă metalică, de grosimi (mici) diferite, obținute prin laminare, cu numeroase utilizări în tehnică și în industrie.

TABLÓU, *tablouri*, s.n. **1.** Pictură, desen, gravură etc. executate pe o pînză, pe un carton etc. **2.** Priveliște de ansamblu din natură, care evocă o reprezentare picturală (și impresionează prin frumusețe și pitoresc). **3.** Diviziune a unei piese de teatru care marchează schimbarea decorului, trecerea timpului etc. **4.** Placă de marmură, de metal, de lemn pe care sînt montate diferite aparate folosite la acționarea unui sistem tehnic sau la controlul funcționării lui; placa împreună cu aparatura respectivă. **5.** (Mat.) Tabel. ◇ *Tablou de valori* (al unei funcții), tabel cu două linii și mai multe coloane, unde, în prima linie, sînt trecute elementele mulțimii de definiție (eventual, unele dintre aceste elemente), iar în linia a doua sînt trecute imaginile corespunzătoare (prin funcția considerată) ale elementelor înregistrate. **6.** Fig. Descriere sau evocare făcută prin cuvinte.

TABÚ, *tabuuri*, s.n. Interdicție cu caracter religios, în anumite societăți primitive, aplicată la ceea ce este considerat sacru. ◆ Evitare a folosirii unui cuvînt și înlocuire a lui cu altul, din superstiție sau din pudoare; interdicție de limbaj, eufemism.

TACÍT,-Ă, *taciți,-te*, adj. (Despre un acord, o convenție etc.) Care nu este exprimat formal, dar care este subînțeles și admis ca atare (de toți).

TACITÚRN,-Ă, *taciturni,-e*, adj. Care vorbește puțin, tăcut din fire, închis în sine, posac.

TACT, (2) *tacturi*, s.n. **1.** Simț care se referă la senzațiile provocate de agenți exteriori asupra receptorilor pielii sau mucoaselor; pipăit. **2.** Măsură, cadență, ritm în muzică. **3.** Facultatea de a judeca rapid și cu finețe o situație dificilă, care determină o comportare corectă, delicată și adecvată.

TÁCTIC,-Ă, *tactici,-ce*, s.f., adj. **I.** S.f. **1.** Parte din arta militară care se ocupă cu studiul, organizarea, pregătirea și ducerea luptei pentru a îndeplini, cu maximum de eficacitate, sco-

purile fixate. 2. Ştiinţa de a determina, pentru o perioadă relativ scurtă în raport cu strategia, linia unei mişcări sociale sau a unui partid politic, în funcţie de împrejurările social-politice din acea perioadă şi pentru realizarea unui obiectiv fundamental. 3. Totalitatea mijloacelor şi metodelor întrebuinţate (pentru a izbuti) într-o acţiune. II. Adj. Care ţine de tactică (I), privitor la tactică; conform cu o anumită tactică.

TACTÍL,-Ă, *tactili,-e*, adj. Care ţine de simţul pipăitului, privitor la simţul pipăitului; care se poate percepe prin pipăit.

TACTÍSM s.n. Mişcare orientată a organismelor sau a organelor unor organisme, ca răspuns la stimulii proveniţi din mediul înconjurător.

TÁGMĂ, *tagme*, s.f. Totalitatea persoanelor care fac parte din aceeaşi categorie (profesională sau socială).

TAHEOMÉTRU, *taheometre*, s.n. Instrument de măsurat viteza unghiulară şi turaţiile unei piese rotitoare.

TAHICARDÍE, *tahicardii*, s.f. Accelerare anormală a bătăilor inimii datorită unui efort fizic, unei emoţii, unei afecţiuni cardiace.

TAHIÓN, *tahioni*, s.m. (Fiz.) Particulă elementară ipotetică, neidentificată experimental, a cărei viteză ar fi superioară vitezei luminii. [Pronunţat: *-hi-on*]

TAIFÁS, *taifasuri*, s.n. Conversaţie familiară, intimă, îndelungată, pe teme minore; flecăreală.

TAIFÚN, *taifunuri*, s.n. (Met.) Ciclon (1).

TAIGĂ, *taigale*, s.f. Pădure formată (în special) din conifere, care acoperă o întinsă regiune mlăştinoasă din Siberia şi din partea europeană extremestică a U.R.S.S.

TAILORÍSM s.n. Metodă modernă capitalistă de organizare a muncii, în cadrul căreia normele de muncă se stabilesc la nivelul muncitorilor cu cel mai ridicat randament şi pe baza unor îmbunătăţiri aduse muncii prin eliminarea mişcărilor inutile, prin aplicarea unor metode mai eficiente, a evidenţei şi controlului, ducînd astfel la creşterea intensităţii muncii şi la intensificarea exploatării. [Scris şi: *taylorism*]

TAÍN, *tainuri*, s.n. 1. Porţie de nutreţ care se dă animalelor într-o anumită perioadă de timp. 2. Parte care îi revine cuiva în urma unei repartizări, a unei împărţeli.

TÁINIŢĂ, *tainiţe*, s.f. Groapă săpată în pămînt; *p. ext.* încăpere subterană, loc ascuns; ascunzătoare.

TAL, *taluri*, s.n. Corp vegetativ, nediferenţiat în rădăcină, tulpină şi frunze, la plantele inferioare (talofite), format dintr-o celulă multinucleată sau din mai multe celule care alcătuiesc o structură filamentoasă lăţită, simplă sau ramificată.

TALÁMUS, *talamusuri*, s.n. Formaţie anatomică nervoasă, cenuşie, alcătuită din două mase ovoide, parte a diencefalului, situată la baza creierului, la vertebrate, avînd rol important în integrarea şi în coordonarea căilor senzitive şi senzoriale care duc la scoarţa cerebrală.

TALÁZ, *talazuri*, s.n. Val mare provocat de furtună şi de uragane, pe mări sau pe oceane.

TALC s.n. Silicat hidratat de magneziu, natural, care se prezintă sub formă de cristale de culoare albă-verzuie, cu aspect unsuros, sidefos, folosit în industria hîrtiei, a cauciucului, în electrotehnică, în medicină etc.

TALÉNT, *talente*, s.n. Aptitudine, înclinare înnăscută într-un anumit domeniu, capacitate deosebită care favorizează o activitate creatoare.

TÁLER, *taleri*, s.m. Monedă de argint (austriacă) care a circulat şi în ţările române.

TÁLIU s.n. Tl cu Z = 81. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a III-a, principală, din sistemul periodic al elementelor, de culoare albă-argintie, greu, moale, folosit la elaborarea unor aliaje.

TALOFÍTĂ, *talofite*, s.f. (La pl.) Încrengătură care cuprinde plante inferioare al căror corp vegetativ este un tal, și care se înmulțesc asexuat (prin spori ori prin diviziune) și sexuat (prin gameți) *(Thallophyta)*; (și la sg.) plantă care face parte din această încrengătură.

TALÚZ, *taluzuri*, s.n. Suprafață înclinată (de la marginea unei căi de comunicație); teren în pantă.

TAMÁN adv. (Pop.) Tocmai, întocmai, chiar, exact.

TAMBÚR, *tambure*, s.n. Piesă în formă de cilindru gol, fixă sau mobilă în jurul unui ax, făcută din metal, din lemn etc., cu diverse întrebuințări în tehnică; tobă.

TANÁNT, *tananți*, s.m. Substanță chimică ce se extrage din scoarța de stejar sau din gogoșile de ristic, având proprietatea de a tăbăci pielea și de a transforma pielea crudă într-un material imputrescibil, flexibil și cu rezistență mecanică bună.

TANGÉNT,-Ă, *tangenți,-te*, adj., s.f. (Mat.) 1. Adj. (Despre drepte și curbe relative la o curbă sau la o suprafață dată) Care are un singur punct comun. ◆ (Despre plane relative la o suprafață) Care conține tangentele (2) într-un punct dat al suprafeței, la toate curbele situate pe suprafață ce trec prin punctul considerat. 2. S.f. (La o curbă) Dreaptă care are un singur punct comun cu acea curbă. 3. S.f. Funcție trigonometrică dependentă de un unghi ascuțit al unui triunghi dreptunghic, ale cărei valori sînt date de raportul dintre lungimile catetei opuse și catetei alăturate unghiului; funcție trigonometrică, $\mathrm{tg}: R \setminus \left\{(2k+1)\frac{\pi}{2}\right\} (k \in \mathbf{Z}) \to \mathbf{R}, \mathrm{tg}\, x = \frac{\sin x}{\cos x}$

TANGÉNȚĂ, *tangențe*, s.f. 1. (Mat.) Poziție, stare a două figuri geometrice tangente. ◇ *Punct de tangență*, punctul comun a două figuri tangente. 2. Atingere, legătură, contact. ◆ Fig. Relație trecătoare.

TANÍN, *taninuri*, s.n. Tanant organic natural, de natură fenolică, solubil în apă, obținut prin extracție cu apă din diferite părți ale lemnului de stejar, de molid etc. și întrebuințat la tăbăcitul pieilor.

TÁNTAL s.n. Ta cu Z = 73. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a V-a, secundară, a sistemului periodic al elementelor, de culoare albă-argintie, greu, ductil, maleabil, refractar, foarte rezistent la coroziune, nefiind atacat de nici un acid, folosit la confecționarea aparaturii (în industria chimică), iar sub formă de fire în chirurgie.

TAPÁ, *tapez*, vb. I. Tranz. (Fam.) A împrumuta bani de la cineva, fără intenția de a-i mai restitui.

TARABÓSTES s.m. pl. Denumire dată de latini aristocraților geto-daci.

TARÁF, *tarafuri*, s.n. Mică formație muzicală (de lăutari) care cîntă muzică populară.

TÁRĂ[1], *tare*, s.f. 1. Dara. 2. Nume dat unor corpuri de masă nemarcată, formate din diferite bucăți de metal sau de sticlă, care se întrebuințează la diferite cîntăriri de laborator.

TÁRĂ[2], *tare*, s.f. Defect fizic sau moral (ereditar); viciu, cusur, meteahnă.

TARÍF, *tarife*, s.n. 1. Taxă oficială fixată pentru anumite prestații de servicii, pentru vînzarea anumitor articole, pentru transporturi de mărfuri și de persoane etc. ◇ *Tarif vamal*,

taxă percepută pentru mărfurile străine; tabel în care sînt prevăzute (diversificat) aceste taxe. *Tarif preferențial*, sistem special de taxe vamale, caracterizat prin procente mai mici de impunere în raport cu taxele vamale existente, precum și prin reciprocitate, practicat de o țară sau de un grup de țări. ◆ Retribuție oficială dată cuiva pentru o muncă depusă. 2. Tabel, listă cuprinzînd prețurile unitare sau specifice pentru furnituri, servicii etc. (publice) și condițiile stabilite pentru aplicarea lor.

TARIFÁR,-Ă, *tarifari*, *-e*, adj. Privitor la tarif; (despre prețuri, taxe, retribuții) fixat prin tarif, în conformitate cu un tarif.

TARS, *tarsuri*, s.n. 1. Regiune a membrului posterior (inferior), la vertebratele tetrapode, care cuprinde cele șapte oase corespunzătoare încheieturii labei, care se articulează la capătul proximal cu tibia și cu fibula, iar la capătul distal cu oasele metatarsiene. 2. Parte terminală a piciorului insectelor, alcătuită din 1—5 articole, dintre care ultimul poartă două gheare. 3. Articol, segment terminal la arahnide.

ȚARSIÁN, -Ă, *tarsieni*,*-e*, adj. Care aparține tarsului, al tarsului, privitor la tars. [Pronunțat: *-si-an*]

TARSOMETATÁRS s.n. Os nepereche din scheletul membrului posterior, la păsări, provenit prin sudarea oaselor tarsiene și metatarsiene; (pop.) scurmuș.

TARTÁN, *tartane*, s.n. Material special din mastic sintetic, elastic, folosit pentru amenajarea pistelor atletice și a terenurilor sportive în vederea impermeabilizării și a măririi rezistenței lor la intemperii.

TARTRÁT, *tartrați*, s.m. Sare a acidului tartric. ◇ *Tartrat de amoniu*, $H_4N \cdot OOC \cdot (CHOH)_2 \cdot COONH_4$, sare de amoniu a acidului tartric, substanță cristalină, albă, solubilă în apă și în alcool, care se descompune la încălzire, folosită în industria textilă, în medicină etc. *Tartrat dublu de sodiu și potasiu*, substanță cristalină, incoloră, cu proprietăți piezoelectrice, folosită în farmacie; sare Seignette.

TÁRTRIC adj. (În expr.) *Acid tartric*, $HOOC(CHOH)_2COOH$, dihidroxiacid alifatic dicarboxilic, substanță organică răspîndită în lumea vegetală, obținută din tartru sau sintetic, cristalină, cu gust acru, solubilă în apă, folosit în industria alimentară și textilă, în medicină etc.; (impr.) sare de lămîie.

TÁRTRU, *tartruri*, s.n. Sediment depus, după fermentare, pe fundul vaselor în care se păstrează vinul, conținînd tartrat acid de potasiu; piatră-de-vin.

TĂUR, *tauri*, s.m. Mascul necastrat din specia taurinelor, cu corpul mare și cu pielea groasă; buhai.

TAURÍN,-Ă, *taurini*,*-e*, adj. Care aparține taurului, privitor la taur, din specia taurului. ◆ (Substantivat, f. pl.) Specie de bovine care au ca reprezentant principal boul; (și la sg.) animal care face parte din această specie. [Pronunțat: *ta-u-*]

TAUTOLOGÍE, *tautologii*, s.f. 1. Greșeală de limbă care constă în repetarea inutilă a aceleiași idei, formulată cu alte cuvinte; cerc vicios, pleonasm. 2. (Log.) Judecată în care subiectul și predicatul sînt una și aceeași noțiune. [Pronunțat: *ta-u-*]

TAUTOMERÍE, *tautomerii*, s.f. Formă de izomerie în care două sau mai multe substanțe nesaturate, cu aceeași compoziție chimică, diferă prin legăturile și prin așezarea unora dintre atomi în moleculă, fenomen condiționat de deplasarea reversibilă, simultană, a unei duble legături și a unui atom de hidrogen; izomerie chimică. [Pronunțat: *ta-u-*]

TAVÉRNĂ, *taverne*, s.f. Circiumă sărăcăcioasă, murdară, instalată (de obicei) la subsol.

TÁXĂ, *taxe*, s.f. **1.** Sumă de bani care se percepe la anumite mărfuri sub formă de impozit. **2.** Plată efectuată în favoarea bugetului de stat de către diferite persoane fizice sau juridice (întreprinderi, instituții), în cazul cînd acestea se bucură de anumite servicii sau drepturi.

TAXIDÁR, *taxidari*, s.m. (Înv.) Persoană care încasa dările.

TAXONOMÍE s.f. Știință a legilor de clasificare. ◆ Sistem de clasificare. ◆ Studiul unei grupe de animale sau de plante din punctul de vedere al clasificării și descrierii speciilor.

TĂBĂCĂRÍE, *tăbăcării*, s.f. Atelier sau secție industrială în care se prelucrează pielea brută cu ajutorul tananților, transformînd-o dintr-un produs putrescibil într-un produs imputrescibil, moale, suplu, impermeabil și rezistent.

TĂCIÚNE s.m. Boală a plantelor cerealiere, provocată de ciuperci parazite și manifestată prin distrugerea totală sau parțială a părților atacate, mai ales a fructelor, și prin apariția în locul acestora a unei pulberi de culoare neagră; cărbune.

TĂIFĂSUÍ, *tăifăsuiesc*, vb. IV. Intranz. A vorbi cu cineva mult și cu familiaritate despre lucruri minore; a sta la taifas, a pălăvrăgi.

TĂLMĂCÍ, *tălmăcesc*, vb. IV. Tranz. A explica, a lămuri; a interpreta.

TĂMĂDUITÓR,-OÁRE, *tămăduitori, -oare*, adj. (Pop.) Care vindecă; vindecător. [Pronunțat: *-du-i-*]

TĂMÎIÁT,-Ă, *tămîiați,-te*, adj. (Poetic) Îmbălsămat, înmiresmat. [Pronunțat: *-mî-iat*]

TĂPȘÁN, *tăpșane*, s.n. Loc neted și ușor înclinat care apare la baza versanților și povîrnișurilor, în regiunile de deal și de munte.

TĂRĂGĂNÁ, *tărăgănez*, vb. I. Tranz. A amîna de pe o zi pe alta rezolvarea unei probleme, începerea sau terminarea unei acțiuni etc.

TĂRCĂT,-Ă, *tărcați,-te*, adj. (Reg.) Cu pete de diferite culori (nearmonizate), pestriț, bălțat; dungat, vărgat.

TĂRÍE s.f. **1.** Forță fizică; putere, vigoare. **2.** Capacitate de luptă, putere de afirmare, forță morală; fermitate. ◆ Fig. Autoritate, stăpînire. **3.** Soliditate, trăinicie; duritate. **4.** Grad (mare) de concentrație de alcool, de aromă etc. ◇ *Acid de tărie medie*, acid care, în aceeași soluție, este disociat între 1—50%. **5.** Fig. Boltă cerească, firmament, văzduh.

TĂRÎM, *tărîmuri*, s.n. (Pop. și fam.) **1.** Ținut, regiune, meleag. ◆ (Rar) Întindere de teren. **2.** Domeniu, sferă de activitate.

TĂTÁR, *tătari*, s.m. Persoană făcînd parte din triburile de origine mongolă care, în sec. XIII, s-au întins din Asia pînă în Europa răsăriteană și centrală, constituind statul Hoardei de Aur (de unde au făcut incursiuni în țările vecine).

TĂU, *tăuri*, s.n. (Înv.) Prăpastie, abis.

TĂÚN, *tăuni*, s.m. Nume generic dat unor insecte diptere asemănătoare cu muștele, de culoare brună cu pete gălbui pe pîntece, ale căror femele înțeapă animalele (și omul), pentru a se hrăni cu sîngele lor, transmițîndu-le, totodată, boli virotice și bacteriene.

TĂVĂLÚG, *tăvălugi*, s.m. Unealtă agricolă compusă din unul sau din mai mulți cilindri de lemn sau de metal, folosită la sfărîmarea bulgărilor de pămînt și la netezirea și bătătorirea solului.

TEÁCĂ, *teci*, s.f. **1.** Porțiunea dilatată a pețiolului unei frunze, prin care aceasta se fixează pe tulpină, la unele plante (graminee) învelind complet tulpina. ◆ Păstaie. **2.** Nume dat

unor învelişuri anatomice. ◇ *Teacă musculo-cutanee*, înveliş al corpului turbelariatelor, alcătuit din tegument şi musculatură bine dezvoltată. *Teaca părului*, înveliş în formă de sac, care înconjură rădăcina părului, la majoritatea mamiferelor. *Teacă de mielină*, una dintre cele trei teci care învelesc axonii celor mai mulţi neuroni, asemănătoare unui manşon întrerupt din loc în loc prin strangulaţiile lui Ranvier, fiind formată dintr-un complex de dipode şi de proteine. *Teaca lui Schwann*, cea de a doua teacă a axonilor (ce înveleşte teaca de mielină), formată din celule turtite, avînd rol de protecţie şi rol trofic. *Teacă conjunctivă*, ultima teacă a axonilor, cea din exterior, care înveleşte celelalte două teci (de mielină şi teaca lui Schwann).

TEÁFĂR,-Ă, *teferi,-e*, adj. Sănătos, întreg, nevătămat; zdravăn.

TEC, *teci*, s.m. Arbore din familia verbenaceelor, originar din sudul Asiei, înalt, cu frunze opuse, întregi şi cu flori albe, cu lemn foarte rezistent şi dens, întrebuinţat mai ales în construcţii navale pentru marea lui rezistenţă *(Tectona grandis)*. [Scris şi: *tek, teck*]

TECHNÉŢIU s.n. Tc cu Z = 43. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a VII-a, secundară, din sistemul periodic al elementelor, obţinut pe cale artificială, de densitate mare, greu fuzibil, asemănător cu reniul. [Pronunţat: *tehneţiu*]

TECTÓNIC,-Ă, *tectonici,-ce*, adj., s.f. 1. Adj. Care se referă la tectonică (2), care aparţine tectonicii; care este legat de structura, mişcările şi deformările scoarţei pămîntului. 2. S.f. Ramură a geologiei care studiază structura scoarţei terestre şi cauzele mişcărilor şi deformărilor ei.

TEGUMÉNT, *tegumente*, s.n. 1. Ţesut care constituie învelişul corpului la om şi la animale. 2. Membrană care înconjură şi care protejează un organ vegetal. ◆ Înveliş exterior al seminţelor plantelor, care dă culoarea şi aspectul exterior al seminţelor.

TÉHNIC,-Ă, *tehnici,-ce*, adj., s.f. I. Adj. Care aparţine tehnicii (II), privitor la tehnică, folosit în tehnică. II. S.f. 1. Totalitatea uneltelor şi a practicilor producţiei, dezvoltate în cursul istoriei, care permit omenirii să cerceteze şi să transforme natura înconjurătoare cu scopul de a obţine bunuri materiale. 2. Totalitatea procedeelor întrebuinţate în practicarea unei meserii, a unei ştiinţe etc. ◆ Totalitatea procedeelor întrebuinţate în crearea unei opere.

TEHNICÍSM s.n. Tendinţa de a folosi în mod exagerat procedeele tehnice caracteristice unui domeniu de activitate, lăsînd pe planul al doilea tezele teoretice care trebuie să conducă munca practică.

TEHNOCRAŢÍE s.f. Orientare sociologică burgheză potrivit căreia, în societatea contemporană, rolul de conducător ar reveni specialiştilor din domeniul tehnicii, şi care minimalizează funcţiile politicii şi ideologiei.

TEHNOLOGÍE, *tehnologii*, s.f. 1. Ştiinţă a metodelor şi a mijloacelor de prelucrare a materialelor. ◆ Ştiinţă a organizării factorilor care contribuie la un rezultat urmărit, astfel încît cerinţele optimizării să fie satisfăcute. 2. Ansamblul tehnicilor, proceselor, metodelor, operaţiilor etc. utilizate în scopul obţinerii unui anumit produs.

TEHÚI,-IE, *tehui,-ie*, adj. (Reg.) Zăpăcit, năuc, buimăcit.

TEI, *tei*, s.m. Arbore din familia tiliaceelor, cu frunze mari, cordate, lung peţiolate, cu flori albe-gălbui sau albe, grupate în cime, puternic parfumate, melifere, întrebuinţate în farmacie *(Tilia platyphyllos)*.

TEÍSM s.n. Concepţie filozofico-religioasă care afirmă existenţa lui Dumnezeu ca persoană absolută, exterioară naturii, creatoare, susţinătoare şi conducătoare a binelui şi a răului în lume.

TELEÁGĂ, *telegi*, s.f. Parte a plugului (tras de animale) alcătuită din două roți cu osia lor, pe care se sprijină grindeiul; cotigă.

TELECOMÁNDĂ, *telecomenzi*, s.f. Transmitere a unei comenzi la distanță prin mijloacele de telecomunicație; totalitatea mijloacelor tehnice care permit o astfel de transmitere.

TELECOMUNICÁȚIE, *telecomunicații*, s.f. 1. Transmitere și recepție la distanță a unor sunete, semne sau imagini prin telefon, telegraf, televiziune, semnalizare optică etc. 2. Legătură între două puncte între care se realizează o telecomunicație (1).

TELEFÉRIC, *teleferice*, s.n. Funicular amenajat pentru transportul oamenilor.

TELEFÓN, *telefoane*, s.n. 1. Telecomunicație în care se realizează convorbiri la distanță prin mijlocirea undelor electromagnetice propagate de-a lungul unor fire; ansamblul instalațiilor necesare pentru acest scop. 2. Aparat prevăzut cu un transmițător și un receptor și care, legat de o instalație telefonică centrală, permite convorbiri la distanță.

TELEGRÁF, *telegrafe*, s.n. 1. Telecomunicație care transmite la distanță semnale (corespunzătoare literelor și cifrelor) cu ajutorul unor aparate electromagnetice; ansamblul instalațiilor necesare în acest scop. 2. Aparat pentru producerea, recepția și transformarea semnalelor telegrafice în scopul transmiterii telegramelor.

TELEGRÁMĂ, *telegrame*, s.f. Comunicare (scurtă) la distanță transmisă prin mijloacele cele mai rapide (telefon, telegraf); depeșă.

TELEIMPRIMATÓR, *teleimprimatoare*, s.n. Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se transmit și se recepționează, pe o bandă sau pe o coală de hîrtie, texte cu literele alfabetului. [Pronunțat: *-le-im-*]

TELEMÉTEU, *telemetre*, s.n. 1. Instrument optic folosit la măsurarea distanțelor pînă la puncte îndepărtate sau inaccesibile. 2. Dispozitiv optic atașat unor aparate fotografice, care permite punerea la punct a imaginii date de obiectiv în planul emulsiei fotografice.

TELENCEFÁL, *telencefale*, s.n. (Anat.) Partea anterioară, terminală, a encefalului, la embrion, dezvoltată din prozencefal, din care se formează emisferele cerebrale.

TELEOBIECTÍV, *teleobiective*, s.n. Obiectiv fotografic asemănător cu o lunetă, care se atașează camerelor de luat vederi sau aparatelor de fotografiat, folosit la fotografierea obiectivelor situate la distanțe mari. [Pronunțat: *-le-ob-*]

TELEOSTEÁN, *teleosteeni*, s.m. (La pl.) Ordin de pești de apă dulce și marină, cel mai răspîndit în apele actuale, al căror schelet este în întregime osificat, cu corpul acoperit de solzi osoși și cu înotătoarea codală homocercă; (și la sg.) pește care face parte din acest ordin. [Pronunțat: *-le-os-te-an*]

TELEPATÍE s.f. Facultate psihologică, atribuită unor oameni, de a percepe fenomene care nu sînt în raza simțurilor, precum și de a transmite gîndul la distanță, fără intermediul organelor de simț obișnuite; percepere întîmplătoare a fenomenelor și a gîndurilor de la distanță.

TELESCÓP, *telescoape*, s.n. Instrument optic folosit la observarea corpurilor foarte îndepărtate (astronomice), al cărui obiectiv este o oglindă concavă (sferică sau parabolică).

TELEVIZIÚNE, *televiziuni*, s.f. Tehnică a transmiterii la distanță a imaginilor unor obiecte (în mișcare) pe calea undelor. [Pronunțat: *-zi-u-*]

TELEVIZÓR, *televizoare*, s.n. Aparat care recepționează imagini transmise prin televiziune.

TELEX, *telexuri*, s.n. Sistem mixt de telecomunicații, prin telefon și telegraf, în teleimprimator, care folosește, prin comutare, același circuit de transmisie.

TELOFÁZĂ, *telofaze*, s.f. (Biol.) Ultima fază a mitozei (și meiozei), în care se produce refacerea nucleelor înzestrate cu membrană proprie și separarea celor două celule-fiice.

TELÚR s.n. Te cu Z = 52. Element chimic cu caracter semimetalic, din grupa a VI-a, principală, a sistemului periodic al elementelor, relativ ușor fuzibil.

TELÚRIC,-Ă, *telurici,-ce*, adj. (Livr.) Care aparține pământului, privitor la pământ; pământesc, terestru.

TÉMĂ, *teme*, s.f. **1.** Ansamblu de aspecte ale vieții materiale și spirituale, de fenomene etc. zugrăvite într-o operă artistică. **2.** Idee principală care se dezvoltă într-o operă; expunere; subiect. **3.** (Gram.) Parte a unui cuvînt alcătuită din rădăcină, dintr-o vocală tematică și adesea din sufixe și prefixe.

TEMELÍE, *temelii*, s.f. Partea de jos a unei clădiri, a unei statui etc. prin care acestea se leagă de pământ pentru asigurarea rezistenței construcției; fundație.

TEMENEÁ, *temenele*, s.f. Salut executat după obiceiul turcesc, printr-o plecăciune (adîncă).

TEMERÁR,-Ă, *temerari,-e*, adj. Îndrăzneț (peste măsură), cutezător.

TEMPERAMÉNT, *temperamente*, s.n. Componentă principală a personalității care exprimă particularitățile individuale ale oamenilor în ceea ce privește aspectul dinamic al proceselor și însușirilor psihice (de cunoaștere, afective și volitive); fire. ◆ Energie vitală, avînt, elan, impetuozitate; vioiciune.

TEMPERÁNȚĂ, *temperanțe*, s.f. (Livr.) Cumpătare, moderație, sobrietate.

TEMPERÁTĂ adj. (Geogr.; în expr.) *Climă temperată*, climă potrivită, cu veri destul de călduroase și cu ierni nu prea reci. *Zonă temperată*, fiecare dintre cele două zone de pe suprafața pămîntului cuprinse între tropice și cercurile polare.

TEMPERATÚRĂ, *temperaturi*, s.f. **1.** Gradul de căldură sau de răceală al aerului, al unui corp etc. **2.** Parametru ce caracterizează starea de încălzire a unui sistem fizic.

TÉMPLU, *temple*, s.n. Edificiu special amenajat pentru practicarea unui cult religios necreștin.

TÉMPO, (rar) *tempouri*, s.n. Viteza, iuțeala cu care se execută o piesă muzicală, conform conținutului și caracterului ei. ◆ Ritm, cadență.

TEMPORÁL[1]**,-Ă**, *temporale*, s.n. Os pereche așezat de o parte și de alta a cutiei craniene, în regiunea tîmplelor, cuprins între occipital, parietal și sfenoid, avînd forma unei scoici rotunjite, cu trei prelungiri pe care se inserează mușchii gîtului. ◆ (Adjectival) Care aparține regiunii tîmplelor, privitor la această regiune.

TEMPORÁL[2]**,-Ă**, *temporali,-e*, adj. Care indică timpul, privitor la timp; care depinde de timp. ◇ *Propoziție (circumstanțială) temporală* (și substantivat, f.), propoziție care arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă, avînd funcția unui complement circumstanțial de timp. *Conjuncție temporală*, conjuncție care introduce o propoziție temporală.

TEMPORÁR,-Ă, *temporari,-e*, adj. Care este de scurtă durată; vremelnic, trecător, provizoriu. ◆ Care exercită o activitate un timp limitat.

TENÁCE, *tenaci,-ce*, adj. **1.** Stăruitor, perseverent; persistent, dîrz. **2.** (Despre corpuri dure) Care prezintă

tenacitate (2), care este dur; rezistent, tare.

TENACITÁTE s.f. 1. Însușirea de a fi tenace (1); stăruință, perseverență. 2. Proprietate a unui material (dur) de a se deforma relativ mai mult sub acțiunea unor solicitări exterioare, înainte de a se rupe.

TENDENȚIÓS,-OÁSĂ, *tendențioși, -oase*, adj. Care urmărește un anumit scop (condamnabil), care ascunde ceva; lipsit de obiectivitate, părtinitor. [Pronunțat: *-ți-os*]

TENDENȚIONÍSM s.n. Principiu potrivit căruia, în opera de artă, creatorul exprimă, reflectă, într-un fel sau altul, tendințele epocii, ale societății în care trăiește. [Pronunțat: *-ți-o-*]

TENDÍNȚĂ, *tendințe*, s.f. 1. Dispoziție firească spre ceva, înclinare, năzuință; acțiune conștientă spre un scop bine stabilit. 2. Capacitate a operei de artă de a se încadra în dezvoltarea socială, de a exprima direcțiile fundamentale ale epocii, concepția despre lume a artistului și atitudinea sa față de realitatea prezentă.

TENDÓN, *tendoane*, s.n. Cordon sau fascicul de fibre colagene dispuse paralel, de culoare albă, foarte rezistente, prin care mușchii se fixează de oase sau de alte structuri. ◇ *Tendonul lui Ahile*, tendon care prinde mușchiul triceps de calcaneu.

TENÉBRĂ, *tenebre*, s.f. (Livr.; rar la sg.) Întuneric deplin; întunecime, beznă.

TENEBRÓS,-OÁSĂ, *tenebroși,-oase*, adj. (Livr.) Întunecos, sumbru, obscur. ◆ Fig. Ascuns, perfid.

TÉNIE, *tenii*, s.f. Vierme platelmint din clasa cestodelor, parazit în intestinul subțire al omului și al animalelor carnivore, cu corpul format dintr-un scolex și foarte multe proglote; panglică (*Taenia solium*).

TENSIÚNE, *tensiuni*, s.f. 1. Forță interioară care ia naștere într-un corp supus unor forțe exterioare. 2. Diferență de potențial între două puncte ale unui cîmp electric. 3. Presiunea vaporilor produși de un lichid într-un spațiu închis. 4. Fig. Stare de încordare, zbucium sufletesc, nervozitate. [Pronunțat: *-si-u-*]

TENTÁCUL, *tentacule*, s.n. Fiecare dintre apendicele mobile, nearticulate, musculoase și sensibile, ale unor animale, care servește la pipăit, la apucat prada sau la deplasare.

TENTATÍVĂ, *tentative*, s.f. Acțiune întreprinsă în scopul realizării unui obiectiv (important), fără siguranța izbînzii; încercare.

TÉNTĂ, *tente*, s.f. (Adesea fig.) Amestec de tuș (sau de culoare) cu apă, terebentină etc., pentru a obține intensitatea dorită a unei culori; grad de intensitate a unei culori.

TEODOLÍT, *teodolite*, s.n. Instrument optic pentru măsurarea, în plan vertical sau orizontal, a unghiului a două direcții, folosit în lucrările geodezice și topografice. [Pronunțat: *te-o-*]

TEOGONÍE, *teogonii*, s.f. Totalitatea miturilor privind originea zeilor și genealogia lor; totalitatea zeilor care, avînd aceeași origine, alcătuiesc mitologia unor popoare vechi. [Pronunțat: *te-o-*]

TEOLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu expunerea și cu fundamentarea teoretică a izvoarelor și dogmelor unei religii. [Pronunțat: *te-o-*]

TEORÉMĂ, *teoreme*, s.f. Enunț în care se stabilesc anumite proprietăți ale unui obiect matematic sau ale unui ansamblu de obiecte matematice cu ajutorul demonstrațiilor, constituit din ipoteză (I) și concluzie (C); implicația $I \Rightarrow C$. [Pronunțat: *te-o-*]

TEORÉTIC,-Ă, *teoretici,-ce*, adj. Privitor la teorie; bazat pe teorie; referitor la conținutul de idei. [Pronunțat: *te-o-*]

TEORÍE, *teorii*, s.f. **1.** Categorie filozofică desemnînd reflectarea abstractă, conceptuală a realităţii obiective. **2.** Sistem de principii care constituie conţinutul ideologic al unei ştiinţe, al unei arte, al unei concepţii despre lume; ansamblu de idei pe baza cărora se interpretează fapte sau evenimente care aparţin anumitor domenii sau categorii de fenomene. **3.** (În expr.) *Teoria literaturii*, ramură a ştiinţei literaturii care studiază trăsăturile generale ale creaţiei literare, curentele şi metodele artistice etc. [Pronunţat: *te-o-*]

TEPÁLĂ, *tepale*, s.f. (Bot.) Element constitutiv al periantului, nediferenţiat, prin formă şi prin culori diferite, în sepale şi în petale.

TERACÓTĂ, *teracote*, s.f. Material ceramic obţinut prin arderea, pînă la vitrificare parţială, a argilelor care conţin nisip şi feldspaţi, folosit la confecţionarea de cahle pentru sobe, obiecte ornamentale etc.

TERĂRIU, *terarii*, s.n. Cutie sau încăpere, special amenajate, în care se cresc animale terestre şi în care trebuie să se imite biotopul natural al animalului respectiv, pentru a-i putea studia comportamentul.

TERÁSĂ, *terase*, s.f. Formă de relief aluvială, mai înaltă, plată, suspendată, cu aspect de treaptă, desfăşurată în lungul unei văi şi rezultată din adîncirea apei curgătoare în propriile ei aluviuni.

TÉRBIU s.n. Tb cu Z = 65. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor.

TEREBENTÍNĂ, *terebentine*, s.f. Produs obţinut prin distilarea răşinilor de conifere, lichid incolor şi cu miros pătrunzător, întrebuinţat în industrie şi în medicină.

TEREFTÁLIC adj. (În expr.) *Acid tereftalic*, $HOOC\text{-}C_6H_4\text{-}COOH$, acid aromatic dicarboxilic, substanţă cristalină, insolubilă în apă, solubilă în alcool (la cald), folosit ca materie primă la obţinerea fibrelor poliesterice de tip terom.

TERGIVERSÁRE, *tergiversări*, s.f. Amînare, tărăgăneală (în rezolvarea unei probleme).

TERÍCOL,-Ă, *tericoli,-e*, adj. (Rar; despre animale) Care trăieşte pe pămînt.

TERIFIÁNT,-Ă, *terifianţi,-te*, adj. (Livr.) Înspăimîntător, îngrozitor, oribil. [Pronunţat: *-fi-ant*]

TERILÉN s.n. (Chim.) Terom.

TERITORIÁL,-Ă, *teritoriali,-e*, adj. Care aparţine unui teritoriu, privitor la un teritoriu. ◇ *Ape teritoriale*, porţiune de mare sau de ocean situată de-a lungul coastelor unui stat şi care face parte din teritoriul acelui stat. [Pronunţat: *-ri-al*]

TERITÓRIU, *teritorii*, s.n. Întindere de pămînt delimitată prin graniţele unui stat sau ale unei unităţi administrative şi supusă suveranităţii statului respectiv.

TERMÁL,-Ă, *termali,-e*, adj. (Despre ape naturale) Care are temperatura mai ridicată decît temperatura obişnuită.

TÉRME s.f. pl. Construcţii cu instalaţii pentru băi calde, răspîndite în antichitate, întîi la greci şi apoi la romani.

TÉRMEN, (1, 2) *termene*, s.n., **(3, 4)** *termeni*, s.m. **1.** S.n. Dată fixă la care, potrivit unei învoieli, unei decizii sau unei dispoziţii prealabile, se execută o obligaţie (bănească) sau se realizează ceva; (pop.) soroc. ◆ Condiţie, clauză într-un tratat, într-un acord. **2.** S.n. Interval de timp, stabilit dinainte, în limita căruia trebuie să se înfăptuiască sau să se întîmple ceva. **3.** S.m. (Mat.) Fiecare dintre monoamele unui polinom; fiecare dintre numerele care alcătuiesc un raport, o proporţie, un şir, o progresie sau o serie; fiecare dintre elementele unei adunări, scă-

deri sau împărţiri. ◇ *Termen liber* (al unui polinom sau al unei ecuaţii), termen al polinomului (respectiv, al ecuaţiei) care nu conţine nedeterminata (variabila) polinomului (sau care nu conţine necunoscuta ecuaţiei); termen de gradul zero. 4. S.m. (Lingv.) Cuvînt; expresie.

TÉRMIC,-Ă, *termici,-ce*, adj. De căldură, privitor la căldură, care produce (sau se produce prin) căldură. ◇ *Centrală termică*, totalitatea construcţiilor, instalaţiilor şi aparatelor în care se produce căldură pentru a fi distribuită în clădirile situate la o distanţă relativ mică.

TERMIFICÁRE, *termificări*, s.f. Sistem de alimentare centralizată cu căldură a unor clădiri, întreprinderi industriale sau a unui oraş printr-o reţea de distribuţie specială, de la un centru, în care se produc concomitent energie electrică şi energie termică.

TERMINÁL,-Ă, *terminali,-e*, adj. Care se află la extremitate, la vîrf.

TERMINOLOGÍE, *terminologii*, s.f. Totalitatea termenilor de specialitate folosiţi într-o disciplină sau într-o ramură de activitate.

TERMISTÓR, *termistoare*, s.n. Semiconductor a cărui rezistenţă variază între anumite limite în funcţie de temperatură, folosit drept termometru cu rezistenţă de mare sensibilitate.

TERMÍT, *termituri*, s.n. Amestec de pulbere de aluminiu şi de oxid de fier, care, amorsat cu un amestec uşor inflamabil (aluminiu, peroxid de bariu şi praf sau panglică de magneziu), arde, dezvoltînd o mare cantitate de căldură, folosit la sudarea (aluminotermică a) pieselor mari de oţel, în metalurgie etc.

TERMÍTĂ, *termite*, s.f. (La pl.) Gen de insecte tropicale din ordinul izopterelor, asemănătoare cu furnicile, foarte dăunătoare, mici, incolore şi oarbe, trăind în colonii adăpostite în muşuroaie mari, construite pe sol *(Isoptera)*; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin; furnică albă.

TERMOCENTRÁLĂ, *termocentrale*, s.f. Centrală electrică în care se foloseşte energia termică a cărbunilor, a păcurii sau a altor carburanţi şi combustibili pentru producerea energiei electrice; centrală termoelectrică.

TERMOCHIMÍE s.f. Ramură a chimiei fizice care se ocupă cu studiul efectelor termice ce însoţesc reacţiile chimice şi unele procese fizico-chimice.

TERMOCONDUCTIBILITÁTE s.f. Proprietate a unor corpuri de a fi bune conducătoare de căldură.

TERMOCÚPLU, *termocupluri*, s.n. Dispozitiv folosit pentru măsurarea temperaturilor înalte, alcătuit din două conductoare din metale diferite, avînd capetele sudate, şi dintr-un instrument electric de măsurat intercalat în circuit.

TERMODINÁMIC,-Ă, *termodinamici,-ce*, s.f., adj. 1. S.f. Ramură a fizicii care studiază în special stările de echilibru ale sistemelor fizico-chimice, procesele care conduc la atingerea acestor stări, mişcarea termică a materiei, precum şi trecerea acesteia în alte forme de mişcare. 2. Adj. Care aparţine termodinamicii (1), privitor la termodinamică, de termodinamică. ◇ *Proces termodinamic*, transformare a unui sistem termodinamic între două stări de echilibru.

TERMOELÉCTRIC,-Ă, *termoelectrici,-ce*, adj. Care serveşte la producerea energiei electrice folosind generatoare electrice antrenate de motoare sau de turbine termice cu gaz sau cu abur. ◇ *Centrală termoelectrică*, termocentrală. [Pronunţat: *-mo-e-*]

TERMOIZOLÁNT,-Ă, *termoizolanți, -te*, adj. (Despre materiale) Termoizolator. [Pronunțat: *-mo-i-*]

TERMOIZOLÁRE, *termoizolări*, s.f. Izolare termică. [Pronunțat: *-mo-i-*]

TERMOIZOLATÓR,-OÁRE, *termoizolatori,-oare*, adj. Care împiedică transmiterea căldurii, care izolează căldura; izolant termic, termoizolant. ◇ *Material termoizolator*, material cu densitate aparentă mică, poros, cu pori închiși, uniform distribuiți, cu coeficient de conductivitate mic, folosit în construcții, în special pentru prevenirea pierderilor de căldură din clădiri (asigurînd astfel condiții optime de confort și de muncă din punct de vedere termic), la realizarea unui regim economic de folosire a combustibililor, la micșorarea grosimii pereților etc. [Pronunțat: *-mo-i-*]

TERMOMÉTRU, *termometre*, s.n. Instrument cu ajutorul căruia se determină temperatura. ◇ *Termometru cu dilatație*, termometru bazat pe variația volumului corpului termometric (mercur, alcool, gaz) în funcție de temperatură. *Termometru cu rezistență*, termometru bazat pe variația rezistenței electrice a unui conductor sau a unui semiconductor în funcție de temperatură.

TERMONUCLEÁR,-Ă, *termonucleari,-e*, adj. (Despre energia, reacția nucleară) Obținut prin fuziunea nucleelor de atomi ușori. ◆ Care se bazează sau se referă la reacția termonucleară. ◇ *Armă termonucleară*, bombă cu hidrogen. [Pronunțat: *-cle-ar*]

TERMOPLÁSTIC,-Ă, *termoplastici, -ce*, adj. (Despre materiale solide) Care nu-și modifică structura, dar își schimbă, reversibil, plasticitatea, atunci cînd este încălzit pînă la muiere și apoi răcit.

TERMOREGLÁRE, *termoreglări*, s.f. Mecanism fiziologic controlat de un centru nervos situat în hipotalamus, la mamiferele cu sînge cald, prin care temperatura corpului este menținută constantă, indiferent de variațiile temperaturii mediului ambiant.

TERMORIGÍD,-Ă, *termorigizi,-de*, adj. (Despre materiale solide) Care își modifică ireversibil structura și plasticitatea atunci cînd este încălzit pînă la muiere și apoi răcit.

TERMOSTÁT, *termostate*, s.n. Dispozitiv automat care asigură menținerea unei temperaturi constante într-un volum determinat de gaz sau de lichid, într-o incintă, într-un sistem tehnic.

TERNÁR,-Ă, *ternari,-e*, adj. **1.** (Despre sisteme, aliaje, substanțe compuse etc.) Care este format din trei unități, din trei elemente, din trei componenți; care se divide în trei elemente. ◇ (Chim.) *Compus ternar* sau *combinație ternară*, compus sau combinație format(ă) din trei specii de atomi, prezenți în proporții definite. **2.** (Despre versuri) Alcătuit din trei picioare metrice, avînd fiecare cîte o silabă accentuată.

TEROÁRE s.f. Acțiune de înfricoșare prin amenințare, prin represiuni fizice, prin presiuni psihologice, desfășurată de clasele exploatatoare aflate la putere, pentru intimidarea adversarilor politici.

TERÓM s.n. (Acronim pentru) fibra textilă sintetică, de tip poliesteric, fabricată în Republica Socialistă România, prin policondensarea dimetiltereftalatului cu etilenglicol, cu rezistență mecanică foarte bună, și care, după modul de prelucrare, are aspect de lînă sau de bumbac; terilen.

TERPÉNĂ, *terpene*, s.f. $C_{10}H_{16}$. Clasă de hidrocarburi naturale, de origine vegetală, cu structură ciclică sau aciclică, care se izolează din uleiuri eterice (extrase din plante, din lichide și din unele solide cristalizate), cu caracter nesaturat, cu miros caracteris-

tic, insolubile în apă, folosite în medicină, ca plastifianți etc.

TERPENOÍD, *terpenoide*, s.n. Denumire dată unor compuși naturali, de origine vegetală, de tipul hidrocarburilor, produși de dimerizare ai izoprenului (C_5H_8), precum și ai unor alcooli, cetone etc. cu același număr de atomi de carbon în moleculă ca și hidrocarburile.

TERTÍP, *tertipuri*, s.n. (Fam.) Șiretlic, stratagemă, truc, viclenie.

TERȚ,-Ă, *terți,-e*, adj., s.n. **1.** Adj. Care ocupă locul al treilea (într-o succesiune), care vine în rîndul al treilea. **2.** S.n. (Log.; în expr.) *Terțul exclus*, principiu fundamental al gîndirii conform căruia din două judecăți contradictorii una este neapărat adevărată, fiindcă a treia posibilitate nu există în același timp și sub același raport.

TERȚIÁR,-Ă, *terțiari,-e*, adj. **1.** Care reprezintă stadiul al treilea sau faza a treia în dezvoltarea unui lucru. **2.** (Geol.; în expr.) *Eră terțiară* (și substantivat, n.), vechea denumire a erei neozoice. [Pronunțat: *-ți-ar*]

TERȚÍNĂ, *terține*, s.f. Poezie în formă fixă alcătuită din strofe de trei versuri, dintre care al doilea rimează cu primul și cu al treilea din strofa următoare; terțet. ◆ Strofă dintr-o astfel de poezie.

T.E.S.A. subst. Acronim pentru personalul tehnic, economic, de specialitate și administrativ dintr-o întreprindere.

TESÁC, *tesace*, s.n. Sabie scurtă și lată purtată, în trecut, de infanteriști și de sergenții de stradă. ◆ Teacă de sabie.

TÉSLA s.f. (Fiz.) Simbol *T*. Unitate de măsură a inducției magnetice egală cu un weber pe metru pătrat.

TÉSLĂ, *tesle*, s.f. Unealtă cu coada scurtă, cu tăiș metalic lat și curbat, folosită de dulgheri, rotari și dogari.

TEST, *teste*, s.n. Probă prin care se examinează și se apreciază (în psihologia experimentală) unele aptitudini (psihice, fizice, intelectuale) ale unei persoane. ◆ Material (fișe, tablouri, scheme etc.) cu care se face această probă.

TESTAMÉNT, *testamente*, s.n. Act juridic unilateral, revocabil cît timp autorul actului este în viață, prin care cineva își exprimă dorințele ce urmează a-i fi împlinite după moarte, mai cu seamă în legătură cu transmiterea averii sale.

TESTÁRE, *testări*, s.f. Faptul de a supune pe cineva la un test.

TESTÍCUL, *testicule*, s.n. Glandă genitală masculină pereche, la vertebrate (și la om), care produce spermatozoizii și hormonii sexuali (testosteronii).

TESTOSTERÓN, *testosteroni*, s.m. Hormon sexual masculin, secretat de testicul (sub influența hormonilor sexuali gonadotropi), care acționează în menținerea caracterelor sexuale masculine secundare, influențînd creșterea și fiind folosit și în terapeutică.

TEȘÍT,-Ă, *teșiți,-te*, adj. Care are colțurile sau muchiile retezate sau rotunjite. ◆ Turtit.

TETÁNIC,-Ă, *tetanici,-ce*, adj. **1.** Care se referă la tetanos, care provoacă tetanos sau care este provocat de tetanos. **2.** Care se referă la tetanie.

TETANÍE s.f. Sindrom caracterizat prin contracția mușchilor și prin înțepenirea membrelor, ca urmare a anumitor boli sau a unor stări fizice excepționale.

TETÁNOS s.n. Boală infecțioasă gravă, provocată de toxina bacilului tetanic, caracterizată printr-o contracție permanentă, violentă și foarte dureroasă a unor mușchi.

TETRAAMINOCÚPRIC adj. (Chim.; în expr.) *Hidroxid tetraaminocupric*, $[Cu(NH_3)_4](OH)_2$, substanță colorată

intens în albastru, obținută prin dizolvarea hidroxidului de cupru în amoniac. [Pronunțat: *-tra-a-*]

TETRAATÓMIC,-Ă, *tetraatomici,-ce*, adj. (Despre molecule) Care este format din patru atomi. [Pronunțat: *-tra-a-*]

TETRABORÁT, *tetraborați*, s.m. Sare a acidului tetraboric. ◇ *Tetraborat de sodiu*, borax.

TETRABÓRIC adj. (În expr.) *Acid tetraboric*, $H_2B_4O_7$, acid ipotetic care se cunoaște numai prin sărurile sale.

TETRACLORETÁN s.m. $C_2H_2Cl_4$. Substanță organică, derivat tetraclorurat al etanului, existentă în două forme, dintre care forma simetrică este un lichid incolor, insolubil în apă, solubil în alcool, toxic, preparat din acetilenă și clor, folosită ca solvent, în unele sinteze organice, ca insecticid.

TETRACLORMETÁN s.n. CCl_4. Substanță organică obținută prin clorurarea metanului, lichid incolor, mai greu decît apa, insolubil în apă, cu miros eteric, neinflamabil, folosită ca solvent pentru grăsimi, rășini, lacuri etc., la fabricarea lacurilor, a insecticidelor etc.; tetraclorură de carbon.

TETRACLORURÁT,-Ă, *tetraclorurați,-te*, adj. (Despre substanțe, compuși chimici etc.) În a căror moleculă s-au introdus patru atomi de clor.

TETRACLORÚRĂ, *tetracloruri*, s.f. Combinație a clorului cu un element tetravalent. ◇ *Tetraclorură de carbon*, tetraclormetan. *Tetraclorură de siliciu* $SiCl_4$, lichid cu punct de fierbere coborît, care reacționează energic cu apa, transformîndu-se în acid silicic și în acid clorhidric, folosit la obținerea siliciului elementar (pur).

TETRACOVALÉNT,-Ă, *tetracovalenți, -te*, adj. (Despre elemente) Care poate forma patru covalențe cu alte elemente.

TETRÁDĂ, *tetrade*, s.f. (Biol.) Grup de patru cromatide reprezentînd un cromozom bivalent în profaza I a meiozei. ◇ *Tetradă celulară*, grup de patru celule cu nucleu haploid, rezultat în urma celei de-a doua diviziuni meiotice (la plante).

TETRADRÁHMĂ, *tetradrahme*, s.f. Monedă de argint greco-macedoneană, cu o greutate de patru ori mai mare decît a unei drahme (14—17 grame), răspîndită în antichitate.

TETRAÉDRU, *tetraedre*, s.n. (Mat.) Figură determinată de patru puncte necoplanare (numite vîrfuri, iar cele șase segmente ce le unesc se numesc muchii, formînd patru triunghiuri care, cu interioarele lor, alcătuiesc fețele); piramidă triunghiulară. ◇ *Tetraedru regulat*, tetraedru cu fețele triunghiuri echilaterale congruente care fac între ele unghiuri diedre avînd măsura 70°31′43″,6.

TETRAFLUORÚRĂ, *tetrafluoruri*, s.f. Combinație chimică a fluorului cu elemente tetravalente. ◇ *Tetrafluorură de siliciu*, SiF_4, substanță care se formează în reacția chimică dintre bioxidul de siliciu și acidul fluorhidric, reacție care stă la baza procesului de gravare a sticlei.

TETRAHALOGENÁT,-Ă, *tetrahalogenați,-te*, adj. (Despre combinații, compuși, substanțe etc.) Care are introduși, în moleculă, patru atomi de halogen.

TETRAHIDRONAFTALÍNĂ s.f. (Chim.) Tetralină.

TETRALÍNĂ s.f. $C_{10}H_{12}$. Substanță organică obținută prin hidrogenarea catalitică a naftalinei, lichid insolubil în apă, solubil în solvenți organici (alcool, benzen, eter etc.), folosită ca solvent pentru grăsimi, uleiuri, rășini etc., ca înlocuitor al terebentinei în lacuri, în cremă de ghete etc.; tetrahidronaftalină.

TETRALOGÍE, *tetralogii*, s.f. Serie de patru piese de teatru (trei tragedii şi o dramă satirică) pe care poeţii greci antici o prezentau la concursuri.

TETRAMÉR, *tetrameri*, s.m. Substanţă chimică (polimer) alcătuită din patru molecule de monomer.

TETRANUCÚLĂ, *tetranucule*, s.f. Tip de fruct compus din patru nucule.

TETRAPLOÍD, *tetraploizi*, s.m. (Biol.) Organism poliploid care posedă patru garnituri cromozomiale în nucleu.

TETRAPÓD,-Ă, *tetrapozi,-de*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre animale; adesea substantivat) Care are patru picioare; patruped. **2.** S.n. (La pl.) Grup de animale care cuprinde batracienii, reptilele, păsările şi mamiferele; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.

TETRAVALÉNT,-Ă, *tetravalenţi,-te*, adj. (Despre elemente chimice) Al cărui atom poate stabili patru legături chimice cu alţi atomi.

TETRÓDĂ, *tetrode*, s.f. Tub electronic cu patru electrozi situaţi într-un balon vidat.

TETRÓL, *tetroli*, s.m. Compus hidroxilic organic conţinînd patru grupe hidroxil în moleculă.

TETROXÍD s.m. (Chim.; în expr.) *Tetroxid de azot*, N_2O_4, oxid al azotului provenit din dimerizarea reversibilă a bioxidului de azot, substanţă solidă, incoloră.

TETRÓZĂ, *tetroze*, s.f. (Biol.) Monozaharidă cu patru atomi de carbon în moleculă, inexistentă în natură, obţinută prin reacţii de degradare ale pentozelor, importantă pentru stabilirea configuraţiei zaharidelor.

TEVATÚRĂ s.f. (Fam.) Bucluc, neplăcere, necaz. ◆ Zarvă, gălăgie, scandal.

TEXTÍL,-Ă, *textili,-e*, adj. (Despre plante, lînă, mătase) Din care, prin prelucrare, se obţin fibre, fire, ţesături etc.

TEXTÚRĂ, *texturi*, s.f. Mod de aranjare a mineralelor care intră în alcătuirea rocilor. ◇ *Textură masivă*, textură a mineralelor din rocă constînd în prezentarea lor strîns unită, ceea ce presupune o răcire şi o consolidare lentă a magmei. *Textură scoriacee*, textură în care roca apare ca un burete cu multe goluri, indicînd o răcire bruscă a magmei, caracteristică pentru piatra ponce. *Textură şistoasă*, textură în care roca are mineralele aşezate în straturi ce se desfac (şisturi cristaline). *Textură oculară*, textură în care mineralele constituente sînt aşezate în cercuri concentrice (ca la gnais).

TEZÁUR, *tezaure*, s.n. **1.** Cantitate mare de bani, de bijuterii, de pietre scumpe sau alte obiecte de preţ păstrate la loc sigur; *p. ext.* avere, bogăţie. **2.** Fig. Tot ceea ce este mai de preţ. [Pronunţat: *-za-ur*]

TEZAURIZÁ, *tezaurizez*, vb. I. Tranz. A strînge, a acumula bani sau obiecte de valoare. [Pronunţat: *-za-u-*]

TÉZĂ, *teze*, s.f. Afirmaţie expusă şi susţinută într-o discuţie; idee principală dezvoltată şi demonstrată într-o operă, într-o cuvîntare etc. ◆ (Fil.) Etapă iniţială în cadrul procesului de dezvoltare dialectică, adică afirmaţia iniţială care, prin natura sa, dă naştere propriei sale negaţii.

TEZÍSM s.n. **1.** Susţinere, propagare a anumitor teze. ◆ Caracter al scrisului sau al artei care se limitează la ilustrarea sau la demonstrarea unor teze prestabilite. ◆ Didacticism. **2.** Teorie sociologist-vulgară care deformează principiul semnificaţiei sociale a artei, susţinînd că artistul trebuie să transcrie, să înregistreze pasiv realitatea socială, viaţa.

TIAMÍNĂ, *tiamine*, s.f. Vitamina B_1. [Pronunţat: *ti-a-*]

TÍBIA, *tibii*, s.f. **1.** Os lung (şi gros) al membrului posterior (la tetrapode) sau inferior (la om) care, împreună cu fibula (peroneul), alcătuieşte scheletul gambei. **2.** Unul dintre segmentele piciorului la insecte şi la arahnide. [Pronunţat: *-bi-a*]

TIC, *ticuri*, s.n. Mişcare convulsivă, bruscă, spasmodică şi repetată a omului, rezultată din contractarea involuntară a unuia sau a mai multor muşchi. ◆ Deprindere ridicolă pe care şi-o formează cineva, în mod inconştient, în gesturi, în limbaj etc.

TICĂÍT,-Ă, *ticăiţi,-te*, adj. (Despre oameni) **1.** (Fam.) Care lucrează încet, fără spor; mocăit. **2.** (Pop.) Nenorocit, necăjit.

TICĂLOŞÍE, *ticăloşii*, s.f. Faptă josnică; nemernicie, mîrşăvie, josnicie.

TICSÍ, *ticsesc*, vb. IV. Tranz. A umple pînă la refuz un spaţiu (îngrămădind, înghesuind ceva); a înţesa.

TÍFLĂ, *tifle*, s.f. Gest batjocoritor făcut cu palma întinsă, cu degetul mare apropiat de vîrful nasului şi cu celelalte degete desfăcute şi agitate.

TIFOÍDĂ adj. (În expr.) *Febră tifoidă*, boală contagioasă, infecţioasă şi epidemică, provocată de un bacil specific, manifestată prin febră mare, tulburări intestinale, stare de toropeală, şi care se transmite prin apa de băut, prin fructe şi legume nespălate etc.; tifos, lingoare.

TÍFOS, *tifosuri*, s.n. Nume dat mai multor boli febrile, infecţioase şi epidemice: a) febră tifoidă; b) tifos exantematic; c) pestă bovină.

TIGMOTROPÍSM s.n. Reacţie de curbare a unor organe sau a unor părţi de organe, la unele plante, provocată de excitaţii prin atingere.

TÍGRU, *tigri*, s.m. Mamifer carnivor din familia felidelor, de talie mare, cu blană de culoare galbenă-roşcată cu dungi negre, transversale, puternic şi feroce, care trăieşte în Asia şi în insulele Australiei *(Felis tigris)*.

TÍGVĂ, *tigve*, s.f. (Pop.) Craniu, ţeastă (de om mort); (depr.) cap.

TIHĂRÁIE, *tihărăi*, s.f. (Pop.) Povîrniş pe coasta unui munte; loc rîpos, sălbatic, acoperit cu vegetaţie deasă. [Pronunţat: *-ra-ie*]

TÍHNĂ s.f. Linişte deplină, pace; viaţă liniştită, lipsită de griji. ◆ (Înv.) Mulţumire, satisfacţie.

TIJ adv. (Înv.) De asemenea.

TÍJĂ, *tije*, s.f. Bară de metal (cilindrică) făcînd parte dintr-un sistem tehnic, ca element de legătură sau de ghidare.

TILÍNCĂ, *tilinci*, s.f. Vechi instrument muzical popular de suflat, asemănător cu fluierul, dar fără găuri laterale, făcut din scoarţă de paltin, răchită, tei etc.

TIMÍD,-Ă, *timizi,-de*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine; sfios, ruşinos; (despre însuşirile sau acţiunile oamenilor) care dovedeşte, trădează lipsă de îndrăzneală, sfială, neîncredere în sine.

TIMIDITÁTE s.f. Însuşirea de a fi timid; lipsă de îndrăzneală; sfială, sfiiciune.

TIMÍNĂ, *timine*, s.f. (Biol.) Una dintre cele trei baze azotoase pirimidinice ale acizilor nucleici (alături de citozină şi de uracil).

TIMORÁRE, *timorări*, s.f. (Livr.) Temere, intimidare.

TIMORÁT,-Ă, *timoraţi,-te*, adj. (Livr.) Stăpînit de frică sau de emoţie; intimidat, speriat.

TIMP, (I, II 2, III) s.n., **(II 1, 3, V)** *timpuri*, s.n., **(IV)** *timpi*, s.m. **I.** S.n. Formă fundamentală obiectivă de existenţă a materiei în continuă dezvoltare, exprimînd succesiunea (durata) şi simultaneitatea obiectelor şi proceselor realităţii obiective şi subiective.

II. S.n. **1.** Durată, perioadă măsurată în ore, zile etc., care corespunde desfășurării unei acțiuni, unui fenomen, unui eveniment; scurgere succesivă de momente; interval, răstimp, răgaz. **2.** (Fiz.; în expr.) *Timp de relaxare*, timpul după care se restabilește echilibrul unui sistem după încetarea perturbației exterioare. **3.** Perioadă determinată istoric; epocă; **III.** S.n. Stare a atmosferei într-o regiune, pe o perioadă dată, determinată de ansamblul factorilor meteorologici. **IV.** S.m. Fiecare dintre fazele sau momentele unei mișcări, ale unei operații, ale unui fenomen etc. ◆ Fiecare dintre fazele ciclului termodinamic al unei mașini termice cu piston, care corespunde unei curse complete a acestuia. **V.** S.n. Categorie gramaticală specifică verbului, cu ajutorul căreia se exprimă momentul în care se petrece acțiunea. ◆ Fiecare dintre formele flexionare ale verbului, prin care se exprimă categoria gramaticală a timpului (V).

TIMPÁN, *timpane*, s.n. (Anat.) Membrană elastică așezată oblic și puțin bombată spre interior, ce separă urechea mijlocie de urechea externă, de care este prins ciocanul, prin care transmite vibrațiile undelor sonore la urechea internă.

TIMPÁNIC, -Ă, *timpanici, -ce*, adj. Care aparține timpanului, privitor la timpan, din regiunea timpanului. ◇ *Cutia timpanică*, cavitate importantă a urechii mijlocii, incluzînd timpanul și oscioarele auzului, avînd rolul de a transmite vibrațiile sonore spre urechea internă.

TÍMUS s.n. Glandă cu secreție internă așezată în partea superioară a toracelui, înapoia sternului, care influențează, prin hormonul său, creșterea organismului în primii ani ai copilăriei, atrofiindu-se mai tîrziu.

TÍNĂ s.f. (Reg.) Noroi. ◆ Pămînt; lut.

TINCTÚRĂ, *tincturi*, s.f. Medicament obținut prin dizolvarea în alcool sau în eter a elementelor active dintr-o plantă, dintr-un produs chimic etc.

TÍNDĂ, *tinde*, s.f. Încăpere mică situată la intrarea caselor țărănești.

TINERÉȚE, *tinerețe*, s.f. Perioadă din viața omului între copilărie și maturitate.

TINICHEÁ, *tinichele*, s.f. Placă sau foaie subțire de tablă de oțel avînd diverse întrebuințări.

TIOALCOÓL, *tioalcooli*, s.m. R—SH. Compus organic alifatic care conține, în moleculă, una sau mai multe grupări funcționale tiolice (—SH), substanță lichidă, cu miros persistent, respingător, insolubilă în apă, solubilă în solvenți organici, folosit la odorarea unor gaze combustibile pentru a pune în evidență eventualele pierderi de gaze în instalațiile respective; mercaptan. [Pronunțat: *ti-o-al-co-ol*]

TIOCIANÁT, *tiocianați*, s.m. Sare a acidului tiocianic; tiocianură, rodanură, sulfocianură. ◇ *Tiocianat feric*, sare de fier a acidului tiocianic, substanță de culoare roșie ca sîngele, solubilă în apă, folosită în chimia analitică, la recunoașterea calitativă a ionilor ferici. [Pronunțat: *ti-o-ci-a-nat*]

TIOCIÁNIC adj. (În expr.) *Acid tiocianic*, HSCN, substanță sub formă gazoasă, care poate fi condensată cu aer lichid, formînd cristale cu punct de topire jos, acid tare, solubil în apă și care se descompune la cald; acid sulfocianhidric, acid sulfocianic, acid rodanhidric, acid rodanic. [Pronunțat: *ti-o-ci-a-*]

TIOCIANÚRĂ, *tiocianuri*, s.f. (Chim.) Tiocianat. [Pronunțat: *ti-o-ci-a-*]

TIOFÉN s.m. C_4H_4S. Compus heterociclic cu ciclu de cinci atomi, heteroatomul fiind atomul de sulf, substanță care se găsește în gudroanele cărbunilor

de pămînt, de unde se extrage. [Pronunțat: *ti-o-*]

TIOSULFÁT, *tiosulfați*, s.m. Sare a acidului tiosulfuric. ◇ *Tiosulfat de sodiu*, $Na_2S_2O_3 \cdot 5H_2O$, sare de sodiu a acidului tiosulfuric, substanță cristalină, incoloră, eflorescentă, solubilă în apă, folosită în fotografie, ca fixator (în operațiile de fixare pentru dizolvarea bromurii de argint nedescompuse de lumină). [Pronunțat: *ti-o-*]

TIOSULFÚRIC adj. (Chim.; în expr.) *Acid tiosulfuric*, $H_2S_2O_3$, acid inexistent în stare liberă, întrucît se descompune în sulf și în acid sulfuros, dar ale cărui săruri, substanțe cristaline, sînt stabile. [Pronunțat: *ti-o-*]

TIP, (1, 2, 3) *tipuri*, s.n., **(4)** *tipi*, s.m. **1.** S.n. Obiect care reprezintă modelul pe baza căruia se produc (în serie) alte obiecte de același fel; prototip. **2.** S.n. Individ, exemplar, obiect, fenomen care întrunește anumite trăsături reprezentative, esențiale pentru un grup de indivizi, de exemplare, de obiecte etc. de același fel. ◆ Personaj din literatură sau din artă care întrunește, în modul cel mai pregnant, trăsăturile, caracterele esențiale ale indivizilor din categoria (socială sau psihologică) pe care o reprezintă. ◆ Totalitatea caracterelor distinctive fundamentale ale unui grup, ale unei familii, ale unei rase etc. ◆ Caracter distinctiv; particularitate. **3.** S.n. Soi, fel, gen, categorie. **4.** S.m. (Fam.) Individ, ins, om.

TIPÁR, *tipare*, s.n. **1.** Ansamblul operațiilor de tipărire a unui text; tehnica, meșteșugul de a tipări; ansamblul mijloacelor tehnice prin care se imprimă un text. **2.** Model, prototip după care se confecționează sau se toarnă diferite obiecte.

TIPĂRÍ, *tipăresc*, vb. IV. Tranz. A reproduce prin imprimare pe un material texte, imagini, desene etc. cu ajutorul unei mașini speciale; *p. ext.* a publica, a edita.

TÍPIC,-Ă, *tipici,-ce*, adj. Care distinge, caracterizează o ființă, un obiect, un fenomen etc. sau un grup de ființe, de obiecte, de fenomene; caracteristic, specific. ◆ (Substantivat, n.) Caracterul a ceea ce este specific. ◆ (Substantivat, n.) Totalitatea caracterelor unui fenomen artistic, ale unui personaj literar etc., care exprimă în artă esența realității.

TIPIZÁRE, *tipizări*, s.f. **1.** Reducere a unor tipuri de produse din aceeași categorie și destinate aceluiași scop, la cele recunoscute ca fiind mai folositoare și mai corespunzătoare scopului, și care sînt reproduse pe scară largă; standardizare. **2.** Proces complex de generalizare artistică a realității, în urma căruia esența relațiilor sociale, psihologice, a evenimentelor istorice se dezvăluie în forma unor imagini concrete semnificative, în caractere vii, veridice.

TIPOGRAFÍE, *tipografii*, s.f. **1.** Întreprindere sau atelier în care se execută tipărirea de cărți, de ziare etc.; imprimerie, tiparniță. **2.** Artă, meșteșug, procedeu de a tipări un text, o lucrare etc.

TIPOLOGÍE, *tipologii*, s.f. Studiu științific al trăsăturilor tipice sau al relațiilor reciproce dintre diversele tipuri ale unor obiecte sau fenomene. ◆ Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul trăsăturilor psihice caracteristice ale oamenilor.

TIPSÍE, *tipsii*, s.f. (Adesea fig.) Tavă mare (rotundă) de metal, uneori ornamentată artistic.

TIRÁDĂ, *tirade*, s.f. (Adesea fig.) Fragment dintr-o operă literară (dramatică) în care un personaj dezvoltă patetic, fără întrerupere, o idee.

TIRÁJ, *tiraje*, s.n. **1.** Numărul de exemplare în care se tipărește o carte sau o publicație periodică. **2.** Circula-

ţie a aerului (şi a gazelor de ardere) într-o instalaţie de încălzire cu focar, datorită diferenţei de presiune dintre două sectoare ale coşului.

TIRÁN,-Ă, *tirani,-e*, subst., adj. 1. S.m. Stăpînitor absolut al unui stat sau al unei cetăţi greceşti din antichitate (care guverna cu cruzime). ◆ Şef de stat care conduce în mod absolut, asupreşte; despot. 2. Adj., s.m. şi f. (Persoană) care încearcă să-şi impună voinţa în orice împrejurare, care asupreşte pe cei din jur; (om) crud, nemilos.

TIREOTRÓP, *tireotropi*, adj. (Anat.; în expr.) *Hormon tireotrop*, hormon secretat de lobul anterior al hipofizei, care, alături de ceilalţi hormoni secretaţi de hipofiză (gonadotropi şi adenocorticotropi), stimulează creşterea şi funcţia glandei tiroide. [Pronunţat: *-re-o-*]

TIROCALCITONÍNĂ s.f. (Biol.) Calcitonină.

TIROÍD,-Ă, *tiroide*, adj. Tiroidian. ◇ *Glandă tiroidă* (şi substantivat, f.), glandă cu secreţie internă, nepereche, la vertebrate, situată în partea anterioară a gîtului şi în faţa traheii, care, sub influenţa hormonului tireotrop, secretă hormoni iodaţi, care stimulează creşterea, metabolismul, dezvoltarea şi activitatea sistemului nervos central etc. *Cartilaj tiroid*, cartilaj format din două lame între care se prinde epiglota, situat deasupra cartilajului cricoid (cu care formează laringele); cartilaj tiroidian.

TIROIDIÁN,-Ă, *tiroidieni,-e*, adj. Care ţine de tiroidă, privitor la tiroidă; de natura tiroidei; tiroid. ◇ *Coloid tiroidian*, substanţă proteică alcătuită din foliculi glandulari ai tiroidei, pe care se fixează tiroxina, de unde este eliberată în sînge, la nevoie. [Pronunţat: *-ro-i-di-an*]

TIROXÍNĂ, *tiroxine*, s.f. Principalul hormon iodat secretat de glanda tiroidă a vertebratelor, cu acţiune de intensificare a proceselor metabolice, care stimulează creşterea normală, dezvoltarea şi activitatea sistemului nervos etc.

TÍSĂ, *tise*, s.f. Arbore din familia taxaceelor, ocrotit de lege, care creşte în zona montană, putînd atinge 1 000 de ani, înalt pînă la 15 m, cu lemn tare şi preţios, cu frunze aciculare, moi şi cu flori dispuse dioic *(Taxus baccata)*.

TISULÁR,-Ă, *tisulari,-e*, adj. Care aparţine ţesuturilor, privitor la ţesuturi. ◇ *Respiraţie tisulară*, proces de oxidoreducere care are loc în citoplasma celulelor, sub acţiunea unor enzime specifice.

TITÁN[1] s.n. Ti cu Z=22. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a IV-a, secundară, din sistemul periodic al elementelor, de culoare albă-argintie, greu fuzibil, cu activitate chimică redusă, cu proprietăţi mecanice deosebite, folosit la elaborarea unor aliaje uşoare, precum şi a unor oţeluri cu destinaţii speciale.

TITÁN[2], *titani*, s.m. Om cu putere fizică extraordinară; uriaş, gigant. ◆ Om cu calităţi extraordinare, cu o putere de muncă ieşită din comun.

TITANIFÉR,-Ă, *titaniferi,-e*, adj. (Despre minerale, minereuri şi zăcăminte ale acestora) Care conţine titan[1], bogat în titan[1].

TITHÓNIC,-Ă, *tithonici,-ce*, s.n., adj. 1. S.n. Epocă de la sfîrşitul perioadei jurasice, caracterizată prin depuneri masive de calcare albe, compacte, care formează lanţuri muntoase. 2. Adj. Care aparţine tithonicului (1), cu privire la tithonic.

TITIRÉZ, *titirezi*, s.m. Jucărie mică făcută din lemn, din os sau din metal, în formă de con cu vîrful ascuţit, care se poate roti pe o suprafaţă plană.

TÍTLU, *titluri*, s.n. **1.** Calificare căpătată de cineva într-un anumit domeniu de activitate, în urma unor studii speciale. ◆ Demnitate, funcție, titulatură deținute de cineva sau acordate cuiva; nume, denumire care corespunde acestor demnități, funcții sau titulaturi. **2.** Cuvînt sau text pus în fruntea unei lucrări sau a unei părți distincte a ei, indicînd, rezumativ sau sugestiv, cuprinsul acesteia. ◆ Lucrare editată. ◆ Partea scrisă de la începutul unui film, care indică numele filmului, realizatorii și studioul care l-au produs. **3.** (În expr.) *Titlul unui aliaj*, raportul dintre masa metalului prețios pe care îl conține un aliaj și masa totală de aliaj.

TITRÁRE, *titrări*, s.f. Operație folosită pentru determinarea unei substanțe chimice prin măsurarea volumului dintr-un reactiv dat (de concentrație cunoscută) care reacționează cantitativ cu substanța chimică respectivă, sfîrșitul reacției fiind evidențiat într-un mod oarecare (de un indicator, de apariția unui precipitat, de saltul conductivității electrice etc.).

TÎTRU, *titruri*, s.n. (Chim.) Cantitate, exprimată în grame, dintr-un element, ion sau compus chimic, conținută într-un mililitru de soluție.

TIZÍC, *tizicuri*, s.n. Un fel de turtă prismatică făcută din baligă amestecată cu paie, folosită de țărani drept combustibil sau ca material de construcție.

TÎLC, *tîlcuri*, s.n. (Pop.) Înțeles, sens, rost, semnificație (adîncă).

TÎMPLĂ[1], *tîmple*, s.f. Fiecare dintre cele două părți laterale ale capului cuprinse între ochi, urechi, frunte și obraz. ◆ Părul care acoperă aceste părți. *Tîmple cărunte.*

TÎMPLĂ[2], *tîmple*, s.f. Perete despărțitor între naos și altar, într-o biserică ortodoxă; catapeteasmă.

TÎNGUÍ, *tînguiesc*, vb. IV. Refl. A vorbi plîngîndu-se, jeluindu-se. ◆ A scoate sunete jalnice, plîngătoare.

TÎNJÍ, *tînjesc*, vb. IV. Intranz. A suferi mult din punct de vedere moral (în așteptarea realizării unei dorințe), a se consuma; a lîncezi.

TÎRG, *tîrguri*, s.n. **1.** Loc mai întins, special amenajat, într-un oraș sau la marginea unui oraș, unde se vînd și se cumpără (zilnic sau la anumite date) vite, cereale, alimente, zarzavaturi etc. **2.** Operație de vînzare și de cumpărare care are loc într-un tîrg (1); tocmeală, tîrguială. ◆ (Pop.) Învoială, acord, înțelegere. **3.** Așezare orășenească (mai mică).

TÎRLĂ, *tîrle*, s.f. Stînă (cu toate dependințele ei).

TÎRN, *tîrnuri*, s.n. Mătură mare, făcută din mărăcini sau din nuiele, cu care se mătură curțile sau străzile.

TÎRNOSÎRE, *tîrnosiri*, s.f. Ritual de sfințire și de inaugurare a unei biserici.

TOÁMNĂ, *toamne*, s.f. Anotimp care urmează după vară și precedă iarna, cuprinzînd (în emisfera boreală) intervalul dintre 23 septembrie și 22 decembrie, caracterizat prin scăderea treptată a zilelor, însemnate precipitații și veștejirea vegetației.

TOANĂ, *toane*, s.f. Capriciu.

TOAST, *toasturi*, s.n. Urare făcută la o masă în cinstea unei persoane sau a unui eveniment, însoțită de ridicarea paharului; scurt discurs ținut cu acest prilej.

TÓBĂ, *tobe*, s.f. (Tehn.) Tambur.

TOCĂ, *toc*, vb. I. Intranz. și tranz. A bate, a ciocăni, a lovi. ◆ Fig. A flecări, a sporovăi.

TOCMEÁLĂ, *tocmeli*, s.f. **1.** Discuție, tratative purtate pentru stabilirea prețului unei mărfi; tîrguială. **2.** Învoială, acord, convenție. ◆ Condiție.

TOCMÍ, *tocmesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A pune ordine; a orîndui, a aranja.

TOCOFERÓL s.m. Vitamina E.

TÓGĂ, *togi*, s.f. Mantie largă și lungă, fără mîneci, pe care o purtau romanii peste tunică, înfășurată pe corp, pornind de la umărul stîng (unde era prinsă cu o fibulă), lăsînd descoperit brațul și umărul drept.

TOI s.n. Punctul culminant al unei acțiuni sau al unui fenomen în desfășurare.

TOIÁG, *toiege*, s.n. Băț lung și drept de care se sprijină cineva la mers sau de care se servește pentru a se apăra. [Pronunțat: *to-iag*]

TÓLĂ, *tole*, s.f. Foaie de tablă (groasă) tăiată la dimensiunile necesare pentru o anumită lucrare.

TOLĂNÍ, *tolănesc*, vb. IV. Intranz. A sta culcat, a lenevi stînd culcat.

TOLERÁNT,-Ă, *toleranți,-te*, adj. (Adesea substantivat) Îngăduitor, indulgent.

TOLERÁNȚĂ, *toleranțe*, s.f. Îngăduință, indulgență.

TOLUÉN, *tolueni*, s.m. $C_6H_5CH_3$. Hidrocarbură din clasa arenelor, omolog al benzenului, existentă în țițeiuri asfaltoase și în gudroanele de la distilarea cărbunilor de pămînt, de unde se obține prin distilare fracționată, lichid incolor, inflamabil, cu miros de benzen, insolubil în apă, solubil în solvenți organici, folosită ca solvent, în unele sinteze organice de coloranți și de medicamente etc.; metilbenzen. [Pronunțat: *-lu-en*]

TOM, *tomuri*, s.n. Volum.

TOMÁTĂ, *tomate*, s.f. (Bot.; livr.) Pătlăgea roșie.

TOMBÁC s.n. Aliaj de cupru cu zinc, de culoare roșiatică, folosit la fabricarea unor sîrme, table etc.

TON[1], *toni*, s.m. Pește mare marin teleostean răpitor, asemănător cu pălămida, care ajunge la 3—4 m lungime și la greutatea de pînă la 300 kg *(Thunnus thynnus)*.

TON[2], *tonuri*, s.n. 1. Sunet simplu produs de o sursă care vibrează (sinusoidal) în timp; interval între două sunete (muzicale) situate la o distanță de o secundă mare; sunet reprezentînd cea mai mare distanță dintre treptele alăturate ale gamei. 2. Grad de luminozitate a unei culori; nuanță a unei culori. 3. Atmosferă specifică rezultată din cuprinsul unei opere literare; notă dominantă a stilului sau a vorbirii cuiva.

TONÁJ, *tonaje*, s.n. Masă sau greutate a unui corp, exprimată în tone. ◆ Greutate maximă de încărcătură pe care o poate suporta un vagon sau un autocamion.

TONALITÁTE, *tonalități*, s.f. 1. (Muz.) Ansamblul legilor care stau la baza gamelor. 2. Trăsătură dominantă, notă specifică a unei opere (literare).

TÓNĂ, *tone*, s.f. Unitate de măsură a masei, egală cu 1 000 de kg; se notează: *t*.

TÓNIC,-Ă, *tonici,-ce*, adj. 1. (Despre vocale sau silabe) Care poartă accentul, pe care cade accentul. 2. Care are proprietatea de a fortifica un organism; întăritor, fortifiant, tonifiant. ◇ (Fiziol.) *Contracție tonică*, contracție datorită căreia capacitatea intestinală se adaptează la cantitatea de alimente primite. 3. Fig. Care are calitatea de a reda sau de a intensifica energia, optimismul, entuziasmul.

TONOFIBRÍLĂ, *tonofibrile*, s.f. Formație fibrilară ce leagă celulele între ele, cu ajutorul unei substanțe amorfe care le cimentează.

TÓNUS, *tonusuri*, s.n. (Fiziol.; în expr.) *Tonus muscular*, a) stare permanentă de ușoară contracție a mușchilor unui organism sănătos, aflat în stare de repaus; b) stare permanentă de excitație, în condiții de repaus, a

centrilor nervoşi. ◆ Fig. Energie, vigoare.

TOPÁZ, *topaze*, s.n. Silicat natural de aluminiu cu fluor, cristalizat în sistemul rombic, de obicei de culoare galbenă transparentă, folosit ca piatră preţioasă.

TOPÉNIE, *topenii*, s.f. (Fam.) Prăpăd, dezastru.

TOPÍ, *topesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A trece sau a face ca un corp să treacă, prin încălzire, din starea solidă în stare lichidă; a (se) lichefia.

TOPÍRE, *topiri*, s.f. Trecere a unui corp din stare solidă în stare lichidă, prin încălzire pînă la o anumită temperatură; fuziune.

TOPITÚRĂ, *topituri*, s.f. **1.** Lichid obţinut prin topirea unei substanţe care este solidă la temperatura obişnuită. ◆ (Ind.) Metal lichid dintr-un cuptor de topit în timpul unui ciclu de topire sau de elaborare. **2.** (Geol.) Magmă.

TOPOGRAFÍE s.f. Ramură a geodeziei avînd ca obiect tehnica măsurătorilor unei porţiuni a scoarţei terestre, determinarea poziţiei elementelor ei pe suprafeţe mici, precum şi tehnica reprezentării grafice sau numerice a suprafeţelor măsurate, în scopul întocmirii de hărţi şi de planuri. ◆ Descriere amănunţită a unui loc sub raportul aşezării, configuraţiei etc. ◆ Mod în care sînt dispuse în spaţiu elementele unui ansamblu.

TOPOMETRÍE s.f. Ramură a topografiei avînd ca obiect tehnica măsurătorilor şi a calculelor necesare pentru întocmirea hărţilor şi a planurilor.

TOPORÁŞ, *toporaşi*, s.m. Numele mai multor plante erbacee cu flori albastre-violete, rar roşietice sau albe; viorea, călţunaş, tămîioară *(Viola)*.

TOPTÁN s.n. (Pop.; în loc.) *Cu toptanul*, (care este) în cantitate mare, cu ridicata, cu grămada, angro; (care este) foarte mult, din belşug.

TORACÁL,-Ă, *toracali,-e*, adj. Care aparţine toracelui, din regiunea toracelui; toracic. ◇ *Curbură toracală*, curbură din regiunea toracică a coloanei vertebrale, la om. *Vertebră toracală*, una dintre cele 12 vertebre ale regiunii toracale, care se deosebeşte de celelalte vertebre prin aceea că are faţete de articulare pentru coaste.

TORÁCE, *torace*, s.n. **1.** Cavitate în corpul vertebratelor, cuprinsă între gît şi abdomen, care conţine principalele organe ale sistemelor circulator şi respirator; cavitate toracică, cuşcă toracică, (pop.) coşul-pieptului. **2.** Cel de al doilea segment, la majoritatea insectelor, de care sînt prinse picioarele şi, la unele dintre ele, şi aripile.

TORÁCIC,-Ă, *toracici,-ce*, adj. Care aparţine toracelui, din regiunea toracelui; toracal. ◇ *Cavitate* (sau *cuşcă*) *toracică*, torace.

TORÉNT, *torente*, s.n. Apă curgătoare (de munte) cu debit nestatornic, care apare în urma ploilor mari sau după topirea bruscă a zăpezii şi care curge vijelios pe povîrnişurile munţilor sau ale dealurilor, avînd o forţă mare de eroziune.

TORENŢIÁL,-Ă, *torenţiali,-e*, adj. (Despre ape curgătoare) Care are curs vijelios, creşteri bruşte şi mare putere de distrugere. ◆ Care are debit mare şi durată scurtă. [Pronunţat: *-ţi-al*]

TORÍD,-Ă, *torizi,-de*, adj. (Livr.) Excesiv de cald; arzător, dogoritor.

TÓRIU s.n. Th cu Z=90. Element chimic cu caracter metalic, din grupa actinidelor, radioactiv, de densitate mare, greu fuzibil, ductil, reactiv din punct de vedere chimic.

TOROPEÁLĂ, *toropeli*, s.f. Căldură mare; arşiţă, dogoare, zăpuşeală; senzaţie de moleşeală pe care o provoacă această căldură.

TOROPÍT,-Ă, *toropiți,-te*, adj. Moleșit, amețit, amorțit (de somn, de căldură etc.).

TORR, *torri*, s.m. (Fiz.) Simbol *Torr*. Unitate de măsură a presiunii, egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm la temperatura de 0°C.

TORSIÚNE, *torsiuni*, s.f. Deformare a corpurilor solide care se realizează prin deplasarea relativă a două secțiuni paralele și transversale ale corpului; răsucire. [Pronunțat: *-si-u-*]

TÓRȚĂ, *torțe*, s.f. Facă.

TOTÁL,-Ă, (1) *totali,-e*, adj., (2) *totaluri*, s.n. 1. Adj. Care cuprinde totul; complet. ◇ (Mat.) *Suprafață totală* (a unui corp geometric), suprafața-reuniune a suprafețelor laterală și a (ale) bazei (bazelor) corpului considerat. 2. S.n. Sumă rezultată dintr-o adunare.

TOTALITÁR,-Ă, *totalitari,-e*, adj. (Despre state, regimuri și concepții politice) Care aplică sau preconizează dictatura unei minorități (majoritatea populației fiind lipsită de drepturi și de libertăți).

TOTALITARÍSM s.n. Regim sau concepție politică totalitară, caracterizate prin dominația neîngrădită a unei minorități, care suprimă toate drepturile și libertățile democratice și reglementează toate domeniile vieții publice (și chiar private) ale cetățenilor folosindu-se de mijloacele constrîngerii violente, brutale.

TOTÉM, *totemuri*, s.n. Animal, plantă sau, rar, obiect considerate de unele triburi primitive ca strămoș și protector al populației respective și venerate ca atare.

TOVĂRĂȘ,-Ă, *tovarăși,-e*, s.m. și f. 1. Persoană considerată în raport cu alta, de care este legată prin viața sau prin activitatea dusă în comun sau prin lupta pentru aceeași cauză. 2. Termen folosit între oamenii muncii cînd se adresează unul altuia sau cînd vorbesc despre un al treilea. 3. Epitet dat unei ființe (de obicei, animal) care însoțește pe cineva (în mod constant); ființă credincioasă cuiva.

TÓXIC,-Ă, *toxici,-ce*, adj., s.n. 1. Adj. Care poate intoxica, otrăvi; otrăvitor. 2. S.n. Otravă.

TOXIINFÉCȚIE, *toxiinfecții*, s.f. Infecție acută provocată de consumarea unor alimente contaminate cu microorganisme și cu toxinele lor și manifestată prin dureri gastrointestinale, febră, slăbire etc. [Pronunțat: *-xi-in-*]

TOXÍNĂ, *toxine*, s.f. Substanță organică, mai frecvent proteică, cu acțiune toxică, produsă de unele organisme vegetale sau animale (virusurile, bacteriile, ciupercile etc.).

TRAC s.n. Stare emotivă de care sînt cuprinse unele persoane (mai ales artiștii), în momentul apariției lor în fața publicului.

TRACI s.m. pl. Populație desprinsă din grupul de populații indo-europene, la sfîrșitul mileniului II î.e.n., care locuia un vast teritoriu aflat între Carpații Păduroși și Munții Balcani și de la Dunăre pînă la țărmurile Mării Egee, Mării Negre și Mării Adriatice, din care făceau parte geții, moesii, odrizii, tribalii etc.

TRÁCTUS, *tractusuri*, s.n. (Anat.) Ansamblu de fibre, de țesuturi sau de organe care se leagă, se succedă, alcătuind un sistem.

TRACȚIÚNE, *tracțiuni*, s.f. Mod de deplasare a unui vehicul, a unui sistem tehnic etc. prin tragere cu ajutorul unei forțe exterioare (animale sau mecanice); forță care pune în mișcare un vehicul. [Pronunțat: *-ți-u-*]

TRADE-UNIONÍSM s.n. Curent oportunist în mișcarea muncitorească, apărut în Anglia, în a doua jumătate a sec. XIX, răspîndit într-o serie de țări din Europa și în S.U.A., caracte-

rizat prin ideea limitării sarcinilor clasei muncitoare la lupta pentru cucerirea unor revendicări în cadrul orînduirii capitaliste, fără schimbarea bazelor ei economice și politice. [Pronunțat: *treid-iu-ni-o-*]

TRADÍȚIE, *tradiții*, s.f. Ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind, pentru fiecare grup social, trăsătura lui specifică. ◆ Obicei, uzanță. ◆ Informație (reală sau legendară) privitoare la fapte ori la evenimente din trecut, transmisă pe cale orală.

TRADIȚIONÁL,-Ă, *tradiționali,-e*, adj. Care s-a păstrat prin tradiție, care ține de tradiție; obișnuit. [Pronunțat: *-ți-o-*]

TRADIȚIONALÍSM s.n. Atașament (exagerat) față de tradiție, de trecut; atitudine determinată de acest atașament. ◆ (În cultură și în literatură) Tendință excesivă spre folclor, istorie și cultură primitivă, care respinge modernismul; supraevaluare a tradiției. [Pronunțat: *-ți-o-*]

TRADUCTÓR, (1) *traductoare*, s.n., (2) *traductori*, s.m. 1. S.n. Dispozitiv ce stabilește o corespondență între valorile unei mărimi fizice de o anumită natură și valorile altei mărimi fizice, de altă natură, utilizat în tehnică, electricitate și telecomunicații. ◆ Aparat folosit pentru a transpune combinațiile de semnale electrice în caracterele tipografice (literale) corespunzătoare. 2. S.m. Nume dat epiteliilor senzoriale care recepționează excitațiile din mediul extern, transformîndu-le în influx nervos și transmițîndu-le terminațiilor nervoase care înconjură celulele senzoriale.

TRAFÍC, *traficuri*, s.n. 1. Totalitatea transporturilor de mărfuri sau de persoane care se fac pe o anumită cale (sau pe toate căile) de comunicație, cu anumite mijloace de transport, într-un interval de timp și în condiții precizate. 2. Totalitatea legăturilor de telecomunicație stabilite într-un anumit interval de timp și în anumite condiții tehnice.

TRAFICÁNT,-Ă, *traficanți,-te*, s.m. și f. Persoană care face comerț ilicit.

TRAFORÁJ, *traforaje*, s.n. Decupare, cu ajutorul unui ferăstrău special, a unor piese sau a unor figuri artistice desenate pe o placă subțire de lemn, de metal etc. ◆ Unelte folosite în acest scop.

TRAGEDÍE, *tragedii*, s.f. 1. Specie a genului dramatic care abordează, de obicei, teme din istorie sau din legende, cu caractere puternice, cu conflicte violente între pasiuni omenești, care provoacă sentimente de groază și de milă, cu deznodămînt nefericit. 2. Fig. Întîmplare zguduitoare, nenorocire mare; catastrofă.

TRÁGIC,-Ă, *tragici,-ce*, adj., s.m. 1. Adj. Care aparține tragediei, care se referă la tragedie, cu caracter de tragedie. ◆ (Substantivat, n. art.) Categorie a esteticii exprimînd un conflict al cărui deznodămînt este înfrîngerea sau pieirea, în urma unor împrejurări vitrege, a unor personaje virtuoase, a unor idealuri sau a unor categorii sociale valoroase. ◆ Fig. Zguduitor, jalnic, nenorocit. 2. S.m. (Rar) Autor de tragedii.

TRAGICOMEDÍE, *tragicomedii*, s.f. Specie a genului dramatic cu subiect emoționant, cu conflicte grave întrerupte de incidente comice, și cu deznodămînt fericit.

TRAGICÓMIC,-Ă, *tragicomici,-ce*, adj. Care aparține tragicomediei, care se referă la tragicomedie. ◆ Fig. Care reprezintă un amestec de elemente tragice și comice (în viață).

TRAGÍSM s.n. Caracter grav, tragic; situație tragică.

TRAHEÁL,-Ă, *traheali,-e*, adj. Care aparţine traheii, privitor la trahee, propriu, caracteristic traheii; trahean. ◇ *Aparat* (sau *sistem*) *traheal*, aparat respirator, la unele artropode, alcătuit dintr-un fel de tuburi foarte ramificate. [Pronunţat: *-he-al*]

TRAHÉE, *trahei*, s.f. **1.** Tub fibrocartilaginos al aparatului respirator, la vertebrate, care serveşte la dirijarea aerului inspirat către plămîni şi la eliminarea aerului din plămîni în mediul extern. **2.** Organ respirator, la insecte, ale cărui ramificaţii ajung la organe şi la ţesuturi, asigurînd transportul direct al oxigenului la celulele corpului. **3.** Vas lemnos capilar, cilindric, la plante, alcătuit din celule dispuse cap la cap, cu membrana resorbită, prin care circulă apa şi sărurile minerale. [Pronunţat: *-he-e*]

TRAHEÍDĂ, *traheide*, s.f. Vas lemnos format dintr-o singură celulă îngustă şi uşor alungită, cu pereţii îngroşaţi şi lignificaţi, iar la capete cu îngustări care fac ca apa să circule mai încet decît în trahee.

TRAHÍT, *trahite*, s.n. Rocă vulcanică de formaţie recentă, similară sienitului, cu structură porfirică, textură fluidală, de culoare cenuşie deschis, cu nuanţe gălbui sau brune-roşcate, masivă şi dură, folosită ca piatră de construcţie, la pavaje, drumuri etc.

TRAI s.n. **1.** Viaţă, existenţă. ◇ *Mod de trai*, ansamblul condiţiilor materiale şi spirituale specifice vieţii unui grup social, unei societăţi. **2.** Viaţă bună, fericită şi îmbelşugată; desfătare, petrecere. **3.** Convieţuire.

TRAIECTÓRIE, *traiectorii*, s.f. Curbă descrisă de un mobil în decursul mişcării sale. ◆ Reprezentare grafică a acestei curbe. [Pronunţat: *tra-iec-*]

TRÁISTĂ, *traiste*, s.f. **1.** (Bot.; în expr.) *Traista-ciobanului*, plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze lungi, crestate, dispuse în rozetă, cu flori mici albe şi cu fructe triunghiulare, foarte răspîndită, folosită în medicină *(Capsella bursa pastoris)*. **2.** (Geogr.; în expr.) *Traistă goală*, austru.

TRANDAFÍR, *trandafiri*, s.m. **1.** Nume dat unor specii de plante perene sau de arbuşti ornamentali din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase, cu frunze compuse, cu flori divers colorate şi plăcut mirositoare, folosite mult în industria parfumurilor *(Rosa)*. **2.** (Zool.; în expr.) *Trandafir-de-mare*, actinie.

TRANSAMINÁRE, *transaminări*, s.f. (Biol.) Transfer reversibil al grupei amino către diverşi aminoacizi, care constituie o reacţie chimică foarte importantă în metabolismul general al organismelor.

TRANSBORDÁ, *transbordez*, vb. I. Tranz. A transporta mărfurile sau oamenii dintr-un tren în altul sau de pe o navă pe alta (continuînd călătoria). ◆ A trece vagoanele sau locomotiva unui tren de pe o linie pe alta, cînd cele două linii nu au legătură directă. ◆ Refl. A schimba trenul sau alt vehicul, cînd circulaţia pe un drum s-a întrerupt într-un anumit loc.

TRANSCARPÁTIC,-Ă, *transcarpatici,-ce*, adj. Care se află dincolo de munţii Carpaţi (în raport cu Muntenia şi cu Moldova); de peste Carpaţi.

TRANSCENDÉNT,-Ă, *transcendenţi, -te*, adj. **1.** Care se ridică dincolo de limita sau de nivelul dat; care nu ţine de o clasă de obiecte, ci presupune un principiu exterior şi superior acesteia. **2.** (Mat.) Care foloseşte calculul diferenţial şi integral. ◇ *Număr transcendent*, număr iraţional care nu poate fi rădăcină a unei ecuaţii algebrice cu coeficienţi raţionali.

TRANSCENDENTÁL,-Ă, *transcendentali,-e*, adj. (În filozofia lui Kant) Care se referă la formele apriorice ale cunoaşterii; care premerge experienţei şi o condiţionează. ◆ Care (se consi-

derâ, se presupune că) este deasupra lumii reale.

TRANSCRÍPȚIE, *transcripții*, s.f. (Biol.) Proces de transferare a informației genetice conținută în catena A.D.N. într-o secvență complementară de A.R.N. mesager.

TRANSDÚCȚIE, *transducții*, s.f. (Biol.) Proces prin care bacteriofagii temperați realizează transferul de informație genetică de la o bacterie donatoare la o bacterie receptor.

TRANSFERÁ, *transfér*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) muta (cu serviciul) de la o instituție la alta, fără desfacerea contractului de muncă. 2. Tranz. A face un schimb, o trecere de energie, de căldură etc. de la un sistem la altul.

TRANSFIGURÁ, *transfigurez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) schimba (în mod esențial) expresia, înfățișarea, forma, conținutul, caracterul, natura, starea de spirit. ◆ A (se) transforma.

TRANSFIGURÁRE, *transfigurări*, s.f. Faptul de *a (se) transfigura;* procedeu specific artei și literaturii prin care elementele realității exterioare, filtrate prin capacitatea creatoare a artistului, se transformă într-o realitate nouă, concretizată în opera de artă.

TRANSFORMÁRE, *transformări*, s.f. 1. (Fiz.; în expr.) *Transformare de stare*, trecere a unui gaz dintr-o stare de echilibru, caracterizată de anumite valori ale parametrilor de stare, în altă stare de echilibru, caracterizată prin alte valori ale parametrilor de stare. *Transformare izobară*, transformare de stare în care presiunea rămîne constantă. *Transformare izocoră*, transformare de stare în care volumul rămîne constant. *Transformare izotermă*, transformare de stare în care temperatura rămîne constantă. *Transformare adiabatică*, transformare de stare în care gazul nu schimbă căldură cu mediul exterior. 2. Ansamblu de stări succesive prin care evoluează un sistem fizico-chimic, cînd variază una sau mai multe dintre mărimile care îl caracterizează.

TRANSFORMATÓR,-OÁRE, *transformatori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care transformă, preface, preschimbă. 2. S.n. Aparat care transformă energia, tensiunea etc. unui sistem fizic în energia, tensiunea etc. altui sistem fizic, cu modificarea unor mărimi (tensiunea, intensitatea etc.), în funcție de nevoile consumatorului.

TRANSFÚZIE, *transfuzii*, s.f. Introducere, în scop terapeutic, a unei cantități de sînge sau de plasmă sangvină în venele unui bolnav.

TRANSGRESIÚNE, *transgresiuni*, s.f. (Geol.; în expr.) *Transgresiune marină*, proces de înaintare a apelor marine spre uscat, pe suprafețe mari, ca efect al mișcării epirogenetice negative a scoarței terestre. [Pronunțat: *-si-u-*]

TRANSHUMÁNȚĂ, *transhumanțe*, s.f. Migrația periodică a păstorilor și a turmelor, în funcție de anotimpuri, pentru asigurarea hranei animalelor.

TRANSLÁȚIE, *translații*, s.f. (Mat.) 1. Deplasare a unei figuri plane sau a unui corp astfel încît toate punctele figurii sau ale corpului să aibă în orice moment viteze egale și punctele să descrie traiectorii paralele (identice). 2. Transformare geometrică punctuală, determinată de un vector $\vec{v}$ (numit vector director), astfel încît unui punct P din spațiu să-i corespundă punctul P', iar $\overrightarrow{PP'}$ și $\vec{v}$ să fie echivalente.

TRANSLUCÍD,-Ă, *translucizi,-de*, adj. (Despre corpuri, medii, suprafețe etc.) Care este parțial transparent, putînd fi străbătut de un fascicul de radiații electromagnetice, mai ales de un fascicul de raze de lumină, pe care le împrăștie parțial, astfel încît, privind prin corpul sau prin mediul respectiv, nu pot fi distinse contururile sau detaliile obiectelor aflate de partea opusă.

TRANSMÍSI(ÚN)E, *transmisi(un)i*, s.f. Proces prin care se realizează trecerea semnalelor purtătoare de informație de la un punct la altul al spațiului.

TRANSMUTĂ, *transmút*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) schimba dintr-un loc în altul; a (se) deplasa.

TRANSMUTÁȚIE, *transmutații*, s.f. Fenomen de transformare a unui element chimic în altul printr-o dezintegrare radioactivă sau printr-o reacție nucleară.

TRANSPARÉNT,-Ă, *transparenți,-te*, adj. 1. (Despre corpuri, medii, suprafețe) Care poate fi străbătut de radiații electromagnetice (mai ales de lumină), fără ca acestea să fie absorbite sau difuzate; prin care se poate vedea clar, care lasă să se vadă clar contururile și detaliile obiectelor aflate de partea opusă; străveziu. ◆ Fig. Diafan, subțire, delicat. 2. Fig. Care poate fi ușor înțeles sau ghicit; limpede, clar.

TRANSPIRÁȚIE, *transpirații*, s.f. 1. Proces fiziologic de eliminare, la plante, a apei, sub formă de vapori, prin frunze, asigurînd transportul continuu al apei cu săruri minerale de la rădăcină spre frunze. 2. Proces de eliminare, la animale, a vaporilor de apă și a secrețiilor glandelor sudoripare. ◆ (Concr.) Secreție eliminată prin porii pielii, prin transpirație (2); sudoare, năduşeală.

TRANSPÓRT, *transporturi*, s.n. (La pl.) Ramură a economiei naționale care cuprinde totalitatea mijloacelor rutiere, aeriene și navale care asigură circulația bunurilor și a persoanelor; (și la sg.) circulație a bunurilor și a persoanelor cu un mijloc de locomoție.

TRANSPORTÓR,-OÁRE, *transportori,-oare*, adj., s.n. 1. Adj. Care transportă, care duce, care cară (printr-un sistem continuu). 2. S.n. Utilaj folosit pentru transportul continuu al materialelor.

TRANSPOZÍȚIE, *transpoziții*, s.f. (Rar) Transpunere, schimbare. ◆ (Mat.) Permutare a două litere într-o formulă. ◆ (Chim.) Schimbare a poziției unor atomi sau a unor radicali dintr-o moleculă a unei substanțe (care determină formarea unui nou compus).

TRANSURÁNIC,-Ă, *transuranici,-ce*, adj. (Despre elemente chimice) Care are numărul atomic mai mare decît al uraniului, este situat în sistemul periodic al elementelor dincolo de uraniu și se obține prin bombardarea atomilor altor elemente.

TRANSVAZÁRE, *transvazări*, s.f. Operație de trecere a unui lichid sau a unui material pulverulent dintr-un recipient în altul printr-un mijloc oarecare (turnare, pompare, sifonare etc.).

TRANSVÉRS,-Ă, *transverse*, adj. (Anat.; în expr.) *Apofiză transversă*, fiecare dintre apofizele pereche situate lateral pe vertebre, care servește pentru inserția mușchilor. *Colon transvers*, partea superioară a colonului, mobilă, situată între colonul ascendent și colonul descendent.

TRANSVERSÁL,-Ă, *transversali,-e*, adj., s.f. 1. Adj. Care are direcția perpendiculară pe lungimea unui corp, a unei suprafețe; care taie ceva de-a curmezișul. 2. S.f. (Mat.) (Pentru două sau mai multe drepte) Secantă.

TRANȘÁNT,-Ă, *tranșanți,-te*, adj. Care nu admite alternativa; categoric, hotărît, ferm.

TRANȘÉE, *tranșee*, s.f. Șanț adînc, uneori întărit și apărat de o rețea de sîrmă ghimpată, folosit în război ca adăpost. [Pronunțat: *-șe-e*]

TRANZÁCȚIE, *tranzacții*, s.f. Convenție, înțelegere între două sau mai multe părți, prin care se transmit anumite drepturi, se face un schimb

comercial etc. ◆ P. gener. Înțelegere, învoială, acord.

TRANZACȚIONÁ, *tranzacționez*, vb. I. Tranz. A aranja, a trata o afacere, o tranzacție, a încheia un schimb. [Pronunțat: *-ți-o-*]

TRANZISTÓR, *tranzistoare*, s.n. 1. Dispozitiv având proprietățile unei triode, format din trei domenii semiconductoare și servind ca amplificator de putere. 2. Aparat de radio portativ prevăzut cu tranzistoare (1).

TRÁNZIT, *tranzituri*, s.n. 1. Trecere a unui tren sau a unui călător printr-o stație sau printr-o țară, fără alte staționări sau operații în afară de cele strict necesare pentru schimbări de direcție și de încrucișări. 2. (Fiziol.; în expr.) *Tranzit digestiv*, drum parcurs de alimente prin tubul digestiv, din momentul introducerii lor în gură pînă la absorbția elementelor asimilate și eliminarea resturilor.

TRANZITÍV,-Ă, *tranzitivi,-e*, adj., s.n. 1. Adj., s.n. (Gram.) (Verb) a cărui acțiune se răsfrînge direct asupra unui obiect. 2. Adj. (Mat.) Care are însușirea de tranzitivitate (2).

TRANZITIVITÁTE s.f. 1. (Gram.) Proprietate a unor verbe de a fi tranzitive (1). 2. (Mat.) Proprietate a unei relații binare R între elementele unei mulțimi, astfel încît dacă x R y și y R z, atunci x R z, oricare ar fi x, y, z din mulțimea dată.

TRANZITÓRIU,-IE, *tranzitorii*, adj. Care face trecerea de la o stare la alta; de tranziție; intermediar. ◆ (Despre funcționarea unui sistem) Caracterizat prin variația în timp a cel puțin unei mărimi.

TRANZÍȚIE, *tranziții*, s.f. Trecere (lentă sau bruscă) de la o stare, de la o situație, de la o idee la alta.

TRANZIȚIONÁL, *tranziționale*, adj. (Chim.; în expr.) *Element* (sau *metal*) *tranzițional*, element (sau metal) la care electronul distinctiv ocupă un substrat *d*, aparținînd unui strat electronic inferior. [Pronunțat: *-ți-o-*]

TRAPÉZ, *trapeze*, s.n. (Mat.) Patrulater cu două laturi opuse paralele și cu celelalte două neparalele.

TRASÉU, *trasee*, s.n. Drum, cale, itinerar pe care le parcurge cineva pe jos, călare, cu un vehicul, în mod permanent sau temporar.

TRASÓR, *trasori*, s.m. (Fiz.) Izotop radioactiv cu ajutorul căruia se pot studia și controla procese inaccesibile altor metode de investigare, prin detectarea radiațiilor emise în timpul circulației sale în sistemul cercetat.

TRATÁ, *tratez*, vb. I. Tranz. A supune fonta unui tratament special prin retopire, în cuptoare Martin, pentru a obține oțel cu rezistență mărită.

TRATAMÉNT, *tratamente* s.n. 1. Operație sau ansamblu de operații mecanice, termice, electrice, chimice etc. efectuate, la rece sau la cald, superficial sau în adîncime, asupra unui material, pentru a obține modificări de calitate, de formă, de structură etc., în scop industrial, economic sau științific. ◇ *Tratament chimic*, ansamblu de operații prin care se modifică unele proprietăți ale unui material sau prin care se sterilizează un material sau un produs (în scopul dezinfectării sau al conservării lor). *Tratament mecanic*, ansamblu de operații de deformare plastică aplicat metalelor, pentru modificarea structurii lor cristaline și, ca urmare, și a unor proprietăți fizico-mecanice (rezistența mecanică, duritatea etc.). *Tratament termic*, ansamblu de operații constînd în încălziri și în răciri, la temperaturi și cu viteze convenabil alese, aplicate metalelor și, în special, oțelurilor, în scopul obținerii unor structuri cu proprietăți favorabile dorite. 2. Îngrijire medicală.

TRATÁRE, *tratări*, s.f. Operație de adăugare a unui reactiv la o substanță, pentru a produce o reacție chimică.

TRATĂT, *tratate*, s.n. 1. Înțelegere scrisă încheiată între două sau mai multe state, în vederea determinării, într-un anumit domeniu, a drepturilor și a obligațiilor părților contractante sau în scopul stabilirii unor norme juridice; acord internațional, convenție internațională. 2. Lucrare cu caracter special, în care sînt expuse, metodic, problemele fundamentale ale unei discipline.

TRATATÍVE s.f. pl. Schimb de păreri, discuții, negocieri purtate între două sau mai multe părți (state) interesate, cu scopul de a se ajunge la o înțelegere, la un acord.

TRAUMATÍSM, *traumatisme*, s.n. 1. Leziune suferită de un organism viu prin loviri violente, tăieturi, înțepături etc.; traumă. ◆ Ansamblul tulburărilor de ordin local și general care apar în urma acțiunii unui agent extrem de violent; șoc traumatic. 2. Stare psihică patologică a unui organism care, nemaiputînd să suporte o excitație excesivă, nu mai reacționează în nici un fel, devenind insensibil la orice act excitant.

TRÁUMĂ, *traume*, s.f. 1. Traumatism (1). 2. Emoție violentă care modifică structura psihică a unui individ, sensibilizîndu-l excesiv la alte emoții de același fel, astfel încît acesta nu mai reacționează normal.

TRAVÁLIU, *travalii*, s.n. (Fiz.; ieșit din uz) Lucru mecanic. ◆ Lucru, muncă.

TRAVERSÁ, *traversez*, vb. I. Tranz. 1. A trece de pe o parte (a unui loc, a unui drum, a unui rîu, a unui lac) pe cealaltă parte; a trece peste... 2. Fig. A trăi, a simți, a suporta ceva (o anumită vreme).

TRAVÉRSĂ, *traverse*, s.f. Grindă de fier, de lemn, de beton armat etc., așezată transversal pe axa longitudinală a unei construcții sau a unui sistem tehnic și folosită ca piesă de rezistență la construirea scheletului unei clădiri, al unui pod, al unei mașini etc.

TRAVERTÍN s.n. Tuf calcaros compact de depunere recentă, de culoare albă-cenușie, uneori albă-gălbuie, care se poate lustrui ca marmura, folosit ca piatră de construcție, piatră ornamentală etc.

TRAVESTÍ[1], *travestiuri*, s.n. 1. Interpretare a unui rol masculin de către o femeie sau a unui rol feminin de către un bărbat. 2. Fig. Deghizare, mască.

TRAVESTÍ[2], *travestesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) deghiza.

TRĂÍRE, *trăiri*, s.f. 1. Faptul de a trăi, de a exista; viețuire. 2. Proces sufletesc, experiență sufletească (simțite cu intensitate).

TRĂIRÍSM s.n. Curent idealist, voluntarist și iraționalist din filozofia românească, dintre cele două războaie mondiale, care, proclamînd primatul instinctelor oarbe, al inconștientului asupra rațiunii, susținea că nu se poate ajunge la cunoașterea diferitelor aspecte și fenomene ale vieții decît prin trăirea mistică. [Pronunțat: *tră-i-*]

TRĂSNET, *trăsnete*, s.n. (Met.) Descărcare electrică sub formă de scînteie, însoțită de o lumină vie și de un zgomot puternic (tunet), care are loc între doi nori, între un nor și pămînt sau între un nor și un obiect de pe pămînt.

TREBUÍNȚĂ s.f. (Fil.) Categorie a determinismului social care exprimă raportul dintre factorii obiectivi și cei subiectivi, între legitate și activitatea oamenilor.

TRECĂTOÁRE, *trecători*, s.f. Regiune joasă între doi munți, pe unde se strecoară un drum sau o șosea, care permite trecerea mai ușoară dintr-o parte în alta a muntelui; pas.

TRÉCERE, *treceri*, s.f. (În expr.) *Trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative*, lege principală a dialecticii, care guvernează raportul dintre cantitate şi calitate în procesul dezvoltării, explicînd forma, mecanismul, modalitatea în care are loc mişcarea, dezvoltarea în domeniul naturii, societăţii şi gîndirii, dezvăluind faptul că, la un anumit grad de acumulare sau, uneori, de diminuare, de compensare, schimbările cantitative treptate, uneori imperceptibile, duc, prin depăşirea măsurii obiectului sau procesului, la schimbări radicale, la transformarea calităţii obiectului sau fenomenului. *Trecerea de la capitalism la socialism*, procesul dialectic specific perioadei de început a revoluţiei socialiste, caracterizat prin transformări profunde sociale, economice, politice, spirituale avînd ca rezultat făurirea bazei tehnico-materiale a socialismului, formarea relaţiilor de producţie socialiste, cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, lichidarea claselor exploatatoare, a exploatării omului de către om, întronarea egalităţii depline între membrii societăţii şi înfăptuirea democraţiei socialiste. *Trecerea de la socialism la comunism*, procesul obiectiv de creare a condiţiilor economice, sociale, politice şi spirituale necesare pentru construirea comunismului, cea mai înaltă formă de organizare a vieţii economice şi sociale, ţelul final al luptei revoluţionare a oamenilor muncii.

TRECÚT adj. (Gram.; în expr.) *Timpul trecut* (şi substantivat, n.), timp verbal care exprimă o acţiune anterioară momentului vorbirii.

TREFILÁRE, *trefilări*, s.f. Operaţie de tragere, sub formă de sîrmă, a unui metal, prin trecerea lui forţată printr-o filieră; trefilat.

TREI num. card. Număr natural care are, în numărătoare, locul între doi şi patru şi care se indică prin cifra 3 (sau III). ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.

TREMATÓD, *trematode*, s.n. (La pl.) Clasă de viermi platelminţi, paraziţi, caracterizaţi prin existenţa pe corp a unor orificii cu ventuze pentru fixare; (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă.

TRÉMĂ, *treme*, s.f. **1.** Orificiu bucо-anal, la viermii platelminţi, clasa trematodelor, înconjurat cu o ventuză. **2.** Orificiu cloacal, la mamiferele ovipare, ordinul monotremelor.

TREN s.n. (Fiz.; în expr.) *Tren de unde*, grup de unde rezultate prin suprapunerea unor unde armonice de frecvenţe şi de amplitudini apropiate.

TREPĂDÚŞ, *trepăduşi*, s.m. Persoană fără astîmpăr, care aleargă încoace şi încolo (agitîndu-se pentru treburile altora). ◆ Fig. Om fără demnitate, lipsit de personalitate, care se pune în serviciul altuia pentru treburi mărunte, adesea înjositoare.

TREPIDÁNT,-Ă, *trepidanţi,-te*, adj. Plin de mişcare, de emoţie, de tensiune; agitat.

TREPIDĂŢIE, *trepidaţii*, s.f. **1.** Mişcare oscilatorie continuă, în general pe direcţie verticală, cu amplitudine mică şi cu frecvenţă mare, a unui sistem tehnic (maşină, vehicul etc.), în cursul funcţionării lui. **2.** Fig. Agitaţie, neastîmpăr.

TRESĂLTÁ, *tresált*, vb. I. Intranz. A tresări, a vibra de emoţie, a se bucura foarte tare.

TRÉSTIE, *trestii*, s.f. Plantă erbacee care creşte pînă la 4—5 m înălţime, cu tulpina avînd numeroase noduri, cu frunze lungi verzi-albăstrui şi cu flori galbene-verzui, dispuse în spice, a cărei tulpină este folosită la împletituri, îngrădituri etc. (*Arundo donax*). ◇ *Trestie de zahăr*, plantă er-

bacee din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și puternică, cu frunze lungi și înguste, cu inflorescența un panicul, cultivată în țările tropicale ca plantă industrială pentru fabricarea zahărului (*Saccharum officinale*).

TREZORERÍE, *trezorerii*, s.f. **I.** Oficiu al unui stat unde se păstrează și se administrează tezaurul public. **2.** Administrare a tezaurului public.

TRIÁDĂ, *triade*, s.f. Reunire de trei elemente care formează împreună o unitate. ◆ (În dialectica idealistă hegeliană) Ansamblu compus din *teză* (afirmație, poziție), *antiteză* (negație, opoziție) și *sinteză* (negare a negației, compoziție). [Pronunțat: *tri-a-*]

TRIÁJ, *triaje*, s.n. Faptul de a tria, de a selecta. [Pronunțat: *tri-aj*]

TRIALÓG, *trialoguri*, s.n. (Rar) Conversație între trei persoane. [Pronunțat: *tri-a-*]

TRIANGULÁȚIE, *triangulații*, s.f. Ansamblu de operații care au ca scop stabilirea coordonatelor unui număr de puncte de pe teren, prin intermediul unor triunghiuri ale căror vîrfuri sînt aceste puncte. ◆ Rețea de triunghiuri stabilită pe teren, care constituie baza unei măsurători topografice. [Pronunțat: *tri-an-*]

TRIÁSIC, -Ă, *triasici, -ce*, s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Prima perioadă a erei mezozoice, caracterizată printr-o floră în care predominau gimnospermele, grupul cicadeelor, și printr-o faună în care apar belemniții, unii coralieri, noi reptile și dinozaurii. **2.** Adj. Care aparține triasicului (1), privitor la triasic. [Pronunțat: *tri-a-*]

TRIATÓMIC, -Ă, *triatomici, -ce*, adj. (Despre molecule) Care este format din trei atomi. [Pronunțat: *tri-a-*]

TRIB, *triburi*, s.n. Formă de organizare economică, social-culturală primitivă, constînd dintr-o grupare de mai multe ginți sau familii înrudite și căreia îi sînt caracteristice un teritoriu propriu, dialect propriu, religie proprie, existența unor organe de conducere alese.

TRIBÁZIC, *tribazici*, adj. (În expr.) *Acid tribazic*, acid care conține trei atomi de hidrogen ionizabili în soluție apoasă.

TRIBÓRD, *triborduri*, s.n. Partea dreaptă a unei nave, a unei ambarcații sau a unui iaht, privind de la pupă spre proră.

TRIBULÁȚIE, *tribulații*, s.f. (Livr.) Zbucium sufletesc; frămîntare.

TRIBÚN, *tribuni*, s.m. Magistrat însărcinat cu apărarea intereselor și drepturilor plebei, dispunînd de dreptul de a convoca adunarea plebeiană, dreptul de veto împotriva oricăror acte și legi emise de organele legislative, în perioada Republicii romane.

TRIBUNÁL, *tribunale*, s.n. **1.** Instanță judecătorească (cu atribuții determinate), superioară judecătoriilor de sector sau de oraș; *p. gener.* judecătorie. **2.** Local în care funcționează tribunalul (1). **3.** Complet care judecă o cauză, un proces la un tribunal (1).

TRIBÚT, *tributuri*, s.n. Obligație (în bani sau în bunuri) pe care o impunea o putere cuceritoare unui popor învins și care se plătea la date fixe.

TRIBUTÁR, -Ă, *tributari, -e*, adj. Care datorează cuiva ceva; supus unor influențe.

TRIBUTIRÍNĂ s.f. (Chim.) Butirină.

TRICARBOXÍLIC, *tricarboxilici*, adj. (Despre acizi carboxilici) Care are în moleculă trei grupări funcționale carboxil.

TRÍCEPS, *tricepși*, s.m. Mușchi care se prinde cu un capăt de os, prin trei ligamente unite într-un singur tendon. ◇ *Triceps brahial*, mușchiul brațului, situat posterior, antagonist bicepsului, care face extensiunea brațului. *Triceps sural*, mușchiul de pe fața posterioară a gambei, care se prinde cu capătul superior pe femur și pe tibie,

iar cu cel inferior, prin intermediul tendonului lui Ahile, pe calcaneu, flexor al piciorului, cu rol important în asigurarea poziției verticale și în mers.

TRICHÍNĂ, *trichine*, s.f. Vierme nematelmint parazit, de dimensiuni foarte mici (1—4 mm), care trăiește în intestinul șobolanilor, porcilor, urșilor etc. sau închistat în mușchii acestor animale, putînd trece și la om prin diferite căi (consumarea cărnii de porc infestate, murdărie etc.) *(Trichinella spiralis)*.

TRICHINÓZĂ, *trichinoze*, s.f. Boală parazitară pricinuită omului sau unor animale de trichină, caracterizată prin dureri musculare, febră și tulburări digestive.

TRICLORMETÁN s.n. (Chim.) Cloroform.

TRICLORURÁT, -Ă, *tricloruraţi, -te*, adj. (Despre substanțe chimice, compuși, molecule etc.) În structura căruia s-au introdus, prin clorurare, trei atomi de clor.

TRICLORÚRĂ, *tricloruri*, s.f. Combinație a clorului cu elemente trivalente. ◇ *Triclorură de fosfor*, PCl_3, lichid fumegător, incolor, cu miros puternic, lacrimogen, care, combinat cu apa, hidrolizează ușor, dînd acizi.

TRICOLÓR, -Ă, (1) *tricolori, -e*, adj., (2) *tricoloruri*, s.n. 1. Adj. Care are trei culori, în trei culori; tricromatic. 2. S.n. Drapel cu trei culori. ◆ Spec. Drapelul românesc.

TRICOVALÉNT, -Ă, *tricovalenţi, -te*, adj. (Chim.; despre elemente) Care poate forma trei covalențe cu alte elemente.

TRICUSPÍD, -Ă, *tricuspizi, -de*, adj. Care are trei vîrfuri. ◇ *Valvulă tricuspidă*, valvulă a inimii care închide orificiul între atriul și ventriculul drept, la mamifere.

TRIDÉNT, *tridente*, s.n. Furcă cu trei dinți, considerată în antichitate ca simbol al puterii zeului Neptun.

TRIDÉRMIC, -Ă, *tridermici, -ce*, adj., s.n. 1. Adj. (Despre viermi) Care are o structură mai complicată datorită apariției celei de a treia foițe celulare embrionare, mezodermul. 2. S.n. Animal care are în dezvoltarea embrionară cele trei foițe embrionare: endodermul, ectodermul și mezodermul.

TRIDIMENSIONÁL, -Ă, *tridimensionali, -e*, adj. Care are trei dimensiuni, care se referă la trei dimensiuni. [Pronunțat: *-si-o-*]

TRIDREPTÚNGHIC, -Ă, *tridreptunghici, -ce*, adj. (Mat.; despre un triedru) Care are cele trei muchii perpendiculare două cîte două.

TRIÉDRU, *triedre*, s.n. Figură geometrică formată din trei porțiuni de plane care se taie două cîte două și sînt limitate de dreptele lor de intersecție. [Pronunțat: *tri-e-*]

TRIÉRĂ, *triere*, s.f. Vas de război din antichitate, cu trei rînduri de vîsle, dispuse la trei niveluri diferite. [Pronunțat: *tri-e-*]

TRIESTÉR, *triesteri*, s.m. Substanță chimică rezultată prin esterificarea a trei grupări hidroxilice ale unui polialcool. [Pronunțat: *tri-es-*]

TRIFAZÁT, -Ă, *trifazaţi, -te*, adj. 1. (Despre circuite electrice) Format din trei circuite monofazate de curent alternativ, care nu sînt în legătură de fază unele cu altele; trifazic. 2. (Despre mașini electrice) Care funcționează cu un circuit electric trifazat (1). 3. (Despre sisteme fizico-chimice) Care este format din trei faze.

TRIFENILMETÁN s.n. Hidrocarbură aromatică polinucleară cu nuclee izolate, care se folosește la fabricarea coloranților.

TRIFENILMETÁNIC, *trifenilmetanici*, adj. (În expr.) *Coloranţi trifenilmetanici*, clasă de coloranți care derivă de la trifenilmetan.

TRIFÓI s.m. Numele mai multor plante din familia leguminoaselor, cu

frunzele compuse din trei foliole și cu florile strînse în inflorescențe globuloase, de culoare albă, albă-roz, melifere, unele specii fiind cultivate ca plante furajere.

TRIFOLIÁT, -Ă, *trifoliați, -te*, adj. (Despre frunze) Care este alcătuit din trei foliole. [Pronunțat: *-li-at*]

TRIGÉMENI adj. pl. (În expr.) *Nervi trigemeni*, a cincea pereche de nervi cranieni, care asigură sensibilitatea feței și inervarea mușchilor maxilari inferiori.

TRIGLICERÍDĂ, *trigliceride*, s.f. Ester al glicerinei cu acizi alifatici monocarboxilici, cu toate trei grupările hidroxil esterificate, substanță solidă sau lichidă, insolubilă în apă (cu care emulsionează), hidrolizabilă cu acizi sau cu baze, existent în natură, component principal al grăsimilor naturale (din care se obține, prin extracție), cu mare importanță biochimică și în alimentație. ◇ *Trigliceridă simplă*, trigliceridă în care cele trei resturi acide din moleculă sînt identice. *Trigliceridă mixtă*, trigliceridă în care cele trei resturi acide din moleculă sînt diferite (formă de trigliceridă predominantă în grăsimile naturale).

TRIGLÍF, *triglife*, s.n. Ornament al frizei templelor dorice, de forma unei plăci dreptunghiulare din piatră, cu trei creste în relief, care se repetă la intervale egale (între metope).

TRIGONOMÉTRIC, -Ă, *trigonometrici, -ce*, adj. Care aparține trigonometriei, referitor la trigonometrie. ◇ *Cerc trigonometric*, cerc unitate. *Funcție trigonometrică directă*, fiecare dintre funcțiile: sinus, cosinus, tangentă, cotangentă, secantă și cosecantă. *Funcție trigonometrică inversă*, fiecare dintre funcțiile inverse ale funcțiilor trigonometrice directe:

$$\text{arc sin } x : [-1, +1] \to \left[-\frac{\pi}{2}, +\frac{\pi}{2}\right],$$

$$\text{arc cos } x : [-1, +1] \to [0, \pi],$$

$$\text{arc tg } x : \mathrm{R} \to \left(-\frac{\pi}{2}, +\frac{\pi}{2}\right), \text{ arc ctg } x : \mathrm{R} \to (0, \pi).$$

Ecuație (sau *inecuație*) *trigonometrică*, ecuație transcendentă (respectiv inecuație) la care necunoscuta apare în argumentul unor funcții trigonometrice. *Identitate trigonometrică*, identitate care conține funcții trigonometrice, verificată pentru orice valori admisibile date variabilei (variabilelor) lor.

TRIGONOMETRÍE s.f. Ramură a matematicii care studiază funcțiile trigonometrice și aplicațiile lor, precum și relațiile dintre elementele unor figuri (plane sau sferice).

TRIHALOGENÁT, -Ă, *trihalogenați, -te*, adj. (Chim.; despre combinații, compuși, substanțe etc.) Care are introdus în moleculă trei atomi de halogen.

TRIL, *triluri*, s.n. 1. Ornament muzical constînd din repetarea rapidă (și prelungită), cu vocea sau cu un instrument muzical, a unui sunet de bază cu unul alăturat lui. 2. Cîntecul unor păsări care produce un efect sonor foarte plăcut.

TRILOBÁT, -Ă, *trilobați, -te*, adj. (Despre arcuri, arcade, planuri) În formă de trifoi sau de crin.

TRILOBÍT, *trilobiți*, s.m. (La pl.) Clasă de artropode fosile marine, caracteristice erei paleozoice, al căror corp era împărțit în trei părți; (și la sg.) animal care făcea parte din această clasă.

TRILOGÍE, *trilogii*, s.f. Serie de trei opere literare (dramatice, epice) sau muzicale scrise de același autor, legate prin personaje comune și prin continuitatea unor laturi ale acțiunii.

TRIMÉR, *trimeri*, s.m. Substanță chimică alcătuită din trei molecule de monomer.

TRIMETILAMÍNĂ s.f. C_3H_9N. Amină terțiară, izolată din plante, din

peşte în stare de putrefacţie sau obţinută sintetic din paraformaldehidă şi din clorură de amoniu, gaz cu miros neplăcut de peşte, solubil în apă, bază puternică, folosită ca intermediar în unele sinteze organice.

TRINITÁTE s.f. Grup de trei persoane, de trei lucruri etc. care formează o unitate.

TRINITRÁT, *trinitraţi*, s.m. Triester al unor substanţe cu acid azotic. ◇ *Trinitrat de glicerină*, $C_3H_5O_9N_3$, triester al glicerinei cu acidul azotic, lichid cu aspect siropos, cu gust dulce, instabil, întrebuinţat la fabricarea dinamitei şi ca vasodilatator; (impr.) nitroglicerină, trinitroglicerină. *Trinitrat de celuloză*, [— $C_6H_7O_2(ONO_2)_3$ —] n, triester al celulozei, cu un conţinut de 14,14% azot, unul dintre componenţii nitratului de celuloză şi fulmicotonului; (impr.) trinitroceluloză.

TRINITROCELULÓZĂ s.f. (Chim.) Denumire improprie dată trinitratului de celuloză.

TRINITRODERIVÁT, *trinitroderivaţi*, s.m. Substanţă chimică în molecula căreia există trei grupări nitro.

TRINITROFENÓL, *trinitrofenoli*, s.n. Trinitroderivat al fenolului, substanţă cristalină, de culoare întens galbenă, cu gust amar, solubilă în apă, în alcool, în acetonă, care explodează prin lovire, folosit la fabricarea unor coloranţi, a unor explozive (melinită etc.), în tăbăcărie, în medicină etc.; acid picric.

TRINITROGLICERÍNĂ s.f. (Chim.) Denumire improprie dată trinitratului de glicerină.

TRINITROTOLUÉN s.n. $(NO_2)_3C_6H_2{\cdot}CH_3$. Trinitroderivat al toluenului, substanţă cristalină, galbenă, insolubilă în apă, solubilă în benzen, care, aprinsă, arde liniştit cu fum mult, iar la şoc termic se descompune cu explozie, folosit ca material exploziv; trotil. [Pronunţat: *-lu-en*]

TRINÓM, *trinoame*, s.n. (Mat.) Polinom cu trei termeni. ◇ *Trinom de gradul doi*, trinomul $ax^2 + bx + c$. *Trinom bipătrat*, trinomul $ax^4 + bx^2 + c$.

TRÍO, *triouri*, s.n. Compoziţie sau parte dintr-o compoziţie muzicală scrisă pentru trei voci sau pentru trei instrumente.

TRIÓDĂ, *triode*, s.f. (Fiz.) Tub electronic cu trei electrozi. [Pronunţat: *tri-o-*]

TRIÓL, *trioli*, s.m. Compus hidroxilic organic conţinând trei grupe hidroxil în moleculă. [Pronunţat: *tri-ol*]

TRIOLEÍNĂ s.f. Trigliceridă, triester al acidului oleic cu glicerina, substanţă lichidă conţinută în unt, în grăsimile vegetale, uşor solubilă în eter, greu solubilă în alcool. [Pronunţat: *tri-o-*]

TRIOXÍD, *trioxizi*, s.m. Nume generic dat oxizilor elementelor trivalente sau hexavalente. ◇ *Trioxid de azot*, N_2O_3, oxid al azotului trivalent, lichid albastru închis, stabil numai la temperaturi joase, descompunîndu-se sub zero grade într-un amestec de oxid de azot şi de hipoazotidă; anhidridă azotoasă. *Trioxid de fosfor*, P_2O_3, oxid al fosforului trivalent, obţinut prin oxidarea lentă, în cantitate insuficientă de aer, la temperatură joasă, a fosforului alb, substanţă cristalină, albă, toxică, ce există sub formă de molecule duble şi care se oxidează la aer, cu luminescenţă, trecînd în pentoxid de fosfor; anhidridă fosforoasă. *Trioxid de sulf*, SO_3, oxid al sulfului hexavalent, obţinut prin oxidarea catalitică a bioxidului de sulf cu oxigenul din aer, substanţă solidă, incoloră, care fumegă la aer, reacţionează energic cu apa şi extrage apa din substanţe organice, existent într-o modificaţie de trimer şi două modificaţii de polimer; anhidridă sulfurică. [Pronunţat: *tri-o-*]

TRIÓZĂ, *trioze*, s.f. (Biol.) Monozaharidă cu trei atomi de carbon în moleculă. [Pronunțat: *tri-o-*]

TRIPLÉT, *triplete*, s.n. (Mat.) Grup, ansamblu de trei elemente.

TRIPLOÍD, -Ă, *triploizi, -de*, adj. (Despre plante) Care prezintă trei seturi de bază de cromozomi.

TRÍPLU, -Ă, *tripli, -e*, adj. Care este, se face de trei ori mai mare sau mai mult; întreit.

TRÍPOLI s.n. (Min.) Diatomit.

TRIPOTÁJ, *tripotaje*, s.n. (Livr.) Afacere necinstită; potlogărie, matrapazlîc.

TRIPÓU, *tripouri*, s.n. Local (public) în care se practică jocurile de noroc.

TRIPSÍNĂ s.f. Enzimă din intestinul subțire, care hidrolizează proteinele pînă la nivelul peptidelor.

TRIPSINOGÉN s.m. Ferment secretat de pancreas și care, ajuns în intestinul subțire, în contact cu enterochinaza, se transformă în tripsină activă.

TRIPTÍC, *triptice*, s.n. Tablou alcătuit din trei părți separate (prinse în balamale în așa fel încît părțile laterale să se închidă peste cea centrală), pe care sînt pictate scene sacre și chipuri de sfinți etc. sau sînt scrise, sub formă de pomelnic, nume de ctitori, de domnitori etc. ◆ P. gener. Ansamblu alcătuit din trei părți distincte.

TRIPTOFÁN s.m. Aminoacid heterociclic, unul dintre cei 20 de aminoacizi obținut din proteinele naturale, folosit în prevenirea și în tratarea pelagrei.

TRISECTOÁRE, *trisectoare*, s.f. (Mat.) Fiecare dintre cele două semidrepte care au originea în vîrful unui unghi și îl împart în trei unghiuri congruente.

TRISECȚIÚNE, *trisecțiuni*, s.f. Împărțire în trei părți egale. ◇ *Trisecțiune a unghiului*, problemă celebră, pusă în antichitate, privind împărțirea unui unghi, cu rigla și compasul, în trei părți congruente, ceea ce este imposibil de rezolvat. [Pronunțat: *-ți-u-*]

TRISUBSTÍTUÍT, -Ă, *trisubstituiți, -te*, adj. (Despre substanțe chimice, compuși, molecule etc.) În structura căruia un atom sau un grup de atomi au fost înlocuiți prin alt atom sau grup de atomi.

TRISULFÚRĂ, *trisulfuri*, s.f. Sulfură a elementelor chimice trivalente.

TRÎȘCĂ, *trîște*, s.f. Vechi instrument muzical popular de suflat, făcut din trestie, soc etc., asemănător cu un fluier fără găuri.

TRÍTIU s.n. $^{3}_{1}H$ (sau $^{3}_{1}T$). Izotop radioactiv greu al hidrogenului, al cărui nucleu este format dintr-un proton și din doi neutroni, obținut prin reacții nucleare, cu proprietățile generale ale hidrogenului, folosit în reacții de fuziune, la marcarea hidrogenului în vederea urmăririi acestuia în transformările lui.

TRITURÁRE, *triturări*, s.f. Acțiune pe care o execută aparatul bucal al viețuitoarelor de a sfărîma în particule foarte fine alimentele solide și semisolide.

TRIUMVÍR, *triumviri*, s.m. Nume dat fiecăruia dintre cei trei membri ai triumviratului, în Roma antică. [Pronunțat: *tri-um-*]

TRIUMVIRÁT, *triumvirate*, s.n. Formă de conducere politică, în Roma antică, la mijlocul sec. I î.e.n., reprezentînd alianța a trei conducători politici și militari. [Pronunțat: *tri-um-*]

TRIÚNGHI, *triunghiuri*, s.n. **1.** Poligon cu trei laturi. **2.** (Chim.) Ustensilă de laborator din sîrmă de oțel avînd, pe cele trei laturi, cîte un tubuleț de porțelan sau de cuarț, folosită pentru susținerea creuzetelor la calcinarea substanțelor. [Pronunțat: *tri-unghi*]

TRIUNGHIULÁR, -Ă, *triunghiulari, -e*, adj. Care este în formă de triunghi (1), care ține de triunghi, referitor la triunghi. ◇ *Piramidă* (sau *prismă*) *triunghiulară*, piramidă (sau prismă) cu baza (respectiv, cu bazele) triunghi(uri). [Pronunțat: *tri-un-*]

TRIVALÉNT, -Ă, *trivalenți, -te*, adj. (Despre elemente chimice) Ai cărui atomi pot forma trei legături chimice cu alți atomi.

TRIVIÁL, -Ă, *triviali, -e*, adj. Vulgar, ordinar; obscen, necuviincios, indecent. [Pronunțat: *-vi-al*]

TRIVIALITÁTE, *trivialități*, s.f. Însușirea a ceea ce este trivial; lipsă de rușine, necuviință, nerușinare. ◆ Faptă, atitudine, vorbă etc. trivială. [Pronunțat: *-vi-a-*]

TRIVIALIZÁ, *trivializez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face ca un fapt, o idee, un lucru etc. să devină sau să pară triviale; a vulgariza, a degrada. [Pronunțat: *-vi-a-*]

TRÎNDAV, -Ă, *trîndavi, -e*, adj. (Pop.; despre oameni sau despre firea lor) Care se mișcă și lucrează încet; leneș, molatic.

TRÎNTOR, *trîntori*, s.m. Masculul mătcii, la albine.

TROÁCĂ, *troace*, s.f. Vas de lemn (în formă de jgheab, de ladă lungă etc.) în care se pune apa sau mîncarea pentru animale.

TROC, *trocuri*, s.n. Forma cea mai simplă a comerțului, specifică comunei primitive, constînd în schimbul direct de marfă contra marfă; schimb în natură.

TROCOFÓRĂ, *trocofore*, adj. (În expr.) *Larvă trocoforă*, tip de larvă caracteristică la unii viermi (polichete) și moluște (lamelibranhiate, gasteropode), de formă sferică turtită, avînd pe linia ecuatorială o zonă cu cili vibratili, în general planctonică, și constituind un important indiciu de legături filogenetice.

TROFÉU, *trofee*, s.n. **1.** Monument ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou, pe care se așezau, de obicei, armele învinsului. **2.** Pradă de război luată de la un inamic. **3.** Denumire dată unor obiecte (cupe, plachete, statuete etc.) care se oferă cîștigătorului sau primilor (trei) clasați într-o competiție sportivă.

TRÓFIC, -Ă, *trofici, -ce*, adj. Care întreține nutriția, privitor la nutriție. ◇ *Grupă trofică* sau *nivel trofic*, grupare de organisme care au aceleași necesități de nutriție și care consumă același fel de hrană. *Lanț* sau *ciclu trofic*, **a)** grupare de organisme care aparțin la diferite nivele trofice, legate între ele prin necesități de nutriție; **b)** ordinea în care populațiile dintr-o biocenoză sînt mîncate unele de altele.

TROGLODÍT, -Ă, *troglodiți, -te*, s.m. și f. **1.** Om (primitiv) care trăiește în caverne. **2.** Om cu un nivel de trai extrem de scăzut, care duce o viață primitivă. ◆ Epitet dat unui om grosolan, necivilizat, retrograd.

TROHÁIC, -Ă, *trohaici, -ce*, adj. Compus, format din trohei. [Pronunțat: *-ha-ic*]

TROHÉU, *trohei*, s.m. Picior de vers alcătuit dintr-o silabă lungă și una scurtă (în versificația antică) sau dintr-o silabă accentuată și una neaccentuată (în versificația modernă).

TROHLEÁR, *trohleari*, adj. (Anat.; în expr.) *Nervi trohleari*, nervi pereche motori, cu originea în pedunculii cerebrali, care acționează asupra mușchilor oblici superiori de la fiecare ochi. [Pronunțat: *-le-ar*]

TROLÉU, *trolee*, s.n. Dispozitiv instalat pe vehicule cu tracțiune electrică, pentru a realiza un contact alunecător direct cu linia de alimentare cu energie electrică.

TRÓLIU, *trolii*, s.n. Dispozitiv folosit pentru deplasarea unei sarcini

(în sens vertical), alcătuit din una sau din două tobe pe care se înfășoară un cablu fixat la un capăt de tobă, iar cu celălalt de sarcina pe care trebuie să o deplaseze.

TROMBÍNĂ, *trombine*, s.f. Substanță activă asemănătoare enzimelor, existentă în plasma vertebratelor, care participă la procesul de coagulare a sîngelui.

TROMBOCHINÁZĂ, *trombochinaze*, s.f. Enzimă care, împreună cu anumiți constituenți din plasmă, activează tromboplastinogenul, transformîndu-l în tromboplastină plasmatică activă, cu rol de coagulant.

TROMBOCÍT, *trombocite*, s.n. Celulă sangvină, de forma unei plăcuțe, care are rol important în coagularea sîngelui.

TROMBOCITÁR, -Ă, *trombocitari*, *-e*, adj. Care aparține trombocitelor, referitor la trombocite.

TROMBOPLASTÍNĂ, *tromboplastine*, s.f. Substanță chimică existentă în plasma sangvină a vertebratelor, rezultată în urma activării tromboplastinogenului de către trombochinază.

TROMBOPLASTINOGÉN, *tromboplastinogeni*, s.m. Substanță organică din plasma sangvină, care este activată de trombochinază și transformată în tromboplastină plasmatică activă.

TRÓMPĂ, *trompe*, s.f. **1.** Organ tubular membranos, la unele animale nevertebrate și vertebrate, care îndeplinește diferite funcții. ◇ *Trompă uterină*, organ pereche tubular membranos, la mamiferele femele, care asigură legătura dintre ovar și uter, avînd rolul de a conduce ovulele de la ovar spre uter și spermatozoizii de la uter spre ovar. *Trompa lui Eustache*, conduct fibrocartilaginos în interiorul urechii, care face legătura între urechea medie și faringe, la vertebratele tetrapode. *Trompă sugătoare*, organ de formă răsucită, situat la capul unor insecte, cu ajutorul căruia acestea sug nectarul din flori. ◆ Organ voluminos, musculos la elefanți, la tapir etc., folosit pentru prinderea hranei și pentru apărare. **2.** (Și în expr. *trompă de apă*) Aparat de laborator, din sticlă, folosit pentru scoaterea parțială a aerului dintr-un recipient, prin adaptarea lui la un robinet de apă, folosit, în special, în operații de filtrare rapidă.

TRONSÓN, *tronsoane*, s.n. Parte dintr-un obiect, dintr-un organ de mașină sau dintr-o construcție avînd o particularitate distinctă și fiind delimitată de rest prin anumite elemente de legătură sau prin repere.

TROP[1], *tropi*, adj. (Fiziol.; în expr.) *Hormon trop*, hormon secretat de lobul anterior al hipofizei, care stimulează dezvoltarea și funcția celorlalte glande endocrine.

TROP[2], *tropi*, s.m. (Livr.) Figură de stil.

TRÓPIC, *tropici*, *-ce*, s.n., adj. **1.** S.n. (Geogr.) Fiecare dintre cele două paralele situate la latitudinea de 23°27′ nord sau sud de ecuatorul terestru. **2.** S.n. pl. (Geogr.) Zonă, regiune aflată în jurul celor două tropice (1). **3.** Adj. (Astron.; în expr.) *An tropic*, interval de timp de 365 zile 5 ore 48 minute 46 secunde, scurs între două treceri consecutive ale soarelui (în mișcarea sa aparentă) prin punctul echinocțiului de primăvară.

TROPICÁL, -Ă, *tropicali*, *-e*, adj. Care aparține tropicelor (2), privitor la tropice, specific tropicelor. ◆ Extrem de călduros; canicular.

TROPÍSM, *tropisme*, s.n. Orientare a unor părți ale plantelor sau ale animalelor sedentare în direcția din care acționează un stimul ori în sens contrar acesteia.

TROPOSFÉRĂ s.f. Stratul inferior al atmosferei, în care se produc toate fenomenele meteorologice și unde aerul este cel mai dens.

TRÓSCOT s.m. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, întinsă pe pământ, cu numeroase frunze mici, cu flori hermafrodite verzi, pe margine roşii sau albe *(Polygonum aviculare)*.

TROTÍL s.n. (Chim.) Trinitrotoluen.

TROTUÁR, *trotuare*, s.n. Una dintre cele două părţi marginale ale unei străzi sau ale unui bulevard, mai ridicată decît partea carosabilă şi rezervată pentru circulaţia pietonilor.

TRUBADÚR, *trubaduri*, s.m. Poet-cîntăreţ provensal din evul mediu, care călătorea din loc în loc sau trăia la curţile feudale. ◆ P. gener. Poet-cîntăreţ care colinda din loc în loc.

TRUC, *trucuri*, s.n. Manevră abilă prin care cineva încearcă să mascheze realitatea; şiretlic, stratagemă, viclenie.

TRUCÁ, *truchez*, vb. I. Tranz. A folosi trucuri sau trucaje.

TRUCÁJ, *trucaje*, s.n. Procedeu tehnic folosit în teatru şi în cinematografie pentru a crea o iluzie optică sau o acustică spectaculoasă.

TRUDÍ, *trudesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A munci din greu, a depune mari eforturi (fizice sau intelectuale).

TRUFÁŞ, -Ă, *trufaşi*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Plin de trufie, peste măsură de mîndru; înfumurat, arogant.

TRUFÍE, *trufii*, s.f. Atitudine dispreţuitoare şi arogantă, plină de mîndrie şi de înfumurare; semeţie.

TRUÍSM, *truisme*, s.n. (Livr.) Adevăr evident, banal; loc comun.

TRUNCHI, *trunchiuri*, s.n. **1.** Partea cea mai groasă a unui copac, cuprinsă între rădăcină şi locul de unde pornesc ramurile principale; tulpină. ◆ Tulpina unui copac tăiat, de la nivelul solului; buştean. **2.** Trupul unui om, fără cap şi fără membre. **3.** (În expr.) *Trunchi de piramidă* (sau *de con*), corp geometric cuprins între bază şi o secţiune făcută într-o piramidă (sau într-un con) cu un plan paralel cu baza.

TRUST, trusturi, s.n. **1.** (În economia capitalistă) Monopol în cadrul căruia proprietatea asupra unor întreprinderi este unificată, proprietarii lor devenind acţionari, iar producţia şi finanţele întreprinderilor respective fiind reglementate de un consiliu de administraţie unic. **2.** (În economia socialistă) Unitate economică alcătuită dintr-o grupare de întreprinderi de producţie sau de desfacere (din aceeaşi ramură şi dispersate teritorial) a căror proprietate o deţine statul şi care asigură coordonarea, conducerea operativă şi controlul activităţii întreprinderilor subordonate.

TUB, *tuburi*, s.n. **1.** Piesă de formă cilindrică, din metal, sticlă, cauciuc etc., goală în interior, cu diametre şi cu lungimi diferite, întrebuinţată, de obicei, pentru scurgere, transporturi sau pentru păstrare de lichide sau gaze. ◆ Sistem tehnic avînd o carcasă în formă de tub (1). ◇ *Tub catodic*, tub electronic folosit pentru studiul fluctuaţiilor mărimilor electrice. *Tub electronic*, tub de sticlă sau metalic, vidat sau cu gaz rarefiat, ce conţine doi sau mai mulţi electrozi. *Tub Kundt*, dispozitiv cu ajutorul căruia se determină viteza de propagare a undelor sonore într-un gaz sau într-o vergea solidă. *Tub Praudtl*, dispozitiv utilizat pentru determinarea presiunii dinamice a unui fluid. *Tub Pitot*, dispozitiv pentru măsurarea presiunii dinamice sau a vitezei fluidelor, folosit, în special, la măsurarea vitezei avioanelor. *Tub Venturi*, tub de secţiune variabilă, utilizat la măsurarea debitelor fluidelor. *Tub de combustie*, tub din sticlă specială, greu fuzibilă, care se umple cu diferite substanţe şi materiale, fiecare avînd un anumit rol la efectuarea analizelor chimice (dozarea carbonului, a hidrogenului

etc.). ◆ (În expr.) *Tub de curent*, porțiune a unui fluid aflat în mișcare laminară, delimitată de un grup de linii de curent. 2. Canal natural care intră în componența unor aparate sau organe animale ori vegetale și prin care circulă hrană, aer etc. ◇ *Tub fonator*, organ în formă de canal în care se realizează sunetele în vorbire, mărginit în partea posterioară de laringe și în partea anterioară de buze și de nări. *Tub neural*, tub care apare în dezvoltarea embrionară a metazoarelor, format din ectoderm, din care se va dezvolta sistemul nervos. *Tub urinifer*, element anatomic care, împreună cu corpusculul renal, intră în constituția nefronului.

TUBÉRCUL, *tuberculi*, s.m. Tulpină subterană, scurtă și îngroșată, în care se înmagazinează substanțele nutritive, de regulă amidon, având formă ovală și, pe suprafață, mici adînciturі în care sînt mugurii (la cartofi, napi etc.), și care servește la reproducerea pe cale vegetativă.

TUBERCULÓZĂ, *tuberculoze*, s.f. Boală infecțioasă și contagioasă provocată de localizarea bacilului Koch la plămîni, la intestine, la oase etc., care poate duce la distrugerea țesutului, la supurații etc.

TÚBING, *tubinguri*, s.n. Țeavă de oțel din coloana de extracție a sondelor petroliere.

TUBULÁR,-Ă, *tubulari*, *-e*, adj. Care are formă de tub, care este prevăzut cu tuburi.

TUBULOACINÓS, -OÁSĂ, *tubuloacinoși*, *-oase*, adj. (Despre glandele lacrimale) Care are formă de tub și de ciorchine. [Pronunțat: *-lo-a-*]

TUCI s.n. (Chim.; pop.) Fontă.

TUF, *tufuri*, s.n. Rocă sedimentară formată din acumularea și cimentarea cenușilor vulcanice. ◇ *Tuf calcaros*, rocă sedimentară formată prin depunerea bicarbonatului de calciu din apele calcaroase.

TÚFĂ, *tufe*, s.f. Arbust cu ramuri dese și nu prea înalte, care pornesc direct de la rădăcină; grup de flori, de lăstari sau de plante erbacee cu rădăcină comună. ◇ Expr. (Fam.) *Tufă de Veneția*, nimic, deloc.

TUFÍȘ, *tufișuri*, s.n. Desiș de tufe sau de arbuști; mulțime de copaci tineri, stufoși; tufăriș, tufărie, desiș.

TUFLÍ, *tuflesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A pune pe cap o căciulă, o pălărie etc. cu o mișcare rapidă și la întîmplare.

TUI, *tuiuri*, s.n. Steag turcesc alcătuit dintr-o lance cu o semilună (sau cu o măciulie de metal) în vîrf, cu două sau cu trei cozi albe de cal împletite prinse de lance, care constituia un semn distinctiv al puterii și rangului unor înalți demnitari din fostul Imperiu otoman și din țările vasale lui.

TÚIA, *tuia*, s.f. Plantă lemnoasă din familia cupresaceelor, originară din Extremul Orient, cu coroana deasă și cu frunze mici, solzoase, cultivată ca plantă ornamentală; arborele-vieții *(Thuja orientalis)*. [Pronunțat: *tu-ia*]

TULÉI, *tuleie*, s.n. Fir de mustață sau de barbă care abia a crescut (la tineri).

TULICHÍNĂ, *tulichine*, s.f. Mic arbust veninos cu frunze lanceolate, cu flori trandafirii, rar albe, cu fructe roșii de forma boabelor de mazăre *(Daphne mezereum)*.

TÚLIU s.n. Tm cu Z = 69. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor, de culoare albă-argintie, relativ greu fuzibil.

TÚLNIC, *tulnice*, s.n. Vechi instrument muzical de suflat, popular, asemănător cu buciumul.

TULPÍNĂ, *tulpini*, s.f. Organ vegetativ care are rolul de a susține ramurile, frunzele, florile și fructele și de a conduce apa și sărurile minerale la frunze și seva la celelalte părți, pentru hrană sau pentru înmagazinare, și care se

prezintă sub diferite tipuri: aeriană (lemnoasă sau ierboasă, volubilă, agățătoare), tîrîtoare (stolon), subterană (rizom, tubercul, bulb), acvatică.

TULPINÍȚĂ, *tulpinițe*, s.f. Una dintre cele patru părți ale embrionului spermatofitelor (alături de rădăciniță, mugurași și cotiledoane), din care se va dezvolta viitoarea plantă.

TUMEFIÁT,-Ă, *tumefiați,-te*, adj. (Med.) Umflat. [Pronunțat: *-fi-at*]

TUMOÁRE, *tumori*, s.f. Masă de țesut nou format care se dezvoltă într-un organism prin înmulțirea exagerată, patologică a unor celule.

TUMÚLT, *tumulturi*, s.n. **1.** Zgomot mare, larmă, zarvă, vacarm. ◆ Învolburare, tălăzuire a unor ape. **2.** Fig. Agitație, tulburare, zbucium sufletesc.

TUMULTUÓS,-OÁSĂ, *tumultuoși, -oase*, adj. Plin de tumult, de agitație; gălăgios, zgomotos. ◆ (Despre ape, vînturi etc.) Învolburat, clocotitor. ◆ Fig. Însuflețit, înflăcărat, intens. [Pronunțat: *-tu-os*]

TÚNDRĂ, *tundre*, s.f. Zonă de vegetație situată la nord de zona pădurilor, în apropierea zonei polare arctice, formată din mușchi, licheni, unele graminee, arbuști pitici etc.

TUNÉL, *tuneluri*, s.n. Galerie subterană care străbate un munte sau un deal, ori trece pe sub albia unei ape curgătoare sau sub nivelul solului și care servește drept cale de circulație. [Pl. și: *tunele*]

TÚNET, *tunete*, s.n. (Met.) Zgomot puternic care însoțește o descărcare electrică atmosferică (fulger sau trăsnet).

TÚNGSTEN s.n. (Chim.) Wolfram.

TUNÍCĂ, *tunici*, s.f. **1.** Haină bărbătească (de uniformă), de obicei încheiată pînă la gît, și care se poartă peste cămașă. **2.** (Anat.) Membrană fibroasă care învelește unele organe ale corpului omenesc (ochi, ovar, testicul etc.). ◇ *Tunică internă*, endoteliu. **3.** (Zool.) Membrană gelatinoasă sau celulozică ce acoperă corpul unor animale marine (urocordate). **4.** (Bot.) Membrană cărnoasă care învelește un bulb.

TUNICIÉR, *tunicieri*, s.m. (Zool.) Urocordat. [Pronunțat: *-ci-er*]

TURÁȚIE, *turații*, s.f. Mișcare circulară a unei piese în jurul unui ax; rotație. ◆ Număr de rotații efectuate într-o unitate de timp de un corp care se rotește.

TURA-VÚRA interj. (Pop. și fam.) Expresie care dezvăluie o vorbărie lungă și fără rost, o discuție inutilă.

TURBÁN, *turbane*, s.n. Acoperămînt pentru cap format dintr-o bandă lungă de stofă, de mătase sau de pînză, de obicei albă, pe care o poartă bărbații din unele țări orientale înfășurată de mai multe ori în jurul capului.

TURBÁRE, *turbări*, s.f. Boală infecto-contagioasă, virotică, acută, specifică animalelor, în special carnivorelor (cîine, lup, pisică), de la care se transmite la om prin mușcătură, manifestîndu-se prin accese nervoase violente, stări de agitație, urmate de paralizie și apoi de moarte.

TÚRBĂ, *turbe*, s.f. Varietate tînără de cărbune de pămînt, formată prin carbonizarea parțială a unor resturi de plante de mlaștină, avînd un procent redus de carbon (45—50%) și o putere calorică scăzută (3 000—4 500 kcal/kg), fiind întrebuințată drept combustibil de calitate inferioară.

TURBĂRÍE, *turbării*, s.f. Regiune (mlăștinoasă) bogată în turbă.

TURBELARIÁT, *turbelariate*, s.n. (La pl.) Clasă de viermi platelminți care trăiesc în apele dulci, cu corpul mic, moale și lat, în formă de frunză și cu tegumentul acoperit cu cili vibratili a căror mișcare produce un fel de vîrtej; (și la sg.) vierme care face parte din această clasă. [Pronunțat: *-ri-at*]

TURBÍNĂ, *turbine*, s.f. Motor alcătuit dintr-un rotor (solidarizat cu un arbore) și dintr-un stator, care transformă energia potențială a unui fluid în energie mecanică de corp solid.

TURBOCOMPRESÓR, *turbocompresoare*, s.n. Compresor alcătuit dintr-un stator și un rotor cu palete (antrenate de o turbină sau de un motor electric), în care comprimarea gazului se realizează, de obicei, în mai multe etaje, folosit în industrie, la transportul gazelor aflate la presiune foarte ridicată etc.

TURBOPROPULSÓR, *turbopropulsoare*, s.n. Motor termic de avion, asemănător cu turboreactorul, dar la care forța de propulsie se realizează și prin intermediul elicei.

TURBOREACTÓR, *turboreactoare*, s.n. Reactor echipat cu un compresor care comprimă (cu ajutorul unei turbine) aerul atmosferic și îl trimite, sub presiune, în camera de ardere, folosit la propulsia avioanelor de mare viteză. [Pronunțat: *-re-ac-*]

TURBULÉNT,-Ă, *turbulenți,-te*, adj. 1. (Livr.) Care face gălăgie, care provoacă dezordine. 2. (Fiz.; despre fluide) Care prezintă în masa lui vîrtejuri, agitație.

TURBULÉNȚĂ s.f. 1. (Livr.) Gălăgie, zgomot, dezordine; nesupunere, revoltă. 2. (Fiz.) Stare a unui fluid în masa căruia există vîrtejuri.

TURCOÁZĂ, *turcoaze*, s.f. (Min.; livr.) Peruzea.

TURÉLĂ, *turele*, s.f. Locaș blindat (în formă de cupolă) care se poate roti în jurul unui ax și care adăpostește tunurile la tancuri, vapoare, avioane etc.

TURGESCÉNT,-Ă, *turgescenți,-te*, adj. (Med.; Bot.) Umflat, dilatat (în mod excesiv); crescut peste normal.

TURGESCÉNȚĂ, *turgescențe*, s.f. Stare de dilatare a celulei vegetale datorită presiunii interne cauzate de absorbția apei în vacuole și în citoplasmă, care apasă asupra pereților celulari, contribuind la susținerea organelor plantelor în poziție normală.

TÚRLĂ, *turle*, s.f. 1. Construcție de formă cilindrică sau prismatică-poligonală, de înălțime relativ mare, care face parte din complexul arhitectural al bisericilor, înălțîndu-se deasupra acoperișului. 2. Construcție de lemn, de metal etc. așezată deasupra gurii unei sonde, care servește ca element de sprijin pentru manevrarea unor piese grele, de dimensiuni mari, în cursul forajului sau exploatării sondei.

TURMALÍNĂ, *turmaline*, s.f. Nume dat mai multor silicați naturali de sodiu, calciu, magneziu și aluminiu, cu bor, cristalizați și divers colorați, folosiți ca pietre semiprețioase sau în optică, în radiotehnică etc.

TÚRMĂ, *turme*, s.f. 1. Grup (mai mare) de oi sau, *p. gener.*, de alte animale domestice sau sălbatice, care trăiesc împreună. 2. (Depr.) Mulțime, grup (mare) de oameni (în dezordine). 3. Formă de organizare socială, specifică fazei de început a comunei primitive, care reunea laolaltă mai mulți indivizi.

TURMENTÁT,-Ă, *turmentați,-te*, adj. (Livr.) Beat.

TURN, *turnuri*, s.n. Construcție prismatică sau cilindrică de diferite dimensiuni, cu o înălțime relativ mare în raport cu celelalte dimensiuni, realizată din zidărie, din beton, din lemn, din metal etc. și folosită în industrie, pentru diferite scopuri. ◇ *Turn de răcire*, turn din lemn, din beton armat etc., folosit la răcirea apei de răcire dintr-o instalație tehnologică, pentru a putea fi folosită din nou, operația bazîndu-se pe cedarea căldurii apei calde în aerul înconjurător, care circulă în contracurent cu apa caldă. *Turn de absorbție*, turn folosit pentru separarea gazelor solubile dintr-un

amestec de gaze, prin dizolvarea lor într-un solvent, introdus în turn în contracurent cu gazele.

TURNESÓL s.n. Materie colorantă extrasă din unele specii de licheni, folosită ca indicator chimic pentru determinarea caracterului acid sau bazic al unei soluții sau al unei substanțe. ◇ *Hîrtie de turnesol*, hîrtie îmbibată cu soluție de turnesol, care se colorează în roșu, în acizi, și în albastru, în baze, folosită ca indicator.

TURPITÚDINE, *turpitudini*, s.f. (Livr.) Faptă rușinoasă, josnică; mîrșăvie.

TÚRTĂ, *turte*, s.f. Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu tulpina foarte scurtă, cu frunzele penat-sectate, dispuse în rozetă, cu florile brune-roșietice, foarte numeroase *(Carlina acaulis)*.

TURUIÁLĂ, *turuieli*, s.f. (Fam.) Vorbire continuă și cu debit rapid (fără a spune lucruri importante). [Pronunțat: *-ru-ia-*]

TÚSE s.f. (În expr.) *Tuse convulsivă* (sau *măgărească*), boală infecto-contagioasă, frecventă la copii, caracterizată prin accese de tuse spasmodică de o mare violență.

TUȘ, *tușuri*, s.n. Cerneală specială, rezistentă la apă, dispersie fină de negru de fum cu soluție apoasă de gelatină, de gumă arabică sau de alte substanțe fixatoare, întrebuințată la desen, în poligrafie, la aplicarea ștampilelor.

TUTELÁR,-Ă, *tutelari,-e*, adj. Care ține sub protecția, sub stăpînirea sa; care exercită atribuții de organizare, de coordonare și de control asupra unor întreprinderi, organizații etc.

TUTÉLĂ, *tutele*, s.f. Sprijin, ocrotire, protecție.

TUTÚN s.m. **1.** Plantă erbacee din familia solanaceelor, originară din America, foarte otrăvitoare prin alcaloidul puternic (nicotina) pe care îl conține, cu tulpina înaltă, cu frunze mari și moi, de culoare verde închis, cu flori albe, roz sau roșii, dispuse în buchete, cu fructul o capsulă *(Nicotiana tabacum)*. **2.** (Colectiv) Frunzele de tutun (1), preparate special și folosite la fumat.

Ţ

ŢAMBÁL, *ţambale*, s.n. Instrument muzical popular de percuţie, alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă, de formă trapezoidală, aşezată orizontal (pe picioare) şi prevăzută cu coarde de metal care sînt lovite cu două ciocănele speciale.

ŢÁNŢOŞ,-Á, *ţanţoşi,-e*, adj. (Pop. şi fam.) Semeţ, mîndru, fudul.

ŢAP, *ţapi*, s.m. Masculul caprei domestice, al caprei negre şi al căprioarei.

ŢAR, *ţari*, s.m. Titlu purtat de diferiţi monarhi absoluţi (care se considerau de esenţă divină) ai statelor slave, în evul mediu şi în epoca modernă; persoană care avea acest titlu.

ŢÁRĂ, *ţări*, s.f. **I. 1.** Teritoriu locuit de un popor organizat din punct de vedere administrativ şi politic într-un stat; stat. ◇ *Ţară industrial-agrară*, ţară în economia căreia industria deţine un rol preponderent în economie, iar agricultura continuă să participe în măsură apreciabilă la producţia de bunuri materiale, plasîndu-se imediat după industrie. **2.** Regiune, ţinut, teritoriu. **3.** Locul în care s-a născut sau trăieşte cineva; patrie. **4.** (În opoziţie cu *oraş*) Mediu rural, sat. **II.** Locuitorii unei ţări (I); popor, naţiune.

ŢÁRINĂ[1], *ţarini*, s.f. Cîmp cultivat; ogor, arătură.

ŢARÍNĂ[2], *ţarine*, s.f. **1.** Soţia ţarului. **2.** Titlu dat împărăteselor Rusiei; persoană care purta acest titlu.

ŢARÍSM s.m. Formă de guvernămînt monarhică în care puterea supremă (nelimitată) aparţinea ţarului.

ŢĂPÓI, *ţăpoaie*, s.m. Furcă cu coada lungă şi cu dinţi drepţi de fier, cu care se ridică snopii de grîu, maldărele de fîn sau de coceni etc.

ŢĂRÁN, *ţărani*, s.m. Persoană care locuieşte în mediul rural şi care îşi cîştigă existenţa îndeletnicindu-se nemijlocit cu cultivarea pămîntului şi cu creşterea animalelor; persoană care face parte din ţărănime; sătean.

ŢĂRĂNÍME s.f. Clasa socială a producătorilor direcţi de produse agricole, vegetale şi animale, a cărei activitate, în cadrul diviziunii sociale a muncii, este legată nemijlocit de folosirea pămîntului, pe baza unor forme de proprietate istoriceşte constituite, a cărei poziţie în repartizarea avuţiei sociale, în organizarea şi în conducerea economico-socială depinde de conţinutul relaţiilor de producţie dintr-o orînduire socială dată.

ŢÁRM, *ţărmuri*, s.n. Fîşie de pămînt de-a lungul unei mări ori al unui

ocean, care este supusă acțiunii valurilor și a mareelor și care își poate schimba necontenit înfățișarea.

ȚĂRÚȘ, *țăruși*, s.m. Par (înalt și) gros, ascuțit la un capăt, care se înfige în pămînt și care se folosește la construcția de locuințe lacustre, pentru a lega ceva de el, pentru a delimita unele proprietăți etc.

ȚEÁPĂ, *țepi*, s.f. **1.** Prelungire ascuțită a paleelor la graminee; aristă. **2.** Frunză metamorfozată, ascuțită, la dracilă, la măceș etc.; spin ghimpat. **3.** Prelungire epidermică ghimpoasă, la arici și la echidnă.

ȚEÁPĂN,-Ă, *țepeni,-e*, adj. **1.** Care este lipsit de flexibilitate, care nu se mlădiază; tare, rigid, neclintit, fix. **2.** (Despre ființe) Voinic, robust, puternic, viguros.

ȚEÁVĂ, *țevi*, s.f. Piesă de metal, de material plastic, de cauciuc etc., de formă cilindrică și goală în interior, cu lungime mare în raport cu diametrul ei exterior, realizată prin deformare plastică, prin turnare sau prin sudură.

ȚEL, *țeluri*, s.n. Obiectiv către care tinde cineva, punct final; scop.

ȚÉLINĂ, *țeline*, s.f. Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu frunze mari, penate, de culoare verde închis, cu flori albe, cu rizom gros, globulos și cărnos, cultivată ca plantă culinară *(Apium graveolens)*.

ȚESTÓS,-OÁSĂ, *țestoși,-oase*, adj. Acoperit cu o carapace.

ȚESÚT, *țesuturi*, s.n. Ansamblu de celule (animale sau vegetale) ale unui organism care are aceeași structură și îndeplinește aceeași funcție.

ȚIGÁIE, *țigăi*, adj., s.f. **1.** Adj. (Despre lînă) Scurtă și creață, moale, mătăsoasă; (despre oi) cu lînă scurtă, moale, creață și mătăsoasă. **2.** S.f. (La pl.) Rasă de oi autohtonă, crescută pentru producția de lînă semifină, de carne și de lapte; (și la sg.) oaie care face parte din această rasă. [Pronunțat: *-ga-ie*]

ȚIGĂNÚȘ, *țigănuși*, s.m. **1.** Pasăre călătoare din ordinul ciconiiformelor, mai mică decît barza, cu ciocul lung și încovoiat în jos, cu penele de culoare neagră, avînd pe spate și pe aripi reflexe verzui și ruginii *(Plegadis falcinellus)*. **2.** Pește răpitor teleostean din apele dulci, mocirloase, lung pînă la 12 cm, cu partea dorsală de culoare neagră *(Umbra krameri)*.

ȚÍGLĂ, *țigle*, s.f. Piesă de argilă arsă, de sticlă sau de ciment, folosită la învelit casele.

ȚINTÁT,-Ă, *țintați,-te*, adj. (Despre animale) Care are o pată albă în frunte.

ȚINÚT, *ținuturi*, s.n. **1.** Regiune, suprafață de teren (întinsă), cu specific propriu. **2.** Unitate administrativ-teritorială în Moldova, în evul mediu, corespunzătoare județului din Țara Românească.

ȚINÚTĂ, *ținute*, s.f. **1.** Atitudine, poziție pe care o dă cineva corpului său. ◆ Fel de a fi sau de a se comporta față de cineva sau de ceva; comportare, atitudine. **2.** Mod de a se îmbrăca. ◆ Îmbrăcăminte, costum, uniformă.

ȚIPĂR, *țipari*, s.m. Pește teleostean din bălți, cu corpul lung de 20—25 cm, acoperit cu solzi mărunți și cu un strat de mucus, cu gură mică, cu buze groase, cu 10 mustăți (6 mai lungi pe falca inferioară, 4 mai scurte pe falca superioară), ducînd viața mai mult în nămolul bălților; chișcar *(Misgurnus fossilis)*.

ȚIPÉNIE s.f. (În construcții negative; și în expr. *țipenie de om*) Ființă (omenească).

ȚIPIRÍG[1] s.m. Nume dat mai multor plante de apă cu frunze lungi, cilindrice și cu vîrf înțepător, cu flori mici, verzi, dispuse în spice; pipirig *(Scirpus)*.

ȚIPIRÍG² s.n. (Chim.) Clorură de amoniu (folosită la cositorirea aramei, în soluția unor pile electrice și în diferite reacții chimice).

ȚIȚÉI, *țițeiuri*, s.n. Rocă sedimentară de natură bituminoasă, amestec complex de hidrocarburi gazoase, lichide și solide din clasa alcanilor, cicloalcanilor și arenelor, conținînd sulf, azot și oxigen, care se prezintă ca un lichid vîscos, de culoare brună, cu fluorescență verde-albăstruie, de densitate sub aceea a apei, insolubil în apă (cu care emulsionează), folosită ca materie primă pentru obținerea produselor petroliere și a multor produse chimice; petrol brut.

ȚIUÍ, *țiui*, vb. IV. Intranz. A produce un sunet prelung, ascuțit, strident. [Pronunțat: *ți-u-*]

ȚÎFNÍ, *țîfnesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A pufni pe nas de mînie; a vorbi cu ciudă.

ȚÎNC, *țînci*, s.m. (Fam.) Copilaș, băiețaș.

ȚÎNȚÁR, *țînțari*, s.m. Nume dat mai multor insecte din ordinul dipterelor, cu corpul și cu picioarele lungi și subțiri, cu aripi înguste, ale căror larve se dezvoltă în ape stătătoare, iar femelele se hrănesc cu sînge, unele specii transmițînd, prin înțepături, frigurile palustre, altele, în stare larvară, atacînd culturile de ciuperci, de varză, de grîu etc. *(Culex)*.

ȚÎȘNÍ, *țîșnesc*, vb. IV. Intranz. (Despre ființe) A apărea, a sări, a ieși de undeva pe neașteptate.

ȚÎȚÎNĂ, *țîțîni*, s.f. (Pop.) Balama. ◇ Expr. (Fam.) *A scoate* (pe cineva) *din țîțîni*, a supăra rău, a înfuria pe cineva, a scoate din sărite.

ȚUGUI, *țuguie*, s.n. (Pop. și fam.) Vîrf de munte sau de deal; pisc.

ȚUGUIÁT,-Ă, *țuguiați,-te*, adj. Care este ascuțit, prelungit în formă de țugui. [Pronunțat: *-gu-iat*]

ȚURCÁN,-Ă, *țurcani,-e*, adj., s.f. 1. Adj. (Despre lînă) Lungă, groasă și aspră; (despre oi) cu lîna lungă, groasă și aspră. 2. S.f. (La pl.) Rasă de oi cu lîna lungă, groasă și aspră; (și la sg.) oaie care face parte din această rasă; bîrsană.

ȚÚRȚUR, *țurțuri*, s.m. Sloi mic de gheață de formă prelungită și ușor ascuțită spre vîrf, care se formează de-a lungul streșinilor sau pe ramuri, prin înghețarea imediată a apei care se scurge.

U

UCENÍC,-Ă, *ucenici,-ce*, s.m. şi f. Persoană tînără care învaţă o meserie lucrînd în producţie sub îndrumarea unui meşter sau urmînd o şcoală profesională.

UDÁ, pers. 3 *údă*, vb. I. Tranz. (Despre ape curgătoare) A străbate o regiune, un ţinut, pe care le alimentează cu apă.

UITÁRE, *uitări*, s.f. Faptul de a uita, de a nu-şi (mai) aduce aminte (de cineva sau de ceva); lipsa oricărei amintiri. ◇ *Uitare de sine*, a) visare, reverie; b) nepăsare (altruistă) faţă de interesele proprii. ◆ (Psih.) Caracteristică a memoriei, opusă păstrării, care se manifestă sub forma dificultăţii sau chiar a imposibilităţii de recunoaştere sau de reproducere.

ULCERÁŢIE, *ulceraţii*, s.f. Leziune a pielii sau a mucoaselor (stomacului, intestinelor etc.), pricinuită de distrugerea straturilor, fără tendinţă de cicatrizare.

ULÉI, *uleiuri*, s.n. Lichid gras, vîscos, insolubil în apă, mai uşor decît apa, de natură vegetală, animală, minerală sau sintetică, de compoziţie diferită şi complexă, folosit în alimentaţie, în industrie etc. ◇ *Ulei de uns*, ulei (mineral) fabricat, prin distilare, din păcură de ţiţei parafinos sau asfaltos, folosit ca lubrifiant pentru maşini, motoare etc. cu turaţie mică, sau din păcură de ţiţei parafinos rafinat cu solvenţi, ca lubrifiant de calitate superioară pentru maşini şi motoare cu turaţie mare.

ÚLIŢĂ, *uliţe*, s.f. Drum îngust care străbate o aşezare rurală, mărginit de o parte şi de alta de case.

ÚLIU, *ulii*, s.m. (La pl.) Gen de păsări răpitoare de zi din familia accipitridelor, mari şi puternice, care atacă păsări şi mamifere mici *(Accipiter)*; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

ULM, *ulmi*, s.m. Numele mai multor specii de arbori din familia ulmaceelor, cu scoarţa netedă, cu coroana stufoasă, cu frunze alterne, asimetrice şi dinţate, albicioase şi cu peri moi pe partea inferioară, cu fructul o monosamară aripată, cu lemnul tare, folosit în rotărie *(Ulmus)*.

ULNÁR,-Ă, *ulnari,-e*, adj. Care aparţine ulnei, privitor la ulnă.

ÚLNĂ, *ulne*, s.f. (Anat.) Cubitus.

ULTERIÓR,-OÁRĂ, *ulteriori,-oare*, adj. Care urmează după ceva sau după cineva; posterior. [Pronunţat: *-ri-or*]

ULTIMÁTUM, *ultimatumuri*, s.n. Notă diplomatică prin care un stat cere altui stat satisfacerea unor pretenţii într-un termen scurt sub ameninţarea că, în cazul neîndeplinirii pretenţiilor, nu va mai duce negocieri, ci va lua măsuri dictate de împrejurări.

ULTRADEMAGÓG,-Ă, *ultrademagogi,-ge*, s.m. şi f. Demagog care întrece orice limită.

ULTRAGIÁT,-Ă, *ultragiați,-te*, adj. Insultat, jignit, ofensat. [Pronunțat: *-gi-at*]

ULTRÁJ, *ultraje*, s.n. Ofensă, insultă, amenințare sau act de violență împotriva unui reprezentant al autorității publice aflat în exercițiul funcțiunii (și care constituie o infracțiune).

ULTRAMARÍN s.n. Colorant mineral, natural sau sintetic, obținut prin topirea unui amestec de caolin, carbonat de sodiu, cărbune de lemn și sulf, care, după condițiile de preparare, are diverse culori, cel mai cunoscut fiind cel de culoare albastră.

ULTRAMICROSCÓP, *ultramicroscoape*, s.n. Microscop puternic adaptat pentru observații prin iluminarea laterală a preparatului, astfel încît obiectele să apară luminate pe un fond întunecat, permițînd observarea unor obiecte care nu sînt vizibile cu microscopul obișnuit.

ULTRAMODÉRN,-Ă, *ultramoderni, -e*, adj. Foarte modern.

ULTRAPROGRESÍST,-Ă, *ultraprogresiști,-ste*, adj., s.m. și f. (Ir.) Progresist extremist.

ULTRAREACȚIONÁR,-Ă, *ultrareacționari,-e*, adj., s.m. și f. Reacționar înrăit, contrarevoluționar pătimaș. [Pronunțat: *-re-ac-ți-o-*]

ULTRASÚNET, *ultrasunete*, s.n. Undă elastică a cărei frecvență depășește frecvența maximă corespunzătoare unui sunet, neputînd fi percepută de urechea umană.

ULTRAVIOLÉT,-Ă, *ultraviolești,-te*, adj. (Despre radiațiile electromagnetice) Care are lungimea de undă mai mică decît lungimea de undă minimă a radiațiilor vizibile. [Pronunțat: *-vi-o-*]

ULUITÓR,-OÁRE, *uluitori,-oare*, adj. Uimitor, surprinzător. ◆ Excepțional, extraordinar. [Pronunțat: *-lu-i-*]

UMÁN,-Ă, *umani,-e*, adj. 1. Care ține de om sau de omenire, privitor la om sau la omenire, caracteristic omului sau omenirii; omenesc. 2. (Adesea adverbial) Care are dragoste față de oameni, care simte compasiune față de suferințele lor; omenos, bun, generos, sensibil.

UMANÍSM s.n. Mișcare socială și culturală apărută în apusul Europei, în sec. XIV, ca expresie a luptei împotriva feudalismului și a misticii dezumanizante a inchiziției, care a promovat ideea încrederii în valoarea omului și a perfecționării lui, a militat pentru dezvoltarea liberă și multilaterală a personalității umane, pentru o cultură laică (în spiritul vechii culturi clasice) etc. ◆ Atitudine de încredere în valoarea omului. ◇ *Umanism socialist*, formă superioară a umanismului, caracteristică societății socialiste, care presupune grija permanentă față de om, respectarea demnității sale, excluderea oricărei discriminări, îmbinate cu exigența față de oameni și cu respectul reciproc.

UMANÍST,-Ă, *umaniști, -ste*, s.m. și f. Reprezentant al umanismului.

UMANITÁR,-Ă, *umanitari,-e*, adj. Care urmărește, care se preocupă de binele omenirii; devotat umanității, oamenilor.

UMANITARÍSM s.n. Concepție, atitudine pătrunsă de dragoste față de oameni.

UMANITARÍST,-Ă, *umanitariști,-ste*, s.m. și f., adj. 1. S.m. și f. Adept al umanitarismului. 2. Adj. Care aparține umanitarismului, privitor la umanitarism.

UMANIZÁRE, *umanizări*, s.f. Proces de civilizare a omului prin însușirea valorilor culturii și ale civilizației.

UMBÉLĂ, *umbele*, s.f. Tip de inflorescență, caracteristică plantelor umbelifere, la care pedunculii floricelelor pornesc de la același punct și se ridică aproape la aceeași înălțime, ca pînza unei umbrele.

UMBELIFÉRĂ, *umbelifere*, s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee, anuale, bienale sau perene, care se recunosc după florile dispuse în umbelă şi după fruct, o diachenă; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

ÚMED,-Ă, *umezi,-de*, adj. (Despre mase de aer) Care este încărcat cu vapori de apă; jilav.

UMEZEÁLĂ, *umezeli*, s.f. Însuşirea atmosferei de a cuprinde vapori de apă; umiditate. ◆ Cantitatea de (vapori de) apă care se află în atmosferă sau într-un anumit mediu.

UMIDITÁTE s.f. Proprietate a unui corp sau a unui mediu de a absorbi şi de a reţine o anumită cantitate de apă sau de vapori de apă; starea a ceea ce este umed; umezeală. ◆ Cantitatea de lichid conţinută într-un corp gazos sau solid.

UMILÍNŢĂ, *umilinţe*, s.f. **1.** Sentiment de inferioritate cauzat de exploatarea economică şi de asuprirea politică; atitudine provocată de acest sentiment; supunere. ◆ Slugărnicie. **2.** Situaţie înjositoare impusă cuiva sau acceptată de cineva; vorbă sau faptă care înjoseşte, ofensează.

UMOÁRE, *umori*, s.f. Lichid intercelular care constituie mediul în care trăiesc celulele organismelor. ◇ *Umoare apoasă*, lichid transparent, secretat în procesele ciliare, care se află în camera anterioară a ochiului. *Umoare vitroasă* (sau *sticloasă*), masa semilichidă, gelatinoasă, secretată în procesele ciliare, care se află în camera posterioară a ochiului; corp vitros.

UMÓR s.n. Înclinare spre glume, veselie, ironii uşoare, ascunse sub aparenţa seriozităţii; manifestare prin vorbe sau prin scris a acestei înclinaţii; *p. ext.* voie bună, haz. ◆ (În artă şi în literatură) Formă de manifestare a comicului, constînd în evidenţierea îngăduitoare a nepotrivirii şi a absurdităţii unor situaţii considerate normale.

UMORÁL,-Ă, *umorali,-e*, adj. Care aparţine umorilor, care se referă la umori. ◇ *Sistem umoral*, totalitatea glandelor cu secreţie internă, a căror funcţie şi acţiune sînt interdependente pentru dezvoltarea şi menţinerea structurii normale şi pentru reglarea funcţiilor organismului.

UMORÍSTIC,-Ă, *umoristici,-ce*, adj. Care conţine sau exprimă umor; care provoacă umorul; vesel, hazliu. ◆ (Substantivat, n.) Noţiune estetică ce desemnează o modalitate existenţială şi artistică a comicului.

UMPLUTÚRĂ, *umpluturi*, s.f. **1.** Material (de obicei anorganic, pulverulent) folosit în industrie şi în practica generală pentru a da proprietăţi speciale unor produse, modificîndu-le greutatea, consistenţa, volumul, rezistenţa, culoarea etc. **2.** Material (pămînt, moloz, beton etc.) care se aşază în locurile al căror nivel trebuie înălţat sau a căror suprafaţă neregulată trebuie nivelată.

UNANÍM,-Ă, *unanimi,-e*, adj. Acceptat, împărtăşit de toţi; care exprimă un acord total; care cuprinde pe toţi sau care aparţine tuturor; fără excepţie, general. ◆ (La pl.) Care au aceeaşi părere, a căror părere coincide.

UNANIMITÁTE s.f. Acord total de idei, de opinii, de sufragii; totalitate de persoane. ◆ Spec. Regulă folosită în conferinţe şi în organizaţii internaţionale, conform căreia o hotărîre trebuie adoptată cu acordul comun al tuturor statelor reprezentate.

ÚNCIE, *uncii*, s.f. Veche unitate de măsură pentru greutăţi (folosită şi astăzi în Anglia), cu valoarea variind între 28 şi 35 de grame.

ÚNDĂ, *unde*, s.f. (Fiz.) Fenomen de propagare din aproape în aproape a unei perturbaţii (oscilaţii), cu viteză finită şi printr-o variaţie spaţială. ◇ *Undă asociată* (sau *Broglie*), undă de

probabilitate aferentă oricărei microparticule în mișcare. *Undă elastică*, undă produsă de o perturbație mecanică într-un mediu elastic. *Undă electromagnetică*, undă transversală produsă prin variația unui cîmp electromagnetic. *Undă electronică*, undă asociată electronului. *Undă incidentă*, undă ce întîlnește suprafața de separare a două medii. *Undă longitudinală*, undă caracterizată prin vibrații de-a lungul direcției de propagare. *Undă plană*, undă caracterizată de suprafețe de undă plane. *Undă reflectată*, undă care se propagă de la suprafața de separare a două medii, rezultată prin fenomenul de reflexie. *Undă refractată*, undă care se propagă de la suprafața de separare a două medii, rezultată prin fenomenul de refracție. *Undă seismică*, undă pornită din epicentrul unui cutremur de pămînt, de-a lungul căreia seismul se propagă în interiorul și la suprafața pămîntului. *Undă sferică*, undă caracterizată de suprafețe de undă sferice. *Undă spațială*, undă de volum care se propagă în spațiul tridimensional. *Undă staționară*, undă caracterizată de puncte de maximă amplitudine (ventre) și de amplitudine nulă (noduri). *Undă superficială*, undă de suprafață care se propagă într-un plan. *Undă transversală*, undă caracterizată prin vibrații perpendiculare față de direcția de propagare a mărimii ce se propagă. *Undă unidirecțională*, undă care se propagă într-o singură direcție.

ÚNDIȚĂ, *undițe*, s.f. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vargă flexibilă de care este legată o sfoară, un fir de material plastic etc. avînd la capăt un cîrlig ascuțit și îndoit, în care se pune momeala pentru a prinde peștele.

UNEÁLTĂ, *unelte*, s.f. **1.** Piesă, ansamblu de piese, dispozitiv acționat manual sau de un mecanism, care servește pentru a efectua o operație tehnică de prelucrare mecanică, de montare, de manevrare etc.; piesă auxiliară care servește la efectuarea unei lucrări. ◇ *Unelte de producție* (sau *de muncă*), parte principală a mijloacelor de producție, formată din scule, instrumente, mașini etc., cu ajutorul cărora omul acționează asupra obiectelor muncii, în procesul de producție, în vederea creării unor anumite bunuri materiale. **2.** Fig. Mijloc folosit pentru atingerea unui anumit scop (reprobabil); persoană, grup sau organizație de care se servește cineva pentru atingerea unui anumit scop (reprobabil).

UNELTÍRE, *uneltiri*, s.f. Intrigă, complot.

UNGHÉR, *unghere*, s.n. Loc retras, ascuns; colț.

UNGHI, *unghiuri*, s.n. **1.** (Mat.) Figură formată de două semidrepte închise (numite laturi) care au aceeași origine (numită vîrf). ◇ *Unghi nul*, unghi, $\widehat{hk}$, la care $h = k$ (avînd măsura 0). *Unghi alungit*, unghi, $\widehat{hk}$, la care h și k sînt semidrepte opuse (avînd măsura 180°); unghi cu laturile în prelungire. *Unghi propriu*, unghi care nu este nici nul, nici alungit. *Unghi la centru*, unghi cu vîrful în centrul unui cerc. *Unghiul a două curbe*, unghiul format de cele două tangente duse la curbe în punctul lor de intersecție. *Unghiul a două drepte în spațiu*, unghiul ascuțit sau drept format de paralelele duse la dreptele date printr-un punct oarecare (eventual, printr-un punct al uneia dintre drepte). *Unghiul dintre o dreaptă și un plan*, unghiul format de o dreaptă cu proiecția ei pe plan. *Unghiuri opuse la vîrf*, două unghiuri cu același vîrf, la care laturile unuia sînt prelungirile laturilor celuilalt. *Unghi diedru*, diedru. **2.** (Fiz.; în expr.) *Unghi de atac*, unghi pe care îl face direcția axei de simetrie a unui corp solid care se deplasează într-un fluid, cu direcția de deplasare a fluidului. *Unghi-limită*, valoare a unghiului de incidență (pen-

tru care unghiul de refracție este 90°) la refracția luminii dintr-un mediu mai refringent într-un mediu mai puțin refringent. *Unghi solid (spațial)*, porțiune din spațiu mărginită de o suprafață conică.

UNGHIE, *unghii*, s.f. Lamă subțire de natură cornoasă, care acoperă partea superioară a falangelor de la extremitatea degetelor de la mîini și de la picioare, la om și la maimuță.

UNGHIULÁR,-Ă, *unghiulari,-e*, adj. Care formează un unghi, referitor la un unghi.

UNGULIGRÁD,-Ă, *unguligrazi,-de*, adj. (Despre animale) Care calcă pe degete învelite în copite. ◆ (Substantivat, f. pl.) Animale mamifere care calcă pe degete protejate de copite; digitigrade.

UNGUREÁN, *ungureni*, s.m. Denumire dată populației (românești) din Transilvania, în special celei din vecinătatea fostelor provincii istorice Țara Românească și Moldova.

UNICAMERÁL,-Ă, *unicamerali,-e*, adj. (Despre sisteme parlamentare) Care este constituit dintr-o singură adunare reprezentativă.

UNICÁT, *unicate*, s.n. Exemplar unic dintr-un document, dintr-o publicație, dintr-un obiect.

UNICELULÁR,-Ă, *unicelulari,-e*, adj. Care este format dintr-o singură celulă; monocelular.

UNICITÁTE s.f. Însușirea de a fi unic; singularitate.

UNIDIMENSIONÁL,-Ă, *unidimensionali,-e*, adj. Care are o singură dimensiune. [Pronunțat: *-si-o-*]

UNIFÓRM,-Ă, *uniformi,-e*, adj. Care are permanent și pe toată întinderea sau durata aceeași formă, aceeași înfățișare, aceeași intensitate, aceeași viteză, aceeași desfășurare etc.

UNILATERÁL, -Ă, *unilaterali,-e*, adj. Care este îndreptat, situat într-o singură direcție. ◆ Care nu angajează decît una dintre părțile contractante. ◆ Care este hotărît (în mod arbitrar) numai de una dintre părți. ◆ Care ține seamă de o singură latură a lucrurilor; care cunoaște numai un aspect al unei probleme și judecă dintr-un singur punct de vedere sau se mărginește la un singur domeniu de cunoștințe; mărginit; arbitrar.

UNINÉRV, -Ă, *uninervi, -e*, adj. (Despre frunze și nervațiuni) Care are o singură nervură; mononerv.

UNIONÍST, -Ă, *unioniști, -ste*, adj. Care susține și propagă ideea de unire (a unor provincii într-un stat). ◆ (Substantivat) Susținător al unirii Principatelor Române (înainte de 1859). [Pronunțat: *-ni-o-*]

UNIPERSONÁL, -Ă, *unipersonali, -e*, adj. (Despre verbe, forme și construcții verbale) Care se întrebuințează sau se conjugă numai la persoana a 3-a singular.

UNISEXUÁT,-Ă, *unisexuați, -te*, adj. (Despre flori; *p. ext.* despre plante) Care are organe de reproducere de un singur sex (mascule sau femele); monosexuat, monogam (3). [Pronunțat: *-xu-at*]

UNISTRATIFICÁT, -Ă, *unistratificați, -te*, adj. (Despre organe la plante sau la animale) Care este alcătuit dintr-un singur strat de celule; monostratificat.

UNITÁR, -Ă, *unitari, -e*, adj. Care formeaza un singur tot; referitor la unitate. ◇ (Mat.) *Polinom unitar*, polinom al cărui coeficient dominant este 1.

UNITÁTE, *unități*, s.f. 1. (Mat.) Numărul unu. ◇ *Element-unitate*, elementul neutru față de o lege de compoziție notată multiplicativ. *Matrice-unitate*, matrice pătratică de ordinul n ($n \in \mathbb{N}$, $n \geqslant 2$) care are pe diagonala principală numerele 1, iar restul elementelor sînt 0; se notează: I_n. *Polinom-unitate*, polinomul constant 1 ($=a_0$, restul coeficienților fiind nuli). *Cerc-unitate*, cerc trigonometric. 2. (În expr.) *Unitate de măsură*, mărime de bază care servește la măsurarea mărimilor

de același fel. *Unitate de măsură fundamentală*, unitate de măsură aleasă arbitrar. *Unitate de măsură derivată*, unitate de măsură definită cu ajutorul unităților de măsură fundamentale. **3.** Însușirea a tot ce constituie un întreg indivizibil. ◇ *Principiul unității în diversitate*, principiu al dialecticii materialiste care exprimă unitatea de conținut a ceea ce este diferit ca formă. *Unitatea și lupta contrariilor*, principiu fundamental al dialecticii materialiste care explică mișcarea și dezvoltarea lumii materiale și a cunoașterii prin dedublarea unicului în însușiri, laturi, tendințe etc. contrare, care se presupun și se exclud reciproc. **4.** Coeziune, tip de omogenitate, solidaritate, unire; tot unitar, indivizibil. ◇ *Regula celor trei unități* (de loc, de timp și de acțiune), regulă caracteristică teatrului clasic (antic și modern), după care opera dramatică trebuie să fie dezvoltarea unei acțiuni unice, care se desfășoară în același loc și într-un interval de 24 de ore. *Unitatea operei de artă*, calitate a operei de artă de a-și dezvălui ordinea interioară, coerența și coeziunea organică. **5.** Cea mai mică formație, organizație economică, administrativă, militară, sanitară etc. care alcătuiește un întreg și acționează după un plan general.

UNIÚNE, *uniuni*, s.f. **1.** Legătură între două sau între mai multe persoane, grupuri, societăți, clase etc. pentru apărarea unor interese, pentru revendicarea unor drepturi, pentru realizarea unor scopuri comune etc. **2.** Nume generic pentru diverse organizații politice, economice, obștești etc. **3.** Unire a unor provincii sau a unor state într-un singur stat; stat astfel rezultat. [Pronunțat: *-ni-u-*]

UNIVÉRS s.n. **1.** Cosmos (**1**), macrocosm. **2.** Globul pământesc; partea populată a globului pământesc (împreună cu tot ce se află pe el); locuitorii globului pământesc. ◆ Mediul, cercul, lumea imediată în care trăiește cineva.

UNIVERSÁL, -Ă, *universali, -e*, adj. **1.** Care aparține universului, privitor la univers; care se extinde asupra întregii lumi, care cuprinde tot ce există și este comun tuturor; care se referă la toate ființele sau lucrurile luate în considerație într-un caz dat; general, obștesc. **2.** Care se bucură de o mare faimă; vestit, ilustru, celebru. **3.** Care posedă cunoștințe din toate domeniile, care are o cultură generală vastă. **4.** (Despre unelte, instrumente, aparate) Care poate fi folosit la mai multe operații, bun pentru mai multe situații.

UNIVERSÁLII s.f. pl. Nume dat noțiunilor generale, în filozofia scolastică. ◇ *Disputa* (sau *cearta*) *universaliilor*, discuție în jurul noțiunilor generale și a naturii lor, fapt care a determinat apariția celor trei curente din sînul scolasticii: realismul, nominalismul și conceptualismul. [Pronunțat: *-li-i*]

UNIVERSALITÁTE s.f. **1.** Caracterul, însușirea a ceea ce este universal; universalism. **2.** Totalitate, generalitate.

UNIVERSITÁTE, *universități*, s.f. Instituție de învățămînt superior avînd mai multe facultăți și secții (îndeosebi pentru științele umanistice și științele naturii).

UNIVÓC, -Ă, *univoci, -ce*, adj. Care are un singur sens sau păstrează același sens în întrebuințări diferite.

UNSOÁRE, *unsori*, s.f. Material care se prezintă sub formă păstoasă, dispersie de săpun, parafină, ceară etc. în ulei mineral, folosit, în tehnică, ca lubrifiant, pentru a proteja suprafața unor piese sau a unor obiecte împotriva coroziunii, pentru a etanșa locurile de asamblare a unor piese etc.

UNT s.n. **1.** Grăsime naturală de origine animală, solidă, extrasă din lapte, de obicei din cel de vacă sau de bivoliță, și folosită ca aliment. **2.** (Și în expr. *unt vegetal*) Grăsime naturală, cu consistența similară celei a

untului **(1)**, obținută din fructele sau din sîmburii unor plante (tropicale). ◇ *Unt de cacao*, grăsime vegetală extrasă, prin presare sau prin extragere cu solvenți, din semințele de cacao, folosită la fabricarea ciocolatei, a săpunului de toaletă, a cremelor, a supozitoarelor etc. *Unt artificial*, margarină.

ÚNU, ÚNA num. card. Număr natural care reprezintă unitatea și care se indică prin cifrele 1 (și I). ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.

URACÍL s.n. (Biol.) Bază pirimidinică azotoasă, prezentă în acizii nucleici, componentă a acidului ribonucleic.

URAGÁN, *uragane*, s.n. (Met.) Ciclon **(1)**.

URANGUTÁN, *urangutani*, s.m. Maimuță antropoidă de talie mare, cu membrele anterioare foarte lungi, inteligentă și cu spiritul de imitație foarte dezvoltat, care trăiește în pădurile tropicale din Sumatra și Borneo *(Simia satyrus)*.

URÁNIU s.n. U cu Z = 92. Element chimic radioactiv, cu caracter metalic, din grupa actinidelor, de culoare albă-argintie, cu densitate foarte mare, foarte reactiv la temperaturi ridicate, folosit, sub formă de izotop 238, ca material fisionabil, în reactoarele nucleare, iar ca izotop 235, în bombele atomice.

URBÁN, -Ă, *urbani, -e*, adj. Care ține de oraș, privitor la oraș; orășenesc. ◆ Fig. (Despre atitudinea sau modul de comportare al cuiva) Politicos, civilizat.

URBANÍSM s.n. **1.** Urbanistică. **2.** Fig. Atitudine, comportare plină de politețe, de bună-cuviință.

URBANÍST, -Ă, *urbaniști, -ste*, s.m. și f. Specialist în domeniul urbanisticii.

URBANÍSTIC, -Ă, *urbanistici, -ce*, s.f., adj. **1.** S.f. Știință al cărei obiect îl constituie sistematizarea așezărilor omenești existente și proiectarea de așezări noi; urbanism. **2.** Adj. Care ține de urbanistică **(1)**, privitor la urbanistică; edilitar.

URBANIZÁ, *urbanizez*, vb. I. Tranz. și refl. A da sau a căpăta un caracter urban, citadin, orășenesc.

URBÁRIU, *urbarii*, s.n. Registru oficial în care erau trecute (în Transilvania) proprietățile funciare și se prevedeau obligațiile țăranilor iobagi față de feudal.

ÚRBE s.f. (Livr. și fam.) Oraș.

URCIÓR, *urcioare*, s.n. Vas de lut (smălțuit) cu gîtul strîmt, cu una sau cu două toarte, folosit pentru păstrarea lichidelor.

ÚRDĂ s.f. Derivat al laptelui, obținut prin fierberea zerului gros scurs de la prepararea cașului (mai ales de la oi).

URDINÁ, *urdin*, vb. I. Intranz. (Înv. și reg.) A merge des la cineva sau undeva; a face același drum de repetate ori.

URDOÁRE, *urdori*, s.f. (Pop.) Secreție gălbuie care se depune pe marginea pleoapelor (mai ales în timpul somnului); puchină. ◆ Fig. Murdărie.

URDURÓS, -OÁSĂ, *urduroși, -oase*, adj. (Pop.) Care are urdori la ochi; *p. ext.* neîngrijit, nespălat, murdar.

UREÁZĂ, *ureaze*, s.f. (Biol.) Enzimă care acționează asupra ureeei în mod specific, descompunînd-o în amoniac și în bioxid de carbon. [Pronunțat: *-re-a-*]

URÉCHE, *urechi*, s.f. **1.** Fiecare dintre cele două organe pereche ale auzului și echilibrului, așezate, simetric, de o parte și de alta a capului omului și mamiferelor, alcătuite dintr-o parte externă, una mijlocie și una internă. **2.** Fiecare dintre cele două organe pereche care constituie urechea internă, la pești, unde apare pentru prima oară în seria animală, ca și la

amfibieni, cu rol special în simțul echilibrului. 3. Fiecare dintre cele două organe pereche, simetrice, existente la reptile, la care apare (pentru prima oară) zonă cu celule senzoriale, definind urechea ca organ al echilibrului și al auzului. 4. Fiecare dintre cele două organe pereche ale simțului auzului și echilibrului la păsări, la care apare un început de ureche externă, ca un canal auditiv extern.

URECHÉLNIȚĂ, *urechelnițe*, s.f. I. 1. (Zool.) Miriapod carnivor de culoare galbenă, cu capul mare, cu corpul turtit dorsoventral, cu picioare lungi și puternice, prima pereche fiind transformată într-un fel de cleşti îndreptați înapoi și având la bază glande cu venin. *(Lithobius forficatus)*. 2. Insectă din ordinul coleopterelor, cu corpul alungit, de culoare castanie, cu elitrele scurte, având, la capătul abdomenului, două prelungiri în formă de cleşte *(Forficula auricularia)*. II. Plantă erbacee meliferă cu frunze ovale cărnoase, terminate cu un vîrf ascuțit, și așezate în rozetă, cu flori roșii sau roz dispuse în partea superioară a tulpinii; țița-mielului *(Sempervivum tectorum)*.

URECHIÚȘĂ, *urechiușe*, s.f. 1. (Bot.) Fiecare dintre anexele frunzei, la unele graminee, situate la baza limbului, de o parte și de alta a ligulei. ◆ Burete galben. 2. (Anat.) Fiecare dintre cele două prelungiri în formă de fund de sac ale atriului drept și atriului stîng, la inimă.

URÉE s.f. $H_2N \cdot CO \cdot NH_2$. Diamidă a acidului carbonic, existentă în urină sau în sînge, ca produs de dezasimilație a substanțelor azotoase din organismul animal, sau produsă sintetic din amoniac și din dioxid de carbon, substanță cristalină, solubilă în apă, folosită ca îngrășămînt agricol, la fabricarea unor rășini sintetice, a unor medicamente etc.; carbamidă. [Pronunțat: *-re-e*]

UREÍDĂ, *ureide*, s.f. Substanță organică din clasa derivaților acilați ai ureei, cu caracter de amidă, folosită ca medicament.

URETÉR, *uretere*, s.n. Conduct pereche membranos care transportă urina (prin mișcări peristaltice) de la rinichi la vezica urinară sau la cloacă.

URÉTRĂ, *uretre*, s.f. Conduct membranos (cu conformație diferită la cele două sexe) prin care se elimină, la exterior, urina din vezica urinară la mamifere, la mascul servind și la conducerea lichidului spermatic în timpul ejaculării; canal urinar, cilindru urinar.

URGÍE, *urgii*, s.f. (Pop.) Nenorocire mare care se abate asupra cuiva sau a ceva.

ÚRIC[1] adj. (În expr.) *Acid uric*, acid organic natural care se găsește în sînge și în urină, produs în urma arderii proteinelor, în procesul metabolic, care se elimină din organism prin urină.

URÍC[2], *urice*, s.n. 1. Moșie boierească sau mănăstirească, în feudalism, care se bucura de privilegiu ereditar de imunitate. 2. Act de proprietate veșnică sau de donație. ◆ P. gener. Document.

URINÁR, -Ă, *urinari*, *-e*, adj. Care aparține organelor de secretare a urinei, privitor la aceste organe; care are funcția de a secreta, de a filtra, de a transporta și de a evacua din organism urina.

URINÁRE, *urinări*, s.f. (Fiziol.) Micțiune.

URÎNĂ, *urine*, s.f. Lichid secretat de rinichi, care cuprinde în soluție o parte din substanțele rezultate din metabolismul organismului și care se colectează în vezica urinară, eliminîndu-se prin uretră.

URINIFÉR, -Ă, *uriniferi*, *-e*, adj. Privitor la urină sau la organele uri-

nare, care aparține urinei sau organelor urinare,

URÎTUL s.n. art. Categorie estetică, opusa prin conținut *frumosului*, care reflectă lipsa de armonie, de proporții, de agreabil și care, în artă, prin transfigurare, devine expresivă, provoacă reacții care depășesc neplăcerea, transformîndu-se în emoție estetică.

URMÁȘ, -Ă, *urmași, -e*, adj., s.m. și f. Descendent

ÚRMĂ, *urme*, s.f. Ceea ce însoțește, în cantități extrem de mici, o anumită substanță.

ÚRNĂ, *urne*, s.f. **1.** Vas de pămînt sau de bronz, de capacități și de forme diferite, în care se păstrau, în antichitate, unele lichide. **2.** (Și în expr. *urnă funerară*) Vas în care se păstrează cenușa morților incinerați. **3.** Cutie prevăzută cu o deschizătură îngustă, pe unde se introduc buletine de vot, numerele unei loterii etc.

URNÍ, *urnesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) mișca, a (se) deplasa (cu greu) din locul unde se află. ◆ Tranz. A pune (cu greu) în stare de funcționare o mașină, un sistem tehnic etc.

UROCORDÁT, *urocordate*, s.n. (La pl.) Încrengătură de animale marine, sedentare sau planctonice, reprezentînd cordatele inferioare, cu notocordul prezent numai în stare larvară, la adult fiind resorbit, cu corpul ca un sac învelit într-o tunică; (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură; tunicier.

URODÉL, -Ă, *urodeli, -e*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre amfibieni) Care are coadă, cu coadă. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de amfibieni caracterizați prin prezența cozii și prin membrele egale; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

UROGENITÁL, *urogenitale*, adj. (Anat.; în expr.) *Aparat urogenital*, aparat, la metazoarele pluricelulare, alcătuit din organele de excreție și din organele sexuale.

UROPIGÉE, *uropigee*, adj. (Anat.; în expr.) *Glandă uropigee*, glandă existentă în epiderma păsărilor, care produce o substanță grasă, ce servește la ungerea penelor (pe care le face impermeabile), și care este dezvoltată mai ales la păsările acvatice. [Pronunțat: *-ge-e*]

UROSTÍL, *urostiluri*, s.n. Os lung care reprezintă regiunea codală a coloanei vertebrale, la amfibieni, rezultat prin unirea vertebrelor din acea regiune.

UROTROPÍNĂ s.f. (Chim.) Hexametilentetramină.

URS, *urși*, s.m. Nume dat mai multor mamifere omnivore sau carnivore din familia ursidelor, cu corpul în general masiv, acoperit cu o blană deasă, bățoasă, de culoare brună, brună-negricioasă, roșcată, cenușie, albă sau neagră, cu botul ascuțit și cu coada scurtă *(Ursus)*.

URSÍDĂ, *urside*, s.f. (La pl.) Familie de mamifere omnivore și carnivore, dintre care unele hibernează, cu corpul de talie mare, plantigrade, cu blană deasă, bățoasă, diferit colorată (brună, neagră, cenușie, albă, roșcată); (și la sg.) animal care face parte din această familie.

URSITOÁRE, *ursitoare*, s.f. (În credințele și în basmele populare) Ființă închipuită despre care se crede că vine (în cea de-a treia noapte de) la nașterea copilului pentru a-i hotărî destinul; ursită.

URSOÁICĂ, *ursoaice*, s.f. Femela ursului (care își crește puii singură); ursoaie.

URSÚZ, -Ă, *ursuzi, -e*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Morocănos, posac, neprietenos, necomunicativ. ◆ Fig. Respingător.

URTICACÉE, *urticacee*, s.f. Familie de plante erbacee, rar lemnoase, dicotiledonate, anuale sau perene, prevăzute adesea pe tulpină și pe frunze cu peri urzicători, cu frunze ovate sau lanceolate, dispuse monoic sau dioic, cu flori albe-verzui, cu fructele nucule ovale, folosite în industria textilă, alimentară, a medicamentelor etc.; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

URTICÁNT, -Ă, *urticanți, -te*, adj. Care provoacă usturime, care ustură; urzicător; usturător. ◇ *Peri urticanți*, peri situați pe frunze și pe tulpină, la unele plante, care secretă un lichid usturător, cu rol de apărare.

URZÍ, *urzesc*, vb. IV. Tranz. A pune la cale o acțiune (reprobabilă); a unelti, a complota.

URZICÁRE, *urzicări*, s.f. Faptul de a (se) înțepa cu peri urzicători, care provoacă o senzație dureroasă și supărătoare de usturime; usturătură.

URZÍCĂ, *urzici*, s.f. Gen de plante erbacee perene, din familiile labiatelor și urticaceelor, cu tulpina în patru muchii, în general goală, cu peri (urticanți), cu frunze alterne, care se folosesc în industria parfumurilor, a alimentației, a medicamentelor etc. *(Urtica)*; (și la sg.) plantă care face parte din acest gen.

URZICĂTÓR, -OÁRE, *urzicători, -oare*, adj. Care provoacă usturime; usturător, urticant.

USCÁT, -Ă, (I) *uscați, -te*, adj., (II) *uscaturi*, s.n. I. Adj. (Despre mase de aer) Care este lipsit de umezeală, fără vapori de apă; zvîntat, zbicit. II. S.n. Suprafață a litosferei, neacoperită de mări și de oceane.

USCĂTÓR, *uscătoare*, s.n. Instalație care servește la uscarea materialelor sau a produselor. ◇ *Uscător-cameră*, uscător în care produsele sînt așezate și lăsate pînă la uscare. *Uscător cu vatră*, uscător la care spațiul util din incinta de lucru este străbătut de gazele calde de la un focar, care circulă spre coș printr-o serie de canale orizontale sau verticale. *Uscător rotativ*, uscător în care uscarea se face într-un cilindru rotativ în contracurent sau în echicurent cu gazele calde. *Uscător-tunel*, uscător orizontal în care produsele supuse uscării se deplasează pe vagonete. *Uscător vertical*, uscător format dintr-o cuvă verticală, în care materialul circulă în contracurent cu gazele calde care pătrund în uscător prin orificii prevăzute în perete.

USTURĂTÓR, -OÁRE, *usturători, -oare*, adj. Care ustură, care provoacă usturime; urzicător, urticant.

USTURÍME, *usturimi*, s.f. Senzație dureroasă caracteristică pricinuită de o înțepătură, de o arsură, de urzicare, de un miros sau de un gust înțepător etc.; usturătură.

USTURÓI s.m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, monocotiledonată, cu miros caracteristic, cu frunze lanceolate, cu bulbul format din mai mulți bulbi mici de formă alungită, cu gust usturător, comestibil și bogat în substanțe nutritive; (reg.) ai *(Allium sativum)*.

UȘÓR, *ușori*, s.m. Fiecare dintre cei doi stîlpi verticali de care se prind canaturile porții sau ale ușii; părțile laterale ale tocului ușii sau ferestrei.

ÚTER, *utere*, s.n. Organ cavitar musculos al aparatului genital femel, la mamifere, situat între trompele uterine și vagin, în care se dezvoltă embrionul și apoi fătul; mitră, matrice.

UTÍL, -Ă, *utili, -e*, adj. (Și substantivat, n.) Care este folositor, care poate servi la ceva; necesar.

UTILÁJ, *utilaje*, s.n. Totalitatea uneltelor, aparatelor, mașinilor etc. necesare pentru efectuarea unei anumite lucrări sau pentru asigurarea procesului de lucru într-o întreprindere, pe un șantier etc.

UTILITARÍSM s.n. Concepție filozofică ce consideră că utilul este principiul tuturor valorilor. ◆ Concepție etică potrivit căreia ceea ce este util este și moral.

UTÓPIC,-Ă, *utopici,-ce*, adj. Care are caracter de utopie, care constituie o utopie; utopist, iluzoriu, himeric.

UTOPÍE, *utopii*, s.f. **1.** Doctrină filozofică social-politică ce a stat la baza socialismului utopic și s-a caracterizat prin preconizarea unei organizări desăvîrșite a societății, irealizabilă în fapt, deoarece nu se aveau în vedere legile obiective și condițiile în care acestea acționează. **2.** Proiect imaginar, fantezist, irealizabil.

UTRÍCULĂ, *utricule*, s.f. Încăpere de formă elipsoidală a vestibulului membranos al urechii interne, la vertebrate, umplută cu endolimfă și legată de saculă (printr-un canal îngust endolimfatic), în care se deschid canalele semicirculare membranoase.

UVÁLĂ, *uvale*, s.f. Formă de relief carstică, depresionară, foarte lungă, alcătuită dintr-o înlănțuire de doline cu contururi sinuoase și cu adîncimea de circa 100 de m.

UVRIÉR,-Ă, *uvrieri,-e*, s.m. și f. (Înv.) Muncitor, lucrător. [Pronunțat: *-vri-er*]

UVULÁR,-Ă, *uvulari,-e*, adj. Care aparține uvulei, privitor la uvulă. ◆ (Despre sunete) Care se articulează în partea posterioară a cavității bucale, prin vibrarea omușorului.

UVÚLĂ, *uvule*, s.f. (Anat.) Omușor, luetă.

UZ, *uzuri*, s.n. Faptul sau posibilitatea de a folosi ceva (în mod obișnuit); întrebuințare, folosire.

UZÁJ, *uzajuri*, s.n. Uzură (1).

UZÁNȚĂ, *uzanțe*, s.f. Practică uzuală, mod de a proceda obișnuit; regulă, obicei statornicit.

UZÍNĂ, *uzine*, s.f. **1.** Întreprindere industrială de mari proporții, organizată pe bază de diviziune a muncii, în care se produc utilaje, semifabricate sau materii prime pentru alte industrii. **2.** Instalație producătoare de energie electrică, termică sau de alimentare cu apă a unei așezări, a unei locuințe etc.

UZITÁT,-Ă, *uzitați,-te*, adj. Folosit în mod curent, obișnuit.

UZUÁL,-Ă, *uzuali,-e*, adj. Întrebuințat, folosit în mod obișnuit. [Pronunțat: *-zu-al*]

UZUFRÚCT s.n. (Jur.) Drept acordat unei persoane de a se folosi pe deplin de un bun care aparține altei persoane și pe care trebuie să-l restituie la încetarea acestui drept.

UZÚRĂ, *uzuri*, s.f. **1.** Deteriorare, degradare a unui obiect (prin întrebuințare îndelungată); uzaj. ◆ Modificare progresivă a (dimensiunilor) unei piese tehnice, în cursul funcționării sistemului din care face parte. ◆ (Ec. pol.) Consumare a mijloacelor de muncă, în procesul folosirii sau nefolosirii lor. ◇ *Uzură fizică*, pierdere treptată a proprietăților de exploatare a mijloacelor de muncă, drept urmare a folosirii lor productive și a acțiunii forțelor naturii. *Uzură morală*, depreciere valorică a mijloacelor de muncă, ca urmare a ieftinirii mașinilor și utilajelor de aceeași construcție sau a apariției altora mai bune, cu performanțe tehnice și economice superioare. ◆ Fig. Slăbire, oboseală, epuizare. **2.** Fig. (Înv.) Corupție, desfrîu.

UZURPÁ, *uzúrp*, vb. I. Tranz. A-și însuși în mod fraudulos un bun, un drept, o calitate etc.

UZURPATÓR,-OÁRE, *uzurpatori, -oare*, s.m. și f. Persoană care uzurpă, care își însușește în mod fraudulos un bun, un drept etc.

V

VACÁNȚĂ, *vacanțe*, s.f. **1.** Perioadă de odihnă acordată elevilor și studenților, la sfîrșitul unui trimestru, al unui semestru sau al unui an de școală ori de studiu. ◆ Concediu legal de odihnă (al oamenilor muncii). **2.** Interval de timp în care o instituție, un organ reprezentativ etc. își încetează activitatea. ◆ Interval de timp în care un post, o funcție, o demnitate etc. rămîn neocupate.

VACÁRM, *vacarmuri*, s.n. Zgomot asurzitor; hărmălaie.

VÁCĂ, *vaci*, s.f. Femela adultă domestică de bovină. ◇ *Vacă-de-mare*, morsă. *Vaca-domnului*, insectă heteropteră cu aripile superioare roșii cu două puncte negre, cu toracele și cu capătul abdomenului negre cu dungi roșii *(Pyrrhocoris apterus)*.

VACCÍN, *vaccinuri*, s.n. Produs biologic preparat din germeni patogeni sau din secrețiii microbiene, care se administrează, prin injecții sau pe cale bucală, unui om sau unui animal, în scop preventiv sau curativ.

VACCINÁRE, *vaccinări*, s.f. Administrare a unui vaccin.

VACUÓLĂ, *vacuole*, s.f. Cavitate de diferite forme și mărimi din citoplasma celulelor organismelor, mai mare la vegetale, mai mică la animale, delimitată de o membrană, care conține suc celular, aer, substanțe de rezervă etc. ◇ *Vacuolă contractilă*, vacuolă în citoplasma protozoarelor, în care se adună și apoi se elimină produșii de dezasimilație (uree, acid uric, creatinină etc.). *Vacuolă digestivă*, organit în citoplasma protozoarelor, rezultat din înglobarea unei particule alimentare și a unei cantități de apă. *Vacuolă pulsatilă*, vacuolă din citoplasma protozoarelor, situată la baza flagelului (la flagelate), unde se acumulează substanțele de excreție, care sînt eliminate prin mișcarea ei continuă de dilatare și de contracție. [Pronunțat: *-cu-o-*]

VACUÓM s.n. Totalitatea vacuolelor din citoplasma celulelor organismelor. [Pronunțat: *-cu-om*]

VÁCUUM, *vacuumuri*, s.n. (Fiz.) Vid. [Pronunțat: *-cu-um*]

VACUUMMÉTRU, *vacuummetre*, s.n. Manometru utilizat la măsurarea presiunilor foarte joase, a gradului de vid. [Pronunțat: *-cu-um-*]

VAD, *vaduri*, s.n. (Adesea fig.) Loc de trecere (peste o apă); drum, cale.

VAG,-Ă, *vagi*, adj. (Adesea adverbial) Lipsit de limpezime, de claritate, de precizie; neclar; confuz.

VAGABÓND,-Ă, *vagabonzi,-de*, adj., s.m. și f. (Om sau animal) care rătăcește fără rost pe drumuri, care hoinărește fără țintă.

VAGABONDÁ, *vagabondez*, vb. I. Intranz. A trăi ca un vagabond, a umbla fără rost dintr-un loc în altul.

VAGABONDÁJ s.n. Stare a celui care vagabondează, situație de vagabond.

VAGÍN, *vagine*, s.n. Parte a aparatului genital feminin, la mamifere, în formă de canal cilindric musculomembranos, care face legătura între vulvă și uter.

VÁIER, *vaiere*, s.n. Tînguire (prelungă), vaiet, plînset. [Pronunțat: *va-ier*]

VÁJNIC,-Ă, *vajnici,-ce*, adj. (Pop.) **1.** Energic, viguros, puternic; aprig, dîrz; grozav, cumplit. **2.** Important, grav, serios. **3.** (Despre oameni) De seamă; marcant, ilustru.

VAL[1], *valuri*, s.n. **1.** Masă de apă care înaintează prin mișcări oscilatorii la suprafața unei mări, a unui fluviu etc., formînd creste și adîncituri; talaz. **2.** Ornament curent în arta populară, mai ales în ceramică și în arta decorativă, de forma unui val[1] **(1).**

VAL[2], *valuri*, s.n. Denumire dată echivalentului gram al oricărei substanțe.

VALÁBIL,-Ă, *valabili,-e*, adj. Care este recunoscut, admis, acceptat ca fiind bun, adevărat, autentic. ◆ Spec. Care întrunește condițiile cerute de lege, de o autoritate; pe baza căruia se conferă cuiva un anumit drept.

VALÁH, *valahi*, s.m. Nume dat în trecut românilor (din Țara Românească) de către alte popoare.

VÁLE, *văi*, s.f. Formă de relief depresionară, creată de rîuri, prin eroziune, și prin care o apă curge, permanent sau vremelnic, datorită diferenței de nivel dintre izvor și vărsare.

VALÉNȚĂ, *valențe*, s.f. **1.** Mărime care arată capacitatea de combinare a elementelor și a radicalilor, reprezentînd numărul atomilor de hidrogen (sau de echivalenți ai acestuia) cu care se poate combina atomul elementului sau radicalul respectiv. ◇ *(Liniuță de) valență*, semn grafic care marchează, în formulele chimice, legătura dintre atomii moleculelor. ◆ Forță de legătură între doi atomi ai unei molecule. ◇ *Valență normală*, valența pe care o prezintă un element în majoritatea compușilor săi. *Valență maximă*, valența cea mai mare pe care o prezintă un element în combinațiile sale. *Valență pozitivă*, starea de valență a unui ion pozitiv. *Valență negativă*, starea de valență a unui ion negativ. *Valență primară* (sau *principală)*, valența normală a atomului sau a ionului central în compușii complecși. *Valență secundară* (sau *auxiliară*, *coordinativă)*, valența pe care o posedă atomul sau ionul central în compușii complecși, în afara valenței sale normale. *Valența zero*, stare prezentată de atomii elementelor care au învelișul electronic extern complet și care reprezintă starea lor normală. *Valență liberă*, valența (de exemplu, a unui radical) care nu este satisfăcută. *Valență parțială*, restul de afinitate nesatisfăcut rămas atomilor de carbon care iau parte la formarea unei duble legături alchenice, și care se reprezintă printr-o linie întreruptă. *Valență variabilă*, valența diferită pe care o prezintă metalele din grupele secundare ale sistemului periodic al elementelor. **2.** Fig. Însușire, posibilitate (de dezvoltare).

VALÍD,-Ă, *valizi,-de*, adj. **1.** (Despre oameni) Apt pentru muncă (sau pentru o anumită activitate). ◆ Sănătos. **2.** (Despre o acțiune, un act, un contract) Care îndeplinește condițiile cerute de lege; valabil.

VALIDÁ, *validez*, vb. I. Tranz. (Jur.) A confirma, a recunoaște valabilitatea, puterea juridică a unui act de procedură, a unui mandat electiv etc.

VALIDITÁTE s.f. Calitatea de a fi valid; situația, starea celui valid.

VALOÁRE, *valori*, s.f. **1.** Însușire a unor lucruri, fapte, idei, fenomene de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea; suma

calităților care dau preț unui obiect, unei funcții, unui fenomen etc.; importanță, însemnătate, preț, merit. ◆ (Concr.) Persoană vrednică de stimă, cu însușiri deosebite. 2. Eficacitate, putere. ◇ *Valoare nutritivă*, însușire a unui aliment sau a unei rații alimentare de a acoperi nevoile energetice și de substanțe ale organismului. 3. (Fil.) Relație socială care exprimă o unitate între obiect și subiect, prețuirea acordată unor obiecte sau fapte (naturale, sociale, psihologice) în virtutea unei corespondențe a însușirilor lor cu trebuințele sociale ale unei comunități umane și cu idealurile generate de acestea (pe plan economic, politic, etic, estetic etc.). 4. Categorie economică ce exprimă raporturi sociale între oameni, ascunse sub învelișul material al produsului sau al mărfii. ◇ *Valoarea producției nete*, indicator al planificării economico-financiare care constă în aprecierea rezultatelor obținute prin valoarea nou creată de fiecare unitate, de întreaga societate, care reflectă ceea ce s-a creat efectiv într-o perioadă dată. *Valoare de întrebuințare*, însușire pe care o au bunurile de a satisface diversele nevoi materiale și spirituale ale oamenilor, pe baza însușirilor acestor produse. 5. (Comerț, Fin.) Exprimare în bani a costului unei mărfi sau a unei acțiuni, a unui cec etc. ◆ (Concr.) Înscris (cec, cambie, obligațiune etc.) reprezentînd un drept în bani sau în bunuri de altă natură. 6. Mărime matematică asociată unei mărimi fizice (după un anumit procedeu de măsurare), permițînd compararea mărimii cu altele de aceeași natură. ◇ *Valoare medie a unei variabile aleatorii discrete X*, numărul $M(X) = p_1x_1 + p_2x_2 + \ldots + p_n x_n$, unde $x_1, x_2, \ldots, x_n$ sînt valorile variabilei aleatorii X, iar $p_1, p_2, \ldots, p_n$ probabilitățile corespunzătoare. *Valoare logică* (sau *valoare de adevăr*) *a unei propoziții p*, funcție, $v(p)$, definită pe mulțimea propozițiilor cu valori în $\{0; 1\}$, astfel: $v(p) = \begin{cases} 0, \text{ dacă } p \text{ este falsă} \\ 1, \text{ dacă } p \text{ este adevărată.} \end{cases}$ 7. (Fiz.; în expr.) *Valoare eficace* (sau *efectivă*), mărimea tensiunii sau intensității curentului alternativ egală cu cea a unui curent continuu care produce aceleași efecte ca și curentul alternativ. 8. Sens, conținut semantic al unui cuvînt. 9. (În expr.) *Valoare morală*, comportare, acțiune, faptă care corespunde normelor existente la un moment dat (sub aspectul eficienței, eticii etc.).

VALORIFICĂ, *valorific*, vb. I. Tranz. A folosi în procesul de producție anumite materiale, materii prime etc. astfel încît să se obțină ca rezultat un produs cu o valoare superioară acestora.

VALORIFICĂRE, *valorificări*, s.f. Acțiunea de *a valorifica*. ◇ *Valorificare superioară*, proces tehnic și economico-organizatoric prin care se realizează o utilizare mai eficientă a resurselor naturale și de muncă dintr-o țară, dintr-o ramură de activitate, dintr-o regiune, dintr-un județ, dintr-o întreprindere etc.

VALORIZĂRE, *valorizări*, s.f. Act de prețuire, de apreciere a produselor cunoașterii și acțiunii.

VALS, *valsuri*, s.n. Dans în măsura de trei timpi, cu mișcări relativ vioaie, care se dansează în perechi; melodie după care se execută acest dans.

VALȚ, *valțuri*, s.n. 1. Mașină de lucru sau instalatie formată din una sau din mai multe perechi de cilindri grei, dispuși paralel, care se rotesc în sens opus unul față de celălalt, folosite la prelucrarea (prin deformare

plastică a) materialelor metalice, la sfărîmarea boabelor de cereale, la malaxarea masei de cauciuc etc. **2.** Cilindru al unui valţ **(1)**.

VALÚTĂ, *valute*, s.f. Unitate monetară a unui stat, cu precizarea metalului în care este definită. ◆ Totalitatea mijloacelor de plată exprimate în moneda altui stat, care pot fi folosite în decontările internaţionale. ◇ *Valută forte*, valută care are acoperire în aur şi care este acceptată de mai multe ţări ca mijloc de plată.

VÁLVĂ, *valve*, s.f. **1.** Cută membranoasă şi elastică, avînd o parte liberă, situată în interiorul vaselor, în interiorul organismului sau al unor organe cavitare, care permite trecerea lichidelor (sînge, limfă) într-o singură direcţie, împiedicînd întoarcerea lor. ◇ *Valvă semilunară*, **a)** una dintre cele trei valve care alcătuiesc aparatul de la orificiul de origine al arterei aorte din ventriculul stîng al inimii vertebratelor; **b)** fiecare dintre cele două valve care constituie valvula bicuspidă; **c)** fiecare dintre cele trei valve care alcătuiesc valvula tricuspidă. **2.** Fiecare dintre cele două părţi ale cochiliei lamelibranhiatelor. **3.** Fiecare dintre cele două părţi simetrice ale păstăilor leguminoaselor, care se deschid lăsînd seminţele libere. **4.** Fiecare dintre cele două părţi, de forma unui capac de cutie, de natură silicioasă, care închid corpul diatomeelor.

VÁLVULĂ, *valvule*, s.f. **1.** Valvă mică. **2.** Cută membranoasă subţire, elastică, cu o margine liberă, situată în interiorul vaselor şi canalelor organismului sau al unor organe cavitare, care permite trecerea lichidelor biologice într-o singură direcţie, împiedicînd întoarcerea lor. ◇ *Valvule conivente*, cute circulare aşezate în serie în mucoasa jejunului. *Valvulă ileocecală*, cută de la orificiul ileocecal al intestinului subţire. *Valvulă semilunară*, **a)** fiecare dintre cele trei valvule ale orificiului de origine al arterei pulmonare din ventriculul drept al inimii vertebratelor; **b)** fiecare dintre valvulele dispuse pe traiectul venelor sangvine şi limfatice, care asigură circulaţia centripetă a sîngelui şi a limfei.

VAMÁL,-Ă, *vamali,-e*, adj. Care aparţine vămii, privitor la vamă. ◇ *Uniune vamală*, acord încheiat între mai multe state în vederea creării unui teritoriu vamal comun (scutit de taxe pentru circulaţia bunurilor).

VÁMĂ, *vămi*, s.f. Instituţie de stat care exercită controlul asupra intrării şi ieşirii din ţară a mărfurilor, mijloacelor de transport etc. şi care percepe taxele legale pentru aceste bunuri; loc, punct în care funcţionează această unitate. ◆ Taxă care se plăteşte pentru ca un bun să treacă dintr-o ţară în alta sau (în trecut) dintr-o regiune în alta a ţării.

VAMPÍR, *vampiri*, s.m. **1.** Nume dat mai multor specii de lilieci mari din familia vampiridelor, care se hrănesc sugînd sîngele păsărilor şi mamiferelor (surprinse în somn) şi care trăiesc în America Centrală şi în America de Sud *(Phyllostoma spectrum* sau *Vampyrus)*. **2.** Personaj din mitologia populară despre care se crede că suge sîngele celor vii.

VAN adj. (În expr.) *În van*, în zadar, degeaba.

VANÁDIU s.n. V cu Z = 23. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a V-a, secundară, a sistemului periodic al elementelor, de culoare cenuşie, dur, casant, cu activitate chimică redusă, folosit la elaborarea unor aliaje şi, îndeosebi, a unor oţeluri speciale (dintre care ferovanadiul este utilizat în siderurgie).

VANDÁLI s.m. pl. **1.** Grup de triburi germanice care, în primele secole ale erei noastre, s-au deplasat de pe ţărmul Mării Baltice, s-au stabilit în Silezia, Moravia, Cîmpia Tisei, au mi-

grat apoi înspre apus, au pustiit Galia, au trecut în nordul Africii (Tunisia și Algeria de azi), formînd regatul vandal (429—533). 2. Fig. Grup de oameni necivilizați, barbari, care distrug valori culturale și artistice.

VANDALÍSM s.n. Distrugere sălbatică a valorilor culturale, artistice etc. ale unui popor. ◆ Distrugere sălbatică și nejustificată a unui bun.

VANÍLIE, *vanilii*, s.f. Plantă exotică erbacee, agățătoare, monocotiledonată, din familia orhideelor, cu frunze cărnoase eliptice și cu fructe aromatice, în formă de păstaie, bogate în vanilină, care se recoltează înainte de maturitate *(Vanilla planifolia)*. ◆ Fructul acestei plante, supus unui proces special de fermentare și folosit drept condiment, plăcut aromat, datorită conținutului de vanilină.

VANILÍNĂ s.f. Substanță organică foarte aromată, care se extrage din fructul de vanilie sau care se prepară pe cale sintetică, folosită în alimentație și în parfumerie.

VANITÁTE, *vanități*, s.f. Ambiție neîntemeiată; dorință de a face impresie; orgoliu, trufie, îngîmfare, înfumurare; (la pl.) deșertăciune, zădărnicie.

VANITÓS,-OÁSĂ, *vanitoși,-oase*, adj. Plin de vanitate; orgolios, îngîmfat, înfumurat, trufaș.

VAPÓRI s.m. pl. Substanță aflată în stare gazoasă, la o temperatură mai joasă decît temperatura ei critică, și care poate fi lichefiată prin comprimare.

VAPORIZÁ, pers. 3 *vaporizează*, vb. I. Refl. (Despre lichide) A se transforma în stare de vapori.

VAPORÓS,-OÁSĂ, *vaporoși,-oase*, adj. Asemănător (prin finețe) cu vaporii; subțire, diafan, străveziu. ◆ Fără contururi precise; difuz, neclar.

VAR[1], *vari*, s.m. (Fiz.) Simbol *var*. Unitate de măsură a puterii electrice reactive, egală cu puterea reactivă a unui circuit de curent alternativ a cărui tensiune eficace este de un volt, intensitatea eficace de un amper, iar defazajul dintre tensiune și curent de $\frac{\Pi}{2}$ (volt-amper-reactiv).

VAR[2], *varuri*, s.n. (Și în expr. *var nestins*) Material de construcție, obținut prin arderea calcarelor sau calcarelor marnoase, pînă la descompunerea totală a carbonatului de calciu conținut în acestea, folosit ca liant în construcții, ca materie primă la fabricarea carbidului, clorurii de var, sticlei, zahărului, celulozei etc. ◇ *Var de construcții*, var conținînd aproape în totalitate oxid de calciu, obținut prin arderea calcarelor cu maximum 10% argilă, folosit ca liant nehidraulic în construcții, la prepararea mortarelor nehidraulice, în industria chimică, alimentară, siderurgică etc. *Var stins*, produs obținut prin stingerea varului de construcții, prin acțiunea de hidratare a varului nestins cu apă, fie ca var stins în pulbere, fie cu exces de apă (var stins în pastă), formă sub care se folosește, în general, pe șantierele de construcții.

VÁRĂ, *veri*, s.f. Anotimpul cel mai călduros al anului, cuprins între primăvară și toamnă și care, în emisfera nordică (boreală), durează în intervalul de timp dintre 21 iunie și 23 septembrie, iar în emisfera sudică între 22 decembrie și 21 martie.

VARIÁ, *variez*, vb. I. Intranz. și tranz. A(-și) schimba valoarea. [Pronunțat: *-ri-a*]

VARIÁBIL,-Ă, *variabili,-e*, adj., s.f. 1. Adj. Care variază; susceptibil de a se schimba. 2. S.f. (Mat.) Mărime care ia succesiv diferite valori; element generic al unei mulțimi. ◇ *Variabilă independentă* (a unei funcții), argument (al funcției). [Pronunțat: *-ri-a-*]

VARIABILITÁTE, *variabilități*, s.f. Însușire a organismelor vii de a-și

schimba, sub influența factorilor de mediu și a eredității, caracterele morfologice, fiziologice, biochimice etc., datorită cărui fapt nu există două ființe absolut identice. [Pronunțat: *-ri-a-*]

VARIÁNTĂ, *variante*, s.f. Formă diferită sau ușor schimbată a uneia și aceleiași lucrări sau acțiuni, a unuia și aceluiași lucru sau text etc. [Pronunțat: *-ri-an-*]

VARIÁT,-Ă, *variați,-te*, adj. Care variază, care este divers sau care conține elemente diverse. ◇ (Fiz.) *Mișcare variată*, mișcare în care viteza mobilului se modifică în timp. [Pronunțat: *-ri-at*]

VARIÁȚIE, *variații*, s.f. **1.** Schimbare, trecere de la o valoare, de la o formă etc. la alta. ◇ (Mat.) *Variația unei funcții*, parcurgerea valorilor funcției cînd argumentul ei ia succesiv valorile din domeniul de definiție. **2.** Schimbare a unei însușiri morfologice, fiziologice, biochimice etc. a unui organism animal sau vegetal, factor de realizare a variabilității speciilor. ◇ *Variație ereditară*, tip de variație care afectează direct substratul material al eredității; mutație. [Pronunțat: *-ri-a-*]

VARIAȚIONÁL,-Ă, *variaționali,-e*, adj. (Mat.) Privitor la variații (1). [Pronunțat: *-ri-a-ți-o-*]

VARÍCE, *varice*, s.f. Dilatație venoasă, permanentă și neregulată, mai frecventă la membrele inferioare, provocată de pierderea elasticității pereților venelor și de atrofierea valvulelor, îngreuind astfel circulația de întoarcere a sîngelui, care stagnează în vene.

VARICÉLĂ s.f. Boală infecțioasă și contagioasă benignă, de natură virotică, ce apare mai ales la copii și care se caracterizează prin apariția pe piele a unor bășicuțe care nu lasă cicatrice; vărsat de vînt.

VARIETÁTE, *varietăți*, s.f. (Biol.) Grup specific de organisme care se deosebește de alte grupuri din aceeași specie prin unele însușiri morfofiziologice (adaptabilitate, rezistență la boli și dăunători, caracteristici de calitate, aspect etc.); categorie sistematică inferioară speciei; soi; organism care aparține unui asemenea grup, unei asemenea categorii. [Pronunțat: *-ri-e-*]

VARIÓLĂ, *variole*, s.f. Boală infecțioasă și contagioasă, de natură virotică, ce se caracterizează prin apariția, la suprafața pielii, a numeroase pustule și care, după vindecare, lasă cicatrice definitive; vărsat, (pop.) bubat. [Pronunțat: *-ri-o-*]

VÁRZĂ, *verze*, s.f. Plantă legumicolă bienală din familia cruciferelor, cu frunze mari, groase și ondulate, care se învelesc unele pe altele, formînd o căpățînă compactă, folosită în alimentație *(Brassica oleracea)*.

VAS, *vase*, s.n. **1.** Recipient de diferite forme și mărimi, executat din metal, sticlă, material ceramic etc., cu utilizări variate în tehnică, în laborator, în viața de toate zilele. ◇ *Vas gradat*, denumire generică dată unor recipiente de sticlă (cilindri gradați, baloane cotate, pipete, biurete etc.) folosite, în laborator, la prepararea soluțiilor titrate, la diluarea soluțiilor la un volum determinat etc. *Vas Dewar*, vas de sticlă cu pereți dubli, argintați în interior, între care se face vid, folosit pentru păstrarea unor gaze lichefiate, pentru păstrarea unor lichide la o temperatură anumită (în sticle termos) etc. *Vas spălător*, vas de sticlă, de formă specială, care se intercalează într-o instalație de laborator și care se umple cu diferite substanțe chimice, în vederea spălării, uscării etc. diverselor gaze. **2.** Structură anatomică tubulară prin care circulă un lichid organic (sînge, limfă, — la animale —, și apă, săruri minerale și sevă, — la plante). ◇ (Anat.) *Vas sangvin*, vas prin care circulă sîngele, la animale (arteră, venă). *Vas limfatic*,

vas prin care circulă limfa, la animale. *Vase închise*, sistem de vase sangvine (celomice) prin care circulă sîngele de culoare roșie, la anelide. *Vase deschise*, sistem de vase sangvine sau limfatice prin care circulă un lichid oxigenat sau încărcat cu bioxid de carbon, la moluște, artropode și cordate. *Vas inelar*, vas sangvin existent în fiecare inel, la anelide, prin care se face circulația sîngelui de la vasul dorsal la cel ventral. (Bot.) *Vas liberian* (sau *ciuruit*), tub capilar provenit din fuzionarea mai multor celule alungite anucleate, prin care circulă seva elaborată de frunze, la spermatofite, cu pereții despărțitori ai celulelor ciuruiți. *Vas lemnos*, vas din tulpina și din rădăcina arborilor, alcătuit din xilem, prin care circulă apa și sărurile minerale (seva brută), servind și ca suport mecanic.

VASÁL,-Ă, *vasali,-e*, s.m. și f., adj. (Persoană, stat) care se afla în raporturi de vasalitate față de un senior sau de un alt stat (în evul mediu)

VASALITÁTE s.f. **1.** Ansamblul raporturilor sociale, în evul mediu, care constau în obligația vasalului de a da ajutor militar, bănesc și sfaturi, seniorului, de a îndeplini poruncile seniorului, precum și obligația seniorului de a asigura vasalului protecția persoanei sale, a bunurilor sale și de a-l răsplăti cu o feudă. **2.** Situație de dependență politică a unei țări față de alta, cu păstrarea autonomiei.

VASCULÁR,-Ă, *vasculari,-e*, adj. Care aparține vaselor sangvine, limfatice, lemnoase sau liberiene; privitor la aceste vase. ◇ *Sistem vascular*, **a)** totalitatea arterelor, venelor și vaselor capilare din organismul animalelor; **b)** totalitatea vaselor liberiene, lemnoase etc. din organele plantelor cormofite. *Țesut vascular*, țesutul vaselor sangvine. *Criptogamă vasculară*, criptogamă ale cărei organe (rădăcini, tulpini și frunze) au vase conducătoare a sevei; pteridofită. *Plantă vasculară*, plantă care are în structura organelor vase conducătoare.

VASCULARIZÁT,-Ă, *vascularizați, -te*, adj. (Despre țesuturi și organe) Care conține multe vase sangvine.

VASCULARIZÁȚIE, *vascularizații*, s.f. Proces de formare a unor vase noi în țesuturile și în organele unui organism; totalitatea vaselor sangvine și limfatice ale unui organ sau ale unei structuri biologice; mod de așezare a vaselor într-un țesut, într-un organ, într-un organism.

VASOCONSTRÍCȚIE, *vasoconstricții*, s.f. Micșorare a lumenului vaselor sangvine prin contracția fibrelor musculare netede (miofibrilelor) din pereții lor, provocînd reducerea afluxului de sînge, fenomen controlat de sistemul nervos simpatic și cauzat de adrenalină, ergotamină etc.; capilaroconstricție.

VASODILATATÓR,-OÁRE, *vasodilatatori,-oare*, adj., s.n. (Medicament, substanță, proces etc.) care provoacă o vasodilatație.

VASODILATÁȚIE, *vasodilatații*, s.f. Mărire a lumenului vaselor sangvine prin relaxarea mușchilor netezi din pereții lor, provocată de acțiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase și avînd drept rezultat creșterea afluxului sangvin; vasodilatare, capilarodilatație.

VASOMOTÓR,-OÁRE, *vasomotori, -oare*, adj. Care se referă la contracția sau la relaxarea vaselor sangvine, care aparține acestor mișcări; care provoacă sau reglează contracția sau relaxarea vaselor sangvine. ◇ *Centri nervoși vasomotori*, centri nervoși situați în bulbul rahidian, care reglează în mod permanent circulația sangvină, fiind informați, prin stimuli, de către receptori foarte sensibili, aflați în aparatul circulator (inimă, pereții vaselor sangvine etc.).

VASOPRESÍNĂ s.f. Hormon antidiuretic elaborat de neuronii secretori ai hipotalamusului şi depozitat în lobul posterior al hipofizei, care determină creşterea presiunii sangvine (prin efectul său de vasoconstricţie) şi diminuează cantitatea de urină (prin creşterea reabsorbţiei apei la nivelul renal).

VASOPRESIÚNE, *vasopresiuni*, s.f. Presiune cu care circulă sîngele în vase, reglînd contracţia şi relaxarea vaselor sangvine. [Pronunţat: *-si-u-*]

VAST,-Ă, *vaşti,-ste*, adj. (Despre spaţii, terenuri, construcţii etc.) Care este foarte întins, care se întinde pînă departe; de mari dimensiuni, de mari proporţii.

VÁTĂ s.f. Material format din fire (de natură organică sau anorganică) scurte şi subţiri, întrepătrunse şi împîslite, menţinute la un loc într-o masă compactă, prin adeziune, folosit, după natura firelor componente, ca material filtrant, de izolare termică sau acustică, în pansamente etc. ◇ *Vată de bumbac*, vată din fire de bumbac, sterilizată, folosită pentru pansamente. *Vată de sticlă*, vată obţinută prin dispersarea şi prin solidificarea topiturii de sticlă în fire scurte, subţiri şi flexibile, folosită ca material termo- şi fonoizolator, ca material filtrant pentru lichidele corosive etc.

VÁTRĂ, *vetre*, s.f. **1.** Parte a forjei în care se depozitează şi unde arde combustibilul; partea plană din interiorul unui cuptor metalurgic, pe care se aşază materialele care trebuie încălzite sau topite. **2.** Locuinţă, aşezămînt stabil, cămin, casă (părintească). ◇ *Vatra satului*, parte a pămîntului obştei săteşti în care se cuprindeau casele ţăranilor, locurile de casă, de livadă şi grădină aflate în stăpînire proprie.

VĂCĂRÍT s.n. Dare în bani sau în natură percepută de domnie, în Ţara Românească, în sec. XVII — XVIII, pentru fiecare cap de vită.

VĂDÍ, *vădesc*, vb. IV. Tranz. A face să fie evident, a dovedi, a demonstra.

VĂDÍT,-Ă, *vădiţi,-te*, adj. (Adesea adverbial) Care este limpede, clar, evident.

VĂGĂÚNĂ, *văgăuni*, s.f. Loc înfundat (ascuns) între dealuri sau între munţi; scobitură adîncă într-un munte.

VĂL, *văluri*, s.n. **1.** Bucată de ţesătură fină, de obicei transparentă, pe care şi-o pun femeile pe cap sau cu care îşi învăluie capul. **2.** (Anat.; în expr.) *Văl palatin* sau *vălul palatului*, porţiunea musculară care continuă, în partea posterioară a cavităţii bucale, palatul dur şi se termină cu omuşorul; palatul[1] moale.

VĂLMĂŞĂG, *vălmăşaguri*, s.n. Învălmăşeală, neorînduială, dezordine.

VĂLURÁT,-Ă, *văluraţi,-te*, adj. (Despre relief) Cu neregularităţi, cu ridicături şi cu scobituri.

VĂPÁIE, *văpăi*, s.f. Flacără mare; pară. ◆ Lumină strălucitoare. ◆ Căldură mare; arşiţă, dogoare. [Pronunţat: *-pa-ie*]

VĂRSÁRE, *vărsări*, s.f. Loc unde o apă curgătoare mai mică se varsă în alta mai mare (ori în mare sau în ocean).

VĂRSÁT s.n. (Med.; pop.) Variolă. ◇ *Vărsat negru*, formă gravă de variolă, în care pustulele de pe corp sînt foarte numeroase şi pline cu sînge, apărînd ca nişte pete negre; bubat negru. *Vărsat de vînt*, varicelă. *Vărsat mare*, scarlatină. *Vărsat mic*, pojar (1).

VĂRSĂMÎNT, *vărsăminte*, s.n. Depunere a unei sume de bani la dispoziţia cuiva (de obicei a statului), pe baza unei obligaţii legale. ◆ Plată a unei sume de bani. ◆ (Concr.) Sumă de bani care constituie obiectul acestei plăţi sau depuneri.

VĂTÁF, *vătafi*, s.m. **1.** (În trecut) Supraveghetor al slugilor de la curtea unui boier sau de la o mănăstire. **2.** (În orînduirea feudală) Conducător

al unui anumit grup de curteni, de slujbași sau de oșteni ai domniei.

VĂTĂMÁ, *vătăm*, vb. I. Tranz. **1.** A dăuna sănătății, integrității corporale. **2.** (Pop.) A cauza pagube, stricăciuni, prejudicii, neajunsuri.

VĂTĂMĂN, *vătămani*, s.m. (În orînduirea feudală din Moldova) Conducător al obștii dintr-un sat liber.

VĂTĂMÁT,-Ă, *vătămați,-te*, adj. (Pop.) Bolnav; rănit; lovit.

VĂZ s.n. Unul dintre simțurile omului și animalelor, cu ajutorul căruia se percep imaginile, se înregistrează direct forma, culoarea, dimensiunile etc. obiectelor, precum și distanța și mișcarea acestora; capacitatea de a percepe imaginile; vedere.

VĂZDÚH, *văzduhuri*, s.n. Aer; straturile mai înalte ale atmosferei.

VEAC, *veacuri*, s.n. Interval de timp de o sută de ani, socotit, de obicei, de la unitate pînă la completarea unei sute; secol.

VECÉRNIE, *vecernii*, s.f. **1** Slujbă religioasă care se face spre seară, în ajunul sau în ziua unei sărbători bisericești. **2.** Timp al zilei pe la apusul soarelui; chindie.

VECHÍL, *vechili*, s.m. Administrator, supraveghetor sau om de încredere al moșierilor.

VECÍE s.f. Eternitate, veșnicie.

VECÍN, *vecini*, s.m. Țăran dependent de stăpînul feudal, din Moldova, în sec. XVI—XVIII, care avea o gospodărie proprie și un lot în folosință de la moșier, pentru care avea obligații în muncă, în natură sau în bani.

VECINĂTÁTE, *vecinătăți*, s.f. (Mat.) **1.** (Pentru un punct x dintr-un spațiu topologic X) Mulțimea $V \subset X$ ce include o mulțime deschisă, care-l conține pe x. **2.** (Pentru un punct x al dreptei reale R) Orice interval deschis (a, b) care conține punctul x; se mai notează: V_x. ◇ *Vecinătate simetrică* (a unui punct $x \in R$), orice interval deschis ale cărui extremități sînt egal depărtate de x; se notează: $(x - \varepsilon, x + \varepsilon)$, unde $\varepsilon > 0$ și arbitrar de mic).

VECINÍE s.f. Stare de dependență a vecinului față de stăpînul feudal, în Moldova, în sec. XVI—XVIII.

VECTÓR, -OÁRE, *vectori, -oare*, s.m., adj. (Mat.) **1.** S.m. Pereche ordonată de puncte reprezentată printr-un segment de dreaptă orientat, întrunind trei caracteristici: modul, direcție și sens; se notează: $\vec{v}$, $\overrightarrow{AB}$ (unde A este originea, iar B extremitatea sa) sau prin litere aldine: v. ◇ *Vector nul*, vector a cărui origine coincide cu extremitatea sa, avînd (evident) modulul zero, iar sensul nedeterminat; se notează: $\vec{0}$. *Vector alunecător* (sau *glisant*), vector cu originea arbitrară pe dreapta suport pe care se poate deplasa. *Vector legat* (sau *fix*), vector cu originea într-un punct determinat. *Vector de poziție* (al unui punct), rază vectoare. *Măsură a* (sau *modulul*) *unui vector*, lungimea segmentului $|AB|$ prin care se reprezintă un vector $\overrightarrow{AB}$; se notează: $|\overrightarrow{AB}|$. *Vector unitate* (sau *unitar*), vector al cărui modul este egal cu unitatea de măsură. ◆ Element al unui spațiu vectorial. **2.** Adj. Care se aseamănă cu un vector **(1)**, referitor la un vector.

VECTORIÁL, -Ă, *vectoriali, -e*, adj. Privitor la vector, care folosește vectorii. ◇ *Mărime vectorială*, mărime caracterizată prin valoarea numerică, direcție și sens. *Calcul vectorial*, capitol al matematicii în care se studiază vectorii, operațiile algebrei și ale analizei matematice făcute cu vectori, precum și aplicațiile acestora. *Spațiu vectorial* (peste un corp comutativ), mulțime V (ale cărei elemente se numesc vectori) cu structură de grup comutativ față de o lege de compoziție internă aditivă, unde $(x, y) \to x + y$, dotată cu o lege de compoziție externă

multiplicativă peste un corp comutativ K (de scalari), unde $(a, x) \to a \cdot x$, cu anumite proprietăți. [Pronunțat: *-ri-al*]

VÉDE s.f. pl. Nume dat culegerii de texte religioase și literare care reprezintă primele documente literare din India, scrise în sanscrita veche.

VEDÉNIE, *vedenii*, s.f. Halucinație; nălucă; fantomă; arătare.

VEDÉRE, *vederi*, s.f. **1.** Percepere a imaginilor cu ajutorul organelor vizuale; văz. ◇ *Vedere monoculară*, capacitate de a vedea separat cu fiecare ochi (la păsări și la majoritatea mamiferelor), avînd imaginea clară, fără a se putea face aprecierea distanței. *Vedere binoculară*, vedere cu ambii ochi (la primate și la om), existentă și la păsări (în timpul zborului și al mersului pe sol), care poate face aprecierea distanței, imaginea fiind însă mai puțin clară. **2.** Priveliște, panoramă, peisaj. ◆ (Concr.) Fotografie sau carte poștală ilustrată, reprezentînd un peisaj.

VEGETÁL, -Ă, *vegetali, -e*, adj. **1.** Care ține de plante, privitor la plante, de plante. ◆ (Substantivat, f.) Plantă. **2.** Extras din plante. ◇ *Ulei vegetal*, ulei compus din esteri ai glicerinei cu acizi grași, care se găsește în fructele și în semințele unor plante, de unde se extrage, și folosit la fabricarea lacurilor și vopselelor, în industria textilă, în alimentație etc.

VEGETATÍV, -Ă, *vegetativi, -e*, adj. **1.** (Bot.) Care se referă la organe sau la părți ale plantelor (altele decît cele de reproducere sexuată), care aparține acestor organe. ◇ *Înmulțire* (sau *reproducere*) *vegetativă*, înmulțire asexuată, efectuată prin bulbi, rizomi, butași etc. **2.** (Anat.) Care indică natura proceselor fiziologice ce se petrec în afara controlului voluntar și se realizează într-un sector special al sistemului nervos central, supus controlului și conducerii scoarței cerebrale. ◇ *Sistem nervos vegetativ*, sistem nervos care inervează organele interne, alcătuit din sistemul nervos simpatic și cel parasimpatic.

VEGETÁȚIE, *vegetații*, s.f. **1.** Totalitatea plantelor (eterogene ca structură și ca origine geografică) grupate împreună, în funcție de condițiile de mediu, în fitocenoze și în asociații; populație de plante. **2.** Creștere, dezvoltare și întreținere a vieții unei plante.

VEGHEÁ, *veghez*, vb. I. Tranz. A supraveghea o activitate; a fi atent la ceva.

VEGHÉRE, *vegheri*, s.f. Acțiunea de *a veghea;* pază, strajă.

VEHEMÉNT, -Ă, *vehemenți, -te*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Violent, furtunos, impetuos, năvalnic.

VEHÍCUL, *vehicule*, s.n. Mijloc de transport pe o cale de comunicație terestră, subterană, pe (sau sub) apă, aeriană, cosmică.

VEHICULÁ, *vehiculez*, vb. I. Tranz. A face să circule; a difuza, a transmite, a răspîndi.

VEL adj. invar. (Preceda un titlu sau un rang boieresc din orînduirea feudală) Mare. *Vel logofăt.*

VÉLĂ, *vele*, s.f. Bucată de pînză, dintr-o țesătură specială, de diferite forme, cu ajutorul căreia se asigură deplasarea unei ambarcații, sub acțiunea curenților de aer.

VELEÁT, (rar) *veleaturi*, s.n. (Înv. și pop.) **1.** Timp fixat, hotărît pentru realizarea a ceva; dată, termen. **2.** Durată a vieții, trai. ◆ (În construcție cu verbele „a veni", „a sosi") Sfîrșitul vieții; moartea.

VELEITÁTE, *veleități*, s.f. (Livr.) Pretenție, dorință, ambiție (nejustificată). [Pronunțat: *-le-i-*]

VELIGÉR, -Ă, *veligeri, -e*, adj. (Zool.; despre dezvoltarea larvară a gasteropodelor) În care larva are formă sferică, prevăzută cu un văl (velum)

pentru plutire, şi în care apar unele organe caracteristice adultului (picior, manta, cochilie).

VELÍNĂ, *veline*, adj. (În expr.) *Hîrtie velină*, hîrtie de calitate superioară, de culoare foarte albă, preparată dintr-o pastă fină.

VELÍNŢĂ, *velinţe*, s.f. Ţesătură ţărănească de lînă albă sau vărgată, întrebuinţată ca pătură, cuvertură etc.

VELÍT, *veliţi*, adj. Care ocupa primul loc în ierarhia boierilor; de rangul întîi; mare.

VÉLNIŞ, *velnişi*, s.m. Arbore înalt, cu scoarţa cenuşie-brună, cu frunze asimetrice, cu flori verzui sau roşietice *(Ulmus levis)*.

VÉLNIŢĂ, *velniţe*, s.f. (Reg.) Instalaţie rudimentară pentru fabricarea rachiului, ţuicii etc.; povarnă.

VENÁL, -Ă, *venali*, *-e*, adj. (Livr.) Care este lipsit de scrupule, care face orice lucru (cît de reprobabil) pentru bani.

VÉNĂ, *vene*, s.f. **1.** Vas sangvin care transportă sîngele neoxigenat de la capilarele diferitelor ţesuturi la inimă, asigurînd circulaţia centripetă a sîngelui prin valvulele semilunare dispuse de-a lungul traiectului său. **2.** Vas limfatic care transportă limfa de la capilarele limfatice în două mari vase colectoare, care, la rîndul lor, îl varsă în cele două vene sangvine subclaviculare. ◇ *Marea venă limfatică*, vas limfatic principal care colectează limfa din jumătatea superioară a diafragmei, din partea dreaptă a corpului, şi o varsă în vena subclviculară dreaptă; duct limfatic drept. *Venă toracică*, cel mai mare vas colector limfatic, care se varsă în vena sangvină subclaviculară stîngă.

VENERÁ, *venerez*, vb. I. Tranz. A respecta în mod deosebit, a cinsti în cel mai înalt grad, a manifesta o preţuire profund respectuoasă pentru cineva sau pentru ceva.

VENERÁBIL, -Ă, *venerabili*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care inspiră un respect profund, care merită o consideraţie deosebită.

VENERÁŢIE s.f. Respect profund, stimă deosebită, preţuire adîncă şi respectuoasă pentru cineva sau pentru ceva.

VENETÍC, -Ă, *venetici*, *-ce*, s.m. şi f. Persoană venită undeva din alte locuri şi considerată străină în locul unde s-a stabilit.

VENÍN, (rar) *veninuri*, s.n. Substanţă toxică secretată de glandele unor şerpi, insecte, arahnide, miriapode sau ale unor peşti, precum şi de unele plante. ◆ Substanţă otrăvitoare preparată de om (din plante); otravă.

VENINÓS, -OÁSĂ, *veninoşi*, *-oase*, adj. Care conţine sau secretă venin; care este otrăvit; care poate otrăvi.

VENÍT, *venituri*, s.n. Totalitatea mijloacelor materiale sau băneşti care revin cuiva în procesul repartiţiei; parte a acestor mijloace care provine dintr-o anumită sursă; ceea ce obţine cineva (pentru sine) prin desfăşurarea unei activităţi; cîştig, beneficiu. ◇ *Venit global*, valoarea nou creată la nivelul unităţilor economice, centralelor, ramurilor şi ministerelor economice. *Venit naţional*, parte a produsului social total care rămîne după scăderea valorii mijloacelor de producţie consumate.

VENÓS, -OÁSĂ, *venoşi*, *-oase*, adj. Care aparţine venei, privitor la venă, care se face prin venă, care circulă prin venă sau se află în regiunea venelor. ◇ *Sistem venos*, ansamblu de vene, de la capilare la vena cavă şi la venele pulmonare, care colectează şi transportă sîngele neoxigenat la inimă, sau cel oxigenat de la plămîni la inimă. *Sînge venos*, sînge neoxigenat.

VENTÍL, *ventile*, s.n. Piesă montată pe circuitul unui fluid, în dreptul

unui orificiu, cu rolul de a închide orificiul sau de a lăsa liberă trecerea fluidului prin orificiu.

VENTILATÓR, *ventilatoare*, s.n. Mașină, aparat sau organ al unei mașini constituite dintr-un rotor cu palete (antrenat, de obicei, de un motor electric) și folosite pentru primenirea aerului în încăperi, pentru aerarea minelor, în uscătorii etc.

VENTRÁL, -Ă, *ventrali, -e*, adj. Care ține de abdomen, privitor la abdomen, din regiunea abdomenului. ◆ Care aparține părții anterioare a corpului uman sau a unui organ al omului; care aparține părții inferioare a corpului unui animal; privitor la aceste părți.

VENTRÍCUL, *ventricule*, s.n. Cavitate naturală, de dimensiuni reduse, din interiorul unor organe (inimă, creier, laringe etc.). ◇ *Ventriculele inimii*, cavități cu pereții formați din mușchi — miocardul ventricular —, care au rolul de a pompa sîngele în artere. *Ventriculul drept*, ventricul care trimite sîngele, prin artera pulmonară, în plămîni. *Ventriculul stîng*, ventriculul care trimite sîngele, prin aortă, în corp. *Ventriculi cerebrali*, cavități în interiorul creierului vertebratelor, pline cu lichid cerebrospinal.

VENTRICULÁR, -Ă, *ventriculari, -e*, adj. Care ține de ventricule, privitor la ventricule, din regiunea ventriculelor.

VENTRICULÍTĂ, *ventriculite*, s.f. Fiecare dintre cavitățile naturale care alcătuiesc inima multicamerală tubulară, la artropode.

VÉNTRU, *ventre*, s.n. (Fiz.) Punct, linie, suprafață a unui sistem de unde staționare, în care amplitudinea vibrației are valoare maximă.

VENTÚZĂ, *ventuze*, s.f. Organ în formă de disc, la unele animale (acvatice sau parazitare), care le permite să se fixeze pe corpul altor animale, pentru a le suge sînge sau limfă. ◇ *Ventuză bucală*, ventuză care înconjură orificiul bucoanal, la trematode, și orificiul bucal, la hirudinee. *Ventuză anală*, cea de-a doua ventuză, la hirudinee, situată la extremitatea opusă ventuzei bucale, unde se află orificiul anal, servind la fixare, în timpul deplasării. *Ventuză mediană*, cea de-a doua ventuză, la trematode, situată ceva mai jos de ventuza bucală, care servește numai la fixare (neavînd orificiu).

VERACITÁTE s.f. (Livr.) Veridicitate.

VERB, *verbe*, s.n. **1.** (Gram.) Parte de vorbire care exprimă o acțiune sau o stare și care se caracterizează prin flexiune proprie. **2.** (Livr.; la sg.) Mijloc, fel de exprimare; limbaj; cuvînt.

VERBALÍSM s.n. Tendință de a acorda mai multă importanță cuvintelor decît ideilor exprimate prin ele; abuz de cuvinte în exprimarea unor idei; vorbărie.

VERBOZITÁTE s.f. (Livr.) Abundență de cuvinte inutile; vorbărie.

VÉRDE, *verzi*, adj. **1.** Care are culoarea frunzelor, a ierbii sau, în general, a vegetației proaspete de vară. **2.** Fig. (Despre oameni) Voinic, viguros; curajos, îndrăzneț. ◆ (Adesea adverbial) Sincer, deschis, fățiș.

VERDÍCT, *verdicte*, s.n. **1.** (În organizarea judecătorească a unor state) Răspuns dat de jurați în legătură cu vinovăția sau cu nevinovăția unui acuzat și pe baza căruia se pronunță sentința. ◆ Sentință dată de o curte cu jurați. ◆ Sentință judecătorească. **2.** Fig. Hotărîre, opinie definitivă, care nu admite contrazicere.

VERÍDIC, -Ă, *veridici, -ce*, adj. Care este (sau pare că este) conform cu adevărul; adevărat, real. ◆ Care spune adevărul.

VERIDICITÁTE s.f. Însușirea, caracterul a ceea ce este veridic; proprietatea de a spune adevărul; veracitate.

VERÍGĂ, *verigi*, s.f. 1. Fiecare dintre inelele care alcătuiesc un lanț. 2. Fig. Element de legătură; *p. ext.* parte componentă.

VERÍSM s.n. Curent literar și muzical (de operă), apărut în Italia, la sfîrșitul sec. XIX, care abordează teme realiste (și naturaliste) legate de viața cotidiană și de faptele oamenilor simpli.

VERITÁBIL, -Ă, *veritabili*, *-e*, adj. Conform cu adevărul; adevărat, real, autentic. ◆ Care este pur, care nu este amestecat cu nimic.

VERMIFÓRM, -Ă, *vermiformi*, *-e*, adj. Care are forma sau mișcarea unui vierme; vermicular.

VERMILLÓN s.n. Sulfură roșie de mercur sau de antimoniu, folosită pentru fabricarea unei culori roșii vii; culoare fabricată pe baza acestei sulfuri și întrebuințată în pictura în ulei, în tempera etc. [Pronunțat: *-mi-ion*]

VÉRMIS s.n. Formație mediană caracteristică cerebelului, care unește cele două emisfere ale acestuia și în care este situată o parte din nucleele cerebelului.

VERNÁL, -Ă, *vernali*, *-e*, adj. Care ține de primăvară, privitor la primăvară. ◇ (Astron.) *Punct vernal*, punct fictiv de intersecție a eclipticii cu ecuatorul ceresc, care marchează momentul echinocțiului de primăvară, la trecerea soarelui prin el; se notează: γ. (Ecologie) *Aspect vernal*, înfățișare pe care o are o zonă din natură în timpul primăverii (cîmpiile, livezile, pădurile, riurile etc.), cînd și-au început activitatea toate ecosistemele de animale și toate fitocenozele, la lumina și la căldura soarelui.

VERNIÉR, *verniere*, s.n. Scară gradată suplimentară trasată pe cursorul unor instrumente și a unor aparate de măsură, spre a mări precizia de măsurare a acestora. [Pronunțat: *-ni-er*]

VERNÍL adj. invar. De culoare verde deschis.

VERNÍS s.n. 1. Soluție alcătuită din rășini (naturale sau artificiale) și dintr-un solvent, care, aplicată pe anumite obiecte, formează, la uscare, un strat neted și lucios, transparent, cu rol ornamental sau protector; *p.ext.* lac. ◇ *Vernis moale*, tehnică a gravurii prin care se realizează aspectul desenului în creion. 2. Ceea ce dă un aspect sau o culoare favorabilă cuiva sau la ceva. [Pronunțat: *verní*]

VERNISÁ[1], *vernisez*, vb. I. Tranz. A acoperi un tablou în ulei cu un strat de vernis (pentru a proteja culorile și pentru a le da strălucire).

VERNISÁ[2], *vernisez*, vb. I. Tranz. A deschide, a inaugura o expoziție (de sculptură, pictură, grafică etc.).

VERNISÁJ, *vernisaje*, s.n. 1. Faptul de a vernisa[1]. 2. Deschidere oficială, inaugurare a unei expoziții de artă (în special de pictură).

VERÓS, -OÁSĂ, *veroși*, *-oase*, adj. (Livr.) Necinstit, corupt, imoral; suspect.

VEROSÍMIL, -Ă, *verosimili*, *-e*, adj. Care pare adevărat, cu aparență de realitate; care poate fi adevărat; posibil, probabil, plauzibil, credibil.

VERS, *versuri*, s.n. Unitate prozodică elementară, alcătuită dintr-unul sau mai multe cuvinte, potrivit unei scheme, și determinată fie de cantitatea silabelor, fie de accent, fie de numărul silabelor. ◆ Fiecare dintre rîndurile care alcătuiesc strofele unei poezii; *p.ext.* (la pl.) poezie.

VERSÁNT, *versanți*, s.m. Fiecare dintre cele două coaste ale unui munte, ale unui deal; pantă. ◆ Fiecare dintre suprafețele înclinate ale unui acoperiș.

VERSATÍL, -Ă, *versatili, -e*, adj. (Livr.; despre oameni) Care își schimbă cu ușurință părerile; nestatornic, schimbător; coruptibil.

VERSATILITÁTE s.f. (Livr.) Însușirea de a fi versatil.

VÉRSO s.n. invar. (În opoziție cu *recto*) Fața a doua a unei pagini (scrise sau tipărite); dosul paginii; contrapagină.

VERSÓR, *versori*, s.m. (Mat.) **1.** (Pentru un vector) Vectorul unitate paralel și de același sens cu un vector dat. **2.** (Pentru o axă) Vectorul unitate care are aceeași direcție și sens cu o axă dată; se notează (în cazul axelor de coordonate Ox, Oy și Oz, respectiv prin): $\vec{i}$, $\vec{j}$ și $\vec{k}$.

VERTEBRÁL, -Ă, *vertebrali, -e*, adj. Care ține de vertebre, privitor la vertebre; alcătuit din vertebre. ◇ *Arc vertebral*, partea componentă posterioară a unei vertebre. *Coloană vertebrală*, axul principal al scheletului vertebratelor, rezultat din totalitatea vertebrelor; șira spinării.

VERTEBRÁT, -Ă, *vertebrați, -te*, adj., s.n. **1.** Adj. (Despre animale) Care are vertebre și schelet osos sau cartilaginos. **2.** S.n. (La pl.) Încrengătură de animale care au corpul cu simetrie bilaterală, diferențiat în cap, trunchi, membre, cu sau fără coadă, cu schelet osos sau cartilaginos intern, al cărui ax principal este coloana vertebrală; (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură; craniat.

VERTÉBRĂ, *vertebre*, s.f. Fiecare dintre piesele osoase sau cartilaginoase care constituie coloana vertebrală a vertebratelor, de forma unui inel, alcătuite dintr-un corp cu un orificiu (unde este adăpostită o parte a măduvei spinării) și din apofize (proeminențe care servesc la inserția mușchilor sau la articularea coastelor).

VERTICÁL, -Ă, *verticali, -e*, adj. Care este dirijat perpendicular pe un plan orizontal; care are direcția căderii corpurilor. ◇ (Astron.) *Dreaptă verticală*, dreapta care unește un punct de pe pământ cu zenitul respectiv. *Plan vertical al unui astru*, planul dus prin verticala locului și prin astrul considerat. ◆ (Substantivat, f.; în expr.) *Verticala locului*, direcția determinată de poziția firului cu plumb aflat în stare de echilibru într-un loc (punct) dat.

VERTICÍL, *verticile*, s.n. Mod de așezare a florilor, a frunzelor sau a ramurilor plantelor superioare, în formă de cerc, la același nivel, în jurul unei axe, pentru a primi egal lumina solară.

VERTICILÁT, -Ă, *verticilați, -te*, adj. (Despre ramuri, flori, frunze) Așezat în formă de verticil, dispus în verticil.

VERTIGINÓS, -OÁSĂ, *vertiginoși, -oase*, adj. Care se produce, se mișcă cu mare viteză, rapiditate.

VÉRVĂ s.f. Însuflețire, avînt, imaginație, fantezie care animă pe cineva (fiind exprimată prin cuvinte); bogăție verbală rezultată din această stare de spirit; volubilitate.

VERZEÁLĂ s.f. (Bot.; în expr.) *Verzeala-zidurilor*, algă verde, unicelulară, microscopică, întîlnită pe solurile verzi, pe scoarța copacilor, pe stînci, pe zidurile vechi, de obicei grupîndu-se mai mulți indivizi la un loc și acoperind substratul de o pulbere verde *(Pleurococcus)*.

VEST s.n. Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus estului; *p.ext.* loc pe orizont, regiune unde apune soarele; apus. ◆ Regiune geografică aflată spre acest punct cardinal; apus, occident.

VESTÁLĂ, *vestale*, s.f. (La romani) Preoteasă care întreținea focul sacru în templul zeiței Vesta; *p.ext.* (azi livr.) femeie virtuoasă.

VESTIBÚL, (1) *vestibuluri*, (2, 3) *vestibule*, s.n. **1.** (Livr.) Antreu; hol. **2.** (Anat.) Cameră centrală a labirin-

tului osos din urechea internă, în care se deschid cele trei canale semicirculare și pe peretele căreia se găsesc ferestrele ovală și rotundă, la om și la unele vertebrate. ◆ Porțiune a ventriculului stîng deschisă direct în arcul aortic. ◆ Prima porțiune a laringelui. 3. (Bot.) Spațiul care precedă ostiola.

VESTIBULÁR, -Ă, *vestibulari, -e,* adj. (Anat.) Care aparține vestibulului (2), referitor la vestibul. ◇ *Aparat vestibular,* aparat al echilibrului situat în vestibulul urechii interne, avînd rol important în asigurarea poziției corpului în repaus și în mișcare. *Nerv vestibular,* nerv special destinat conducerii excitațiilor pentru analizatorul echilibrului. *Receptor vestibular,* celulă nervoasă senzitivă situată în dilatațiile canalelor semicirculare membranoase, în utriculă și în saculă, care primește excitațiile și le trimite nervului vestibular.

VESTIBULOCOHLEÁR, -Ă, *vestibulocohlearі, -e,* adj. Care aparține vestibulului și cohleei. ◇ *Nerv vestibulocohlear,* nerv senzitiv din urechea internă, format din două ramuri, vestibulară și cohleară, prima care culege informații în legătură cu echilibrul corpului în spațiu, cea de-a doua care culege impulsul produs de excitațiile auditive. [Pronunțat: *-le-ar*]

VÉSTIC, -Ă, *vestici, -ce,* adj. Care se găsește spre vest, care vine dinspre vest; apusean, occidental.

VESTÍGIU, *vestigii,* s.n. (Livr.) Urmă din trecut; rămășiță a ceva vechi, dispărut de mult (și care prezintă o importanță documentară, culturală etc.).

VESTÓN, *vestoane,* s.n. Haină (de uniformă).

VÉȘTED, -Ă, *veștezi, -de,* adj. (Despre culori) Lipsit de strălucire; mohorît, palid, șters.

VEȘTEJÍ, *veștejesc,* vb. IV. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină veșted (din cauza lipsei de apă); a (se) ofili.

VETERÁN, *veterani,* s.m. Ostaș roman eliberat după terminarea anilor de serviciu militar și care obținea, la eliberare, o serie de privilegii.

VETERINÁR, -Ă, *veterinari, -e,* adj., s.m. 1. Adj. Care se referă la prevenirea, la combaterea și la vindecarea bolilor de care suferă animalele (domestice). 2. Adj., s.m. (Medic, tehnician, agent) care practică medicina veterinară (1).

VÉTO, *vetouri,* s.n. 1. Expresie latinească însemnînd „mă opun" sau „opresc", folosită la romani de tribunii plebei pentru a împiedica adoptarea unor legi care ar fi lovit în interesele plebeilor. 2. Drept excepțional pe care îl are cineva (recunoscut prin lege sau prin convenții) de a se opune adoptării unei propuneri sau unei hotărîri. ◆ Formulă prin care se exercită acest drept.

VETÚST, -Ă, *vetuști, -ste,* adj. (Livr.) Care are un aspect învechit, arhaic, demodat; uzat.

VÉVERIȚĂ, *veveriță,* s.f. Mamifer rozător arboricol, de talie mică, cu blană roșiatică sau neagră, albă pe piept, cu coada lungă și stufoasă, sprintenă și vioaie *(Sciurus vulgaris).*

VEXÁT, -Ă, *vexați, -te,* adj. (Livr.) Rănit în amorul propriu; jignit, ofensat. ◆ Contrariat.

VEZICÁL, -Ă, *vezicali, -e,* adj. Care ține de vezică, privitor la vezică; al vezicii, de vezică. ◇ *Sfincter vezical,* sfincterul din vezica urinară, de la originea uretrei, constituit din fibre circulare.

VEZÍCĂ, *vezici,* s.f. (Anat.) Organ cavitar musculomembranos, care colectează temporar unele produse de excreție sau de secreție, pe care apoi le evacuează prin contracția fibrelor musculare din structura sa. ◇ *Vezică biliară* sau *vezica fierii,* organ de depo-

zitare și de concentrare a bilei în perioadele interdigestive, situat în șanțul longitudinal drept al ficatului; veziculă biliară, băşica fierii. *Vezică urinară*, organ situat în pelvis, care colectează urina adusă, prin uretre, de la rinichi și o evacuează în exterior prin uretră, existent la unele reptile (șopîrle și broaște țestoase) și la mamifere; băşica udului.

VEZÍCULA, *vezicule*, s.f. (Anat.) Formație membranoasă, de formă sferică sau ovoidală, care îndeplinește diferite funcții organice. ◇ *Veziculă ombilicală*, a) veziculă situată în partea ventrală a puieților peștilor, conținînd vitellus hrănitor, care dispare după dezvoltarea completă a puietului; b) sacul vitelin din oul reptilelor. *Veziculă pulmonară*, cămăruță la capătul bronhiolelor, din plămînii vertebratelor, pe pereții căreia se află alveolele pulmonare. *Veziculă biliară*, vezică biliară. *Veziculă seminală*, organ glandular pereche, accesoriu al aparatului genital mascul, la mamifere, situat înapoia vezicii urinare, care secretă un lichid mucos ce ia parte la formarea lichidului spermatic. *Veziculă cerebrală*, dilatație a tubului neural central, la cordate, în faza embrionară, din care iau naștere diferitele părți ale sistemului nervos central. *Veziculă traheană*, dilatație a traheelor din aparatul respirator al albinelor, asemănătoare cu un sac plin cu aer. *Veziculă diencefalică*, veziculă care aparține diencefalului.

VEZUVÍNĂ s.f. Colorant folosit pentru fabricarea cernelii brune de tipar.

VÍA subst. Drum pavat destinat circulației interne, la romani.

VIÁBIL, -Ă, *viabili, -e*, adj. (Livr.) Care poate să viețuiască, să se mențină, să se dezvolte. [Pronunțat: *vi-a-*]

VIABILITÁTE s.f. (Livr.) Faptul, calitatea de a fi viabil. [Pronunțat: *vi-a-*]

VIADÚCT, *viaducte*, s.n. Construcție de piatră, de beton sau de metal care susține o cale de comunicație terestră, traversînd o vale, la mare înălțime. [Pronunțat: *vi-a-*]

VIAGÉR, -Ă, *viageri, -e*, adj. (Despre drepturi, rente, pensii) De care se bucură cineva toată viața, dar care nu este transmisibil urmașilor. [Pronunțat: *vi-a-*]

VIÁȚĂ, *vieți*, s.f. **1.** Formă superioară de mișcare perpetuă a materiei, mișcare biologică, ce apare pe o anumită treaptă a dezvoltării acesteia, reprezentînd o sinteză a proceselor biologice care au loc în organism și care este caracterizată prin metabolism și prin autoreproducere; faptul de a fi viu; stare a ceea ce este viu. ◆ Ansamblul fenomenelor biologice (creștere, metabolism, reproducere etc.) pe care le prezintă organismele vii, plantele și animalele; mod de a trăi. ◇ *Viață parazitară*, viața pe care o duc unele organisme trăind pe seama altor organisme vii. *Viață pelagică*, viața animalelor marine din larg, care plutesc duse de valuri într-o parte și alta sau înoată liber în apă. *Viață socială*, mod, fel, ansamblu de condiții materiale și morale ori mediu social-politic în care se desfășoară existența unei ființe sau a unei colectivități; totalitatea actelor săvîrșite de cineva în timpul existenței sale. ◆ Ceea ce este necesar pentru existența zilnică a cuiva; trai (zilnic). ◆ Vietate, ființă. ◆ Om. **2.** (În credințele religioase; determinat prin „de apoi", „de veci" etc.) Existență de dincolo de moarte a omului. **3.** Timp cuprins între nașterea și moartea cuiva; șirul evenimentelor întîmplate în acest timp. ◆ Biografie (relatată oral sau în scris).

VIBRÁ, pers. 3 *vibrează*, vb. I. Intranz. (Despre corpuri sau medii) A prezenta o mișcare oscilatorie, periodică în jurul poziției sale de echilibru; a avea vibrații.

VIBRÁNT, -Ă, *vibranți, -te*, adj. 1. (În expr.) *Consoană vibrantă* (și substantivat, f.), consoană care se produce printr-o succesiune rapidă de închideri și de deschideri ale canalului de emitere a sunetelor, determinată de vibrarea părții superioare a glotei, a uvulei, a vălului palatin sau a vîrfului limbii. 2. Fig. Care exprimă sau produce o emoție puternică; emoționant, patetic.

VIBRATÍL, -Ă, *vibratili, -e*, adj. Care vibrează; care poate avea vibrații. ◇ *Cili vibratili*, cili în continuă mișcare, ce acoperă corpul protozoarelor ciliate, și care înconjură, ca o roată, zona ecuatorială a corpului larvei trocofore a viermilor.

VIBRATÓR, -OÁRE, *vibratori, -oare*, adj., s.n. I. Adj. Care vibrează, care produce vibrații; vibrant. II. S.n. 1. Aparat care produce oscilații. ◆ Întrerupător electromagnetic automat care produce oscilații slabe de înaltă frecvență; dispozitiv cu întrerupere mecanică, folosit pentru transformarea curentului continuu în curent alternativ monofazat; lamă metalică ce vibrează și care întrerupe un curent electric la comanda unui electromagnet, folosită la soneriile electrice. ◆ Dispozitiv de apel pentru telefonul unui abonat. 2. Aparat care folosește la îndesarea (prin vibrare) a unui material.

VIBRÁȚIE, *vibrații*, s.f. 1. Oscilație mecanică de frecvență anumită (relativ înaltă) care se propagă în volumul unor corpuri (medii) supuse inițial unor perturbații exterioare. 2. Fig. Emoție puternică, înfiorare, freamăt.

VIBRIÓN, *vibrioni*, s.m. Tip de bacterie în formă de virgulă, foarte mobil, avînd cili vibratili, care provoacă infecții acute foarte grave. [Pronunțat: *-bri-on*]

VIBROTACTÍL, -Ă, *vibrotactili, -e*, adj. Care transformă sunetele în vibrații mecanice perceptibile.

VICEPREȘEDÍNTE, -Ă, *vicepreședinți, -te*, s.m. și f. Persoană care ține locul unui președinte cînd acesta lipsește; locțiitor de președinte; titlu, funcție deținute de această persoană.

VICEVÉRSA adv. Invers; reciproc.

VICIÁ, *viciez*, vb. I. Tranz. A strica, a altera puritatea aerului. ◆ Tranz. și refl. Fig. A (se) corupe, a (se) deprava. [Pronunțat: *-ci-a*]

VICIÉRE, *vicieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) vicia* și rezultatul ei; alterare, stricare. [Pronunțat: *-ci-e-*]

VICINÁL, -Ă, *vicinali, -e*, adj. (Despre drumuri și căi-ferate) Care leagă localități (rurale) vecine.

VICIÓS, -OÁSĂ, *vicioși, -oase*, adj. 1. Care are defecte (de construcție, de funcționare etc.); defectuos. ◆ Fig. (Adesea substantivat) Plin de vicii morale, de comportare, de caracter; depravat, destrăbălat, corupt. 2. (Jur.; despre acte, dispoziții etc.) Cu vicii de formă sau de fond. [Pronunțat: *-ci-os*]

VICISITÚDINE, *vicisitudini*, s.f. Concurs de împrejurări grele, nefavorabile pentru cineva; *p.ext.* necaz, suferință.

VÍCIU, *vicii*, s.n. 1. Defect, cusur, neajuns (de construcție, de funcționare etc.). ◇ *Viciu de conformație*, dispoziție anormală a unor părți sau a unor organe ale corpului; deformație fizică. ◆ Fig. Pornire nestăpînită și statornică spre rău, apucătură rea, patimă; desfrîu, dezmăț, destrăbălare. 2. Neîndeplinire a unor condiții legale (de formă sau de conținut) în întocmirea actelor, clauzelor etc. juridice, care duce la anularea acestora.

VICLEÁN, -Ă, *vicleni, -e*, adj. (Înv.) Care își calcă cuvîntul, jurămîntul, credința; trădător; necredincios.

VICLEÍM, *vicleimuri*, s.n. Veche dramă populară reprezentînd mituri creș-

tine în legătură cu nașterea lui Cristos, jucată la țară în perioada sărbătorilor de iarnă, de flăcăi costumați.

VICLENÍE, *viclenii*, s.f. Însușirea de a fi viclean, nesincer, prefăcut; faptă, purtare de om viclean; perfidie, ipocrizie, falsitate, vicleșug. ◆ (Cu sens atenuat) Șiretenie, șmecherie, șiretlic; stratagemă.

VICLEȘÚG, *vicleșuguri*, s.n. Vicleșie.

VICTÓRIE, *victorii*, s.f. Succes repurtat asupra inamicului într-un război, într-o bătălie, într-o revoluție (armată); biruință, izbîndă.

VID, -Ă, *vizi, vide*, adj. **1.** Adj. (Despre un spațiu) Care nu conține (aproape) nimic; care nu conține aer sau alt gaz. ◇ (Mat.) *Mulțime vidă*, mulțime care nu conține nici un element; se notează: Ø. ◆ Fig. Lipsit de orice gînduri, de orice idei. **2.** S.n. Spațiu lipsit de corpuri materiale (de substanță) sau în care particulele de substanță sînt extrem de rare; stare rarefiată a unui gaz, caracterizată de o presiune mult mai mică decît presiunea atmosferică; vacuum. ◇ *Vid barometric*, vidul realizat într-un tub barometric. ◆ Fig. Sentimentul zădărniciei, al inexistenței, al nimicniciei.

VIDEOFRECVÉNȚĂ, *videofrecvențe*, s.f. Fiecare dintre frecvențele cuprinse în spectrul semnalului de imagine al unui canal de televiziune. [Pronunțat: *-de-o-*]

VÍDRĂ, *vidre*, s.f. Mamifer carnivor semiacvatic din familia mustelidelor, cu corpul acoperit cu o blană deasă, de culoare castanie-roșcată, cu degetele picioarelor unite printr-o pieliță, care trăiește pe malurile împădurite ale rîurilor, hrănindu-se, în general, cu pește; este răspîndit pe toate continentele; lutră *(Lutra vulgaris)*.

VIE, *vii*, s.f. **1.** Teren plantat cu viță **(1)**; plantații de viță. **2.** Viță **(1)**.

VIÉR[1], *vieri*, s.m. (Rar) Viticultor, podgorean; îngrijitor, păzitor de vie. [Pronunțat: *vi-er*]

VIÉR[2], *vieri*, s.m. **1.** Porc necastrat. **2.** Porc mistreț mascul. [Pronunțat: *vi-er*]

VIÉRME, *viermi*, s.m. (La pl.) Grup de metazoare tridermice, nevertebrate, cu corpul lipsit de picioare, lunguieț și moale, acoperit, de obicei, cu o piele lucioasă, care trăiesc în sol, în apă sau ca parazite, pe plante, în și pe animale; (și la sg.) animal care face parte din acest grup. ◆ (Pop.) Nume dat larvelor unor insecte. ◇ *Vierme de mătase*, larva fluturelui de mătase, care se hrănește cu frunze de dud și de stejar și care, în stadiul larvar de crisalidă, formează o gogoașă sau un cocon, unde se transformă în pupă; fluture de mătase.

VIERS, *viersuri*, s.n. (Pop.) **1.** Melodie, cîntec. **2.** Voce, glas.

VIÉSPE, *viespi*, s.f. Nume dat mai multor insecte himenoptere, asemănătoare cu albina, care trăiesc solitare sau în colonii, prevăzute, de obicei, în partea posterioară a abdomenului, cu o pungă de venin și cu un ac, unele avînd și un ovipozitor *(Vespa)*.

VIEȚÁTE, *vietăți*, s.f. Ființă, viețuitoare. [Pronunțat: *vi-e-*]

VIEȚUITÓR, -OÁRE, *viețuitori, -oare*, adj. (Înv. și pop.) Care viețuiește, care este în viață; viu. ◆ (Substantivat, f.) Vietate, ființă; (la pl.) plantele și animalele la un loc. [Pronunțat: *-țu-i-*]

VIÉZURE, *viezuri*, s.m. Mamifer omnivor din familia mustelidelor, cu corpul greoi, acoperit cu o blană lungă și aspră, de culoare cenușie, cu două dungi negre pe linia ochilor, cu picioarele scurte, cu capul lunguieț avînd un fel de rît ca al porcului, care își sapă vizuini, fiind răspîndit aproape în toată Europa; bursuc *(Meles meles)*.

VIFORÓS, -OÁSĂ, *viforoşi, -oase*, adj. (Pop.) Furtunos, vijelios. ◆ Fig. Aprig, năvalnic, agitat.

VIGILÉNŢĂ, *vigilenţe*, s.f. Atitudine de observare atentă şi susţinută, de supraveghere a ceea ce se întîmplă în jurul său.

VIGOÁRE s.f. **1.** Forţă fizică, putere (de lucru, de acţiune); energie; vitalitate. **2.** (În loc.) *În vigoare* (despre legi, dispoziţii etc.), valabil (într-o anumită perioadă de timp).

VIITÓR, -OÁRE, *viitori, -oare*, adj., s.n. **1.** Adj. Care va veni, care va fi, va apărea după momentul de faţă. ◇ (Gram.) *Timpul viitor* (şi substantivat, n.), timp verbal care exprimă o acţiune ulterioară momentului vorbirii. **2.** S.n. Timpul care urmează prezentului. [Pronunţat: *vi-i-*]

VIITORÍME s.f. Oamenii din viitor; generaţiile viitoare; posteritate. [Pronunţat: *vi-i-*]

VIITOROLÓG, -Ă, *viitorologi, -ge*, s.m. şi f. Specialist în viitorologie; futurolog, viitorist. [Pronunţat: *vi-i-*]

VIITOROLOGÍE s.f. Ştiinţă care se ocupă cu studierea legilor şi metodelor noi de previziune a viitorului; ştiinţa despre viitor (aşa cum istoria este ştiinţa trecutului); ştiinţa viitorului, futurologie. [Pronunţat: *vi-i-*]

VIITÚRĂ, *viituri*, s.f. Mîl, bolovani, pietriş, crengi etc. aduse de apele curgătoare cînd se revarsă. [Pronunţat: *vi-i-*]

VIJELÍE, *vijelii*, s.f. Vînt foarte puternic, adesea însoţit de descărcări electrice şi de ploi; furtună.

VIJELIÓS, -OÁSĂ, *vijelioşi, -oase*, adj. Cu vijelie; ca vijelia; năvalnic. ◆ Fig. Aprig, violent. [Pronunţat: *-li-os*]

VÍKING, *vikingi*, s.m. Nume dat războinicilor, navigatorilor şi negustorilor scandinavi care au întreprins, între sec. VII şi X, numeroase expediţii în Europa şi în America de Nord.

VÍLĂ, *vile*, s.f. Casă cu înfăţişare voit rustică, frumoasă, elegantă şi spaţioasă, situată într-o grădină.

VILOZITÁTE, *vilozităţi*, s.f. (Anat.) Ridicătură, prelungire, încreţitură sau cută mică situate pe suprafaţa internă a anumitor organe ale corpului. ◇ *Vilozităţi intestinale*, proeminenţe cilindrice sau conice de pe suprafaţa valvulelor conivente, dispuse pe toată lungimea intestinului liber, avînd rolul de a mări suprafaţa de absorbţie pentru alimentele digerate, între ele fiind situate glandele intestinale.

VIN, *vinuri*, s.n. Băutură alcoolică (de 7—16%) obţinută prin fermentarea mustului de struguri sau a altor fructe (mere, smochine etc.).

VINĂRÍCI, *vinăriciuri*, s.n. Dare, impozit în ţările române, în evul mediu, reprezentînd a zecea parte din producţia de vin.

VINIÉTĂ, *viniete*, s.f. Ilustraţie de mici dimensiuni care se pune la începutul sau la sfîrşitul unui text (tipărit sau manuscris), al unui capitol etc. ◆ Ornament pe coperta unei cărţi; clişeu folosit în tipografie pentru ornamentaţie.

VINIETÍST, -Ă, *vinietişti, -ste*, s.m. şi f. Autor de viniete.

VINIFICÁRE, *vinificări*, s.f. Acţiunea de a supune mustul de struguri sau de fructe procesului de prelucrare care îl preface în vin; operaţiile necesare prelucrării mustului pentru a-l preface în vin; vinificaţie.

VINÍL s.n. $CH_2=CH-$. Radical organic nesaturat provenit de la etenă.

VINILACETILÉNĂ s.f. $CH_2=CH-C\equiv CH$. Hidrocarbură nesaturată provenită din dimerizarea acetilenei, gaz incolor, uşor condensabil, insolubil în apă, solubil în solvenţi organici, folosită la obţinerea cloroprenului (produs necesar la fabricarea cauciucului sintetic policloroprenic).

VINILBENZÉN s.m. (Chim.) Stiren.

VINÍLIC, -Ă, *vinilici*, *-ce*, adj. (Despre substanțe chimice) Care derivă din vinil, pe bază de vinil. ◇ *Alcool vinilic*, $CH_2 = CHOH$, substanță organică ipotetică (întrucît, în reacțiile în care ar trebui să se formeze se obține, în schimb, forma sa tautomeră, acetaldehidă).

VINILÍN s.n. Denumire comercială dată produselor realizate, în special sub formă de foi, din policlorură de vinil plastifiată.

VIOĂRĂ, *viori*, s.f. Instrument muzical alcătuit dintr-o cutie de rezonanță, avînd întinse pe una dintre fețe patru coarde, care vibrează cînd sînt atinse cu arcușul sau cînd sînt ciupite; violină. [Pronunțat: *vi-oa-*]

VIOLÁ, *violez*, vb. I. Tranz. A călca, a nesocoti, a nu respecta un angajament, o lege, o convenție, o dispoziție. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIOLÁRE, *violări*, s.f. Intrare prin violență, pătrundere cu forța undeva; deschidere prin abuz (a ceva închis). ◆ Acțiune prin care se încalcă un drept sau o dispoziție legală și care atrage după sine sancțiuni prevăzute de lege; (pe plan internațional) încălcare a unor principii sau a unor norme de drept internațional ori nerespectarea unor obligații asumate prin acorduri internaționale și care aduc prejudicii drepturilor și intereselor altor state și națiuni. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIÓLĂ, *viole*, s.f. Instrument muzical, mai mare decît vioara, acordat cu o cvintă mai jos decît vioara și avînd sunete mai grave decît aceasta. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIOLÉNT, -Ă, *violenți*, *-te*, adj. Care se produce sau care acționează cu mare putere, cu tărie, cu violență; intens, puternic, tare. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIOLÉNȚĂ, *violențe*, s.f. **1.** Însușire, caracter a ceea ce este violent; putere mare, intensitate, tărie. **2.** Lipsă de stăpînire în vorbe sau în fapte; vehemență, furie. **3.** Faptul de a întrebuința forța brutală; constrîngere, violentare. ◆ Aplicare a forței în relațiile interumane sau interstatale, recurgere la presiune psihologică și chiar la exterminare fizică pentru a se obține supunerea față de o voință străină; încălcare a ordinii legale. ◆ Faptă violentă, impulsivă. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIOLÉT s.n. Denumire generică dată unor substanțe organice de culoare violetă folosite mai ales drept coloranți și ca medicamente. ◇ *Violet cristalizat* (sau *de gențiana*), colorant trifenilmetanic, derivat al anilinei; metilviolet. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIOREÁ, *viorele*, s.f. (Bot.) **1.** Toporaș. **2.** Plantă erbacee din familia liliaceelor, din al cărei bulb cresc două-trei frunze alungite și o tulpină care poartă flori terminale albastre, roz, (rar) albe, dispuse în racem; viorică *(Scilla bifolia)*. [Pronunțat: *vi-o-*]

VIORÍU, -ÍE, *viorii*, adj. Violet deschis (ca florile liliacului); liliachiu. [Pronunțat: *vi-o-*]

VÍPERĂ, *vipere*, s.f. Șarpe mic, foarte veninos, cu capul de formă triunghiulară și cu o pată de culoare închisă (în formă de V), pe spate cu o dungă negricioasă în zigzag; năpîrcă *(Vipera berus)*.

VÍPIE, *vipii*, s.f. (Reg.) Căldură mare; arșiță, fierbințeală, zăduf.

VIRÁJ, *viraje*, s.n. Schimbare a direcției de mers a unui vehicul; cotire.

VIRAMÉNT, *viramente*, s.n. Operație contabilă prin care o sumă de bani se trece dintr-un cont în altul, fără a fi nevoie ca suma să fie vărsată în numerar; plată fără numerar, prin trecerea la bancă a unei sume de bani din contul celui care face plata în contul beneficiarului. ◆ (Concr.) Document prin care se dispune efectuarea unei astfel de operații sau de plăți.

VIRGÍN, -Ă, *virgini*, *-e*, adj. **1.** Care nu a avut niciodată relații sexuale; cast, neprihănit. ◆ (Substantivat, f.) Fecioară, fată. **2.** Candid, inocent, nevinovat. **3.** (Ecologie; despre zone, regiuni) Necunoscut de oameni; nelucrat, necultivat; neexplorat. ◇ *Pădure virgină*, pădure imensă, din zona tropicală, cu vegetație veșnic verde, luxuriantă, cu fitocenoze diverse care adăpostesc uriașe biocenoze necunoscute, neexplorate, inaccesibile.

VÍRGULĂ, *virgule*, s.f. **1.** Semn de punctuație care delimitează grafic unele propoziții în cadrul frazei și unele părți de propoziție în cadrul propoziției. **2.** Semn întrebuințat pentru a arăta cînd trebuie făcută respirația, în timpul unei interpretări muzicale vocale. **3.** Semn întrebuințat pentru a separa, într-un număr zecimal, partea întreagă de partea fracționară.

VIRÍL, -Ă, *virili*, *-e*, adj. De bărbat, specific bărbatului sau masculului.

VIRÓTIC, -Ă, *virotici*, *-ce*, adj. Privitor la virus; care se datorește unui virus.

VIRÓZĂ, *viroze*, s.f. Nume generic dat pentru bolile oamenilor, animalelor și plantelor provocate de virusuri.

VIRTUÁL, -Ă, *virtuali*, *-e*, adj. Care există numai ca posibilitate, fără a se produce (încă) în fapt. [Pronunțat: *-tu-al*]

VIRTUALITÁTE, *virtualități*, s.f. (Însușirea a) ceea ce este virtual; posibilitate. [Pronunțat: *-tu-a-*]

VIRTUÓS, -OÁSĂ, *virtuoși*, *-oase*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Care respectă și realizează în mod consecvent dezideratele etice; înzestrat cu multe calități; (despre manifestările oamenilor) care denotă virtute. ◆ Corect; cast. [Pronunțat: *-tu-os*]

VIRTUÓZ, *virtuozi*, s.m. Persoană care stăpînește în mod desăvîrșit tehnica unui instrument muzical sau, *p. gener.*, tehnica unei arte. [Pronunțat: *-tu-oz*]

VIRTUOZITÁTE, *virtuozități*, s.f. Însușirea de a fi virtuoz în executarea unei bucăți muzicale; *p. gener.* măiestrie, dexteritate, iscusință deosebită într-un anumit domeniu de activitate (artistică). [Pronunțat: *-tu-o-*]

VIRTÚTE, *virtuți*, s.f. **1.** Însușire morală pozitivă a omului; însușire de caracter care urmărește în mod constant idealul etic, binele; integritate morală. ◆ Înclinație statornică specială către un anumit fel de îndeletniciri sau de acțiuni frumoase. **2.** (În expr.) *În virtutea...*, pe baza, în puterea, ca urmare a...

VIRULÉNT, -Ă, *virulenți*, *-te*, adj. Care are o mare toxicitate; care este în stare să provoace boli; (despre boli) care este cauzat de un virus. ◆ Fig. Distrugător, nimicitor; de o mare violență.

VÍRUS, *virusuri*, s.n. Agent patogen, vizibil numai cu microscopul electronic, care are forme diferite și care se reproduce numai în interiorul celulelor vii, provocînd diverse boli infecțioase. ◆ Toxina acestui agent. [Pl. și: (m.) *viruși*]

VIRUSOLOGÍE s.f. Disciplină care se ocupă cu studiul virusurilor; inframicrobiologie.

VIS, *visuri*, s.n. **1.** Înlănțuire de imagini și de idei care apar în conștiința omului în timpul somnului. ◆ Fig. Atmosferă, imagine, frumusețe ireală. **2.** Reverie, meditație, visare. **3.** Fig. Iluzie deșartă; gînd, idee, aspirație irealizabilă. ◆ Dorință arzătoare. [Pl. și: *vise*]

VISCERÁL, -Ă, *viscerali*, *-e*, adj. Care aparține viscerelor, privitor la viscere. ◇ *Funcție viscerală*, funcție a centrilor nervoși vegetativi, simpatic și parasimpatic, care coordonează activitatea organelor din viscere. *Ganglioni viscerali*, masă de substanță

nervoasă situată în regiunea viscerală a corpului unei moluște.

VÍSCERE s.n. pl. Totalitatea organelor care se află în marile cavități ale corpului, în special în cavitatea abdominală, la oameni și la animale.

VÍSCOL, *viscole*, s.n. Vînt puternic care bate continuu sau în rafale, însoțit de ninsoare sau de lapoviță.

VISCÓZĂ, *viscoze*, s.f. 1. Dispersie macromoleculară de xantogenat de celuloză în soluție apoasă de hidroxid de sodiu, lichid vîscos, de culoare galbenă pînă la brună, folosită la fabricarea celofanului, a fibrelor artificiale de tip viscoză (2). 2. Denumire dată fibrelor artificiale obținute din viscoză (1), din care se fabrică mătasea artificială și celofibra.

VISCOZIMÉTRU, *viscozimetre*, s.n. Aparat cu care se măsoară viscozitatea fluidelor.

VISCOZITÁTE, *viscozități*, s.f. Însușire a unui fluid de a fi vîscos, de a opune rezistență la curgere.

VIST s.n. Joc de cărți care se joacă între trei sau patru persoane.

VISTIÉR, *vistieri*, s.m. Titlu dat marelui dregător care avea în sarcina sa administrația financiară a țării și a vistieriei statului, în evul mediu, în țările române; persoană care avea acest titlu; vistiernic. [Pronunțat: *-ti-er*]

VISTIERÍE, *vistierii*, s.f. Denumire dată, în trecut, instituției care administra tezaurul statului, precum și localului în care se păstra acesta. [Pronunțat: *-ti-e-*]

VÍȘIN, *vișini*, s.m. Pom fructifer din familia rozaceelor, cu frunze lucioase, dințate pe margine, cu flori albe, care se cultivă pentru fructele sale (*Prunus cerasus*).

VÍȘINĂ, *vișine*, s.f. Fructul vișinului, o drupă sferică, mică, zemoasă, de culoare roșie închisă, cu gust acrișor, comestibilă.

VITACÉE, *vitacee*, s.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate lemnoase, agățătoare, cu frunze alterne, cu flori actinomorfe grupate în inflorescențe și cu fructe bace cărnoase, în general dulci, comestibile; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pronunțat: *-ce-e*]

VITÁL, **-Ă**, *vitali*, *-e*, adj. 1. Care este caracteristic sau esențial pentru viață, în care rezidă viața; de viață, al vieții. 2. Foarte important, fundamental, esențial, de bază; indispensabil.

VITALÍSM s.n. Curent idealist în biologie, care explică procesele de viață prin prezența, în organismul viu, a unui principiu imaterial și necunoscut, căruia îi sînt subordonate toate procesele fizico-chimice.

VITALÍST, **-Ă**, *vitaliști*, *-ste*, adj., s.m. și f. 1. Adj. Care aparține vitalismului, privitor la vitalism. ◆ Fig. Plin de forță vitală; energic, dinamic. 2. S.m. și f. Adept al vitalismului.

VITALITÁTE s.f. Caracterul a ceea ce este viu; putere de viață, vigoare vitală; energie, forță, dinamism.

VITAMÍNĂ, *vitamine*, s.f. Denumire dată unor compuși organici cu structură complexă, naturali sau sintetici, hidrosolubili sau liposolubili, necesari organismului, avînd un rol esențial în menținerea proceselor celulare vitale. ◇ *Vitamina A*, $C_{20}H_{29}OH$, vitamină antixeroftalmică, prezentă în unt, brînză, lapte, untură de pește, gălbenuș de ou etc., liposolubilă, a cărei lipsă în alimentație duce la tulburarea vederii, la scăderea rezistenței la infecții microbiene, la încetarea creșterii la animale tinere; axeroftol, retinol. *Vitamina* A_1, vitamină care se formează din vitamina A, în grăsimea peștilor marini, substanță cristalizată, de culoare galbenă, folosită în tulburări oculare, infecții cronice, dermatite, arsuri etc. *Vitamina*

A_2, vitamină care se formează din vitamina A, în grăsimea peștilor de apă dulce, ulei galben-auriu, ușor oxidabil, cu activitate biologică mai slabă decît a vitaminei A_1. *Vitamina B (complex)*, grup de factori activi care se găsește în drojdia de bere, în ficat, în lapte, în malț etc., solubil în apă, cu largi și variate utilizări medicale. *Vitamina* B_1, $C_{12}H_{16}ON_4S$, component al vitaminei B, substanță cristalină, albă, solubilă în apă, obținut prin extracție din drojdia de bere, a cărui lipsă în organism provoacă tulburări ale sistemului nervos și circulator, precum și boala beri-beri la găini; aneurină, tiamină. *Vitamina* B_2, $C_{17}H_{20}N_4O_6$, component al vitaminei B complex, extras din ficat, lapte, malț, albuș de ou etc., substanță cristalină, de culoare galbenă, solubilă în apă, folosit în reglarea tulburărilor metabolismului glucidelor și ale creșterii; lactoflavină, riboflavină. *Vitamina* B_6, $C_8H_{11}O_3N \cdot HCl$, component al vitaminei B complex, antipelagros, extras din drojdia de bere, ulei de germeni de grîu, ficat, substanță cristalină, folosit pentru prevenirea unor afecțiuni ale pielii, asteniilor, insomniilor etc.; adermină, piridoxină. *Vitamina* B_{12}, $C_{63}H_{90}O_{14}N_{14}PCo$, component al vitaminei B complex, extras din ficat, din flora brînzeturilor fermentate, substanță cristalină, de culoare roșie închis, factor de creștere și antianemic; cobalamină. *Vitamina C*, $C_6H_7O_6$, vitamină extrasă din capsula renală, din lapte, fructe, portocale, tomate etc., substanță cristalină, albă, solubilă în apă, cu proprietăți oxido-reducătoare, ușor oxidabilă în aer, folosită în tratamentul anemiei, scorbutului etc.; acid ascorbic. *Vitamina D* (sau D_3), $C_{27}H_{44}O$, vitamină extrasă din untura de pește, substanță cristalizată sub formă de ace, insolubilă în apă, solubilă în grăsimi, folosită împotriva tulburărilor în asimilația calciului și fosforului, în prevenirea rahitismului etc. *Vitamina* D_2, $C_{28}H_{44}O$, vitamină existentă în untura de pește și în ficatul păsărilor și obținută prin iradierea ergosterolului, folosită ca medicament preventiv antirahitic; calciferol. *Vitamina E*, $C_{29}H_{50}O_2$, vitamină extrasă din uleiuri de germeni de cereale, ulei incolor sau gălbui foarte solubil în grăsimi, uleiuri, solvenți organici, folosită în tratamentul sterilității, al unor boli ale cordului, al unor afecțiuni hepatice etc.; tocoferol. *Vitamina PP* (sau *antipelagroasă)*, $C_6H_6ON_2$, amida acidului nicotinic, existentă în plante și la animale, solubilă în apă, folosită ca medicament pentru prevenirea și tratarea pelagrei; nicotinamidă.

VITAMÍNIC, -Ă, *vitaminici, -ce*, adj. Care conține vitamine, bogat în vitamine; care se referă la vitamine; vitaminos.

VÍTĂ, *vite*, s.f. Nume generic dat animalelor domestice mari, mai ales cornutelor. ◇ *Vite mari*, denumire generică pentru boi și pentru vaci. *Vite mici*, denumire generică pentru oi și pentru capre.

VITEÁZ, *viteji*, s.m. Stăpîn de pămînt (similar cavalerului din Apusul Europei), cu sarcini militare deosebite, în țările române, în evul mediu.

VITELÍN -Ă, *vitelini, -e*, s.f., adj. 1. S.f. Proteină cu fosfor, similară globulinei, care se găsește, combinată cu lecitina, în gălbenușul de ou, la reptile și la păsări. 2. Adj. Care aparține vitellusului, privitor la vitellus, care conține vitellus.

VITÉLLUS s.n. Termen care indică substanțele de rezervă acumulate în ovare sau în ou, care servesc la formarea embrionului, dar mai ales ca substanță nutritivă în embriogeneză; gălbenuș.

VITÉZĂ, *viteze*, s.f. 1. (Mat.) Vector definit ca derivata vectorului de poziție al unui punct material. 2. (Fiz.)

Mărime numeric egală cu cîtul dintre spațiul parcurs de un mobil și timpul în care a fost parcurs acel spațiu; cîtul, raportul dintre variația unei mărimi și timpul în care se produce această variație. ◇ *Viteză momentană* (sau *instantanee*), viteza măsurată pentru un interval de timp tinzînd către zero. *Viteză medie*, viteza unui mobil aflat în mișcare uniformă care ar parcurge același spațiu în același timp cu mobilul dat. *Viteză unghiulară*, raportul dintre unghiul parcurs de raza vectoare și intervalul de timp corespunzător. (Chim.) *Viteză de reacție*, raportul dintre cantitatea unei substanțe care intră în reacție, transformată în cursul unei reacții, și timpul cît a durat transformarea ei.

VITEZOMÉTRU, *vitezometre*, s.n. Instrument folosit pentru măsurarea vitezei de deplasare a unui vehicul rutier.

VITÍCOL, -Ă, *viticoli, -e*, adj. Care aparține viticulturii, privitor la viticultură. ◆ Care posedă culturi întinse de vii, bogat în vii.

VITICULTÚRĂ s.f. (Știință care se ocupă de) cultura viței de vie.

VITRÁLIU, *vitralii*, s.n. Fereastră decorată cu o compoziție alcătuită din bucăți de sticlă colorate sau pictate, montate într-o rețea de rame metalice.

VÍTREG, -Ă, *vitregi, -ge*, adj. Dușman, ostil, vrăjmaș.

VITREGÍE, *vitregii*, s.f. Ostilitate, dușmănie, vrăjmășie; răutate. ◆ Potrivnicie.

VITRIFICÁRE, *vitrificări*, s.f. Transformare a unui amestec de silicați într-o masă sticloasă, amorfă, prin topire și solidificare.

VITRÍNĂ, *vitrine*, s.f. Spațiu special amenajat într-un magazin, de obicei în spatele ferestrei dinspre stradă, unde se expun principalele (modele de) mărfuri; fereastră care închide (spre stradă) acest spațiu.

VITRIÓL s.n. (Chim.; pop.) Acid sulfuric. [Pronunțat: *-tri-ol*]

VITRIOLÁT, -Ă, *vitriolați, -te*, adj. (Rar) Ars. [Pronunțat: *-tri-o-*]

VITRÓS, -OÁSĂ, *vitroși, -oase*, adj. (Cu aspect) sticlos. ◇ (Geol.) *Structură vitroasă*, structură sticloasă, la rocile eruptive. (Anat.) *Corp vitros* sau *umoare vitroasă*, substanță gelatinoasă situată în camera posterioară a ochiului, secretată de procesele ciliare și învelită în hialoidă.

VÍȚĂ, *vițe*, s.f. **1.** (Adesea urmat de determinarea „de vie") Numele mai multor plante perene din familia viteelor, cu rădăcini puternice, cu tulpini lemnoase, cu lăstari subțiri și cu frunze mari, lobate, cu florile dispuse în racem și cu fructele bace, așezate în ciorchine; vie *(Vitis)*. ◆ Fiecare dintre lăstarii lungi și flexibili de viță (1). ◆ Curpen, vrej. **2.** (Pop.) Șuviță de păr. **3.** Fig. Descendent, urmaș, vlăstar; *p. ext.* neam; soi, fel.

VIȚEÁ, *vițele*, s.f. Partea femelă a bovinelor, pînă la vîrsta de un an; vițică.

VIȚÉL, *viței*, s.m. **1.** Puiul mascul al vacii, pînă la vîrsta de circa un an. **2.** (Reg.) Pui de cerb.

VIVÁCE adj. invar. **1.** (Livr.) Vioi, ager, plin de vitalitate, de viață. **2.** (Despre plante) A cărei viață și vegetație durează mai mulți ani, fără a fi necesară o nouă însămînțare; peren.

VIVACITÁTE s.f. Vioiciune, sprinteneală (în mișcări, în comportări, în reacții).

VIVÁRIU, *vivarii*, s.n. Loc special amenajat (cameră, cutie sau bazin) unde sînt crescute (pentru studiu) diferite animale terestre sau acvatice, care trebuie să imite biotopul natural al animalelor respective *(acvariu, terariu, acvaterariu)*.

VÍVAT interj. (Mai ales ca urare la petreceri) Trăiască! La mulți ani! ◆ (Substantivat) Aclamație.

VIVIPÁR, -Ă, *vivipari, -e,* adj. **1.** (Despre animale; adesea substantivat) Care dă naștere la pui vii (complet dezvoltați în organismul matern). **2.** (Depre plante) Care se înmulțește prin muguri desprinși de pe planta-mamă, semințele germinînd în fruct.

VIVIPARITÁTE s.f. (În expr.) *Viviparitatea mamiferelor,* însușire a mamiferelor de a naște pui vii.

VIZÉTĂ, *vizete,* s.f. Deschidere mică (circulară), prevăzută cu un sistem de lentile, făcută într-o ușă, pentru a permite cuiva să vadă în exterior (sau în interior); vizor.

VIZÍBIL, -Ă, *vizibili, -e,* adj. Care poate fi văzut cu ochiul liber.

VIZIGÓȚI s.m. pl. Populație care făcea parte din grupul goților și care a migrat, în sec. IV, din nordul Mării Negre în Peninsula Balcanică, iar de aici, la începutul sec. V, în Galia sudică, unde a format regatul vizigot (418—507).

VIZIONÁR, -Ă, *vizionari, -e,* adj. **1.** (Despre oameni; adesea substantivat) Care se lasă stăpînit de vise, de idealuri (nelegate de realitatea imediată); care prevede, prevestește evenimente. **2.** Cu caracter de viziune **(3)**; fantastic; extravagant. [Pronunțat: *-zi-o-*]

VIZÍR, *viziri,* s.m. Nume dat unor înalți demnitari în țările musulmane. ◇ *Mare vizir,* nume dat primului-ministru în Imperiul otoman, care conducea sfatul împărătesc, rezolva treburile armatei, avea în grijă „drapelul sfînt al profetului".

VIZITÍU, *vizitii,* s.m. Persoană care mînă (ca profesionist) caii la o trăsură, la o căruță etc.

VIZIÚNE, *viziuni,* s.f. **1.** Percepție vizuală. **2.** Mod de a vedea, de a concepe lucrurile; concepție, opinie. ◇ *Viziune artistică,* mod specific al artistului de a vedea, de a simți și de a interpreta realitatea. **3.** Percepție imaginară, a unor lucruri nereale. ◆ Ceea ce i se pare cuiva că vede ca urmare a acestei percepții. [Pronunțat: *-zi-u-*]

VIZÓR, *vizoare,* s.n. Dispozitiv la un aparat sau la un instrument optic care permite delimitarea, după necesitate, a cîmpului vizual și a liniei de vizare sau citirea indicațiilor de pe o scară gradată. ◆ Vizetă.

VIZUÁL, -Ă, *vizuali, -e,* adj. **1.** Care se referă la simțul văzului, care aparține vederii; de vedere. ◇ *Rază (sau linie) vizuală,* linie dreaptă, imaginară, care unește ochiul observatorului cu obiectul observat. *Cîmp vizual,* porțiune de spațiu pe care o poate cuprinde cineva o dată cu privirea. *Tip vizual,* persoană care are o deosebită acuitate a percepțiilor obținute prin văz. *Memorie vizuală,* memorie care reține cu precădere imaginile văzute. **2.** Care se adresează văzului. *Arte vizuale.* [Pronunțat: *-zu-al*]

VIZUALITÁTE s.f. Capacitatea de a vedea. [Pronunțat: *-zu-a-*]

VIZUÍNĂ, *vizuini,* s.f. Loc de adăpost pe care și-l sapă în pămînt sau și-l amenajează unele animale sălbatice; (pop.) vizunie.

VIZUNÍE, *vizunii,* s.f. (Pop.) Vizuină.

VÎLCEÁ, *vîlcele,* s.f. **1.** Vale îngustă și puțin adîncă, cu fundul aproape plat și cu versanții în pantă ușoară; vîlcică. **2.** (Reg.) Pîrîu care curge de-a lungul unei vîlcele **(1)**.

VÎLCÍCĂ, *vîlcele,* s.f. (Geogr.) Vîlcea.

VÎLTOÁRE, *vîltori,* s.f. Loc adîncit în albia unui rîu, unde apa formează vîrtejuri; vîrtej format de apă în acest loc; bulboană, bulboacă.

VÎLVOÁRE, *vîlvori,* s.f. (Pop.) Flacără mare.

VÎNÁ, *vînez*, vb. I. Tranz. A prinde, a urmări și a ucide animale sau păsări sălbatice.

VÎNÁT, (2) *vînaturi*, s.n. **1.** Vînătoare. **2.** Ceea ce vînează cineva. ◆ Carnea unui animal vînat.

VÎNĂ, *vine*, s.f. **1.** (Anat.) Venă. **2.** (Geol.) Filon.

VÎNĂTOÁRE, *vînători*, s.f. Acțiunea de a vîna și rezultatul ei; vînat.

VÎNĂTÓR, *vînători*, s.m. Persoană care vînează, care practică vînătoarea. ◇ *Vînător de munte*, ostaș infanterist special instruit, echipat și înzestrat pentru a lupta în regiuni muntoase.

VÎNĂTĂ, *vinete*, s.f. (Bot.) Pătlăgea vînătă.

VÎNĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *vînătorești*, adj. Care aparține vînătorii sau vînătorului, privitor la vînătoare sau la vînător; cinegetic.

VÎNJÓS, -OÁSĂ, *vînjoși*, *-oase*, adj. Puternic, viguros; musculos.

VÎNT, *vînturi*, s.n. Curent orizontal de mase de aer atmosferic care se deplasează accidental, permanent sau periodic, datorită diferenței de presiune existente între două regiuni ale atmosferei. ◇ *Vînt solar*, flux continuu de particule încărcate electric, bogate în energie, din plasma solară, care se propagă în spațiu, cu viteze foarte ridicate, pînă la distanțe extrem de mari, influențînd cîmpul magnetic al pămîntului și ducînd la formarea aurorelor polare.

VÎNTOÁSE s.f. pl. (Mitol. pop.) Iele.

VÎNTULÉȚ, *vînturețe*, s.n. Vînt slab, ușor.

VÎNZOLEÁLĂ, *vînzoleli*, s.f. (Fam.) Frămîntare, agitație, mișcare intensă.

VÎNZOLÍ, *vînzolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Fam.) A (se) frămînta, a (se) zbate, a (se) agita.

VÎRF, *vîrfuri*, s.n. **1.** (Mat.) (Pentru un unghi) Punctul-origine comună a semidreptelor ce reprezintă laturile unghiului. ◆ (Pentru un poligon sau un poliedru) Punctul comun a două laturi, respectiv a două muchii, ale unui poligon sau ale unui poliedru. ◆ (Pentru piramidă sau con) Punctul comun al muchiilor laterale, respectiv al generatoarelor, unei piramide sau ale unui con. ◆ (Pentru o conică) Fiecare dintre punctele de intersecție ale conicei cu axele ei de simetrie. **2.** Partea cea mai de sus (ascuțită) a unui munte, a unui deal etc. sau a unor obiecte înalte (copaci, case etc.).

VÎRSTÁ, *vîrstez*, vb. I. Tranz. (Pop.) A face, a pune dungi; a împestrița; a lăsa dîre.

VÎRSTNIC, -Ă, *vîrstnici*, *-ce*, adj. (Despre oameni) Care este trecut de epoca tinereții, înaintat în vîrstă.

VÎRȘĂ, *vîrșe*, s.f. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-un coș lunguieț, făcut din plasă sau din nuiele de răchită împletite, cu gura îngustă și întoarsă înăuntru în formă de pîlnie.

VÎRTÉJ, *vîrtejuri*, s.n. **1.** Rotire a apei (sau a spumei apei) sub formă de cercuri repetate, în locul unde se cufundă cineva sau ceva. ◆ Bulboană, vîltoare. **2.** Fig. Vălmășag, buimăceală.

VÎRTÓS adv. (Pop.; în expr.) *Mai vîrtos*, mai ales, mai cu seamă; mai mult, cu atît mai mult.

VÎRTÚTE, *vîrtuți*, s.f. (Înv. și arh.) Putere, tărie, vigoare; curaj.

VÎSC s.m. Plantă semiparazită care crește pe ramurile unor copaci sau ale unor pomi fructiferi, cu frunzele tari, pieloase, totdeauna verzi, cu tulpină ramificată și cu fructele niște bobițe albe sau gălbui, bace globuloase, folosită ca plantă medicinală *(Viscum album)*.

VÎSCÓS, -OÁSĂ, *vîscoși*, *-oase*, adj. Care prezintă viscozitate; cleios, lipicios.

VÎSLĂ, *vîsle*, s.f. Unealtă de lemn cu care se conduce o ambarcație, formată dintr-o parte mai lată, care lovește apa, și dintr-o coadă lungă, de care ține vîslașul; ramă, lopată.

VÎSLÍ, *vîslesc*, vb. IV. Intranz. A mînui vîslele în apă, făcînd să înainteze o ambarcație.

VLĂGĂ s.f. Putere, forță, vigoare.

VLĂDÍCĂ, *vlădici*, s.m. (Înv.) Stăpînitor, domn; principe.

VLĂGUÍ, *vlăguiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A epuiza sau a fi epuizat de puteri; a (se) slei, a (se) istovi.

VOCABULÁR, *vocabulare*, s.n. Totalitatea cuvintelor unei limbi; lexic. ◇ *Vocabular activ*, totalitatea cuvintelor folosite în mod efectiv de cineva în exprimare și care variază de la un vorbitor la altul, de la o categorie de vorbitori la alta. *Vocabular pasiv*, totalitatea cuvintelor specifice unei limbi pe care vorbitorii le înțeleg, dar nu le folosesc decît accidental.

VOCÁBULĂ, *vocabule*, s.f. (Livr.) Cuvînt, vorbă.

VOCÁL, -Ă, *vocali, -e*, adj. Care aparține vocii, privitor la voce; care servește la formarea vocii. ◆ Executat cu vocea, cîntat din gură.

VOCÁLĂ, *vocale*, s.f. (Fon.) Sunet al vorbirii la a cărui emitere curentul de aer sonor iese liber din gură, fără să întîlnească nici un obstacol; semn grafic, literă care reprezintă un asemenea sunet.

VOCATÍV, *vocative*, s.n. (Gram.) Caz al declinării care exprimă o chemare sau o invocare adresate cuiva.

VOCĂȚIE, *vocații*, s.f. Aptitudine deosebită pentru o anumită artă, știință sau activitate.

VÓCE *voci*, s.f. **1.** Facultate specifică omului de a emite sunete articulate; ansamblul sunetelor produse de vibrarea coardelor vocale umane; glas. **2.** Însușire, aptitudine pe care o au unele persoane de a cînta frumos din gură.

VOCIFERÁ, *vociferez*, vb. I. Intranz. A vorbi răstit, mînios, cu glasul ridicat.

VODEVÍL, *vodeviluri*, s.n. Specie de comedie ușoară sau de farsă (într-un act), cu intrigă complicată, neverosimilă și nemotivată, cu personaje superficial realizate, în textul căreia sînt intercalate cuplete care se cîntă cu acompaniament orchestral.

VÓGĂ s.f. (Franțuzism) Interes viu, dar trecător, provocat de o persoană, de o modă, de o idee etc.

VOIEVÓD, *voievozi*, s.m. **1.** (Titlu însemnînd „conducător de oaste",) cîrmuitor al unei formațiuni statale cuprinzînd mai multe cnezate, în perioada premergătoare întemeierii statelor feudale românești. **2.** Titlu dat domnilor Moldovei și Țării Românești, precum și guvernatorului Transilvaniei din orînduirea feudală; persoană care avea acest titlu; vodă. [Pronunțat: *vo-ie-*]

VOIEVODÁT, *voievodate*, s.n. Teritoriu aflat sub conducerea unui voievod. [Pronunțat: *vo-ie-*]

VOINÍC, *voinici*, s.m. Țăran liber care lupta călare (și era înarmat pe cheltuiala sa cu arcuri, săgeți, suliițe, săbii, platoșe) în Moldova, în evul mediu.

VOINICÉSC, -EÁSCĂ, *voinicești*, adj. Vitejesc, eroic.

VOINICÓS, -OÁSĂ, *voinicoși, -oase*, adj. (Fam.) Bine făcut, voinic, puternic.

VOÍNȚĂ, *voințe*, s.f. **1.** Proces psihic de reflectare activă a realității, al cărui specific constă în orientarea conștientă a omului spre realizarea unor scopuri și în efortul depus pentru învingerea obstacolelor ivite în calea îndeplinirii scopurilor fixate. ◆ Trăsătură de caracter manifestată prin hotărîre fermă și perseverentă în învingerea piedicilor, greutăților, încurcăturilor de orice fel. **2.** Ceea ce hotărăște

cineva; hotărîre, decizie, voie. ◆ Învoire, consimţămînt, permisiune. **3.** Intenţie, scop, ţel, ţintă. **4.** Dorinţă, poftă, chef.

VOLÁNT, -Ă, *volanţi,-te*, adj. Detaşabil, mobil. ◇ *Foaie volantă*, tipăritură pe o singură foaie care se difuzează publicului ca manifest, ca afiş etc.

VOLATÍL,-Ă, *volatili,-e*, adj. (Despre substanţe lichide) Care se transformă uşor în vapori, la temperatura şi la presiunea obişnuite; volatilizabil.

VOLATILIZÁ, *volatilizez*, vb. I. Refl. A se evapora, a se transforma rapid în vapori, la temperatura şi la presiunea obişnuite.

VÓLBURĂ, *volburi*, s.f. **I.** Vînt puternic cu vîrtejuri. **II.** Plantă erbacee perenă din familia convolvulaceelor, cu tulpina tîrîtoare sau agăţătoare, volubilă, cu flori albe sau roz, care creşte în culturile agricole; rochiţa-rîndunicii, poala-rîndunicii, adormiţele *(Convolvulus arvensis)*.

VÓLEI s.n. Joc sportiv care se dispută, cu o minge specială, între două echipe formate fiecare din cîte şase jucători, pe un teren dreptunghiular despărţit, la mijloc, de o plasă înaltă.

VOLITÍV, -Ă, *volitivi, -e*, adj. (Psih.) Voliţional.

VOLIŢIONÁL,-Ă, *voliţionali,-e*, adj. (Psih.) Care se referă la voinţă, care este determinat de voinţă; volitiv. [Pronunţat: *-ţi-o-*]

VOLIŢIÚNE, *voliţiuni*, s.f. (Psih.) Act de voinţă. [Pronunţat: *-ţi-u-*]

VOLNICÍE, *volnicii*, s.f. (Înv.) Libertate, independenţă. ◆ Autorizaţie; (concr.) act scris prin care se acordă un drept, o autorizaţie, o calitate; încuviinţare.

VOLT, *volţi*, s.m. (Fiz.) Simbol *V*. Unitate de măsură a potenţialului electric, a luminii electrice, a tensiunii electromotoare, egală cu tensiunea de la capetele unui conductor care, străbătut de un curent de un amper, dezvoltă o putere de un watt.

VOLTÁIC, -Ă, *voltaici, -ce*, adj. Care se referă la pilele electrice sau la bateria electrică. [Pronunţat: *-ta-ic*]

VOLTÁJ, *voltaje*, s.n. (Fiz.) Tensiune electrică măsurată în volţi.

VOLTAMÉTRU, *voltametre*, s.n. Aparat pentru studiul electrolizei, care permite determinarea intensităţii unui curent electric sau a cantităţii de electricitate prin măsurarea cantităţii de substanţă depuse pe cale electrolitică.

VOLT-AMPÉR, *volt-amperi*, s.m. (Fiz.) Simbol *VA*. Unitate de măsură a puterii electrice aparente a unui circuit electric de curent alternativ la capetele căruia tensiunea este de un volt şi prin care trece un curent de un amper.

VOLTAMPERMÉTRU, *voltampermetre*, s.n. Instrument electric de măsură care cuprinde un voltmetru şi un ampermetru într-o cutie comună, putînd fi folosit, succesiv, ca voltmetrù şi ca ampermetru.

VOLTMÉTRU, *voltmetre*, s.n. Instrument electric folosit pentru măsurarea tensiunii electrice şi a tensiunii electromotoare, cu indicaţiile scalei exprimate direct în volţi sau în multiplii ori submultiplii voltului. ◇ *Voltmetru electronic*, aparat electronic pentru măsurarea tensiunii electrice.

VOLÚBIL,-Ă, *volubili,-e*, adj. **1.** Care are uşurinţă şi rapiditate în vorbire; (despre manifestări ale oamenilor) mobil; prompt; spontan. **2.** (Despre unele plante) Care îşi răsuceşte tulpina în spirală în jurul unui suport.

VOLUBILITÁTE s.f. Uşurinţă de a vorbi mult şi curgător. ◆ Spontaneitate; promptitudine (în acţiuni).

VOLÚM, *volume*, s.n. **I. 1.** (Fiz.) Spaţiu ocupat de un corp, definit prin

parametrii de temperatură şi de presiune. ◇ *Volum atomic*, raportul dintre masa atomică şi densitatea unui element oarecare. *Volum molecular* (sau *molar*), volum ocupat de o moleculă-gram (mol) din orice gaz, la temperatura de 0°C şi la presiunea de 760 mm Hg; constantă a tuturor substanţelor în stare gazoasă, cu valoarea de 22412 cm^3. *Legea volumelor constante*, lege după care substanţele gazoase reacţionează sau rezultă din reacţii în raporturi de volum bine definite şi constante. 2. (Mat.) Număr pozitiv asociat unui domeniu tridimensional ca măsură a lui, determinat, pentru corpurile geometrice uzuale, prin formule de calcul şi, în general, cu ajutorul calculului integral. II. Carte (legată sau broşată) având, în general, mai mult de zece coli de tipar; fiecare dintre cărţile care alcătuiesc împreună o lucrare unitară; tom.

VOLUNTÁR, -Ă, *voluntari*, *-e*, adj., s.m. şi f. I. Adj. 1. Care acţionează de bunăvoie, din proprie iniţiativă, nesilit de nimeni, în mod conştient; (despre acţiuni) care se face de bunăvoie, fără constrîngere. ◇ *Act voluntar*, acţiune săvîrşită de cineva în mod conştient, voit. 2. Care exprimă, denotă voinţă. 3. Care îşi impune voinţa; autoritar. II. 1. S.m. Persoană care intră în armată din proprie dorinţă spre a face serviciul militar (înainte de a fi împlinit vîrsta cerută). ◆ Persoană care ia parte la o campanie militară din proprie iniţiativă sau care se oferă să execute o misiune de luptă. 2. S.m. şi f. Persoană care se oferă să facă un serviciu de bunăvoie şi dezinteresat.

VOLUNTARÍSM s.n. 1. Concepţie filozofică iraţionalistă care pune la baza existenţei voinţa cosmică, văzută ca o forţă oarbă. 2. Curent filozofic idealist-subiectivist care neagă existenţa legilor obiective ale naturii şi necesitatea lor în societate şi atribuie voinţei o importanţă primordială, hotărîtoare, opunînd-o legilor obiective. 3. Concepţie psihologică ce atribuie procedeelor voliţionale rolul hotărîtor în viaţa psihică. 4. Atitudine, mod de comportare sau de conducere determinate de voinţa personală a cuiva; domnia voinţei personale.

VOLUPTÁTE, *voluptăţi*, s.f. 1. Plăcere a simţurilor, a trupului. 2. Desfătare sufletească; încîntare, satisfacţie.

VOLUPTUÓS, -OÁSĂ, *voluptuoşi*, *-oase*, adj. (Adesea fig.) 1. Care inspiră sau produce voluptate, plin de voluptate. 2. Încîntător. [Pronunţat: *-tu-os*]

VOLÚTĂ, *volute*, s.f. (Arhit.) Ornament în formă de spirală folosit la capitelurile coloanelor ionice, corintice şi compozite. ◆ P. gener. Ornament în spirală.

VOMÉR, *vomere*, s.n. Os lat nepereche care alcătuieşte scheletul nasului şi care desparte fosele nazale.

VOPSEÁ, *vopsele*, s.f. Suspensie de pigmenţi în ulei de in, în soluţii sau în emulsii de polimeri etc., care, aplicată în strat subţire pe o suprafaţă oarecare, dă o peliculă colorată mată sau semilucioasă, folosită în scop decorativ, de protecţie anticorosivă, igienico-sanitară etc.

VORBÍRE, *vorbiri*, s.f. 1. Folosire a limbii în procesul de comunicare între membrii unei anumite colectivităţi. ◆ Limbaj. ◇ *Vorbire articulată*, vorbire născută în procesul muncii şi vieţii colective, ca mijloc specific uman de comunicare, devenind mijlocul de vehiculare a ideilor. ◆ Fel de a vorbi, mod de a se exprima. 2. Limbă; grai.

VORBÍT, -Ă, *vorbiţi*, *-te*, adj. Rostit, exprimat, spus; *p. ext.* expus oral. ◇ *Limba vorbită*, limba întrebuinţată obişnuit în viu grai, limba uzuală.

VÓRNIC, *vornici*, s.m. 1. (În orînduirea feudală, în ţările române) Denumire dată marelui dregător însărcinat cu supravegherea curţii domneşti,

avînd însemnate atribuții administrative, judecătorești și militare. ◇ *Mare vornic*, cel dintîi boier din divan, avînd sarcina de cîrmuitor și de înalt judecător al întregii țări. ◆ Reprezentant al domniei în orașe, cu atribuții judecătorești. 2. (Înv.) Primar al unui sat sau al unui tîrg.

VORNICÍE s.f. Demnitate, rang, funcție de vornic.

VOROĂVĂ, *voroave*, s.f. (Înv. și reg.) 1. Cuvînt, vorbă. 2. Discuție, convorbire. 3. Discurs.

VOT, *voturi*, s.n. 1. Exprimare a opiniei cetățenilor unui stat în legătură cu alegerea reprezentanților lor în organele de conducere; opinie exprimată de membrii unei adunări constituite în legătură cu o candidatură, cu o propunere sau cu o hotărîre; adeziune dată în acest scop. ◇ *Vot universal*, dreptul acordat tuturor cetățenilor unei țări, indiferent de rasă, naționalitate, sex, credință religioasă, grad de pregătire, stare materială, de a participa la alegerile de deputați în organele centrale și locale ale puterii de stat. *Vot deliberativ*, dreptul pe care îl are un cetățean, membru al unui partid sau al unei organizații politice, obștești, un delegat la un congres, la o conferință etc. de a-și exprima decizia efectivă privind adoptarea unei hotărîri, alegerea unei persoane etc. *Vot consultativ*, posibilitate acordată unui delegat sau unui invitat la un congres, la o conferință etc. de a-și expune opinia asupra problemelor supuse dezbaterii, fără însă a participa efectiv la adoptarea hotărîrilor. *Vot de încredere* (sau *de neîncredere*), vot prin care un parlament aprobă (sau respinge) politica guvernului ori un act al acestuia. *Drept de vot*, drept al alegătorilor de a-și exprima voința pentru alegerea reprezentanților în organele reprezentative ale statului; sufragiu. 2. Mod de adoptare a hotărîrilor de către organele de stat, obștești etc. ◇ *Vot deschis*, exprimare a opiniei prin ridicarea de mîini sau prin aplauze. 3. (În expr.) *Vot de blam*, sancțiune prin care o colectivitate organizată își manifestă prin vot dezaprobarea față de o acțiune, de o atitudine etc. a unui membru al ei.

VÓTCĂ, *votci*, s.f. Rachiu foarte tare, făcut din alcool de cereale și din apă cu duritate scăzută.

VOTÍV,-Ă, *votivi,-e*, adj. (Despre inscripții) Care exprimă o făgăduință solemnă (față de divinitate); hărăzit, închinat divinității. ◇ *Tablou votiv*, fragment dintr-o pictură murală (bisericească) înfățișînd pe ctitori, de obicei cu miniatura bisericii în mîini.

VRĂBIE, *vrăbii*, s.f. Nume dat mai multor păsări sedentare din ordinul paseriformelor, cu talie mică, cu ciocul scurt, cu coada trunchiată, cu spatele brun cu dungi negre și cu abdomenul cenușiu-albicios *(Passer)*.

VRAC, *vracuri*, s.n. Mod de depozitare și de transport în grămezi neordonate și fără ambalaj al unor materiale sub formă de pulbere, granule sau bucăți.

VRACI, *vraci*, s.m. (Pop.) Doctor; tămăduitor; vrăjitor.

VRAF, *vrafuri*, s.n. Teanc; grămadă, morman.

VRĂJĂ, *vrăji*, s.f. (În basme) Transformare miraculoasă a lucrurilor; farmec.

VRĂBĚTE, *vrăbeți*, s.m. (Pop.) Bărbătușul vrabiei.

VRĂJÍ, *vrăjesc*, vb. IV. 1. Intranz. (În basme și în superstiții) A face vrăji; (tranz.) a transforma în mod miraculos. ◇ Expr. (Tranz.) *A fi vrăjit*, a fi ursit, scris, predestinat. 2. Tranz. Fig. A fermeca, a încînta.

VRĂJMĂȘ,-Ă, *vrăjmași,-e*, s.m. și f. Dușman; inamic.

VRĂJMĂȘÍE, *vrăjmășii*, s.f. Dușmănie, ură.

VREASC, *vreascuri*, s.n. Creangă, ramură uscată și desprinsă de pe copac (folosită la foc). ◆ Fig. (Reg.) Fărîmă, pic.

VRÉDNIC,-Ă, *vrednici,-ce*, adj. Capabil, destoinic, priceput.

VREJ, *vrejuri*, s.n. Tulpină a unor plante agățătoare sau tîrîtoare la cucurbitacee, unele rozacee etc.

VRÉME s.f. Stare a atmosferei, la un moment dat și într-un anumit loc, caracterizată prin totalitatea elementelor meteorologice existente.

VREMÉLNIC,-Ă, *vremelnici,-ce*, adj. De scurtă durată, care durează puțin, care este trecător.

VREMUÍ, pers. 3 *vremuiește*, vb. IV. Intranz. și refl. (Pop.) (Despre vreme) A trece, a se scurge.

VRÉRE, *vreri*, s.f. (Pop.) 1. Voință (1). ◆ (Psih.) Direcționare a voinței care se constituie într-o stare psihologică specifică. 2. Hotărîre, decizie. 3. Dorință; poftă, plăcere. 4. Intenție, scop.

VÚIET, *vuiete*, s.n. 1. Zgomot puternic și prelung (în natură); vîjîit, freamăt. 2. Zgomot mare, gălăgie, vacarm, larmă. [Pronunțat: *vu-iet*]

VULCÁN, *vulcani*, s.m. Ridicătură (muntoasă) a reliefului, de formă aproximativ conică, formată prin erupția, la suprafața solului, a lavei și a altor produse magmatice asociate, împinse pe o deschizătură mai largă (numită crater). ◇ *Vulcan activ*, vulcan care erupe și în zilele noastre. *Vulcan stins*, vulcan care și-a încheiat activitatea cu mult timp în urmă. *Vulcan noroios*, mică ridicătură conică formată prin erupția, la suprafața solului, a unor gaze dintr-un zăcămînt de hidrocarburi, care antrenează apă și noroi.

VULCÁNIC,-Ă, *vulcanici,-ce*, adj. Format prin acțiunea vulcanilor, format de vulcani; efuziv. ◇ *Rocă vulcanică*, rocă magmatică efuzivă. *Căptușeală vulcanică*, manta, îmbrăcăminte interioară a coșului vulcanic. *Cenușă vulcanică*, masă de elemente de rocă fine aruncată în atmosferă de un vulcan în erupție.

VULCANIZÁRE, *vulcanizări*, s.f. Proces de transformare chimică a unui polimer plastic într-unul elastic, folosit la cauciucul natural (sau sintetic) brut.

VULG s.n. (Depr.) Popor, norod, plebe; oameni de rînd.

VULGÁR,-Ă, *vulgari,-e*, adj. 1. Ordinar, grosolan; josnic, mitocănesc. 2. Lipsit de originalitate; comun, obișnuit, banal. 3. (Mat.; în expr.) *Logaritm vulgar*, logaritm zecimal. 4. (Lingv.; în expr.) *Limba latină* (sau *latina*) *vulgară*, limba latină populară. 5. Lipsit de suport științific; neștiințific.

VULGARITÁTE, *vulgarități*, s.f. Caracterul a ceea ce este vulgar (1), lipsit de distincție; trivialitate, grosolănie; atitudine, vorbă etc. vulgară (1).

VULGARIZÁRE, *vulgarizări*, s.f. Tratare simplistă, banalizare.

VÚLPE, *vulpi*, s.f. Mamifer carnivor sălbatic, de mărimea unui cîine, din familia canidelor, cu blana deasă, roșcată, cu coada lungă și stufoasă, cu botul ascuțit, cu urechile drepte și ascuțite; vulpoaică (*Vulpes vulpes*).

VULPOÁICĂ, *vulpoaice*, s.f. Vulpe.

VULPÓI, *vulpoi*, s.m. Masculul vulpii.

VULTÁN, *vultani*, s.m. (Reg.) Vultur.

VÚLTUR, *vulturi*, s.m. Nume dat mai multor păsări răpitoare diurne, mari, din ordinul falconiformelor, cu ciocul lung, ascuțit și coroiat, cu aripi lungi și cu picioare puternice, cu gheare tari, care se hrănesc cu pradă vie și, uneori, cu stîrvuri; (reg.) vultan.

VÚLVĂ, *vulve*, s.f. Partea externă a organului genital feminin, la mamifere, cuprinzînd labiile, spațiul interlabial și clitorisul.

W

WATT, *wați*, s.m. (Fiz.) Simbol *W*. Unitate de măsură a puterii, egală cu puterea care corespunde energiei sau lucrului mecanic de un joule într-o secundă.

WATTMÉTRU, *wattmetre*, s.n. Instrument electric folosit pentru măsurarea (în wați a) puterii electromagnetice dintr-un circuit electric.

WATTÓRĂ, *wattore*, s.f. (Fiz.) Simbol *Wh*. Unitate de măsură a energiei electrice egală cu $3{,}6 \cdot 10^3$ j (3600 de jouli).

WÉBER, *weberi*, s.m. (Fiz.) Simbol *Wb*. Unitate de măsură a fluxului magnetic, reprezentînd fluxul creat de un cîmp magnetic omogen de inducție magnetică egală cu un tesla, printr-o suprafață plană egală cu un metru pătrat, normală la vectorul inducție magnetică.

WHITE-SPÍRIT s.n. Fracțiune petrolieră de distilare primară a țițeiului, intermediară între benzină și petrol lampant, folosită ca solvent, în special în vopsitorie și în industria lacurilor, precum și drept carburant special. [Pronunțat: *uait-spirit*]

WÍDIA s.f. (Și în expr. *metal widia*) Carbură de wolfram cu un conținut de 6—13% cobalt, material cu o duritate excepțională, folosită la fabricarea cuțitelor de strung și a altor scule așchietoare utilizate în operațiile de așchiere rapidă. [Pronunțat: *-di-a*]

WITZ s.n. (Livr.) Capacitate a fanteziei de a face asociații ciudate între elementele cele mai disparate, mai eterogene, sau de a disocia elemente care nu pot exista disparat; jocul imaginației; produs al inteligenței. [Pronunțat: *uiț*]

WÓLFRAM s.n. W cu Z=74. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a VI-a, secundară, a sistemului periodic al elementelor, de culoare albă-argintie, strălucitor, de densitate foarte mare, foarte greu fuzibil, maleabil, ductil, folosit la elaborarea unor oțeluri speciale (cu duritate, elasticitate și rezistențe mari), la fabricarea filamentelor pentru becuri electrice etc.; tungsten.

X

XANTOFÍLĂ, *xantofile*, s.f. Pigment ce însoţeşte (alături de carotină) clorofila, colorînd, toamna, frunzele în galben, sau (împreună cu carotina) în oranj-roşu, întîlnindu-se frecvent în petalele colorate ale florilor galbene, în coaja unor fructe sau a unor rădăcini.

XANTOGENÁT s.n. (Chim.; în expr.) *Xantogenat de celuloză*, ester-sare al acidului ditiocarbonic, obţinut prin acţiunea sulfurii de carbon asupra alcalicelulozei, pulbere galbenă-portocalie, insolubilă în apă, solubilă în soluţie diluată de hidroxid de sodiu, folosit ca intermediar la fabricarea fibrelor artificiale de tip viscoză, a filmelor şi foilor de celofan etc.

XÉNIE, *xenii*, s.f. Gen de epigramă satirică.

XENOFOBÍE s.f. Ură faţă de străini şi faţă de tot ceea ce este străin.

XENÓN s.n. Xe cu Z=54. Element chimic cu caracter nemetalic, din grupa gazelor rare, care se găseşte în cantităţi foarte mici în aerul atmosferic, de unde se şi izolează, gaz incolor, monoatomic.

XEROFÍLĂ, *xerofile*, adj., s.f. (Plantă) adaptată la un climat deşertic prin transformarea frunzelor în spini, prin formarea de tulpini suculente în care se depozitează apă de rezervă etc.

XEROFÍTĂ, *xerofite*, s.f., adj. (Plantă) adaptată pentru a trăi într-un mediu cu umiditate scăzută, prezentînd numeroase adaptări (reducerea limbului foliar, îngroşarea epidermei, dezvoltarea rădăcinilor etc.).

XEROFÓRM s.n. Substanţă medicamentoasă, compus al bismutului (bismut tribromfenolic), pulbere galbenă, cu valoare antiseptică, protector extern, cu acţiune favorabilă în gastroenterite şi în ulcer peptic.

XEROFTALMÍE, *xeroftalmii*, s.f. Boală de ochi provocată de lipsa vitaminei A şi caracterizată prin uscarea şi contractarea conjunctivei pricinuită de insuficienţa secreţiei lacrimale şi prin opacifierea corneei, care, în unele cazuri, devine albă; xeroză.

XEROGRAFÍE, *xerografii*, s.f. Procedeu tipografic folosit pentru reprezentarea unor imagini sau a unor texte, bazat pe impresionarea unei plăci electrizate acoperite cu un material sensibil la lumină.

XÉROX, *xeroxuri*, s.n. Aparat de reprodus şi de multiplicat, bazat pe procedeul xerografiei.

XERÓZĂ, *xeroze*, s.f. (Med.) Xeroftalmie.

XIFOÍD, *xifoide*, s.n. Cartilaj de forma unui vîrf de sabie, care termină osul stern. ◆ (Adjectival) Care aparţine xifoidului.

XIFOIDIÁN,-Ă, *xifoidieni,-e*, adj. (Anat.) Care aparţine xifoidului, privitor la xifoid. ◇ *Apendice xifoidian*,

segmentul inferior al sternului, care, mult timp, rămîne cartilaginos, după care devine osos. [Pronunţat: *-fo-i-di-an*]

XILÉM s.n. Ţesut alcătuit din vase lemnoase, situat în rădăcina şi în tulpina plantelor superioare.

XILÉN, *xileni*, s.m. $C_6H_4(CH_3)_2$. Hidrocarbură din clasa arenelor, derivat disubstituit al benzenului, existentă sub formă de trei izomeri de poziţie (orto, para, meta), obţinută din gudroanele de la distilarea cărbunilor de pămînt, din unele fracţiuni petroliere etc., lichid incolor, insolubil în apă, folosită ca solvent, la fabricarea acizilor ftalici; dimetilbenzen.

XILIDÍNĂ, *xilidine*, s.f. $C_6H_3(CH_3)_2NH_2$. Denumire dată celor şase amine izomere (dimetilanilinelor), toate lichide. ◇ *m-xilidina*, 2,4-dimetilanilină, substanţă toxică, insolubilă în apă, solubilă în alcooli, în acizi, folosită ca reactiv (în laborator) şi ca adaos în benzina de avion (pentru a-i mări rezistenţa la compresiune). *p-xilidina*, 2,5-dimetilanilină, folosită la fabricarea unor coloranţi.

XILOGRAFÍE, (2) *xilografii*, s.f. **1.** Procedeu tipografic la care se folosesc clişee gravate în lemn; arta de a grava în lemn. **2.** (Concr.) Clişeu tipografic gravat în lemn.

XILOGRAVÚRĂ, *xilogravuri*, s.f. **1.** Totalitatea procedeelor necesare producerii formei de tipar pentru xilografie; (concr.) formă de tipar obţinută prin acest procedeu. **2.** Procedeu de gravură care constă din săparea unui desen pe o placă de lemn şi imprimarea lui pe hîrtie. ◆ Arta de a grava în lemn. ◆ (Concr.) Clişeu gravat în lemn; stampă executată cu un astfel de clişeu.

Y

YÓGA s.f. Şcoală filozofică indiană care cuprinde un bogat program de exerciţii ce urmăresc stăpînirea deplină a organismului uman prin eforturi complexe de voinţă, acţionînd asupra respiraţiei, circulaţiei, relaxării totale musculare etc.

YOGHÍN, *yoghini*, s.m. Persoană care practică, sistematic, un program de exerciţii yoga.

YORK s.m. Denumire dată mai multor rase de porci de culoare albă, cu pielea roşie, cu păr rar, cu nasul cîrn şi cu urechi mari.

YTÉRBIU s.n. Yb cu Z=70. Element chimic cu caracter metalic, din grupa lantanidelor.

ÝTRIU s.n. Y cu Z=39. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a III-a, secundară, din sistemul periodic al elementelor, de culoare albă-cenuşie, relativ uşor, greu fuzibil, folosit la elaborarea unor aliaje.

Z

ZA, *zale*, s.f. Fiecare dintre ochiurile unui lanț.

ZÁDĂ, *zade*, s.f. Arbore ocrotit de lege din familia pinaceelor, cu frunze aciculare, caduce, de culoare verde deschis, cu lemnul tare, rezistent, folosit în industria construcțiilor, a mobilelor etc., din a cărui rășină se extrage ulei de terebentină; larice *(Larix decidua)*.

ZAHARÁT,-Ă, *zaharați,-te*, adj. Care conține zahăr, cu zahăr; provocat de (excesul de) zahăr.

ZAHARÁZĂ, *zaharaze*, s.f. Enzimă secretată de glandele intestinale, care descompune în mod specific direct în intestin zaharoza în monozaharidele glucoză și fructoză; invertază, sucroză.

ZAHARÍDĂ, *zaharide*, s.f. $Cn(H_2O)_m$. Denumire dată unei clase de compuși organici naturali, de origine vegetală, de tipul polihidroxialdehidelor sau polihidroxicetonelor, foarte importante pentru viața animalelor și a plantelor; (înv.) hidrat de carbon.

ZAHARIMÉTRU, *zaharimetre*, s.n. Instrument folosit pentru determinarea concentrației unei soluții de zaharoză, utilizat, în special, în industria zahărului.

ZAHAROÍD,-Ă, *zaharoizi,-de*, adj. Care are aspectul zahărului (cristalizat). ◇ *Marmură zaharoidă*, marmură albă, fin cristalină, a cărei structură are aspectul zahărului.

ZAHARÓS,-OÁSĂ, *zaharoși,-oase*, adj. Care conține mult zahăr, bogat în zahăr, foarte dulce.

ZAHARÓZĂ s.f. $C_{12}H_{22}O_{11}$. Dizaharidă nereducătoare compusă dintr-o moleculă de glucoză și o moleculă de fructoză, substanță optic activă, dextrogiră, cristalizată, incoloră, cu gust dulce, solubilă în apă, insolubilă în solvenți organici, folosită în alimentație, sub denumirea de zahăr.

ZAHÁRURI s.n. pl. Nume generic dat substanțelor organice care formează, alături de albuminoide și de grăsimi, una dintre cele trei grupe de combinații specifice celulelor organismelor vii.

ZÁHĂR s.n. **1.** Specie de zaharoză de culoare albă, cristalizată, ușor solubilă în apă, ușor asimilabilă, cu gust dulce și plăcut, obținută mai ales din sfecla de zahăr și din trestia de zahăr și constituind unul dintre produsele alimentare de bază. ◇ *Zahăr de struguri*, glucoză. *Zahăr de lapte*, lactoză. *Zahăr de malț*, maltoză. *Zahăr de fructe*, fructoză. *Zahăr din hidroliza celulozei*, celobioză. **2.** Exces de glucoză din sînge; (și în expr. *boală de zahăr)* boală provocată de acest exces; diabet zaharat.

ZAHEREÁ, *zaherele*, s.f. Provizii alimentare pe care țările române erau obligate să le pună la dispoziția oștilor otomane sau cetăților turcești, în timpul dominației otomane.

ZALHANĂ, *zalhanale*, s.f. (Turcism înv.) Abator rudimentar, construit pe lîngă circiumile de pe moșiile boierești.

ZAMBÍLĂ, *zambile*, s.f. Plantă erbacee perenă, crescută din bulb, din familia liliaceelor, cu flori diferit colorate, în alb, roz, violet sau albastru, plăcut parfumate și dispuse la vîrful tulpinii *(Hyacinthus orientalis)*.

ZAMPARAGÍU, *zamparagii*, s.m. (Pop.) Derbedeu.

ZAPCÍU, *zapcii*, s.m. (Înv.) 1. Slujbaș însărcinat cu strîngerea dărilor. 2. Agent de poliție.

ZÁPIS, *zapise*, s.n. (Înv.) Document, dovadă scrisă, act.

ZARÁF, *zarafi*, s.m. (Înv.) Persoană care transforma moneda străină a unor negustori sau a unor călători în monedă locală, în antichitate și în evul mediu.

ZĂRĂ s.f. Lichid albicios, gras și acrișor, care rămîne după ce s-a extras untul

ZÁRE, *zări*, s.f. Parte a cerului sau a pămîntului pe care o mărginește linia orizontului; orizont.

ZÁRZĂR, *zarzări*, s.m. 1. Pom fructifer, asemănător cu caisul, din familia rozaceelor, cu frunze lat-ovale, cu flori albe și cu fructe sferice, mai mici decît caisele *(Armeniaca vulgaris)*. 2. (Reg.) Corcoduș.

ZÁRZĂRĂ, *zarzăre*, s.f. 1. Fructul zarzărului (1), sferic, o drupă gălbuie-portocalie, acrișoară, cu simburele amar. 2. (Reg.) Corcodușă.

ZÁRVĂ s.f. Gălăgie, zgomot mare; hărmălaie, tărăboi.

ZAȚ, *zațuri*, s.n. I. Drojdie de cafea. II. Text cules cu litere de plumb și așezat în forme de dimensiunile paginilor, gata pentru tipărit.

ZAVÍSTIE, *zavistii*, s.f. (Înv.) Ură, dușmănie; intrigă; discordie.

ZĂBÁLĂ, *zăbale*, s.f. Parte a căpăstrului constînd dintr-o bară subțire de metal cu două brațe, prevăzute cu cîte un inel mare, care se introduce în gura calului, înapoia ultimilor dinți incisivi, pentru a-l struni și a-l conduce.

ZĂBÁVĂ, (rar) *zăbave*, s.f. (Pop.) Întîrziere, încetineală, tărăgăneală, zăbovire.

ZĂBOVÍ, *zăbovesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A lucra, a face ceva prea încet, a nu se grăbi; a întîrzia.

ZĂBRÁNIC, *zăbranice*, s.n. Țesătură fină de mătase, de borangic sau de lînă (de culoare neagră); văl făcut dintr-o asemenea țesătură. ◆ Fig. Întunecime.

ZĂCĂMÍNT, *zăcăminte*, s.n. Acumulare naturală de minerale sau de roci utile, de origine diferită, cu forme și dimensiuni variate.

ZĂGÁZ, *zăgazuri*, s.n. Stăvilar, baraj, dig. ◆ Fig. Opreliște, îngrădire, piedică, obstacol (în calea realizării a ceva).

ZĂGĂZUÍ, *zăgăzuiesc*, vb. IV. Tranz. A opri, a stăvili, a indigui, a bara, a închide (cursul unei ape).

ZĂGĂZUÍT,-Ă, *zăgăzuiți,-te*, adj. (Mai ales despre apele curgătoare) Îndiguit, oprit pe loc, barat.

ZĂLÓG, *zăloguri*, s.n. (Pop.) Amanet, garanție.

ZĂMISLÍ, *zămislesc*, vb. IV. (Înv. și reg.) 1. Tranz. A concepe, a procrea, a naște. 2. Refl. A lua naștere, a se naște, a se întrupa. 3. Tranz. și refl. Fig. A (se) crea, a (se) produce, a (se) forma, a (se) înfiripa.

ZĂMISLITÓR,-OÁRE, *zămislitori, -oare*, adj. (Înv. și reg.) Care zămislește, care creează, produce; creator.

ZĂNOÁGĂ, *zănoage*, s.f. Depresiune rotundă cu pereți înalți și prăpăstioși, situată la mare altitudine.

ZĂPÁDĂ, *zăpezi*, s.f. 1. Precipitație atmosferică sub formă de fulgi albi, alcătuiți din cristale de gheață, cînd temperatura solului este sub 0°C; omăt,

nea, ninsoare. **2.** (Chim.; în expr.) *Zăpadă carbonică*, bioxid de carbon în stare solidă.

ZĂPĂÍ, pers. 3 *zăpăie*, vb. IV. Intranz. (Reg.; despre cîini) A lătra, a hămăi.

ZĂPLÁN,-Ă, *zăplani,-e*, s.m. și f. (Pop. și fam.) Om înalt și voinic; vlăjgan, lungan.

ZĂPLÁZ, *zăplazuri*, s.n. (Pop.) Gard (de scînduri, de ulucă); ulucă.

ZĂPÓR, *zăpoare*, s.n. (Pop.) Îngrămădire de sloiuri de gheață la cotiturile pe care le face o apă curgătoare sau în locurile unde i se îngustează albia.

ZĂPSÍ, *zăpsesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A simți, a observa, a prinde de veste, a băga de seamă.

ZĂRĂFÍE, *zărăfii*, s.f. (Înv.) **1.** Instituție (în antichitate și în evul mediu) care se ocupa de schimbul de bani; cămătărie. **2.** Meseria zarafului; localul zarafului.

ZĂRGHÍ, *zărghesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se țicni, a se sminti, a se zăpăci.

ZĂRGHÍT,-Ă, *zărghiți,-te*, adj. (Reg.) Smintit, țicnit, zăpăcit.

ZĂTICNÍ, *zăticnesc*, vb. IV. **1.** Tranz. (Pop.) A împiedica, a stînjeni, a stingheri, a tulbura, a încurca. **2.** Refl. A se opri, a se întrerupe.

ZĂVÉLCĂ, *zăvelci*, s.f. Fiecare dintre cele două fote dreptunghiulare, cu dungi sau brodate cu flori, care se poartă una în față și alta în spate, ca fustă, în portul popular femeiesc.

ZĂVÓD, *zăvozi*, s.m. (Pop. și reg.) Cîine mare (ciobănesc); dulău.

ZĂVÓI, *zăvoaie*, s.n. Pădurice pe malul unei ape; luncă.

ZBANGHÍU,-ÍE, *zbanghii*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Neastîmpărat, flușturatic, zvăpăiat; aiurit.

ZBANȚ, *zbanțuri*, s.n. (Reg.) Verigă, legătură de fier cu care se strîng laolaltă unele piese de la trăsură, de la car etc.

ZBICÍ, *zbicesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) usca, a (se) zvînta.

ZBÎNȚUÍ, *zbînțui*, vb. IV. Refl. A se zbengui, a zburda, a fi neastîmpărat.

ZBÎRCIÓG, *zbîrciogi*, s.m. Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, ascomicete, saprofite, din pădurile de foioase, cu pălăria zbîrcită și de culoare brună-roșcată, de forma unei căciuli cutate *(Morchella)*.

ZBUCIUMÁT,-Ă, *zbuciumați,-te*, adj. **1.** Agitat, tumultuos. **2.** Frămîntat, tulburat, neliniștit, îngrijorat.

ZBUGHÍ, *zbughesc*, vb. IV. Tranz. (Pop. și fam.; în expr.) *A o zbughi*, a o lua deodată la fugă; a o șterge; a dispărea.

ZBURĂTĂCÍ, *zburătăcesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A arunca cu ceva într-o pasăre, într-un pom etc.

ZBURĂTÓR,-OÁRE, *zburători,-oare*, adj., subst. **I.** Adj. **1.** Care zboară (prin forțe proprii), care poate să zboare. **2.** Care plutește în aer (purtat de vînt). **II.** Subst. **1.** S.m. și f. Pasăre (sau animal) care zboară. **2.** S.f. Plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu flori roșii-purpurii, cu fructele capsule cu numeroase semințe prevăzute cu peri mătăsoși, folosită în medicina populară *(Epilobium angustifolium)*. **3.** S.m. (În mitologia populară) Ființă fantastică (întruchipare a răului) care, luînd diverse înfățișări, pătrunde în case și chinuie, în somn, fetele, în timp ce le sădește sentimentul iubirii.

ZDRAGÓN, *zdragoni*, s.m. (Pop. și fam.) Om zdravăn, bine legat, voinic.

ZDRUMICĂT,-Ă, *zdrumicați,-te*, adj. (Pop.) Făcut bucățele, sfărîmat.

ZEÁMĂ s.f. **1.** (Chim.; în expr.) *Zeamă bordeleză*, soluție albastră, slab alcalină, de sulfat de cupru amestecat cu lapte de var, în anumite proporții, folosită (imediat după preparare) ca

fungicid, pentru stropirea viței de vie împotriva manei.

ZÉBRĂ, *zebre*, s.f. (La pl.) Nume generic dat mamiferelor imparicopitate din familia ecvideelor sălbatice, cu blana de culoare albă, vărgată de-a curmezișul cu dungi negre strălucitoare, care trăiesc în Africa *(Equus)*; (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

ZEBÚ s.m. Bovină domesticită din regiunile tropicale, caracterizată printr-o cocoașă de grăsime pe greabăn, folosită pentru carne, lapte și tracțiune; bou cu cocoașă *(Bos indicus)*.

ZÉCE, *zeci*, num. card. Număr natural care, în numărătoare, are locul între nouă și unsprezece, reprezentat prin cifrele 10 (sau X). ◆ (Substantivat) Semn(e) grafic(e) care reprezintă acest număr.

ZECIMÁL,-Ă, *zecimali,-e*, adj., s.f. 1. Adj. (Mat.) Care se referă la numărul zece, care ține de zece, bazat pe zece. ◇ *Unitate zecimală*, o parte dintr-un întreg împărțit în 10, 100, 1000 etc. părți la fel de mari. *Număr zecimal* sau *fracție zecimală*, număr format din unități întregi și zecimale sau numai din unități zecimale, ce poate fi scris cu ajutorul virgulei, care separă întregii de unitățile zecimale; număr fracționar al cărui numitor este o putere naturală a lui 10. *Sistem zecimal* (de unități de măsură), sistem de unități de măsură în care multiplii și submultiplii unităților principale au valori egale cu puteri întregi (pozitive sau negative) ale numărului zece. *Sistem de numerație zecimal*, sistemul de numerație a cărui bază este zece. *Logaritm zecimal*, logaritm cu baza zece. 2. S.f. Fiecare dintre cifrele scrise la dreapta virgulei unui număr zecimal.

ZECÍME, *zecimi*, s.f. Parte dintr-un întreg împărțit în zece părți la fel de mari; se notează: $\frac{1}{10}$ sau 0,1. ◆ Prima cifră din dreapta virgulei, la numerele zecimale.

ZECIUIÁLĂ, *zeciuieli*, s.f. Dare anuală, reprezentînd a zecea parte din recolta de cereale, de vite etc., percepută în trecut. [Pronunțat: *-ciu-ia-*]

ZEFLEMITÓR,-OÁRE, *zeflemitori, -oare*, adj. (Rar) Care ironizează, care își bate joc de ceva sau de cineva; zeflemist.

ZÉGHE, *zeghi*, s.f. Haină țărănească lungă, împodobită cu găitane negre, care se poartă în ținuturile muntoase.

ZEMÓS,-OÁSĂ, *zemoși, -oase*, adj. (Despre fructe, plante) Care conține mult suc; suculent.

ZENÍT s.n. Punct de intersecție al verticalei locului cu sfera cerească, situat deasupra capului observatorului.

ZEPPELÍN, *zeppeline*, s.n. Navă aeriană dirijabilă de mari dimensiuni, construită din metal, cu numeroase compartimente umplute cu hidrogen sau cu alt gaz mai ușor decît aerul.

ZER, *zeruri*, s.n. Lichid galben-verzui care se separă din lapte, după coagulare, la prepararea brînzeturilor, și care este folosit pentru fabricarea lactozei, a urdei, untului etc.; lichid verzui care se scurge din iaurt sau din laptele prins.

ZÉRO, *zerouri*, s.n. (Mat.) Număr notat prin cifra 0; nulă. ◇ *Zeroul unei funcții* (numerice $f : D \to R$), orice element $a \in D$ astfel încît $f(a) = 0$. (Fiz.) *Zero absolut*, temperatură de minus 273 de grade Celsius, socotită ca cea mai joasă temperatură posibilă. *Matrice zero*, matrice ale cărei elemente sînt toate egale cu 0.

ZEȚÁJ, *zețaje*, s.n. Operație de îmbogățire a minereurilor sau a cărbunilor sfărîmați, prin depunerea componenților, în ordinea greutăților lor specifice, într-un curent de apă cu mișcare alternativă, ascendentă și descedentă (produsă de un piston sau cu ajutorul aerului comprimat).

ZEU, *zei*, s.m. Divinitate păgînă.

ZEVZÉC,-EÁCĂ, *zevzeci,-ce*, adj. (Fam.; adesea substantivat) Prost, nătărău, găgăuță, neghiob; smintit.

ZGÁRDĂ, *zgărzi*, s.f. Curea sau cerc de metal care se pune în jurul gîtului la cîini (și de care se prinde o curea, un lanț etc.).

ZGÎRCI, *zgîrciuri*, s.n. (Anat.) Cartilaj.

ZGÎȚIE, *zgîții*, s.f. (Reg.) Fată vioaie, zglobie; ștrengăriță.

ZGLOBÍU,-ÍE, *zglobii*, adj. Vioi, sprinten, zburdalnic.

ZGÓMOT, *zgomote*, s.n. **1.** Sunet sau amestec de sunete discordante, puternice, care impresionează în mod neplăcut auzul; sunet cu vibrații neomogene. **2.** (Fiziol.; în expr.) *Zgomot sistolic* (sau *I*), sunet cu caracter acustic specific, făcut de bătăile inimii, cu o durată mai mare și cu o tonalitate mai joasă. *Zgomot diastolic* (sau *II*), zgomot produs de bătăile inimii, care urmează după pauză, cu o durată mai scurtă și cu o tonalitate mai înaltă. *Zgomote supraadăugate*, zgomote care apar în afara ritmului zgomotelor I și II, în timpul revoluției cardiace, și care sînt produse prin jocul de închidere și de deschidere al aparatului valvular, indicînd o leziune a acestuia.

ZGRIBULÍT, -Ă, *zgribuliți, -te*, adj. Care stă strîns, ghemuit, tremurînd de frig. ◆ (Despre blana animalelor) Zbîrlit de frig.

ZGÚRĂ, *zguri*, s.f. **1.** Produs obținut prin topirea, prin aglomerarea și prin solidificarea părții fuzibile din cenușa cărbunilor solizi, în procesul de ardere a lor. **2.** Reziduu rezultat în procesele de elaborare a metalelor din minereuri (din combinarea fondanților cu ganga minereului) sau la topirea metalelor (din combinarea metalelor cu oxigenul din aer). ◇ *Zgură metalurgică*, zgură de furnal înalt, obținută la elaborarea fontei și folosită la fabricarea cimentului metalurgic, a cimenturilor de furnal, precum și a altor materiale de construcții. **3.** Strat de oxizi metalici, format deasupra unei suduri cu arc electric. **4.** Reziduu, de culoare roșie sau neagră, rezultat din arderea cărbunilor, folosit la acoperirea suprafeței de joc a unor terenuri de sport.

ZI, *zile*, s.f. **1.** Interval de timp cuprins între răsăritul și apusul soarelui; durata cît soarele este situat deasupra orizontului; interval de timp de 24 de ore (începînd cu ora 0 de la miezul nopții), corespunzător unei rotații complete a pămîntului în jurul axei sale. **2.** (În expr.) *Zi-muncă*, unitate de măsură a cantității de muncă depuse de membrii cooperatori în gospodăria obștească. *Zi de muncă*, categorie economică generală, care exprimă raporturi între oameni cu privire la modul de cheltuire a forței de muncă și la durata timpului de lucru.

ZIBELÍNĂ, *zibeline*, s.f. Mamifer carnivor din familia mustelidelor, cu blană sură și cu o pată albă pe piept, foarte prețioasă; samur (*Martes zibellina*).

ZICĂTOÁRE, *zicători*, s.f. Frază scurtă, uneori rimată, asemănătoare cu maxima, prin care poporul exprimă, în mod metaforic, o constatare de ordin general, filozofic, un principiu etic, o normă de conduită etc.; zicală, proverb.

ZIGOMÁTIC, -Ă, *zigomatici, -ce*, adj. (Anat.) Care se referă la zigomă, care aparține zigomei. ◇ *Apofiză zigomatică*, apofiza inferioară a osului zigomatic, prin care acesta se sudează cu osul temporal. *Arcadă zigomatică*, arcadă osoasă formată prin sudarea apofizei zigomatice cu osul temporal și cu osul frontal. *Os zigomatic* (și substantivat, m.), os pereche care constituie umerii obrajilor; zigomă.

ZIGÓMĂ, *zigome*, s.f. (Anat.) Os zigomatic.

ZIGOMÓRF, -Ă, *zigomorfi, -e*, adj. 1. (Despre flori) Care are un singur plan de simetrie (median, transversal sau oblic). 2. (Despre plante și animale) Care are simetrie bilaterală, rezultînd două jumătăți identice.

ZIGÓT, *zigoți*, s.m. (Biol.) Celulă-ou.

ZIGURÁT, *zigurate*, s.n. Edificiu în formă de piramidă cu trepte, avînd în vîrf un templu, specific Mesopotamiei.

ZIGZÁG, *zigzaguri*, s.n. Linie frîntă care pare formată din mai multe litere Z puse cap la cap; ornament de această formă. ◇ Loc. *În zigzag*, în formă de linie frîntă, șerpuit.

ZIMÁZĂ, *zimaze*, s.f. Enzimă care se găsește în drojdia de bere și care transformă zahărul în alcool și în bioxid de carbon.

ZIMBRU, *zimbri*, s.m. Specie de bovideu din familia cavicornelor, pe cale de dispariție, azi ocrotit de lege, cu corpul masiv, cu capul mare, cu coarne mici îndoite în afară, cu blană deasă, pîsloasă, cu greabănul înalt, cu gîtul și cu bărbia acoperite cu un păr lung *(Bison bonasus)*.

ZIMȚ, *zimți*, s.m. 1. Fiecare dintre dinții unei rotițe (dintr-un mecanism) sau ai secerii, ai pînzei de ferăstrău etc. 2. (Înv. și fam.; la pl.) Bani, monede; galbeni.

ZIMȚÁT, -Ă, *zimțați, -te*, adj. Care are zimți; zimțuit, crestat.

ZINC s.n. Zn cu Z = 30. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a II-a, secundară, a sistemului periodic al elementelor, de culoare albă-argintie, moale, maleabil, ductil, ușor fuzibil, casant, folosit la zincarea produselor de oțel, la elaborarea unor aliaje etc.

ZINCÁRE, *zincări*, s.f. Operație de acoperire a unui obiect de metal cu un strat subțire de zinc, prin cufundare în zinc topit, prin galvanizare etc., pentru a-l proteja împotriva coroziunii sau pentru a-i da un aspect estetic.

ZINCÁT, -Ă, *zincați, -te*, s.m., adj. 1. S.m. Sare complexă, obținută prin dizolvarea zincului în alcalii, prin tratarea hidroxidului de zinc cu hidroxizi alcalini sau prin topirea oxidului de zinc cu oxizii altor metale. ◇ *Zincat de sodiu*, $Na[Zn(OH)_3]$, compus chimic obținut prin dizolvarea zincului în hidroxid de sodiu. 2. Adj. Acoperit cu zinc.

ZINCOGRAFÍE, (2, 3) *zincografii*, s.f. 1. Procedeu de tipar pentru ilustrații în care se folosesc clișee obținute prin fotografiere și gravare pe plăci de zinc (uneori și de cupru, alamă, oțel etc.). 2. Atelier în care se execută clișee prin zincografie (1). 3. Reproducere, ilustrație executată prin zincografie (1).

ZINCOGRAVÚRĂ, (2) *zincogravuri*, s.f. 1. Tehnică a realizării clișeelor de zinc pentru tipar prin gravare manuală sau mecanizată. 2. Clișeu executat prin zincogravură (1).

ZIRCÓN s.n. (Min.) Silicat de zirconiu.

ZIRCÓNIU s.n. Zr cu Z = 40. Element chimic cu caracter metalic, din grupa a IV-a, secundară, a sistemului periodic al elementelor, de culoare albă-cenușie, strălucitor, greu fuzibil, cu activitate chimică redusă, cu rezistență mecanică ridicată, folosit la elaborarea unor oțeluri speciale, dure, la construcția reactoarelor nucleare, a unor aparate pentru industria chimică etc.

ZLOÁTĂ, *zloate*, s.f. Ploaie amestecată cu zăpadă; lapoviță.

ZMÉUR, (rar) *zmeuri*, s.m. Arbust peren din familia rozaceelor, cu tulpină dreaptă cu ghimpi, cu frunze penat-compuse, cu fructe polidrupe roșii, aromate, comestibile; zmeurar *(Rubus idaeus)*.

ZMÉURĂ s.f. Fructul zmeurului, polidrupă, de culoare roşie, dulce-acrişoară, aromată,comestibilă. [Pronunţat: *zme-u-*]

ZMEURÍŞ, *zmeurişuri*, s.n. Loc pe care creşte, spontan sau cultivat, zmeurul; zmeuret. [Pronunţat: *zme-u-*]

ZODIÁC s.n. Zonă a sferei cereşti situată de-a lungul eclipticei, cu o lăţime de 9°, de o parte şi alta a ei, în care se află 12 constelaţii (corespunzătoare lunilor anului şi prin dreptul cărora trece soarele în mişcarea sa anuală aparentă): Berbecul, Taurul, Gemenii, Cancerul, Leul, Fecioara, Balanţa, Scorpionul, Săgetătorul, Capricornul, Vărsătorul şi Peştii. [Pronunţat: *-di-ac*]

ZODIACÁL, -Ă, *zodiacali, -e*, adj. Care ţine de zodiac, privitor la zodiac. [Pronunţat: *-di-a-*]

ZÓDIE, *zodii*, s.f. Constelaţie (corespunzînd unei anumite luni a anului) în care se naşte cineva, şi avînd, după credinţele superstiţioase, o influenţă (bună sau rea) asupra destinului acestuia; *p. ext.* soartă, destin, ursită.

ZOLÍ, *zolesc*, vb. IV. Tranz. (Pop. şi fam.) A spăla (prost) rufele.

ZONÁL, -Ă, *zonali, -e*, adj. Care s-a format într-o anumită zonă, care este situat într-o anumită zonă, corespunzător unei zone, de zonă.

ZONALITÁTE, *zonalităţi*, s.f. (În expr.) *Zonalitate ecologică*, împărţire a biosferei în zone ecologice, determinată de condiţiile de mediu (altitudine, substrat, climat), fiecare zonă avînd ecosistemele sale specifice.

ZONÁRE, *zonări*, s.f. **1.** Împărţire în zone; zonificare. **2.** Spec. Lucrare cu caracter tehnic-economic prin care se delimitează zonele favorabile de cultură a plantelor agricole în funcţie de cerinţele acestora faţă de factorii de climă şi de fertilitate a solurilor; zonificare.

ZÓNĂ, *zone*, s.f. **1.** Fiecare dintre cele cinci mari diviziuni ale globului terestru, delimitate în funcţie de poli, de cercurile polare şi de tropice şi caracterizate printr-o climă specifică. ◆ Fiecare dintre părţile cerului corespunzătoare celor cinci zone **(1)** ale pămîntului. **2.** (Ecologie; în expr.) *Zone (altitudinale) ecologice*, diviziuni ale biosferei în funcţie de condiţiile de mediu şi de ecosistemele organismelor din aceste zone (zonele uscatului: tropicală, a pădurilor, a stepelor, a tundrei, a zăpezilor eterne; zonele oceanice: litoralul, pelagicul, abisalul). **3.** Parte a teritoriului unei ţări, teritoriu cuprinzînd mai multe ţări, parte a unui continent sau a globului (împreună cu populaţia lor), considerate sub aspectul unor trăsături (sociale, politice, economice) proprii regiunii respective. **4.** Porţiune dintr-o întindere, dintr-un ansamblu, dintr-un tot, delimitată pe baza unor caracteristici distinctive, a unor împrejurări speciale, a unei destinaţii determinate etc. **5.** (Mat.; în expr.) *Zonă sferică*, parte dintr-o sferă cuprinsă între două plane paralele. **6.** (Fiz.) Bandă de frecvenţă în care oscilaţiile au anumite caractere comune. ◇ *Zonă interzisă*, interval energetic interzis pentru energiile electronilor, caracteristic modelului în benzi al dielectricului. **7.** (Biol., Anat., Fiziol.) Porţiune sau suprafaţă delimitată dintr-un organism sau dintr-un organ animal sau vegetal, pe baza unor caracteristici distinctive. ◇ *Zone reflexogene*, zone situate la nivelul arcului aortic şi la locul de bifurcare al arterelor carotide comune, care conţin o mare densitate de interoceptori ce informează în permanenţă centrii nervoşi de reglare a circulaţiei sangvine din bulb (cardiomotori şi vasoconstrictori) asupra valorii presiunii sangvine. *Zone receptoare*, regiuni din scoarţa cerebrală în care căile senzitive specifice aduc mesajele de la receptorii peri-

ferici. *Zonă senzitivă*, regiune din scoarța cerebrală în care se proiectează fibrele căii sensibilității exteroceptoare (tactile, termice, dureroase) din piele, precum și fibrele căii sensibilității proprioceptive (de la mușchi, tendoane, vase), localizată în girusul postcentral. *Zonă senzorială*, zonă care cuprinde ariile în care se proiectează fibrele ce aduc informații de la organele de simț (ale centrilor vizuali, auditivi, olfactivi și gustativi). *Zona centrilor vizuali*, arie localizată în lobii occipitali ai emisferelor cerebrale, unde se proiectează fibrele nervului optic și unde se produc senzațiile de văz. *Zona centrilor auditivi*, arie localizată în girusul temporal superior, pe fiecare emisferă, unde se proiectează fibrele nervilor cerebrali din perechea a VII-a, în care se produc senzațiile de auz. *Zona centrilor olfactivi*, arie localizată în regiunea inferioară a girusului postcentral din lobul parietal al fiecărei emisfere cerebrale. *Zona centrilor gustativi*, zonă răspîndită difuz în scoarța lobilor temporali ai emisferelor cerebrale. *Zone motoare*, arii din scoarța cerebrală care conțin centri nervoși de unde pornesc impulsurile motorii, localizate în girusul al IV-lea frontal, în fața șanțului central. *Zonă mare senzitiv-motorie*, zonă situată în ambele părți ale șanțului central, conținînd arii senzitive în partea parietală și arii motorii în partea frontală. *Zone de asociație*, zone care asociază acțiunile centrilor senzoriali și ale centrilor motori, îndeplinind funcții psihice și cuprinzînd centri formați prin educație (ca centrul motor al vorbirii, centrul motor al scrierii etc.). 8. (Bot.; în expr.) *Zonă generatoare*, zonă care cuprinde cambiul și felogenul, situate în rădăcină și în tulpină, și care dau naștere la țesuturi secundare de creștere în grosime. *Zonă apicală*, piloriză. *Zonă netedă*, parte a rădăcinii tinere situată între conul de creștere și zona piliferă. *Zonă piliferă*, zona perișorilor absorbanți, situată deasupra zonei netede. *Zona aspră*, zonă situată deasupra zonei pilifere, cu celule care mor și se exfoliază și cu un strat care se suberifică. *Zone concentrice*, porțiunile din rădăcină care formează rizoderma, scoarța și cilindrul central. *Zonă suberofelodermică*, zonă din tulpină formată din trei arii concentrice care alcătuiesc epiderma, scoarța și cilindrul central.

ZOOFÁG, -Ă, *zoofagi, -ge*, adj. Care se hrănește cu carne de animale. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOGEOGRAFÍE s.f. Ramură a geografiei care studiază repartiția speciilor de animale pe suprafața terestră. [Pronunțat: *zo-o-ge-o-*]

ZOOLATRÍE s.f. Religie primitivă bazată pe divinizarea animalelor; cult al animalelor în diverse religii antice. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOLÁTRU, -Ă, *zoolatri, -e*, adj., s.m. și f. (Persoană) care se închină la animale. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOLÓGIC, -Ă, *zoologici, -ce*, adj. Care aparține zoologiei, privitor la zoologie. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOLOGÍE s.f. Știință care se ocupă cu studiul animalelor, cercetînd structura, dezvoltarea, modul de viață și relațiile lor cu mediul, răspîndirea, filogenia și clasificarea lor, precum și importanța lor științifică și practică. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOMÓRFIC, -Ă, *zoomorfici, -ce*, adj. 1. Care aparține zoomorfiei, referitor la zoomorfie. 2. (În artele plastice) Care reprezintă animale; zoomorf. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOMORFÍE s.f. Parte a zoologiei care studiază conformația animalelor. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOMORFÍSM s.n. Cult primitiv care constă în adorarea unor animale și în considerarea acestora ca divinități. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOPLANCTÓN s.n. Totalitatea organismelor animale din componența planctonului. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOSPÓR, *zoospori*, s.m. **1.** (Bot.) Spor al unor alge verzi *(Clamydomonas)* și al unor ciuperci acvatice *(Saprolegnia)*, prevăzut cu cili vibratili sau cu flageli, cu ajutorul cărora plantele se mișcă în mediul fluid. **2.** (Biol.) Zigot, celulă-ou. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOSPORÂNGE, *zoosporangi*, s.m. Sporange cu zoospori (la alge și la ciuperci). [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOTÉHNIC, -Ă, *zootehnici, -ce*, adj. Care aparține zootehniei, privitor la zootehnie, de zootehnie. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOOTEHNÍE s.f. Ramură practică a zoologiei, care are drept obiect cunoașterea, reproducerea, creșterea, alimentația, ameliorarea și exploatarea animalelor domestice. [Pronunțat: *zo-o-*]

ZOREÁ, *zorele*, s.f. (Mai ales la pl.) Numele mai multor specii de plante agățătoare ornamentale, din familia convolvulaceelor, cu tulpină volubilă, cu flori cu corola gamopetală, de culoare mov-roșcată sau albastră; buna-dimineața, adormițele *(Ipomaea, Pharbitis)*; (și la sg.) plantă care face parte dintr-una din aceste specii.

ZORÎT, *zorituri*, s.n. (Rar) Ivirea zorilor; momentul cînd se luminează de ziuă.

ZURBÁ, *zurbale*, s.f. (Înv.) Revoltă, răscoală. ◆ Gălăgie, zarvă; ceartă, bătaie.

ZURBAGÍU, -ÍE, *zurbagii*, adj. (Pop. și fam ; adesea substantivat) Căruia îi place să se certe; scandalagiu.

ZURGĂLĂU, *zurgălăi*, s.m. (Mai ales la pl.) Glob metalic cu una sau mai multe găurele și cu o bilă în interior, care sună la cea mai ușoară mișcare sau atingere; clopoțel.

ZURUÍ, *zuruiesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. A zornăi; a zăngăni, a (se) produce un zgomot prin lovirea sau prin rostogolirea unor obiecte de metal sau de sticlă.

ZVELT, -Ă, *zvelți, -te*, adj. (Despre obiecte sau părți ale lor) Care se înalță grațios; cu forme armonioase, cu linii suple.

ZVÎCNET, *zvîcnete*, s.n. Zvîcnire; tresărire, tremur.

ZVÎNTÁ, *zvînt*, vb. I. Tranz. și refl. A face să piardă sau a pierde din umezeală; a (se) zbici, a (se) usca puțin.

ZVÎNTÁT, -Ă, *zvîntați, -te*, adj. Uscat puțin, numai în parte, de obicei la vînt sau la soare; zbicit.

ZVÎNTURÁT, -Ă, *zvînturați, -te*, adj. (Fam.) Ușuratic, flușturatic, neserios. ◆ (Substantivat; înv.) Aventurier; pribeag.

ZVON, *zvonuri*, s.n. Zgomot confuz, ușor, nedefinit din natură (produs de ape, frunze, vînt, păsări); foșnet, murmur, zumzet.

Coli de tipar: 56
Bun de tipar: 28.11.83

Com. nr. 30 111/6378
Combinatul Poligrafic
„CASA SCÎNTEII"
București — R.S.R.